FRANCIA–MAGYAR SZÓLÁSSZÓTÁR

2500 gyakori francia szólás, szólásmondás, szállóige
jelentés- és eredetmagyarázatokkal,
magyar megfelelőkkel, használati példamondatokkal és szólásszinonimákkal

Francia_magyar_szolastar.indb 1 2024. 08. 12. 15:57:19

HÍD SZÓTÁRAK

Sorozatszerkesztő
TEMESI VIOLA

Francia_magyar_szolastar.indb 2 2024. 08. 12. 15:57:19

BÁRDOSI VILMOS

FRANCIA–MAGYAR SZÓLÁSSZÓTÁR

2500 gyakori francia szólás, szólásmondás, szállóige
jelentés- és eredetmagyarázatokkal, magyar megfelelőkkel,
használati példamondatokkal és szólásszinonimákkal

DICTIONNAIRE PHRASÉOLOGIQUE FRANÇAIS–HONGROIS

2500 locutions, locutions proverbiales, citations,
dictons français avec définitions, explications étymologiques,
équivalents hongrois, exemples d'utilisation
et synonymes phraséologiques

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2024

Francia_magyar_szolastar_00cimn_eloszo.indd 3 2024. 08. 14. 12:29:01

A szótár elkészítését támogatta
az MTA Könyv- és folyóirat-kiadási pályázata
és az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Tudományos Tanácsának pályázata

Lektorálta
Dr. Oszetzky Éva

Anyanyelvi lektor
Dr. Horváthy Sára

Olvasószerkesztő
Szabó Mihály

ISSN 1787-7180
ISBN 978-963-409-414-2

© Bárdosi Vilmos
© TINTA Könyvkiadó, 2024

A borítón látható metszet adatai
Gravure à l'eau-forte et au burin ; 28,9 x 35 cm
Catalogue des estampes, dessins et cartes de la Bibliothèque de l'Arsenal /
par Gaston Schéfer, 1894, n°203 (255)
FRBNF44308962 – IFN-53192243 –
https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb44308962h.public

A kiadásért felel Kiss Gábor
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Heiszer Erika
Borítóterv: Temesi Viola
Nyomdai kivitelezés: VAREG Hungary Kft.
Felelős vezető: Egyed Márton ügyvezető igazgató

Minden jog fenntartva. A jogtulajdonos előzetes
engedélye nélkül a mű sem részleteiben,
sem egészében semmilyen eljárással nem reprodukálható.

Tartalomjegyzék
Sommaire

Előszó 7
Avant-propos 18
Útmutató a szótár használatához 10
Guide de l'utilisateur 21
Mintaszócikk 30
Article exemple 32
Felhasznált rövidítések 34
Abréviations utilisées 34
Felhasznált jelek 36
Signes utilisés 36
A fonetikai átírásban használt jelek 38
Signes utilisés dans la transcription phonétique 38
Felhasznált források 39
Sources utilisées 39
Szótári rész 43
Dictionnaire 43
Mutatók 921
Index 921

- **1.** A szótárban szereplő, magyarázatokkal ellátott francia frazémák mutatója első alkotóelemük betűrendjében 923
- *1. Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire selon l'ordre alphabétique de leur premier élément* 923
- **2.** A szótárban feldolgozott, Franciaországon kívüli frankofónia (Belgium, Kanada, Svájc) frazémáinak mutatója 962
- *2. Index des phrasèmes francophones hors France (Belgique, Canada, Suisse) traités dans le dictionnaire* 962
- **3.** Útmutató a szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatójához 963
- *3. Guide pour l'utilisation de l'index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs* 963
- **4.** A szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatója 969
- *4. Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs* 969
- **5.** A bibliai hivatkozások mutatója 1051
- *5. Index des références bibliques* 1051

Francia_magyar_szolastar.indb 6 2024. 08. 12. 15:57:19

Előszó

Mindennapi beszédünk fontos részét alkotják azok a két vagy több szóból álló, többékevésbé kötött formájú, gyakran homályos eredetű, igen képszerű, ízes és adott beszédhelyzetben automatikus módon felhasználható állandó szókapcsolatok, frazeológiai egységek, újabb összefoglaló nevükön **frazémák**, amelyeket az írók, költők, nyelvészek mindig is igen nagyra tartottak.

A frazémák már Michel de Montaigne szerint is fontos elemei a természetes, ízes beszédnek, amiről *Essais* [Esszék] című művében (1580) ezt írta (Livre I, XXVI): « Le parler que j'ayme, c'est un parler simple et naïf, tel sur le papier qu'à la bouche ; un parler succulent et nerveux, court et serré, non tant délicat et peigné comme véhément et brusque. » [Az a beszédmód, amit mind írásban, mind szóban szeretek, egyszerű és természetes; ízes és erőteljes, rövid és tömör, inkább szenvedélyes és nyers, mint kifinomult és ápolt.]

Paul Claudel pedig 1925-ben megjelent *Réflexions et propositions sur le vers français* [A francia vers: gondolatok és javaslatok] című értekezésében a francia föld legízletesebb elikszírjének (« l'élixir le plus savoureux de notre terroir ») nevezte a szólásokat.

Marcel Proust is felfigyelt e metaforikus kifejezésekre. *À la recherche du temps perdu. Un amour de Swann* [Az eltűnt idő nyomában. Swann szerelme] című művében így jellemzi Cottard doktort: « Pour les locutions, il était insatiable de renseignements, car, leur supposant parfois un sens plus précis qu'elles n'ont, il eût désiré savoir ce qu'on voulait dire exactement par celles qu'il entendait le plus souvent employer : la beauté du diable, du sang bleu, une vie de bâtons de chaise, le quart d'heure de Rabelais, être le prince des élégances, donner carte blanche, être réduit à quia, etc., et dans quels cas déterminés il pouvait à son tour les faire figurer dans ses propos. » [Ami pedig a szólásokat illeti, sosem tanulhatott róluk eleget, mivel néha a valódinál konkrétabb jelentést tulajdonított nekik, és tudni szerette volna, mit is jelentenek pontosan a legsűrűbben előfordulók: a hamvas üdeség, a kék vér, nyakig merülni a fertőben, a rabelais-i negyedóra [kínos pillanat, amikor fizetni kell], az elegancia királya, szabad kezet adni, sarokba szorítani stb., s hogy mikor szőheti szabályosan a beszédébe őket. – Jancsó Júlia fordítása].

A magyar írók, költők közül említést érdemel Baróti Szabó Dávid jezsuita költő és nyelvújító, aki 1803-ban *A magyarság virágai* címmel adta ki híres szólásszótárát Komáromban. Kosztolányi Dezső (1971: 216–217) véleménye szerint pedig szólásaink „…körülhatároltak, de rugalmasak is, annyira tágíthatóak és szűkíthetők, hogy lelkünk egész gazdagsága beléjük fér".

De ismert nyelvészeink is nagyon képszerűen határozták meg e nyelvi jelenség lényegét. Tolnai Vilmos (1910: 7) megjegyzi, hogy a szólások „[…] valamely nép fejlődési korszakainak, más népekkel való érintkezésének ismertető jelei, melyek mint a föld rétegeinek vezérkagylói, megkövesedve szívósan ellenálltak a nyelvet másító hatások erejének és feltárják az avatott kutató előtt a múlt történeti, művelődési körülményeit, belevilágítanak a nemzet korszakainak külső és belső életébe". Az ismert

szóláskutató O. Nagy Gábor pedig „nyelvünk virágainak" nevezte ezeket a nyelvi egységeket.

A szóláskutatók különböző átfogó típusokba szokták sorolni ezeket az állandósult szókapcsolatokat, amelyeket a francia nyelvre vonatkozólag **gallicizmus**oknak szokás nevezni (vö. részletesebben: Bárdosi 2010: 7–20): a) szólások (*tirer le diable par la queue* 'nyeli az éhkoppot'), b) szóláshasonlatok (*doux comme un agneau* 'szelíd, mint a bárány'; *mentir comme un arracheur de dents* 'hazudik, mint a vízfolyás'), c) szólásmondások, szójárások, helyzetmondatok (*Doucement les basses !* 'Lassan a testtel!'), d) közmondások (*Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.* 'Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.'), e) szállóigék (*Après moi/nous le déluge* ! 'Utánam/Utánunk a vízözön [az özönvíz]!).

Spanraft Alajos 1889-ben publikált, a francia irodalmi és köznyelv jellegzetes fordulatait bemutató munkája után hetvenhárom évvel jelent meg Magyarországon a következő gallicizmusgyűjtemény, amely – több változatlan kiadást is megérve – 5000 francia szólást és kifejezést tartalmazott azok magyar fordításával (Végh – Rubin 1962). Mindkét munka legfőbb érdeme, hogy megvalósult. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a) az idő mára óhatatlanul eljárt felettük, b) egyik sem tisztázta előzetesen tudományos igénnyel gyűjteménye tárgyának, a frazémának mibenlétét, ami az anyag heterogén voltán meg is látszik, c) mindkettő megelégedett a francia frazémák felsorolásával és magyar megfelelőinek megadásával, anélkül, hogy azokhoz egyéb nyelvi, nyelv- és kultúrtörténeti kiegészítő magyarázatokat, valamint az aktív használatot elősegítő példamondatokat fűzött volna és d) egyik sem tartalmazott önálló magyar–francia szótári részt (Végh és Rubin gallicizmusgyűjteménye legalább egy rövid, körülményesen használható magyar bemenetű mutatóval szolgált).

1962 óta több mint hatvan év telt el. A gallicizmusgyűjtemény, amit most kezében tart az olvasó, jelentős hiányt pótol tehát. Igaz, hogy közvetlen elődjénél kevesebb, de a mindennapok során néhány ezer szónál nem többet használó átlagember számára így is tekintélyes mennyiségű – szám szerint 2500 – egységet tartalmaz, és az alábbi fontos újdonságokkal szolgál:

- az elemzett frazémák a mai francia nyelv leggyakrabban használt állandósult szókapcsolatait képviselik, beleértve az olyan újdonságokat is, mint például a *faire chauffer sa carte de crédit* 'lemeríti a hitelkártyáját' szólás vagy az utóbbi évek #metoo mozgalma nyomán keletkezett *Balance ton porc !* 'Jelentsd fel a vén disznót!' helyzetmondat,
- szintén általános és tudatos módszertani törekvés volt az olyan frazémák szerepeltetése (pl. *lever/porter la main sur qqn* 'kezet emel vkire'), amelyek azonos vagy hasonló elemekkel építkeznek mindkét nyelvben, mert ezekkel nem mernek automatikusan élni a nyelvhasználók éppen a túlságosan kézenfekvő formai és jelentéstani azonosságuk miatt,
- a kötet reprezentatív válogatást nyújt a Franciaországon kívüli három jelentős frankofón ország – Belgium, Svájc és Kanada (Québec tartomány) – néhány (szám szerint 54) igen jellegzetes, a francia egynyelvű szótárak által is egyre gyakrabban regisztrált és gyűjteményünkben az (***F***) szimbólummal külön is jelzett fordulataiból (lásd például a csak a Québecben használatos *tuer la vieille année* 'elbúcsúztatja az óévet', a svájci franciára jellemző *peindre le diable sur la muraille*

'falra festi az ördögöt', vagy a belgiumi francia különlegességét jól illusztráló *ne pas* être *encore sec derrière les oreilles* 'még ott a tojáshéj a fenekén' frazémákat),

- a 2500 bemutatott gallicizmus (2008 db szólás, 208 db szóláshasonlat, 27 db szállóige és 257 helyzetmondat, szólásmondás, közmondás) mindegyikéhez részletes kiegészítő információk tartoznak azok stílusminősítéséről, földrajzi használati köréről, jelentéséről vagy jelentéseiről, eredetük gyakran meglepő kultúr- és nyelvtörténeti hátteréről, magyar megfelelőiről és esetenként ez utóbbiak eredetéről, valamint konkrét példamondatokban történő alkalmazhatóságukról (részletesebben minderről lásd alább az „Útmutató a szótár használatához" című részt),
- a szócikkek végén, a ≅ jel után felsorolt lehetséges francia szólásszinonimák között egyesek a szótár más szócikkeiben a csillaggal (*) jelzett címszó alatt kifejtett frazeológiai egységek, mások további önálló kutatásra ösztönözhetik a gallicizmusok iránt érdeklődőket,
- utalórendszere felhasználóbarát azáltal, hogy a francia frazémákat minden jelentéstanilag erős eleménél feltünteti jelezve azt a címszót, amely alatt az adott frazémával kapcsolatos részletes információk megtalálhatók. Ezzel a módszerrel a szótár használója nem kényszerül külön kulcsszavak szerinti mutató fellapozására és használatára,
- a szótár végén közreadott alábbi mutatók ugyanakkor egyéb keresési szempontokhoz nyújtanak hasznos segítséget. Ezek a következők:
  - a szótárban szereplő, magyarázatokkal ellátott francia frazémák mutatója első alkotóelemük betűrendjében, utalással azon kulcsszavakra, amelyek alatt a frazémák a szótárban megtalálhatók,
  - a szótárban feldolgozott, Franciaországon kívüli frankofónia (Belgium, Svájc és Kanada) frazémái utalással azon kulcsszavakra, amelyek alatt ezek a szótárban megtalálhatók,
  - a szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatója,
  - a bibliai hivatkozások mutatója.

Útmutató a szótár használatához

A szótár szócikkeinek felépítése

A címszavak

A szótárban a **szócikkbokrok** a frazémák címszava (hívószava, vezérszava, kulcsszava) köré szerveződnek, amelyek betűrendben követik egymást.

A **címszó alakváltozatait** perjel választja el egymástól: **CUILLÈRE/CUILLER**.

Az **azonos alakú címszavakat** felső indexbe tett arab szám különbözteti meg: **VOILE**[1] *(h fn)* **– VOILE**[2] *(n fn)*, **BIEN**[1] *(hsz)* – **BIEN**[2] *(h fn)*, **FRAIS**[1]**, FRAÎCHE** *(mn)* – **FRAIS**[2] *(h fn)*.

A **címszó után** egységesen **annak** a Nemzetközi Fonetikai Társaság (Association Phonétique Internationale – APhI) által elfogadott szimbólumokkal megjelenített fonetikus átírása, **helyes kiejtése** következik: **BRÛLE-POURPOINT (À ~)** [abʀylpuʀpwɛ̃]. A szavak helyes kiejtése elsősorban a kiejtési szabályoktól eltérő esetekben (különös tekintettel a tulajdonnevekre) nyújt hasznos segítséget a magyar használóknak.

A helyes kiejtést a **címszó nyelvtani, szófaji besorolása** követi kerek zárójelben dőlt betűvel a magyar szótárak által használt és a rövidítésjegyzékben megadott szokásos szótári rövidítésekkel. Pl.: *(h fn)* = hímnemű főnév, *(mn)* = melléknév.

A címszavak kiválasztása

A frazémák elrendezése és keresése a szótárban tehát a **címszavak** alapján történik, amelyek **kiválasztásánál** a következő alapelveket követtük:

- Alapesetben szótárunkban a címszavak főnevek (köznevek, tulajdonnevek) vagy főnevesült elemek. Az *être à la page* ‘vki képben van’ kifejezés a **PAGE**, a *coiffer sainte Catherine* ‘petrezselymet árul’ szólás pedig a **CATHERINE** címszó alatt található.
- Ha több főnév vagy főnevesült elem is van a kifejezésben, akkor ez utóbbi az első főnévi tag alatt szerepel. Például az *apporter de l’eau au moulin de qqn* ‘vkinek a malmára hajtja a vizet’ szókapcsolat az **EAU**, az *Il n’y a pas péril en la demeure* ‘Nem ég a ház’ a **PÉRIL**, a *tomber de Charybde en Scylla* ‘Szkülla és Kharübdisz [Scylla és Charybdis] közt hánykolódik, cseberből vederbe esik’ pedig a **CHARYBDE** címszó alatt található. A többi, csak címszóként megadott főnévnél (a fenti példáknál maradva ezek a **MOULIN**, **DEMEURE**, **SCYLLA** főnevek) pedig utalás történik arra a főnévre (**EAU**, **PÉRIL**, **CHARYBDE**), amely alatt a kifejezés részletes elemzést kap (lásd még az útmutató „Az utaló frazémák” részét). Ettől a mechanikus alapelvtől csak akkor tértünk el, ha:
  - a főnévnek több szinonim változata is van, amelyeket érdemes például az őket összetartó igénél felvenni: *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]* ‘hiába erőlködik, nem megy semmire’ → **PÉDALER**. A szólásban az azonos nemű főnevek esetében (*choucroute, purée, semoule*) a névelőt nem

ismételjük meg, a főneveket ilyenkor perjel választja el, ha azonban a szinonimasorban a névelő változik (*couscous, yaourt*), akkor azt a főnévvel együtt szögletes zárójelben tüntetjük föl. Természetesen a szinonimasor összes főneve egyben címszó is lesz, de ott a szólásokat nem fejtjük ki, hanem az alábbi módon csak utalunk az igére, ahol a használó minden magyarázatot egy helyen talál meg: **CHOUCROUTE:** *pédaler dans la choucroute* → **PÉDALER:** *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*,

- a kifejezésben több főnév is van, de az elsőnek van szinonimája is: *C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe de bois* 'Ez annyit ér, mint halottnak a csók/szenteltvíz.' Ilyenkor nem az első vagy annak szinonimájaként működő második főnév, hanem a következő – példánkban a **JAMBE** szó – lesz a vezérszó, hogy ne két helyen kelljen megismételni ugyanazt az információt. Az első két főnévnél természetesen utalunk a jelzett **JAMBE** címszóra.

- Ritkábban ugyan, de előfordul, hogy a kifejezés nem tartalmaz főnevet. Ekkor a címszó kivételesen lehet ige (*envoyer promener/paître/valser qqn* 'melegebb éghajlatra [éghajlat alá] küld (el) vkit' → **ENVOYER***; Il peut aller se rhabiller.* 'Itt már semmi keresnivalója nincs.', 'Jól megnézheti magát.' → **RHABILLER**), melléknév (*être né coiffé* 'burokban született' → **COIFFÉ, -E**), számnév (*C'est reparti comme en quatorze.* 'Újra beindult a verkli.' → **QUATORZE**) vagy határozószó (*en tapinois* 'alattomban, suttyomban' → **TAPINOIS (EN ~)** is).
- A szóláshasonlatok is a hasonlító szerkezet első névszói eleme (többnyire főneve) alatt találhatók: *jurer comme un charretier* 'káromkodik, mint egy kocsis' (**CHARRETIER**), *têtu comme une bourrique* 'csökönyös, mint egy szamár' (**BOURRIQUE**), *fier comme Artaban* 'büszke/kevély, mint a páva' (**ARTABAN**).
- A *coup de + főnév* típusú szerkezeteket (pl. *un coup de Trafalgar* 'súlyos csapás; alattomos húzás', *passer/venir en coup de vent* 'épp csak beugrik vhova') nem a jelentéstanilag általánosabb, „szegényebb" *coup* szónál, hanem az ennél tartalmasabb főnévnél (**TRAFALGAR**, **VENT**) fejtettük ki, a *coup* címszónál csak utalunk ezekre a főnevekre.

Az egyazon címszóhoz tartozó frazémák

A címszó alatt következik a hozzá tartozó és vastagon szedett frazémák felsorolása, amelyek első alkotóelemük betűrendje szerint követik egymást. Ezekből a szócikkben kétfajta típus lehet: a) az alábbiakban részletezett információkat tartalmazó, ún. **kifejtett frazémák** és b) ún. **utaló frazémák**.

A kifejtett francia frazémák
Szótárunk ebből a típusból a francia nyelv 2500 nagyon gyakori egységét értelmezi és látja el **a használatukat megkönnyítő alábbi nyelvi és kultúrtörténeti információkkal**.

- A ■ jellel bevezetett **frazémák** az egyezményes francia szótárírási gyakorlat szerint **a lehető legsemlegesebb alakjukban szerepelnek**. Ennek megfelelően az ige, hacsak nem más szerkezetben rögzült, mindig főnévi igenévi alakjában szerepel (pl. *casser sa pipe* 'feldobja a talpát').

- Mivel azonban a mondatértékű szólásmondások, helyzetmondatok, szállóigék lényegükből fakadóan mikrodialógusok részei, nem mindig könnyű egységes szótári alakjuk meghatározása. Ilyenkor a leggyakrabban használatos alakok feltüntetésére törekedtünk: *Mais où sont les neiges d'antan* ? 'Hol van már a tavalyi hó?'; *Tu l'as [l'auras] voulu* ! 'Csak magadat okolhatod!'
- A szókapcsolaton belül kerek zárójelbe kerülnek a kifejezésbe illeszthető, de tetszés szerint el is hagyható, ún. **opcionális elemek**: *se faire des cheveux (blancs)* 'fő a feje'. Ugyanazon címszóhoz tartozó több frazéma esetén a kezdő pozícióban lévő zárójeles alakokat a betűrend szempontjából nem vettük figyelembe.
- A frazémákban szereplő egyszerű **szóváltozatokat** perjel, ún. virgula választja el egymástól, a **szerkezeti változatok** pedig szögletes zárójelbe kerülnek: *demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]* 'a világ végén lakik'.
- Fontos hangsúlyozni a frazémákban szereplő **vonzatok** jelentőségét, mert hiányukban a kifejezések használata, mondatba illesztése – elsősorban persze a franciát mint idegen nyelvet tanulók számára – nem mindig egyértelmű. A tapasztalatok szerint azonban még a magyar anyanyelvűek hétköznapi beszédében is megfigyelhető bizonyos grammatikai „gyöngülés", hevenyészettség, amely leginkább a téves vonzathasználatban nyilvánul meg. Ezeket a frazémákhoz tartozó, a használat számára tehát fontos kiegészítő grammatikai elemeket 〈 〉 kúpos zárójelben tipográfiailag is kiemelve, a szokásos szótári rövidítésekkel (*qqn, qqch.* stb.) jelöltük, de kezdő helyzetben a szólások egymás utáni sorrendjének megállapításakor a betűrend szempontjából nem vettük figyelembe: *avoir maille à partir* 〈avec qqn, qqch.〉 'meggyűlik 〈vkinek〉 a baja 〈vkivel, vmivel〉', *s'aplatir comme une carpette* 〈devant qqn〉 '〈vki〉 hasra vágja magát 〈vki előtt〉'.

- A frazéma szótári alakja után következnek az arra vonatkozó, kerek zárójelben rövidítésekkel megadott **kiegészítő információk**. Ezek – az alábbi sorrendben – vonatkozhatnak
  - a frazémák főbb típusaira: (Sz) = szólás, (Szh) = szóláshasonlat, (Szm) = szólásmondás, közmondás, helyzetmondat (Szi) = szállóige,
  - a Franciaországon kívüli három jelentős frankofón országban – Belgium (Bel), Kanada – Québec (Can), Svájc (Sui) – való használatukra, amire a kifejezés előtt álló (***F***) szimbólummal külön is felhívjuk a figyelmet,
  - a semleges, köznyelvi használattól eltérő stílusminősítésekre: bizalmas (biz), elavuló(félben lévő) (elav), gúnyos, ironikus (gúny), gyermeknyelv(i) (gyerm), népnyelv(i) (nép), pejoratív, rosszalló (pej), régi(es) (rég), tréfás (tréf), választékos (vál), vulgáris, durva (vulg),
  - a használati kört jelző lexikai minősítésekre: sportnyelv(i) (Sport), történelem, történelmi (Tört), vallás(i) (Vall).
    A „Rövidítések, jelek" című részben felsorolt lexikai minősítések kialakításában a forrásmunkák között megadott szótárakra támaszkodtunk.
- A **francia frazéma** szótári alakja és a kiegészítő információk után következik francia nyelven az állandósult szókapcsolat minél pontosabb, a használatára vonatkozó és értékelő mozzanatokat is tartalmazó **metanyelvi értelmezése, je-**

lentésmagyarázata. Ha egy-egy kifejezésnek több jelentése is van (pl. *aller aux pâquerettes*), ezeket a következőképpen különítettük el: **1.** ‘aller cueillir des fleurs des champs’, **2.** ‘sortir de la route {pour un véhicule}’, **3.** ‘ne pas arrêter un tir de l’adversaire dans la cage de but {en parlant du gardien de but}’.
A jelentésmagyarázatok elsődleges forrásai a minőségi francia egynyelvű szótárak (pl. *Petit Robert*, *Larousse*, *TLFi*) és szólásszótárak (pl. Cerquiglini 2016; Chollet – Robert 2008; Lafleur 1979; Rey 2015; Rey – Chantreau 2003) voltak.

- Vannak azonban olyan esetek, amikor a frazéma és annak jelentése, parafrázisa közé nem lehet egyszerűen – persze az esetlegesen szükséges, kapcsos { } zárójelek között megjelenő jelentéstani többletek hangsúlyozásával – egyenlőségjelet tenni, mint például a *rouler qqn dans la farine* ‘átdob/átver a palánkon vkit’ frazéma esetében, amelyet viszonylag egyszerűen meghatározhatunk ily módon: ‘tromper, duper qqn’. A *Lâche(z)-moi les baskets.* ‘Kopj(on)/Szállj(on) le rólam!’ típusú és a nemzetközi szakirodalomban pragmatikus helyzetmondatoknak, konvencionális szójárásoknak is nevezett frazémák általában adott beszédhelyzetben, azzal kapcsolatos válaszként, annak értékeléseként hangzanak el, tehát mindig a beszélő álláspontját, a beszédhelyzetet tükrözik. Ilyen esetben a metanyelvi értelmezés is szükségszerűen más lesz (pl. az „akkor/arra mondják, ha…” szerkezettel kezdődik): *Lâche(z)-moi les baskets.* {se dit pour se débarrasser de qqn de gênant : Laisse(z)-moi tranquille, fiche(z)-moi la paix.}. Hasonló a helyzet a közmondások esetében is: *Quand le chat n’est pas là, les souris dansent.* ‘Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.’ Az értelmezés itt így jelenhet meg: {Les subordonnés s’émancipent quand les supérieurs sont absents.}

- A francia nyelvű értelmező magyarázatokat a francia frazémák □ szimbólummal bevezetett **magyar szólásmegfelelői** követik. A magyar szótárírási gyakorlatnak megfelelően az igék egyes szám harmadik személyben szerepelnek, kivéve, ha más – pl. mondatértékű – alakban rögzült a kifejezés, az igei és névszói szókapcsolatokat pedig a mondatba szerkeszthetőséget megkönnyítő vonzatokkal egészítettük ki. Több lehetséges magyar megfelelő esetén azokat a || jel választja el egymástól. Pl.: □ *boire du petit-lait* ‘hízik ⟨vkinek⟩ a mája || ⟨vki⟩ úgy érzi, mintha hájjal kenegetnék’.
  A magyar megfelelők megadásához magyar szakirodalmi forrásokat használtunk (Bárdosi 2003, 2010, 2019[2]; Forgács 2003, 2013; O. Nagy 1976[2]).
- A szócikk következő és kiemelkedő fontosságú egysége a francia frazémák és az azoktól | jellel elválasztott magyar megfelelőik használatát mutatja be **példamondatok**on keresztül. Ezek egy része saját alkotásunk, másik része pedig a felhasznált francia szótárakból vagy internetes oldalakról származik (francia elektronikus média, uniós honlapok, Linguee, Wikisource stb.). A szótári és az internetes források esetében azonban a példákat gyakran átalakítottuk, egyszerűsítettük, a konkrét nevekre való utalásokat elhagytuk. E változtatások miatt pontos hivatkozást ritkán és csak akkor adtunk meg zárójelek között, ha egy példamondatot idézetként vettünk át például újságból vagy – főleg ritkább, elavulóban lévő szólásoknál – irodalmi művekből. Ez utóbbi esetében a szerzőt, a művét és a hivatalos fordító nevét az alábbi módon tüntettük fel: (Honoré de Bal-

ZAC: *Eugénie Grandet* – Bognár Róbert fordítása). Hivatalos fordítás hiányában saját fordításunkról van szó. A mondatok alanyaként pedig a semmitmondó *il/elle* személyes névmások helyett visszatérő jelleggel a rövid, franciául és magyarul is azonos alakú *Noé* és *Zoé* keresztneveket használtuk, amelyek ráadásul ellentétben a magyar *ő* névmással, a mondat alanyának nemét is jól mutatják. A ➤ jellel bevezetett példamondatokban a francia frazémát és magyar megfelelőjét vastag dőlt betűvel emeltük ki.

- Előfordul az is, hogy egyes példamondatokban nem az amúgy pontos szótári szólásmegfelelőt adtuk meg, hanem az adott kontextusba jobban illő fordítást. A *C'est toujours le même tabac* helyzetmondat magyar szótári megfelelője a *Mindig ugyanaz a nóta*, ami azonban a példamondatban (*Zoé est encore en retard. Avec elle,* ***c'est toujours le même tabac***.) nem lenne túl szerencsés. Helyette a *Zoé* már megint késésben van. *Nála* ***ez mindig így megy*** ekvivalenst javasoltuk.
- Ha akár a francia szólásnak, akár a magyar megfelelőjének vannak a kontextusba illő változatai, szinonimái, azokat szögletes zárójelek között dőlt, vastag kiemeléssel tüntettük fel: *Depuis des mois, Zoé ne trouve pas de travail,* ***elle a le moral à zéro [elle a le moral dans les chaussettes]***. | *Zoé hónapok óta nem talál munkát,* ***nagyon maga alatt van [le van törve, mint a bili füle]***.

- **A francia frazémák eredetmagyarázata**. Amellett, hogy a szótárban részletes és megbízható információkat adunk a benne szereplő frazémák alakjáról és jelentéséről, fontos célunk volt az is, hogy – valahányszor ez szükséges és lehetséges volt – körültekintő mikrofilológiai vizsgálatok alapján leírjuk azon frazémák keletkezésének, kialakulásának izgalmas nyelvi, művelődéstörténeti, történelmi, irodalmi, néprajzi, interkulturális körülményeit, amelyeknek jelentése adott esetben jól ismert a nyelvhasználók körében, de a kifejezést alkotó szavak jelentéséből mégsem tudják annak metaforikus értelmét levezetni, és így a frazéma eredete is homályban marad előttük. Ezeket a francia frazémákra vonatkozó eredetmagyarázatokat – szám szerint 1893-at – a fekete rombuszjel (♦) vezeti be. Az eredetmagyarázatok nagy része a felhasznált szakirodalom alapján megoldottnak tekinthető. Itt elsősorban a közös európai kultúrkincsből (Biblia: *jeter des perles aux pourceaux/cochons* 'gyöngyöt szór a disznók elé', mitológia: *nettoyer les écuries d'Augias* 'kitakarítja Augiász istállóját', történelem: *aller à Canossa* 'Canossát jár', irodalom: *Que diable allait-il faire dans cette galère ?* 'Mi az ördögnek [Hogy az ördögbe] keveredett bele egy ilyen ügybe [ilyen emberek közé]?') vagy a mindennapos megfigyelésekből (*se coucher avec les poules* 'a tyúkokkal fekszik le') származó frazémákra kell gondolni, amelyek ugyanolyan vagy nagyon hasonló alakban és jelentésben használatosak a franciában és a magyarban egyaránt. Ezek eredetmagyarázatát természetesen csak egyszer, a francia szóláshoz kapcsolódóan adjuk meg. De akadnak szép számmal olyan francia frazémák is, amelyeknek még koránt sincs megnyugtató, végleges megfejtése (*se mettre sur son trente et un* 'ünneplőbe vágja magát, kicsípi magát', *se moquer de qqch. comme de l'an quarante* 'vki vmire fittyet hány', *jeter de la poudre aux yeux à qqn* 'port hint vkinek a szemébe'), mert ezek gyakran olyan, mára már teljesen elhomályosult szemléletet, képet tükröznek, amely csak különféle föltevések megfogalmazását

teszi lehetővé. Ezeket a frazémákat így bizonytalan, tisztázatlan eredetűnek minősítettük, de igyekeztünk a különféle, ◉ jellel bevezetett véleményeket egymással szembesíteni, közülük a legvalószínűbbet kiemelni, és lehetőség szerint saját álláspontunkat is megfogalmazni. Az eredetmagyarázatokban hivatkozott műcímek dőlt betűvel vannak kiemelve. Az idegen nyelvű művek esetében az idegen nyelvű cím után szögletes zárójelben áll annak magyar fordítása. Az idézetek hasonló módon szerepelnek: előbb az idegen nyelvű szöveg normál betűtípussal idézőjelek között, majd szögletes zárójelben annak magyar fordítása a fordító nevének feltüntetésével (ez utóbbi hiányában saját fordításunk szerepel). Előfordul, hogy az eredetmagyarázatokban a vizsgált frazémához kapcsolódó egyéb frazémák is szóba kerülnek (pl. a *Les dés sont jetés* 'A kocka el van vetve' szállóige magyarázatánál az ahhoz történelmileg szorosan kapcsolódó *franchir le Rubicon** 'átlépi a Rubikont [átlép a Rubikonon]' kifejezés). A csillag (*) jel ilyenkor azt mutatja, hogy a kifejezés eredetmagyarázata a csillaggal jelzett címszónál (a példában a **RUBICON** címszó alatt) található. A szólással kapcsolatos egyéb használati érdekességeket szintén a ◉ jel vezeti be.

- **A magyar szólásmegfelelők eredetmagyarázata.** Amint azt fentebb jeleztük, a közös európai kultúrkincsből származó, a franciában és a magyarban szinte szó szerint megegyező frazémák eredetét mindig csak egyszer, a francia szólások kapcsán világítjuk meg. Ugyanakkor a magyar anyanyelvűek vagy a magyarul tudó franciák számára rendkívül izgalmas és tanulságos lehet az alakilag ugyan eltérő, de jelentéstanilag a francia szólásoknak jól megfeleltethető magyar frazémák ismert eredetének megadása, tudatosítása (BÁRDOSI 2019[2] alapján) és összevetése a francia frazémákéval. Ezeket a használó a szócikk ♢ jellel bevezetett részében találja meg. Az egymástól eltérő eredetmagyarázatokat és az egyéb használati érdekességeket a ◉ jel vezeti be. A franciában és a magyarban egyaránt magától értetődő frazémák esetében nem szerepelnek eredetmagyarázatok.
- **A francia frazémák szinonimái.** Amennyiben erre lehetőség nyílik, a vizsgált francia frazémához jelentéstanilag analógiás módon kapcsolható szólásszinonimákat, lazább vagy szorosabb szólásasszociációkat is megadunk. Ezeket a használó francia szóláskincsének gazdagítását célzó és ≅ jellel bevezetett frazémákat kezdőbetűjük sorrendjében adjuk meg egymástól a || jellel elválasztva. A csillag (*) jel pedig arra utal, hogy a kifejezés a csillaggal jelölt címszónál jelentésmagyarázattal, magyar megfelelővel, példamondattal, esetleg eredmagyarázattal is kifejtve szerepel szótárunkban. A csillaggal nem jelölt kifejezésekről részletesebb információk a felhasznált források listájában megadott egynyelvű francia szótárakban találhatók. Többjelentésű szólások esetében a külön sorban álló, vastagon szedett **1.**, **2.**, **3.** bevezető sorszámok azt mutatják, hogy a szinonimasor a magyarázott szólás melyik – **1.**, **2.**, vagy **3.** – jelentésére utal. A szinonimasorban szereplő egyes szólások utáni zárójelben lévő, dőlt betűvel szedett sorszámok – pl. *(1.)* vagy *(2.)* – pedig arra utalnak, hogy az adott poliszém szinonim szólás melyik jelentéséről van szó. A szinonim frazémák esetében lexikai minősítéseket (pl. stílusminősítés, földrajzi megjelölés) csak akkor adtunk meg, ha az adott frazéma kifejtve nem szerepel a szótárunkban.

Az utaló frazémák
A szólásszótárak gyakran a szótár végén külön betűrendes mutatóban sorolják fel a szótári részben kulcsszavak alatt megjelenő összes frazémát. Ezekben a mutatókban a kifejezéseket vagy mechanikusan az első elemük szerinti betűrendben tüntetik föl, vagy a kifejezést alkotó olyan szemantikailag fontos elem (főnév, ige, melléknév) alatt – szintén mechanikusan az első elemük szerinti betűrendben –, amelyik nem volt címszó. Gyűjteményünkben azt a megoldást választottuk, hogy ilyen mutató helyett a szótári részben az elemzett frazémák minden jelentéstanilag fontos eleménél utalunk arra a címszóra (kulcsszóra), amelyik alatt a kifejezést a fentebb megadott információkkal részletesen kifejtjük (általában a frazéma első főneve). Az ilyen utaló szólásokat a ◨ jel vezeti be. Példákkal illusztrálva:

- A *faire un pont d'or à ses ennemis* 'aranyhidat épít a futó ellenségnek' frazéma esetében az **ENNEMI** és az **OR** címszavaknál ebben a formában utalunk arra, hogy a frazéma részletes kifejtése a **PONT** címszónál történik: ◨ **faire un pont d'or à ses ennemis** → PONT.
- Ha a francia frazémában valamelyik lehetséges címszónak van szinonim változata (pl. *jeter des perles aux pourceaux/cochons* 'gyöngyöt szór a disznók elé'), akkor az utalás például a **POURCEAU** címszónál így történik: ◨ **jeter des perles aux pourceaux** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*.
- Az utaló frazémák esetében csak a vonzatokat és a frankofón frazémákat azonosító elemet tüntettük fel: ◨ **apporter/servir** ⟨qqch. à qqn⟩ **sur un plat d'argent** → PLATEAU: *apporter/servir* ⟨qqch. à qqn⟩ *sur un plateau*; ◨ (***F***) **être un oiseau pour le chat** (Bel) → OISEAU. A stílusminősítésekre vonatkozó információkat abban a szócikkben adtuk meg, ahol a frazéma részletes kifejtése található.
- Néhány esetben (pl. *Balance ton porc !* 'Jelentsd fel a vén disznót!') az is előfordul, hogy olyan címszóra és frazémára utalunk, amelyben az utaló szókapcsolat egyetlen eleme sem szerepel. Ekkor így jártunk el: ◨ **Balance ton porc !** → COCHON: *un vieux cochon*.

A mutatók

A szótárban szereplő, magyarázatokkal ellátott francia frazémák mutatója első alkotóelemük betűrendjében
E mutató a szótárban feldolgozott, magyarázatokkal ellátott szólásokat (2008 db), szóláshasonlatokat (208 db), szállóigéket (27 db) és helyzetmondatokat, szólásmondásokat, közmondásokat (257 db) sorolja fel utalással azon kulcsszavakra, amelyek alatt ezek a szótárban megtalálhatók. A szinonimasoroknál szókincsbővítési céllal megadott, de a szótárunkban ki nem fejtett frazémák nem szerepelnek e mutatóban.

A szótárban előforduló Franciaországon kívüli frankofónia (Belgium, Kanada, Svájc) frazémáinak mutatója
E mutató külön bontásban sorolja fel a szótárban előforduló belgiumi (19 db), kanadai/québeci (26 db) és svájci (9 db) frazémákat utalással azon kulcsszavakra, amelyek alatt ezek a szótárban megtalálhatók.

A szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatója
A mutató felépítésének részletes szempontrendszerét a szótár használója a 963. oldalon találja meg.

A bibliai hivatkozások mutatója
A szólásmagyarázatokban előforduló bibliai helyeket egységesen mindig magyarul adjuk meg és az alábbi kiadás szerint közöljük: *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján*. Budapest. Szent Jeromos Bibliatársulat. 1997. (http://szentiras.hu/KNB). A bibliai hivatkozások mutatója a Károli-Biblia (1590) és a Káldi-Biblia (1626) helyeinek és rövidítéseinek táblázatos megfeleltetését tartalmazza.

Végül ezúton is köszönet illeti értékes megjegyzéseiért, pontosításaiért a szótár lektorát, Oszetzky Évát, nyelvi lektorát, Horváthy Sárát, továbbá esetenkénti műfordítási segítségéért Gulyás Adrient és Lackfi Jánost. Megkülönböztetett köszönet jár Temesi Violának és Kiss Gábornak, a TINTA Könyvkiadó alapítóinak és vezetőinek, akiknek segítő, baráti támogatására a szerző az elmúlt évtizedekben mindig számíthatott lexikográfiai munkái megjelentetésében.

Bárdosi Vilmos

Avant-propos

Une partie importante de notre conversation quotidienne est formée de formules plus ou moins figées, composées de deux ou plusieurs lexèmes. D'origines souvent floues, elles sont imagées, savoureuses et facilement utilisables automatiquement dans de nombreuses situations de communication. Les spécialistes les appellent des unités phraséologiques, des locutions idiomatiques ou – plus récemment – des **phrasèmes** que les écrivains, les poètes et les linguistes ont toujours beaucoup appréciés.

Dans le chapitre XXVI du Livre I de ses *Essais* (1580), Michel de Montaigne les décrit déjà comme des éléments importants d'une conversation naturelle et agréable : « Le parler que j'ayme, c'est un parler simple et naïf, tel sur le papier qu'à la bouche ; un parler succulent et nerveux, court et serré, non tant délicat et peigné comme véhément et brusque. »

Dans ses *Réflexions et propositions sur le vers français* parues en 1925, Paul Claudel les nomme « l'élixir le plus savoureux de notre terroir ».

Marcel Proust aussi leur accorde son attention. Dans *À La recherche du temps perdu. Un amour de Swann*, c'est ainsi qu'il décrit le docteur Cottard : « Pour les locutions, il était insatiable de renseignements, car, leur supposant parfois un sens plus précis qu'elles n'ont, il eût désiré savoir ce qu'on voulait dire exactement par celles qu'il entendait le plus souvent employer : la beauté du diable, du sang bleu, une vie de bâtons de chaise, le quart d'heure de Rabelais, être le prince des élégances, donner carte blanche, être réduit à quia, etc., et dans quels cas déterminés il pouvait à son tour les faire figurer dans ses propos. »

Parmi les écrivains et poètes hongrois, il convient de mentionner le poète jésuite et innovateur de la langue, Dávid Baróti Szabó, qui a publié son célèbre dictionnaire de proverbes intitulé *A magyarság virágai* [Les fleurs de la langue hongroise] à Komárom en 1803. Selon le poète, écrivain et traducteur Dezső Kosztolányi (1971 : 216–217), nos locutions « …sont délimités, mais aussi flexibles, tellement extensibles et rétrécissables qu'ils contiennent toute la richesse de notre âme » [szólásaink „…körülhatároltak, de rugalmasak is, annyira tágíthatóak és szűkíthetők, hogy lelkünk egész gazdagsága beléjük fér"].

Mais nos célèbres linguistes ont également défini l'essence de ce phénomène linguistique de manière très figurative. Selon Vilmos Tolnai (1910 : 7), les locutions « […] sont des indices caractéristiques des périodes de développement d'un peuple, de ses contacts avec d'autres peuples, qui, comme les coquillages des couches terrestres, ont tenacement résisté à la force des influences qui transforment la langue, et révèlent aux chercheurs initiés les circonstances historiques et culturelles du passé, et éclairent la vie extérieure et intérieure des périodes de la nation » [a szólások „valamely nép fejlődési korszakainak, más népekkel való érintkezésének ismertető jelei, melyek mint a föld rétegeinek vezérkagylói, megkövesedve szívósan ellenálltak a nyelvet másító hatások erejének és feltárják az avatott kutató előtt a múlt történeti, művelődési körülményeit, belevilágítanak a nemzet korszakainak külső és belső életébe"]. Le célèbre

linguiste, spécialiste des phrasèmes GÁBOR O. NAGY les a appelées « les fleurs de notre langue » [„nyelvünk virágai"].

Les spécialistes de la phraséologie classifient d'habitude ces formules figées dans différentes catégories englobantes, appelées, en ce qui concerne la langue française, **gallicismes** (voir plus en détail : BÁRDOSI 2010: 7–20): a) locutions (*tirer le diable par la queue* 'nyeli az éhkoppot'), b) locutions comparatives (*doux comme un agneau* 'szelíd, mint a bárány' *; mentir comme un arracheur de dents* 'hazudik, mint a vízfolyás'), c) locutions proverbiales, clichés situationnels (*Doucement les basses !* 'Lassan a testtel!'), d) proverbes (*Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.* 'Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.'), e) adages, maximes, citations (*Après moi/nous le déluge !* 'Utánam/Utánunk a vízözön [az özönvíz]!').

ALAJOS SPANRAFT publia en 1889 un travail présentant les tournures caractéristiques du français littéraire et quotidien. Soixante-treize ans plus tard parut (avec plusieurs éditions inchangées) en Hongrie le recueil de gallicismes suivant (VÉGH – RUBIN 1962), qui comprenait 5000 locutions et expressions françaises accompagnées de leur traduction hongroise. Le point le plus positif de ces deux travaux est tout simplement leur existence. Dans le même temps, nous ne pouvons omettre de signaler que a) le temps est indubitablement passé au-dessus de ces recueils, b) ni l'un ni l'autre n'a clarifié préalablement avec la précision scientifique nécessaire la nature-même de sa matière, c'est-à-dire les phrasèmes, ce qui se remarque par l'aspect hétérogène du corpus, c) tous deux se contentent de dresser une liste des phrasèmes français en donnant leurs équivalents hongrois, sans les accompagner d'explications linguistiques, culturelles et d'histoire de la langue ni d'exemples aptes à aider leur utilisation active et d) aucun des deux ne comportait de volume hongrois–français distinct (le recueil de gallicismes de VÉGH et RUBIN contenait au moins un index des entrées hongroises, court et fastidieux).

Plus de soixante années ont passé depuis 1962. Le recueil de gallicismes que le lecteur tient entre ses mains comble donc une grande lacune. Certes, il contient moins de locutions que ses prédécesseurs, mais pour le locuteur moyen n'utilisant pas plus de quelques milliers de mots quotidiennement, il représente malgré tout une quantité considérable – précisément 2500 unités –, et propose aux utilisateurs les notables nouveautés suivantes :

- Les phrasèmes français analysés représentent les formules figées les plus utilisées de la langue française contemporaine, y compris les néologismes phraséologiques comme la locution *faire chauffer sa carte de crédit* 'lemeríti a hitelkártyáját' ou le cliché situationnel *Balance ton porc !* 'Jelentsd fel a vén disznót!' créé il y a quelques années à la suite du mouvement #metoo.
- Un effort méthodologique général et conscient a également été fait pour inclure des phrasèmes (par exemple *lever/porter la main sur qqn* 'kezet emel vkire') qui sont construits avec des éléments identiques ou très similaires dans les deux langues et qui – justement de part leurs équivalences formelles et sémantiques étonnamment évidentes – empêchent les locuteurs d'oser les utiliser automatiquement.
- Le recueil offre un choix représentatif des tournures phraséologiques de trois pays francophones importants en-dehors de la France : la Belgique, la Suisse et le

Canada (Québec). Ces 54 expressions très caractéristiques de la francophonie sont par ailleurs de plus en plus souvent enregistrées même par les dictionnaires français monolingues. Mentionnons à titre d'exemple le phrasème *tuer la vieille année* 'elbúcsúztatja az óévet' qui est utilisé uniquement au Québec, *peindre le diable sur la muraille* 'falra festi az ördögöt' qui est caractéristique du français de la Suisse, ou *ne pas être encore sec derrière les oreilles* 'még ott a tojáshéj a fenekén' qui est l'illustration parfaite de la singularité du français de Belgique. Ces phrasèmes issus de la francophonie ont été signalés par le symbole (***F***).

- Tous les 2500 gallicismes présentés (2008 locutions, 208 locutions comparatives, 27 citations, adages, maximes et 257 clichés situationnels, locutions proverbiales, proverbes) contiennent des informations supplémentaires détaillées sur leur qualité stylistique ou sur leur utilisation géographique, sur leur(s) signification(s), sur l'arrière-plan culturel de leur origine, sur leurs équivalents hongrois (et le cas échéant, sur l'origine de ces derniers), sur les possibilités d'utilisation des phrasèmes des deux langues dans des exemples concrets (pour plus de détail, voir la partie ci-dessous : « Explications pour l'utilisation du dictionnaire »).
- À la fin de l'article des phrasèmes français analysés, d'éventuels synonymes phraséologiques introduits par le symbole ≅ sont proposés, qui sont à leur tour développés dans d'autres articles du dictionnaire sous des entrées signalées par l'astérique (*), rejoints par d'autres phrasèmes français courants qui, même si non développés dans le recueil, peuvent aider l'utilisateur à enrichir son vocabulaire et son trésor phraséologique.
- Son système de renvoi est facile d'utilisation puisqu'à chaque élément significativement important du phrasème français, il signale systématiquement l'entrée qui permet de trouver les informations détaillées concernant le phrasème. Grâce à cette méthode, l'utilisateur n'est pas contraint à se référer à un index spécialement dédié aux entrées.
- Les index présentés à la fin du dictionnaire proposent néanmoins une aide non négligeable à l'utilisateur concernant d'autres points de vue :
  - Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire et listés dans l'ordre alphabétique de leur premier élément constitutif, suivis d'un renvoi aux entrées permettant de les trouver dans le dictionnaire.
  - Index des phrasèmes francophones hors France (Belgique, Canada, Suisse) analysés dans le dictionnaire, avec renvoi aux entrées permettant de les trouver dans le dictionnaire.
  - Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs.
  - Index des références bibliques.

Guide de l'utilisateur

Structure des articles du dictionnaire

Les entrées

Les **articles du dictionnaire** s'organisent autour des **entrées** (appelés aussi **mots-vedettes**, **mots-clés** ou **lemmes**) qui suivent l'ordre alphabétique.

Les variantes des entrées sont séparées par une barre oblique : **CUILLÈRE/CUILLER**.

Les entrées homonymiques se distinguent par un chiffre arabe mis en exposant : **VOILE**[1] *(h fn)* **– VOILE**[2] *(n fn)*, **BIEN**[1] *(hsz)* – **BIEN**[2] *(h fn)*, **FRAIS**[1]**, FRAÎCHE** *(mn)* – **FRAIS**[2] *(h fn)*.

L'entrée est directement **suivie de sa prononciation correcte** indiquée par les symboles de l'APhI (Association Phonétique Internationale) : **BRÛLE-POURPOINT (À ~)** [abʀylpuʀpwɛ̃]. La prononciation correcte aide surtout l'utilisateur hongrois dans les cas où la prononciation s'écarte des règles habituelles (notamment pour les noms propres).

La prononciation correcte est suivie de **l'indication de la catégorie grammaticale de l'entrée** avec les abréviations habituelles des dictionnaires hongrois (cf. la liste des abréviations utilisées) données entre parenthèses et en italique. Par exemple : *(h fn)* = nom masculin, *(mn)* = adjectif.

Le choix des entrées

La disposition et la recherche des phrasèmes dans le dictionnaire se fait donc à partir des **entrées**. Lors du choix de ces dernières, nous avons suivi les principes suivants :

- Dans notre dictionnaire les entrées sont par défaut des substantifs (noms communs ou propres) ou des éléments substantivés. Ainsi par exemple la locution *être à la page* 'vki képben van' se trouve sous l'entrée **PAGE**, l'expression *coiffer sainte Catherine* 'petrezselymet árul' est à chercher sous l'entrée **CATHERINE**.
- S'il y a plusieurs substantifs dans l'expression, alors celle-ci est à chercher sous l'entrée du premier substantif. Par exemple, les expressions *apporter de l'eau au moulin de qqn* 'vkinek a malmára hajtja a vizet', *Il n'y a pas péril en la demeure* 'Nem ég a ház', *tomber de Charybde en Scylla* 'Szkülla és Kharübdisz [Scylla és Charybdis] közt hánykolódik, cseberből vederbe esik' figurent respectivement sous les entrées **EAU**, **PÉRIL**, **CHARYBDE**. Pour les autres substantifs susceptibles d'être des entrées (**MOULIN**, **DEMEURE**, **SCYLLA**), il est fait référence au substantif (**EAU**, **PÉRIL**, **CHARYBDE**) sous lequel le terme est analysé en détail (voir aussi plus loin la section intitulée « Les phrasèmes de renvoie »). Nous ne nous écartons de ce principe mécanique que :
  - si le substantif compte plusieurs variantes synonymiques, il est alors judicieux de considérer ces variantes au sein du même verbe les reliant : *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]* 'hiába erőlködik, nem megy

semmire' → **PÉDALER**. Au sein de l'expression, nous ne répétons pas l'article devant les substantifs de même genre (*choucroute, purée, semoule*), ils sont alors séparés par une barre oblique ; si cependant l'article change dans la suite synonymique, alors l'article et le substantif sont indiqués entre crochets : *[le couscous/yaourt]*. Naturellement, tous les substantifs de la suite synonymique deviennent également entrées, cependant là, on ne définit pas les locutions, mais on renvoie au verbe, où l'utilisateur trouvera toutes les informations au même endroit : **CHOUCROUTE:** *pédaler dans la choucroute* → **PÉDALER:** *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*,

- s'il y a plusieurs substantifs dans l'expression, mais le premier a aussi un synonyme : *C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe de bois* 'Ez annyit ér, mint halottnak a csók/szenteltvíz.' Dans ce cas, ce n'est pas le premier subtantif ou son synonyme qui sera l'entrée, mais le substantif suivant – **JAMBE** dans notre exemple –, afin de ne pas avoir à répéter la même information à deux endroits. À la lecture des deux premiers substantifs, nous renvoyons naturellement à l'entrée **JAMBE**.

- Il peut arriver, même si cela est plus rare, que l'expression ne contienne pas de substantif. Dans ce cas, l'entrée peut exceptionnellement être un verbe (*envoyer promener/paître/valser qqn* 'melegebb éghajlatra [éghajlat alá] küld (el) vkit' → **ENVOYER**, *Il peut aller se rhabiller.* 'Itt már semmi keresnivalója nincs.', 'Jól megnézheti magát.' → **RHABILLER**), un adjectif (*être né coiffé* 'burokban született' → **COIFFÉ, -E**), un numéral (*C'est reparti comme en quatorze.* 'Újra beindult a verkli.' → **QUATORZE**) ou un adverbe (*en tapinois* 'alattomban, suttyomban' → **TAPINOIS (EN ~)**, etc.).
- Les locutions comparatives aussi sont à chercher sous le premier élément du comparant (substantif la plupart du temps) : *jurer comme un charretier* 'káromkodik, mint egy kocsis' (**CHARRETIER**), *têtu comme une bourrique* 'csökönyös, mint egy szamár' (**BOURRIQUE**), *fier comme Artaban* 'büszke/kevély, mint a páva' (**ARTABAN**).
- La structure du type *coup de + nom* (par exemple *un coup de Trafalgar* 'súlyos csapás ; alattomos húzás', *passer/venir en coup de vent* 'épp csak beugrik vhova') n'est pas développée sous l'élément *coup,* sémantiquement trop général, moins « riche », mais sous le nom plus chargé de sens (**TRAFALGAR**, **VENT**) ; à l'entrée *coup*, nous ne faisons que renvoyer à ces substantifs.

Les phrasèmes appartenant à une même entrée

Sous l'entrée sont listés en gras les phrasèmes qui leur appartiennent et qui se suivent en ordre alphabétique d'après leur premier élément constitutif. On peut en trouver deux catégories dans les articles : a) des **phrasèmes développés** comprenant les informations détaillées ci-dessous et b) des **phrasèmes** qui, pour être expliqués, sont **renvoyés à une autre entrée**.

Les phrasèmes français développés
2500 unités de ce type, parmi les plus courantes de la langue française, **sont expliquées** dans notre dictionnaire, **avec les informations linguistiques et culturelles suivantes, pour faciliter leur utilisation**.

- Les **phrasèmes français** introduits par le signe ■ apparaissent généralement **sous leur forme la plus neutre possible (forme canonique)**, suivant les conventions de la pratique lexicographique française. Ainsi, le verbe, à moins qu'il ne se soit figé sous une autre forme, est à l'infinitif (par exemple *casser sa pipe* 'feldobja a talpát').
  - Cependant, puisque les locutions proverbiales, les clichés situationnels, les citations et les adages à valeur de phrase, de par leur nature-même, forment des microdialogues, il n'est pas toujours facile de définir leur forme canonique. Dans ces cas, nous avons opté pour leur forme la plus courante d'utilisation : *Mais où sont les neiges d'antan ?* 'Hol van már a tavalyi hó?'; *Tu l'as [l'auras] voulu !* 'Csak magadat okolhatod!'
  - Les **éléments optionnels** des locutions, ceux que l'on peut inclure mais aussi omettre des expressions, apparaissent entre parenthèses : *se faire des cheveux (blancs)* 'fő a feje'. Dans le cas où plusieurs phrasèmes appartiennent à la même entrée, nous n'avons pas considéré l'ordre alphabétique des formes entre parenthèses.
  - Au sein des phrasèmes, les simples **variantes lexicales** sont séparées par des barres obliques, les **variantes syntaxiques, structurales** sont mises entre crochets : *demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]* 'a világ végén lakik'.
  - Il est important de mettre en relief le rôle des **rections verbales**, en l'absence desquelles l'utilisation et l'intégration des expressions dans des phrases – en premier lieu notamment pour les apprenants de français langue étrangère – ne sont pas toujours aisées. Mais d'après les observations, même dans l'usage quotidien des utilisateurs de langue maternelle hongroise, un « affaiblissement » grammatical, un relâchement est observable, qui se caractérise notamment par l'usage fautif des rections verbales. Ces éléments grammaticaux complémentaires, si importants pour l'utilisation des phrasèmes, sont signalés entre chevrons ⟨ ⟩ avec, à l'intérieur, leurs abréviations habituelles (*qqn, qqch.*, etc.) : *avoir maille à partir* ⟨avec qqn, qqch.⟩ 'meggyűlik ⟨vkinek⟩ a baja ⟨vkivel, vmivel⟩', *s'aplatir comme une carpette* ⟨devant qqn⟩ '⟨vki⟩ hasra vágja magát ⟨vki előtt⟩'. Pour l'établissement de l'ordre alphabétique dans lequel les phrasèmes se succèdent sous une même entrée, il n'a évidemment pas été tenu compte de ces rections.
- Les **informations complémentaires** sur le phrasème, avec les abréviations hongroises données entre parenthèses, suivent la forme canonique. Elles peuvent concerner – dans l'ordre suivant –
  - les principaux types de phrasèmes : (Sz) = locution, (Szh) = locution comparative, (Szm) = locution proverbiale, proverbe, (Szi) = adage, maxime, citation,
  - leur utilisation dans les trois pays francophones importants en-dehors de la France : Belgique (Bel), Canada – Québec (Can), Suisse (Sui) ; le symbole (***F***) antéposé devant ces phrasèmes francophones les met également en valeur,

- les indications stylistiques pour démarquer les phrasèmes de l'utilisation neutre et courante : familier (biz), vieilli (elav), ironique (gúny), langage enfantin (gyerm), dialectal (nép), péjoratif (pej), archaïque (rég), plaisant (tréf), soigné, littéraire (vál), vulgaire (vulg),
- les marques d'usage suivant un domaine particulier : sport (Sport), histoire, historique (Tört), religion, religieux (Vall).
  Pour mettre en place la liste de toutes les qualifications lexicales énumérées dans la partie « Abréviations, signes », nous nous sommes appuyés sur les dictionnaires indiqués dans la bibliographie.

- Après la forme canonique des phrasèmes français et les informations complémentaires, suivent – en français – **les définitions métalinguistiques** les plus précises possibles des formules figées. Ces définitions contiennent également des indications d'utilisation et de qualification. Si une expression a plusieurs significations (par exemple *aller aux pâquerettes*), nous les avons séparées de la manière suivante : **1.** 'aller cueillir des fleurs des champs', **2.** 'sortir de la route {pour un véhicule}', **3.** 'ne pas arrêter un tir de l'adversaire dans la cage de but {en parlant du gardien de but}'.
  Les sources principales des définitions ont été les dictionnaires unilingues français de qualité (par exemple *Petit Robert*, *Larousse*, *TLFi*) et les dictionnaires phraséologiques (par exemple CERQUIGLINI 2016 ; CHOLLET – ROBERT 2008 ; LAFLEUR 1979 ; REY 2015 ; REY – CHANTREAU 2003).
  - Il y a des cas cependant où il est impossible de mettre de la façon habituelle en parallèle le phrasème et sa signification, sa paraphrase – en soulignant bien évidemment les suppléments sémantiques grâce aux accolades { } éventuellement nécessaires –, comme par exemple dans le cas du phrasème *rouler qqn dans la farine* 'átdob/átver a palánkon vkit', défini relativement facilement de la sorte : 'tromper, duper qqn'. Les phrasèmes appelés par la littérature internationale spécialisée « clichés situationnels pragmatiques », du type *Lâche(z)-moi les baskets.* 'Kopj(on)/Szállj(on) le rólam!', sont généralement utilisés en contexte conversationnel, en tant que réaction du locuteur à la situation de communication donnée et reflètent donc toujours son point de vue. Dans ce cas, l'analyse métalinguistique sera forcément autre (par exemple introduite souvent par le syntagme « se dit ») : *Lâche(z)-moi les baskets.* {se dit pour se débarrasser de qqn de gênant : Laisse(z)-moi tranquille, fiche(z)-moi la paix.}. La situation est similaire également dans le cas des proverbes : *Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.* 'Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.' L'analyse sémantique peut alors se présenter ainsi : {Les subordonnés s'émancipent quand les supérieurs sont absents.}

- Les définitions métalinguistiques en français sont suivies des **équivalents hongrois** des phrasèmes français précédés du symbole □. Suivant la tradition lexicographique hongroise, les verbes sont présentés à la troisième personne du singulier, sauf si l'expression s'est figée sous une autre forme (à valeur phrastique par exemple). Dans les équivalents hongrois nous avons bien entendu indiqué les rections facilitant l'emploi en situation des locutions. Nous avons séparé par une

double barre verticale (||) les possibilités multiples d'équivalents hongrois : □ *boire du petit-lait* 'hízik ⟨vkinek⟩ a mája || ⟨vki⟩ úgy érzi, mintha hájjal kenegetnék'. Pour les équivalents hongrois, nous avons utilisé des sources lexicographiques spécialisées hongroises (BÁRDOSI 2003, 2010, 2019[2] ; FORGÁCS 2003, 2013 ; O. NAGY 1976[2]).

- Les **exemples d'utilisation** des phrasèmes français séparés de leurs équivalents hongrois par une barre verticale (|) forment le prochain élément important de l'article. Nous avons forgé une partie de ces exemples, l'autre provient des dictionnaires français utilisés ou de pages internet (média électroniques français, sites internet européens, Linguee, Wikisource, etc.). Néanmoins, nous avons souvent modifié les exemples tirés de dictionnaires ou de sources en ligne, les simplifiant et omettant les allusions à des noms concrets. Du fait de ces modifications, nous ne donnons que rarement de référence exacte entre parenthèses, uniquement lorsque l'exemple d'utilisation est une citation, par exemple de journal ou – surtout concernant des locutions plus rares, vieillies – d'œuvre littéraire. Dans ce cas, nous signalons l'auteur, l'œuvre et son traducteur officiel de la manière suivante : (HONORÉ DE BALZAC: *Eugénie Grandet* – Bognár Róbert fordítása). En l'absence de traduction officielle, il s'agit de notre traduction personnelle. En tant que sujet des exemples d'utilisation, au lieu de répéter tout le temps les pronoms personnels *il/elle*, nous avons utilisé les courts prénoms de forme équivalente en hongrois et en français, *Noé* et *Zoé* qui, en plus, sont capables de distinguer le genre du sujet de la phrase en hongrois (l'équivalent de *il* ou *elle* étant en hongrois forcément toujours le pronom *ő* car le hongrois ne distingue pas en ce cas le genre). Dans les exemples d'utilisation introduits par le signe ➤, le phrasème français et son équivalent hongrois sont donnés en caractères gras italiques.
  - Il se peut également que dans le cas de certains exemples, ce n'est pas l'équivalent lexicographique exact de l'expression que nous avons donné, mais une traduction correspondant mieux au contexte. L'équivalent hongrois du cliché situationnel *C'est toujours le même tabac* est *Mindig ugyanaz a nóta*, mais dans l'exemple d'utilisation (*Zoé est encore en retard. Avec elle,* ***c'est toujours le même tabac***.), ce ne serait pas adéquat. Nous avons suggéré comme équivalent: *Zoé már megint késésben van. Nála* ***ez mindig így megy***.
  - Lorsqu'il existe des variantes ou des synonymes de l'expression française et/ou de son équivalent hongrois qui correspondent au contexte, ils sont indiqués en italique gras entre crochets : *Depuis des mois, Zoé ne trouve pas de travail,* ***elle a le moral à zéro [elle a le moral dans les chaussettes]***. | *Zoé hónapok óta nem talál munkát,* ***nagyon maga alatt van [le van törve, mint a bili füle]***.
- **L'explication étymologique des phrasèmes français.** Outre le fait de donner des informations détaillées et fiables sur la forme et la signification des phrasèmes de notre dictionnaire, il était important pour nous – à chaque fois que cela était possible et nécessaire – de décrire en détail les conditions linguistiques, culturelles, historiques, littéraires, ethnographiques et interculturelles de la formation des phrasèmes, d'après des analyses microphilologiques. En effet, alors

même que la signification de ces phrasèmes est bien connue des locuteurs, ils ne parviennent cependant pas à faire découler le sens métaphorique de la signification des éléments constitutifs, et de ce fait, l'origine du phrasème reste également obscur à leurs yeux. Le symbole ♦ annonce ces explications – en tout 1893 – sur l'origine des phrasèmes français. L'explication étymologique est en grande partie possible grâce à la littérature d'appui. En premier lieu, nous pensons aux phrasèmes issus du fonds commun européen (la Bible : *jeter des perles aux pourceaux/cochons* 'gyöngyöt szór a disznók elé', la mythologie : *nettoyer les écuries d'Augias* 'kitakarítja Augiász istállóját', l'histoire : *aller à Canossa* 'Canossát jár', la littérature : *Que diable allait-il faire dans cette galère ?* 'Mi az ördögnek [Hogy az ördögbe] keveredett bele egy ilyen ügybe [ilyen emberek közé]?') ou des observations quotidiennes (*se coucher avec les poules* 'a tyúkokkal fekszik le'), et qui sont utilisés en français et en hongrois sous la même forme ou sous une forme très similaire, avec la même signification ou avec une signification très proche. Naturellement, nous ne détaillons l'origine de ces phrasèmes qu'une seule fois, à propos du phrasème français. Mais on rencontre bon nombre de phrasèmes français qui n'ont toujours pas d'explication définitive et convaincante (*se mettre sur son trente et un* 'ünneplőbe vágja magát, kicsípi magát', *se moquer de qqch. comme de l'an quarante* 'vki vmire fittyet hány', *jeter de la poudre aux yeux à qqn* 'port hint vkinek a szemébe'), puisqu'ils reflètent souvent un point de vue et une vision du monde complètement flous de nos jours, et sur lesquels on ne peut émettre que des hypothèses. Nous avons déclaré ces phrasèmes comme d'origine incertaine et vague, et tout en nous efforçant de confronter les différentes hypothèses (introduites par le symbole ◉), nous avons retenu la version la plus vraisemblable, explicitant aussi, si possible, notre opinion. Le titre des œuvres auxquelles les explications étymologiques se réfèrent est donné en italique. Dans le cas d'œuvres étrangères, la traduction hongroise apparaît entre crochets après le titre en langue étrangère. Les citations suivent le même modèle : d'abord le texte en langue étrangère dans une police normale et entre guillemets, puis la traduction hongroise entre crochets avec le nom du traducteur (l'absence de nom signifie qu'il s'agit de notre traduction). Il peut également arriver que, lors des explications d'un phrasème, d'autres phrasèmes soient par association évoqués (par exemple dans l'explication de l'adage *Les dés sont jetés* 'A kocka el van vetve', on évoque l'expression très proche de l'explication historique *franchir le Rubicon** 'átlépi a Rubikont [átlép a Rubikonon]'. L'astérisque (*) indique alors que l'explication de l'expression se trouve sous l'entrée en question (dans notre exemple, sous **RUBICON**). Les différentes remarques pragmatiques ou socioculturelles sur les phrasèmes sont également introduites par le symbole ◉.

- **L'explication étymologique des équivalents hongrois.** Comme nous l'avons signalé précédemment, nous ne donnons qu'une seule fois l'origine des phrasèmes quasi-similaires en français et en hongrois, issus du fonds commun européen, notamment à propos du phrasème français. Cependant, il peut être extrêmement intéressant et instructif pour les locuteurs hongrois natifs et les Français connaissant le hongrois de détailler, d'expliciter l'origine – si elle est connue – des phrasèmes hongrois sémantiquement équivalents à l'expression française, mais

formellement disparates (en nous appuyant sur BÁRDOSI 2019[2]) pour la comparer au français. L'utilisateur trouvera ces comparaisons dans la section introduite par le symbole ♢ de l'article. Les explications étymologiques divergentes tout comme les remarques pragmatiques et socioculturelles sont introduites par le symbole ◉. Pour les phrasèmes dont la signification est explicite, claire aussi bien en français qu'en hongrois, il n'y a pas d'explication étymologique.

- **Les synonymes des phrasèmes français.** Autant qu'il est possible, nous donnons également pour le phrasème français analysé une liste de ses synonymes phraséologiques associatifs sémantiquement analogues. Nous présentons cette liste de phrasèmes, précédés du signe ≅ et destinés à enrichir le lexique français des utilisateurs, dans l'ordre alphabétique de la lettre initiale des phrasèmes. Ils sont séparés les uns des autres par une double barre verticale (‖). L'astérisque (*) signale, quant à lui, que l'expression est expliquée en détail (avec définition, équivalent hongrois, exemple d'utilisation en contexte et éventuellement remarques étymologiques) dans notre dictionnaire sous l'entrée indiquée par l'astérisque. Des informations plus détaillées sur les expressions non marquées par l'astérisque peuvent être trouvées dans les dictionnaires unilingues présentés dans la bibliographie. Dans le cas de locutions polysémiques, les numéros gras **1.**, **2.**, **3.** à la ligne indiquent la signification **1.**, **2.**, ou **3.** du phrasème en question à laquelle la liste synonymique se réfère. Les numéros entre parenthèses et en italique après les phrasèmes dans la série synonymique – p. ex. *(1.)* ou *(2.)* – renvoient à la signification en question du phrasème synonymique. Dans le cas des phrasèmes synonymes, nous n'avons donné de qualifications lexicales (par exemple de style, d'origine géographique) que si le phrasème en question n'était pas analysé dans le dictionnaire.

Les phrasèmes de renvoi

Les dictionnaires phraséologiques proposent souvent, en fin de volume, un index sous forme de liste en ordre alphabétique de tous les phrasèmes évoqués par les entrées. Dans ces index, les expressions sont rangées soit mécaniquement selon la première lettre de leur premier élément constitutif, soit selon l'élément sémantique important (nom, verbe, adjectif) – de même mécaniquement selon la première lettre du premier élément constitutif – qui n'était pas entrée. Dans notre recueil, plutôt que de proposer de tels index, nous avons préféré renvoyer dans la partie dictionnaire à l'entrée (la plupart du temps, le premier nom du phrasème) sous laquelle nous développons l'expression avec toutes les informations précédemment citées, et cela à chaque élément sémantiquement important. Ces phrasèmes de renvoi sont introduits par le signe ◨. Voyons quelques exemples :

- Dans le cas du phrasème *faire un pont d'or à ses ennemis* 'aranyhidat épít a futó ellenségnek', sous les les entrées **ENNEMI** et **OR** on ne trouvera que des renvois à l'entrée **PONT** où aura lieu le développement détaillé du phrasème : **faire un pont d'or à ses ennemis** → PONT.
- Si l'une des entrées potentielles du phrasème français a un synonyme (par exemple *jeter des perles aux pourceaux/cochons* 'gyöngyöt szór a disznók elé'),

alors le renvoi a lieu ainsi par exemple à l'entrée **POURCEAU** : **jeter des perles aux pourceaux** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*.

- Dans le cas des phrasèmes de renvoi, nous n'avons signalé que les rections verbales et les indications montrant qu'il s'agit de phrasèmes francophones hors de France : ◨ (*ℱ*) **être un oiseau pour le chat** (Bel) → OISEAU. Nous avons donné les informations stylistiques dans l'entrée développant en détail le phrasème.
- Dans quelques cas rares (par exemple *Balance ton porc !* 'Jelentsd fel a vén disznót!'), il arrive que nous renvoyions à une entrée ou à un phrasème dans lesquels aucun élément du phrasème de renvoi ne figure. Voici un exemple : **Balance ton porc !** → COCHON: *un vieux cochon*.

Les index

Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire selon l'ordre alphabétique de leur premier élément
Cet index propose la liste complète de tous les phrasèmes (2008 locutions, 208 locutions comparatives, 27 adages, maximes, citations et 257 clichés situationnels, locutions proverbiales, proverbes) analysés dans le dictionnaire, avec un renvoi aux entrées sous lesquelles nous pouvons trouver ces expressions. Les phrasèmes proposés dans la liste des synonymes donnés sans développement, en vue d'enrichir le lexique, ne figurent pas dans cet index.

Index des phrasèmes francophones hors France (Belgique, Canada, Suisse) traités dans le dictionnaire
Cet index propose une liste des phrasèmes belges (19), canadiens/québecois (26) et suisses (9) du dictionnaire, avec un renvoi aux entrées sous lesquelles ces expressions peuvent être trouvées.

Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs
La description détaillée de cet index se trouve à la page 963.

Index des références bibliques
Dans nos explications de locutions, nous donnons systématiquement les passages de la Bible en hongrois d'après l'édition suivante : *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján.* Budapest. Szent Jeromos Bibliatársulat. 1997. (http://szentiras.hu/KNB). L'index des références bibliques présente la concordance des versets et des abréviations issus des Bibles Károlyi (1590) et Káldi (1626).

Enfin, nous voudrions remercier ÉVA OSZETZKY, SÁRA HORVÁTHY pour leurs précieuses remarques qu'ils nous ont apportées lors de la relecture du manuscrit. ADRIENN GULYÁS et JÁNOS LACKFI nous ont été d'une aide inestimable par leurs traductions en

hongrois de certains passages de la littérature française. Nous tenons aussi à remercier tout particulièrement VIOLA TEMESI et GÁBOR KISS, les fondateurs et directeurs de TINTA Könyvkiadó, qui – au cours des dernières décennies – nous ont toujours apporté leur aide et leur soutien amical lors de la rédaction et la publication de nos travaux lexicographiques.

Vilmos Bárdosi

Mintaszócikk

A szócikkek fent vázolt szerkezetét szótárunk alábbi példáján foglaljuk össze.

A francia frazéma címszava/kulcsszava + Kiejtése + Nyelvtani információk

DENT [dã] *(n fn)*

A francia frazéma + Típusa (+ stílusminősítése)

■ **être sur les dents** – (Sz):

Jelentésmeghatározás franciául

1. être fatigué, épuisé

Magyar szólásmegfelelő

□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán (a fáradtságtól)**

Francia példamondat és magyar fordítása

➤ *Après la longue période des examens, les étudiants **sont sur les dents**.* | *A hosszú vizsgaidőszak után a hallgatók **alig állnak a lábukon a fáradtságtól**.*

Jelentésmeghatározás franciául

2. être très occupé, avoir trop de travail

Magyar szólásmegfelelő

□ ⟨vki⟩ **ki sem látszik a munkából**

Francia példamondat és magyar fordítása

➤ *Vu le nombre des commandes en cours, à l'usine les ouvriers **sont sur les dents** en ce moment.* | *A sok folyamatban lévő megrendelés miatt jelenleg a munkások **ki sem látszanak a munkából** a gyárban.*

Jelentésmeghatározás franciául

3. être en état d'alerte

Magyar szólásmegfelelő

□ ⟨vki⟩ **résen áll/van** || ⟨vki⟩ **készültségben áll/van**

Francia példamondat és magyar fordítása

➤ *Par suite aux attentats terroristes de plus en plus fréquents, l'armée et la police **sont sur les dents** vingt-quatre heures sur vingt-quatre.* | *Az egyre gyakoribb terrortámadások következtében a hadsereg és a rendőrség huszonnégy órás **készültségben van**.*

A francia frazéma eredetmagyarázata

♦ A francia szólás szemléleti alapja az ófranciában még használatos 'arccal [értsd: a fogakkal] a föld felé fekve, hason fekve' jelentésű *être adent/adens/adenz* [à dents] kifejezés. A *Chanson de Roland* [Roland-ének] című XI. századi eposzban (Laisse 152, 2024–2025) például ezt olvashatjuk: « Quant veit Rollanz que morz est sis amis, Gesir *adenz*, à la tere sun vis » [Quand Roland voit que son ami est mort, / Quand il le voit là, gisant la face contre terre – Látja Roland barátját holtában / teste elnyúlt arca

föld porában – Rajnavölgyi Géza fordítása]. ◉ Ehhez a régi *être adent* szókapcsolatban rejlő konkrét képhez amúgy közel áll az egyébként nem azonos jelentésű francia *mordre la poussière** vagy a magyar *fűbe harap* szólások által felidézett kép. Az ófrancia nyelv használta még az *adenter* 'hasra fektet' és a *s'adenter* 'hasra fekszik' igéket is, amelyekben szintén a *dent* 'fog' szó fedezhető fel.

◊ A *résen áll/van* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.

≅ **1.** *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes** *(1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents** *(1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout** *(1.)*

≅ **2.** *avoir du pain** *sur la planche*

≅ **3.** *être [se tenir] sur ses gardes** || *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être toujours sur la brèche** *(1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs (2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain²**

(…)

❒ **mentir comme un arracheur de dents** → ARRACHEUR

Eltérő eredet-magyarázatok, egyéb érdekességek

Frazéma címszavára történő utalás

A magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata

A francia frazéma adott jelentésének szólásszinonimái

A francia frazéma adott jelentésének szólásszinonimái

A francia frazéma adott jelentésének szólásszinonimái

A címszóhoz tartozó további francia frazémák

Más címszó alatt kifejtett utaló frazéma

Az a címszó, ahol az utalt frazéma keresendő

Article exemple

La structure, présentée ci-dessus, des articles de notre dictionnaire est résumée dans l'exemple suivant.

Entrée/mot-clé du phrasème français traité + prononciation + catégorie grammaticale

DENT [dã] *(n fn)*

Phrasème français + Type (+ registre de langue)

■ **être sur les dents** – (Sz):

Définition en français du sens du phrasème français

1. être fatigué, épuisé

Équivalent(s) phraséologique(s) hongrois

□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán (a fáradtságtól)**

Exemples d'emploi en français et en hongrois

➤ *Après la longue période des examens, les étudiants **sont sur les dents**.* | *A hosszú vizsgaidőszak után a hallgatók **alig állnak a lábukon a fáradtságtól**.*

Définition en français du sens du phrasème français

2. être très occupé, avoir trop de travail

Équivalent(s) phraséologique(s) hongrois

□ ⟨vki⟩ **ki sem látszik a munkából**

Exemples d'emploi en français et en hongrois

➤ *Vu le nombre des commandes en cours, à l'usine les ouvriers **sont sur les dents** en ce moment.* | *A sok folyamatban lévő megrendelés miatt jelenleg a munkások **ki sem látszanak a munkából** a gyárban.*

Définition en français du sens du phrasème français

3. être en état d'alerte

Équivalent(s) phraséologique(s) hongrois

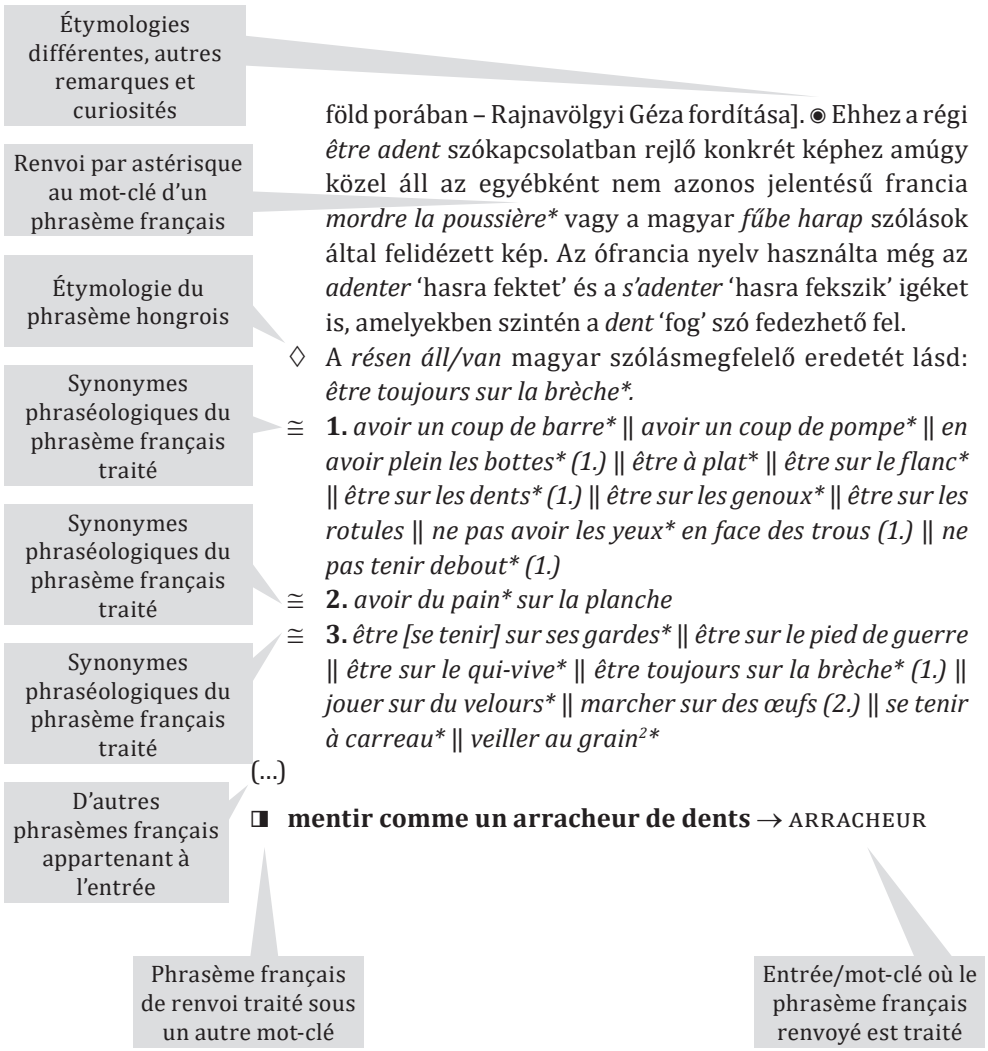
□ ⟨vki⟩ **résen áll/van** || ⟨vki⟩ **készültségben áll/van**

Exemples d'emploi en français et en hongrois

➤ *Par suite aux attentats terroristes de plus en plus fréquents, l'armée et la police **sont sur les dents** vingt-quatre heures sur vingt-quatre.* | *Az egyre gyakoribb terrortámadások következtében a hadsereg és a rendőrség huszonnégy órás **készültségben van**.*

Étymologie du phrasème français

♦ A francia szólás szemléleti alapja az ófranciában még használatos 'arccal [értsd: a fogakkal] a föld felé fekve, hason fekve' jelentésű *être adent/adens/adenz* [à dents] kifejezés. A *Chanson de Roland* [Roland-ének] című XI. századi eposzban (Laisse 152, 2024–2025) például ezt olvashatjuk: « Quant veit Rollanz que morz est sis amis, Gesir *adenz*, à la tere sun vis » [Quand Roland voit que son ami est mort, / Quand il le voit là, gisant la face contre terre – Látja Roland barátját holtában / teste elnyúlt arca

föld porában – Rajnavölgyi Géza fordítása]. ◉ Ehhez a régi *être adent* szókapcsolatban rejlő konkrét képhez amúgy közel áll az egyébként nem azonos jelentésű francia *mordre la poussière** vagy a magyar *fűbe harap* szólások által felidézett kép. Az ófrancia nyelv használta még az *adenter* 'hasra fektet' és a *s'adenter* 'hasra fekszik' igéket is, amelyekben szintén a *dent* 'fog' szó fedezhető fel.

◊ A *résen áll/van* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.

≅ **1.** *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes** *(1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents** *(1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout** *(1.)*

≅ **2.** *avoir du pain** *sur la planche*

≅ **3.** *être [se tenir] sur ses gardes** || *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être toujours sur la brèche** *(1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs (2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain*[2]**

(…)

◨ **mentir comme un arracheur de dents** → ARRACHEUR

Felhasznált rövidítések
Abréviations utilisées

anglic	anglicizmus	anglicisme
Bel	Belgiumban használatos kifejezés, belgicizmus	belgicisme
biz	bizalmas, közvetlen, fesztelen beszédre jellemző	familier
Can	Kanadában (Québecben) használatos kifejezés	québécisme
elav	elavuló(félben lévő)	vieilli
esz	elöljárószó	préposition
fn	főnév	nom
gúny	gúnyos, ironikus	ironique
gyerm	gyermeknyelvi	langage enfantin
h fn	hímnemű főnév	nom masculin
hsz	határozószó	adverbe
h tbsz fn	hímnemű többes számú főnév	nom masculin pluriel
i	ige	verbe
inf.	infinitívusz, főnévi igenév	infinitif
isz	indulatszó	interjection
Kr. e.	Krisztus előtt	avant Jésus-Christ
mn	melléknév	adjectif
n fn	nőnemű főnév	nom féminin
n tbsz fn	nőnemű többes számú főnév	nom féminin pluriel
nép	népnyelvi	dialectal, régional
nm	névmás	pronom
pej	pejoratív, rosszalló	péjoratif
pl.	például	par exemple
qqch.	quelque chose	valami
qqn	quelqu'un	valaki
qqpart	quelque part	valahol, valahova
rég	régi(es)	archaïque, vieux
Sqqch.	sujet nom de chose	élettelen alany
Sui	Svájcban használatos kifejezés	helvétisme
Sz	szólás	locution
Szh	szóláshasonlat	locution comparative
Szi	szállóige	adage, maxime, citation
Szm	szólásmondás, közmondás, helyzetmondat	locution proverbiale, proverbe, cliché situationnel
szmt i	személytelen ige	verbe impersonnel
szn	számnév	numéral
tbsz	többes szám	pluriel
tjn	tulajdonnév	nom propre

tn i	tárgyatlan ige	verbe intransitif
Tört	történelem, történelmi	histoire, historique
tréf	tréfás	plaisant
ts i	tárgyas ige	verbe transitif
v.	vagy	ou
vál	választékos	choisi, soigné, littéraire
Vall	vallás(i)	religion, religieux
vh i	visszaható ige	verbe pronominal
vki	valaki	quelqu'un
vmi	valami	quelque chose
vö.	vesd össze, lásd	cf., voir
vulg	vulgáris, durva	vulgaire, grossier

Felhasznált jelek
Signes utilisés

■	francia frazéma	phrasème français
(***F***)	frankofón (belga, kanadai–québeci, svájci) frazéma	phrasème francophone (Belgique, Canada–Québec, Suisse)
◨	máshol kifejtett francia frazéma	phrasème français renvoyé
□	magyar frazéma	phrasème hongrois
➤	példamondatok bevezetése	introduit des phrases exemples
|	a francia és a magyar példamondatok elválasztása	sépare les phrases exemples françaises et hongroises
♦	francia frazéma eredetmagyarázata	étymologie du phrasème français
◊	magyar frazéma eredetmagyarázata	étymologie du phrasème hongrois
◉	eltérő eredetmagyarázatok, egyéb érdekességek	explications étymologiques divergentes, autres curiosités
≅	francia szinonim frazémák	phrasèmes synonymes français
||	(i) magyar szólásmegfelelők elválasztása (ii) rokonértelmű francia frazémák elválasztása	sépare les équivalents hongrois des phrasèmes français sépare les phrasèmes synonymes français
*	adott szó után a szótárban máshol előforduló frazéma címszavára történő utalás	renvoi à l'entrée (mot-vedette, mot-clé, lemme) d'un phrasème sous lequel il est expliqué dans le dictionnaire
→	utalás címszóra és frazémára	renvoi à une entrée (mot-vedette, mot-clé, lemme) ou un phrasème
/	elemvariáns, szóváltozat	variante lexicale
( )	nem kötelező elem	élément optionnel
‘ ’	jelentésértelmezés	signification
1., **2.**, **3.**	jelentések felsorolása többjelentésű frazémák esetében	introduit les différents sens des phrasèmes polysémiques
[ ]	(i) helyes kiejtés fonetikai átírással (ii) strukturális változat a frazémában (iii) fordítások a frazémák magyarázataiban	transcription phonétique variante structurelle dans le phrasème traductions dans les explications étymologiques

〈 〉	igevonzatok	rections verbales
{ }	(i) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat, szállóige definíciója	définition de proverbes, de clichés situationnels, de citations
	(ii) kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez	précisions sémantiques et pragmatiques pour l'emploi des phrasèmes
	(iii) pontos megfelelők hiányában körülírás	périphrase faute d'équivalents exacts
~	nem ismételt elem a címszóban: **ARRACHE-PIED (D'~)**	élément non répété dans l'entrée (mot-vedette, mot-clé, lemme)
’	„hehezetes h"-val kezdődő szó jelzése a fonetikai átírásban: *haut* ['o]	marque dans la transcription phonétique un mot commençant par un *h aspiré*: *haut* ['o]

A fonetikai átírásban használt jelek
Symboles utilisés dans la transcription phonétique

MAGÁNHANGZÓK *VOYELLES*	**FÉLHANGZÓK** *SEMI-VOYELLES*	**MÁSSALHANGZÓK** *CONSONNES*
ORÁLISAK **ORALES**		
[a] t**a**		[p] **p**ont
[ɑ] t**a**s, p**â**te		[b] **b**on
[ɛ] p**è**re		[t] **t**on
[e] th**é**		[d] **d**on
[i] s**i**	[j] p**i**ed	[k] **c**oup
[ɔ] r**o**be		[g] **g**oût
[o] m**o**t		[f] **f**in
[œ] p**eu**r		[v] **v**in
[ø] p**eu**		[s] **s**el
[ə] l**e**		[z] **z**èbre
[u] l**ou**p	[w] **ou**i	[ʃ] **ch**ou
[y] s**u**r	[ɥ] l**ui**	[ʒ] **j**oue
NAZÁLISAK *NASALES*		[l] **l**a
		[ʀ] **r**at
		[m] **m**a
[ɑ̃] b**an**c		[n] **n**ez
[ɔ̃] b**on**		[ɲ] a**gn**eau
[ɛ̃] b**ain**		[ŋ] campi**ng**
[œ̃] **un**		

Felhasznált források
Sources utilisées

A magyar nyelv értelmező szótára [=ÉrtSz.]. I–VII. 1959–1962. Budapest. Akadémiai Kiadó.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–III. 1967–1976. Főszerk. Benkő Loránd. I. ([1967] 1984[2]), II. (1970), III. (1976). Budapest. Akadémiai Kiadó. + IV. Mutató. Budapest. Akadémiai Kiadó. 1984.

Ádám Péter. 2019[2]. *Francia kulturális szótár*. Budapest. Corvina.

Bárdosi Vilmos (Főszerk.). 2003. *Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára*. Budapest. Tinta Könyvkiadó.

Bárdosi Vilmos. 2010. *Francia–magyar tematikus szólásszótár. Szólásmagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal*. Budapest. Tinta Könyvkiadó.

Bárdosi Vilmos. 2019[2]. *Magyar szólások közmondások eredete. Frazeológiai etimológiai szótár*. Budapest. Tinta Könyvkiadó.

Bárdosi Vilmos – Ettinger, Stefan – Stölting, Cécile. 1992[1], 1998[2], 2003[3]. *Redewendungen Französisch / Deutsch. Thematisches Wörter- und* Übungsbuch. Tübingen. Francke Verlag, (UTB für Wissenschaften. Uni-Taschenbücher 1703).

Bárdosi Vilmos – González Rey, María Isabel. 2012. *Dictionnaire phraséologique thématique français-espagnol – Diccionario fraseológico temático francés-español*. Lugo. Editorial Axac.

Bárdosi Vilmos – Szabó Dávid. 2007. *Francia–magyar kéziszótár*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Baróti Szabó Dávid. 1803. *A magyarság virágai.* Komárom. Özvegy Weinmüllerne betűivel.

Bernáth Béla. 1986. *A szerelem titkos nyelvén. Erotikus szólások és egyéb folklórszövegek magyarázata*. Budapest. Gondolat.

Bologne, Jean Claude. 1989. *Les grandes allusions. Dictionnaire commenté des expressions d'origine littéraire.* Paris. Larousse.

Brunet, Sylvie. 2015. *Les Proverbes pour les nuls*. Paris. First Éditions.

Cerquiglini, Bernard. 2008. *Merci professeur ! Chroniques savoureuses sur la langue française.* Paris. Bayard.

Cerquiglini, Bernard. 2016. *Enrichissez-vous : Parlez francophone ! Trésor des expressions et mots savoureux de la francophonie.* Paris. Larousse.

Chollet, Isabelle – Robert, Jean-Michel. 2008. *Les expressions idiomatiques*. Paris. Clé International.

Csefkó Gyula. 1930. *Szállóigék, szólásmódok. Tanulmányok szóláskészletünk köréből*. Budapest. Magyar Nyelvtudományi Társaság. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 28). – Hasonmás kiadás: Budapest. Tinta Könyvkiadó. 2001.

Dictionnaire de l'Académie française. Édition en ligne des neuf éditions : www.dictionnaire-academie.fr

Dictionnaire des synonymes, nuances et contraires (sous la direction de Dominique Le Fur). 2005. Paris. Dictionnaires Le Robert. Collection les usuels.

Dictionnaire du français (sous la direction de Josette Rey-Debove). 1999. Paris. Clé International – Dictionnaires Le Robert.

Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik – mehr als 18 000 feste Wendungen, Redensarten und Sprichwörter. 2020. 5., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin. Dudenverlag. (Duden Band 11).

Duden. Das große Buch der Zitate und Redewendungen. 2002. Mannheim. Dudenverlag.

Duneton, Claude. 1978. *La puce à l'oreille : anthologie des expressions populaires avec leur origine*. Paris. Stock – Nouvelle édition revue et augmentée : Paris. Balland. 1990.

Duneton, Claude. 1990. *Le Bouquet des expressions imagées. Encyclopédie thématique des locutions figurées de la langue française*. Paris. Éditions du Seuil.

Forgács Tamás. 2003. *Magyar szólások és közmondások szótára. Mai nyelvünk állandósult szókapcsolatai példákkal szemléltetve*. Budapest. Tinta Könyvkiadó.

Forgács Tamás. 2007. *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Budapest. Tinta Könyvkiadó. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 69.)

Forgács Tamás. 2013. *Magyar szólások és közmondások szótára*. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Forgács Tamás. 2021. *Történeti frazeológia. A történeti szólás- és közmondáskutatás kézikönyve*. Budapest. Tinta Könyvkiadó. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 218.)

Földes Csaba. 1987. *Magyar–Német–Orosz beszédfordulatok. A három nyelv azonos jelentésű állandósult szókapcsolatai.* Budapest. Tankönyvkiadó.

Furetière, Antoine. 1690. *Dictionnaire universel contenant généralement tous les mots français tant vieux que modernes, et les Termes de toutes les sciences et des arts*. La Haye. Arnout & Reinier Leers. 3 vol. (http://gallicalabs.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k 50614b). – Édition en fac-similé : *Le Dictionnaire d'Antoine Furetière préfacé par Pierre Bayle*. Paris. SNL – Le Robert. 1978.

Grandville, J. J. (= Jean Ignace Isidore Gérard). 1845. *Cent proverbes*. Paris. H. Fournier Éditeur.

Gougenheim, Georges. 1958. *Dictionnaire fondamental de la langue française*. Paris. Didier.

Hausmann, Franz Josef. 2005. *Der undurchsichtige Wortschatz des Französischen. Lernwortlisten für Schule und Studium.* Aachen. Shaker Verlag.

Hessky Regina – Ettinger, Stefan. 2017. *Deutsche Redewendungen. Ein Wörter- und Übungsbuch für Fortgeschrittene.* Tübingen. Narr.

Kosztolányi Dezső. 1971. Műnyelvek. In: *Nyelv és lélek.* Budapest. Szépirodalmi Könyvkiadó. 216–217.

Kertész Manó. 1922. *Szokásmondások. Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei*. Budapest. Révai Testvérek.

Lafleur, Bruno. 1979. *Dictionnaire des locutions idiomatiques françaises*. Berne – Francfort – Las Vegas. Éditions Peter Lang. – Ottawa. Éditions du Renouveau Pédagogique Inc.

Larousse. Édition en ligne : https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue/

Le dictionnaire des synonymes et des contraires. 230 000 synonymes, 85 000 contraires. 2009. Paris. Larousse. (Les grands dictionnaires Larousse).

Le Petit Larousse. 2019. Paris. Larousse.

Le Petit Robert de la langue française. 2019. Paris. Dictionnaires Le Robert. Édition en ligne : https://www.lerobert.com/dictionnaires/francais/langue

Linguee. https://www.linguee.fr

MIQUEL, CLAIRE. 2012. *Vocabulaire progressif du français. Niveau avancé.* Paris. Clé International.

NAGY GYÖRGY. 2018. *Magyar–angol szólásszótár. 1555 magyar szólás angol megfelelője példamondatokkal. Dictionary of Hungarian and English Idioms. 1555 Hungarian and English Idioms with Example Sentences*. Budapest. Tinta Könyvkiadó.

Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján. Budapest. Szent Jeromos Bibliatársulat. 1997. (http://szentiras.hu/KNB).

O. NAGY GÁBOR. [1957] 2011[10]. *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete.* Budapest. Akkord Kiadó. – Első kiadás: Budapest. Gondolat Kiadó. 1957.

O. NAGY GÁBOR. 1976[2]. *Magyar szólások és közmondások.* Budapest. Gondolat.

OUDIN, ANTOINE. 1640. *Curiosités françaises pour supplément aux dictionnaires ou recueil de plusieurs belles propriétés, avec une infinité de proverbes, quolibets, pour l'explication de toutes sortes de livres*. Paris. Chez Antoine de Sommaville. – https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50817x.image

PLANELLES, GEORGES. 2011. *Les 1001 expressions préférées des Français. Tout savoir sur leurs origines, leurs sens et leur bon usage*. Paris. Les Éditions de l'Opportun.

PORÉE, MARIE-DOMINIQUE. 2015. *Les Expressions françaises pour les nuls*. Paris. First Éditions.

PORÉE-RONGIER, MARIE-DOMINIQUE. 2009. *Le petit livre des expressions idiomatiques*. Paris. First Éditions.

RAT, MAURICE. 1957. *Dictionnaire des locutions françaises*. Paris. Larousse.

REY, ALAIN. 2015. *200 drôles d'expressions que l'on utilise tous les jours sans vraiment les connaître*. Paris. Le Robert.

REY, ALAIN – CHANTREAU, SOPHIE. 2003. *Dictionnaire des expressions et locutions.* Paris. Dictionnaires Le Robert.

RÖHRICH, LUTZ. 1994[2]. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten 1–5*. Freiburg – Basel – Wien. Herder / Spektrum. Band 440.

SCHEMANN, HANS – RAYMOND, ALAIN. 2011[2]. *Idiomatik Deutsch–Französisch. Dictionnaire idiomatique Allemand–Français.* Hamburg. Helmut Buske Verlag GmbH.

SEVILLA MUÑOZ, JULIA – CANTERA ORTIZ DE URBINA, JESÚS. 2004. *Diccionario temático de locuciones francesas con su correspondencia española*. Madrid. Gredos.

SPANRAFT, ALAJOS. 1889. *Dictionnaire de la conversation et de la lecture. A franczia irodalmi és köznyelv kézikönyve a legjelesebb franczia szótárak nyomán*. Győr. Polgár Bertalan Könyvnyomda-intézete.

THEISSEN, SIEGFRIED. 2021. *Französische Redewendungen mit französischer Umschreibung, deutscher Übersetzung, Erläuterung, Etymologie und Beispielsätzen.* Hamburg. Buske Verlag.

TLFi. Trésor de la langue Française informatisé. Édition en ligne : http://www.atilf.fr/tlfi, ATILF - CNRS & Université de Lorraine.

Tolnai Vilmos. 1910. *A szólásokról. Adalék a szóláshasonlatok, szólásmódok és közmondások elméletéhez*. Budapest. (MNyTK. 12. sz. 3–57).

Új magyar etimológiai szótár (ÚESz.). (Szerk. Gerstner Károly et al.) 2011–2022. Budapest. Nyelvtudományi Kutatóközpont. (https://uesz.nytud.hu/index.html)

Új magyar tájszótár. 1–5. Főszerk. B. Lőrinczy Éva. 1979–2010. Budapest. Akadémiai Kiadó.

Végh, Béla – Rubin, Péter. 1962. *Gallicizmusok. 5000 francia szólás és kifejezés*. Budapest. Terra.

Vigner, Gérard. 1981. *Façons de parler*. Paris. Hachette.

Wikisource. – https://fr.wikisource.org

Wiktionnaire. – https://fr.m.wiktionary.org

www.expressio.fr

Szótári rész
Dictionnaire

tirer le diable par la queue ‘nyeli az éhkoppot; kolduskenyéren él’

Gravure à l'eau-forte et au burin ; 28,9 x 35 cm
Catalogue des estampes, dessins et cartes de la Bibliothèque de l'Arsenal / par Gaston Schéfer, 1894, n°203 (255)
FRBNF44308962 – IFN-53192243 – https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb44308962h.public

Francia_magyar_szolastar.indb 44 2024. 08. 12. 15:57:23

A

A [a] *(h fn)*

■ **démontrer/prouver** ⟨qqch.⟩ **par a + b** [aplysbe] – (Sz): prouver qqch. de façon rigoureuse, exacte

□ ⟨vki, vmi vmit⟩ **fehéren-feketén bebizonyít**

➤ *Tout ce que vous avez raconté **prouve** pour moi **par a + b** que c'est vous le responsable de cette situation.* | *Mindaz, amit elmondott, számomra **fehéren-feketén** azt **bizonyítja**, hogy ön a felelős ezért a helyzetért.*

♦ A francia kifejezés átvitt értelmének szemléleti alapja a matematikai logika egyértelműsége.

◊ A *fehéren-feketén bebizonyít vmit* magyar szólásmegfelelőről tudjuk, hogy már az ókori bölcsesség is így fogalmazott: „Quod scriptura capit, firmum manet" [Amit írásba fektetünk, biztos marad]. Arra utal ez a mondás, hogy amit fekete tintával fehér papírra vetettünk vagy – később – nyomtattunk, az sokkal értékesebb és biztosabb, mint a szóban elhangzott ígéret, megállapodás, amelyet könnyen elfelejtünk vagy megmásítunk.

≅ *mettre en évidence qqch.* || *mettre en lumière qqch.*

■ **depuis A jusqu'à Z** [dəpɥiaʒyskazɛd] **[de A à Z]** [dəaazɛd] – (Sz): entièrement, complètement, dans tous les détails

□ **a-tól z-ig [ától cettig]**

➤ *Mon ami a fait le tour du monde en bateau à voiles. Rentré au bout d'un an, il m'a raconté ses péripéties **depuis A jusqu'à Z**.* | *A barátom vitorláshajóval kerülte meg a földet. Amikor egy év után hazatért, **á-tól z-ig** elmesélte a viszontagságait.*

♦ Az *a, á* a latin ábécé első, a *z* (németes kiejtési hatást mutató változatában: *cett*) az utolsó betűire utal e számos európai nyelvben megtalálható szólásban.

≅ *à cent pour cent* || *dans sa totalité* || *de fond* en comble* || *de haut en bas* || *de la cave au grenier* || *de point en point* || *du tout au tout*

◨ **prouver** ⟨qqch.⟩ **par a + b** → A: *démontrer/prouver* ⟨qqch.⟩ *par a + b*

ABATTIS [abati] *(h fn)*

■ **numéroter ses abattis** – (Sz), (biz): se préparer à un combat difficile ou perdu d'avance

□ ⟨vki⟩ **felköti a gatyáját** (biz)

➤ *Tu veux jouer au poker avec mon ami qui est champion à ce jeu ? Alors **tu peux numéroter tes abattis** !* | *Pókerezni akarsz a barátommal, aki bajnok ebben? Akkor **felkötheted a gatyádat**!*

♦ A francia kifejezés leggyakrabban a *Tu peux numéroter tes abattis !* 'Felkötheted a gatyádat/fehérneműt!' fenyegetést kifejező alakban használatos és arra utal,

Francia_magyar_szolastar.indb 45 2024. 08. 12. 15:57:23

A

hogy valaki úgy készül fel a harcra, hogy abban nehogy elveszítse a végtagjait (az *abattre* ‘kivág’ szóból képzett többes számú *abattis* ‘levágott fa’ szó jelentése a szlenges nyelvhasználatban ‘végtagok’).

ABOI [abwa] *(h fn)*

■ **être aux abois** – (Sz): être dans une situation {souvent financière} désespérée d’où il semble impossible de sortir
□ ⟨vki, vmi⟩ **kutyaszorítóban van**
➤ *Le Venezuela **est aux abois**. Les pénuries de denrées de première nécessité et de médicaments augmentent dans un pays qui est pourtant le douzième producteur de pétrole au monde.* | *Venezuela **kutyaszorítóban van**. A nélkülözhetetlen élelmiszerek és a gyógyszerek hiánya nő egy olyan országban, amelyik a világ tizenkettedik olajtermelője.*
♦ A francia szólás eredetileg a falkavadászat szakkifejezése volt. Erről a vadászatról Alfred de Vigny gyönyörű sorai jutnak eszünkbe *Le cor* [A kürt] című versből, ahol olvashatjuk vizsgált kifejezésünket is: « J’aime le son du Cor, le soir, au fond des bois, / Soit qu’il chante les pleurs de la biche aux abois, / Ou l’adieu du chasseur que l’écho faible accueille, / Et que le vent du nord porte de feuille en feuille. » Amikor a kutyafalka által üldözött vad (pl. szarvas) a kimerültségtől nem tudott tovább menekülni és összeesett, a kutyák ott csaholtak körülötte. A vadászok ilyenkor mondták azt, hogy a vad kétségbeejtő helyzetben van, haláltusáját vívja (*il est aux abois*). Az *aboi* ‘ugatás, csaholás’ szó ma már csak ebben a szólásban található, egyébként helyette az *aboiement* használatos. Mondják hajszolt, üldözött emberre is, de napjainkban leginkább akkor használják, ha valakinek nincs pénze, nem tud eleget tenni fizetési kötelezettségeinek.
◊ A magyar szólásmegfelelő *kutyaszorító* szava régen a nagyon keskeny, szűk utca, zsákutca tréfás, gúnyos megnevezése volt. Átvitt, bizalmas, tréfás értelemben az események menetében beálló olyan kényelmetlen, kellemetlen helyzet, amelyből csak nagyon keservesen vagy sehogy sem lehet kiszabadulni.
≅ *être au pied* du mur* || *être dans le pétrin** || *être le dos* au mur*

ABOUTISSANT [abutisɑ̃] *(h fn)*

◨ **connaître les tenants et les aboutissants (d’une affaire)** → TENANT

ACCUS [aky] *(h fn)*

◨ **recharger les/ses accus** → BATTERIE: *recharger ses batteries*

ACHILLE [aʃil] *(tjn)*

◨ **le talon d’Achille** ⟨de qqn⟩ → TALON

ACQUIT [aki] *(h fn)*

■ **par acquit de conscience** – (Sz): pour décharger entièrement sa conscience, pour se garantir de tout risque d’avoir qqch. à se reprocher
□ **lelkiismerete megnyugtatására**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Je sais bien que nombre d'étudiants ne regardent même pas les corrections que je fais sur leurs copies et que c'est pour moi du temps perdu. Je le fais* ***par acquit de conscience****. S'ils n'en profitent pas, tant pis pour eux.* | *Jól tudom, hogy számos hallgató meg sem nézi a dolgozatára írt javításaimat és hogy ez számomra elvesztegetett idő.* ***Lelkiismeretem megnyugtatására*** *csinálom. Ha nem tanulnak belőle, ők bánják.*

♦ Az *acquitter* igéből származó hímnemű *acquit* főnév jelentése 'írásos nyugta' (ma helyette már a vele rokon jelentésű *la quittance* szót használjuk). ◉ Figyelem! Gyakran helytelenül *acquis* alakban használják, ami pedig az *acquérir* 'megszerez' ige múlt idejű melléknévi igeneve. Hogy ezt belássuk, elég beszerezni (*acquérir*) egy jó szótárt és elvégezni egy kis ellenőrzést (*s'acquitter d'une vérification*).

ACTE [akt] *(h fn)*

◨ **avaler son acte de naissance** → NAISSANCE: *avaler son acte/bulletin de naissance*

ADAM [adɑ̃] *(tjn)*

◨ **en costume d'Adam** → COSTUME: *en costume d'Adam [d'Ève]*

◨ **ne connaître** ⟨qqn⟩ **ni d'Ève ni d'Adam** → ÈVE

ADIEU [adjø] *(isz* és *h fn)*

■ **Adieu veau, vache, cochon, couvée !** – (Szi): {formule par laquelle on marque qu'une chose est perdue pour soi}

□ **Istenhozzádot mondhat a terveinek. || Füstbe ment tervek. || Ez már veszett fejsze nyele!**

➤ *Noé aurait eu le gros lot, mais il a perdu son ticket de loto gagnant. Pourtant il a déjà planifié la façon dont il dépenserait le gain. Résultat :* ***Adieu veau, vache, cochon, couvée !*** | *Noénak ötös találata lett volna a lottón, de elvesztette a nyerő szelvényét. Pedig már mindent megtervezett, hogy mire fogja költeni a nyereményét.* ***Most aztán istenhozzádot mondhat a terveinek.***

♦ A szállóige eredete Jean de La Fontaine *La laitière et le pot au lait* [A tejesasszony meg a tejesköcsög] című verses meséje (VII, 10), amelynek hősnője ezzel az *Adieu veau, vache, cochon, couvée !* 'Isten veled borjú, tehén, disznó, hízó!' [Végetek, Riska-, Boci-, malac- meg csirke-tervek! – Vikár Béla fordítása] felkiáltással búcsúzik a vásárba menet elejtett és darabokra tört tejesköcsögtől, amire gondolatban jövőbeni gyarapodását, boldogulását alapozta. A mondást akkor szokták használni, amikor valaki hirtelen szembesül a rideg valósággal és kénytelen beletörődni álmai megvalósíthatatlanságába.

◊ A szólásmondás magyar vonatkozásban emlékeztet Csokonai Vitéz Mihály *A Reményhez* című versében megfogalmazottakra: „Bájoló lágy trillák! / Tarka képzetek! / Kedv! Remények! Lillák! / Isten véletek!"

◊ A *Füstbe ment tervek* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *Il n'y a pas de fumée* sans feu.*

Francia_magyar_szolastar.indb 47 2024. 08. 12. 15:57:23

A

ADONIS [adɔnis] *(tjn)*

■ **Ce n'est pas un Adonis.** – (Szm), (vál): {se dit d'un garçon, d'un homme qui n'est pas très beau}
□ ⟨vki⟩ **nem egy Adonisz** (vál)
➤ *Que deviendrait l'humanité s'il fallait condamner au célibat tous ceux qui* ***ne sont pas des Adonis****.* | *Mi lenne az emberiséggel, ha nőtlenségre kellene ítélni minden olyan férfit, aki* ***nem egy Adonisz****?*
♦ Adónisz a görög mitológiában szereplő, kis-ázsiai eredetű félisten, a szépség megtestesítője. Szépsége nemcsak az emberekét, de még az istenekét is felülmúlta, annyira, hogy maga a szerelem istennője, Aphrodité (Venus) és az alvilág istennője, Perszephoné (Proserpina) is beleszeretett. A két istennő vetélkedését Zeusz úgy döntötte el, hogy Adónisz a nyarat az élők világában Aphroditéval, míg a telet az alvilágban Perszephonéval tölti el. A mítosz egyik változata szerint Adóniszt egy vadászat során egy megsebesített vadkan megtámadta és megölte. Aphrodité kérésére azonban Zeusz minden tavasszal életre keltette a szépséges ifjút és megengedte, hogy az őszig tartó időszakot ne az alvilágban, hanem a földön töltse. A francia író, Théophile Gautier annyira kedvelte Adónisz történetét, hogy a létező *beau comme un Adonis* szóláshasonlat mellé még egy igét is alkotott nevéből a francia nyelvben. Ma már kissé régies hangzású az *adoniser* ige, melyet *Le Capitaine Fracasse* [Fracasse kapitány] című művében (1863) is használ a 'felékesíti, kicsinosítja magát' jelentésben.
≅ *laid comme un pou** || *laid comme un singe* || *laid comme un crapaud* || *laid comme les sept péchés* capitaux* || *laid à faire peur**

AFFAIRE [afɛʀ] *(n fn)*

◨ **connaître les tenants et les aboutissants d'une affaire** → TENANT

■ (***F***) **être (tout) en affaire** – (Sz), (Bel): être agité par l'imminence d'une échéance, par le caractère exceptionnel ou stressant d'une situation, etc.
□ ⟨vki⟩ **teljes stresszben van**
➤ *Noé* ***est tout en affaire*** *à l'idée de prendre l'avion.* | *Noé* ***teljes stresszben van*** *attól a gondolattól, hogy repülőre kell szállnia.*
≅ *être dans tous ses états**

◨ **fourrer/mettre son nez dans les affaires d'autrui** → NEZ

■ **L'affaire est dans le sac.** – (Szm): {Le succès de l'entreprise est assuré, certain.}
□ **Zsákban van a dolog.** || **Nyert ügy.**
➤ *Nous réussirons,* ***l'affaire est dans le sac****.* | *Sikerrel fogunk járni, már* ***zsákban van a dolog****.*
♦ A szólásmondás eredetét lásd: *vider son sac**.
≅ *C'est dans les tuyaux*.*

AFFÛT [afy] *(h fn)*

■ **être à l'affût** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): guetter qqch., attendre le bon moment
□ ⟨vki⟩ **lesben áll/vár** || ⟨vki⟩ **vár a kedvező alkalomra**

Francia_magyar_szolastar.indb 48 2024. 08. 12. 15:57:23

➤ *Quelle peau de vache, ce professeur !* ***Il est à l'affût*** *de la moindre erreur.* | *Milyen gonosz ez a tanár!* ***Vár a kedvező alkalomra****, hogy felfedezze a legkisebb hibát.*

♦ Az *affût* vadászati eredetű szó, a vadra váró vadász leshelyét vagy a lesben állását jelenti. Hasonló értelemben használják az *être [se tenir] aux aguets* 'lesben áll; leselkedik' kifejezést is. Az *aguet* 'lesbenállás, tőrbecsalás' főnév a *guetter* 'leselkedik, kiles' igéből származik.

≅ *être [se tenir] aux aguets*

ÂGE [aʒ] *(h fn)*

◨ **à la fleur [dans la fleur] de l'âge** → FLEUR

■ **être d'un âge canonique** – (Sz): être très âgé

□ ⟨vki⟩ **élemedett korú**

➤ *Contrairement aux espoirs de Louis XV, Stanislas Leszczynski, le père de sa femme, est mort* ***à l'âge canonique*** *pour l'époque de 89 ans.* | *XV. Lajos reményeivel ellentétben, Stanislas Leszczynski, feleségének apja, az akkoriban* ***élemedett kornak számító*** *89. évében halt meg.*

♦ Az *âge canonique* szókapcsolatot természetesen nem szokták egy fiatal, bomba nőre (*une fille canon, un canon*) használni (ennek eredete a *canon* 'ágyú' szó nyújtotta metafora). A *canonique* 'kánoni, kanonikus' a *canon* 'kánon' főnévből képzett melléknév. A szó görög eredetű és 'vesszőt', 'vonalzót', 'mérővesszőt', 'botot', jelent. Valószínűleg közös eredetű a héber *kaneh* szóval, amely 'nád, sás, vessző, mérővessző' jelentésű (vö. Ez 40:3 és 42:16). Már az ókori klasszikus irodalomban is használták 'norma, szabály, példa, minta' értelemben, és az Újszövetségben is megtaláljuk (pl. 2Kor 10:12-13, Gal 6:16). Az *âge canonique* tehát olyan életkor (minimum negyven év), ami az egyház kánonja, előírásai szerint szükséges ahhoz, hogy egy nő bizonyos szolgálatokat teljesíthessen a templomban anélkül, hogy megkísértené a papot és a cölibátus elhagyására csábítaná. A szexizmus eltűnt a kifejezésből és ma már minden magas kort elérő személyre mondható.

≅ *être chargé d'ans (vál)* || *vieux comme Mathusalem**

◨ **être dans la force de l'âge** → FORCE

AGNEAU [aɲo] *(h fn)*

■ **doux comme un agneau** – (Szh): très gentil, très doux

□ ⟨vki⟩ **szelíd, mint a bárány** || ⟨vki⟩ **olyan, mint a kezes bárány**

➤ *Mon voisin a l'air brutal, mais en réalité, il est* ***doux comme un agneau****.* | *A szomszédom vadul néz ki, de valójában* ***olyan szelíd, mint a bárány****.*

♦ A bárány általában a gyermeki naivitás, ártatlanság szimbóluma (vö. még: *innocent comme l'agneau qui vient de naître* 'ártatlan, mint a ma született bárány'). A bárányra való hivatkozás művelődéstörténeti háttere az Ószövetségben keresendő. Izajás próféciájában olvasható a következő (Iz 53:7): „Megkínozták, és ő alázatos volt, nem nyitotta ki száját; mint a bárány, melyet leölésre visznek…". Részben erre vezethető vissza az is, hogy az Újszövetségben Krisztust, a legártatlanabbnak és legszelídebbnek tartott embert több helyen is (pl. Jn 1:29) „Is-

Francia_magyar_szolastar.indb 49 2024. 08. 12. 15:57:23

A

ten bárányának" (Agnus Dei) nevezik. Krisztus és a bárány összekapcsolásához hozzájárult még a zsidók húsvéti bárányáldozata és Krisztusnak a keresztény felfogás szerint az emberiségért hozott áldozata is.

≅ *doux comme un mouton** || *ne pas faire de mal à une mouche**

◨ **innocent comme l'agneau qui vient de naître** → ENFANT: *innocent comme l'enfant qui vient de naître*

AGUETS (AUX ~) [ozagɛ] *(hsz)*

◨ **être [se tenir] aux aguets** → AFFÛT: *être à l'affût*

AIGLE [ɛgl] *(h fn)*

■ **Ce n'est pas un aigle.** – (Szm): {se dit de qqn qui n'est pas très intelligent}

□ **Nem egy lángész.**

➤ *Noé n'est même pas capable d'allumer un ordinateur.* ***Ce n'est pas un aigle.*** | *Noé még egy számítógépet sem tud bekapcsolni.* ***Nem egy lángész.***

♦ A sas nagytestű ragadozó madár. Sokrétű pozitív jelentéstartalmat szimbolizál: a madarak királya, az ég, a Nap, az eget ostromló erő és harciasság, valamint az isteni uralom jelképe. A napistenek emblémája, diadal a sötétség felett. A keresztény szimbolikában Jézus Krisztus égi aspektusa. Használata a szólásban ironikus.

≅ *Ce n'est pas un foudre* de guerre.* || *Ce n'est pas une flèche. (biz)* || *Ce n'est pas une lumière*.* || *ne pas avoir inventé l'eau* chaude/tiède* || *ne pas avoir inventé la poudre** || *ne pas avoir inventé le fil* à couper le beurre*

AIGUILLE [egɥij] *(n fn)*

■ **chercher une aiguille dans une botte de foin** – (Sz): chercher qqch. de presque introuvable {utilisé surtout sous la forme : *Autant [C'est] chercher une aiguille dans une botte de foin.*}

□ ⟨vki⟩ **tűt keres a szénakazalban**

➤ *Comment peux-tu espérer retrouver ton fils dans la foule des jeunes supporteurs du PSG qui sont tous habillés de la même façon ?* ***C'est chercher une aiguille dans une botte de foin.*** | *Hogy akarod megtalálni a fiadat a PSG fiatal szurkolói között, akik mind egyformán öltöznek?* ***Ez olyan, mintha tűt keresnél a szénakazalban.***

♦ Amint a példamondat is mutatja, a francia szólás leginkább az *Autant [C'est] chercher une aiguille dans une botte de foin* alakban használatos.

AILE [ɛl] *(n fn)*

◨ **avoir du plomb dans l'aile** → PLOMB

■ **avoir un coup dans l'aile** – (Sz): être ivre

□ ⟨vki⟩ **mélyen nézett a pohár/kancsó fenekére**

➤ *Tu vois cet homme qui titube en sortant de la brasserie ?* ***Il doit avoir un coup dans l'aile.*** | *Látod azt a férfit, aki tántorogva jön ki a söröző̋ből?* ***Mélyen nézhetett a pohár fenekére.***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólás *coup* szava a *coup de vin* ‘egy pohárka bor’ szókapcsolatból rövidült le. Az *aile* ‘szárny’ jelentésnyomatékosító elem feltehetőleg a régi, de a XVII. században még használatos és talán a szárnyán megsérült madár képére utaló *en avoir dans l’aile* ‘legyengült, legyőzött vagy a szerelemtől lebénult’ jelentésű szólás hatására került be a kifejezésbe.

≅ *avoir un coup [un verre] dans le nez* || bourré comme un coing* || bourré/plein comme un œuf* || être dans les vignes* (du Seigneur) || être ivre mort || ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.) || ne pas tenir debout* (2.) || plein comme une barrique || plein/soûl comme une bourrique || soûl comme un âne || soûl comme un cochon || soûl comme un Polonais* || soûl comme une grive* || voir des éléphants* roses*

■ **battre de l’aile [ne battre que d’une aile]** – (Sz):

1. ⟨Sqqch.⟩ : être au bord de la rupture {relation, couple}

□ ⟨vmi⟩ **kátyúba jut**

➤ *Le couple de Noé et de Zoé* ***bat de l’aile****.* | *Noé és Zoé kapcsolata* ***kátyúba jutott****.*

2. ⟨Sqqch.⟩ : ne pas bien marcher {projet, entreprise}

□ **rosszul áll** ⟨vminek⟩ **a szénája**

➤ *Mon entreprise* ***bat de l’aile****.* | ***Rosszul áll a szénája*** *a vállalkozásomnak.*

♦ A francia szólás a megsebzett madár metaforájára épül.

◊ A *rosszul áll vkinek a szénája* magyar szólásmegfelelő a mezőgazdasággal, a paraszti élettel kapcsolatos. Eredetére a kifejezés állító alakja világít rá. A régi nyelvben még csak a *rendben [jó renden] van/fekszik a szénája* alak volt használatos. Ebben azonban a *rend* szót nem a ‘lekaszált fű földön fekvő sora’ értelemben használják, mert akkor nem azt jelentené, hogy ‘nincs semmi baj vkinek a dolgaival’. Ennek pedig az a magyarázata, hogy amikor lekaszálják a szénát, azt egy ideig száradni hagyják a földön. Erre mondják, hogy a széna rendekben hever. Egy Bihar megyei szójárás szerint „Mikor a széna rendben van, a halottat is a házhíjára [a padlásra] kell tenni”, azaz sietni kell a földön száradó széna boglyákba rakásával, mert ha az a földön megázik, könnyen tönkremegy, vagy legalábbis veszít értékéből. Akinek tehát rendekben hever a szénája, annak éppen nincs rendben a dolga, elkésett a tennivalójával és ebből baja származhat. Ennek megfelelően a *jó renden van* ugyanazt jelentette, mint amit a mai *rendben van* kifejezés. A régi nyelvben ugyanis a *rend* főnévnek volt egy ‘állapot, helyzet’ értelme is, vagyis *a jó renden van* szólás azt fejezte ki, hogy valami ‘jó állapotban van, jól, kedvezően el van intézve’. Akinek tehát *jó renden* – vagy mai alakjában – *rendben van a szénája*, annak épp úgy nem kell nyugtalankodnia ügyei, körülményei állása miatt, mint annak a gazdának, akinek nem kellett az időjárás szeszélyeitől tartania, mert időben rendbe tette, majd boglyába rakta vagy a pajtába hordta a szénáját.

≅ **2.** *avoir du plomb* dans l’aile*

■ **donner des ailes** ⟨à qqn⟩ – (Sz): donner de l’énergie, de la motivation, de la rapidité à qqn

□ ⟨vki, vmi⟩ **szárnyakat ad** ⟨vkinek⟩

Francia_magyar_szolastar.indb 51 2024. 08. 12. 15:57:23

A

➤ *L'amour **donne des ailes** à tout le monde.* | *A szerelem mindenkinek **szárnyakat ad**.*

♦ A francia szólásban és magyar szólásmegfelelőjében jelzett tevékenység eredményeként pedig az illető *szárnyakat kap* 'se sentir pousser des ailes', vagyis fokozott lelkesedéssel végzi az adott feladatot.

❒ **ne battre que d'une aile** → AILE: *battre de l'aile [ne battre que d'une aile]*

■ **prendre** ⟨qqn⟩ **sous son aile** – (Sz), (vál): protéger qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **a (védő)szárnyai alá vesz** (vál)

➤ *Dans la classe, plus personne n'ose attaquer le petit nouveau depuis que Noé **l'a pris sous son aile**.* | *Az osztályban senki sem meri bántani az újonnan jött kisfiút, amióta Noé **a szárnyai alá vette**.*

♦ A kifejezés bibliai eredetű. Az ótestamentumi Zsoltárok könyvének egyik fejezetében így könyörögnek Istenhez (Zsolt 61:5): „Bár lakhatnék mindörökké hajlékodban, hogy oltalmat lelhetnék szárnyad árnyékában!" Másutt (Zsolt 91:4) pedig Isten oltalmáról azt olvassuk, hogy „Szárnyával árnyékot borít rád, és tollai alatt menedékre találsz; pajzs és páncél az ő hűsége." Ezen túl a szólás még a fiókáikat szárnyaikkal védelmező madarak képét is kiaknázza.

≅ *prendre qqn sous sa protection*

■ **se brûler les ailes** – (Sz): se retrouver dans une situation difficile

□ ⟨vki⟩ **megégeti magát [**⟨vki⟩ **megégeti a kezét]** || ⟨vki⟩ **pórul jár** || ⟨vki⟩ **megüti a bokáját**

➤ *Si tu continues ta spéculation boursière douteuse, **tu vas te brûler les ailes**.* | *Ha továbbra is folytatod kétes tőzsdei spekulációidat, **meg fogod égetni magad [pórul fogsz járni]**.*

♦ A szárnyak itt nem egy madár, hanem olyan rovar szárnyait jelentik, amelyik túl közel röpül a tűzhöz vagy egy fényforráshoz.

■ **voler de ses propres ailes** – (Sz): être indépendant, se passer de l'aide d'autrui

□ ⟨vki⟩ **megáll a maga/saját lábán**

➤ *Mon fils a fini ses études et il a commencé à travailler. Il peut maintenant **voler de ses propres ailes**, il n'a plus besoin de mon aide.* | *A fiam befejezte tanulmányait és elkezdett dolgozni. Most már **meg tud állni a saját lábán**, nincs szüksége a támogatásomra.*

♦ A szólás a kismadár képét idézi fel, mely már képes önállóan repülni.

≅ *couper le cordon* (ombilical)*

AIR [ɛʀ] *(h fn)*

❒ **avoir un air de déterré** → DÉTERRÉ

❒ **Ce ne sont que des paroles en l'air.** → PAROLE

❒ **être tête en l'air** → TÊTE

❒ **faire des promesses en l'air** → PROMESSE

❒ **Il y a de l'électricité dans l'air.** → ÉLECTRICITÉ

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **Il y a de l'orage dans l'air.** → ORAGE

◨ **jouer la fille de l'air** → FILLE

■ **libre comme l'air** – (Szh): entièrement libre
□ ⟨vki⟩ **szabad, mint a madár**
➤ *Mon collègue n'a pas de femme, pas d'enfants et il a assez d'argent pour ne pas avoir besoin de travailler : il est* ***libre comme l'air****.* | *A kollégámnak nincs felesége, nincs gyereke és van elég pénze ahhoz, hogy ne kelljen dolgoznia: olyan* ***szabad, mint a madár****.*
≅ *libre comme un oiseau*

■ **ne pas avoir l'air d'y toucher** – (Sz): prendre un air innocent mais ne pas l'être
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint aki háromig sem tud számolni** || ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy szende szűz**
➤ *Zoé* ***n'a pas l'air d'y toucher*** *mais en même temps, c'est une femme d'affaires redoutable.* | *Zoé* ***úgy néz ki, mint aki háromig sem tud számolni****, de ugyanakkor félelmetes üzletasszony.*
♦ Az *y toucher* szerkezet 'beleavatkozik vmibe' jelentésben szerepel a szólásban. Az ilyen álszent embereket még az *une sainte nitouche* [sɛ̃tnituʃ] kifejezéssel is szokták jellemezni.
≅ *être un/une faux jeton* [être faux comme un jeton]* || *être une sainte nitouche* || *faire le bon apôtre** || *On lui donnerait le bon Dieu* sans confession.*

■ **pomper l'air** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): ennuyer, énerver qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **halálra fáraszt/untat** || ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz)
➤ ***Tu me pompes l'air*** *avec tes questions.* | ***Az agyamra mész [halálra untatsz]*** *a kérdéseiddel.*
♦ Az embert kérdéseikkel, problémáikkal fárasztó személyek jelenlétében hamar támad az az érzésünk, mintha elszívnák előlünk a levegőt.
≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

◨ **se déguiser en courant d'air** → COURANT

◨ **tomber les quatre fers en l'air** → FER

AISE [ɛz] *(n fn)*

◨ **être à l'aise dans ses baskets** → BASKET

ALARME [alarm] *(n fn)*

◨ **tirer la sonnette d'alarme** → SONNETTE

ALCOOL [alkɔl] *(h fn)*

◨ **noyer son chagrin dans l'alcool** → CHAGRIN

Francia_magyar_szolastar.indb 53 2024. 08. 12. 15:57:23

A

ALLUMAGE [alymaʒ] *(h fn)*

◨ **avoir du retard [de l'avance] à l'allumage** → RETARD

ALLUMETTE [alymɛt] *(n fn)*

◨ **avoir les jambes comme des allumettes** → JAMBE

ALLURE [alyʀ] *(n fn)*

■ (*ℱ*) ⟨Sqqch.⟩ **avoir (bien) de l'allure** – (Sz), (Can): être sensé, raisonnable
□ ⟨vmiben⟩ **van ráció**
➤ *Ce que tu proposes **a bien de l'allure**.* | ***Van ráció abban**, amit javasolsz.*
♦ A québeci francia kifejezésben az *allure* szó 'viselkedés, modor, kinézet, irány' értelmének metaforikus jelentésbővüléséről van szó. Tagadó alakban is használatos: *Ça n'a pas d'allure.* 'Ennek semmi értelme.', 'Ez teljesen abszurd.' ◉ A szólás Franciaországban a 'vki tud viselkedni; vkinek van tartása' értelemben használatos.

ALOUETTE [alwɛt] *(n fn)*

■ **attendre que les alouettes lui tombent toutes rôties dans le bec** – (Sz): ne pas vouloir se donner la moindre peine pour arriver à ses fins
□ ⟨vki⟩ **várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön**
➤ *Noé ne fait rien pour se trouver un emploi. S'il **attend que les alouettes lui tombent toutes rôties dans le bec**, il va rester longtemps chômeur.* | *Noé semmit sem tesz azért, hogy munkát találjon. Ha azt **várja, hogy a sült galamb a szájába repüljön**, akkor sokáig marad munkanélküli.*
♦ A szólás a görög–római mitológia aranykor-elképzeléséhez kapcsolódik. A Kr. e. V. században élt görög komédiaíró, Télekleidész szerint például az emberiség aranykorában a sült fenyőmadarak kis kalácsokkal együtt repültek az emberek szájába. Később *pacsirták, kacsák, libák* tűnnek fel, amint megsütve valakinek a szájába repülnek. E motívum a német mesterdalnok és drámaíró Hans Sachs *Das Schlaraffenland* [A csodaország] című művében (1530) is megjelenik, majd Európa-szerte elterjedt (egyes nyelvekben – így például a franciában – a kifejezés a *pacsirta* szóval rögzült). ◉ A görög–római mitológián túl más népeknek is van olyan legendájuk, amely többnyire távoli, ideális országot ír le, ahol munka nélkül, tökéletes boldogságban élnek az emberek. Ezen a hiedelmen alapul a bibliai *édenkert*, a spanyol *eldorádó*, a német *Schlaraffenland* is.
◊ A szólást a magyarban gyakran használjuk közmondásszerű alakban is: *Nem repül a sült galamb az ember szájába* 'aki tétlenül, munka és küzdelem nélkül csak a szerencsére vár, az nem éri el a célját'.
≅ *avoir les pieds* nickelés* || *avoir un poil* dans la main* || *coincer la bulle** || *être partisan du moindre effort* || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *ne pas lever/remuer le petit doigt** || *ne pas se faire d'ampoules (biz)* || *ne pas se fouler la rate (biz)* || *paresseux comme une couleuvre** || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ALPHA [alfa] *(h fn)*

■ **l'alpha et l'oméga** – (Sz): le commencement et la fin, ce qu'il y a de plus important et de vraiment essentiel
□ ⟨vminek⟩ **az alfája és ómegája**
➤ *Les valeurs morales sûres comme l'honnêteté, la sincérité, la tolérance resteront toujours* ***l'alpha et l'oméga*** *de la réussite dans la vie.* | *Az olyan biztos erkölcsi értékek, mint a becsületesség, az őszinteség, a tolerancia mindig is a sikeres élet* ***alfája és ómegája*** *lesznek.*
♦ Bibliai eredetű szólás. A kereszténység elterjedésekor az alfa és ómega – AΩ – Isten vagy Krisztus kezdet és vég nélküli lényének, örökkévalóságának, mindenható voltának a szimbóluma lett. „Én vagyok az Alfa és az Ómega, mondja az Úr, az Isten, aki van, és aki volt, és aki eljövendő: a Mindenható" – olvashatjuk az Újszövetségben (Jel 1:8).
◊ A helyesírási szabályok szerint az *ómega* szót hosszú *ó*-val kell írni a magyarban (kivéve a tárgyesetű *omegát* alakot), de – különösen szóban – igen elterjedt a szó rövid magánhangzós változata is.

AMBULANCE [ãbylãs] *(n fn)*

■ **tirer sur une ambulance [sur l'ambulance]** – (Sz), (biz): accabler qqn qui est déjà dans une situation désespérée
□ ⟨vki⟩ **belerúg a döglött oroszlánba**
➤ *Noé a perdu son travail, sa copine l'a quitté et il vient de faire une tentative de suicide. Lui faire maintenant des reproches, ce serait comme* ***tirer sur une ambulance****.* | *Noé elvesztette a munkáját, a barátnője elhagyta, nemrég pedig öngyilkosságot kísérelt meg. Ha most szemrehányást teszünk neki, akkor* ***belerúgunk a döglött oroszlánba****.*
♦ A francia kifejezés szemléleti háttere könnyen érthető: a segítséget nyújtó mentőautóra nem lövünk. ◉ Jean de La Fontaine *Le Lion devenu vieux* [Az elaggott oroszlán] című (III, 14) közismert meséje nyomán a *donner le coup de pied de l'âne à qqn* szólás is hasonló értelemben használatos. A történetet már a római meseíró Phaedrus *Fabulae* című művében (I, 21) feldolgozta. La Fontaine mesejében a phaedrusi nyúl szerepét a szamár veszi át.
◊ A magyar szólásmegfelelő forrásának Baltasar Gracián spanyol író, jezsuita morálpolitikus 1647-ben megjelent *Oráculo manual y arte de prudencia* [Az életbölcsesség kézikönyve] című aforizmagyűjteményét tekintik, ahol az 54. aforizmában szó van egy döglött oroszlánról, melynek sörényét a nyulak is megtépik: „Al león muerto, hasta las liebres le repelan." [A döglött oroszlánt még a nyulak is megtépik. – Gáspár Endre fordítása]. A gondolat „Noli barbam vellere mortuo leoni" [Ne huzigáld a döglött oroszlán szakállát] alakban valójában már Martialis *Epigrammaton Libri* [Epigrammák] című művében is felbukkan (X, 90, 9–10). A magyarban a *döglött oroszlánt a szamár is (meg)rugdossa* 'a hatalmát vesztett embert a hitvány, jelentéktelen emberek is gyalázzák' közmondásos alakban is él ez a kép.
≅ *donner le coup de pied de l'âne à qqn*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

A

ÂME [ɑm] *(n fn)*

■ **avoir l'âme chevillée au corps** – (Sz): avoir une grande vitalité et lutter avec succès contre la mort
□ ⟨vkit⟩ **kemény fából faragtak**
➤ *Mon oncle a quatre-vingt-dix ans, il a déjà eu deux crises cardiaques mais il continue à être très actif.* ***Il a l'âme chevillée au corps.*** | *A nagybátyám kilencvenéves, két szívrohama volt már, de továbbra is nagyon aktív.* ***Kemény fából faragták****.*
♦ A *cheviller* ige műszaki jelentése: 'csapszeggel összeerősít, összecsapol'. Átvitt értelemben a „csapszeggel" (*une cheville*) a testhez erősített lélek az életerő jelképe a szólásban.
≅ *avoir bon pied* bon œil* || *avoir la banane (biz)* || *avoir la frite (biz)* || *avoir la pêche** || *être bien portant* || *être en pleine forme*

◨ **la mort dans l'âme** → MORT[2]

◨ **se donner corps et âme** ⟨à qqn, qqch.⟩ → CORPS

AMEN [amɛn] *(h fn)*

■ **dire amen** ⟨à qqch.⟩ – (Sz): accepter facilement qqch.
□ ⟨vki vmire⟩ **áldását adja** || ⟨vki vmire⟩ **ámen t mond**
➤ *Noé est toujours d'accord avec tout le monde,* ***il dit amen*** *à tout.* | *Noé mindig mindenkivel egyetért, mindenre* ***áldását adja [ámen t mond]****.*
♦ A kifejezés bibliai eredetű. A gyakorlati élettel kapcsolatos törvényeket Mózes egyenként hirdette ki, és a nép ámen t mondva fogadta el azokat (MTörv 27:15-26). Az *ámen* héber eredetű szó, az európai nyelvekbe a latinon keresztül jutott be. Igenlést, kívánást jelent. A kereszténységben a hitvallás befejezésénél a jelentése: 'úgy van, úgy tartom és vallom'. Imák végén a jelentése: 'úgy legyen, teljesüljön'.

AMENDE [amɑ̃d] *(n fn)*

■ **faire amende honorable** – (Sz):
1. (Tört), (Vall): demander publiquement pardon
□ ⟨vki vkit {megszégyenítő formák között}⟩ **nyilvánosan megkövet** || ⟨vki {megszégyenítő formák között}⟩ **bevallja vétkét**
2. reconnaître ses torts et s'en excuser
□ ⟨vki⟩ **nyilvánosan bocsánatot kér** || ⟨vki⟩ **önkritikát gyakorol**
➤ *Le journaliste qui a jeté ses chaussures sur le président américain lors d'une conférence de presse* ***a fait amende honorable****.* | *Az újságíró, aki egy sajtókonferencián cipőjével megdobta az amerikai elnököt,* ***nyilvánosan bocsánatot kért****.*
♦ A francia kifejezés a XVI. században jelent meg és azt a megszégyenítő büntetést (*amende*) jelentette, amikor az elítéltnek nyilvánosan kellett bevallania sokszor súlyos vétkét és megkövetnie minden érintettet. Az *honorable* 'a becsületre vonatkozó' jelző erre a körülményre utal. Később ez a nyilvános aktus átalakult

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

az államnak, a bíróságnak megfizetendő pénzbüntetéssé, pénzbírsággá. Ennek neve lett az *amende profitable* 'hasznot hozó büntetés'. Ma a pénzbírságra, pénzbüntetésre röviden csak az *amende* vagy a bizalmasabb *la prune* szót használjuk. A jelenlegi bocsánatkéréssel, önkritikával kapcsolatos általános jelentése a XVIII. században alakult ki.

≅ *aller à Canossa** || *battre sa coulpe** || *faire son mea-culpa* || *reconnaître ses torts* || *se couvrir la tête de cendres (vál)* || *se mordre les doigts* de qqch.*

AMOUR [amuʀ] *(h fn)*

◨ **avoir des poignées d'amour** → POIGNÉE

■ **filer le parfait amour** – (Sz): s'aimer d'un amour paisible et partagé
- □ ⟨vkik⟩ **turbékolnak, mint a galambok** || ⟨vki vkivel⟩ **boldog szerelemben él**
  - ➤ *Noé et Zoé sont mariés depuis vingt ans, mais **ils filent** toujours **le parfait amour**.* | *Noé és Zoé már húsz éve házasok, de még mindig úgy **turbékolnak, mint a galambok**.*
- ♦ A szólást gyakran használják ironikus értelemben.

■ (*ℱ*) **tomber en amour** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (Can): devenir amoureux de qqn
- □ ⟨vki vkivel⟩ **szerelembe esik**
  - ➤ *Mon fils **est tombé en amour** avec une jolie fille de sa promotion.* | *A fiam **szerelembe esett** egy csinos évfolyamtársnőjével.*

AN [ɑ̃] *(h fn)*

■ **cent sept ans** – (Sz): une très grande durée {généralement avec un verbe à la forme négative}
- □ **időtlen időkig** || **száz/ezer évig** || **örökkön örökké**
  - ➤ *Vous m'aviez promis de passer réparer mon robinet le mois dernier. Vous n'êtes pas venu. Maintenant vous me dites que vous ne serez pas libre avant trois semaines. Ce n'est pas possible ! Cette histoire ne va pas durer **cent sept ans** !* | *Ön a múlt hónapban megígérte, hogy eljön megjavítani a vízcsapomat. Nem jött el. Most azt mondja, hogy csak három hét múlva lesz szabad. Ilyen nincs! Csak nem húzódik **időtlen időkig** ez az ügy!*
- ♦ A szólás kialakulására hatással lehetett két, a francia történelemben fontos szerepet játszó, hosszan tartó fegyveres konfliktus, a Francia és az Angol Királyság közötti ún. százéves háború (1337 és 1453 között valójában 116 évig tartott), valamint a szinte az egész világra kiterjedő hétéves háború (1756–1763), amelyet Mária Terézia Habsburg főhercegnő robbantott ki a Porosz Királyság ellen az osztrák örökösödési háborúban elvesztett Szilézia visszaszerzéséért.

■ **se moquer** ⟨de qqch.⟩ **comme de l'an quarante** – (Szh): s'en moquer complètement
- □ ⟨vki vmire⟩ **fittyet hány** || ⟨vmi vkinek⟩ **édes mindegy**
  - ➤ *Que ce soit l'OM ou le PSG qui gagne le match, ça m'est complètement indifférent. **Je m'en moque comme de l'an quarante.*** | *Teljesen közömbös számomra, hogy az OM vagy a PSG nyeri a meccset. **Nekem aztán édes mindegy!***

Francia_magyar_szolastar.indb 57 2024. 08. 12. 15:57:24

A

♦ A szólás eredete bizonytalan. ◉ Egyesek szerint az 1040-es esztendőt jelzi, amikorra a világ vége eljövetelét várták. Littré híres szótára úgy véli, hogy a Köztársaság 40 évéről van szó és a szólás a forradalmi naptárt illető royalista gúnyolódás, mivel a gyűlölt rendszer még 40 évet sem ért meg. ◉ Újabb értelmezések szerint a kifejezés megjelenésének időpontja (az 1790-es évek) és azok a szövegek, amelyekben előfordul (mindenekelőtt a forradalmi sajtó) arra utalnak, hogy inkább „hazafias" jellegű szólással van dolgunk, a *sans-culotte*-ok gúnyolódnak XVI. Lajos negyvenéves uralkodásán. A 40-es szám szólásban játszott szerepe tehát nem tisztázott, de valószínűleg a számszimbolikában betöltött jelentőségével magyarázható (lásd például a bibliai vízözön-elbeszélésben a 40 napon át tartó esőzés [Gen 6,1-9,17], a zsidó nép 40 éves vándorlása a Sinai-félszigeten, a nagyböjt 40 napja).

◊ A magyar megfelelőben található *fitty* ma már önállóan nem használatos hangfestő szó. A régi szótárak szerint a *fitty* jelentése 'ujjal való pattintás'. *Fittyet vetni* pedig azt jelentette, hogy a középső vagy mutatóujjhoz szorított hüvelykujjal csattanó hangot létrehozni. Ilyen mozdulatot – és hangot – csináltak akkor, ha hívták a kutyát, de akkor is, amikor azt akarták kifejezni, hogy valaki vagy valami semmit sem ér. Régen, ha valakit lenéztek, megvetettek, e lesújtó véleményt sokkal őszintébben adták a másik ember tudomására, sőt – a lenézést nyomatékosítandó – az orra alá tartott kézzel még pattintottak is. Erre mondták, hogy *fittyet vet, fittyet hány valakinek az orrára.* Később elmaradt a kifejező kézmozdulat, s a *fittyet hány valakinek* azt jelentette: nem törődik vele, rá se hederít.

≅ *n'en avoir rien à cirer** || *s'en battre les couilles (vulg)* || *s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se battre l'œil* de qqch.* || *se ficher [se moquer] du monde** || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer [se ficher] du tiers* comme du quart* || *se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première chemise**

ANCRE [ãkʀ] *(h fn)*

■ **lever l'ancre** – (Sz): partir, s'en aller
□ ⟨vki⟩ **felszedi a horgonyt**
➤ *Il est tard et on doit se lever tôt demain,* ***levons l'ancre****.* | *Későre jár, holnap korán kell kelnünk,* ***szedjük fel a horgonyt****!*

♦ Metaforikus értelemben használt hajózási kifejezés mindkét nyelvben.

≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever le pied (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

ÂNE [an] *(h fn)*

◨ **donner le coup de pied de l'âne** ⟨à qqn⟩ → AMBULANCE: *tirer sur une ambulance [sur l'ambulance]*

■ **faire l'âne de Buridan** – (Sz), (vál): ne pas réussir à choisir entre deux solutions
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint Buridán szamara** (vál)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Tu hésites depuis des mois, décide-toi enfin et* ***arrête de faire l'âne de Buridan****.* | *Hónapok óta habozol, határozd el magad végre és* ***ne légy olyan, mint Buridán szamara****.*

♦ A számos nyelvben megtalálható kifejezés állítólag Jean Buridan francia skolasztikus filozófus, a Sorbonne rektora (1300–1366) paradox történetére céloz, melyben a szamár a tőle egyforma távolságra levő szénaköteg és veder víz közül nem tud választani, ezért aztán éhen és szomjan pusztul. A gondolat azonban már Arisztotelésznek a Robert Grosseteste által *De caelo* címmel latinra fordított *Peri Uranu* [Az égboltról] című művében (II, 13) megjelenik, de Buridan ehhez írt kommentárja (melyben eredetileg a szamár helyett valószínűleg kutya szerepel) tette azt igazán közismertté.

≅ *être dans ses petits souliers** || *être gêné aux entournures** || *être sur le balan** || *ne pas en mener large²** || *ne pas savoir sur quel pied** *danser*

■ **faire l'âne pour avoir du son** – (Sz): faire l'innocent pour obtenir un avantage

□ ⟨vki⟩ **adja az ártatlant**

➤ ***Ne fais pas l'âne pour avoir du son****, tu n'obtiendras rien de moi.* | ***Ne add az ártatlant****, semmit nem érsz el vele nálam.*

♦ A francia szólásban szereplő hímnemű *son* szó nem a szamár által kiadott bőgő hangra utal, hanem az azzal azonos írású és hangzású és a szamár által előszeretettel fogyasztott 'korpa' jelentésű szóra.

◨ **passer/sauter du coq à l'âne** → COQ

◨ **têtu comme un âne** → BOURRIQUE: *têtu comme une bourrique*

ANGE [ɑ̃ʒ] *(h fn)*

◨ **discuter du [sur le] sexe des anges** → SEXE

■ **être aux anges** – (Sz): être ravi, très heureux

□ ⟨vki⟩ **a hetedik mennyországban érzi magát**

➤ *Zoé* ***est aux anges****. Son patron l'a envoyée pour une semaine en voyage d'études à Bali.* | *Zoé* ***a hetedik mennyországban érzi magát****. A főnöke egyhetes tanulmányútra küldte Balira.*

♦ Az antik teremtésmítosz és a zsidó-keresztény vallás szerint a világ több koncentrikus szférából áll, melyek közül a hetedik, a legfelső, ahol Isten, a neki szolgáló angyalok és az üdvözült lelkek tartózkodnak. Ez a hetedik réteg az ember halála után elérhető legnagyobb boldogság színhelye, amelyet a Talmud *Araboth* néven részletesen le is ír. Az elképzelést az iszlám szent könyve, a *Korán* is átvette, és így az a keresztény világon túl is szélesebb körben ismertté vált.

≅ *être [se croire] au paradis** || *être au septième ciel** || *être comme un poisson** *dans l'eau* || *être heureux comme un pape* || *être heureux comme un roi* || *nager dans le bonheur**

■ **rire aux anges** – (Sz): sourire distraitement et sans motif

□ ⟨vki⟩ **kissé bambán vigyorog** || ⟨vki⟩ **nevet/vigyorog, mint a fakutya** || ⟨vki⟩ **az angyalát látja** (nép)

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

A

➤ *À ces questions Noé était très contrarié et* ***riait aux anges****.* | *E kérdésektől Noé nagyon zavarba jött és* ***kissé bambán vigyorgott****.*

♦ A szólásban szereplő *angyal* szó ‘őrangyal’ jelentésben értendő. Régen elterjedt hiedelem volt, hogy az őrangyal vagy más angyalok látása boldoggá, szerencsésé teszi az embert. Tovább erősítette ezt a hitet az a néprajzi feljegyzésekben olvasható babona, amely szerint ha a bölcsős kisgyerek álmában mosolyog, akkor angyalokkal álmodik.

◊ A *nevet/vigyorog, mint a fakutya* egyike a legtöbbet magyarázott szólásainknak, de pontos eredete még ma sincs eldöntve. ◉ Van olyan meglehetősen valószínűtlen magyarázat, amely csupán egyetlen, Dugonics András *Magyar példabeszédek és jeles mondások* című gyűjteményében található elszigetelt szóláson alapul *(mindég nevet, mint a fakutya az oltáron)*. Eszerint a pogány magyarok áldozati oltárának a sarkán állhatott valami fából faragott, vicsorító kutyabálvány annak szimbólumaként, hogy a jó istenségekkel szemben hatástalan a kutyába képzelt gonosz szellem erőfeszítése, fogvicsorítása, „vigyorgása”. ◉ Más elképzelés szerint a *fakutya* szó *fa* előtagjának átvitt értelme adhatja meg a magyarázatot. A fa ugyanis számos kifejezésben előfordul negatív tulajdonságok (hallgatás, némaság, értéktelenség, hitványság, hamisság stb.) jelképeként (vö. *fabatka, fajankó, fafejű* vagy a régies *hallgat, mint a fa* hasonlat). A *fakutya* így olyan kutya lehetett, amely nem ugat, csak vigyorog, ártatlannak tetteti magát, ám valójában rosszindulatú és hamis (vö. *Amelyik kutya ugat, az nem harap.*). Az ilyen rosszindulatú, hamis emberre szokták azt mondani, hogy *Te hamis kutya!* ◉ Megint mások úgy gondolják, hogy a *fakutya* fából készült tárgy, amely régen négy jelentésben is használatos volt: a) ‘házak oldalát a kocsik nekiütődésétől védő cölöp’; b) ‘szekérkerék megkötésére szolgáló és a lejtőkön folyamatosan csikorgó kis favályú’; c) ‘a bognárok cifrára festett, fából faragott cégére, amely a nevető ember szájához hasonlít’; d) ‘fából készült, nyitott szájformához hasonlító sarokfogóval rendelkező csizmahúzó’. E négy jelentés közül leginkább csak a ‘csizmahúzó’ jelentés kapcsolható a szóláshasonlathoz. A *vigyorog* ige ugyanis már a régi nyelvben is azt jelentette, hogy ‘száját dísztelenül széthúzva s fogait kimutatva csúnyán nevet’, így az a magyarázat tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a kifejezés a mindig nyitott szájú, vagyis „vigyorgó” csizmahúzóra utal.

■ **Un ange passe.** – (Szm): {se dit quand la conversation est interrompue par un silence gêné et prolongé}

□ **Angyal repül(t)/száll(t) (el) fölöttünk [a ház fölött].**

➤ *Le professeur a posé une question épineuse à la classe. Personne de nous n’a pu ou su y répondre.* ***Un ange est passé****.* | *A tanár fogas kérdést tett fel az osztálynak. Senki sem akart vagy tudott közülünk rá válaszolni.* ***Angyal repült el fölöttünk****.*

♦ Erasmus közmondásgyűjteménye szerint (*Adagia*, 3391. IV, IV, 91) e kifejezés a görög–római mitológiának abban a hiedelmében gyökerezik, hogy a beszéd és az ékesszólás istenének – Hermésznek, illetve Mercuriusnak – a jelenlétében nem szabad emberi szónak elhangoznia. Ha tehát valamely társaságban mindenki elhallgatott, éppolyan csend keletkezett, mint amilyent a görög–római

Francia_magyar_szolastar.indb 60 2024. 08. 12. 15:57:24

vallási szokások akkor kívántak meg, amikor azt hitték, hogy Hermész (Mercurius) jelent meg az emberek között (vö. görög *Hermész epeiszélthe*, latin *Mercurius supervenit*). De Hermész volt egyben az istenek követe, hírvivője is. Mivel a keresztény vallásban Isten követei az angyalok, érthető, hogy a szólásban Hermész nevét az európai nyelvek általában az *angyal* szóval váltották fel, mely maga is a 'követ' jelentésű görög *angelosz*, illetőleg az ebből kifejlődött egyházi latin ANGELUS szóból származik.

◊ A magyar szólás egy régies alakváltozata (*Angyal múlék fölöttünk*) már Baranyai Decsi János *Adagiorum* című első magyar szólás- és közmondásgyűjteményében is szerepel (4:4:7:5).

ANGLAIS, -E [ɑ̃glɛ, ɑ̃glɛz] *(mn)*

■ **filer/partir à l'anglaise** – (Sz): partir sans dire au revoir et sans être aperçu

□ ⟨vki⟩ **angolosan távozik**

➤ *Personne ne fait attention à nous, c'est le moment de* ***filer à l'anglaise****.* | *Senki sem figyel most ránk. Itt a pillanat, hogy* ***angolosan távozzunk****.*

♦ Ennek a közismert szólásnak az eredetét sokféleképpen magyarázzák. Megfejtését kereshetjük azokban a háborúkban, amelyeket a nagy európai hatalmak, elsősorban Anglia, Franciaország, Németország vívtak egymás ellen a történelem folyamán, és amelyek során a felek sok foglyot ejtettek. Márpedig ezek, ha egy mód volt rá, a lehető legnagyobb titokban szöktek meg őreiktől, az angolok a franciáktól és fordítva. A németben, a portugálban, a spanyolban és részben az olaszban az „angolosan" elem helyett a „franciásan" alakot találjuk (német *sich (auf) französisch empfehlen/verabschieden*, portugál *sair à francesa*, spanyol *despedirse a la francesa*, olasz *andarsene alla francese [all'inglese]*), ami egyes feltételezések szerint arra a XVII. században egész Európában terjedő francia szokásra vezethető vissza, mely szerint udvariasságból azért illett köszönés, búcsúzás nélkül idő előtt távozni egy gyűlésről, hogy azt ne zavarják meg. Amikor azután ez a divat elmúlt, az ilyen módon való távozás udvariatlanná vált, és a franciák ezt már az angolokkal hozták összefüggésbe. Amúgy tudjuk jól, hogy egy viselkedési hiba – jelen esetben a búcsúzás nélküli udvariatlan távozás – jellemzésekor előszeretettel hibáztatjuk a másikat, nemritkán éppen a szomszédos népet.

≅ *disparaître dans la nature** || *jouer la fille** *de l'air* || *partir sans tambour** *ni trompette* || *prendre la tangente** || *se déguiser en courant** *d'air* || *se faire la belle**

ANGLE [ɑ̃gl] *(h fn)*

■ **arrondir les angles** – (Sz): atténuer les oppositions

□ ⟨vki⟩ **elveszi/tompítja** ⟨vminek {vitának, veszekedésnek}⟩ **az élét** || ⟨vki⟩ **elsimítja az ellentéteket**

➤ *Le débat télévisé aurait pu dégénérer en dispute. Heureusement, l'animateur* ***a su arrondir les angles****.* | *A televíziós vita veszekedéssé fajulhatott volna. Szerencsére a műsorvezető* ***el tudta simítani az ellentéteket****.*

♦ A szólás szemléleti háttere a szögletes, hegyes, éles és a lekerekített (*arrondir*), tompított elemek ellentétén alapul.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

A

ANGUILLE [ãgij] *(n fn)*

■ **Il y a anguille sous roche.** – (Szm): {se dit d'une affaire qui n'est pas claire, où il y a qqch. de caché}

□ **Kilóg a lóláb.** || **Itt valami bűzlik.**

➤ *Le directeur a promis que les activités économiques de l'entreprise ne seraient pas délocalisées à l'étranger. Mais ces derniers temps, il fait de fréquents voyages en Inde.* ***Il y a anguille sous roche.*** | *Az igazgató megígérte, hogy nem telepíti külföldre a vállalat gazdasági tevékenységét. De mostanában gyakran utazik Indiába.* ***Kilóg a lóláb. [Itt valami bűzlik.]***

♦ A névelők hiánya az *anguille* 'angolna' és a *roche* 'szikla, kőzet' szavak előtt azt mutatja, hogy nagyon régi szólásmondásról van szó, aminek eredete azonban meglehetősen homályos. ◉ Egyesek szerint a metaforikus jelentés kialakulását az motiválhatta, hogy az angolna nem szereti a napvilágot, szeret kövek alatt rejtőzni, síkos, nyálkás bőre miatt nehéz megfogni. ◉ Mások ezt még azzal is kiegészítik, hogy a ma már kihalt *guiller* 'becsap, megtéveszt' ige is befolyásolhatta a metaforikus jelentés megjelenését. Mindezen etológiai és nyelvi tényezők együttesen hozzájárulhattak ahhoz, hogy a szólás az alattomosság, az álnokság, a csalás jelképe legyen.

◊ A *Kilóg a lóláb* magyar szólás eredete arra az ősi babonás hiedelemre vezethető vissza, hogy az ördögöt, ha emberi alakot vesz is fel, könnyen fel lehet ismerni a lábáról. Régebben úgy gondolták, hogy az ördögnek lúdlába van. Ezt a képet őrzi vizsgált szólásunk legrégibb, ma már elavult változata (1598): *künn vagyon az ördögnek lúdlába*. Mikszáth Kálmán *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényének (1906–1907) egy részlete (XI. fejezet) is ezt a képet villantja fel: „Vesd le a csizmádat, hé, hadd nézzem meg hamar, nincs-e lúdlábad, nem vagy-e maga az ördög?" – mondja egy öreg pipakészítő mester a fiatal Tóth Mihálynak. Később a lúdláb helyett megjelenik a kecskeláb vagy a lóláb. A különféle ábrázolásokon, jóskártyákon (pl. tarot) gyakran látjuk például a patás ördög képét. Arany János *Hatvani* című költeményében (1855) a diákok a lólábáról ismerik fel a híres debreceni professzor, Hatvani István képében ördögi tudományokat hirdető kísértőt: „Hanem… egek!… az ifju sápad, / Meglátva egy pár csodalábat; / »Lóláb!« suttogja félelemben, / »Lóláb!« fut végig a teremben."

◊ Az *Itt valami bűzlik* magyar szólásmondás eredetét lásd: *Il y a quelque chose de pourri au [dans le] royaume* du Danemark.*

≅ *C'est cousu de fil* blanc.* || *Il y a quelque chose de pourri dans le royaume* de Danemark.* || *Il y a quelque chose qui cloche.* || *Il y a une ombre au tableau.* || *La ficelle est un peu grosse.*

ANNÉE [ane] *(n fn)*

■ (***F***) **tuer la vieille année** – (Sz), (Can): se réunir en bande pour fêter joyeusement la fin de l'année

□ ⟨vki⟩ **elbúcsúztatja az óévet**

➤ *Venez à la maison,* ***nous tuerons la vieille année*** *ensemble.* | *Gyertek el hozzánk,* ***együtt fogjuk elbúcsúztatni az óévet.***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

APÔTRE [apotʀ] *(h fn)*

■ **faire le bon apôtre** – (Sz): avoir une apparence hypocrite de bonté
□ ⟨vki⟩ **álszent módra viselkedik**
➤ *Ton collègue a l'air généreux, mais méfie-toi,* ***il fait le bon apôtre****.* | *A kollégád nagylelkűnek tűnik, de vigyázz,* ***álszent módra viselkedik****.*
♦ A kifejezésbeli „jó apostol" (*bon apôtre*) a bibliai Júdás, aki Jézust elárulta.
≅ *être un/une faux jeton* [être faux comme un jeton]* || *être une sainte nitouche* || *ne pas avoir l'air* d'y toucher* || *On lui donnerait le bon Dieu* sans confession.*

APPÉTIT [apeti] *(h fn)*

◨ **avoir un appétit d'oiseau** → MOINEAU: *manger comme un moineau*

ARAIGNÉE [aʀeɲe] *(n fn)*

■ **avoir une araignée au plafond** – (Sz), (biz): être un peu fou
□ ⟨vkinél⟩ **baj van az emeleten** (biz) || ⟨vki⟩ **kissé bogaras/hangyás** (biz)
➤ *À mon avis, mon voisin n'est pas normal, il fait des choses bizarres.* ***Il doit avoir une araignée au plafond.*** | *Véleményem szerint a szomszédom nem normális, furcsa dolgokat művel.* ***Baj lehet nála az emeleten.***
♦ A francia szólás talán az elhanyagolt állapotban lévő lakás pókhálós plafonjára, illetve metaforikusan a test „felső emeletén" található „pókhálós", zavart agyra utal. De a pókháló egyúttal régen a megtévesztő álokoskodás metaforája is volt.
◊ A *kissé bogaras* magyar szólás eredete a következő. Már egy XVIII. század elejéről származó német füveskönyvben is olvasható az a feltételezések szerint idősebb vagy ifjabb Aachs (Ács) Mihály nevű egyházi író tollából való széljegyzet, hogy „Hunyor levivel kenjed az *bogaras marhát*, az hol nem nyalhatja". Arany János *Buda halála* című művének (1863) 11. énekében olyan ménesről ír, amely „…ha elő-nyaranta / Vihar gyül az égben […] / Nyugtalan egyszerre, *bogarassá* lészen." A kifejezés tehát eredetileg nem emberre, hanem állatokra vonatkozott. (Herman Ottó szerint a pásztorok szarvasmarhát jellemző mesterszava, a *bogárzik* és *elbogárzik* ige használatos a hirtelenében elrohanó emberre is.) Bogáron itt elsősorban bögölyt kell érteni, amelynek hada, főleg vihar közeledtével, egész rajokban támadja meg a pihenő vagy legelő marhákat. A házi légynél nagyobb bögölyök nőstényei petéiket emlősállatok (főleg szarvasmarha, ló) bőrére, szőrére vagy orrlyukára rakják. Az állat azután lenyalja magáról a petéket, lenyeli őket, s azok, miután kikeltek, átfúrják az állat nyelőcsövét vagy gyomorfalát, és egészen a bőréig jutnak, majd fájdalmas daganatokat, viszketést okozva kifúrják magukat a levegőre. Az állat akkor *bogárzik*, amikor a bögölyök okozta szenvedéstől futásnak ered, és a megszokottól eltérően viselkedik: váratlanul döf vagy rúg. Amint a bogaras marhával, azzal az emberrel is nehéz boldogulni, akinek *bogara van.* Vannak, akik kétségbe vonják ezt a magyarázatot, mondván, hogy a jószágra soha nem mondják azt, hogy *bogara van*, csak azt, hogy *bogaras* (ezt bizonyítják amúgy a fenti idézetek is). ◉ A francián kívül több nyelvben is található olyan szólás, amelyben valamilyen állat (pl. a németben pók vagy a molylepke: *ein Spinner sein*, *Motten im Kopf haben*, a spanyolban madár: *tener*

Francia_magyar_szolastar.indb 63 2024. 08. 12. 15:57:24

A

pájaros en la cabeza, az angolban denevér: *to have bats in one's belfry*), gyakran zümmögő, motoszkáló rovar (bogár, cserebogár, tücsök, szúnyog, méh, dongó) szerepel (vö. német *einen Käfer haben*, *Grillen fangen, Grillen im Kopfe haben*, angol *to have a bee in one's bonnet*), és arra utal, hogy valakinek nem egészen megszokott az észjárása. Valószínű, hogy valamilyen betegség (pl. agydaganat) miatt érezheti úgy az illető, hogy valami duruzsol, motoszkál a fejében, s régen élt az a hiedelem is, hogy a rosszakarója helyezett el a fejében egy bogarat a fülén keresztül (vö. *bogarat/bolhát tesz a fülébe*, ami annyit jelent, hogy valami olyasmit mond neki, ami az illetőt nem hagyja nyugodni). Györffy István *Nagykunsági krónika* című munkájának kuruzslókról, boszorkányokról szóló 6. fejezetében közöl egy 1754-ből származó tanúvallomást, amelyben a tücsök is szerepel hasonló szövegkörnyezetben: „1754-ben a nagykőrösi tanács nemes Udvardi Péterné Csabay Judith kőrösi lakos részére tanúvallomást tart arról, miképpen orvosoltaték meg a Kardszagh városában lakó Pap Sámuel hitvesének Csabai Sárának a feje a benne levő ptrücskök miatt". Az ilyen emberről mondták azt is, hogy *tücsköt-bogarat összebeszél*.

≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord** || *travailler du chapeau** || *yoyoter de la touffe (biz)*

ARBRE [arbr] *(h fn)*

■ **C'est l'arbre qui cache la forêt.** – (Szi): {Les détails empêchent de voir l'ensemble, l'essentiel.}

□ **A fától nem látni az erdőt.**

➤ *Parmi les contestataires, il y a aussi des anarchistes.* ***Mais il ne faut pas que l'arbre cache la forêt****: il y a des problèmes graves que le gouvernement ne peut ignorer.* | *A tiltakozók között anarchisták is vannak.* ***De azért nem szabad, hogy a fától ne lássuk az erdőt****: súlyos problémák vannak, amiket a kormány nem hagyhat figyelmen kívül.*

♦ Csábító volna azt gondolni, hogy e közismert mondás eredete egy találó megfigyelésben rejlik. Valójában azonban Christoph Martin Wielandnak, a német rokokó költőjének *Musarion, oder die Philosophie der Grazien* [Musarion, avagy a gráciák filozófiája] című (1768) művéből vált szállóigévé (*den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen*) és terjedt el több európai nyelvben (vö. angol *He cannot see the wood for the trees.*, olasz *Guardare l'albero e non vedere il bosco.*, spanyol *No puede ver el bosque por los árboles.*). Maga a gondolat azonban már megtalálható a klasszikus latin költőknél, Ovidiusnál (*Tristia* [A száműzetés dalai], V, 4, 9) például így: „Nec frondem in silvis nec aperto mollia prato / Gramina nec pleno flumine cernit aquas." [Nem látná sem a lombot az erdőn, réten a gyenge / Fűszálat, s folyamon lesné, merre a víz. – Erdődy János fordítása].

◨ **mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce** → DOIGT

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ARC [ark] *(h fn)*

◨ **avoir plus d'une corde [plusieurs cordes] à son arc** → CORDE

ARDOISE [ardwaz] *(n fn)*

◨ **avoir une ardoise** → ŒIL: *à l'œil*

ARGENT [arʒɑ̃] *(h fn)*

◨ **apporter/servir** ⟨qqch. à qqn⟩ **sur un plat d'argent** → PLATEAU: *apporter/servir* ⟨qqch. à qqn⟩ *sur un plateau*

◨ **être né avec une cuillère d'argent dans la bouche** → CUILLÈRE/CUILLER

■ **jeter l'argent par les fenêtres** – (Sz): dépenser en gaspillant
- □ ⟨vki⟩ **az ablakon dobja/szórja ki a pénzt**
  - ➤ *C'est normal qu'au milieu du mois, Zoé n'ait plus un sou car elle achète trop d'articles de luxe.* ***Elle jette l'argent par les fenêtres.*** | *Természetes, hogy a hónap közepén Zoénak már egy fillérje sincs, mert túl sok luxuscikket vásárol.* ***Az ablakon szórja ki a pénzt.***
- ♦ Az állatmeséinek köszönhetően népszerűséget szerző francia író, Jean de La Fontaine *Du thésauriseur et du Singe* [A kincshalmozó meg a majom] című (XII, 3) meséjében olvashatunk egy fösvény emberről, akinek a majma az ablakon át dobálja ki gazdája pénzét. Ez a több európai nyelvben is megtalálható vándorfrazéma (vö. német *das Geld zum Fenster hinauswerfen*, olasz *buttare/gettare il denaro [i soldi/quattrini] dalla finestra*) azonban inkább arra az aprópénzre utalhat, amelyet középkori szokás szerint egykor az uralkodók, a főurak bizonyos ünnepi alkalmakkor a koldusoknak, utcai énekeseknek stb. valóban az ablakon szórtak vagy szórattak ki az utcára.
- ≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *mener grand train²** || *mener la vie* à grandes guides* || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

◨ **La parole est d'argent mais le silence est d'or.** → PAROLE

◨ **On ne peut pas avoir le beurre et l'argent du beurre.** → BEURRE

■ **Point d'argent, point de Suisse.** – (Szi): {On ne donne, on ne fait rien pour rien.}
- □ **Semmit sem adnak ingyen.** || **Pénz beszél, kutya ugat.**
  - ➤ *Écoute Noé, voilà déjà des mois que tu ne paies pas ton loyer. Tu connais le dicton : «* ***Point d'argent, point de Suisse.*** *» Il faut que tu règles tes dettes.* | *Figyelj Noé, hónapok óta nem fizeted a lakbért. Ismered a mondást: „****Semmit sem adnak ingyen.****" Ki kell fizetned a tartozásodat.*
- ♦ A szólásmondás Jean Racine *Les Plaideurs* [A pereskedők] című művének (1668) köszönhetően terjedt el (I, 1) és azokra a csoportosan toborzott, jól képzett svájci zsoldosokra (mintegy 10 000 fő) utal, akik a XV–XVI. századi Itália ellen vívott háborúk során a francia királyok szolgálatában álltak. (Ezeket a zsoldosokat a királyok általában pontosan fizették, mert ellenkező esetben előfordult,

Francia_magyar_szolastar.indb 65 2024. 08. 12. 15:57:24

A

hogy a katonák a szerződésüket érvénytelennek tekintve csata közben hagyták ott a csatateret.) E katonák közül szolgálatuk lejárta után többen is egyfajta „portási, házfelügyelői" szolgálatot vállaltak a városi palotákban (*hôtels particuliers*). Így lett a *Suisse* tulajdonnévből kisbetűvel írt *suisse* közszó, ami a XVII–XVIII. században 'kapus, házmester' jelentésben volt tehát használatos (nevüket onnan kapták, hogy ruhaviseletük nagyon hasonlított a sváci zsoldosok egyenruhájára). Az említett Racine mű Petit-Jean [Kurta János] nevű szereplője is ilyen szolgálatot vállalt, és volt zsoldosként a vendégeket csak „kenőpénz" árán engedte be a gondjaira bízott palotába: « Tous les plus gros monsieurs me parlaient chapeau bas. / Monsieur de Petit Jean, ah ! gros comme le bras. / Mais sans argent, l'honneur n'est qu'une maladie ; / Ma foi j'étais un franc portier de comédie, / On avait beau heurter et m'ôter son chapeau, / On n'entrait point chez nous sans graisser le marteau. / Point d'argent, point de suisse, et ma porte était close. / Il est vrai qu'à Monsieur j'en rendais quelque chose. » [Nagy és magas urak emelnek kalapot / S kezdik: portás uram, – mint öklöm oly nagyok. / De pénz nélkül a rang nyavalya, hogy kimondjam, / Derék kapus vagyok, – akár a teátrumban. / Zörögthetsz, fejfedőd ugyan emelheted, / Az ajtó nem nyilik, míg jól meg nem kened. / Ha buksza nem nyilik, az én ajtóm se mozdul, / Mert hát az úrnak is juttatnom kell a koncbul. – Illyés Gyula fordítása]. A *suisse* szó e régi 'kapus, házmester' jelentése ma már csak a *suisse d'église* 'egyházfi, sekrestyés' kifejezésben él tovább. Ez a szókapcsolat a rövidebb *un suisse* alakban is használatos.

■ **prendre** ⟨qqch.⟩ **pour argent comptant** – (Sz): croire naïvement ce qui est dit ou promis
- □ ⟨vki vmit⟩ **készpénznek vesz**
  - ➤ *Il est des gens qui* ***prennent pour argent comptant*** *tout ce qui est écrit et dit dans les médias.* | *Vannak emberek, akik mindent* ***készpénznek vesznek****, amit a média ír vagy mond.*

ARGILE [arʒil] *(n fn)*

◨ **un colosse aux pieds d'argile** → COLOSSE

ARIANE [arjan] (tjn)

◨ **le fil d'Ariane** → FIL

ARME [arm] *(n fn)*

■ **faire ses premières armes** – (Sz):
1. aller à la guerre pour la première fois
- □ ⟨vki {háborúban}⟩ **átesik/átmegy a tűzkeresztségen**
  - ➤ *Fabrice del Dongo, le protagoniste du roman intitulé* La Chartreuse de Parme *de Stendhal,* ***a fait ses premières armes*** *à la bataille de Waterloo.* | *Stendhal* Pármai kolostor *című regényének főhőse, Fabrice del Dongo, a waterlooi csatában* ***esett át a tűzkeresztségen****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

2. débuter dans une carrière, débuter une nouvelle expérience
□ ⟨vki {karrierjében}⟩ **átesik/átmegy a tűzkeresztségen**
➤ *Après avoir terminé ses études, Zoé **a fait ses premières armes** dans une multinationale.* | *A tanulmányai befejezése után Zoé egy multinál **ment át a tűzkeresztségen**.*
♦ A francia kifejezés és magyar megfelelője is katonai eredetű.
≅ *recevoir le baptême du feu*

■ **passer l'arme à gauche** – (Sz): mourir
□ ⟨vki⟩ **örök nyugovóra tér**
➤ *Demain je vais à l'enterrement du grand-père de mon ami qui **a passé l'arme à gauche** il y a dix jours.* | *Holnap a barátom nagyapjának temetésére megyek, aki tíz nappal ezelőtt **tért örök nyugovóra**.*
♦ Katonai eredetű kifejezés a halál szépítő kifejezésére. Először a 'lábhoz teszi a fegyvert' → 'pihen', majd később – átvitt értelemben – a 'meghal' jelentésben lett használatos.
≅ *avaler sa chique** || *avaler son acte/bulletin de naissance** || *casser sa pipe** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *dévisser son billard** || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l'âme (vál)* || *rendre le/son dernier soupir** || *s'endormir du sommeil de la tombe (vál)*

■ **une arme à double tranchant** – (Sz): un argument, un procédé dont l'emploi peut provoquer des effets opposés (et se retourner contre la personne qui les emploie)
□ ⟨vmi⟩ **kétélű fegyver**
➤ *En faisant appel aux forces de l'ordre, on peut briser une manifestation, mais cela peut aussi déclencher une véritable révolution. Cette méthode est **une arme à double tranchant**.* | *A rendfenntartó erők bevetése megtörhet egy tüntetést, de valódi forradalmat is kiválthat. Ez a módszer **kétélű fegyver**.*
♦ A több európai nyelvben is megtalálható kifejezés bibliai eredetű (vö. angol *double-edged sword/weapon*, német *zweischneidiges Schwert*, olasz *arma/lama a doppio taglio*, orosz *палка о двух концах*, spanyol *arma de doble filo [de dos filos]*). Megtalálható mind az Ótestamentumban (Péld 5:3-4), mind az Újtestamentumban (Zsid 4:12). E bibliai helyeken azonban csak a konkrét jelentésről van szó, amely a vágófegyver élességére teszi a hangsúlyt. Az idők folyamán alakult ki a mai, átvitt jelentés.

ARMOIRE [ARMWAR] *(n fn)*

■ **une armoire à glace** – (Sz), (biz): se dit de qqn de fort et musclé, à la carrure impressionnante
□ ⟨vki⟩ **akkora, mint egy (kétajtós) szekrény** (biz) || ⟨vki⟩ **olyan, mint egy hústorony** (biz)

Francia_magyar_szolastar.indb 67 2024. 08. 12. 15:57:24

A

➤ *Je ne voudrais pas me battre avec lui, c'est une véritable* ***armoire à glace****.* | *Nem szeretnék vele verekedni, mert* ***akkora, mint egy (kétajtós) szekrény [olyan, mint egy hústorony]****.*

≅ *avoir les reins* solides (1.)*

ARRACHE-PIED (D'~) [daʀaʃpje] *(hsz)*

■ **travailler d'arrache-pied** – (Sz): travailler avec beaucoup de volonté et d'énergie

□ ⟨vki⟩ **keményen [megállás nélkül] dolgozik**

➤ *Si vous voulez réussir l'examen,* ***vous devrez travailler d'arrache-pied****.* | *Ha át akartok menni a vizsgán,* ***keményen kell dolgoznotok****.*

♦ A kifejezés eredete homályos. Egyesek szerint az *arrache-pied* szóösszetétel a gravitáció törvényének kihívásával küzdő szakadatlan gyaloglás, talpalás képét idézi fel, amelynek során lábunkat folyamatosan mintegy „ki kell szakítanunk" (*arracher*) a földből.

≅ *abattre de la besogne* || *mettre du cœur à l'ouvrage*

ARRACHEUR [aʀaʃœʀ] *(h fn)*

■ **mentir comme un arracheur de dents** – (Szh): mentir effrontément

□ ⟨vki⟩ **(úgy) hazudik, mint a vízfolyás** || ⟨vki⟩ **(úgy) hazudik, mintha könyvből olvasná**

➤ *Impossible de lui faire confiance,* ***il ment comme un arracheur de dents****.* | *Nem lehet megbízni benne,* ***hazudik, mint a vízfolyás [hazudik, mintha könyvből olvasná]****.*

➤ *« Je paradais toutes les nuits au comptoir, dans la lumière rouge et la poussière de ce lieu de délices,* ***mentant comme un arracheur de dents*** *et buvant longuement. »* (Albert Camus : *La chute*) | *„Minden éjjel ott díszelegtem a bárpultnál, e gyönyörtanya porában és vörös fényében,* ***hazudtam, mint egy vajákos asszony****, és ittam, mint a kefekötő."* (Albert Camus: *A bukás* – Szávai Nándor fordítása).

♦ Egykoron a foghúzók köztereken és vásárokban gyakorolták mesterségüket. Ennek ábrázolása látható például a XIV. század második felében Londonban megjelent és James le Palmer által összeállított *Omne Bonum* című középkori enciklopédia D betűje díszes iniciáléjában (https://www.sylvieteper.fr/2021/11/03/un-livre-de-poche-pour-laics-au-moyen-age/ – Letöltve: 2023. 12. 04). Azért, hogy minél több fogfájós páciensre tegyenek szert, a foghúzók azt hangoztatták, hogy a műtét fájdalommentes. Természetesen ebből egy szó sem volt igaz. Bizonyság erre például Caravaggio 1608 és 1610 között készült és a firenzei Pitti palota Palatinus Galériájában kiállított *Il cavadenti* vagy Gerrit van Honthorst németalföldi festőművész 1627-ben készült és a párizsi Louvre-ban található *L'Arracheur de dents* című híres festménye. A képek olyan pácienseket ábrázolnak, akik a fájdalmas műtét során rendkívül ijesztő, fájdalmas arcot vágnak.

◊ A második, irodalmi példamondat magyar fordításában a fordító a francia szóláshasonlat visszaadására a *vajákos asszony* szókapcsolatot használta, ami azért szerencsés, mert annak 'kuruzslással, babonás gyógyítással foglalkozó személy,

Francia_magyar_szolastar.indb 68 2024. 08. 12. 15:57:24

különösen nő' jelentése közel áll a francia hasonlat által sugallt középkori felcser képéhez.

≅ *avoir le nez qui bouge/remue [*surtout sous la forme: *Ton/Son nez* bouge/remue.] (tréf)* || *mentir comme on respire** || *trahir la vérité*

ART [aʀ] *(h fn)*

◨ **C'est l'enfance de l'art.** → ENFANCE

ARTABAN [aʀtabɑ̃] *(tjn)*

■ **fier** [fjɛʀ] **comme Artaban** – (Szh): très fier

□ ⟨vki⟩ **büszke/kevély, mint a páva**

➤ *Depuis que Noé sort avec cette belle blonde,* ***il est fier comme Artaban****.* | *Amióta ezzel a csinos szőkével jár, Noé olyan* ***büszke, mint a páva****.*

♦ A hasonlatban szereplő Artaban nevű személy Gautier de Costes de La Calprenède XVII. századi francia író *Cléopâtre* című tizenhárom kötetes, mára elfeledett történelmi regényének roppant kevély, büszke alakja volt. A szólást csak férfiakra használják.

≅ *fier comme un coq* || *fier comme un pou** || *fier/orgueilleux comme un paon**

ARTICHAUT [aʀtiʃo] *(h fn)*

◨ **avoir un cœur d'artichaut** → CŒUR

ARTICLE[aʀtikl] *(h fn)*

■ **être à l'article de la mort** – (Sz): être sur le point de mourir

□ ⟨vki⟩ **a halál kapujában van** (vál) || ⟨vkinek⟩ **nincs már sok hátra**

➤ *Ma grand-mère est décédée ce matin. Hier, les médecins nous avaient déjà prévenu qu'****elle était à l'article de la mort****.* | *Nagyanyám ma reggel halt meg. Tegnap az orvosok már figyelmeztettek bennünket, hogy* ***nem sok van neki hátra****.*

♦ A latin ARTICULUS szóból származó francia *article* főnév a francia szólásban nem az ismert 'névelő', 'újságcikk' vagy 'tanulmány' értelmében használatos, hanem a latinban még meglévő 'időpont, pillanat' jelentésében, ami például az *in articulo mortis* 'a halál pillanatában' kifejezésben is megjelenik. ◉ A kifejezést 'a vmire – például városra – a pusztulás sorsa vár' értelemben is használják: *Selon certains, avec le tourisme de masse Venise, lieu de rendez-vous plébiscité par les touristes de la terre entière, est à l'article de la mort.* 'Egyesek szerint a tömegturizmus a halál szélére sodorta Velencét, a világ minden tájáról érkező turisták kedvelt találkozóhelyét.'

≅ *avoir un pied* dans la tombe* || *être à l'agonie* || *être à la dernière extrémité* || *ne pas faire de vieux os* (1.)* || *sentir le sapin**

AS [as] *(h fn)*

■ **être plein aux as** [ozas] – (Sz), (biz): être très riche

□ ⟨vkinek⟩ **még a bőre alatt is pénz van** || ⟨vkit⟩ **majd felvet a pénz**

Francia_magyar_szolastar.indb 69 2024. 08. 12. 15:57:24

A

➤ *Mon filleul a fait fortune dans l'immobilier.* ***Il est plein aux as.*** | *A keresztfiam az ingatlanüzletből gazdagodott meg.* ***Még a bőre alatt is pénz van.***

♦ A római mitológiában Fortuna a szerencse, a sors, az élet esetlegességének a megszemélyesítője, istennője volt. Kiszámíthatatlanságának jelképe a szerencsekerék, ami a *la roue de la fortune tourne* 'a szerencse [kereke] forgandó' szólásban is megjelenik. A szerencse forgandósága tehát – különösen az olyan szerencsejátékokban, mint például a kockajáték (*le jeu de dés*) – nagyban függ a véletlentől (*le hasard*). Ez utóbbi szó amúgy az arab *az-zahr* 'kockajáték' szóból került be a franciába. A fenti szólás *as* szava is a kockajátékkal került először kapcsolatba. A középkori franciában még csak a kocka azon lapját jelentette, amelyiken egy pont volt. A XVI. századtól kezdték használni a kártyajátékban is az *ász* megnevezésére, igaz, akkor még az egyesnek megfelelő legkisebb értékű lapként. Ez megfelel a latin AS szó eredeti 'kis értékű rézpénz vagy elemi súlymérték' jelentésének, ami megmaradt a *passer qqch. à l'as** 'figyelmen kívül hagy vmit' szólás jelentésében is. Ismeretlen okból azután az ász hirtelen a legértékesebb lappá lépett elő a kártyajátékokban és jelent meg ezzel egyidejűleg az *être aux as* 'szerencsés lapjai vannak' jelentésben, vagyis tele van ásszal és így esélyes a kisebb-nagyobb pénzösszeggel járó nyerésre. Innen már csak egy lépés volt a mai *être plein aux as* alak és jelentés kialakulása. Ebben közrejátszhatott még az *avoir de l'argent plein les poches*, valamint a pókerben használatos *full aux as* kifejezés is.

≅ *avoir du foin* dans ses bottes* || *avoir du répondant* (1.)* || *être bourré de fric (biz)* || *être cousu d'or** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *riche comme Crésus** || *rouler sur l'or**

■ **habillé/vêtu comme l'as de pique** – (Szh): mal habillé et sans goût

□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy nyári mikulás** (biz)

➤ *Il serait souhaitable que tu sois un peu plus élégant.* ***Tu es toujours habillé comme l'as de pique.*** | *Kívánatos volna, hogy egy kissé elegánsabb légy.* ***Mindig úgy nézel ki, mint egy nyári mikulás.***

♦ Manapság a pikk ász a francia nyelvben átvitt értelemben egy furcsa, nevetséges és rosszul öltözött személyre utal. A XVII. században még 'ostoba, nevetséges, csúnya, girhes alakot' jelentett.

≅ *aller à qqn comme un tablier* à une vache* || *Cela lui va comme des guêtres à un lapin.* || *être mal ficelé* (1.)* || *fagoté/ficelé comme un sac** || *habillé comme un clochard*

■ **passer** ⟨qqch.⟩ **à l'as** – (Sz): ne pas tenir compte de qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **nem vesz figyelembe** || ⟨vki vmit⟩ **figyelmen kívül hagy**

➤ *Ma proposition n'a pas été retenue, elle n'a même pas été discutée.* ***On l'a tout simplement passée à l'as.*** | *A javaslatomat nem fogadták el, még csak meg sem vitatták.* ***Egyszerűen nem vették figyelembe.***

♦ A francia kifejezés a dominó- és a kockajátékból jön, ahol az ász a legértéktelenebb, legjelentéktelenebb elem. Vö. még: *être plein aux as**.

◨ **vêtu comme l'as de pique** → AS: *habillé/vêtu comme l'as de pique*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ASCENSEUR [asɑ̃sœʀ] *(h fn)*

■ **renvoyer l'ascenseur** ⟨à qqn⟩ – (Sz): répondre à un acte, généralement obligeant par un acte de même nature
□ ⟨vki⟩ **viszonozza** ⟨vkinek⟩ **a szívességét**
➤ *Noé a obtenu un contrat grâce à son ami.* ***Il lui a renvoyé l'ascenseur en l'associant aux bénéfices.*** | *Noé barátjának köszönhetően kapott meg egy szerződést.* ***Azzal viszonozta a szívességét, hogy részesedést adott neki a haszonból.***
♦ A szólás a régi félautomata liftekre utal, melyeket – udvarias szokás szerint – illett visszaküldeni.
≅ *rendre la pareille à qqn* || *rendre la réciproque à qqn*

ASPIRINE [aspiʀin] *(n fn)*

■ **blanc comme un cachet d'aspirine** – (Szh), (biz): se dit de qqn qui a le teint très pâle, qui n'est pas du tout bronzé
□ ⟨vki⟩ **olyan fehér, mint egy mentőautó (, csak éppen nem szirénázik)** (biz), (tréf)
➤ *Mon ami suédois vient d'arriver sur la côte d'Azur. Sur la plage, parmi les estivants,* ***il était blanc comme un cachet d'aspirine****.* | *Svéd barátom most érkezett meg a Riviérára. A strandon a nyaralók között* ***olyan fehér volt, mint egy mentőautó****.*
♦ A francia kifejezésben a *cachet d'apirine* szókapcsolat a kis tasakban kiszerelt, fehér színű aszpirin porra utal. A hasonlat ironikusan használatos a *bronzé comme un cachet d'aspirine* alakban is.
≅ *blanc comme un lavabo* || *blanc comme un linge**

ASSIETTE [asjɛt] *(n fn)*

■ **ne pas être dans son assiette** – (Sz), (biz): être mal à l'aise, ne pas être physiquement ou moralement dans son état normal
□ ⟨vki⟩ **rosszul érzi magát a bőrében** || ⟨vki⟩ **nincs (jó) formában**
➤ *Ce matin, je me suis réveillé avec un peu de fièvre. Je suis allé au travail, mais durant la journée* ***je n'étais pas dans mon assiette****.* | *Ma reggel hőemelkedéssel ébredtem. Elmentem dolgozni, de egész nap* ***nem voltam jó formában****.*
♦ Az *asseoir* 'leültet' szóval rokon *assiette* szó régi, konkrét 'ülésmód, helyzet, testtartás, egyensúly' jelentésében szerepel a kifejezésben (vö. *l'assiette d'un cavalier* 'egy lovas biztos tartása, ülése a nyeregben'). Innen a ma már kissé régies, átvitt értelmű 'lelkiállapot, kedv, hangulat' jelentés, ami Nicolas Boileau *Le Lutrin* [A pulpitus] című vígeposzának (1672) első énekében is megjelenik: « Mais une église seule, à ses yeux immobile, / Garde au sein du tumulte une assiette tranquille. » [Szeme előtt, csupán, e kavargó viharban / Egyetlen Templom állt még most is mozdulatlan. – Lothár László fordítása]. A francia moralista, esszéíró La Bruyère is ebben a jelentésben használja ismert aforizmájában (*Caractères* [Jellemek], 1694, IV, 76): « Les hommes commencent par l'amour, finissent

Francia_magyar_szolastar.indb 71 2024. 08. 12. 15:57:24

A

par l'ambition, et ne se trouvent souvent dans une assiette plus tranquille que lorsqu'ils meurent. » [Az emberek szerelemmel kezdik, nagyravágyással végzik, s gyakran csak akkor lelnek nyugalmat, amikor meghalnak. – Gábor György fordítása]. ◉ De hogy alakult ki az 'ülésmód, testtartás' jelentésből a 'tányér' jelentés? A XIV. századtól a szó azt a helyet is jelölte, ahova a vendéget leültették az asztalhoz. Jelentésbővüléssel pedig a vendégek elé helyezett tányért is *assiette* névvel kezdték illetni.

≅ *avoir le moral* à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]* || *être à ramasser à la petite cuillère** || *être au bout du [de son] rouleau** || *toucher le fond**

ATOME [atom] *(h fn)*

■ **avoir des atomes crochus** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se dit de deux personnes ayant des affinités, des points communs qui les rapprochent

□ ⟨vki vkivel⟩ **azonos/egy hullámhosszon van**

➤ *Je m'entends bien avec mes camarades de classe.* ***Nous avons des atomes crochus.*** | *Jól megértem magam az osztálytársaimmal.* ***Egy hullámhosszon vagyunk.***

♦ Démokritosz filozófiájában *atomes crochus* névvel illetik azokat az atomokat, melyek egymással összekapcsolódva alkotják az anyagot. A szólás ennek analógiájára alakult ki az emberek közötti kölcsönös szimpátián, azonos gondolkodásmódon alapuló „kötések" jellemzésére.

◊ Az *azonos/egy hullámhosszon van vkivel* magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere a rádiótechnika világa, ahol az adás fogásához az adónak és a vevőnek azonos frekvencián, hullámhosszon kell lennie.

≅ *être [se mettre] au diapason* de qqn* || *être en phase avec qqn* || *être sur la même longueur* d'ondes avec qqn* || *rencontrer l'âme sœur*

ATTAQUE [atak] *(n fn)*

■ **être d'attaque** – (Sz): être en forme

□ ⟨vki⟩ **jó erőben/formában van [érzi magát]**

➤ *Tu es prêt pour faire vingt kilomètres de randonnée ?* ***Tu es d'attaque ?*** | *Kész vagy arra, hogy húsz kilométeres túrát tegyél?* ***Jó erőben érzed magad?***

≅ *avoir la forme (biz)* || *avoir la pêche** || *être d'équerre (biz)* || *être en pleine forme* || *être frais et dispos* || *péter la forme (biz)*

AUBERGE [obɛʀʒ] *(n fn)*

■ **On n'est pas (encore) sorti de l'auberge.** – (Szm), (biz): {se dit pour indiquer que les difficultés ne sont pas encore terminées}

□ **Még nem látni az alagút végét.** || **A neheze még hátravan. [Még nem vagyunk túl a nehezén.]**

➤ *Il m'a fallu huit heures pour traduire quatre pages et j'ai encore quinze pages à faire.* ***Je ne suis pas sorti de l'auberge.*** | *Nyolc órámba tellett, hogy lefordítsak négy oldalt és még tizenöt oldalam van hátra.* ***Még nem látom az alagút végét.***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Az *auberge* szó az argóban 'börtön' jelentésben is használatos. Ez lehetett a szólás átvitt értelmének szemléleti háttere.

≅ *On ne voit pas encore le bout du tunnel*.*

AUGIAS [oʒjas] *(tjn)*

◨ **nettoyer les écuries d'Augias** → ÉCURIE

AUGURE [ogyʀ] *(h fn)*

◨ **être un oiseau de mauvais augure** → OISEAU

AUNE [on] *(n fn)*

■ **mesurer les autres à son aune** – (Sz), (vál): juger des autres d'après soi-même

□ ⟨vki⟩ **a saját mércéjével mér másokat**

➤ *Noé croit toujours qu'on veut le tromper,* ***il mesure les autres à son aune****.* | *Noé mindig azt hiszi, hogy be akarják csapni.* ***A saját mércéjével mér másokat****.*

♦ A kifejezés *aune* szava germán eredetű. Jelentése 'alkar'. De mivel régen mérőeszközök híján gyakori volt, hogy az ember megközelítő módon saját testrészeivel mérje meg az őt körülvevő világot (vö. *pied* 'láb(nyi)', *pouce* 'hüvelyk(nyi)', *coudée* 'könyök(nyi)', *poignée* 'marok(nyi)' stb), az alkarnak is ilyen szerep jutott és a posztókereskedők 'rőf' mértékegység értelemben kezdték alkalmazni. Franciaországban egészen 1834-ig használatban volt. Értéke régiónként 0,513 és 2,322 méter között mozgott. A Párizsban használatos rőf 1,188 méternek felelt meg. Ez a változó érték volt tehát az alapja a *mesurer à son aune* 'a saját maga által ismert, használt mércével mér' kifejezésnek, amiből kialakult a mai általánosabb 'saját ismeretei, információi, szokásai alapján' jelentés. Az *aune* szó régi 'rőf' mértékegység jelentését őrzi még például az *un nez long d'une aune* 'hosszú, méretes orr' szerkezet is.

AUSPICES [ɔspis] *(h tbsz fn)*

■ **sous des auspices favorables** – (Sz): dans des conditions favorables, avec le soutien de qqn

□ **kedvező előjelekkel || kedvező körülmények között**

➤ *Les négociations officielles sur le règlement du conflit ont repris* ***sous des auspices favorables****.* | *A konfliktus megoldására irányuló hivatalos tárgyalások* ***kedvező légkörben*** *folytatódtak.*

♦ A kifejezés eredetét tekintve az *être un oiseau de mauvais augure** szólással rokonítható. Ahogy abban, úgy a *sous des auspices* kifejezésben is egyfajta madárjóslásról van szó. Az *auspice* szó eredete a latin AVIS 'madár' + SPECTARE 'néz, szemlél' (ez utóbbihoz vö. még: *aspect* 'látvány, kinézet → szempont', *spectacle* 'látvány, látványosság') összetételéből keletkezett AUSPICIUM szó. Etimológiailag tehát a madarak röpüléséből, énekéből, kiáltásából történő jövendőmondásról, jóslásról van szó. A mai franciában az *auspice* szó már kizárólag csak többes számban használatos, amiből az idők során jelentésbővülésel kialakult a *sous les auspices de qqn* 'vkinek a védelmével, támogatásával' kifejezés is (pl. *une re-*

Francia_magyar_szolastar.indb 73 2024. 08. 12. 15:57:25

A

vue publiée sous les auspices de l'Académie des sciences 'a Tudományos Akadémia támogatásával kiadott folyóirat').

AUTEL [otɛl] *(h fn)*

■ **conduire/mener** ⟨qqn⟩ **à l'autel** – (Sz), (vál): se marier
□ ⟨vki vkit⟩ **oltárhoz [oltár elé] vezet** (vál)
➤ *Noé veut rester célibataire.* ***Il n'a aucune envie de conduire Zoé à l'autel.*** | *Noé agglegény akar maradni.* ***Semmi kedve Zoét oltár elé vezetni.***
≅ *convoler en justes noces** || *se mettre la corde* au cou*

AUTRUCHE [otʀyʃ] *(n fn)*

◨ **avoir un estomac d'autruche** → ESTOMAC

■ **faire l'autruche [faire la politique de l'autruche]** – (Sz): faire une politique qui refuse de prendre conscience du danger
□ ⟨vki⟩ **struccpolitikát folytat** || ⟨vki⟩ **homokba dugja a fejét (, mint a strucc)**
➤ *Le directeur savait bien que la banque était dans une situation difficile. Au lieu d'entreprendre des réformes,* ***il a préféré faire l'autruche****.* | *Az igazgató tudta, hogy a bank nehéz helyzetben van. Azonban ahelyett, hogy reformokat hajtott volna végre,* ***inkább struccpolitikát folytatott****.*
♦ A szólás azon a modern természettudomány által alá nem támasztott régi hiedelmen alapul, hogy a strucc veszély esetén nem menekül, hanem a homokba dugja a fejét – innen a mozdulatot leképező *homokba dugja a fejét (, mint a strucc)* szólás is – azt hívén, hogy ha ő nem lát semmit, őt sem veszik észre. Már Diodórosz Szikeliótész szicíliai görög történetíró említi a jelenséget Kr. e. 50 körül *Bibliothéké historiké* [Történeti könyvtár] című munkájában. Szoktak még idősebb Pliniusra is hivatkozni, aki *Naturalis historia* [A természet históriája] című enciklopédikus művében szintén ír a struccról és annak furcsa, buta viselkedéséről, nála azonban az eredeti szöveg szerint az állat a bokorba rejti a fejét (X, 1, 2): „concoquendi sine dilectu devorata mira natura, sed non minus stoliditas in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverint, latere sese existimantium" [csodálatos az a természetük, hogy a válogatás nélkül lenyelt dolgokat megemésztik, de nem kevésbé az ostobaságuk, hogy bár testük többi része oly nagy, azt gondolják, hogy elrejtőzhetnek, ha fejüket bokorba dugják]. Annak azonban, hogy a szólásban a homok képe rögzült, mégis lehet több logikus magyarázata, amelyek a strucc viselkedésén alapulnak. E madár napjai nagy részét élelem keresésével tölti, és ennek során a feje állandóan a földre, a „homokba" lóg. Tojásait sokszor 30 cm mélyen a homokba ássa, és amikor megforgatja azokat, feje valóban eltűnik egy lyukban. Amikor homokviharba kerül, lekuporodik, és fejét védekezésképpen a földre teszi. Akkor is lehajtja a fejét a földre, amikor a talaj rezgéseiből próbálja a rá leselkedő veszélyt előre megérezni; amikor pedig tényleg veszélyhelyzet áll elő – ellentétben a szólás által sugallt képpel –, a strucc vagy elmenekül (tudjuk, hogy kitartóan és nagy sebességgel

Francia_magyar_szolastar.indb 74 2024. 08. 12. 15:57:25

tud futni, hosszú távon akár 50 km/h sebességgel), vagy agresszív támadásba lendül.

≅ *se mettre la tête dans le sable*

AUTRUI [otʀɥi] *(nm)*

◨ **fourrer/mettre son nez dans les affaires d'autrui** → NEZ

AVANCE [avɑ̃s] *(n fn)*

■ (*ℱ*) **avoir de l'avance** – (Sz), (Sui): attendre un enfant avant le mariage

□ ⟨vki {házasságkötés előtt}⟩ **gyereket vár || felkötötték** ⟨vkinek⟩ **a kontyát** {házasságkötés előtt esett teherbe} (rég)

➤ *Quand elle s'est mariée, Zoé **avait de l'avance**.* | *Amikor házasságot kötött, Zoé **már gyereket várt**.*

≅ *avoir un polichinelle* dans le tiroir*

◨ **avoir de l'avance à l'allumage** → RETARD: *avoir du retard [de l'avance] à l'allumage*

AVEUGLE [avœgl] *(h* és *n fn)*

◨ **Au royaume des aveugles les borgnes sont rois.** → ROYAUME

■ **parler/juger** ⟨de qqch.⟩ **comme un aveugle des couleurs** – (Szh): parler, juger de choses dont on n'a aucune connaissance

□ ⟨vki vmiről⟩ **úgy beszél/ítél, mint vak a színekről**

➤ *Noé ne m'a pas du tout convaincu. **Il parle de ce problème comme un aveugle des couleurs.** | Noé egyáltalán nem győzött meg. **Úgy beszél erről a problémáról, mint vak a színekről.***

AVIS [avi] *(h fn)*

◨ **changer d'avis comme de chemise** → CHEMISE: *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise*

AVOCAT [avɔka] *(h fn)*

■ **être [se faire] l'avocat du diable** – (Sz): être celui qui défend une cause considérée comme mauvaise

□ ⟨vki⟩ **az ördög ügyvédje [**⟨vki⟩ **az ördög ügyvédje szerepét játssza]**

➤ *La cause est indéfendable, mais je vais tout essayer. **Je serai l'avocat du diable.** | Az ügy védhetetlen, de mindent megpróbálok. **Az ördög ügyvédje leszek.***

♦ A latin kifejezés (ADVOCATUS DIABOLI) a római katolikus egyház boldoggá és szentté avatási eljárásában azt a kijelölt egyházjogi tudóst jelentette (hivatalos nevén: PROMOTOR FIDEI 'a hit előmozdítója'), akinek az volt a feladata, hogy összegyűjtsön és előterjesszen minden olyan tényt, amely ellene szólhat a boldoggá vagy szentté nyilvánításnak és megcáfolja a jelöltnek tulajdonított csodatételeket. Vele szemben állt az ADVOCATUS DEI 'Isten ügyvédje', aki a szóban forgó személy avatása mellett szóló érveket hozta fel. Kettejük per formájában zajló vitájának eredménye határozta meg, hogy az adott személyt boldoggá, illetve

Francia_magyar_szolastar.indb 75 2024. 08. 12. 15:57:25

A

szentté avatták-e. Az ördög ügyvédjén múlott tehát, hogy alkalmatlan, nem megfelelő életű személyek avatásával ne sérüljön az egyház hitele. II. János Pál pápa 1983-ban lényegesen korlátozta e funkció szerepét, és ezzel ugrásszerűen megnőtt a szentté és boldoggá avatottak száma: pápasága alatt mintegy 500 személyt avattak szentté és több mint 1300-at boldoggá, míg korábban a teljes XX. században összesen 98 szentté avatásra került sor.

AVRIL [avʀil] *(h fn)*

◨ **faire un poisson d'avril** ⟨à qqn⟩ → POISSON

AZIMUT [azimyt] *(h fn)*

■ **dans tous les azimuts [tous azimuts]** – (Sz), (biz):
1. dans toutes les directions, dans tous les sens
□ **a szélrózsa minden irányába/irányából**
➤ *Voici un message très important. Il faudrait l'envoyer* ***dans tous les azimuts****. | Íme egy nagyon fontos üzenet.* ***A szélrózsa minden irányába*** *szét kellene küldeni.*
2. qui utilise tous les moyens et a les objectifs les plus variés
□ **mindent átfogó || minden irányú**
➤ *La protection des droits de propriété intellectuelle ne peut se faire par des répressions* ***tous azimuts****. | A szellemi tulajdonjogok nem védhetők* ***válogatás nélkül alkalmazott*** *megtorlással.*
♦ A francia kifejezés *azimut* eleme az arab *az-samt* 'azimut, tetőponti szög, irányszög' csillagászati szakszóból a spanyolon keresztül került át a franciába a domináns 'irány' jelentéssel. Amint a második példamutat is mutatja, a szólást használják jelzős szerkezetekben is a *tous azimuts* [tuzazimyt] 'mindent átfogó, minden irányú' jelentésben (pl. *publicité tous azimuts*). Érdekes módon ez a régi szó – talán éppen a *tous azimuts* kifejezés hangkötésbeni mulatságos hangzása miatt („zazimut") – az *azimuté* 'lökött, flúgos' jelentésű új szlenges szó születését eredményezte, ami még az eredeti csillagászati jelentésével is összehozható, ha a *perdre la boussole**, *perdre le nord** 'elveszti a fejét' francia szólásokra gondolunk.
◊ A magyar *a szélrózsa minden irányába/irányából* szólás eredetét lásd: *à tous les échos**.
≅ *à tous les échos**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

B

BABA [baba] *(mn)*

■ **en être/rester baba** – (Sz), (biz): être stupéfait
□ ⟨vki vmitől⟩ **teljesen paff lesz** (biz) || ⟨vki {meglepetésében}⟩ **se köpni, se nyelni nem tud** (biz)
➤ *Quand mon ami m'a annoncé qu'il allait se marier,* ***j'en ai été baba****.* | *Amikor a barátom bejelentette nekem, hogy meg fog nősülni,* ***teljesen paff lettem[se köpni, se nyelni nem tudtam].***
♦ A *baba* melléknév feltehetőleg az *ébahir* 'elképeszt' igéből származik.
◊ A *teljesen paff lesz* magyar szólás eredete az ausztriai német *baff/paff sein* 'elképedt, meglepett állapotban van' kifejezés, amelyben a *baff, paff* szavak meglepetést kifejező indulatszavak.
≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

BABINES [babin] *(n tbsz fn)*

■ **se lécher les babines** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): exprimer sa satisfaction avant ou après un bon repas
□ ⟨vki vmi után⟩ **megnyalja a szája szélét** || ⟨vki vmi után⟩ **mind a tíz ujját megnyalja**
➤ *Le dessert a été délicieux.* ***Je m'en suis léché les babines.*** | *A desszert nagyon finom volt.* ***Mind a tíz ujjamat megnyaltam utána.***
♦ A *babines* elsődlegesen egyes állatok (kutya, majom) lelógó ajkát, száját jelenti.
≅ *se lécher les doigts* de qqch.*

BAGAGE [bagaʒ] *(h fn)*

■ **plier bagage** – (Sz): s'en aller, partir
□ ⟨vki⟩ **szedi a sátorfáját**
➤ *Les vacances sont terminées. Les touristes* ***plient bagages****.* | *Vége a nyaralásnak. A turisták* ***szedik a sátorfájukat****.*
♦ A francia szólásban egyszerűen az elutazás előtti csomagolás képe jelenik meg. A *plier* 'összehajt' ige annak ellenére megmaradt a kifejezésben, hogy a poggyász fogalma igencsak megváltozott (ma már többnyire szilárd anyagból készült, zárható bőröndöket használunk).
◊ A *szedi a sátorfáját* magyar szólásmegfelelő a régi hadi életből származik, eredetileg a katonák sátortáborainak szétbontását értették rajta. A sátorfák (a sátrakat tartó állványzat) felszedése, szétszedése gyakran a sikertelen hadi események befejezése után történt, vagyis a csúfos vereség első mozzanata volt, így érthető a kifejezésnek ebből kialakult 'elkotródik, eltakarodik' jelentése. Ké-

Francia_magyar_szolastar.indb 77 2024. 08. 12. 15:57:25

sőbb, a török hódoltság utáni békésebb időkben a szólást szó szerinti értelmében a vásár végén a sátraikat szétbontó vagy az onnan csalás miatt idő előtt szégyenszemre, esetleg még veréssel is sebtében távozni kényszerülő kereskedőkre is használták.

≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

BAGATELLE [bagatɛl] *(n fn)*

■ **être porté sur la bagatelle** – (Sz): aimer, rechercher les plaisirs de l'amour
- □ ⟨vki⟩ **nagy kujon** || ⟨vki⟩ **szeret etyepetyézni**
  - ➤ *Les livres d'histoire nous apprennent que Casanova était très **porté sur la bagatelle**.* | *A történelemkönyvekből tudjuk, hogy Casanova **nagy kujon** volt.*
- ♦ Az olasz eredetű *bagatelle* szó eredetileg mindenféle apró, olcsó dolgot jelentett, ami többes számú használatban kifejezetten a nők által kedvelt mütyürkéket, csecsebecséket jelölte. Ebből az alapjelentésből alakult ki az átvitt 'haszontalanság, semmiség' jelentés egyes számban is. A *Dictionnaire de l'Académie française* 1798-as kiadása ezt például a *s'amuser à la bagatelle* = s'occuper de toute autre chose que de ses devoirs 'minden mással foglalkozik, csak azzal nem, ami a dolga' ironikus példával illusztrálja. Ez az irónia lett az alapja a szó egyik gyakori mai használatának. A szó ugyanis valamilyen pénzösszegről szólva kifejezetten a semmiséggel ellentétes, tekintélyes összeg megnevezésére szolgál: *Le plombier m'a demandé la bagatelle de 500 € pour changer les robinets.* 'A vízvezetékszerelő potom 500 euróért cserélte ki a csapokat.' A bizalmas köznyelv pedig a testi szerelmet, a szexet illeti a *la bagatelle* szóval. A *Dictionnaire de l'Académie française* fent említett *s'amuser à la bagatelle* példáját Émile Zola *L'Assommoir* [A Patkányfogó] című művében (1877) például kifejezetten a 'szeretkezik, etyepetyézik' értelemben használja: « Comment voulez-vous que j'arrive à élever mon petit monde, si je m'amuse à la bagatelle. » [Mit képzel, hogy nevelem fel a porontyaimat, ha elcicázom az időt? – Antal László fordítása].
- ♦ A 'szoknyapecér' jelentéstartalom választékosabb kifejezésére régóta használatos még a franciában a *vert galant* szólás is, amire szép irodalmi példát találunk Molière *Femmes savantes* [Tudós nők] című komédiájában (II, 2): « Nous n'avions alors que vingt-huit ans, / Et nous étions, ma foi ! tous deux de *verts galants*. » [Lehettünk huszonnyolc évesek. / *Csaptuk biz a szelet*, éltük az életet. – Illyés Gyula fordítása]. A *Dictionnaire de l'Académie française* legújabb kiadása így határozza meg a kifejezést: «… se dit d'un homme très entreprenant, qui multiplie les aventures amoureuses ». Történelmi érdekességként említést érdemel, hogy a nagy szoknyapecér Henri IV [IV. Henrik] francia király megnevezésére a nagybetűs *Vert Galant* ragadványnevet szokták használni. Róla Marylène Vincent *Henri IV et les femmes : De l'amour à la mort* című 2010-ben megjelent könyvéből is tudható, hogy mennyire szerette a nőket (állítólag 73 hivatalos szeretője 22 törvényes vagy el nem ismert gyermekkel ajándékozta

Francia_magyar_szolastar.indb 78 2024. 08. 12. 15:57:25

meg). A király emlékére 1838-ban közadakozásból bronz lovas szobrot állítottak (Philippe-Joseph Henri Lemaire munkája), ami Párizsban az île de la Cité alsó csücskében, a square du Vert-Galant terecske melletti Pont Neuf hídon áll. Ez volt az első köztéri szobor a francia fővárosban.

≅ *être porté sur la chose* || *être un vert galant*

BAGUETTE [bagɛt] *(n fn)*

■ **commander/mener [faire marcher]** ⟨qqn⟩ **à la baguette** – (Sz): le commander de façon dure, autoritaire

□ ⟨vki vkit⟩ **rövid pórázon tart [rövid pórázra fog]**

➤ *Le directeur est très autoritaire.* ***Il fait marcher tous ses employés à la baguette.*** | *Az igazgató nagyon tekintélyelvű.* ***Minden alkalmazottját rövid pórázon tartja.***

♦ A kifejezésben található *baguette* szó a boszorkányok és varázslók pálcájára utalhat.

◊ A *rövid pórázon tart, rövid pórázra fog vkit* magyar szólások eredetét lásd: *tenir qqn en laisse**.

≅ *mener [faire marcher] qqn au doigt** *et à l'œil* || *serrer la vis** *à qqn* || *tenir qqn en laisse** || *tenir qqn en lisière**

BAIGNER [beɲe] *(tn i)*

◨ **Ça/Tout baigne dans l'huile.** → HUILE

BAIL [baj] *(h fn)*

■ **Ça fait un bail.** – (Szm), (biz): {se dit pour marquer une longue durée : Cela fait très longtemps.}

□ **Mintha ezer év telt volna már el.**

➤ *Salut ! On ne s'était pas vus depuis trois ans. Ça fait un bail !* | *Szia! Három éve nem láttuk egymást.* ***Mintha ezer év telt volna már el!***

♦ A *bail* a jogi nyelvben adott időre (akár 99 évre) szóló tartós haszonbérleti szerződést jelent.

≅ *Ça fait des lustres.* || *Ça fait une paye*. [Il y a une paye.]* || *depuis [il y a] belle lurette** || *depuis une éternité*

BAILLER [baje] *(ts i)*

■ **Vous me la baillez belle/bonne.** – (Szm): {se dit pour marquer son incrédulité : 'Vous cherchez à me tromper, à me faire croire quelque chose de faux ?'}

□ **Ezt akarja nekem bemesélni? || Na ne bolondozzon már!**

➤ *Noé, il me rendrait ce service ?* ***Vous me la baillez belle !*** *Je le connais, c'est un parfait égoïste.* | *Hogy Noé megtenné nekem ezt a szívességet?* ***Na ne bolondozzon már!*** *Ismerem őt, nagyon egoista.*

♦ A *bailler* ige a XII. század óta használatos különböző jelentésekben: 'vinni', 'kapni', 'elfogadni' vagy éppen 'adni'. Ez utóbbi jelentéshez kapcsolódik ez a XV. század óta ismert szólás, amelyben a *la* névmás a *la chose* 'dolog' szót helyettesíti, a *belle* 'szép(en)' vagy *bonne* 'jó(l)' szavak pedig antifrázisként szerepelve ép-

Francia_magyar_szolastar.indb 79 2024. 08. 12. 15:57:25

penséggel negatív dologra utalnak. A szólás kialakulása tehát így elemezhető: *Vous me donnez quelque chose qui ne me plaît pas du tout.* ‘Olyan dolgot ad nekem, ami egyáltalán nem tetszik nekem.’, majd ebből: *Vous me dites quelque chose que je ne peux pas croire*. ‘Olyan dolgot mond, amit nem tudok elhinni.’

BAIN [bɛ̃] *(h fn)*

❒ **jeter le bébé avec l’eau du bain** → EAU: *jeter le bébé [l’enfant] avec l’eau du bain*

BAISER [beze] *(h fn)*

■ **un baiser de Judas** – (Sz): une manifestation trompeuse d’affection
- □ **Júdás csókja**
  - ➤ *Ces deux femmes se haïssent mais quand elles se rencontrent, elles s’embrassent. Mais ce ne sont que **des baisers de Judas** !* | *Ez a két nő gyűlöli egymást, de ha találkoznak, megpuszilják egymást. De ezek **csak Júdás csókok**.*
- ♦ A kifejezés bibliai eredetű, az újszövetségi evangéliumokban több helyen is szó van Karióti Júdásról, aki megcsókolván elárulta és feladta Jézust a Getsemáne-kertben az elfogására érkező katonáknak (Mt 26:14–16, 46–49; Mk 14:43-45; Lk 22:3-6, 47-48). A katonák megkötözték, elvezették és átadták Pilátus helytartónak. Amikor Júdás látta, hogy Jézust elítélték, megbánta tettét, és visszavitte az árulásáért kapott harminc ezüstpénzt a főpapoknak és a véneknek. Az árulásért járó fizetséget a magyarban a *júdáspénz* szó fejezi ki.
- ≅ *le baiser de la mort*

BALAI [balɛ] *(h fn)*

■ **con comme un balai** – (Szh), (biz): très stupide
- □ ⟨vki⟩ **buta, mint a tök**
  - ➤ *Ne demande jamais conseil à Noé. **Il est con comme un balai**.* | *Soha ne kérj tanácsot Noétól. **Olyan buta, mint a tök.***
- ♦ A *con comme un balai sans manche* ‘buta, mint egy nyél nélküli söprű’ alakból rövidült hasonlat eredetét a ‘nyél nélküli seprű mint használhatatlan eszköz’ → ‘agy nélküli, azaz buta személy’ metaforizálódási folyamat magyarázza.
- ◊ A *buta, mint a tök* magyar szólásmegfelelő a hasonlat *olyan a feje, mint a tök* ‘feltűnően nagy, kerekded a feje’ jelentésű változatából alakulhatott ki oly módon, hogy a feltűnően nagy fej mint fejlődési rendellenesség (vö. agyvízkór, vízfejűség, hidrocephalus) és a butaság között orvosilag gyakran kimutatható összefüggés van. E szóláshasonlatból jöttek létre a *tökfej, tökfejű* szóösszetételeink is.
- ≅ *bête à manger du foin** || *bête à pleurer** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme la lune** || *en avoir/tenir une couche**

BALAN [balɑ̃] *(h fn)*

■ **(*F*) être sur le balan [être en balan]** – (Sz), (Sui): hésiter entre diverses solutions ; être incertain d’un résultat

Francia_magyar_szolastar.indb 80 2024. 08. 12. 15:57:25

□ ⟨vki⟩ **több megoldás között ingadozik** || ⟨vki⟩ **nem biztos a dolgában** || ⟨vki⟩ **nem tud dűlőre jutni**

➤ *Pour mon programme de ce soir* ***je suis en balan*** *entre un film et un concert.* | *A ma esti programomat illetően* ***nem tudok dűlőre jutni****: egy film és egy koncert között* ***ingadozom****.*

♦ A kifejezés *balan* szava a *balance* ‘mérleg’, *balancer* ‘mérlegel, habozik, ingadozik’ jelentésű szavakkal van rokonságban.

◊ A *dűlőre jut* magyar szólásnak többféle magyarázata is létezik. ◉ Tolnai Vilmos és Kertész Manó szóláskutatók szerint a szántó-vető ember kifejezéskészletéből került be a köznyelvbe. A *dűlő* a dűlőutat, a földek végében húzódó utat jelenti, mivel a szántást mindig úgy fejezték be, hogy – végigszántva az utolsó barázdát is – a szántóföld rézsútosan bedűlő szélére, azaz a *dűlőre jutottak*. Ebből alakult ki a munka sikeres befejezésére utaló átvitt értelem. ◉ Egy másik, szintén a mezőgazdaságra utaló magyarázat nem a szántáshoz, hanem a termény betakarításához kapcsolja a kifejezést. A földekről behordandó terménnyel megrakott szekér csak igen nehezen tudott a szántóföldön közlekedni (billegett az egyenetlen talajon, beragadt az átázott, felpuhult talajba). Ez a nehézség csak akkor szűnt meg, amikor a szekér végre kiért a dűlőútra, vagyis dűlőre jutott. ◉ O. Nagy Gábor szerint azonban lehet a szólásnak egy sokkal egyszerűbb, természetesebb megfejtése, amely a *dűl, dől* ‘elintéződik’ jelentésű igére vezethető vissza (vö. például az olyan kifejezésekben, mint *eldűlt/eldőlt a kérdés*) és az eldűlő fa képét eleveníti fel bennünk.

≅ *être dans ses petits souliers** || *être gêné aux entournures** || *faire l’âne** *de Buridan* || *ne pas en mener large²** || *ne pas savoir sur quel pied** *danser*

BALANCE [balãs] *(n fn)*

■ **ne pas peser lourd dans la balance** – (Sz): se dit de qqch. qui n’a pas une grande influence sur une décision, un résultat

□ ⟨vmi⟩ **nem sokat nyom a latban**

➤ *Étant donné l’importance des questions qui viennent d’être soulevées, ce que j’ai à dire* ***ne pèse pas lourd dans la balance****.* | *Tekintettel a most felmerült fontos kérdésekre, amit én szeretnék mondani,* ***nem sokat nyom a latban****.*

♦ A francia szólás a mérleg, a mérleg serpenyőjének képét aknázza ki, akárcsak a *faire pencher la balance en faveur de qqn, qqch.* ‘vkinek, vminek a javára billenti a mérleget’ vagy a *mettre/jeter qqch. dans la balance* ‘latba vet vmit’ kifejezések.

◊ A *nem sokat nyom a latban* magyar szólásban található *lat* szó régi súlymértéket jelöl, az 560 grammot nyomó font 1/32 része (17,5 gramm) volt. A ‘jelentéktelen’ átvitt értelem kialakulásához a kis súlyú nehezék adott alapot. Feltételezhető, hogy régi nyelvünkben a *lat* főnévnek a fenti jelentésén kívül kellett még egy ‘mérleg serpenyője’ jelentésének is lennie, amelynek alapján a szólás eredete – főleg annak *latban* eleme miatt – könnyebben megmagyarázható.

BALANCER [balãse] *(ts i)*

◨ **Balance ton porc !** → COCHON: *un vieux cochon*

Francia_magyar_szolastar.indb 81 2024. 08. 12. 15:57:25

BALEINE [balɛn] *(n fn)*

B

■ **rire comme une baleine** – (Szh), (biz): rire fort et sans retenue
□ ⟨vki⟩ **teli szájjal nevet** || ⟨vki⟩ **dől/gurul [majd kipukkad] a nevetéstől**
➤ ***Arrête de rire comme une baleine.*** *Tout le monde te regarde.* | ***Ne nevess teli szájjal!*** *Mindenki téged néz.*
♦ A francia szóláshasonlat a bálna elképesztően nagy, kitátott szájára utal.
≅ *avoir le fou rire** || *éclater** *de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]** *de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir** *de rire* || *rire à gorge** *déployée* || *rire à ventre** *déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul** *par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre** *de rire*

BALLE [bal] *(n fn)*

■ **prendre/saisir la balle au bond** – (Sz): profiter rapidement d'une occasion, situation favorable
□ ⟨vki⟩ **kapva kap az alkalmon** || ⟨vki⟩ **megragadja az alkalmat** || ⟨vki⟩ **lecsap a lehetőségre**
➤ *Lorsque les actions ont commencé à monter, Noé* ***a saisi la balle au bond****. Il en a acheté autant qu'il a pu et a tout revendu trois mois plus tard avec un beau bénéfice.* | *Amikor a részvények elkezdtek emelkedni, Noé* ***lecsapott a lehetőségre****. Annyit vásárolt belőlük, amennyit csak tudott és három hónappal később szép haszonnal adta el azokat.*
♦ A francia szólás a földről felpattanó labda képén alapul, amit ügyesen még azelőtt kell elkapni vagy megütni, mielőtt újból lepattant volna.
≅ *battre le fer** *quand il est chaud* || *saisir l'occasion** *par les cheveux* || *sauter sur l'occasion**

■ **renvoyer la balle** ⟨à qqn⟩ – (Sz): répliquer avec vivacité
□ ⟨vki vkinek⟩ **nem marad adósa a válasszal**
➤ *Quand Noé s'est moqué du chapeau de Zoé,* ***elle lui a renvoyé la balle*** *et a commencé à ironiser sur les chaussettes rouges de son copain.* | *Amikor Noé kicsúfolta Zoé kalapját,* ***a lány nem maradt adós a válasszal*** *és elkezdett ironizálni barátja piros zokniján.*
♦ A francia szólás egy anekdotikus magyarázat szerint régi, haditengerészeti szokásból származik. A vitorlás hadihajók katonái királyuk képmásával ellátott érmét tettek a puskaporba. Amikor az ágyúgolyójuk eltalálta az ellenséges hajót, a lőszerben lévő „érme" átkerült az ellenséghez, akin így álltak bosszút. Valójában azonban bizonyos labdasportokból (tenisz, asztalitenisz) származó kifejezésről van szó, ami arra utal, hogy az ellenfél visszaüti a labdát a másik térfelére.

◨ **saisir la balle au bond** → BALLE: *prendre/saisir la balle au bond*

BAMBOU [bãbu] *(h fn)*

◨ **C'est le coup de bambou !** → BARRE: *C'est le coup de barre.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

BANANE [banan] *(n fn)*

◨ **glisser sur une peau de banane** → PEAU

◨ **glisser une peau de banane** ⟨à qqn⟩ → PEAU

BANC [bɑ̃] *(h fn)*

◨ **user ses fonds de culotte sur les bancs de l'école** → FOND

BANDEAU [bɑ̃do] *(h fn)*

■ **avoir un bandeau sur les yeux** – (Sz): refuser d'admettre la réalité
□ ⟨vki⟩ **szemellenzőt hord/visel**
➤ *Noé devrait comprendre que Zoé lui préfère Max. Mais non,* ***il a un bandeau sur les yeux****.* | *Noénak meg kellene értenie, hogy Zoé jobban kedveli nála Maxot. De nem,* ***szemellenzőt hord****.*
♦ A kifejezés *bandeau* szava 'szemkötő' jelentésben is használatos. Ezt találjuk az *arracher le bandeau des yeux de qqn* 'felnyitja vkinek a szemét' kifejezésben is.

BAPTISTE [batist] *(tjn)*

■ **tranquille comme Baptiste** – (Szh): très tranquille
□ ⟨vki⟩ **maga a nyugalom szobra** || ⟨vki⟩ **maga a megtestesült nyugalom**
➤ *Dans la dispute familiale, mon frère était silencieux,* ***tranquille comme Baptiste****.* | *A családi vitában a testvérem csendben maradt,* ***maga volt a megtestesült nyugalom****.*
♦ Baptiste a XIX. századi francia vígjátékok együgyű, mamlasz figurájának a neve. A közönség legnagyobb örömére megadóan tűrte a rá záporozó ütéseket.

BARAQUE [baʀak] *(n fn)*

■ **casser la baraque** – (Sz), (biz):
1. remporter un succès triomphal {en parlant d'un spectacle}
□ ⟨vki, vmi⟩ **zajos sikert arat**
➤ *Hier soir au concert, le groupe de rock amateur a eu dix rappels.* ***Il a cassé la baraque.*** | *A tegnap esti koncerten az amatőr rockzenekart tízszer tapsolták vissza.* ***Zajos sikert aratott.***
2. ⟨à qqn⟩ : ruiner, faire échouer les projets de qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **keresztbe tesz** || ⟨vki⟩ **beleköp** ⟨vkinek⟩ **a levesébe** (biz)
➤ *Noé pensait obtenir un premier rendez-vous avec Zoé jeudi, mais son frère* ***lui a cassé la baraque*** *en lui demandant de l'aider à déménager ce jour-là.* | *Noé azt gondolta, hogy csütörtökön először randevúzhat Zoéval, de a testvére* ***beleköpött a levesébe****, amikor azt kérte tőle, hogy aznap segítsen neki költözködni.*
♦ A *casser la baraque* első jelentésében a prózai és zenés színházak zsargonjából kölcsönzött francia kifejezés. Arra a zajos sikerre utal, amikor a közönség szinte szétszedi, szétveri (*casser*) a termet (*baraque*). Az ilyen sikerre szokták még a *connaître un succès sans partage* 'osztatlan sikert arat' szólást is használni. ◉ A szólás *à qqn* vonzattal bővített második jelentése konkrét szemléleten alapul.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 83 2024. 08. 12. 15:57:25

≅ **1.** *brûler les planches* (2.)* || *crever l'écran** || *faire florès** || *faire un malheur* (2.)* || *faire un tabac*[2]

≅ **2.** *faire capoter qqch. (biz)*

B

BARBE [baʀb] *(n fn)*

◨ **au nez et à la barbe** ⟨de qqn⟩ → NEZ

■ **parler dans sa barbe** – (Sz): parler à voix très basse et de manière inaudible {se dit généralement d'un homme}

□ ⟨vki⟩ **a baj(u)sza alatt beszél/dörmög/motyog**

➤ *Je ne te comprends pas. Articule.* ***Ne parle pas dans ta barbe.*** | *Nem értelek. Artikulálj!* ***Ne beszélj a bajszod alatt!***

■ **rire dans sa barbe** – (Sz): rire en cachette, sans le montrer et souvent malicieusement

□ ⟨vki⟩ **a baj(u)sza alatt mosolyog** || ⟨vki⟩ **a markába nevet**

➤ *Pendant sa démonstration de chimie, le chimiste a fait une énorme erreur.* ***Ses collègues*** *s'en sont aperçus et* ***ont ri dans leur barbe****.* | *Kémiai kísérlete bemutatásakor a kémikus hatalmas hibát követett el.* ***Kollégái*** *észrevették és* ***a markukba nevettek****.*

≅ *rire sous cape**

BARRE [baʀ] *(n fn)*

■ **avoir barre** ⟨sur qqn⟩ – (Sz): avoir sur lui une forte influence, tenir qqn dans/sous sa dépendance

□ ⟨vki vkit⟩ **a markában tart**

➤ ***Ses adversaires ont barre sur le député.*** *Ils ont en leur possession des lettres compromettantes qu'il a écrites de sa propre main.* | ***Az ellenfelei a markukban tartják a képviselőt.*** *Olyan kompromittáló levelek vannak a birtokukban, amelyeket saját kezűleg ő írt.*

♦ A szólás egy két csapat között földre fektetett rudak (*barres*) által kijelölt pályán zajló régi fogócskajátékból (*jeu de barres*) ered. Arra a játékosra, akit elfogtak, úgymond foglyul ejtettek, az *avoir barre sur lui* kifejezést használták.

≅ *avoir qqn à sa merci* || *avoir qqn sous sa coupe* || *tenir la dragée** *haute à qqn*

■ **avoir un coup de barre** – (Sz), (biz): se sentir brusquement très fatigué

□ ⟨vki⟩ **úgy érzi magát, mintha fejbe vágták/kólintották volna** || ⟨vkin⟩ **hirtelen halálos fáradtság vesz erőt [**⟨vkit⟩ **hirtelen halálos fáradtság fog el]**

➤ *Je crois que je vais me reposer un peu.* ***J'ai un coup de barre.*** | *Azt hiszem, hogy lepihenek kicsit.* ***Úgy érzem magam, mintha fejbe vágtak volna.***

♦ A szólás arra az ájuláshoz közeli állapotra utal, ami egy bottal, rúddal történő ütés, letaglózás után következik be.

≅ *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes** (1.) || *en avoir plein les pattes** || *être à bout de force* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents** (1.) || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout** (1.)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **C'est le coup de barre.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui coûte très cher (p. ex. addition très élevée à l'hôtel ou au restaurant)}
□ **Ez egy vagyonba kerül! || Ez kész leégés!** (biz)
➤ *Hier j'étais dans un restaurant chic. Le menu était bon, mais l'eau minérale était plus chère qu'un bon vin dans un restaurant normal.* ***C'était le coup de barre !*** | *Tegnap egy előkelő vendéglőben voltam. A menü jó volt, de az ásványvíz többe került, mint egy jó bor egy átlagos étteremben.* ***Kész leégés volt!***
♦ Egy rúddal történő erőteljes ütés (legyen az fából, bambuszból – *C'est le coup de bambou* – vagy vasból) átvitt értelemben a nagyfokú meglepetést, túlzást érzékelteti.
≅ *C'est le coup de bambou.* || *C'est le coup de fusil*.*

■ **être à la barre [tenir la barre]** – (Sz): détenir le pouvoir, occuper un poste de direction, de contrôle
□ ⟨vki⟩ **a kormányrúdnál van** || ⟨vki⟩ **kezében tartja a kormányt/kormányrudat** || ⟨vkinek⟩ **a kezében van az irányítás**
➤ *Depuis qu'un nouveau ministre* ***est à la barre****, les choses vont beaucoup mieux.* | *Amióta új miniszter* ***van a kormányrúdnál****, a dolgok sokkal jobban mennek.*
♦ A *barre* szó itt a 'csónak, hajó kormányrúdja' jelentésben szerepel. Megjegyzendő, hogy az 1974-es francia elnökválasztási kampány egyik emlékezetes, rímelő jelszava a *Giscard, à la barre !* [Giscard d'Estaing elnökjelöltet a kormányrúdhoz!] is erre a szólásra utal.
◊ A *kezében tartja a kormányt/kormányrudat, a kormányrúdnál van* magyar szólásmegfelelőkben valamely szárazföldi (pl. autó, motor) vagy vízi közlekedési eszköz (pl. csónak, hajó) irányítására alkalmas eszköz képe jelenik meg.
≅ *avoir la haute main* sur/dans qqch.* || *être aux leviers* de commande [tenir les commandes]* || *être aux manettes* || *occuper un poste de contrôle* || *tenir la queue* de la poêle* || *tenir le gouvernail* || *tenir les rênes du pouvoir*

■ **mettre/placer haut la barre** – (Sz): avoir les exigences très fortes
□ ⟨vki⟩ **magasra helyezi/teszi a lécet**
➤ *L'examen était très difficile. Le professeur* ***avait placé haut la barre*** *et très peu d'étudiants ont réussi.* | *A vizsga nagyon nehéz volt. A tanár* ***magasra tette a mércét*** *és nagyon kevés hallgató ment át a vizsgán.*
♦ A kifejezés szemléleti háttere a magasugrásban, rúdugrásban a versenyzőnek különböző magasságra állítható léc.

◨ **tenir la barre** → BARRE: *être à la barre [tenir la barre]*

BARRICADE [barikad] *(n fn)*

■ (*ℱ*) **monter aux barricades** – (Sz), (Bel), (Sui): s'engager personnellement dans une action, une lutte
□ ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a porondra** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **ringbe száll** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a barikádra** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **felemeli fel a szavát**

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Le représentant des étudiants **est monté aux barricades** pour défendre les intérêts de ses compagnons.* | *A hallgatók képviselője **ringbe szállt**, hogy megvédje társai érdekeit.*

♦ A szólás háborús metafora. A barikád harcok idején emelt, az ellenséges egységek mozgását nehezítő, és a védekezést megkönnyítő mesterséges torlasz. Ha valaki valamilyen ügyért kiáll a barikádra, az nagy bátorságra vall.

◊ A *kiáll a porondra* magyar szólás eredetét lásd: *monter au créneau**.

◊ A *ringbe száll* magyar szólás eredetét lásd: *monter au créneau**.

≅ *entrer en lice** || *monter au créneau** || *monter au filet* (2.)* || *monter en ligne*

BAS, BASSE [bɑ, bɑs] *(hsz* és *h fn)*

■ **Ça vole bas.** – (Szm): {se dit de qqch. (discussion, plaisanterie, film, etc.) qui est d'un niveau intellectuel très bas}

□ ⟨vmi⟩ **nagyon alacsony röptű/színvonalú**

➤ *Ce film est comique mais franchement, **ça vole bas.*** | *Vicces ez a film, de őszintén szólva **nagyon alacsony színvonalú**.*

♦ A helyzetmondat tagadó alakban is gyakori például megjegyzéssel, beszélgetéssel kapcsolatban: *Ça ne vole pas haut*. 'Nem valami magas röptű.'

≅ *(plaisanterie) au ras* des pâquerettes* || *Ça ne vole pas haut.*

◨ **passer par des hauts et des bas** → HAUT

BASKET [baskɛt] *(n fn)*

◨ **à fond les baskets** → FOND: *à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]*

■ **être à l'aise dans ses baskets** – (Sz), (biz): être à l'aise, décontracté

□ ⟨vki⟩ **jól érzi magát a bőrében** || ⟨vki⟩ **nagyon laza** (biz)

➤ *Le petit Noé se plaît dans sa nouvelle école. **Il est à l'aise dans ses baskets.*** | *A kis Noénak tetszik az új iskolája. **Jól érzi magát a bőrében.***

≅ *être à l'aise dans ses pompes* || *être [se sentir] bien dans sa peau**

■ **Lâche(z)-moi les baskets.** – (Szm), (biz): {se dit pour se débarrasser de qqn de gênant : Laisse(z)-moi tranquille, fiche(z)-moi la paix.}

□ **Kopj(on)/Szállj(on) le rólam!** (biz) || **Hagyj(on) békén!**

➤ *Tu m'embêtes avec tes questions idiotes. **Lâche-moi un peu les baskets.*** | *Idegesítesz a hülye kérdéseiddel. **Szállj már le rólam!***

♦ A fenti két szólásban szereplő *basket* szó a *chaussure de baskets* rövidített változata, a fiatalok körében nagyon elterjedt edzőcipő.

≅ *Fiche(z)-moi la paix.* || *Lâche(z)-moi la grappe ! (vulg)*

BASQUE [bask] *(n fn)*

■ **s'accrocher [être (sus)pendu] aux basques** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): le suivre partout en le gênant {se dit essentiellement pour les enfants}

□ ⟨vki⟩ **folyton láb alatt van** || ⟨vki⟩ **folyton** ⟨vkinek⟩ **a nyakán lóg**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Arrête de me suivre partout car cela m'ennuie.* ***Tu es toujours pendu à mes basques.*** | *Ne kövess mindenhova, mert ez zavar!* ***Folyton láb alatt vagy.***

♦ A főleg többes számban használatos *basques* szó frakk, zsakett alsó, csípő felé eső részének, szárnyának megnevezése. A kifejezés az ebbe állandóan belecsimpaszkodó gyerekre utal.

≅ *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *suivre qqn comme son ombre**

BASSE [bɑs] *(n fn)*

■ **Doucement les basses !** – (Szm), (biz): {se dit pour calmer : N'exagérez pas, modérez-vous ! Du calme !}

□ **Lassan a testtel!** || **Hátrább az agarakkal!**

➤ *Hé !* ***Doucement les basses !*** *Vous n'imaginez quand même pas que je vais vous refiler toutes mes notes pour vous aider à vous préparer aux examens.* | *Hé!* ***Lassan a testtel!*** *Ugye nem képzelitek, hogy átadom nektek az összes jegyzetemet, hogy abból készüljetek fel a vizsgákra?*

♦ A *basse* 'basszushang; nagybőgő' jelentésű szó a kifejezésben annak zenei hátterére utal. De befolyásolhatták a szólásmondás kialakulását a *doucement* 'halkan' szó jelentését felerősítő *plus bas* 'halkabban' és a *baisser le ton* 'halkabban beszél' szerkezetek is.

◊ A magyar *Lassan a testtel* szólásmondást illetően elmondható, hogy *test* szavunk már a XIII. század eleje óta 'holttest' jelentésben is használatos volt, amint erről a *Halotti beszéd* alábbi sora is tanúskodik: „Vimággyomuk [imádkozzunk] ez szegin ember lilki ért [lelkéért], […] kinek ez nopun testét tümettyük." De idézhetünk Arany János Hamlet-fordításából is, amelyben Laertes így rendelkezik húga temetéséről: „Tegyék a földbe; / Szeplőtlen szűz testéből violák / Fakadjanak!" (V, 1). O. Nagy Gábor, a magyar szólások kiváló kutatója *Mi fán terem?* című könyvében rámutatott, hogy főleg temetési szövegkörnyezethez kapcsolódik a *test* szó 'holttest' jelentésben való használata, és fenti szólásunk is temetési szokásból ered. Falusi temetéseken, ahol nem volt gyászkocsi, vagy éppenséggel nem tellett halottaskocsi bérlésére, a temetési menet élén négy ember vállon vitte a koporsót. Gyakran előfordult, hogy a főleg idősebbekből álló gyászmenet – kivált esős időben a sáros, csúszós úton – leszakadt vagy lemaradt a koporsót vivőktől, akik viszont szerettek volna terhüktől mielőbb megszabadulni. A menet együtt maradása azonban már csak azért is kívánatos volt, hogy a gyászolók együtt énekelhessék a halottkísérő éneket. Így aztán a gyászkíséret tagjai halkan oda-odaszóltak a koporsót vivőknek: „Lassan a testtel!", azaz ne vigyék olyan gyorsan a holttestet, mert lemaradtak az elhunyt hozzátartozói, ismerősei.

◊ A *Hátrább az agarakkal* szólás a parancsoló hangsúllyal ejtett *hátrább* indulatszóból keletkezett, amely önmagában is annyit jelentett, mint ma az egész kifejezés. A tolakodó, szemtelen egyént figyelmeztették így arra, hogy nem illeti meg az a hely, amelyet el akar foglalni. Mivel a szemtelen ember nemcsak előtérbe szokta tolni magát, hanem gyakran érvényesüléséhez mindenféle hamis in-

Francia_magyar_szolastar.indb 87 2024. 08. 12. 15:57:26

B

dokkal is előhozakodott, a rendreutasító *hátrább* alakhoz *-val, -vel* ragos határozó is kapcsolódhatott: *hátrább ezzel* vagy *azzal* – aszerint, hogy ki mivel kérkedett, amikor jogtalan előnyt kívánt szerezni magának. A *Hátrább az agarakkal!* eredetileg tehát ezt jelenthette: ne hencegj az agaraiddal, ne követelj magadnak különleges jogokat agaraidra való hivatkozással. Azt, hogy szólásunk pont az *agarak* szóval rögzült, az magyarázhatja, hogy régen a nemesek, többek között, azzal versengtek egymással, hogy kinek van szebb, ügyesebb agara, amelyik az agárversenyeken vagy a vadászatokon rendszeresen diadalmaskodik és növeli gazdája hírnevét. ◉ Mások szerint azonban a szólásmondás inkább a vadászat rendjéből és nyelvéből származtatható. Vadászatkor ugyanis az agarakat és gazdáikat a vadászmesterek előre kijelölt helyekre állították, ahol is be kellett várniuk a kopók által felhajszolt vadat. E kijelölt helyek egyenlő kedvezmények esetén lehettek egy sorban, s annak az agara foghatta el a vadat, akire azt a kopó hajtotta. A kirendelt helyüket elhagyókat, a túlságosan előre igyekvőket büntetésként a *Hátrább az agarakkal!* felkiáltással rendszabályozták meg. ◉ Egy másik, kézenfekvően egyszerű magyarázat szintén a vadászatból vezeti le a szólás eredetét. Régen a hajtóvadászat nem csupán a leshelyen való feszült várakozás, a vad elejtése, az esti vadászlakoma miatt volt vonzó, hanem az egyes hajtások közötti pihenőidőben elhangzó pajkos tréfálkozások miatt is, melyek a vadászok legbensőbb és kényesebb viselt dolgait is kiteregették, olyanokat, melyeket a hajtóknak, a kutyavezetőknek már nem volt szabad hallaniuk. Ha azok kíváncsiskodva mégis közelebb kerültek az urak csoportjához, rögtön felhangozhatott az uraság finom figyelmeztetése: „Te Pista (Jóska, Miska stb.), hátrább az agarakkal!"

≅ *Minute* papillon !*

BÂT [bɑ] *(h fn)*

■ **C'est là que le bât blesse.** – (Szm): {se dit pour caractériser le point sensible, le point faible de qqch., de qqn}

□ **Itt szorít a csizma/cipő.**

➤ *Par mes questions, j'ai cherché à cibler quelques points essentiels,* ***là où le bât blesse****.* | *A kérdéseimmel rá kívántam mutatni néhány fontos pontra, arra, hogy* ***hol szorít a csizma****.*

♦ A szólásmondás a XV. századtól kezdve használatos. Az átvitt jelentés szemléleti alapja az a gyakran fából készült málhanyereg (*bât*), amit a teherhordó öszvérek hátára tettek, és amire a szállítandó dolgokat akasztották. Ha a nyerget rosszul helyezték fel, akkor az törte, felsértette (*blesser*) az állat hátát és kellemetlenséget, fájdalmat okozott neki. A *C'est là que le bât blesse* mondással tehát átvitt értelemben azt jelezzük, hogy megtaláltuk egy konkrét vagy pszichológiai szenvedés okát, tágabb értelemben pedig valakinek vagy valaminek az érzékeny pontját.

◊ Már Plutarkhosz, az I. évszázadban élt görög író említi *Gamika parangelmata* [Házassági tanácsok] című művében azt az adomát, amelyben Aemilius Paullus, miután meghallgatta barátai szemrehányását, mert elhagyta szép, okos és gaz-

Francia_magyar_szolastar.indb 88 2024. 08. 12. 15:57:26

dag feleségét, lábbelijére mutatott emígyen szólva: „Ez is szép és új, de rajtam kívül *senki sem tudja, hogy hol szorít*." Erre a történetre utal a német *wissen, wo einen der Schuh drückt* kifejezés, melynek szó szerinti fordítása a magyar szólás. Az sem lehetetlen azonban, hogy szólásunk a némettől függetlenül, közvetlenül a plutarkhoszi anekdotára vonatkoztatva keletkezett és rögzült több változatban is nyelvünkben: *tudja, hol nyomja lábát a csizma; tudja, hol töri a bakancs*. Ez utóbbi Arany János *Pázmán lovagja* című balladájában is olvasható, ahol Mátyás király kiált így fel, amikor megérkezik Pázmán az udvarba: „Nosza hamar, a bolond! ülj le ide, Rikkancs! / – Gondolom én, mi a baj, hol töri a bakkancs –".

BATAILLE [bataj] *(n fn)*

■ **arriver après la bataille** – (Sz): ne pas prendre part à une action en arrivant trop tard, quant tout est terminé
- □ ⟨vki⟩ **késve érkezik || ⟨vki⟩ lemarad, mint a borravaló**
  - ➤ *Nous avons déjà tout réglé.* ***Tu arrives après la bataille.*** | *Már mindent elintéztünk.* ***Lemaradtál, mint a borravaló.***
- ◊ A magyar *lemarad, mint a borravaló* szóláshasonlat szemléleti alapja az a helyzet, amikor a felszolgáló nem kapja meg a vendégtől a várt borravalót.
- ≅ *arriver comme les carabiniers* d'Offenbach* || *arriver comme figues après Pâques (Bel)*

◨ **avoir les cheveux en bataille** → CHEVEU

◨ **un cheval de bataille** → CHEVAL

BATAILLON [batajõ] *(h fn)*

■ **inconnu(e) au bataillon** – (Sz), (biz), (tréf): complètement inconnu(e)
- □ **teljességgel ismeretlen || névtelen**
  - ➤ *Pour ma part, je n'ai jamais entendu parler de cet auteur.* ***Inconnu au bataillon !*** | *Ami engem illet, soha nem hallottam erről a szerzőről.* ***Teljesen ismeretlen számomra.***
- ♦ A szólás forrása a katonai zászlóaljaknál szokásos sorakozó utáni névsorolvasás. Akkor mondták, amikor véletlenül olyan valakinek a neve hangzott el, aki nem az adott katonai egységbe tartozott.

BATEAU [bato] *(h fn)*

■ **être dans le même bateau** ⟨que qqn⟩ – (Sz): être dans la même situation, partager les mêmes difficultés
- □ ⟨vkik⟩ **egy csónakban/hajóban eveznek**
  - ➤ *S'il y a une délocalisation de notre entreprise, nous perdons tous les deux notre emploi.* ***Nous sommes dans le même bateau.*** | *Ha a vállalatunk áttelepül, mindketten elveszítjük állásunkat.* ***Egy csónakban/hajóban evezünk.***
- ♦ A szólás forrása Cicero családtagjaihoz írt *Epistulae ad familiares* [Levelek] című műve (II, 5): „in eadem es navi".
- ≅ *être logé à la même enseigne**

Francia_magyar_szolastar.indb 89 2024. 08. 12. 15:57:26

■ **mener** ⟨qqn⟩ **en bateau [monter un bateau** ⟨à qqn⟩**]** – (Sz), (biz): tromper un naïf par une plaisanterie ou une histoire imaginée

B

□ ⟨vki vkit⟩ **lóvá tesz**

➤ *Noé veut me faire croire que c'est le facteur qui a mordu son chien et non le contraire.* ***Il essaie de me mener en bateau.*** | *Noé el akarja hitetni velem, hogy a postás harapta meg a kutyáját és nem fordítva.* ***Lóvá akar tenni.***

♦ A szólás eredete homályos. A magvát alkotó *bateau* 'hajó' szó használatát eredetileg befolyásolhatta a hozzá csak formailag közel álló ófrancia *baastel* 'szemfényvesztő varázs vagy annak eszköze' elem, ami a *bateleur* 'vándormutatványos' szóban él tovább. A kifejezés *monter un bateau à qqn* változatában a *monter* ige jelentése azonos a *monter un coup* 'csínyt kitervel' jelentésével.

◊ A *lóvá tesz* magyar szólás eredete a boszorkányokkal kapcsolatos hiedelmekben található. Régen úgy tartották, hogy a boszorkányok természetfeletti hatalmuk által nemcsak seprűn vagy piszkafán tudnak lovagolni, hanem kiszemelt áldozatukat lóvá változtatva képesek rajta orgiáik helyszínére repülni (különösen *boszorkányszombat*on). A hiedelem szerint az, akit lóvá tettek, vagyis elvarázsoltak, teljesen ki volt szolgáltatva a boszorkánynak, aki azt tehette vele, amit akart, kénye-kedve szerint kínozhatta, amint erről Komáromy Andor *Magyarországi boszorkányperek oklevéltára* című 1910-ben megjelent gyűjteményében az egyik boszorkányper tanúja is vall 1737-ből: „Kovács Istvánné éjjel, nappal reá járt s reá feküdt; mint a lóra, úgy ült reá s úgy kínozta." A lóvátétel tehát valódi kínzásszámba ment, s ennek néha az lett a következménye, hogy az áldozat ebbe belebetegedett, esetleg bele is halt. A boszorkányhiedelmek kihalásával a szólás eredeti, 'megkínoz' jelentése elhomályosult, és átvitt értelemben kezdték használni, előbb a 'packázik vele', majd később a mai 'becsap, rászed' jelentésben. A kifejezéssel kapcsolatban megemlítendő Jókai Mór lovas körökben sokat idézett szellemes mondása: „Bölcs embernek ló való, mert lóvá tesz az ember, s emberré a ló."

≅ *faire monter qqn à l'arbre* || *jouer au plus malin* avec qqn (2.)* || *mettre qqn en boîte** || *rouler qqn dans la farine** || *se payer la tête* de qqn*

BÂTON [bɑtõ] *(h fn)*

◨ **la carotte et/ou le bâton** → CAROTTE

◨ **mener une vie de bâton de chaise** → VIE

■ **mettre des bâtons dans les roues** ⟨à qqn⟩ – (Sz): causer des difficultés (à qqn) {en empêchant la réalisation de qqch.}

□ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vki⟩ **akadály(oka)t gördít** ⟨vkinek⟩ **az útjába**

➤ *Mes collègues font tout pour que j'échoue.* ***Ils n'arrêtent pas de me mettre des bâtons dans les roues.*** | *A kollégáim mindent elkövetnek, hogy kudarcot valljak.* ***Folyton keresztbe tesznek nekem.***

♦ A francia szólás szemléleti háttere az, hogy egy szekér fékezésének, megállításának legegyszerűbb, egyszersmind legbrutálisabb módja az, ha egy botot, rudat a küllők közé teszünk. Ez persze nem várt nehézségeket okozhat.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn* || *glisser une peau* de banane à qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tailler des croupières* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

B

■ **parler à bâtons rompus** – (Sz): parler, discuter de manière peu suivie, en changeant souvent de sujet
□ ⟨vki⟩ **ide-oda csapongva beszél** || ⟨vki⟩ **kötetlen/fesztelen beszélgetést folytat**
➤ *Quand nous nous sommes rencontrés, nous avons évoqué plusieurs sujets.* ***Nous avons parlé à bâtons rompus.*** | *Amikor találkoztunk, több témát is érintettünk.* ***Kötetlen beszélgetést folytattunk.***
♦ Egyesek szerint a kifejezés katonai és zenei eredetű. A *bâtons rompus* így a katonai kiképzés vagy a csata során időnként megszakított dobverést jelentené. Ezt azonban pontos filológiai adatok nem támasztják alá. ◉ Sokkal valószínűbb, hogy heraldikai eredetről van szó. A címertanban a *bâton* 'harántpólya' jelentésben használatos (ez olyan átlós ún. mesteralak, mely a pajzs jobbfelső sarkából indul a bal alsó sarok felé és a pajzs magasságának 1/3-át, más definíció szerint 2/7-ét foglalja el). A *rompre* 'tör, törik' igéből származó *rompu* jelző pedig arra utal, hogy a pólya nem folyamatos, hanem megszakított, megtört. ◉ Bernard Cerquiglini tovább fejlesztve ezt a gondolatmenetet a kifejezés valódi eredeteként a parketta lerakásának, az elemek kötésének egy speciális módját, nevezetesen a *motif à bâtons rompus* kötésmódot jelöli meg, ami egyébként nagyon hasonlít a Magyarországról elterjed ún. *parquet en point de Hongrie* halszálkamintás motívumra. A parkettaelemek ilyen folyamatosan váltakozó iránya joggal szolgálhatott alapul a vizsgált szólás metaforikus jelentésének kialakulásához.
≅ *sauter du coq* à l'âne*

BATTERIE [batʀi] *(n fn)*

■ **recharger ses batteries** – (Sz), (biz): reprendre des forces
□ ⟨vki⟩ **erőt gyűjt/merít** || ⟨vki⟩ **feltöltődik**
➤ *Repose-toi un peu. Il est temps que tu* ***recharges tes batteries****.* | *Pihenj egy kicsit! Itt az ideje, hogy* ***erőt gyűjtsél****.*
♦ A szólás az időnként feltöltésre szoruló elektromos akkumulátorok képét aknázza ki.
≅ *recharger les/ses accus (biz)*

BAUDET [bodɛ] *(h fn)*

◨ **chargé comme un baudet** → MULE: *chargé comme une mule*

◨ **crier haro sur le baudet** → HARO: *crier haro* ⟨sur qqn⟩

BAVETTE [bavɛt] *(n fn)*

■ **tailler une bavette** – (Sz), (biz): bavarder
□ ⟨vki⟩ **dumcsizik egyet** (biz) || ⟨vki⟩ **traccspartit rendez** (biz)
➤ *Tu as le temps ?* ***On va*** *prendre un café et* ***tailler une bavette****.* | *Van egy kis időd? Megiszunk egy kávét és* ***dumcsizunk egyet****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 91 2024. 08. 12. 15:57:26

B

♦ A kifejezés nagyon régi. Antoine Furetière *Dictionnaire universel* című szótárában (1690) is szerepel, igaz, hogy egy kissé szexista és a *caqueter* 'kotkodácsol' → 'bizalmas dolgokról pletykálkodik' jelentésű ige miatt erősen pejoratív magyarázattal: « On dit proverbialement et bassement, que des femmes vont tailler des bavettes, quand elles s'assemblent pour caqueter. » A 'pártedli, előke' jelentésű *bavette* a *bave* 'nyál' szóból jön. A nyelvben gyakori a nyál beszéddel való azonosítása, amint azt a magyar *veri a nyálát* kifejezés is mutatja. De a *baver* 'nyáladzik', *cracher* 'köp(köd)' igék pejoratív értelemben a 'hosszasan beszél, rosszakat mond, fröcsög' jelentésben is használatosak (vö. *cracher des injures* 'szitkokat szór'). A *tailler* ige pedig a nyáladzó gyerekre utal, akinek pártedlit kell akasztani, „kiszabni" a nyakába.

≅ *discuter le bout* de gras* || *discuter le coup** || *faire la causette (biz)*

BEAU, BEL, BELLE [bo, bɛl, bɛl] *(mn* és *fn)*

■ **en dire/conter de belles** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz), (gúny): raconter des histoires étonnantes, scandaleuses

□ ⟨vki vkiről, vmiről⟩ **elképesztő [szép kis] dolgokat mesél**

➤ *J'ai rencontré l'ex de Noé.* ***Elle m'en a conté de belles*** *de leur divorce.* | *Találkoztam Noé volt feleségével.* ***Elképesztő dolgokat mesélt*** *a válásukról.*

♦ A szólásban szereplő, ironikusan használt, nőnemű többes számú *belles* elem a nőnemű főneveket tartalmazó *de belles choses* 'szép kis dolgok', *de belles histoires* 'szép kis történetek' szerkezetekből rövidült.

≅ *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres* || *parler à tort* et à travers* || *raconter des histoires** || *raconter des salades (biz)*

◨ **l'échapper belle** → ÉCHAPPER

■ **se faire la belle** – (Sz), (biz): s'évader

□ ⟨vki⟩ **kereket old**

➤ *Le prisonnier a trompé la surveillance de ses gardiens et* ***il s'est fait la belle*** *la nuit dernière.* | *A rab kijátszotta őrei figyelmét és a múlt éjszaka* ***kereket oldott****.*

♦ A kifejezés *belle* szava a XIX. századi francia börtönszlengben 'szökés' jelentésben élt, ami a *belle occasion* '(szökésre) kiváló alkalom' szókapcsolatból rövidült le. Később az *occasion* 'alkalom' főnév lekopott, a *belle* jelző pedig előbb főnevesült (*faire la belle*), majd a hasonló jelentésű *se faire la malle** '(össze)szedi a cókmókját' szerkezet hatására a kifejezés visszaható alakúvá is vált.

◊ A *kereket old* magyar szólás magyarázata a szekerek, kocsik fékezésének régi módjában rejlik. Meredekebb lejtőn lefelé megkötötték a jármű kerekét, hogy ne szaladjon rá az előtte haladó állatokra. Mivel a kerék megkötése erősen fékezte a kocsi haladását, átvitt értelemben *kerékkötő*nek nevezik azt az embert is, aki cselekedeteivel gátolja, hátráltatja valamilyen tevékenység zökkenőmentes menetét. Az ereszkedő alján aztán megoldották a kereket, hogy az újra szabadon foroghasson tengelye körül. Ekkor a kocsi vagy a szekér hirtelen nekilendült, és

Francia_magyar_szolastar.indb 92 2024. 08. 12. 15:57:26

ismét gyorsabban kezdett haladni. Ez a gyors iram jellemző az olyan emberre is, aki valamely okból hirtelen távozik, megszökik valahonnan.

≅ *disparaître dans la nature** || *filer/partir à l'anglaise** || *jouer la fille** *de l'air* || *partir sans tambour** *ni trompette* || *prendre la tangente** || *se déguiser en courant** *d'air*

B

BEAUTÉ [bote] *(n fn)*

■ **se (re)faire une beauté** – (Sz):
1. se coiffer, se farder {se dit à propos des femmes}
□ ⟨vki⟩ **rendbe hozza magát** || ⟨vki⟩ **kicsinosítja magát**
➤ *La journée de travail a été longue. Avant d'aller à l'Opéra, Zoé n'a que quelques minutes pour **se refaire une beauté**.* | *A munkanap hosszú volt. Mielőtt elmenne az Operába, Zoénak csak néhány perce van, hogy **rendbe hozza magát**.*
2. se renouveler
□ ⟨vki, vmi⟩ **új bőrbe bújik** || ⟨vki, vmi⟩ **megújul/megszépül**
➤ *Paris **veut se refaire une beauté** pour dignement accueillir les Jeux Olympiques de 2024.* | *Párizs **új bőrbe szeretne bújni [meg akar újulni]**, hogy méltón fogadhassa a 2024-es Olimpiai Játékokat.*

BÉBÉ [bebe] *(h fn)*

◨ **jeter le bébé avec l'eau du bain** → EAU: *jeter le bébé [l'enfant] avec l'eau du bain*

■ **refiler le bébé** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): se débarrasser sur qqn d'un problème encombrant
□ ⟨vki vmit {kellemetlen, problémás ügyet} vkinek⟩ **a nyakába varr** || ⟨vki vmit {kellemetlen, problémás ügyet} vkire⟩ **rálőcsöl/rásóz**
➤ *Je ne travaille plus sur ce projet, il ne m'intéresse pas et c'est trop compliqué. **J'ai refilé le bébé à un collègue.*** | *Már nem dolgozom ezen a projekten, nem érdekel és túl bonyolult. **Egy kollégám nyakába varrtam.***
♦ A francia szólás arra a gyerekre utalhat, akiről a feleség el akarja hitetni a megcsalt férjjel, hogy az övé.
≅ *refiler la patate** *chaude à qqn* || *refiler/repasser le mistigri à qqn*

BEC [bɛk] *(h fn)*

◨ **attendre que les alouettes lui tombent toutes rôties dans le bec** → ALOUETTE

◨ **avoir une prise de bec** ⟨avec qqn⟩ → BEC: *se prendre le bec*

■ **clore/clouer/fermer le bec** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): le faire taire par intimidation, argumentation
□ ⟨vki⟩ **befogja/betapasztja** ⟨vkinek⟩ **a csőrét**
➤ *Max a commencé à critiquer Noé, mais par ses arguments convaincants ce dernier **lui a** vite **cloué le bec**.* | *Max elkezdte kritizálni Noét, de meggyőző érveivel ez utóbbi hamar **betapasztotta neki a csőrét**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 93 2024. 08. 12. 15:57:26

B

- ♦ A madár csőre (*bec*) átvitt értelemben a franciában és a magyarban is a *száj* szinonimájaként használatos. A *clouer* ige nincs etimológiai kapcsolatban a *clou* 'szeg' szóval. A mára már ugyancsak elavult *clore* 'bezár' ige egyik archaikusabb változatáról (*cloer*) van szó. Az ige régies alakjából eredő rendkívül kifejező szójáték és a szeg metaforája kétségtelenül hozzájárult a *clouer* (és nem *clore*) *le bec* forma fennmaradásához.
- ≅ *couper la chique* à qqn* || *couper le sifflet* à qqn* || *rabattre/rabaisser le caquet* à qqn* || *river son clou* à qqn*

■ **se défendre bec et ongles** – (Sz): se défendre de toutes ses forces
- □ ⟨vki⟩ **foggal-körömmel védekezik**
  - ➤ *Noé ne s'est pas laissé faire dans la discussion.* ***Il s'est défendu bec et ongles.*** | *Noé nem hagyta magát a vitában.* ***Foggal-körömmel védekezett.***
- ♦ A csőr, a karom, a fog és a köröm az állatok, emberek legtermészetesebb védekező eszközei.

■ **se prendre le bec** – (Sz): avoir une dispute, se disputer avec qqn
- □ ⟨vki vkivel⟩ **szóváltásba keveredik**
  - ➤ *Pendant les soldes, Zoé et son amie voulaient acheter toutes les deux la même robe.* ***Elles se sont pris le bec.*** | *A kiárusításkor Zoé és a barátnője ugyanazt a ruhát akarta megvenni.* ***Szóváltásba keveredtek.***
- ♦ A kifejezés átvitt jelentésének szemléleti alapja az, amikor a madarak csőrükkel egymást csipkedve veszekednek. A szólás főnévi alakban is használatos: *Elles ont eu une violente prise de bec.* 'Heves szóváltásba keveredtek.'
- ≅ *avoir des mots avec qqn* || *avoir maille* à partir avec qqn* || *avoir un différend avec qqn* || *se bouffer [se manger] le nez** || *se crêper le chignon** || *se prendre la tête avec qqn*

■ **se retrouver le bec dans l'eau** – (Sz): se retrouver sans rien avoir obtenu, sans avoir bénéficié de la situation
- □ ⟨vki⟩ **hoppon marad**
  - ➤ *Si tu continues à refuser toutes les propositions, on ne te proposera plus rien et* ***tu vas rester le bec dans l'eau****.* | *Ha továbbra is visszautasítasz minden javaslatot, többé semmit sem fognak neked ajánlani és* ***hoppon maradsz****.*
- ♦ A szólás eredete homályos. A víz (*eau*) esetleg a nyállal hozható összefüggésbe, ami átvitt értelemben a szép, de végül be nem tartott ígéretektől futhat össze valakinek a szájában.
- ◊ A magyar szólásmegfelelő *hopp* eleme a *huppan* szócsaládjába tartozó hangutánzó-hangfestő eredetű indulatszó, ami a lehuppanás, toppantás hangját utánozza.

■ **tomber sur un bec (de gaz)** – (Sz), (biz): rencontrer un obstacle imprévu, insurmontable
- □ ⟨vki⟩ **váratlan akadályba ütközik** || **váratlan akadály állja** ⟨vkinek⟩ **az útját** || ⟨vkinek⟩ **akad egy kis problémája**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Je croyais que cette traduction serait facile, mais* ***je suis tombé sur un bec****.* | *Azt hittem, hogy könnyű lesz ez a fordítás, de* ***váratlan akadályba ütköztem****.*

♦ A *bec de gaz* 'utcai gázlámpa' jelentés a madár csőrével (*bec*) való formai hasonlóságon alapul. A szólás abban az időben alakult ki, amikor a városokban a világítást gázlámpákkal kezdték biztosítani. Guillaume Apollinaire Picassohoz írt *Les fiançailles* [Az eljegyzés] című versében is felbukkan az *Alcools* című kötetben (1913): « Les becs de gaz pissaient leur flamme au clair de lune » [Gázlámpák lángjukat pisálták holdsütötten – Vas István fordítása]. A figyelmetlen, szórakozott vagy részeg emberek könnyen nekiütköztek ezeknek az addig ismeretlen utcai tárgyaknak, amelyek így az akadály, akadályoztatás szimbólumává váltak.

≅ *tomber sur un os**

❒ **une prise de bec** → BEC: *se prendre le bec*

BÉMOL [bemɔl] *(h fn)*

■ **mettre un bémol** – (Sz), (biz):

1. parler moins fort

□ ⟨vki⟩ **felteszi a hangfogót** || ⟨vki⟩ **hangfogóval beszél**

➤ *Ce n'est pas parce que tu cries que les choses vont s'arranger.* ***Il vaudrait mieux que tu mettes un bémol.*** | *Attól, hogy üvöltesz még nem oldódnak meg a dolgok.* ***Jobb lenne, ha feltennéd a hangfogót.***

2. radoucir son ton, ses manières, être moins arrogant, moins exigeant

□ ⟨vki⟩ **visszafogottabb hangon kezd beszélni** || ⟨vki⟩ **lágyabb/szelídebb húrokat penget (meg)**

➤ *Le discours du directeur était très dur, mais il a fini par y* ***mettre un bémol****.* | *Az igazgató beszéde nagyon kemény volt, de végül mégis* ***szelídebb húrokat pengetett meg****.*

3. figer la joie du public, doucher l'assistance

□ ⟨vki⟩ **lehűti a kedélyeket/lelkesedést**

➤ *Le premier ministre* ***a mis un*** *sérieux* ***bémol*** *à l'enthousiasme général en déclarant qu'il fallait attendre au moins six mois avant d'avoir confirmation de la réussite des mesures économiques.* | *A miniszterelnök erősen* ***lehűtötte*** *az általános* ***lelkesedést****, amikor kijelentette, hogy legalább hat hónapot kell várni mielőtt a meghozott gazdasági döntések sikere felől bizonyságot kaphatunk.*

♦ A francia kifejezés zenei eredetű, a *bémol* szó eredeti jelentése 'leszállítójel, b(-jel)'.

≅ **1., 2.** *mettre la pédale douce* || *mettre la sourdine*

≅ **3.** *casser l'ambiance* || *rentrer ses griffes* || *revoir qqch. à la baisse*

BÉNÉDICTIN [benediktɛ̃] *(h fn)*

❒ **un travail de bénédictin** → TRAVAIL

BÉNITIER [benitje] *(h fn)*

❒ **se démener [s'agiter] comme un diable dans un bénitier** → DIABLE

Francia_magyar_szolastar.indb 95 2024. 08. 12. 15:57:26

❒ **une grenouille de bénitier** → GRENOUILLE

BÉRÉZINA [bɛʀezina] *(n fn)*

B

■ **C'est la bérézina.** – (Szm), (biz): {se dit pour caractériser une situation difficile : C'est la catastrophe, l'échec total.}
□ **Ez kész katasztrófa! || Ez teljes csőd!**
➤ *Pour la première fois depuis longtemps, il n'y a plus de Français dans le tableau masculin des huitièmes de finale à Roland Garros.* ***C'est la bérézina !*** | *Régóta először nem került be francia férfi játékos a Roland Garros nyolcaddöntőjébe.* ***Ez kész katasztrófa!***
➤ *Pour les commerçants, les tours opérateurs, les compagnies aériennes avec les interminables grèves en ce moment,* ***c'est la bérézina.*** | *A kereskedők, az utazásszervezők, a légitársaságok számára a jelenlegi végelláthatatlan sztrájkok* ***hatalmas csapást jelentenek****.*
➤ *Bon hôtel, mais* ***c'est la bérézina*** *pour prendre un petit dej – lit-on parmi les avis sur un hôtel autrement agréable.* | *Jó szálloda, de hogy az ember megreggelizzen,* ***az teljes képtelenség*** *– olvasható az egyébként kellemes szállodáról írt vélemények között.*
♦ A szólásmondás történelmi eredetű és az 1812. november végén lezajlott berezinai csatára utal, ahol a Moszkva alól visszavonuló vert napóleoni hadsereg óriási emberveszteség árán kelt át a megáradt Berezina folyón. A híd szűk volt, sokan a nagy tolongásban a jeges vízbe esve lelték halálukat. Ráadásul Éblé tábornok már akkor felrobbantotta a hídat, amikor a sereg egy része (a tábori személyzet és a menekültek) még oda sem érkezett. A franciák végzetes, mintegy 20 000–25 000 ember életét követelő veszteséget szenvedtek. (Napóleon eme Oroszország ellen indított, sikertelen hadjáratának állít emléket Pjotr Iljics Csajkovszkij orosz zeneszerző *1812* című nyitánya.) Azóta a francia nyelvben a tulajdonnévből közszóvá vált *bérézina* főnév a megsemmisítő vereség, a katasztrófa, a szégyenletes kudarc, elfogadhatatlan helyzet szinonimájaként szerepel (akárcsak a magyar történelemben Mohács). Manapság gyakran mondják a politikai életben is (pl. *une bérézina électorale*). A *Ce n'est pas la bérézina* tagadó alak magyarul a *Több is veszett Mohácsnál* helyzetmondattal adható vissza.
≅ *C'est la cata. (biz)*

BERGERIE [bɛʀʒəʀi] *(n fn)*

❒ **enfermer [laisser entrer] le loup dans la bergerie** → LOUP

BERLUE [bɛʀly] *(n fn)*

■ **avoir la berlue** – (Sz), (biz):
1. avoir des visions
□ **káprázik** ⟨vkinek⟩ **a szeme || ⟨vki⟩ szellemeket lát**
➤ *C'est bien Noé, là-bas ?* ***Je n'ai pas la berlue, n'est-ce pas ?*** | *Az ott tényleg Noé?* ***Ugye nem káprázik a szemem? [Ugye nem szellemeket látok?]***
2. juger mal de qqch., s'en faire une fausse idée
□ ⟨vki⟩ **hamis illúziókba ringatja magát**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Tu ne voies pas que Zoé se joue de toi ?* ***Tu as la berlue.*** | *Nem látod, hogy Zoé gúnyt űz belőled?* ***Hamis illúziókba ringatod magad.***

♦ Mme de Sévigné unokafivéréhez, M. de Coulanges-hoz 1670-ben írt levelében így jelenti be a király unokanővérének, Mlle de Montpensier-nek (*la Grande Mademoiselle*) és Lauzun hercegnek a házasságát: « …la chose la plus étonnante, la plus surprenante, la plus merveilleuse, la plus miraculeuse, la plus triomphante, la plus étourdissante, la plus inouïe, […] une chose enfin qui se fera dimanche, où ceux qui la verront croiront *avoir la berlue* » […a legváratlanabb, a legmeglepőbb, a legcsodálatosabb dolog; … olyan dolog, ami vasárnap fog megtörténni és ami olyan lesz, hogy aki látni fogja, azt hiszi, hogy káprázik a szeme]. A *berlue* és a vele azonos jelentésű *bellue* szó a XIII. század óta használatos és feltehetőleg a mára már kihalt *belluer* ‘elvakít, elkápráztat → megtéveszt, becsap’ igéből származik (vö. *éblouir*). Az orvosi nyelvben olyan látászavart is jelentett, aminek következtében a beteg különböző, nem valós fényjelenségeket, dolgokat lát. Mindebből alakult ki a kifejezés mai ‘káprázik a szeme, szellemeket lát → elvakultságában nem látja tisztán a dolgokat’ jelentése. Jó tudni, hogy a csak ebben a szólásban előforduló *berlue* szó egyik rokona, az *éberluée* ‘meghökkent, (meg) döbbent, elképedt’ melléknév azonban a mai nyelvben is gyakori. Mme de Sévignének végül is nem volt alkalma arra, hogy a szeme káprázzon. A tervezett házasság XIV. Lajos parancsára nem köttethetett meg.

≅ **1.** *avoir des visions*

≅ **2.** *bâtir/faire des châteaux* en Espagne* || *construire des châteaux de cartes* || *prendre ses désirs pour des réalités* || *rêver en couleur** || *se faire des idées* || *se faire des illusions* || *se faire du [tout un] cinéma** || *se faire un film (dans la tête)* || *tirer des plans* sur la comète*

BÊTE [bɛt] *(n fn)*

■ **C’est sa bête noire.** – (Szm): {se dit de qqn ou de qqch. que qqn ne peut pas supporter}

□ **Feláll a szőr a hátán tőle.**

➤ *Au bureau, Zoé s’entend avec tous ses collègues, sauf avec Léa. Elle ne peut pas la supporter,* ***c’est sa bête noire****. | Az irodában Leát kivéve Zoé minden kollégájával jól kijön. Nem bírja elviselni,* ***feláll a hátán a szőr tőle****.*

♦ A szólásmondásban a *noir* ‘fekete’ szó csak megerősíti a régebbi *être la bête de qqn* kifejezés jelentését, ahol a *bête* szó önmagában is olyan személyt vagy dolgot jelölt, akit vagy amit az ember ki nem állhat.

■ **chercher la petite bête** – (Sz): trouver le petit défaut, la petite faiblesse qui permet de déprécier qqn ou qqch.

□ ⟨vki⟩ **a kákán is csomót keres**

➤ *Le travail de cet étudiant est excellent. Il y a peut-être une ou deux fautes de frappe et d’orthographe, mais* ***il ne faut pas chercher la petite bête****. | Ennek a hallgatónak kiváló a dolgozata. Talán van benne egy-két elütési vagy helyesírási hiba, de* ***ne keressünk a kákán is csomót****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 97 2024. 08. 12. 15:57:26

♦ A szólásban szereplő *petite bête* mindenféle kellemetlen élősködő állatkára (pl. bolha, tetű) utalhat, ami metaforizálódással a ‘hiba, probléma, vita’ jelentést vette föl.

◊ A *kákán is csomót keres* magyar szólásban szereplő *káka* a tavi káka. E növény mélyebb vizekben tömegesen él, egy-két méter magasra megnő, puha bélű, sötétzöld, szárán nincs semmi csomó vagy göb, ellentétben az egyéb kákafajokkal. A szólás így nem származhat mindennapos növénytani megfigyelésből, hanem az egyházi prédikációkon keresztül, a latinból fordított és már Plautus *Menaechmi* [Az ikrek] című művében (II, 1, 22) is olvasható *in scirpo nodum quaeris* [kákán keress csomót – Devecseri Gábor fordítása] kifejezésből kerülhetett a köznyelvbe. A XVII. század magyarországi hitvitázó irodalmában már gyakran élnek a vitázó felek ezzel a kifejezéssel.

≅ *chercher des poux* à qqn* || *chercher midi* à quatorze heures* || *couper les cheveux* en quatre* || *enculer les mouches (vulg)*

◨ **reprendre du poil de la bête** → POIL

BEURRE [bœʀ] *(h fn)*

◨ **avoir un œil au beurre noir** → ŒIL

■ **compter pour du beurre** – (Sz):

1. être peu ou pas du tout important, être une quantité négligeable

□ ⟨vmi⟩ **nem oszt, nem szoroz**

➤ *Le match de ce soir* ***compte pour du beurre*** *pour mon équipe préférée car elle est déjà éliminée de la course.* | *A ma esti mérkőzés már* ***nem oszt, nem szoroz*** *kedvenc csapatomnak, mert kiestek a küzdelemből.*

2. ne pas être pris en considération

□ ⟨vki⟩ **nem sok vizet zavar**

➤ *Laisse ton petit frère participer à notre match de foot. On le mettra dans un coin,* ***il comptera pour du beurre****.* | *Hagyd, hogy a kis testvéred játszhasson a focimeccsünkön. Majd leállítjuk a sarokba,* ***nem fog sok vizet zavarni****.*

♦ A francia szólásban a ‘jelentéktelenség, csekélység’ jelentések kialakulását a megolvadt, puha vaj képe idézhette elő.

◊ A *nem sok vizet zavar* magyar szólásmegfelelő távoli forrása Phaedrusnak a farkasról és a bárányról szóló állatmeséje, amelyet azután Jean de La Fontaine népszerűsített *Le Loup et l’Agneau* [A farkas és a bárány] című meséjében (I, 10): „Megszomjazott a bari, kiment a patakra, / Hát egy ordas farkas is akkor tévedt arra. / Lejjebb ivott a bárány, a farkas meg följebb, / mégis szörnyű ordasa a bárányra förmedt: / »Hogy mered a vizemet zavarni, te hitvány?« / »Megbocsásson, farkas úr, de hogyan is bírnám – / szólt a bárány csendesen –, hisz kelmed áll feljebb.« / »Szemtelen! Hát illik így velem feleselned? / Most már látom: tavaly is te gyaláztál.« – »Kérem, / farkas uram, de tavaly én még nem is éltem.« / »Nem éltél még? Akkor a bátyád volt!« – »A bátyám? / Nincs is bátyám.« – »Rokonod volt akkor, te bárány! / Különben is, kár a szó. Bántott, aki bántott: / kutya, pásztor, egyre megy; én most bosszút állok!« / Azzal magát a szegény

Francia_magyar_szolastar.indb 98 2024. 08. 12. 15:57:26

bárányra vetette; / széttépte s megette" – Rónay György feldolgozása. ◉ Kertész Manó szóláskutató tanulmányában (*Magyar Nyelvőr* 40/1911: 100) amellett érvel, hogy a kifejezés eredete a boszorkánysággal kapcsolatos hiedelmekben gyökerezik: „…a boszorkányoknak a közhit szerint hatalmukban volt a víznek ördögi mesterséggel való megzavarása, s ezáltal maguknak hasznot, vagy másoknak kárt okozhattak. Akinek ilyen tehetsége nincsen, az nem zavar vizet, az ártatlan, békés ember; világos, hogy itt van a magyarázata ennek a szólásunknak: »nem zavar vizet: tétlen, békés v. kevés lelki tehetségű« (CzF.); szokottabb formája a szólásnak ez: nem sok vizet zavar."

■ **faire son beurre** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): faire du profit de qqch., amasser des profits, utiliser qqch. avec profit
- □ ⟨vki vmiből⟩ **lefölözi a hasznot** || ⟨vki vmiből⟩ **(jelentős) hasznot húz** || ⟨vki vmivel⟩ **jól megszedi magát**
  - ➤ *Noé a commencé à investir assez tôt dans l'immobilier. Je peux te dire qu'**il en a fait son beurre**.* | *Noé elég hamar kezdett ingatlanba fektetni. Mondhatom neked, hogy **jelentős hasznot húzott belőle**.*
- ≅ *faire sa pelote* || *faire ses choux* gras de qqch.* || *faire son miel de qqch.* || *se faire des couilles* en or* || *se remplir les poches**
- ♦ A szólás eredetét lásd: *mettre du beurre* dans les épinards.*

◨ **Ma sœur, elle bat le beurre.** → SŒUR: *Et ta sœur ?*

■ **mettre du beurre dans les épinards** – (Sz): améliorer les conditions ordinaires d'existence, gagner un peu plus d'argent
- □ ⟨vki⟩ **kiegészíti a keresetét** || ⟨vki⟩ **javít az anyagi helyzetén**
  - ➤ *Le professeur donne des cours particuliers après ses classes. **C'est ainsi qu'il peut mettre du beurre dans les épinards [Ça lui met du beurre dans les épinards].*** | *Órái után a tanár magánórákat ad. **Így/Ezzel tudja kiegészíteni a keresetét.***
- ♦ Akárcsak a *faire son beurre de qqch.* kifejezésben, a *beurre* 'vaj' ebben a szólásban is a gazdagságot, a tehetős életmódot jelképezi. A spenót (*épinard*) valamikor a szegények eledele volt. Vaj hozzáadásával lehetett javítani az ízén és a tápértékén. De ahhoz, hogy egy szegény ember vajat vehessen, kiegészítő jövedelemre volt szüksége.

◨ **ne pas avoir inventé le fil à couper le beurre** → FIL

■ **On ne peut pas avoir le beurre et l'argent du beurre.** – (Szm): {se dit pour caractériser une situation où on doit choisir : 'On ne peut jouir d'un bien et du fruit de sa vente, il faut choisir.'}
- □ **Nem lehet, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon.**
  - ➤ *Si Noé veut participer au marathon de Paris, il doit arrêter de fumer. Il doit choisir : c'est la cigarette ou les entraînements. **Comme il ne peut pas avoir le beurre et l'argent du beurre**, il a choisi le marathon.* | *Ha Noé részt akar venni a párizsi maratonon, abba kell hagynia a dohányzást. Választania kell a cigaretta és az edzések között. **Mivel az nem***

Francia_magyar_szolastar.indb 99 2024. 08. 12. 15:57:26

***lehet, hogy a kecske is jóllakjék és a káposzta is megmaradjon**, a maratont választotta.*

B

♦ A szólásmondást gyakran egészítik ki a tréfás és erotikus jelentéstartalmú *…et le sourire de la crémière par-dessus le marché* félmondattal, amelyben a *sourire* ‘mosoly’ szó a vulgárisabb *cul* ‘fenék’ elemet helyettesíti.

BIDON [bidɔ̃] *(h fn)*

■ **C’est du bidon.** – (Szm), (biz): {C’est du bluff, ce n’est pas sérieux, ce n’est pas vrai.}
□ **Ez csak kamu.** (biz) || **Ez csak blöff.** (biz)
➤ *Noé t’a raconté qu’il avait gagné au loto ? Ne le crois pas, **c’est du bidon**.* | *Noé azt mesélte neked, hogy nyert a lottón? Ne hidd el neki, **ez csak kamu**.*

♦ A *bidon* szó a szlengben bankjegyek helyett papírral kitömött pénztárcát vagy egy jobb, vastagabb minőség benyomását keltő ruhaszövetet jelentett. Mindkét esetben közös a megtévesztés, a blöff jelentésmozzanat, amiből a szólás átvitt jelentése is kialakult.

BIEN[1] [bjɛ̃] *(hsz)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **tomber bien** – (Sz): être une bonne coïncidence
□ ⟨vmi⟩ **(épp) kapóra/jól jön**
➤ *A : Écoute, Noé ! Voilà cent euros pour ton anniversaire. – B : Merci mamie, **ça tombe bien**, je voulais m’acheter des baskets neuves.* | *A: Figyelj csak, Noé! Itt van száz euró a születésnapodra. – B: Köszönöm, nagyi, **épp kapóra jön**, mert új edzőcipőt akartam venni magamnak.*

♦ A francia kifejezés értelmezése nem ütközik nehézségbe.

◊ A *kapóra jön* magyar szólás eredetét lásd: *tomber à pic**.

≅ *tomber à pic** || *tomber à propos* || *tomber pile [pile-poil]* || *venir à point nommé*

BIEN[2] [bjɛ̃] *(h fn)*

◨ **couler corps et biens** → CORPS

■ **en tout bien tout honneur** [ɑ̃tubjɛ̃tutɔnœʀ] – (Sz), (biz): avec des intentions honnêtes, sans désir ni projet de relation sexuelle
□ **tisztességes/jó szándékkal || minden hátsó szándék nélkül || annak rendje és módja szerint**
➤ *Et depuis ce jour, chaque fois que Noé pouvait passer un moment avec Zoé, **en tout bien tout honneur** bien sûr, c’était un plaisir immense pour lui.* | *És attól a naptól fogva, ahányszor csak Noé egy kis időt tölthetett Zoéval, természetesen **tisztességes szándékkal**, az nagy öröm volt a számára.*
➤ *Mais cher ami, quelle raison pourrais-je avoir à vous nuire ? Je veux simplement, **en tout bien tout honneur**, que nous gagnions tous les deux à conclure ce marché.* | *De kedves barátom, milyen okom lenne rá, hogy ártsak önnek? Egyszerűen azt akarom, **minden hátsó szándék nélkül**, hogy mindketten nyerjünk az üzlet megkötésén.*

♦ A kifejezés Molière *L’Avare* [A fösvény] című vígjátékából származik (IV, 1): « …je n’ai que trop de tendresse à rendre de petits services, quand je vois des gens

Francia_magyar_szolastar.indb 100 2024. 08. 12. 15:57:26

qui s'entre-aiment en tout bien, et en tout honneur. » [...valósággal belelágyulok csak a gondolatába is, hogy egy s másban szolgálatára lehetek azoknak, akik annak rendje és módja szerint szeretik egymást. – Illyés Gyula fordítása]. A szólás akkoriban olyan értelemben volt használatos, hogy a szerelmesek házasságkötés előtt tartózkodnak a szexuális kapcsolattól. Ma már a tisztességes szándék általános kifejezésére használják (pl. az üzleti kapcsolatok jellemzésére).

BIENHEUREUX [bjɛ̃nœʀø] *(h fn)*

■ **dormir comme un bienheureux** – (Szh): dormir paisiblement
□ ⟨vki⟩ **édesdeden alszik**
➤ *Noé a passé une bonne nuit. Malgré l'orage,* ***il a dormi comme un bienheureux****.* | *Noénak jó éjszakája volt. A vihar ellenére* ***édesdeden aludt****.*
♦ A kifejezés *bienheureux* 'boldogult, üdvözült' szava vallási eredetű és az ilyen tiszta, nyugodt lelkiismeretű személy mély, nyugodt álmára utal.
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir du sommeil du juste** || *dormir sur ses deux oreilles**

BIÈRE [bjɛ̃ʀ] *(n fn)*

■ **Ce n'est pas de la petite bière.** – (Szm), (biz): {se dit d'une chose importante, de valeur}
□ **Ez már döfi!** (biz) || **Ez nem kismiska!** (biz)
➤ *Mon cousin vient de gagner un million d'euros au loto.* ***Ce n'est pas de la petite bière.*** | *Az unokatestvérem egymillió eurót nyert a lottón.* ***Ez nem kismiska!***
♦ A mondás eredetét lásd: *C'est de la petite bière*.*
◊ A magyar *Ez már döfi* helyzetmondat *döfi* szava egyes magyarázatok szerint a jiddisből származó *dufte* 'klassz, állati, oltári' melléknév lehet.
≅ *Ce n'est pas de la roupie de sansonnet. (biz)* || *Ce n'est pas rien.* || *pas piqué des hannetons** || *pas piqué des vers**

■ **C'est de la petite bière.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui n'est pas important}
□ **Ez smafu!** (biz)
➤ *Mon collègue vient de perdre cinq mille euros à la roulette. Ce n'est pas cela qui va le ruiner, pour lui,* ***c'est de la petite bière****.* | *A kollégám ötezer eurót vesztett ruletten. Nem ettől fog tönkremenni, neki* ***ez smafu****!*
♦ A sörök közt megkülönböztetjük a 'dupla (maláta) sört' (*la double bière*), az 'ászoksört' (*la bière forte*) és a 'gyenge sört' (*la petite bière*). Ez utóbbi – melyet sör készítésére alkalmas gabonából főztek – alkoholtartalma a legkisebb, következésképp ez a legértéktelenebb, legolcsóbb.
◊ A magyar helyzetmondat *smafu* szava az ausztriai német *schmafu* átvétele, ami végső soron a francia *je m'en fous* [ʒmɑ̃fu], azaz 'fütyülök rá' kifejezésre vezethető vissza. A francia kifejezésben a vulgáris *foutre* 'baszik' ige rejlik, valódi értelme tehát 'baszok rá'.
≅ *C'est de la gnognotte. (biz)* || *C'est de la roupie de sansonnet. (biz)*

Francia_magyar_szolastar.indb 101 2024. 08. 12. 15:57:26

BIFTECK [biftɛk] *(h fn)*

B

■ **gagner son bifteck** – (Sz), (biz): gagner sa vie par son travail
□ ⟨vki⟩ **megkeresi a kenyerét [a betevő/betévő falatját]**
➤ *A : **Qu'est-ce que tu fais pour gagner ton bifteck ?** – B : Je travaille dans une restauration rapide.* | *A: **Mivel keresed a kenyered?** – B: Egy gyorsétteremben dolgozom.*
♦ Az életszínvonal általános emelkedésével a bibliai mindennapi betévő falat (*le pain quotidien*) szimbóluma (vö. pl. Mt 6:11) immár nem annyira a kenyér, hanem a drágább hús, a bifsztek lett.
≅ *gagner sa croûte* || *gagner son pain**

BILE [bil] *(n fn)*

■ **se faire de la bile** – (Sz): se faire du souci, s'inquiéter
□ ⟨vki⟩ **halálra izgulja/izgatja magát** || ⟨vki⟩ **a körmét rágja izgalmában [**⟨vki⟩ **lerágja mind a tíz körmét izgalmában]**
➤ ***Ne te fais pas de bile**, tout se passera bien.* | ***Nem kell halálra izgulnod magad**, minden rendben lesz.*
♦ Számos nyelvben a *bile* 'epe' szónak kialakult a 'rosszkedv, szomorúság, bosszúság, harag, gyűlölet' jelentése. Ennek alapja az az évszázadok óta élő hiedelem, hogy az ember haragját az epének a szervezetben való túlságos felszaporodása okozza. Már az ókori filozófusok is azt tanították, hogy akinek a testében az epe (görögül: *kholé*) az uralkodó nedv, az *kolerikus* természetű, azaz hirtelen haragú, ingerlékeny ember. Ez tükröződik a magyar *elönti az epe* vagy a *forr az epéje* szólásokban is.
≅ *être aux cent coups** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire des cheveux* (blancs)* || *se faire du mauvais sang* [se faire un sang d'encre]* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se mettre martel* en tête* || *se monter la tête* || *se ronger les sangs**

BILLARD [bijaʀ] *(h fn)*

■ **C'est du billard.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. de très facile, qui va tout seul et ne pose pas de problèmes}
□ ⟨vmi⟩ **(úgy) megy, mint a karikacsapás** || ⟨vmi⟩ **sétagalopp**
➤ *L'examen était vraiment trop facile. **C'était du billard.*** | *A vizsga tényleg túl könnyű volt. **Ment, mint a karikacsapás.***
♦ A helyzetmondat a biliárdasztal tökéletesen sík felületén gördülő biliárdgolyókra utal, s nem magára a biliárdjátékra, melyről tudjuk, hogy nagy ügyességet, gondolkodást, stratégiát igényel.
◊ A *megy, mint a karikacsapás* magyar szólás egy régi, főleg vidéken elterjedt és kedvelt gyerekjátékkal kapcsolatos. Nagyobb, sima talajú helyen két csapat állt össze egymással szemben 20–25 méter távolságra. A játékosok kezében hajlott végű, erős bot volt, amellyel 15–20 cm átmérőjű és 2–3 cm vastag fakarikára kellett rácsapniuk úgy, hogy az minél messzebbre repüljön. Amikor a karika

Francia_magyar_szolastar.indb 102 2024. 08. 12. 15:57:26

leesett, a másik tábor egyik játékosa rögtön felkapta és visszaütötte. A cél az volt, hogy az egyik csapat minél hátrább szorítsa a másikat, melynek mindig a mögött a pont mögött kellett elhelyezkednie, ahol a karika földet ért. S ez így ment addig, amíg a karika el nem dőlt egyik vagy másik oldalon. Ha ügyes játékosok játszották, a karika ide-oda csapása villámgyorsan zajlott, az a levegőben akadálytalanul repült. Így válhatott ez a játék a zökkenőmentes tevékenység, működés szimbólumává.

≅ *aller/marcher comme sur des roulettes** || *bête comme chou** || *C'est comme l'œuf* de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !* || *C'est de la tarte*.* || *C'est du cousu* main.* || *C'est du gâteau*.* || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile*.* || *Cela ne fait pas un pli*.* || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste* || *réglé comme du papier* à musique (2.)*

◨ **chauve comme une boule de billard** → BOULE

■ **dévisser son billard** – (Sz): mourir

□ ⟨vki⟩ **beadja a kulcsot** (biz)

➤ *Avant de **dévisser mon billard**, je serais quand même curieux de savoir s'il y a de la vie sur la planète Mars.* | *Mielőtt **beadnám a kulcsot**, azért szeretném tudni, hogy van-e élet a Mars bolygón.*

♦ A XVI. század közepétől a biliárdjáték Európa számos uralkodóházában jelen volt és a társasági élet szerves részét képezte. Franciaországban XIV. Lajos uralkodása alatt terjedt el fokozatosan kiszorítva a nemesség körében addig egyeduralkodó labdajátékot, az ún. *jeu de paume*-ot, a mai tenisz ősét. Eleinte a biliárdjátékban használt dákók végén egy enyhén visszafelé hajló és a dákóról lecsavarható elem, az ún. *queue de billard* volt (a dákó mai formája csak később alakult ki). A biliárdparti végén ezt a részt le szokták csavarni (*dévisser*), hogy könnyebben el lehessen helyezni a tárolószekrényben. A lecsavarás által szimbolizált 'játszma befejezése' jelentésből alakult ki a szólás átvitt értelmű jelentése: 'a játékos befejezi játszmáját az élettel, vagyis meghal'.

◊ A *beadja a kulcsot* magyar szólás az eltávozást és a halált állítja metaforikus párhuzamba. Amikor bérleményből, kölcsönlakásból végleg eltávozunk, és a tulajdonos éppen nincs otthon, a szoba vagy a lakás kulcsát gyakran a szomszédba adjuk be. ◉ A halál szépítő kifejezésére a nyelvek általában nagyon sok metaforikus, választékos, köznyelvi és bizalmas stílusértékű kifejezést használnak. A franciához hasonlóan (lásd alább) a magyar is (pl. *örök álomra hunyja a szemét; búcsút vesz az árnyékvilágtól; elköltözik Ábrahám kebelébe; elköltözik az örök vadászmezőkre; fűbe harap; feldobja a talpát*).

≅ *avaler sa chique** || *avaler son acte/bulletin de naissance** || *casser sa pipe** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *passer l'arme* à gauche* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l'âme (vál)* || *rendre le/son dernier soupir** || *s'endormir du sommeil de la tombe (vál)*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **monter/passer sur le billard** – (Sz), (biz): se faire opérer
□ ⟨vki⟩ **kés alá fekszik** || ⟨vki⟩ **operáción esik át**
➤ *Noé rentre en clinique ce soir pour subir une opération de hernie inguinale.* ***Il passe sur le billard demain matin.*** | *Noé ma este lágyéksérv-műtétre fekszik be a klinikára.* ***Az operáción holnap reggel esik át.***
♦ Gustave Flaubert *Madame Bovary* [Bovaryné] című regényének (1857) egyik jelentében (XI. fejezet) arról olvashatunk, hogy egy dongalábú embert Bovary doktor feltehetőleg egy biliárdasztalon operál meg (a leírásból csak annyi derül ki, hogy az operáció egy biliárdteremben zajlik). Ez természetesen nem magyarázza meg a kifejezés eredetét, ami még ma is elég homályos. A benne lévő *billard* főnév jelentheti a biliárdjátékot, a biliárdasztalt és a műtőasztalt is. A kérdés az, hogy miként függ össze e két utóbbi? ◉ Egyesek szerint úgy, hogy az első világháborúban műtőasztalok híján gyakran előfordult, hogy rekvirált biliárdasztalokon végezték el a sürgős műtéteket. (Állítólag már Mac-Mahon marsallt is egy biliárdasztalon operálták meg 1870-ben a porosz–francia háború idején.) ◉ Mások szerint Billard doktor lenne a kiindulópont, aki 1875-ben egy fogorvosi széket tervezett (ennek lett a *[fauteuil] Billard* a neve), amelyben pácienseit kezelte. Köznevesülése után a szó felvette a műtőasztal jelentést.

BILLE [bij] *(n fn)*

■ **toucher sa bille** ⟨en qqch.⟩ – (Sz), (biz): avoir de l'expérience, être compétent
□ ⟨vki⟩ **vágja a témát** (biz) || ⟨vki vmiben⟩ **nagyon otthon van [nagyon otthonosan mozog]** (biz)
➤ *Tu peux lui faire confiance pour réparer ton ordinateur,* ***il touche sa bille en informatique.*** | *Megbízhatsz benne, hogy megjavítsa a számítógépedet.* ***Nagyon otthon van az informatikában.***
♦ A kifejezés *bille* 'biliárdgolyó' szava a nagy ügyességet, jártasságot kívánó biliárdjátékra utal.
≅ *connaître qqch. comme sa poche* (1.)* || *connaître qqch. par cœur** || *connaître/savoir qqch. sur le bout du doigt* [des doigts]* || *en connaître un rayon** || *être ferré à glace* sur qqch.* || *être orfèvre en la matière*

BILLOT [bijo] *(hfn)*

◨ **en mettre la tête sur le billot** → TÊTE: *en donner/mettre sa tête à couper [en mettre la tête sur le billot]*

BISCUIT [biskɥi] *(h fn)*

■ **s'embarquer sans biscuit** – (Sz), (biz): s'engager dans une affaire sans prendre de précautions
□ ⟨vki⟩ **hűbelebalázs módjára cselekszik** || ⟨vki⟩ **hebehurgyán cselekszik**
➤ *Noé est très imprudent, il s'est engagé à acheter cet appartement sans savoir si la banque lui accorderait un prêt.* ***Il s'est embarqué sans biscuit.*** | *Noé nagyon óvatlan. Anélkül vágott bele a lakásvásárlásba, hogy tudta volna, vajon a bank megadja-e neki a kölcsönt.* ***Hűbelebalázs módjára cselekedett.***

Francia_magyar_szolastar.indb 104 2024. 08. 12. 15:57:27

♦ Utalás a kemény, kétszersült (*bis-cuit*) kenyérre, amit a tengerészek egykoron előrelátó módon élelemként a hosszú tengeri utakra vittek magukkal. Enélkül nagy meggondolatlanság lett volna útra kelni.

◊ A *hűbelebalázs módjára cselekszik* magyar szólás régi szólásgyűjteményeinkben eredetibb, teljesebb alakjában szerepel: *(Hű) bele, Balázs, lovat ad/ád Isten*, azaz 'fogj hozzá bátran, majd megsegít Isten'. A *hű* 'gyerünk' indulatszó és a 'vágj bele, fogj hozzá' jelentésű *bele* határozószó később egy hangsúlyt kapott, külön jelentésük elmosódott, és az *ember, akárki* helyett álló, szemléletesebb és régen gyakori *Balázs* név egységes jelzője lett. Mivel az eredeti szólásmód a meggondolatlanul, elhamarkodottan cselekvő ember jelszava vagy jellemzője lett, lassanként magához a *Balázs* névhez is hozzátapadt a 'szeleburdiság' fogalma, ahogy más keresztnevekhez is sajátos jelentések kapcsolódhatnak (pl. *Pál* → *pali* 'becsapható embertípus', *Fruzsina* → *fruska* 'virgonc serdülő lány'). Egy időben a *hűbelebalázs módjára* kifejezés első tagja *Hűbele Balázs* alakban is használatos volt, s elterjedéséhez hozzájárulhatott, hogy Arany László *A délibábok hőse* című művének (1872) főszereplőjét Hűbelé Balázsnak nevezte el: „Elérni rögtön: mert folyvást, kimérten / Haladni célra nem természetünk, / Számítni sem, se időben, se térben, / Hanem: »Hipp-hopp! mint gondolat, gyerünk!« / Serény kitartás nincs a szittya vérben, / Lassú kimért munkát nem tűrhetünk; / Ezerszer elmondott tapasztalás, / S példája hősöm: Hűbelé Balázs."

≅ *agir sur un coup de tête**

BLANC [blɑ̃] *(h fn* és *mn)*

◨ **C'est écrit noir sur blanc.** → NOIR

◨ **de but en blanc** → BUT

■ **dire tantôt blanc, tantôt noir** – (Sz): se contredire

□ ⟨vki⟩ **egyik szavával agyonüti a másikat**

➤ *Un politicien qui **dit tantôt blanc tantôt noir** ne mérite pas notre attention.* | *Az a politikus, aki **egyik szavával agyonüti a másikat**, nem érdemli meg a figyelmünket.*

■ **regarder** ⟨qqn⟩ **dans le blanc des yeux** – (Sz): regarder qqn de manière intense

□ ⟨vki⟩ **mélyen** ⟨vkinek⟩ **a szemébe néz**

➤ ***Je l'ai regardé dans le blanc des yeux** pour savoir s'il avait dit la vérité.* | ***Mélyen a szemébe néztem**, hogy megtudjam igazat mondott-e.*

♦ A szólás utalhat egy kihívó vagy éppen egy szerelmes tekintetre is.

■ **rougir jusqu'au blanc des yeux** – (Sz): rougir très fort {de honte, de timidité}

□ ⟨vki⟩ **fülig [a füle tövéig] elpirul** || ⟨vki⟩ **a feje búbjáig elpirul**

➤ *On ne peut pas adresser un mot à cette fille **sans qu'elle rougisse jusqu'au blanc des yeux**.* | *Egy szót sem lehet szólni ehhez a lányhoz **anélkül, hogy el ne pirulna a füle tövéig**.*

◊ Az elpirulás metaforikus nyomatékosítására a magyarhoz hasonlóan a francia nyelv is felhasználja a *gyökér, tő* (*racine*) szavak 'amiből valami kinő, kisarjad' jelentését (vö. *rougir jusqu'à la racine* des cheveux*), ami inkább a mélységi jelen-

Francia_magyar_szolastar.indb 105 2024. 08. 12. 15:57:27

tésmozzanatra teszi a hangsúlyt. A magyar *feje búbjáig* szólásmegfelelő ugyanakkor egy ezzel ellentétes, vagyis a fej tetejének legmagasabbra domboruló része felé irányuló mozgás képével él a nyomatékosításhoz.

≅ *piquer un fard** || *rougir jusqu'à la racine* des cheveux* || *rougir jusqu'aux oreilles**

BLASON [blazɔ̃] *(h fn)*

■ **redorer son blason** – (Sz):
1. (rég): se dit d'un (d'une) noble pauvre qui épouse un routurier (une roturière) riche
□ {elszegényedett nemes gazdag polgári származású személlyel} **érdekházasságot köt**
➤ *La pièce intitulée* George Dandin *de Molière est une belle illustration de cette pratique sociale en cours avant la Révolution française qui s'appelait « **redorer son blason** ».* | *Molière* George Dandin *című színműve szépen ábrázolja azt a francia forradalom előtti társadalmi szokást, amikor egy gazdag paraszt* {George Dandin → George de la Dandinière} *érdekházasságot köt egy elszegényedett nemes kisasszonnyal* {Angélique}.
2. rétablir son prestige par une réussite
□ ⟨vki⟩ **kiköszörüli a csorbát** || ⟨vki⟩ **helyrehozza a renoméját/tekintélyét**
➤ *Après une saison plutôt faible, le PSG a gagné cette année la Coupe de France. Après tant d'échecs, **cela lui a permis de redorer son blason**.* | *Egy gyengének mondható szezon után a PSG idén elnyerte a Francia Labdarúgókupát. Annyi kudarc után **ezzel kiköszörülhette a csorbát**.*
♦ A *blason* elem a francia szólás első, konkrétabb jelentésében egy nemesi család címerét jelenti. Ebből alakult ki később a *renommé* 'jó hírnév, tekintély' jelentés.

BLÉ [ble] *(h fn)*

■ **blond comme les blés** – (Szh): se dit de qqn qui a des cheveux très blonds
□ ⟨vki⟩ **szalmaszőke (hajú)**
➤ *Noé est maintenant châtain, mais quand il était enfant, **il était blond comme les blés**.* | *Noé haja most barna, de gyerekkorában **szalmaszőke** volt.*

■ **fauché comme les blés** – (Szh), (biz): être sans argent
□ ⟨vki⟩ **teljesen le van égve/gatyásodva** (biz)
➤ *Désolé, je ne peux pas te prêter d'argent, **je suis fauché comme les blés**.* | *Sajnálom, de nem tudok neked kölcsönadni, **teljesen le vagyok égve**.*
♦ A *fauché, -e* szó konkrét jelentése 'lekaszált' (vö. *pré fauché* 'lekaszált mező'). A bizalmas szóhasználatban 'pénztelen' értelemben használják. A hasonlat *comme les blés* eleme csak tovább erősíti a pénztelenség, szegénység jelentéstartalmat, mivel a *blé* 'búza' szó ugyancsak a bizalmas szóhasználatban 'pénz' jelentésben használatos. A lekaszált búzamező metaforája tehát a teljes pénztelenséget, leégést szimbolizálja.
≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la*

Francia_magyar_szolastar.indb 106 2024. 08. 12. 15:57:27

*paille** || *être sur le sable** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

B

■ **manger son blé en herbe** – (Sz): utiliser, dépenser un bien productif avant qu'il n'ait rapporté
□ ⟨vki⟩ **feléli a jövőjét**
➤ *En deux ans, Noé a dépensé tout l'argent qu'il avait hérité de ses parents.* ***Il a mangé son blé en herbe.*** | *Két év alatt Noé elköltötte az összes pénzt, amit a szüleitől örökölt.* ***Felélte a jövőjét.***
♦ A mezőgazdaságból vett kép arra utal, hogy a búza akkor válik értékessé, ha megérett és learatták. Aki tehát rövidlátó módon már akkor „megeszi" a búzáját, amikor az még be sem érett (erre utal az *en herbe* szókapcsolat), előre elkölti azt a pénzt, amit a beérett gabonáért kapott volna.
≅ *couper l'arbre pour avoir le fruit* || *tuer la poule* aux œufs d'or* || *vendre la peau* de l'ours avant de l'avoir tué*

BLEU [blø] *(h fn)*

■ **n'y voir que du bleu [être dans le bleu]** – (Sz): ne s'apercevoir de rien, ne rien comprendre à qqch.
□ ⟨vkinek vmiről⟩ **halvány fogalma/sejtelme sincs**
➤ *Noé a imité la signature de son père sur son carnet de notes mais le professeur* ***n'y a vu que du bleu****.* | *Noé aláhamisította apja aláírását az ellenőrzőjében, de a tanárnak* ***halvány fogalma sem volt erről****.*
♦ A *bleu* 'kék' szín a franciában az ábrándozás, a túlzott optimizmus metaforája lehet (vö. *nager dans le bleu* 'ábrándokat kerget').
◊ További magyar szólásmegfelelőként szóba jöhetne még – ha nem a bizalmas stílusrétegbe tartozna – a *halvány dunsztja sincs vmiről* kifejezés, ami az azonos jelentésű német *keinen (blassen) Dunst von etw. haben* szólás tükörfordítása nyelvünkben, vagy a szintén bizalmas stílusértékű *halványlila gőze sincs vmiről* szólásunk.
≅ *être dans le noir* (le plus complet)* || *n'y piger que dalle[2]** || *n'y voir que du feu** || *y perdre son latin**

BŒUF [bœf] *(h fn)*

■ **avoir un bœuf sur la langue** – (Sz): se taire, garder un silence obstiné ; avoir qqch. qui empêche ou retient de parler
□ ⟨vki⟩ **lakatot tesz a szájára [lakat van** ⟨vkinek⟩ **a száján]** || ⟨vki⟩ **egy árva szót sem szól**
➤ *Qu'est-ce que tu as ? Réponds !* ***Tu as un bœuf sur la langue ?*** | *Mi van veled? Válaszolj!* ***Lakat van a szádon?***
♦ A szólás eredetmagyarázata a latin PECUS és PECUNIA szavak közötti jelentéskapcsolatra vezethető vissza: PECUS 'jószág' (pl. ökör, nyáj), PECUNIA 'vagyon, tulajdon, melyet a jószág képez'. E 'vagyon' jelentésből alakult ki a 'pénz' jelentés

Francia_magyar_szolastar.indb 107 2024. 08. 12. 15:57:27

is. A nyelvre tett 'ökör' (*bœuf*) egy ökröt ábrázoló pénzdarab volt, amellyel megfizették valakinek a hallgatását, titoktartását.

B

◊ A *lakat van a száján* magyar szólás esetében egyes kutatók szerint bibliai eredetű képes kifejezésről van szó (Sír 22:33; 28:28): „Bár lenne őre számnak, / és jól záró pecsétje ajkaimnak, / hogy el ne essem miattuk, / és vesztemre ne legyen nyelvem!" ◉ Mások szerint azonban elképzelhető, hogy egy régi, kegyetlen és nemzetközileg is elterjedt büntetésforma emlékét őrzi. A megtorlás, vagyis a tálió elve alapján a száj, illetve az áll lelakatolásával büntették azokat, akik a szájukkal követtek el valamilyen súlyos bűnt, például árulást vagy istenkáromlást. Bár írásos emlékek, büntetőjogi munkák nem említik ezt a büntetési módot, Vajna Károly arról értekezik fényképekkel is dokumentált tanulmányában, hogy a régi Magyarország területén (Hont, Zólyom, Nógrád vármegyékben) a régészek négy helyen is találtak meglakatolt emberi állkapcsot (a Nemzeti Múzeum régiségtárában is őriznek egy ilyen példányt). Azt persze nem lehet megállapítani, hogy ezt az elrettentő eljárást önálló büntetésként vagy a régi szokásoknak megfelelően a halálbüntetés súlyosbítására, esetleg az áldozatok halála után babonából alkalmazták-e. ◉ Érdekességként mindenesetre megemlíthető, hogy a „lakat a szájon" motívum Wolfgang Amadeus Mozart *Die Zauberflöte* [A varázsfuvola] című (1791) operájának első felvonásában is megjelenik Papageno, a madarász személyével kapcsolatban, akit hetvenkedése, nagyotmondása miatt úgy büntetnek meg, hogy lakatot kap a szájára.

≅ *avaler sa salive** || *avoir avalé sa langue** || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas desserrer les dents** || *ne pas dire un traître mot** || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître* || *se fermer la trappe**

◨ **faire un effet bœuf** → EFFET: *faire un effet bœuf/monstre*

■ **fort comme un bœuf** – (Szh): très fort

□ ⟨vki⟩ **erős, mint a bivaly/bika**

➤ *Noé pourra t'aider à déplacer le piano.* ***Il est fort comme un bœuf.*** | *Noé majd segít neked arrébb tenni a zongorát.* ***Olyan erős, mint a bivaly.***

≅ *fort comme un Turc**

◨ **Il fait un vent à décorner les bœufs.** → VENT

◨ **mettre la charrue avant les bœufs** → CHARRUE

■ **souffler comme un bœuf** – (Szh): respirer très fort et bruyamment

□ ⟨vki⟩ **fújtat, mint egy gőzgép**

➤ *Mon ami n'est pas très sportif. Il a monté trois étages et* ***il souffle comme un bœuf****.* | *A barátom nem túl sportos. Három emeletet ment fel és úgy* ***fújtat, mint egy gőzgép****.*

≅ *souffler comme un phoque** || *souffler comme une forge** || *souffler comme une locomotive*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

BOIRE [bwaʀ] *(tn i)*

■ **Il y a à boire et à manger.** – (Szm): {Il y a du bon et du mauvais, des aspects positifs et des aspects négatifs.}
□ **Van abban minden! || Van jó és rossz oldala a dolognak.**
➤ *Dans cette revue, on lit toutes sortes d'articles : des articles très bons et d'autres inintéressants.* ***Il y a à boire et à manger.*** | *Ebben a folyóiratban mindenféle cikk olvasható: vannak nagyon jók és mások, amelyek érdektelenek.* ***Van abban minden!***
♦ A *boire* 'iszik' és a *manger* ('eszik') igék együttes használata konkrét értelemben olyan zavaros italra utalnak, amelynek felszínén darabos elemek lebegnek.

BOIS [bwɑ] *(h fn)*

◨ **avoir la gueule de bois** → GUEULE

◨ **C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe de bois.** → JAMBE

◨ **déménager à la cloche de bois** → CLOCHE

◨ **donner une volée de bois vert** ⟨à qqn⟩ → VOLÉE

■ **être du bois dont on fait les flûtes** – (Sz), (biz): être très accomodant, complaisant
□ ⟨vkit⟩ **kenyérre lehetne kenni || szíjat lehet hasítani** ⟨vkinek⟩ **a hátából**
➤ *Ce garçon n'a que des qualités. Il n'est pas seulement élégant et intelligeant,* ***mais il est aussi du bois dont on fait les flûtes****. Idéal comme mari !* | *Ennek a fiúnak csak előnyös tulajdonságai vannak. Nem csupán elegáns és okos,* ***de még kenyérre is lehet kenni****. Ideális férjjelölt!*
♦ Célzás a rugalmas, hajlékony, könnyen megmunkálható, hangszer készítésére alkalmas fára.
≅ *être de bonne composition || être facile à vivre || être une bonne pâte**

◨ **faire feu de tout bois** → FEU

◨ **faire flèche de tout bois** → FLÈCHE

◨ **manier/parler la langue de bois** → LANGUE

■ **montrer de quel bois on se chauffe** – (Sz): montrer qui on est, ce dont on est capable {utilisé surtout dans des phrases de menace comme : *On verra [Je lui montrerai] de quel bois je me chauffe.*}
□ ⟨vki⟩ **megmutatja, milyen fából faragták**
➤ *Je vais porter plainte contre vous.* ***Je vais vous montrer de quel bois je me chauffe.*** | *Panaszt teszek maga ellen.* ***Majd megmutatom én magának, hogy milyen fából faragtak!***
♦ A szólás szemléleti alapja mindkét nyelven az, hogy nem minden fának egyforma a fűtőértéke.

■ **n'être pas de bois** – (Sz): ne pas être insensible à la sensualité
□ ⟨vki⟩ **nincsen fából**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Au cinéma, pendant le film, Zoé n'a pas arrêté de se serrer contre moi. Et ensuite, elle a eu l'air surprise que je veuille l'embrasser. Qu'est-ce qu'elle croyait ?* ***Je ne suis pas de bois.*** | *A film alatt a moziban Zoé egyre szorosabban bújt hozzám. Aztán meglepődött, hogy meg akarom csókolni. Mit gondolt?* ***Nem vagyok én fából!***

■ **toucher du bois** – (Sz): conjurer le mauvais sort
□ ⟨vki vmit⟩ **babonából lekopog**
➤ *Je n'ai jamais eu d'accident en voiture.* ***Oh, je touche du bois.*** | *Még soha nem volt autóbalesetem.* ***Hű, gyorsan lekopogom.***
♦ Régen is úgy tartották, hogy a kimondott szónak ereje van. Ha valami pozitívat mondunk, általában attól tartunk, hogy a helyzet rosszra fordulhat. Amikor meg negatívat mondunk, akkor attól félünk, hogy megvalósul. Mindkét esetben az elkiabálástól való félelem készteti az embereket a kimondott szavak többnyire valamilyen fából készült tárgyon való lekopogására.

◨ **trouver visage de bois** → VISAGE

◨ **un chèque en bois** → CHÈQUE

BOÎTE [bwat] *(n fn)*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **en boîte** – (Sz), (biz): se moquer de lui en abusant de sa crédulité, le faire marcher
□ ⟨vki vkit⟩ **lóvá tesz** || ⟨vki vkiből⟩ **bolondot csinál**
➤ *Noé n'est pas très intelligent, mais ce n'est pas une raison pour* ***le mettre en boîte*** *continuellement.* | *Noé nem túl intelligens, de ez még nem ok arra, hogy állandóan* ***lóvá tegyük****.*
♦ Argóból eredő kifejezés, mely azonos a *faire marcher qqn, faire monter qqn à l'arbre, mener qqn. en bateau** kifejezések jelentésével. Ám ezektől eltérően a *mettre en boîte* szólás azt a személyt, akiből gúnyt űznek, akit lóvá tesznek nem mozgásában (*monter, mener*), hanem 'mozdulatlan, dobozba bezárt' állapotában jeleníti meg.
◊ A *lóvá tesz vkit* magyar szólás magyarázatát lásd: *mener qqn. en bateau**.
≅ *faire monter qqn à l'arbre* || *jouer au plus malin* avec qqn (2.)* || *mener qqn en bateau* [monter un bateau à qqn]* || *rouler qqn dans la farine** || *se payer la tête* de qqn*

■ **ouvrir la boîte de Pandore** – (Sz), (vál): déclencher une série d'événements désastreux
□ ⟨vki⟩ **felnyitja/kinyitja Pandóra szelencéjét** (vál)
➤ *Avec ce mensonge, Zoé* ***a ouvert la boîte de Pandore*** *et s'est mise dans une situation plus désagréable.* | *Ezzel a hazugsággal Zoé* ***kinyitotta Pandóra szelencéjét*** *és még kellemetlenebb helyzetbe hozta magát.*
♦ A szólásban szereplő Pandóra a görög mitológia szerint Zeusz parancsára Héphaisztosz által földből és vízből alkotott nőalak, az emberiség ősanyja. Pandórát minden isten megajándékozta, ki gyönyörű termettel, ki kézügyességgel,

Francia_magyar_szolastar.indb 110 2024. 08. 12. 15:57:27

merészséggel stb. (a név jelentése: „csupa ajándék”), majd a földre küldték egy bűvös szelencével, amelybe a világ összes baja be volt zárva. Pandóra a szelencét női kíváncsiságból kinyitotta, így a bajok szétszéledtek a világban. Csak a csalfa Remény maradt benne, mivel Pandóra a szelence fedelét ijedtében visszazárta.

BOL [bɔl] *(h fn)*

■ **avoir du bol** – (Sz), (biz): avoir de la chance
□ ⟨vkinek⟩ **(nagy) mákja van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **(nagy) mázlija van** (biz)
➤ ***On a eu du bol** d'avoir raté l'avion qui s'est craché peu après le décollage.* | ***Mákunk volt**, hogy lekéstük a repülőgépet, amelyik nemsokkal a felszállás után lezuhant.*
♦ A *bol* ‘fületlen, öblös csésze’ szó a bizalmas nyelvben a *chance* ‘szerencse’ szó szinonimája.
≅ *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du cul** || *avoir du pot** || *avoir une veine** *de cocu/pendu* || *être né coiffé** || *être né sous une bonne étoile** || *être favorisé par le sort*

■ **en avoir ras le bol** – (Sz), (biz): en avoir assez
□ ⟨vkinél⟩ **betelt a pohár** || **tele van** ⟨vkinek⟩ **a hócipője** ⟨vmivel⟩ (biz)
➤ *Je me prépare à mon examen de chimie depuis une semaine. **Je commence à en avoir ras le bol.*** | *Egy hete készülök a kémiavizsgámra. **Kezd már vele tele lenni a hócipőm.***
♦ A *ras le bol* szerkezet konkrétan arra utal, hogy színültig van folyadékkal a csésze, bögre.
≅ *en avoir jusque-là** || *en avoir marre** || *en avoir par-dessus la tête** || *en avoir plein le dos** || *en avoir plein les bottes** *(2.)* || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau** *(3.)*

BOMBE [bɔ̃b] *(n fn)*

■ **faire la bombe** – (Sz), (biz): faire un repas où l'on mange et boit beaucoup
□ ⟨vki⟩ **kirúg a hámból** || ⟨vki⟩ **görbe estét csinál**
➤ *Les étudiants ont fini leurs examens. Ils fêtent cela **en faisant la bombe**.* | *Az egyetemisták befejezték a vizsgáikat. Ezt úgy ünneplik meg, hogy **kirúgnak a hámból**.*
♦ A *bombe* szó itt nem a közismert ‘bomba’ jelentésében szerepel, hanem a *la bombance* ‘fényes lakoma’ rövidített alakjaként, amelynek eredete pedig a ‘pompa, luxus’ jelentésű ófrancia *bobance, bobant* alakokra vezethető vissza. ◉ Fokozó értelemben használatos még a *faire une bombe à tout casser* ‘hatalmas bulit csap’ alak is.
♢ A *kirúg a hámból* magyar szólás képi háttere a ficánkoló igásló, amely – ha a legyek csípik vagy az ostor kellemetlen neki – egyik hátsó lábával úgy rúg, hogy az a hámon, az istrángon kívülre kerül. Az ember is kirúg a hámból, ha megunva a kötelességek egyhangúságának kereteit néhány kellemes órát kíván magának szerezni.
≅ *faire la noce** || *vivre dans la débauche*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

BONBON [bɔ̃bɔ̃] *(h fn)*

B

■ ⟨Sqqch.⟩ **coûter bonbon** – (Sz), (biz): coûter cher
□ ⟨vmi⟩ **állati/baromi sokba kerül** (biz) || ⟨vmi⟩ **egy vagyonba kerül** || ⟨vkinek vmire⟩ **a gatyája is rámegy** (biz)
➤ *Zoé aimerait habiter au centre ville, mais **ça coûte bonbon** et elle n'a pas les moyens.* | *Zoé szeretne a városközpontban lakni, de **ez állati sokba kerül** és nem engedheti meg magának.*
♦ A szólás bizonytalan eredetű. ◉ Egyesek szerint a *bon* melléknév megkettőzéséről lehet szó, ami bizonyos kifejezésekben 'sok, nagy, hosszú' értelemben is használható (pl. *un bon bout de temps*, *un bon nombre de…*), és így megmagyarázhatja a 'drága' jelentést. ◉ Más vélemények szerint a szólás kialakulására a *bonbon* szó bizalmas stílusértékű 'heregolyó, tojás' fokozó jelentése lehetett hatással (vö. *Tu me casses les bonbons.* 'Tele van veled a tököm!, Az agyamra mész!').
≅ *coûter la peau* des fesses [du cul]* || *coûter les yeux* de la tête* || *coûter un bras (et la moitié de l'autre) (Can), (biz)* || *coûter un maximum*/max* || *coûter un os (Bel), (biz)* || *coûter un pont (Bel), (biz)* || *coûter un prix fou* || *être hors de prix*

BOND [bɔ̃] *(h fn)*

■ **faire faux bond** ⟨à qqn⟩ – (Sz): ne pas répondre à l'attente de qqn, notamment ne pas venir à un rendez-vous
□ ⟨vki vkivel⟩ **a bolondját járatja**
➤ *J'attendais mon amie pour qu'elle me traduise un texte allemand mais elle n'est pas venue. **Elle m'a fait faux bond.*** | *Vártam a barátnőmet, hogy lefordítson nekem egy német szöveget, de nem jött el. **A bolondját járatta velem.***
♦ A szólás már a XVI. században használatos volt a *jouer un faux bond* 'elárul vkit' alakban és jelentésben. A *faire faux bond* később keletkezett és mai jelentésének kialakulása előtt általában annyit jelentett, hogy valaki nem teljesítette valakinek az elvárásait. A szólás kultútörténeti háttere a középkor kedvenc labdajátékának, a mai tenisz elődjének, az ún. *jeu de paume*-nak egyik szakkifejezésében található. Arra a labdára mondták, amelyik leesésekor nem a várt ponton és módon ugrott fel, elpattant, elugrott, (*faisait faux bond* 'hamisan ugrott, pattant fel'). Ennek oka lehetett pályahiba, de az is, hogy az ellenfél megpörgette vagy megnyeste a labdát. Átvitt értelemben ma olyan személyre használjuk a szólást, aki nem az elvárható módon cselekedve nem tartja be ígéretét és nem megy el egy megbeszélt találkozóra.
≅ *poser un lapin* à qqn*

◨ **prendre/saisir la balle au bond** → BALLE

BONHEUR [bɔnœʀ] *(h fn)*

■ **au petit bonheur (la chance)** – (Sz): au hasard
□ **vaktában, véletlenszerűen**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Dans mon atelier, les outils sont suspendus à des clous plantés* ***au petit bonheur la chance*** *dans les murs.* | *A műhelyemben a szerszámok a falakba vert szegekre vannak* ***teljesen véletlenszerűen*** *felakasztva.*

➤ *Il est difficile de savoir, avec Zoé, si ce qu'elle fait relève d'une stratégie personnelle ou si elle* ***avance au petit bonheur la chance****.* | *Nehéz megmondani, hogy amit Zoé csinál, az személyes stratégia-e vagy csak* ***vaktában cselekszik [az árral úszik]****.*

♦ A kifejezés *bonheur* főneve eredeti jelentésének segítségével értelmezhető. A szót régen még két külön szóba írták (*bon heur*) és az *heur* jelentése önmagában is '(véletlen) szerencse, jószerencse' volt (a *malheur* szóé pedig értelemszerűen 'balszerencse'). Ennek emlékét őrzi a *par bonheur* (vagyis *par un hasard favorable*) 'véletlen szerencse folytán' szókapcsolat is. Az idők során a kifejezéshez csapódott *petit* 'kis' elem arra utal, hogy bízni kell a jószerencsében, még akkor is, ha erre látszólag kicsi az esély. A szólás nem kötelező *la chance* eleme is ezt az optimizmust hangsúlyozza, vagyis hogy a véletlen jószerencse (*bonheur*) ne forduljon rossz irányba.

≅ *à l'aveuglette* || *à pouf (Bel), (biz)* || *au pif* [au pifomètre]* || *au petit bonheur* (la chance)*

■ **nager dans le bonheur** – (Sz): être très heureux

□ ⟨vki⟩ **úszik a boldogságban**

➤ *Noé et Zoé sont amoureux et* ***ils nagent dans le bonheur****.* | *Noé és Zoé szerelmesek és* ***úsznak a boldogságban****.*

≅ *être [se croire] au paradis** || *être au septième ciel** || *être aux anges** || *être comme un poisson* dans l'eau* || *être heureux comme un pape* || *être heureux comme un roi*

BONHOMME [bɔnɔm] *(h fn)*

■ **aller/poursuivre son petit bonhomme de chemin** – (Sz): poursuivre ses entreprises sans hâte, sans bruit, mais sûrement

□ ⟨vki⟩ **megy (szépen) a maga útján [járja a maga útját]** || ⟨vki⟩ **csendben teszi a dolgát**

➤ *Mon deuxième garçon* ***va son petit bonhomme de chemin*** *lui aussi. Il a un bon poste, il est marié et il vit bien.* | *A másik fiam is* ***megy szépen a maga útján.*** *Jó állása van, nős és jól él.*

♦ A XVIII. század vége óta használt szólásban szereplő *bonhomme* szó alapvetően egy jóindulatú, ártalmatlan, kellemes személyt jelöl (*bon* + *homme*), aki csendben teszi a dolgát.

BONJOUR [bɔ̃ʒuʀ] *(h fn)*

■ **facile/simple comme bonjour** – (Szh): très facile, très simple

□ ⟨vmi⟩ **egyszerű, mint a pofon**

➤ *Vous n'aurez aucune difficulté pour faire cet exercice.* ***C'est simple comme bonjour.*** | *Semmilyen nehézséget nem fog nektek okozni ez a feladat.* ***Egyszerű, mint a pofon.***

Francia_magyar_szolastar.indb 113 2024. 08. 12. 15:57:27

♦ A hasonlat arra utal, hogy a köszönés, a jó napot kívánása a beszéd és a társas érintkezés során a legegyszerűbb, legkönnyebb és a legkisebb erőfeszítést igénylő cselekedet.

B

≅ *aller/marcher comme sur des roulettes* || bête comme chou* || C'est comme l'œuf* de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! || C'est de la tarte*. || C'est du billard*. || C'est du cousu* main. || C'est du gâteau*. || C'est du nougat. || C'est l'enfance* de l'art. || C'est un jeu d'enfant. || Ça/Tout baigne dans l'huile*. || Cela ne fait pas un pli*. || Ce n'est pas une affaire. (biz) || passer comme une lettre* à la poste || réglé comme du papier* à musique (2.)*

BONNET [bɔnɛ] *(h fn)*

◨ **avoir la tête près du bonnet** → TÊTE

■ **C'est blanc bonnet et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.]** – (Szm): {C'est exactement la même chose.}

□ **Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz. || Az egyik kutya, a másik eb.**

➤ *Ces deux partis politiques proposent le même programme.* ***C'est bonnet blanc et blanc bonnet.*** | *Ez a két párt ugyanazt a programot kínálja.* ***Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.***

♦ Azt, hogy két dolog közt nincs határozott, éles különbség, a francia szólásmondás – amúgy a mai nyelvtani szabályoknak némileg ellentmondva (az ófrancia-ban a szórend még sokkal szabadabb volt) – a jelzős szerkezet *blanc* jelzője helyének mozgatásával fejezi ki.

◊ *Az egyik kutya, a másik eb* magyar szólásmegfelelő a *kutya – eb* szavak szinonim viszonyát aknázza ki.

≅ *C'est chou vert et vert chou. (Bel) || C'est du pareil* au même. || C'est kifkif* [kif-kif]. || Cela revient au même.*

■ **jeter son bonnet par-dessus les moulins** – (Sz), (biz): perdre toute retenue, agir librement sans se soucier de l'opinion des autres

□ ⟨vki⟩ **fittyet hány az illemnek [fütyül az illemre]** || ⟨vki⟩ **feslett/kicsapongó életet él** || ⟨vki⟩ **kirúg a hámból**

➤ *Lorsqu'elle habitait chez ses parents, Zoé avait un comportement irréprochable. Depuis qu'elle est étudiante et qu'elle habite seule,* ***elle jette son bonnet par-dessus les moulins****. | Zoé viselkedése kifogástalan volt, amikor a szüleinél lakott. Amióta egyetemista és egyedül lakik,* ***kicsapongó életet él****.*

♦ Valamikor a kifejezés – és annak régies *y jeter son bonnet* változata – csak azt jelentette, hogy valaki lemond valamiről. La Fontaine még ebben a jelentésben használta *Testament expliqué par Esope* [Aesop végrendeletet magyaráz] című meséjében (II, 20): « L'affaire est consultée, et tous les Avocats, / Après avoir tourné le cas / En cent et cent mille manières, / Y jettent leur bonnet, se confessent vaincus » [Rágódik rajta ügyvéd, ahány van, valamennyi. / Keres, talál s el is vet száz magyarázatot: / egyik sem tudja végül, mit magyarázgatott. / Eldobják süvegük s mint vert had, szerteszöknek – Vikár Béla fordítása]. Ezt a jelentést, melyet kétségtelenül nyomatékosított a vetkőzés kezdetét jelző főkötőlevétel és

Francia_magyar_szolastar.indb 114 2024. 08. 12. 15:57:27

az ezt követő, illetlenségnek számító, kibomló, fésületlen haj, később azután olyan nőre alkalmazták, aki fittyet hány az erkölcsös viselkedésnek, a társadalmi tabuknak és csak a saját feje után megy. A főkötő (*le bonnet*) a szólásban az erkölcsös viselkedést, a társadalmi normákat jelképezi. A szélmalmok (*les moulins*), melyeket általában kedvező széljárású magaslatokon emeltek, egykoron a népünnepélyek, bálok, orgiák (ezeket hívták régen *moulinage*-nak) színhelyei voltak. A *par-dessus* 'fölé, fölött' elem a 'lehető legmagasabbra, legmesszebbre' kifejezésnek felelhet meg, és mint ilyen túlzó értékkel szerepel a szólásban.

◊ A *fittyet hány* magyar szólás eredetét lásd: *s'en moquer comme de l'an* quarante*.

◊ A *kirúg a hámból* magyar szólás eredetét lásd: *faire la bombe**.

■ **triste comme un bonnet de nuit** – (Szh): très triste, déçu, sans humour

□ ⟨vki⟩ **nagyon búvalbélelt** || ⟨vki⟩ **olyan, mint akinek az orra vérzik [az orra vére folyik]** || ⟨vki⟩ **lógatja az orrát**

➤ *Ça ne doit pas être marrant de vivre avec Noé. Il ne rit jamais, il est toujours de mauvaise humeur,* ***il est triste comme un bonnet de nuit****.* | *Nem lehet vicces Noéval élni. Soha nem nevet, mindig rosszkedvű,* ***olyan, mint akinek az orra vérzik [folyton lógatja az orrát]****.*

♦ A hasonlat valószínűleg a *triste comme un bonnet de nuit sans coiffe* rövidített változata, ahol a hálósipkát (*le bonnet de nuit*) a férj, a fejkötőt (*la coiffe*) pedig felesége viselte. Ez utóbbi elhalálozás utáni „eltűnése" átvitt értelemben az egyedül maradás tényét, a nagyfokú szomorúságot érzékelteti.

≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croque-mort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **un gros bonnet** – (Sz): un personnage important, influent

□ ⟨vki⟩ **fejes** || ⟨vki⟩ **nagykutya**

➤ ***Un gros bonnet*** *de la mafia napolitaine a été arrêté par des policiers déguisés en livreurs de pizzas alors qu'il regardait le match Inter – Naples.* | *A nápolyi maffia egyik* ***nagykutyáját*** *pizzafutárnak öltözött rendőrök tartóztatták le miközben az Inter – Nápoly meccset nézte.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja a XVII. század elején divatos négyszögletű süveg, amit orvosok, bírák, papok és más olyan személyek viseltek, akik ezzel akarták hangsúlyozni társadalmi fontosságukat.

≅ *un gros poisson* || *une grosse légume** || *une grosse pointure*

BORD [bɔʀ] *(h fn)*

■ **changer/virer de bord** – (Sz): changer d'opinion

□ ⟨vki⟩ **átáll a másik oldalra**

➤ *Ce politicien était socialiste, maintenant il est libéral.* ***Il a viré de bord.*** | *Ez a politikus szocialista volt, most pedig liberális lett.* ***Átállt a másik oldalra.***

Francia_magyar_szolastar.indb 115 2024. 08. 12. 15:57:27

♦ A hajózásból származó kép. A *bord* szó a hajó fedélzetét, oldalát jelöli. A kifejezést azokra mondják, akik szélkakasként (*une girouette*) megváltoztatják a véleményüket.

≅ *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise** || *changer son fusil* d'épaule* || *être une vraie girouette* || *retourner sa veste** || *tourner casaque**

BORGNE [bɔʀɲ] *(h* és *n fn)*

◨ **Au royaume des aveugles les borgnes sont rois.** → ROYAUME

BOSSE [bɔs] *(n fn)*

■ **avoir la bosse** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): être naturellement doué pour qqch.

□ ⟨vkinek vmihez⟩ **veleszületett tehetsége van** || **született** {+ foglalkozásnév}

➤ *Noé veut devenir ingénieur. Il n'aura pas de problèmes,* ***il a la bosse des maths****.* | *Noé mérnök szeretne lenni. Ezzel nem lesz problémája, mert* ***veleszületett tehetsége van a matematikához****.*

♦ A XIX. században a frenológia olyan téves tan volt, mely a koponya, az azon található dudorok (*bosses*) és az agy, illetve a szellemi képességek, tehetségterületek között összefüggést tételezett föl.

≅ *être un as en qqch. (biz)*

■ **rouler sa bosse** – (Sz): voyager sans cesse

□ ⟨vki⟩ **bebarangolja/bejárja a világot** || ⟨vki⟩ **állandóan úton van** || ⟨vki⟩ **sokfelé megfordul** || ⟨vki⟩ **nagy világjáró**

➤ *Noé connaît beaucoup de pays. Dans sa jeunesse,* ***il a beaucoup roulé sa bosse****.* | *Noé sok országot ismer. Fiatal korában* ***bejárta a világot****.*

♦ A szólás eredete bizonytalan. A *rouler* ige átvitt értelmű használatának hatása nem kizárt (a *rouler sa vie* a XVII. században például azt jelentette 'középszerűen él'). De a *rouler sa bosse* egyszerűen jelentheti csak azt is, hogy 'megmozgatja a testét'. A *bosse* 'púp' ebben az esetben a *corps* 'test' metonímiája.

≅ *courir le monde* || *être toujours par monts* et par vaux* || *voir du pays**

BOSSU [bɔsy] *(h fn)*

■ **rire comme un bossu** – (Szh), (biz): beaucoup rire, sans s'arrêter

□ ⟨vki⟩ **halálra neveti magát** || ⟨vki⟩ **dől/gurul a nevetéstől**

➤ ***Au lieu de rire comme un bossu****, tu ferais mieux de m'aider à me relever.* | ***Ahelyett, hogy halálra nevetnéd magad****, jobban tennéd, ha segítenél felkelnem.*

♦ A középkorban a púposok (*les bossus*) vidám természetű és ravasz emberek hírében álltak. A népi babona szerint púpos emberrel összefutni, púpját észrevétlenül megsimítani nagy szerencsét is jelentett mindaddig, míg kezet nem mos az ember. A szólás kialakulására hatással lehetett Paul Scarron (1610–1660) francia költő, író, drámaíró, az ún. *burleszk-költészet,* a vaskos tréfa és a ragyogó szellemesség határán mozgó műfaj legjobb XVII. századi képviselője is, aki köztudottan púpos volt. A modern időkből említést érdemel még Paul Féval *Le Bossu* [A púpos] című 1857-ben megjelent kalandregénye, majd annak színpadi

Francia_magyar_szolastar.indb 116 2024. 08. 12. 15:57:28

változata (1867), amelyekben a púpos pénzügyekben hoz szerencsét nemesurának. A XX. század során kilenc filmadaptáció is készült a műből. Ezek közül a két legismertebbet olyan kitűnő színészekkel forgatták, mint Sabine Sesselmann, Jean Marais és Bourvil (1959) vagy Marie Gillain, Daniel Auteuil és Fabrice Luchini (1997).

≅ *avoir le fou rire** || *éclater** *de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]** *de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir** *de rire* || *rire à gorge** *déployée* || *rire à ventre** *déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul** *par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre** *de rire*

BOTTE [bɔt] *(n fn)*

◨ **avoir du foin dans ses bottes** → FOIN

◨ **chercher une aiguille dans une botte de foin** → AIGUILLE

◨ **cirer les bottes** ⟨à qqn⟩ → BOTTE: *lécher/cirer les bottes* ⟨à qqn⟩

■ (*𝓕*) **cirer ses bottes** – (Sz), (Can): se préparer à mourir
□ ⟨vki⟩ **(fel)készül a halálra**
➤ *Qu'on le veuille ou non, le jour arrivera où il faudra* ***cirer ses bottes****.* | *Akár akarjuk, akár nem, el fog jönni az a nap, amikor* ***készülnünk kell a halálra****.*

■ **en avoir plein les bottes** ⟨⟨de qqch.⟩⟩ – (Sz), (biz):
1. être fatigué d'avoir trop marché
□ ⟨vki⟩ **nem érzi a lábát a fáradtságtól**
➤ *À cause de la grève, Noé a dû marcher six kilomères. Arrivé au bureau,* ***il en avait plein les bottes****.* | *A sztrájk miatt Noé kénytelen volt hat kilométert gyalogolni. Amikor megérkezett az irodába,* ***nem érezte a lábát a fáradtságtól****.*
2. être fatigué, las d'une situation qui a trop duré
□ **tele van** ⟨vkinek⟩ **a hócipője** ⟨vmivel⟩ (biz)
➤ ***J'en ai plein les bottes*** *de tes histoires à la con !* | ***Tele van a hócipőm*** *a hülye történeteiddel!*
≅ **1.** *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents** *(1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout** *(1.)*
≅ **2.** *en avoir jusque-là** || *en avoir marre** || *en avoir par-dessus la tête** || *en avoir plein le dos** || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir ras le bol** || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau** *(3.)*

■ **être à la botte** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être aux ordres de qqn
□ ⟨vki vki előtt⟩ **haptákban áll**
➤ *Noé n'a pas à me commander, il n'est pas mon supérieur. Je ne vois pas* ***pourquoi je serais à sa botte****.* | *Noé nem parancsolhat nekem, nem a*

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

felettesem. Nem látom be, hogy ***miért kellene előtte haptákban állnom****.*

B

♦ A szólás katonai eredetű. A *botte* szó a katonák csizmájára utal és az erőszakot, az elnyomást szimbolizálja.

◊ A *haptákban áll* magyar szólásban *hapták* szavunk az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregének német szolgálati nyelvében használt német *Habt acht!* 'Vigyázz(atok)!' vezényszó népies eltorzításaként került nyelvünkbe.

≅ *être/vivre sous la botte* de qqn*

■ **être/rester droit dans ses bottes** – (Sz): ne rien avoir à se reprocher, être fidèle à ses principes, être inflexible

□ ⟨vki⟩ **köti az ebet a karóhoz** || ⟨vkinek⟩ **van tartása**

➤ *Après deux ans et demi à Matignon et à la veille d'une série de grèves d'une ampleur encore inconnue, Édouard Philippe* ***est*** *à la fois* ***droit dans ses bottes*** *et à l'aise dans ses baskets.* | *A miniszterelnöki székben eltöltött két és fél év után és egy még ismeretlen méretű sztrájksorozat előestéjén Édouard Philippe ugyan* ***köti az ebet a karóhoz****, de egyúttal nagyon laza is.*

♦ A kifejezés alapja a katonai eredetű *se tenir droit dans ses bottes* alak, ami a lovas katonák egyenes tartására, becsületességére, elvhűségére utal. Az ebből kialakult mai *être/rester droit dans ses bottes* változat Alain Juppé volt francia miniszterelnök nevéhez fűződik, aki egy 1995. július 6-án elhangzott televíziós interjúban lakbérdokumentumai bemutatása után ezzel a mondattal tagadta az őt ért korrupciós vádakat: « Je reste droit dans mes bottes et je ferai mon travail. » 'Kitartok azon álláspontom mellett, hogy nincs takargatnivalóm és folytatom a munkámat.'

■ **être/vivre sous la botte** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être soumis à la tyrannie de qqn, vivre sous l'oppression d'un régime autoritaire

□ ⟨vki vkinek, vminek⟩ **az igája alatt nyög**

➤ *Entre 1940 et 1944, la France* ***vivait sous la botte*** *de l'Allemagne nazie.* | *1940 és 1944 között Franciaország a náci Németország* ***igája alatt nyögött****.*

♦ A szólás katonai eredetű. A *botte* szó a katonák csizmájára utal és az erőszakot, az elnyomást szimbolizálja. A szólás szinonimájaként a franciában is használatos az *être/vivre sous le joug de qqn* kifejezés, ami a magyarhoz annyiban áll közelebb, hogy benne szintén az iga (*le joug* [ʒu]) szó szerepel átvitt értelemben. Pl.: *Après la Seconde Guerre mondiale, les pays d'Europe centrale ont longtemps gémi sous le joug du stalinisme.* 'A második világháború után Közép-Európa országai sokáig a sztálinizmus igája alatt nyögtek.'

◊ Az *iga* ('joug') szó konkrét jelentése: 'igavonó állat, különösen szarvasmarha nyakára tehető (páros) fakeret, amelyhez a szekérrúd kapcsolódik'. Átvitt értelemben számos nyelvben – így a franciában is – jelképezi a szolgaságot, az elnyomatást, az alávetettséget, továbbá a nehéz munkát, a terhes kötelezettségeket.

≅ *être à la botte* de qqn* || *être/vivre sous le joug de qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **lécher/cirer les bottes** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): flatter bassement qqn pour obtenir qqch.
□ ⟨vki vkinek⟩ **a talpát nyalja**
➤ *Noé n'arrête pas de **lécher les bottes** à son professeur dans l'espoir d'avoir de bonnes notes.* | *Noé állandóan a tanára **talpát nyalja** annak reményében, hogy jobb jegyeket kap.*
♦ A *lécher* 'nyal' ige az élelmet, simogatást kikunyeráló kutya szolgalelkű viselkedését idézi. A *faire de la lèche* 'nyal valakinek' a szólás egyik bizalmas, köznyelvi változata.
≅ *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

◨ **rester droit dans ses bottes** → BOTTE: *être/rester droit dans ses bottes*

◨ **vivre sous la botte** ⟨de qqn⟩ → BOTTE: *être/vivre sous la botte* ⟨de qqn⟩

BOUC [buk] *(h fn)*

■ **le bouc émissaire** – (Sz): une personne sur qui on fait retomber les torts des autres
□ ⟨vki⟩ **bűnbak**
➤ *Le projet a échoué. Je n'y ai même pas participé mais on me rend responsable de l'échec. **Je suis le bouc émissaire.** | A terv kudarcba fulladt. Én ugyan részt sem vettem benne, de engem tesznek felelőssé a kudarc miatt. **Én vagyok a bűnbak.***
♦ A nagyon gyakori kifejezés eredete az Ótestamentum alábbi részletében található: „... tegye rá mindkét kezét a kecskebak fejére, s vallja meg Izrael fiainak minden gonoszságát, minden vétkét s bűnét, s átkozza azokat a kecskebak fejére, s küldje ki azt egy arra rendelt emberrel a pusztába" (Lev 16:21 sq.).
≅ *être la tête* de Turc de qqn*

■ **sentir le bouc** – (Sz): sentir mauvais, puer
□ ⟨vkinek, vminek⟩ **oroszlánszaga van** || ⟨vki, vmi⟩ **büdös, mint a kecskebak** (rég)
➤ *Tu devrais aérer un peu, **ça sent le bouc ici** ! | Egy kicsit ki kellene szellőztetned, **nagyon oroszlánszag van itt**!*
≅ *ne pas sentir la rose (biz)* || *sentir le diable**

BOUCHE [buʃ] *(n fn)*

■ **à bouche que veux-tu** – (Sz): abondamment, en grande quantité
□ **bőséggel || amennyit csak bír || ami csak belefér**
➤ *Le petit Noé a passé ses vacances d'été à la campagne chez ses grands-parents qui **l'ont traité à bouche que veux-tu**. | A kis Noé a nyári vakációt vidéken töltötte a nagyszüleinél, akik **tejbe-vajba fürösztötték**.*
➤ ***Les deux amoureux s'embrassent** toute la journée **à bouche que veux-tu**. | **A két szerelmes** egész nap **nyalja-falja egymást**.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Au lieu de nous contenter de belles promesses,* ***telles que nous en avons entendu aujourd'hui à bouche que veux-tu****, il faut passer à l'action.* | *Ahelyett, hogy megelégednénk a szép ígéretekkel,* ***amelyekből jócskán hallottunk ma****, cselekedni kell.*

♦ A kifejezés a XVII. század óta használatos. Szerkezete, jelentése kissé furcsa, bár könnyen elemezhető: 'amit csak az ember szája megkíván'. A szólás eleinte ugyanis az élelem bőségére, az étkezésre vonatkozott, de elég gyorsan általánosabb jelentéseket is felvett, amit a fenti példamondatok is jól mutatnak. Fordítása éppen ezért nem mindig egyszerű, a szövegkörnyezettől függően az evéstől a szerelmes csókokig más és más lehet.

≅ *à gogo** || *en abondance*

◨ **avoir l'eau à la bouche [**⟨Sqqch.⟩ **mettre l'eau à la bouche** ⟨à qqn⟩**]** → EAU

■ **avoir plein la bouche** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz): parler sans cesse de qqn ou de qqch. avec enthousiasme

□ ⟨vki⟩ **folyton csak** ⟨vkiről, vmiről⟩ **áradozik/beszél**

➤ *Depuis que Zoé a rencontré cet acteur célèbre,* ***elle en a plein la bouche****.* | *Amióta Zoé találkozott ezzel a híres színésszel,* ***folyton csak róla áradozik****.*

■ **de bouche à oreille** – (Sz): de façon non officielle {se dit de rumeurs ou de confidences}

□ **szájról szájra (jár a hír)**

➤ *Les médias n'en ont pas parlé mais la nouvelle a vite fait le tour de la ville,* ***de bouche à oreille****.* | *A média ugyan nem beszélt róla, de a hír* ***szájról szájra járva*** *gyorsan elterjedt a városban.*

◨ **être né avec une cuillère d'argent dans la bouche** → CUILLÈRE/CUILLER

■ **garder** ⟨qqch.⟩ **pour la bonne bouche** – (Sz):

1. garder pour la fin du repas ce qui est le meilleur

□ ⟨vki⟩ **a legjobb falatot a végére hagyja**

➤ *Je préfère manger mon dessert après le café.* ***Je le garde pour la bonne bouche.*** | *A desszertemet inkább a kávé után eszem meg.* ***A végére hagyom a legjobb falatot.***

2. garder le plus agréable pour la fin

□ ⟨vki⟩ **a végére tartogatja a javát**

➤ *Attends, mon histoire n'est pas encore terminée.* ***Je garde la surprise pour la bonne bouche.*** | *Várj csak, a történetemnek még nincs vége.* ***A javát, a meglepetést a végére tartogatom.***

♦ A francia kifejezés alapvetően gasztronómiai eredetű és első jelentésében némi utalást is tartalmaz a hét főbűn egyikére, a torkosságra. A hét főbűnnel kapcsolatban lásd a *laid comme les sept péchés** *capitaux* szóláshasonlatot.

≅ **1., 2.** *garder le meilleur pour la fin*

Francia_magyar_szolastar.indb 120 2024. 08. 12. 15:57:28

■ **Motus** [mɔtys] **et bouche cousue !** – (Szm): {se dit pour imposer la discrétion absolue}
□ **Csitt! Egy szót se! || Erről egy szót se senkinek!**
➤ *Tu as entendu la nouvelle ? Noé et Zoé vont divorcer.* ***Mais motus et bouche cousue !*** | *Hallottad a hírt? Noé és Zoé elválnak.* ***De csitt, egy szót se róla!***
♦ A *motus* [mɔtys] a *mot* ‘szó’ XVII. században tudós képzés által latinosított tréfás alakja. Ma indulatszóként használatos ‘csitt’ jelentésben.

◨ **ôter/retirer le pain de la bouche** ⟨à/de qqn⟩ → PAIN

◨ (*𝓕*) **parler avec une patate chaude dans la bouche** (Can) → PATATE

■ **rester bouche bée** – (Sz): rester la bouche ouverte d’admiration, d’étonnement, de stupeur
□ ⟨vkinek vmitől⟩ **tátva marad a szája**
➤ *J’ai bien préparé mon sujet et à la fin de mon exposé le professeur* ***est resté bouche bée****.* | *Jól felkészültem a témából és az előadásom végén a tanárnak* ***tátva maradt a szája****.*
♦ A *béer* ‘tátong, tátva van’ ritka és választékos igéből képzett *bée* melléknév csak nőnemben és csak a *bouche* ‘száj’ főnévvel használatos a meglepetéstől, csodálkozástól tátva maradt száj jellemzésére. A melléknév *béant, -e* szinonimája általánosabban használható: *gouffre béant* ‘tátongó szakadék’, *blessure béante* ‘tátongó seb’, *bouche béante* ‘tátott száj’.
≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

◨ **tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler** → LANGUE

BOUCHÉE [buʃe] *(n fn)*

■ **mettre les bouchées doubles** – (Sz): se hâter, aller beaucoup plus vite que prévu dans l’action entreprise
□ ⟨vki⟩ **felpörgeti az iramot** || ⟨vki vmit⟩ **megkettőzött erővel csinál**
➤ *Nous avons peu de temps pour préparer le colloque international,* ***nous devons mettre les bouchées doubles****.* | *Kevés időnk van a nemzetközi konferencia előkészítésére,* ***fel kell pörgetnünk az iramot****.*
♦ A *bouchée* ‘falat(ka)’ a szájba vett harapásnyi étel. Ha e mennyiséget megduplázzuk, akkor gyorsabban eszünk. Ez a gyorsulás képezi a mai jelentés szemléleti alapját.
≅ *mettre le turbo** || *passer à la vitesse* supérieure* || *passer la surmultipliée*

■ **ne faire qu’une bouchée d’un adversaire** – (Sz): vaincre très facilement un adversaire
□ ⟨vki⟩ **zsebre teszi az ellenfelét** || ⟨vki⟩ **könnyedén [fél gőzzel] legyőzi az ellenfelét**

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Tu es visiblement beaucoup plus fort que ton adversaire. Je suis sûr que* ***tu n'en feras qu'une bouchée****.* | *Láthatóan erősebb vagy az ellenfelednél. Biztos vagyok benne, hogy* ***zsebre fogod tenni****.*

♦ A szólás 'gyors, könnyű győzelem' jelentése azon a metaforán alapul, ahogy valaki valamilyen ételt vagy italt gyorsan és egyszerre lenyel.

■ **pour une bouchée de pain** – (Sz): pour très peu d'argent

□ **potom áron/pénzért**

➤ *Ce tableau ne m'a pas coûté cher, je l'ai eu* ***pour une bouchée de pain****.* | *Nem került nekem sokba ez a festmény,* ***potom pénzért*** *megkaptam.*

♦ Képletes azonosság a 'falatnyi kenyér' (*bouchée de pain*) és a 'nagyon kicsi, jelentéktelen ár' között.

◊ A *potom* szláv eredetű szó (vö. szerb-horvát, szlovák *potom* 'majd, azután'. A potomra ('hitelbe') a fizetés halogatását jelzi ('majd, később, aztán, egyszer megfizetem'); az ilyen pénz bajos megtérülése miatt alakult ki a szó 'nem sokat érő, olcsó' jelentése.

≅ *pour trois fois* rien* || *pour trois franc six sous* || *pour un prix dérisoire*

BOUCHON [buʃɔ̃] *(h fn)*

■ **pousser/jeter/lancer le bouchon un peu (trop) loin** – (Sz): exagérer, dépasser les limites

□ ⟨vki⟩ **túl messzire megy** || ⟨vki⟩ **elveti a sulykot** || ⟨vki⟩ **túllő a célon**

➤ *Tu m'as demandé de t'aider à déménager. Je porte tous les paquets et toi, tu passes ton temps à téléphoner à ta copine. Tu ne crois pas que* ***tu pousses le bouchon un peu trop loin ?*** | *Kérted, hogy segítsek a költözésben. Minden csomagot én viszek, te pedig azzal töltöd az időt, hogy telefonálsz a barátnőddel. Nem gondolod, hogy* ***kissé túl messzire mész?***

♦ A kifejezés egyesek szerint az ún. „dugójátékból" (*jeu du bouchon*) ered, amelyben egy hengeres tárgyra helyezett parafadugót kellett pénzérmékkel eltalálni, ledönteni, hogy az minél messzebb guruljon. ◉ Mások szerint a dél-francia golyójátékból (*la pétanque*) jön, amelynek zsargonja a *le cochonnet* nevű célgolyót (ez magyarul az „Öcsi") a *bouchon* szinonimával is kifejezheti.

◊ A magyar *elveti a sulykot* szólás eredetét még nem sikerült minden kétséget kizáróan tisztázni. Több feltételezés is ismeretes. ◉ Tolnai Vilmos (*Magyar Nyelvőr* 25/1896: 500) úgy gondolta, hogy a régi német jogszokásban gyökerező *das Beil zu weit werfen* 'túl messze dobja a fejszét' kifejezésből jön, ami arra utal, hogy bizonyos területek határait aszerint jelölték ki, hogy meddig tud a tulajdonos egy fejszét eldobni. E baltához, szekercéhez kapcsolódó német határjelölő jogszokás a feljegyzések szerint nálunk sem volt teljesen ismeretlen. ◉ Kertész Manó *Szokásmondások. Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei* című műve szerint a szólás egy régi magyar mulatság, a kalapácsdobáshoz hasonló vetélkedés emlékét őrzi, amikor a férfiak ügyességi játékának egyik lehetséges változata volt a sulyok minél messzebb történő elhajítása. ◉ Kertész nyomán Csefkó Gyula

Francia_magyar_szolastar.indb 122 2024. 08. 12. 15:57:28

(*Magyar Nyelv* 45/1949: 132–137) azt valószínűsítette, hogy azon mesteremberek között terjedt el ez a szokás, akiknek a munkájához kellett a sulyok ('döngölésre, zúzásra használatos nyeles bunkó'), mint például a mészárosok, akik mielőtt leszúrták a marhát, egy nehéz fasulyokkal fejbe ütötték az állatot, hogy elkábuljon. A szólás második, 'füllent, túloz' jelentésének kialakulásához tudni kell, hogy az első, XVII. századi nyelvi adatok mindig nyárfa vagy fűzfa sulyokról szólnak. Ez azért fontos körülmény, mert e jelzők az anyag puha, gyenge, értéktelen voltára utalnak (vö. *fűzfapoéta* 'tehetségtelen költő'). A mosó-, mángorló- vagy a mészárosok által használt sulykokat azonban értékesebb keményfából szokták készíteni, így érthető, hogy a *fűzfa/nyárfa sulyok* eredetileg azt jelentette, hogy 'hitvány dolog'. Ebből alakult ki a 'hitvány állítás, értéktelen érv' jelentés, s mivel ennek legközönségesebb fajtája a hazugság, ezt az átvitt jelentést kapta a *fűzfa sulyok*, illetve a *nyárfa sulyok* szókapcsolat. A szólás úgy alakulhatott tovább, hogy a hazug ember éppen olyan hitvány dolgot cselekszik, mint az, aki az igazi erőpróbának számító keményfa sulyokkal való dobálózás helyett csak könnyű nyárfa sulyok hajigálásával próbál másokat becsapni. Később eltűntek a jelzők, a szólás eredete elhomályosult, csupán az átvitt értelme maradt meg. Hozzájárulhatott e jelentés kialakulásához az említett vetélkedéssel (sulyokvetés) egybekötött testedzésnek az a mozzanata, amikor jelezni kellett, mekkorát dobott az illető, vagyis milyen messzire tudta a sulykot elvetni. A nagyotmondó, hazudozó játékosok ilyenkor nagyobb értéket mondtak be, mint amit igazából dobtak. Mindezt nyelvi szempontból tovább erősíthette az *elvet* ige *el-* igekötője, amely a valóságtól való eltávolodás képzetének felkeltésére is alkalmas. Ahogy az *elveti a sulykot* szólás a sulyokvetéshez kapcsolódva alakult ki, a 'nagyot hazudik' jelentésű, népies *elhajítja/elveti a kalapácsnyelet* kifejezés eredete is egy férfias vetélkedéshez, a mára külön atlétikai számmá fejlődött kalapácsdobáshoz, kalapácsvetéshez köthető. ◉ Egyesek elképzelhetőnek tartják, hogy a szólás szemléleti háttere pusztán egy mindennapos megfigyelés. A Czuczor–Fogarasi-szótár szerint a sulyok olyan „fából való, s nyéllel ellátott zömök henger, vagy buczkó, amivel, pőröly gyanánt valamit leütni, beverni, ékelni, zúzni stb. szoktak". Erdőt irtó favágók is használták fahasogatás, az ún. repegetés alkalmával az ék beverésére. Nehezen hasadó fa esetében könnyen előfordult, hogy meglazult a nyelet szorító ék, vagy eltörött a vékony nyél. A sulyok ilyenkor nekilódult, s nem a balta fokára vagy a hasító ékre ütött, hanem nyeléről leszabadulva elrepült. A favágó kezében pedig, aki akaratlanul is elvetette a sulykot, csak a nyele maradt.

◊ A *túllő a célon* magyar szólás mindennapos megfigyelésből (célba lövés) ered.

≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

Francia_magyar_szolastar.indb 123 2024. 08. 12. 15:57:29

BOUCLIER [buklije] *(h fn)*

B

◨ **une levée de bouclier** → LEVÉE

BOUDIN [budɛ̃] *(h fn)*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **s'en aller [tourner] en eau de boudin** → EAU

BOUE [bu] *(n fn)*

■ **traîner** ⟨qqn⟩ **dans la boue [couvrir** ⟨qqn⟩ **de boue]** – (Sz): insulter ou calomnier qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **sárral dobál (meg)** || ⟨vki vkire⟩ **sarat dob**
➤ *La campagne électorale est féroce. Comme toujours, les candidats **se traînent dans la boue**.* | *A választási kampány ádáz. Mint mindig, a jelöltek **egymást dobálják sárral**.*
≅ *donner des noms* d'oiseau à qqn* || *traiter qqn de tous les noms**

BOUFFI, -E [bufi] *(mn)*

■ **Tu l'as dit, bouffi !** – (Szm), (biz), (tréf): {Tu as raison, je suis d'accord.}
□ **Így igaz!** || **Ez a helyes kifejezés!** || **Helyes a bőgés, oroszlán!** (biz), (tréf)
➤ *A : Zoé est vraiment insupportable, elle veut toujours imposer ses idées délirantes à tout le monde ! Je n'aimerais plus l'inviter chez nous. Qu'en penses-tu ? – B : **Tu l'as dit, bouffi !*** | *A: Zoé tényleg nagyon elviselhetetlen, mert mindig mindenkire rá akarja erőltetni az őrült elképzeléseit. Nem szeretném többet meghívni hozzánk. Mit gondolsz róla? – B: **Helyes a bőgés, oroszlán!***
♦ Ez az egyetértés, helyeslés kifejezésére használt szólásmondás is azok közé tartozik, amelyek játékosan rímelő alakjuknak köszönhetően könnyen bevéső dnek az emlékezetbe. Ilyen még például: *Allons-y, Alonzo !*, *Tu parles, Charles !*, *Pas de méprise, Denise !*, *Au hasard, Balthazar !* A kifejezés *bouffi* melléknevének alapjelentése 'puffadt, dagadt', átvitt értelemben 'hájfejű; okostojás'.
◊ A bizalmas és kissé tréfás *Helyes a bőgés, oroszlán* magyar szólás irodalmi eredetű. William Shakespeare *A Midsummer Night's Dream* [Szentiványéji álom] című (1595–96) vígjátékának ötödik felvonásában (V, 1) hangzik el ez az Arany János fordításában szállóigévé vált mondat, amikor az athéni mesteremberek egy Theseus király menyegzőjén bemutatott színielőadáson állatfigurákat játszanak, s Demetrius elismerően mondja az oroszlánt alakító társának, hogy milyen élethűen utánozta az oroszlán üvöltését.

BOUILLIE [buji] *(n fn)*

■ **C'est de la bouillie pour les chats.** – (Szm), (biz): {C'est un travail mal fait qui n'a pas beaucoup de valeur et plus spécialement un texte, un discours confus, incompréhensible.}
□ **Fabatkát sem ér.** || {szövegnek} **Se füle, se farka.**
➤ *Cet article de Wikipédia **est de la bouillie pour les chats**. Il est si mauvais qu'il n'est pas améliorable.* | *Ennek a Wikipédia szócikknek **se füle, se farka.** Annyira rossz, hogy ki sem lehet javítani.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Eredetileg egy rosszul sikerült pépes, kásás ételről (*bouillie*) lehetett szó, ami már csak arra volt jó, hogy egy enyvfajta (*chas* 'telítő enyv') készüljön belőle. A beszélők többsége számára az elavult *chas* [ʃa] szakszó azután az azonos hangzás miatt keveredett a *chat* 'macska' szóval, s a kifejezést később úgy értelmezték, mint valamely állatnak készített, kevésbé jó minőségű ételt.
◊ A *fabatkát sem ér* magyar szólás eredetét lásd: *ne pas valoir un clou**.
◊ A *se füle, se farka* szólás eredetét lásd: *n'avoir ni queue* ni tête*.
≅ *n'avoir ni queue* ni tête* || *n'avoir ni rime* ni raison* || *ne pas tenir debout* (3.)*

BOUILLON [bujõ] *(h fn)*

■ **boire un bouillon** – (Sz), (biz): perdre beaucoup d'argent {par suite d'une mauvaise spéculation}
□ ⟨vki⟩ **nagy pénzeket veszít**
➤ *Si tu continues à faire des spéculations boursières imprudentes,* ***tu risques de boire un bouillon****.* | *Ha továbbra is meggondolatlan tőzsdei spekulációkat folytatsz,* ***nagy pénzeket veszíthetsz****.*
♦ A *bouillon* szó jelenthet forró folyadékból keletkező buborékot (vö. *bouillir à gros bouillons* 'bugyogva forr') vagy erőlevest (vö. *bouillon de bœuf* 'marhahúsleves') is. A szólást konkrét értelemben arra is mondják, ha valaki úszás közben vizet nyel (szinonimája a *boire la tasse* kifejezés). Metaforikusan pedig a lenyelt kellemetlen vízmennyiség anyagi veszteséget szimbolizál.

BOULE [bul] *(n fn)*

■ **avoir la boule à zéro** – (Sz), (biz): s'être fait couper les cheveux très court, être totalement chauve
□ ⟨vkit⟩ **elütött a fűnyírógép** (biz), (tréf) || ⟨vkin⟩ **végigment a nullásgép** (biz) || ⟨vki⟩ **tök kopasz** || ⟨vki⟩ **kopasz, mint a tök** (biz)
➤ *Noé sort de chez son coiffeur. Celui-ci lui a coupé les cheveux trop courts. Tout le monde dira à l'école qu'il* ***a la boule à zéro****.* | *Noé a fodrászától jön, aki túl rövidre vágta a haját. Mindenki azt fogja mondani az iskolában, hogy* ***elütötte a fűnyírógép****.*
♦ A *boule* szó a bizalmas nyelvhasználatban átvitt 'koponya, fej' értelemben is használatos.
≅ *chauve comme un genou* || *chauve comme un œuf** || *chauve comme une boule* de billard* || *ne plus avoir un poil* sur le caillou*

■ **avoir les boules [avoir les nerfs en boule]** – (Sz), (biz): être très énervé, irrité, en colère
□ ⟨vki⟩ **tiszta/sík ideg** (biz)
➤ *J'ai attendu sous la pluie pendant une heure une fille qui n'est pas venue.* ***J'ai les boules maintenant.*** | *Egy órán át vártam az esőben egy lányra, aki nem jött el.* ***Most tiszta/sík ideg vagyok.***
♦ A kifejezés eredete homályos. Kialakulásában esetleg közrejátszhatott az ideges lelkiállapot kifejezésére használatos *avoir une boule dans la gorge* 'gombóc van a torkában' szólás.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

B

■ **chauve comme une boule de billard** – (Szh), (biz): complètement chauve
□ **olyan** ⟨vkinek⟩ **a feje, mint egy biliárdgolyó** (biz)
➤ *L'acteur Telly Savalas, l'inspecteur Kojak dans la série télévisée, était* ***chauve comme une boule de billiard****.* | *A színész Telly Savalas (a televíziós sorozat Kojak felügyelője)* ***feje olyan volt, mint egy biliárdgolyó****.*
≅ *avoir la boule* à zéro* || *chauve comme un genou* || *chauve comme un œuf** || *ne plus avoir un poil* sur le caillou*

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire boule de neige** – (Sz): entraîner des conséquences de plus en plus importantes
□ ⟨vmi⟩ **láncreakciót vált ki**
➤ *Zoé a vendu les robes qu'elle fabrique à plusieurs petits magasins de mode. Elle espère que* ***cela fera boule de neige*** *et qu'elle en vendra aussi dans les grands magasins.* | *Zoé a maga készítette ruhákat több kisebb divatüzletnek adta el. Most azt reméli, hogy* ***ez láncreakciót vált ki*** *és hogy majd a nagyobb áruházaknak is el tud azokból adni.*
♦ A francia szólás a közismert hogólyóeffektus, magyar szólásmegfelelője pedig a nukleáris maghasadás képét aknázza ki.
≅ *s'étendre par une réaction en chaîne*

■ **perdre la boule** – (Sz), (biz): devenir comme fou, déraisonner
□ ⟨vki⟩ **elveszti az eszét**
➤ *Le pauvre garçon,* ***il a*** *complètement* ***perdu la boule****. Il parle tout seul à tout moment et il se met à rire sans raison.* | *Szegény fiú teljesen* ***elvesztette az eszét****. Folyton magában beszél, és ok nélkül elkezd nevetni.*
♦ A *boule* szó a bizalmas nyelvhasználatban átvitt 'koponya, fej' értelemben használatos.
≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

■ **se mettre en boule** – (Sz), (biz): se mettre en colère
□ ⟨vki⟩ **felkapja a vizet** (biz)
➤ *Ne le provoque pas,* ***il se met facilement en boule****.* | *Ne provokáld, mert* ***könnyen felkapja a vizet****.*
♦ A szólás *boule* 'gombóc, gömb' eleme olyan állatokra utal (pl. sündisznó, macska), amelyek összegömbölyödnek, amikor veszély leselkedik rájuk, vagy dühösek.
≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le*

Francia_magyar_szolastar.indb 126 2024. 08. 12. 15:57:29

mors aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

B

BOULET [bulɛ] *(h fn)*

■ **tirer à boulets rouges** ⟨sur qqn⟩ – (Sz): attaquer très violemment qqn en paroles ou par écrit
□ ⟨vki vkire⟩ **tüzet okád**
➤ *Les journalistes de l'opposition **tirent à boulets rouges** sur les membres du gouvernement.* | *Az ellenzéki újságírók **tüzet okádnak** a kormány tagjaira.*
♦ A szólás konkrét jelentésében régen azt jelentette, amikor az ellenségre tüzes ágyúgolyókkal lőttek. Ezek, amellett, hogy porrá zúztak mindent, amit eltaláltak, még további pusztításként tüzet is okoztak. Átvitt értelemben a tüzet szimbolizáló vörös szín a harag, düh kifejezője.
≅ *descendre qqn en flammes**

BOUQUET [bukɛ] *(h fn)*

■ **C'est le bouquet !** – (Szm), (biz): {C'est l'ennui qui vient couronner les autres.}
□ **Ez már mindennek a teteje!**
➤ *Noé ne s'est jamais occupé de ses enfants, mais il prétend maintenant que s'ils sont mal élevés, c'est la faute de sa femme. **C'est le bouquet !*** | *Noé soha nem foglalkozott a gyerekeivel, de most azt állítja, hogy azok azért neveletlenek, mert az a felesége hibája. **Ez már mindennek a teteje!***
♦ A *bouquet* szó a tűzijáték kéve formájú, legimpozánsabb zárófigurájára (*le bouquet d'un feu d'artifice*) utal, ami aztán ironikus használattal ellenkező jelentést kapott.
≅ *C'est la meilleure !* || *C'est la totale* !* || *C'est le comble !* || *C'est (un peu) fort de café* !* || *C'est le pompon*. [C'est le pompon de la pomponette.]* || *Ça dépasse la mesure !* || *Il faut le voir pour le croire.* || *On aura tout vu* !*

BOURREAU [buʀo] *(h fn)*

■ **un bourreau de travail** – (Sz): un grand travailleur
□ ⟨vki⟩ **a munka megszállottja**
➤ *Faites-lui confiance, il saura accomplir son livre à temps. **C'est un bourreau de travail.*** | *Bízzon meg benne, időben el fog készülni a könyvével. **A munka megszállottja.***

■ **un bourreau des cœurs** – (Sz): un grand séducteur
□ ⟨vki⟩ **nagy szívtipró** || ⟨vki⟩ **igazi donjuan**
➤ *Noé se prend pour **un bourreau des cœurs**, mais en réalité il a peu de succès auprès des filles.* | *Noé azt hiszi magáról, hogy **nagy szívtipró**, de valójában kevés sikere van a lányok körében.*
♦ A *bourreau* 'hóhér' szó mindkét szólás esetében valamilyen cselekvés túlzott voltára utal. A munkamániás egymás után „végzi ki" a feladatokat, a nőcsábász pedig sok nő szívét töri össze.

Francia_magyar_szolastar.indb 127 2024. 08. 12. 15:57:29

≅ *le coq* du village* || *un chaud lapin** || *un don Juan* || *un homme à femmes* || *un tombeur de femmes*

B

BOURRIQUE [buʀik] *(n fn)*

■ **faire tourner** ⟨qqn⟩ **en bourrique** – (Sz), (biz): rendre fou qqn à force d'exigences, de taquineries, de contrordres
□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz) || ⟨vki vkinek⟩ **az idegeire megy**
➤ *J'ai gardé les enfants des voisins toute la journée. Ces mômes insupportables* ***m'ont fait tourner en bourrique.*** | *Egész nap vigyáztam a szomszéd gyerekeire.* ***Az idegeimre mentek*** *ezek az elviselhetetlen gyerkőcök.*
♦ A *bourrique* 'szamár' általában a butaság jelképe (vö. *Quelle bourrique !* 'Micsoda buta szamár!'). Ebben a kifejezésben inkább az elbutulás, az elkábulás szimbóluma.
≅ *faire devenir chèvre* qqn*

■ **têtu comme une bourrique** – (Szh): très entêté, obstiné
□ ⟨vki⟩ **csökönyös, mint egy szamár**
➤ *Mon collègue ne veut pas écouter mes arguments et reste sur ses positions.* ***Il est têtu comme une bourrique.*** | *A kollégám nem akarja meghallgatni az érveimet, kitart az álláspontja mellett.* ***Csökönyös, mint egy szamár.***
♦ A szamár (*âne, bourrique*) számos nyelvben nem csupán az ostobaság, hanem a csökönyösség szimbóluma is.
≅ *avoir la tête dure* || *avoir une tête* de cochon* || *entêté/têtu comme une mule** || *être dur à la détente* (3.)* || *têtu comme un âne* || *têtu comme un mulet*

BOURSE [buʀs] *(n fn)*

■ **sans bourse délier** – (Sz): sans payer, sans dépenser de l'argent
□ **egy fillér kiadás nélkül**
➤ *Faire de l'autostop est une bonne solution pour voyager* ***sans bourse délier****.* | *Autóstoppal utazni jó megoldás arra, hogy* ***egy fillér kiadás nélkül*** *utazzunk.*
♦ A szólás érdekessége, hogy archaikus jellemzői ellenére ma is gyakran használják. Régies a szintaktikai szerkezete: a névelő nélküli tárgy (*bourse* 'pénzeszacskó, erszény') megelőzi az igét (*délier* 'kiold, megold'). Ma ezt így mondanánk: *sans délier la bourse*. A régi, kerek fenekű, hosszúra eresztett szíjon hordott és fémpénz tárolására használt bőrzacskó és az azt jelölő szó pedig már régóta ismeretlen a pénztárcák és hitelkártyák világában.
≅ *à l'œil** || *aux frais* de la princesse* || *pour pas un rond (biz)* || *sans rien débourser*

◨ **tenir les cordons de la bourse** → CORDON

BOUSSOLE [busɔl] *(n fn)*

■ **perdre la boussole** – (Sz), (biz): devenir comme fou, être affolé
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fejét**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Devant les questions très difficiles de l'examinateur, l'étudiant* ***a*** *totalement* ***perdu la boussole****.* | *A vizsgáztató nagyon nehéz kérdéseitől a hallgató teljesen* ***elvesztette a fejét****.*

♦ Az iránytű (*boussole*) egyszerű iránymeghatározó műszer, amelyben egy függőleges tengelyen elhelyezett, szabadon lengő mágneses acéltű a földmágnesesség hatására közel az észak–déli irányba áll be. Az északi irány (*le nord*) tehát, főleg az északi féltekén, alapvető tájékozódási pont, melynek híján eltévedünk, átvitt értelemben pedig összezavarodunk.

≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

BOUT [bu] *(h fn)*

◨ **à tout bout de champ** → CHAMP

◨ **accepter** ⟨qqch.⟩ **du bout des lèvres** → LÈVRE

◨ **avoir** ⟨qqch. {un mot, un nom, une idée}⟩ **sur le bout de la langue** → LANGUE

◨ **brûler la chandelle par les deux bouts** → CHANDELLE

◨ **connaître/savoir** ⟨qqch.⟩ **sur le bout du doigt [des doigts]** → DOIGT

■ **de bout en bout** [dəbutɑ̃bu] – (Sz): d'une extrémité à l'autre

□ **széltében-hosszában**

➤ *À la Belle Époque, Paris grandissait et parcourir la ville* ***de bout en bout*** *n'était possible qu'en omnibus tirés par les chevaux.* | *A boldog békeidőkben Párizs egyre csak nőtt és a várost* ***széltében-hosszában*** *bejárni már csak lóvontatta omnibusszal lehetett.*

■ **discuter le bout de gras** – (Sz), (biz): discuter de choses et d'autres

□ ⟨vki⟩ **dumcsizik egyet** (biz) || ⟨vki⟩ **dumcsipartit rendez** (biz) || ⟨vki⟩ **traccspartit rendez** (biz)

➤ *Après le travail, j'aime aller au café* ***discuter le bout de gras*** *avec mes collègues.* | *A munka után szeretek elmenni egy kávézóba* ***dumcsizni egyet*** *a kollégáimmal.*

♦ A szólás eredete homályos.

≅ *discuter le coup** || *faire la causette (biz)* || *tailler une bavette**

◨ **être à bout de nerfs** → NERF

◨ **être au bout du [de son] rouleau** → ROULEAU

◨ **faire des économies de bouts de chandelles** → ÉCONOMIE

■ **joindre les deux bouts** – (Sz): équilibrer son budget, passer de la fin du mois au début du suivant sans manquer d'argent {s'emploie surtout en phrase négative : *Il n'arrive pas [Il a du mal] à joindre les deux bouts.*}

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

□ ⟨vki⟩ **kihúzza a hó(nap) végéig** || ⟨vki⟩ **kijön a fizetéséből a hó(nap) végéig**
➤ *J'ai beau être très économe,* ***je n'arrive pas à joindre les deux bouts****.* | *Hiába takarékoskodom,* ***nem tudok kijönni a fizetésemből a hónap végéig****.*
♦ A két vég (*les deux bouts*) az adott hónap végére, utolsó napjaira és a következő hónap elejére, első napjaira utal.

◨ **manger du bout des dents** → DENT

◨ **mener** ⟨qqn⟩ **par le bout du nez** → NEZ

■ **mettre les bouts** – (Sz), (biz): partir, s'en aller
□ ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)
➤ *Cette boum est très ennuyeuse.* ***On met les bouts ?*** | *Nagyon unalmas ez a buli.* ***Olajra lépünk?***
♦ A bizalmas nyelvben a *bouts (de bois)* a lábak szinonimája.
◊ Az *olajra lép* magyar szólásmegfelelőben lévő szemléletes kép arra utal, hogy az olaj simává, csúszóssá teszi a talajt, s az embernek az a benyomása, hogy az ilyen talajon gyorsan és hangtalanul lehet suhanni.
≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

◨ **montrer le bout de son nez** → NEZ: *montrer (le bout de) son nez*

◨ **ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son nez** → NEZ

■ **pousser** ⟨qqn⟩ **à bout** – (Sz): mettre qqn en colère à force d'abuser de sa patience, exaspérer qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **kihoz a sodrából**
➤ *Arrêtez,* ***vous me poussez à bout*** *avec vos questions idiotes.* | *Hagyjátok abba,* ***kihoztok a sodromból*** *a buta kérdéseitekkel.*
♦ A kifejezés *à bout* eleme az *être à bout de patience* 'elfogy a türelme, kifogy a béketűrésből' szókapcsolatból rövidült le.
◊ A *kihoz a sodrából vkit* magyar szólás átvitt értelmének szemléleti alapja a 'folyás irányában mozgó, sodró erejű víztömeg' → 'történés, folyamat megszokott folyása, menete' jelentésfejlődés.
≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *prendre qqn à rebrousse-poil* || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

◨ **regarder** ⟨qqch.⟩ **par le petit bout de la lorgnette** → LORGNETTE

◨ **voir le bout du tunnel** → TUNNEL: *voir le bout du tunnel [sortir du tunnel]*

Francia_magyar_szolastar.indb 130 2024. 08. 12. 15:57:30

BOUTEILLE [butɛj] *(n fn)*

◨ **Avec des si, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille].** → SI

■ **C'est la bouteille à l'encre.** – (Szm): {C'est une affaire obscure, embrouillée, compliquée.}
□ **Micsoda sötét/zűrzavaros ügy/helyzet!**
➤ *Qui décide quoi dans cette entreprise ? Impossible de le savoir,* ***c'est la bouteille à l'encre****.* | *Ki dönt és miről ennél a vállalatnál? Lehetetlen tudni,* ***a helyzet nagyon zavaros****.*
♦ A helyzetmondat a XVIII. századból származik (eleinte még antitetikus, ellentétes hasonlatként használták: *clair comme la bouteille à l'encre*), amikor az iskolások íráshoz tintatartóba mártották tollukat. A benne lévő fekete színű tinta az üveget átlátszatlanná, homályossá tette. Átvitt értelemben tehát egy sötét, zavaros helyzet, ügy is egy ilyen tintatartóhoz hasonlítható.

■ **la dive bouteille** – (Sz), (vál): le vin
□ **az isteni nedű** {a bor} (vál)
➤ *Le directeur et son adjoint ont été révoqués pour avoir tous deux trop aimé* ***la dive bouteille****.* | *Az igazgatót és a helyettesét is felmentették állásából, mivel mindkettő túlságosan is szerette* ***az isteni nedűt****.*
♦ A kifejezés Rabelais *Le Cinquième Livre* [Az ötödik könyv] című műveből (1564) származik, amelyben Bacbuc főpap sugallatára Panurge jellemzi ezzel a szókapcsolattal az általa oly kedvelt isteni italt (44. fejezet). Említést érdemel, hogy a 25 soros szöveg flaskó alakban van elrendezve. A *dive* szó a *divine* 'isteni' melléknév régies vagy tréfás változata. Ma már csak ebben a szólásban használatos. (A 45. fejezetben a bor dicséretével kapcsolatban olvasható még egy másik ismertté vált szójátékos mondás: *de vin, divin on devient* 'a bortól az ember istenivé lesz').

■ **prendre de la bouteille** – (Sz), (biz):
1. acquérir de l'expérience en vieillissant
□ ⟨vki⟩ **a korral egyre bölcsebb lesz**
➤ *Noé a acquis beaucoup d'expérience à l'étranger, il est maintenant plus mûr.* ***Il a pris de la bouteille.*** | *Noé külföldön sok tapasztalatot szerzett, most sokkal érettebb.* ***A korral bölcsebb lett.***
2. vieillir
□ ⟨vki felett⟩ **eljár az idő**
➤ *Depuis qu'il sent qu'il commence à* ***prendre de la bouteille****, Noé fait un peu de sport tous les jours.* | *Amióta úgy érzi, hogy* ***eljárt felette az idő****, Noé minden nap sportol egy keveset.*
♦ A francia kifejezés szemléleti alapja a pincében éveken át palackban érlelődő bor.
≅ **2.** *avancer en âge* || *prendre de l'âge* || *ne plus être de la première jeunesse* || *se faire vieux* || *venir vieux (Bel), (Can), (Sui)*

Francia_magyar_szolastar.indb 131 2024. 08. 12. 15:57:30

BOUTON [butɔ̃] *(h fn)*

B

■ ⟨Sqqch.⟩ **donner des boutons** ⟨à qqn⟩ – (Sz): insupporter, dégoûter qqn
□ ⟨vki vmitől⟩ **kiütést kap** || ⟨vmitől⟩ **felfordul** ⟨vkinek⟩ **a gyomra**
➤ *Son comportement m'écœure,* ***ça me donne des boutons****.* | *Undorító a viselkedése,* ***kiütést kapok tőle****.*
≅ *donner de l'urticaire* à qqn* || *lever/soulever le cœur à qqn*

BOYAU [bwajo] *(h fn)*

◨ **rendre/vomir tripes et boyaux** → TRIPE

BRANCARD [bʀɑ̃kaʀ] *(h fn)*

■ **ruer dans les brancards** – (Sz): protester et opposer une vive résistance
□ ⟨vki⟩ **kézzel-lábbal tiltakozik**
➤ *Quand le gouvernement a imposé la nouvelle taxe sur les alcools, les restaurateurs* ***ont rué dans les brancards****, mais ils ont fini par se calmer.* | *Amikor a kormány bevezette az új adót az italokról, a vendéglősök* ***kézzel-lábbal tiltakoztak****, de végül megnyugodtak.*
♦ A *brancard* szó jelentése ma 'hordágy', ami nehezen magyarázná meg a szólás eredetét és értelmét. Hisz furcsa is lenne, ha egy sérült, akit hordágyon visznek, erőteljesen ficánkolna (*ruer*) rajta azt kockáztatva, hogy leesik róla és még jobban megsérül, ahelyett, hogy nyugodtan megvárná, amíg az ápolók biztonságba helyezik. Mielőtt a mai jelentését elnyerte volna, a *les brancards* a középkorban a szekér elején található két rúd volt, amelyek közé befogták az igavonó állatokat. Amikor azok már elfáradtak vagy megéheztek, az igavonás megtagadását, az ellene való tiltakozást úgy jelezték, hogy elkezdtek rendetlenkedni, hátrafelé kirúgni (*ruer*) a rudak közül.
≅ *faire du foin* || jeter/pousser les hauts cris || taper du poing* sur la table*

BRANCHE [bʀɑ̃ʃ] *(n fn)*

◨ **être/vivre comme l'oiseau sur la branche** → OISEAU

■ **scier la branche sur laquelle on est assis** – (Sz): compromettre sa position, agir contre ses propres interêts
□ ⟨vki⟩ **maga alatt vágja a fát**
➤ *Tu es trop gentil avec tes concurrents,* ***tu scies la branche sur laquelle tu es assis****.* | *Túl kedves vagy a vetélytársaiddal,* ***magad alatt vágod a fát****.*
≅ *se tirer une balle dans le pied*

■ **vieille branche** – (Sz), (biz): terme d'affection pour un ami de longue date
□ **öreg haver/cimbora** (biz)
➤ *Salut,* ***vieille branche*** *! Qu'est-ce que tu deviens ?* | *Szevasz* ***öreg cimbora****! Mi van veled?*
♦ A szólás a régi, kipróbált barátot olyan vastag faághoz (*branche*) hasonlítja, amelyre bizton lehet támaszkodni.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

BRANDON [bʀɑ̃dɔ̃] *(h fn)*

◨ **un brandon de discorde** → BRANDON: *un brandon de discorde [une pomme de discorde]*

B

BRAS [bʀɑ] *(h fn)*

■ **accueillir/recevoir** ⟨qqn⟩ **à bras ouverts** – (Sz): accueillir, recevoir qqn avec une grande cordialité
□ ⟨vki vkit⟩ **tárt karokkal fogad**
➤ *J'ai rendu visite à mon ami que je n'ai pas vu depuis vingt ans.* ***Il m'a reçu à bras ouverts.*** | *Meglátogattam a barátomat, akit nem láttam húsz éve.* ***Tárt karokkal fogadott.***
♦ A szólás elsősorban az *accueillir*, *recevoir* 'fogad' igékkel használatos.

■ **avoir le bras long** – (Sz): avoir de l'influence
□ **messzire elér [hosszú]** ⟨vkinek⟩ **a keze**
➤ *Noé pourrait t'aider à trouver un travail, il connaît beaucoup de monde et* ***il a le bras long****.* | *Noé segíteni tudna neked, hogy munkát találj, sok embert ismer és* ***messzire elér a keze****.*
≅ *faire la pluie* et le beau temps* || *tenir le haut* du pavé*

■ **avoir** ⟨qqn⟩ **sur les bras** – (Sz): avoir qqn à charge, entretenir qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **a gondját viseli**
➤ *Pauvre femme ! Son mari vient de mourir. Ainsi elle ne peut pas se permettre de travailler à mi-temps,* ***elle a*** *encore deux petits enfants* ***sur les bras****.* | *Szegény asszony! A férje nemrég halt meg. Így nem engedheti meg magának, hogy félállásban dolgozzon, még két kisgyerek* ***gondját kell viselnie****.*
♦ Molière *Le Médecin malgré lui* [A botcsinálta doktor] című vígjátékában (I, 1) a szólás átvitt és konkrét jelentését egyszerre aknázza ki a következő párbeszédben: « MARTINE. – Et que veux-tu pendant ce temps, que je fasse avec ma famille ? / SGANARELLE. – Tout ce qu'il te plaira. / MARTINE. – J'ai quatre pauvres petits enfants sur les bras. / SGANARELLE. – Mets-les à terre. » [REBÉK ASSZONY. S mit csináljak én azalatt, míg te iszol, he? / RIGÓ JONATHÁN. Valami szemednek, szádnak tetszik. / REBÉK ASSZONY. Négy szegény gyermek a nyakamon! / RIGÓ JONATHÁN. Rakd a földre a purgyékat, s nem lesznek a nyakadon. – Kazinczy Ferenc fordítása].
◊ A fenti Kazinczy-fordításban szereplő *vki vkinek a nyakán van/lóg* kifejezés két jelentésben is használatos: a) 'nem tágít mellőle, nem megy le a nyakáról, hosszabb ideig alkalmatlankodik neki'; b) 'eltartatja magát vele'. A fordító itt természetesen a második jelentést vette alapul. Az *avoir qqn sur les bras* szótári megfelelőjeként azonban célszerűbb az általánosabb *gondját viseli vkinek* kifejezést feltüntetni.

■ **baisser les bras** – (Sz): abandonner la lutte, renoncer à l'action
□ ⟨vki⟩ **széttárja a karját/kezét** || ⟨vki⟩ **feladja a harcot**

Francia_magyar_szolastar.indb 133 2024. 08. 12. 15:57:30

➤ *Noé a beau s'efforcer, il n'arrive pas à prononcer les mots anglais correctement. Déçu,* ***il baisse les bras.*** | *Noé hiába erőlködik, nem tudja helyesen kiejteni az angol szavakat. Csalódottan* ***tárja szét a karját/kezét.***

♦ A szólás a bokszból származó metaforát használ: amikor a bokszoló a fáradtság miatt már nem tudja a karjait megfelelő magasságban tartani, hogy védje magát, leengedi azokat, aminek gyors pontozásos vagy kiütéses vereség lesz a vége.

≅ *déclarer forfait* || *jeter l'éponge** || *jeter le manche²** *après la cognée* || *quitter la partie** || *s'avouer vaincu*

■ ⟨Sqqch.⟩ **couper bras et jambes** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le surprendre, le paralyser d'étonnement, le décourager

□ ⟨vmi vkit⟩ **fejbe vág/kólint**

➤ *La mauvaise nouvelle* ***m'a coupé bras et jambes****.* | *A rossz hír* ***fejbe kólintott****.*

♦ A végtagok elvesztésére utaló kép metaforikusan a meglepetés okozta cselekvésképtelenséget fejezi ki.

■ **être dans les bras de Morphée** – (Sz), (vál): dormir profondément

□ ⟨vki⟩ **Morpheusz karjaiban pihen** (vál)

➤ *Les enfants ont voulu regarder un film hier soir à la télévision. Le film était long et* ***ils étaient*** *déjà* ***dans les bras de Morphée*** *bien avant la fin du film.* | *A gyerekek tegnap este meg akartak nézni egy filmet a tévében. A film hosszú volt és ők már jóval a vége előtt* ***Morpheusz karjaiban pihentek****.*

♦ Morpheusz a görög mitológiában az alvás istenének, Hüpnosznak (a rómaiaknál Somnus) ezer fia közül az egyik, az álmok istene, aki az embereknek álmot oszt, miután mákvirággal érintette meg őket. Kiválóan ért ahhoz, hogy mások alakját magára öltve megjelenjék az emberek álmában. Ovidius *Metamorphoses* [Átváltozások] című művében – Devecseri Gábor fordításában – úgy jellemzi, mint aki „puha szárnnyal nesztelen illan" (XI, 650). ◉ E mitológiai alak nevének érdekes továbbélése, hogy 1804-ben a németországi Paderbornban Friedrich Wilhelm Adam Sertürner német gyógyszerész izolált egy altató, fájdalomcsillapító szert, amelyet Morpheuszról *morfium*nak nevezett el. A francia fizikus, kémikus Joseph-Louis Gay-Lussac ugyanerre a *morfin* (*la morphine*) nevet javasolta. További érdekességként megemlíthető még, hogy az 1999-ben bemutatott *Mátrix* című sci-fi film egyik szereplője szintén *Morpheusz* volt. ◉ A magyarban a választékos nyelv használja még a *Morpheusz karjaiba dől* 'álomba merül' kifejezést is.

≅ *en écraser (biz)* || *faire un somme* || *faire dodo (gyerm)*

■ **être le bras droit** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être le principal adjoint de qqn

□ ⟨vki vkinek⟩ **a jobbkeze**

➤ *Noé a eu une promotion.* ***Il est maintenant le bras droit du directeur.*** | *Noét előléptették.* ***Most ő az igazgató jobbkeze.***

■ **jouer les gros bras** – (Sz): faire comme si l'on était fort et courageux, comme si on ne reculait devant rien

□ ⟨vki⟩ **megjátssza a kemény fiút** || ⟨vki⟩ **megjátssza a rettenthetetlent**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé **joue les gros bras**, mais en réalité il n'est pas très courageux.* | *Noé **megjátssza a kemény fiút**, de valójában nem túl bátor.*

♦ A kifejezés a bátorságot a karizom nagyságával, erejével állítja párhuzamba.

≅ *jouer les durs*

■ **Les bras m'en tombent.** – (Szm): {se dit pour exprimer la stupéfaction, la surprise : Je suis stupéfait.}

□ **Leesik/Leesett az állam! || Tátva marad/maradt a szám! || Megáll az eszem!**

➤ *Je n'aurais jamais cru que tu puisses faire cela. **Les bras m'en tombent.*** | *Soha nem gondoltam volna, hogy képes lennél ezt megtenni. **Megáll az eszem!***

♦ A meglepetést, a döbbenetet és az ebből esetlegesen bekövetkező cselekvésképtelenséget mindkét nyelv valamilyen testrésszel fejezi ki: a francia a leengedett karokkal, a magyar a leesett állal, a nyitva maradt szájjal, a földbe gyökerező lábbal vagy egy testrészhez (agy) köthető képességgel.

◊ A *vkinek vmitől, vmi miatt leesik az álla* magyar szólás kialakulása azon a megfigyelésen alapul, hogy váratlan hír hallatán az embernek néha annyira elernyednek az arcizmai, hogy nyitva, tátva marad a szája. ◉ A kifejezésnek létezik még egy érdekes, eufemisztikus 'meghal' jelentése is, amely csak tájnyelvi adatokból ismeretes. Ez is gyakorlati megfigyelésből származik: a halottnak leesik az álla, ezért volt régen szokás az elhunytnak rögtön felkötni az állát egy kendővel vagy fehér vászoncsíkkal, amelyet később – ravatalozáskor vagy temetés előtt – a halott lábához tettek.

≅ *Première nouvelle* !*

◨ **rester les bras croisés** → BRAS: *se croiser les bras*

■ **se croiser les bras [rester les bras croisés]** – (Sz): ne pas réagir, rester sans rien faire quand les autres travaillent

□ ⟨vki⟩ **karba/ölbe tett kézzel (néz, áll, figyel…)**

➤ *Tout le monde a aidé à nettoyer sauf Noé qui **est resté là à se croiser les bras**.* | *Mindenki segített takarítani, csak Noé **állt ott karba/ölbe tett kézzel**.*

≅ *attendre que les alouettes* lui tombent toutes rôties dans le bec || avoir les pieds* nickelés || avoir un poil* dans la main || coincer la bulle* || être partisan du moindre effort || faire le lézard* || ne pas en fiche une rame* || ne pas lever/remuer le petit doigt* || ne pas se faire d'ampoules (biz) || ne pas se fouler la rate (biz) || paresseux comme une couleuvre* || peigner la girafe* (2.) || se tourner les pouces* || tirer au flanc**

■ **se jeter [tomber] à bras raccourcis** ⟨sur qqn⟩ – (Sz):

1. agresser qqn, porter des coups violents à qqn

□ ⟨vki⟩ **alaposan ellátja** ⟨vkinek⟩ **a baját**

➤ *Hier Noé s'est fait agresser dans la rue. Deux jeunes **se sont jetés sur lui à bras raccourcis**.* | *Tegnap Noét megtámadták az utcán. Két fiatal **alaposan ellátta a baját**.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

2. critiquer violemment qqn

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **kemény kritikával illet**

➤ *Ces derniers temps, les médias **se jettent** de plus en plus souvent **à bras raccourcis sur** Facebook pour abus des données personnelles.* | *Az utóbbi időben a média egyre gyakrabban **illeti kemény kritikával** a Facebookot a személyes adatok megsértése miatt.*

♦ A francia kifejezés már a *Dictionnaire de l'Académie française* első kiadásában is megtalálható (1694). De hogyan lehet értelmezni a kifejezésben a *raccourcir* 'lerövidít, megrövidít' igéből származó *raccourci* melléknévi igenevet? Amikor ököllel rátámadunk valakire, a célpont (fej, test) eléréséhez éppenséggel ki kell nyújtanunk a karunkat, nem pedig behúzva megrövidíteni azt. Viszont előtte, az „alapállásban" valóban általában védekező állást veszünk fel és az arcunkhoz húzva „megrövidítjük" a karunkat. A *raccourcir le bras* 'visszahúzza, felhúzza, magához húzza a karját' alak amúgy a fenti szótár 1740-es harmadik kiadásában szerepel. A legvalószínűbb magyarázat azonban az, hogy a *bras* elem a szólásban a *la manche* 'ruhaujj' szinonimájaként szerepel, amit a régies *les bras retroussés* 'feltűrt ingujjban' szólás és a ma is használatos *en bras de chemise* 'ingujjban' kifejezés is megerősít. Verekedés előtt pedig tényleg fel szokták tűrni, azaz „meg szokták rövidíteni" a legények az ingujjukat.

≅ **1.** *battre qqn comme plâtre** || *botter le train[3]* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *faire/mettre la tête* au carré à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (1.)* || *tanner le cuir* à qqn* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)* || *voler dans les plumes* à qqn (1.)*

≅ **2.** *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles* à qqn* || *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *descendre qqn, qqch. en flammes** || *dire pis* que pendre de qqn* || *donner une volée* de bois vert à qqn (2.)* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *habiller qqn pour l'hiver** || *laver la tête* à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon* à qqn* || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tailler un costume* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

BREBIS [bʀəbi] *(n fn)*

■ **une brebis galeuse** – (Sz): une personne indésirable dans un groupe

□ ⟨vki⟩ **fekete bárány**

➤ *J'admets que cet élève peut avoir bien des défauts, mais de là à dire que **c'est la brebis galeuse de la classe**... Je trouve que vous exagérez grandement.* | *Elfogadom, hogy ennek a tanulónak számos hibája lehet, de ettől azt mondani, hogy **ő az osztály fekete bárányа**... Úgy találom, hogy ön erősen túloz.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A tenyésztők nem igazán örülnek annak, ha juhnyájukban a megszokott fehér színtől eltérő, fekete vagy foltos bárányok vannak. A gazdák ugyanis fehér gyapjút szeretnének nyírni állataikról, amelyet azután a feldolgozás során bármilyen színűre lehet festeni. A fekete bárány képe már a Bibliában megjelenik (Ter 30:32): „Ma körüljárom minden nyájadat. Különíts el minden tarka és pettyes szőrű juhot! Ha azután lesz a juhok között fekete, a kecskék között pedig pettyes vagy tarka, legyen az az én bérem.” ◉ A francia nyelv luxemburgi változatában a magyarhoz hasonlóan és feltehetően a német *das schwarze Schaf* hatására használatos a *brebis noire* szólás is.

≅ *le vilain petit canard* || *un mouton* noir*

BRÈCHE [bʀɛʃ] *(n fn)*

■ **battre en brèche** ⟨qqch.⟩ – (Sz): critiquer, attaquer un argument, une affirmation, etc.

□ ⟨vki vmit {érvet, állítást}⟩ **porrá zúz**

➤ *Les arguments du doctorant* ***ont été battus en brèche*** *par le jury.* | *A doktorandusz érveit a zsűri* ***porrá zúzta****.*

♦ A kifejezés katonai eredetű. A *brèche* szó konkrét értelemben azt a nyílást, rést jelentette, amit a középkorban egy erődítmény ostromakor az ágyúgolyók ütöttek a várfalon és ahol mindig „résen kellett lenni” az ellenség betörésének megfékezésére. A germán eredetű szó a német *brechen* vagy az angol *to break* ‘tör’ igékkel van rokonságban. A franciában pedig az *ébrécher* ‘kicsorbít’ igében él tovább. A kifejezés a XIX. századtól használatos abban az átvitt értelemben, hogy valaki ellentétes érveléssel erősen kritizálja, cáfolja valakinek az állítását. ◉ További érdekessége a szónak, hogy a tenisz szaknyelvében használatos, félig francia, félig angol *faire le break* ‘brékel, megnyeri a játszmát eldöntő utolsó pontot, amely előtt az adogató hátrányban, a fogadó előnyben van’ kifejezés *break* szavának franciásítására is a *brèche* szót javasolja a *Petit Robert* szótár (*faire la brèche*).

■ **être toujours sur la brèche** – (Sz):

1. être toujours prêt au combat

□ ⟨vki⟩ **mindig résen áll/van** || ⟨vki⟩ **mindig harcra kész**

➤ *Au Moyen Âge, les défenseurs d’une forteresse devaient toujours* ***être sur la brèche****.* | *A középkorban egy erődítmény védőinek mindig* ***résen kellett lenniük****.*

2. être toujours en pleine activité, en plein travail

□ ⟨vki⟩ **mindig bevetésre kész** || ⟨vki⟩ **mindig tettre kész** || ⟨vki⟩ **mindig ugrásra kész**

➤ *Noé est un bourreau de travail. Je ne sais pas quand il prend le temps de se reposer.* ***Il est toujours sur la brèche.*** | *Noé munkamániás. Nem tudom, hogy mikor van ideje a pihenésre.* ***Mindig bevetésre kész.***

♦ A francia kifejezés katonai eredetű (vö.: *battre en brèche**).

◊ A *résen áll/van* magyar szólásmegfelelő eredete a régi hadi élet azon eseményeihez kapcsolódik, amikor az ostromlott vár katonáinak elsősorban azokat a ré-

Francia_magyar_szolastar.indb 137 2024. 08. 12. 15:57:31

seket kellett védeniük, amelyeket az ellenség ágyúgolyói, ostromgépei ütöttek a falakon. E magyarázatot látszik alátámasztani, hogy Fazekas Mihály *Rajta vitéz* című versének (1789) alábbi részletében kétszer is ilyen értelemben használja: „Lóra legény! jön az ellenség, ránk hajtja kapóra / Veszni való seregét; *résen kell várni* vitézek! / Már elibek bukkant egy éppen rájuk irányzott / Bombi, meg is dobbantak ugyan; de megint iramodnak, / Meghökkent a halál tőlök, s ím ránk igazítja / Veszni való seregét; *résen kell állni* vitézek!" ◉ O. Nagy Gábor és Hadrovics László szóláskutatók azonban nem osztják e véleményt. Szerintük az lehet a félrevezető a fenti magyarázatban, hogy e szólást ma már csak rövidült alakjában használjuk, szemben a régi, már Balassi Bálint idejében használatos *résen (van) a füle* 'figyel, vigyáz' jelentésű kifejezéssel. Régen azokra a kíváncsi emberekre mondták ezt, akik ha nem lehettek részesei valamely titkos beszélgetésnek, úgy akartak tudomást szerezni az ott elhangzó dolgokról, hogy fülüket az ajtón vagy a falon lévő résre tapasztva hallgatóztak. ◉ Nyíri Antal szerint megfontolandó ugyanakkor a következő érvelés (*Magyar Nyelvőr* 82/1958: 499): „Hogy a *résen van* a várvédelem szakkifejezése volt eredetileg, annak nem mond ellene *a résen van a füle* teljesebb kifejezés sem, hiszen nyilvánvaló, hogy az ostromló ellenség a legtöbbször alattomos rajtaütéssel, lopva igyekezett a rést megközelíteni és azon át a várba beözönleni. A várfalon ütött résnek az ellenség által való lopakodó megközelítése megkívánta a várvédőktől, hogy résen legyen a fülük." ◉ Jegyezzük meg, hogy a 'fülel, hallgatózik' jelentésből alakultak ki később a kifejezés átvitt jelentései. A modern 'készen áll vmely cselekvésre' jelentés az alapja továbbá a *Légy résen!* 'Vigyázz, légy készenlétben' (franciául: *Toujours prêt !*) felszólító alakú helyzetmondatnak, amely az 1907-es megalapítása után a magyar cserkészmozgalom jelmondata és köszöntése is lett.

≅ **1.** *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être sur les dents** *(3.)* || *être [se tenir] sur ses gardes** || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs** *(2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain²**

BREDOUILLE [bʀəduj] *(mn)*

■ **revenir bredouille** – (Sz): revenir sans avoir rien pris {à la chasse, la pêche}, sans avoir rien obtenu {d'une entrevue, d'une démarche}

□ ⟨vki vhonnan⟩ **dolgavégezetlenül jön/tér vissza** || ⟨vki vhonnan⟩ **üres kézzel jön/tér vissza**

➤ *Je voulais acheter un produit en promotion au supermarché, mais il n'y en avait plus.* ***Je suis revenu bredouille.*** | *Szerettem volna egy leárazott terméket megvenni a szupermarketben, de már elfogyott.* ***Üres kézzel jöttem haza.***

♦ A *bredouille* szó feltehetőleg a *bredouiller* 'hebeg, érthetetlenül beszél' igével van rokonságban. A szót eredetileg a sikertelen vadászatra, halászatra mondták, amikor valaki zsákmány nélkül tért haza.

BRETAGNE [bʀətaɲ] *(n fn)*

◨ **cousin/cousine à la mode de Bretagne** → COUSIN, -E

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

BRETELLE [bʀətɛl] *(n fn)*

■ **remonter les bretelles** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): sermonner qqn, faire des reproches à qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **alaposan kioszt** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **jól helyre tesz** || ⟨vki vkit⟩ **alapos fejmosásban részesít**

➤ *Tu as oublié de rendre ton devoir. Le professeur va* ***te remonter les bretelles****.* | *Elfelejtetted leadni a dolgozatodat. A tanár* ***alaposan ki fog osztani****.*

➤ *L'inspecteur de la compagnie de taxis* ***a remonté les bretelles*** *au chauffeur qui n'est pas venu chercher le client.* | *A taxitársaság ellenőre* ***alapos fejmosásban részesítette*** *a sofőrt, amiért az nem vette fel az ügyfelet.*

♦ A nadrágszíj (*bretelle*) rángatása, húzogatása metaforikusan az alapos leszidást jelzi. A kifejezés a *se faire remonter les bretelles* 'vki alapos fejmosásban részesül' alakban is használatos.

≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

BRICOLE [bʀikɔl] *(n fn)*

■ **Il va lui arriver des bricoles.** – (Szm), (biz): {Il va lui arriver des ennuis.}

□ **Meg fogja ütni a bokáját.** || **Ki fogja húzni a lutrit.**

➤ *Si tu continues à faire l'imbécile,* ***il va t'arriver des bricoles****.* | *Ha tovább hülyéskedsz,* ***ki fogod húzni a lutrit****.*

♦ A *bricole* szó a köznyelvben 'csip-csup dolog, tevékenység' jelentésben használatos. A szólásban azonban ironikus hangsúlyt kapva ellenkező, 'komoly probléma, gond, baj, kellemetlenség' értelemben szerepel.

◊ A *megüti a bokáját* magyar szólás eredete a régi igazságszolgáltatás azon gyakorlatával magyarázható, amikor az akasztott embereket elrettentés céljából, és annak nyilvános bizonyítékaként, hogy az uralkodó rétegek élet-halál urai, hosszú ideig hagyták lógni az akasztófán, ahol *akasztófa címere*ként a szél lóbálta, megtépázta a halottakat, akiknek így összeütődött a bokájuk. Akit tehát azzal fenyegettek, hogy majd *megüti a bokáját*, arra figyelmeztettek, hogy elítélendő életvitele folytán kerülhet bizony még akasztófára is.

◊ A *kihúzza a lutrit* szólással kapcsolatban tudni kell, hogy a lottónak régebben a köznyelvben *lutri, lottéria* volt a neve. A *lutri* a szerencsével való tudatos kacérkodás eszközeként is megjelenik az irodalomban. Ebből a képből alakult ki az átvitt 'veszélyes, kockázatos dolog' jelentés. Az az ember tehát, aki kihúzza a lutrit, kínos, kellemetlen helyzetbe kerül, esetleg még meg is verik.

BRIDE [bʀid] *(n fn)*

■ **à bride abattue** – (Sz): à toute vitesse

□ **lóhalálában**

Francia_magyar_szolastar.indb 139 2024. 08. 12. 15:57:31

➤ *Quand il a su que sa mère faisait un gâteau, le petit garçon est rentré* ***à bride abattue****.* | *Amikor megtudta, hogy az édesanyja tortát sütött, a kisfiú* ***lóhalálában*** *futott haza.*

♦ A lovat a gyeplő meghúzásával állítják meg, megeresztett kantárszárral (*bride abattue*) pedig hagyják szabadon menni, vágtatni.

≅ *à fond* la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]* || *à (la) vitesse* grand V* || *à plein gaz* || *à toute allure* || *à toutes jambes** || *à toute pompe²** || *avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair** || *plein pot** || *sur les chapeaux* de roues*

■ **lâcher la bride** ⟨à qqn⟩ **[laisser la bride sur le cou** ⟨à qqn⟩**]** – (Sz): libérer qqn de la discipline, laisser entière liberté à qqn

□ ⟨vki vkinek⟩ **megereszti/nekiereszti [tágra ereszti] a gyeplőt/gyeplőszárat**

➤ *Depuis que ma fille a dix-huit ans, je ne contrôle plus ses sorties.* ***Je lui lâche la bride. [Je lui laisse la bride sur le cou.]*** | *Amióta a lányom elmúlt tizennyolc éves, nem ellenőrzöm, hogy hova jár.* ***Tágra eresztem neki a gyeplőt.***

♦ A kifejezések mindkét nyelvben a lovas életből származnak. A még be nem idomított vagy kiszámíthatatlan viselkedésű lovak képét idézi fel a *tenir la bride haute à qqn* 'rövidre/szorosra/kurtára [kemény kézzel] fogja a gyeplőt' francia szólás. Ez utóbbira szép példát találunk Molière *L'Avare* [A fösvény] című vígjátékában is (I, 10): « Il est bon de lui tenir un peu la bride haute. » [Nem árt, ha egy kicsit szorosabbra fogjuk a gyeplőt. – Illyés Gyula fordítása]. Ugyanez a kép jelenik meg, csak ellentétes előjellel, a fenti francia *lâcher la bride à qqn, laisser la bride sur le cou à qqn* és a magyar *megereszti/nekiereszti [tágra ereszti] a gyeplőt/gyeplőszárat* 'a) lazít a fegyelmen, lazábban kezeli a dolgokat, b) felhagy vkinek v. vmely közösségnek az irányításával, nem törődik többé vkivel, vmivel' vagy *a lovak közé dobja a gyeplőt* 'a) szabad folyást enged vmely fegyelmezetlenségnek, mértéktelenségnek, b) felhagy vkinek v. vmely közösségnek az irányításával' szólásokban is.

BRIN [bʀɛ̃] *(h fn)*

■ **un beau brin de fille** – (Sz): une belle fille grande et bien faite

□ **szemet gyönyörködtető sudár termetű lány**

➤ *Tu connais Zoé ?* ***C'est un beau brin de fille.*** | *Ismered Zoét?* ***Szemet gyönyörködtető sudár leány.***

♦ A kifejezés szemléleti alapja a *brin* főnév 'sudár fa' jelentése.

BRIOCHE [bʀiɔʃ] *(n fn)*

■ **prendre de la brioche** – (Sz), (biz): commencer à avoir un gros ventre

□ ⟨vki⟩ **pocakot ereszt**

➤ *Il faudrait que Noé fasse un régime car il commence à* ***avoir de la brioche****.* | *Noénak fogyókúráznia kellene, mert kezd* ***pocakot ereszteni****.*

♦ A *brioche* 'briós' szó a bizalmas nyelvben 'has, pocak' jelentésben is szerepel.

≅ *prendre des kilos* || *prendre du poids* || *prendre du ventre** || *(se) faire du lard (biz)*

Francia_magyar_szolastar.indb 140 2024. 08. 12. 15:57:31

BRIQUE [bʀik] *(n fn)*

◨ **Ça ne casse pas des briques.** → PATTE: *Ça ne casse pas les vitres.*

BRISÉES [bʀize] *(n tbsz fn)*

■ **aller/marcher sur les brisées** ⟨de qqn⟩ – (Sz): entrer en concurrence avec lui sur un terrain qu'il s'était réservé
□ ⟨vki vkinek⟩ **a babérjaira tör**
➤ *Noé avait tenté de **marcher sur les brisées de son chef**. J'ai peur qu'il ne reste pas longtemps dans l'entreprise.* | *Noé megpróbált **a főnöke babérjaira törni**. Félek, hogy nem fog sokáig a vállalatnál maradni.*
♦ A kifejezés a hajtóvadászatból jön. A többes számú *brisées* főnév a vadászok által a vadcsapás kijelölésére letört jelzőgallyakat jelentette (vö. *briser* 'tör'). A vadászok egymástól tisztes távolságban követték a kijelölt csapást, nehogy többen egy vadra vadásszanak. Innen a kifejezés átvitt értelme: ha ketten ugyanazt a vadat hajtották, akkor egymás vetélytársai voltak a vadászat során, vagyis „egymás babérjaira törtek". ◉ Figyelem! A fenti szólás nem keverendő össze a *suivre les brisées de qqn* 'suivre son exemple, l'imiter' kifejezéssel, amit magyarra a *vkinek a nyomdokaiba lép* szólással lehet fordítani.
≅ *faire concurrence à qqn* || *marcher sur les platebandes* de qqn*

BROCHE [bʀɔʃ] *(n fn)*

◨ (*𝓕*) **Attache ta tuque avec de la broche !** (Can) → TUQUE: *Attache ta tuque (avec de la broche) !*

BROSSE [bʀɔs] *(n fn)*

◨ **manier la brosse à reluire** ⟨devant qqn⟩ **[passer la brosse** ⟨à qqn⟩**]** → ENCENSOIR: *donner des coups d'encensoir* ⟨à qqn⟩ *[manier l'encensoir* ⟨devant qqn⟩*]*

BROUILLARD [bʀujaʀ] *(h fn)*

■ **être dans le brouillard** – (Sz): être en pleine confusion, ne pas voir clair dans une situation qui pose problème
□ ⟨vki⟩ **tapogatódzik/tapogatózik a ködben** || ⟨vki {zavaros helyzetben}⟩ **nem tudja [azt se(m) tudja], mitévő legyen**
➤ *Je ne sais pas comment me sortir de cette situation peu claire. **Je suis** complètement **dans le brouillard**.* | *Nem tudom, hogyan kerüljek ki ebből a zavaros helyzetből. **Csak tapogatódzom a ködben.***
≅ *être dans le cirage** || *être dans le coaltar** || *être dans les vapes**

■ **Il y a un brouillard à couper au couteau.** – (Szm): {Il y a un brouillard très épais.}
□ **Vágni lehet a ködöt. || Akkora/Olyan köd van, hogy az orrát [az orra hegyét] sem látja az ember. || Akkora/Olyan köd van, hogy az orra hegyéig sem lát el az ember.**
➤ *Ce matin, j'ai eu du mal à trouver le chemin jusqu'à l'arrêt de bus. **Il y avait un brouillard à couper au couteau.*** | *Ma reggel csak nehezen találtam meg a buszmegállóhoz vezető utat. **Vágni lehetett a ködöt.***

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

BRUIT [bʀɥi] *(h fn)*

B

■ **Beaucoup de bruit pour rien.** – (Szi): {Beaucoup d'éclat pour une chose insignifiante.}
□ **Sok hűhó semmiért.**
➤ *Si Shakespeare avait écrit une pièce sur le débat autour de ce sujet politique, il l'aurait également intitulée « **Beaucoup de bruit pour rien** ».* | *Ha Shakespeare drámát írt volna erről a politikai vitáról, annak is a „**Sok hűhó semmiért**" címet adta volna.*
♦ A szállóige forrása William Shakespeare azonos című színműve: *Much Ado About Nothing* (1600).

■ **Ça va faire du bruit dans Landerneau.** – (Szi), (biz): {se dit d'une nouvelle, d'une affaire peu importante qui fait beaucoup parler les membres du groupe concerné}
□ **Nagy port kavar/ver majd fel az ügy.** || **Erről még sokat fognak beszélni!** || **Nagy visszhangja lesz a dolognak!**
➤ *La célèbre phrase du général de Gaulle – « Vive le Québec libre ! » – lancée à Montréal en juillet 1977 **a fait du bruit**, non seulement **dans le Landerneau québécois**, mais dans tout le Canada, en France et aux États-Unis.* | *De Gaulle tábornok 1977 júliusában Montreálban elhangzott híres mondata – „Éljen a szabad Québec!" – nem csak **a québeci berkekben kavart fel nagy port**, hanem egész Kanadában, Franciaországban és az Egyesült Államokban is.*
♦ Landerneau kisváros Bretagne Finistère megyéjében. A szállóigévé vált mondást Alexandre Duval egyik vígjátéka (*Les Héritiers*, 1789) tette ismertté, mely ebben a városban játszódik. A cselekmény egy váratlan fordulatánál az egyik szereplő így kiált fel: « Oh ! le bon tour ! je ne dirai rien, mais cela fera du bruit dans Landerneau ». A kifejezés sikeréhez hozzájárulhatott a városnév és a fecsegést, locsogást idéző dalok refrénjei (*landerira* stb.) közötti hasonlóság is. Ahogy a fenti példában (*dans le Landerneau québécois*), manapság a szólást gyakran használják valamilyen bővítménnyel módosított alakban is: *faire du bruit dans le Landerneau + melléknév* vagy *+ de qqn, qqch.*, amit magyarra a 'vmilyen berkekben, vminek a berkeiben' fordulattal lehet visszaadni.
≅ *défrayer la chronique** || *faire des vagues** || *faire un malheur* (1.)*

■ **Le bruit court que…** – (Szm): {On dit/raconte que…}
□ **Az a hír járja, hogy…**
➤ ***Le bruit court** dans la ville qu'un fou s'était échappé d'un asile.* | *A városban **az a hír járja**, hogy egy bolond megszökött a bolondokházából.*

BRÛLE-POURPOINT (À ~) [abʀylpuʀpwɛ̃] *(hsz)*

■ **à brûle-pourpoint** – (Sz): brusquement, sans préparation {toujours avec un verbe de déclaration}
□ **se szó, se beszéd (, egyszer csak azt mondta…)** || **csak úgy ukk-mukk-fukk**
➤ *J'assistais à la réunion comme simple membre, et je n'avais aucunement l'intention de prendre la parole. Mais à la fin, le président m'a demandé,*

Francia_magyar_szolastar.indb 142 2024. 08. 12. 15:57:31

***à brûle-pourpoint**, de donner mon opinion.* | *Egyszerű tagként vettem részt az értekezleten és nem állt szándékomban szót kérni. De a végén az elnök egyszer csak,* ***se szó, se beszéd**, a véleményemet kérdezte.*

♦ A kifejezés a *tirer à brûle-pourpoint* szólásból származik, ami azt jelentette, hogy valakire olyan közelről lőnek rá, hogy a golyó megpörköli a ruháját, zekéjét (*le pourpoint*). Ahhoz, hogy ezt meg lehessen tenni, közvetlen közelről kellett meglepni az ellenséget. Innen ered a hirtelen, váratlanul bekövetkező cselekvés kifejezése. Ma már csak valamilyen mondást kifejező igével (*demander, dire*…) használatos.

≅ *de but* en blanc* || *sans crier gare**

BÛCHE [byʃ] *(n fn)*

■ **prendre/ramasser une bûche** – (Sz), (biz): tomber

□ ⟨vki⟩ **hatalmasat/nagyot taknyol** (biz) || ⟨vki⟩ **akkorát/olyat esik, mint egy zsák** (biz)

➤ *Ce matin, il y avait du verglas. J'ai glissé et* ***j'ai pris une bûche**.* | *Ma reggel jeges volt az út. Megcsúsztam és* ***hatalmasat taknyoltam**.*

♦ A bizalmas regiszterbe tartozó *bûche* szó jelentése 'esés, elesés', amit a szintén bizalmas *se ramasser* 'elesik' ige is nyomatékosít.

≅ *faire une chute* || *mordre la poussière* (1.)* || *prendre une débarque* (1.)* || *ramasser [se prendre] une pelle* (1.)* || *tomber de tout son long** || *tomber les quatre fers* en l'air*

BUFFET [byfɛ] *(h fn)*

■ **danser devant le buffet** – (Sz), (biz): n'avoir rien à manger

□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy betevő/betévő falatja sem** || **kopog** ⟨vkinek⟩ **a szeme az éhségtől** || ⟨vki⟩ **nyeli az éhkoppot éhségtől** || **felkopik/fölkopik** ⟨vkinek⟩ **az álla**

➤ *Nous n'avons presque plus d'argent et nous ne sommes que le 20 du mois. Si ça continue,* ***on va devoir danser devant le buffet**.* | *Szinte már semmi pénzünk nincs és még csak a hónap 20-án vagyunk. Ha ez így megy tovább,* ***nem lesz egy betevő falatunk sem [felkopik az állunk]**.*

♦ Valószínűleg szójátékról van szó, mely a *danser* 'táncol' és a régies *fringuer* 'ugrándozik, táncol' igék szinonimitásán alapszik. Ez utóbbira hatással volt a *fringale* 'hirtelen támadt, leküzdhetetlen, maró éhség' szó hangzása és jelentése is, amihez logikusan kapcsolódik az 'ebédlőszekrény, tálaló' jelentésű *buffet* szó.

◊ A *kopog vkinek a szeme az éhségtől* magyar szólásmegfelelővel kapcsolatban tudjuk, hogy nyelvünkben létezik egy olyan *kop-, kopp-* szótő (vö. *kopoltyú, éhkoppot* nyel, felkopik az álla**, *Egyszer hopp*, másszor kopp*), amelynek jelentése – akár a velünk rokon finn nyelvben – 'mohón bekap, magához ragad, elkap, nyitott szájjal kap vmi után'. A szólást létrehozó szemlélet alapja egyes szólás-kutatók szerint a kutyának az a mozdulata, mellyel hiába kapdos az orra körül repkedő légy vagy a felé dobott eledel után, csak az álla ütődik össze, de éhsége, vágya kielégítetlen marad. A *kopog a szeme az éhségtől* – a *majd kiugrik a szeme az éhségtől*, *majd felfal a szemével vmit* kifejezésekhez hasonlóan – arra az általános megfigyelésre vezethető vissza, hogy aki nagyon megkíván egy ételt, az

Francia_magyar_szolastar.indb 143 2024. 08. 12. 15:57:31

úgy meresztgeti a szemét – amint láttuk, erre utal a ‘tátott szájjal kap vmi után’ jelentésű *kop-* tőből képzett *kopog* ige –, mintha a szemével akarna bekapni valamit. Később azonban – ahogy ezt Pais Dezső a szólás eredetének megfejtéséről írt tanulmányában megjegyzi (*Magyar Nyelv* 19/1923: 124–125) –, „már olyankor is használták, amikor valami nem látott, csupán elképzelt dolog után érzett kielégítetlen vágyódást akartak vele kifejezni. Végül pedig a határozott tárgyra nem irányuló étvágy kielégítetlenségét, szóval az éhezést jelölték meg vele”.

◊ A *nyeli az éhkoppot* magyar szólásban szereplő *éhkopp* szó előtagja az *éhes, éhség*, utótagja pedig a *kopog a szeme az éhségtől, felkopik/fölkopik az álla* szólásokban is előforduló *kopog, koplal, kopik* szavak ‘éhezik, koplal, soványodik, fogy’ jelentésével függ össze. Egyes szóláskutatók szerint azonban nyelvünkben létezik egy másik *kop-, kopp-* szótő is, amelynek jelentése – akár a velünk rokon finn nyelvben – ‘mohón bekap, magához ragad, elkap, nyitott szájjal kap valami után’. A szólást létrehozó szemlélet alapja tehát vélhetően a kutyának az a mozdulata, amellyel hiába kapdos az orra körül repkedő légy vagy a felé dobott eledel után, csak az álla ütődik össze, de éhsége, vágya kielégítetlen marad.

≅ *avoir l’estomac creux* || *avoir l’estomac* dans les talons* || *avoir la dalle[1]** || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l’estomac* || *avoir un petit creux** || *avoir une faim* de loup* || *n’avoir rien à se mettre sous la dent**

BULLE [byl] *(n fn)*

■ **coincer la bulle** – (Sz), (biz): rester sans rien faire, se reposer
□ ⟨vki⟩ **(csak) a lábát lóbálja/lógatja** || ⟨vki⟩ **lopja a napot**
➤ *Ce week-end, je ne fais rien, **je coince la bulle**.* | *A hétvégén nem csinálok semmit, **csak lógatom a lábam**.*

♦ A szólás a katonai zsargonból származik. A tüzérek régen légbuborékos vízmértéket, ún. libellát használtak az ágyú vízszintbe állításához. Amikor a buborék a vízszintes állást középen a két végpont közé „szorulva” (*coincer*) jelezte, a tüzérek pihenő állást foglalhattak el várva a további utasításokat. Ennek a várakozó, pihenő állapotnak a jelentéstartalma azután mára a semmittevés felé tolódott el.

≅ *avoir les doigts* de pied en éventail* || *faire le lézard** || *faire le zouave* (2.)* || *ne pas en fiche une rame** || *peigner la girafe* (2.)* || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc** || *tirer sa flemme*

BULLETIN [byltɛ̃] *(h fn)*

◨ **avaler son bulletin de naissance** → NAISSANCE: *avaler son acte/bulletin de naissance*

BURIDAN [byʀidã] *(tjn)*

◨ **faire l’âne de Buridan** → ÂNE

BUT [by(t)] *(h fn)*

■ **aller droit au but** – (Sz): agir, parler sans détour
□ ⟨vki⟩ **egyenesen a lényegre tér**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé **va droit au but** quand il a quelque chose à dire.* | *Noé **egyenesen a lényegre tér**, ha van valami mondanivalója.*

♦ Éppenséggel lehetne a kifejezés eredetét azzal a labdarúgásból vett képpel magyarázni, amikor egy játékos egyenesen a kapura (*but*) tör. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy a szólás eredete az a geometriából régóta ismert magyarázat, mely szerint két pont között a legrövidebb út az egyenes.

≅ *mettre les points* sur les i* || *ne pas tourner autour du pot** || *ne pas y aller par quatre chemins** || *parler sans ambages*

■ **de but en blanc** – (Sz): brusquement, sans détour, sans ménagement

□ **hirtelenjében, váratlanul** || **minden tapintat nélkül**

➤ *Sa femme lui a annoncé **de but en blanc** qu'elle demandait le divorce.* | *A felesége **váratlanul és minden tapintat nélkül** közölte vele, hogy beadja a válókeresetét.*

♦ A *de but/butte en blanc* tüzérségi szakkifejezés volt a XVII. században. A *but* vagy *butte* azt a halmot, dombot jelentette, ahova az ágyúkat felállították. A *blanc* maga volt a célpont (a céltábla közepe is gyakran fehérre hagyott kör). A *de but en blanc* kifejezés eredetileg tehát az ágyú és a célpont közötti legrövidebb, egyenes ívű röppályára utalt. Manapság a *dire* 'mond', *demander* 'kérdez' igékkel használják leginkább az egyenes, minden tapintat nélküli beszéd jellemzésére.

≅ *à brûle-pourpoint** || *sans crier gare**

BYZANTIN, -E [bizɑ̃tɛ̃, bizɑ̃tin] *(mn)*

◨ **des querelles byzantines** → QUERELLE

Francia_magyar_szolastar.indb 145 2024. 08. 12. 15:57:32

C

CACHE-CACHE [kaʃkaʃ] *(h fn)*

■ **jouer à cache-cache** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se manquer tour à tour, se chercher
□ ⟨vki vkivel⟩ **bújócskát játszik**
➤ *Depuis des semaines, le suspect **joue à cache-cache** avec la police.* | *A gyanúsított hetek óta **bújócskát játszik** a rendőrséggel.*
➤ *Le politicien accusé de malversations veut éviter des questions embarrassantes et **joue à cache-cache** avec les journalistes pour gagner du temps.* | *A hűtlen kezeléssel gyanúsított politikus el akarja kerülni a kínos kérdéseket és **bújócskát játszik** az újságírókkal, hogy időt nyerjen.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja az ismert gyerekjáték (*cache-cache* ‘bújócska’).

CACHET [kaʃɛ] *(h fn)*

◨ **blanc comme un cachet d’aspirine** → ASPIRINE

CADAVRE [kadavʀ] *(h fn)*

■ **être un cadavre ambulant** – (Sz): personne affaiblie, pâle et maigre
□ ⟨vki⟩ **élőhalott** || ⟨vkibe⟩ **már csak hálni jár a lélek**
➤ *Je crois que mon oncle est très malade. Je l’ai vu hier, **c’est un vrai cadavre ambulant**.* | *Azt hiszem, hogy a nagybátyán nagyon beteg. Láttam tegnap, **már csak hálni jár bele a lélek**.*
♦ A rosszul kinéző, halálos beteg embert a francia szólás metaforikusan a csontvázzal azonosítja.
◊ A *már csak hálni jár a lélek vkibe* magyar szólás a primitív népek azon hiedelemvilágán alapszik, mely szerint a halott ember lelke csak nappalra hagyja el a testet, éjjelenként visszajár bele aludni (vö. *hazajáró lélek*), s eközben olykor meglátogatja még élő rokonait, ismerőseit, akiknek álmukban meg is jelenik (vö. *halottlátó*). E hiedelemnek a vogul, lapp, osztják nyelvrokonaink körében is ismert változata szerint a beteg ember lelke a betegség alatt a testen kívül tartózkodik. A törzs sámánja ilyenkor úgy akarja a beteget meggyógyítani, hogy mesterségesen előidézett önkívületi állapotban túlvilági útra indul, hogy felkutassa a kóborló beteg lelket. Amennyiben sikerrel jár, visszahozza azt, és visszateszi a beteg testébe. Ha tehát őseink úgy gondolták, hogy a beteg ember lelke egy időre kiszáll a testéből, akkor érthető, hogy az ilyen emberre azt mondták: csak hálni jár belé a lélek. Ezen ősi eredettel kapcsolatban azonban O. Nagy Gábor megjegyzi (2011: 260), hogy „bebizonyítottnak csak akkor tekinthetjük, […] ha sikerül valamelyik rokon nyelvből szólásunk megfelelőjét vagy szólásunkkal azonos szemléletből eredő más szólásokat kimutatni”.

◨ **un cadavre dans le placard** → PLACARD: *un cadavre/squelette dans le placard*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CADEAU [kado] *(h fn)*

■ **C'est pas un cadeau.** – (Szm), (biz): {se dit de qqn ou de qqch. de difficile à supporter}
□ **Nem egy könnyű eset.**
➤ *Au bureau, on m'a donné comme partenaire un individu très antipathique.* ***C'est pas un cadeau.*** | *A hivatalban nagyon antipatikus személyt kaptam partnerül.* ***Nem egy könnyű eset!***

■ **ne pas faire de cadeau** ⟨à qqn⟩ – (Sz): être dur, impitoyable {particulièrement dans les affaires ou en sport}
□ ⟨vki vkivel⟩ **keményen bánik** || ⟨vkitől⟩ **nem várható kegyelem** ⟨vkivel szemben⟩
➤ *Mon chef est aussi dur en affaires avec ses interlocuteurs qu'avec ses adversaires sur le court de tennis.* ***Il ne leur fait pas de cadeaux.*** | *A főnököm az üzletben éppoly kemény a tárgyalópartnereivel, mint a teniszpályán az ellenfeleivel.* ***Nem várható tőle kegyelem.***

CADET [kadɛ] *(h fn)*

■ **C'est le cadet de mes soucis.** – (Szm): {se dit qqch. d'absolument indifférent : Cela ne m'importe absolument pas.}
□ **Kisebb gondom is nagyobb annál.**
➤ *Que mon directeur divorce ou qu'il ne divorce pas m'est complètement indifférent.* ***C'est le cadet de mes soucis.*** | *Teljesen közömbös számomra, hogy az igazgatóm elválik-e vagy sem.* ***Kisebb gondom is nagyobb annál.***
♦ A helyzetmondat a jelentéktelen gondot, bajt metaforikusan egy család legkisebb, legfiatalabb tagjával (*le cadet*) azonosítja.

CAFÉ [kafe] *(h fn)*

■ **C'est (un peu) fort de café !** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. d'exagéré, d'invraisemblable, difficile à accepter}
□ **Ez azért (már kissé) durva/erős/túlzás!**
➤ *Le propriétaire veut augmenter mon loyer de 50%.* ***C'est un peu fort de café.*** | *A tulajdonos 50%-al fel akarja emelni a bérleti díjamat.* ***Ez már azért kissé durva!***
♦ A helyzetmondat a túlzás fogalmát az erős eszpresszóval azonosítja.
≅ *C'est la meilleure !* || *C'est la totale* !* || *C'est le bouquet* !* || *C'est le comble !* || *C'est le pompon*. [C'est le pompon de la pomponette.]* || *Ça dépasse la mesure !* || *Il faut le voir pour le croire.* || *On aura tout vu* !*

CAGE [kaʒ] *(n fn)*

◨ **tourner comme un ours en cage** → OURS

CAILLOU [kaju] *(h fn)*

◨ **ne plus avoir un poil sur le caillou** → POIL

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

CAISSE [kɛs] *(n fn)*

◨ **à fond la caisse** → FOND: *à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]*

C

■ (***F***) **avoir une caisse** – (Sz), (Sui): être ivre
□ ⟨vki⟩ **felöntött a garatra**
➤ *Quand Zoé est rentrée, elle a tout de suite vu que son mari **avait une caisse**.* | *Amikor Zoé hazaért, azonnal látta, hogy a férje **felöntött a garatra**.*
♦ Használatos a szólás *prendre une caisse* ‘felönt a garatra’ változata is.
◊ A *felönt a garatra* magyar szólás eredetét lásd: *se piquer le nez**.

CALENDES [kalãd] *(n tbsz fn)*

■ **remettre/renvoyer** ⟨qqch.⟩ **aux calendes grecques** – (Sz): renvoyer, remettre à plus tard, à une date qui ne sera jamais fixée
□ ⟨vki vmit⟩ **sohanapjára halaszt**
➤ *La direction **a** encore **remis** la question des augmentations **aux calendes grecques**.* | *A vezetés ismét **sohanapjára halasztotta** a fizetésemelés kérdését.*
♦ A római életrajzíró Suetonius *De vita Caesarum* [A caesarok élete] című művének Augustusról szóló fejezete (Augustus, 87) szerint Augustus császár kedvenc szavajárása volt, aki a nem vagy pontatlanul fizető adósokkal kapcsolatban szokta mondogatni, hogy az általuk felhalmozott adósságok a „görög calendae napján” esedékesek *(ad calendas graecas solituri)*. A kifejezés arra utal, hogy a görög naptár nem ismerte a *calendae* fogalmát, mely az ókori Rómában a hónap első napját és egyben az adósságok törlesztésének, valamint a kamat megfizetésének napját jelölte.
≅ *remettre qqch. à plus tard*

CALICE [kalis] *(h fn)*

■ **boire le calice jusqu’à la lie** – (Sz): supporter une épreuve pénible, souffrir jusqu’au bout d’un affront, d’une vexation, d’une défaite écrasante
□ ⟨vki⟩ **fenékig üríti a keserű poharat/kelyhet**
➤ *Noé a fait faillite, il n’a pas été réélu député et sa femme a demandé le divorce. **Il lui faut vraiment boire le calice jusqu’à la lie.*** | *Noé tönkrement, nem választották újra képviselőnek és a felesége is benyújtotta a válókeresetet. **Tényleg fenékig kell ürítenie a keserű poharat.***
➤ *EL : Avec sa défaite 1-3, l’OM **boit le calice jusqu’à la lie** contre la Lazio de Rome.* | *UEFA Európa-liga: 3:1-es vereségével az Olympique Marseille **fenékig üríti a keserű poharat** a római Lazio ellen.*
♦ A kifejezés forrása a Biblia (Mt 26:39). Amikor Jézus az utolsó vacsora után kiment tanítványaival az Olajfák hegyének lejtőjén található Getsemáne-kertbe, életében először azt kérte, hogy ezúttal ne csak önmagukért, hanem érte is imádkozzanak, de ők elaludtak. Kissé eltávolodva tőlük, titokzatos rettegés és halálfélelem fogta el Jézust. Megingott kezében a „keserű pohár”, azaz kérdéses-

Francia_magyar_szolastar.indb 148 2024. 08. 12. 15:57:32

sé vált előtte a keresztáldozat vállalása. A francia szólásban a nőnemű *lie* szó a pohár alján maradó seprőt jelenti. Amint a második példamondat mutatja, a szólást manapság gyakran használják egy sportbeli súlyos vereség jellemzésére is.

CALUMET [kalymɛ] *(h fn)*

■ **fumer le calumet de la paix** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se réconcilier avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **elszívja a békepipát**
➤ *Noé et Zoé, qui étaient fâchés depuis trois mois, ont fini par **fumer le calumet de la paix**.* | *Noé és Zoé, akik három hónapig össze voltak veszve, végül **elszívták egymással a békepipát**.*
♦ Utalás az észak-amerikai indián harcosok szokására, amely többek között James Fenimore Cooper vagy Karl May indiánregényeiből is jól ismert. Békekötéskor, barátságuk és jóindulatuk jeleként az indiánok – egymásnak továbbadva – egy különleges zsírkőből faragott, véséssel, festéssel, gyöngyökkel díszített hosszú szárú pipát szívtak el más indián törzsek képviselőivel vagy a fehér emberrel. A pipából a négy égtáj, valamint az ég és a föld felé fújt illatos füst a természetet, az egész emberiséget, a béke utáni vágyat jelképezte. Az ellenségeskedés lezárásának másik szimbolikus cselekedetének számított, amikor a volt ellenségek *elásták, eltemették a csatabárdot* vagy *a harci bárdot* (vö. *enterrer la hache* de guerre*).
≅ *enterrer la hache* de guerre* || *faire la paix* avec qqn* || *recoller les morceaux**

CAMBRONNE [kɑ̃bʀɔn] *(tjn)*

◨ **le mot de Cambronne** → GARDE: *La garde meurt, mais ne se rend pas.*

CAMION [kamjɔ̃] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **tombé du camion** – (Sz), (biz), (tréf): {marchandise} d'origine douteuse, probablement subtilisée avant la livraison
□ **kamionról leesett** {áru} (biz), (tréf)
➤ *Mon ami a acheté un smartphone irrésistible, soi-disant « **tombé du camion** ».* | *A barátom egy úgymond „**kamionról leesett**" ellenállhatatlan okostelefont vásárolt.*
♦ Ez a több európai nyelvben is megtalálható, bizalmas stílusértékű, tréfás szólás az utóbbi évtizedekben keletkezett és olyan kamionnal szállított árucikkekre vonatkozik, amelyeket a szállítók pénzszerzés céljából ellopnak és törvénytelenül értékesítenek.

CAMP [kɑ̃] *(h fn)*

■ **fiche(r) le camp** – (Sz), (biz):
1. s'en aller, partir
□ ⟨vki⟩ **elhúzza a csíkot** (biz) || ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)
➤ *Je n'ai trouvé de chambre pour la nuit que dans un hôtel délabré qui m'a immédiatement donné envie de **ficher le camp**.* | *Éjszakára csak egy lepusztult szállodában találtam szobát, amitől azonnal kedvem lett **elhúzni a csíkot**.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

2. ⟨Sqqch.⟩ : tomber en ruine
□ ⟨vmi⟩ **tropára megy** (biz)
➤ *Dans cette vieille maison,* ***tout fiche le camp*** *!* | *Ebben az öreg házban* ***minden tropára megy****.*

C

♦ A francia szólást ‘elmegy, távozik’ jelentésben gyakran használják felszólító módú helyzetmondatként is: *Fiche-moi le camp !* ‘Kopj le!, Húzz el!’ A *ficher* ige egyébként arról nevezetes, hogy annak rövidebb *fiche* alakváltozata a mai francia nyelv egyetlen *-e* végződésű főnévi igeneve: *Il faut le fich**e**/fich**er** dehors.* ‘Ki kell dobni.’ A régebbi nyelvállapotban egyébként nem volt ritka az ***-e*** végződésű főnévi igenév. Ennek emlékét őrzik még például a *chasse* (n fn) *à courre* ‘falkavadászat’, *courre le cerf* ‘szarvasra vadászni’ kifejezések, amelyekben a *courir* ‘futni’ ige ismerhető fel.
◊ A bizalmas stílusértékű *elhúzza a csíkot* magyar szólásmegfelelő a magasan és nagyon gyorsan közlekedő sugárhajtású repülőgépek hajtóműveiből kiáramló fehér égéstermék, az ún. kondenzcsíkok látványára utal.
◊ Az *olajra lép* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *mettre les bouts**.
◊ A *ficher le camp* második, ‘tönkremegy’ jelentését kifejező *tropára megy* magyar szólásmegfelelőben található *tropa* szó olasz eredetű jövevényszó nyelvünkben (*troppo* ‘túlságosan sok’, amely a francia *trop* ‘túl sok’ jelentésű szóból származtatható). A magyarba a kártyanyelvből kerülhetett be ‘huszonegynél több (a „huszonegyes” nevű kártyajátékban)’ jelentésben. Mai ‘tönkrement, elhasználódott’ értelme azon alapszik, hogy a „huszonegyesben” az a vesztes, akinek a kártyái huszonegynél nagyobb értékűek.
≅ **1.** *débarrasser le plancher** || *lever l’ancre** || *lever le camp* || *lever le pied (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d’escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence**

CAMPAGNE [kɑ̃paɲ] *(n fn)*

■ **battre la campagne** – (Sz):
1. parcourir la campagne
□ ⟨vki⟩ **járja a vidéket**
➤ *Noé* ***battait la campagne*** *pendant des jours pour dénicher un petit hôtel agréable.* | *Noé napokon keresztül* ***járta a vidéket****, hogy találjon egy kellemes kis szállodát.*
2. ⟨Sqqch. {esprit}⟩ : déraisonner, divaguer
□ **elborul/megbomlik** ⟨vkinek⟩ **az agya**
➤ *Depuis son accident cérébral, Noé* ***a l’esprit qui bat la campagne****.* | *Noénak az agyvérzése óta* ***megbomlott az agya****.*
♦ A francia szólás konkrét értelmében egy adott vidék véletlenszerű, keresztülkasul történő bejárását jelenti. Ezt a jelentésmozzanatot aknázza ki metaforikusan a második, átvitt jelentés, ami az agy, a gondolkodás működésének a megszokottól eltérő, nem „rendszerszerű”, ide-oda csapongó jellegére utal.
≅ **2.** *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* ||

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

battre la breloque (rég) || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond*[1] || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

CANARD [kanaʀ] *(h fn)*

◨ **Ça ne casse pas trois pattes à un canard.** → PATTE

◨ **Il fait un froid de canard.** → FROID[2]: *Il fait un froid de canard/loup.*

■ **marcher en canard** – (Sz), (biz): marcher en se dandinant
□ ⟨vki⟩ **kacsázva megy/jár**
➤ *À la fin de la journée, le serveur de la brasserie **marchait** déjà **en canard**.* | *A nap végén a söröző felszolgálója már **kacsázva járt**.*

■ **mouillé/trempé comme un canard** – (Szh): très mouillé
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint egy ázott veréb**
➤ *L'averse m'a surpris sur le chemin de retour et je n'avais pas de parapluie. **Je suis rentré mouillé comme un canard.*** | *A zápor a visszaúton kapott el és nem volt nálam esernyő. **Úgy értem haza, mint egy ázott veréb.***
♦ A szóláshasonlat alapja az, hogy a kacsa köztudottan jó viszonyban van a vízzel.
≅ *ne plus avoir un poil de sec (biz)* || *trempé comme une soupe** || *trempé jusqu'aux os**

CANOSSA [kanɔsa] *(tjn)*

■ **aller à Canossa** – (Sz), (vál): céder complètement à qqn, s'humilier devant lui
□ ⟨vki⟩ **Canossát jár** (vál)
➤ *En janvier 1077, l'empereur germanique Henri IV **est allé à Canossa pour y solliciter son pardon** du pape Grégoire VII, qui l'avait frappé d'excommunication en 1076.* | *1077 januárjában IV. Henrik német-római császár **Canossa városába ment, hogy bűnbocsánatot nyerjen** VII. Gergely pápától, aki 1076-ban kiközösítéssel sújtotta.*
➤ *Pendant longtemps entre la marque allemande Porsche et le gasoil, l'incompatibilité était radicale. Mais depuis quelques années, la Porsche Cayenne 4×4 est disponible avec un moteur diesel. En d'autres termes, le groupe Porsche **est allé à Canossa**.* | *A Porsche német autómárka és a gázolaj között sokáig radikális volt az összeférhetetlenség. Néhány éve azonban a Porsche Cayenne 4x4 már dízelmotoros változatban is kapható. Másképp mondva, a Porsche csoport **Canossát járt**.*
♦ E szólás annak a történelmi eseménynek a nyomát őrzi, amelynek során IV. Henrik császárnak, akit VII. Gergely pápa kiközösített, 1077 januárjában megalázó körülmények közt, étlen-szomjan, darócruhába öltözve, mezítláb három napig kellett vezekelnie a pápa előtt az észak-itáliai városban, Canossában. E szégyenteljes vezeklést és a kiközösítés alóli felmentés feltételeit IV. Henrik hatalmi okokból vállalta, ám a szorult helyzetében tett ígéreteket később nem tartotta meg. A kiátkozástól megszabadulva először lázadó ellenfeleit győzte le fegyveres erővel, majd a pápa ellen fordult. Száműzte VII. Gergelyt Rómából, és saját

Francia_magyar_szolastar.indb 151 2024. 08. 12. 15:57:33

hívei közül új pápát választatott. ◉ A kifejezésben található városnevet a mai magyar sajtónyelvben és az internetes oldalakon már a *Kanossza, kanossza* írásformában is olvashatjuk.

≅ *battre sa coulpe** || *faire amende* honorable* || *faire son mea-culpa* || *reconnaître ses torts* || *se couvrir la tête de cendres (vál)* || *se mordre les doigts* de qqch.*

C

CAP [kap] *(h fn)*

◨ **de pied en cap** → PIED

CAPE [kap] *(n fn)*

■ **rire sous cape** – (Sz): rire en cachette, sans le montrer et souvent malicieusement
□ ⟨vki⟩ **a markába nevet**
➤ *Noé a fait un grand éloge de son prédécesseur. Comme tout le monde savait qu'il le détestait, les collègues **riaient sous cape** en voyant cette petite comédie.* | *Noé nagyon dicsérte az elődjét. Mivel mindenki tudta, hogy gyűlöli őt, a kollégák **a markukba nevettek** e kis komédia láttán.*
♦ A *cape* régen egy ujjatlan, vállra vethető, gyakran csuklyás köpeny neve volt. A 'titokban' jelentésmozzanatot a csuklya motiválhatta.
≅ *rire dans sa barbe**

CAQUET [kakɛ] *(h fn)*

◨ (***F***) **avoir le caquet bas** (Can) → CAQUET: *rabattre/rabaisser le caquet* ⟨à qqn⟩

■ **rabattre/rabaisser le caquet** ⟨à qqn⟩ – (Sz): l'obliger à se taire, à modérer ses prétentions par une remarque qui le ridiculise
□ ⟨vki vkinek {kissé megszégyenítő módon}⟩ **a torkára fojtja/forrasztja a szót** || ⟨vki vkibe {kissé megszégyenítő módon}⟩ **belefojtja a szót**
➤ *Mon collègue est insupportable avec ses vantardises. **Rabats-lui le caquet.*** | *A kollégám elviselhetetlen a hencegésével. **Fojtsd már belé a szót!***
♦ A *caquet* szó jelentése 'kotkocsádolás', illetve átvitt értelemben 'locsogás, fecsegés'. A *rabattre* ige pedig eleinte a fecsegés befejezésére való felszólítást, leintést, majd később általában valakinek az elhallgattatását fejezte ki. ◉ A québeci francia nyelvben az *avoir le caquet bas* bizalmas kifejezést arra mondják, aki csalódottság miatt vagy rossz hír hallatán szótlanná, levertté, csüggedtté válik.
≅ *clore/clouer/fermer le bec* à qqn* || *couper la chique* à qqn* || *couper le sifflet* à qqn* || *river son clou* à qqn*

CARABINIER [karabinje] *(h fn)*

■ **arriver comme les carabiniers (d'Offenbach** [ɔfɛnbak]**)** – (Szh), (biz): arriver trop tard {lorsque tout est déjà terminé}
□ ⟨vki⟩ **lemarad, mint a borravaló** || ⟨vki⟩ **késve érkezik**
➤ *En un mois, c'était déjà le quatrième meurtre annoncé préalablement par le meurtrier. La police **est** chaque fois **arrivée comme les carabiniers d'Offenbach**.* | *Egy hónapon belül ez már a negyedik gyilkosság volt,*

Francia_magyar_szolastar.indb 152 2024. 08. 12. 15:57:33

amit a gyilkos előre bejelentett. A rendőrség pedig mindig ***lemaradt, mint a borravaló****.*

♦ A szóláshasonlat Jacques Offenbach francia zeneszerző *Les brigands* [A haramiák] című vígoperájából származik (1869), amelyben a karabélyosok ezt éneklik (I, 11): « Nous sommes les carabiniers, / La sécurité des foyers ; / Mais, par un malheureux hasard, / Au secours des particuliers / Nous arrivons toujours trop tard » [Mi vagyunk a karabélyosok, / Kik őrzik otthonotok; Ám minő szerencsétlen okok, / Mikor az emberek segítségül hívnak bennünk / Folyton túl késve érkezünk]. Ezeknek a zsandároknak elég rossz hírneve lehetett, hogy Henri Meilhac és Ludovic Halévy librettójában megörökítse őket. Állítólag csizmáikkal akkora zajt ütöttek az útburkolaton, hogy a gonosztevők már messziről meghallották őket és így bőven volt idejük a menekülésre, a zsandárok meg hoppon maradtak.

≅ *arriver après la bataille** || *arriver comme figues après Pâques (Bel)*

CARACTÈRE [karaktɛr] *(h fn)*

■ **avoir un caractère de chien/cochon** – (Sz), (biz): avoir un très mauvais caractère

□ ⟨vkinek⟩ **kutya rossz természete van**

➤ *Zoé est toujours hargneuse, jamais contente.* ***Elle a un caractère de chien.*** | *Zoé állandóan zsémbes, sohasem elégedett.* ***Kutya rossz természete van.***

≅ *avoir un sale caractère* || *ne pas être commode* || *ne pas être facile à vivre*

CARAFE [karaf] *(n fn)*

■ **laisser** ⟨qqn⟩ **en carafe** – (Sz), (biz): abandonner qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **faképnél hagy**

➤ *Mes amis sont partis sans moi,* ***ils m'ont*** *tout simplement* ***laissé en carafe****.* | *A barátaim nélkülem mentek el. Egyszerűen* ***faképnél hagytak****.*

♦ A szólás eredete homályos. A sikertelenség, kudarc jelentéstartalom kifejezésére a francia vízzel kapcsolatos szólásokat is használ: *tomber à l'eau, tomber dans le lac*. A vizeskancsó (*la carafe*) ezt a jelentéssíkot aknázhatja ki.

◊ A magyar szólásmegfelelőben szereplő *fakép* szó a régi magyar nyelvben sem volt túl gyakori és 'faszobor, fabálvány' jelentésben használták. Ezt mutatja Pesti Gábor 1536-ban megjelent Ezópus-fordítása, amelynek *Az emberről és a fa képről* című 146. fabulájában ez olvasható: „Egy néminemi embernek vala házába egy *fa képe*, mellyet isten gyanánt imád vala, és könyereg vala neki, hogy valami jót tenne vele". A XVIII. századi jezsuita szerzetes, író, költő, műfordító Faludi Ferenc *Útravaló* című tréfás versében már más kontextusban találkozhatunk ugyanezzel a szóval: „Ne marasszuk, elmehet, / A mint tetszik, úgy vehet / A faképtől vég búcsút; / Előtte az országút!" Itt a *fakép* már nem akármilyen faszobrot, fabálványt jelentett, hanem olyasvalamit, amitől a házból kifelé jövet el szoktak búcsúzni. Ez pedig a *kapufélfa*, a *kapubálvány* lehetett, amelyből egyes vidékeken, főként Erdélyben, még ma is találunk különlegesen megfaragott, emberre, bálványra emlékeztetőt. Ezek a *kapubálványok*, *faképek* az ősi hitvilág emlékeiként régen a házat és annak lakóit védelmező szellemeket ábrázolták.

Francia_magyar_szolastar.indb 153 2024. 08. 12. 15:57:33

Néprajzi adatok szerint Hódmezővásárhely környékén még a XIX. század első évtizedeiben jellemző szokás volt, hogy a hosszú útra induló – pl. katonának bevonuló – emberek elmenőben megsimogatták, esetleg meg is csókolták a kapufélfát. Gömörben pedig, amikor a koporsót kivitték a házból a temetésre, néhány percre megálltak, hogy a halott elbúcsúzhasson a kapufélfától, a házától. De vajon miként válhatott a szó nélkül való távozás, a hűtlen elhagyás szimbólumává az a cselekedet, hogy otthagyjuk a kapufélfát, a faképet? Két körülmény is közrejátszhatott ebben. Az egyik az, hogy vidéken a háziak egészen a kapuig szokták kísérni a vendéget, s búcsúzásképpen még ott is elbeszélgettek egy kicsit. Ha azonban a látogató sietett, esetleg nem volt kedve tovább tereferélni, hirtelen elment, és a kapufélfánál, a faképnél hagyta a még beszélgetni vágyó háziakat. Ez magyarázza azt, hogy a szólás régibb változataiban még szerepelt a határozott névelő. A másik körülmény az lehetett, hogy régen faluhelyen a lányok esténként a kapuban szoktak várni kedvesükre. Ha a legény hűtlen lett, és nem ment el a találkozóra, akkor konkrét értelemben is a kapufánál, a faképnél hagyta a rá váró lányt. Ebből alakult ki a kifejezés mai, átvitt jelentése. A 'versenyben hirtelen messze megelőz vkit' jelentésbővülés pedig a legutóbbi évek nyelvfejlődésének eredménye: „*Faképnél hagyták ellenfeleiket* a Liu fivérek. Liu Shaolin Sándor és Liu Shaoang is futamgyőztesként jutott be a negyeddöntőbe 500 méteren" – olvashattuk egyik napilapunk 2018. február 20-i számának a pjongcsangi téli olimpiáról szóló tudósításban. Ebben a jelentésben francia megfelelője a *gagner/prendre qqn de vitesse* lehet.

≅ *laisser qqn en plan** || *laisser qqn en rade (biz)*

■ **rester en carafe** – (Sz), (biz):

1. ne pouvoir achever ce qu'on a commencé à dire

□ ⟨vki⟩ **belesül a mondandójába**

➤ *L'acteur **est resté en carafe** au milieu de sa tirade.* | *A színész **belesült** a monológjába.*

2. être abandonné, oublié, laissé de côté

□ ⟨vki⟩ **magára marad**

➤ *Le discours du capitaine de l'équipe fatiguait ses coéquipiers. Ils sont tous partis et **il est resté en carafe**.* | *A csapatkapitány beszéde untatta a csapattársait. Mind elmentek, ő meg **magára maradt**.*

♦ A francia szólásmegfelelő szemléleti alapja a kancsó kiöntője, szája. Régen arra a szónokra vagy színészre mondták, akinek emlékezetkiesése volt, és a kancsó széles kiöntőjéhez hasonlító tátott szájjal maradt a közönsége előtt. A kifejezést később a pilóták vették át az első világháború alatt. Ők akkor használták, amikor a repülőgépük motorja repülés közben leállt és nem volt más választásuk, mint ejtőernyővel kiugrani, hogy megmentsék az életüket. A szólás aztán fokozatosan elterjedt, és ma már számos kellemetlen helyzetre használják.

≅ *rester en plan**

CARÊME [karɛm] *(h fn)*

◨ **une face de carême** → FACE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CAROTTE [kaʀɔt] *(n fn)*

■ **la carotte et/ou le bâton** – (Sz): l'incitation et la menace
□ **a mézesmadzag és a furkósbot**
➤ *Si son fils a une bonne note à l'école, Noé lui donne de l'argent. S'il a une mauvaise note, il le punit. Sa méthode,* ***c'est la carotte et le bâton.*** | *Ha a fia jó jegyet kap az iskolában, Noé pénzt ad neki. Ha rossz jegyet kap, megbünteti. A módszere* ***a mézesmadzag és a furkósbot.***
♦ Utalás a szamarak viselkedésére, akiket – ha megmakacsolják magukat – vagy sárgarépával vagy botütéssel lehet jobb belátásra bírni.

■ **Les carottes sont cuites.** – (Szm), (biz): {se dit d'une situation où tout est terminé, tout est perdu, on ne peut plus rien changer}
□ **Vége a dalnak. || Elment a hajó.** (biz) || **Mindennek vége.**
➤ *Sa femme l'a quitté, la banque lui refuse un prêt et par-dessus le marché il vient d'être licencié.* ***Pour lui, les carottes sont cuites.*** | *Felesége elhagyta, a bank nem hajlandó neki kölcsönt adni és ráadásul még most bocsátották el.* ***Számára mindennek vége.***
♦ A XVII. században, amikor e francia szólás megszületett, a szegény emberek csak főtt répát fogyasztottak köretként a leölt, tehát „halott" állatok húsa mellé. A feltételezések szerint a halál motívuma szolgálhatott alapul a 'reménytelenség, lemondás' jelentés kialakulásához.
≅ *C'est la fin[1] de tout ! [C'est la fin des haricots !]*

CARPE [kaʀp] *(n fn)*

■ **bâiller comme une carpe** – (Szh): bâiller en ouvrant largement la bouche
□ ⟨vki⟩ **nagyokat ásít**
➤ *La conférence était si ennuyeuse que les auditeurs* ***bâillaient comme des carpes****.* | *A konferencia olyan unalmas volt, hogy a hallgatóság* ***nagyokat ásított****.*
♦ A hasonlat alapja az a hétköznapi megfigyelés lehet, hogy a ponty (*la carpe*) gyakran dugja ki a fejét a vízből és nagyra tátja a száját.
≅ *bâiller à s'en décrocher la mâchoire** || *bâiller comme une huître*

■ **muet comme une carpe** – (Szh): muet, silencieux {se dit de qqn qui ne dit pas un mot}
□ ⟨vki⟩ **néma, mint a (sült) hal**
➤ *Noé était si nerveux pendant la cérémonie de mariage qu'au moment où il aurait dû dire oui,* ***il est resté muet comme une carpe****.* | *Noé olyan ideges volt a házasságkötési ceremónia alatt, hogy amikor igent kellett volna mondania,* ***néma maradt, mint a sült hal****.*
♦ Furcsa, hogy a francia hasonlat épp egy halfajtát, a pontyot használja a némaság kifejezésére és nem a halat, mint nemfogalmat, noha a magyarhoz hasonlóan Rabelais idejében, a XVI. században még a franciában is létezett a *muet comme un poisson* kifejezés.
≅ *muet/silencieux comme une tombe**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

CARPETTE [kaʀpɛt] *(n fn)*

■ **s'aplatir comme une carpette** ⟨devant qqn⟩ – (Szh): être à ses pieds, le flatter bassement

□ ⟨vki vki előtt⟩ **hasra esik/vágódik [hasra vágja magát] [hason csúszik]**

➤ *Cet employé n'a aucune dignité. Il est toujours prêt à **s'aplatir comme une carpette** devant ses supérieurs.* | *Ebben az alkalmazottban nincs semmi méltóság. Mindig kész **hasra vágni magát** a felettesei előtt.*

♦ A hajbókolást, talpnyalást kifejező francia hasonlat szemléleti alapja a vékony kis szőnyeg (*la carpette*). A hajbókoló személy mélyen, szinte már a földig hajol, vagyis egy szintre kerülve a szőnyeggel „hason csúszik" valaki előtt.

≅ *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire des ronds de jambe devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn*

CARRÉ [kaʀe] *(h fn)*

◨ **faire/mettre la tête au carré** ⟨à qqn⟩ → TÊTE

CARREAU [kaʀo] *(h fn)*

■ **rester sur le carreau** – (Sz):

1. être tué ou gravement blessé

□ ⟨vki {harcban, küzdelemben}⟩ **otthagyja a fogát**

➤ *Les soldats sains et légèrement blessés ont pris la fuite, quelques douzaines de cadavres seulement **sont restés sur le carreau** au champ de bataille.* | *Az egészséges és a könnyebben sérült katonák elmenekültek, csak néhány tucat halott **hagyta ott a fogát** a csatatéren.*

2. être hors course, ne plus être important, ne plus compter

□ ⟨vki⟩ **hoppon marad** || ⟨vki⟩ **padlóra kerül** (biz)

➤ *Tous ses collègues ont eu une promotion mais Noé **est resté sur le carreau**.* | *Minden kollégáját előléptették, de Noé **hoppon maradt**.*

➤ *Suite au plan social, 100 salariés sur 300 de l'entreprise pourront se recaser. Pour les 200 restants, ça s'annonce plus compliqué. Il y en aura un certain nombre d'entre eux qui **resteront sur le carreau.*** | *A leépítés következtében a vállalat 300 dolgozójából 100 fő tud majd új munkahelyet találni. A többi 200 számára ez előreláthatólag bonyolultabbnak ígérkezik. Lesznek közöttük olyanok, akik **padlóra fognak kerülni.***

♦ A már a középkorban használatos francia kifejezés eredete eredete a XVI. században Franciaországban igen népszerű, a tenisz ősének tekintett *jeu de paume* nevű játékból jön. Az akkori teniszpálya négyszögletes (*carreau*) és téglalap alakú elemekre volt felosztva (a *carreau* később magát a játékteret is jelentette). A játékszabályok szerint, ha egy játékos elesett és fekve maradt a játéktéren

Francia_magyar_szolastar.indb 156 2024. 08. 12. 15:57:33

(*rester à carreau*), amikor vissza akart ütni egy labdát, elvesztette a pontot és vele együtt a mérkőzést. Ebből az eleinte csak a vereséget jelentő alakból alakulhatott ki a ‘csatában, küzdőtéren elesik, meghal’ jelentés, ami később jelentésbővüléssel alapul szolgált a mai szelídebb ‘kimarad vmiből, nem jut neki belőle, reménye nem teljesedik’ jelentéshez.

◊ Az *otthagyja a fogát* magyar szólásmegfelelő a XVI–XVII. században még nem a halált jelentette, hanem az akkori kínzó-, illetve büntetőmódok emlékét őrizve a ‘rajta veszt vmin, pórul jár’ jelentésben volt használatos. Akkoriban szokásban volt ugyanis a kínvallatásban vagy a váltságdíj sürgetése céljából az ép fogak kitörése, kihúzása is. Balassi Bálint 1588. szeptember 29-én kelt levelében például azt írta unokabátyjának, Balassi Andrásnak, hogy a szabadon bocsátott Hasszán aga helyett a fogságban hagyott török katonákat foghúzással kínoztassa meg: „felette igen kérem Kegyelmedet […], hogy azoknak az kik Hasszán agáért kezesek, alól *az harmadik zápfogokot vonassa ki* Kegyelmed és mindeniknek 75. az farán ütessen el Kegyelmed három újjnyi temérdek pálcával [= vastag bottal], de az talpokat ne bántsák.” Hasonlóra a törököknél is akadt példa, erre utal a budai basák magyar nyelvű levelezésének 439. levelében található, 1589. október 13-án kelt részlet: „…ha kegnek [kegyelmednek] rabiay [rabjai] mentenek el, hezom [hiszem] voltanak kezesók [kezesek] erótte [érette], tudom kiky fólet [fülét], orrat [orrát], vyat [ujját], fogat [fogát] kótótte [kötötte = kötelezte el] eróttók [érettük].” A XVIII. század végén már feledésbe merült ez a kínzásmód, s ekkor már a fogak otthagyását úgy értelmezték, hogy azok a harcban elesett holttesttel maradnak ott, tehát a ‘meghal, odavész’ lett a szólás ma is ismert jelentése.

◊ A *padlóra kerül* magyar szólásmegfelelő sportnyelvi eredetű. Arra utal, amikor a versenyző a birkózásban leviszi a szőnyegre ellenfelét vagy az ökölvívásban valakire olyan kemény ütés mér, hogy az elterül a ring padlóján, a bíró pedig rászámol.

≅ **2.** *être laissé pour compte*

■ **se tenir à carreau** – (Sz): être vigilant, éviter de commettre la moindre faute

□ ⟨vki⟩ **résen áll/van**

➤ *Il y beaucoup de radars sur cette portion d’autoroute.* ***Il vaut mieux se tenir à carreau.*** | *Sok radar van az autópálya ezen szakaszán.* ***Jobb résen lenni.***

♦ A *se tenir à carreau* francia szólásmegfelelő eredete bizonytalan. ◉ Egyesek szerint egy kártyajátékból származik. Alapja a következő rímelő mondás: « qui se garde à carreau n’est jamais capot », azaz, ‘akinek kárója van, az soha nem marad maccsban, vagyis nem szenved vereséget úgy, hogy nem képes egyetlen ütést sem csinálni’. ◉ Mások a középkori háborúskodásban látják a magyarázatot. A középkorban a katonák olyan nyílpuskákat használtak, amelyek rövid nyilakat, úgynevezett *carreau*-kat lőttek ki. A kifejezés tehát onnan eredhet, hogy az íjász a nyílpuskája mögött résen, lesben állt, hogy aztán nyílvesszőit az ellenségre kilőhesse. ◉ Megint mások a francia forradalom idején 1793-ban Danton által felállított új, Forradalmi Bíróságnak (*Tribunal révolutionnaire*) nevezett

Francia_magyar_szolastar.indb 157 2024. 08. 12. 15:57:33

különleges büntetőbíróság működésére vezetik vissza a kifejezést. E bíróság munkáját a nyilvánosság egy erre a célra fenntartott, padlócsempével (*carreau*) burkolt területen követhette, közbeszólási joga azonban nem volt, a csempézett padlón állva csendben figyelhette az eseményeket. Ezt fejezhette ki a *se tenir à carreau* szólás. ◉ Felmerült az a hipotézis is, hogy a kifejezés a XIX. századi rendőrségi szlengből származik abban az értelemben, hogy egy bűnöző az otthonában rejtőzködik (a szlenges *carrée* 'szoba, hálószoba' jelentésű főnévből képzett *carreau* 'otthon' szó nyomán). Ezt a feltételezést erősíti a *se carrer* szlenges ige 'menekülve menedéket keres' jelentése, ami megtalálható a *TLFi* nagyszótár *carrer* szócikke B.2. jelentésblokkjában: „*Emploi pronom. Se carrer, se carrer à toutes pompes*. Se mettre à l'abri en s'enfuyant. *Il a fallu qu'on se carre en trombe* (Céline, *Mort à crédit*,1936, p. 530)."

◊ A *résen áll/van* magyar szólás eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.

≅ *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être sur les dents** *(3.)* || *être [se tenir] sur ses gardes** || *être toujours sur la brèche** *(1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs** *(2.)* || *veiller au grain²**

CARROSSE [karɔs] *(h fn)*

◨ **être la cinquième roue du carrosse** → ROUE: *être la cinquième roue du carrosse [de la charrette]*

CARTE [kart] *(n fn)*

■ **abattre/montrer ses cartes** – (Sz): dévoiler ses intentions

□ ⟨vki⟩ **fölfedi/kiteríti a kártyáit** || ⟨vki⟩ **fölfedi/kiteríti a lapjait**

➤ *Mon propriétaire a commencé à me parler de l'inflation. Puis **il a abattu ses cartes** : j'acceptais une augmentation de loyer ou je quittais son appartement.* | *A lakástulajdonosom elkezdett az inflációról beszélni, majd **fölfedte a kártyáit**: vagy elfogadom a lakbéremelést vagy kiköltözök.*

♦ A kifejezés, akárcsak a következő, a kártyajátékból jön. A szólás ellentétpárja is gyakori: *cacher ses cartes* 'nem fedi föl a lapjait, eltitkolja szándékát'.

≅ *abattre/découvrir son jeu* || *annoncer la couleur** || *jouer cartes** *sur table*

■ **connaître le dessous des cartes** – (Sz): connaître ce qu'on s'efforce de garder secret

□ ⟨vki⟩ **tudja, mi folyik/zajlik a háttérben**

➤ *Tu crois bien connaître la situation, mais en fait **tu ne connais pas le dessous des cartes**.* | *Azt hiszed, hogy jól ismered a helyzetet, de valójában **nem tudod, hogy mi zajlik a háttérben**.*

♦ A *dessous des cartes* szókapcsolat a lefordított kártyalapokra utal.

■ **donner/laisser carte blanche** ⟨à qqn⟩ – (Sz): laisser à qqn toute liberté pour entreprendre ou choisir qqch.

□ ⟨vki vkinek⟩ **szabad kezet ad/enged** || ⟨vki vkinek⟩ **biankó csekket ad**

➤ *Mon ami veut refaire son appartement. Il n'a pas le temps de s'en occuper. **Il donne carte blanche** au décorateur.* | *A barátom fel akarja újítani a lakását. Nincs ideje arra, hogy foglalkozzon vele. **Szabad kezet ad** a lakberendezőnek.*

Francia_magyar_szolastar.indb 158 2024. 08. 12. 15:57:34

♦ A szólásban a *carte blanche* szókapcsolat ‘fehér vagyis biankó, szabadon felhasználható papírlap’ jelentésben szerepel. A főnév, akárcsak a *donner pleins pouvoirs à qqn* rokonértelmű szólásban, kissé régies módon névelő nélkül jelenik meg. Előfordul az *avoir carte blanche* ‘szabad kezet kap’ alakban is.

≅ *laisser le champ* libre à qqn* || *donner le feu* vert à qqn* || *donner pleins pouvoirs à qqn*

■ **faire chauffer sa carte de crédit** – (Sz), (biz): s’en servir de manière intensive, dépenser beaucoup

□ ⟨vki⟩ **lemeríti a hitelkártyáját**

➤ *Pendant les vacances, on m’a volé mes documents et mes cartes bancaires. Quelqu’un les a retrouvés et* ***a fait chauffer ma carte de crédit****. Je suis devenu insolvable.* | *A nyaralásom alatt ellopták a papírjaimat és a bankkártyáimat. Valaki megtalálta azokat és* ***lemerítette a hitelkártyámat****. Fizetésképtelen lettem.*

♦ A szólás az elmúlt évek képződménye és arra az egyre inkább terjedő kártyás fizetési módra utal, amikor oly gyakran nyúlunk a bankkártyánkhoz pénzfelvételre, számla kiegyenlítésére, hogy az már szinte „füstöl, felmelegszik” (*chauffer*) a sok használattól.

≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *jeter l’argent* par les fenêtres* || *mener grand train²** || *mener la vie* à grandes guides* || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

■ **jouer cartes sur table** – (Sz): agir franchement, loyalement, s’expliquer ouvertement sans rien cacher

□ ⟨vki⟩ **nyílt kártyákkal játszik** || ⟨vki⟩ **nyílt lapokkal játszik**

➤ *Mon supérieur a été très honnête quand on a discuté de mon avenir.* ***Il a joué cartes sur table avec moi.*** | *A felettesem nagyon becsületes volt, amikor a jövőmről beszéltünk.* ***Nyílt lapokkal játszott velem.***

♦ A kifejezés mindkét nyelvben a kártyajátékból jön. A magyarba német közvetítéssel kerülhetett be (vö. *mit offenen Karten spielen*).

≅ *abattre/montrer ses cartes** || *abattre/montrer son jeu* || *annoncer la couleur**

■ **jouer sa dernière carte** – (Sz): tenter sa dernière chance, mettre son espoir dans un suprême effort

□ ⟨vki⟩ **kijátssza az utolsó kártyáját/ütőkártyáját** || ⟨vki⟩ **kijátssza az utolsó lapját**

➤ *Les tribunaux français lui ont donné tort. Noé est prêt à* ***jouer sa dernière carte****. Il s’adresse à la Cour européenne des droits de l’homme.* | *A francia bíróságok nem neki adtak igazat. Noé kész* ***kijátszani az utolsó kártyáját****. Az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordul.*

♦ A kifejezés a kártyajátékból jön.

≅ *brûler ses dernières cartouches* || *jouer son va-tout* || *jouer à quitte ou double*

◨ **laisser carte blanche** ⟨à qqn⟩ → CARTE: *donner/laisser carte blanche* ⟨à qqn⟩

◨ **montrer ses cartes** → CARTE: *abattre/montrer ses cartes*

Francia_magyar_szolastar.indb 159 2024. 08. 12. 15:57:34

CARTON [kaʀtõ] *(h fn)*

◨ **faire un carton** → FOUR: *faire un four (noir)*

CASAQUE [kazak] *(n fn)*

C

■ **tourner casaque** – (Sz): changer d'opinion, de parti, généralement par opportunisme
□ ⟨vki⟩ **köpönyeget fordít [fordít egyet a köpönyegén]**
➤ *Je croyais que Noé allait me soutenir mais **il a tourné casaque** et a voté contre moi.* | *Azt hittem, hogy Noé támogatni fog, de **fordított egyet a köpönyegén** és ellenem szavazott.*
♦ A *casaque* a XVII. században használt köpönyegszerű katonai egyenruhát jelentett. A szólás azokra a katonákra utalt, akik árulásból vagy gyávaságból, az ellenség elől megfutamodva köpönyeget váltottak és átálltak az ellenséghez.
◊ A magyar szólásmegfelelő feltehetően a német *den Mantel nach dem Winde kehren/hängen* mintájára került be nyelvünkbe valamikor a reformáció korában. Elterjedését később a kuruc–labanc korszak sűrűn változó politikai fordulatai is elősegíthették. A kifejezés mögött húzódó szemlélet megértéséhez tudni kell, hogy a régi idők köpönyege egy egyszerű négyszögletes posztódarab volt, amelyet úgy viseltek az egyik vállon, hogy a felső két csücskét csat vagy kapocs tartotta össze a másik váll felett, és amelyet így a szél járásától függően könnyen lehetett ide-oda fordítani, forgatni, hogy oltalmul szolgáljon viselőjének. A szólásból rövidültek a *köpönyegforgató*, *köpönyegforgatás* szavaink is.
≅ *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise** || *changer son fusil* d'épaule* || *changer/virer de bord** || *être une vraie girouette* || *retourner sa veste**

CASE [kaz] *(n fn)*

■ **avoir une case vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]** – (Sz), (biz): être un peu fou
□ ⟨vkinek⟩ **hiányzik egy kereke [nincs ki mind a négy kereke]**
➤ *Tu ne trouves pas que Noé est bizarre ? J'ai l'impression qu'**il a une case en moins**.* | *Nem találod úgy, hogy Noé egy kicsit furcsa? Az a benyomásom, hogy **hiányzik egy kereke**.*
♦ A szólásban szereplő *case* szó az agykamrákra, pontosabban azok valamelyikének hiányára utalhat.
≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord** || *travailler du chapeau**

CASQUETTE [kaskɛt] *(n fn)*

■ **avoir plusieurs casquettes** – (Sz): avoir plusieurs fonctions importantes, dans différents domaines ou différentes entreprises
□ ⟨vki⟩ **több fontos funkciót tölt be**

Francia_magyar_szolastar.indb 160 2024. 08. 12. 15:57:34

➤ *Le directeur de collection de la maison d'édition enseigne aussi à l'université et préside encore un club sportif.* ***Il a plusieurs casquettes.*** | *A kiadó sorozatszerkesztője az egyetemen is tanít és még egy sportklub vezetője is.* ***Több fontos funkciót tölt be.***

♦ A szólásban szereplő *casquette* szó a különböző katonai, rendőri szervezetek egyenruháihoz tartozó sapkaformákra utal. A kifejezés a *porter une double casquette* 'két fontos funkciót tölt be' alakban is használatos. ◉ Egy másik fejfödővel, a *bonnet* 'sapka' szóval is létezik a fenti szólás jelentéséhez közel álló kifejezés arra, hogy valaki egymaga, saját felelősségére, saját szakállára cselekszik: *prendre qqch. sous son bonnet*.

CASSANDRE [kasɑ̃dʀ] *(tjn)*

■ **jouer les Cassandre** – (Sz), (vál): faire des prévisions dramatiques ou risquer de ne pas être cru

□ ⟨vki⟩ **Kasszandra-jóslatot mond** (vál) || ⟨vki⟩ **falra festi az ördögöt**

➤ *La situation économique n'est pas du tout si grave.* ***Arrête de toujours jouer les Cassandre.*** | *A gazdasági helyzet egyáltalán nem olyan rossz.* ***Hagyd már ezeket a Kasszandra-jóslatokat! [Ne fesd már mindig az ördögöt a falra!]***

♦ Kasszandra (latinosan: Cassandra) Priamosz trójai király leánya, Hektór és Parisz húga. Szépsége olyan ragyogó volt, hogy fénye elérte az Olimposzt is. Így történt, hogy Apollón (Apollo) isten beleszeretett, és a jövőbelátás, a jóslás képességével ajándékozta meg. Mivel azonban Kasszandra elutasította Apollón szerelmét, a feldühített isten azzal büntette, hogy jóslatainak – noha azok később rendre beteljesedtek – soha ne higgyen senki, és emiatt szenvedjen egész életében. És valóban így történt. A szép hercegnő mindent előre meglátott, mégsem adott neki hitelt senki. A trójai háborúban sokszor tudtak volna szavai segíteni hazájának, de sosem hallgattak rájuk. Így a háború végén, amikor az ajándék falovat (vö. *trójai faló* 'cheval de Troie') begördítették Trója falai mögé, ő azt tanácsolta, hogy égessék el azt, mert pusztulást hoz a városra. Kinevették, bolondnak nevezték, és ünnepelték a győzelmet. Azon az éjszakán Tróját feldúlták az akháj seregek. Kasszandra Athéné szentélyébe menekült, de Aiasz megtalálta, és megerőszakolta. Ezután a sereg vezérének, Agamemnónnak adta át a leányt hadizsákmányként. A nagy király hazavitte magával Kasszandrát, aki a hajóúton többször is próbálta figyelmeztetni urát, hogy otthonában meg fogják gyilkolni, mégsem hitt neki senki. Így aztán, miután kikötött a hajó Mükénében, és Agamemnón a palotába érkezett, Klütaimnésztra és Aigiszthosz meggyilkolták a nagy királyt és vele együtt Kasszandrát is. ◉ Kasszandra történetének ismert feldolgozásai Jean de la Fontaine *L'Hirodelle et les petits oiseaux* [A fecske és a kismadarak] című meséje (I, 8), Friedrich Schiller *Kassandra* [Kasszandra] című balladája és Hector Berlioz *Les Troyens* [A trójaiak] című operája (1863). ◉ Egyes szótárak (pl. Larousse) szerint a szólásban a *les Cassandre* alak mellett a kisbetűs *les cassandres* változat is elfogadható.

◊ A *falra festi az ördögöt* magyar szólás eredetét lásd: *peindre le diable* sur la muraille*.

Francia_magyar_szolastar.indb 161 2024. 08. 12. 15:57:34

CASSER [kase] *(tn i)*

◨ **Ça passe ou ça casse.** → PASSER

CASSEROLE [kasʀɔl] *(n fn)*

C

■ **traîner une casserole** – (Sz): traîner une affaire compromettante
□ ⟨vkinek⟩ **gyanús/piszkos ügy(let)ei vannak**
➤ *Ce député ne sera certainement pas réélu.* ***Il traîne trop de casseroles.*** | *Ezt a képviselőt biztosan nem választják újra.* ***Tele van gyanús ügyekel.***
♦ A kifejezés abból a mindennapos megfigyelésből származik, hogy a rosszcsont gyerekek gonosz játékból fém vagy alumínium lábast, serpenyőt (*casserole*) kötnek egy kutya farkára, aki persze megijedve az edények által okozott zörgéstől és szabadulni akarván azoktól, elkezd összevissza futkozni. A zörgő, zavaró serpenyő azután metaforikusan az olyan gyanús, kompromittáló ügy szimbólumává vált, amibe valaki belekeveredett, amiről nem szívesen beszél, és ami adott pillanatban könnyen felhasználható ellene. Amint azt a példamondat is mutatja, a szólás manapság elsősorban politikai kontextusban használatos.

CATHERINE [katʀin] *(tjn)*

■ **coiffer sainte Catherine** – (Sz), (elav), (biz): pour une femme, atteindre l'âge de vingt-cinq ans sans être mariée
□ ⟨vki⟩ **pártában marad || még nem kötötték be** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ *Quand elle avait vingt-cinq ans, ma grand-mère avait peur de* ***coiffer sainte Catherine****. Heureusement, elle a rencontré mon grand-père.* | *A nagymamám félt attól, hogy huszonöt évesen* ***pártában marad****. Szerencsére találkozott nagyapámmal.*
♦ A francia folklórból eredő szólás. Szent Katalin napján (november 25) a szűz lányok, akiknek védőszentje volt, szobrát szokás szerint feldíszítették (főkötőt – *une coiffe* – adtak rá). Akik még huszonöt éves koruk, vagyis a férjhezmenetel akkoriban elfogadott életkora után is részt vettek e szertartáson, vénlányoknak számítottak. Őket a *catherinettes* névvel illették.
◊ A *pártában marad* magyar szólás nem utal semmilyen életkori megkötésre. A *párta* régi magyar viselet volt, amelyet a hajadon lányok korona vagy félhold alakú fejékként hordtak a lakodalomig a szüzesség jelképeként. A szólást arra a vénlányra mondták, akinek nem jutott férj, és így nem volt módjában, hogy a pártát letegye.
◊ A *bekötik vkinek a fejét* szólás szemléleti alapja az, hogy a régi, hagyományos falusi kultúrában csak az asszonyok hordtak kendőt, a lányok hajadonfővel jártak (innen származik egyébként a *hajadon* szó 'lány' jelentése is). A lakodalmi szertartás, az ún. kontyolás fontos és meghatározott rend szerint történő része volt, amikor – általában éjféltájt – a kontyoló asszonyok a menyasszonyt kivezették a lakodalmas nép közül, levették a koszorút vagy a pártát a fejéről, kibontották a haját, felkontyolták, majd bekötötték a fejét, rendszerint a vőlegénytől kapott kendővel. Ettől kezdve csak kendőben mehetett ki az utcára, s nagyobbrészt otthon is kendőt hordott. Vidékenként változóan általában már a kendő

Francia_magyar_szolastar.indb 162 2024. 08. 12. 15:57:34

színéről, mintájáról is lehetett látni, hogy a fiatalasszony még gyermektelen, vagy már nem.
≅ *rester vieille fille*

CATHOLIQUE [katɔlik] *(mn)*

■ **Ce n'est pas (très) catholique.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui n'est pas très net, qui est douteux, bizarre}
□ **Ez nem kóser.** (biz) || **Van valami gyanús a dologban.**
➤ *Zoé a reçu une lettre qui lui promet que, si elle la recopie et l'envoie à dix personnes, elle aura chance et bonheur. Mais elle est méfiante,* ***ce n'est pas très catholique*** *pour elle.* | *Zoé kapott egy levelet, ami azt ígéri, hogy ha azt lemásolja és elküldi tíz embernek, szerencse és boldogság vár rá. De bizalmatlan,* ***ez nem kóser neki [van valami gyanús a dologban számára]****.*
♦ A helyzetmondat szemléleti háttere a morális értékeket, a jó minőséget a katolikus hittel azonosítja. Ez is azt mutatja, hogy a katolikus vallás – a kereszténység más irányzataihoz képest – egykor jelentős szerepet töltött be a francia kultúrában. A kifejezés tagadó alakban rögzült és kizárólag az ebből fakadó negatív jelentésben használatos.
◊ Az *Ez nem kóser* magyar szólásban szereplő *kóser* jiddis eredetű szó, eredeti jelentése: 'a zsidó vallási szabályoknak megfelelően elkészített, tiszta, fogyasztható élelmiszer, ital'.
≅ *C'est pas net. (biz)* || *C'est sujet à caution.* || *C'est une affaire louche.* || *C'est une usine* à gaz.* || *Ce n'est pas (très) orthodoxe.*

CAUSE [koz] *(n fn)*

◨ **prendre fait et cause** ⟨pour qqn⟩ → FAIT

CAUTÈRE [kɔtɛʀ; kotɛʀ] *(h fn)*

◨ **C'est comme un cautère sur une jambe de bois.** → JAMBE: *C'est un cautère/emplâtre sur une jambe de bois.*

CAVALIER [kavalje] *(h fn)*

■ **faire cavalier seul** – (Sz): agir seul, isolément, par ses propres moyens
□ ⟨vki⟩ **a maga útján jár [útját járja]** || ⟨vki⟩ **külön utakon jár** || ⟨vki⟩ **magányos farkasként cselekszik**
➤ *Noé déteste travailler en équipe,* ***il préfère faire cavalier seul****.* | *Noé gyűlöl csapatban dolgozni,* ***inkább a maga útján jár [inkább magányos farkasként cselekszik]****.*
♦ A *cavalier seul* a XIX. században divatos francia négyes tánc (*le quadrille*) egyik figurája volt, amikor a férfiak, a lovagok, a gavallérok (*cavalier*) – partnerük kezét elengedve – egyedül táncoltak.
◊ A magyar szólásmegfelelők mindennapos megfigyelésen alapuló képeket használnak.
≅ *agir en isolé*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

CEINTURE [sɛ̃tyʀ] *(n fn)*

■ **frapper** ⟨qqn⟩ **au-dessous de la ceinture** – (Sz): donner un coup bas, un coup déloyal à qqn

□ ⟨vki vkire⟩ **övön aluli ütést mér**

➤ *Noé s'est servi des confidences que lui avait faites Max pour le discréditer auprès de ses collègues. Il faut se méfier de Noé car il a l'habitude de **frapper** ses concurrents **au-dessous de la ceinture**.* | *Noé felhasználta azokat a bizalmas információkat, amiket Max közölt vele, hogy azokkal járassa le őt a kollégái körében. Nem szabad megbízni Noéban, mert **övön aluli ütést** szokott **mérni** a vetélytársaira.*

♦ A szólás a franciában és a magyarban is a sportnyelvből, közelebbről a boksz nyelvéből származik, ahol a szabályok tiltják a sportnadrág felső széle, vagyis az öv alatt bevitt ütést (*un coup bas, un coup au-dessous la ceinture*). Ha ez mégis megtörténik, a versenyzőt figyelmeztetik, ismételt esetben le is léptetik.

■ **ne pas arriver à la ceinture** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui être inférieur

□ ⟨vki vkinek⟩ **a lába nyomába se(m) léphet**

➤ *Zoé parle correctement l'espagnol mais **elle n'arrive pas à la ceinture** de Noé qui est bilingue.* | *Zoé jól beszél spanyolul, de a kétnyelvű Noé **lába nyomába se léphet**.*

♦ A szólás eredetéhez lásd: *ne pas arriver à la cheville* de qqn, qqch.*

≅ *n'être pas digne de dénouer les cordons* des souliers de qqn* || *ne pas arriver à la cheville* de qqn*

■ **se serrer [se mettre] la ceinture [faire ceinture]** – (Sz): se priver de nourriture ; se passer de qqch.

□ ⟨vki⟩ **összehúza/meghúzza/megszorítja a nadrágszíjat**

➤ *Pour acheter son appartement, mon fils a dû **se mettre la ceinture** pendant des années.* | *Ahhoz, hogy megvásárolja a lakását, a fiamnak éveken át **össze kellett húznia a nadrágszíjat**.*

♦ A kifejezés mindkét nyelvben a koplalásból, nélkülözésből eredő fogyásra utal. Az így lesoványodó ember összébb húzza a nadrágszíját, hogy a nadrágja le ne essen róla.

≅ *faire des sacrifices* || *gratter les fonds de tiroir* || *se saigner aux quatre veines**

CERCLE [sɛʀkl] *(h fn)*

◨ **la quadrature du cercle** → QUADRATURE

■ **un cercle vicieux** – (Sz): situation compliquée dont on ne parvient pas à sortir

□ **ördögi kör**

➤ *Pour ouvrir un compte en banque, il faut avoir une adresse. Pour louer un appartement, il faut un compte en banque. Tu vois le problème ? **C'est un cercle vicieux.*** | *Bankszámla nyitásához kell egy lakcím. Lakás bérléséhez kell egy bankszámla. Érted a problémát? **Ördögi kör!***

♦ A szólás a latin *circulus vitiosus* kifejezés francia fordítása (magyarul szó szerint: 'gonosz kör', átvitt értelemben: 'bűvös kör, hibás kör'). Eredeti jelentése körkö-

Francia_magyar_szolastar.indb 164 2024. 08. 12. 15:57:34

rös meghatározási vagy érvelési hiba (súlyos logikai hiba), amikor a meghatározás kiindulásként tartalmazza a meghatározni kívánt fogalmat, vagy egy érvelés tartalmazza a levezetni, bizonyítani kívánt állítást. Ma a hétköznapi használatban gyakran olyan kellemetlen csapdahelyzetek megnevezésére használják, amelyekből csak hasonlóan kellemetlen helyzetet teremtő kiút kínálkozik (vö. még például a magyar *cseberből vederbe jut*, *Nincs kiút*!, *A kör bezárult., Ez a 22-es csapdája*! szinonim kifejezéseket).

◊ A magyar *ördögi kör* szólás feltehetően a német *Teufelskreis* ‘ördögkör, az ördög köre’ szóból származik.

≅ *un raisonnement circulaire*

CERISE [s(ə)ʀiz] *(n fn)*

■ **C’est la cerise sur le gâteau.** – (Szm): {se dit d’un petit détail qui parachève, couronne une entreprise}

□ **Hab a tortán.**

➤ *Noé a eu une promotion et, **cerise sur le gâteau**, une voiture de fonction.* | *Noé előléptetést kapott és, **hab a tortán**, egy szolgálati autót is.*

➤ *« Aucune trace d’effraction, rien de forcé, pas d’empreintes digitales ni d’ADN étranger au personnel. Rien ! À croire que les types ont opéré en scaphandre. **Et cerise sur le gâteau** : l’alarme et les caméras étaient désactivées ce week-end. »* (Jérémie Lebrunet: *Alice et le Crédit solidaire*, *Éditions Destination Futur, 2013, partie 2*, in *Wiktionnaire* „cerise sur le gâteau”) | *„Betörésnek, felfeszítésnek semmi nyoma, nincsenek ujjlenyomatok és a személyzetétől eltérő idegen DNS minták. Semmi! Az ember azt hinné, hogy a fickók szkafanderben dolgoztak. **És hab a tortán**: a riasztó és a kamera is ki volt kapcsolva ezen a hétvégén.”*

♦ A francia helyzetmondat az angol *the cherry on the cake* tükörfordítása és cukrászati metafora. A piros színű cseresznye, amit díszítőelemként utolsóként felhelyez a cukrász a tortára, a mű sikeres befejezésére utal. A kifejezést többnyire pozitív értelemben használják, de – amint a második példamondat mutatja – antifrázisként, ironikusan is előfordul negatív asszociációval. ◉ A québeci franciában az angol befolyása miatt a *C’est la cerise sur le sundae* változat használatos, amelyben a *sundae* szó ‘fagylaltkehely’ jelentésben szerepel.

CERVELLE [sɛʀvɛl] *(n fn)*

■ **avoir une cervelle d’oiseau [de moineau]** – (Sz): être une personne étourdie et peu intelligente

□ ⟨vkinek⟩ **tyúkesze van** || **rövid/kurta** ⟨vkinek⟩ **az emlékezete**

➤ *Ne lui confie pas de responsabilité, il oublie tout, **il a une cervelle d’oiseau**.* | *Ne bízz rá felelősségteljes munkakört, mindent elfelejt, **tyúkesze van [kurta az emlékezete]**.*

♦ Bizonyos állatokat (madár, tyúk, liba) mindkét nyelv a mérsékelt intellektuális képességek kifejezésére használja (vö. pl. *bête comme une oie** ‘buta, mint a liba’, *une tête de linotte* ‘szeleburdi’).

Francia_magyar_szolastar.indb 165 2024. 08. 12. 15:57:35

≅ *avoir la mémoire* courte* || *avoir la tête* comme une passoire* || *avoir une mémoire de poisson rouge* || *être tête de linotte* || *n'avoir pas de plomb* dans la cervelle/tête*

❒ **n'avoir pas de plomb dans la cervelle** → PLOMB: *n'avoir pas de plomb dans la cervelle/tête*

C

■ **se brûler [se faire sauter] la cervelle** – (Sz): se tirer une balle dans la tête
□ ⟨vki⟩ **főbe lövi magát** || ⟨vki⟩ **golyót röpít a fejébe**
➤ *Pour échapper aux poursuites judiciaires, l'homme d'affaires* ***s'est fait sauter le cervelle [s'est brûlé la cervelle]****.* | *Az üzletember* ***golyót röpített a fejébe****, hogy elkerülje a bírósági eljárást.*
≅ *se faire sauter le caisson (biz)*

CHAGRIN [ʃagʀɛ̃] *(h fn)*

■ **noyer son chagrin dans l'alcool** – (Sz): s'enivrer pour oublier ses problèmes
□ ⟨vki⟩ **alkoholba fojtja a bánatát** (biz), (tréf)
➤ *Depuis son divorce, Noé se néglige et* ***noie son chagrin dans l'alcool****.* | *Noé a válása óta elhanyagolja magát és* ***alkoholba fojtja a bánatát****.*
♦ A francia és a magyar szólás azonos hétköznapi szemléleti háttérből táplálkozik.

CHAÎNE [ʃɛn] (*n fn*)

❒ ⟨Sqqch.⟩ **s'étendre par une réaction en chaîne** → BOULE: ⟨Sqqch.⟩ *faire boule de neige*

CHAIR [ʃɛʀ] *(n fn)*

■ **avoir la chair de poule** – (Sz):
1. avoir froid
□ ⟨vki (vmitől)⟩ **libabőrös lesz** || **lúdbőrzik** ⟨vkinek⟩ **a háta** (⟨vmitől⟩)
➤ *On rentre ? Il commence à faire froid et je suis en chemisette.* ***J'ai déjà la chair de poule.*** | *Bemegyünk? Kezd hideg lenni és csak rövid ujjú ing van rajtam.* ***Már libabőrös vagyok.***
2. {par extension} avoir peur (de qqch.) {souvent sous la forme : *J'en ai la chair de poule. Cela me donne la chair de poule.*}
□ **végigfut/végigszalad a hideg** ⟨vkinek⟩ **a hátán** ⟨vmitől⟩ || **lúdbőrzik** ⟨vkinek⟩ **a háta** ⟨vmitől⟩
➤ *Quand j'entends la musique dans ce film de Hitchcock,* ***j'en ai la chair de poule****.* | *Amikor Hitchcock e filmjének zenéjét hallom,* ***végigfut a hideg a hátamon****.*
♦ A francia szólás és magyar megfelelői azon a mindennapos megfigyelésen alapszanak, hogy a fázó, didergő ember bőréből a szőrtüszők kiemelkednek, és az ember bőrét a libáéhoz teszik hasonlóvá.
≅ **1.** *claquer des dents* (1.)*
≅ **2.** *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir des sueurs* froides* || *avoir froid dans le dos* [faire froid dans le dos à qqn]* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** ||

Francia_magyar_szolastar.indb 166 2024. 08. 12. 15:57:35

avoir une peur bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

C

■ **en chair et en os** [ãʃɛʀeãnɔs] – (Sz): en personne
□ **a maga hús-vér [fizikai] valójában** || **életnagyságban**
➤ *Tu sais qui j'ai vu à l'aéroport ? Roger Federer ! Roger Federer* ***en chair et en os.*** | *Tudod kit láttam a repülőtéren? Roger Federert! Roger Federert* ***a maga hús-vér valójában.***
♦ A francia kifejezés a XVI. századi művekben még az *en os et en char* [chair] fordított szórenddel is használatos volt.

■ **ni chair ni poisson** – (Sz): se dit de qqn ou de qqch. sans caractère ferme, indécis, indéfinissable
□ ⟨vki, vmi⟩ **se hús, se hal** || ⟨vkinek, vminek⟩ **se íze, se bűze** (biz)
➤ *Certains de nos collègues m'appuient, d'autres sont ouvertement contre moi, et il y a en un qui* ***n'est ni chair ni poisson****.* | *Egyes kollégák támogatnak engem, mások nyíltan ellenem vannak és van egy, aki* ***se hús, se hal.***
♦ A katolikus egyházi életből származó kifejezés azzal kapcsolatos, hogy olyan böjti napokon, amikor a vallási rendelkezés tiltotta a húsevést, halat lehetett enni. A böjti étrend szempontjából tehát a hús és a hal egymás ellentéte, mivel az egyik bizonyos napokon tiltott étel, a másik viszont ugyanazokon a napokon szabadon fogyasztható. Ami tehát se hús, se hal, az nem tekinthető határozottan sem tiltott, sem megengedett ételnek, vagyis nincs határozott jellege, meglehetősen bizonytalan.
≅ *être entre le zist(e)* et le zest(e)* || *mi-figue, mi-raisin* || *ne plus savoir à quel saint* se vouer*

CHAISE [ʃɛz] *(n fn)*

■ **être assis [se trouver] entre deux chaises** – (Sz):
1. être dans une situation incertaine
□ ⟨vki⟩ **két szék között a pad alá esik**
➤ *Mon collègue a donné sa démission pour se présenter comme député, mais il n'a pas été élu. Comme son patron refuse de le reprendre,* ***il se trouve*** *maintenant* ***entre deux chaises****.* | *A kollégám felmondott, hogy képviselőnek jelöltesse magát, de nem választották meg. A főnöke nem veszi vissza, így most* ***két szék között a pad alá esett****.*
2. avoir un choix difficile à faire
□ ⟨vki⟩ **két malomkő közt őrlődik**
➤ *Noé est un grand ami, mais je sais qu'il ne réussira pas dans ce poste. Il m'a demandé de le recommander. J'hésite,* ***je suis assis entre deux chaises****.* | *Noé nagyon jó barátom, de tudom, hogy nem lesz sikeres ebben a munkakörben. Arra kért, hogy ajánljam őt. Habozok,* ***két malomkő között őrlődök****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 167 2024. 08. 12. 15:57:35

♦ A francia kifejezés és az első jelentésben szereplő magyar szólásmegfelelőjének forrása idősebb Seneca *Controversiae* [Törvényszéki példabeszédek] című műve (VII, 3): „duabus sellis sedere" [két szék közé ül].
◊ A második jelentésben megadott magyar szólásmegfelelő mindennapos megfigyelésen alapszik.
≅ *être entre le zist* et le zest*

C

◨ **mener une vie de bâton de chaise** → VIE

CHAMADE [ʃamad] *(n fn)*

■ **battre la chamade** – (Sz): battre à grands coups, en parlant du cœur sous l'emprise d'une émotion
□ ⟨vkinek⟩ **a torkában dobog/ver a szíve**
➤ *En attendant les résultats du baccalauréat, les lycéens ont souvent **le cœur qui bat la chamade**.* | *Az érettségi eredményeire várva a gimnazistáknak gyakran **a torkukban dobog a szívük**.*
♦ A *chamade* szó régen arra a trombitákkal és dobokkal leadott jelzésre utalt (a *battre* ige a dobveréssel hozható összefüggésbe), amellyel a várban lévő megostromlottak megadási szándékukat jelezték az ostromlóknak. Ma már csak a fenti szólásban él átvitt jelentésben.

CHAMP [ʃɑ̃] *(h fn)*

■ **à tout bout de champ** – (Sz):
1. à chaque instant
□ **lépten-nyomon || minden pillanatban**
➤ *J'en ai assez, je ne peux pas terminer mon article, je suis dérangé **à tout bout de champ**.* | *Elegem van, nem tudom befejezni a cikkemet, **lépten-nyomon** megzavarnak.*
2. faire, utiliser qqch. à propos de tout
□ ⟨vki vmit⟩ **nyakra-főre csinál/használ**
➤ *Pendant sa conférence, Noé a employé la tournure « n'est-ce pas » **à tout bout de champ**.* | *Előadása során Noé **nyakra-főre** használta az „ugyebár" fordulatot.*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **sur-le-champ** – (Sz): faire qqch. tout de suite, aussitôt
□ ⟨vki vmit⟩ **azon nyomban elvégez/megcsinál** || ⟨vki vmit⟩ **azon melegében elvégez/megcsinál**
➤ *Noé a attrapé une contravention de 100 euros pour excès de vitesse. Il l'a réglée **sur-le-champ** en liquide.* | *Noé gyorshajtásért 100 eurós bírságot kapott. **Azon nyomban** kifizette készpénzben.*
♦ Az eredetileg helyhatározói jelentésben használt szólás (az a hely, ahol épp történik valami) mára időhatározói használatot vett fel (az a pillanat, amikor valami történik).
≅ *à l'instant [au même instant]* || *dès l'abord* || *sans délai* || *sans retard* || *sans tarder* || *séance* tenante*

Francia_magyar_szolastar.indb 168 2024. 08. 12. 15:57:35

■ **laisser le champ libre** ⟨à qqn⟩ – (Sz): laisser à qqn toute liberté pour agir
□ ⟨vki vkinek⟩ **szabad mozgásteret ad/biztosít**
➤ *Le directeur de la galerie* ***a laissé le champ libre*** *à l'artiste pour qu'il organise son exposition.* | *A galéria igazgatója* ***szabad mozgásteret biztosított*** *a művésznek, hogy az megrendezze a kiállítását.*
≅ *donner/laisser carte* blanche à qqn* || *donner le feu* vert à qqn*

◨ **prendre la clé des champs** → CLÉ

CHAMPAGNE [ʃɑ̃paɲ] *(h fn)*

■ **sabler/sabrer le champagne** – (Sz): boire du champagne pour fêter un événement heureux
□ ⟨vki vmire⟩ **pezsgővel koccint** || ⟨vki vmilyen alkalomból⟩ **pezsgőt bont/nyit**
➤ *Pour mon anniversaire,* ***nous avons sablé le champagne****.* | *A születésnapomra* ***pezsgőt bontottunk****.*
♦ A kifejezés kialakulásának története különösen az igehasználat szempontjából nagyon érdekes. A *sabler* ige alapjelentése 'homokkal behint' (pl. *sabler une route verglacée* 'jeges utat homokkal felszór'). Létezik azonban egy műszaki értelme is: '{olvasztott fémet gyors mozdulattal} homoköntő mintába önt'. Ebből analógia által a XVII. század óta kialakult egy ma már régies 'gyorsan, egy hajtásra kiiszik egy poharat' (*jeter un verre en sable*) jelentés, amint az La Bruyère *Caractères* (1687) című művében is olvasható (De la mode, 6): « [...] un Tigillin qui [...] jette en sable un verre d'eau-de-vie ». Denis Diderot *Jacques le fataliste* [Mindenmindegy Jakab meg a gazdája] című művében (1773) pedig ezt olvassuk: « Et tout en balbutiant, Jacques, en chemise et pieds nus, avait *sablé* deux ou trois *rasades*… ». A hivatalos magyar fordításban sajnos pont a francia kifejezés 'gyors' és 'egy hajtásra' jelentésmozzanatai sikkadtak el: „Miközben Jakab, az egy szál inges, mezítlábas Jakab így dadogott, megívott két-három pohárral…" (Bartócz Ilona fordítása). A szövegkörnyezetből az is kiderül, hogy pezsgőt (*vin de Champagne*) iszik. És noha az átlag nyelvhasználó számára a *sabler* ige használatának eredete ebben a szókapcsolatban immár teljesen elhomályosult, ma is kizárólag ez használatos az ünnepélyes pezsgőivással kapcsolatban. Épp ez a homályosság az oka annak, hogy később az igét kicserélték a nyelvtörténetileg indokolatlan, de „átláthatóbb, érthetőbb" és a *le sabre* 'szablya, kard' főnévből képzett *sabrer* 'lekaszabol' igére (*sabrer le champagne*). Mindezt azzal a lovastisztek között dívó régi szokással magyarázva, hogy azok egy határozott szablyamozdulattal „fejezték le", nyitották ki a pezsgőspalackot. Íme egy kitűnő példa arra, hogy a népetimológia a szólásokban is megmutatkozik. A pezsgősüveg felbontására, kinyitására tehát a *sabrer le champagne* alak a megfelelő, míg a 'pezsgővel megünnepel vmit' jelentésben a *sabler le champagne* a helyes kifejezés.

CHAMPIGNON [ʃɑ̃piɲɔ̃] *(h fn)*

■ **appuyer sur le champignon** – (Sz), (biz): en voiture, appuyer sur l'accélérateur, accélérer

Francia_magyar_szolastar.indb 169 2024. 08. 12. 15:57:35

□ ⟨vki⟩ **beletapos a gázba** (biz)
➤ *Il n'y a pas de voiture en face, profites-en pour doubler le camion. Vas-y,* ***appuie sur le champignon****.* | *Szemből nincs autó, használd ki, hogy megelőzd a kamiont. Gyerünk,* ***taposs a gázba****!*

♦ A *champignon* szó a bizalmas stílusban az autó gázpedálját jelenti és az autózás hőskora első gázpedáljainak gombához hasonlító alakjára utal.

≅ *avoir le pied* au plancher* || *écraser la pédale d'accélérateur* || *mettre (toute) la gomme** || *mettre les gaz*

■ **pousser comme des champignons** – (Szh): se développer, grandir rapidement
□ ⟨vmi⟩ **nő/szaporodik, mint (eső után) a (bolond)gomba**
➤ *Dans le centre ville, il y a de plus en plus de gratte-ciels.* ***Ils poussent comme des champignons.*** | *A városközpontban egyre több a felhőkarcoló.* ***Úgy szaporodnak, mint eső után a bolondgomba.***

≅ *pousser comme une mauvaise herbe* || *pousser comme du chiendent*

CHANCE [ʃɑ̃s] *(n fn)*

◨ **au petit bonheur la chance** → BONHEUR

◨ **avoir une chance de cocu/pendu** → VEINE: *avoir une veine de cocu/pendu*

■ **C'est la faute à pas de chance.** – (Szm), (biz): {se dit lorsqu'on ne peut tenir personne pour responsable}
□ **Senki sem tehet róla.** || **Nem volt szerencsénk.** || **Így hozta a sors.**
➤ *Victime d'un problème mécanique, Romain Grosjean a été obligé d'abandonner dès le 11e tour le Grand Prix d'Espagne. « Une pièce mécanique a cassé au virage 10 – a confié le Français. C'est une pièce qui ne doit pas casser et qui n'a jamais cassé auparavant.* ***C'est la faute à pas de chance !*** *» | Romain Grosjean a 11. körben műszaki okok miatt feladni kényszerült a Spanyol Nagydíjat. „Egy mechanikus alkatrész elromlott a 10. körben – mondta a francia. Ez egy olyan alkatrész, amelynek nem szabad elromlania, és amelyik ennek előtte soha nem is romlott el.* ***Nem volt szerencsénk, így hozta a sors.***"

≅ *Personne n'y peut rien.*

CHANDELLE [ʃɑ̃dɛl] *(n fn)*

■ **brûler la chandelle par les deux bouts** – (Sz):
1. gaspiller sa santé
□ ⟨vki⟩ **két végén égeti a gyertyát** || ⟨vki⟩ **aláássa (az) egészségét**
➤ *Noé est mort après une longue maladie à quarante ans. Ce n'est pas étonnant,* ***il a*** *toujours* ***brûlé la chandelle par les deux bouts****.* | *Noé hosszú betegség után negyvenévesen halt meg. Ez nem meglepő, mert mindig* ***a két végén égette a gyertyát****.*

2. gaspiller son argent
□ ⟨vki⟩ **két kézzel szórja a pénzt**

Francia_magyar_szolastar.indb 170 2024. 08. 12. 15:57:35

➤ *Selon l'opposition, depuis quelque temps le gouvernement haïtien utilise mal ses ressources financières et* ***brûle la chandelle par les deux bouts****.* | *Az ellenzék szerint a haiti kormány egy ideje rosszul használja fel pénzügyi bevételeit és* ***két kézzel szórja a pénzt****.*

≅ **1.** *compromettre/détruire sa santé*

≅ **2.** *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener grand train²** || *mener la vie* à grandes guides* || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

■ **devoir une fière chandelle** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui devoir une grande reconnaissance pour un service rendu

□ ⟨vki vkinek⟩ **nagy/örök hálával tartozik**

➤ *Sans toi, je ne me serais pas aperçu de cette énorme erreur.* ***Je te dois une fière chandelle.*** | *Nélküled nem vettem volna észre ezt a hatalmas hibát.* ***Örök hálával tartozom érte neked.***

♦ A szólás vallási eredetű. Egy szent szobránál akkor gyújtanak gyertyát, amikor hálát adnak neki, hogy egy kérést meghallgatva segítségét nyújtott valamiben. A *fier, fière* 'büszke' melléknév a szólásban a régies 'szép, nagy' jelentésében szerepel.

≅ *avoir de la gratitude pour/envers qqn* || *savoir gré à qqn (de qqch.)*

■ **en voir trente-six chandelles** – (Sz): être ébloui, étourdi par un coup

□ ⟨vki vmitől⟩ **csillagokat lát**

➤ *Je me suis cogné la tête contre une poutre.* ***J'en ai vu trente-six chandelles.*** | *Bevertem a fejemet egy gerendába.* ***Csillagokat láttam tőle.***

♦ A szólásban szereplő 36-os szám csak tovább erősíti az alapjelentést.

◨ **faire des économies de bouts de chandelles** → ÉCONOMIE

◨ **Le jeu n'en vaut pas la chandelle.** → JEU

CHANSON [ʃɑ̃sɔ̃] *(n fn)*

■ **C'est toujours la même chanson. [On connaît la chanson !]** – (Szm): {C'est toujours la même chose.}

□ **Mindig ugyanaz a nóta.**

➤ *Les politiciens promettent toujours un changement total et radical.* ***C'est toujours la même chanson.*** | *A politikusok mindig teljes és radikális változást ígérnek.* ***Mindig ugyanaz a nóta!***

♦ A *chanson* szó ebben és a következő szólásban is egy dal ismétlődő refrénjére utal, ami egyúttal alapja a kifejezések átvitt jelentésének.

≅ *C'est de la même farine.* || *C'est toujours la même antienne.* || *C'est toujours la même ritournelle.* || *C'est toujours la même salade.* || *C'est toujours la même sérénade.* || *C'est toujours le même refrain.* || *C'est toujours le même tabac¹*.*

■ **connaître la chanson** – (Sz), (biz): connaître la manière d'agir

□ ⟨vki⟩ **jól ismeri már a nótát** || ⟨vki⟩ **ismeri a dörgést/dürgést**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◇ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Tu veux encore m'emprunter de l'argent et tu me le rendras la semaine prochaine ? Je sais bien que je ne reverrai jamais cet argent,* ***je connais la chanson****.* | *Pénzt akarsz tőlem kölcsönkérni és meg fogod adni a következő héten? Tudom, hogy sohasem látom viszont ezt a pénzt,* ***jól ismerem már a nótát****.*

◊ Az *ismeri a dörgést/dürgést* magyar szólás eredeti alakjában a *dürgés* főnév szerepel, amely a fajdkakasnak, a siketfajdnak (*Tetrao urogallus*) a tavaszi párzási időszakban hallatott jellegzetes kattogó, morgó hangját utánzó *dürög, dürrög* igéből származik. A kifejezés tehát eredetileg vadászati szakkifejezés: a vadászoknak fontos, hogy tudják, ismerjék a dürgést, hiszen ebben az időszakban a szerelmes madarak átmenetileg nem hallanak, így óvatlanabbak, mint máskor, tehát könnyebb őket megközelíteni és elejteni. Mivel azonban a nyelvhasználók szélesebb köre számára a vadászati műszó idegenül cseng, „értelmesebbé" teszik azt úgy, hogy kicserélik az „értelmetlen" *dürgés* szót *dörgés*re. Így manapság sokan már csak az *érti/ismeri/tudja a dörgést* alakot ismerik és használják. A *Magyar Nemzeti Szövegtár* (MNSz) adatbázisában is már erre az alakra találunk több példát.

≅ *connaître la musique**

◨ **On connaît la chanson !** → CHANSON: *C'est toujours la même chanson. [On connaît la chanson !]*

CHANT [ʃã] *(h fn)*

■ **au (premier) chant du coq** – (Sz): très tôt le matin, à l'aube

□ **(az első) kakasszóra**

➤ *Noé a sauté de son lit* ***au premier chant du coq*** *pour ne pas rater son train.* | *Noé* ***az első kakasszóra*** *kiugrott az ágyából, hogy ne késse le a vonatát.*

≅ *de bonne heure** || *dès potron-minet**

CHAPEAU [ʃapo] *(h fn)*

■ **Chapeau bas !** – (Szm): {se dit pour féliciter qqn, pour exprimer son admiration à qqn}

□ **Le a kalappal! || Megemelem a kalapom!**

➤ *Bravo !* ***Chapeau bas*** *devant les gens qui vont jusqu'au bout de leurs projets.* | *Bravó!* ***Le a kalappal*** *azok előtt az emberek előtt, akik végigviszik az elképzeléseiket.*

♦ A helyzetmondat a rövidebb *Chapeau !* alakban is használatos.

≅ *Il faut le faire !*

■ **donner un coup de chapeau** ⟨à qqn⟩ **[tirer son chapeau** ⟨à qqn⟨**]** – (Sz): féliciter qqn, exprimer son admiration

□ ⟨vki vki előtt⟩ **megemeli a kalapját [kalapot emel]**

➤ *Tu as fait un exposé remarquable.* ***Je te donne un coup de chapeau [Je te tire mon chapeau].*** | *Figyelemre méltó előadást tartottál.* ***Megemelem a kalapomat előtted.***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A fenti két szólásban a kalap megemelése egyenértékű az elismerés kifejezésére használt másik gesztussal, a meghajlással.

≅ *chanter les louanges de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *faire l'éloge de qqn* || *porter qqn, qqch. aux nues* [élever qqn, qqch. jusqu'aux nues]* || *porter qqn, qqch. au pinacle** || *tresser des couronnes/lauriers à qqn*

◨ **en baver des ronds de chapeau** → ROND[2]

■ **faire porter le chapeau** ⟨à qqn⟩ – (Sz): rendre qqn responsable d'une erreur, d'un délit

□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyakába varrja a felelősséget** || ⟨vki vkire⟩ **ráhúzza/ráteríti a vizes lepedőt**

➤ *C'est vous qui avez fait cette erreur, pas moi. Pas question de **me faire porter le chapeau.** | Maga követte el ezt a tévedést, nem én. Szó sem lehet róla, hogy **az én nyakamba varrja a felelősséget.***

♦ A szólás eredetét lásd: *porter le chapeau**.

◊ A *ráhúzza a vizes lepedőt vkire* magyar szólás eredete a régi orvoslás egyik gyakorlatában található. A láz és egyéb, például verésből eredő fájdalom csillapítására már a XVIII. század óta a vizes inget, lepedőt, pokrócot használták, amely ugyan nagyon kellemetlen, amikor ráterítik a betegre, de azután enyhíti a lázat és a fájdalmat. A szólás 'alaposan elver' alapjelentése egyrészt abból a kellemetlen érzésből ered, amelyet a gyógyító célú vizes lepedő okoz, másrészt ennek a gondolatnak összevont, tömörített kifejezése is lehet: úgy megvernek valakit, hogy utána *rá kell teríteni a vizes lepedőt*, vagy egy másik szólással élve: *nem ússza meg* vagy *nem viszi el szárazon*. A verés szemléleti hátterével kapcsolatban érdemes még arra is felhívni a figyelmet, hogy a XIX. század hatvanas-hetvenes éveiben gyakori volt az a lincselésfajta, amikor az inasok mesterüket, gyengébb fiúk nagyobb suhancot, deákok tanárukat szokott sétahelyén meglesték, és egy nagy vizes lepedőt hirtelen ráterítettek, úgy hogy az kezét nem használhatta, támadóit nem láthatta, majd jól elagyabugyálták. Vizsgált kifejezésünk eredetileg csak a testi fájdalomra vonatkozott, s azok a jelentésbővülések, amelyek a szavakkal való bántáshoz kapcsolódnak, csak későbbi átvitel eredményei.

≅ *mettre qqch. sur le dos* de qqn*

■ **porter le chapeau** – (Sz): être considéré comme responsable, coupable d'une erreur, d'un délit ; endosser la responsabilité d'une faute

□ ⟨vki vmiért⟩ **vállalja a felelősséget** || ⟨vki⟩ **elviszi a balhét** (biz)

➤ *Après avoir consommé de l'alcool, Noé a percuté avec sa Peugeot deux voitures à l'arrêt. Sa copine a voulu **porter le chapeau** dans un premier temps, mais la police s'est aperçue de la supercherie. | Miután alkoholt fogyasztott, Noé Peugeot-jával nekiment két álló autónak. Helyette először a barátnője akarta **elvinni a balhét**, de a rendőrség észrevette a csalást.*

♦ A fenti két szólás eredete homályos. Egyesek szerint a *mettre un chapeau sur la tête de qqn* XVII. századi kifejezésre vezethető vissza, ami az 'árt vki hírnevének, rosszakat mond vkiről' jelentésben volt használatos. Ezt látszik megerősíteni az

Francia_magyar_szolastar.indb 173 2024. 08. 12. 15:57:36

is, hogy a régi provanszál nyelvben már a XII. században létezett egy *portar mal capel* 'rossz hírnévnek örvend' jelentésű kifejezés. A kalap tehát valakinek a vélt vagy valós rossz hírnevét, felelősségét szimbolizálta. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy a XVI–XVII. században az egyszerű emberek sapkát hordtak. Aki kalapot viselt, a felsőbb osztály tagja volt, és mint ilyen funkciót ,valamint ezzel járó felelősséget viselt.

◊ A *porter le chapeau* kifejezés *elviszi a balhét* magyar megfelelője tartalmilag ugyan pontos, de szlengesebb kifejezés.

■ **sur les chapeaux de roues** – (Sz), (biz):

1. à grande vitesse {utilisé surtout avec le verbe *démarrer*}

□ **csikorgó gumikkal**

➤ *L'automobiliste était très pressé, il a démarré* ***sur les chapeaux de roues****.* | *Az autós sietett,* ***csikorgó gumikkal*** *indult el.*

2. se dit de ce qui se déroule à un rythme très rapide, à toute allure {utilisé surtout avec le verbe *démarrer*}

□ **nagy lendülettel** || **teljes gőzzel**

➤ *Le film a démarré* ***sur les chapeaux de roues****.* | *A film* ***nagy lendülettel*** *indult.*

➤ *Tout le monde espère que la saison touristique* ***démarrera*** *l'année prochaine* ***sur les chapeaux de roues****.* | *Mindenki azt reméli, hogy a turisztikai szezon jövőre* ***teljes gőzzel be fog indulni****.*

♦ A francia szólásban szereplő *chapeau de roue* szó az autó kerekének dísztárcsáját jelenti. Eleinte konkrétan arra a vezetési stílusra mondták a kifejezést, amikor a nagy sebességgel bevett kanyarban az autó annyira bedől, hogy a dísztárcsák szinte súrolják az aszfaltot. Ma már elsősorban a nagy sebességgel induló vagy haladó autó jellemzésére használják. Átvitt értelemben pedig valamilyen tevékenység dinamizmusára utal.

≅ *à plein gaz* || *plein pot**

◨ **tirer son chapeau** ⟨à qqn⟩ → CHAPEAU: *donner un coup de chapeau* ⟨à qqn⟩

■ **travailler du chapeau** – (Sz), (biz): être un peu fou

□ ⟨vki⟩ **kissé ütődött/flúgos** (biz)

➤ *Noé n'est pas méchant, mais* ***il travaille du chapeau****. Laissez-le faire et n'attachez pas d'importance à ce qu'il dit.* | *Noé nem veszélyes, csak* ***kissé flúgos****. Hagyjátok, tegye azt, amit akar, ne tulajdonítsatok jelentőséget annak, amit mond.*

♦ A szólás a *travailler* 'dolgozik' igét régi 'erjed vagy deformálódik' jelentésében használja, a *chapeau* pedig a „fej" metonímiája. A kifejezés szemléleti háttere az lehet, hogy a XIX. században a kalapkészítő műhelyekben a filc megmunkálására higanyt használtak és az ott dolgozó munkások gyakran szenvedtek higanymérgezés okozta mentális betegségekben (memóriavesztés, álmatlanság, bizonytalan idegállapot stb.).

≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la*

Francia_magyar_szolastar.indb 174 2024. 08. 12. 15:57:36

campagne (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond*[1] || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

CHAPITRE [ʃapitʀ] *(h fn)*

◨ **avoir voix au chapitre** → VOIX

CHAR [ʃaʀ] *(h fn)*

■ **Arrête ton char.** – (Szm), (biz): {Ça suffit, cesse de raconter des histoires !}
□ **Állj (már) le!** (biz) || **Állítsd (már) le magad!** (biz)
➤ *Tu racontes n'importe quoi.* ***Arrête ton char !*** | *Összevissza beszélsz.* ***Állítsd már le magad!***
♦ A látszat ellenére a helyzetmondatban szereplő *char* szó nincs összefüggésben a *char, chariot/charriot* 'kocsi, szekér' szócsaláddal. Valójában a *charriage* 'túlzás', *charrier* 'túloz' szlenges szavak rövidült alakjáról van szó. Mindazonáltal a közkedvelt szólást gyakran bővítik tovább úgy, mintha az kocsival lenne összefüggésben: *Arrête ton char, Ben-Hur*. Ennek oka pedig az 1959-ben készült nagysikerű *Ben Hur* című amerikai film híres szekérverseny jelente.

CHARBON [ʃaʀbɔ̃] *(h fn)*

■ **aller au charbon** – (Sz), (biz): aller faire un travail pénible, fastidieux pour gagner sa vie
□ ⟨vki⟩ **megy gályázni/robotolni** (biz)
➤ *Noé travaille en usine. Il sort de chez lui tous les matins à six heures pour* ***aller au charbon****.* | *Noé gyárban dolgozik. Minden reggel hatkor* ***megy*** *el hazulról* ***gályázni****.*
♦ A kifejezés átvitt értelmének szemléleti alapja feltehetőleg a szénbányászok nehéz mindennapi munkája volt.

■ **être sur des charbons ardents** – (Sz): être très impatient et très inquiet
□ ⟨vki⟩ **tűkön ül**
➤ *Les étudiants attendent le résultat des examens avec impatience.* ***Ils sont sur des charbons ardents.*** | *A hallgatók türelmetlenül várják a vizsga eredményét.* ***Tűkön ülnek.***
♦ Mindennapos megfigyelésen alapuló szólás, utalás a tüzesen égő parázs (*charbons ardents*) által szimbolizált megégéstől való félelemre.
◊ A magyar szólásmegfelelő magyarázata az ősi boszorkányhitben rejlik. Ártó szándékkal régen szokásban volt a betegnek gombostűt adni, hogy még jobban megbetegedjen, vagy az egészségesnek, hogy beteg legyen. Néha titokban tűzték be a tűt ruhájába, ágyneműjébe, függönyébe, fehérneműjébe. A házat *tűvé téve* ezt az elrejtett tűt kellett megkeresni, hogy a rontás alól megszabaduljon a beteg. Tűvel azonban az egészségeseket is meg lehetett rontani. E babonás hitnek az emléke él azokban a szokásokban is, hogy az ajándékba kapott tűt nem szabad megköszönni, ki kell fizetni, a megajándékozottat meg kell vele szúrni. Ebből a hitből származott az a babona is, hogy az ajándékba kapott vágószerszám

Francia_magyar_szolastar.indb 175 2024. 08. 12. 15:57:36

(kés, olló stb.) „elvágja a barátságot”. A *tűkön ül* szólás eredetét szintén a fenti babona magyarázza. Nem feltétlenül volt fontos a tű szúrását érezni, elég volt az a tudat, hogy ruhánkba valaki tűt rejtett. „Pusztán ennek a babonának tudata, az, hogy ezzel árthatnak nekünk, elegendő lehetett az ideges viselkedésre. Így ragadt a kép a fészkelődőre, az idegesen mozgolódva ülőre, hogy *tűkön ül*”. – állapítja meg Zolnay Vilmos szóláskutató a kifejezésről írt tanulmányában (*Magyar Nyelvőr* 61/1932: 120–121).

≅ *être sur la braise (biz)* || *être sur le gril (biz)*

CHARBONNIER [ʃarbɔnje] *(h fn)*

◨ **la foi du charbonnier** → FOI

CHARGE [ʃarʒ] *(n fn)*

■ **revenir à la charge** – (Sz): faire une nouvelle tentative, insister (pour obtenir qqch.)

□ ⟨vki⟩ **újra előjön/előáll a kérésével/javaslatával** || ⟨vki⟩ **tovább erősködik**

➤ *Selon* Le Parisien*, le Barça serait* ***revenu à la charge*** *pour obtenir Rabiot, le milieu de terrain du PSG.* | *A* Le Parisien *szerint a Barca* ***ismét előállt azzal a javaslatával****, hogy átigazolja Rabiot-t, a PSG középpályását.*

♦ Katonai eredetű szólás, eredetileg azt jelentette, hogy ismételt rohamot, támadást (*charge*) indítani az ellenség ellen.

≅ *appuyer sur la chanterelle*

CHARME [ʃarm] *(h fn)*

◨ **faire commerce de ses charmes** → COMMERCE

■ **se porter comme un charme** – (Szh): avoir une très bonne santé

□ ⟨vki⟩ **egészséges, mint a makk** || ⟨vki⟩ **jó egészségnek örvend [majd kicsattan az egészségtől]**

➤ *Mon grand-père, qui a quatre-vingt-dix ans,* ***se porte comme un charme****.* | *Nagyapám, aki kilencvenéves,* ***egészséges, mint a makk****.*

♦ A szóláshasonlatban szereplő *charme* szó nem a ‘gyertyánfa’ (latin CARMEN) jelentésben szerepel, ami soha nem volt az erő, egészség kifejezője. Valójában a vele alakilag azonos, a latin CARMEN szóból származó homonimájáról van szó, aminek jelentése ‘varázserő, vonzerő, báj’ (vö. még: *charmeur de serpents* ‘kígyóbűvölő’, *rompre le charme* ‘megtöri a varázst’, *être sous le charme de qqn* ‘vki varázserejének fogságában van’). A hasonlatot tehát úgy lehet értelmezni, mint ha valaki egy természetfeletti varázserő folytán kapta volna az erőt, egészséget, energiát.

◊ Az *egészséges, mint a makk* magyar szólásmegfelelő egyesek szerint Magyarország olyan vidékén keletkezhetett, ahol a lakosság nagy része német eredetű, és a *kerngesund* német szót a „magegészséges” szóval fordította (*Kern* ‘mag → vminek a veleje, színe-java’ + *gesund* ‘egészséges’). Mindezt elősegíthette az is, hogy a német ajkúak a hangtani rokonságban álló *k* és a *g* mássalhangzókat könnyen

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 176 2024. 08. 12. 15:57:36

felcserélik. ◉ Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy e nagyon gyakori szóláshasonlat magyarázata azon az általános megfigyelésen alapul, hogy az egészséges, érett makk, kövér, fényes és pirosas (ellentétben a gubacsos makkal, ami a tölgy gyümölcsének beteges elváltozása). Ezért használjuk ezt a metaforát a jól táplált, napbarnított arcú emberrel kapcsolatban, akiből csak úgy sugárzik az élet, majd kicsattan az egészségtől. A beteges, sovány emberre pedig azt mondja egy bakonyalji népies szóláshasonlat: *olyan, mint a férges makk.*

≅ *avoir une santé* de fer* || *fort comme un chêne* [se porter comme un chêne]* || *frais comme un gardon* || *se porter comme le Pont-Neuf**

CHARRETIER [ʃaʀtje] *(h fn)*

■ **jurer comme un charretier** – (Szh): jurer grossièrement
□ ⟨vki⟩ **káromkodik, mint egy kocsis**
➤ *Zoé est est une jeune fille élégante mais **elle jure comme un charretier**. Cela choque beaucoup son ami.* | *Zoé elegáns fiatal lány, de úgy **káromkodik, mint egy kocsis**. Ez nagyon megbotránkoztatja a barátját.*
♦ A hasonlatok szemléleti háttere mindkét nyelvben az, hogy a kocsisok gyakran sűrű káromkodásokkal kísérve biztatták öszvérüket vagy lovukat arra, hogy húzzák az ekét, a kocsit.

CHARRETTE [ʃaʀɛt] *(n fn)*

◨ **être la cinquième roue de la charrette** → ROUE: *être la cinquième roue du carrosse [de la charrette]*

CHARRUE [ʃaʀy] *(n fn)*

■ **mettre la charrue avant les bœufs** [ãvãlebø] – (Sz): commencer par la fin, faire qqch. à l'envers
□ ⟨vki⟩ **fordítva ül a lóra/lovon**
➤ *Il faut d'abord voir si on a assez d'argent pour les changements dont on a besoin et **ne pas mettre la charrue avant les bœufs**.* | *Előbb azt kell megnézni, hogy van-e elég pénz a szükséges változtatásokra, **nem pedig fordítva ülni a lóra**.*
♦ Az értelmetlen, ésszerűtlen cselekvést kifejező szólások mindkét nyelvben mindennapos megfigyeléseken alapulnak.

CHARYBDE [kaʀibd] *(tjn)*

■ **tomber de Charybde en Scylla** – (Sz), (vál): échapper à un danger, pour tomber dans un autre plus grave
□ ⟨vki⟩ **Szkülla és Kharübdisz [Scylla és Charybdis] közt hánykolódik** (vál) || ⟨vki⟩ **cseberből vederbe esik/jut/kerül**
➤ *Si nous refusons ces cancres aux examens, nous aurons de la contestation. Si, pour éviter ce problème, nous accordons des diplômes au rabais, ils ne seront pas reconnus à l'étranger : **nous tombons de Charybde en Scylla**.* | *Ha nem engedjük át ezeket a rossz hallgatókat a vizsgákon, tiltakozásban lesz részünk. Ha elkerülendő ezt a problémát csökkentett*

Francia_magyar_szolastar.indb 177 2024. 08. 12. 15:57:36

értékű diplomákat adunk ki, azokat külföldön nem fogják elismerni:
Szkülla és Kharübdisz [Scylla és Charybdis] közt hánykolódunk.

♦ Kharübdisz és Szkülla a görög mitológia két tengeri szörnyalakja a Dél-Itália és Szicília közötti messinai tengerszorosban, amelyek lesben állva pusztulással fenyegetik a közeledő hajókat. Kharübdisz Poszeidón és Gaia lánya volt, akit Zeusz a tengerbe vetett és szörnyeteggé változtatott, mert felfalt néhány marhát abból a csordából, melyet Héraklész Gérüonésztól vett el. Egy sziklán ülve, szemközt Szküllával, lesi az elhaladó hajókat: pusztító erejű örvényként naponta háromszor beszívja, háromszor kizúdítja a vizet, s végveszélyt hoz a hajósokra. Akiknek sikerült Kharübdiszt elkerülniük, azok Szkülla, egy szirten ülő, hatfejű, tizenkét lábú tengeri szörny karmai közé kerültek, aki aztán felfalta őket. A két szörny Homérosz *Odüsszeia* című eposzában is szerepel (XII. ének, 73–114 és 201–261). Útja során Odüsszeusznak sikerült ugyan elkerülnie Kharübdiszt, de Szkülla elragadta hat tengerészét, mikor hajójával átkelt a szoroson. ◉ La Fontaine *La vieille et les deux servantes* [A vénasszony és két cselédje] című meséjében is használja a szólást (V, 6): « C'est ainsi que, le plus souvent, / Quand on pense sortir d'une mauvaise affaire, / On s'enfonce encor plus avant : / Témoin ce couple et son salaire. / La vieille, au lieu du coq, les fit tomber par là / De Charybde en Scylla. » [Úgy van, s legtöbbször látsz ilyet, / hogy szabadulni vágy, akit a baj elére, / s csak annál mélyebben süllyed. / Tanu e két leányka bére : / a kakasért banyánk most őket így tolá / esőbőből a csurgó alá. – Vikár Béla fordítása]. ◉ Mivel a választékos szólás szemléleti háttere mitológiai, irodalmi ismereteken alapul, népetimológiás torzuláson is átesett. Ez olyan ösztönös szószármaztatás, amikor „értelmetlennek" gondolt szavakat (*Charybde, Scylla*) a naiv beszélők úgy alakítanak át, hogy azoknak „értelme" legyen. Erről tanúskodik Honoré de Balzac *Splendeurs et misères des courtisanes* [Kurtizánok tündöklése és nyomorúsága] című regényének alábbi részlete is: « Oh ! je suis restée pendant cinq ans dans un château des Alpes avec un Anglais jaloux comme un tigre, un nabab ; je l'appelais un nabot, car il n'était pas si grand que le bailli de Ferrette. Et je suis retombée à un banquier, *de caraïbe en syllabe*, comme dit Florine. » [Ó, öt esztendeig egy alpesi kastélyban éltem egy angol nábobbal. Féltékeny volt, mint egy tigris. Állandóan „nábab"-nak hívtam, mert csak akkora volt, mint egy babszem. Most megint egy bankárhoz jutottam, „csöbörből vödörbe", ahogy Florine mondja, és most, hogy megint Párisban vagyok, őrült kedvet érzek, hogy kimulassam magam. – Lányi Viktor fordítása].

◊ A *cseberből vederbe esik/jut/kerül* magyar szólásmegfelelőben szereplő *cseber, csöbör* 'faveder, dézsa' jelentésű szavunk szláv eredetű (vö. szlovén *čeber*, lengyel *ceber*), és ma szinte már csak a fenti közkeletű szókapcsolatban használatos. A szólás jelentése a *cseber* és a *veder* szavak rokonértelműségén alapul.

≅ *aller de mal en pis* || *tomber d'un mal dans un pire*

CHÂSSIS [ʃɑsi] *(h fn)*

■ **un beau châssis** – (Sz), (biz): une femme qui a un beau corps agréable à regarder
□ ⟨vkinek {nőnek, lánynak}⟩ **jó a karosszériája** (biz)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Regarde cette fille superbe sur la plage.* ***C'est un beau châssis !*** | *Nézd azt a gyönyörű lányt ott a strandon.* ***Micsoda karosszériája van!***

♦ A kifejezés a *châssis* főnév 'keret, ráma', illetve 'alváz' konkrét jelentéseit aknázza ki.

C

CHAT, CHATTE [ʃa, ʃat] *(h* és *n fn)*

■ **acheter chat en poche** – (Sz): acheter qqch. sans l'examiner soigneusement
□ ⟨vki⟩ **zsákbamacskát vesz**
➤ *Zoé commande ses vêtements par Internet. Ma femme ne ferait jamais cela.* ***Elle n'achète pas chat en poche.*** | *Zoé interneten vásárolja a ruháit. A feleségem soha nem tenné ezt.* ***Nem vesz zsákbamacskát.***

♦ A szólás eredetét illetően kétféle magyarázatot is találunk. ◉ A német szakirodalom szerint alapja az a babonás hiedelem, hogy úgy lehet az erszényünkből soha ki nem fogyó pénzre szert tenni, hogy egy fekete macskát kilencvenkilenc csomóval beköt az ember egy zsákba, szilveszter éjszakáján a templomhoz viszi, és ott eladja az ördögnek (innen a *vendre chat en poche* 'zsákbamacskát árul' szólás). Amikor az ördög megjelenik, azt kell neki mondani, hogy nyúl van a zsákban, és akárhogy alkuszik is, nem szabad tőle egy tallérnál kevesebb pénzt elfogadni. Ezután nagyon gyorsan el kell futni, mert ha az ördög rájön, hogy becsapták, kegyetlen bosszút áll. Ha azonban sikerül elmenekülni, akkor az ördögtől kapott tallér – hiába költi el az ember – mindig visszatér tulajdonosához. E hiedelem alapján tehát a szólás eredeti alakja a *nem akarok zsákbamacskát árulni* lehetett abban a jelentésben, hogy 'nem engedem magam úgy becsapni, mint ahogy az ördögöt a zsákba kötött macskával rá lehet szedni'. ◉ O. Nagy Gábor szóláskutató *Mi fán terem?* című könyvében úgy véli, hogy az eleinte pusztán képszerű tanácsként mondott *Ne vegyél semmit zsákban* mondat alakult át szólássá. A *zsákban* határozó itt csak a *látatlanban* szó szemléletesebb szinonimájaként szerepel. Az általános értelmű tárgyat *(semmit)* később egy állat neve (nyúl, malac) váltotta fel, mert ezeket az állatokat régen valóban zsákban vitték a vásárra. A furfangosabb eladók pedig kismalac vagy nyúl helyett gyakran egy értéktelen macskát tettek a zsákba, és így csapták be a könnyelmű, elővigyázatlan vevőket. A *Till Eulenspiegel* című német népi történetekben például említés is történik erről a szokásról. A zsákba tett macska azután – immár egy szóba írva – az alattomosság, a félrevezetés szimbólumává vált. ◉ Till Eulenspiegel kalandjait az irodalomban Charles de Coster belga író dolgozta fel *La légende de Thyl Ulenspiegel* [Thyl Ulenspiegel kópéságai] címmel (1868). Zenei vonatkozásban pedig ismert Richard Strauss 1894–95-ből származó, *Till Eulenspiegels lustige Streiche* [Till Eulenspiegel vidám csínyjei] című szimfonikus költeménye (op. 28.), valamint Emil Nikolaus Rezniček osztrák zeneszerző *Till Eulenspeigel* című operája (1902).

≅ *acheter un chat dans un sac (Bel)*

■ **appeler un chat un chat** – (Sz): parler très directement et très franchement
□ ⟨vki⟩ **nevén nevezi a gyereket** || ⟨vki vmit⟩ **kerek perec kimond**

Francia_magyar_szolastar.indb 179 2024. 08. 12. 15:57:36

➤ *Je vais te parler directement et* ***appeler un chat un chat*** *: ton travail est nul.* | *Őszintén beszélek hozzád és* ***nevén nevezem a gyereket****: a munkád egy nagy nulla.*

♦ A kifejezés eredete Nicolas Boileau (1636–1711) francia költő, esztéta, műkritikus *Első szatírá*jának híres verssorában található: « J'appelle un chat un chat et Rollet un fripon » [A macskát macskának hívom, Rollet-t pedig kópénak].

◊ A *nevén nevezi a gyereket* magyar szólás feltehetőleg a németből került a magyarba. A németben Johann Wolfgang von Goethe *Faust* című műve első része (1808) nyomán terjedt el, ahol Faust ezt mondja: „Ja, was man so erkennen heißt! / Wer darf *das Kind beim rechten Namen nennen*? / Die wenigen, die was davon erkannt, / Die töricht gnug ihr volles Herz nicht wahrten, / Dem Pöbel ihr Gefühl, ihr Schauen offenbarten, / Hat man von je gekreuzigt und verbrannt." [No persze, a megismerés! / *A gyermeket nevén nevezni mernéd*? / Az a nehány, ki egy-s-mást megtudott, / s csordult szivének titkait nem óvta, / s a csürhe közt hitét ki is nyilvánította: / keresztre, vagy máglyára juthatott. – Jékely Zoltán fordítása].

≅ *appeler les choses par leur nom* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

■ **avoir d'autres chats à fouetter** – (Sz): avoir d'autres préoccupations plus importantes

□ ⟨vkinek⟩ **jobb/fontosabb/sürgősebb dolga is akad/van**

➤ *Laisse-moi tranquille avec ton problème qui n'est pas si grave.* ***J'ai d'autres chats à fouetter.*** | *Hagyj békén a problémáddal, ami nem is olyan súlyos.* ***Fontosabb dolgom is van ennél.***

♦ A szólásmagyarázók nem találtak eddig választ arra, hogy mi módon kapcsolódott a korbácsolás (*fouetter*) pont a macskához. Annyi biztos, hogy már a XVII. századtól a mai napig használatos az *il n'y a pas de quoi fouetter un chat** kifejezés abban az értelemben, hogy 'nem fontos, nem komoly a dolog'.

■ **avoir un chat dans la gorge** – (Sz): être enroué

□ **olyan** ⟨vkinek⟩ **a hangja, mint a repedt fazék || gombóc van** ⟨vkinek⟩ **a torkában**

➤ *Ne comptez pas sur moi ce soir à la chorale. Je suis enrhumé et* ***j'ai un chat dans la gorge****.* | *Ma este ne számítsatok rám a kórusban. Meg vagyok fázva és* ***olyan a hangom, mint a repedt fazék****.*

♦ A szólás eredete a *maton* szó kétértelműségében keresendő. A XI. század óta előbb 'aludtej', majd 'mindenféle becsomósodott folyadék', sőt 'macska' (vö. mai francia *matou* 'kandúr') értelemben is használatos volt. Az eredeti kifejezés tehát a *maton* 'hurutos váladék, gombóc' és 'macska' szójátékán alapuló *avoir un maton dans la gorge* lehetett. A *maton* szót pedig később kiszorította a gyakoribb *chat* szó.

Francia_magyar_szolastar.indb 180 2024. 08. 12. 15:57:37

◨ **C'est de la bouillie pour les chats.** → BOUILLIE

■ **Chat échaudé craint l'eau froide.** – (Szm): {Une mésaventure rend prudent à l'excès.}
□ **Leforrázott kutya a hideg víztől is fél.**
➤ *Selon le proverbe « **Chat échaudé craint l'eau froide** ». Mais le vrai savant, même quand il a trouvé une vérité douloureuse, continue de chercher des vérités plus douloureuses encore.* | *A közmondás szerint „**Leforrázott kutya a hideg víztől is fél**". De az igazi tudós, még ha fájdalmas igazságra is lelt, tovább folytatja a még fájdalmasabb igazságok keresését.*

◨ **donner sa langue au chat** → LANGUE

■ **écrire comme un chat** – (Szh): écrire d'une manière illisible
□ **olyan** ⟨vkinek⟩ **az írása, mint a macskakaparás**
➤ *Je n'arrive pas à lire l'écriture de mon médecin, **il écrit comme un chat**.* | *Nem tudom elolvasni az orvosom írását. **Olyan az írása, mint a macskakaparás.***
♦ Az apró betűs, bolhabetűs, nehezen olvasható írásra, macskakaparásra még a *pattes de mouche(s)* kifejezés is használatos.

◨ **être/vivre/s'entendre comme chien et chat** → CHIEN

◨ (*𝓕*)**être un oiseau pour le chat** (Bel) → OISEAU

◨ **faire une toilette de chat** → TOILETTE

■ **Il n'y a pas de quoi fouetter un chat.** – (Szm): {se dit quand la faute, l'affaire est insignifiante, n'a pas beaucoup d'importance}
□ **Nem nagy ügy! || Szóra sem érdemes! || Kár szót vesztegetni rá!**
➤ *Ce qu'il a fait n'est pas bien grave. **Il n'y a pas de quoi fouetter un chat.*** | *Amit csinált nem túl súlyos. **Szóra sem érdemes!***
♦ Lásd: *avoir d'autres chats* à fouetter*.*

■ **Il n'y a pas un chat ici.** – (Szm): {se dit quand il n'y a absolument personne quelque part}
□ **Nincs itt egy árva/ teremtett lélek sem.**
➤ *En été, cette petite ville au bord de la mer est pleine de touristes. En hiver, **il n'y a pas un chat.*** | *Nyáron ez a tengerparti kisváros tele van turistákkal. Télen **egy árva lélek sincs.***
≅ *Il n'y a pas âme qui vive ici.*

■ **Il ne faut pas réveiller le chat qui dort**. – (Szm): {utilisée surtout mais non ecxlusivement sous la forme proverbiale: Il ne faut pas aller imprudemment au-devant des dangers, des difficultés.}
□ **Ne ébresszük fel az alvó oroszlánt!**
➤ *Le deuxième but encaissé **a réveillé le chat qui dort** et l'équipe du PSG a fini ensuite par gagner facilement le match.* | *A második bekapott gól*

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

felébresztette az alvó oroszlánt *és a PSG csapata utána simán megnyerte a mérkőzést.*

■ **jouer** ⟨avec qqn⟩ **au chat et à la souris [jouer** ⟨avec qqn⟩ **comme un chat avec une souris]** – (Sz): prendre plaisir à se jouer de qqn

□ ⟨vki vkivel⟩ **macska-egér játékot játszik/úz || ⟨vki vkivel⟩ úgy játszik, mint macska az egérrel**

➤ *Avant-hier, Zoé semblait amoureuse de moi. Hier, elle était très froide. Aujourd'hui, elle me sourit.* ***Elle joue au chat et à la souris avec moi.*** | *Tegnapelőtt úgy tűnt, hogy Zoé szerelmes belém. Tegnap nagyon hidegen viselkedett velem. Ma mosolyog rám.* ***Úgy játszik velem, mint macska az egérrel.***

■ **Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.** – (Szm): {Les subordonnés s'émancipent quand les supérieurs sont absents.}

□ **Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.**

➤ ***Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.*** *– Le service de dératisation a dû intervenir 40 fois en une année dans le bureau du Premier ministre britannique parce que le chat souricier le plus connu du Royaume-Uni ne fait pas bien son travail, ce qui pourrait lui coûter son poste.* | ***Nincs otthon a macska, cincognak az egerek.*** *– A rágcsálóirtási szolgálatnak egy év alatt negyvenszer kellett közbelépnie a brit miniszterelnök irodájában, mert az Egyesült Királyság legismertebb egérfogó macskája nem jól végezte a dolgát. Ez pedig az állásába kerülhet.*

■ **Une chatte n'y retrouverait pas ses petits.** – (Szm): {se dit d'un endroit particulièrement en désordre}

□ **Minden tótágast áll! || Minden a feje tetején áll!**

➤ *Les enfants, rangez votre chambre.* ***Une chatte n'y retrouverait pas ses petits !*** | *Gyerekek, rakjatok rendet a szobátokban!* ***Minden tótágast áll!***

♦ A szólásmondás ritkán, de előfordul úgy is, hogy a *chatte* 'nőstény macska' helyett a *cochon* 'disznó' elem szerepel benne.

◊ A *Minden tótágast áll* magyar szólásmondás *ágas* szava a felső végén kétfelé ágazó oszlopot jelent, s így megfordítva hasonlít egy kézen álló emberhez. A *tót* szó itt ugyanolyan etnosztereotip klisé része, mint a *csehül áll* kifejezésben a *cseh*, a *cigányútra megy* szólásban a *cigány* szó vagy az *Ereszd be a tótot, kiver a házadból* helyzetmondatban a *tót* szó, és arra utal, hogy valami megfordított, felfordult, szokatlan helyzetben van. E klisék általában onnan erednek, hogy az emberek azt tartották helyesnek, szabályosnak, követendőnek, amit ők maguk megszoktak, és mindazt, ami ezzel ellentétes, szokatlan, rossz, nemkívánatos, helytelen, azt gyakran nevezték meg más, közelebb vagy távolabb élő népcsoportokra utalóan. Ez azonban nem magyar sajátosság, más nyelvekből is idézhetők példák. A franciában például a részeges embert a *boire comme un Polonais** 'iszik, mint egy lengyel, vagyis: mint a kefekötő' hasonlattal jellemzik, ha valaki titokban, búcsúzás nélkül távozik, arra azt mondják, hogy *filer à l'anglaise* 'an-

Francia_magyar_szolastar.indb 182 2024. 08. 12. 15:57:37

golosan távozik', a régi franciában pedig az álnok, nem egyenes jellemű emberre a kalandozásaik során egészen Tournus városáig eljutó magyar lovasok menekülést színlelő, majd váratlanul hátrafelé nyilazó szokására utalva a *traître comme un Hongrois* 'álnok/áruló, mint egy magyar' hasonlatot használták.

≅ *Une poule n'y retrouverait pas ses poussins.* || *Une vache n'y trouverait pas son veau.*

CHÂTEAU [ʃɑto] *(h fn)*

■ **bâtir/faire des châteaux en Espagne** – (Sz): penser, imaginer des projets chimériques

□ ⟨vki⟩ **légvárakat épít**

➤ *Mon ami vient de publier son premier recueil de poèmes. Il s'imagine déjà pouvoir obtenir bientôt le prix Nobel de littérature. C'est ce qui s'appelle* ***faire des châteaux en Espagne****.* | *A barátom nemrég publikálta első verskötetét. Már azt képzeli, hogy nemsokára az irodalmi Nobel-díjat is megkapja. Erre mondják, hogy* ***légvárakat épít****.*

♦ Az ábrándos, megvalósíthatatlan tervek érzékeltetésére számos európai nyelv a szilárd alapokat nélkülöző homokra (vö. *homokra épít*) vagy a levegőre való építkezés (vö. *levegőre épít*) képét használja. Ez utóbbi már Szent Ágoston *Sermones* [Beszédek] című munkájában olvasható a „…ne subtracto fundamento rei gestae, quasi in aere quaeratis aedificare" […nehogy a megtörtént dolog alapzatát eltávolítva mintegy a levegőben akarjatok építkezni] alakban (*Sermo* II, 7). E kép mellett azonban több nyelvben – így a franciában is – gyakori a szólás 'kastélyokat épít Spanyolországban' változata (pl. angol *to build castles in Spain*, olasz *far castelli in Spagna*). Ez valószínűleg arra az időre vezethető vissza, amikor Spanyolországot még a mórok uralták, így az ottani birtokok nem képviseltek valódi értéket, és ezeken a területeken várépítési terveket szőni sem vallott nagy realitásérzékre. Franciaországban az is szokás volt, hogy a király ígéretet tett a nemes lovagoknak, hogy szolgálataikért majd Spanyolországban a mórok tól visszahódításra váró területeken kapnak hűbérbirtokokat, kastélyokat. Mivel azonban ezek külhonban, ellenséges földön voltak találhatók, amelyeket előbb még vissza kellett szerezni, az ígéret gyakran beteljesületlen maradt. ◉ A hiábavaló álmodozás szimbólumaként a kártyavár elem is megtalálható a francia szólások között: *construire des châteaux de cartes*. Az ábrándok széthullása esetén pedig a *s'écrouler comme un château de cartes* kifejezés alkalmazható.

≅ *construire des châteaux de cartes* || *prendre ses désirs pour des réalités* || *rêver en couleur** || *se faire du [tout un] cinéma** || *tirer des plans** *sur la comète*

CHAUD, -E [ʃo, ʃod] *(mn* és *fn)*

■ **ne faire ni chaud ni froid** ⟨à qqn⟩ – (Sz): être indifférent à qqn {se dit surtout d'une chose}

□ ⟨vmi vkit⟩ **teljesen hidegen hagy** || ⟨vmi vkinek⟩ **egyre megy** || ⟨vmi⟩ **nem oszt, nem szoroz**

➤ *Vous croyez que j'accorde de l'importance à ce que vous pensez de moi ? Détrompez-vous,* ***cela ne me fait ni chaud ni froid****.* | *Azt hiszi ön, hogy*

Francia_magyar_szolastar.indb 183 2024. 08. 12. 15:57:37

fontosnak tartom, amit rólam gondol? Ne ámítsa magát, ***ez teljesen hidegen hagy engem****.*

♦ A szólás valószínűleg valamilyen italra és annak langyos hőmérsékletére utal.

≅ *Ça m'est égal.* || *Peu m'importe.* || *Peu me chaut. (vál)*

C

■ **souffler le chaud et le froid** – (Sz): imposer des conditions selon son caprice

□ ⟨vki⟩ **egy szájból hideget, meleget fúj**

➤ *La direction a annoncé qu'elle acceptait les revendications des employés, puis elle a déclaré qu'elle refusait toute concession.* ***Elle souffle le chaud et le froid.*** | *A vezetőség bejelentette, hogy elfogadja az alkalmazottak követeléseit, majd kijelentette, hogy visszautasít minden engedményt.* ***Egy szájból hideget és meleget fúj.***

♦ A szólás eredete egészen Ezópus (Aiszóposz) *Az ember és a szatürosz [szatír]* című alábbi meséjére vezethető vissza: „Azt mesélik, hogy egy ember egyszer barátságot kötött egy szatürosszal. Mikor beállt a tél, és nagy hideg lett, az ember szájához tartotta a kezét, és rálehelt. Mikor a szatürosz megkérdezte, miért teszi ezt, megmondta, hogy a hideg miatt melengeti a kezeit. Később asztalhoz ültek, és mivel az étel nagyon forró volt, az ember megfogta, a szájához vitte és megfújta. Mikor a szatürosz megint faggatni kezdte, hogy miért teszi ezt, közölte, hogy hűti az ételt, mert nagyon meleg. A szatürosz ekkor így szólt hozzá: »Felmondom neked a barátságot, ember, ha te egy szájból meleget és hideget is fújsz«" – Sarkady János fordítása. Az anekdotát később Jean de La Fontaine is feldolgozta *Le Satyre et le Passant* [A szatír és a vándor] című meséjében (V, 7). Voltaire *Dictionnaire philosophique* [Filozófiai ábécé] című művének (1764) „Fable" szócikkében is olvasható a történet, amely igazi világjáró anekdotává vált, több kalendáriumban, adomagyűjteményben is szerepel, de több képzőművészeti alkotáson is megjelenik. A szólás pontos megfelelői más nyelvekben is megvannak (pl. holland *heet end koud uit een mond blazen*, német *warm/heiß und kalt aus einem Mund blasen*, olasz *soffiare caldo e freddo*).

CHAUFFEUR [ʃofœʀ] *(h fn)*

■ **un chauffeur du dimanche** – (Sz): un mauvais conducteur ou un chauffeur peu expérimenté

□ ⟨vki⟩ **vasárnapi autós** || ⟨vki⟩ **kocavezető**

➤ *Tu as vu, il vient de me doubler dans un virage !* ***Encore un chauffeur du dimanche.*** | *Láttad? Egy kanyarban előzött meg.* ***Már megint egy vasárnapi autós!***

♦ Utalás arra az autósra, aki csak vasárnaponként használja az autóját és így gyakorlat hiányában nagyon rosszul, veszélyesen vezet.

CHAUSSETTE [ʃosɛt] *(n fn)*

◨ **avoir le moral dans les chaussettes** → MORAL: *avoir le moral à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]*

◨ **du jus de chaussette** → JUS

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CHAUSSURE [ʃosyʀ] *(n fn)*

■ **trouver chaussure à son pied** – (Sz): trouver la femme ou le mari qui convient
□ ⟨vki⟩ **megtalálja az igazit** || ⟨vki⟩ **megtalálja élete párját**
➤ *Zoé est toujours célibataire. Elle n'a pas réussi à* ***trouver chaussure à son pied.*** | *Zoé még mindig hajadon. Nem sikerült neki* ***megtalálnia élete párját.***
♦ A szólás a rész – egész viszonyát idézi fel, ami a férfi és női nemi szervek egyszerű szimbólumával kiegészülve erotikus töltéssel ruházza fel a kifejezés mai használatát (ahogy a szintén a *pied* szó átvitt értelmét kiaknázó szlenges *prendre son pied** 'elélvez' szólás is).
≅ *tirer le bon numéro**

CHEF [ʃɛf] *(h fn)*

■ **se débrouiller comme un chef** – (Szh), (biz): se débrouiller facilement et bien
□ ⟨vki⟩ **jól/könnyedén boldogul** || ⟨vki vmit⟩ **jól/ügyesen/magabiztosan csinál**
➤ *Ce singe* ***se débrouille comme un chef*** *pour éplucher une banane.* | *Ez a majom* ***nagyon ügyesen*** *húzza le a banán héját.*
≅ *bien mener sa barque {dans la vie}* || *bien s'en sortir*

CHEMIN [ʃ(ə)mɛ̃] *(h fn)*

◨ **aller/poursuivre son petit bonhomme de chemin** → BONHOMME

■ **faire son chemin** – (Sz): avoir du succès dans sa vie professionnelle, progresser
□ ⟨vki⟩ **szép karriert fut be**
➤ *Zoé a commencé comme assistante, elle est maintenant directrice d'agence.* ***Elle a fait son chemin.*** | *Zoé asszisztensként kezdte, most már irodavezető.* ***Szép karriert futott be.***

■ **ne pas y aller par quatre chemins** – (Sz): parler sans détours
□ ⟨vki⟩ **nem kerülgeti a forró kását** || ⟨vki⟩ **nem szívbajos** (biz) || ⟨vki⟩ **nem sokat teketóriázik**
➤ *Quand notre chef n'est pas satisfait de notre travail, il nous le dit franchement.* ***Il n'y va pas par quatre chemins.*** *Mais autrement il est bon et juste.* | *Ha a főnökünk elégedetlen a munkánkkal, őszintén megmondja.* ***Nem kerülgeti a forró kását. [Nem szívbajos.]*** *De amúgy jó és igazságos.*
♦ Az alapgondolat az, hogy csak egy egyenes út van, s az, aki erről letér, hogy mást is kipróbáljon, csak az idejét vesztegeti. A négyes szám a 'kereszteződés, keresztút' fogalmához köthető.
≅ *aller droit au but** || *mettre les points** *sur les i* || *ne pas tourner autour du pot** || *parler sans ambages*

■ **prendre le chemin des écoliers** – (Sz): prendre le chemin le plus long et souvent le plus agréable
□ ⟨vki⟩ **vargabetűt tesz/csinál [ír le]** || ⟨vki⟩ **kerülőt tesz**
➤ *Plutôt que rentrer directement à l'hôtel, nous allons passer par ces petites rues pittoresques même si nous devons* ***prendre le chemin des***

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

écoliers *et même si nous nous perdons chemin faisant.* | *Ahelyett, hogy egyenesen a szállodába mennénk, inkább ezeken a kis festői utcákon megyünk, még ha* ***kerülőt is kell tennünk*** *és útközben el is tévedünk.*

♦ A szólás azokra az iskolásokra utal, akik annyira nem akarnak iskolába menni, hogy csak hosszas kitérők, kerülők után érnek oda.

◊ A *vargabetűt tesz/csinál [ír le]* magyar szólásnak kétféle – valószínű és talán egymást erősítő, de nem bizonyított – magyarázata is van. ◉ Az egyik arra utal, hogy amikor a varga a csizmának való bőrt szabja, görbe betűkhöz hasonló alakokat rajzol késével a bőrre. Ezért nevezhették tréfásan a nagy kanyarításokkal leírt görbe vonalakat, majd ebből átvitt értelemben a kerülő utat *vargabetű*nek. ◉ Egy másik magyarázat szerint régen a vargák általában iskolázatlan emberek voltak, és írástudatlanok maradtak. Ezért nevezték el gúnyolódásból vargabetűknek ezeket az elnagyolt vonalakat, amilyeneket csak írástudatlan vagy íráshoz nem szokott ember vethet papírra. Az elsődleges, konkrét 'görbe vonal' jelentés után lassan kialakult az átvitt 'kerülő út' értelem is.

■ **ramener** ⟨qqn⟩ **dans le droit chemin** – (Sz): faire adopter à qqn une conduite conforme à la morale

□ ⟨vki vkit⟩ **visszatérít a jó/helyes útra**

➤ *À sa sortie de prison, Noé a voulu changer. Finalement, c'est sa copine qui* ***l'a ramené dans le droit chemin****.* | *Miután kijött a börtönből, Noé meg akart változni. Végül a barátnője* ***térítette vissza a helyes útra****.*

■ **Tous les chemins mènent à Rome.** – (Szm): {On peut arriver au même résultat de façons très différentes.}

□ **Minden út Rómába vezet.**

➤ *On dit que* ***tous les chemins mènent à Rome****. Mais certains sont plus cahoteux que d'autres.* | *Mondják, hogy* ***minden út Rómába vezet****. Egyes utak azonban rögösebbek a többinél.*

♦ Ismervén a jól kiépített római úthálózatot és „az örök város" központi szerepét a Római Birodalmon belül, továbbá azt az első látásra talán perdöntőnek tűnő körülményt, hogy Augustus császár rendelete értelmében a római Fórumon, a Saturnus-templom előtt egy arannyal borított mérföldkő (MILLIARIUM AUREUM) állott, amelyet a Rómából induló valamennyi országút kezdetének tekintettek, szívesen származtatnánk ezt a szólásmondást az ókorból, de latin eredetije a klasszikus latin szerzők műveiből nem mutatható ki. Eredete csak a középkorig nyúlik vissza: XII. századi egyházi szövegekben jelenik meg először, és arra vonatkozik, hogy a római pápa által megtestesített keresztény hithez és annak római központjához ezernyi út vezethet el. Bertrand Lançon *Les Romains* [A rómaiak] című könyvében olvasható, hogy Alain de Lille (Alanus ab Insulis) XII. századi francia ciszterci szerzetes, teológus *Liber parabolarum* [Példabeszédek] című (1175) művében például ezt írta: „Mille viae ducunt homines per saecula Romam, qui Dominum toto quaerere corde volunt" [Évszázadokon keresztül ezernyi út vezeti azokat az embereket Rómába, akik teljes szívükkel az Urat akarják keresni]. Más középkori művek a tudományos igazság meglelésének különféle módozataira utalnak, így például Geoffrey Chaucer angol író az 1390

Francia_magyar_szolastar.indb 186 2024. 08. 12. 15:57:37

körül írt és az asztrolábiumról, a bolygók pályájának és pillanatnyi helyzetének meghatározására szolgáló műszerről szóló *A Treatise on the Astrolabe* című értekezésének bevezetőjében. A mondás mai, népszerű formájában Jean de La Fontaine állatmeséin keresztül hagyományozódott ránk, pontosabban a meséket lezáró utolsó (XII, 29), *Le Juge arbitre, l'Hospitalier et le Solitaire* [A békebíró, a betegápoló és a remete] című fabula révén, ahol a mondás jelentése már megegyezik a ma is használatos általánosabb értelemmel: « Trois saints, également jaloux de leur salut, / Portés d'un même esprit, tendaient à même but. / Ils s'y prirent tous trois par des routes diverses : / Tous chemins vont à Rome ; ainsi nos concurrents / Crurent pouvoir choisir des sentiers différents. » [Három szent, egyaránt keresvén üdvöket, / egy szellemtől sugallva, egyazon célt követ. / Más-más úton kutatja ugyanazt mind a három: / Rómába sok-sok út visz; versenyzőink tehát / ösvényt választanak, ki-ki amelyen járna. – Vikár Béla fordítása].

■ **trouver son chemin de Damas** [damas] – (Sz), (vál): se convertir {à la religion ou à une idéologie}

□ ⟨vki⟩ **pálforduláson megy át** (vál) || ⟨vki⟩ **rálép a damaszkuszi útra** (vál)

➤ *Au moment des événements de mai 1968, mon ami était communiste. Plus tard, quand il a monté son entreprise,* ***il a trouvé son chemin de Damas*** *et est devenu un farouche capitaliste.* | *Az 1968 májusában lezajlott események idején a barátom kommunista volt. Később, amikor létrehozta a vállalkozását,* ***pálforduláson ment át*** *és vad kapitalista lett.*

♦ Bibliai eredetű szólás. Az újszövetségi *Az apostolok cselekedetei*ben olvasható (Csel 9:1-22), hogy Jézus a saját szolgálatára hívta a kereszténygyűlöző Saulust, aki a keresztények rabul ejtésére igyekezett a damaszkuszi úton. Saulus a Jézus szózatát kísérő fénytől megvakul, ám Damaszkuszban egy Ananiás nevű keresztény érintésétől meggyógyul. Megkeresztelkedik, s ezután csak a Paulus, azaz a Pál nevet használja.

◊ Magyar vonatkozásban megemlítendő, hogy Saulus eme gyökeres lelki átalakulását a *pálfordulás* szavunk és a *Pál fordulása* népi időjárási kifejezésünk is megőrizte, melyet régen az idő január végi enyhülésére is alkalmaztak. ◉ Az 1990-es évek elejéhez köthető magyarországi rendszerváltozás/rendszerváltoztatás frazeológiájában pedig kiemelt szerepet kaptak *a damaszkuszi úton jár/közlekedik*, *megfordul a damaszkuszi úton*, *csúcsforgalom van a damaszkuszi úton*, *a damaszkuszi úton nagy a tolongás* kifejezések, amelyeknek jelentése: 'megszaporodtak a köpönyegforgatók, az identitásukat, felfogásukat, nézetüket hamarjában megváltoztatók'. Ezek forrása Esterházy Péter *Az új rizsa* című esszéje lehetett, amelyben ez olvasható: „Mintha egy Nagy Tájékozódási Futás kezdődött volna, megannyi Monspart Sarolta, és mindahánynak volna hivatalos, pöcsétes papírja arról, hogy ő a damaszkuszi úton jár. (A képet Saulus-ügyekben járatos kollégámtól kaptam. »Tudhatod… van írásos bizonyítékom rá, hogy én… én hiszek ezekben a fordulatokban. De nem túlzás ez? Csúcsforgalom a damaszkuszi úton… már csak a jó ízlés miatt is… vagy se…«)". Balázs Géza (*Magyar Nyelvőr* 136/2012: 221) az idézetben szereplő zárójeles utalást úgy értelmezi,

Francia_magyar_szolastar.indb 187 2024. 08. 12. 15:57:37

hogy az eredeti forrás Mészöly Miklós *Saulus* (1968) című regénye, viszont a mondás elterjedése alapvetően Esterházynak köszönhető.

CHEMISE [ʃ(ə)miz] *(n fn)*

C

■ **changer d'avis [d'opinion] comme de chemise** – (Szh): en changer facilement, souvent
- □ ⟨vki⟩ **úgy változtatja véleményét/nézeteit, mint más az ingét**
  - ➤ *Personne ne prend le directeur au sérieux. Il n'est pas fiable et* ***change d'avis comme de chemise****.* | *Senki sem veszi komolyan az igazgatót. Nem megbízható,* ***úgy változtatja a véleményét, mint más az ingét.***
- ♦ Az öltözék gyakori változtatása következetlenséget, bizonytalanságot sugall, ingatag, gyenge jellemre enged következtetni.
- ≅ *changer son fusil* d'épaule* || *changer/virer de bord** || *changer de logiciel* || *être une vraie girouette* || *retourner sa veste** || *tourner casaque**

■ **donner sa chemise** ⟨à qqn⟩ – (Sz): être très généreux
- □ ⟨vki⟩ **az (utolsó) ingét is odaadná** ⟨vkinek⟩
  - ➤ *On ne fait jamais appel en vain à la générosité de Noé.* ***Il donnerait sa chemise*** *aux pauvres.* | *Mindig lehet számítani Noé nagylelkűségére.* ***Az ingét is odaadná*** *a szegényeknek.*
- ≅ *avoir le cœur* sur la main* || *avoir un cœur d'or* || *faire le grand seigneur (1.)*

■ **mouiller sa chemise** – (Sz): se donner du mal pour faire qqch., ne pas ménager sa peine
- □ ⟨vki⟩ **erőfeszítéseket tesz**
  - ➤ *Tu n'arriveras jamais à ton but si tu ne te donnes pas à fond. Pour réussir,* ***il faut mouiller sa chemise.*** | *Soha nem éred el a célod, ha nem adsz bele mindent. A sikerhez* ***erőfeszítéseket kell tenni.***
- ♦ A szólás *mouiller* 'benedvesít, áztat' igéje a munkával gyakran együtt járó izzadásra utal.
- ≅ *faire tout son possible* || *mettre le paquet** || *remuer ciel* et terre* || *se donner à fond* || *se donner un mal[2]* de chien à faire qqch.* || *se mettre [se couper] en quatre** || *suer sang* et eau* || *y mettre du sien**

■ **se soucier [se moquer]** ⟨de qqch.⟩ **comme de sa première chemise** – (Szh): n'accorder aucun intérêt à qqch.
- □ ⟨vki vmire⟩ **fittyet hány**
  - ➤ *Noé essaie d'expliquer à son ami les problèmes relatifs à la migration. Mais celui-ci ne s'intéresse absolument pas à la politique,* ***il s'en moque comme de sa première chemise****.* | *Noé próbálja elmagyarázni a barátjának a migráció problémáját. De őt egyáltalán nem érdekli a politika,* ***fittyet hány rá****.*
- ♦ A *première chemise* egy kisgyerek pólya utáni első igazi ruhadarabjára utal, amire persze később már nem emlékszik az ember, vagyis fittyet hány rá.
- ◊ A *fittyet hány* magyar szólás eredetét lásd: *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante*.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *n'en avoir rien à cirer** || *s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se battre l'œil* de qqch.* || *se ficher [se moquer] du monde** || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer [se ficher] du tiers* comme du quart* || *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante*

CHÊNE [ʃɛn] *(h fn)*

■ **fort comme un chêne [se porter comme un chêne]** – (Szh): être fort et en bonne santé {se dit particulièrement des personnes âgées}

□ ⟨vki⟩ **egészséges, mint a makk**

➤ *Mon grand-père **est fort [se porte] comme un chêne**. Il marche encore dix kilomètres par jour.* | *A nagyapám **egészséges, mint a makk**. Még naponta tíz kilométert gyalogol.*

♦ Utalás a tölgy hosszú élettartamára és ellenállóképességére, erősségére.

◊ Az *egészséges, mint a makk* magyar szólás eredetét lásd: *se porter comme un charme**.

≅ *avoir bon pied* bon œil* || *avoir une santé* de fer* || *frais comme un gardon* || *se porter comme le Pont-Neuf** || *se porter comme un charme**

CHÈQUE [ʃɛk] *(h fn)*

■ **un chèque en bois** – (Sz): un chèque sans provision

□ **fedezetlen csekk**

➤ *Le restaurant n'accepte plus que de l'argent liquide. Trop de clients ont fait **des chèques en bois**.* | *Az étterem ezentúl csak készpénzt fogad el. Túl sok vendég állított ki **fedezetlen csekket**.*

♦ A kifejezés értelmét a *de bois*, *en bois* 'fa-, fából' szókapcsolat magyarázza meg, ami általában valamilyen hamis, nem igazi dolgot jelöl (vö. *un sabre de bois* 'fakard', *une jambe de bois* 'faláb', *un visage de bois* 'fapofa', újabban a politikusok által gyakran beszélt *langue* de bois* 'bükkfanyelv'), hisz fából sok mindent elő lehet állítani, ami az eredetihez nagyon hasonlít. A *chèque en bois* tehát egy hamis, fedezet nélküli csekk.

CHEVAL [ʃ(ə)val] *(h fn)*

◨ **avoir une fièvre de cheval** → FIÈVRE

■ **Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval.** – (Szm): {se dit d'une chose difficile à trouver}

□ **Nem minden bokorban terem ilyen.** || **Ilyet nem minden nap lát/hall az ember.**

➤ *J'ai trouvé chez mon bouquiniste préféré une première édition de Jules Verne. **Cela ne se trouve pas sous le pas d'un cheval.*** | *Egy első kiadású Jules Verne könyvre bukkantam a kedvenc antikváriusomnál. **Nem minden bokorban terem ilyen!***

♦ A XVII. században a kifejezés még a *dans le pas d'un cheval* alakban volt használatos, ahol a *dans le pas* szókapcsolat a 'lépése nyomában' értelemben szerepel. A szólás azért rögzült tagadó alakban, mert ami átalában a ló nyomában talál-

Francia_magyar_szolastar.indb 189 2024. 08. 12. 15:57:38

ható, az egyáltalán nem ritka és szinte semmi értéke nincs (kivéve, ha trágyának használják). Később a *dans le pas* kapcsolat értelme elhomályosult és szerepét átvette a jobban érthető *sous le sabot* 'a patája alatt' alak.

◊ A *Nem minden bokorban terem ilyen* magyar szólás már Heltai Gáspár *Chronica az magyaroknak dolgairól* című művében (1575) felbukkan. Érdemes róla tudni, hogy ez szolgálhatott annak a XVIII. század végén lejegyzett mondásnak is alapjául, amelyben először találkozhatunk a *fán terem* idiomatikus szókapcsolattal: *nem minden fán terem tűrömolaj*, azaz 'nincs mindenkinek türelme'. (A *tűrömolaj* itt a „türelem" tréfás körülírására használt szó, amikor a türelmet ajánlották az orvosok a panaszkodó betegeknek. Tudjuk, hogy ilyen olajfajta nem létezik, az étkezési olajat általában fán termő olajbogyóból nyerik. Mivel Magyarországon az olajbogyót termő fa ritka, ezért kapcsolódhatott hozzá a 'ritkaság' átvitt jelentéstartalom. Jókai Mór is ebben az értelemben használja *A murányi hölgy* című színművében: „Mert a férj mai világban / Olyan drága kincs, / Mely nem minden fán terem.") Idővel a *nem minden fán terem tűrömolaj* kifejezés teljes alakja elkopott, lerövidült, s csak a *nem minden fán terem* 'nem mindenhol akad' formában élt tovább. Ez utóbbi kifejezés az azonos jelentésű, már korábban és szélesebb körben elterjedt *nem minden bokorban terem* mellett idővel feleslegesnek bizonyult. A *fán terem* szókapcsolatot azonban nyelvünk életben tartotta, és felhasználta egy másik űr betöltésére. Így keletkezett a XIX. század közepétől igen használatos *azt se tudja, mi fán terem*, azaz 'egyáltalán nem ismeri, nem tudja' szólás. Ez a forma máig él ugyan, de mivel több más szólásunkkal is kifejezhető az általa hordozott jelentés *(azt se tudja, eszik-e vagy isszák; halvány fogalma/dunsztja/gőze sincs róla),* a teljes alak azok javára fokozatosan háttérbe szorult, ám megmaradt a 'miféle dolog, micsoda, mi lehet' jelentésű, gazdag hangulati tartalmú, önállósult második fele: *Mi fán terem?* Neves szóláskutatónk, O. Nagy Gábor is e címen jelentette meg 1957-ben a szólások eredetéről szóló, több kiadást megélt könyvét, amelynek nyomán a magyar nyelvészek a szólásetimológia tudományát tréfásan a „mifántológia" névre keresztelték át.

≅ *Ça ne court pas les rues*.* || *Ça ne se trouve pas à chaque coin de rue.*

❒ **Ce n'est pas la mort du petit cheval.** → MORT: *Ce n'est pas la mort (du petit cheval).*

■ **changer son cheval borgne pour un cheval aveugle** – (Sz): remplacer ce qui ne va pas par ce qui est pire

□ ⟨vki⟩ **eben gubát cserél** || ⟨vki⟩ **cseberből vederbe esik**

➤ *Ma nouvelle secrétaire est encore plus paresseuse que la précédente. Je crois que* ***j'ai changé un cheval borgne pour un cheval aveugle****.* | *Az új titkárnőm még lustább, mint az előző. Azt hiszem, hogy* ***eben gubát cseréltem****.*

♦ A kifejezés *borgne* szavának jelentése 'félszemű'.

◊ Az *eben gubát cserél* magyar szólás eredete mára elhomályosult. Keletkezésére több magyarázat is létezik. ◉ Az egyik ilyen tipikus szólásmagyarázó történet adomás jellegű. Eszerint egy kocsis kutyát akart lopni. A vállán levő, szőrével kifelé fordított guba azonban akadályozta a mozgásban, ezért a nehéz bundafélét ledobta, amíg a kutyát megfogta. Ez ugyan sikerült neki, de a guba ott maradt

Francia_magyar_szolastar.indb 190 2024. 08. 12. 15:57:38

az idegen ház udvarán. Mikor másnap számot kellett adnia otthon, hogy hol van a gubája, akkor szégyellte bevallani az igazat és azt válaszolta, hogy elcserélte az ebért. ◉ Sokkal valószínűbb azonban az a magyarázat, amely szerint a szólásban szereplő *guba* szónak a régi Pozsony megyei tájnyelvben 'kutya' jelentése is volt. Számos adat bizonyítja, hogy a régi magyar nyelvben a bozontos, csimbókos szőrű, ápolatlan kutyát *gubás*nak hívták. A *gubás*ból pedig úgy keletkezhetett a *guba* alak, ahogy a *gubás ember* helyett is csak *gubá*t, vagy a *subában járó ember* helyett is csak *subá*t mondunk például a *Guba gubához, suba subához* közmondásunkban. E magyarázatot erősíti tovább, hogy a régi magyar nyelvben és a mai nyelvjárásokban még ma is él a szólásnak az *eben kutyát cserél* változata abban az értelemben, hogy nem sok értelme volt a cserének, a vásárnak. Az *eb**en*** alak régies, a mai *eb**ért*** alak megfelelője volt a régiségben. ◉ Az előző magyarázatot még azzal lehet finomítani, hogy a szólás eredetileg nem egyenértékű, hanem nagyon is különböző értékű dolgok cseréjéről szólt. Ennek bizonyítékául idézhető a már Baranyai Decsi János *Adagiorum* című első magyar szólás- és közmondásgyűjteményében olvasható „Pro cane malo suem reposcis" [szó szerint: Egy kutyáért disznót kérsz – magyar megfelelője: Meg lenne benne, ha ebért tinót adnék] alakot (3:5:9:8). A *disznó* szónak azonban a régi magyar nyelvben 1690 óta kimutatható a népnyelvben eléggé elterjedt *göbe* szinonimája. A szólás eredeti alakja tehát *eben göbét* lehetett, és csak később lett helyette olyan területen, ahol a *göbe* szó ismeretlen volt, a vele összecsengő *guba*, és alakult ki ezzel együtt a szólás 'értelmetlen csere' jelentése.

■ **être à cheval** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): être très exigeant, avoir des principes
□ ⟨vki⟩ **állandóan** ⟨vmin⟩ **lovagol** || ⟨vki⟩ **unos-untalan ugyanazt hajtogatja** || ⟨vki⟩ **ragaszkodik az elveihez**
➤ *Ma voisine n'accepte pas que sa fille dise des gros mots.* ***Elle est** très **à cheval sur la politesse**.* | *A szomszédasszonyom nem tűri, hogy a lánya csúnya szavakat mondjon. Állandóan **a jólneveltségen lovagol**.*

■ **miser/parier sur le mauvais cheval** – (Sz): choisir la mauvaise personne, faire un mauvais choix
□ ⟨vki⟩ **rossz lóra tesz**
➤ *L'expérience montre que certaines circonstances conduisent, sans qu'on le veuille, à **miser sur le mauvais cheval** et d'autres circonstances favorisent les bonnes décisions.* | *A tapasztalat azt mutatja, hogy bizonyos körülmények miatt, anélkül, hogy akarnánk, **rossz lóra teszünk**, más körülmények pedig elősegítik a jó döntéseket.*
♦ A szólás a lóversennyel kapcsolatos. Ha a fogadó olyan lóra fogad, amelyik rossz helyezést ér el a versenyben, sokat veszthet.

■ **monter sur ses grands chevaux** – (Sz): se mettre en colère, s'indigner et parler avec autorité, prétention
□ ⟨vki⟩ **dühbe gurul és felül a magas lóra**
➤ *Quand Noé a su que sa proposition n'était pas acceptée,* ***il est monté sur ses grands chevaux** et a menacé de quitter la réunion.* | *Amikor Noé*

Francia_magyar_szolastar.indb 191 2024. 08. 12. 15:57:38

megtudta, hogy nem fogadták el a javaslatát, ***dühbe gurult, felült a magas lóra*** *és azzal fenyegetőzött, hogy otthagyja az értekezletet.*

♦ A középkorban a hátaslovak két fajtáját különböztették meg: a vadászatban, sétalovaglásra használatos könnyű és gyors járású paripákat és a háborús ütközetekben bevetett magasabb termetű, nemes vérű, felpáncélozott csatamé-neket, amelyekről uralni lehetett a harcteret, s így fölénybe lehetett kerülni azzal az ellenféllel, aki nem rendelkezett ilyen lovakkal. Az átvitt 'fölényeskedik, gőgösen, fennhéjázóan viselkedik' jelentés innen már könnyen érthető. ◉ A magyarban a fölényeskedés fogalom kifejezésére használjuk még a *lóhátról beszél vkivel* szólást is. A francia kifejezés további érdekessége, hogy pontos magyar megfelelője két magyar szólás együttes használatával adható meg: *dühbe gurul + felül a magas lóra*.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

◨ **parier sur le mauvais cheval** → CHEVAL: *miser/parier sur le mauvais cheval*

■ **un cheval de bataille** – (Sz): un sujet favori, un argument sur lequel on revient sans cesse, que l'on décide de défendre ou de promouvoir en toutes circonstances

□ **vesszőparipa**

➤ *Le professeur de littérature française parle souvent du théâtre absurde.* ***C'est son cheval de bataille.*** | *A francia irodalom professzora gyakran beszél az abszurd színházról.* ***Ez a vesszőparipája.***

CHEVEU [ʃ(ə)vø] *(h fn)*

■ **avoir les cheveux en bataille** – (Sz): avoir les cheveux emmêlés, hérissés

□ **olyan kócos/borzas** ⟨vkinek⟩ **a haja, mintha most kelt volna ki az ágyból**

➤ *Zoé aurait pu se coiffer avant de partir.* ***Elle a les cheveux en bataille.*** | *Zoé igazán megfésülködhetett volna indulás előtt.* ***Olyan kócos a haja, mintha most kelt volna ki az ágyból.***

≅ *avoir les cheveux* en pétard [être coiffé avec un pétard]*

■ **avoir les cheveux en pétard [être coiffé avec un pétard]** – (Sz), (biz): avoir les cheveux en désordre, être mal coiffé

□ **olyan kócos/borzas** ⟨vkinek⟩ **a haja, mint a szénaboglya**

➤ *Ce matin, Noé n'a pas eu le temps de se coiffer.* ***Il a les cheveux en pétard.*** | *Ma reggel Noénak nem volt ideje megfésülködni.* ***Olyan a haja, mint a szénaboglya.***

♦ A kifejezés arra a légmozgásra utal, ami egy petárda felrobbanásakor keletkezik, és ami összeborzolhatja a közelben állók haját.

≅ *avoir les cheveux* en bataille*

■ **avoir les cheveux poivre et sel** – (Sz): avoir les cheveux bruns mêlés de blancs

□ **deresedik [őszbe csavarodik]** ⟨vkinek⟩ **a haja**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Tu vois là cet homme qui **a les cheveux poivre et sel** ? Je trouve qu'il a beaucoup de classe.* | *Látod ott azt az embert, akinek **őszbe csavarodik a haja?** Úgy találom, hogy nagyon elegáns.*

♦ A bors (*le poivre*) a színes haj metaforája, a só (*le sel*) pedig a fehér hajé. A kor előrehaladtával a természetes hajszínben megjelennek az ősz, fehér hajszálak is. Erre a keverékre utal a szólás.

■ **avoir mal aux cheveux** – (Sz), (biz): avoir mal à la tête après avoir trop bu

□ ⟨vkinek⟩ **katzenjammere van** (biz) || ⟨vki⟩ **macskajajos/másnapos** (biz)

➤ *Hier, c'était l'anniversaire du chef. Nous avons tous beaucoup trop bu et ce matin **j'ai mal aux cheveux**.* | *Tegnap volt a főnök születésnapja. Mindannyian túl sokat ittunk és ma reggel **macskajajos vagyok [katzenjammerem van]**.*

♦ A haj (*cheveu*) a fej (*tête*) metonímája a szólásban.

◊ A magyar *macskajaj* a német *Katzenjammer* tükörfordítása.

≅ *avoir la gueule* de bois*

■ **Cela a tenu à un cheveu. [Il s'en est fallu d'un cheveu.]** – (Szm): {Cela a failli arriver, se réaliser.}

□ **Egy hajszálon múlott. [Egy hajszál hiányzott hozzá.] [Hajszál híja volt.]**

➤ *Il n'a manqué qu'une minute aux Stéphanois pour faire tomber le PSG et ses stars. **Cela a tenu** vraiment **à un cheveu.*** | *A Saint-Étienne csapatának egy perc hiányzott ahhoz, hogy legyőzzék a PSG csapatát és annak sztárjait. Tényleg **egy hajszálon múlott!***

≅ *Il s'en est fallu d'un doigt*.* || *Il s'en est fallu d'un poil*.* || *Il était moins* une/cinq.*

■ **couper les cheveux en quatre** – (Sz): être trop minutieux, compliquer inutilement les choses simples

□ ⟨vki⟩ **szőrszálhasogató [szőrszálat hasogat]** || ⟨vki⟩ **a kákán is csomót keres**

➤ *Je ne veux pas **couper les cheveux en quatre**, mais on devrait faire une différence entre élever un enfant et l'éduquer.* | *Nem akarok **a kákán is csomót keresni**, de különbséget kellene tenni a között, hogy felnevelünk vagy nevelünk egy gyereket.*

♦ A hajszál, szőrszál hasogatása mindkét nyelvben az értelmetlen kukacoskodás szimbóluma, amit a magyar nyelv még a bizalmas stílusértékű *szőröz* igével, illetve a *szőrszálhasogató* melléknévvel és főnévvel is kifejez.

◊ A *kákán is csomót keres* magyar szólás eredetét lásd: *chercher la petite bête**.

≅ *chercher la petite bête** || *chercher midi* à quatorze heures* || *discuter du [sur le] sexe* des anges* || *enculer les mouches (vulg)*

■ **être à un cheveu** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): être sur le point de faire qqch.

□ ⟨vkit vmitől⟩ **(csak) egy hajszál választ el**

➤ *Ah, te voilà enfin ! Je t'attends depuis une heure et j'**étais à un cheveu de partir**.* | *Ah, itt vagy hát végre! Már egy órája várlak és **csak egy hajszál választott el attól, hogy elmenjek**.*

♦ A szólás használható élettelen alannyal kapcsolatban is: *Le succès de cette affaire n'a tenu qu'à un cheveu.* 'Az ügy sikere csak egy hajszálon múlt.'

Francia_magyar_szolastar.indb 193 2024. 08. 12. 15:57:38

◨ **être coiffé avec un pétard** → CHEVEU: *avoir les cheveux en pétard [être coiffé avec un pétard]*

■ **faire dresser les cheveux sur la tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz): inspirer la peur {surtout avec un Sqqch. : *Cela me fait dresser les cheveux sur la tête.*}

C

□ ⟨vkinek vmitől⟩ **minden haja szála az égnek áll/mered**

➤ *J'ai vu hier soir un film d'épouvante **qui m'a fait dresser les cheveux sur la tête**.* | *Tegnap este láttam egy horrofilmet, **amitől minden hajam szála az égnek állt**.*

♦ A szólás eredetileg azon a valóságos testi jelenségre vonatkozó megfigyelésen alapul, amikor egyes állatok a szőrüket borzolják. ◉ Ennek analógiájára használjuk még a magyarban a *feláll a szőr vkinek a hátán (vmitől)* '1. dühös, ingerült lesz; 2. nagyon irtózik vmitől, nagyon ellenszenves vkinek vmi' szólást is.

≅ *glacer qqn d'effroi* || *glacer/figer le sang* à qqn*

◨ **rougir jusqu'à la racine des cheveux** → RACINE

■ **s'arracher les cheveux** – (Sz): se désespérer, se tourmenter

□ ⟨vki⟩ **a haját tépi**

➤ *Ça fait la dixième fois que je t'explique et tu ne comprends toujours pas. **C'est à s'arracher les cheveux !*** | *Már tizedszer magyarázom ezt neked el és még mindig nem érted. **A haját tépi az ember ettől!***

≅ *se cogner [se taper] la tête* contre le(s) mur(s)*

◨ **saisir l'occasion par les cheveux** → OCCASION

■ **se faire des cheveux (blancs)** – (Sz), (biz): s'inquiéter

□ **fő** ⟨vkinek⟩ **a feje** (⟨vmi miatt⟩)

➤ *Être menacé de chômage avec trois enfants et une femme malade, il y a de quoi **se faire des cheveux blancs**.* | *Ha munkanélküliség fenyeget bennünket három gyerekkel és egy beteg feleséggel, akkor van miért **fő-jön az ember feje**.*

♦ Úgy tartják, hogy a gondoktól az ember megőszül. Erre utal a szólás *blanc* 'fehér' szava, ami a mai használatban már gyakran el is marad.

≅ *être aux cent coups** || *se faire de la bile** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire du mauvais sang* [se faire un sang d'encre]* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se mettre martel* en tête* || *se monter la tête* || *se ronger les sangs**

■ **tiré par les cheveux** – (Sz): peu naturel, peu logique

□ **hajánál fogva előráncigált**

➤ *Tu ne me convaincras pas avec cette explication farfelue, **tirée par les cheveux**.* | *Nem fogsz meggyőzni ezzel a fura, **hajánál fogva előráncigált** magyarázattal.*

♦ A hajdani kegyetlenkedések leírásában olvasható, hogy a nőket hajuknál fogva húzták büntetésként, amint erre a *Historia de popvlo iudaico in terto Machabeorum scripta per Franciscum Vathay* [A zsidó nép története a Machabeusok harmadik könyve alapján] latin című, de magyarul írt XVII. századi költemény

Francia_magyar_szolastar.indb 194 2024. 08. 12. 15:57:38

66. versszakának 265–266. sorai is utalnak: „Sem asszont sem leánt nem néznek vala, / *Hajoknál fogva hurcoltatják* vala." A kifejezés szemléleti háttere feltehetőleg erre a régi, természetellenes szokásra vezethető vissza.

◨ **un virage en épingle à cheveux** → VIRAGE

C

CHEVILLE [ʃ(ə)vij] *(n fn)*

■ **avoir les chevilles qui enflent** – (Sz), (biz): être prétentieux, trop fier
- □ ⟨vkinek⟩ **nagy mellénye van** || ⟨vki⟩ **nagyon el van szállva magától** (biz)
  - ➤ *À force de trop le louer, Noé **aura les chevilles qui enflent**.* | *Ha túl sokat dicsérik, Noénak **nagy mellénye lesz**.*
- ♦ A szólás eredetét egyesek azzal magyarázzák, hogy XIV. Lajos udvaroncai azt a privilégiumot kapták a királytól, hogy vörös színű sarokemelőt tehessenek a cipőjükre, amitől persze időnként bedagadt a bokájuk. És egy udvaronctól nem állt messze a túlzott büszkeség, a nagyképűség, alapot adva így a szókapcsolat átvitt értelmének kialakulásához. ◉ Mások szerint Ödipusz nevével kapcsolatos szójátékról lenne szó, ami görögül dagadt, deformált lábút jelent, mivel egy jóslat miatt, amely szerint apját meg fogja ölni, szülei csecsemőként, átszegezett s összeszíjazott lábbal kitették a Kithairón hegyére. Ödipuszt az is jellemezte, hogy nagyon magabiztos volt, túlzottan is bízott ítélőképességében. E két körülmény segíthette elő a szólás kialakulását. ◉ A szólás használatos egy rövidebb, kérdő alakban is, amit ahhoz a személyhez szoktak intézni, aki túl magabiztosan, öntelten vagy büszkén viselkedik: *Ça va, les chevilles ?* 'Nem vagy te egy kicsit elszállva magadtól?'
- ≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

■ **ne pas arriver à la cheville** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui être inférieur
- □ ⟨vki vkinek⟩ **a lába nyomába se(m) léphet**
  - ➤ *Ses adversaires politiques l'attaquent tout le temps, mais pas un d'entre eux **ne lui arrive à la cheville**.* | *Politikai ellenfelei állandóan támadják, de közülük egyik **sem léphet a lába nyomába**.*
- ♦ Ha valaki egy másik embernek a földtől csak néhány centiméter magasan lévő bokájáig sem ér fel, ez annak pejoratív kifejezése, hogy átvitt értelemben nem ér fel hozzá, értéktelenebb nála. Ez a kép és annak metaforikus értelmezése még akkor is megállja a helyét, ha a *cheville* szót a régi, Charles d'Orléans és François Rabelais korában még igen, de ma már nem használatos 'pénisz' értelmében vesszük (vö. *avoir la cheville au trou* 'közösül'), hisz még ekkor is csak a test alulról véve feléig érne az illető. Erre utal a kifejezés *ne pas arriver à la ceinture* de qqn* 'vkinek az övéig sem ér fel' szinonimája.
- ≅ *n'être pas digne de dénouer les cordons* des souliers de qqn* || *ne pas arriver à la ceinture* de qqn*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

CHÈVRE [ʃɛvʀ] *(n fn)*

■ **faire devenir chèvre** ⟨qqn⟩ – (Sz), (biz): faire enrager, rendre fou qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz) || ⟨vki vkinek⟩ **az idegeire megy**
➤ *Pour compléter sa bourse, Zoé a voulu faire du babysitting, mais elle n'avait pas l'habitude des enfants. Au bout d'une heure,* ***les enfants l'avaient fait devenir chèvre*** *avec leurs cris.* | *Hogy kiegészítse az ösztöndíját, Zoé bébiszitterkedni akart, de nem volt gyakorlata a gyerekekkel. Egy óra után* ***a gyerekek az idegeire mentek*** *a kiabálásukkal.*
♦ E régi szólás azon a mindennapos megfigyelésen alapul, hogy a kecske – különösen a bakkecske – viselkedése gyakran kiszámíthatatlan, hirtelen idegessé válik, összevissza ugrál.
≅ *faire tourner qqn en bourrique**

■ **ménager la chèvre et le chou** – (Sz): éviter de prendre parti de manière à ne mécontenter personne
□ ⟨vki⟩ **úgy cselekszik, hogy a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon**
➤ *Ce pays voudrait rester en bon termes avec les États-Unis et la Russie aussi.* ***Mais il est parfois difficile de ménager la chèvre et le chou.*** | *Ez az ország egyaránt jó viszonyban akar maradni az Egyesült Államokkal és Oroszországgal.* ***Néha azonban nehéz úgy cselekedni, hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon.***
♦ A szólás eredetét a következő régi találós kérdésben kereshetjük: hogyan lehet átvinni egy kecskét, egy farkast és egy káposztát a folyón olyan csónakban, melyben a révészen kívül csak egy fér el a három közül? A kecskét nem lehet a káposztával, a farkast meg a kecskével együtt hagyni, mert a kecske megeszi a káposztát, a farkas pedig a kecskét. A megoldás a következő: a révész először átviszi a kecskét, otthagyja a farkast és a káposztát. Azután átviszi a farkast, de visszahozza a kecskét, majd a farkashoz viszi a káposztát, végül visszajön a kecskéért és azt is átviszi a többihez.
≅ *nager entre deux eaux** || *user de faux-fuyants*

CHIEN, CHIENNE [ʃjɛ̃, ʃjɛn] *(h* és *n fn)*

■ **arriver comme un chien dans un jeu de quilles** – (Szh): arriver au mauvais moment, ne pas être le bienvenu
□ ⟨vki⟩ **a lehető legrosszabb pillanatban érkezik || az ördög hozott** ⟨vkit⟩
➤ *Personne n'attendait Noé quand on fêtait mon anniversaire.* ***Il est arrivé comme un chien dans un jeu de quilles.*** | *Senki sem várta Noét, amikor a születésnapomat ünnepeltük.* ***A lehető legrosszabb pillanatban érkezett.***
♦ A tekejátékban (*jeu de quilles*) a bábuk könnyen eldőlnek. Magától értetődik, hogy a játékosok a legkevésbé sem örülnek, ha egy ugrándozó kutya közéjük szabadul és ledöntögeti a bábukat. Vö. még: *recevoir qqn comme un chien** *dans un jeu de quilles*.
≅ *arriver comme un cheveu sur la soupe*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **avoir du chien** – (Sz), (biz): avoir du charme, être séduisante {en parlant d'une femme}
□ ⟨vki⟩ **nagyon szexis** || ⟨vki⟩ **nagyon dögös** (biz)
➤ *Zoé **a du chien**, elle attire tous ses collègues masculins.* | *Zoé **nagyon szexis**, minden férfi kollégája vonzódik hozzá.*
♦ A *chien* szó természetesen nem a megszokott 'kutya', hanem a régies 'sárm, vonzerő, szexepil' jelentésében szerepel a szólásban.

◨ **avoir un caractère de chien** → CARACTÈRE: *avoir un caractère de chien/cochon*

◨ **avoir/mener une vie de chien** → VIE

■ **entre chien et loup** – (Sz): au crépuscule, quand la nuit commence à tomber
□ **esti szürkületkor**
➤ *Mes phares étaient allumés, mais je voyais très mal. On sait qu'**entre chien et loup**, les phares n'éclairent à peu près pas.* | *A fényszóróim égtek, de nagyon rosszul láttam. Tudjuk, hogy az **esti szürkületben** a fényszórók szinte alig világítanak.*
♦ Szürkületkor, amikor kezd sötétedni, már nem könnyű a kutyát a farkastól megkülönböztetni.
≅ *à la brune (vál)* || *à la nuit tombante*

■ **être/vivre/s'entendre comme chien et chat** – (Szh): s'entendre mal, se disputer continuellement
□ ⟨vkik⟩ **úgy élnek, mint a kutya meg a macska** || ⟨vki vkivel⟩ **kutya-macska barátságban van**
➤ *Quand le père et la mère ne s'entendent plus, qu'**ils vivent comme chien et chat**, il est rare que les enfants soient bien éduqués.* | *Ha az apa és az anya nem értik meg egymást és **úgy élnek, mint a kutya meg a macska**, ritka, hogy a gyerekek jól neveltek legyenek.*
♦ Mindennapos megfigyelésén alapuló szóláshasonlat.

■ **garder** ⟨à qqn⟩ **un chien de sa chienne** – (Sz): lui en vouloir et préparer sa vengeance, analogue au mal subi
□ ⟨vki vki ellen⟩ **rosszat forral** || ⟨vki vkire⟩ **feni a fogát**
➤ *Je n'oublierai pas le mauvais tour que Noé ma joué. Un jour, il le paiera, **je lui garde un chien de ma chienne**.* | *Nem felejtem el, hogy Noé nagyon kitolt velem. Egy nap még megfizet ezért, **fenem rá a fogam**.*
♦ A francia szólás eredete homályos.
◇ A *feni a fogát vkire* magyar szólás feltehetőleg abból a vadászmegfigyelésből származik, hogy a dühös vadkan csattogtatja fogát, és agyarát a földhöz vagy a fa oldalához köszörüli, feni. A kifejezést eleinte csak a dühös vadkanra értették, de Pázmány Péter már átvitt értelemben, emberekkel kapcsolatban is használta *Isteni igazságra vezérlő kalaúz* című műve *Előljáró levél* részében (1613): „Sokan [...] haraggal *fenik és agyarkodva köszörülik fogokat ellenünk.*" Az állatról emberre való jelentésátvitel ugyanúgy mehetett végbe, mint a *fülét, farkát elereszti* vagy a *hegyezi a fülét* kifejezések esetében, amelyeket először általános

Francia_magyar_szolastar.indb 197 2024. 08. 12. 15:57:39

megfigyelés alapján csak kutyára, lóra mondtak. Érdekes még az is, hogy a kifejezésben használt *fen* ‘élesít’ ige rokonságban áll a *fenekedik, fenyeget* (régen: *feneget*) igékkel.

C

■ (*F*) **haut comme un chien assis** – (Szh), (Can): se dit d’un enfant qui est de petite taille
□ ⟨vki⟩ **akkora [olyan kicsi], mint a kutya ülve** (tréf)
➤ *La dernière fois que j’ai vu ta fille, elle* ***était haute comme un chien assis****.* | *Amikor utoljára láttam a lányodat, még csak* ***akkora volt, mint a kutya ülve****.*
♦ A kanadai franciában gyakori hasonlat ugyanazt a képet használja, mint a magyar.
≅ *haut comme trois pommes**

◨ **Il fait un temps à ne pas mettre un chien dehors. [Il fait un temps de chien.]** → TEMPS

◨ **Les chiens ne font pas des chats.** → TENIR[1]: *avoir de qui tenir*

■ **malade comme un chien** – (Szh): très malade
□ ⟨vki⟩ **beteg, mint egy kutya**
➤ *Mon collègue a passé ses vacances dans un pays tropical, il a attrapé un virus et* ***a été malade comme un chien****.* | *Kollégám egy trópusi országban nyaralt, elkapott egy vírust és* ***olyan beteg volt, mint egy kutya****.*
≅ *être mal en point** || *être mal portant* || *être malade à crever (biz)* || *être un oiseau* pour le chat* || *filer un mauvais coton* (1.)*

■ **ne pas attacher son chien avec des saucisses** – (Sz): être très avare {ne s’emploie guère qu’à la troisième personne de l’indicatif}
□ ⟨vki⟩ **fogához veri a garast**
➤ *Ma femme est très économe.* ***Elle n’attache pas son chien avec des saucisses.*** | *Feleségem nagyon takarékos.* ***Fogához veri a garast.***
♦ A francia szólás mögött meghúzódó kép magától értetődik.
◊ A *fogához veri a garast* magyar szólásról azt gondolhatnánk, hogy azzal a regényekből, filmekből is jól ismert régi szokással van kapcsolatban, amikor az éppen kézhez vett arany- vagy ezüstpénzek valódiságáról úgy győződtek meg, hogy foggal beleharaptak vagy a foghoz koccintották. Azonban a néprajzi és nyelvi adatok szerint nem a kapott, hanem a kiadni szándékozott pénzt verték az emberek a fogukhoz. Így meggyőzőbb az a magyarázat, mely szerint a szokásban az a régi, babonás elképzelés nyilvánul meg, hogy az ember mágikus, titokzatos egységben van mindennel, amihez a nyála hozzáér, amit megköpköd (vö. *Apád, anyád ide jöjjön!*) vagy amit a fogához koccint. Ily módon a kiadott pénz is remélhetően előbb-utóbb vissza fog térni tulajdonosához. A ‘kicsinyesen takarékos, zsugori’ jelentés pedig úgy alakult ki, hogy amikor a babona kezdett kikopni, már csak azok verték a fogukhoz a pénzt, akik a kapzsiságuk miatt továbbra is ragaszkodtak ehhez a régi és a többség által már értelmetlennek tartott szokáshoz.

Francia_magyar_szolastar.indb 198 2024. 08. 12. 15:57:39

≅ *avoir des oursins dans les poches [dans le portemonnaie] (biz)* || *être avare comme un Écossais* || *être avare comme un rat* || *être dur à la détente** || *être près de ses sous** || *les lâcher avec un élastique** || *tondre un œuf**

■ **recevoir** ⟨qqn⟩ **comme un chien dans un jeu de quilles** – (Szh): recevoir qqn froidement parce qu'il arrive mal à propos

□ ⟨vki vkit⟩ **barátságtalan/hűvös fogadtatásban részesít**

➤ *Je dînais avec ma femme au restaurant quand un représentant de produits de beauté, que nous ne connaissions pas, est venu à notre table pour nous parler affaire. Inutile de vous dire qu'**il a été reçu comme un chien dans un jeu de quilles**.* | *A feleségemmel étteremben vacsoráztunk, amikor egy kozmetikai cég ügynöke, akit nem ismertünk, odajött az asztalunkhoz, hogy üzletről beszéljen. Szükségtelen mondani, hogy **hűvös fogadtatásban részesült**.*

♦ Vö. még: *arriver comme un chien** *dans un jeu de quilles*.

≅ *faire grise mine** *à qqn*

■ **rompre les chiens** – (Sz): arrêter une discussion avant qu'elle ne se transforme en dispute

□ ⟨vki⟩ **lezár egy vitát [**⟨vki⟩ **pontot tesz egy vita végére]** {mielőtt az elfajulna}

➤ *Je crois qu'il est temps de **rompre les chiens** avant que la réunion ne dégénère en querelle.* | *Azt hiszem, hogy itt az ideje **pontot tenni a vita végére**, mielőtt még az értekezlet veszekedéssé fajulna.*

♦ Eredetileg vadászati szakkifejezés volt, mely azt jelentette: 'nem engedi a kutyákat a vad után, visszahívja őket, mert hamis a nyom'. Az *interrompre* 'megszakít' igével rokon *rompre* ige régen 'megállít' jelentésben is használatos volt.

◨ **s'entendre comme chien et chat** → CHIEN: *être/vivre/s'entendre comme chien et chat*

■ **se regarder en chiens de faïence** – (Sz): se regarder fixement, avec hostilité, sans se parler ; se défier du regard

□ ⟨vki vkivel⟩ **farkasszemet néz**

➤ *Zoé ne savait pas que Noé et Max ne pouvaient pas se supporter, ainsi elle les a invités tous les deux à son anniversaire. Les deux garçons ont passé la soirée à **se regarder en chiens de faïence**.* | *Zoé nem tudta, hogy Noé és Max ki nem állhatják egymást, így mindkettőjüket meghívta a születésnapjára. A két fiú egész este **farkasszemet nézett egymással.***

♦ Amikor az emberek még fatüzelésű kandallókkal fűtöttek, divat volt a kandalló párkányát mindenféle csecsebecsékkel, így gyakran a párkányra két egymással szemközt elhelyezett, fajanszból készült kutyával díszíteni, akik mereven és ellenségesen bámulták egymást.

◊ A magyar szólásmegfelelő azon a mindennapos megfigyelésen alapszik, hogy egyes állatok – főként a farkas és néhány kutyaféle – mielőtt egymásnak ugranának, mereven szembenézve kerülgetik egymást, mintha ki akarnák olvasni ellenfelük szeméből annak szándékát. Farkast valószínűleg azért említ a szólás, mert bátor, félelmetes és kegyetlen ellenfélnek tartották.

Francia_magyar_szolastar.indb 199 2024. 08. 12. 15:57:39

■ **traiter** ⟨qqn⟩ **comme un chien** – (Szh): traiter qqn sans respect, sans égards ni pitié
□ ⟨vki vkit⟩ **kutyába se vesz** || ⟨vki vkivel⟩ **úgy bánik, mint a kutyával**
➤ *Je ne retournerai jamais dans cet hôtel, le personnel est impoli et* ***traite les clients comme des chiens****.* | *Soha nem jövök többet ebbe a szállodába, a személyzet udvariatlan és* ***kutyába se veszi a vendégeket****.*

◨ **vivre comme chien et chat** → CHIEN: *être/vivre/s'entendre comme chien et chat*

CHIFFE [ʃif] *(n fn)*

■ **mou comme une chiffe** – (Szh): se dit d'une personne faible, très molle, sans caractère
□ ⟨vki⟩ **puhány/pipogya alak**
➤ *Il faut quelqu'un de plus agressif pour mener les négociations. N'envoie pas ton adjoint,* ***il est mou comme une chiffe****.* | *A tárgyalások vezetésére olyan valaki kell, aki agresszívabb. Ne a helyettesedet küldejed,* ***az egy pipogya alak****.*
♦ A *chiffe* jelentése 'rongy'. A pipogya alakra még azt is mondják: *C'est une chiffe molle.*
≅ *avoir du sang* de navet*

CHIGNON [ʃiɲɔ̃] *(h fn)*

■ **se crêper le chignon** – (Sz): se battre, se disputer {se dit pour des femmes}
□ ⟨vki vkivel⟩ **hajba kap**
➤ *Au magasin, deux femmes* ***se sont crêpé le chignon*** *à propos d'une robe qu'elles voulaient acheter toutes les deux.* | *Az áruházban két nő* ***hajba kapott*** *egy ruhán, amelyet mindketten meg akartak venni.*
♦ A nők közötti küzdelem heves mozdulatait kissé mulatságos módon a *crêper* 'bodorít, göndörít' hajápolási igével fejezi ki a francia szólás, amit – ellentétben a magyarral – csak nőkre mondva használnak.
≅ *en venir aux mains** || *se battre comme des chiffonniers* || *se prendre aux cheveux (rég)*

CHINOIS [ʃinwa] *(h fn)*

■ **C'est du chinois (pour moi).** – (Szm): {se dit de qqch. d'incompréhensible}
□ **Ez (nekem) kínai/kínaiul van.** || **Ez (nekem) magas.**
➤ *L'avocat m'a donné un contrat à lire mais tout ce jargon juridique, pour moi,* ***c'est du chinois****.* | *Az ügyvéd átolvasásra adott nekem egy szerződést, de ez az egész jogi zsargon nekem* ***kínaiul van****.*
♦ A helyzetmondat a megértés nehézségét olyan nehezen olvasható írásfajtához hasonlítja, mint amilyen a kínai. A kifejezéssel egyenértékű *C'est de l'hébreu (pour moi)* és a *C'est de l'algèbre (pour moi)* mondások esetében arról van szó, hogy az algebrai jelölések éppen olyan bonyolultak, mint például a héber vagy a kínai írásjelek.
≅ *C'est de l'algèbre (pour moi).* || *C'est de l'hébreu (pour moi).*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CHIQUE [ʃik] *(n fn)*

■ **avaler sa chique** – (Sz), (biz): mourir
□ ⟨vki⟩ **beadja a kulcsot** (biz) || ⟨vki⟩ **feldobja a talpát** (biz)
➤ *Noé a succombé à une crise cardiaque à quarante ans. C'est jeune pour **avaler sa chique**.* | *Noé negyvenéves korában szívrohamban halt meg. Ez korai még, hogy valaki **beadja a kulcsot.***
♦ A *chique* jelentése 'bagó', amit régen szokás volt rágni. A rágás befejezése metaforikusan a halált jelzi.
◊ A *beadja a kulcsot* magyar szólás az eltávozást és a halált állítja metaforikus párhuzamba. Amikor bérleményből, kölcsönlakásból végleg eltávozunk, és a tulajdonos éppen nincs otthon, a szoba vagy a lakás kulcsát gyakran a szomszédba adjuk be.
◊ A *feldobja a talpát* szólással kapcsolatban feltételezhető, hogy az tapasztalati tényen alapul, tudniillik, hogy az állatok halálukkor „felfordulnak", illetve elhalálozáskor vízszintes helyzetben az állatok, emberek talpa is láthatóvá válik.
≅ *avaler son acte/bulletin de naissance** || *casser sa pipe** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *dévisser son billard** || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *passer l'arme* à gauche* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l'âme (vál)* || *rendre le/son dernier soupir** || *s'endormir du sommeil de la tombe (vál)*

■ **couper la chique** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): interrompre qqn brutalement, réduire qqn au silence
□ ⟨vki vkinek⟩ **a torkára fojtja/forrasztja a szót** || ⟨vki vkibe⟩ **belefojtja a szót**
➤ *À la brasserie, Noé s'est vanté d'avoir triché à l'examen. Quand il s'est aperçu que son professeur était assis derrière lui, **ça lui a coupé la chique**.* | *A sörözőben Noé azzal dicsekedett, hogy csalt a vizsgán. Amikor észrevette, hogy a tanára mögötte ül, **ez a torkára forrasztotta a szót**.*
♦ A bagó (*chique*) folyamatos rágása itt a beszédfolyamra utalhat, amit valaki váratlanul vagy udvariatlanul megszakít (*couper*).
≅ *clore/clouer/fermer le bec* à qqn* || *couper le sifflet* à qqn* || *rabattre/rabaisser le caquet* à qqn* || *river son clou* à qqn*

CHOIX [ʃwa] *(h fn)*

◨ **avoir l'embarras du choix** → EMBARRAS

CHOSE [ʃoz] *(n fn)*

◨ **avoir quelque chose dans le ventre** → VENTRE

■ **ne pas faire les choses à moitié** – (Sz): faire les choses au maximum, parfois avec exagération
□ ⟨vki⟩ **nem végez félmunkát** || ⟨vki⟩ **kitesz magáért**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Zoé nous a invités chez elle pour déjeuner et **elle n'a pas fait les choses à moitié**. Il y avait même du caviar et du champagne.* | *Zoé meghívott minket magához ebédre és **nagyon kitett magáért**. Még kaviár és pezsgő is volt.*

C

◊ A *kitesz magáért* magyar szólásmegfelelő a régi kocka- vagy kártyajátékosoknak a nyelvéből származik és eredetileg annyit jelentett, hogy 'pénz vagy más értéktárgy asztalra vagy földre való kitevése által valaki a játékhoz való jogát megszerzi'. Ebből alakult ki azután a mai 'megmutatja, hogy mire képes, mit tud' jelentés.

❒ **pousser les choses au noir** → NOIR: *voir tout en noir [pousser les choses au noir]*

❒ **regarder les choses en face** → FACE: *regarder les choses [la situation] en face*

CHOU [ʃu] *(h fn)*

■ **aller planter ses choux** – (Sz): partir vivre à la campagne {en général au moment de la retraite}

□ ⟨vki⟩ **elvonul/visszavonul falura/vidékre**

➤ *Après quarante ans de travail de bureau, mon voisin ne supportait plus Paris. **Il est allé planter ses choux dans son village natal.*** | *Negyven év irodában eltöltött munka után a szomszédom már nem tudta elviselni Párizst. **Visszavonult vidékre a szülőfalujába.***

■ **bête comme chou** – (Szh): se dit d'un problème, d'une difficulté faciles à comprendre, à résoudre

□ ⟨vmi⟩ **egyszerű, mint a pofon**

➤ *Je suis sûr que tu vas trouver cette devinette, elle est très facile, **elle est bête comme chou**.* | *Biztos vagyok benne, hogy megfejted ezt a találós kérdést, nagyon könnyű, **egyszerű, mint a pofon**.*

♦ A szóláshasonlat régen azt jelentette, amit a magyar *buta, mint a tök*. A mai 'pofonegyszerű' jelentése úgy alakulhatott ki, hogy ha valamit még egy buta ember is meg tud csinálni, az tényleg könnyen végrehajtható, megoldható feladat.

≅ *aller/marcher comme sur des roulettes* || C'est comme l'œuf* de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !* || *C'est de la tarte*.* || *C'est du billard*.* || *C'est du cousu* main.* || *C'est du gâteau*.* || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile*.* || *Cela ne fait pas un pli*.* || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste* || *réglé comme du papier* à musique (2.)*

❒ (*ℱ*) **C'est chou vert ou vert chou.** (Bel) → BONNET: *C'est blanc bonnet et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.]*

■ **entrer/rentrer dans le chou** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): attaquer qqn, donner des coups à qqn

□ ⟨vki vkinek⟩ **a képére mászik** (biz)

➤ *Après la collision, les deux automobilistes ont commencé à se disputer puis à s'insulter. Finalement **ils se sont rentrés dans le chou**.* | *Az ütkö-*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

zés után a két autós elkezdett veszekedni, majd szidni egymást. Végül ***egymás képére másztak****.*

♦ A *chou* 'káposzta' a bizalmas regiszterben 'fej' jelentésben használatos (vö. *ne rien avoir dans le chou* 'üres vkinek a feje, üresfejű').

◊ A magyar a verekedést szintén testrésszel fejezi ki (*kép*).

≅ *battre qqn comme plâtre* || botter le train[3]* à qqn || bouffer le nez* à qqn || casser la figure à qqn || casser/péter la gueule* à qqn || faire/mettre la tête* au carré à qqn || lever/porter la main* sur qqn || passer qqn à tabac* || rouer qqn de coups || sauter à la gorge de qqn || secouer qqn comme un prunier* (1.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.) || tanner le cuir* à qqn || tomber sur le paletot à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le casaquin de qqn || tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.) || voler dans les plumes* à qqn (1.)*

■ **faire chou blanc** – (Sz): ne pas réussir (à faire qqch.)

□ ⟨vki⟩ **kudarcot vall**

➤ *Je pensais convaincre ma banque de m'accorder un prêt, mais elle a refusé ma demande.* ***J'ai fait chou blanc.*** | *Azt gondoltam, hogy a bankomtól kölcsönt kaphatok, de visszautasították a kérésemet.* ***Kudarcot vallottam.***

♦ A kifejezés feltehetően a tekejátékból ered, ahol a *chou blanc* azt jelentette, hogy valakinek nem volt ütése (egyes dialektusokban a *coup* 'ütés' kiejtése *chou* volt), azaz nem szerzett pontot a játékban. Innen a 'megbukik, meghiúsul' jelentés. De nem zárható ki esetleg az *échouer* 'kudarcot vall' ige hatása sem.

≅ *essuyer un échec || manquer son coup (biz) || prendre une débarque* (1.) || prendre/ramasser/remporter une veste* || ramasser [se prendre] une pelle* (2.) || rater son coup (biz) || se casser les dents* || essuyer/subir un échec*

■ **faire ses choux gras** ⟨de qqch.⟩ – (Sz):

1. faire son profit de qqch.

□ ⟨vki vmiből⟩ **(jelentős) hasznot húz** || ⟨vki vmiből⟩ **lefölözi a hasznot** || ⟨vki⟩ **leszedi/leveszi** ⟨vminek⟩ **a fölét**

➤ *De ses voyages à Cuba, Noé rapporte toujours des cigares qu'il revend avec un gros bénéfice.* ***Il fait ses choux gras*** *de ce petit trafic.* | *Kubai útjáról Noé mindig szivart hoz, amit nagy haszonnal ad el.* ***Szép hasznot húz*** *ebből a kis üzérkedésből.*

2. exploiter qqch., en tirer profit

□ ⟨vki vmit⟩ **alaposan kiaknáz** || ⟨vmi vkinek⟩ **valódi/valóságos aranybánya**

➤ *Plusieurs des expressions stéréotypées de ce politicien* ***font les choux gras*** *de la communauté d'internautes inventifs.* | *E politikus sztereotip kifejezései közül több is* ***valóságos aranybánya*** *a találékony internetes közösség számára.*

♦ A francia szólás szemléleti háttere az, hogy a vízben főtt káposzta régen a szegények olcsó eledele volt, amit egy kis szalonna vagy zsír segítségével finomabbá lehetett tenni. Aki ezt megengedhette magának, az már a meggazdagodás útján volt. És onnan már csak egy ugrás a többnyire mások kárára történő konk-

Francia_magyar_szolastar.indb 203 2024. 08. 12. 15:57:40

rét vagy a második jelentés példamondatában megjelenő átvitt értelmű haszonszerzés.

◊ Az első jelentésben szereplő magyar szólásmegfelelő *föl, vminek a föle* eleme konkrét értelemben a tej, ill. abból készült étel felületén megsűrűsödő nagyobb zsírtartalmú réteg. Átvitt értelemben pedig valaminek a legjava, leghasznosabb része.

≅ **1.** *faire sa pelote* || *faire son beurre* de qqch.* || *se faire des couilles* en or* || *faire son miel de qqch.* || *se remplir les poches**

◨ **ménager la chèvre et le chou** → CHÈVRE

■ **prendre le chou** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): énerver qqn

□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz)

➤ *Cet enfant me pose toujours les mêmes questions et n'écoute jamais les réponses. Il commence à* ***me prendre le chou.*** | *Ez a gyerek mindig ugyanazokat a kérdéseket teszi fel nekem és soha nem hallgatja meg a válaszokat. Kezd* ***az agyamra menni.***

♦ A *chou* szó itt a bizalmas regiszter 'fej' jelentésében szerepel (vö. *entrer/rentrer dans le chou* à qqn*).

≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn*

◨ **rentrer dans le chou** ⟨à qqn⟩ → CHOU: *entrer/rentrer dans le chou* ⟨à qqn⟩

CHOUCROUTE [ʃukʀut] *(n fn)*

◨ **pédaler dans la choucroute** → PÉDALER: *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*

CHRONIQUE [kʀɔnik] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **défrayer la chronique** – (Sz): faire parler de soi, souvent en mal ; faire grand bruit

□ ⟨vmi⟩ **szóbeszéd tárgyát képezi** || ⟨vmi⟩ **nagy port kavar/ver fel**

➤ *Tu n'as jamais entendu parler de ce scandale ? Pourtant, l'affaire* ***a défrayé la chronique*** *il y a quelques années. Il est vrai que tu étais très jeune.* | *Soha nem hallottál erről a botrányról? Pedig néhány évvel ezelőtt az ügy* ***nagy port vert fel****. Igaz, hogy még nagyon fiatal voltál.*

♦ A kifejezés *chronique* szava a középkorban a történetírók krónikáira vonatkozott. A XVII. századtól használatos a 'szóbeszéd, pletyka' jelentésben is, ami a fenti szólásban is fennmaradt (tehát semmi köze a mai gyakori 'újságrovat, tematikus újságcikk' jelentéshez). A *défrayer* ige pedig régen azt jelentette, hogy 'viseli vminek a következményeit'.

◊ A *nagy port kavar/ver fel* magyar szólás a németből (*viel Staub aufwirbeln*) kerülhetett át tükörfordítással a magyarba, noha a benne megjelenő szemlélet nekünk sem idegen. Eredete két általános megfigyeléssel is magyarázható. Régeb-

Francia_magyar_szolastar.indb 204 2024. 08. 12. 15:57:40

ben faluhelyen feltűnést keltett, ha olyan kocsi, hintó verte fel a kövezetlen utcák porát, amelyet addig még nem láttak a helybéliek. De egy olyan táncosról is sokat beszéltek, akit sokan irigykedve bámultak, mert másoknál jobban rúgta a port, azaz jobban táncolt.

≅ *Ça va faire du bruit* dans Landerneau.* || *faire des vagues** || *faire un malheur* (1.)*

C

CIEL [sjɛl] *(h fn)*

■ **être au septième ciel** – (Sz): être au comble du bonheur

□ ⟨vki⟩ **a hetedik mennyországban érzi magát**

➤ *Zoé a enfin trouvé l'homme de sa vie,* ***elle est*** *maintenant* ***au septième ciel****.* | *Zoé végre megtalálta élete férfiját, most* ***a hetedik mennyországban érzi magát****.*

♦ Az antik teremtésmítosz és a zsidó-keresztény vallás szerint a világ több koncentrikus szférából áll, melyek közül a hetedik, a legfelső, ahol Isten, a neki szolgáló angyalok és az üdvözült lelkek tartózkodnak. Ez a hetedik réteg az ember halála után elérhető legnagyobb boldogság színhelye, amelyet a Talmud *Araboth* néven részletesen le is ír. Az elképzelést az iszlám szent könyve, a *Korán* is átvette, és így az a keresztény világon túl is szélesebb körben ismertté vált.

≅ *être [se croire] au paradis** || *être aux anges** || *être comme un poisson* dans l'eau* || *être heureux comme un pape* || *être heureux comme un roi* || *nager dans le bonheur**

◨ **lever les yeux au ciel** → ŒIL

■ **remuer ciel et terre** (⟨pour qqch. / pour + inf.⟩) – (Sz): utiliser tous les moyens pour atteindre, retrouver qqch.

□ ⟨vki (vmiért)⟩ **eget-földet megmozgat** || ⟨vki (vmiért)⟩ **minden követ megmozgat**

➤ *La femme du ministre de l'intérieur a disparu. La police* ***remue ciel et terre*** *pour la retrouver.* | *A belügyminiszter felesége eltűnt. A rendőrség* ***eget-földet megmozgat****, hogy megtalálja.*

♦ A köznyelvben általánosan együtt használt „ég és föld" kifejezi mindazt, ami körülvesz bennünket és hat ránk. Az ég az égi, világfeletti hatalmakra utalhat, a föld pedig a közönséges halandókra. A Bibliában is találunk erre utalást. A Kr. e. 520 körül működő Aggeus próféta bűnbánatra hívja fel a népet, és megtartást ígér neki. A Seregek Ura eget-földet megmozgat a nép megmentése érdekében. „Mert így szól a Seregek Ura: Még egy kevés idő, s én megrendítem az eget és a földet, a tengert és a szárazföldet" (Agg 2: 6).

◊ A *minden követ megmozgat* magyar szólás nagyon régi, már az ókori görögben is meglévő kifejezés (*panta lithon kinein* 'minden követ megmozgat'), amelynek eredetére többféle magyarázat is született. ◉ A legrégebbi egy Zenóbiosz nevű görög szofista filozófustól származik, amely Erasmusnál is olvasható (*Adagia*, 330. I, IV, 30). E szerint a szalamiszi ütközet után az a hír terjedt el, hogy a vesztes perzsa hadsereg vezére, Mardoniosz hajóra szállás előtt a parton rejtette el kincseit, azon a helyen, ahol a sátra állt. Később a kincs csábításától vezérelve a thébai Polükratész megvette e földterületet. Sokáig eredménytelenül kereste a kincset. Ekkor tanácsot kért a delphoi jóshelytől, hogyan találhatná meg a pénzt.

Francia_magyar_szolastar.indb 205 2024. 08. 12. 15:57:40

Apolló e szavakkal válaszolt: „Πάντα λίθον κίνει”, azaz „mozgass meg minden egyes követ”. Amint ezt megtette, a szóbeszéd szerint nagy halom aranyat talált. Innen vette át Baranyai Decsi János 1598-ban megjelent *Adagiorum* című első magyar szólás- és közmondásgyűjteménye is „omnem movere lapidem” alakban (1:3:6:9). ◉ Egy másik vélemény szerint a szólás a dámajátékból származik, amelyet úgy játszottak, hogy a sakktáblán fehér és fekete köveket tologattak, mozgattak, hogy az ellenfél minden kövét kiüssék. ◉ A legvalószínűbb azonban az, hogy a szólás a rákászattal van kapcsolatban. Köves folyó- vagy tengerparton a rákfogás legegyszerűbb módja, hogy elmozdítják, felemelik azokat a köveket, amelyek alatt a rákok megbújnak. Átvitt értelemben pedig a kövek megmozgatása azt jelentette, hogy valaki mindent megtesz céljai elérése érdekében.

≅ *faire tout son possible* || *mettre le paquet** || *mouiller sa chemise** || *se donner à fond* || *se donner un mal²** *de chien à faire qqch.* || *se mettre [se couper] en quatre** || *suer sang** *et eau* || *y mettre du sien**

◨ **un coup de tonnerre dans un ciel serein** → TONNERRE

CINÉMA [sinema] *(h fn)*

■ **faire du cinéma [faire tout un cinéma]** – (Sz), (biz): insister de façon exagérée pour obtenir qqch. de qqn d'autre

□ ⟨vki⟩ **nagy cirkuszt csinál** (biz)

➤ *Les enfants de Noé **ont fait tout un cinéma** pour qu'il les emmène au zoo. Quand il en a eu assez, il leur a dit d'arrêter leur cinéma.* | *Noé gyerekei **nagy cirkuszt csináltak**, hogy elvigye őket az állatkertbe. Amikor megunta, azt mondta nekik, hogy hagyják abba a cirkuszolást.*

♦ A kifejezés gyakran használatos felszólító alakban is : *Arrête ton cinéma !* ‘Hagyd abba a cirkuszt/cirkuszolást!; Ne csinálj jelenetet!’

■ **se faire du [tout un] cinéma** – (Sz): s'imaginer les choses comme on souhaiterait qu'elles soient

□ ⟨vki⟩ **délibábot kerget**

➤ *Zoé croit qu'avec un diplôme de droit, elle trouvera tout de suite un poste dans un grand cabinet d'avocats, qu'elle va devenir vite célèbre et riche. **Elle se fait tout un cinéma.*** | *Zoé azt hiszi, hogy egy jogi diplomával mindjárt állást fog találni egy nagy ügyvédi irodában, hogy gyorsan híres és gazdag lesz. **Délibábot kerget.***

♦ A szólás a meddőn fantáziáló ember képzeletét a mozivásznon pergő képzelt történetekkel állítja párhuzamba. A kifejezés felszólító alakban is használatos: *Arrête de te faire du cinéma !* ‘Ne álmodozz!; Szállj le a földre!’

◊ A *délibábot kerget* magyar szólás forrása Arany László *A délibábok hőse* című verses regénye, amelynek főszereplője Hűbele Balázs, aki lelkesedő ember, nagy eszméket szeretne szolgálni, és érdeklődve fordul a nagyvilág felé. Idővel világot látott emberré válik, aki nagy tervekkel jön haza. Csakhogy itthon semmiféle lehetőség nincs a nagy tervek megvalósítására, így Balázsnak csődbe jut egész élete: szerelme, tervei, vágyai. Belesüpped a céltalanságba. A főszereplő neve a

Francia_magyar_szolastar.indb 206 2024. 08. 12. 15:57:40

hűbelebalázs módjára cselekszik szólásunkban is fennmaradt (vö. *s'embarquer sans biscuit**).

≅ *bâtir/faire des châteaux* en Espagne* || *construire des châteaux de cartes* || *prendre ses désirs pour des réalités* || *rêver en couleur** || *se faire un film (dans la tête)* || *tirer des plans* sur la comète*

C

CINQ [sɛ̃k] *(szn)*

◨ **Il était moins cinq.** → MOINS: *Il était moins une/cinq.*

■ **recevoir** ⟨qqn⟩ **cinq sur cinq** – (Sz):
1. comprendre qqn parfaitement
□ ⟨vki vkit⟩ **tisztán ért/hall**
➤ *A : Allô ! Tu m'entends ? – B : Oui, **je te reçois cinq sur cinq**.* | *A: Halló! Hallasz engem? – B: Igen **tisztán értelek**.*
2. recevoir parfaitement le message (y compris les sous-entendus)
□ ⟨vki⟩ **veszi az adást**
➤ *Tout est clair, inutile de répéter, **je te reçois cinq sur cinq**.* | *Minden világos, fölösleges megismételni, **veszem az adást**.*
♦ A francia szólást eredetileg a katonai zsargonban a telekommunikációs kapcsolat minőségének, az információ célba érkezésének visszajelzésére használták. A minőséget egy ötös skálán osztályozták, ahol az ötös volt a legjobb.

CIRAGE [siʀaʒ] *(h fn)*

■ **être dans le cirage** – (Sz), (biz): se trouver en pleine confusion, ne plus rien comprendre, ne pas avoir les idées claires
□ ⟨vki⟩ **teljesen össze van zavarodva || nem fog/forog** ⟨vkinek⟩ **az agya**
➤ *Les directives de la direction sont contradictoires. Je ne sais pas quelle attitude adopter, **je suis dans le cirage**.* | *Az igazgatóság utasításai ellentmondásosak. Nem tudom, hogy milyen magatartást tanúsítsak, **teljesen össze vagyok zavarodva**.*
♦ A szólás lehetséges magyarázata az, hogy régen számos munkahelyen a helyiségeket padlópasztával kenték rendszeresen (*cirage* 'cipőpaszta, padlópaszta'). Ha a megfelelő szellőzés nem volt biztosítva, a pasztából kiáramló gőzök elbódíthatták, zavarttá tehették az ott dolgozókat.
≅ *être dans le brouillard* || être dans le coaltar* || être dans les vapes**

CIRCULATION [siʀkylasjɔ̃] *(n fn)*

■ **disparaître de la circulation** – (Sz): ne plus donner signe de vie
□ ⟨vki⟩ **kivonja magát a forgalomból**
➤ *Personne ne sait où Noé s'est rendu. Après le procès, **il a disparu de la circulation** et on ne l'a plus jamais revu.* | *Senki sem tudja hova ment Noé. A per után **kivonta magát a forgalomból** és soha többé nem láttuk.*
≅ *disparaître des (écrans) radars* || ne pas donner de signe* de vie*

Francia_magyar_szolastar.indb 207 2024. 08. 12. 15:57:40

CIRER [siʀe] *(ts i)*

■ **n'en avoir rien à cirer** – (Sz), (biz): s'en moquer, être indifférent
□ ⟨vki vmire⟩ **nagy ívben tesz** (biz)
➤ *Ce n'est pas la peine de parler de football à Zoé, elle n'y connaît rien et surtout **elle n'en a rien à cirer**.* | *Nem érdemes futballról beszélni Zoénak, semmit sem ért hozzá és főleg **nagy ívben tesz rá**.*
♦ A *cirer* 'kipucol, kisuvickol' ige a *faire* bizalmasabb változata. Egy kissé anekdotikus magyarázat szerint a *cirer* ige úgy került a szólásba, hogy amikor a hajómatrózok befejezték a fedélzet tisztítását, kisuvickolását és a felettesük további munkára nógatta őket, azt válaszolták, hogy már nincs mit suvickolni (*ils n'ont plus rien à cirer*).
≅ *s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se battre l'œil* de qqch.* || *se ficher [se moquer] du monde** || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer [se ficher] du tiers* comme du quart* || *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante* || *se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première chemise**

CITRON [sitʀɔ̃] *(h fn)*

■ **jaune comme un citron** – (Szh): se dit de qqn qui a le teint très jaune
□ ⟨vki⟩ **sárga, mint a citrom**
➤ *Noé est revenu de l'étranger avec une drôle de maladie. **Il est jaune comme un citron.*** | *Noé furcsa betegséggel jött haza külföldről. **Olyan sárga, mint a citrom.***
≅ *jaune comme un coing**

■ **presser** ⟨qqn⟩ **comme un citron** – (Szh): l'exploiter, tirer le plus de profit possible de lui
□ ⟨vki vkit⟩ **kicsavar, mint a/egy citromot**
➤ *Le directeur de l'institut a mauvaise réputation. **Il presse ses collègues comme des citrons** et s'attribue le mérite de leur travail.* | *Az intézet igazgatójának rossz hírneve van. **A kollégáit úgy kicsavarja, mint egy citromot** és még a munkájuk dicsőségét is ő aratja le.*
♦ A kifacsart citrom motívum már Baltasar Gracián spanyol író, jezsuita morálpolitikus 1647-ben megjelent *Oráculo manual y arte de prudencia* [Az életbölcsesség kézikönyve] című aforizmagyűjteményének 5. aforizmájában olvasható, igaz, hogy nála a *kifacsart citrom* helyett még a *kifacsart narancs* szerepel. A kifejezés első magyar előfordulása Mikes Kelemen egy 1719. októberében írt levelében található: „De a fejdelmek között lévő atyafiság és barátság olyan, mint a nádszál, ha jól vagyon dolgod, mind az atyafiság, mind a barátság fent vagyon, ha pedig rosszul vagyon, és reájok szorulsz, csak azt mondják: nescio vos. E' már rajtunk bételjesedett, mivel Orleáns hercegnek az urunk még egy levelét nem vette; annyi sok szép ígéreti után legkisebben dolgait ebben az országban a portán nem segítette. Ilyen a fejdelmek barátsága, ilyen reménség nélkül lehet hozzájok folyamodni mindazoknak, akikre szükségek nincsen, és csak *úgy bánnak az emberrel, valamint a citrommal, amelyből a levit kifacsarván, azután elvetik*; ha a forrásból jól iszunk, azután annak hátat fordíttunk" (Jénikő, 10. octobris

Francia_magyar_szolastar.indb 208 2024. 08. 12. 15:57:41

1719). A mindennapos megfigyelésen is alapuló és immár a *citrom* szóval rögzült hasonlat népszerűségéhez jelentősen hozzájárulhatott még Voltaire aforizmája, amely unokahúgához, Mme Denis-hez 1751-ben írt levelében olvasható. Ebben így összegzi, mit érzett, amikor ott kellett hagynia Frigyes porosz király szolgálatát: « On presse l'orange, et on en jette l'écorce » [Kifacsarják a narancsot, és eldobják a héját]. A későbbiek során a különböző nyelvekben a *narancs* szó helyett a *citrom* elem rögzült a szólásban.

≅ *saigner qqn à blanc*

CLAQUE [klak] *(n fn)*

◨ **avoir une tête à claques** → TÊTE

◨ **prendre ses cliques et ses claques** → CLIQUES

CLÉ/CLEF [kle] *(n fn)*

■ **mettre la clé sous la porte [le paillasson]** – (Sz):
1. déménager, partir discrètement
□ ⟨vki⟩ **kereket old**
➤ *Mon voisin est recherché par la police. Il avait pris une chambre d'hôtel pour quelques jours, mais un bon matin,* ***il a mis la clé sous la porte*** *sans payer.* | *A szomszédomat keresi a rendőrség. Kivett néhány napra egy hotelszobát, de egy reggel* ***kereket oldott*** *anélkül, hogy fizetett volna.*
2. cesser une activité
□ ⟨vki⟩ **bedobja a törülközőt** || ⟨vki⟩ **leteszi a lantot**
➤ *La pizzeria ne marchait pas très bien, finalement le patron* ***a mis la clé sous la porte****.* | *A pizzéria nem ment jól, a főnök végül* ***bedobta a törülközőt****.*
♦ A francia szólás nagyon régi. Már egy XV. századi levéltári irat is tanúsítja, hogy eredeti jelentése 'a lakbér megfizetése nélkül titokban távozik' volt. A szólásban a *paillasson* 'lábtörlő' elemváltozat a *porte* 'ajtó' főnév helyett újabb keletű. Arra a szokásra utal, amikor egy lakást vagy házat közösen bérlő személyeknek egy kulcsa van és azt megállapodás szerint távozáskor a lábtörlő alá rejtik.
◊ A *kereket old* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *se faire la belle**.
◊ A *bedobja a törülközőt* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *jeter l'éponge**.
◊ A *leteszi a lantot* magyar szólásmegfelelő forrása Arany János *Letészem a lantot* című (1850), az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverését követő önkényuralom alatt született verse: „Letészem a lantot. Nyugodjék. / Tőlem ne várjon senki dalt. / Nem az vagyok, ki voltam egykor, / Belőlem a jobb rész kihalt." A szólás népszerűsödéséhez hozzájárult, hogy a verset 1863-ban Mosonyi Mihály meg is zenésítette.
≅ **1.** *déménager à la cloche* de bois* || *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*
≅ **2.** *fermer/plier boutique*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 209 2024. 08. 12. 15:57:41

■ **prendre la clé des champs** – (Sz): partir, s'enfuir
□ ⟨vki⟩ **kereket old**
➤ *Les prisonniers ont creusé un tunnel et* ***ont pris la clé des champs****.* | *A rabok alagutat ástak és* ***kereket oldottak****.*
♦ A *clé* 'kulcs' szó egy zárt térből való kijutás lehetőségét, a *champ* 'mező' szó pedig a korlátlan szabadságot, a társadalmi kötöttségektől való szabadulást szimbolizálja.
◊ A *kereket old* magyar szólás eredetét lásd: *se faire la belle*.*
≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

CLERC [klɛʀ] *(h fn)*

◨ **faire un pas de clerc** → PAS

■ **Il ne faut pas être grand clerc** ⟨pour + inf.⟩**.** – (Szm): {Il ne faut pas être expert, très compétent pour faire qqch.}
□ **Nem kell zseninek lenni ahhoz, hogy…**
➤ *Il est évident que les restrictions budgétaires ne règleront pas le problème de l'université.* ***Il ne faut pas être grand clerc pour*** *le comprendre.* | *Nyilvánvaló, hogy a költségvetési megszorítások nem oldják meg az egyetem problémáját.* ***Nem kell zseninek lenni ahhoz, hogy*** *ezt megértse az ember.*
♦ A *clerc* szó a latin CLERICUS 'papi személy' szóból származik, ami később az 'írástudó, tudós' jelentést is felvette, hisz a többnyire írástudatlan középkori ember szemében a papok igazi tudósnak számítottak.

CLIN D'ŒIL [klɛ̃dœj] *(h fn)*

■ **en un clin d'œil** – (Sz): en un instant, très vite
□ **egy szempillantás alatt**
➤ *Il s'est mis à pleuvoir très fort,* ***en un clin d'œil*** *la rue était vide.* | *Nagyon elkezdett esni az eső, az utca* ***egy szempillantás*** *alatt kiürült.*
♦ A *cligner* 'pislog, hunyorít' igéből képzett *clin* 'szempillantás, szemhunyorítás' főnév a mai francia nyelvben már nem használatos, csak a fenti szókapcsolatban él tovább (a szótárak is önálló szócikként szokták felvenni a *clin d'œil* elemet).
≅ *en cinq sec** || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu'il ne faut pour le dire* || *en un rien de temps** || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)*

CLIQUES [klik] *(n tbsz fn)*

■ **prendre ses cliques et ses claques** – (Sz), (biz): s'en aller brusquement en emportant tout ce que l'on a
□ ⟨vki⟩ **szedi/veszi a sátorfáját** || ⟨vki⟩ **(össze)szedi a cókmókját** (biz)
➤ *Quand Zoé est rentrée, les affaires de Noé n'étaient plus dans l'appartement. Son ami* ***avait pris ses cliques et ses claques*** *et depuis elle est*

Francia_magyar_szolastar.indb 210 2024. 08. 12. 15:57:41

sans nouvelle de lui. | *Amikor Zoé hazaért, Noé dolgai már nem voltak a lakásban. Barátja* ***összeszedte a cókmókját*** *és azóta nincs neki híre róla.*

♦ A szólás az egyes tájnyelvekben 'láb' jelentésű *cliques* és a régies *claque* 'sárcipő, kalucsni' szavakat kapcsolja össze metaforikusan is. Mindkét főnév csak többes számban használatos. A hasonló szerkezetű *bric à brac* 'limlom, kacat', valamint a gyors, kopogó lépéseket kifejező, hangutánzó *clic*, *clac* hangutánzó szavak szintén szerepet játszhattak a szólás kialakulásában.

◊ A *szedi/veszi a sátorfáját* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *plier bagage**.

≅ *plier bagage** || *se faire la malle**

CLOCHE [klɔʃ] *(n fn)*

■ **déménager à la cloche de bois** – (Sz): déménager en secret pour ne pas payer le loyer

□ ⟨vki⟩ **titokban és fizetés nélkül elköltözik**

➤ *Le propriétaire est furieux. Quand il a voulu se faire payer le loyer, l'appartement était vide. Son locataire* ***avait déménagé à la cloche de bois****.* | *A tulajdonos dühöng. Amikor be akarta szedni a lakbért, a lakás üres volt. A bérlője* ***titokban fizetés nélkül távozott****.*

♦ A szólás a távozás csendes voltára utal – egy fából készült harang (*cloche de bois*) nem kelt semmilyen zajt –, amikor igyekszünk elfojtani minden zörejt, hogy észrevétlenül, feltűnés nélkül távozhassunk.

≅ *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)*

■ **sonner les cloches** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): réprimander fortement qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **(jól) lekap a tíz/húsz körméről** || ⟨vki⟩ **(alaposan/jól) megmossa** ⟨vkinek⟩ **a fejét**

➤ *Le petit Noé est arrivé de l'école avec de mauvaises notes. Son père* ***lui a sonné les cloches.*** *Maintenant Noé sait que s'il continue comme cela,* ***il se fera*** *toujours* ***sonner les cloches****.* | *A kis Noé rossz jegyeket hozott az iskolából. Az apja* ***jól lekapta a tíz körméről [jól megmosta neki a fejét]****. Noé most már tudja, hogy ha így folytatja, mindig* ***fejmosásban lesz része****.*

♦ A szólás alapja a harangkongás zajának és a haragos, zajos leszidásnak a párhuzama. Kialakulására valószínűleg két fő alkotóelemének átvitt értelmű jelentése lehetett hatással (*sonner* 'kongat, csenget' → 'leüt, megüt', *cloche* 'harang' → 'fej'). Amint a példamondatból is látszik, a kifejezés a *se faire sonner les cloches* visszaható alakban is használatos.

◊ A *lekap vkit a tíz/húsz körméről* magyar szólás eredetét egy *körömszedés*nek nevezett falusi népszokásra vezetik vissza. Faluhelyen a fiúk ostort szoktak maguknak fonni, majd utcán, réten, mezőn összejönnek, és így hívják ki egymást vetélkedésre: *Szedjünk körmöt!* vagy *Ki jő velem körömszedni?* Erre azok, akik maguknak ellenfelet találtak, ketten-ketten kiválnak, s közösen megállapítanak bizonyos játékszabályokat (pl. a fejet, az arcot érinteni nem szabad, a vetélkedés közben a másikkal összeakadt ostor azé lesz, aki a másiknak a kezéből a magá-

Francia_magyar_szolastar.indb 211 2024. 08. 12. 15:57:41

énál fogva kirántja stb.). Ezután két egyforma ostor hosszát tevő távolságban egymással szembe fölállnak, s elkezdik a játékot. Ebben mind a kettő arra törekszik, hogy az ostorral úgy csapjon a másik felé, hogy állásából kimozdítsa, hogy ellenfelének kezéből az övével esetleg összeakadt ostorát a magáénál fogva kirántsa, hogy ellenfelének a hátára csapjon vagy – s ez a legfontosabb – a másik lábfejére, vagy az ostort tartó kezére olyat sújtson, hogy az a fájdalomtól a vetélkedés folytatására képtelen legyen, s így vereségét elismerje. „Hogyha az egyik fél a másikat csak az állásából mozdította ki, vagy csak az ostorát vette el, vagy csak a hátát csapkodta meg a másiknak: *leszedte*, hogyha csak a kezét sújtotta meg: *leszedte a körméről*, hogyha csak a lábát: *leszedte a lábáról*, hogyha a lábát is meg a kezét is vagy mind a két kezét vagy mind a két lábát: *leszedte a tíz körméről*" – írja Paal Gyula *Körömszedés* című tanulmányában (*Magyar Nyelvőr* 33/1904: 289–290). A konkrét, fizikai verés kiinduló képe, ami a deresre húzásban igen élénk, szolgált azután alapul az átvitt 'megszid, leszid' jelentés kialakulásához.

◊ Az *alaposan/jól megmossa vkinek a fejét* magyar szólás eredetét lásd: *laver la tête* à qqn*.

≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

CLOCHER [klɔʃe] *(h fn)*

■ **des querelles/compétitions/rivalités de clocher** – (Sz): des querelles locales, insignifiantes

□ **kicsinyes helyi viszályok**

➤ *Nous avons des choses plus importantes à faire. Ne perdons pas de temps avec* ***ces querelles de clocher****.* | *Fontosabb dolgaink vannak. Ne vesztegessük az időnket ezekkel* ***a kicsinyes helyi viszályokkal.***

♦ A templom harangtornya egy kisebb közösség (egyházközség, falu, kisváros) szimbóluma a szólásban.

CLOU [klu] *(h fn)*

■ (***ℱ***) **cogner des clous** – (Sz), (Can), (biz): somnoler en étant assis

□ **ültében lebukik** ⟨vkinek⟩ **a feje**

➤ *Noé a passé plusieurs nuits à veiller. Maintenant* ***il cogne des clous*** *au-dessus de sa copie qu'il doit rendre à la fac.* | *Noé több éjszakát átvirrasztott. Most* ***ültében is lebukik a feje*** *miközben egy beadandó egyetemi feladaton dolgozik.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja az ember álmosságtól, fáradtságtól állandóan lebukó feje, ami olyan, mintha azzal egy szeget verne be.

≅ *piquer du nez**

Francia_magyar_szolastar.indb 212 2024. 08. 12. 15:57:41

■ **enfoncer le clou** – (Sz): insister, répéter pour persuader
□ ⟨vki vminek⟩ **nagyobb hangsúlyt ad**
➤ *Zoé a interdit à ses enfants de sortir jouer avant qu'ils aient fini leurs devoirs.* ***Et pour enfoncer le clou****, elle a aussi prévenu que celui qui n'obéirait pas serait privé de télé.* | *Zoé megtiltotta a gyerekeinek, hogy játszani menjenek, mielőtt befejeznék a leckéjüket.* ***Hogy nagyobb hangsúlyt adjon ennek****, figyelmeztetett arra is, hogy aki nem engedelmeskedik, az nem tévézhet.*
≅ *en rajouter/remettre une couche* || *en remettre une louche*

■ **le clou de la soirée [du spectacle]** – (Sz): le moment le plus important, le plus intéressant de la soirée, du spectacle
□ ⟨vmi⟩ **az est [az esemény] fénypontja**
➤ *Ce numéro de magicien était* ***le clou de la soirée****.* | *Ez a bűvészmutatvány volt* ***az est fénypontja****.*
♦ A szólás szemléleti alapja a falba vert szeg. Átvitt értelemben valami olyanról van szó, ami érdekessége, fontossága miatt valamire „odaszegezi" az ember figyelmét.

■ **maigre comme un clou** – (Szh): très maigre
□ ⟨vki⟩ **sovány/vékony, mint a piszkafa**
➤ *Quand j'étais enfant, je mangeais beaucoup mais* ***j'étais*** *toujours* ***maigre comme un clou****.* | *Amikor gyerek voltam, sokat ettem, de mindig* ***olyan vékony voltam, mint a piszkafa****.*
♦ A *clou* 'szeg' és a *piszkafa* mindennapi vékony, keskeny használati eszközök.
≅ *être un sac d'os (biz)* || *être un squelette* ambulant* || *maigre comme un coucou** || *n'avoir que la peau* et les os* || *on peut lui compter [on lui voit] les côtes (biz)* || *sec comme un coup de trique**

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **au clou** – (Sz), (biz): mettre qqch. en gage
□ ⟨vki vmit⟩ **zaciba ad/csap** (biz)
➤ *Comme mon collègue n'avait plus d'argent,* ***il a mis sa montre au clou****.* | *Mivel a kollégámnak nem volt pénze,* ***zaciba adta az óráját****.*
♦ A bizalmas regiszterben a *clou* szó jelentése 'zálogház, zaci'.

■ (*F*) **ne pas être pendu à un clou** ⟨pour qqn⟩ – (Sz), (Bel): ne pas être à sa disposition en permanence
□ ⟨vki⟩ **nem áll folyton** ⟨vkinek⟩ **a szolgálatára**
➤ *Une femme a besoin de vivre sa vie.* ***Elle ne peut pas être toujours pendue à un clou pour son mari.*** | *Egy nőnek szüksége van arra, hogy a saját életét élje.* ***Nem állhat folyton a férje szolgálatára.***
♦ A kifejezés a szegre akasztott és így mindig rendelkezésre álló tárgy (pl. kulcs) metaforáját aknázza ki.
≅ *ne pas être le/la domestique de qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 213 2024. 08. 12. 15:57:41

■ **ne pas valoir un clou** – (Sz), (biz): ne rien valoir {souvent sous la forme : *Ça ne vaut pas un clou.*}
□ ⟨vmi⟩ **fabatkát sem ér** || ⟨vmi⟩ **egy lyukas garast sem ér**
➤ *Tu n'arriveras jamais à vendre ta vieille voiture.* ***Elle ne vaut pas un clou.*** | *Soha nem fogod tudni eladni az öreg autódat.* ***Fabatkát [Egy lyukas garast] sem ér.***
♦ A szólás az azonos jelentésű, de régies *cela ne vaut pas un clou à soufflet* kifejezés rövidített alakja. A fújtatókat díszítő kis rézszegek (*clous à soufflet*) valójában nem sokat értek, és a fújtatás szempontjából semmi hasznuk nem volt.
◊ A legtöbb magyarul beszélő ember számára világos a *fabatkát sem ér* szólás jelentése, de hogy maga a *fabatka* szó mit jelent, azt kevesen tudják, hiszen más szókapcsolatban nem is szokás használni. A szó második eleme, a *batka* (régebbi alakban: *babka, bapka*) csehországi (sziléziai) aprópénz volt, amely a XVI. században Magyarországon is használatos legkisebb értékű pénznem volt. Egy 1548-ból származó törvény szerint három darab batka ért egy krajcárt, sőt előfordult, hogy négy batkát kellett adni egy krajcárért. Ebben az időszakban tapadt hozzá az értéktelenség jelentéstartalom. A szó eredetéről megoszlanak a vélemények. Van, aki azt gondolja, hogy a *batka* régi alakja a *babka*, vagyis a *bab* szó *-ka* kicsinyítő képzős származéka, s összefüggésben lehet azzal, hogy a *bab* több magyar szólásban is az értéktelenséget fejezi ki *(egy babot sem ér, nem babra megy a játék)*. Más felfogás szerint a *babka* cseh jövevényszó. Eredeti jelentése 'töpörödött anyóka', amelyből a következő jelentésváltozásokon keresztül alakult ki a pénznév: 'bábu alakú kaszaüllő, kis üllő' → 'ilyen üllőn készített apró fémtárgy' → 'apró fémpénz'. A *fabatka* szó *fa* előtagja csak az értéktelenség kifejezésére és nyomatékosítására szolgál (vö. *fajankó, fűzfapoéta*). Ha a fát az arany – ezüst – réz – vas értéksorrendbe akarnánk beilleszteni, kétségkívül az utolsó helyre kerülne, hisz a fa annyira közönséges anyag, hogy nem is szoktak belőle pénzt készíteni. Ami tehát *fabatkát sem ér*, az annyit sem ér, mint amennyit valaha a legkisebb értékű aprópénznek fából készült, hitvány utánzata ért volna. Maga a *fabatka* összetett szó egyébként csak 1843-ban jelent meg nyelvünkben, amikor a batkát mint fizetőeszközt már rég nem használták, a vele kapcsolatos 'kis értékű aprópénz' jelentés sem élt a beszélőkben, és pusztán a nagyfokú értéktelenség kifejezésére szolgált. Jókai *Kárpáthy Zoltán* című művének XIII. fejezetében a szólás következő változatát használja: „jelleme *nem ér egy fapénzt*".
≅ *Ça ne vaut pas un fifrelin.* || *Ça ne vaut pas un liard.* || *Ça ne vaut pas un pet* de lapin.* || *Ça ne vaut pas tripette. (biz)*

■ **river son clou** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le faire taire par une critique, une réponse bien placée
□ ⟨vki vkinek⟩ **a torkára fojtja/forrasztja a szót** || ⟨vki vkibe⟩ **belefojtja a szót**
➤ *Quand mon adjoint se plaignait de cet employé,* ***je lui ai rivé son clou*** *en lui rappelant que c'est lui-même qui l'avait engagé, malgré mon opposition.* | *Amikor a helyettesem panaszkodott erre az alkalmazottra,* ***beléje fojtottam a szót*** *emlékeztetve őt arra, hogy ő vette fel, pedig én ellene voltam.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólás először azt jelentette, hogy ‘vkit földhöz szegezve mozdulatlanságra kényszerít’. Ebből alakult ki a tágabb értelmű ‘torkára fojtja a szót, befogja a száját’ jelentés.

≅ *clore/clouer/fermer le bec* à qqn* || *couper la chique* à qqn* || *couper le sifflet* à qqn* || *rabattre/rabaisser le caquet* à qqn*

■ **traverser dans les clous** – (Sz): traverser dans le passage pour piétons

□ ⟨vki⟩ **átmegy a zebrán**

➤ *Les enfants, soyez attentifs au moment de traverser la rue.* ***Traversez dans les clous !*** | *Gyerekek, legyetek figyelmesek, amikor átmentek az úttesten.* ***A zebrán menjetek át!***

♦ Mit keresnek a szegek ebben a hétköznapi közlekedési kifejezésben? Régebben Franciaországban a gyalogos átkelőhelyeket az úttesten a járdára merőlegesen kirakott, két acélszegekből álló sor jelezte. Az acélszegek az úttestbe voltak süllyesztve, onnan csak a néhány centiméteres fényes fejük emelkedett ki. A gyalogosok tehát ezen a *passage clouté* nevű részen tudtak szabályosan átkelni az egyik járdáról a másikra. A rendszert egyébként 1932-ben Svájcban alkalmazták először. Ma már egyre ritkábban találkozni ilyen gyalogos átkelőhelyekkel, ezeket felváltotta a számos országban alkalmazott ún. *passage piéton* ‘zebra’. A *traverser dans les clous* kifejezés azonban még ma is sokakban él.

COALTAR [koltaʀ; kɔltaʀ] *(h fn)*

■ **être dans le coaltar** – (Sz), (biz): être hébété, inconscient, ne pas avoir les idées claires

□ **kóvályog** ⟨vkinek⟩ **a feje** || **nem fog/forog** ⟨vkinek⟩ **az agya**

➤ *Noé a fait la fête toute la nuit. Ce matin, il a du mal à se concentrer sur son travail,* ***il est dans le coaltar****.* | *Noé egész éjjel mulatozott. Ma reggel nehezére esik a munkájára koncentrálni,* ***nem forog az agya****.*

♦ A lelassult gondolkozást, a zavaros, sötét gondolatokat a szólásban az angol eredetű ‘szurok, kőszénkátrány’ jelentésű *coaltar* (*coal* ‘szén’ + *tar* ‘kátrány’) szó testesíti meg.

≅ *être dans le brouillard** || *être dans le cirage** || *être dans les vapes**

COCHE [kɔʃ] *(h fn)*

◨ **être/faire la mouche du coche** → MOUCHE

■ **manquer/rater le coche** – (Sz), (biz): perdre l’occasion de faire qqch. d’utile, de profitable

□ ⟨vki⟩ **elszalasztja az alkalmat**

➤ *J’ai hésité à acheter cet appartement. Quand je me suis décidé, c’était trop tard. Le vendeur a doublé le prix. C’est dommage,* ***j’ai manqué le coche****.* | *Haboztam, hogy megvegyem ezt a lakást. Amikor elhatároztam magam, már késő volt. Az eladó megkétszerezte az árat. Kár,* ***elszalasztottam az alkalmat****.*

♦ A lovak által húzott és a magyarországi Kocs községből származó kocsi, mint szállítóeszköz mára már kiment a divatból, így arról nem is lehet lemaradni. A szólás

Francia_magyar_szolastar.indb 215 2024. 08. 12. 15:57:42

fenti, átvitt értelmének szemléleti háttere az, hogy régen, amikor postakocsik közlekedtek, a kocsis nem várt a későn érkezőkre, tehát ahhoz, hogy ne maradjon le valaki a kocsiról, időben ott kellett lenni a fogatváltó állomásokon. Jean de La Fontaine is ilyen postakocsiról ír *Le Coche et la Mouche* [A kocsi és a légy] című meséjében (VII, 9), ahonnan az *être/faire la mouche* du coche* szólás is származik.

C

COCHON [kɔʃɔ̃] *(h fn)*

◨ **Adieu veau, vache, cochon, couvée !** → ADIEU

◨ **avoir un caractère de cochon** → CARACTÈRE: *avoir un caractère de chien/cochon*

◨ **avoir une tête de cochon** → TÊTE

◨ **donner de la confiture aux cochons** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*

■ **être copains comme cochons** – (Szh): être très amis
- □ ⟨vkik⟩ **kenyeres pajtások** || ⟨vkik⟩ **puszipajtások**
  - ➤ *Noé et Max s'entendent magnifiquement.* ***Ils sont copains comme cochons.*** | *Noé és Max kitűnően megértik egymást.* ***Kenyeres pajtások.***
- ♦ A szólás *cochon* szava nem az ismert állatot ('disznó') jelenti, hanem a latin SOCIUS 'társ, pajtás' szóból származó és a régi franciában *soçon, chochon* alakban létező szót, amiből népetimológia útján alakulhatott ki a *cochon* alak.
- ≅ *être à tu et à toi avec qqn* || *être comme cul* et chemise* || *être comme les doigts* de la main*

◨ **jeter des perles aux cochons** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*

◨ **jouer un tour de cochon** ⟨à qqn⟩ → TOUR[2]

■ **manger comme un cochon** – (Szh): manger très salement
- □ ⟨vki⟩ **úgy eszik, mint egy disznó [disznó módra eszik]**
  - ➤ *Ne fais pas tant de bruit en mangeant,* ***tu manges comme un cochon*** *!* | *Ne csapj ilyen zajt evés közben,* ***úgy eszel, mint egy disznó****.*

■ **Nous n'avons pas gardé les cochons ensemble.** – (Szm): {se dit à qqn pour garder les distances, pour décourager les familiarités : 'Nous ne sommes pas du même monde, du même milieu.'}
- □ **Nem őriztünk együtt disznót.**
  - ➤ *Je ne vous ai pas autorisé à me tutoyer.* ***Nous n'avons pas gardé les cochons ensemble.*** | *Nem engedtem meg, hogy tegezzen.* ***Nem őriztünk együtt disznót.***
- ♦ A helyzetmondat a disznópásztorok nehéz munkáján túl azok durva, nyers, közönséges modorára is utal. Más változataiban pulyka (*dindon*), tehén (*vache*) vagy liba (*oie*) szerepel. A COVID 19 idején terjedt el a francia szólás *On n'a pas gardé les pangolins ensemble* változata, amelyben *cochon* 'disznó' szót a vírus terjesztéséért felelősnek tartott *pangolin* 'tobzoska' elem váltotta fel.

◨ **se demander [ne pas savoir] si c'est du lard ou du cochon** → LARD

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **Si les petits cochons ne le mangent pas.** – (Szm): {S'il n'arrive rien de fâcheux à la personne concernée, si elle poursuit son chemin sans problème.}
□ **Ha semmi nem jön közbe. || Ha minden jól alakul.**
➤ *Mon ami est très apprécié de ses supérieurs et a de l'avancement régulièrement. Il deviendra quelqu'un* ***si les petits cochons ne le mangent pas****.* | *A barátomat értékelik a felettesei és rendszeresen kap fizetésemelést. Lesz belőle valaki,* ***ha semmi nem jön közbe [ha minden jól alakul]****.*
♦ A szólásmondás arra utal, hogy a háborúk idején régen a disznókkal etették meg a temetetlen hullákat, hogy ezáltal elkerüljék a járványok kialakulását.

■ **un vieux cochon** – (Sz): un vieux vicieux
□ ⟨vki⟩ **vén disznó**
➤ *Zoé s'est fait pincer les fesses dans le métro par un retraité.* ***Quel vieux cochon !*** | *Zoénak a metrón egy nyugdíjas a fenekébe csípett.* ***Micsoda vén disznó!***
♦ A kifejezés nagyon régi. Hozzá kapcsolódó aktuális érdekességként jelezhető, hogy a Sandra Muller újságírónő által megalkotott *Balance ton porc !* 'Jelentsd fel a vén disznót!' változatban, ahol a *cochon* szó *porc* 'sertés' szinonimája jelenik meg, 2017 után az Egyesült Államokból indult #Me Too-mozgalom franciaországi jelszavává vált.

COCON [kɔkɔ̃] *(h fn)*

■ **s'enfermer [se retirer] dans son cocon** – (Sz): s'isoler, se retirer
□ ⟨vki⟩ **visszahúzódik a csigaházába**
➤ *Depuis que sa copine l'a quitté, Noé ne veut rencontrer personne.* ***Il s'est enfermé dans son cocon.*** | *Amióta barátnője elhagyta, Noé senkivel nem akar találkozni.* ***Visszahúzódott a csigaházába.***
♦ A *cocon* jelentése 'selyemgubó'. Erre utal a magyar *begubózik* ige is.
≅ *rentrer dans sa coquille**

COCU [kɔky] *(h fn)*

◨ **avoir une veine de cocu** → VEINE: *avoir une veine de cocu/pendu*

CŒUR [kœʀ] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **aller droit au cœur** ⟨à qqn⟩ – (Sz): toucher, émouvoir qqn
□ ⟨vmi⟩ **szívhez szól**
➤ *J'ai été très sensible à vos compliments.* ***Ils me sont allés droit au cœur.*** | *Nagyon meghatott a gratulációja.* ***Igazán szívhez szóló volt.***
≅ *trouver le chemin du cœur de qqn*

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **à cœur** – (Sz): prendre intérêt à qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **a szívén visel**
➤ *Cet enseignant fait tout pour que ses étudiants réussissent.* ***Il a*** *leur avenir* ***à cœur****.* | *Ez a tanár mindent elkövet, hogy a hallgatói sikeresek legyenek.* ***Szívén viseli*** *a jövőjüket.*

Francia_magyar_szolastar.indb 217 2024. 08. 12. 15:57:42

■ **avoir bon cœur [avoir du cœur]** – (Sz): être bon et généreux
□ ⟨vkinek⟩ **jó/nagy szíve van**
➤ *Ma fille partage ses jouets avec sa cousine,* ***elle a bon cœur****.* | *A lányom megosztja a játékait az unokatestvérével,* ***jó/nagy szíve van****.*
≅ *avoir le cœur* sur la main* || *avoir un cœur* d'or* || *donner sa chemise* à qqn* || *faire le grand seigneur (1.)*

■ **avoir du cœur à l'ouvrage** – (Sz): être enthousiaste pour un travail
□ ⟨vki vmit⟩ **szívvel-lélekkel csinál**
➤ *Zoé est passionnée par son travail.* ***Elle a toujours du cœur à l'ouvrage****.* | *Zoé imádja a munkáját.* ***Mindig szívvel-lélekkel csinálja.***
≅ *se donner corps* et âme à qqch.*

■ **avoir le cœur barbouillé [avoir mal au cœur]** – (Sz): avoir des nausées
□ **émelyeg/kavarog** ⟨vkinek⟩ **a gyomra** || ⟨vkinek⟩ **hányingere van**
➤ *Je n'aurais pas dû mélanger la bière et le cognac,* ***j'ai*** *maintenant* ***le cœur barbouillé*** *et j'ai déjà vomi deux fois ce matin.* | *Nem kellett volna összekevernem a sört és a konyakot, most* ***kavarog a gyomrom*** *és már kétszer hánytam ma reggel.*
♦ A gyomorproblémákkal, hányingerrel kapcsolatos állapotot a francia gyakran a *szív* szóval fejezi ki (vö. még: *avoir le cœur au bord des lèvres* 'hányingere van', *avoir le cœur qui se soulève* 'hányinge van', *jeter du cœur sur le carreau* 'hány, rókázik', *tourner* ⟨Sqqch.⟩ *le cœur* 'vmi hányingert kelt').
≅ *avoir le cœur qui se soulève* || *avoir le cœur au bord des lèvres*

■ **avoir le cœur gros** – (Sz): être triste
□ **nehéz** ⟨vkinek⟩ **a szíve**
➤ *La petite Zoé s'est fait gronder hier à l'école. Depuis* ***elle a le cœur gros****, elle n'arrête pas de pleurer.* | *A kis Zoét tegnap megszidták az iskolában. Azóta* ***nehéz a szíve****, folyton sír.*
≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croquemort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **avoir le cœur sur la main** – (Sz): être généreux
□ ⟨vkinek⟩ **nagy szíve van** || ⟨vki⟩ **csupa szív**
➤ *Noé est toujours prêt à prêter de l'argent à ses amis. Même de grosses sommes.* ***Il a le cœur sur la main.*** | *Noé mindig kész kölcsönadni a barátainak. Még jelentős összeget is.* ***Nagy szíve van.***
≅ *avoir bon cœur* [avoir du cœur]* || *avoir un cœur* d'or* || *donner sa chemise* à qqn* || *faire le grand seigneur (1.)*

◨ **avoir mal au cœur** → CŒUR: *avoir le cœur barbouillé [avoir mal au cœur]*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **avoir un cœur d'artichaut** – (Sz): être volage, inconstant en amour
□ ⟨vki⟩ **csapodár természetű**
➤ *Mon ami est incapable d'être fidèle à sa femme,* ***il a un cœur d'artichaut****.* | *A barátom képtelen hű maradni a feleségéhez,* ***csapodár természetű****.*
♦ A *cœur* szó átvitt értelemben szerepel a szólásban és az articsóka (*artichaut*) zöldség- és gyógynövény „szívére", központi részére, húsos fészekpikkelyeinek tövére utal, ami a növény legfinomabb része, és amihez a „levelei", ún. virágzati bimbói lecsipegetésével jutunk el. A szólás a *cœur d'artichaut, une feuille pour tout le monde* régi mondásból rövidült le, amelyben a levelek (*feuilles*) a csapodár személy szerelmeire, kalandjaira utalnak.
≅ *courir le cotillon* || *courir le jupon** || *courir la galipote** || *courir le guilledou* || *courir la prétentaine**

■ **avoir un cœur d'or** – (Sz): être une personne généreuse
□ ⟨vkinek⟩ **arany szíve van**
➤ *Ses amis adorent Noé car il rend service à tout le monde.* ***Il a un cœur d'or.*** | *A barátai imádják Noét, mert mindenkinek szívességet tesz.* ***Arany szíve van.***
≅ *avoir bon cœur* [avoir du cœur]* || *avoir le cœur* sur la main* || *donner sa chemise* à qqn* || *faire le grand seigneur (1.)*

■ **avoir un cœur de marbre/pierre** – (Sz): avoir un caractère insensible
□ **kő van** ⟨vkinek⟩ **a szíve helyén [kőből van** ⟨vkinek⟩ **a szíve]** || ⟨vki⟩ **kőszívű**
➤ *Les malheurs des autres sont complètement indifférents à Noé,* ***il a un cœur de pierre****.* | *A mások baja iránt Noé teljesen közömbös,* ***kő van a szíve helyén****.*
≅ *avoir une pierre* à la place du cœur*

◨ **avoir une pierre à la place du cœur** → PIERRE

■ **connaître** ⟨qqn, qqch.⟩ **par cœur** – (Sz): connaître qqn, qqch. très bien
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **kívülről-belülről ismer** || ⟨vki vkit, vmit⟩ **úgy ismer, mint a tenyerét**
➤ *Zoé sait exactement ce que son mari va dire, à quel moment il va le dire.* ***Elle le connaît par cœur.*** | *Zoé pontosan tudja, hogy mit fog mondani a férje, és hogy mikor fogja mondani.* ***Ismeri, mint a tenyerét.***
≅ {qqn}: *connaître qqn comme sa poche* (2.)* || *connaître qqn comme si on l'avait fait**
≅ {qqch.}: *connaître qqch. comme sa poche* (1.)* || *connaître/savoir qqch. sur le bout du doigt* [des doigts]* || *en connaître un rayon** || *être ferré à glace* sur qqch.* || *être orfèvre en la matière* || *toucher sa bille**

■ **de bon/grand cœur [de tout (son) cœur]** – (Sz): très volontiers, avec plaisir
□ **jó szívvel** || **ezer/nagy örömmel**
➤ *Je suis très touché que tu aies pensé à moi, c'est* ***de bon cœur*** *que j'accepte ton invitation.* | *Nagyon meg vagyok hatva, hogy gondoltál rám,* ***ezer örömmel*** *fogadom el a meghívásodat.*
≅ *de bon gré* || *de bonne grâce* || *de gaieté de cœur* || *sans se faire prier*

Francia_magyar_szolastar.indb 219 2024. 08. 12. 15:57:42

■ **donner/mettre du cœur au ventre** ⟨à qqn⟩ – (Sz): encourager qqn
□ ⟨vki, vmi vkinek⟩ **bátorítást ad** || ⟨vki vkibe⟩ **bátorságot/lelket önt** || ⟨vki, vmi vkinek⟩ **új lendületet ad**
➤ *Si nous terminons ce travail dans les temps, nous aurons une prime. J'espère que cette nouvelle va te* ***donner du cœur au ventre****.* | *Ha időben befejezzük ezt a munkát, prémiumot kapunk érte. Remélem, hogy ez a hír* ***új lendületet ad neked****.*

♦ A szív a bátorság, a lelkierő szimbóluma a szólásban. Gondoljunk csak Don Diègue híres mondatára Pierre Corneille *Le Cid* [Cid] című 1637-ben írt tragédiájából (I, 5): « Rodrigue, as-tu du cœur ? » [Bátor vagy, Rodrigo? – Nemes Nagy Ágnes fordítása].

■ **en avoir gros/lourd sur le cœur** – (Sz): avoir du chagrin, être triste
□ **megszakad** ⟨vkinek⟩ **a szíve (bánatában)** || **nehéz** ⟨vkinek⟩ **a szíve**
➤ *Léa est amoureuse de Noé mais ce matin, elle l'a vu embrasser Zoé. Maintenant* ***elle en a gros sur le cœur****.* | *Lea szerelmes Noéba, de ma reggel látta, amint Noé megcsókolja Zoét. Most* ***majd megszakad a szíve bánatában.***

≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croque-mort** || *broyer du noir** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **épancher/ouvrir son cœur** (⟨à qqn⟩) – (Sz): confier ses sentiments à qqn
□ ⟨vki⟩ **kiönti/megnyitja a szívét** (⟨vkinek⟩)
➤ *Zoé* ***a ouvert son cœur*** *: elle a avoué à son amie qu'elle était follement amoureuse de Noé.* | *Zoé* ***kiöntötte a szívét****: bevallotta a barátnőjének, hogy őrülten szerelmes Noéba.*

■ **être de tout cœur** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): soutenir qqn, prendre son parti
□ ⟨vki vkit⟩ **teljes szívvel támogat**
➤ *Le joueur de tennis Rafa Nadal a créé une fondation pour aider les enfants socialement défavorisés. Ses supporters* ***étaient de tout cœur avec lui****.* | *A teniszező Rafa Nadal alapítványt hozott létre a társadalmilag hátrányos gyerekek megsegítésére. A szurkolói* ***teljes szívvel támogatták.***

■ **faire battre le cœur** ⟨de qqn⟩ – (Sz): donner des émotions à qqn
□ ⟨vki, vmi⟩ **megdobogtatja** ⟨vkinek⟩ **a szívét**
➤ *Ce chanteur* ***fait battre le cœur*** *des jeunes filles. Elles rêvent toutes de lui.* | *Ez az énekes* ***megdobogtatja*** *a fiatal lányok* ***szívét.*** *Mindegyikük róla álmodik.*

Francia_magyar_szolastar.indb 220 2024. 08. 12. 15:57:42

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire chaud au cœur** ⟨à qqn⟩ **[**⟨Sqqch.⟩ **réchauffer le cœur** ⟨de qqn⟩**]** – (Sz): réconforter qqn
□ ⟨vmi⟩ **megmelengeti** ⟨vkinek⟩ **a szívét**
➤ *J'étais un peu triste, Zoé m'a téléphoné pour m'assurer de son soutien. Son geste* ***m'a fait chaud au cœur****.* | *Kissé szomorú voltam. Zoé telefonált nekem, hogy biztosítson a támogatásáról. Gesztusa* ***megmelengette a szívemet.***
➤ *Alors que tout le monde tournait le dos à Noé et l'ignorait, Zoé est venue lui serrer la main.* ***Cela lui a réchauffé le cœur.*** | *Miközben mindenki hátat fordított Noénak és nem vett róla tudomást, Zoé kezet fogott vele.* ***Ez megmelengette Noé szívét.***
≅ *réchauffer le cœur* de qqn* || *redonner le moral à qqn*

◨ **faire contre mauvaise fortune bon cœur** → FORTUNE

■ **faire le joli cœur** ⟨à qqn⟩ – (Sz): se dit d'un homme qui a des manières précieuses pour plaire, pour séduire
□ ⟨vki⟩ **teszi a szépet** ⟨vkinek⟩
➤ *Dès que Noé aperçoit une belle fille, il lui sourit et* ***lui fait le joli cœur****.* | *Mihelyt meglát egy csinos lányt, Noé rámosolyog és* ***teszi neki a szépet****.*
♦ A *cœur* 'szív' szó metonímiaként az udvarlót személyesíti meg.
≅ *chanter la pomme* à qqn* || *conter fleurette* à qqn* || *faire du gringue à qqn (biz)* || *faire du plat²* à qqn (2.)* || *faire du rentre-dedans à qqn (biz)* || *faire la cour à qqn*

■ **fendre le cœur** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire éprouver un vif sentiment de chagrin, de pitié
□ ⟨vmi vkit⟩ **szíven döf/üt** || ⟨vmi⟩ **megindítja/összeszorítja** ⟨vkinek⟩ **a szívét**
➤ *J'ai vu à la télé une émission sur la faim dans le monde. Cela* ***m'a fendu le cœur*** *de voir tous ces enfants squelettiques.* | *Láttam egy műsort a tévében a világban uralkodó éhínségről. A csontvázszerű gyerekek látványa* ***nagyon szíven döfött****.*

■ **joli(e) comme un cœur** – (Szh): être très joli {en parlant surtout d'une femme}
□ ⟨vki⟩ **szép, mint egy angyal**
➤ *En quelques années, la petite fille rondelette est devenue une gracieuse adolescente qui* ***est jolie comme un cœur****.* | *Néhány év alatt a kis dundi lánykából kecses serdülő lány lett, aki* ***olyan szép, mint egy angyal****.*

◨ **mettre du cœur au ventre** ⟨à qqn⟩ → CŒUR: *donner/mettre du cœur au ventre* ⟨à qqn⟩

■ **ne pas avoir le cœur** ⟨de/à faire qqch.⟩ – (Sz): ne pas avoir le courage ou l'envie de faire qqch.
□ **nincs** ⟨vkinek⟩ **szíve megtenni** ⟨vmit⟩
➤ *Pendant que sa copine était à l'hôpital, Noé* ***n'avait pas le cœur*** *de faire la fête avec ses amis.* | *Mialatt a barátnője kórházban volt, Noénak* ***nem volt szíve*** *bulizni a barátaival.*

Francia_magyar_szolastar.indb 221 2024. 08. 12. 15:57:43

■ **ne pas porter** ⟨qqn⟩ **dans son cœur** – (Sz): ne pas avoir de sympathie pour qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **nem szívlel** || ⟨vki vkinek⟩ **nem a szíve csücske**
➤ *Notre syndic est très antipathique,* ***je ne le porte pas dans mon cœur****.* | *A közös képviselőnk nagyon ellenszenves,* ***nem a szívem csücske****.*

C

◨ **ouvrir son cœur** ⟨à qqn⟩ → CŒUR: *épancher/ouvrir son cœur* ⟨à qqn⟩

■ **parler à cœur ouvert** – (Sz): parler en toute franchise
□ ⟨vki⟩ **nyíltan beszél**
➤ *Pour la première fois depuis des mois, Noé et son chef* ***se sont parlé à cœur ouvert*** *et ont réglé tous leurs malentendus.* | *Noé és a főnöke hónapok óta először* ***beszéltek egymással nyíltan*** *és tisztáztak minden félreértést egymással.*
♦ A francia szóláshoz közel áll a magyar 'közvetlen, őszintén kitárulkozó személy' jelentésű *nyíltszívű* melléknév.
≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

◨ **réchauffer le cœur** ⟨de qqn⟩ → CŒUR: *faire chaud au cœur* ⟨à qqn⟩

■ **s'en donner à cœur joie** – (Sz): faire qqch. avec grand plaisir, sans s'imposer de limites
□ ⟨vki vmit⟩ **teljes szívvel csinál** || ⟨vki vmit⟩ **nagy élvezettel csinál**
➤ *Tant que Noé était là, ses amis n'ont pas osé rire de lui, mais dès qu'il était parti,* ***ils s'en sont donné à cœur joie*** *pour dire du mal de lui pendant une heure.* | *Amíg Noé ott volt, a barátai nem mertek rajta nevetni, de mihelyt elment,* ***nagy élvezettel*** *mondtak róla rosszat egy órán keresztül.*
♦ A francia szólás *cœur joie* szerkezetében a *joie* szó a vele rokon *joyeux* melléknév szerepét tölti be.

■ **Si le cœur vous en dit [t'en dit].** – (Szm): {Si vous en avez [tu en as] envie.}
□ **Ha kedve(d) van hozzá. [Ha kedve(d) tartja.]**
➤ *Il y a du jus d'orange et de la bière dans le frigidaire. Sers-toi* ***si le cœur t'en dit****.* | *Narancslé és sör is van a hűtőszekrényben. Szolgáld ki magad,* ***ha kedved van hozzá [ha kedved tartja]****!*

■ **tenir à cœur** ⟨Sqqch. à qqn⟩ – (Sz): se dit de qqch. à quoi on tient beaucoup, qui est très important
□ ⟨vki vmit⟩ **a szívén visel** || ⟨vmi vkinek⟩ **nagyon fontos**
➤ *Grâce à l'augmentation de salaire que je viens d'obtenir, je vais pouvoir agrandir ma maison. Ce projet* ***me tenait à cœur*** *depuis longtemps.* | *A nemrég kapott fizetésemelésnek hála megnagyobbíthatom a házamat. Ezt a tervet már régóta* ***a szívemen viseltem.***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **un bourreau des cœurs** → BOURREAU

■ **vouloir en avoir le cœur net** – (Sz): vouloir être éclairé sur un point
□ ⟨vki vmiben⟩ **tisztán akar látni** || ⟨vki⟩ **tiszta vizet akar önteni a pohárba**
➤ *Je ne sais pas ce qui s'est passé exactement, mais je vais ordonner une enquête.* ***Je veux en avoir le cœur net.*** | *Nem tudom, hogy pontosan mi történt, de vizsgálatot fogok elrendelni.* ***Tisztán akarok látni az ügyben. [Tiszta vizet akarok önteni a pohárba.]***
≅ *voir (plus) clair dans une affaire*

COGNÉE [kɔɲe] *(n fn)*

◨ **jeter le manche après la cognée** → MANCHE[2]

COI, COITE [kwa, kwat] *(mn)*

■ **demeurer [se tenir] coi [en rester coi]** – (Sz), (vál): rester complètement tranquille et silencieux par crainte, prudence, perplexité
□ ⟨vki⟩ **nyugton marad** || ⟨vki⟩ **egy árva szót sem szól** || **egy árva hang/szó sem jön ki** ⟨vkinek⟩ **a torkán**
➤ *Tant que le scandale dure, tu ferais mieux de* ***te tenir coi*** *et de ne parler à personne.* | *Amíg tart a botrány, jobban teszed, ha* ***nyugton maradsz****, és nem beszélsz senkivel.*
➤ *Noé voulait qu'on appelle la police pour arrêter les voyous qui insultaient les passants, mais quand on lui a dit que son fils faisait partie de la bande,* ***il en est resté coi****.* | *Noé hívni akarta a rendőrséget, hogy tartóztassák le a huligánokat, akik sértegették a járókelőket, de amikor megmondták neki, hogy a fia is a bandához tartozik,* ***egy árva szót sem szólt [egy árva hang/szó sem jött ki a torkán]****.*
♦ A *coi, coite* melléknév a latin QUIETUS 'nyugodt' szóból származik, amelynek *quiement* 'nyugodtan, csendben' határozós változata a XI. században keletkezett *Chanson de Roland* [Roland-ének] című eposzban még olvasható (Laisse 126, 1642–1644): « Li Arcevesques ne l'amerat ja mie. / Cum il le vit, à ferir le desiret, / Mult *quiement* le dit à sei méisme : » [Turpin ne saurait aimer ce païen ; / Dès qu'il le voit, il a soif de le frapper, / Et, fort tranquillement, se dit en lui-même : – Türpin érsek ám őt nem szíveli / mihelyt látja csapását készíti / *csendben* mondja magában így véli: – Rajnavölgyi Géza fordítása]. A *quiement* határozószó a középkorban még egy ideig *coietement* alakban használatos volt, amiből mára egyedül a vizsgált kifejezésünkben rögzült *coi, coite* alak maradt fenn. Érdekességként megemlíthető, hogy a QUIETUS szó a mai franciában például a *quiétude* 'lelki nyugalom', *inquiétude* 'nyugtalanság', *requiem* 'rekviem' szavakban él tovább. A kifejezést a meglepődés kifejezésére is használják az *en être/rester coi* alakban.
≅ *en baver des ronds[2]* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en rester comme deux ronds[2]* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

COIFFÉ, -E [kwafe] *(mn)*

■ **être né coiffé** – (Sz): avoir de la chance
□ ⟨vki⟩ **burokban született**
➤ *Noé obtient tout ce qu'il désire et il réussit tout ce qu'il entreprend.* ***Il est né coiffé.*** | *Noé mindent megkap, amire vágyik, minden sikerül neki, amibe belevág.* ***Burokban született.***
♦ Babonás eredetű kifejezés, melynek más nyelvekben is megvannak a megfelelői. A szólás alapja valójában egy félreértett és helytelenül magyarázott megfigyelés. Arra mondták, hogy burokban (*la coiffe*) születik, aki – az általános gyakorlattal ellentétben – a méhben a magzatot körülvevő, annak táplálását és oxigénnel való ellátását biztosító hártyával együtt jön a világra. Ez általában nagyon veszélyes helyzetet idézhet elő, mert ha nem sikerül idejében eltávolítani a burkot, a magzat könnyen megfulladhat. Ezért alakulhatott ki az az elképzelés, hogy aki a burokban születés ellenére életben maradt, az nagyon szerencsés, és ez egész életén át el fogja kísérni.
≅ *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du bol** || *avoir du cul** || *avoir du pot** || *avoir une veine** *de cocu/pendu* || *être favorisé par le sort* || *être né sous une bonne étoile**

COIN [kwɛ̃] *(h fn)*

■ **à tous les coins de rue** – (Sz): se dit d'une chose banale que l'on rencontre partout
□ **minden utcasarkon**
➤ *Tu n'auras aucun mal à trouver une banque dans cette ville, il y en a* ***à tous les coins de rue****.* | *Nem lesz nehéz egy bankot találnod ebben a városban,* ***minden utcasarkon*** *van egy.*

■ **aller au petit coin** – (Sz), (szépítő): aller aux toilettes
□ ⟨vki⟩ **kimegy a legkisebb helyiségbe** (szépítő) || ⟨vki⟩ **kimegy a mosdóba** (szépítő)
➤ *Tu as envie de faire pipi, mon petit ?* ***Tu veux aller au petit coin ?*** | *Pisilned kell, kicsikém?* ***Ki akarsz menni a legkisebb helyiségbe?***
♦ A kifejezésben két szépítő elem is található: a *coin* 'sarok' egy félreeső helyre utal, a *petit* 'kicsi' pedig a diszkrécióra.

■ **aux quatre coins du monde** – (Sz): partout dans le monde
□ **a világ minden sarkában**
➤ *On trouve cette marque* ***aux quatre coins du monde****.* | *Ez a márka* ***a világ minden sarkában*** *megtalálható.*

■ **en boucher un coin** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): se dit d'une personne ou d'un événement, d'un phénomène qui étonne énormément qqn, le laisse complètement stupéfait
□ **leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla** ⟨vkitől, vmitől⟩ || ⟨vki vkitől, vmitől⟩ **teljesen paff lesz** (biz) || ⟨vki {meglepetésében}⟩ **se köpni, se nyelni nem tud** (biz)
➤ *Mon amie m'a annoncé qu'elle déménagerait à Paris. Je ne m'y attendais pas.* ***Ça m'en bouche un coin.*** | *A barátnőm bejelentette, hogy Párizsba költözik. Nem számítottam rá.* ***Teljesen paff vagyok ettől!***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Quoi ? Noé a braqué une banque ? Je ne peux pas le croire.* ***Tu m'en bouches un coin.*** | *Mi? Hogy Noé kirabolt egy bankot? Nem tudom elhinni.* ***Teljesen paff vagyok attól, amit mondasz.***

♦ A szólás *coin* szava metonimikusan a száj egészét (és nem a sarkát) jelenti, ami tátva marad a meglepetéstől, és amit illik becsukni, „betömni" (*boucher*). A *boucher* ige használatát egyrészt az magyarázza, hogy a *fermer* 'becsuk' szinonimája, másrészt szójátékkal a *bouche* 'száj' szóra is utal. A kifejezés leggyakrabban a *Cela m'en bouche un coin* vagy az *Alors là, tu m'en bouches un coin* alakokban használatos.

◊ A *leesik vkinek az álla* magyar szólás eredetét lásd: *Les bras* m'en tombent.*

◊ A *teljesen paff lesz* szólás eredetét lásd: *en être/rester baba**.

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

■ **enfoncer un coin** ⟨dans/entre qqn, qqch.⟩ – (Sz): dissocier, séparer, détruire l'unité entre qqn ou qqch.

□ ⟨vki vkik, vmik közé⟩ **éket ver**

➤ *Le président de la FIFA a déclaré qu'il n'entendait pas* ***enfoncer un coin*** *entre les pays membres de la Fédération.* | *A FIFA elnöke kijelentette, hogy nem kíván* ***éket verni*** *a Szövetség tagországai közé.*

♦ A francia szólás és magyar megfelelője azonos szemléleti alapon nyugszik (*coin* 'ék').

◨ **surveiller** ⟨qqn⟩ **du coin de l'œil** → ŒIL

COING [kwɛ̃] *(h fn)*

■ **bourré comme un coing** – (Szh), (biz): complètement ivre

□ ⟨vki⟩ **részeg, mint a csap**

➤ *En sortant du restaurant, je n'arrivais même plus à marcher droit.* ***J'étais bourré comme un coing.*** | *Az étteremből kijövet nem tudtam még egyenesen sem járni.* ***Olyan részeg voltam, mint a csap.***

♦ A hasonlat szemléleti alapja az, hogy a birsalma (*coing*) szép kerek (*rond*) gyümölcs. A bizalmas nyelvben pedig a *rond* melléknév a kerekség mellett azt is jelenti, hogy 'holtrészeg'. A *bourré* szó amúgy önmagában is azt jelenti, hogy 'elázott, tintás'.

◊ A *részeg, mint a csap* magyar szólással kapcsolatban tudnivaló, hogy a régi magyar nyelvben – és egyes tájakon (pl. Ormánság) még ma is – létezett e szólás-hasonlatnak igei változata is *(iszik, mint a csap),* amely megmagyarázza a kifejezés eredetét. A hordóból általában csapon keresztül eresztik le a bort. Ahogy a hordóból a csapba folyik a bor, vagyis ahogy a csap is „issza" a bort, úgy megy le az ital is az ivásban mértéket nem ismerő ember torkán. Az *iszik* igét később tréfásan a mértéktelen ivás eredményét kifejező *részeg* melléknévre cserélték le. A hasonlat a régi nyelvben metaforává is tömörödött, az iszákos embert így jellemezték: *részeg csap* vagy röviden *csap*.

Francia_magyar_szolastar.indb 225 2024. 08. 12. 15:57:43

≅ *avoir un coup dans l'aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes* (du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout* (2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *soûl comme une grive** || *voir des éléphants* roses*

C

■ **jaune comme un coing** – (Szh): se dit de qqn qui a le teint très jaune
□ ⟨vki⟩ **sárga, mint a citrom**
➤ *Noé est revenu de l'étranger avec une drôle de maladie.* ***Il est jaune comme un coing.*** | *Noé furcsa betegséggel jött haza külföldről.* ***Olyan sárga, mint a citrom.***
≅ *jaune comme un citron**

COL [kɔl] *(h fn)*

■ **se hausser [se pousser] du col** – (Sz): se mettre en valeur, se faire valoir, être prétentieux
□ ⟨vki⟩ **fenn/magasan hordja az orrát** || ⟨vki⟩ **nagyon el van szállva magától** (biz)
➤ *Depuis que le directeur l'a félicité, Noé se croit supérieur à ses collègues et* ***il se hausse du col****. | Amióta az igazgató gratulált neki, Noé többnek képzeli magát a kollégáinál,* ***fenn hordja az orrát****.*
♦ A szólás alapja az a mindennapos megfigyelés lehet, hogy a pökhendi, felfuvalkodott emberek gyakran felfelé húzva igazgatják ingjük nyakát.
◊ A *fenn/magasan hordja az orrát* magyar szólás eredetét lásd: *faire de son nez**.
≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se prendre pour le nombril* du monde*

COLÈRE [kɔlɛʀ] *(n fn)*

■ **être rouge de colère** – (Sz): être très en colère
□ **vörös** ⟨vkinek⟩ **a feje a dühtől**
➤ *Sous l'insulte,* ***Noé est devenu rouge de colère****. | A sértéstől* ***Noé feje vörös lett a dühtől****.*
≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

COLLE [kɔl] *(n fn)*

◨ **être (un) pot de colle** → POT

■ **poser une colle** ⟨à qqn⟩ – (Sz): poser une question difficile à qqn
□ ⟨vki⟩ **fogas/fogós kérdést tesz fel** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **feladja a leckét** ⟨vkinek⟩
➤ *A : Quelles sont les formes du verbe « distraire » ? – B : Ah, là,* ***tu me poses une colle****. | A: Hogy ragozzuk a „distraire" igét a passé simple alakok-*

Francia_magyar_szolastar.indb 226 2024. 08. 12. 15:57:43

ban? – B: Hú, de ***fogas/fogós kérdést tettél fel****. [Hát, ezzel* ***feladtad nekem a leckét****].*

♦ A *colle* 'ragasztó, enyv' szó a diáknyelvből került át a köznyelvbe 'fogas kérdés' és 'büntetésből tanítási időn kívül tartott különóra' jelentésben.

C

COLLET [kɔlɛ] *(h fn)*

■ **être collet monté** – (Sz):

1. être pédant, guindé, rigide sur les manières ; prude

□ ⟨vki⟩ **nagyon vaskalapos** || ⟨vki⟩ **álszemérmes**

➤ *A : Il faut se mettre en tenue pour le dîner ce soir, chez nos amis ? – B : Moi, je te trouve très bien comme ça. Mais tu sais que nos hôtes* ***sont collet monté****. | Ki kell öltöznünk a ma esti vacsorára a barátainknál? – B : Szerintem nagyon jól nézel így ki, de tudod, hogy a vendéglátóink* ***nagyon vaskalaposok****.*

2. être arrogant et prétentieux

□ ⟨vki⟩ **fenn/magasan hordja az orrát** || ⟨vki⟩ **fellengzősen viselkedik**

➤ *Je suis toujours mal à l'aise quand je rencontre des gens qui* ***sont*** *trop* ***collet monté****. | Mindig rosszul érzem magam, amikor olyan emberekkel találkozom, akik nagyon* ***fenn hordják az orrukat****.*

♦ A francia szólás eredete divattörténeti vonatkozású. A *collet* a nyak (*cou, col*) körül viselt, kikeményített és fémszálra vagy kartonra felerősített, magas (*monté*), ún. nyakfodor vagy spanyol gallér volt, ami a XVI. században Medici Katalin idején jött divatba a francia királyi udvarban. Szinonimájaként a *fraise (à la Médicis / à l'espagnole)* kifejezések is használatosak. Viselete kényelmetlen, kellemetlen volt, ami merev, kényszeredett, gőgös tartást, arckifejezést kölcsönzött viselőjének. Hamarosan ki is ment a divatból, amit mi sem bizonyít jobban, mint a *Dictionnaire de l'Académie française* első kiadásának *collet* szócikkében (1694) olvasható « C'estoit du temps des collets montez, pour dire, Du vieux temps » [Ez a nyakgallérosok idején volt, vagyis a régmúlt időkből való] példamondat. ◉ Molière is hasonló értelemben használja a *Femmes savantes* [Tudós nők] című (1672) komédiájában (II, 7) : « Philaminte : Oh ! sollicitude à mon oreille est rude ; / Il pue étrangement son ancienneté. – Bélise : Il est vrai que le mot est bien collet monté. » [Philaminte: Bendő ! Szegény fülem. E szó is kerülendő! / Olyan vidékies, olyan öreg szagú. – Belíza: Olyan paraszti, hogy szinte vastagnyakú. – Illyés Gyula fordítása]. ◉ Átvitt értelmében azonban a szólás mind a mai napig nagyon élő maradt mind a 'maradi, vaskalapos, álszemérmes', mind a 'nagyképű' értelmében. A 'prűd' jelentés kialakulása egyes magyarázatok szerint azzal magyarázható, hogy a nyakgallér olyan törékeny volt, hogy még egy könnyed kacérkodási próbálkozástól (ölelés, csók) is rögtön megsérült. Ez a körülmény tehát óvatossá, prűddé tette a hölgyeket.

◊ A *fenn/magasan hordja az orrát* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *faire de son nez**.

≅ **1.** *être vieux jeu**

≅ **2.** *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son*

Francia_magyar_szolastar.indb 227 2024. 08. 12. 15:57:44

derrière/cul (vulg) || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

◨ **mettre la main au collet** ⟨de qqn⟩ → MAIN

C

COLLIER [kɔlje] *(h fn)*

■ **donner un coup de collier** – (Sz): faire un effort intense, mais momentané
□ ⟨vki⟩ **apait-anyait belead** || ⟨vki⟩ **ráver a munkára**
➤ *Les examens sont dans quinze jours. Il est temps de **donner un coup de collier**.* | *A vizsgák két hét múlva lesznek. Itt az ideje **apait-anyait beleadni**.*
♦ A *collier* 'nyakhám' az igavonó állat (ökör, igásló) képét idézi fel.
≅ *en mettre/fiche un (bon) coup**

■ **être franc du collier** – (Sz):
1. être très franc, sincère
□ ⟨vki⟩ **nem tesz lakatot a szájára** || **ami** ⟨vkinek⟩ **a szívén, az a száján**
➤ *Nous avons un collègue qui **est** toujours **franc du collier**.* | *Van egy kollégánk, aki soha **nem tesz lakatot a szájára**.*
2. être très loyal, honnête
□ ⟨vki⟩ **maga a megtestesült becsületesség**
➤ *Tu peux lui faire confiance, il n'a jamais trompé personne. **Il est franc du collier.*** | *Megbízhatsz benne, soha senkit nem csapott be. **Maga a megtestesült becsületesség.***
♦ A francia kifejezést eleinte az ekét nyakhámjával (*collier*) nógatás nélkül, egyenesen húzó lóra mondták. Később a bátor, minden veszéllyel szembenéző katonát is ezzel jellemezték (*un soldat franc du collier*). Ma azonban csak a becsületesség vagy a szókimondás szimbólumaként használatos.
◊ A *nem tesz lakatot a szájára* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *avoir un bœuf* sur la langue*.
◊ Az *ami a szívén, az a száján* magyar szólásmegfelelő, ami régebben még a *Kinek szíve telve, megnyílik a nyelve* alakban is használatos volt – bibliai eredetű. Előképe Máté evangéliumának a fáról és gyümölcseiről szóló részében olvasható (Mt 12:34): „Vagy jó a fa, és a gyümölcsei is jók; vagy rossz a fa, és a gyümölcsei is rosszak. A fát ugyanis a gyümölcséről lehet megismerni. Viperák fajzatai! Hogyan tudnátok jó dolgokat mondani, mikor gonoszak vagytok? Hiszen a szív bőségéből szól a száj."
≅ **1.** *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*
≅ **2.** *jouer cartes* sur table*

Francia_magyar_szolastar.indb 228 2024. 08. 12. 15:57:44

■ **reprendre le collier** – (Sz): se remettre au travail en général pénible
□ ⟨vki⟩ **újra nyakába veszi az igát** || ⟨vki⟩ **újra nekiveselkedik a munkának**
➤ *C'est déjà la fin du week-end. Demain il va falloir* ***reprendre le collier****.* | *Már vége a hétvégének. Holnap* ***újra neki kell veselkedni a munkának****.*
♦ A francia szólás *collier* 'nyakhám' eleme az igavonó állat (ökör, igásló) képét idézi fel. Kiinduló alakja a *prendre le collier* 'nyakába veszi az igát, nekiveselkedik a munkának' kifejezés volt.
◊ A magyar megfelelőben a *nekiveselkedik* ige arra utal, hogy valaki minden erejét összeszedve, elszántan nekilát rendszerint egy kelletlenül vállalt dolognak.

COLLIMATEUR [kɔlimatøʀ] *(h fn)*

■ **avoir** ⟨qqn, qqch.⟩ **dans le collimateur** – (Sz): le surveiller étroitement et avec hostilité en se préparant à l'attaquer
□ ⟨vki, vmi vkinek, vminek⟩ **a célkeresztjében van** || ⟨vki vkit, vmit⟩ **szemmel tart**
➤ *Opel* ***est dans le collimateur*** *des autorités allemandes dans le cadre du scandale des moteurs diesel.* | *Az Opel a német hatóságok* ***célkeresztjében van*** *a dízelmotor botrányban.*
♦ A *collimateur* a távcsöves puskák célkeresztje, amivel nagy pontossággal lehet célozni, átvitt értelemben pedig célba venni például valakinek, valaminek a hibáit.
≅ *avoir l'œil* sur qqn, qqch. [avoir qqn à l'œil]* || *être dans le viseur de qqn*

COLOMB [kɔlɔ̃] *(tjn)*

◨ **C'est comme l'œuf de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !** → ŒUF

COLOSSE [kɔlɔs] *(h fn)*

■ **un colosse aux pieds d'argile** – (Sz): une chose {plus rarement une personne} à l'apparence très forte, mais cependant très vulnérable
□ ⟨vmi⟩ **agyagláb(ak)on álló [agyaglábú] kolosszus/óriás**
➤ *On croyait cette firme puissante, mais en l'espace d'un mois, ses actions se sont effrondrées.* ***Ce n'était qu'un colosse aux pieds d'argile.*** | *Mindenki az hitte, hogy ez a cég hatalmas, de az értékpapírjai egy hónap alatt nagyot zuhantak.* ***Csak agyaglábakon álló kolosszus volt.***
♦ A kifejezés bibliai eredetű. Dániel könyvében (Dán 2:31-35) olvashatunk Nebukadnezár király álmáról, aki valami nagy szoborfélét látott, amelynek feje aranyból, melle és karja ezüstből, hasa és ágyéka rézből, lábszára vasból, lába pedig agyagból készült, és amire ránézni is rettenetes volt. Egy a hegyről leszakadó kő azonban nekivágódott a szobor agyaglábának, és darabokra zúzta azt. A kifejezés mai formájában valószínűleg Denis Diderot francia enciklopédistának köszönhetően terjedhetett el, aki – amint erről Ségur gróf visszaemlékezéseiben beszámol – II. Katalin orosz cárnő birodalmáról mondta azt, hogy olyan, mint egy agyaglábakon álló kolosszus: « […] à cette époque […] la Russie n'était encore qu'un colosse aux pieds d'argile; mais on a laissé durcir cette argile, et elle s'est changée en bronze. » […akkoriban … Oroszország még csak agyaglábakon álló kolosszus volt; de az agyagot hagyták megkeményedni és az bronzzá változott.]

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

COMBAT [kɔ̃ba] *(h fn)*

❒ **le combat de David contre Goliath** → LUTTE: *la lutte du pot de terre contre le pot de fer*

C ❒ **un combat de nègres dans un tunnel** → NÈGRE

COMBLE [kɔ̃bl] *(h fn)*

❒ **de fond en comble** → FOND

COMÈTE [kɔmɛt] *(n fn)*

❒ **tirer des plans sur la comète** → PLAN

COMMANDE [kɔmɑ̃d] *(n fn)*

❒ **être aux leviers de commande [tenir les commandes]** → LEVIER

COMMERCE [kɔmɛʀs] *(h fn)*

■ **faire commerce de ses charmes** – (Sz), (rég v. tréf): se prostituer
□ ⟨vki⟩ **a bájaiból él**
➤ *Dans ce quartier mal famé de la ville, beaucoup de femmes **font commerce de leurs charmes**.* | *A város e rosszhírű negyedében sok nő **él a bájaiból**.*
≅ *vivre de ses charmes* || *faire le trottoir**

COMPAS [kɔ̃pɑ] *(h fn)*

■ **avoir le compas dans l'œil** – (Sz): juger à vue d'œil, avec une grande précision
□ ⟨vkinek⟩ **jó/pontos szemmértéke van**
➤ *Tu avais raison, je n'aurais pas dû acheter cette étagère, elle est trop longue de deux centimètres. **Tu as le compas dans l'œil.*** | *Igazad volt, nem kellett volna megvennem ezt az állványt, két centiméterrel hosszabb a kelleténél. **Jó szemmértéked van.***
♦ Iránytű, tájoló (*compas*) segítségével könnyebb pontos mérési eredményekre jutni.

COMPÉTITION [kɔ̃petisjɔ̃] *(n fn)*

❒ **des compétitions de clocher** → CLOCHER: *des querelles/compétitions/rivalités de clocher*

COMPTE [kɔ̃t] *(h fn)*

■ **régler son compte** ⟨à qqn⟩ – (Sz): se venger de qqn, le punir par la violence, éventuellement le tuer
□ ⟨vki vkin⟩ **bosszút áll** || ⟨vki vkivel⟩ **leszámol**
➤ *Noé a dénoncé son complice à la police. Celui-ci s'est promis de **lui régler son compte.*** | *Noé feladta a bűntársát a rendőrségen. Az megfogadta, hogy **bosszút áll rajta**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A francia szólásban a *compte* ‘számla’ szó eredetileg arra a pénzösszegre utalt, ami valakit egy adott munka elvégzéséért megilletett. A ‘kiérdemelt, kifizetett pénz’ jelentés helyét a későbbiek során fokozatosan átvette a ‘megérdemelt büntetés, bosszú’ értelem. A szólás használatos az *avoir des comptes à régler avec qqn* ‘elszámolnivalója van vkivel’ alakban is. Főnévi alakja: *un règlement de compte* ‘elszámolás, leszámolás’.

≅ *attendre qqn au tournant* || avoir la peau* de qqn || prendre sa revanche || rendre la monnaie* de sa pièce à qqn || rendre le mal pour le mal*

■ **s’en tirer à bon compte** – (Sz): s’en tirer sans trop de dommages

□ ⟨vki⟩ **kevéssel/olcsón megússza**

➤ *Ma copine ne s’est pas arrêtée au feu rouge. Comme l’agent de police s’est contenté de la réprimander,* ***elle s’en est tirée à bon compte****. | A barátnőm nem állt meg a piros lámpánál. A rendőr megelégedett azzal, hogy csak megrója, így* ***olcsón megúszta****.*

♦ Az *à bon compte* eredetileg ‘olcsón, jó áron’ jelentésben volt használatos mielőtt elnyerte volna mai ‘nagy nehézség, kár, hátrány nélkül’ jelentését. A *bon* melléknév a *faible* ‘gyenge’ szinonimájaként szerepel a szólásban. A kifejezés helyzetmondatként is használatos a következő alakban: *J’en suis quitte à bon compte.* ‘Ezt kevéssel/olcsón megúsztam.’ ◉ Ha egy nehéz vagy veszélyes helyzetből valami apró hátránnyal, kellemetlenséggel sikerül kijutnunk, azt franciául az *en être quitte pour qqch.* vagy a *s’en sortir avec qqch.* szerkezettel fejezhetjük ki: *Noé était en excès de vitesse, le policier l’a arrêté, mais il en a été quitte pour un avertissement [il s’en est sorti avec un avertissement].* ‘Noé túllépte a sebességet, a rendőr megállította, de megúszta egy figyelmeztetéssel.’

■ **Son compte est bon.** – (Szm): {Il n’a plus rien de bon à espérer, il aura ce qu’il mérite.}

□ **Minden/Összes lehetőségét kimerítette. || Nem számíthat semmi jóra.**

➤ *Noé a raté tous ses examens.* ***Son compte est bon****, il devra redoubler. | Noé minden vizsgáján megbukott.* ***Az összes lehetőségét kimerítette****, meg kell ismételnie az évet.*

➤ *Cette fois,* ***ton compte est bon****. | Ezúttal* ***nem számíthatsz semmi jóra****.*

♦ A kifejezés úgy értelmezhető, hogy valakinek viselkedése, sorozatos hibái miatt nincs több „hitele a számláján, kimerítette a számláját” (*compte*).

COMPTEUR [kɔ̃tœʀ] *(h fn)*

■ **remettre le(s) compteur(s) à zéro** – (Sz): recommencer qqch. du début

□ ⟨vki⟩ **tiszta lapot nyit || ⟨vki vmit⟩ új alapokra helyez**

➤ *Le professeur a décidé de* ***remettre les compteurs à zéro*** *en annulant les notes du dernier test qui étaient catastrophiques. | A tanár elhatározta, hogy* ***tiszta lapot nyit*** *és megsemmisíti az utolsó teszt eredményeit, amelyek katasztrofálisak voltak.*

♦ A szólás az újrakezdést, az alapokhoz való visszatérést valamilyen számláló (pl. kilométeróra) lenullázásának képével fejezi ki.

≅ *prendre un nouveau départ || repartir de/à zéro* || repartir sur de nouvelles bases*

Francia_magyar_szolastar.indb 231 2024. 08. 12. 15:57:44

CON [kɔ̃] *(h fn)*

■ **faire le con [jouer au con]** – (Sz), (biz): faire l'imbécile, faire l'innocent, le naïf
□ ⟨vki⟩ **játssza a hülyét** (biz)
➤ ***Pas la peine de jouer au con avec moi**, je sais très bien que c'est toi qui as utilisé mon ordinateur et qui l'as détraqué.* | ***Ne játszd meg nekem a hülyét**, jól tudom, hogy te használtad a számítógépemet és te rontottad el.*
♦ A szólásban a *con* szó természetesen nem az eredeti, női nemi szervet jelölő értelmében szerepel, hanem a bizalmas regiszterben gyakran használt 'hülye, barom' jelentésében.
≅ *déconner à plein(s) tube(s)** || *jouer à l'imbécile*

CONCIERGE [kɔ̃sjɛʀʒ] *(n fn)*

■ **C'est une vraie concierge.** – (Szm), (biz): {se dit d'une personne bavarde et indiscrète}
□ ⟨vki⟩ **igazi pletykafészek**
➤ *Ne raconte rien à Zoé, elle répète tout.* ***C'est une vraie concierge.*** | *Ne mondj semmit Zoénak, mindent tovább ad.* ***Igazi pletykafészek.***
♦ A szólásmondás szemléleti háttere az, hogy a házmesterek jellemzően bőbeszédű, pletykás személyek voltak.

CONDUITE [kɔ̃dɥit] *(n fn)*

■ **s'acheter une conduite** – (Sz), (biz): devenir sérieux, adopter une vie plus rangée
□ **benő** ⟨vkinek⟩ **a feje lágya**
➤ *Depuis que Noé est marié,* ***il s'est acheté une conduite**. Il ne sort plus avec ses copains et il ne boit plus.* | *Amióta Noé megnősült,* ***benőtt a feje lágya**. Nem jár el szórakozni a haverjaival és nem iszik.*
♦ A *conduite* szó 'magaviselet' értelemben és a *bonne conduite* 'jó magaviselet' rövidüléseként szerepel a szólásban.
◊ A *benő vkinek a feje lágya* magyar szólás eredetét lásd: *jeter sa gourme**.

CONFITURE [kɔ̃fityʀ] *(n fn)*

◨ **donner de la confiture aux cochons** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*

CONSCIENCE [kɔ̃sjɑ̃s] *(n fn)*

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **sur la conscience** – (Sz): se sentir, être coupable, responsable de qqch.
□ ⟨vmi⟩ **nyomja** ⟨vkinek⟩ **a lelkiismeretét** || ⟨vmi vkinek⟩ **a lelkén szárad**
➤ *Mon voisin a provoqué un accident mortel en conduisant en état d'ivresse.* ***Il a** deux morts **sur la conscience.*** | *A szomszédom részegen vezetve halálos balesetet okozott. Két ember élete* ***szárad a lelkén**.*

◨ **par acquit de conscience** → ACQUIT

Francia_magyar_szolastar.indb 232 2024. 08. 12. 15:57:44

CONSIGNE [kõsiɲ] *(n fn)*

■ **manger la consigne** – (Sz), (biz): oublier une recommendation, ne pas accomplir un ordre
□ ⟨vki⟩ **figyelmen kívül hagy egy utasítást** || ⟨vki⟩ **nem teszi meg, amit kértek tőle**
➤ *La secrétaire a oublié de poster le courrier. Ce n'est pas la première fois qu'**elle mange la consigne**.* | *A titkárnő elfelejtette feladni a levelet. Nem az első alkalom, hogy **figyelmen kívül hagy egy utasítást**.*
♦ A *consigne* jelentése 'utasítás, parancs'.

CONTE [kõt] *(h fn)*

◨ **C'est un conte à dormir debout.** → HISTOIRE: *C'est une histoire à dormir debout.*

CONTREPIED/CONTRE-PIED [kõtʀəpje] *(h fn)*

■ **prendre le contrepied** (⟨de qqch.⟩) – (Sz): faire, soutenir exactement le contraire (de qqch.)
□ ⟨vki⟩ **mindig ellentmond** || ⟨vki vminek⟩ **mindig pont az ellenkezőjét csinálja/teszi**
➤ *Noé n'est jamais d'accord avec Zoé. Quoi qu'elle fasse, **il prend** systématiquement **le contrepied**.* | *Noé soha nem ért egyet Zoéval. Bármit csinál a lány, ő rendszeresen **pont az ellenkezőjét teszi**.*
♦ A *contrepied* szó eredetileg vadászati szakszó volt és a vad ellenkező, rossz irányba való hajtását jelentette. Ez szolgált alapul a mai átvitt értelem kialakulásához. ◉ A kifejezés ma a labdarúgás szakzsargonjában is megtalálható: *La balle l'a surpris à contre-pied.* 'Rosszul jött neki lábra a labda.'

COPAIN [kɔpɛ̃] *(h fn)*

◨ **être copains comme cochons** → COCHON

COPIE [kɔpi] *(n fn)*

■ **revoir sa copie** – (Sz): remanier, modifier un projet afin qu'il soit accepté {s'utilise surtout dans un contexte politique}
□ ⟨vki⟩ **átdolgoz egy anyagot/tervezetet**
➤ *Sous la pression des syndicats, le ministre de l'Éducation a dû **revoir sa copie** concernant les réformes.* | *A szakszervezetek nyomására az oktatási miniszter kénytelen volt **átdolgozni a** reformokra vonatkozó **tervezetét**.*
♦ A szólás szemléleti alapjául szolgáló *copie* szó a francia iskolai nyelvben a külön lapon beadandó dolgozatot jelenti.

COQ [kɔk] *(h fn)*

◨ **au (premier) chant du coq** → CHANT

■ **être/vivre comme un coq en pâte** – (Szh): avoir une vie facile, confortable, être bien traité, choyé
□ ⟨vki⟩ **él, mint hal a vízben** || ⟨vki⟩ **tejben-vajban fürdik**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *L'accueil est fantastique dans cet hôtel. Si tu y vas,* ***tu seras comme un coq en pâte****.* | *Fantasztikus a vendéglátás ebben a szállodában. Ha megszállsz ott,* ***tejben-vajban fogsz fürödni****.*

♦ A régi nyelvben létezett a *coq au panier* vagy a *coq de bagage* kifejezés, ami arra utalt, hogy a kakasokat speciális kosárban, gondos csomagolásban szállították a vásárokra, hogy semmilyen sérülés ne csökkentse az eladási értéküket. A *pâte* 'tészta' szó a XVII. században jelent meg a szólásban kiszorítva a *panier* és a *bagage* elemeket és olyan kakasra utal immár a gasztronómia síkján, amelyik jól érzi magát a meleg, sült tésztába göngyölve és amelynek húsából finom pástétomot készítettek. A kifejezés mai 'kellemes, kényelmes' jelentésmozzanatát a tésztaágy meleg, kényelmes képe, illetve az elkészült étel finomsága egyaránt motiválja.

≅ *mener une vie* de pacha* || *se la couler* douce* || *vivre comme un prince*

■ **le coq du village** – (Sz): se dit d'un homme qui séduit ou prétend séduire les femmes

□ ⟨vki⟩ **a falu bikája**

➤ *Noé se vante tout le temps des ses conquêtes féminines. Au bureau, il est considéré comme* ***le coq du village****.* | *Noé állandóan dicsekszik a hódításaival. A hivatalban úgy tekintenek rá, mint* ***a falu bikájára****.*

♦ A szólás régen, mielőtt felvette volna mai jelentését, a falu leggazdagabb, legbefolyásosabb férfijét jelentette.

◊ A bika erősségére (vö. *erős, mint a bika*), szexuális teljesítőképességére (vö. *szabados, mint a falu bikája*) utaló magyar szólásban egy régi népi közösségi tulajdonszokás emléke őrződött meg. Az állattartó falvakban rendszerint közös tulajdonban tartották a gazdák a bikát. Ez volt a falu bikája. Kós Károly *A bivaly a kalotaszegi parasztgazdaságban* című tanulmányában bemutatja a kalotaszegi bivalytartást és benne a községi bikát: „Míg nem volt általános a faluban a bivalytartás, a bivalybika valamely gazda tulajdona, aki aztán folyatáskor valamit kapott a tehenes emberektől. Később azonban már a bivalytartó gazdák *közönsége* vásárolta a bivalybikát; ezt aztán árverésen adták ki valakinek tartásra. A bivalygondozó saját pajtájában tartotta, takarította és takarmányozta a bikát; köteles volt jól abrakoztatni és az oda hozott tehénhez *kiereszteni*. A bikagondozó a községtől használatra egy pár holdas kaszálót (»Bikarét«), a tehenes gazdáktól pedig folyatás után valamennyi pénzt kapott. A bika helyes tartását az elöljáróság és az állatorvos ellenőrizte. A bivalybikát rendszerint más faluból vásárolta 2–3 megbízott vezetőségi tag, mikor is az *öregbiká*t rendszerint levágták és húsát *kihabsázták*, kiosztották a bivalyos gazdák közt, az érte kapott pénzből az új bika árát pótolva."

≅ *un bourreau des cœurs* || *un chaud lapin** || *un don Juan* || *un homme à femmes*

■ **passer/sauter du coq à l'âne** – (Sz): sauter d'un sujet à un autre, sans rapport entre les deux

□ ⟨vki⟩ **hetet-havat összehord** || ⟨vki⟩ **egyik témáról a másikra ugrál**

➤ *C'est difficile d'avoir une conversation suivie avec ton ami. Il te parle d'abord de politique et cinq minutes après de médecine chinoise.* ***Il saute du coq à l'âne.*** | *Nehéz folyamatos beszélgetést folytatni a barátoddal.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Előbb politikáról beszél, majd öt perc múlva a kínai orvoslásról. ***Hetet-havat összehord.***

♦ A szólás eredete és/vagy népszerűsítése Clément Marot, francia költő (1496–1544) nevéhez fűződhet, aki egyik episztolájának (*L'Epistre du Coq en Lasne*) adta ezt a címet. Az összefüggéstelen beszélgetési témák szemléleti alapja két egymással párosodni nem képes állat (kakas, szamár). A kifejezésből tréfás szólásferdítéssel keletkezett a *passer du Coca Light* fordulat. A főneves *un coq-à-l'âne* alak 'összevissza beszéd, zagyvaság' jelentésben Marot óta a mai napig is használatos.

◊ A *hetet-havat összehord* magyar szólás eredeti változata *hevet-havat összehord*, azaz 'hőt, meleget és havat, hideget, vagyis mindenféle össze nem tartozó dolgot összehord' volt. Látható tehát, hogy a *hő* és a *hó* szavak ragos alakjainak összetételéről van szó, ahol a *hő* főnév *hév* alakváltozata szerepel. Később, amikor a *hő(ség)* és a *hév* szavak egymástól való alaki elkülönülése miatt a beszélők már nem érezték ezt az összefüggést, a *hevet* alakot felváltotta a *hetet* alak, amelyet pedig nem a 'csapadék' jelentésű *hó*val, hanem a 'hónap' jelentésű *hó* szóval állítottak párba. Az eredeti *meleg – hideg* ellentétes fogalompárt így váltotta fel a naptári időegységeket jelölő *hét – hónap* kettőse (ugyanez a magyarázata egyébként a *hébe-hóba* ikerszavunknak is).

≅ *parler à bâtons* rompus*

■ **rouge comme un coq** – (Szh): très rouge {en général de honte, d'embarras, de colère}

□ ⟨vki⟩ **vörös, mint a (főtt) rák**

➤ *Zoé s'est moquée de la petite taille de Noé. Celui-ci est devenu* ***rouge comme un coq****. | Zoé kigúnyolta Noét alacsony termete miatt. Az* ***olyan vörös lett, mint a (főtt) rák****.*

≅ *rouge comme un coquelicot* || *rouge comme un homard* || *rouge comme une écrevisse** || *rouge comme une pivoine** || *rouge comme une tomate**

◨ **sauter du coq à l'âne** → COQ: *passer/sauter du coq à l'âne*

◨ **vivre comme un coq en pâte** → COQ: *être/vivre comme un coq en pâte*

COQUETTERIE [kɔkɛtʀi] *(n fn)*

■ **avoir une coquetterie dans l'œil** – (Sz): se dit surtout d'une femme qui louche un peu

□ **csáléra áll** ⟨vkinek⟩ **a szeme** {bandzsít, kancsalít} (nép)

➤ *Cett actrice* ***a une coquetterie dans l'œil****, ce qui ajoute à son charme. | Ennek a színésznőnek* ***csáléra áll a szeme****, amitől még bájosabb lesz.*

♦ A *coquetterie* 'kacérság' szó a férfiakkal kacérkodó nő (*une coquette*) jellemző, a szeme sarkából vetett csábos pillantására utal.

◊ A *csáléra* áll a szeme népies magyar szólásban a *csáléra* jelentése 'ferdén, görbén' → 'kancsalul, bandzsán'.

≅ *avoir les yeux qui se croisent les bras* || *avoir un œil* à Paris et l'autre à Pontoise* || *avoir un œil qui dit zut [(vulg) merde] à l'autre* || *avoir un œil qui joue au billard et l'autre qui compte les points (biz)*

Francia_magyar_szolastar.indb 235 2024. 08. 12. 15:57:45

COQUILLE [kɔkij] *(n fn)*

■ **rentrer dans sa coquille** – (Sz): fuir la société, se replier sur soi, faire preuve de timidité

□ ⟨vki⟩ **visszabújik/visszahúzódik a csigaházába**

➤ *Cet élève est très timide. Dès qu'on lui pose une question,* ***il rentre dans sa coquille****.* | *Ez a diák nagyon félénk. Mihelyt feltesznek neki egy kérdést,* ***visszahúzódik a csigaházába****.*

♦ A szólás által kifejezett kép a csiga (s a hozzá hasonló állatok) azon jellegzetes viselkedésére utal, hogy a tapogatói („szarvai") által érzékelt akadály, veszély esetén visszahúzódik a házába. A szólás ellentétpárja is használatos: *sortir de sa coquille* 'előbújik a csigaházából'.

≅ *s'enfermer [se retirer] dans son cocon**

COR [kɔʀ] *(h fn)*

■ **à cor et à cri** – (Sz): en insistant bruyamment

□ **nagy hangon || nagy garral**

➤ *Les étudiants sont descendus dans la rue et ont réclamé* ***à cor et à cri*** *le retrait du nouveau projet.* | *A hallgatók kivonultak az utcára és* ***nagy garral*** *követelték az új tervezet visszavonását.*

♦ A vadászatból származó szólás két eleme arra utal, amikor a vadászok és a hajtók kürtszóval (*cor*) és hangos kiáltozással (*cri*), kutyák ugatásával erednek a vad nyomába. A kifejezés leggyakrabban a *réclamer* 'követel' és a *protester* 'tiltakozik' igékkel használatos.

◊ A *nagy garral* 'hangoskodva, nagy hűhóval' magyar szólás érdekessége, hogy a *garral* elem csak ebben a kifejezésben használatos. Eredete ismeretlen.

≅ *haut et fort*

CORDE [kɔʀd] *(n fn)*

■ **avoir plus d'une corde [plusieurs cordes] à son arc** [aʀk] – (Sz): avoir plusieurs compétences, plus d'une ressource pour réussir, pour atteindre son but

□ ⟨vki⟩ **két/több vasat tart a tűzben || ⟨vkinek⟩ több ütőkártyája van**

➤ *Zoé est chanteuse. Mais elle tourne aussi dans des films et l'année dernière, elle a écrit un roman.* ***Elle a plusieurs cordes à son arc.*** | *Zoé énekesnő. De filmekben is forgat és tavaly egy regényt is írt.* ***Több vasat is tart a tűzben.***

♦ A XIII. század óta ismert szólás eleinte az *avoir deux cordes à son arc* alakban volt használatos. Az idők során aztán a két húrból (*deux cordes*) több lett. A kifejezés szemléleti háttere az, hogy az előrelátó íjásznál mindig több nyílvessző (*flèche*) és húr, ún. ideg (*corde*) is volt arra az esetre, ha az íj (*arc*) ezen fő elemei megsérülnének.

◊ A *két/több vasat tart a tűzben* magyar szólás eredetét lásd: *avoir plusieurs fers* au feu*.

≅ *avoir plusieurs fers* au feu* || *garder une poire* pour la soif* || *se ménager [se réserver] une porte* de sortie*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **Ce n'est pas dans mes cordes.** – (Szm): {Ce n'est pas dans mes compétences.}
□ **(Ez) nem az én asztalom.**
➤ *Le directeur m'a demandé de donner le cours d'histoire de l'art. L'histoire, ça va, mais l'histoire de l'art,* ***ce n'est pas dans mes cordes****.* | *Az igazgató azt kérte, hogy én tartsam a művészettörténeti órát. A történelem rendben van, de a művészettörténet* ***nem az én asztalom****.*
♦ Zenei hátterű kifejezés, ami arra utal, hogy egy énekes nem tud elénekelni egy dalt, mert az nem felel meg a hangfekvésének, ami voltaképpen a hangszalagokkal (*cordes vocales*) van összefüggésben.
◊ A magyar szólásmegfelelő a pincérek nyelvéből származik. Régebben a kávézókban, éttermekben a felszolgáló pincérek felosztották maguk között az asztalokat, és általában ki-ki a hozzá tartozó asztalnál ülő vendégeket szolgálta ki. Egy másik asztaltól jövő rendelést gyakran a „Nem az én asztalom!" felkiáltással hárítottak el.
≅ *Ce n'est pas ma tasse* de thé.* || *Ce n'est pas mon rayon*.* || *Ce n'est pas mon truc.*

■ **être sur la corde raide** – (Sz): être dans une situation délicate, critique où il y a lieu d'être prudent
□ ⟨vki⟩ **kötélen táncol**
➤ *Noé ne peut pas se permettre de dépenser trop d'argent. La banque l'a menacé de lui retirer sa carte bleue. Depuis des mois,* ***il est sur la corde raide****.* | *Noé nem engedheti meg magának, hogy túl sok pénzt költsön. A bank azzal fenyegette meg, hogy bevonja tőle a kártyáját. Hónapok óta* ***kötélen táncol****.*
♦ A kifejezés mindkét nyelvben a cirkuszi akrobatika világából eredő metafora. A kifeszített (*raide* 'feszes, merev') kötélen való táncolás nagy ügyességet kívánó, roppant veszélyes mutatvány.
≅ *danser sur un volcan** || *être/marcher/danser sur le fil* du rasoir* || *être sur un terrain* glissant*

■ **Il pleut/tombe des cordes.** – (Szm): {Il pleut fort, abondamment.}
□ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
➤ *Je ne peux pas sortir,* ***il pleut des cordes*** *et je n'ai pas de parapluie.* | *Nem tudok elmenni,* ***úgy esik, mintha dézsából öntenék*** *és nincs esernyőm.*
♦ A szólás azon a megfigyelésen alapul, hogy az esőcseppek olyan sűrűn esnek, hogy szinte kötelet alkotnak.
≅ *Il pleut à seaux*.* || *Il pleut à torrents.* || *Il pleut à verse.* || *Il pleut comme vache* qui pisse.* || *Il pleut/tombe des hallebardes*.* || *Il tombe/pleut comme à Gravelotte*.*

■ **parler de corde dans la maison d'un pendu** – (Sz): évoquer devant quelqu'un des défauts ou actions condamnables pouvant lui être reprochés ou des sujets pouvant réveiller des souvenirs pénibles
□ ⟨vki⟩ **akasztott ember házában kötelet emleget**
➤ *Au cours du dîner, Noé a longuement parlé de sa superbe maison. Pourtant il savait que ses hôtes avaient perdu il y a un an la leur dans un tremblement de terre. Comme on dit,* ***il a parlé de corde dans la maison***

Francia_magyar_szolastar.indb 237 2024. 08. 12. 15:57:45

d'un pendu. | *Vacsora közben Noé hosszasan beszélt a pompás házáról. Pedig tudta, hogy vendéglátói egy évvel azelőtt földrengésben elvesztették a sajátjukat. Ahogy mondani szokás,* ***akasztott ember házában kötelet emlegetett***.

C

♦ A szólás valószínűleg Cervantès *Don Quijote* című regényének francia fordításával került be a franciába 1623-ban. A *Dictionnaire de l'Académie française* első kiadása (1694) már regisztrálta az *Il ne faut point parler de corde dans la maison d'un pendu* közmondásos alakban (« pour dire, qu'Il ne faut point parler des vices ni des choses dont le reproche peut tomber sur ceux devant qui on parle »).

■ **se mettre la corde au cou** – (Sz), (biz), (tréf): se marier

□ ⟨vki⟩ **igába [iga alá] hajtja a fejét** (biz), (tréf)

➤ *Il n'est pas question que je me marie, je suis bien trop jeune pour* ***me mettre la corde au cou***. | *Szó sem lehet róla, hogy megházasodjak, még túl fiatal vagyok ahhoz, hogy* ***igába hajtsam a fejem***.

♦ A bizalmas, tréfás stílusértékű szólás a házasságot veszélyes állapotnak tekinti és az akasztáshoz hasonlítja. A kifejezést férfiakra mondják.

◊ Az *igába [iga alá] hajtja a fejét* magyar szólás *iga*, *járom* szavai, melyek jelentése 'igavonó állat, különösen szarvasmarha nyakára tehető (páros) fakeret, amelyhez a szekérrúd kapcsolódik', számos nyelvben jelképezik a szolgaságot, az elnyomatást, a nehéz munkát, a terhes kötelezettségeket.

≅ *conduire/mener qqn à l'autel** || *convoler en justes noces**

■ **tirer sur la corde** – (Sz): exagérer {dans ses actes, son attitude}

□ ⟨vki⟩ **túlfeszíti a húrt [**⟨vki⟩ **pattanásig feszíti a húrt] [**⟨vki⟩ **a végsőkig feszíti a húrt]** || ⟨vki⟩ **túllő a célon**

➤ *Je t'ai déjà aidé à faire ton exposé. Tu voudrais maintenant que je fasse ta traduction alors que j'ai des examens à préparer. Tu n'as pas l'impression que* ***tu tires sur la corde ?*** | *Már segítettem elkészíteni a beszámolódat. Most azt akarod, hogy még a fordításodat is megcsináljam, amikor nekem a vizsgákra kell készülnöm? Nem gondolod, hogy* ***túlfeszíted a húrt?***

♦ A kifejezés mindkét nyelvben valamely zeneszerszám (pl. hegedű, lant) vagy íj, teniszütő túlfeszített húrjára utal.

◊ A *túllő a célon* magyar szólás eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin*.

≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat** *de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

◨ **tomber des cordes** → CORDE: *Il pleut/tombe des cordes.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CORDON [kɔʀdɔ̃] *(h fn)*

■ **couper le cordon (ombilical)** – (Sz): devenir autonome, adulte en particulier, vis-à-vis de ses parents
□ ⟨vki⟩ **elvágja a köldökzsinórt**
➤ *Noé a 30 ans et vit toujours chez ses parents qui lui disent de plus en plus souvent qu'il serait temps qu'**il coupe le cordon (ombilical)** et commence enfin une vie autonome.* | *Noé harmincéves és még mindig a szüleivel él, akik egyre többször mondják neki, hogy ideje lenne **elvágnia a köldökzsinórt** és végre önálló életet kezdenie.*
♦ A szólásban szereplő *cordon* szó, akárcsak a magyarban, az anya és újszülött gyereke közötti szoros kapcsolatot szimbolizáló köldökzsinórra (*cordon ombilical*) utal.
≅ *voler de ses propres ailes**

■ **n'être pas digne de dénouer les cordons des souliers** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (vál): être loin d'égaler qqn en mérite
□ ⟨vki⟩ **nem méltó arra, hogy megoldja** ⟨vkinek⟩ **a saruját [**⟨vki⟩ **sarujának a szíját]** (vál)
➤ *Dans un essai historique sur Charlotte de Corday, Harmand de la Meuse, député de la Révolution écrit dans ses mémoires que lorsque Charlotte de Corday « eut porté le coup mortel à Marat, elle fut conduite au Comité de Sûreté générale. À cette époque, je n'en faisais pas partie ; **je n'étais pas digne de dénouer les cordons des souliers** de ceux qui la composaient ; mais j'y allais par curiosité, comme plusieurs autres députés : je voulais voir de près cette nouvelle Judith. »* (Charles Aimé Dauban: *La démagogie en 1793 à Paris. Histoire, jour par jour, de l'année 1793*. Paris, Plon, 1868, 274.) | *A Charlotte de Corday-ról szóló történelmi esszében a forradalom egyik képviselője, Harmand de la Meuse visszaemlékezéseiben leírja, hogy „miután bevitte halálos döfését Marat-nak, Charlotte de Corday-t a Nemzeti Konvent Közbiztonsági Bizottságába vitték. Akkoriban ennek még nem voltam tagja; **nem voltam méltó arra, hogy megoldjam azok saruját**, akik azt alkották; de mint más képviselők is, kíváncsiságból eljártam oda: közelről is meg akartam nézni ezt az új Juditot."*
♦ A kifejezés bibliai eredetű, olvasható például *Lukács* (Lk 3:16) és *János* (Jn 1:26-27) *evangéliumá*ban is: „János ezt felelte nekik: »Én vízzel keresztelek, de köztetek áll az, akit ti nem ismertek. Ő az, aki utánam jön, akinek a saruszíját megoldani sem vagyok méltó«" (Jn 1:26-27).
≅ *ne pas arriver à la ceinture* de qqn* || *ne pas arriver à la cheville* de qqn*

■ **tenir les cordons de la bourse** – (Sz): disposer des finances, contrôler l'argent
□ ⟨vki⟩ **kezeli a pénzügyeket/kasszát**
➤ *Dans la famille de Noé, c'est lui qui gagne de l'argent mais c'est sa femme qui **tient les cordons de la bourse**.* | *Noé családjában ő keresi a pénzt, de a felesége **kezeli a pénzügyeket**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 239 2024. 08. 12. 15:57:45

♦ A kifejezés a régi, gyakran övön viselt pénzes erszényekre (*bourse*) utal, amelyeket bőrszíjjal vagy zsinórral (*cordon*) lehetett nyitni vagy zárni, vagyis átvitt értelemben a kiadásokat és a bevételeket kezelni. Vö. még: *sans bourse* délier, avoir la bourse plate* 'üres az erszénye'.

C

CORNE [kɔʀn] *(n fn)*

■ **avoir/porter des cornes** – (Sz), (biz): se dit d'un mari trompé
□ ⟨vki⟩ **szarvakat hord/visel**
➤ *Le pauvre homme, **il porte des cornes** et tout le village le sait, mais personne n'ose le lui dire, évidemment.* | *Szegény ember, **szarvakat visel** és ezt az egész falu tudja, de persze senki nem meri neki megmondani.*
♦ E szólás számos európai nyelvben megtalálható. A magyarba valószínűleg német közvetítéssel került a XVIII. század közepén (*Hörner tragen*). Eredetére több magyarázat is létezik. ◉ Egy adomaszerű magyarázat szerint a XII. században élt Andronikosz görög császár azzal tartotta távol a fővárostól az általa kiszemelt legszebb asszonyok férjeit, hogy ez utóbbiaknak vadászati jogot adott. E jogot pedig szarvastülök jelölte a férjek házán. ◉ Van olyan elképzelés is, amely szerint a szólás egy asztrológiai babonához kapcsolódik. Ősi hiedelem szerint a Bak csillagkép jegyében született ember általában szerencsétlen a házasságban, ha pedig férfi, számolnia kell azzal, hogy a felesége felszarvazza. A *szarv* szó ebben az esetben a szarvakkal ábrázolt Bakra utal. ◉ Végül említést érdemel az a közvetlen megfigyelésen alapuló, egyszerű, világos felfogás, amely a megcsalt férj fejére rakott szarvakban az azokra az állatokra (kos, ökör) jellemző türelem, butaság jelképét véli felfedezni, amelyek szarvakat viselnek a fejükön. A kifejezésekhez kapcsolódó, fej fölé tartott kinyújtott mutatóujj és kisujj gesztusa pedig már az ókorban is a felszarvazás gúnyos szimbóluma volt.

◨ **prendre le taureau par les cornes** → TAUREAU

CORNEILLE [kɔʀnɛj] *(n fn)*

■ **bayer aux corneilles** – (Sz): perdre son temps à regarder stupidement en l'air, rêvasser
□ ⟨vki⟩ **a levegőbe bámul** || ⟨vki⟩ **a száját tátja**
➤ *Je ne sais pas si cet étudiant est doué, en tout cas durant le cours il ne prend pas de notes, il ne fait que **bayer aux corneilles**.* | *Nem tudom, hogy ez a hallgató tehetséges-e, mindenesetre az órán nem jegyzetel, csak **a levegőbe bámul**.*
♦ A kifejezés arra a vadászra utal, aki szájtátva (*bouche bée*) bámul egy számára érdektelen, jelentéktelen madarat (*corneille* 'varjú'). A *bayer* 'száját tátja' ige (vö. *rester bouche* bée*) pedig ma már csak ebben a szólásban fordul elő.
≅ *avoir l'esprit ailleurs* || *avoir la tête ailleurs* || *enfiler des perles* || *être dans la lune** || *être dans les nuages* [être sur son petit nuage; vivre sur son nuage]* || *être/marcher à côté de ses pompes** || *être tête* en l'air* || *laisser errer sa pensée* || *pelleter des nuages (Can)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CORNET [kɔʀnɛ] *(h fn)*

◨ (*ℱ*) **ne pas avoir toutes ses frites dans le même cornet** (Bel) → FRITE: *ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet/cornet*

CORPS [kɔʀ] *(h fn)*

C

■ **à corps perdu** – (Sz): avec ardeur, sans se ménager
□ **teljes erőbedobással || szívvel-lélekkel**
➤ *Noé s'est donné **à corps perdu** à son nouveau travail. Il passe dix heures par jour au bureau et ramène même des dossiers à la maison.* | *Noé **teljes erőbedobással** vetette bele magát az új munkájába. Napi tíz órát tölt az irodában és még munkát is visz haza.*
♦ A szólás eredetét a mára már kihalt *perdre son corps* 'elveszti a testét → meghal' kifejezés magyarázza.

■ **à son corps défendant** – (Sz): malgré soi, contre sa volonté
□ **nem szívesen || ellenérzések közepette**
➤ *Je ne voulais pas être élu président car cette fonction va me prendre beaucoup de temps, mais mes collègues ont tellement insisté que finalement, **à mon corps défendant**, j'ai accepté.* | *Nem akartam elnök lenni, mert ez a funkció sok időt fog elvenni tőlem, de a kollégáim annyira erősködtek, hogy végül, ugyan **nem szívesen**, de elvállaltam.*
♦ A kifejezés eredetileg a mai szempontból nézve furcsa szórendű *en son corps défendant* alakban volt használatos abban az értelemben, hogy 'saját testét védve egy támadás ellen' (értsd: *en défendant son corps contre une attaque*). A mai átvitt jelentés alapja úgy magyarázható, hogy a magát védő személy feltehetőleg nem szívesen, akaratlanul is sérülést okozott a támadójának, mert csak így védhette meg magát. A *Dictionnaire de l'Académie française* első, 1694-es kiadásának meghatározása a *corps* szócikkben egyébként semmi kétséget sem hagy e magyarázat felől: « On dit prov. & figur. qu'*Un homme a fait quelque chose en son corps défendant*, pour dire, qu'il l'a faite contre son gré pour éviter un plus grand mal ».
≅ *à contrecœur || la mort* dans l'âme*

◨ **avoir l'âme chevillée au corps** → ÂME

◨ **avoir le diable au corps** → DIABLE

■ **couler corps et biens** [kɔʀzebjɛ̃] – (Sz): se dit d'un navire qui coule entraînant avec lui les marchandises et les personnes
□ ⟨vmi {hajó}⟩ **mindenestül odavész**
➤ *À cause de la tempête, un chalutier **a coulé corps et bien** au large des côtes normandes.* | *A vihar miatt egy fenékvonóhálós halászhajó **mindenestül odaveszett** a normandiai partok közelében.*
♦ A kifejezésben a *corps* a hajó személyzetére, utasaira, a *biens* pedig magára a hajóra és teljes felszerelésére, rakományára utal.

◨ **faire un rempart de son corps** ⟨à qqn⟩ → REMPART

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

◨ **pleurer toutes les larmes de son corps** → LARME

■ **se donner corps et âme** ⟨à qqn, qqch.⟩ – (Sz): se donner tout entier, sans réserve, avec toute son énergie (physique et morale) à qqn, qqch.

□ ⟨vki⟩ **testestül-lelkestül** ⟨vkinek, vminek⟩ **szenteli magát**

➤ *Selon l'institut TransferPlus, les Suisses n'ont plus envie de **se donner corps et âme** au travail.* | *A TransferPlus Intézet szerint a svájciaknak már nincs kedvük **testestül-lelkestül** a munkának **szentelni magukat**.*

♦ A test (*corps*) és a lélek (*âme*) együttes megjelenése a szólásban arra utal, hogy minden testi és szellemi energiánkat valakinek vagy valaminek szenteljük.

≅ **1.** {à qqn} *se jeter au feu* pour qqn* || *se mettre [se couper] en quatre* pour qqn*

≅ **2.** {qqch.} *avoir du cœur* à l'ouvrage*

■ **travailler** ⟨qqn⟩ **au corps** – (Sz): le solliciter de façon pressante, insistante

□ ⟨vki vkit⟩ **nem hagy békén** || ⟨vki vmivel, vmi miatt⟩ **rágja** ⟨vkinek⟩ **a fülét**

➤ *Pendant un mois, Noé **a travaillé son père au corps** pour qu'il lui achète un nouveau smartphone.* | *Noé egy hónapig **nem hagyta békén az apját [rágta az apja fülét]**, hogy az vegyen neki egy új okostelefont.*

♦ A kifejezés a küzdősportok (boksz, birkózás) nyelvezetéből jön: 'jól megdolgozza ellenfele testét, hogy kifárassza'. Ez a kép szolgált alapul az átvitt 'nyaggat' jelentés kialakulásához.

COSTARD [kɔstaʀ] *(h fn)*

◨ **tailler un costard** ⟨à qqn⟩ → COSTUME: *tailler un costume* ⟨à qqn⟩

COSTUME [kɔstym] *(h fn)*

■ **en costume d'Adam [d'Ève]** – (Sz): tout(e) nu(e)

□ **ádámkosztümben/évakosztümben** || **ahogy Isten megteremtette**

➤ *Sur cette plage, il est interdit de se bronzer **en costume d'Adam**.* | *Ezen a strandon tilos **ádámkosztümben** napozni.*

♦ A kifejezést a hiányos öltözet jellemzésére mondják, utalásként a fügefalevélre, amelyet a bűnbeesés után Ádám és Éva viselt a paradicsomban (Ter 3:7): „Amikor észrevették, hogy mezítelenek, fügefaleveleket fűztek egybe, és köténye ket készítettek maguknak."

≅ *à poil** || *dans le plus simple appareil* || *nu comme la main* || *nu comme un ver**

■ **tailler un costume** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): dire du mal de qqn en son absence

□ ⟨vki vkire {a háta mögött}⟩ **kígyót-békát kiált**

➤ *J'ai rencontré Zoé tout à l'heure. On a parlé de toi et **elle t'a taillé un costume.*** | *Az imént Zoéval találkoztam. Beszéltünk rólad és **kígyót-békát kiáltott rád.***

♦ A szólás eredete homályos, a feltételezések szerint a XIII. századi, „h" nélkül írt *abiller* 'fakérget lehánt' igére vezethető vissza. A „h" betűt később illesztették a szó elejére és a jelentése is a mai 'felöltöztet' jelentés irányába kezdett változni. Innen már csak egy lépés lehetett a 'valakit a háta mögött rágalmakkal illet', „öltöztet fel" metaforikus jelentés kialakulása, ahol a rágalmazást ruhadarabok,

Francia_magyar_szolastar.indb 242 2024. 08. 12. 15:57:46

például öltöny (*costume, costard*), mellény (vö. *tailler une veste à qqn*) valakire történő „kiszabása” (*tailler*) szimbolizálja. A *tailler un costard à qqn* kifejezés a szólás szlengesebb változata. ◉ Érdemes még megjegyezni, hogy ha valakit többször is súlyos rágalmakkal illetnek, azt a francia egy másik szólással úgy fejezi ki, hogy *habiller qqn pour l'hiver*, vagyis „melegen, több rétegűen felöltöztet vkit a télre”.

◊ A *kígyót-békát kiált vkire* magyar szólás eredetét lásd: *dire pis* que pendre de qqn*.

≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *dire pis* que pendre de qqn* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *habiller qqn pour l'hiver*

COTE [kɔt] *(n fn)*

■ **avoir une cote d'enfer** – (Sz), (biz): être très apprécié

□ ⟨vki, vmi⟩ **állati/pokoli népszerű** (biz) || ⟨vki, vmi⟩ **nagyon bejön** ⟨vkinek⟩ (biz)

➤ *La petite Fiat 500, édition ancienne, **a une cote d'enfer** actuellement en France.* | *A régi kis Fiat 500-as **pokolian népszerű** jelenleg Franciaországban.*

♦ A szólás a *cote* szó elsődleges ‘árfolyam, árjegyzés’ gazdasági jelentését aknázza ki metaforikusan. A *d'enfer* ‘pokoli(an)’ elem a fokozást célozza.

≅ *la cote de qqn/qqch. monte en flèche**

CÔTE [kot] *(n fn)*

■ **être à la côte** – (Sz), (biz): être sans argent, vivre dans la misère

□ ⟨vki⟩ **teljesen le van égve/gatyásodva** (biz)

➤ *Désolé, je ne peux pas t'accompagner au restaurant, **je suis à la côte**. Mais si tu m'invites…* | *Sajnálom, de nem tudok veled menni a vendéglőbe, teljesen **le vagyok égve**. De ha meghívsz…*

♦ A szólás szemléleti háttere a partra (*côte*) vetett hajótörött vagy hajó képe.

≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

■ **se tenir les côtes** – (Sz): rire très fort

□ ⟨vki⟩ **a hasát fogja nevettében**

➤ *Le film était si drôle que les spectateurs **se tenaient les côtes**.* | *A film olyan vicces volt, hogy a nézők **hasukat fogták nevettükben**.*

♦ Az akaratlanul kitörő hatalmas nevetéstől annyira rázkódik az oldalunk (*les côtes*), hogy azt fogni kell. A magyar ilyenkor az oldalbordákhoz közeli hasat fogja.

≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une*

Francia_magyar_szolastar.indb 243 2024. 08. 12. 15:57:46

*baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tordre* de rire*

COTILLON [kɔtijɔ̃] *(h fn)*

C ◨ **courir le cotillon** → JUPON: *courir le jupon*

COTON [kɔtɔ̃] *(h fn)*

■ **élever un enfant dans du coton** – (Sz): l'élever en l'entourant de soins excessifs
□ ⟨vki⟩ **burokban (védve) neveli a gyerekét** || ⟨vki⟩ **bura alatt neveli a gyerekét** || ⟨vki⟩ **üvegburában neveli a gyerekét** || ⟨vki⟩ **a széltől is óvja a gyerekét**
➤ *Beaucoup d'étudiants sont angoissés aujord'hui quand ils pensent à leur avenir. Ce n'est pas étonnant car leurs parents* ***les ont élevés dans du coton****. | Sok egyetemista aggódva gondol a jövőjére. Ez nem is meglepő, mert a szüleik* ***burokban védve nevelték őket****.*
♦ A szólás *coton* 'gyapot, pamut, vatta' jelentésű szava e növény és textília puha melegséget biztosító voltára utal. Metaforikusan pedig a gyereket a külvilág nehézségeitől óvó, védő, gondoskodó családi környezet képét villantja fel.
◊ A *széltől is óv vkit* magyar szólás már a budai basák egyik 1584-ben íródott magyar nyelvű levelében felbukkan: „Azkik [azok, akik] az hatalmas czazarnak [császárnak] feyeth [fejet] haytottak [...] nem hogy el raboltatnak, seoth [sőt] meg [még] ha lehetne gonoz szeltwlis [gonosz széltől is] megoltalmaznak [megoltalmaztatnak]." De Arany János *Toldi* (1846) című művéből is ismerősen cseng a következő mondat (II, 10): „Úgy anyám! kecsegtesd ölbeli ebedet, / *Ójad fúvó széltül* drága gyermekedet." A kifejezés eredete azzal a sámánizmus korába visszanyúló babonás hiedelemmel hozható összefüggésbe, hogy a szélben, különösen pedig a forgószélben emberfeletti ártó lények, boszorkányok vannak, akik rontást, betegséget hozhatnak az emberekre, és akiktől meg kell óvni őket. Ahogy Kovács János leírása szerint egy szegedi boszorkányper irata tanúsítja (*Ethnographia* 9/1898: 211): „Dohár Katalin vallja, hogy az elmúlt esztendőben pünkösd tájban egy nagy forgószél támadván, *abban levő boszorkányok pofonütötték*; az fatens [a valló személy] az üdőtűl fogvást a szemevilágától megfosztatott, mostanaigh is nem lát." Komáromy Andor *Magyarországi boszorkányperek oklevéltára* című könyvében (CCCXXI. Bihar vármegye, 1723. Szegedi Istvánné Fejér Kata henczidai lakós boszorkánysági perében tartott tanuvallatás) pedig egy másik boszorkányper jegyzőkönyvéből idézi a következőket: „... keresztelőbe mentünk volna Antal Miklósnéhoz; elkészülök, és egy *szél megcsap* s rosszul kezdek lenni." E hiedelmet őrzik még nyelvünkben a *megüti a szél, szélütést kap* és az ennek mintájára keletkezett *megüti a guta* szólások.

■ **filer un mauvais coton** – (Sz):
1. être dans une situation physique dangereuse
□ ⟨vki⟩ **rossz bőrben van**
➤ *Noé est pâle, il a les yeux cernés et il est très maigre.* ***Il file un mauvais coton.*** *Il devrait aller voir un médecin. | Noé sápadt, a szemei karikásak és nagyon sovány.* ***Rossz bőrben van.*** *Orvoshoz kellene mennie.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

2. être dans une situation morale, financière dangereuse
□ **rosszul áll** ⟨vkinek⟩ **a szénája**
➤ *Mon ami a raté tous ses contrôles continus pendant le semestre.* ***Il file vraiment un mauvais coton****. Va-t-il réussir ses examens ?* | *A barátomnak a félév során az összes zárthelyi dolgozata sikertelen volt.* ***Tényleg rosszul áll a szénája.*** *Vajon át fog-e menni a vizsgákon?*

♦ Régebben használatosak voltak a *jeter du coton, jeter un mauvais coton* francia kifejezések, amelyeket a használat során előregedő, kibolyhosodó pamutszövetre mondtak. A *jeter* ige helyett a szólásba bekerülő *filer* 'fon, sző' ige pedig a kézi fonáshoz, szövéshez használt eszközre, a rokkára utal. Amikor az kezdett elkopni, gyengébb minőségű anyag készült. A szólás mai jelentése tehát a kopás, elhasználódás jelentésmozzanatokra épül.

◊ A *rosszul áll vkinek a szénája* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *battre de l'aile**.

≅ **1.** *être mal en point** || *être mal portant* || *être malade à crever (biz)* || *être malade comme un chien** || *être un oiseau** *pour le chat (Bel)*

≅ **2.** *avoir du plomb dans l'aile** || *battre de l'aile**

COU [ku] *(h fn)*

◨ **être dans la merde jusqu'au cou** → MERDE

■ **être endetté jusqu'au cou** – (Sz): être fort endetté
□ ⟨vki⟩ **nyakig úszik/ül az adósságban**
➤ *Depuis que Noé a perdu son travail, il n'a pas de ressources financières fixes.* ***Il est endetté jusqu'au cou.*** | *Amióta Noé elvesztette a munkáját, nincs fix bevétele.* ***Nyakig ül az adósságban.***

≅ *être criblé de dettes**

◨ **prendre ses jambes à son cou** → JAMBE

■ **sauter [se jeter] [se pendre] au cou** ⟨de qqn⟩ – (Sz): embrasser qqn avec effusion
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyakába ugrik**
➤ *Pour son anniversaire, j'ai fait cadeau à mon filleul d'un smartphone. Il en a été très content et, pour m'en remercier,* ***il m'a sauté au cou****.* | *Születésnapjára a keresztfiamnak mobiltelefont ajándékoztam. Nagyon örült neki és* ***a nyakamba ugrott****, hogy megköszönje.*

◨ **se mettre la corde au cou** → CORDE

■ **tordre le cou** ⟨à qqn, qqch.⟩ – (Sz), (biz):
1. ⟨à qqn⟩ : tuer, étrangler qqn {une personne, une volaille} → menacer qqn de punition sévère
□ ⟨vki⟩ **kitekeri** ⟨vkinek⟩ **a nyakát**
➤ *Si tu me dénonces,* ***je te tords le cou****.* | *Ha feljelentesz,* ***kitekerem a nyakadat****.*
2. ⟨à qqch.⟩ : mettre fin à une idée, rumeur, etc.
□ ⟨vki vmit⟩ **csírájában elfojt**

Francia_magyar_szolastar.indb 245 2024. 08. 12. 15:57:46

➤ *Qui a lancé le bruit que notre entreprise n'était pas conforme aux normes de sécurité ? Il faut immédiatement* ***tordre le cou*** *à cette rumeur.* | *Ki dobta be azt a hírt, hogy a vállalatunk nem felel meg a biztonsági előírásoknak? Azonnal* ***csírájában kell elfojtani*** *ezt a mendemondát.*

C

♦ A *tordre le cou à qqn, qqch.* francia szólás első, konkrét jelentéséből (*tordre le cou à qqn* 'kitekeri vkinek a nyakát' → 'szigorú büntetéssel fenyeget vkit') jelentésbővüléssel alakult ki a 'kezdeti állapotában megsemmisít vmit' második jelentés. ◉ A kifejezésnek fontos irodalmi vonatkozása is van. Paul Verlaine 1874-ben írt *Költészettan* (L'Art poétique) című műve több fontos költészeti elvet fogalmaz meg (pl. *Rien de plus cher que la chanson grise / Où l'indécis au Précis se joint.* 'Nincs kedvesebb a szürke dalnál, melyben a határozatlan a határozottal elegyül.'; *Car nous voulons la Nuance encor / Pas la couleur, rien que la nuance!* 'Csak az árnyalat kell nekünk, nem a szín, csak az árnyalat.'), melyek közül talán a leglényegesebb épp a vizsgált szólásunkat tartalmazza: *Prends l'éloquence et* ***tords lui le cou*** ! 'Ragadd meg s tekerd ki a szónoklat nyakát!'

◊ A francia kifejezés második jelentéséhez kapcsolódó *csírájában elfojt vmit* magyar szólásmegfelelő szemléleti alapja a tojásban (vagy magban) szaporodásra képes sejt, amelyből kedvező feltételek mellett új állat v. növény fejlődik ki, és ami már az antik világban is az embrionális állapot, a kezdetek, a gyökerek, az alapok metaforája volt (vö.: *ab ovo* '(már) eleve; alapjaiban véve').

≅ **2.** *écraser/étouffer/tuer qqch. dans l'œuf**

COUCHE [kuʃ] *(n fn)*

■ **en avoir/tenir une couche** – (Sz), (biz): être complètement idiot

□ ⟨vki⟩ **tök hülye** (biz)

➤ *Je ne sais pas comment on a pu embaucher ce type. Il ne comprend jamais rien et fait tout de travers.* ***Il en a une bonne couche.*** | *Nem tudom, hogyan lehetett ezt az alakot alkalmazni. Soha semmit sem ért és mindent fordítva csinál.* ***Tök hülye.***

♦ A *couche* 'réteg' szó itt metaforikusan a butaságra utal, aminek fokát, „vastagságát" a *bonne* jelző mutatja.

≅ *bête à manger du foin** || *bête à pleurer** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme la lune** || *con comme un balai**

COUCHEUR [kuʃœʀ] *(h fn)*

■ **un mauvais coucheur** – (Sz): une personne de caractère difficile

□ ⟨vki⟩ **zsémbes alak** || ⟨vki⟩ **harapós természetű**

➤ *Le syndic de l'immeuble n'est pas très apprécié. Il se plaint toujours de tout et n'est jamais content.* ***C'est un mauvais coucheur.*** | *A ház közös képviselőjét nem nagyon szeretik. Mindig mindenre panaszkodik, soha nem elégedett.* ***Zsémbes egy alak.***

♦ A *coucheur* szó ma már csak ebben a szólásban használatos. A kifejezés jelentésének megértéséhez vissza kell menni az időben. A középkorban az utazók – kivéve az előkelő származásúakat – nem a ma megszokott, kényelmes, fürdőszobás, egy- vagy kétágyas szállodai szobákban szálltak meg, hanem bizony a

Francia_magyar_szolastar.indb 246 2024. 08. 12. 15:57:46

fogadókban meg kellett osztaniuk az ágyat más, teljesen ismeretlen utazókkal, el kellett viselniük a velük együtt alvók szuszogását, horkolását, forgolódását, azt, hogy lehúzzák róluk a takarót. Mindez persze általában morgolódáshoz, veszekedéshez vezetett. Ezeket az egy ágyban alvó, zsémbeskedő személyeket illették konkrét értelemben a *mauvais coucheurs* szóval, amint azt Antoine Furetière *Dictionnaire universel…* című szótárának meghatározása is mutatja 1690-ből: « COUCHEUR, -EUSE adj. Qui couche avec un autre. Un mauvais *coucheur* est un homme qui fait du bruit dans la nuit, qui découvre son camarade, qui l'empêche de dormir.» A *coucheur* szó az elszállásolási körülmények fejlődésével fokozatosan kiment a divatból, és ma már csak ebben a kifejezésben él tovább 'zsémbes alak' átvitt értelemben.

COUCOU [kuku] *(h fn)*

■ **maigre comme un coucou** – (Szh): très maigre
□ ⟨vki⟩ **sovány/vékony, mint a piszkafa**
➤ *Quand j'étais enfant, je mangeais beaucoup mais **j'étais** toujours **maigre comme un coucou**.* | *Amikor gyerek voltam, sokat ettem, de mindig **olyan sovány voltam, mint a piszkafa**.*
♦ A szóláshasonlatban szereplő kakukkról (*coucou*) azt tartják, hogy nyáron és ősszel a rovarokon, hernyókon szépen meghízik, de a tél végére nagyon lesoványodik. A szólás kialakulására hatással lehetett a szintén a nagyfokú soványságot kifejező *maigre comme un clou** hasonlat is.
≅ *être un sac d'os (biz)* || *être un squelette* ambulant* || *maigre comme un clou** || *n'avoir que la peau* et les os* || *on peut lui compter [on lui voit] les côtes (biz)* || *sec comme un coup de trique**

COUDE [kud] *(h fn)*

■ **jouer des coudes** – (Sz):
1. se frayer un passage dans une foule
□ ⟨vki⟩ **utat tör magának a tömegben**
➤ *À la réception, il y avait tellement de monde autour du buffet qu'**il fallait jouer des coudes** pour y accéder.* | *A fogadáson olyan sokan voltak a svédasztalnál, hogy **utat kellett törni** hozzá **a tömegben**.*
2. se démener sans scrupules pour réussir
□ ⟨vki⟩ **nem válogat az eszközökben**
➤ *Noé a été nommé ministre si jeune parce qu'**il a joué des coudes**. Il a su se rendre indispensable à son parti.* | *Noét azért nevezték ki ilyen fiatalon miniszternek, mert **nem válogatott az eszközökben**. Nélkülözhetetlenné tudta tenni magát a pártjában.*
♦ A francia szólás második, átvitt jelentése a mindenáron való érvényesülni akarás képszerű kifejezését mindkét nyelvben a szókapcsolat konkrét, 'valaki egy tömegben könyökét használva tör utat magának' jelentésére építi fel. A magyarban igés alakban is megjelenik: *könyököl* 'módszereiben és eszközeiben nem válogatva igyekszik más rovására kíméletlenül érvényesülni, pályáján előbbre jutni'.

Francia_magyar_szolastar.indb 247 2024. 08. 12. 15:57:46

■ **lever le coude** – (Sz): boire beaucoup
□ ⟨vki⟩ **sűrűn emelgeti a poharat**
➤ *Tu ne crois pas que tu as assez bu ce soir ?* ***Arrête de lever le coude.*** | *Nem gondolod, hogy ma este már eleget ittál ?* ***Ne emelgesd már olyan sűrűn a poharat!***
♦ A francia kifejezés a könyök ivás közbeni emelgetésére utal.
≅ *avoir une bonne/sacrée descente** || *avoir une éponge dans le gosier* || *boire comme un trou** || *boire comme une éponge* || *boire comme un Polonais** || *boire à tire-larigot**

■ **se serrer [se tenir] les coudes** – (Sz): s'entraider, être solidaire
□ ⟨vkik⟩ **egységet/egységfrontot alkotnak**
➤ *Dans cette famille, tout le monde est solidaire. Dès qu'il y a un problème,* ***ils se serrent tous les coudes****.* | *Ebben a családban mindenki összetart. Mihelyt valami probléma van,* ***mindenki egységfrontot alkot****.*
≅ *serrer les rangs**

COUDÉE [kude] *(n fn)*

■ **avoir les coudées franches** – (Sz): avoir une entière liberté d'action
□ ⟨vkinek⟩ **szabad mozgástere van**
➤ *Le Premier ministre fait ce qu'il peut, mais il préside un gouvernement de coalition ainsi* ***il n'a pas les coudées franches****.* | *A miniszterelnök megteszi, amit tud, de koalíciós kormány élén áll és így* ***nincs szabad mozgástere****.*
♦ A *coude* 'könyök' szócsaládhoz tartozó *coudée* szó eredetileg 'könyöknyi' mértékegységet jelölt. A XVI. században olyan értelemben használták, hogy étkezés közben az asztalnál valaki szabadon kinyújthatta a könyökét jobbra és balra is anélkül, hogy az asztalszomszédját zavarta volna az evésben. Vagyis szabad mozgástere volt. De már Michel de Montaigne is használta átvitt értelemben *Essais* [Esszék] című művében (1580), amikor a magányról értekezett (I, 38): « …que cherche-t-elle tant que ses coudées franches ? » […mit keres szívósabban, mint azt, hogy szabadon mozoghasson? – Oláh Tibor fordítása].
≅ *avoir carte* blanche* || *avoir le champ* libre* || *avoir le feu* vert* || *avoir les mains* libres*

COUILLE [kuj] *(n fn)*

■ **avoir des couilles (au cul)** – (Sz), (vulg): être viril et courageux
□ ⟨vki⟩ **tökös gyerek** (biz)
➤ *Noé a affronté seul trois voyous qui agressaient une vieille dame dans la rue.* ***Il a des couilles au cul !*** | *Noé egyedül szállt szembe az utcán három csirkefogóval, akik megtámadtak egy idős hölgyet.* ***Tökös egy gyerek!***
♦ A vulgáris kifejezés a bátorság mértékét a férfiasság közismert szimbólumának nagyságával hasonlítja össze.
≅ *avoir du cœur au ventre* || *avoir du front tout le tour de la tête (Can)* || *avoir du sang dans les veines* || *avoir quelque chose dans le ventre** || *ne pas avoir froid aux yeux**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **casser les couilles** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (vulg): importuner, embêter qqn
□ **tele van** ⟨vkinek⟩ **a töke** ⟨vkivel, vmivel⟩ (vulg)
➤ *Ça suffit,* ***tu me casses les couilles****.* | *Elég volt,* ***tele van veled a tököm****.*
➤ *J'en ai marre de faire ce devoir,* ***ça me casse les couilles****.* | *Unom már ezt a feladatot,* ***tele van a tököm vele****.*
♦ A vulgáris *couille* 'heregolyó' szót tartalmazó gyakori kifejezés rövidebb, szépítő alakban is használatos, amelyből kimarad a főnév: *Tu me les casses/brises !* A kifejezésből rövidült a *casse-couilles* 'fárasztó alak' főnév is.
≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

■ **se faire des couilles en or** (⟨avec qqch. ⟩) – (Sz), (vulg): gagner beaucoup d'argent
□ ⟨vki (vmivel)⟩ **nagy pénzt csinál [kaszál le]** (biz) || ⟨vki (vmivel)⟩ **nagyot kaszál** (biz)
➤ *Certains pays* ***se font des couilles en or*** *avec l'augmentation du prix du pétrole et du gaz.* | *Egyes országok* ***nagyot kaszálnak*** *az olaj és a gáz árának emelkedésével.*
≅ *faire sa pelote* || *faire son beurre* de qqch.* || *faire ses choux* gras de qqch.* || *faire son miel de qqch.* || *se remplir les poches**

COULER [kule] *(ts i)*

■ **se la couler douce** – (Sz), (biz): mener une vie heureuse, sans complication
□ ⟨vki⟩ **él, mint Marci Hevesen** || ⟨vki⟩ **éli világát**
➤ *Depuis que mon ami a gagné au loto,* ***il se la coule douce****.* | *Amióta a barátom nyert a lottón,* ***él, mint Marci Hevesen****.*
♦ Az olasz *dolce vita* hangulatát idéző szólás a *couler une vie douce* kifejezésből rövidült, ahol a *la* a nőnemű *vie* szót helyettesíti. A *doux* melléknév a kellemes, gond nélküli életet szimbolizálja szemben a nehézségekkel teli, kemény életre utaló *vie dure* kifejezéssel.
◊ Az *él, mint Marci Hevesen* magyar szóláshasonlat eredete meglehetősen bizonytalan. ◉ Egyesek úgy vélik, hogy Marci a Rózsa Sándor előtti idők egyik legjelentősebb betyárja, Zöld Marci volt, aki 1814 és 1816 között szerzett magának kétes hírnevet, és aki országosan ismert tevékenységének egy részét Hevesben fejtette ki, ott élvezte az életet a rablásból szerzett pénzen, kincseken, és ott is lelte halálát. ◉ A Hevesi Kulturális Központ honlapján viszont többek között az alábbi, Gömöri Ilona személyes gyűjtéséből származó, anekdotikus magyarázat áll (https://hevesihistoriak.blog.hu/2018/12/22/a_nemes_a_zsido_a_szent_es_a_csavargo_melyikuk_lehetett_az_el_mint_marci_hevesen_alakja – 2018. december 22): „Egyszer régen, amikor még csak kocsival közlekedtek, Egerből hazafelé tartott az egyik hevesi uraság. Dormánd – Hanyi közt utolértek egy szegényes ruhájú embert. Az uraság felvette kocsijára a vándort. Kérdezte, kiféle-miféle? A vándor munkát keresett, és történetesen Marci volt a neve. Az uraság elhozta Hevesre és megfogadta, fizetést kap, az a dolga, hogy a munkások után jár. Az uraság pedig este a *Zöldhordó* vendéglőben, hol összejöttek mula-

Francia_magyar_szolastar.indb 249 2024. 08. 12. 15:57:47

tozni, dicsekedett azzal, hogy neki van egy ispánja, ki nagyobb úr, mint én – mondotta, mert semmit sem csinál és fizetést kap. És ez ok volt a mulatozásra, heccelődésre. De a többi uraságok sem hagyták ennyibe a dolgot, egyik a másik után elcsalták dupla fizetésért, és egy szép új öltöny ruháért. Persze mindegyik uraság túltett a másikon. Úgyhogy már ötszörös díjat kapott és minden nap másik ruhát. És csak az volt a dolga, hogy a többi uraságok kastélyai felé úgy sétáljon, hogy azok lássák, hogy minden nap újabb ruhában, sétabottal sétál. Persze ez volt a mulatságos. És így rövid idő alatt Marci lett a leggazdagabb ember Hevesen. És Marcinak is lett már társasága, rokonsága. Persze ő is a *Zöldhordó* vendéglőben kártyázott. És nem értett a kártyázáshoz sem, persze elnyerték mindenét tőle a rokonai. Most aztán azt beszélték meg a nyertesek a vendéglőssel, hogy Marcinak egész élete során szállást, kosztot, amit csak kíván megadja, és a nyertesek fizetik a költséget, így nem volt gondja, csak evett-ivott, üldögélt a vendéglő teraszán, és úgy elhízott, hogy Marci lett a legkövérebb ember Hevesen. Nagy híre lett, hogy *él, mint Marci Hevesen*. De egyszer a híres hevesi dinnyével úgy jóllakott, hogy gutaütés lett a vége és Marci meghalt."

≅ *mener une vie de château* || *mener une vie* de pacha*

COULEUR [kulœʀ] *(n fn)*

■ **annoncer la couleur** – (Sz): dire clairement ses intentions, ses décisions
- □ ⟨vki⟩ **színt vall** || ⟨vki vmit⟩ **kerek perec megmond** ⟨vkinek⟩
  - ➤ *Lorsqu'un homme politique* ***annonce la couleur*** *au cours des élections, les électeurs exigent de lui qu'il reste fidèle à son parti.* | *Ha egy politikus* ***színt vall*** *a választások alatt, a választók elvárják, hogy lojális maradjon a pártjához.*
  - ➤ *Mon frère a convoqué son fils et* ***lui a annoncé la couleur*** *: encore une mauvaise note et il sera privé de télévision pendant une semaine.* | *A testvérem magához hívta a fiát és* ***kerek perec megmondta neki****, hogy ha még egy rossz jegyet hoz, egy hétig nem nézhet tévét.*
- ♦ Egyes vélemények szerint a szólás még a lovagi világ maradványa, mikor a bajvívó daliák tollbokrétájuk vagy a páncéljukra kötött szalag színével fejezték ki pártállásukat vagy hódolatukat a hölgy iránt, akinek színeivel porondra léptek. ◉ Valószínűbb azonban, hogy eredete arra vezethető vissza, hogy több kártyajátékban is a hívott lap színére a másik játékosnak ugyanazt a színű lapot kell letennie, azaz *színt* kell *vallania.* ◉ A magyarba a németből került be tükörfordításként a XIX. században (vö. *Farbe bekennen*).
- ≅ *abattre/montrer ses cartes** || *abattre/montrer son jeu* || *jouer cartes* sur table*

■ **en faire voir de toutes les couleurs** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire subir toutes sortes de choses désagréables à qqn
- □ ⟨vki⟩ **pokollá teszi** ⟨vkinek⟩ **az életét**
  - ➤ *Les adolescents* ***en font voir*** *souvent* ***de toutes les couleurs*** *à leurs parents.* | *A kamaszok gyakran* ***pokollá teszik*** *szüleik életét.*
- ♦ A színskála mindenféle színére utaló kifejezés az élet számos nehézségét szimbolizálja. A szólást a *faire* műveltető igen nélkül is gyakran használják az *Il en a*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

vu de toutes les couleurs alakban. Ennek szövegkörnyezettől függően többféle fordítása is lehetséges: ‘Sok mindenen keresztülment/átment már. | Látott már ezt s azt. | Megjárta a hadak útját.’

■ **n’avoir jamais vu la couleur** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): ne pas avoir vu, obtenu qqch.
□ ⟨vki vminek⟩ **a színét sem látta**
➤ *La direction avait promis une prime de fin d’année mais les employés* ***n’en ont jamais vu la couleur****. | A vezetés jutalmat ígért az év végére, de az alkalmazottak annak* ***színét sem látták****.*

◨ **parler/juger** ⟨de qqch.⟩ **comme un aveugle des couleurs** → AVEUGLE

■ (***ℱ***) **rêver en couleur** – (Sz), (Can): prendre ses désirs pour des réalités, projeter des choses chimériques, se faire des illusions
□ ⟨vki⟩ **délibábot kerget** || ⟨vki⟩ **hiú ábrándokat kerget**
➤ ***Je rêve peut-être en couleur****, mais j’espère obtenir une réponse valable ce coup-ci. |* ***Talán hiú ábrándokat kergetek****, de remélem, hogy ezúttal elfogadható választ kapok.*
♦ Az elsősorban Québecben használatos kifejezés a csodálatos, színes (*couleur* → *coloré*) álmokra való utalással azt jelzi, hogy az illető ábrándozó természetű, nem jár igazán két lábbal a földön.
≅ *avoir la berlue* (1.)* || *bâtir/faire des châteaux* en Espagne* || *construire des châteaux de cartes* || *prendre ses désirs pour des réalités* || *se faire des idées* || *se faire des illusions* || *se faire du [tout un] cinéma** || *se faire un film (dans la tête)* || *tirer des plans* sur la comète*

COULEUVRE [kulœvʀ] *(n fn)*

■ **avaler des couleuvres** – (Sz): accepter des choses difficiles sans pouvoir se plaindre
□ ⟨vki⟩ **lenyeli a békát**
➤ *On lui a réduit son salaire et on l’a muté en province. Mais pour garder son poste, mon ami est prêt à* ***avaler des couleuvres****. | Csökkentették a fizetését és áthelyezték vidékre. De a barátom kész* ***lenyelni a békát****, hogy megtarthassa az állását.*
♦ A szólás eredete homályos. ◉ Egyesek szerint abból az időből származik, amikor az angolna (*anguille*) még gyakori halétel volt és a vendéglátó – tréfából vagy éppenséggel megbosszulandó valamilyen sérelmet – az angolnához küllemében nagyon hasonló siklót (*couleuvre*) is felszolgált az angolnával együtt a vendégének. Az pedig, vagy azért mert nem vette észre a különbséget vagy azért, mert észrevette ugyan, de nem mert vagy akart botrányt csinálni és megsérteni vendéglátóját, nem szólt semmit, inkább lenyelte a siklót is. ◉ Egy másik, valószínűbb feltételezés szerint a középkorban a sikló a hazug képmutatás mellett az alattomos gyanúsítgatást is jelképezte, ami ellen nem mindig könnyű védekezni és sokszor jobb szó nélkül hagyni, vagyis némán „lenyelni”, mert ellenkezéssel, tiltakozással esetleg csak még gyanúsabbá válik a megtámadott személy. ◉ A szólás kialakulására hatással lehetett még a *couleuvre* szóhoz hangalakban nagyon hasonló *couleur* ‘szín’ szó, ami a XVII. században még ‘hamis látszat,

Francia_magyar_szolastar.indb 251 2024. 08. 12. 15:57:47

álnokság' jelentéssel is bírt (ez a jelentés a *sous couleur de qqch.* 'vminek a látszata alatt, azzal a látszattal, hogy…' kifejezésben él tovább napjainkban).

◊ A *lenyeli a békát* magyar szólás eredetét az alábbi adoma magyarázza. „Két ember megy az úton. Egy béka ugrál előttük. – Te, mennyiért ennéd meg a békát? – vetődik fel az egyikben. A másik, nevezzük Pálnak, nem is veszi komolyan a dolgot: – Száz forintért – mondja. – Na, tessék, itt van – ugratja a barátja. Pál szegény is, könnyen is ugrik. Állni akarja a szavát, hát amit ígért, megteszi. Aztán mennek tovább. Megint látnak egy békát. Pál tudja, mit jelent egy békát nyersen lenyelni, de fűti a bosszú, s ezért addig biztatja, ingerli különben is kapzsi barátját, hogy végül – a felajánlott száz forintra gondolva – az is legyőzi undorát, és kínlódva ugyan, de megeszi a békát. Aztán újra mennek tovább. Pál, aki a békát is megette, s a pénzt is visszafizette, végre kimondja azt a kérdést, ami már a másiknak is a nyelvén volt: – Tulajdonképpen hát miért is nyeltük mi le a békát?"

≅ *avaler la pilule**

■ **paresseux comme une couleuvre** – (Szh): très paresseux

□ ⟨vki⟩ **lusta, mint a lajhár/disznó**

➤ *Noé **est paresseux comme une couleuvre**, il n'aide jamais sa femme à la maison.* | *Noé **lusta, mint a lajhár**, soha nem segít otthon a feleségének.*

♦ A siklók (*couleuvres*), a gyíkokhoz hasonlóan, szeretnek mozdulatlanul sütkérezni a napon.

◊ A magyar megfelelőben lévő lajhár – mivel naphosszat mozdulatlanul függ az ágon – nem véletlenül vált átvitt értelemben a renyhe, tunya, lusta ember szimbólumává.

≅ *attendre que les alouettes* lui tombent toutes rôties dans le bec* || *avoir les pieds* nickelés* || *avoir un poil* dans la main* || *coincer la bulle** || *être partisan du moindre effort* || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *ne pas lever/remuer le petit doigt** || *ne pas se faire d'ampoules (biz)* || *ne pas se fouler la rate (biz)* || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

COULPE [kulp] *(n fn)*

■ **battre sa coulpe** – (Sz): témoigner son repentir ; reconnaître et regretter sa faute

□ ⟨vki⟩ **szánja-bánja bűnét/bűneit** || ⟨vki⟩ **meakulpázik**

➤ *Noé est trop fier pour **battre sa coulpe** quand il fait une erreur.* | *Noé túl büszke ahhoz, hogy **szánja-bánja [beismerje és megbánja] bűnét**, amikor téved.*

♦ A *coulpe* főnév a latin CULPA 'vétek, bűn, hiba' szóból származik, akárcsak a vele rokonságban álló olyan szavak, mint *culpabilité* 'vétkesség, bűnösség', *inculper* 'vádol', *coupable* 'vétkes, bűnös'. A középkorban még használt *dire sa coulpe* kifejezés azt jelentette, hogy valaki megvallja, meggyónja vétkeit, bűneit. A *dire* igét azután felváltotta a *battre* 'üt' ige. Ennek oka a katolikus latin liturgia általános bűnvallási formulájában (CONFITEOR 'gyónom') keresendő, amelyben fokozó értelemben háromszor imádkozzák azt, hogy *Mea culpa, mea culpa, mea*

Francia_magyar_szolastar.indb 252 2024. 08. 12. 15:57:47

maxima culpa [C'est ma faute, c'est ma faute, c'est ma très grande faute 'Én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem'] (innen származik a *meakulpázik* igénk is), miközben a hívek ökölbe szorított kezükkel enyhén megütik a mellüket. Mai átvitt értelmében a kifejezés természetesen már eltávolodott a vallási kontextustól és egyszerűen azt jelenti, hogy valaki beismeri és szánja-bánja valamilyen tettét.

≅ *aller à Canossa* || faire amende* honorable || faire son mea-culpa || reconnaître ses torts || se couvrir la tête de cendres (vál) || se mordre les doigts* de qqch.*

COUP [ku] *(h fn)*

◨ **agir sur un coup de tête** → TÊTE

◨ **avoir le coup d'œil** → ŒIL

◨ **avoir le coup de foudre** ⟨⟨pour qqn⟩⟩ → FOUDRE

◨ **avoir un bon coup de fourchette** → FOURCHETTE

◨ **avoir un coup dans l'aile** → AILE

◨ **avoir un coup dans le nez** → NEZ: *avoir un coup/verre dans le nez*

◨ **avoir un coup de barre** → BARRE

◨ **avoir un coup de pompe** → POMPE[2]

■ **boire un coup** – (Sz): boire un verre {de boisson alcoolisée}
□ ⟨vki⟩ **bedob/felhajt egy pohárral**
➤ *Après le travail, nous allons souvent au café du coin **boire un coup** avec les copains.* | *Munka után gyakran elmegyünk a sarki kávézóba és **felhajtunk egy pohárral** a barátokkal.*
♦ A szólás *coup* szava a *coup de vin* 'egy pohár bor' szókapcsolatból rövidült le.
≅ *prendre/boire un pot* || s'en jeter un* (derrière la cravate)*

◨ **C'est le coup de barre.** → BARRE

◨ **C'est le coup de fusil.** → FUSIL

◨ **Ça vaut le coup d'œil.** → ŒIL

■ **discuter le coup** – (Sz), (biz): discuter de choses et d'autres
□ ⟨vki⟩ **dumcsizik egyet** (biz)
➤ *Je vais souvent dans ce petit café, je parle de tout et de rien avec les autres clients qui adorent **discuter le coup**.* | *Gyakran megyek ebbe a kávézóba, mindenféléről beszélgetek a többi vendéggel, akik imádnak **dumcsizni egyet**.*
♦ A szólás *coup* szava itt a beszélgetés témáira utal.
≅ *discuter le bout* de gras || faire la causette (biz) || tailler une bavette**

◨ **donner des coups d'encensoir** ⟨à qqn⟩ **[manier l'encensoir** ⟨devant qqn⟩**]** → ENCENSOIR: *donner des coups d'encensoir* ⟨à qqn⟩ *[manier l'encensoir* ⟨devant qqn⟩*]*

Francia_magyar_szolastar.indb 253 2024. 08. 12. 15:57:47

◨ **donner le coup d'envoi** → ENVOI

◨ **donner le coup de pied de l'âne** ⟨à qqn⟩ → AMBULANCE: *tirer sur une ambulance [sur l'ambulance]*

C ◨ **donner un coup de pouce** ⟨à qqn⟩ → POUCE

■ **en mettre/fiche un (bon) coup** – (Sz), (biz): faire un gros effort
- □ ⟨vki⟩ **apait-anyait belead** || ⟨vki⟩ **ráver a melóra** (biz)
  - ➤ *Les examens de fin d'année sont la semaine prochaine. Je suis en retard dans mes révisions,* ***il va falloir que j'en mette un coup****.* | *A félévi vizsgák a jövő héten vannak. Le vagyok maradva az anyag átnézésével,* ***rá kell vernem a melóra****.*
- ♦ A szólás *coup* szava a *coup d'effort* 'erőfeszítés' szókapcsolatból rövidülhetett le.
- ≅ *donner un coup de collier**

◨ **en deux/trois coups de cuillère à pot** → CUILLÈRE/CUILLER

■ **être aux cent coups** – (Sz): être extrêmement inquiet, se faire du souci
- □ ⟨vki⟩ **halálra izgulja/izgatja magát** || ⟨vki⟩ **lerágja mind a tíz körmét az izgalomtól**
  - ➤ *Zoé, quinze ans, a dit à sa mère qu'elle rentrerait à vingt-deux heures. Il est plus de minuit et elle n'est toujours pas rentrée. Sa mère* ***est aux cent coups****.* | *A tizenöt éves Zoé azt mondta az anyjának, hogy este 10 órára hazaér. Már éjfél is elmúlt és még mindig nem jött haza. Az anyja* ***halálra izgulja magát****.*
- ♦ A szólás eredete homályos. Egy kissé anekdotikus magyarázat szerint a középkorban az apátságokban a szerzeteseket száz harangütéssel hívták a misére. Aki a századik kongás után érkezett meg az apátsági templomba, az izgulhatott, hogy büntetést kap a késéséért.
- ≅ *se faire de la bile** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire des cheveux* (blancs)* || *se faire du mauvais sang* [se faire un sang d'encre]* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se mettre martel* en tête* || *se monter la tête* || *se ronger les sangs**

■ **être dans le coup** – (Sz), (biz):
1. être concerné, participer à qqch.
- □ ⟨vki⟩ **benne van a buliban** (biz)
  - ➤ *Les voleurs ont pu s'introduire dans le magasin, car un des employés* ***était dans le coup****. Il avait laissé la porte ouverte en partant après son travail.* | *A tolvajok azért tudtak behatolni a boltba, mert az egyik alkalmazott* ***benne volt a buliban****. Munka után elmenőben nyitva hagyta az ajtót.*

2. être moderne, à la page
- □ ⟨vki⟩ **képben van** || ⟨vki⟩ **naprakész**
  - ➤ *Malgré son âge, ma grand-mère est plutôt* ***dans le coup*** *pour tout ce qui se passe.* | *Életkora ellenére a nagymamám nagyon is* ***képben van*** *a dolgokat illetően.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A francia szólás *coup* szava mindkét jelentésben a cselekvésre, az eseményekre, a történésekre utal.

≅ **2.** *avoir pignon* sur rue (2.)* || *être à la page** || *être au parfum** || *être dans le vent* (1.)* || *être en vogue*

■ **faire coup double** – (Sz): obtenir deux résultats par la même action

□ ⟨vki⟩ **két legyet üt egy csapásra**

➤ *Zoé est partie garder les enfants à Paris pendant six mois. Elle a gagné beaucoup d'argent et elle en a profité pour apprendre le français.* ***Elle a fait coup double.*** | *Zoé hat hónapra Párizsba ment gyerekekre vigyázni. Sok pénzt keresett és közben még franciául is megtanult.* ***Két legyet ütött egy csapásra.***

≅ *faire d'une pierre* deux coups*

◨ **faire d'une pierre deux coups** → PIERRE

■ **faire les quatre cents coups** – (Sz): faire toutes sortes de mauvais coups, de bêtises ou d'excès

□ ⟨vki⟩ **rossz fát tesz a tűzre**

➤ *Le directeur de l'école a convoqué les parents du petit Noé car* ***il fait*** *tout le temps* ***les quatre cents coups****.* | *Az iskolaigazgató berendelte a kis Noé szüleit, mert az állandóan* ***rossz fát tesz a tűzre****.*

♦ Egy tetszetős, de történelmileg valószínűtlen magyarázat szerint a szólás Montauban városának 1621-es ostromára lenne visszavezethető, amikor egy este XIII. Lajos 400 egyszerre leadott ágyúlövéssel akarta a város többségében protestáns és éppen mulatozó lakosságát megadásra kényszeríteni, de a terve nem sikerült, sőt a királyi sereg végül vereséget is szenvedett. Hadtörténészek szerint azonban a királyi tűzérség a 400 helyett csak 39 ágyúval rendelkezett és az is nehezen hihető, hogy a puritán protestáns lakosság különösen egy ilyen nehéz helyzetben mulatozott volna. ◉ Valószínűbb az a magyarázat, hogy a *mauvais coup* 'rossz, helytelen, erkölcstlen cselekedet' szerkezet rövidüléséről van szó, amit a négyszázas szám nagyságánál fogva csak tovább nyomatékosít. ◉ A szólás François Truffaut, a francia új hullám filmirányzat emblematikus figurája 1959-ben bemutatott és a cannes-i nemzetközi filmfesztiválon a legjobb rendezés díját elnyerő, kultikus filmjének címében is megjelenik (*Les Quatre Cents Coups*). A mű a magyarországi forgalmazásban – nem túl szerencsés szó szerinti fordításként – a *Négyszáz csapás* címet kapta. Ennek oka feltehetőleg az volt, hogy a fordító nem ismerhette a francia szókapcsolat metaforikus, idiomatikus jelentését, ami jól fejezi ki a javítóintézetben nevelkedő főszereplő életkörülményeit.

◊ A *rossz fát tesz a tűzre* magyar szólás arra vezethető vissza, hogy a régi parasztházakban nem volt sem kürtő, sem kémény, ezért az égő fa füstje csak az ablakon, az ajtón vagy a tetőnyílásokon keresztül távozott. A nedves, rossz fa nem ég jól, főzni, melegedni sem lehet mellette, csak különösen erős, torokkaparó füstöt csinál, amely megszorul a házban. Aki tréfából vagy gondatlanságból ilyen fát tett a tűzre, azt megrótták, hogy rossz fát tett a tűzre. Idővel ez a szó-

Francia_magyar_szolastar.indb 255 2024. 08. 12. 15:57:48

kapcsolat átvitt értelmet kapott, és így vált belőle szólás. Megrovásként, bírálatként használjuk, főként gyerekekre mondják a felnőttek. A szólásban van egy kis elnéző hangsúly is, ami arra utal, hogy megbocsátjuk az elkövető gyereknek a rossz cselekedetet.

≅ *faire des siennes**

C

◨ **le coup de l'étrier** → ÉTRIER

◨ **passer en coup de vent** → VENT

◨ **prendre un coup de vieux** → VIEUX

◨ **sans coup férir** → FÉRIR

◨ **sec comme un coup de trique** → TRIQUE

◨ **venir en coup de vent** → VENT

■ **sur le coup de midi** – (Sz): exactement à midi
□ **amikor delet üt az óra [amikor delet harangoznak] || a déli harangszókor/harangszóra**
➤ *Noé et sa femme déjeunent tous les jours **sur le coup de midi**.* | *Noé és a felesége minden nap akkor ebédelnek, **amikor delet harangoznak**.*

◨ **un coup d'épée dans l'eau** → ÉPÉE

◨ **un coup de Jarnac** → JARNAC

◨ **un coup de tonnerre dans un ciel serein** → TONNERRE

◨ **un coup de Trafalgar** → TRAFALGAR

■ **un coup fourré** – (Sz): une attaque hypocrite, un coup en traître
□ **alattomos húzás**
➤ *Volontairement, Noé n'a pas transmis des informations importantes à son collègue qui n'a pas apprécié **ce coup fourré**.* | *Noé szándékosan nem adta át az információkat a kollégájának, aki nem értékelte **ezt az alattomos húzást**.*
♦ A vívás szaknyelvéből származó kifejezés. A *coup fourré* egyrészt együttes találatot jelent, másrészt pedig olyan merész és cseles támadást, amire a másik vívó nem számít, és amiből a mai átvitt 'alattomos húzás' jelentés is kialakult.
≅ *un coup de Jarnac* (2.)* || *un coup de poignard dans le dos* || *un coup de Trafalgar* (2.)* || *un coup de pied en vache (biz)*

COUPE [kup] *(n fn)*

■ **être [se trouver] sous la coupe** ⟨de qqn⟩ **[tomber sous la coupe** ⟨de qqn⟩**]** – (Sz): être/tomber dans la dépendance de qqn.
□ ⟨vki vkinek⟩ **a hatalmában van [**⟨vki vkinek⟩ **a hatalmába kerül]**
➤ ***Noé est tout entier sous la coupe de sa mère.** À vingt ans, il lui obéit encore comme un garçonnet.* | ***Noé teljesen az anyja hatalmában van.** Húszéves és még mindig úgy engedelmeskedik neki, mint egy kisfiú.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólásban szereplő *coupe* főnév jó példája az ún. homonímia jelenségnek, az azonosalakúságnak. Ez két szó közötti véletlen egybeesés, amikor írásképük (és sokszor hangalakjuk is) azonos, de a jelentésük különbözik. A szótárak két *coupe* szót különböztetnek meg: *coupe*[1]: 'pezsgőspohár | kehely, talpas pohár | kupa {serleg} | kupa {verseny}' és *coupe*[2]: 'erdővágás, erdőirtás | hajvágás | (ki)szabás, fazon {szöveté} | (kereszt)metszet | (szövettani) metszet | emelés {kártyában osztás előtt} | elválasztás {szóé}'. Vizsgált szólásunk eredetének szempontjából a *coupe*[2] 'osztás előtti emelés kártyában' jelentés a mérvadó. A XVII. század végén az *être sous la coupe* kifejezést arra mondták, aki elsőként kezdte a játékot az után a játékos után, aki az emelést (*la coupe*) végezte. Ezt pedig nem minden játékos szerette. Antoine Furetière *Dictionnaire universel* című (1690) szótárának *couppe* szócikkében ezt meg is magyarázza: « Les joueurs ont cette sotte croyance, qu'il y a des gens qui ont une *coupe* malheureuse, qui ne veulent point être sous leur *coupe* » [A játékosok buta babonás hiedelme szerint vannak személyek, akiknek emelése balszerencsés, akik után senki sem akarja kezdeni a játékot]. Idővel ez a jelentés elhalványult és csak a ma használatos átvitt értelem maradt meg. Éppen az elhalványult eredeti jelentés miatt, egyfajta népetimológiás folyamat eredményeként, a kifejezés *coupe* eleme helyett időnként fel- felbukkan egy hozzá alakilag hasonló, de jelentéstanilag oda nem illő szó is (pl. *coupelle*, *coupole*). Szép példát találunk erre Marcel Proust *Sodome et Gomorrhe* [Szodoma és Gomorra] című művében (Proust szeretett gúnyolódni azokon, akik helytelenül használták a szavakat, kifejezéseket): « Je trouve du reste qu'ils ont raison (…) Il nous met trop sous la coupole de l'Allemagne (sous la coupe). » [Amúgy, azt hiszem, igazuk is van – mondta. – Túlzottan Németország uszonyába (uszályába) kerít minket. – Jancsó Júlia fordítása].

≅ *être à la merci* de qqn* || *être sous l'emprise de qqn*

COUPER [kupe] *(ts i)*

◨ **Ça te la coupe ?** → SOUFFLE: *en avoir le souffle coupé*

COUR [kuʀ] *(n fn)*

■ **jouer dans la cour des grands** – (Sz): passer à un niveau supérieur, être admis dans un domaine réservé

□ ⟨vki⟩ **a nagyok/menők között játszik**

➤ *Ce journaliste a commencé par travailler dans un journal local. Depuis qu'il est engagé dans un journal national,* ***il joue dans la cour des grands****.* | *Ez az újságíró egy helyi újságnál kezdett dolgozni. Amióta felvették egy országos laphoz,* ***a nagyok között játszik****.*

♦ A szólás eredete azon az óvodai, iskolai környezetben mindennapos jelenségen alapul, hogy a gyerekek sokszor a náluk idősebbekkel szeretnének játszani, azokat szeretnék utánozni.

■ **la cour du roi Pétaud** – (Sz), (vál): maison, assemblée où chacun veut commander, où il est impossible de s'entendre

□ **olyan hely, ahol minden a feje tetején áll || zűrzavaros hely**

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *« C'est que je ne puis voir tout ce ménage-ci, / Et que de me complaire on ne prend nul souci. / Oui, je sors de chez vous fort mal édifiée : / Dans toutes mes leçons j'y suis contrariée ; / On n'y respecte rien, chacun y parle haut, /* ***Et c'est tout justement la cour du roi Pétaud.*** » (MOLIÈRE : *Le Tartuffe ou l'Imposteur*, I, 1) | „*Mert ami itt folyik, már nem is nézhetem. / Törődtök is vele, hogy mi tetszik nekem! / Nincs ínyemre sehogy ez az itteni élet, / S úgyis csak falra hányt borsó, amit beszélek. / Itt szájas mindegyik, nektek semmi se szent, /* ***Még egy cigánytanyán, ott is nagyobb a rend.***" (MOLIÈRE : *Tartuffe*, I, 1 – Bognár Róbert fordítása)

♦ A ma már kissé régies kifejezés eredete felettébb homályos. Egyesek szerint a középkori koldusok világába vezethető vissza, ahol az általuk választott gyengekezű vezetők parancsolás helyett csak kérlelni tudták „alattvalóikat" (vö. latin PETO 'kérek'), aminek azután fejetlenség, zűrzavar lett az eredménye „udvarukban" (*la cour*). François Rabelais is említést tesz *Le Tiers-Livre* című könyvében (1546) egy bizonyos *roy Petault* nevű egyénről, aki feltehetőleg ilyen kolduskirály volt. Később Molière *Le Tartuffe* című művében (I, 1) is elhangzik a kifejezés Pernelle asszony szájából, amint azt a példamondat is mutatja. A kifejezés népszerűségét bizonyítja továbbá, hogy Alexandre Dumas *Joseph Balsamo* című műve (1853) XXVI. fejezete is a *La Cour du roi Pétaud* címet viseli. Léo Delibes francia zeneszerző pedig hasonló címmel írt operát 1869-ben. ◉ A szólásból rövidült le a hasonló jelentésű *la pétaudière* főnév is, amit – akárcsak a szólást – olyankor is mondanak, ha például egy értekezleten, tanácskozáson fegyelmezetlenül egyszerre beszél mindenki.

◨ (*𝓕*) **pelleter la neige dans la cour d'à côté** (Can) → NEIGE

COURAGE [kuʀaʒ] *(h fn)*

■ **prendre son courage à deux mains** – (Sz): se décider enfin, en utilisant toute son énergie, à faire qqch. malgré une difficulté ou la peur

□ ⟨vki⟩ **összeszedi minden bátorságát**

➤ *Pour affronter sa patronne qui le harcèle depuis des mois, le secrétaire a dû* ***prendre son courage à deux mains****.* | *Hogy szembeszálljon a főnöknőjével, aki hónapok óta zaklatja, a titkárnak* ***össze kellett szednie minden bátorságát****.*

♦ A szólás a bátorságot tárgyiasítja, amit kézzel meg lehet fogni és eszközként lehet használni.

COURANT [kuʀɑ̃] *(h fn)*

■ **se déguiser en courant d'air** – (Sz), (biz): partir rapidement, sans être vu, sans laisser de traces

□ ⟨vki⟩ **kámforrá válik** || ⟨vki⟩ **eltűnik, mint a kámfor**

➤ *Noé et Zoé sortaient ensemble, se comprenaient bien, puis, du jour au lendemain, Noé* ***s'est déguisé en courant d'air****.* | *Noé és Zoé együtt jártak, jól megértették egymást, azután Noé egyik napról a másikra* ***kámforrá vált****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 258 2024. 08. 12. 15:57:48

♦ A szólás a huzat (*courant d'air*) erejére, gyorsaságára utal, amivel felkap bizonyos tárgyakat, kiviszi a helyiségből a kellemetlen szagokat.
◊ A *kámforrá válik* magyar szólás szemléleti alapja az, hogy a kámfor már szobahőmérsékleten is jelentős mértékben szublimál, vagyis melegítés hatására szilárd halmazállapotból gőzállapotba megy át anélkül, hogy közben folyékony állapotot venne fel.
≅ *disparaître dans la nature** || *filer/partir à l'anglaise** || *jouer la fille** *de l'air* || *partir sans tambour** *ni trompette* || *prendre la tangente** || *se faire la belle**

COURIR [kuʀiʀ] *(ts i)*

■ **laisser courir** – (Sz), (biz): ne pas s'occuper de qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **hagy a (fészkes) fenébe** (biz) || ⟨vki vmivel⟩ **nem foglalkozik**
➤ *Cette histoire ne te concerne pas, ne t'y mêle pas.* ***Laisse courir.*** | *Ez a történet téged nem érint, ne avatkozz bele.* ***Hagyd a (fészkes) fenébe!***
≅ *laisser tomber qqch.*

COURS [kuʀ] *(h fn)*

■ **sécher un cours [les cours]** – (Sz), (biz): ne pas aller en classe, volontairement
□ ⟨vki⟩ **lóg az óra(k)ról**
➤ *Quelle punition risque-t-on si on* ***sèche le cours de math*** *?* | *Milyen büntetésben lesz részünk, ha* ***lógunk a matekóráról****?*
♦ A szólás eredete arra az időre mehet vissza, amikor az iskolapadokban még beépített tintatartók voltak és arra utal, hogy a tinta használat híján beszárad benne, ha a diák lóg az óráról.
≅ *faire l'école** *buissonnière*

COURSE [kuʀs] *(n fn)*

■ **être dans la course** – (Sz): participer, continuer à faire partie de qqch.
□ ⟨vki⟩ **versenyben van**
➤ *Après les premiers tours, beaucoup de têtes de série ont été éliminées, mais Rafael Nadal* ***est*** *toujours* ***dans la course****.* | *Az első fordulók után sok kiemelt játékos kiesett, de Rafael Nadal még mindig* ***versenyben van****.*

COUSIN, -E [kuzɛ̃, kuzin] *(h* és *n fn)*

■ **cousin/cousine à la mode de Bretagne** – (Sz): parent éloigné
□ ⟨vki⟩ **szegről-végre rokon**
➤ *Je viens d'apprendre qu'avec Zoé* ***nous sommes des cousins à la mode de Bretagne****.* | *Most tudtam meg, hogy Zoéval* ***szegről-végre rokonok vagyunk****.*
♦ A távoli rokonság kifejezésére használt szólás arra is utal, hogy – amint ez Bretagne-ban szokásos – ezek a rokonok szorosan tartják is a kapocsolatot.
◊ A *szegről-végről rokonok* magyar szólásban található szegnek semmi köze nincsen a mesterségi szóként szereplő szeghez. Arról a *szeg* elemről van itt szó, amelynek 'falurész' a jelentése, akárcsak a *vég* szónak. A falvainkban jelentkező

Francia_magyar_szolastar.indb 259 2024. 08. 12. 15:57:48

szegek, zugok, szerek, végek a közös származás szerint való megtelepedésnek a nyomait őrizték meg. Göcsejben például számos falunak a neve olyan összetétel, amelynek előtagja egy családnév, utótagja pedig a *szeg* szó (Rózsásszeg lakosai a Rózsások). Ezek a szegek eredetileg ugyanazon községnek a részei voltak, és csak később különültek el önálló községekké. Azok a családok tehát, amelyek ugyanazon a szegen vagy végen laknak, közelebbről-távolabbról rokonai egymásnak, és ennek a rokonságnak a sokszoros elágazás ellenére is tudatában vannak, bár a rokonsági viszonyt pontosabban megjelölni többnyire már nem nagyon tudják.

COUSU, -E [kuzy] *(mn)*

■ **du cousu main [cousu-main]** – (Sz), (biz):
1. de première qualité
□ ⟨vmi⟩ **elsőrendű minőség(ű)**
➤ *Ce vin né sur les plus belles collines de la Bourgogne* ***est du cousu main****.* | ***Elsőrendű minőségű*** *ez a Burgundia legszebb domboldalairól származó bor.*
2. une affaire facile, une entreprise qu'on est sûr de réussir
□ ⟨vmi⟩ **sima ügy** || ⟨vmi⟩ **kézenfekvő** || ⟨vmi⟩ **előre látható**
➤ *Nous allons gagner ce procès,* ***c'est du cousu-main****.* | *Meg fogjuk nyerni ezt a pert,* ***ez sima ügy****.*
♦ A francia szólás a szabó által gondosan kézzel készített (*cousu à la main*) minőségi ruhára utal. Amint a példamondatokból is látható, a kifejezést ma már kötőjellel írt összetett szóként is használják.
≅ **1.** *de premier ordre*
≅ **2.** *C'est de la tarte*.* || *C'est du billard*.* || *C'est du gâteau*.* || *C'est du nougat.* || *Cela ne fait pas un pli*.*

COUSU-MAIN [kuzymɛ̃] *(h fn)*

◨ **du cousu-main** → COUSU, -E

COUTEAU [kuto] *(h fn)*

■ **être à couteaux tirés** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): être en très mauvais termes avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **hadilábon áll** || ⟨vkik között⟩ **dúl a háború**
➤ *L'ennuyeux, c'est que quand on invite Noé, on ne peut pas inviter Max. Ils ont été de bons amis, mais depuis une dispute qu'ils ont eue je ne sais à propos de quoi,* ***ils sont à couteaux tirés****.* | *Az a baj, hogy amikor meghívjuk Noét, nem lehet meghívni Maxot. Jó barátok voltak, de amióta volt egy vitájuk nem is tudom miről,* ***hadilábon állnak egymással****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az a kép, amikor két ellenfél, akik készülnek megküzdeni egymással, már kést, kardot rántottak.
◊ A *hadilábon áll vkivel* magyar szólás eredetét lásd: *vivre sur le pied* de guerre avec qqn*.
≅ *vivre sur le pied* de guerre avec qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 260 2024. 08. 12. 15:57:48

■ **être deuxième/second couteau** – (Sz): être un personnage de second plan dans son activité
□ ⟨vki⟩ **a másodhegedűs szerepét játsza**
➤ *Ce politicien pensait faire partie du gouvernement mais il n'a pas été nommé ministre. Il devra se contenter d'**être un deuxième couteau**, il sera conseiller auprès d'un secrétaire d'État.* | *Ez a politikus azt hitte, hogy benne lesz a kormányban, de nem nevezték ki miniszternek. Meg kell elégednie **a másodhegedűs szerepével**, egy államtitkár tanácsadója lesz.*
♦ A kifejezés a színház és a film világából ered, és a kisebb szerepet vagy csak statisztaszerepet játszó színészekre utal.
◊ A *másodhegedűs szerepét játsza* magyar szólásmegfelelő zenei eredetű kifejezés és a szimfonikus zenekarok felépítésére utal, ahol az első hegedűsnek, a koncertmesternek van vezető szerepe.
≅ *faire partie des meubles* || *faire partie du décor* || *jouer les utilités*

◨ **Il y a un brouillard à couper au couteau.** → BROUILLARD

■ **mettre** ⟨à qqn⟩ **le couteau sous la gorge** – (Sz): obliger qqn à dire ou à faire qqch. par la contrainte ou la menace
□ ⟨vki vkinek⟩ **a torkára teszi a kést**
➤ *La banque me menace de saisir mon appartement si je ne rembourse pas l'emprunt dans les dix jours. **Elle me met le couteau sous la gorge.*** | *A bank azzal fenyeget, hogy lefoglalja a lakásomat, ha tíz napon belül nem fizetem vissza a kölcsönt. **A torkomra teszi a kést.***
♦ A szólás eredetileg a *mettre à qqn le couteau **sur** la gorge* alakban volt használatos (utalva a földön fekvő legyőzött ellenfélre, akinek a torkára tette legyőzője a kést, tőrt, kardot), de furcsa és kissé logikátlan módon később a ***sous*** 'alá' elöljárószóval rögzült.
≅ *forcer la main* à qqn* || *mettre à qqn l'épée dans les reins*

■ **remuer/retourner le couteau dans la plaie** – (Sz): faire souffrir en évoquant ce qui est pénible, en ravivant une douleur morale
□ ⟨vki⟩ **megforgatja a kést** ⟨vkinek⟩ **a szívében**
➤ *Ne parle pas de poètes français devant moi. La fille qui vient de me quitter est française. **Tu remues le couteau dans la plaie.*** | *Ne beszélj előttem francia költőkről. Az a lány, aki éppen elhagyott, francia. **Megforgatod a kést a szívemben.***
♦ A sebben megforgatott, nagy fájdalmat okozó *couteau* 'kés' metaforikusan a fájdalmas emlékeket felidéző beszéddel azonosul.

COUTURE [kutyʀ] *(n fn)*

■ **battre** ⟨qqn⟩ **à plate(s) couture(s)** – (Sz): vaincre qqn complètement, de manière définitive
□ ⟨vki vkit⟩ **kenterben ver** || ⟨vki vkit⟩ **ronggyá ver** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **leradíroz a pályáról** (biz)

Francia_magyar_szolastar.indb 261 2024. 08. 12. 15:57:48

➤ *Noé a joué au tennis contre son ami et **l'a battu à plates coutures** : 6-0, 6-0.* | *Noé teniszezett a barátjával és 6-0, 6-0-ra **ronggyá verte**.*

♦ A XVII. században keletkezett kifejezés a korabeli szövetekre utal, amelyek olyan vastagok voltak, hogy a nadrágok, szoknyák felhajtását, varrását, a gomblyukakat egy faléccel kellett laposra verni, mert egyébként kellemetlenül zavaró lett volna a viseletük.

◊ A magyar szólásmegfelelők sportnyelvi eredetűek és arra a játékhelyzetre utalnak, amikor egy versenyző vagy csapat lényegesen jobb a másiknál.

■ **examiner** ⟨qqch.⟩ **sur/sous toutes les coutures** – (Sz): examiner qqch. minutieusement, attentivement

□ ⟨vki vmit⟩ **töviről hegyire [tüzetesen] átvizsgál/megvizsgál**

➤ *Je me permets de vous rappeler qu'il faudra du temps pour **examiner** cette question **sous toutes les coutures**.* | *Szeretném emlékeztetni arra, hogy idő kell ahhoz, hogy ezt a kérdést **töviről-hegyire megvizsgáljuk**.*

♦ A szólás a szabászathoz kapcsolódik. A kézzel varrt ruhákat a varrások (*coutures*) nagyon alapos, gondos átvizsgálása után lehetett odaadni a megrendelőnek.

≅ *examiner/regarder qqch. à la loupe** || *mettre qqch. à plat*

COUVÉE [kuve] *(n fn)*

◨ **Adieu veau, vache, cochon, couvée !** → ADIEU

■ **ne pas être né de la dernière couvée** – (Sz): avoir de l'expérience, être averti

□ ⟨vki⟩ **nem esett a feje lágyára** || ⟨vki⟩ **nem most jött/lépett/mászott le a falvédőről** (biz)

➤ *Je n'ai pas besoin d'explication, je connais très bien la situation, **je ne suis pas né de la dernière couvée**.* | *Nincs szükségem magyarázatra, jól ismerem a helyzetet, **nem most jöttem le a falvédőről**.*

♦ A *couvée* jelentése 'fészekalja'. A tojásokból frissen kikelt madárivadék a tapasztalatlanságot, a naivitást szimbolizálja.

≅ *ne pas être né d'hier** || *ne pas être né/tombé de la dernière pluie**

COUVERTURE [kuvɛrtyr] *(n fn)*

■ **amener/tirer la couverture à soi** – (Sz): se donner le mérite qui revient à un autre, prendre plus que sa part

□ ⟨vki⟩ **mások elől learatja a babérokat** || ⟨vki vmit⟩ **saját érdemének tulajdonít**

➤ *Noé et Zoé ont fait ce rapport ensemble, mais elle l'a rendu au directeur avec sa seule signature et a reçu ainsi toutes les félicitations du chef. **Il faut toujours qu'elle amène la couverture à elle !*** | *Noé és Zoé együtt csinálták ezt a jelentést, de Zoé csak a saját aláírásával adta le az igazgatónak és így ő kapta meg a főnök összes dicséretét. **Mindig neki kell mások elől learatnia a babérokat!***

CRABE [krab] *(h fn)*

◨ **un panier de crabes** → PANIER

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

CRACHÉ, -E [kʀaʃe] *(mn* és *fn)*

◨ **Promis, juré, craché.** → PROMIS, -E

CRACHOIR [kʀaʃwaʀ] *(h fn)*

■ **tenir le crachoir** – (Sz), (biz): parler longtemps sans laisser les autres placer un mot
□ **be nem áll** ⟨vkinek⟩ **a szája** || ⟨vkinek⟩ **jó beszélőkéje van** (biz)
➤ *Personne ne peut prendre la parole quand la cousine de ma femme est présente.* ***C'est toujours elle qui tient le crachoir.*** | *Senki nem jut szóhoz, ha a feleségem unokahuga jelen van.* ***Soha be nem áll a szája.***
≅ *avoir de la jasette (Can)* || *bavard comme une pie* (borgne)* || *être un vrai robinet (biz)* || *être un moulin* à paroles*

■ **tenir le crachoir** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): écouter parler qqn sans pouvoir placer un mot
□ ⟨vki vkitől v. vki mellett⟩ **nem jut szóhoz**
➤ *Pendant les réunions le directeur parle toujours très longtemps de ses projets et* ***les autres lui tiennent le crachoir****.* | *Az értekezleteken az igazgató mindig nagyon hosszan beszél a terveiről és* ***a többiek nem jutnak mellette szóhoz****.*
♦ A fenti két szólásban a *crachoir* 'köpőcsésze' szó a nyálra utal, ami pedig a beszédet szimbolizálja (vö. magyar *veri a nyálát*).
≅ *ne pas pouvoir en placer une**

CRAN [kʀɑ̃] *(h fn)*

■ **être à cran** – (Sz): être irritable, excédé
□ ⟨vki⟩ **tiszta/sík ideg** (biz) || ⟨vkit⟩ **a guta kerülget/környékez** (biz)
➤ *Ce n'est pas le moment de venir déranger le chef. Il a eu une journée difficile et* ***il est à cran****.* | *Ez nem az a pillanat, amikor zavarni lehet a főnököt. Nehéz napja volt,* ***tiszta ideg****.*
♦ A *cran* szakszó a puskának, pisztolynak az a bemélyedése, ami a lövés előtti célzást lehetővé teszi, vagy amin a célgömb található. A lövésre kész állapot metaforikusan az idegességet, a feszültséget szimbolizálja.
◊ A *guta kerülget/környékez vkit* magyar kifejezésben a *guta* latin jövevényszó, a 'csepp' jelentésű GUTTA átvétele. Mai jelentését onnan kapta, hogy a régi orvosok elképzelése szerint a gutaütést az agyról leváló cseppek okozzák. Mivel azonban a cseppek nem üthetik meg az embert, ezért feltételezhető, hogy a *guta* mint valami szakszerűbbnek, tudományosabbnak tartott szó valamely más, „póriasabb" szó helyett került a szólásba. Ez pedig a *szél* szó volt, és a kifejezés eredetileg így hangzott: *megüti a szél*. Ezt támasztja alá az is, hogy 'agyvérzés' jelentésben a *gutaütés* helyett manapság is gyakran használatos a *szélütés* megnevezés. Mindez azzal a sámánizmus korába visszanyúló babonás hiedelemmel hozható összefüggésbe, hogy a szélben, különösen pedig a *szépasszony szele/tánca* szóval is megnevezett forgószélben, emberfeletti ártó lények, boszorkányok vannak, akik rontást, betegséget hozhatnak az emberre, és akiktől meg kell óvni az embereket (vö. *a széltől is óv vkit*). Így hát a *megüti a szél* min-

Francia_magyar_szolastar.indb 263 2024. 08. 12. 15:57:49

tájára keletkezett a *megüti a guta* szólás, amely manapság kibővült értelemmel ('nagyon melege van') és új jelentésekkel is használatos: *Hogy a guta ütné meg!* 'bosszús beletörődés, szitkozódás kifejezése' [Que le diable l'emporte !], *megütötte a lapos guta az erszényét* 'üres/lapos az erszénye, nincs pénze'.

≅ *être à bout de nerfs* || être agité du bocal (biz) || être soupe* au lait || voir rouge**

CRÂNE [kʀan] *(h fn)*

■ **bourrer le crâne** ⟨à qqn avec/de qqch.⟩ – (Sz): essayer de faire croire qqch. à qqn
□ ⟨vki vmivel⟩ **telebeszéli/teletömi** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ *Le vendeur de voitures d'occasion **m'a** tellement **bourré le crâne** avec les qualités de cette automobile que j'ai fini par l'acheter. Je le regrette car je n'ai pas fait une bonne affaire.* | *A használtautó-eladó annyira **telebeszélte/teletömte a fejemet** ennek az autónak a jó tulajdonságaival, hogy végül megvettem. Sajnálom, mert nem csináltam jó üzletet.*
♦ A kifejezésből képzett *bourrage de crâne* 'fejtágítás' szóösszetétel is használatos.
≅ *bourrer le mou* à qqn || en faire accroire à qqn*

■ **en avoir sous le crâne** – (Sz): être intelligent
□ **vág** ⟨vkinek⟩ **az esze, mint a borotva**
➤ *Cet enfant n'est pas bête, **il en a sous le crâne**.* | *Nem buta ez a gyerek, **vág az esze, mint a borotva**.*
≅ *avoir oublié d'être bête*

■ **enfoncer/mettre** ⟨qqch.⟩ **dans le crâne** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui faire comprendre péniblement qqch.
□ ⟨vki vmit vkinek⟩ **az agyába/eszébe [a fejébe] vés**
➤ *Je ne te le répéterai pas. **Enfonce-toi ça dans le crâne !*** | *Nem mondom neked többször. **Vésd ezt jól az agyadba/eszedbe [a fejedbe]!***
♦ A *crâne* 'koponya' szó a fenti szólásokban az *ész, agy, fej* jelentésben használatos.
≅ *enfoncer/mettre qqch. dans la tête* à qqn*

CRAVATE [kʀavat] *(n fn)*

◨ **s'en jeter un derrière la cravate** → UN: *s'en jeter un (derrière la cravate)*

CRÉDIT [kʀedi] *(h fn)*

◨ **faire chauffer sa carte de crédit** → CARTE

CRÉMAILLÈRE [kʀemajɛʀ] *(n fn)*

■ **pendre la crémaillère** – (Sz): fêter son installation dans un nouveau logement
□ ⟨vki⟩ **házavatót/lakásavatót tart**
➤ *Les nouveaux voisins viennent d'emménager. **Ils vont pendre la crémaillère** demain et ils nous ont invités.* | *Az új szomszédok most költöztek be. Holnap **lakásavatót fognak tartani** és meghívtak bennünket.*
♦ A szólás egy régi szokásra vezethető vissza és megértésehez tudni kell, hogy a *crémaillère* az a vasból készült, fogazott eszköz volt, amire az étel elkészítésekor régen üstöt vagy edényt lehetett felakasztani különböző magasságokban a kan-

Francia_magyar_szolastar.indb 264 2024. 08. 12. 15:57:49

dalló tüze fölé. Amikor valakinek elkészült az új háza, lakása, annak felavatására ún. „edényakasztó” ünnepre hívta a barátait, ismerőseit finom ételt készítve nekik az üstben. A kifejezésből rövidült *une pendaison de crémaillère* → *une crémaillère* szóösszetétel és szó szintén használatosak ‘házavató, lakásavató’ jelentésben: *La semaine où ils avaient emménagé, ils avaient organisé une grande crémaillère*. ‘Azon a héten, amikor beköltöztek, nagy házavató ünnepséget rendeztek.’

CRÈME [krɛm] *(n fn)*

■ **la crème de la crème** – (Sz): le meilleur ou le plus souhaitable parmi une sélection
□ ⟨vminek⟩ **a színe-java** || ⟨vminek⟩ **a krémje**
➤ *Le chef de projet voulait embaucher parmi les candidats uniquement **la crème de la crème** pour la nouvelle équipe de recherche.* | *A projektvezető az új kutatócsoportba csak a jelentkezők **színe-javát** akarta felvenni.*
♦ A francia szólás szemléleti háttere a tejszín, ami a tej felszínén úszó legzsírosabb, legjobb rész.
≅ *la fine fleur** || *le dessus du panier* || *le fin* du fin*

◨ **la tarte à la crème** → TARTE

CRÉMERIE [krɛmri] *(n fn)*

■ **changer de crémerie** – (Sz), (biz): quitter un lieu, un établissement, pour aller ailleurs
□ ⟨vki⟩ **odébbáll egy házzal**
➤ *Ce café ne me plaît pas. Je propose de **changer de crèmerie** et d'aller boire un verre ailleurs.* | *Ez a kávézó nem tetszik nekem. Javaslom, hogy **álljunk odébb egy házzal** és igyunk meg máshol egy pohárkával.*
♦ A XIX. században a *crèmerie* szó Pierre Larousse 1863-ban megjelent *Grand dictionnaire universel* szótára szerint a kávéház és az étterem közti kifőzdéhez hasonló vendéglátó egységet jelentett, ahol a tejeskávén, a tejberizsen kívül húsételeket, csokoládét és persze alkoholt is lehetett kapni. A kapatos vendégek egy idő után akár egy másik hasonló kifőzdében folytathatták az estét. Ilyenkor mondták azt, hogy átmennek egy másik ’kifőzdébe”, odébb állnak egy „kifőzdével”. A szólás mai értelme jelentésbővüléssel alakult ki a fenti kereskedelmi egységre, helyre történő utalás nélkül.

CRÉNEAU [kreno] *(h fn)*

■ **monter au créneau** – (Sz): s'engager personnellement dans une action, une lutte
□ ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a porondra** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **ringbe száll** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a barikádra** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **felemeli a szavát**
➤ *Les étudiants ont choisi Noé comme délégué. **C'est lui qui est monté au créneau** pour défendre leur position dans le conflit.* | *A hallgatók Noét választották képviselőjüknek. **Ő állt ki a porondra/barikádra**, hogy megvédje az álláspontjukat a vitában.*

Francia_magyar_szolastar.indb 265 2024. 08. 12. 15:57:49

♦ A szólásban szereplő *créneau* szó eredetileg a középkori várak, erődítmények tetején lévő lőrést jelentette, mely például az íjászoknak egyszerre nyújtott védelmet a támadókkal szemben és jó pozíciót a támadásra is. A védekezés – támadás jelentéspárból az első lassan eltűnt, csak a támadó nézőpont maradt meg, és a kifejezés mára átvitt értelemben azt a jelentést vette fel, hogy valaki nyilvánosan kiáll a véleménye, nézetei mellett és vállalja is a harcot értük.

◊ A *kiáll a porondra* magyar szólásban a *porond* szó az ókori cirkuszok, később a lovagi játékok színtereként használt homokos küzdőtérre utal.

◊ A *ringbe száll* magyar kifejezés az ökölvívó küzdelmek helyszínét aknázza ki metaforikusan.

≅ *entrer en lice** || *monter au filet** *(2.)* || *monter aux barricades** || *monter en ligne*

CRÊPE [krɛp] *(n fn)*

■ **retourner** ⟨qqn⟩ **comme une crêpe** – (Szh): lui faire changer complètement et brusquement d'avis

□ ⟨vki vkit⟩ **rábeszél a véleménye megváltoztatására**

➤ *Noé n'aimait que la musique techno. Sa nouvelle copine **l'a retourné comme une crêpe** en une semaine. Maintent, il adore l'opéra.* | *Noé csak a technózenét szerette. Az új barátnője egy hét alatt **rábeszélte véleménye megváltoztatására**. Most imádja az operát.*

♦ A szólás a palacsinta (*crêpe*) forgatással (*retourner*) történő elkészítési módjára utal.

■ **s'aplatir comme une crêpe** ⟨devant qqn⟩ – (Szh): se soumettre lâchement

□ ⟨vki vki előtt⟩ **hasra esik/vágódik [hasra vágja magát] [hason csúszik]**

➤ *Mon collègue n'a aucune dignité. Il est toujours prêt à **s'aplatir comme une crêpe devant ses supérieurs**.* | *A kollégámban semmi méltóság sincsen. Mindig kész magát **hasra vágni a felettesei előtt**.*

≅ *avoir l'échine souple* || *baisser pavillon** *devant qqn* || *courber/plier l'échine** || *filer doux** || *obéir au doigt** *et à l'œil* || *se mettre aux ordres de qqn*

CRÉSUS [krezys] *(tjn)*

■ **riche comme Crésus** – (Szh): extrêmement riche

□ ⟨vki⟩ **valódi/igazi Krőzus**

➤ *Zoé passe son temps dans les boutiques de luxe. Elle achète tout ce qu'elle veut. Elle peut se le permettre, son mari **est riche comme Crésus**.* | *Zoé egész napját luxusbutikokban tölti. Mindent megvesz magának, amit csak akar. Megengedheti magának, mert a férje **igazi Krőzus**.*

♦ Hérodotosz írásaiból tudjuk, hogy Krőzus (Kroiszosz) az ókori Lüdia dúsgazdag királya volt (kb. Kr. e. 560–546). A legenda szerint egyszer a delphoi Apollón templom jósnője megjósolta neki, hogy roppant birodalmat fog megdönteni: „Ha megtámadod Perzsiát, egy nagy birodalom fog megdőlni" – hangzott a jóslat. Krőzus azonnal háborút indított Perzsia ellen, mivel a roppant birodalmat azzal azonosította. Azonban hatalmasat tévedett, mert miután Kürosz perzsa uralkodó legyőzte őt, saját birodalma dőlt meg.

Francia_magyar_szolastar.indb 266 2024. 08. 12. 15:57:49

≅ *avoir du foin* dans ses bottes* || *avoir du répondant* (1.)* || *être bourré de fric (biz)* || *être cousu d'or** || *être plein aux as** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *rouler sur l'or**

CREUX [krø] *(h fn)*

■ **avoir un petit creux** – (Sz): avoir un peu faim
□ ⟨vkire⟩ **rátör az éhség**
➤ *J'ai des sandwichs dans mon sac.* ***Si tu as un petit creux****, tu peux en prendre un.* | *Van a táskámban szendvics.* ***Ha rádtört az éhség****, kivehetsz egyet!*
♦ A *creux* 'lyuk, mélyedés' szó arra utal a szólásban, hogy amikor nagyon éhesek vagyunk, gyakran úgy érezzük, hogy majd kilyukad a gyomrunk.
≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir l'estomac* dans les talons* || *avoir la dalle[1]** || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir une faim* de loup* || *danser devant le buffet** || *n'avoir rien à se mettre sous la dent**

■ **être dans le creux de la vague** – (Sz): se trouver dans une période particulièrement difficile mais momentanée dans sa réussite
□ ⟨vki, vmi⟩ **hullámvölgyben van**
➤ *Pour le moment, l'entreprise* ***est dans le creux de la vague*** *car la conjoncture économique n'est pas bonne.* | *A vállalat pillanatnyilag* ***hullámvölgyben van****, mert a gazdasági helyzet nem jó.*
♦ A *creux de la vague* 'hullámvölgy' a hullámnak a nyugvó víz színénél mélyebbre süllyedő része, átvitt értelemben pedig valamely mozgás, tevékenység, jelenség időszaki gyengülésének mélypontja.
≅ *être dans une mauvaise passe*

CRI [kri] *(h fn)*

◨ **à cor et à cri** → COR

■ **être du dernier cri** – (Sz): suivre la dernière mode
□ ⟨vki, vmi⟩ **a legújabb divatot követi**
➤ *Zoé s'habille de façon très classique. Ses vêtements* ***ne sont pas du dernier cri****. Mais son smartphone* ***est un modèle dernier cri****.* | *Zoé nagyon klasszikusan öltözködik. A ruhái* ***nem követik a legújabb divatot****. Az okostelefonja azonban* ***a legújabb divat szerinti modell****.*
♦ A *cri* 'kiáltás' szó valamely árucikk szóbeli úton történő hirdetésére, dicséretére utal.
≅ *être dans le vent**

CRIER [krije] *(tn i)*

◨ **crier comme si on l'écorchait** → ÉCORCHER

CRIME [krim] *(h fn)*

■ **C'est pire qu'un crime, c'est une faute.** – (Szi): {se dit pour caractériser une grave erreur (souvent politique)}

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

□ **Ez több, mint bűn: ez hiba!**
➤ ***Pire qu'un crime, une faute.*** *La France a vendu le portrait de Talleyrand par François Gérard. L'œuvre sera désormais exposée au Metropolitan Museum de New York.* | ***Ez több, mint bűn: ez hiba!*** *Franciaország eladta a François Gérard által festett Talleyrand arcképet. A mű ezentúl a New York-i Metropolitan Művészeti Múzeumban tekinthető meg.*

♦ A szállóigévé vált mondat egy franciaországi történelmi eseményhez kapcsolódik. Napóleon még konzulként, 1804-ben elraboltatta, gyorsított eljárásban halálra ítéltette és kivégeztette a Németországba emigrált és összeesküvéssel gyanúsított d'Enghien herceget, a Bourbon család tagját. Az ítélet és a kivégzés után Antoine Boulay gróf, Meurthe megye képviselője szájából hangzott el a találó megjegyzés: « C'est pire qu'un crime, c'est une faute. » A korabeli fültanúkon kívül Boulay képviselő nevét a nagyközönség alig ismerte, ezért bonmot-ját később gyakran Joseph Fouchénak (a forradalmi konvent biztosának, majd Napóleon hírhedt rendőrminiszterének), sőt magának Talleyrand-nak, az emberrablás értelmi szerzőjének, akkori külügyminiszternek tulajdonították (többek között Gustave Flaubert is).

CRISTAL [kʀistal] *(h fn)*

■ **clair comme le cristal** – (Szh): très clair, évident
□ ⟨vmi⟩ **kristálytiszta**
➤ *Bravo, ton introduction* ***a été*** *pour tout le monde* ***claire comme le cristal****.* | *Bravó! A bevezetőd mindenkinek* ***kristálytiszta volt****.*
≅ *clair comme de l'eau* de roche* || *clair comme deux* et deux font quatre* || *clair comme le jour**

CROCHET [kʀɔʃɛ] *(h fn)*

■ **vivre aux crochets** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): vivre aux frais de qqn, dépendre financièrement de qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyakán él/élősködik**
➤ *Noé vit encore chez ses parents à trente ans. Il ne travaille pas et* ***vit à leurs crochets****.* | *Noé harmincévesen még a szüleinél lakik. Nem dolgozik,* ***a nyakukon él****.*
♦ A *crochet* elsődleges jelentése 'kampó, horog'. Átvitt értelemben arra utal, hogy valaki anyagilag nagyon függ valakitől.

CROCODILE [kʀɔkɔdil] *(h fn)*

◨ **verser des larmes de crocodile** → LARME

CROISIÈRE [kʀwazjɛʀ] *(n fn)*

◨ **vitesse de croisière** → VITESSE: *passer à la vitesse supérieure*

CROIX [kʀwa] *(n fn)*

◨ **Croix de bois, croix de fer, si je mens, je vais en enfer.** → PROMIS: *Promis, juré, craché.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **faire/tirer une croix** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): renoncer définitivement à qqch.
□ ⟨vki vmire⟩ **keresztet vet**
➤ *Puisque tu refuses de prendre en compte mes demandes,* ***tu peux faire une croix*** *sur ma contribution à ce projet.* | *Mivel nem veszed figyelembe a kéréseimet,* ***keresztet vethetsz*** *arra, hogy részt vegyek ebben a projektben.*
♦ A szólás és magyar megfelelőjének eredete a sírra állított keresztben, illetve a katolikus papnak a koporsó, a sír beszentelését végző mozdulatában keresendő. A kereszt a halálra, az elmúlásra való elsődleges utalásból áttétellel a valamiről való teljes lemondás szimbólumává vált. A különféle jegyzékekben az eltűnt, elhalálozott személyek vagy az elveszett, elpusztult tárgyak neve elé régen szintén keresztet írtak, vetettek. (Lexikonokban ma is gyakori a † a halál éve előtt, különösen, ha a születési év hiányzik.) ◉ Bernáth Béla szóláskutató megjegyzi, hogy mivel a néphit szerint „az elveszett tárgy az ördögé lett, vagy az ördög ült rá", a keresztvetés régi „elhárító varázslat, a gonosz szellemek elűzésére, távoltartására szolgál" (*Magyar Nyelvőr* 102/1978: 225–227).
◊ Magyar vonatkozásban jegyezzük meg, hogy a kereszt vetése azonos annak leírásával, a *vetni* ige ugyanis a választékos nyelvben az *írni* szinonimája (vö. *betűvetés*, *papírra veti a gondolatait*). A 'jól van, nem bánom, nem törődöm a következményekkel, belevágok a dologba' jelentésű *Isten neki, fakereszt* tréfás mondásunk szintén megerősíteni látszik, hogy a fenti szemlélet lehetett a kifejezés átvitt értelmének alapja.
≅ *dire adieu à qqch.* || *faire son deuil* de qqch. (1.)* || *passer qqch. par profits et pertes [par pertes et profits]* || *tirer sa révérence* à qqch. (2.)* || *tirer un trait* sur qqch.*

■ **porter sa croix** – (Sz): supporter des épreuves avec résignation
□ **megvan** ⟨vkinek⟩ **a maga keresztje**
➤ *Sa femme vient de le quitter en emmenant les enfants. Sa sœur* ***porte sa croix elle aussi*** *: sa fille se drogue et son fils est en prison.* | *A felesége most hagyta el és magával vitte a gyerekeket. De a lánytestvérének is* ***megvan a maga keresztje****: a lánya drogozik és a fia börtönben van.*
♦ A szólás bibliai eredetű (Mt 10:38; 16:24; Lk 14:27) és arra utal, amikor Jézus Krisztus a golgotai úton vitte a keresztjét (vö. *golgotát jár*), amelyre utóbb felfeszítették.

◨ **tirer une croix** ⟨sur qqch.⟩ → CROIX: *faire/tirer une croix* ⟨sur qqch.⟩

CROQUEMORT [kʀɔkmɔʀ] *(h fn)*

■ **avoir une figure/tête de croquemort** – (Sz): avoir un air triste, sinistre
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint egy gyászhuszár** || ⟨vki⟩ **gyászos képet vág**
➤ *Le onze de France a fait pâle figure devant l'Espagne. Après le match, Noé* ***avait une figure de croquemort****.* | *A francia labdarúgó válogatott halvány formát mutatott Spanyolország ellen. A mérkőzés után Noé* ***gyászos képet vágott****.*
♦ A bánat, szomorúság kifejezésére mindkét nyelv a temetkezésekről ismert gyászhuszár (*croquemort*) metaforáját aknázza ki.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

C

CROQUER [kʀɔke] *(ts i)*

■ **jolie/mignonne à croquer** – (Sz): se dit d'une fille, d'une femme très jolie, très mignonne
- □ ⟨vki {lány, nő}⟩ **észvesztően csinos/aranyos**
  - ➤ *Les garçons de la classe sont complètement fous de leur nouvelle professeure de math. Ils la trouvent **jolie à croquer.** | Az osztály fiútanulói majd megőrülnek az új matektanárnőjükért. **Észvesztően csinosnak** találják.*

♦ A szerelem „pusztító" erejére több kifejezés is utal. Ha valaki nagyon tetszik nekünk, azt majd felfaljuk a szemünkkel (*dévorer qqn des yeux*), isszuk a szavát (*boire ses paroles*), csillapíthatatlan vágyat érzünk iránta (*être pris d'un désir insatiable*), majd megesszük, olyan ennivaló (*avoir envie de croquer qqn*). A kifejezés eredete egyesek szerint éppenséggel a *croquer* 'harap, ropogtat' ige jelentésével lenne magyarázható. ◉ Honoré de Balzac *Un début dans la vie* [Az élet iskolája] című művében (1842) azonban egy másik, valószínűbb eredetet említ: « On appelle, en termes d'atelier, croquer une tête, en prendre une esquisse, dit Mistigris d'un air insinuant, et nous ne demandons à croquer que les belles têtes. De là le mot : Elle est jolie à croquer ! » [Mi festők, ha arcképet festünk valakiről, azt mondjuk: lekenjük az illetőt – fuvolázta Mistigris. – És persze, csak szép arcok érdekelnek. Innen származik a mondás is: kennivalóan csinos. – Somogyi Pál László fordítása]. Ennek alapján tehát legvalószínűbb az, hogy a kifejezés a *croquer* ige 'lerajzol, leskiccel' (→ „olyan csinos, hogy érdemes lerajzolni" – vö. *croquis* 'skicc') jelentésével magyarázható. Jegyezzük meg, hogy a fenti idézet fordításában a fordító által választott *kennivalóan* elem talán nem a legszerencsésebb, hacsak nem az *ennivalóan* szóval szeretett volna szójátékot alkotni.

CROUPIÈRE [kʀupjɛʀ] *(n fn)*

■ **tailler des croupières** ⟨à qqn⟩ – (Sz): susciter des difficultés, des obstacles aux projets de qqn
- □ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz)
  - ➤ *Le nouveau ministre est enthousiaste et il a de grands projets, mais l'opposition se prépare déjà à **lui tailler des croupières**. | Az új miniszter nagyon lelkes és nagy tervei vannak, de az ellenzék már készül arra, hogy **keresztbe tegyen neki**.*

♦ A szólás a XVII. században keletkezett. A benne található *croupière*' farmatring, farhám' szó az a gömbölyű, kitömött, hurok alakú szíj, amely a ló farka alatt keresztülhúzva megakadályozza, hogy a nyereg vagy a szerszám előrecsússzék az állat marjára. A csatákban a lovasok igyekeztek az ellenfél lovának farmatringját elvágni (vö. *tailler*) és ezzel kibillenteni a lovast a nyeregből. Az ebből

Francia_magyar_szolastar.indb 270 2024. 08. 12. 15:57:50

adódó egyértelmű nehéz helyzet, akadályoztatás képezte a mai átvitt ‘gondot, problémát okoz’ jelentés kialakulásának alapját. ◉ Sokakban felvetődhet a kérdés, hogy van-e köze a vizsgált *croupière* szónak a francia *croupier* főnévből származó magyar *krupié* ‘játékkaszinó alkalmazottja, aki a (rulett)játékot irányítja’ szóhoz. A válasz bizony igen. A *croupier* a frank *kruppa* ‘kidudorodás’ ófrancia *croupe* ‘ló fara’ származékából képződött, s jelentése így alakult: ‘útitárs, aki a lovas mögött a ló farán ül’ → ‘játékostárs (szerencsejátékban)’ → ‘szerencsejáték irányítója’.

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn* || *glisser une peau* de banane à qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

CROÛTE [kʀut] *(n fn)*

■ **casser la/une croûte** – (Sz), (biz): manger un peu
□ ⟨vki⟩ **bekap egy falatot**
➤ *Il est midi passé. C’est l’heure de **casser la croûte**.* | *Elmúlt már dél. Itt az idő, hogy **bekapjunk egy falatot**.*
♦ A szólás a *casser la croûte avec qqn* ‘eltöri (*casser*) a kenyér héját (*croûte*), vagyis megosztja a kenyerét valakivel’ kifejezésből rövidült le. Ma a *le casse-croûte* bármilyen gyorsan bekapott (általában hideg) falatot, ételt jelenthet. Québecben ezt a szót használják az angol *snack-bar* kiváltására is.
≅ *casser la graine (biz)* || *manger un morceau**

CUILLÈRE/CUILLER [kɥijɛʀ] *(n fn)*

■ **en deux/trois coups de cuillère à pot** – (Sz), (biz): très rapidement, sans difficultés
□ **egy szempillantás alatt** || **egy-kettőre**
➤ *Noé est très doué pour les mots croisés. Il les fait **en deux coups de cuillère à pot**.* | *Noé nagyon tehetséges a keresztrejtvényfejtésben. **Egy szempillantás alatt** megfejti azokat.*
♦ A *cuillère à pot* jelentése nagy merőkanál, amivel gyorsan és könnyedén lehet merni az edényből.
≅ *en cinq sec** || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu’il ne faut pour le dire* || *en un clin* d’œil* || *en un rien de temps** || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)*

■ **être à ramasser à la petite cuillère** – (Sz): être en piteux état physique ou moral
□ ⟨vkit⟩ **úgy kell kanállal/kiskanállal összeszedni**
➤ *Zoé vient d’apprendre qu’elle n’était pas reçue à l’examen. La nouvelle l’a choquée. Quand elle est rentrée chez elle, **elle était à ramasser à la petite cuillère**.* | *Zoé most tudta meg, hogy nem ment át a vizsgán. A hír sokkolta. Amikor hazaért, **úgy kellett kiskanállal összeszedni**.*
♦ A szólás az érintett személyt mindkét nyelvben úgy festi le, mint aki a testi vagy lelki összeomlás eredményeként olyan apró darabokra hullott szét, hogy azokat kiskanállal kell összeszedni.

Francia_magyar_szolastar.indb 271 2024. 08. 12. 15:57:50

≅ *avoir le moral* à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]* || *être au bout du [de son] rouleau** || *ne pas être dans son assiette** || *toucher le fond**

■ **être né avec une cuillère d'argent dans la bouche** – (Sz): être issu d'une famille riche, sans soucis d'argent

□ ⟨vki⟩ **ezüstkanállal a szájában született**

➤ *Habillé de vieux vêtements usés, j'avais de la peine à reconnaître mon ami, garçon **né avec une cuillère d'argent dans la bouche**.* | *Nehezen ismertem fel a régi, kopott ruhákba öltözött barátomat, aki **ezüstkanállal a szájában született**.*

◨ **ne pas y aller avec le dos de la cuillère** → DOS

CUIR [kɥiʀ] *(h fn)*

■ **tanner le cuir** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): battre qqn

□ ⟨vki⟩ **kiporolja** ⟨vkinek⟩ **az irháját** || ⟨vki⟩ **ellátja** ⟨vkinek⟩ **a baját**

➤ *Le patron a promis à l'apprenti menuisier qu'**il lui tannerait le cuir** s'il cassait encore un outil.* | *A főnök megígérte az asztalostanulónak, hogy **kiporolja az irháját**, ha még egy szerszámot tönkretesz.*

♦ A *cuir* 'bőr' szó – akárcsak a magyar *irha* – metonimikusan a testet jelöli, a *tanner* 'cserez' ige pedig a bőrt kikészítő tímár munkájára utal.

≅ *battre qqn comme plâtre** || *botter le train[3]* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *faire/mettre la tête* au carré à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (1.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.)* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)* || *voler dans les plumes* à qqn (1.)*

CUIRASSE [kɥiʀas] *(n fn)*

◨ **chercher/trouver le défaut de la cuirasse** → DÉFAUT

CUISSE [kɥis] *(n fn)*

■ **avoir la cuisse légère** – (Sz): être une femme facile

□ ⟨vki⟩ **könnyűvérű nő**

➤ *La secrétaire du directeur a eu beaucoup d'aventures. Elle a la réputation d'**avoir la cuisse légère**.* | *Az igazgató titkárnőjének sok kalandja volt. **Könnyűvérű nő** hírében áll.*

≅ *être une femme de mœurs faciles/légères* || *être une fille de joie*

■ **se croire sorti de la cuisse de Jupiter** – (Sz), (biz): se croire remarquable, exceptionnel, supérieur aux autres

□ ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy ő a világ közepe** (gúny) || ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy körülötte forog a világ** (gúny)

Francia_magyar_szolastar.indb 272 2024. 08. 12. 15:57:50

➤ *Zoé s'attend à ce que tout le monde soit à ses pieds.* ***Elle se croit sortie de la cuisse de Jupiter.*** | *Zoé azt várja, hogy mindenki a lábai előtt heverjen.* ***Azt hiszi magáról, hogy ő a világ közepe.***

♦ Mitológiai eredetű szólás, mely a szőlő, a bor és a mámor görög istenének, Dionüszosznak (a római Bacchus) a születésére utal. Dionüszosz Zeusz (a római Jupiter) és a halandó Szemelé fia volt. Szemelé a terhesség hatodik hónapjában meghalt. Zeusz a magzatot combjába varrta, ahonnan az három hónappal később megszületett. Ezért Dionüszoszt joggal nevezték kétszer született istennek.

≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

■ **se taper sur les cuisses** – (Sz), (biz): rire, s'amuser bruyamment

□ ⟨vki⟩ **a hasát fogja nevettében** || ⟨vki⟩ **a térdét csapkodja a nevetéstől**

➤ *À la fin du déjeuner de famille, on a commencé à raconter des blagues. Bientôt tout le monde* ***se tapait sur les cuisses.*** | *A családi ebéd végén vicceket kezdtünk mesélni. Hamarosan mindenki* ***a hasát fogta nevettében.***

≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

CUL [ky] *(h fn)*

◨ **avoir des couilles au cul** → COUILLE: *avoir des couilles (au cul)*

■ **avoir du cul** – (Sz), (vulg): avoir de la chance

□ ⟨vkinek⟩ **(nagy) mákja van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **(nagy) mázlija van** (biz)

➤ *Zoé a gagné mille euros au casino.* ***Elle a eu du cul.*** | *Zoé ezer eurót nyert a kaszinóban.* ***Nagy mákja/mázlija volt.***

♦ Az 1960 óta használatos, vulgáris *avoir du cul* francia szólásmegfelelő egyesek szerint a börtönszlengből ered. Azokra a rabokra használták, akik olyan „szerencsések" voltak, hogy a börtön nagymenőinek védelme fejében hagyták magukat szodomizálni. ◉ Mások szerint a szólás az *avoir du bol*, *avoir du pot* kifejezések mintájára keletkezhetett, amelyekben a *bol* 'öblös, fületlen, nagy csésze' és a *pot* 'edény, fazék' szavak a szlengben 'fenék, segg' jelentésben szerepelnek.

≅ *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du bol** || *avoir du pot** || *avoir une veine* de cocu/pendu* || *être né coiffé** || *être né sous une bonne étoile** || *être favorisé par le sort*

Francia_magyar_szolastar.indb 273 2024. 08. 12. 15:57:50

◨ **coûter la peau du cul** → PEAU: *coûter la peau des fesses [du cul]*

◨ **dormir à l'hôtel du cul tourné** → SOUPE: *la soupe à la grimace*

■ **être comme cul et chemise** – (Szh), (biz): se dit de deux personnes inséparables

□ ⟨vkik⟩ **kenyeres pajtások** || ⟨vkik⟩ **nyakra-főre együtt vannak** || ⟨vkik⟩ **sülve-főve együtt vannak**

➤ *Noé et Max ne se quittent jamais, **ils sont comme cul et chemise**.* | *Noé és Max elválaszthatatlanok egymástól, **nyakra-főre [sülve-főve] együtt vannak**.*

♦ Az elválaszthatatlanságot a test (*cul* 'fenék') és az öltözék (*chemise* 'ing') közelsége fejezi ki.

≅ *être copains comme cochons** || *être comme les doigts* de la main*

■ **faire cul sec** – (Sz): boire un verre d'alcool d'un seul coup

□ ⟨vki⟩ **egy hajtásra/húzásra kiissza a poharát** || ⟨vki⟩ **fenékig üríti a poharát**

➤ *Le cognac se déguste lentement, mais avec la vodka il faut **faire cul sec**.* | *A konyakot lassan kóstolgatva kell inni, a vodkát azonban **egy hajtásra** kell **kiinni**.*

♦ A *cul* szó egy üveg, palack, pohár fenekét, alját jelenti a szólásban.

≅ *boire {un verre, une bouteille} d'un seul trait** || *faire cul blanc (Bel)*

■ **lécher le cul** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (vulg): flatter bassement qqn pour obtenir qqch.

□ ⟨vki⟩ **nyalja** ⟨vkinek⟩ **a fenekét/seggét** (vulg)

➤ *Noé **lèche le cul** au professeur dans l'espoir d'avoir de bonnes notes.* | *Noé **nyalja** a tanár **fenekét** annak reményében, hogy jó jegyeket kap.*

♦ A *lécher* 'nyal' ige az élelmet, simogatást kikunyeráló kutya szolgalelkű viselkedését idézi. Az igéből képzett *la lèche* 'nyalás, nyalizás' főnév a fenti szólás bizalmas változatában szerepel: *faire de la lèche* 'nyal(izik) valakinek'.

≅ *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

◨ **le trou du cul du monde** → TROU

■ **poser son cul** – (Sz), (vulg): s'asseoir

□ ⟨vki⟩ **leteszi a seggét** (vulg)

➤ *Salut ! Rentre et **pose ton cul** dans le fauteuil. Tu veux quelque chose à boire ?* | *Szia! Gyere be és **tedd le a seggedet** ebbe a fotelbe! Kérsz valamit inni?*

≅ *poser ses fesses**

■ **se taper le cul par terre** – (Sz), (biz): se réjouir bruyamment

□ ⟨vki⟩ **a hasát fogja nevettében**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé a fait une imitation si drôle du prof de maths que les autres élèves* ***se tapaient le cul par terre****.* | *Noé olyan jól utánozta a matektanárt, hogy a többi tanuló* ***a hasát fogta nevettében****.*

≅ *avoir le fou rire** || *éclater** *de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]** *de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir** *de rire* || *rire à gorge** *déployée* || *rire à ventre** *déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre** *de rire*

CULOTTE [kylɔt] *(n fn)*

■ (***ℱ***) **brûler sa culotte [ses culottes]** – (Sz), (Bel): passer un moment festif avec ses amis avant de se marier et en finissant par brûler une culotte ou un pantalon

□ ⟨vki⟩ **legénybúcsút/leánybúcsút tart**

➤ *Deux jours avant son mariage, Noé* ***a brûlé sa culotte*** *avec ses copains. Ils ont fait la fête jusqu'à l'aube.* | *Két nappal az esküvője előtt Noé* ***legénybúcsút tartott*** *a barátaival. Hajnalig mulattak.*

♦ A szólás érdekessége, hogy a benne szereplő *culotte* 'nadrág' szó ellenére nőre is használható.

≅ *enterrer sa vie** *de garçon [de jeune fille]*

◨ **faire dans sa culotte** → CULOTTE: *trembler/faire dans sa culotte*

■ **porter la culotte** – (Sz), (biz): se dit d'une femme qui exerce l'autorité dans un ménage

□ **a feleség [az asszony] hordja/viseli a nadrágot**

➤ *Chez lui, Noé ne décide rien,* ***c'est madame qui porte la culotte****.* | *Otthon Noé semmiről nem dönt,* ***a felesége viseli a nadrágot****.*

◨ **se moquer [se ficher]** ⟨de qqch.⟩ **comme de sa première culotte** → CHEMISE: *se soucier [se moquer]* ⟨de qqch.⟩ *comme de sa première chemise*

■ **trembler/faire dans sa culotte** – (Sz), (biz): avoir très peur

□ **tele van** ⟨vkinek⟩ **a gatyája** (biz)

➤ *Ses copains se moquent déjà de Noé car avant chaque examen il est très nerveux et* ***tremble dans sa culotte****.* | *A haverjai már kinevetik Noét, mert minden vizsga előtt nagyon idegeges,* ***tele van a gatyája****.*

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair** *de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur** *au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre** *à zéro* || *avoir les foies** *(blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur** *bleue* || *claquer des dents** *(2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule** *mouillée* || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou** *de souris.* || *trembler de peur*

◨ **user ses fonds de culotte sur les bancs de l'école** → FOND

Francia_magyar_szolastar.indb 275 2024. 08. 12. 15:57:50

CUTI [kyti] *(n fn)*

■ **virer sa cuti** – (Sz), (biz): changer radicalement de façon de vivre, de penser ou changer d'orientation sexuelle

□ ⟨vki⟩ **kibújik a bőréből**

➤ *Avant, Noé aimait les plaisirs de la vie. Depuis qu'il s'est marié,* ***il a viré sa cuti****: il ne boit plus, il ne fume plus et il est devenu végétarien.* | *Régebben Noé szerette az élet örömeit. Amióta megházasodott,* ***kibújt a bőréből****: nem iszik, nem cigarettázik és vegetáriánus lett.*

♦ A szólás konkrét, orvosi jelentésében az jelenti, hogy valaki pozitív bőrpróbát mutat tuberkulin oltás vagy allergiavizsgálat során. A bőrszín, bőrfelület megváltozása (*virer*) metaforikusan az életvitel, a gondolkodásmód radikális változását jelenti.

◊ A magyar szólásmegfelelő eredete a bibliai Jeremiás tanításainak egyik kérdésében található (Jer 13:23): „Vajon megváltoztathatja-e bőrét az etióp, vagy tarka csíkjait a párduc?"

Francia_magyar_szolastar.indb 276 2024. 08. 12. 15:57:51

D

DADA [dada] *(h fn)*

■ **enfourcher son dada** – (Sz): revenir à son sujet préféré
□ ⟨vki⟩ **felpattan a vesszőparipájára**
➤ *Noé est un coureur de marathon passionné. S'il en a l'occasion,* ***il enfourche son dada*** *et assomme tout le monde avec ses exploits.* | *Noé szenvedélyes maratonfutó. Ha alkalma van rá,* ***felpattan a vesszőparipájára*** *és mindenkit halálra fáraszt a sportteljesítményeivel.*
♦ A gyermeknyelvben a *dada* szó 'paci' jelentésben használatos. A kifejezés átvitt értelmének kialakulásában szerepet játszott az angol *hobby horse* 'vesszőparipa' hatása.

DALLE[1] [dal] *(n fn)*

■ **avoir la dalle** – (Sz), (biz): avoir faim
□ **kopog** ⟨vkinek⟩ **a szeme az éhségtől**
➤ *Noé n'a pas pris de petit déjeuner. À la fin de la matinée,* ***il avait la dalle****.* | *Noé nem reggelizett. A délelőtt vége felé már* ***kopogott a szeme az éhségtől****.*
♦ A francia szólásban a *dalle* szó jelentése a bizalmas nyelvben 'éhség, flamó'.
♢ A *kopog vkinek a szeme az éhségtől* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *danser devant le buffet**.
≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir l'estomac* dans les talons* || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir un petit creux** || *avoir une faim* de loup* || *danser devant le buffet** || *n'avoir rien à se mettre sous la dent**

■ **avoir la dalle en pente** – (Sz), (biz): boire souvent, aimer à boire
□ ⟨vki⟩ **nem veti meg az italt** || ⟨vkinek⟩ **jó huzata van** (biz), (tréf)
➤ *Mon collègue ne peut pas passer devant un bar sans y entrer.* ***Il a la dalle en pente.*** | *A kollégám nem tud úgy elmenni egy bár előtt, hogy be ne menne.* ***Nem veti meg az italt.***
♦ A *dalle* 'kőlap, burkolólap' jelentésű szó a fenti bizalmas stílusú szólásokban 'torok' értelemben használatos, amelyen könnyen csúszik le (erre utal az *en pente* 'lejtőn lefelé' szókapcsolat) az ital. ◉ A szintén bizalmas stílusértékű *se mouiller/rincer la dalle* kifejezés magyar szólásmegfelelője: *megkeni/megöntözi a torkát* 'szomját szeszes itallal oltja'.
≅ *avoir une bonne/sacrée descente** || *avoir une éponge dans le gosier* || *boire comme un trou** || *boire comme une éponge* || *boire comme un Polonais** || *boire à tire-larigot** || *lever le coude**

Francia_magyar_szolastar.indb 277 2024. 08. 12. 15:57:51

DALLE[2] **(QUE ~)** [kədal] *(n fn)*

■ **n'y piger que dalle** – (Sz), (biz): ne rien y comprendre
□ ⟨vki vmiből⟩ **egy kukkot sem ért** (biz)
➤ *Ton explication est incompréhensible,* ***je n'y pige que dalle****.* | *A magyarázatod érthetetlen,* ***egy kukkot sem értek belőle****.*

D

♦ A szólás eredete tisztázatlan. A benne található *dalle* szó *dal* alakban is előfordul.

≅ *être dans le noir* (le plus complet)* || *n'y voir que du bleu** || *n'y voir que du feu** || *y perdre son latin**

DAM [dã; dam] *(h fn)*

■ **au (grand) dam** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (vál):
1. au détriment de qqn
□ ⟨vkinek⟩ **a kárára/hátrányára**
➤ ***Au grand dam*** *des producteurs, la moitié du marché est inondée d'articles contrefaits.* | *A gyártók* ***jelentős kárára*** *a piacot elárasztották a hamisított árucikkek.*
2. en suscitant le mécontentement de qqn
□ ⟨vkinek⟩ **a (legnagyobb) sajnálatára/bosszúságára**
➤ *Noé n'en fait qu'à sa tête,* ***au grand dam*** *de ses parents.* | *Szülei* ***legnagyobb sajnálatára*** *Noé csak a saját feje után megy.*
♦ A *dam* szó már a 842-ben keletkezett első írásos francia nyelvemlékben, a *Serments de Strasbourg* [Strasbourgi eskü] szövegében megjelenik: « Pro Deo amur et pro christian poblo et nost ro commun salvament, d'ist di en avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo cist meon fradre Karlo, et in aiudha et in cadhuna cosa, si cum om per dreit son fradra salvar dift, in o quid il mi altre si fazet, et ab Ludher nul plaid num quam prindrai qui meon vol cist meon fradre Karle in *damno* sit. » [Isten iránti szeretetből, a keresztény népek és mindannyiunk megváltása előtt tisztelegve ettől a naptól fogva támogatom fivéremet, Károlyt, amennyire csak Isten arra képessé tesz. Legyen az segítség, vagy más ügy, mellette állok úgy, ahogy az ember a testvérét segíti. És hogy ő is hasonlóképpen tesz, és én soha nem kötök olyan szerződést Lotharral, amely akarattal *kárt okoz* fivéremnek, Károlynak.]. A latin DAMNUM szóból eredő *dam* elem jelentése 'anyagi vagy erkölcsi kár'. A ma már csak a fenti kifejezésben használatos szó részben még felismerhető a *damnation* 'kárhozottak büntetése, kárhozat' jelentésű főnévben, illetve a *condamner* 'elítél' igében. A *dam* helyét 'kár, hátrány, sérelem' értelemben a reneszánsztól kezdve átvette a vele rokonságban álló *dommage* szó.

DAMAS [damas] *(tjn)*

◨ **trouver son chemin de Damas** → CHEMIN

DAMOCLÈS [damɔklɛs] *(tjn)*

◨ **une épée de Damoclès** → ÉPÉE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

DANAÏDES [danaid] *(tjn)*

◨ **le tonneau des Danaïdes** → TONNEAU

DANEMARK [danmaʀk] *(h fn)*

◨ **Il y a quelque chose de pourri au [dans le] royaume du Danemark.** → ROYAUME

DANSE [dɑ̃s] *(n fn)*

■ **entrer/rentrer dans la danse** – (Sz): entrer en action
□ ⟨vki⟩ **színre lép** || ⟨vki⟩ **beszáll a táncba** [(biz) **a buliba]**
➤ *La grève des cheminots n'était pas très suivie avant que le plus grand syndicat* ***n'entre dans la danse****.* | *A vasutasok sztrájkjához nem sokan csatlakoztak, amíg a legnagyobb szakszervezet* ***színre nem lépett [be nem szállt a táncba]****.*
≅ *entrer en scène*

DANUBE [danyb] *(h fn)*

◨ **un paysan du Danube** → PAYSAN

DAVID [david] *(tjn)*

◨ **le combat de David contre Goliath** → LUTTE: *la lutte du pot de terre contre le pot de fer*

DÉ [de] *(h fn)*

■ **Les dés sont jetés.** – (Szm): {La résolution est prise, on ne peut plus intervenir, on ne peut plus rien faire.}
□ **A kocka el van vetve.**
➤ *Le Premier ministre va s'adresser à la nation pour essayer d'empêcher la grève nationale, mais il est trop tard :* ***les dés sont jetés*** *et les syndicats ne reviendront pas sur leur décision.* | *A miniszterelnök beszédet fog intézni a nemzethez, hogy megpróbálja megakadályozni az országos sztrájkot: de már túl késő,* ***a kocka el van vetve*** *és a szakszervezetek nem változtatják meg a döntésüket.*
♦ A római levéltáros és életrajzíró Suetonius *De vita Caesarum* [A caesarok élete] című műve szerint (Iulius Caesar, 32) Julius Caesar Kr. e. 49 januárjában, hosszas habozás után e szavakkal kísérte döntését, hogy seregével együtt átkel a kis Rubico (görögösen: Rubikón) folyón, amely Gallia Cisalpina római provincia és Itália határa volt, és Rómába vonul politikai ellenfelei leverésére és a hatalom átvételére. Ezzel tudatosan polgárháborút robbantott ki, mert ősi törvény írta elő, hogy e határvonalon az északról közeledő római hadvezér oszlassa fel seregét, ellenkező esetben ellenségnek tekintendő. Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* című munkája szerint (Caius Iulius Caesar, 32) Caesar ezt nem a közismert „Alea iacta est" latin fordulattal ténymegállapításként, hanem görögül mondta („Anerrhiphthó kübosz!" [Vessük el a kockát!]), felszólításként és idézetként a Kr. e. IV. század végén élt görög vígjátékíró Menandrosz egyik vígjátékából,

Francia_magyar_szolastar.indb 279 2024. 08. 12. 15:57:51

amelyben az egyik szereplő le akar valakit beszélni a házasságról, a másik azonban emígyen válaszol: „Ez elhatározott ügy. A kockát vessük el.” Ritoók Zsigmond szerint már Menandrosz is mint közismert görög közmondásos fordulatot használta a mondást (a kockázás közkedvelt társasjáték és számos kifejezés forrása volt a görögöknél). A szállóige a magyarban az *elveti a kockát* ‘döntő lépésre szánja el magát’ alakban is használatos. Az idézett történelmi eseménnyel kapcsolatban keletkezett a ‘(vmely nagy jelentőségű ügyben) döntő, visszavonhatatlan lépést tesz’ jelentésű *franchir le Rubicon** ‘átlép a Rubiconon, átlépi a Rubicont’ szólás is.

≅ *Le sort en est jeté.*

DÉBARQUE [debaʀk] *(n fn)*

■ (***ℱ***) **prendre une débarque** – (Sz), (Can), (biz):

1. tomber

□ ⟨vki {pl. síeléskor}⟩ **hatalmasat/nagyot bukik [**(biz) **taknyol]**

➤ *Noé est allé faire du ski sur une piste difficile. Comme il n’est pas un skieur expérimenté,* ***il a pris une débarque****.* | *Noé elment síelni egy nehéz pályára. Mivel nem gyakorlott síelő,* ***hatalmasat bukott****.*

2. échouer, essuyer une défaite

□ ⟨vki⟩ **megsemmisítő vereséget szenved**

➤ *Les partis de gauche* ***ont pris une débarque*** *aux dernières élections.* | *Az utolsó választásokon a baloldali pártok* ***megsemmisítő vereséget szenvedtek****.*

♦ A *débarque* jellegzetesen québeci szó a bukás konkrét és átvitt értelmének kifejezésére.

≅ **1.** *faire une chute* || *mordre la poussière* (1.)* || *prendre/ramasser une bûche** || *ramasser [se prendre] une pelle* (1.)* || *tomber de tout son long** || *tomber les quatre fers* en l’air*

≅ **2.** *essuyer un échec* || *faire chou* blanc* || *manquer son coup (biz)* || *prendre/ramasser/remporter une veste** || *ramasser [se prendre] une pelle* (2.)* || *rater son coup (biz)* || *se casser les dents** || *subir un échec*

DEBOUT [d(ə)bu] *(hsz)*

■ **ne pas tenir debout** – (Sz):

1. être privé de force physique, être malade

□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán**

➤ *Ce vieux monsieur est malade,* ***il ne tient pas debout****.* | *Ez az idős úr beteg,* ***alig áll a lábán****.*

2. être ivre

□ ⟨vki⟩ **nem áll meg a lábán**

➤ *Après deux verres, Noé* ***ne tenait plus debout****.* | *Két pohár után Noé* ***már nem állt meg a lábán****.*

3. se dit d’un raisonnement, d’une explication qui n’est pas cohérent, logique

Francia_magyar_szolastar.indb 280 2024. 08. 12. 15:57:51

□ ⟨vmi⟩ **nem állja meg a helyét**
➤ *Ce que tu dis n'a aucun sens, ta théorie **ne tient pas debout**.* | *Semmi értelme annak, amit mondasz, a teóriád **nem állja meg a helyét**.*

≅ **1.** *avoir un coup de barre* || avoir un coup de pompe* || en avoir plein les bottes* (1.) || être à plat* || être sur le flanc* || être sur les dents* (1.) || être sur les genoux* || être sur les rotules || ne pas avoir les yeux* en face des trous (1.)*

≅ **2.** *avoir un coup dans l'aile* || avoir un coup [un verre] dans le nez* || bourré comme un coing* || bourré/plein comme un œuf* || être dans les vignes* (du Seigneur) || être ivre mort || ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.) || plein comme une barrique || plein/soûl comme une bourrique || soûl comme un âne || soûl comme un cochon || soûl comme un Polonais* || soûl comme une grive* || voir des éléphants* roses*

≅ **3.** *C'est de la bouillie* pour les chats. || n'avoir ni queue* ni tête || n'avoir ni rime* ni raison*

DÉCOR [dekɔʀ] *(h fn)*

■ **aller/rentrer dans le(s) décor(s)** – (Sz), (biz): quitter accidentellement la route avec son véhicule
□ ⟨vki {járművel}⟩ **árokba hajt/borul/fordul**
➤ *Noé a raté le virage et sa voiture **est allée dans les décors**.* | *Noé rosszul vette be a kanyart és az autója **árokba hajtott/borult**.*
♦ A XX. században keletkezett *aller/rentrer dans le(s) décor(s)* francia szólás a művészetek és a szórakoztatás világából származik és a színpadi díszletekre (*décors*) utal. ◉ A fenti, 'járművel letér az útról és balesetet szenved' jelentése mellett manapság negatív értelemben már olyan személyre is mondják, aki életvitelét tekintve letér a kitaposott útról.
≅ *aller aux pâquerettes* (2.)*

DÉFAUT [defo] *(h fn)*

■ **chercher/trouver le défaut de la cuirasse** – (Sz): chercher/trouver le point faible, le point sensible de qqn, qqch.
□ ⟨vki⟩ **keresi/megtalálja** ⟨vkinek, vminek⟩ **a gyenge pontját [gyengéjét]**
➤ *Ton adversaire est très fort mais il n'est pas invincible. Il suffit que **tu trouves le défaut de sa cuirasse.*** | *Az ellenfeled nagyon erős, de nem legyőzhetetlen. Elég, ha **megtalálod a gyenge pontját.***
♦ A szólás a középkori lovagok, katonák páncélzatára (*cuirasse*) utal, ami bizonyos helyeken (váll, térd) a tökéletlen lefedettség miatt nem nyújtott teljes védelmet.
≅ *(chercher/trouver) le talon* d'Achille de qqn || mettre le doigt* sur la plaie || toucher [faire vibrer] la corde sensible*

DÉFI [defi] *(h fn)*

◨ **jeter/lancer un défi** ⟨à qqn⟩ → DÉFI: *mettre* ⟨qqn⟩ *au défi* ⟨de faire qqch.⟩ *[jeter/lancer un défi* ⟨à qqn⟩*]*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **au défi** ⟨de faire qqch.⟩ **[jeter/lancer un défi** ⟨à qqn⟨**]** – (Sz): lancer à qqn une déclaration provocatrice pour lui signifier qu'on le tient pour incapable de faire qqch.

□ ⟨vki vkihez⟩ **kihívást intéz** || ⟨vki vkit {kihívóan}⟩ **versenyre hív** || ⟨vki vkivel vmire⟩ **fogadást köt** || ⟨vki, vmi vkit⟩ **próbára tesz**

➤ ***J'ai mis mon ami au défi*** *de passer la rivière à la nage.* | ***Fogadást kötöttem a barátommal****, hogy nem tudja átúszni a folyót.*

➤ *La traduction de cette phrase ambigüe* ***a mis les interprètes au défi****.* | *E kétértelmű mondat fordítása* ***kihívást jelentett a tolmácsoknak****.*

➤ *Voilà une excellente occasion de* ***se mettre au défi****.* | *Íme egy kiváló alkalom, hogy* ***próbára tegyük magunkat****.*

≅ *jeter le gant à qqn*

■ **relever le défi** – (Sz): accepter de surmonter une situation difficile, de réaliser une tâche compliquée

□ ⟨vki⟩ **elfogadja a kihívást**

➤ *Il y a des situations où il faut absolument* ***relever le défi****, sinon les gens vont nous juger négativement.* | *Vannak olyan helyzetek, amikor mindenképpen* ***el kell fogadnunk a kihívást****, mert egyébként az emberek negatív ítéletet mondanak rólunk.*

♦ A kifejezés a vele ellentétes jelentésű *lancer/jeter le défi à qqn* 'kihívás elé állít vkit, kihívást intéz vkihez; odadobja a kesztyűt vkinek' alakban is használatos.

≅ *ramasser/relever le gant**

DÉLICATESSE [delikatɛs] *(n fn)*

■ **être en délicatesse** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (vál): ne pas avoir de sympathie pour qqn

□ ⟨vki vkivel⟩ **három lépés távolságot tart**

➤ *À la cantine, Zoé s'assoit toujours loin de Noé. On ne sait pas pourquoi, mais* ***elle est en délicatesse avec lui****.* | *A menzán Zoé mindig messze ül le Noétól. Nem tudni miért, de* ***három lépés távolságot tart vele****.*

♦ A szólásban szereplő *délicatesse* szó nem a mai 'finomság, kifinomultság, tapintat, figyelmesség' értelmében szerepel, hanem a mára már elavult 'érzékenység' jelentésben.

DÉLUGE [delyʒ] *(h fn)*

■ **Après moi/nous le déluge !** – (Szm), (vál): {se dit d'une catastrophe postérieure à sa propre mort, dont on se moque et, par extension lorsqu'on profite du présent, sans souci du lendemain}

□ **Utánam/Utánunk a vízözön [az özönvíz]!** (vál)

➤ *Noé a laissé quelque fortune, mais il n'a pas fait de testament. Il disait toujours :* ***Après moi le déluge !*** *Ses héritiers se sont donc battus autour de sa succession.* | *Noé hagyott maga után némi vagyont, de nem csinált végrendeletet. Mindig azt mondta:* ***Utánam a vízözön!*** *Így aztán az örökösei veszekedtek az örökségén.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A mondás egyesek szerint Madame de Pompadourtól, XV. Lajos francia király kegyencnőjétől származik, aki ezt a bibliai vízözönre utaló frivol választ adta, amikor nem sokkal a francia forradalom előtt szemére vetették saját maga és az udvar túlzó fényűzését. Francia történetírók szerint viszont ő csak királyi szeretője szavajárását ismételte volna, aki a hétéves háború francia szempontból vesztes, 1757-es rossbachi csatája után e szavakkal nem azt akarta kifejezni, hogy nem bánja, akármi következzék is utána, hanem – mintegy előre látva a jövőt – arra célzott, hogy halála után sajnos össze fog omlani mindaz, amit nagy elődje, XIV. Lajos épített és ő megtartott. ◉ Mások úgy gondolják, hogy a szólásmondás annak az általános pesszimista és fatalista hangulatnak a nyomán alakulhatott ki, amelyet Maupertuis asztronómus jóslata váltott ki, és amely szerint a Halley-üstökös 1758-as visszatérése nyomán hatalmas vízözön pusztítja el a földet. ◉ Érdekességként megemlíthető még, hogy a vízözön vagy az özönvíz gondolata a mai jelentéshez hasonló értelemben már az ókori görög író, Sztratón *Utánunk a vízözön* című homoerotikus epigrammájában is felbukkan, amelyben a görög mitológia vízözön-történetének főszereplőire, Deukaliónra és Pürrhára utal, akik újra benépesítették a földet: „Damokratész, ma szeress, ma igyál, mert lám, a fiú-had / s víg kupa, csengedező, ránk nem örökre kacag! / Jöjj, kenekedjünk, s illesszünk koszorút a hajunkra / – majd lepi még a szirom sírodat áldozatul! / Porhüvelyem most még élvezze a bor vörös árját / – holttetemem meg akár nyelje a vízözön el…” – Majtényi Zoltán fordítása.

■ ⟨Sqqch.⟩ **être d'avant le déluge [remonter au déluge]** – (Sz): être très ancien
□ ⟨vmi⟩ **vízözön/özönvíz előtti** || ⟨vmi⟩ **kőkorszaki**
➤ *Comment peux-tu encore travailler avec cet ordinateur qui* ***est d'avant le déluge*** *? | Hogy tudsz még ezzel az* ***vízözön előtti*** *számítógéppel dolgozni?*

♦ A szólás bibliai eredetű (Ter 6-9). Az ószövetségi leírás szerint Noé bárkája (*l'arche de Noé*) az a nagyméretű hajó volt, amelyet Noé az emberek gonoszságán szomorkodó Isten parancsára épített, hogy megmentse családját és a föld állatvilágát a Kr. e. 2370-ben kezdődött vízözöntől.

◊ A *vízözön/özönvíz előtti* magyar szólásmegfelelő *vízözön* eleme főleg katolikus, míg özönvíz változata protestáns szóhasználatban fordul elő.

DEMEURE [d(ə)mœʀ] *(n fn)*

◨ **Il n'y a pas péril en la demeure.** → PÉRIL

DÉMON [demɔ̃] *(h fn)*

■ **le démon de midi** – (Sz): la tentation de la chair qui s'empare des humains à l'approche de la cinquantaine
□ **kapuzárás előtti pánik**
➤ ***Le démon de midi*** *a frappé le professeur de philosophie d'un âge mûr qui fait la cour à ses jeunes étudiantes.* | ***Rájött a kapuzárás előtti pánik*** *az érett korú filozófiaprofesszorra, aki a fiatal hallgatónőinek udvarol.*

Francia_magyar_szolastar.indb 283 2024. 08. 12. 15:57:52

♦ A kifejezés bibliai eredetű. A Zsoltárok könyve (91:6) egy titokzatos, „délben pusztító ragály" (*contagion qui frappe en plein midi*) néven említi.
◊ A magyar megfelelőhöz érdekes adalék, hogy manapság – elsősorban a felnőtt fiatalok („Pán Péter generáció") nyelvében – terjedőben van a *kapunyitási pánik* kifejezés is. Az elnevezés olyanfajta egzisztenciális szorongásra, döntésképtelenségre utal, amelyet leginkább a húszas, kora harmincas éveikben járó fiatalok tapasztalnak meg a felnőttkorba lépés átmeneti időszakában leggyakrabban a szülői ház elhagyásával, a pályaválasztással, a párválasztással kapcsolatban.

DENT [dã] *(n fn)*

■ **armé jusqu'aux dents** – (Sz): puissamment armé
□ **állig felfegyverkezve/felfegyverkezett**
➤ *Pour donner l'assaut contre les manifestants, les policiers* ***étaient armés jusqu'aux dents****.* | *A tüntetők elleni rohamra a rendőrök* ***állig fel voltak fegyverkezve****.*
♦ A kifejezés eredete homályos. Az ófranciában létezett a szólás *armé jusqu'aux ongles* változata is.

■ **avoir la dent** – (Sz), (biz): avoir faim
□ **kopog** ⟨vkinek⟩ **a szeme az éhségtől** || **majd kilyukad/kiesik** ⟨vkinek⟩ **a gyomra az éhségtől**
➤ *Je n'ai rien mangé encore aujourd'hui.* ***J'ai une de ces dents !*** | *Ma még semmit nem ettem.* ***Majd kilyukad a gyomrom!***
♦ A szólás kialakulására hatással lehetett a *n'avoir rien à se mettre sous la dent** kifejezés.
◊ A *kopog vkinek a szeme az éhségtől* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *danser devant le buffet**.
≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir l'estomac* dans les talons* || *avoir la dalle[1]** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir un petit creux** || *avoir une faim* de loup* || *danser devant le buffet** || *n'avoir rien à se mettre sous la dent**

■ **avoir la dent dure** – (Sz): être très sévère dans ses critiques ou ses réponses
□ ⟨vki⟩ **nem válogatja meg a szavait** || ⟨vki⟩ **keményen/kritikusan fogalmaz**
➤ *Ce critique de film* ***a la dent dure.*** *Il a complètement éreinté le film, les acteurs et le réalisateur.* | *Ez a filmkritikus* ***nem válogatja meg a szavait [keményen fogalmaz]****. Teljesen lehúzta a filmet, a színészeket és a rendezőt is.*
♦ A fog (*dent*) „támadó" jellege (harap, harapás) átvitt, szellemi téren jelentkezik a szólásban a kemény kritika kifejezésére.
≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **avoir les dents longues** – (Sz): être très ambitieux
□ ⟨vki⟩ **nagyra tör**
➤ *À peine nommé professeur des universités, Noé s'est présenté pour le poste de doyen. Selon ses collègues,* ***il a*** *vraiment* ***les dents longues****.* | *Alig nevezték ki egyetemi tanárnak, Noé máris jelentkezett a dékáni posztra. Kollégái szerint igencsak* ***nagyra tör****.*
♦ A történtést szimbolizáló hosszú fogak képe a nagy ragadozó állatok fogazatához kapcsolható.
≅ *avoir les dents qui rayent le parquet (biz)*

■ **avoir/garder une dent** ⟨contre qqn⟩ – (Sz): lui en vouloir, lui garder rancune
□ ⟨vki⟩ **szálka** ⟨vkinek⟩ **a szemében** || ⟨vki vkinek⟩ **(nagyon) a begyében van** || ⟨vkinek vkire⟩ **pikkje van** (biz)
➤ *Alors qu'il en avait vraiment besoin, la sœur de Noé a refusé de lui prêter de l'argent. Depuis,* ***il a une dent contre elle.*** | *Amikor igazán szüksége volt rá, Noé nővére nem adott neki pénzt kölcsön. Azóta* ***nagyon Noé begyében van [szálka Noé szemében].***
♦ A *fog* az agresszivitás, a rosszindulat, a harapós jellem szimbólumaként a XIV. század óta jelen van a francia nyelvben. A metafora eredete feltehetőleg a foguk fehérjét kimutató kutyák agresszivitásával (vö. *montrer les dents**) és az ebből következő kutyaharapásokkal hozható összefüggésbe. A szólásnak létezett egy régebbi, ma már nem használatos *avoir une dent de lait contre qqn* változata is, amelyben a *dent de lait* 'tejfog' elem olyan sértést szimbolizál, ami még mindig „nem hullott ki" valakinek az emlékezetéből, akárcsak egy tejfog, amin a gyerek még mindig rág, holott annak már rég ki kellett volna esnie. Molière a *Le Malade imaginaire* [Képzelt beteg] című vígjátékában (III, 3) ilyen értelemben használta még: « C'est que vous avez, mon frère, une dent de lait contre lui. » [Csak azért beszélsz így róla, mert szálka a szemedben. – Illyés Gyula fordítása].
◊ A *szálka vkinek a szemében* magyar szólás bibliai eredetű kifejezés. Az ótestamentumi *Számok könyvé*ben a földosztáshoz kapcsolódó utasítások között olvashatjuk a következő metaforát: az Úr Izrael fiainak azt tanácsolja, hogy ha bementek Kánaán földjére, űzzék el annak lakóit (Szám 33:55-56). A magyar bibliafordítások közül a Károli-féle fordításban a *szálka* szó szerepel („Ha pedig nem űzitek ki annak a földnek lakosait a ti színetek elől, akkor, a kiket meghagytok közülök, szálkákká lesznek a ti szemeitekben, és tövisekké a ti oldalaitokban, és ellenségeitek lesznek néktek a földön, a melyen lakoztok. És akkor a miképen gondoltam, hogy cselekszem azokkal, úgy cselekszem majd veletek."), a Neovulgáta alapján készült Káldi-féle Szentírás-fordítás azonban a *szeg* szót használja e helyütt („De ha nem akarjátok majd kipusztítani annak a földnek a lakóit, akkor azok, akik megmaradnak, szeggé lesznek szemetekben, s dárdává oldalatokban, s ellenségeskedni fognak veletek lakóföldeteken, s amit velük szándékoztam tenni, tiveletek teszem meg.").
◊ A *vki vkinek a begyében van* szólásmegfelelőben a *begy* a *gyomor* szót helyettesíti olyan tréfás jelentésátvitelként, mint ahogy más esetekben is szoktunk emberi testrészt állati testrész nevével jelölni *(kéz–mancs)*. A népi hiedelem e kife-

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 285 2024. 08. 12. 15:57:52

jezésekben a gyomrot (begyet) bizonyos indulatok, különösen a harag, a gyűlölet, a düh székhelyeként azonosítja, hisz már a régiek is tapasztalták az ingerült állapot következtében jelentkező gyomoridegességet. Egy XVIII. századi magyar orvosi könyv szerint gyomortisztító orvosságokkal a harag, az önhittség is gyógyítható.

D

■ **claquer des dents** – (Sz):
1. avoir très froid
□ **vacog** ⟨vkinek⟩ **a foga** || ⟨vkit⟩ **majd megvesz az isten hidege**
➤ *Au beau milieu de la nuit, le chauffage s'est arrêté dans notre appartement.* ***J'ai claqué des dents*** *jusqu'au matin.* | *Az éjszaka közepén leállt a fűtés a lakásunkban. Egészen reggelig* ***vacogott a fogam****.*
2. avoir peur
□ ⟨vki⟩ **remeg/reszket a félelemtől [**⟨vki⟩ **félelmében remeg/reszket]**
➤ *J'avais tellement peur que* ***je claquais des dents****.* | *Annyira féltem, hogy* ***remegtem a félelemtől****.*
≅ **1.** *avoir la chair de poule* (1.)*
≅ **2.** *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir des sueurs* froides* || *avoir froid dans le dos* [faire froid dans le dos à qqn]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

■ **creuser sa fosse/tombe avec ses dents** – (Sz): avancer sa mort en mangeant trop ou mal
□ ⟨vki⟩ **a fogával ássa meg a sírját** || ⟨vki⟩ **halálra eszi magát**
➤ *Zoé mange trop et ne surveille pas son alimentation.* ***Elle creuse sa tombe avec ses dents.*** | *Zoé túl sokat eszik és nem figyel oda a helyes táplálkozásra.* ***A fogával ássa meg a sírját.***

■ **croquer/dévorer** ⟨qqch.⟩ **à belles dents [mordre** ⟨dans qqch.⟩ **à belles dents]** – (Sz): croquer, dévorer qqch., mordre dans qqch. de bon appétit
□ ⟨vki vmibe⟩ **jó étvággyal [jóízűen] beleharap**
➤ *Noé* ***a mordu à belles dents*** *dans une tartine pendant que son fils* ***a croqué à belles dents*** *une pomme.* | *Noé* ***jó étvággyal harapott bele*** *egy vajas kenyérbe, miközben a fia pedig egy almába* ***harapott bele jóízűen****.*

■ **déchirer** ⟨qqn⟩ **à belles dents** – (Sz): critiquer cruellement qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **ízekre szed**
➤ *Le politicien a avoué avoir menti. Les médias* ***l'ont déchiré à belles dents****.* | *A politikus bevallotta, hogy hazudott. A média* ***ízekre szedte****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 286 2024. 08. 12. 15:57:52

♦ A fenti két szólásban a *belle* ‘szép’ jelző nyomatékosító elemként a *grand* ‘nagy, jókora’ melléknév szinonimájaként szerepel (akárcsak az *un bel appétit* vagy az *une belle somme* kifejezésekben), és a húsevő ragadozó állatok nagy fogaira utal.

≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles* à qqn* || *crier haro* sur qqn* || *descendre qqn, qqch. en flammes** || *dire pis* que pendre de qqn* || *donner une volée* de bois vert à qqn (2.)* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *habiller qqn pour l’hiver** || *laver la tête* à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon* à qqn* || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tailler un costume* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

◨ **dévorer** ⟨qqch.⟩ **à belles dents** → DENT: *croquer/dévorer* ⟨qqch.⟩ *à belles dents [mordre* ⟨dans qqch.⟩ *à belles dents]*

■ **être sur les dents** – (Sz):

1. être fatigué, épuisé

□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán (a fáradtságtól)**

➤ *Après la longue période des examens, les étudiants* ***sont sur les dents****.* | *A hosszú vizsgaidőszak után a hallgatók* ***alig állnak a lábukon a fáradtságtól****.*

2. être très occupé, avoir trop de travail

□ ⟨vki⟩ **ki sem látszik a munkából**

➤ *Vu le nombre des commandes en cours, à l’usine les ouvriers* ***sont sur les dents*** *en ce moment.* | *A sok folyamatban lévő megrendelés miatt jelenleg a munkások* ***ki sem látszanak a munkából*** *a gyárban.*

3. être en état d’alerte

□ ⟨vki⟩ **készültségben áll/van**

➤ *Par suite aux attentats terroristes de plus en plus fréquents, l’armée et la police* ***sont sur les dents*** *vingt-quatre heures sur vingt-quatre.* | *Az egyre gyakoribb terrortámadások következtében a hadsereg és a rendőrség huszonnégy órás* ***készültségben van****.*

♦ A francia szólás első jelentésének szemléleti alapja az ófranciában még használatos ‘arccal [értsd: a fogakkal] a föld felé fekve, hason fekve’ jelentésű *être adent/adens/adenz* [à dents] kifejezés. A *Chanson de Roland* [Roland-ének] című XI. századi eposzban (Laisse 152, 2024–2025) például ezt olvashatjuk: « Quant veit Rollanz que morz est sis amis, Gesir *adenz*, à la tere sun vis » [Quand Roland voit que son ami est mort, / Quand il le voit là, gisant la face contre terre – Látja Roland barátját holtában / teste elnyúlt arca föld porában – Rajnavölgyi Géza fordítása]. ◉ Ehhez a régi *être adent* szókapcsolatban rejlő konkrét képhez amúgy közel áll az egyébként nem azonos jelentésű francia *mordre la poussière** vagy a magyar *fűbe harap* szólások által felidézett kép. Az ófrancia nyelv használta még az *adenter* ‘hasra fektet’ és a *s’adenter* ‘hasra fekszik’ igéket is, amelyekben szintén a *dent* ‘fog’ szó fedezhető fel. A szólás második és harmadik értelme jelentésbővüléssel alakult ki.

Francia_magyar_szolastar.indb 287 2024. 08. 12. 15:57:52

≅ **1.** *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes** *(1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout* (1.)*

≅ **2.** *avoir du pain* sur la planche*

≅ **3.** *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être [se tenir] sur ses gardes** || *être toujours sur la brèche* (1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs* (2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain²**

D

◨ **garder une dent** ⟨contre qqn⟩ → DENT: *avoir/garder une dent* ⟨contre qqn⟩

■ **grincer des dents** – (Sz): être en colère, en rage

□ ⟨vki⟩ **csikorgatja a fogát (dühében)**

➤ *Les employés doivent accepter une baisse de salaire et pourtant l'entreprise est bénéficiaire. Beaucoup d'entre eux **grincent des dents**.* | *Az alkalmazottak kénytelenek a bércsökkentést elfogadni, pedig a vállalat nyereséges. Sokan közülük **csikorgatják a fogukat dühükben**.*

♦ A szólás bibliai eredetű. Máté evangéliumában ez áll (Mt 13:49-50): „Így lesz a világ végén is: eljönnek az angyalok, és kiválogatják a gonoszokat az igazak közül, és a tüzes kemencébe dobják őket, ott lesz majd sírás és fogcsikorgatás."

≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage**

■ **manger du bout des dents** – (Sz): manger sans appétit, à peine, sans plaisir

□ ⟨vki⟩ **csak turkál az ételben** || ⟨vki⟩ **csak ímmel-ámmal eszik**

➤ *Zoé n'a pas l'air d'avoir faim, **elle mange du bout des dents**.* | *Zoé nem látszik éhesnek, **csak turkál az ételben**.*

≅ *manger du bout des lèvres*

◨ **mentir comme un arracheur de dents** → ARRACHEUR

■ **montrer les dents** – (Sz): être menaçant

□ ⟨vki⟩ **kimutatja a foga fehérét**

➤ *Noé a commencé à se moquer de Zoé, mais quand cette dernière s'est énervée et **a montré les dents**, il s'est tout de suite arrêté.* | *Noé gúnyolódni kezdett Zoén, de amikor az ideges lett és **kimutatta a foga fehérét**, mindjárt abbahagyta.*

♦ A francia szólás és magyar megfelelője által felidézett kép azokra a harapni készülő állatokra – kutyára, farkasra – utal, amelyek haragjuk, támadó szándékuk jelzésére vicsorogva felhúzzák az ínyüket, és ezáltal fehér fogsoruk kivillan a szájukból.

≅ *montrer les griffes* || *montrer ses crocs*

◨ **mordre** ⟨dans qqch.⟩ **à belles dents** → DENT: *croquer/dévorer* ⟨qqch.⟩ *à belles dents [mordre* ⟨dans qqch.⟩ *à belles dents]*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **n'avoir rien à se mettre sous la dent** – (Sz): n'avoir rien à manger
□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy betevő/betévő falatja sem**
➤ *Noé n'a pas encore reçu son allocation chômage. Son frigidaire est vide,* ***il n'a rien à se mettre sous la dent****.* | *Noé még nem kapta meg a munkanélküli segélyét. A jégszekrénye üres,* ***nincs egy betevő falatja sem****.*
≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir l'estomac* dans les talons* || *avoir la dalle[1]** || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir un petit creux** || *avoir une faim* de loup* || *danser devant le buffet**

■ **ne pas desserrer les dents** – (Sz): ne pas parler, se taire
□ ⟨vki⟩ **egy kukkot sem szól** || ⟨vki⟩ **ki sem nyitja a száját**
➤ *Quelque chose a vexé mon ami,* ***il n'a pas desserré les dents*** *de la soirée.* | *A barátom valami miatt megsértődött, egész este* ***ki sem nyitotta a száját****.*
♦ A szólás által közvetített kép meglehetősen furcsa. Amikor ugyanis beszédre nyitjuk a szánkat, valójában nem a fogainkat lazítjuk meg (*desserrer*), hanem sokkal inkább az összezárt ajkainkat.
≅ *avaler sa salive** || *avoir avalé sa langue** || *avoir un bœuf* sur la langue* || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas dire un traître mot** || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître* || *se fermer la trappe**

◨ **prendre le mors aux dents** → MORS

◨ **Quand les poules auront des dents.** → POULE

■ **se casser les dents** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): échouer, ne pas réussir à faire qqch.
□ ⟨vkinek vmibe⟩ **beletörik a foga** || ⟨vkinek vmibe⟩ **beletörik a bicskája**
➤ *L'examen de math avait bien commencé mais* ***je me suis cassé les dents*** *sur la troisième question.* | *A matekvizsga jól indult, de a harmadik kérdésbe* ***beletörött a fogam****.*
♦ A letörött, kihúzott, kihullott fog képe a sikertelenséget, a bukást szimbolizálja a szólásban.
≅ *essuyer un échec* || *faire chou* blanc* || *manquer son coup (biz)* || *prendre une débarque** || *prendre/ramasser/remporter une veste** || *ramasser [se prendre] une pelle* (2.)* || *rater son coup (biz)* || *subir un échec*

■ **serrer les dents** – (Sz): se préparer à un dur effort, à supporter une douleur forte, une grande souffrance
□ ⟨vki⟩ **összeszorítja a fogát**
➤ *Ton épaule est déboîtée, je vais essayer de la remettre en place. Attention, ça va faire mal,* ***serre les dents****.* | *A vállad kificamodott, megpróbálom helyre tenni. Vigyázz, fájni fog,* ***szorítsd össze a fogadat!***
♦ A szólás mindkét nyelvben arra utal, hogy az ember fájdalmában, erőlködésében össze szokta szorítani a fogait.
≅ *mordre sa chique (Bel), (biz)*

Francia_magyar_szolastar.indb 289 2024. 08. 12. 15:57:53

DENTELLE [dɑ̃tɛl] *(n fn)*

■ **ne pas faire dans la dentelle** – (Sz), (biz): agir sans délicatesse, se montrer grossier
□ ⟨vki⟩ **nem finomkodik** || ⟨vki⟩ **úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban**
➤ *Mon ami **ne fait pas dans la dentelle** avec ses grosses plaisanteries.* | *Durva tréfáival a barátom **úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban**.*

D

♦ A szólás eredete a csipkekészítésre megy vissza. A mai értelemben vett csipkét (*dentelle*) az itáliai reneszánsz indította világhódító útjára. A csipkekészítés igen hosszadalmas, aprólékos, finom érzéket kívánó kézimunka. Csak olyan személy dolgozhatott ebben a szakmában – erre utal a kifejezés *dans la* eleme (= *dans le métier de la dentelle*) –, aki e feltételeknek megfelelt. Aki pedig nem, arra lehetett azt mondani, hogy durva, otromba, rossz minőségű munkát végez, illetve átvitt értelemben otromba módon viselkedik.

≅ *mettre les pieds* dans le plat* || *se comporter comme un éléphant* dans un magasin de porcelaine*

DÉRATÉ [dɛʀate] *(h fn)*

■ **courir comme un dérate** – (Szh): courir très vite
□ ⟨vki⟩ **úgy fut, hogy a lába sem éri a földet**
➤ *Quand j'ai aperçu le bus qui arrivait, **j'ai couru comme un dérate** jusqu'à l'arrêt.* | *Amikor megláttam, hogy közeledik a busz, **úgy futottam** a megállóig, **hogy a lábam sem érte a földet**.*

♦ A szólásban szereplő *dérate* szó olyan személyt jelöl, akinek kivették (*dérater*) a lépét (*la rate*). A hasonlat kialakulása arra az ókori elképzelésre vezethető vissza, amely szerint a bal bordaív alatt található lép az oka annak, ha valakinek futás közben szúr az oldala. Ezt pedig úgy lehet megszüntetni, hogy a lépet különféle főzetek itatásával mintegy sorvasztják. A módszert például a futóatléták esetében alkalmazták a verseny előtti néhány napon. A XVI. században az orvosok egyenesen azt állították, hogy a legjobb megoldás a problémára a lép eltávolítása. Ez persze távolról sem volt igaz. Ma már természetesen mindenki tudja, hogy noha lép nélkül képes élni az ember, de mégis nagyon fontos ez a nyirokszervünk, ami a vér minőségéért felel.

≅ *aller comme le vent* || *aller/courir/arriver ventre* à terre* || *courir comme un lapin* || *courir/filer comme un zèbre** || *piquer un cent mètres [un sprint] (biz)*

DERNIER [dɛʀnjɛʀ] *(h fn)*

◨ **le dernier des Mohicans** → MOHICAN

DERRIÈRE [dɛʀjɛʀ] *(h fn)*

◨ **Il y a des coups de pied au derrière qui se perdent.** → PIED

DESCENTE [desɑ̃t] *(n fn)*

■ **avoir une bonne/sacrée descente** – (Sz): pouvoir boire beaucoup avec facilité
□ ⟨vkinek⟩ **jó huzata van** (biz), (tréf)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé **a une sacrée descente.** Il est capable d'avaler un litre de bière en cinq minutes.* | *Noénak **jó huzata van.** Képes öt perc alatt egy liter sört meginni.*

♦ A kifejezésben a *descente* 'leszállás, lesiklás' főnév arra utal, hogy valamilyen – többnyire alkoholos – ital könnyedén lecsúszik valakinek a torkán.

≅ *avoir la dalle* en pente* || *avoir une éponge dans le gosier* || *boire comme un trou** || *boire comme une éponge* || *boire comme un Polonais** || *boire à tire-larigot** || *lever le coude**

D

DÉSERT [dezɛʀ] *(h fn)*

■ **prêcher/crier/parler dans le désert** – (Sz): parler sans être écouté

□ ⟨vkinek⟩ **a hangja pusztába kiáltó szó** (vál)

➤ *Les experts ont beau mettre en garde les gouvernements contre les changements climatiques, **c'est comme s'ils parlaient dans le désert**.* | *A szakemberek hiába figyelmeztetik a kormányokat a környezeti változásokra, **hangjuk pusztába kiáltó szó marad**.*

♦ A szólás az evangéliumok azon mondataira utal, amelyek Keresztelő Jánossal kapcsolatban olvashatók: a pusztában kiáltó(nak) szava (Iz 40:3; Mt 3:3; Mk 1:3; Lk 3:4; Jn 1:23). Keresztelő János Júdea pusztaságában, a Jordán folyó mellett prédikált, és a megtérőket megkeresztelve felkészítette őket Jézusnak, a Messiásnak eljövetelére. Az evangélisták a prédikátort Izajás prófétával hozzák összefüggésbe, akiről az Ótestamentum azt írja: „vox clamantis in deserto" [a pusztában kiáltónak szava]. Ez az azonosság azonban a *Septuaginta*, a héber biblia görög nyelvű fordítása során ejtett központozási hibán alapszik. Izajás szövegének eredeti változata így hangzik: „Egy hang kiált: Készítsétek a pusztában az Úr útját, egyengessetek ösvényt a sivatagban Istenünknek!" (Iz 40:3). Tehát nem arról van szó, hogy egy hang kiált a pusztában. Az eredeti kifejezés egyébként hatékony, buzdító pusztai igehirdetésre utal, nincs benne szó hiábavaló, sikertelen prédikálásról. Az idők során azonban a mondás jelentése – eltávolodva az eredeti bibliai szövegek jelentésétől és a kiáltás visszhangtalanságára helyezve a hangsúlyt – az ellenkezőjére fordult. Szerepet játszhatott ebben maga a *puszta* szó is, melyről köztudott, hogy a beléje kiáltott szóra nem ad visszhangot, s így a sikertelenség, a hiábavaló fáradozás képzetét keltette.

DÉSESPOIR [dezɛspwaʀ] *(h fn)*

◨ **avec l'énergie du désespoir** → ÉNERGIE

DESSIN [desɛ̃] *(h fn)*

■ **faire un dessin** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): donner des explications supplémentaires (alors qu'on devrait avoir été compris)

□ ⟨vki vmit⟩ **részletekbe menően [részletesen] elmagyaráz** ⟨vkinek⟩

➤ *Tu as compris ou **il faut te faire un dessin** ?* | *Megértetted vagy **magyarázzam el részletekbe menően**?*

◊ Tréfás magyar megfelelőként használatos a *Rajzoljam le?* fordulat is.

Francia_magyar_szolastar.indb 291 2024. 08. 12. 15:57:53

DESSOUS [d(ə)su] *(h fn)*

◨ **avoir le dessous** → PAILLE: *tirer à la courte paille*

◨ **connaître le dessous des cartes** → CARTE

■ **être dans le troisième/trente-sixième dessous** – (Sz): être dans une très mauvaise situation, être très déprimé

□ ⟨vki⟩ **maga alatt van**

➤ *Depuis sa rupture avec son ami, Zoé* ***est dans le trente-sixième dessous****.* | *Amióta szakított a barátjával, Zoé teljesen* ***maga alatt van****.*

♦ A szólás *dessous* szava a színpad alatti alsó technikai szintekre utal, amelyekből általában három szokott lenni és a harmadik a legalsó, ahova a darab bukása esetén a színészek is lemenekültek. A színházi zsargonban a *tomber dans le troisième dessous* tehát azt jelentette régen, hogy a darab nagyot bukott. Ez lett a nehéz helyzetre, rossz lelki állapotra utaló szólás mai jelentésének szemléleti alapja, a *trente-sixième* 'harminchatodik' sorszám pedig csak a 'harmadik' nyomatékosítására szolgál.

≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croque-mort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

DÉTENTE [detãt] *(n fn)*

■ **être dur à la détente** – (Sz), (biz):

1. être avare

□ ⟨vki⟩ **fogához veri a garast**

➤ *Selon un vieux cliché qui existe depuis des siècles et reflète au départ la pauvreté des Écossais,* ***ils sont durs à la détente****.* | *Egy régi, évszázadok óta létező és a skótok kezdeti szegénységét tükröző klisé szerint,* ***azok fogukhoz verik a garast****.*

2. être lent à comprendre, à réagir

□ **későn/lassan esik le** ⟨vkinek⟩ **a tantusz [csirizes** ⟨vkinek⟩ **a tantusza]** (biz) || ⟨vki⟩ **későn/lassan kapcsol** (biz) || **nehéz** ⟨vkinek⟩ **a felfogása**

➤ *Lorsqu'on raconte une blague, Noé rit toujours quelques minutes après les autres.* ***Il est dur à la détente.*** | *Amikor viccet mesélnek, Noé mindig néhány perccel a többiek után nevet.* ***Későn esik le neki a tantusz.***

3. être difficile à décider, à persuader

□ ⟨vki⟩ **nagyon keményfejű**

➤ *Malgré les faits évidents, en matière de politique, mon collègue* ***est très dur à la détente****.* | *A nyilvánvaló tények ellenére politikai témában a kollégám* ***nagyon keményfejű****.*

♦ A francia szólást eredetileg arra mondták, amikor a lőfegyver ravasza (*la détente*) megszorult és meghúzása nehézségbe ütközött. A metafora a lőfegyver elsütésének nehézsége és valaki megértési, reagálási lassúsága közé tesz egyenlőségjelet.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◊ A *fogához veri a garast* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses*.
◊ A *későn/lassan esik le vkinek a tantusz* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *faire tilt**.
≅ **1.** *avoir des oursins dans les poches [dans le portemonnaie] (biz)* || *être près de ses sous** || *les lâcher avec un élastique** || *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses* || *tondre un œuf**
≅ **2.** *avoir du retard* à l'allumage*
≅ **3.** *avoir la tête dure* || *avoir une tête* de cochon* || *entêté/têtu comme une mule** || *têtu comme un mulet* || *têtu comme une bourrique**

DÉTERRÉ [detɛʀe] *(h fn)*

■ **avoir un air [une mine] de déterré** – (Sz):
1. avoir un aspect maladif comme celui d'un cadavre
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy élőhalott**
➤ *Il faut te reposer, Noé,* ***tu as une mine de déterré****.* | *Pihenned kell Noé,* ***úgy nézel ki, mint egy élőhalott****.*
2. avoir un aspect triste, catastrophé
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy rakás szerencsétlenség**
➤ ***Ne prends pas cet air de déterré.*** *Tu as raté l'écrit mais tu peux te rattraper à l'oral.* | ***Ne vágj ilyen szerencsétlen képet! [Ne nézz úgy, mint egy rakás szerencsétlenség!]*** *Megbuktál az írásbelin, de még javíthatsz a szóbelin.*
♦ A francia szólás *déterrer* 'földből kiás, kihantol' (vö. *déterrer un arbre* 'fát kiás', *déterrer un trésor* 'kincset kiás', *déterrer un mort* 'halottat exhumál') igéje és a *déterré, -e* 'kiásott, kihantolt hulla' jelentésű főneve a *terre* 'föld' szócsaládjába tartozik.
≅ **2.** *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir une figure/tête de croquemort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *être plus mort que vif* || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

DETTE [dɛt] *(n fn)*

■ **être criblé de dettes** – (Sz): avoir beaucoup de dettes
□ ⟨vki⟩ **úszik az adósságban**
➤ *Zoé s'est résolue à demander une aide financière à ses parents. Elle ne peut plus payer son loyer et* ***elle est criblée de dettes****.* | *Zoé elhatározta, hogy anyagi segítséget kér a szüleitől. Nem tudja fizetni a lakbérét,* ***úszik az adósságban****.*
♦ A szólásban a nagyfokú adósság egy lőfegyver golyói által átlyuggatott (*criblé*) személy képében ábrázolódik.
≅ *être endetté jusqu'au cou**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

DEUIL [dœj] *(h fn)*

◨ **avoir les ongles en deuil** → ONGLE

■ **faire son deuil** – (Sz), (biz):
1. ⟨de qqch.⟩ : renoncer à qqch., se résigner à en être privé
□ ⟨vki vmire⟩ **keresztet vet** || ⟨vki vminek⟩ **búcsút int/mond**
➤ *Ma filleule a plus de trente ans, elle n'espère plus maintenant gagner une médaille aux Jeux olympiques.* ***Elle en a fait son deuil.*** | *A keresztlányom elmúlt már harmincéves, így nincs reménye arra, hogy érmet nyerjen az Olimpiai Játékokon.* ***Keresztet vetett rá.***
2. ⟨de qqn⟩ : se résigner à être privé d'un être cher
□ ⟨vki vki miatt⟩ **gyászba öltözik [gyászt ölt]** || ⟨vki vkit⟩ **meggyászol** || ⟨vki vkiért⟩ **könnyeket hullat**
➤ *Tous les habitants du petit village breton* ***ont fait leur deuil*** *des marins disparus en mer dans un orage.* | *A kis breton falu minden lakosa* ***gyászt öltött [gyászba öltözött]*** *a tengeren egy viharban eltűnt tengerészek miatt.*
♦ A latin DOLERE 'szenved, fájdalmat érez' szóból származó és etimológiailag a *douleur* 'fájdalom' szóhoz kapcsolódó *deuil* főnevet eleinte a 'valakinek az elhalálozása után érzett fájdalom, bánat' jelentésben használták már a X. század óta. A XV. századtól vette fel a 'gyász' jelentését. Maga a szólás a XIX. század első felében jelent meg és eleinte csak valamilyen elveszett, eltűnt dologgal, tárggyal, elúszott lehetőséggel kapcsolatos szomorúság, sajnálkozás kifejezésére használták. Ez a jelentés természetesen megmaradt, ma is gyakran használatos, de mellette megjelent a 'valakinek a meggyászolása' értelem is.
◊ A *keresztet vet vmire* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *faire/tirer une croix* sur qqch.*
≅ **1.** *dire adieu à qqch.* || *faire/tirer une croix* sur qqch.* || *passer qqch. par profits et pertes [par pertes et profits]* || *tirer sa révérence* à qqch. (2.)* || *tirer un trait* sur qqch.*
≅ **2.** *verser des larmes sur qqn*

DEUX [dø] *(szn)*

■ **Ça fait deux.** – (Szm): {Ce sont des choses différentes.}
□ **Ez két külön dolog. || Ez kettő.**
➤ *L'amour et l'amitié,* ***ça fait deux****.* | *A szerelem és a barátság,* ***az két dolog****.*
≅ *C'est le jour* et la nuit.* || *C'est une autre affaire.* || *C'est une autre paire de manches[1]*.*

■ **clair comme deux et deux font quatre** – (Szh): simple et évident
□ ⟨vmi⟩ **világos, mint az egyszeregy** || ⟨vmi⟩ **világos, mint a nap [**⟨vmi⟩ **a napnál is világosabb]**
➤ *A : Je vous rappelle que notre relation est de part et d'autre fondée exclusivement sur l'intérêt. Est-ce clair ? – B : Oui,* ***c'est clair comme deux et deux font quatre****.* | *A: Emlékeztetem önt, hogy kapcsolatunk kizárólag*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

a kölcsönös érdeken alapul. Világos? – B: Igen, ***világos, mint a nap [a napnál is világosabb]****.*

♦ Az összeadás a legegyszerűbb matematikai művelet, és mint ilyen az alapvető intellektuális képességek, a világos, logikus gondolkodás kitüntetett szimbóluma.

≅ *clair comme de l'eau* de roche* || *clair comme le cristal** || *clair comme le jour**

■ **en moins de deux** – (Sz), (biz): très vite

□ **egy szempillantás alatt** || **ripsz-ropsz**

➤ *Si on prend le métro et non la voiture, on sera à l'université* ***en moins de deux****.* | *Ha metróval megyünk és nem autóval,* ***egy szempillantás alatt*** *az egyetemen leszünk.*

♦ A cselekvés, történés kis túlzással oly gyors, hogy szinte még kettőig sem lehet elszámolni és már be is következett.

≅ *en cinq sec** || *en deux/trois coups de cuillère* à pot* || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de temps qu'il ne faut pour le dire* || *en un clin* d'œil* || *en un rien de temps** || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)*

■ **Jamais deux sans trois.** – (Szm): {Ce qui – généralement une mauvaise chose – arrive deux fois a toute chance d'arriver une troisième fois.}

□ **A baj nem jár egyedül.**

➤ *Ce matin, j'ai oublié mon smartphone à la maison, puis ma voiture n'a pas démarré. Je m'attends à un troisième ennui, car – comme le dit le proverbe –* ***« jamais deux sans trois »****.* | *Ma reggel otthon felejtettem az okostelefonomat, majd az autóm nem indult el. Már várom a harmadik bosszúságot, hisz – ahogy a közmondás is tartja –* ***„a baj nem jár egyedül"****.*

♦ A mára már közmondássá vált kifejezés eredete az Ótestamentumban található (Ez 7:5), ahol Ezekiel próféta jövendöléseiben ezt olvashatjuk: „Így szól az Úr Isten: Íme, csapás csapást ér!" Gyakran előfordul az antik irodalomban is, például a berber származású római költő Terentius *Eunuchus* [Herélt] című művében (V, 5, 987): „Aliud ex alio malum gignitur" [Egyik baj szüli a másikat].

◨ **ne faire ni une ni deux** → UN, UNE

DIABLE [djɑbl] *(h fn)*

■ **avoir le diable au corps** – (Sz): être très agité, insupportable, faire des bêtises {en parlant des enfants}

□ ⟨vkibe⟩ **belebújt az ördög [a kisördög]** || ⟨vki⟩ **nem fér a bőrébe**

➤ *Zoé a un fils de cinq ans qui n'arrête pas de courir et de crier. Il n'obéit pas à sa maman,* ***il a le diable au corps****.* | *Zoénak van egy ötéves fia, aki állandóan futkos, kiabál és nem engedelmeskedik a mamájának.* ***Belebújt az ördög.***

♦ Régen azt tartották, hogy bizonyos betegségek (pl. dühkitörés), furcsa viselkedések oka az volt, hogy az ember testébe beköltözött az ördög, vagyis megszállta a gonosz (vö. még: *vkiben hét ördög lakik*), amelyet egy sok kultúrában létező

Francia_magyar_szolastar.indb 295 2024. 08. 12. 15:57:53

vallási szertartás, az ördögűzés (exorcizmus) keretében kellett kiűzni a megszállt személyből, tárgyból vagy helyről. A szólás mai szelídebb, rosszcsont gyerekekre mondott jelentésében inkább úgy értelmezhető, hogy az ördög a test egyfajta mozgató, éltető eleme a másik mozgatóerő, az Isten képére formált lélek hiányában és pótlására. Olyan elevenséget okozó erőről van tehát szó, ami nem jár nagy bajjal, és amit fokozó, nyomatékosító funkcióval gyakran az ördög személyesít meg a szólásokban.

■ **demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]** – (Sz): demeurer, habiter, être situé extrêmement loin

□ ⟨vki⟩ **a világ végén lakik** || ⟨vki⟩ **az isten háta mögött lakik** || ⟨vmi⟩ **a világ végén van**

➤ *Mes amis habitent en banlieue. Ils m'ont invité mais j'hésite à y aller, car* ***leur maison est située au diable vauvert****.* | *A barátaim a külvárosban laknak. Meghívtak magukhoz, de nem tudom, hogy elmenjek-e, mert* ***a házuk a világ végén van****.*

♦ A szólás *vauvert/vert* nyomatékosító elemeinek eredete meglehetősen homályos. A legelterjedtebb magyarázat a következő. A XI. században II. (Jámbor) Róbert [Robert le Pieux] király elhatározta, hogy rezidenciájaként egy az akkori Párizson még kívül eső, vagyis akkori szemmel nézve távoli, szőlővel beültetett, festői völgyet választ, ami a Vauvert (*le val vert* 'a zöld völgy') nevet viselte. Ez a terület amúgy nem más, mint a ma már Párizs szívében található Jardin du Luxembourg. Halála után az elhagyatott Vauvert kastély omladozni kezdett, gonosztevők, csavargók költöztek bele. A korabeli leírások szerint az ördög által lakott, elátkozott hely lett, ahonnan furcsa, félelmetes hangok hallatszottak ki. Amikor Szent Lajos király döntése nyomán a karthauzi szerzetesek (*les chartreux*) megkapták a kastélyt és kolostorrá alakították át, a titokzatos hangok egy csapásra megszűntek. A fentiek ismeretében az sem meglepő, hogy egy közeli utca egészen 1878-ig a *rue d'Enfer* 'Pokol utca' nevet viselte (ma *rue Henri Barbusse*, talán épp az író *L'Enfer* [A pokol] című regénye nyomán) és nem messze innen található a *rue Denfert-Rochereau*, a *place Denfert-Rochereau* és az *avenue Denfert-Rochereau* is, amelyek nevének első tagjában szintén a pokol bújhat meg (*Denfert* = *d'Enfer*).

≅ *habiter au bout du monde* || *habiter à Perpète-lès-Oies (biz)* || *habiter à Pétaouchnok (biz)*

■ **du diable [de tous les diables]** – (Sz): extrême, excessif

□ **pokoli nagy**

➤ *Je n'ai pas fermé l'œil de la nuit car mes voisins faisaient une fête et* ***il y avait un vacarme du diable****.* | *Ma éjszaka le sem hunytam a szemem, mert a szomszédaim ünnepeltek és* ***pokoli nagy zaj volt****.*

➤ *Je n'ai rien mangé de la journée.* ***J'ai une faim de tous les diables.*** | *Egész nap semmit sem ettem.* ***Pokoli éhes vagyok.***

♦ A felsőfokot, a nyomatékosítást a nyelvek gyakran valami természetfeletti erő (pl. ördög, pokol) segítségével fejezik ki.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **envoyer** ⟨qqn⟩ **au diable [à tous les diables] [aux cinq cents diables]** – (Sz): se débarrasser de qqn avec colère, impatience ou dureté
□ ⟨vki vkit⟩ **a pokolba [a pokol fenekére] küld**
➤ *Un représentant en produits de beauté m'a téléphoné au moment où j'allais partir. J'étais pressé et* ***je l'ai envoyé au diable****.* | *Egy kozmetikai cég ügynöke hívott telefonon, amikor épp indulóban voltam. Sietnem kellett, ezért* ***elküldtem a pokolba****.*
♦ A szólás eredeti jelentése ez lehetett: 'egy olyan távoli helyre, ahonnan az illető már nem tér vissza' (hiszen, aki a pokolba került, az végleg elveszett). Vö. még: *demeurer [être situé] au diable* [au diable vauvert/vert]*. A többes számú (*tous les diables*), illetve a számneves (*cinq cents diables*) alakváltozat nyomatékosító szerepet játszik, csak az alapjelentést erősíti.

◨ **être l'avocat du diable** → AVOCAT: *être [se faire] l'avocat du diable*

◨ **être situé [habiter] au diable [au diable vauvert/vert]** → DIABLE: *demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]*

◨ **ne craindre ni Dieu ni diable** → DIEU

■ (*𝓕*) **peindre le diable sur la muraille** – (Sz), (Sui): insister sur le côté négatif de qqch., se montrer pessimiste, noircir la situation
□ ⟨vki⟩ **falra festi az ördögöt**
➤ *Ce n'est absolument pas le moment de* ***peindre le diable sur la muraille*** *sous quelque forme que ce soit.* | *Ez egyáltalán nem az a pillanat, amikor bármilyen formában is* ***a falra kellene festenünk az ördögöt****.*
♦ A csak a svájci franciában használt kifejezés a német nyelv hatását tükrözi (*den Teufel an die Wand malen*), aminek amúgy a magyar szólásmegfelelő is tükörfordítása. Így, bármennyire csábító is nekünk magyaroknak a *falra festi az ördögöt* kifejezést az alkotóelemek egyezése miatt a *peindre le diable sur le mur* francia szólással fordítani, azt Franciaországban nem nagyon értenék.
◊ Az Európa-szerte elterjedt *falra festi az ördögöt* szólásmegfelelő azon a régi naiv hiedelmen alapul, hogy a szónak, a névnek mágikus ereje van: valamely félelmetes, gonosz lény megnevezésével azt rögtön meg is idézzük, esetleg ártó hatalmának kifejtésére késztetjük. Ez az oka például annak, hogy egyes nyelvjárásainkban a *boszorkány* szó helyett a *szépasszony* megnevezés használatos. Arra pedig, hogy miért beszélünk az ördögnek éppen a falra való festéséről, egy középkori latin nyelvű legenda *(De pictore ymaginis sancte Marie)* adja meg a választ, amelyet Joseph Klapper műve nyomán O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című művében így ír le: „…egy szerzetes gyönyörű Mária-képeket festett, de rendkívül csúf alakban ábrázolta az ördögöt. Amikor ez a festő egy templom magas falára éppen egy ilyen képet vázolt föl, megjelent neki az ördög, és felszólította, hogy ne ábrázolja őt olyan rút formában. Minthogy azonban a szerzetes nem engedett az ördög kérésének, ez bosszúból kirántotta alóla az állványzatot, hogy zuhanjon le a festő, és törje össze magát a templom padlóján. A jámbor művész ekkor […] Máriához fohászkodott, s ő ki is nyújtotta a képen már meg-

Francia_magyar_szolastar.indb 297 2024. 08. 12. 15:57:54

festett kezét, és egészen addig a levegőben tartotta a festőt, amíg létrát nem hoztak, hogy lesegítsék a magasból."

■ **Que diable allait-il faire dans cette galère ?** – (Szi), (vál): {Pourquoi s'est-il engagé dans cette mauvaise affaire, mêlé à pareille compagnie ?}

□ **Mi az ördögnek [Hogy az ördögbe] keveredett bele egy ilyen ügybe [ilyen emberek közé]?**

➤ *Hier, on est allé au cinéma. Mais ce qu'on a vu n'était ni un film, ni un documentaire, du coup on s'est vite ennuyé en le regardant. Plus l'action avançait, plus une question revenait à propos des très bons acteurs :* ***Mais que diable allaient-ils faire dans cette galère ?*** *| Tegnap moziba mentünk. De amit láttunk, az nem volt se játékfilm, se dokumentumfilm. Ahogy a cselekmény haladt előre, egyre inkább felmerült a kérdés a kitűnő szereplők kapcsán:* ***Hogy az ördögbe keveredtek bele ebbe a szörnyű filmbe?***

♦ Irodalmi eredetű szállóige. Amikor Molière *Les Fourberies de Scapin* [Scapin furfangjai] című vígjátékában (1671) Scapin bejelenti Géronte-nak, hogy fiát elrabolta egy török gálya (*galère*), az apa hétszer is értetlenkedve kérdezi, hogy mi az ördögnek ment fel arra a gályára, ahol nem volt semmi keresnivalója (II, 7): « Que diable allait-il faire dans cette galère ? » ◉ A mai nyelvben a bizalmas stílusértékű *la galère* szó 'nehéz helyzetet, körülményt, munkát' jelent, amit jól ad vissza a magyar *gályázás* szó. Igei változatban is használatos: *galérer* 'gályázik'. A *C'est la galère* helyzetmondatot pedig például a *Micsoda szívás* magyar megfelelővel lehet lefordítani.

◨ **s'agiter comme un diable dans un bénitier** → DIABLE: *se démener [s'agiter] comme un diable dans un bénitier*

■ **se démener comme un beau diable** – (Szh): se démener avec beaucoup d'énergie (pour ou contre qqn, qqch.)

□ ⟨vki⟩ **foggal-körömmel küzd** || ⟨vki⟩ **harcol, mint az oroszlán**

➤ *L'avocat* ***s'est démené comme un beau diable*** *mais son client a quand même été condamné. | Az ügyvéd* ***foggal-körömmel harcolt****, de a védencét mégis elítélték.*

♦ A szóláshasonlat a cselekvés energikusságára, mintegy „ördöngősségére" helyezi a hangsúlyt. ◉ Figyelem! A fenti szóláshasonlatot nem szabad a következő, hozzá nagyon hasonló *se démener [s'agiter] comme un diable* dans un bénitier* kifejezés szinonimájaként kezelni. Ennek magyarázatát lásd ott.

■ **se démener [s'agiter] comme un diable dans un bénitier** – (Szh), (biz): être mal à l'aise, s'efforcer de sortir d'une situation embarrassante

□ **1.** ⟨vki⟩ **izeg-mozog, mint a fába szorult féreg**

➤ *Le cambrioleur a ligoté Zoé. Après son départ,* ***elle se démenait comme un diable dans un bénitier*** *et elle a pu finalement se libérer et appeler la police. | A betörő megkötözte Zoét. Amikor elment, Zoé addig* ***izgett-mozgott, mint a fába szorult féreg****, amíg ki tudott szabadulni és fel tudta hívni a rendőrséget.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

□ **2.** ⟨vki (vmiért)⟩ **minden követ megmozgat**
➤ *Le gouvernement **se démène comme un diable dans un bénitier** et annonce des mesures exceptionnelles pour que le pays puisse sortir de la crise économique causée par le coronavirus.* | *A kormány **minden követ megmozgat** és kivételes intézkedéseket hoz, hogy az ország kijuthasson a koronavírus által okozott gazdasági krízisből.*

♦ A régi, babonás néphit szerint az ördögtől úgy lehet megszabadulni, ha az uralma alatt lévő személyeket, tárgyakat szenteltvízzel hintik meg, amitől az ördög nagyon fél (vö. *fél vmitől, mint ördög a szenteltvíztől*) és – kétségbeesetten vergődve, kapálózva szabadulni akarván a számára elfogadhatatlan, szorult helyzetből – elmenekül. A hatás természetesen még erősebb, ha az ördögöt nemcsak néhány csepp éri, hanem elmerül a szenteltvíztartóban (*le bénitier*).

◊ Az *izeg-mozog, mint a fába szorult féreg* magyar szóláshasonlat magyarázatát a *féreg* szónak a régi magyar nyelvben – és némely mai tájnyelvben is – meglévő ‘kártékony vadállat, különösen farkas’ jelentése adja meg. Tudnivaló az is, hogy a farkast az ország több vidékén is *toportyánféreg*nek nevezik. Mára ugyan kipusztultak a farkasok Magyarország területéről, de régen – főleg télen – lakott területre is gyakran bemerészkedtek. Ezért többféle farkasfogó módozat, eszköz létezett. Ilyen volt a több öl mélységű farkasverem, amelynek aljára hegyes karókat állítottak, tetejét gallyakkal fedték le. A réti farkas erre rámenvén beleesett a verembe, s a fakarók vagy rögtön felnyársalták, vagy pedig a karók közé esett, oda beszorult, s e szorult helyzetében ordított (vö. *ordít, mint a fába szorult féreg*). Vadfogó eszközként, tőrként ismert volt még a farkasfogó fa, amely egy kivágott fatörzsbe beépített, csak lefelé mozgó ajtócskából állt, amely szétnyílt, ha rálépett a farkas, és az állat lába az ajtószárnyak közé szorult. Finnországban, Svédországban egy ennél ősibb és egyszerűbb eszközzel, egy háromhegyűre faragott és egy deszkán függőlegesre felállított facsapdával (*käpälä*) fogják a farkast, a rókát. A csalétket a középső, legmagasabb fa hegyére tűzik. Amikor az állat felugrik rá a csalétekért, mellső lába beszorul a kiálló hegyes fák közti hasadékba. Minél jobban erőlködik, annál inkább beszorul a lába a saját súlya alatt, és tehetetlen kínjában kétségbeesetten ordít.

◊ A *minden követ megmozgat* magyar szólás eredetét lásd: *remuer ciel* et terre*.

≅ **1.** *s'agiter [se démener] comme un beau diable*

≅ **2.** *faire tout son possible pour...*

◨ **se faire l'avocat du diable** → AVOCAT: *être [se faire] l'avocat du diable*

■ (*𝓕*) **sentir le diable** – (Sz), (Can): sentir mauvais, puer
□ ⟨vkinek⟩ **oroszlánszaga van** || ⟨vki⟩ **bűzlik, mint a görény**
➤ *Cela fait combien de jours que tu ne t'es pas lavé ? **Tu sens le diable.*** | *Hány nap óta nem mosakodtál? **Oroszlánszagod van. [Bűzlesz, mint a görény.]***
≅ *ne pas sentir la rose (biz)* || *sentir le bouc**

■ **tirer le diable par la queue** – (Sz): vivre sans cesse dans la misère, avec des ressources insuffisantes

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

□ ⟨vki⟩ **nyeli az éhkoppot** || ⟨vki⟩ **kolduskenyéren él** || **felkopik/fölkopik** ⟨vkinek⟩ **az álla**

➤ *Quand j'étais étudiant,* ***je tirais le diable par la queue****. Il m'est souvent arrivé de ne faire qu'un repas par jour.* | *Amikor egyetemi hallgató voltam,* ***kolduskenyéren éltem****. Gyakran előfordult, hogy naponta csak egyszer ettem.*

D

♦ A néphit régen azt tartotta, hogy a szegénységet jól szimbolizáló üres erszényben az ördög lakozik, akit onnan egyedül csak a hajdani aprópénzek hátoldalán lévő rettegett jel, a kereszt tudott kiűzni. Régen az erszényt használóik egy szíjjal húzták össze, mely egyúttal azt is lehetővé tette, hogy azt övre akasztva viseljék, vagy akár kézben vigyék. Az erszény kinyitásakor vagy zárásakor meghúzott (*tirer*) szíj az üres erszényben lakozó ördög farkát (*la queue*) jelképezhette. ◉ A fentiekkel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a *croix* 'kereszt' szó Villon korában még a pénz (*argent*) szó szinonimája volt és arra, akinek nem volt pénze, akinek „üres/lapos volt az erszénye", az *il loge le diable en sa bourse* kifejezést használták. Erre utal La Fontaine *Le Trésor et les deux hommes* [A kincs meg a két ember] című meséjének (IX, 16) alábbi részlete is: « Un homme n'ayant plus ni crédit, ni resource, / Et logeant le Diable en sa bourse. /C'est à dire, n'y logeant rien, / S'imagina qu'il ferait bien / De se pendre, et finir lui-même sa misère… » [Egy férfi – hitele s forrásai kifogyva – / erszényét búsan nézdeli, / lapos guta ütött biz abba, / hát jobb lesz már, azt képzeli, / ha felkötvén magát, véget vet bajnak, gondnak… – Vikár Béla fordítása].

◊ A *nyeli az éhkoppot* magyar szólás eredetét lásd: *danser devant le buffet**.

≅ *crier famine* || *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *traîner la savate**

DIALOGUE [djalɔg] *(h fn)*

■ **un dialogue de sourds** – (Sz): une discussion dans laquelle personne n'écoute l'autre

□ **süketek párbeszéde**

➤ *Aucun des deux politiciens n'essaie de comprendre ce que dit l'autre.* ***C'est un vrai dialogue de sourds.*** | *Egyik politikus sem próbálja megérteni, hogy mit mond a másik.* ***Igazi süketek párbeszédet folytatnak.***

♦ A kifejezés magyarázatát lásd: *C'est comme si on parlait à un sourd*. [Autant parler à un sourd.]*

DIAPASON [djapazɔ̃] *(h fn)*

■ **être [se mettre] au diapason** ⟨de qqn⟩ – (Sz): se conformer, s'adapter à sa manière de voir, de sentir

□ ⟨vki vkivel⟩ **összhangban van [összhangba kerül]**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Tout le monde est gai autour de la table et Noé est triste.* ***Il n'est pas au diapason des autres.*** | *Mindenki vidám az asztal körül, de Noé szomorú.* ***Nincs összhangban a többiekkel.***

♦ Zenei eredetű kifejezés, amelynek szemléleti alapja a különféle hangok megnyugtató, kellemes hatású együtthangzása, összhangja, harmóniája. A *diapason* elsődleges jelentései: 'hangterjedelem; hangvilla'. ◉ A két ember közötti összhang hiányát, a széthúzást pedig a *tirer à hue et à dia* szólás fejezi ki, amelyben az *hue* 'jobbra' és a *dia* 'balra' elemek eredetileg a lovak irányítására szolgáló vezényszavak.

≅ *avoir des atomes* crochus avec qqn* || *être sur la même longueur* d'ondes avec qqn*

DIEU [djø] *(h fn)*

■ **beau comme un dieu (grec)** – (Szh): être très beau

□ ⟨vki {fiú, férfi}⟩ **olyan, mint egy (görög) isten**

➤ *Noé fait rêver beaucoup de femmes.* ***Il est beau comme un dieu (grec).*** | *Sok nő álmodik Noéról.* ***Olyan, mint egy görög isten.***

♦ A szóláshasonlat a görög mitológiai szépséges istenére, Apollóra utal.

≅ *être beau gosse (biz)*

◨ **du feu de Dieu** → FEU

■ **jurer ses grands dieux** – (Sz): affirmer qqch. solennellement

□ ⟨vki⟩ **égre-földre esküszik/esküdözik** || ⟨vki⟩ **megesküszik a lelkére [a lelke üdvösségére]**

➤ *L'accusé* ***a juré ses grands dieux*** *qu'il n'était pas coupable mais le jury l'a quand même condamné.* | *A vádlott* ***égre-földre esküdözött****, hogy nem bűnös, de a bíróság mégis elítélte.*

♦ A szólásban szereplő többes számú *grands dieux* alak utalás a görög–római mitológia többistenhitére.

■ **ne craindre ni Dieu ni diable** – (Sz): n'avoir peur de rien, ne se laisser arrêter par rien, agir sans scrupules

□ ⟨vki⟩ **nem néz/ismer se istent, se embert** || ⟨vki⟩ **hét ördögtől se fél**

➤ *Le fils de mon ami est intrépide,* ***il ne craint ni Dieu ni diable****. Ses parents aimeraient qu'il soit plus prudent.* | *A barátom fia vakmerő,* ***nem ismer se istent, se embert****. A szülei azt szeretnék, ha óvatosabb lenne.*

≅ *avoir du front tout le tour de la tête (Can)*

■ **On lui donnerait le bon Dieu sans confession.** – (Szm): {se dit d'une personne dont l'air innocent est trompeur}

□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki [olyan (ártatlan) arcot vág], mint aki háromig sem tud (el) számolni**

➤ *La police a arrêté l'assasin. Il s'agit d'un jeune homme timide* ***à qui on donnerait le bon Dieu sans confession****.* | *A rendőrség letartóztatta a gyilkost. Félénk fiatalemberről van szó,* ***aki úgy néz ki, mint aki háromig sem tud számolni****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 301 2024. 08. 12. 15:57:54

♦ Vallási eredetű kifejezés. Szemléleti alapja az, hogy a katolikus és a görög keleti egyház szertartása szerint áldozni, vagyis ostya alakjában megkapni az Úr (*le bon Dieu*) testét csak úgy lehet, ha a gyónás (*la confession*) során bevallott bűneink alól előbb feloldozást (*une absolution*) kapunk. A szólás arra utal, hogy valaki nagyon ártatlannak néz ki, nincs bevallandó bűne, ezért az oltáriszentséget akár gyónás nélkül is megkaphatná.

D

≅ *être un/une faux jeton* [être faux comme un jeton]* || *être une sainte nitouche* || *faire le bon apôtre** || *ne pas avoir l'air* d'y toucher*

DIMANCHE [dimɑ̃ʃ] *(h fn)*

◨ **un chauffeur du dimanche** → CHAUFFEUR

DINDON [dɛ̃dɔ̃] *(h fn)*

■ **être le dindon de la farce** – (Sz): être la victime d'une tromperie, la dupe dans une affaire

□ ⟨vki⟩ **palimadár** || ⟨vki⟩ **megissza** ⟨vminek⟩ **a levét**

➤ *Un promoteur a convaincu Noé d'investir dans un complexe touristique aux Caraïbes. Celui-ci n'a pas été construit. Noé n'a jamais revu son argent et* ***il a été le dindon de la farce****.* | *Egy építési vállalkozó meggyőzte Noét, hogy fektessen be egy karib-tengeri turisztikai központba. Az nem épült meg, Noé soha nem látta viszont a pénzét,* ***ő itta meg az egésznek a levét****.*

♦ A középkori rövidebb bohózatokban (*la farce*) a pulykakakas (*le dindon*) a rászedett, ostoba tökfilkót vagy idősebb férfit szimbolizálta.

◊ A *megissza vminek a levét* magyar szólás eredetét a régi magyar konyha sajátosságai között kell keresni. A sokféle húst lével együtt tálalták, de természetesen sokkal többre becsülték a húst, mint a levét. A *húsa – leve* párban a *hús* valaminek a javát, míg a *leve* annak a rosszabbik, értéktelenebbik részét jelentette (vö. még: *Többe kerül a leves, mint a hús* 'vmely járulékos dolog több pénzbe, fáradságba kerül, mint maga a fő dolog'). A szólás kialakulásában szerepet játszhatott a régi magyar nyelvben gyakori *Ha az koncával jóllaktatok, az levét is reá megigyátok* 'ha vállaltátok a dolog kellemes részét, el kell fogadnotok annak kellemetlen, terhes oldalát is' mondás. Szólásrövidülés eredményeként ebből alakult ki a *megissza a levét* alak önálló használata a mai jelentésében.

≅ *être une bonne poire (biz)*

DIRE [diʀ] *(ts i)*

■ **Je ne te/vous le fais pas dire !** – (Szm): {C'est vraiment juste, puisque tu l'admets [vous l'admettez] aussi.}

□ **De mennyire igaza(d) van! || Teljesen egyetértek!**

➤ *A : Mais toute cette histoire commence à devenir vraiment compliquée. – B :* ***Je ne te le fais pas dire****, mon cher ami ! – consentit Noé.* | *A : Ez az egész történet kezd nagyon bonyolulttá válni. – B :* ***De mennyire igazad van****, kedves barátom ! – értett egyet Noé.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Hasonló értelemben használják még a *Tu ne crois pas [Vous ne croyez pas] si bien dire.* ‘Nem is gondolnád/gondolná, mennyire igaz.’ helyzetmondatot is.

◨ **Je te dis pas.** → RACONTER: *Je te raconte pas.*

◨ **ne pas se faire dire** ⟨qqch.⟩ **deux fois** → FOIS

◨ **Tu l’as dit, bouffi !** → BOUFFI, -E

D

DISCORDE [diskɔʀd] *(n fn)*

■ **un brandon de discorde [une pomme de discorde]** – (Sz), (vál): chose qui provoque une querelle, une dispute
□ **a viszály ördöge** (vál) || **Erisz almája** (vál)
➤ *Mes neveux ne votent pas pour le même parti. Entre eux, la politique est souvent* ***un brandon de discorde****.* | *Az unokaöcséim nem ugyanarra a pártra szavaznak. A politika köztük gyakran* ***a viszály ördöge****.*
♦ A választékos *brandon de discorde* szólás a *brandon* főnév konkrét ‘üszök, zsarátnok, parázs’ jelentését metaforizálja a lappangó ellentétek kifejezésére. Igés szerkezetben a *discorde* szó a *semer* ‘hint, szór’ igével rögzült: *semer la discorde* ‘viszályt szít’.
♦ A szintén választékos *pomme de discorde* szólás mitológiai eredetű. A görög mitológia szerint Thetisz istennő és Péleusz király lakodalmára valamennyi isten hivatalos volt, egyedül Eriszt (római nevén: Discordia), a viszály istennőjét szerették volna távol tartani a menyegzőtől. Erisz nagyon megharagudott ezért, és bosszút forralt. Egy aranyalmát dobott az isteni násznép közé ezzel a felirattal: „A legszebbnek”. A veszekedés, a viszály azon nyomban kitört. Három istennő is vetélkedett a legszebbnek járó címért: Héra, a családi tűzhely, Athéné, a bölcsesség és Aphrodité, a szerelem istennője. Végül Pariszt, a trójai királyfit kérték fel, hogy döntse el a versenyt. Héra családi boldogságot, Athéné bölcsességet, Aphrodité pedig a legszebb földi asszony szerelmét ígérte a győzelemért. Parisz a szerelem istennőjét választotta, neki ítélte Erisz almáját. Jutalmul elnyerhette a szépséges Heléna (Helené) szerelmét. Megszöktette az asszonyt, s emiatt tört ki a görög–trójai háború, amely kilencévnyi véres csatározás után Trója pusztulását hozta (ehhez kapcsolódik a híres *trójai faló* ‘cheval de Troie’ epizód is). A viszály istennője tehát győzedelmeskedett.

DISQUE [disk] *(h fn)*

■ **changer de disque** – (Sz), (biz): parler d’autre chose, cesser de répéter la même chose {souvent sous la forme : *Tu devrais changer de disque !* ‘Lapozz!’}
□ ⟨vki⟩ **új lemezt tesz fel** (biz) || ⟨vki⟩ **témát vált**
➤ *Ça fait trois fois que tu racontes la même histoire.* ***Change de disque.*** | *Már harmadszor meséled el ugyanazt a történetet.* ***Tegyél fel új lemezt! [Válts témát!]***
♦ Talán már ma sem, de nemsokára bizonyára senki nem gondol majd arra, hogy a kifejezés mögött egy hajdan nagyszerű technikai újdonság, a bakelitlemez barázdáiba kódolt hanganyag hangosítására alkalmas készülék, a lemezjátszó áll.

Francia_magyar_szolastar.indb 303 2024. 08. 12. 15:57:55

Az új technikának köszönhetően a kedvenc felvételeket egymás után sokszor meg lehetett hallgatni, akár egészen addig, amíg a lemez már eléggé lejátszottá, megkopottá vagy unalmassá vált. E lemezeknek megvolt továbbá az a furcsa tulajdonságuk, hogy a lejátszókar hangszedő tűje esetenként megakadt, és ennek következtében a lemezjátszó ugyanazt a részletet ismételte unalomig, de legalábbis addig, amíg valaki kézzel közbe nem avatkozott. Ez is formálhatta a fenti szólás szemléleti hátterét.

≅ *changer de refrain*

DOIGT [dwa] *(h fn)*

■ **avoir des doigts de fée** – (Sz): {surtout en parlant des femmes} être très habile manuellement {en couture par exemple}

□ **meg kellene aranyozni** ⟨vkinek⟩ **a kezét** || ⟨vkinek⟩ **arany keze van [aranyat ér** ⟨vkinek⟩ **a keze]**

➤ *Avec quelques bouts de tissu, Zoé s'est confectionné une jupe magnifique.* ***Elle a des doigts de fée.*** | *Zoé néhány szövetdarabból csodálatos ruhát készített magának.* ***Arany keze van.***

♦ A kifejezés szemléleti háttere az, hogy a tündérek (*les fées*) képzeletbeli mágikus tulajdonsággal bíró varázslények.

■ **avoir/rester les doigts de pied en éventail** – (Sz), (biz): se prélasser, rester sans rien faire

□ ⟨vki⟩ **a lábát lóbálja/lógatja**

➤ *Au lieu de nous aider, Noé* ***reste les doigts de pied en éventail****.* | *Ahelyett, hogy segítene nekünk, Noé* ***csak a lábát lógatja****.*

♦ A szólás a napon heverésző, napozó ember képét villantja föl, akinek a tíz lábujja legyező alakban áll.

≅ *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *peigner la girafe* (2.)** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

■ **connaître/savoir** ⟨qqch.⟩ **sur le bout du doigt [des doigts]** – (Sz): connaître qqch. parfaitement, par cœur

□ ⟨vmi vkinek⟩ **a kisujjában van** || ⟨vki vmit⟩ **kiráz a kisujjából**

➤ *Zoé a fait réciter les nouveaux mots à son petit garçon* ***jusqu'à ce qu'il les connaisse sur le bout du doigt****.* | *Zoé addig ismételtette az új szavakat a kisfiával,* ***amíg annak azok már a kisujjában nem voltak****.*

≅ *connaître qqch. comme sa poche* (1.)** || *connaître qqch. par cœur** || *en connaître un rayon** || *être ferré à glace** *sur qqch.* || *être orfèvre en la matière* || *toucher sa bille**

■ **être à deux doigts** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): être très proche, très près de qqch.

□ ⟨vki vmitől⟩ **egy lépésre van** || ⟨vkit vmitől⟩ **(csak) egy hajszál választ el**

➤ *Les recherches avancent bien, les savants* ***sont à deux doigts*** *de trouver l'antidote de ce nouveau virus.* | *A kutatások jól haladnak, a tudósok* ***egy lépésre vannak*** *attól, hogy megtalálják ennek az új vírusnak az ellenszerét.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Nem világos, hogy a legkisebb távolság kifejezésére miért nem a logikusabb és a magyar szólásmegfelelőben, valamint a francia *Il s'en est fallu d'un doigt** szólásban is szereplő *un* 'egy' szám, hanem a *deux* 'kettő' szerepel a kifejezésben.

≅ *être à deux pas de qqch.*

■ **être comme les doigts de la main** – (Szh): être des amis inséparables

□ ⟨vkik⟩ **sülve-főve együtt vannak**

➤ *Armelle, Nolwenn, Soizic et Maëlys sont de grandes amies.* ***Elles sont comme les doigts de la main.*** | *Armelle, Nolwenn, Soizic és Maëlys nagyon jó barátnők.* ***Sülve-főve együtt vannak.***

♦ A francia szólás képe a kéz és annak ujjai közötti elválaszthatatlanságról magáért beszél.

◊ A magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere a fazékban, a tűzhelyen együtt sülő és fővő ételekkel kapcsolatos.

≅ *être à tu et à toi avec qqn* || *être comme cul* et chemise* || *être copains comme cochons**

■ **faire toucher** ⟨qqch.⟩ **du doigt** – (Sz): faire comprendre, faire voir clairement qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **kézzelfoghatóvá tesz** || ⟨vki vmit⟩ **világossá tesz**

➤ *Le film projeté en classe* ***a fait toucher du doigt*** *aux élèves les dangers de la drogue.* | *Az órán vetített film* ***kézzelfoghatóvá/világossá tette*** *a tanulók számára a drogozás veszélyeit.*

■ **gagner les doigts dans le nez** – (Sz), (biz): gagner {une compétition, un concours} sans efforts, sans aucune difficulté

□ ⟨vki {versenyben, vetélkedésben}⟩ **játszi könnyedséggel nyer** || ⟨vki {versenyben, vetélkedésben}⟩ **könnyű győzelmet arat**

➤ *Usain Bolt* ***a gagné*** *la finale du 100 mètres aux championnats du monde d'athlétisme 2018 à Berlin* ***les doigts dans le nez*** *!* | *Usain Bolt* ***játszi könnyedséggel nyerte meg*** *a 100 méteres síkfutás döntőjét a 2018-as berlini atlétikai világbajnokságon.*

♦ A szólás eredetileg a neveletlen kisgyerekek azon rossz szokására utal, ahogy azok az orrukat turkálják. Átvitt értelemben pedig azt jelzi, hogy valaki olyan könnyedén győz, hogy közben még orrturkálásra is futja az erejéből.

≅ *arriver/gagner dans un fauteuil** || *gagner comme une fleur** || *gagner haut la main**

■ **Il s'en est fallu d'un doigt.** – (Szm): {Il s'en est fallu de très peu.}

□ **Egy hajszálon múlott. [Egy hajszál hiányzott hozzá.] [Hajszál hija volt.]**

➤ *J'ai couru pour arriver à la gare et j'ai réussi de justesse à avoir mon train.* ***Il s'en est fallu d'un doigt*** *pour que je le rate.* | *Futva mentem az állomásra és épp sikerült elérnem a vonatomat.* ***Hajszál hija volt****, hogy le nem késtem.*

≅ *Cela a tenu à un cheveu*. [Il s'en est fallu d'un cheveu.]* || *Il s'en est fallu d'un poil*.* || *Il était moins* une/cinq.*

■ **mener [faire marcher]** ⟨qqn⟩ **au doigt et à l'œil** – (Sz): mener qqn avec une ferme autorité

Francia_magyar_szolastar.indb 305 2024. 08. 12. 15:57:55

□ ⟨vki vkit⟩ **rövid pórázon tart [rövid pórázra fog]**
➤ *Noé est un père sévère.* ***Il mène ses enfants au doigt et à l'œil.*** | *Noé szigorú apa.* ***Rövid pórázon tartja a gyerekeit.***

♦ Az ujj (*doigt*) és a szem (*œil*) szavak arra utalnak a szólásban, hogy szóbeli utasítás nélkül, pusztán egy felemelt mutatóujjal vagy egy szemvillanással is lehet valakit fegyelmezni. Vö. még: *obéir au doigt* et à l'œil (à qqn)*.

◊ A *rövid pórázon tart, rövid pórázra fog vkit* magyar szólások eredetét lásd: *tenir qqn en laisse**.

≅ *commander/mener [faire marcher] qqn à la baguette** || *tenir qqn en laisse** || *tenir qqn en lisière** || *serrer la vis* à qqn*

■ **mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce** – (Sz): se trouver pris entre deux forces contraires

□ ⟨vki⟩ **két tűz közé kerül/szorul** || ⟨vki⟩ **cviklibe kerül** (biz), (tréf)
➤ *Noé et Zoé sont en train de divorcer. Je ne veux prendre parti ni pour l'un ni pour l'autre. Je n'ai pas envie de* ***mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce****.* | *Noé és Zoé éppen válnak. Nem akarok állást foglalni sem az egyik, sem a másik mellett. Nincs kedvem* ***két tűz közé szorulni****.*

♦ A francia szólás arra utal, hogy ha az ember keze a fa törzse és kérge (*écorce*) közé szorul, az éppen olyan kellemetlen, mint két malomkő között őrlődni vagy harcban két tűz közé szorulni.

≅ *être (pris) [se trouver] entre deux feux**

■ **mettre le doigt sur la plaie** – (Sz): indiquer exactement la raison d'une situation douloureuse

□ ⟨vki⟩ **érzékeny pontra tapint**
➤ *En parlant à Zoé de son ex-petit ami,* ***tu as mis le doigt sur la plaie****.* | *Amikor a volt barátjáról beszéltél Zoénak,* ***érzékeny pontra tapintottál****.*

♦ A két nyelv hasonló képeket (seb, illetve fájó, érzékeny testrész) aknáz ki a kínos, kellemetlen helyzet érzékeltetésére.

≅ *(chercher/trouver) le talon* d'Achille de qqn* || *trouver le défaut* de la cuirasse*

■ **Mon petit doigt me l'a dit.** – (Szm): {Je l'ai su par un moyen secret.}

□ **Csiripelték a verebek/madarak.** || **Megsúgta a kisujjam.** (nép), (tréf)
➤ *A : Maman, comment tu sais que je me suis fait gronder à l'école ? – B :* ***C'est mon petit doigt qui me l'a dit.*** | *A: Mama, honnan tudod, hogy megszidtak az iskolában? – B:* ***Csiripelték a verebek.***

♦ A szólás eredete meglehetősen bizonytalan és összefügghet a magyar *megsúgta a kisujjam, vki vmit az ujjából szop* és *a kisujjában van vmi* 'remekül tud vmit' kifejezések szemléleti hátterével. ◉ Scheiber Sándor (*Magyar Nyelvőr* 72/1948: 192) arra utal, hogy a héber legendában Ábrahám a barlangban, ahol született, Gábriel angyal jobb ujjából szopott tejet tíznapos koráig. ◉ Az arab legenda szerint pedig Isten egyik ujjából víz, a másikból tej, a harmadikból méz, a negyedikből datolya, az ötödikből vaj folyik, hogy Ábrahámot táplálhassa. ◉ Plutarkhosz *Ízisz és Ozirisz* című munkájában (16, 1) Ízisz is úgy táplálta a csecsemő

Francia_magyar_szolastar.indb 306 2024. 08. 12. 15:57:55

egyiptomi királyfit, hogy melle helyett az ujját dugta a szájába. ◉ Voigt Vilmos szerint az a nemzetközi folklorisztikai irodalomban számon tartott és az ír hőstörténetek motívumkészletéhez is sorolt régi babona lehet a hátterében, amely szerint az ember bizonyos dolgokat az előzőleg vérbe vagy valamilyen varázsitalba mártott ujjából tudhat meg. Ennek alátámasztására folklór, irodalmi és nyelvi adatokat hoznak fel. „Az ír hősepika Finn-ciklusában fordul elő annak elbeszélése, hogy a hős, Finn, természetfeletti tudásra tesz szert. A legteljesebb változatok szerint egy alkalommal megfogja a Tudás Lazacát, megfőzi ezt, és eközben ér hozzá hüvelykujja a főtt lazac húsához. Ettől kezdve, ha szájába veszi az ujját és azt szopogatja, rágogatja, minden kérdésre feleletet nyer" – írja Voigt a folklór és irodalmi vonatkozásokról (*Magyar Nyelvőr* 90/1966: 316). Szokták még idézni William Shakespeare *Macbeth* (1606) című tragédiájának következő mondatát, amellyel a IV. felvonás első színében a második boszorkány közli, hogy érzi Macbeth közeledtét: „By the pricking of my thumbs, / Something wicked this way comes." [Viszket már a bal hüvelykem: / Bűnfia kell, hogy közelgjen. – Szász Károly fordítása]. Ugyanez az idézet Szabó Lőrincnek a Nemzeti Színház 1950. április 22-i bemutatójára készült fordításában így szól: „Bal hüvelykem bizsereg, Gonosz lélek közeleg." Shakespeare mondatának érdekessége még, hogy Agatha Christie 1968-ban az erre az idézetre utaló *By the Pricking of My Thumbs* [Bal hüvelykem bizsereg] címmel publikált detektívregényt. Ami pedig a nyelvi adatokat illeti, köztudott, hogy a német *Mein kleiner Finger hat es mir gesagt* vagy a francia *Mon petit doigt me l'a dit* kifejezések szó szerint annyit tesznek, hogy 'a kisujjam megmondta nekem', átvitt értelemben pedig 'tudom, mert kitaláltam' (vö. a magyar *a kisujjában* van vmi* 'remekül tudja' szólással). ◉ Végül szóba jöhet az a kézenfekvő magyarázat is, amely szerint egyszerűen csak arra kell gondolni, hogy sok ember, ha valamilyen témáról vagy problémáról gondolkozik vagy ír, gyakran az *ujját szopja* vagy a körmét rágja.

■ **montrer** ⟨qqn⟩ **du doigt** – (Sz): ridiculiser qqn, le désigner au mépris public
□ ⟨vki vkire⟩ **ujjal mut(og)at**
➤ *Zoé ne veut plus porter ces chaussures. Elle dit qu'elles ne sont plus à la mode et qu'elle* ***se ferait montrer du doigt*** *si elle les mettait.* | *Zoé nem akarja többé hordani ezt a cipőt. Azt mondja, hogy már nem divatos és hogy* ***ujjal mutogatnának*** *rá, ha felvenné azt.*
♦ A szólás szemléleti háttere az, hogy a középkori igazságszolgáltatás által forgalmas köztereken szégyenszemre pellengérre állított személyekre az arra járó emberek valóban ujjal mutogattak, és így csúfolták ki, bélyegezték meg őket. ◉ Érdekességként megemlíthető, hogy a régi rómaiaknál a kifejezés még pont az ellenkezőjét jelentette, és arra mondták, aki híres ember volt. Horatius is ebben az értelemben használja *Carminum liber quartus* [Az énekek negyedik könyve] című művében (III, 221–22).

■ **ne pas bouger/lever/remuer le petit doigt** – (Sz): ne rien faire, refuser d'agir
□ ⟨vki⟩ **a kisujját sem mozdítja**
➤ *C'est entièrement de sa faute si Noé se retrouve dans cette situation.* ***Je ne bougerai pas le petit doigt*** *pour l'aider.* | *Noé csak magának köszön-*

Francia_magyar_szolastar.indb 307 2024. 08. 12. 15:57:55

heti, hogy ilyen helyzetbe került. ***A kisujjamat sem mozdítom*** *azért, hogy segítsek rajta.*

♦ A kisujj a szólásban metaforikusan a legkisebb mozdulatot, erőfeszítést jelenti.

≅ *attendre que les alouettes* lui tombent toutes rôties dans le bec* || *avoir les pieds* nickelés* || *avoir un poil* dans la main* || *coincer la bulle** || *être partisan du moindre effort* || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *ne pas se faire d'ampoules (biz)* || *ne pas se fouler la rate (biz)* || *paresseux comme une couleuvre** || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

■ **obéir au doigt et à l'œil** ⟨à qqn⟩ – (Sz): obéir aveuglément, au moindre signe (à qqn)

□ ⟨vki⟩ **első szóra engedelmeskedik** (⟨vkinek⟩)

➤ *Le moniteur de ski fait un peu peur aux enfants.* ***Ils lui obéissent au doigt et à l'œil.*** | *A síoktatótól kicsit félnek a gyerekek.* ***Első szóra engedelmeskednek neki.***

♦ A szólás eredetét lásd: *mener [faire marcher] qqn au doigt* et à l'œil*.

≅ *avoir l'échine souple* || *baisser pavillon* devant qqn* || *courber/plier l'échine** || *filer doux** || *s'aplatir comme une crêpe* devant qqn* || *se mettre aux ordres de qqn*

■ **pouvoir compter** ⟨qqch.⟩ **sur les doigts (d'une main)** – (Sz): être peu nombreux {cinq ou moins}

□ ⟨vki vmit⟩ **egy kezén [egy kézen] meg tud számolni**

➤ *L'examen était si difficile que presque tous les étudiants ont échoué.* ***On peut compter sur les doigts d'une main*** *ceux qui ont réussi.* | *A vizsga olyan nehéz volt, hogy majdnem minden hallgató megbukott.* ***Egy kézen meg lehet számolni*** *azokat, akiknek sikerült átmenni.*

◨ **rester les doigts de pied en éventail** → DOIGT: *avoir/rester les doigts de pied en éventail*

◨ **savoir** ⟨qqch.⟩ **sur le bout du doigt [des doigts]** → DOIGT: *connaître/savoir* ⟨qqch.⟩ *sur le bout du doigt [des doigts]*

■ **se faire taper sur les doigts** – (Sz): se faire réprimander

□ ⟨vkinek⟩ **a körmére koppintanak**

➤ *En rentrant, Noé a oublié d'acheter du pain.* ***Il s'est fait taper sur les doigts*** *par sa femme.* | *Hazafelé Noé elfelejtett kenyeret venni. Ezért a felesége* ***a körmére koppintott.***

♦ A szólás egy régi iskolai fizikai büntetés, az ún. körmös képét aknázza ki átvíve azt a szóbeli leszidás síkjára.

≅ *en avoir [en prendre] pour son grade** || *se faire sonner les cloches** || *se faire tirer l'oreille* (2.)*

◨ **se fourrer le doigt dans l'œil (jusqu'au coude)** → DOIGT: *se mettre [se fourrer] le doigt dans l'œil (jusqu'au coude)*

■ **se lécher les doigts** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): manger avec un vif plaisir un plat très appétissant, bien préparé

□ ⟨vki vmi után⟩ **mind a tíz ujját megnyalja**

Francia_magyar_szolastar.indb 308 2024. 08. 12. 15:57:55

➤ *Dimanche dernier, ma femme nous a préparé un savoureux canard à l'orange.* ***Nous nous en sommes léché les doigts.*** | *Múlt vasárnap a feleségem ízletes narancsos kacsát készített nekünk.* ***Mind a tíz ujjunkat megnyaltuk utána.***

≅ *se lécher les babines* de qqch.*

■ **se mettre [se fourrer] le doigt dans l'œil (jusqu'au coude)** – (Sz), (biz): se tromper lourdement

□ ⟨vki⟩ **pofára esik** (biz) || ⟨vki⟩ **nagyot koppan** (biz)

➤ *J'étais sûr que mon ami pouvait me prêter de l'argent. Mais* ***je me suis mis le doigt dans l'œil****, car il a refusé.* | *Biztos voltam benne, hogy a barátom tud nekem pénzt kölcsönözni. De* ***jól pofára estem****, mert visszautasított.*

♦ A szólás eredete homályos. ◉ Egyesek szerint abból a megfigyelésből ered, amikor valaki, miközben keresztet akar vetni, groteszk módon véletlenül az ujjával szemen szúrja magát. ◉ Mások szerint valószínűbb, hogy az *œil* szó szlenges 'végbélnyílás, ánusz' jelentéséről van szó, ami a csalás, megtévesztés, tévedés szimbóluma a francia argóban. A *jusqu'au coude* elem a kifejezés nyomatékosítását szolgálja.

≅ *commettre une erreur* || *être à côté de la plaque** || *être loin du compte* || *faire erreur* || *faire fausse route* (2.)* || *prendre des vessies* pour des lanternes* || *prendre le Pirée* pour un homme*

■ **se mordre les doigts** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): se repentir vivement, amèrement d'avoir fait qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **most már bán(hat)** || ⟨vki vmi miatt⟩ **a falba verheti a fejét**

➤ *La mère de Noé est espagnole et elle voulait lui apprendre l'espagnol quand il était petit. Mais il préférait toujours jouer au football.* ***Maintenant, il s'en mord*** *évidemment* ***les doigts.*** | *Noé édesanyja spanyol és meg akarta tanítani őt spanyolra, amikor még kicsi volt. De Noé inkább mindig futballozott.* ***Most már aztán*** *természetesen* ***bánja. [Most már aztán*** *természetesen* ***a falba verheti a fejét.]***

≅ *aller à Canossa** || *battre sa coulpe** || *faire amende* honorable* || *faire son mea-culpa* || *reconnaître ses torts* || *se couvrir la tête de cendres (vál)*

DORMIR [dɔʀmiʀ] *(h fn)*

◨ **C'est un conte [une histoire] à dormir debout.** → HISTOIRE: *C'est une histoire à dormir debout.*

DOS [do] *(h fn)*

■ **agir dans/derrière le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz): agir en se cachant de qqn, sans son accord

□ ⟨vki vkinek⟩ **a háta mögött cselekszik** || ⟨vki vkinek⟩ **a tudtán kívül cselekszik**

➤ *Les parents de Zoé ne voulaient pas que leur fille se fasse percer le nez.* ***Elle est allée le faire dans/derrière leur dos.*** | *Zoé szülei nem akarták, hogy a lányuk kilyukasztassa az orrát.* ***Zoé a hátuk mögött csináltatta meg.***

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **avoir bon dos** – (Sz), (biz): supporter injustement la responsabilité d'une faute
□ ⟨vkire⟩ **mindent rá lehet fogni/kenni**
➤ *A : Ce n'est pas moi, c'est le chat qui a cassé le vase. – B : Bien sûr,* ***il a bon dos, le chat.*** | *A: Nem én, hanem a macska törte el a vázát. – B: Persze,* ***a macskára mindent rá lehet fogni.***
♦ A *dos* 'hát' szó használata a szólásban arra a mindennapos megfigyelésre utal, hogy háton nehezebb súlyokat is el lehet vinni, mint kézben. ◉ Érdemes felfigyelni arra, hogy manapság már nem csupán személy lehet a szólás alanya, és ilyenkor más fordítási lehetőségek is szóba jönnek. Például: *La démocratie a bon dos.* 'A demokrácia fogalmába minden belefér.' vagy 'A demokrácia tág fogalom.'; *Son travail a bon dos.* 'Jó kifogás neki a munkája.'

■ **avoir froid dans le dos** – (Sz): avoir une impression de peur
□ ⟨vmitől⟩ **a hideg futkározik** ⟨vkinek⟩ **a hátán** || ⟨vkit⟩ **kiráz a hideg** (⟨vmitől⟩)
➤ *J'ai vu une émission à la télévision sur les dangers du tabagisme passif.* ***J'en ai eu froid dans le dos.*** | *Láttam egy műsort a tévében a passzív dohányzás veszélyeiről.* ***Kirázott a hideg tőle.***

◨ (*ℱ*) **avoir marché le vent dans le dos** (Can) → VENT

◨ **casser du sucre sur le dos** ⟨de qqn⟩ → SUCRE

■ **en avoir plein le dos** – (Sz), (biz): en avoir assez, être excédé
□ **tele van** ⟨vkinek⟩ **a hócipője** ⟨vmivel⟩ (biz) || ⟨vkinek vmiből⟩ **nagyon elege van**
➤ *Ce n'est pas la première fois que je te le dis, mais tu ne m'écoutes jamais.* ***J'en ai plein le dos.*** | *Már nem először mondom ezt neked, de te soha nem figyelsz rám.* ***Tele van a hócipőm.***
♦ Az ártatlannak látszó kifejezés valójában az *en avoir plein le cul* 'vkinek vmivel tele van a töke' vulgáris szólás szépítő szinonimája. Ennek Flaubert is tudatában volt, hisz alábbi levélrészletében még a szépítő változat használata miatt is szabadkozik (*Correspondance*, 1872, 403): « J'en ai, quant à moi, plein le dos, révérence parler » [Ami engem illet, tisztesség ne essék szólván, nagyon elegem van ebből].
≅ *en avoir jusque-là** || *en avoir marre** || *en avoir par-dessus la tête** || *en avoir plein les bottes* (2.)* || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir ras le bol** || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau* (3.)*

■ **être le dos au mur** – (Sz): ne plus pouvoir fuir, ne plus pouvoir reculer
□ ⟨vki⟩ **sarokba van szorítva** || ⟨vki⟩ **színvallásra kényszerül**
➤ *Nous devons nous décider maintenant. Ce n'est plus l'heure d'hésiter,* ***nous sommes le dos au mur****.* | *Most kell döntenünk. Nem lehet tovább habozni,* ***sarokba vagyunk szorítva****.*
≅ *être aux abois** || *être au pied* du mur*

■ **être sur le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz): surveiller, gêner, importuner qqn par une présence peu discrète
□ ⟨vki⟩ **(folyton)** ⟨vkinek⟩ **a sarkában van**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Zoé a décidé qu'à dix-huit ans, elle quitterait la maison pour avoir enfin sa liberté. Elle ne supporte plus que ses parents* ***soient*** *toujours* ***sur son dos.*** | *Zoé elhatározta, hogy tizennyolc éves korában elmegy otthonról, hogy végre szabad lehessen. Nem viseli már el, hogy a szülei folyton* ***a sarkában vannak.***

≅ *emboîter le pas* à qqn (2.)* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train[3]* à qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire froid dans le dos** ⟨à qqn⟩ – (Sz): se dit de qqch. qui effraie, terrifie qqn

□ ⟨vmitől⟩ **a hideg futkározik** ⟨vkinek⟩ **a hátán**

➤ ***Cela me fait froid dans le dos*** *rien que d'y penser.* | *Ha csak rá gondolok,* ***a hideg futkározik tőle a hátamon****.*

♦ A szólásban metaforikusan kifejezett félelem alapja a hűvös, hideg idő, amelyben fázik, libabőrös lesz az ember.

≅ *avoir froid dans le dos** || *donner des sueurs froides à qqn → avoir des sueurs* froides* || *donner la chair de poule à qqn → avoir la chair* de poule (2.)* || *faire dresser les cheveux* sur la tête à qqn* || *glacer/figer le sang* à qqn*

■ **faire le dos rond [faire le gros dos]** – (Sz): attendre que les choses se passent ou s'améliorent

□ ⟨vki⟩ **megvárja, amíg a vihar elvonul** || ⟨vki⟩ **lapít, mint dinnye a fűben** (biz)

➤ *Cet enfant est incorrigible. Quand on le réprimande,* ***il fait le gros dos****, mais dix minutes plus tard, il recommence à faire des bêtises.* | *Javíthatatlan ez a gyerek. Ha megszidják,* ***megvárja, amíg a vihar elvonul [lapít, mint dinnye a fűben]****, de tíz perccel később már ismét rosszalkodni kezd.*

♦ A szólás a macska jellegzetes testtartására, a felpúposított hátra utal, ami az állat kommunikációjában a túlerővel szembeni félelem, a meghunyászkodás jele.

◨ **faire un enfant dans le dos** ⟨de qqn⟩ → ENFANT

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **sur le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz): rendre responsable qqn de qqch.

□ ⟨vki vmit vkinek⟩ **a nyakába varr**

➤ *Tout le monde est coupable dans cette affaire.* ***Ne me mettez pas*** *tout* ***sur le dos****.* | *Mindenki hibás ebben az ügyben.* ***Ne varrjatok*** *mindent az én* ***nyakamba****!*

≅ *faire porter le chapeau* à qqn*

■ **n'avoir rien à se mettre sur le dos** – (Sz): n'avoir rien à mettre comme vêtement {se dit surtout à propos de femmes}

□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy rongya, amit felvegyen**

➤ *Cette semaine, il faut absolument que j'aille aux Galeries Lafayette si je veux être présentable au mariage de mon cousin.* ***Je n'ai plus rien à me mettre sur le dos.*** | *A héten feltétlenül be kell mennem a Lafayette Áru-*

Francia_magyar_szolastar.indb 311 2024. 08. 12. 15:57:56

házba, ha szalonképes akarok lenni az unokatestvérem esküvőjén. ***Nincs egy rongyom, amit felvegyek.***

■ **ne pas y aller avec le dos de la cuillère** – (Sz): agir sans modération, exagérer
□ ⟨vki⟩ **nem szívbajos** (biz) || ⟨vki⟩ **ajtóstul ront (be) a házba** || ⟨vki⟩ **nem sokat teketóriázik**
➤ *Tu aurais pu le dire de façon plus délicate.* ***Tu n'y vas pas avec le dos de la cuillère.*** | *Mondhattad volna kissé finomabban is.* ***Te aztán nem vagy szívbajos!***
♦ A szólás kiinduló szemléleti alapja a következő lehetett: *il ne mange pas sa soupe avec le dos de la cuillère*, vagyis nem a kanál domború felével kanalazza a levesét, mert akkor soha nem érne a végére, éhes maradna. Ebből a képből rövidülhetett le mai formájára a kifejezés.
≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

◨ **passer la main dans le dos** ⟨de qqn⟩ → MAIN

■ **renvoyer** {deux adversaires} **dos à dos** – (Sz): refuser de privilégier, de donner l'avantage à l'un ou à l'autre
□ ⟨vki {szemben álló feleket}⟩ **egyforma mértékkel/mércével mér**
➤ *Les deux chauffeurs s'accusaient mutuellement pour l'accident. L'un n'avait pas mis son clignotant, l'autre allait trop vite. Le juge* ***les a renvoyés dos à dos*** *et les a punis tous les deux.* | *A két vezető kölcsönösen egymást okolta a balesetért. Az egyik nem használta az irányjelzőjét, a másik túl gyorsan hajtott. A bíró* ***egyforma mércével mért*** *és mindkettőt megbüntette.*
♦ A kifejezés eredete az a középkori eljárásjogi szokás lehet, hogy a peres felek egymásnak hátat fordítva távoztak a bíróságról, amikor a bíró egyik fél javára sem döntött.
◊ Az *egyforma mértékkel/mércével mér* magyar szólás eredetét lásd: *avoir deux poids*, deux mesures*.

◨ **se laisser manger/tondre la laine sur le dos** → LAINE

■ **se mettre** ⟨qqn⟩ **à dos** – (Sz): se faire un adversaire, un ennemi de qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **magára [maga ellen] haragít** || ⟨vki⟩ **ellenséget szerez magának**
➤ *Noé avait promis d'épouser Zoé. Il ne l'a pas fait et* ***il s'est mis*** *ses trois frères* ***à dos****.* | *Noé megígérte, hogy feleségül veszi Zoét. Nem tette meg és ezzel* ***magára haragította*** *Zoé három fiútestvérét.*
≅ *s'attirer les foudres* de qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **tourner le dos** ⟨à qqn, qqch.⟩ – (Sz):
1. cesser de fréquenter qqn, en marque de réprobation, de dédain, de mépris
□ ⟨vki⟩ **hátat fordít** ⟨vkinek⟩
➤ *Ce couple était estimé au village, mais depuis que le mari a été mêlé à un scandale, tout le monde* ***leur a tourné le dos****, même leurs amis.* | *A házaspárt tisztelet övezte a faluban, de amióta a férj belekeveredett egy botrányba, mindenki* ***hátat fordított nekik****, még a barátaik is.*
2. marcher dans une direction opposée à celle que l'on veut ou que l'on doit prendre
□ ⟨vki⟩ **pont ellenkező irányba megy** || ⟨vki⟩ **háttal áll** ⟨vminek⟩
➤ *La gare n'est pas dans cette direction,* ***vous lui tournez le dos****.* | *A pályaudvar nem ebbe az irányba van,* ***pont ellenkező irányba megy****.*

DOULEUR [dulœʀ] *(n fn)*

■ **comprendre sa douleur** – (Sz), (biz): souffrir beaucoup physiquement ou moralement
□ ⟨vki⟩ **szív, mint a torkos borz** (biz) || ⟨vki vmit⟩ **nagyon megszív** (biz)
➤ *Personne ne veut travailler sous les ordres de Noé. C'est un tyran. Si tu es muté dans son service,* ***tu vas comprendre ta douleur****.* | *Senki nem akar Noé irányítása alatt dolgozni. Egy zsarnok.* ***Nagyon meg fogod szívni****, ha átkerülsz az ő osztályára.*
≅ *en baver des ronds²* de chapeau*

DOUTE [dut] *(h fn)*

◨ **Cela ne fait pas l'ombre d'un doute. [Il n'y a pas l'ombre d'un doute.] [Sans l'ombre d'un doute.]** → OMBRE

■ **laisser planer un doute** – (Sz): laisser s'installer une incertitude
□ ⟨vki vmi felől⟩ **kétséget hagy**
➤ *Le directeur* ***ne laisse planer aucun doute*** *sur cette question.* | *Az igazgató* ***nem hagy semmi kétséget*** *e kérdés felől.*

DOUX, DOUCE [du, dus] *(mn)*

■ **filer doux** – (Sz): obéir sans protester, se soumettre
□ ⟨vki⟩ **behúzza a farkát**
➤ *Depuis que je l'ai grondé, mon collègue* ***file doux****.* | *Amióta leszidtam, a kollégám* ***behúzza a farkát****.*
♦ A szólás *filer* igéje a 'fon, sző' alapjelentése mellett régen a 'szelíden, kiszámíthatóan viselkedik' jelentéssel is bírt, ami a *doux* 'puha, lágy, szelíd, kellemes' jelentésű melléknévvel már önmagában is jól magyarázza a kifejezés eredetét. Ezt csak tovább erősíti az, hogy a szövés során finoman, óvatosan kell bánni a szálakkal, hogy azok mindig egyenletesek maradjanak. ◉ Mindezeken túl szerepe lehetett még a szólás kialakulásában Héraklész és Omphalé történetének a görög mitológiából. A monda szerint Omphalé lüdiai királyné vette meg Héraklészt, akit Iphitosz megölése miatt az istenek parancsára Hermész eladott rabszolgának. Héraklész három évet szolgált Omphalénál, aki súlyosan meg-

Francia_magyar_szolastar.indb 313 2024. 08. 12. 15:57:56

alázta őt, rabnői között, női ruhába öltözve kellett a hősnek fonnia és szőnie. A mondát az ókorból vázaképek, egy szobor és egy falfestmény is őrzi, az újkorban pedig például Cranach, Tintoretto és Rubens is megfestette a nőnek öltöztetett hős és úrnője furcsa kapcsolatát.

◊ A *behúzza a farkát* magyar szólás a kutyák viselkedésére utal, ugyanis a hátsó lábuk közé húzott farokkal oldalognak el, amikor betegek, vagy amikor szidják, verik őket. Ezzel szemben – amint azt a mindennapok során is megfigyelhetjük – az egészséges, boldog kutya a farkát általában magasra tartva csóválja. A szólás a magyarban a *behúzza fülét-farkát* változatban is előfordul.

≅ *avoir l'échine souple* || *baisser pavillon* devant qqn* || *courber/plier l'échine** || *obéir au doigt* et à l'œil* || *s'aplatir comme une crêpe* devant qqn* || *se mettre aux ordres de qqn*

◨ **se la couler douce** → COULER

DRAGÉE [dʀaʒe] *(n fn)*

■ **tenir la dragée haute** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui faire payer cher ce qu'il demande ; lui faire sentir son pouvoir

□ ⟨vki vkivel⟩ **nagy árat fizettet** || ⟨vki vkit⟩ **a markában tart**

➤ *Noé est le gérant de l'entreprise, mais c'est sa femme qui en est la propriétaire et il ne peut prendre aucune décision sans la consulter. Sa femme* ***lui tient la dragée haute.*** | *Noé a vállalkozás ügyvezetője, de a felesége a tulajdonos, aki nélkül semmilyen döntést nem hozhat. A felesége* ***a markában tartja.***

♦ A szólás szemléleti alapja a kutyának nyújtott cukorka, drazsé, amit csak akkor adunk oda neki, ha bizonyos parancsoknak engedelmeskedett.

DRAP [dʀa] *(h fn)*

■ **être dans de beaux draps** – (Sz): être dans une situation difficile, critique

□ ⟨vki⟩ **benne van a csávában** || ⟨vki⟩ **benne van a pácban** || ⟨vki⟩ **benne van a slamasztikában**

➤ *Noé s'est fait voler son passeport et sa carte bancaire à l'étranger, il est à cent kilomètres du consulat le plus proche et il n'a pas d'argent liquide sur lui.* ***Il est dans de beaux draps.*** | *Noénak külföldön ellopták az útlevelét és a bankkártyáját, 100 kilométerre van a legközelebbi konzulátustól és nincs nála készpénz.* ***Benne van a csávában/pácban/slamasztikában.***

♦ A szólás egy gyakori retorikai fogással, az ún. antifrázissal él. A benne szereplő *beau* jelző ui. az eredeti 'szép' jelentésével ellentétes, ironikus, 'sötét, titkolni, rejtegetni való' jelentésében szerepel. A kifejezés a XVII–XVIII. században még a *mettre qqn [être] dans de beaux draps* ***blancs*** alakokban volt használatos és arra utalt, hogy valakit szégyenletes jellembeli vagy viselkedési hibái miatt erősen kritizálnak. A ma 'posztó; ágynemű' jelentésben használt *drap* szó a középkor végéig általában ruhát, öltözetet is jelentett. Azok pedig, akiknek bizonyos nevetséges hibák vagy komolyabb vétségek voltak felróhatók, fehér színű ruhát

Francia_magyar_szolastar.indb 314 2024. 08. 12. 15:57:56

voltak kötelesek viselni, ami pont életvitelük „sötét, rejtegetni valót" foltjait volt hivatott ábrázolni. A házasságtörők például csak talpig fehér ruhában vehettek részt a miséken. De a Szentírásban Heródes is fehér öltözetben küldte Jézust Poncius Pilátus elé („Heródes udvarával együtt gúnyt űzött belőle, csúfságból fehér ruhába öltöztette, aztán visszaküldte Pilátushoz." – Lk 23:11). A *blanc* melléknév idővel lekopott és a kifejezés jelentése is szelídült és ma már csak valamilyen nehéz, kritikus helyzetre utal. A szólás helyzetmondatszerűen is használják: *Nous voilà dans de beaux draps !* 'Most aztán jól nézünk ki!, Most itt állunk megfürödve!'

◊ A *benne van a csávában, benne van a pácban* magyar szólások a bőripar, a tímárok, cserzővargák szaknyelvéből származnak. A *csáva* a bőr kikészítésekor használatos lúgos lé, amelyet részben hetekig erjesztett, leforrázott kutyaürülékből is készítettek, és amelyben a hústól és inaktól megtisztított és különböző maró anyagokkal kiáztatott állati bőröket 2–3 hétig is áztatták, puhították. Ez a pácnak is nevezett csávázólé rendkívül büdös, kellemetlen szagú folyadék, amelybe beleesni vagy belekeveredni undorító dolog. Átvitt értelemben a megaláztatás, a kínos helyzetbe kerülés jelképévé vált, és számos változatban használatos: *beleesik/belekerül a csávába* 'kellemetlen helyzetbe, bajba kerül', *belekever a csávába vkit* 'bajba kever vkit', *benne hagy a csávában vkit* 'cserbenhagy vkit', *kihúz/kiránt a csávából vkit* 'kisegít vkit nehéz helyzetéből, bajából', *kimászik a csávából* 'kimenti magát egy kellemetlen, szorult helyzetből'. ◉ Itt érdemes arról is szólni, hogy a nyersbőr kikészítésének, kicserzésének technikájából származik a *cserbenhagy vkit* 'bajban, kellemetlen helyzetben hagy vkit' jelentésű közismert szavunk is. A bőrök kiáztatása, kicserzése a cserfa vízbe áztatott kérgének savas levében, az ún. cserlében történt. A hónapokig is eltartó folyamat végén nem volt könnyű a csersavas lében ázó bőröket egyenként kivenni a földbe ásott cserzőgödörből. Különösen állt ez a gödör alján lévő bőrökre, amelyeket már csak hosszú szárú fogókkal lehetett kiemelni. Gyakran előfordult az is, hogy a mély cserlétől elfedett utolsó bőr a szó szoros értelmében a cser(lé) ben maradt, és ilyenkor vagy teljesen tönkrement, vagy erősen csökkent az értéke. Ez magyarázza a mára már kihalt *cserben marad* szólásunk eredeti 'értéktelenné, feleslegessé válik' jelentését, amely később, XVII. századi íróinknál már az átvittebb 'szégyent vall, felsül' jelentésben használatos. A *cserben marad* alakból alakult ki előbb a *cserben hagy* 'szégyenben hagy' alak, majd ez rövidült le a napjainkban már egybeírt *cserbenhagy* igére a mai 'személy(eke)t, eszmét, ügyet bajban, nehéz helyzetben elhagy, magára hagy' jelentéssel.

≅ *être dans de sales draps* || *être dans l'embarras* || *être dans la dèche (biz)* || *être dans la merde* (jusqu'au cou) [être dans une merde noire]* || *être dans la mouise (biz)* || *être dans la panade (biz)* || *être dans le pétrin** || *être dans les choux (biz)* || *ne pas être à la noce**

DROIT, -E [drwa, drwat] *(mn* és *hsz)*

◨ **droit comme un I** → I

◨ **être/rester droit dans ses bottes** → BOTTE: *être/rester droit dans ses bottes*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

DURE [dyʀ] *(n fn)*

■ **coucher sur la dure** – (Sz): coucher par terre, à même le sol
□ ⟨vki⟩ **a puszta földön fekszik/alszik**
➤ *Le camping et les hôtels étaient pleins, nous avons dû* ***coucher sur la dure*** *dans un champ.* | *A kemping és a szállodák tele voltak, így* ***a puszta földön*** *kellett aludnunk egy mezőn.*

Francia_magyar_szolastar.indb 316 2024. 08. 12. 15:57:56

E

EAU [o] *(n fn)*

■ **apporter de l'eau au moulin** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui donner (involontairement) des arguments dans une discussion
□ ⟨vki vkinek⟩ **a malmára hajtja a vizet**
➤ *En disant cela,* ***vous apportez de l'eau à mon moulin*** *car c'est justement ce que je soutiens.* | *Amikor ezt mondja,* ***az én malmomra hajtja a vizet****, mert én is pontosan ezt állítom.*
♦ A szólás szemléleti alapja mindkét nyelvben az lehet, hogy régen a vízimalmok a bővizű patakok erejét használták fel, ez hajtotta meg a lapátokon keresztül a kerekeket, s így őröltek vele. Elég gyakran előfordult, hogy egy-egy hatalmaskodó földesúr oly módon biztosított magának ingyen vízi erőt, hogy valamely patakot eredeti medréből eltéríttetett, új medret ásatva neki, azaz a maga malmára hajtotta vizet. Ennél sokkal régebbi adatokkal is rendelkezünk azonban ehhez hasonló eljárásra. Procopius, a VI. században élt római történetíró a gót háborúról írott művében elmeséli, hogy amikor a gótok Vitiges vezérletével Rómát ostromolták, a város kiéheztetése végett ravaszul elterelték medrükből a rómaiak malmait hajtó patakok vizét.

■ **avoir l'eau à la bouche ;** ⟨Sqqch.⟩ **mettre [faire venir] l'eau à la bouche** ⟨à qqn⟩ – (Sz): saliver ou faire saliver qqn de gourmandise devant un mets appétissant qui fait grande envie, qui donne faim
□ **összefut/összeszalad a nyál** ⟨vkinek⟩ **a szájában** ⟨vmitől⟩ || **csorog/csurog** ⟨vkinek⟩ **a nyála** ⟨vmitől⟩
➤ *Le menu de la cantine* ***ne me met pas [ne me fait pas venir]*** *généralement* ***l'eau à la bouche****, mais quand je vois ce gâteau au chocolat,* ***j'en ai l'eau à la bouche****.* | *A menza menüjétől általában* ***nem csorog a nyálam****, de ennek a csokoládétortának a láttán* ***összefut a nyál a számban****.*

◨ **C'est la goutte d'eau qui fait déborder le vase.** → GOUTTE

◨ **C'est une goutte d'eau dans la mer [dans l'océan].** → GOUTTE

■ **Ça glisse comme l'eau sur les plumes d'un canard.** – (Szm): {se dit de qqch. qui ne fait aucun effet, qui ne laisse aucune trace psychologique}
□ **Egyik fülén be, a másikon ki. || Ez csak falra hányt borsó.**
➤ *J'essaie de faire comprendre à mon fils adolescent l'importance de faire des études, mais* ***tout ce que je lui dis glisse sur lui comme l'eau sur les plumes d'un canard****.* | *Megpróbálom megértetni a serdülő fiammal a tanulmányok fontosságát, de* ***minden, amit mondok egyik fülén bemegy, a másikon kijön****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 317 2024. 08. 12. 15:57:56

♦ A szólásmondás mindennapi megfigyelésen alapul: a vízimadarak, így a kacsa tollazata dús, tömött, a faroktőnél lévő zsírmirigy váladékával az állat rendszeresen átkeni, ami miatt – az élet első néhány napjától eltekintve – az vízhatlan, könnyen lepereg róla a víz (ez a szemléleti alapja a magyar *lepereg vkiről vmi* ige átvitt jelentésének is).

❑ **Chat échaudé craint l'eau froide.** → CHAT

■ **clair comme de l'eau de roche** – (Szh): très clair, évident
□ ⟨vmi⟩ **világos, mint a nap [**⟨vmi⟩ **a napnál is világosabb]**
➤ *Ce professeur est excellent. Ses explications* ***sont*** *toujours* ***claires comme de l'eau de roche****.* | *Kitűnő ez a tanár. Magyarázatai mindig* ***világosak, mint a nap****.*
≅ *clair comme deux* et deux font quatre* || *clair comme le cristal** || *clair comme le jour**
♦ A sziklából fakadó forrásvíz (*eau de roche*) a kristálytiszta magyarázat metaforája a szólásban.

■ **de la même eau** – (Sz): se dit de choses ou de personnes de même nature qui ne valent pas mieux l'une que l'autre
□ ⟨vmi⟩ **ugyanaz (, csak) zöldben**
➤ *L'éditeur ne va pas publier ce manuscrit. Le premier chapitre est nul et* ***les autres sont de la même eau****.* | *A kiadó nem fogja kiadni ezt a kéziratot. Az első fejezet nagy nulla,* ***a többi meg ugyanaz zöldben****.*
♦ A szólás két vízfolyás mennyiségét (vízhozamát) vagy minőségét hasonlítja össze és helyezi metaforikusan egy szintre.
◊ Az *ugyanaz zöldben* magyar szólás eredete feltehetőleg az autógyártás hőskorában keresendő. Az akkor még önálló német Opel autóipari cég 1924-ben dobta piacra a strapabíró, olcsó és megbízható Opel 4 PS modelljét, amelyet zöld színe miatt a köznyelv csak „levelibéka" *(Laubfrosch)* néven emlegetett. Ez volt az első olyan, Németországban gyártott modell, amely a Ford által Amerikában már alkalmazott futószalagos, nagy sorozatú gyártásban készült. Több változatban gyártották ugyan, de mindet csak az említett zöld színben, ami megfelelt az amerikai autóipari cég vezetője filozófiájának. Henry Ford szellemes megfogalmazása szerint a vevő egyetlen megszorítással bármilyen színben megvásárolhatja Ford modelljét. A megszorítás pedig így hangzott: a színe legyen fekete. Az Opel 4 PS kísértetiesen hasonlított a francia André Citroën citromsárga színben forgalmazott 5CV modelljére, vagyis szinte ugyanaz az autó volt – csak zöldben. A szólás ismert változata még az *ugyanaz (, csak) pepitában* kifejezés is.
≅ *à mettre dans le même sac** || *de la même farine* || *du même acabit* || *du même tonneau* || *Les deux font la paire*.*

❑ **être comme un poisson dans l'eau** → POISSON

■ **être comme l'eau et le feu** – (Szh), (vál): se dit de deux personnes ou deux choses complètement différentes, qui ne peuvent pas s'accorder
□ ⟨vki, vmi⟩ **olyan, mint a tűz és a víz**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé n'aime que le sport, Zoé n'aime que la mode.* ***Ils sont comme l'eau et le feu.*** | *Noé csak a sportot szereti, Zoé meg csak a divatot.* ***Olyanok, mint a tűz és a víz.***

≅ *C'est le jour* et la nuit.*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **faire venir l'eau à la bouche** ⟨à qqn⟩ → EAU: *avoir l'eau à la bouche;* ⟨Sqqch.⟩ *mettre [faire venir] l'eau à la bouche* ⟨à qqn⟩

■ **Il coulera/passera de l'eau [beaucoup d'eau] sous les ponts.** – (Szm): {Il se passera beaucoup de temps.}

□ **Sok víz lefolyik még a Dunán.**

➤ *Nous avons été très mal reçus dans ce restaurant.* ***Il coulera de l'eau sous les ponts*** *avant que nous y retournions.* | *Nagyon rossz fogadtatásban részesültünk ebben az étteremben.* ***Sok víz fog lefolyni a Dunán****, amíg újból visszatérünk ide.*

♦ A szólás az idő kérlelhetetlen múlását, folyását banális metaforával a víz folyásához hasonlítja.

■ **Il y a de l'eau dans le gaz.** – (Szm), (biz): {se dit pour indiquer qu'il va y avoir une querelle, une dispute}

□ **Gáz van!** (biz) || **Puskaporos a levegő!**

➤ *Noé a oublié que c'était l'anniversaire de leur mariage et il est rentré tard après avoir fait la fête avec ses amis. Sa femme est furieuse.* ***Il y a de l'eau dans le gaz*** *chez eux.* | *Noé elfelejtette a házassági évfordulójukat és későn ért haza, miután mulatozott a barátaival. A felesége nagyon dühös.* ***Puskaporos a levegő*** *náluk.*

♦ A mondás eredetileg a házastársak közötti szóváltásra utalt, ma már általánosabban használatos. Szemléleti alapja az, hogy amikor víz kerül a tűzhely gáznyílásaiba, a gázláng pislákolni kezd és a párolgó víz sistergése robbanásveszélyt sejtet.

◊ A *Puskaporos a levegő* magyar szólásmondás szemléleti alapja az, hogy a puskapor nagyon robbanásveszélyes.

≅ *Il y a de l'électricité* dans l'air.* || *Il y a de l'orage* dans l'air.* || *Le torchon* brûle entre eux.*

■ **jeter le bébé [l'enfant] avec l'eau du bain** – (Sz): compromettre l'essentiel d'une chose en voulant en éliminer quelques inconvénients mineurs

□ ⟨vki⟩ **a fürdővízzel együtt a gyereket is kiönti**

➤ *Nous sommes d'accord pour la modernisation de l'université. Mais il faut garder les valeurs classiques.* ***Ne jetons pas le bébé avec l'eau du bain.*** | *Egyetértünk az egyetem megújítását illetően. De a klasszikus értékeket meg kell őrizni.* ***Ne öntsük ki a fürdővízzel együtt a gyereket is.***

♦ Az egyszerű megfigyelésből levezethető kifejezés számos európai nyelvben megtalálható. Egyes magyarázatok szerint a középkorban a fürdővíz előállítása nem volt egyszerű, ezért a családnak egy vízben kellett fürdenie. Elsőként a családfő fürdött, aztán az asszony, végül a gyerekek. A víz persze egyre piszkosabb lett, s mire a csecsemő került sorra, már olyan zavaros volt, hogy alig lát-

Francia_magyar_szolastar.indb 319 2024. 08. 12. 15:57:57

szott, van-e benne valaki. Így alakulhatott ki előbb a *ne öntsd ki a fürdővízzel a gyereket* tiltó alak, majd később az állító értelmű használat is.

≅ *C'est le pavé* de l'ours.*

■ **mettre de l'eau dans son vin** – (Sz): modérer son comportement ; réduire ses exigences, faire des concessions

□ ⟨vki⟩ **enged a saját igazából** || ⟨vki⟩ **alább adja**

➤ *Les adversaires ont fait mutuellement des concessions.* ***Ils ont mis de l'eau dans leur vin*** *et sont ainsi arrivés à la fin à un accord.* | *Az ellenfelek kölcsönösen engedményeket tettek.* ***Mindenki engedett a saját igazából*** *és így a végén megegyezésre jutottak.*

♦ A bor felvizezésére utaló mindennapos megfigyelésen alapuló szólás.

≅ *céder du terrain* || *couper la poire* en deux* || *jeter/lâcher du lest** || *y mettre du sien* (1.)*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **mettre l'eau à la bouche** ⟨à qqn⟩ → EAU: *avoir l'eau à la bouche;* ⟨Sqqch.⟩ *mettre [faire venir] l'eau à la bouche* ⟨à qqn⟩

■ **nager entre deux eaux** – (Sz): éviter de se décider et manœuvrer entre deux partis

□ ⟨vki⟩ **kétkulacsos politikát folytat** || ⟨vki⟩ **hintapolitikát folytat**

➤ *Difficile de savoir quelles sont les opinions politiques de mon collègue car* ***il nage*** *toujours* ***entre deux eaux****.* | *Nehéz megtudni, hogy mik a kollégám politikai nézetei, mert mindig* ***kétkulacsos politikát folytat****.*

♦ A látszat ellenére a XIV. század óta használatos kifejezés nem az úszás képét aknázza ki. A szólás *nager* igéje éppúgy a latin NAVIGARE szóból származik, mint a *naviguer* 'hajózik, navigál' ige. Eredetileg tehát arról volt szó, hogy a hajós a hajóval az ellentétes áramlatok (*les eaux*) ellenére irányt tartva ügyesen manőverez.

◊ A *kétkulacsos politikát folytat* magyar szólás Nagy Ignác *Tisztújítás* című politikai vígjátékának 1843. augusztus 5-én a pesti Nemzeti Színházban tartott bemutatója nyomán keletkezett. A megyei tisztújítások visszásságait kifigurázó darabban szerepel egy züllött, kétszínű kortes, aki pénzt fogad el a megyei méltóságra pályázó mindkét jelölttől. A kortes szerepét Hubenay Ferenc komikus alakította, aki a színpadi hatás fokozása végett azt találta ki, hogy mindkét kezében tartott egy-egy kulacsot: amikor az egyik jelöltet éltette, az egyik kulacsot húzta meg, amikor a másikat, akkor a másikat.

≅ *ménager la chèvre* et le chou*

■ **ne pas avoir inventé l'eau chaude/tiède** – (Sz): ne pas être très intelligent

□ ⟨vki⟩ **nem találta fel a langyos vizet**

➤ *A : Tu as déjà fait connaissance avec ton nouveau voisin ? – B : Oui, il est gentil, mais* ***il n'a pas inventé l'eau chaude****.* | *A: Megismerkedtél már az új szomszédoddal? – B: Igen, nagyon kedves, de* ***nem találta fel a langyos vizet****.*

♦ Azt, hogy valaki nem nagy lumen, gyakran fejezik ki még olyan szólások, amelyek valamilyen nagyon régi vagy alapvető, pofonegyszerű „találmányokra"

Francia_magyar_szolastar.indb 320 2024. 08. 12. 15:57:57

utalnak (*la poudre* ‘puskapor’, *le fil à couper le beurre* ‘vajvágó acélhuzal’), amiket nem kell újra feltalálni.

≅ *ne pas avoir inventé le fil* à couper le beurre* || *ne pas avoir inventé la poudre**

■ **pêcher en eau trouble** – (Sz): tirer avantage d’une situation confuse ou peu honnête

□ ⟨vki⟩ **a zavarosban halászik**

➤ *Ce financier fait des spéculations douteuses,* ***il pêche en eau trouble****.* | *Ez a pénzügyi szakember kétes spekulációkat folytat,* ***a zavarosban halászik****.*

♦ A szólás eredete a halászattal kapcsolatos. A népi megfigyelés szerint a legjobb fogásra akkor lehet számítani, ha a vizet a szél, a vihar felkavarta, és az zavarossá vált. ◉ Ezópus (Aiszóposz) is ezt a jelenséget írja le *A halász* című meséjében: „A halász egy folyóban halászott. Mikor kifeszítette a hálóját, és körülkerítette a folyót, kötélre kötött kődarabbal verni kezdte a vizet, hogy a menekülő halak vigyázatlanul a hálóba fussanak. A vidék egyik lakója, mikor látta, mit csinál, megszidta, hogy felzavarja a folyót, és nem hagyja őket tiszta vizet inni. A halász így válaszolt: »Ha nem zavarom fel így a folyót, nekem kell éhen halnom.« Ugyanígy a városokban a demagógok is akkor nyernek a legtöbbet, amikor hazájukat viszálykodásba döntik.” – Sarkady János fordítása.

■ **porter de l’eau à la mer [à la rivière]** – (Sz): faire quelque chose d’absolument inutile

□ ⟨vki⟩ **Dunába vizet hord [Dunába hordja a vizet]**

➤ *Ce serait* ***porter de l’eau à la rivière*** *que de vouloir expliquer à Noé à quel point il est important qu’il arrête immédiatement de fumer.* | *Megmagyarázni Noénak azt, hogy mennyire fontos lenne, hogy azonnal hagyja abba a dohányzást, olyan volna,* ***mint Dunába vizet hordani****.*

♦ A haszontalan, fölösleges cselekvés fogalomkörét számos európai nyelv a „valamit visz valahova, ahol abból amúgy is sok van” jelentéstani sémával fejezi ki. Már az ókori görögöknél (pl. Arisztophanész *A madarak* című komédiájának 301. sorában) is megtalálható a kép a *τίς γλαῦκ’ Ἀθήναζ’ ἤγαγε* [Tisz glauk’ Athénaz’ égagen] ‘Baglyot ki vinne Athénbe?’ [a bagolyszemű Pallasz Athéné városába, a bagoly által szimbolizált bölcsesség központjába, ahol igen sok volt a bagoly] alakban. A latinban az *In silvam non ligna feras* [Ne vigyél fát az erdőbe] alakban ismert. Ovidius *Tristia* [A száműzetés dalai] című művében (V, 6, 44) az „in mare fundat aquas” [tengerbe vizet önt] képet használja. Néhány további példa: az angol szenet visz Newcastle-ba, a szénbányászat egyik központjába (*to carry coals to Newcastle*), a dán homokot visz a Szaharába (*al tage sand med til Sahara*), a német sört visz Münchenbe, a sör fővárosába (*Bier nach München bringen*), az olasz krokodilokat visz Egyiptomba (*portar coccodrilli in Egitto*), az orosz szamovárt visz magával Tulába, a szamovárgyártás központjába (*ехать в Тулу со своим самоваром*), a spanyol pedig vasat visz Vizcayába, a vasgyártás fellegvárába (*llevar hierro a Vizcaya*).

≅ *peigner la girafe* (1.)*

Francia_magyar_szolastar.indb 321 2024. 08. 12. 15:57:57

■ ⟨Sqqch.⟩ **s'en aller [tourner] en eau de boudin** – (Sz), (biz): mal tourner, échouer progressivement
□ ⟨vmi⟩ **zátonyra fut**
➤ *Le film commence bien, mais très vite l'intrigue devient invraisemblable et* ***tourne en eau de boudin****.* | *A film jól kezdődik, de a cselekmény nagyon gyorsan valószínűtlenné válik és* ***zátonyra fut****.*
♦ A szólás eredete erősen vitatott. ◉ Egyes magyarázatok szerint az *eau de boudin* az a víz, amelyben a hurkabelet mossák át, mielőtt megtöltenék. Utána kiöntik, hiszen másra már nem lehet használni. ◉ Mások szerint abból kell kiindulni, hogy a *boudin* szó – akárcsak a *bedaine*, *bidon* szavak – a XVI. században 'has, pocak', sőt 'fütyi' jelentésében is használatos volt. Következésképp az *eau de boudin* vizeletet, a megszokottól eltérő, híg, hasmenéses székletet is jelenthetett, ami metaforikusan alapul szolgálhatott a mai, sikertelenséget kifejező jelentés kialakulásához.
◊ A *zátonyra fut vmi* magyar szólás a hajózásból származik.
≅ *faire long feu* (2.)* || *faire un four* (noir)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac** || *voler en éclats* (2.)*

■ **se jeter à l'eau** – (Sz): se décider brusquement, se lancer dans une entreprise
□ ⟨vki⟩ **hirtelen elhatározásra jut** || ⟨vki⟩ **fejest ugrik a (mély) vízbe**
➤ *Après une longue hésitation, Noé* ***s'est jeté à l'eau*** *et a fondé sa propre société.* | *Hosszú habozás után Noé* ***hirtelen elhatározásra jutott [fejest ugrott a vízbe]*** *és megalapította a saját vállalkozását.*
♦ A szólás szemléleti alapja az a személy, aki nem fokozatosan megy be a vízbe, mert az hideg, vagy mert úszni tanul, hanem hirtelen beleveti magát.

◨ **se noyer dans un verre d'eau** → VERRE

◨ **se ressembler comme deux gouttes d'eau** → GOUTTE

◨ **se retrouver le bec dans l'eau** → BEC

◨ **suer sang et eau** → SANG

■ ⟨Sqqch.⟩ **tomber à l'eau** – (Sz), (biz): échouer
□ ⟨vmi⟩ **kútba esik** || ⟨vmi⟩ **dugába dől**
➤ *Un collègue vient de tomber malade et je dois le remplacer. Mes vacances* ***tombent à l'eau.*** | *Az egyik kollégám megbetegedett és nekem kell őt helyettesítenem.* ***Kútba esik*** *a nyaralásom.*
♦ A szólás azt a képet aknázza ki, hogy a vízbeesés következménye végzetes lehet: vízbefúlás, tárgy esetén pedig annak visszavonhatatlan elvesztése. Vö. még: *tomber dans le lac**.
◊ A kudarcot kifejező *kútba esik* magyar szólás szemléleti alapja a kútba esett tárgy okozta veszteség és a meg nem valósult terv közötti metaforikus kapocs.
◊ A *dugába dől* magyar szólásban szereplő *duga* szó a mai köznyelvből már kiveszett dunántúli tájszó és a szláv eredetű *donga* (hordódonga, hordó, dézsa oldalát alkotó hajlított deszka) egyik alakváltozata. A szólás magyarázata abban rejlik, hogy régen a kádárok, bodnárok nem ismerték a hordódongák vasab-

Francia_magyar_szolastar.indb 322 2024. 08. 12. 15:57:57

ronccsal való összekötését, azokat csak fűzfavesszővel, hárskötéllel erősítették egymáshoz, ami azonban könnyen kiszáradt, elrothadt, a hordó falát alkotó dongák bedőltek, összedőltek (azaz a hordó „dongába/dugába dőlt"), a bor pedig kifolyt, kárba veszett. A kifejezés idővel elvesztette eredeti jelentését, átkerült a köznyelvbe, ahol a metaforikus 'meghiúsul' jelentésben egy terv, elképzelés, vállalkozás sikertelenségét jellemzik vele.

≅ *faire long feu* (2.)* || *faire un four* (noir)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber dans le lac** || *voler en éclats* (2.)*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **tourner en eau de boudin** → EAU: ⟨Sqqch.⟩ *s'en aller [tourner] en eau de boudin*

◨ **un coup d'épée dans l'eau** → ÉPÉE

◨ **une tempête dans un verre d'eau** → TEMPÊTE

ÉBÈNE [ebɛn] *(n fn)*

■ **noir comme l'ébène** – (Szh): d'un noir intense et brillant

□ ⟨vki, vmi⟩ **fekete, mint az ében**

➤ *Zoé s'est fait teindre les cheveux, elle les a maintenant **noirs comme l'ébène**.* | *Zoé befestette a haját, az most **olyan fekete, mint az ében**.*

♦ A hasonlat szemléleti alapja mindkét nyelvben az ébenfák belső, elhalt részének jellemző mélyfekete színe.

≅ *noir comme (du) jais* || *noir comme de l'encre* || *noir comme du charbon* || *noir comme du cirage* || *noir comme l'aile du corbeau* || *noir comme la suie* || *noir comme (la) poix*

ÉCAILLE [ekaj] *(n fn)*

■ **Les écailles lui sont tombées des yeux.** – (Szm), (vál): {se dit de qqn qui s'est rendu compte de son erreur, qui a compris enfin la vérité}

□ **Lehullt a hályog a szeméről.** (vál)

➤ *Il a fallu que Noé reçoive une lettre anonyme lui disant que sa femme le trompait pour que **les écailles lui tombent** enfin **des yeux**.* | *Hogy végre **lehulljon a hályog a szeméről**, az kellett, hogy Noé névtelen levelet kapjon arról, hogy a felesége megcsalja.*

♦ A szólásmondás a bibliai Saul megtérésének történetére utal (Csel 9:1-22). *Az Apostolok cselekedetei*ben a következőt olvashatjuk: „Erre Ananiás elindult, bement a házba, rátette a kezét, és azt mondta: »Saul testvér, az Úr Jézus küldött engem, aki megjelent neked az úton, amelyen jöttél, hogy láss és eltelj Szentlélekkel.« Erre azonnal halpikkely-szerű valami hullott le a szemeiről, és visszanyerte a szeme világát. Fölkelt és megkeresztelkedett, azután ételt vett magához és megerősödött. Néhány napig még együtt maradt a tanítványokkal, akik Damaszkuszban voltak." (Csel 9:17-19). ◉ A franciában használatos még a 'félrevezetve v. elfogultan, nem a valóságnak megfelelően ítéli meg a dolgokat' jelentésű választékos *avoir une taie sur l'œil [sur les yeux]* (vö. magyar *hályog van vkinek a szemén*) szólás is: *Noé ne veut pas me croire, parce qu'il a une taie sur les yeux. Pourtant c'est la vérité.* 'Noé nem akar hinni nekem, mert hályog van a szemén. Pedig ez az igazság.'

Francia_magyar_szolastar.indb 323 2024. 08. 12. 15:57:57

ÉCHAPPER [eʃape] *(ts i)*

■ **l'échapper belle** – (Sz): échapper de peu à un grand danger
□ ⟨vki vmit⟩ **megúszik szárazon**
➤ *Mon ami a eu un accident de la route. Sa voiture a brûlé mais **il l'a échappé belle**.* | *A barátom közúti balesetet szenvedett. Az autója kiégett, de **ő megúszta szárazon**.*
♦ A szólás *belle* szava itt a *bien* szinonimájaként, a XV. században még használatos 'jól, megfelelő módon' jelentésben szerepel. A melléknév nőnemű alakja eredetileg valamilyen nőnemű főnévre utalhatott (pl. *la situation*), majd semlegesült.
≅ *revenir de loin** || *s'en tirer à bon compte**

ÉCHELLE [eʃɛl] *(n fn)*

■ **faire la courte échelle** ⟨à qqn⟩ – (Sz):
1. aider qqn à s'élever en lui offrant comme point d'appui les mains puis les épaules
□ ⟨vki⟩ **bakot tart** ⟨vkinek⟩
➤ *Noé **fait la courte échelle** à sa petite sœur pour qu'elle attrape des cerises dans le cerisier.* | *Noé **bakot tart** a kishugának, hogy az elérje a cseresznyéket a cseresznyefán.*
2. aider qqn à réussir
□ ⟨vki⟩ **segíti** ⟨vkinek⟩ **az előmenetelét** || ⟨vki vkinek⟩ **a hóna alá nyúl**
➤ *Sans moi, Noé serait encore assistant à l'université. **Je lui ai fait la courte échelle**, en mettant mes relations professionnelles à sa disposition et en faisant son éloge partout.* | *Nélkülem Noé még mindig tanársegéd lenne az egyetemen. **Segítettem az előmenetelét [A hóna alá nyúltam]** azáltal, hogy rendelkezésére bocsátottam a szakmai kapcsolataimat és mindenhol dicsértem.*
♦ A francia szólás *court* mellékneve egyszerre utal egy kisebb (rövidebb, alacsonyabb), ugyanakkor kéznél lévő, hasznos eszközre (*une échelle* 'létra').
≅ **2.** *donner un coup de main* à qqn* || *donner un coup de pouce* à qqn* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *mettre qqn en selle** || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

■ **tirer l'échelle** – (Sz):
1. ⟨après qqn⟩ : il n'y a pas à reprendre le travail de qqn, personne ne peut faire mieux que lui
□ ⟨vkit (vmiben)⟩ **nem lehet túlszárnyalni** || ⟨vki vki után⟩ **lehúzhatja a rolót** (biz)
➤ *Quand Noé a pris sa retraite, ses collègues ont dit qu'**après lui, il n'y a plus qu'à tirer l'échelle**.* | *Amikor Noé nyugdíjba ment, a kollégái azt mondták, hogy **őt nem lehet túlszárnyalni [utána le lehet húzni a rolót]**.*
2. (gúny): renoncer, ne plus continuer, ne plus insister
□ ⟨vki⟩ **visszavonulót fúj** || ⟨vki⟩ **lehúzza a rolót** (biz)
➤ *Si vous ne savez même pas cela, il n'y a plus vraiment qu'à **tirer l'échelle**.* | *Ha még ezt sem tudja, akkor jobb, ha most **lehúzzuk a rolót [ha itt ezt most befejezzük]**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ÉCHEVEAU [eʃ(ə)vo] *(h fn)*

■ **débrouiller/démêler l'écheveau** – (Sz): rendre claire une affaire confuse
□ ⟨vki⟩ **kibogoz egy ügyet** || ⟨vki⟩ **felgöngyölíti egy ügy szálait**
➤ *L'affaire était très mystérieuse, mais Hercule Poirot est parvenu à **débrouiller l'écheveau**.* | *Az ügy nagyon titokzatos volt, de Hercule Poirotnak sikerült **felgöngyölítenie az ügy szálait**.*
♦ A kifejezés az *écheveau* 'még fel nem gombolyított fonalköteg, motring' szó konkrét jelentését aknázza ki. Az ilyen köteget gyakran ki kell bogozni (*démêler*).

ÉCHINE [eʃin] *(n fn)*

■ **courber/plier l'échine** – (Sz): se soumettre, céder
□ ⟨vki⟩ **behúzza a farkát**
➤ *Cet employé **plie l'échine** devant ses supérieurs.* | *Ez az alkalmazott **behúzza a farkát** a felettesei előtt.*
♦ A szólás mögötti kép a gerinc (*échine*) hajbókolást idéző meghajtását (*courber, plier*), vagyis a gerinctelen viselkedést idézi fel.
◊ A *behúzza a farkát* magyar szólás eredetét lásd: *filer doux**.
≅ *avoir l'échine souple* || *baisser pavillon** *devant qqn* || *filer doux** || *obéir au doigt** *et à l'œil* || *s'aplatir comme une crêpe** *devant qqn* || *se mettre aux ordres de qqn*

ÉCHO [eko] *(h fn)*

■ **à tous les échos** – (Sz): dans toutes les directions, partout
□ **széltében-hosszában** || **a szélrózsa minden irányába**
➤ *Ce que je viens de te dire est confidentiel, ne va pas le raconter **à tous les échos**.* | *Amit mondtam neked bizalmas, ne meséld el **széltében-hosszában**!*
♦ A szólás a visszhang metaforáját aknázza ki.
◊ A *szélrózsa* német mintára *(Windrose)* alkotott nyelvújítási tükörszó. Azonos vagy hasonló kifejezések más nyelvekben is megtalálhatók (francia *rose des vents*, olasz *rose dei venti*, spanyol *rosa de los vientos* [tkp. 'szelek rózsája']). Ezek lehetnek egymás tükörfordításai is, de nyelvenkénti önálló képződmények is. Szemléleti alapjuk az a tengerészetben régen használt ábra, amely feltünteti a szelek járását. A *rózsa* elem az ábra alakjára utal, a *szél* pedig azzal van összefüggésben, hogy az ábra köré – az egyes égtájak felé mutató nyilakkal jelölve – gyakran odaírták a különböző irányból fújó szelek neveit. A különböző irányok jelzése lett az alapja a kifejezés mai jelentésének.
≅ *dans tous les azimuts**

ÉCLAIR [eklɛʀ] *(h fn)*

■ **avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair** – (Sz): très vite
□ **villámgyorsan** || **gyorsan/úgy, mint a villám**
➤ *La nouvelle s'est répandue dans la ville **avec la rapidité de l'éclair**.* | *A hír **villámgyorsan** elterjedt a városban.*
≅ *à (la) vitesse* grand V*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 325 2024. 08. 12. 15:57:58

ÉCLAT [ekla] *(h fn)*

■ **rire aux éclats** – (Sz): rire très fort, bruyamment
□ ⟨vki⟩ **torkaszakdtából nevet/kacag**
➤ *La plaisanterie lui a tellement plu qu'**il a ri aux éclats**.* | *A tréfa annyira tetszett neki, hogy **torkaszakadtából nevetett**.*
♦ Az *éclater* 'kitör' igéből képzett *éclat* 'kitörés' szó itt egy hirtelen bekövetkező, eleven, heves megnyilvánulást fejez ki. Igei alakban is használatos: *éclater* de rire*.
≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

■ ⟨Sqqch.⟩ **voler en éclats** – (Sz):
1. se briser avec bruit, en projetant des morceaux partout
□ ⟨vmi⟩ **darabokra/szilánkokra törik**
➤ *Après l'immense explosion, les vitres de l'immeuble **ont volé en éclats**.* | *A hatalmas robbanás után az épület ablaküvegei **szilánkokra törtek**.*
2. cesser brusquement
□ ⟨vmi⟩ **kudarcba fullad**
➤ *Le consensus entre les parties opposées **a** brusquement **volé en éclats**.* | *A szemben álló felek közötti megegyezés hirtelen **kudarcba fulladt**.*
≅ **1.** *se briser en miettes* || *se briser en mille morceaux* || *se casser en nombreux fragments*
≅ **2.** *faire long feu* (2.)* || *faire un four* (noir)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac**

ÉCLATER [eklate] *(tn i)*

■ **éclater de rire** – (Sz): se mettre à rire brusquement et bruyamment
□ ⟨vki⟩ **harsány nevetésbe tör ki** || ⟨vkiből⟩ **kitör a harsány nevetés**
➤ *J'ai raconté une histoire drôle et tout le monde **a éclaté de rire**.* | *Elmeséltem egy viccet és mindenki **harsány nevetésbe tört ki**.*
≅ *avoir le fou rire** || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

ÉCOLE [ekɔl] *(n fn)*

■ **être à bonne école** – (Sz): être avec des gens capables de former, de servir d'exemple
□ ⟨vkinek⟩ **jó iskolája van** || ⟨vki⟩ **jó kezekben van**

Francia_magyar_szolastar.indb 326 2024. 08. 12. 15:57:58

➤ *Noé s'initie à la photographie avec son oncle qui est un photographe connu.* ***Il est à bonne école.*** | *Noé az ismert fotós nagybátyja segítségével ismerkedik a fényképezés alapjaival.* ***Jó iskolája van.***

■ **faire l'école buissonnière** – (Sz): jouer, se promener au lieu d'aller en classe
□ ⟨vki⟩ **az iskola mellé jár** || ⟨vki⟩ **kerüli az iskolát** || ⟨vki⟩ **lóg az iskolából**
➤ *Le professeur a téléphoné aux parents de Noé pour savoir si celui-ci, qu'il n'a pas vu aujourd'hui, était malade ou* ***s'il avait fait l'école buissonnière****.* | *A tanár telefonált Noé szüleinek és azt tudakolta, hogy beteg-e, mert nem látta őt ma, vagy* ***lógott-e az iskolából****.*
♦ Ez a bozótot, bokrot (*le buisson*) felidéző szólás valószínűleg a vallásháborúk idejéből származik. Így hívták azokat a törvénytelen iskolákat, melyeket a katolikus tanoktól eltérő elveket vallók (pl. luteránusok) tartottak fenn, s ahol az oktatás eleinte az erdőkben, mezőkön folyt. ◉ Alain Rey és Sophie Chantreau szólásszótára Clément Marot (1496–1544) francia költőhöz köti a szólást, aki azokkal a prelátusokkal kapcsolatban használta állítólag, akik a várost sújtó pestisjárvány miatt nem voltak hajlandók részt venni 1423-ban a paviai zsinaton: « Vray est qu'elle fust buissonnière, l'escolle de ceux de Pavie ». ◉ Az iskolakerülésre, az iskolából való kimaradásra a mai francia (bükkfa)nyelv az *absentéisme* vagy a *décrochage scolaire* kifejezéseket használja.
≅ *sécher un cours* [sécher les cours]*

◨ **user ses fonds de culotte sur les bancs de l'école** → FOND

ÉCOLIER [ekɔlje] *(h fn)*

◨ **prendre le chemin des écoliers** → CHEMIN

ÉCONOMIE [ekɔnɔmi] *(n fn)*

■ **faire des économies de bouts de chandelles** – (Sz): faire des économies insignifiantes qui n'apportent pas d'avantages réels
□ ⟨vki⟩ **filléres/jelentéktelen megtakarítást ér el**
➤ *Certaines personnes sont capables de faire un kilomètre pour acheter du pain quelques centimes moins cher. C'est se donner trop de peine pour* ***faire des économies de bouts de chandelles****.* | *Egyesek képesek egy kilométert is megtenni, hogy a kenyeret néhány fillérrel olcsóbban vegyék meg. Ez túl nagy fáradság ahhoz, hogy* ***filléres megtakarítást érjenek el****.*
♦ A szólás abból a szokásból ered, hogy a már használhatatlan gyertyavégeket (*bouts de chandelles*) takarékossági okok miatt újraöntötték vagy eladták a gyertyakészítőknek.

ÉCORCHÉ, -E [ekɔʀʃe] *(h* és *n fn)*

■ **être un écorché vif [une écorchée vive]** – (Sz): être une personne d'une sensibilité excessive, qui se sent facilement blessée
□ ⟨vki⟩ **nebáncsvirág** || ⟨vki⟩ **mimózalélek**

Francia_magyar_szolastar.indb 327 2024. 08. 12. 15:57:58

➤ *On ne peut rien lui dire de peur de lui faire de la peine.* ***C'est un écorché vif.*** | *Semmit se lehet neki mondani, nehogy megbántódjon.* ***Igazi nebáncsvirág.***

♦ A nagyfokú érzékenységet a francia ezzel a konkrét értelemben meglehetősen brutális képpel ('élve megnyúzott személy') azonosította.

◊ A *nebáncsvirág* szó régies írásmódja a *nebántsvirág* volt. Az erdei nebáncsvirág – más néven fájvirág – tudományos latin neve (*impatiens noli-tangere*) érzékeny termésére utal: az Újszövetség szerint ugyanis Jézus mondta feltámadása után Máriának: *Nole me tangere – ne érints engem!*

≅ *être fleur bleue*

ÉCORCHER [ekɔʀʃe] *(ts i)*

■ **crier comme si on l'écorchait** – (Szh): crier fort

□ ⟨vki⟩ **ordít, mintha nyúznák** || ⟨vki⟩ **ordít, mintha nyársba húznák**

➤ *Quand maître Jacques voulait servir à Harpagon un menu copieux, celui-ci a commencé à* ***crier comme si on l'écorchait*** *en déclarant qu'il faut manger pour vivre, et non pas vivre pour manger.* | *Amikor Jakab mester bőséges menüt akart felszolgálni Harpagonnak, az elkezdett* ***ordítani, mintha nyúznák*** *és kijelentette, hogy az ember azért eszik, hogy éljen, s nem azért él, hogy egyék.*

♦ A szóláshasonlat mindkét nyelvben régi, embertelen büntetési módszerek emlékét őrzi. Az elítéltet elevenen megnyúzták (*écorcher*) vagy törzsébe alulról felfelé hegyes nyársat, karót szúrtak (*empaler* → *le supplice du pal*), a karót azután a földbe tűzték, és úgy hagyták a holttestet a ragadozó madaraknak.

≅ *crier à pleins poumons** || *crier à tue-tête** || *crier comme un damné* || *crier comme un fou* || *crier/gueuler comme un putois** || *crier/hurler comme un sourd**

ÉCORCE [ekɔʀs] *(n fn)*

❒ **mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce** → DOIGT

ÉCOT [eko] *(h fn)*

■ **payer son écot** – (Sz): payer sa part pour un repas à frais communs

□ ⟨vki {számlát}⟩ **ki-ki alapon fizet**

➤ *Je déjeune au restaurant une fois par mois avec mes amis.* ***Chacun paye son écot.*** | *Havonta egyszer étteremben ebédelek a barátaimmal.* ***Ki-ki alapon fizetjük a számlát.***

♦ Az *écot* rég elfelejtett szó, a középkorban egy adófajta megnevezése volt, ami megalapozta a mai átvitt jelentést.

ÉCRAN [ekʀɑ̃] *(h fn)*

■ **crever l'écran** – (Sz): se faire remarquer dans un film {pour un comédien}

□ ⟨vki {filmszínész}⟩ **remekül alakítja a szerepét**

➤ *Fabrice Luchini est fantastique dans ce film,* ***il crève l'écran****.* | *Fabrice Luchini fantasztikus ebben a filmben,* ***remekül alakítja a szerepét****.*

≅ *brûler les planches**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **disparaître des écrans radars** → RADAR

ÉCREVISSE [ekʀəvis] *(n fn)*

■ **rouge comme une écrevisse** – (Szh): avoir momentanément le visage très rouge {de honte, de timidité, de confusion}
□ ⟨vki⟩ **vörös, mint a (főtt) rák**
➤ *Quand l'élève s'est rendu compte qu'il avait dit une grosse bêtise devant toute la classe,* ***il est devenu rouge comme une écrevisse****.* | *Amikor a diák rájött, hogy hatalmas butaságot mondott az egész osztály előtt,* ***olyan vörös lett, mint a főtt rák****.*
≅ *rouge comme un coq** || *rouge comme un coquelicot* || *rouge comme un homard* || *rouge comme une pivoine** || *rouge comme une tomate**

ÉCURIE [ekyʀi] *(n fn)*

■ **entrer** ⟨qqpart⟩ **comme dans une écurie** – (Szh): entrer sans saluer, de façon impolie
□ ⟨vki⟩ **köszönés nélkül lép/ront be** ⟨vhova⟩
➤ *Les étudiants qui arrivent en retard au cours* ***entrent*** *dans l'amphithéâtre* ***comme dans une écurie****.* | *Az órára késve érkező hallgatók* ***köszönés nélkül lépnek be*** *az előadóterembe.*
♦ A szólás az istállók világának kevésbé kifinomult viselkedésű világára utal.

■ **nettoyer les écuries d'Augias** [oʒjas] – (Sz), (vál): remettre de l'ordre, apporter la propreté, l'honnêteté dans un milieu corrompu
□ ⟨vki⟩ **kitakarítja [rendbe teszi] Augiász istállóját** (vál)
➤ *Le nouveau maire avait promis qu'****il nettoierait les écuries d'Augias****. Hélas, il n'a pas pu débarrasser sa ville de toute la corruption.* | *Az új polgármester megígérte, hogy* ***kitakarítja Augiász istállóját****. Sajnos nem tudta teljesen megszabadítani a városát a korrupciótól.*
♦ Augeiasz (Augias) görög mitológiai alak, Élisz királya, Héliosz napisten fia volt. Több ezer marhát tartott, és elhanyagolt istállóiban sok-sok év alatt rengeteg trágya halmozódott fel. Héraklész (Hercules) az Eurüsztheusz tirünszi király által rámért tizenkét „munka" során hatodik munkájaként egyetlen nap alatt kitakarította az istállókat. A nagy vállalkozást oly módon vitte véghez, hogy a Peloponnészosz két közeli folyójának, az Alpheiosznak és a Péneiosznak elterelt vizét vezette át az istállókon, s egykettőre tisztára mosta azok minden zegét-zugát. E tettnek a monda szerint van egy érdekes sporttörténeti vonatkozása is. Az olimpiai játékok eredetét számos mítosz övezi, de ezek mind megegyeznek abban, hogy a játékok isteni eredetűek. Az egyik szerint Zeusz nevéhez fűződik az olimpiai játékok megalapítása, mert itt birkózott meg apjával, Kronosszal az isteni trónért. Egy másik szerint Pelopsz volt az alapító, aki egy győztes kocsiversenyt vívott Oinomaosszal, az éliszi Pisza királyával, és így nyerte el a szépséges királylány, Hippodameia kezét. A harmadik mondakör szerint Héraklész az olimpiai játékok szülőatyja, aki Augiász istállójának kitakarítása után bosszúból elfoglalta Éliszt, és zsákmányából alapította meg Olümpiában a versenyeket. Ifjabb Seneca is említi a szólást *Apocolocyntosis divi Claudii* [Játék az isteni Claudius halá-

Francia_magyar_szolastar.indb 329 2024. 08. 12. 15:57:58

láról] című művében (7) a „maluisses cloacas Augeae purgare” [inkább az Augias istállóját takarítottad volna ki – Szilágyi János György fordítása] alakban.

EFFET [efɛ] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire un effet bœuf/monstre** – (Sz), (biz): produire un grand effet, un effet surprenant
□ ⟨vmi⟩ **baromi (nagy) hatást gyakorol** (biz)
➤ *Zoé a installé des miroirs dans sa petite salle de bain.* ***Ça fait un effet bœuf*** *à tout le monde.* | *Zoé tükröket tett a kis fürdőszobájába.* ***Baromi nagy hatást gyakorol*** *mindenkire.*
♦ A szólás érdekessége az, hogy a benne szereplő, a hatás erős fokát kifejező *bœuf* ‘szarvasmarha’ és *monstre* ‘szörny’ főnevek szófajváltással jelzői szerepet kapnak.

ÉGIDE [eʒid] *(n fn)*

■ **sous l’égide** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz): sous la protection, le patronnage de qqn, qqch. {une autorité, une loi}
□ ⟨vkinek, vminek⟩ **az égisze alatt**
➤ *Les négociations sur la situation en Syrie ont repris à Vienne* ***sous l’égide de l’ONU****.* | *A szíriai helyzetről szóló tárgyalások folytatódtak Bécsben* ***az ENSZ égisze alatt****.*
♦ Az *égisz* a görög mitológiában Zeusz kecskebőrből készült mitikus pajzsa (görög *aigísz*, latin AEGIS ‘lenyúzott kecskebőr’), hatalmi jelvénye, melyet Héphaisztosz, a tűz és a kovácsok istene készített, és ijesztő alakokat, köztük gorgófőt is ábrázolt rajta, így annak már puszta látványa is kővé dermesztette a rá nézőket. Zeusz ezt a villámcsapásnak is ellenálló pajzsot gyakran kölcsönadta legkedvesebb gyermekének, Pallasz Athénének, akit az többek között Arész kardjától is megóvott. A kifejezés számos európai nyelvben is megtalálható.

ÉGLISE [egliz] *(n fn)*

■ (***ℱ***) **garder l’église au milieu du village** – (Sz), (Bel): trouver un arrangement, régler un conflit
□ ⟨vki {konfliktushelyzetben, vitás kérdésben}⟩ **kiegyensúlyozottan/józanul/helyén kezeli a dolgokat** || ⟨vki {konfliktushelyzetben, vitás kérdésben}⟩ **közmegelégedésre cselekszik**
➤ *Pour régler tranquillement et efficacement les querelles de clocher, il faut choisir un maire qui sait* ***garder l’église au milieu du village****.* | *Ha nyugodtan és hatékonyan akarjuk megoldani ezeket a kicsinyes helyi viszályokat, akkor olyan polgármestert kell választani, aki* ***mindenki megelégedésére helyén tudja kezelni a dolgokat****.*
♦ A templom a falvak, városok kialakulása során központi helyet foglalt el, a települések mindig köréje épültek és bővültek. Átvitt értelemben a hagyományos, megbízható, józan, kiegyensúlyozott, örök emberi értékek metaforájaként szerepel a szólásban.

◨ **gueux** [gø] **comme un rat d’église** → RAT

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ÉLASTIQUE [elastik] *(h fn)*

■ **les lâcher avec un élastique** – (Sz), (biz): donner de l'argent avec réticence, être très économe
□ ⟨vki⟩ **úgy adja ki a pénzt, mintha a fogát húznák**
➤ *Noé est très avare,* ***il les lâche avec un élastique****.* | *Noé nagyon fösvény,* ***úgy adja ki a pénzt, mintha a fogát húznák****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy valaki a papír- vagy fémpénzeket (ez magyarázza a kifejezés többes számú *les* elemét) nem csupán vonakodik kiadni (*lâcher*) a kezéből, hanem még vissza is várja azokat. Erre utal a rugalmas, eredeti helyzetébe visszaugró gumiszalag (*élastique*) által kifejezett kép, amire a *lâcher* és az *élastique* elemek közötti hangtani hasonlóság még rá is erősít.
◊ A *fogához veri a garast* magyar szólás eredetét lásd: *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses*.
≅ *avoir des oursins dans les poches [dans le portemonnaie] (biz)* || *être dur à la détente** || *être près de ses sous** || *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses* || *tondre un œuf**

ÉLECTRICITÉ [elɛktʀisite] *(n fn)*

■ **Il y a de l'électricité dans l'air.** – (Szm): {se dit pour caractériser une atmosphère tendue, agité où les gens sont nerveux, excités}
□ **Puskaporos a levegő.**
➤ *Avant le second tour des dernières élections présidentielles,* ***il y avait de l'électricité dans l'air*** *entre les deux candidats.* | *A legutóbbi elnökválasztás második fordulója előtt* ***puskaporos volt a levegő*** *a két jelölt között.*
≅ *Il y a de l'eau* dans le gaz.* || *Il y a de l'orage* dans l'air.* || *Le torchon* brûle entre eux.*
♦ A kifejezés meteorológiai eredetű és a légkörben felgyülemlett elektromos feszültségre utal. Ennek gyakori következménye a mennydörgéssel és villámlással járó vihar, ami egyben a veszekedés metaforája.
◊ A *Puskaporos a levegő* magyar szólásmondás eredetét lásd: *Il y a de l'eau* dans le gaz*.

ÉLÉMENT [elemã] *(h fn)*

■ **être dans son élément** – (Sz): être dans la situation, l'activité qui est la plus familière, coutumière
□ ⟨vki⟩ **elemében van**
➤ *Noé* ***est dans son élément*** *quand il peut parler de ses opéras préférés.* | *Noé* ***elemében van****, amikor kedvenc operáiról beszélhet.*
≅ *être comme un poisson* dans l'eau*

ÉLÉPHANT [elefã] *(h fn)*

❒ **avoir une mémoire d'éléphant** → MÉMOIRE

❒ **faire d'une mouche un éléphant** → MOUCHE

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ❒ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **se comporter comme un éléphant dans un magasin de porcelaine** – (Szh): se comporter, agir maladroitement, avec lourdeur
□ ⟨vki⟩ **úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban**
➤ *Noé est un type pas très raffiné. Dans les réceptions,* ***il se comporte comme un éléphant dans un magasin de porcelaine****.* | *Noé eléggé faragatlan fickó. A fogadásokon* ***úgy viselkedik, mint elefánt a porcelánboltban****.*
≅ *ne pas faire dans la dentelle**

■ (*𝓕*) **un éléphant blanc** – (Sz), (Can): une réalisation, un ouvrage de grande ampleur et de prestige mais coûteux et d'une utilité discutable
□ ⟨vmi⟩ **fehér elefánt**
➤ *L'aéroport international Montréal-Mirabel, construit en 1975 et fermé en 2004,* ***a*** *vraiment* ***été un éléphant blanc****.* | *Az 1975-ben épült és 2004-ben bezárt Montréal-Mirabel nemzetközi repülőtér igazi* ***fehér elefánt volt****.*
♦ A kifejezés az angol *white elephant* tükörfordítása. Fehér elefántnak nevezik a közgazdaságtanban azokat a nagy állami beruházásokat (ilyen a fenti példa repülőtere is), amelyek össztársadalmi nettó haszna negatív, azaz többe kerülnek az országnak, mint amennyi hasznot hajtanak. Szélesebb értelemben minden olyan tulajdonra illik, aminek a fenntartása több költséggel jár, mint amekkora a haszna, értéke, és amitől nehéz megszabadulni. A kifejezés közvetlenül abból a történetből ered, miszerint Sziám (a mai Thaiföld) egy régi királya fehér elefántot adományozott megunt udvaroncainak, hogy őket anyagilag tönkretegye a szent állat tartásával járó magas költségek miatt.

■ **voir des éléphants roses** – (Sz): être ivre et avoir des troubles de vision
□ ⟨vki⟩ **fehér egereket lát**
➤ *On a déjà bu trois bouteilles. Si on en commande une quatrième,* ***on va voir des éléphants roses****.* | *Már három üveggel megittunk. Ha egy negyediket is rendelünk,* ***fehér egereket fogunk látni****.*
♦ A szólás a franciába angol hatásra került be, ahol a whiskytől és sörtől berúgott ember rózsaszín elefántokat (*pink elephants*) lát.
≅ *avoir un coup dans l'aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes** *(du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout** *(2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *soûl comme une grive**

EMBARRAS [ɑ̃baʀa] *(h fn)*

■ **avoir l'embarras du choix** – (Sz): avoir beaucoup de choix, beaucoup de possibilités
□ ⟨vki⟩ **a bőség zavarával küzd**
➤ *Zoé ne sait pas quelle robe mettre pour le concert.* ***Elle a l'embarras du choix.*** | *Zoé nem tudja melyik ruháját vegye fel a koncertre.* ***A bőség zavarával küzd.***

Francia_magyar_szolastar.indb 332 2024. 08. 12. 15:57:59

♦ A kifejezés hátterében Léonor-Jean-Christine Soulas d'Allainval kevéssé ismert francia drámaíró egy 1753-ban bemutatott vígjátékának a címe állhat *(L'Embarras des richesses)*. 2017-ben pedig egy francia filmvígjáték készült *L'embarras du choix* címmel.

EMBOUCHÉ, -E [ãbuʃe] *(mn)*

■ **être mal embouché** – (Sz): être grossier
□ ⟨vki⟩ **mocskos/mosdatlan szájú**
➤ *Je ne veux pas que ma fille joue avec le fils du voisin.* ***Il est très mal embouché*** *et lui apprend des gros mots.* | *Nem akarom, hogy a lányom a szomszéd fiával játsszon.* ***Nagyon mocskos szájú*** *és csúnya szavakat tanít neki.*

♦ A kifejezés, amelyben felismerhető a *bouche* 'száj' szó, az *emboucher* ige régi 'táplál, táplálékot szájba ad' jelentésével magyarázható, amiből metaforikusan a 'nevel, megtanít viselkedni' jelentés is kialakult. Az ige ma már csak a 'fúvós hangszert szájba vesz' (pl. *emboucher un clairon*), illetve 'lovat felzabláz' (*emboucher un cheval*) jelentésben használatos.

ÉMERI [em(ə)ʀi] *(h fn)*

■ **être bouché à l'émeri** [em(ə)ʀi] – (Sz), (biz): être borné, absolument incapable de comprendre qqch.
□ **berozsdásodott/betokosodott** ⟨vkinek⟩ **az agya/esze**
➤ *Cette explication est pourtant facile à comprendre.* ***Tu es bouché à l'émeri*** *ou quoi ?* | *Ezt a magyarázatot azért könnyű megérteni.* ***Teljesen begyepesedett az agyad*** *vagy mi van?*

♦ A szólást olyan személyre mondják, aki nem használja az eszét, mintegy légmentesen elzárja magát minden gondolkodástól éppúgy, mint az az üveg, melyet a csiszolókővel (*émeri*) lecsiszolt dugó légmentesen zár. A *bouché* melléknév önmagában is 'buta, nehézfejű' értelemben használatos.

≅ *avoir des œillères** || *être bas de plafond (biz)* || *ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son nez** || *regarder qqch. par le petit bout de la lorgnette**

ÉMINENCE [eminãs] *(n fn)*

■ **une éminence grise** – (Sz): un conseiller secret, intime, qui dans l'ombre, exerce une grande influence
□ ⟨vki⟩ **szürke eminenciás**
➤ *Nous avons l'impression que cette mesure a été proposée au Premier ministre par son* ***éminence grise****, le directeur de la Banque centrale.* | *Az a benyomásunk, hogy ezt az intékedést a miniszterelnök* ***szürke eminenciása****, a Központi Bank igazgatója javasolta neki.*

♦ A kifejezést a szürke darócruhát viselő, francia kapucinus József atyával [le Père Joseph] – eredeti nevén François Joseph Leclerc du Tremblay – kapcsolatban használták először, aki Richelieu bíboros titkos tanácsadója volt XIII. Lajos uralkodása idején. Richelieu bíborost pedig reverendája színe alapján szokták az *Éminence rouge* [vörös eminenciás] névvel is illetni. A történelem során több po-

Francia_magyar_szolastar.indb 333 2024. 08. 12. 15:57:59

litikus is kiérdemelte a szürke eminenciás nevet (pl. Richard Nixon amerikai elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója, majd külügyminisztere Henry Kissinger vagy Alekszandr Jakovlev, Mihail Gorbacsov szovjet pártfőtitkár tanácsadója).

EMMERDE [ãmɛʀd] *(n fn)*

■ **Les emmerdes, ça vole toujours en escadrille.** – (Szi), (biz): {Les problèmes n'arrivent jamais seuls.}
□ **A baj mindig csőstül jön.**
➤ *« **Les emmerdes, ça vole toujours en escadrille**. » Cette formule de Jacques Chirac, les députés parlementaires français d'aujourd'hui pourraient la reprendre à leur compte, tant les difficultés s'accumulent sur leur route.* | *„**A baj mindig csőstül jön.**" Jacques Chirac e kifejezését a mai francia parlamenti képviselők is használhatnák, látva az előttük tornyosuló számtalan nehézséget.*
♦ A mondás Jacques Chiractól (1932–2019) származik, aki 1995 és 2007 között a Francia Köztársaság elnöke volt. Több szellemes, néha kissé sikamlós kiszólás is fűződik a nevéhez (pl. *Un chef c'est fait pour cheffer* 'A főnök arra született, hogy főnökösködjön', *On n'exporte pas la démocratie dans un fourgon blindé* 'A demokrácia nem exportálható egy páncélozott furgonban'). ◉ Az *emmerde* szó az *emmerdement* 'gond, bosszúság, szívás' rövidített alakja (mindkettő a vulgáris *merde* 'szar' szóból származik), az *escadrille* 'vadászrepülőraj' szó pedig a francia légierő Salon-de-Provence-ban állomásozó műrepülő egységére (*Patrouille de France*) utal, amelyik hagyományosan megnyitja a július 14-i nemzeti ünnepen a katonai parádét.
≅ *Un malheur ne vient jamais seul.*

EMPIRE [ãpiʀ] *(h fn)*

■ **pour un empire** – (Sz): {avec une négation} pour rien au monde, en aucune façon
□ **a világ minden kincséért sem**
➤ *J'adore mon travail et ne changerais pas de profession **pour un empire**.* | *Imádom a munkámat és **a világ minden kincséért** sem váltanék foglalkozást.*
≅ *pour tout l'or* du monde*

EMPLÂTRE [ãplɑtʀ] *(h fn)*

◨ **C'est un emplâtre sur une jambe de bois.** → JAMBE: *C'est un cautère/emplâtre sur une jambe de bois*

ENCENSOIR [ãsãswaʀ] *(h fn)*

■ **donner des coups d'encensoir** ⟨à qqn⟩ **[manier l'encensoir** ⟨devant qqn⟩**]** – (Sz), (vál): louer, flatter qqn avec excès
□ ⟨vki vkit⟩ **tömjénez** || ⟨vki vkiről⟩ **ódákat/dicshimnusz(oka)t zeng(edez)**
➤ *Pour obtenir les faveurs de son supérieur, Noé **lui donne** régulièrement **des coups d'encensoir**.* | *Hogy felettesének kegyeit elnyerje, Noé rendszeresen **dicshimnuszokat zeng róla**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Az Istent és a szenteket dicsőítő templomi tömjénezés képét használó és mára kissé elavult szólás helyett ma gyakran használatosak a *manier la brosse à reluire devant qqn* vagy a *passer la brosse à qqn* kifejezések, amelyek eredetileg a szolgalelkű, cselédszerepet vállaló személyre utaltak, hiszen a szolga dolga gazdája cipőjét kifényesíteni.

≅ *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *frotter la manche à qqn (Bel), (biz)* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn* || *tresser des couronnes/lauriers à qqn*

ENCHANTEMENT [ãʃãtmã] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **disparaître comme par enchantement** – (Szh): disparaître d'une manière inattendue, comme par magie

□ ⟨vmi⟩ **csodálatos módon [varázsütésre] eltűnik/elmúlik**

➤ *Pendant longtemps j'ai souffert de troubles digestifs. Mes malaises **ont disparu** il y a un mois **comme par enchantement** alors que je n'ai même pas pris de médicaments.* | *Sokáig küzdöttem emésztési zavarokkal. A rosszulléteim egy hónappal ezelőtt **varázsütésre eltűntek**, pedig még gyógyszert sem szedtem.*

ENCLUME [ãklym] *(n fn)*

◨ **être (pris) entre le marteau et l'enclume** → MARTEAU

ENCRE [ãkʀ] *(n fn)*

◨ **C'est la bouteille à l'encre.** → BOUTEILLE

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire couler beaucoup d'encre** – (Sz): provoquer de nombreuses réactions, de nombreux commentaires

□ ⟨vmiről⟩ **sokat írnak/cikkeznek**

➤ *La liaison amoureuse du président et de l'actrice **a fait couler beaucoup d'encre** ces derniers temps.* | *Az elnök és a színésznő szerelmi kapcsolatáról az utóbbi időben **sokat cikkeztek**.*

◨ **se faire un sang d'encre** → SANG: *se faire du mauvais sang [se faire un sang d'encre]*

ÉNERGIE [enɛʀʒi] *(n fn)*

■ **avec l'énergie du désespoir** – (Sz): avec la force déployée lorsque tout est perdu

□ **végső erőfeszítéssel || minden mindegy alapon**

➤ *Bien qu'il sache qu'il n'a aucune chance de gagner, Noé se défend **avec l'énergie du désespoir**.* | *Noha tudja, hogy esélye sincs nyerni, Noé **minden mindegy alapon védekezik**.*

➤ *Les deux joueurs se battaient **avec l'énergie du désespoir** pour la victoire.* | *Mindkét játékos **végső erőfeszítéssel** küzdött a győzelemért.*

Francia_magyar_szolastar.indb 335 2024. 08. 12. 15:57:59

ENFANCE [ãfãs] *(n fn)*

■ **C'est l'enfance de l'art.** – (Szm): {se dit de qqch. de très facile}
□ ⟨vmi⟩ **egyszerű, mint a pofon || Ez gyerekjáték!**
➤ *Je vais t'expliquer la solution du problème, tu vas comprendre tout de suite. Tu verras,* ***c'est l'enfance de l'art****.* | *Elmagyarázom neked a probléma megoldását, azonnal meg fogod érteni. Meglátod,* ***egyszerű, mint a pofon****.*

E

♦ A *C'est l'enfance de l'art* francia szólásmegfelelő a kezdetleges gyermekrajzok egyszerűségére utal.

≅ *aller/marcher comme sur des roulettes* || bête comme chou* || C'est comme l'œuf* de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! || C'est de la tarte*. || C'est du billard*. || C'est du cousu* main. || C'est du gâteau*. || C'est du nougat. || C'est un jeu d'enfant. || Ça/Tout baigne dans l'huile*. || Cela ne fait pas un pli*. || Ce n'est pas une affaire. (biz) || facile/simple comme bonjour* || passer comme une lettre* à la poste || réglé comme du papier* à musique (2.)*

■ **retomber en enfance** – (Sz): devenir sénile
□ ⟨vki⟩ **második gyerekkorát éli**
➤ *Je crois que mon grand-père a la maladie d'Alzheimer, il oublie tout.* ***Il retombe en enfance.*** | *Azt hiszem, hogy a nagyapám Alzheimer-kórban szenved, mindent elfelejt.* ***A második gyerekkorát éli.***

≅ *sucrer les fraises* (2.)*

ENFANT [ãfã] *(h fn)*

■ **Ce n'est pas un enfant de chœur** [kœʀ]**.** – (Szm): {se dit de qqn qui n'est pas une personne naïve, innocente}
□ **Nem most jött/lépett/mászott le a falvédőről.** (biz)
➤ *Tu ne peux pas le tromper avec une ruse aussi grossière.* ***Ce n'est pas un enfant de chœur.*** | *Nem tudod megtéveszteni ilyen átlátszó csellel.* ***Nem most jött le a falvédőről.***

♦ A 'naiv, ártatlan személy' értelemben használatos *enfant de chœur* első jelentése 'ministráns'.

≅ *rusé comme un renard || une fine guêpe || une fine mouche**

◨ **élever un enfant dans du coton** → COTON

■ **faire un enfant dans le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): trahir la confiance de qqn, lui faire un mauvais coup
□ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vki vkit⟩ **hátba támad/szúr**
➤ *Noé a été dénoncé et a eu un contrôle fiscal. Il a appris un mois après que c'était un collègue jaloux qui* ***lui avait fait cet enfant dans le dos****.* | *Noét feljelentették és adóellenőrzést kapott. Egy hónappal később megtudta, hogy egyik féltékeny kollégája* ***tett neki keresztbe****.*

♦ A szólás *dans le dos* 'a háta mögött' eleme valakinek az alattomos viselkedésére utal.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *glisser une peau* de banane à qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tailler des croupières* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

■ **innocent comme l'enfant qui vient de naître** – (Szh): totalement innocent
□ ⟨vki⟩ **ártatlan, mint a ma született bárány**
➤ *Mon client, messieurs les jurés, n'a pas pu commettre ce crime.* ***Il est innocent comme l'enfant qui vient de naître.*** | *Esküdt urak, a védencem nem követhette el ezt a bűnt.* ***Olyan ártatlan, mint a ma született bárány.***
♦ A ma született gyermek ártatlanságához kétség sem férhet, hisz még nem lehetett ideje bármilyen hibát vagy bűnt elkövetni.
◊ Az *ártatlan, mint a ma született bárány* magyar szóláshasonlatban a bárányra való hivatkozás művelődéstörténeti háttere az Ószövetségben keresendő. Izajás próféciájában olvasható a következő (Iz 53:7): „Megkínozták, és ő alázatos volt, nem nyitotta ki száját; mint a bárány, melyet leölésre visznek…" Részben erre vezethető vissza az is, hogy az Újszövetségben Krisztust, a legártatlanabbnak és legszelídebbnek tartott embert több helyen is (pl. Jn 1:29) „Isten bárányának" *(Agnus Dei)* nevezik. Krisztus és a bárány összekapcsolásához hozzájárult még a zsidók húsvéti bárányáldozata és Krisztusnak a keresztény felfogás szerint az emberiségért hozott áldozata is.
≅ *blanc comme neige** || *innocent comme l'agneau qui vient de naître*

❒ **jeter l'enfant avec l'eau du bain** → EAU: *jeter le bébé [l'enfant] avec l'eau du bain*

■ **une enfant de Marie** – (Sz): une jeune fille chaste et naïve
□ ⟨vki⟩ **szende szűz**
➤ *Zoé a seize ans, mais elle croit encore que les bébés naissent dans les choux.* ***C'est une enfant de Marie.*** | *Zoé tizenhat éves, de még mindig azt hiszi, hogy a gólya hozza a gyerekeket.* ***Micsoda szende szűz!***
♦ A kifejezés Szűz Mária szeplőtelen fogantatására utal. ◉ A példamondatban egy másik érdekes, a magyar *a gólya hozza a gyerekeket* szólásnak megfelelő kifejezés is olvasható: *les bébés naissent dans les choux*. A születés iránt érdeklődő francia kisgyerekeknek azt szokták mondani, hogy a kisfiúk káposztában (*chou*), a kislányok rózsabokorban (*rose*) születnek. A káposzta az ókortól kezdve a termékenység szimbóluma volt, a rózsa pedig a nőiségé, a nőiességé. Egyesek szerint a legenda eredete a görög mitológiában keresendő. Amíg Agamemnon király háborút viselt, távollétében a felesége, Klütaimnésztra négyes ikreket szült, három leányt és egy fiút. A lányokat rózsaszirmokba bugyolálták, a fiút káposztalevelekbe. Ennek a mai genderelmélet által minden bizonnyal elítélt megkülönböztetésnek pedig az volt az oka, hogy a fiúnak később ne legyenek női jellemvonásai.

ENFER [ɑ̃fɛʀ] *(h fn)*

❒ **Croix de bois, croix de fer, si je mens, je vais en enfer.** → PROMIS: *Promis, juré, craché.*

Francia_magyar_szolastar.indb 337 2024. 08. 12. 15:57:59

■ **L'enfer est pavé de bonnes intentions.** – (Szm): {Les bonnes intentions peuvent aboutir à un résultat déplorable ou nul.}
□ **A pokol (ország)útja [a pokolba vezető út] (is) jó szándékkal [jóindulattal] van kikövezve.**
➤ *C'est au nom du bien que les hommes se font du mal. Eh oui ! Comme on dit :* ***L'enfer est pavé de bonnes intentions.*** | *Az emberek a jó nevében bántják egymást. Hát igen ! Ahogy mondani szokás:* ***A pokol útja is jó szándékkal van kikövezve.***

E

♦ A szólásmondás forrásaként – legalábbis annak mai formájában – Samuel Johnson XVIII. századi angol moralistát, kritikust és lexikográfust szokták megadni, de előtte már George Herbert XVII. századi angol költő is hasonló képet használt *Jacula prudentium* [A bölcsek dárdái] című művében: „Hell is full of good meaning and wishings." Előképként a Biblia is szóba jöhet (Sír 21:11): „A bűnösök útja kővel van egyengetve, de a végén alvilág van, sötétség és bűnhődés." Egyesek utalnak még a XII. században élt Clairvaux-i Szent Bernátnak tuladonított alábbi mondatra is: *L'enfer est plein de bonnes volontés.* 'A pokol tele van jó szándékkal.'

ENNEMI [ɛn(ə)mi] *(h fn)*

◨ **faire un pont d'or à ses ennemis** → PONT

ENNUYER (S') [ɑ̃nɥije] *(vh i)*

◨ **s'ennuyer à mourir** → MOURIR

ENSEIGNE [ɑ̃sɛɲ] *(n fn)*

■ **être logé à la même enseigne** ⟨que qqn⟩ – (Sz): partager les mêmes inconvénients, les mêmes ennuis avec qqn
□ ⟨vkik⟩ **egy cipőben járnak** || ⟨vkik⟩ **egy csónakban/hajóban eveznek**
➤ *À cause d'une grève des pilotes, aucun avion ne décolle. Nous sommes plusieurs centaines à l'aéroport à attendre impatiemment, tous* ***logés à la même enseigne****.* | *A pilóták sztrájkja miatt egyetlen repülőgép sem száll fel. Több százan várunk türelmetlenül a repülőtéren, mind* ***egy cipőben járunk.***
♦ Az *enseigne* szó a régi fogadók cégérére utal. E szálláshelyeken nem voltak különböző kényelmi fokozatú szobák, minden vendég egyforma, gyakran kezdetleges körülmények között étkezett és aludt.
≅ *être dans le même bateau**

ENTERREMENT [ɑ̃tɛʀmɑ̃] *(h fn)*

◨ **faire une gueule d'enterrement** → GUEULE

ENTOURNURE [ɑ̃tuʀnyʀ] *(n fn)*

■ **être gêné aux entournures** – (Sz): être mal à l'aise, dans une situation incommode
□ ⟨vki⟩ **zarvarban van** || ⟨vki⟩ **feszélyezve érzi magát**
➤ *Noé a été nommé chef et doit diriger maintenant ses anciens collègues. On comprend qu'****il est gêné aux entournures.*** | *Noét főnökké nevezték*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ki és most a volt kollégáit kell irányítania. Érthető, hogy ***feszélyezve érzi magát****.*

♦ Az *entournure* szó a ruha karkivágását jelenti. Ha az szűk, mert rosszul szabták, vagy mert az illető kinőtte, kihízta a ruhát, érthető, hogy viselője kényelmetlenül érzi magát benne. Ez az átvitt értelem szemléleti háttere.

≅ *être dans ses petits souliers** || *être sur le balan** || *faire l'âne** *de Buridan* || *ne pas en mener large[2]** || *ne pas savoir sur quel pied** *danser*

ENVERS [ãvɛʀ] *(h fn)*

E

❒ **avoir la tête à l'envers** → TÊTE

ENVOI [ãvwa] *(h fn)*

■ **donner le coup d'envoi** – (Sz): déclencher, inaugurer une action, un plan, un programme

□ ⟨vki⟩ **elvégzi/megadja a kezdőrúgást**

➤ *Le débat télévisé houleux d'hier* ***a donné le coup d'envoi*** *de la campagne électorale.* | *A tegnapi heves televíziós vita* ***volt a*** *választási kampány* ***kezdőrúgása****.*

♦ A metaforikus kifejezés a labdarúgás szaknyelvéből származik.

ENVOYER [ãvwaje] *(ts i)*

■ **envoyer promener/paître/valser** ⟨qqn⟩ – (Sz), (biz): se débarrasser de qqn avec méchanté, le repousser avec brusquerie

□ ⟨vki vkit⟩ **melegebb éghajlatra [éghajlat alá] küld (el)** || ⟨vki vkit⟩ **elküld a pokolba [**(biz) **a (fészkes) fenébe]** || ⟨vki vkit⟩ **elküld a búsba** (biz)

➤ *Je suis allé me plaindre à mon voisin à cause du bruit constant qu'il fait mais* ***il m'a envoyé promener****.* | *Panaszkodtam a szomszédomnak azért, hogy folyton zajong, de* ***elküldött a (fészkes) fenébe****.*

♦ Az *envoyer promener* szólás arra a helyzetre utal, amikor valakit arra kérnek, hogy menjen el egyet sétálni, hogy egy ideig ne zavarjon a jelenlétével. A *promener* igét további bizalmas stílusértékű igékkel lehet felcserélni: *paître* 'legel', *valser* 'keringőzik'.

≅ *envoyer qqn aux pelotes (biz)* || *envoyer qqn aux pives** || *envoyer qqn sur les roses[1]**

ÉPAULE [epol] *(n fn)*

❒ **avoir la tête sur les épaules** → TÊTE

❒ **changer son fusil d'épaule** → FUSIL

■ **faire toucher les épaules** ⟨à qqn⟩ – (Sz):

1. terrasser qqn à la lutte de telle sorte que ses deux épaules touchent le sol

□ ⟨vki vkit⟩ **két vállra fektet**

➤ *La lutte libre est un sport olympique où le but est de* ***faire toucher les épaules*** *de son adversaire au tapis.* | *A szabadfogású birkózás olyan olimpiai sportág, amiben az a cél, hogy a szőnyegen* ***két vállra fektessük*** *az ellenfelet.*

Francia_magyar_szolastar.indb 339 2024. 08. 12. 15:58:00

2. vaincre qqn dans une compétition
- □ ⟨vki vkit {versenyben, versengésben}⟩ **két vállra fektet**
  - ➤ *Noé et Max ont fait une partie d'échecs. Noé est beaucoup plus fort que Max et* ***lui a fait*** *facilement* ***toucher les épaules****.* | *Noé és Max sakkpartit játszott. Noé sokkal erősebb, mint Max és könnyedén* ***két vállra fektette****.*
- ♦ A francia kifejezés és magyar szólásmegfelelője a sport, közelebbről a birkózás szaknyelvéből származik. Ha az egyik versenyző mindkét vállával érinti a talajt (ez szaknyelven szólva a *tus*), elvesztette a mérkőzést.
- ≅ **1., 2.** *envoyer/mettre qqn au tapis**

ÉPÉE [epe] *(n fn)*

■ **passer** ⟨qqn⟩ **au fil de l'épée** – (Sz), (rég): tuer, massacrer qqn
- □ ⟨vki vkit⟩ **kardélre hány** (rég)
  - ➤ *Les soldats romains sont tombés dans une embuscade tendue par les Huns et les guerriers d'Attila* ***les ont tous passés au fil de l'épée****.* | *A római katonák a hunok által állított csapdába estek és Attila harcosai* ***mindenkit kardélre hánytak****.*
- ♦ A *fil de l'épée* konkrét értelemben a kard élét jelöli. A francia kifejezés és magyar megfelelője is ma már leginkább csak irodalmi, történelmi szövegekben használatos.

■ **un coup d'épée dans l'eau** – (Sz): un acte inutile, sans effet
- □ ⟨vmi⟩ **hiábavaló fáradozás/próbálkozás** || ⟨vmi⟩ **felesleges kör** || ⟨vmi⟩ **csak ködszurkálás**
  - ➤ *Au cours de la réunion, Noé a protesté contre l'usage du deux poids deux mesures.* ***C'était un coup d'épée dans l'eau.*** *Il n'a réussi à convaincre personne.* | *Az értekezleten Noé tiltakozott a kettős mérce használata ellen.* ***Hiábavaló próbálkozás volt.*** *Senkit sem sikerült meggyőznie.*
- ≅ *C'est comme si on pissait dans un violon**. || *C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe* de bois.*

■ **une épée de Damoclès (au-dessus de la tête** ⟨de qqn⟩**)** – (Sz): un danger imminent et constant
- □ **Damoklesz kardja (lebeg** ⟨vkinek⟩ **a feje felett)**
  - ➤ *La menace de la restructuration de l'université* ***est comme une épée de Damoclès au-dessus de la tête*** *des enseignants.* | *Az egyetem átszervezése* ***Damoklesz kardjaként lebeg*** *az oktatók* ***feje fölött****.*
- ♦ Damoklész a legenda szerint a Kr. e. IV. században, a szicíliai görög nagyvárosban, Szürakuszaiban (ma: Siracusa) élt, és II. Dionüsziosz türannosz kegyence volt. Damoklész irigykedett a trónnal járó előnyökre, kellemetességekre, és ebből a király úgy gyógyította ki, hogy egy napra a trónjára ültette, minden jóval traktálta, de a feje fölé egy kihegyezett kardot lógatott a hegyével lefelé, egyetlen szál lószőrrel felfüggesztve. Ez a kard képviselte a királyra a jólét, a hatalom, a pompa közepette is acsarkodó ellenségeket, irigyeket és általában az uralkodással járó felelősség fenyegető súlyát. Az anekdota ebben a formában a Kr. e. I.

Francia_magyar_szolastar.indb 340 2024. 08. 12. 15:58:00

században élt római Cicero *Tusculanae disputationes* [Tusculumi eszmecsere] című művében (V, 21, 61) maradt ránk, és több művészeti alkotás ihletőjévé is vált.

ÉPINARD [epinaʀ] *(h fn)*

◨ **mettre du beurre dans les épinards** → BEURRE

ÉPINE [epin] *(n fn)*

■ **tirer/enlever/ôter** ⟨à qqn⟩ **une épine du pied** – (Sz): délivrer qqn d'une difficulté
□ ⟨vki vkit⟩ **kihúz a csávából**
➤ *La banque me prête de l'argent pour m'acheter un appartement.* ***Ça me tire une épine du pied****, car je ne dispose pas de la somme totale du prix et le vendeur exige d'être payé tout de suite.* | *A bank ad nekem kölcsönt, hogy lakást vásároljak magamnak.* ***Ez kihúz a csávából****, mert nem rendelkezem az ár teljes összegével és az eladó azt akarja, hogy azonnal fizessek neki.*
♦ A francia szólás szemléleti háttere mindennapos megfigyelésen alapul. Az ember azt szeretné, ha valaki minél előbb megszabadítaná (erre utalnak a szólás *tirer, enlever, ôter* 'kihúzni, kivenni' jelentésű igéi) a lábába ment kellemetlen tüskétől (*épine*).
◊ A *kihúz a csávából vkit* magyar szólás eredetét lásd: *être dans de beaux draps**.
≅ *enlever un poids* à qqn*

ÉPINGLE [epɛ̃gl] *(h fn)*

■ **être tiré à quatre épingles** – (Sz): être habillé avec un soin méticuleux, être élégant
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mintha skatulyából húzták volna ki**
➤ *Quand Noé est arrivé à la cérémonie de remise de décoration, tout le monde a remarqué qu'****il était tiré à quatre épingles****.* | *Amikor Noé megérkezett a kitüntetésátadási ünnepségre, mindenki megjegyezte, hogy* ***úgy néz ki, mintha skatulyából húzták volna ki****.*
♦ A szólás valószínűleg a négy gombostűre utal, melyek régen az öltözék tökéletes, feszes rögzítésére szolgáltak.
≅ *être sur son trente(-)et(-)un**

■ **monter** ⟨qqch.⟩ **en épingle** – (Sz): insister exagérément sur qqch.
□ ⟨vki vminek⟩ **túlzott jelentőséget tulajdonít**
➤ *Ce que le député a fait n'était pas bien grave. Mais la presse* ***a monté*** *cette affaire* ***en épingle*** *et il a dû démissioner de son mandat.* | *Nem volt nagyon súlyos, amit a képviselő csinált. De a sajtó* ***túlzott jelentőséget tulajdonított*** *az ügynek, ezért le kellett neki mondania a mandátumáról.*
♦ A szólás eredetét a *monter* ige szaknyelvi jelentése magyarázza meg (*monter une pierre en épingle* 'brostűre drágakő-foglalatot tesz fel'), ami a drágakő révén a metaforikus jelentés alapját képezte.
≅ *attacher trop d'importance à qqch.* || *mettre l'accent sur qqch.*

Francia_magyar_szolastar.indb 341 2024. 08. 12. 15:58:00

■ **tirer son épingle du jeu** – (Sz): se tirer habilement et à temps d'une situation difficile, délicate
□ ⟨vki⟩ **még időben takarodót fúj** || ⟨vki⟩ **kivágja magát egy nehéz helyzetből**
➤ *Le directeur a démissionné avant que le scandale n'éclate.* ***Il a bien su tirer son épingle du jeu.*** | *Az igazgató még azelőtt lemondott, hogy kitört volna a botrány.* ***Még időben takarodót fújt.***
♦ A szólás feltehetőleg egy nagy ügyességet igénylő, régi játékra, az ún. tűhúzásra utal (ez hasonlít a mi mikádó vagy marokkó néven ismert társasjátékunkra), amikor is megadott feltételek mellett kellett adott helyről kiemelni egy tűt. A játék neve franciául: *mikado, jonchet*. A jelentés kialakulására hatással lehetett a szintén a *tirer* igén alapuló *se tirer d'affaire* 'kimászik a bajból' kifejezés is. A szólást ma már élettelen alannyal is használják: *Le tourisme tire son épingle du jeu malgré une conjoncture actuellement difficile.* 'A turizmus a jelenlegi nehéz gazdasági helyzet ellenére is elég jól áll [jól tartja magát].'
≅ *battre en retraite**

◨ **un virage en épingle à cheveux** → VIRAGE

ÉPONGE [epɔ̃ʒ] *(n fn)*

■ **jeter l'éponge** – (Sz): renoncer, abandonner la lutte
□ ⟨vki⟩ **bedobja a törülközőt**
➤ *Comprenant qu'il n'avait aucune chance d'être élu doyen de la faculté, Noé* ***a jeté l'éponge*** *et a retiré sa candidature.* | *Noé megértette, hogy semmi esélye sincs arra, hogy a kar dékánjának megválasszák, ezért* ***bedobta a törülközőt*** *és visszavonta a pályázatát.*
♦ A szólás a sport, pontosabban a boksz szaknyelvéből származik. Amikor a bokszmérkőzés során az egyik sportoló egyértelműen vesztésre áll a ringben, és közel van ahhoz, hogy „laposra verjék" – vö. *battre qqn à plate(s) couture(s)** –, az edzője bedobja a ringbe azt a törülközőt, szivacsot, amellyel versenyzőjét törölgeti, frissíti a menetek között. Ezzel azt jelzi a bírónak, hogy állítsa le a mérkőzést, mert védence életveszélyes sérüléseket szerezne, ha tovább folytatná a küzdelmet. ◉ A metafora az 'abbahagy, felad vmit' jelentésben több európai nyelvben is megtalálható. Az idegen nyelvű megfelelők között egyrészt a *törülköző* elemet találjuk (német *das Handtuch werfen*, spanyol *tirar la toalla*), a francia és az olasz a *szivacs* szót használja (francia *jeter l'éponge*, olasz *gettare la spugna*), az angol pedig mindkettőt (*to throw in the sponge/towel*).
≅ *baisser les bras** || *déclarer forfait* || *jeter le manche²** *après la cognée* || *quitter la partie** || *s'avouer vaincu*

■ **passer l'éponge** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): oublier ou pardonner quelque chose de désagréable ou de nuisible {utilisé souvent aussi à l'impératif sous la forme de : *Passons l'éponge (là-dessus) !* 'Fátylat/spongyát rá!'}
□ ⟨vki vmire⟩ **fátylat borít**
➤ ***Passons l'éponge*** *sur notre dispute.* | ***Borítsunk fátylat*** *a vitánkra!*
♦ A szólás szemléleti alapja a szivacs (latin SPONGIA, francia *une éponge*, magyar *spongya*), amelynek segítségével le lehet törölni a hagyományos iskolai táblára

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

írtakat és metaforikusan ki lehet törölni az emlékezetből a múltbéli kellemetlenségeket, sértéseket, bűnöket.

◊ Noha a francia szólás magyar megfelelőjének előképe – talán a német *den Schleier des Vergessens [der Vergessenheit] über etw. breiten* hatására – már előbb is kimutatható különféle írásos dokumentumokban, igazán közkeletűvé, széles körben használatossá Deák Ferenc 1861. május 13-án elmondott országgyűlési beszéde nyomán vált. A beszéd a szólást még nem a mára rögzült alakjában tartalmazza: „[…] első lépésünk fájdalmas felszólalás, nem a múlt idők szenvedései miatt, mert azokra fátyolt vetünk […]". Jókai Mór *A szerelem bolondjai* című regényének (1869) *Utóhang*jában már a „Vessünk fátyolt a múltakra!" formában olvasható.

◊ A magyar *Spongyát rá* helyzetmondat az azonos jelentésű német *Schwamm drüber* kifejezés tükörfordítása. A német szólás Karl Millöcker osztrák zeneszerző *Der Bettelstudent* [A koldusdiák] című (1882) operettjében hangzik el. A latin eredetű *spongya* szó (SPONGIA) a *szivacs* régies megfelelője a magyarban és a franciához hasonlóan arra utal, hogy annak segítségével metaforikusan ki lehet törölni az emlékezetből a múltbéli rossz emlékeket.

≅ *étendre/jeter/tirer un voile* sur qqch.* || *tirer le rideau* sur qqch.*

ERGOT [ɛʀgo] *(h fn)*

■ **monter [se dresser] sur ses ergots** – (Sz): prendre une attitude agressive

□ ⟨vki⟩ **támadólag/támadóan lép fel** || ⟨vki⟩ **kakaskodik**

➤ *Dès qu'il se sent critiqué, mon collègue **monte sur ses ergots**.* | *Mihelyt úgy érzi, hogy kritizálják, a kollégám **támadólag lép fel**.*

♦ A szólás a kakasviadalok harcias kakasaira utalhat, akik kakaskodásaik során a sarkantyúikat (*ergots*) is bevetették. A kifejezésben szereplő *monter* és *se dresser* igék mindazonáltal nehezen értelmezhetők, hisz a kakasok nem állnak rá a sarkanytúikra.

≅ *rompre en visière* à/avec qqn*

ERMITE [ɛʀmit] *(h fn)*

■ **vivre en ermite [comme un ermite]** – (Szh): vivre seul, dans l'isolement volontaire

□ ⟨vki⟩ **remeteéletet él** || ⟨vki⟩ **úgy él, mint egy remete** || ⟨vki⟩ **magányba vonul**

➤ *Sors un peu, vois des amis, tu ne peux pas **vivre** tout le temps **comme un ermite**.* | *Menj egy kicsit szórakozni, menj barátok közé, **nem élhetsz** mindig **remeteéletet**.*

ESCADRILLE [ɛskadʀij] (*n fn*)

❒ **Les emmerdes, ça vole toujours en escadrille.** → EMMERDE

ESCALIER [ɛskalje] *(h fn)*

❒ **avoir l'esprit de l'escalier [d'escalier]** → ESPRIT

ESCAMPETTE [ɛskɑ̃pɛt] *(n fn)*

❒ **prendre la poudre d'escampette** → POUDRE

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ❒ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

ESCARCELLE [ɛskaʀsɛl] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **rentrer/tomber dans l'escarcelle** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être perçu, touché par qqn {argent}, revenir à qqn {héritage, sociétés, pouvoir, victoire}

□ ⟨vmi {pénz, örökség, győzelem} vkinek⟩ **az ölébe hull**

➤ *Avec des jeux de toutes natures (loto, cartes à gratter, bandits manchots), c'est de l'argent supplémentaire qui* ***tombe dans l'escarcelle*** *de l'État.* | *A különféle szerencsejátékoknak köszönhetően (lottó, kaparós sorsjegyek, félkarú rabló) plusz pénz* ***hull*** *az állam* ***ölébe****.*

➤ *Lors des dernières élections municipales, ce village* ***est tombé dans l'escarcelle*** *de la droite.* | *A legutóbbi helyhatósági választásokon ez a falu a jobboldal* ***ölébe hullott****.*

♦ Az olasz *scarso* 'fösvény' → *scarsella* 'kis fösvény' szóból származó *escarcelle* szó régen egy övre akasztott erszényt jelentett, ami a XVI. századig volt használatban. A modern franciában tréfás értelemben még előfordul ebben az eredeti jelentésében, így például Alphonse Daudet *Le Petit Chose. Histoire d'un Enfant* [A kis Izé. Egy gyermek története] című regényében (1868): « Ce premier devoir accompli, il songe à prendre quelque nourriture et se met en quête d'un cabaret à portée de son escarcelle. » [E föladat teljesítése után eszébe jutott, hogy ennie is kell valamit. Egy erszényének megfelelő korcsma fölkeresésére indult hát. – Borostyáni Nándor fordítása]. ◉ A kifejezés manapság gyakran fordul elő politikai kontextusban is, amint azt a második példamondat is mutatja.

ESCARGOT [ɛskaʀgo] *(h fn)*

■ **aller/avancer comme un escargot** – (Szh): aller/avancer très lentement

□ ⟨vki, vmi⟩ **olyan lassan mászik, mint a/egy csiga** || ⟨vki, vmi⟩ **csigalassúsággal megy/halad**

➤ *À cause du bouchon, les voitures* ***avançaient comme des escargots****.* | *A dugó miatt az autók* ***olyan lassan haladtak, mint a csiga****.*

≅ *avancer comme une tortue**

ESPAGNE [ɛspaɲ] *(n fn)*

❒ **bâtir/faire des châteaux en Espagne** → CHÂTEAU

ESPRIT [ɛspʀit] *(h fn)*

■ **avoir l'esprit de l'escalier [d'escalier]** – (Sz): ne pas pouvoir répliquer sur le moment, penser trop tard, par manque de vivacité d'esprit, à ce qu'on aurait dû dire

□ ⟨vki⟩ **lépcsőházi gondolkodó** || ⟨vmi⟩ **utólag jut** ⟨vkinek⟩ **az eszébe** || ⟨vki⟩ **nem elég slágfertig**

➤ *Après une discussion avec son chef, Noé n'arrête pas de nous expliquer qu'il avait envie de lui dire ceci et cela. Que des choses intelligentes. Hélas, c'est trop tard. Dommage qu'****il ait l'esprit de l'escalier****.* | *A főnökével folytatott vita után Noé állandóan azt magyarázza nekünk, hogy még ezt meg azt akarta neki elmondani. Csupa okos dologról van szó. Sajnos túl késő. Kár, hogy* ***utólag jutnak eszébe a dolgok****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 344 2024. 08. 12. 15:58:00

♦ Mindennapos megfigyelésen alapuló kifejezés, amely több európai nyelvben is ismert. Olyan lassú észjárásra utal, ami a lépcsőházban kezd működni, azaz kis idő elteltével, egy bizonyos pszichológiai fáziskéséssel. Az *escalier* szó szereplése a szólásban valószínűleg formai okokkal (az *esprit* és az *escalier* két szó azonos kezdőbetűivel) magyarázható, hisz egyébként a folyosó (*couloir, corridor*), a bejárati ajtó (*entrée*) vagy akár az utca (*rue*) is szóba jöhetett volna.

◊ A magyarban is használatos *lépcsőházi gondolkodó* szólás gyakori szinonimája a *vki nem elég slágfertig* kifejezés. A benne lévő *slágfertig* melléknév a német *schlagfertig* szó magyarosított változata. A német szóösszetétel a *Schlag* ('ütés') és *fertig* ('kész') elemek alapján jött létre. A kifejezés pedig elsődlegesen a bajvívásban vagy ökölharcban tanúsított ügyességet, ütőképességet jelölhette.

■ **avoir l'esprit mal tourné** – (Sz): se dit de qqn qui interprète tout sujet en fonction du sexe

□ **piszkos** ⟨vkinek⟩ **a fantáziája || mindenről ugyanaz jut** ⟨vkinek⟩ **az eszébe**

➤ *J'ai dit à mon ami que je n'avais pas dormi de la nuit ; comme* ***il a l'esprit mal tourné****, il a tout de suite pensé au sexe alors que j'avais de la fièvre.* | *Mondtam a barátomnak, hogy egész éjjel nem aludtam. Mivel elég* ***piszkos fantáziája van****, mindjárt a szexre gondolt, pedig csak lázas voltam.*

◨ **faire le vide dans son esprit** → VIDE

ESTOMAC [ɛstɔma] *(h fn)*

■ **avoir l'estomac dans les talons** – (Sz): avoir très faim

□ **majd kilyukad/kiesik** ⟨vkinek⟩ **a gyomra az éhségtől**

➤ *On va déjeuner ?* ***J'ai l'estomac dans les talons.*** | *Megyünk ebédelni?* ***Majd kilyukad a gyomrom az éhségtől.***

♦ A kifejezés eredete homályos. A benne lévő kép azt sugallja, hogy az üres gyomor az éhségtől egészen a láb sarkáig nyúlik le.

≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir la dalle*[1]* || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir un petit creux** || *avoir une faim** *de loup* || *danser devant le buffet** || *n'avoir rien à se mettre sous la dent**

■ **avoir un estomac d'autruche** – (Sz): pouvoir digérer n'importe quoi

□ ⟨vki⟩ **még a vasszeget/patkószeget is megeszi**

➤ *Noé* ***a un estomac d'autruche****. Ce matin, à la cafétéria il a mangé deux sandwichs rancis qui étaient là depuis des jours.* | *Noé* ***még a vasszeget is megeszi****. Ma reggel a büfében megevett két avas szendvicset, amelyek már napok óta ott voltak.*

♦ A szólás a strucc és több más olyan madár táplálkozási szokásaira utal, melyek gyomrában gyakran találnak kavicsot, köveket.

■ **rester** ⟨Sqqch. à qqn⟩ **sur l'estomac** – (Sz): ne pas pouvoir le digérer, écœurer {au sens physiologique et figuré aussi}

□ ⟨vki vmit⟩ **nem képes megemészteni** || ⟨vmi⟩ **megfekszi** ⟨vkinek⟩ **a gyomrát**

➤ *Les huîtres* ***me sont restées sur l'estomac****. J'en suis tombé malade.* | *Az osztriga* ***megfeküdte a gyomromat****. Beteg lettem tőle.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *La défaite contre cette équipe moins bien classée* ***m'est restée sur l'estomac.*** | ***Nem vagyok képes megemészteni*** *ezt a vereséget ettől a hátrébb rangsorolt csapattól.*

♦ A kifejezés átvitt értelmének szemléleti alapja az emésztési problémákkal hozható összefüggésbe.

ÉTAPE [etap] *(n fn)*

■ **brûler les étapes** – (Sz): aller très ou trop vite dans ce qu'on fait

□ ⟨vki⟩ **átugorja a fokozatokat**

➤ ***Ne brûlez pas les étapes.*** *Entraînez-vous d'abord sur de petites distances puis sur des plus grandes. Ensuite, vous pourrez participer au marathon.* | ***Ne ugorjátok át a fokozatokat!*** *Előbb rövidebb távon edzdzetek, majd hosszabbon. Aztán már részt vehettek a maratoni futáson.*

♦ A szólás katonai eredetű. Olyan katonai egységre mondták, amelyik mozgása közben nem áll meg egy tervezett pihenőhelyen (*étape*).

ÉTAT [eta] *(h fn)*

■ **être dans tous ses états** – (Sz): être affolé, très agité

□ ⟨vki⟩ **teljes stresszben van** || ⟨vki⟩ **magánkívül van idegességében**

➤ *Noé devrait être rentré de l'école depuis deux heures et il n'est toujours pas là. Sa mère* ***est dans tous ses états.*** | *Noénak már két órával ezelőtt haza kellett volna érkeznie az iskolából és még mindig nincs otthon. Édesanyja* ***idegességében magánkívül van.***

♦ A szólás *état* 'állapot' szava az adott személy rossz lelkiállapotára, az érzelmek kuszaságára, bizonytalanságára, ingadozására utal. A többes szám nyomatékosító szerepet tölt be.

≅ *être (tout) en affaire (Bel)* || *être hors de soi*

■ **être un État dans l'État** – (Sz): se dit d'un groupement, parti qui acquiert une certaine autonomie au sein d'un État, échappe plus ou moins à l'autorité gouvernementale

□ **állam az államban**

➤ *Dans ce pays, la presse* ***forme un État dans l'État.*** | *Ebben az országban a sajtó* ***állam az államban.***

♦ A kifejezés eredete valószínűleg a katolikus francia királyi hatalom által a protestáns hugenották ellen folytatott vallási harcok idejére (1562–1598) nyúlik vissza. Először a francia író, Théodore Agrippa d'Aubigné *Du debvoir mutuel des roys et des subjects* [A királyok és az alattvalók kölcsönös kötelességéről] című művében bukkan fel 1621-ben, ahol a katolikus franciák a protestáns önállósági törekvésekkel kapcsolatban így nyilatkoznak: « (…) tout cela se peut appeler: Fair un Estat dans l'Estat » [(…) mindezt úgy lehet nevezni: államot csinálnak az államban]. ◉ A ma is divatos szólásban az *être* ige mellett a *faire, former, constituer* igék is használatosak: *Le quartier financier de la capitale britannique constitue un État dans l'État.* 'A brit főváros pénzügyi negyede állam az államban.'

Francia_magyar_szolastar.indb 346 2024. 08. 12. 15:58:01

■ **L'État, c'est moi.** – (Szi): {devise du pouvoir absolu}
□ **Az állam én vagyok.**
➤ *Le président de ce pays lointain est un leader impétueux dont la maxime est « **L'État, c'est moi !** »* | *Ennek a távoli országnak az elnöke olyan féktelen vezető, akinek a jelszava „**Az állam én vagyok.**"*
♦ A szájhagyomány szerint XIV. Lajos francia királytól származik ez a mondat, amikor 1655. április 13-án, nagykorúságához közeledve, először lépett vadászruhában és ostorát pattogtatva a parlament elé. Az esemény tanúi szerint azonban a király Mazarin kardinális engedelmes tanítványaként illendően viselkedett, és a híressé vált mondat nem ekkor hangzott el, hanem jóval később, amikor a király egy bíró szavába vágott e kijelentéssel annak kapcsán, hogy az illető „a királyt és az államot" említette, de erre sincs hiteles bizonyíték. Ettől függetlenül azonban a kijelentés hamar világszerte ismert szállóigévé vált.

ÉTÉ [ete] *(h fn)*

◨ **été de la Saint-Martin** → ÉTÉ: *été indien [(𝓕), (Can) l'été des Indiens]*

■ **été indien [(𝓕) (Can) l'été des Indiens]** – (Sz): les derniers beaux jours qui se montrent parfois à l'arrière-saison, jusque vers le 11 novembre, jour de la Saint-Martin
□ **indián nyár || vénasszonyok nyara**
➤ *On parle beaucoup depuis quelques jours de ce beau temps d'arrière-saison qui nous offre soleil et chaleur. C'est ce que beaucoup appellent aujourd'hui **l'été indien.*** | *Néhány nap óta sokat beszélünk ezekről a szép napsütötte, meleg, utószezoni napokról. Sokan ezt nevezik manapság **indián nyárnak.***
♦ A szólás a XVIII. század végétől Észak-Amerikából elterjedt angol *Indian summer* több európai nyelvben is megtalálható tükörfordítása, amelyen azonban nem teljesen ugyanazt az időtartamot értik az egyes országokban. A kifejezés magyarázható azzal, hogy az észak-amerikai indiánok azon az égövön hagyományosan ebben a kellemes, szeptembertől novemberig tartó időszakban végeztek a betakarítással. ◉ Mások úgy gondolják – például Daniel J. Boorstin *Az amerikaiak. A gyarmatosítás kora* [The Americans. The Colonial Experience] című könyvében –, hogy az indiánok elleni hadjáratokat a fehér hódítók általában a tél beállta előtt befejezték. Minden meteorológiailag kedvező, nyárias idő pedig meghosszabbíthatta a hadjáratok időtartamát. Boorstin Doddridge tiszteletest idézve így írja le az indián nyarat: „Egy hátországbeli ritkán hallja ezt a kifejezést anélkül, hogy ne futna a hideg végig a hátán. … a hosszan elhúzódó indián háborúk alatt, amelyeket a nyugat első telepesei átvészeltek, nem élvezhették a békét, kivéve a téli évszakot, amikor az időjárás zordonsága miatt az indiánok nem tudták megközelíteni a településeket. A tél kezdetét megünnepelték az ország korai lakói, akik egész tavasszal és az ősz kezdetéig be voltak zárva … kényelmetlen erődítményeikbe, és ki voltak téve az indián hadviselés minden gyötrelmének. A tél közeledtével tehát minden farmer, kivéve az erőd tulajdonosát, farmján álló házába költözött, azzal az örömteli érzéssel, amit egy bör-

Francia_magyar_szolastar.indb 347 2024. 08. 12. 15:58:01

tönlakó érez börtönbüntetésének letelte után. Mindenki sürgött-forgott és vidáman készülődött, télre begyűjtve a kukoricát, kiásva a burgonyát, hizlalva a disznókat és javítva kunyhóját. Elődeinknek a sötét téli hónapok kellemesebbek voltak, mint a májusi enyhe szellők és virágok. Időnként azonban az történt, hogy a tél látszólagos beköszönte után melegre fordult az idő; párás idő kezdődött, és több napig tartott. Ez volt az indián nyár, mivel újabb lehetőségeket adott az indiánoknak, hogy pusztító hadviselésükkel a településeket felkeressék. A hó olvadása mindenkit lehangolt, és a nap kellemes melege jeges rémülettel töltött el minden szívet. Egy újabb indián támadástól való rettegés és a gyűlölt erődítménybe való visszatérés rendkívül kínzó volt, és a gyötrelmes előérzet gyakran vált valósággá." ◉ A franciában Joe Dassin *L'été indien* [Indián nyár] című, 1975-ben komponált sanzonjának köszönhetően lett népszerű a kanadai franciában már régóta használatos szólás és váltotta fel a hagyományos francia *été de la Saint-Martin* 'Szent-Márton nyara' kifejezést. Ez utóbbi más újlatin nyelvekben is megtalálható (pl. olasz *estate di San Martino*, spanyol *veranillo de San Martín*). ◉ E hagyományos francia kifejezéssel kapcsolatosan Tours-ban az a legenda járja, hogy amikor a Savaria (ma Szombathely) városában született Szent-Márton 397. november 11-én meghalt Candes-ban, a város lakói kilopták testét a zárt templomból és hajóra tették a Loire folyón. A hajó azonban csodálatos módon felfelé, Tours irányába, úszott a folyón, és ahol csak elhaladt, kivirágoztak a fák, ami szemléleti alapul szolgálhatott az *été de la Saint-Martin* szólás kialakulásához.

◊ A magyarban – akárcsak a németben (*Altweibersommer*) – a népnyelv hagyományosan a *vénasszonyok nyara* elnevezéssel illeti az őszi, még napos, de már nem nyári forróságú, kellemes, ökörnyálas időjárást.

≅ *l'été de la Saint-Martin*

ÉTINCELLE [etɛ̃sɛl] *(n fn)*

■ **faire des étincelles** – (Sz): réussir brillamment, accomplir un exploit
□ ⟨vki⟩ **briliánsan/ragyogóan teljesít**
➤ *Ce doctorant **a fait des étincelles** à sa soutenance de thèse.* | *Ez a doktorandusz **briliánsan teljesített** disszertációja megvédésén.*

♦ A szólás a sport, közelebbről a kerékpárversenyzés nyelvéből jön. Arra utal, hogy a legjobbak időnként olyan sebességgel veszik be a veszélyes, éles kanyarokat, hogy a kerékpár fém részei az aszfaltot súrolva szikrát (*étincelle*) szórnak.

ÉTOFFE [etɔf] *(n fn)*

■ **avoir l'étoffe** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): avoir les capacités nécessaires pour…
□ ⟨vkiben⟩ **benne van** ⟨vminek⟩ **az ígérete**
➤ *Ce jeune politicien arrogant **n'a pas l'étoffe** d'un chef d'État.* | *Ebben a fiatal arrogáns politikusban **nincs benne** egy államfő **ígérete**.*

♦ Az *étoffe* 'szövet, anyag' szó a szólásban 'kellő alapanyag, matéria' jelentésben szerepel.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ÉTOILE [etwal] *(n fn)*

■ **coucher/dormir à la belle étoile** – (Sz): dormir la nuit dehors
□ ⟨vki⟩ **a szabad/csillagos ég alatt alszik**
➤ *L'été dernier, mon fils a visité la Grèce. Comme il n'avait pas assez d'argent pour aller à l'hôtel,* ***il a couché à la belle étoile****.* | *Tavaly nyáron a fiam Görögországba látogatott. Mivel nem volt neki elég pénze ahhoz, hogy szállodában lakjon,* ***a szabad ég alatt aludt****.*

■ **être né sous une bonne/mauvaise étoile** – (Sz): avoir un destin **1.** heureux / **2.** malheureux
□ ⟨vki⟩ **szerencsés/rossz csillagzat alatt született**
➤ *Noé a toujours de la chance.* ***Il est né sous une bonne étoile.*** *Par contre Max, qui est intelligent et courageux, n'a jamais réussi dans la vie.* ***Il a dû naître sous une mauvaise étoile.*** | *Noénak mindig szerencséje van.* ***Szerencsés csillagzat alatt született.*** *Max ellenben, aki okos és bátor, soha nem volt sikeres az életben.* ***Rossz csillagzat alatt születhetett.***
♦ A szólás abból az ősi babonából alakult ki, hogy a születés pillanatában fennálló csillagkonstelláció meghatározza az ember egész jövőjét, szerencsés vagy szerencsétlen sorsát.
≅ **1.** *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du bol** || *avoir du cul** || *avoir du pot** || *avoir une veine** *de cocu/pendu* || *être né coiffé** || *être favorisé par le sort*
≅ **2.** *avoir de la guigne/poisse (biz)* || *jouer de malchance** || *manquer de pot (biz)*

ÉTRIER [etʀije] *(h fn)*

◨ **avoir le pied à l'étrier** → PIED

■ **le coup de l'étrier** – (Sz): le dernier verre avant de partir
□ **búcsúpohár** || **Szent János áldása/pohara** (nép)
➤ *Il se fait tard, je dois y aller. Mais avant, on va* ***prendre le coup de l'étrier****.* | *Későre jár, mennem kell. De előbb még* ***igyuk meg Szent János áldását [ürítsük ki Szent János poharát]****!*
♦ A szólás *étrier* 'kengyel' szava arra utal, hogy valaki lóhátra pattanva távozik valahonnan, miután megitta a búcsúpoharat. A kifejezést ma is gyakran használják függetlenül attól, hogy az utolsó pohár kiürítése után a távozás gyalog, kerékpáron vagy autóval történik.
◊ A *Szent János áldása/pohara* magyar szólást régen mind a köznyelv, mind az irodalmi nyelv sokkal gyakrabban használta, mint manapság. Katona József *Bánk bán* című tragédiája (1819) első felvonásának végén például Biberach így szól Ottóhoz: „Kikérsz / elútazásod végpillanatán / egy *János-áldását* üríteni. / Ott én leszek majd a pohárnok." A szólás eredete a vallásban, a hitvilágban keresendő. A katolikus egyházban december 27-én, Szent János evangélista napján tartották az újbor megáldásának szertartását. A pap az „Igyátok Szent János szeretetét" szavak kíséretében nyújtotta át a megszentelt bort a híveknek. A pannonhalmi főapátságban régtől fogva gyakorolták a borszentelést, s ettől

Francia_magyar_szolastar.indb 349 2024. 08. 12. 15:58:01

a naptól kezdve itták az újbort. A bortermő vidékeken lassan általánossá vált a borszentelés szokása, amelyhez különböző babonák kapcsolódtak. A megszentelt bort fül- és fogfájásra tartogatták, s öntöttek belőle a boroshordókba, hogy a következő évben is jó termés legyen. A középkorban szentelt borral kínálták meg az útnak indulókat, hogy Szent János áldása védelmezze meg őket az úton minden bajtól. A szólás és a benne szereplő *pohár*, *áldomás* szavak azért fűződnek Szent János evangélistához, mert Jacobus de Voragine *Legenda aurea* című, a XIII. század végén összeállított és a szentek élettörténeteit az egyházi naptár időrendjében felsoroló legendagyűjteménye nyomán neki a méregpohárból megitatott méreg sem ártott meg (lásd a Szent János apostol és evangelista [December 27.] című fejezetet).

◨ **mettre** ⟨à qqn⟩ **le pied à l'étrier** → PIED

ÉVANGILE [evɑ̃ʒil] *(h fn)*

◨ **croire/prendre** ⟨qqch.⟩ **comme parole d'Évangile** → PAROLE

ÉVENTAIL [evɑ̃taj] *(h fn)*

◨ **avoir les doigts de pied en éventail** → DOIGT

ÈVE [ɛv] *(tjn)*

◨ **en costume d'Ève** → COSTUME: *en costume d'Adam [d'Ève]*

■ **ne connaître** ⟨qqn⟩ **ni d'Ève ni d'Adam** – (Sz): ne pas connaître du tout qqn
- □ ⟨vki vkit⟩ **egyáltalán nem ismer** || ⟨vkinek⟩ **fogalma sincs, hogy** ⟨vki⟩ **ki fia-borja**
  - ➤ *Je ne comprends pas pourquoi cet homme m'a dit bonjour,* ***je ne le connais ni d'Ève ni d'Adam****.* | *Nem értem, hogy ez a férfi miért köszönt nekem,* ***fogalmam sincs, hogy ki fia-borja****.*
- ♦ A XVII. század végéről származó kifejezés a bibliai első emberpárra, Ádámra és Évára utalva azt hivatott nyomatékosítani, hogy valaki valakit egyáltalán nem ismer, se közvetlenül, se hírből, akár az első emberpárra visszamenőleg sem. ◉ Figyelem! A kifejezés csak tagadó alakban használatos. További érdekessége még, hogy a hangtanilag tréfásan elferdített, bizalmas *ne connaître qqn ni des lèvres, ni des dents* alakban is előfordul.
- ♢ A magyar *ki fia-borja* szólásmegfelelő kissé megvető módon valamilyen állathoz hasonlítja a szóban forgó ismeretlen személyt. Eredete a paraszti életre vezethető vissza.

ÉVÉNEMENT/ÉVÈNEMENT [evɛnmɑ̃] *(h fn)*

■ **attendre un heureux événement** – (Sz): attendre un enfant
- □ ⟨vki⟩ **anyai örömök elé néz**
  - ➤ *L'ex-championne olympique a annoncé qu'****elle attendait un heureux événement****.* | *A volt olimpiai bajnoknő bejelentette, hogy* ***anyai örömök elé néz****.*
- ≅ *attendre famille** || *avoir de l'avance** || *avoir un polichinelle** *dans le tiroir* || *être en famille (Can)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

F

FABLE [fabl] *(n fn)*

■ **être la fable** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz): être un sujet de moquerie d'un groupe, d'une collectivité
□ ⟨vki, vmi⟩ **élcelődés tárgya || mindenki** ⟨vkin, vmin⟩ **nevet/gúnyolódik**
➤ *Zoé s'est amourachée d'un de ses professeurs. Elle s'imagine que ça ne se saura pas, mais en fait tout le monde est au courant.* ***Elle est*** *maintenant* ***la fable*** *du lycée.* | *Zoé belebolondult egyik tanárába. Azt képzeli, hogy ez nem fog kitudódni, valójában azonban mindenki tud róla. A gimnáziumban most* ***ő az élcelődés tárgya*** *[A gimnázium most* ***rajta élcelődik****].*
♦ A szólás utalás Jean de La Fontaine tanmeséire (*les fables*).
≅ *être la risée de qqn, qqch.*

FAÇADE [fasad] *(n fn)*

■ **se faire ravaler la façade** – (Sz), (biz): subir une opération de chirurgie esthétique pour se rajeunir
□ ⟨vki⟩ **felvarratja az arcát**
➤ *Pour la troisième fois en trois ans, ma collègue est de nouveau à la clinique de chirurgie esthétique. Elle va encore* ***se faire ravaler la façade.*** | *A kolléganőm három év alatt már harmadszorra van a plasztikai sebészeti klinikán. Megint* ***felvarratja az arcát.***

■ **se ravaler [se refaire] la façade** – (Sz), (biz): se dit d'une femme qui se (re)maquille {souvent pour cacher les traces de l'âge}
□ ⟨vki⟩ **(újra) kisminkeli magát** || ⟨vki⟩ **megigazítja a sminkjét**
➤ *Le mascara de Zoé a coulé. Elle est allée dans la salle de bains* ***se refaire la façade****.* | *Zoé szempillafestéke szétfolyt. Bement a fürdőszobába,* ***hogy megigazítsa a sminkjét****.*
♦ A fenti két francia szólás a *la face* 'arc' – *la façade* 'homlokzat' szavak hasonlóságán alapuló szójáték és egy épület homlokzatának felújítását, tatarozását az arc ráncfelvarrás, sminkelés általi felfrissítésével, „kitatarozásával" állítja párhuzamba.

FACE [fas] *(n fn)*

◨ **jouer à pile ou face** → PILE

■ **perdre la face** – (Sz): perdre son prestige en tolérant une atteinte à son honneur, à sa dignité, à sa réputation
□ ⟨vki⟩ **elveszti az arcát** || ⟨vki⟩ **elveszti a becsületét/tekintélyét**
➤ *Si l'on veut avoir de bons rapports avec son chef, il faut veiller à ce que dans n'importe quelle situation* ***il ne perde jamais la face****.* | *Ha jó kap-*

Francia_magyar_szolastar.indb 351 2024. 08. 12. 15:58:01

csolatot akarunk a főnökünkkel, akkor ügyelni kell arra, hogy semmilyen helyzetben ***soha ne veszítse el a tekintélyét****.*

♦ A kifejezés eredete a keleti (kínai, japán) kultúrákban keresendő, ahol az arcvesztés a megszégyenülés szimbóluma.

■ **regarder les choses [la situation] en face** – (Sz): regarder les choses, la situation sans illusion, telles qu'elles sont

□ ⟨vki⟩ **szembenéz a tényekkel/helyzettel**

➤ *Ma chérie, je ne vois pas d'autres solutions,* ***il faut regarder les choses en face****. | Drágám, nem látok más lehetőséget,* ***szembe kell néznünk a tényekkel****.*

■ **sauver la face** – (Sz): sauvegarder son prestige, sa dignité, en dépit de la défaite, de l'échec qu'on vient de subir

□ ⟨vki⟩ **megmenti a becsületét/tekintélyét**

➤ *Après l'élimination précoce du Mundial russe de sa sélection, le capitaine polonais Robert Lewandowski a demandé lors d'une conférence de presse à ses équipiers de « rester fiers » avant leur match contre le Japon, ce qui peut leur permettre de «* ***sauver la face*** *». | Válogatottjának az oroszországi labdarúgó világbajnokságról történt idő előtti kiesése után a lengyel kapitány, Robert Lewandowski, sajtóértekezlet keretében kérte csapattársait, hogy „őrizzék meg büszkeségüket" a Japán elleni mérkőzés előtt, ami „****megmentheti a becsületüket****".*

♦ A kifejezés használatos helyzetmondatként is: *Nous avons au moins sauvé la face.* 'Legalább nem kell szégyenkeznünk.'

≅ *sauver l'honneur*

■ **se voiler la face** – (Sz): refuser de voir ce qui est indigne, fait horreur, représente une tentation

□ ⟨vki vmiről⟩ **nem vesz tudomást**

➤ *Il y a de plus en plus d'accidents de la route, mais la police* ***se voile la face*** *et n'augmente pas le nombre des radars. | Egyre több közúti baleset van, de a rendőrség* ***nem vesz róla tudomást*** *és nem növeli a radarok számát.*

♦ A valóságot, a tényeket figyelembe venni nem akaró magatartás metaforikus szemléleti alapja a franciában az arc lefátyolozása (*se voiler*), a magyarban pedig a ló látását a menetirányba terelő szemellenző (*œillère*), ami a francia szólás alábbi szinonimájában is megjelenik.

≅ *avoir des œillères**

■ **une face de carême** – (Sz):

1. un visage maigre et pâle

□ **beesett, sápadt arc**

➤ *Depuis des semaines, Noé est malade,* ***il*** *n'a pas du tout d'appétit et* ***a*** *maintenant* ***une face de carême****. | Noé hetek óta beteg, egyáltalán nincs étvágya és* ***az arca*** *most* ***nagyon beesett****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 352 2024. 08. 12. 15:58:02

2. un visage maussade, sinistre
□ **fancsali kép/kinézet**
➤ *Vous ne devez pas vous amuser tous les jours avec ce professeur.* ***Il a une face de carême.*** | *Nem lehet nagyon vidám nektek minden nap ezzel a tanárral.* ***Fancsali kinézete van.***
♦ A francia szólás első, konkrét jelentését a keresztény közösségekben a húsvét előtti negyven napos előkészületi, bűnbánati időszak, az ún. nagyböjt (*le carême*) által előírt koplalás magyarázza, ami egyben szemléleti alapot nyújt a második, átvitt jelentésnek is.
≅ **1.** *avoir une mine* de papier mâché* || *blanc/pâle comme un mort[3]**
≅ **2.** *faire une tête* de six pieds de long*

FAGOT [fago] *(h fn)*

■ **sentir le fagot** – (Sz):
1. être suspect d'hérisie
□ ⟨vki⟩ **megkapja az eretnekség vádját**
➤ *Les adversaires de Jeanne d'Arc affirmaient qu'****elle sentait le fagot*** *et l'ont condamnée en 1431 au bûcher.* | *Jeanne d'Arcot ellenségei* ***eretnekséggel vádolták*** *és 1431-ben máglyahalálra ítélték.*
2. inspirer de la méfiance, donner l'impression de danger
□ ⟨vki, vmi⟩ **bizalmatlanságot kelt** || ⟨vki, vmi⟩ **a kirekesztés sorsára jut**
➤ *Dans le monde politiquement correct d'aujourd'hui, il vaut mieux éviter certains sujets.* ***Ça sent vite le fagot.*** | *A politikai korrektség mai világában jobb bizonyos témákat elkerülni.* ***Gyorsan a kirekesztés sorsára juthatunk.***
♦ A francia szólás szemléleti alapja eredetileg az, hogy régen az eretnekeket (*les hérétiques*) rőzsekötegből (*fagot*) készített máglyán (*le bûcher*) égették meg. A kifejezés átvitt jelentése immár „csak" a bizalmatlanság, a kirekesztés légkörét helyezi kilátásba mindazokkal szemben, aki a fősodrattól eltérő véleményen van.
≅ *sentir le roussi*

FAÏENCE [fajɛ̃s] *(n fn)*

◨ **se regarder en chiens de faïence** → CHIEN

FAIM [fɛ̃] *(n fn)*

■ **avoir une faim de loup** – (Sz): avoir très faim
□ ⟨vki⟩ **éhes, mint a farkas**
➤ *Cette promenade de deux heures m'a ouvert l'appétit.* ***J'ai une faim de loup.*** | *Ez a kétórás séta meghozta az étvágyamat.* ***Olyan éhes vagyok, mint a farkas.***
≅ *avoir l'estomac creux* || *avoir l'estomac* dans les talons* || *avoir la dalle[1]** || *avoir la dent** || *avoir le ventre creux* || *avoir un creux dans l'estomac* || *avoir un petit creux** || *danser devant le buffet** || *n'avoir rien à se mettre sous la dent**

Francia_magyar_szolastar.indb 353 2024. 08. 12. 15:58:02

■ **rester sur sa faim** – (Sz):
1. avoir encore faim après le repas
□ ⟨vmi vkinek⟩ **a fél fogára sem (volt) elég**
➤ *Le déjeuner était trop léger,* ***je suis resté sur ma faim****.* | *Az ebéd túl könnyű volt,* ***a fél fogamra sem volt elég****.*
2. être insatisfait, conserver une impression de manque
□ ⟨vkinek⟩ **hiányérzete marad/van**
➤ *Le sujet de l'exposé était intéressant mais j'aurais aimé en savoir plus.* ***Je suis resté sur ma faim.*** | *Érdekes volt az előadás témája, de szerettem volna még többet tudni róla.* ***Hiányérzetem maradt utána.***

F

FAIRE [fɛʀ] *(ts i)*

■ **connaître** ⟨qqn⟩ **comme si on l'avait fait** – (Szh): connaître très bien qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **úgy ismer, mint a tenyerét**
➤ *Je savais que tu allais réagir comme ça.* ***Je te connais comme si je t'avais fait.*** | *Tudtam, hogy így fogsz reagálni.* ***Úgy ismerlek, mint a tenyeremet.***
≅ *connaître qqn comme sa poche* (2.)* || *connaître qqn par cœur**

FAIT [fɛ] *(h fn)*

■ **prendre fait et cause** ⟨pour qqn⟩ – (Sz): prendre le parti de qqn, le défendre, le soutenir
□ ⟨vki vkinek az érdekében⟩ **szót emel** || ⟨vki vkinek⟩ **a pártjára áll** || ⟨vki vki mellett⟩ **kiáll**
➤ *À contre-courant des gauches européennes, les leaders des sociaux-démocrates roumains* ***ont pris fait et cause*** *pour les défenseurs de la famille traditionnelle.* | *Az európai baloldali pártok ellenében a romániai szociáldemokrata vezetők* ***szót emeltek*** *a hagyományos családmodell védelmezői mellett.*
♦ A XX. században keletkezett és a jogi nyelvből származó kifejezés arra utal, amikor valaki valamilyen ügyben a bíróság előtt tényekre (*les faits*) támaszkodva segíti, védi valakinek az ügyét (*la cause*).
≅ *être du côté de qqn [être de son côté]* || *plaider la cause de qqn* || *prendre la défense de qqn* || *rompre une lance* [des lances] en faveur de qqn, qqch. (2.)* || *se faire l'avocat de qqn*

FAMILLE [famij] *(n fn)*

■ (***F***) **attendre famille** – (Sz), (Bel), (Sui): attendre un enfant
□ ⟨vki⟩ **gyereket vár** || ⟨vki⟩ **áldott állapotban van** (vál)
➤ *La collègue qui* ***attend famille*** *n'a pas été remplacée.* | *Azt a kolléganőt, aki* ***gyereket vár****, nem helyettesítették.*
≅ *attendre un heureux événement** || *avoir de l'avance** || *avoir un polichinelle* dans le tiroir* || *être en famille (Can)*

■ (***F***) **être en famille** – (Sz), (Can): être enceinte
□ ⟨vki⟩ **gyereket vár** || ⟨vki⟩ **áldott állapotban van** (vál)
➤ *Zoé* ***est en famille****. Elle va accoucher en décembre.* | *Zoé* ***áldott állapotban van****. Decemberben fog szülni.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *attendre famille** || *attendre un heureux événement** || *avoir de l'avance** || *avoir un polichinelle* dans le tiroir*

◨ **laver son linge sale en famille** → LINGE

FARCE [fars] *(n fn)*

◨ **être le dindon de la farce** → DINDON

FARD [far] *(h fn)*

■ **piquer un fard** – (Sz), (biz): rougir brusquement {d'émotion, de confusion}
□ **lángba borul** ⟨vkinek⟩ **az arca**
➤ *Zoé s'est aperçue que le surveillant avait vu qu'elle trichait. Alors **elle a piqué un fard**.* | *Zoé észrevette, hogy a felügyelő tanár látta, hogy csal. Ekkor **lángba borult az arca**.*
♦ A *piquer* ige a szólásban valamilyen érzelmi reakció (pl. szégyenérzet), zavarodottság vagy akár nap általi leégés hatására hirtelen bekövetkező pirulásra utal. A *fard* olyan szépségápolási cikk (arcpirosító), melyet az arcra téve, annak természetes színén változtathatunk.
≅ *rougir jusqu'à la racine* des cheveux* || *rougir jusqu'au blanc* des yeux* || *rougir jusqu'aux oreilles**

FARINE [farin] *(n fn)*

◨ **C'est de la même farine.** → TABAC[1]: *C'est toujours le même tabac.*

■ **rouler** ⟨qqn⟩ **dans la farine** – (Sz), (biz): tromper, duper qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **átdob/átver a palánkon** (biz)
➤ *Un vendeur de voitures d'occasion **m'a roulé dans la farine**. Il m'a vendu une voiture de sport qui est incapable de dépasser les 100 km/h.* | *Egy használtautó-kereskedő **jól átvert a palánkon**. Olyan sportkocsit adott el nekem, amelyik nem tud száznál többel menni.*
♦ A szólás *farine* szava régebben 'csalóka, megtévesztő érv' jelentésben is használatos volt, amit tovább nyomatékosított a *rouler* ige, mely már önmagában is azt jelenti, hogy 'becsap, rászed valakit'.
≅ *faire monter qqn à l'arbre* || *jouer au plus malin* avec qqn (2.)* || *mener qqn en bateau* [monter un bateau à qqn]* || *mettre qqn en boîte** || *se payer la tête* de qqn*

FAUTE [fot] *(n fn)*

◨ **C'est la faute à pas de chance.** → CHANCE

◨ **C'est pire qu'un crime, c'est une faute.** → CRIME

FAUTEUIL [fotœj] *(h fn)*

■ **arriver dans un fauteuil [gagner** (⟨qqch. {une compétition, un concours}⟩) **dans un fauteuil]** – (Sz): gagner {une compétition, un concours} avec facilité, sans peine
□ ⟨vki {versenyben, vetélkedésben}⟩ **játszi könnyedséggel nyer/győz || a győzelem** ⟨vkinek⟩ **az ölébe hull**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Le pilote de course a devancé de très loin ses concurrents,* ***il a gagné*** *la course* ***dans un fauteuil****.* | *A versenypilóta messze megelőzte a vetélytársait,* ***játszi könnyedséggel nyerte meg*** *a futamot [****a győzelem az ölébe hullott****].*

♦ Egy kényelmes fotelban győztesként befutó versenyző képe fejezi ki a szólásban a fölényes, minden erőfeszítés nélküli győzelmet.

≅ *gagner comme une fleur* || gagner haut la main* || gagner les doigts* dans le nez || remporter une victoire haut la main**

FÉE [fe] *(n fn)*

F

◨ **avoir des doigts de fée** → DOIGT

FEMME [fam] *(n fn)*

■ **Souvent femme varie, bien fol est qui s'y fie.** – (Szi): {Il ne faut pas faire confiance aux femmes, car elles changent souvent d'avis.}

□ **Az asszony ingatag.**

➤ ***Souvent femme varie, bien fol est qui s'y fie.*** *Cette vieille maxime énerve aujourd'hui beaucoup de femmes qui pensent que la réciproque est aussi vraie.* | ***Az asszony ingatag.*** *Manapság ez a régi maxima sok nőt bosszant, akik úgy gondolják, hogy az ellenkezője is igaz.*

♦ A szállóige előképe már Vergilius római költő *Aeneis* című művében olvasható (IV, 569): „Varium et mutabile semper femina" [Amilyen hóbortos az asszony, éppenoly ingatag is – Lakatos István fordítása]. Végső alakját és egyben népszerűségét azonban kétségkívül Giuseppe Verdi 1851-ben írt *Rigoletto* című operájának köszönheti. Ennek harmadik felvonásában énekli a mantovai herceg ezt a híres, a legnagyszerűbb tenorok által gyakran énekelt *La donna è mobile* kezdetű áriát, amelynek szövege – akárcsak az opera Francesco Maria Piave által írt librettója – Victor Hugo *Le roi s'amuse* [A király mulat] című drámája (1832) nyomán készült. Az I. Ferenc uralkodása alatt játszódó dráma IV. felvonásának II. jelenetében olvasható a nemzetközileg elterjedt szállóige alapjául szolgáló alábbi részlet: « Souvent femme varie, / Bien fol est qui s'y fie ! / Une femme souvent / N'est qu'une plume au vent ! » [A nő nem hű a sírig, / bolond, ki benne bízik! / Az asszony mind, de mind / nádszál, mely szélben ing! – Kálnoky László fordítása]. Ennek első két sora a franciában is közmondássá nemesedett. Victor Hugo *Marie Tudor* [Tudor Mária] című drámájában (1833) a mondás eredetére is utal (Harmadik nap, I, II), kifejezetten I. Ferenc francia királyhoz kapcsolva azt, aki szerelmi bánatában írta fel a Loire menti chambord-i kastélya szobájának egyik ablaka mellé a « Souvent femme varie, bien fol est qui s'y fie » [Az asszony gyakran változik, bolond aki benne megbízik] mondatot. Érdekesség, hogy a királyhoz korban közelebb élt Pierre de Bourdeille, seigneur de Brantôme *Vies des dames galantes* című munkájában azonban még csak az egyszerű megállapítást tükröző, a közmondásos alaktól távol álló « Toute femme varie » [Minden asszony változik] királyi feliratról számol be, amelyet a király inasa mutatott meg neki Chambord kastélyában és amelyet állítólag a király egy gyémántgyűrűvel vésett a hálószobája ablakába.

Francia_magyar_szolastar.indb 356 2024. 08. 12. 15:58:02

FENÊTRE [f(ə)nɛtʀ] *(n fn)*

❒ **jeter l'argent par les fenêtres** → ARGENT

FER [fɛʀ] *(h fn)*

■ **avoir plusieurs fers au feu** – (Sz): s'occuper de plusieurs affaires en même temps
□ ⟨vki⟩ **két/több vasat tart a tűzben**
➤ *Pour bien réussir dans la vie, on doit toujours* ***avoir plusieurs fers au feu****.* | *Ha sikeresek akarunk lenni az életben, egyszerre mindig* ***több vasat is a tűzben kell tartanunk****.*
♦ A szólás a kovácsmesterség azon szokásából ered, hogy a kovácsok a folyamatos munkavégzés érdekében egyszerre több megmunkálandó vasat is tartanak a kovácstűzhelyen.
≅ *avoir plus d'une corde* [plusieurs cordes] à son arc* || *garder une poire* pour la soif* || *se ménager [se réserver] une porte* de sortie*

❒ **avoir une santé de fer** → SANTÉ

■ **battre le fer quand il est [pendant qu'il est] chaud** – (Sz): exploiter une situation sans attendre, profiter de l'occasion {employé surtout sous forme de conseil proverbial : *Il faut battre le fer pendant/tant qu'il est chaud.*}
□ ⟨vki⟩ **addig üti a vasat, amíg meleg**
➤ *Le patron est de bonne humeur aujourd'hui. Profites-en et demande lui de changer la date de tes vacances.* ***Il faut battre le fer quand il est chaud.*** | *A főnök ma jó kedvében van. Használd ki és kérd meg, hogy módosítsa a szabadságod időpontját.* ***Addig kell ütni a vasat, amíg meleg.***
♦ A szólás szintén a kovácsmesterségből származik, és arra utal, hogy a vas csak felhevített állapotban alakítható tetszőlegesen.
≅ *saisir l'occasion* par les cheveux* || *saisir la balle* au bond* || *sauter sur l'occasion**

■ **croire** ⟨à qqch.⟩ **dur comme fer** – (Szh): y croire fermement, avec une grande conviction
□ ⟨vki vmiben⟩ **szentül hisz** || ⟨vki vmiről⟩ **szilárdan/rendíthetetlenül meg van győződve**
➤ *Ma jeune collègue lit son horoscope tous les jours.* ***Elle croit dur comme fer*** *à l'astrologie.* | *A fiatal kolléganőm minden nap elolvassa a horoszkópját.* ***Szentül hisz*** *az asztrológiában.*

■ **croiser le fer** – (Sz):
1. se battre à l'épée
□ ⟨vkik⟩ **összemérik a kardjukat/pengéiket**
➤ *Les juniors* ***ont croisé le fer*** *au cours d'un tournoi régional d'escrime.* | *A juniorok* ***összemérték pengéiket*** *egy regionális vívóverseny keretében.*
2. se mesurer avec un adversaire, entrer en lutte avec qqn {dans un débat}
□ ⟨vki vkivel {vitában}⟩ **pengét vált**

Francia_magyar_szolastar.indb 357 2024. 08. 12. 15:58:02

➤ *Au débat télévisé, deux socioloques* ***ont croisé le fer****. L'un défendait la discrimination positive, l'autre était violemment contre.* | *A televíziós vitában két szociológus* ***váltott pengét****. Az egyik védte a pozitív diszkriminációt, a másik élesen ellene volt.*

♦ A francia szólás *fer* és a magyar szólásmegfelelő *penge* szava egyaránt a kard metaforájaként szerepel.

■ **nager comme un fer à repasser** – (Szh), (biz): ne pas savoir nager

□ ⟨vki⟩ **úgy úszik, mint a nyeletlen fejsze**

➤ *Pendant que ses copains se baignent dans la mer, Noé reste sur la plage car* ***il nage comme un fer à repasser****.* | *Mialatt a haverjai fürdenek a tengerben, Noé a parton marad, mert* ***úgy úszik, mint a nyeletlen fejsze****.*

♦ A francia szólás és magyar megfelelője is azon a banális megfigyelésen alapul, hogy a vasaló (*fer à repasser*), akárcsak a nyeletlen fejsze vízbe dobva azonnal elsüllyed. ◉ A francia szlengben a *fer à repasser* még nehézkes, nagyméretű hadihajót, nehezen repülő, túlterhelt repülőgépet, sőt nem elég gyors versenylovat is jelentett.

■ **tomber les quatre fers en l'air** – (Sz), (biz): tomber sur le dos, à la renverse

□ ⟨vki⟩ **hanyatt esik/vágódik**

➤ *J'ai glissé dans l'escalier sur une peau de banane et* ***je suis tombé les quatre fers en l'air****.* | *Elcsúsztam a lépcsőházban egy banánhéjon és* ***hanyatt vágódtam****.*

♦ A szólás a földre bukott és a lábaival (*fer* 'patkó' → láb) az ég felé rúgkapáló ló képét idézi fel.

FÉRIR [feʀiʀ] *(ts i)*

■ **sans coup férir** – (Sz):

1. (rég): sans combattre

□ **kardcsapás nélkül**

➤ *L'armée romaine a occupé la ville* ***sans coup férir****.* | *A római hadsereg* ***kardcsapás nélkül*** *foglalta el a várost.*

2. sans rencontrer la moindre résistance, sans difficulté

□ **akadály/nehézség/ellenállás nélkül**

➤ *Noé a atteint son objectif* ***sans coup férir****.* | *Noé* ***minden nehézség nélkül*** *elérte célját.*

♦ A francia kifejezés és a benne lévő *férir* ige szép példa arra, hogy rég kihalt elemek, szerkezetek hogyan maradnak meg a mai nyelvben is. A szólás a még lőfegyverek nélkül vívott középkori csaták korába vezet vissza. Szerkezete régies azáltal, hogy a tárgy (*coup*) megelőzi az állítmányt (*férir*). Ma úgy mondanánk: *sans férir un coup (d'épée)* 'kardcsapás nélkül', vagyis kardcsapásokkal vívott harc nélkül. Ez a mozzanat lett azután a mai átvitt 'akadály/nehézség/ellenállás nélkül' jelentés alapja. A *férir* 'üt, csap, ütést/csapást mér' ige szintén szép archaizmus, amit kiszorított a nyelvből az egyszerűbb ragozású *frapper* ige. Ma már csak ebben a kifejezésben él főnévi igenévként. Ragozott alakja nincs.

Francia_magyar_szolastar.indb 358 2024. 08. 12. 15:58:03

◉ A kardcsapásokat azonban nemcsak osztogatni lehetett, hanem elszenvedni is. Erre mondták az ige melléknévi igenévi alakjával, hogy *être féru* '(a csapástól) megsebesült' (pl. *un soldat grièvement féru* 'súlyosan megsebesült katona'). Ez az alak később a sebesülés metaforizálódása által felvette a 'valamilyen betegségben, bajban szenved' jelentést (*être féru de qqch.*). Régóta tudjuk, hogy a szerelemről gyakran írunk, beszélünk harcias, háborús metaforákkal: a szerelem háború (*l'amour, c'est la guerre*), a szerelmes megostromolja majd meghódítja szíve hölgyét (*l'amant fait le siège puis la conquête de sa dame*), a nő megadja magát az őt meghódító férfinak, aki foglya lesz (*la femme se rend à l'homme qui la conquiert et qui sera son prisonnier*). Ezért jelentette Antoine Furetière *Dictionnaire universel* című szótára (1690) szerint az *être féru de qqn* a XVII. században azt, hogy valaki annyira szeret valakit, hogy szinte belebetegszik (*être féru d'une femme* 'bolondul egy nőért'). További jelentésváltozással pedig ma a 'vki vminek a bolondja' értelemben is használatos a kifejezés: *Il est féru de musique.* 'A zene bolondja. Zenebolond.' ◉ Amint a második példamondat is mutatja, a kifejezés ma leggyakrabban a 'minden akadály, ellenállás, nehézség nélkül' jelentésben használatos.

FESSE [fɛs] *(n fn)*

■ **avoir chaud aux fesses [serrer les fesses]** – (Sz), (biz): avoir très peur
- □ ⟨vki⟩ **be van gazolva/rezelve** (biz)
  - ➤ *Noé n'a pas appris sa leçon.* ***Il a chaud aux fesses*** *et espère que le professeur ne l'interrogera pas pendant la classe.* | *Noé nem tanulta meg a leckéjét.* ***Nagyon be van gazolva*** *és azt reméli, hogy az órán a tanár nem szólítja fel.*
- ♦ A szólás azon a mindennapos megfigyelésen alapul, hogy amikor izgul az ember, gyakran önkéntelenül is összeszorítja a fenekét.
- ≅ *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

◨ **coûter la peau des fesses** → PEAU: *coûter la peau des fesses [du cul]*

■ **Occupe-toi de tes fesses !** – (Szm), (biz): {Occupe-toi de tes affaires, cela ne te concerne pas.}
- □ **Törődj a magad dolgával!** || **Ne üsd ebbe bele az orrodat!**
  - ➤ *Ce problème ne te concerne en rien,* ***occupe-toi de tes fesses****.* | *Ez a probléma téged egyáltalán nem érint,* ***ne üsd bele az orrod****!*
- ♦ A *fesse* 'fenék' szó, mint valakinek az elidegeníthetetlen testrésze, a francia szlengben a személyes ügyeket, dolgokat szimbolizálja, akárcsak az *oignon* 'vöröshagyma' szó, ami az argóban a 'fenék' szinonimájaként használatos. Vö. *Ce ne sont pas mes oignons**.

Francia_magyar_szolastar.indb 359 2024. 08. 12. 15:58:03

≅ *De quoi je me mêle ? || Est-ce que je te demande si ta grand-mère fait du vélo ? || Et ta sœur* ? || Mêle-toi de ce qui te regarde ! || Occupe-toi de tes oignons* ! || On ne te demande pas l'heure qu'il est.*

■ **poser ses fesses** – (Sz), (biz): s'asseoir
□ ⟨vki⟩ **leteszi a fenekét** (biz)
➤ *Salut ! Rentre et **pose tes fesses** dans le fauteuil. Tu veux quelque chose à boire ? | Szia! Gyere be, **tedd le a feneked** ebbe a fotelbe! Kérsz valamit inni?*
≅ *poser son cul**

F

◨ **serrer les fesses** → FESSE: *avoir chaud aux fesses [serrer les fesses]*

FEU [fø] *(h fn)*

■ **avoir/obtenir/recevoir le feu vert** – (Sz): avoir l'autorisation, la liberté absolue d'agir
□ ⟨vki, vmi⟩ **zöld/szabad utat kap**
➤ *Le laboratoire de recherche **a obtenu le feu vert** du ministère pour la commercialisation du nouveau vaccin. | A kutatólaboratórium **zöld/szabad utat kapott** a minisztériumtól az új vakcina forgalmazásához.*
♦ A szólás szemléleti háttere a közlekedési lámpák zöld jelzése. Amikor a lámpa zöldre vált, megnyílik az út, a szabad haladás a közlekedők előtt. Vö. még: *donner le feu* vert à qqn, qqch.*
≅ *avoir carte* blanche || avoir le champ* libre || avoir les coudées* franches || avoir les mains* libres*

◨ **avoir plusieurs fers au feu** → FER

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **sur le feu** – (Sz): avoir qqch. en préparation
□ ⟨vmi⟩ **van** ⟨vkinek⟩ **a tarsolyában [**⟨vki vmit⟩ **tartogat a tarsolyában]**
➤ *A : **Tu as quelque chose sur le feu en ce moment** ? – B : Oui, j'ai commencé à écrire un nouveau dictionnaire. | A: **Van valami most a tarsolyodban ?** – B: Igen, elkezdtem egy új szótárt írni.*
♦ A kifejezés eredete az ókorra megy vissza, ahol Vesta istennő papnői, az ún. Vesta-szűzek egyik fő feladata a szent tűz állandó fenntartása, készenlétben tartása volt. Ha az kialudt, korbácsolással büntették meg őket.

◨ **C'est le feu et l'eau.** → EAU: *être comme l'eau et le feu*

■ **donner le feu vert** ⟨à qqn, qqch.⟩ – (Sz): donner l'autorisation, la liberté d'agir à qqn, qqch.
□ ⟨vki⟩ **zöld/szabad utat ad/biztosít** ⟨vkinek, vminek⟩
➤ *Le laboratoire de recherche **a donné le feu vert** pour la commercialisation du nouveau médicament. | A kutatólaboratórium **zöld/szabad utat biztosított** az új gyógyszer forgalmazásához.*
♦ A szólás eredetét lásd: *avoir/obtenir/recevoir le feu* vert*.
≅ *donner/laisser carte* blanche à qqn || laisser le champ* libre à qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **du feu de Dieu** – (Sz): très bien, de façon extraordinaire
□ **isteni(en) || fantasztikus (módon)**
➤ ***Ça marche du feu de Dieu, ton astuce !*** *Je peux de nouveau me servir de mon imprimante.* | ***Az ötleted isteni volt!*** *Újra tudom használni a nyomtatómat.*
♦ A kifejezés bibliai eredetű. A *feu de Dieu* 'Isten tüze' (Jób 1:16) az Isten által az égből küldött villámra utal. Az istenség ilyen láthatóvá válása, anyagiasulása kissé kétértelmű, hisz ugyanúgy jelentheti Isten beleegyezését, jóváhagyását (2Krón 7:1), mint Isten haragját (1Kir 18:38; 2Kir 1:10; Sír 48:3). A szólás olvasható az evangéliumokban is, mint az isteni erőhöz (tűz és kénkő) való folyamodás az ellenségek ellen (Lk 17:29).
≅ *être du tonnerre**

◨ **en mettre sa main au feu** → MAIN

◨ **être comme l'eau et le feu** → EAU

■ **être (pris) [se trouver] entre deux feux** – (Sz): se trouver entre deux dangers
□ ⟨vki⟩ **két tűz közé kerül/szorul**
➤ *Le chef de l'État* ***est pris entre deux feux****. S'il cède aux revendications des grévistes, le patronat se tourne contre lui. S'il les refuse, le mouvement de protestation continue.* | *Az államfő* ***két tűz közé szorult.*** *Ha enged a sztrájkolók követeléseinek, a munkáltatók ellene fordulnak. Ha visszautasítja azokat, a tiltakozó mozgalom folytatódik.*
♦ A szólás és magyar megfelelője is az egyszerre két vagy több oldalról jövő – főleg tüzérségi – tűzre utal.
≅ *mettre le doigt* entre l'arbre et l'écorce*

■ **être sans feu ni lieu [n'avoir ni feu ni lieu]** – (Sz), (vál): être sans domicile
□ ⟨vkinek⟩ **nincs hol/hova lehajtania a fejét** (vál) **|| nincs fedél** ⟨vkinek⟩ **a feje fölött** (vál)
➤ *À cause des guerres civiles, des centaines de milliers de gens* ***sont sans feu ni lieu****.* | *A polgárháborúk miatt emberek százezreinek* ***nincs hol a fejét lehajtania****.*
♦ A szólás *feu* 'tűzhely' és *lieu* 'hely, helyiség' szavai 'családi otthon, családi élet' jelentésben, egymást erősítő szinonimaként szerepelnek.
◊ A választékos stílusértékű *nincs hol/hova lehajtania a fejét* magyar szólásmegfelelő bibliai eredetű (Mt 8:20, Lk 9:58): „A rókáknak odújuk van, az ég madarainak pedig fészkük, az Emberfiának azonban nincs hová lehajtania a fejét." Más európai nyelvekben is megtalálható (pl. német: *nicht haben, wo man sein Haupt hinlege*).

■ **être tout feu tout flamme** – (Sz): être passionné, enthousiaste et irréfléchi (dans une circonstance)
□ ⟨vki⟩ **csupa tűz/lelkesedés**
➤ *Ma fille vient de commencer ses études de médecine. Pour l'instant* ***elle est tout feu tout flamme****. Je me demande si ça va durer.* | *A lányom most*

Francia_magyar_szolastar.indb 361 2024. 08. 12. 15:58:03

kezdte orvosi tanulmányait. Pillanatnyilag ***tele van lelkesedéssel****. Kérdés, hogy tartós marad-e ez?*

♦ A tűz (*feu*) és az azt nyomatékosító láng (*flamme*) a lelkesedés, a szenvedély magas fokát szimbolizálja a szólásban. A határozószóként működő *tout* alakot nem egyeztetjük a kifejezésben!

■ **faire feu de tout bois** – (Sz): utiliser tous les moyens possibles pour atteindre qqch. {souvent même des moyens malhonnêtes, mal adaptés}

□ ⟨vki⟩ **nem válogat az eszközökben**

➤ *Il ne faut pas être surpris de ce que dit l'opposition contre le gouvernement. Elle n'a ni programme ni chef et* ***fait donc feu de tout bois****.* | *Nem kell meglepődni azon, amit az ellenzék mond a kormányról. Se programja, se vezetője nincs, így* ***nem válogat az eszközöben****.*

♦ Az átvitt jelentés szemléleti alapja az, hogy valaki válogatás nélkül, mindenféle fából képes tüzet csinálni. Hasonló értelemben használják a *faire flèche* de tout bois* kifejezést is, amelyben a *flèche* a fából készült nyílvesszőt jelenti.

≅ *faire des pieds* et des mains (pour qqch. / pour + inf.)* || *faire flèche* de tout bois* || *La fin justifie les moyens.* || *tout mettre en œuvre* pour + inf.*

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire long feu** – (Sz):

1. se dit d'une arme à feu qui rate son coup, qui ne produit pas d'explosion

□ ⟨vmi⟩ **sokáig elhúzódik** || ⟨vmi {fegyver}⟩ **csütörtököt mond**

➤ *« **Mon pistolet avait fait long feu.** »* (Alfred de Vigny: *Cinq-Mars, Le siège*, 1863 : 142) | ***A pisztolyom csütörtököt mondott.***

2. ne plus faire d'effet, échouer

□ ⟨vmi {pl. terv, szándék}⟩ **füstbe megy** || ⟨vmi {pl. terv, szándék}⟩ **kútba esik** || ⟨vmi {pl. terv, szándék}⟩ **csütörtököt mond** || ⟨vmi {pl. intézkedés}⟩ **teljesen hatástalan marad**

➤ ***Mon projet a fait long feu.*** | ***A tervem kútba esett.***

➤ *Cette vieille plaisanterie ne fait plus rire,* ***elle a fait long feu****.* | *Ezen a régi tréfán már senki sem nevet,* ***szakálla van [ez egy szakállas vicc]****.*

♦ A francia szólás a valamilyen okból (pl. nedvesség) lassan égő kanócra vagy a régi tűzfegyverek puskaporára utal, mely egy idő után elalszik, illetve nem tud belobbanni és így a robbantás vagy a lövés nem sikerül. Vö. még: *ne pas faire long feu**. ◉ Amint a példák is mutatják, a második jelentés esetében a szólást kontextustól függően egészen másképp is lehet fordítani (vö. „szakálla van, szakállas vicc").

◊ A *csütörtököt mond* magyar szólásmegfelelő eredetéről nincs biztos magyarázat. A kiinduló alak valószínűleg a *csettet/csöttöt/csüttöt vet* volt. A *csett, csött, csütt* hangutánzó szavak a régi lőfegyverek zárszerkezetének csattanását jelölték, ha ezek a ravasz meghúzásakor nem sültek el, csak elcsettentek. A *vet* ige a régebbi *lobbot vet a puska* 'elsül a puska' kifejezés mintájára kerülhetett a szerkezetbe. A *csettet/csöttöt vet* alakból pedig német hatásra keletkezhetett a *csettet/csöttöt mond* forma, mert a németben a puska el nem sülését a *versagen* igével fejezik ki, amelyben a *sagen* elem jelentése 'mond'. A Czuczor–Fogarasi-szótár a *csetlik – csötlik* igepárral hozza kapcsolatba a *csett – csött* alakokat: „1. csetlik a rossz kés, a rossz puska, csötlik az elszalasztott puskasárkány; 2. nyelvről, midőn hebeg

Francia_magyar_szolastar.indb 362 2024. 08. 12. 15:58:03

vagy olyat mond, amit el kellett volna hallgatni". A *csett, csött, csütt* hangutánzó szavakat a későbbiekben a néphumor a hozzájuk hasonló hangalakú, tréfás *csütörtök* alakra cserélte le. Egyesek szerint ezt az alakváltozást a *korhelycsütörtök* szó régi jelentése magyarázhatja. Ezen a napon ugyanis a céhek söröző napot tartottak, azaz nem dolgoztak, akárcsak az el nem sülő puska.

◊ A *füstbe megy vmi* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *partir [s'en aller] en fumée**.

≅ **2.** *faire un four* (noir)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac** || *voler en éclats* (2.)*

◨ **Il n'y a pas de fumée sans feu.** → FUMÉE

F

■ **Il n'y a pas le feu (à la maison).** – (Szm): {se dit pour exprimer que rien ne presse}

□ **Nem ég a ház! || Nincs vész!**

➤ *Calme-toi ! On a tout notre temps.* ***Il n'y a pas le feu.*** | *Nyugodj meg! Bőven van időnk.* ***Nem ég a ház!***

≅ *Il n'y a pas le feu au lac.* || *Il n'y a pas péril* en la demeure.* || *On n'est pas aux pièces* !*

◨ **jeter/mettre/verser de l'huile sur le feu** → HUILE

■ **jouer avec le feu** – (Sz): jouer avec le danger, être imprudent

□ ⟨vki⟩ **a tűzzel játszik**

➤ *Si tu continues à conduire en état d'ébriété, tu vas te faire prendre par les policiers.* ***Tu joues avec le feu.*** | *Ha továbbra is ittas állapotban vezetsz, el fognak kapni a rendőrök.* ***A tűzzel játszol.***

≅ *se jeter [se mettre] dans la gueule* du loup*

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **à feu et à sang** – (Sz): détruire, ravager qqch. {une localité, un quartier, etc.}

□ ⟨vki vmit⟩ **lángba borít**

➤ *Les casseurs infiltrés parmi les manifestants* ***ont mis à feu et à sang*** *les Champs-Élysées.* | *A tüntetők közé beszivárgott vandálok* ***lángba borították*** *a Champs-Élysées-t.*

♦ A szólás háborús metafora. A *feu* 'tűz, láng' a települések felgyújtására, lángba borítására, a *sang* 'vér' pedig a lakosság brutális legyilkolására utal.

■ **mettre le feu aux poudres** – (Sz): provoquer des réactions violentes, une catastrophe

□ ⟨vki, vmi⟩ **felrobbantja a puskaporos/lőporos hordót**

➤ *Le ministre a annoncé que les frais d'inscriptions à l'université seraient doublés. La nouvelle* ***a mis le feu aux poudres*** *et les étudiants sont descendus dans la rue.* | *A miniszter bejelentette, hogy a beiratkozási díj az egyetemre kétszeresére fog nőni. A hír* ***felrobbantotta a puskaporos hordót*** *és a hallgatók az utcára vonultak.*

♦ A francia szólás és magyar megfelelője is a puskaporos hordó felrobbanása, felrobbantása következményeinek mindennapos megfigyelésén alapul.

◨ **n'avoir ni feu ni lieu** → FEU: *être sans feu ni lieu [n'avoir ni feu ni lieu]*

Francia_magyar_szolastar.indb 363 2024. 08. 12. 15:58:03

■ **n'y voir que du feu** – (Sz): ne s'apercevoir de rien, n'avoir aucune idée de qqch.
□ ⟨vkinek vmiről⟩ **fogalma/sejtelme sincs**
➤ *Le prestidigitateur a transformé un mouchoir en lapin et les spectateurs* ***n'y ont vu que du feu****.* | *A bűvész nyúllá változtatott egy zsebkendőt és a nézőknek* ***fogalma sem volt arról*** *hogyan csinálta.*
♦ A szólás szemléleti háttere az, hogy egy igen erős, szikrázó fény (*feu*) az embert néhány pillanatra elvakítja, elkáprázta tja.
≅ *être dans le noir* (le plus complet)* || *n'y piger que dalle²** || *n'y voir que du bleu** || *y perdre son latin**

F ◨ **obtenir le feu vert** → FEU: *avoir/obtenir/recevoir le feu vert*

■ ⟨Sqqch.⟩ **ne pas faire long feu** – (Sz): ne pas durer longtemps, être vite terminé
□ ⟨vmi⟩ **csak afféle szalmaláng** || ⟨vmi⟩ **tiszavirág-életű** || ⟨vmi⟩ **kérészéletű**
➤ *Leur association* ***n'a pas fait long feu****.* | *A szövetségük* ***tiszavirág-életű volt****.*
➤ *Merci pour les chocolats,* ***ils n'ont pas fait long feu*** *!* | *Köszönöm a csokoládét,* ***nem tartott sokáig****.*
♦ A kifejezés a tűzre utal, ami gyorsan kialszik, ha nem gondozzák, nem táplálják tovább. Vö. még: *faire long feu**.
◊ A *csak afféle szalmaláng* magyar kifejezés a meggyújtott szalmának gyorsan fellobbanó, de hamar kihunyó lángjára utal, ami átvitt értelemben a hirtelen fellobbanó, de csak rövid ideig tartó, hamar lelohadó lelkesedés, buzgóság szimbóluma.
◊ A *tiszavirág-életű, kérészéletű* magyar kifejezések a *kérész* (más elnevezéssel *tiszavirág*) nevű, bábállapot nélkül kifejlődő, szárnyas állapotban igen rövid ideig élő rovarra utalnak, amelynek csapatai rajzáskor néhány óráig virágszirmokként terítik be a Tiszát. A szó a nyelvújítás korában vált nyelvjárási szóból biológiai műszóvá.
≅ *ne durer [n'avoir] qu'un temps*

■ **péter le/du feu** – (Sz), (biz): avoir une grande énergie, une activité débordante
□ ⟨vki⟩ **eleven, mint a tűz** || ⟨vki⟩ **tele van energiával**
➤ *Mon fils joue au foot toute la journée,* ***il pète le feu****.* | *A fiam egész nap focizik,* ***tele van energiával****.*
♦ A kifejezés más értelemben előfordul élettelen alannyal is: *Ça va péter du feu.* 'Robbanásveszélyes a helyzet.'
≅ *faire feu des quatre fers*

◨ **recevoir le feu vert** → FEU: *avoir/obtenir/recevoir le feu vert*

■ **se jeter au feu** ⟨pour qqn⟩ – (Sz): être totalement dévoué, être prêt à tout faire pour qqn {généralement au conditionnel}
□ ⟨vki vkiért⟩ **tűzbe megy**
➤ *Aux yeux de ses infirmières, ce médecin est un dieu.* ***Elles se jetteraient au feu pour lui.*** | *Az ápolónői szemében ez az orvos isten.* ***A tűzbe mennének érte.***
≅ *se donner corps* et âme à qqn* || *se mettre [se couper] en quatre* pour qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **se trouver entre deux feux** → FEU: *être (pris) [se trouver] entre deux feux*

◨ **tirer les marrons du feu** ⟨pour qqn⟩ → MARRON

FEUILLE [fœj] *(n fn)*

■ **trembler comme une feuille** – (Szh): trembler de peur
□ ⟨vki⟩ **reszket, mint a nyárfalevél**
➤ *Le chien n'est pas méchant, il ne va pas t'attaquer.* ***Arrête de trembler comme une feuille.*** | *A kutya nem harapós, nem fog megtámadni.* ***Ne reszkess már, mint a nyárfalevél!***
≅ *trembler de tous ses membres*

FICELÉ, -E [fis(ə)le] *(mn)*

■ **être mal ficelé** – (Sz), (biz):
1. {personnes} être mal habillé
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy nyári mikulás** (biz)
➤ *Zoé a honte quand Noé l'accompagne dans les réceptions, car son ami* ***est*** *toujours* ***mal ficelé****.* | *Zoé szégyenkezik, amikor Noé elkíséri a fogadásokra, mert a barátja mindig* ***úgy néz ki, mint egy nyári mikulás****.*
2. {choses} être mal conçu
□ ⟨vmi⟩ **összecsapott, átgondolatlan, kiérleletlen** || ⟨vmi⟩ **csak úgy kutyafuttában készült**
➤ *Le producteur n'a pas aimé le scénario qui était vraiment trop* ***mal ficelé****.* | *A producernek nem tetszett a forgatókönyv, ami tényleg* ***csak úgy kutyafuttában készült****.*
♦ A francia *ficeler* ige jelentése ma 'madzaggal, zsineggel összekötöz'. A szólásban szereplő, öltözékkel kapcsolatos jelentését a XIX. századi festők zsargonjában a 'felöltözik, fel van öltözve' jelentésű *se ficeler, être ficelé* igéknek köszönheti. A rosszul öltözöttség szolgált azután alapul a második, 'gyenge minőségű' értelem kialakulásához.
≅ **1.** *aller à qqn comme un tablier* à une vache* || *Cela lui va comme des guêtres à un lapin.* || *fagoté/ficelé comme un sac** || *habillé comme un clochard* || *habillé/vêtu comme l'as* de pique*
≅ **2.** *Ce n'est ni fait ni à faire.*

FICELLE [fisɛl] *(n fn)*

■ **tirer les ficelles** – (Sz): manipuler, être l'instigateur caché
□ ⟨vkinek⟩ **a kezében futnak össze a szálak**
➤ *Ce roman policier est passionnant du début à la fin. Ce n'est qu'aux dernières pages qu'on comprend* ***qui tire les ficelles****.* | *Ez a bűnügyi regény elejétől a végéig izgalmas. Csak az utolsó oldalakon derül ki, hogy* ***kinek a kezében futnak össze a szálak****.*
♦ A szólás szemléleti alapja a zsineggel, dróttal, pálcával a háttérből mozgatható bábfigura.
≅ *manœuvrer dans l'ombre*

Francia_magyar_szolastar.indb 365 2024. 08. 12. 15:58:04

■ **tirer sur la ficelle** – (Sz): exagérer {dans ses actes, son attitude}
□ ⟨vki⟩ **túlfeszíti [végsőkig/pattanásig feszíti] a húrt** || ⟨vki⟩ **túllő a célon** || ⟨vki⟩ **elveti a sulykot**
➤ *Attention, il ne faudrait pas trop **tirer sur la ficelle** dans cette situation tendue.* | *Vigyázat, nem kellene **túlfeszíteni a húrt** ebben a feszült helyzetben.*
♦ Amint a példából is látható, a túlfeszített zsineg (*ficelle*) szakadásának mindennapos megfigyelésén alapuló kifejezés elsősorban tagadó értelmű szövegkörnyezetben használatos.
◊ A *túlfeszíti [végsőkig/pattanásig feszíti] a húrt* magyar szólás eredetét lásd: *tirer sur la corde**.
◊ A *túllő a célon* magyar szólás eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin*.
◊ Az *elveti a sulykot* magyar szólás eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin.*
≅ *aller trop loin || charrier dans les bégonias (biz) || combler/dépasser/excéder la mesure* || dépasser les bornes || en faire des tonnes* || faire d'une mouche* un éléphant || faire monter la mayonnaise || faire tout un plat* de qqch. || forcer la dose || forcer la note* || franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge || ne pas y aller avec le dos* de la cuillère || ne pas y aller de main* morte || pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin || pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz) || tirer sur la corde* || y aller fort*

FIÈVRE [fjɛvʀ] *(n fn)*

■ **avoir une fièvre de cheval** – (Sz): avoir une très forte fièvre
□ ⟨vkinek⟩ **magas láza van** || ⟨vkit⟩ **magas/heves láz gyötör**
➤ *Mon fils est sorti sous la pluie sans se couvrir. Ce matin, **il s'est réveillé avec une fièvre de cheval**. Il ne pourra pas aller à l'école.* | *A fiam úgy ment ki az esőbe, hogy nem öltözött fel jól. Ma reggel **magas lázzal ébredt**. Nem tud iskolába menni.*
♦ A *cheval* 'ló' szó fokozó, nyomatékosító szerepet tölt be a szólásban ahhoz hasonlóan, mint amikor a magyarban például az erős gyógyszerre azt mondjuk, hogy „olyan mint egy lórúgás".

FIGURE [figyʀ] *(n fn)*

❒ **avoir une figure de croquemort** → CROQUEMORT: *avoir une figure/tête de croquemort*

❒ **Cela se voit comme le nez au milieu de la figure.** → NEZ: *Cela se voit comme le nez au milieu du visage [de la figure].*

FIL [fil] *(h fn)*

■ **avoir un fil à la patte** – (Sz), (biz): être tenu par un engagement dont on voudrait se libérer
□ **meg van kötve** ⟨vkinek⟩ **a keze**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Zoé aimerait changer d'éditeur, mais* ***elle a un fil à la patte*** *: elle a signé un contrat d'exclusivité pour encore deux ans.* | *Zoé kiadót szeretne váltani, de* ***meg van kötve a keze****: kizárólagos szerződést írt alá még két évre.*

♦ A kifejezés Georges Feydeau 1894-ben bemutatott és hatalmas sikert aratott *Un fil à la patte* [Rövid póráz] című háromfelvonásos, ún. *vaudeville* stílusban íródott komédiájának köszönhetően vált népszerűvé. (A *vaudeville* a városi élet ábrázolására szolgáló, látványos játékelemeket alkalmazó, fordulatos és szórakoztató francia zenés színjátéktípus, melynek kialakulása a francia forradalom időszakára esik.) A kötelezettséget szimbolizáló *fil* 'fonal, cérna' és *patte* 'mancs' szavak eredetileg valamilyen érzelmi kötődésre (pl. házassági ígéret) utaltak, de a szólás használati köre később jelentősen kibővült és ma már bármilyen kötelezettséggel kapcsolatban alkalmazható.

◊ A *meg van kötve a keze* magyar szólás esetében kézenfekvő volna a szólást úgy magyarázni, hogy akinek a szó konkrét értelmében valamilyen kötelékkel megkötötték a kezét, az valóban nem tud bizonyos cselekedeteket végrehajtani. Valójában azonban a kifejezés a boszorkányüldözések idejére visszamenő hiedelmen alapszik. Azt tartották, hogy az ördöggel cimboráló boszorkányok bizonyos mesterkedéseikkel – tollból, lószőrből, asszonyi hajszálból kötött és az ellenségük párnájába varrt, küszöbe alá rejtett csomóval – képesek ellenségeikre, haragosaikra bajt hozni, meg tudják őket testileg, lelkileg bénítani. Ezt a *megkötés*nek nevezett boszorkányos rontást pedig csak boszorkány szüntethette meg, azaz oldhatta fel. A hiedelem szerint a kötés például némaságot hozhatott az emberre, amelynek feloldása eredményeképpen azután *megoldódik vkinek a nyelve*, azaz 'előzetes hallgatás, szűkszavúság után beszédessé válik, és folyamatosan, terjengősen beszélni kezd, főleg bizalmas dologról'.

≅ *avoir les mains liées*

■ **C'est cousu de fil blanc.** – (Szm): {se dit d'une histoire destinée à tromper mais qui est trop invraisemblable pour qu'on puisse y croire}

□ **Ez nagyon átlátszó (trükk/mese)!**

➤ *Son histoire* ***était cousue de fil blanc****, personne n'y a cru.* | *A története* ***nagyon átlátszó mese volt****, senki sem hitte el.*

♦ A helyzetmondat a szabás, varrás területéről származik. A szabó, mielőtt készre varrná a ruhát, a próbákhoz általában feltűnő, fehér színű cérnával (*fil blanc*) férceli össze (*faufiler*) az anyagot (kivéve természetesen, ha az maga is fehér). Ezt a fehér cérnát azután a ruhapróbák végeztével a szövettel azonos színű cérnára cseréli, hogy a varrások ne látszódjanak.

≅ *Je le vois venir avec ses gros sabots*.* || *La ficelle est un peu grosse.*

◨ **danser sur le fil du rasoir** → FIL: *être/marcher/danser sur le fil du rasoir*

■ **de fil en aiguille** – (Sz):

1. en passant d'un sujet à un autre, de propos en propos

□ **a beszéd fonalán [továbbfűzve a beszéd fonalát]** || **szó szót követvén**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Pendant le cours, nous avons discuté d'un sujet littéraire, puis,* ***de fil en aiguille****, nous en sommes venus à parler de cinéma contemporain.* | *Az órán irodalmi témáról beszéltünk, majd* ***a beszéd fonalán*** *egyszer csak a kortárs filmművészet került szóba.*

2. petit à petit, insensiblement

□ **lépésről lépésre (haladva)**

➤ *Zoé est entrée dans la société comme secrétaire, puis,* ***de fil en aiguille****, elle est devenue la patronne.* | *Zoé titkárnőként lépett be a társasághoz, majd* ***lépésről lépésre haladva*** *ő lett a főnök.*

♦ A francia szólás szemléleti alapja az, hogy a varrónő munkája során befűzi a cérnát (*fil*) a tűbe (*aiguille*), varr vele, s miután elfogy a cérnája, újra fogja a tűt, cérnát fűz bele, és így tovább.

■ **donner du fil à retordre** ⟨à qqn⟩ – (Sz): causer des soucis, des difficultés, donner du mal à qqn

□ ⟨vki, vmi⟩ **fejtörést okoz** ⟨vkinek⟩

➤ *J'ai réussi à trouver la solution du problème, mais* ***ça m'a donné du fil à retordre****.* | *Sikerült megtalálnom a probléma megoldását, de* ***fejtörést okozott nekem****.*

♦ A szólás a szövőmesterség technikájára vezethető vissza. Ennek során több vékony szálat (*fil*) sodortak össze (*tordre, torsader, retordre*), hogy az eredmény megfelelő vastagságú és szilárdságú legyen. Mivel a szálak nem mindig voltak egyforma vastagságúak, a művelet nagy gyakorlatot, pontosságot, odafigyelést igényelt ahhoz, hogy a lehető legjobb minőségű sodort szálat (*un fil retors*) kapjuk. Ez pedig sokszor bonyolult volt és nehézséget okozott. A *retordre* ige *retors, -e* 'többszörösen font, sodort' jelentésű múlt idejű melléknévi igeneve átvitt értelemben 'körmönfont, ravasz, agyafúrt' értelemben használatos. Ezt támasztja alá Honoré de Balzac Petit-Claud-ról adott jellemzése is az *Illusions perdues* [Elveszett illúziók] « Ève et David » fejezetében: « Petit-Claud était un de ces hommes profondément retors et traîtreusement doubles, qui ne se laissent jamais prendre aux amorces du présent ni aux leurres d'aucun attachement après avoir observé les changements du cœur humain et la stratégie des intérêts. » [Petit-Claud azok közé a mélységesen ravasz és árulóan kétszínű emberek közé tartozott, akiket sohasem szédít el a jelen csábítása, és semmiféle ragaszkodás maszlagja, mert megfigyelték már az emberi szív változásait s az érdekek stratégiáját. – Benedek Marcell fordítása].

■ **être/marcher/danser sur le fil du rasoir** – (Sz): être dans une situation incertaine et dangereuse

□ ⟨vki⟩ **borotvaélen táncol**

➤ *Un sélectionneur national* ***marche*** *constamment* ***sur le fil du rasoir****, entre succès et déceptions.* | *Egy szövetségi kapitány állandóan* ***borotvaélen táncol*** *sikerek és csalódások között.*

♦ A magáért beszélő szólás előképe már Homérosz *Íliász* című költeményében megtalálható: „Csakhogy igen súlyos baj nyomja akháj seregünket: / mert a bo-

Francia_magyar_szolastar.indb 368 2024. 08. 12. 15:58:04

rotváló-kés élén áll az akhájok / dolga, hogy élnek-e még, vagy csúnyán mind odavesznek" (X, 173–174 – Devecseri Gábor fordítása).

≅ *danser sur un volcan* || être sur la corde* raide || être sur un terrain* glissant*

■ **le fil d'Ariane** – (Sz), (vál): le fil conducteur

□ **Ariadné fonala** (vál) || **vezérfonal**

➤ *Dans sa thèse de doctorat, Noé écrit de beaucoup de choses qui n'ont pas toujours de rapport entre elles. Il est difficile d'en discerner* ***le fil d'Ariane****.* | *Doktori disszertációjában Noé sok olyan dologról ír, ami között nincs összefüggés. Nehéz felismerni benne* ***Ariadné fonalát****.*

♦ Ariadné az ókori görög mitológiában Minósz krétai király és Pasziphaé leánya. Thészeusz, Athén királya az ő segítségével ölte meg a Minótauroszt, Pasziphaé torzszülött fiát. Ezt a bikafejű, de emberi testtel rendelkező szörnyet a knósszoszi királyi palota labirintusába zárták el az emberek elől. Ott azoknak a fiúknak és lányoknak a testével táplálkozott, akiket Athén adó címén volt kénytelen kiszolgáltatni. Thészeusz athéni király a belészerető Ariadnétól kapott fonálgombolyag segítségével találta meg az útvesztőből kivezető utat és tudott kiszabadulni. E mitológiai történetre vezethető vissza a *perdre le fil** 'elveszti a fonalat' szólás eredete is.

≅ *le fil* rouge*

■ **le fil rouge** – (Sz): le fil conducteur, la logique

□ **vörös fonal || vezérfonal**

➤ *Quand nous avons des invités, je choisis toujours préalablement un thème de conversation qui constitue* ***un fil rouge*** *tout au long du dîner.* | *Amikor vendégeink vannak, mindig előre választok egy beszélgetési témát, ami* ***vörös fonalként*** *húzódik végig a vacsorán.*

♦ Az előző szólás szinonimájaként használható kifejezés Johann Wolfgang von Goethe *Wahlverwandschaften* [Vonzások és választások] című regényéből (1809) származik, ahol azt maga is megmagyarázza (II, 2): „Wir hören von einer besondern Einrichtung bei der englischen Marine. Sämtliche Tauwerke der königlichen Flotte, vom stärksten bis zum schwächsten, sind dergestalt gesponnen, daß ein *roter Faden* durch das Ganze durchgeht, den man nicht herauswinden kann, ohne alles aufzulösen, und woran auch die kleinsten Stücke kenntlich sind, daß sie der Krone gehören. Ebenso zieht sich durch Ottiliens Tagebuch ein Faden der Neigung und Anhänglichkeit, der alles verbindet und das Ganze bezeichnet." [Az angol tengerészet egy különös berendezéséről hallottunk. A királyi flotta valamennyi kötélzetét, a legerősebbet és a leggyengébbet – egyformán úgy fonták meg, hogy egy vörös fonál húzódik végig mindenen, amelyet nem lehet kibogozni anélkül, hogy az egész fel ne bomoljék, s erről a legkisebb darabon is felismerhető, hogy a koronához tartozik. Éppen így húzódik Ottilia naplóján keresztül a hajlamnak és ragaszkodásnak az a fonala, mely mindent összeköt, és az egészet jellemzi. – Vas István fordítása].

≅ *le fil* d'Ariane*

◨ **marcher sur le fil du rasoir** → FIL: *être/marcher/danser sur le fil du rasoir*

Francia_magyar_szolastar.indb 369 2024. 08. 12. 15:58:04

■ **ne pas avoir inventé le fil à couper le beurre** – (Sz), (gúny): ne pas être très intelligent
□ ⟨vki⟩ **nem találta fel a spanyolviasz(ko)t** (gúny)
➤ *A : Tu as fait connaissance avec ton nouveau voisin ? – B : Oui, il est gentil, mais **il n'a pas inventé le fil à couper le beurre**.* | *A: Megismerkedtél már az új szomszédoddal? – B: Igen, nagyon kedves, de **nem találta fel a spanyolviasz(ko)t**.*
♦ Azt, hogy valaki nem nagy lumen, gyakran fejezik ki még olyan szólások, amelyek valamilyen nagyon régi vagy alapvető, pofonegyszerű „találmányokra" utalnak (*la poudre* 'puskapor', *l'eau chaude/tiède* 'langyos víz'), amiket nem kell újra feltalálni.
◊ A *nem találta fel a spanyolviasz(ko)t* magyar szólásban szereplő *spanyolviasz(k)* valószínűleg olasz mintára (*cera di Spagna* 'pecsétviasz') keletkezett tükörszó. (A *cire d'Espagne* a *cire à cacheter* szinonimájaként Franciaországban is használatos kifejezés volt.) Az elnevezés létrejöttének alapja az a körülmény lehetett, hogy a pecsétviasz készítéséhez használt vörös festékanyag, a cinóber egyik fontos előfordulási helye Spanyolország. Régen a leveleket ilyen pecsétviasszal, spanyolviasszal zárták le. A meleg viaszt rácsöpögtették a borítékra vagy egyéb okmányra, és egy pecsétgyűrűt nyomtak rá. Így a levelet, okmányt csak akkor lehetett elolvasni, ha a viaszt széttörték. A mai átvitt és többnyire gúnyos jelentések ezzel a hajdan közismert, mindennapi és egyszerű eljárással függenek össze.
≅ *ne pas avoir inventé l'eau* chaude/tiède* || *ne pas avoir inventé la poudre**

■ ⟨Sqqch.⟩ **ne tenir qu'à un fil** – (Sz): ne tenir qu'à très peu de chose, ne pas être solide, être très fragile
□ ⟨vmi⟩ **egy (paraszt)hajszálon függ/múlik** || ⟨vmi⟩ **egy cérnaszálon függ/múlik**
➤ *Noé et Zoé n'arrêtent pas de se disputer et parlent de divorcer. Leur vie de couple **ne tient qu'à un fil**.* | *Noé és Zoé állandóan veszekednek és válásról beszélnek. Házasságuk **egy hajszálon függ**.*
♦ Azt, hogy kevés hiányzik valaminek a bekövetkezéséhez, megvalósulásához vagy megsemmisüléséhez, metaforikusan mindkét nyelv valaminek (fonal, hajszál) a jellegzetesen vékony voltához kapcsolja.

◨ **passer** ⟨qqn⟩ **au fil de l'épée** → ÉPÉE

■ **perdre le fil** – (Sz): ne plus savoir ce qu'on voulait dire
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fonalat**
➤ ***J'ai perdu le fil de l'histoire** lorsque la grand-mère de mon ami a parlé de sa treizième cousine.* | ***Elvesztettem a történet fonalát**, amikor a barátom nagymamája a tizenharmadik unokatestvéréről beszélt.*
♦ A szólás és magyar szólásmegfelelőjének eredetét lásd: *le fil* d'Ariane*.

FILE [fil] *(n fn)*

■ **avancer en [à la] file indienne** – (Sz): marcher immédiatement l'un derrière l'autre
□ ⟨vkik⟩ **libasorban mennek**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Au 53e tour du GP du Canada, les pilotes français* ***se suivaient en file indienne****.* | *A Kanadai Nagydíj 53. körében a francia pilóták* ***libasorban követték egymást****.*

♦ A kifejezés a hadiösvényre lépett indiánok azon szokására utal, ahogy azok egymás mögött lépegetve meneteltek. A szólás elterjedésében fontos szerepet játszottak James Fenimore Cooper vagy Karl May indiánregényei.

◊ A *libasorban mennek* magyar szólás azon a mindennapos megfigyelésen alapszik, hogy a libák általában egyesével egymás mögött szoktak haladni.

≅ *à la queue* leu leu* || *en rang d'oignons**

■ (*𝓕*) **faire la file** – (Sz), (Bel), (Can), (Sui): attendre son tour dans une file de personnes

□ ⟨vki⟩ **sorban áll**

➤ ***Nous avons fait la file*** *pendant deux heures devant la pharmacie pour acheter du gel hydroalcoolique.* | *Két órán keresztül* ***álltunk sorban*** *a gyógyszertár előtt, hogy kézfertőtlenítőt vegyünk.*

♦ A három frankofón országban használatos kifejezés közelebb áll a magyar megfelelőhöz (*file* 'sor'), mint a franciaországi *faire la queue* szólás.

≅ *faire la queue*

FILET[1] [filɛ] *(h fn)*

■ **avoir un filet de voix** – (Sz): avoir une voix très faible qui se fait à peine entendre

□ ⟨vkinek⟩ **cérnahangja van**

➤ *On entend à peine cette cantatrice,* ***elle a un filet de voix****.* | *Alig hallani ezt az énekesnőt, olyan* ***cérnahangja van****.*

♦ A kifejezés a vékony, törékeny hang jellemzésére a *filet* szó első, konkrét 'fonál, szál' jelentését aknázza ki.

FILET[2] [filɛ] *(h fn)*

■ **attirer/prendre** ⟨qqn⟩ **dans ses filets** – (Sz): attirer, piéger qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **a hálójába csal** || ⟨vki vkit⟩ **behálóz**

➤ *En proposant des séjours sous les tropiques à des prix très bas, l'agence de voyage espère* ***prendre dans ses filets*** *de nombreux clients.* | *Az utazási iroda úgy akar* ***hálójába csalni*** *számos ügyfelet, hogy alacsony árakon kínál trópusi utakat.*

♦ A szólásban a *filet* 'háló' szó eredetileg az állatoknak (halak, madarak, lepkék) állított csapdára utal. Ebből alakult ki azután a mai megtévesztő csábítás, behálózás jelentésmozzanat.

≅ *faire tomber qqn dans le panneau**

■ **monter au filet** – (Sz):

1. au tennis, jouer près du filet pour réceptionner la balle avant qu'elle ne rebondisse

□ ⟨vki teniszezéskor⟩ **felmegy a hálóhoz röptézni**

➤ *Cette raquette est idéale pour les joueurs qui aiment* ***monter au filet****.* | *Ez az ütő azoknak a játékosoknak ideális, akik szeretnek* ***felmenni a hálóhoz röptézni****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 371 2024. 08. 12. 15:58:04

2. s'engager seul, avant le groupe qu'on représente, dans une démarche délicate, difficile

□ ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a porondra** || ⟨vki vkiért,vmiért⟩ **ringbe száll** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **kiáll a barikádra** || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **felemeli fel a szavát**

➤ *Quand le droit à l'autodétermination d'un peuple est en danger, son gouvernement doit **monter au filet** pour défendre le droit international.* | *Ha egy nép önrendelkezési joga veszélybe kerül, kormányának **ringbe kell szállnia**, hogy megvédje a nemzetközi jogot.*

♦ A francia szólás első, a teniszből jövő konkrét jelentése szolgált alapul az átvitt jelentés kialakulásához.

◊ A *kiáll a porondra* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *monter au créneau**.

◊ A *ringbe száll* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *monter au créneau**.

≅ **2.** *entrer en lice** || *monter au créneau** || *monter aux barricades** || *monter en ligne*

❒ **prendre** ⟨qqn⟩ **dans ses filets** → FILET[2]: *attirer/prendre* ⟨qqn⟩ *dans ses filets*

■ **travailler sans filet** – (Sz): prendre des risques, sans se ménager une position de repli

□ ⟨vki⟩ **védőháló nélkül dolgozik** || ⟨vki⟩ **saját magára van utalva**

➤ *La mission de Noé sera d'infiltrer un réseau de terroristes. **Il travaillera sans filet.** S'il est démasqué, les services secrets nieront toute participation à cette opération.* | *Noé küldetése az lesz, hogy beépüljön egy terroristacsoportba. **Csak saját magára lesz utalva.** Ha lelepleződik, a titkosszolgálatok minden részvételt tagadni fognak a műveletben.*

♦ A szólás szemléleti alapja a védőháló nélkül dolgozó légtornászok veszélyes trapézmutatványa.

FILLE [fij] *(n fn)*

■ **jouer la fille de l'air** – (Sz), (biz): s'enfuir, disparaître

□ ⟨vki⟩ **kámforrá válik** || ⟨vki⟩ **eltűnik, mint a kámfor** || ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)

➤ *Les gardiens surveillent de très près le prisonnier **pour qu'il ne joue pas la fille de l'air**.* | *Az örök szoros őrizetben tartják a foglyot, **nehogy olajra lépjen**.*

♦ A szólás Charles Honoré Rémy és Pierre Michel Delaporte 1837-ben keletkezett *La Fille de l'air dans son ménage* című tündérjáték bohózatából ered, amelyben a darab végén Azurine a tündérlány (*fille de l'air*) kámforrá válva felszáll az égbe. ◉ A *fille* elem egy másik irodalmi eredetű szólásmondásnak is kulcsszava. Molière *Le Médecin malgré lui* [Botcsinálta doktor] című komédiájában (II, VI) hangzik el többször is a *Voilà pourquoi votre fille est muette* 'Ezért néma az ön lánya' mondat, ami az összefüggéstelen magyarázatok jellemzőjévé vált.

◊ A *kámforrá válik* magyar szólás eredetét lásd: *se déguiser en courant* d'air*.

◊ Az *olajra lép* magyar szólás eredetét lásd: *mettre les bouts**.

≅ *disparaître dans la nature** || *filer/partir à l'anglaise** || *partir sans tambour* ni trompette* || *prendre la tangente** || *se déguiser en courant* d'air* || *se faire la belle**

❒ **un beau brin de fille** → BRIN

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

FILS [fis] *(h fn)*

■ **un fils à papa** – (Sz), (pej): fils qui profite de la situation financière de son père
□ ⟨vki⟩ **apuci kisfia** (pej)
➤ *Noé a vingt ans, il fait vaguement des études, il possède une voiture de sport et un bel appartement à Paris sur l'île Saint-Louis.* ***Ce fils à papa*** *ne se refuse rien.* | *Noé húszéves, zavaros tanulmányokat folytat, van egy sportkocsija és egy szép lakása Párizsban a Szent Lajos szigeten.* ***Ez az apuci kisfia*** *semmitől sem fosztja meg magát.*

FIN[1] [fɛ̃] *(n fn)*

F

■ **C'est la fin de tout ! [C'est la fin des haricots !]** – (Szm), (biz): {Il n'y a plus rien à faire, tout est perdu.}
□ **Ez már a vég!** || **Mindennek vége!**
➤ *Je n'ai plus d'argent et ma voiture vient de tomber en panne. La réparation coûtera cher.* ***C'est la fin des haricots*** *!* | *Elfogyott a pénzem és a kocsim elromlott. A javítás sokba kerül.* ***Ez már a vég!***
♦ A *C'est la fin de tout !* szólásmondás bizalmas stílusú, *C'est la fin des haricots !* változatának eredete homályos. ◉ Egyesek szerint a régebbi időkben, amikor sem a televízió, sem a mozi, sem a számítógép nem létezett még, a társasjátékok gyakori esti elfoglaltságot jelentettek a családokban. A tételeket pedig nem pénzben tették meg, azt egyszerű dolgok, például szárított bab, babszemek helyettesítették (erre utal a magyar *nem babra megy a játék* szólás is). Ha pedig egy játékosnak nem maradt már babja, az számára a játék végét jelentette. ◉ Mások szerint a szegény családok otthonában olcsósága miatt gyakran készített bab alapú ételekről van szó. Amikor pedig már babra sem futotta, akkor mondhatták, hogy *C'est la fin des haricots*.
≅ *Les carottes* sont cuites.*

■ **mettre fin à ses jours** – (Sz): se suicider
□ ⟨vki⟩ **véget vet az életének**
➤ *Zoé est si déprimée que j'ai peur qu'****elle mette fin à ses jours****.* | *Zoé annyira depressziós, hogy attól félek* ***véget vet az életének****.*
≅ *se donner la mort* || *se faire hara-kiri* || *se faire justice**

■ ⟨Sqqch.⟩ **tirer/toucher à sa fin** – (Sz): se terminer
□ ⟨vmi⟩ **a végéhez közeledik**
➤ *La réunion a été longue et ennuyeuse, mais heureusement* ***elle touche à sa fin****.* | *Az értekezlet hosszú és unalmas volt, de szerencsére* ***a végéhez közeledik****.*
➤ *Microsoft avertit que la prise en charge de Windows 7* ***touche à sa fin****.* | *A Microsoft arra figyelmeztet, hogy a Windows 7 támogatása* ***a végéhez közeledik****.*
♦ A kifejezést a *toucher* igével régebben olyan valakire is mondták, akinek már nincs sok hátra, aki úgy érzi, hogy közeleg a vég (*sentir sa fin approcher, approcher de sa fin*). Voltaire *Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand* című

Francia_magyar_szolastar.indb 373 2024. 08. 12. 15:58:05

1763-ban megjelent művében még ebben az értelemben használta (t. 2, chap. VIII): « Enfin, avant de partir, il [Pierre le Grand] voulut voir cette célèbre Madame de Maintenon, qu'il savait être veuve en effet de Louis XIV, et qui touchait à sa fin. »

≅ *arriver à son terme*

FIN[2] [fɛ̃] *(h fn)*

■ **jouer au plus fin** – (Sz):
1. finasser
□ ⟨vki⟩ **játssza a ravaszdit** || ⟨vki⟩ **játssza a nagyokost**
➤ *De par son caractère, Noé* ***joue*** *toujours* ***au plus fin****.* | *Jelleméből eredően Noé mindig* ***játssza a ravaszdit****.*
2. ⟨avec qqn⟩ : être plus malin que qqn
□ ⟨vki⟩ **túljár** ⟨vkinek⟩ **az eszén**
➤ *Je te préviens.* ***N'essaie pas de jouer au plus fin avec moi.*** | *Figyelmeztetlek.* ***Ne próbálj túljárni az eszemen!***
♦ A francia kifejezés eredete a XIII. századra megy vissza. Akkoriban a *fin* szó jelentése önmagában, főnévként 'ravasz, agyafúrt ember' volt (vö. még: *une fine mouche**).
≅ **1., 2.** *jouer au plus malin**

■ **le fin du fin** – (Sz): ce qu'il y a de mieux dans le genre, le dernier raffinement
□ ⟨vmi⟩ **mindennek a netovábbja** || ⟨vmi⟩ **csúcsminőség**
➤ *Au dîner, on nous a servi un vin délicieux.* ***C'était le fin du fin.*** | *A vacsorán pompás bort szolgáltak fel nekünk.* ***Ez mindennek a netovábbja volt.***
≅ *la crème* de la crème* || *la fine fleur** || *le dessus du panier*

FLAMBEAU [flɑ̃bo] *(h fn)*

■ **passer le flambeau** ⟨à qqn⟩ – (Sz): laisser le soin d'assurer, de poursuivre une action déjà commencée
□ ⟨vki⟩ **átadja a stafétabotot** ⟨vkinek⟩
➤ *J'ai fait ce que j'ai pu faire, à toi de finir le travail.* ***Je te passe le flambeau.*** | *Én megtettem, amit meg tudtam tenni, neked kell befejezned a munkát.* ***Átadom neked a stafétabotot.***
♦ A francia szólás az ókori olimpiák váltófutóira utal, akik váltáskor fáklyát (*flambeau*) adtak át a soron következő futónak. Az 'átveszi a stafétabotot' kifejezés francia megfelelői a *reprendre le flambeau* vagy a *prendre le relais* szólások.
◊ A magyar szólásmegfelelő is a sportnyelvből, közelebbről szintén a váltófutásból származik, immár a fáklya modernizált változatával, a stafétabottal.
≅ *passer la main* à qqn* || *passer le relais à qqn*

FLAMME [flam] *(n fn)*

■ **descendre** ⟨qqn, qqch.⟩ **en flammes** – (Sz): critiquer violemment qqn, qqch.
□ ⟨vki vkire, vmire⟩ **tüzet okád** || ⟨vki vki, vmi ellen⟩ **éles kirohanást intéz**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Les critiques de cinéma* ***ont descendu en flammes*** *ce nouveau film.* | *A filmkritikusok* ***éles kirohanást intéztek*** *ez ellen az új film ellen.*

♦ A kifejezés katonai eredetű, közelebbről a légierő zsargonjából jön. Akkor mondták, amikor a légi harcokban egy repülőgép az ellenséges vadászgép géppuska- vagy gépágyú tűzétől lángra gyulladva zuhant le. A mai metaforikus használatban a lángok (*flammes*) az éles kritikát szimbolizálják.

≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles* à qqn* || *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *dire pis* que pendre de qqn* || *donner une volée* de bois vert à qqn (2.)* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *habiller qqn pour l'hiver** || *laver la tête* à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon* à qqn* || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tailler un costume* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

❒ **être tout feu tout flamme** → FEU

FLAN [flã] *(h fn)*

❒ **en rester comme deux ronds de flan** → ROND[2]

FLANC [flã] *(h fn)*

■ **être sur le flanc** – (Sz), (biz): être très fatigué

□ ⟨vki⟩ **teljesen ki van ütve** (biz)

➤ *Ce match de tennis m'a épuisé.* ***Je suis sur le flanc****.* | *Kimerített ez a teniszparti.* ***Teljesen ki vagyok ütve.***

♦ A szólás átvitt értelme a *flanc* szó konkrét jelentésén alapul: 'vkinek az oldala → a fáradtságtól, a kimerültségtől az oldalára fekszik'.

≅ *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes* (1.)* || *être à plat** || *être mis K.-O.* || *être sur les dents* (1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout* (1.)*

■ **prêter le flanc** ⟨à qqch.⟩ – (Sz): s'exposer à qqch. de pénible ou de dangereux

□ ⟨vki vminek⟩ **a céltáblájává válik** || ⟨vki⟩ **támadási felületet nyújt** ⟨vminek⟩

➤ *Votre comportement doit toujours être irréprochable. Ainsi* ***vous ne prêterez*** *jamais* ***le flanc*** *à la critique.* | *A viselkedése mindig legyen kifogástalan. Így sosem fog* ***támadási felületet nyújtani*** *a kritikának.*

≅ *donner prise à qqch.*

■ **tirer au flanc** – (Sz), (biz): être un paresseux, ne pas faire le travail

□ ⟨vki⟩ **kihúzza magát a munka alól** || **nem fűlik** ⟨vkinek⟩ **a foga a munkához** || ⟨vkinek⟩ **büdös a munka** (biz)

➤ *Depuis ce matin, ma collègue n'a fait que bavarder au lieu de travailler. Si elle continue à* ***tirer au flanc****, elle ne fera plus partie de l'équipe.* | *Ma reggel óta a kolléganőm csak beszélgetett, ahelyett, hogy dolgozott volna. Ha továbbra is* ***kihúzza magát a munka alól****, nem maradhat a csapatban.*

Francia_magyar_szolastar.indb 375 2024. 08. 12. 15:58:05

♦ A fenti két szólás katonai eredetű. A *flanc* szó a XVI. század óta metaforikusan a csatába induló hadsereg szárnyát (oldalát) jelenti, ami a derékhadhoz képest lehetett kevésbé védhető pozíció, de adott esetben az események sűrűjétől távolabbi, nyugodtabb, veszélytelenebb helyzet is, ahova szükség esetén menekülni lehetett. Azt a katonát, aki a szárnyak felé húzott (erre utal a *tirer au flanc* kifejezés) a társai nem nézték jó szemmel, gyávának tartották. Később átvitt értelemben általában mindenféle „lógós", a magát a feladatok alól kihúzni igyekvő, lusta egyénre is az *un tire-au-flanc* megnevezés lett használatos. ◉ Érdemes még azt is megjegyezni, hogy a *tirer à* igének régen 'valamerre megy' jelentése is volt (vö. magyar *elhúz vhova*). Molière *L'Étourdi ou les Contretemps* [A szeleburdi vagy a baklövések] című komédiájában is ebben az értelemben használta (III, 9): « Fi ! cela sent mauvais, et je suis tout gâté. Nous sommes découverts, tirons de ce côté. » [Hű, ennek szaga van, és nyakamon a baj! Elárultak; gyerünk, iszkoljunk el hamar. – Rónay György fordítása].

◊ A *nem fűlik vkinek a foga a munkához* magyar szólásban található és etimológiailag a *fűt* igénkkel összefüggésbe hozható *fűlik* ige a régi nyelvben a XVII. század eleje óta rendelkezett egy 'vkihez, vmihez húz, kedve van hozzá' jelentéssel. A későbbiekben feltehetőleg szóláskeveredés útján, a *vmi vkinek a fogára való* 'nagyon tetszik vkinek vmi, szeretné, ha az övé volna' és a *fáj a foga vmire* 'szeretné megszerezni, vágyódik rá' szólások hatására kerülhetett be a *fog* szó a szólásba és alakulhatott ki a ma használatos *nem fűlik a foga vmihez* alak.

≅ *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *peigner la girafe* (2.)* || *se tourner les pouces**

FLÈCHE [flɛʃ] *(n fn)*

■ **faire flèche de tout bois** – (Sz): utiliser tous les moyens possibles pour atteindre qqch. {souvent même des moyens malhonnêtes, mal adaptés}

□ ⟨vki⟩ **nem válogat az eszközökben**

➤ *Quand il s'adresse à ses électeurs, ce politicien veut tellement se faire réélire qu'**il fait flèche de tout bois** et n'est pas toujours sincère.* | *Amikor a választóihoz beszél, ez a politikus annyira szeretné magát újraválasztatni, hogy **nem válogat az eszközökben** és nem mindig őszinte.*

♦ A francia szólás eredetét lásd: *faire feu* de tout bois*.

≅ *faire des pieds* et des mains (pour qqch. / pour + inf.)* || *faire feu* de tout bois* || *tout mettre en œuvre* pour + inf.*

■ ⟨Sqqch.⟩ **monter en flèche** – (Sz):

1. monter en ligne droite, à la façon d'une flèche

□ ⟨vmi⟩ **nyílegyenesen emelkedik**

➤ *L'avion **monte en flèche**.* | *A repülőgép **nyílegyenesen emelkedik**.*

2. augmenter très rapidement {prix}

□ ⟨vmi {pl. ár}⟩ **az égbe szökik**

➤ *Ces derniers temps, le prix des carburants **a monté en flèche**.* | *Az utóbbi időben az üzemanyagárak **az égbe szöktek**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

3. augmenter très rapidement {popularité}
□ ⟨vmi {ázsió, népszerűség}⟩ **ugrásszerűen megnő** || ⟨vmi {ázsió, népszerűség}⟩ **meredeken ível felfelé**
➤ *La popularité de l'édition en ligne des journaux* ***monte en flèche****.* | *Az újságok online kiadásának népszerűsége* ***meredeken ível felfelé****.*
♦ A francia szólás *flèche* ('nyíl') szava a meredek, nyílegyenes felfelé ívelésre, magasba emelkedésre utal.
≅ **2.** *avoir une cote* d'enfer*

■ **partir comme une flèche** – (Szh): partir à toute vitesse
□ ⟨vki⟩ **úgy távozik, mint akit puskából lőttek ki**
➤ *Avant que la police n'arrive sur les lieux, le voleur* ***est parti comme une flèche****.* | *Mielőtt a rendőrség megérkezett volna a helyszínre, a tolvaj* ***úgy távozott, mint akit puskából lőttek ki****.*
♦ A szóláshasonlat a kilőtt nyílvessző sebességére utal.
≅ *filer/partir comme un trait* || *prendre ses jambes* à son cou*

FLEUR [flœʀ] *(n fn)*

■ **à la fleur [dans la fleur] de l'âge** – (Sz): en pleine jeunesse
□ **élete virágjában/teljében**
➤ *Mon cousin est mort d'un accident de voiture quand il avait trente ans. Il nous a quittés* ***à la fleur de l'âge****.* | *Az unokatestvérem harmincéves korában halt meg autóbalesetben.* ***Élete virágjában*** *hagyott itt bennünket.*

◨ **avoir les nerfs à fleur de peau** → NERF: *avoir les nerfs à vif [à fleur de peau]*

■ **comme une fleur** – (Szh): avec facilité
□ **gond nélkül** || **minden nehézség nélkül**
➤ *Ma fille a passé un concours pour rentrer à l'École Normale Supérieure de Paris.* ***Elle a été reçue comme une fleur.*** | *A lányom felvételi versenyvizsgát tett, hogy bekerüljön a párizsi École Normale Supérieure-re.* ***Minden nehézség nélkül felvették.***
♦ A szólás leggyakrabban a *réussir* 'sikerül' és hozzá hasonló értelmű igével használatos utalva arra a természetes folyamatra, ahogy egy virág bimbója kinyílik. ◉ Manapság gyakran előfordul az *arriver [s'amener, se pointer] comme une fleur* szóláshasonlatban is, ahol a jelentése 'ártatlan, naiv arccal belibben valahova'.
≅ *arriver/gagner dans un fauteuil** || *gagner/réussir haut la main** || *gagner les doigts* dans le nez*

◨ **dans la fleur de l'âge** → FLEUR: *à la fleur [dans la fleur] de l'âge*

■ **faire une fleur** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): lui donner un avantage – auquel la personne n'a normalement pas droit – sans demander de contrepartie
□ ⟨vki vkivel⟩ **kivételt tesz** || ⟨vki vkinek⟩ **szívességet tesz**
➤ *Le professeur* ***a fait une fleur*** *à son étudiant préféré : il a noté son devoir sans prendre en compte les fautes d'orthographe.* | *A tanár* ***kivételt tett***

Francia_magyar_szolastar.indb 377 2024. 08. 12. 15:58:05

kedvenc diákjával: úgy osztályozta le a dolgozatát, hogy nem számította be a helyesírási hibákat.

➤ *Je vais lui **faire une fleur** en lui faisant une suggestion.* | ***Teszek neki egy szívességet** ezzel a javaslattal.*

♦ A szólás a *fleur* 'virág' szónak a XIX. században még használatos 'valakinek tett szívesség' jelentésén alapul.

≅ *faire la part* belle à qqn*

■ **la fine fleur** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): ce qu'il y a de mieux parmi le meilleur

□ ⟨vminek⟩ **a színe-java**

➤ *C'est triste de voir ces étudiants agir ainsi à l'université. Eux qui représentent **la fine fleur** de la jeunesse.* | *Szomorú látni, hogy miként cselekednek ezek az egyetemi hallgatók. Ők, akik a fiatalság **színe-javát** képviselik.*

➤ *Les costumes de Noé **sont la fine fleur** de l'élégance.* | *Noé öltönyei az elegancia **netovábbjai**.*

♦ A francia szólás a virágzás azon pillanatára utal, amikor a virág éppen a rendkívüli szépség és finomság stádiumában van.

≅ *la crème* de la crème* || *le dessus du panier* || *le fin* du fin*

■ **la fleur au fusil** – (Sz): avec enthousiasme et gaieté

□ **hatalmas lelkesedéssel || önként és dalolva**

➤ *En août 1914, les soldats croyaient que la guerre serait courte et facile. Ils sont partis **la fleur au fusil** au champ de bataille.* | *1914 augusztusában a katonák azt hitték, hogy a háború rövid és könnyű lesz. **Önként és dalolva** indultak a harcmezőre.*

♦ A kifejezés az első világháború katonáira utal, akik abban bízva, hogy a háború rövid és sikeres lesz, virágot tűzve a puskájukra, nagy lelkesedéssel indultak a frontra.

FLEURET [flœʀɛ] *(h fn)*

■ **à fleurets mouchetés** – (Sz): sans s'engager à fond, avec précaution pour ne pas blesser l'adversaire {se dit d'une discussion, d'un débat}

□ **kesztyűs kézzel || szőrmentén**

➤ *Le débat n'était pas très intéressant. Les adversaires se sont ménagés et ont polémiqué **à fleurets mouchetés**.* | *A vita nem volt érdekes. Az ellenfelek kímélték egymást és **kesztyűs kézzel [szőrmentén]** vitatkoztak.*

♦ A szólás szemléleti alapja a vívóversenyeken használatos vívótőr (*fleuret*) végén lévő védőgomb, aminek a neve *mouche*, és ami a tőr végére ráhúzva (*moucheté*) arra szolgál, hogy a vívók ne sérüljenek meg. Átvitt értelemben pedig az éles kritikától mentes, kissé langyos vitát szimbolizálja.

FLEURETTE [flœʀɛt] *(n fn)*

■ **conter fleurette** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (vál): courtiser une femme, lui tenir des propos galants

□ ⟨vki vkinek⟩ **teszi a szépet** || ⟨vki vkinek⟩ **csapja a szelet**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Une nouvelle fille très jolie est arrivée dans la classe. Noé* ***a*** *tout de suite commencé à* ***lui conter fleurette.*** | *Egy nagyon csinos lány érkezett újonnan az osztályba. Noé azonnal elkezdte* ***tenni neki a szépet.***

♦ A szólás a XVI. század óta ismert, többek között egy régi francia verses dalocskának köszönhetően: « Quand pointe la pâquerette, / quand fleurit la primevère, / c'est l'heure de *conter fleurette* / à sa bergère. » [Amikor virágba borul a százszorszép, amikor virágzik a primula, itt az ideje, hogy tedd a szépet kedvesednek.]. A kifejezés régiségét az is mutatja, hogy a *fleur* 'virág' szóból származó kicsinyítő képzős *fleurette* 'virágocska' alak előtt hiányzik a *la* névelő, ami a mai nyelvtani szabályok szerint nem lenne lehetséges. Eredetéről több magyarázat is létezik. ◉ A legelterjedtebb szerint a *fleurette* a XVI. században átvitt értelemben a hölgyekhez intézett szerelmes, incselkedő, némi erotikával töltött, vagyis „flörtölő" szavakat is jelentett. ◉ Egyesek szerint a *compter fleurette* kifejezéssel való kapcsolat sem zárható ki, ami a virág szirmait tépegetve számolgató (*compter*) szerelmesek „szeret, nem szeret" játékára utal (vö. *effeuiller la marguerite**). ◉ Egyébiránt van olyan forrás, ami szerint a *flirt* 'flört', *flirter* 'flörtöl' szavak maguk is csak látszólag angol jövevényszavak a franciában, valójában az Angliát megjárt majd onnan megváltozott alakban visszatért francia *fleurette* szóról van szó. ◉ A kifejezést használják a főnevesült *conteur de fleurette* 'szoknyapecér' alakban is.

◊ A *csapja a szelet vkinek* magyar szólás eredetmagyarázata meglehetősen összetett. Ballagi Mór *A magyar nyelv teljes szótára* című, 1873-ban megjelent művében a *csap* címszó alatt a kifejezések között a 'fitogtatólag nagyot játszani' jelentésű *szelet csapni* szókapcsolatot találjuk. A *szél* főnév szócikkében pedig hasonló jelentéssel ('nagy zajjal fitogtatni magát') a *szelet csapni*, *nagy szelet ütni*, *nagy széllel járni* kifejezések fordulnak elő, amelyek a *nagy szelet csap/ver/üt* alakban ma is élnek. Ez utóbbit népies használatban a gyorsan menő, nagyon sietős emberre mondják, de ritkábban a valamit nagy feltűnést keltve végző ember jellemzésére is használják. Ezek a szókapcsolatok azonban a vizsgált szólásunkhoz csak alakilag hasonlítanak, jelentéstartalmukban eléggé távol állnak tőle. Ballagi szótárának *csap* és *lé* szócikkeiben is hozza ugyanakkor a *levet csapni* szólást a ma is használatos 'szépet tenni, nőnek udvarolni' jelentésben. Mikszáth Kálmán is még ebben az értelemben használta *Szent Péter esernyője* című művében 1895-ben, amikor azt írta Gregorics Pál nevű szereplőjéről, hogy „Elhatározta, hogy nem házasodik meg, hát oda se nézett többé a lányokra, csak a menyecskékre. *Azok körül kezdte csapni a levet…*" A *csapja a szelet vkinek* szólás közvetlen előzményének tekinthető *levet csapni* kifejezésben rögzült kép megértéséhez azt kell tudni, hogy *csap* igénknek régen ételnevekkel kapcsolatban 'mohón eszik, habzsol' jelentése is volt. Így a szókapcsolat azt jelenthette, hogy 'mohón eszi valamely étel levét'. Az is köztudott, hogy valaha inkább a húst szerették az ételben, kevésbé a levét (vö. *vki vminek megissza a levét*). Így azután ha valaki habzsolta a levet, azt csak azért tette, hogy ezzel hízelegjen a háziasszonynak. A *csapja a levet* kifejezést pedig előbb a 'vkinek hízeleg, a kedvében jár', majd egy további jelentésmódosulással a 'vkinek udvarol' átvitt értelemben kezdték használni. A XX. század első évtizedeiben azonban e szókapcsolat nyel-

Francia_magyar_szolastar.indb 379 2024. 08. 12. 15:58:06

vi, művelődéstörténeti háttere teljesen elhomályosult, így azt – az alakilag hasonló *szelet csap* hatására – könnyen kiszorította a *csapja a szelet* kifejezés. Ebben fontos szerepet játszhatott az a közvetlen szemléleten alapuló körülmény, hogy ekkortájt nagy divattá vált a nők körében a legyező használata. Bálban, táncmulatságban még a középosztálybeli lányok, asszonyok sem jelentek meg legyező nélkül, amivel a tánc szüneteiben legyezgették magukat. Az udvarias táncpartner pedig gyakran elkérte a legyezőt, és miközben bókokat mondott partnerének, legyezgette őt, vagyis *csapta neki a szelet* a legyezővel és átvitt értelemben is.

≅ *chanter la pomme* à qqn* || *faire du gringue à qqn (biz)* || *faire du plat²* à qqn (2.)* || *faire du rentre-dedans à qqn (biz)* || *faire le joli cœur* à qqn* || *faire la cour à qqn*

F

FLORÈS [flɔʀɛs] *(h fn)*

■ **faire florès** – (Sz), (vál): obtenir des succès, de la réputation

□ ⟨vkinek, vminek⟩ **hatalmas/nagy sikere van** || ⟨vki, vmi⟩ **hatalmas/nagy sikert arat**

➤ *Les romans policiers de Noé* ***font florès*** *et il gagne beaucoup d'argent avec.* | ***Noé*** *bűnügyi regényeinek* ***nagy sikere van****, és sok pénzt keres vele.*

➤ *« Puis, s'adressant à Emma qui portait une robe de soie bleue à quatre falbalas : – Je vous trouve jolie comme un Amour !* ***Vous allez faire florès*** *à Rouen. »* (Gustave Flaubert : *Mme Bovary*) | *Aztán Emmához fordult, akin három* [sic] *plisszéfodorral díszített kék selyemruha volt: – Olyan szép, mint egy angyal !* ***Sikere lesz*** *Rouenban!* (Gustave Flaubert : *Bovaryné* – Pór Judit fordítása).

♦ A választékos szólás eredete homályos. A *TLFi* szerint két magyarázat jöhet szóba. ◉ Az egyik szerint a kiindulópont az okcitán *faire flori* 'virágzó állapotban van' szókapcsolat lehet, amelynek *flori* eleme a latin floridus 'virágos, virágzó, virágba borult' szóból származik. ◉ A másik, kevésbé valószínű feltételezés szerint a szólás a Nicolas Herberay des Essarts-nak tulajdonított *Don Florès de Grèce* című regény (1552) elegáns és sikeres főszereplőjének nevéből jönne. ◉ Amint a második példamondatból kiderül, a szólás használatos személlyel kapcsolatban is.

≅ *brûler les planches* (2.)* || *casser la baraque* (1.)* || *crever l'écran** || *faire un malheur* (2.)* || *faire un tabac²*

FLÛTE [flyt] *(n fn)*

◨ **être du bois dont on fait les flûtes** → bois

FOI [fwa] *(n fn)*

◨ **être sans foi ni loi** → foie: *n'avoir ni foi ni loi [être sans foi ni loi]*

■ **la foi du charbonnier** – (Sz): la croyance naïve, inébranlable d'une personne simple

□ **az egyszerű ember naiv, őszinte hite** || **vak hit**

➤ *Zoé est persuadée que l'acupuncture peut guérir toutes les maladies. Rien ne la fera changer d'avis,* ***elle a la foi du charbonnier****.* | *Zoé meg van róla*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

győződve, hogy az akupunktúra minden betegséget meggyógyít. Semmi sem tudja megváltoztatni a véleményét, ***vakon hisz benne****.*

♦ A kifejezés eredete a következő középkori történet, amit már Antoine Furetière *Dictionnaire universel* (1690) szótárának *charbonnier* 'szénégető, szenesember' szócikke is magyarázatként adott meg: « … le Diable tentant un Charbonnier, luy demanda qu'elle étoit sa croyance. Il répondit, Je croy ce que l'Eglise croit. Et étant pressé par le même Esprit de luy dire ce que croyoit l'Eglise : il repliqua, Elle croit ce que je croy. Et ayant toûjours perseveré dans les mêmes réponses, il rendit le Diable confus. » [… az ördög meg akarván kísérteni egy szénégetőt, megkérdezte tőle, hogy mi az ő hite. A szénégető így felelt: – Azt hiszem, amit az Egyház hisz. És mivel az ördög tovább erősködött kérdezvén, hogy mit hisz az Egyház, így válaszolt: – Ugyanazt, amit én. És azáltal, hogy állhatatosan ugyanazokat a válaszokat adta, összezavarta az ördögöt.].

■ **n'avoir ni foi ni loi [être sans foi ni loi]** – (Sz): n'avoir ni religion ni morale, être capable de tout

□ ⟨vki⟩ **nem ismer/néz se istent, se embert**

➤ *Noé ne croit à rien et il est capable des pires actions.* ***C'est un individu sans foi ni loi.*** | *Noé semmiben sem hisz és a legszörnyűbb cselekedetekre képes.* ***Nem ismer se istent, se embert.***

♦ A csak tagadó alakban létező, páros szerkesztésű szólásban a *foi* 'hit' és a *loi* 'törvény' szavak a tagadás miatt a hitetlenséget és az erkölcstelenséget szimbolizálják.

FOIE [fwa] *(h fn)*

■ **avoir les foies (blancs)** – (Sz), (biz): avoir très peur

□ ⟨vki⟩ **nagy frászban van** (biz) || ⟨vki⟩ **be van gazolva/rezelve** (biz)

➤ *En hiver, je vais chercher ma femme en voiture à son lieu de travail parce qu'****elle a les foies*** *de rentrer à la maison seule le soir.* | *Télen autóval megyek a feleségemért a munkahelyére, mert este mindig* ***frászban van****, ha egyedül kell hazajönnie.*

♦ A máj (*foie*) köztudottan vörös színű. A régi időkben azt tartották róla, hogy ez a szerv biztosítja a szervezet vérellátását. Tudjuk azt is, hogy a vörös szín számos nyelvben a bátorságot, az erőt szimbolizálja. A vérmentes, fehér máj (*foies blancs*) következésképpen a félelem, a gyávaság megtestesítője lett. A régi görögök például a *leukhêpatras* 'fehér májú' szóval illették a gyáva embert. Mára a *fehér* jelző nem kötelező eleme a szólásnak. Egyes szótárak fel sem tüntetik, mások pedig zárójelben adják meg.

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

Francia_magyar_szolastar.indb 381 2024. 08. 12. 15:58:06

FOIN [fwɛ̃] *(h fn)*

■ **avoir du foin dans ses bottes** – (Sz): être riche
□ **annyi** ⟨vkinek⟩ **a pénze, mint a pelyva** || ⟨vkinek⟩ **van mit a tejbe aprítania**
➤ *Mon ami vient de recevoir un gros héritage.* ***Il a*** *maintenant* ***du foin dans ses bottes****.* | *A barátom nagy vagyont örökölt. Most* ***annyi a pénze, mint a pelyva****.*
♦ A szólás a paraszti életből származik, ahol ha valakinek bőségesen volt szénája (*foin*), az már önmagában is a gazdagság jelének számított. Ezt csak megerősíti, ha a hideg ellen nem a szegénységet szimbolizáló egyszerű facipőjét (*sabot*), hanem a jobb minőségű és így drágább csizmáját (*bottes*) tudta szénával kibélelni.
◊ Az *annyi a pénze, mint a pelyva* magyar szólás a régi paraszti életből jön. A *pelyva* a gabonaszemeket beborító vékony, hártyás levélke, illetve ezeknek a cséplés kor leváló tömege.
◊ A *van mit a tejbe aprítania* magyar szólás szintén a régi paraszti életből jön, a legszegényebb falusi népréteg köréből ered. Régebben a tejfogyasztás legelterjedtebb módja a népnél az volt, hogy forró tejbe kenyeret aprítottak, amit kanállal ettek. Ezt nevezték a Hajdúság egyes részein *aprított tej*nek vagy *apríts-tej*nek. A mindennapi kenyér megszerzése azonban nem volt mindig magától értetődő dolog, főleg ha valakinek nem volt saját földje, hanem napszámból élt. Ha kenyere állandóan nem is volt, lehetett egy kecskéje, amely tejet adott. A kecske olcsó és nagyon igénytelen állat, megél az útszéli bokrokon, füvön, gazon. Előfordult tehát az az eset, hogy volt valakinek teje, de kenyere, amelyet beleaprítson, nem. Az ilyen szegény emberhez képest módos, gazdag ember volt az, aki rendelkezett néhány hold földdel, ahol megtermett a búza, amiből lisztet, majd kenyeret tudott készíteni, azaz volt mit a tejbe aprítania.
≅ *avoir du répondant* (1.)* || *être bourré de fric (biz)* || *être cousu d'or** || *être plein aux as** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *riche comme Crésus** || *rouler sur l'or**

◨ **chercher une aiguille dans une botte de foin** → AIGUILLE

■ **être bête à manger du foin** – (Szh): être très bête
□ **korpa van** ⟨vkinek⟩ **a fejében** || **nincs** ⟨vkinek⟩ **semmi sütnivalója**
➤ *Cet étudiant ne comprend jamais rien,* ***il est bête à manger du foin****.* | *Ez a hallgató soha semmit nem ért,* ***korpa van a fejében****.*
♦ A francia szólás a nagyfokú butaságot egy olyan szénával táplálkozó állathoz kapcsolja, mint például a szamár.
◊ A *korpa van vkinek a fejében* magyar szólás a gabonafélék őrlésekor keletkező melléktermékre, a korpára utal.
◊ A *nincs vkinek semmi sütnivalója* kifejezésben a *sütnivaló* a Dunántúl nyugati vidékein az az anyag, amelyet a kenyér kelesztéséhez használnak. Ez nem élesztő vagy kovász, hanem korpa és komló keveréke, amelybe néha egy kis maradék kenyértésztát és egy kevés vöröshagymát is tesznek, majd a napon megszárítják, széttördelik, és szellős zacskóban száraz helyre teszik. Néha hetekre, hónapokra előre elkészítik. Kenyérsütéskor egy darabot szétmorzsolnak belőle, leforrázzák,

Francia_magyar_szolastar.indb 382 2024. 08. 12. 15:58:06

s ezt dagasztják bele kovászként a kenyérbe. Az a gazdasszony, akinek nincs otthon sütnivalója, netalán idő előtt elfogyott a sütnivaló készlete, nem elég előrelátó, még ahhoz sincs elég esze, hogy elvégezze a minden jó háziasszonynak kötelező és alapszükségletet kielégítő munkát. Innen alakult ki a szólás szélesebb, átvitt jelentése. Az olyan ostoba, bárgyú, megbízhatatlan embereket jellemzik ezzel a kifejezéssel, akik még egy egyszerű munka elvégzésére is alkalmatlanok.

≅ *bête à pleurer** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme la lune** || *con comme un balai** || *en avoir/tenir une couche**

■ **faire du foin** – (Sz), (biz): faire du scandale, protester bruyamment

□ ⟨vki (vmi miatt)⟩ **patáliát csap/rendez**

➤ *Zoé **a fait un foin** monstre parce que la caissière s'est trompée en lui rendant la monnaie.* | *Zoé hatalmas **patáliát csapott**, mert a pénztárosnő tévedett, amikor visszaadta neki az aprót.*

♦ A *foin* 'széna' szó használatanak eredete ebben a szólásban homályos. Egyesek szerint a lekaszált fű → széna valami értéktelen, jelentéktelen dolog metaforájaként szerepelhet.

◊ A *patáliát csap/rendez* magyar szólásban szereplő *patália* szó a hadi terminológiához tartozó 'csata, ütközet' jelentésű középkori latin *battualia*, *battalia* szavakra vezethető vissza, amely a magyarba olasz *(battaglia),* francia *(bataille),* német *(Bataille,* nyelvjárásban *Patali),* cseh *(patálie)* közvetítéssel került be, és azok hatására 'civódás, veszekedés, perlekedés, perpatvar, botrány' átvitt jelentést vett fel.

≅ *jeter/pousser les hauts cris* || *ruer dans les brancards** || *taper du poing* sur la table*

FOIRE [fwaʀ] *(n fn)*

■ **faire la foire** – (Sz), (biz): faire la fête

□ ⟨vki⟩ **kirúg a hámból**

➤ *Comment veux-tu que ton fils obtienne son diplôme universitaire s'**il fait la foire** tous les soirs ?* | *Hogyan gondolod, hogy a fiad megszerzi egyetemi diplomáját, ha minden este **kirúg a hámból**?*

♦ A szólás szemléleti háttere a vásárok (*foire*) vidám, zajos, hangos, nyüzsgő forgataga.

◊ A *kirúg a hámból* magyar szólás eredetét lásd: *faire la bombe**.

≅ *faire la bombe** || *faire la noce**

❒ **s'entendre comme larrons en foire** → LARRON

FOIS [fwa] *(n fn)*

■ **coûter trois fois rien** – (Sz): être très bon marché

□ ⟨vmi⟩ **szinte ingyen van** || ⟨vmi⟩ **a bolondnak is megéri**

➤ *Cette application te facilitera la vie et **ça coûte trois fois rien**.* | *Ez az alkalmazás megkönnyíti az életeted és **szinte ingyen van**.*

≅ {achetable} *pour une bouchée* de pain* || *coûter trois francs, six sous**

❒ **ne pas pouvoir être à la fois au four et au moulin** → FOUR

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ❒ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **ne pas se faire dire** ⟨qqch.⟩ **deux fois** – (Sz): faire qqch. avec empressement, avec plaisir
□ ⟨vmit vkinek⟩ **nem kell kétszer mondani**
➤ *Sa mère a demandé au petit Noé d'aller chercher le gâteau d'anniversaire dans le frigo.* ***Il n'avait pas besoin de se le faire dire deux fois !*** | *A kis Noé mamája megkérte őt, hogy hozza be a születésnapi tortát a hűtőből.* ***Nem kellett neki kétszer mondani!***

◨ **tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler** → LANGUE

F

■ **une fois pour toutes** – (Sz): d'une manière définitive, sans qu'il y ait lieu d'y revenir
□ **egyszer s mindenkorra**
➤ *Il faut résoudre ce problème* ***une fois pour toutes*** *: jusqu'ici, les solutions mises en œuvre n'ont jamais fonctionné bien longtemps.* | ***Egyszer s mindenkorra*** *meg kell oldani ezt a problémát, az eddig alkalmazott megoldások soha nem működtek sokáig.*
≅ *à jamais* || *tout de bon (vál)*

FOLIE [fɔli] *(n fn)*

◨ **avoir un grain de folie** → GRAIN[1]

FOND [fɔ̃] *(h fn)*

■ **à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]** – (Sz), (biz): à toute vitesse
□ **őrült iramban** || **őrült sebességgel** || **mint a meszes** (biz)
➤ *À la sortie de l'agglomération, les gendarmes ont arrêté un automobiliste qui avait traversé la ville* ***à fond la caisse****.* | *A település végén a rendőrök megállítottak egy autóst, aki* ***őrült iramban*** *hajtott át a városon.*
♦ A szólás *à fond* 'teljesen, egészen, alaposan' eleme önmagában is a gyorsaságot jelzi, amit a közlekedési eszközökre (*caisse* 'járgány', *train* 'vonat') vagy azok részeire (*gomme* 'gumilerakódás a belsőégésű motorban vagy a kipufogóban' – erről részletesebben lásd *mettre la gomme** szólást –, *manette* 'fogantyú, kar'), az edzőcipőre (*basket*) utaló elemek csak tovább nyomatékosítanak.
≅ *à bride* abattue* || *à (la) vitesse* grand V* || *à plein gaz* || *à toute allure* || *à toutes jambes** || *à toute pompe²** || *avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair** || *plein pot** || *sur les chapeaux* de roues*

■ **de fond en comble** [dəfɔ̃tɑ̃kɔ̃bl] – (Sz):
1. complètement, de haut en bas
□ **a pincétől a padlásig**
➤ *La police a fouillé la maison* ***de fond en comble****.* | *A rendőrség* ***a pincétől a padlásig*** *átkutatta a házat.*
2. complètement, fondamentalement
□ **alapjaiban, fenekestül**
➤ *Vous devez changer vos plans* ***de fond en comble****.* | ***Alapjaiban*** *kell megváltoztatnia a terveit.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ **1.** *de haut en bas* || *de la cave au grenier*
≅ **2.** *de pied* en cap (2.)* || *des pieds à la tête [de la tête aux pieds]*

■ **toucher le fond** – (Sz): atteindre le point le plus bas (physiquement, moralement, dans ses affaires)
□ ⟨vki⟩ **mélyponton van [mélypontra jut]**
➤ ***J'ai touché le fond.*** *À partir de maintenant tout ne peut aller que mieux.* | ***Eljutottam a mélypontra.*** *Mostantól minden csak jobb lehet.*
♦ A *fond* főnév konkrét értelemben valaminek az alját, mélyét jelenti.
≅ *avoir le moral* à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]* || *être à ramasser à la petite cuillère** || *être au bout du [de son] rouleau** || *ne pas être dans son assiette**

■ **user ses fonds de culotte sur les bancs de l'école** – (Sz): passer du temps à l'école dans l'enfance
□ ⟨vki⟩ **koptatja az iskolapadot**
➤ *Noé et Max se connaissent depuis très longtemps.* ***Ils ont usé leurs fonds de culotte dans la même école.*** | *Noé és Max régóta ismerik egymást.* ***Ugyanabban az iskolában koptatták együtt az iskolapadot.***
♦ A kifejezés *fond de culotte* szókapcsolata a nadrág ülepét jelenti.

FORCE [fɔʀs] *(n fn)*

■ **être au-dessus des forces** ⟨de qqn⟩ – (Sz): se dit de qqch. qui est inacceptable, irréalisable
□ ⟨vmi⟩ **meghaladja** ⟨vkinek⟩ **az erejét**
➤ *Ne me demande pas ça,* ***c'est au-dessus de mes forces****.* | *Ne kérjed ezt tőlem,* ***ez meghaladja az erőmet****.*

■ **être dans la force de l'âge** – (Sz): être au moment où l'on atteint la plénitude de ses moyens, la maturité
□ ⟨vki⟩ **élete teljében/virágjában van**
➤ *Hier, ma collègue m'a demandé qui était ce quadragénaire* ***dans la force de l'âge*** *avec qui je joue régulièrement au tennis.* | *Tegnap a kolléganőm megkérdezte, hogy ki az* ***az élete virágjában lévő*** *negyvenes férfi, akivel rendszeresen teniszezem.*

FORÊT [fɔʀɛ] *(n fn)*

◨ **C'est l'arbre qui cache la forêt.** → ARBRE

FORGE [fɔʀʒ] *(n fn)*

■ **souffler comme une forge** – (Szh): respirer très fort et bruyamment
□ ⟨vki⟩ **fújtat, mint egy gőzgép**
➤ *Noé n'est pas très sportif. Il a monté deux étages et* ***il souffle*** *maintenant* ***comme une forge****.* | *Noé nem túl sportos. Gyalog ment fel két emeletet és most* ***úgy fújtat, mint egy gőzgép****.*
♦ A hasonlat a kovácsműhely (*forge*) fújtatójára utal. ◉ A hangosan horkoló személyt a *ronfler comme une forge* 'húzza a lóbőrt' hasonlattal jellemzik.

Francia_magyar_szolastar.indb 385 2024. 08. 12. 15:58:06

≅ *souffler comme un bœuf** || *souffler comme un phoque** || *souffler comme une locomotive*

FORT [fɔʀ] *(h fn)*

❒ **La raison du plus fort est toujours la meilleure.** → RAISON

FORTUNE [fɔʀtyn] *(n fn)*

■ **à la fortune du pot** – (Sz): se dit à propos d'un repas ou d'une invitation simple, sans cérémonie, sans grande préparation {parfois il s'agit d'un pique-nique où chacun apporte ce qu'il veut}

F

□ **minden ceremónia [**(biz) **felhajtás] nélkül** {enni, vendégül látni vkit}

➤ *Passe donc dîner ce soir, mais je te préviens, ce sera un petit dîner* ***à la fortune du pot****.* | *Ugorj át ma este vacsorára, de figyelmeztetlek,* ***minden felhajtás nélküli*** *vacsora lesz.*

♦ A szólás *pot* szava arra az edényre utal, amelyben régen a család egyfogásos ebédjét vagy vacsoráját készítették el (ennek emlékét őrzi például a *pot-au-feu* 'zöldségekkel főtt marhahús' elnevezés is). A váratlanul betoppanó vendéget tehát azzal kínálták meg, amit éppen a család is fogyasztott, nem készítettek neki külön ételt.

◊ A *minden felhajtás nélkül* magyar szólásmegfelelő *felhajtás* eleme eredetileg a vásárra vagy a vágóhídra hajtott állatok összességét jelölte. Ebből alakult ki a 'jelentéktelen ok miatt v. kellő ok nélkül való nagy sürgés-forgás, hírverés, hűhó, fontoskodás' átvitt jelentés.

≅ *à la bonne franquette** || *en toute simplicité*

■ **faire contre mauvaise fortune bon cœur** – (Sz): ne pas se laisser abattre par les échecs

□ ⟨vki vmihez⟩ **jó képet vág**

➤ *Ce n'est pas dramatique si cet éditeur a refusé ton roman, tu en trouveras bien un autre qui l'acceptera.* ***Il faut faire contre mauvaise fortune bon cœur.*** | *Nem tragikus, ha ez a kiadó visszautasította a regényedet, találsz majd másikat, aki el fogja azt fogadni.* ***Jó képet kell vágni a dologhoz.***

♦ Figyelmet érdemel a szólás archaikus szerkezete (a *bon cœur* tárgy nem közvetlenül az ige után áll, hanem azt megelőzi a *contre mauvaise fortune* bővítmény, továbbá a főnevek előtt nincs névelő), ami arra utal, hogy a kifejezés régóta használatos a franciában. A *mauvaise fortune* szerkezet a balszerencsére, a kudarcra, a *bon cœur* pedig a színlelt örömre utal.

FOSSE [fɔs] *(n fn)*

❒ **creuser sa fosse avec ses dents** → DENT: *creuser sa fosse/tombe avec ses dents*

FOU, FOL, FOLLE [fu, fɔl, fɔl] *(mn* és *fn)*

■ **comme un fou [des fous]** – (Szh): énormément, avec excès

□ **őrülten || mint az/egy őrült**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Pendant que leurs enfants **s'amusaient comme des fous** au cirque, leur mère **préparait son examen comme une folle** à la maison et leur père **courait comme un fou** pour attraper son bus afin d'être à temps à la sortie du cirque.* | *Miközben a gyerekeik **őrült jól szórakoztak** a cirkuszban, édesanyjuk **a vizsgájára készült, mint egy őrült**, az édesapjuk pedig **őrült gyorsasággal futott** a busz után, hogy időben ott legyen a cirkusz előtt.*

♦ Jegyezzük meg, hogy a fenti kifejezéshez hasonlóan a *comme un perdu* hasonlat is (értsd: 'olyan személy, aki elvesztette a fejét, vagyis őrült') a cselekvés nyomatékosítására szolgál és számos igével (pl. *crier, courir, rire*) használatos.

F

■ **être fou à lier** – (Sz): être complètement fou

□ ⟨vki⟩ **kötözni való bolond**

➤ *Zoé a dû être internée, car **elle était devenue folle à lier**.* | *Zoét zárt osztályra kellett küldeni, mert **kötözni való bolond módjára viselkedett**.*

♦ A szólás mindkét nyelvben arra a betegségük miatt közveszélyesnek tartott elmebetegeknél régen gyakorta alkalmazott eljárásra utal (lekötözés, megkötözés), amit megfékezésükre szükség esetén az ápolók alkalmaztak.

FOUDRE [fudʀ] *(n* és *h fn)*

■ **avoir le coup de foudre** (⟨pour qqn⟩) – (Sz): tomber brusquement et irrésistiblement amoureux de qqn

□ ⟨vki vkibe⟩ **első látásra/pillantásra beleszeret** || ⟨vki vki iránt⟩ **első látásra szerelmet érez**

➤ *Pendant ses vacances en Espagne, ma fille **a eu le coup de foudre** pour un bel Espagnol.* | *Spanyolországi nyaralása során a lányom **első látásra beleszeretett** egy jóképű spanyol fiúba.*

♦ A mindent elsöprő hirtelen szerelmet a szólásban a villámcsapás szimbolizálja. A kifejezés ma már valamivel kapcsolatban is mondható: *avoir le coup de foudre pour une voiture de sport, une maison, un endroit, etc*.

■ **Ce n'est pas un foudre de guerre.** – (Szm): {Il n'est pas très malin.}

□ **Nem egy lángész.**

➤ *Notre directeur **n'est pas un foudre de guerre**, il n'est pas compétent et ruine l'entreprise.* | *Az igazgatónk **nem egy lángész**, nem kompetens és tönkreteszi a vállalatot.*

♦ A helyzetmondat a francia nyelv egyik érdekességére hívja fel a figyelmünket. Nem elírás történt, a *foudre* szó a szócikk többi kifejezésével ellentétben ebben a szólásban tényleg hímnemű. Noha létezik egy *le foudre* főnév is a franciában 'nagy, 50-300 hektoliteres hordó' jelentésben, de ennek semmi köze a vizsgált kifejezéshez. Eredete a villámcsapás (*la foudre*) szóval kapcsolatos, ami már az antik mitológiában is az erő, a gyorsaság szimbóluma volt. Gondoljunk csak Zeusz kecskebőrből készült mitikus pajzsára (vö. *sous l'égide* de qqn, qqch.*), amiről a sztoikus filozófus Kléanthész is ír *Himnusz Zeuszhoz* című versében: « l'auxiliaire que tu tiens en tes mains invincibles, / Le foudre à double dard, fait de feu » [olyan erős fegyver van győzhetlen kezeidben, / kétágú, tüzetontó és

Francia_magyar_szolastar.indb 387 2024. 08. 12. 15:58:07

örökéletü villám – Horváth I. Károly fordítás]. Ez az isteni eredetű fegyver az alapja az *un foudre de guerre* kifejezésnek, ami a XVII. században egy félelmetes harcost, nagy hadvezért jelentett (a *Dictionnaire de l'Académie française* 1694-es kiadása szerint « un grand General d'armée qui a remporté plusieurs victoires, & donné des preuves d'une valeur extraordinaire »). A későbbiekben az erő, a harciasság jelentésmozzanat fokozatosan háttérbe szorult és megjelent az 'eszes, okos, ravasz' értelem. Ez pedig a XX. században újabb módosuláson esett át: tagadó alakban és ironikus felhanggal kezdték használni pont az 'eszes' ellentétének kifejezésére (a retorikában ezt az eljárást nevezik litotésznek).

≅ *Ce n'est pas un aigle*.* || *Ce n'est pas une flèche. (biz)* || *Ce n'est pas une lumière*.* || *ne pas avoir inventé l'eau* chaude/tiède* || *ne pas avoir inventé la poudre** || *ne pas avoir inventé le fil* à couper le beurre*

F

■ **s'attirer les foudres** ⟨de qqn⟩ – (Sz): s'exposer à sa colère

□ ⟨vki⟩ **magára vonja** ⟨vkinek⟩ **a haragját**

➤ *En ne venant pas à la réunion, Noé* ***s'est attiré les foudres*** *de ses supérieurs.* | *Azzal, hogy nem jött el az értekezletre, Noé* ***magára vonta*** *felettesei* ***haragját****.*

♦ A *foudre* 'villám' többes számú használata ebben a kifejezésben az elhúzódó harag metaforája.

≅ *se mettre qqn à dos**

FOUR [fuʀ] *(h fn)*

■ **faire un four (noir)** – (Sz): échouer, ne pas avoir de succès {en parlant de tout spectacle, réunion, manifestation artistique}

□ ⟨vmi⟩ **nagyot bukik** || ⟨vmi⟩ **gyászos bukást szenved** || ⟨vmi⟩ **rosszul sül el**

➤ *Le public n'est pas venu très nombreux et les réactions sont plutôt négatives.* ***J'ai peur que la pièce fasse un four.*** | *A közönség kis számban jött el és a reakciók is inkább negatívak voltak.* ***Attól félek, hogy a darab nagy bukás lesz.***

♦ A kifejezés a színészek zsargonjából származik Molière korából. Amikor egy előadás nézők hiányában elmaradt (vagyis megbukott), akkor nem kellett a színházat kivilágítani és így olyan sötét volt ott, mint egy kemencében (ahogy a szóláshasonlat is mondja: *il fait noir comme dans un four** 'olyan sötét van, mint az alagútban'). Amikor pedig egy darabot nagy sikerrel játszanak, azt mondják, hogy *la pièce fait un carton, elle cartonne*, vagyis „célba ér/talál" (a *carton* régen a vásári mulatságokban kartonpapírból készült, koncentrikus köröket ábrázoló céltábla volt).

≅ *faire long feu* (2.)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac** || *voler en éclats* (2.)*

■ **Il fait noir comme dans un four.** – (Szm): {Il fait très noir.}

□ **Sötét van, mint az alagútban.**

➤ ***Il fait noir comme dans un four*** *dans cette salle. Où est l'interrupteur ?* | ***Olyan sötét van*** *ebben a teremben,* ***mint az alagútban****. Hol van a villanykapcsoló?*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kemence (*le four*) jól szimbolizálja a fény hiányát, a teljes sötétséget.
≅ *Il fait noir comme chez le diable. (Can)* || *Il fait noir comme dans la gueule d'un loup* || *Il fait noir comme dans un tunnel.*

■ **ne pas pouvoir être à la fois au four et au moulin** – (Sz): ne pas pouvoir tout faire, ne pas pouvoir être partout en même temps
□ ⟨vki⟩ **nem tud kettészakadni** || ⟨vki⟩ **nem tud egy fenékkel két lovat megülni**
➤ *Je ne peux pas repasser ta chemise maintenant, tu vois bien que je fais la vaisselle.* ***Je ne peux pas être au four et au moulin.*** | *Nem tudom most kivasalni az ingedet, látod, hogy épp mosogatok.* ***Nem tudok kettészakadni. [Nem tudok egy fenékkel két lovat megülni.]***
♦ A kifejezés a középkori jogra és paraszti életre vezethető vissza. A parasztok és a hűbéresek a búza őrléséhez, majd a kenyér megsütéséhez is a hűbérúr malmait és kemencéit voltak kötelesek használni, természetesen ellenszolgáltatásért. Mivel a két műveletet egymás után kellett elvégezni, így nem lehetett valaki egyszerre jelen a malomban és a kemencesütőnél is. Az *Au moulin et au four, chacun va à son tour* (kb. 'Nem lehet az ember egyszerre a malomban és a kemencénél is') francia szólásmondás szintén erre a könnyen belátható körülményre utal.

FOURCHE [furʃ] *(n fn)*

■ **passer sous les fourches caudines** – (Sz), (vál): subir des conditions dures ou humiliantes
□ ⟨vkinek⟩ **vesszőfutásban van része**
➤ *Le journaliste sportif avait critiqué le sélectionneur. Mais ce dernier a conduit son équipe à la victoire. Le journaliste* ***a dû passer sous les fourches caudines*** *et présenter des excuses publiques.* | *A sportújságíró megbírálta a szövetségi kapitányt. Ez utóbbi azonban győzelemre vezette a csapatát. Az újságírónak* ***vesszőfutásban volt része*** *és nyilvánosan bocsánatot kellett tőle kérnie.*
♦ E választékos francia kifejezés eredete az ókori *caudiumi iga* történetére vezethető vissza. A latin IUGUM 'iga' szó két olyan, földbe szúrt lándzsát jelentett, amelyre egy harmadikat erősítettek keresztben, hogy csak meghajolva lehessen alatta átmenni. A legyőzött sereg katonáinak megszégyenítésként ez alatt az iga alatt kellett elvonulniuk. A római történetíró Titus Livius is beszámolt a rómaiak és a samnisok közötti háború ezzel kapcsolatos egyik emlékezetes eseményéről. A samnisok 321-ben súlyos, a köztársaságkor legszégyenletesebb vereségét mérték a rómaiakra Caudium közelében, ahol egy villa alakú (vö. *fourche* 'villa, szigony') szorosban csapdába ejtették a római sereget, és mivel a harc kilátástalan lett volna, Postumius Albinus consul kénytelen volt megalázó békét, illetve fegyverszünetet kötni: a rómaiak csak azon az áron kaptak szabad elvonulást, ha fegyverzetüktől és ruházatuktól megfosztva egy iga alatt meghajolva vonulnak el.
◊ A *vesszőfutásban* (eredetileg: „lándzsafutás") *van része* magyar szólás a katonaságnál régen divatban volt büntetési módozatra utal. Az elítéltnek lassan végig kellett haladnia két sor lándzsás között, akik egyenként beledöfték lándzsáju-

Francia_magyar_szolastar.indb 389 2024. 08. 12. 15:58:07

kat, míg a szerencsétlen holtan nem rogyott össze. A lándzsát később felváltotta a vessző, de a büntetés gyakran még így is halálos volt.

FOURCHETTE [furʃɛt] *(n fn)*

■ **avoir un bon coup de fourchette** – (Sz): avoir bon appétit à table
□ ⟨vki⟩ **nagy kanállal eszik** || ⟨vki⟩ **annyit eszik, amennyi belefér** || ⟨vki⟩ **feneketlen bendőjű**
➤ *Tu invites Noé à déjeuner ? Prépare un repas copieux,* ***il a un bon coup de fourchette****. | Meghívod Noét ebédre? Készíts egy kiadós étkezést, mert* ***nagy kanállal eszik****.*

F

♦ A francia szólásban a jóízű falatozás metaforikus kifejezése a villára, míg a magyarban a kanálra való utalással történik.
≅ *Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en photo* qu'à table.* || *manger comme quatre** || *manger comme un ogre* [avoir un appétit d'ogre]*

FOURMI [furmi] *(n fn)*

■ **avoir des fourmis dans les jambes** – (Sz):
1. éprouver une sensation de picotement dans les jambes {comparable à la sensation que procureraient des fourmis courant sur la peau}
□ **elzsibbadt** ⟨vkinek⟩ **a lába**
➤ *Je suis resté assis trop longtemps,* ***j'ai des fourmis dans les jambes****. | Túl sokáig maradtam ülve,* ***elzsibbadt a lábam****.*
2. {par extension} avoir envie de bouger, de partir
□ ⟨vki⟩ **nem tud egy helyben megmaradni** || **be van sózva** ⟨vkinek⟩ **a feneke** (biz)
➤ *Le petit garçon en visite chez sa tante aimerait bien quitter sa chaise et aller jouer dans le jardin.* ***Il a des fourmis dans les jambes.*** *| A nagynénjénél vendégeskedő kisfiú szeretne felállni a székéből és kimenni a kertbe játszani.* ***Nem tud egy helyben megmaradni. [Be van sózva a feneke.]***
♦ A láb zsibbadását a francia szólás első jelentése metaforikusan a hangyák okozta csiklandozással, csípéssel azonosítja. A második jelentés ebből jelentésbővüléssel úgy alakult ki, hogy akinek például az ülésben elzsibbadt a lába, az nem tudván már egy helyben megmaradni, szeretné kimozgatni azt.
≅ **2.** *ne pas rester/tenir en place** || *avoir la bougeotte (biz)*

FOURMILIÈRE [furmiljɛr] *(n fn)*

◨ **donner un coup de pied dans la fourmilière** → PIED

FOUTRE [futr] *(ts i)*

■ **Va te faire foutre !** – (Szm), (vulg): {se dit pour éconduire qqn brutalement : 'Laisse-moi tranquille, va-t'en et débrouille-toi.'}
□ **Menj a búsba!** (vulg)
➤ *A : Espèce d'imbécile, viens te battre si t'as le courage ! – B :* ***Va te faire foutre*** *! | A: Idióta! Gyere, verekedjünk meg, ha van bátorságod hozzá! – B:* ***Menj a búsba!***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szexuális hátterű helyzetmondat rendkívűl vulgáris (vö. *foutre* 'b…szik, kefél').
≅ *Tu peux aller te rhabiller.* || *Va te faire cuire un œuf* !* || *Va te faire voir* (chez les Grecs) !*

FRAIS[1], FRAÎCHE [fʀɛ, fʀɛʃ] *(mn)*

■ **Nous voilà frais !** – (Szm), (biz), (gúny): {Nous voilà dans une fâcheuse situation, dans un piteux état !}
□ **Most aztán jól nézünk ki!** (gúny) || **Na, szépen vagyunk!** (gúny)
➤ *J'ai vendu mon appartement pour acheter un studio, mais au dernier moment, le propriétaire a changé d'avis et refuse de vendre.* ***Me voilà frais****, je ne sais plus où habiter !* | *Eladtam a lakásomat, hogy egy garzonlakást vegyek, de a tulajdonos az utolsó pillanatban megváltoztatta a véleményét és nem akarja eladni.* ***Most aztán jól nézek ki****, nincs hol laknom!*
♦ A helyzetmondat az antifrázis nevű beszédalakzatot használja fel, ami az irónia azon módja, amikor valamit jelentésével ellentétes módon nevezünk meg (a pozitív tartalmú *frais* 'friss, üde' melléknév itt a 'bonyolult, nehéz, problémás' jelentést veszi fel).
≅ *Nous voilà propres !*

FRAIS[2] [fʀɛ] *(h fn)*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **au frais** – (Sz), (biz): mettre qqn en prison
□ ⟨vki vkit⟩ **hűvösre tesz** (biz)
➤ *Le voleur* ***a*** *enfin été arrêté et* ***mis au frais*** *par la police.* | *A tolvajt a rendőrség végre letartóztatta és* ***hűvösre tette****.*
♦ A szólás *frais* szava a régi pincebörtönök hűvös, nedves viszonyaira utal.
≅ *mettre qqn à l'ombre* (biz)* || *mettre qqn au trou (biz)* || *mettre qqn en taule (biz)* || *mettre qqn sous les verrous**

■ **prendre le frais** – (Sz): se promener pour respirer l'air frais
□ ⟨vki⟩ **friss levegőt szív**
➤ *Il fait bon ce soir.* ***Si on allait prendre le frais*** *?* | *Kellemes idő van ma este.* ***Mi lenne, ha szívnánk egy kis friss levegőt?***
♦ A *frais* főnév a szólásban a kellemesen friss levegőre utal.

FRAIS[3] [fʀɛ] *(h tbsz fn)*

■ **aux frais de la princesse** – (Sz): aux frais de la collectivité ; sans payer, gratuitement
□ **más kontójára/költségén || államköltségen**
➤ *J'ai accompagné ma femme qui avait une réunion officielle à Madrid. Tout était payé par son entreprise, on y est donc restés trois jours* ***aux frais de la princesse****.* | *Elkísértem a feleségemet egy hivatalos értekezletre Madridba. Mindent a vállalata fizetett, így* ***az ő költségükön*** *voltunk ott három napig.*

Francia_magyar_szolastar.indb 391 2024. 08. 12. 15:58:07

♦ A kifejezés először Eugène-François Vidocq (1775–1857) legendás alvilági alak, később a francia Sûreté Nationale civilruhás nyomozóhivatal alapító vezetőjének emlékirataiban olvasható (*Mémoires de Vidocq, chef de la police de Sûreté*) és arra utal, hogy valakinek a költségeit egy gazdag személy (pl. *princesse* 'hercegnő') állja.

≅ *à l'œil** || *pour pas un rond (biz)* || *sans bourse* délier* || *sans rien débourser*

■ **en être pour ses frais** – (Sz): avoir travaillé pour rien, être déçu dans son attente

□ ⟨vki⟩ **hiába fárad** || ⟨vki⟩ **csalódik a várakozásában**

➤ *Noé avait préparé un dîner fin, mis le champagne au frais et allumé des bougies.* ***Il en a été pour ses frais****: sa copine lui a téléphoné pour lui dire qu'elle ne pourrait pas venir.* | *Noé finom vacsorát készített, behűtötte a pezsgőt és gyertyákat gyújtott.* ***De hiába fáradt****: a barátnője telefonált neki, hogy mégsem tud eljönni.*

♦ A szólás szó szerint úgy értelmezhető, hogy valaki nem nyeri vissza a valamibe befektetett pénzét, költségeit (*frais*).

■ **faire les frais** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): être celui qui paye, être la victime de qqch.

□ ⟨vki⟩ **megissza** ⟨vminek⟩ **a levét**

➤ *C'est le maire de la ville qui* ***a fait les frais*** *du mécontentement des électeurs, il n'a pas été réélu.* | *A város polgármestere* ***itta meg*** *a választók elégedetlenségének* ***a levét****, nem választották újra.*

♦ A francia kifejezés a *frais* főnév 'kiadás, költség' jelentését veszi alapul abban az értelemben, hogy valaki megfizet valamiért. ◉ Kontextustól függően a szólást más magyar megfelelővel kell fordítani. Ilyen például az, ha beszédtémáról van szó. Pl.: *C'est lui qui fait les frais de la conversation.* 'Ő a beszélgetés tárgya. | Mindenki csak róla beszél.'

◊ A *megissza vminek a levét* magyar szólás eredetét lásd: *être le dindon* de la farce*.

≅ *être le dindon* de la farce*

FRAISE [frɛz] *(n fn)*

■ **ramener sa fraise** – (Sz), (biz):

1. arriver, venir

□ ⟨vki⟩ **odatolja a képét** ⟨vhova⟩ (biz)

➤ *Allô ! C'est toi Noé ? On est chez Max et on fait la fête.* ***Ramène ta fraise****, on t'attend.* | *Halló! Te vagy az, Noé? Maxnál vagyunk, bulizunk,* ***told ide a képedet****, várunk!*

2. être prétentieux de manière démonstrative, faire l'important

□ ⟨vki⟩ **játssza az agyát** (biz) || ⟨vki⟩ **adja a bankot** (biz)

➤ *Ce type est insupportable,* ***il faut toujours qu'il ramène sa fraise*** *!* | *Ez a fickó elviselhetetlen,* ***mindig játssza az agyát [mindig adja a bankot]****!*

♦ A francia szólásban szereplő *fraise* 'eper' szó a kissé szlenges szóhasználatban a *la gueule* 'fizimiska, pofa' szinonimájaként használatos. Az *amener* 'hoz, visz' igéből képzett *ramener* alak a kifejezés első, 'odatolja a képét vhova' jelentésében az ige 'visszahoz, visszavisz' alapjelentéséből vezethető le. A második, 'játsz-

Francia_magyar_szolastar.indb 392 2024. 08. 12. 15:58:07

sza az agyát; felvág, fontoskodik' jelentés pedig az elsőből a következőképpen magyarázható: ha valaki váratlanul „tolja oda a képét" például egy beszélgető társaságba és úgy folyik bele a társalgásba, hogy nem is tudja, pontosan miről van szó, arról könnyen mondhatják a többiek, hogy mit fontoskodik, mit játssza az agyát, jobban tenné, ha hallgatna. A kifejezést manapság gyakran használják a rövidebb, elliptikus *la ramener* alakban is, ahol a *la* névmás a *la fraise* szóra utal vissza.

◊ Az *adja a bankot* szólás a kártyások szaknyelvéből származik. Eredeti jelentése: 'némely kártyajátékban kiteszi azt a pénzösszeget, vagyis a bankot, amelyet a játékosok megüthetnek, és amelyért a játék tulajdonképpen folyik'. Az a személy, aki tehát ebben az értelemben a bankot adja, az mintegy a játék vezetője, kulcsfigurája. A szólás átvitt jelentésének kialakulását az magyarázza, hogy a bankos általában tudatában van saját fontosságnak, és ezt a szerepet olykor a nagyképűsködésig vagy az üres handabandázásig fokozza. A kockajátékban történő, az asztal veréséig menő „bankadás" élethű irodalmi leírásáról Gvadányi József 1793-ban írt, *Rontó Pálnak egy magyar lovas közkatonának és gróf Benyovszki Móricznak életek, földön, tengereken álmélkodásra méltó történettyeiknek, s véghezvitt dolgaiknak leírása, melyet hazánk dámáinak kedvekért versekbe foglalt gróf Gvadányi József magyar lovas generális* című verses elbeszélésében olvashatunk: „Ki valamitskét nyert, annál a' pénz tsörgött, / Kezébe bőr pohár a' kotzkával zörgött. / *Bankó!* kiáltott illy, két aranyat ki-tett, / De fejét vakarta, ha tsak nyóltzat vetett. […] Bíztattam magamat, vagyon pénzed Palkó, / Majd mind viszsza nyered, kiáltottam Bankó. / Ollykor egy kasszátskát engedtek bé-húzni, / Nem akarták egybe bőrömet le-nyúzni. […] Előre vagy negyven aranyat már nyertem, / Vakmerőbben mindjárt az asztalt-is vertem."

≅ **2.** *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

■ **sucrer les fraises** – (Sz), (biz):

1. se dit de qqn d'âgé qui a les mains qui tremblent

□ **remeg/reszket** ⟨vkinek⟩ **a keze**

➤ *Mon voisin a quatre-vingt ans et* ***il sucre*** *déjà* ***les fraises****.* | *A szomszédom nyolcvanéves és* ***reszket*** *már* ***a keze****.*

2. se dit de qqn qui est un peu gâteux

□ ⟨vki⟩ **kissé (már) gyagyás** (biz)

➤ *Le prof devrait penser à prendre sa retraite,* ***il commence à sucrer les fraises****.* | *A prof gondolhatna arra, hogy ideje lenne nyugdíjba mennie,* ***kezd már kissé gyagyás lenni****.*

♦ A francia szólás első jelentése az öregek remegő kezét az epret cukorral behintő hétköznapi mozdulattal állítja párhuzamba, ami azután jelentésbővüléssel alapul szolgált az elme funkcionális problémáinak érzékeltetésére is.

≅ **2.** *ne plus avoir toute sa tête* || *retomber en enfance**

Francia_magyar_szolastar.indb 393 2024. 08. 12. 15:58:08

FRANC [fʀɑ̃] *(h fn)*

❒ **coûter trois francs, six sous** → SOU

FRANÇAIS [fʀɑ̃sɛ] *(mn, hsz* és *h fn)*

❒ **Ce qui n'est pas clair n'est pas français.** → PERSAN: *Comment peut-on être Persan ?*

❒ **parler français comme une vache espagnole** → VACHE

FRANCE [fʀɑ̃s] *(n fn)*

■ **...de France et de Navarre** – (Sz): de partout
□ **egész Franciaországban/Franciaországból || minden franciaországi...**
➤ *Chaque troisième jeudi de novembre, le beaujolais nouveau est acheminé simultanément dans les cafés, les bistrots, les restaurants et chez les cavistes* ***de France et de Navarre****.* | *Minden év novemberének harmadik csütörtökén a burgundi újbort [le beaujolais nouveau]* ***minden franciaországi*** *kávéházba, bisztróba, étterembe és borkereskedőhöz kiszállítják.*
♦ A kifejezés eredetét a történelem magyarázza meg. Navarra valamikor független királyság volt, amely a XVI. században került Franciaországhoz. 1589-ben, a francia király halála után III. Henrik, Navarra királya örökölte a francia trónt és néhány év háborúskodás után – hugenotta hitét nem először elhagyva, politikai okokból visszatérve a katolicizmushoz (vö. *Paris* vaut bien une messe.*) – végül 1594-ben foglalta azt el IV. Henrik néven. Innentől kezdve egészen a forradalomig – majd utána 1830-ig – a francia királyok címe „Franciaország és Navarra királya" lett.
≅ *de tous côtés* || *de toutes parts*

FRANQUETTE [fʀɑ̃kɛt] *(n fn)*

■ **à la bonne franquette** – (Sz):
1. bien franchement, sans hésitation ni détour
□ **kertelés nélkül** {beszél, mond vmit}
➤ *Mon ami s'exprime toujours* ***à la bonne franquette****.* | *A barátom mindig* ***kertelés nélkül fejezi ki magát****.*
2. se dit à propos d'un repas ou d'une invitation simple, sans cérémonie, sans grande préparation {parfois il s'agit d'un pique-nique où chacun apporte ce qu'il veut}
□ **minden ceremónia[**(biz) **felhajtás] nélkül** {enni, vendégül látni vkit}
➤ *Passe donc dîner ce soir, mais je te préviens, ce sera un petit dîner* ***à la bonne franquette****.* | *Ugorj át ma este vacsorára, de figyelmeztetlek,* ***minden felhajtás nélküli*** *vacsora lesz.*
♦ A *franc, franche* 'őszinte' melléknévvel és a *franchement* 'őszintén → egyszerűen' határozószóval kapcsolatban álló *franquette* szó ma már csak ebben a szólásban használatos. A még ma is használt első, 'őszintén, kertelés nélkül' jelentés régóta él a nyelvben. Jól illusztrálja ezt Molière 1666-ban írt *Le Médecin malgré lui* [Botcsinálta doktor] című komédiájának alábbi mondata (I, 5): « confessez à la fran-

Francia_magyar_szolastar.indb 394 2024. 08. 12. 15:58:08

quette que vous êtes médecin » [bökje ki egyenest, hogy igenis doktor – Kazinczy Ferenc fordítása Illyés Gyula átigazításában].

◊ A *minden felhajtás nélkül* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *à la fortune du pot*.

≅ **1.** *sans détour* || *sans tourner autour du pot*

≅ **2.** *à la fortune* du pot*

FREIN [frɛ̃] *(h fn)*

■ **ronger son frein** – (Sz): maîtriser difficilement son impatience, sa colère, son dépit

□ ⟨vki⟩ **tűkön ül** || ⟨vki⟩ **nehezen fékezi magát** || ⟨vki⟩ **majd kiugrik a bőréből** {türelmetlenségében, bosszúságában}

➤ *Zoé a envoyé le manuscrit de son premier article à une revue.* ***Elle ronge son frein*** *en attendant la réponse du comité de rédaction.* | *Zoé elküldte első cikkének a kéziratát egy folyóiratnak.* ***Tűkön ülve várja*** *a szerkesztőbizottság válaszát.*

♦ A szólás eredetileg a zabláját (*frein*) türelmetlenül, nyugtalanul harapdáló, rágó (*ronger*) lovat idézi. Régen ilyenkor még azt is mondták, hogy *prendre le mors* aux dents*, de ez a szólás azután jelentésmódosuláson esett át.

◊ A *tűkön ül* magyar szólás eredetét lásd: *être sur des charbons* ardents*.

◊ A *majd kiugrik a bőréből* szólásunk arra az ősrégi hiedelemre vezethető vissza, amely szerint a lélek az ember testéből kiáramolhat, kiömölhet, kiugorhat (vö. még *vki vkinek kiönti a lelkét* 'őszintén feltárja lelkiállapotát vkinek'), vándorolhat (vö. *lélekvándorlás*), akár huzamosabb ideig távol is lehet a testtől (vö. *vkibe már csak hálni jár a lélek, Hol a pokolban jár az esze?*), majd oda vissza is térhet *(hazajáró lélek)* vagy vissza is tölthető (vö. *vki vkibe lelket önt*). *Lélekjelenlét* szavunk pedig arra az esetre utal, amikor a lélek a testben jelen is van.

≅ *être sur la braise (biz)* || *être sur des charbons* ardents*

FRÈRE [frɛr] *(h fn)*

■ (*𝓕*) **recevoir les cinq frères** – (Sz), (Can): recevoir une gifle

□ ⟨vki⟩ **leakaszt egy nyaklevest**

➤ *Noé a fait une remarque déplacée à l'intention de Zoé. En échange,* ***il a reçu*** *d'elle* ***les cinq frères****.* | *Noé illetlen megjegyzést tett Zoéra. Cserébe* ***leakasztott*** *tőle* ***egy nyaklevest****.*

♦ A kifejezésben az öt testvér (*les cinq frères*) a kéz öt ujjára vonatkozik.

FRITE [frit] *(n fn)*

■ (*𝓕*) **ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet/cornet** – (Sz), (Bel): être fou, anormal

□ ⟨vkinek⟩ **teljesen elment az esze** || ⟨vkinek⟩ **nincs ki mind a négy kereke** (biz)

➤ *Noé m'insulte tout le temps alors que je ne lui ai rien fait !* ***Il n'a vraiment pas toutes ses frites dans le même sachet.*** | *Noé állandóan sérteget, pedig nem bántottam.* ***Teljesen elment az esze!***

♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy a belgák köztudottan szeretik a papírzacskóból, papírtölcsérből (*sachet*, *cornet*) fogyasztható sültkrumplit (*pommes frites*).

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

≅ *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond*[1] || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord** || *travailler du chapeau**

FROC [fʀɔk] *(h fn)*

■ **jeter le froc aux orties** – (Sz): quitter les ordres
□ ⟨vki⟩ **leveti a csuhát** || ⟨vki⟩ **kiugrik a rendből**
➤ *Noé était un ancien séminariste mais, n'ayant pas trouvé sa vocation,* ***il avait jeté le froc aux orties****, pour s'enrôler dans l'armée.* | *Noé papnövendék volt, de mivel nem találta meg az igazi hivatását,* ***kiugrott a rendből****, hogy belépjen a hadseregbe.*
♦ A *froc* szó jelentése 'barátcsuha, csuklya, kámzsa', de a szó egyúttal a szerzetességet, a szerzetesi hivatást is jelenti. A *jeter le froc* szókapcsolat tehát már önmagában is a rendből való kiugrást jelentené. Nem világos azonban, hogy a csuhát miért pont a csalán (*ortie*) közé dobja az illető. Egyesek ezt úgy magyarázzák, hogy a barátnak annyira sürgős volt a rend elhagyása, hogy távozásakor azonnal az útmenti csalánosba hajította csuháját.

FROID[1]**, -E** [fʀwa, fʀwad] *(mn)*

◨ **avoir froid dans le dos** → DOS

■ **battre froid** ⟨à qqn⟩ – (Sz): être froid et désagréable avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **hidegen/hűvösen bánik**
➤ *Depuis que son amie s'est moquée de Zoé,* ***elle lui bat froid****.* | *Zoé* ***hidegen bánik*** *a barátnőjével, amióta az kigúnyolta őt.*
♦ A szólásban metaforikusan kifejezett hűvös, elhidegült emberi viszony alapja a hűvös, hideg idő. A *battre* ige használata 'traiter qqn avec froideur' jelentésben régies.

■ **être en froid** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): entretenir des relations tendues, moins cordiales avec qqn sans être vraiment fâché
□ **hűvös** ⟨vkinek⟩ **a viszonya** ⟨vkivel⟩ || ⟨vki vkivel⟩ **hűvösen viselkedik**
➤ *Ma collègue a refusé de m'aider. Depuis,* ***je suis en froid avec elle****.* | *A kolléganőm nem akart nekem segíteni. Azóta* ***hűvös a viszonyunk****.*
♦ A szólásban metaforikusan kifejezett hűvös, elhidegült emberi viszony alapja szintén a hűvös, hideg idő.
≅ *être en mauvais termes* avec qqn*

◨ **faire froid dans le dos** ⟨à qqn⟩ → DOS

■ ⟨Sqqch.⟩ **laisser froid** ⟨qqn⟩ – (Sz): laisser qqn indifférent
□ ⟨vmi vkit⟩ **hidegen hagy**
➤ *Je ne m'intéresse absolument pas à la politique,* ***ça me laisse*** *complètement* ***froid****.* | *Egyáltalán nem érdekel a politika, teljesen* ***hidegen hagy****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólásban metaforikusan kifejezett közömbösség alapja szintén a hűvös, hideg idő.

❒ **ne faire ni chaud ni froid** ⟨à qqn⟩ → CHAUD

❒ **ne pas avoir froid aux yeux** → ŒIL

FROID[2] [fʀwa] *(h fn)*

■ **Il fait un froid de canard/loup.** – (Szm), (biz): {Il fait un froid particulièrement vif, rigoureux.}
□ **Farkasordító hideg van. || Kutya hideg van.**
➤ *Habillez-vous chaudement !* ***Il fait un froid de canard/loup dehors.*** | *Öltözzön fel melegen!* ***Farkasordító hideg van odakint.***
♦ A kifejezésben szereplő *canard* 'kacsa' szó a vadkacsavadászathoz kedvező hideg időre, a *loup* 'farkas' pedig arra a hidegre utal, amelyik az éhes farkasokat a falvakba csalogatja.
≅ *Il fait un froid de tous les diables.*

■ ⟨Sqqch.⟩ **jeter un froid** – (Sz): produire une impression de gêne, de malaise
□ ⟨vmi⟩ **lehűti a hangulatot**
➤ *L'ambiance était très gaie jusqu'à ce que Zoé annonce qu'elle venait de se faire licencier. La nouvelle* ***a jeté un froid****.* | *Nagyon vidám volt a hangulat egészen addig, amíg Zoé be nem jelentette, hogy épp most bocsátották el. A hír* ***lehűtötte a hangulatot****.*

❒ **souffler le chaud et le froid** → CHAUD

FROMAGE [fʀɔmaʒ] *(h fn)*

❒ **entre la poire et le fromage** → POIRE

■ **faire (tout) un fromage** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): grossir exagérément l'importance de qqch. qui n'en vaut pas la peine
□ ⟨vki⟩ **felfújja a dolgot** || ⟨vki vminek⟩ **nagy feneket kerít**
➤ *Le président de la République a passé quelques jours de vacances sur le yacht d'un de ses amis. La presse* ***en a fait*** *évidemment* ***tout un fromage****.* | *A köztársasági elnök néhány nap szabadságot töltött egyik barátja jachtján. Az újságok természetesen* ***nagy feneket kerítettek ennek****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy amint egy egyszerű alapanyagból, a tejből, időt és hozzáértést igénylő munkával feldolgozott élelmiszert, sajtot lehet készíteni, úgy egy egyszerű dolgot is jól meg lehet bonyolítani, fel lehet fújni.
◊ A *nagy feneket kerít vminek* magyar szólás eredetéről több nézet olvasható. ◉ Kertész Manó *Szokásmondások* című könyve a kádármesterség nyelvéből származtatják, ahol a hordónak szoktak feneket keríteni, mégpedig úgy, hogy az egymásba illesztett fenékfán egy nagy vaskörzővel megrajzolják a tervezett hordó fenekét. „Mikor a bodnár a hordó dongáit összeállította, következik a fenék kiszabása; ez úgy történik, hogy a fenékfákat egymásba illesztik, s az így nyert elég nagy fatáblán a fenék meghatározott félátmérőjével kört vonnak egy

Francia_magyar_szolastar.indb 397 2024. 08. 12. 15:58:08

nagy vaskörző segítségével. A körön kívül eső részt a szívószéken lekanyarítják. A hordónak tehát akkora feneket kerekítenek, hogy az a dongák közé éppen beilleszthető; ha nagyobbra szabnák, nem felelne meg a céljának, haszna-vehetetlen volna (vö. még: *dugába dől*). Innen mondjuk arra, aki csekély jelentőségű dologról sokat beszél, *hosszú lére ereszti* azt, amit kevés szóval is el lehetne mondani, vagy olyan fölösleges körülményeket is kiemel, amelyek a dolog megértéséhez nem szükségesek, hogy *nagy feneket kerít beszédének*." ◉ Mások a mezőgazdasági munkák nyelvével hozzák összefüggésbe, és a kazal- vagy az asztagrakás bonyolult műveletéhez kapcsolják. A kazal készítésekor először a kazal alapját, azaz fenekét határozták meg, teregették körbe szalmával vagy szénával. Ilyenkor pontosan meg nem határozható térfogatú széna vagy gabona számára előre kell megcsinálni a feneket, tehát könnyen tévedhet az ember abban, hogy mekkorára kezdi. A kelleténél nagyobb fenék helyre nem hozható bajt okoz, mert lapos lesz miatta a kazal vagy az asztag, és a széna télen át megrohad, megpenészedik, a gabona pedig cséplés előtt kicsírázik. ◉ Valószínűsíthető, hogy a két forrásként megjelölt szakma nem kizárja, hanem éppen erősíti egymást. Hajdan a *nagy feneket kerekít bele* és a *vminek a kelleténél nagyobb a feneke* szólások átvitt értelemben az ügyetlen kádármunkát jellemezték. Ezektől függetlenül ugyanakkor élt a 'megalapoz valamit' jelentésű *feneket kerít* kifejezés is, amelyet a kazalrakáskor használtak. Akárhogy van is, a túl nagy fenék mindkét munkafolyamat esetében kudarchoz vezetett: nem lett jó a hordó, vagy csúnya, ingatag lett a kazal.

≅ *(se) faire tout un monde* de qqch.* || *faire tout un plat* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une jaunisse* de qqch.* || *faire une maladie* de qqch.* || *faire une montagne* de qqch.*

FRONT [frɔ̃] *(h fn)*

❑ **gagner son pain à la sueur de son front** → PAIN

FUMÉE [fyme] *(n fn)*

■ **Il n'y a pas de fumée sans feu.** – (Szm): {À l'origine des rumeurs, il y a toujours quelque chose de vrai.}
- □ **Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.**
  - ➤ *Cet homme politique est probablement corrompu.* ***Il n'y a pas de fumée sans feu.*** | *Ez a politikus valószínűleg korrupt.* ***Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél.***

■ ⟨Sqqch.⟩ **partir [s'en aller] en fumée** – (Sz): n'aboutir à rien, ne rien donner
- □ ⟨vmi⟩ **füstbe megy**
  - ➤ *Je suis inconsolable. Tous mes beaux projets* ***sont partis en fumée****.* | *Vigasztalhatatlan vagyok. Az összes szép tervem* ***füstbe ment.***
- ♦ A füst (*fumée*) a remények, tervek, munka semmivé válásának, meghiúsulásának szimbóluma.
- ◊ A *füstbe megy* szólás nyelvünk egyik leggyakrabban használt, 1540-től kezdve folyamatosan dokumentált stiláris eleme, amely a tűzgyújtás sikertelenségére

Francia_magyar_szolastar.indb 398 2024. 08. 12. 15:58:08

utal. Átvitt értelmű használatára már a humanizmus korától kezdve találunk példát a magyarországi latin szövegekben *(in fumum transire/abire)*. A füst után kivetett régi adó, az ún. füstpénz fontos szerepet játszhatott a szólás kialakulásában. Az a pénz, amelyet füstpénz címén adóba fizettek be, az elveszett, vagyis füstbe ment. A magyar irodalomban Petőfi Sándor állított a kifejezésnek örök emléket *Füstbe ment terv* című versével (1844).

≅ *faire long feu* (2.)* || *faire un four* (noir)* || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac** || *voler en éclats* (2.)*

FUSIL [fyzi] *(h fn)*

F

■ **C'est le coup de fusil.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. (p. ex. addition très élevée à l'hôtel ou au restaurant) qui coûte très cher, qui est hors de prix}

□ **Ez egy vagyonba kerül!** || **Ez kész leégés!** (biz) || **Jó borsos a számla!**

➤ *N'allez pas dans ce restaurant, **ce sera le coup de fusil**. L'eau minérale y est plus chère qu'un verre de bon vin dans un restaurant normal.* | *Ne menjen ebbe az étterembe, **nagyon borsos lesz a számla**. Az ásványvíz drágább itt, mint egy pohár jó bor egy átlagos vendéglőben.*

♦ A kifejezés alapja feltehetőleg a *fusiller qqn* ige, amelynek a XIX. századi argóban 'becsap, rászed, csalással kifoszt' jelentése volt.

≅ *C'est le coup de bambou.* || *C'est le coup de barre*.*

■ **changer son fusil d'épaule** – (Sz):

1. changer d'opinion

□ ⟨vki⟩ **köpönyeget fordít [fordít egyet a köpönyegén]**

➤ *Ce politicien **change** trop souvent **son fusil d'épaule**.* | *Ez a politikus túl gyakran **fordít egyet a köpönyegén**.*

2. changer de projet, de stratégie

□ ⟨vki⟩ **taktikát változtat**

➤ *Puisque les choses ne s'arrangent pas comme je voudrais, **je vais changer mon fusil d'épaule**.* | *Mivel a dolgok nem úgy alakulnak, ahogy szeretném, **taktikát fogok változtatni**.*

♦ A francia szólás katonai eredetű metafora, melyben a puska (*fusil*) egyik vállról a másikra történő áthelyezése az egyén változó cselekedeteit és véleményét fejezi ki, akárcsak Paul Verlaine következő epigrammájában: « J'essayai de tout, et c'est drôle / Comme cela lasse, à la fin, / De changer son fusil d'épaule / Sans cible humaine ou but divin ! » [Mindent próbáltam, s mulatságos, / Mily megunható menny s pokol. / Fegyvert vállhoz vagy fegyvert lábhoz: / Nincs égi-földi cél sehol. – Lackfi János fordítása].

◊ A *köpönyeget fordít [fordít egyet a köpönyegén]* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *tourner casaque**.

≅ **1.** *avaler/manger son chapeau (anglic)* || *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise** || *changer/virer de bord** || *changer de logiciel* || *être une vraie girouette* || *retourner sa veste** || *tourner casaque**

❒ **la fleur au fusil** → FLEUR

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ❒ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

G

GAFFE [gaf] *(n fn)*

■ **faire une gaffe** – (Sz), (biz): gaffer, faire ou dire qqch. qu'on n'aurait pas dû faire ou dire

□ ⟨vki⟩ **bakot lő** || ⟨vki⟩ **bakit/baklövést követ el**

➤ ***Tu as fait une gaffe*** *monumentale en lui parlant de ça.* | *Hatalmas* ***bakot lőttél [baklövést követtél el]****, amikor erről beszéltél neki.*

♦ A *gaffe* szó jelentése a bizalmas nyelvben 'baki, ügyetlenség'.

◊ A magyar *bakot lő* szólás egy német kifejezés *(einen Bock schießen)* fordításaként honosodott meg a magyarban, amelynek keletkezése azzal magyarázható, hogy a XVI. századi német lövészegyesületekben a hibás lövést a *Bock* 'őzbak' szóval illették. (A „hiba, melléfogás" fogalmát amúgy több nyelvben is valamilyen állatnévvel jelölik. A magyar *disznó* szónak 'írás közben ejtett paca' jelentése is van, a franciában pedig a *canard* 'kacsa' 'hamis zenei hang' jelentésben is használatos.) Egy németországi adat szerint 1479-ben a fekete-erdői Lenzkirchben rendezett versenyen a legügyetlenebb lövész kecskebakot (németül: *Bock*) kapott vigaszdíjként. Ebből alakulhatott ki a szólás eredeti jelentése: 'rossz lövéssel bakot szerez, versenyben kecskebakot lő magának'. Később a *Bock* szónak a 'hiba' jelentése is kialakult, a szókapcsolat pedig 'hibát követ el' jelentésben rögzült a német nyelvben, s szó szerinti fordítással honosodott meg a magyarban a XIX. század elején. ◉ Egyes vélemények szerint a kifejezés holland megfelelőjében a tekézés szakszava, a *bok* 'bak' → 'dobás, lökés' található, amely azt jelenti, amikor a golyó a falnak ütközik ahelyett, hogy a bábukat verné le. ◉ A szólás körül kialakult jelentésmezőben használjuk még a *baklövés*, *baki*, *bakizik* szavakat is.

≅ *faire un faux pas** || *faire un pas** *de clerc* || *mettre les pieds** *dans le plat (1.)* || *prendre le Pirée** *pour un homme* || *prendre des vessies** *pour des lanternes* || *se tromper dans les grandes largeurs**

GALANT [galɑ̃] (*h fn*)

◨ **être un vert galant** → BAGATELLE: *être porté sur la bagatelle*

GALÈRE [galɛʀ] *(n fn)*

◨ **Mais que diable allait-il faire dans cette galère ?** → DIABLE

GALÉRIEN [galeʀjɛ̃] *(h fn)*

◨ **mener une vie de galérien** → VIE

GALIPETTE [galipɛt] *(n fn)*

◨ **faire des galipettes** → GALIPOTE: *courir la galipote*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

GALIPOTE [galipɔt] *(n fn)*

■ (*ℱ*) **courir la galipote** – (Sz), (Can), (biz): rechercher les aventures amoureuses
□ ⟨vki⟩ **folyton gáláns kalandokba keveredik**
➤ *Le bruit court que ma voisine aime beaucoup **courir la galipote**.* | *Az a hír járja, hogy a szomszédasszonyom nagyon **szereti a gáláns kalandokat**.*
♦ A csak Québecben használt kifejezés eredete homályos. Egyesek szerint a *galipote* a francia *galipette* ‘ugrálás, ficánkolás’ szó alakváltozata lehet, ami a franciaországi franciában meglévő bizalmas *faire des galipettes (avec qqn)* ‘erotikus hancúrozást folytat (vkivel)’ szólásban is megjelenik, amint azt a *Petit Robert* szótár példamondata is mutatja: « Et quel est l’accident le plus probable quand une femme fait des galipettes ? Un infarctus ou un polichinelle dans le tiroir ? » (M. Winckler). ‘És mi annak a legvalószínűbb következménye, ha egy nő erotikus hancúrozást folytat? Infarktus vagy gyerek?’
≅ *courir le cotillon* || *courir le guilledou* || *courir le jupon** || *courir la prétentaine**

GALON [galɔ̃] *(h fn)*

■ **prendre du galon** – (Sz): obtenir de l’avancement, une promotion
□ ⟨vki⟩ **előléptetésben részesül**
➤ *Zoé **a pris du galon**. De sténodactylo, elle est passée secrétaire de direction.* | *Zoé **előléptetésben részesült**. Gyors- és gépíróból igazgatósági titkárnővé lépett elő.*
♦ A kifejezés katonai eredetű, erre utal a benne lévő *galon* ‘rangjelzés’ szó. Minél több sáv vagy csík látható az egyenruhán, annál magasabb rangú, beosztású az illető. Ha valaki előléptetésben részesül, azt illik megünnepelni, amit az *arroser ses galons* szólással fejeznek ki.

GALOP [galo] *(h fn)*

◨ **Chassez le naturel, il revient au galop.** → NATUREL

GANT [gɑ̃] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **aller comme un gant** ⟨à qqn⟩ – (Szh): lui aller, convenir parfaitement {en parlant d’un vêtement ou d’un métier}
□ ⟨vmi vkinek⟩ **jól áll** || ⟨vmit vkire⟩ **mintha ráöntöttek volna**
➤ *Zoé est grande, mince, belle et élégante. Les robes et le métier de mannequin **lui vont comme un gant**.* | *Zoé magas, sovány, szép és elegáns. A ruhák és a manökenség is **jól állnak neki**.*

■ **mettre/prendre des gants** – (Sz):
1. ⟨pour faire qqch.⟩ : agir avec ménagement, précaution
□ ⟨vki⟩ **elővigyázatosan/óvatosan cselekszik** || ⟨vki beszédben, véleménynyilvánításkor⟩ **lakatot tesz a szájára**
➤ *D’habitude, Noé **ne prend pas des gants** quand il a quelque chose d’important à dire. Mais là, **il a pris des gants** pour annoncer à son patron qu’il démissionnait et allait travailler chez un concurrent.* | *Noé általában*

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

***nem tesz lakatot a szájára**, ha valami fontosat akar mondani. De most **óvatosan fogalmazott**, amikor bejelentette a főnökének, hogy lemond és a konkurrenciához megy dolgozni.*

2. ⟨avec qqn⟩ : traiter qqn avec ménagement, précaution

□ ⟨vki vkivel⟩ **kesztyűs kézzel bánik**

➤ *Il est grand temps de **ne pas prendre des gants** avec des politiciens qui sont au cœur du chaos financier actuel.* | *Legfőbb ideje, hogy **ne bánjunk kesztyűs kézzel** azokkal a politikusokkal, akik a jelenlegi pénzügyi káosz fő okozói.*

♦ A kesztyű (*le gant*) a finomságot, gyengédséget, óvatosságot, elővigyázatosságot szimbolizálja a francia és a magyar szólásban is.

◊ Az első jelentésnél megadott *lakatot tesz a szájára* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *avoir un bœuf* sur la langue*.

≅ **1., 2.** *y mettre des formes*

■ **ramasser/relever le gant** – (Sz): relever un défi

□ ⟨vki⟩ **felveszi a(z odadobott) kesztyűt**

➤ *Mon ami m'a défié aux échecs. **J'ai relevé le gant** et j'ai perdu.* | *A barátom kihívott egy sakkjátszmára. **Felvettem a kesztyűt** és vesztettem.*

♦ A szólás a középkori lovagi élet vetélkedéseinek emlékét őrzi, és több európai nyelvben is megtalálható. Ha egy lovag a másikat meg akarta sérteni vagy harcra akarta kihívni, annak lába elé odadobta a kesztyűjét (*jeter le gant à qqn*), mivel a lovagoknak tilos volt egymást megütniük. Ha ellenfele felvette a kesztyűt, jelezte, hogy elfogadja a kihívást.

◊ A *felveszi a kesztyűt* magyar szólás valószínűsíthetően a német *den Handschuh aufnehmen* szólás fordításaként került be nyelvünkbe, akárcsak az *odadobja a kesztyűt vkinek* (*jmdm. den Handschuh hinwerfen*) kifejezés.

≅ *relever le défi**

■ **retourner** ⟨qqn⟩ **comme un gant** – (Szh): lui faire complètement changer d'avis, d'attitude

□ ⟨vki vkit⟩ **rábeszél a véleménye megváltoztatására**

➤ *Noé n'aimait que la musique techno. Il est tombé amoureux de Zoé qui, en une semaine, **l'a retourné comme un gant**. Maintenant, il adore l'opéra.* | *Noé csak a technózenét kedvelte. Beleszeretett Zoéba, aki egy hét alatt **rábeszélte véleménye megváltoztatására**. Most imádja az operát.*

♦ Az öltözék változtatása következetlenséget sugall, átvitt értelemben ingatag, gyenge jellemre enged következtetni (vö. *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise**). A kesztyű kifordítása köztudottan nem egyszerű feladat, hiszen egyenként kell azt az ujjakról lehúzni és kifordítani. A szóláshasonlat tehát azt is jelzi, hogy valakit csak nehezen, sok türelemmel lehet rávenni véleménye megváltoztatására.

≅ *retourner qqn comme une crêpe*

Francia_magyar_szolastar.indb 402 2024. 08. 12. 15:58:09

GARÇON [garsõ] *(h fn)*

◨ **enterrer sa vie de garçon** → VIE

■ **un garçon manqué** – (Sz): une petite fille qui a l'allure, le comportement et les goûts d'un garçon
- □ ⟨vki⟩ **fiús lány** || ⟨vkiben⟩ **egy fiú veszett el**
  - ➤ *Zoé a six ans. Elle a les cheveux très courts, elle adore grimper aux arbres et jouer au foot.* ***C'est un garçon manqué.*** | *Zoé hatéves. A haja nagyon rövid, imád fára mászni és focizni.* ***Egy fiú veszett el benne.***

GARDE [gard] *(n fn)*

■ **être [se tenir] sur ses gardes** – (Sz): être vigilant, se méfier d'un danger
- □ ⟨vki⟩ **résen áll/van**
  - ➤ ***Restez sur vos gardes****, on ne sait jamais.* | ***Legyetek résen****, sohasem lehet tudni.*
- ♦ A szólásban szereplő többes számú *gardes* szó a vívók által felvett védekező vagy támadó állást jelenti.
- ◊ A *résen áll/van* magyar szólás eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.
- ≅ *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être sur les dents** *(3.)* || *être toujours sur la brèche** *(1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs** *(2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain²**

■ **La garde meurt, mais ne se rend pas.** – (Szm): {devise de la résistance, de la persévérance ferme}
- □ **A gárda (inkább) meghal, de magát meg nem adja.**
  - ➤ *On est dans une situation désespérée, mais on tient bon ou comme on dit souvent : «* ***La garde meurt, mais ne se rend pas.*** *»* | *Reménytelen helyzetben vagyunk, de kitartunk vagy ahogy gyakran mondják :* „***A gárda inkább meghal, de magát meg nem adja.***"
- ♦ E közismert szállóige ellentmondásos történetét Charles Deulin francia író, újságíró jóvoltából ismerhetjük meg közelebbről. A Napóleon második gránátos ezredében szolgált Antoine Deleau a *L'Esprit public* című hetilap 1862. június 20-i számában megjelent visszaemlékezése szerint Pierre Cambronne, a francia császári gárda parancsnoka felelt így, amikor a waterlooi csatában megfogyatkozott csapatát az angolok felszólították a megadásra: « La garde meurt, mais ne se rend pas » [A gárda (inkább) meghal, de magát meg nem adja]. Deleau azt is elmondja, hogy amikor az angolok megismételték a felszólítást, Cambronne mérgében nem a fennkölt mondatot vágta oda, hanem a katonásabb, ám sokkal illetlenebb egyszerű szót: « Merde! » [(Nagy) szart!]. Innen ered egyébként a franciában e vulgáris szó szépítő körülírása, a *mot de Cambronne* [Cambronne szava] kifejezés. Maga Cambronne haláláig tagadta, hogy ezt mondta volna (szerinte az egész sereg egyhangú kiáltása volt ez), ami érthető is, ha arra gondolunk, hogy ez sértette volna a róla kialakult úriember-képet, továbbá, hogy ő maga sebesülése után megadta magát az angoloknak, később pedig még angol nőt is vett feleségül. Szülővárosában, Nantes-ban a hősies kitartás jelmondatát

Francia_magyar_szolastar.indb 403 2024. 08. 12. 15:58:09

mégis rávésték emlékszobrának talapzatára. A későbbiek során egyébként Antoine Deleau magas rangú katonák előtt tett és jegyzőkönyvezett nyilatkozatában is úgy pontosította visszaemlékezését, hogy csak a mondatot hallotta kétszer is Cambronne szájából, azt a bizonyos vulgáris választ már nem, mert megsebesült és elájult. A visszaemlékezés megjelenése után néhány héttel Claude-Étienne Michel tábornok fia is jelentkezett a hetilap főszerkesztőjénél, és Cambronne tagadására is hivatkozva azt állította, hogy a híres mondat édesapja szájából hangzott el. ◉ Bárhogy legyen is, Victor Hugo dicső emléket állított ennek az epizódnak – és egyúttal kőbe vése a „Cambronne szava" kifejezést – *Les Misérables* [A nyomorultak] című 1862-ben megjelent regényében: « Dire ce mot, et mourir ensuite, quoi de plus grand ? car c'est mourir que de le vouloir, et ce n'est pas la faute de cet homme, si, mitraillé, il a survécu. L'homme qui a gagné la bataille de Waterloo, ce n'est pas Napoléon en déroute, ce n'est pas Wellington pliant à quatre heures, désespéré à cinq, ce n'est pas Blücher qui ne s'est point battu ; l'homme qui a gagné la bataille de Waterloo, c'est Cambronne. Foudroyer d'un tel mot le tonnerre qui vous tue, c'est vaincre. » [Kimondani ezt a szót [szar] és aztán meghalni. Mi nagyszerűbb ennél! Hiszen a halált akarni annyi, mint meghalni és nem ennek az embernek a hibája, hogy élve került ki a kartácstűzből. Az a férfiú, aki megnyerte a waterlooi csatát, nem a menekülő Napóleon, nem Wellington, aki négy órakor megingott, ötkor kétségbeesett, nem Blücher, aki nem is vett részt a csatában: az a férfiú, aki megnyerte a waterlooi csatát: Cambronne. A gyilkoló mennydörgésre ilyen szóval odasújtani, ez annyi, mint győzni. – Révay József fordítása].

◊ A magyar irodalomban Tóth Kálmán *Előre* című versének (1861) első négy sora utal erre a szállóigére: „A gárdának a jelszavát / Egész világ hangoztatja: / »A franczia gárda meghal, / Hanem magát meg nem adja.«"

GARE [gaʀ] *(isz)*

■ **sans crier gare** – (Sz): brusquement, sans avertissement, sans prévenir
□ **minden előzetes figyelmeztetés nélkül**
➤ *Je suis arrivé à la fête* ***sans crier gare****. J'ai surpris tout le monde.* | ***Minden előzetes figyelmeztetés nélkül*** *érkeztem meg az ünnepségre. Mindenkit megleptem.*

♦ A szólásban szereplő *gare* 'vigyázz, vigyázat' jelentésű indulatszó a *garer* ige felszólító alakjából (*gare*) származik, amelynek egyik jelentése 'közlekedési eszközt biztonságos helyre visz (pl. repülőgépet hangárba)'. ◉ A felszólító alakot fenyegető figyelmeztetésként is használják: *Gare à toi si tu désobéis.* 'Jaj neked, ha nem engedelmeskedsz!'

≅ *à brûle-pourpoint** || *de but** *en blanc*

GASCON [gaskɔ̃] *(tjn)*

❒ **faire des promesses de Gascon** → PROMESSE

GÂTEAU [gɑto] *(h fn)*

❒ **avoir sa part du gâteau** → PART

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **C'est du gâteau.** – (Szm): {C'est très facile à faire.}
□ **Ez gyerekjáték!**
➤ *Pour beaucoup de personnes, résoudre le cube Rubik **est** vraiment **du gâteau**.* | *Sok ember számára kirakni a Rubik kockát tényleg **gyerekjáték**.*
♦ Az édességek (torta, piskóta) gyakran szimbolizálják a szólásokban azt, hogy valaminek a végrehajtása nem okoz nehézséget, vagy – tagadó alakban – éppenséggel nagyon is bonyolult, nehéz (*C'est pas du gâteau**, *C'est pas de la tarte**).
≅ *aller/marcher comme sur des roulettes** || *bête comme chou** || *C'est comme l'œuf* de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !* || *C'est de la tarte*.* || *C'est du billard*.* || *C'est du cousu* main.* || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile*.* || *Cela ne fait pas un pli*.* || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste* || *réglé comme du papier* à musique (2.)*

◨ **C'est la cerise sur le gâteau.** → CERISE

■ **C'est pas du gâteau.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. de difficile, compliqué}
□ **Ez aztán nem piskóta!** (biz)
➤ *L'exercice de maths que je dois faire pour demain est très difficile. **C'est pas du gâteau.** | A matekfeladat, amit holnapra meg kell csinálnom nagyon nehéz. **Ez aztán nem piskóta!***
♦ A szólás eredetét lásd: *C'est du gâteau*.*
≅ *Il faut le faire.* || *C'est pas de la tarte*.*

GAZ [gɑz] *(h fn)*

◨ **C'est une usine à gaz.** → USINE

◨ **Il y a de l'eau dans le gaz.** → EAU

◨ **tomber sur un bec de gaz** → BEC

GÉANT [ʒeɑ̃] *(h fn)*

◨ **progresser à pas de géant** → PAS

GÉMONIES [ʒemɔni] *(n tbsz fn)*

■ **vouer** ⟨qqn⟩ **aux gémonies** – (Sz), (vál): l'accabler publiquement de mépris
□ ⟨vki vkit⟩ **pellengérre állít**
➤ *Il y a quelques dizaines d'années, ceux qui se prononçaient pour l'abolition de la peine de mort **étaient voués aux gémonies** : on les accusait de vouloir favoriser le crime.* | *Néhány évtizeddel ezelőtt azokat, akik a halálbüntetés eltörlése mellett emeltek szót, **pellengérre állították**: azzal vádolták őket, hogy támogatják a bűnözést.*
♦ A *gémonies* a római Kapitólium domb szégyenlépcsője (*gemoniae scalae* 'sóhajtások lépcsője') volt, ahová – az akasztás után – a kivégzettek holttestét tették, mielőtt a Tiberisbe vetették volna őket.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

◊ A *pellengérre állít vkit* magyar szólás eredete az, hogy a középkorban egyes bűncselekményeket azzal toroltak meg, hogy a tettest – közmegvetés tárgyául – nyakvassal, bilinccsel a község legforgalmasabb helyén (a piactéren, a községháza vagy a templom előtt) álló oszlophoz láncolták. Ezt a szégyenoszlopot (szégyenfát) hívták *pellengér*nek. A bűnös nyakába vagy a bűnjelet, vagy a bűnét ábrázoló szégyentáblát akasztották (ez a rágalmazó esetében például olyan tábla volt, amelyre egy kiöltött nyelvet festettek). A szégyentábla volt az a *cégér*, amely ma is él a *cégéres gazember* kifejezésben. A vétkesnek az ítéletben meghatározott ideig *kipellengérezve*, *szégyenszemre*, *világ csúfjára* kellett ott állnia, elviselve az arra járók gúnyos megjegyzéseit és szitkait.

≅ *mettre/clouer qqn au pilori**

G **GENOU** [ʒ(ə)nu] *(h fn)*

■ **être sur les genoux** – (Sz), (biz): être très fatigué, épuisé

□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán** || ⟨vkinek⟩ **jártányi ereje sincs**

➤ ***Nous sommes sur les genoux*** *après cette randonnée pédestre.* | *E gyalogtúra után* ***alig állunk a lábunkon****.*

♦ A szólás szemléleti háttere az, hogy amikor valaki nagyon fáradt, a kimerültségtől térdre esik.

≅ *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes** *(1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents** *(1.)* || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout** *(1.)*

GIRAFE [ʒiʀaf] *(n fn)*

■ **peigner la girafe** – (Sz), (biz):

1. faire un travail absurde et inutile

□ ⟨vki⟩ **úszni tanítja a halat [(a) halat úszni tanít(ja)]** || ⟨vki⟩ **egerészni tanítja a macskát** (rég)

➤ *« La création par un Suisse d'un jardin en Corée du Sud peut s'apparenter à «* ***peigner la girafe*** *», car le pays a l'une des plus anciennes cultures du jardin au monde. »* (https://fontana-la.ch/cms/wp-content/uploads/1577003_anthos_03_2015_52_55_Fontana.pdf – Consulté le 09/01/2024) | *Ha egy svájci Dél-Koreában alkot meg egy kertet, az olyan, mintha valaki* ***úszni tanítaná a halat****, mivel Dél-Korea a világ egyik legrégibb kertépítő kultúrával rendelkező országa.*

2. rester à ne rien faire

□ ⟨vki⟩ **a lábát lóbálja/lógatja**

➤ *Lorsque le patron n'a pas besoin de moi, plutôt que de* ***peigner la girafe****, je lis. Il m'arrive souvent ainsi de lire un livre en une semaine.* | *Ha a főnöknek nincs rám szüksége, ahelyett, hogy* ***a lábamat lógatnám****, inkább olvasok. Így gyakran előfordul velem, hogy egy hét alatt elolvasok egy könyvet.*

♦ A francia szólás eredete homályos. ◉ Az első jelentés egyesek szerint azzal magyarázható, hogy a hosszú nyakú zsiráf sörényének fésülgetése (*peigner*) fölösleges, értelmetlen tevékenység, akárcsak a hal úszásra vagy a macska egeré-

Francia_magyar_szolastar.indb 406 2024. 08. 12. 15:58:09

szésre való tanítása. ◉ A második, lustaságot, semmittevést kifejező jelentés eredete esetleg szexuális hátterű (a zsiráf hosszú nyaka = erekciós állapotban lévő pénisz) és a maszturbációs tevékenységre utalhat. Egyes magyarázatok szerint Boris Vian *Vercoquin et le plancton* [Venyigeszú és a plankton] című művében (1946) ilyen – a magyar fordításban amúgy helytelenül nem így értelmezett – jelentésben használja (XVII. fejezet): « Emmanuel avait tellement peigné la girafe, ce matin-là, que la pauvre bête en était morte. » [Emmanuel olyan hevesen húzta a lóbőrt ezen a délelőttön, hogy szegény állat belepusztult. – Bognár Róbert fordítása]. A maszturbáció és a semmittevés közötti jelentésbeli kapcsolatot a durva stílusú *branleur* szó magyarázhatja, aminek első jelentése 'önkielégítést végző személy'. Az átvitt 'léhűtő, naplopó' jelentése pedig úgy alakult ki, hogy aki gyakran végez önkielégítést, annak nincs semmi fontos vagy hasznos dolga.

≅ **1.** *porter de l'eau* à la mer [à la rivière]*

≅ **2.** *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

GLACE [glas] *(n fn)*

❒ **briser la glace** → GLACE: *rompre/briser la glace*

■ **être ferré à glace** ⟨sur qqch. {un sujet, une question}⟩ – (Sz): être très instruit sur qqch., bien s'y connaître

□ ⟨vki vmiben⟩ **nagyon otthon van [nagyon otthonosan mozog]** || ⟨vki vmihez⟩ **nagyon ért**

➤ *N'aie pas peur d'échouer à ton examen ! **Tu es** vraiment **ferré à glace** sur tous les sujets.* | *Ne félj, nem fogsz megbukni a vizsgádon. **Nagyon otthon vagy** minden témában.*

♦ A szólás átvitt jelentésének szemléleti alapja a *ferré à glace* 'jégpatkóval patkolt' szókapcsolat. Ez arra a különleges, éles sarkú patkóra utal, amely karmaival befúródik a jégbe és megkönnyíti a lónak a jeges, csúszós úton való magabiztos járást.

≅ *connaître qqch. comme sa poche* (1.)* || *connaître qqch. par cœur** || *connaître/savoir qqch. sur le bout du doigt* [des doigts]* || *en connaître un rayon** || *être orfèvre en la matière* || *toucher sa bille**

❒ **pouvoir se regarder dans la glace** → MIROIR: *pouvoir se regarder dans le miroir*

■ **rompre/briser la glace** – (Sz): dissiper la gêne, faire cesser la contrainte dans un entretien, une entrevue, etc.

□ ⟨vki⟩ **megtöri a jeget**

➤ *Quand le silence est devenu trop pesant, Noé a lancé une plaisanterie pour **rompre la glace.*** | *Amikor a csend már túl súlyos volt, Noé mondott egy tréfásat, hogy **megtörje a jeget.***

♦ A szólás arra az általános megfigyelésre utal, hogy télen a befagyott folyón, tavon csak úgy lehet hajózni, ha valaki előbb utat tör a jégben. A kifejezést már a klasszikus kori latinság is használta.

Francia_magyar_szolastar.indb 407 2024. 08. 12. 15:58:10

GLAS [glɑ] *(h fn)*

■ **sonner le glas** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (vál): annoncer la fin, la chute de qqch.
□ ⟨vki (vmi fölött)⟩ **meghúzza/megkondítja/megkongatja a lélekharangot/vészharangot** (vál)
➤ *Cet échec **sonne le glas** de nos espérances.* | *Ez a kudarc **megkondítja a vészharangot** a reményeink fölött.*
♦ A kifejezés a lélekharangra utal, amellyel temetéskor vagy akkor harangoznak, amikor valaki meghal.
≅ *donner l'alarme* || *donner l'alerte* || *crier au feu* || *crier au loup* || *mettre qqn en garde contre qqch.* || *sonner le tocsin* || *tirer la sonnette* d'alarme*

GLINGLIN [glɛ̃glɛ̃] *(tjn)*

◨ **à la saint-glinglin** → SAINT-GLINGLIN

GOLIATH [gɔljat] *(tjn)*

◨ **le combat de David contre Goliath** → LUTTE: *la lutte du pot de terre contre le pot de fer*

GOMME [gɔm] *(n fn)*

◨ **à fond la gomme** → FOND: *à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]*

■ **à la gomme** – (Sz), (biz): se dit de ce qui, personne ou chose, n'a pas de valeur, n'est pas sérieux
□ ⟨vki, vmi⟩ **könnyű fajsúlyú** || ⟨vki, vmi⟩ **gyenge eresztés** (biz) || ⟨vmi⟩ **nagyon gagyi** (biz)
➤ *Voici un politicien **à la gomme** qui a toujours des idées **à la gomme**.* | *Íme egy **könnyű fajsúlyú** politikus, akinek mindig **nagyon gagyi** ötletei vannak.*
♦ A pejoratív kifejezés szemléleti alapja az, hogy amit ceruzával írunk és így radírral (*gomme* 'radír') könnyen kiradírozható, azt gyakran nem tekintjük véglegesnek, eléggé kiforrottnak.
≅ *à la manque (biz)* || *à la noix* (de coco)* || *de quatre sous*

■ **mettre (toute) la gomme** – (Sz), (biz): accélérer l'allure d'une voiture, d'un moteur
□ ⟨vki⟩ **beletapos a gázba** (biz)
➤ *Le jeune coureur de Formule 1 **met la gomme** et le voilà en tête de la course.* | *A fiatal Forma 1-es pilóta **beletapos a gázba** és máris a futam élére áll.*
♦ A szólás eredetét kutatva gondolhatnánk akár a hirtelen sportos gázadás nyomán kipörgő, füstölgő gumiabroncsokra, amelyek guminyomokat hagynak az aszfalton. Valójában azonban az üzemanyag minősége a megoldás kulcsa. Régebben a benzin jelentős mennyiségű gumit (*gomme*) is tartalmazott (ma ez már csak kb. 5mg/100ml). A sportos vezetés nagyobb fogyasztással, a motor kormosodásával, sőt dugulásával, a kipufogónál pedig látható barnás, kátrányszagú

Francia_magyar_szolastar.indb 408 2024. 08. 12. 15:58:10

gumikicsapódással, lerakódással járt. A fenti új keletű *à fond* la gomme* kifejezés a *mettre la gomme* és az *à fond* la caisse* szólások keveredéséből alakult ki.

≅ *appuyer sur le champignon** || *avoir le pied* au plancher* || *écraser la pédale d'accélérateur* || *mettre les gaz*

GOND [gɔ̃] *(h fn)*

■ **jeter/mettre** ⟨qqn⟩ **hors de ses gonds** – (Sz): exaspérer qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **kihoz a sodrából**

➤ *Tes remarques injustes* ***m'ont*** *complètement* ***jeté hors de mes gonds****.* | *Igazságtalan megjegyzéseid teljesen* ***kihoztak a sodromból****.*

≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les pieds* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre qqn à rebrousse-poil* || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

■ **sortir de ses gonds** – (Sz): être subitement furieux, hors de soi

□ ⟨vki⟩ **kijön a sodrából** || ⟨vki⟩ **kijön a béketűrésből**

➤ *À la fin de la réunion, je n'ai pas réussi à me contrôler et* ***je suis sorti de mes gonds****.* | *Az értekezlet végén nem sikerült magamon uralkodni és* ***kijöttem a sodromból****.*

♦ Az ajtó nyitását, zárását lehetővé tevő sarokvas, zsanér (*le gond*) a fenti szólásokban átvitt értelemben az önmérsékletet, az önuralmat fejezi ki.

◊ A *kihoz a sodrából vkit, kijön a sodrából* magyar szólások eredetét lásd: *pousser qqn à bout**.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *voir rouge**

GORGE [gɔʀʒ] *(n fn)*

◨ **avoir un chat dans la gorge** → CHAT

◨ **avoir un nœud dans la gorge** → NŒUD

■ **faire des gorges chaudes** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz): se moquer de qqn, qqch. bruyamment et de façon méchante

□ ⟨vki vkiből, vmiből⟩ **csúfot/gúnyt űz** || ⟨vki vkin⟩ **élesíti/köszörüli a nyelvét**

➤ *Zoé a eu une mauvaise note, et maintenant* ***elle fait des gorges chaudes*** *de son profeseur.* | *Zoé rossz jegyet kapott, és most a tanárán* ***élesíti/köszörüli a nyelvét****.*

➤ *Tout le monde* ***a fait des gorges chaudes*** *des mésaventures de Noé.* | *Mindenki* ***gúnyt űzött*** *Noé szerencsétlenségéből.*

♦ A *faire une gorge chaude* kifejezés a vadászati terminológiában a XII. századtól azokra az élő vagy frissen elejtett állatokra (patkányok, apró rágcsálók) vonatkozott, amelyeket a sólymoknak adtak táplálékul, és amelyeket az még élve

Francia_magyar_szolastar.indb 409 2024. 08. 12. 15:58:10

(vagyis melegen) mohón lenyelt. Ebből fejlődött ki a szólás mai, tágabb értelmű ‘vkiből, vmiből csúfot űz’ jelentése miközben a szerkezete is megváltozott úgy, hogy az átvitt jelentésben az egyes számú *une gorge chaude* helyett a többes számú *des gorges chaudes* alak lett használatos.

≅ *tourner qqn, qqch. en ridicule*

◨ **mettre** ⟨à qqn⟩ **le couteau sous la gorge** → COUTEAU

■ **rester** ⟨Sqqch. à qqn⟩ **en travers de la gorge** – (Sz): être difficile à accepter

□ ⟨vmi⟩ **megakad [nem megy le]** ⟨vkinek⟩ **a torkán** || ⟨vki vmit⟩ **nehezen nyel le [emészt meg]**

➤ *Ce que mon chef m’a fait **m’est resté en travers de la gorge**.* | ***Nehezen nyeltem le**, amit a főnököm velem csinált.*

G

■ **rire à gorge déployée** – (Sz): rire très fort, bruyamment

□ ⟨vki⟩ **torkaszakadtából nevet/kacag** || ⟨vki⟩ **teli torokból/torokkal nevet/kacag**

➤ *Sans raison valable, mon voisin s’est tout d’un coup mis à **rire à gorge déployée**.* | *A szomszédom minden ok nélkül hirtelen elkezdett **torkaszakadtából nevetni**.*

♦ A szólásban az a különös, hogy a *déployer* ‘kibontakoztat, kifejt’ ige befejezett melléknévi igenévi alakban szerepel, miközben olyan főnévi igeneves alak, mint *„déployer sa gorge”* nem létezik. A *déployé,-e* szó a kifejezésben a *plein* ‘teli’ melléknév szinonimája.

≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

GOURME [gurm] *(n fn)*

■ **jeter sa gourme** – (Sz), (rég): se dit des jeunes gens qui font leurs premiers écarts de conduite

□ ⟨vki {fiatalkori bolondságokat elkövetve}⟩ **kitombolja magát** || **benő** ⟨vkinek⟩ **a feje lágya** || **megjön** ⟨vkinek⟩ **az esze**

➤ *Noé a dix-huit ans, il est temps qu’il s’assagisse. Ce serait bien qu’**il jette** enfin **sa gourme.*** | *Noé tizennyolc éves, itt az ideje, hogy megkomolyodjon. Jó lenne, ha végre **benőne a feje lágya.***

♦ A *gourme* szó konkrét jelentésében állatorvosi, orvosi szakszó: 1. csikók gyakori légcsőgyulladása, mirigykórja, takonykórja; 2. var a gyermek fején. A szólás átvitt értelmének alapja az, hogy amint a csikók is átesnek ezen a betegségen, úgy a gyerekek is mindenféle fiatalkori bolondságot követnek el, mielőtt megkomolyodnának.

◊ A *benő a feje lágya* magyar szólás magyarázata a következő: az ember *feje lágya* annak a csecsemőkorban még el nem csontosodott, így lágy tapintású koponyarésznek a népies elnevezése, amelynek neve *nagy kutacs* (latinul: *fontanella*

Francia_magyar_szolastar.indb 410 2024. 08. 12. 15:58:10

maior). Az egészséges csecsemő esetében ez kétéves korára becsontosodik, a koponyacsontok teljesen összenőnek, vagyis konkrét értelemben benő a feje lágya. Az átvitt értelem azonban ezzel még nehezen magyarázható, hisz kétéves korára még korántsem komolyodik meg a gyerek. Ez azzal magyarázható, hogy eredetileg tagadó értelmű kifejezésként használták, arra, akinek a viselkedését az éretlen csecsemőével azonosították, vagyis akinek *még nem nőtt be a feje lágya*. Mivel a tagadó alak a 'még nem komolyodott meg' átvitt jelentést kapta, az állító alak logikusan a 'megkomolyodott' értelmet vette fel. Mindezek fényében könnyen érthető a fenti kifejezésekhez kapcsolódó *vkit nem ejtettek a feje lágyára [a fejére* v. *fejre]* és a *vki nem esett a feje lágyára [a fejére* v. *fejre]* 'a) élelmes, szemfüles, talpraesett; b) nem olyan ostoba, hogy megtegye a szóban forgó dolgot' szólások kialakulása is. Ezek szemléleti háttere az, hogy ha a csecsemő úgy szenved balesetet, hogy fejének ez a lágy része megsérül, könnyen testileg és szellemileg is nyomorék maradhat egy életre.

GOÛT [gu] *(h fn)*

■ **prendre goût** ⟨à qqch.⟩ – (Sz): se mettre à apprécier qqch.
□ ⟨vki⟩ **ráérez/rájön/rákap** ⟨vminek⟩ **az ízére** || ⟨vki vmihez⟩ **kedvet kap**
➤ *Je n'aimais pas la mer, mais depuis mon voyage en Bretagne,* ***j'y ai pris goût****.* | *Nem szerettem a tengert, de a bretagne-i utam óta* ***rákaptam az ízére****.*

GOUTTE [gut] *(n fn)*

■ **C'est la goutte d'eau qui fait déborder le vase.** – (Szm): {se dit d'un petit détail qui rend une situation insupportable et suscite une réaction violente}
□ **Ez az utolsó csepp a pohárban. || Betelt a pohár.**
➤ *Zoé n'a que seize ans. Aujourd'hui, elle est rentrée à une heure du matin. Ça* ***a été la goutte d'eau qui fait déborder le vase*** *pour sa mère qui s'est mise en colère. Les jours suivants, Zoé a dû se racheter par de petites attentions.* | *Zoé még csak tizenhat éves. Ma hajnali egy órakor jött haza. Anyjának* ***ez volt az utolsó csepp a pohárban*** *és nagyon mérges lett. Zoénak a következő napokban apró figyelmességekkel kellett jóvátennie a hibáját.*
♦ A helyzetmondat mindennapi megfigyelésen alapul.
≅ *La coupe est pleine.* || *La mesure est comble.*

■ **C'est une goutte d'eau dans la mer [dans l'océan].** – (Szm): {C'est une chose insignifiante, sans conséquence.}
□ **Ez csak csepp a tengerben.**
➤ *Le recyclage du plastique est déjà aujourd'hui répandu, mais* ***ce n'est qu'une goutte d'eau dans la mer*** *par rapport aux 300 millions de tonnes de plastiques produits chaque année partout dans le monde.* | *Ma már elterjedt ugyan a műanyagok újrahasznosítása, de* ***ez csak csepp a tengerben****, ha azt nézzük, hogy évente világszerte 300 millió tonna műanyagot gyártunk.*

Francia_magyar_szolastar.indb 411 2024. 08. 12. 15:58:10

■ **se ressembler comme deux gouttes d'eau** – (Szh): se dit de personnes (ou de choses) qui se ressemblent parfaitement
□ ⟨vkik⟩ **olyan egyformák [úgy hasonlítanak egymásra], mint két tojás**
➤ *Sur son compte Instagram, Kim Kardashian a partagé une photo avec sa fille Chicago. La mère et la fille* ***se ressemblent comme deux gouttes d'eau*** *! | Kim Kardashian az Instagram oldalán megosztott egy fotót magáról és Chicago nevű kislányáról. Anya és lánya* ***úgy hasonlítanak egymásra, mint két tojás!***
≅ *être le portrait* tout craché [être tout le portrait] de qqn*

GRADE [grad] *(h fn)*

G

■ **en avoir/prendre pour son grade** – (Sz), (biz): se faire vivement réprimander
□ ⟨vki⟩ **megkapja a beosztását** || ⟨vki⟩ **alapos letolást kap**
➤ *Quand ta mère va savoir que c'est toi qui as cassé son vase chinois,* ***tu vas en avoir pour ton grade****. | Ha édesanyád megtudja, hogy te törted ösz-sze a kínai vázáját,* ***alapos letolást fogsz kapni****.*
♦ A szólás *grade* szavának konkrét jelentése 'rendfokozat, beosztás', ami a kifeje-zésben magyar megfelelőjéhez hasonlóan negatív, pejoratív értelmet kap.
≅ *se faire taper sur les doigts* || se faire tirer l'oreille**

GRAIN[1] [grɛ̃] *(h fn)*

■ **avoir un grain (de folie)** – (Sz), (biz): être un peu fou
□ **hiányzik** ⟨vkinek⟩ **egy kereke [nincs ki** ⟨vkinek⟩ **mind a négy kereke** v. **kevesebb van** ⟨vkinek⟩ **egy kerékkel]** (biz) || ⟨vki⟩ **kissé bogaras** (biz)
➤ *A : Pourquoi cet homme hurle-t-il dans la rue ? – B : Je crois qu'****il a un grain****. | A: Miért üvölt ez az ember az utcán? – B: Azt hiszem, hogy* ***nincs ki mind a négy kereke.***
♦ A *de folie* elem lekopásával a szólás ma már többnyire csak a rövidebb alakjában használatos. A *grain* 'szemer' régen a patikusok, aranyművesek által használt súlymérték volt a grammnál is kisebb mennyiségek mérésére, aminek alapja a gabonaszem nagysága volt és 0,044 grammnak felelt meg. Átvitt értelemben az *un grain de* szókapcsolat 'egy cseppnyi/csipetnyi/szemernyi mennyiség' kifeje-zésére használatos: *un grain d'humour* 'egy csipetnyi humor', *Il n'a pas un grain de bon sens.* 'Egy szemernyi józan ész sem szorult bele.'
◊ A kerékkel kapcsolatos magyar szólásmegfelelők eredete a szekérrel és a kocsi-val hozható összefüggésbe. Ha e járműveknek kevesebb, mint négy kereke van, akkor oldalra dőlnek, kisiklanak a helyes irányból, nem a jó úton haladnak, akár-csak a hóbortos ember gondolkodása.
◊ A *kissé bogaras* magyar szólás eredetét lásd: *avoir une araignée* au plafond*.
≅ *avoir un petit vélo* dans la tête || avoir une araignée* au plafond || avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.] || battre la breloque (rég) || battre la campagne* (2.) || être à l'ouest (biz) || être tombé sur la tête* || ne pas avoir toutes ses frites* dans le même sachet/cornet || ne pas tourner rond*[1] *|| perdre l'esprit || perdre la boule* || perdre la boussole* || perdre la raison || perdre la tête* || perdre le bon sens || perdre le nord* || travailler du chapeau**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **mettre son grain de sel** ⟨partout / dans qqch.⟩ – (Sz), (biz): intervenir, s'immiscer mal à propos {dans une conversation, une affaire}
□ ⟨vki {találó, csípős megjegyzéseket téve}⟩ **mindenbe beleüti az orrát** || ⟨vki⟩ **minden lében kanál**
➤ *Zoé ne peut pas s'empêcher de **mettre son grain de sel partout**.* | *Zoé nem tudja megállni, hogy **mindenbe bele ne üsse az orrát**.*
♦ A szólás a latin *cum grano salis* kifejezés tükörfordítása. Idősebb Plinius *Naturalis historia* [A természet históriája] című művében (XXIII, 77, 149) ellenméreg adalékaként említi. Neki tulajdonítják az attikai só (SAL ATTICUM, *sel attique*) kifejezést is, ami átvitt értelemben olyan finom, de csípős szellemességet jelent, amely megóvja a műalkotások stílusát az unalmasságtól, a dagályosságtól, és megadja a dialógus vagy a szónoklat savát-borsát. A kifejezés arra vezethető vissza, hogy az attikai félsziget kultúrája volt a klasszikus görög szellem legkifinomultabb megnyilatkozása. A *mettre son grain de sel* szólást tehát főleg olyan személyre mondják, aki szellemes, csípős, találó megjegyzést téve kíván beleszólni egy beszélgetésbe, melyhez egyébként semmi köze sincs.
◊ A *minden lében kanál* magyar szólás a konyha- és szakácsművészet területéről származó kifejezés. A benne lévő metafora mindennapos megfigyelést fogalmaz meg, és a különféle levek megkavarására szolgáló kanalat állítja párhuzamba a magát mindenféle ügybe (= lé) beleértő személlyel (= kanál).
≅ *fourrer son nez* partout*

■ **séparer le bon grain de l'ivraie** – (Sz), (vál): séparer le bien du mal
□ ⟨vki⟩ **elválasztja/szétválasztja a konkolyt [az ocsút] a (tiszta) búzától** (vál)
➤ *Les jeunes sont bombardés aujourd'hui d'informations utiles mais aussi nuisibles. Il faut les prévenir qu'**ils doivent séparer le bon grain de l'ivraie**.* | *A fiatalokat manapság hasznos és ártalmas információkkal is bombázzák. Figyelmeztetni kell őket arra, hogy **válasszák szét az ocsút a búzától**.*
♦ A szólás bibliai eredetű (Mt 3:12): „Szórólapátja a kezében van már, és meg fogja tisztítani szérűjét: összegyűjti búzáját a magtárba, a pelyvát pedig olthatatlan tűzzel elégeti." Az *ocsú* és a *pelyva* szavak szinonimák, mindkettő a kicsépelt gabonának csépléskor, rostáláskor különváló szemetes, értéktelen alja. A *konkoly* pedig a vetésekben gyakori mérges gyomnövény. Mindhárom szó az értéktelenség, a használhatatlanság szimbóluma.

GRAIN[2] [grɛ̃] *(h fn)*

■ **veiller au grain** – (Sz): être prudent, veiller à toute éventualité
□ ⟨vki⟩ **résen áll/van** || ⟨vki⟩ **készenlétben áll/van**
➤ ***Veillons au grain**, on ne sait jamais.* | ***Legyünk résen**, sohasem lehet tudni!*
➤ *Chaque jour 30 000 policiers et gendarmes **veilleront au grain** pour assurer la sécurité des JO de Paris 2024.* | *Naponta 30 000 rendőr és csendőr **áll** majd **készenlétben**, hogy gondoskodjon a 2024-es párizsi olimpiai játékok biztonságáról.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A kifejezés meteorológiai eredetű. A *grain*[1] 'gabonaszem' jelentésű szóval azonos alakú *grain*[2] szó hirtelen kerekedő zivataros tengeri szélvihart jelent, amit nehéz előre kiszámítani, így a tengeren mindig jobb óvatosnak lenni. Ez az óvatos, körültekintő viselkedés a szemléleti háttere a készenléti állapotra utaló átvitt jelentésnek.

◊ A *résen áll/van* magyar szólás eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.

≅ *être sur le pied de guerre* || *être sur le qui-vive** || *être sur les dents** (3.)* || *être [se tenir] sur ses gardes** || *être toujours sur la brèche** (1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs** (2.)* || *se tenir à carreau**

GRAINE [grɛn] *(n fn)*

■ **en prendre de la graine** – (Sz): en tirer un exemple, une leçon (capable de produire les mêmes bons résultats)

□ ⟨vki vkiről⟩ **példát vesz**

➤ *Ton frère aîné a de bonnes notes car il révise ses leçons tous les soirs.* ***Tu devrais en prendre de la graine*** *!* | *A bátyád jó jegyeket kap, mert minden este átnézi a leckéjét.* ***Példát kellene róla venned.***

♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy ha a magvakat elültetés után gondosan öntözzük, ápoljuk, azok kihajtanak, virágot vagy gyümölcsöt hoznak, vagyis a várt eredményt kapjuk.

■ **monter en graine** – (Sz):

1. se dit d'un enfant qui se met à grandir rapidement

□ ⟨vki⟩ **hirtelen növésnek indul** || ⟨vki⟩ **nő, mintha húznák**

➤ *Je n'ai pas vu ta fille depuis trois ans.* ***Elle monte en graine.*** | *Három éve nem láttam a lányodat.* ***Úgy nő, mintha húznák.***

2. se dit spécialement d'une jeune fille qui avance en âge et tarde à se marier

□ ⟨vki⟩ **pártában marad** || ⟨vki⟩ **vénlány marad**

➤ *Zoé a maintenant vingt-cinq ans. Si elle ne se marie pas bientôt,* ***elle va monter en graine****.* | *Zoé huszonöt éves. Ha nem megy hamarosan férjhez,* ***pártában fog maradni****.*

♦ A francia szólás mindkét jelentésében növényi eredetű metafora. A növény, mikor szárba szökken, vagyis eléri a fejlődésnek egy bizonyos fokát, magot terem, mely képletesen jelzi a fiziológiai fejlettséget, a házasságra való érettség korát. A mag a jövendő gyümölcs ígérete, átvitt értelemben pedig egy nő számára a gyermekáldásé.

◊ A *pártában marad* és a *még nem kötötték be a fejét* magyar szólásmegfelelők eredetét lásd: *coiffer sainte Catherine**.

≅ **2.** *coiffer sainte Catherine** || *rester vieille fille*

GRAND [grɑ̃] *(mn* és *fn)*

❒ **jouer dans la cour des grands** → COUR

GRAND-DUC [grɑ̃dyk] *(h fn)*

❒ **faire la tournée des grands-ducs** → TOURNÉE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

GRAPPIN [grapɛ̃] *(h fn)*

■ **mettre le grappin** ⟨sur qqn, qqch.⟩ – (Sz):
1. ⟨sur qqn, qqch.⟩ : l'accaparer, ne plus le lâcher
□ ⟨vki vkire, vmire⟩ **kiveti a hálóját**
➤ *Cette femme **a mis le grappin** sur l'homme le plus riche de la ville et sur ses biens.* | *Ez a nő **kivetette a hálóját** a város leggazdagabb férfijére és annak javaira.*
2. ⟨sur qqn {malfaiteur}⟩ : l'arrêter, l'interpeller
□ ⟨vki vkit {bűnözőt}⟩ **kézre kerít** || ⟨vki vkit {bűnözőt}⟩ **fülön csíp**
➤ *La police a réussi à **mettre le grappin** sur le voleur recherché.* | *A rendőrségnek sikerült **kézre kerítenie** a körözött tolvajt.*
♦ A francia kifejezés eredete a tengeri kalózok világába vezet vissza. A kalózok ún. csáklya (*grappin*) segítségével csáklyázták meg a zsákmányszerzés céljából kiszemelt hajókat. Amikor a csáklya beakadt a másik hajóba, azt a csáklya végén lévő kötéllel húzták és kötötték saját hajójuk mellé, hogy onnan átugorva megostromolhassák és kifoszthassák a megtámadott hajót. Amint a második jelentésből és példamondatból is látható, a szólást olyan értelemben is használják manapság, ha például a rendőrségnek sikerül egy körözött bűnözőt elfognia.
◊ A *kiveti a hálóját vkire, vmire* magyar szólásmegfelelő eredete a nagy ügyességet igénylő vetőhálóval végzett halászattal kapcsolatos. A vízre kidobott háló a rajta lévő nehezékek miatt lesüllyed a vízben, és bekeríti a halat. Ha a hal belegabalyodott, a halász a hálót tartó kötelet meghúzza, a háló szája összecsukódik, s a körteformát felvevő hálót a halász a hallal együtt a partra húzza. Ez a hálóval végzett halászat nem mindig eredményes. Sok függ attól, hova dobják, vetik ki a hálót. Erre a körülményre utalnak még a *hálójába ejt/kerít vkit* 'ügyesen, ravaszul megnyer magának vkit' és a *jó helyen vetette ki a hálóját* 'valahol ügyesen viselkedett, szerencsésen ügyködött' szólásaink is.

GRATTER (SE) [grate] *(vh i)*

■ **Tu peux toujours te gratter.** – (Szm), (biz): {se dit pour refuser qqch. à qqn, lui signaler de ne pas espérer}
□ **Abból (ugyan) nem eszel!** || **Azt (ugyan) lesheted!**
➤ *Tu te trompes si tu penses que je vais te prêter ma nouvelle voiture. **Tu peux toujours te gratter.*** | *Tévedsz, ha azt gondolod, hogy kölcsönadom neked az új autómat. **Abból ugyan nem eszel!***
♦ A *se gratter* 'vakaró(d)zik' ige a helyzetmondatban valamilyen hiábavaló, felesleges cselekvést szimbolizál.
≅ *Tu peux toujours te brosser.*

GRAVELOTTE [gravlɔt] *(tjn)*

■ **Il tombe/pleut comme à Gravelotte.** – (Szm): {Il pleut fort, abondamment.}
□ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
➤ *C'était une nuit terrible, **il pleuvait comme à Gravelotte**.* | *Szörnyű éjszaka volt, **úgy esett, mintha dézsából öntötték volna**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 415 2024. 08. 12. 15:58:11

➤ *Depuis qu'il y a un nouveau maire dans la ville, les PV pour stationnement gênant* ***tombent comme à Gravelotte****.* | *Amióta új polgármester van a városban,* ***záporoznak*** *a zavaró parkolás miatti közlekedési bírságok.*

♦ A szóláshasonlat az 1870-es francia–porosz háború egyik véres csatájára utal, ami a Metz közelében található Gravelotte és Saint-Privat községek között zajlott. Természetesen itt lövedékek záporoztak, gránátok csapódtak be sűrűn, innen az átvitt értelmű asszociáció a kiadós esőre. ◉ Amint a második példamondatból is látszik, a hasonlatot már tágabb értelemben is használják.

≅ *Il pleut à seaux*.* || *Il pleut à torrents.* || *Il pleut à verse.* || *Il pleut comme vache* qui pisse.* || *Il pleut/tombe des cordes*.* || *Il pleut/tombe des hallebardes*.*

GRÉ [gʀe] *(h fn)*

G

■ **de gré ou de force** – (Sz): volontairement ou de façon contrainte

□ **szépszerével vagy erőszakkal || akár tetszik, akár nem**

➤ *A : Tu crois que ton fils va vouloir partir avec vous en vacances ? – B : Il n'a pas le choix, il n'a que quinze ans, il viendra avec nous* ***de gré ou de force****.* | *A: Azt hiszed, hogy a fiad együtt akar majd veletek nyaralni? – B: Nincs választása, csak tizenöt éves, velünk fog jönni* ***szépszerével vagy erőszakkal****.*

♦ A 'tetszés, kénye-kedve vkinek, szeszély' jelentésű *le gré* szó ma már a fenti szóláson kívül csak néhány további kifejezésben fordul elő: *bon gré mal gré* 'akár tetszik, akár nem', *de gré à gré* 'közös elhatározásból/megegyezéssel', *savoir gré à qqn de qqch.* → *Je vous saurai gré de…* 'Hálás lennék önnek, ha…'.

≅ *bon gré mal gré*

GREC [gʀɛk] *(tjn)*

◨ **Va te faire voir chez les Grecs !** → VOIR: *Va te faire voir (chez les Grecs) !*

GRENOUILLE [gʀənuj] *(n fn)*

■ **avoir des grenouilles dans le ventre** – (Sz): avoir des borborygmes, des bruits comparés au coassement de la grenouille

□ **béka nő** ⟨vkinek⟩ **a hasában** (nép) {tréfás figyelmeztetésként főleg gyereknek: Ne igyál olyan sok vizet!}

➤ *Ne bois pas autant de liquide,* ***tu auras des grenouilles dans le ventre****.* | *Ne igyál olyan sok folyadékot,* ***béka nő a hasadban****!*

■ **manger la grenouille** – (Sz): s'approprier des fonds en dépôt

□ ⟨vki⟩ **elsikkasztja a rábízott pénzt** || ⟨vki⟩ **lelép a kasszával** (biz)

➤ *« – Est-ce vrai, vieux, reprit-elle, que* ***tu as*** *tué ton frère et ton oncle, ruiné ta famille, surhypothéqué la maison de tes enfants et* ***mangé la grenouille du gouvernement*** *en Afrique avec la princesse ? »* (H. DE BALZAC : *La cousine Bette*) | *– Mondd, öreg, – kérdé, – igaz, hogy megölted fivéredet és nagybátyádat, túlterhelted adóssággal gyermekeid házát és a herczegnővel* ***fellakmároztad a kormány pénzét****, amit Afrikába küldött?* (HONORÉ DE BALZAC: *Betti néni* – Salgó Ernő fordítása)

Francia_magyar_szolastar.indb 416 2024. 08. 12. 15:58:11

♦ A kifejezés a XVIII. századból származik. A *grenouille* szó akkoriban egy béka alakú perselyt is jelentett (mint ma a malacpersely) utalásként arra, hogy a béka szélesre nyitott száján át dobták bele a pénzt. A katonai zsargonban pedig a *Dictionnaire de l'Académie française* 7. kiadása (1878) szerint az ezred pénztárát jelentette. A „békát megenni" pedig annyit jelentett, mint ellopni, elsikkasztani azt a pénzt, ami valakinek a gondjaira volt bízva.

≅ *partir avec la caisse*

■ **une grenouille de bénitier** – (Sz): une femme trop dévote, bigote

□ ⟨vki⟩ **igazi szentfazék**

➤ *Ma voisine va à l'église tous les jours.* ***C'est une vraie grenouille de bénitier.*** | *A szomszédasszonyom minden nap elmegy a templomba.* ***Igazi szentfazék.***

♦ A kifejezés a bigottan vallásos, templomba gyakran járó és így a bejárat melletti szenteltvíztartót (*bénitier*) keresztvetésre rendszeresen használó személyekre úgy tekint, mintha azok úgy élnének a benne lévő szenteltvízben (*eau bénite*), mint a békák a nagyobb víztócsákban.

≅ *une punaise de sacristie*

GRIL [grɪl] *(h fn)*

◨ **être sur le gril** → CHARBON: *être sur des charbons ardents*

GRIMACE [grɪmas] *(n fn)*

■ **faire la grimace** – (Sz): manifester son mécontentement, son dégoût

□ ⟨vki⟩ **grimasz(oka)t/pofákat csinál/vág** (biz) || ⟨vki⟩ **lebiggyeszti a száját**

➤ *Quand on lui a proposé ce poste, Zoé* ***a fait la grimace****.* | *Amikor felajánlották neki ezt az állást, Zoé* ***pofákat vágott****.*

◨ **la soupe à la grimace** → SOUPE

GRIPPE [grɪp] *(n fn)*

■ **prendre** ⟨qqn, qqch.⟩ **en grippe** – (Sz): se montrer hostile à qqn, qqch.

□ ⟨vki vkire, vmire⟩ **pikkel** (biz) || ⟨vkinek vkire⟩ **pikkje van** (biz)

➤ *Depuis que Noé est arrivé en retard à son travail, son supérieur* ***l'a pris en grippe*** *et lui donne deux fois plus de travail à faire qu'avant.* | *Amióta Noé késve érkezett a munkahelyére, felettese* ***pikkel rá*** *és kétszer annyi munkát ad neki, mint azelőtt.*

♦ A *la grippe* főnév a régi francia nyelvben 'ellenségeskedést, veszekedést' jelentett. Érdekességként megemlíthető, hogy a szó mai 'influenza' jelentése a *la griffe* szó alaki hasonlóságának befolyása által alakulhatott ki. A *griffe* 'karom, köröm; karmolás → támadás, éles kritika' jelentése mellett a műszaki nyelvben olyan eszközt is jelent (pl. horog, kampó), amivel valamit meg lehet ragadni, markolni. Innen az az átvitt jelentés, hogy egy betegség vírusa – így például az influenzáé (*la grippe*) – „megragad", megtámad bennünket.

◊ A *pikkje van vkire* magyar szólásmegfelelő mintegy felidézi azt a harcost, aki döfésre készen tartja lándzsáját, pikáját, és lesi az alkalmat, hogy árthasson

Francia_magyar_szolastar.indb 417 2024. 08. 12. 15:58:11

ellenfelének. Valószínűsíthető, hogy a német *eine Pike [einen Pi(c)k] auf jmdn. haben* szólás fordításaként került be nyelvünkbe.

GRIVE [gʀiv] *(n fn)*

■ **Faute de grives, on mange des merles.** – (Szm): {Faute de ce que l'on désire, il faut se contenter de ce que l'on a.}
□ **Ha nincs ló, a szamár is jó.**
➤ *Vous trouverez dans ce magasin tout ce dont vous avez besoin ! Il va sans dire que la qualité varie grandement en fonction du prix. Mais comme on dit : « **faute de grives, on mange des merles** », n'est-ce pas ?* | *Ebben az üzletben mindent megtalál, amire szüksége van. Természetesen a minőség erősen változik az ár függvényében. De ugye ahogy mondani szokták: **Ha nincs ló, a szamár is jó!***

♦ A bölcs mondásban a magyarhoz hasonlóan a francia is állatneveket használ azzal a különbséggel, hogy itt két rigófféle (*la grive* 'fenyőrigó, szőlőrigó', *le merle* 'feketerigó') képezi az összehasonlítás alapját.

■ **soûl, -e** [su, sul] **comme une grive** – (Szh): complètement ivre
□ ⟨vki⟩ **részeg, mint a csacsi** || ⟨vki⟩ **részeg, mint a disznó**
➤ *Une fois par semaine, le mari de Zoé fait la fête avec ses copains. Quand il rentre le soir, **il est** toujours **soûl comme une grive**.* | *Zoé férje hetente egyszer bulizik a haverjaival. Amikor este hazaér, mindig **olyan részeg, mint a csacsi**.*

♦ A szőlőrigó (*grive de vignes*), ahogy neve is mutatja, előszeretettel fogyasztja ősszel az érett, helyenként már erjedt, bódító hatású szőlőszemeket.

≅ *avoir un coup dans l'aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes* (du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout* (2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *voir des éléphants* roses*

GROS-JEAN [gʀoʒɑ̃] *(tjn)*

■ **être Gros-Jean comme devant** – (Szh), (rég): ne pas être plus avancé qu'auparavant, éprouver une désillusion
□ ⟨vki⟩ **ott van, ahol a part szakad** || ⟨vki⟩ **ott van, ahol a mádi zsidó**
➤ *Les négociations entre les deux parties se sont interrompues. **Ils sont** maintenant **Gros-Jean comme devant.*** | *A tárgyalások megszakadtak a két fél között. Most **ott vannak, ahol a part szakad.***

♦ Gros-Jean a mindig rászedett, mamlasz tökfilkó alakja, melyet La Fontaine tett ismertté *La laitière et le pot au lait* [A tejesasszony meg a tejesköcsög] című meséjében (VII, 10). A *devant* itt az *(aupar)avant* 'annakelőtt' régies szinonimája.

◊ Az *ott van, ahol a part szakad* magyar szólásmegfelelő talán úgy értelmezhető, hogy a vízből ugyan kijutottunk, de a magasan lévő partra már nem tudunk felmászni.

Francia_magyar_szolastar.indb 418 2024. 08. 12. 15:58:11

◊ Az *ott van, ahol a mádi zsidó* magyar szólásban szereplő, Zemplén megyei Mád községben és annak környékén hajdan erősen vallásos, úgynevezett hászid zsidók éltek, akik többségükben a XVIII. század során költöztek ide a Kárpátok túloldaláról, hogy a környék borát kóser módon megtermelve Lengyelországba és Oroszországba exportálják. A Mádra költözött borkereskedő és bortermelő zsidó családok 1795-ben barokk stílusú zsinagógát építették a településen, ahol még híres talmudiskola is működött. A szólásunk által megörökített mádi zsidó ember egy volt tehát a fent említett kereskedők, fuvarozók közül. Az 1851-ben megjelent *Magyar közmondások könyve* című gyűjteményében 5416-os sorszám alatt felvett kifejezés eredetét Erdélyi János a következő anekdotával magyarázza: „A mádi zsidó igen korán indult el Pest felé s előre örvendett, hogy viradatra már jó messzi lesz. De az álom rájövén, elaludt a taligában, s egy szembe jövő terhes szekér kocsisa, mert nem tért ki előtte, lovát visszafordítá s ez vele hajnalra saját udvarkapuja előtt állott meg Mádon."

≅ *Ça me fait une belle jambe*.*

GRUE [gʀy] *(n fn)*

❒ **faire le pied de grue** → PIED

GUÊPE [gɛp] *(n fn)*

❒ **avoir une taille de guêpe** → TAILLE

■ **Pas folle la guêpe !** – (Szi), (biz): {se dit pour qualifier qqn qui est très malin, qui sait déjouer une tromperie}

□ **Nem ejtették a feje lágyára!**

➤ *Le chauffeur de taxi a essayé de prendre un chemin plus long mais je l'ai remarqué tout de suite et je lui ai ordonné de prendre la route la plus courte.* ***Pas folle la guêpe.*** | *A taxisofőr hosszabb úton akart menni, de azonnal észrevettem ezt és megparancsoltam neki, hogy a rövidebb utat válassza.* ***Nem ejtettek a fejem lágyára!***

♦ A szállóige Jean Boyer *Circonstances atténuantes* [Enyhítő körülmények] című 1939-es filmjében hangzik el a híres francia énekes színész Arletty szájából. Alapja a *fine guêpe* kifejezés, amit a ravasz, agyafúrt, csavaros eszű emberre mondtak régebben (ma az ilyen emberre a *fine mouche** szólást használják).

◊ A *Nem ejtették a feje lágyára* magyar szólás eredetét lásd: *jeter sa gourme**.

≅ *avoir plus d'un tour²* dans son sac* || *malin comme un singe** || *rusé comme un renard* || *une fine mouche** || *une fine guêpe*

GUÊPIER [gepje] *(h fn)*

■ **se fourrer [tomber] dans un guêpier** – (Sz): tomber dans une situation difficile, dangereuse

□ ⟨vki⟩ **darázsfészekbe nyúl**

➤ *Si tout cela était si prévisible, alors pourquoi sommes-nous allés nous* ***fourrer dans ce guêpier*** *?* | *Ha mindez ennyire előre látható volt, akkor miért* ***nyúltunk bele ebbe a darázsfészekbe****?*

Francia_magyar_szolastar.indb 419 2024. 08. 12. 15:58:11

♦ A *guêpier* ‘darázsfészek’ átvitt ‘kényes, veszélyes helyzet, kérdés’ jelentése mindkét nyelvben megvan.

GUERRE [gɛʀ] *(n fn)*

■ **À la guerre comme à la guerre.** – (Szm): {Il faut accepter les inconvénients qu’imposent les circonstances.}
□ **Azzal főzünk, amink van.**
➤ *Tous les lits sont occupés, ainsi,* ***à la guerre comme à la guerre****, tu dormiras cette nuit sur le tapis !* | *Minden ágy foglalt,* ***így azzal főzünk, amink van****, a szőnyegen fogsz aludni ma éjjel!*
♦ A szólásmondás szemléleti alapja az, hogy háborús időkben a rendelkezésre álló eszközök, lehetőségek gyakran felettébb korlátozottak és azzal kell élni, amivel éppen rendelkezünk.

■ **de guerre lasse** – (Sz): en renonçant à résister
□ **a harcba belefáradva || az ellenállást feladva**
➤ ***De guerre lasse****, j’ai accepté sa proposition.* | *Elfogadtam a javaslatát,* ***mert már belefáradtam a harcba****.*

◨ **déterrer la hache de guerre** → HACHE: *enterrer la hache de guerre*

◨ **enterrer la hache de guerre** → HACHE

◨ **être sur le sentier de la guerre** → SENTIER

◨ **vivre sur le pied de guerre** ⟨avec qqn⟩ → PIED

GUET-APENS [gɛtapɑ̃] *(h fn)*

■ **attirer** ⟨qqn⟩ **dans un guet-apens [tendre un guet-apens** ⟨à qqn⟩**]** – (Sz): tendre un piège à qqn en vue de l’attaquer par surprise
□ ⟨vki vkit⟩ **csapdába csal/ejt || ⟨vki vkit⟩ kelepcébe csal/ejt || ⟨vki vkit⟩ lépre/tőrbe csal**
➤ *Le malfaiteur depuis longtemps recherché* ***a été attiré dans un guet-apens*** *tendu par la police.* | *A régóta körözött gonosztevőt* ***tőrbe csalta*** *a rendőrség.*
♦ A *guet-apens* szókapcsolat *guet* [gɛ] ‘őrség, őrjárat’ eleme régi, germán eredetű. A *wahtôn* ‘őrködik, figyel, les’ igéből származik (vö. német *Wache* ‘őrszem’, angol *to watch* ‘szemmel tart, figyel, vigyáz, őriz’). Az *apens* [apɑ̃] elemben pedig az ófranciában még használatos és a mai *penser* igével rokon ‘gondolkodik, előre megfontol, kitervel’ jelentésű *apenser* ige bújik meg. ◉ Gyakori még a *tomber dans un guet-apens* szólás is: *Mon voisin est chauffeur de taxi. L’autre jour il est tombé dans un guet-apens dans un quartier mal famé de la ville : des braqueurs l’ont menacé et ont volé sa voiture.* ‘A szomszédom taxisofőr. A minap kelepcébe került a város egyik rossz hírű negyedében: fegyveres rablók megfenyegették és elloptak az autóját.’
◊ A *lépre csal/megy* szólás eredetét lásd: *donner/tomber dans le panneau**.
≅ *donner tomber dans le panneau** || *mordre à l’hameçon** *[gober l’hameçon]*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

GUÊTRE [gɛtʀ] *(n fn)*

■ **traîner ses guêtres** – (Sz): aller sans but, vagabonder
□ ⟨vki⟩ **megy, amerre a lába viszi** || ⟨vki vhol⟩ **céltalanul kóborol/kószál**
➤ *Cela fait un mois que Noé **traîne ses guêtres** dans le Quartier latin à cause de la grève des étudiants. Il le connaît maintenant comme sa poche.* | *Noé egy hónapja **kószál céltalanul** a Latin Negyedben az egyetemi hallgatók sztrájkja miatt. Úgy ismeri már azt, mint a tenyerét.*
♦ A szólás lábakat szimbolizáló *guêtre* szavának eredeti jelentése ‘kamásli, lábszárvédő’.
≅ *battre le pavé** || *courir la prétentaine* (1.)* || *courir les rues*

GUEULE [gœl] *(n fn)*

■ **arriver/venir la gueule enfarinée** – (Sz), (biz): arriver trop confiant, en ignorant le problème
□ ⟨vki vhova⟩ **ártatlan/álszent arccal/képpel érkezik** || ⟨vki vhova⟩ **úgy érkezik, mintha mi sem történt volna**
➤ *Le dîner était à 20h et Noé **est arrivé** à 21h, sans s’excuser, **la gueule enfarinée**.* | *A vacsora 20 órakor volt és Noé 21 órakor érkezett meg, **úgy, mintha mi sem történt volna**.*
♦ A szólás *enfariné* szava a középkori bohózatok belisztezett arcú, együgyűen, naivan vigyorgó szereplőit (pl. Pierrot) juttatja eszünkbe. Jean de la Fontaine *Le chat et un vieux rat* [A macska meg a vén pocok] című meséjében (III, 18) is a macska belisztezi az arcát azt gondolván nagy naivan, hogy így magát elváltoztatva csapdába csalja az egereket, de azok legtapasztaltabbja rájön a turpisságra és nem sétál be a csapdába.

■ **avoir la gueule de bois** – (Sz), (biz): avoir la bouche sèche et la tête lourde le lendemain d’un festin
□ ⟨vkinek⟩ **katzenjammere van** || ⟨vki⟩ **macskajajos/másnapos**
➤ *Mon collègue a fait la tournée des bars avec ses copains et ce matin, **il a la gueule de bois**.* | *A kollégám tegnap este több bárba is befordult a haverjaival, így ma reggel **katzenjammere van**.*
♦ A szólás a másnaposság, a macskajajos (vö. német *Katzenjammer*) állapot tipikus jelét, a szájszárazságot (*la gueule* = *la bouche*) a száraz fához hasonlítja. A kifejezésben a *la gueule de bois* szókapcsolat helyett gyakran használják a *la GDB* [ʒedebe] rövidítést is.
≅ *avoir mal aux cheveux**

■ **casser/péter la gueule** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): battre, frapper qqn
□ ⟨vki⟩ **beveri** ⟨vkinek⟩ **a pofáját** (biz)
➤ *Si tu continues, **je vais te casser la gueule**.* | *Ha folytatod, **jól beverem a pofádat**!*
♦ A *péter* ige ebben a szólásban a *casser* szinonimájaként ‘bever, szétver, összever’ értelemben szerepel.

Francia_magyar_szolastar.indb 421 2024. 08. 12. 15:58:12

≅ *battre qqn comme plâtre* || botter le train[3]* à qqn || bouffer le nez* à qqn || casser la figure à qqn || faire/mettre la tête* au carré à qqn || lever/porter la main* sur qqn || passer qqn à tabac* || rouer qqn de coups || sauter à la gorge de qqn || secouer qqn comme un prunier* (1.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.) || tanner le cuir* à qqn || tomber sur le paletot à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le casaquin de qqn || tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.) || voler dans les plumes* à qqn (1.)*

■ **faire la gueule** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): bouder, ne plus parler pour montrer qu'on est fâché avec qqn

□ ⟨vki⟩ **felhúzza az orrát** ⟨⟨vkire⟩⟩ || ⟨vki⟩ **bevágja a durcát** (biz)

➤ *La femme de Noé **a fait la gueule** pendant le dîner car son mari a discuté toute la soirée avec sa jolie voisine de table.* | *Noé felesége a vacsora alatt **felhúzta az orrát**, mert a férje egész este a csinos asztaltársával beszélgetett.*

♦ A szólás arra utal, hogy amikor az ember duzzog, durcáskodik, akkor pofákat (*gueule*) szokott vágni.

◊ A *felhúzza az orrát* magyar szólás eredetét lásd: *faire de son nez**.

≅ *faire la tête* [faire sa mauvaise tête] || faire la moue*

■ **faire une gueule d'enterrement** – (Sz), (biz): avoir l'air sinistre

□ ⟨vki⟩ **gyászos képet vág**

➤ *En apprenant la mauvaise nouvelle, tout le monde **a fait une gueule d'enterrement**.* | *A rossz hír hallatán mindenki **gyászos képet vágott**.*

♦ A kifejezés a temetéskor (*enterrement*) látható szomorú arcokra utal.

≅ *avoir des idées* noires || avoir la mort dans l'âme || avoir le cafard || avoir le cœur* gros || avoir un air [une mine] de déterré* (2.) || avoir une figure/tête de croque-mort* || broyer du noir* || en avoir gros/lourd sur le cœur* || être comme une âme en peine || être dans le troisième/trente-sixième dessous* || faire une tête* de six pieds de long || triste comme un bonnet* de nuit || voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

❒ **péter la gueule** ⟨à qqn⟩ → GUEULE: *casser/péter la gueule* ⟨à qqn⟩

■ **se fendre la gueule** – (Sz), (biz): rire et bien s'amuser

□ ⟨vki⟩ **a hasát fogja nevettében** || ⟨vki⟩ **dől/gurul a nevetéstől**

➤ *Le film était super rigolo, **on s'est bien fendu la gueule**.* | *A film nagyon vicces volt, **a hasunkat fogtuk a nevetéstől**.*

♦ A 'széthasad, kettéválik, kettényílik' jelentésű *se fendre* ige képszerűen azt fejezi ki a szólásban, hogy amikor az ember hahotázik, kettényílik, szinte széthasad a szája.

≅ *avoir le fou rire* || éclater* de rire || être écroulé de rire || être mort[1]* de rire || être plié (en deux) de rire || mourir* de rire || rire à gorge* déployée || rire à ventre* déboutonné || rire aux éclats* || rire aux larmes* || rire comme un bossu* || rire comme une baleine* || se fendre la pêche* || se fendre la pipe* || se fendre la poire || se taper le cul* par terre || se taper sur les cuisses* || se tenir les côtes* || se tordre* de rire*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **se jeter [se mettre] dans la gueule du loup** – (Sz): s'exposer à un danger certain et de façon imprudente
□ ⟨vki⟩ **bemerészkedik az oroszlán barlangjába** || ⟨vki⟩ **nagy veszélynek teszi ki magát**
➤ *Ce que notre représentant a fait était courageux.* ***Il s'est jeté dans la gueule du loup*** *pour nous défendre face à la direction.* | *Bátor tett volt, amit a képviselőnk csinált.* ***Bemerészkedett az oroszlán barlangjába****, hogy megvédjen bennünket az igazgatósággal szemben.*
♦ A farkas régóta többnyire baljós és vészterhes szimbolikus jelentésekkel szerepel a népi hiedelemben. Elég, ha csak a Piroska és a farkas meséjére gondolunk. Vérszomjasságát, ragadozó természetét leginkább hatalmas szája és nagy, erős fogai szimbolizálták. Aki közelébe merészkedik, nagy veszélynek teszi ki magát. A franciában is használatos átvitt értelemben a magyarhoz közelebb álló *s'aventurer dans la fosse aux lions* kifejezés.
◊ A *bemerészkedik az oroszlán barlangjába* magyar szólás forrása Ezópus (Aiszóposz) *Az oroszlán és a róka* című meséje, amely Sarkady János fordítása alapján így szól: „Az oroszlán elöregedett, és saját erejéből már nem tudta megszerezni a táplálékát; elhatározta tehát, hogy csellel fog hozzájutni. Bevette magát egy barlangba, és ott leheveredve megjátszotta a beteget; aztán a látogatására jövő állatokat megfogta és felfalta. Már sok állat elveszett így, mikor megjelent a róka, aki átlátott a cselen, és a barlangtól távol állva érdeklődte meg, hogy van. »Rosszul« – felelte az oroszlán, és megkérdezte, miért nem jön be hozzá. »Bemennék én – felelte a róka –, ha nem látnám, hogy sok nyom megy befelé, de kifelé egy sem.« Ugyanígy az eszes emberek a jelekből előre látják, s így el is kerülik a veszedelmeket." A kép Horatius *Epistularum liber primus* [Az episztolák első könyve] című művében is megjelenik (I, 73): „visszaidézném azt, mit a nagybölcs róka felelt a / kortól gyenge oroszlánnak: „Rémít ez a sok nyom, / mert mind csak befele visz, visszafelé pedig egy sem." – Horváth István Károly fordítása].
≅ *jouer avec le feu**

❒ **venir la gueule enfarinée** → GUEULE: *arriver/venir la gueule enfarinée*

GUIDE [gid] *(n tbsz fn)*

❒ **mener la vie à grandes guides** → VIE

Francia_magyar_szolastar.indb 423 2024. 08. 12. 15:58:12

H

HACHE ['aʃ] *(n fn)*

■ **enterrer la hache de guerre** – (Sz): suspendre les hostilités, faire la paix
□ ⟨vki⟩ **elássa a csatabárdot [a harci bárdot]**
➤ *Les deux politiciens, qui n'arrêtaient pas de se combattre,* ***ont enterré la hache de guerre*** *pour attaquer leur adversaire commun.* | *A két politikus, aki folyton egymással veszekedett,* ***eltemette a csatabárdot****, hogy a közös ellenféllel szemben lépjen fel.*
♦ Utalás az észak-amerikai indián harcosok azon szokására, amely többek között James Fenimore Cooper vagy Karl May közkedvelt indiánregényeiből is jól ismert. Az ellenségeskedés lezárásának másik szimbolikus cselekedete volt, amikor az addigi ellenségek *elszívták a békepipát* (vö. *fumer le calumet* de la paix*). Amikor pedig az ellenségeskedés kiújult, a harcosok *kiásták a csatabárdot, a harci bárdot* (*déterrer la hache de guerre*) vagy – ahogy egy másik indián szólás fogalmaz – *hadiösvényre léptek* (*être sur le sentier de la guerre*), ahol esetleg a harc következtében *elköltöztek az örök vadászmezőkre* (*entrer dans les terrains de chasse éternels*).
≅ *faire la paix* avec qqn* || *fumer le calumet* de la paix avec qqn* || *recoller les morceaux**

HALEINE [alɛn] *(n fn)*

■ **tenir** ⟨qqn⟩ **en haleine** – (Sz): maintenir l'attention de qqn en éveil
□ ⟨vki, vmi⟩ **leköti** ⟨vkinek⟩ **a figyelmét**
➤ *Ce film* ***nous a tenus en haleine*** *jusqu'à la fin.* | *A film egész végig* ***lekötötte a figyelmünket****.*
♦ A szólásban a nagyfokú koncentrációt, figyelmet az *haleine* 'lélegzet(vétel), lehelet' szó szimbolizálja (vö. *visszafogott lélegzettel figyel*).

◨ **un travail de longue haleine** → TRAVAIL

HALLEBARDE ['albaʀd] *(n fn)*

■ **Il pleut/tombe des hallebardes.** – (Szm), (biz): {Il pleut fort, abondamment.}
□ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
➤ *Ce n'est pas très drôle de monter une tente dans le camping quand* ***il pleut des hallebardes****.* | *Nem túl vicces felállítani egy sátrat a kempingben, amikor* ***úgy esik, mintha dézsából öntenék****.*
♦ Az alabárd (*la hallebarde*) hosszú, hegyes nyelű, szekerceszerű vágó és szúró fejjel ellátott régi fegyver volt. A helyzetmondat valószínűleg szinonimájának, a *lance* 'lándzsa' szónak a hatására keletkezett, ami ugyancsak egy régi szúrófegyver volt, és amit az argóban 'víz, esővíz' értelemben használtak (vö. *lancequiner, lansquiner*, ami az argóban 'esik az eső' jelentésben használatos).

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *Il pleut à seaux*.* || *Il pleut à torrents.* || *Il pleut à verse.* || *Il pleut comme vache* qui pisse.* || *Il pleut/tombe des cordes*.* || *Il tombe/pleut comme à Gravelotte*.*

HAMEÇON [amsõ] *(h fn)*

■ **mordre à l'hameçon [gober l'hameçon]** – (Sz): se laisser prendre, se laisser piéger
□ ⟨vki⟩ **bekapja a horgot**
➤ *Noé m'a proposé de me prendre comme associé dans son entreprise. Mais je savais que son affaire allait mal, et* ***je n'ai pas mordu à l'hameçon****.* | *Noé felajánlotta nekem, hogy bevesz társnak a vállalkozásába. De tudtam, hogy rosszul megy neki az üzlet és* ***nem kaptam be a horgot****.*
♦ A francia szólás és magyar megfelelője egyaránt a halászat nyelvéből származik (*hameçon* 'horog').
≅ *donner tomber dans le panneau** || *tomber dans un guet-apens**

HANNETON ['an(ə)tõ] *(h fn)*

■ **pas piqué des hannetons** – (Sz), (biz): qui est extrême, formidable dans son genre
□ ⟨vmi⟩ **nem mindennapi** || ⟨vmi⟩ **nem semmi**
➤ *Hier, on a participé à un repas qui* ***n'était pas piqué des hannetons****.* | *Tegnap egy* ***nem mindennapi*** *ebéden vettünk részt.*
♦ A cserebogár (*hanneton*) megrágja a szőlő hajtásait, a parkok, temetők, kertek díszfáinak, gyümölcsfáinak lombjait. Ennek megfelelően komoly és súlyos károkat okoz. A szólás tagadó alakja arra utal, hogy amit a cserebogár nem rágott meg, annak minősége értelemszerűen jó.
≅ *Ce n'est pas de la petite bière*.* || *Ce n'est pas de la roupie de sansonnet. (biz)* || *Ce n'est pas rien.* || *pas piqué des vers**

HARENG ['aʀã] *(h fn)*

■ **serrés comme des harengs (en caque)** – (Szh), (biz): très serrés
□ **összezsúfolva/szorosan, mint a heringek**
➤ *Pendant la grève, dans le métro parisien, les gens* ***sont serrés comme des harengs****.* | *A sztrájk idején a párizsi metróban az emberek* ***úgy összve vannak zsúfolva, mint a heringek****.*
♦ A szólás nem kötelező *caque* szavának jelentése 'heringes hordó', amiben a sós heringet tárolják.
≅ *être les uns sur les autres* || *serrés comme des sardines**

HARICOT ['aʀiko] *(h fn)*

◨ **C'est la fin des haricots !** → FIN[1]: *C'est la fin de tout ! [C'est la fin des haricots !]*

■ **courir sur le haricot** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): énerver, exaspérer qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz) || ⟨vki vkinek⟩ **az idegeire megy**
➤ *Noé commence vraiment* ***à me courir sur le haricot****.* | *Noé kezd tényleg* ***az agyamra menni****.*
♦ A szólás *haricot* 'bab' szava a bizalmas stílusú nyelvben 'fej' jelentésben használatos, ami nem áll távol a magyar *agy*, *ideg* elemektől.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

HARO ['aʀo] *(h fn)*

■ **crier haro** ⟨sur qqn⟩ – (Sz): critiquer qqn publiquement pour provoquer l'indignation générale

□ ⟨vki vkire⟩ **kígyót-békát kiált**

➤ *Lorsque les jeunes ont commencé à porter la barbe, plusieurs* ***ont crié haro sur eux****, mais la mode s'est propagée quand même, et aujourd'hui, les gens sont déjà indifférents.* | *Amikor a fiatalok elkezdtek szakállt viselni, többen* ***kígyót-békát kiáltottak rájuk****, de a divat mégis elterjedt, és ma az emberek már közömbösek.*

H

♦ Az 'ártatlan embert bűnbaknak tesz meg, kiált ki' jelentéstartalmú francia szólás eredete majd ezeréves és arra a normann hódítás idejéből származó, de még mindig hatályos jogi lehetőségre utal, amellyel a Csatorna-szigeteken bárki ma is folyamodhat a hatóságokhoz, ha úgy érzi, súlyos jogsérelem áldozata lett (Franciaországban Napóleon 1804-ben megjelent polgári törvénykönyve, a *Code Civil* helyezte hatályon kívül). A *la clameur de haro* nevezetű, a bűnös elfogására, letartóztatására jogosító régi formula felfüggesztő erővel bír, vagyis a jogsértőnek a bírósági ítéletig abba kell hagynia kifogásolt tevékenységét. A panaszosnak tanúk jelenlétében térdre kell ereszkednie, majd a jogsértő jelenlétében és lehetőleg a sérelem helyszínén, jól hallhatóan, franciául ezt kell mondania: « Haro, haro, haro ! À l'aide mon Prince, on me fait tort ! » [Segítség! Segítség! Segítség! Felséges uram, súlyos jogsértésnek vagyok az áldozata!]. A normann szokásjogból származó *haro* tehát olyan figyelemfelkeltő segélykiáltás, amit a jogsértés áldozatának tettenérés esetén kell kiabálnia, és ami ilyenkor arra kötelezi a szemtanúkat, hogy azonnali közbelépéssel akadályozzák meg a jogsértést, és fogják el a tettest. Egyesek úgy vélik, hogy az *haro* szó a Normandiai Hercegség viking származású alapítójához, Rollóhoz (*Rollon*) intézett segélykiáltásból (*Ha-Rollo*) alakult ki. Ez a nézet azonban vitatott. Az viszont tény, hogy a szólás fennmaradásához, népszerűsítéséhez jelentősen hozzájárult La Fontaine *Les Animaux malades de la peste* [Pestis az állatok között] című meséjének (VII, 1) következő sora: « À ces mots on cria haro sur le baudet. » [Nagy zúgás: gyűl a vád szegény csacsink fején. – Vikár Béla fordítása].

◊ A *kígyót-békát kiált vkire* magyar szólás eredetét lásd: *dire pis* que pendre de qqn*.

≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles* à qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *descendre qqn, qqch. en flammes** || *dire pis* que pendre de qqn* || *donner une volée* de bois vert à qqn (2.)* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *habiller qqn pour l'hiver** || *laver la tête* à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon* à qqn* || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* ||

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

tailler un costume à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

HAUT ['o] *(h fn)*

■ **le prendre de haut** – (Sz): réagir avec arrogance et dédain
□ ⟨vki⟩ **felül a magas lóra** || ⟨vki⟩ **arrogánsan viselkedik**
➤ *Comme j'ai plus d'expérience comme professeur que mon jeune collègue, j'ai voulu lui donner quelques conseils. Mais* ***il a pris cela de haut*** *et il m'a dit qu'il connaissait le métier aussi bien que moi.* | *Mivel tanárként több tapasztalatom van, mint a fiatal kollégámnak, néhány tanácsot akartam neki adni. De ő* ***felült a magas lóra*** *és azt mondta nekem, hogy épp oly jól ismeri a szakmát, mint én.*
♦ Ha valaki lenézi embertársait, vagyis jobbnak, többnek, felsőbbrendűnek tekinti magát, azt mindkét nyelv a magassági viszonnyal fejezi ki. Nem véletlen, hogy a franciában a gőgös, dölyfös jelentésű *hautain, -e* szó az *haut* 'magas, magasság' szóval van rokonságban.
◊ A *felül a magas lóra* magyar szólás szemléleti háttere pedig az, hogy a középkorban a hátaslovak két fajtáját különböztették meg: a vadászatban, sétalovaglásra használatos könnyű és gyors járású paripákat és a háborús ütközetekben bevetett magasabb termetű, nemes vérű, felpáncélozott csataméneket, amelyekről uralni lehetett a harcteret, s így fölénybe lehetett kerülni azzal az ellenféllel, aki nem rendelkezett ilyen lovakkal. Az átvitt 'fölényeskedik, gőgösen, arrogánsan viselkedik' jelentés innen már könnyen érthető, akárcsak az ellentéte: *vki leszáll a magas ló*ról. Nyelvünk a fölényeskedés fogalom kifejezésére használja még a *lóhátról beszél* szólást is.
≅ *prendre les choses de haut*

■ **passer par [vivre] des hauts et des bas** – (Sz): vivre des alternances de bon et de mauvais état {santé, humeur, affaires}
□ **váltakozó szerencsével haladnak** ⟨vkinek⟩ **az ügyei** || ⟨vkinek⟩ **egyszer fent, egyszer lent** || ⟨vkinek⟩ **egyszer hopp, máskor/másszor kopp**
➤ *Comme tout le monde,* ***je suis*** *aussi* ***passé par des hauts et des bas [j'ai vécu*** *aussi* ***des hauts et des bas]****.* | *Mint mindenki életében, az enyémben is* ***jó és rossz időszakok váltakoztak****.*

■ **tenir le haut du pavé** – (Sz): occuper le premier rang
□ ⟨vki (vhol)⟩ **az első hegedűs szerepét játssza**
➤ *La famille Dubois a été arrogante tant qu'elle* ***a tenu le haut du pavé*** *dans le village, mais maintenant qu'elle est ruinée, elle est moins orgueilleuse.* | *A Dubois család nagyon arrogáns volt, amíg* ***az első hegedűs szerepét játszotta*** *a faluban, de most hogy tönkrement, már kevésbé gőgös.*
♦ A *le haut du pavé* az úttestnek a házak felé eső, magasabban elhelyezkedő része. Franciaországban az utcákban a XIX. század elejéig nem volt járda. Az utca a közepe felé lejtett, ahol kis patakban folydogált az esővíz és a szennyvíz, így célszerű volt a házak mentén fekvő magasabb részen közlekedni. Ez a terület

Francia_magyar_szolastar.indb 427 2024. 08. 12. 15:58:13

azonban az előkelők, gazdagok számára volt fenntartva. Ez magyarázza tehát a szólás átvitt jelentésének eredetét. ◉ Érdekes módon a járda általánossá válása után az egy erősen negatív, pejoratív értelmű szólás forrása lett: *faire le trottoir* 'strichel'.

◊ Az *első hegedűs szerepét játssza* magyar szólás zenei eredetű kifejezés és a szimfonikus zenekarok első hegedűsének vezető szerepére utal. A zenekar első hegedűse, a koncertmester, a karmesterhez legközelebb eső sorban kívül ülő hegedűs. A zenekar hierarchiájában a karmester és a művészeti vezető alatt áll. Az ő feladata a hangolás irányítása, ő a vonós szekció vezetője, aki felelős a vonósok teljesítményéért. A koncertmester játssza a mű szólórészeit, próbákon esetenként a karmestert is helyettesíti. Koncert előtt és/vagy után vele fog kezet a dirigens és/vagy a szólista. Nagyobb zenekarokban több koncertmester is van, akik a különböző vonósok szólamvezetői.

≅ *avoir le bras* long* || *faire la pluie* et le beau temps*

H

◨ **vivre des hauts et des bas** → HAUT: *passer par [vivre] des hauts et des bas*

HAUTEUR ['otœʀ] *(n fn)*

■ **être à la hauteur (de la situation)** – (Sz): faire preuve de compétence, d'efficacité

□ ⟨vki⟩ **a helyzet magaslatán áll**

➤ *Noé est intelligent, honnête. Il fait un bon député, mais comme ministre,* ***il n'est pas à la hauteur****.* | *Noé intelligens, becsületes. Jó képviselő, de miniszterként* ***nem áll a helyzet magaslatán****.*

HÉBREU [ebʀø] *(h fn)*

■ **C'est de l'hébreu (pour moi).** – (Szm): {se dit de qqch. qui est difficile à comprendre ou incompréhensible}

□ **Ez (nekem) kínai/kínaiul van.** || **Ez (nekem) magas.**

➤ *Mon avocat m'a donné un contrat à lire mais tout ce jargon juridique, pour moi,* ***c'est de l'hébreu****.* | *Az ügyvédem odaadott nekem egy szerződést átolvasásra, de* ***ez*** *az egész jogi zsargon* ***nekem kínaiul van****.*

♦ A helyzetmondat a megértés nehézségét olyan nehezen olvasható írásfajtákhoz hasonlítja, mint amilyen a héber nyelvé. Hasonló értelemben használatosak a *C'est du chinois* (pour moi)* és a *C'est de l'algèbre (pour moi)* kifejezések is. Ez utóbbi esetében arról van szó, hogy az algebrai jelölések éppen olyan bonyolultak, mint például a héber vagy a kínai írásjelek.

≅ *C'est du chinois* (pour moi).* || *C'est de l'algèbre (pour moi).*

HERBE [ɛʀb] *(n fn)*

■ **couper l'herbe sous le pied** ⟨à qqn⟩ – (Sz): devancer qqn, obtenir qqch. à sa place

□ ⟨vki vmit⟩ **elüt** ⟨vkinek⟩ **az orra elől** || ⟨vki⟩ **elveszi** ⟨vkinek⟩ **a kenyerét** || ⟨vki vkit⟩ **kitúr/kiszorít a helyéről**

➤ *Zoé croyait obtenir ce travail, mais un concurrent* ***lui a coupé l'herbe sous le pied*** *en offrant de faire la traduction à un prix inférieur.* | *Zoé azt*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

hitte, hogy megkapja ezt a munkát, de egy vetélytárs ***elvette a kenyerét****, mert alacsonyabb árat ajánlott a fordítás elkészítéséért.*

♦ Az *herbe* szó régen a ‘fű’ jelentés mellett ‘saláta, zöldség’ értelemben is használatos volt. Ezek pedig, csakúgy, mint például a kenyér, egykoron a létfenntartás, a megélhetés alapvető eszközét jelentették.

≅ *couper les vivres* à qqn*

◨ **manger son blé en herbe** → BLÉ

■ **pousser comme une mauvaise herbe** – (Szh): pousser rapidement, facilement {surtout en parlant d’un enfant}

□ ⟨vki⟩ **nő, mint a bolondgomba**

➤ *Cela fait longtemps que je n’ai pas vu ton fils.* ***Il pousse comme une mauvaise herbe.*** | *Régóta nem láttam a fiadat.* ***Úgy nő, mint a bolondgomba.***

HERCULE [ɛʀkyl] *(tjn)*

◨ **faire un travail d’Hercule** → TRAVAIL: *faire un travail d’Hercule [de Romain]*

HÉRODE [eʀɔd] *(tjn)*

■ **vieux comme Hérode** – (Szh): se dit de qqch. de très ancien, de très connu, banal

□ ⟨vmi⟩ **vízözön előtti** || ⟨vmi vkinek⟩ **a könyökén jön ki**

➤ *On se rend compte parfois que ce qu’on croyait être une idée du XXe siècle,* ***est*** *en réalité* ***vieux comme le monde****.* | *Időnként rájövünk arra, hogy amit XX. századi gondolatnak hittünk, valójában* ***vízözön előtti****.*

➤ *J’en ai assez de ce débat sociétal. Le sujet* ***est vieux comme le monde****.* | *Elegem van ebből a társadalmi vitából. A téma már* ***a könyökömön jön ki****.*

➤ *C’est une histoire drôle* ***vieille comme Hérode****.* | *Ennek a viccnek* ***már szakálla van****.*

♦ Nem tisztázott, hogy miért a bibliai Heródes neve szerepel a szóláshasonlatban, amit személyre nem, hanem valamivel kapcsolatban használnak, amint azt Alfred de Musset *Une bonne fortune* című versében (1834) is olvashatjuk: « Le scandale, au contraire, a cela d’admirable, / Qu’étant vieux comme Hérode, il est toujours nouveau ; / Que voilà cinq mille ans qu’on le trouve adorable : / Toujours frais, toujours gai, vrai Tithon de la Fable. » [A botrány ellenben azért csodálatos, / Mert mindig új, noha Heródes kora óta szokásos; / Ötezer éve mindenki számára bámulatos: / A Fabula Tithónoszaként mindig friss és mulatságos.]. ◉ A Biblia amúgy nem ad pontos útmutatást sem Nagy Heródes, sem Heródes Antipas életkorára. Nagy Heródes nevéhez a betlehemi gyermekgyilkosság kapcsolódik (vö: Mt 2:16), míg fia, Heródes Antipas, Keresztelő János lefejeztetéséért felelős. A szólás feltehetően inkább úgy magyarázható, hogy ‘elég vén/öreg, hogy akár Heródes korából származzon’. ◉ A hasonlat a tréfás, játékos *vieux comme mes robes* elferdített alakban is felbukkan.

≅ *vieux comme le monde*

Francia_magyar_szolastar.indb 429 2024. 08. 12. 15:58:13

HEURE [œʀ] *(n fn)*

◨ **chercher midi à quatorze heures** → MIDI

■ **de bonne heure** – (Sz): très tôt le matin
□ **kora hajnalban**
➤ *J'aime me lever **de bonne heure**.* | *Szeretek **kora hajnalban** kelni.*
≅ *au (premier) chant du coq** || *dès potron-minet**

◨ **le quart d'heure de Rabelais** → QUART: *passer un mauvais quart d'heure*

■ **On ne te demande pas l'heure qu'il est.** – (Szm), (biz): {Mêle-toi seulement de ce qui te regarde.}
□ **Nem kérdeztem a fejbőségedet!** (biz) || **Törődj a magad dolgával!**
➤ *Pourquoi m'as-tu fait cette remarque désagréable ? **Je ne t'ai pas demandé l'heure qu'il est.*** | *Miért tetted nekem ezt a kellemetlen megjegyzést ? **Nem kérdeztem a fejbőségedet !***
≅ *De quoi je me mêle ? || Est-ce que je te demande si ta grand-mère fait du vélo ? || Et ta sœur* ? || Mêle-toi de ce qui te regarde ! || Occupe-toi de tes oignons* ! || Occupe-toi de tes fesses* !*

H

◨ **passer un mauvais quart d'heure** → QUART

◨ **remettre les pendules à l'heure** → PENDULE

◨ **s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent sous de l'heure** → SOU

■ **Son heure [sa dernière heure] est venue [a sonné].** – (Szm): {L'heure de sa mort est arrivée.}
□ **Ütött a végső [az utolsó] órája.**
➤ *Pendant mon safari en Afrique, je me suis retrouvé face à un lion. **J'au cru que ma dernière heure avait sonné [était venue]. [J'ai cru ma dernière heure arrivée.]*** | *Afrikai szafárimon szemközt találtam magam egy oroszlánnal. **Azt hittem, hogy ütött az utolsó órám.***
♦ Az utolsó óra (*la dernière heure*) a halál metaforája.

HIC ['ik] *(h fn)*

■ **Voilà le hic.** – (Szm), (biz): {C'est là le point difficile.}
□ **Ez itt a bökkenő!**
➤ *Je veux me faire construire une maison. J'ai acheté le terrain, j'ai fait faire les plans, mais je n'ai plus d'argent. **Voilà le hic.*** | *Építtetni akarok magamnak egy házat. Megvettem a telket, elkészíttettem a terveket, de nincs több pénzem. **Ez itt a bökkenő!***
♦ A bizalmas nyelvben a *problème, difficulté* 'probléma, nehézség' szavak szinonimája a latin HIC 'itt' alakból származó *le hic* szó. A latinban az eredeti, teljes alak a *hic est quaestio* 'ez itt a kérdés' fordulat volt. ◉ A helyzetmondat használatos az *Il y a un hic* vagy a *C'est bien là le hic* változatokban is.
≅ *C'est là que gît le lièvre*.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

HIER [jɛʀ; ijɛʀ] *(hsz)*

■ **ne pas être né d'hier** – (Sz): avoir de l'expérience, ne pas être naïf
□ ⟨vki⟩ **nem most jött/lépett/mászott le a falvédőről** (biz) || ⟨vki⟩ **nem most jött a hat húszassal** (biz)
➤ *Mon fils m'a dit qu'il allait étudier avec un copain, mais **je ne suis pas né d'hier**, je sais bien qu'il est allé s'amuser.* | *A fiam azt mondta nekem, hogy egy haverjával fog tanulni, de **én sem most léptem le a falvédőről**, jól tudom, hogy bulizni ment.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy valaki nem olyan naiv, mint egy újszülött.
≅ *ne pas être né de la dernière couvée** || *ne pas être né/tombé de la dernière pluie**

HIRONDELLE [iʀɔ̃dɛl] *(n fn)*

■ **Une hirondelle ne fait pas le printemps.** – (Szm): {Un fait isolé, un seul exemple n'autorise pas de conclusion générale.}
□ **Egy fecske nem csinál nyarat.**
➤ *Exactement comme **une hirondelle ne fait pas le printemps**, un hiver froid ne disqualifie pas les théories du changement climatique et du réchauffement planétaire.* | *Ahogyan **egy fecske nem csinál nyarat**, úgy egy hideg tél sem cáfolja meg az éghajlatváltozásról és a globális felmelegedésről szóló elméleteket.*
♦ Ezópus (Aiszóposz) *A züllött ifjú és a fecske* című meséjében szereplő görög mondás („Mia khelidón ear u poiei"), melynek latin változata „Una hirundo non facit ver" [Egy fecske nem csinál tavaszt]. A mesében egy könnyelmű ifjú a tavasz hírnökének tartott első fecske láttára eladja téli ruháját, mondván, hogy közeleg már a meleg idő; aztán még fagyok jönnek, s a didergő szemrehányást tesz a madárnak, pedig az is a fagy áldozata lesz. A motívum Arisztotelész *Nikomakhoszi etika* című művében is olvasható: „Mert valamint egy fecske s egy nap még nem jelent tavaszt, éppúgy igazán boldoggá sem tehet egy nap vagy egy rövidke idő" – Szabó Miklós fordítása. A közmondás számos európai nyelvben meghonosodott.

HISTOIRE [istwaʀ] *(n fn)*

■ **C'est toute une histoire.** – (Szm): {C'est très compliqué.}
□ **Ez roppant bonyolult (ügy).** || **Kész tortúra!**
➤ *J'ai voulu obtenir un visa en deux jours pour ce pays. **Ça a été toute une histoire !*** | *Két nap alatt akartam vízumot szerezni ebbe az országba. **Kész tortúra volt!***

■ **C'est une histoire à dormir debout.** – (Szm): {C'est une histoire invraisemblable.}
□ **Ez csak (olyan) dajkamese (hölgyeknek)!** || **Mese habbal!**
➤ *Zoé **a raconté une histoire à dormir debout** pour excuser son retard. Évidemment personne ne l'a crue.* | *Zoé **kész dajkamesét adott elő**, hogy kimentse magát a késéséért. Persze senki sem hitte el.*
♦ Álmodni általában éjjel alvás közben szoktunk. Ilyenkor gyakran egy meseszerű világban találjuk magunkat. A szólás arra utal, hogy amikor valamilyen hi-

Francia_magyar_szolastar.indb 431 2024. 08. 12. 15:58:13

hetetlen, valószerűtlen történetet hallunk, az olyan, mintha állva aludnánk, és csak álmodnánk az egészet. A helyzetmondat a *C'est un conte à dormir debout* alakban is előfordul.

◊ A magyar *Mese habbal!* szólás forrása Remenyik Zsigmond azonos című regénye (1934).

≅ *C'est du (grand) n'importe quoi. (biz)* || *C'est un conte en l'air.*

❒ **connaître le fin mot de l'histoire** → MOT

■ **raconter des histoires** – (Sz): dire des choses invraisemblables {utilisé souvent à l'impératif : *Ne me raconte pas d'histoires !*}

□ ⟨vki⟩ **összevissza beszél** || ⟨vki⟩ **hetet-havat összehord** || ⟨vki⟩ **nyomja a süketet** (biz)

➤ *Ce n'est pas vrai, tu n'es jamais allé au pôle Nord.* ***Ne me raconte pas d'histoires [des histoires] !*** | *Ez nem igaz, sosem jártál az Északi-sarkon.* ***Ne hordj nekem itt össze hetet-havat! [Ne akard nekem ezt bemesélni!]***

♦ A *raconter des histoires* francia szólás tiltó alakban többnyire a *Ne me raconte pas d'histoires* szerkezetben használatos, de előfordul a *Ne me raconte pas des histoires* változat is.

◊ A *hetet-havat összehord* magyar szólás eredetét lásd: *passer/sauter du coq* à l'âne.*

≅ *en dire/conter de belles* de qqn, qqch.* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres* || *parler à tort* et à travers* || *raconter des salades (biz)*

HIVER [ivɛʀ] *(h fn)*

❒ **habiller** ⟨qqn⟩ **pour l'hiver** → COSTUME: *tailler un costume* ⟨à qqn⟩

HOLÀ ['ɔla; hɔla] *(h fn)*

■ **mettre le holà** ⟨à qqch.⟩ – (Sz): mettre fin à qqch. (pour remettre l'ordre)

□ ⟨vki vminek⟩ **véget vet** || ⟨vki vminek⟩ **megálljt parancsol**

➤ *Mon fils passe toutes ses soirées à jouer sur son ordinateur et bâcle ses devoirs. Je vais devoir* ***mettre le holà*** *sinon il va rater son année scolaire.* | *A fiam minden este a számítógépén játszik és összecsapja a házi feladatait. Ennek* ***véget kell vetnem****, mert a tanév végén meg fog bukni.*

♦ A 'hé, hó' jelentésű *holà* a *ho* és a *là* szavakból már a XIV. században kialakult indulatszó, amit valakinek a megszólítására (*Holà, qui va là* ? 'Hé, ki van ott?') vagy emberek, állatok (pl. lovasfogat), folyamatok (pl. vita, veszekedés) megállítására, megfékezésére használtak. Ebből a második jelentéskörből alakult ki a XVII. században a szólás mai átvitt jelentése.

≅ *mettre bon ordre à qqch.*

HOMME [ɔm] *(h fn)*

■ **comme un seul homme** – (Sz): avec une entente, un ensemble parfaits

□ **egy emberként**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Ils se sont tous levés* ***comme un seul homme*** *pour applaudir le résultat du vote.* | *Mindenki* ***egy emberkent*** *állt fel, hogy megtapsolja a szavazás eredményét.*

◨ **de mémoire d'homme** → MÉMOIRE

◨ **prendre le Pirée pour un homme** → PIRÉE (LE ~)

■ **se parler d'homme à homme** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se parler directement, en toute franchise avec qqn

□ ⟨vki vkivel⟩ **úgy beszél, mint férfi a férfival**

➤ *Après plusieurs échanges de courriels, Noé et Max se sont enfin rencontrés et* ***se sont parlés d'homme à homme*** *pour trouver une solution à leur problème.* | *Több e-mail-váltás után Noé és Max végre találkozott, és* ***mint férfi a férfival megbeszélték*** *a problémájukat, hogy megoldást találjanak rá.*

♦ Általános megfigyelésen alapuló szólás.

◊ A kifejezés a magyarban Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című műve (1916), pontosabban e novellaszerű humoreszksorozat egyik karcolata (*A bukott férfi*) nyomán vált népszerűvé. A kifejezés ott még az *elválik* igével szerepel („Aztán elválunk egymástól, mint férfi férfitől"), a *beszél* ige csak később rögzült benne. Gyakran hallani ebben a formában is: *Beszéljünk egymással, mint férfi a férfival!*

≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat || *avoir la langue** bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent** dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités** à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier** (1.)* || *mettre les pieds** dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue** dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur** ouvert* || *vider son sac** (1.)*

HONNEUR [ɔnœʀ] *(h fn)*

◨ **donner sa parole d'honneur** → PAROLE

◨ **en tout bien tout honneur** → BIEN[2]

■ **Tout est perdu, fors** [fɔʀ] **l'honneur.** – (Szi), (vál): {se dit pour exprimer qu'après une résistence honnête, on finit par subir une défaite}

□ **Minden elveszett, csak a becsület maradt meg.**

➤ *« Madame, pour vous avertir comment se porte le ressort de mon infortune,* ***de toutes choses ne m'est demeuré que l'honneur et la vie qui est sauve****. »* (FRANÇOIS IER *: Lettre à Louise de Savoie après la bataille de Pavie*, 25 février 1525) | *Asszonyom, tudatni kívánván önnel milyen állapotban van lelkem szerencsétlen sorsomban, [mondhatom], hogy* ***minden dolgok közül csak a becsületem és az életem maradt sértetlen****.*

♦ A közismert szállóige a fenti levélrészletből alakult ki, amit I. Ferenc francia király írt édesanyjához intézett levelében, amikor 1525-ben a lovagkor utolsó csatájának is nevezett paviai csatában a franciák – főleg a király rossz döntéseinek következtében – vereséget szenvedtek. I. Ferenc fogságba került, és V. Károly

Francia_magyar_szolastar.indb 433 2024. 08. 12. 15:58:13

parancsára Madridba vitték. A szállóigében található 'kivéve' jelentésű *fors* elem régies, a mai nyelv helyette az *excepté, sauf, hormis* szinonimákat használja.

HONNIR ['ɔniʀ] *(ts i)*

■ **Honni soit qui mal y pense !** – (Szi), (gúny): {Honte à qui y voit du mal.}
□ **Rossz (az), aki rosszra gondol!** (gúny)
➤ *« Il ne prit ni cocher, ni groom, ni gouvernante, / Mais (**honni soit qui mal y pense** !) une servante. »* (Alfred de Musset : *Premières poésies – Mardoche*) | *Nem kocsist, inast, házvezetőnőt fogadott fel, / Hanem (**rossz, aki rosszra gondol!**) szolgálólányt.*

♦ A Térdszalagrend [Order of the Garter] néven ismert angol lovagrend francia jelmondata („Honi [mai helyesírással: honni] soit qui mal y pense"). A hagyományos, bár erősen anekdotikus magyarázat szerint III. Edward angol király a Calais városa elfoglalásának tiszteletére tartott bálon észrevette, hogy a szép Salisbury grófnő, akihez gyengéd szálak fűzték, elvesztette feltűnő világoskék színű harisnyakötőjét. Ő felemelte, és látva a kandi és csúfondáros tekinteteket, a kék masnit az « Honni soit qui mal y pense » [Az szégyellje magát, aki rosszra gondol] francia mondat kíséretében lovagiasan egy, a harcban hősiesen helytálló férfiú nyakába, mások szerint a saját térdére kötötte. Az eset emlékére alapította meg 1348-ban a Térdszalagrendet (*Ordre de la Jarretière*), amelyen mindmáig ez a francia felirat olvasható, akárcsak Nagy-Britannia címerében egy másik francia mondat (*Dieu et mon droit*) felett. Arra pedig, hogy miért franciául hangzott el a mondat, az a magyarázat, hogy a viking származású normann Hódító Vilmos 1066-os hastingsi győzelme után az angol királyi udvar és az arisztokrácia egészen a XV–XVI. századig a francia nyelvet, pontosabban annak korabeli változatait beszélte. ◉ A szállóige *honni* 'megvetésre méltó, szégyenteljes' szava a régies vagy irodalmi *honnir* 'megvet' ige melléknévi igeneve.

◊ Magyar vonatkozásban megemlítendő Csók István *Honni soit qui mal y pense* című olaj aktfestménye (1925), ami a Magyar Nemzeti Galériában található.

HÔPITAL [ɔpital] *(h fn)*

■ **C'est l'hôpital qui se moque de la charité.** – (Szm): {se dit quand la personne qui se moque ne vaut pas mieux que l'autre}
□ **Bagoly mondja verébnek, hogy nagyfejű.**
➤ *A : Ta voiture, c'est un vrai tas de ferraille ! – B : Et toi, tu n'as qu'un vieux vélomoteur ! **C'est l'hôpital qui se moque de la charité** ! | A: Igazi roncsautó a kocsid! – B: Neked meg csak egy régi mopeded van! **Bagoly mondja verébnek, hogy nagyfejű!***

♦ A közismert szólásmondás előképe már a latinban is megvolt: „Corvus corvo nigredinem obicit" [A holló a holló szemére veti a feketeséget]. A *charité* szó 'könyörületesség, irgalmasság, keresztényi szeretet, jótékonyság, alamizsna' jelentései mellett a 'betegápoló irgalmasrend' jelentésben is használatos (*frères/sœurs de la Charité* 'irgalmasrendi barátok/nővérek'), akik szerte Európában, így Franciaországban és Magyarországon is kórházakat alapítottak és működtettek (vö. pl. *l'hôpital de la Charité de Paris* 'a párizsi Irgalmasrendi Kórház',

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Budai Irgalmasrendi Kórház). Így vált a *charité* szó a 'kórház' mára már régies szinonimájává és – a fenti szólásban – az összehasonlítás alapjává.

≅ *C'est la poêle qui se moque du chaudron.*

HORLOGE [ɔʀlɔʒ] *(n fn)*

■ **réglé comme une horloge** – (Szh): se dit d'une personne aux habitudes très régulières

□ ⟨vki⟩ **a szokások rabja**

➤ *Noé boit son café tous les jours à la même heure.* ***Il est réglé comme une horloge.*** | *Noé minden nap ugyanabban az órában issza a kávéját.* ***A szokások rabja.***

♦ A szólás mindennapi megfigyelésen alapul, a falióra (*horloge*) rendszeres felhúzására utal.

≅ *réglé comme du papier* à musique (1.)*

HÔTEL [ɔtɛl; otɛl] *(h fn)*

◨ **dormir à l'hôtel du cul tourné** → SOUPE: *la soupe à la grimace*

HUILE [ɥil] *(n fn)*

■ **Ça/Tout baigne dans l'huile.** – (Szm), (biz): {Cela/Tout se déroule sans difficulté, ne pose aucun problème.}

□ **Minden olajozottan megy. || Minden simán megy. || Minden gördülékenyen megy.**

➤ *Zoé n'a pas de problèmes dans son nouveau travail.* ***Tout baigne dans l'huile.*** | *Zoénak nincsenek problémái az új munkájában.* ***Minden olajozottan/simán/gördülékenyen megy.***

♦ A helyzetmondat szemléleti alapja az, hogy a mechanikus szerkezetek akkor működnek jól, ha biztosított a megfelelő kenésük, olajozásuk. A kifejezés gyakori a rövidebb *Ça/Tout baigne* alakban is.

≅ *aller/marcher comme sur des roulettes* || bête comme chou* || C'est de la tarte*. || C'est du billard*. || C'est du cousu* main. || C'est du gâteau*. || C'est du nougat. || C'est l'enfance* de l'art. || C'est un jeu d'enfant. || Cela ne fait pas un pli*. || Ce n'est pas une affaire. (biz) || facile/simple comme bonjour* || passer comme une lettre* à la poste || réglé comme du papier* à musique (2.)*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **faire tache d'huile** → TACHE

■ **jeter/mettre/verser de l'huile sur le feu** – (Sz): pousser à la dispute, envenimer une querelle

□ ⟨vki, vmi⟩ **olajat önt a tűzre**

➤ *Le président de la Fédération française de tennis* ***a jeté de l'huile sur le feu*** *en envisageant un règlement pour les tenues portées par les joueurs lors du célèbre tournoi de tennis parisien de Roland-Garros.* | *A Francia Teniszszövetség elnöke* ***olajat öntött a tűzre*** *azáltal, hogy szabályozni kívánja a játékosok ruhaviseletét a híres párizsi Roland-Garros teniszversenyen.*

Francia_magyar_szolastar.indb 435 2024. 08. 12. 15:58:14

♦ Horatius *Sermonum liber alter* [A szatírák második könyve] című művéből eredő latin szólás (III, 321): „Adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino" [Toljad a versfaragást ehhez, vagyis önts olajat most tűzre – Kárpáty Csilla fordítása]. A mondat egy rossz költőről szól, aki egyéb ostobaságait azzal tetézi, hogy ontja verselményeit. Szemléleti alapja az a konkrét megfigyelés, hogy ha a tüzet olajjal próbáljuk meg eloltani, csak még nagyobb bajt idézünk elő. ◉ Ha vitáról van szó, az annak hevében elfajulhat, elmérgesedhet és ezt a helyzetet szokták a *la discussion tourne à l'aigre* kifejezéssel is jellemezni.

≅ *pousser à la dispute* || *semer la zizanie**

HUIS [ɥi] *(h fn)*

■ **à huis clos** – (Sz): toutes portes fermées

□ **zárt ajtók/kapuk mögött** || **a nyilvánosság kizárásával**

➤ *Dans le cadre des mesures prises par le gouvernement concernant le coronavirus, la FFF a pris la décision que les six rencontres internationales suivantes se dérouleraient* ***à huis clos****.* | *A kormány által a koronavírusra vonatkozóan hozott intézkedések keretében a Francia Labdarúgószövetség úgy döntött, hogy a következő hat nemzetközi mérkőzés* ***zárt kapuk mögött*** *kerül megrendezésre.*

♦ A kifejezés *huis* szava az 'ajtó, kapu' jelentésű főnév régies szinonimája, ami már csak ebben a szókapcsolatban használatos. (De a barkácsboltok nyílászárókat és az azokkal kapcsolatos egyéb kiegészítő felszereléseket árusító részlegének, osztályának neve ma is a belőle képzett *huisserie* szó. Használatos továbbá az *huissier de justice* 'bírósági végrehajtó' szókapcsolatban is.) ◉ A *clos, -e* 'csukott, zárt' szintén régies alak, a *clore* 'bezár, becsuk' ige melléknévi igeneve. A fenti kifejezésen kívül már csak néhány állandósult szókapcsolatban használatos: *maison close* 'nyilvánosház', *trouver porte* close* 'zárt ajtókat talál', *vivre en vase* clos* 'zárt világban él', *La séance est close.* 'Az ülés be van rekesztve.' ◉ Az *à huis clos* szókapcsolatból a jogi nyelvben főnév is született: *demander le huis clos* 'zárt tárgyalást kér', *ordonner le huis clos* 'zárt tárgyalást rendel el'. Az irodalomból pedig jól ismert Jean-Paul Sartre *Huis clos* [Zárt tárgyalás] című színdarabja (1943).

HUMEUR [ymœʀ] *(n fn)*

■ **être d'une humeur de chien/dogue** – (Sz): être d'une humeur désagréable

□ ⟨vki⟩ **mogorva/zsémbes hangulatban van** || ⟨vki⟩ **morog, mint a bolhás kutya**

➤ *Je ne sais pas ce qu'a Noé ce matin, il n'arrête pas de râler,* ***il est d'une humeur de chien****. Cette attitude énerve tout le monde et une heure après, personne dans l'équipe n'est d'humeur à plaisanter.* | *Nem tudom, hogy mi baja van Noénak ma reggel, állandóan zsörtölődik,* ***zsémbes hangulatban van****. Ez a magatartás mindenkit idegesít és egy órával később a csapatban senki sincs tréfás kedvében.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja mindkét nyelvben a mérges, állandóan morgó kutya.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

I

I [i] *(h fn)*

■ **droit comme un I** – (Szh): se dit d'une personne qui se tient droit
□ ⟨vki⟩ **egyenes, mint a gyertya(szál)**
➤ *Mon grand-père de quatre-vingts ans* ***se tient*** *encore* ***droit comme un I****.* | *Nyolcvanéves nagyapám még mindig* ***olyan egyenes, mint a gyertyaszál****.*
♦ Utalás a nagy I betű egyenes, függőleges voltára.

◨ **mettre les points sur les i** → POINT

ICEBERG [isbɛʀg; ajsbɛʀg] *(h fn)*

■ **la partie cachée/invisible/immergée de l'iceberg || la partie visible/émergée de l'iceberg** – (Sz): la partie cachée et souvent la plus importante d'une affaire ; la partie visible et souvent la moins importante d'une affaire
□ ⟨vmi⟩ **a jéghegy láthatatlan része** || ⟨vmi⟩ **csak a jéghegy csúcsa**
➤ *L'enquête policière a montré* ***la partie cachée de l'iceberg dans cette affaire de corruption****. Ce que nous connaissions n'est que* ***la partie visible de l'iceberg****.* | *A rendőrségi vizsgálat megmutatta, hogy* ***mi rejtőzik ennek a korrupciós ügynek a mélyén****. Amit mi ismertünk, az csak* ***a jéghegy csúcsa****.*
♦ A mindkét nyelvben használt metaforák azt a tényt aknázzák ki, hogy a jéghegyek nagyobbik, számunkra láthatatlan, rejtve maradt része a víz alatt található. Amit mi látunk, az csak azok kisebbik része, a csúcsa. Az alsó rész tehát a dolgok hátterében, azok mélyén rejtőző titkos, veszélyes vagy éppen nagyon fontos mozzanatokat szimbolizálja, ellentétben a felső, kisebbik résszel, a csúccsal, ami átvitt értelemben a felszínes, hiányos ismeretekre utal.

IDÉE [ide] *(n fn)*

◨ **avoir de la suite dans les idées** → SUITE

■ **avoir des idées noires** – (Sz): penser à des choses négatives, être dans un état dépressif
□ ⟨vkinek⟩ **sötét gondolatai vannak** || ⟨vki⟩ **sötéten [sötét szemüvegen át] látja/nézi a dolgokat**
➤ *A :* ***Arrête d'avoir des idées noires*** *et sors un peu pour te changer les idées. – B : Tu penses ? Ça ne m'est même pas venu à l'idée.* | *A:* ***Ne legyenek már sötét gondolataid****, menj el kicsit kikapcsolódni! – B: Gondolod? Ez eszembe sem jutott.*
♦ A fekete szín hagyományosan a búskomorságot, a szomorúságot, a pesszimizmust jelöli.

Francia_magyar_szolastar.indb 437 2024. 08. 12. 15:58:14

≅ *avoir le cafard* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croquemort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *faire une tête* de six pieds de long* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **avoir une idée derrière la tête** – (Sz): avoir une intention cachée
□ ⟨vki vmit⟩ **forgat a fejében**
➤ *Oh ! Je connais ce regard… **Tu dois avoir une idée derrière la tête, toi.** | Ó, ismerem én ezt a tekintetet… **Biztos forgatsz valamit a fejedben.***
♦ A hátsó gondolatot kifejező szólás arra utal, hogy a fej elülső részén, vagyis arcunkon minden meglátszik (vö. *minden az ember arcára van írva*), míg ami hátul vagy belül van, az titokzatos.

IMAGE [imaʒ] *(n fn)*

I

■ **sage comme une image** – (Szh): très calme, tranquille
□ ⟨vki⟩ **olyan jó, mint egy angyal**
➤ *Le bébé dans l'avion **a été sage comme une image** pendant tout le voyage.* | *A csecsemő egész út alatt **olyan jó volt** a repülőn, **mint egy angyal**.*
♦ A szóláshasonlat azokra a festményekre utal, amelyek a gyerekeket többnyire nyugodtnak ábrázolják, noha azok a valós életben sokkal mozgékonyabbak, izgágábbak.
≅ *bon comme la romaine*

INDEX [ɛ̃dɛks] *(h fn)*

■ **mettre** ⟨qqn, qqch.⟩ **à l'index** – (Sz): signaler qqn, qqch. comme dangereux, condamner, exclure qqn, qqch.
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **indexre tesz**
➤ *Le porte-parole du ministre **a été mis à l'index** depuis ses déclarations insultantes.* | *Sértő kijelentései után a miniszter szóvivőjét **indexre tették**.*
♦ Az *index* 'mutatóujj' főnév alapszókincsünk része és arra szolgál, hogy vele valamire rámutassunk (vö. *indiquer*), vagy éppenséggel egy könyv lapjait forgassuk. Ez a mozzanat szolgált alapul előbb a szó 'könyvjelző' jelentésének kialakulásához, aminek segítségével nyilvántartást, kartotékot (ma úgy mondanánk: *fichier*) lehetett összeállítani (ebből alakult ki később a ma is használatos 'betűrendes tárgymutató, névmutató' jelentés is). A szólás eredetét azonban a 'nyilvántartás, kartoték' jelentés világítja meg. Az index eredetileg egy speciális nyilvántartás volt, azon könyvek listája (*Index librorum prohibitorum* 'Tiltott könyvek jegyzéke'), amelyeknek olvasásához és birtoklásához a római katolikus egyház a XVI. század közepétől egészen 1966-ig nem adta hozzájárulását és hívei számára ezt kifejezetten tiltotta.
≅ *frapper qqn, qqch. d'ostracisme*

Francia_magyar_szolastar.indb 438 2024. 08. 12. 15:58:14

INDIEN [ɛ̃djɛ̃] *(mn* és *h fn)*

❒ **en [à la] file indienne** → FILE

❒ **été indien [**(*ℱ*), (Can) **l'été des Indiens]** → ÉTÉ

INGRES [ɛ̃gʀ] *(tjn)*

❒ **un violon d'Ingres** → VIOLON

INSPECTEUR [ɛ̃spɛktœʀ] *(h fn)*

■ **un inspecteur des travaux finis** – (Sz), (tréf): se dit pour se moquer d'une personne qui vient voir et critiquer un travail terminé quand il n'y a plus rien à faire
□ ⟨vki⟩ **fogadatlan prókátor** || ⟨vki⟩ **kibic**
➤ *A : Tu aurais dû peindre le salon en beige et pas en blanc et mettre aussi des rideaux bruns. – B :* ***Oh toi, l'inspecteur des travaux finis !*** | *A: Bézs színűre kellett volna festened a nappalit és nem fehérre, és barna függönyöket kellett volna feltenned. – B :* ***Persze, a kibicnek semmi sem drága!***

♦ A szólás szó szerint olyan személyt, „munkafelügyelőt" jelent, aki a már kész, befejezett munkával kapcsolatban tesz megjegyzéseket. A tréfás kifejezés által megfogalmazott gondolatnak komoly irodalmi előzményei is vannak. Philippe Néricault, ismertebb nevén Destouches francia vígjátékíró *Le Glorieux* [A dicsőséges] című művében (1732) így fogalmazott (II, 5): « La critique est aisée, et l'art est difficile » [A kritika könnyű, a művészet nehéz].

◊ A *fogadatlan prókátor* magyar szólás eredetét a régi jogi nyelvben kell keresnünk. Idézzük Szabó T. Attilát, aki a kifejezés kialakulásának történetét így foglalja össze (*Magyar Nyelvőr* 88/1964: 196–197): „Amíg a nyelvújítók a XVIII. század végén – a XIX. század elején a latin *procurator*-, illetőleg *fiscalis procurator*-ból magyarrá vált *prókátor*, illetőleg *fiskális* helyett meg nem alkották előbb az *ügyész* 'procurator' (1786.), majd az *ügyvéd* 'ua.' (1814.) szót […], peres ügyekben a fel- és az alperes (*actor* és *inctus* = *in causam adtractus*) ügyének képviseletében a prókátor vagy a fiskális járt el. A prókátor azonban bármely peres ügybe akármelyik fél érdekében csak akkor avatkozhatott bele, ha valamelyik fél erre írásbeli vagy szóbeli megbízást adott. E jogi ténykedés, a constitutio procuratoris (ügyvédvallás) az arra illetékes egyházi vagy világi hatóság (káptalan, konvent) előtt történt. Az ügyvédvallás megtörténtéről az ügyben eljáró hatóságtól kiállított ügyvédvalló levelet (*litterae procuratoriae*) a per megkezdésekor az ügyvédnek a törvénykező bírák előtt fel kellett mutatnia. Az ügyvédi megbízólevéllel rendelkező ügyvédet a procurator constitutus, azaz vallott, megbízott, »fogadott« ügyvéd, az ügyvédvalló levél vagy – ritkábban – szóbeli megbízás nélkül a per folyamatába beleavatkozó fiskálist pedig a procurator non constitutus vagy inconstitutus, azaz meg nem bízott, vallatlan, fogadatlan prókátor névvel illették. A megbízás hiányában bármelyik érdekében a per folyamatába kéretlen-hívatlan beleavatkozó prókátor okvetetlenkedését súlyos jogi szabálytalanságnak tekintették, és ennek megfelelően az ilyen ügyvédnek jelentős pénzbírságot, »nyelvváltság«-ot kellett fizetnie. E büntetés összege változó volt. […] Abból, hogy a fogadatlan prókátorkodóra is a nyelvváltság díját alkalmazták,

Francia_magyar_szolastar.indb 439 2024. 08. 12. 15:58:14

némi joggal arra következtethetünk, hogy eredetileg a per folyamatába vallatlanul beleavatkozó prókátort a káromkodásért, szitkozódásért kijáró büntetés: a nyelvkiszaggatás veszélye fenyegette, és ezért volt egyes esetekben a váltság összege is olyan tekintélyes: egy megölt ember vérdíjával azonos summa. […] Az elmondottakból kiviláglik, hogy a ma többnyire tréfásan, évelődve, kedélyeskedőn emlegetett *fogadatlan prókátor* szókapcsolat a régiségben nagyon is súlyos következményekkel járó minősítés volt."

◊ A *Kibicnek semmi sem drága* helyzetmondatban a *kibic* bécsi német eredetű szó. Eredetileg a kártya- vagy más szerencsejáték nézőjét nevezték így, aki illetéktelenül beleszól a játékba. Az etimológiai szótárak szerint a különböző német dialektusokban *Kiebitz, Kibiz* alakokban meglévő szó több jelentésben is használatos. A magyar helyzetmondat eredete szempontjából ezek közül minden valószínűség szerint a 'hallgatódzó, fülelő, kíváncsiskodó személy' jelentés jöhet számításba.

INTENTION [ɛ̃tɑ̃sjɔ̃] *(n fn)*

I

❏ **L'enfer est pavé de bonnes intentions.** → ENFER

IOTA [jɔta] *(h fn)*

■ **ne pas changer un iota** ⟨⟨à qqch.⟩⟩ – (Sz): ne rien changer
- □ ⟨vki vmin⟩ **egy jottányit sem változtat**
  - ➤ *Mon supérieur a envoyé mon rapport au directeur et* ***il n'a pas changé un iota****.* | *A főnököm elküldte a jelentésemet az igazgatónak és* ***egy jottányit sem változtatott rajta****.*

♦ A *iota* 'jotta' szó a görög ábécé kilencedik, *i* betűjét jelöli, amit a kifejezésben 'apróság, jelentéktelen dolog, semmiség' metaforikus értelemben használunk. Ennek oka valószínűleg az lehet, hogy a görög ábécében ez a legkisebb alakú, legegyszerűbb írásvonalú (egy függőleges vonásból álló) betű.

◊ A szó a magyar nyelvbe latin közvetítéssel került át *ióta*, *jóta* alakban (vö. pl.: „Mert bizony mondom néktek, míg az ég és a föld elmúlik, a törvényből egy *jóta* vagy egyetlen pontocska el nem múlik, a míg minden be nem teljesedik." – Mt 5:18, Károli Gáspár revideált fordításában). A *jotta* alak ennek fonetikailag módosult formája. A *jotta* szóval találkozhatunk még olyan magyar kifejezésekben, mint *egy jottát sem ért vmiből* 'semmit sem ért' és *egy jottányi eltérés* 'csekély különbség'. Madách Imre *Az ember tragédiája* című művének (1862) 7., bizánci színéből közismert az a hitvita, amelyben ez az egyetlen betű jelképezi a vitázók közötti vallási nézetkülönbséget: „Mondd, mit hiszesz, a Homousiont, / Vagy Homoiusiont?" [*homousion* 'az Atya és a Fiú egylényegűsége' – *homo**i**usion* 'az Atya és a Fiú hasonló lényegűsége'].

IVOIRE [ivwaʀ] *(h fn)*

❏ **s'enfermer dans une tour d'ivoire** → TOUR[1]

IVRAIE [ivʀɛ] *(n fn)*

❏ **séparer le bon grain de l'ivrai** → GRAIN[1]

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

J

J [ʒi] *(h fn)*

◨ **le jour J** → JOUR

JAMBE [ʒɑ̃b] *(n fn)*

◨ **avoir des fourmis dans les jambes** → FOURMI

■ **avoir les jambes comme des allumettes** – (Szh): avoir les jambes maigres et longues
- □ ⟨vkinek⟩ **pipaszárlábai vannak**
  - ➤ *Mesdames, si vous voulez éviter d'**avoir des jambes comme des allumettes**, évitez les pantalons maigres.* | *Hölgyeim, ha nem akarják, hogy **pipaszárlábaik legyenek**, kerüljék a szűk nadrágokat!*
- ♦ A két nyelv egymáshoz közeli metaforákat használ (*allumette* 'gyufaszál', illetve pipaszár) a láb alakjának jellemzésére.
- ≅ *avoir des jambes/mollets de coq*

■ **avoir les jambes en coton** – (Sz): avoir les jambes molles de fatigue ou d'émotion
- □ **remeg** ⟨vkinek⟩ **a lába** {fáradtságtól, izgalomtól, félelemtől}
  - ➤ *En traversant la rue, j'ai failli me faire écraser par une voiture. **J'en ai encore les jambes en coton.*** | *Ahogy átmentem az utca másik oldalára, majdnem elütött egy autó. **Még mindig remeg a lábam a félelemtől.***
- ♦ A lábak rongybabaszerű elgyengülését, összecsuklását a *coton* 'pamut' metafora fejezi ki.

■ **C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe de bois.** – (Szm): {se dit d'une action, d'une solution, d'un remède sans effet, inutile}
- □ **Ez annyit ér, mint halottnak a csók/szenteltvíz.** (biz)
  - ➤ *Vouloir régler la question des migrants sans régler les conflits qui se cachent derrière, **peut être considéré comme un cautère sur une jambe de bois**.* | *Ha úgy akarjuk megoldani a migránsok helyzetét, hogy nem oldjuk meg a mögötte húzódó konfliktusokat, **az annyit ér, mint halottnak a csók**.*
- ♦ Az égetővas (*cautère*), vasból készült sebészeti műszer volt, melyet régen fehér izzásra hevítve a szövetek, daganatok, sebek kiégetésére használtak akkor, ha például nagyobb vérzést akartak elkerülni, vagy mérgezett és fertőzött sebeknél a sebfelszínek elroncsolása volt szükséges. A faláb sebészi égetővassal történő gyógyítása természetesen hiábavaló fáradozás, nem ér semmit, akárcsak egy sebtapasz (*emplâtre*) felragasztása rá.
- ≅ *C'est comme si on crachait en l'air.* || *C'est comme si on pissait dans un violon*.* || *C'est un coup d'épée* dans l'eau.*

Francia_magyar_szolastar.indb 441 2024. 08. 12. 15:58:15

■ **Ça me fait une belle jambe !** – (Szm), (biz), (gúny): {Ça m'est complètement égal, je n'en serai pas plus avancé.}
□ **Ezzel ugyan sokra megyek!** (gúny) || **Ezzel (aztán) ott vagyok, ahol a part szakad!** (gúny) || **Ezzel (aztán) kinn vagyok a vízből!** (gúny)
➤ *Mon chef fait toujours de moi les plus grands éloges.* ***Ça me fait une belle jambe !*** *J'aimerais mieux qu'il augmente mon salaire.* | *A főnököm mindig nagyon dicsérőleg beszél rólam.* ***Ezzel ugyan sokra megyek!*** *Jobban szeretném, ha megemelné a fizetésemet.*
♦ A XVII. században divat lett az öltözködésben, hogy lábuk alakjának hangsúlyozására a férfiak is harisnyát viseljenek. A szokás azonban a XIX. században már nevetségessé vált, amit a *Cela ne lui fera pas la jambe plus belle* 'Ettől nem lesz szebb a lába' akkori kifejezés is mutatott, és amiből a mai szólás is kialakult.
◊ Az *Ezzel (aztán) ott vagyok, ahol a part szakad* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd*: être Gros-Jean* comme devant*.
≅ *être Gros-Jean* comme devant*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **couper bras et jambes** ⟨à qqn⟩ → BRAS

J

■ **courir à toutes jambes** – (Sz): aller, courir le plus vite possible
□ ⟨vki⟩ **úgy fut, hogy a lába sem éri a földet**
➤ *Noé* ***a couru à toutes jambes*** *pour nous annoncer la bonne nouvelle.* | *Noé úgy* ***szaladt, hogy a lába sem érte a földet****, hogy bejelentse nekünk a jó hírt.*
♦ A *jambe* 'láb' szó többes számban való használata expresszív módon nyomatékosítja a sebességet.
≅ {aller/courir}: *à bride* abattue* || *à fond* la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]* || *à (la) vitesse* grand V* || *à plein gaz* || *à toute allure* || *à toute pompe²** || *avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair** || *plein pot** || *sur les chapeaux* de roues*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **par-dessus la jambe** – (Sz): faire qqch. sans y apporter l'attention et le soin nécessaires
□ ⟨vki vmit⟩ **csak úgy kutyafuttában csinál** || ⟨vki vmit⟩ **félvállról vesz/kezel**
➤ *Ton C.V. est bâclé, on voit que* ***tu l'as fait par-dessus la jambe****.* | *Az önéletrajzod összecsapott, látszik, hogy* ***kutyafuttában csináltad****.*
♦ A szólás a XVII. században keletkezett, amikor a tenisz őse, a *jeu de paume* nevű labdajáték nagyon népszerű volt Franciaországban. Tiszteletlenségnek, a játékostárs lenézésének számított, ha a játék során valamelyik játékos a labdát hanyagul a lába alatt megütve küldte vissza az ellenfél térfelére, még akkor is, ha ezzel szórakoztatta a nézőket (innen a ma is használatos *amuser la galerie* 'szórakoztatja a hallgatóságot' kifejezés). Érdekessége még a kifejezésnek, hogy az idők során az eredetileg logikus *par-dessous* 'alatt' elem a hozzá kiejtésben nagyon hasonló, de ésszerűtlen *par-dessus* 'fölött' alakra váltott át.

■ **prendre ses jambes à son cou** – (Sz): partir à toute vitesse
□ ⟨vki⟩ **a nyakába [a nyaka közé/köré] kapja/szedi/veszi a lábát**

Francia_magyar_szolastar.indb 442 2024. 08. 12. 15:58:15

➤ *Quand j'ai vu qu'il était déjà tard,* ***j'ai pris mes jambes à mon cou*** *pour attraper le bus.* | *Amikor láttam, hogy késően jár,* ***a nyakamba [nyakam közé] vettem a lábamat****, hogy elérjem a buszt.*

♦ A szólás által kifejezett, mindennapi megfigyelésből származó kép egy leszegett fejjel futó állatot (kutyát, macskát, nyulat) vagy embert idéz, aki szinte nem is érinti a talajt, s akinek a nyaka és a lába hátulról és messziről nézve már-már egy vonalban látszik. Eredetileg a szólás inkább azt fejezte ki, hogy valaki indulásra kész, elindul.

◊ Noha a magyar megfelelőben a *köré* névutó alkalmazása volna a logikusabb, a kifejezésben mégis a formailag hasonló, de furcsább *közé* változat használata lett a gyakoribb.

≅ *filer/partir comme un trait* || *partir comme une flèche**

❒ **s'en aller la queue entre les jambes** → QUEUE: *s'en aller la queue basse [la queue entre les jambes]*

■ **tenir la jambe** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): le retenir par des propos, des confidences qui ne l'intéressent pas

□ ⟨vki vkit⟩ **fáraszt a szövegével** (biz)

➤ *Excuse-moi si je suis en retard mais ma voisine* ***m'a tenu la jambe*** *au téléphone pendant une demi-heure.* | *Elnézésedet kérem, hogy késtem, de a szomszédnőm telefonált és egy fél óráig* ***fárasztott a szövegével****.*

♦ A szólás a *retenir qqn par la jambe* kifejezésből alakulhatott ki, ami azt a képet eleveníti meg, amikor a gyerekek édesanyjuk lábába kapaszkodva akarják visszatartani őt, mert nem szeretnék, ha elmenne.

■ **tirer dans les jambes** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): lui causer sournoisement des ennuis, lui susciter des difficultés

□ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vki⟩ **borsot tör** ⟨vkinek⟩ **az orra alá**

➤ *Le phénomène est rarissime. Deux concurrents qui, au lieu de* ***se tirer dans les jambes****, se tendent la main et travaillent ensemble. Miracle !* | *A jelenség igen ritka. Két vetélytárs, aki ahelyett, hogy* ***keresztbe tenne egymásnak****, kezet nyújt a másiknak és együtt dolgozik. Kész csoda!*

♦ A szólás szemléleti háttere az, hogy ha valakit lábon lőnek, annak nyilvánvalóan komoly problémái származnak abból.

◊ A *borsot tör vkinek az orra alá* magyar szólás eredete a szakácsmesterség háza táján keresendő. A fűszerek, közülük is elsősorban a só és a bors, nagyon régóta a konyhaművészet alapvető és állandó ízesítői. Az étel kellemes ízesítése a köznyelvben a következő szólásokban is nyomot hagyott: „beszédéből hiányzik a mondandó *sava-borsa*", „*sótlan* ember", „a jó szónok beszédének *megadja a sava-borsát*", vagyis jóízűen beszél. Főzéskor a különböző műveletek során – hagymaaprítás, tormareszelés – gyakran szenvedünk az illó anyagok okozta kellemetlen, csípő érzéstől. Olykor még az orrunk is elfacsarodik, a könnyünk is kicsordul tőle. Így van ez akkor is, amikor az egész borsot kell megtörni, és ez a kép jelenik meg szólásunkban, akárcsak az ennek szinonimájaként analógiásan létrejött *tormát reszel vkinek az orra alá* kifejezésben.

Francia_magyar_szolastar.indb 443 2024. 08. 12. 15:58:15

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn || glisser une peau* de banane à qqn || jouer un tour* de cochon à qqn || mettre des bâtons* dans les roues à qqn || savonner la planche* à qqn || tailler des croupières* à qqn || tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

■ **traiter** ⟨qqn⟩ **par-dessus [**(elav) **par-dessous] la jambe** – (Sz): le traiter avec mépris, comme une personne peu importante

□ ⟨vki vkit⟩ **félvállról vesz/kezel**

➤ *Noé ne m'a jamais parlé de ce projet, il ne m'a pas prévenu des réunions, comme si je n'existais pas. Or, je n'aime pas* ***être traité par-dessus la jambe****, et je le lui ai fait savoir.* | *Noé soha nem beszélt nekem erről a tervről, nem értesített a megbeszélésekről, mintha nem is léteznék. Én pedig nem szeretem, ha* ***félvállról kezelnek*** *és ezt szóvá is tettem neki.*

♦ A szólás eredetét lásd: *faire qqch. par-dessus la jambe**.

◊ A *félvállról vesz/kezel vkit* magyar szólásmegfelelő keletkezésének az lehetett a szemléleti háttere, hogy az oldalt fordított fejjel, az egyik vállon keresztül való nézés, beszéd megvetést, lekicsinylést fejez ki.

≅ *faire peu de cas [ne faire aucun cas] de qqn, qqch.*

J

JARDIN [ʒaʀdɛ̃] *(h fn)*

■ **Il faut cultiver notre jardin.** – (Szi), (vál): {Il faut mener une vie calme et laborieuse sans perdre son temps à des spéculations.}

□ **Műveljük kertünket!** (vál)

➤ *Chers collègues, c'est pour la énième fois que nous essayons de formuler en langue de bois pédagogique ce qu'il faudrait faire en classe de langue. Tout cela est bien, mais* ***il faut cultiver notre jardin****, nos élèves nous attendent.* | *Kedves kollégák! Sokadik alkalommal próbáljuk megfogalmazni pedagógiai bikkfanyelven, hogy mit kellene csinálni a nyelvórán. Ez mind szép, de* ***műveljük a kertünket*** *is, várnak bennünk a diákjaink.*

♦ A sűrűn idézett szállóige Voltaire *Candide, ou l'Optimisme* [Candide vagy az optimista világnézet] című művének (1759) a végén hangzik el Candide szájából válaszul Panglossnak arra a fejtegetésére, hogy a világban végeredményben minden a lehető legjobban van elrendezve (vö. *Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes* possibles.*). A mondás többféleképpen is értelmezhető. Jelentheti azt, hogy az üres fecsegés helyett lássunk munkához. De azt is, hogy a gazdaság fellendítése, a tudományok művelése kívánatosabb az emberiség számára, mint a metafizikai kérdéseken való hiábavaló töprengés.

JARNAC [ʒaʀnak] *(tjn)*

■ **un coup de Jarnac** – (Sz):

1. un coup imprévu mais loyal

□ **meglepő/váratlan/ravasz húzás**

➤ *On a officiellement annoncé la fusion par* ***un coup de Jarnac*** *des groupes industriels américano-italien Fiat Chrysler et PSA France.* | *Hivatalosan is bejelentették, hogy* ***egy váratlan húzás*** *eredményeképpen egyesül az olasz–amerikai Fiat Chrysler és a francia PSA konszern.*

Francia_magyar_szolastar.indb 444 2024. 08. 12. 15:58:15

2. {emploi abusif} un coup perfide, déloyal

□ **alattomos húzás || övön aluli ütés**

➤ *C'est un concurrent malhonnête qui nous a donné* ***ce coup de Jarnac****. Juste au moment où nous étions en train de négocier un emprunt avec la banque, il a fait courir le bruit que notre entreprise était au bord de la faillite.* | *Egy tisztességtelen konkurenstől kaptuk* ***ezt az övön aluli ütést****. Épp akkor, amikor a kölcsönről folytattunk tárgyalást a bankkal, azt híresztelte, hogy a vállalkozásunk a csőd szélén áll.*

♦ A francia szólás eredete egy 1547-ben Saint-Germain-en-Laye-ben II. Henrik király előtt megtörtént eseményre megy vissza, ami Pierre de Ronsard *Les Odes* [Ódák] című kötetében is megjelenik (*La victoire de Guy de Chabot, Seigneur de Jarnac*, I, 8). Guy Chabot de Saint-Gelais, Jarnac bárója a François de Vivonne-nal, La Châtaigneraie urával folytatott párbaja során váratlan és cseles vágást alkalmazott kardjával ellenfele térdhajlatára. Ez tapasztaltabb vívóbajnok ellenfelét, valamint a nézőket egyaránt meglepte és meghozta számára a győzelmet. Az alkalmazott vágás tehát szabályos, de meglepő volt. A kifejezés így eleinte ebben a jelentésben rögzült. Idővel azonban – elsősorban a *Dictionnaire de Trévoux* 1771-es kiadása meghatározásának köszönhetően – megjelent egy második, 'alattomos, galád, tisztességtelen húzás' jelentés is, amit a puristák ugyan vitatnak, de ettől még használata gyakori a mai nyelvben. Honoré de Balzac *Petites Misères de la vie conjugale* [A házasélet kis gyötrelmei] című műve első fejezetének is ebben az értelemben adta a *Le coup de Jarnac* [Alattomos döfés – Réz Pál fordítása] címet. ◉ Manapság a kifejezést gyakran használják a politikai életben is: *Les coups de Jarnac, les règlements de compte n'honorent pas la politique.* 'Az övön aluli ütések, a leszámolások nem válnak a politika becsületére.' ◉ További érdekessége a kifejezésnek, hogy idővel egy Charente megyei francia édesség (kb. konyakkal készült tojáshabos piskótatorta) neve is lett, egyrészt annak váratlan és meglepő konyakos íze miatt (a *cognac* névadója Cognac település szintén Charente megyében található), másrészt esetleg azért is, mert a Charente megyéből származó I. Ferenc szeretője éppenséggel Guy de Chabot felesége volt.

◊ Az *övön aluli ütés* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *frapper au-dessous de la ceinture**.

≅ **2.** *un coup de Trafalgar* (2.)* || *un coup bas* || *un coup au-dessous la ceinture* || *un coup* fourré*

JAUNE [ʒon] *(mn)*

◨ **rire jaune** → RIRE[1]

JAUNISSE [ʒonis] *(n fn)*

■ **faire une jaunisse** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): être très contrarié, ennuyé par qqch. de fâcheux {utilisé souvent aussi comme conseil : *Il ne faut pas en faire une jaunisse*. 'Nem kell annyira mellre szívni a dolgot!'}

□ ⟨vki vmiből⟩ **nagy ügyet csinál || ⟨vki vmit⟩ mellre szív || ⟨vki vmit⟩ (nagyon) a lelkére vesz**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Noé ne supporte pas de voir Max sortir avec son ex.* ***Il en fait une jaunisse.*** | *Noé nem viseli el, hogy Max együtt jár a volt feleségével.* ***Nagy ügyet csinál belőle.***

♦ Orvosilag bizonyított tény, hogy egy lelki eredetű, elfojtott bánatnak, bosszúságnak testi következményei lehetnek, visszahat a májra és sárgaságot (*jaunisse*) okozhat.

≅ *(se) faire tout un monde* de qqch.* || *faire (tout) un fromage* de qqch.* || *faire tout un plat* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une maladie* de qqch.* || *faire une montagne* de qqch.*

JETON [ʒ(ə)tɔ̃] *(h fn)*

■ **avoir les jetons** – (Sz), (biz): avoir peur

□ ⟨vki⟩ **frászban van** (biz) || ⟨vki⟩ **be van gazolva/rezelve** (biz)

➤ *À chaque fois que je dois passer un examen,* ***j'ai les jetons****.* | *Ahányszor csak vizsgáznom kell, mindig* ***be vagyok gazolva****.*

♦ A már a XI. századtól használatos szólást a *jeter* '(be-/el-/fel-/ki-/le)dob' ige egy régebbi 'kilök, kiönt' jelentése magyarázza meg (vö. *jeter des pleurs* 'könnyeket ont'). Ismert élettani tünet, hogy amikor nagyon félünk valamitől székelési ingerünk támad. A *jeton* tehát itt a szervezetből kikívánkozó, kilökődő bélsárt, ürüléket jelenti (és nem a szerencsejátékokból ismert zsetont).

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler/ dans sa culotte**

■ **être un/une faux jeton [être faux comme un jeton]** – (Sz): être très hypocrite

□ ⟨vki⟩ **képmutató/kétszínű alak**

➤ *Méfie-toi de Zoé,* ***c'est une vraie faux jeton****, elle dit du mal de toi quand tu n'es pas là.* | *Vigyázz Zoéval,* ***nagyon képmutató alak****, rosszakat mond rólad, amikor nem vagy ott.*

♦ A szólás *jeton* 'zseton' szava a játékokban használt, a játékasztalra kidobott (vö. *jeter*) 'nem igazi pénz, játékpénz' jelentésben szerepel, ami metaforikusan alapot adott a hamisság, kétszínűség jelentés kialakulásának.

≅ *être une sainte nitouche* || *faire le bon apôtre** || *ne pas avoir l'air* d'y toucher* || *On lui donnerait le bon Dieu* sans confession.*

JEU [ʒø] *(h fn)*

◨ **arriver comme un chien dans un jeu de quilles** → CHIEN

■ **cacher son jeu** – (Sz): cacher ses intentions

□ ⟨vki⟩ **nem fedi föl a kártyáit/lapjait**

Francia_magyar_szolastar.indb 446 2024. 08. 12. 15:58:15

➤ *Jusqu'à la dernière minute, j'étais sûr qu'il n'était pas candidat.* ***Il a caché son jeu****.* | *Egészen az utolsó pillanatig biztos voltam benne, hogy nem lesz jelölt.* ***Nem fedte föl a kártyáit/lapjait****.*

♦ A szándék eltitkolására mindkét nyelv a kártyajátékból vett metaforát használ.

■ **calmer le jeu** – (Sz): apaiser une querelle, atténuer les tensions, l'agressivité

□ ⟨vki⟩ **lecsillapítja a kedélyeket**

➤ *Zoé a essayé de* ***calmer le jeu*** *pendant la réunion, car tout le monde se disputait.* | *Zoé megpróbálta* ***lecsillapítani a kedélyeket*** *az értekezleten, mert mindenki veszekedett.*

■ **être en jeu** – (Sz): être en cause, en question

□ ⟨vmi⟩ **kockán forog**

➤ *On ne peut pas laisser les journalistes dire des choses pareilles : notre honneur* ***est en jeu****.* | *Nem hagyhatjuk, hogy az újságírók ilyen dolgokat mondjanak: a becsületünk* ***forog kockán****.*

♦ A szerencsejátékok (kártya, kocka) szinte egyidősek az emberiséggel. A fenti francia és magyar szólás is ezek emlékét őrzi. Különösen a kockajáték különféle fajtáinak van nagyon régi múltja. Tacitus *Germania* című művében (24) például feljegyezte a régi germánokról, hogy szenvedélyesen kockáztak, s ha már mindenüket elvesztették, szabadságukat és életüket is feltették a játékban. A középkori francia irodalomban is szép számban találunk olyan műveket, amelyek részletesen és szemléletesen leírják a kockajáték változatos fajtáit, a különféle csalási módozatokat, az ebből fakadó veszekedéseket, valamint a mindebből következő anyagi és erkölcsi romlást.

≅ *y aller de qqch. {Il y va de son honneur.}*

■ **être vieux jeu** – (Sz): être démodé {pour une chose ou une personne}

□ ⟨vki, vmi⟩ **maradi** || ⟨vki, vmi⟩ **régimódi**

➤ *Noé ne veut pas que sa fille sorte avec des copains.* ***Qu'est-ce qu'il est vieux jeu*** *!* | *Noé nem akarja, hogy a lánya a haverjaival járjon szórakozni.* ***Jaj de maradi gondolkodású!***

♦ Egyes magyarázatok szerint ez a kifejezés a XVII. század óta létezik a ma is használatos jelentésében. A színház világából jön és az idősebb színészek régimódi játékstílusára utal.

≅ *passé de mode*

■ **jouer (un) double jeu** – (Sz): agir de deux façons pour tromper

□ ⟨vki⟩ **kettős játékot játszik/űz**

➤ *Zoé te dit ça mais à moi, elle dit le contraire :* ***elle joue un double jeu****.* | *Zoé ezt mondja neked, de nekem az ellenkezőjét mondja:* ***kettős játékot űz****.*

♦ A megtévesztő, kétféle és egymással ellentétes eljárás, magatartás kézenfekvő szimbóluma mindkét nyelvben a kettős játék.

≅ *jouer sur tous les tableaux** || *manger à tous les râteliers**

Francia_magyar_szolastar.indb 447 2024. 08. 12. 15:58:15

■ **jouer le jeu [jouer franc jeu]** – (Sz):
1. se conformer strictement aux règles du jeu
□ ⟨vki⟩ **a játékszabályoknak megfelelően játszik || ⟨vki⟩ betartja a játékszabályokat**
➤ *Quel que soit le sport, Noé **joue** toujours **le jeu [joue** toujours **franc jeu]**. | Akármilyen sportot is űz, Noé mindig **betartja a játékszabályokat**.*
2. respecter les règles établies, des accords
□ ⟨vki⟩ **belemegy a játékba**
➤ *Nous avons décidé d'organiser une fête surprise pour l'anniversaire du chef et tout le monde **a joué le jeu**. | Elhatároztuk, hogy a főnök születésnapjára meglepetésként bulit szervezünk és mindenki **belement a játékba**.*
♦ A *jeu* 'játék' a francia szólásban inkább 'játékszabályok' értelemben szerepel, amit az érintettek mind elfogadnak.

■ **Le jeu n'en vaut pas la chandelle.** – (Szm): {Le résultat de cette entreprise ne vaut pas l'investissement nécessaire.}
□ **Nem éri meg (a befektetés)! || Többe kerül a leves, mint a hús.**
➤ *Travailler beaucoup plus pour un salaire un tout petit peu plus élevé ? Non merci, **le jeu n'en vaut pas la chandelle pour moi**. | Sokkal többet dolgozni egy kicsivel magasabb munkabérért? Nem, köszönöm, **ez nekem nem éri meg**!*
♦ A szólásmondás a XVI. századból ered, amikor a játéktermekben gyertyával (*chandelle*) világítottak, ami akkoriban luxusnak számított. Az volt a szokás, hogy a játékosok távozáskor a gyertyafény fejében némi pénzt hagytak ott. Ha valaki csak keveset nyert a játékban, akkor a nyereménye jószerével még a gyertyapénzre sem volt elég.
◊ A *Többe kerül a leves, mint a hús* magyar mondás eredetét a régi magyar konyha sajátosságai között kell keresni. A sokféle húst lével együtt tálalták, de természetesen sokkal többre becsülték a húst, mint a levét. A *húsa – leve* párban a *hús* valaminek a javát, míg a *leve* annak a rosszabbik, értéktelenebbik részét jelentette.

◨ **recevoir** ⟨qqn⟩ **comme un chien dans un jeu de quilles** → CHIEN

■ **se (laisser) prendre [se piquer] au jeu** – (Sz): commencer à s'intéresser à qqch., se laisser passionner par qqch.
□ ⟨vki⟩ **ráérez/rájön/rákap** ⟨vminek⟩ **az ízére**
➤ *Au début, ma grand-mère n'aimait pas trop communiquer par Internet mais maintenant **elle s'est piquée au jeu** et m'envoie régulièrement des courriels. | Eleinte a nagymamám nem nagyon szeretett interneten kommunikálni, de most már **rájött ennek az ízére** és rendszeresen küld nekem e-maileket.*
♦ A szólás szemléleti alapja az embert egyre inkább hatalmába kerítő játékszenvedély, játékfüggőség kialakulása. Ma már bármilyen tevékenységgel kapcsolatban használható a kifejezés.

◨ **tirer son épingle du jeu** → ÉPINGLE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

JEUDI [ʒødi] *(h fn)*

❒ **la semaine des quatre jeudis** → SEMAINE

JOB [ʒɔb] *(tjn)*

■ **pauvre comme Job** – (Szh), (vál): très pauvre
□ ⟨vki⟩ **szegény, mint a koldus tarisznyája** (nép)
➤ *Noé était très amoureux de Zoé, mais **il était pauvre comme Job**. Ainsi, il a dû épouser uniquement pour son argent une fille laide comme les sept péchés capitaux.* | *Noé nagyon szerelmes volt Zoéba, de **szegény volt, mint a koldus tarisznyája**. Így, csak a pénzéért, kénytelen volt elvenni egy lányt, aki olyan ronda, mint a bűn.*
♦ A francia hasonlatban szereplő Job a bibliai Jób pátriárka, aki egy nap alatt vesztette el gyermekeit és minden vagyonát. Történetét az Ótestamentum Jób könyvében olvashatjuk.
≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

JOIE [ʒwa] *(n fn)*

■ **C'est pas la joie.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. de triste, de difficile, de pénible}
□ **Nem valami vidám dolog.** || **Nem fenékig tejföl.**
➤ *Être au chômage, **c'est pas la joie** !* | *Munkanélkülinek lenni **nem valami vidám dolog**.*
♦ Mindkét nyelv az antifrázis eszközét használja a tartalom kifejezésére, vagyis valami negatív töltetű dolgot, eseményt fejez ki egy pozitív tartalmú elem (a francia kifejezésben ez a *joie* 'öröm, boldogság' szó) tagadásával. ◉ Bizalmas stílusértékű helyzetmondatról lévén szó, a tagadó alak megszokott *ne* eleme hiányzik.

JOUEUR [ʒwœʀ] *(h fn)*

■ **être [se montrer] beau joueur** – (Sz): s'incliner loyalement devant la victoire, la supériorité de l'adversaire
□ ⟨vki⟩ **sportszerűen tud veszíteni**
➤ *Le candidat de droite a perdu les élections, mais **il a été beau joueur** et a félicité le vainqueur avec courtoisie.* | *A jobboldali jelölt elvesztette a választásokat, de **sportszerűen tudott veszíteni** és udvariasan gratulált a legyőzőjének.*
♦ A kifejezésben a *beau* 'szép' jelző a 'sportszerű' szinonimájaként szerepel.

JOUR [ʒuʀ] *(h fn)*

■ **C'est (comme) le jour et la nuit.** – (Szm): {se dit de deux choses ou de deux personnes très différentes}

Francia_magyar_szolastar.indb 449 2024. 08. 12. 15:58:16

□ **Ég és föld (a különbség közöttük). [Annyira különböznek egymástól, mint ég és föld.]**
➤ *Autant son père est sévère et exigeant, autant sa mère est indulgente et compréhensive :* ***c'est comme le jour et la nuit****.* | *Amilyen szigorú és igényes az apja, annyira engedékeny és megértő az anyja:* ***ég és föld a különbség köztük****.*

♦ A dolgok, személyek közötti jelentős különbséget a francia a napvilág és az éjszakai sötétség szembeállításával, míg a magyar az ég és a föld közötti hatalmas távolságra való utalással fejezi ki.

≅ *être comme l'eau* et le feu*

❒ **C'est un jour à marquer d'une pierre blanche.** → PIERRE

■ **clair comme le jour** – (Szh): évident, d'une clarté parfaite
□ ⟨vmi⟩ **világos, mint a nap [**⟨vmi⟩ **a napnál is világosabb]**
➤ *Zoé n'aime pas ce garçon.* ***C'est clair comme le jour.*** *On n'a qu'à les observer quand ils sont ensemble.* | *Zoé nem szereti ezt a fiút.* ***Ez a napnál is világosabb.*** *Csak rá kell nézni, amikor együtt vannak.*

♦ A megértés, felfogás metaforája mindkét nyelvben a napfény, a nappali világosság.

≅ *clair comme de l'eau* de roche* || *clair comme deux* et deux font quatre* || *clair comme le cristal**

■ **donner le jour** ⟨à qqn⟩ – (Sz): donner naissance à qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **világra hoz** || ⟨vki vkinek⟩ **életet ad**
➤ *Hier matin, ma fille* ***a donné le jour*** *à des jumeaux.* | *A lányom tegnap reggel ikreknek* ***adott életet****.*

♦ A szólás a születés pillanatát a napvilág megpillantásával azonosítja. Vö. még: *voir le jour**.

❒ **ennuyeux comme un jour de pluie** → PLUIE: *ennuyeux comme la pluie [comme un jour de pluie]*

■ **le jour J** [ləʒuʀʒi] – (Sz):
1. le jour fixé pour une opération militaire {en particulier le débarquement des alliés en Normandie en 1944}
□ **{a szövetséges erők 1944-es normandiai partraszállásának napja}**
➤ ***Le jour J*** *est en France le jour où a débuté le débarquement allié en Normandie lors de la Seconde Guerre mondiale.* | *A „****jour J****" az a nap Franciaországban, amikor a második világháborúban a szövetségesek partraszállása megkezdődött Normandiában.*

2. le jour fixé pour qqch. d'important
□ **a megadott napon**
➤ ***Le jour J****, la fusée a été lancée.* | ***A megadott napon*** *a rakétát felbocsátották.*

♦ A kifejezés az angol *D-Day* 'D-nap' francia változata és a második világháború egyik legfontosabb hadműveletének a kezdetére utal (az amerikai katonai ne-

Francia_magyar_szolastar.indb 450 2024. 08. 12. 15:58:16

vezéktanban egyébként általában minden nagyobb katonai hadművelet kezdetének napját *D-day*-ként hívják). Ennek során a szövetséges csapatok 1944. június 6-án partra szálltak a náci Németország által megszállt Normandiában és új nyugati frontot nyitottak a háborúban. Erről szól *A leghosszabb nap* című 1962-ben bemutatott amerikai háborús filmdráma, amelynek forgatókönyve Cornelius Ryan 1959-ben megjelent azonos című regénye alapján készült. Az eseménnyel kapcsolatban gyakran idézik még Winston Churchill ismert mondását is: „Ha az El-Alameinnél vívott csata volt a kezdet vége, akkor minden bizonnyal a D-Day, a partraszállás napja volt a vég kezdete." Hasonló lexikai eljárással szokták kifejezni a 'megadott órában' kifejezést is: *l'heure H* [lœʀaʃ].

■ **long comme un jour sans pain** – (Szh): très long, interminable et ennuyeux {en parlant par exemple d'une attente ou d'un discours}
- □ ⟨vmi⟩ **hosszú, mint a böjti prédikáció** (nép) || ⟨vminek⟩ **nem akar vége lenni** || ⟨vminek⟩ **se vége, se hossza**
  - ➤ *Le discours d'ouverture du ministre **a été long comme un jour sans pain**.* | *A miniszter megnyitóbeszéde **olyan hosszú és unalmas volt, mint a böjti prédikáció**.*
- ♦ A hasonlat arra utal, hogy régen a szegényeknek gyakran csak a kenyér volt a betévő falatjuk, így annak hiányában a nap valóban véget nem érőnek tűnhetett. Az 'unalmasan hosszú' jelentésmozzanat csak a XVIII. században jelent meg.
- ◊ A magyar szólásmegfelelő vallási szemléleti háttere az, hogy a húsvét előtti negyven napos nagyböjti bűnbánati időszakban kell a prédikáló papnak legnyomatékosabban szólni Krisztus követésének lelki és etikai következményeiről.

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **à jour** – (Sz): actualiser qqch.
- □ ⟨vki, vmi vmit⟩ **naprakésszé tesz** || ⟨vki, vmi vmit⟩ **frissít**
  - ➤ *Mon ordinateur **met** régulièrement et automatiquement **à jour** mes différents logiciels.* | *A számítógépem rendszeresen és automatikusan **frissíti [naprakésszé teszi]** a különböző programokat.*
- ♦ A kifejezés a *la mise à jour* 'frissítés, naprakésszé tétel' főneves alakban is használatos.

❒ **mettre fin à ses jours** → FIN

❒ **Paris ne s'est pas fait en un jour.** → ROME: *Rome ne s'est pas faite en un jour.*

❒ **Rome ne s'est pas faite en un jour.** → ROME

■ **vivre au jour le jour** – (Sz): vivre en pensant seulement au présent
- □ ⟨vki⟩ **máról holnapra él** || ⟨vki⟩ **egyik napról a másikra él**
  - ➤ *De nos jours, beaucoup de jeunes ne savent pas faire d'économies, **ils vivent au jour le jour**.* | *Napjainkban sok fiatal nem tud takarékoskodni, **egyik napról a másikra él**.*
- ♦ A francia kifejezésnek a XVI–XVII. századi nyelvben még volt egy *vivre au jour la journée* változata is.
- ≅ *vivre à la petite semaine**

Francia_magyar_szolastar.indb 451 2024. 08. 12. 15:58:16

■ **voir le jour** – (Sz):
1. naître
□ ⟨vki⟩ **világra jön** || ⟨vki⟩ **meglátja a napvilágot**
➤ *Napoléon **a vu le jour** le 15 août 1769 à Ajaccio.* | *Napóleon 1769. augusztus 15-én **látta meg a napvilágot** Ajaccioban.*
2. paraître
□ ⟨vmi⟩ **napvilágot lát** || ⟨vmi⟩ **publikálásra kerül**
➤ *Mon livre **a vu le jour** il y a un mois.* | *A könyvem egy hónappal ezelőtt **látott napvilágot**.*
♦ A francia szólás első jelentéséhez lásd még: *donner le jour* à qqn*.*

JOURNAL [ʒuʀnal] *(h fn)*

❑ **faire la une des journaux** → UNE

JOURNÉE [ʒuʀne] *(n fn)*

■ **toute la sainte journée** – (Sz): toute la journée
□ **egész áldott/álló nap**
➤ *Hier, il a plu **toute la sainte journée**. C'était un vrai déluge.* | *Tegnap **egész áldott nap** esett az eső. Valódi vízözön volt.*
♦ A francia szólás és magyar megfelelője is vallási eredetű, amit a *sainte* 'szent' és az *áldott* szavak mutatnak.

JUDAS [ʒyda] *(tjn)*

❑ **un baiser de Judas** → BAISER

JUNGLE [ʒœ̃gl; ʒɔ̃gl] *(n fn)*

❑ **la loi de la jungle** → LOI

JUPE [ʒyp] *(n fn)*

■ **être dans les jupes de sa mère** – (Sz): ne jamais quitter sa mère
□ ⟨vki⟩ **örökké az anyja szoknyáján ül** (gúny)
➤ *Son père ne s'est jamais occupé de son fils qui **a** toujours **été dans les jupes de sa mère**. Je crois bien que nous aurons de la difficulté à en faire un homme.* | *Az apja soha nem foglalkozott a fiával, aki így örökké **az anyja szoknyáján ült**. Azt hiszem, hogy nehéz lesz belőle igazi férfit nevelni.*
♦ A szólást a félénk, visszahúzódó gyerekekre vagy az önálló életre nem vágyó, a puha családi fészekből kirepülni nem akaró fiatal felnőttekre mondják.
≅ *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être sur le dos* de qqn* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train*[3]* à qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

JUPITER [ʒypitɛʀ] *(tjn)*

❑ **se croire sorti de la cuisse de Jupiter** → CUISSE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

JUPON [ʒypɔ̃] *(h fn)*

■ **courir le jupon** – (Sz): courir après les femmes, rechercher les aventures amoureuses
□ ⟨vki⟩ **minden szoknya után megfordul** || ⟨vki⟩ **folyton szoknya után fut/szaladgál**
➤ *Le mari de Zoé n'arrête pas de **courir le jupon**. Ses amis l'appellent « le coureur de jupons ».* | *Zoé férje **folyton szoknya után szaladgál**. A barátai csak szoknyapecérnek hívják.*
♦ Mindkét nyelv szólása ugyanazt a szoknyán alapuló képet használja a szoknyapecérség kifejezésére.
≅ *courir le cotillon* || *courir la galipote** || *courir le guilledou* || *courir la prétentaine**

JURÉ, -E [ʒyʀe] *(mn* és *fn)*

◨ **Promis, juré, craché.** → PROMIS, -E

JUS [ʒy] *(h fn)*

■ **du jus de chaussette** – (Sz), (biz): du mauvais café, trop léger
□ ⟨vmi {kávé}⟩ **langyos lötty** || ⟨vmi {kávé}⟩ **csak lábvíz**
➤ *Tout était mauvais dans ce restaurant cher, même le café, **du jus de chaussette**.* | *Minden rossz volt ebben a drága étteremben, még a kávé is csak **langyos lötty volt**.*
♦ A francia kifejezés ahhoz a vízhez hasonlítja a rossz kávét, amiben zoknit mostak ki.

■ **laisser** ⟨qqn⟩ **cuire/mariner/mijoter dans son jus** – (Sz): le laisser dans une situation difficile, créée par lui-même
□ ⟨vki vkit⟩ **hagy főni a saját levében**
➤ *Ma fille boude car je l'ai punie. **Je vais la laisser mijoter dans son jus** quelques heures pour qu'elle réfléchisse et ensuite j'irai lui parler.* | *A lányom duzzog, mert büntetésben van. **Hagyom főni** néhány óráig **a saját levében**, hogy gondolkodjon, aztán majd beszélek vele.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy amikor a hús saját levében fő, pácolódik, az jól kihozza annak ízeit, tulajdonságait.

JUSQUE [ʒysk(ə)] *(esz)*

■ **en avoir jusque-là** – (Sz), (biz): en avoir assez, être excédé {souvent accompagné d'un geste de la main au-dessus de la tête}
□ ⟨vki vmivel⟩ **torkig van**
➤ ***J'en ai jusque-là** de tes histoires !* | ***Torkig vagyok már** az ügyeiddel!*
≅ *en avoir marre** || *en avoir par-dessus la tête** || *en avoir plein le dos** || *en avoir plein les bottes* (2.)* || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir ras le bol** || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau* (3.)*

■ **s'en fourrer [s'en mettre] jusque-là** – (Sz), (biz): manger beaucoup, se goinfrer {souvent accompagné d'un geste de la main portée au niveau de la gorge}

Francia_magyar_szolastar.indb 453 2024. 08. 12. 15:58:16

□ ⟨vki⟩ **degeszre eszi magát** (biz)
➤ *Les invités n'ont rien laissé du buffet pourtant copieux.* ***Ils s'en sont fourrés jusque-là.*** | *A vendégek semmit sem hagytak a bőséges svédasztalból.* ***Degeszreették magukat.***

♦ A fenti két szólás esetében fontos tudni, hogy azok kimondását többnyire a kéznek a fej fölé vagy a torok irányába vitt tipikus mozdulata kíséri. ◉ A *s'en fourrer jusque-là* kifejezés elterjedéséhez hozzájárult Jacques Offenbach 1866-ban keletkezett, *La Vie parisienne* [Párizsi élet] című vígoperájának egyik híres áriája (*Air du Baron*), amelyben a szólás refrénszerűen többször előfordul.

◊ A *degeszre eszi magát* magyar szólásban szereplő és valószínűleg hangfestő eredetű *degesz* szó a nyelvjárási *deged* 'dagad' szóval áll kapcsolatban, és szinte kizárólag ebben a szókapcsolatban használatos.

≅ *s'en mettre plein la gueule (biz)* || *s'en mettre plein la lampe** || *se remplir [s'en mettre plein] la panse**

JUSTE [ʒyste] *(h fn)*

◨ **dormir du sommeil du juste** → SOMMEIL

J

JUSTICE [ʒystis] *(n fn)*

■ **raide comme la justice** – (Szh), (biz): se dit d'une personne qui se tient très droit, qui est raide, rigide
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint aki karót nyelt**
➤ *Comme toujours, le directeur est entré dans la classe,* ***raide comme la justice****.* | *Mint mindig, az igazgató úgy lépett be az osztályterembe,* ***mint aki karót nyelt****.*

♦ A szólás szemléleti alapja az igazságszolgáltatás merevsége. Nem csupán valakinek a testtartására utalhat, gyakran használják a lelki merevség, a hajthatatlanság kifejezésére is.

■ **se faire justice** – (Sz): se tuer
□ ⟨vki⟩ **végez magával**
➤ *Le meutrier* ***s'est fait justice****. On l'a retrouvé pendu dans sa cellule.* | *A gyilkos* ***végzett magával****. Felakasztva találták a cellájában.*

♦ A kifejezés arra utal, hogy a bűnös megbánva vétkeit saját magának szolgáltat igazságot.

≅ *mettre fin à ses jours** || *se donner la mort* || *se faire hara-kiri*

Francia_magyar_szolastar.indb 454 2024. 08. 12. 15:58:17

K

KIFKIF/KIF-KIF [kifkif] *(mn)*

■ **C'est kifkif/kif-kif.** – (Szm), (biz): {C'est pareil, c'est la même chose.}
□ **Egykutya. || Egyre megy.**
➤ *Tu peux passer par la rue ou par le parc,* ***c'est kifkif****. | Mehetsz az utcán vagy a parkon át is,* ***egyre megy****.*
♦ Az arab *kif* 'mint' hasonlító szó megkettőzésén alapuló kifejezés az észak-afrikai ún. Maghreb-országokat gyarmatosító francia katonák révén került be 1867-ben a franciába.
≅ *C'est blanc bonnet* et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.]* || *C'est chou vert et vert chou. (Bel)* || *C'est du pareil* au même.* || *Cela revient au même.*

KIKI [kiki] *(h fn)*

■ **C'est parti, mon kiki.** – (Szm), (biz): {se dit pour indiquer que quelque chose a démarré dans la bonne humeur}
□ **Akkor gyerünk, hajrá, indulás!**
➤ *Tout le monde est en voiture ? Les portes sont bien fermées ?* ***C'est parti, mon kiki*** *! | Mindenki beszállt a kocsiba? Az ajtók jól be vannak csukva?* ***Akkor gyerünk, hajrá, indulás!***
♦ E helyzetmondat is azok közé tartozik, amelyek játékosan rímelő alakjuknak köszönhetően könnyen bevéső dnek az emlékezetbe. Ilyen még például: *Allons-y, Alonzo !, Tu parles, Charles !, Pas de méprise, Denise !, Au hasard, Balthazar !, Tu l'as dit, bouffi !* A vizsgált mondás eredete bizonytalan. Egyesek szerint a két világháború között a könnyűvérű hölgyek szólították le ezzel az argotikus fordulattal az utcán a futó kalandra vágyó férfiakat, akiknek persze nem ismerték a nevét. A *kiki* tehát az ismeretlen, a „szőke herceg" megnevezése volt. Innen jöhet az is, hogy a szó a bizalmas nyelvben ma 'fütyi' értelemben is használatos. A kifejezés mai használatában e pejoratív többletjelentés természetesen már eltűnt.

Francia_magyar_szolastar.indb 455 2024. 08. 12. 15:58:17

L

LA [la] *(h fn)*

■ **donner le la** – (Sz): donner le ton, l'exemple
□ ⟨vki⟩ **megadja az alaphangot**
➤ *Au début d'une campagne électorale, les candidats ne savent trop quoi dire à leurs électeurs. Ils attendent que le chef du parti* ***donne le la****.* | *A választási kampány elején a jelöltek nem nagyon tudják, hogy mit mondjanak a választóiknak. Arra várnak, hogy a pártelnök* ***megadja az alaphangot****.*
♦ A szólás és magyar megfelelője is zenei eredetű. Ha beülünk egy szimfonikus zenekari koncertre, bárhol is legyen az a világban, az első pillanatok biztosan ismerősek lesznek számunkra: az együttes hangol. Ez a folyamat a világ minden pontján elfogadott 440 Hz frekvenciájú A hang (*le la*) alapján történik.
≅ *donner la note* || *donner le ton**

LAC [lak] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **tomber dans le lac** – (Sz), (biz): échouer, n'avoir pas de suite, en parlant d'un projet, d'une entreprise
□ ⟨vmi⟩ **kútba esik** || ⟨vmi⟩ **dugába dől**
➤ *Hélas, mon projet* ***est tombé dans le lac****.* | *Sajnos* ***kútba esett*** *a tervem.*
♦ A szólás valószínűleg a *tomber dans le lac* 'vmi kútba esik' és a ma már nem használatos *tomber dans le lacs* (ejtsd: [lɑ] és nem [lak]) 'vki kelepcébe kerül' kifejezések keveredéséből keletkezett. A *lacs* [lɑ] 'kelepce, csapda' szó vad elfogására szolgáló hurkot, hálót jelölt, amibe szintén bele lehetett esni (*tomber*). A helytelen [lak] kiejtéssel össze lehetett téveszteni a *lac* 'tó' szóval és így a két szólást azonosnak tekintették. A *tomber dans le lac* szólás jelentése amúgy közvetlenül származtatható a *tomber à l'eau** 'vmi kútba esik' kifejezésből.
◊ A *kútba esik* magyar szólás eredetét lásd: *tomber à l'eau**.
◊ A *dugába dől* kifejezés eredetét lásd: *tomber à l'eau**.
≅ *faire long feu* (2.)* || *faire un four* (noir)* || *partir [s'en aller] en fumée** || *s'en aller en eau* de boudin* || *tomber à l'eau** || *voler en éclats* (2.)*

LACS [lɑ] *(h fn)*

◨ **tomber dans le lacs** → LAC: *tomber dans le lac*

LAINE [lɛn] *(n fn)*

■ **se laisser manger/tondre la laine sur le dos** – (Sz), (biz): se laisser exploiter
□ ⟨vki⟩ **birka módjára hagyja, hogy kihasználják**
➤ *Le patron exige que Noé vienne travailler le week-end mais il refuse de lui payer des heures supplémentaires. De peur de perdre son travail, Noé*

Francia_magyar_szolastar.indb 456 2024. 08. 12. 15:58:17

se laisse tondre la laine sur le dos. | *A főnök megköveteli, hogy Noé a hétvégén is dolgozzon, de nem hajlandó neki túlórát fizetni. Noé fél attól, hogy elveszti az állását, így* ***birka módjára hagyja, hogy kihasználják***.

♦ A szólás és magyar megfelelője is a birkák közmondásos türelmét, passzivitását aknázza ki. A francia szólásban a *tondre* 'nyír, megnyír' ige használata logikus, a *manger* 'eszik' igéé annál meglepőbb. Egyesek szerint ez utóbbi azzal lenne magyarázható, hogy a kisebb-nagyobb madarak fészkük kibéleléséhez apró gyapjúcsomókat csipkednek ki a legelésző birkák hátából, amit azok megadóan tűrnek.

LAISSE [lɛs] *(n fn)*

■ **tenir** ⟨qqn⟩ **en laisse** – (Sz): l'empêcher d'agir librement

□ ⟨vki vkit⟩ **rövid pórázon tart [rövid pórázra fog]**

➤ *J'ai besoin de me réaliser,* ***tu ne peux pas me tenir en laisse*** *toute ma vie !* | *Szükségem van arra, hogy megvalósítsam magam,* ***nem tarthatsz rövid pórázon*** *egész életemben!*

♦ A francia szólás és magyar megfelelője is az agarakkal való vadászat emlékét őrzik. Régen az urak egész falka agarat és hozzájuk agárhordozókat, ún. pecéreket tartottak (ez utóbbi szó összefüggésben áll a *kutyapecér* 'sintér' szavunkkal). Az agárhordozó a falka agarait egy szíjon, pórázon tartva vezette ki a mezőre, ahol egyszerre eresztette el őket a nyúl után. Ha nem így tett volna, az agarak a nyulat megpillantva azonnal annak nyomába eredtek volna és nem akkor, amikor azt az uruk akarta. Ez a szemléleti háttér érthetővé teszi, hogy miért vált az akarat, a hatalom alá való rendelés jelképévé a póráz a fenti szólásokban.

◊ A magyarban a *rövid pórázon tart [rövid pórázra fog] vkit* szólás mellett használatosak még a 'túl nagy szabadságot ad vkinek, többet megenged neki, mint helyes lenne' értelmű *vki lazára fogja a pórázt*, illetve a *vki vkit hosszú pórázon tart/vezet [hosszú pórázra ereszt]* kifejezések is.

≅ *commander/mener [faire marcher] qqn à la baguette** || *mener [faire marcher] qqn au doigt* et à l'œil* || *tenir qqn en lisière** || *serrer la vis* à qqn*

LAIT [lɛ] *(h fn)*

◨ **boire du petit lait** → PETIT-LAIT: *boire du petit-lait*

◨ **être soupe au lait [monter comme une soupe au lait]** → SOUPE

◨ **Si on lui pressait le nez, il en sortirait (encore) du lait.** → NEZ

■ **sucer** ⟨qqch.⟩ **avec le lait (maternel)** – (Sz): apprendre qqch., en être imprégné dès sa plus tendre enfance

□ ⟨vki vmit⟩ **az anyatejjel szív magába**

➤ *Ce sont des principes que Noé* ***a sucés avec le lait maternel***. | *Ezeket az elveket Noé* ***az anyatejjel szívta magába***.

♦ E több nyelvben is meglévő vándorfrazéma eredetét általában Aurelius Augustinus *Confessiones* [Szent Ágoston vallomásai] című művének következő monda-

Francia_magyar_szolastar.indb 457 2024. 08. 12. 15:58:17

tára vezetik vissza (III, 4): „Nomen Salvatoris in ipso adhuc *lacte matris* cor meum *praebiberat*" [Az üdvözítő nevét szívem már az anyatejjel magába szívta]. Többek szerint azonban már Szent Ágoston is meríthette valahonnan, mert a latinban olyan változata is élt, amelyik a dajka tejét említi *(cum lacte nutricis)*. Ez utóbbi Erasmus *Adagia* című közmondásgyűjteményében is olvasható (654. I, VII, 54).

◨ **une vache à lait** → VACHE

LAMPE [lɑ̃p] *(n fn)*

■ **s'en mettre plein la lampe** – (Sz), (biz): manger et boire beaucoup
□ ⟨vki⟩ **annyit eszik-iszik, amennyi (csak) belefér**
➤ *Au dîner, les invités **s'en sont mis plein la lampe**.* | *A vacsorán a vendégek **ettek-ittak, amennyi csak beléjük fért**.*
♦ A *lampe* szó a szlengben a gyomor, has szinonimája. A szólás kialakulásában közrejátszhatott a szintén bizalmas stílusértékű 'nyakal, vedel' jelentésű *lamper* ige is.
≅ *s'en fourrer [s'en mettre] jusque-là** || *s'en mettre plein la gueule (biz)* || *se remplir [s'en mettre plein] la panse**

LANCE [lɑ̃s] *(n fn)*

L

■ **rompre une lance [des lances]** ⟨avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch.⟩ – (Sz), (vál):
1. ⟨avec/contre qqn⟩ soutenir une discussion, une controverse avec lui
□ ⟨vki vkivel⟩ **vitába száll**
➤ *Je n'admets pas tout ce qu'il a dit, mais comme il est un partenaire de discussion désagréable, je n'ai pas voulu **rompre une lance avec lui**.* | *Nem mindent fogadok el abból, amit mondott, de mivel kellemetlen vitapartner, nem akartam **vele vitába szállni**.*
2. ⟨en faveur de qqn, qqch.⟩ : défendre qqn, qqch.
□ ⟨vki vki, vmi mellett⟩ **lándzsát tör** (vál) || ⟨vki vkiért, vmiért⟩ **sorompóba áll/lép** (vál)
➤ *Le président de l'université est toujours prêt à **rompre une lance** en faveur de la promotion du sport universitaire.* | *Az egyetem rektora mindig kész **lándzsát törni** az egyetemi sport támogatása mellett.*
♦ A több európai nyelvben is megtalálható szólás hátterében a középkori lovagok harckészségét biztosító, öntudatát, tekintélyét növelő lovagi tornák világa elevenedik meg, amikor a lovagok valamely ügyért vagy választott hölgyükért például lándzsával párbajt vívtak. A magyar *lándzsát tör* kifejezés német jövevényként honosodott meg nyelvünkben (vö. *für jmdn./etw. eine Lanze brechen/einlegen*). Ezek a tornák, főként az éles, hegyes fegyverekkel vívott csoportos viadalok, nem voltak veszélytelenek. Ezért és a lovagi kultúra világias elemeinek megerősödése miatt az egyház eleinte tiltotta a tornákat, de csekély sikerrel, mert mint hadgyakorlatokra szükség volt rájuk. Az egyházi tilalmak később enyhültek, mivel a tornák az erősebb, vastagabb tornapáncélzat, a tompa fegyverek s a lovak összeütközését meggátló sorompó elterjedésével – melynek mentén a lovagok egymással szemben párhuzamosan mozogtak (vö. *sorompóba*

Francia_magyar_szolastar.indb 458 2024. 08. 12. 15:58:17

lép vkiért, vmiért) – veszélytelenebbé váltak. ◉ A lovagok lándzsatörő párbaját szépen illusztrálja Zichy Mihály *Párviadal* című képe az Arany-Albumban.

≅ **1.** *avoir des mots avec qqn* || *se prendre la tête avec qqn* || *se bouffer [se manger] le nez** || *se prendre le bec**

≅ **2.** *être du côté de qqn [être de son côté]* || *plaider la cause de qqn* || *prendre fait** *et cause pour qqn* || *prendre la défense de qqn* || *se faire l'avocat de qqn*

LANCÉE [lɑ̃se] *(n fn)*

■ **sur sa lancée** – (Sz): sur son élan, en continuant

□ **ugyanazzal a lendülettel** || **a kezdeti lendülettel**

➤ *Travaille, continue* ***sur ta lancée*** *et les résultats ne vont pas se faire attendre.* | *Dolgozz, folytasd* ***a kezdeti lendülettel*** *és az eredmények sem váratnak majd magukra.*

♦ A szólás a *lancée* szó konkrét 'lendület' jelentését aknázza ki.

LANCE-PIERRE [lɑ̃spjɛʀ] *(h fn)*

■ **manger au [avec un] lance-pierre** – (Sz), (biz): manger très rapidement

□ ⟨vki⟩ **bedobálja magába az ételt**

➤ *J'ai tellement de travail à faire que* ***je dois manger à midi au lance-pierre*** *et revenir vite au bureau.* | *Olyan sok a munkám, hogy* ***délben csak bedobálom magamba az ételt*** *és már megyek is vissza az irodába.*

♦ A szólás a *lance-pierre* szó konkrét 'csúzli, parittya' jelentését metaforizálja.

LANDERNEAU [lɑ̃dɛʀno] *(tjn)*

◨ **Ça va faire du bruit dans Landerneau.** → BRUIT

LANGUE [lɑ̃g] *(n fn)*

■ **avoir** ⟨qqch. {un mot, un nom, une idée}⟩ **sur le bout de la langue** – (Sz): ne pas trouver un mot, un nom, une idée que l'on a en mémoire

□ ⟨vmi vkinek⟩ **a nyelvén [nyelve hegyén] van**

➤ *Comment s'appelle déjà la femme de Noé ?* ***J'ai son nom sur le bout de la langue.*** *Attends une minute, je vais me le rappeler.* | *Hogy is hívják Noé feleségét?* ***A nyelvem hegyén van a neve.*** *Várj egy percet, mindjárt eszembe jut.*

♦ A nyelv hegye az adott szó, gondolat kimondása előtti pillanatot szimbolizálja.

≅ *avoir qqch. {un mot, un nom, une idée} sur le bord des lèvres [sur les lèvres]*

■ **avoir avalé sa langue** – (Sz), (biz): se dit de qqn qui garde le silence alors que d'ordinaire il parle beaucoup

□ **leragadt** ⟨vkinek⟩ **a nyelve** || **elvitte a cica** ⟨vkinek⟩ **a nyelvét** (tréf) || ⟨vki⟩ **leharaptа a nyelvét**

➤ *Pourquoi tu ne réponds pas ?* ***Tu as avalé ta langue ?*** | *Miért nem válaszolsz?* ***Elvitte a cica a nyelvedet? [Leharaptad a nyelvedet?]***

♦ A szólást a XIX. században 'unatkozik' vagy 'meghal' jelentésben is használták. Ma már csak akkor mondják, ha amúgy egy beszédes ember – főleg gyerek – nem

Francia_magyar_szolastar.indb 459 2024. 08. 12. 15:58:17

kíván megszólalni, amikor kérdést tesznek fel neki, és akkor is többnyire csak múlt időben és kérdő alakban, ahogy a példa is mutatja.

◊ Az *elvitte a cica a nyelvét* magyar szólás egyesek szerint arra vezethető vissza, hogy a régi időkben a bűncselekményt olykor úgy szankcionálták, hogy kitépték a bűnös nyelvét. A kitépett nyelvet pedig többnyire a király háziállataival etették meg.

≅ *avaler sa salive** || *avoir un bœuf* sur la langue* || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas desserrer les dents** || *ne pas dire un traître mot** || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître* || *se fermer la trappe**

■ **avoir la langue bien pendue [(bien) affilée]** – (Sz): être très bavard et bien disant, parfois même médisant

□ **jól felvágták** ⟨vkinek⟩ **a nyelvét** || **jól pörög** ⟨vkinek⟩ **a nyelve**

➤ *Zoé n'a que trois ans, mais **elle a** déjà **la langue bien pendue**.* | *Zoé még csak hároméves, de már **jól pörög a nyelve**.*

♦ Az *avoir la langue (bien) affilée* kifejezés hasonlóan a *jól felvágták a nyelvét* magyar megfelelőjéhez, egyszerre jelenti, hogy valaki beszédes, vagyis *jól pörög a nyelve*, és azt is, hogy talpraesetten szavakész, „slágfertig", kissé gonoszul, csípősen, élesen (vö. *affilé*) visszavág. Eredete arra vezethető vissza, hogy a csecsemőknek velük született fejlődési rendellenességként néha le van tapadva a nyelvük (szaknyelven szólva az ún. nyelvfékük rövidebb), ezért azt csak korlátozottan tudják mozgatni. Ez később megnehezíti az artikulált beszédet, és gondot okoz az evésben, a fogak tisztításában is, ezért az orvosok egy bizonyos idő után egy apró, ma már lézerrel néhány perc alatt elvégezhető fájdalommentes korrekciós beavatkozással (szakmai nevén: *frenulotómia*, *frenulektómia*) kissé bevágják a nyelv alatti nyálkahártya-kettőzetet (szakmai nevén: *frenulum, nyelvfék*), ami által a nyelv alkalmassá válik az előbbi funkciókra. ◉ Az *avoir la langue bien pendue* változat *pendue* elemének eredete homályos. Szóba jöhet esetleg a *TLFi* meghatározása szerint a *pendre* igének a 'sortir en descendant' jelentése (vö. *avoir la langue qui pend* 'kilóg a nyelve', *avoir la goutte qui pend au nez* 'csöpög az orra') olyan értelemben, hogy valaki annyit beszél, olyan „jó a beszélőkéje", hogy szinte már kilóg a nyelve a szájából. Nem zárható ki esetleg az *être pendu aux lèvres de qqn* 'csügg vkinek a szavain' kifejezés hatása sem. ◉ Belgium és Kanada frankofón részén a szavakész, „slágfertig" emberre az *avoir une grande langue* kifejezést használják.

≅ *avoir de la répartie [avoir la répartie facile]* || *avoir du répondant* (2.)* || *avoir une langue* de vipère* || *être mauvaise langue** || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *répondre/riposter du tac* au tac*

◨ **avoir un bœuf sur la langue** → BŒUF

◨ (*ℱ*) **avoir une grande langue** (Bel), (Can) → LANGUE: *avoir la langue bien pendue [(bien) affilée]*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **avoir une langue de vipère** – (Sz): se dit d'une personne très médisante, calomniatrice
□ ⟨vkinek⟩ **viperanyelve van**
➤ *Ma collègue **a une langue de vipère.** Elle adore monter les gens les uns contre les autres.* | *A kolléganőmnek **viperanyelve van.** Imádja egymásnak ugrasztani az embereket.*
♦ Az európai kultúrában a kígyó, nevezetesen a vipera az árulás, a gonoszság szimbóluma (vö. még: *réchauffer/nourrir un serpent* dans/sur son sein* 'kígyót melenget a keblén'). A szólásban a *langue* 'nyelv' szó a gonosz, gyűlölködő beszéd szinonimájaként szerepel.
≅ *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *être mauvaise langue** || *être une langue d'aspic (vál)*

■ **donner sa langue au chat** – (Sz): ne pas connaître une réponse, ne pas trouver une solution et la demander {utilisé surtout sous la forme: *Je donne ma langue au chat.* 'Szabad a vásár!'}
□ ⟨vki⟩ **bedobja a törülközőt** || ⟨vki⟩ **passzol**
➤ *A : Qui a remporté son treizième titre à Roland-Garros en 2020 ? – B : N'insiste pas, je ne sais pas. **Je donne ma langue au chat.** | A: Ki nyerte meg tizenharmadszor is a Roland-Garrost 2020-ban? – B: Ne erőltesd, nem tudom. **Szabad a vásár!***
♦ A szólás régebben (például Mme de Sévigné írásaiban) a *donner sa langue aux chiens* alakban volt használatos és eredetileg olyan haszontalanná vált, értéktelen valamire utalt, mint a kutyáknak odadobható ételmaradék (pl. nyelv). Ez volt a szemléleti alapja annak, hogy később a *nyelv* szó a feleslegessé vált beszédszerv metaforája lehessen, hisz ha nem tudunk választ, megoldást adni egy kérdésre, problémára, akkor az mit sem ér, eldobható. A XIX. századtól kezdve ezt a „nyelvet" már nem a kutyáknak, hanem a macskának dobják oda, és a *kutya* → *macska* váltást egyesek azzal magyarázzák, hogy a népi hiedelem szerint a bölcs, tudós hírében álló macska bizalmas titkok, rejtélyek őrzője és beszédszervünket azért adjuk neki, hogy tőle megkapjuk a helyes választ.
◊ A *bedobja a törülközőt* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *jeter l'éponge**.
◊ A *Szabad a vásár* magyar helyzetmondat azokkal a rendszabályokkal függ össze, amelyeket a vásártartási joggal felruházott városok a vásárok rendjének biztosítása miatt, illetve az adott városban lakó céhbeli iparosok kiváltságos érdekeinek védelmében hoztak. Több régi vásári rendtartás szól arról, hogy idegen városból jövő iparosnak vagy kereskedőnek csak a *szabad sokadalom*nak vagy *szabad vásár*nak nevezett országos vásárok alkalmával volt joga portékáját kirakni és árulni. A helybéliek ráadásul már hajnalban kirakhatták árujukat, az idegeneknek azonban meg kellett várniuk, míg a vásárt bizonyos formaságok közepette (dobolással, zászló kitűzésével) meghirdették, azaz szabaddá tették. Így már érthető, hogy ennyi tiltó és megszorító intézkedés után, amikor a vásár kihirdetése, „publikálása" megtörtént, a bevételre váró nem helybéli kereskedők, iparosok megkönnyebbülten sóhajtottak fel: „Szabad a vásár!" A szólásmondás előfordul a *Szabad a gazda!* alakban is.

Francia_magyar_szolastar.indb 461 2024. 08. 12. 15:58:18

■ **être mauvaise langue** – (Sz): dire du mal de qqch. ou de qqn
□ **csípős/éles** ⟨vkinek⟩ **a nyelve**
➤ *A : Je trouve que Zoé n'est pas très bien habillée. – B : Mais non, tu exagères,* ***tu es mauvaise langue****.* | *A: Úgy vélem, hogy Zoé nincs szépen felöltözve. – B: Dehogy, eltúlzod,* ***csípős a nyelved****!*
♦ Régen a szólás szinonimája volt az *être méchante langue* kifejezés is.
≅ *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir une langue* de vipère*

■ **manier/parler la langue de bois** – (Sz), (pej): utiliser un langage stéréotypé et hypocrite, notamment celui de la propagande politique, quelle que soit la situation
□ ⟨vki⟩ **bükkfanyelven/bikkfanyelven beszél** (pej)
➤ ***Arrêtez de parlez la langue de bois****, et dites-nous la vérité.* | ***Ne beszéljen bükkfanyelven****, mondja meg nekünk az igazságot!*
♦ A kifejezés olyan beszédstílust jelent, amit gondolathiány, a téma felületes ismerete, üres frázisok, nehézkes, esetlen megfogalmazások, mellébeszélés, az igazság elkendőzése jellemez. Mindezt kitűen foglalja össze egy Stendhalnak tulajdonított mondás: *La parole a été donnée à l'homme pour cacher sa pensée* [A beszéd azért adatott meg az embernek, hogy elrejtse gondolatait]. A franciában a múlt század hetvenes, nyolcvanas éveitől terjedt el, ahova valószínűleg a lengyel *drweniana/dretwa mowa* 'a kommunista országok vezetőire jellemző beszédstílus, „fanyelv" (a rezsimmel szemben állók szerint)' tükörfordításán keresztül került át. De már a lengyelbe is orosz átvételről van szó, ahol még a forradalom előtt a cári csinovnyikok, a forradalom után pedig a bolsevik politikusok szájából hallható bükkfanyelvre a *дубовый язык* 'tölgyfanyelv' kifejezést használták. Megfigyelhető, hogy a lengyel és a francia nyelvben is az orosz szólásban még egy konkrét fafajtát jelölő szó (*tölgy*) helyett immár az általános *fa* szó rögzült. ◉ Hasonló értelemben használatos a *novlangue* 'újbeszél' szó is, ami a George Orwell által az *1984* című regényében (1948) megalkotott *newspeak* szó francia megfelelője.
◊ A magyarban a jelenség lényegét a *bükkfanyelv*, a szlenges *blabla*, *süketelés*, *parasztvakítás* szavak, illetve legújabban az angolból átvett *bullshit* fejezik ki igen plasztikusan.

■ **ne pas avoir sa langue dans sa poche** – (Sz): répondre vite et avec franchise
□ **jól fel van vágva** ⟨vkinek⟩ **a nyelve [jól felvágták** ⟨vkinek⟩ **a nyelvét]**
➤ *Le petit Noé a des problèmes avec ses professeurs car* ***il n'a pas sa langue dans sa poche****.* | *A kis Noénak problémái vannak a tanáraival, mert* ***jól felvágták a nyelvét****.*
♦ A szólás által megjelenített kép abszurd, alogikus, de mégis könnyen értelmezhető.
◊ A *jól felvágták vkinek a nyelvét* magyar szólás eredetét lásd: *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]*.
≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir de la répartie [avoir la répartie facile]* || *avoir du répondant* (2.)* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre*

Francia_magyar_szolastar.indb 462 2024. 08. 12. 15:58:18

les pieds dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

◨ **parler la langue de bois** → LANGUE: *manier/parler la langue de bois*

■ **se mordre la langue** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): regretter immédiatement une parole que l'on vient de dire

□ ⟨vki⟩ **legszívesebben viszaszívná, amit mondott** || ⟨vki⟩ **utólag inkább leharapta volna a nyelvét** || ⟨vki⟩ **(utólag) már bánja, hogy megszólalt**

➤ *Noé **s'est mordu la langue** d'avoir raconté ses problèmes conjugaux à son collègue.* | *Noé **utólag már bánta**, hogy elmesélte kollégájának házaséleti problémáit.*

♦ A sajnálkozást, az önbüntetést a francia és a magyar is a nyelv le- vagy megharapásában megnyilvánuló öncsonkolással fejezi ki.

≅ *se mordre les lèvres de qqch.*

■ **tenir sa langue** – (Sz): garder un secret, ne pas le révéler

□ ⟨vki⟩ **tartja a száját**

➤ *Ne dites jamais rien à Zoé, **elle ne sait pas tenir sa langue**.* | *Ne mondjatok soha semmit Zoénak, **nem tudja tartani a száját**.*

♦ A szólások szemléleti háttere mindkét nyelvben a mozdulatlanság = csend, illetve mozgás = beszéd ellentétpárokon alapuló metafora. Mind a francia, mind a magyar szólásmegfelelő tagadó alakban is gyakori (*ne pas savoir tenir sa langue* 'nem tudja tartani a száját').

■ **tirer la langue** – (Sz):

1. ⟨à qqn⟩ : avancer la langue hors de la bouche en signe de défi, de mépris ou simplement d'amusement

□ ⟨vki⟩ **kiölti a nyelvét** (⟨vkire⟩)

➤ *Le petit Noé n'aime pas sa maîtresse. **Il lui tire souvent la langue.*** | *A kis Noé nem szereti a tanító nénijét. **Gyakran kiölti rá a nyelvét.***

2. avoir soif

□ ⟨vki⟩ **eleped a szomjúságtól**

➤ *J'ai fait trois kilomètres à pied dans cette chaleur. Maintenant **je tire la langue**.* | *Három kilométert gyalogoltam ebben a hőségben. Most **elepedek a szomjúságtól**.*

3. avoir de grosses difficultés matérielles, financières

□ ⟨vki⟩ **szükséget szenved** || ⟨vki⟩ **pénzszűkében van**

➤ *Chaque mois, Noé doit rembourser son prêt bancaire. À la fin du mois **il tire** déjà **la langue**.* | *Noénak minden hónapban törlesztenie kell a bankkölcsönét. A hónap végén már **pénzszűkében van**.*

♦ Az állatokhoz hasonlóan a szomjas, kitikkadt, elcsigázott ember is kinyújtja (*tirer*) néha a nyelvét, amivel azt jelzi, hogy eleped a szomjúságtól. Ez a szemléleti alapja a francia szólás átvitt, „anyagi kimerültséget", pénzszűkét kifejező harmadik jelentésének.

≅ **2.** *avoir la pépie (biz)* || *avoir le gosier sec (biz)* || *boire la mer* et ses poissons*

Francia_magyar_szolastar.indb 463 2024. 08. 12. 15:58:18

≅ **3.** *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond*[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

■ **tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler** – (Sz): réfléchir, hésiter longuement avant de parler

□ ⟨vki⟩ **háromig számol magában, mielőtt beszélne/válaszolna** || ⟨vki⟩ **jól megfontolja/meggondolja/megrágja, amit mond**

➤ *Un bon conseil :* ***tournez sept fois votre langue dans votre bouche avant de répondre à cette question.*** | *Egy jó tanács:* ***számoljon magában háromig, mielőtt válaszolna erre a kérdésre!***

♦ A szólás szemléleti alapja világos: miközben az ember a nyelvét forgatja a szájában, nem tud beszélni, így van egy kis ideje gondolkodni a feltett kérdésre adandó válaszon. De miért éppen a hetes szám szerepel a kifejezésben? A régi babonás hit a vallás, a mesék és a mondák világában a hetes számnak szimbolikus, misztikus, szakrális jelentőséget tulajdonított, és ennek nyelvi bizonyítékai is megmaradtak: *le dragon à sept têtes* 'a hétfejű sárkány', *les sept nains* 'a hét törpe', *les bottes de sept lieues* 'hétmérföldes csizma', *la période des sept vaches maigres* 'hét szűk esztendő', *les sept péchés capitaux* 'hét főbűn', *le septième ciel* 'hetedik mennyország'. Az ókorban a világ hét csodájáról beszéltek, és a hónapokat is hetekre osztották. Egyes feltevések szerint az emberiség valamikor a hetes számrendszer bevezetésével is próbálkozhatott, amelyben a mai 10-nek megfelelő első nagyobb egység a hét lehetett. Mindezek alapján maradhatott fenn a szám különös, befejezettséget, lezártságot, nagyságot, teljességet, tökéletességet szimbolizáló misztikus jelentősége (a Bibliában Isten is hét nap alatt teremtette a világot). ◉ Ha valaki a döntésén még éjszaka is töpreng, vagyis *alszik rá egyet*, azt a francia a *discuter [avoir un colloque] avec son traversin* szólással vagy a *La nuit porte conseil* közmondással fejezi ki. A szólásban az alvásra a *traversin* 'hengerpárna' szó utal.

◊ A magyarban a kifejezés közmondásos alakban is rögzült: *Előbb járjon az eszed, azután a nyelved!*

LANTERNE [lɑ̃tɛʀn] *(n fn)*

■ **éclairer la lanterne** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui donner des explications sur un sujet précis pour qu'il comprenne

□ ⟨vki⟩ **megvilágosítja** ⟨vkinek⟩ **az elméjét** || ⟨vki⟩ **világosságot gyújt** ⟨vkinek⟩ **az agyában [a fejében]**

➤ *Je ne sais pas télécharger de la musique sur l'internet.* ***Éclaire ma lanterne****, je n'y comprends rien.* | *Nem tudom, hogy kell zenét letölteni az internetről.* ***Világosítsd meg az elmémet****, semmit sem értek belőle.*

♦ A világosságot a megismeréssel, megértéssel összekapcsoló klasszikus metafora. A szólás eredete Jean-Pierre Claris de Florian XVIII. századi író, fabulista *Le*

Francia_magyar_szolastar.indb 464 2024. 08. 12. 15:58:18

Singe qui montre la lanterne magique című meséje (II, 17). Ebben egy tudós majom el akarja kápráztatni a többi állatot és meghívja őket, hogy bemutassa nekik gazdája bűvös lámpását, a *lanterna magica*t, a modern diavetítő ősét. Csak éppen arról feledkezik meg, hogy meggyújtsa a lámpást, így barátai nem értik, hogy mi az a látványosság, amire jöttek.

≅ *donner des lumières à qqn* || *ouvrir des horizons à qqn* || *ouvrir/dessiller les yeux* à qqn*

◨ **prendre des vessies pour des lanternes** → VESSIE

LAPIN [lapɛ̃] *(h fn)*

◨ **Ça ne vaut pas un pet de lapin.** → PET

■ **poser un lapin** ⟨à qqn⟩ – (Sz): ne pas venir à un rendez-vous fixé et laisser attendre l'autre au lieu fixé

□ ⟨vki vkivel⟩ **a bolondját járatja** || ⟨vki vkit (vhol)⟩ **szobrozni hagy** (biz)

➤ *Zoé avait un rendez-vous important au restaurant avec son ami qui **lui a posé un lapin**.* | *Zoénak fontos találkozója volt a barátjával a vendéglőben, de **az a bolondját járatta vele**.*

♦ A szólás eredete nem egészen tisztázott. A XIX. századi argószótárak tanúsága szerint a *faire poser* szókapcsolat 'megvárakoztat' jelentésben volt használatos, a *lapin* és a *poseur de lapin* szavakat pedig olyan személyre mondták, aki anélkül távozik, hogy fizetne egy prostituált kegyeiért. E két jelentésmozzanat játszhatott közre a szólás mai jelentésének kialakulásában úgy, hogy az örömlány fizetségre történő hiábavaló várakozása értelem átcsúszott egy általános, valakire történő hiábavaló várakozás jelentésbe. Ennek alapja pedig az, hogy mindkét esetben be nem tartott ígéretről van szó.

≅ *faire faux bond* à qqn*

■ **un chaud lapin** – (Sz), (biz): un homme porté sur les plaisirs sexuels

□ ⟨vki⟩ **nagy kujon/nőcsábász**

➤ *Zoé, tu es sûre de vouloir prendre un verre avec ton collègue ? Je te préviens, **c'est un chaud lapin**.* | *Zoé, biztos, hogy meg akarsz inni egy italt a kollégáddal? Figyelmeztetlek, hogy **nagy kujon az illető**.*

♦ A kifejezés alapja a nyulak közismert szaporasága, a bakok nagyfokú párosodási aktivitása.

◊ A magyar *kujon* szó német közvetítéssel (*Kujon*) a francia *couillon* 'herezacskó' szóból ered.

≅ *le coq* du village* || *un bourreau des cœurs* || *un don Juan* || *un homme à femmes* || *un tombeur de femmes*

LARD [laʀ] *(h fn)*

◨ **coûter le lard du chat** → PEAU: *coûter la peau des fesses*

■ **se demander [ne pas savoir] si c'est du lard ou du cochon** – (Sz):
1. ne pas savoir de quoi il s'agit, si ce qui est dit est vrai

Francia_magyar_szolastar.indb 465 2024. 08. 12. 15:58:18

□ ⟨vki⟩ **nem tudja, hogy hova tegyen** ⟨vkit, vmit⟩ || ⟨vki⟩ **nem tudja, hogy mit gondoljon** ⟨vkiről, vmiről⟩
➤ *Noé aime se moquer de Zoé. Celle-ci n'arrive pas à décider si Noé est simplement taquin ou s'il est méchant.* ***Elle se demande si c'est du lard ou du cochon.*** | *Noé szeret viccelni Zoéval. Ő meg nem tudja eldönteni, hogy Noé csak incselkedik vagy gonoszkodik.* ***Nem tudja hova tenni őt.***

2. ne pas comprendre de quoi il s'agit, ne pas connaître qqch.
□ ⟨vki vmiről⟩ **azt sem tudja, hogy eszik vagy isszák**
➤ *Quand le premier cybercafé a ouvert ses portes dans le village, la majorité des habitants* ***se demandait si c'était du lard ou du cochon****.* | *Amikor az első internetes kávézó megjelent a faluban, a lakók többsége* ***azt sem tudta, hogy eszik vagy isszák azt****.*

♦ E XVIII. századból származó francia szólás eredetét az magyarázza, hogy a *lard* szó régen nem csupán 'szalonna, háj' jelentéssel bírt, hanem a *cochon* 'disznó', *porc* 'sertés' szavak szinonimája is volt. A kifejezés tehát két, jelentésében valójában azonos és csak formailag eltérő dolog (*porc – cochon*) közti választási képtelenségre utal. Hasonló szemantikai jelenséget tapasztalhatunk a *C'est blanc bonnet* et bonnet blanc [C'est bonnet blanc et blanc bonnet]* 'Egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz' szólásban is.

LARGE[1] [laʀʒ] *(h fn)*

L

■ **prendre le large** – (Sz), (biz): s'en aller, s'enfuir
□ ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)
➤ *Sa femme ne supportait plus son mari,* ***elle a pris le large****.* | *A felesége már nem bírta elviselni a férjét,* ***olajra lépett****.*

♦ A kifejezés tengerészeti eredetű. Mai jelentése az eredeti 'kihajózik a nyílt tengerre' jelentésből metaforizálódott.
◊ Az *olajra lép* magyar szólás eredetét lásd *mettre les bouts**.
≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

LARGE[2] [laʀʒ] *(hsz)*

■ **ne pas en mener large** – (Sz), (biz): être peu rassuré, dans une situation critique
□ ⟨vki⟩ **kétségek között hánykolódik** || ⟨vki⟩ **azt sem tudja, melyik lábára álljon**
➤ *Les étudiants* ***n'en mènent pas large*** *en attendant les résultats de l'examen.* | *A hallgatók* ***kétségek között hánykolódnak*** *miközben a vizsgaeredményekre várnak.*

♦ A *ne pas en mener large* francia szólásmegfelelő eredete homályos. Eleinte a *mener large* állító alakban és a 'nagy lábon él' jelentésben volt használatos. Egyesek szerint éppúgy a lovaséletből származó metaforáról lehetett szó, mint a *mener la vie à grandes guides* szinonimája esetében. Ugyanakkor nincs rá magyarázat, hogy miért vált mára a kifejezés csak tagadó alakban használatossá és mi a szerepe benne az *en* névmásnak.

Francia_magyar_szolastar.indb 466 2024. 08. 12. 15:58:18

≅ *être dans ses petits souliers** || *être gêné aux entournures** || *être sur le balan** || *faire l'âne** *de Buridan* || *ne pas savoir sur quel pied** *danser*

LARGEUR [laʀʒœʀ] *(n fn)*

■ **se tromper dans les grandes largeurs** – (Sz), (biz): se tromper complètement, au maximum
□ ⟨vki⟩ **alaposan mellélő** || ⟨vki⟩ **hatalmas bakot lő** || ⟨vki⟩ **hatalmas baklövést követ el**
➤ *Le sélectionneur des Bleus **s'est trompé dans les grandes largeurs** en sélectionnant un joueur blessé pour la Coupe du monde.* | *A francia válogatott szövetségi kapitánya **alaposan mellélőtt [hatalmas bakot lőtt]**, amikor egy sérült játékost hívott be a világbajnokságra készülő keretbe.*
♦ A szólás *largeur* 'szélesség' szava által kifejezett térbeliség a teljesség, az intenzitás metaforája, amit tovább nyomatékosít a *grand* 'nagy' jelző.
◊ A *bakot lő* magyar szólás eredetét lásd: *faire une gaffe**.
≅ *avoir tout faux* || *faire un faux pas** || *faire un pas** *de clerc* || *faire une gaffe** || *mettre les pieds** *dans le plat (1.)* || *prendre le Pirée** *pour un homme* || *prendre des vessies** *pour des lanternes*

LARME [laʀm] *(n fn)*

■ **fondre en larmes** – (Sz): commencer à pleurer
□ ⟨vki⟩ **könnyekre fakad**
➤ *Quand Zoé a appris qu'elle avait raté son examen, **elle a fondu en larmes**.* | *Amikor Zoé megtudta, hogy megbukott a vizsgán, **könnyekre fakadt**.*
♦ A francia kifejezés *fondre* 'olvad' igéje jelentésében nem áll távol a magyar *fakad* igétől.
≅ *éclater en sanglots* || *ouvrir les vannes (biz)*

■ **pleurer à chaudes larmes** – (Sz): pleurer abondamment
□ **záporoznak** ⟨vkinek⟩ **a könnyei** || **patakokban folynak** ⟨vkinek⟩ **a könnyei**
➤ *Le petit garçon était inconsolable, **il pleurait à chaudes larmes**.* | *A kisfiú vigasztalhatatlan volt, **záporoztak a könnyei**.*
♦ A kifejezésben a *chaud* 'forró' melléknév ugyanolyan nyomatékosító szerepet játszik, mint a magyar megfelelőkben a *záporoz*, *patakokban folyik* elemek.
≅ *pleurer comme une fontaine* || *pleurer comme une Madeleine** || *pleurer comme une vache (biz)* || *pleurer comme un veau** || *pleurer toutes les larmes** *de son corps*

■ **pleurer toutes les larmes de son corps** – (Sz): pleurer abondamment
□ ⟨vki⟩ **majd kisírja a szemét**
➤ *Quand la petite fille a vu le méchant chasseur tuer la maman de Bambi, **elle a pleuré toutes les larmes de son corps** devant le poste de télévision.* | *Amikor a kislány meglátta, hogy a gonosz vadász megöli Bambi anyukáját, **majd kisírta a szemét** a televízió előtt.*
♦ A francia kifejezés és magyar megfelelője azáltal, hogy az emberi testet egyfajta „könnytartályhoz" hasonlítja, amit ki lehet üríteni, a sírás intenzitását, a nagyfokú szomorúságot jelzi.

Francia_magyar_szolastar.indb 467 2024. 08. 12. 15:58:19

≅ *pleurer à chaudes larmes** || *pleurer comme une fontaine* || *pleurer comme une Madeleine** || *pleurer comme une vache (biz)* || *pleurer comme un veau**

■ **rire aux larmes** – (Sz): pleurer de rire
□ ⟨vki⟩ **könnyesre neveti magát** || ⟨vki⟩ **úgy nevet, hogy még a könnyei is kicsordulnak**
➤ *Hier, j'ai vu un excellent film comique au cinéma et **j'ai ri aux larmes**.* | *Tegnap láttam a moziban egy kitűnő vígjátékot és **könnyesre nevettem magam**.*
♦ A szólás arra a mindennapos jelenségre utal, hogy valaki úgy nevet, hogy még a könnyei is kicsordulnak. Két egymással nagyon ellentétes érzelmi reakció, a vidámságot feltételező nevetés és a síráshoz kapcsolódó könnyezés kapcsolódik össze tehát a kifejezésben.
≅ *avoir le fou rire** || *éclater** *de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]** *de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir** *de rire* || *rire à gorge** *déployée* || *rire à ventre** *déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul** *par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre** *de rire*

■ **verser des larmes de crocodile** – (Sz): verser des larmes hypocrites pour émouvoir et tromper
□ ⟨vki⟩ **krokodilkönnyeket hullat**
➤ *A : Regardez combien Noé est désolé d'avoir cassé le vase. Ce pauvre petit garçon pleure. – B : Ne soyez pas naïfs, **il verse des larmes de crocodile**.* | *A: Nézzétek, hogy Noé mennyire sajnálja, hogy eltörte a vázát. Szegény fiúcska sír. – B: Ne legyetek már naivak, **krokodilkönnyeket hullat**.*
♦ A szólás tükörfordítással keletkezett vándorfrazéma. Pontos megfelelője több nyelvben is megtalálható. A kifejezés eredete meglehetősen tisztázatlan, többnyire a természet megfigyelésén alapuló babonás magyarázatok merülnek fel vele kapcsolatban. Ezen elképzelések hátterében részben a görög hitregék szörnyei, a hárpiák állhatnak, akik áldozataikat ravaszul gyereksírás utánzásával csalogatják magukhoz, hogy aztán felfalhassák őket. Írásos anyagokban ez a motívum a IX. században élt Phótiosz (Photius) konstantinápolyi pátriárka, *Bibliothéké/Myriobiblos* [Könyvtár vagy számtalan sok könyv] című művében jelenik meg először. A középkori bestiariumokban már nagyon korán szerepel az a motívum is, hogy a krokodil az elfogyasztott áldozatát keservesen megsiratja. Az Hugo de Folietónak tulajdonított *De bestiis et aliis rebus* [Az állatokról és egyéb talányokról] című XII. századi mű *De crocodili natura* [A krokodilok természetéről] szóló részében például ezt olvassuk (II, VIII): „ha egyszer emberre akad, és le tudja győzni, fel is falja, és azután mindig siratja". Erasmus *Adagia* című közmondásgyűjteményében szintén arról ír a *crocodili lacrimae* kifejezéssel kapcsolatban, hogy a krokodil az elfogyasztott áldozatát keservesen megsiratja (1360. II, IV, 60). Az igazság azonban az, hogy a krokodilok nem képesek igazi könnyeket hullatni. Könnyzacskójukból sós, fehérjében gazdag váladék ürül. Ez a folyadék védi a krokodil szemét a kiszáradástól és merüléskor a kór-

Francia_magyar_szolastar.indb 468 2024. 08. 12. 15:58:19

okozóktól. Kutatók már a világ több pontján megfigyelték, hogy amikor a krokodil a táplálékfelvételkor kitátja a száját, a nyomás hatására a szeme mögötti mirigyek működésbe lépnek, és a könnyekhez hasonló váladék kiürül. ◉ A *krokodilkönny-szindróma* újabban orvosi körökben is ismert. E ritka állapot akkor jön létre, amikor az arcideg *(nervus facialis)* sérülése után az eredetileg a nyálmirigyeket ellátó idegrostok a könnymirigyekhez haladó rostokkal egyesülnek a gyógyulás során. Ennek következménye, hogy a normálisan bőséges nyáltermelődést kiváltó helyzetekben – éhség, étel megkívánása, táplálkozás – az illető könnyezni kezd.

LARRON [laʀɔ̃] *(h fn)*

◨ **L'occasion fait le larron.** → OCCASION

■ **s'entendre comme larrons en foire** – (Szh), (biz): s'entendre très bien, être complices

□ ⟨vki vkivel⟩ **egy gyékényen árul** || ⟨vki vkivel⟩ **egy követ fúj** || ⟨vki vkivel⟩ **egy húron pendül**

➤ *Je suis sûr que Noé a copié à l'examen, mais je ne peux pas le prouver. J'ai essayé de faire parler ses voisins, mais évidemment ils ne disent rien,* ***ils s'entendent comme larrons en foire****.* | *Biztos vagyok benne, hogy Noé másolt a vizsgán, de nem tudom bizonyítani. Megpróbáltam vallomásra bírni a szomszédait, de természetesen nem mondanak semmit,* ***egy gyékényen árulnak [egy húron pendülnek]****.*

♦ A szólás azokra a tolvaj cimborákra (*larron*) utal, akik a vásárokon (*foire*) egymással összebeszélve lopják meg az embereket.

◊ Az *egy gyékényen árul vkivel* magyar szólás a vásározáshoz kapcsolódó régi szokásra vezethető vissza. A szegényebb kézműveseknek, kiskereskedőknek nem tellett bódéra vagy hordozható sátorra, így egyszerűen egy leterített ponyvára (innen kapta a nevét a *ponyvairodalom* is) vagy gyékényre rakták ki árujukat. A legszegényebbeknek még erre sem futotta, ezért kényszermegoldásként más szegény vásározóval álltak össze, és egy közös gyékényre terítették ki portékájukat. Ez azonban nyilvánvalóan csak egymással jó viszonyban, barátságban levő emberek esetében történhetett meg. Innen erednek a szólás eredeti jelentései: a) 'egyformán szegények, nyomorognak'; b) 'jól megértik egymást'. Miután a gyékényen árulás szokása kiment a divatból, a szólásnak az 'egyformán szegények' jelentése is elhomályosult, és a hangsúly áttevődött a 'valakivel nehéz helyzetben együtt van' jelentésre. Később ez a jelentés is eltompult, és a szólás más ismert kifejezésekhez hasonlóan egyszerűen azt kezdte jelenteni, hogy az egyik ember épp olyan, mint a másik (vö. még: *egy húron pendül vkivel).* Részben ez utóbbiak mintájára kaphatta a szólás egyik mai jelentésében a meglehetősen negatív, elítélő, pejoratív hangsúlyt: azok árulnak egy gyékényen, akik egyetértenek a rosszban, akik valami nem teljesen tiszta ügyben cinkostársak. De hozzájárulhatott ehhez az a mozzanat is, hogy az egy gyékényen árulók gyakran egymást akarták segíteni úgy, hogy – akár indokolatlanul – kölcsönösen feldicsérték egymás portékáit.

Francia_magyar_szolastar.indb 469 2024. 08. 12. 15:58:19

◊ Az *egy követ fúj vkivel* magyar szólás a régi nyelvben sokkal elterjedtebb, ‘ármánykodnak, fondorkodnak’ jelentésű *fújják a kígyókövet*, *vki vki ellen kígyókövet fúj* alakokból vált közkeletűvé a XVIII. századtól kezdve. A mai ‘azonos, cinkos felfogást vall vkivel’ jelentés kialakulásában szerepet játszhattak még a rokon értelmű és azonos szerkesztésű *egy húron pendülnek, egy gyékényen árulnak, egy hajóban eveznek* kifejezések is. A szólás magyarázata az a régi hiedelem, hogy a kígyók időnként összegyűlnek, kört alkotnak, s a szájukból a kör közepére tajtékot fújnak, amely rövidesen kővé keményedik. Ehhez az ún. *kígyókő*höz számos babonás elképzelés kötődik: gyógyító erőt tulajdonítottak neki, talizmánként is használták. A fenti babonát ismerők számára a szövetkező, súgó-búgó emberek olyanok voltak, mint a követ fújó kígyók. Ebben az értelemben használja Arany János is *Buda halála* című művében (1863, IX, 1): „Reggel Buda nője mene a férjéhez, / Rijjongva sirályként, mely zivatart érez: / Vén ember! ne alugy’ – szóval neki monda; / Fújják oda-át a követ alattomba’.” A „kőfújás” képet még tovább erősíthette, hogy a kígyó több nép mítoszában is a gonoszság megtestesülése (vö. a bibliai, bűnre csábító kígyó).

◊ Az *egy húron pendül vkivel* magyar szólás zenei eredetű.

≅ *être de mèche²* avec qqn*

LATIN [latɛ̃] *(h fn)*

■ **y perdre son latin** – (Sz): ne plus rien comprendre à qqch. {souvent sous la forme : *C’est à y perdre son latin !*}

□ **megáll/kifogy** ⟨vkinek⟩ **a tudománya** || ⟨vki vmiből⟩ **egy kukkot sem ért**

➤ *Les grévistes et le gouvernement ont trouvé un accord mais la grève continue demain !* ***J’y perds mon latin !*** | *A sztrájkolók és a kormány egyezségre jutott, de a sztrájk holnap folytatódik.* ***Na itt megáll a tudományom!***

♦ A szólás eredete a francia nyelv történtében keresendő és arra utal, hogy a klaszszikus latinból a vulgáris latinon keresztül kifejlődött francia nyelv az idők során annyira eltávolodott a „szülőanyjától”, hogy az a köznép számára érthetetlenné vált. A latin nyelv ismerete így hosszú évszázadokon át az írástudók, a mindenkori értelmiség kiváltsága maradt.

≅ *être dans le noir* (le plus complet)* || *n’y piger que dalle²** || *n’y voir que du bleu** || *n’y voir que du feu**

LATITUDE [latityd] *(n fn)*

■ **donner/laisser toute latitude** ⟨à qqn pour faire qqch.⟩ – (Sz): donner à qqn toute possibilité de faire qqch.

□ ⟨vki vkinek⟩ **szabad szabad mozgásteret biztosít**

➤ ***Je te donne toute latitude*** *d’agir comme tu veux.* | ***Szabad mozgásteret biztosítok neked****, hogy belátásod szerint cselekedj.*

♦ A *latitude* szó első jelentése ‘földrajzi szélességi fok’, ami a korlátlan cselekvési szabadság szimbólumává vált a szólásban.

≅ *donner/laisser carte* blanche à qqn* || *donner le feu* vert à qqn* || *donner pleins pouvoirs à qqn* || *laisser le champ* libre à qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

LAURIER [lɔʀje] *(h fn)*

■ **se reposer [s'endormir] sur ses lauriers** – (Sz): se contenter d'un succès et ne plus faire d'efforts
□ ⟨vki⟩ **pihen/ül a babérjain**
➤ *L'année dernière, Noé travaillait bien et il était premier de la classe. Cette année,* ***il se repose sur ses lauriers****, il ne fait rien.* | *Tavaly Noé jól dolgozott és osztályelső volt. De idén* ***pihen a babérjain****, nem csinál semmit.*
♦ A szólás eredete az ókori Rómába nyúlik vissza, ahol a babérlevél, babérkoszorú – lévén a dicsőség, a győzelem és a megérdemelt siker szimbóluma – költők, hadvezérek és császárok homlokát övezte (erre utal a ma is használatos *être couvert de lauriers* szólás). De Pierre Corneille *Le Cid* [Cid] című drámájában (1637) is a dicsőség szimbólumaként jelenik meg a *laurier* szó (I, 4): « Et ne suis-je blanchi dans les travaux guerriers / Que pour voir en un jour flétrir tant de lauriers ? » [Hajam a harcmezőn azért lett íly fehér, / Hogy róla egy napon hervadjon száz babér? – Nemes Nagy Ágnes fordítása]. ◉ A középkorban egyébként az orvosi fakultást frissen elvégzett hallgatók feje köré is babérágakat fontak, amelyeken babérbogyók (*baie de laurier*) voltak. Ennek latin neve BACCA LAUREA volt, amiből később kialakult a *baccalauréat* 'érettségi' szó.

LÈCHE-VITRINE [lɛʃvitʀin] *(h fn)*

■ **faire du lèche-vitrine** – (Sz): se promener pour regarder les vitrines des boutiques
□ ⟨vki⟩ **kirakatokat nézeget**
➤ *Zoé et sa copine* ***font du lèche-vitrine*** *pendant leur pause déjeuner.* | *Zoé és a barátnője* ***kirakatokat nézegetnek*** *az ebédszünetben.*
♦ A kifejezés *lèche-vitrine* eleme a *lécher* 'nyal, nyaldos' és a *vitrine* 'kirakat' humoros összekapcsolásából rögzült e hímnemű összetett főnévvé. ◉ Figyelem! A szintén a *lécher* igéből képzett, de nőnemű *la lèche* 'nyalizás' szó szerepel egy másik, bizalmas értékű szólás alkotóelemeként: *faire de la lèche à qqn* 'szolgai módon nyalizik vkinek'.

LEÇON [l(ə)sɔ̃] *(n fn)*

■ **faire la leçon** ⟨à qqn⟩ – (Sz): réprimander qqn comme fait le maître avec son élève
□ ⟨vki vkit⟩ **megleckéztet/kioktat** || ⟨vki vkit⟩ **móresre tanít** || ⟨vki⟩ **erkölcsi prédikációt tart** ⟨vkinek⟩
➤ *Patron, j'admets mon erreur, mais je n'admets pas que vous veniez* ***me faire la leçon*** *devant tout le monde. Je n'ai pas de leçon à recevoir de vous.* | *Főnök, belátom a tévedésemet, de nem fogadom el, hogy mindenki előtt* ***tanítson móresre****. Maga csak ne oktasson ki engem!*
♦ A *faire la leçon à qqn* francia szólásmegfelelő a *faire leçon à qqn* alakban és 'felvilágosít, kioktat' jelentésben Michel de Montaigne 1580-ban megjelent *Essais* [Esszék] című művében is olvasható (I, 26): « Toutesfois [Et pourtant] il n'est si petit escolier [écolier], qui ne le conuainque [ne soit prêt à le convaincre] de mensonge, et qui ne luy vueille faire leçon sur le progrez des ouurages de nature [et qui ne veuille lui donner des leçons sur la marche des œuvres de la nature]. »

Francia_magyar_szolastar.indb 471 2024. 08. 12. 15:58:19

◊ A *móresre tanít vkit* magyar szólásban a latin MORES szó jelentése ‘erkölcsök’, de a kifejezésre hatott az azonos szerkezetű és jelentésű német *jmdn. Mores lehren* szólás is.

≅ *donner une (bonne) leçon à qqn* || *C’est bien fait pour lui !* || *faire les pieds* à qqn* || *frotter/tirer l’oreille à qqn* || *mettre qqn au pas**

LÉGÈRE (À LA ~) [alalɛʒɛʀ] *(hsz)*

■ **prendre** ⟨qqch.⟩ **à la légère** – (Sz): ne pas donner assez d’importance à qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **könnyelműen/könnyedén vesz**

➤ *Noé a perdu son travail mais il ne semble pas affecté,* ***il prend ça*** *trop* ***à la légère.*** | *Noé elvesztette a munkáját, de úgy tűnik, hogy ez nem izgatja, túl* ***könnyedén veszi****.*

♦ A kifejezés gyakori még a *parler à la légère* ‘hetet-havat összehord’ szókapcsolatban is.

LÉGUME [legym] *(h* és *n fn)*

■ **une grosse légume** – (Sz), (biz): une personne importante ayant un pouvoir social supérieur

□ ⟨vki⟩ **fejes** || ⟨vki⟩ **nagykutya**

➤ *J’ai accompagné Noé à une réception,* ***il n’y avait que des grosses légumes****.* | *Elkísértem Noét egy fogadásra,* ***csupa nagykutya volt ott****.*

L

♦ A kifejezés érdekessége az, hogy a *légume* ‘zöldség’ szó a XVII. századig gyakran nőnemű volt. Azóta azonban szóként és kifejezés elemeként is hímnemű (*des légumes frais* ‘friss zöldség’, *être un vrai légume* ‘már csak élőhalott {pl. kómában vegetáló beteg}’, kivéve a fenti kifejezést, amelyben a régi nőnemű alakban rögzült, és amelyet eleinte a magasrangú katonatisztekre használtak.

≅ *un gros bonnet** || *un gros poisson* || *une grosse pointure*

LEST [lɛst] *(h fn)*

■ **jeter/lâcher du lest** – (Sz): faire des concessions pour éviter une catastrophe, un échec ou pour rétablir une situation compromise

□ ⟨vki⟩ **engedményeket tesz** || ⟨vki vmiért⟩ **áldozatokat hoz**

➤ *Au début, le syndicat exigeait beaucoup trop, mais, pour sauver la situation,* ***il a jeté du lest*** *et il en est arrivé à une entente avec les employeurs.* | *Eleinte a szakszervezet túl sokat követelt, de aztán a helyzet megmentése érdekében* ***engedményeket tett*** *és végül megállapodott a munkáltatókkal.*

♦ Hajózási eredetű kifejezés. Ha a hajó túlságosan meg volt terhelve, akkor a gyorsabb haladás, könnyebb manőverezés érdekében ki kellett belőle dobni az ún. holtsúlyt, ballasztot (*le lest*). Később a léghajókon is így jártak el, amikor homokzsákokat dobtak ki belőle, hogy az magasabbra tudjon emelkedni.

≅ *céder du terrain* || *couper la poire* en deux* || *mettre de l’eau* dans son vin* || *y mettre du sien* (1.)*

Francia_magyar_szolastar.indb 472 2024. 08. 12. 15:58:19

LETTRE [lɛtʀ] *(n fn)*

■ **à la lettre [au pied de la lettre]** – (Sz):
1. dans le moindre détail
□ **betűről betűre || az utolsó betűig || szóról szóra**
➤ *J'ai suivi tes recommandations **à la lettre**.* | ***Betűről betűre** követtem a tanácsaidat.*
2. au premier sens du mot ou de la phrase
□ **betű szerint || szó szerint || a szó szoros értelmében**
➤ *Dans ce passage de son roman, l'auteur utilise l'ironie, c'est pour cela que la phrase en question ne doit pas être **prise au pied de la lettre**.* | *Regényének e részében a szerző iróniát használ, ezért a kérdéses mondatot nem kell **betű/szó szerint [a szó szoros értelmében] venni**.*
♦ A francia kifejezés feltehetőleg utalás az Újszövetség egy részletére (Pál apostol Második levele a korintusiaknak, 2Kor 5-6): „Nem mintha magunktól, mintegy saját erőnkből képesek lennénk bármit is kigondolni, ellenkezőleg: a mi képességünk Istentől van. Ő tett minket alkalmassá arra, hogy az Újszövetség szolgái legyünk, nem a betűé, hanem a Léleké: mert a betű öl, a Lélek pedig éltet." A szavak betű vagyis szó szerinti értelmezése áll itt szemben a szavak jelentésének mögöttes, burkolt, ki nem mondott, szélesebb lehetőségeket biztosító értelmezésével. ◉ A kifejezés *au pied de la lettre* változatában a *pied* 'láb' szó nem a 'betűtalp', hanem a '(hossz)mérték' jelentésben szerepel.
≅ **2.** *au sens strict* || *stricto sensu* [stʀiktosẽsy]

◨ **les cinq lettres** → MERDE: *Merde alors !*

■ **passer comme une lettre à la poste** – (Szh), (biz):
1. être facilement digéré {aliment, repas}
□ ⟨vmi {étel}⟩ **könnyen lecsúszik** ⟨vkinek⟩ **a torkán**
➤ *Hier soir j'ai participé à un véritable festin avec plusieurs mets, mais grâce au savoir-faire du chef, les plats **sont passés comme une lettre à la poste**.* | *Tegnap este egy több fogásból álló valóságos lakomán vettem részt, de hála a szakács hozzáértésének az ételek **könnyen lecsúsztak a torkomon**.*
2. se dit de qqch. qui est admis sans difficulté, sans qu'on y fasse obstacle
□ ⟨vmi⟩ **egészen simán/olajozottan/gördülékenyen [minden zökkenő nélkül] megy** || ⟨vmi⟩ **csont nélkül megy/sikerül** (biz)
➤ *Je pensais que ma demande d'augmentation serait refusée mais finalement **elle est passée comme une lettre à la poste**.* | *Azt gondoltam, hogy a fizetésemelési kérésemet visszautasítják, de végül **csont nélkül elfogadták**.*
♦ A francia kifejezés első jelentése a száj és a leveleket „könnyedén, akadálytalanul bekapó, lenyelő" postaláda közötti hasonlóságon alapul. A második jelentés ebből bővült ki és általánosult a gördülékenység, az akadálymentes folyamatok jellemzésére.

Francia_magyar_szolastar.indb 473 2024. 08. 12. 15:58:19

◊ Az *olajozottan megy vmi* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *Ça/Tout baigne dans l'huile*.*

◊ A *csont nélkül* magyar szólásmegfelelő a sportnyelvből, közelebbről a kosárlabdázás nyelvéből származik. Ott akkor mondják, ha a labda úgy hull a gyűrűbe, hogy nem ér annak karikájához. E konkrét megfigyelésen alapuló jelentésből alakultak ki fokozatosan a kifejezés mai átvitt jelentései.

≅ **2.** *aller/marcher comme sur des roulettes* || bête comme chou* || C'est de la tarte*. || C'est du billard*. || C'est du cousu* main. || C'est du gâteau*. || C'est du nougat. || C'est l'enfance* de l'art. || C'est un jeu d'enfant. || Ça/Tout baigne dans l'huile*. || Cela ne fait pas un pli*. || Ce n'est pas une affaire. (biz) || facile/simple comme bonjour* || réglé comme du papier* à musique (2.)*

■ **rester lettre morte** – (Sz): rester inutile, sans effet

□ ⟨vmi⟩ **holt betű marad**

➤ *Je suis triste, tous mes conseils **sont restés lettre morte**. | Szomorú vagyok, minden tanácsom **holt betű maradt**.*

♦ A XIX. századtól használatos kifejezést olyan törvényekre, jogszabályokra alkalmazták, amelyek nem léptek életbe, hatályba, vagyis fölöslegessé váltak. A szólás kialakulására hatással lehetett a *lettre close* 'lezárt levél' szókapcsolat, amit Antoine Furetière híres XVII. századi szótára (*Dictionnaire universel*, 1690) 'érthetetlen rejtély, mély titok' jelentéssel határoz meg.

L **LEU** [lø] *(h fn)*

◨ **à la queue leu leu** → QUEUE

LEVÉE [l(ə)ve] *(n fn)*

■ **une levée de boucliers** – (Sz): manifestation collective d'opposition

□ **harcias/heves tiltakozás**

➤ *La proposition du gouvernement a provoqué **une levée de boucliers** dans l'opposition. | A kormány javaslata **heves tiltakozást** váltott ki az ellenzék között.*

♦ Történelmi eredetű kifejezés. A római katonák pajzsuk (*le bouclier*) magasba emelésével tiltakoztak generálisaik vitatható döntései ellen.

LEVIER [ləvje] *(h fn)*

■ **être aux leviers de commande [tenir les commandes]** – (Sz): détenir le pouvoir, occuper un poste de direction, de contrôle

□ ⟨vki⟩ **kezében tartja a kormányt/kormányrudat** || ⟨vkinek⟩ **a kezében van az irányítás**

➤ *Dans de nombreux pays, ce sont aujourd'hui les technocrates, beaucoup plus que les hommes politiques, qui **sont aux leviers de commande**. | Számos országban ma sokkal inkább a technokraták **tartják kezükben a kormányrudat**, mint a politikusok.*

♦ A francia szólás műszaki eredetű. A *levier de commande* 'kormánykar; vezérlőfogantyú' metaforikusan a hatalmat, a vezető, irányító szerepet szimbolizálja.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◊ A *kezében tartja a kormányt/kormányrudat* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être à la barre* [tenir la barre]*.*

≅ *avoir la haute main* sur/dans qqch. || *être à la barre* [tenir la barre] || *être aux manettes* || *occuper un poste de contrôle* || *tenir la queue* de la poêle* || *tenir le gouvernail* || *tenir les rênes du pouvoir*

LÈVRE [lɛvr] *(n fn)*

■ **accepter** ⟨qqch.⟩ **du bout des lèvres** – (Sz): accepter qqch. avec réticence

□ ⟨vki vmibe⟩ **ímmel-ámmal/kényszeredetten belemegy**

➤ *Noé n'était pas d'accord, mais il a fini par* ***accepter la proposition du bout des lèvres****.* | *Noé nem értett egyet, de végül* ***kényszeredetten elfogadta a javaslatot****.*

♦ Az ajkak vége, széle, sarka (*le bout des lèvres*) szimbolikusan egyfajta ellenpontját képezi annak, ha valaki teljes szívvel (*du fond du cœur*), odaadással cselekszik.

≅ *accepter qqch. à contrecœur*

◨ **avoir** ⟨qqch. {un mot, un nom, une idée}⟩ **sur le bord des lèvres [sur les lèvres]** → LANGUE: *avoir* ⟨qqch. {un mot, un nom, une idée}⟩ *sur le bout de la langue*

■ **être suspendu/pendu aux lèvres** ⟨de qqn⟩ – (Sz): écouter qqn avec une grande attention

□ ⟨vki⟩ **csügg** ⟨vkinek⟩ **a szavain** || ⟨vki⟩ **issza** ⟨vkinek⟩ **a szavait**

➤ *Les élèves* ***sont suspendus aux lèvres de leur professeur****, tellement il les impressionne avec ses explications.* | *A diákok* ***csüggnek a tanáruk szavain****, mert az annyira lenyűgözi őket magyarázataival.*

♦ A szólás régebben az *être suspendu aux paroles de qqn* alakban volt használatos. Az ajkak tehát a beszédet, valakinek a szavait szimbolizálják.

≅ *boire les paroles* de qqn*

◨ **manger du bout des lèvres** → DENT: *manger du bout des dents*

◨ **se mordre les lèvres** ⟨de qqch.⟩ → LANGUE: *se mordre la langue* ⟨de qqch.⟩

◨ **une question brûle les lèvres** ⟨à qqn⟩ → QUESTION

LÉZARD [lezar] *(h fn)*

■ **faire le lézard** – (Sz): se chauffer paresseusement au soleil

□ ⟨vki⟩ **sütteti a hasát a napon** || ⟨vki⟩ **sütkérezik a napon**

➤ *Pendant les vacances, je joue au tennis le matin et l'après-midi,* ***je fais le lézard*** *sur la plage.* | *A nyaralás alatt reggel teniszezem, délután pedig* ***süttetem a hasam a napon*** *a tengerparton.*

♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy a gyík (*le lézard*), más hüllőhöz hasonlóan, szeret a napon sütkérezni. A kifejezésből rövidült a *lézarder* 'lustálkodik, henyél' ige is. A semmittevés kifejezésére használják még a *paresseux comme un lézard* hasonlatot is.

≅ *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle* || *ne pas en fiche une rame* || *peigner la girafe* (2.)* || *se tourner les pouces* || *tirer au flanc**

Francia_magyar_szolastar.indb 475 2024. 08. 12. 15:58:20

■ **Il n'y a [Y a] pas de lézard.** – (Szm), (biz): {Il n'y a pas de problème.}
□ **Gond egy szál se.** || **Nem/Nincs gáz.** (biz)
➤ *A : Ça t'embête si j'emmène mon cousin au ciné avec nous ? – B :* ***Y'a pas de lézard.*** | *A: Nem baj, ha elhívom az unokatestvéremet is a moziba? – B:* ***Gond egy szál se. [Nem gáz.]***
♦ A helyzetmondat 'gond, probléma' jelentéstartalma feltehetőleg a *la lézarde* szó 'falon lévő, sütkérező gyík alakjához hasonló repedés, hasadék' jelentéséből metaforizálódott. A repedezett falat pedig a *mur lézardé* szókapcsolattal szokták jellemezni.

LICE [lis] *(n fn)*

■ **entrer en lice** – (Sz): s'engager dans une lutte, une compétition ; intervenir dans un débat
□ ⟨vki⟩ **sorompóba áll/lép** || ⟨vki⟩ **kiáll a küzdőtérre** || ⟨vki⟩ **kiáll a porondra** || ⟨vki⟩ **ringbe száll**
➤ *Je ne sais pas si Noé sera élu. Il a longuement hésité avant de poser sa candidature, et* ***il n'est entré en lice qu'à la dernière minute****.* | *Nem tudom, hogy Noét megválasztják-e. Hosszasan habozott, mielőtt jelöltette magát és* ***csak az utolsó percben szállt ringbe****.*
➤ *Cette ville songe sérieusement à* ***entrer en lice*** *pour l'organisation des Jeux olympiques.* | *Ez a város komolyan fontolgatja, hogy* ***ringbe száll*** *az olimpiai játékok megrendezéséért.*
♦ A szólás eredete a középkori lovagi tornákra megy vissza. Részletesebben lásd a *rompre une lance* [des lances] avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch.* szólást. A kifejezésben szereplő *la lice* azt a gyakran korlátokkal, sorompóval elhatárolt küzdőteret jelentette (ez volt a szó konkrét jelentése), ahol a lovagok megküzdöttek egymással. Pierre Corneille *Le Cid* [Cid] című drámájában (1637) Don Fernando, a király megengedi Ximénának (Chimène), hogy kiválasszon egy lovagot, aki párviadalon megküzd Don Rodrigóval (Don Rodrigue), aki megölte a fiatal lány apját. Don Fernando javaslatát így fogalmazza meg (IV, 5): « Puisque vous le voulez, j'accorde qu'il le fasse ; / Mais d'un guerrier vaincu mille prendraient la place, / Et le prix que Chimène au vainqueur a promis / De tous mes cavaliers ferait ses ennemis. / L'opposer seul à tous serait trop d'injustice : / Il suffit qu'une fois il entre dans la lice. / Choisis qui tu voudras, Chimène, et choisis bien ; / Mais après ce combat ne demande plus rien. » [Nos, beleegyezem, mivel az apja kérte; / De ha egyet legyőz, ezer lép a helyébe, / Mit Xiména igért, a végső jutalom, / Ellene tüzeli mindegyik lovagom. / Mind ellen egymaga? Ezt jogtalannak érzem, / Egy alkalom elég, hogy sorompóba lépjen. / Válassz, akit akarsz, de jól válassz, leány, / Mert nincs kérnivalód e bajvivás után. – Nemes Nagy Ágnes fordítása]. ◉ A konkrét 'sorompóba lép' jelentés természetesen később elhomályosult és a kifejezést a XVIII. századtól már csak átvitt értelemben használják, ahogy a kitűnő szónoki tehetséggel megáldott politikus és forradalmár, Honoré-Gabriel Riquetti de Mirabeau (1749–1791) is, amikor ezt mondta egy vita során: « Je rentre donc dans la lice armé de mes seuls principes et de la

Francia_magyar_szolastar.indb 476 2024. 08. 12. 15:58:20

fermeté de ma conscience » [Úgy lépek hát sorompóba, hogy egyedüli fegyverem az elveim és a lelkiismeretem szilárdsága].

◊ A *kiáll a porondra* magyar szólás eredetét lásd: *monter au créneau**.

◊ A *ringbe száll* magyar szólás eredetét lásd: *monter au créneau**.

≅ *monter au créneau** || *monter au filet** *(2.)* || *monter aux barricades** || *monter en ligne*

LIE [li] *(n fn)*

◨ **boire le calice jusqu'à la lie** → CALICE

LIEU [ljø] *(h fn)*

■ **en haut lieu** – (Sz): auprès des gens qui ont la plus grande autorité

□ **felsőbb/magasabb szinten/helyen**

➤ *Je me plaindrai **en haut lieu**.* | ***Felsőbb szinten** fogok panaszt tenni.*

♦ Az *haut* 'magas' melléknév a társadalom fontosabb döntéshozó intézményeire, személyiségeire utal.

LIEUE [ljø] *(n fn)*

■ **être à cent/mille lieues** ⟨de…⟩ – (Sz): être très loin de…

□ **távolról sem… || egy pillanatra sem… || esze ágában sincs, hogy…**

➤ *Zoé **était à mille lieues de s'imaginer** que son fiancé allait la demander en mariage ce soir.* | *Zoé **távolról sem gondolta**, hogy a vőlegénye ma este fogja megkérni a kezét.*

♦ A *le lieu* 'hely' szóval össze nem keverendő *la lieue* 'mérföld' szó az Astérix kalandjainak középpontjában álló gallok régi mértékegysége volt (*une lieue* = 2222 méter). Ma már csak néhány, a fentihez hasonló szólásban maradt fenn: *les bottes de sept lieues* 'hétmérföldes csizma', *à vingt lieues à la ronde* 'széles körben'. Jules Verne is ezt használja egyik legismertebb regényének címében: *Vingt Mille Lieues sous les mers* [Húszezer mérföld a tenger alatt]. A magyar olvasók e könyvet többnyire *Nemo kapitány* címmel ismerik.

LIÈVRE [ljɛvʀ] *(h fn)*

■ **C'est là que gît le lièvre.** – (Szm), (rég): {C'est là que se trouve le nœud, la difficulté, le secret d'une affaire.}

□ **Itt van a kutya elásva/eltemetve. [Itt van az eb elhantolva.]**

➤ *En cette période de coronavirus, le télétravail serait en principe possible, mais beaucoup d'employés n'ont pas le matériel informatique adéquat à la maison. **C'est là que gît le lièvre.*** | *Ebben a koronavírusos időszakban a távmunka elvileg lehetséges, de sok alkalmazott nem rendelkezik otthon megfelelő informatikai eszközökkel. **Itt van a kutya elásva.***

♦ A szólásmondás több európai nyelvben is létezik, ún. páneuropeizmus (vö. latin *Hic jacet lepus*). A francia mellett az olaszban is a *nyúl* elem jelenik meg benne (*Qui giace la lepre!*), a spanyolban pedig a *macska* szó bukkan fel (*¡Aquí hay gato encerrado!*). A németben és a magyarban a *kutya* szóval használatos (a magyarban a latin tükörfordításaként régebben létezett a *Tudja, hol fekszik a nyúl* vál-

Francia_magyar_szolastar.indb 477 2024. 08. 12. 15:58:20

tozat is). A francia szólás a XVI. században jelent meg mint a latin *Hic jacet lepus* tükörfordítása. Eredete a vadászatban keresendő. A mezei nyúl nappal általában a búvóhelyén (*le gîte*) pihen, fekszik (erre utal a kifejezésben a régies *gésir* ige ragozott *gît* alakja, amivel a sírfeliratokon is találkozunk a *ci-gît* 'itt nyugszik' formában). Az állat búvóhelyét, azt tehát, hogy „hol fekszik a mezei nyúl", elég nehéz a vadásznak fellelnie (*lever/soulever un lièvre**).

◊ Az *Itt van a kutya elásva* magyar szólásmondás egy régi német szállóigéből került át nyelvünkbe. Hans Sachs XVI. századi német költő *Des Schmiedes Sohn mit seinem Traum* [A kovács fia és az álma] című (1552) fabulájában egy legényről mesél, aki abban a hitben, hogy pénz van a zsebében, hetykén megcsapkodja, mondván (32. sor): „Da ligt der hunt" [Itt fekszik a kutya]. Ebből lett a mai *Da liegt der Hund begraben* alak. A mondás babonás hiedelmet őriz: ha valaki megbotlik, az annak jele, hogy ott ördögtől elvarázsolt kutya van elásva, és alatta kincsek rejlenek. Az idők folyamán a szólásmondás eredeti, botlásra vonatkoztatott babonás tartalma átalakult (ezt nyelvünkben az *Itt van az öregapád kincse elásva* alak fejezi ki), és manapság valamely baj, bökkenő, nehézség jelzésére használják. Tréfás változata: *Itt van az eb elhantolva.*

≅ *Voilà le hic**.

■ **courir deux lièvres à la fois** – (Sz): avoir deux ou plusieurs objectifs en même temps (au risque de tout faire imparfaitement)

□ ⟨vki⟩ **egy fenékkel két lovat ül meg**

➤ *Noé voulait créer son entreprise et voyager en même temps. Il risque une désillusion s'il continue à* ***courir deux lièvres à la fois****.* | *Noé egyszerre akart saját vállalkozást alapítani és utazgatni is. Azt kockáztatja, hogy csalódni fog, ha továbbra is* ***egy fenékkel akar két lovat megülni****.*

♦ A XVII. század óta használatos szólás a vadászat szaknyelvéből jön. A vadászok tudják, hogy ha egyszerre két nyulat akarnak lelőni a vadászaton, akkor nagy valószínűséggel mindkettőt el fogják téveszteni, főleg ha azok ellenkező irányba menekülnek. E mindennapi megfigyelés lett az alapja a kifejezés mai értelmű jelentésbővülésének.

◊ Az *egy fenékkel két lovat ül meg* magyar szólásmegfelelő szintén egy világos metafora. A kudarcos vállalkozás ténye a közmondásszerű *Nem fog a macska egyszerre kint s bent egeret* alakkal is kifejezhető.

■ **lever/soulever un lièvre** – (Sz): soulever un problème de façon inattendue et gênante

□ ⟨vki⟩ **kínos/kényes kérdést feszeget [hoz szóba]**

➤ *En parlant de la pollution de la rivière du village, le candidat à la mairie* ***a soulevé un lièvre****.* | *A falu patakjának szennyezettségéről beszélve a polgármesterjelölt* ***kínos kérdést hozott szóba****.*

♦ A szólás eredete szintén a vadászat szaknyelvében keresendő. Közismert, hogy a rejtekhelyéről kiugrasztott (*lever, soulever*) mezei nyúl ide-oda ugrálva menekül a vadász elől. A fenti kifejezés akkor hangozhatott el, amikor e nehezen követhető mozgás ellenére a vadásznak sikerült a nyúl várható mozgásának irányába célozva azt eltalálnia. A nyúlvadászat eme nehézsége azután később metaforiku-

Francia_magyar_szolastar.indb 478 2024. 08. 12. 15:58:20

san mindenféle kínos, kényes probléma kifejezésének alapjává vált. A nyúl a közismert *C'est là que/où gît le lièvre** 'Itt van a kutya elásva/eltemetve' szólásmondásban is valamely baj, bökkenő, nehézség szimbólumaként jelenik meg.

LIGNE [liɲ] *(n fn)*

◨ **dépasser la ligne blanche/jaune/rouge** → LIGNE: *franchir/dépasser la ligne blanche/jaune/rouge*

■ **entrer en ligne de compte** – (Sz): être pris en considération, compter
□ ⟨vmi⟩ **számításba jön**
➤ *Notre amitié ne doit pas **entrer en ligne de compte** dans cette affaire officielle.* | *A barátságunk nem **jöhet számításba** ebben a hivatalos ügyben.*

■ **franchir/dépasser la ligne blanche/jaune/rouge** – (Sz): exagérer, dépasser les limites
□ ⟨vki⟩ **átlépi a vörös vonalat** || ⟨vki⟩ **túlmegy minden határon** || ⟨vki⟩ **túllő a célon**
➤ *L'ex N.1 mondiale du tennis, Martina Hingis a été contrôlée positive à la cocaïne à Wimbledon en 2007. La Fédération internationale de tennis a jugé qu'**elle avait franchi la ligne blanche** et l'a suspendue pour une durée de deux ans.* | *2007-ben a női tenisz világranglista volt vezetője, Martina Hingis kokain drogtesztje pozitív lett Wimbledonban. A Nemzetközi Tenisz Szövetség úgy ítélte meg, hogy ezzel **túlment minden határon** és két évre felfüggesztette a játékjogát.*
♦ A kifejezésben – eltérő okból – mind a három szín valamilyen eltúlzott vagy tiltott cselekedetre utal. ◉ A vörös vonal (*ligne rouge*) történelmi eredetű. Az Oszmán Birodalom felbomlása után a nagy amerikai, brit és francia olajcégek 1928-ban megállapodtak egymással a térség olajkincsének kiaknázásában. Ez volt az ún. Vörös Vonal Megállapodás (*Red Line agreement*). A fáma szerint, mivel az említett három ország képviselői nem igazán ismerték az Oszmán Birodalom határait, egy bizonyos Calouste Goulbenkian nevű – később ismertté vált – örmény származású amerikai üzletember, politikus húzta meg vörös ceruzával, teljesen önkényes módon a feltételezett határokat. A „vörös vonal" pedig ezután metaforikusan a tiltott határvonal, a veszélyes lépés szinonimájává vált. ◉ A hasonló értelemben használt sárga, illetve fehér vonal (*ligne jaune/blanche*) kifejezés eredete a francia KRESZ-szabályokban (*code de la route*) keresendő. Franciaországban az utakon az előzés tiltását jelző záróvonalat eleinte sárga festékkel festették fel, később pedig Európa más országaihoz hasonlóan áttértek a fehér felfestésre.
◊ A *túllő a célon* magyar szólás eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin*.
≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **garder la ligne** – (Sz): rester mince
□ ⟨vki⟩ **őrzi a vonalait**
➤ *Ma femme fait un régime **pour garder sa ligne**.* | *A feleségem diétázik, **hogy megőrizze a vonalait**.*
≅ *faire attention à sa ligne*

■ **lire entre les lignes** – (Sz): deviner ce qui est sous-entendu
□ ⟨vki⟩ **a sorok között olvas**
➤ *Dans les communiqués de presse, il faut souvent **lire entre les lignes** si l'on veut vraiment comprendre de quoi il s'agit.* | *A sajtóközleményekben sokszor **a sorok között kell olvasni**, ha tényleg meg akarjuk érteni, hogy miről van szó.*
≅ *lire en filigrane*

◨ **Point à la ligne.** → POINT: *Un point c'est tout. [Point à la ligne.]*

■ **sur toute la ligne** – (Sz): complètement
□ **teljes mértékben** || **minden tekintetben**
➤ ***Tu te trompes sur toute la ligne.** La vérité est ailleurs.* | ***Teljes tévedésben vagy. [Teljesen el vagy tájolódva.]** Az igazság máshol van.*

LIMANDE [limɑ̃d] *(n fn)*

■ **plat comme une limande** – (Szh): très plat
□ ⟨vmi⟩ **lapos, mint a deszka**
➤ *Il y a encore des gens qui s'imaginent que la Terre **est plate comme une limande**.* | *Vannak még emberek, akik azt képzelik, hogy a Föld **olyan lapos, mint egy deszka**.*
♦ A *limande* 'lepényhal' közepes méretű tengeri hal a rá jellemző lapos testtel. ◉ A hasonlatot szokták olyan nőre is mondani, aki nagyon sovány, vékony, akinek kicsi mellei vannak (vö. *plat comme une planche* à pain [une planche à repasser]*).
≅ *plat comme une planche* à pain [une planche à repasser]*

LINGE [lɛ̃ʒ] *(h fn)*

■ **blanc comme un linge** – (Szh): très pâle {de maladie ou d'émotion}
□ ⟨vki⟩ **fehér, mint a fal** || ⟨vki⟩ **holtsápadt**
➤ *Noé, **tu es blanc comme un linge.** Tu es malade ?* | *Noé, **olyan fehér vagy, mint a fal**. Beteg vagy?*
♦ A francia szóláshasonlatban a *linge* szó jelentése 'fehérnemű'.
≅ *blanc comme un cachet d'aspirine* || blanc comme un lavabo || blanc comme un mort³**

■ **laver son linge sale en famille** – (Sz): régler ses différends entre soi, sans intermédiaire, sans témoin
□ ⟨vki⟩ **nem teregeti ki a szennyest**
➤ *Je n'estime pas les gens qui vont donner des conférences à l'étranger pour se plaindre de ce qu'ils n'aiment pas dans leur pays. Même s'ils ont raison, **il faut laver son linge sale en famille**.* | *Nem becsülöm azokat az em-*

Francia_magyar_szolastar.indb 480 2024. 08. 12. 15:58:20

bereket, akik előadásokat tartanak külföldön arról, hogy mit nem szeretnek az országukban. Még ha igazuk is van, ***nem kell kiteregetni a szennyesünket****.*

♦ Régen a szennyest az asszonyok nem otthon, családi környezetben, hanem egy erre kijelölt közös helyen, ún. mosóházban vagy a folyóparton mosták. E helyeknek fontos társadalmi szerepe is volt, mosás közben az asszonyok ugyanis megbeszélték a helyi pletykákat, ügyes-bajos dolgaikat, családi problémáikat. A szólás tehát arra utal, hogy ne tegyük közbeszéd tárgyává ezeket a személyes gondjainkat, a szennyesünket (*le linge sale*), hanem „mossuk ki", rendezzük el azt a családban vagy egy adott közösségben. A szólás eredetét – amúgy helytelenül – szokták Voltaire-nek is tulajdonítani, aki II. Frigyes porosz uralkodóról mondta azt, hogy a király hozzá küldi el a szennyesét kimosni (« Voilà le roi qui m'envoie son linge sale à blanchir. »), de a *linge sale* szókapcsolat itt egyértelműen csak a műkedvelő Frigyes Voltaire-nek megküldött gyenge minőségű, javításra szoruló verseit jelentette. Később Napóleon is gyakran használta a kifejezést kissé ugyan elváltoztatva, de eredeti értelmében (« Il y a des histoires qui font que le linge sale ne doit se laver qu'en famille. ») utalva arra, hogy nem szerette volna, ha a testvéreivel fennálló nézeteltérései a nagy nyilvánosság elé kerülnének.

LION [ljɔ̃] *(h fn)*

■ **avoir bouffé/mangé du lion** – (Sz), (biz): faire preuve d'une énergie inhabituelle ou d'une agressivité inaccoutumées

□ ⟨vki⟩ **tele van energiával || pezseg** ⟨vkinek⟩ **a vére**

➤ *A : Allez, tout le monde au travail, on finit le projet dans une heure ! – B : Ça alors !* ***Tu as mangé/bouffé du lion*** *ce matin !* | *A: Gyerünk, mindenki munkára fel! Egy óra múlva teljesítjük a tervet! – B: Azt a mindenét!* ***Tele vagy*** *ma reggel* ***energiával****! [****Nagyon pezseg a véred*** *ma reggel!]*

♦ A kifejezésben szereplő oroszlán, az állatok királya, régóta az erő, az energia, az akarat, a bátorság, az agresszivitás szimbóluma. E fogalomkörben gyakori szóláshasonlat még a *se battre [se défendre] comme un lion* 'harcol, mint az oroszlán'.

◨ **se tailler la part du lion** → PART

LISIÈRE [lizjɛʀ] *(n fn)*

■ **tenir** ⟨qqn⟩ **en lisière(s)** – (Sz), (vál): exercer une tutelle, une forte influence, autorité sur qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **gyámság alatt tart ||** ⟨vki vkit⟩ **rövid pórázon tart [rövid pórázra fog]**

➤ *De nos jours, dès l'âge de quinze ans, les enfants réclament leur liberté. Et malheur aux parents qui essaient de* ***les tenir en lisière.*** | *Manapság a gyerekek tizenöt éves korukban már szabadságot akarnak maguknak. És jaj azoknak a szülőknek, akik* ***gyámság alatt [rövid pórázon] próbálják tartani őket.***

♦ A *lisière* 'szegély, szél' jelentésű nőnemű főnév régen a járni tanuló gyerek ruhájára erősített 'járószalag' értelemben is használatos volt.

Francia_magyar_szolastar.indb 481 2024. 08. 12. 15:58:21

◊ A *rövid pórázon tart, rövid pórázra fog vkit* magyar szólások eredetét lásd: *tenir qqn en laisse**.

≅ *commander/mener [faire marcher] qqn à la baguette* || mener [faire marcher] qqn au doigt* et à l'œil || tenir qqn en laisse* || serrer la vis* à qqn*

LISTE [list] *(n fn)*

■ **être sur la liste noire** – (Sz): être sur la liste des gens à surveiller, à abattre, à proscrire, à éviter

□ ⟨vki⟩ **feketelistán van**

➤ *Ce terroriste représente une menace pour la sécurité nationale.* ***Il est sur la liste noire.*** | *Ez a terrorista fenyegetést jelent a nemzet biztonságára nézve.* ***Feketelistán van.***

♦ A fekete szín általában rossz, negatív dolgokat sugall, szimbolizál. A szólás használatos a *mettre qqn sur la liste noire* alakban is.

≅ *être (mis) à l'index* || être frappé d'ostracisme*

LIT [li] *(h fn)*

■ **être tombé du lit** – (Sz), (biz): se lever anormalement tôt

□ ⟨vkit⟩ **kidobodt/kivetett az ágy** || ⟨vki⟩ **szokatlanul korán kelt**

➤ *A : Ce matin je me suis levé à 5 heures. – B : Dis donc,* ***tu es tombé du lit*** *? | A: Ma reggel 5 órakor keltem. – B: Nocsak,* ***kivetett az ágy****?*

■ **garder le lit** – (Sz): être malade et rester au lit

□ ⟨vki⟩ **őrzi/nyomja az ágyat**

➤ *Si tu es malade,* ***tu dois garder le lit****. | Ha beteg vagy,* ***őrizned kell az ágyat****.*

♦ Mindennapi megfigyelésen alapuló szólás.

◊ A *nyomja az ágyat* magyar szólás alapja valószínűleg az a megfigyelés, hogy a betegség miatt sokáig fekvő ember az ágyában levő szalmát, amely a szalmazsákban volt, összenyomta. Az ágyban levő szalmához egyébként bizonyos hiedelmek is kapcsolódtak, így például azt a beteg halála után szokás volt elégetni, mert ezáltal a halott lelkét is megsemmisíteni vélték.

■ **sur son lit de mort** – (Sz): juste avant de mourir

□ **a halálos ágyán**

➤ *Noé a exprimé ce souhait* ***sur son lit de mort****. | Noé* ***a halálos ágyán*** *fogalmazta meg ezt a kívánságát.*

LITIÈRE [litjɛʀ] *(n fn)*

■ **faire litière** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (vál): ne pas se soucier de qqch., n'en tenir aucun compte

□ ⟨vki vmit⟩ **semmibe vesz** || ⟨vki vmit⟩ **nem vesz figyelembe** || ⟨vki vmit⟩ **figyelmen kívül hagy**

➤ *Parfois nous sommes obligés de* ***faire litière*** *de certaines conventions sociales. | Néha kénytelenek vagyunk bizonyos társadalmi szokásokat* ***semmibe venni****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólás szemléleti háttere az, hogy annyira semmibe veszünk valamit, mint azt az almot (*litière*), amit az állatoknak a földre szórva odavetve készítünk.
≅ *fouler aux pieds* qqch.*

LIVRE [livʀ] *(h fn)*

■ **parler comme un livre** – (Szh): parler doctement, avec des mots bien choisis, mais de manière un peu trop recherchée
□ ⟨vki⟩ **nagyon választékosan beszél**
➤ *C'est toujours agréable de discuter avec mon ami,* ***il parle comme un livre****.* | *Mindig kellemes a barátommal társalogni,* ***nagyon választékosan beszél****.*
♦ A hasonlatot általában olyan értelemben használják, hogy valaki elegánsan, az írott nyelv irodalmi stílusában fejezi ki magát. Ebbe a jelentésbe némi pejoratív felhang is vegyül, hisz az írott nyelv, a felolvasott szöveg mindig statikusabb, merevebb, kevésbé kreatív, mint a beszélt nyelv.

LOCOMOTIVE [lɔkɔmɔtiv] *(n fn)*

■ **fumer comme une locomotive** – (Szh): fumer beaucoup
□ ⟨vki⟩ **füstöl, mint egy gyárkémény**
➤ *A : Tu crois que Noé a enfin arrêté de fumer ? – B : Pas du tout,* ***il fume toujours comme une locomotive****.* | *A: Gondolod, hogy Noé végre abbahagyta a dohányzást? – B: Egyáltalán nem,* ***még mindig úgy füstöl, mint egy gyárkémény****.*
≅ *fumer comme une cheminée* || *fumer comme un pompier** || *fumer comme un sapeur*

LOGE [lɔʒ] *(n fn)*

■ **être aux premières loges** – (Sz): avoir les meilleures places pour voir qqch., pour être spectateur, témoin d'une chose en toute sécurité
□ ⟨vki vmit⟩ **páholyból néz(het)**
➤ *A : Monsieur, vous avez vu la bagarre ? – B : Oui, j'ai tout vu,* ***j'étais aux premières loges****, assis à la terrasse du café.* | *A: Uram, ön látta a veszekedést? – B: Igen, mindent láttam,* ***páholyból néztem****, a kávéház teraszán ültem.*
♦ A kifejezés mindkét nyelvben a színházi világ nyelvéből származik (*loge* 'színházi páholy').

LOI [lwa] *(n fn)*

■ **la loi de la jungle** – (Sz): la loi du plus fort
□ **a dzsungel törvénye**
➤ *Dans les affaires, c'est souvent* ***la loi de la jungle****.* | *Az üzleti életben gyakran* ***a dzsungel törvénye*** *uralkodik.*
♦ A darwini evolúcióelméleti elképzeléseket hűen tükröző kifejezést az angol író, Rudyard Kipling *The Jungle Book* [A dzsungel könyve] című világhírűvé vált novellagyűjteményében használta először (1894). A novellák legnagyobb része az

Francia_magyar_szolastar.indb 483 2024. 08. 12. 15:58:21

indiai őserdőben játszódik, és egy Maugli nevű árva fiúról szól, akinek a szüleit megölte Sir Kán a tigris és akit farkasok neveltek fel. A novelláknak súlyos erkölcsi mondanivalójuk van, amely mint a dzsungel törvénye jelenik meg. A mű fordításai révén a szólás számos európai nyelvben meghonosodott.

≅ *La raison* du plus fort est toujours la meilleure.*

◨ **n'avoir ni foi ni loi [être sans foi ni loi]** → FOI

LOIN [lwɛ̃] *(hsz)*

■ **revenir de loin** – (Sz): être passé très près d'un grave danger

□ ⟨vkinek {baleset, veszély elkerülésében}⟩ **nagy szerencséje volt || csoda, hogy** ⟨vki vmit {balesetet, veszélyhelyzetet}⟩ **élve megúszott**

➤ *L'automobiliste a eu un problème de freins, mais il a réussi à arrêter la voiture à quelques centimètres du ravin.* ***On peut dire qu'il revient de loin.*** | *Az autósnak fékproblémája volt, de sikerült még néhány centivel a szakadék előtt megállítania az autót.* ***Mondhatni, hogy nagy szerencséje volt.***

≅ *l'échapper* belle*

LOIR [lwaʀ] *(h fn)*

■ **dormir comme un loir** – (Szh): dormir profondément

□ ⟨vki⟩ **alszik, mint a mormota**

➤ *A : Tu as bien dormi, papa ? – B : Ah oui,* ***j'ai dormi comme un loir****. | A: Apu, jól aludtál? – B: Óh, igen,* ***úgy aludtam, mint a mormota****.*

♦ A hasonlat utalás a pele (*loir*) hosszú, több hónapos téli álmára.

≅ *dormir à poings* fermés || dormir comme un ange || dormir comme un bébé || dormir comme un bienheureux* || dormir comme un sabot* || dormir comme un sonneur || dormir comme une brute || dormir comme une bûche || dormir comme une marmotte* || dormir comme une souche* || dormir d'un sommeil* de plomb*

LONG [lɔ̃] *(h fn)*

■ **de long en large** – (Sz): partout, dans tous les sens

□ **széltében-hosszában || keresztül-kasul**

➤ *J'ai parcouru le magasin* ***de long en large*** *sans trouver de lessive. |* ***Keresztül-kasul*** *bejártam az üzletet, de nem találtam mosószert.*

■ **en long et en large** – (Sz): en détail, de toutes les façons

□ **minden részletében || pontról pontra**

➤ *Mon fils nous a raconté son voyage en France* ***en long et en large****. | A fiam* ***minden részletében*** *elmesélte nekünk franciaországi útját.*

≅ *par le menu || point par point*

■ **tomber de tout son long** – (Sz): tomber en s'allongeant par terre

□ ⟨vki⟩ **teljes hosszában elvágódik**

➤ *Noé était pressé, il a glissé et* ***il est tombé de tout son long****. | Noé sietett, elcsúszott és* ***teljes hosszában elvágódott****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *faire une chute* || *mordre la poussière* (1.)* || *prendre/ramasser une bûche** || *prendre une débarque* (1.)* || *ramasser [se prendre] une pelle* (1.)* || *tomber les quatre fers* en l'air*

LONGUE [lɔ̃g] *(n fn)*

■ **à la longue** – (Sz): après un certain temps {avec l'idée d'habitude et de continuité}
□ **hosszú távon || végtére is || végül is**
➤ *Autrefois je jouais au golf tous les jours mais* ***à la longue****, j'en ai eu assez et je me suis mis au tennis.* | *Régebben minden nap golfoztam, de* ***végül is*** *elegem lett belőle és elkezdtem teniszezni.*
♦ A szólás érdekessége az, hogy ez az egyetlen ma is használatos kifejezés a *long* 'hosszú' melléknév nőnemben főnevesült alakjának a XVII. században még gyakori használatára. A *la longue* főnév akkoriban a *la longueur* 'időbeli vagy térbeli hosszúság' szó szinonimája volt.
≅ *avec le temps*

LONGUEUR [lɔ̃gœʀ] *(n fn)*

■ **être sur la même longueur d'onde** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se comprendre mutuellement, en parlant de deux personnes
□ ⟨vki vkivel⟩ **azonos/egy hullámhosszon van**
➤ *Depuis qu'ils se sont brouillés,* ***ils ne sont pas sur la même longueur d'onde****.* | *Amióta összevesztek,* ***nincsenek már egy hullámhosszon****.*
♦ A szólás szemléleti háttere a rádiótechnika világa, ahol az adás fogásához az adónak és a vevőnek azonos frekvencián, hullámhosszon kell lennie.
≅ *avoir des atomes* crochus avec qqn* || *être [se mettre] au diapason* de qqn*

■ ⟨Sqqch.⟩ **traîner en longueur** – (Sz): durer trop longtemps {avec l'idée d'ennui}
□ ⟨vmi⟩ **nyúlik, mint a rétestészta** || ⟨vmi⟩ **hosszasan elhúzódik**
➤ *Cette réunion de travail* ***traîne en longueur.*** *On s'en va ?* | *Ez a munkaértekezlet* ***úgy nyúlik, mint a rétestészta.*** *Megyünk?*
≅ *n'en pas finir*

LORGNETTE [lɔʀɲɛt] *(n fn)*

■ **regarder** ⟨qqch.⟩ **par le petit bout de la lorgnette** – (Sz): ne voir des choses qu'un petit côté, qu'un aspect peu important au point de ne pas s'intéresser à l'ensemble, à ce qui est important
□ ⟨vki⟩ **szűk látókörű** || ⟨vki⟩ **szemellenzőt hord/visel**
➤ *Pour juger honnêtement un gouvernement, il ne suffit pas de* ***regarder par le petit bout de la lorgnette****. On peut ne pas l'approuver sur certains points de détail, mais c'est l'ensemble de sa politique qu'il faut considérer.* | *Ha tisztességesen akarunk egy kormányt megítélni, nem szabad* ***szemellenzőt viselni****. Lehet egyet nem érteni vele bizonyos részletkérdésekben, de politikájának egészét kell megítélni.*
♦ Az egykor különösen a nők körében divatos *lornyett* ('lorgnette'), nyeles színházi látcső, általában leszűkíti a látóteret, csak részleteiben engedi látni a dol-

Francia_magyar_szolastar.indb 485 2024. 08. 12. 15:58:21

gokat. Ha valaki tehát valamit ilyen beszűkült módon szemlél, arra joggal mondható, hogy szűk látókörű, hogy szemellenzőt visel, mert nem látja a dolgok közötti lényeges összefüggéseket.

≅ *avoir des œillères* || *être bas de plafond (biz)* || *être bouché à l'émeri** || *ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son nez**

LOT [lo] *(h fn)*

■ **gagner le gros lot** – (Sz): gagner le lot le plus important à la loterie

□ ⟨vki {lottón}⟩ **megüti a főnyereményt**

➤ *Cela fait des années que je joue au loto en espérant de **gagner** un jour **le gros lot**.* | *Évek óta lottózom abban a reményben, hogy egy napon **megütöm a főnyereményt**.*

♦ A francia szólás *lot* szavának több jelentése is van: 'rész; árumennyiség, kiszerelés, tétel; csapat, csoport; osztályrész, sors'. A szerencsejátékokban pedig 'nyeremény' értelemben használatos. A *gros lot* pedig a 'főnyeremény'.

≅ *gagner/ramasser/toucher le jackpot* || *gagner le pactole*

■ **tirer le gros lot** – (Sz): avoir une chance exceptionnelle dans son choix {spécialement en ménage}

➤ *A : Tu as vu la nouvelle femme de Noé ? – B : Magnifique, **il a tiré le gros lot**.* | *A: Láttad Noé új feleségét? – B: Csodálatos, **megütötte vele a főnyereményt**.*

♦ A többnyire a szerencsés párválasztás jellemzésére használt francia szólás eredetét lásd: *gagner le gros lot**.

≅ *avoir/décrocher le pompon** || *décrocher la timbale** || *tirer le bon numéro**

LOUP [lu] *(h fn)*

◨ **aller/marcher à pas de loup** → PAS

■ **connu comme le loup blanc** – (Szh): très connu

□ ⟨vkit⟩ **ismernek, mint a rossz pénzt**

➤ *A : Zoé est venue à mon anniversaire avec son nouvel ami, tu le connais ? – B : Mais bien sûr, **il est connu comme le loup blanc** dans la ville.* | *A: Zoé az új barátjával jött a születésnapomra, ismered őt? – B: Persze, **ismerik** a városban**, mint a rossz pénzt**.*

♦ A hasonlat szemléleti alapja az, hogy a világos, fehér szőrzetű farkas általában ritka, eltérő kinézete miatt könnyebben felismerhető.

■ **enfermer [laisser entrer] le loup dans la bergerie** – (Sz): laisser, introduire qqn dans un lieu qui peut être dangereux pour ceux qui s'y trouvent déjà

□ ⟨vki⟩ **kecskére bízza a káposztát**

➤ *Vouloir freiner le réchauffement de la planète grâce aux agrocarburants, **c'est faire entrer le loup dans la bergerie**.* | *Ha agroüzemanyagokkal akarjuk megfékezni a globális felmelegedését, **az olyan, mintha kecskére bíznánk a káposztát**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 486 2024. 08. 12. 15:58:21

♦ Mielőtt felvette volna mai jelentését, a szólás az orvosi nyelvben volt használatos és azt jelentette, hogy egy a juhakol (*bergerie*) által szimbolizált sebet úgy zártak le, hogy azt nem tisztították ki alaposan, vagyis a farkas (*loup*) által megszemélyesített fertőző elemeket hagytak benne.

◨ **entre chien et loup** → CHIEN

■ **hurler avec les loups** – (Sz): faire comme ceux avec qui l'on se trouve, se conformer à leurs opinions

□ ⟨vki⟩ **együtt üvölt a farkasokkal**

➤ *Selon mon ami, pour ne pas avoir de problèmes dans la vie,* ***il faut hurler avec les loups****.* | *A barátom szerint ahhoz, hogy ne legyenek gondjaink az életben,* ***együtt kell üvölteni a farkasokkal****.*

♦ A szólás egyes források szerint Joseph Fouchénak, a forradalmi konvent biztosának, majd Napóleon köpönyegforgató politikájáról elhíresült rendőrminiszterének tulajdonított cinikus mondásából származik: « Il faut hurler avec les loups » [A farkasokkal együtt kell üvölteni]. Fouché egész élete, politikai karrierje folyamán valóban ehhez a haszonleső, megalkuvó elvhez tartotta magát. ◉ Német szóláskutatók azonban meggyőzően bizonyítják, hogy a szólás *Man muss mit den Wölfen heulen* 'Együtt kell üvölteni a farkasokkal' alakban már a késő középfelnémet kor óta kimutatható, s szólásszerű változata is kialakult (*mit den Wölfen heulen*). Mindez arra utal, hogy inkább egy régebbi és szerte Európában elterjedt népi megfigyelésen alapuló kifejezéssel van dolgunk, amelyet Fouché ismert és idézett. Megtalálható már az 1485–1490 között megjelent *Proverbes en rimes, recueil illustré du Sud-est de la France* című francia gyűjteményben is.

◨ **Il fait un froid de loup.** → FROID[2]: *Il fait un froid de canard/loup.*

◨ **laisser entrer le loup dans la bergerie** → LOUP: *enfermer [laisser entrer] le loup dans la bergerie*

■ **Quand on parle du loup, on en voit la queue.** – (Szm): {se dit quand on parle d'une personne et qu'on la voit arriver par coïncidence (souvent utilisé en cas de médisance)}

□ **1. Emlegetett szamár mindig megjelenik.**

➤ *Noé vient d'avoir un bébé. – Tenez, regardez, le voilà,* ***quand on parle du loup… on en voit la queue****.* | *Noénak gyereke született. – Nézzétek, épp ott jön,* ***emlegetett szamár mindig megjelenik****.*

□ **2. Farkast emlegettünk/emlegetnek, a kertek alatt jár/kullog.** (pej)

➤ *A : Bon, les gars, on est bien d'accord, personne ne veut plus travailler avec Zoé. – Tenez, la voilà qui arrive ! – B :* ***Quand on parle du loup, on en voit la queue.*** | *A: Nos, gyerekek, ugye egyetértünk, hogy senki sem akar Zoéval tovább dolgozni ? – Nézzétek, épp ott jön! – B:* ***Farkast emlegettünk, a kertek alatt jár.***

♦ A szólásmondást gyakran a *Quand on parle du loup…* csonkolt alakban használják, a mondat második felét kis hatásszünet után mindenki magában hozzágondolhatja. A francia és a magyar *Farkast emlegettünk/emlegetnek, a kertek alatt*

Francia_magyar_szolastar.indb 487 2024. 08. 12. 15:58:21

jár/kullog pejoratív szólásmondás is végső soron a Publius Terentius Afer római vígjátékíró *Adelphoe* [A testvérek] című vígjátékában (4, 1, 21) megtalálható „lupus in fabula" [farkas a mesében; emlegetett farkas] latin mondásra vezethető vissza, de előtte – hasonló alakban és jelentésben („ecce tibi lupum in sermone" 'beszédben emlegetett farkas') – már használta Plautus, majd később Cicero is *Epistulae ad Atticum* [Atticusnak szóló levelek] (XIII, 33) című művében. A mondás eredetét többféleképpen is magyarázták. ◉ Az antik néphit szerint a farkas megpillantásakor az embernek éppúgy el kell hallgatnia, mint amikor váratlanul az jelenik meg, akiről szó van a beszédben (vö. *Un ange* passe.* 'Angyal repül/száll (el) a ház fölött [fölöttünk v. a szobában v. a szobán keresztül]). De e magyarázatot maga a mondás használata cáfolja meg, mert amikor betoppan az emlegetett személy, nem elhallgatunk, hanem éppenséggel a szóban forgó szállóigével fogadjuk. ◉ Mások szerint egy ismert ezópusi-phaedrusi mesemotívumról van szó – vö. Ezópus (Aiszóposz) *A tréfás pásztor* című meséje –, nevezetesen arról, hogy a tréfás pásztor kétszer-háromszor is becsapta a falut azzal a hírrel, hogy farkasok támadtak a juhokra, és amikor azután valóban megjelent a farkas, hiába kiabált segítségért, már senki nem hitt neki. ◉ Legvalószínűbbnek azonban az tűnik, hogy a névmágia ősi hiedelméről van szó: a név kiejtése megidézi a megnevezett lényt. Ezzel összefüggésben megemlíthető még, hogy a primitív népeknél egyes állatokat (farkas, medve), amelyeket ártó szellemnek tartottak, amelyektől mint valami felsőbb hatalom megjelenésétől féltek, nem neveztek nevükön – vagy ahogy egy másik magyar szólás mondja: nem akarták *az ördögöt a falra festeni* –, hanem csak körülírással jelöltek meg. Így például a magyar *farkas* szó előzménye is egy körülírásos alak volt: *farkas állat*.

◨ **se jeter [se mettre] dans la gueule du loup** → GUEULE

■ **un jeune loup** – (Sz): un jeune homme ambitieux {se dit surtout dans le monde du travail ou de la politique}

□ ⟨vki⟩ **ifjú titán** (gúny)

➤ *Le nouveau secrétaire du parti est* ***un jeune loup*** *qui plaît beaucoup aux gens.* | *A párt új titkára* ***egy ifjú titán****, aki nagyon tetszik az embereknek.*

■ **un vieux loup de mer** – (Sz): un vieux marin expérimenté à qui ses longs voyages ont fait les manières rudes, l'humeur solitaire

□ ⟨vki⟩ **vén tengeri medve**

➤ *Tu n'as rien à craindre dans cet orage, le capitaine du bateau est* ***un vieux loup de mer****.* | *Nem kell félned ebben a viharban, a hajó kapitánya* ***vén tengeri medve****.*

♦ A francia szólásban a *loup de mer* szóösszetételben természetesen nem farkasról (*loup*), hanem tengeri állatokról, nevezetesen borjúfókáról vagy a Földközi-tengerben nagyon gyakori rablóhalakról (tengeri márnáról, sügérről) van szó, ami jó szemléleti alapul szolgálhatott az átvitt 'idős, tapasztalt, magányos, kissé mogorva tengerész' jelentéshez.

Francia_magyar_szolastar.indb 488 2024. 08. 12. 15:58:22

LOUPE [lup] *(n fn)*

■ **examiner/regarder** ⟨qqch.⟩ **à la loupe** – (Sz): l'examiner de très près, avec une minutie exagérée
□ ⟨vki vmit⟩ **górcső alá vesz**
➤ *Le directeur financier de l'entreprise* ***a examiné les comptes à la loupe****.* | *A vállalat gazdasági igazgatója* ***górcső alá vette az elszámolásokat****.*
♦ A *loupe* szó első jelentése 'nagyító'.
◊ A magyar szólásmegfelelőben a *górcső* a mikroszkóp régi neve. Nyelvújítási alkotás (Bugát Pál leleménye), ami a nyelvjárási *gór* ('hosszú, nagy') szó felhasználásával keletkezett (értsd: 'nagy(ító)cső').
≅ *examiner qqch. sur/sous toutes les coutures** || *mettre qqch. à plat*

LOUPER [lupe] *(tn* és *ts i)*

■ **Ça n'a pas loupé.** – (Szm), (biz): {Ça s'est passé exactement comme on le pensait.}
□ **Így is lett/volt/történt.** || **Megtörtént, aminek meg kellett történnie.** || **Ez bejött.** (biz)
➤ *J'étais sûr qu'il oublierait notre rendez-vous.* ***Eh bien, ça n'a pas loupé.*** | *Biztos voltam benne, hogy elfelejti a randevúnkat.* ***Nos, így is lett. [Nos, ez be is jött.]***
♦ A helyzetmondat a bizalmas stílusértékű *louper* ige 'elszalaszt, elmulaszt' jelentését aknázza ki.
≅ *Ça devait arriver.*

■ **Il n'en loupe pas une.** – (Szm), (biz): {Il a fait la gaffe, la bêtise qu'il ne fallait pas faire.}
□ **Mindent elszúr, amit csak lehet.** (biz)
➤ *En plus, tu es arrivé en retard ?* ***Vraiment, tu n'en loupes pas une !*** | *Ráadásul még késve is érkeztél?* ***Te aztán tényleg mindent elszúrsz, amit csak lehet!***
♦ Az *une* nőnemű névelő a helyzetmondatban a nőnemű *gaffe* 'baki', *bêtise* 'butaság' főnevekre utal.

LUMIÈRE [lymjɛʀ] *(n fn)*

■ **Ce n'est pas une lumière.** – (Szm), (biz), (gúny): {se dit de qqn qui n'est pas très intelligent}
□ **Nem nagy lumen.** || **Nem egy észkombájn.** (biz), (gúny)
➤ *Noé est bien gentil, mais* ***ce n'est pas une lumière****.* | *Noé nagyon kedves, de* ***nem nagy lumen****.*
≅ *Ce n'est pas un aigle*.* || *Ce n'est pas un foudre* de guerre.* || *ne pas avoir inventé l'eau* chaude/tiède* || *ne pas avoir inventé la poudre** || *ne pas avoir inventé le fil* à couper le beurre*

■ **faire (toute) la lumière** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): faire toutes les révélations et explications nécessaires sur une chose, une affaire
□ ⟨vki vmire⟩ **fényt derít**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 489 2024. 08. 12. 15:58:22

➤ *Le commissaire Maigret veut* ***faire la lumière*** *sur ce crime horrible.* | *Maigret felügyelő* ***fényt akar deríteni*** *erre a szörnyű bűntettre.*

LUNE [lyn] *(n fn)*

■ **con comme la lune** – (Szh), (biz): très stupide
□ ⟨vki⟩ **buta, mint a tök** || ⟨vki⟩ **buta, mint sötét éjszaka**
➤ *Ne demande aucun conseil à Noé,* ***il est con comme la lune****.* | *Ne kérj semmilyen tanácsot Noétól,* ***olyan buta, mint a tök****.*
♦ A *lune* 'hold' szó gyakran szerepel kifejezésekben a szórakozottság (vö. *être dans la lune**), a butaság, a kisebb fokú elmezavar metaforájaként. Régebben például arra a személyre, akit magyarul a *hiányzik egy kereke, nincs ki mind a négy kereke, kevesebb van neki egy kerékkel* szólásokkal jellemzünk, a franciában az *avoir la lune [un quartier de lune] dans la tête* kifejezés volt használatos. Egyesek szerint a szóláshasonlat kialakulásához hozzájárulhatott az, hogy a francia argóban a *lune* szó formai hasonlóság alapján 'fenék, far, hátsó' jelentéssel is rendelkezik. E negatív asszociációs többletjelentéssel bíró testrészt pedig gyakran állítják szembe a fejjel, mint az értelem, az ész, az értelmesség központjával (vö. magyar *buta, mint a segg*).
◊ A *buta, mint a tök* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *con comme un balai**.
≅ *bête à manger du foin** || *bête à pleurer** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme un balai** || *en avoir/tenir une couche**

L

■ **décrocher la lune** ⟨à qqn⟩ – (Sz): réaliser (pour qqn) ce qui paraît normalement impossible
□ ⟨vki⟩ **a csillagokat is lehozza az égről** ⟨vkinek⟩
➤ *Pour séduire Zoé, Noé* ***décrocherait la lune****.* | *Noé* ***a csillagokat is lehozná az égről****, hogy meghódítsa Zoét.*
♦ A szólás szemléleti alapja az lehet, hogy a Hold, a Föld egyetlen bolygója, bizonyos időpontokban olyan közelinek látszik a Földhöz, hogy azt szinte le lehetne akasztani (*décrocher*) az égről.

■ **demander la lune** – (Sz): demander l'impossible
□ ⟨vki⟩ **toronyórát lánccal szeretne**
➤ *Comment ? Vous voulez une augmentation de 500 euros par mois ?* ***Là, vous me demandez la lune !*** | *Hogyan? Havi 500 eurós fizetésemelést akar?* ***És toronyórát lánccal nem szeretne?***
♦ A Föld körül keringő Hold a maga elérhetetlenségében kifejezi mindazt, ami lehetetlen, képtelenség, elérhetetlen. A szólás előképe már Rabelais *Pantagruel* című 1532-ben kiadott művében is megjelenik a ma már régies *prendre la lune avec les dents* alakban.

■ **être dans la lune** – (Sz): rêver, être distrait, oublier la réalité
□ ⟨vki⟩ **a holdon jár** || ⟨vki⟩ **a fellegekben jár**
➤ *Le petit Noé a de mauvaises notes car* ***il est*** *souvent* ***dans la lune*** *en classe.* | *A kis Noénak rossz jegyei vannak, mert órán gyakran* ***a fellegekben jár****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A Hold az álmodozás, ábrándozás, a valóságtól való elrugaszkodás szimbóluma szemben a kézzelfogható valóságot megtestesítő Földdel.

≅ *avoir l'esprit ailleurs* || *avoir la tête ailleurs* || *bayer aux corneilles** || *être dans les nuages* [être sur son petit nuage; vivre sur son nuage]* || *être/marcher à côté de ses pompes** || *être tête* en l'air* || *laisser errer sa pensée* || *pelleter des nuages (Can)*

■ **promettre la lune** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire des promesses à qqn que l'on ne pourra pas tenir

□ ⟨vki (vkinek)⟩ **eget-földet (meg)ígér** || ⟨vki (vkinek)⟩ **fűt-fát (meg)ígér**

➤ *Noé **a promis la lune** à Zoé en lui disant qu'ils feraient le tour du monde ensemble.* | *Noé **eget-földet megígért** Zoénak, amikor közös világkörüli utazásról beszélt neki.*

♦ A Föld körül keringő Hold a maga elérhetetlenségében kifejezi a lehetetlen, betarthatatlan ígéreteket.

◊ Az *eget-földet megígér* magyar szólásban a köznyelvben általánosan együtt használt „ég és föld" kifejezi mindazt, ami körülvesz bennünket és hat ránk. Az ég az égi, világfeletti hatalmakra utalhat, a föld pedig a közönséges halandókra. A Bibliában is találunk erre utalást. A Kr. e. 520 körül működő Aggeus próféta bűnbánatra hívja fel a népet, és megtartást ígér neki. A Seregek Ura eget-földet megmozgat a nép megmentése érdekében. „Mert így szól a Seregek Ura: Még egy kevés idő, s én megrendítem az eget és a földet, a tengert és a szárazföldet" (Agg 2: 6).

◊ A *fűt-fát megígér* magyar szólással kapcsolatban megjegyezhető, hogy több olyan kifejezésünk van még, amelyben a ragos alakban használt, alliteráló *fű-fa* szónak 'mindenki, bárki', illetve 'minden, bármi' jelentése van: *fűbe-fába kapaszkodik (, mint a vízbefúló), fűben-fában (van) az orvosság, fűhöz-fához fordul/kapkod, fűnek-fának elmond vmit, fűnek-fának panaszkodik, fűt-fát megmozgat, fűt-fát összehord*. A *fű-fa* összetétel, akárcsak a *boldog-boldogtalan*, az *apraja-nagyja* vagy az *égre-földre*, úgy jelöl valamilyen fogalmat, hogy az adott jelenség két végpontját nevezi meg. A *fű-fa* a növények két szélső határát jelképezi: a fű a legkisebb, a fa pedig a legnagyobb növény. A két határérték közötti fogalom – vagyis a növények összessége – a nyelv fejlődése során azután lassan a 'minden, mindenki' fogalmáig tágult, bővült. Egyesek szerint elképzelhető az is, hogy az idézett szólások egyikében-másikában (pl. *fűnek-fának panaszkodik, fűben-fában az orvosság*) a *fű* és a *fa* eredetileg bizonyos varázserők hordozójaként is szerepelhetett, amelyekhez ősi, babonás szokásból fordulni szoktak az emberek.

≅ *faire des promesses* de Gascon* || *faire des promesses en l'air* || *promettre monts* et merveilles à qqn*

■ **tomber de la lune** – (Sz): être désillusionné après avoir espéré qqch. de fantastique

□ ⟨vkit vmi {váratlan dolog}⟩ **úgy ér, mint derült égből a villámcsapás** || ⟨vki⟩ **majd hanyatt esik a meglepetéstől** || **leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla a meglepetéstől**

➤ *Les actions que j'ai achetées devaient doubler en un mois, or elles ont perdu quatre-vingts pour cent de leur valeur. **Je suis tombé de la lune.** | A részvényeknek, amiket vettem, egy hónap alatt kétszer annyit kellett volna érniük, azonban értékük nyolcvan százalékát elvesztették. **Ez úgy ért engem, mint derült égből a villámcsapás.***

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A szólás arra utal, hogy a holdon, a fellegekben járó személy hirtelen „leesik” a földre és ismét érintkezésbe kerül a kijózanító valósággal.

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber des nues**

LURETTE [lyʀɛt] *(n fn)*

■ **depuis [il y a] belle lurette** – (Sz): depuis [il y a] très longtemps

□ **ezer éve || ősidők óta || időtlen idők óta**

➤ *A : Comment va ta copine, Zoé ? – B : Je ne sais pas, je ne l'ai pas vue* ***depuis belle lurette****.* | *A: Zoé, hogy van a barátnőd? – B: Nem tudom,* ***ezer éve*** *nem láttam.*

♦ A *lurette* szó már csak ebben a kifejezésben fordul elő és az *heurette* alakváltozata, melynek jelentése nyelvjárásokban ‘órácska’. Érdemes megjegyezni, hogy az *-ette* kicsinyítőképző e szóban már nem igazán az, mivel a szó a kifejezésben – nyomatékosítva a *belle* jelzővel, ami régen gyakran ‘nagy’ jelentésben is használatos volt (vö. *croquer/dévorer qqch. à belles dents*, déchirer qqn à belles dents**) – épp ellenkezőleg hosszú időtartamot jelöl. A *lurette* szó kialakulása hangtanilag a következőképpen mehetett végbe: *belle heurette* → *belle l'heurette* → *belle lurette*.

≅ *Ça fait des lustres.* || *Ça fait un bail*.* || *Ça fait une paye*. [Il y a une paye.]* || *depuis une éternité*

LUTTE [lyt] *(n fn)*

■ **la lutte du pot de terre contre le pot de fer** – (Sz): une lutte inégale

□ **egyenlőtlen küzdelem || Dávid és Góliát harca/küzdelme** (vál)

➤ *Je vous préviens : si vous essayez de jouer au plus malin avec moi,* ***ce sera la lutte du pot de terre contre le pot de fer****.* | *Figyelmeztetem, ha megpróbál madárnak nézni,* ***Dávid és Góliát küzdelmére számíthat velem****.*

➤ *Peu de matches de la Coupe du Monde 2006 de la FIFA ont ressemblé autant à* ***un combat de David contre Goliath*** *que la confrontation Angleterre – Trinité-et-Tobago qui a ouvert les hostilités du Groupe B.* | *Kevés olyan mérkőzés volt a 2006-os FIFA-világbajnokságon, ami annyira hasonlított* ***Dávid és Góliát küzdelmére****, mint az angolok B csoportjának nyitó összecsapása Trinidad és Tobago ellen.*

♦ A kifejezés bibliai eredetű (Sír 13:2-3): „Aki magánál gazdagabbal társul, terhet vesz magára, ezért ne szegődj társul nálad vagyonosabbhoz. Mi köze az üstnek a fazékhoz? Ha összeütődnek, ez az, ami eltörik!” A bibliai bölcsességet Jean de La Fontaine is feldolgozta *Le Pot de terre et le Pot de fer* [A cseréplábas meg a vaslábas] című meséjében (V, 2) ezt a tanulságot levonva: « Ne nous associons qu'avecque nos égaux, / Ou bien il nous faudra craindre / Le destin d'un de ces pots. » [Magunkfajtájú legyen, akivel szövetkezünk, / máskülönben a cserépedény / balsorsa lesz végzetünk. – Vikár Béla fordítása]. ◉ Amint azt a második példamondat mutatja, a magyarhoz hasonlóan a franciában is használatos a

Francia_magyar_szolastar.indb 492 2024. 08. 12. 15:58:22

szólás választékos *le/un combat de David contre Goliath* szinonimája. Ennek eredete az a bibliai történet Sámuel I. könyvéből, ami arról szól, hogy a kicsi Dávid egy parittyakővel földre küldte és így legyőzte a nagy Góliátot (1Sám 17).

≅ *le combat de David contre Goliath*

LUXE [lyks] *(h fn)*

■ **Ce n'est pas du luxe.** – (Szm): {se dit d'une chose nécessaire, non superflue}

□ **Nem luxus(cikk)!**

➤ *De nos jours, un système d'alarme,* ***ce n'est pas du luxe*** *!* | *Manapság egy riasztórendszer* ***nem luxuscikk****.*

♦ A helyzetmondat *pas du luxe* elemében a *du* anyagnévelő használatát nyelvtanilag az magyarázza, hogy ha nem a nyelvtani tárgy tagadásáról van szó, akkor a részleges tagadásban a *de* helyett megmarad a teljes anyagnévelő (vö. *Ce n'est pas du vin, mais de la bière.* 'Ez nem bor, hanem sör.' Ennek analógiájára: *Ce n'est pas du luxe, mais une nécessité absolue.* 'Ez nem luxus, hanem feltétlen szükséglet.'

■ **se payer le luxe** ⟨de faire qqch.⟩ – (Sz): se permettre un acte inhabituel et particulièrement agréable

□ ⟨vki⟩ **megengedi magának azt a luxust, hogy...**

➤ *Je suis assez vieux et* ***je peux me payer le luxe*** *de dire à mon patron ce que je pense de lui.* | *Elég öreg vagyok már és* ***megengedhetem magamnak azt a luxust****, hogy elmondjam a főnökömnek, amit róla gondolok.*

♦ Arra, ha valakit olyan luxuscikkek vonzanak, amire nem telik neki, a bizalmas stílusban az *avoir la folie des grandeurs* 'nagyzási hóbortban/mániában szenved' kifejezést szokták használni.

Francia_magyar_szolastar.indb 493 2024. 08. 12. 15:58:22

M

MACHINE [maʃin] *(n fn)*

■ **faire machine arrière** – (Sz): arrêter une action engagée, revenir sur ce qu'on a dit, décidé
□ ⟨vki⟩ **visszavonulót fúj** || ⟨vki⟩ **hátraarcot csinál**
➤ *Noé était prêt à demander Zoé en mariage mais au dernier moment,* ***il a fait machine arrière*** *et a décidé d'attendre encore quelque mois.* | *Noé kész volt Zoé kezét megkérni, de az utolsó pillanatban* ***visszavonulót fújt*** *és úgy döntött, hogy vár még néhány hónapot.*
♦ A kifejezést eleinte a gőzhajtású gépek (gőzmozdony, gőzhajó) kapcsán 'hátramenetbe kapcsol' értelemben használták. Ez lett az alapja a mai metaforikus jelentésnek.
◊ A *visszavonulót fúj* és a *hátraarcot csinál* magyar szólásmegfelelők a katonai nyelvből származnak.
≅ *faire marche arrière* || *lâcher pied* || *manger sa parole** || *ravaler ses paroles* || *revenir sur ses dires*

MÂCHOIRE [maʃwaʀ] *(n fn)*

M

■ **bâiller à se décrocher la mâchoire** – (Sz): bâiller en ouvrant la mâchoire en grand, au point de risquer de décrocher la mâchoire inférieure
□ ⟨vki⟩ **akkorát/olyanokat ásít, mint a bécsi kapu** (ritka) || ⟨vki⟩ **akkorát ásít, hogy majd bekap** ⟨vkit⟩
➤ *Le spectacle était tellement ennuyeux que Noé* ***bâillait à se décrocher la mâchoire****.* | *A műsor olyan unalmas volt, hogy Noé* ***olyanokat ásított, mint a bécsi kapu****.*
♦ A szólásban szereplő és benne lévő képet jól megmagyarázó ritkább szavak jelentése: *bâiller* 'ásít, ásítozik', *se décrocher* 'kiakad, kiakaszt', *mâchoire* 'állkapocs'.
≅ *bâiller comme une carpe** || *bâiller comme une huître*

MADELEINE [madlɛn] *(tjn)*

■ **pleurer comme une Madeleine** – (Szh): pleurer abondamment
□ ⟨vki⟩ **sír, mint a záporeső**
➤ *Lorsque son ami l'a quittée, Zoé* ***a pleuré comme une Madeleine*** *pendant quelques jours, puis elle s'est consolée.* | *Amikor a barátja elhagyta, Zoé néhány napig* ***sírt, mint a záporeső****, azután megvigasztalódott.*
♦ A hasonlat bűnbánó Magdolnára utal, aki „megállt hátul a [Jézus] lábainál, sírva fakadt, elkezdte könnyeivel öntözni a lábait…" (Lk 7:38).
≅ *pleurer à chaudes larmes** || *pleurer comme une fontaine* || *pleurer comme une vache (biz)* || *pleurer comme un veau** || *pleurer toutes les larmes** *de son corps*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

MAILLE [maj] *(n fn)*

■ **avoir maille à partir** ⟨avec qqn, qqch.⟩ – (Sz): avoir avec qqn ou qqch. une dispute, une divergence d'opinion ou un conflit d'intérêt

□ **meggyűlik** ⟨vkinek⟩ **a baja** ⟨vkivel, vmivel⟩

➤ *Nous nous entendons bien maintenant, mais il y a deux ans,* ***j'ai eu maille à partir avec lui*** *pour une histoire bête.* | *Most jól megértjük egymást, de két évvel ezelőtt* ***meggyűlt a bajom vele*** *egy buta história miatt.*

➤ *Le PDG de cette entreprise* ***a eu maille à partir avec la justice****.* | *E vállalat elnök-vezérigazgatójának* ***meggyűlt a baja az igazságszolgáltatással****.*

♦ Ez a mai használatban nagyon is élő szólás a benne lévő mondattani és jelentéstani furcsaságok által a francia nyelv történetének egyfajta sűrített keresztmetszete, igazi nyelvi kövület, a kollektív emlékezet gyöngyszeme, és mint ilyen szépen illusztrálja a nyelvi örökséget, a nyelvben meglévő évszázados hagyományokat. A határozott névelő elhagyása a *maille* főnév előtt nem tükrözi a mai nyelvtani szabályokat, használatot. Olyan mondattani jelenségről van tehát szó, amely – néhány kivételtől eltekintve (pl. távirati stílus, újság szalagcímei) – archaikus jelenség a franciában. A 'vminek a fele' jelentésű klasszikus latin MEDIUS → vulgáris latin MEDALIA szavakból származó 'legkisebb váltópénz' jelentésű *maille* főnév és az 'eloszt, szétoszt, megoszt' értelmű klasszikus latin PARTIRI → vulgáris latin PARTIRE szavakból kialakult *partir* (= *partager*) ige ugyanakkor a jelentéstani furcsaság szép példáit is képviselik. E szavak jelentése ui. ma az átlagos francia nyelvhasználó számára jó esetben homályos, rosszabb esetben egyenesen érthetetlen. A szókapcsolat eredetileg szó szerint azt jelentette, hogy 'megosztani, elfelezni egy fél dénárt' (= *maille*), ami a Capeting uralkodók alatt a legkisebb – és így tovább már nem osztható – fizetőeszköz, váltópénz volt. Ebből alakult ki a 'lehetetlen, értelmetlen osztozkodáson veszekedni, vitatkozni' átvitt, idiomatikus jelentés. A szólás használata ugyanakkor az utóbbi időben kezd megváltozni és egyre gyakrabban találkozunk olyan szövegkörnyezetekkel is, amelyekben nem személlyel (*qqn*), hanem valamilyen hivatalos szervvel (rendőrség, társadalombiztosítás, vevőszolgálat stb.) támadt nézeteltérés, konfliktus kifejezésére szolgál. ◉ Jegyezzük meg, hogy a *maille* szó a *n'avoir ni sou* ni maille* 'être sans argent' (*nincs egy árva garasa sem*) ismert szólásban is előfordul. A *partir/partager* igékkel kapcsolatban pedig emlékeztethetünk néhány olyan gyakori példára, amelyekben felvillan az eredeti, archaikus jelentés: *répartir* 'fel-/meg-/szétoszt', *répartition* 'fel-/meg-/szétosztás', *départager* 'vitában dönt', *la partition de Berlin* 'Berlin felosztása'. René Descartes *Discours de la méthode pour bien conduire sa raison et chercher la vérité dans les sciences* [Értekezés a módszerről. Értekezés az értelem helyes használatának s a tudományos igazságok kutatásának módszeréről] című 1637-ben megjelent híres művének első mondatában is megjelenik: « Le bon sens est la chose du monde la mieux partagée : car chacun pense en être si bien pourvu, que même ceux qui sont les plus difficiles à contenter en toute autre chose, n'ont point coutume d'en désirer plus qu'ils en ont. » [Nincsen semmi, ami igazságosabban van elosztva az embe-

Francia_magyar_szolastar.indb 495 2024. 08. 12. 15:58:23

rek között, mint a józan ész; mert mindenki azt hiszi, jutott neki belőle; többet, mint amennyi van, még azok sem igen szoktak maguknak kívánni, kiket minden más dologban csak igen nehéz kielégíteni. – Zemplén Jolán fordítása].

≅ {avec qqn}: *avoir des mots avec qqn* || *avoir un différend avec qqn* || *se bouffer [se manger] le nez** || *se prendre la tête avec qqn* || *se prendre le bec**

◨ **n'avoir ni sou ni maille** → SOU

MAIN [mɛ̃] *(n fn)*

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **à portée de la main [avoir** ⟨qqch.⟩ **sous la main]** – (Sz): avoir qqch. à proximité de soi

□ ⟨vmi vkinek⟩ **a keze ügyében van**

➤ *Je te rappelle dans cinq minutes car **je n'ai pas le dossier sous la main** pour l'instant.* | *Öt perc múlva visszahívlak, mert pillanatnyilag **nincs a kezem ügyében az akta**.*

◨ **avoir du sang sur les mains** → SANG

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **(bien) en main** – (Sz):

1. avoir la maîtrise de qqch. {en particulier d'un outil}

□ **rá áll** ⟨vkinek⟩ **a keze** ⟨vmire {szerszámra}⟩

➤ *Noé **a bien en main** son nouvel outil et gagne à présent un temps précieux pendant son travail.* | *Noé **keze rá áll** az új szerszámára és most munkája során értékes időt nyer.*

2. avoir la maîtrise de qqch. {situation, affaires}

□ ⟨vki vmit {helyzetet, ügyet}⟩ **(jól) kézben tart**

➤ *Il y a beaucoup de monde à la manifestation, mais les forces de l'ordre **ont la situation bien en main**.* | *Sokan vannak a tüntetésen, de a rendvédelmi erők **jól kézben tartják a helyzetet**.*

■ **avoir la haute main** ⟨sur/dans qqch.⟩ – (Sz): commander, diriger dans une affaire, contrôler tout

□ ⟨vki vhol⟩ **kezében tartja a kormányt/kormányrudat**

➤ *À quatre-vingts ans, Noé **a** encore **la haute main sur l'entreprise**. Ses fils ne peuvent rien décider seuls.* | *Nyolcvanéves korában Noé még mindig **kezében tartja a kormányrudat a vállalatnál**. A fiai semmiről sem dönthetnek egyedül.*

♦ A *main* 'kéz' a szólásban a hatalom, a tekintély kifejezője, amit az *haute* 'magas' jelző tovább nyomatékosít.

◊ A *kezében tartja a kormányt/kormányrudat* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être à la barre* [tenir la barre]*.

≅ *être à la barre* [tenir la barre]* || *être aux leviers* de commande [tenir les commandes]* || *être aux manettes* || *mener la danse* || *mener le bal* || *occuper un poste de contrôle* || *tenir la queue* de la poêle* || *tenir le gouvernail* || *tenir les rênes du pouvoir*

Francia_magyar_szolastar.indb 496 2024. 08. 12. 15:58:23

■ **avoir la main lourde** – (Sz):
1. (rég): frapper fort qqn
□ **eljár** ⟨vkinek⟩ **a keze**
➤ *Noé se plaint que son père **a la main lourde** quand il rapporte une mauvaise note de l'école.* | *Noé panaszkodik, hogy **hamar eljár** az apja **keze**, amikor rossz jegyet hoz az iskolából.*
2. punir sévèrement (qqn)
□ ⟨vki (vkire)⟩ **súlyos büntetést ró/szab ki**
➤ *À la fin du procès, le juge **a eu la main lourde**.* | *A per végén a bíró **súlyos büntetést rótt ki**.*
3. ⟨sur qqch.⟩ : donner qqch. en trop grande quantité
□ ⟨vki vmit⟩ **bőkezűen mér**
➤ ***Tu as eu la main lourde** sur le sel, ce plat est immangeable.* | ***Túl bőkezűen mérted** a sót, ez az étel ehetetlen.*
≅ **1.** *frapper comme un sourd*
≅ **2.** *infliger une lourde peine à qqn*

◨ **avoir le cœur sur la main** → CŒUR

■ **avoir les mains libres** – (Sz): pouvoir agir librement, à son gré
□ ⟨vkinek⟩ **szabad keze van**
➤ *Je ne peux rien faire pour vous. **Je n'ai pas les mains libres dans cette affaire.*** | *Semmit sem tehetek önért. **Nincs szabad kezem ebben az ügyben.***
♦ Gyakori a kifejezés ellentétpárja is: *avoir les mains liées* 'meg van kötve a keze'.
≅ *avoir carte* blanche* || *avoir le champ* libre* || *avoir le feu* vert* || *avoir les coudées* franches*

◨ **avoir** ⟨qqch.⟩ **sous la main** → MAIN: *avoir* ⟨qqch.⟩ *à portée de la main [avoir* ⟨qqch.⟩ *sous la main]*

◨ **avoir un poil dans la main** → POIL

■ **de main de maître** – (Sz): avec une grande compétence
□ **ügyes kézzel || mesterien [mesteri módon]**
➤ *Noé a mené la négociation **de main de maître**.* | *Noé **ügyes kézzel** vezette a tárgyalásokat.*

■ **de première main** – (Sz): directement, de la source
□ **első kézből**
➤ *J'ai acheté ma voiture actuelle **de première main**.* | *A mostani kocsimat **első kézből** vettem.*
➤ *Je tiens cette information confidentielle **de première main**.* | ***Első kézből** kaptam ezt a bizalmas információt.*

■ **demander la main** ⟨de qqn⟩ – (Sz): demander qqn en mariage
□ ⟨vki⟩ **megkéri** ⟨vkinek⟩ **a kezét ||** ⟨vki vkit⟩ **feleségül kér**

Francia_magyar_szolastar.indb 497 2024. 08. 12. 15:58:23

➤ *Après de longues années,* ***Noé a demandé la main de Zoé****, mais elle a dit non.* | ***Noé*** *hosszú évek után* ***megkérte Zoé kezét****, de ő nemet mondott.*

■ **donner un coup de main** ⟨à qqn⟩ – (Sz): aider qqn

□ ⟨vki⟩ **egy kis segítséget nyújt** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **segít egy kicsit** ⟨vkinek⟩

➤ ***Tu ne pourrais pas me donner un coup de main*** *pour mon déménagement ?* | ***Nem tudnál nekem egy kis segítséget nyújtani*** *a költözésemhez?*

≅ *donner un coup de pouce* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn (2.)* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *mettre qqn en selle** || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

■ **en mettre sa main au feu** – (Sz): affirmer qqch. avec fermeté, être absolument sûr de qqch. {généralement au conditionnel présent : *Je mettrais ma main au feu que c'est vrai.* → *J'en mettrais ma main au feu.*}

□ ⟨vki vmiért⟩ **tűzbe teszi/tenné a kezét**

➤ *Tu es sûr qu'il n'est pas coupable ? Tu es sûr de son innocence ?* ***Est-ce que tu en mettrais ta main au feu ?*** | *Biztos vagy benne, hogy nem bűnös? Biztos vagy az ártatlanságában?* ***Tűzbe tennéd érte a kezed?***

♦ A többnyire feltételes módban használatos szólás nagyon régi jogszokásból eredeztethető, már egy 534-ből való ripuari frank törvénykönyvben is olvasható. A középkori istenítéletek egyik fajtájára, az Európa-szerte ismert tüzesvas-próbára vezethető vissza. Az eljárás azt a célt szolgálta, hogy vallomásra bírja a vádlottat. Az elítélt kezét bekötözték, lepecsételték (nehogy gyógyfüvekből készült kenőccsel védőréteget vigyen fel rá), és három napig kenyéren és vízen böjtöltették. Majd a próbára kitűzött napon eltávolították a kötést, és a kezére vagy egy megtüzesített kesztyűt húztak, vagy egy forró vasrudat kellett kezében meghatározott távolságra elvinnie. Ezután újra bekötötték a kezét, majd három nappal később megvizsgálták az égés nyomait, s ha a seb szépen behegedt, ártatlannak tekintették, hiszen a csodás gyógyulás csak Isten segítségével történhetett, aki nem engedheti meg, hogy az ártatlan szenvedjen. Trisztán és Izolda történetében is olvashatunk erről a Joseph Bédier-féle kiadás *Le jugement par le fer rouge* [A tüzesvas-próba] című, XII. fejezetében: « …le fer était rouge. Alors, elle plongea ses bras nus dans la braise, saisit la barre de fer, marcha neuf pas en la portant, puis l'ayant rejetée, étendit ses bras en croix, les paumes ouvertes. Et chacun vit que sa chair était plus saine que prune de prunier. » […vörösen izzott a vas. Akkor mezítelen karral a parázsba nyúlván, két marokra megragadta Izolda a vasrudat. Kilenc lépésnyire vitte, azután a vasat hátra vetvén, két karját keresztbe tette, kinyitotta tenyerét. Húsa szemlátomást ép és hamvas maradt, akár a szedetlen szilva. – Pap Gábor fordítása]. ◉ A szólás a magyarba a németből került át és tévesen szokták összefüggésbe hozni a *kiállja a tűzpróbát** 'vki, vmi bizonyítja alkalmasságát, szívósságát, kitartását vagy tartós voltát' kifejezéssel.

≅ *en donner sa main à couper* || *en donner/mettre sa tête* à couper [en mettre la tête sur le billot]* || *Je veux bien être pendu* si…* || *Je te/vous le donne en mille*.*

Francia_magyar_szolastar.indb 498 2024. 08. 12. 15:58:23

■ **en venir aux mains** – (Sz): finir par se battre après une dispute
□ ⟨vki vkivel⟩ **ölre megy** || ⟨vki vkivel⟩ **birokra kel**
➤ *Les deux automobilistes se sont d'abord insultés puis **ils en sont venus aux mains**.* | *A két autós előbb sértegette egymást, majd **ölre is mentek egymással**.*
♦ A kéz metaforikusan gyakran kapcsolódik a harc, küzdelem fogalmához.
◊ A magyar szólásmegfelelők szemléleti alapja a birkózás.
≅ *se battre comme des chiffonniers* || *se crêper le chignon** || *se prendre aux cheveux (rég)*

■ **être entre de bonnes mains** – (Sz): être dans la possession, sous la surveillance d'une personne sérieuse, compétente
□ ⟨vki, vmi⟩ **jó kezekben van**
➤ *Les professeurs sont excellents dans cette école. Ma fille **est entre de bonnes mains**.* | *A tanárok kitűnőek ebben az iskolában. A lányom **jó kezekben van**.*
➤ *Ne t'inquiète pas, ton affaire **est entre de bonnes mains**.* | *Ne nyugtalankodj, az ügyed **jó kezekben van**.*

■ **être mariés de la main gauche** – (Sz):
1. (Tört): vivre dans un mariage dans lequel la mariée est de rang inférieur à celui de son époux
□ ⟨vki vkivel⟩ **morganatikus házasságban él**
➤ *En 1683, le roi Louis XIV, devenu veuf, a épousé en secret son ancienne maîtresse, Françoise d'Aubigné, marquise de Maintenon. **Ils étaient mariés de la main gauche.*** | *1683-ban a megözvegyült XIV. Lajos király titokban feleségül vette régi szeretőjét, Françoise d'Aubignét, Maintenon márkinőjét. **Morganatikus házasságban éltek.***
2. vivre ensemble sans être mariés
□ ⟨vki vkivel⟩ **balkézről kötött házasságban él** || ⟨vki vkivel⟩ **vadházasságban él** || ⟨vki vkivel⟩ **bagóhiten él** (nép)
➤ *Aujourd'hui, dans la langue politiquement correcte l'expression « **être mariés de la main gauche** » a été remplacée par des termes comme « vivre en concubinage, vivre pacsé ».* | *Ma a politikailag korrekt nyelvben a „**balkézről kötött házasságban él**" kifejezés helyett azt mondják például, hogy valakivel „élettársi viszonyban/szerződésben él".*
♦ A morganatikus házasság uralkodóházak, főnemesi családok férfi tagjainak olyan egyházilag érvényes házassága, amelynél a feleség és gyermekei nem részesülnek a férj kivételes jogaiban. A házasság mindazonáltal érvényesnek, az ebből született gyermekek törvényesnek számítottak. A balkézről kifejezést az magyarázza, hogy a ceremónia során a vőlegény a menyasszony bal kezét fogta, nem pedig a megszokott módon a jobbot. ◉ A vadházasság kifejezésére használatos még a bizalmas stílusú *être marié à la mairie du XXIe arrondissement* szólás is, ami azon az ellentmondáson alapul, hogy Párizsnak köztudottan csak húsz kerülete van.
◊ A *balkézről kötött házasságban él* magyar szólásmegfelelő kialakulására a francia szólás magyarázatában már említett szokáson túl az a babonás népi hiede-

Francia_magyar_szolastar.indb 499 2024. 08. 12. 15:58:23

lem is hathatott, amely szerint minden, ami az ember bal oldalával kapcsolatos, rossz és szerencsétlenséget hozhat. E szemlélet, melyet számos szavunk, szólásunk őriz (*balszerencse, balsors, balsiker, ballépés, balfogás, balfácán, baljós, balul sül el vmi, balkézről való gyerek* stb.), abból származik, hogy a bal kezünk általában gyengébb, ügyetlenebb, mint a jobb. (Jegyezzük meg ugyanakkor, hogy számos hiedelmünk a bal oldalt éppenséggel kifejezetten szerencsésnek tartja: akinek a bal szeme viszket, azt öröm éri, akinek a bal füle cseng, az jó hírt hall, s a bal tenyér viszketése is azt jelenti, hogy pénzt kapunk.) A bal kéz viszonylagos sutaságában a babonás népi szemlélet valamilyen természetfeletti rosszat sejtett, mivel nem ismerte annak tudományos magyarázatát: jobb kezünk azért ügyesebb, mert a testünk jobb felének izomzatát mozgató bal agyfélteke vezető szerepet játszik a jobb agyféltekével szemben, amely viszont a balkezeseknél sokkal fejlettebb. Ez a titokzatos negatív jellemző azután a bal kézről átkerült a bal lábra is.

≅ **2.** *être lié par un pacs {pacte civil de solidarité}* || *être marié à la mairie du XXIe arrondissement (biz)* || *vivre à la colle (rég)* || *vivre en concubinage*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **des deux mains** – (Sz): faire qqch. avec enthousiasme, sans hésitation {souvent avec le verbe *signer* 'aláír'}

□ ⟨vki vmit⟩ **habozás nélkül megtesz/elfogad** || ⟨vki vmit⟩ **látatlanba(n) megtesz/elfogad**

➤ *On nous aurait dit que notre équipe ferait match nul ce soir,* ***on aurait signé des deux mains****.* | *Ha azt mondták volna, hogy ma este döntetlent fog játszani a csaptunk,* ***látatlanba(n) elfogadtuk/aláírtuk volna*** *az eredményt.*

M

◨ **faire des pieds et des mains** → PIED

■ **forcer la main** ⟨à qqn⟩ – (Sz): forcer qqn à faire qqch. contre sa volonté

□ ⟨vki vkire⟩ **rákényszeríti az akaratát**

➤ *C'est moi seul qui vais prendre la décision. Je ne veux pas que quelqu'un* ***me force la main****.* | *Egyedül én fogom a döntést meghozni. Nem akarom, hogy valaki* ***rám kényszerítse az akaratát****.*

♦ A *forcer* ige önmagában is rendelkezik a 'kényszerít vkit vmire' jelentéssel. A *main* 'kéz' pedig metaforikusan az 'akarat' szimbólumaként kapcsolódik hozzá.

≅ *mettre à qqn l'épée dans les reins* || *mettre à qqn le couteau* sous la gorge*

■ **haut la main** – (Sz): {souvent avec le verbe *gagner, remporter* 'győz, nyer'} facilement, avec une grande marge de réussite

□ **játszi könnyedséggel** {győz, nyer versenyben, vetélkedésben}

➤ *La nageuse française* ***a remporté*** *le 100 mètres nage libre* ***haut la main****.* | *A francia úszónő* ***játszi könnyedséggel*** *nyerte meg a 100 méteres gyorsúszást.*

♦ A magasba emelt kéz azt szimbolizálja a szólásban, hogy valaki valamit olyan könnyedén csinál meg, hogy szinte nem is használja hozzá a kezét.

≅ *arriver/gagner dans un fauteuil** || *gagner comme une fleur** || *gagner les doigts* dans le nez*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **La main me démange.** – (Szm): {se dit quand on a envie de donner une gifle à qqn}
□ **Viszket a tenyerem.**
➤ *Les enfants, arrêtez de faire du bruit et calmez-vous. Attention à vous,* ***j'ai la main qui me démange****.* | *Gyerekek, maradjatok csendben és nyugodjatok le! Vigyázzatok magatokra, mert* ***viszket a tenyerem****!*
♦ A francia és a magyar helyzetmondatok hasonló szemléleten alapulnak, azonban míg a franciában a kéz, addig a magyarban annak a tenyér része viszket.

■ **lever/porter la main** ⟨sur qqn⟩ – (Sz): le battre
□ ⟨vki vkire⟩ **kezet emel**
➤ *Pour la première fois dans sa vie, Noé* ***a levé la main*** *sur sa femme.* | *Életében először, Noé* ***kezet emelt*** *a feleségére.*
≅ *battre qqn comme plâtre* || botter le train[3]* à qqn || bouffer le nez* à qqn || casser la figure à qqn || casser/péter la gueule* à qqn || faire/mettre la tête* au carré à qqn || passer qqn à tabac* || rentrer dans le chou* à qqn || rouer qqn de coups || sauter à la gorge de qqn || secouer qqn comme un prunier* (1.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.) || tanner le cuir* à qqn || tomber sur le paletot à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le casaquin de qqn || tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.) || voler dans les plumes* à qqn (1.)*

■ **marcher (la) main dans la main** – (Sz):
1. se donner la main pour marcher
□ ⟨vki vkivel⟩ **kéz a kézben [kézen fogva] jár**
➤ *Noé et Zoé sont mariés depuis trente ans, mais* ***marchent*** *aujourd'hui aussi* ***la main dans la main****.* | *Noé és Zoé harminc éve házasok, de ma is* ***kéz a kézben járnak****.*
2. agir en parfait accord, travailler ensemble, en collaboration
□ ⟨vki vkivel⟩ **kéz a kézben jár** || ⟨vki vkivel⟩ **teljes egyetértésben cselekszik** || ⟨vmi vmivel⟩ **teljes összhangban áll**
➤ *Voilà un sujet où libéraux et conservateurs* ***marchent main dans la main****, en parfaite complicité avec les multinationales.* | *Íme egy téma, amelyben a liberálisok és a konzervatívok* ***kéz a kézben járnak****, cinkos egyetértésben a multikkkal.*
➤ *L'écologie et l'économie doivent* ***marcher main dans la main****.* | *A környezetvédelemnek és a gazdaságnak* ***kéz a kézben [teljes összhangban] kell működnie****.*
≅ **2.** *faire cause commune avec qqn, qqch.*

■ **mettre la dernière main** ⟨à qqch.⟩ – (Sz): donner la touche finale à qqch.
□ ⟨vki vmin⟩ **elvégzi az utolsó simításokat**
➤ ***Je mets la dernière main*** *à ce projet et après je commence le prochain.* | ***Elvégzem az utolsó simításokat*** *ezen a tervezeten és utána kezdem a következőt.*
♦ A francia szólásban a *main* 'kéz' szó eredetileg valamilyen kézzel végzett tevékenységre utal.
≅ *mettre la dernière touche à qqch.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 501 2024. 08. 12. 15:58:23

■ **mettre la main à la pâte** – (Sz): travailler soi-même à qqch., aider {pour une action manuelle}
□ ⟨vki⟩ **maga is munkához lát** || ⟨vki⟩ **megfogja a munka/dolog végét** || ⟨vki⟩ **megfogja az eke szarvát**
➤ *C'est toujours moi qui dois faire le ménage dans cet immense appartement.* ***Tu pourrais mettre la main à la pâte de temps en temps !*** | *Mindig nekem kell takarítanom ebben a nagy lakásban.* ***Néha azért te is megfoghatnád a dolog végét!***
♦ A szólás valószínűleg a pék nehéz munkájára, a kenyér tésztájának (*la pâte*) dagasztására céloz.
◊ A *megfogja az eke szarvát* magyar szólás a dolgos paraszti életből származik.

■ **mettre la main au collet** ⟨de qqn⟩ – (Sz): se saisir de qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **nyakon csíp**
➤ *La police* ***a mis la main au collet*** *du malfaiteur depuis longtemps recherché.* | ***A rendőrség nyakon csípte*** *a régóta keresett bűnözőt.*
♦ A *collet* az ing gallérját, nyakát, illetve ebből metonimikusan az azt viselő adott személyt jelenti.
◊ A *nyakon csíp* magyar szólás eredeti értelmét tekintve kisebb állatok (kiscica, kutyakölyök) laza nyakbőrének megfogását jelentette. Ebből alakult ki az általánosabb, emberre is alkalmazható mai jelentés.

◨ **montre en main** → MONTRE

M

■ **ne pas y aller de main morte** – (Sz):
1. agir avec fermeté ou brutalité
□ ⟨vki⟩ **nem fogja vissza magát** || ⟨vki⟩ **nem kerülgeti a forró kását** || ⟨vki vkivel⟩ **nem bánik kesztyűs kézzel**
➤ *Les forces de l'ordre* ***n'y vont pas de main morte*** *pour disperser les manifestants.* | *A rendfenntartó erők* ***nem fogják vissza magukat*** *a tüntetők oszlatásakor.*
➤ *Le médecin* ***n'y est pas allé de main morte*** *en expliquant la situation du malade à la famille.* | *Az orvos* ***nem kerülgette a forró kását****, amikor elmagyarázta a beteg helyzetét a családnak.*
➤ *Pour se venger de son infidélité, Zoé a frappé son copain.* ***Elle n'y est pas allée de main morte*** *!* | *Hogy megbosszulja a hűtlenségét, Zoé megverte a barátját.* ***Nem bánt vele kesztyűs kézzel****!*
2. exagérer
□ ⟨vki⟩ **nem szívbajos** (biz)
➤ *5 euros un café ! Le patron du bar* ***n'y va pas de main morte*** *!* | *5 euró egy kávéért? A bár tulajdonosa bizony* ***nem szívbajos****!*
♦ A francia szólásban a *main morte* szókapcsolat a tétlenségre, erőtlenségre utal. A kizárólagos használatú tagadó alak pedig pont ellenkezőleg a túlzott energiát, dinamizmust, sőt a féktelenséget fejezi ki.
≅ **2.** *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un élé-

Francia_magyar_szolastar.indb 502 2024. 08. 12. 15:58:24

phant || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *pousser/jeter/lancer le bouchon un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

■ **passer la main** ⟨à qqn⟩ – (Sz): transférer une activité (à qqn)
□ ⟨vki⟩ **átadja a stafétabotot** ⟨vkinek⟩
➤ *Noé prend sa retraite et **il passe la main** à son fils qui va reprendre l'entreprise familiale.* | *Noé nyugdíjba vonul és **átadja a stafétabotot** a fiának, aki átveszi a családi vállalkozást.*
♦ A szólás a kártyajáték nyelvéből jön, ahol egy játékos az osztás folyamán jelzi, hogy nem kér több kártyát vagy licitáláskor így jelzi, hogy (egyelőre) nem kíván, vagy nem tud a licitálásban részt venni.
◊ Az *átadja a stafétabotot* magyar szólás a sportnyelvből, közelebbről a váltófutásból származik. A metafora a franciában is használatos: *passer le relais à qqn.*
≅ *passer le flambeau* à qqn* || *passer le relais à qqn*

■ **passer la main dans le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz): flatter qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **a kegyeit keresi** || ⟨vki vkinél⟩ **gyűjti a jó pontokat**
➤ *Si tu veux qu'il soit gentil avec toi, **passe-lui la main dans le dos**.* | *Ha azt akarod, hogy kedves legyen veled, **keresd a kegyeit**.*
≅ *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

◨ **porter la main** ⟨sur qqn⟩ → MAIN: *lever/porter la main* ⟨sur qqn⟩

◨ **pouvoir compter** ⟨qqch.⟩ **sur les doigts d'une main** → DOIGT

■ **prendre** ⟨qqn⟩ **la main dans le sac** – (Sz): surprendre qqn en train de faire qqch. de mal comme voler par exemple
□ ⟨vki vkit⟩ **tetten ér**
➤ ***J'ai pris** le garçon **la main dans le sac** quand il tentait de me voler mon porte-monnaie.* | ***Tetten értem** a fiút, amikor megkísérelte ellopni a pénztárcámat.*
♦ A szólás arra az esetre utal, amikor a zsebtolvajt úgy érik tetten, hogy annak keze még a sértett táskájában matat.
≅ *prendre/surprendre qqn en flagrant délit*

■ **prendre** ⟨qqch.⟩ **en main** – (Sz): s'occuper soi-même de qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **kézbe vesz**
➤ *Le ministre n'a pas trouvé d'accord avec les syndicats alors c'est le président de la République qui **a pris** l'affaire **en main**.* | *A miniszternek nem*

Francia_magyar_szolastar.indb 503 2024. 08. 12. 15:58:24

sikerült megállapodnia a szakszervezetekkel, így a köztársasági elnök ***vette kézbe*** *az ügyet.*

◨ **prendre son courage à deux mains** → COURAGE

■ **se frotter les mains** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): se féliciter de qqch., s'en réjouir
□ ⟨vki⟩ **dörzsöli a kezét** ⟨vmi miatt⟩
➤ *Le directeur* ***se frotte les mains*** *car son chiffre d'affaires a doublé en un an.* | *Az igazgató* ***dörzsöli a kezét****, mert az üzleti forgalma egy év alatt megduplázódott.*

■ **se laver les mains** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): décliner sa responsabilité {utilisé le plus souvent sous la forme : *Je m'en lave les mains.*}
□ ⟨vki⟩ **mossa (a) kezét/kezeit**
➤ *Le détective privé a rempli sa mission et* ***il se lave*** *maintenant* ***les mains*** *du reste.* | *A magándetektív teljesítette megbizatását és a többit illetően most* ***mossa kezét****.*
♦ A kézmosás a víz tisztító erejébe vetett hit nyomán vált az ártatlanság szimbólumává, amelyről az Ótestamentumban részletesen olvashatunk az ismeretlen tettes által elkövetett gyilkosság kapcsán (Mtörv 21:1–9). Maga a tárgyalt kifejezés mindkét nyelvben Jézus Poncius Pilátus általi halálra ítélésének történetére vezethető vissza, amelynek legismertebb leírása *Máté evangéliumá*ban olvasható (Mt 27:24): „Pilátus látva, hogy semmire sem megy, sőt inkább zavargás támad, vizet hozatott, megmosta a kezét a tömeg előtt és így szólt: »Én ártatlan vagyok ennek a vérétől. Ti lássátok!«" A történetet számos képzőművészeti alkotás is megörökítette.

M

MAIN-FORTE/MAINFORTE [mɛ̃fɔʀt] *(n fn)*

■ **prêter main-forte/mainforte** ⟨à qqn⟩ – (Sz): aider qqn dans une situation difficile, périlleuse
□ ⟨vki vkinek⟩ **segédkezet nyújt**
➤ *La police ne pouvait pas arrêter les terroristes, alors l'armée est venue* ***lui prêter main-forte****.* | *A rendőrség nem tudta letartóztatni a terroristákat, így a hadsereg* ***nyújtott neki segédkezet****.*
➤ *Le ministre a remercié tous les volontaires qui* ***ont prêté main-forte*** *aux secouristes.* | *A miniszter köszönetet mondott minden önkéntesnek, aki* ***segédkezet nyújtott*** *a mentésben részt vevőknek.*
♦ A szólás érdekessége, hogy a benne szereplő főnév helyesírása kétféle alakban is létezik, továbbá, hogy a szó maga már csak ebben a kifejezésben használatos. Régen az igazságszolgáltatás és a rendőrség munkájához nyújtott – esetenként karhatalmi – segítséget (*main forte*) jelentette.
≅ *donner un coup de main* à qqn* || *donner un coup de pouce* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn (2.)* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *mettre qqn en selle** || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

MAISON [mɛzɔ̃; mezɔ̃] *(n fn)*

■ **gros comme une maison** – (Szh), (biz): se dit de qqch. qui est visible, prévisible, évident, énorme, grossier
□ ⟨vmi⟩ **akkora [olyan átlátszó], mint egy ház**
➤ *Si Noé est venu à la fête, c'est uniquement pour te rencontrer.* ***C'est gros comme une maison.*** | *Noé csak azért jött el az ünnepségre, hogy találkozzon veled.* ***A vak is látja.***
➤ *Ce que tu dis* ***est un mensonge gros comme une maison****.* | *Amit mondasz, az* ***eget verő hazugság****.*
➤ ***Noé s'est gouré gros comme une maison.*** | ***Noé akkorát tévedett, mint egy ház.***
♦ Amint azt a példamondatok is mutatják, a szóláshasonlatot kontextustól függően magyarra más és más kifejezésekkel kell fordítani.
≅ *Cela saute aux yeux*. [Cela crève les yeux.]* || *Cela se voit comme le nez* au milieu du visage [de la figure].* || *clair comme le jour**

◨ **parler de corde dans la maison d'un pendu** → CORDE

MAÎTRE [mɛtʀ] *(h fn)*

■ **passer maître** ⟨en/dans qqch.⟩ – (Sz): devenir particulièrement adroit en/dans qqch. {en parlant d'une qualité ou d'un défaut}
□ ⟨vki vminek⟩ **mesterévé válik** || ⟨vki vmit⟩ **mesteri fokon űz**
➤ *Zoé* ***est passée maître*** *dans l'art de mentir.* | *Zoé* ***mesteri fokon űzi*** *a hazugságot.*

■ **rester maître de la situation** – (Sz): contrôler la situation, les événements
□ ⟨vki⟩ **ura marad a helyzetnek**
➤ *Malgré toutes les difficultés,* ***je suis resté maître de la situation****.* | *Minden nehézség ellenére* ***ura maradtam a helyzetnek****.*

■ **trouver son maître** – (Sz): trouver qqn qui est plus fort que soi
□ ⟨vki⟩ **emberére akad/talál**
➤ *Noé pensait tout savoir sur les opéras de Mozart mais avec Zoé,* ***il a trouvé son maître****.* | *Noé azt hitte, hogy mindent tud Mozart operáiról, de Zoéban* ***emberére talált****.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja a mester – tanítvány viszony.

MAJEUR, -E [maʒœʀ] *(mn)*

■ **être majeur et vacciné** – (Sz): être assez grand pour prendre ses responsabilités
□ ⟨vki⟩ **elég idős/érett már** (⟨vmihez⟩) || ⟨vki⟩ **nem gyerek már** || ⟨vki⟩ **tudja, mit csinál**
➤ *Ma mère insiste pour m'accompagner en discothèque. Mais je n'ai pas besoin d'elle, j'ai vingt ans,* ***je suis majeur et vacciné****.* | *Édesanyám erősködik, hogy elkísér a diszkóba. De nincs rá szükségem, húszéves vagyok,* ***nem vagyok már gyerek****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 505 2024. 08. 12. 15:58:24

♦ A gyerekeknek kiskorukban szokás a védőoltásokat beadni (*vacciner qqn*), így a szólás kissé ironikusan arra utal, hogy valaki már nagykorú (*majeur*) és képes önállóan felelős döntéseket hozni.

MAL[1] [mal] *(hsz)*

■ **Ça la fout mal.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui fait mauvais effet}
□ ⟨vmi⟩ **rosszul veszi ki magát** || ⟨vmi⟩ **rossz benyomást kelt**
➤ *J'utilise des expressions vulgaires en ce moment, même involontairement.* ***Ça la fout mal*** *à mon lieu de travail.* | *Mostanában önkéntelenül is vulgáris kifejezéseket használok.* ***Ez nagyon rosszul veszi ki magát*** *a munkahelyemen.*
♦ A nagyon bizalmas stílusú helyzetmondat eredete homályos. A benne lévő *ça* elem eredetileg arra a *foutre* '(meg)kefél' igével kifejezett cselekedetre utalhatott esetleg, ami ellenkezést, ellenérzést vált ki abban a személyben, akire a *la* névmás vonatkozik (*la femme, la personne*).

■ ⟨Sqqch.⟩ **tomber mal** – (Sz): se dit de qqch. qui arrive à un moment inopportun
□ ⟨vmi⟩ **nagyon rosszkor [a legrosszabbkor] jön**
➤ *Vous m'appelez maintenant ?* ***Ça tombe très mal****, car j'ai une réunion importante.* | *Most telefonál nekem?* ***Ez nagyon rosszkor jön****, mert fontos megbeszélésem van.*
≅ *ça arrive comme un cheveu sur la soupe*

MAL[2] [mal] *(h fn)*

M

■ **avoir le mal du pays** – (Sz): être triste loin de son pays
□ ⟨vkinek⟩ **honvágya van**
➤ *Le fils de mon ami étudie depuis cinq ans en Belgique et* ***il a*** *déjà* ***le mal du pays****.* | *A barátom fia öt éve Belgiumban tanul, és már* ***honvágya van****.*
♦ A *mal* szó a szólásban a hazától való távollét okozta lelki szenvedést fejezi ki.

■ **avoir [se donner] un mal de chien** ⟨à faire qqch.⟩ – (Sz): avoir beaucoup de difficultés pour faire qqch.
□ ⟨vki vmibe⟩ **vért izzad**
➤ *Cette traduction était vraiment difficile,* ***j'ai eu un mal de chien*** *à la faire.* | *Ez a fordítás tényleg nagyon nehéz volt,* ***vért izzadtam*** *bele.*
♦ Számos pozitív tulajdonsága ellenére az ember hű barátja, a kutya vagy eb feltűnően sok szólásban, közmondásban szerepel negatív értelemben fokozó, nyomatékosító szerepben mind a franciában (*avoir/mener une vie* de chien*; *être/vivre/s'entendre comme chien* et chat*; *être malade comme un chien**, *mourir comme un chien*, *recevoir qqn comme un chien* dans un jeu de quilles*; *traiter qqn comme un chien**; *Il fait un temps à ne pas mettre un chien* dehors*), mind pedig a magyarban (*gyáva/irigy kutya*; *kutya meleg*, *kutyául érzi magát*; *kutyának sem kell*; *akkora, mint a kutya ülve; futkos, mint a töketlen kutya*).
≅ *se mettre [se couper] en quatre* pour faire qqch.* || *suer sang* et eau*

◨ **ne pas faire de mal à une mouche** → MOUCHE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **prendre son mal en patience** – (Sz): attendre sans se plaindre, se montrer patient dans une situation difficile
□ ⟨vki⟩ **türelemmel van/viseltetik**
➤ ***Il faut prendre ton mal en patience**, dans une semaine tu seras sorti de l'hôpital.* | ***Légy türelemmel**, egy hét múlva már kint leszel a kórházból.*
♦ A szólás *en patience* része egy régi, XII. századi nyelvállapotot tükrözve rögzült az *en* elöljárószóval (a mai *avec* helyett). A kifejezés azt fejezi ki, hogy valaki türelemmel (*patience*) visel valamilyen a *mal* szó által képviselt csapást, nehéz helyzetet.

◨ **se donner un mal de chien** ⟨à faire qqch.⟩ → MAL[2]: *avoir [se donner] un mal de chien* ⟨à faire qqch.⟩

MALADIE [maladi] *(n fn)*

■ **faire une maladie** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): être très contrarié de qqch., exagérer un problème
□ ⟨vki vminek⟩ **nagy feneket kerít** || ⟨vki vmiből⟩ **nagy ügyet csinál** || ⟨vki vmit⟩ **nagyon mellre szív**
➤ *Évidemment, c'est désagréable d'avoir à repasser un examen, mais il n'y a pas de quoi **en faire une maladie**. Tu n'es pas le premier à qui ça arrive.* | *Természetesen kellemetlen, ha meg kell ismételni egy vizsgát, de azért nem kell **nagy feneket keríteni neki [nagyon mellre szívni]**. Nem te vagy az első, akivel ez előfordul.*
♦ Orvosilag bizonyított tény, hogy egy lelki eredetű, nehezen tűrt bosszúságnak, problémának testi következményei lehetnek, visszahat a májra és betegséget – például sárgaságot (*jaunisse*) – okozhat.
◊ A *nagy feneket kerít vminek* magyar szólás eredetét lásd: *faire (tout) un fromage* de qqch.*
≅ *(se) faire tout un monde* de qqch.* || *faire (tout) un fromage* de qqch.* || *faire tout un plat* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une jaunisse* de qqch.* || *faire une montagne* de qqch.*

MALCHANCE [malʃɑ̃s] *(n fn)*

■ **jouer de malchance** – (Sz): accumuler les ennuis, avoir une malchance persistante
□ ⟨vkit⟩ **üldöz a balszerencse**
➤ *Noé a perdu son travail et il est expulsé de son appartement. **Il joue de malchance.*** | *Noé elveszítette a munkáját és kilakoltatták a lakásából. **Üldözi a balszerencse.***
≅ *avoir la guigne/poisse (biz)* || *être né sous une mauvaise étoile** || *jouer de malheur* || *manquer de pot (biz)* || *tomber de Charybde* en Scylla*

MALHEUR [malœʀ] *(h fn)*

◨ **être un oiseau de malheur** → OISEAU

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **faire un malheur** – (Sz), (biz):
1. faire un scandale qui pourrait avoir des conséquences fâcheuses
□ ⟨vki⟩ **nagy botrányt csap**
➤ *Retenez-moi ou **je fais un malheur** !* | *Fogjatok le vagy **nagy botrányt csapok**!*
2. avoir un succès exeptionnel
□ ⟨vki, vmi⟩ **hatalmas/nagy sikert arat**
➤ *Avec cette robe, **tu vas faire un malheur** à la réception de ce soir.* | *Ebben a ruhában **hatalmas sikert fogsz aratni** a ma esti fogadáson.*
♦ A francia kifejezés érdekessége, hogy két egymással ellentétes tartalmú jelentése van. Az első, régebbi és negatív értelem a *malheur* szó 'csapás, baj, szerencsétlenség, botrány' jelentéseiből könnyen levezethető. A második, pozitív töltetű jelentés antifrázis útján alakult ki, vagyis a *malheur* szó az alapjelentésével ellentétes 'siker' értelmet vette föl. Hasonló folyamat eredményeképpen alakult ki a második jelentés szinonimájaként ma gyakran használatos *faire mal* (*Ce film, il va faire mal !* 'Ez a film borzasztó/bazi nagy sikert fog aratni!') szólás is.
≅ **1.** *défrayer la chronique** || *faire des vagues**
≅ **2.** *brûler les planches* (2.)* || *crever l'écran** || *casser la baraque* (1.)* || *faire florès** || *faire un tabac*²*

MALIN [malɛ̃] *(h fn)*

■ **jouer au plus malin** – (Sz):
1. finasser
□ ⟨vki⟩ **játssza a ravaszdit** || ⟨vki⟩ **játssza a nagyokost**
➤ *J'ai un collègue qui n'arrête pas de **jouer au plus malin**.* | *Van egy kollégám, aki állandóan **játssza a nagyokost**.*
2. ⟨avec qqn⟩ : prendre qqn pour un idiot
□ ⟨vki vkit⟩ **hülyének néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **madárnak néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **palimadárnak néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **palira vesz** (biz)
➤ ***Ne joue pas au plus malin avec moi.*** | ***Ne nézz engem hülyének!***
♦ A francia szólás *malin* szava a másik szellemi képességeit lekicsinylő, magát „nagyokosnak" tartó ember jelentését aknázza ki.
◊ A *madárnak néz vkit* magyar szólásmegfelelővel rokon értelmű *palira vesz vkit* kifejezésben a *Pál* keresztnév *Pali*, *Palkó* becéző alakjainak köznevesüléséről van szó, amelyek a szlengben 'könnyen rászedhető ember, balek' jelentéssel bírnak. Szinonimája a *palimadár*. Franciául: *le dindon de la farce*. Igei származéka a 'vkit becsap, félrevezet' jelentésű *bepaliz*. A *palimadárnak néz vkit* magyar szólás pedig az azonos jelentésű *palira vesz* és a *madárnak néz* szólások összeolvadásából jöhetett létre.
≅ **2.** *faire monter qqn à l'arbre* || *mener qqn en bateau* [monter un bateau à qqn]* || *mettre qqn en boîte** || *rouler qqn dans la farine** || *se payer la tête** *de qqn*

MALLE [mal] *(n fn)*

■ **se faire la malle** – (Sz), (biz): partir, s'enfuir
□ ⟨vki⟩ **szedi a sátorfáját**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Le cambrioleur **s'est fait la malle** avant que la police n'arrive.* | *A betörő **szedte a sátorfáját** mielőtt a rendőrség megérkezett volna.*

♦ A *malle* nagy utazóládát jelent, amibe hosszabb utazás előtt sok mindent be lehetett pakolni.

◊ A magyar *szedi a sátorfáját* szólás eredetét lásd: *plier bagage**.

≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *tirer sa révérence* (1.)*

MANCHE[1] [mãʃ] *(n fn)*

■ **C'est une autre paire de manches.** – (Szm), (biz): {se dit d'une chose tout à fait différente et spécialement plus difficile que ce dont on vient de parler}

□ **Ez más tészta!** (biz)

➤ *J'ai passé un entretien avec l'adjoint du directeur et maintenant je dois rencontrer le directeur. **Ce sera une autre paire de manches.*** | *Volt egy interjúm az igazgatóhelyettessel és most az igazgatóval kell találkoznom. **Ez más tészta lesz.***

♦ A helyzetmondat eredete meglehetősen bizonytalan. ◉ Egyesek szerint abban keresendő, hogy a középkorban a nemesek által viselt ruhák ujja (*la manche*) úgy volt a ruhához varrva, hogy azt könnyen le lehetett róla venni és egy másik színűre vagy fazonúra cserélni. A lovagi tornákon a lovagok szívük hölgyének egy ilyen ruhaujját (ez volt a *manche honorable*), később annak egy szövetdarabját tűzték a lándzsájukra vagy a pajzsukra a viadal során. Idővel a szerelmesek ilyen levehető ruhaujjat adtak egymásnak szerelmi zálogul hűségük szimbólumaként. E szokásra utal Raimon Vidal de Bezaudun (katalánul: Raimon Vidal de Besalú) XIII. századi okcitán trubadúr is, amikor két szerelmesről azt írja, hogy egymás ruhaujjának és gyűrűjének viselésével (*porter manches et anneaux l'un de l'autre*) esküdtek hűséget egymásnak. Az *une autre paire de manches* ilyen összefüggésben átvitt értelemben később tehát egy új szerelemre utalhatott. Pierre-Marie Quitard *Dictionnaire étymologique, historique et anecdotique des proverbes et des locutions proverbiales de la langue française* című szótára (1842) szerint ezt a hipotézist látszik alátámasztani a régi, mára már feledésbe merült *On se fait l'amour, et quand l'amour est fait, c'est une autre paire de manches* szólásmondás is. ◉ Az újabb szóláskutatások szerint azonban a fenti magyarázat erősen anekdotikus jellegű és nem magyarázza meg kellően a mai bizalmas stílusértékű jelentés kialakulását. Valószínűbbnek tűnik az, hogy eredetileg a szabómesterség nyelvéből származik és arra utalhatott, hogy az egyik ruha – majd ebből általában valamely munka – befejezése után kezdődhet egy másik, új, esetenként nehezebb munka kivitelezése.

≅ *C'est le jour* et la nuit.* || *C'est une autre affaire.* || *Ça fait deux*.*

■ (*ℱ*) **être dans la manche** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (Bel): être bien vu de qqn, avoir ses faveurs

□ ⟨vki vkinél⟩ **jól fekszik** (biz) || ⟨vki vkinél⟩ **benne van a (cukros) pikszisben** (biz)

➤ *Noé a l'impression qu'**il est dans la manche** de son chef.* | *Noénak az a benyomása, hogy **jól fekszik** a főnökénél.*

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 509 2024. 08. 12. 15:58:25

♦ A kifejezés arra a szokásra utal, hogy az értékes, fontos, kedvelt tárgyakat régen az emberek ruhájuk ujjában hordták, részben biztonsági okokból, részben pedig, hogy azok mindig kéznél legyenek.
◊ A *benne van a (cukros) pikszisben* magyar szólás eredetét lásd: *être dans les petits papiers* de qqn.*
≅ *être dans les petits papiers* de qqn*

■ **relever/retrousser ses manches** – (Sz): se mettre au travail avec ardeur
□ ⟨vki⟩ **felgyűri az inge ujját** || ⟨vki⟩ **nekigyürkőzik a munkának**
➤ *Dès le lendemain des élections, le nouveau ministre des finances* ***a retroussé ses manches*** *et s'est mis à réparer les dégâts de la crise.* | *Az új pénzügyminiszter már a választások másnapján* ***felgyűrte az inge ujját*** *és elkezdte a krízis okozta károk felszámolását.*
♦ A szólás azon a megfigyelésen alapul, hogy amikor valaki egy nehéz, esetleg piszkos munkához hozzálát, feltűri az inge ujját, hogy az ne akadályozza, vagy ne legyen koszos a munka során.
≅ *prendre le taureau* par les cornes*

MANCHE[2] [mãʃ] *(h fn)*

■ **jeter le manche après la cognée** – (Sz): renoncer à qqch. par découragement ou par dégoût
□ ⟨vki⟩ **feladja a harcot** || ⟨vki⟩ **bedobja a törülközőt**
➤ *Le père de mon ami a vendu son magasin. Sa clientèle diminuait, ses profits baissaient. Il a donc décidé de* ***jeter le manche après la cognée****.* | *A barátom apja eladta az üzletét. Kevesebb lett a vásárlója, a bevételei csökkentek. Így hát elhatározta, hogy* ***bedobja a törülközőt****.*
♦ A XV. század óta használatos szólás anektodikus eredete annak a favágónak az esetére utal, aki látván, hogy fejszéje – a nyeléről lerepülve – egy mély vízbe hullik, azt immár végleg elveszettnek hitte, s így a nyelét is utána dobta gondolván, hogy arra úgysem lesz szüksége (vö. magyar *veszett fejsze nyele*).
◊ A *bedobja a törülközőt* magyar szólásmegfelő eredetét lásd: *jeter l'éponge**.
≅ *baisser les bras** || *déclarer forfait* || *jeter l'éponge** || *quitter la partie** || *s'avouer vaincu*

MANCHE[3] [mãʃ] *(h fn)*

■ **se débrouiller [s'y prendre] comme un manche** – (Szh), (biz): mal se débrouiller ; être maladroit pour faire qqch.
□ ⟨vki vmihez⟩ **bénán fog hozzá** || ⟨vki⟩ **olyan, mint egy rakás szerencsétlenség** (biz) || ⟨vki⟩ **töketlenkedik** (biz)
➤ *On voit bien que Noé n'arrivera jamais à réparer son vélo,* ***il se débrouille comme un manche****.* | *Jól látható, hogy Noé képtelen lesz megjavítani a biciklijét,* ***nagyon bénán fog hozzá****.*
♦ A francia hasonlat kialakulására – egymást erősítve – négy jelentéstartalom is befolyással lehetett: a) a *manchot* szó 'félkezű, félkarú' alapjelentése mellett 'ügyetlen, kétbalkezes, béna, töketlen' átvitt értelemben is használatos, a *man-*

Francia_magyar_szolastar.indb 510 2024. 08. 12. 15:58:25

che szó így esetleg a *manchot* melléknévi alak rövidült változata lehetett; b) a *le manche* 'nyél' főnév valamilyen nyeles eszközre, szerszámra utal, amivel az ember könnyen ügyetlenül bánhat; c) a *mal emmanché* jelzős szerkezet pedig a XIX. század óta 'rosszul, ügyetlenül induló, kezdődő' jelentésben is szerepel; d) végül ne felejtsük, hogy az argóban a *le manche* 'nyeles tojás' szó a hímvessző megnevezésére szolgál.

≅ *avoir deux mains gauches (biz)* || *avoir les deux pieds dans les mêmes bottines (Can)* || *avoir/rester les deux pieds* dans le même sabot* || *être un bras cassé* || *faire qqch. comme un pied** || *faire qqch. comme une savate* || *travailler comme un sabot**

MANETTE [manɛt] *(n fn)*

◨ **à fond les manettes** → FOND: *à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]*

MANIÈRE [manjɛʀ] *(n fn)*

■ **apprendre les bonnes manières** ⟨à qqn⟩ – (Sz): apprendre à qqn la façon correcte de se comporter

□ ⟨vki vkit⟩ **jó modorra tanít**

➤ ***Je vais t'apprendre les bonnes manières.*** | ***Majd én megtanítalak a jó modorra!***

MANTEAU [mɑ̃to] *(h fn)*

■ **sous le manteau** – (Sz): clandestinement, secrètement, de manière illégale {surtout pour la vente}

□ **suba alatt** || **fű alatt** (biz)

➤ *Dans certains quartiers de la ville, on vend des drogues dures* ***sous le manteau****.* | *A város egyes negyedeiben* ***suba alatt*** *árusítanak kemény drogokat.*

♦ A kifejezésben szereplő *manteau* 'kabát' (vö. magyar *suba*) az a ruhadarab, ami alatt rejtegetni lehet valamit.

≅ *à la dérobée* || *à la sauvette* (1.)* || *en cachette* || *en catimini* || *en douce* || *en sous-main* || *en tapinois** || *sans tambour* ni trompette*

MARBRE [maʀbʀ] *(h fn)*

◨ **avoir un cœur de marbre** → CŒUR: *avoir un cœur de marbre/pierre*

■ **rester de marbre** – (Sz): ne montrer aucune émotion, être impassible

□ ⟨vkinek⟩ **a szeme se rebben** || ⟨vkinek⟩ **az arcizma se rezdül**

➤ *Noé* ***est resté de marbre*** *quand sa femme lui a dit qu'elle le quittait.* | *Noénak* ***a szeme sem rebbent****, amikor a felesége bejelentette neki, hogy elhagyja.*

♦ A kifejezés a márvány (*le marbre*) hidegségére, keménységére utal, átvitt értelemben pedig valakinek az érzelemmentes, rideg viselkedésére. Az ilyen emberre mondják még az *être froid comme le/un marbre* hasonlatot is.

≅ *rester imperturbable*

Francia_magyar_szolastar.indb 511 2024. 08. 12. 15:58:25

MARCHAND [maʀʃɑ̃] *(h fn)*

■ **Le marchand de sable est passé.** – (Szm): {se dit aux enfants quand ils sont, le soir, sur le point de s'endormir}
□ **Itt az ideje lefeküdni!** {mert a gyerek nagyon laposakat pislant, majd leragad neki a szeme az álmosságtól}
➤ *Merci pour cette belle soirée, mais nous y allons maintenant. Le petit Noé est fatigué,* ***le marchand de sable est passé****, il est temps qu'il se couche.* | *Köszönjük ezt a szép estét, de most már elmegyünk. A kis Noé fáradt,* ***nagyon laposakat pislant, itt az ideje, hogy lefeküdjön****.*
♦ A helyzetmondat arra utal, hogy amikor álmos lesz a kisgyerek, elkezdi dörzsölni a szemét, mintha homok (*sable*) ment volna bele. Antoine Furetière szótárának (1690) *sable* 'homok' szócikkében már szerepel a *Le petit homme lui a jeté du sable dans les yeux* 'A kis ember homokot szórt a szemébe' kifejezés. A *Dictionnaire de l'Académie française* első kiadásában (1694) olvasható a *Le sablonnier leur a jetté du sable dans les yeux, le sablonnier a passé par là* változat is, ami azért érdekes, mert a *sablonnier* szó később kihalt és szerepét átvette a *marchand de sable* 'homokárus'.

MARCHE [maʀʃ] *(n fn)*

◨ **faire marche arrière** → MACHINE: *faire machine arrière*

◨ **prendre le train en marche** → TRAIN

MARCHÉ [maʀʃe] *(h fn)*

■ **par-dessus le marché** – (Sz): en plus de tout cela
□ **mindennek a tetejébe**
➤ *Mon collègue est malade, je dois faire son travail et* ***par-dessus le marché****, mon ordinateur est en panne !* | *A kollégám beteg, nekem kell elvégeznem a munkáját és* ***mindennek a tetejébe*** *még a számítógépem is elromlott.*
≅ *brochant sur le tout* || *de/par surcroît* || *et pour couronner le tout*

MARÉE [maʀe] *(n fn)*

◨ **contre vents et marées** → VENT

MARGUERITE [maʀgəʀit] *(n fn)*

■ **effeuiller la marguerite** – (Sz):
1. détacher un à un les pétales de cette fleur pour savoir si on est aimé, en disant, à chaque pétale qu'on enlève : « il (ou elle) m'aime, un peu, beaucoup, passionnément, à la folie, pas du tout », le dernier pétale arraché étant censé donner la réponse
□ ⟨vki⟩ **„szeret, nem szeret"-et játszik**
➤ ***J'effeuille la marguerite*** *pour savoir si tu m'aimes un peu, beaucoup, passionnément, à la folie, pas du tout !* | ***Szeret, nem szeretet játszok****, hogy megtudjam kicsit, nagyon, szenvedélyesen, őrülten szeretsz-e vagy egyáltalán nem.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

2. déshabiller une femme

□ ⟨vki {nőről}⟩ **lehámozza a ruháit** || ⟨vki {nőt}⟩ **egyenként megszabadít a ruháitól**

➤ *Dans ce film, il y a des scènes érotiques où* ***le protagoniste effeuille la marguerite avec ses amies****.* | *Ebben a filmben vannak erotikus jelenetek, amikor* ***a főhős lehámozza barátnőiről a ruhákat****.*

♦ A régi francia kifejezés első jelentésében a szerelmesek által mondott kiszámoló versikéből származik. A szerelmi bánatban szenvedő egy margaréta szirmait egyenként tépegetve találgatja, hogy szerelme szereti-e és eközben minden letépett sziromhoz egy kifejezést mondogat, ami arra utal, hogy mennyire szeretik: *un peu – beaucoup – à la folie – passionnément – pas du tout* [egy kicsit – nagyon – őrülten – szenvedélyesen – egyáltalán nem]. A végső választ az utolsó letépett sziromra jutó kifejezés adja meg. ◉ A folyamatot Jean-Baptiste Greuze francia festő 1759-ben keletkezett *La Simplicité* című olajfestménye is megörökíti. ◉ A szólást újabban tágabb értelemben is használják. Érdekes példát találunk erre a *Le Parisien* újság 2004. július 6-i cikkében: *« Le PS effeuille la marguerite. S'il y a référendum sur la Constitution européenne, que répondre ? Les socialistes hésitent, et déclinent la comptine : „L'Europe, je l'aime un peu, beaucoup, à la folie, pas du tout…" »* [A Szocialista Párt szeret, nem szeretet játszik. Mit mondjon, ha népszavazás lesz az európai alkotmányról? „Európát kicsit szeretem, nagyon, őrülten, egyáltalán nem…"]. ◉ A kifejezés második, 'nőt levetkőztet' jelentését jól illusztrálja az *En effeuillant la marguerite* című 1956-ban forgatott francia film, amelyet Magyarországon *Sztriptíz-kisasszony* címmel mutattak be. Brigitte Bardot egyik első komoly filmszerepe volt, amelyben egy lázadó lányt alakít, aki családja és a hagyományos értékrend ellen fordul. A köztiszteletben álló tábornok lánya álnéven egy botrányos könyvet ír, amelyben képet alkot a kor társadalmáról. Félelmében apja haragja elől Párizsba menekül, ahol egy sztriptízversenyen vesz részt.

≅ **2.** *mettre qqn à poil**

MARIE [mari] *(tjn)*

◨ **une enfant de Marie** → ENFANT

MARMITE [marmit] *(n fn)*

■ **faire bouillir la marmite** – (Sz): assurer la subsistance d'une famille

□ **1.** ⟨vki⟩ **a családját betevő/betévő falathoz juttatja**

➤ *Noé a accepté ce travail mal payé* ***pour faire bouillir la marmite de sa famille****.* | *Noé elfogadta ezt a rosszul fizető munkát,* ***hogy betevő falathoz juttassa a családját****.*

□ **2.** ⟨vmi⟩ **pénzt hoz a konyhára**

➤ *Ce travail n'est pas très intéressant, mais* ***ça fait bouillir la marmite****.* | *Ez a munka nem túl érdekes, de* ***pénzt hoz a konyhára****.*

♦ A szólás azokra az időkre nyúlik vissza, amikor az emberek élelmüket fazékban főzték. A kifejezésben szereplő *marmite* 'fazék' szó metonimikus értelemben a fazékban főlő étel összetevőit jelenti és egyúttal jelképezi az azok beszerzéséhez szükséges anyagi eszközöket is.

≅ **1.** *ramener le bifteck à la maison (biz)*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

MARMOTTE [maʀmɔt] *(n fn)*

■ **dormir comme une marmotte** – (Szh): dormir profondément
□ ⟨vki⟩ **alszik, mint a mormota**
➤ *A : Tu as bien dormi, papa ? – B : Ah oui,* ***j'ai dormi comme une marmotte****.* | *A: Jól aludtál, papa? – B: Óh igen,* ***úgy aludtam, mint a mormota****.*
♦ A hasonlat utalás a mormota (*marmotte*) hosszú, több hónapos téli álmára.
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir comme un loir** || *dormir comme un sabot** || *dormir comme un sonneur* || *dormir comme une brute* || *dormir comme une bûche* || *dormir comme une souche** || *dormir d'un sommeil* de plomb*

MARRE [maʀ] *(hsz)*

■ **en avoir marre** – (Sz), (biz): en avoir assez
□ ⟨vki vmivel⟩ **torkig van**
➤ ***J'en ai marre*** *qu'il vienne à la maison à n'importe quelle heure !* | ***Torkig vagyok vele****, hogy bármikor beállítson hozzánk!*
♦ A kifejezés vitatott eredetű. Egyesek szerint a *se marrir* 'unatkozik' igéből, mások szerint a spanyol *marearse* 'undorodik' szóból, megint mások szerint az argóban is előforduló *marre* 'lopott zsákmány valakire jutó része' jelentésből ered. A kifejezés gyakori helyzetmondatként is: *Y en a [Il y en a] marre !* 'Ebből elég!, Torkig vagyok vele!'
≅ *en avoir jusque-là** || *en avoir par-dessus la tête** || *en avoir plein le dos** || *en avoir plein les bottes* (2.)* || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir ras le bol** || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau* (3.)*

MARRON [maʀɔ̃] *(h fn)*

■ **tirer les marrons du feu** ⟨⟨pour qqn⟩⟩ – (Sz): faire pour le seul profit d'autrui quelque chose de difficile ou de risqué
□ ⟨vki⟩ **másnak kaparja ki a gesztenyét (a tűzből)**
➤ *Ce sont toujours nous qui* ***tirons pour vous les marrons du feu.*** | *Mindig mi* ***kaparjuk ki nektek a gesztenyét a tűzből.***
♦ Több európai nyelvben is megtalálható régi szólás, amelynek elterjedése és népszerűsége a XVII. századi nagy francia meseköltő Jean de La Fontaine *Le Singe et le Chat* [A majom és a macska] című (IX, 17) meséjének köszönhető, jóllehet a történetről ő is már Guillaume Bouchet francia író *Les Sérées* [Esték] című 1584-ben megjelent anekdota- és mesegyűjteményében olvashatott. A mesében Bertrand, a furfangos majom rábeszéli gazdája macskáját, Ratont, hogy kaparjon ki a tűzből néhány gesztenyét. Raton nagy nehezen kikapar három szem gesztenyét, amelyet a majom gyorsan bekap, majd jön a szolgáló, aki mindkettőjüket elhajtja, s így a macska, aki a csemegéért megszenvedett, hoppon marad.
◊ A fenti történetre, amelyből a magyarban is kialakult a mai szólás, Dugonics András *Toldi Miklós* című drámájában (1793) is található utalás (II, XIV): „Oh bíró uram, nem vagyok én olly ostoba macska, kinek, az úr majma, kezét meg fogja és azzal kaparja ki a tűzes gesztenyét."

Francia_magyar_szolastar.indb 514 2024. 08. 12. 15:58:25

MARTEAU [maʀto] *(h fn)*

■ **être (pris) entre le marteau et l'enclume** – (Sz): se trouver entre deux partis opposés et recevoir des coups des deux côtés
□ ⟨vki⟩ **két malomkő közt őrlődik** || ⟨vki⟩ **két tűz közé kerül/szorul**
➤ *Le gouvernement **est entre le marteau et l'enclume**. S'il augmente les tarifs, les usagers protestent. S'il ne les augmente pas, la compagnie risque de faire faillite.* | *A kormány **két malomkő között őrlődik**. Ha megemeli a tarifákat, a felhasználók tiltakoznak. Ha nem emeli meg, a társaság lehet, hogy tönkremengy.*
♦ A francia szólás eredete a kovácsmesterségre vezethető vissza. Kovácsoláskor a kovácsmester az üllőre (*enclume*) helyezett, megtüzesített vasdarabot kalapáccsal (*marteau*) kovácsolja. A kifejezés szemléleti háttere az a mindennapi megfigyelés, hogy ha a kovács valamely testrésze a két említett eszköz közé kerül, annak kellemetlen, fájdalmas következményei lehetnek.
≅ *être (pris) [se trouver] entre deux feux**

MARTEL [maʀtɛl] *(h fn)*

■ **se mettre martel en tête** – (Sz): se faire des soucis inutiles {s'utilise surtout au négatif impératif}
□ ⟨vki vmiből⟩ **gondot csinál magának** || **fáj/fő** ⟨vkinek⟩ **a feje** ⟨vmi miatt⟩
➤ *A : Il est minuit et Zoé n'est pas encore rentrée, il lui est certainement arrivé quelque chose. – B : **Ne te mets pas martel en tête**, elle va bientôt arriver.* | *A: Éjfél van és Zoé még nem jött haza, biztos történt vele valami. – B: **Ne fájjon a fejed emiatt**, hamarosan megjön.*
♦ A kifejezésben a *martel* szó a *marteau* 'kalapács' régies alakja. Hajdani jelentése: 'gond, nyugtalanság, aggodalom' volt, ami megőrződött a *marteler* ige a 'nyugtalanít, gyötör' jelentésében. Amint azt a példamondat is mutatja, a kifejezés többnyire tagadó felszólító alakban használatos.
≅ *être aux cent coups** || *se faire de la bile** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire des cheveux* (blancs)* || *se faire du mauvais sang* [se faire un sang d'encre]* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se monter la tête* || *se ronger les sangs**

MASQUE [mask] *(h fn)*

■ **lever/jeter/poser le masque** – (Sz): se montrer tel qu'on est, révéler ce qu'on cachait
□ ⟨vki⟩ **leveszi/leveti az álarcát** || ⟨vki⟩ **megmutatja (az) igazi arcát**
➤ *Cet hypocrite **a** enfin **levé le masque**.* | *Ez a képmutató végre **levetette az álarcát [megmutatta az igazi arcát]**.*
≅ *fendre l'armure*

MATHUSALEM [matyzalɛm] *(tjn)*

■ **vieux comme Mathusalem** – (Szh): se dit de qqn de très vieux
□ ⟨vki⟩ **vén, mint Matuzsálem**

Francia_magyar_szolastar.indb 515 2024. 08. 12. 15:58:26

➤ *Quand on est **vieux comme Mathusalem**, cela augmente le respect.* | *Amikor az ember már olyan **vén, mint Matuzsálem**, akkor nagyobb tiszteletet kap.*

♦ Mathusalem legendás ótestamentumi pátriárka, Énok fia és Lámek atyja volt. A legenda szerint 969 évig élt, innen szokás az igen magas életkort matuzsálemi kornak nevezni: „Matuzsálem összesen kilencszázhatvankilenc esztendeig élt, azután meghalt." (Ter 5:27).

≅ *être chargé d'ans (vál)* || *être d'un âge* canonique*

MATIÈRE [matjɛʀ] *(n fn)*

■ **la matière grise** – (Sz): le cerveau, l'intelligence, la réflexion

□ **szürkeállomány** || **a szürke agysejtek**

➤ *Noé, tu ne comprends pas l'exercice ? **Utilise** un peu **ta matière grise** et tu vas trouver la solution.* | *Noé, nem érted a feladatot? **Használd** egy kicsit **a szürke agysejtjeidet** és meg fogod találni a megoldást.*

MATIN [matɛ̃] *(h fn)*

■ **un de ces quatre matins** – (Sz): prochainement, sans date précise

□ **a (közeli) napokban**

➤ *Aujourd'hui je n'ai pas le temps d'aller voir ma grand-mère mais je passerai **un de ces quatre matins**.* | *Ma nincs időm meglátogatni a nagymamámat, de **a közeli napokban** benézek hozzá.*

♦ A kifejezés az *un de ces quatre* lerövidült változatban is használatos.

≅ *un de ces jours*

MATINÉE [matine] *(n fn)*

■ **faire la grasse matinée** – (Sz): dormir ou rester tard au lit le matin

□ ⟨vki⟩ **jó későn kel fel** || ⟨vkinek⟩ **a hasára süt a nap**

➤ *Le dimanche matin, **je fais la grasse matinée**, je fais ma course à pied, puis je déjeune avec mes amis.* | *Vasárnap reggel **jó későn kelek fel**, elmegyek futni, utána pedig a barátaimmal ebédelek.*

♦ A szólás *grasse* 'zsíros' mellékneve egy hosszabb, kiadósabb alvási időszakot jelöl és egy kellemes, nyugodt reggel érzését kelti.

◊ Régen a magyarban erre a helyzetre mondták azt is, hogy *jól kihúzza a Bánfihajnalt*.

MAXIMUM [maksimɔm] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **coûter un maximum/max** – (Sz), (biz): coûter très cher

□ ⟨vminek⟩ **borsos ára van** || ⟨vmi⟩ **egy vagyonba kerül** || ⟨vkinek vmire⟩ **a gatyája is rámegy** (biz)

➤ *J'ai acheté une voiture de sport. **Ça m'a coûté un max !*** | *Vettem egy sportkocsit. **A gatyám is ráment!***

≅ *coûter bonbon** || *coûter la peau* des fesses [du cul]* || *coûter les yeux* de la tête* || *coûter un bras (et la moitié de l'autre) (Can), (biz)* || *coûter un os (Bel), (biz)* || *coûter un pont (Bel), (biz)* || *coûter un prix fou* || *être hors de prix*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

MAYONNAISE [majɔnɛz] *(n fn)*

■ **La mayonnaise prend.** – (Szm): {se dit quand les choses s'harmonisent, prennent une tournure favorable}
□ **Kezd alakulni a dolog.** || **Összeáll/Összejön a dolog.**
➤ *Zoé a beaucoup discuté avec la nouvelle équipe du travail en commun et apparemment,* ***la mayonnaise prend****.* | *Zoé sokat beszélgetett az új csapattal a közös munkáról, és* ***a dolog*** *láthatóan* ***kezd alakulni****.*
♦ A helyzetmondat arra utal, hogy a majonéz akkor van kész, akkor áll össze, ha sűrű, krémszerű és elválik az edény falától.
≅ *prendre tournure**

MÉCANIQUE [mekanik] *(n fn)*

■ **rouler les/des mécaniques** – (Sz), (biz):
1. faire bouger les muscles des épaules {se dit pour un homme qui veut passer pour fort et supérieur}
□ ⟨vki⟩ **táncoltatja az izmait**
➤ *Quand il est sur la plage, Noé aime* ***rouler les mécaniques*** *devant les filles.* | *A tengerparton Noé szereti* ***táncoltatni az izmait*** *a lányok előtt.*
2. être prétentieux de manière démonstrative, faire l'important
□ ⟨vki⟩ **játssza a nagymenőt** || ⟨vki⟩ **adja a bankot** (biz) || ⟨vkinek⟩ **nagy mellénye van** (biz)
➤ *Les filles sérieuses n'aiment pas les hommes qui* ***roulent les mécaniques****.* | *A komoly lányok nem szeretik az olyan férfiakat, akik* ***játsszák a nagymenőt****.*
♦ A francia szólásban szereplő *mécaniques* szó a bizalmas nyelvben a vállakat, a vállizmokat jelenti, amelyeknek tetszelgő mutogatása szolgált alapul az átvitt jelentés kialakulásához.
◊ Az *adja a bankot* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *ramener sa fraise**.
≅ **2.** *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

MÈCHE[1] [mɛʃ] *(n fn)*

■ **découvrir/éventer la mèche** – (Sz): découvrir les dessous d'une affaire
□ ⟨vki⟩ **megfejti a rejtélyt** || ⟨vki⟩ **rájön a turpisságra** || ⟨vki vmiről⟩ **fellebbenti a fátyolt/fátylat**
➤ *Dans les romans policiers d'Agatha Christie, c'est toujours le fameux détective belge Hercule Poirot qui* ***évente*** *finalement* ***la mèche****.* | *Agatha Christie bűnügyi regényeiben végül mindig a híres belga detektív Hercule Poirot* ***fejti meg a rejtélyt****.*
♦ A szólás mai jelentésének szemléleti alapja egy régen katonai értelemben használatos szakkifejezés volt, ami egy ellenakna felrobbantása által a földbe rejtett

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

aknák gyújtózsinórjának felkutatását (vö. *éventer* ‘felfed, felfedez, feltár’), majd kanócának (*mèche*) hatástalanítását jelentette.

≅ *découvrir le pot* aux roses* || *dévoiler un secret* || *percer le secret*

■ **vendre la mèche** – (Sz): révéler tout ou une partie d’un secret

□ **eljár** ⟨vkinek⟩ **a szája** || ⟨vki⟩ **kikotyog egy titkot**

➤ *La famille a organisé une soirée surprise pour l’anniversaire de Noé. Mais quand il est arrivé, il n’était pas du tout surpris. Quelqu’un* ***avait vendu la mèche.*** | *A család meglepetésestet szervezett Noé születésnapjára. Ő azonban egyáltalán nem volt meglepve, amikor megérkezett. Valakinek* ***eljárt a szája.***

♦ A szólás kialakulása az *éventer la mèche** eredeti, katonai, majd annak átvitt ‘megfejt egy rejtélyt’ jelentésével magyarázható (lásd fent). Az *éventer* szót később a *vendre* ige kiszorította annak ‘(rábízott titkot) elmond, továbbad, elárul’ jelentésében. Ez a jelentés található meg a *Tu n’es qu’un vendu !* ‘Áruló/Megvásárolható vagy!’ kifejezésben is.

MÈCHE[2] [mɛʃ] *(n fn)*

■ **être de mèche** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): être d’accord en secret dans une affaire qui doit être tenue cachée

□ ⟨vki vkivel⟩ **egy húron pendül**

➤ *On ne sait pas exactement lequel des deux bandits a commis le crime, mais comme* ***ils sont de mèche****, ils ont été condamnés tous les deux.* | *Nem tudni pontosan, hogy a két bandita közül melyik követte el a bűntényt, de mivel* ***egy húron pendülnek****, mindkettőjüket elítélték.*

♦ A szólás eredete bizonytalan. A lexikográfusok szerint a *mèche* jelentése a kifejezésben nem a fenti *mèche*[1] ‘kanóc’ szóhoz kapcsolható, hanem vagy az olasz *mezzo* vagy a provanszál *mech* szavakhoz, melyek jelentése ‘fél, közép’. A XVIII. században, amikor a szólás kialakult a ‘félig benne van egy ügyben’ jelentésben volt használatos. Innen már könnyen érthető a mai ‘cinkos módjára egyetért vagy együttműködik vkivel’ értelem.

◊ Az *egy húron pendül vkivel* magyar szólás eredetét lásd: *s’entendre comme larrons* en foire*.

≅ *s’entendre comme larrons* en foire*

MÉDAILLE [medaj] *(n fn)*

◨ **le revers de la médaille** → REVERS

MEILLEUR, -E [mɛjœʀ] *(h* és *n fn)*

■ **être unis pour le meilleur et pour le pire** – (Sz): être unis pour les circonstances les plus heureuses comme pour les plus difficiles de la vie

□ ⟨vkik⟩ **jóban-rosszban kitartanak egymás mellett**

➤ *Je connais ce couple depuis quarante ans.* ***Ils sont unis pour le meilleur et pour le pire.*** | *Negyven év óta ismerem ezt a házaspárt.* ***Jóban-rosszban kitartanak egymás mellett.***

Francia_magyar_szolastar.indb 518 2024. 08. 12. 15:58:26

♦ A kifejezést általában az egymás mellett életük végéig hűségesen kitartó házastársakra mondják.

■ **J'en passe et des meilleures.** – (Szi): {se dit d'une énumération incomplète mais probante}
□ **És ezzel még nem is mondtam el mindent! || És a többi, és a többi.**
➤ *Mon mari m'a dit que j'étais égoïste, que je le traitais mal, que je m'occupais mal des enfants, et* ***j'en passe et des meilleures****.* | *A férjem azt mondta, hogy egoista vagyok, hogy rosszul bánok vele, hogy nem foglalkozom a gyerekekkel,* ***és ezzel még nem is mondtam el mindent****.*

♦ Ma már csak kevesen tudják, hogy valójában egy irodalmi idézetről van szó, amikor ezt az unalmas, időrabló felsorolások rövidítésére használt francia mondatot mondják, ami Victor Hugo *Hernani* című darabjában (1830) hangzott el (III, 6) « J'en passe et des meilleurs. » alakban. Érdekesség, hogy Hugo darabjában a kifejezés *meilleurs* eleme – a mögöttes hímnemű *portrait*, *fait*, *événement* szavakra utalva – még hímnemben szerepel, ahogy a *Dictionnaire de l'Académie française* legfrissebb kiadásában is. Más szótárak (*Petit Robert, Larousse*) azonban – eltérve Hugo szövegétől – már a nőnemű *meilleures* alakban rögzítik. A *meilleures* 'legjobbak' szó gúnyos, ironikus jelentésében szerepel a helyzetmondatban és a tovább nem részletezett kellemetlen dolgokra (*les choses*) utal. Ez az általánosítás magyarázhatja e szótárakban a főnév nőnemű és többes számú alakjának használatát. A *Trésor de la langue française* (*TLFi*) mind a *meilleurs*, mind a *meilleures* alakot feltünteti.

◨ **La raison du plus fort est toujours la meilleure.** → RAISON

M

MÊME [mɛm] *(h fn)*

◨ **C'est du pareil au même.** → PAREIL

MÉMOIRE [memwaʀ] *(n fn)*

■ **avoir la mémoire courte** – (Sz): avoir une mémoire peu fidèle, oublier vite
□ **rövid/kurta** ⟨vkinek⟩ **az emlékezete || lyukas** ⟨vkinek⟩ **a feje**
➤ *Il semble que certaines personnes* ***ont la mémoire non seulement courte*** *mais également sélective.* | *Úgy tűnik, hogy egyeseknek* ***nemcsak rövid****, hanem szelektív is* ***az emlékezete****.*
≅ *avoir la tête* comme une passoire || avoir une cervelle* d'oiseau [de moineau] || avoir une mémoire de poisson rouge || être tête de linotte || être tête* en l'air || être tête folle || n'avoir pas de plomb* dans la cervelle/tête*

◨ **avoir un trou [des trous] de mémoire** → TROU

■ **avoir une mémoire d'éléphant** – (Sz): avoir une mémoire exceptionnelle, notamment en ce qui concerne le mal qu'on vous a fait ; être rancunier
□ ⟨vkinek⟩ **jó/kiváló memóriája van || olyan, mint a fehér elefánt, nem felejt**
➤ *Noé se souvient de tout,* ***il a une mémoire d'éléphant****.* | *Noé mindenre emlékszik,* ***kiváló memóriája van****.*

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Si un politicien se montre toujours hautain et agressif à l'égard de son public, il risque fort de le payer cher car les électeurs* ***ont une mémoire d'éléphant****.* | *Ha egy politikus mindig nagyképű és agresszív a hallgatóságával szemben, akkor nagyon ráfizethet, mert a választóknak* ***jó memóriája van*** *[a választók* ***nem egykönnyen felejtenek****].*

♦ Az elefántokról azt tartják, hogy kitűnő az emlékezetük. Nemcsak felismerik egymást, hanem vissza tudnak emlékezni például alternatív víz- és élelemforrásokhoz vezető utakra, ha a saját területüket aszály sújtja. Képesek arra is, hogy felismerjék azokat a személyeket, akik szabadon vagy fogságban rosszul bántak velük.

■ **de mémoire d'homme** – (Sz): depuis toujours
□ **emberemlékezet óta**
➤ ***De mémoire d'homme****, on n'avait jamais vu une telle tempête dans la région.* | ***Emberemlékezet óta*** *nem láttunk ilyen vihart a környéken.*
≅ *de toute éternité* || *depuis [il y a] belle lurette** || *depuis que le monde* est monde*

■ **rafraîchir la mémoire** ⟨à qqn⟩ – (Sz): rappeler qqch. à qqn, l'aider à se remémorer qqch.
□ ⟨vki⟩ **felfrissíti** ⟨vkinek⟩ **az emlékezetét**
➤ *Bien, voici quelque chose qui devrait te* ***rafraîchir la mémoire****.* | *Nos, ez majd talán* ***felfrissíti az emlékezetedet****.*

MER [mɛʀ] *(n fn)*

M

■ **boire la mer et ses poissons** – (Sz): avoir extrêmement soif
□ ⟨vki⟩ **majd eleped/meghal a szomjúságtól** || ⟨vki⟩ **majd szomjan hal**
➤ *A : Tu as soif Noé ? – B : Ah oui,* ***je boirais la mer et ses poissons****.* | *A: Szomjas vagy, Noé? – B: Óh igen,* ***majd szomjan halok****.*
♦ A nagyfokú szomjúságot a szólás egy túlzó (*mer* 'tenger') és egy a *boire* 'iszik' ige mellett abszurd (*poissons* 'halak') elemmel fejezi ki.
≅ *avoir la pépie (biz)* || *avoir le gosier sec (biz)* || *tirer la langue* (2.)*

❒ **C'est une goutte d'eau dans la mer.** → GOUTTE: *C'est une goutte d'eau dans la mer [dans l'océan].*

■ **Ce n'est pas la mer à boire.** – (Szm): {se dit de qqch. qui n'est pas aussi difficile qu'on peut le croire}
□ **Nem nagy ügy. || Nem nagy kunszt.**
➤ *Tu dois résumer le texte en cinq phrases.* ***Ce n'est vraiment pas la mer à boire !*** | *Öt mondatban foglald össze a szöveget.* ***Ez tényleg nem nagy ügy.***
♦ Jean de La Fontaine-nél (*Les deux chiens et l'âne mort*, VIII, 25) még állító alakban olvasható e valamilyen hosszú, nehéz, fárasztó dolog, tevékenység jellemzésére használt helyzetmondat : « Si j'arrondissais mes États ! / Si je pouvais remplir mes coffres de ducats ! /Si j'apprenais l'hébreu, les sciences, l'histoire ! / Tout cela, c'est la mer à boire ; / Mais rien à l'homme ne suffit : » [Országom, ha nagyíthatnám ! / Arannyal ha megtölthetném kincseskamrám ! / Művészetet, tu-

Francia_magyar_szolastar.indb 520 2024. 08. 12. 15:58:26

dományt, / történelmet, minden nyelvet hadd tudhassak egyaránt… / Mind kiinni való tenger ! / Nem elégedett az ember ! – Vikár Béla fordítása]. Ma azonban már csak tagadó alakban és az állító alakkal ellentétes jelentésben használják, amint azt a példamondat is mutatja.

◨ **porter de l'eau à la mer [à la rivière]** → EAU

◨ **un vieux loup de mer** → LOUP

MERCI [mɛʀsi] *(n fn)*

■ **être à la merci** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz): dépendre totalement de qqn ou de qqch.
□ ⟨vki⟩ **ki van szolgáltatva** ⟨vki⟩ **kényének-kedvének**
➤ *Dans son nouveau travail, Noé* ***est*** *complètement* ***à la merci*** *de son patron.* | *Az új munkahelyén Noé teljesen* ***ki van szolgáltatva*** *a főnöke* ***kénye kedvének****.*
➤ *Quand mon ordinateur tombe en panne,* ***je me sens*** *vraiment* ***à la merci*** *de la technologie.* | *Amikor elromlik a számítógépem,* ***úgy érzem, hogy*** *nagyon* ***ki vagyok szolgáltatva*** *a technika* ***kényének-kedvének****.*
♦ A szólásban szereplő *merci* 'kegyelem, irgalom, könyörület' jelentésű nőnemű főnév több, a mai napig használatos, de a középkorban keletkezett kifejezésben is előfordul: *lutte sans merci* 'könyörtelen harc/küzdelem', *Dieu merci !* 'Hála istennek!' ◉ A 'köszönet' jelentésben a *merci* szó hímnemű: *un grand merci*.
≅ *être sous l'emprise de qqn* || *être [se trouver] sous la coupe* de qqn [tomber sous la coupe de qqn]*

MERDE [mɛʀd] *(n fn)*

■ **avoir de la merde dans les yeux** – (Sz), (vulg): ne pas voir une chose évidente
□ ⟨vki⟩ **nem lát a szemétől**
➤ *Tu vois pas la grosse faute ici ?* ***T'as de la merde dans les yeux ou quoi ?*** | *Nem látod itt ezt a súlyos hibát?* ***Mi az, nem látsz a szemedtől?***
➤ *Tu vois pas que Noé se fout de toi ?* ***T'as de la merde dans les yeux ou quoi ?*** | *Nem látod, hogy Noé teljesen hülyének néz?* ***Nem látsz a szemedtől vagy mi a franc?***
♦ Amint azt a példamondatok is mutatják, a vulgáris kifejezés leginkább szemrehányó kérdés formájában használatos. E stílusrétegben a *tu vois pas* és *t'as* alakok használata nagyon gyakori a megszokott *tu ne vois pas* és a *tu as* helyett.
≅ *Zut alors!*

■ **cacher la merde au chat** – (Sz), (vulg): dissimuler une chose dont on a honte
□ ⟨vki {vmilyen szégyellni való dolgot}⟩ **a szőnyeg alá söpör**
➤ *Pour éviter le scandale, la direction a décidé de* ***cacher la merde au chat****.* | *A botrány elkerülése érdekében az igazgatóság úgy döntött, hogy* ***azt a szőnyeg alá söpri****.*
♦ A francia szólás a takargatni való, szégyenletes dolgokat a macskapiszokkal (*merde au chat*) azonosítja.
≅ *balayer qqch. sous le tapis**

Francia_magyar_szolastar.indb 521 2024. 08. 12. 15:58:26

■ **être dans la merde (jusqu'au cou) [être dans une merde noire]** – (Sz), (vulg): être dans une situation fâcheuse, inextricable
□ ⟨vki⟩ **nyakig ül a szarban** (vulg)
➤ *Je parle maintenant avec humour de mes péripéties, mais **je suis** vraiment **dans la merde**.* | *Most viccesen mesélem a viszontagságaimat, de tényleg **nyakig ülök a szarban**.*
≅ *être dans de beaux draps** || *être dans l'embarras* || *être dans la dèche (biz)* || *être dans la mouise (biz)* || *être dans la panade (biz)* || *être dans le pétrin** || *être dans les choux (biz)* || *ne pas être à la noce**

■ **foutre/semer la merde** – (Sz), (vulg): créer des problèmes au sein d'un groupe, d'un projet par des paroles déplacées ou des actes malintentionnés
□ ⟨vki⟩ **keveri a szart** (vulg)
➤ *Les vacances se seraient bien passées **si Zoé n'avait pas foutu la merde** dans le groupe.* | *A nyaralás jól sikerült volna, **ha Zoé nem keverte volna a szart** a csoportban.*
≅ *foutre le bordel (biz)* || *mettre/foutre la zone**

■ **Merde alors !** – (Szm), (vulg): {exclamation de colère, d'impatience, de mépris, de refus}
□ **A francba! [A franc egye meg!] [A franc essen belé!]** (biz)
➤ *J'ai oublié mon portefeuille à la maison. **Merde alors !*** | *Otthon felejtettem a pénztárcámat. **A francba!***
♦ A kifejezés gyakori az *alors* elem nélkül is. ◉ A *merde* szóval kapcsolatban érdemes azt is megjegyezni, hogy helyette eufemisztikus, szépítő alakokat is szoktak használni. Ilyen például a *les cinq lettres* (utalás arra, hogy a vulgáris szó öt betűből áll) vagy a *mot de Cambronne* kifejezés. Ez utóbbi eredetét lásd: *La garde* meurt, mais ne se rend pas.* ◉ További érdekesség, hogy sok francia babonából kerüli a *Bonne chance !* 'Sok sikert/szerencsét!' formulát és helyette a *Je te/vous dis merde* vagy a *Tu sais [vous savez] ce que je te/vous dis* fordulatokat használja, ami megfelel a szintén babonás eredetű magyar *Egy nagy kalappal!* alaknak.

◨ **semer la merde** → MERDE: *foutre/semer la merde*

◨ **Tu as de la merde dans les yeux ?** → MERDE: *avoir de la merde dans les yeux*

MÈRE [mɛʀ] *(n fn)*

◨ **être dans les jupes de sa mère** → JUPE

MÉRINOS [meʀinos] *(h fn)*

■ **laisser pisser le mérinos** – (Sz), (biz): attendre, laisser aller les choses
□ ⟨vki⟩ **kivárja** ⟨vminek⟩ **a végét**
➤ *Ce politicien prétend que tout finit toujours par s'arranger et que le plus sage est de **laisser pisser le mérinos**.* | *Ez a politikus azt állítja, hogy mindig minden elrendeződik és hogy a legbölcsebb **kivárni a dolgok végét**.*
♦ A szólásban szereplő *mérinos* 'merinójuh' a szakleírások szerint nem vizel, pisil (*pisser*) gyakrabban, mint a többi juhféle, viszont más állatokhoz (pl. ló, szar-

Francia_magyar_szolastar.indb 522 2024. 08. 12. 15:58:27

vasmarha) hasonlóan vizeléskor meg kell állnia, miközben nagydolgát menet közben is el tudja végezni. Ezt a körülményt rögzíthette a szólás eredeti *laisser pisser la bête* alakja, amelybe később az általánosabb *bête* szó helyett a *mérinos* elem került be. Ezek a megállások, „pisiszünetek" idővel azután a várakozás, a kivárás kissé vicces, bizalmas stílusértékű metaforájaként rögzültek a vizsgált kifejezésben.

MERLE [mɛʀl] *(h fn)*

■ **un merle blanc** – (Sz): personne ou chose réunissant un ensemble de qualité et qui, en plus, est introuvable ou extrêmement rare
- □ ⟨vki, vmi⟩ **ritka madár** || ⟨vki, vmi⟩ **ritka, mint a fehér holló**
  - ➤ *D'après tout ce que tu me dis, **c'est un merle blanc**, ce nouveau professeur. Où l'as-tu déniché ?* | *A szerint, amit mondasz, **ritka madár** ez az új tanár. Hol találtál rá?*
  - ➤ *Les excuses de la part d'un homme politique sont aussi **rares qu'un merle blanc**.* | *Politikustól a bocsánatkérés olyan **ritka, mint a fehér holló**.*
- ♦ A kifejezés alapját az adhatja, hogy a pigmentáció veleszületett (genetikai) zavara következtében világra jött fehér rigó (vagy a magyarban a holló) a valóságban valóban elenyészően ritka.
- ◊ A *ritka, mint a fehér holló* magyar szóláshasonlat a latin *corvo rarior albo* kifejezés fordítása, korábban *ritkább a fejér varjúnál* alakban is előfordult. A magyar szóláshagyományba a római szatíraíró Iuvenalis *Saturae* [Szatírák] című művéből került be (VII, 202): „Servis regna dabunt, captivis fata triumphum! / Felix ille tamen *corvo* quoque *rarior albo*." [Tőlük a rab diadalmenetet s koronát kap a szolga! / Mégis ritkább, mint a fehér holló, e szerencse. – Muraközy Gyula fordítása]. ◉ A pigmentációs zavar mellett a hasonlat kialakulásában szerepet játszhatott egy ősi népi hiedelem is, amelynek elemeivel a finn nemzeti eposzban, a *Kalevalá*ban is találkozhatunk. Eszerint a holló valaha fehér volt, csak Jézus változtatta büntetésből feketévé, mert amikor a holló látta, hogy üldözői nem tudják a bujdosó Jézust elfogni, azt kiáltotta: „Kár, kár!" Ezért átkozta meg Jézus a hollót, ezért lett az fekete, s ezért él döghúson.
- ≅ *hors du commun* || *parfait dans son genre* || *un mouton à cinq pattes* || *un oiseau* rare* || *une perle* rare*

MERVEILLE [mɛʀvɛj] *(n fn)*

■ **la huitième merveille du monde** – (Sz): une personne ou une chose merveilleuse qui paraît pouvoir s'ajouter aux Sept Merveilles traditionnelles
- □ ⟨vki, vmi⟩ **a világ nyolcadik csodája**
  - ➤ *Ce petit porte-clés décapsuleur de 56 mm est **la huitième merveille du monde** !* | *Ez a kis 56 mm-es kombinált kulcstartó és sörnyitó **a világ nyolcadik csodája**!*
  - ➤ *Stevie Wonder, **la huitième merveille du monde de la musique**, donnera pour la première fois ce soir un concert à Montreux.* | *Stevie Wonder, **a zenei világ nyolcadik csodája**, ma este először ad koncertet Montreux-ben.*

Francia_magyar_szolastar.indb 523 2024. 08. 12. 15:58:27

♦ A kifejezés az ókori világ hét csodájára utal, amit először Szidóni Antipatrosz említett a Kr. e. II. században írt epigrammájában. A műben a legimpozánsabb és a legpompásabb építmények szerepelnek, amelyek a következők: a gízai nagy piramis, Szemiramisz függőkertje, az epheszoszi Artemisz-templom, Pheidiasz olümpiai Zeusz-szobra, a halikarnasszoszi mauzóleum, a rodoszi kolosszus és a pharoszi világítótorony. A felsoroltakból mára már csak a gízai nagy piramis létezik. Az összes többi építményt elpusztították a földrengések, a háborúk, vagy tönkretette az idő vasfoga. Amint a második példa mutatja, a szólást gyakran mondják személyre is (pl. egy nagy tehetség jellemzésére).

❒ **promettre monts et merveilles** ⟨à qqn⟩ → MONT

MESSE [mɛs] *(n fn)*

■ **faire/dire des messes basses** – (Sz), (pej): parler à l'oreille de qqn à voix basse en évitant que les autres entendent
□ ⟨vki vkivel⟩ **sugdolódzik** || ⟨vki vkivel⟩ **súg-búg**
➤ *Les deux copines n'arrêtent pas de **faire des messes basses** et ainsi elles se font des ennemis.* | *A két barátnő állandóan **egymással súg-búg** és így ellenségeket szereznek maguknak.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja egyházi eredetű. A *messe basse* 'csendes mise' – ellentétben a nagymisével, az énekes misével (*messe haute, grand-messe*) – a szentmise azon fajtája, amikor a pap csak a ministránssal megy az oltárhoz, és ott halkan mormolva mondja imádságait. Sem maga nem énekel, sem pedig a kórus (vagy a hívek) nem éneklik a liturgikus énekeket.

❒ **Paris vaut bien une messe.** → PARIS

MESSIE [mesi] *(h fn)*

■ **attendre** ⟨qqn⟩ **comme le messie** – (Szh): attendre qqn avec impatience dans l'espoir qu'il va résoudre tous les problèmes
□ ⟨vki vkit⟩ **úgy vár, mint (zsidók) a messiást**
➤ *Ah, te voilà enfin ! **On t'attendait comme le messie !*** | *Óh, végre itt vagy hát! **Úgy vártunk már, mint (zsidók) a messiást.***
♦ Bibliai utalás annak a személynek az eljövetelét váró zsidókra, akit a próféták megjövendöltek. A héber eredetű *Messias* szó jelentése az ószövetségi szóhasználatban 'Isten küldötte, megváltó, felkent király' volt.

MESURE [m(ə)zyʀ] *(n fn)*

❒ **avoir deux poids, deux mesures** → POIDS

■ **combler/dépasser/excéder la mesure** – (Sz): commettre une dernière action qui fait cesser la patience et l'indulgence des autres
□ ⟨vki⟩ **túlmegy minden mértéken** || ⟨vki⟩ **túllő a célon**
➤ *Le maire **a comblé la mesure** en ne répondant toujours pas pour la troisième fois à ma lettre.* | *A polgármester **túlment minden mértéken**, amikor harmadszorra sem válaszolt a levelemre.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Gyakori a szólás helyzetmondatszerű használata is: *La mesure est comble.* ‘Betelt a pohár.’
◊ A *túllő a célon* magyar szólás eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin*.
≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d’une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *y aller fort*

■ **prendre des mesures draconiennes** – (Sz): prendre des mesures drastiques, très sévères
□ ⟨vki⟩ **drákói rendszabályokat hoz**
➤ *Le gouvernement **a pris des mesures draconiennes** pour diminuer le déficit de l’État.* | *A kormány **drákói rendszabályokat hozott**, hogy csökkentse az államadósságot.*
♦ A kifejezés a Kr. e. VII. században élt athéni törvényhozó, Drakón nevére vezethető vissza. Drakón elsőként rendelte el a jogszokások írásba foglalását, amivel erősen korlátozta az igazságszolgáltatás addigi gyakori önkényességét. Az általa kialakított, igen szigorú törvényekben testet öltő jogrendet jól jellemzi, hogy egy kortársa szerint azt nem tintával, hanem vérrel írták.

MÉTIER [metje] *(h fn)*

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **sur le métier** – (Sz): entreprendre, commencer un travail
□ ⟨vki vmit⟩ **munkába vesz**
➤ *J’ai hâte de terminer ce dictionnaire car j’ai déjà un autre livre à **mettre sur le métier**.* | *Alig várom, hogy befejezzem ezt a szótárt, mert már egy másik könyvemet kell **munkába vennem**.*
♦ A kifejezésről sok művelt franciának a « Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage » [Ha kell, hát húsz szor is tegye vissza munkáját a munkapadra, töltsön elég időt az írásmű javítgatásával, csiszolgatásával] szállóige jut eszébe, ami Nicolas Boileau *Art poétique* [Költészettan] című verses műve (1674) I. énekének sokat idézett 172. sora. A gondolatot magyarul a *Jó munkához idő kell* közmondás adja vissza a legjobban. ◉ Mai politikai szövegekben is gyakran olvasható a szállóige aktualizált változata különböző fordítási lehetőségekkel: *Réforme des retraites. Le gouvernement remet l’ouvrage sur le métier.* ‘Nyugdíjreform. A kormány átdolgozza a tervezetet.’ || *À présent, la question est de savoir si nous devons le [le projet] renforcer à ce stade ou le remettre sur le métier.* ‘Most az a kérdés, hogy ebben a szakaszban megerősítjük-e [a jelentést] vagy visszaküldjük a tervezőasztalra.’

MÉTRO [metro] *(h fn)*

■ **avoir un métro de retard** – (Sz), (biz): ne pas connaître les dernières nouvelles
□ ⟨vki⟩ **le van maradva egy brosúrával** (biz) || ⟨vki⟩ **nincs képben** (biz)

Francia_magyar_szolastar.indb 525 2024. 08. 12. 15:58:27

➤ *A : Les éboueurs se sont mis en grève. – B :* ***Tu as un métro de retard****, la grève est finie depuis hier.* | *A: A szemetesek sztrájkba léptek. – B:* ***Le vagy maradva egy brosúrával****, a sztrájk tegnap befejeződött.*

♦ A francia kifejezés szemléleti alapja az, hogy valaki éppen lekéste a befutó metrószerelvényt és így már csak a következőre tud felszállni.

◊ A *le van maradva egy brosúrával* magyar szólásban szereplő francia *brochure* 'tűzés, füzet, fűzött könyvecske' szó a német *Broschüre* közvetítésével került be a magyarba előbb 'vékony, fűzött könyvecske', majd 'a pártállami idők elején a kötelező ideológiai oktatás anyagát tartalmazó füzetek egyike' jelentésben. Ez utóbbi lett a mai 'nem tudja a legfrissebb híreket, pletykákat' jelentés alapja.

MEUBLE [mœbl] *(h fn)*

■ **faire partie des meubles** – (Sz): se dit d'une personne qui appartient depuis longtemps à un groupe

□ ⟨vki⟩ **régi bútordarab**

➤ *A : Il y a longtemps que Zoé travaille à la cafétéria ? – B : Des années ! On peut dire qu'****elle fait partie des meubles****.* | *A: Régóta dolgozik Zoé a büfében? – B: Évek óta. Mondhatni, hogy* ***régi bútordarab****.*

♦ A francia kifejezésnek és magyar megfelelőjének is az a szemléleti alapja, hogy bizonyos bútordarabok valamely lakásban, irodában már régóta ugyanazon a helyen találhatók.

≅ *faire partie du décor*

M

■ **sauver les meubles** – (Sz): sauver le plus important de qqch. qui est en péril, limiter les pertes

□ ⟨vki⟩ **menti a menthetőt [**⟨vki⟩ **menti, ami menthető]**

➤ *Coronavirus. Les mesures de soutien du gouvernement vont* ***sauver les meubles****, mais ne suffiront pas pour redémarrer la croissance.* | *Koronavírus. A kormány támogatási intézkedései* ***mentik a menthetőt****, de nem lesznek elegendőek a növekedés beindításához.*

♦ A kifejezésben a *meuble* 'bútor' szó arra utal, hogy például természeti katasztrófa (árvíz, földrengés) esetén minden mozdítható és az élet folytatásához szükséges dolgot (pl. bútorok) menteni kell.

≅ *limiter la casse** || *limiter les dégâts*

MICKEY [mikɛ] *(tjn)*

◨ **décrocher/attraper la queue du Mickey** → POMPON: *avoir/décrocher le pompon;* → TIMBALE: *décrocher la timbale*

MIDI [midi] *(h fn)*

■ **Chacun voit midi à sa porte.** – (Szm): {Chacun envisage les choses de son point de vue.}

□ **Mindenki a saját szempontjából nézi/látja [ítéli meg] a dolgokat. || Minden szentnek maga felé hajlik a keze.**

Francia_magyar_szolastar.indb 526 2024. 08. 12. 15:58:27

➤ *Inutile de continuer cette discussion. Je vois que* ***chacun*** *ici* ***voit midi à sa porte****.* | *Fölösleges ezt a vitát folytatni. Látom, hogy itt* ***minden szentnek maga felé hajlik a keze****.*

♦ A szólásmondás eredete a napórák világához kapcsolódhat. Régen, amikor még sem felhúzható, sem elemes órák nem léteztek, nem is beszélve az atomóráról, vidéken szokásos volt, hogy a házak homlokzatára – többnyire a bejárati ajtó fölé – napórát szereltek az emberek és innen olvasták le, hogy hány óra van (már ha éppen sütött a nap). Déli tizenkettőkor például tehát az óra tizenkettőt (*midi*) mutatott a bejárati ajtó (*porte*) fölött. De az is köztudott volt, hogy ezek a napórák nem voltak pontosak, így előfordulhatott, hogy két egymás melletti házon nem pont ugyanakkor volt déli tizenkettő. Vagyis mindenki a saját ajtaja felett mutatott időt tartotta a valósnak, igaznak. Innentől fogva pedig a nyelv metaforizáló képessége „tette a dolgát": a déli tizenkettő, a nap középpontja átvitt értelemben 'valamilyen vita központi része' jelentést vett fel, a ház bejárati ajtaja pedig valakinek a személyes szempontjait, érdekeit kezdte szimbolizálni kialakítva így a szólás mai jelentését.

◊ A magyar *Minden szentnek maga felé hajlik a keze* szólásmondás Grétsy László szerint (MNO 2003. 02. 20.) azzal függ össze, hogy a szenteknek a művészi ábrázolásokon többnyire maguk felé hajlik a kezük. Vagy azért, mert kezüket maguk előtt tartva, összetéve imádkoznak, maguk felé intő kézzel hívnak magukhoz, vagy mert ezzel a mozdulattal önkéntelenül a bensőjükben rejlő nemes érzésekre, mély hitükre utalnak. A szenteket ábrázoló templomi szobrokon a test és a kar között e tartásból keletkezett nyílásba a hívők virágokat is szoktak tenni.

≅ *prêcher pour sa paroisse**

■ **chercher midi à quatorze heures** – (Sz): chercher des difficultés, des défauts là où il n'y en a pas ; compliquer les choses

□ ⟨vki⟩ **a kákán is csomót keres**

➤ *Simplifions les choses, cela vaut toujours mieux que de* ***chercher midi à quatorze heures****.* | *Egyszerűsítsük a dolgokat, ez még mindig jobb, mint* ***a kákán is csomót keresni****.*

♦ A kifejezés *chercher midi à onze heures* alakban már a XVI. században felbukkan, mai alakjában azonban a XVII. század óta használatos. A *midi* 'dél, déli tizenkét óra' elem használata érthető, hisz mint a nap közepe, fontos és könnyű időbeli viszonyítási pont az ember mindennapi életében. A 11 vagy a 14 óra elem az ésszerűtlen, bonyolult cselekvés metaforájaként értelmezhető.

◊ A *kákán is csomót keres* magyar szólás eredetét lásd: *chercher la petite bête**.

≅ *chercher la petite bête** || *couper les cheveux* en quatre* || *enculer les mouches (vulg)*

◨ **le démon de midi** → DÉMON

MIEL [mjɛl] *(h fn)*

◨ **des paroles de miel** → SUCRE: *être tout sucre tout miel*

◨ **être tout miel [être tout sucre tout miel]** → SUCRE: *être tout sucre tout miel*

Francia_magyar_szolastar.indb 527 2024. 08. 12. 15:58:27

MIEUX [mjø] *(h fn)*

■ **Le mieux est l'ennemi du bien.** – (Szm): {se dit pour exprimer qu'on se trompe souvent en voulant trop bien faire}
□ **A kevesebb néha több.**
➤ *Sa conférence était trop détaillée et trop longue, il a voulu bien faire mais* ***le mieux est l'ennemi du bien****.* | *Az előadása túl részletes és túl hosszú volt. Jót akart, de* ***a kevesebb néha több****.*

MILLE [mil] *(h fn)*

■ **Je te/vous le donne en mille.** – (Szm): {se dit pour exprimer une certitude : 'Vous ne trouverez jamais la réponse.'}
□ **Lefogadom, hogy nem találja ki.**
➤ *Tu ne sais pas qui est venu me voir hier !* ***Je te le donne en mille****… C'est mon vieil ami que je croyais déjà mort.* | *Nem tudod ki látogatott meg tegnap !* ***Lefogadom, hogy nem találod ki!*** *A régi barátom, akit már halottnak hittem.*
♦ A helyzetmondat a hosszabb *Je vous le donne à deviner, mais vous n'avez qu'une chance sur mille de trouver la réponse* alakból rövidült le és arra utal, hogy valakinek egy az ezerhez az esélye, hogy a felvetett problémára, kérdésre megtalálja a helyes választ. A kifejezés egy ideje a *Je te/vous le donne en mille, Émile* ! szlenges, játékos alakban is használatos.
≅ *en donner sa main à couper* || *en donner/mettre sa tête* à couper [en mettre la tête sur le billot]* || *en mettre sa main* au feu* || *Je veux bien être pendu* si…*

■ **mettre/taper dans le mille** – (Sz): arriver exactement au but recherché
□ ⟨vki vmit⟩ **telibe talál** || ⟨vki vmibe⟩ **pont beletrafál**
➤ *Noé a acheté un sac à main pour sa mère et* ***il a mis dans le mille****, c'est justement celui qu'elle voulait.* | *Noé vett egy táskát az édesanyjának és* ***telibe talált*** *vele, mert az pont ilyent akart.*
♦ A kifejezés a XVII. században keletkezett, amikor az íj harci fegyverből sporteszközzé alakult át. A versenyeken a céltábla közepét, vagyis a telitalálatot régen az ezres szám jelképezte (ma a tizes).
≅ *faire mouche**

MINE [min] *(n fn)*

■ **avoir bonne/mauvaise mine** – (Sz): avoir l'air en bonne/mauvaise forme
□ ⟨vki⟩ **jó/rossz színben van**
➤ *On voit que tu reviens de vacances,* ***tu as vraiment bonne mine****.* | *Látszik, hogy most jöttél vissza a nyaralásból,* ***jó színed van****.*
♦ A *la mine* szó ún. azonos alakú, homonim szó. A szótárakban *mine*[1] és *mine*[2] címszavakat különböztetnek meg. A fenti és az alábbi szólásokban a 'külső megjelenés, arckifejezés' jelentésű *mine*[1] szó szerepel, aminek eredetét a 'csőr, állat pofája' jelentésű breton *min* elemre vezetik vissza. A *mine*[2] szó gyakori jelentései: 'érc, ásványi termék'; 'ceruzabél'; 'bánya'; 'akna'.

Francia_magyar_szolastar.indb 528 2024. 08. 12. 15:58:27

◨ **avoir une mine de déterré** → DÉTERRÉ

■ **avoir une mine de papier mâché** – (Sz): avoir un visage pâle, très fatigué, malade
□ ⟨vki⟩ **fehér, mint a fal || gyűrött** ⟨vkinek⟩ **az arca || ⟨vki⟩ úgy néz ki, mint a mosott rongy** (biz)
➤ *Tu te sens mal ?* ***Tu as une mine de papier mâché.*** | *Rosszul érzed magad?* ***Olyan fehér vagy, mint a fal.***
♦ A *papier mâché* 'papírmasé' enyvből, kőzetporból (kaolinból) és hulladékpapírból álló, eredetileg fehér vagy szürke színű, formába préselt, megkeményedett papírospép, amelyet olcsó dísztárgyak, reklámcikkek, játékok, modellek készítésére használnak.
≅ *avoir une face* de carême || blanc/pâle comme un mort[3]**

■ **faire grise mine** – (Sz):
1. avoir l'air mécontent, triste
□ ⟨vki⟩ **fancsali/savanyú arcot/képet vág**
➤ *On a promis aux travailleurs une augmentation de salaire. Quand ils ont appris qu'ils n'auraient pas cette augmentation avant six mois,* ***ils ont fait grise mine****.* | *A dolgozóknak fizetésemelést ígértek. Amikor megtudták, hogy azt csak hat hónap után kapják meg,* ***fancsali képet vágtak****.*
2. ⟨à qqn⟩ : accueillir qqn avec froideur, mauvaise humeur, se montrer froid avec lui
□ ⟨vki vkit⟩ **barátságtalan/hűvös fogadtatásban részesít**
➤ *Depuis quelque temps, chaque fois que je viens chez toi,* ***tu me fais grise mine****. Pourquoi ?* | *Egy idő óta ahányszor csak elmegyek hozzád, mindig* ***hűvös fogadtatásban részesítesz****. Miért?*
♦ A szürke szín a feketével egyetemben az európai kultúrában a bánat, szomorúság, kedvetlenség kifejezője.
≅ **1.** *être d'une humeur de chien/dogue || être de mauvais poil* || ne pas être à prendre avec des pincettes* (2.) || se lever du mauvais bord du lit (Can) || se lever du pied* gauche*
≅ **2.** *recevoir qqn comme un chien* dans un jeu de quilles*

■ **faire mine** ⟨de + inf.⟩ – (Sz): faire semblant de…
□ ⟨vki⟩ **úgy tesz, mintha…**
➤ *J'ai croisé un de mes étudiants dans la rue.* ***Il a fait mine de*** *ne pas me voir.* | *Összefutottam egyik hallgatómmal az utcán.* ***Úgy tett, mintha*** *nem venne észre.*

■ **ne pas payer de mine** – (Sz): avoir un aspect extérieur qui n'est pas à son avantage
□ ⟨vki, vmi⟩ **nem sok jót ígér || ⟨vki, vmi⟩ nem valami bizalomgerjesztő**
➤ *Ce petit hôtel* ***ne paye pas de mine*** *de l'extérieur mais les chambres sont très confortables.* | *Ez a kis hotel* ***nem sok jót ígér*** *kívülről, de a szobák nagyon kényelmesek.*
♦ A szólás ma már kizárólag tagadó alakban használatos. A XVII. században még állító formában (*payer de bonne mine*) és pozitív ('megnyerő, bizalomgerjesztő') értelemben is mondták. A kifejezésben a *payer de* ige régi 'bizonyítékát adja vminek' (*faire preuve de*) jelentésben szerepel.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

MINUTE [minyt] *(n fn)*

■ **Minute papillon !** – (Szm), (biz): {Attendez, n'allez pas si vite.}
□ **Álljunk csak meg! || Nem úgy van az! || Lassan a testtel!**
➤ *A : Voilà les dix euros que je te devais et au revoir. – B :* ***Minute, papillon !*** *Tu me dois vingt euros.* | *A: Itt van a tíz euró, amivel tartoztam neked, a viszontlátásra! – B:* ***Állj csak meg! [Nem úgy van az!]*** *Húsz euróval tartozol.*
♦ A helyzetmondat eredete homályos. ◉ Egyesek szerint szemléleti alapja a pillangó (*papillon*) ide-oda röpködése, csapongása lehet, ami a *papillonner* igében is megtalálható. ◉ Mások egy mulatságos anekdotára vezetik vissza a kifejezést. A XX. század elején létezett Párizsban egy kávéház, ahova sok újságíró járt rendszeresen és ahol egy Papillon nevű pincér is dolgozott. Amikor a türelmetlen vendégek magukhoz intették, Papillon mindig azt válaszolta, hogy: « *Minute, j'arrive !* » [Egy pillanat és jövök!]. Amikor nem volt sürgős dolguk, az újságírók a *Minute Papillon !* felkiáltással nyugtatták tréfásan a pincért jelezve neki, hogy ráér, nem kell kapkodnia. A magyarázat, ha nem is igaz, tetszetős. Mindenesetre ma a boulevard Diderot 36 szám alatt létezik Párizsban egy *Café Minute Papillon* nevű bisztró, ami a fenti anekdotával mutatkozik be honlapja nyitóoldalán.
◊ A *Lassan a testtel!* magyar szólás eredetét lásd: *Doucement les basses* !*
≅ *Doucement les basses* !*

MIROIR [miʀwaʀ] *(h fn)*

M

■ **pouvoir se regarder dans le miroir** – (Sz): être fier de soi, avoir bonne conscience
□ ⟨vki⟩ **bátran a tükörbe nézhet**
➤ *Après la défaite, le capitaine de l'équipe a dit qu'ils avaient tout donné et qu'****ils pouvaient se regarder dans un miroir****.* | *A vereség után a csapatkapitány azt mondta, hogy mindent kiadtak magukból és* ***bátran nézhetnek a tükörbe****.*
♦ Mindkét nyelv ugyanazt a metaforát használja a nyugodt lelkiismeret jellemzésére.
≅ *pouvoir se regarder dans la glace*

MISÈRE [mizɛʀ] *(n fn)*

■ (***ℱ***) **chercher misère** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (Bel): causer des ennuis répétés à qqn, harceler qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **ujjat húz || ⟨vki vkivel⟩ összeakasztja a baj(u)szát || ⟨vki vkivel⟩ tengelyt akaszt [összeakasztja a tengelyt]** (nép)
➤ *Noé ne cesse de* ***chercher misère*** *à la patronne.* | *Noé állandóan* ***ujjat húz*** *a főnöknővel.*
♦ A szólásban a névelő hiánya azt jelzi, hogy régóta használatos fordulatról van szó.
◊ Az *ujjat húz vkivel* és *tengelyt akaszt [összeakasztja a tengelyt] vkivel* magyar szólások eredetét lásd: *chercher noise* [des noises] à qqn*.
≅ *chercher des crosses à qqn || chercher des poux* (dans la tête) à qqn || chercher noise* [des noises] à qqn || chercher querelle* à qqn || rompre en visière* à/avec qqn*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

MISTIGRI [mistigʀi] *(h fn)*

◨ **refiler/repasser le mistigri** ⟨à qqn⟩ → PATATE: *refiler la patate chaude* ⟨à qqn⟩

MODE [mɔd] *(n fn)*

◨ **cousin/cousine à la mode de Bretagne** → COUSIN, -E

MOHICAN [mɔikɑ̃] *(h fn)*

■ **le dernier des Mohicans** – (Sz): être en voie de disparition, désireux de lutter pour échapper à cette disparition
- □ ⟨vki⟩ **az utolsó mohikán**
  - ➤ *Même si je suis **le dernier des Mohicans**, je continuerai la vocation de ma vie.* | *Ha én maradok is **az utolsó mohikán**, folytatni fogom életem hivatását.*
- ♦ Irodalmi eredetű szólás, amely az amerikai író, James Fenimore Cooper nagy sikerű és *Bőrharisnya-ciklus* néven ismertté vált indiánregény-ciklusa második kötetének címe volt (angol eredetiben: *The Last of the Mohicans*, 1826). A romantikus regény abban az időben játszódik, amikor Anglia és Franciaország egymás ellen háborúzott Észak-Amerika birtoklásáért. Az örökös háború megosztotta az indián törzseket, és arra kényszerítette őket, hogy állást foglaljanak valamelyik fél mellett, miközben saját területük egyre zsugorodott. A regényben az irokéz Magua megöli Uncast, Csingacsguk főnök fiát, akivel így a mohikánok (saját nyelvükön: *mo-hee-con-neugh*) törzse (ez a delavár indiánok egyik különvált csoportja volt) kihal.
- ◊ E nemzetközi szólás mellett hasonló értelemben használjuk a sajátosan magyar *utolsó bölény* kifejezést is. A bölény egykor vadon élt Európa erdeiben. Magyarországon az ország legnagyobb részén már a XV. század végén eltűnt, de például a Kárpátokban még a XVIII. század elején is a főúri vadászatok egyik fő célpontja volt. A Jan Toman vezetésével szerkesztett *A természet képekben* című könyv az európai bölényről azt írja, hogy „az utolsó példányt 1790 táján a Kelemen-havasok lábánál egy vadorzó ejtette el". A szólás keletkezése azzal magyarázható, hogy hazánkban a nyugati országokhoz képest viszonylag későn halt ki a bölény, és amikor már Erdély rengetegeiben is igen ritka volt, egy-egy vadászaton éppen látott vagy elejtett példányát az utolsónak tartották.

MOINEAU [mwano] *(h fn)*

◨ **avoir une cervelle de moineau** → CERVELLE: *avoir une cervelle d'oiseau [de moineau]*

■ **manger comme un moineau** – (Szh): manger très peu
- □ ⟨vki⟩ **annyit eszik [csak csipeget], mint egy madár**
  - ➤ *La petite Zoé n'a pas d'appétit, **elle mange comme un moineau**.* | *A kis Zoénak nincs étvágya, **annyit eszik, mint egy madár**.*
- ♦ A szóláshasonlat valóságtartalmát a szakemberek cáfolják, ugyanis a madarak méretükhöz, testsúlyukhoz képest viszonylag sokat esznek.
- ≅ *avoir un appétit d'oiseau* || *manger comme un oiseau*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

MOINS [mwɛ̃] *(hsz)*

■ **Il était moins une/cinq.** – (Szm): {Un peu plus et cela arrivait.}
□ **Egy hajszálon múlott. [Egy hajszál hiányzott hozzá.] [Hajszál híja volt.]**
➤ *L'enfant se penchait à la fenêtre. Sa mère l'a attrapé juste avant qu'il ne tombe.* ***Il était moins une/cinq.*** | *A gyerek kihajolt az ablakon. Az anyja épp, hogy elkapta, mielőtt kiesett volna.* ***Hajszál híja volt.***
♦ A helyzetmondat hiányos szerkezetű. Az *une* vagy a *cinq* elem mellől a *minute* 'perc' szó kopott le. Mindkét szám a rövid időn belül majdnem bekövetkező eseményre utal. Vö. még: *en moins de deux**.
≅ *Cela a tenu à un cheveu*. [Il s'en est fallu d'un cheveu.]* || *Il s'en est fallu d'un doigt*.* || *Il s'en est fallu d'un poil*.*

MOIS [mwa] *(h fn)*

◨ **tous les trente-six du mois** → TRENTE-SIX

MONDE [mɔ̃d] *(h fn)*

◨ **aux quatre coins du monde** → COIN

■ **C'est le monde à l'envers.** – (Szm): {C'est le contraire de ce qui devrait être ou devrait se faire.}
□ **Feje tetejére állított világ.**
➤ *Permettre aux étudiants de siéger dans les comités des examens ?* ***Mais ce serait vraiment le monde à l'envers !*** | ***Az lenne ám csak igazán a feje tetejére állított világ****, ha megengednénk, hogy hallgatók is benne legyenek a vizsgabizottságokban!*

■ **depuis que le monde est monde** – (Sz): depuis toujours {en insistant que qqch. ou qqn ne change pas}
□ **amióta a világ világ**
➤ *Il y a toujours des gens qui préfèrent l'anarchie à l'ordre. Il en est ainsi* ***depuis que le monde est monde****.* | *Mindig vannak emberek, akik jobban szeretik az anarchiát, mint a rendet. Így van ez,* ***amióta a világ világ****.*
≅ *de mémoire* d'homme* || *de toute éternité* || *depuis [il y a] belle lurette*

■ **envoyer/expédier** ⟨qqn⟩ **dans l'autre monde** – (Sz), (vál), (szépítő): tuer qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **a másvilágra küld** (vál), (szépítő)
➤ *C'est l'alcool et les femmes qui* ***ont envoyé*** *notre ami* ***dans l'autre monde****.* | *Az alkohol és a nők* ***küldték a másvilágra*** *a barátunkat.*
♦ A *l'autre monde* a másvilág, túlvilág választékos, szépítő szinonimája.
≅ *envoyer qqn ad patres (biz)* || *faire passer le goût du pain à qqn* || *faire la peau* de qqn* || *faire son affaire à qqn (biz)*

■ **faire [se faire] tout un monde** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): exagérer l'importance de qqch.
□ ⟨vki vmiből⟩ **nagy ügyet csinál** || ⟨vki vminek⟩ **nagy feneket kerít**

Francia_magyar_szolastar.indb 532 2024. 08. 12. 15:58:28

➤ *Le nouveau livre de Noé n'a pas été très bien accueilli.* ***Il s'en est fait tout un monde.*** | *Noé új könyvét nem fogadták túl kedvezően.* ***Nagy ügyet csinált belőle.***

♦ A *monde* szó a szólásban a világ összetettségére és az ebből fakadó olykor eltúlzott nehézségekre utal.

◊ A *nagy feneket kerít vminek* magyar szólás eredetét lásd: *faire (tout) un fromage* de qqch.*

≅ *faire (tout) un fromage* de qqch.* || *faire tout un plat* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une jaunisse* de qqch.* || *faire une maladie* de qqch.* || *faire une montagne* de qqch.*

■ **Il y a du monde au balcon.** – (Szm), (biz): {se dit d'une femme qui a une grosse poitrine}

□ ⟨vkinek⟩ **nagy cicijei/dudái vannak** (biz)

➤ *A : Pas mal la fille là-bas. – B : Oui,* ***il y a du monde au balcon****. | A: Nem néz ki rosszul az a lány ott. – B: Igen,* ***jó nagy dudái vannak****.*

♦ A bizalmas stílusértékű helyzetmondat a *plein* 'teli, telt' (*poitrine pleine* 'dús kebel, nagy mell') és a *monde* (*il y a plein de monde* 'nagy tömeg van') szavakkal való szójátékon alapul. A *balcon* pedig a *le décolleté* 'ruhakivágás, dekoltázs' szinonimájaként szerepel.

◨ **la huitième merveille du monde** → MERVEILLE

◨ **le trou du cul du monde** → TROU

◨ **pour rien au monde [pour tout l'or du monde]** → OR: *pour tout l'or du monde*

■ **se ficher [se moquer] du monde** – (Sz), (biz): ne pas se préoccuper des autres

□ ⟨vki⟩ **fütyül [**(biz) **tesz] a világra**

➤ *Cette personne* ***se fiche*** *vraiment* ***du monde****, il a garé sa voiture devant mon garage. | Ez az ember tényleg* ***fütyül a világra****, a garázsom előtt állította le az autóját.*

≅ *n'en avoir rien à cirer** || *s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se battre l'œil* de qqch.* || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer [se ficher] du tiers* comme du quart* || *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante* || *se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première chemise**

◨ **se prendre pour le nombril du monde** → NOMBRIL

■ **Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.** – (Szi): {maxime des optimistes qui résume la théorie philosophique de Leibniz}

□ **Minden a legjobban van a lehetséges világok legjobbikában.**

➤ *On ne peut pas dire que* ***tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles*** *mais, au moins, il n'y a pas de gros problèmes de fond pour l'instant. | Azt nem lehet mondani, hogy* ***minden a legjobban van a lehetséges világok legjobbikában****, de legalább pillanatnyilag nincs alapvetően súlyos probléma.*

Francia_magyar_szolastar.indb 533 2024. 08. 12. 15:58:28

♦ A szállóige forrása a voltaire-i életmű meghatározó jelentőségű alkotása, a *Candide ou l'Optimisme* [Candide vagy Az optimizmus] című, 1759-ben írt tézis- és kalandregény. Hőse Candide, az egyszerű és hiszékeny ifjú, akit filozófus nevelője, Pangloss a nagy német filozófus, Leibniz 1710-ben francia nyelven megírt *Essais de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal* [Isten-bizonyítástani értekezések Isten jóságáról, az ember szabadságáról és a rossz eredetéről – röviden: Teodicea] című műve nyomán arra tanít, hogy ez a világ a lehetséges világok legjobbika (francia eredetiben: *le meilleur des mondes possibles*), hisz ha nem így volna, Isten sem teremtette volna meg. Voltaire végigvezeti Candide-ot az egész földgolyón, Vesztfáliától Hollandián keresztül Portugáliáig és Eldorádóig, majd vissza, Európán át Konstantinápolyig és végül Rodostóig, ahol a 27. fejezetben még Rákóczi Ferenc [a francia eredetiben: Ragotski] fejedelem is említésre kerül: « Cunégonde lave les écuelles sur le bord de la Propontide, chez un prince qui a très peu d'écuelles ; elle est esclave dans la maison d'un ancien souverain, nommé Ragotski, à qui le Grand Turc donne trois écus par jour dans son asile. » [Kunigunda edényt mosogat odaát a Propontisz partján, mégpedig oly hercegnél, akinek magának sincs sok edénye: rabnő szegény egy volt uralkodónak, Rákóczinak a házában, az meg a szultán kegyelméből napi három talléron él a menedékén. – Gyergyai Albert fordítása]. Candide útja társaival együtt háborúból háborúba, katasztrófából katasztrófába vezet; végigszenvedik mindazt a rosszat, ami alapvetően ellentmond mestere tanításainak. Candide ki is ábrándul ez utóbbiakból, de kétségbeesés helyett a szintén szállóigévé vált *Il faut cultiver notre jardin** 'Műveljük kertünket' felkiáltással alkotómunkába kezd.

M

■ **un monde fou** – (Sz): beaucoup de monde
□ **hatalmas [őrült nagy] tömeg**
➤ *Le premier jour des vacances d'été, il y a* ***un monde fou*** *dans les gares.* | *A nyári vakáció első napján* ***őrült nagy tömeg*** *van a pályaudvarokon.*

MONNAIE [mɔnɛ] *(n fn)*

■ **être monnaie courante** – (Sz): se dit d'une chose très fréquente, très banale
□ ⟨vmi⟩ **hétköznapi/mindennapos dolog**
➤ *Cet étudiant prend dans Wikipédia toutes les idées qu'il y a dans sa dissertation. Hélas,* ***ceci est*** *maintenant* ***monnaie courante*** *à l'université.* | *Ez a hallgató a Wikipédiából veszi a dolgozatában található összes gondolatot. Sajnos manapság* ***ez hétköznapi dolog*** *az egyetemen.*
♦ A kifejezés átvitt értelme alapjául szolgáló *monnaie courante* eredeti jelentése 'törvényes forgalomban levő pénz'.

■ **payer en monnaie de singe** – (Sz):
1. payer en monnaie sans valeur, en fausse monnaie
□ ⟨vki⟩ **értéktelen/hamis pénzzel fizet**
➤ *N'acceptez pas de règlements en espèces, vous risquez d'****être payé en monnaie de singe****.* | *Ne fogadjon el készpénzes fizetést, mert azt kockáztatja, hogy* ***hamis pénzzel fizetnek önnek****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *2002. január 1-jén az Európai Unió tizenkét tagállama áttért az euróra. Egy bizonyos idő után pedig a nemzeti valutákat* ***nem lehetett hivatalos fizetőeszközként használni****.* | *Le 1er janvier 2002, douze états-membres de l'Union européenne sont passés à l'euro. Après un certain temps, les monnaies nationales sont devenues* ***monnaie de singe****.*

2. payer qqn par de belles paroles, des promesses creuses

□ ⟨vki {hitelező(jé)nek}⟩ **hamis ígéretekkel [szép szavakkal] fizet**

➤ *Souvent, notre voisin demande à mes enfants de tondre son gazon et se contente ensuite de* ***les payer en monnaie de singe*** *en leur disant qu'ils sont bien gentils.* | *A szomszédunk gyakran megkéri a gyerekeimet, hogy nyírják le a füvét, majd csak* ***szép szavakkal fizeti ki őket****, mondván, hogy milyen kedvesek.*

♦ A francia szólás szemléleti háttere az, hogy a középkorban a hidakon való átkelésért (így Párizsban is a Szent Lajos által a XIII. században építtetett és az île de la Cité és a rue Saint-Jacques-ot összekötő hídon) vagy egy-egy városba való belépésnél fizetni kellett. Kivételt képeztek például a mutatványosok, a majomidomárok. De mégis, hogy valahogyan köszönetet mondjanak az őröknek, mókáztak, állataikkal különböző mutatványokat végeztettek. Ez volt az ún. „majompénz", azaz a fizetés alóli mentesség.

■ **rendre** ⟨à qqn⟩ **la monnaie de sa pièce** – (Sz): employer envers lui les mêmes mauvais procédés qu'il a employés lui-même

□ ⟨vki⟩ **visszaadja a kölcsönt** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **nem marad adósa** ⟨vkinek vmilyen tettéért⟩

➤ *Noé m'a critiqué devant mes amis.* ***Je lui rendrai la monnaie de sa pièce.*** | *Noé a barátaim előtt kritizált.* ***Majd visszaadom neki a kölcsönt!***

♦ A szólás a bibliai eredetű (Kiv 21:24-25; Lev 24:19-20; Mtörv 19:21; Mt 5:38) *Œil pour œil, dent pour dent* 'Szemet szemért, fogat fogért' közmondásban megfogalmazott gondolathoz kapcsolható, ami a legősibb büntetőtörvények egyike. Kr. e. 450 körül került át a római jogba, ahol a *ius talionis* 'hasonló sérelemmel való megtorlás joga' jogelveként (talio-elv) vált ismertté. A kifejezésben a *monnaie* és a *pièce* szavak egyaránt 'pénzérme' jelentésben szerepelnek és szinonimaként értelmezendők, így utalva arra, hogy a sérelmet sérelemmel kell visszafizetni. ◉ Egy anekdotikusnak tűnő magyarázat szerint a francia szólás egy régi haditengerészeti szokásból származna. A vitorlás tengerészet idején a küzdő felek a király képmásával ellátott érmét tettek a puskaporba és azzal lövöldözték egymást. Így amikor a lövedék eltalálta az ellenséges hajót, az „érme" mintegy visszakerült a „feladójához" megbosszulva azt.

≅ *prendre sa revanche* || *rendre la pareille à qqn* || *rendre la réciproque à qqn*

MONSTRE [mɔ̃stʀ] *(h fn* és *mn)*

◨ **faire un effet monstre** → EFFET: *faire un effet bœuf/monstre*

MONT [mɔ̃] *(h fn)*

■ **être toujours par monts et par vaux** – (Sz): voyager beaucoup

□ ⟨vki⟩ **állandóan úton van**

Francia_magyar_szolastar.indb 535 2024. 08. 12. 15:58:28

➤ *Noé n'est pas souvent à la maison,* ***il est toujours par monts et par vaux*** *pour son travail.* | *Noé gyakran nincs otthon,* ***állandóan úton van*** *a munkájával kapcsolatban.*

♦ A kifejezés az állandó utazgatást a *le mont* 'hegy' és a földrajzi nevek (pl. *Le Val de Loire*, le *Vaucluse* 'le val clos, fermé') kivételével ma már régies és a *la vallée* alak által kiszorított *le val* 'völgy' (→ *les vaux*) szavak összekapcsolásával szimbolizálja. A két főnév a fenti kifejezésen kívül még ma is használatos az *en amont* 'felfelé haladva a folyón' és az *en aval* 'lefelé haladva a folyón' szókapcsolatokban. ◉ A régies, választékos *val* alak gyakran előfordul irodalmi szövegekben, például Arthur Rimbaud *Le Dormeur du val* [Tóth Árpád fordításában *A völgy alvója*] című gyönyörű költeményében.

≅ *courir le monde* || *rouler sa bosse** || *voir du pays**

■ **promettre monts et merveilles** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire des promesses fabuleuses à qqn

□ ⟨vki (vkinek)⟩ **eget-földet megígér** || ⟨vki (vkinek)⟩ **fűt-fát (meg)ígér** || ⟨vki (vkinek)⟩ **aranyhegyeket ígér**

➤ *Mon ami* ***avait promis monts et merveilles*** *à sa femme s'ils déménageaient en province mais après deux mois, ils veulent déjà revenir à Paris.* | *A barátom* ***aranyhegyeket ígért*** *a feleségének, ha vidékre költöznek, de két hónap után már vissza akarnak jönni Párizsba.*

♦ A szólás valószínűleg azokra a hódítókra, felfedezőkre utal, akik embereiknek azt ígérték, hogy csodálatos dolgokat, gazdagságot találnak majd a hegyek túloldalán.

◊ Az *eget-földet* és a *fűt-fát megígér vkinek* magyar szólások eredetét lásd: *promettre la lune* à qqn*.*

◊ Az *aranyhegyeket ígér vkinek* szólás a klasszikus latin szerzők (pl. Terentius, *Phormio* [Az élősdi], 68: „montis auri pollicens") nyomán terjedt el több európai nyelvben. (Régebben a franciában is létezett a *promettre des montagnes d'or* alak.) A magyarban való megjelenését segíthette az azonos elemekkel szerkesztett német *jmdm. goldene Berge versprechen* kifejezés is.

≅ *faire des promesses** *de Gascon* || *faire des promesses en l'air* || *promettre la lune** *à qqn*

MONTAGNE [mɔ̃taɲ] *(n fn)*

■ **C'est la montagne qui accouche d'une souris.** – (Szi): {se dit par raillerie des résultats décevants, dérisoires d'une entreprise, d'un ambitieux projet}

□ **Vajúdnak a hegyek, és nevetséges egér születik.**

➤ *Après deux années de préparation, nous pensions que la commission présenterait un projet de réforme génial. Mais les experts ne recommandaient que des réformes mineures :* ***la montagne a accouché d'une souris****.* | *Két év előkészítés után azt hittük, hogy a bizottság zseniális reformtervezetet fog bemutatni. De a szakemberek csak kisebb reformokat javasoltak:* ***vajúdtak a hegyek és nevetséges egér született****.*

♦ Horatius *Epistularum liber alter*ének [Az episztolák második könyve] *De arte poetica* [Ars poetica] címen ismert episztolájában (III, 139) ezzel a – már Ezópusnál (*A hegyeknek szüléséről*) megtalálható – képpel jellemzi a túlontúl nagy-

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ratörő írói vállalkozás eredményét: „Parturient montes, nascetur ridiculus mus." [Hegy vajudik, s végül nevetést keltő egeret szül! – Muraközy Gyula fordítása]. Egyes feltételezések szerint az állat, amelyről szó van, nem is az egér lenne, hanem a latinul MUS MONTISnak ('hegyi egér') nevezett mormota. A történetet Jean de La Fontaine is feldolgozta *La Montagne qui accouche* [A hegy, amely szült] című meséjében (V, 10): « Une Montagne en mal d'enfant / Jetait une clameur si haute, / Que chacun, au bruit accourant, / Crut qu'elle accoucherait, sans faute, / D'une cité plus grosse que Paris; / Elle accoucha d'une souris. » [A hegy vajúdik s bőg, sikongat, / hogy majd belépett a fül. / Várják: a hanghoz mérten hátha szül / várost, Párizsnál is nagyobbat. / S aki a jajra odasietett, / mind látja: szült a hegy, de csak egy – egeret. – Vikár Béla fordítása]. A mondás a közös európai kultúrkincs részeként számos európai nyelvben megtalálható.

■ **faire une montagne** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): exagérer les difficultés, l'importance de qqch.
□ ⟨vki vmiből⟩ **nagy ügyet csinál** || ⟨vki vminek⟩ **nagy feneket kerít**
➤ *La présentation PowerPoint de Noé qu'il a soigneusement préparée n'a pas été très applaudie par le public.* ***Il en a fait*** *ensuite* ***une montagne*** *à la maison.* | *Noé gondosan elkészített PowerPoint bemutatóját nem nagyon tapsolta meg a közönség. Utána otthon* ***nagy ügyet csinált belőle****.*
♦ A kifejezésben a túlzást a hegy testesíti meg.
◊ A *nagy feneket kerít vminek* magyar szólás eredetét lásd: *faire (tout) un fromage* de qqch*.
≅ *(se) faire tout un monde* de qqch.* || *faire (tout) un fromage* de qqch.* || *faire tout un plat* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une jaunisse* de qqch.* || *faire une maladie* de qqch.*

M

MONTRE [mɔ̃tʀ] *(n fn)*

■ **montre en main** – (Sz): en mesurant le temps avec précision
□ **percre pontosan** || **percnyi pontossággal**
➤ *J'ai mis un quart d'heure* ***montre en main*** *pour aller à la gare.* | ***Percre pontosan*** *negyed óra alatt értem az állomásra.*

MORAL [mɔʀal] *(h fn)*

■ **avoir le moral à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]** – (Sz), (biz): ne pas avoir le moral, être très déprimé
□ ⟨vki⟩ **maga alatt van** || ⟨vki⟩ **le van törve, mint a bili füle** (biz)
➤ *Depuis des mois, Zoé ne trouve pas de travail,* ***elle a le moral à zéro [elle a le moral dans les chaussettes]****.* | *Zoé hónapok óta nem talál munkát, nagyon* ***maga alatt van [le van törve, mint a bili füle]****.*
♦ A kifejezésben szereplő *le moral* szó 'lelkiállapot, hangulat' jelentésben használatos. Az *avoir le moral au beau fixe* szólással pedig azt fejezzük ki, hogy valaki bizakodó, optimista, jó passzban van (a *le beau fixe* meteorológiai szókapcsolat jelentése 'tartós jó/szép idő').
≅ *être à ramasser à la petite cuillère** || *être au bout du [de son] rouleau** || *ne pas être dans son assiette** || *toucher le fond**

Francia_magyar_szolastar.indb 537 2024. 08. 12. 15:58:29

■ **remonter le moral** ⟨à qqn⟩ – (Sz): encourager qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **jókedvre derít/hangol**
➤ *J'ai réussi à **leur remonter le moral**.* | *Sikerült **jókedvre derítenem őket**.*

MORCEAU [mɔʀso] *(h fn)*

■ **casser/cracher/lâcher/manger le morceau** – (Sz), (biz): avouer, dénoncer
□ ⟨vki⟩ **vallomást tesz** || ⟨vki⟩ **köp** (biz)
➤ *Le criminel **a cassé le morceau**. Il a donné le nom de ses complices.* | *A bűnöző **vallomást tett**. Megadta a bűntársai nevét.*
♦ A XVIII. század végétől használatos kifejezés az argóból származik. A rendőrök egy elfogott és a vallomástételt megtagadó gonosztevőt gyakran élelemelvonással próbálták szóra bírni. Amikor az végre beszélt, vallott vagy elárulta a társait, ehetett valamit (*manger*) vagy evéshez az asztalhoz ülhetett (*se mettre à table**). Így kötődött össze a börtönargóban az evésre utaló *manger* ige vagy a *se mettre à table* kifejezés a 'feljelent, felad, köp' jelentéskörrel.
≅ *vider son sac* (2.)* || *se mettre à table**

■ **emporter/enlever le morceau** – (Sz): réussir, obtenir ce qu'on voulait
□ ⟨vki⟩ **megkapja, amire vágyik** || ⟨vki⟩ **sikerrel jár**
➤ *Mon ami ne voulait pas associer son fils, Noé, à son entreprise avant qu'il ait fini ses études. Mais à force de se plaindre et de faire des promesses, Noé a fini par **emporter le morceau**.* | *A barátom nem akarta a fiát, Noét bevenni a vállalkozásába mielőtt az befejezte volna a tanulmányait. De Noé addig siránkozott és ígérgetett, hogy végül **sikerrel járt és megkapta, amire vágyott**.*
♦ A szólás eredete homályos. Egyesek szerint szemléleti alapja a zsákmányon veszekedő állatok képe lehet.
≅ *avoir/obtenir gain de cause*

◨ **lâcher/manger le morceau** → MORCEAU: *casser/cracher/lâcher/manger le morceau*

■ **manger un morceau** – (Sz): manger un peu et généralement rapidement
□ ⟨vki⟩ **bekap egy falatot**
➤ *Noé, tu viens **manger un morceau** avec moi au restaurant universitaire ?* | *Noé, jössz velem **bekapni egy falatot** az egyetemi menzán?*
≅ *casser la/une croûte**

■ **recoller les morceaux** – (Sz), (biz): réparer les dégâts, notamment en travaillant à la réconciliation, à l'apaisement après une querelle ou une crise
□ ⟨vki⟩ **rendbe hozza a dolgokat**
➤ *Après s'être séparés, dans l'intérêt de leurs enfants, Noé et Zoé essaient de **recoller les morceaux**.* | *Miután elváltak, gyermekeik érdekében Noé és Zoé megpróbálják **rendbe hozni a dolgaikat**.*
♦ A szólás a konfliktusok lezárását, a dolgok rendbehozatalát, a kibékülést a darabokra tört cserepek, üvegdarabok összeragasztásának banális metaforájával fejezi ki.

Francia_magyar_szolastar.indb 538 2024. 08. 12. 15:58:29

≅ *enterrer la hache* de guerre* || *faire la paix* avec qqn* || *fumer le calumet* de la paix avec qqn*

MORPHÉE [mɔʀfe] *(tjn)*

◨ **être dans les bras de Morphée** → BRAS

MORS [mɔʀ] *(h fn)*

■ **prendre le mors aux dents** – (Sz):
1. s'emporter
□ ⟨vki⟩ **dühbe gurul**
➤ *J'ai essayé de raisonner mon ami, mais c'est inutile :* ***il prend le mors aux dents*** *dès qu'on lui fait la moindre remarque.* | *Megpróbáltam észhez téríteni a barátomat, de mindhiába: mihelyt bármilyen kis megjegyzést kap,* ***dühbe gurul****.*
2. se mettre soudainement et avec énergie à un travail, à une entreprise
□ ⟨vki⟩ **alaposan/jól összekapja magát** || ⟨vki vmibe⟩ **nagy lendülettel fog/vág bele**
➤ *Ce jeune homme était paresseux, mais* ***il a pris le mors aux dents****, et maintenant il travaille très bien.* | *Ez a fiatalember lusta volt, de aztán* ***alaposan összekapta magát*** *és most nagyon jól dolgozik.*
♦ A francia kifejezés konkrét értelemben azt jelenti, hogy a ló a fogára veszi a zablát (*le mors*), azaz hatástalanítja annak alapvető, ugyanakkor a ló számára fájdalmas irányító, fékező szerepét. Ez a körülmény szolgál a szólás mindkét átvitt jelentésének alapjául.
≅ **1.** *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

MORT[1], -E [mɔʀ, mɔʀt] *(mn)*

■ **être mort de rire** – (Sz): rire intensément
□ ⟨vki⟩ **halálra neveti magát**
➤ *Le candidat chantait si faux que le public* ***était mort de rire****.* | *A versenyző olyan hamisan énekelt, hogy a közönség* ***halálra nevette magát****.*
≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

■ **être plus mort que vif** – (Sz): être complètement effrayé
□ ⟨vki⟩ **halálra rémül/válik**
➤ *Il était quatre heures du matin. Nous entendions du bruit dans le garage. Sûr que c'était des voleurs.* ***Nous étions plus morts que vifs****, nous*

Francia_magyar_szolastar.indb 539 2024. 08. 12. 15:58:29

n'osions pas bouger de peur. | *Hajnali négy óra volt. Zajt hallottunk a garázsból. Biztos, hogy tolvajok voltak.* ***Halálra rémültünk/váltunk****, mozdulni sem mertünk félelmünkben.*

MORT[2] [mɔʀ] *(n fn)*

■ **Ce n'est pas la mort (du petit cheval).** – (Szm): {se dit de qqch. qui n'est pas si difficile, si grave}
□ **Ebbe azért nem hal bele senki.** || **Ez azért nem a világ vége.**
➤ *A : J'ai peur de me faire vacciner, je déteste les piqûres. – B : Tout de même,* ***ce n'est pas la mort (du petit cheval)****.* | *A: Félek magam beoltatni, gyűlölöm az inkejciókat. – B : Ugyan,* ***ez azért csak nem a világ vége****!*
♦ A leginkább tagadó alakban létező helyzetmondat a rövidebb és különösebb magyarázatra nem szoruló *Ce n'est pas la mort* alakban is használatos. A kifejezés zárójelben szereplő bővítményének (*du petit cheval*) eredete azonban már elég homályos. ◉ Egyesek szerint a lóversenyek világából származna, ahol a *petit cheval* kifejezés a futam megjósolt nyertesét jelölte volna. ◉ Mások meg úgy gondolják, hogy egy az 1930-as években a kaszinókban megjelent és a *jeu des petits chevaux* nevet viselő, igen jövedelmező szerencsejátékra lenne visszavezethető. A játékot a gyakori csalások miatt 1950-ben betiltották – erre utalna a *C'est la mort du petit cheval* kifejezés – aminek következtében több szerencsejátékos tönkre is ment. Ezt a magyarázatot gyengíti az, hogy a játék nevében többes számú alakot találunk, míg a helyzetmondat egyes számú alakban rögzült.

M

◨ **être à l'article de la mort** → ARTICLE

■ **la mort dans l'âme** – (Sz): malgré soi, contre sa volonté
□ **fájó/nehéz szívvel** || **akarata/kedve ellenére**
➤ *Après le décès de mon père, j'ai vendu la maison familiale* ***la mort dans l'âme****.* | *Apám halála után* ***fájó szívvel*** *adtam el a családi házunkat.*
≅ *à contrecœur* || *à son corps* défendant*

■ **mourir de sa belle mort** – (Sz): mourir de mort naturelle, de vieillesse et sans souffrance
□ ⟨vki⟩ **természetes halállal hal meg** || ⟨vki⟩ **végelgyengülésben hal meg**
➤ *Je ne fais jamais de la vitesse exagérée sur les routes.* ***Je voudrais mourir de ma belle mort****, et non dans un accident de voiture.* | *Soha nem lépem túl a sebességet az utakon.* ***Természetes halállal szeretnék meghalni*** *és nem autóbalesetben.*
≅ *mourir de vieillesse*

◨ **sur son lit de mort** → LIT

MORT[3] [mɔʀ] *(h fn)*

■ **blanc/pâle comme un mort** – (Szh): très pâle {de maladie ou d'émotion}
□ ⟨vki⟩ **fehér, mint a fal** || ⟨vki⟩ **holtsápadt**
➤ *Noé,* ***tu es blanc comme un mort****. Tu es malade ?* | *Noé,* ***olyan fehér vagy, mint a fal****. Beteg vagy?*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *avoir une face* de carême* || *avoir une mine* de papier mâché* || *être blanc comme un linge**

■ **C'est à réveiller les morts. [Ça réveillerait un mort.]** – (Szm): {se dit d'un bruit intense, d'un alcool très fort, d'un plat très relevé}
□ **Ettől még a halott is felébredne.**
➤ *L'intensité des détonations aurait suffi à* ***réveiller un mort****.* | *A robbanások erejétől* ***még a halottak is felébredtek volna****.*
➤ *A : Goûte un peu cette vieille eau-de-vie. – B : Oh dis donc,* ***c'est à réveiller les morts*** *! | A: Kóstold meg ezt a régi pálinkát! – B: Hűha! Ez olyan erős, hogy* ***még a halott is felébredne tőle****!*
♦ A helyzetmondatot valamilyen fülsiketítő zaj vagy erős ital, csípős étel jellemzésén túl egy erős érzelmi hatás kifejezésére is használják: *La jeune fille m'a lancé un coup d'œil à réveiller un mort.* 'A fiatal lány olyan pillantást vetett rám, hogy majd elolvadtam tőle.'

MOT [mo] *(h fn)*

■ **avoir deux mots à dire** ⟨à qqn⟩ – (Sz): dire que l'on va réprimander qqn
□ **van/lesz** ⟨vkinek⟩ **egy-két szava** ⟨vkihez⟩
➤ *Zoé, on peut se voir un instant ?* ***J'ai deux mots à te dire.*** | *Zoé, ráérsz egy pillanatra?* ***Lenne hozzád egy-két szavam.***
♦ A számok a magyar és a francia kifejezésben is a rövid, de azért alapos szidásra utalnak.

■ **avoir le dernier mot** – (Sz): ne plus trouver de contradicteur, avoir raison
□ **az övé az utolsó szó**
➤ *Dans les discussions,* ***il veut absolument avoir le dernier mot****.* | *A viták során mindig* ***az övé kell, hogy legyen az utolsó szó****.*

◨ **avoir un mot sur le bout de la langue** → LANGUE: *avoir* ⟨qqch. {un mot, un nom, une idée}⟩ *sur le bout de la langue*

■ **avoir son mot à dire** – (Sz): être en droit d'exprimer son avis
□ ⟨vkinek vmihez⟩ **szava van**
➤ *Noé ne m'a pas consulté. Mais l'affaire va revenir devant le conseil dont je suis membre, et là,* ***j'aurai mon mot à dire****, et je m'opposerai à ce projet.* | *Noé nem kérdezett meg engem. De az ügy visszakerül a tanács elé, amelynek én is tagja vagyok. Ott* ***nekem is szavam lesz hozzá*** *és ellenezni fogom a tervezetet.*
≅ *avoir voix* au chapitre*

■ **connaître le fin mot de l'histoire** – (Sz): connaître l'explication ultime d'une histoire
□ ⟨vki {vmely ügyben}⟩ **feltárja/megismeri a teljes igazságot**
➤ *La police va publier les résultats de l'enquête. On va enfin* ***connaître le fin mot de l'histoire****.* | *A rendőrség közzéteszi a nyomozás eredményét. Végre* ***meg fogjuk ismerni a teljes igazságot*** *az ügyben.*

Francia_magyar_szolastar.indb 541 2024. 08. 12. 15:58:29

♦ A *fin mot de qqch.* szókapcsolat metaforikusan valamilyen rejtélyes ügy, bonyolult körülmény, titok megfejtése, kulcsa.

■ **dire** ⟨qqch.⟩ **à mots couverts** – (Sz): dire qqch. avec des mots qui cachent un sens différent de celui qu'ils expriment
□ ⟨vki vmit⟩ **burkolt szavakban mond** || ⟨vki vmit⟩ **virágnyelven mond**
➤ *Soyez gentil avec Zoé et* ***dites-lui*** *la mauvaise nouvelle* ***à mots couverts****.* | *Legyen kedves Zoéhoz és* ***virágnyelven mondja meg neki*** *a rossz hírt.*

■ **En un mot comme en cent.** – (Szm): {se dit pour résumer brièvement la situation en une seule expression, en une phrase}
□ **Egy szó (annyi,) mint száz.**
➤ ***En un mot comme en cent*** *: tu as beau invoquer des excuses, à mon avis, ce que tu as fait est stupide.* | ***Egy szó mint száz****: hiába mentegetőzöl, szerintem butaság, amit csináltál.*
♦ A helyzetmondat a rövidebb *En un mot* alakban is használatos.
≅ *en bref* || *en fin de compte* || *en résumé* || *tout compte fait*

◨ **le mot de Cambronne** → GARDE: *La garde meurt, mais ne se rend pas.*

■ **ne pas dire un traître mot** – (Sz): ne pas dire un seul mot
□ ⟨vki⟩ **egy árva szót sem szól**
➤ *Zoé était contrariée,* ***elle n'a pas dit un traître mot*** *de la soirée.* | *Zoé kedvetlen volt, egész este* ***egy árva szót sem szólt****.*
♦ A hallgatást általánosságban kifejező szólásban a *traître* 'áruló, árulkodó' alapjelentésű szó 'egyetlen, árva (szó)' értelmű használatának szemléleti alapja eredetileg az, hogy valaki egyetlen szóval sem árul el valamilyen személyt vagy titkot.
≅ *avaler sa salive** || *avoir avalé sa langue** || *avoir un bœuf* sur la langue* || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas desserrer les dents** || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître* || *se fermer la trappe**

■ **ne pas mâcher ses mots** – (Sz): dire franchement ce que l'on pense, être très direct
□ ⟨vki⟩ **nem válogatja meg a szavait** || ⟨vki⟩ **nem tesz lakatot a szájára** || **ami** ⟨vkinek⟩ **a szívén, az a száján**
➤ *L'avocat* ***n'a pas mâché ses mots****, il a traité le témoin de menteur.* | *Az ügyvéd* ***nem válogatta meg a szavait****, hazugnak nevezte a tanút.*
♦ A szólás *ne pas mâcher* 'nem rágja meg' eleme a beszéd nyersességére, a szókimondásra utal.
◊ A *nem tesz lakatot a szájára* magyar szólás eredetét lásd: *avoir un bœuf* sur la langue*.
◊ Az *ami a szívén, az a száján* magyar szólás eredetét lásd: *être franc du collier**.
≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

|| mettre les pieds dans les plats (2.) || ne pas avoir peur des mots || ne pas avoir sa langue* dans sa poche || parler à cœur* ouvert || se parler d'homme* à homme || vider son sac* (1.)*

■ **peser ses mots** – (Sz): faire attention à ce qu'on dit
□ ⟨vki⟩ **megfontolja/mérlegeli a szavait** || ⟨vki⟩ **tudatában van szavai súlyának**
➤ *Si nous ne parvenons pas à un accord, cela peut être catastrophique et **je pèse mes mots**. | Ha nem tudunk megegyezni, az katasztrofális lehet és **mérlegeltem a szavaimat [tudatában vagyok szavaim súlyának]**.*
♦ A kifejezés szemléleti háttere mindkét nyelvben a megméréshez, a mérlegeléshez (*peser*), vagy a magyarban még a régi súlymértékekhez (*font, lat → megfontol, latolgat*) kapcsolódik.

■ **prendre** ⟨qqn⟩ **au mot** – (Sz): se saisir aussitôt d'une proposition que qqn a faite sans penser qu'elle serait retenue
□ ⟨vki vkit⟩ **a szaván fog**
➤ *Tu dis que tu es prêt à parier une bouteille de champagne que le chef n'acceptera pas ta proposition ? **Je te prends au mot** devant témoins. | Azt mondod, hogy kész vagy egy üveg pezsgőbe fogadni, hogy a főnök nem fogadja el a javaslatotad? **A szavadon foglak** tanúk előtt.*

MOTUS [mɔtys] *(isz)*

◨ **Motus et bouche cousue !** → BOUCHE

MOU [mu] *(h fn)*

■ **bourrer le mou** ⟨à qqn avec/de qqch.⟩ – (Sz), (biz): lui faire croire n'importe quoi, lui raconter des mensonges
□ ⟨vki⟩ **telebeszéli/teletömi** ⟨vkinek⟩ **a fejét** ⟨vmivel⟩
➤ *Ne crois pas ce qu'il t'a dit. **Il t'a encore bourré le mou !** | El ne hidd neki, amit modott! **Már megint mindenfélével telebeszélte a fejedet.***
♦ A kifejezés a *bourrer le crâne* à qqn* szinonimájaként keletkezett az első világháború idején. A *le mou* jelentése a szlenges nyelvben 'agy' és arra utal, hogy ez a testrész tapintásra valóban puha (*mou*). Louis-Ferdinand Céline *Mort à crédit* [Halál hitelbe] című regényében (1936) a szólásból általa alkotott *c'est du mou* 'ez tiszta hazugság' jelentésű főneves változat is olvasható.
≅ *en faire accroire à qqn || bourrer le crâne* à qqn*

MOUCHE [muʃ] *(n fn)*

■ **entendre une mouche voler** – (Sz): le silence est absolu {utilisé le plus souvent au conditionnel : *On entendrait [On aurait entendu] une mouche voler.*}
□ **(olyan csend van, hogy még) a légy zúgását/zümmögését is (meg lehet) hallani**
➤ *Le professeur a beaucoup d'autorité. Les élèves l'écoutent avec attention. Dans sa classe, **on entendrait une mouche voler**. | A tanárnak nagy tekintélye van. A diákok figyelmesen hallgatják. Az óráján **a légy zúgását is hallani lehet**.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A szemléleti alap mindkét nyelvben azonos, de a francia kifejezés *voler* 'repül' eleme általánosabb, mint a magyar szólás *légy zúgása/zümmögése* szókapcsolat.

■ **être/faire la mouche du coche** – (Sz): faire l'important sans rendre de vrais services

□ ⟨vki⟩ **csak a szelet csapja (maga körül)** || ⟨vki⟩ **minden lében kanál**

➤ *Le ministre des affaires étrangères* ***fait*** *récemment* ***la mouche du coche*** *alors que c'est au président de la République qu'il revient d'exprimer la position de la France sur les sujets importants.* | *A külügyminiszter mostanában* ***minden lében kanál****, holott a köztársasági elnök dolga, hogy a fontos témákban kifejezze Franciaország álláspontját.*

♦ A szólás utalás Jean de La Fontaine *Le coche et la mouche* [A kocsi és a légy] című meséjére (VII, 9). Miközben a lovak a kocsit húzzák a forró napsütésben, egy légy zümmög, sürög-forog körülöttük és csípdesi őket. Amikor a kocsi felér a dombtetőre, a légy magának tulajdonítva az érdemet úgy véli, övé a dicsőség. A tanulságot La Fontaine így összegzi: « Ainsi certaines gens, faisant les empressés, / S'introduisent dans les affaires : / Ils font partout les nécessaires, / Et, partout importuns, devraient être chassés. » [Dicsvágyó emberek, nagy igyekvést tetetve, / beártakoznak az ügyekbe: / a nélkülözhetetlent mímelik, habár / csak alkalmatlanok, s őket megtűrni kár. – Vikár Béla fordítása].

◊ A *csak a szelet csapja (maga körül)* magyar szólás előképe már Ballagi Mór *A magyar nyelv teljes szótára* című, 1873-ban megjelent művében olvasható a *csap* címszó alatt a kifejezések között (*szelet csapni*) a 'fitogtatólag nagyot játszani' jelentéssel. A *szél* főnév szócikkében pedig hasonló jelentéssel ('nagy zajjal fitogtatni magát') a *szelet csapni*, *nagy szelet ütni*, *nagy széllel járni* kifejezések fordulnak elő, amelyek a *nagy szelet csap/ver/üt* alakban ma is élnek. Ez utóbbit népies használatban a gyorsan menő, nagyon sietős emberre mondják, de a valamit nagy feltűnést keltve végző ember jellemzésére is használják.

◊ A magyar *minden lében kanál* szólás eredetét lásd: *mettre son grain* de sel*.

≅ *déplacer de l'air* || *faire du vent**

■ **faire d'une mouche un éléphant** – (Sz): se dit de qqn qui donne trop d'importance à une chose insignifiante

□ ⟨vki⟩ **a bolhából is elefántot csinál** || ⟨vki⟩ **a szúnyogból is elefántot csinál**

➤ *Je pense que dans cette affaire, tout le monde* ***fait d'une mouche un éléphant****.* | *Úgy gondolom, hogy ebben az ügyben mindenki* ***a bolhából is elefántot csinál****.*

♦ Számos európai nyelvben megtalálható a túlzás kifejezésének e mindennapos metaforája. A nagy jelentőségű dolog megtestesítője testalkata révén leggyakrabban az *elefánt* (a finnben egy kis bika, a románban egy csődör, az újgörögben és a spanyolban egy teve), míg a jelentéktelen dolgokat kicsiségüknél fogva a franciában, az olaszban, a lengyelben, az oroszban, a latinban a *légy*, a románban, a hollandban, a németben (és ennek hatására a magyarban is) a *szúnyog*, a spanyolban, az újgörögben és a magyarban pedig a *bolha* szimbolizálja. Nyelvünkben mindhárom változat él, de leggyakrabban a bolha vagy a szúnyog használatos. A kifejezés a *légyből is elefántot csinál* („elephantum ex musca facis")

Francia_magyar_szolastar.indb 544 2024. 08. 12. 15:58:30

változatban szerepel Erasmus *Adagia* című gyűjteményében (I, IX, 69), ahol Erasmus eredetként Lukianosz *Muscae encomio* [A légy dicsérete] című művét adja meg.

≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *tirer sur la ficelle** || *y aller fort*

■ **faire mouche** – (Sz): toucher le but que l'on vise

□ ⟨vki {céltáblán v. megjegyzéssel}⟩ **telibe talál**

➤ *Durant son discours, le Premier ministre a été interrompu à plusieurs reprises. On sait qu'il a l'art de trouver des mots qui **font mouche** et qui font bondir ses adversaires.* | *Beszéde során a miniszterelnököt többször félbeszakították. Tudott, hogy művésze annak, hogy kell megtalálni azokat a szavakat, amelyek **telibe találnak** és amelyekre ellenfelei ugranak.*

♦ A szólásban a *mouche* 'légy' szó 'célfekete, céltábla közepe → telitalálat' jelentése szerepel, ami a légy és a célfekete színazonosságán alapul. A kifejezés konkrét és átvitt értelemben egyaránt használatos.

≅ *mettre/taper dans le mille**

■ **mourir/tomber comme des mouches** – (Szh): mourir, s'évanouir en masse, en grand nombre

□ ⟨vkik {emberek, állatok}⟩ **hullanak, mint a legyek ősszel**

➤ *Autrefois, quand il y avait de grandes épidémies, les gens **tombaient comme des mouches**.* | *Régen a nagy járványok idején az emberek **úgy hullottak, mint a legyek**.*

♦ A kissé pejoratív szóláshasonlat mindkét nyelvben a hideg idő beálltával tömegesen pusztuló legyek képét aknázza ki.

■ **ne pas faire de mal à une mouche** – (Sz): se dit d'une personne très douce, inoffensive, qui ne ferait de mal à personne {employé surtout au conditionnel : *Il ne ferait pas de mal à une mouche.*}

□ ⟨vki⟩ **a légynek se(m) árt(ana)**

➤ *Hier, notre voisin a été arrêté. C'est pourtant un bon garçon. J'ai toujours cru qu'**il ne ferait pas de mal à une mouche**.* | *A szomszédunkat tegnap letartóztatták. Pedig nagyon rendes fiú. Mindig azt hittem, hogy **a légynek sem tudna ártani**.*

≅ *doux comme un agneau** || *doux comme un mouton**

■ **prendre la mouche** – (Sz), (biz): se mettre brusquement en colère

□ ⟨vki⟩ **felkapja a vizet** (biz) || ⟨vkiben⟩ **felmegy a pumpa** (biz)

➤ *En déplacement à Grenoble, le ministre de l'Intérieur **a pris la mouche** quand un sapeur-pompier a refusé de lui serrer la main.* | *Grenoble-i látogatása során a belügyminiszter **felkapta a vizet**, amikor egy tűzoltó nem akart vele kezet fogni.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A szólás bizonyos rovarok (pl. szuronyos istállólégy, bögöly) csípéseire utal, melynek állatok, főként lovak, tehenek esnek áldozatul, s melyek ellen azok – amikor megérzik a csípést (a *prendre* ige ebben az értelemben szerepel itt) – testüket meg-megrázva védekeznek.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

■ **Quelle mouche le pique ?** – (Szm): {se dit surtout au passé composé pour exprimer une surprise : 'Pourquoi se met-il en colère brusquement et sans raison apparente ?'}

□ **Mi ütött belé?**

➤ *Tu as vu le chef qui a brutalement quitté la réunion ?* ***Quelle mouche l'a piqué ?*** | *Láttad a főnököt, aki hirtelen otthagyta az értekezletet?* ***Mi ütött belé?***

♦ A légy – különösen a szuronyos istállólégy vagy a bögöly – kellemetlen csípése, amitől az ember akár hirtelen fel is ugrik, átvitt értelemben a hirtelen bosszúságot, kellemetlenséget, idegességet szimbolizálja. ◉ Használatára már Nicolas Boileau XVII. századi francia költő *Szatírák* című művében szép példát találunk (*Satires*, 1667, Satire IX): « Gardez-vous, dira l'un, de cet esprit critique : / On ne sait bien souvent *quelle mouche le pique* : / Mais c'est un jeune fou qui se croit tout permis, / Et qui pour un bon mot va perdre vingt amis. » [Bizalommal ne forduljon – mondja az egyik – e kritikus szellem felé: / Gyakran nem tudjuk, mi üt belé: / De fiatal bolond, ki azt hiszi, hogy bármit megtehet, / S ki egy szellemes mondásért húsz barátot is veszíthet.]

≅ *Qu'est-ce qui lui prend ?*

◨ **tomber comme des mouches** → MOUCHE: *mourir/tomber comme des mouches*

■ **une fine mouche** – (Sz): une personne habile, rusée

□ ⟨vki⟩ **agyafúrt/dörzsölt fickó** || ⟨vki⟩ **ravasz/öreg/vén róka**

➤ *La société de Noé a fait faillite. Il a perdu tout son argent, mais son associé,* ***c'est une fine mouche****, il s'est arrangé pour ne rien perdre.* | *Noé cége csődbe jutott. Ő minden pénzét elveszítette, de társa* ***agyafúrt fickó [ravasz róka]****, aki úgy intézte a dolgokat, hogy semmit sem vesztett.*

♦ A kifejezés az argóból származik, ahol a *mouche* szó már a XIV. század óta 'besúgó, spion, spicli' jelentésben is használatos. A besúgónak pedig roppant ravasznak kell lennie, hogy le ne leplezzék. Ennek az argotikus és metaforikus jelentésnek a szemléleti alapja az, hogy a légy nagyon óvatos, ravasz rovar. Nehéz észrevenni és elkapni, akárcsak egy minden hájjal megkent, agyafúrt besúgót, kémet.

≅ *avoir plus d'un tour²* dans son sac* || *Ce n'est pas un enfant* de chœur.* || *malin comme un singe** || *Pas folle, la guêpe* !* || *rusé comme un renard* || *une fine guêpe*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

MOUCHOIR [muʃwaʀ] *(h fn)*

◨ **faire un nœud à son mouchoir** → NŒUD

■ **grand comme un mouchoir de poche** – (Szh): se dit de qqch. de très petit
□ ⟨vmi⟩ **zsebkendőnyi nagyságú**
➤ *Quand Zoé était étudiante, elle habitait un studio* ***grand comme un mouchoir de poche****.* | *Amikor Zoé egyetemista volt, egy* ***zsebkendőnyi nagyságú*** *garzonban lakott.*
➤ *Le match* ***se joue dans un mouchoir de poche.*** | ***Szoros küzdelemben dől el*** *a mérkőzés.*
➤ *À l'inverse des pronostics qui donnaient une large victoire à Joe Biden, la présidentielle américaine de 2020* ***s'est jouée dans un mouchoir de poche****.* | *Ellentétben azokkal az előrejelzésekkel, amelyek Joe Biden fölényes győzelmét jósolták, a 2020-as amerika elnökválasztás* ***nagyon szoros küzdelemben dőlt el****.*
♦ Amint a második és harmadik példa is mutatja, a hasonlatot újabban gyakran használják a *se jouer* igével is a szoros sportbeli vagy politikai küzdelem metaforikus kifejezésére.

MOULIN [mulɛ̃] *(h fn)*

◨ **apporter de l'eau au moulin** ⟨de qqn⟩ → EAU

■ **entrer** ⟨qqpart⟩ **comme dans un moulin** – (Szh): entrer qqpart sans respecter les lieux, comme si on était chez soi
□ ⟨vki vhol⟩ **úgy jön-megy/jár-kel, mintha otthon volna** || ⟨vki vmit⟩ **átjáróháznak néz**
➤ *J'en ai assez que tout le monde* ***entre*** *dans mon bureau* ***comme dans un moulin****.* | *Elegem van abból, hogy mindenki* ***átjáróháznak nézi*** *az irodámat.*
♦ A szóláshasonlat eredetileg, a XIX. század elején, még az *entrer comme un âne dans un moulin* alakban volt használatos. Magyarázatának kulcsa pedig éppen az időközben lekopott *âne* 'szamár' szóban rejlik. Akkoriban a malmokba gyakran szamárháton szállították az őrölnivalót, sőt sok malomban szamarak hajtották meg a malomkereket is. Ezek a szamarak pedig otthonosan érezték magukat a malomban, ahova úgymond minden udvariassági szabályt mellőzve, köszönés és kopogtatás nélkül léptek be.

■ **être un moulin à paroles** – (Sz), (biz): être une personne très bavarde
□ ⟨vkiből⟩ **folyik a szó** || ⟨vki⟩ **igazi dumagép** (biz)
➤ *Impossible d'interrompre Zoé,* ***c'est un moulin à paroles****.* | *Zoét nem lehet félbeszakítani,* ***folyik belőle a szó****.*
♦ A *moulin à paroles* szókapcsolat a XVII. században a 'nyelv mint beszélőszerv' szinonimája volt. Ebben az értelemben használta Mme de Sévigné is például az 1680. január 26-án Mme de Grignan-hoz írt levelében: « Madame de Buri fait fort joliment tourner son moulin à paroles. » Ennek – a szél vagy a víz által meghaj-

Francia_magyar_szolastar.indb 547 2024. 08. 12. 15:58:30

tott malomkerékhez hasonlítható – folyamatos működése szolgált szemléleti alapul a fölöslegesen fecsegő, szószátyár ember metonimikus jellemzéséhez.

≅ *avoir de la jasette (Can)* || *bavard comme une pie* (borgne)* || *être un vrai robinet (biz)* || *tenir le crachoir**

◨ **jeter son bonnet par-dessus les moulins** → BONNET

◨ **ne pas pouvoir être à la fois au four et au moulin** → FOUR

■ **se battre contre des moulins à vent** – (Sz): se battre contre des fantômes, des difficultés imaginaires

□ ⟨vki⟩ **szélmalomharcot folytat** || ⟨vki⟩ **szélmalmokkal hadakozik/harcol**

➤ *Dans les procès juridiques on a souvent l'impression de **se battre contre des moulins à vent**.* | *A peres ügyekben az ember gyakran érzi úgy, hogy **szélmalomharcot folytat**.*

♦ A szólás Miguel de Cervantes *El ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha* [Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha] című, 1605-ben publikált regényének híres jelenetére utal (I, 8), ahol a középkori lovagregények világában élő főhős, a *búsképű lovag* (« le chevalier à la triste figure »), a szélmalmokat karjukat lengető óriásoknak, ellenséges lovagoknak nézi, és nevetséges harcba száll velük.

MOURIR [murir] *(tn i)*

■ **mourir de rire** – (Sz): rire intensément

□ ⟨vki⟩ **halálra neveti magát**

➤ *Le chanteur chantait si faux que le public **mourait de rire**.* | *Az énekes olyan hamisan énekelt, hogy a közönség **halálra nevette magát**.*

≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

■ **s'ennuyer à mourir** – (Sz): s'ennuyer beaucoup

□ ⟨vki⟩ **halálra unja magát**

➤ *Il n'y a aucun suspense, **on s'ennuie à mourir** durant le film. Je ne te conseille pas d'aller le voir.* | *Nincs semmi izgalom, **az ember halálra unja** magát a film alatt. Nem tanácsolom neked, hogy megnézd.*

≅ *s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent sous* de l'heure* || *s'ennuyer comme un rat* mort*

MOUTARDE [mutard] *(n fn)*

■ **La moutarde lui monte au nez.** – (Szm), (biz): {se dit de qqn qui commence à se mettre en colère, à s'impatienter}

□ ⟨vkiben⟩ **felmegy a pumpa** (biz) || ⟨vki⟩ **felkapja a vizet** (biz) || ⟨vki⟩ **kezdi elveszíteni a türelmét**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Après quatre semaines sans téléphone,* ***la moutarde lui est monté au nez*** *et il a changé d'opérateur.* | *Miután négy hétig nem volt telefonja,* ***felment benne a pumpa*** *és másik szolgáltatóhoz ment át.*

♦ A helyzetmondat átvitt értelmének szemléleti alapja az, hogy valakit a mustár csípős, irritáló szaga tüsszentésre ingerel. A fenti kifejezéshez hasonlóan más szólások is bizonyos testnedvek mozgásával fejeznek ki egyes viselkedésbeli változásokat, többnyire a *monter* 'felmegy, felszáll' ige segítségével: *le sang lui monte au visage* 'szégyenében vagy mérgében lángba borul az arca', *les larmes lui montent aux yeux* 'könnybe szökik a szeme'.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

MOUTARDIER [mutaʀdje] *(h fn)*

■ (*ℱ*) **se croire le premier moutardier du pape** – (Sz), (Can): se prendre à tort pour un personnage important

□ ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy ő a világ közepe** || ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy körülötte forog a világ**

➤ *Depuis que Noé a été décoré,* ***il se croit****, comme on dit,* ***le premier moutardier du pape****, et ne peut pas souffrir la moindre critique.* | *Amióta Noét kitüntették,* ***azt hiszi, hogy*** *– amint mondani szokás –,* ***körülötte forog a világ*** *és nem visel el semmilyen kritikát.*

♦ A szólás az archaikusabb franciát beszélő québeciek nyelvében élő, a mai franciában azonban már nem használatos. XVIII. és XIX. századi irodalmi szövegekben természetesen még megtalálható, így például Alphonse Daudet *Lettres de mon moulin* [Levelek a malomból] című művének (1887) *La Mule du Pape* fejezetében is. A kifejezést a *Dictionnaire de Trévoux* címen ismert szótár 1771-es kiadása ugyan már regisztrálta, eredetéről azonban Alexandre Dumas anekdotikus és Pierre Larousse *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle* című szótárában is megjelenő magyarázatán kívül semmit nem tudunk (Alexandre Dumas: *Étude sur la moutarde, annexe du Grand dictionnaire de cuisine*, 1873): « Au nombre des papes qui tinrent une cour si brillante à Avignon, le pape Jean XXII fut un de ceux qui ne dédaignaient pas les plaisirs de la table. Il raffolait de la moutarde, en mettait dans tout, et ne sachant que faire d'un de ses neveux qui n'était bon à rien, il en fit son premier moutardier. De là vient l'habitude de dire d'un sot vaniteux, qu'il se croit le premier moutardier du pape. À leur retour à Rome, les papes y portèrent le goût de la moutarde. Léon X et Clément VII, de la maison de Médicis, en étaient de très-grands amateurs. » [Azok között a pápák között, akik Avignonban ilyen ragyogó udvartartással rendelkeztek, XXII. János pápa volt az, aki nem vetette meg az asztal élvezeteit. Imádta a mustárt, mindenbe azt tett, és mivel nem tudta, mit kezdjen egyik semmirekellő unokaöccsével, kinevezte őt első mustárosának. Ezért szokás azt mondani egy hiú bolondra, hogy azt hiszi magáról, hogy ő a pápa első mustárosa. Rómába való

Francia_magyar_szolastar.indb 549 2024. 08. 12. 15:58:31

visszatérésük után a pápák ott is divatba hozták a mustár ízét. A Medici-házból származó X. Leó és VII. Kelemen a mustár nagy kedvelői voltak.]

≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

MOUTON [mutɔ̃] *(h fn)*

■ **compter les moutons** – (Sz): se dit surtout à la forme impérative – *Compte les moutons* – par des parents aux enfants pour les inciter à s'endormir

□ ⟨vki {elalváshoz}⟩ **számolja a bárányokat/báránykákat**

➤ *Oh, mon petit ! Tu n'arrives pas à t'endormir ?* ***Compte les moutons.*** | *Óh, kicsikém! Nem tudsz elaludni?* ***Számold a báránykákat!***

♦ Több nyelvben is meglévő tréfás helyzetmondat, amelynek eredete ismeretlen, valóságalapja pedig az oxfordi egyetem kutatóinak nemrégiben végzett vizsgálatai alapján megkérdőjelezhető. Szerintük ugyanis a bárányok számolásának technikája pont ellentétes eredménnyel jár, fenntartja az agy aktivitását és így késlelteti az elalvást.

■ **doux comme un mouton** – (Szh): très doux

□ ⟨vki⟩ **szelíd, mint a/egy bárány** || ⟨vki⟩ **olyan, mint a kezes bárány**

➤ *Lui, se fâcher ? Allons donc !* ***Il est doux comme un mouton.*** | *Hogy ő megsértődne? Ugyan!* ***Olyan szelíd, mint egy bárány.***

≅ *doux comme un agneau** || *ne pas faire de mal à une mouche**

■ **Revenons à nos moutons.** – (Szm): {Revenons à notre sujet, à ce dont il est question.}

□ **Térjünk (vissza) a tárgyra!**

➤ *Après cette parenthèse historique,* ***revenons à nos moutons****.* | *E történelmi kitérő után* ***térjünk a tárgyra****.*

♦ A szólás az ismeretlen szerző által írott *La Farce de Maître Pathelin* című XV. századi vígjátékból származik. Főszereplője, Pathelin mester olcsón szeretne a posztókereskedő Guillaume úrtól szövetet vásárolni. Amikor a fizetésre kerül a sor, Pathelin úgy tesz, mintha haldokolna és összevissza kezd beszélni. Guillaume elbizonytalankodik és már maga sem tudja, hogy tényleg létrejött-e az üzlet. Később Guillaume mestert a juhász Thibault is becsapja és ellopja a kereskedő juhait, aki elhatározza, hogy mindkét ügyet a bíró elé viszi. A tárgyaláson azonban állandóan összekeveri a posztóügyet a juhlopási üggyel, olyannyira, hogy a bíró a *Revenons à ces moutons* mondattal szólítja fel határozottan, hogy a juhokról beszéljen, azaz térjen vissza a tárgyra.

■ **un mouton de Panurge** – (Sz): qqn qui imite les autres sans réfléchir

□ ⟨vki⟩ **a másikat (gondolkodás nélkül) utánozó majom**

➤ *Les Français partent souvent tous en même temps en vacances le 1er août* ***comme des moutons de Panurge****.* | *A franciák* ***egymást utánzó ma-***

Francia_magyar_szolastar.indb 550 2024. 08. 12. 15:58:31

jomként *gyakran mind egyszerre mennek nyári szabadságra augusztus elsején.*

♦ A kifejezés forrása François Rabelais *Le Quart Livre* [Negyedik könyv] című könyvének (1552) 7. fejezete, amelyben Panurge bosszút akar állni egy birkanyáj tulajdonosán, mert az nem akart neki eladni egy birkát. Hosszú alkudozás után mégis sikerült neki megvenni tőle egy birkát, amit azután a tengerbe dobott. A kereskedő összes többi birkája pedig gondolkodás nélkül azonnal utána ugrott és mind vízbe fúlt.

■ **un mouton noir** – (Sz): personne gênante ou indésirable dans un groupe

□ ⟨vki⟩ **fekete bárány**

➤ *Quand Noé était jeune, il ne voulait pas aller à l'école, il faisait beaucoup de bêtises.* ***Il était le mouton noir de la famille****, mais cela ne l'a pas empêché de devenir un honnête citoyen.* | *Noé fiatal korában nem akart iskolába járni és sok butaságot csinált.* ***Ő volt a család fekete báránya****, ennek ellenére később becsületes állampolgár lett belőle.*

♦ A tenyésztők nem igazán örülnek annak, ha juhnyájukban a megszokott fehér színtől eltérő, fekete vagy foltos bárányok vannak. A gazdák ugyanis fehér gyapjút szeretnének nyírni állataikról, amelyet azután a feldolgozás során bármilyen színűre lehet festeni. A fekete bárány képe már a Bibliában megjelenik (Ter 30:32): „Ma körüljárom minden nyájadat. Különíts el minden tarka és pettyes szőrű juhot! Ha azután lesz a juhok között fekete, a kecskék között pedig pettyes vagy tarka, legyen az az én bérem." ◉ A francia nyelv luxemburgi változatában a magyarhoz hasonlóan és feltehetően a német *das schwarze Schaf* hatására használatos a *brebis noire* szólás is.

≅ *le vilain petit canard* || *une brebis* galeuse*

MOUVEMENT [muvmã] *(h fn)*

◨ **en deux temps trois mouvements** → TEMPS: *en deux temps trois mouvements [en un rien de temps]*

MULE [myl] *(n fn)*

■ **chargé comme une mule** – (Szh), (biz): chargé de choses très encombrantes et lourdes

□ ⟨vki⟩ **meg van rakva/pakolva, mint egy málhás szamár**

➤ *Nos invités sont arrivés pour le week-end avec deux grosses valises et trois sacs.* ***Ils étaient chargés comme des mules.*** | *A vendégeink a hétvégére két hatalmas bőrönddel és három táskával érkeztek meg.* ***Úgy meg voltak pakolva, mint a málhás szamár.***

♦ A makacsságáról (vö. *entêté/têtu comme une mule**) is ismert öszvér (*la mule, le mulet*) erős, szívós és igénytelen haszonállat. Hegyvidéken is biztonságos járása miatt évezredek óta használják teherhordóként, igavonóként, de hátasnak is. A hasonlat a szamár jelentésű *baudet* elemmel a szintén bizalmas stílusértékű *chargé comme un baudet* alakban is használatos.

≅ *être chargé comme un baudet* || *être chargé comme un mulet*

Francia_magyar_szolastar.indb 551 2024. 08. 12. 15:58:31

■ **entêté/têtu comme une mule** – (Szh): très entêté, obstiné
□ ⟨vki⟩ **csökönyös/makacs, mint az öszvér**
➤ *Noé ne veut pas écouter mes arguments et reste sur ses positions.* ***Il est têtu comme une mule.*** | *Noé nem akarja meghallgatni az érveimet, kitart véleménye mellett.* ***Olyan makacs, mint az öszvér.***
♦ Az öszvér több nyelvben is az önfejűség, a makacs viselkedés közismert szimbóluma. A makacs emberre gyakran mondják azt is, hogy *C'est une tête de mule* vagy *Quelle tête de mule !*
≅ *avoir la tête dure* || *avoir une tête* de cochon* || *être dur à la détente* (3.)* || *têtu comme un mulet* || *têtu comme une bourrique**

MULET [mylɛ] *(h fn)*

◨ **chargé comme un mulet** → MULE: *chargé comme une mule*

MUR [myʀ] *(h fn)*

■ **aller/foncer droit dans le mur** – (Sz): aller irrémédiablement vers une catastrophe, un échec certain
□ ⟨vki⟩ **fejjel megy a falnak** || ⟨vki⟩ **a vesztébe rohan**
➤ *Si Zoé continue à ignorer ses dettes,* ***elle va droit dans le mur.*** | *Ha Zoé továbbra sem vesz tudomást a tartozásairól,* ***egyenesen fejjel megy a falnak.***
♦ A kifejezés az autóversenyzés világából származik, és arra az esetre utal, amikor műszaki vagy vezetői hibából kifolyólag a versenyautó a falnak ütközik.

■ **Autant parler à un mur. [C'est comme si on parlait à un mur.]** – (Szm): {se dit pour caractériser une situation où on tente vainement de convaincre qqn qui ne veut rien entendre}
□ **Akár a falnak beszélne az ember.** || ⟨vki⟩ **a falnak beszél**
➤ *Cet enfant est insupportable. Je lui défends chaque jour d'aller sur la route nationale en bicyclette, mais il ne m'écoute même pas.* ***Autant parler à un mur.*** | *Elviselhetetlen ez a gyerek. Minden nap megtiltom neki, hogy biciklivel kimenjen az országútra, de meg sem hallgat.* ***Akár a falnak beszélne az ember.***
≅ *C'est comme si on parlait à un sourd*. [Autant parler à un sourd.]*

■ **entre quatre murs** – (Sz): enfermé dans une pièce, parfois une prison
□ **a négy fal között**
➤ *Il fait un temps superbe, tu ne vas tout de même pas rester tout le week-end* ***entre quatre murs*** *! | Fantasztikus idő van, csak nem fogsz egész hétvégén* ***a négy fal között*** *maradni!*

◨ **être au pied du mur** → PIED

◨ **être le dos au mur** → DOS

Francia_magyar_szolastar.indb 552 2024. 08. 12. 15:58:31

■ **Les murs ont des oreilles.** – (Szm): {se dit quand une conversation secrète peut être écoutée autour de soi}
□ **A falnak is füle van.**
➤ *Je vais te raconter ce que Noé m'a dit hier. Mais fais attention,* ***les murs ont des oreilles*** *ici.* | *Elmesélem neked, amit Noé mondott nekem tegnap. De vigyázz, mert itt* ***a falnak is füle van****.*
♦ Számos európai nyelvben elterjedt latin eredetű bölcs mondás: „Parietes habent aures" [A falaknak fülük van]. A gondolat Cicero családtagjaihoz írt *Epistulae ad familiares* [Levelek] című művében is megtalálható (IV, 14): „Nihil mihi intra meos parietes tutum" [Semmi sincs biztonságban a falaimon belül].

◨ **mettre** ⟨qqn⟩ **au pied du mur** → PIED

◨ **se taper la tête contre le(s) mur(s)** → TÊTE

MÛR, -E [myʀ] *(mn* és *fn)*

◨ **en dire/voir des/de vertes et des/de pas mûres** → VERT

MURAILLE [myʀaj] *(n fn)*

◨ (*ℱ*) **peindre le diable sur la muraille** (Sui) → DIABLE

MUSIQUE [myzik] *(n fn)*

■ **connaître la musique** – (Sz), (biz): ne pas être crédule, bien connaître un type de situation, savoir comment s'y prendre
□ ⟨vki⟩ **ismeri a dörgést/dürgést**
➤ *Pas besoin de lui expliquer ce qui va arriver,* ***il connaît la musique****.* | *Szükségtelen elmagyarázni neki, hogy mi fog történni,* ***ismeri a dürgést****.*
♦ Utalás a zenész mesteri tudására, aki sok gyakorlást igénylő mesterségének minden elméleti és gyakorlati csínját-bínját ismeri.
◊ Az *ismeri a dörgést/dürgést* magyar szólás eredetét lásd: *connaître la chanson**.
≅ *connaître la chanson**

■ **En avant la musique !** – (Szm), (biz): {Allons-y !}
□ **Lássunk neki! || Vágjunk bele! || Csapjunk bele! || Csapjunk a lecsóba!** (biz)
➤ *La crise est profonde, il faut faire quelque chose sans tarder pour en sortir. Alors,* ***en avant la musique*** *!* | *A krízis mély, azonnal cselekedni kell, hogy abból kiláboljunk. Akkor hát* ***csapjunk a lecsóba****!*
♦ A szólásmondásban a *musique* szó jelentése 'katonazene, fanfár', aminek felhangzása valamely felvonulás kezdetét szokta jelezni.

◨ **réglé comme du papier à musique** → PAPIER

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 553 2024. 08. 12. 15:58:31

N

NAGE [naʒ] *(n fn)*

■ **être en nage** – (Sz): avoir beaucoup transpiré
□ ⟨vki⟩ **úszik a verejtékben** || ⟨vkiről⟩ **csurog a verejték** || ⟨vki⟩ **egy merő verejték**
➤ *Ne reste pas dans le courant d'air,* ***tu es en nage*** *!* | *Ne maradj a huzatban,* ***úszol a verejtékben****!*
≅ *être en sueur*

NAISSANCE [nɛsɑ̃s] *(n fn)*

■ **avaler son acte/bulletin de naissance** – (Sz), (biz): mourir {utilisé surtout au passé : *Il a avalé …*}
□ ⟨vki⟩ **beadja a kulcsot** (biz) || ⟨vki⟩ **feldobja a talpát** (biz)
➤ *La police a tiré sur le gangster. Ce dernier a été grièvement blessé et* ***a avalé son bulletin de naissance*** *pendant qu'il était conduit à l'hôpital.* | *A rendőrség rálőtt a gengszterre, aki súlyosan megsérült és a kórházba szállítás közben* ***feldobta a talpát****.*
♦ A kissé szlenges kifejezésben a *bulletin/acte de naissance* 'születési anyakönyvi kivonat' az élet kezdetét, a megszületést, annak „lenyelése" (*avaler*) pedig a halált szimbolizálja.
◊ A *beadja a kulcsot* magyar szólás eredetét lásd: *dévisser son billard**.
◊ A *feldobja a talpát* magyar szólás eredetét lásd: *avaler sa chique**.
≅ *avaler sa chique** || *casser sa pipe** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *dévisser son billard** || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *passer l'arme* à gauche* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l'âme (vál)* || *rendre le/son dernier soupir** || *s'endormir du sommeil de la tombe (vál)*

NATURE [natyʀ] *(n fn)*

■ **disparaître dans la nature** – (Sz), (biz): disparaître dans un endroit inconnu
□ ⟨vki⟩ **kámforrá válik** || ⟨vki⟩ **eltűnik, mint a kámfor**
➤ *A : Tu revois toujours ton vieux camarade de classe ? – B : Non, je ne l'ai pas vu depuis des années,* ***il a complètement disparu dans la nature*** *!* | *A: Még mindig szoktál találkozni a régi osztálytársaddal? – B: Nem, már évek óta nem láttam,* ***teljesen kámforrá vált****.*
♦ A *nature* 'természet' szó valamilyen ismeretlen, közelebbről pontosan meg nem határozható földrajzi helyet jelent a szólásban.
◊ A magyar szólások eredetét lásd: *se déguiser en courant* d'air*.
≅ *filer/partir à l'anglaise** || *jouer la fille* de l'air* || *partir sans tambour* ni trompette* || *prendre la tangente** || *se déguiser en courant* d'air* || *se faire la belle**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 554 2024. 08. 12. 15:58:31

■ **payer en nature** – (Sz), (biz): payer avec son corps, en offrant ses faveurs
□ ⟨vki⟩ **természetben fizet**
➤ *Zoé, ne te fais pas d'illusions. Si ce type t'invite à dîner et te propose un poste, c'est qu'**il attend que tu le paies en nature**.* | *Zoé, ne legyenek illúzióid! Ha ez a fickó meghív vacsorázni és állást ajánl neked, akkor **azt várja tőled, hogy természetben fizess**.*

NATUREL [natyʀɛl] *(h fn)*

■ **Chassez le naturel, il revient au galop.** – (Szi), (vál): {On revient toujours à ce qui fait l'essence de notre caractère.}
□ **Űzd ki bár a természetet vasvillával, mégis mindig visszatér.** (vál) || **Kutyából nem lesz szalonna.**
➤ *Noé a un sale caractère. Il veut changer et essaie d'appliquer les conseils de son psy. Mais pas toujours avec succès. Comme on dit : **Chassez le naturel, il revient au galop.*** | *Noénak nagyon rossz a természete. Meg akar változni és igyekszik megfogadni pszichológusa tanácsait. De nem mindig sikerül. Ahogy mondják: **Űzd ki bár a természetet vasvillával, mégis mindig visszatér. [Kutyából nem lesz szalonna.]***
♦ Ez a szállóigévé vált mondat Horatius *Epistularum liber primus* [Az episztolák első könyve] című művéből származó idézet (X, 24): „Naturam expelles furca, tamen usque recurret." [Ős-természetet űzz villával, visszafut úgyis. – Takáts Gyula fordítása]. A szállóige francia változatban Philippe Destouches francia drámaíró *Le Glorieux* [A dicsőséges] című 1732-ben előadott vígjátéka III. felvonásának 5. jelenetében is előfordul: « Je ne vous dirai pas : „Changez de caractère", / Car on n'en change point, je ne le sais que trop. / Chassez le naturel, il revient au galop. » [Nem mondom önnek: Változtassa meg jellemét, / Azt megváltoztatni, jól tudom, hiú remény. / Űzd ki bár a természetet vasvillával, mégis mindig visszatér.]

NAVARRE [navaʀ] *(n fn)*

◨ **...de France et de Navarre** → FRANCE

NAVET [navɛ] *(h fn)*

◨ **avoir du sang de navet** → SANG

NAVIRE [naviʀ] *(h fn)*

◨ **Les rats quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.]** → RAT

NÈGRE [nɛgʀ] *(h fn)*

■ **travailler comme un nègre** – (Szh): travailler sans repos et très durement
□ ⟨vki⟩ **dolgozik, mint egy állat**
➤ *Noé prépare son examen, **il travaille comme un nègre**.* | *Noé készül a vizsgájára, úgy **dolgozik, mint egy állat**.*
♦ A szóláshasonlat az egykori néger rabszolgák sanyarú életére utal.
≅ *travailler comme un forçat*

Francia_magyar_szolastar.indb 555 2024. 08. 12. 15:58:32

■ **un combat de nègres dans un tunnel** – (Sz), (biz), (tréf):
1. action, événement qui se déroule dans l'obscurité où on ne distingue rien
□ **négerek harca az alagútban** (biz), (tréf)
➤ *Soudain, il y a eu un court-circuit et il n'y avait plus d'éclairage dans la maison.* ***Un*** *vrai* ***combat de nègres dans un tunnel !*** | *Hirtelen rövidzárlat történt és nem volt világítás a házban. Igazi* ***„négerek harca az alagútban”*** *helyzet alakult ki.*
2. chose obscure, incompréhensible
□ **érthetetlen dolog/beszéd**
➤ *Pour beaucoup de parents, le langage des jeunes devient actuellement tout à fait le fameux* ***combat de nègres dans un tunnel****.* | *Sok szülő számára a fiatalok nyelve ma* ***teljesen érthetetlen beszéddé válik****.*
♦ Annak ellenére, hogy ma egyesek szerint a *nègre* szó használata politikailag nem korrekt, a kifejezés a nyelv szerves részeként benne van a vezető francia szótárakban (pl. *Petit Robert*, *TLF*). A szólás eredete Paul Bilhaud francia drámaíró nevéhez köthető, aki 1882-ben festette meg *Combat de nègres dans un tunnel* című teljesen fekete színű képét, amit a monokróm festészet tréfás kritikájának szánt, és amit az *Arts incohérents* című kiállításon mutatott be. Barátja, Alphonse Allais francia író, újságíró, az abszurd humor kedvelője is „festett” ennek nyomán néhány képet hasonlóan tréfás címekkel (pl. *Combat de nègres dans une cave, pendant la nuit*). ◉ Amint azt a második példamondat mutatja, a szólást manapság valamilyen zavaros, érthetetlen dologra, beszédre is mondják.

NEIGE [nɛʒ] *(n fn)*

■ **blanc comme neige** – (Szh): innocent
□ ⟨vki⟩ **ártatlan, mint a ma született bárány**
➤ *Mon voisin avait été accusé de malversations, mais il a été innocenté.* ***Il était blanc comme neige.*** | *A szomszédomat hűtlen kezeléssel vádolták, de felmentették.* ***Ártatlan volt, mint a ma született bárány.***
♦ Az ártatlanság szimbóluma több nyelvben is a fehér szín.
◊ Az *ártatlan, mint a ma született bárány* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *innocent comme l'enfant* qui vient de naître*.
≅ *innocent comme l'agneau qui vient de naître* || *innocent comme l'enfant* qui vient de naître*

◨ **faire boule de neige** → BOULE

■ **Mais où sont les neiges d'antan ?** – (Szi), (vál): {Où sont passées les bonnes choses d'autrefois ?}
□ **De hol van már a tavalyi hó?** (vál)
➤ *Il y a quelques années, des étudiants très bien préparés entraient encore à l'université.* ***Mais où sont les neiges d'antan ?*** *Ce n'est plus vrai aujourd'hui que pour un nombre limité d'étudiants.* | *Néhány évvel ezelőtt még nagyon jól felkészült hallgatók jöttek az egyetemre.* ***De hol van már a tavalyi hó?*** *Ez ma már csak egy szűkebb hallgatói körre igaz.*

Francia_magyar_szolastar.indb 556 2024. 08. 12. 15:58:32

♦ A szállóige François Villon, XV. századi francia költő *Ballade des dames du temps jadis* [Ballada a tűnt idők asszonyairól] című versének híres refrénje: « Prince, n'enquerrez de semaine / Où elles sont, ni de cet an, / Que ce refrain ne vous remaine : / Mais où sont les neiges d'antan ? » [Herceg, ha egy hete, egy éve, / Ne keresd, hol a szép s a jó, / Hogy a refrén vissza ne kérdje: / No de hol a tavalyi hó?! – Szabó Lőrinc fordítása]. A verset többen és többféle címmel is lefordították magyarra (Mészöly Dezső: *Ének a hajdanvaló hölgyekről*, Szabó Lőrinc: *Ballada a tűnt idők asszonyairól*, Vas István: *Ballada a hajdani hölgyekről*, Faludy György: *Ballada a múlt idők dámáiról*, Kosztolányi Dezső: *Ballada a hajdan való idők szépasszonyairól*). ◉ Maga a már elolvadt, *tavalyi hó* egy általános természeti megfigyelésen alapuló kép. A régies, irodalmi stílusú *d'antan* 'előző év, tavaly' jelentésű elem a latin ANTEANNUM szóból ered.

■ (*𝓕*) **pelleter la neige dans la cour d'à côté** – (Sz), (Can): se débarrasser d'un problème en le confiant à qqn d'autre
□ ⟨vki vmit {problémát}⟩ **más nyakába varr**
➤ *Il n'est pas facile de travailler avec des collègues qui veulent toujours* ***pelleter la neige dans la cour d'à côté****.* | *Nem könnyű olyan kollégákkal dolgozni, akik mindig* ***más nyakába akarják varrni a problémákat****.*
♦ A kifejezés jellegzetes québecizmus. Az, hogy valaki a szomszédja udvarába lapátolja át a Kanadában télen bőségesen előforduló havat, képszerűen jellemzi a társas együttélés szabályait semmibe vevő személyt.

NERF [nɛʀ] *(h fn)*

■ **avoir les nerfs à vif [à fleur de peau]** – (Sz): être très énervé, irrité, en colère
□ **pattanásig feszülnek** ⟨vkinek⟩ **az idegei**
➤ *Depuis que mon amie a raté ses examens,* ***elle a les nerfs à fleur de peau****. On ne peut rien lui dire car elle se fâche ou elle se met à pleurer.* | *Amióta a barátnőm megbukott a vizsgáin,* ***pattanásig feszülnek az idegei****. Semmit sem lehet neki mondani, mert vagy megsértődik, vagy elkezd sírni.*
♦ Mindkét kifejezés képszerűen arra utal mintha az amúgy is érzékeny idegszálak nem a testen belül, hanem a bőr felszínén (*à vif, à fleur de peau*) jelennének meg, ami csak fokozná a kellemetlen, fájdalmas érzetet, ingerültséget.
◊ A magyar szólásmegfelelő szemléleti alapja a pattanásig feszülő húr.
≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

◨ **avoir les nerfs en boule** → BOULE: *avoir les boules [avoir les nerfs en boule]*

■ **être à bout de nerfs** – (Sz): être à la limite de la crise de nerfs
□ ⟨vki⟩ **az idegösszeomlás határán áll/van** || ⟨vki vmit⟩ **nem bír idegekkel**
➤ *N'ajoute pas un mot,* ***je suis à bout de nerfs*** *et je risque de te dire des choses désagréables.* | *Egy szót se szólj,* ***az idegösszeomlás határán vagyok*** *és végül még barátságtalan dolgokat mondok neked.*

Francia_magyar_szolastar.indb 557 2024. 08. 12. 15:58:32

≅ *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

■ **passer ses nerfs** ⟨sur qqn, qqch.⟩ – (Sz): décharger son agressivité, sa mauvaise humeur sur qqn, qqch. qui n'en est pas la cause
□ ⟨vki⟩ **kitölti a mérgét** ⟨vkin, vmin⟩
➤ *C'est vous qui êtes à l'origine de ce problème.* ***Ne passez pas vos nerfs sur les autres !*** | *Ön az oka ennek a problémának.* ***Ne másokon töltse ki a mérgét!***
≅ *décharger sa bile/colère/rate sur qqn, qqch.*

■ **porter [**(biz) **taper] sur les nerfs** ⟨à qqn⟩ – (Sz): l'ennuyer, l'énerver, l'agacer
□ ⟨vki, vmi vkinek⟩ **az idegeire megy** || ⟨vki, vmi vkinek⟩ **az agyára megy** (biz)
➤ *Mon chef critique sans arrêt mon travail, il commence à* ***me porter sur les nerfs****.* | *A főnököm folyton kritizálja a munkámat, kezd már* ***az idegeimre menni****.*
≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

NEZ [ne] *(h fn)*

■ **à vue de nez** – (Sz), (biz): approximativement
□ **sacc per kb.**
➤ *A : Tu as bu combien de verre pour le dîner ? – B :* ***À vue de nez****, je dirais cinq.* | *A: Hány pohárral ittál a vacsorához? – B: Azt mondanám, hogy* ***sacc per kb.*** *ötöt.*
♦ A kifejezésben az orr (*le nez*) a becsült, saccolt, érzésre bemondott értéket szimbolizálja.
≅ *au pif* [au pifomètre]* || *dans ces eaux-là*

■ **au nez et à la barbe** ⟨de qqn⟩ – (Sz): ouvertement, sans se cacher
□ ⟨vki⟩ **szeme láttára** || ⟨vki⟩ **orra előtt**
➤ *De retour d'Asie, à l'aéroport, Noé est passé avec une montre de contrefaçon* ***au nez et à la barbe*** *des douaniers.* | *Ázsiából visszatérve Noé a repülőtéren egy hamisított órával ment át a vámon a vámosok* ***orra előtt****.*
♦ A szólás a rövidebb *au nez de qqn* alakban is gyakori, az orrhoz közel található szakáll elem (*à la barbe*) nyomatékosító szerepet tölt be. Victor Hugo *Hernani* című drámájában (1830) a *barbe* szó kétértelműségét játékos módon aknázza ki (I, 1), amit a magyar fordítás sajnos nem ad vissza: « La belle adore / Un cavalier sans barbe et sans moustache encore, / Et reçoit tous les soirs, malgré les envieux, / Le jeune amant sans barbe à la barbe du vieux. » [A szende szűznek, íme, egy pehyhes állú kis lovagért ver a szíve, / és minden este itt, szinte az agg előtt, fogadja – mit se fél – az ifjú szeretőt. – Kardos László fordítása].

Francia_magyar_szolastar.indb 558 2024. 08. 12. 15:58:32

≅ *à la face du monde* || *au vu* et au su de tout le monde*

■ **avoir** ⟨qqn⟩ **dans le nez** – (Sz), (biz): avoir de l'antipathie pour qqn, le détester
□ ⟨vki vkinek⟩ **(nagyon) a begyében van**
➤ *Zoé a l'impression que sa supérieure **l'a dans le nez**.* | *Zoénak az az érzése, hogy nagyon a felettese **begyében van**.*
♦ A kifejezés eredetileg valakinek az elviselhetetlenül rossz szagára utalhatott, amely alapjául szolgált az ellenszenvet, gyűlöletet kifejező átvitt jelentésnek.
◊ A *vki vkinek nagyon a begyében van* magyar szólás eredetét lásd: *avoir/garder une dent* contre qqn*.
≅ *ne pas pouvoir encadrer qqn* || *ne pas pouvoir voir qqn en peinture** || *ne pas pouvoir sentir* qqn* || *ne pas pouvoir voir qqn*

■ **avoir du nez [avoir le nez fin/creux]** – (Sz): avoir de l'intuition, du flair, de la perspicacité
□ ⟨vkinek⟩ **jó szimata van**
➤ *A : Coment Noé fait-il pour trouver de si bons collaborateurs ? – B : **Il a du nez** dans ce domaine.* | *A: Hogy csinálja Noé, hogy ilyen jó munkatársakat talál? – B: **Jó szimata van** hozzá.*
≅ *avoir des antennes*

■ **avoir un coup/verre dans le nez** – (Sz), (biz): être un peu ivre
□ ⟨vkinek⟩ **kissé a fejébe szállt a bor**
➤ *Noé t'a insulté parce qu'**il avait un verre dans le nez**, sinon il ne l'aurait jamais fait.* | *Noé azért sértett meg téged, mert **kissé fejébe szállt a bor**. Egyébként soha nem tette volna.*
♦ A szólás *coup* szava a *coup de vin* 'egy pohár bor' szókapcsolatból rövidült le. A szájat vagy a torkot metonimikusan helyettesítő orr egyrészt arra utal, amint a borgőz rajta keresztül bódulást okozva felszáll a fejbe, másrészt jellegzetes külső elváltozást is okozhat azon (vö. *nez rouge/fleuri* 'borvirágos orr').
≅ *avoir un coup dans l'aile** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes* (du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout* (2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *soûl comme une grive** || *voir des éléphants* roses*

■ **Cela lui pend au nez.** – (Szm): {Cela (par exemple souci, problème) va lui arriver.}
□ **Ez** {a gond, probléma, kellemetlenség} **vár rá.** || **Ez a veszély fenyegeti.** || **Ennek van kitéve.**
➤ *Si Zoé ne révise pas plus pour son examen, elle va encore le rater. **Ça lui pend au nez**.* | *Ha Zoé nem tanul többet a vizsgájára, megint meg fog bukni. **Ez vár rá. [Ez a veszély fenyegeti.]***
♦ A homályos eredetű helyzetmondat már a XIII. században felbukkan a *pendre devant le nez* alakban a 'vmi vkinek az orra előtt felfüggesztve lóg' jelentésben. Ebbe a felfüggesztve lógó tárgyba pedig könnyen beleütheti az ember az orrát, ha nem vigyáz. Ez lehet egyesek szerint az átvitt jelentés kialakulásának szemlé-

Francia_magyar_szolastar.indb 559 2024. 08. 12. 15:58:32

leti alapja: a veszélyes tárgy → veszélyes helyzet, kellemetlen probléma ott lebeg az ember orra előtt, és ha nem tesz valamit, akkor annak következménye lehet.

■ **Cela se voit comme le nez au milieu du visage [de la figure].** – (Szm): {C'est évident.}
□ **Ez olyan nyilvánvaló, hogy majd kiszúrja az ember szemét.** || **Még a vak is lát(hat)ja. [Csak a vak nem látja.]**
➤ *À l'examen, le tricheur a laissé ses antisèches sur la table,* ***cela se voyait comme le nez au milieu de la figure****. Pas étonnant qu'il se soit fait prendre.* | *A vizsgán a csaló a puskáit az asztalon hagyta, úgy, hogy* ***az majd kiszúrta az ember szemét [azt csak a vak nem látta]****. Hát persze, hogy rajtakapták.*
≅ *Cela saute aux yeux*. [Cela crève les yeux.]* || *clair comme le jour** || *gros comme une maison**

◨ **claquer la porte au nez** ⟨de qqn⟩ → PORTE

■ (***F***) **faire de son nez** – (Sz), (Bel), (biz): prendre un air prétentieux, sûr de soi, arrogant
□ ⟨vki⟩ **fenn/magasan hordja az orrát**
➤ *Quand il arrêtera de* ***faire de son nez****, j'irai de nouveau parler avec lui.* | *Majd ha már nem* ***hordja fenn az orrát****, újra szóba fogok állni vele.*
◊ A *fenn/magasan hordja az orrát* magyar szólással kapcsolatban elmondható, hogy számos olyan kifejezés él nyelvünkben, amely az orr állására utalva fejezi ki azt, hogy valakinek valami tetszik-e vagy sem (pl. *elfintorítja/fintorgatja az orrát*). Aki megsértődik valamiért, arra azt szoktuk mondani, hogy *felhúzza az orrát*, aki pedig másokat lenéző módon viselkedik, így jellemezzük: *fenn* vagy *magasan hordja az orrát*. E szólások együttesen magyarázzák továbbá a *Még neki áll feljebb!* mondásunkat. Ha a felháborodott, sértődött ember magatartását a *felhúzza az orrát* szólással lehet jellemezni, akkor arra a másik emberre, aki hibás létére még jobban haragszik, vagy még nagyobb sértődöttséget, fölényeskedést mutat másoknál, azt mondhatjuk, hogy *még neki áll feljebb [az orra]*, azaz ő húzza feljebb az orrát.
≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

■ **faire un long nez [un drôle de nez]** – (Sz): se montrer déçu
□ ⟨vki⟩ **lógatja az orrát [**⟨vki⟩ **lógó orral jár]**
➤ *Qu'est-ce qui t'es arrivé ?* ***Pourquoi fais-tu un long nez ?*** | *Mi történt veled?* ***Miért lógatod az orrodat?***
♦ A kifejezés helyzetmondatként a rövidebb *Il en fait un nez !* 'Hú de lóg az orra!, Hú de búvalbélelt!' alakban is használatos.
≅ *être chocolat (biz)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **faire un pied de nez** → PIED

■ **fourrer/mettre son nez partout** – (Sz): être curieux, indiscret, se mêler des affaires des autres
□ ⟨vki⟩ **mindenbe beleüti az orrát**
➤ *Notre voisine du premier étage est très curieuse,* ***elle fourre*** *toujours* ***son nez partout****.* | *Az első emeleti szomszédasszonyunk nagyon kíváncsi, mindig* ***mindenbe beleüti az orrát****.*
➤ *Au bureau, tout le monde sait que Noé aime* ***mettre son nez dans les affaires d'autrui****. Cela lui cause ensuite évidemment des problèmes.* | *Az irodában mindenki tudja, hogy Noé szereti* ***mások dolgába ütni az orrát****. Ez persze utána problémákat okoz neki.*
♦ Mindkét nyelv hasonló képet használ a tapintatlan, tolakodó kíváncsiskodás kifejezésére, aminek alapja a francia *fourrer* 'beledug' és a magyar *beleüt* igék jelentésbeli közelsége. Amint a második példamondat is mutatja, a francia szólás gyakran használatos a *fourrer/mettre son nez dans les affaires d'autrui* alakban a 'mások dolgába üti bele az orrát' jelentéssel is.
≅ *mettre son grain* de sel*

◨ **fourrer son nez dans les affaires d'autrui** → NEZ: *fourrer/mettre son nez partout*

◨ **gagner les doigts dans le nez** → DOIGT

■ **mener** ⟨qqn⟩ **par le bout du nez** – (Sz): avoir une influence absolue sur lui, lui faire faire ce qu'on veut
□ ⟨vki vkit⟩ **az orránál fogva vezet**
➤ *Noé ne décide jamais rien par lui-même. Sa femme* ***le mène par le bout de nez.*** | *Noé soha semmit nem maga dönt el. A felesége* ***az orránál fogva vezeti.***
♦ A szólás eredete azon a régi szokáson, mindennapos megfigyelésen alapszik, hogy egyes szilaj, vad, az emberi akaratnak engedelmeskedni nem akaró állatnak (pl. bikának, bivalynak, vad medvének) az orrába karikát tettek, abba láncot vagy kötelet fűztek, hogy annak segítségével könnyebben vezethessék, irányíthassák. A megkarikázott orrú állatnak a legkisebb rándítás is éles fájdalmat okozott, ezért az ilyen állat, noha jóval erősebb volt gazdájánál, mégis teljesen annak irányítása alatt állt, ki volt neki szolgáltatva – akárcsak az az ember, aki akarata ellenére irányítható, akit tehát az orránál fogva lehet vezetni. A régi görögöknél és rómaiaknál a szelídített oroszlánokat, tigriseket, párducokat is az orrukba tett karikánál fogva vezették. Hogy az idézett állatok megfékezésének ez a módja milyen régi, jól mutatja, hogy már a Bibliában is találunk rá utalást (Jób 40:25-26): „Vajon partra húzhatod-e a Leviatánt horoggal, és megkötheted-e kötéllel nyelvét? / Teszel-e karikát orrába? Átfúrod-e pofáját kampóval?"
≅ *mener qqn à sa guise*

■ **mettre le nez dehors** – (Sz): sortir {souvent à la forme négative}
□ ⟨vki⟩ **kidugja az orrát otthonról**

Francia_magyar_szolastar.indb 561 2024. 08. 12. 15:58:33

➤ *Il fait si froid qu'on n'a pas envie de* ***mettre le nez dehors****.* | *Olyan hideg van, hogy az embernek nincs kedve* ***kidugni otthonról az orrát****.*

≅ *mettre le pied* dehors*

◨ **mettre son nez dans les affaires d'autrui** → NEZ: *fourrer/mettre son nez partout*

■ **montrer (le bout de) son nez** – (Sz): faire une courte apparition quelque part

□ ⟨vki⟩ **épp csak odadugja az orrát** ⟨vhova⟩ || ⟨vki⟩ **épp csak beugrik/benéz** ⟨vhova⟩

➤ *A : Tu as vu Noé à la réception ? – B : Oui,* ***il a montré son nez*** *et il est reparti aussitôt.* | *A: Láttad Noét a fogadáson? – B: Igen,* ***épp csak odadugta az orrát*** *és már ment is el.*

■ **ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son nez** – (Sz): manquer de prévoyance, être borné

□ ⟨vki⟩ **nem lát tovább az orránál [az orra hegyénél]**

➤ *L'essentiel de la formation universitaire est d'apprendre à* ***voir plus loin que le bout de son nez****.* | *Az egyetemi képzés lényege, hogy megtanuljunk* ***tovább látni az orrunk hegyénél****.*

≅ *avoir des œillères** || *être bas de plafond (biz)* || *être bouché à l'émeri** || *regarder qqch. par le petit bout de la lorgnette**

■ **parler du nez** – (Sz): avoir une voix nasale

□ ⟨vki⟩ **orrhangon beszél**

➤ *Excusez-moi si* ***je parle du nez*** *mais je suis très enrhumé.* | *Elnézést kérek, hogy ilyen* ***orrhangon beszélek****, de nagyon meg vagyok fázva.*

■ ⟨Sqqch.⟩ **passer sous le nez** ⟨de qqn⟩ – (Sz):

1. ⟨Sqqch. {une affaire, une occasion}⟩ : échapper à qqn après avoir semblé être à sa portée

□ ⟨vmi⟩ **kicsúszik** ⟨vkinek⟩ **a kezéből [a keze közül]**

➤ *Ce soir, je voulais aller à l'Opéra, mais au guichet les dernières places* ***me sont passées sous le nez****.* | *Ma este az Operába akartam menni, de a pénztárnál* ***az orrom előtt adták el*** *az utolsó jegyeket.*

➤ *Je voulais acheter un appartement dans la ville dans laquelle je vis, mais malheureusement,* ***ça m'est passé sous le nez****.* | *Lakást akartam venni a városban, ahol lakom, de sajnos* ***az orrom előtt eladták****.*

2. ⟨Sqqch. {un moyen de transport}⟩ : échapper à qqn au dernier moment

□ ⟨vmi vkinek⟩ **az orra előtt megy el**

➤ *Je me suis endormi et je suis arrivé en retard à la gare. Mon train* ***m'est passé sous le nez.*** | *Elaludtam és késve érkeztem meg a pályaudvarra. A vonatom* ***az orrom előtt ment el.***

◊ A francia szólás első jelentésének példamondatai jól mutatják, hogy egy amúgy helyes szótári megfelelő (*kicsúszik vmely lehetőség vkinek a kezéből [a keze közül]*) adott szövegösszefüggésben egyáltalán nem használható, helyette mást kell találni.

◨ **pendre au nez** → NEZ: *Cela lui pend au nez.*

Francia_magyar_szolastar.indb 562 2024. 08. 12. 15:58:33

■ **piquer du nez** – (Sz), (biz): laisser tomber sa tête en avant (en s'endormant)
□ **lebukik** ⟨vkinek⟩ **a feje**
➤ *Pendant le concert, j'ai vu que mon voisin **piquait du nez**. Quelques minutes après, il ronflait.* | *A koncerten láttam, hogy a szomszédom **feje ültében lebukik**. Néhány perc múlva már horkolt.*
♦ A kifejezés a hajózás, majd a repülés szakszókincséből jön, ahol a *piquer* igét az orral előre süllyedő hajó, illetve az orral lefelé zuhanó repülőgép jellemzésére használják.

■ **rire au nez** ⟨de qqn⟩ – (Sz): se moquer de lui ouvertement
□ ⟨vki vkinek⟩ **a szemébe nevet**
➤ *J'avais tort de lui répondre et de me fâcher, au lieu de **lui rire** tout simplement **au nez**.* | *Nem kellett volna neki válaszolnom és megsértődnöm, ahelyett, hogy csak egyszerűen **a szemébe nevettem** volna.*

■ **se bouffer [se manger] le nez** – (Sz), (biz): se disputer violemment
□ ⟨vkik⟩ **egymás torkának esnek**
➤ *Les voisins qui habitent au-dessus de moi **se bouffent** tout le temps **le nez**.* | *A felettem lakó szomszédok folyton **egymás torkának esnek**.*
♦ A francia kifejezés és magyar megfelelőjének szemléleti alapja is feltehetőleg az egymással marakodó, veszekedő állatok képe. A szólás a *bouffer le nez à qqn* 'vki torkának esik/ugrik' alakban is használatos.
≅ *avoir des mots avec qqn* || *avoir maille* à partir avec qqn* || *avoir un différend avec qqn* || *se crêper le chignon** || *se prendre la tête avec qqn* || *se prendre le bec**

■ **se casser le nez à la porte** ⟨de qqn⟩ – (Sz): arriver chez qqn (ou qqpart) et ne trouver personne
□ ⟨vki⟩ **zárt ajtó(k)ra talál**
➤ *Zoé m'avait dit de passer à 13h. J'y suis allé mais **je me suis cassé le nez à la porte**.* | *Zoé azt mondta, hogy menjek el hozzá 13 órára. Odamentem, de **zárt ajtóra találtam**.*
♦ A kifejezés a XVII. századtól használatos *se casser le nez* 'orra bukik' → 'kudarcot szenved' szólásnak az *à la porte* elemmel történő kibővítése által keletkezett. A bővítés azonban egyúttal jelentésszűkülést is hozott, hisz így csak olyan kudarcra utal, amit akkor szenvedünk el, ha valakit nem találunk otthon.
≅ *trouver porte* close* || *trouver porte de bois (Bel)* || *trouver visage* de bois*

◨ **se manger le nez** → NEZ: *se bouffer [se manger] le nez*

■ **se piquer le nez** – (Sz), (biz): s'enivrer
□ ⟨vki⟩ **felönt a garatra** || ⟨vki⟩ **a pohár/kancsó fenekére néz**
➤ *Noé a vraiment une attitude bizarre ces derniers temps. Je crois qu'**il se pique** souvent **le nez**.* | *Noé nagyon furcsán viselkedik az utóbbi időben. Azt hiszem, hogy gyakran **felönt a garatra**.*
♦ A szólás eredete a *piquer du nez** kifejezés jelentéseivel magyarázható: amikor valaki felönt a garatra, akkor az orra szinte folyamatosan a pohárba lóg és egyensúlyát vesztve gyakran orra is bukik.

Francia_magyar_szolastar.indb 563 2024. 08. 12. 15:58:33

◊ A *felönt a garatra* magyar szólásban a *garat* szó elsődlegesen a régi malmok egyik alkatrészét jelöli, nevezetesen azt az alul-felül nyitott, lefelé tölcsérszerűen szűkülő faszekrényt, amelyen keresztül beöntik a gabonát a malom őrlőszerkezetébe. A garat magasan áll, a gabonát tehát fel kell önteni a garatra. Ez a mozdulat hasonló ahhoz, mint amikor az iszákos ember a szájához emeli a poharat vagy az üveget, és – metaforikusan – a részeges ember torka is olyan feneketlen, mint az alul nyitott malomalkatrész, a garat. Ezt az eredetileg tehát malomipari szakszót egyébként Bugát Pál orvos, egyetemi tanár, a magyar orvosi szakszókincs egyik legkitűnőbb újítója vitte át a XIX. században a torok bizonyos részének ('pharynx') a mai napig használt megnevezésére.

≅ *faire des libations [de joyeuses libations]* || *prendre une biture (biz)* || *prendre une cuite (biz)* || *noyer son chagrin* dans l'alcool* || *rouler sous la table* || *se bourrer la gueule*

■ **se trouver nez à nez** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): rencontrer qqn par hasard

□ ⟨vki vkivel⟩ **szemtől szembe(n) találja magát**

➤ *Figure-toi que ce matin, en sortant de chez moi,* ***je me suis trouvé nez à nez*** *avec mon ex-directeur.* | *Képzeld, hogy ma reggel, amikor kiléptem otthonról,* ***szemben találtam magam*** *a volt igazgatómmal.*

■ **Si on lui pressait le nez, il en sortirait (encore) du lait.** – (Szm), (biz): {se dit par plaisanterie d'un enfant, d'un adolescent qui prétend se comporter comme un adulte}

□ **Még tojáshéj van a fenekén.** (biz) || **Éretlen tacskó.** (biz)

➤ *Avec son bac récemment obtenu, Noé est trop sûr de lui à son premier lieu de travail. Aussi ses collègues expérimentés disent-ils souvent que* ***si on lui pressait le nez, il en sortirait du lait****.* | *Noé a frissen szerzett érettségijével túl magabiztos az első munkahelyén. Tapasztalt kollégái mondják is gyakran, hogy* ***még tojáshéj van a fenekén****.*

♦ A fiatal, tapasztalatlan, éretlen gyerek jellemzésére a francia helyzetmondat a még tejjel (*lait*) táplálkozó csecsemő képét villantja fel, míg a magyar kifejezés a tojásból éppen csak kibújt kiscsibe képét, akinek a tojáshéj még ott van a fenekén.

≅ *ne pas être encore sec derrière les oreilles** || *un blanc-bec*

◨ ⟨Sqqch.⟩ **sortir par les trous de nez** ⟨à qqn⟩ → TROU

◨ **tirer les vers du nez** ⟨à qqn⟩ → VER

■ **Ton nez remue [s'allonge].** – (Szm), (tréf): {se dit à qqn dont on pense qu'il ment}

□ **Puha az orrod!** (tréf)

➤ *Je ne te crois pas.* ***Ton nez remue.*** | *Nem hiszek neked.* ***Puha az orrod!***

♦ A kissé tréfás helyzetmondat főleg gyerekekkel kapcsolatban használatos. Az orr mozgása (*remuer*), megnyúlása (*s'allonger*) a hazugságot szimbolizálja. Ez utóbbiról óhatatlanul is Pinocchio jut az eszünkbe, akinek a hazudozástól megnyúlik az orra.

≅ *mentir comme un arracheur* de dents* || *mentir comme on respire**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

NOCE [nɔs] *(n fn)*

■ **convoler en justes noces** – (Sz), (rég v. tréf): se marier
□ ⟨vki⟩ **oltár elé lép** (vál) || ⟨vki vkivel⟩ **frigyre lép** (vál) || ⟨vki⟩ **beevez a házasság révébe** (vál) || ⟨vki⟩ **törvényes házasságot köt** (vál)
➤ *Mon frère vient de **convoler en justes noces**, il part avec sa femme à Bali en voyage de noces.* | *A testvérem most **lépett oltár elé** és azonnal indul nászútra a feleségével Balira.*
♦ A kifejezés *convoler* igéje a latin CONVOLARE ‘megy, repül vki, vmi felé’ igéből származik. Itt arra utal, hogy a szerelmes jegyesek házasságkötés (*noces*) céljából szinte egymás karjaiba repülnek. A *juste* ‘jogos, helyes’ melléknév pedig a házasság törvényességére, előírások szerinti lefolyására utal. Napjainkban, amikor két ember együttélésének újabb formái is kialakultak (vö. *mariage pour tous; pacs*), a szólást gyakran kissé gúnyos vagy tréfás felhanggal használják. A kifejezés alakja azonban mindenképpen változatlan marad: éppúgy nem lehet azt mondani, hogy ~~*convoler en injustes noces*~~, mint azt sem, hogy ~~*convoler en juste pacs*~~.
≅ *conduire/mener qqn à l’autel** || *se mettre la corde** *au cou*

■ **faire la noce** – (Sz), (biz): mener de manière habituelle une vie de débauche
□ ⟨vki⟩ **kirúg a hámból** || ⟨vki⟩ **kicsapongó életet él**
➤ *J’ai beaucoup d’amis qui aiment **faire la noce**.* | *Sok olyan barátom van, aki szeret **kirúgni a hámból**.*
♦ A szólás a többjelentésű *noce* szó ‘dáridó, muri, tivornya’ jelentését aknázza ki.
◊ A *kirúg a hámból* magyar szólás eredetét lásd: *faire la bombe**.
≅ *faire la bombe** || *faire la foire** || *vivre dans la débauche*

■ **ne pas être à la noce** – (Sz), (biz): être dans une situation difficile, souffrir
□ ⟨vki⟩ **nincs irigylésre méltó helyzetben**
➤ *Depuis longtemps, Zoé a des douleurs terribles dans le dos. Les traitements ne lui font aucun effet. **Elle n’est pas à la noce !*** | *Zoénak régóta nagyon fáj a háta. A kezelések nem hatnak neki. **Nincs irigylésre méltó helyzetben.***
≅ *être dans de beaux draps** || *être dans l’embarras* || *être dans la dèche (biz)* || *être dans la merde* (jusqu’au cou) [être dans une merde noire]* || *être dans la mouise (biz)* || *être dans la panade (biz)* || *être dans le pétrin** || *être dans les choux (biz)*

NOËL [nɔɛl] *(h fn)*

◨ **croire au père Noël** → PÈRE

NŒUD [nø] *(h fn)*

■ **avoir un nœud dans la gorge** – (Sz): avoir la gorge serrée (par l’angoisse)
□ **gombóc van** ⟨vkinek⟩ **a torkában**
➤ *Avant les examens, beaucoup d’étudiants **ont un nœud dans la gorge**.* | *A vizsgák előtt sok egyetemistának **van gombóc a torkában**.*

◨ **couper le nœud gordien** → NŒUD: *trancher/couper le nœud gordien*

Francia_magyar_szolastar.indb 565 2024. 08. 12. 15:58:33

■ **faire un nœud à son mouchoir** – (Sz): faire en sorte de ne pas oublier qqch.
□ ⟨vki⟩ **csomót köt a zsebkendőjére**
➤ *On a rendez-vous jeudi à 18h, **fais un nœud à ton mouchoir**.* | *Csütörtökön 18 órakor találkozunk, **köss csomót a zsebkendődre**!*
♦ A szólás egy régi és egyszerű mnemotechnikai gyakorlatra utal. Több európai nyelvben megtalálható : német *sich einen Knoten in sein Taschentuch machen*, olasz *fare un nodo al/nel fazzoletto*, angol *to tie a knot in one's handkerchief*. Általánosabb, mindenféle emlékeztető jel, feljegyzés értelemben a franciában gyakori még a *pense-bête* szó is.

■ **trancher/couper le nœud gordien** – (Sz): résoudre d'une manière violente une difficulté jusque là insoluble
□ ⟨vki⟩ **kettévágja/megoldja a gordiuszi csomót**
➤ *Le gouvernement flamand **a tranché le nœud gordien** à propos du Ring de Bruxelles (R0) en choisissant de séparer les circulations locales et de transit, avec trois bandes pour le transit et deux bandes pour la circulation locale.* | *A flamand kormány **megoldotta a** bruxelles-i körgyűrű (R0) által okozott **gordiuszi csomót** úgy, hogy kettéválasztotta a helyi forgalmat és a tranzitforgalmat, utóbbinak három, előbbinek két sávot fenntartva.*
♦ A *gordiuszi csomó* az a somfaháncsból font kioldozhatatlan csomó, amely – az ókori monda szerint – Gordiosz (latinosan: Gordius), a kis-ázsiai Phrügia (Frígia) királya kocsijának rúdját az igához kötötte. A szekeret a phrügiai Gordion (Gordium) városának Zeusz-templomában őrizték. Egy jóslat annak ígérte az Ázsia feletti uralmat, aki a csomót megoldja. Több eredménytelen próbálkozás után végül Nagy Sándor Kr. e. 333-ban a csomót kardjával kettévágta, és a jóslatot beteljesítette. A *gordiuszi csomó* kifejezés mára a köznyelvben a *probléma* szó szinonimája lett. ◉ A történetet 1691-ben *Gordian knot unlied* [A gordiuszi csomó] címen Henry Purcell angol barokk zeneszerző zenésítette meg.

NOIR [nwaʀ] *(h fn* és *mn)*

■ **broyer du noir** – (Sz): avoir des idées sombres, être mélancolique, penser à des choses négatives, être dans un état dépressif
□ ⟨vki⟩ **mindent feketén lát** || ⟨vki⟩ **sötéten [sötét szemüvegen át] látja/nézi a dolgokat**
➤ *Mon pauvre ami fait vraiment pitié. Depuis que sa femme est morte, **il ne fait que broyer du noir**.* | *Szegény barátom tényleg szánalomra méltó. Amióta meghalt a felesége, **mindent feketén lát**.*
♦ A szólás eredetét minden bizonnyal a festők, vegyészek zsargonjában kell keresnünk, akik porrá törik, megőrlik (*broyer*) a színezőanyagokat. De az ige átvitt értelmű jelentése (*être broyé* 'össze van törve') is befolyásolhatta a szólás jelentésének kialakulását.
≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croque-mort** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans*

Francia_magyar_szolastar.indb 566 2024. 08. 12. 15:58:33

le troisième/trente-sixième dessous || faire une gueule* d'enterrement || faire une tête* de six pieds de long || triste comme un bonnet* de nuit || voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **C'est écrit noir sur blanc.** – (Szm): {se dit de qqch. qui est écrit très clairement}
□ **Fehéren-feketén meg van írva.**
➤ *A : L'essence va augmenter. – B : Tu es sûr ? – A : Oui, regarde* ***c'est écrit noir sur blanc*** *dans le journal.* | *A: Emelkedni fog a benzin ára. – B: Biztos vagy benne? – A: Igen, nézd,* ***itt van fehéren-feketén megírva*** *az újságban.*
♦ Már az ókori bölcsesség is így fogalmazott: „Quod scriptura capit, firmum manet" [Amit írásba fektetünk, biztos marad]. Arra utal ez a helyzetmondat, hogy amit fekete tintával fehér papírra vetettünk vagy – később – nyomtattunk, az sokkal értékesebb és biztosabb, mint a szóban elhangzott ígéret, megállapodás, amelyet könnyen elfelejtünk vagy megmásítunk.
≅ *C'est clair comme le jour*.*

◨ **dire tantôt blanc, tantôt noir** → BLANC

■ **être dans le noir (le plus complet)** – (Sz): ne rien comprendre à qqch.
□ ⟨vkinek vmiről⟩ **halvány fogalma sincs**
➤ *A : Ce client ne veut plus travailler avec nous, tu sais pourquoi ? – B : Pas du tout.* ***Je suis dans le noir le plus complet.*** | *A: Ez az ügyfél nem akar velünk tovább dolgozni. Tudod, hogy miért? – B: Egyáltalán nem.* ***Halvány fogalmam sincs róla.***
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy a fekete szín gyakran az ősi sötétség, a káosz, a titokzatosság, rejtélyesség, tudatlanság jelképe.
≅ *n'y piger que dalle²* || n'y voir que du bleu* || n'y voir que du feu* || y perdre son latin**

◨ **Il fait noir comme dans un four.** → FOUR

■ **voir tout en noir [pousser les choses au noir]** – (Sz): être exagérément pessimiste, alarmiste
□ ⟨vki⟩ **mindent feketén lát** || ⟨vki⟩ **sötéten [sötét szemüvegen át] látja/nézi a dolgokat**
➤ *Noé est furieux d'avoir raté son entretien de travail. Il pense qu'il ne sera pas engagé. Mais lui,* ***il voit*** *toujours* ***tout en noir****. Moi, je suis sûr qu'il va avoir le poste.* | *Noé dühös, hogy elrontotta az állásinterjúját. Azt gondolja, hogy nem fogják alkalmazni. De ő mindig* ***mindent sötét szemüvegen át lát****. Én meg biztos vagyok benne, hogy megkapja az állást.*
≅ *avoir des idées* noires || avoir le cafard || avoir le cœur* gros || avoir un air [une mine] de déterré* (2.) || avoir une figure/tête de croquemort* || broyer du noir* || en avoir gros/lourd sur le cœur* || être comme une âme en peine || être dans le troisième/trente-sixième dessous* || faire une gueule* d'enterrement || faire une tête* de six pieds de long || triste comme un bonnet* de nuit*

◨ **voir les choses en noir** → NOIR: *voir tout en noir [pousser les choses au noir]*

Francia_magyar_szolastar.indb 567 2024. 08. 12. 15:58:33

NOISE [nwaz] *(n fn)*

■ **chercher noise [des noises]** ⟨à qqn⟩ – (Sz): chercher querelle à qqn, trouver un prétexte pour se disputer avec lui

□ ⟨vki vkivel⟩ **ujjat húz** || ⟨vki vkivel⟩ **összeakasztja a baj(u)szát** || ⟨vki vkivel⟩ **tengelyt akaszt [összeakasztja a tengelyt]** (nép)

➤ *Mon collègue a beau **me chercher noise**, je ne lui répondrai pas. Le meilleur moyen d'avoir la paix avec lui, c'est de l'ignorer et de faire semblant de ne pas entendre ce qu'il dit.* | *A kollégám hiába akar velem **ujjat húzni**, nem válaszolok neki. Ahhoz, hogy békében maradjunk egymással, legjobb nem tudomást venni róla és úgy tenni, mintha nem hallaná az ember, amit mond.*

♦ A nőnemű *noise* szó eredetileg 'felfordulás, lárma' jelentésben volt használatos, csak később és csak ebben a szókapcsolatban alakult ki az átvitt 'civódás, veszekedés, perpatvar' értelme. Antoine Furetière korának szexista stílusában azt írja *Dictionnaire universel* című szótára (1690) *noise* szócikkében, hogy ez a veszekedés: « …n'aboutit d'ordinaire qu'à des crieries, et il n'y a point d'effusion de sang. …c'est d'ordinaire la femme qui commence la noise » [...rendszerint csak kiabálással jár és nincs vérontás. … a veszekedést általában a nő kezdi]. A *noise* szó Jean de La Fontaine *La Perdrix et les Coqs* [A fogolymadár és a kakasok] című meséjében is megjelenik (X, 7): « …certains coqs incivils, peu galants, / Toujours en noise et turbulents » [Nem udvarias, műveletlen kakasnépség között, / mely örök harcban egymás ellen tüzelt, pörösködött – Vikár Béla fordítása]. ◉ A kifejezésből képezte Jacques Rivette francia filmrendező játékos módon a nőnemű *noiseuse* új szót, ami a szótárakban természetesen nem található és ami szerepel *La Belle Noiseuse* [A szép bajkeverő] című filmjének címében (1991). A filmet Honoré de Balzac *Le Chef-d'œuvre inconnu* [Az ismeretlen remekmű] című novellája inspirálta.

◊ Az *ujjat húz vkivel* magyar szólás eredetére egy régi, Európa más országaiban is elterjedt erőfitogtató, vetélkedő szokás világít rá, amelyet főleg falusi kocsmákban űztek. Ha két fiatal legény közül mindkettő azt állította, hogy ő az erősebb, úgy mérték össze erejüket, hogy egymással szemben ülve, jobb kezük középső ujját összeakasztották, lábukat megtámasztották az asztal lábában vagy a másik fél lábán, s így próbálták elhúzni egymást, ami az erősebbnek sikerült. Ebből a valóságos erőpróbából – ujjat vonni – alakulhatott ki az az átvitt jelentés, amely nem a fizikai, hanem a szellemi képességeknek az összemérésére vonatkozik. A 'civakodik, összevész vkivel' jelentést pedig az magyarázza, hogy a vesztes fél, akit sikerült elrántani, szeretné kiköszörülni az önérzetén esett csorbát, s ebből gyakran alakul ki civakodás.

◊ A *tengelyt akaszt vkivel* magyar szólás kialakulásának magyarázata a következő: régen, amikor az emberek főleg vidéken még szekérrel közlekedtek, gyakori eset volt, hogy két szekér valahol egy keskeny úton összetalálkozott. Ilyenkor ezek csak nehezen fértek el egymás mellett, akár a tengelyük is összeakadt. A koccanást olykor hangos szóváltás, veszekedés, néha még verekedés is követte, mert mindkét fél a másikat okolta.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 568 2024. 08. 12. 15:58:34

≅ *chercher des crosses à qqn* || *chercher des poux* (dans la tête) à qqn* || *chercher la dispute avec qqn* || *chercher misère à qqn (Bel)* || *chercher querelle* à qqn* || *rompre en visière* à/avec qqn*

NOIX [nwa] *(n fn)*

■ **à la noix (de coco)** – (Sz), (biz): se dit de ce qui n'a pas de valeur, n'est pas sérieux
□ ⟨vmi⟩ **gyenge eresztés** (biz), (gúny) || ⟨vmi⟩ **nagyon gagyi** (biz)
➤ *Je ne comprends pas pourquoi tu regardes cette série télévisée* ***à la noix****.* | *Nem értem, hogy miért nézed ezt a* ***nagyon gagyi*** *sorozatot a tévében.*
♦ A dió (*noix*), kókuszdió (*noix de coco*) – éppúgy, mint a naspolya (vö. *travailler pour des nèfles* 'ingyen dolgozik') – nem sokat érő dolgot, tágabb értelemben értéktelenséget jelöl.
≅ *à la gomme* (biz)* || *à la manque (biz)* || *de quatre sous*

NOM [nõ] *(h fn)*

■ **donner des noms d'oiseaux** ⟨à qqn⟩ – (Sz): insulter qqn grossièrement
□ ⟨vki vkit⟩ **mindennek elmond** || ⟨vki vkit⟩ **durva szavakkal illet**
➤ *Après l'accident, les deux automobilistes se sont disputés puis* ***se sont donné des noms d'oiseaux****.* | *A baleset után a két autós összevitatkozott és* ***mindennek elmondták egymást****.*
♦ A szólás arra utal, hogy egymás szidásakor minden olyan madárnév számításba jöhet, mely pejoratív értelemben használható valakivel – különösen nőkkel – kapcsolatban (*bécasse*, *dinde*, *oie* stb.).
≅ *traîner qqn dans la boue* [couvrir qqn de boue]* || *traiter qqn de tous les noms**

■ **traiter** ⟨qqn⟩ **de tous les noms** – (Sz): insulter qqn grossièrement
□ ⟨vki vkit⟩ **mindennek elmond**
➤ *Le cycliste* ***a traité*** *l'automobiliste* ***de tous les noms*** *car le conducteur lui a refusé la priorité.* | *A kerékpáros* ***mindennek elmondta*** *az autóst, mert a vezető nem adta meg neki az elsőbbséget.*
≅ *traîner qqn dans la boue* [couvrir qqn de boue]* || *donner des noms* d'oiseau à qqn*

■ **un nom à coucher dehors** – (Sz), (biz): un nom très difficile à prononcer et à retenir
□ ⟨vkinek⟩ **cifra/kacifántos/kimondhatatlan neve van**
➤ *Noé a présenté sa fiancée islandaise à sa grand-mère. La vieille dame a trouvé qu'****elle avait un nom à coucher dehors****.* | *Noé bemutatta nagyanyjának izlandi menyasszonyát. Az idős hölgy úgy találta, hogy a lánynak* ***nagyon kacifántos neve van****.*
♦ A régi időkben, amikor napnyugta után az utazók éjszakára be akartak térni egy fogadóba, szokás volt, hogy azok előbb nevük bemondásával igazolják magukat. Aki pedig nehezen kimondható, kacifántos névvel rendelkezett, könnyen megkapta a választ: egy ilyen névvel aludjon kint (az istállóban). Ha pedig befogadták az utazót, ha öltözéke elegáns volt és neve is jól csengő, esetleg nemesi volt, jobb minőségű szobát is kaphatott és nem kellett másokkal megosztania a szállását (vö. *mauvais coucheur**).

Francia_magyar_szolastar.indb 569 2024. 08. 12. 15:58:34

NOMBRIL [nɔ̃bʀi(l)] *(h fn)*

■ **se prendre pour le nombril du monde** – (Sz), (biz): donner à sa personne une importance exagérée
□ ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy ő a világ közepe** (gúny) || ⟨vki⟩ **azt hiszi, hogy körülötte forog a világ** (gúny)
➤ *Zoé est chef d'un petit parti, mais **elle se prend pour le nombril du monde**. Elle voudrait que les médias parlent toujours d'elle.* | *Zoé egy kis párt vezetője, de **azt hiszi, hogy ő a világ közepe**. Azt szeretné, ha a média mindig róla beszélne.*
♦ A köldök (*nombril*) ebben és a következő szólásban is az egocentrikus, nárcisztikus, önző magatartás szimbóluma, amit magyarban a *köldöknézés* szóval is ki szoktak fejezni.
≅ *avoir la/une grosse tête* [prendre la grosse tête]* || *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col**

■ **se regarder le nombril** – (Sz), (biz): être égocentriste, satisfait de soi de manière prétentieuse
□ ⟨vki⟩ **betegesen önimádó** || ⟨vki⟩ **nárcisztikus természetű** || ⟨vki⟩ **a köldökét nézegeti**
➤ *C'est vrai que Noé est un excellent négociateur mais **il se regarde le nombril**.* | *Igaz, hogy Noé remek tárgyaló, de **nagyon nárcisztikus a természete**.*
≅ *être plein de soi*

NON [nɔ̃] *(hsz)*

◨ **pour un oui (ou) pour un non** → OUI

NORD [nɔʀ] *(h fn)*

■ **perdre le nord** – (Sz):
1. être désorienté, déboussolé
□ ⟨vki⟩ **eltéveszti/elveszti az irányt**
➤ *Je ne retrouve pas cette rue sur la carte, **j'ai perdu le nord**.* | *Nem találom a térképen ezt az utcát, **elvesztettem az irányt**.*
2. être affolé, ne plus savoir que faire
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fejét** || ⟨vki⟩ **pánikba esik**
➤ *Malgré tous les problèmes et difficultés, Noé **ne perd pas le nord**.* | *Noé minden probléma és nehézség ellenére **sem veszti el fejét**.*
♦ Az iránytű egyszerű iránymeghatározó műszer, amelyben egy függőleges tengelyen elhelyezett, szabadon lengő mágneses acéltű a földmágnesesség hatására közel az észak–déli irányba áll be. Az északi irány (*le nord*) tehát, főleg az északi féltekén, alapvető tájékozódási pont, melynek híján nem tudunk tájékozódni, irányt vesztünk, eltévedünk, átvitt értelemben pedig összezavarodunk.

Francia_magyar_szolastar.indb 570 2024. 08. 12. 15:58:34

≅ **2.** *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens*

NORMAND [nɔʀmɑ̃] *(tjn)*

◨ **donner/faire une réponse de Normand** → RÉPONSE

◨ **faire le trou normand** → TROU

NOTE [nɔt] *(n fn)*

■ **forcer la note** – (Sz): exagérer {dans ses actes, son attitude}
□ ⟨vki⟩ **túllő a célon** || ⟨vki⟩ **elveti a sulykot**
➤ *Quand les manifestants disent que le pays entier les soutient,* ***ils forcent la note****. En réalité, il ne s'agit que de quelques dizaines de milliers de personnes.* | *Amikor a tüntetők azt mondják, hogy az egész ország támogatja őket, ugyancsak* ***elvetik a sulykot****. Valójában csak néhány tízezer emberről van szó.*
♦ A kifejezés zenei eredetű, szó szerinti jelentése: 'hangszeren túlságosan hangosan játszani'.
◊ A *túllő a célon* és az *elveti a sulykot* magyar szólások eredetét lásd: *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin*.
≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *en faire des tonnes** || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *y aller fort*

NOUVELLE [nuvɛl] *(n fn)*

■ **Il aura de mes nouvelles.** – (Szm): {se dit pour annoncer une menace}
□ **Hallani fog még rólam!** || **Ezt még megemlegeti!**
➤ *Noé m'a vendu une voiture qui a un défaut de construction. S'il refuse de la reprendre et de me rendre mon argent,* ***il aura de mes nouvelles****.* | *Noé olyan autót adott el nekem, amelynek konstrukciós hibája van. Ha nem veszi vissza és nem fizeti vissza a pénzem,* ***hallani fog még rólam****.*

■ **Première nouvelle !** – (Szm): {exclamation indiquant la surprise d'une nouvelle que l'on vient d'apprendre}
□ **Most hallom először!** || **Micsoda meglepetés!**
➤ *A : Tu ne savais pas que Noé était mon cousin ? – B : Non.* ***Première nouvelle !*** | *A: Nem tudtad, hogy Noé az unokatestvérem? – B: Nem.* ***Most hallom először!***

Francia_magyar_szolastar.indb 571 2024. 08. 12. 15:58:34

≅ *Les bras* m'en tombent.*

■ **Vous m'en direz des nouvelles.** – (Szm): {Vous m'en direz sûrement du bien, vous m'en ferez compliment.}
□ **Nem fog (benne) csalódni!**
➤ *Goûtez à mon eau-de-vie de coing, **vous m'en direz des nouvelles**.* | *Kóstolja meg a birspálinkámat, meglátja, **nem fog benne csalódni**.*
♦ A helyzetmondat a *Vous m'en direz de bonnes nouvelles* alakból, a *bonnes* jelző elhagyásával rögzült.

NUAGE [nɥaʒ] *(h fn)*

■ **être dans les nuages [vivre sur son nuage] [être sur son petit nuage]** – (Sz): rêvasser, être distrait, oublier la réalité
□ ⟨vki⟩ **a fellegekben jár**
➤ *La maîtresse me dit que mon fils regarde souvent en classe par la fenêtre et ne fait pas attention aux explications. On voit bien qu'**il est sur son petit nuage**.* | *A tanítónő azt mondja nekem, hogy a fiam az órán gyakran néz ki az ablakon és nem figyel a magyarázatokra. Látszik, hogy **a fellegekben jár**.*
♦ A felhők a szólásban az álmodozást, ábrándozásást, a valóságtól való elrugaszkodást fejezik ki szemben a kézzelfogható valóságot megtestesítő Földdel.
≅ *avoir l'esprit ailleurs* || *avoir la tête ailleurs* || *bayer aux corneilles** || *être dans la lune** || *être/marcher à côté de ses pompes** || *être tête** *en l'air* || *laisser errer sa pensée* || *pelleter des nuages (Can)*

NUE [ny] *(n fn)*

N

■ **porter** ⟨qqn, qqch.⟩ **aux nues [élever** ⟨qqn, qqch.⟩ **jusqu'aux nues]** – (Sz): l'admirer, le louer avec enthousiasme
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **az egekig [égig] magasztal**
➤ *Noé n'est pas de ceux qui **portent** la démocratie **aux nues** : il voit ses défauts et ses faiblesses, mais il considère que c'est encore la meilleure forme de gouvernement.* | *Noé nem tartozik azok közé, akik **az egekig magasztalják** a demokráciát: látja annak hibáit és gyengeségeit, de úgy gondolja, hogy ez még mindig a legjobb kormányzási forma.*
♦ A régies vagy választékos stílusú és általában többes számban használatos *nue* 'felleg, felhő' szó a szólásban 'tetőfok, csúcspont' átvitt és nyomatékosító értelmű jelentésével szerepel.
≅ *chanter les louanges de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner un coup de chapeau* à qqn [tirer son chapeau à qqn]* || *élever/hisser qqn sur le pavois* || *faire l'éloge de qqn* || *mettre/placer qqn sur un piédestal* || *porter qqn, qqch. au pinacle** || *tresser des couronnes/lauriers à qqn*

■ **tomber des nues** – (Sz): être très étonné par une chose à laquelle on ne s'attendait pas du tout
□ ⟨vki⟩ **majd hanyatt esik a meglepetéstől** || **leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla a meglepetéstől** || ⟨vkit vmi {váratlan dolog}⟩ **úgy ér, mint derült égből a villámcsapás**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Noé est devenu médecin ?* ***Alors là, je tombe des nues !*** *C'était le plus mauvais élève de l'école primaire.* | *Noé orvos lett?* ***Hát, leesik az állam a meglepetéstől!*** *Ő volt az általános iskolában a legrosszabb tanuló.*

♦ A régies vagy választékos stílusértékű *les nues* 'fellegek' szó a maga ködös, homályos jellegével az ábrándozás mellett a földi valóságtól való elszakadást is jelképezi, ahova a visszatérés, visszaesés (*tomber*) gyakran okozhat meglepő, váratlan pillanatokat. Ilyen helyzetben szokták még az *Il y a de quoi tomber à la renverse !* 'Ettől dobok egy hátast!' helyzetmondatot is mondani.

◊ A *leesik vkinek az álla* magyar szólás eredetét lásd: *Les bras* m'en tombent.*

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *ne pas en croire ses yeux** || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber [en rester] sur le cul*

NUIT [nɥi] *(n fn)*

◨ **C'est (comme) le jour et la nuit.** → JOUR

■ **la nuit des temps** – (Sz), (vál): se dit d'une époque très reculée, dont on ne sait rien
□ **az idők homálya** (vál)
➤ *L'origine du conflit* ***se perd dans la nuit des temps****.* | *A konfliktus eredete* ***elvész az idők homályában****.*

◨ **ne pas fermer l'œil de la nuit** → ŒIL

■ **passer une nuit blanche** – (Sz): passer une nuit sans dormir
□ ⟨vki⟩ **egész éjszaka le sem hunyja a szemét** || ⟨vki⟩ **álmatlanul tölti az éjszakát**
➤ *Après le match perdu, les joueurs de l'équipe de foot* ***ont passé une nuit blanche****.* | *A vesztes mérkőzés után a focicsapat játékosai* ***egész éjszaka le sem hunyták a szemüket****.*

♦ Az északi félgömbön a nyári (júniusi) napforduló előtti és utáni néhány hét alatt a napnyugták igen késői, a napkelték pedig igen korai órákra esnek az északi tájakon. A 60. szélességi fok felett a Nap sehol sem süllyed 6°-nál mélyebben a látóhatár alá, ezért a nappali világosság nem oszlik el egészen, így ez idő alatt még éjszaka sem teljes a sötétség; ezeket a világos éjjeleket nevezzük fehér éjszakáknak. A XVIII. században számos francia utazó, író, művész (pl. Diderot) megfordult – főleg nyáron – Szentpétervárott, a cári Oroszország akkori fővárosában, ahol bálokkal, tűzijátékokkal ünnepelték meg ezt az oroszul *белые ночи* 'fehér éjszakák' névvel illetett időszakot. Alexandre Dumas is járt ott 1858-ban és így írt a fehér éjszakákról *En Russie. Impressions de voya*ge [Oroszországban. Úti benyomások] című művében: « Rien ne vous donnera, chers lecteurs, l'idée d'une nuit de juin à Saint-Pétersbourg : ni la plume, ni le pinceau. C'est quelque chose de magique. (…) Les vers de Pouchkine ne sont que la poésie de l'homme, les nuits de Saint-Pétersbourg sont la poésie de Dieu ! » [Semmi sem adja vissza, kedves olvasók, egy szentpétervári júniusi éjszaka hangulatát: sem a toll, sem az ecset. Ez valami varázslatos dolog (…) Puskin sorai csak emberi költészet, a szentpétervári éjszakák Isten költészete!]. A kifejezést Franciaor-

Francia_magyar_szolastar.indb 573 2024. 08. 12. 15:58:34

ságban tehát nagy valószínűséggel tükörfordításként ezek a francia utazók honosíthatták meg, népszerűsíthették. ◉ A *blanc* 'fehér' melléknév egyébként több nyelvben, így a franciában is gyakran utal valaminek a hiányára, a megszokottól eltérő voltára. Pl.: *chèque en blanc* 'biankó csekk', *examen blanc* 'próbavizsga', *mariage blanc* 'névházasság', *nuit blanche* 'átvirrasztott éjszaka', *tir à blanc* 'vaktölténnyel leadott lövés', *vers blancs* 'rímtelen vers', *voix blanche* 'színtelen hang'. ◉ Érdekesség, hogy a kifejezés hasonló alkotóelemekkel, de más nyelvtani szerkezetben megtalálható a spanyolban is (*pasar la noche en blanco*). Míg a franciában a *blanche* szó az éjszaka jelzőjeként szerepel, addig a spanyolban határozós szókapcsolatban használatos (*en blanco* 'fehérben'). Az *en blanco* olyan fehér színű, durva szövésű ruhára, egyfajta csuhára utal, amelyben régen a lovagrendek (*orden de caballería*) előírása szerint a jelöltnek szándékai tisztaságát mutatva a lovaggá ütést megelőző éjszakát rituálisan át kellett virrasztania. Mára azonban e kultúrtörténeti szemléleti alap teljesen elhomályosult és – talán épp a francia hatására is – a szólást szintén az álmatlanul eltöltött éjszaka kifejezésére használják.

≅ *ne pas fermer l'œil* de la nuit*

◨ **triste comme un bonnet de nuit** → BONNET

NUMÉRO [nymeRo] *(h fn)*

■ **tirer le bon numéro** – (Sz): avoir eu beaucoup de chance dans son choix {spécialement en ménage}

□ ⟨vki (vkivel, vmivel)⟩ **megfogja az isten lábát** || ⟨vki (vkivel, vmivel)⟩ **megüti a főnyereményt** || ⟨vki (vkivel, vmivel)⟩ **megcsinálja a szerencséjét**

➤ *A: Láttad Noé új feleségét? – B: Csodálatos!* ***Megfogta vele az isten lábát! [Megütötte vele a főnyereményt!] [Megcsinálta vele a szerencséjét!]*** | *A : Tu as vu la nouvelle femme de Noé ? – B : Elle est magnifique !* ***Il a tiré le bon numéro****.*

♦ Egyesek szerint ennek a kifejezésnek a szemléleti alapja katonai eredetű. A XVIII. század végéig Franciaországban a katonai szolgálat voltaképpen nem volt kötelező. Veszély esetén azonban minden 18 és 40 év közötti férfi mozgósítható volt. Már XIV. Lajos óta létezett az ún. sorsolásos rendszer (*tirage au sort*) is. Akik nem akarták felfüggeszteni tanulmányaikat vagy otthagyni családjukat, helyettesíthették magukat azáltal, hogy megfizettek valakit, aki helyettük harcba indult. Megfelelő szám kihúzása esetén az illető otthon maradhatott, ha pedig rossz számot húzott, vagy be kellett vonulnia, vagy 400 és 900 frank közötti összeget kellett fizetnie a kötelezettséget tőle átvállaló személynek. Ez a lehetőség azonban igazságtalan volt, mert csak a gazdagok remélhették, hogy így életben maradnak. A sorsolásos rendszert csak 1905-ben szüntették meg a francia hadseregben. A fentiekkel párhuzamosan a szólás kialakulására a lottójáték is befolyással lehetett. A kifejezés mai használatában a „megfelelő szám kihúzása" leginkább azt jelenti, valaki megtalálja élete párját.

≅ *trouver chaussure* à son pied*

Francia_magyar_szolastar.indb 574 2024. 08. 12. 15:58:35

O

OCCASION [ɔkazjɔ̃] *(n fn)*

■ **Il a manqué/perdu une belle occasion de se taire.** – (Szm): {Il a parlé mal à propos, il s'est fait du tort en parlant.}
□ **Jobban tette volna, ha csendben marad.**
➤ *À propos de ce débat sociétal, l'opposition* ***a manqué une belle occasion de se taire****.* | *Ezzel a társadalmi vitával kapcsolatban az ellenzék* ***jobban tette volna, ha csendben marad****.*
♦ A helyzetmondat jelentésének gyökerei a következő ókori bölcsességben keresendők: *Si tacuisses, philosophus mansisses.* (Si tu avais gardé ton silence, tu serais resté philosophe.) 'Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.'

■ **L'occasion fait le larron.** – (Szm): {Les circonstances peuvent amener à mal agir.}
□ **Alkalom szüli a tolvajt.**
➤ *En matière de cambriolage, le dicton connu est souvent vrai :* ***L'occasion fait le larron.*** | *A betöréses lopások esetében sokszor igaz az ismert mondás:* ***Alkalom szüli a tolvajt.***
♦ Több nyelvben is meglévő ismert szólásmondás. Francis Bacon angol író, filozófus, politikus Essex grófjához írott egyik levelében találkozhatunk például az „opportunity makes a thief" fordulattal. Johann Wolfgang von Goethe *Nyugat-keleti díván* (1819) című művének *Szulejka könyve* részében pedig Hatem mondja: „Nicht Gelegenheit macht Diebe, / Sie ist selbst der größte Dieb; / Denn sie stahl den Rest der Liebe, / Die mir noch im Herzen blieb." [Tolvajt szült az alkalom? Nem. / Ő a tolvaj, a hamis; / mert ellopta a szivemben / megmaradt szerelmet is. – Kálnoky László fordítása]. Gioacchino Rossini *L'occasione fa il ladro* [Az alkalom szüli a tolvajt] címmel komponált egyfelvonásos operát Eugène Scribe *Le prétendu sans le savoir ou L'occasion fait le larron* [A tudtán kívüli kérő, avagy Alkalom szüli a tolvajt] című 1810-ben írt színműve alapján. A szólásmondás végső soron a Bibliából ismert *larron* 'lator' (Mt 27:38–44) szóra vezethető vissza (vö. *le bon et le mauvais larron* 'a jobb és a bal lator', a későbbi hagyomány szerint Dizmász és Gezmász), ami utóbb felvette az 'útonálló, tolvaj, gazfickó' jelentést is.

■ **saisir l'occasion par les cheveux** – (Sz): saisir vite l'occasion
□ ⟨vki⟩ **üstökön ragadja [megragadja] az alkalmat** || ⟨vki⟩ **kihasználja az alkalmat** || ⟨vki⟩ **kapva kap az alkalmon** || ⟨vki⟩ **él az alkalommal**
➤ *J'ai trouvé sur Internet un vol Budapest–Paris aller-retour pour trente euros.* ***J'ai saisi l'occasion par les cheveux*** *et je l'ai acheté.* | *Találtam az interneten egy 30 eurós Budapest–Párizs retúr repülőjegyet.* ***Üstökön ragadtam az alkalmat [Kapva kaptam az alkalmon]*** *és meg is vettem.*
♦ Az ógörög nyelvben az idővel kapcsolatban két szó is használatos volt. Az események egymás utáni történésének leírására, a „múló, folyó" idő meghatározá-

Francia_magyar_szolastar.indb 575 2024. 08. 12. 15:58:35

sára a *khronosz* (χρόνος) szót alkalmazták. Az események közötti azon nehezen meghatározható, megfelelő, alkalmas pillanat megnevezésére, amikor valami különleges történik, a *kairosz* (καιρός) szó állt rendelkezésre. A késői görög, római mozaikokon Khronoszt hosszú, fehér szakállú, öreg, bölcs emberként szokták ábrázolni, aki a zodiákuskereket forgatja. Kairosz ezzel szemben az ábrázolásokon (például a híres görög szobrász, Lüszipposz allegorikus szobrán) meztelenül futó fiatalember, szárnyakkal a lábán (néha a hátán), a homlokába hulló göndör hajtinccsel és hátul kopasz fejjel. Ez a hajtincs (üstök) vált a legalkalmasabb, legkedvezőbb időpont, a megragadandó alkalom szimbólumává.

≅ *battre le fer* quand il est chaud* || *saisir la balle* au bond* || *sauter sur l'occasion**

■ **sauter sur l'occasion** – (Sz): ne pas rater une occasion, ne pas hésiter

□ ⟨vki⟩ **kihasználja/megragadja az alkalmat** || ⟨vki⟩ **kapva kap az alkalmon** || ⟨vki⟩ **él az alkalommal**

➤ *Cette maison à vendre est bien située, assez grande et pas très chère. Il faut tout de suite* ***sauter sur l'occasion****.* | *Ez az eladó ház jó helyen van, elég nagy és nem túl drága. Azonnal* ***ki kell használni az alkalmat****.*

≅ *battre le fer* quand il est chaud* || *saisir la balle* au bond* || *saisir l'occasion* par les cheveux*

OCÉAN [ɔseɑ̃] *(h fn)*

◨ **C'est une goutte d'eau dans l'océan.** → GOUTTE: *C'est une goutte d'eau dans la mer [dans l'océan].*

ODEUR [ɔdœʀ] *(n fn)*

■ **ne pas être en odeur de sainteté** ⟨auprès de qqn⟩ – (Sz), (biz): être mal vu de lui, ne pas être beaucoup apprécié par lui

□ ⟨vkinek⟩ **nincs nagy becsülete** ⟨vki előtt⟩ || ⟨vki vkinél⟩ **nem örvend nagy megbecsülésnek**

➤ ***Je ne suis pas en odeur de sainteté*** *auprès de mon nouveau chef. Je devrais peut-être chercher un nouvel emploi.* | ***Nem örvendek nagy megbecsülésnek*** *az új főnökömnél. Talán új munkahelyet kellene keresnem.*

♦ Némely megboldogult szent, szentség (*la sainteté*) állítólag lágy, édeskés illatot árasztott, mely megkülönböztette őket más holttestektől. Innen az átvitt értelmű 'kellemes, kedvező benyomást tesz valakire' jelentés. A szólást ma csak tagadó alakban használjuk.

ŒIL, YEUX [œj, jø] *(h fn)*

■ **à l'œil** – (Sz), (biz): gratuitement {surtout avec les verbes *entrer*, *voyager*, *manger*, *boire*}

□ **potyán, potyázva** (biz)

➤ *A : Tu as payé demi-tarif pour le concert ? – B : Non,* ***je suis entré à l'œil.*** *Et pour venir,* ***j'ai*** *aussi* ***voulu voyager*** *dans le bus* ***à l'œil,*** *mais le contrôleur m'a donné une amende.* | *A: Félárú jegyet vettél a koncertre? –*

Francia_magyar_szolastar.indb 576 2024. 08. 12. 15:58:35

B: Nem, ***potyán jöttem be****. És idefelé is* ***potyán akartam utazni*** *a buszon, de az ellenőr megbüntetett.*

♦ Egyesek szerint a szólás magyarázata az, hogy a kereskedők régen nem adtak hitelbe semmit olyan embernek, akit csak látásból (*à l'œil, sur la vue*) ismertek. A tartozásukat meg nem fizető, hitelbe vásárlók és a potyázók közötti jelentésbeli kapcsolat pedig könnyen belátható. A kereskedők akkoriban a hiteleket úgy tartották számon, hogy fadarabokra késsel rovátkákat vésték. A rovátkák száma a tartozás mennyiségét jelezte. Ezek a 'v' alakú rovátkák pedig a szemre hasonlítottak, ami alapul szolgálhatott az *avoir qqch. à l'œil* 'hitelre kap vmit' kifejezés kialakulásához. Amikor az írás, olvasás elterjedté vált, a tartozást már palatáblákon (*ardoise*) tartották nyilván, amiből az *avoir une ardoise chez qqn* → *avoir une ardoise* 'adóssága van' szólás alakult ki.

≅ *aux frais* de la princesse* || *pour pas un rond (biz)* || *sans bourse* délier* || *sans rien débourser*

■ **à vue d'œil** – (Sz): d'une manière perceptible par le sens de la vue

□ **szemmel láthatólag** || **szemlátomást**

➤ *Les banquises polaires fondent* ***à vue d'œil*** *et font inexorablement monter le niveau des océans.* | *A sarki jégmezők* ***szemmel láthatólag*** *olvadnak és kérlelhetetlenül megemelik az óceánok szintjét.*

◨ **avoir** ⟨qqn, qqch.⟩ **à l'œil** → ŒIL: *avoir l'œil* ⟨sur qqn, qqch.⟩

◨ **avoir bon pied bon œil** → PIED

◨ **avoir de la merde dans les yeux** → MERDE

■ **avoir des yeux derrière la tête** – (Sz): se dit de qqn qui voit tout, à qui rien n'échappe

□ ⟨vkinek⟩ **hátul is van szeme** (tréf)

➤ *Les enseignants qui arrivent à contrôler leur classe semblent* ***avoir des yeux derrière la tête****. Ils savent à tout moment ce qui se passe dans la classe.* | *Úgy tűnik, hogy azoknak a tanároknak, akik rendet tudnak tartani az órájukon,* ***még hátul is szemük van****. Minden pillanatban tudják, hogy mi történik az osztályban.*

≅ *avoir les yeux d'Argus*

■ **avoir l'œil américain** – (Sz): avoir un regard scrutateur, capable de détecter le moindre détail

□ ⟨vkinek⟩ **fürkésző tekintete van** || **olyan (éles)** ⟨vkinek⟩ **a szeme, mint a sasnak [**⟨vkinek⟩ **olyan (éles) szeme van, mint a sasnak]**

➤ *Je n'ai aucune difficulté à lire de loin les plaques d'immatriculation des voitures.* ***J'ai l'œil américain.*** | *Nem okoz nehézséget nekem, hogy messziről leolvassam a kocsik rendszámtábláját.* ***Olyan éles szemem van, mint a sasnak.***

♦ A kifejezés az észak-amerikai indiánok kitűnő látására, éles szemére utal, amiről James Fenimore Cooper nagysikerű indiánregényeiben (pl. *Az utolsó mohikán*) gyakran olvashatunk.

≅ *avoir des yeux de lynx*

Francia_magyar_szolastar.indb 577 2024. 08. 12. 15:58:35

■ **avoir l'œil** ⟨sur qqn, qqch.⟩ **[avoir/tenir** ⟨qqn, qqch.⟩ **à l'œil]** – (Sz): surveiller qqn ou qqch., être vigilant {le plus souvent pour empêcher de mal faire}
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **szemmel tart**
➤ *Le professeur m'a dit que mon fils n'apprenait pas toujours ses leçons, maintenant **j'ai l'œil sur lui**.* | *A tanár azt mondta, hogy a fiam nem mindig tanulja meg a leckéit, ezentúl **szemmel tartom**.*
≅ *ne pas quitter qqn des yeux*

◨ **avoir le compas dans l'œil** → COMPAS

■ **avoir le coup d'œil** – (Sz): avoir la capacité d'observer et de juger rapidement
□ ⟨vkinek vmihez⟩ **jó szeme van**
➤ *Zoé adore les brocantes et elle sait reconnaître les jolies choses. **Elle a le coup d'œil.*** | *Zoé imádja a régiségeket és felismeri a szép dolgokat. **Jó szeme van hozzá.***

■ **avoir les yeux plus grands/gros que le ventre** – (Sz):
1. ne pas réussir à manger tout ce qu'on s'est servi
□ **nagyobb** ⟨vkinek⟩ **a szeme, mint a gyomra/hasa/szája**
➤ *Je n'arrive pas à finir cette pizza, **j'ai eu les yeux plus grands que le ventre**.* | *Nem tudom már megenni ezt a pizzát, **nagyobb volt a szemem, mint a gyomrom**.*
2. voir trop grand, s'exagérer ses capacités, ses possibilités
□ **nagyobb** ⟨vkinek⟩ **a szeme, mint a gyomra/hasa/szája**
➤ *En Espagne, le parti Podemos **a eu les yeux plus gros que le ventre**, un appétit de pouvoir qui lui a fait perdre le nord.* | *Spanyolországban a Podemos nevű pártnak **nagyobb volt a szeme, mint a gyomra** és ettől a hataloméhségtől irányt tévesztett.*

O

◨ **avoir un bandeau sur les yeux** → BANDEAU

■ **avoir un œil à Paris et l'autre à Pontoise** – (Sz), (biz): loucher
□ **csáléra áll** ⟨vkinek⟩ **a szeme** {bandzsít, kancsalít} (nép)
➤ *Zoé **a un œil à Paris et l'autre à Pontoise**, c'est difficile de trouver celui dans lequel on doit regarder quand on lui parle.* | *Zoénak **csáléra áll a szeme**, nehéz kitalálni, hogy melyik az, amelyikbe nézni kell, amikor beszél hozzá az ember.*
♦ A bandzsítás, kancsalítás kifejezésére a francia nyelv különböző szlenges metaforákat használ: a) térben eltérő helyek párhuzamba állítása (*un œil à Paris et l'autre à Pontoise*), b) az egymással „veszekedő" két szem képe (*un œil qui dit zut/merde à l'autre*), c) egymást kiegészítő cselekvésekre történő utalás (*un œil qui joue au billard et l'autre qui compte les points; les yeux qui se croisent les bras*). Az első metafora könnyen érthető, ha tudjuk, hogy Pontoise egy Párizstól mintegy 30 kilométerre észak-nyugatra fekvő kis község. François Villon is megemlékezik róla *Quatrain* [Négysoros versezet a szegény Villon bitófájára] című versében: « Je suis François, dont il me poise, / Né de Paris emprès Pontoise, / Et de la corde d'une toise / Saura mon col que mon cul poise. » [Francia voltam – meg-

Francia_magyar_szolastar.indb 578 2024. 08. 12. 15:58:35

bántam nagyon / Párizs szült, ott, hol Pontoise vagyon. Egy jó öles kötéllel nyakamon, / Immáron seggem súlyát latolom. – Mészöly Dezső fordítása]. ◉ Villon négysorosa Mészöly Dezsőn kívül más magyar költőt, műfordítót és kutatót is megihletett. Íme még néhány változat: Francia vagyok, csak ez kellett, / Párizs szült (Ponthoise mellett); / Rőf kötél súgja majd fejemnek, / Hogy mi a súlya a fenekemnek. (Illyés Gyula fordítása). ◉ Francia vagyok - s ez nagy bajom, / Párizsban, Pontoise táján lakom, / most a kötél vár rám: nyakamon / méri fejem, hogy mit nyom farom. (Baranyi Ferenc fordítása). ◉ Francia vagyok, ez bánt ma engem, / Pontoise mellett, Párizsban születtem, / S egy ölnyi kötél tudatja menten / Nyakammal, milyen súlyos a seggem. (P. Győry Katalin fordítása). ◉ Francia vagyok, rossz ez nekem, / Pontoise-nál szült Párizs engem, / Egy rőf kötél, s nyakam-fejem / Megtudja majd, mit nyom seggem. (Süpek Ottó fordítása).

◊ A *csáléra áll a szeme* népies magyar szólásban a *csáléra* jelentése 'ferdén, görbén' → 'kancsalul, bandzsán'.

≅ *avoir les yeux qui se croisent les bras (biz)* || *avoir un œil qui dit zut/merde à l'autre (biz)* || *avoir un œil qui joue au billard et l'autre qui compte les points (biz)* || *avoir une coquetterie* dans l'œil*

■ **avoir un œil au beurre noir** – (Sz), (biz): avoir un œil qui porte des traces bleuâtres ou jaunâtres laissées par un coup

□ ⟨vki⟩ **kapott egy monoklit** (biz) || ⟨vkinek⟩ **monoklija van** (biz)

➤ *Hier, Noé s'est battu, aujourd'hui il est venu à l'école* ***avec un œil au beurre noir****.* | *Noé tegnap verekedett, ma* ***egy monoklival*** *jött be az iskolába.*

♦ A francia kifejezés a szem környékének ütéstől bedagadt, véraláfutásos, elszíneződött részének jellemzésére a *beurre noir* 'pörkölt/égetett vaj' színét használja fel.

◊ A bizalmas nyelvi regiszterben használatos és a szemnek erős ütéstől megdagadt, véraláfutásos környékét leíró magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere a szemüveg egyik elődjeként használt és csak a fél szemre való, a szemgödör körüli arcbőr ráncaiba illesztett, szorított keret nélküli szemüveg.

≅ *avoir un œil poché*

◨ **avoir une coquetterie dans l'œil** → COQUETTERIE

■ **Ça vaut le coup d'œil.** – (Szm): {Cela mérite l'attention.}

□ ⟨vmi⟩ **megér egy pillantást**

➤ *Regarde cette mamie en minijupe rose avec un chapeau vert et des bottes rouges,* ***ça vaut le coup d'œil*** *!* | *Nézd azt a nyanyát abban a rózsaszín miniszoknyában, zöld kalappal és piros csizmában,* ***megér egy pillantást****!*

■ **Cela saute aux yeux. [Cela crève les yeux.** (biz)**]** – (Szm): {C'est visible, évident.}

□ **Ez kiszúrja az ember szemét. || Ez rögtön az ember szemébe ötlik.**

➤ *Ton fils a beaucoup grandi.* ***Cela saute aux yeux.*** | *A fiad nagyon megnőtt.* ***Ez rögtön az ember szemébe ötlik.***

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A helyzetmondat bizalmasabb változatában a *crever* ige jelentése ‘kiszúr’.
≅ *Cela se voit comme le nez* au milieu du visage [de la figure].* || *clair comme le jour** || *gros comme une maison**

■ ⟨Sqqch.⟩ **coûter les yeux de la tête** – (Sz), (biz): coûter extrêmement cher
□ ⟨vmi⟩ **aranyáron van** || ⟨vmi⟩ **egy vagyonba kerül** || ⟨vminek⟩ **borsos ára van** || ⟨vkinek vmire⟩ **a gatyája is rámegy** (biz)
➤ *A : Zoé, tu as acheté la robe qu'on a vue hier dans ce magasin de luxe ? – B : Non, car **elle coûte les yeux de la tête**.* | *A: Zoé, megvetted a ruhát, amit tegnap láttunk abban a luxusüzletben? – B: Nem, mert **egy vagyonba kerül**.*
♦ A szólás arra a közismert klisére utal, hogy drága kincse az embernek a szeme fénye, a látása. A *de la tête* elem pusztán nyomatékosító szerepet tölt be.
≅ *coûter bonbon** || *coûter la peau* des fesses [du cul]* || *coûter un bras (et la moitié de l'autre) (Can), (biz)* || *coûter un maximum*/max* || *coûter un os (Bel), (biz)* || *coûter un pont (Bel), (biz)* || *coûter un prix fou* || *être hors de prix*

◨ **couver** ⟨qqn⟩ **des yeux** → ŒIL: *dévorer/manger/couver* ⟨qqn⟩ *des yeux*

◨ **dessiller les yeux** ⟨à qqn sur qqch.⟩ → ŒIL: *ouvrir/dessiller les yeux* ⟨à qqn sur qqch.⟩

■ **dévorer/manger/couver** ⟨qqn⟩ **des yeux** – (Sz): regarder qqn avec envie, convoitise
□ ⟨vki vkit⟩ **majd felfal a szemével**
➤ *Noé trouvait Zoé si belle qu'**il la dévorait des yeux**.* | *Noé annyira szépnek találta Zoét, hogy **majd felfalta a szemével**.*

◨ **en un clin d'œil** → CLIN D'ŒIL

■ **être tout yeux, tout oreilles** [ɛtʀətutjøtutɔʀɛj] – (Sz): regarder, écouter très attentivement
□ ⟨vki⟩ **csupa szem és fül**
➤ *Mon étudiant préféré **est tout yeux, tout oreilles** quand je lui explique l'origine des expressions.* | *A kedvenc hallgatóm **csupa szem és fül**, amikor magyarázom neki a kifejezések eredetét.*
♦ A kifejezés nyelvtani érdekessége az, hogy benne a *yeux* és az *oreilles* főnevek melléknévi funkcióban szerepelnek, a *tout* elem pedig ‘teljesen’ értelemben határozószóként.
≅ *être tout ouïe**

■ **faire les gros yeux** ⟨à qqn⟩ – (Sz): regarder qqn d'un air mécontent, sévère
□ ⟨vki vkire⟩ **szigorú szemmel néz**
➤ *Le petit Noé a utilisé un mot vulgaire et sa mère **lui a fait les gros yeux**.* | *A kis Noé egy csúnya szót használt, amiért a mamája **szigorú szemmel nézett rá**.*
♦ A szólásban a *gros* ‘nagy’ melléknév a dühös pillantás, a szülői szigor metaforája. ◉ A kifejezés használatos már fenyegetésre, dorgálásra utaló jelentéstartalommal is: *Faire les gros yeux ne suffira pas à intimider un dictateur.* ‘A fenyegető/szúrós tekintet nem elég egy diktátor megfélemlítéséhez.’

■ **faire les yeux doux** ⟨à qqn⟩ – (Sz): regarder qqn amoureusement

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 580 2024. 08. 12. 15:58:35

□ ⟨vki vkire⟩ **gyengéd/szerelmes pillantásokat vet**
➤ *Ma femme m'a raconté que mon ami **lui avait fait les yeux doux** pendant le dîner. Mais elle m'a rassuré que je n'avais aucune raison de m'inquiéter.* | *A feleségem elmesélte, hogy a barátom **szerelmes pillantásokat vetett rá** a vacsorán. De megnyugtatott, hogy nincs okom nyugtalankodni.*

■ **fermer les yeux** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): faire, par tolérance, connivence, lâcheté, etc., comme si on n'avait pas vu qqch.
□ ⟨vki vmi fölött⟩ **szemet huny**
➤ *Je m'entends bien avec lui parce que **je ferme les yeux** sur ses défauts.* | *Jól kijövök vele, mert **szemet hunyok** a hibái fölött.*

◨ **jeter de la poudre aux yeux** (⟨à qqn⟩) → POUDRE

■ **jeter un coup d'œil** ⟨à/sur qqch.⟩ – (Sz): regarder rapidement qqch.
□ ⟨vki vmire⟩ **vet egy pillantást**
➤ *Zoé est entrée dans le centre commercial pour **jeter un coup d'œil** à la nouvelle collection d'hiver.* | *Zoé bement a bevásárlóközpontba, hogy **vessen egy pillantást** az új téli kollekcióra.*

◨ **Les écailles lui sont tombées des yeux.** → ÉCAILLE

■ **lever les yeux au ciel** – (Sz): regarder vers le haut pour montrer son agacement ou sa désapprobation
□ ⟨vki⟩ **az égre emeli a tekintetét**
➤ *En voyant la tenue ridicule que sa femme avait mise, le pauvre mari **a levé les yeux au ciel**.* | *Amikor meglátta, hogy a felesége milyen nevetséges ruhát vett föl, a szerencsétlen férj **az égre emelte a tekintetét**.*

◨ **manger** ⟨qqn⟩ **des yeux** → ŒIL: *dévorer/manger/couver* ⟨qqn⟩ *des yeux*

◨ **mener [faire marcher]** ⟨qqn⟩ **au doigt et à l'œil** → DOIGT

■ **Mon œil !** – (Szm), (biz), (gúny): {se dit pour marquer l'incrédulité, le refus : Je ne vous (te) crois pas.}
□ **Hiszem, ha látom!** || **Hiszi a piszi!** (biz) || **Tudod mikor?** (biz), (gúny)
➤ *Mon collègue a dit qu'il ne serait plus jamais en retard au bureau. **Mon œil !*** | *A kollégám azt mondta, hogy többé nem fog elkésni az irodából. **Hiszem, ha látom! [Hiszi a piszi!] [Tudod mikor?]***
♦ Egyesek szerint az ironikus helyzetmondat az *il n'y en a pas plus que mon œil* mondatból rövidülhetett le, ami hozzávetőlegesen úgy értelmezhető, hogy 'nem látom azt, amiről szó van, így a szemem a tanú rá, hogy az nem igaz'. A kijelentést gyakran kíséri egy jellegzetes gesztus is – a mutatóujj lefelé húzza az alsó szemhéjat –, sőt már maga a gesztus is elég a hitetlenkedés kifejezésére. ◉ Mások úgy vélik, hogy a kifejezés a szlengesebb és vulgárisabb *Mon cul !* hatására és annak szinonimájaként keletkezhetett, amit valószínűsíthet az a tény, hogy az argóban az *œil* szónak 'végbélnyílás, ánusz' jelentése is van. A fenék (*cul*) és a végbélnyílás (*œil*) testrészek és szavak pedig egymáshoz igen közel állnak.

Francia_magyar_szolastar.indb 581 2024. 08. 12. 15:58:36

◊ A *Hiszi a piszi* magyar helyzetmondat *piszi* szava a XIX. században a *pici* szó hatására kialakult ‘kiskutya, kismacska’ jelentésben volt használatos. Fenti szólásmondásunkban lekicsinylő értelemben használatos, és úgy magyarázható, hogy ‘legföljebb csak a kiskutya, kismacska hiszi el’.

≅ *À d'autres !* || *Ça ne prend pas.* || *Et moi je suis la reine d'Angleterre (biz)* || *Mon cul ! (vulg)* || *Tu parles !* || *Tu peux toujours courir !*

■ **ne dormir que d'un œil** – (Sz): dormir légèrement

□ ⟨vki⟩ **fél szemére alszik**

➤ *Comme son bébé est malade, la maman **ne dort que d'un œil**.* | *Mivel beteg a kisbabája, az édesanya **csak fél szemére alszik**.*

■ **ne pas avoir froid aux yeux** – (Sz): ne pas avoir peur, être décidé, audacieux

□ ⟨vki⟩ **nem ijed meg a saját árnyékától** || **helyén van** ⟨vkinek⟩ **a szíve**

➤ *Cette fille est intelligente, bien élevée, et **elle n'a pas froid aux yeux**. Quand on lui pose une question dans un débat, elle n'a pas peur de dire ce qu'elle pense.* | *Ez a lány intelligens, jól nevelt, és **nem ijed meg a saját árnyékától**. Amikor kérdést tesznek fel neki egy vitában, nem fél megmondani, hogy mit gondol.*

♦ A XIX. századi argóban a félelem kifejezésére használták az *avoir froid (au cul)* kifejezést. A szólás mai szépítő és csak tagadó alakban használatos változatában a *cul* ‘fenék’ szót a *yeux* ‘szem’ helyettesíti (vö. *Mon œil* !*)

≅ *avoir des couilles* (au cul)* || *avoir du cœur au ventre* || *avoir du front tout le tour de la tête (Can)* || *avoir du sang dans les veines* || *avoir quelque chose dans le ventre**

■ **ne pas avoir les yeux dans sa poche** – (Sz): ne pas manquer d'observer ce qui pourrait échapper à qqn de moins attentif, regarder avec indiscrétion

□ **majd kiesik** ⟨vkinek⟩ **a szeme**

➤ *Quand il croise une jolie femme, Noé **n'a pas les yeux dans sa poche**.* | *Amikor meglát egy csinos nőt, Noénak **majd kiesik a szeme**.*

■ **ne pas avoir les yeux en face des trous** – (Sz), (biz): ne pas voir clairement car on est
1. fatigué
2. ivre

□ **keresztben áll** ⟨vkinek⟩ **a szeme**

➤ *Le commissaire a demandé un café italien bien serré. Il en avait bien besoin parce qu'il a travaillé toute la nuit et **n'avait pas les yeux en face des trous**, ce matin.* | *A felügyelő kért egy jó erős olasz kávét. Szüksége is volt rá, mert egész éjjel dolgozott, és ma reggel **keresztben állt a szeme a fáradtságtól**.*

➤ *Tu es trop ivre pour rentrer tout seul chez toi, **tu n'as pas les yeux en face des trous**.* | *Túl részeg vagy ahhoz, hogy egyedül menj haza, **keresztben áll a szemed**.*

♦ A francia szólás – a magyarhoz nagyon hasonlóan – az álmosságot, fáradtságot vagy a részegséget, másnaposságot azzal a képpel ábrázolja, hogy valakinek a szemgolyói a megszokottól, az általánostól eltérően nem a *trou* ‘lyuk, üreg’ hétköznapi szóval kifejezett szemüreg (szakszerű nevén: *une orbite*) közepén he-

Francia_magyar_szolastar.indb 582 2024. 08. 12. 15:58:36

lyezkednek el. ◉ A francia kifejezés figyelmetlenségre utaló szemrehányó kifejezéseként még a következő szövegösszefüggésben is használható: *Là-bas, à droite ! Juste au-dessus des arbres, je te dis !* ***T'as donc pas les yeux en face des trous ?*** 'Ott, jobbra! Mondom, hogy pont a fák fölött! **Hova tetted a szemed? [Nem látsz a szemedtől?] [Vak vagy?]**'.

≅ **1.** *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes* (1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents* (1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas tenir debout* (1.)*

≅ **2.** *avoir un coup dans l'aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes* (du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas tenir debout* (2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *soûl comme une grive** || *voir des éléphants* roses*

■ **ne pas en croire ses yeux** – (Sz): être très étonné de ce que l'on voit

□ ⟨vki⟩ **nem hisz a szemének**

➤ *Les ouvriers ont repeint toute la maison en une journée.* ***Je n'en crois pas mes yeux.*** | *A munkások egy nap alatt átfestették az egész házat.* ***Nem hiszek a szememnek!***

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues** || *tomber [en rester] sur le cul*

■ **ne pas fermer l'œil (de la nuit)** – (Sz): ne pas réussir à dormir de la nuit

□ ⟨vki⟩ **egy szemhunyásnyit sem alszik (egész éjszaka)** || ⟨vki⟩ **(egész éjszaka) le sem hunyja a szemét**

➤ *Le bébé a tellement pleuré que les parents* ***n'ont pas fermé l'œil de la nuit****.* | *A kisbaba annyit sírt, hogy a szülők* ***egész éjszaka le sem hunyták a szemüket****.*

≅ *passer une nuit* blanche*

■ **ne plus avoir que ses yeux pour pleurer** – (Sz): être désespéré

□ **oda van** ⟨vkinek⟩ **minden reménye**

➤ *Sa maison a totalement brûlé dans l'incendie, son assurance n'était pas adéquate et maintenant* ***il n'a plus que ses yeux pour pleurer****.* | *A tűzvészben teljesen leégett a háza, a biztosítása nem volt megfelelő és most* ***oda van minden reménye****.*

◨ **obéir au doigt et à l'œil** ⟨à qqn⟩ → DOIGT

■ **ouvrir/dessiller** [desije] **les yeux** ⟨à qqn sur qqch.⟩ – (Sz): faire comprendre qqch. à qqn, mettre qqn face à la réalité de qqch.

□ ⟨vki⟩ **felnyitja** ⟨vkinek⟩ **a szemét** ⟨vmivel kapcsolatban⟩

➤ *Mon banquier* ***m'a ouvert les yeux*** *sur la gravité de ma situation financière.* | *A banktanácsadóm* ***felnyitotta a szememet*** *anyagi helyzetem súlyosságával kapcsolatban.*

Francia_magyar_szolastar.indb 583 2024. 08. 12. 15:58:36

♦ A francia szólás *dessiller* [desije] ‘szétnyitja a két szemhéját’ jelentésű igéjében a *cil* ‘szemhéj’ szó bújik meg. Az ige ezért létezik az etimológiailag pontosabb *déciller* [desije] írásváltozatban is.

≅ *donner des lumières à qqn sur qqch.* || *éclairer la lanterne* de qqn sur qqch.* || *ouvrir des horizons à qqn sur qqch.*

■ **pour les beaux yeux** ⟨de qqn⟩ – (Sz): uniquement pour faire plaisir à qqn

□ ⟨vkinek⟩ **a két szép szeméért [a két szép szeme kedvéért]**

➤ *Noé s’est mis au yoga uniquement **pour les beaux yeux** de Zoé.* | *Noé csak Zoé **két szép szeméért** kezdett el jógázni.*

♦ A képszerű kifejezés keletkezhetett önállóan is az egyes nyelvekben, így a magyarban is, azonban az sem zárható ki, hogy befolyással volt rá az irodalmi művek fordítása. Molière például az alábbi két vígjátékában is használta a *pour leurs/nos beaux yeux* [a szép szemükért/szemünkért] fordulatot: *Les Précieuses ridicules* [Kényeskedők], 15. jelenet: « …et si vous les voulez aimer, ce sera, ma foi, pour leurs beaux yeux » [Ha úgy beléjük szerettek, szeressék a szép szemükért őket, a mindenségit – Illyés Gyula fordítása] és *Le Misanthrope* [Embergyűlölő], III, 4: « Qu’aucun, pour nos beaux yeux, n’est notre soupirant » [Senki sem epedez pusztán két szép szemért – Szabó Lőrinc fordítása]. Mindkét jelenetben kétség merül fel azzal kapcsolatban, hogy valaki valakit miért is szeret.

■ **regarder** ⟨qqn⟩ **d’un œil noir [d’un mauvais œil]** – (Sz): regarder qqn très méchamment

□ ⟨vki vkire⟩ **ferde/görbe/rossz szemmel néz**

➤ *Quand Zoé a parlé de l’ex-copain de sa sœur, **celle-ci l’a regardée d’un œil noir**. Depuis des années **elle voyait d’un mauvais œil** son comportement.* | *Amikor Zoé nővérének volt barátjáról beszélt, **nővére ferde szemmel nézett rá**. Évek óta **nem nézte jó szemmel** annak viselkedését.*

♦ Figyelem! A *regarder qqn d’un œil noir* szólás személyre vonatkozik és nem keverendő össze a *voir qqch. d’un mauvais œil* ‘nem néz jó szemmel vmit’ kifejezéssel, amit elvont dolgokra szokás használni.

◨ **regarder** ⟨qqn⟩ **dans le blanc des yeux** → BLANC

◨ **rougir jusqu’au blanc des yeux** → BLANC

■ **se battre l’œil** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): s’en moquer {très souvent sous la forme : *Je m’en bats l’œil.* ‘Fütyülök rá.’}

□ ⟨vki vmire⟩ **fittyet hány** || ⟨vki vmire⟩ **rá se bagózik** (biz)

➤ *Le professeur a dit aux étudiants que le règlement interdit de fumer pendant les cours. Ils lui ont répondu qu’**ils s’en battaient l’œil**, des règlements.* | *A tanár azt mondta a hallgatóknak, hogy a szabályzat tiltja az órán való dohányzást. Azt válaszolták neki, hogy ők **fittyet hánynak** a szabályzatra.*

♦ A szólás eredete nehezen magyarázható. Kialakulására hatással lehetett az, hogy a benne szereplő *œil* szó az argóban vagy a vulgáris stílusú nyelvben ‘végbélnyílás, ánusz’ jelentésben használatos (vö.: *Mon œil* !, Mon cul !*). Szintén vul-

Francia_magyar_szolastar.indb 584 2024. 08. 12. 15:58:36

gáris változataként előfordul a *s'en battre les couilles* 'nagy ívben tesz rá' alak is (*la couille* 'here, tök').

◊ A *fittyet hány* magyar szólás eredetét lásd: *s'en moquer comme de l'an* quarante*.

≅ *n'en avoir rien à cirer** || *s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se ficher [se moquer] du monde** || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer [se ficher] du tiers* comme du quart* || *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante* || *se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première chemise**

◨ **se mettre [se fourrer] le doigt dans l'œil (jusqu'au coude)** → DOIGT: *se mettre [se fourrer] le doigt dans l'œil (jusqu'au coude)*

■ **se parler entre quat'z-yeux** [ɑ̃tʀəkatzjø] – (Sz), (biz): se parler en privé, en face à face, franchement

□ ⟨vki vkivel⟩ **négyszemközt beszél**

➤ *Avec mon ami, nous étions fâchés mais* ***nous nous sommes parlé entre quat'z-yeux*** *et nous nous sommes réconciliés.* | *Rosszban voltunk a barátommal, de* ***négyszemközt megbeszéltük*** *a dolgot és kibékültünk.*

♦ A szólás különlegessége, hogy az a nyelvtanilag helyes *entre quatre yeux* alak helyett a többes szám virtuális „*s*" jelének téves hangkötésével az *entre quat'z-yeux* vagy *entre quatre-z-yeux* alakban és az [ɑ̃tʀəkatzjø] kiejtéssel rögzült.

≅ *se parler dans l'intimité* || *se parler en tête à tête* || *se parler seul à seul*

■ **se rincer l'œil** – (Sz): regarder avec plaisir une situation érotique et spécialement une belle femme ou fille

□ ⟨vki vkin⟩ **hízlalja/legelteti a szemét**

➤ *Sa jolie voisine se fait bronzer nue sur son balcon et Noé* ***se rince l'œil****.* | *Csinos szomszédnője meztelenül napozik a balkonon, Noé pedig* ***rajta hízlalja/legelteti a szemét****.*

♦ A XIX. században született szólás alapja minden valószínűség szerint a *se rincer le gosier* 'nagy kedvvel poharazgat, öblögeti a torkát' kifejezés volt. A *gosier* 'torok' elem helyére bekerülő *œil* 'szem' szó azt jelzi, hogy az élvezet forrása immár nem az alkohol fogyasztása, hanem egy kellemes, erotikus látvány. Így érthető, hogy a szólást manapság leggyakrabban a csinos nőket megbámuló férfiakkal kapcsolatban használják.

■ ⟨Sqqch. à qqn⟩ **sortir par les yeux** – (Sz): être excédé par qqch., ne plus supporter qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **látni sem bír**

➤ *Je dois changer ce vieux tapis rouge,* ***il me sort par les yeux****.* | *Ki kell már cserélnem ezt a régi vörös szőnyeget,* ***látni sem bírom már****.*

■ **surveiller** ⟨qqn, qqch.⟩ **du coin de l'œil** – (Sz): surveiller qqn, qqch. discrètement

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **a szeme sarkából figyel**

➤ *La vendeuse se méfie des deux adolescents qui sont au fond du magasin.* ***Elle les surveille du coin de l'œil.*** | *Az eladónő gyanakszik a bolt hátsó részében lévő két serdülő gyerekre.* ***A szeme sarkából figyeli őket.***

◊ A francia szólásban a *surveiller* ige mellett használatosak még a *regarder* 'néz' és a *lorgner* 'sandít' igék is.

Francia_magyar_szolastar.indb 585 2024. 08. 12. 15:58:36

■ **taper dans l'œil** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): lui plaire vivement {peut se dire d'une personne ou d'une chose}
□ ⟨vki, vmi⟩ **nagyon bejön** ⟨vkinek⟩ (biz)
➤ *Noé n'arrête pas de regarder la serveuse. J'ai l'impression qu'**elle lui a tapé dans l'œil**.* | *Noé le sem veszi a szemét a felszolgálólányról. Az a benyomásom, hogy **nagyon bejön neki**.*
➤ *Cette montre en vitrine **m'a tapé dans l'œil**.* | ***Nagyon bejön nekem** ez a kirakatban lévő óra.*
♦ A szólás 'megüt, ráüt' jelentésű *taper* igéje azt nyomatékosítja, hogy valakinek valaki vagy valami hirtelen és erősen megtetszik, szinte szíven üti.

◨ **tenir** ⟨à qqch.⟩ **comme à la prunelle de ses yeux** → PRUNELLE

◨ **tenir** ⟨qqn, qqch.⟩ **à l'œil** → ŒIL: *avoir l'œil* ⟨sur qqn, qqch.⟩

■ **tourner de l'œil** – (Sz): s'évanouir
□ **elhomályosodik/elsötétül a világ** ⟨vki előtt⟩ **[**⟨vkinek⟩ **a szeme előtt]**
➤ *Il faisait trop chaud dans le bus, j'ai senti que j'allais **tourner de l'œil**.* | *Túl meleg volt a buszon, éreztem, hogy mindjárt **elsötétül a világ a szemem előtt**.*
♦ A szólás kialakulásának szemléleti alapja az, hogy ájuláskor – több más tünet mellett – a szemek a szemizmok elernyedésének következtében gyakran felfelé fordulnak (*tourner*), mintegy fennakadnak.
≅ *perdre connaissance* || *perdre ses esprits* || *se trouver mal* || *tomber dans les pommes** || *tomber dans les vapes (biz)* || *tomber en syncope*

◨ **Tu as de la merde dans les yeux ?** → MERDE

◨ **valoir le coup d'œil** → ŒIL: *Ça vaut le coup d'œil.*

O

■ **voir** ⟨qqch.⟩ **à l'œil nu** – (Sz): voir qqch. sans lunettes ni autre instrument optique pour voir
□ ⟨vki vmit⟩ **szabad szemmel lát**
➤ *On peut souvent **voir** les cratères de la lune **à l'œil nu**.* | *A Hold kráterjeit gyakran lehet **szabad szemmel** is **látni**.*

ŒILLÈRE [œjɛʀ] *(n fn)*

■ **avoir des œillères** – (Sz): être borné, refuser de considérer l'avis des autres par étroitesse d'esprit ou par parti pris
□ ⟨vki⟩ **szemellenzőt hord/visel**
➤ *On ne peut pas discuter avec le chef, **il a des œillères**.* | *Nem lehet vitatkozni a főnökkel, **szemellenzőt hord**.*
♦ A kifejezés a lovas világból ered. A szemellenző (*œillères*) használatával a lovak látószöge leszűkül, csak előre látnak, oldalra nem, ami azért jó, mert nem ijednek meg attól, amit nem látnak.
≅ *être bas de plafond (biz)* || *être bouché à l'émeri** || *ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son nez** || *regarder qqch. par le petit bout de la lorgnette**

Francia_magyar_szolastar.indb 586 2024. 08. 12. 15:58:36

ŒUF, ŒUFS [œf, ø] *(h fn)*

■ (*ℱ*) **avoir un œuf à peler** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (Bel): avoir un conflit à résoudre avec qqn
□ ⟨vkinek vkivel⟩ **elszámolnivalója van || meggyűlik** ⟨vkinek⟩ **a baja** ⟨vkivel⟩
➤ *Si l'on peut en croire certaines rumeurs, le sélectionneur du onze de France **a un œuf à peler** avec son ailier de gauche.* | *Ha hinni lehet bizonyos híreszteléseknek, a francia labdarúgó válogatott szövetségi kapitányának **meggyűlt a baja** a balszélsőjével.*
♦ A kifejezésben az a kép, ami egy tojás két személy általi meghámozására utal (*un œuf à peler avec qqn*) azt jelenti, hogy a konfliktus megoldása, az elszámolás vitával, veszekedéssel, nehézségekkel jár, hisz a művelet általában egyszemélyes.
≅ *avoir un compte à régler avec qqn || avoir maille* à partir avec qqn*

■ **bourré/plein comme un œuf** – (Szh), (biz): complètement ivre
□ ⟨vki⟩ **részeg, mint a csap**
➤ *En sortant de la fête, Noé n'arrivait même plus à marcher droit. **Il était bourré comme un œuf.*** | *A buliból hazafelé Noé nem tudott egyenesen járni. **Olyan részeg volt, mint a csap.***
♦ A *bourré, plein* 'teli, tömött' jelentésű melléknevek a nagyfokú alkoholfogyasztásra utalnak. Mindezt nyomatékosítja a hasonlat *œuf* 'tojás' eleme, amelynek belseje annyira tele van, hogy abba már semmi nem fér bele.
◊ A *részeg, mint a csap* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *bourré comme un coing**.
≅ *avoir un coup dans l'aile* || avoir un coup [un verre] dans le nez* || bourré comme un coing* || être dans les vignes* (du Seigneur) || être ivre mort || ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.) || ne pas tenir debout* (2.) || plein comme une barrique || plein/soûl comme une bourrique || soûl comme un âne || soûl comme un cochon || soûl comme un Polonais* || soûl comme une grive* || voir des éléphants* roses*

■ **C'est comme l'œuf de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !** – (Szm): {se dit d'une solution simple et facile à réaliser, mais dont la découverte exige de l'ingéniosité}
□ **(Ez olyan egyszerű, mint) Kolumbusz tojása.**
➤ *Quelle question ! La réponse **est simple comme l'œuf de Colomb**.* | *Micsoda kérdés! A válasz **olyan egyszerű, mint Kolumbusz tojása**.*
♦ Girolamo Benzoni *La historia del mondo nuovo* [Az Újvilág története] című Velencében megjelent művében (1565) írja le az általa csak hallomásból ismert történetet, ami arra mutat, hogy a szájhagyomány már egy ideje Kolumbusz személyéhez kapcsolta a tojás felállításának zseniálisan egyszerű megoldását: „Kolumbusz sok spanyol nemes társaságában vett részt az ebéden [Mendoza bíborosnál 1493-ban]. [...] Egyikük szólásra emelkedett: »Kristóf úr, ha Ön nem jutott volna el Indiába, itt Spanyolországban akkor sem volnánk híján olyan embernek, aki megkísérelte volna ugyanazt, amit ön tett, hiszen a mi országunk bővelkedik nagy emberekben, akik egyaránt járatosak a kozmográfiában és az irodalomban«. Kolumbusz semmit nem válaszolt e szavakra, hanem hozatott

Francia_magyar_szolastar.indb 587 2024. 08. 12. 15:58:37

magának egy tojást, amit letett az asztalra, majd így szólt: »Uraim, bármelyikükkel hajlandó vagyok fogadni, hogy nem tudja úgy a csúcsára állítani ezt a tojást, ahogy én, puszta kézzel, minden támaszték nélkül.« Mindnyájan megpróbálták, és senkinek nem sikerült a csúcsán megállítania. Miután a tojás körbement és visszajutott Kolumbusz kezébe, ő hozzátette (sic!) az asztalhoz, és az megállt, mivel az ütéstől kissé behorpadt a csúcsa. Amitől is mindnyájan zavarba jöttek, mert megértették, hogy mit akart mondani: hogy miután valaki megtette, már mindenki tudja, hogy hogyan lehet megcsinálni" – Török Judit fordítása. ◉ Giorgio Vasari ezzel szemben már 15 évvel előbb beszámol egy hasonló történetről *Le Vite dei più eccellenti pittori, scultori e architettori* [A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete] című, 1550-ben Firenzében megjelent könyvében. Ebben elmeséli, hogy az ifjú itáliai építész, Filippo Brunelleschi szokatlanul nagy és súlyos kupolát tervezett a firenzei Santa Maria del Fiore [Virágos/Liliomos Szűz Mária] székesegyház számára, ahol ma földi maradványai is nyugszanak. Az Amerika felfedezését mintegy 70 évvel megelőző, 1420 körül játszódó történet szerint a város tisztviselői és a mesterek látni szerették volna e nehéz és bonyolult építkezés modelljét, de ő visszautasította a kérést, felajánlva inkább, hogy: „… az készítse el a kupolát, aki egy sima márványlapon függőlegesen meg tud állítani egy tojást, ebből ugyanis kitetszik, hogy kinek mennyi esze van. Tehát kerítettek egy tojást, és valamennyi mester megpróbálta felállítani, de egyiküknek sem sikerült. Filippo, amikor felszólították, hogy állítsa fel, ügyesen megfogta, erősen odaütötte az alját a márványlaphoz, s így fel is állította a tojást. A művészek erre morogni kezdtek, hogy ezt ők is meg tudták volna csinálni, de Filippo az arcukba nevetett, és azt felelte, hogy a kupolát is fel tudták volna építeni, ha megmutatná nekik a modellt vagy a tervrajzot." E frappáns felelettel el is dőlt, hogy őt kell megbízni a munka elvégzésével. Brunelleschi megkezdte és matematikai, műszaki zsenialitásának köszönhetően sikerrel be is fejezte a munkát. A történetnek van még egy érdekessége. Amikor végül elkészült a nagy kupola (sok évvel később, de évtizedekkel Kolumbusz első útja előtt), az alakja éppen olyan volt, mint egy fél tojás, melyet a csúcsánál belapítottak. A fenti történetből azonban nem keletkezett Brunelleschi nevéhez kapcsolható állandósult szókapcsolat. ◉ A kiváló magyar szóláskutató O. Nagy Gábor *Mi fán terem?* című munkájában így ír a Kolumbusz tojása szólásról: „…a *Kolumbus tojása* egy spanyol kifejezés átalakítása, amely magyar fordításban Jancsi tojásának hangzanék […], s a következő anekdotát fűzik hozzá. Sok nagy koponya törte már rajta a fejét, hogyan lehetne egy sima asztalra úgy rátenni egy tojást, hogy az a hegyén megálljon. Jancsi gyengéden hozzáütötte az asztal lapjához a tojást, s ezzel megoldotta a kérdést." Az *huevo de Colón* szinonimájaként a spanyolban valóban létezik az *huevo de Juanelo* kifejezés 'olyan dolog, ami nehéznek látszik, valójában azonban igencsak egyszerű, ha már tudjuk rá a megoldást' jelentésben. Spanyol szóláskutatók szerint Jancsi a magyar lexikonok által egyáltalán nem ismert, itáliai származású, kiváló feltaláló mérnök Juanelo Turriano, olaszul Giovanni Torriani volt (1500–1585), akinek zseniálisan egyszerű, 1565 körül készült vízemelő szerkezete segítségével látták el vízzel Toledót és az Alcázar erődítményt a város alatt mintegy 100 méterrel folyó Tajo

Francia_magyar_szolastar.indb 588 2024. 08. 12. 15:58:37

vizét felemelve. A szólás vitalitását jelzi, hogy több XVII. századi költő, drámaíró művében megtalálható az *huevo de Juanelo* kifejezés. Pedro Calderón de la Barca a *La dama duende* [Huncut kísértet] című 1629-ben írt művében (2. felvonás, 3. jelenet) például az egyik szereplő, Doña Ángela szájába adja a kifejezést és annak magyarázatát (a magyar fordításban azonban érthető módon az ismert „Kolumbusz tojása" megfelelő szerepel): „¿Ahora sabes / lo del *huevo de Juanelo*, / que los ingenios más grandes / trabajaron en hacer / que en un bufete de jaspe / se tuviese en pie, y Juanelo, / con sólo llegar y darle / un golpecito, le tuvo? / Las grandes dificultades, / hasta saberse lo son; / que sabido, todo es fácil." [Hát te sose hallottad, hogy / *Kolumbusz tojása* mi? / Próbálták az okosok s nem / tudták felállítani. / S jött a híres Kristóf mester, / Koccantott csak, úgy tudom, / S ott állt máris a tojás a / Sima jáspisasztalon. / Míg valamit nem fejtesz meg, / Érthetetlen rendszerint, / S minden rögtön egyszerű lesz / Annak, ki mögé tekint. – Berczeli A. Károly fordítása]. O. Nagy Gábor magyarázata azonban ez esetben nem állja meg a helyét! A *Kolumbusz tojása* szólás ugyanis nem lehetett az *huevo de Juanelo* kifejezés átalakítása, mert Turriano Amerika felfedezése után majd 40 évvel később készítette el szerkezetét Toledo városában! A szólásban emlegetett tojás – a felhasznált források szerint – időrendi sorrendben leginkább Brunelleschi tojása lehetett volna (1420 körül). Közismert állandósult szókapcsolatként, klasszikus páneuropeizmusként azonban Kolumbusz nevével rögzült (1492 után) az európai köztudatban és különösen a spanyolokéban. Jól szimbolizálja ezt a spanyolországi Sant Antoni de Portmany (Ibiza) belvárosában álló, tojás alakú Kolumbusz-emlékmű is. A *Juanelo [Turriano] tojása* mondás pedig kizárólag a spanyol nyelvben lett használatos a *Kolumbusz tojása* szólás utólagos szinonimájaként. ◉ Érdekességként megemlíthető még, hogy Dugonics András *Magyar példabeszédek és jeles mondások* című gyűjteményében (1820) Kolumbuszéhoz és Brunelleschiéhez hasonló történetet mesél el a *Ha fejét bé töröd a' tojás meg állhat* mondás kapcsán, igaz, hogy az olasz felfedező és térképész Amerigo Vespucci személyéhez kapcsolva, akinek latinizált keresztneve lett később az Újvilág megnevezése (*America, Amerika*).

≅ *bête comme chou** || *facile/simple comme bonjour**

■ **chauve comme un œuf** – (Szh), (biz): complètement chauve

□ ⟨vki⟩ **kopasz, mint a tök** || ⟨vki⟩ **tök kopasz** || **olyan** ⟨vkinek⟩ **a feje, mint a tök**

➤ *L'acteur Yul Brynner était* ***chauve comme un œuf****.* | *A színész Yul Brynner* ***olyan kopasz*** *volt,* ***mint a tök.***

♦ A francia szóláshasonlat a tojás, a magyar pedig a tök jellegzetes tulajdonságait – mindkettő esetében a simaságot, a gömbölydedséget – aknázza ki.

≅ *avoir la boule* à zéro* || *chauve comme une boule* de billard* || *chauve comme un genou* || *ne plus avoir un poil* sur le caillou*

■ **écraser/étouffer/tuer** ⟨qqch.⟩ **dans l'œuf** – (Sz): l'étouffer dans le principe, avant la naissance, l'apparition de qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **csírájában elfojt**

➤ *Il faut* ***étouffer*** *ce scandale* ***dans l'œuf****.* | ***Csírájában kell elfojtani*** *ezt a botrányt.*

Francia_magyar_szolastar.indb 589 2024. 08. 12. 15:58:37

♦ A tojás már az antik világban is az embrionális állapot, a kezdetek, a gyökerek, az alapok metaforája volt (vö. *ab ovo* '(már) eleve; alapjaiban véve').
≅ *tordre le cou* à qqch. (2.)*

■ **marcher sur des œufs** – (Sz):
1. marcher avec précaution ou maladroitement
□ ⟨vki⟩ **mintha tojásokon járna/lépkedne**
➤ *La descente du sommet était dangereuse. Noé* ***marchait sur des œufs****.* | *A csúcsról való lejövet veszélyes volt. Noé* ***úgy járt, mintha tojásokon lépkedne****.*
2. prendre beaucoup de précautions dans une situation délicate
□ ⟨vki⟩ **tojástáncot jár [tojásokon táncol]** || ⟨vki⟩ **óvatosan/körültekintően jár el**
➤ *Dans la négociation du Brexit, le Gouvernement britannique* ***marchait sur des œufs****.* | *A Brexit tárgyalások során a brit kormány* ***tojástáncot járt****.*
♦ A számos európai nyelvben megtalálható kifejezés eredete egy régi, Németalföldön és Olaszországban is ismert táncfajtában keresendő, amelyet a földre egyenletes távolságban lerakott tojások között kellett járnia a táncosoknak anélkül, hogy egy tojás is összetörne. A tánc részletesebb leírása a holland humanista Eurycius Puteanus (van der Putten) 1615-ben Leidenben megjelent *Ovi encomium, quo summum et unicum naturae miraculum describitur* [A tojás dicsérete, amelyben a természet igen nagy és egyedülálló csodája iratik le] című latin nyelvű művében olvasható. Képzőművészeti dokumentálása azonban már a XVI. század első feléből ismert (pl. egy 1510 körül a Rajna felső vidékén keletkezett ábrázolás vagy Pieter Aertsen 1552-ben festett képe).
◊ Magyarországon a tojástáncot olasz vándorkomédiások tehették ismertté. A kifejezés elterjedésében szerepet játszhatott egy ősi babonás szokás is, ami főleg a Dunántúlon dívott. A súlyos beteg ágyából egy kis szalmát, vagy lószőrt kivettek és ezt kifújt tojás héjába dugva kidobták az utcára, hogy azt valaki felszedve a betegséget továbbvigye. Oly általánossá vált ez a babonás szokás, hogy idővel senkit sem lehetett már megtéveszteni ilyen kitett tojáshéjakkal. A népbabona segített is ezen. A tojás felvevése és elvitele helyett elég volt, ha valaki *rátaposott*. Egy tojást még el lehetett kerülni, de a tömegesen kitett tojások közt már óvatosan kellett lépkedni és vigyázni kellett nem csak eltaposásukra, hanem csupán megérintésükre is. Az ilyen tojásokat kerülgető legényre vagy leányra mondhatták, hogy tojástáncot jár.
≅ **2.** *jouer sur du velours* || veiller au grain²**

■ **mettre tous ses œufs dans le même panier** – (Sz): mettre tout son avoir dans une même entreprise et s'exposer ainsi à tout perdre ; faire dépendre son sort d'une seule chose et s'exposer ainsi à tout perdre
□ ⟨vki⟩ **mindent egy lapra tesz fel**
➤ *Si tu veux investir en bourse, n'oublie pas qu'il ne faut jamais* ***mettre tous ses œufs dans le même panier****.* | *Ha a tőzsdén be akarsz fektetni, ne feledd, hogy soha nem szabad* ***mindent egy lapra feltenni****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 590 2024. 08. 12. 15:58:37

♦ A kifejezés szemléleti háttere az a konkrét mindennapos megfigyelés, hogy ha az összes tojásunkat ugyanabba a szatyorba tesszük, baleset esetén mind össze fog törni.
◊ A magyar *mindent egy lapra tesz fel* szólás a kártyázás nyelvéből származik.
≅ *risquer le tout* pour le tout*

◨ **On ne fait pas d'omelette sans casser des œufs.** → OMELETTE

◨ **plein comme un œuf** → ŒUF: *bourré/plein comme un œuf*

■ **tondre un œuf** – (Sz): être très avare {souvent au conditionnel : *Il tondrait un œuf.*}
□ ⟨vki⟩ **fogához veri a garast**
➤ *Si Noé n'était qu'économe, personne ne pourrait le blâmer. Mais il est d'une avarice sordide :* ***il tondrait un œuf****.* | *Ha Noé csak takarékos lenne, senki sem rosszallhatná. De ő iszonyatosan fősvény:* ***fogához veri a garast****.*
♦ A nagyfokú fösvénységet a teljességgel értelmetlen, lehetetlen „tojásnyírás" metaforája fejezi ki.
◊ A *fogához veri a garast* magyar szólás eredetét lásd: *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses*
≅ *avoir des oursins dans les poches [dans le portemonnaie] (biz)* || *être dur à la détente** || *être près de ses sous** || *les lâcher avec un élastique** || *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses*

◨ **tuer** ⟨qqch.⟩ **dans l'œuf** → ŒUF: *écraser/étouffer/tuer* ⟨qqch.⟩ *dans l'œuf*

◨ **tuer la poule aux œufs d'or** → POULE

■ **Va te faire cuire un œuf !** – (Szm), (biz): {se dit pour éconduire qqn brutalement : 'Laisse-moi tranquille, va-t'en et débrouille-toi.'}
□ **Menj a víz alá (száradni)!** (biz)
➤ *Tu m'énerves !* ***Va te faire cuire un œuf !*** | *Idegesítesz.* ***Menj a víz alá száradni !***
♦ A homályos eredetű, szlenges helyzetmondat a *Va te faire foutre** alak kissé szalonképesebb szinonimája.
≅ *Tu peux aller te rhabiller.* || *Va te faire foutre* !* || *Va te faire voir* (chez les Grecs) !*

ŒUVRE [œvr] *(n fn)*

◨ **être à pied d'œuvre** → PIED

■ **tout mettre en œuvre** ⟨pour + inf.⟩ – (Sz): employer tous les moyens pour réussir à faire qqch.
□ ⟨vki vminek érdekében⟩ **mindent elkövet/megtesz**
➤ *Les pompiers* ***ont tout mis en œuvre*** *pour éteindre l'incendie.* | *A tűzoltók* ***mindent elkövettek****, hogy eloltsák a tüzet.*
♦ Az *œuvre* szó a kifejezésben 'tett, cselekedet, tevékenység' jelentésben értendő.
≅ *faire des pieds* et des mains (pour qqch. / pour + inf.)* || *faire feu* de tout bois* || *faire flèche* de tout bois*

Francia_magyar_szolastar.indb 591 2024. 08. 12. 15:58:37

OFFENBACH [ɔfɛnbak] *(tjn)*

◨ **arriver comme les carabiniers d'Offenbach** → CARABINIER: *arriver comme les carabiniers (d'Offenbach)*

OGRE [ɔgʀ] *(h fn)*

■ **manger comme un ogre [avoir un appétit d'ogre]** – (Szh [Sz]): manger en grande quantité
□ ⟨vki⟩ **(olyan étvággyal) eszik, mint a farkas** || ⟨vki⟩ **úgy eszik, mintha sohasem evett volna** || ⟨vki⟩ **két/három ember helyett is eszik**
➤ *Mon fils joue au rugby, et après un match,* ***il mange comme un ogre****.* | *A fiam rögbizik és a mérkőzések után* ***olyan étvággyal eszik, mint a farkas****.*
♦ A hasonlat *ogre* 'emberevő óriás' szava feltehetőleg a latin ORCUS alakból származik. ORCUS (vö. görög Hádész) a római mitológiában az alvilág félelmetes istensége, a holtak ura, az élet elragadója volt. A prehellén Kronosz egyfajta római változata, aki arról vált hírhedté, hogy azonnal felfalta több ivadékát is, miután azok megszülettek. Az *ogre*, az emberevő óriás később a középkori fantasztikus irodalom, valamint a mesék egyik fontos alakja is volt. Ennek érdekes ábrázolását találjuk az olaszországi Viterbóhoz közeli Bomarzó városának ún. Szörnyek Parkjában (Parco dei Mostri), amelynek építése az 1500-as évekre nyúlik vissza.
≅ *avoir un bon coup de fourchette** || *Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en photo* qu'à table.* || *manger comme quatre**

OIE [wa] *(n fn)*

■ **bête comme une oie** – (Szh), (pej): très bête
□ ⟨vki⟩ **buta, mint a liba**
➤ *Zoé ne comprend jamais rien,* ***elle est bête comme une oie****.* | *Zoé soha semmit nem ért,* ***olyan buta, mint a liba****.*
♦ A hasonlat egyes állatok (liba, szamár) közmondásos butaságán alapul.
≅ *bête à manger du foin** || *bête à pleurer** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *con comme la lune** || *con comme un balai** || *en avoir/tenir une couche**

OIGNON/OGNON [ɔɲɔ̃] *(h fn)*

■ **Ce ne sont pas mes oignons.** – (Szm), (biz): {se dit pour exprimer qu'on n'est pas intéressé par qqch. : 'Ce ne sont pas mes affaires.' – Souvent utilisé aussi sous la forme : *Occupe-toi de tes oignons !* 'Törődj a magad dolgával!'}
□ **Semmi közöm hozzá.** || **(Ez) nem az én asztalom.**
➤ *Ne me raconte pas ta vie privée,* ***ce ne sont pas mes oignons****.* | *Ne meséld el a magánéletedet,* ***semmi közöm hozzá****.*
♦ A helyzetmondat kialakulására befolyással lehetett az *Occupe-toi de tes fesses* !* 'Törődj a magad dolgával!' szlenges kifejezés, amelyben a *fesse* 'fenék' testrész, mint valakinek az elidegeníthetetlen testrésze, a személyes ügyeket, dolgokat szimbolizálja, akárcsak az *oignon* 'vöröshagyma' szó, ami az argóban a 'fenék' szinonimájaként használatos. ◉ Egyes szóláskutatók azt sem tartják kizártnak,

Francia_magyar_szolastar.indb 592 2024. 08. 12. 15:58:37

hogy régen Franciaország egyes régióiban a nők függetlenségének egyik fontos megnyilvánulása volt az, hogy a kertjük egy részén hagymát termeszthettek, majd egy kis önálló bevétel reményében árusíthatták azt a piacon. Ha azután ezek az asszonyok meggondolatlanul bele akartak szólni a férfiak dolgába, azok így tehették őket helyre: *Occupe-toi de tes oignons* vagy *Ce ne sont pas tes oignons !* ◉ Újabb hipotézisként felmerült az is, hogy a szólás esetleg az amerikai angol *know your onions* 'ismeri a hagymáit → széles ismeretekkel rendelkezik vmilyen témában' kifejezés hatására keletkezett volna a két világháború között. Szemléleti alapja az lenne, hogy akkoriban nagyon sokféle hagymát termeltek az Egyesült Államokban, amelyeknek megkülönböztetése nem mindig volt egyszerű. Ha valakire azt mondták, hogy „ismeri a hagymáit", az tehát konkrét értelemben felismerte a fajtákat, átvitt értelemben pedig mindent tudott, ismert valamely témakörben. A *s'occuper de ses oignons* kifejezés így annyit jelenthetett, hogy csak olyan dolgokkal foglalkozik valaki, amit ismer, amihez ért. Ebből alakulhatott ki a ma leginkább használatos tagadó vagy felszólító alak.

◊ A magyar *(Ez) nem az én asztalom* szólásmondás eredetét lásd: *Ce n'est pas dans mes cordes**.

≅ *De quoi je me mêle ?* || *Est-ce que je te demande si ta grand-mère fait du vélo ?* || *Et ta sœur* ?* || *Mêle-toi de ce qui te regarde !* || *Occupe-toi de tes fesses* !* || *On ne te demande pas l'heure qu'il est.*

■ **en rang d'oignons** – (Sz): rangés en file, les uns derrière les autres, sur une seule ligne {personnes, choses}

□ **libasorban**

➤ *Le jour des soldes, des centaines de clients attendent* ***en rang d'oignons*** *devant les magasins.* | *A leárazások napján több száz vevő várakozik* ***libasorban*** *az üzletek előtt.*

♦ Csábító lenne a kifejezést úgy magyarázni, hogy azért mondjuk „hagymasorban", mert szinte magunk előtt látjuk a gazdát vagy a gazdasszonyt, amint szépen egyenes sorban veti el a hagymamagokat vagy esetleg a kifejlett hagymafejeket szalmaszállal összeköti, elsőnek a legnagyobb fejeket téve, s utána sorban a többit. De a vetést alapul véve ugyanúgy mondhatnánk azt is, de mégsem mondjuk, hogy „répasorban", „salátasorban", „póréhagymasorban" stb., a kötözés esetén pedig nem a kifejezés által sugallt lineáris sorrendről van szó. ◉ Annak magyarázata tehát, hogy a kifejezés a hagymával rögzült, sokak szerint máshol keresendő. A szólásmagyarázó kézikönyvek, szótárak (pl. a Littré-szótár is) hagyományosan a XVI. században élt Artus de la Fontaine-Solaro, baron d'Oignon vagy d'Ognon [kis település a franciaországi Oise megyében] nevéhez kötik eredetét, aki 1576 és 1588 között négy király (Henri II, François II, Charles IX, Henri III) ceremóniamestereként, „protokolfőnökeként" felügyelte az általa a társadalmi rangsorban elfoglalt helyek szerint kidolgozott ültetési rendet a Blois-ban tartott rendi országgyűléseken és az azokat követő fogadásokon. Ez lett a – tulajdonnév lévén – nagybetűvel írt ún. *rang d'Ognon/Oignon* 'Ognon/Oignon báró rangsora', amivel persze nem mindenki volt elégedett, és amiből később az *oignon* 'vöröshagyma' szó alaki vonzásában (mindkét írásváltozat

Francia_magyar_szolastar.indb 593 2024. 08. 12. 15:58:37

kiejtése [ɔɲɔ̃]) *rang d'oignon* lett immár kisbetűvel írva. Jegyezzük meg, hogy az 1990-es helyesírási reform következtében az *oignon* szó *ognon* alakban is elfogadottá vált.

≅ *en [à la] file* indienne* || *à la queue* leu leu*

■ **être aux petits oignons** – (Sz), (biz): être parfaitement bien {souvent utilisé aussi sous la forme : *C'est aux petits oignons !* 'Ez már döfi!'}

□ ⟨vmi⟩ **remekbe szabott** || ⟨vmi⟩ **klassz** || ⟨vmi⟩ **pöpec** (biz)

➤ *Noé nous a organisé un voyage* ***aux petits oignons****.* | *Noé* ***remekbe szabott*** *utazást szervezett nekünk.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja a lassú tűzön gondosan, választékosan – zsenge, apróra vágott hagymával (*petits oignons*) – főzött, készített étel. ◉ Újabban a szólás az *être aux petits oignons avec/pour qqn* alakban és 'être gentil avec qqn, gâter, cajoler qqn' jelentésben is használatos. Ezt a vonzatos változatot szövegkörnyezettől függően magyarra például a *kesztyűs kézzel bánik vkivel*, a *minden kívánságát lesi vkinek* vagy *a tenyerén hordoz vkit* szólásokkal lehet fordítani : *Dans ce restaurant, les serveurs* ***étaient aux petits oignons avec nous****.* 'Ebben az étteremben a felszolgálók **minden kívánságunkat lesték**.'

≅ *être au poil**

◨ **Occupe-toi de tes oignons !** → OIGNON: *Ce ne sont pas mes oignons.*

OISEAU [wazo] *(h fn)*

◨ **à vol d'oiseau** → VOL

◨ **avoir un appétit d'oiseau** → MOINEAU: *manger comme un moineau*

◨ **avoir une cervelle d'oiseau** → CERVELLE: *avoir une cervelle d'oiseau [de moineau]*

◨ **donner des noms d'oiseau** ⟨à qqn⟩ → NOM

■ **être/vivre comme l'oiseau sur la branche** – (Szh): ne pas être sûr du lendemain, être dans une situation précaire, incertaine

□ ⟨vki⟩ **ég és föld között lebeg, mint (a) Mohamed koporsója**

➤ *Zoé a perdu son travail et n'en recherche pas un autre. Pour l'instant,* ***elle est comme l'oiseau sur la branche****.* | *Zoé elvesztette az állását és nem keres másikat. Pillanatnyilag* ***ég és föld között lebeg, mint (a) Mohamed koporsója****.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja mindennapi megfigyelésen, az ágon gubbasztó madár képén alapul.

◊ Az *ég és föld között lebeg, mint (a) Mohamed koporsója* magyar szólás sajátosan magyar hasonlat, sem a nyugati, sem a keleti nyelvekben nem rögzült állandó kifejezésként. Alapja a török hódoltság előtti időkre visszamenő hiedelem, mely feltehetőleg a keresztes háborúk résztvevőinek közvetítésével terjedt el Európában. Mohamed lebegő koporsójának motívuma már több XII. századi műben megjelenik. Az első minden valószínűség szerint Hildebert de Lavardin tours-i érsek latin nyelvű *Historia de Mahumete* [Mohamed története] című költeményének XVI. éneke volt. Ezt követően egy 9000 soros, Antiochia 1098-i ostromát és

Francia_magyar_szolastar.indb 594 2024. 08. 12. 15:58:37

bevételét elbeszélő, XII. századi ófrancia történeti énekben (*La Chanson d'Antioche*) is felbukkan, amelynek első (elveszett) fogalmazását egy Richard le Pèlerin nevű, Észak-Franciaországból származó szemtanú jokulátor állította össze. A történeti ének 721–740. sorai egy Mohamed koporsójának megfelelő arany-ezüst bálványképről szólnak, amelyet négy mágnesre állítottak, hogy ne hajoljon el egy irányba se: « Mahomes fu en l'air, si prist à tournoier, / Quar uns ventiaus le boute qui le fait tornoier. » [Mohamed a levegőben volt és elkezdett forogni, mert egy szelelő mozgatja, mely forgásban tartja. – Eckhardt Sándor fordítása]. A későbbi változatokban azután már a bálványkép helyett ismét Mohamed koporsója szerepel (például Alexandre du Pont *Roman de Mahomet* [Mohamed regénye] című 1258-ból származó ófrancia verses regénye Reinau – Michel-féle kiadásának 1901–1914 soraiban). A szóláshasonlat alapjául szolgáló hiedelem a mohácsi vész előtti időkben egy sajátos törökellenes szertartásnak is forrásává vált Magyarországon. Tommaso Daineri, a ferrarai Ercole d'Este [Estei Herkules] herceg szolgálatában álló követ így számol be erről *La Festa del Corpus Domini a Buda* [Úrnapja Budán, 1501] című, 1501. augusztus 8-án kelt úti jelentésében Szamota István fordításában, aki Dainerit könyvében kissé pontatlanul Dainero Tamás modenai követ néven említi: „Az Úrnapi körmeneten – melyen az óriási néptömegen kívül ő felsége is részt vett –, érdekes látványosságot adtak elő, ugyanis valamely jóslat szerint, a mohamedán hitnek akkor lesz vége, ha Mohamed koporsója szétromboltatik. Ezt következőképp (sic) adták elő: Mohamed mecsetjét házunk előtt állították föl, a mecsetben a koporsó függött, melyet a szultán és számos pasa vett körül. Midőn ő felsége és a körmenet a mecset elé ért, óriási tűzsugár sújtott le a koporsóra és ezt, valamint a körülálló törökök nagy részét lángba borította. A mi pedig el nem égett, azt a magyarok óriási tömege megrohanta, botokkal, kövekkel ízzé-porrá zúzta, sőt fogaival is szaggatta. Valóban kiváló élvezet volt e roham szemlélése." Daineritől függetlenül hasonlóképpen tudósít 1501-ből egy német írás ismeretlen szerzője is, aki szintén szemtanúja volt mindennek, és Mohamed szabadon csüngő koporsójáról beszél. Mi sem bizonyítja jobban a hiedelem széles körben való elterjedtségét, mint az, hogy nyelvünkben szóláshasonlat alakult ki belőle.

■ **être un oiseau de mauvais augure [de malheur]** – (Sz): se dit d'une personne qui annonce ou prophétise des malheurs (réels ou imaginaires)

□ ⟨vki⟩ **huhog, mint egy vészmadár**

➤ *Pour Noé, l'avenir est sombre : réchauffemant climatique, épidémies, migration, troisième guerre mondiale, etc.* ***Il est un oiseau de mauvais augure.*** | *Noé számára a jövő sötét: felmelegedés, járványok, migráció, harmadik világháború stb.* ***Huhog, mint egy vészmadár. [Igazi vészmadárként huhog.]***

♦ A szólásban szereplő *augure* szó eredeti, az antikvitásig visszamenő jelentése 'a madarak röpüléséből, énekéből, kiáltásából jövendőt mondó személy, madárjós, augur'. Ezért szerepel a kifejezésben az *oiseau* 'madár' szó is. Az *augure* szó később jelentésbővüléssel felvette a mai 'előjel' értelmet (*être de bon/mauvais augure* 'vmi jó/rossz előjel').

Francia_magyar_szolastar.indb 595 2024. 08. 12. 15:58:38

■ (*ℱ*) **être un oiseau pour le chat** – (Sz), (Bel):
1. être de constitution fragile
□ ⟨vki⟩ **törékeny alkatú** || ⟨vki⟩ **vékonydongájú**
➤ *Cet enfant, **c'est un oiseau pour le chat**.* | *Ez a gyerek nagyon **törékeny alkatú [roppant vékonydongájú]**.*
2. être en mauvaise santé
□ ⟨vkibe⟩ **már csak hálni jár a lélek**
➤ *Depuis son enfance, Noé a eu beaucoup de problèmes de santé. **Il a toujours été un oiseau pour le chat**.* | *Noénak gyerekkora óta sok egészségügyi problémája volt. **Mindig csak hálni járt bele a lélek.***
♦ A törékeny alkat, illetve a beteges állapot mellett a belgiumi francia kifejezés jelentésbővüléssel ma olyan értelemben is használatos még, hogy valakinek a helyzete nagyon bizonytalan (vö. *être comme l'oiseau* sur la branche*).
◊ A második jelentésben szereplő *vkibe már csak hálni jár a lélek* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être un cadavre* ambulant*.
≅ **2.** *être mal en point* || être mal portant* || *filer un mauvais coton* (1.)*

◨ **libre comme un oiseau** → AIR: *libre comme l'air*

◨ **manger comme un oiseau** → MOINEAU: *manger comme un moineau*

■ **un oiseau de nuit** – (Sz): une personne qui vit ou aime vivre essentiellement la nuit
□ ⟨vki⟩ **éjjeli bagoly**
➤ *Tu es quoi ? Matinal ou **oiseau de nuit** ?* | *Te mi vagy ? Koránkelő vagy **éjjeli bagoly**?*

■ **un oiseau rare** – (Sz): une personne irremplaçable, étonnante
□ ⟨vki⟩ **ritka madár**
➤ *J'ai enfin trouvé une excellente secrétaire qui fait bien son travail. Mais cela m'a pris plusieurs semaines pour trouver ce genre d'**oiseau rare**.* | *Végre találtam egy kitűnő titkárnőt, aki jól végzi a munkáját. De több hetembe került, amíg megtaláltam **ezt a ritka madarat**.*
≅ *un merle* blanc* || *un mouton à cinq pattes* || *une perle* rare*

◨ **vivre comme l'oiseau sur la branche** → OISEAU: *être/vivre comme l'oiseau sur la branche*

OMBRAGE [ɔ̃bʀaʒ] *(h fn)*

■ **porter ombrage** ⟨à qqn⟩ – (Sz): l'indisposer, lui causer l'inquiétude d'être éclipsé
□ ⟨vki vkire⟩ **árnyékot vet** || ⟨vki vkit⟩ **háttérbe szorít**
➤ *Zoé a tout le temps peur que ses collègues **lui portent ombrage**.* | *Zoé állandóan attól fél, hogy a kolléganői **árnyékot vetnek rá [háttérbe szorítják]**.*

OMBRE [ɔ̃bʀ] *(n fn)*

■ **avoir peur de son ombre** – (Sz): être très craintif, peureux
□ ⟨vki⟩ **a saját árnyékától is megijed**

Francia_magyar_szolastar.indb 596 2024. 08. 12. 15:58:38

➤ *Quand nous sortons le soir, il nous faut un babysitter : notre fils a douze ans, mais il ne veut pas rester seul.* ***Il a peur de son ombre.*** | *Amikor elmegyünk este otthonról, bébiszitterre van szükségünk: a fiunk tizenkét éves, de nem akar egyedül maradni.* ***A saját árnyékától is megijed.***

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

■ **Cela ne fait pas l'ombre d'un doute. [Il n'y a pas l'ombre d'un doute.] [Sans l'ombre d'un doute.]** – (Szm): {se dit pour exprimer une certitude absolue}

□ **A kétségnek árnyéka sem fér hozzá.**

➤ *Noé va être bientôt promu directeur,* ***cela ne fait pas l'ombre d'un doute****. | Noét hamarosan ki fogják nevezni igazgatónak,* ***a kétségnek árnyéka sem férhet hozzá****.*

≅ *Cela ne fait pas un pli**.

■ **être [n'être plus que] l'ombre de soi-même** – (Sz): être très amaigri, ou très diminué

□ ⟨vki⟩ **csak önmaga árnyéka**

➤ *Mon pauvre ami* ***n'est plus que l'ombre de lui-même*** *: il a maigri, il marche à peine. | Szegény barátom* ***már csak önmaga árnyéka****: lefogyott és alig tud járni.*

♦ A kifejezés valószínűleg Marcus Annaeus Lucanus római költő a Julius Caesar és Pompeius között kitört polgárháborút elbeszélő *Pharsalia* című eposzának azon sorából alakult ki (I, 135), ahol így jellemzi Pompeius megrendülését: „Stat magni nominis umbra" [Állt, mint nagy nevének árnyéka].

◨ **Il n'y a pas l'ombre d'un doute.** → DOUTE: *Cela ne fait pas l'ombre d'un doute. [Il n'y a pas l'ombre d'un doute.] [Sans l'ombre d'un doute.]*

◨ **lâcher la proie pour l'ombre** → PROIE

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **à l'ombre** – (Sz), (biz): l'enfermer, l'emprisonner

□ ⟨vki vkit⟩ **hűvösre tesz** (biz)

➤ *Le voleur* ***a été mis à l'ombre.*** *Il risque trois ans de prison. | A tolvajt* ***hűvösre tették.*** *Három év börtön fenyegeti.*

♦ A francia szólásban az árnyék (*ombre*) szó, a magyar megfelelőben a *hűvös* főnév egyaránt a börtön szimbóluma.

≅ *mettre qqn au frais** || *mettre qqn au trou (biz)* || *mettre qqn en taule (biz)* || *mettre qqn sous les verrous**

◨ **Sans l'ombre d'un doute.** → DOUTE: *Cela ne fait pas l'ombre d'un doute. [Il n'y a pas l'ombre d'un doute.] [Sans l'ombre d'un doute.]*

Francia_magyar_szolastar.indb 597 2024. 08. 12. 15:58:38

■ **suivre** ⟨qqn⟩ **comme son ombre** – (Szh): suivre qqn partout
□ ⟨vki vkit⟩ **követ, mint az árnyék [árnyékként követ]**
➤ *La femme de Noé est toujours avec lui,* ***elle le suit comme son ombre****.* | *Noé felesége mindig vele van,* ***követi őt, mint az árnyék****.*
≅ *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train[3]* à qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn*

OMÉGA [ɔmega] *(h fn)*

◨ **l'alpha et l'oméga** → ALPHA

OMELETTE [ɔmlɛt] *(n fn)*

■ **On ne fait pas d'omelette sans casser des œufs** [ø]**.** – (Szm): {On n'a rien sans sacrifices, il faut accepter de perdre quelque chose pour réussir un projet.}
□ **Valamit valamiért.** || **Semmit sem adnak ingyen.**
➤ *Que répondre aux gens qui seront mécontents des perturbations causées par la reconstruction du plus ancien pont de la ville ?* ***On ne fait pas d'omelette sans casser des œufs.*** | *Mit lehet válaszolni azoknak az embereknek, akik elégedetlenkednek majd a város legrégibb hídjának rekonstrukciója által okozott zavarok miatt?* ***Valamit valamiért.***
♦ Az eléggé magától értetődő konyhai metafora Honoré de Balzac *Adieu* [Isten veled] című művében (1830) jelenik meg először: « – Voulez-vous arriver ? lui dit le grenadier. – Au prix de tout mon sang, au prix du monde entier, répondit le major. – Marche ! *On ne fait pas d'omelettes* [sic] *sans casser des œufs*. ». [Át akar jutni? –kérdezte a gránátos az őrnagytól. – Az életem árán is! – Akkor indulás! *Szánakozással nem megyünk semmire.* – Bartócz Ilona fordítása]. ◉ A *Dictionnaire de l'Académie française* 1878-ban megjelent 7. kiadása óta tartalmazza a kifejezést.
≅ *On n'a rien sans rien.*

ONDE [ɔ̃d] *(n fn)*

◨ **être sur la même longueur d'onde** ⟨avec qqn⟩ → LONGUEUR

ONGLE [ɔ̃gl] *(h fn)*

■ **avoir les ongles en deuil** – (Sz), (biz): avoir des ongles noirs, sales
□ **gyászolnak** ⟨vkinek⟩ **a körmei**
➤ *Noé ne prend aucun soin de son aspect physique.* ***Il a*** *souvent une barbe de deux jours, les cheveux mal peignés et* ***les ongles en deuil****.* | *Noé egyáltalán nem törődik a kinézetével. Gyakran van kétnapos szakálla, a haja fésületlen és* ***gyászolnak a körmei****.*
♦ A fekete szín mindkét nyelv kifejezésében a piszkosság, ápolatlanság szimbóluma.

◨ **payer rubis sur l'ongle** → RUBIS

◨ **se défendre bec et ongles** → BEC

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

OPÉRATION [ɔpeʀasjɔ̃] *(n fn)*

■ **par l'opération du Saint-Esprit** – (Sz): par un moyen mystérieux, inexplicable, parfois quelque peu suspect
□ **megmagyarázhatatlan [csodával határos] módon**
➤ *Noé s'est enrichi très vite, comme* ***par l'opération du Saint-Esprit****.* | *Noé furcsa,* ***csodával határos módon*** *nagyon gyorsan gazdagodott meg.*
♦ Ez a gyakran ironikus értelemben használt kifejezés bibliai hátterű és Jézus fogantatásának csodálatos körülményeire utal (Mt 1:18-23): „Jézus Krisztus születése pedig így történt: Anyja, Mária el volt jegyezve Józseffel. Mielőtt egybekeltek volna, kitűnt, hogy méhében fogant a Szentlélektől. József pedig, a férje, igaz ember lévén, nem akarta őt hírbe hozni, ezért elhatározta, hogy titokban bocsátja el. Amikor ezeket forgatta szívében, íme, az Úr angyala álmában megjelent neki és így szólt: »József, Dávid fia, ne félj magadhoz venni feleségedet, Máriát, mert ami őbenne fogantatott, a Szentlélektől van. Fiút fog szülni, és a Jézus nevet adod neki, mert ő szabadítja meg népét bűneitől.« Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék az Úr szava, amit a próféta által mondott: »Íme, a szűz méhében fogan és fiút szül, és a nevét Emmánuelnek fogják hívni«. Ez azt jelenti: Velünk az Isten. József pedig fölkelt álmából és úgy tett, amint az Úr angyala megparancsolta neki. Magához vette feleségét, de nem ismerte meg őt, amíg az meg nem szülte a fiút; és a Jézus nevet adta neki." ◉ A szólás a XIX. századtól kezdve jelentésbővülésen ment át. Minden olyan dologra, eseményre mondják kissé szkeptikusan, aminek az eredete olyan megmagyarázhatatlanul titokzatos, bizonytalan, kétséges, meglepő, mintha isteni eredetű volna.
≅ *par miracle*

OPINION [ɔpinjɔ̃] *(n fn)*

◨ **changer d'opinion comme de chemise** → CHEMISE: *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise*

OR [ɔʀ] *(h fn)*

◨ **adorer le veau d'or** → VEAU

◨ **avoir un cœur d'or** → CŒUR

■ **être cousu d'or** – (Sz), (biz): être très riche
□ ⟨vkinek⟩ **még a bőre alatt is pénz van**
➤ *Mon ami a fait fortune dans l'immobilier,* ***il est cousu d'or****.* | *A barátom az ingatlanüzletben gazdagodott meg,* ***még a bőre alatt is pénz van****.*
♦ A szólás arra utal, hogy régen az utazók az aranypénzt ruhájuk bélésébe varrták, hogy azt jobban meg tudják védeni az útonállóktól.
≅ *avoir du foin* dans ses bottes* || *avoir du répondant* (1.)* || *être bourré de fric (biz)* || *être plein aux as** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *riche comme Crésus** || *rouler sur l'or**

■ **être franc comme l'or** – (Szh): se dit de qqn qui est d'une extrême franchise
□ ⟨vki⟩ **nem tesz lakatot a szájára** || **ami** ⟨vkinek⟩ **a szívén, az a száján**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Noé ne ment jamais,* ***il est franc comme l'or****.* | *Noé sosem hazudik,* ***ami a szívén, az a száján****.*

♦ A hasonlat kialakulása a többjelentésű *franc, franche* melléknév félreértésen alapul, mivel az egyaránt használatos 'őszinte' és 'tiszta' értelemben. Ez utóbbi kapcsolahtó össze az arannyal (vö. tiszta arany, színarany).

◊ A *nem tesz lakatot a szájára* magyar szólás eredetét lásd: *avoir un bœuf* sur la langue*.

◊ Az *ami a szívén, az a száján* magyar szólás eredetét lásd: *être franc du collier**.

≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

◨ **faire un pont d'or à ses ennemis** → PONT

◨ **La parole est d'argent mais le silence est d'or.** → PAROLE

■ **pour tout l'or du monde** – (Sz): {avec une négation} absolument jamais

□ **a világ minden kincséért sem**

➤ *Ma fille ne voudrait pas sortir avec son camarade de classe,* ***même pour tout l'or du monde*** *!* | *A lányom* ***a világ minden kincséért sem*** *szeretne az osztálytársával járni.*

≅ *pas pour un empire** || *pour rien au monde*

■ **rouler sur l'or** – (Sz): être très riche {utilisé souvent à la forme négative}

□ ⟨vkit⟩ **majd felvet a pénz**

➤ *Je comprends pourquoi Zoé ne travaille pas :* ***son mari roule sur l'or****. Ainsi, elle peut aussi s'acheter une voiture à prix d'or.* | *Értem, hogy Zoé miért nem dolgozik:* ***a férjét majd felveti a pénz****. Így olyan autót is vehet magának, ami aranyáron van.*

♦ A kifejezés hallatán az ember szinte maga előtt lát egy kocsit, ami arannyal borított úton közlekedik és rögtön a Voltaire *Candide* című művében leírt Eldoradó jut az eszébe, ahol az utcán bőven hevernek az aranyrögök. De természetesen nem erről van szó. Antoine Furetière 1690-ben kiadott híres *Dictionnaire universel* című szótárában a *rouler* címszó alatt többek között ez olvasható: « ROULER, se dit aussi de l'argent, lors qu'il se remuë, qu'il s'en fait grand commerce. […] On dit encore en parlant d'un homme fort riche, que les sacs d'or & d'argent roulent dans sa maison, qu'il se roule sur l'or & sur l'argent. » Vagyis a gazdag ember pénze forog, mozgásban van, gyarapodik (*roule, se remue*), továbbá ha valaki nagyon gazdag, akkor szinte forog, hempereg, fürdik az aranyban, ezüstben (*il se roule sur l'or et sur l'argent*). Vizsgált szólásunk tehát ez utóbbi kifejezés lerövidült változata. A *rouler sur l'or* szólást gyakran használják tagadó alakban is (*il ne roule pas sur l'or*) a szegénység kifejezésére.

Francia_magyar_szolastar.indb 600 2024. 08. 12. 15:58:38

≅ *avoir du foin* dans ses bottes* || *avoir du répondant* (1.)* || *être bourré de fric (biz)* || *être cousu d'or** || *être plein aux as** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *riche comme Crésus**

◨ **tuer la poule aux œufs d'or** → POULE

◨ **valoir son pesant d'or** → PESANT

ORAGE [ɔʀaʒ] *(h fn)*

■ **Il y a de l'orage dans l'air.** – (Szm), (biz): {L'atmosphère est à la dispute.}
□ **Puskaporos a levegő.**
➤ *Rencontre Trump-Macron :* ***il y a de l'orage dans l'air*** *après le coup de griffe du président américain contre son homologue français.* | *A Trump-Macron találkozóval kapcsolatban* ***puskaporos a levegő****, miután az amerikai elnök kritizálta francia kollégáját.*
♦ A francia kifejezés meteorológiai eredetű metafora. Arra utal, hogy vihar közeledtével a légkörben megnő az elektromos feszültség, ami villámlás, dörgés formájában sül ki. Átvitt értelemben arról van szó, hogy személyek között érzékelhető valamilyen feszültségből, feszült helyzetből bármikor vita, veszekedés, vihar pattanhat ki.
◊ A *Puskaporos a levegő* magyar szólásmondás eredetét lásd: *Il y a de l'eau* dans le gaz*.
≅ *Il y a de l'eau* dans le gaz.* || *Il y a de l'électricité* dans l'air.* || *Le torchon* brûle entre eux.*

ORDRE [ɔʀdʀ] *(h fn)*

■ **C'est dans l'ordre (des choses).** – (Szm): {C'est normal, inévitable.}
□ **Ez a dolgok rendje.** || **Ennek így kell lennie.**
➤ *Tout le monde meurt un jour,* ***c'est dans l'ordre des choses****.* | *Egy nap mindenki meghal,* ***ez a dolgok rendje****.*

■ **entrer dans les ordres** – (Sz): devenir moine, prêtre ou religieuse
□ ⟨vki⟩ **belép a rendbe** || ⟨vki⟩ **papnak/szerzetesnek/apácának áll**
➤ *De nos jours, il y a de moins en moins de jeunes qui veulent* ***entrer dans les ordres****.* | *Manapság egyre kevesebb fiatal akar* ***belépni a rendbe****.*
♦ Az *ordre* szó a kifejezésben 'szerzetesrend, apácarend' értelemben szerepel.

■ **jusqu'à nouvel ordre** – (Sz): jusqu'à ce qu'une décision nouvelle, un fait nouveau modifie la situation
□ **új intézkedésig** || **egyelőre még** || **amíg nem változik a helyzet**
➤ ***Jusqu'à nouvel ordre****, c'est encore moi le chef ici.* | ***Egyelőre még*** *én vagyok itt a főnök.*

OREILLE [ɔʀɛj] *(n fn)*

■ **avoir de l'oreille** – (Sz): savoir écouter de la musique
□ ⟨vkinek⟩ **jó füle/hallása van**

Francia_magyar_szolastar.indb 601 2024. 08. 12. 15:58:38

➤ *Dès les trois premières notes, Noé a su reconnaître Chopin.* ***Il a de l'oreille.*** | *Az első három hang után Noé fel tudta ismerni Chopint.* ***Jó hallása van.***

◨ **avoir la puce à l'oreille** → PUCE

■ **casser les oreilles** ⟨à qqn⟩ – (Sz):
1. faire trop de bruit
□ ⟨vki⟩ **fülsértő/fülsiketítő zajt csap**
➤ *Arrête,* ***tu nous casses les oreilles****.* | *Hagyd abba,* ***fülsértő/fülsiketítő zajt csapsz****.*
2. fatiguer qqn par ses paroles
□ ⟨vki⟩ **lefárasztja** ⟨vkinek⟩ **az agyát** (biz)
➤ *Ma collègue* ***me casse les oreilles*** *en se plaignant toute la journée de son mari.* | *A kolléganőm* ***lefárasztja az agyamat*** *azzal, hogy egész nap a férjére panaszkodik.*
♦ A francia kifejezés első jelentésének és magyar szólásmegfelelőjének szemléleti alapja az ütőhangszerek (pl. pergődob, üstdob vagy cintányér) időnként bántóan, fárasztóan erős hangja, ami azután a második, átvitt jelentés alapjául is szolgált.
≅ **1.** *crever/déchirer les tympans*
≅ **2.** *casser la tête* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *pomper l'air* à qqn* || *prendre la tête* à qqn*

■ **Ce n'est pas tombé dans l'oreille d'un sourd.** – (Szm): {se dit pour exprimer que l'information qui a été dite ne sera pas oubliée ou sera bien utilisée}
□ **Nem talált süket fülekre.**
➤ *Nous avons promis à notre fils que nous l'emmènerions à Roland Garros l'année prochaine.* ***Ce n'est*** *évidemment* ***pas tombé dans l'oreille d'un sourd****.* | *Megígértük a fiunknak, hogy jövőre elvisszük a Roland Garrosra. Természetesen az ígéretünk* ***nem talált süket fülekre****.*
♦ A süket fülek metafora szemléleti háttere már a Bibliában megtalálható (Iz 6:10; Mt 13:13). Az ókori irodalomban például Ovidius *Amores* [Szerelmek] című művében használja az „ad surdas aures cantare" [süket füleknek énekel] fordulatot (III, VII, 61): „Quid iuvet, ad surdas si cantet Phemius aures?" [Phemius éneke tán gyönyörűség volt a süketnek? – Gaál László fordítása].

■ **Cela (lui) entre par une oreille et (lui) sort par l'autre.** – (Szm): {se dit de qqn qui ne fait pas attention à ce qu'on lui dit et l'oublie tout de suite}
□ **Az egyik fülén be(megy), a másikon ki(jön).**
➤ *Je lui ai dit cent fois de ne pas dire « si j'aurais », mais « si j'avais », mais il n'écoute pas ce qu'on lui dit.* ***Cela lui entre par une oreille et lui sort par l'autre.*** | *Már százszor mondtam neki, hogy ne mondja azt, hogy „si j'aurais", hanem azt, hogy „si j'avais", de nem hallgatja meg, amit mondanak neki.* ***Az egyik fülén be(megy), a másikon ki(jön).***

◨ **de bouche à oreille** → BOUCHE

Francia_magyar_szolastar.indb 602 2024. 08. 12. 15:58:39

■ **dormir sur ses deux oreilles** – (Sz): dormir tranquillement tout en étant complètement rassuré ; ne pas s'inquiéter
□ ⟨vkinek⟩ **nyugodt álma van**
➤ *Noé se faisait un peu de souci pour son placement financier mais c'était en réalité une excellente opération et maintenant il peut déjà* ***dormir sur ses deux oreilles****.* | *Noé kissé aggódott a pénzügyi befektetése miatt, de valójában az kitűnő művelet volt és most már* ***nyugodt álma lehet****.*
♦ A nyugodt álmot a kissé furcsa „két fülön alvás" szimbolizálja, míg a nyugtalan, éber alvást a fél szem (*ne dormir que d'un œil**).
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir du sommeil du juste**

■ **dresser/tendre l'oreille** – (Sz): prêter attention à un bruit ou une conversation
□ ⟨vki⟩ **hegyezi a fülét**
➤ *Au théâtre, les acteurs parlaient très bas et les spectateurs devaient* ***dresser l'oreille*** *pour les entendre.* | *A színházban a színészek nagyon halkan beszéltek és a nézőknek* ***hegyezniük kellett a fülüket****, hogy hallják őket.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja bizonyos állatok (pl. kutya, ló) tipikus reakciója, akik, amikor valami váratlan neszt hallanak, elkezdik hegyezni a fülüket.

◨ **être tout yeux, tout oreilles** → ŒIL

■ **faire la sourde oreille** – (Sz): faire semblant de ne pas entendre
□ ⟨vki⟩ **játssza a süketet** || ⟨vki⟩ **a füle botját sem mozdítja**
➤ ***Ne fais pas la sourde oreille*** *quand je te parle !* | ***Ne játsszad a süketet****, amikor hozzád beszélek!*
➤ *Face aux manifestations des salariés, le gouvernement* ***fait la sourde oreille*** *et espère que les problèmes disparaîtront.* | *A munkavállalók tiltakozására a kormány* ***a füle botját sem mozdítja****, és abban reménykedik, hogy a problémák el fognak tűnni.*
◊ A *füle botját sem mozdítja* magyar kifejezést többféleképpen is magyarázzák. ◉ Egyesek szerint a szólás eredetileg *a füle bojtját sem mozgatja/mozdítja vmire* alakban volt használatos, s arra utal, hogy valamely állat (ló, kutya) a fülén nőtt szőrzet (bojt) rezdülésével se mutatja, hogy felfigyelne valamilyen zajra vagy parancsszóra. E magyarázat gyengéje, hogy semmilyen nyelvi adatunk nem bizonyítja, hogy az említett állati testrészt *fülbojt*nak vagy *füle bojtjá*nak nevezték volna. Az a feltételezés is erőltetettnek tűnik, hogy a későbbiekben a kifejezés átvitt értelművé válása során feledésbe merült az eredeti kép, s ekkor a *bot* és a *bojt* szavak hangalaki hasonlósága folytán kicserélődött a szókapcsolatban lévő főnévi elem. ◉ Sokkal valószínűbb O. Nagy Gábor szóláskutató *Mi fán terem?* című művében adott azon magyarázata, hogy két, ma már régies szólás keveredéséből keletkező harmadik szólásról van szó. Az egyik a bibliai eredetű *fülét (sem) hajtja vmire* kifejezés, a másik a régi *botja fejét sem hajtja rá* szólás. Mindkettő jelentése: 'nem hallgat, nem figyel rá, fel sem veszi'. Az utóbbi úgy magyarázható, hogy valaki figyelme, tisztelete jeléül nemcsak a fejét nem hajtja meg

O

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

valaki előtt, de még a botja fejét sem billenti meg. A két szólásból először talán a *fülét, botja fejét sem hajtja rá* átmeneti alak keletkezhetett, amelyből azután kialakult a szólás ma is ismert alakja és jelentése. ◉ Érdemes még felfigyelni arra a Hadrovics László által *Magyar frazeológia* című könyvében felvetett körülményre is, hogy a régi magyar nyelvben ismeretes volt a *fül dobja*, *füle dobja* szókapcsolat, amelyet Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaediá*ja így határoz meg (XXVI, 4): „A fülben legbelől egy bőröcske vagyon, mely *fül dobjának* hivattatik." A *dobját* és *botját* alakok eléggé összecsengenek ahhoz, hogy az előzőekben említett szólásvegyülésben a *füle dobja* kapcsolatnak szerepe lehetett a *füle botja* kialakulásában.

■ **glisser** ⟨qqch. {mots, paroles}⟩ **à l'oreille** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui dire qqch. tout bas et furtivement
□ ⟨vki vmit vkinek⟩ **a fülébe súg**
➤ *Noé* ***a glissé des mots d'amour à l'oreille*** *de Zoé.* | *Noé* ***szerelmes szavakat suttogott*** *Zoé* ***fülébe.***

■ **Les oreilles ont dû vous/te siffler/tinter.** – (Szm): {se dit à qqn dont on a parlé quand il n'était pas là}
□ **Biztosan csuklott(ál).**
➤ *Avec tes parents, on a beaucoup parlé de toi,* ***les oreilles ont dû te siffler/tinter****.* | *Sokat beszélgettünk rólad a szüleiddel,* ***biztosan csuklottál****.*
♦ A különböző nyelvek különféle tréfás, babonás szólásmondásokkal fejezik ki, ha valakit távollétében emlegetnek: ezek a franciában vagy a németben (*Da müssen dir die Ohren geklungen haben*) a fül csengésével (*siffler, tinter; klingen*), a magyarban a csuklással vannak kapcsolatban. Egy babonás elképzelés szerint, ha a szív oldalára eső bal fül cseng, akkor jókat mondtak valakiről, ha a jobb, akkor rosszat.

◨ **mettre la puce à l'oreille** ⟨à qqn⟩ → PUCE

■ **n'écouter que d'une oreille** – (Sz): ne pas être très attentif, écouter distraitement ce qu'on nous dit
□ ⟨vki vmit⟩ **csak fél füllel figyel/hall**
➤ *A : Tu sais ce que le professeur vient de dire ? – B : Non, j'avoue que* ***je n'écoutais que d'une oreille****.* | *A: Tudod, mit mondott a tanár? – B: Nem, bevallom, hogy* ***csak fél füllel figyeltem****.*

■ (***F***) **ne pas être encore sec derrière les oreilles** – (Sz), (Bel): manquer d'expérience de la vie {à propos d'un enfant ou d'un adolescent}
□ **még ott a tojáshéj** ⟨vkinek⟩ **a fenekén**
➤ *Le nouvel apprenti ? Que veux-tu que je t'en dise ?* ***Il n'est pas encore sec derrière les oreilles.*** | *Az új tanonc ? Mit mondjak neked róla ?* ***Még ott van a tojáshéj a fenekén.***
≅ *Si on lui pressait le nez*, il en sortirait (encore) du lait.* || *un blanc-bec*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **ne pas l'entendre de cette oreille** – (Sz): ne pas être d'accord, refuser une proposition, une suggestion
□ ⟨vki⟩ **más véleményen van** || ⟨vki vmit⟩ **másképp gondol**
➤ *Noé veut acheter une nouvelle voiture mais sa femme **ne l'entend pas de cette oreille**.* | *Noé új autót akar vásárolni, de a felesége ezt **másképp gondolja**.*

■ **rebattre les oreilles** ⟨à qqn de qqch.⟩ – (Sz): le lui répéter à satiété et de façon ennuyeuse
□ ⟨vki vmivel, vmi miatt⟩ **rágja** ⟨vkinek⟩ **a fülét** || ⟨vki vmivel⟩ **telebeszéli** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ ***Je leur ai** déjà **rebattu les oreilles** de tout ça, et de toute façon, ils sont appliqués, mes étudiants, ils connaissent bien le sujet.* | ***Már annyit rágtam a fülüket ezzel**, és amúgy is a hallgatóim szorgalmasak és jól ismerik a témát.*
♦ A kifejezést elég gyakran tévesen használják a *rabattre* 'lehajt' igével. Egyesek szerint ez azzal a megfigyeléssel lenne magyarázható, hogy amikor például a kutyát a gazdája leszidja, vagy megveri (*battre, rebattre*), az állat félelmében vagy szégyenében lelapítja (*rabattre*) a füleit.
≅ *dire/répéter qqch. sur tous les tons*

■ **rougir jusqu'aux oreilles** – (Sz): rougir beaucoup
□ ⟨vki⟩ **fülig [a füle tövéig] elpirul**
➤ *Zoé était tellement honteuse qu'**elle a rougi jusqu'aux oreilles**.* | *Zoé annyira szégyellte magát, hogy **fülig elpirult**.*
≅ *piquer un fard** || *rougir jusqu'à la racine* des cheveux* || *rougir jusqu'au blanc* des yeux*

■ **se faire tirer l'oreille** – (Sz):
1. se faire prier, obéir avec réticence
□ ⟨vki⟩ **vonakodva engedelmeskedik** || ⟨vki⟩ **kéreti magát**
➤ *Noé **s'est fait** longtemps **tirer l'oreille** avant d'accepter la proposition.* | *Noé sokáig **kérette magát** mielőtt elfogadta volna az ajánlatot.*
2. se faire réprimander
□ ⟨vkit⟩ **lekapnak a tíz/húsz körméről**
➤ *Chaque fois que j'entre dans l'appartement de Zoé sans enlever mes chaussures, **je me fais tirer l'oreille**.* | *Minden alkalommal, amikor úgy megyek be Zoé lakásába, hogy nem vetem le a cipőmet, mindig jól **lekapnak a tíz körmömről**.*
♦ Egyes magyarázatok a francia szólás eredetét arra a régi római szokásra vezetik vissza, hogy a fizetni nem akaró személyeket, a megrögzött adósokat fülüknél fogva húzták a bíróság elé. ◉ A szólás a *frotter/tirer l'oreille à qqn* alakban, 'móresre tanít vkit, ráncba szed vkit' jelentésben is használatos.
◊ A *lekap vkit a tíz/húsz körméről* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *sonner les cloches* à qqn*.
≅ **1.** *traîner les pieds*

Francia_magyar_szolastar.indb 605 2024. 08. 12. 15:58:39

≅ **2.** *en avoir [en prendre] pour son grade** || *se faire sonner les cloches** || *se faire taper sur les doigts**

◨ **tendre l'oreille** → OREILLE: *dresser l'oreille*

ORTIE [ɔʀti] *(n fn)*

◨ **jeter le froc aux orties** → FROC

OS [ɔs] [*tbsz* o] *(h fn)*

◨ **en chair et en os** → CHAIR

◨ **Il y a [Y a] un os !** → OS: *tomber sur un os*

■ **mouillé/trempé jusqu'aux os** – (Sz): complètement trempé par la pluie, la mer, etc., malgré les vêtements
□ ⟨vki⟩ **bőrig ázott**
➤ *À notre retour, nous avons été surpris par un orage. Nous sommes arrivés au camp **trempés jusqu'aux os**.* | *Visszafelé elkapott bennünket egy vihar. **Bőrig ázva** érkeztünk meg a táborba.*
♦ A francia szólás a csontig hatolás képével (*jusqu'aux os*) erőteljesebben fejezi ki az átázottságot, mint a magyar, ahol csak a bőr ázik át.
≅ *ne plus avoir un poil de sec (biz)* || *trempé comme un canard** || *trempé comme une soupe**

■ **ne pas faire de vieux os** [dəvjøzo] – (Sz):
1. ne pas vivre longtemps
□ ⟨vkinek⟩ **nem sok van már hátra**
➤ *Noé a une santé fragile et en plus il boit et fume beaucoup. S'il continue ainsi, **il ne fera pas de vieux os**.* | *Noé egészsége törékeny és ráadásul iszik és dohányzik is. Ha így folytatja, **nem sok van már neki hátra**.*
2. partir vite, sous peu
□ ⟨vki vhol⟩ **nem sokáig marad** || ⟨vki vhol⟩ **nem eszik meg sok sót**
➤ *Ce joueur **ne va pas faire de vieux os** dans cette équipe.* | *Ez a játékos **nem fog sok sót megenni** ebben a csapatban.*
♦ A francia szólás eredetileg csak a 'nemsokára meghal' jelentésében volt használatos, amiből kialakult azután a 'gyorsan távozik' jelentés. Megjegyzendő az is, hogy a kifejezést mindkét jelentésben szinte kizárólagosan múlt vagy jövő időben használják.
≅ **1.** *avoir un pied* dans la tombe* || *être à l'agonie* || *être à l'article* de la mort* || *être à la dernière extrémité* || *sentir le sapin**
≅ **2.** *ne pas prendre racine* qqpart*

■ **tomber sur un os** – (Sz), (biz): rencontrer une difficulté inattendue
□ ⟨vki⟩ **váratlan akadályba ütközik [váratlan akadály állja** ⟨vkinek⟩ **az útját]** || ⟨vkinek⟩ **akad egy kis problémája**
➤ *L'examen de maths était facile mais dans l'exercice 3, Noé **est tombé sur un os** et il a eu une mauvaise note.* | *A matekvizsga könnyű volt, de a 3.*

Francia_magyar_szolastar.indb 606 2024. 08. 12. 15:58:39

feladatnál Noé ***váratlan akadályba ütközött*** *és emiatt rossz jegyet kapott.*

♦ A bizalmas köznyelvben az *os* szó jelentése 'bibi, bökkenő'. A kifejezés helyzetmondatként is használatos: *Il y [Y a] a un os !* 'Van egy kis bibi!'

≅ *tomber sur un bec* (de gaz)*

◨ **trempé jusqu'aux os** → OS: *mouillé/trempé jusqu'aux os*

OUBLIETTE [ublijɛt] *(n fn)*

■ **jeter/mettre** ⟨qqn, qqch.⟩ **aux oubliettes** – (Sz):

1. oublier, laisser de côté volontairement qqn

□ ⟨vki vkit⟩ **eltüntet a süllyesztőben** || ⟨vki vkit⟩ **talonba tesz**

➤ *Il ne faudrait pas* ***jeter*** *si vite* ***aux oubliettes*** *les collègues plus âgés mais expérimentés.* | *Nem kellene az idősebb, de tapasztaltabb kollégákat ilyen gyorsan* ***talonba tenni [eltüntetni a süllyesztőben]****!*

2. oublier, laisser de côté volontairement qqch.

□ ⟨vki vmit⟩ **sutba dob** || ⟨vki vmit⟩ **talonba tesz**

➤ *Maintenant qu'il est tombé amoureux de Zoé, Noé* ***a jeté*** *toutes ses idées noires* ***aux oubliettes****.* | *Most, hogy beleszeretett Zoéba, Noé* ***sutba dobta [talonba tette]*** *a sötét gondolatait.*

♦ Az *oublier* 'elfelejt' igéből származó *oubliette* szó régen két dolgot is jelentett: a) olyan föld alatti zárka, ahol életfogytiglani büntetésüket töltötték a rabok, b) süllyesztő, titkos csapóajtó régi kastélyokban, várakban, amelyen keresztül megszabadultak a kegyvesztett, nemkívánatos személyektől. A szó ma már csak átvitt értelemben fordul elő a fenti szólásban.

◊ A *süllyesztő* emlékét a magyar nyelv is megőrizte a 'nem szerepel többet a nyilvánosság előtt, a közéletben; levitézlett, félreállították' jelentésű *süllyesztőbe kerül*, *eltűnt a süllyesztőben* szólásokban.

◊ A *sutba dob/vág/vet vmit* magyar szólásmegfelelő népies *sut* szavának jelentése: 'parasztházban a kemence és a fal között levő szűk hely, kuckó, ami régen szegényebb helyen a gyermekek és az öregek alvóhelye volt'.

◊ A *talonba tesz* magyar szólásmegfelelő *talon* eleme francia eredetű (*le talon*), ahol – a magyarhoz hasonlóan – többek között a kártyajátékban az osztás vagy a felvétel után fennmaradó, ill. letett kártyák összességét is jelenti.

≅ **1.** *mettre qqn à l'écart* || *mettre qqn au placard* || *mettre qqn au réfrigérateur* || *mettre qqn sur la touche**

≅ **2.** *mettre qqch. au placard* || *mettre qqch. au vestiaire (biz)*

OUI ['wi] *(h fn)*

■ **pour un oui (ou) pour un non** – (Sz): sans raison valable

□ **egy semmiség miatt || minden apróság miatt**

➤ *Noé a mauvais caractère. Il ne faut jamais le contredire car il se met en colère* ***pour un oui (ou) pour un non****.* | *Noénak rossz természete van. Soha nem szabad neki ellentmondani, mert* ***minden apróság miatt*** *dühbe gurul.*

Francia_magyar_szolastar.indb 607 2024. 08. 12. 15:58:39

♦ A semmiséget, apróságot a szólásban a beszéd legegyszerűbb *oui* 'igen' és *non* 'nem' szavai, mint a kommunikáció minimális elemei szimbolizálják.

OUÏ-DIRE ['widiʀ] *(h fn)*

■ **par ouï-dire** – (Sz): par la rumeur publique
□ **csak hallomásból**
➤ *Je le sais **par ouï-dire**.* | ***Csak hallomásból** tudom.*
♦ Az *ouï-dire* szó jelentése 'hallomás, szóbeszéd'. Kifejezésszerűen leggyakrabban a *connaître, savoir* igékkel használatos.

OUÏE ['wi] *(n fn)*

■ **être tout ouïe** [tutwi] – (Sz), (tréf): écouter qqn avec la plus grande attention
□ ⟨vki⟩ **csupa fül**
➤ *A : Écoute-moi bien Zoé, j'ai un secret à te dire. – B : **Je suis tout ouïe.** | A: Figyelj, Zoé, mondok neked egy titkot. – B: **Csupa fül vagyok.***
≅ *être tout yeux*, tout oreilles*

OURAGAN [uʀagɑ̃] *(h fn)*

■ **arriver/entrer** ⟨qqpart⟩ **comme un ouragan** – (Szh): arriver/entrer quelque part subitement et d'une manière impétueuse
□ ⟨vki vhova⟩ **beront, mint a szélvész**
➤ *Tout à coup, la porte s'est ouverte toute grande et un de mes amis d'enfance **est entré comme un ouragan**. | Az ajtó hirtelen nagyra nyílt és egy gyerekkori barátom **rontott be, mint a szélvész**.*
♦ A hasonlat szemléleti alapja a nagy erejű hurrikán (*ouragan*).
≅ *arriver comme un boulet de canon* || *arriver en trombe*

OURS [uʀs] *(h fn)*

◨ **C'est le pavé de l'ours.** → PAVÉ

◨ **Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué.** → PEAU

■ **tourner comme un ours en cage** – (Szh): aller et venir sans arrêt par inaction ou impatience
□ ⟨vki⟩ **fel-alá járkál, mint a ketrecbe zárt oroszlán/vadállat**
➤ *L'ordinateur est devenu une véritable drogue pour Noé. Quand l'engin tombe en panne, **il** s'ennuie et **tourne comme un ours en cage**. | A számítógép valóságos drog Noé számára. Ha a gép elromlik, akkor unatkozik, és **fel-alá járkál, mint a ketrecbe zárt oroszlán**.*
≅ *tourner comme un lion en cage*

■ **un ours mal léché** – (Sz): un homme pas aimable, toujours de mauvaise humeur
□ ⟨vki⟩ **faragatlan tuskó**
➤ *Mon voisin ne dit jamais bonjour, **c'est un ours mal léché**. | A szomszédom soha nem köszön, **faragatlan tuskó**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ Sevillai Szent Izidor *Etymologiae* című 630-ban írt latin nyelvű munkájában szófejtő magyarázatokat adott közre, amelyben a *medve* szóval kapcsolatban arról olvashatunk, hogy az újszülött medvebocs még nem tökéletesen „kiforrott" formában, „húsdarabokban" jön világra, ezért édesanyjának nyalogatással (*lécher*) kell elérnie, hogy ez a folyamat lezáruljon és kialakuljanak a bocs testrészei. Ennek a naiv elképzelésnek annyi igazságtartalma volt, hogy a medvék leginkább május és június között párzanak, viszont az anyamedvénél a megtermékenyített petesejt beágyazódása rendszerint 5 hónapot – vagyis a téli nyugalmi időszak kezdetéig – késik. A vemhesség ezután 6–8 hétig tart, vagyis a gyámoltalan, csupasz és vak bocsok télen születnek meg és kezdetben mindössze 340–680 grammot nyomnak, de utána gyorsan fejlődnek. Mindenesetre a nyalogatás motívumát minden középkori enciklopédia, bestiárium átvette és terjesztette, de megjelent az irodalomban is. ◉ Rabelais például a *Tiers livre* 42. fejezetében a jogi procedúrák kialakulásának és lezárásának kapcsán használja: « Un procès, à sa naissance premiere, me semble, comme à vous aultres, messieurs, informe et imperfaict. Comme un ours naissant n'a pieds, ne mains, peau, poil, ne teste: ce n'est qu'une piece de chair rude et informe; l'ourse, à force de leicher, la mect en perfection des membres. » ◉ Jean de La Fontaine is játszik e kifejezéssel, amikor *L'Ours et l'Amateur des jardins* [A medve és a kertészkedő] című meséjében (VIII, 10) az *ours à demi léché* fordulatot használja. A „félig nyalogatott medve" tehát átvitt értelemben olyan személy, akinek a neveltetése még nem fejeződött be, aki még nem sajátította el teljesen a társadalmi viselkedési szabályokat.

≅ *un paysan* du Danube*

OUVRAGE [uvraʒ] *(h fn)*

◨ **avoir du cœur à l'ouvrage** → CŒUR

◨ **Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage.** → MÉTIER: *mettre* ⟨qqch.⟩ *sur le métier*

O

Francia_magyar_szolastar.indb 609 2024. 08. 12. 15:58:40

P

PACHA [paʃa] *(h fn)*

◨ **mener une vie de pacha** → VIE

PAGE [paʒ] *(n fn)*

■ **être à la page** – (Sz): être à la mode, au courant des nouveautés
□ ⟨vki⟩ **képben van**
➤ *Ne parle pas d'ordinateur avec mon grand-père,* ***il n'est pas à la page****.* | *Ne beszélj számítógépekről a nagyapámmal,* ***nincs képben****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy valaki olyan jól ismer egy szöveget, könyvet, hogy szinte oldalra (*page*) pontosan tudja, mi hol található meg benne.
≅ *être au parfum* || être dans le coup* (2.) || être dans le vent* (1.)*

■ **tourner la page** – (Sz): oublier le passé
□ ⟨vki vmin⟩ **túlteszi magát** || ⟨vki vmilyen ügyet⟩ **befejezettnek tekint**
➤ *Arrête de penser à ses vieilles disputes de famille,* ***il faut tourner la page*** *maintenant.* | *Ne gondolj már ezekre a régi családi vitákra, most már* ***túl kell tenned magad*** *azokon.*
♦ A szólást a bizalmasabb regiszterben gyakran használják felszólító alakban is: *Tourne la page.* 'Lapozz!', 'Lépj tovább!'
≅ *tirer un trait* sur qqch.*

PAILLASSON [pajasɔ̃] *(h fn)*

◨ **mettre la clé sous le paillasson** → CLÉ: *mettre la clé sous la porte [le paillasson]*

P **PAILLE** [paj] *(n fn)*

■ **être sur la paille** – (Sz): ne plus avoir d'argent
□ ⟨vki⟩ **meg van szorulva anyagilag**
➤ *Noé a dépensé tellement d'argent pour sa nouvelle voiture que maintenant* ***il est sur la paille****.* | *Noé oly sok pénzt költött az új autójára, hogy most* ***meg van szorulva anyagilag****.*
♦ A szólásban a pénztelenséget a *paille* 'szalma' szó szimbolizálja mintegy arra utalva, hogy valakinek már ágyra sem telik és szalmán, szalmazsákon kénytelen aludni. A kifejezés a *mettre qqn sur la paille* 'vki vkit koldusbotra juttat' alakban is használatos.
≅ *être à court d'argent || être à fond de cale (biz) || être à la côte* || être à sec* || être au bout de son rouleau* (2.) || être dans le besoin || être sans le sou* || être sur le sable* || fauché comme les blés* || gueux comme un rat* d'église || manger de la vache* enragée || n'avoir ni sou* ni maille || ne pas avoir le sou* || ne pas avoir un rond[1]* || ne pas avoir un sou* vaillant || pauvre comme Job* || tirer la langue* (3.) || tirer le diable* par la queue || traîner la savate**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 610 2024. 08. 12. 15:58:40

■ **tirer à la courte paille** – (Sz): tirer au sort au moyen de brins de paille de longueurs inégales dont une extrémité reste cachée
□ ⟨vki⟩ **sorsot húz**
➤ ***On a tiré à la courte paille*** *pour savoir qui se chargera de cette entreprise dangereuse.* | ***Sorsot húztunk****, hogy ki végezze el ezt a veszélyes feladatot.*
♦ A kifejezés arra a közismert eljárásra utal, amikor valamely eldöntendő, vitás kérdésben, különösen valakinek valamire való kijelölésében a döntést a véletlenre bízzák úgy, hogy különböző hosszúságú fűszálak, apró gallyak (ezért mondták régen így: *tirer à la bûchette*), gyufaszálak stb. közül mindenki kihúz egyet, és aki a legrövidebbet húzza, arra vár a megadott feladat végrehajtása. Jean de La Fontaine *La Goutte et l'Araignée* [A Köszvény meg a Pók] című meséjében (III, 8), a Pokol az emberre egyformán veszélyes Köszvénynek és a Póknak a régies *tirer à la bûchette* alakban javasolja a sorshúzást, hogy eldöntsék, szűk vityillókba vagy tágas palotákba költözzenek-e be: « Tenez donc ; voici deux bûchettes : / Accomodez-vous, ou tirez. » [Ím sors-osztó két pálcikát adok: / egyezzetek meg vagy húzzatok! – Vikár Béla fordítása].
◊ Magyar vonatkozásban a sorshúzással (*tirer à la courte paille*) kapcsolatban említést érdemel *a rövidebbet húzza* 'avoir le dessous' szólásunk: *Ha a főnököddel szállsz vitába,* ***te húzod a rövidebbet****.* 'Si tu te disputes avec ton patron, ***tu auras le dessous***.' Noha Magyarországon is élt a sorshúzásnak az a fentebb jelzett, nagyon régi és legegyszerűbb módja, amelyben az a nyertes, aki két, nem egyforma hosszú szalmaszál, fűszál vagy pálcika közül a hosszabbat húzza, s az veszít, akinek a rövidebb marad, a kifejezést általában mégis a német *den Kürzeren ziehen* mintájára keletkezett kifejezésnek tartják. ◉ Péntek János azonban nem tartja lehetetlennek, sőt meggyőző adatokkal bizonyítja, hogy a paraszti, mezőgazdasági élet más mozzanata is szemléleti alapul szolgálhatott a szólás kialakulásához (vö. *Magyar Nyelvőr* 94/1970: 233–235). Ha ugyanis az ökör vagy bivaly nyakába tett, vontatásra szolgáló járomnak nem a felénél, hanem ettől kb. 10–15 cm-re fúrt, ún. hazuglyukon keresztül rögzítik a nyakfát a rúdhoz, annak az állatnak, amelyik a rövidebb felet húzza, nagyobb erőt kell kifejtenie. Nem kizárt tehát, hogy ez is hozzájárult a *rövidebbet húzza* kifejezés általános elterjedéséhez.
≅ *tirer au sort*

PAIN [pɛ̃] *(h fn)*

■ **avoir du pain sur la planche** – (Sz): avoir beaucoup de travail à faire
□ ⟨vki⟩ **két kézzel sem győzi a munkát** || ⟨vkinek⟩ **a füle sem látszik ki a munkából**
➤ *Mes amis ont acheté une vieille ferme qu'ils remettent maintenant à neuf.* ***Ils ont du pain sur la planche !*** | *A barátaim egy régi tanyát vásároltak, amelyet most felújítanak.* ***Két kézzel sem győzik a munkát.***
♦ A szólás régebben azt jelentette, hogy valaki semmiben sem szenved hiányt, vannak élelmiszertartalékai. Szemléleti alapja pedig az volt, hogy a saját kovásszal készült kenyér tovább elállt, így belőle többet is félre lehetett tenni az éléskamra deszkapolcaira (*planche*). A kifejezés jelentésváltozása attól, hogy vala-

Francia_magyar_szolastar.indb 611 2024. 08. 12. 15:58:40

kinek élelmiszertartalékai vannak addig, hogy ki sem látszik a munkából akkor következhetett be, amikor a tartós kovászos kenyeret nem egyszerre, nagyobb mennyiségben előre sütötték meg, hanem más technológiával naponta kezdtek a pékek friss kenyeret sütni. Dagasztás és formázás után a pék deszkalapokra teszi pihentetni a kenyeret, de ezzel nem ért véget a munkája, hisz azt még be kell majd tennie a kemencébe és ki kell sütnie. A munka egy fontos része, a kenyérsütés tehát még hátravan, mert a kenyerek ott sorakoznak a deszkán (*du pain sur la planche*) sütésre várva.

≅ *avoir du travail par-dessus la tête*

■ **Ça ne mange pas de pain.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. (argent ou effort) qui ne coûte rien ou n'engage à rien}

□ ⟨vmi⟩ **nem kér enni** || ⟨vmi⟩ **nem kerül semmibe**

➤ *Ma première raquette de tennis n'a plus aucune valeur. Mais je la garde comme souvenir,* ***ça ne mange pas de pain****.* | *Az első teniszütőmnek nincs már semmi értéke. De mindenképpen megtartom emlékbe,* ***nem kér enni****.*

➤ *Je vais remplir ce formulaire pour recevoir des informations,* ***ça ne mange pas de pain****.* | *Ki fogom tölteni ezt a nyomtatványt, hogy tájékoztatást kapjak,* ***semmibe sem kerül****.*

♦ A közismert szólásmondás több európai nyelvben is megtalálható. Vö. pl. német: *Es frisst kein Brot*, spanyol: *Eso no pide pan*, flamand: *Dat eet geen brood*, svéd: *Det äter inte bröd.*

■ **gagner son pain** – (Sz): gagner sa vie par son travail

□ ⟨vki⟩ **megkeresi a kenyerét** || ⟨vki⟩ **megkeresi a betevő/betévő falatját**

➤ *A : Qu'est-ce que tu fais pour* ***gagner ton pain*** *? – B : Je travaille dans une restauration rapide.* | *A: Mivel* ***keresed a kenyered****? – B: Egy gyorsétteremben dolgozom.*

♦ A kifejezés az alábbi *gagner son pain* à la sueur de son front* szólásból rövidült le.

≅ *gagner sa croûte* || *gagner son bifteck**

■ **gagner son pain à la sueur de son front** – (Sz), (vál): gagner sa vie en travaillant durement

□ ⟨vki⟩ **arca/orcája/homloka verejtékével keresi kenyerét** (vál)

➤ *Mon ami a hérité et ne travaille plus. Moi, par contre,* ***je dois gagner mon pain à la sueur de mon front****.* | *Barátom örökölt és már nem dolgozik. Nekem meg* ***a homlokom verejtékével kell megkeresni a kenyeremet****.*

♦ A kifejezés bibliai eredetű. Ádám és Éva mindaddig gondtalanul élhetett a paradicsomban (erre utal a magyarban a *vki úgy él, mint a paradicsomban* szólásha-sonlat és a *paradicsomi állapot* szókapcsolat), amíg Isten parancsát meg nem szegték, és nem ettek a *tiltott gyümölcs*ből (*le fruit défendu*). A bűnt büntetés követte: az első emberpárnak a verejtékezéssel járó földművelő munkával kellett szükségleteit kielégítenie (Ter 3:19): „Arcod verejtékével edd kenyeredet".

Francia_magyar_szolastar.indb 612 2024. 08. 12. 15:58:40

■ **Je ne mange pas de ce pain-là.** – (Szm): {Je n'accepte pas ce procédé.}
□ **Ebből én ugyan nem kérek!**
➤ *Toujours tout critiquer, non, pas question,* ***je ne mange pas de ce pain-là****. | Mindig mindent kritizálni, nem, szó sem lehet róla,* ***ebből ugyan én nem kérek****!*
♦ Ha valaki vendégségbe hív valakit, akkor – ahogy régen mondták – megosztja vele a kenyerét, mint alapvető eledelt. Eközben éppenséggel akár bűnös, erkölcstelen tervekbe is be akarhatta vonni vendégét, aki erre mondhatta azt, hogy ő ugyan ilyen „kenyérből", átvitt értelemben tervekből nem kér.

◨ **long comme un jour sans pain** → JOUR

■ **ôter/retirer le pain de la bouche** ⟨à/de qqn⟩ – (Sz): le priver de sa subsistance
□ ⟨vki⟩ **kiveszi a kenyeret** ⟨vkinek⟩ **a szájából**
➤ *Les syndicats assurent que le nouveau projet de loi sur les retraites* ***ôtera le pain de la bouche*** *des ouvriers. | A szakszervezetek azt állítják, hogy az új nyugdíjtörvény-tervezet* ***kiveszi a kenyeret*** *a dolgozók szájából.*

◨ **plat comme une planche à pain** → PLANCHE: *plat comme une planche à pain [une planche à repasser]*

◨ **pour une bouchée de pain** → BOUCHÉE

◨ **retirer le pain de la bouche** ⟨à/de qqn⟩ → PAIN: *ôter/retirer le pain de la bouche* ⟨à/de qqn⟩

■ **se vendre comme des petits pains** – (Szh): se vendre très vite
□ ⟨vmit⟩ **vesznek/visznek/vásárolnak, mint a cukrot**
➤ *Ces nouveaux ordiphones* ***se vendent comme des petits pains****, pourtant ils sont très chers. | Ezeket az új okostelefonokat* ***veszik, mint a cukrot****, pedig nagyon drágák.*
♦ Utalás a frissen kisült finom zsemlére (*petit pain*), amit azonnal szétkapkodnak.

PAIR [pɛʀ] *(h fn)*

P

■ **aller de pair** ⟨avec qqch.⟩ – (Sz): aller ensemble, être sur le même rang
□ ⟨vmi vmivel⟩ **együtt jár**
➤ *Le courage peut* ***aller de pair*** *avec la prudence. L'un n'exclut pas l'autre. | A bátorság* ***együtt járhat*** *az óvatossággal. Az egyik nem zárja ki a másikat.*
♦ A *paire* 'pár' szóval össze nem keverendő *pair* főnév történelmi eredetű. A latin PAR, PARIS 'egyenlő, egyenrangú' szóból származik és a középkorban 'hűbérúr, főúr' jelentésben élt (gondoljunk csak Charlemagne 12 hűbérurára – *les douze pairs* – a *Chanson de Roland*-ban). 1815 és 1848 között pedig a francia felsőház tagjainak volt a neve. A *pair* szó ma már csak néhány kifejezésben maradt fenn: *hors pair* 'páratlan, párját ritkító', vagy – bármennyire is meglepő – *jeune fille au pair* 'családnál lakó {értsd: egyenrangú családtagként kezelt} bébiszitter'. Amint a példamondat is mutatja, az *aller de pair* szólást ma elsősorban élettelen alannyal használják.

Francia_magyar_szolastar.indb 613 2024. 08. 12. 15:58:40

PAIRE [pɛʀ] *(n fn)*

◨ **C'est une autre paire de manches.** → MANCHE[1]

■ **Les deux font la paire.** – (Szm), (gúny): {se dit quand deux personnes ont les mêmes défauts}

□ **Megtalálta a zsák a foltját.** (gúny) || **Egyik sem jobb a Deákné vásznánál.** (gúny)

➤ *Noé et Zoé sont aussi désordonnés l'un que l'autre.* ***Les deux font la paire.*** | *Noé és Zoé egyformán rendetlenek.* ***Megtalálta a zsák a foltját.***

➤ *Noé et Zoé s'injurient toujours mutuellement, mais comme on dit,* ***les deux font la paire****.* | *Noé és Zoé mindig egymást szidják, de ahogy mondják,* ***egyikük sem jobb a Deákné vásznánál****.*

♦ A *paire* 'pár' szó arra utal a helyzetmondatban, hogy két személy – negatív értelemben – jól összeillik, párt alkot.

◊ A közismert *Egyik sem jobb a Deákné vásznánál* magyar szólásmondás népszerűsége több száz éve folyamatos. Alapja többek szerint valamilyen mára már feledésbe merült helyi adoma lehetett. Dugonics András *Magyar példabeszédek és jeles mondások* című gyűjteményében (1820) ezt írja a kifejezéssel kapcsolatban: „Deáknak nevezték hajdan a' Falukon azokat, kik Deákúl tudtak, avvagy tanítottak. Egy ilyen Oskola mesternek felesége igen tiszteletes vala; ellemben a' Deák leg roszabb erkölcscsű. Az aszszony sokkal tenyeres talpassabb lévén, Urát gyakran meg kongatta meg is sujkozta, azt mondván néki: hogy ő az ő hetes vászonnya, 's ugyan azért gyakran köllene meg mosni a' Tót szappannyal. Mások előtt is csak ugyan azt mondotta: hogy Urát (valamint a' hetes vásznot) jól meg búggázta. Ez után mindenütt gyalázták a' Deákné vászonyát. A' roszat a' Deákné vásznához hasonlították." ◉ Erdélyi János *Magyar közmondások könyve* szerint a *Deákné* eredetileg köznév volt, azaz a *deákné* 'tanítóné' vásznáról lehetett szó, amely vásznat ő a férjéhez hasonlított, akit – akár a vásznat – gyakran meg is sulykolt korhelysége miatt. Ezek az anekdotikus magyarázatok gyűjteményről gyűjteményre öröklődtek, de nem adnak választ arra, hogy ki volt Deákné. ◉ A. Molnár Ferenc szerint (*Magyar Nyelvőr* 104/1980: 100–106) a szólásnak a XVI. század végén, ismeretlen szerző által írt *Az deákné vászna* című humoros vers lehetett a forrása, noha a kifejezés itt még az egész mű cselekményéhez illeszkedik és konkrétan értendő. Ez az egyes népballadákban és siratóparódiákban is előforduló ismert motívumot feldolgozó és a Varjas Béla szerkesztésében megjelent *Balassi Bálint és a 16. század költői* című műben olvasható ének egy Máté nevű szegény diákról szól, aki egy gazdag özvegyasszony lusta lányát vette feleségül. A faluban kitört pestisjárvány miatt az elszegényedett Máté azt gondolta, hogy még halotti szemfödele sem lesz. Halottnak tettette magát, így akarván kikényszeríteni, hogy a felesége szőjön neki egy lepedőt. A diák furfangos csele, a lusta asszony humorosan és roppant ízesen előadott fonási kísérlete, a fonás és vászon gyakori említése eredményezték, hogy az emberek nem felejtették el a deákné vásznának történetét, s példálózhattak vele. A jelentésváltozás úgy magyarázható, hogy a rossz, hitvány személy ugyanolyan „jó", vagy nem jobb, mint a Máté deák feleségének el sem készült vászna.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 614 2024. 08. 12. 15:58:41

≅ *(être) à mettre dans le même sac** || *(être) de la même eau** || *(être) de la même farine* || *(être) du même acabit* || *(être) du même tonneau*

PAÎTRE [pɛtʀ] *(tn i)*

◨ **envoyer paître** ⟨qqn⟩ → ENVOYER: *envoyer promener/paître/valser* ⟨qqn⟩

PAIX [pɛ] *(n fn)*

■ **faire la paix** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): se réconcilier
□ ⟨vki vkivel⟩ **békét köt**
➤ *Les deux amis qui étaient fâchés* ***ont*** *enfin* ***fait la paix****.* | *A két barát, akik haragban voltak egymással, végre* ***békét kötött****.*
≅ *enterrer la hache* de guerre* || *fumer le calumet* de la paix avec qqn* || *recoller les morceaux**

■ **ficher/foutre la paix** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): laisser qqn tranquille
□ ⟨vki vkit⟩ **békén hagy [**⟨vki vkinek⟩ **békét hagy]**
➤ *Vous m'énervez,* ***foutez-moi la paix*** *!* | *Idegesítetek,* ***hagyjatok már békén****!*

◨ **fumer le calumet de la paix** ⟨avec qqn⟩ → CALUMET

PANDORE [pɑ̃dɔʀ] *(tjn)*

◨ **ouvrir la boîte de Pandore** → BOÎTE

PANIER [panje] *(h fn)*

■ **être un panier percé** – (Sz): se dit de qqn qui dépense trop d'argent
□ ⟨vki⟩ **szórja a pénzt** || **elfolyik** ⟨vkinek⟩ **a kezéből [az ujjai közül] a pénz**
➤ *Même si elle gagnait le double, Zoé n'aurait pas plus d'économies.* ***C'est un vrai panier percé*** *et elle restera pauvre toute sa vie.* | *Még ha kétszer annyit keresne is, Zoénak akkor sem lenne több megtakarítása.* ***Elfolyik a kezéből a pénz*** *és egész életében szegény marad.*
♦ A szólásban a lyukas kosár (*panier percé*) a pazarlást szimbolizálja. ◉ Figyelem! Ugyanez a kifejezés Québecben, Kanada frankofón részén azt jelenti, hogy valaki igazi pletykafészek.
≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (1.)* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener grand train²** || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

■ **jeter/mettre** ⟨qqch.⟩ **au panier** – (Sz):
1. jeter qqch. aux ordures
□ ⟨vki vmit⟩ **a szemétkosárba dob**
➤ *Noé* ***a jeté au panier*** *toutes les photos de son ex.* | *Noé* ***a szemétkosárba dobta*** *volt felesége összes fényképét.*
2. traiter qqch. avec mépris
□ ⟨vki vmit⟩ **szemétre valónak tart**

Francia_magyar_szolastar.indb 615 2024. 08. 12. 15:58:41

➤ *À mon avis, ce livre **est bon à jeter au panier**.* | *Ezt a könyvet **szemétre valónak** tartom.*

♦ A *panier* ‘kosár’ főnév ‘szemétkosár’ értelemben szerepel a fenti francia kifejezésben.

■ **mettre** ⟨qqn, qqch.⟩ **dans le même panier** – (Sz): ne pas faire de différence, juger de la même façon {en général peu positive}

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **egy kalap alá vesz**

➤ *Tous les hommes politiques ne sont pas des profiteurs et des cumulards, **ils ne sont pas à mettre tous dans le même panier**.* | *Minden politikus nem nyerészkedő és álláshalmozó, **nem lehet mindenkit egy kalap alá venni**.*

≅ *mettre qqn, qqch. dans le même sac**

◨ **mettre tous ses œufs dans le même panier** → ŒUF

■ **un panier de crabes** – (Sz): un endroit où les gens cherchent à se combattre, à se nuire par intérêt

□ ⟨vmi⟩ **igazi darázsfészek**

➤ *Avant, Zoé travaillait dans un magasin de robes mais ses collègues étaient insupportables, le lieu de travail était **un vrai panier de crabes** et elle a fini par chercher un autre travail.* | *Régebben Zoé egy ruhaüzletben dolgozott, de a kolléganői elviselhetetlenek voltak, **igazi darázsfészek** volt a munkahely, így végül más munkát keresett.*

♦ A szólás a tengerből kihalászott és a halászhajókon nagy szatyrokban vagy ládákban szállított, izgő-mozgó, ollóikat csattogtató, egymással viaskodó rákok képét idézi fel.

PANNEAU [pano] *(h fn)*

■ **donner/tomber dans le panneau** – (Sz): tomber dans le piège préparé par qqn, se faire avoir

□ ⟨vki⟩ **kelepcébe esik** || ⟨vki⟩ **tőrbe esik** || ⟨vki⟩ **lépre megy**

➤ *Le témoin **est tombé dans le panneau** habilement tendu par les avocats de l’accusé.* | *A tanú **beleesett** a vádlott ügyvédei által ügyesen felállított **kelepcébe**.*

➤ *Noé m’a dit qu’il allait à pied au pôle Nord. C’était le premier avril et **je suis tombé dans le panneau**.* | *Noé azt mondta nekem, hogy gyalog elmegy az Északi-sarkra. Április elseje volt és én **lépre mentem**.*

♦ A francia és a megfelelő magyar szólások eredete is a vadászattal, halászattal kapcsolatos. A kelepce vagy a tőr (*le panneau*) halak, madarak (pl. vadkacsa, vadliba), vadak (pl. nyúl) megfogására használt csapda.

◊ A *lépre megy* magyar szólásban szereplő *lép* főnév fák, cserjék, főként a fagyöngy bogyóiból és leveléből főzött ragadós, enyvszerű anyag, amelyet a madarászok régen vékony vesszőre kentek, azt valami madáreledellel behintették, és így használták madarak fogására.

≅ *mordre à l’hameçon* [gober l’hameçon]* || *tomber dans un guet-apens**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

PANSE [pɑ̃s] *(n fn)*

■ **se remplir [s'en mettre plein] la panse** – (Sz), (biz): manger et boire beaucoup
□ ⟨vki⟩ **annyit eszik-iszik, amennyi (csak) belefér**
➤ *Au dîner, les invités **s'en sont mis plein la panse**.* | *A vacsorán a vendégek **ettek-ittak, amennyi csak beléjük fért**.*
♦ A *panse* szó jelentése a bizalmas nyelvben 'has, pocak, bendő'.
≅ *s'en fourrer [s'en mettre] jusque-là** || *s'en mettre plein la gueule (biz)* || *s'en mettre plein la lampe**

PANURGE [panyʀʒ] *(tjn)*

◨ **un mouton de Panurge** → MOUTON

PAON [pɑ̃] *(h fn)*

■ **fier** [fjɛʀ] **/ orgueilleux comme un paon** – (Szh): très fier, orgueilleux
□ ⟨vki⟩ **büszke/kevély, mint a páva**
➤ *Avec son nouveau manteau, Zoé **est fière comme un paon**.* | *Az új kabátjában Zoé **olyan büszke, mint a páva**.*
♦ A farkát legyezőszerűen kiterjesztő páva a kevélység, büszkeség jelképe. A *páva* szóval alkotott szóláshasonlatból mindkét nyelvben igei változat is kialakult: *se pavaner* 'páváskodik'.
≅ *fier comme Artaban** || *fier comme un coq* || *fier comme un pou**

◨ **se parer des plumes du paon** → PLUME

PAPA [papa] *(h fn)*

◨ **un fils à papa** → FILS

PAPE [pap] *(h fn)*

◨ **(*ℱ*) se croire le premier moutardier du pape** (Can) → MOUTARDIER

■ **sérieux comme un pape** – (Szh), (biz): ne pas sourire, avoir une expression grave
□ ⟨vki⟩ **olyan komoly, mint a vakbélgyulladás** (biz), (tréf)
➤ *Noé est gai et coquin, son petit frère est par contre toujours **sérieux comme un pape**.* | *Noé vidám és csibész, az öccse viszont mindig **olyan komoly, mint a vakbélgyulladás**.*

PAPIER [papje] *(h fn)*

◨ **avoir une mine de papier mâché** → MINE

■ **être dans les petits papiers** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): jouir de sa considération, de sa faveur
□ ⟨vki vkinél⟩ **jól fekszik** (biz) || ⟨vki vkinél⟩ **benne van a (cukros) pikszisben** (biz)
➤ *J'ai très peu d'influence sur mon chef. Il me fait confiance, me consulte, mais n'allez pas croire que **je suis dans ses petits papiers**.* | *Nagyon kevés befolyásom van a főnökömre. Megbízik bennem, kikéri a véleményemet, de azért ne higgyétek, hogy **benne vagyok nála a cukros pikszisben**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 617 2024. 08. 12. 15:58:41

♦ A *petits papiers* régen olyan többé-kevésbé titkos feljegyzéseket jelentett, amiket például a rendőrség, a titkosszolgálat vezetett a gyanúsnak tartott, vagy valamilyen okból megfigyelt személyekről. Ezek a feljegyzések persze többnyire negatív tartalommal bírtak. Jelentésbővüléssel azonban a szólás ma már elsősorban pozitív értelemben használatos.

◊ A *benne van a (cukros) pikszisben* magyar szólásról tudni kell, hogy a 'szelence, kis doboz' jelentésű *pikszis* latin jövevényszó (PYXIS) nyelvünkben. Eredetileg puszpángfából készült kis szelence volt, amelyben sebkenőcsöt és más orvosi szereket tartottak. A szólás mai értelme tréfás jelentésátvitel eredménye, amelyben szerepet játszhatott az a körülmény is, hogy a fakultatív *cukros* jelző olyan doboz, edény képzetét kelti, amelyben közkedvelt édességeket (cukor, cukorka, bonbon) tárolnak. ◉ Egy másik magyarázat szerint a *cukros pikszis* jelentése a régi szlengben 'szeméremtest' volt, ennek megfelelően a *benn van a (cukros) pikszisben* szólást a 'nőnél kegyben áll' jelentésben is használták.

≅ *être dans la manche* de qqn*

■ **réglé comme du papier à musique** – (Szh):
1. avoir des habitudes très régulières
□ ⟨vki⟩ **a szokások rabja**
➤ *Noé fait sa promenade tous les jours à la même heure.* ***Il est réglé comme du papier à musique.*** | *Noé minden nap ugyanabban az órában megy sétálni.* ***A szokások rabja.***
2. se dit de qqch. qui est extrêmement bien réglé, bien organisé
□ ⟨vmi⟩ **(úgy) megy, mint a karikacsapás** || ⟨vmi⟩ **szervezetten megy**
➤ *A : Tout est prêt pour le mariage ? – B :* ***Oui, tout est réglé comme du papier à musique.*** | *A: Minden kész van az esküvőre? – B:* ***Igen, megy minden, mint a karikacsapás.***

♦ A francia szóláshasonlat a partitúrák (*papier à musique*) szabályos, párhuzamos, vízszintes hangjegyvonalaira utal.

◊ A *megy, mint a karikacsapás* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *C'est du billard**.

≅ **1.** *réglé comme une horloge**

≅ **2.** *aller/marcher comme sur des roulettes** || *bête comme chou** || *C'est de la tarte*.* || *C'est du billard*.* || *C'est du cousu* main.* || *C'est du gâteau*.* || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile*.* || *Cela ne fait pas un pli*.* || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste*

PAPILLON [papijɔ̃] *(h fn)*

◨ **Minute papillon !** → MINUTE

PÂQUERETTE [pɑkʀɛt] *(n fn)*

■ **aller aux pâquerettes** – (Sz):
1. aller cueillir des fleurs des champs
□ ⟨vki⟩ **mezei virágokat szed**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Aujourd'hui c'est une belle journée de printemps.* ***Allons aux pâquerettes !*** | *Ma szép tavaszi nap van.* ***Menjünk ki a mezőre virágokat szedni!***

2. sortir de la route {pour un véhicule}

□ ⟨vki {járművel}⟩ **árokba hajt/borul/fordul**

➤ *Noé est allé trop vite avec sa nouvelle voiture, il n'a pas pu négocier le virage,* ***il est allé aux pâquerettes****.* | *Noé túl gyorsan ment az új autójával, nem tudta bevenni a kanyart és* ***árokba hajtott****.*

3. ne pas arrêter un tir de l'adversaire dans la cage de but {en parlant du gardien de but}

□ ⟨vki {kapus}⟩ **nem tudja a lövést hárítani** || ⟨vki {kapus}⟩ **a hálóból szedi ki a labdát**

➤ *Pendant le match, mon gardien de but préféré a dû* ***aller aux pâquerettes*** *à trois reprises.* | *A mérkőzésen a kedvenc kapusomnak háromszor kellett* ***kieszednie a labdát a hálóból****.*

♦ A francia kifejezés első, konkrét jelentését a mezei virágokat szimbolizáló *pâquerette* 'százszorszép' szó kellőképpen megmagyarázza és egyben kiindulópontja a második értelemnek, ami azt fejezi ki, hogy valaki a járművével balesetet szenvedve a virágos árokba, mezőre hajt. A labdarúgásban használatos harmadik jelentést az első kettő együttesen motiválja különös tekintettel arra, hogy régebben a labdarúgópályákat természetes fű borította, amelyen a gólvonal mögött, ahol nehezebb volt a fű nyírása és játék sem folyt, mezei virágok (pl. százszorszép) is virágoztak.

≅ **2.** *aller/rentrer dans le(s) décor(s)**

■ **être au ras des pâquerettes** – (Sz), (tréf): se dit de qqch. de peu élevé intellectuellement, bête et parfois grossier

□ ⟨vmi⟩ **alacsony röpte/színvonalú**

➤ *Les blagues qu'on reçoit par Internet* ***sont*** *souvent* ***au ras des pâquerettes****.* | *Azok a viccek, amelyeket interneten kapunk, gyakran* ***nagyon alacsony színvonalúak****.*

♦ A nyelvek gyakran aknázzák ki a magas (*haut*) és az alacsony (*bas*) ellentétpáron nyugvó metaforikus lehetőségeket a minőség, előkelőség, gazdagság (vö. pl. *la haute couture* 'vezető divatházak', *une télévision haute définition* 'nagy felbontású televízió', *un humour de haute tenue* 'magas röptű humor', *la haute société* 'a felső tízezer') és a középszerűség, olcsóság, rossz minőség, alacsony színvonal, erkölcstelenség (vö. pl. *à bas prix* 'olcsón', *les basses cartes* 'alacsony értékű kártyalapok', *les sentiments bas* 'aljas érzelmek', *le bas de l'échelle sociale* 'a társadalmi ranglétra alja') szembeállítására. Jó példa erre a fenti kifejezés is, aminek szemléleti alapja az, hogy a mezőkön nagy mennyiségben növő *pâquerette* 'százszorszép' a földből alig kilátszó, banális, alacsony kis virág (erre utal szó *-ette* kicsinyítő képzője is), ami így metaforikusan alkalmas az alacsony színvonal kifejezésére. ◉ A szólás használható konkrét értelemben is arra, ha például egy repülőgép nagyon alacsonyan, a földhöz közel száll: *Les avions de chasse volaient au ras des pâquerettes.* 'A vadászgépek földközeli magasságban repültek.'

≅ *Ça vole bas* [Ça ne vole pas haut].*

Francia_magyar_szolastar.indb 619 2024. 08. 12. 15:58:41

PÂQUES [pɑk] *(h tbsz fn)*

■ **à Pâques ou à la Trinité** – (Sz): à une date indéterminée, jamais
□ **Sohanapján, kiskedden (, borjúnyúzó pénteken).** (tréf) || **Majd, ha fagy (, hó lesz nagy).**
➤ *Noé me doit beaucoup d'argent. Quand va-t-il me rembourser sa dette ? Je pense que ce sera* ***à Pâques ou à la Trinité****.* | *Noé sok pénzzel tartozik nekem. Hogy mikor fizeti vissza a tartozását? Azt hiszem, hogy* ***sohanapján kiskedden****.*

♦ Mindenekelőtt jegyezzük meg, hogy a szólás *Pâques* címszavát a szótárak hímnemű főnévként kezelik annak alapján, hogy az a *le jour de Pâques* szókapcsolatból rövidült le. Keresztény ünnepként, determinánssal (*faire* ***ses Pâques*** 'elvégzi a húsvéti szentáldozást') vagy jelzővel (*souhaiter de* ***joyeuses*** *Pâques à qqn*) azonban nőnemű és többes számú főnévként használatos. ◉ Egyes magyarázatok szerint a már a XIII. század óta ismert *à Pâques ou à la Trinité* kifejezésnek az eredete arra vezethető vissza, hogy a francia királyok rendeletben ígérték meg a hitelezőiknek, hogy tartozásukat vagy Húsvétkor vagy Szentháromság vasárnapján (ez Pünkösd után az első, húsvét után a nyolcadik vasárnap) fizetik vissza. Ebből persze általában nem lett semmi, ami megalapozhatta a 'soha' jelentés kialakulását. Az viszont biztos, hogy a szólás elterjedésében jelentős szerepet játszott az 1709-ben keletkezett *Malbrough s'en-va-t-en guerre* című ismert dal, ami a spanyol örökösödési háború Malpaquet városa mellett (Belgium) vívott egyik legvéresebb csatája után született. Ebben a győztes franciák a szövetségeseket vezető és halottnak hitt Marlborough herceget gúnyolják azzal, hogy soha nem fog már visszatérni: « Malbrough s'en va-t-en guerre, / ...Il reviendra-z-à Pâques, / Ou à la Trinité. / ...La Trinité se passe, / Malbrough ne revient pas. »

◊ A *Sohanapján, kiskedden, borjúnyúzó pénteken* magyar szólásmondásban a kiskedd a húsvét harmadnapjára utal, a borjúnyúzó péntek pedig nagypéntekre, arra a napra, amikor még a reformátusok is böjtöt tartanak. Ezen a napon tehát senki nem evett húst, vagyis a szólás arra utal, hogy az, amit valaki vár, az sohanapján sem fog bekövetkezni.

◊ A *Majd, ha fagy (, hó lesz nagy)* magyar szólás egy közismert népi mondókából szakadt ki, amely teljes alakjában így hangzik: *Majd, ha fagy, / Hó lesz nagy, / Répa terem, / Vastag, nagy.* Ebből világosan kiderül, hogy a jelentése 'sohasem', hiszen télen nem terem répa. Némely vidéken egyetlen gesztussal is ki tudják fejezni a mondás értelmét, amint az Mikszáth Kálmán *A fekete város* című regénye 11. fejezetének alábbi részletéből is kiderül: „... mutatóujjának a körmét foga közé mélyesztvén [...] ujjait félívben rántotta el onnan kifelé, ami azt jelenti az alsóbb néprétegek nyelvén, hogy *majd, ha fagy, hó lesz nagy* – vagyis kosarat adott neki."

≅ *à la saint-glinglin** || *aux calendes* grecques* || *la semaine* des quatre jeudis* || *quand les poules* auront des dents* || *tous les trente-six* du mois*

◊ A magyarban még további tréfás és tájjellegű szólások fejezik ki a *soha* jelentéstartalmat: *majd, ha piros hó esik; majd, ha a lőcs kivirágzik; a négy királyok napján.*

Francia_magyar_szolastar.indb 620 2024. 08. 12. 15:58:41

PAQUET [pakɛ] *(h fn)*

■ **mettre le paquet** – (Sz), (biz): employer les grands moyens, donner son maximum
□ ⟨vki⟩ **apait-anyait belead**
➤ *Si tu veux réussir dans ton travail,* ***il faut que tu mettes le paquet****.* | *Ha sikert akarsz elérni a munkádban,* ***apait-anyait bele kell adnod****.*
♦ A kifejezés eredetileg azt jelentette, hogy valaki nagy összeget, egy csomó pénzt (*un paquet d'argent*) tett fel valamilyen szerencsejátékban. Ebből alakult ki jelentésbővüléssel a szólás mai jelentése.
≅ *faire tout son possible* || *mouiller sa chemise** || *remuer ciel* et terre* || *se donner à fond* || *se donner un mal²** *de chien à faire qqch.* || *se mettre [se couper] en quatre** || *suer sang* et eau* || *y mettre du sien**

PARADIS [paʀadi] *(h fn)*

■ **être [se croire] au paradis** – (Sz): être au comble du bonheur
□ ⟨vki⟩ **a paradicsomban érzi magát**
➤ *Sur cette île où je passe mes vacances,* ***je me crois au paradis****.* | *Ezen a szigeten, ahol a szabadságomat töltöm,* ***a paradicsomban érzem magamat****.*
♦ A kép a bibliai Éden kertjére utal (Ter 2:4-15), arra a szelíd állatokkal teli csodálatos kertre, ahol Ádám és Éva ártatlan boldogságban élt, amíg Isten parancsát meg nem szegték, és nem ettek a tiltott gyümölcsből: „Ültetett az Úr Isten egy kertet Édenben, keleten, és elhelyezte benne az embert, akit alkotott. S növesztett az Úr Isten a földből mindenféle fát, amelyet látni szép és melyről enni jó – az élet fáját is a kert közepén, s a jó és a rossz tudásának fáját."
≅ *être au septième ciel** || *être aux anges** || *être comme un poisson* dans l'eau* || *être heureux comme un pape* || *être heureux comme un roi* || *nager dans le bonheur**

■ **Vous ne l'emporterez pas au/en paradis.** – (Szm): {se dit pour menacer qqn de vengeance : 'Vous ne jouirez pas longtemps du bien, du succès actuel. Je me vengerai tôt ou tard.'}
□ **Ezt nem ússza meg szárazon!**
➤ *Noé m'a volé !* ***Mais il ne l'emportera pas au paradis.*** *Je vais lui faire voir qu'il y a des lois pour punir des gens de cette espèce.* | *Noé meglopott.* ***De ezt nem ússza meg szárazon****! Majd én megmutatom neki, hogy vannak törvények arra, hogy az ilyen embereket megbüntessék.*
♦ A szólásmondás arra utal, hogy a valaki számára kedvező helyzet nem fog örökké, vagyis még a halála után a paradicsomban is tartani, a visszavágás, a bosszú jóval előbb be fog következni.
◊ A magyar szólásmondás rövidülés eredménye. Eredetileg a *nem viszi el szárazon a bőrét [az irháját]* alakban volt használatos. A szóláskutatók (O. Nagy Gábor, Csefkó Gyula) szerint több körülmény, több egymástól független szemlélet együttesen játszhatott közre a *szárazon* szó mai átvitt jelentésének kialakulásában. ◉ Először is régen a *száraz* szó két szókapcsolatban is a 'vér nélküli, vértelen' jelentésben szerepelt: *száraz halál* 'természetes, vérontás nélküli halál' és *száraz ütés* 'olyan ütés, amelynek nyomán nem fakadt vér az ütlegelt testből'. Eszerint tehát az vitte

P

Francia_magyar_szolastar.indb 621 2024. 08. 12. 15:58:42

el szárazon a bőrét, akit nem vertek véresre. A *nem viszi el szárazon* pedig eredeti értelmében azt jelenthette, hogy 'úgy elverik, hogy csupa vér lesz' (vö. még *vki vkire ráhúzza/ráteríti a vizes lepedőt**). ◉ Szólásunkkal kapcsolatban gondolhatunk arra a szemléletre is, hogy ha valakit meg akartak szégyeníteni, el akartak vele bánni, gyakran forró vagy szennyező folyadékkal öntötték nyakon. (Gárdonyi Géza *Egri csillagok* (1901) című művéből (Ötödik rész. Holdfogyatkozás) is emlékezhetünk arra, hogy várvívás alkalmával a védők olvasztott szurkot vagy forró vizet öntöttek a falakat ostromló ellenséges katonákra, akik így konkrét és átvitt értelemben sem vitték el szárazon: „A vastag derekú Kocsis Gáspárné úgy locscsantja forró vízzel szembe az egyik nagy szakállú agát, hogy amint az aga a szakállához kap, ott marad a díszes szakáll a markában.") Ezt a szokást tükrözik nyelvünkben a *leforrázva* 'megszégyenülve' és az *eláztat vkit* ' rossz hírbe kever' szavak. ◉ Figyelembe lehet venni azt a körülményt is, hogy – hidak nem lévén – régen a vizeken való átkelés sokkal több nehézséget, veszedelmet jelentett, mint manapság. A csónakokon, kompokon átkelők sokszor nem úszták meg szárazon az átkelést, nem vitték el szárazon sem az úti holmijukat, sem a bőrüket. ◉ Végül megemlíthető az az egyes Körös folyó menti falvakban létezett régi szokás, hogy azt az idegent, aki azelőtt még sosem járt azon a vidéken, és nem volt hajlandó az ún. „vízbemártást" pénzen kiváltani, büntetésként megmártották a folyóban. Ennek az eljárásnak csuromvizes szenvedő alanya sem vitte el tehát szárazon.

PARAPLUIE [paʀaplɥi] *(h fn)*

■ **avoir avalé son parapluie** – (Sz), (biz): être très raide, affecté, guindé
□ ⟨vki⟩ **karót nyelt**
➤ *Notre professeur de biologie est un drôle de type.* ***On dirait qu'il a avalé son parapluie.*** | *A biológiatanárunk fura egy alak.* ***Olyan, mint aki karót nyelt.***
≅ *raide comme un piquet*

P **PAREIL, -EILLE** [paʀɛj] *(h* és *n fn)*

■ **C'est du pareil au même.** – (Szm), (biz): {C'est similaire, c'est la même chose.}
□ **Egyre megy. || Egykutya.**
➤ *A : Qu'est-ce qui est plus cher pour aller de Paris à Marseilles, l'avion ou le TGV ? – B :* ***C'est du pareil au même.*** | *A: Repülővel vagy TGV-vel drágább az út Párizsból Marseilles-be? – B:* ***Egyre megy.***
♦ A helyzetmondatban ugyanazt a gondolatot két főnévként használt és egymáshoz jelentésben közel álló melléknév (*pareil* 'hasonló', *même* 'azonos') fejezi ki.
≅ *C'est blanc bonnet* et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.]* || *C'est chou vert et vert chou. (Bel)* || *C'est kifkif* [kif-kif].* || *Cela revient au même.*

■ **ne pas avoir son pareil [sa pareille]** – (Sz): être extraordinaire, sans équivalent
□ ⟨vkinek, vminek⟩ **nincs párja** || ⟨vki, vmi⟩ **párját ritkítja**
➤ *Noé* ***n'a pas son pareil*** *pour nous faire rire.* | *Noénak* ***nincs párja*** *abban, hogy megnevettessen bennünket.*
≅ *être hors (de) pair*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

PARENT [paʀɑ̃] *(h fn)*

■ **traiter** ⟨qqn⟩ **en parent pauvre** – (Sz): traiter qqn moins bien que les autres, le négliger
□ ⟨vki vkit⟩ **szegény rokonként kezel [**⟨vki vkivel⟩ **szegény rokonként bánik]**
➤ *Depuis la dernière réforme, les enfants qui apprennent des langues néolatines **sont traités en parents pauvres** dans les lycées hongrois.* | *A legutolsó reform óta az újlatin nyelveket tanuló diákokat **szegény rokonként kezelik** a magyar gimnáziumokban.*

PARFUM [paʀfœ̃] *(h fn)*

■ **être au parfum** – (Sz), (biz): être informé, au courant d'une chose plus ou moins secrète ou cachée des autres
□ ⟨vki⟩ **képben van**
➤ *A : Tu as prévenu tout le monde pour la fête surprise de ton père ? – B : Oui, **ils sont tous au parfum**.* | *A: Mindenkit értesítettél édesapád meglepetésnek szánt születésnapi ünnepéről? – B: Igen, **mindenki képben van**.*
♦ A kifejezés, aminek szemléleti alapja valaminek a kiszimatolása lehetett (erre utal a *parfüm* szó), eredetileg az argóban volt használatos, onnan került be a bizalmas köznyelvbe.
≅ *être à la page* || être dans le coup* (2.) || être dans le vent* (1.)*

PARIS [paʀi] *(tjn)*

◨ **Avec des si, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille].** → SI

◨ **avoir un œil à Paris et l'autre à Pontoise** → ŒIL

◨ **Paris ne s'est pas fait en un jour.** → ROME: *Rome ne s'est pas faite en un jour.*

■ **Paris vaut bien une messe.** – (Szm): {Pour obtenir un avantage important, il faut parfois consentir à un petit sacrifice.}
□ **Párizs megér egy misét.**
➤ *« Si elle avait lieu, la privatisation d'ADP serait la plus grande de l'histoire française. **Aéroports de Paris vaut bien une messe référendaire.** Alors pourquoi ne pas consulter le peuple, qu'on dit par ailleurs vouloir écouter ? »* (LIBÉRATION – 13 juin 2019) | *Ha megtörténne, a párizsi repterek (ADP) privatizációja lenne a francia történelem legnagyobb privatizációja. **Az ADP megér egy népszavazási misét.** Miért ne lehetne hát megkérdezni a népet, amelyről egyébként azt mondják, hogy meg akarják hallgatni ?*
♦ A szólásmondás IV. Henrik francia király állítólagos kijelentése abból az alkalomból, hogy 1593-ban, a vallásháborúk idején, hugenotta hitét nem először elhagyva, politikai okokból visszatért a katolicizmushoz, mert csak ezen az áron foglalhatta el királysága székhelyéül Párizst. A mondás azonban eredetileg inkább Sully herceg (Maximilien de Béthune), IV. Henrik francia király minisztere nevéhez köthető. Az 1622-ben megjelent, később Édouard Fournier által közre-

Francia_magyar_szolastar.indb 623 2024. 08. 12. 15:58:42

adott és a korabeli Párizs politikai, kulturális, vallási életének mindennapjait részletesen bemutató, *Les Caquets de l'accouchée* [A kismama kotkodácsolásai] című anonim szatirikus mű leírása szerint Sully herceg a protestáns Lesdiguières herceg példájára utalva, aki azért tért át 1622-ben a katolikus hitre, hogy a királyi hadsereg főparancsnoka lehessen, ezt mondta IV. Henriknek: « Sire, sire, la couronne vaut bien une messe » [Felség, felség, a korona igazán megér egy misét]. Ebből az eredeti változatból alakult ki később az immár IV. Henrikhez és Párizshoz kötődő mondás, amit manapság már játékos formában is használnak, amint a fenti példa is mutatja.

PAROISSE [paʀwas] *(n fn)*

■ **prêcher pour sa paroisse** – (Sz): avoir en vue son intérêt personnel en faisant l'éloge de qqn, en préconisant une solution
- □ ⟨vki⟩ **maga felé húzza a takarót** || ⟨vki⟩ **hazabeszél**
  - ➤ *Au risque d'être accusé de **prêcher pour ma paroisse**, je vais vous présenter quelques statistiques qui prouvent les avantages de ma solution.* | *Még ha azzal is vádolnak, hogy **magam felé húzom a takarót**, mutatok néhány olyan statisztikát, amelyek az én megoldásom előnyeit bizonyítják.*
- ♦ A kifejezés vallási eredetű. A *paroisse* jelentése 'parókia, plébánia', ahol a pap saját híveinek prédikál, hirdet igét (*prêcher*). A szólás a *Chacun prêche pour sa paroisse* közmondásos alakban is használatos. Magyar megfelelője ilyenkor: 'Minden szentnek maga felé hajlik a keze.'
- ≅ *Chacun voit midi* à sa porte.* || *prêcher pour son saint*

PAROLE [paʀɔl] *(n fn)*

■ **avoir la parole facile** – (Sz): parler avec facilité et élégance
- □ ⟨vki⟩ **ért a szóhoz** || ⟨vki⟩ **ékesszólóan beszél**
  - ➤ *Qui le suivrait **s'il n'avait pas la parole facile** ?* | *Ki követné őt, **ha nem értene ennyire a szóhoz**?*
- ≅ *avoir le don de la parole*

■ **boire les paroles** ⟨de qqn⟩ – (Sz): écouter qqn avec attention et admiration
- □ ⟨vki⟩ **issza** ⟨vkinek⟩ **a szavait**
  - ➤ *Les étudiants **boivent les paroles** de ce professeur qui est le plus populaire de l'université.* | *A hallgatók **isszák** az egyetem legnépszerűbb tanárának **szavait**.*
- ≅ *être suspendu/pendu aux lèvres* de qqn*

■ **Ce ne sont que des paroles en l'air.** – (Szm): {se dit de paroles peu sérieuses, sans fondement}
- □ **Ezek csak üres szavak.**
  - ➤ *Le ministre a dit qu'il allait réaliser le projet, mais il arrive très souvent que les belles déclarations **ne soient que des paroles en l'air**.* | *A miniszter azt mondta, hogy meg fogja valósítani a tervet, de nagyon gyakran a szép kijelentések **csak üres szavak maradnak**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **couper la parole** ⟨à qqn⟩ – (Sz): interrompre qqn qui parle
□ ⟨vki vkinek⟩ **a szavába vág**
➤ *Je te demande de **ne pas me couper** constamment **la parole** quand nous discutons.* | *Kérlek, hogy **ne vágj** állandóan **a szavamba**, amikor beszélgetünk.*

■ **croire** ⟨qqn⟩ **sur parole** – (Sz): croire qqn seulement d'après ce qu'il dit
□ ⟨vki⟩ **megbízik** ⟨vkinek⟩ **a szavában**
➤ *Si tu me dis que le nouveau collègue est honnête, **je te crois sur parole**.* | *Ha te azt mondod nekem, hogy az új kolléga becsületes, **megbízom a szavadban**.*

■ **croire/prendre** ⟨qqch.⟩ **comme parole d'Évangile** – (Szh): croire qqch. sans réserve, sans restriction
□ ⟨vki vmit⟩ **szentírásnak vesz**
➤ *Noé n'est pas toujours très crédible. Il ne faut pas **prendre** tout ce qu'il dit **comme parole d'Évangile**.* | *Noé nem mindig hiteles. Nem kell mindent **szentírásnak venni**, amit mond.*
♦ Mindkét nyelv a Bibliához kapcsolódó szóval (*Évangile* 'evangélium', *Szentírás*) fejezi ki azt, ha valaki feltétel nélkül elfogadja, amit neki mondanak.

◨ **des paroles de miel** → SUCRE: *être tout sucre tout miel*

■ **donner sa parole d'honneur** – (Sz): promettre qqch. sur son honneur
□ ⟨vki⟩ **becsületszavát adja**
➤ *Je n'ai pas révélé ton secret, **je te donne ma parole d'honneur**.* | *Nem fedtem fel a titkodat, **becsületszavamat adom rá**.*

◨ **être un moulin à paroles** → MOULIN

■ **Il ne lui manque que la parole !** – (Szm): {se dit d'un animal très intelligent ou d'un portrait ressemblant}
□ ⟨vmi {állat, festmény}⟩ **épp hogy csak meg nem szólal**
➤ *Mon chien comprend tout, **il ne lui manque que la parole** !* | *A kutyám mindent megért, **épp hogy csak meg nem szólal**.*
➤ *Ce portrait est bien fait, **il ne lui manque que la parole**.* | *A portré jól sikerült, **épp hogy csak meg nem szólal**.*

■ **La parole est d'argent mais le silence est d'or.** – (Szm): {Parler est important mais rester en silence l'est parfois plus.}
□ **Hallgatni arany (, beszélni ezüst).**
➤ *Si Noé t'insulte, ne dis rien. **La parole et d'argent mais le silence est d'or.*** | *Ha Noé sérteget téged, ne mondj semmit: **Hallgatni arany (, beszélni ezüst).***
♦ A hétköznapi bölcsességet kifejező gyakori közmondás már a latinban is több változatban létezett: „Silentium omnia bona continet, mala omnia loquacitas" [A csend minden jót, a fecsegés minden rosszat megtart], „Scire loqui decus est; decus est et scire tacere, haec duo si poteris scire, peritus eris" [Tisztességes

Francia_magyar_szolastar.indb 625 2024. 08. 12. 15:58:42

dolog, ha tudsz beszélni, továbbá, ha tudsz hallgatni; ha ezt a két dolgot hatalmadban fogod tartani, bölcs leszel].

■ (*ℱ*) **manger sa parole** – (Sz), (Bel): dire le contraire de ce que l'on avait affirmé précédemment, se rétracter
□ ⟨vki⟩ **visszavonja a szavát** || ⟨vki⟩ **visszavonja az állítását/ígéretét**
➤ *Une fois élu député, Noé n'a pas hésité à **manger sa parole**.* | *Miután megválasztották képviselőnek, Noé nem habozott és **visszavonta az ígéretét**.*
≅ *faire machine* arrière* || *faire marche arrière* || *ravaler ses paroles* || *revenir sur ses dires*

◨ **prendre** ⟨qqch.⟩ **comme parole d'Évangile** → PAROLE: *croire/prendre* ⟨qqch.⟩ *comme parole d'Évangile*

■ **Sur ces bonnes paroles…** – (Szm): {se dit pour mettre fin à une conversation et signaler un départ}
□ **Ezek után veszem a kalapom és…**
➤ ***Sur ces bonnes paroles**, je rentre chez moi.* | ***Ezek után veszem a kalapom** és hazamegyek.*
≅ *Sur ce…*

■ **tenir (sa) parole** – (Sz): faire ce que l'on a promis de faire
□ ⟨vki⟩ **állja/megtartja a szavát**
➤ *Zoé avait promis de m'aider à déménager, **elle a tenu parole**.* | *Zoé megígérte, hogy segít nekem a költözésben és **állta is a szavát**.*

PART [paʀ] *(n fn)*

■ **avoir sa part du gâteau** – (Sz): partager le profit d'une affaire
□ **jut egy szelet a tortából** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **részesedik a haszonból**
➤ *Parmi les énergies renouvelables, l'énergie solaire **a** également **sa part du gâteau**.* | *A megújuló energiák között a napenergiának is **jut egy szelet a tortából**.*

■ **faire la part belle** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui accorder un gros avantage
□ ⟨vki vkinek⟩ **jelentős előnyeket biztosít**
➤ *Le compromis négocié par Theresa May lors des négociations sur le Brexit **fait la part belle** aux Européens, qui n'ont lâché quasiment aucune de leurs exigences.* | *A Brexit-tárgyalások során Theresa May által elért kompromisszumok az európaiaknak **biztosítanak jelentős előnyöket**, akik gyakorlatilag semmit sem engedtek a követeléseikből.*
≅ *faire une fleur* à qqn*

■ **se tailler la part du lion** – (Sz): s'adjuger la plus grosse part
□ ⟨vki vmiből⟩ **oroszlánrészt hasít ki magának**
➤ *Aujourd'hui, dans les budgets des gouvernements, c'est le ministre des Affaires sociales et de la Famille qui **se taille la part du lion**, ce qui d'ailleurs est une bonne chose.* | *Manapság a kormányok költségvetéséből a*

Francia_magyar_szolastar.indb 626 2024. 08. 12. 15:58:42

*Szociális és Családügyi miniszter **hasítja ki magának az oroszlánrészt**, ami egyébként jó dolog.*

♦ A több európai nyelvben is megtalálható szólás eredete az a később Jean de La Fontaine *La Génisse, la Chèvre et la Brebis, en société avec le Lion* [Az üsző, a kecske meg a bárány szövetségben az oroszlánnal] című fabulájában (I, 6) is feldolgozott ezópusi mese (*Az oroszlán, a szamár és a róka*), mely az oroszlán, a szamár és a róka közös vadászatáról szól. Az oroszlán az erősebb jogán az egész zsákmányt magának követeli. A példamondat is mutatja, hogy az eredeti mese tanulságával szemben a szólás mai használatában gyakran pozitív tartalmú.

PARTI [parti] *(h fn)*

■ **prendre le parti** ⟨de qqn⟩ – (Sz): prendre position pour qqn dans une affaire
□ ⟨vki vkinek⟩ **a pártját fogja** || ⟨vki vkinek⟩ **a pártjára áll**
➤ *Quand ses parents se disputaient, Noé **prenait** toujours **le parti** de sa mère.* | *Amikor a szülei veszekedtek, Noé mindig édesanyja **pártját fogta**.*
➤ *« Les hommes **prennent le parti d'**aimer ceux qu'ils craignent, afin d'en être protégés. »* (Joseph Joubert: *Pensées, essais et maximes*) | *„Az emberek **azt választják**, hogy szeretik azokat, akiktől félnek, hogy így megvédjék magukat tőlük."*
♦ Az irodalmi példamondat jól mutatja, hogy néha a „semleges" szótári megfelelő helyett más megoldást kell alkalmazni a szólás lefordítására.
≅ *se ranger au côté de qqn* || *se ranger sous le drapeau [l'étendard] de qqn*

PARTIE [parti] *(n fn)*

■ **Ce n'est pas une partie de plaisir.** – (Szm): {Ça n'a rien d'agréable, de facile.}
□ **Nem valami nagy élvezet.**
➤ *Passer des examens, **ce n'est pas une partie de plaisir**.* | *A vizsgázás **nem valami nagy élvezet**.*

■ **être de la partie** – (Sz): être un spécialiste
□ ⟨vki⟩ **nagyon ért a szakmájához**
➤ *Noé est un bon informaticien. Tu peux lui faire confiance, **il est de la partie**.* | *Noé jó informatikus. Megbízhatsz benne, **ért a szakmájához**.*
♦ A *partie* többjelentésű szó, a kifejezésben 'szakterület' értelemben szerepel.
≅ *être du métier*

■ **quitter la partie** – (Sz): abandonner, renoncer
□ ⟨vki⟩ **feladja a játszmát**
➤ *Mon collègue a essayé de me nuire auprès du directeur, mais quand il a vu que ça ne servait à rien, **il a quitté la partie**.* | *A kollégám megpróbált ártani nekem az igazgatónál, de amikor látta, hogy semmire nem megy vele, **feladta a játszmát**.*
♦ A *partie* többjelentésű szó, a kifejezésben a 'játszma, parti' (pl. kártyaparti, sakkparti, teniszparti) értelemből metaforizálódott.
≅ *baisser les bras** || *déclarer forfait* || *jeter l'éponge** || *jeter le manche²** *après la cognée* || *s'avouer vaincu*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 627 2024. 08. 12. 15:58:42

PAS [pɑ] *(h fn)*

■ **aller/marcher à pas de loup** – (Sz): aller, marcher très doucement, sans faire de bruit
□ ⟨vki⟩ **csendes léptekkel jár** || ⟨vki⟩ **lábujjhegyen jár/megy**
➤ *Il était minuit passé, alors Zoé* ***est allée à pas de loup*** *vers sa chambre pour ne pas réveiller ses parents.* | *Éjfél elmúlt már, így Zoé* ***lábujjhegyen ment*** *a szobájába, nehogy felébressze a szüleit.*
♦ A kifejezés feltehetőleg a gyerekeknek szóló mesék által terjedt el, amelyekben a farkas gyakori szereplő, aki halkan járva, alamuszi módon követ el mindenféle gonosztettet.
≅ *(aller/marcher) à pas de chat* || *(aller/marcher) à pas feutrés/muets* || *marcher sur la pointe* des pieds*

◨ **Cela ne se trouve pas sous le pas d'un cheval.** → CHEVAL: *Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval.*

■ **emboîter le pas** ⟨à qqn⟩ – (Sz):
1. le suivre de près
□ ⟨vki vkinek⟩ **a sarkában van** || ⟨vki vkit⟩ **szorosan követ**
➤ *Regarde cet homme-là, avec des lunettes de soleil.* ***Il nous emboîte le pas*** *depuis une heure.* | *Nézd azt az embert ott napszemüvegben. Egy órája* ***szorosan követ bennünket****.*
2. l'imiter, suivre son exemple
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyomdokain jár/halad**
➤ *L'Allemagne invite ses partenaires européens à* ***lui emboîter le pas*** *et interdire à moyen terme les centrales à charbon sur leur sol.* | *Németország arra biztatja európai partnereit, hogy* ***a nyomdokain haladva*** *középtávon tiltsák be területükön a széntüzelésű erőműveket.*
♦ A francia kifejezés szemléleti alapja az *emboîter* ige 'egymásba illeszt' jelentése. A metaforizálódási folyamat a következőképpen írható le: dobozokat (*boîte*) egymásba illeszt → lépéseket egymásba illeszt → követ.
≅ **1.** *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train[3]* à qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**
≅ **2.** *marcher sur les talons* de qqn (2.)* || *marcher sur les traces* de qqn*

■ **faire les cent pas** – (Sz): attendre impatiemment en allant et venant dans un lieu déterminé
□ ⟨vki⟩ **fel-alá sétálva várakozik**
➤ *Noé* ***fait les cent pas*** *devant le cinéma en attendant Zoé.* | *Noé* ***fel-alá sétálva várakozik*** *Zoéra a mozi előtt.*

■ **faire un faux pas** – (Sz):
1. mal poser les pieds et trébucher
□ ⟨vki⟩ **elveszti az egyensúlyát** || ⟨vki⟩ **rosszul lép**

Francia_magyar_szolastar.indb 628 2024. 08. 12. 15:58:43

➤ *En train de courir, Zoé* ***a fait un faux pas*** *et est tombée par terre.* | *Zoé futás közben* ***elvesztette az egyensúlyát*** *és a földre esett.*

2. faire une erreur, une bévue par inexpérience, ignorance, imprudence

□ ⟨vki⟩ **bakot lő** || ⟨vki⟩ **baklövést követ el**

➤ *Comment bien préparer l'avenir sans* ***faire de faux pas*** *? – se demandent de nombreux chefs d'entreprise aujourd'hui.* | *Hogyan készüljünk fel a jövőre anélkül, hogy* ***bakot lőnénk****? – teszi fel manapság a kérdést számos vállalatvezető.*

♦ A francia szólás átvitt értelme az 'elveszti az egyensúlyát' konkrét jelentésből alakult ki.

◊ A *bakot lő, baklövést követ el* magyar szólásmegfelelők eredetét lásd: *faire une gaffe**.

≅ **1.** *perdre son équilibre*

≅ **2.** *faire un pas* de clerc* || *faire une gaffe** || *mettre les pieds* dans le plat (1.)* || *prendre le Pirée* pour un homme* || *prendre des vessies* pour des lanternes* || *se tromper dans les grandes largeurs**

■ **faire un pas de clerc** – (Sz), (vál): faire une erreur, une bévue par inexpérience, ignorance, imprudence

□ ⟨vki⟩ **bakot lő** || ⟨vki⟩ **baklövést követ el**

➤ *Noé* ***a fait un pas de clerc*** *qui a ruiné son affaire.* | *Noé olyan* ***baklövést követett el****, ami romba döntötte a vállalkozását.*

♦ A szólás a papság kötelékébe lépő szerzetesnövendékek, novíciusok tapasztalatlanságára utal.

◊ A *bakot lő, baklövést követ el* magyar szólások eredetét lásd: *faire une gaffe**.

≅ *faire un faux pas** || *faire une gaffe** || *mettre les pieds* dans le plat (1.)* || *prendre le Pirée* pour un homme* || *prendre des vessies* pour des lanternes* || *se tromper dans les grandes largeurs**

■ **franchir/sauter le pas** – (Sz): se décider à faire qqch. après des hésitations

□ ⟨vki⟩ **fontos döntést hoz** || ⟨vki⟩ **megtesz egy nagy lépést** || ⟨vki⟩ **végre elhatározza magát**

➤ *A : Noé va se marier ? – B : Oui, il vient enfin de* ***franchir le pas****.* | *A: Noé meg fog nősülni? – B: Igen, nemrég végre* ***meghozta ezt a fontos döntést.***

♦ A *pas* 'lépés' szó a kifejezésben 'változás, váltás' jelentésben értendő. A XVII. századi klasszikus francia nyelvben a kifejezést még a 'meghal, átköltözik a túlvilágra' értelemben is használták.

≅ *franchir le Rubicon**

■ **Il n'y a que le premier pas qui coûte.** – (Szm): {Le plus difficile est de se décider, de commencer.}

□ **Minden kezdet nehéz.**

➤ *Le français n'est pas une langue impossible à apprendre. Il a ses difficultés, bien sûr, comme les autres langues étrangères mais si on fait un peu d'effort on y arrive. En fait,* ***il n'y a que le premier pas qui coûte****.* |

Francia_magyar_szolastar.indb 629 2024. 08. 12. 15:58:43

*A francia nyelvet nem lehetetlen megtanulni. Persze megvannak a maga nehézségei, mint minden más idegen nyelvnek, de egy kis erőfeszítéssel sikerülni fog. De hát **minden kezdet nehéz**.*

■ **J'y vais de ce pas.** – (Szm): {J'y vais sans plus attendre.}
□ **Máris/Tüstént indulok/megyek. || Már itt sem vagyok.**
➤ *A : Tu es allé à la pharmacie, Noé ? – B : Pas encore, mais **j'y vais de ce pas**.* | *A: Noé, voltál már a gyógyszertárban? – B: Még nem, de **már itt sem vagyok**.*

◨ **marcher à pas de loup** → PAS: *aller/marcher à pas de loup*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **au pas** – (Sz): obliger qqn de peu obéissant à obéir
□ ⟨vki vkit⟩ **ráncba szed** || ⟨vki vkit⟩ **móresre tanít**
➤ *Facebook a montré une nouvelle fois le peu de cas qu'il fait de la liberté d'expression. Face au danger que ce réseau social représente pour la démocratie, il est urgent que les gouvernements **le mettent au pas**.* | *Facebook ismételten megmutatta, hogy mennyire nem tartja fontosnak a szólásszabadságot. Sürgős lenne, hogy a kormányok **ráncba szedjék** ezt a demokráciát veszélyeztető közösségi oldalt.*
♦ A kifejezés eredete homályos, talán arra utal, ahogy az újoncokat a katonaságnál a fegyelmezett egyszerre lépésre, díszlépésre megtanítják.
◊ A *ráncba szed vkit* magyar szólás eredetére annak a régebbi és teljesebb *ráncba szedi a gatyát* alakja adja meg a választ. Amikor a parasztemberek még kemény házivászonból készült bő gatyában jártak, e lábravalónak az egyenletes ráncokba szedése alapos hozzáértést, erőt és ügyességet kívánó foglalatosság volt. Nem is tudta minden asszony megtanulni. A gatyába ugyanis nem belevasalták a ráncokat, hanem pusztán kézi erővel, néhol még egy ún. gatyaszedő fával, „berakásszerűen" úgy rögzítették a hajtásokat, hogy azok vasalás nélkül is benne maradtak az anyagban egészen a következő mosásig. A művelet befejeztével a karvastagságúra összefogott fehérneműt erősen megcsavarták, vagy a korcba fűzött madzag kint maradt részével körültekerték, és úgy tartották másnapig, amíg fel nem vették. A *ráncba szedés* eljárása azért is válhatott az emberi indulatok megrendszabályozásának jelképévé, mert e művelet során is keményen kézben kellett tartani az anyagot, hogy vissza ne ugorjanak a hajtások.
◊ A *móresre tanít vkit* magyar szólás eredetét lásd: *faire la leçon* à qqn*.*
≅ *donner une (bonne) leçon à qqn || C'est bien fait pour lui ! || faire la leçon* à qqn || faire les pieds* à qqn || frotter/tirer l'oreille à qqn*

■ **progresser à pas de géant** – (Sz): faire des progrès spectaculaires, rapides dans l'apprentissage de qqch. {par exemple d'un métier}
□ ⟨vki vmiben⟩ **óriás léptekkel halad (előre)**
➤ *Si vous souhaitez **progresser à pas de géant** pour approfondir vos connaissances de français, passez quelques mois en France.* | *Ha **óriás léptekkel akar haladni** a francia nyelvtudása elmélyítésében, töltsön el néhány hónapot Franciaországban.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 630 2024. 08. 12. 15:58:43

♦ Az óriások (*géants*) a népek mese- és mondavilágából ismert természetfölötti erőkkel és tulajdonságokkal felruházott személyek, akik mind a mai napig élnek a népmondák és a tündérmesék költészetében, sőt a nyelv is megtartotta ezt a fogalmat mindannak jelölésére, ami nagy, szertelen és a természet rendjéből kiválik.

≅ *monter en puissance*

◨ **sauter le pas** → PAS: *franchir/sauter le pas*

■ **sortir [se tirer] d'un mauvais pas** – (Sz): se tirer d'une situation critique, dangereuse

□ ⟨vki⟩ **kimászik a pácból** || ⟨vki⟩ **kimászik a csávából**

➤ *Je ne vois pas comment **me tirer de ce mauvais pas** : quoi que je fasse, je suis perdu.* | *Nem tudom, hogy **másszak ki ebből a csávából**: bármit is csinálok, el vagyok veszve.*

♦ A kifejezés a *mauvais pas* régi 'veszélyes, nehéz átjáró, átkelés, áthaladás' konkrét jelentéséből alakult ki.

◊ A magyar szólásmegfelelők eredetét lásd: *être dans de beaux draps**.

≅ *sortir indemne {d'une situation critique, dangereuse}* || *sortir sain et sauf {d'une situation critique, dangereuse}*

PASSAGE [pɑsaʒ] *(h fn)*

■ **un passage à vide** – (Sz): perte momentanée du dynamisme, de l'efficacité au cours d'une action

□ **rossz passz** || **üresjárat** || **gödör**

➤ *Roger Federer a connu **un passage à vide** en deuxième manche, mais après, tout allait bien pour lui et il a remporté la finale de Roland Garros.* | *Roger Federer a második játszmában **rossz passzban volt [mély gödörben volt]**, de utána minden jól ment neki és megnyerte a Roland Garros döntőjét.*

♦ A kifejezés eredete homályos, egyesek a légüres térben, a vákumban látják szemléleti alapját, amelyben például a madarak vagy a repülőgépek is lassabban tudnak repülni. Amint a példamondat is mutatja, a szólást nagyon gyakran használják a sportolók átmeneti teljesítménycsökkenésének jellemzésére.

≅ *une baisse de régime* || *une mauvaise passe*

PASSE [pɑs] *(n fn)*

■ **être dans une bonne/mauvaise passe** – (Sz): être dans une période faste ou dans une période d'ennuis

□ ⟨vki⟩ **jó/rossz passzban van**

➤ *Avec sa part d'audience, la chaîne Arte **est** depuis des semaines **dans une bonne passe**.* | *Nézettségi részesedésével az Arte csatorna hetek óta **jó passzban van**.*

■ **être en passe** ⟨de + inf.⟩ – (Sz): être sur le point de faire qqch.

□ ⟨vki⟩ **a legjobb úton halad/van ahhoz, hogy…**

Francia_magyar_szolastar.indb 631 2024. 08. 12. 15:58:43

➤ *Malgré son jeune âge, le secrétaire d'État* ***est en passe de*** *devenir ministre.* | *Fiatal kora ellenére az államtitkár* ***a legjobb úton van ahhoz, hogy*** *miniszter legyen.*

PASSER [pɑse] *(tn i)*

■ **Ça passe ou ça casse.** – (Szm): {se dit d'un succès ou d'un échec total qu'on ne peut pas éviter}

□ **Vagy sikerül vagy nem.**

➤ *J'aurai un entretien avec le directeur de l'entreprise pour parler de mon avenir. Je peux avoir une promotion ou être licencié. On verra bien :* ***ça passe ou ça casse****.* | *Megbeszélésem lesz a vállalat igazgatójával a jövőmet illetően. Elő is léptethetnek, de el is bocsáthatnak. Majd meglátjuk:* ***vagy sikerül, vagy nem****.*

PASSOIRE [pɑswaʀ] *(n fn)*

◨ **avoir la tête comme une passoire** → TÊTE

PATATE [patat] *(n fn)*

■ (***ℱ***) **parler avec une patate chaude dans la bouche** – (Sz), (Can): marmonner, mâchonner ses mots

□ ⟨vki⟩ **a baj(u)sza alatt beszél/dörmög/motyog**

➤ *Arrête de* ***parler*** *toujours* ***avec une patate chaude dans la bouche****, personne ne te comprend.* | ***Ne a bajuszod alatt dörmögj*** *mindig, mert senki sem érti, hogy mit mondasz.*

♦ A forró krumpli (*patate chaude*) képszerűen fejezi ki a rosszul artikulált, motyogó beszédet vagy éppen valamilyen problémás ügyet, amitől az ember szívesen szabadulna (lásd: *refiler la patate* chaude à qqn*).

≅ *murmurer entre ses dents*

P

■ **refiler la patate chaude** ⟨à qqn⟩ – (Sz): se débarrasser sur quelqu'un d'autre d'une affaire embarrassante ou délicate

□ ⟨vki vmit {kellemetlen, problémás ügyet} vkinek⟩ **a nyakába varr** || ⟨vki vmit {kellemetlen, problémás ügyet} vkire⟩ **rálőcsöl/rásóz**

➤ *Depuis des semaines, Ministre des Sports et présidents de fédérations essaient* ***de se refiler la patate chaude*** *dans l'affaire des violences sexuelles commises sur les sportives françaises.* | *A sportminiszter és a szövetségi elnökök hetek óta* ***egymás nyakába próbálják varrni a felelősséget*** *a francia sportolónőkkel szemben elkövetett szexuális visszaélések ügyében.*

♦ A kifejezés az angol *pass the hot potato on to someone else* szólás tükörfordítása a franciában. ◉ A francia szólás gyakori szinonimája még a kártyajátékból származó *refiler/repasser le mistigri à qqn* szólás is. A *mistigri* főnév olyan rossz lapot jelent, amitől a játékosok igyekeznek megszabadulni.

≅ *refiler le bébé* à qqn* || *refiler/repasser le mistigri à qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 632 2024. 08. 12. 15:58:43

PÂTE [pɑt] *(n fn)*

◨ **être comme un coq en pâte** → COQ

■ **être une bonne pâte** – (Sz): se dit d'une personne très gentille et facile à vivre
□ **jól ki lehet jönni** ⟨vkivel⟩ || ⟨vki⟩ **olyan, mint egy falat kenyér**
➤ *Tu verras, Noé est très gentil,* ***c'est une bonne pâte****.* | *Majd meglátod, Noé kellemes ember,* ***jól ki lehet vele jönni****.*
♦ A kifejezés – akárcsak a következő – gasztronómiai eredetű, szemléleti alapja a puha, könnyen gyúrható tészta.
≅ *être bon comme du bon pain* || *être de bonne composition* || *être du bois* dont on fait les flûtes* || *être facile à vivre*

■ **être une pâte molle** – (Sz): être une personne sans caractère, soumise à toutes les influences
□ ⟨vki⟩ **tutyimutyi alak**
➤ *Zoé ne peut pas compter sur son mari pour élever les enfants :* ***c'est une pâte molle****. Il les laisse faire tout ce qu'ils veulent et leur donne tout ce qu'ils demandent.* | *Zoé nem számíthat a férjére a gyereknevelésben:* ***tutyimutyi alak****. Hagyja, hogy azok azt csináljanak, amit akarnak és mindent megad nekik, amit kérnek.*

◨ **mettre la main à la pâte** → MAIN

PATIENCE [pasjɑ̃s] *(n fn)*

◨ **prendre son mal en patience** → MAL[2]

PATIN [patɛ̃] *(h fn)*

■ **rouler un patin** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): embrasser qqn avec la langue
□ ⟨vki⟩ **nyelves/francia csókot ad** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vkik⟩ **nyalják-falják egymást** (biz)
➤ *Certaines personnes trouvent répugnant si les amoureux* ***se roulent un patin****, mais les plus romantiques et les plus aventureux l'adorent.* | *Egyesek visszataszítónak tartják, ha a szerelmesek* ***nyelves/francia csókot adnak egymásnak****, a romantikusabbak és a kalandosabb természetűek azonban szeretik.*
➤ *J'ai vu deux jeunes qui n'arrêtaient pas de* ***se rouler des patins*** *dans le métro.* | *Láttam két fiatalt, akik csak úgy* ***nyalták-falták egymást*** *a metróban.*
♦ A kifejezés magyarázata egyrészt a XIX. század első felében használatos és a *patte* 'kéz, mancs' főnévvel rokonítható *patiner* ige 'erotikusan simogat' jelentésével, másrészt pedig a XX. század elején divatba jövő görkorcsolya (*patin à roulettes*) által felidézett képpel hozható összefüggésbe. Ez utóbbi a szerelmespárok nyelves vagy másképp mondva francia csókját a görkorcsolyapályán korcsolyázók körkörös mozgásához hasonlítja.
≅ *rouler une galoche à qqn (biz)* || *rouler une pelle* à qqn* || *se sucer la poire (biz)* || *se sucer la pomme (biz)*

Francia_magyar_szolastar.indb 633 2024. 08. 12. 15:58:43

PATTE [pat] *(n fn)*

◨ **avoir un fil à la patte** → FIL

■ **Ça ne casse pas trois pattes à un canard.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui n'a rien d'extraordinaire, de remarquable}
□ **Ez nem valami nagy durranás!** (biz) || **Ez nem valami nagy szám!** (biz)
➤ *Ce roman a eu un prix, pourtant **ça ne casse pas trois pattes à un canard**.* | *Ez a regény díjat nyert, pedig **nem valami nagy durranás**.*
♦ A kifejezés eredetileg a szintén bizalmas stílusértékű *Ça ne casse rien* alakban volt használatos és a *casser* ige átvitt 'nagy port kavar/ver fel, nagy lármát csap' értelmét aknázta ki. Ebből további szinonim alakváltozatok alakultak ki. Azt pedig, hogy valami nagyon jelentéktelen, a kifejezésben a kacsa (*canard*) harmadik, nem létező lábára való utalás fejezi ki.
≅ *Ça ne casse pas des briques. (biz)* || *Ça ne casse rien*.* || *Ça ne casse pas les vitres*.*

■ **en avoir plein les pattes** – (Sz), (biz): être épuisé après avoir beaucoup marché
□ ⟨vki⟩ **alig áll a lábán a fáradtságtól**
➤ *Une journée de shopping dans Paris, c'est épuisant, **j'en ai plein les pattes**.* | *Egy egész napos párizsi vásárolgatás kimerítő, **alig állok a lábamon a fáradtságtól**.*
≅ *en avoir plein les jambes* || *n'avoir plus de jambes* || *ne plus sentir ses jambes (de fatigue)* || *Les jambes lui rentrent dans le corps.*

■ **graisser la patte** ⟨à qqn⟩ – (Sz): donner de l'argent à qqn pour obtenir un avantage
□ ⟨vki⟩ **megkeni** ⟨vkinek⟩ **a kezét** || ⟨vki⟩ **csúszópénzt ad** ⟨vkinek⟩
➤ *Noé **a graissé la patte** à l'infirmière en chef pour passer en premier au contrôle chez le médecin.* | *Noé **megkente a** főnővér **kezét**, hogy elsőként juthasson be kontrollra az orvoshoz.*
♦ A szólás a XIV. században még az *oindre la paume à qqn* 'beolajozza vkinek a tenyerét' alakban volt használatos. Ebből alakult ki a mai közismert alak, amelyben a *graisse* 'zsír' szóból képzett *graisser* 'megzsíroz, megken' ige a kenőpénzzel történő megvesztegetésre, a jogtalan, tisztességtelen előnyszerzésre utal. A *paume* helyébe lépő *patte* 'mancs' szó pedig a bizalmas stílusú nyelvben az ember kezét jelenti.

■ **marcher à quatre pattes** – (Sz): se dit d'une personne qui marche sur les pieds et les mains comme un animal
□ ⟨vki⟩ **négykézláb jár/megy/mászik**
➤ *Les bébés **marchent à quatre pattes** avant de se tenir debout.* | *Mielőtt felállnának, a csecsemők **négykézláb járnak**.*

■ **montrer patte blanche** – (Sz): dire le mot de passe nécessaire pour entrer quelque part, pour être admis dans un groupe
□ ⟨vki⟩ **igazolja magát** || ⟨vki⟩ **bemondja/ismeri a jelszót**
➤ *Dans les aéroports américains, il ne suffit plus de **montrer patte blanche**, il faut désormais se tacher les doigts et laisser ses empreintes digitales.* | *Az amerikai repülőtereken már nem elég, hogy valaki **igazol-***

Francia_magyar_szolastar.indb 634 2024. 08. 12. 15:58:44

***ja magát**, ezentúl még az ujjunkat is be kell piszkítanunk, hogy megadjuk az ujjlenyomatunkat.*

➤ *Pour entrer dans ce club très sélect, **il faut montrer patte blanche**. | Ebbe a nagyon előkelő klubba csak úgy lehet bemenni, **ha valaki ismeri a jelszót**.*

♦ A kifejezés eredete Jean de La Fontaine *Le loup, la chèvre et le chevreau* [A farkas, a kecske meg a gida] című meséjéből származik (IV, 15). Amikor a kecskemama legelni ment a rétre, gidájának lelkére kötötte, hogy senkinek ne nyisson ajtót, amíg ő vissza nem tér és be nem mondja a megbeszélt jelszót, amit azonban a közelben ólálkodó farkas kihallgatott. Nemsokára be is kopogtatott, s kecskehangon bemondta a kisgidának a jelszót. De az megérezte a veszélyt és azt kérte a farkastól, hogy mielőtt kinyitná az ajtót, mutassa meg a lábát, hogy láthassa, vajon olyan szép fehér-e az, mint az anyukájáé: « Montrez-moi patte blanche, ou je n'ouvrirai point » [Fehér lábat mutass, különben nem nyitok – Vikár Béla fordítása]. A gida így megmenekült, az ordas pedig, akinek túljártak az eszén, elkullogott.

■ **retomber sur ses pattes** – (Sz): se tirer habilement d'une affaire délicate, dangereuse ou compromettante

□ ⟨vki⟩ **talp(á)ra esik, mint a macska** || ⟨vki⟩ **talpra áll**

➤ *Après des difficultés financières, Noé a trouvé un nouveau travail, ce qui lui a permis de **retomber sur ses pattes**. | Anyagi nehézségei után Noé új munkát talált és ez lehetővé tette neki, hogy **talpra álljon**.*

♦ A szólás által felidézett kép a macskák legendás ügyességét jelzi, amelyek esés közben úgy forgatják el testüket, hogy a talpukkal érjenek földet. Ezt segíti sajátos testfelépítésük is, ugyanis gerincük igen hajlékony, és nem rendelkeznek kulcscsonttal, aminek köszönhetően testüket kiválóan tudják mozgatni. Hantz Péter biofizikus szíves közlése szerint a perdületmegmaradás törvénye nem tiltja azt, hogy egy, a légellenállás hatásától eltekintve szabadon elforduló, nulla perdületű (nem pörgő) test az orientációját megváltoztassa. A zuhanó macska úgy változtatja meg testének térbeli helyzetét, hogy közben perdülete változatlan (szerencsés esetben nulla). A folyamat során azt használja ki, amit egy balerina is, amikor piruettezik, vagyis az első lábait kinyújtva megnöveli teste elejének a tehetetlenségi nyomatékát, ezáltal „kevésbé elfordíthatóvá" teszi azt, és a jó irányba fordítja a farát. Utána a hátsó lábait nyújtja ki, a farát „kevésbé elfordíthatóvá téve", és az első lábait behúzva a teste elejét is a jó irányba állítja.

≅ *retomber sur ses pieds**

◨ **tirer dans les pattes** ⟨de qqn⟩ → JAMBE: *tirer dans les jambes* ⟨de qqn⟩

■ **tomber entre les pattes** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être sous la mauvaise influence ou dans la dépendance de qqn

□ ⟨vki vkinek⟩ **a karmai közé kerül**

➤ *La vieille dame croyait que l'avocat était honnête mais elle a fini par comprendre qu'**elle était tombée entre les pattes** d'un escroc. | Az idős*

Francia_magyar_szolastar.indb 635 2024. 08. 12. 15:58:44

hölgy azt hitte, hogy az ügyvéd becsületes, de végül megértette, hogy ***egy szélhámos karmai közé került****.*

♦ A francia *patte* ‘mancs’ és a magyar *karom* szavak mindkét nyelvben a ragadozó állatok képét villantják föl.

PAVÉ [pave] *(h fn)*

■ **battre le pavé** – (Sz): marcher sans but, errer dans les rues
□ ⟨vki⟩ **koptatja a flasztert** || ⟨vki⟩ **(céltalanul) rója az utcákat**
➤ *Ces garçons ne vont pas à l’école, ils sont encore jeunes pour travailler. Alors, ils se réunissent en groupes et* ***ils battent le pavé****.* | *Ezek a fiúk nem járnak iskolába, a munkához még fiatalok. Így csoportba verődnek és* ***a flasztert koptatják****.*
♦ A szólásban szereplő *pavé* szó konkrét jelentése ‘útburkolat, kövezet, utcakő, macskakő’.
≅ *courir les rues* || *courir la prétentaine* (1.)* || *traîner ses guêtres**

■ **C’est le pavé de l’ours.** – (Szi): {se dit d’une maladresse commise dans l’intention de rendre service, mais qui produit un effet contraire}
□ **Ez olyan, mint amikor az ember a fürdővízzel együtt kiönti a gyereket is.** || **Ilyen barát mellett ellenségre nincs is már szükség.**
➤ *Écoute, Noé, le service que tu m’as rendu récemment,* ***c’était le pavé de l’ours****.* | *Figyelj, Noé, az a szolgálat, amit nemrég tettél nekem,* ***olyan volt, mint amikor az ember a fürdővízzel együtt kiönti a gyereket is****.*
♦ A szállóige eredete Jean de La Fontaine *L’ours et l’amateur de jardins* [A medve és a kertészkedő] című meséje (VIII, 10). Egy virágokat szerető, gyümölcsfákat nevelő magányos, öreg kertészkedő összebarátkozik egy ugyancsak magányos medvével. Amikor egyszer az öreg elszunyókált a kertjében, a medve meglátta, hogy egy légy repült barátja orra hegyére. Hogy megfeleljen légyűző (*émoucheur*) feladatának és elűzze az újra meg újra megjelenő szemtelenkedő legyet, felkapott hirtelen egy nagy követ (*empoigne un pavé*) és lecsapta vele a legyet barátja orráról. Ám amilyen jó célzó, annyira rossz tervező volt, hisz a légy ugyan megdöglött, de a barátja is holtan maradt ott betört fejjel. La Fontaine pedig ezt a következtetést vonja le: « Rien n’est si dangereux qu’un ignorant ami ; / Mieux vaudrait un sage ennemi. » [Ostoba jóbarát az kész veszedelem. / Már inkább hadd legyen száz eszes ellenfelem. – Zempléni Árpád fordítása].
≅ *jeter le bébé [l’enfant] avec l’eau* du bain*

■ **être sur le pavé** – (Sz): être sans logement ou sans travail
□ ⟨vki⟩ **az utcára kerül**
➤ *Si mon ami* ***est sur le pavé*** *aujourd’hui, c’est bien de sa faute : il a bu, a couru les femmes, il a ruiné sa santé.* | *Az, hogy a barátom* ***utcára került****, csak az ő hibája: ivott, a szoknyák után futkosott, aláásta az egészségét.*
≅ *être [se trouver] à la rue** || *être sur le sable* (2.)*

Francia_magyar_szolastar.indb 636 2024. 08. 12. 15:58:44

■ **jeter un pavé dans la mare** – (Sz): dire qqch. qui entraîne la surprise, le trouble, des conséquences désagréables dans une situation tranquille
□ ⟨vki⟩ **felkavarja az állóvizet**
➤ *Dans certaines situations graves, pour secouer l'apathie de la société, nous devons faire preuve de courage et nous devons* ***jeter un pavé dans la mare****.* | *Bizonyos súlyos helyzetekben ahhoz, hogy felrázzuk a társadalmat az apátiájából, bátorságot kell tanúsítanunk és* ***fel kell kavarnunk az állóvizet****.*
♦ A szólás eredete mindennapi megfigyelésen alapuló metafora. Ha egy pocsolyába (*la mare*) nagyobb követ (*le pavé*) dobunk, az felkavarja annak iszapos vizét, ami így zavarossá válik.

◨ **tenir le haut du pavé** → HAUT

PAVILLON [pavijɔ̃] *(h fn)*

■ **baisser pavillon** ⟨devant qqn⟩ – (Sz): céder, reconnaître la supériorité de l'autre
□ ⟨vki vki előtt⟩ **meghajtja a zászlót** || ⟨vki vki előtt⟩ **leteszi a fegyvert**
➤ *Je reconnais que vos raisons sont meilleures que les miennes, j'arrête la discussion et* ***je baisse pavillon****.* | *Elismerem, hogy az ön érvei jobbak, mint az enyémek, abbahagyom a vitát és* ***leteszem a fegyvert****.*
♦ A kifejezés tengerészeti eredetű. A *pavillon* szó más jelentései mellett a hajókon használatos 'zászló, lobogó' értelemben is használatos, ami, ha leengedték (*baisser*), a hajózásban vagy egy nagyobb idegen hajó előtti tisztelgés, vagy pedig harc közben az ellenfél előtti megadás jele volt.
◊ A magyar *meghajtja a zászlót vki előtt* szólásmegfelelő katonai eredetű és szintén a megadás, behódolás metaforikus kifejezése.
≅ *avoir l'échine souple* || *courber/plier l'échine** || *filer doux** || *hisser le drapeau blanc* || *obéir au doigt* et à l'œil* || *s'aplatir comme une crêpe** *devant qqn* || *se mettre aux ordres de qqn*

PAYE [pɛj] *(n fn)*

■ **Ça fait une paye. [Il y a une paye.]** – (Szm), (biz): {Il il y a très longtemps.}
□ **ezer éve [ezer éve, hogy...]** || **ősidők óta** || **időtlen idők óta**
➤ *Salut, Noé ! Quoi de neuf ?* ***Ça fait une paye qu'on ne s'est pas vus !*** |
Szia Noé! Mi újság? ***Ezer éve nem láttuk egymást.***
♦ A helyzetmondat arra utal, hogy két bérkifizetés (*payer* → *la paye*) közötti időszak általában végtelenül hosszúnak tűnik az embernek, kiváltképp, ha szűkösen él.
≅ *Ça fait des lustres.* || *Ça fait un bail*.* || *depuis [il y a] belle lurette** || *depuis une éternité*

PAYER [peje] *(ts i)*

■ **être payé pour le savoir** – (Sz): avoir appris qqch. par une expérience cuisante
□ ⟨vki vmit⟩ **a maga/saját kárán tanul meg**

Francia_magyar_szolastar.indb 637 2024. 08. 12. 15:58:44

➤ *Ne vous fiez pas aux annonces vantant ce produit. Ce sont des publicités mensongères.* ***Je suis payé pour le savoir.*** | *Ne higgyen az e terméket dicsérő reklámoknak. Ezek hazug reklámok.* ***A saját káromon tanultam meg.***

PAYS [pei] *(h fn)*

◨ **Nul n'est prophète en son pays.** → PROPHÈTE

■ **voir du pays** – (Sz): voyager
□ ⟨vki⟩ **világot lát**
➤ *L'année prochaine,* ***je voudrais voir du pays****. Jusqu'ici, je n'ai fait que travailler. Il faut que cela s'arrête.* | *Jövőre* ***szeretnék világot látni****. Eddig mindig csak dolgoztam. Ennek véget kell vetni.*
≅ *courir le monde* || *être toujours par monts* et par vaux* || *rouler sa bosse**

PAYSAN [peizã] *(h fn)*

■ **un paysan du Danube** – (Sz): se dit d'un homme d'un extérieur grossier qui scandalise par sa franchise brutale pleine de bon sens
□ ⟨vki⟩ **nyers, szókimondó ember/fickó**
➤ *Noé est* ***un*** *véritable* ***paysan du Danube*** *qui par ses remarques choque souvent son chef et ses collègues.* | *Noé* ***olyan nyers, szókimondó fickó****, aki megjegyzéseivel gyakran sokkolja a főnökét és a kollégáit.*
♦ A nyers, szókimondó embert jellemző „dunai paraszt" kifejezés irodalmi eredetű. Jean de La Fontaine *Le paysan du Danube* [A dunai paraszt] című meséjének (XI, 7) „faragatlan medvéhez" (*un ours* mal léché*) hasonlító, bozontos szakállú, ókori hőséről szól, aki képviselő lesz Rómában, és olyan minden kertelést nélkülöző beszédet rögtönöz a Szenátusban, amit senki sem várt egy faragatlan tuskótól és aminek tanulsága: « Il ne faut point juger des gens sur l'apparence. » [Külszínről nem szabad ítélni. – Vikár Béla fordítása].
≅ *un ours* mal léché*

PEAU [po] *(n fn)*

■ **avoir** ⟨qqn⟩ **dans la peau** – (Sz), (biz): être très amoureux de qqn
□ ⟨vki vkibe⟩ **fülig szerelmes** || ⟨vki vkiért⟩ **majd megbolondul**
➤ *Noé n'arrive pas à oublier Zoé qui l'a quitté.* ***Il l'a toujours dans la peau.*** | *Noé nem tudja elfelejteni Zoét, aki elhagyta őt.* ***Még mindig fülig szerelmes belé.***
♦ A szólásban a *peau* 'bőr' szó a szeretett és kívánt személy testét jelképezi, ami szinte eggyé válik a szerelmes bőrével. Erre utal Nicolas Chamfort (1741–1794) francia író, moralista szellemes meghatározása is a szerelemről: « L'amour, tel qu'il existe dans la Société, n'est que l'échange de deux fantaisies et le contact de deux épidermes. » [A szerelem, ahogy a társaságban dívik, csak két szeszély cseréreberéje és két bőrfelület érintkezése. – Gábor György fordítása].
≅ *être éperdument amoureux*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **avoir la peau** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): menacer qqn, vouloir se venger {utilisé surtout sous la forme : *J'aurai ta peau !*}
- □ ⟨vki vkinek vmiért⟩ **benyújtja a számlát** || ⟨vki vkin vmiért⟩ **bosszút áll**
  - ➤ *Espèce de sale voleur, tu m'as volé, mais **j'aurai ta peau** !* | *Szemét tolvaj, megloptál, de **ezért még benyújtom neked a számlát**!*
- ♦ A példamondat is mutatja, hogy a kifejezést leginkább fenyegetésként használják. A bőr (*la peau*) számos más kifejezésben is (lásd alább) az élet vagy az ember személyiségének metaforája, ami a magyar *vásárra viszi a bőrét, menti/félti az irháját, elhordja az irháját, kiporolja vkinek az irháját* szólásokban is jól megfigyelhető.
- ◊ A *benyújtja a számlát vkinek vmiért* magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere az elvégzett munka, szolgáltatás megfizetése a kapott számla alapján.
- ≅ *attendre qqn au tournant** || *prendre sa revanche* || *régler son compte* à qqn* || *rendre la monnaie* de sa pièce à qqn* || *rendre le mal pour le mal*

■ **avoir la peau dure** – (Sz): résister à tout
- □ ⟨vki⟩ **kemény legény** || ⟨vkit⟩ **kemény fából faragtak**
  - ➤ *A : Tu t'es fait mal avec ce couteau ? – B : Non, ne t'inquiète pas, **j'ai la peau dure**.* | *A: Fáj, ahol megvágtad magad ezzel a késsel? – B: Nem, ne nyugtalankodj, **kemény fából faragtak**.*
- ≅ *avoir les reins* solides (2.)*

◨ **avoir les nerfs à fleur de peau** → NERF: *avoir les nerfs à vif [à fleur de peau]*

■ **changer de peau** – (Sz): changer totalement de personnalité et de style de vie
- □ ⟨vki⟩ **kibújik a bőréből**
  - ➤ *Zoé n'en peut plus de sa vie d'ermite, **elle voudrait changer de peau**.* | *Zoénak elege van már a remeteéletből, **szeretne kibújni a bőréből**.*
- ♦ A kifejezés eredete a bibliai Jeremiás tanításainak egyik kérdésében található (Jer 13:23): „Vajon megváltoztathatja-e bőrét az etióp, vagy tarka csíkjait a párduc?"
- ≅ *faire peau* neuve*

■ ⟨Sqqch.⟩ **coûter la peau des fesses [du cul]** – (Sz), (biz): coûter très cher
- □ ⟨vmi⟩ **állati/baromi sokba kerül** (biz) || ⟨vmi⟩ **egy vagyonba kerül** || ⟨vkinek vmire⟩ **a gatyája is rámegy** (biz)
  - ➤ *J'aimerais bien installer le climatiseur dans mon appartement mais je n'en ai pas les moyens. **Ça coûte la peau des fesses.*** | *Szeretném beszereltetni a légkondicionálót a lakásomba, de nincs rá pénzem. **Baromi sokba kerül.***
- ♦ A kifejezés eredete ismeretlen. ◉ A svájci franciában gyakori szinonimája a *coûter le lard du chat*.
- ≅ *coûter bonbon** || *coûter les yeux* de la tête* || *coûter un bras (et la moitié de l'autre) (Can), (biz)* || *coûter un maximum*/max* || *coûter un os (Bel), (biz)* || *coûter un pont (Bel), (biz)* || *coûter un prix fou* || *être hors de prix*

Francia_magyar_szolastar.indb 639 2024. 08. 12. 15:58:44

■ **être [se sentir] bien/mal dans sa peau** – (Sz): se sentir bien/mal dans son corps, dans sa vie
□ ⟨vki⟩ **jól/rosszul érzi magát a bőrében**
➤ *Les adolescents **sont** souvent **mal dans leur peau**.* | *A tinédzserek gyakran **érzik magukat rosszul a bőrükben**.*
♦ A bőr itt azt a „börtönt” szimbolizálja, ahová az ember személyisége, jelleme mintegy be van zárva.
≅ *être [ne pas être] à l'aise dans ses baskets**

■ **faire la peau** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): tuer qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **hidegre tesz** (biz)
➤ *Au début du film, il y a un gangster qui **fait la peau** d'un flic.* | *A film úgy kezdődik, hogy egy gengszter **hidegre tesz** egy zsarut.*
♦ A francia szólásban a *peau* 'bőr' szó az életet szimbolizálja. Bővebben lásd az *avoir la peau de qqn* kifejezést.
≅ *envoyer qqn ad patres (biz)* || *expédier qqn dans l'autre monde** || *faire passer le goût du pain à qqn* || *faire son affaire à qqn (biz)*

■ **faire peau neuve** – (Sz): changer complètement d'aspect, de manières
□ ⟨vki⟩ **új bőrbe bújik**
➤ *Le parti conservateur **a fait peau neuve** : il s'est choisi un nouveau chef et il a rajeuni son programme.* | *A konzervatív párt **új bőrbe bújt**: új pártelnököt választott és megújította a programját.*
♦ A kifejezés egyes bőrüket váltó állatok (pl. kígyók) vedlésére utal.
≅ *changer de peau**

■ **glisser sur une peau de banane** – (Sz): échouer sur une difficulté qui n'était pas prévue, être victime d'agissements hostiles
□ ⟨vki, vmi⟩ **elcsúszik egy banánhéjon**
➤ *Une fois de plus, les espoirs des Européens **ont glissé sur une peau de banane** parce qu'un nouvel accord a été conclu entre la Grande-Bretagne et les États-Unis.* | *Az európai remények ismételten **elcsúsztak egy banánhéjon**, mivel Nagy-Britannia és az Egyesült Államok új egyezményt kötött.*

■ **glisser une peau de banane** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui créer des difficultés par malveillance, procédé déloyal
□ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vki⟩ **gáncsot vet** ⟨vkinek⟩
➤ *Noé aurait pu devenir sélectionneur national, mais lors des élections quelqu'un **lui a glissé une peau de banane**.* | *Noé szövetségi kapitány lehetett volna, de a választáskor valaki **keresztbe tett neki**.*
♦ A banánhéj a másoknak okozott bosszúság, probléma kifejezésére más nyelvekben is gyakran használt kép.
◊ A *gáncsot vet vkinek* magyar szólás átvitt jelentésének szemléleti alapja az a mozdulat, amellyel valaki hirtelen vagy alattomosan úgy helyezi kinyújtott lábát vagy lábfejét más személy lába elé vagy mögé, hogy az abban megbotolva felbukjék.

Francia_magyar_szolastar.indb 640 2024. 08. 12. 15:58:44

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tailler des croupières* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

■ **Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué.** – (Szm): {Il ne faut pas considérer une chose comme la sienne avant d'être assuré de l'avoir.}

□ **Ne igyunk előre a medve bőrére!**

➤ *A : Avec l'argent que nous recevrons pour la maison, on va s'acheter un bateau pour y vivre. – B : On doit d'abord trouver un acheteur pour la maison.* ***Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué.*** | *A: A házért kapott pénzen veszünk egy hajót és azon fogunk lakni. – B: Előbb azonban vevőt kell találnunk a házra.* ***Ne igyunk előre a medve bőrére!***

♦ A *vendre la peau de l'ours (avant de l'avoir tué)* 'előre iszik a medve bőrére' szólás és az abból keletkezett fenti szólásmondás egy Európa-szerte ismert anekdotából származik, amelyet a világirodalomban is többen feldolgoztak (pl. Jean de La Fontaine is *L'ours et les deux compagnons* [A medve és a két cimbora] című meséjében, V, 20), és megtalálható számos adomagyűjteményben is. Végső forrása az a mese, amelyet az itáliai író, meseíró Laurentius Abstemius (Lorenzo Bevilaqua) 1495-ben iktatott be az ezópusi mesék közé. Íme a mese rövid tartalma Andrád Sámuel háromszéki származású bécsi orvos, egyik legismertebb XVIII. századi adomagyűjteményünk, az 1789–90 körül íródott *Elmés és mulatságos rövid anekdoták* című mű szerzőjének gyűjtése alapján („Előre eladott medvebőr"). Három cimbora elhatározta, hogy ártalmatlanná teszik a közeli erdőben garázdálkodó medvét. Hogy a vállalkozásukhoz erőt merítsenek, betértek egy csapszékbe, ahol jól teleették, teleitták magukat a vadászat előtt. A fogadósnak azt ígérték, hogy majd a medve bőrének árából rendezik a számlát. Mikor a barlanghoz értek, a medve váratlanul előttük termett. Az egyik ijedtében „mercuriusi szárnyakon" világnak szaladt, a másik – „mint Aesopus macskája" – felmászott egy fára, a harmadik meg a földre feküdt, halottnak tettette magát, és lélegzetét visszafojtva várta a véget. A medve azonban abban a hiszemben, hogy döggel van dolga, csak végigszaglászta és otthagyta. Amikor túl voltak a veszélyen, az időközben előkerült másik két kocavadász érdeklődve kérdezte halálra vált társukat: – Mit súgott a medve a füledbe? – Mire az sápadt arccal csak ennyit válaszolt: – „Azt súgta […] a fülembe, hogy addig az ő bőrit másszor meg ne együk s igyuk, míg őtöt magát meg nem fogjuk." ◉ Érdekessége még a szólásmondásnak, hogy az Philippe de Commines (Commynes) XV. századi francia diplomata és történetíró *Les mémoires de messire Philippe de Commines* [Philippe de Commines úr emlékiratai] című műve (1524) szerint (IV. könyv, III. fejezet) a diplomácia fegyvertárába is bevonult. Amikor XI. Lajos francia király követe szövetséget ajánlott III. Frigyes német-római császárnak a Burgundiai Hercegség felosztására, a császár ezzel az ismert anekdotával tért ki a nyílt válaszadás elől.

≅ *couper l'arbre pour avoir le fruit* || *manger son blé* en herbe* || *tuer la poule* aux œufs d'or*

Francia_magyar_szolastar.indb 641 2024. 08. 12. 15:58:45

■ **n'avoir que la peau et les os** [lezo] – (Sz): être d'une maigreur extrême
□ ⟨vki⟩ **csupa csont és bőr**
➤ *Ce mannequin à la mode **n'a que la peau et les os**.* | *Ez a felkapott manöken **csupa csont és bőr**.*
≅ *être un sac d'os (biz)* || *être un squelette* ambulant* || *maigre comme un clou** || *maigre comme un coucou** || *on peut lui compter [on lui voit] les côtes (biz)* || *sec comme un coup de trique**

■ **ne pas vouloir être dans la peau** ⟨de qqn⟩ – (Sz): ne pas vouloir s'imaginer à la place de qqn
□ ⟨vki⟩ **nem szeretne** ⟨vkinek⟩ **a bőrében lenni**
➤ *Noé est rejeté par toute sa famille et il est en pleine dépression. **Je n'aimerais pas être dans sa peau.** | Noétól egész családja elfordult és ezért mély depresszióba süllyedt. **Nem szeretnék a bőrében lenni.***

■ **risquer sa peau** – (Sz): risquer sa vie
□ ⟨vki⟩ **vásárra viszi a bőrét** || ⟨vki⟩ **kockára teszi az életét**
➤ *Les voleurs lui ont ordonné de remettre la clé du coffre-fort. Comme ils étaient armés, Noé n'a pas voulu **risquer sa peau**, il leur a obéi.* | *A rablók a páncélszekrény kulcsát követelték tőle. Mivel fegyver volt náluk, Noé nem akarta **vásárra vinni a bőrét** és engedelmeskedett nekik.*
♦ A kifejezéshez kapcsolódóan megemlítendő még a gyakori *sauver sa peau* 'menti a bőrét [az irháját]' szókapcsolat is.
◊ A *kockára teszi az életét* magyar szólás eredetét lásd: *jouer sur du velours**.
≅ *mettre sa vie en danger/péril*

◨ **se sentir bien/mal dans sa peau** → PEAU: *être [se sentir] bien/mal dans sa peau*

■ **une peau de vache** – (Sz): une personne très méchante
□ ⟨vki⟩ **gonosz/szemét alak**
➤ *Zoé n'a pas prévenu le chef que je serai en retard. Elle l'a fait exprès, j'en suis sûr. **Quelle peau de vache !** | Zoé nem szólt a főnöknek, hogy késve érkezem. Biztos vagyok benne, hogy szándékosan csinálta. **Micsoda gonosz/szemét alak!***
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy a tehén ugyan általában békés állat, de néha hátsó lábával váratlanul erősen ki tud rúgni oldalra, ha valami vagy valaki zavarja.

■ **une vieille peau** – (Sz), (biz), (pej): expression injurieuse envers une femme âgée
□ ⟨vki⟩ **vén szipirtyó** (biz), (pej)
➤ *La voisine a appelé les flics parce que selon elle, la musique était trop forte. **Quelle vieille peau !** | A szomszédasszony kihívta a zsarukat, mert szerinte túl hangos volt a zene. **Micsoda vén szipirtyó!***

PÊCHE [pɛʃ] *(n fn)*

■ **avoir la pêche** – (Sz), (biz): se sentir en pleine forme {physique et/ou psychologique}

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 642 2024. 08. 12. 15:58:45

□ ⟨vki⟩ **jó/kirobbanó/bomba formában van** || ⟨vki⟩ **jó passzban van**
➤ *Zoé a bien dormi et ce matin, **elle a** vraiment **la pêche**.* | *Zoé jól aludt és ma reggel **kirobbanó formában van**.*

♦ Az őszibarack (*la pêche*) ebben a bizalmas stílusú francia szólásmegfelelőben valakinek az arcán (a bizalmas nyelvben: *la pêche*) is kirajzolódó kirobbanó fizikai és lelki állapotát jelenti metaforikusan. Eredete homályos. Egyesek szerint arra vezethető vissza, hogy a III. századi kínai kultúrában az őszibarackot a halhatatlanság forrásaként tartották számon. A kínai költő, Zhang Hua leír egy gyümölcsöskertet, amelyből egy taoista istenség 3000 évente szüretelte az örökkévalóságot magában hordozó őszibarackot.

≅ *avoir bon pied* bon œil* || *avoir l'âme* chevillée au corps* || *avoir la banane (biz)* || *avoir la frite (biz)* || *être bien portant* || *être d'attaque** || *être en pleine forme*

■ **se fendre la pêche** – (Sz), (biz): rire et bien s'amuser
□ ⟨vki⟩ **dől/gurul a nevetéstől** || **fülig ér** ⟨vkinek⟩ **a szája**
➤ *La soirée était réussie, Noé a raconté des blagues et tout le monde **s'est fendu la pêche**.* | *Az este jól sikerült, Noé vicceket mesélt és mindenki **dőlt a nevetéstől**.*

♦ Az őszibarack (*la pêche*) ebben a bizalmas stílusú szólásban metaforikusan valakinek az arcát jelenti.

≅ *avoir le fou rire* || éclater* de rire* || être écroulé de rire* || être mort[1]* de rire* || être plié (en deux) de rire* || mourir* de rire* || rire à gorge* déployée* || rire à ventre* déboutonné* || rire aux éclats* || rire aux larmes* || rire comme un bossu* || rire comme une baleine* || se fendre la gueule* || se fendre la poire* || se fendre la poire* || se taper le cul* par terre* || se taper sur les cuisses* || se tenir les côtes* || se tordre* de rire*

PÉCHÉ [peʃe] *(h fn)*

■ **laid comme les sept péchés capitaux** – (Szh), (biz): très laid
□ ⟨vki⟩ **ronda, mint a bűn**
➤ *A : Pourquoi as-tu épousé cette fille ? Elle est désagréable, **elle est laide comme les sept péchés capitaux**. – B : C'est simple. Pour sa fortune.* | *A: Miért vetted el ezt a lányt? Kellemetlen és **olyan ronda, mint a bűn**. – B: Egyszerű. A vagyonáért.*

♦ I. Nagy Szent Gergely pápa, valamint Aquinói Szent Tamás skolasztikus filozófus és teológus tanításai nyomán a katolikus egyház a hét főbűnt (*l'orgueil* 'kevélység', *l'envie* 'irigység', *l'avarice* 'fösvénység', *la luxure* 'bujaság', *la gourmandise* 'torkosság', *la colère* 'harag', *la paresse* 'restség') valamennyi bűn forrásának tartja. A több európai nyelvben is ismert szóláshasonlat szerint a csúnyaság éppoly visszataszító, mint a bűn. A hét főbűn (*les sept péchés capitaux*) képzőművészeti ábrázolásának szép példája Hieronymus Bosch németalföldi festőnek a madridi Pradóban található *A hét főbűn* [*La Mesa de los pecados capitales*] című festménye (1480 körül).

≅ *laid à faire peur* || laid comme un pou* || laid comme un crapaud* || laid comme un singe*

Francia_magyar_szolastar.indb 643 2024. 08. 12. 15:58:45

PÉDALE [pedal] *(n fn)*

■ **perdre les pédales** – (Sz), (biz):
1. ne plus suivre une explication, un raisonnement ; s'embarrasser dans ses explications
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fonalat** || ⟨vki⟩ **belezavarodik a magyarázatba** || **kifogy/megáll** ⟨vkinek⟩ **a tudománya**
➤ *Au début du cours de math, je comprenais encore l'explication mais après un moment, **j'ai** complètement **perdu les pédales**.* | *A matekóra elején még értettem a magyarázatot, de egy idő után teljesen **elvesztettem a fonalat**.*
2. cesser d'avoir la maîtrise de ses actes, s'affoler
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fejét** || ⟨vki⟩ **elveszti a talajt a lába alól**
➤ *Tout va mal maintenant et tu rencontres beaucoup de difficultés. Mais ce n'est pas le moment de **perdre les pédales.** Ressaisis-toi.* | *Most minden rosszul megy és sok nehézséged van. De ez nem az a pillanat, amikor **elvesztheted a talajt a lábad alól.** Szedd össze magad!*
♦ A francia kifejezés a kerékpárversenyzők zsargonjából származik, és arra utal, hogy valaki kisebb intenzitással hajtja a pedálokat, így nem tudja tartani a verseny ritmusát, leszakad.
◊ Az *elveszti a fonalat* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *le fil* d'Ariane*.
≅ **1.** *s'emmêler les crayons/pédales/pieds/pinceaux (biz)*
≅ **2.** *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la tête** || *perdre le nord**

PÉDALER [pedale] *(tn i)*

■ **pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]** – (Sz), (biz): faire des efforts désordonnés et inutiles dans une situation difficile
□ ⟨vki⟩ **hiába erőlködik, nem megy semmire**
➤ *Noé a essayé de faire son devoir de math, mais **il pédale dans la choucroute**.* | *Noé megpróbálta megoldani a matekfeladatát, de **hiába erőlködik, nem megy semmire**.*
♦ A szólásban változatként felsorolt főnevek mind olyan állagú ételek, amelyekben – metaforikusan értve – ugyancsak nehéz lenne kerékpárral haladni.
≅ *pédaler à vide (biz)*

PEIGNE [pɛɲ] *(h fn)*

■ **passer** ⟨qqch.⟩ **au peigne fin** – (Sz): examiner qqch. minutieusement
□ ⟨vki vmit⟩ **töviről hegyire [tüzetesen] átfésül/átvizsgál**
➤ *La police **a passé** le quartier **au peigne fin** pour retrouver l'assassin.* | *A rendőrség **töviről hegyire átvizsgálta** a negyedet, hogy megtalálja a gyilkost.*
♦ A szólásban az alapos átvizsgálási, átfésülési folyamatot a sűrű fogazatú fésű (*peigne fin*) szimbolizálja.
≅ *passer qqch. au crible*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 644 2024. 08. 12. 15:58:45

■ **sale comme un peigne** – (Szh): se dit de qqn de très sale
□ ⟨vki⟩ **koszos/piszkos, mint a disznó**
➤ *Cet homme vit depuis des années dans cette cabane de la forêt.* ***Il est sale comme un peigne.*** | *Ez az ember évek óta ebben az erdei kunyhóban él.* ***Olyan koszos, mint a disznó.***
♦ A hasonlat arra utal, hogy ha nem tisztítják rendszeresen, a fésű a mindennapi használat során piszkos, zsíros lesz.
≅ *ne pas être à prendre avec des pincettes* (1.)* || *sale comme un cochon* || *sale comme un porc*

PEINE [pɛn] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **valoir la peine** – (Sz): mériter qu'on le fasse
□ ⟨vmi⟩ **megéri a fáradságot**
➤ ***Ça vaut la peine*** *que vous quittiez l'autoroute pour visiter ce petit village pittoresque.* | ***Megéri a fáradságot****, hogy kimenjen az autópályáról és meglátogassa ezt a festői kis falut.*

PEINTURE [pɛ̃tyʀ] *(n fn)*

◨ **être un pot de peinture** → POT

■ **ne pas pouvoir voir** ⟨qqn⟩ **en peinture** – (Sz), (biz): détester qqn, ne pas pouvoir le supporter {souvent à la première personne : *Je ne peux pas le voir en peinture.* 'Akkor lássam, amikor a hátam közepét!'}
□ ⟨vki⟩ **látni sem bírja** ⟨vkinek⟩ **a képét** || ⟨vki vkitől⟩ **kiütést kap** || ⟨vki vkit⟩ **ki nem állhat**
➤ *Noé est trop prétentieux et égoïste,* ***je ne peux pas le voir en peinture****.* | *Noé túl öntelt és egoista,* ***látni sem bírom a képét****.*
♦ A kifejezés gyakori az *en peinture* elem nélküli *ne pas pouvoir voir qqn* 'látni sem bír vkit' vagy a *ne pas pouvoir se voir* visszaható alakban is: *Noé refuse de travailler en équipe avec Zoé, il ne peut pas la voir. Mais c'est réciproque : ils ne peuvent pas se voir.* 'Noé nem hajlandó egy csapatban dolgozni Zoéval. Látni sem bírja. De ez kölcsönös: látni sem bírják egymást.' ◉ A fenti szólások szintén gyakori szinonimája még a *ne pas pouvoir encadrer qqn* kifejezés is, ami valakinek a képkeretbe tett (*encadrer* 'bekeretez') portréjára utal.
≅ *avoir qqn dans le nez** || *ne pas pouvoir encadrer qqn* || *ne pas pouvoir sentir* qqn* || *ne pas pouvoir voir qqn*

PELÉ, -E [pəle] *(mn* és *fn)*

■ **trois pelés et un tondu** – (Sz), (biz), (pej): très peu de gens {dans une assemblée}
□ **csak néhány szedett-vedett alak**
➤ *A : Comment était la sortie au bar hier soir ? – B : Nul !* ***Y'avait trois pelés et un tondu.*** | *A: Milyen volt tegnap este a buli a bárban? – B: Pocsék.* ***Csak néhány szedett-vedett alak lézengett ott.***
♦ A kifejezésben a *pelé* 'kopasz, tar fejű' és a *tondu* 'lenyírt; rövidre nyírt hajú' szavak szinonimaként egymást erősítik.

Francia_magyar_szolastar.indb 645 2024. 08. 12. 15:58:45

PELLE [pɛl] *(n fn)*

■ **ramasser [se prendre] une pelle** – (Sz), (biz):
1. tomber
□ ⟨vki⟩ **hasra esik** (biz) || ⟨vki⟩ **hatalmasat/nagyot taknyol** (biz)
➤ *Noé s'est fait très mal **en ramassant une pelle**.* | *Noé **hasra esett** és jól megütötte magát.*
2. échouer
□ ⟨vki⟩ **pofára esik** (biz)
➤ *Si Noé continue à investir dans des affaires douteuses, **il va se prendre une pelle**.* | *Noé **pofára fog esni**, ha továbbra is gyanús üzletekbe fektet be.*
♦ A francia kifejezés eredete mindkét jelentésben homályos.
≅ **1.** *faire une chute* || *mordre la poussière* (1.)* || *prendre/ramasser une bûche** || *prendre une débarque* (1.)* || *tomber de tout son long** || *tomber les quatre fers* en l'air*
≅ **2.** *essuyer un échec* || *faire chou* blanc* || *manquer son coup (biz)* || *prendre une débarque** || *prendre/ramasser/remporter une veste** || *rater son coup (biz)* || *se casser les dents** || *subir un échec*

■ **rouler une pelle** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): embrasser qqn avec la langue
□ ⟨vki⟩ **nyelves/francia csókot ad** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vkik⟩ **nyalják-falják egymást** (biz)
➤ *Certaines personnes trouvent répugnant si les amoureux **se roulent une pelle**, mais les plus romantiques et les plus aventureux l'adorent.* | *Egyesek visszataszítónak tartják, ha a szerelmesek **nyelves/francia csókot adnak egymásnak**, a romantikusabbak és a kalandosabb természetűek azonban szeretik.*
➤ *Les ados ne se gênaient pas pour **se rouler des pelles** sur la plage.* | *A tinik nem zavartatták magukat és **nyalták-falták egymást** a strandon.*
♦ A *pelle* szó a szlengben régebben a 'nyelv' szinonimájaként is használatos volt. A szólás *rouler* igéjét egyrészt a XIX. század első felében használatos és a *patte* 'kéz, mancs' főnévvel rokonítható *patiner* ige 'erotikusan simogat' jelentésével (vö. *rouler un patin* à qqn*), másrészt pedig a XX. század elején divatba jövő görkorcsolya (*patin à roulettes*) által felidézett képpel lehet összefüggésbe hozni. Ez utóbbi a szerelmespárok nyelves vagy másképp mondva francia csókját a görkorcsolyapályán korcsolyázók körkörös mozgásához (*rouler*) hasonlítja.
≅ *rouler une galoche à qqn (biz)* || *rouler un patin* à qqn* || *se sucer la poire (biz)*

◨ **se prendre une pelle** → PELLE: *ramasser [se prendre] une pelle*

PÉNATES [penat] *(h tbsz fn)*

■ **regagner ses pénates** – (Sz), (vál), (tréf): rentrer chez soi
□ ⟨vki⟩ **hazatér/megtér az otthonába** (vál)
➤ *Bon, prenons un dernier verre et après **je regagne mes pénates**.* | *Na jó, igyunk meg még egy pohárral, azután **megtérek az otthonomba**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 646 2024. 08. 12. 15:58:45

♦ Amikor ezt az eredete miatt választékos, ugyanakkor ma már kissé tréfás ízű kifejezést használjuk, nem is gondolunk arra, hogy az antik istenek védelmét élvezzük. A csak többes számban használatos *pénates* szó a régi rómaiak azon isteneit, illetve azok szobrait jelölte (*Penates*), akik a család élelmezését, anyagi jólétét biztosították (a ház éléskamrája, az ún. PENUS védőszellemei voltak) és felügyelték a konyha tüzét. Mind az éléskamra, mind a konyha a ház legfontosabb belső helyiségei voltak (ezt a 'befelé mozgó, belül lévő, belső' jelentésmozzanatot őrizte meg a mai napig a *pénétrer* 'vminek a belsejébe hatol' ige, ami a latin szócsalád PENETRARE igéjéből származik). Nevük nem volt, csak tulajdonságaik. A nekik szóló áldozatokat (virágok, bor, tojás, gyümölcs) a családapa (*pater familias*) mutatta be. Ezeket az isteneket ábrázoló kis szobrokat a rómaiak utazás, költözés esetén magukkal vitték (nem úgy mind a Lareseket (*Lares*), az elhunytak jó szellemeit ábrázoló nagyobb szobrokat, amik mindig otthon maradtak) és gyerekeiknek örökül hagyták. Vergilius is említi a Penateseket *Aeneis* című eposzában (II, 293–295): „sacra suosque tibi commendat Troia penatis; / hos cape fatorum comites, his moenia quaere / magna pererrato statues quae denique ponto." [Szentjeit – isteneinket – ezért rád bízza ma Trója, / Sorsod ezek kísérjék, vedd őket, s a vizeknek / Habjait átszelvén magasíts várat nekik ujból. – Lakatos István fordítása]. A Penatesek mobilitása motiválta a ma már ritkábban használt *transporter ses pénates* 'lakóhelyet változtat, elköltözik' francia kifejezést. Jean-Paul Sartre is ebben az értelemben használja, amikor 1945-ben az amerikai külügyminisztérium meghívására néhány hónapig New-Yorkban volt a *Le Figaro* tudósítója: « Des objets, meubles, photos … Ce sont leurs pénates. Ils [les Américains] les traînent partout, comme Énée » [Tárgyak, bútorok, fényképek … Ezek az ő Penateseik. {Az amerikaiak} mindenhova magukkal cipelik azokat, mint Aeneas].

PENDRE [pãdʀ] *(ts i)*

◨ **dire pis que pendre** ⟨de qqn⟩ → PIS

■ **Je veux bien être pendu si…** – (Szm): {se dit pour exprimer qu'on est absolument sûr de qqch.}

□ **Akasszanak fel, ha… || Itt süllyedjek el, ha…**

➤ ***Je veux bien être pendu si*** *ce n'est pas Noé que j'ai aperçu là-bas avec cette blonde.* | ***Itt süllyedjek el, ha*** *nem Noét láttam ott azzal a szőke lánnyal.*

≅ *en donner sa main à couper || en donner/mettre sa tête* à couper [en mettre la tête sur le billot] || en mettre sa main* au feu || Je te/vous le donne en mille*. || ne pas avoir le moindre doute que…*

PENDU [pãdy] *(h fn)*

◨ **avoir une veine de pendu** → VEINE: *avoir une veine de cocu/pendu*

◨ **parler de corde dans la maison d'un pendu** → CORDE

Francia_magyar_szolastar.indb 647 2024. 08. 12. 15:58:45

PENDULE [pãdyl] *(n fn)*

■ **être remonté comme une pendule** ⟨⟨contre qqn⟩⟩ – (Szh), (biz): être énervé, en colère (contre qqn)

□ ⟨vki⟩ **nagyon fel van húzva** (⟨vki miatt⟩) (biz) || ⟨vki (vkire)⟩ **nagyon be van rágva** (biz) || ⟨vki (vkire)⟩ **nagyon pipás/pipa** (biz)

➤ *A : Tu crois que Zoé va pardonner à son copain ? – B : Non,* ***elle est remontée comme une pendule contre lui****.* | *A: Úgy gondolod, hogy Zoé megbocsát a barátjának? – B: Nem,* ***nagyon be van rágva rá****.*

♦ A francia szólás és a *nagyon fel van húzva* magyar szólásmegfelelő szemléleti alapja a teljesen felhúzott ingaóra.

◊ A *nagyon pipa/pipás* magyar szólásban a *pipa* szó jelentésének semmi köze nincs a dohányt füstölő pipához. A kifejezés eredete a paraszti élet szokásaiban található meg. A tavaszi szántást és a nyár végi betakarítást megelőzően a falusi kovácsok szinte megállás nélkül patkolták a lovat, a parasztok legfőbb igavonó állatát. A kovács, ha ismeretlen lovat vezettek eléje, mielőtt munkához látott volna, megkérdezte a gazdáját: „Pipás a lova?" Az igenlő válasz azt jelentette, hogy a ló szilaj, indulatos, nehezen tűri a patkolást. Ilyenkor került elő a pipa, amelynek segítségével a műveletet nyugodtabb körülmények között, veszélytelenebbül lehetett elvégezni, és amelyet a *Magyar értelmező kéziszótár* tömören így határoz meg: 'patkoláskor a ló orrára szorított fék'. A szólás jelentését azonban Meskó Sándor következő, sokkal részletesebb leírásából érthetjük meg igazán (A „pipás vagyok" szólásról. *Magyar nyelv*, 71 (1975): 68–69): „A pipa mintegy másfél méter hosszúságú rúd, amelynek egyik végén levő lyukon keresztül vékony kötél volt karikában átfűzve. Ezt a karikát patkolás előtt hirtelen mozdulattal ráhúzták az ideges ló pofájára, illetőleg az orr lágy részére, és a rúd gyors megcsavarintásával jó erősen rászorították. A szegény jószágnak a szorítás rettenetes fájdalmat okozott, ugrándozó-ficánkoló kedve egyszeriben alábbhagyott. Ezzel a fékkel a lovat szinte mozdulatlanságba merevítve tarthatta egyetlen személy is, míg a kovács dolgozott. Úgy nézett ki – különösen távolabbról – mintha a ló valamiféle hosszú szárú pipát tartana szájában." Innen ered tehát az először konkrét értelemben használt *olyan, mint a pipás ló* falusi szólás-hasonlat. Később mondták indulatos, tehetetlenül dühös emberre is, aki haragját nem tombolhatja ki. A hasonlat eredeti jelentése elhomályosult, és ma a köznyelvben leginkább csak a rövidebb, 'dühös, mérges, bosszús' jelentésű *Jaj, de pipás vagyok!* alakban használatos. A *pipás* melléknév mellett azután más, főneves és igés alakok is megjelentek: *Erre aztán pipa lettem!*, *Hű de bepipultam!, Nagyon bepipásodnék, ha átvernének!*

≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

■ **remettre les pendules à l'heure** – (Sz): faire une mise au point avec d'autres personnes

□ ⟨vki⟩ **helyére teszi a dolgokat** || ⟨vki⟩ **tisztába teszi a dolgokat**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Mes étudiants arrivent de plus en plus en retard en classe. Il est temps que* ***je remette les pendules à l'heure.*** | *A diákjaim egyre később érkeznek be az órára. Itt az ideje, hogy* ***helyére tegyem a dolgokat.***

♦ A háborús vagy kémtörténetet feldolgozó filmekből mindenkinek ismerős az a jelenet, amikor a szereplők egyeztetik órájukat mielőtt mindenki elfoglalná az akcióban neki szánt pozíciót és megadott időpontban megkezdené a rá kiosztott feladat végrehajtását. Az óraegyeztetés tehát az egyidejű, összehangolt cselekvés metaforája a kifejezésben, jóllehet abban a karóra helyett még mindig a régi, felhúzós ingaóra szerepel, amin a pontos időt olykor be kellett állítani.

≅ || *mettre qqch. à plat*

PENSÉE [pɑ̃se] *(n fn)*

■ **lire dans les pensées** ⟨de qqn⟩ – (Sz): savoir ce que pense une personne avant qu'elle le dise

□ ⟨vki⟩ **olvas** ⟨vkinek⟩ **a gondolataiban**

➤ *Tu ne peux rien me cacher,* ***je lis dans tes pensées****.* | *Nem tudsz semmit rejtegetni előttem,* ***olvasok a gondolataidban****.*

PENTE [pɑ̃t] *(n fn)*

◨ **avoir la dalle en pente** → DALLE

■ **être sur la/une mauvaise pente [**(biz) **être sur la pente savonneuse]** – (Sz): commencer une évolution fâcheuse, éloignée des conventions sociales et morales

□ ⟨vki⟩ **lejtőre jut/kerül** || ⟨vki⟩ **rossz útra téved**

➤ *Noé boit de plus en plus.* ***Il est sur la mauvaise pente*** *et risque de devenir alcoolique.* | *Noé egyre többet iszik.* ***Lejtőre jutott*** *és azt kockáztatja, hogy alkoholista lesz.*

♦ A lejtő (*la pente*) mindkét nyelvben az erkölcsi, társadalmi, anyagi hanyatláshoz, romláshoz, zülléshez vezető út metaforája.

■ **remonter la pente** – (Sz): rétablir, au prix d'un effort, une situation compromise

□ ⟨vki⟩ **kimászik a gödörből**

➤ *Mon fils a été malade, mais maintenant il va mieux,* ***il remontera*** *rapidement* ***la pente****.* | *A fiam beteg volt, de most már jobban van, gyorsan* ***ki fog mászni a gödörből****.*

PERCHE [pɛʀʃ] *(n fn)*

■ **tendre la perche** ⟨à qqn⟩ – (Sz): aider qqn à se sortir d'une mauvaise situation

□ ⟨vki⟩ **mentőövet dob** ⟨vkinek⟩

➤ *Si Noé a échoué à l'oral, c'est qu'il ne savait vraiment rien. Pourtant l'examinateur* ***lui a*** *même* ***tendu la perche*** *en précisant la question.* | *Noé azért bukott meg a szóbeli vizsgán, mert tényleg nem tudott semmit. Pedig a vizsgáztató még* ***mentőövet*** *is* ***dobott neki****, amikor pontosította a kérdést.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja az a rúd, bot (*perche*), amit például egy vízbe vagy gödörbe esett embernek nyújtanak, hogy kimentsék szorult helyzetéből.

Francia_magyar_szolastar.indb 649 2024. 08. 12. 15:58:46

PERDU, -E [pɛʀdy] *(mn* és *fn)*

■ **Un(e) de perdu(e), dix de retrouvé(e)s.** – (Szm), (tréf): {se dit plaisamment pour consoler qqn d'une déception sentimentale}
□ **Nem baj [Sose búsulj], lesz másik [találsz magadnak másikat]!**
➤ *A : Noé m'a quittée. – B : Ne t'inquiète pas,* ***un de perdu, dix de retrouvés****.* | *A: Noé elhagyott. – B:* ***Nem baj, találsz magadnak másikat.***

PÈRE [pɛʀ] *(h fn)*

■ **croire au père Noël** – (Sz), (biz): être très naïf, se faire des illusions
□ ⟨vki⟩ **hisz a gólyamesében** || ⟨vki⟩ **hisz a csodákban**
➤ ***Croire au père Noël*** *est normal pour les enfants, mais passé un certain âge, cela démontre un esprit naïf.* | ***Hinni a gólyamesében*** *a gyerekek esetében természetes, de egy bizonyos kor után ez már naiv lelkületről árulkodik.*
➤ *Zoé joue au loto et elle est persuadée qu'elle va devenir millionnaire.* ***Elle croit au père Noël.*** | *Zoé lottózik és meg van győződve róla, hogy milliomos lesz.* ***Hisz a csodákban.***
♦ A francia szólásban szereplő *père Noël* 'Mikulás' a gyermeki naivitás metaforája.
◊ A magyar szólásmegfelelő *gólyamese* eleme a születés valódi körülményeinek a gyermekek előtt való eltitkolására kitalált mese, mely szerint az újszülöttet a gólya hozza. ◉ A francia kisbabákat (Elzász kivételével) azonban nem a gólya hozza. A kisfiúk káposztában (*chou*), a kislányok rózsabokorban (*buisson de roses*) jönnek a világra. A gólya mítosza elzászi eredetű (vö. *Légende du Kindelesbrunnen*).

■ **Ton père n'est pas vitrier.** – (Szm): {se dit à qqn qui empêche de laisser voir qqch.}
□ **Nem volt üveges az apád!** || **Nem vagy átlátszó!**
➤ *Noé, ne te mets pas devant la télévision,* ***ton père n'est pas vitrier*** *!* | *Noé, ne állj a televízió elé,* ***nem volt üveges az apád*** *!* ***[Nem vagy átlátszó!]***

PÉRIL [peʀil] *(h fn)*

■ **au péril de sa vie** – (Sz), (vál): en risquant sa vie
□ **élete kockáztatása árán**
➤ *Les pompiers ont sauvé plusieurs personnes* ***au péril de leur vie****.* | *A tűzoltók* ***életük kockáztatása árán*** *több személyt mentettek meg.*
♦ A 'veszély, veszedelem' jelentésű *péril* szó választékos, manapság elsősorban kifejezésekben használatos.

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **à ses risques et périls** – (Sz), (vál): faire qqch. en acceptant d'en subir toutes les conséquences
□ ⟨vki vmit⟩ **saját kockázatára csinál**
➤ *Tu peux toujours essayer ce prototype, mais* ***c'est à tes risques et périls****.* | *Kipróbálhatod ezt a prototípust, de* ***a saját kockázatodra****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 650 2024. 08. 12. 15:58:46

■ **Il n'y a pas péril en la demeure.** – (Szm), (vál): {Ce n'est pas urgent, rien ne presse.}
□ **Nem ég a ház!**
➤ *Du calme, ne vous énervez pas, il faut vraiment faire quelque chose, mais **il n'y a pas péril en la demeure**.* | *Nyugalom, ne izgassa magát, tényleg csinálni kell valamit, de **nem ég a ház**!*
♦ A szólás érdekessége az, hogy a *la demeure* főnév nem a mai megszokot 'lakhely', hanem a *demeurer* 'marad' igéből képzett és mára már régiessé vált 'maradás; késés; késedelem; halogatás' jelentésében szerepel. Pierre Corneille is még ebben az értelmében használta *Mélite* című, 1625-ben írt művében (Acte III, Scène VI): « Voyons donc ce que c'est, *sans plus longue demeure* » [Lássuk, mi az, *minden további késedelem nélkül*]. A jogi nyelv egyes ma is használatos kifejezéseiben szintén ez a régies jelentés köszön vissza: *une mise en demeure* 'figyelmeztetés, felszólítás; fizetési felszólítás'; *Il y a péril en la demeure*. 'A legkisebb késedelem is veszéllyel/következményekkel járna.' Manapság azonban a szó elsősorban a fenti példamondatban is olvasható tagadó alakban és türelemre, nyugalomra intő jelentéstartalommal használatos.
≅ *Il n'y a pas le feu* (à la maison).* || *Il n'y a pas le feu au lac.* || *On n'est pas aux pièces* !*

PERLE [pɛʀl] *(n fn)*

■ **jeter des perles aux pourceaux/cochons** – (Sz), (vál): accorder à qqn une chose dont il est incapable d'apprécier la valeur
□ ⟨vki⟩ **gyöngyöt szór a disznók elé** (vál)
➤ *Zoé a offert une anthologie de la poésie française à son copain qui ne s'intéresse pas du tout à la poésie. **C'est jeter des perles aux pourceaux.*** | *Zoé francia költészeti antológiát ajándékozott a barátjának, akit egyáltalán nem érdekel a költészet. **Ez olyan, mint gyöngyöt szórni a disznók elé.***
♦ A kifejezés a Bibliából, Jézus ún. hegyi beszédéből származik (Mt 7:6): „…gyöngyeiteket ne dobjátok a disznók elé…", azaz 'a szent dolgokat ne bízzátok méltatlanokra'. Számos európai nyelvben megtalálható. ◉ Érdekessége, hogy például a szólás spanyol változatában a *perlas* 'gyöngyök' elem szinonimájaként megtalálható a *margaritas* szó is. Ez a Vulgáta latin változatára vezethető vissza (*Neque mittatis margaritas vestras ante porcos*), ahol a *margaritas* szó a klasszikus görögben megtalálható 'gyöngyök' jelentésben áll. ◉ A mai francia nyelvben gyakran hallható a bibliai szólás modern változata is: *donner de la confiture aux cochons*.

■ **lâcher une perle** – (Sz), (biz), (szépítő): péter
□ ⟨vki⟩ **pukizik egyet** (biz), (szépítő) || ⟨vki⟩ **elenged egy békegalambot** (biz), (szépítő)
➤ *A : Quelle odeur horrible ! – B : C'est le chien de Zoé qui **a** encore **lâché une perle**.* | *A: Micsoda borzasztó szag! – B: Zoé kutyája már megint **elengedett egy békegalambot**!*
≅ *lâcher un pet* || *lâcher un vent*

Francia_magyar_szolastar.indb 651 2024. 08. 12. 15:58:46

■ **une perle rare** – (Sz), (vál): une personne très compétente, parfaite en son genre, difficile à trouver
□ ⟨vki⟩ **igazi/valódi gyöngyszem** (vál)
➤ *L'attaquant du PSG et de l'équipe de France, Kylian Mbappé est* ***une perle rare*** *qu'il faut protéger, estime le champion du monde 1998, Thierry Henry.* | *Thierry Henry, 1998 világbajnoka szerint a PSG és a francia válogatott csatára, Kylian Mbappé* ***valódi gyöngyszem****, akit védeni kell.*
≅ *un merle* blanc* || *un mouton à cinq pattes* || *un oiseau* rare*

PERMIS [pɛʀmi] *(h fn)*

■ **avoir eu son permis (de conduire) dans une pochette-surprise** – (Sz), (biz): conduire mal et ne pas mériter son permis de conduire
□ ⟨vki⟩ **a piacon vette a jogosítványát** (biz)
➤ *Ce type vient de me refuser la priorité à droite !* ***Il a eu son permis dans une pochette-surprise !*** | *Az a fickó nem adta meg nekem az előnyt a jobbkéz-szabály szerint.* ***A piacon vehette a jogosítványát!***
♦ A *pochette-surprise* egyfajta szerencsecsomag, aminek nem ismerjük a tartalmát.

PÉROU [peʀu] *(tjn)*

■ **Ce n'est pas le Pérou.** – (Szm): {Ce n'est pas une somme énorme, une grande richesse, il ne faut pas en exagérer la valeur.}
□ **Nem egy/nagy/valami aranybánya.**
➤ *Mon ami a hérité de son père un peu d'argent et une maison en ruine au bord de la mer. Cet héritage,* ***ce n'est pas le Pérou*** *et il doit continuer à travailler.* | *A barátom egy kisebb összeget és egy romos tengerparti házat örökölt az apjától. Ez az örökség* ***nem egy aranybánya****, így továbbra is dolgoznia kell.*
♦ Peru az első spanyol gyarmatosítók legendáiban az arany és a gazdagság földje volt. Ez a legenda az inkák aranykincsein és fejlett aranyművességén alapult. ◉ A helyzetmondat érdekes jelentésbővülésen ment át és a mai bizalmas stílusú nyelvhasználatban a következő szövegkörnyezetekben is használatos valamilyen nehéz helyzet vagy éppen egy gyenge sporteredmény jellemzésére: *Ce n'est pas le Pérou en termes de circulation.* 'A közlekedési helyzet nem valami rózsás.' *La treizième position, ce n'est pas le Pérou.* 'A tizenharmadik hely nem valami nagy durranás.'

PERPÈTE-LÈS-OIES [pɛʀpɛtlezwa] *(tjn)*

◨ **habiter à Perpète-lès-Oies** → DIABLE: *demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]*

PERROQUET [pɛʀɔkɛ] *(h fn)*

■ **répéter** ⟨qqch.⟩ **comme un perroquet** – (Szh): répéter qqch. sans comprendre
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint a papagáj** || ⟨vki vmit⟩ **papagáj módjára ismételget**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Cet élève **répète** toujours **tout comme un perroquet**, mais quand on lui demande d'expliquer, il se tait.* | *Ez a tanuló mindig **mindent papagáj módjára ismételget**, de ha azt kérik tőle, hogy magyarázza el, hallgat.*

PERSAN, -E [pɛʀsɑ̃, pɛʀsan] *(h* és *n fn)*

■ **Comment peut-on être Persan ?** – (Szi), (vál), (gúny): {se dit ironiquement pour illustrer l'étonnement devant la différence, devant des gens qui ne nous ressemblent pas}

□ **Hogyan lehet(séges, hogy) valaki perzsa?**

➤ ***« Comment peut-on être Persan ? »** s'interrogeait Montesquieu. « Comment peut-on être analphabète digital de nos jours ? » se demandent beaucoup de gens !* | ***„Hogy lehet valaki perzsa?"** – tette fel magának a kérdést Montesquieu. Hogy lehet valaki ma digitális analfabéta – merül fel sokakban a kérdés.*

♦ A szállóigévé vált kérdés Montesquieu *Les Lettres persanes* [Perzsa levelek] című levélregényéből (1721) való (30. levél): « Ah ! ah ! Monsieur est Persan ! C'est une chose bien extraordinaire ! Comment peut-on être Persan ? » Az ironikus szónoki kérdés mögött az húzódik meg, hogy a franciák hajlamosak arra, hogy gondolkodásukat, kultúrájukat az egyetemes emberi gondolkodással és kultúrával azonosítsák. Innen nézve pedig minden, ami nem francia, az illogikus, abszurd, természetellenes (ez a nézet tükröződik egyébként Rivarol *De l'universalité de la langue française* című művében megfogalmazott és híressé vált *Ce qui n'est pas clair n'est pas français* 'Ami nem világos, az nem francia' mondatában is). Vagyis – teszi fel a kérdést Montesquieu – hogyan lehet valaki perzsa, amikor minden „normális" ember francia?

◊ A magyarban ilyen helyzetben szokták azt mondani, hogy *úgy néz vki vkire, mintha a holdról jött volna*.

PERTE [pɛʀt] *(n fn)*

◨ **à perte de vue** → VUE

◨ **être en perte de vitesse** → VITESSE: *passer à la vitesse supérieure*

PESANT [pəzɑ̃] *(h fn)*

■ **valoir son pesant d'or** – (Sz): avoir une grande valeur

□ ⟨vmi⟩ **aranyat ér** || ⟨vmi⟩ **minden pénzt megér**

➤ *Pour avoir une image et un son de cette qualité, il faut y mettre le prix, mais vraiment, cette marque de télévision **vaut son pesant d'or**.* | *Ennek a kép- és hangminőségnek meg kell fizetni az árát, de ez a televíziómárka tényleg **minden pénzt megér**.*

♦ A szólás eredete vitatott. Egyesek szerint az arany bizantinusról (*besant*) van szó, melynek a *peser* igéből képzett *pesant* szó alakváltozata lenne. Ez egy bizánci aranypénz volt, ami a keresztes hadjáratok idején terjedt el Franciaországban. De mivel sohasem volt különösebben nagy értékű pénz (10 franknál kevesebb, azaz kevesebbet ért, mint később egy Lajos-arany vagy egy pisztol, azaz tízfran-

Francia_magyar_szolastar.indb 653 2024. 08. 12. 15:58:46

kos), ezért nem lett volna túl hízelgő, ha valakit vagy valamit ilyen csekély összeghez hasonlítva csak ennyire becsülnek. Ezért valószínűbb, hogy a kifejezésben a szóbanforgó személy vagy tárgy arany súlyáról (*son poids [pesant] d'or*) van szó. Régen ugyanis szokás volt például, hogy egy személy értékét aranyban mért súlyához hasonlítsák.

≅ *Ça n'a pas de prix*.*

PESER [pəze] *(ts i)*

■ **tout bien pesé** – (Sz): après mûre réflexion
□ **mindent alaposan megfontolva/mérlegelve**
➤ ***Tout bien pesé**, j'ai décidé de ne pas partir avec vous.* | ***Mindent alaposan megfontolva/mérlegelve** mégsem megyek veletek.*
♦ Mindkét nyelv a mérés, mérlegelés (*peser*) metaforáját aknázza ki a kifejezésekben.
◊ A régi magyar nyelvben a *font* 'mérleg, mérleggel való mérés' jelentésben is használatos volt (vö. *fontra tesz vmit* 'mérlegel, fontol, megfontol vmit').

PESTE [pɛst] *(n fn)*

■ **craindre/fuir** ⟨qqn, qqch.⟩ **comme la peste [se méfier** ⟨de qqch., de qqn⟩ **comme de la peste]** – (Szh), (biz): craindre qqn, qqch. extrêmement, au plus haut point
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **kerül, mint egy leprást** (biz)
➤ *Non, je ne vois plus Zoé. Depuis que je me suis rendu compte jusqu'à quel point elle est indiscrète, **je la fuis comme la peste**.* | *Nem, már nem találkozom Zoéval. Amióta rájöttem, hogy milyen indiszkrét, **kerülöm, mint egy leprást**.*
♦ A hasonlat és változatainak szemléleti alapja a középkorban rettegett betegség, a pestis (*la peste*).
◊ A magyar szólásmegfelelő szintén egy régen súlyos járványokat okozó betegség nyújtotta metaforát használ fel.
≅ *fuir qqn comme un pestiféré*

❒ **Quelle petite peste !** → TEIGNE: *mauvais/méchant comme une teigne*

❒ **se méfier** ⟨de qqch., de qqn⟩ **comme de la peste** → PESTE: *craindre/fuir* ⟨qqn, qqch.⟩ *comme la peste*

PET [pɛ] *(h fn)*

■ **Ça ne vaut pas un pet de lapin.** – (Szm), (biz): {Cela n'a aucune valeur.}
□ **Egy kalap szart sem ér.** (biz)
➤ *Cette traduction est complètement ratée. Un peu plus vulgairement, **elle ne vaut pas un pet de lapin**.* | *Ez a fordítás teljesen félresikeredett. Egy kissé vulgárisabban kifejezve **egy kalap szart sem ér**.*
♦ Az értéktelenséget, jelentéktelenséget a helyzetmondatban a nyúl szellentése (*pet de lapin*) szimbolizálja.
≅ *Ça ne vaut pas un clou*.* || *Ça ne vaut pas un fifrelin.* || *Ça ne vaut pas tripette. (biz)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

PÉTAOUCHNOK [petauʃnɔk] *(tjn)*

◨ **habiter à Pétaouchnok** → DIABLE: *demeurer/habiter [être situé] au diable [au diable vauvert/vert]*

PÉTARD [petaʀ] *(h fn)*

◨ **avoir les cheveux en pétard [être coiffé avec un pétard]** → CHEVEU

PÉTAUD [peto] *(tjn)*

◨ **la cour du roi Pétaud** → COUR

PETIT, -E [p(ə)ti] *(h* és *n fn)*

◨ **Une chatte n'y retrouverait pas ses petits.** → CHATTE

PETIT-LAIT [p(ə)tilɛ] *(h fn)*

■ **boire du petit-lait** – (Sz): être très satisfait de soi-même, se réjouir
- □ **hízik** ⟨vkinek⟩ **a mája** || ⟨vki⟩ **úgy érzi, mintha hájjal kenegetnék**
  - ➤ *À entendre les compliments de mon chef,* ***je buvais du petit-lait****.* | *A főnököm dicséretét hallgatva* ***nagyon hízott a májam****.*
- ♦ A kifejezés szemléleti alapja az az elégedettség, amit az újszülött szoptatás közben mutat. Az anyatejre utaló *petit-lait* szó különírva is előfordul.
- ◊ Az *úgy érzi, mintha hájjal kenegetnék* magyar szólás eredete egy népi gyógyító eljárásban gyökerezik. Pápai Páriz Ferenc *Pax corporis* (1690) című, igen népszerű orvosi könyvében is olvashatunk már arról az I. könyv „A' Reszketegségről, és a' kéz, láb, nyelv, 's egyéb tag El-eséséről" szóló részében, hogy rándulás, ficam, izomgörcs, derék- és hátfájás esetén a beteg testrészeit hájjal vagy más zsíros, olajos szerrel kenték be, majd erősen beledörzsölték a sajgó tagokba. A *ken* ige akkoriban még kifejezetten az erős dörgölést, masszírozást jelentette. Előfordult, hogy e kezelés mesterei, az ún. kenőasszonyok szárazon kentek, azaz masszíroztak, de – mivel ilyenkor fájdalmasan húzódik a bőr – gyakoribb volt a különféle kenőanyagokkal (zsír, háj) való dögönyözés. Ez a manapság akupresszúrának nevezett művelet elősegítette a vérellátási zavarok, a különböző salakanyag-lerakódások megszüntetését, s így a betegnek kellemes, jóleső érzése támadt.
- ≅ *être plein de soi-même*

PÉTRIN [petʀɛ̃] *(h fn)*

■ **être dans le pétrin** – (Sz), (biz): être dans une situation difficile d'où il semble impossible de sortir
- □ ⟨vki⟩ **benne van [nyakig ül] a csávában/pácban/slamasztikában**
  - ➤ *Noé a perdu beaucoup d'argent au casino de Monte-Carlo et maintenant* ***il est dans le pétrin****.* | *Noé sok pénzt vesztett a monte-carlói kaszinóban és most* ***nyakig ül a pácban****.*
- ♦ A szólás szemléleti alapját a *pétrin* 'dagasztóteknő' szó adja. Az abban dagasztott ragadós, sűrű anyag a szorult, kínos helyzet metaforája.

Francia_magyar_szolastar.indb 655 2024. 08. 12. 15:58:47

◊ A *benne van a csávában/pácban* magyar szólások eredetét lásd: *être dans de beaux draps**.

◊ A *benne van a slamasztikában* kifejezésben szereplő 'kellemetlen helyzet' jelentésű *slamasztika* szavunk német jövevényszó (vö. *Schlamassel*, illetve a szóvég tréfás, latinos elferdítésével képzett *Schlamastik* 'kínos, zavaros helyzet, nehézség' főnevek). A német szavak feltehetően a jiddis *schlamasl, schlemasl* 'balszerencse' jelentésű szavakból származnak, amelyek a *schlim(m)* 'rossz, gonosz, ferde' és a *masel* 'csillagzat, sors, végzet' (vö. *mázli* szavunk) elemek összetételével alakultak ki.

≅ *être dans de beaux draps** || *être dans l'embarras* || *être dans la dèche (biz)* || *être dans la merde* (jusqu'au cou) [être dans une merde noire]* || *être dans la mouise (biz)* || *être dans la panade (biz)* || *être dans les choux (biz)* || *ne pas être à la noce**

■ **se mettre dans le pétrin** – (Sz), (biz): se mettre dans une situation difficile d'où il semble impossible de sortir

□ ⟨vki⟩ **pácba jut/kerül**

➤ *Pinocchio **s'est mis dans le pétrin** avec ses mensonges.* | *Hazugságaival Pinocchio **pácba került**.*

♦ A szólás eredetét lásd az előző kifejezésnél. Az ott felsorolt szinonimák a *se mettre* igével is használhatók.

◊ A *pácba jut/kerül* magyar szólás eredetét lásd: *être dans de beaux draps**.

PEUR [pœʀ] *(n fn)*

■ **avoir la peur au ventre** – (Sz): être très angoissé

□ **összeszorul [görcsbe rándul]** ⟨vkinek⟩ **a gyomra**

➤ *Noé attend les résultats de son examen **la peur au ventre**.* | *Noé **görcsbe rándult gyomorral** várja a vizsgaeredményeit.*

♦ A szólásban szereplő *ventre* 'gyomor' szó a zsigeri félelmet fejezi ki.

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

◨ **avoir peur de son ombre** → OMBRE

■ **avoir une peur bleue** – (Sz): avoir une forte peur

□ ⟨vki⟩ **halálosan retteg** || ⟨vkit⟩ **halálos rettegés fog el**

➤ *Zoé est arachnophobe, **elle a une peur bleue** des araignées.* | *Zoé pókiszonyban szenved, **halálosan retteg** a pókoktól.*

♦ A kifejezés eredete azon a megfigyelésen alapulhat, hogy hirtelen fellépő, sokkoló félelem hatására egyesek vérében lecsökkenhet az oxigén, amitől a bőr elkékül, ellilul.

Francia_magyar_szolastar.indb 656 2024. 08. 12. 15:58:47

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

■ (*𝓕*) **conter/raconter des peurs** – (Sz), (Can): raconter des histoires effrayantes, faire peur

□ ⟨vki⟩ **rémmeséket mond**

➤ *Nous en avons déjà assez* ***que vous nous racontiez*** *tout le temps* ***des peurs*** *! | Elegünk van már abból,* ***hogy*** *mindig* ***rémmeséket mondtok nekünk****.*

■ **laid à faire peur** – (Sz): très laid

□ ⟨vki⟩ **olyan ronda, hogy gyerekeket lehet vele ijesztgetni**

➤ *Cet homme a un visage désagréable à regarder.* ***Il est laid à faire peur.*** *| Ennek az embernek kellemetlen kinézete van.* ***Olyan ronda, hogy gyerekeket lehet vele ijesztgetni.***

≅ *laid comme les sept péchés* capitaux* || *laid comme un pou** || *laid comme un crapaud* || *laid comme un singe*

◨ (*𝓕*) **raconter des peurs** → PEUR: *conter/raconter des peurs*

PHOQUE [fɔk] *(h fn)*

■ **souffler comme un phoque** – (Szh): respirer très fort et bruyamment

□ ⟨vki⟩ **fújtat, mint egy gőzgép**

➤ *Noé n'est pas très sportif. Il a monté trois étages et* ***il souffle comme un phoque****. | Noé nem túl sportos. Gyalog ment fel három emeletet és most* ***úgy fújtat, mint egy gőzgép****.*

≅ *souffler comme un bœuf** || *souffler comme une forge** || *souffler comme une locomotive*

PHOTO [fɔto] *(n fn)*

■ **Il n'y a pas [Y a pas] photo.** – (Szm), (biz): {C'est absolument certain, aucun doute, aucune hésitation n'est possible.}

□ **Ez olyan biztos, mint ahogy itt állok. || Akármibe lefogadom.**

➤ *Le maire ne sera pas réélu l'année prochaine,* ***il n'y a pas photo****. | A polgármestert jövőre nem választják meg újra,* ***ez olyan biztos, mint ahogy itt állok****.*

♦ A lóversenyeken vagy a futóversenyeken gyakran előfordul, hogy szoros a befutó. Ilyenkor célfotó dönti el a sorrendet. Ha viszont erre nincs szükség, mert a győztes szabad szemmel is könnyen, biztosan megállapítható, akkor mondhatták, hogy *il n'y a pas photo* [nincs, nem szükséges (cél)fotó].

≅ *Je te/vous le donne en mille*.*

Francia_magyar_szolastar.indb 657 2024. 08. 12. 15:58:47

■ **Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en photo qu'à table.** – (Szm), (biz), (tréf): {se dit de qqn qui mange beaucoup}
□ **Inkább ruházná az ember, mint etetné.** (biz), (tréf)
➤ *Je croyais que le dîner serait trop copieux, mais mon cousin a tout mangé.* ***Celui-là, il vaut mieux l'avoir chez soi en photo qu'à table.*** | *Azt hittem, hogy a vacsora bőséges lesz, de az unokatestvérem mindent megevett.* ***Őt is inkább ruházná az ember, mint etetné.***
≅ *avoir un bon coup de fourchette** || *manger comme quatre** || *manger comme un ogre* [avoir un appétit d'ogre]*

PIC (À ~) [apik] *(hsz)*

■ **tomber à pic** – (Sz), (biz): tomber, venir à propos
□ ⟨vki, vmi⟩ **(épp) jókor/kapóra jön**
➤ ***Tu tombes à pic**, j'ai justement besoin de toi.* | ***Kapóra jössz**, épp szükségem van rád.*
♦ Az *à pic* szókapcsolat konkrét jelentése 'meredek(en), függőleges(en)'. A *tomber à pic* kifejezés a tenisz ősének, a zárt térben játszott ún. *jeu de paume* játéknak a zsargonjából jön. A középkori Franciaországban rendkívül népszerű labdajátékban tenyérrel (*la paume*), pontosabban egy arra húzott speciális kesztyűvel ütötték, dobták a labdát az ellenfél térfelére (az ütő későbbi, XVII. századi találmány). Ha a labdát sikerült a zárt pálya végén, közvetlenül a fal előtt kijelölt területre küldeni, az ún. *chasse pic* pontot ért, ami a játék adott szakaszában nem elhanyagolható előnyt jelentett a végső eredmény alakulásában. Innen a mondás, hogy a labda *tombe à pic*, azaz a legjobb pillanatban a legjobb helyen landolva fontos pontot hoz.
◊ A *kapóra jön* magyar szólás szintén egy nagyon régi népi labdajátékban gyökerezik, amelyben a játékosok egymástól bizonyos távolságra szemben állva dobálták egymásnak a labdát. *Datatim ludere* alakban már Plautus is beszél róla *Curculio* című, magyarra le nem fordított vígjátékának 296. sorában (II, 3, 17). Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótárának (1708) meghatározása szerint „ütőt és kapót játszódni labdával". A *kapó* a labda elkapását jelentette, ami természetesen sikerélményt, örömet okoz.
≅ *tomber à propos* || *tomber bien*[1]** || *tomber pile [pile-poil]* || *venir à point nommé*

PIE [pi] *(n fn)*

■ **bavard comme une pie (borgne)** – (Szh): très bavard {se dit assez souvent de femmes}
□ ⟨vki⟩ **fecseg, mint a papagáj || be nem áll** ⟨vkinek⟩ **a szája**
➤ *Après une dure journée de travail j'ai besoin de silence, mais ma femme et mes filles* ***sont bavardes comme une pie****.* | *Egy kemény munkanap után csendre van szükségem, de a feleségemnek és a lányaimnak* ***be nem áll a szája****.*
♦ A hasonlat a hangosan csörgő szarka képét idézi fel. A néha nyomatékosításképpen használt *borgne* 'félszemű' jelző arról a régi barbár szokásról tanúskodik,

Francia_magyar_szolastar.indb 658 2024. 08. 12. 15:58:47

mely során kiszúrták a szarka egyik (ha ugyan nem mindkét) szemét, amikor be akarták tanítani hangok, szavak ismétlésére.

≅ *avoir de la jasette (Can)* || *être un vrai robinet (biz)* || *être un moulin* à paroles* || *tenir le crachoir**

PIÈCE [pjɛs] *(n fn)*

■ **inventé/monté de toutes pièces** – (Sz): entièrement inventé, sans rien emprunter à la réalité

□ ⟨vmi {hír, állítás, történet}⟩ **teljes egészében légből kapott**

➤ *Ne croyez pas ce qu'il dit.* ***C'est une histoire montée de toutes pièces.*** | *Ne higgyék el, amit mond!* ***Ez egy teljes egészében légből kapott történet.***

♦ A kifejezés nagyon régi. A XII. században már létezett az 'állig felfegyverzett' jelentésű *armé de toutes pièces* szókapcsolatban. Mai alakját és átvitt jelentését a XIX. században vette fel. Jogi értelemben a koncepciós perekre is ezt a kifejezést használják: *un procès monté de toutes pièces*.

■ **On n'est pas aux pièces !** – (Szm), (biz): {se dit quand on ne veut pas se dépêcher inutilement}

□ **Nem hajt/kerget a tatár!**

➤ *A : Allez, on paye l'addition et on part ! – B : Doucement,* ***on n'est pas aux pièces !*** | *A: Gyerünk, fizessünk és menjünk! – B: Nyugalom,* ***nem hajt a tatár.***

♦ A helyzetmondat alapja az *être/travailler aux pièces* alak, ami a XIX. században keletkezett, amikor a munkásokat bizonyos mesterségekben gyakran darabszámra és nem órabérben fizették. Ha valaki gyorsan dolgozott, több darabot (*pièce*) tudott legyártani és több fizetést kapott ezért. Ebből alakult ki először az *être pressé* 'siet' jelentés, majd később annak tagadó alakja a fenti jelentésben.

◊ A *Nem hajt a tatár!* magyar szólás nem a IV. Béla király korában lezajlott tatárjáráshoz, hanem a török hódoltság idejében a törökök legfélelmetesebb csapatait alkotó tatár lovasokhoz kapcsolódik (mondásunknak egyébként létezik a *Nem hajt a török* változata is). Ezek oly félelmetesek voltak, hogy még a törökök is tartottak tőlük. Kegyetlenkedéseikről számos feljegyzés szól, többek közt a budai basák magyar nyelvű levelezéséből tudunk ezekről. Szinán basa például 1587. november 11-én kelt levelében azt írja Ernő főhercegnek, hogy ha katonai segítséget nyújt öccsének, Miksának (Maximiliánnak) a lengyel trón megszerzéséhez, „mi is valami hatvan ezer tatárt hozatunk, kik ha jőnek, kárt tesznek mind az mi országunkban, s mind az fölségtekében, mert nehezen bírni velök. […] Az tatár olyan nemzetség, hogy télben sátort nem kéván, lova is abrakot nem kéván". A krónikás Bartha Boldizsár pedig a következőképp jellemezte őket 1666-ban: „nintsen a' tatárnál semmi megkülömböztetés, hóldoltat hódolatlannal [hódoltsági területen és azon kívül lakót] egyeránt éget, rabol, levág és prédál". Így aztán nem csoda, hogy a védtelen lakosság félt a kegyetlen tatároktól, és közeledtük hírére fejvesztve menekült. Ennek emlékét őrizte meg e helyzetmondatunk.

Francia_magyar_szolastar.indb 659 2024. 08. 12. 15:58:47

≅ *Il n'y a pas le feu* (à la maison).* || *Il n'y a pas le feu au lac.* || *Il n'y a pas péril* en la demeure.*

◨ **rendre** ⟨à qqn⟩ **la monnaie de sa pièce** → MONNAIE

PIED [pje] *(h fn)*

■ **attendre** ⟨qqn, qqch.⟩ **de pied ferme** – (Sz): l'attendre sans crainte, prêt à l'affronter
□ ⟨vki vkit, vmit {ellenállásra, harcra, vitára készen}⟩ **eltökélten vár**
➤ ***J'attends** les opposants de mon projet et bien sûr leur critique **de pied ferme**.* | ***Eltökélten várom** a tervem ellenzőit és persze a kritikájukat is.*
♦ A *pied ferme* szókapcsolatban a *ferme* szó a mozdulatlanságot, az eltökéltséget, megingathatatlanságot szimbolizálja, ami eredetét tekintve leginkább a magyar *egy tapodtat sem* szóláshoz hasonlítható.

◨ **au pied de la lettre** → LETTRE: *à la lettre [au pied de la lettre]*

■ **au pied levé** – (Sz): sans préparation, à la dernière minute
□ **minden előkészítés/előkészület nélkül** || **nagy hirtelenében**
➤ *Zoé a remplacé **au pied levé** le professeur de maths qui a eu un accident ce matin.* | *Zoé **az utolsó pillanatban** ugrott be a matektanár helyett, aki balesetet szenvedett reggel.*
♦ A francia kifejezést eleinte akkor mondták, amikor valaki valahonnan éppen távozni szándékozott, aki tehát már „fel is emelte az egyik lábát" (*avait le pied levé*), hogy induljon. Ha ebben a helyzetben például a vendéglátónak hirtelen még eszébe jutott valami vagy épp kérni akart tőle valamit, az bizony váratlanul, felkészületlenül érte az illetőt. A szólást azután általában minden olyan helyzetben kezdték használni, amikor valakinek nem volt ideje valamire felkészülni.
≅ *à l'improviste* || *au débotté*

P

■ **avoir bon pied bon œil** – (Sz): avoir une allure vive et alerte, être en excellente santé {en parlant d'une personne d'un certain âge}
□ ⟨vki⟩ **jó karban van** || ⟨vki⟩ **jól bírja/tartja magát**
➤ *Ma grand-mère a quatre-vingt-huit ans mais **elle a** encore **bon pied bon œil**.* | *A nagymamám nyolcvannyolc éves, de még **jó karban van**.*
♦ A ma magától értetődő szólás érdekessége az, hogy a *Dictionnaire de l'Académie française* első, 1694-es kiadása szerint a kifejezést még az *avec qqn, qqch.* bővítménnyel is használták abban az értelemben, hogy 'résen kell lenni valakivel vagy valamivel kapcsolatban, mert meglepetés érhet bennünket': « *En ces sortes d'affaires, & avec ces gens-là il faut avoir bon pied, bon œil.* ». Ez a jelentés a szótár 1935-ös 8. kiadásától kezdve már nem jelenik meg.
≅ *avoir l'âme* chevillée au corps* || *avoir la banane (biz)* || *avoir la frite (biz)* || *avoir la pêche** || *être bien portant* || *être en pleine forme*

■ **avoir le pied à l'étrier** – (Sz):
1. être sur le point de partir
□ ⟨vki⟩ **útra készen áll**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Les chevaux étaient sellés dans la cour et l'**on avait le pied à l'étrier** pour une joyeuse excursion.* | *A lovak fel voltak nyergelve és mi **útra készen álltunk** egy vidám kirándulásra.*

2. être dans une bonne situation pour réussir, pour commencer une opération

□ ⟨vki⟩ **nyeregben van [érzi magát]**

➤ *Tu as enfin trouvé un bon poste, **tu as** maintenant **le pied à l'étrier**.* | *Végre találtál magadnak egy jó állást, most már **nyeregben érezheted magad**.*

♦ Mindkét nyelv a lovasok világából vett metaforát használ a szólásban megfogalmazott tartalom kifejezésére. Amíg azonban a francia a kengyelre (*un étrier*), addig a magyar a nyeregre teszi a hangsúlyt. Lásd még: *mettre le pied* à l'étrier à qqn*.

■ **avoir le pied au plancher** – (Sz), (biz): accélérer le plus possible

□ ⟨vki⟩ **padlóig nyomja a gázt** || ⟨vki⟩ **padlógázzal közlekedik**

➤ *Noé **a** toujours **le pied au plancher**, c'est un vrai danger.* | *Noé mindig **padlógázzal közlekedik**, életveszélyes.*

♦ Mindkét nyelv ugyanazt az autós metaforát (a gázpedál padlóig történő benyomását) használja fel.

≅ *appuyer sur le champignon** || *écraser la pédale d'accélérateur* || *mettre (toute) la gomme** || *mettre les gaz*

◨ **avoir les doigts de pied en éventail** → DOIGT

■ **avoir les pieds nickelés** – (Sz), (biz): refuser d'agir, être toujours paresseux

□ **nem fűlik** ⟨vkinek⟩ **a foga a munkához** || ⟨vki⟩ **elmenne a munka temetésére** || ⟨vkinek⟩ **büdös a munka** (biz)

➤ *Noé voulait m'entraîner dans une entreprise lucrative mais difficile. Je n'ai pas accepté, ces temps-ci **j'ai les pieds nickelés**.* | *Noé be akart vonni egy jövedelmező, de nehéz vállalkozásba. Nem fogadtam el, mostanában **nem fűlik a fogam a munkához**.*

♦ A kifejezésben szereplő *nickelé, -e* melléknév nem az ismertebb 'nikkelezett' jelentésében szerepel. Az legfeljebb ismertebb mivolta révén magához vonzhatta és átalakíthatta a tájnyelvi *(a)niclé* 'növésben elakadt, angolkóros, köszvényes' jelentésű melléknevet. A köszvényes láb, éppúgy, mint a lúdtalp pedig a katonai alkalmatlanság egyik oka lehetett. Jelentésbővüléssel ebből az értelemből alakult ki a tágabb, általánosabb 'lusta' jelentés.

◊ A *nem fűlik a foga a munkához* magyar szólás eredetét lásd: *tirer au flanc**.

≅ *attendre que les alouettes* lui tombent toutes rôties dans le bec* || *avoir un poil* dans la main* || *coincer la bulle** || *être partisan du moindre effort* || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *ne pas lever/remuer le petit doigt** || *ne pas se faire d'ampoules (biz)* || *ne pas se fouler la rate (biz)* || *paresseux comme une couleuvre** || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

■ **avoir les pieds sur terre** – (Sz): être réaliste

□ ⟨vki⟩ **két lábbal jár a földön**

Francia_magyar_szolastar.indb 661 2024. 08. 12. 15:58:47

➤ *De temps en temps il faut rêver. Ne pas toujours* ***avoir les pieds sur terre****, ça a parfois du bon !* | *Időnként álmodozni kell. Néha nagyon jó, ha az ember nem* ***két lábbal jár a földön.***

≅ *avoir la tête* sur les épaules* || *avoir le sens des réalités* || *regarder les choses en face*

■ **avoir un pied dans la tombe** – (Sz): être sur le point de mourir

□ ⟨vki⟩ **fél lábbal már a sírban van**

➤ *Toute la famille disait que grand-père* ***avait un pied dans la tombe****, mais maintenant il va beaucoup mieux et il est parti en vacances à La Réunion.* | *Az egész család azt mondta, hogy nagyapa* ***fél lábbal már a sírban van****, de most sokkal jobban érzi magát és el is utazott Réunion szigetére nyaralni.*

≅ *être à l'agonie* || *être à l'article* de la mort* || *être à la dernière extrémité* || *ne pas faire de vieux os* (1.)* || *sentir le sapin**

■ **avoir/rester les deux pieds dans le même sabot** – (Sz): être passif, sans initiative, incapable d'agir, peu débrouillard

□ ⟨vki⟩ **lógatja a lábát**

➤ ***Ne restez pas là avec vos deux pieds dans le même sabot****, allez aider votre camarade.* | ***Ne lógassátok ott a lábatokat****, menjetek segíteni a társatoknak.*

♦ A szólás a cselekvésképtelenséget, a passzivitást azzal a megmosolyogtató és kissé a zsákban futásra emlékeztető képpel fejezi ki, hogy valakinek mindkét lába egy papucsban (*sabot*) van.

≅ *avoir deux mains gauches (biz)* || *avoir les deux pieds dans les mêmes bottines (Can)* || *faire qqch. comme un pied** || *être un bras cassé* || *faire qqch. comme une savate* || *se débrouiller [s'y prendre] comme un manche[3]** || *travailler comme un sabot**

■ **bête comme ses pieds** – (Szh): très bête

□ ⟨vki⟩ **buta, mint a tök** || ⟨vki⟩ **buta, mint sötét éjszaka**

➤ *Noé ne comprend jamais rien.* ***Il est bête comme ses pieds.*** | *Noé soha semmit nem ért.* ***Buta, mint a tök.***

♦ A francia hasonlatban a láb (*pied*) a földhözragadottságot szimbolizálja szemben a szellemet képviselő fejjel (*tête*). Lásd még: *faire qqch. comme ses pieds**.

◊ A *buta, mint a tök* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *con comme un balai**.

≅ *bête à manger du foin** || *bête à pleurer** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme la lune** || *con comme un balai** || *en avoir/tenir une couche**

■ **C'est le pied !** – (Szm), (biz): {se dit pour exprimer qu'on a beaucoup de plaisir à faire qqch.}

□ **Ez csúcs!** (biz)

➤ *J'ai enfin réalisé mon rêve en conduisant une voiture de course.* ***C'était le pied !*** | *Végre megvalósítottam az álmomat, vezettem egy versenyautót.* ***Ez csúcs volt!***

♦ A helyzetmondat a *prendre son pied** szólásból önállósult. Ennek eredetét lásd ott.

Francia_magyar_szolastar.indb 662 2024. 08. 12. 15:58:48

■ **casser les pieds** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): énerver, ennuyer fortement qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz) || ⟨vki vkinek⟩ **az idegeire megy**
➤ *Arrête de me poser tout le temps des questions,* ***tu me casses les pieds****.* | *Ne kérdezgess állandóan,* ***az idegeimre mész****.*
♦ Az idegesítést, bosszantást kifejező, argotikus eredetű *casser les pieds à qqn* francia szólást nem szabad összekeverni a konkrét síkon értelmezendő *écraser le pied à qqn* kifejezéssel: *Attention, vous m'écrasez le pied !* 'Vigyázzon, rátapos/rátipor a lábamra!'
≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

◨ **couper l'herbe sous le pied** ⟨à qqn⟩ → HERBE

■ **de pied en cap** [dəpjetɑ̃kap] – (Sz):
1. des pieds à la tête
□ **tetőtől talpig**
➤ *Le terroriste a été arrêté par un groupe de militaires* ***armés de pied en cap****.* | *A terroristát egy* ***tetőtől talpig felfegyverzett*** *katonai egység tartóztatta le.*
2. complètement
□ **jelentős/teljes mértékben [jelentős/teljes mértékű]**
➤ *De plus en plus de signes montrent qu'après la crise du coronavirus, il sera nécessaire de remodeler* ***de pied en cap*** *l'Union européenne.* | *Egyre több jel mutatja, hogy a koronavírus okozta válság után szükség lesz az Európai Unió* ***jelentős mértékű*** *átalakítására.*
♦ A francia kifejezés hímnemű *cap* szava nyelvjárási (provanszál) alak, ami a latin CAPUT szóból jön és aminek jelentése 'fej, fő'. Noha a *cap* elem számos szóban fennmaradt (*le cap* 'fok, szárazföldnek a tengerbe nyúló kiszögellése', *garder le cap* '(hajó) tartja az irányt', *le caporal* 'káplár, tizedes', *décapiter* 'lefejez', *le capitaine* 'kapitány', *la peine capitale* '(fővesztéssel járó) halálbüntetés', *vin capiteux* 'mámorító bor, ami a fejbe száll'), a szót mégis kiszorította az ugyancsak a latin CAPUT szóból származó *chef* főnév 'fej' értelemben. A *chef* szót pedig később a *tête* (vö. latin TESTA) főnév nyomta el (emlékét néhány szó, kifejezés őrzi csak: *le couvre-chef* 'fejfedő', *au premier chef* 'leginkább, elsősorban, mindenekfölött', *faire qqch. de son propre chef* 'a saját feje után [a saját szakállára] csinál vmit'). Visszatérve a kifejezésünkre, eredetileg a *s'armer de pied en cap* 'tetőtől talpig [állig] fel van fegyverkezve' alakban volt használatos, ami a középkori lovagok teljes fegyverzetére utalt, és ami magában foglalta a sisakot, a páncélzatot, a lábvértet, a páncélkesztyűt, a sarkantyút, a pajzsot, a kardot és a lándzsát. Ebből alakult ki később a mai átvitt jelentés.
≅ **2.** *de fond en comble*

◨ **donner le coup de pied de l'âne** ⟨à qqn⟩ → AMBULANCE: *tirer sur une ambulance [sur l'ambulance]*

Francia_magyar_szolastar.indb 663 2024. 08. 12. 15:58:48

■ **donner un coup de pied dans la fourmilière** – (Sz): déclencher volontairement une agitation inquiète
□ ⟨vki⟩ **felkavarja az állóvizet** || ⟨vki⟩ **nyugtalanságot kelt**
➤ *Ceux qui réformeraient profondément l'orthographe française,* ***donneraient un*** *grand* ***coup de pied dans la fourmilière****.* | *Azok, akik alapjaiban akarnák megreformálni a francia helyesírást, igencsak* ***felkavarnák az állóvizet****.*
♦ A szólás szemléleti alapja a franciában a megbolygatott, felbolydult hangyaboly (*fourmilière*), a magyarban pedig a felkavart állóvíz.

◨ **enlever** ⟨à qqn⟩ **une épine du pied** → ÉPINE

■ **être à pied d'œuvre** – (Sz):
1. être sur le lieu du travail
□ ⟨vki vmilyen⟩ **helyszínen dolgozik**
➤ *Après une explosion dans la centrale nucléaire, les enquêteurs* ***sont à pied d'œuvre*** *pour en trouver la cause.* | *Az atomerőműben történt robbanás után a nyomozók* ***a helyszínen dolgoznak****, hogy megtalálják annak okát.*
2. être prêt à agir
□ ⟨vki⟩ **tettre kész**
➤ *Je commence la rédaction d'un dictionnaire,* ***je suis à pied d'œuvre****.* | *Elkezdem egy szótár szerkesztését,* ***tettre kész vagyok****.*
♦ A francia kifejezés eredetének megértésehez közelebb jutunk, ha tudjuk, hogy az *œuvre* szó a latin semlegesnemű OPUS szóból származik, aminek többes száma OPERA volt. A latinból a franciába való átmenet során így tehát a szó általában nőnemű: *une œuvre d'art* 'műalkotás', *les bonnes œuvres* 'jótékonykodás'. Ez alól két kivétel van. Hímnemű a szó, ha valakinek irodalmi, művészeti munkásságáról, életművéről beszélünk (*l'œuvre complet de Molière* 'Molière életműve' vs *les œuvres choisies de Molière* 'Molière válogatott művei'), vagy ha azt építészeti szakszóként használjuk (*le gros œuvre* 'szerkezeti munkák [alapok, falak, tetőszerkezet] építkezésen'. Egy építész munkája során az *hors d'œuvre* kifejezés hallatán nem az előételre gondol, hanem az épületen kívüli, külső elemre (pl. *un escalier hors d'œuvre* 'külső lépcső'). Mindebből logikusan következik, hogy az *à pied d'œuvre* szólás eleinte az építkezés helyszínére utalt, arra, ahol az zajlott (pl. *conduire les matériaux à pied d'œuvre* 'az építkezés helyszínére szállítja az anyagot'). Később az általánosabb 'a munkahelyen, a helyszínen, ott ahol cselekedni kell' értelemben kezdték használni. Újabban pedig megjelent a 'cselekvésre kész' jelentés is.

■ **être au pied du mur** – (Sz): devoir faire face à une situation sans pouvoir y échapper
□ ⟨vki⟩ **kutyaszorítóban van** || ⟨vki⟩ **szorult helyzetben van**
➤ *Maintenant que les huissiers sont chez lui, Noé* ***est au pied du mur*** *et il va devoir payer ses dettes.* | *Most, hogy a végrehajtók már ott vannak*

Francia_magyar_szolastar.indb 664 2024. 08. 12. 15:58:48

nála, Noé ***kutyaszorítóba került****, kénytelen lesz megfizetni a tartozásait.*

♦ A szólás eredete vitatott. ◉ Egyesek szerint a benne lévő kép a falnak szorított vívóra utal, aki – miután nincs hova hátrálnia – képtelen tovább védekezni és kénytelen elismerni vereségét. ◉ Mások viszont úgy gondolják, hogy a már 1593-ból adatolt *se trouver au pied du mur sans échelle* kifejezésből származik, amiből a szorult helyzetet és a megoldás megtalálásának szükségességét jól megvilágító *sans échelle* 'létra nélkül' elem lekopott. Vö. még: *mettre qqn au pied* du mur*.

◊ A *kutyaszorítóban van* magyar szólás eredetét lásd: *être aux abois**.

≅ *être aux abois** || *être le dos* au mur*

■ **être pieds et poings liés** – (Sz): ne pas pouvoir agir librement

□ **meg van kötve** ⟨vkinek⟩ **a keze**

➤ *Je suis désolé, je ne peux rien faire sans l'accord de mon chef.* ***Je suis pieds et poings liés.*** | *Sajnálom, nem tehetek semmit a főnököm beleegyezése nélkül.* ***Meg van kötve a kezem.***

♦ A szólásban található és az alliteráló szavak (*pieds, poings*) által nyomatékosított kép – valakinek mind a lábai, mind a csuklói össze vannak kötve – nem szorul magyarázatra.

◊ A *meg van kötve a keze* magyar szólás eredetét lásd: *avoir un fil* à la patte*.

■ **être sur pied** – (Sz): être en bonne forme après avoir été malade ou blessé

□ ⟨vki {betegségből kigyógyulva}⟩ **talpra áll**

➤ *Après son accident et trois semaines d'hôpital, Noé* ***est maintenant sur pied****.* | *A balesete és három hét kórház után Noé* ***már talpra állt****.*

≅ *refaire surface (2.)* || *reprendre du poil* de la bête* || *reprendre le dessus*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **comme un pied** – (Szh), (biz): faire qqch. très mal, maladroitement

□ ⟨vki vmit⟩ **szörnyű/pokoli rosszul csinál** || ⟨vki vmit⟩ **nagyon bénán csinál** (biz)

➤ *Le mécanicien qui a l'habitude de réparer ma voiture est vraiment nul.* ***Il travaille comme un pied.*** *Dans son loisir il joue au football, mais* ***il joue comme un pied****.* | *A szerelő, aki javítani szokta az autómat egy nagy nulla.* ***Sír a kezében a munka.*** *Szabad idejében futballozik, de* ***nagyon bénán játszik****.*

♦ A szólás eredete ebben a jelentésben a *bête comme ses pieds** hasonlatból vezethető le.

≅ *avoir deux mains gauches (biz)* || *avoir les deux pieds dans les mêmes bottines (Can)* || *avoir/rester les deux pieds* dans le même sabot* || *être un bras cassé* || *faire qqch. comme une savate* || *se débrouiller [s'y prendre] comme un manche*[3]* || *travailler comme un sabot**

■ **faire des pieds et des mains** (⟨pour qqch. / pour + inf.⟩) – (Sz): employer tous les moyens pour arriver à un but

□ ⟨vki (vmiért)⟩ **kezét-lábát töri** || ⟨vki (vmiért)⟩ **eget-földet megmozgat** || ⟨vki (vmiért)⟩ **minden követ megmozgat**

➤ *Zoé* ***a fait des pieds et des mains*** *pour être invitée à mon anniversaire.* | *Zoé* ***kezét-lábát törte****, hogy meghívjuk a születésnapomra.*

Francia_magyar_szolastar.indb 665 2024. 08. 12. 15:58:48

♦ A kéz és a láb együttes használata a szólásban nyomatékosítja a lázas tevékenységet, azt, hogy valamely cél érdekében valaki minden eszközt, módot, összeköttetést felhasznál.

◊ Az *eget-földet megmozgat* és a *minden követ megmozgat* magyar szólások eredetét lásd: *remuer ciel* et terre.*

≅ *faire feu* de tout bois* || *faire flèche* de tout bois* || *tout mettre en œuvre* pour + inf.*

■ **faire le pied de grue** – (Sz): attendre longtemps, debout, au même endroit

□ ⟨vki⟩ **egy helyben szobroz** (biz)

➤ ***J'ai fait le pied de grue*** *pendant une heure devant le restaurant et comme tu n'arrivais pas, je suis rentré chez moi.* | *Egy órán át* ***szobroztam egy helyben*** *a vendéglő előtt és mivel nem jöttél, hazamentem.*

♦ A kifejezés a darumadár (*la grue*) testtartásának megfigyeléséből ered. A daru ugyanis szeret egy lábon, másik lábát testéhez felhúzva álldogálni. Ez lett az alapja egy mára már régiessé vált és a prostituáltakra mondott bizalmas kifejezésnek (*faire le pied de grue sur le trottoire* 'strichel') és szónak (*une grue* 'prosti') is.

≅ *faire le planton* || *faire le poireau* [rester planté comme un poireau]* || *prendre racine**

■ **faire** ⟨Sqqch. à qqn⟩ **les pieds** – (Sz): lui donner une bonne leçon

□ ⟨vmi⟩ **jó lecke lesz** ⟨vkinek⟩

➤ *Noé a refusé de venir avec nous au cinéma et maintenant il se plaint dans un texto d'être seul.* ***Ça lui fera les pieds !*** | *Noé nem akart velünk jönni moziba és most arról panaszkodik egy smsben, hogy egyedül van.* ***Jó lecke lesz ez neki!***

♦ A *Cela lui fera les pieds* alakban is használatos kifejezés a XX. század első feléből származik és feltehetőleg azokra a hosszú gyalogos (*pieds*) menetelésekre utal, amivel a hadseregben kívánták a katonákat kitartásra edzeni, szoktatni.

≅ *faire la leçon* à qqn* || *donner une (bonne) leçon à qqn* || *C'est bien fait pour lui !*

■ **faire un pied de nez** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire un geste {le pouce sur le nez et les quatre autres doigts écartés et en mouvement} qui indique le refus, la dérision envers qqn

□ ⟨vki⟩ **fügét/fityiszt mutat** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **szamárfület mutat** ⟨vkinek⟩

➤ *Mon fils a été puni à l'école car* ***il a fait un pied de nez*** *à la maîtresse qui lui disait de se taire.* | *A fiamat megbüntették az iskolában, mert* ***fityiszt mutatott*** *a tanító néninek, aki csendre intette.*

♦ A kifejezés alapja az a gyerekek között gyakori csúfolkodó gesztus, amikor az egyik tenyér ujjait egymástól eltartva annak hüvelykujját az orrhoz közelítik (esetleg meg is érintik vele azt), miközben a másik tenyér hüvelykujját az első kisujjához közelítik (esetleg meg is érintik vele azt). A gesztusból kialakult kifejezést nehéz magyarra fordítani, noha előfordul, hogy magyarok is használják. Leginkább a *fityiszt/fügét mutat* kifejezéssel lehetne visszaadni. A szólásban a *pied* szó a régi 'láb' mértékegység jelentésben szerepel (= *faire un nez d'un pied de long* 'egy láb hosszú orrot csinál'), ami kerekítve 30 centiméternek (kb. a két

Francia_magyar_szolastar.indb 666 2024. 08. 12. 15:58:48

tenyér szélességének) felelt meg. Átvitt értelmében ez a 30 centiméteres távolság arra utal, hogy valakit lóvá tettek, azaz reményei, elvárásai hamisnak bizonyultak és a rideg valóság távol áll azoktól. A gúnyolódó mozdulat pedig önmagában is erre figyelmeztet anélkül, hogy magát a kifejezést ki kellene mondani. ◉ A szólás népszerűsítéséhez Victor Hugo is hozzájárult. *A nyomorultak* [Les Misérables] című regényében leír egy párizsi gyereket, aki nem habozott „fityiszt mutatni" egy papnak (Tome III: Marius, VIII – *Où on lira un mot charmant du dernier roi*): « Un jour, rue de l'Université, un de ces jeunes drôles *faisait un pied de nez* à la porte cochère du numéro 69. – Pourquoi fais-tu cela à cette porte ? lui demanda un passant. L'enfant répondit : Il y a là un curé. C'est là, en effet, que demeure le nonce du pape. Cependant, quel que soit le voltairianisme du gamin, si l'occasion se présente d'être enfant de chœur, il se peut qu'il accepte, et dans ce cas il sert la messe poliment. » [Egyszer az Université utcán az egyik ilyen bolondos kölyök *szamárfület mutatott* a 69. számú ház kapujának. – Miért mutatsz szamárfület ennek a kapunak? – kérdezte tőle egy járókelő. A fiú így felelt: – Mert itt pap lakik. Csakugyan, ott lakott a pápai nuncius. Azonban bármennyire Voltaire-szellemű is a gamin, ha alkalom adódik arra, hogy ministráljon, előfordul, hogy vállalkozik rá, és ilyenkor illedelemesen segédgetik a misénél. – Lányi Viktor, Révy József, Szekeres György fordítása].

◊ A *fügét/fityiszt mutat vkinek* magyar szólás s az elutasítás kifejezéseként azt kísérő durva, csúfolódó mozdulat (az illető hüvelykujjának hegyét behajlított mutató- és középső ujja közt kidugja) több európai nyelvben is megtalálható. Eredetét kétféleképpen is magyarázták. ◉ Régebben egy történelmi anekdotával kapcsolták össze. A francia reneszánsz író François Rabelais *Le quart livre* [A negyedik könyv] című művében (45. fejezet: *Comment Pantagruel descendit en l'Isle des Papefigues*) azt a néhány évvel előbb Guillaume Paradin *De antiquo Burgundiae statu liber* [Burgundia régi állapotáról való könyv] című könyvében (1542) már megjelent adomát meséli el, amely szerint Rőtszakállú Frigyes, megleckéztetendő a milánóiakat, amiért azok a feleségét megszégyenítő módon kiutasították városukból, halálbüntetés terhe mellett igen kellemetlen feladatra kötelezte a város lakóit: egy öszvér alfeléből úgy kellett a fogukkal kihúzniuk, majd oda visszadugniuk egy szem fügét, hogy közben a kezüket nem használhatták. A fügére való utalás eleinte csak a milánóiakat emlékeztette e szégyenletes kalandra, és csak később kapta az Európa-szerte elterjedt általános csúfolkodó jellegét. ◉ A szólás és a hozzá tartozó, Albrecht Dürernek a bécsi Albertina Múzeumban található egyik tollrajzán (1494) is ábrázolt trágár mozdulat azonban valószínűleg ennél sokkal régebbi. Már az ókori görögök és rómaiak is hitték, hogy altestük kimutatása vagy az ezt helyettesítő – akár a zsebben, ruha alatt rejtett módon történő és a férfi nemzőszervére meg a nő szeméremtestére (vö. olasz *fica*, spanyol *higo*) utaló – fügemutatás egyfajta démonűző hatással bír, és megvédhet a gonosz szellemek ártása vagy a szemmel verés ellen. Később már emberekkel szemben is alkalmazták a kifejezést és a gesztust, de még azzal a hátsó gondolattal, hogy akinek mutatták, szintén olyan gonosz, mint egy boszorkány. Az idők során azután a csúfolódás, az elutasítás kifejezésévé „szelídült" a szólás és a mozdulat is. ◉ Jegyezzük meg, hogy Rabe-

Francia_magyar_szolastar.indb 667 2024. 08. 12. 15:58:48

lais előtt már jóval korábban, a francia költő Guiot de Provins 1206 körül íródott *La Bible Guiot* című szatirikus művében is szerepel a kifejezés: *Cil Prince nos ont fet la figue.*

≅ *faire la figue à qqn (elav)*

◨ **faire une tête de six pieds de long** → TÊTE

■ **fouler aux pieds** ⟨qqn, qqch.⟩ – (Sz): traiter qqn, qqch. avec le plus grand mépris

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **lábbal tipor**

➤ *Il y a des gens qui ne pensent qu'à eux-mêmes et **foulent aux pieds** les lois de la société.* | *Vannak emberek, akik csak magukra gondolnak és **lábbal tiporják** a társadalmi szokásokat.*

♦ Mindkét nyelv kifejezése ugyanazzal a képpel él. A *fouler* ige jelentése: 'tipor, tapos'.

≅ {qqch.}: *faire litière* de qqch.*

■ **Il y a des coups de pied au derrière qui se perdent.** – (Szm), (biz): {se dit quand qqn mérite d'être puni}

□ **Jól hátsón kellene billenteni.** || **Jól fenékbe kellene rúgni.** (biz)

➤ *Regarde ce type qui jette des papiers sur le trottoire. C'est scandaleux ! **Il y a des coups de pied au derrière qui se perdent.*** | *Nézd azt az embert, aki papírral szemetel a járdán. Botrányos! **Jól fenékbe kellene rúgni!***

■ (***F***) **jouer avec les pieds** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (Bel): abuser de sa patience, de sa gentillesse, de sa crédulité

□ ⟨vki vkit⟩ **hülyének néz** (biz)

➤ *J'en ais assez. Ce gamin commence vraiment à **jouer avec mes pieds** !* | *Elegem van ! Ez a gyerek kezd tényleg **hülyének nézni**!*

■ **lever le pied** – (Sz):

1. (biz): partir

□ ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)

➤ *Noé **a levé le pied** avec les fonds de ses clients.* | *Noé **olajra lépett** az ügyfelei pénzével.*

2. ralentir, aller plus doucement

□ ⟨vki⟩ **visszavesz a tempóból**

➤ *Noé a travaillé dur l'année dernière pour avoir son bac. Après, il a décidé de **lever le pied** pour se consacrer uniquement à la musique.* | *Noé tavaly keményen dolgozott, hogy meglegyen az érettségije. Utána elhatározta, hogy **visszavesz a tempóból** és csak zenével fog foglalkozni.*

♦ A francia szólás érdekessége, hogy két jelentése is van. Az első a távozás kifejezésére szolgál, az autózás területéről származó második pedig arra utal, hogy a sebességet – átvitt értelemben a felfokozott aktivitást, a pörgést – úgy lehet csökkenteni, ha felemeljük a lábunkat a gázpedálról.

◊ Az első jelentéshez tartozó *olajra lép* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *mettre les bouts**.

Francia_magyar_szolastar.indb 668 2024. 08. 12. 15:58:48

≅ **1.** *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

◨ **marcher sur la pointe des pieds** → POINTE

■ **marcher sur les pieds** ⟨de qqn⟩ – (Sz): chercher à l'évincer, à prendre sa place, à empiéter sur son domaine {surtout avec le verbe *se laisser* dans des formes négatives telles que : *Il ne se laisse pas marcher sur les pieds.*}

□ ⟨vki vkit⟩ **kiüt a nyeregből** || ⟨vki vkinek⟩ **a tyúkszemére lép/hág/tapos**

➤ *Noé n'est pas du genre à **se laisser marcher sur les pieds**.* | *Noé nem az a típus, aki **hagyja magát kiütni a nyeregből**.*

♦ Régi, XVI. századi magyar szólás, aminek szemléleti alapja könnyen átlátható.

◊ A *kiüt a nyeregből vkit* magyar szólásmegfelelő a régi, középkori lovagi vetélkedések vagy életre-halálra menő küzdelmek emlékét őrzi. A lovagi tornák során a két vetélkedő fél teljes vértezetben, mellükre erősített védőpajzzsal lóra szállva felállt a pálya két végében és egymásnak rontva kopjáikkal igyekeztek kilökni, kiütni a másikat a nyeregből. A vetélkedés bizony elég gyakran végződött súlyos sérülésekkel, esetenként halállal is. Mivel könnyen előfordult, hogy a lovasok egyszerűen összeütköztek, elválasztó kordont vezettek be a pálya két fele között. Ez néha jelképesen csak szalagból állt, de többnyire egészen komoly deszkapalánk, ún. sorompó volt, amelyen a lovak fizikailag sem tudtak áttörni (a fentiek magyarázzák a *vki vkiért, vmiért sorompóba áll/lép, vki vki, vmi mellett lándzsát tör* szólásainkat is).

◊ A *vkinek a tyúkszemére lép/hág/tapos* magyar szólásmegfelelő szemléleti hátterében pedig az áll, hogy ha a főként a láb ujjain keletkező, gyakran fájdalmas bőrkeményedésre, a tyúkszemre rálép valaki, az bizony konkrét értelemben fájdalmas, kínos pillanatokat okozhat. Ez a körülmény alapozta meg az átvitt jelentés kialakulását.

≅ *l'emporter sur qqn*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **à pied** – (Sz): suspendre qqn dans ses fonctions

□ ⟨vki vkit⟩ **felfüggeszt az állásából**

➤ *La stagiaire faisait de l'espionnage industriel pour une autre société alors **elle a été mise à pied**.* | *A gyakornok ipari kémkedést folytatott egy másik cégnek, ezért **felfüggesztették az állásából**.*

♦ A középkorban a kifejezés azt jelentette, hogy egy lovas harcost valamilyen elkövetett hibájáért büntetésképpen átmenetileg megfosztottak a lovától. Ez pedig azzal a kettős megszégyenítéssel járt, hogy visszasorolták a gyalogos katonák közé és ráadásul még rangjához méltatlan munkákat is kénytelen volt elvégezni. Mai jelentését a szólás a XIX. században nyerte el.

≅ *mettre qqn en disponibilité* || *relever qqn de ses fonctions*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **au pied du mur** – (Sz): mettre qqn face à une situation sans pouvoir y échapper, l'obliger à prendre parti

□ **1.** ⟨vki vkit⟩ **sarokba szorít**

Francia_magyar_szolastar.indb 669 2024. 08. 12. 15:58:49

➤ *Maintenant que les huissiers **ont mis Noé au pied du mur**, il va devoir payer ses dettes.* | *Most, hogy a végrehajtók **sarokba szorították** Noét, kénytelen lesz megfizetni a tartozásait.*

□ **2.** ⟨vki vkit⟩ **színvallásra késztet**

➤ *J'en avais assez de ses tergiversations, **je l'ai mis au pied du mur** pour qu'il me dise enfin oui ou non.* | *Elegem volt a köntörfalazásából, **színvallásra késztettem**, hogy mondjon igent vagy nemet.*

♦ A szólás eredetét lásd: *être au pied* du mur*.

◊ A *színt vall*, *színvallásra késztet vkit* magyar szólások egyes vélemények szerint még a lovagi világ maradványai, mikor a bajvívó daliák tollbokrétájuk vagy a páncéljukra kötött szalag színével fejezték ki pártállásukat vagy hódolatukat a hölgy iránt, akinek színeivel porondra léptek. ◉ Valószínűbb azonban, hogy a németből került be tükörfordításként nyelvünkbe a XIX. században (vö. *Farbe bekennen*). Ennek eredete arra vezethető vissza, hogy több kártyajátékban is a hívott lap színére a másik játékosnak ugyanazt a színű lapot kell letennie, azaz *színt* kell *vallania.*

≅ *pousser qqn dans ses (derniers) retranchements**

■ **mettre** ⟨à qqn⟩ **le pied à l'étrier** – (Sz): l'aider en lui donnant les moyens de réussir professionnellement

□ ⟨vki vkit⟩ **nyeregbe segít**

➤ *Noé vient de terminer ses études. Grâce à ses relations, son père **lui a mis le pied à l'étrier**. Il lui a trouvé un bon poste.* | *Noé most fejezte be a tanulmányait. Kapcsolatainak köszönhetően apja **nyeregbe segítette**. Talált neki egy jó állást.*

♦ Mindkét nyelv egy lovas világból vett metaforát használ a szólásban megfogalmazott tartalom kifejezésére. Amíg azonban a francia a kengyelre (*un étrier*), addig a magyar a nyeregre teszi a hangsúlyt.

≅ *donner un coup de pouce* à qqn* || *donner un coup de main* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn (2.)* || *mettre qqn en selle** || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

■ **mettre les pieds** ⟨chez qqn, qqpart⟩ – (Sz): aller chez quelqu'un ou quelque part

□ ⟨vki vhova⟩ **beteszi a lábát**

➤ ***Je ne remettrai plus jamais les pieds chez lui.*** | ***Soha többé nem teszem be a lábam hozzá.***

■ **mettre les pieds dans le plat** – (Sz):

1. commettre une gaffe

□ ⟨vki⟩ **bakot lő** || ⟨vki⟩ **baklövést követ el**

➤ *Si l'on ne maîtrise pas bien une langue, il est facile de **mettre les pieds dans le plat** lorsque l'on se trouve à l'étranger.* | *Ha nem tudunk jól egy idegen nyelvet, könnyen **bakot lőhetünk**, ha külföldön vagyunk.*

2. aborder une question délicate avec une franchise brutale

□ ⟨vki⟩ **kényes témát érint** || ⟨vki {vmilyen megjegyzéssel}⟩ **ajtóstul ront (be) a házba**

Francia_magyar_szolastar.indb 670 2024. 08. 12. 15:58:49

➤ *L'autre jour, Zoé* ***a mis les pieds dans le plat*** *en parlant de son intention de divorcer.* | *A minap Zoé* ***kényes témát érintett****, amikor a válási szándékáról beszélt.*

♦ A francia szólás eredete meglehetősen homályos. ◉ Egyes magyarázatok szerint a benne szereplő *plat* szó egykor azt a nagy, lapos mérleget jelölte, amelyen a nehéz árukat mérték. Mérés közben erre rálépni becstelen és durva cselekedet lett volna. ◉ Mások – és ez tűnik valószínűbbnek – arra vezetik vissza a szólás eredetét, hogy a *plat* szó régen, illetve egyes dialektusokban (pl. provanszál) 'nagy kiterjedésű, sekély, iszapos vízű terület' jelentésben is használatos volt. Ha valaki ebbe nagy lendülettel lábbal belegázolt, felkavarta az iszapot, amitől a víz zavaros lett. Ez a jelenség szolgálhatott szemléleti alapul a szólás mai 'zavart okoz, tapintatlankodik, bakizik, kényes témát érint' jelentéseinek kialakulásához.

◊ A *bakot lő, baklövést követ el* magyar szólásmegfelelők eredetét lásd: *faire une gaffe**.

≅ **1.** *faire un faux pas** || *faire un pas* de clerc* || *faire une gaffe** || *prendre le Pirée* pour un homme* || *prendre des vessies* pour des lanternes* || *se tromper dans les grandes largeurs**

≅ **2.** *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)*

■ **mettre les pieds dehors** – (Sz): sortir

□ ⟨vki (vhonnan)⟩ **kiteszi a lábát**

➤ *Cela fait déjà un mois que* ***je n'ai pas mis les pieds dehors*** *à cause de la quarantaine.* | *Már egy hónapja* ***ki sem tettem a lábam*** *a karantén miatt.*

≅ *mettre le nez* dehors*

■ **ne pas avoir le pied marin** – (Sz): être malade en bateau

□ ⟨vki⟩ **könnyen tengeribeteg lesz**

➤ *A : Ça te dirait un petit tour de bateau ? – B : Non, tu sais bien que* ***je n'ai pas le pied marin****.* | *A: Lenne kedved egyet hajókázni? – B: Nem, tudod, hogy* ***könnyen tengeribeteg leszek****.*

♦ A kifejezés jelentése érdekes fejlődés útján alakult ki, aminek alapja az *avoir le pied marin* szólás volt. Ez eredetileg azt jelentette, hogy valaki képes egyensúlyát megőrizni egy imbolygó, hánykolódó hajó fedélzetén. Ebből alakult ki a 'nem lesz tengeribeteg' jelentés. Ma pedig már a szólás *ne pas avoir le pied marin* tagadó alakja is gyakorivá vált abban az értelemben, hogy valaki könnyen hányingerrel járó rosszulléttel küszködik egy hajón, csónakban, vagyis tengeribeteg lesz.

≅ *avoir le mal de mer*

Francia_magyar_szolastar.indb 671 2024. 08. 12. 15:58:49

■ **ne pas savoir sur quel pied danser** – (Sz): hésiter, ne pas savoir quel comportement avoir
□ ⟨vki⟩ **azt sem tudja, melyik lábára álljon**
➤ *Dans ce conflit vraiment compliqué entre le gouvernement français et les gilets jaunes,* ***on ne sait pas sur quel pied danser****.* | *Ebben a francia kormány és a sárgamellényesek közötti tényleg bonyolult konfliktusban az ember* ***azt sem tudja melyik lábára álljon****.*
≅ *être dans ses petits souliers** || *être gêné aux entournures** || *être sur le balan** || *faire l'âne* de Buridan* || *ne pas en mener large²**

◨ **ôter** ⟨à qqn⟩ **une épine du pied** → ÉPINE

■ **perdre pied** – (Sz):
1. ne plus trouver le fond de l'eau avec les pieds
□ ⟨vkinek {vízben}⟩ **nem ér le a lába**
➤ *Noé* ***a perdu pied*** *au milieu du fleuve. Il a failli se noyer.* | *A folyó közepén Noé* ***lába már nem ért le****. Majdnem belefulladt a vízbe.*
2. être perdu dans la vie, ne plus avoir de repère, de ligne de conduite
□ ⟨vki⟩ **elveszti a lába alól a talajt** || ⟨vki⟩ **teljesen összezavarodik/szétesik**
➤ *Ce projet de loi est très complexe et il est difficile de s'y retrouver* ***sans perdre pied****.* | *Ez a törvénytervezet nagyon bonyolult és nehéz benne eligazodni úgy, hogy* ***ne veszítse el az ember a lába alól a talajt****.*
➤ *Parfois, il m'arrive de* ***perdre pied****.* | *Néha van úgy, hogy* ***teljesen szétesem****.*
≅ **2.** *mal tourner (2.)*

◨ **prendre** ⟨qqch.⟩ **au pied de la lettre** → LETTRE: *à la lettre [au pied de la lettre]*

■ **prendre son pied** – (Sz), (biz): avoir beaucoup de plaisir
□ ⟨vki⟩ **remekül érzi magát** || ⟨vkinek⟩ **nagy élvezetben van része**
➤ *Noé a réalisé son rêve en conduisant une voiture de course.* ***Il a pris son pied.*** | *Noé végre megvalósította az álmát, vezett egy versenyautót.* ***Nagy élvezetben volt része.***
♦ A szólás a XIX. századi argóból származik. A *pied* a rablott zsákmány azon – láb mértékegységben kifejezett – részét, hányadát jelentette, amit a kalózok bűntársaiknak, cinkosaiknak tettek félre. Az *avoir son pied* kifejezés eredetileg tehát azt jelentette, hogy valaki megkapta a zsákmányból neki jutó részt, mennyiséget. Később jelentésbővüléssel egyre inkább szexuális értelemben kezdték használni és eleinte arra a nőre mondták, aki szeretkezés közben „jól megkapta a maga részét", vagyis kielégült. Arisztophanész *Lüszisztraté* című művének az a jelenete is erre a szexuális jelentésmozzanatra utal a francia fordításban, amikor Lüszisztraté e szavakkal esketi meg társnőit, hogy „szerelmi sztrájkba" fognak lépni: « Je n'élèverai pas mes pieds au plafond » [Cipőmet nem meresztem a házfödél felé – Devecseri Gábor fordítása]. (A bizalmas stílusú nyelv a nemi aktust egyébként az *une partie de jambes en l'air* szókapcsolattal fejezi ki.) A szólás

P

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

ugyan megőrizte ezt az erotikus töltetét, de ma már az általános megelégedettség, élvezet kifejezésére is szolgál.

≅ *C'est le pied* !*

◨ **rester les deux pieds dans le même sabot** → PIED: *avoir/rester les deux pieds dans le même sabot*

■ **retomber sur ses pieds** – (Sz): se tirer habilement d'une affaire délicate, dangereuse ou compromettante

□ ⟨vki⟩ **talp(á)ra esik, mint a macska**

➤ *Noé a toujours des difficultés de toutes sortes dans sa vie. Mais il est très habile et après chaque échec,* ***il retombe sur ses pieds*** *et repart à zéro.* | *Noénak mindig mindenféle nehézsége van az életben. De nagyon ügyes és minden kudarca után* ***talpára esik, mint a macska*** *és nulláról újrakezdi.*

♦ A kifejezés eredetének magyarázatát lásd: *retomber sur ses pattes**.

◊ A *talp(á)ra esik, mint a macska* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *retomber sur ses pattes**.

≅ *retomber sur ses pattes**

■ **se lever du pied gauche** – (Sz): être de mauvaise humeur, mal commencer la journée {utilisé surtout au passé}

□ ⟨vki⟩ **bal lábbal kel fel**

➤ *Ma copine est furieuse contre tout le monde ce matin. Elle a dû* ***se lever du pied gauche****.* | *A barátnőm ma reggel mindenkire haragszik. Valószínű* ***bal lábbal kelt fel.***

♦ A szólás abban a babonás népi hiedelemben gyökerezik, amely szerint minden, ami az ember bal oldalával kapcsolatos, rossz és szerencsétlenséget hozhat. E szemlélet, melyet a fenti kifejezés és megfelelője mellett a franciában és a magyarban egyaránt több más is őriz (pl. *avoir deux mains gauches* 'kétbalkezes', *être marié de la main* gauche* 'balkézről kötött házasságban él'), abból származik, hogy a bal kezünk általában gyengébb, ügyetlenebb, mint a jobb. (Jegyezzük meg ugyanakkor, hogy a magyarban számos hiedelmünk a bal oldalt éppenséggel kifejezetten szerencsésnek tartja: akinek a bal szeme viszket, azt öröm éri, akinek a bal füle cseng, az jó hírt hall, s a bal tenyér viszketése is azt jelenti, hogy pénzt kapunk.) A bal kéz viszonylagos sutaságában a babonás népi szemlélet valamilyen természetfeletti rosszat sejtett, mivel nem ismerte annak tudományos magyarázatát: jobb kezünk azért ügyesebb, mert a testünk jobb felének izomzatát mozgató bal agyfélteke vezető szerepet játszik a jobb agyféltekével szemben, amely viszont a balkezeseknél sokkal fejlettebb. Ez a titokzatos negatív jellemző azután a bal kézről átkerült a bal lábra is.

≅ *être d'une humeur de chien/dogue* || *être de mauvais poil** || *ne pas avoir regardé sa boutroule en se levant (Bel)* || *ne pas être à prendre avec des pincettes* (2.)* || *se lever du mauvais bord du lit (Can)*

◨ **tirer le tapis sous les pieds** ⟨de qqn⟩ → TAPIS

Francia_magyar_szolastar.indb 673 2024. 08. 12. 15:58:49

❒ **tirer** ⟨à qqn⟩ **une épine du pied** → ÉPINE

❒ **trouver chaussure à son pied** → CHAUSSURE

❒ **un colosse aux pieds d'argile** → COLOSSE

■ **vivre sur le pied de guerre** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): être en hostilité avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **hadilábon áll**
➤ *C'est un type bizarre, notre voisin,* ***il vit sur le pied de guerre*** *avec tout le monde.* | *Furcsa egy alak a szomszédunk, mindenkivel* ***hadilábon áll****.*
♦ A *hadiláb* szó eredetileg a hadseregnek azt a készültségi állapotát jelentette, amikor mindenki készen áll a harcra, és a hadfelszerelések is megvannak a szükséges mennyiségben. A más európai nyelvekben is létező kifejezés valószínűleg németből való tükörfordítás a magyarban. A szólás *láb* eleme éppúgy az 'állapotféle' jelentésben szerepel, mint a például a *vivre sur un grand pied** 'nagy lábon él' szókapcsolatban.
◊ Ellentétben a franciával, a magyar szólásmegfelelőt valamivel kapcsolatban is használjuk. Ekkor azonban más francia fordítást (pl. *être fâché avec qqch.*) kell alkalmazni: *Noé hadilábon áll a helyesírással*. 'Noé est fâché avec l'orthographe.'
≅ *être à couteaux** *tirés avec qqn*

■ **vivre sur un grand pied** – (Sz): vivre dans le luxe, mener un grand train de vie
□ ⟨vki⟩ **nagy lábon él** || ⟨vki⟩ **költekező életmódot folytat**
➤ *Grâce à la fortune de sa femme, Jean-Martin Charcot, le célèbre neurologue français du XIXe siècle,* ***vivait sur un grand pied*** *dans un luxueux hôtel particulier du boulevard Saint-Germain.* | *Felesége vagyonának köszönhetően Jean-Martin Charcot, a híres XIX. századi francia neurológus* ***nagy lábon élt*** *a boulevard Saint-Germain egyik fényűző palotájában.*
♦ A több európai nyelvben is élő szólás eredete nagy valószínűséggel egy furcsa középkori divatra vezethető vissza. A XII. században élt Geoffrey Plantagenet (Foulques le Rechin), Anjou grófja állandó tyúkszembántalmakkal küszködött. Hogy megkönnyítse életét, a lábméreténél szélesebb és aránytalanul hosszabb cipőket készíttetett magának. Környezete elkezdte utánozni a gazdag hatalmasságot, és ebből hamarosan divat keletkezett. E lábbeli egyik „továbbfejlesztett" változata az lett, amikor a megnyújtott formájú cipők orrát kenderrel bélelték ki, majd szarv formájúra visszakunkorították. A francia nyelvben e lábbeli megnevezésére külön kifejezés, szó is született *(souliers à la poulaine*, *la poulaine),* amely a cipőnek vagy annak anyagának lengyel *(polonais)* eredetére utal. Az egyház – részben mert megnehezítette a térdepelve történő imádkozást, de azért is, mert erotikus asztal alatti játékokra csábította a királyi udvarban rendezett lakomák pajzán résztvevőit – a kezdetektől fogva elítélte ezt a divatot. A párizsi Sorbonne-on egyenesen betiltották e „botrányos" viseletet. A viták lezárása végett végül törvényben rögzítették a cipő hosszát viselője társadalmi hovatartozása függvényében: a nép egyszerű fiai számára a méret 25–30 cm, az arisztokratáknak 60 cm lehetett, a király és a hercegnők számára pedig nem volt korlátozás. E hóbortos divat, talán épp a tiltás miatt, sokáig, közel négy

Francia_magyar_szolastar.indb 674 2024. 08. 12. 15:58:49

évszázadon át fennmaradt. ◉ Egyesek szerint az is elképzelhető, hogy a régi hosszmérték, a láb lehet a szólás eredete.

≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener grand train²** || *mener la vie* à grandes guides* || *péter dans la soie (biz)* || *vivre comme un prince*

◨ **vouloir être à cent pieds sous terre** → TERRE: *vouloir rentrer sous terre*

PIERRE [pjɛʀ] *(n fn)*

◨ **avoir un cœur de pierre** → CŒUR: *avoir un cœur de marbre/pierre*; → PIERRE: *avoir une pierre à la place du cœur*

■ **avoir une pierre à la place du cœur** – (Sz): être insensible, sans pitié

□ **kőből van** ⟨vkinek⟩ **a szíve** || **kő van** ⟨vkinek⟩ **a szíve helyén**

➤ *Il n'y a aucune pitié à attendre de lui,* ***il a une pierre à la place du cœur****.* | *Semmi sajnálatra nem számíthatunk tőle,* ***kőből van a szíve****.*

♦ A szólás bibliai eredetű. Jób könyvében részletes leírást találunk a Leviatánról, a rettenetes szörnyről (Jób 41:1-26), akinek „a szíve kőkemény, kemény, mint az alsó őrlőkő" (Jób 41:16).

■ **C'est un jour à marquer d'une pierre blanche.** – (Szm): {C'est un jour important dont il faut se souvenir.}

□ **Ezt a napot fel kell írni (korommal) a kéménybe!**

➤ *Aujourd'hui c'est Noé qui a payé l'addition, lui qui ne paye presque jamais.* ***C'est un jour à marquer d'une pierre blanche.*** | *Ma Noé fizette a számlát, ő, aki szinte soha nem fizet.* ***Ezt a napot fel kell írni korommal a kéménybe!***

♦ Franciaországban régen a katonai szolgálat önkéntes volt, de súlyos háborús helyzet esetén sorozás is számba jöhetett. Ilyenkor a jelöltek egy fekete és fehér kövekkel megtöltött zsákból sorshúzással döntötték el, hogy kinek kell bevonulnia és ki maradhat otthon. A fekete kő azt jelentette, hogy az illető mehetett a harctérre, hacsak nem tudott valaki nálánál szegényebb legényt megfizetni, hogy az vonuljon be helyette. Ha fehér követ húzott ki, akkor megmenekült a katonai szolgálattól, ahol nagy eséllyel a halál várt rá. Ki ne emlékezett volna egy ilyen fehér kővel összeköthető fontos és szerencsés napra? A szólásmondás létezett az *à marquer d'un caillou blanc* alakban is, ami megerősíti a fenti eredetmagyarázatot.

◊ A magyar szólásmegfelelőt eredetileg tréfás megjegyzésként akkor mondták, amikor valami nem érdemelte meg, hogy többet foglalkozzanak vele. Ha ugyanis valamit a kéménybe korommal vagy fekete krétával írtak fel, az nem is látszott a kormos kéménybelsőn. Mára teljesen átalakult a szólás jelentése: a fontos dolgok, szokatlan események rögzítését, szinte kőbe vésését értjük rajta. A jelentésváltozás oka az is lehet, hogy a kifejezést úgy értelmezik, mintha a fehérre festett kémény külsejére kellene feljegyezni azt a bizonyos emlékezetes dolgot, eseményt.

Francia_magyar_szolastar.indb 675 2024. 08. 12. 15:58:49

■ **faire d'une pierre deux coups** – (Sz): obtenir deux résultats par la même action
□ ⟨vki⟩ **két legyet üt egy csapásra**
➤ *En vendant notre vieille voiture,* ***nous avons fait d'une pierre deux coups****, nous nous en sommes enfin débarrassés et nous avons gagné mille euros.* | *Azzal, hogy eladtuk a régi autónkat* ***két legyet ütöttünk egy csapásra****. Egyrészt végre megszabadultunk tőle és még ezer eurót is kerestünk.*
≅ *faire coup* double*

■ **Il gèle à pierre fendre.** – (Szm): {Il gèle très fort, il fait très froid.}
□ **Foga van az időnek.** || **Csontig hatol a hideg.**
➤ *Couvrez-vous bien :* ***il gèle à pierre fendre*** *et je ne voudrais pas que vous attrapiez froid sur le trajet du retour !* | *Jól öltözzetek fel:* ***csontig hatoló hideg*** *van, és nem szeretném, ha megfáznátok a visszaúton.*
♦ A helyzetmondat két szempontból is egy régebbi nyelvállapot nyelvtani szerkezeteit tükrözi: a tárgy (*pierre* 'kő → követ') megelőzi az állítmányt (*fendre* 'megrepeszt'), továbbá a főnévi tárgy előtt nem áll a ma kötelező névelő (*une*). A kifejezést ma tehát így mondanánk: *geler à fendre une pierre* 'olyan hideg az idő, hogy a követ is megrepeszti'.

■ **jeter la pierre** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le blâmer, l'accuser
□ ⟨vki vkire⟩ **követ vet/dob** (vál) || ⟨vki vki felett⟩ **pálcát tör**
➤ *Noé n'est pas responsable,* ***il ne faut pas lui jeter la pierre****.* | *Noé nem felelős,* ***ne vessünk rá követ****.*
♦ A bibliai eredetű kifejezés az első kőre utal, melyet a mózesi törvény szerint megkövezéskor a házasságtörő asszonyra vetettek: „Aki közületek bűn nélkül van, az vessen rá először követ." (Jn 8:7).
◊ A *pálcát tör vki felett* magyar szólásmegfelelő viszonylag új a magyar nyelvben, a német *über jmdm. den Stab brechen* mintájára jött létre. Eredete egy régi német jogszokásra vezethető vissza. V. Károly 1532-es büntető rendtartása *(Constitutio Criminalis Carolina)* foglalja először törvénybe, hogy a bíró, amikor kihirdeti a halálos ítéletet, hatalma jelképeként egy pálcát *(Gerichtsstab)* kér, azt háromfelé töri (ez jelképezte az ítélet véglegességét, visszavonhatatlanságát), s – kifejezendő, hogy már az ő hatalma sem elég a vétkes megvédéséhez – a halálraítélt lába elé veti, ezekkel a szavakkal: „Segítsen Isten, én nem segíthetek rajtad!" Majd átadta az elítéltet a hóhérnak, hogy az úgy bánjon vele, mint ő a pálcával. A magyar polgári törvénykezésben nincs nyoma ennek a szokásnak, egy XVIII. század elejéről származó, Vajna Károly által közzétett huszárrendtartás azonban élő szokásként írja le.
≅ *faire grief de qqch. à qqn* || *mettre qqn au banc des accusés*

■ **malheureux comme les pierres** – (Szh): très malheureux et seul
□ ⟨vki⟩ **roppant búval bélelt** || ⟨vki⟩ **olyan, mint akinek az orra vérzik [az orra vére folyik]** || ⟨vki⟩ **lógatja az orrát**
➤ *Depuis que Zoé l'a quitté, Noé* ***est malheureux comme les pierres****.* | *Amióta Zoé elhagyta, Noé* ***roppant búval bélelt****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A hasonlatban szereplő köveknek természetesen nincsenek érzelmeik. A szomorkodás, szomorúság metaforizáció eredménye: azokról a kövekről van szó, amelyek a járókelők lába alatt megsüllyednek, a többi kőhöz képest „lefokozódva” magukban szomorkodnak.

PIF [pif] *(h fn)*

■ **au pif [au pifomètre]** – (Sz), (biz): au hasard, sans calculer
□ **sacc per kb.** || **hasra ütésre**
➤ *J'ai gagné au loto. Pourtant j'ai choisi mes numéros* ***au pif****.* | *Nyertem a lottón. Pedig teljesen* ***hasra ütésre*** *választottam ki a számaimat.*
♦ A kifejezésben található *pif, pifomètre* szavak a bizalmas nyelvben az orr (*le nez*) szinonimái, amelyek a becsült, saccolt, érzésre bemondott értéket szimbolizálják.
≅ *à vue de nez**

PIGNON [piɲɔ̃] *(h fn)*

■ **avoir pignon sur rue** – (Sz):
1. être professionnellement connu et reconnu
□ ⟨vki⟩ **jó hírnévnek örvend**
➤ *Pour se défendre, Zoé a engagé un avocat qui* ***a pignon sur rue****.* | *Zoé a védelme ellátására* ***egy jó hírnévnek örvendő*** *ügyvédet fogadott fel.*
2. être à la mode
□ ⟨vmi⟩ **divatban van** || ⟨vmi⟩ **nagyon felkapott**
➤ *Dans les grandes villes où la circulation est de plus en plus difficile, les deux-roues* ***ont pignon sur rue****.* | *A nagyvárosokban, ahol a közlekedés egyre nehezebb, a kétkerekűek* ***divatba jöttek****.*
♦ A francia szólás eredetét vizsgálva nagyon érdekes jelentésfejlődéseket állapíthatunk meg. A XV–XVII. században a városokban fából vagy vályogból épített házakon az utcára néző és a nyeregtető két végét lezáró, rendszerint háromszög alakú fal, ún. orom (*le pignon*) figyelhető meg. *Avoir pignon sur rue* eleinte tehát pusztán azt jelentette, hogy valaki ilyen építésű lakóházzal rendelkezett. Az orom a ház jól látható része volt, amit az ilyen igényesebb épület megépítésére anyagilag képes tulajdonosok igyekeztek minél díszesebbé tenni, hogy ezzel is kimutassák gazdagságukat. Ebből fakadóan a XVI. századtól a kifejezést metaforikusan már az előkelő, gazdag, fizetőképes személyekre is mondták, akik ilyen építésű házakat megengedhettek maguknak. Legújabban pedig, amint azt a fenti két példamondat is mutatja, a szólás további jelentésbővüléssel a ‘híres, jó hírnévnek örvendő’ és a ‘divatos, felkapott’ értelemben is használatos.
≅ **2.** *être à la page** || *être au parfum** || *être dans le coup** *(2.)* || *être dans le vent** *(1.)* || *être du dernier cri** || *être en vogue*

PILE [pil] *(n fn)*

■ **jouer à pile ou face** – (Sz): jeter une pièce en l'air pour décider entre deux choses, selon que la pièce retombe d'un côté ou de l'autre
□ ⟨vki⟩ **fej vagy írást játszik** || ⟨vki⟩ **feldob egy érmét**

Francia_magyar_szolastar.indb 677 2024. 08. 12. 15:58:50

➤ *Nous allons **jouer à pile ou face** pour savoir qui commence la partie.* | *Döntsük el, hogy ki kezdi a partit: **fej vagy írás**?*

♦ A francia kifejezésben a *pile* a vert pénz vagy érme írásos hátoldalát, míg a *face* a képes előoldalát jelenti. Mindkét főnév névelő nélkül használatos a szólásban. A XIX. századig a szólást a *jouer à croix ou pile* alakban használták, majd a *croix* 'kereszt' elemet fokozatosan kiszorította a *face* 'arc, fej' szó. ◉ A *pile* főnév több más szólásban is előfordul: *tomber pile* (rég) 'vki hanyatt esik' → *ça tombe pile* 'vmi épp/pont jókor jön, kapóra jön', *à midi pile* 'pont(osan) délben', *s'arrêter/freiner pile* 'hirtelen megáll/ráfékez' vagy éppen az *à pile* és az *au quart de poil* szólások kereszteződéséből keletkezett bizalmas stílusú *pile-poile** 'percnyi pontossággal, hajszálpontosan'.

◊ Érdemes felfigyelni arra, hogy a magyar *fej vagy írás* szólásban az elemek sorrendje fordított. A francia szólásban első helyen szereplő *pile* elemnek megfelelő magyar *írás* szó, vagyis a vert pénznek, érmének az az oldala, amelyiken az értékét jelző szám olvasható, a második helyen áll. A francia alakban második *face* elemnek megfelelő magyar *fej* szó, vagyis az érmének az az oldala, amelyen ábrázolat (s nem szám vagy írás) van, a magyar szólás első eleme.

■ **pile-poil** – (Sz), (biz): exactement, précisément

□ **percnyi pontossággal || hajszálpontosan**

➤ *Pour une fois, le train n'a pas eu de retard, il est arrivé **pile-poil** à l'heure prévue.* | *A vonat kivételesen nem késett, **percnyi pontossággal** a tervezett időben érkezett meg.*

➤ *Noé vit au-dessous du seuil de pauvreté. Il doit calculer son budget nourriture **pile-poil**.* | *Noé a szegénységi küszöb alatt él. **Hajszálpontosan** ki kell számítania a kosztpénzét.*

♦ A kifejezés a 'pontosan' jelentésű *à pile* és *au quart de poil* szólások kereszteződéséből keletkezett, de kialakulására az *être au poil** 'vmi csúcs/pöpec, tök jó' bizalmas szólás is hatással lehetett.

≅ *être au (petit) poil** || *fonctionner au quart de poil*

PILORI [pilɔʀi] *(h fn)*

■ **clouer/mettre** ⟨qqn⟩ **au pilori** – (Sz), (rég): le signaler à l'indignation, au mépris publics

□ ⟨vki vkit⟩ **pellengérre állít**

➤ *Cette réunion n'est pas un tribunal et ce débat n'a pas pour but de **clouer au pilori** qui que ce soit.* | *Ez az értekezlet nem törvényszék és a vitának nem az a célja, hogy bárkit is **pellengérre állítson**.*

♦ A középkorban egyes bűncselekményeket azzal toroltak meg, hogy a tettest – közmegvetés tárgyául – nyakvassal, bilinccsel a község legforgalmasabb helyén (a piactéren, a községháza vagy a templom előtt) álló kőből vagy fából készült ún. szégyenoszlophoz, szégyenfához (*pilori* 'pellengér') láncolták, béklyózták vagy ún. pellengérkalodába zárták. A bűnös nyakába vagy a bűnjelet, vagy a bűnét ábrázoló szégyentáblát akasztották (ez a rágalmazó esetében például olyan tábla volt, amelyre egy kiöltött nyelvet festettek). A szégyentábla volt az

Francia_magyar_szolastar.indb 678 2024. 08. 12. 15:58:50

a *cégér*, amely ma is él a magyar *cégéres gazember* kifejezésben. A vétkesnek az ítéletben meghatározott ideig *kipellengérezve*, *szégyenszemre*, *világ csúfjára* kellett ott állnia, elviselve az arra járók gúnyos megjegyzéseit, szitkait, sőt nem ritkán köpködését is. ◉ Victor Hugo *Notre-Dame de Paris* [A párizsi Notre-Dame] című híres regényében Quasimodot is pellengérre állították a place de Grève téren (VI. könyv, IV. fejezet).

≅ *vouer qqn aux gémonies**

PILULE [pilyl] *(n fn)*

■ **avaler la pilule** – (Sz): supporter une chose désagréable sans protester
□ ⟨vki⟩ **lenyeli a keserű pirulát/pirulát**
➤ *Le ministre de l'éducation a voulu supprimer des postes d'enseignant à l'université, mais le recteur et les doyens s'y sont opposés. Il a donc bien été obligé d'**avaler la pilule** et de renoncer à son projet.* | *Az oktatási miniszter oktatói állásokat akart megszüntetni az egyetemen, de a rektor és a dékánok tiltakoztak ellene. Ezért kénytelen volt **lenyelni a keserű pirulát** és lemondani a tervéről.*
♦ A fenti és következő szólás mai átvitt jelentésének szemléleti alapja a benne szereplő *pilule* 'pirula' szó. Ez régen kis golyócska, labdacs formájában elkészített és gyakran kellemetlen, keserű ízű orvosság, ma úgy mondanánk tabletta, volt, aminek lenyelése a betegnek nehézséget okozott.
≅ *avaler des couleuvres**

■ **dorer la pilule** ⟨à qqn⟩ – (Sz): présenter qqch. à qqn sous un aspect faussement positif, trop favorable
□ ⟨vki vkinek⟩ **megédesíti a keserű pirulát** || ⟨vki vkivel⟩ **lenyeleti a keserű pirulát**
➤ ***On lui a si bien doré la pilule** qu'il s'est enfin résolu à faire ce qu'on voulait.* | ***Olyan ügyesen nyelették le vele a keserű pirulát**, hogy végül elhatározta, hogy megteszi, amit akarnak.*
♦ A *dorer* 'bearanyoz, megaranyoz' ige a szólásban a 'megédesít' átvitt értelemben szerepel.

PINACLE [pinakl] *(h fn)*

■ **porter** ⟨qqn, qqch.⟩ **au pinacle** – (Sz), (vál): faire un très grand éloge de qqn, qqch.
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **az egekig [az égig] magasztal** || ⟨vki vkiről, vmiről⟩ **ódákat/dicshimnusz(oka)t zeng**
➤ *Ne compte pas sur moi pour **porter au pinacle** le metteur en scène de cet opéra de Wagner. Le spectacle est scandaleux.* | *Ne számíts rám, hogy **az egekig magasztaljam** ennek a Wagner operának a rendezőjét. Az előadás botrányos.*
♦ A *pinacle* szó eredetileg a jeruzsálemi templom legmagasabb pontját, csúcsát jelentette. Máté evangéliuma szerint (4, 1-7) az ördög azt akarta, hogy Jézus innen vesse le magát. A szó később az építészeti terminológiában 'csúcs, orom' jelentést kapott. Átvitt értelemben pedig nagyfokú dicséretet, tiszteletet, magas pozíciót jelent.

Francia_magyar_szolastar.indb 679 2024. 08. 12. 15:58:50

≅ *chanter les louanges de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner un coup de chapeau* à qqn [tirer son chapeau à qqn]* || *élever/hisser qqn sur le pavois* || *faire l'éloge de qqn* || *mettre/placer qqn sur un piédestal* || *porter qqn, qqch. aux nues* [élever qqn, qqch. jusqu'aux nues]* || *tresser des couronnes/lauriers à qqn*

PINCETTES [pɛ̃sɛt] *(n tbsz fn)*

■ **ne pas être à prendre avec des pincettes** – (Sz):
1. être très sale
□ ⟨vki⟩ **ragad a kosztól/piszoktól**
➤ *Le petit Noé a passé quinze jours en colonie de vacances sans se laver. Quand il est rentré,* ***il n'était pas à prendre avec des pincettes****.* | *A kis Noé két hetet töltött nyári táborban anélkül, hogy mosakodott volna. Amikor hazajött,* ***ragadt a kosztól****.*
2. être de très mauvaise humeur, désagréable, inabordable
□ ⟨vki⟩ **harapós/rossz kedvében van**
➤ *Je ne sais pas ce qu'a Noé ce matin :* ***il n'est pas à prendre avec des pincettes****. Il m'a dit qu'il ne voulait voir personne de la journée.* | *Nem tudom, hogy mi baja van Noénak ma reggel:* ***harapós kedvében van****. Azt mondta, hogy senkit sem akar látni egész nap.*
♦ A szólásban szereplő, többes számú *pincettes* főnév jelentése 'kétágú tűzpiszkáló vas, csípővas' (a szó jelentése egyes számban 'kis csipesz'). A kandallók, cserépkályhák fűtésénél használt tűzpiszkáló vas arra szolgál, hogy a piszkos, kormos, félig elégett, még parázsló fadarabokat vele eligazgassuk, anélkül, hogy azokhoz hozzá kellene nyúlnunk vagy, hogy megégetnénk magunkat. Ez a körülmény egyszerre magyarázza meg a szólás első, 'piszkos' és második, 'megközelíthetetlen, harapós, mogorva' átvitt jelentését.
≅ **1.** *sale comme un cochon* || *sale comme un peigne** || *sale comme un porc*
≅ **2.** *être d'une humeur de chien/dogue* || *être de mauvais poil** || *se lever du mauvais bord du lit (Can)* || *se lever du pied* gauche*

P

■ **prendre** ⟨qqch.⟩ **avec des pincettes** – (Sz): prendre qqch. avec prudence, circonspection
□ ⟨vki vmit⟩ **nagy körültekintéssel kezel**
➤ *De nos jours, les réseaux sociaux sont pleins d'infox qu'il faut* ***prendre avec des pincettes****.* | *Napjainkban a közösségi oldalak tele vannak álhírekkel, amiket* ***nagy körültekintéssel kell kezelni****.*

PINSON [pɛ̃sɔ̃] *(h fn)*

■ **gai comme un pinson** – (Szh): très gai
□ **(olyan jó kedve van** ⟨vkinek⟩**, hogy) madarat lehet(ne) vele fogatni**
➤ *Quand Noé a appris la bonne nouvelle qu'il venait d'avoir enfin un garçon, il est devenu* ***gai comme un pinson****.* | *Amikor Noé megtudta a jó hírt, hogy végre fia született, olyan vidám lett, hogy* ***madarat lehetett volna vele fogatni****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 680 2024. 08. 12. 15:58:50

♦ A szóláshasonlat szemléleti alapja az, hogy a *pinson* ‘pinty’ köztudottan nagyon szépen éneklő, díszes madár. A XIX–XX. század fordulóján komoly hagyományai is voltak a pintyek énekversenyeinek.

◊ A *madarat lehet(ne) vele fogatni* magyar szólás eredete meglehetősen homályos, bizonytalan. Nagy Péternek a *Magyar Nyelv* folyóirat 95/1999-es számában megjelent és a kifejezést elemző tanulmánya két meglepő tényt állít: a) szólásunk egy régi foglalkozáshoz, a madarászathoz kapcsolódik, és b) forrása a mai franciában teljesen ismeretlen, de az ófranciában még létező *oiseler* (← *oiseau* ‘madár’) igével hozható összefüggésbe. Ez utóbbi kijelentés alátámasztására Chrétien de Troyes *Érec et Énide* című ófrancia verses lovagregényének (1170) néhány sorát idézi (6454–6461): « Li rois les fait lez lui seoir, / Si baise Erec et puis Guivret, / Enide au col ses deus bras met, / Si la [re]baise et fet grand joie. / La roïne ne rest pas coie / D’Erec et d’Enide acoler. / De li poïst l’en *oiseler*, / Tant estoit de grant joie plainne. » [Ad csókot s oldalán helyet / a két vitéznek Artúr úr, / s Enide felé ím karja nyúl: / csókjában tiszta, szép öröm. / S ölelni most Ginevra jön, / Erec s Enide láttán vigad, / fogathatsz véle madarat: / árad jókedve szélesen. – Rajnavölgyi Géza fordítása]. Mindebből az következne, hogy itt mindkét nyelvben ugyanarról a kifejezésről van szó, csak a modern franciában ez már teljesen elhomályosult, míg a magyar nyelv hűségesen megőrizte. Ez az okfejtés több problémát is felvet: a) A franciában nem szólásról, hanem csak szóról (*oiseler*) beszélhetünk. – b) Az *oiseler* ige jelentése a mű felhasznált kritikai kiadása szerint meglehetősen kétértelmű: értelmezhető úgy is, hogy az örömtől, a vidámságtól úgy felélénkül valaki, mint egy ragadozó madár, úgy is, hogy valaki örömében madarászni [sólyommadárral vadászni] tudna (ez állhatna esetleg közel a *vkivel madarat lehetne fogatni* szóláshoz), de úgy is, hogy egyszerűen csak ‘ujjong, örvendezik, szinte repdes örömében’. Frédéric Godefroy *Lexique de l’ancien français* című kitűnő ófrancia szótára és a tudományosan igen megalapozott *Dictionnaire Électronique de Chrétien de Troyes* adatbázisa csak ezt az utolsó, átvitt jelentést erősíti meg az ófranciában, és a *Trésor de la Langue Française* szótár szerint is a ‘madarászik; sólyommadárral vadászik’ jelentések csak később jelennek meg a franciában. A XII. századra, a madarászatra és a francia kapcsolatra való utalás tehát elég ingatag lábakon áll, és azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a magyar szólásra legkorábban csupán a XVI. századból vannak írásos adataink). – c) Csak azért lehetne esetleg egyenlőségjelet tenni a francia szó és a magyar szólás közé, mert a hivatalos magyar változat is a lehetséges ‘ujjong, örvend’ igei megfelelők helyett a jelentéstanilag amúgy indokolt *madarat lehetne fogatni* szólással élt. – d) Nem magyarázza meg kellőképpen, miként került át a francia „szólás” a magyar nyelvbe, a cikk csupán utal a középkori francia és magyar királyi udvar közötti szoros kapcsolatokra, ugyanakkor – bár valószínűtlennek tartja – azt sem zárja ki, hogy a kép a két nyelvben és kultúrában egymástól függetlenül és azonos értelemben születhetett. Amint látjuk, a magyar szólás eredetének megfejtése elég sok fejtörést okoz, de a felvázolt nyomvonalat a felsorolt okok alapján elvethetjük. ◉ A végső megoldásra várva esetleg olyan kézenfekvő szemléleti háttérre is lehetne gondolni, amely szerint a nagyon boldog ember olyan könnyűnek érzi magát, hogy a gravitációt

P

Francia_magyar_szolastar.indb 681 2024. 08. 12. 15:58:50

leküzdve szinte a levegőbe tudna emelkedni és meg tudná fogni az ott repülő madarakat. Erre a „légies” örömre, felhőtlen boldogságra utalnak még nyelvünk olyan kifejezései, mint a *repdes örömében*, *szinte szárnyakat kap*.

PION [pjõ] *(h fn)*

■ **damer le pion** ⟨à qqn⟩ – (Sz): l’emporter sur un rival, le surpasser
□ ⟨vki vkit {riválist}⟩ **kiüt a nyeregből** || ⟨vki vkit⟩ **térdre kényszerít** || ⟨vki vkit⟩ **háttérbe szorít**
➤ *Selon une récente étude, pour **damer le pion** aux jeunes loups sur le marché de l’emploi, les quinquagénaires doivent miser sur leur expérience et leur fiabilité.* | *Egy nemrég készült tanulmány szerint az ötveneseknek a tapasztalatukat és a megbízhatóságukat kell előtérbe helyezni ahhoz, hogy **kiüthessék** az ifjú titánokat **a nyeregből** a munkaerőpiacon.*
♦ A francia kifejezés a játékok szaknyelvéből jön. A sakkban (*échecs*) és a dámajátékban (*jeu de dames*) az a gyalog (latin PEDES → *peon* → *pion*), amelyik az utolsó sorba ér, királynővé, dámává (*dame*) lesz. Akinek tehát először sikerül a gyalogból királynőt csinálnia (*damer le pion*), annak minden esélye megvan a győzelemre.
◊ A *kiüt a nyeregből vkit* szólás eredetét lásd: *marcher sur les pieds* de qqn*.
≅ *avoir le dessus sur qqn*

PIPE [pip] *(n fn)*

■ **casser sa pipe** – (Sz), (biz): mourir
□ ⟨vki⟩ **beadja a kulcsot** (biz) || ⟨vki⟩ **feldobja a talpát** (biz)
➤ *Les clochards qui vivent dans ma rue m’ont dit qu’un de leurs copains **a cassé sa pipe** hier.* | *Az utcámban lakó csövesek mondták nekem, hogy egyik haverjuk tegnap **beadta a kulcsot**.*
♦ A szólás eredete homályos. Az biztos, hogy a *pipe* szó a XV. században ‘gége, torok’ jelentésben használatos volt, ami alapja lehetett a ‘meghal’ jelentés kialakulásának (vö. magyar *kitöri a nyakát*). A szó később az ‘arc, pofa’ bizalmas szinonimája is lett. Ez a jelentés magyarázza a *se fendre la pipe** ‘dől a nevetéstől’ szólást, továbbá a québeci francia nyelvben használt bizalmas *tirer la pipe à qqn* ‘vkinek az agyára megy; állandóan zrikál vkit’, valamint a belgiumi francia nyelvben hallható *se casser la pipe* ‘hasra esik’ kifejezések eredetét is.
◊ A *beadja a kulcsot* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *dévisser son billard**.
◊ A *feldobja a talpát* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *avaler sa chique**.
≅ *avaler sa chique** || *avaler son acte/bulletin de naissance** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *dévisser son billard** || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *passer l’arme* à gauche* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l’âme (vál)* || *rendre le/son dernier soupir** || *s’endormir du sommeil de la tombe (vál)*

◨ **par tête de pipe** → TÊTE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **se fendre la pipe** – (Sz), (biz): rire et bien s'amuser
□ ⟨vki⟩ **dől/gurul a nevetéstől**
➤ *La soirée était réussie, Noé a raconté des blagues et tout le monde* ***s'est fendu la pipe****.* | *Az este jól sikerült, Noé vicceket mesélt és mindenki* ***gurult a nevetéstől****.*
♦ A szólás eredetéhez lásd: *casser sa pipe**.
≅ *avoir le fou rire** || *éclater** *de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]** *de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir** *de rire* || *rire à gorge** *déployée* || *rire à ventre** *déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la poire* || *se taper le cul** *par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre** *de rire*

PIQUE [pik] *(h fn)*

◨ **habillé/vêtu comme l'as de pique** → AS

PIQUET [pikɛ] *(h fn)*

■ **rester planté comme un piquet** – (Szh): rester debout droit, raide et immobile alors que les circonstances commandent de faire quelque chose
□ ⟨vki⟩ **áll, mint a cövek** || ⟨vki⟩ **áll, mint akinek földbe gyökeredzett a lába**
➤ *Viens, aide-moi ! Tu vois bien que cet enfant est sans connaissance.* ***Ne reste pas là planté comme un piquet.*** *Apporte-moi de l'eau.* | *Gyere, segíts! Látod, hogy eszméletlen ez a gyerek.* ***Ne állj ott, mint a cövek!*** *Hozz nekem vizet!*
♦ A cselekvésképtelenség, lemerevedés, „lecövekelés" kifejezésére mindkét nyelv a cövek, karó (*piquet*) elemet használja.

PIRÉE (LE ~) [ləpiʀe] *(tjn)*

■ **prendre le Pirée pour un homme** – (Sz), (vál): se tromper lourdement
□ ⟨vki⟩ **összetéveszti Kossuthot a vasúttal** (tréf)
➤ *Je te fais remarquer que* ***tu as pris le Pirée pour un homme*** *en écrivant dans ta copie « Milo, l'auteur de la célèbre Vénus ».* | *Megjegyzem, hogy* ***összetévesztetted Kossuthot a vasúttal****, amikor a dolgozatodban az írtad, hogy „Milo, a híres Vénusz alkotója".*
♦ A szólás Jean de La Fontaine *Le Singe et le Dauphin* [A majom és a delfin] című meséjéből származik (IV, 7), amelyben a majom, tudatlanságát leplezendő, azt állítja, hogy jól ismeri Píreuszt (*Le Pirée*), hiszen a barátja. Píreusz azonban köztudottan Athén kikötővárosa.
◊ A magyar szólásmegfelelő tréfás jelentéstartalma két egymással ugyan rímelő, de más kategóriába tartozó elemek (Kossuth [Lajos] – vasút) összehasonlításán alapul.
≅ *commettre une erreur* || *être à côté de la plaque** || *faire erreur* || *faire fausse route** *(2.)* || *faire un faux pas** || *faire un pas** *de clerc* || *mettre les pieds** *dans le plat (1.)* || *prendre des vessies** *pour des lanternes* || *se mettre [se fourrer] le doigt** *dans l'œil (jusqu'au coude)* || *se tromper dans les grandes largeurs**

Francia_magyar_szolastar.indb 683 2024. 08. 12. 15:58:51

PIROUETTE [piʀwɛt] *(n fn)*

■ **répondre par une pirouette** – (Sz): éviter une question sérieuse ou embarrassante par une plaisanterie ou une réponse à côté
□ ⟨vki vmire⟩ **kitérő választ ad** || ⟨vki⟩ **elvicceli a választ**
➤ *À tout ce que je lui ai dit, dans ces graves circonstances, le directeur **n'a répondu que par des pirouettes**.* | *Mindarra, amit ebben a súlyos helyzetben mondtam neki, az igazgató csak **kitérő válaszokat adott**.*
♦ A *pirouette* 'piruett' szót átvitt értelemben nem csupán egy könnyed, szellemes kitérő válasz, hanem egy politikus hirtelen színeváltozásainak, köpönyegforgatásainak jellemzésére is használják: *Les pirouettes de ce politicien n'étonnent plus personne.* 'E politikus hirtelen színeváltozásai már senkit sem lepnek meg.'
≅ *botter/dégager en touche*

PIS [pi] *(hsz)*

■ **dire pis que pendre** ⟨de qqn⟩ – (Sz): répandre sur lui les pires médisances ou calomnies
□ ⟨vki vkire⟩ **kígyót-békát kiált**
➤ *À la réunion d'hier, comme le chef n'était pas présent, plusieurs personnes ont profité pour critiquer ses décisions. Certains **ont dit de lui pis que pendre**.* | *Mivel a főnök nem volt jelen a tegnapi értekezleten, többen kihasználták ezt és kritizálták a döntéseit. Egyesek **kígyót-békát kiáltottak rá**.*
♦ A szólás tulajdonképpen úgy értelmezhető, hogy valaki valakiről még annál is több rosszat (*pis que*) mond, mint ami ahhoz kellene, hogy az illetőt felakasszák (*pendre*).
◊ A *kígyót-békát kiált vkire* magyar szólásmegfelelő eredete azzal magyarázható, hogy a régiek tudatában egyes állatok bizonyos fogalmak szimbólumai voltak. Az ószövetségi történet hatására például a kígyóban a bűn megtestesítőjét látták, a béka pedig a boszorkányok mesterkedéseiben játszott nagy szerepet. A boszorkányperek tanúsága szerint a boszorkányok békát fogyasztottak és etettek meg áldozataikkal. Rontó szándéktól vezérelve békát tettek mások fürdővizébe, béka csontjával érintették meg a legényeket, hogy elcsábítsák őket, gyakran pedig béka képében végezték mindezen ártó tevékenységüket. Ördögök segítségével pedig pókokból, kígyókból, békákból lassú vagy gyors halált okozó mérgeket készítettek. *Kígyót-békát mondani, kiáltani vkire* annyit jelentett tehát, hogy az ilyen praktikákat gyakorló illetőt a bűn megtestesítőjének tartották, boszorkánysággal vádolták. A vádolásnak egyébként a magyarországi boszorkányperekben gyakori kifejezése volt a 'megvádol' jelentésben használatos *(rá)kiált* ige (vö. *crier haro* sur qqn)*.
≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles* à qqn* || *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *descendre qqn, qqch. en flammes** || *donner une volée* de bois vert à qqn (2.)* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *habiller qqn pour l'hiver** || *laver la tête* à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon* à qqn* || *remonter les bretelles**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

à qqn || secouer les puces à qqn || secouer qqn comme un prunier* (2.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.) || sonner les cloches* à qqn || tailler un costume* à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.) || voler dans les plumes* à qqn (2.)*

PISSENLIT [pisɑ̃li] *(h fn)*

■ **manger les pissenlits par la racine** – (Sz), (biz): être mort et enterré
□ ⟨vki⟩ **alulról szagolja az ibolyát** (biz)
➤ *Je surveille ma santé, car je ne voudrais pas prématurément* ***manger les pissenlits par la racine****. | Vigyázok az egészségemre, mert nem szeretném idő előtt* ***alulról szagolni az ibolyát****.*
♦ Mindkét nyelv egy növénynevet (francia: *pissenlit* ‘gyermekláncfű, pongyola pitypang’, magyar: ibolya) használ arra, hogy valaki meghalt és eltemették. A francia szólásban a *manger* ige metaforikus használata arra utalhat, hogy a halott a föld alatt a friss sírokon gyorsan elszaporodó gyermekláncfű gyökereit eszi.

PISTE [pist] *(n fn)*

■ **être sur une fausse piste** – (Sz): suivre de fausses indications dans une recherche
□ ⟨vki⟩ **hamis nyomon jár**
➤ *Depuis des mois, la police* ***est sur une fausse piste*** *dans cette affaire de chantage. Mais récemment un coup de fil anonyme* ***a mis*** *l’enquête* ***sur la bonne piste****. | A rendőrség hónapok óta* ***hamis nyomon jár*** *ebben a zsarolási ügyben. De nemrég egy névtelen telefon* ***jó nyomra terelte*** *a nyomozást.*
♦ Gyakran azért járunk hamis nyomon, mert valaki megtévesztésből szándékosan összekuszálja a nyomokat (*brouiller les pistes*).

PIVE [piv] *(n fn)*

■ (*𝓕*) **envoyer** ⟨qqn⟩ **aux pives** – (Sz), (Sui): l’envoyer promener
□ ⟨vki vkit⟩ **elküld a (fészkes) fenébe** (biz)
➤ *Tu m’as assez énervé.* ***Va aux pives !*** *| Eleget idegesítettél már.* ***Menj a (fészkes) fenébe!***
♦ A *pive* a svájci franciában fenyőtobozt jelent és a kifejezésben metaforikusan szépítő szerepet játszik.
≅ *envoyer qqn aux pelotes (biz) || envoyer* promener/paître/valser qqn || envoyer qqn sur les roses[1]**

PIVOINE [pivwan] *(n fn)*

■ **rouge comme une pivoine** – (Szh): avoir momentanément le visage très rouge {de honte, de timidité, de confusion}
□ ⟨vki⟩ **vörös, mint a paprika**
➤ *Quand on a montré à Zoé le document sur lequel elle a falsifié la signature,* ***elle est devenue rouge comme une pivoine*** *sans savoir comment réagir. | Amikor megmutatták Zoénak a dokumentumot, amelyen meg-*

Francia_magyar_szolastar.indb 685 2024. 08. 12. 15:58:51

hamisította az aláírást, ***olyan vörös lett, mint a paprika*** *és nem tudta, hogyan reagáljon rá.*

♦ A francia szóláshasonlat *pivoine* elemének jelentése: ‘bazsarózsa, pünkösdi rózsa, paeonia’.

≅ *rouge comme un coq** || *rouge comme un coquelicot* || *rouge comme un homard* || *rouge comme une écrevisse** || *rouge comme une tomate**

PLACARD [plakaʀ] *(h fn)*

■ **sortir du placard** – (Sz): avouer publiquement son homosexualité

□ ⟨vki⟩ **nyíltan felvállalja/megvallja a homoszexualitását** || ⟨vki⟩ **coming outol**

➤ *Ceux qui décident de «* ***sortir du placard*** *» peuvent souvent faire face au rejet de leur famille et leurs amis avec, par la suite, des effets psychologiques négatifs.* | *Azok, akik úgy döntenek, hogy* ***nyíltan felvállalják a homoszexualitásukat****, gyakran szembesülnek a család és a barátok elutasításával, ami negatív pszichológiai következményekkel jár.*

♦ A kifejezés francia–angol hibrid alakban is előfordul: *faire son coming-out* és alapja az angol *coming out* vagy *coming-out* szó, amit magyarra az ‘előbújás, önfelvállalás’ szavakkal szoktak visszaadni.

■ **un cadavre/squelette dans le placard** – (Sz), (biz), (pej): une affaire peu avouable dans sa vie, son passé dont on ne veut pas parler

□ **csontváz a szekrényben** (biz), (pej)

➤ *Ce politicien est très discret sur son passé.* ***Il doit y avoir un squelette dans le placard.*** | *Ez a politikus nagyon tapintatosan hallgat a múltjáról.* ***Csontvázat rejtegethet a szekrényben.***

♦ A kifejezés az angol *the skeleton in the cupboard* kifejezés tükörfordításaként terjedt el több nyelvben, így a franciában és a magyarban is. Az első angol nyelvi adat az 1800-as évek elejéről származik, de a kifejezés Edgar Allan Poe *The Black Cat* [A fekete macska] című művében (1843) is felbukkan, ahol a macska leplezi le a befalazott feleség holttestét. Egy másik adat az Erzsébet-kori Anglia anatómiaoktatására utal, amelynek során a (nyilván törvénytelenül birtokolt) csontvázakat, mint oktatási kellékeket egy szekrényben vagy hasonló zárt helyen rejtegették.

◊ A magyarban az 1990-es évek közepétől kezdték használni a *csontváz a szekrényben* kifejezést elsősorban olyan, a pártállami korszakra vonatkozó homályos ügyek kapcsán, amelyekkel a rendszerváltozás után szembesült a magyar társadalom (addig a holttest vagy a csontváz rejtegetése helyett egyszerűen *a szőnyeg alá söpörtük* vagy *véka alá rejtettük* az eltitkolt ügyeket).

PLACE [plas] *(n fn)*

■ **ne pas rester/tenir en place** – (Sz): être toujours en mouvement, bouger sans cesse

□ ⟨vki⟩ **nem tud egy helyben megmaradni**

➤ *Cet enfant est insupportable,* ***il ne tient jamais en place****.* | *Ez a gyerek elviselhetetlen,* ***soha nem tud egy helyben megmaradni****.*

≅ *avoir des fourmis** *dans les jambes* || *avoir la bougeotte (biz)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 686 2024. 08. 12. 15:58:51

■ **remettre** ⟨qqn⟩ **à sa place** – (Sz): le rappeler à l'ordre, aux convenances
□ ⟨vki vkit⟩ **hely(é)re tesz**
➤ *Si Noé continue comme ça, tôt ou tard* ***il va se faire remettre à sa place*** *par son professeur.* | *Ha Noé így folytatja, a tanára előbb-utóbb* ***helyre fogja tenni****.*
≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

PLAFOND [plafɔ̃] *(h fn)*

◨ **avoir une araignée au plafond** → ARAIGNÉE

■ **sauter au plafond** – (Sz), (biz): exprimer vivement un sentiment d'indignation ou de surprise
□ ⟨vki vmitől⟩ **a plafonon van** (biz) || ⟨vki vmitől⟩ **a plafonra mászik** (biz)
➤ *Quand on lui a proposé un travail à Paris, Noé a tout de suite accepté, mais sa femme* ***a sauté au plafond*** *à cette idée.* | *Amikor munkát ajánlottak neki Párizsban, Noé mindjárt elfogadta, de felesége* ***a plafonon volt*** *ettől az ötlettől.*
≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

PLAIE [plɛ] *(n fn)*

◨ **mettre le doigt sur la plaie** → DOIGT

◨ **remuer/retourner le couteau dans la plaie** → COUTEAU

PLAISIR [plezir] *(h fn)*

◨ **Ce n'est pas une partie de plaisir.** → PARTIE

PLAN [plɑ̃] *(h fn)*

■ **laisser** ⟨qqn, qqch.⟩ **en plan** – (Sz), (biz):
1. laisser qqn sur place, sans s'en occuper
□ ⟨vki vkit⟩ **faképnél hagy**
➤ *Noé* ***m'a laissé en plan*** *sur le bord de la route.* | *Noé* ***faképnél hagyott*** *az út szélén.*
2. laisser qqn dans l'incertitude, ne pas s'occuper de ses problèmes
□ ⟨vki vkit⟩ **magára hagy** || ⟨vki vkit⟩ **bizonytalanságban hagy**
➤ *Un passager suisse avait accepté de renoncer à embarquer sur un vol Barcelone-Genève contre une compensation financière. Depuis plus de six mois, il n'a toujours pas reçu son indemnisation. La compagnie aé-*

Francia_magyar_szolastar.indb 687 2024. 08. 12. 15:58:51

*rienne **l'a laissé en plan.** | Egy svájci utas anyagi ellenszolgáltatás fejében elfogadta, hogy nem száll fel egy Barcelona-Genf járatra. Több mint hat hónapja nem kapta meg a kártérítését. A repülőtársaság jól **magára hagyta.***

3. laisser qqch. inachevé, interrompre une activité

□ ⟨vki vmit⟩ **függőben hagy**

➤ *Suite à un événement imprévu, **j'ai dû laisser** tous mes projets **en plan**. | Egy előre nem látott esemény következtében az összes tervemet **függőben kellett hagynom**.*

♦ A fenti és a következő két francia szólásban szereplő *plan* szó a *planter* 'növényt ültet' igéből képzett *plant* főnév alakváltozata, ami később a *plantation* 'ültetvény' alakban rögzült. A *plant/plan* tehát eleinte a facsemeték ültetését, az ültetvény megtervezését jelentette, ami egyben megmagyarázza a szó ebből kialakult 'terv, tervez(get)és' átvitt értelmét is (vö. *tirer des plans* sur la comète*). A *laisser en plan [plant]* kifejezés szemléleti alapja tehát az volt, hogy a földbe elültetett növényt, fát mindaddig magára lehetett hagyni, amíg az ki nem hajtott. Említést érdemel még, hogy a *planter qqn/qqch.* igének is van a bizalmas nyelvben egy 'magára hagy, faképnél hagy' jelentése.

◊ A *faképnél hagy vkit* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *laisser qqn en carafe**.

≅ **1.** *laisser qqn en carafe** || *laisser qqn en rade (biz)*

■ **tirer des plans sur la comète** – (Sz): faire des projets chimériques

□ ⟨vki⟩ **délibábot kerget** || ⟨vki⟩ **hiú ábrándokat kerget** || ⟨vki⟩ **légvárakat épít**

➤ *Pour sauver la Terre, il serait temps d'arrêter de **tirer des plans sur la comète** et de développer des stratégies climatiques réalistes. | A Föld megmentése érdekében itt lenne az ideje, hogy befejezzük **a légvárak építését** és realista klimastratégiákat dolgozzunk ki.*

♦ A szólás eredetét lásd az előző kifejezés magyarázatánál.

◊ A *légvárakat épít* magyar szólás eredetét lásd: *bâtir/faire des châteaux* en Espagne*.

◊ A *délibábot kerget* magyar szólás eredetét lásd: *se faire du [tout un] cinéma**.

≅ *bâtir/faire des châteaux* en Espagne* || *construire des châteaux de cartes* || *prendre ses désirs pour des réalités* || *rêver en couleur** || *se faire du [tout un] cinéma**

■ (*ℱ*) **tirer son plan** – (Sz), (Bel), (biz): se débrouiller

□ ⟨vki⟩ **úgy segít magán, ahogy tud** || ⟨vki⟩ **kivágja magát egy nehéz helyzetből**

➤ *Écoute, mon pote, **tire ton plan** ! Tes problèmes, cela ne me regarde pas. | Figyelj, haver, **segíts magadon, ahogy tudsz**! Semmi közöm a problémáidhoz.*

≅ *se tirer d'affaire*

PLANCHE [plɑ̃ʃ] *(n fn)*

◨ **avoir du pain sur la planche** → PAIN

■ **brûler les planches** – (Sz):

1. jouer au théâtre avec une fougue communicative

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

□ ⟨vki⟩ **nagyot alakít a színpadon**
➤ *Cette actrice **brûle les planches** dans son nouveau rôle.* | *Ez a színésznő **nagyot alakít** új szerepében a színpadon.*

2. se dit par exemple d'une pièce de théâtre qui remporte un vif succès

□ ⟨vmi {pl. színdarab, könyv}⟩ **zajos sikert arat**
➤ *Le livre intitulé* Soumission *de Michel Houellebecq, adapté en pièce de théâtre, **a brûlé les planches** en Allemagne.* | *Michel Houellebecq* Behódolás *című könyvének színpadi változata **zajos sikert aratott** Németországban.*

♦ A francia szólásban lévő *planche* 'deszka' szó többes számban a világot jelentő deszkákat, a színpadot jelenti.

≅ *casser la baraque* (1.)* || *crever l'écran** || *faire florès** || *faire un malheur* (2.)* || *faire un tabac*[2]*

■ **monter sur les planches** – (Sz): faire du théâtre

□ ⟨vki⟩ **színpadra áll** || ⟨vki⟩ **színi pályára lép**
➤ *Après vingt ans de carrière au cinéma, cet acteur a décidé de **monter sur les planches**.* | *Húszéves filmszínészi karrier után ez a színész elhatározta, hogy **színpadra áll**.*

♦ A francia szólás eredetét lásd: *brûler les planches**.

■ **plat comme une planche à pain [une planche à repasser]** – (Szh), (biz): très plat {se dit spécialement d'une femme très maigre, qui n'a pas de poitrine ou en a peu}

□ ⟨vki⟩ **lapos, mint a deszka** || ⟨vki⟩ **elől deszka, hátul léc** (biz)
➤ *Zoé a de jolis gros seins, alors que son amie, **c'est une planche à pain/repasser**.* | *Zoénak szép nagy mellei vannak, de a barátnője **elől deszka, hátul léc**.*

♦ A szóláshasonlat a laposság érzékeltetésére a kenyérvágó deszka (*planche à pain*) és a vasalódeszka (*planche à repasser*) metaforát aknázza ki. Az olyan nő jellemzésére, aki nagyon sovány, vékony, akinek a mellei kicsik, az *être une planche à pain* alakváltozatot is használják.

≅ *plat comme une limande**

■ **savonner la planche** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): utiliser des procédés déloyaux envers qqn pour tenter de le faire échouer

□ ⟨vki⟩ **aláteszi** ⟨vkinek⟩ **a görgőt** (biz)
➤ *À chaque fois que j'ai une chance de monter dans la hiérarchie de l'entreprise, c'est toujours le même collègue qui **me savonne la planche**.* | *Valahányszor csak esélyem van feljebb jutni a vállalati hierarchiában, mindig ugyanaz a kollégám **teszi alám a görgőt**.*

♦ A francia szólás a nemtelen gáncsoskodást a szappannal bekent (*savonner*), csúszóssá tett deszka képével fejezi ki.

◊ Az *aláteszi vkinek a görgőt* magyar szólás a gördeszka (*planche à roulettes*) képével fejezi ki ugyanezt a tartalmat.

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn* || *glisser une peau* de banane à qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *tailler des crou-*

Francia_magyar_szolastar.indb 689 2024. 08. 12. 15:58:51

pières à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

PLANCHER [plɑ̃ʃe] *(h fn)*

❒ **avoir le pied au plancher** → PIED

■ **débarrasser le plancher** – (Sz), (biz): quitter un endroit où l'on n'est pas désiré {souvent sous la forme : *Débarrasse-moi le plancher !* 'Húzd el innen a csíkot!, Tűnj el a szemem elől!}
- □ ⟨vki⟩ **elhúzza a csíkot** (biz)
  - ➤ *Qu'est-ce que tu fais dans mon bureau ? **Débarrasse-moi le plancher**, mais tout de suite.* | *Mit csinálsz az irodámban? **Húzd el innen a csíkot [Tűnj a szemem elől]**, de azonnal!*
- ♦ A *plancher* 'padló' főnév a kifejezésben azt a helyet szimbolizálja, ahol valaki éppen tartózkodik és ahonnan valamilyen okból sürgősen el kell takarodnia (*débarrasser*).
- ◊ Az *elhúzza a csíkot* magyar szólás eredetét lásd: *fiche(r) le camp**.
- ≅ *ficher le camp* || lever l'ancre* || lever le pied* (1.) || mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.) || mettre les bouts* || mettre les voiles* || plier bagage* || prendre la clé* des champs || prendre la poudre* d'escampette || prendre le large* || se faire la malle* || tirer sa révérence**

PLANTER [plɑ̃te] *(ts i))*

❒ **rester planté comme un poireau** → POIREAU: *faire le poireau [rester planté comme un poireau]*

PLAQUE [plak] *(n fn)*

■ **être à côté de la plaque** – (Sz), (biz): se tromper de sujet, ne rien comprendre
- □ ⟨vki⟩ **teljesen el van tájolva** (biz)
  - ➤ *Zoé a cru que Noé était amoureux d'elle, mais **elle était** complètement **à côté de la plaque**, il ne s'intéressait qu'à son argent.* | *Zoé azt hitte, hogy Noé szerelmes belé, de teljesen **el volt tájolva**, mert Noét csak a pénze érdekelte.*
- ♦ A szólás eredete vitatott. ◉ Egyesek szerint egy céltáblát képező kerek – szalmából, fából, vasból készült – lapra vagy lemezre utal. Ha a céllövő eltévesztette azt, vagyis mellélőtt, akkor mondhatták, hogy *il est à côté de la plaque*. ◉ Mások úgy vélik, hogy a kifejezés a vasút világából jön. Azokon az állomásokon, ahol helyszűke miatt váltórendszer kiépítésére nincs lehetőség, ún. fordítókorong (*une plaque tournante, une rotonde*) található, ami lehetővé teszi a vasúti járművek egyik vágányról a másikra történő átirányítását vagy megfordítását. A koronggal végzett téves művelet esetén a mozdony nem illeszkedik pontosan a kívánt sínpárhoz, ekkor mondják azt, hogy a jármű *est à côté de la plaque*.
- ≅ *commettre une erreur* || *faire erreur* || *faire fausse route* (2.)* || *prendre des vessies* pour des lanternes* || *prendre le Pirée* pour un homme* || *se mettre [se fourrer] le doigt* dans l'œil (jusqu'au coude)*

Francia_magyar_szolastar.indb 690 2024. 08. 12. 15:58:52

PLAT[1] (À ~) [apla] (*hsz*)

■ **être à plat** – (Sz), (biz): être extrêmement fatigué, déprimé
□ ⟨vki⟩ **maga alatt van** || ⟨vki⟩ **nagyon le van eresztve** (biz) || ⟨vki⟩ **padlón van** (biz)
➤ *A : Comment vas-tu, Noé ? – B : Mal. J'ai la grippe et **je suis à plat**.* | *A: Hogy vagy Noé? – B: Rosszul. Influenzás vagyok és **nagyon le vagyok eresztve**.*
♦ A francia kifejezésben megjelenő kép valakinek a fizikai, lelki állapotát egy lapos, leeresztett (*plat*) gumihoz hasonlítja.
≅ *avoir un coup de barre** || *avoir un coup de pompe** || *en avoir plein les bottes* (1.)* || *être sur le flanc** || *être sur les dents* (1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout* (1.)*

PLAT[2] [pla] *(h fn)*

◨ **apporter/servir** ⟨qqch. à qqn⟩ **sur un plat (d'argent)** → PLATEAU: *apporter/servir* ⟨qqch. à qqn⟩ *sur un plateau (d'argent)*

■ **faire du plat** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz), (pej):
1. flatter qqn bassement
□ ⟨vki vkinek⟩ **a talpát nyalja** (biz), (pej)
➤ *Certains de mes collaborateurs viennent régulièrement **me faire du plat** dans mon bureau pour des petites faveurs.* | *Néhány munkatársam rendszeresen bejön az irodámba és **nyalja a talpamat** apró előnyök reményében.*
2. chercher à séduire une femme par de belles paroles
□ ⟨vki⟩ **fűzi** ⟨vkinek {nőnek}⟩ **az agyát** (biz)
➤ *J'ai un ami qui **fait du plat** à toutes les femmes.* | *Van egy barátom, aki minden nőnek **fűzi az agyát**.*
♦ A francia szólás eredetileg és ma is egyszerre fejezheti ki a verbális talpnyalást és a szintén verbális, de visszataszítóan tolakodó udvarlást. A benne szereplő *plat* főnév egyes lexikográfusok szerint a ma már elavult *la platine* szóval áll összefüggésben. A *plat de la langue* szókapcsolattal magyarázható *platine* főnevet a XIX. században még 'nyelv, beszéd, beszélőke, beszédesség, bőbeszédűség' értelemben gyakran használták (de már Antoine Oudin 1640-ben megjelent *Curiosités françoises* című szótárában is megtalálható a *donner du plat de la langue* alakban). *Il a une bonne/fameuse platine* – mondták arra, akinek jó beszélőkéje, ma úgy mondanánk „jó dumája", volt. Marcel Proust még élt ezzel a fordulattal *À la recherche du temps perdu – Un amour de Swann* [Az eltűnt idő nyomában – Swann szerelme] című művében: « Monsieur a une facilité de parole, une mémoire ! avait-il dit à Mme Verdurin quand le peintre eut terminé, comme j'en ai rarement rencontré. Bigre ! je voudrais bien en avoir autant. Il ferait un excellent prédicateur. On peut dire qu'avec M. Bréchot, vous avez là deux numéros qui se valent, je ne sais même pas si comme *platine*, celui-ci ne damerait pas encore le pion au professeur. » [Hogy pereg az úr nyelve, micsoda memóriája van! – mondta az asszonynak, amikor a festő befejezte –, ritkán láttam hozzá hasonlót! Teringettét! Szeretnék én is ilyen lenni! Pompás prédikátor válna be-

Francia_magyar_szolastar.indb 691 2024. 08. 12. 15:58:52

lőle. Mondhatom, Bréchot úr meg ő, nagy szám mind a kettő, nem is tudom, az ő beszélőkéje talán még a professzort is háttérbe szorítja. – Jancsó Júlia fordítása].

≅ **1.** *caresser qqn dans le sens²* du poil* || *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

≅ **2.** *chanter la pomme* à qqn* || *conter fleurette* à qqn* || *faire du gringue à qqn (biz)* || *faire du rentre-dedans à qqn (biz)* || *faire le joli cœur* à qqn* || *faire la cour à qqn*

■ **faire tout un plat** ⟨de qqch.⟩ – (Sz), (biz): exagérer qqch., en parler trop

□ ⟨vki vmiből⟩ **nagy ügyet csinál** || ⟨vki vminek⟩ **nagy feneket kerít**

➤ *Zoé s'est cassé un ongle au bureau.* ***Elle en a fait tout un plat.*** | *Zoé letörte egyik körmét az irodában.* ***Nagy ügyet csinált belőle.***

♦ A szólás eredete meglehetősen homályos. Feltehetőleg a következő két régies – XVII. századi – kifejezés jelentésbeli és alaki vegyülésével magyarázható. Kiindulópontja a *faire trois plats de qqch.* szólás lehetett, amit akkor mondtak, amikor valaki kiadós, háromfogásos ebédet, vacsorát készített. Alakilag pedig a *faire un plat de qqn* 'mindent elkövet, hogy ártson vkinek, beköpjön vkit' (vö. *se mettre à table**) befolyása jöhet szóba. Az idők folyamán pedig a *trois*, illetve az *un* szavak szerepét átvette a *tout un* nyomatékosító elem.

◊ A *nagy feneket kerít vminek* magyar szólás eredetét lásd: *faire (tout) un fromage* de qqch*.

≅ *(se) faire tout un monde* de qqch.* || *faire (tout) un fromage* de qqch.* || *faire toute une histoire de qqch.* || *faire une jaunisse* de qqch.* || *faire une maladie* de qqch.* || *faire une montagne* de qqch.*

■ **mettre les petits plats dans les grands** – (Sz): se donner du mal pour servir un repas de qualité à ses invités

P

□ ⟨vki {vendéglátáskor}⟩ **nagyon kitesz magáért** || ⟨vki {vkinek a tiszteletére}⟩ **nagy/lukulluszi lakomát csap** || ⟨vki vkit⟩ **királyi módon megvendégel**

➤ *Zoé a sortie la vaisselle en argent de sa grand-mère et a fait une jolie table,* ***elle a mis les petits plats dans les grands*** *pour nous faire plaisir.* | *Zoé nagymamája ezüstkészletével tálalt, szépen megterítette az asztalt és* ***nagyon kitett magáért****, hogy örömöt szerezzen nekünk.*

♦ Homályos eredetű szólás. ◉ Egyesek szerint az magyarázhatja a kialakulását, hogy amikor valakinek rosszul ment a sora, nem nagyon volt arra módja, hogy költséges ebédre, vacsorára hívja meg barátait, ismerőseit. A tálalóban azonban családi örökségként még megvoltak a tálaláshoz szükséges előkelő edények, tálak (*les grands plats*), de beléjük már csak olcsóbb ételeket (*les petits plats*) tudtak felszolgálni. ◉ Mások úgy vélik, és ez tűnik a logikusabb magyarázatnak, hogy a *petits plats* szókapcsolat jelzője a nagyon gondosan elkészített, ínyenc ételeket szimbolizálja, míg a *grands plats* jelzője a szép asztali edényeket, amiket ünnepélyesebb alkalmakkor vesznek csak elő. A tányérok, tálak egymásba helyezése ugyanakkor a gazdagságot, a bőséget is eszünkbe juttathatja.

Francia_magyar_szolastar.indb 692 2024. 08. 12. 15:58:52

◨ **mettre les pieds dans le plat** → PIED

PLATEAU [plato] *(h fn)*

■ **apporter/servir** ⟨qqch. à qqn⟩ **sur un plateau (d'argent)** – (Sz): lui donner immédiatement ce qu'il désire, faire tout le travail pour qqn
□ ⟨vki vmit⟩ **(ezüst)tálcán hoz/kínál/visz** ⟨vkinek⟩
➤ *Noé voudrait qu'on lui **apporte** dans la vie toujours tout **sur un plateau (d'argent)**.* | *Noé azt szeretné, ha az életben mindig mindent **(ezüst) tálcán kínálnának neki**.*
♦ A *plateau* ('tálca') elem mellett mindkét nyelvben használatos annak *plateau d'argent* ('ezüsttálca') változata is.
≅ *apporter/servir qqch. à qqn sur un plat* (d'argent)*

PLATEBANDE/PLATE-BANDE [platbɑ̃d] *(n fn)*

■ **marcher sur les platebandes** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): gêner l'action de qqn, empiéter sur son domaine, agir sans se soucier des intérêts, des droits de qqn
□ ⟨vki⟩ **beleártja magát** ⟨vkinek⟩ **a dolgába** || ⟨vki, vmi⟩ **zavarja** ⟨vkinek⟩ **a köreit**
➤ *Noé avait tenté de **marcher sur les platebandes** de la mafia du dopage. Maintenant sa vie ne vaut pas cher.* | *Noé megpróbálta **beleártani magát** a doppingmaffia ügyeibe. Most nem sokat ér az élete.*
➤ *Illycaffe a renforcé ses positions en France et commence à **marcher sur les plates-bandes** de Nespresso.* | *Illycaffe megerősítette pozícióit Franciaországban és **kezdi zavarni a** Nespresso **köreit**.*
♦ A szólás kertészeti eredetű metafora. A *platebande* (létezik a *plate-bande* helyesírással is) jól lehatárolt, hosszúkás kerti virágágy, amire alapesetben mindenki vigyáz és nem lép rá. Ha valaki véletlenül vagy meggondolatlanságból, esetleg ártó szándékkal mégis így tesz, akkor viszont kárt, bosszúságot okoz a virágágy tulajdonosának, esetleg még birtokháborítást is elkövet. Az átvitt jelentés ezekre a konkrét körülményekre vezethető vissza. ◉ Fordítása a megadott szótári megfelelőktől eltérő is lehet: *Le tout nouveau Audi Q8 vient marcher sur les platesbandes du BMW X6*. 'A vadonatúj Audi Q8 a BMW X6 nyomdokaiba lép.'
◊ A *zavarja vkinek a köreit* magyar szólásmegfelelő Arkhimédész „Noli turbare circulos meos!" [Ne zavard köreimet!] latin nyelven ismert szállóigévé vált mondásából alakult ki. Valerius Maximus római történetíró *Factorum et dictorum memorabilium libri* [Emlékezetes tettek és mondások] című művéből (VIII, 8.7.ext.7) tudjuk, hogy a szürakuszai természettudós, matematikus, aki városát számos elmés találmánnyal segítette az ostromló római sereg ellen, épp számításaiba mélyedt a porba rajzolt körök felett, amikor a második pun háború során a városba betört sereg egyik légionáriusa a házába rontott, és összetaposta a homokba rajzolt ábráját. Arkhimédész a fenti mondat görög változatával szólt rá: „*Μη μου τους κύκλους τάραττε*", mire a feldühödött katona Marcellus konzul kifejezett parancsa ellenére ledöfte. Marcellus a gyilkost megbüntette, Arkhimédészt tisztességgel eltemettette, és kívánsága szerint a hengerbe írt gömb és kúp körvonalait, legkedvesebb tételének ábráját vésette sírkövére.
≅ *aller/marcher sur les brisées* de qqn* || *marcher sur les pieds* de qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 693 2024. 08. 12. 15:58:52

PLÂTRE [plɑtʀ] *(h fn)*

■ **battre** ⟨qqn⟩ **comme plâtre** – (Szh): battre qqn avec violence
□ ⟨vki vkit⟩ **laposra ver** (biz)
➤ *Noé est une vraie brute quand il boit. Il lui arrive souvent d'agresser sa femme et ses enfants. Son beau-frère n'en pouvait plus et* ***il a battu*** *Noé l'autre jour* ***comme plâtre****.* | *Noé igazi vadállat, amikor iszik. Gyakran rá is támad a feleségére és a gyerekeire. A sógora nem bírta már tovább és a múltkor* ***laposra verte*** *Noét.*
♦ A hasonlat szemléleti alapja a megkeményedett gipsz (*le plâtre*), amit szükség esetén porrá (pl. stukkógipsszé) kell zúzni.
≅ *botter le train³* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *faire/mettre la tête* au carré à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (1.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.)* || *tanner le cuir* à qqn* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)* || *voler dans les plumes* à qqn (1.)*

■ **essuyer les plâtres** – (Sz): être le premier à faire une chose que personne n'a faite, subir le premier les conséquences d'une situation fâcheuse
□ ⟨vki⟩ **a kísérleti nyúl szerepét játssza**
➤ *Tout le monde avait peur de faire un exposé. Finalement* ***c'est moi qui ai essuyé les plâtres*** *en passant le premier.* | *Mindenki félt előadást készíteni a szemináriumra. Végül* ***én játszottam/kaptam a kísérleti nyúl szerepét*** *azzal, hogy nekem kellett kezdenem.*
♦ A kifejezés az építkezés, az építőanyagok világából jön, ahol a gipsz (*le plâtre*), a mész, a habarcs használata alapvető volt. Az éppen elkészült ház még sohasem teljesen száraz, elég kellemetlen szaga is lehet, az építkezéshez vagy a falfestéshez felhasznált gipsz, mész ráadásul még könnyen fehér foltot is hagy a ruhán, ha hozzáérünk a falhoz. Mindezek a XVII–XVIII. század óta ismert körülmények kitűnő alapul szolgáltak a szólás átvitt értelmének 1835 körüli kialakulásához: a frissen kifestett új ház megannyi lehetséges probléma, veszély forrása lehet az oda először beköltözőnek, aminek egyfajta „kísérleti nyúlként" ő issza meg elsőként a levét. Louis-Sébastien Mercier *Tableau de Paris* című nagyszabású korrajza (1783) „Plâtres neufs" fejezetének egy részlete érdekes, egy korabeli fizikus részletes szakvéleményével alátámasztott adalékkal szolgál ahhoz, hogy a friss, nedves, nehezen száradó gipsz kipárolgása bénulást és egyéb betegségeket [« des paralysies et autres maladies »], sőt halált is [« des influences meurtrières »] okozhat. Ezért alakult ki az a szokás, hogy az újonnan épült házakat először prostituáltaknak adták bérbe vagy kölcsönbe, nem nagyon törődve azzal, hogy ezek a szerencsétlen sorsú nők a nemi betegségeken kívül még milyen betegségeket szednek azokban össze. Amikor pedig a házak kiszáradtak, a tulajdonosok az örömlányokat, akiket később az *essuyeuses de plâtres* névvel illettek, azonnal kitették.

Francia_magyar_szolastar.indb 694 2024. 08. 12. 15:58:52

PLEIN [plɛ̃] *(h fn)*

■ **battre son plein** – (Sz): être à son point culminant, à son comble
□ ⟨vmi⟩ **a tetőpontjára hág** || ⟨vmi⟩ **javában folyik**
➤ *À minuit, quand la fête **battait son plein**, il y a eu soudain une panne d'électricité.* | *Éjfélkor, amikor a buli **a tetőpontjára hágott**, hirtelen áramszünet következett be.*
➤ *Dans tous les magasins, les soldes **battent leur plein.*** | *Minden üzletben **javában folynak** a leárazások.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja az árapály jelenség. A *plein (de la mer)* szó azt jelenti, amikor a dagály, elérve a legmagasabb szintjét, verdesi, ostromolja (*battre*) a partot, majd utána elkezdődik a tenger szintjének süllyedése. A *plein* főnév egyébként más kifejezésekben is a maximum, a teljesség kifejezésére szolgál: *faire le plein* 'teletankol', *le plein de la Lune* 'telihold', *donner son plein* 'mindent belead'.

PLEURER [plœʀe] *(tn i)*

■ **bête à pleurer** – (Sz): très bête
□ ⟨vki⟩ **sírni valóan buta**
➤ *Le petit Noé ne comprend jamais rien, **il est bête à pleurer**.* | *A kis Noé soha semmit nem ért, **sírni valóan buta**.*
≅ *bête à manger du foin** || *bête comme ses pieds** || *bête comme un âne* || *bête comme une oie** || *con comme la lune** || *con comme un balai** || *en avoir/tenir une couche**

PLI [pli] *(h fn)*

■ **Cela ne fait pas un pli.** – (Szm), (biz): {Cela ne fait pas de difficulté ou de doute.}
□ ⟨vmi⟩ **(úgy) megy, mint a karikacsapás**
➤ *J'ai discuté avec les dirigents de l'entreprise. S'ils me font un devis correct, je garantis que **ça ne fera pas un pli**.* | *Beszéltem a vállalat vezetőivel. Ha korrekt ajánlatot tesznek nekem, garantálom, hogy **minden menni fog, mint a karikacsapás**.*
♦ A helyzetmondat szemléleti alapja az a kifogástalan ruhadarab, amin egyetlen ránc, gyűrődés (*pli*) sem látszik.
◊ A *megy, mint a karikacsapás* magyar szólás eredetét lásd: *C'est du billard**.
≅ *aller/marcher comme sur des roulettes** || *bête comme chou** || *C'est de la tarte**. || *C'est du billard**. || *C'est du cousu* main.* || *C'est du gâteau**. || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile**. || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste* || *réglé comme du papier* à musique (2.)*

■ **prendre le pli** – (Sz): prendre une habitude
□ ⟨vki⟩ **felvesz egy szokást**
➤ ***J'ai pris le pli** de me lever à six heures tous les matins pour faire des abdominaux avant d'aller au travail.* | ***Azt a szokást vettem fel**, hogy minden reggel hatkor felkelek és fekvőtámaszokat csinálok mielőtt munkába mennék.*

Francia_magyar_szolastar.indb 695 2024. 08. 12. 15:58:52

♦ A kifejezés az öltözködés területéről származik és az olyan ruhára, öltözékre utal, amelyik viselője alakjához idomult. Ez az idomulás mozzanat biztosítja az átmenetet a metaforikus ‘felvesz egy szokást’ jelentés kialakulásához.

PLOMB [plɔ̃] *(h fn)*

■ **avoir du plomb dans l’aile** – (Sz): ne pas être **1.** en bonne santé ou **2.** en bon état de marche
1. en bonne santé
2. en bon état de marche
□ ⟨vki, vmi⟩ **szárnyaszegetté válik || rosszul áll** ⟨vkinek, vminek⟩ **a szénája**
➤ *Madonna revient avec son nouvel album studio : dépassée, sans saveur,* ***elle a du plomb dans l’aile****. | Madonna új stúdióalbumával tér vissza, amiben az énekesnő megkopott, színtelen,* ***szárnyaszegett****.*
➤ *Cette firme vient de perdre un gros contrat. Elle commence à* ***avoir du plomb dans l’aile****. | Ez a cég most vesztett el egy nagy megrendelést. Kezd* ***rosszul állni a szénája****.*
♦ A kifejezés a vadászatból eredő metafora és az ólomgolyóval (*plomb*) meglőtt, megsebzett madár képét idézi fel. A szólást egyre inkább csak olyan tervvel, vállalkozással kapcsolatban mondják, aminek a kivitelezése vagy menedzselése nehézségekbe ütközik.
◊ A *rosszul áll vkinek a szénája* magyar szólás eredetét lásd: *battre de l’aile* [ne battre que d’une aile]*.
≅ **2.** *battre de l’aile* [ne battre que d’une aile]*

◨ **dormir d’un sommeil de plomb** → SOMMEIL

◨ **Il fait un soleil de plomb.** → SOLEIL

■ **n’avoir pas de plomb dans la cervelle/tête** – (Sz): être étourdi
□ **nem nőtt be még** ⟨vkinek⟩ **a feje lágya || ⟨vki⟩ nagyon szeleburdi**
➤ *Noé a vingt ans mais* ***il n’a pas de plomb dans la cervelle****. Il agit toujours avant de réfléchir. | Noé 20 éves, de még mindig* ***nem nőtt be a feje lágya****. Mindig előbb cselekszik, és csak utána gondolkodik.*
♦ A francia szólás a meggondolatlanságot, a hebehurgyaságot, szeleburdiságot a szilárdságot, mértéktartást, mértékletességet szimbolizáló *plomb* ‘ólom’ hiányával fejezi ki.
◊ A *nem nőtt be még a feje lágya* magyar szólás eredetét lásd: *jeter sa gourme**.
≅ *avoir la mémoire* courte || avoir la tête* comme une passoire || avoir une cervelle* d’oiseau [de moineau] || avoir une mémoire de poisson rouge || être tête de linotte || être tête* en l’air || être tête folle*

■ **péter un plomb [les plombs]** – (Sz), (biz): perdre son calme, exploser
□ **kimegy** ⟨vkinek⟩ **a biztosíték** (biz) **|| elborul [**(biz) **eldurran]** ⟨vkinek⟩ **az agya**
➤ *Suite aux provocations des supporters marseillais, Patrice Évra* ***a pété les plombs*** *et a donné un coup de pied à l’un d’entre eux. Ce comportement inqualifiable pourrait lui coûter cher. | A marseille-i szurkolók pro-*

Francia_magyar_szolastar.indb 696 2024. 08. 12. 15:58:52

vokációit követően Patrice Évranak ***kiment a biztosíték*** *és megrúgta az egyik szurkolót. E minősíthetetlen viselkedése sokba kerülhet neki.*

♦ A *plomb* főnév a szólásban a *fusible* szó szinonimájaként 'elektromos biztosíték' jelentésében szerepel, ami, ha „kimegy", rövidzárlat, sötétség keletkezik a lakásban, akárcsak átvitt értelemben az ember fejében, amikor elveszti a nyugalmát, az önkontrollját. A kifejezés *péter* igével bevezetett alábbi szinonimáiban szintén valamilyen műszaki elemet találunk: *boulon* 'csavar', *câble* 'kábel', *fusible* 'biztosíték', *durite* 'gumicső'.

≅ *monter dans les tours* || *péter un boulon [les boulons] (biz)* || *péter un câble (biz)* || *péter un fusible [les fusibles]* || *péter une durite (biz)*

PLUIE [plɥi] *(n fn)*

■ **ennuyeux comme la pluie [comme un jour de pluie]** – (Szh): se dit comme commentaire de qqch. ou de qqn de très ennuyeux, lassant

□ ⟨vki, vmi⟩ **halál unalmas**

➤ *J'ai failli m'endormir pendant cette conférence* ***ennuyeuse comme la pluie****.* | *Majdnem elaludtam ezen az előadáson, ami* ***halál unalmas volt****.*

♦ A francia szóláshasonlat arra utal, hogy ha folyton esik az eső, azt az ember egy idő után megunja.

■ **faire la pluie et le beau temps** – (Sz): avoir un grand pouvoir, une grande influence, décider de tout

□ ⟨vki⟩ **élet-halál ura**

➤ *Dans notre entreprise, ce n'est pas le patron qui dirige, c'est sa secrétaire.* ***Elle fait la pluie et le beau temps*** *et lui, il la laisse faire.* | *A vállalatunknál nem az igazgató dirigál, hanem a titkárnője.* ***Élet-halál ura*** *és az igazgató hagyja ezt.*

♦ A kifejezés feltehetőleg a görög–római mitológia mindenható isteneire utal, akiknek hatalmában állt a természeti erőknek parancsolni. De Voltaire is utal arra *Recueil des facéties parisiennes pour les six premiers mois de l'an 1760 – Réflexions pour les sots* című kevéssé ismert írásának 226. oldalán, hogy Sainte-Geneviève, Párizs védőszentje szintén hasonló adottságokkal rendelkezett: « … lorsqu'autrefois on promenait la Châsse de *Ste. Geneviéve* par les rües de Paris pour avoir de la pluïe ou du beau temps, aucun philosophe n'a troublé la procession » […amikor egykoron Szent Genovéva ereklyetartóját körbevitték Párizs utcáin, hogy esőért vagy jó időért imádkozzanak, egyetlen filozófus sem zavarta meg a körmenetet]. ◉ A kifejezés első előfordulásként feltehetőleg egy bizonyos Nicolas Racot de Grandval 1723-ban írt *Le Vice puni, ou Cartouche* című verse adható meg (Chant XIe, vers 4): « Dans certaine Cité qu'en mille endroits on prône, / Située au milieu de la Saone & du Rhône, / Par son Esprit adroit, brillant depuis long-tems, / Pélissier faisoit la Pluie & le Beau-tems. / Il passoit dans ce lieu pour Homme d'importance : / Il joüoit, régaloit, faisoit grosse dépense. »

≅ *avoir le bras* long* || *tenir le haut* du pavé*

Francia_magyar_szolastar.indb 697 2024. 08. 12. 15:58:53

■ **ne pas être né/tombé de la dernière pluie** – (Sz): être averti, expérimenté
□ ⟨vki⟩ **nem esett a feje lágyára** || ⟨vki⟩ **nem most jött/lépett/mászott le a falvédőről** (biz)
➤ *Mon fils m'a dit qu'il allait étudier avec un copain, mais **je ne suis pas né de la dernière pluie**, je sais bien qu'il est allé s'amuser.* | *A fiam azt mondta nekem, hogy egy haverjával fog tanulni, de **én sem most léptem le a falvédőről**, jól tudom, hogy bulizni ment.*
♦ A szólás *dernière pluie* eleme a frissen hullott esőre utal, ami itt a naivitás szimbóluma.
◊ A *nem esett a feje lágyára* magyar szólás eredetét lásd: *jeter sa gourme**.
≅ *ne pas être né de la dernière couvée** || *ne pas être né d'hier**

■ **parler de la pluie et du beau temps** – (Sz): parler de choses sans importance, dire des banalités
□ ⟨vki⟩ **a cserebogarak halhatatlanságáról beszél** (biz)
➤ *Tous les matins je salue mon voisin et **on parle** un peu **de la pluie et du beau temps**.* | *Minden reggel üdvözlöm a szomszédomat, majd **beszélgetünk** egy kicsit **a cserebogarak halhatatlanságáról**.*
♦ A kifejezés arra utal, hogy az időjárással kapcsolatosan általában gyakran ismétlődő, elkoptatott fordulatokat használunk.

PLUME [plym] *(n fn)*

■ **avoir la plume facile** – (Sz): écrire avec facilité
□ ⟨vki⟩ **könnyedén fejezi ki magát írásban** || ⟨vkinek⟩ **jó/könnyű tolla van**
➤ *De Gaulle disait de lui-même qu'**il n'avait pas la plume facile**. Ce n'est pourtant pas l'impression qu'on a quand on lit ses « Mémoires de guerre ».* | *De Gaulle azt mondta magáról, hogy **nincs könnyű tolla [nem fejezi ki magát könnyedén írásban]**. Pedig nem ez a benyomásunk, amikor „Háborús emlékiratok" című könyvét olvassuk.*
♦ Mindkét nyelv kiaknázza a *toll* főnév többféle jelentéséből adódó lehetőségeket (madártoll → toll, íróeszköz → írásmód, stílus).

◨ **Ça glisse comme l'eau sur les plumes d'un canard.** → EAU

■ **laisser [y laisser] des plumes** – (Sz), (biz): perdre de l'argent dans une affaire
□ ⟨vki⟩ **(anyagi) veszteséget könyvel el** || ⟨vki vmiből⟩ **anyagilag rosszul jön ki**
➤ *Noé a investi dans une mauvaise affaire. La situation n'est pas catastrophique mais **il y a laissé des plumes**.* | *Noé rossz üzletbe fektetett be. A helyzet nem katasztrofális, de **veszteséget könyvelhetett el**.*
♦ A kifejezés a megkopasztott baromfi (*volaille plumée*) metaforáját használja fel. A kitépdesett tollak az anyagi veszteséget szimbolizálják.

■ **léger comme une plume** – (Szh): très léger
□ ⟨vki, vmi⟩ **könnyű, mint a toll/pehely/pihe** || ⟨vmi⟩ **habkönnyű**
➤ *Ces lunettes me conviennent parfaitement, **elles sont légères comme une plume**.* | *Ez a szemüveg tökéletesen megfelel nekem, **olyan könnyű, mint a pehely**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Le style de cet écrivain, bien que traitant d'un sujet lourd,* ***est léger comme la plume****.* | *Ennek az írónak a stílusa, noha súlyos témáról ír,* ***könnyű, mint a toll****. [Ennek az írónak, noha súlyos témáról ír,* ***könnyű tolla van****].*

♦ Amint a példákból is látszik, a hasonlat mindkét nyelvben konkrét és 'vkinek az írásmódja, stílusa' átvitt értelemben is használatos.

■ **se mettre dans les plumes** – (Sz), (biz): aller se coucher dans son lit

□ ⟨vki⟩ **ágyba bújik** || ⟨vki⟩ **tollasbálba megy**

➤ *Allez, les enfants, il est temps de* ***vous mettre dans les plumes****.* | *Gyerünk gyerekek, ideje* ***tollasbálba mennetek****.*

♦ A *plume* 'toll' többes számban a bizalmas nyelvben az ágyat jelenti, akárcsak a *plumard* szó.

≅ *aller faire dodo (gyerm)* || *se mettre au lit* || *se mettre [se glisser] dans les draps*

■ **se parer des plumes du paon** [pã] – (Sz): se vanter de mérites qui appartiennent à une autre personne

□ ⟨vki⟩ **idegen tollakkal ékeskedik**

➤ *Attention, dans votre travail de diplôme, signalez toujours exactement vos sources et évitez de* ***vous parer des plumes du paon****.* | *Figyelem, a diplomamunkájukban mindig pontosan jelezzék a forrásaikat és* ***ne idegen tollakkal ékeskedjenek****.*

♦ A szólás eredete egészen Ezópusig [Aiszóposzig] vezethető vissza, aki több állatmeséjében is foglalkozott a témával, például *A csóka és a madarak* című mesében, aminek a története Sarkady János fordítása alapján a következő: „Zeusz királyt akart állítani a madarak élére, és kitűzte a napot, amelyen mind jelenjenek meg előtte, hogy ő a legszebbet tegye meg királyukká. A csóka pedig, látva, hogy ő maga milyen csúnya, elment oda, és a többi madarak kihullott tollait összeszedte, felrakta, és magára erősítette. Így esett, hogy szebb lett mindenkinél. Elérkezett a kitűzött nap, és az összes madár Zeusz elé járult. Zeusz szépsége miatt a csókát akarta királyukká tenni; de a madarak feldühödtek, és mindegyik letépte a saját tollát róla: így a csóka ismét csak csóka lett. A mese bizonyítja, hogy azok az emberek, akik adósságokat csinálnak, míg náluk a más pénze, valakinek látszanak, de amikor megadják, ugyanolyanok, mint kezdetben." A témát Jean de La Fontaine is feldolgozta *Le geai paré des plumes du paon* [A pávatollakkal hencegő szajkó] című fabulájában (IV, 9).

■ **voler dans les plumes** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): s'attaquer à qqn pour

1. le frapper

2. le critiquer, le disputer

□ ⟨vki vkit⟩ **(jól) lekap a tíz/húsz körméről** || ⟨vki vkit⟩ **lekap a lábáról**

➤ *Quand Noé est rentré à six heures du matin, sa copine* ***lui a volé dans les plumes****.* | *Amikor Noé hajnali hat órakor ment haza, a barátnője* ***jól lekapta a tíz körméről****.*

♦ A XIX. század óta használatos szólás eredete a falvakban, kisebb városokban igen népszerű kakasviadalokra vezethető vissza, amelyek során a kakasok a

Francia_magyar_szolastar.indb 699 2024. 08. 12. 15:58:53

viaskodás közben kölcsönösen tépdesték egymás tollazatát. Ez adta a kifejezés átvitt és manapság leginkább használatos jelentésének alapját. A 'megver' jelentésben való használata az internetes találatok tanúsága szerint ritka. Jacques Prévert *Le Combat avec l'Ange* [Harc az angyallal] című versében például ebben az értelemben használja: « …et tu n'auras pas le temps de lui [à l'ange] voler dans les plumes / ils se jetteront sur toi / et il te frappera au-dessous de la ceinture. » [Nem fogod tudni széttépni tollazatát / oly gyorsan fognak át / és rád mélyütést mér az ökle. – Franyó Zoltán fordítása].

◊ A *lekap vkit a tíz/húsz körméről* magyar szólás eredetét lásd: *sonner les cloches* à qqn*.

≅ **1.** *battre qqn comme plâtre** || *botter le train[3]* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *faire/mettre la tête* au carré à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (1.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.)* || *tanner le cuir* à qqn* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)*

≅ **2.** *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)*

POCHE [pɔʃ] *(n fn)*

◨ **acheter chat en poche** → CHAT

■ **C'est dans la poche.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui est déjà gagné}
□ **Zsákban van a dolog.** (biz) || **Nyert ügy.**
➤ *A : Tu crois qu'on va gagner le match ? – B : Oui, la victoire,* ***c'est dans la poche****.* | *A: Gondolod, hogy megnyerjük a mérkőzést? – B: Igen, a győzelem már* ***a zsebünkben van [zsákban van]****.*

■ **connaître** ⟨qqch., qqn⟩ **comme sa poche** – (Szh):
1. {en parlant d'une région, d'une ville, d'un lieu} connaître à fond, dans les détails
□ ⟨vki vmit⟩ **úgy ismer, mint a tenyerét**
➤ *Noé sera un bon guide.* ***Il connaît Paris comme sa poche.*** | *Noé jó idegenvezető lesz.* ***Úgy ismeri Párizst, mint a tenyerét.***
2. {en parlant de personnes} connaître au point de pouvoir prévoir ses réactions
□ ⟨vki vkit⟩ **úgy ismer (már), mint a rossz pénzt**
➤ *Noé et moi, nous sommes copains depuis de longues années. Je sais à l'avance comment il réagira dans une situation donnée.* ***Je le connais comme ma poche.*** | *Noé és én régóta barátok vagyunk. Előre tudom hogyan fog reagálni egy adott helyzetben.* ***Úgy ismerem már, mint a rossz pénzt.***

Francia_magyar_szolastar.indb 700 2024. 08. 12. 15:58:53

≅ **1.** *connaître qqch. par cœur**
≅ **2.** *connaître qqn par cœur** || *connaître qqn comme si on l'avait fait**

■ **en être de sa poche** – (Sz): devoir payer qqch. que l'on ne devait pas payer
□ ⟨vkinek⟩ **a zsebére megy a dolog**
➤ *Je suis allé boire un coup avec les amis. Mais comme tout le monde avait oublié son porte-monnaie, à la fin* ***j'en ai été de ma poche****.* | *Elmentem a barátokkal iszogatni egy kicsit. De mivel mindenki otthon felejtette a pénztárcáját, a végén* ***az én zsebemre ment a dolog****.*
♦ A szólásban a *de sa poche* elem azt szimbolizálja, hogy valakinek a zsebében lévő saját pénzével kell kifizetnie valamit.

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **dans sa poche** – (Sz): mettre qqn de son côté, le gagner à sa cause
□ ⟨vki vkit⟩ **maga mellé állít** || ⟨vki vkit⟩ **megnyer az ügyének**
➤ *Malgré la dispute avec sa femme, Noé a réussi à* ***mettre*** *sa belle-mère* ***dans sa poche****.* | *A feleségével folytatott vitája ellenére Noénak sikerült* ***maga mellé állítania*** *az anyósát.*

◨ **ne pas avoir les yeux dans sa poche** → ŒIL

◨ **ne pas avoir sa langue dans sa poche** → LANGUE

◨ ⟨Sqqch.⟩ **se jouer dans un mouchoir de poche** → MOUCHOIR: *grand comme un mouchoir de poche*

■ **se remplir les poches** – (Sz): amasser beaucoup d'argent
□ ⟨vki⟩ **(jól) megtömi a zsebét**
➤ *Pendant l'été, les Dubois ont vendu leur bateau très cher et* ***ils se sont rempli les poches****.* | *A nyáron Dubois-ék nagyon drágán adták el a hajójukat és ezzel* ***jól megtömték a zsebüket****.*
≅ *faire sa pelote* || *faire ses choux** *gras de qqch.* || *faire son beurre** *de qqch.* || *faire son miel de qqch.* || *se faire des couilles** *en or*

POIDS [pwɑ] *(h fn)*

■ **avoir deux poids, deux mesures** – (Sz): juger différemment, partialement une même chose, selon les personnes, les circonstances, les intérêts
□ ⟨vki⟩ **kettős mércével/mértékkel mér**
➤ *L'Union européenne devrait éviter d'****avoir deux poids, deux mesures*** *à l'égard de certains pays.* | *Az Európai Uniónak el kellene kerülnie, hogy* ***kettős mércével mérjen*** *bizonyos országokkal kapcsolatban.*
♦ A szólás a Biblia két helyére is visszavezethető: „Ne legyen zacskódban kétféle súlymérték, egy nagyobb meg egy kisebb, s ne legyen házadban kétféle űrmérték: egy nagyobb meg egy kisebb: Teljes és igaz súlymértéked legyen, s teljes és igaz űrmértéked legyen, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet neked az Úr, a te Istened adni fog, mert a te Urad utálja azt, aki ilyesmit tesz, s gyűlöl minden csalárdságot. (Mtörv 25: 13-16) és „Ne ítéljetek, hogy el ne ítéljenek titeket. Mert amilyen ítélettel ti ítélkeztek, olyannal fognak megítélni titeket is,

Francia_magyar_szolastar.indb 701 2024. 08. 12. 15:58:53

és amilyen mértékkel mértek, olyan mértékkel mérnek majd nektek is" (Mt 7:1–2).

◊ A kifejezés elterjedését a magyarban elősegíthette az is, hogy a régi Magyarország különböző vidékein nem egyforma mértékeket használtak. Erre a változatosságra emlékeztetnek például a Czuczor–Fogarasi-szótárban is megtalálható, ma már régies *budai mértékkel fizet, budai vékával mér* 'oly bőbeszédű (hazug) minő nagy a budai véka' kifejezések. Manapság a fenti szólásokban egyre gyakrabban hallható a *mérték* szó helyett a *mérce* változat, főleg a *kettős mérce, kettős mércével mér* kifejezésekben.

■ **enlever un poids** ⟨à qqn⟩ – (Sz): soulager qqn d'un problème
□ ⟨vki⟩ **levesz egy terhet** ⟨vkinek⟩ **a válláról**
➤ *Merci mille fois, en me prêtant cette somme,* ***tu m'enlèves un poids****.* | *Ezer köszönet, azzal, hogy kölcsönadtad ezt az összeget,* ***nagy terhet veszel le a vállamról****.*
≅ *tirer/enlever/ôter à qqn une épine* du pied*

■ **ne pas faire le poids** – (Sz): ne pas avoir les capacités requises pour faire face à qqch., à qqn ; ne pas tenir la comparaison avec un autre
□ ⟨vki, vmi vkivel, vmivel⟩ **nem állja ki a próbát** || ⟨vki, vmi vkivel, vmivel⟩ **nem állja ki az összehasonlítást** || ⟨vki, vmi vkivel, vmivel⟩ **nem veszi fel a versenyt** || ⟨vki vkivel⟩ **nincs egy súlycsoportban**
➤ *Après le tirage au sort, j'ai eu au premier tour un adversaire qui, franchement,* ***ne faisait pas le poids****. Je l'ai facilement battu.* | *A sorsolás után az első fordulóban olyan ellenfelet kaptam, aki tényleg* ***nem vehette fel velem a versenyt*** *[akivel tényleg* ***nem voltunk egy súlycsoportban****]. Könnyedén legyőztem.*
♦ A szólás a boksz, a birkózás vagy a súlyemelés szaknyelvéből származik, ahol a versenyzők különböző súlycsoportokban versenyeznek egymással. ◉ A szólás ritkábban ugyan, de állító alakban is használatos: *Les virus informatiques sont très courants, mais jusqu'à présent le pare-feu et l'antivirus de mon ordinateur* ***ont fait le poids****.* 'A számítógépes vírusok nagyon gyakoriak, de a számítógépem tűzfala és a vírusirtója eddig **kiállta a próbát**.'
≅ *ne pas être de taille (à faire qqch.)*

POIGNÉE [pwaɲe] *(n fn)*

■ **avoir des poignées d'amour** – (Sz), (biz): avoir des bourrelets de graisse autour de la taille
□ ⟨vkinek⟩ **úszógumija/mentőöve van**
➤ *Noé s'est mis au sport parce qu'****il a des poignées d'amour*** *dont il voudrait se débarrasser.* | *Noé elkezdett sportolni, mert* ***úszógumija/mentőöve van****, amitől szeretne megszabadulni.*

POIL [pwal] *(h fn)*

■ **à poil** – (Sz), (biz): complètement nu
□ **anyaszült meztelenül**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 702 2024. 08. 12. 15:58:53

➤ *Ma voisine d'en face se promène tous les matins* ***à poil*** *devant sa fenêtre.* | *A szemközt lakó szomszédnőm minden reggel* ***anyaszült meztelenül*** *sétál az ablak előtt.*

♦ A szólás jelentése esetleg a *monter un cheval à poil* 'szőrén üli meg a lovat' kifejezés alapján magyarázható. A kifejezés nem tévesztendő össze az egészen mást jelentő *être au poil** 'vmi csúcs/pöpec, tök jó' bizalmas stílusértékű szólással!

≅ *dans le plus simple appareil* || *en costume* d'Adam [d'Ève]* || *nu comme la main* || *nu comme un ver**

■ **avoir un poil dans la main** – (Sz), (biz): être paresseux

□ **nem fűlik** ⟨vkinek⟩ **a foga a munkához**

➤ *Ma nièce est très travailleuse, tout le contraire de son frère qui* ***a un poil dans la main****.* | *Az unokahúgom nagyon dolgos, szöges ellentétben a testvérével, akinek* ***nem fűlik a foga a munkához****.*

♦ A szólás eredete homályos. Egyes magyarázatok szerint arról lehetne szó, hogy aki lusta, nem szeret kétkezi munkát végezni, annak a tenyerében szőr nő. Az *un poil* alak azonban nyelvtanilag ugyancsak gyengíti ezt a feltételezést, mert ha az igaz lenne, akkor indokoltabb lett volna, hogy a kifejezés a *des poils* vagy a *du poil* alakkal rögzüljön. A szólást kísérheti egy tipikus gesztus is: a jobb kéz majdnem összecsippentett hüvelyk- és mutatóujja épp a felfelé fordított bal tenyér közepéből kinőtt képzeletbeli szőrszálat húz ki.

◊ A *nem fűlik a foga a munkához* magyar szólás eredetét lásd: *tirer au flanc**.

≅ *attendre que les alouettes* lui tombent toutes rôties dans le bec* || *avoir les pieds* nickelés* || *coincer la bulle** || *être partisan du moindre effort* || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *ne pas lever/remuer le petit doigt** || *ne pas se faire d'ampoules (biz)* || *ne pas se fouler la rate (biz)* || *paresseux comme une couleuvre** || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras** || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

◨ **caresser** ⟨qqn⟩ **dans le sens du poil** → SENS[2]

■ **être au poil** – (Sz), (biz): être parfait, très bien, super ; fonctionner avec précision

□ ⟨vmi⟩ **csúcs** || ⟨vmi⟩ **tök jó** (biz) || ⟨vmi⟩ **nagyon pöpec** (biz)

➤ *A : Tu es content de ton nouveau smartphone ? – B : Ah oui,* ***il est au poil****.* | *A: Elégedett vagy az új okostelefonoddal? – B: Óh, igen,* ***nagyon pöpec****!*

♦ A szólás szemléleti alapja az *avoir du/le poil à qqn* 'vkit felülmúl, vkinek fölébe kerekedik' régi alakból rövidülhetett le. A kifejezés, ami előfordul az *être au petit poil* alakban is, nem tévesztendő össze az 'anyaszült meztelen' jelentésű *être à poil** szólással!

≅ *être aux petits oignons** || *être tip-top*

■ **être de bon/mauvais poil** – (Sz), (biz): être de bonne/mauvaise humeur

□ ⟨vki⟩ **jó/rossz kedvében van** || ⟨vki⟩ **virágos/harapós kedvében van**

➤ ***Je suis*** *souvent* ***de mauvais poil*** *au réveil, il vaut mieux me téléphoner plus tard, quand* ***je suis*** *déjà* ***de bon poil****.* | *Ébredés után gyakran* ***harapós kedvemben vagyok****, jobb, ha később telefonálnak nekem, amikor már* ***jó kedvemben vagyok****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 703 2024. 08. 12. 15:58:53

♦ A szőr, szőrzet, ami a legfeltűnőbb tud lenni az emberen, átvitt értelemben a kedélyállapotát, a hangulatát szimbolizálja a szólásban.

≅ {mauvais}: *être d'une humeur de chien/dogue* || *ne pas être à prendre avec des pincettes* (2.)* || *se lever du mauvais bord du lit (Can)* || *se lever du pied* gauche*

■ **Il s'en est fallu d'un poil.** – (Szm): {Il s'en est fallu de très peu.}

□ **Egy hajszálon múlott. [Egy hajszál hiányzott hozzá.] [Hajszál hija volt.]**

➤ *Nous n'avons pas eu d'accident mais **il s'en est fallu d'un poil**.* | *Nem lett belőle baleset, de **egy hajszál hiányzott hozzá**.*

≅ *Cela a tenu à un cheveu*. [Il s'en est fallu d'un cheveu.]* || *Il s'en est fallu d'un doigt*.* || *Il était moins* une/cinq.*

■ **ne plus avoir un poil sur le caillou** – (Sz), (biz): ne plus avoir de cheveux

□ ⟨vki⟩ **tök kopasz** (biz) || ⟨vki⟩ **kopasz, mint a tök** (biz) || **olyan** ⟨vkinek⟩ **a feje, mint a biliárdgolyó** (biz)

➤ *Cela fait vingt ans que je n'avais pas vu Noé, **il n'a plus un poil sur le caillou** maintenant.* | *Húsz éve nem láttam Noét, most **tök kopasz**.*

♦ A szólásban található *caillou* 'kavics, kő' szó a bizalmas nyelvben a 'koponya' szó szinonimája.

◊ A magyar szólásmegfelelők a tök, illetve a biliárdgolyó jellegzetes tulajdonságait – simaság, gömbölyűség – aknázzák ki.

≅ *avoir la boule* à zéro* || *chauve comme une boule* de billard* || *chauve comme un genou* || *chauve comme un œuf**

■ **reprendre du poil de la bête** – (Sz): {souvent avec un verbe au passé} retrouver forme et énergie après une maladie ou un problème

□ ⟨vki⟩ **új erőre kap** || ⟨vki⟩ **kilábol a betegségből** || ⟨vkinek⟩ **kutya baja**

➤ *Zoé avait perdu dix kilos pendant sa maladie mais elle va déjà mieux, **elle a repris du poil de la bête**.* | *Zoé tíz kilót fogyott a betegsége alatt, de most már jobban van, **új erőre kapott**.*

P

♦ A szólás a francia frazeológiai kincs egyik sztárja. Eredete homályos, magyarázatára számtalan kísérlet történt. Ezek közül a legelterjedtebb arra a régi, már az ókorból ismert és a hasonszenvi gyógymód, mai divatos szóval élve a homeopátia latin jelmondatában (*Similia similibus curantur* 'Hasonló hasonlótól gyógyul') megfogalmazott népi hiedelemre vezeti vissza, mely szerint a kutyaharapást szenvedett embert ugyanazon állat szőrének érintésével meg lehet gyógyítani. A kifejezés mai alakjának kialakulásában szerepet játszhatott az *avoir du/le poil à qqn* 'vkit felülmúl, vkinek fölébe kerekedik' régi alak is. A középkorban ismert volt egy rímelő, mágikus erejű alakban is: *Du poil de la bête qui te mordit, ou de son sang seras guéri* 'Annak a kutyának a szőrétől vagy vérétől, amelyik megharapott, meg fogsz gyógyulni'.

◊ A magyar népi bölcsesség is ismeri a *Kutyaharapást szőrével (gyógyítják)* szólásmondást.

≅ *être sur pied** || *refaire surface* (2.)* || *reprendre le dessus*

■ **se mettre à poil** – (Sz), (biz): se déshabiller, se mettre à nu

□ ⟨vki⟩ **pucérra vetkőzik** || ⟨vki⟩ **bedobja a sztriptízt**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Sur les plages naturistes, il faut obligatoirement* ***se mettre à poil****.* | *A nudistastrandokon kötelező* ***pucérra vetkőzni****.*

➤ *Vers la fin de la boum, plusieurs personnes* ***se sont mises à poil****.* | *A buli vége felé többen is* ***bedobták a sztriptízt****.*

♦ A kifejezés jelentése valószínűleg a *monter un cheval à poil* 'szőrén [nyereg nélkül] üli meg a lovat' kifejezés alapján magyarázható. A szótagok felcserélésén alapuló szlengváltozatban (*le verlan*) előfordul a szólás *à oilpé* [awalpe] változata is.

POING [pwɛ̃] *(h fn)*

■ **dormir à poings fermés** – (Sz): dormir profondément {comme les bébés}

□ ⟨vki⟩ **édesdeden alszik** || ⟨vki⟩ **alszik, mint a tej**

➤ *Vous pouvez faire du bruit, ça ne me dérange pas. Je suis tellement fatigué que* ***je dormirai à poings fermés****.* | *Nem zavar, ha zajongtok. Annyira fáradt vagyok, hogy* ***úgy fogok aludni, mint a tej****.*

♦ A kifejezés azt a képet idézi fel, amikor a csecsemő ökölbe szorított kézzel (*poing fermés*) alszik.

◊ Az *alszik, mint a tej* magyar szólásmegfelelőben a tej és az alvás párhuzamba állítása a megalvadó nyers tejre (aludttej) utalhat.

≅ *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir comme un loir** || *dormir comme un sabot** || *dormir comme un sonneur* || *dormir comme une brute* || *dormir comme une bûche* || *dormir comme une marmotte** || *dormir comme une souche** || *dormir d'un sommeil** *de plomb*

◨ **être pieds et poings liés** → PIED

■ **taper du poing sur la table** – (Sz): manifester son mécontentement ; faire preuve d'autorité

□ ⟨vki⟩ **az asztalra csap/üt**

➤ *Au bout de deux heures de discussion, le directeur* ***tapait du poing sur la table*** *et vociférait sur quiconque ne suivait pas avec précision ses ordres.* | *Két óra hosszan tartó tárgyalás után az igazgató* ***az asztalra csapott*** *és mindenkire ráüvöltött, aki nem követte pontosan az utasításait.*

≅ *faire du foin** || *jeter/pousser les hauts cris* || *ruer dans les brancards**

POINT [pwɛ̃] *(h fn)*

■ **arriver à point (nommé)** – (Sz): arriver au bon moment

□ ⟨vki⟩ **pont jókor/időben érkezik**

➤ ***Tu arrives juste à point*** *pour l'apéritif. Qu'est-ce que tu prends ?* | ***Pont jókor érkezel*** *az aperitívre. Mit kérsz?*

≅ *tomber bien* || *tomber pile** *[pile-poil]*

■ **être au point mort** – (Sz): stagner

□ ⟨vmi⟩ **holtponton van [**⟨vmi⟩ **holtpontra jutott]**

➤ *A : Où en est ton projet de créer une association sportive ? – B :* ***Il est au point mort****, j'attends des subventions de la mairie.* | *A: Hol tart a terved,*

Francia_magyar_szolastar.indb 705 2024. 08. 12. 15:58:54

hogy sportegyesületet alapíts? – B: ***Holtponton van****, várom a polgármesteri hivatal támogatását.*

♦ A szólás metaforikus jelentésének szemléleti alapja a holtpont (*le point mort*) fogalma, ami a mechanikában, a vezérléstanban, a számítástechnikában gyakran használt fogalom, mely egy rendszernek azt az állapotát jelzi, ahonnan külső beavatkozás nélkül nem tud elmozdulni.

≅ *faire du surplace/sur-place* || *tourner en rond*

■ **être mal en point** – (Sz): être en très mauvaise condition physique

□ ⟨vki⟩ **rossz bőrben van**

➤ *Mon grand-père* ***est*** *plutôt* ***mal en point*** *actuellement. Il ne faut pas oublier qu'il a quatre-vingt-six ans.* | *A nagyapám mostanában elég* ***rossz bőrben van****. De ne felejtsük, hogy nyolcvanhat éves.*

♦ A szólás eredetét akkor érthetjük meg, ha tudjuk, hogy a *le point* 'pont' szó itt 'változó állapot/helyzet, fejlődési fok' jelentésében van jelen. Gondoljunk csak arra, hogy amikor egy francia étteremben valaki marhaszeletet rendel, a pincér biztos felteszi neki a kötelező kérdést, hogy a sütési időtől függően milyen „állapotban" szeretné azt: *Bleu, saignant, à point, bien cuit ?* 'Véres – közepesen átsült véres – rózsaszín résszel átsült – jól átsült állapotban?' Az *être au point* mort* kifejezésben is állapotról, helyzetről van szó. A XII. századtól mondták már valakire, aki jó fizikai állapotban volt, hogy *bien en point* vagy *en bon point* (ez utóbbiból jött a ma is használatos *embonpoint* 'jól tápláltság, egészséges külső → elhízottság' jelentésű szó). A *bien en point* alak a XV. században kihalt, a mai napig megmaradt viszont a *mal en point* változat a fenti jelentésével. A kifejezést a szótárak egyébként a különírt *mal en point* és a két kötőjeles *mal-en-point* alakban egyaránt hozzák. A *mal* elem azonban többes számú használat esetén természetesen változatlan marad: *elles sont bien mal en point* vagy *elles sont bien mal-en-point*.

≅ *être mal portant* || *être malade à crever (biz)* || *être malade comme un chien** || *être un oiseau* pour le chat* || *filer un mauvais coton* (1.)*

P

■ **faire le point** – (Sz): faire le bilan, mesurer le positif et le négatif d'une situation

□ ⟨vki⟩ **mérleget von** || ⟨vki vmit⟩ **mérlegre tesz** || ⟨vki⟩ **kiértékeli a helyzetet**

➤ *Réunion dans cinq minutes dans mon bureau !* ***Nous devons faire le point*** *sur notre situation après ces restrictions financières.* | *Öt perc múlva értekezlet az irodámban!* ***Mérlegre kell tennünk a helyzetünket*** *ezek után a pénzügyi megszorítások után.*

♦ A kifejezés a hajózás nyelvéből származik és a hajó pontos tengeri helyzetének meghatározására utal. Régen, amikor sem radar, sem GPS nem segítette még a hajósok életét a nyílt tengeren, a hajó pozícióját, az útirányt a nap és a csillagok állásának, valamint különféle eszközöknek (asztroláb, szekesztáns) a segítségével határozták meg. A *point* pedig a hajó pozíciója volt a térképen. Ebből a konkrét tevékenységből alakult ki a szólás mai, átvitt 'kiértékeli a helyzetet' jelentése.

■ **mettre les points sur les i** [lei] – (Sz): s'exprimer avec précision, sans ambiguïté possible

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

□ ⟨vki⟩ **tiszta vizet önt a pohárba** || ⟨vki vmit⟩ **világossá tesz**
➤ *L'ancien président de la République, Nicolas Sarkozy, **a mis les points sur les i** lors d'une conférence de presse à Paris en annonçant qu'il ne reviendrait pas en politique.* | *Nicolas Sarkozy, volt köztársasági elnök **tiszta vizet öntött a pohárba** egy párizsi sajtókonferencián, amikor bejelentette, hogy nem fog visszatérni a politikába.*

♦ A szólás eredete bizonytalan. A benne lévő többes számú alakok (*les points, les i*) utalhatnak esetleg arra, hogy a franciában az *i* betű fölé írt két pontnak, az ún. *tréma* jelnek, diakritikus, hangmódosító, egyértelműsítő értéke van (a *maïs* 'kukorica', *naïf* 'naiv' szavakban *ai* és nem *e* hangot kell ejteni).

◊ Magyar anyanyelvűeknek a francia kifejezés valódi fordítási frazeológiai csapda, mivel idiomatikus hamis barátról van szó. Az alakok nagyfokú hasonlósága, szinte azonossága (*mettre* 'feltesz', *point* 'pont', *i* 'i') arra csábít, hogy a *mettre les points sur les i* kifejezést gondolkodás nélkül a *felteszi a pontot az i-re* megfelelővel fordítsuk. Csakhogy a magyar szólás jelentése ('sikeresen befejez vmely tevékenységet') egyáltalán nem egyezik meg a francia szólás 'tiszta vizet önt a pohárba vagyis tisztázza a félreértéseket, őszintén, világosan beszél vmiről' jelentésével. A francia többes számú alakok használata (*les points, les i*) szemben az egyes számú magyar *pont*, *i* alakokkal fontos különbség, ami felhívhatja a figyelmet erre a fordítási csapdára.

≅ *aller droit au but** || *ne pas tourner autour du pot** || *ne pas y aller par quatre chemins** || *parler sans ambages*

■ **Un point c'est tout. [Point à la ligne.]** – (Szm): {formule assez sèche pour indiquer qu'on n'a rien à ajouter : 'En voilà assez sur ce sujet.'}
□ **(Megmondtam/Döntöttem,) és punktum!**
➤ *Ma décision est prise, **un point c'est tout**.* | *Így döntöttem **és punktum**!*
♦ A kifejezés a mondat ponttal történő lezárásának, új mondat vagy bekezdés indításának a képét aknázza ki a vita lezárására, a döntéshozatalra utaló átvitt jelentéshez.

P

POINTE [pwɛ̃t] *(n fn)*

■ **marcher sur la pointe des pieds** – (Sz): marcher sans faire de bruit
□ ⟨vki⟩ **lábujjhegyen jár/megy**
➤ *Il est deux heures du matin. **Marchons sur la pointe des pieds** pour ne pas réveiller les parents.* | *Hajnali két óra van. **Menjünk lábujjhegyen**, hogy ne ébresszük fel a szülőket.*
♦ Mindkét nyelv a lábujjak hegyén (*pointe des pieds*) való járás képét használja.
≅ *(aller/marcher) à pas de chat* || *aller/marcher à pas* de loup* || *(aller/marcher) à pas feutrés/muets*

POIRE [pwaʀ] *(n fn)*

■ **couper la poire en deux** – (Sz): transiger, arriver à un compromis en partageant avantages et inconvénients

Francia_magyar_szolastar.indb 707 2024. 08. 12. 15:58:54

□ ⟨vki vkivel⟩ **közös nevezőre jut** || ⟨vki vkivel⟩ **megtalálja a közös hangot** || ⟨vki vkivel⟩ **megtalálja a közös nyelvet**

➤ *Après de longues discussions, les membres du jury ont fini par **couper la poire en deux**. Ils ont divisé le prix et annoncé deux lauréats.* | *Hosszú vita után a zsűri tagjai végül **közös nevezőre jutottak**. Megosztották a díjat és két győztest hirdettek ki.*

♦ A francia szólás a körte (*poire*) egyenlő részre való osztásának képével fejezi ki a közös érdekeken alapuló kompromisszumot.

◊ A *közös nevezőre jut vkivel* magyar szólás szemléleti háttere a törtek közös nevezőre hozása néven ismert matematikai művelet.

◊ A másik két magyar szólásmegfelelőben a *közös hang* zenei eredetű és az összhangra utal, a *közös nyelv* pedig arra a helyzetre, amikor két különböző nyelvet beszélő személy egy mindkettőjük által ismert harmadik nyelven tud egymással kommunikálni.

≅ *céder du terrain* || *chercher un terrain d'entente avec qqn* || *jeter/lâcher du lest** || *mettre de l'eau* dans son vin* || *y mettre du sien* (1.)*

■ **entre la poire et le fromage** – (Sz): à la fin du repas, quand les propos deviennent moins sérieux

□ **az étkezés vége felé (egy nyugodt(abb) pillanatban)**

➤ *Et tout à coup, **entre la poire et le fromage**, Noé a annoncé qu'il allait se marier.* | ***Az étkezés vége felé** Noé hirtelen bejelentette, hogy megnősül.*

♦ Mai szemmel nézve ugyancsak furcsának, logikátlannak tűnik a kifejezés, hisz ma a franciák étkezéskor előbb fogyasztanak sajtot, majd csak utána desszertként gyümölcsöt. A XVII. század végéig azonban ez pont fordítva volt, amit jól tükröz és bizonyít az *entre la poire et le fromage* alak. A sorrend ezután változott meg a spanyol nemesek étkezési szokásainak megfelelően. A szólás azonban a mai napig megmaradt eredeti alakjában és jelentésében, vagyis 'az étkezés végén, amikor az ember jóllakottan fesztelenebbül tud akár kényesebb témákról is beszélgetni'.

■ **garder une poire pour la soif** – (Sz): économiser pour les besoins à venir, se réserver des moyens, des ressources pour s'en servir en cas de besoin

□ ⟨vki⟩ **gondol a jövőre** || ⟨vki vmit {pénzt}⟩ **szükség esetére félretesz** || ⟨vki vmit {pénzt}⟩ **ínségesebb időkre félretesz**

➤ *Noé a fait faillite mais il n'est pas ruiné. Il n'avait pas engagé tout son argent dans cette entreprise. **Il a gardé une poire pour la soif.*** | *Noé csődbe ment, de nem ment tönkre. Nem minden pénzét fektette ebbe a vállalkozásba. **Gondolt a jövőre is.***

♦ A körte leveses gyümölcs, ami szomját oltja a szomjas embernek, ha például utazás közben éppen nem tud vizet inni. Ily módon az előrelátás szimbólumává válhatott a szólásban.

≅ *avoir plus d'une corde* [plusieurs cordes] à son arc* || *avoir plusieurs fers au feu** || *se ménager [se réserver] une porte de sortie**

Francia_magyar_szolastar.indb 708 2024. 08. 12. 15:58:54

POIREAU [pwaʀo] *(h fn)*

■ **faire le poireau [rester planté comme un poireau]** – (Sz [Szh]), (biz): attendre longtemps en restant debout
□ ⟨vki⟩ **egy helyben szobroz** (biz)
➤ ***J'ai fait le poireau pendant une heure*** *devant le restaurant et comme tu n'arrivais pas, je suis rentré chez moi.* | ***Egy órán át szobroztam*** *a vendéglő előtt és mivel nem jöttél, hazamentem.*
♦ A szólás jelenlegi alakja egy régebbi változatból ered (*planter son poireau* 'elülteti a póréhagymáját' → 'egy helyben ácsorog, rostokol'). A kifejezés a rövidített *poireauter* igei alakban is létezik.
≅ *faire le pied* de grue* || *faire le planton* || *prendre racine**

POISSE [pwas] *(n fn)*

■ **porter la poisse** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): porter malheur à qqn
□ ⟨vki, vmi vkinek⟩ **balszerencsét hoz**
➤ *Je ne veux plus voir cette nana,* ***elle me porte la poisse****.* | *Nem akarom többé látni ezt a csajt,* ***balszerencsét hoz nekem****.*
♦ A kifejezés mai jelentése a *poisse* szó régi, elavult 'nyomorúság' jelentéséből alakult ki és ma már csak a 'balszerencse, pech' értelemben használatos a bizalmas nyelvben.
≅ *porter la guigne à qqn (biz)*

POISSON [pwasɔ̃] *(h fn)*

◨ **boire la mer et ses poissons** → MER

■ **engueuler** ⟨qqn⟩ **comme du poisson pourri** – (Szh), (biz): réprimander fortement qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **leszúr/letol, mint a pengős malacot** (biz)
➤ *J'ai mal fait mon travail, le patron* ***m'a engueulé comme du poisson pourri****.* | *Rosszul végeztem a munkámat, a főnök* ***úgy letolt, mint a pengős malacot****.*
♦ A szóláshasonlat minden valószínűség szerint a halárusok hangos szóváltásaira céloz, és verbális alapja egy szitkozódó *traiter qqn de poisson pourri* 'büdös halnak mond el vkit' kifejezés lehetett. Astérix kalandjaiból jól ismert az Ordralfabétix nevű halárús , akinek szájából gyakran hangzik el az *Il est pas frais mon poisson ?* 'Tán nem friss a halam?' mondat.
≅ *chanter pouilles* à qqn* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

■ **être comme un poisson dans l'eau** – (Szh): se sentir parfaitement à son aise, être très heureux
□ ⟨vki⟩ **él, mint hal a vízben** || ⟨vki⟩ **úszik a boldogságban**

Francia_magyar_szolastar.indb 709 2024. 08. 12. 15:58:54

➤ *Noé a changé de métier, il est devenu animalier au zoo. À présent,* ***il est comme un poisson dans l'eau****. | Noé szakmát váltott, állatgondozó lett az állatkertben. Most* ***úgy él, mint hal a vízben****.*

≅ *être [se croire] au paradis* || être au septième ciel* || être aux anges* || être heureux comme un pape || être heureux comme un roi || nager dans le bonheur**

■ **faire un poisson d'avril** ⟨à qqn⟩ – (Sz): faire une plaisanterie à qqn traditionnellement le 1er avril

□ ⟨vki vkivel⟩ **áprilist járat**

➤ *Microsoft craint les mauvaises conséquences éventuelles des plaisanteries du 1er avril. Il a donc interdit à ses employés de* ***faire un poisson d'avril*** *aux utilisateurs des différents logiciels de la compagnie. | A Microsoft fél az április elsejei tréfák esetleges hátrányos következményeitől. Ezért megtiltotta az alkalmazottainak, hogy* ***áprilist járassanak*** *a cég különböző programjainak felhasználóival.*

♦ A kifejezés 'megtréfál, becsap, rászed' jelentésének alapja az a szokás lehetett, amely szerint, ha tréfa célpontjául szemeltek ki valakit, akkor valamely teljesíthetetlen megbízást adtak neki (pl. Angliában galambtejért, Németországban szúnyogzsírért vagy libatejért, Magyarországon reszelőzsírért, szárított hóért, tarhonyamagért, egyenes kampóért, kanyarfúróért, ködvágó késért, szúnyoghájért küldték), s amikor a hiszékeny áldozat dolgavégezetlenül visszatért, jól kinevették, április bolondja névvel illették. Skóciában régóta ismert az a szokás, hogy a hiszékeny embert valamilyen ürüggyel megkérik, vigyen el egy levelet valamely távol lakó címzetthez, aki, amikor felbontja a levelet, ezt a versikét olvassa benne: „This is the first Aprile, / Hunt the gowk another mile" [Áprilisnak elseje, / Küldd a maflát másfele – Ráth-Végh István fordítása]. Ekkor a címzett leragasztja a levelet, új címet ír rá, és továbbküldi a szerencsétlen jámbort. A játék mindaddig így megy tovább, míg a rászedett észbe nem kap. Az „áprilisjáratás" kialakulásáról többféle elképzelés is van. ◉ Egyesek szerint római eredetű, mert Plutarkhosz *Moralia* című művének „Római kérdések" fejezetében a bolondok ünnepeként írja le a *quirinaliá*t (február 17). ◉ Mások ősi kelta szokáshoz kötik, és a tavasz kezdetén tartott, a humor istenének, Ludnak a tiszteletére megrendezett vidám ünnep továbbélését látják benne. ◉ Megint mások a gyakran kiszámíthatatlan, szeszélyes áprilisi időjárással hozzák összefüggésbe. ◉ Általában azonban azt tartják, hogy Franciaországból terjedt el, s keletkezésének az az oka, hogy IX. Károly francia király 1564-ben a naptári év kezdetét április 1-jéről január 1-jére tetette át. Így április elsején elmaradt a szokásos újévi ajándékozás, s ezt pótolták különböző tréfálkozásokkal, amit a fenti kifejezés is megőrzött (vö. még olasz *il pesce d'aprile*, spanyol *pez/pescado de abril*). A szólások *poisson, pesce, pez, pescado* 'hal' szavának eredetére vonatkozóan azonban nem találunk megbízható magyarázatot. Az viszont tény, hogy ezen a napon Franciaországban szokás egy papírhalat ragasztani a megtréfált személy hátára.

◨ **faire une queue de poisson** → QUEUE

◨ **ni chair ni poisson** → CHAIR

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

POIVRE [pwavʀ] *(h fn)*

◨ **avoir des cheveux poivre et sel** → CHEVEU

POLICHINELLE [pɔliʃinɛl] *(h fn)*

■ **avoir un polichinelle dans le tiroir** – (Sz), (biz): être enceinte {particulièrement lorsqu'il s'agit d'une grossesse cachée}
- □ ⟨vki⟩ **bekapta a legyet** (biz)
  - ➤ *Zoé a cinq enfants et **elle a encore un polichinelle dans le tiroir**.* | *Zoénak öt gyereke van és **most megint bekapta a legyet**.*
- ♦ Az olasz Pulcinella a nápolyi népi bohózatok ismert ravaszdi alakja volt. Nevéből származik a francia *polichinelle* 'bábfigura, paprikajancsi' szó. A Pulcinella név a *pulcino* 'csibe, kiscsirke' szóval (franciául: *poussin*) áll rokonságban. A kifejezésben ez a „kiscsirke" arra utal, hogy az állapotos nő pocakjában, amit a *tiroir* 'fiók' szó szimbolizál, egy kisgyerek rejtőzködik.
- ◊ A *bekapta a legyet* magyar szólás szemléleti alapja egyesek szerint a legyek után kapdosó kutya, mások szerint a béka képe lehetett. A terhességre vonatkozó jelentés kialakulása mindenesetre jobban összefüggésbe hozható a békával. Az 1930-as évektől kezdve és még a mai fejlett terhességi tesztek mellett is alkalmazzák az orvosi könyvekben Galli–Mainini-féle reakció néven leírt és mintegy 90%-os megbízhatóságú eljárást, amelyet a köznyelvben csak békatesztnek neveznek. Ennek során a gyaníthatóan várandós nő vizeletét laboratóriumi körülmények között a nőstény béka bőre alá fecskendezték, és amennyiben a vizeletben jelen volt a terhességet jelző humán chorio-gonadotropin hormon (hCG), a békánál tüszőrepedés, ovuláció következett be. Hím békába juttatva a várandós nő vizeletét, a hCG hatására spermiumtermelés indult meg a kétéltű szervezetében. Erre a célra ezrével szállították a békákat Európába, Észak-Amerikába és Ausztráliába. Az állatok fő származási helye Afrika volt, és a *Xenopus laevis* nevű békafaj használata különösen népszerű volt terhességi tesztként.
- ≅ *attendre famille** || *attendre un heureux événement** || *avoir de l'avance** || *être dans une position intéressante (rég), (tréf)* || *être en famille (Can)*

■ **un secret de Polichinelle** – (Sz): une chose que tout le monde sait
- □ **nyílt titok**
  - ➤ *A : Ne le dis à personne mais Zoé vient de se remarier avec son premier mari. – B : Tu ne m'apprends rien de nouveau, **c'est un secret de Polichinelle**.* | *A: Ne mondd senkinek, de Zoé újra férjhez ment az első férjéhez. – B: Nem mondasz semmi újat, **ez nyílt titok**.*
- ♦ *Polichinelle* (olaszul Pulcinella) – amint az előző szólás magyarázatánál láttuk – a nápolyi népi bohózatok ismert ravaszdi alakja volt. Egyik kalandja során, ahol a király apródjaként szerepel, bosszút szeretne állni egy nagyon öntelt nemes úron, aki azzal henceg, hogy milyen légiesen táncol. Polichinelle ekkor – szigorú titoktartást kérve tőle – felfedi a király előtt, hogy a nemes férfiú mindenki előtt titkolja, hogy testét tollazat borítja. Majd mindezt elmeséli a többi udvaroncnak is, akiktől szintén titoktartást kér. Természetesen nemsokára az

Francia_magyar_szolastar.indb 711 2024. 08. 12. 15:58:55

egész udvar ismeri már a szigorúan őrzött és őrzendő titkot, ami így nyílt titokká vált.

POLITESSE [pɔlitɛs] *(n fn)*

■ **brûler/griller la politesse** ⟨à qqn⟩ – (Sz):
1. devancer qqn, passer devant qqn dans quelque affaire, compétition
□ ⟨vki vkinek⟩ **elébe kerül** || ⟨vki vkit⟩ **leköröz**
➤ *À la fin de la compétition de décathlon, le jeune athlète* ***a brûlé la politesse*** *au tenant du titre pour monter sur le podium.* | *A tízpróba végén a fiatal atléta* ***elébe került*** *a címvédőnek és így dobogós helyezett lett.*
2. (vál): partir brusquement, sans prendre congé
□ ⟨vki vkit⟩ **faképnél hagy**
➤ *Noé est venu à la réunion, mais quand il a vu qu'il n'avait aucune chance de faire accepter son point de vue,* ***il nous a brûlé la politesse****.* | *Noé eljött az értekezletre, de amikor látta, hogy nem tudja elfogadtatni az álláspontját,* ***faképnél hagyott bennünket****.*
♦ A *brûler* 'éget, eléget', *griller* 'süt, pirít, perzsel' jelentésű igék az udvariasság elmulasztását szimbolizálják a francia szólásban. ◉ Azt, ha valaki átmegy a piroson, szintén a *brûler*, *griller* igékkel fejezi ki a francia: *brûler/griller un feu rouge*.
◊ A *faképnél hagy vkit* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *laisser qqn en carafe*.*
≅ **1.** *avoir/gagner/prendre qqn de vitesse** || *prendre l'avantage sur qqn*
≅ **2.** *fausser compagnie à qqn* || *filer à l'anglaise**

POLITIQUE [pɔlitik] *(n fn)*

◨ **faire la politique de l'autruche** → AUTRUCHE: *faire l'autruche [faire la politique de l'autruche]*

POLONAIS [pɔlɔnɛ] *(h fn)*

P

■ **soûl , -e** [su, sul] **comme un Polonais** – (Szh): totalement ivre
□ ⟨vki⟩ **részeg, mint a csap** || ⟨vki⟩ **részeg, mint az albán szamár**
➤ *Les hôtesses de l'air ont refusé un passager qui* ***était soûl comme un Polonais****.* | *A légikísérők nem engedtek fel egy utast, mert* ***olyan részeg volt, mint az albán szamár****.*
♦ A hasonlat *Polonais* 'lengyel' eleme természetesen nem a lengyel népre értendő általában, aki semmivel sem iszákosabb, mint más nemzet. Feltehetőleg sokkal inkább arról van szó, hogy a napóleoni háborúk idején sok, *polaque* névvel illetett lengyel zsoldos lovas katona szolgált Franciaországban, akik bizony – akárcsak a francia katonák – nem vetették meg az italt. Egy kissé anekdotikus magyarázat szerint, amikor Napóleon tábornokai egy fényes győzelem után úgy igyekeztek csökkenteni a súlyos veszteséget elszenvedett lengyel könnyűlovassági csapat érdemeit, hogy azok részegek voltak, a szemlét tartó császár állítólag ezt mondta: « Alors Messieurs, sachez être saouls comme des Polonais ! » [Nos Uraim, akkor legyenek olyan részegek, mint a lengyelek!] Egy másik változat szerint Napóleon dicsérőleg így szólt: « Il fallait être saoul comme un Polo-

Francia_magyar_szolastar.indb 712 2024. 08. 12. 15:58:55

nais pour accomplir cela. » [E tett véghezviteléhez olyan részegnek kellett lenni, mint egy lengyel]. A történet a *soûl comme un Polonais és a boire comme un Polonais* ‘iszik, mint a kefekötő’ hasonlatokban maradt fenn. ◉ A fenti két idézetben a *soûl, -e* ‘részeg’ melléknév a ritkább *saoul, -e* helyesírási változatban szerepel.

◊ A *részeg, mint a csap* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *bourré comme un coing**.

≅ *avoir un coup dans l’aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être dans les vignes** *(du Seigneur)* || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux** *en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout** *(2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme une grive** || *voir des éléphants** *roses*

POMMADE [pɔmad] *(n fn)*

■ **passer de la pommade** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le flatter hypocritement

□ ⟨vki vkinek⟩ **a kegyeit keresi** || ⟨vki vkinél⟩ **gyűjti a jó pontokat**

➤ *Noé est très arriviste.* ***Il passe*** *constamment* ***de la pommade*** *à son chef en espérant obtenir de lui une augmentation.* | *Noé nagyon törtető. Folyton* ***a jó pontokat gyűjti*** *a főnökénél fizetésemelést remélve tőle.*

♦ A *pommade* konkrét jelentése ‘kenőcs, pomádé’. A szólás szemléleti alapja az lehet, hogy mindenkinek jólesik, ha valami illatos kenőccsel kenegetik, masszírozzák.

◊ A francia kifejezés távolról emlékeztet a magyar *úgy érzi, mintha hájjal kenegetnék* fordulatra (ennek eredetét lásd: *boire du petit-lait**), azzal a különbséggel, hogy mi azt – a franciával ellentétben – annak szemszögéből mondjuk, akit kenegetnek és nem azéból, aki keneget valakit. Ezért nem tekinthetők egymás pontos megfelelőinek.

≅ *caresser qqn dans le sens²** *du poil* || *chatouiller l’amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d’encensoir** *à qqn [manier l’encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat** *à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes** *à qqn* || *lécher le cul** *à qqn* || *manier la brosse** *à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer la main** *dans le dos de qqn* || *s’aplatir comme une carpette** *devant qqn*

POMME [pɔm] *(n fn)*

■ (*ℱ*) **chanter la pomme** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (Can): chercher à plaire, courtiser une femme

□ ⟨vki vkinek⟩ **teszi a szépet** || ⟨vki vkinek⟩ **csapja a szelet**

➤ *À son nouveau travail, Zoé* ***se fait chanter la pomme*** *par ses collègues. Elle se sent rajeunie de vingt ans.* | *Az új munkahelyén az összes kollégája* ***teszi a szépet*** *Zoénak, aki úgy érzi, hogy húsz évet fiatalodott.*

♦ Egyesek szerint a kifejezés közvetlen utalás a bibliai Édenkertre, Ádám és Éva valamint a tiltott gyümölcs (*le fruit interdit*) történetére. Ez azzal magyarázható, hogy a katolikus vallás befolyása Kanadában hagyományosan Québecben volt a legerősebb. ◉ Mások szerint viszont a szólás forrása a québeci folklórban található, ahol a zene és a tánc mindig is fontos szerepet játszott. Tucatnyi módja és jelentése alakult ki annak, hogy tánc közben miként fogja meg a férfi és a

Francia_magyar_szolastar.indb 713 2024. 08. 12. 15:58:55

nő egymás kezét. Az egyik ilyen mód az volt, amikor a partner tenyerét (*la paume*) kellett érzéki módon megérinteni, amivel egymás iránti vonzódásukat fejezték ki. Idővel a *paume* 'tenyér' elem helyett a vele majdnem azonos hangzású *pomme* 'alma' főnév jelent meg és rögzült a szólásban annak mai jelentésében.

♢ A *csapja a szelet vkinek* magyar szólás eredetét lásd: *conter fleurette**.

≅ *conter fleurette* à qqn* || *faire du gringue à qqn (biz)* || *faire du plat²* à qqn (2.)* || *faire du rentre-dedans à qqn (biz)* || *faire le joli cœur* à qqn* || *faire la cour à qqn*

■ **haut comme trois pommes** – (Szh): se dit d'un enfant très petit

□ ⟨vki⟩ **ki sem látszik a földből** || ⟨vki⟩ **akkora [olyan kicsi], mint a kutya ülve** (tréf)

➤ *Ce môme **est haut comme trois pommes**, mais il parle déjà comme un adulte.* | *Ez a kisgyerek **ki sem látszik a földből [akkora, mint a kutya ülve]**, de már úgy beszél, mint egy felnőtt.*

≅ *haut comme un chien* assis*

■ **tomber dans les pommes** – (Sz): s'évanouir

□ ⟨vki⟩ **eszméletét veszti** || ⟨vki előtt⟩ **elhomályosodik/elsötétül a világ**

➤ *Une vieille dame est brusquement **tombée dans les pommes** dans le métro, il a fallu appeler une ambulance.* | *Egy idős hölgy hirtelen **eszméletét vesztette** a metróban. Ki kellett hívni a mentőket.*

♦ A szólás eredete homályos. ◉ Egyesek szerint a benne lévő *pomme* szó természetesen nem az 'alma' jelentésben szerepel, hanem a régies *pâmoison* 'ájulás, aléltság' főnév módosulásából keletkezhetett. ◉ Mások úgy vélik, hogy alapja George Sand Mme Dupinhez írt egyik levelében olvasható és a nagyfokú fáradtságot érzékeltető *être dans les pommes cuites* [szó szerint: benne van az almakompótban] kifejezés lehetett, amire még a *pâmoison* szó fenti jelentésmezeje is hathatott.

≅ *perdre connaissance* || *perdre ses esprits* || *se trouver mal* || *tomber dans les vapes (biz)* || *tomber en syncope* || *tourner de l'œil**

P

❒ **une pomme de discorde** → DISCORDE: *un brandon de discorde [une pomme de discorde]*

POMPE[1] [pɔ̃p] *(n fn)*

■ **en grande pompe** – (Sz): avec une solennité exagérée et un grand luxe

□ **nagy pompával**

➤ *Noé et Zoé se sont mariés **en grande pompe**.* | *Noé és Zoé **nagy pompával** házasodtak össze.*

POMPE[2] [pɔ̃p] *(n fn)*

■ **à toute pompe** – (Sz), (biz): à toute vitesse

□ **mint akit puskából lőttek ki**

➤ *Mon collègue est parti **à toute pompe** dès qu'il m'a vu arriver.* | *A kollégám úgy ment el, **mint akit puskából lőttek ki**, amikor látta, hogy megérkezem.*

Francia_magyar_szolastar.indb 714 2024. 08. 12. 15:58:55

♦ A *pompe* ‘pumpa’ a bizalmas, szlenges nyelvben a *chaussure* ‘csuka, cipő’ szinonimája, metaforikusan pedig az a „nyúlcipő”, amit akkor húzunk fel, ha menekülünk, futunk valahonnan.

≅ *à bride* abattue* || *à fond* la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]* || *à (la) vitesse* grand V* || *à plein gaz* || *à toute allure* || *à toutes jambes** || *avec la rapidité [à la vitesse] de l’éclair** || *plein pot** || *sur les chapeaux* de roues*

■ **avoir un coup de pompe** – (Sz), (biz): se sentir brusquement très fatigué

□ ⟨vki⟩ **úgy érzi magát, mintha fejbe vágták/kólintották volna** || ⟨vkit⟩ **hirtelen halálos fáradtság fog el** || ⟨vkin⟩ **hirtelen halálos fáradtság vesz erőt**

➤ *J’ai travaillé dur toute la journée, et vers les sept heures du soir **j’ai eu un coup de pompe**.* | *Egész nap keményen dolgoztam és este hét óra felé **úgy éreztem, mintha fejbe kólintottak volna**.*

♦ A *pompe* főnév a kifejezésben annak ‘pumpa’ jelentéséhez kapcsolódik. Arra a vitorlázó repülőgépek világában jól ismert jelenségre utal, aminek hivatalos neve az ún. termik (*thermique*), más néven emelkedő hőtölcsér és aminek segítségével a vitorlázó repülők nagy magasságba emelkedhetnek és ezután nagy távolságokat is megtehetnek. A repülésben azonban a légáramlásoknak kellemetlenebb, veszélyesebb változatai is kialakulnak. Ezek a pilóták által franciául szintén *coup de pompe*-nak nevezett ún. légörvények, amik a repülőgépet függőleges irányban dobálják, mintegy „pumpálják” a levegőben és erősen megviselik az utasokat, esetenként akár súlyos sérüléseket is okozva nekik. A szólás tehát eredetileg egy ilyen légörvényes, „pumpálós” kaland utáni fizikai és lelki állapotra utalhatott.

≅ *avoir un coup de barre** || *en avoir plein les bottes* (1.)* || *être à plat** || *être sur le flanc** || *être sur les dents* (1.)* || *être sur les genoux** || *être sur les rotules* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (1.)* || *ne pas tenir debout* (1.)*

■ **être/marcher à côté de ses pompes** – (Sz), (biz): ne pas être dans son état normal, rêver, être inattentif, manquer totalement de réalisme, de lucidité

□ ⟨vki⟩ **teljesen el van varázsolva**

➤ *Je ne suis pas le seul à avoir remarqué que depuis qu’il est amoureux, Noé **marche à côté de ses pompes**.* | *Nem én vagyok az egyetlen, aki észrevette, hogy amióta szerelmes, Noé **teljesen el van varázsolva**.*

♦ A *la pompe* főnév az argóban ‘cipő, csuka’ jelentésben használatos. A kifejezés arra a furcsa, abszurd helyzetre utal, amikor valaki a cipőjét nem a megszokott módon (abban járva) használja.

≅ *avoir l’esprit ailleurs* || *avoir la tête ailleurs* || *bayer aux corneilles** || *être dans la lune** || *être dans les nuages* [être sur son petit nuage; vivre sur son nuage]* || *être tête* en l’air* || *laisser errer sa pensée* || *pelleter des nuages (Can)*

POMPIER [pɔ̃pje] *(h fn)*

■ **fumer comme un pompier** – (Szh): fumer beaucoup

□ ⟨vki⟩ **füstöl, mint egy gyárkémény**

➤ *A : Tu crois que Noé a enfin arrêté de fumer ? – B : Pas du tout, **il fume** toujours **comme un pompier**.* | *A: Gondolod, hogy Noé abbahagyta a*

Francia_magyar_szolastar.indb 715 2024. 08. 12. 15:58:55

dohányzást? – B: Egyáltalán nem, még mindig úgy ***füstöl, mint egy gyárkémény****.*

♦ A szólás azokra a veszélyes, füstölgő tűzfészkekre utalhat, amikre a tűzoltóknak (*les pompiers*) és az utászoknak (*les sapeurs*) oltáskor még oda kell figyelni.

≅ *fumer comme une locomotive** || *fumer comme une cheminée* || *fumer comme un sapeur*

POMPON [pɔ̃pɔ̃] *(h fn)*

■ **avoir/décrocher le pompon** – (Sz), (biz): être le premier, l'emporter, gagner

□ ⟨vki⟩ **elviszi a pálmát**

➤ *Je voulais savoir qui était de nous deux le plus idiot !* ***À toi le pompon !*** | *Tudni akartam, hogy kettőnk közül ki a nagyobb hülye.* ***Te viszed el a pálmát!***

♦ A kifejezés a francia forradalom idejéből származik. Azok, akik csatlakoztak a „térdnadrág nélküliek" (*les sans-culottes*) néven ismert forradalmárokhoz, gyapjú pomponnal díszített sapkát kaptak. A pompon hamar a dicsőség szimbólumává vált és alapul szolgált az *À moi le pompon !* kifejezés kialakulásához. Ez annyit jelentett, hogy valaki valamilyen dicsőséggel kecsegtető cselekedetre, feladatra elsőként jelentkezett vagy annak sikeres végrehajtása után azzal dicsekedhetett. Ebből a felkiáltásból alakult ki azután a XIX. század derekán a fenti szólás. A pompon egyébként 1808 után a francia tengerészetnél rendszeresített tengerészsapka díszítőelemévé is vált. A babona szerint ennek megsimogatása szerencsét hoz. ◉ A *décrocher le pompon* szólásnak évtizedeken keresztül volt egy mára elavult, noha a Robert kiadó egynyelvű szótáraiban még ma is regisztrált, kissé vicces szinonimája: *décrocher/attraper la queue du Mickey*. Walt Disney Miki egér figurájáról van szó, ami a vidámparkok körhintáin a gyerekek feje fölé akasztva – nehezen elérhető módon – lebegett. Akinek sikerült az egér farkát elkapnia, majd azt levennie, ingyen mehetett egy kört a hintán. Miki egér farka tehát átvitt értelemben valamely nehézség, nehezen elérhető cél szimbólumává vált. A *décrocher* 'leakaszt, levesz → megszerez', *attraper* 'elkap' igékkel kiegészülve pedig egy versenyben elért siker, győzelem kifejezésére szolgált.

≅ *décrocher la timbale** || *remporter la palme*

■ **C'est le pompon. [C'est le pompon de la pomponette.]** – (Szm), (biz): {se dit d'une chose désagréable : *Il ne manquait plus que ça.*}

□ **Ez már mindennek a teteje! || Már csak ez hiányzott!**

➤ *Et en plus Noé est en retard, là* ***c'est le pompon*** *! | Noé ráadásul még el is késik,* ***ez*** *aztán* ***már mindennek a teteje****!*

♦ A pompon 1808 óta a francia tengerészetnél rendszeresített tengerészsapka díszítőeleme. A babona szerint ennek megsimogatása szerencsét hoz. A túlzást kifejező *C'est le pompon* helyzetmondat úgy értelmezhető, hogy a pompon olyan valami, ami valami meglévőhöz (eredetileg: tengerészsapka) ráadás elemként csatlakozik. Átvitt értelemben pedig valamely tulajdonság, cselekedet megdöbbentőnek, felháborítónak tetsző legfelső mértéke, ami a *C'est le pompon de la pomponette* változattal még tovább fokozható.

Francia_magyar_szolastar.indb 716 2024. 08. 12. 15:58:55

≅ *C'est la meilleure !* || *C'est la totale* !* || *C'est le bouquet* !* || *C'est le comble !* || *C'est (un peu) fort de café* !* || *Ça dépasse la mesure !* || *Il faut le voir pour le croire.* || *On aura tout vu* !*

◨ **décrocher le pompon** → POMPON: *avoir/décrocher le pompon*

PONT [pɔ̃] *(h fn)*

■ **brûler/couper les ponts** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): couper tout contact avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **megszakítja a kapcsolatot** || ⟨vki⟩ **minden hidat feléget maga mögött**
➤ *Zoé était trop intrusive dans ma vie, alors **j'ai coupé les ponts** avec elle, même si je sais qu'un homme prévoyant ne coupe jamais les ponts derrière lui.* | *Zoé túlságosan is beavatkozott az életembe, így **megszakítottam** vele **a kapcsolatot**, még ha tudom is, hogy egy előrelátó ember soha nem éget fel minden hidat maga mögött.*

■ **faire un pont d'or à ses ennemis** – (Sz), (vál): leur donner la facilité de se sauver quand ils s'enfuient et ne pas les réduire au désespoir
□ ⟨vki⟩ **aranyhidat épít a futó ellenségnek** (vál)
➤ *Au Moyen Âge, il était d'usage de **faire un pont d'or à l'ennemi** en retraite.* | *A középkorban szokás volt **aranyhidat építeni a futó ellenségnek**.*
♦ A XVI. században a francia humanista író, François Rabelais *Gargantua* című műve XLIII. fejezetében *ezüsthíd*ról ír: « Ouvrez tousjours à voz ennemys toutes les portes et chemins, et plustost leur faictes un *pont d'argent* affin de les renvoyer. » [Inkább nyissatok meg minden kaput és utat a visszavonuló ellenség előtt, ha kell, építsetek ezüsthidat, csak menjenek Isten hírével! – Gulyás Adrienne fordítása]. A kifejezés forrása valószínűleg az az állítólag Scipio Africanus római hadvezérhez, Hannibál legyőzőjéhez kapcsolható stratégiai elv, amely szerint a vesztes ellenségnek meg kell adni a biztonságos visszavonulás lehetőségét, és amelyet az újkorban úgy fogalmaztak meg, hogy a „menekülő ellenségnek még hidat is kell építeni". Később az *aranyhíd* szó is használatossá vált a szólásban. Az ezüst és arany jelzők azért kerülhettek be a mondásba, mert ezeket a nemesfémeket a pénzzel, a megvesztegetéssel hozták kapcsolatba, arra utalván, hogy az ellenség meghátrálásához, visszavonulásához még a lepénzelést is érdemes alkalmazni. ◉ A szólást ma a *faire un pont d'or à qqn* alakban és elsősorban ebben a megvesztegetést sem kizáró értelemben is használjuk: vonzó ajánlatokkal, előnyök biztosításával igencsak a kedvében jár valakinek, keresi valakinek a kedvét, hogy elérjen valamit vele kapcsolatban: *Noé est très attaché aux acquis syndicaux et aux fêtes chrétiennes. Il ne travaillerait jamais un Premier Mai ou un lundi de Pâques, même si on lui faisait un pont d'or.* 'Noé nagyon ragaszkodik a szakszervezeti vívmányokhoz és a katolikus ünnepekhez. Ígérjenek neki bármit, soha nem dolgozna május elsején vagy Húsvéthétfőn.'
◊ A kifejezés magyar irodalmi előfordulásáról a XVIII. század végéről van adat. Mátyási József *Pestre egy Jó Barátomhoz írogatott Levelem, a' Bétsi és Erdély Országi Útazásaimról, Erdélyből 1791-ben* című versében az *ezüst híd* alakban olvasható: „Futó ellenségnek, hogy jobban szaladjon / Szükség hogy az ember *ezüst hidat adjon*."

Francia_magyar_szolastar.indb 717 2024. 08. 12. 15:58:55

PONT-NEUF [pɔ̃nœf] *(tjn)*

■ **se porter comme le Pont-Neuf** – (Szh): avoir une très bonne santé
□ ⟨vki⟩ **egészséges, mint a makk** || ⟨vki⟩ **jó egészségnek örvend** || ⟨vki⟩ **majd kicsattan az egészségtől**
➤ *Mon grand-père ? À quatre-vingts ans,* ***il se porte comme le Pont-Neuf*** *et il fait encore des projets pour vingt ans à venir. Vous verrez, il nous enterrera tous.* | *A nagyapám? Nyolcvanéves,* ***egészséges, mint a makk*** *és még húsz évre előre terveket sző. Meglátjátok, hogy mindannyiunkat el fog temetni.*
♦ Nevével ellentétben a Pont-Neuf Párizs legrégibb hídja. IV. Henrik uralkodása alatt, 1607-ben készült el, s hamarosan erősségéről, szilárdságáról lett híres. Számos felújításon esett át, ám az építmény fő része soha nem változott. A híd neve manapság gyakran fordul elő *pont Neuf* írásmóddal is, de a szólásban a *Pont-Neuf* alakban használatos.
◊ Az *egészséges, mint a makk* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *se porter comme un charme**.
≅ *avoir une santé* de fer* || *fort comme un chêne* [se porter comme un chêne]* || *frais comme un gardon* || *se porter comme un charme**

PONTOISE [pɔ̃twaz] *(tjn)*

◨ **avoir un œil à Paris et l'autre à Pontoise** → ŒIL

PORC [pɔʀ] *(h fn)*

◨ **Balance ton porc !** → COCHON: *un vieux cochon*

PORT [pɔʀ] *(h fn)*

■ **arriver à bon port** – (Sz): arriver sain et sauf, en bon état à son lieu de destination
□ ⟨vki, vmi⟩ **révbe ér/jut** || ⟨vki, vmi⟩ **eléri a célját**
➤ *Après quelques jours de péripéties en mer, les voyageurs* ***sont*** *enfin* ***arrivés à bon port****.* | *Néhány napos tengeri viszontagság után az utasok végül* ***révbe értek****.*
➤ *Grâce à tous les participants, le programme national de santé publique* ***est arrivé à bon port****.* | *Az összes résztvevőnek köszönhetően az új nemzeti egészségügyi program* ***révbe ért****.*
♦ Mindkét nyelv hajózási metaforát aknáz ki a kifejezésekben (*port* 'kikötő', illetve *rév*).

PORTE [pɔʀt] *(n fn)*

■ **aimable comme une porte de prison** – (Szh), (gúny): se dit de qqn de très peu aimable, très peu accueillant
□ ⟨vki⟩ **durva/goromba, mint a pokróc**
➤ *Tout le monde a peur de ce professeur car* ***il est aimable comme une porte de prison****.* | *Mindenki fél ettől a tanártól, mert* ***olyan goromba, mint a pokróc****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 718 2024. 08. 12. 15:58:56

♦ A börtönkapu (*porte de prison*) azokra a barátságtalan, rideg körülményekre utal a hasonlatban, ami az elítéltet az első pillanattól várja a büntetés-végrehajtási intézetben.

◊ A *durva/goromba, mint a pokróc* magyar szóláshasonlat jelentése azzal magyarázható, hogy a pokróc durvább szövésű anyagból készül.

■ **balayer devant sa porte** – (Sz): mettre de l'ordre dans ses affaires avant de se mêler de celles des autres

□ ⟨vki⟩ **a saját portája előtt söpör**

➤ *Les eurosceptiques disent qu'on voit souvent l'UE critiquer au lieu de* ***balayer devant sa porte****. | Az euroszkeptikusok azt mondják, hogy az EU gyakran kritizál ahelyett, hogy* ***a saját portája előtt söpörne****.*

♦ Mindkét nyelv ugyanazt a metaforát aknázza ki. Az ajtó, a porta a problémás helyzetet vagy az abban található személyt szimbolizálja, a söprögetés pedig a felmerült problémák megoldásának metaforája.

◨ **Chacun voit midi à sa porte.** → MIDI

■ **claquer la porte au nez** ⟨de qqn⟩ – (Sz): refuser de voir, de recevoir qqn

□ ⟨vki⟩ **becsapja/becsukja/bevágja az ajtót** ⟨vkinek⟩ **az orra előtt**

➤ *Certains pays européens ne veulent accepter chez eux que les réfugiés de guerre et souhaitent* ***claquer la porte au nez*** *des migrants économiques. | Egyes európai országok csak a háborús menekülteket akarják befogadni az országukba és* ***be*** *kívánják* ***csukni az ajtót*** *a gazdasági migránsok* ***orra előtt****.*

♦ A barátságtalan, elutasító magatartást mindkét nyelvben a némi brutalitást is magában hordozó *claquer* 'becsap, bevág' ige fejezi ki.

■ **enfoncer une porte ouverte** – (Sz): s'efforcer de démontrer une chose évidente ou admise depuis longtemps

□ ⟨vki⟩ **nyitott ajtó(ka)t dönget** || ⟨vki⟩ **nyitott kapukat dönget**

➤ *Malgré sa prétention à l'originalité, ce reportage se contente d'****enfoncer des portes ouvertes****. | Eredetiségre való törekvése ellenére,* ***ez a tudósítás*** *csak* ***nyitott kapukat dönget****.*

♦ Annak ellenére, hogy a cselekvési helyzetet jellemző szemléleti alap eltérő igékhez kapcsolódik (francia *enfoncer* 'betör', magyar *dönget*), a szólás mai jelentése mindkét nyelvben világos: olyan dolgot kér vagy vitat valaki, amelyhez már hozzájárultak, vagy amely magától értetődik. De gondolná-e valaki, hogy Franciaországban e mögött a mai „ártatlan" értelem mögött a XVII. században, illetve a későbbi századok argotikus nyelvében egy sikamlós képre épülő konkrétabb szólás húzódik meg? Ha felütjük Antoine Oudin 1640-ben megjelent *Curiosités françaises* című szótárát, ami egyfajta szólásszótárként a korabeli francia nyelv bizalmasabb kifejezéseit, fordulatait tartalmazza, megtaláljuk benne az *enfoncer ou rompre une porte ouverte* kifejezést a maitól ugyancsak eltérő következő magyarázattal: 'coucher avec une nourrice et croire qu'elle est pucelle' [szoptatós dajkával hál, és azt hiszi, hogy az szűz]. Az erősen normatív *Dictionnaire de l'Académie française* szótár korabeli első kiadásai természetesen nem regiszt-

Francia_magyar_szolastar.indb 719 2024. 08. 12. 15:58:56

rálják a szólást ebben a jelentésben, csak az 1798-ban megjelent 5. kiadás veszi föl azt, de immár a ma használt értelmével. A beszélt nyelvet az akadémiai szótárnál sokkal jobban tükröző két általános szótárban (Richelet 1680, Furetière 1690) sem találjuk nyomát az Oudin által regisztrált jelentésnek.

■ **mettre [**(biz) **flanquer]** ⟨qqn⟩ **à la porte** – (Sz):
1. faire sortir qqn de force
□ ⟨vki vkit⟩ **kidob az ajtón** || ⟨vki⟩ **ajtót mutat** ⟨vkinek⟩
➤ *Après une grosse dispute, Noé* ***a mis*** *son locataire* ***à la porte****.* | *Egy nagy veszekedés után Noé* ***kidobta az ajtón*** *az albérlőjét.*
2. licencier, renvoyer qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **lapátra tesz** (biz)
➤ *D'un jour à l'autre et sans aucune explication, mon patron* ***m'a mis à la porte****.* | *A főnököm minden magyarázat nélkül, egyik napról a másikra* ***lapátra tett****.*
♦ A francia szólásban a semlegesebb *mettre* '(ki)tesz' ige helyett a bizalmas nyelv az erőteljesebb *flanquer* 'kihajít, kivág, kidob' igét használja.
≅ **1.** *jeter/mettre qqn à la rue** || *jeter/mettre qqn sur le pavé*
≅ **2.** *donner ses huit jours à qqn {domestique, employé}* || *donner son congé à qqn {domestique, employé}*

◨ **mettre la clé sous la porte** → CLÉ: *mettre la clé sous la porte [le paillasson]*

◨ **se casser le nez à la porte** ⟨de qqn⟩ → NEZ

■ **se ménager [se réserver] une porte de sortie** – (Sz): garder un moyen de se sortir d'embarras
□ ⟨vki⟩ **nyitva hagy magának egy ajtót** || ⟨vki⟩ **biztosítja magának a visszavonulás útját**
➤ *Dans les négociations politiques ou économiques, les parties veillent toujours à* ***se ménager une porte de sortie****.* | *A politikai vagy gazdasági tárgyalások során a felek mindig ügyelnek arra, hogy* ***biztosítsák maguknak a visszavonulás útját****.*
≅ *avoir plus d'une corde* [plusieurs cordes] à son arc* || *avoir plusieurs fers* au feu* || *garder une poire* pour la soif*

■ **trouver porte close** – (Sz): ne trouver personne
□ ⟨vki⟩ **zárt ajtó(k)ra talál**
➤ *Hier, les touristes* ***ont trouvé porte close*** *au pied de la Tour Eiffel en raison d'une grève des employés.* | *Tegnap a turisták az alkalmazottak sztrájkja miatt* ***zárt ajtókra találtak*** *az Eiffel torony lábánál.*
♦ A *clos, -e* 'csukott, zárt' régies alak, a *clore* 'bezár, becsuk' ige melléknévi igeneve. A fenti kifejezésen kívül már csak néhány állandósult szókapcsolatban használatos: *à huis* clos* 'zárt ajtók/kapuk mögött', *maison close* 'nyilvánosház', *vivre en vase* clos* 'zárt világban él', *La séance est close.* 'Az ülés be van rekesztve.'
≅ *se casser le nez* à la porte de qqn* || *trouver porte de bois (Bel)* || *trouver visage* de bois*

Francia_magyar_szolastar.indb 720 2024. 08. 12. 15:58:56

PORTÉE [pɔʀte] *(n fn)*

◨ **avoir** ⟨qqch.⟩ **à portée de la main [sous la main]** → MAIN

PORTILLON [pɔʀtijɔ̃] *(h fn)*

■ **Ça ne se bouscule pas au portillon.** – (Szm), (biz): {se dit quand il y a peu de monde quelque part}
□ **Alig lézeng egy-két ember.**
➤ *À cause du mauvais temps, il y avait très peu de monde pour assister au match.* ***Ça ne se bousculait pas au portillon.*** | *A rossz idő miatt nagyon kevesen mentek ki megnézni a mérkőzést.* ***Alig lézengett egy-két ember.***
♦ A helyzetmondat szemléleti alapja az az alacsony, kicsi ajtó, kapu (erre utal a kicsinyítő képzős *portillon* 'kapucska' szó), aminek áteresztőképessége korlátozott, és ami előtt a valahova belépni kívánó, lökdösődő tömeg feltorlódik (például a párizsi metró bejáratánál elhelyezett automatikus jegykezelő kapuk, az ún. *portillons automatiques*-ok előtt). Ilyenkor mondják állító alakban, hogy *Ça se bouscule au portillon* 'Nagy a tülekedés'. ◉ Átvitt értelemben az állító alak még azt is jelenti, hogy valaki olyan gyorsan beszél, hogy a szavak „feltorlódnak" a szájában és ettől értelmetlenné válik, amit mondani kíván.

PORTRAIT [pɔʀtʀɛ] *(h fn)*

■ **être le portrait tout craché [être tout le portrait]** ⟨de qqn⟩ – (Sz): lui être très ressemblant
□ ⟨vki vkinek⟩ **kiköpött/szakasztott mása**
➤ *Noé ressemble de façon incroyable à son père.* ***C'est son portrait tout craché.*** | *Noé hihetetlenül hasonlít az apjára.* ***Kiköpött mása.***
≅ *se ressembler comme deux gouttes* d'eau*

■ **tirer le portrait** ⟨de qqn⟩ – (Sz): photographier qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **lencsevégre kap**
➤ *Zoé adore photographier les visages. Elle a déjà* ***tiré le portrait*** *de nombreuses célébrités du monde du cinéma.* | *Zoé imád arcokat fényképezni. Már a filmvilág számos hírességét* ***lencsevégre kapta****.*
♦ A *tirer* ige régen '(le)rajzol → '(le)fest' jelentésben is használatos volt, amiből később jelentésbővüléssel kialakult a 'lefényképez' értelem is. A *portrait* 'portré, arckép' szó pedig a *portraire* 'rajzol → arcképet rajzol' igéből származik, amelyben felfedezhető a *tirer* igével rokonságban álló *traire* elem, ami régen, mielőtt felvette volna a mai 'tehenet, kecskét fej' értelmét, 'húz → vonalakat húz, vagyis rajzol' jelentésben is élt. A *tirer le portrait de qqn* alak valójában tehát szószaporítás, pleonazmus. A szólást visszaható alakban is használják: *Et pour couronner le tout, le public avait la possibilité de se faire tirer le portrait aux côtés de son idole Roger Federer sur le saint gazon de Wimbledon.* 'És mindennek megkoronázásaképpen a közönségnek lehetősége volt bálványával, Roger Federrel fényképezkedni Wimbledon szent füvén.'

Francia_magyar_szolastar.indb 721 2024. 08. 12. 15:58:56

PORTUGAISE [pɔʀtygɛz] *(n fn)*

■ **avoir les portugaises ensablées** – (Sz), (biz): être sourd, entendre mal
□ ⟨vki⟩ **süket, mint az ágyú**
➤ *Notre entraîneur essayait d'expliquer à l'arbitre que Noé, le milieu de terrain de notre équipe,* ***avait les portugaises ensablées*** *de naissance et qu'il n'avait pas dû entendre le coup de sifflet.* | *Az edzőnk igyekezett megmagyarázni a bírónak, hogy Noé, aki csapatunk középpályása, születésétől fogva* ***süket, mint az ágyú*** *és ezért nem hallhatta a sípszót.*
♦ A *la portugaise* Portugália és a Loire torkolata közötti területen honos osztriga neve (*Gryphaea angulata*). Fülkagylóhoz hasonlító alakja után az argóban a 'fül' jelentést vette fel. Akinek pedig a füle tele van homokkal (*ensablé*), biztos, hogy nem hall semmit.
◊ A *süket, mint az ágyú* magyar szóláshasonlatot illetően kézenfekvő lenne arra gondolni, hogy valaki azért vált nagyothallóvá, mert az ágyúlövéstől megsüketült, vagy esetleg arra, hogy a nagyon süket ember még az ágyúlövést sem hallja, ezek azonban csak találgatások. Valójában nem tudjuk, honnan ered e szóláshasonlat és mi a valódi háttere. Nem lehet kizárni a német *man kann Kanonen neben ihm abschießen* '(úgy alszik, hogy) ágyúkat süthetnek el a füle mellett' szólás esetleges hatását sem. ◉ Érdemes felfigyelni arra, hogy a hasonlat *mint az ágyú* eleme az idők során függetlenedett a vele gyakran együtt járó *süket* melléknévtől vagy a *be van rúgva* igei szerkezettől, és mára önálló fokozó, nyomatékosító szerepet játszva olyan melléknevekhez és igékhez *(ostoba*, *buta*, *szerelmes*, *jóllakik)* is kapcsolódik, amelyekhez eredetileg semmi köze nem volt. Idővel akár a *mint a pinty*, *mint a vöcsök*, *mint a huzat*, *mint a parancsolat* típusú csonka szóláshasonlattá is válhat.
≅ *être dur d'oreille* || *être sourd comme un pot**

POSTE[1] [pɔst] *(n fn)*

P ◨ **passer comme une lettre à la poste** → LETTRE

POSTE[2] [pɔst] *(h fn)*

■ **être fidèle au poste** – (Sz): être sérieux dans le travail, ne jamais être absent
□ ⟨vki⟩ **a helyén van és teszi a dolgát** || ⟨vki⟩ **hűségesen helytáll**
➤ *A : Est-ce que tu as vu le boulanger ce matin ? – B : Bien sûr, comme toujours,* ***il était là, fidèle au poste****.* | *A: Láttad ma reggel a péket? – B: Természetesen, mint mindig, most is* ***ott volt a helyén és tette a dolgát****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az őrhelyét (*le poste*) el nem hagyó fegyelmezett katona (vö. magyar *áll a vártán*). Érdeklődő kérdésként is használatos: *Alors, toujours fidèle au poste ?* 'Továbbra is itt dolgozik?, Még mindig ugyanazzal foglalkozik?'

POT [po] *(h fn)*

◨ **à la fortune du pot** → FORTUNE

■ **avoir du pot** – (Sz), (biz): avoir de la chance

Francia_magyar_szolastar.indb 722 2024. 08. 12. 15:58:56

□ ⟨vkinek⟩ **(nagy) mákja van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **(nagy) mázlija van** (biz)
➤ *En arrivant tard dans la nuit dans cette ville inconnue, **j'ai eu du pot**. Du premier coup j'ai trouvé une chambre d'hôtel.* | ***Nagy mákom volt**, amikor késő éjjel megérkeztem ebbe az ismeretlen városba. Elsőre találtam egy szállodai szobát.*

♦ A *pot* 'edény, korsó, kancsó, fazék' szó a bizalmas nyelvben a *chance* 'szerencse' szó szinonimája.

≅ *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du cul** || *avoir une veine* de cocu/pendu* || *être né coiffé** || *être né sous une bonne étoile**|| *être favorisé par le sort*

◨ **boire un pot** → POT: *prendre/boire un pot*

■ **découvrir le pot aux roses** [potoʀoz] – (Sz): découvrir un secret
□ ⟨vki⟩ **átlát a szitán** || ⟨vki⟩ **rájön a titokra [a titok nyitjára]**
➤ *Noé et Zoé prenaient toujours leur pause café en même temps. Le chef a tout de suite **découvert le pot aux roses** : ils sortent ensemble.* | *Noé és Zoé mindig egyszerre tartott kávészünetet. A főnök rögtön **átlátott a szitán**: együtt járnak.*

♦ A XIII. század óta ismert szólás eredete homályos. ◉ Egyesek szerint a *pot aux roses* arra az edénykére utalhat, amelyben a gazdag hölgyek parfümjüket, arcpirosítójukat őrizték és amelyben, vagy amely alá, gyakran a titkos hódolók szerelmes leveleit is elrejtették férjük elől. E leveleket azonban a féltékeny férj rendszerint megtalálta (*découvrir*) a dobozkában vagy az alatt. ◉ Mások ezt kiegészítették azzal, hogy a *découvrir* ige a szólásban nem azt jelenti, hogy a férj megtalálja a titkos hódoló levelét, hanem azt, hogy felfedi a rejtett kapcsolat titkát. Annyi bizonyos, hogy a rózsa (*la rose*) mindig is a titoktartás szimbóluma volt, amit tovább erősíthetett a latin *sub rosa* 'titokban, bizalmasan' kifejezés hatása.

≅ *éventer/découvrir la mèche[1]** || *dévoiler un secret* || *percer le secret*

◨ **en deux/trois coups de cuillère à pot** → CUILLÈRE/CUILLER

■ **être (un) pot de colle** – (Sz), (biz): suivre toujours qqn sans le laisser seul
□ ⟨vki⟩ **olyan, mint egy kullancs** || ⟨vki⟩ **lerázhatatlan/levakarhatatlan alak**
➤ *Le petit Noé pleure parce que son grand frère lui a dit qu'**il était un vrai pot de colle**.* | *A kis Noé sír, mert a bátyja azt mondta neki, hogy **olyan, mint egy kullancs**.*

♦ A lerázhatatlan, levakarhatatlan személyt egy ragasztót tartalmazó edényhez (*un pot de colle*) hasonlítja a kifejezés.

≅ *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train[3]* à qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

■ **être un pot de peinture** – (Sz), (biz): se dit d'une femme trop maquillée, fardée
□ ⟨vki⟩ **(túlságosan) ki van kenve-fenve**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *La prof de français est sympa, elle enseigne bien mais **c'est un pot de peinture**.* | *A franciatanárnő szimpatikus, jól tanít, de **túlságosan ki van kenve-fenve**.*

♦ A túlzott módon kifestett nőt egy festékkel teli edénnyel (*un pot de peinture*) azonosítja a kifejezés.

◨ **la lutte du pot de terre contre le pot de fer** → LUTTE

■ **payer les pots cassés** – (Sz): subir les conséquences négatives d'une action dont on n'est pas forcément responsable

□ ⟨vki⟩ **megissza** ⟨vminek⟩ **a levét** || ⟨vkin⟩ **csattan az ostor**

➤ *Le déjeuner de Noël a été annulé à cause d'une dispute familiale. Dans cette histoire, ce sont les enfants qui **ont payé les pots cassés.*** | *A karácsonyi ebédet lemondták egy családi vita miatt. A gyerekek **itták meg** ennek a történetnek **a levét.***

♦ Régen a tejárusok a tejet üvegedényben (*pot*) árulták. Ha a vevő véletlenül összetört egy ilyen üveget, meg kellett fizetnie az összetört üveg (*pot cassé*) árát. A kifejezés adott szövegkörnyezetben a *tartja a hátát vkiért, vmiért* értelemben is használatos: *payer les pots cassé à la place de qqn [pour qqch.]*.

◊ A *megissza vminek a levét* magyar szólás eredetét lásd: *être le dindon* de la farce*.

≅ *porter le chapeau**

■ **plein pot** – (Sz), (biz): au maximum, à grande vitesse

□ **teljes gőzzel || ami a csövön kifér**

➤ *Noé roule **plein pot** avec son scooter.* | *Noé **teljes gőzzel** megy a robogójával.*

♦ A kifejezésben szereplő *pot* szó a *pot d'échappement* 'autó, motor kipufogója' szókapcsolatból rövidült, ami nagyobb gázadás, sebesség esetén erősebben, hangosabban szól.

≅ *à bride* abattue || à fond* la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train] || à (la) vitesse* grand V || à plein gaz || à toute allure || à toutes jambes* || à toute pompe²* || avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair* || sur les chapeaux* de roues*

■ **prendre/boire un pot** – (Sz): boire un verre d'alcool {surtout de la bière, du vin}

□ ⟨vki⟩ **bedob/felhajt egy pohárral**

➤ *Il faisait beau et **nous avons pris un pot** à la terrasse de notre café préféré.* | *Szép idő volt és **bedobtunk egy pohárral** a kedvenc kávézónk teraszán.*

♦ A kifejezés a tartály (*pot*) = tartalom (*boisson*) viszony alapján létrejött ún. névátvitelen alapszik.

≅ *boire un coup* || s'en jeter un* (derrière la cravate)*

■ **sourd comme un pot** – (Szh): très sourd

□ ⟨vki⟩ **süket, mint az ágyú**

➤ *Noé **est sourd comme un pot**. Il faut lui crier dans les oreilles pour qu'il comprenne ce qu'on lui dit.* | *Noé **süket, mint az ágyú**. A fülébe kell kiabálni, hogy megértse, amit mondanak neki.*

Francia_magyar_szolastar.indb 724 2024. 08. 12. 15:58:56

♦ A francia szóláshasonlat egyes feltételezések szerint a *sourd comme un pot à anses* kifejezésből rövidült le, amelyben az *anse* jelentése ‘edény füle’. Márpedig az edény füle – akárcsak maga az edény – biztosan semmit sem hall.
◊ A *süket, mint az ágyú* szólás eredetét lásd: *avoir les portugaises* ensablées*.
≅ *être dur d’oreille* || *avoir les portugaises* ensablées*

■ **tourner autour du pot** – (Sz): ne pas se décider à dire ce que l’on veut dire
□ ⟨vki⟩ **kerülgeti a témát, mint macska a forró kását**
➤ *Dis-moi franchement ce que tu veux et* ***arrête de tourner autour du pot*** *!* | *Mondd meg őszintén, hogy mit akarsz és* ***ne kerülgesd a témát, mint macska a forró kását****!*
♦ A szólás szemléleti alapja az a helyzet, amikor valaki nem meri megkérdezni, hogy mi lesz az ebéd és csak kerülgeti a fazekat.
◊ A *kerülgeti a témát, mint macska a forró kását* magyar szóláshasonlat arra helyezi a hansúlyt, hogy az étel, vagyis átvitt értelemben a téma „forrósága” miatt nem mer valaki valamit szóba hozni.

POTAGE [pɔtaʒ] *(h fn)*

■ **être dans le potage** – (Sz), (biz): être dans une situation confuse, dont on ne sait comment sortir
□ ⟨vki {zavaros helyzetben}⟩ **nem tudja [azt se(m) tudja], mitévő legyen**
➤ *Je ne vois pas comment me sortir de cette situation peu claire.* ***Je suis complètement dans le potage.*** | *Nem látom, hogy tudnék kijutni ebből a zavaros helyzetből.* ***Egyszerűen nem tudom, mitévő legyek.***
♦ A szólásban megfogalmazott zavaros, nehéz helyzetet a vastag, le nem szűrt leves (*potage*) szimbolizálja.

POTEAU [pɔto] *(h fn)*

■ **se faire coiffer au poteau** – (Sz): être dépassé, battu de justesse sur la ligne d’arrivée par un concurrent
□ ⟨vki⟩ **egy fejhosszal veszít** || ⟨vki⟩ **célfotóval veszít**
➤ *Le cheval numéro six a perdu la course de peu.* ***Il s’est fait coiffer au poteau*** *par le cheval numéro trois.* | *A hatos számú ló kevéssel maradt le a futamgyőzelemről. Végül* ***célfotóval veszített*** *a hármas számú lóval szemben [****a célfotó*** *a hármas számú lovat* ***hozta ki győztesnek****].*
♦ A szólás a lóverseny nyelvéből származik és a célnál a pálya mellett felállított oszlopra (*poteau*) utal, aminek rá merőlegesen meghosszabbított vonalában szoros befutó esetén eldönthető volt a helyezések sorrendje (az a ló lett a győztes, amelyiknek a feje előbb érte el ezt a vonalat). Ez a jelentésmozzanat (*tête* ‘fej’) magyarázza a *se coiffer* ‘kalapot tesz a fejére; befedi a fejét’ alapjelentésű ige jelenlétét a kifejezésben. A mai modern technika már célfotót használ, amit atlétikai versenyeken is rendszeresen alkalmaznak. ◉ A szólás a tárgyas *coiffer qqn au poteau [sur le poteau]* alakban is használatos: *Noé avait terminé major de la promotion, coiffant son ami au poteau [sur le poteau].* ‘Noé évfolyamelső lett, egy fejhosszal/paraszthajszállal megelőzve a barátját.’

Francia_magyar_szolastar.indb 725 2024. 08. 12. 15:58:57

POTRON-MINET [pɔtʀɔ̃minɛ] *(h fn)*

■ **dès potron-minet** – (Sz), (vál): dès l'aube, dès le petit jour
□ **hajnalok hajnalán**
➤ *Au cours de ma formation militaire, on nous faisait lever* ***dès potron-minet*** *pour faire de la gymnastique matinale.* | *A katonai kiképzésem alatt* ***hajnalok hajnalán*** *felkeltettek minket, hogy menjünk reggeli tornára.*
♦ A kifejezés szó szerint a következőképpen értelmezhető: kora reggel, amikor a kismacska (*le minet*) felkel és nyújtózkodva felemeli a hátsóját, a fenekét (*le potron*). A régies *potron* szó a latin POSTERIOR 'hátulsó' szóból ered és ma már csak ebben a szólásban él.
≅ *au (premier) chant du coq** || *de bonne heure**

POU [pu] *(h fn)*

■ **chercher des poux (dans la tête)** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui chercher querelle pour des raisons insignifiantes ou fausses
□ ⟨vki vkivel⟩ **ujjat húz**
➤ *Depuis quelques jours, mon collègue est très désagréable. S'il continue à* ***me chercher des poux dans la tête****, je vais me plaindre à la direction.* | *Néhány napja a kollégám nagyon kellemetlenül viselkedik. Ha továbbra is* ***ujjat húz velem****, panaszt fogok tenni a vezetőségnél.*
♦ Az ember hajában megbúvó apró tetveket (*des poux*) nehéz megtalálni és kiirtani. A kifejezés ezt az aprólékos és nem is mindig eredményes munkát azonosítja a mondvacsinált, jelentéktelen problémák gerjesztésével.
◊ A magyar *ujjat húz vkivel* szólás eredetét lásd: *chercher noise* [des noises] à qqn*.
≅ *chercher des crosses à qqn* || *chercher misère à qqn (Bel)* || *chercher noise* [des noises] à qqn* || *chercher querelle* à qqn* || *rompre en visière* à/avec qqn*

P

■ **fier** [fjɛʀ] **/ orgueilleux comme un pou** – (Szh): très fier, orgueilleux
□ ⟨vki⟩ **büszke/kevély, mint a páva**
➤ *Nous avons fait de belles choses ensemble dans le passé.* ***J'en suis fier comme un pou.*** | *Szép dolgokat csináltunk együtt a múltban.* ***Olyan büszke vagyok rá, mint a páva.***
♦ A *pou* 'tetű' szó valójában az ófrancia *pouil, poul* szavak dialektális változata, ami a 'fiatal kakas' jelentésű latin PULLUS szóból jön. Ez magyarázza azt, hogy a hasonlat régen az *être fier comme un pou sur son tas de fumier* 'büszke, mint kakas a trágyadombján/szemétdombján' alakban is létezett, valamint hogy szinonimaként ma a *fier comme un coq* alak is használatos.
≅ *fier comme Artaban** || *fier comme un coq* || *fier/orgueilleux comme un paon**

■ **laid comme un pou** – (Szh): très laid
□ ⟨vki⟩ **ronda, mint a bűn** || ⟨vki⟩ **ronda, mint a sötét éjszaka** || ⟨vki⟩ **ronda, mint az ördög**
➤ *Noé sort avec une femme très riche, mais* ***laide comme un pou****.* | *Noé egy nagyon gazdag nővel jár, aki azonban* ***olyan ronda, mint a bűn****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A hasonlat szemléleti alapja a visszataszító benyomást keltő és a koszossággal összefüggésbe hozható tetű.
◊ A magyar *ronda, mint a bűn* szóláshasonlat eredetét lásd: *laid comme les sept péchés* capitaux*.
◊ A magyar *ronda, mint az ördög* szóláshasonlat alapja az az ősi szemlélet, amely szerint a jóság és a szépség, azaz a szellemi és a testi kitűnőség, harmonikus egységet alkot. A keresztény ikonográfia az angyalokat mindig is a lehető legszebb emberekként, angyali szépségként, az ördögöket ellenben, akikben a gonoszság megtestesítőit látták, visszataszítóan csúf lényekként ábrázolta.
≅ *laid à faire peur** || *laid comme les sept péchés* capitaux* || *laid comme un crapaud* || *laid comme un singe*

◨ **orgueilleux comme un pou** → POU: *fier/orgueilleux comme un pou*

POUCE [pus] *(h fn)*

■ **donner un coup de pouce** ⟨à qqn⟩ – (Sz): aider qqn, lui faciliter une action
□ ⟨vki vkinek⟩ **a hóna alá nyúl**
➤ *A : Merci d'avoir trouvé un stage à ma fille dans ta société. – B : De rien, c'est normal de* ***donner un coup de pouce*** *aux jeunes.* | *A: Köszönöm, hogy találtál egy gyakornoki lehetőséget a lányomnak a vállalatodnál. – B: Szívesen, természetes, hogy az ember a fiatalok* ***hóna alá nyúl****.*
♦ A kifejezés kialakulására minden bizonnyal hatással voltak a *pouce* 'hüvelykujj' szóhoz hangzásban közel álló *pousser* 'tol, nyom, lök egyet vmin', valamint az *une poussée* 'lökés, nyomás' jelentésű szavak is.
◊ A *vkinek a hóna alá nyúl* magyar szólás eredete mindennapi megfigyelésen alapul.
≅ *donner un coup de main* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn (2.)* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *mettre qqn en selle** || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

■ **manger sur le pouce** – (Sz), (biz): manger peu et rapidement, très souvent debout (et parfois sans assiette)
□ ⟨vki⟩ **sebtében/állva bekap egy falatot**
➤ *J'ai trop de travail pour aller déjeuner au restaurant aujourd'hui midi.* ***Je vais manger sur le pouce.*** | *Túl sok a munkám ahhoz, hogy ma délben étteremben ebédeljek.* ***Majd sebtében bekapok egy falatot.***
♦ A szólás utalhat a hüvelykujj (*le pouce*) szerepére például kenyér szeletelésénél, a kés fogásában vagy esetleg a gyorsan bekapott ételre (*nourriture rapidement poussée*). Ez utóbbi esetében megint a *pouce* szóhoz hangzásban közel álló *pousser* 'tol, nyom, lök egyet vmin', valamint az *une poussée* 'lökés, nyomás' jelentésű szavak hatása jöhet szóba.

■ **se tourner les pouces** – (Sz): ne rien faire, être inactif
□ ⟨vki⟩ **lopja a napot** || ⟨vki⟩ **lógatja a lábát** || ⟨vki⟩ **csak malmozik**
➤ *Pendant que son mari travaille toute la journée, Zoé* ***se tourne les pouces****.* | *Amíg a férje egész nap dolgozik, Zoé* ***csak lógatja a lábát****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 727 2024. 08. 12. 15:58:57

♦ Már a XVII. században használták a *les poulces à la ceinture* 'hüvelykujjak a nadrágszíjon' kifejezést a lusta, naplopó személyek jellemzésére. Ebből alakult ki a XIX. században előbb a *tourner ses pouces*, majd később a mai *se tourner les pouces* 'malmozik' szólás. Ugyanezt a jelentéstartalmat fejezi ki mindkét nyelvben a *se croiser les bras* [rester les bras croisés]* 'karba tett kézzel áll' kifejezés is.

≅ *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *faire le zouave* (2.)* || *ne pas en fiche une rame** || *peigner la girafe* (2.)* || *se croiser les bras* [rester les bras croisés]* || *tirer au flanc** || *tirer sa flemme*

■ (***F***) **sucer** ⟨qqch.⟩ **de son pouce** – (Sz), (Bel): deviner quelque chose par intuition

□ ⟨vki vmit⟩ **az ujjából szop** (biz)

➤ *Comment est-ce que j'aurais pu le savoir ?* ***Je ne pouvais pas le sucer de mon pouce !*** | *Honnan tudhattam volna ?* ***Nem szophattam az ujjamból !***

♦ A francia és a magyar szólás eredetét lásd: *Mon petit doigt* me l'a dit.*

POUDRE [pudʀ] *(n fn)*

■ **jeter de la poudre aux yeux** ⟨à qqn⟩ – (Sz): chercher à faire illusion, à éblouir, à impressionner

□ ⟨vki⟩ **port hint** ⟨vkinek⟩ **a szemébe**

➤ *Noé me raconte qu'il a des tonnes d'amis mais* ***il me jette de la poudre aux yeux****. En réalité, il est tout seul.* | *Noé azt meséli nekem, hogy milliónyi barátja van, de csak* ***port hint a szemembe****. Valójában egyedül van.*

♦ Meglehetősen bizonytalan eredetű kifejezés. Gondolhatunk arra, hogy hajdan a párviadalok során valamelyik harcos felkapott a földről egy marék port, s azt ellenfele szemébe szórta. Így a látásától egy időre megfosztott vetélytársát könnyű volt földre terítenie. Ezzel összefüggésben érdekes, hogy Antoine Furetière *Dictionnaire universel* című közkedvelt szótára (1690) is felveti annak lehetőségét, hogy az ókori olimpiai játékok futóversenyein az elöl futók az őket követők megzavarása érdekében lábukkal felkavarták a port vagy a homokot. A szókapcsolat konkrét jelentéséből előbb a 'megzavarja vkinek a tisztánlátását' jelentés alakult ki, majd ebből fejlődött ki a szólás mai 'elbolondít, elámít' értelme. ◉ A szólás egy régebbi magyar alakváltozata (*port rúg a szemébe*) azonban nem zárja ki azt az általánosabb felvetést, hogy az állatok viselkedésének megfigyelése szolgálhatott alapul a kifejezés keletkezéséhez: a róka homokot szokott rúgni az üldöző vadászkutya szeme közé, és a marakodó kutyák, farkasok is így zavarhatják meg ellenfelüket.

≅ *en mettre plein la vue* à qqn*

◨ **mettre le feu aux poudres** → FEU

■ **ne pas avoir inventé la poudre** – (Sz), (gúny): ne pas être très intelligent

□ ⟨vki⟩ **nem találta fel a puskaport** (gúny)

➤ *A : Tu as déjà fait connaissance de ton nouveau voisin ? Comment le trouves-tu ? – B : Oui, il est gentil, mais* ***il n'a pas inventé la poudre****.* | *A: Megismerkedtél már az új szomszédoddal? Milyennek találod? – B: Igen, nagyon kedves, de* ***nem találta fel a puskaport****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 728 2024. 08. 12. 15:58:57

♦ Azt, hogy valaki nem nagy lumen, gyakran fejezik ki még olyan szólások, amelyek valamilyen nagyon régi vagy alapvető, pofonegyszerű „találmányokra" utalnak (*l'eau chaude/tiède* 'langyos víz', *le fil à couper le beurre* 'vajvágó acélhuzal'), amiket nem kell újra feltalálni.

≅ *Ce n'est pas un aigle*.* || *Ce n'est pas un foudre* de guerre.* || *Ce n'est pas une lumière*.* || *ne pas avoir inventé l'eau* chaude/tiède* || *ne pas avoir inventé le fil* à couper le beurre*

■ **prendre la poudre d'escampette** – (Sz): s'enfuir, filer

□ ⟨vki⟩ **felveszi a nyúlcipőt**

➤ *Après la fête, quand il a fallu ranger, tes amis **ont pris la poudre d'escampette**.* | *Az ünnepség után, amikor rendet kellett csinálni, a barátaid **felvették a nyúlcipőt**.*

♦ A szólás *escampette* szava ma önállóan már nem él, csak ebben a kifejezésben található meg. A XIV. században még létezett egy *escamper* ige, ami a latin CAMPUS (vö. francia *camp* és *champ*) főnévből származó olasz *scampare* 'elmenekül' igén keresztül került be a franciába. A régi franciában használatos volt még az *escamper* igéből alkotott *escampe* 'futás, szökés' jelentésű főnév is, aminek kicsinyitő képzős alakja volt az *escampette*. Egyesek szerint a katonai nyelvben használatos *décamper* 'tábort bont' ige is befolyásolhatta a szólás kialakulását. A *poudre* 'por' főnév pedig a gyors futás közben felvert porra, illetve a katonai eredet mellett érvelők szerint a csata közben használt felrobbanó lőporra vonatkozhat. Azt nem tudhatjuk, de nem is fontos, hogy Paul Verlaine melyikre megoldásra gondolhatott a *Chansons pour elle* [Dalok őhozzá] verskötetében megjelent *Voulant te fuir* című költeményében (1891), amikor ezt írta: « Voulant te fuir (fuir ses amours ! / Mais un poète est bête), / J'ai pris, l'un de ces derniers jours, / La poudre d'escampette. » [Futottam (szerelmed elől! / Költő, szaladj lökötten…) / Egy szép napon előkelőn / Hát nyúlcipőt kötöttem. – Lackfi János fordítása].

◊ A *felveszi a nyúlcipőt* magyar szólásban szereplő *nyúlcipő* szó olyan egyedi szóképződmény, amely jelképesen a nyúl gyávaságára, illetve azon tulajdonságára utal, hogy ha megijesztik, nagyon gyorsan el tud iszkolni.

≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

◨ **se répandre comme une traînée de poudre** → TRAÎNÉE

POUILLES [puj] *(n tbsz fn)*

■ **chanter pouilles** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (vál): lui faire des reproches injurieux

□ ⟨vki vkinek⟩ **szemrehányást tesz** || ⟨vki vmit vkinek⟩ **a szemére hány/vet** || ⟨vki vkit⟩ **a sárga földig lehord/leszid**

➤ *Il faut que je finisse ce travail encore aujourd'hui, parce qu'autrement le patron va **me chanter pouilles**.* | *Még ma be kell fejeznem ezt a munkát, mert különben a főnök majd **szemrehányást tesz nekem**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 729 2024. 08. 12. 15:58:57

♦ A szólás mindkét alkotóelemének jelentése magyarázatra szorul. A XVII. században a *chanter* igét az 'énekel' alapjelentése mellett a 'mond' jelentésben is használták, ami már részben megmagyarázza a kifejezés 'leszid' értelmét. A *pouilles* főnév pedig az *injures* 'szidalom, szemrehányás' szó szinonimája volt, amit a *pouiller* 'tetvektől megtisztít, tetvetlenít (ma: *épouiller*) → szid, szidalmaz' jelentésű igéből képeztek. A főnév és az ige jelentéseiben tehát egyaránt a régi *pouil* (*pou*) 'tetű' jelentésű szó fedezhető fel. Vizsgált szólásunk – keveredve a *chercher des poux* (dans la tête) à qqn* ('ujjat húz vkivel') kifejezéssel –, érdekes, de valójában helytelen szólásvegyülést hozott létre: *chercher des pouilles à qqn* → *chanter pouilles à qqn* 'beleköt vkibe, a sárga földig lehord vkit'. A szóláskeveredés alapja az, hogy mindkét kifejezés eredete a *pou* 'tetű' elemre vezethető vissza.

◊ A *vki vkit a sárga földig lehord/leszid* magyar szólásmegfelelőben a *sárga föld* a lösz népies neve. Sok helyen, például a Kiskunságban, a termékeny sárga föld nem maradt a felszínen, mert vastag homokréteget hordott rá a szél. Ha például kútásáskor mélyebbre ásnak, eljutnak a löszig, amely az ásóval elérhető legmélyebb réteg. Ezért a *sárga földig* határozós kapcsolat átvitt értelemben valami még mélyebbet, még nagyobbat jelent, mint pusztán a *földig* határozószó. A *sárga földig* 'lehető legnagyobb mértékben' más szólásokban is túlzó fokozást fejez ki (vö. *leissza magát a sárga földig*).

≅ *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

POULE [pul] *(n fn)*

◨ **avoir la chair de poule**→ CHAIR

P

■ **être une poule mouillée** – (Sz): se dit d'une personne lâche, qui a peur de tout

□ ⟨vki⟩ **gyáva nyúl** (biz), (gúny) || ⟨vki⟩ **gyáva kukac** (biz), (gúny) || ⟨vki⟩ **anyámaszszony katonája** (biz), (gúny)

➤ *Tu passes ton temps à te plaindre de ton chef, mais tu n'oses pas lui dire ce que tu penses de lui.* ***Tu es une poule mouillée.*** | *Állandóan csak panaszkodsz a főnödre, de nem mered neki megmondani, amit gondolsz róla.* ***Gyáva nyúl vagy.***

♦ A tyúk gyakran szimbolizálja a gyávaságot, mivel köztudottan ijedékeny, könnyen elszalad, ha meg akarják közelíteni. Azt is megfigyelték, hogy ha egy váratlan záportól, zivatartól megázott, vizes lett (*mouillé*), gyakran mozdulatlanul, társaitól félrehúzódva gubbaszt, mintha szégyellné magát átázott tollazatában.

≅ *être une couille molle (vulg)*

■ **Quand les poules auront des dents.** – (Szm): {(ne …) jamais}

□ **Majd, ha fagy (, hó lesz nagy).** || **Majd, ha piros hó esik!** (tréf)

Francia_magyar_szolastar.indb 730 2024. 08. 12. 15:58:57

➤ *A : Quand est-ce que tu te marieras, Zoé ? – B :* ***Quand les poules auront des dents****, maman.* | *A: Zoé, mikor mész férjhez? – B:* ***Majd ha piros hó esik****, anya.*

♦ A ‘soha’ jelentéstartalom kifejezésére a francia nyelv a magyarhoz hasonlóan több tréfás, abszurd mondást használ. Ilyen az is, hogy „amikor a tyúkoknak foguk lesz”.

◊ A *Majd, ha fagy (, hó lesz nagy)* magyar szólás eredetét lásd: *à Pâques* ou à la Trinité*.

≅ *à la saint-glinglin** || *à Pâques ou à la Trinité** || *aux calendes* grecques* || *la semaine* des quatre jeudis* || *tous les trente-six* du mois*

■ **se coucher comme/avec les poules** – (Szh): se coucher très tôt

□ ⟨vki⟩ **a tyúkokkal fekszik**

➤ *Noé va à son travail très tôt le matin, c’est pourquoi il ne veut jamais sortir le soir.* ***Il se couche comme les poules.*** | *Noé nagyon korán megy reggel dolgozni, ezért soha nem akar elmenni este szórakozni.* ***A tyúkokkal fekszik.***

♦ Több nyelvben is meglévő, általános megfigyelésen alapuló szólás (vö. pl. német *mit den Hühnern schlafen gehen [zu Bett gehen]*, spanyol *acostarse con las gallinas*, olasz *andare a letto [andare dormiere] con i polli*). A tyúkok nagyon korán kelnek (ennek metaforikus megjelenítése a *se lever comme/avec les poules* ‘a tyúkokkal kel’ kifejezés), és nagyon korán, szinte elsőként térnek pihenőre, sötétedés körül már felmennek a tyúklétrára, vagy bemennek a tyúkólba.

■ **tuer la poule aux œufs d’or** [ozødɔʀ] – (Sz): détruire par avidité ou impatience la source d’un profit important

□ ⟨vki⟩ **levágja/megöli az aranytojást tojó tyúkot**

➤ *S’il n’avait pas touché à son compte d’épargne, Noé aurait gagné un intérêt conséquent. Mais ainsi* ***il a tué la poule aux œufs d’or****.* | *Ha nem nyúlt volna hozzá a megtakarítási számlájához, Noé jelentős kamatot nyert volna rajta. De így* ***levágta az aranytojást tojó tyúkot****.*

♦ E közkedvelt kifejezés számos európai nyelvben megtalálható (vö. pl. német *das Huhn, das goldene Eier legt, schlachten*, spanyol *matar la gallina de los huevos de oro*, olasz *ammazzare la gallina dalle uova d’oro*, angol *kill the goose that lays the golden eggs*). Eredete Ezópus (Aiszóposz) *Az aranyat tojó liba/tyúk* című állatmeséjére vezethető vissza, melyet francia nyelven később Jean de La Fontaine tett ismertté *La Poule aux œufs d’or* [Az aranytojást tojó tyúk] című meséjében (V, 13). A történet szerint egy házaspárnak volt egy tyúkja, amely mindennap tojt egy aranytojást. Úgy találták azonban, hogy így nem fognak elég gyorsan meggazdagodni. Felmerült bennük, hogy a tyúk belseje biztosan tele van aranynyal, így elhatározták, hogy levágják. Ám amikor felvágták az aranytojást tojó tyúkot, azt látták, hogy az semmiben sem különbözik a többi tyúktól. Vagyis nemcsak hogy nem sikerült azonnal meggazdagodniuk, ahogy remélték, hanem még a mindennapi aranytojásról is le kellett mondaniuk.

≅ *couper l’arbre pour avoir le fruit* || *manger son blé* en herbe* || *vendre la peau* de l’ours avant de l’avoir tué*

Francia_magyar_szolastar.indb 731 2024. 08. 12. 15:58:57

POUMON [pumɔ̃] *(h fn)*

■ **crier à pleins poumons** – (Sz): crier très fort, au point de s'essouffler
□ ⟨vki⟩ **teli tüdőből üvölt**
➤ *Les enfants **crient à pleins poumons** dans la cour.* | *A gyerekek **teli tüdőből üvöltenek** az udvarban.*
≅ *crier à tue-tête** || *crier comme si on l'écorchait** || *crier comme un damné* || *crier comme un fou* || *crier/gueuler comme un putois** || *crier/hurler comme un sourd**

POUPE [pup] *(n fn)*

◨ **avoir le vent en poupe** → VENT

POURCEAU [puʀso] *(h fn)*

◨ **jeter des perles aux pourceaux** → PERLE: *jeter des perles aux pourceaux/cochons*

POURPOINT [puʀpwɛ̃] *(h fn)*

◨ **à brûle-pourpoint** → BRÛLE-POURPOINT: *à brûle-pourpoint*

POUSSER [puse] *(ts i)*

■ **Faut pas pousser !** – (Szm), (biz): {Il ne faut pas exagérer.}
□ **Azért nem kellene túlzásokba esni!** || **Azért ez kissé erős!**
➤ *L'électricien demande quatre cents euros pour sa réparation ! **Faut pas pousser !*** | *A villanyszerelő négyszáz eurót kér a javításért. **Azért nem kellene túlzásokba esni!***
♦ A helyzetmondat a *pousser qqch. à l'extrême* alakból rövidült le.
≅ *Faut pas pousser mémé/grand-mère dans les orties. (biz)*

POUSSIÈRE [pusjɛʀ] *(n fn)*

■ **mordre la poussière** – (Sz):
1. être jeté à terre, tomber de tout son long
□ ⟨vki⟩ **földre bukik/kerül**
➤ *Si le cycliste en tête de peloton **mord la poussière**, il se fera rouler dessus par tous les autres.* | *Ha a mezőnyt vezető kerékpárversenyző **bukik és a földre kerül**, akkor a többiek mind áthajtanak rajta.*
2. être vaincu, subir une défaite, un échec
□ ⟨vki {sportban, versenyben}⟩ **vereséget szenved**
➤ *La quatrième tête de série, la Russe Elena Dementieva, en petite forme à Roland-Garros, **a mordu la poussière** devant l'Australienne Samantha Stosur en trois manches.* | *A negyedik kiemelt orosz Jelena Gyementyeva, aki formán kívül játszik a Roland Garroson, három játszmában **vereséget szenvedett** az ausztrál Samantha Stosurtól.*
♦ A francia szólás eredete meglehetősen bizonytalan. Legvalószínűbbnek az a magyarázat látszik, amely az átvitt jelentés konkrét mögöttes képeként – és ez a kifejezés első jelentése – a megsebzett és földre zuhant harcos haláltusájára utal, amint az tehetetlen fájdalmában mindazt görcsösen harapja, rágja, amit

Francia_magyar_szolastar.indb 732 2024. 08. 12. 15:58:58

csak a szájával éppen elér (föld, homok, por, fű). Ezt támasztja alá, hogy az európai irodalom legrégibb alkotásaitól kezdve megtaláljuk ezt a képet különböző változatokban. Homérosz *Íliász*ában például így ír (II, 417–418): „…körülötte a síkon / porba zuhant sok harcostársa *harapja a földet*" (Devecseri Gábor fordítása). Pierre Corneille *Médée* című (1635) tragédiájában (IV, 3) a *faire mordre la terre* alakban jelenik meg: « […] Dont la main […] Met Égée en prison et son orgueil à bas, / Et fait *mordre la terre* à ses meilleurs soldats. » [Akinek keze … Égeuszt börtönbe veti és büszkeségét letöri / Legjobb katonáit pedig a halálba küldi.]. Petőfi Sándor *Kun László krónikája* című versében (1848) pedig így ír Ottokárról: „A cseheknek nagy királya ott a / Csatatéren a *fűbe harapott*." Egyes kutatók szerint bizonyos népek egykori szokásának emléke is él a szólásban: a germánoknál vagy a szlávoknál egyes alkalmakkor a kézbe vagy szájba vett fűszálakat a megadás jeleként értelmezték. A *fűbe harap* így azt jelenthette, hogy a harcos elismeri, nem tudja folytatni a küzdelmet, s ennek elismeréseképpen füvet vesz a szájába. Ez a szokás is hozzájárulhatott a szólás mai, átvitt jelentésének ('sportban, versenyben vereséget szenved') kialakulásához, valamint alakjának a *devant* elöljárószóval történő kiegészüléséhez (lásd a második példamondatot). ◉ A bizonytalan eredetmagyarázat ellenére a szólás és a mögöttes szemléleti háttér több európai nyelvben is megtalálható. Érdekes különbség azonban, hogy míg az a halál kifejezésére leginkább a germán nyelvekben rögzült (pl. angol *to go to grass; to bite the dust*, német *ins Gras beißen*, dán *bide i graesset*), az újlatin nyelvekben (pl. francia *mordre la poussière*, olasz *mordere la polvere/terra [il terreno]*, spanyol *morder la tierra [el polvo]*) mára csak a 'harcban földre kerül → vereséget szenved' jelentésekben használatos. A magyar *fűbe harap* a német tükörfordítása és szintén a halál kifejezésére szolgál. Ebből következően – noha az alaki hasonlóság erre csábítana – a francia *mordre la poussière* kifejezést nem lehet a *fűbe harap* szólással magyarra fordítani.

≅ **1.** *faire une chute* || *prendre/ramasser une bûche** || *prendre une débarque** *(1.)* || *ramasser [se prendre] une pelle** *(1.)* || *tomber de tout son long** || *tomber les quatre fers** *en l'air*

≅ **2.** *essuyer un échec* || *manquer son coup (biz)* || *prendre une débarque** *(2.)* || *prendre/ramasser/remporter une veste** || *ramasser [se prendre] une pelle** *(2.)* || *rater son coup (biz)* || *se casser les dents** || *subir un échec*

PRESSE [pʀɛs] *(n fn)*

■ **avoir bonne/mauvaise presse** – (Sz): avoir des commentaires flatteurs ou défavorables dans la presse

□ ⟨vkinek, vminek⟩ **jó/rossz sajtója van**

➤ *Le film qui vient de sortir **a bonne presse**.* | *A most bemutatott filmnek **jó sajtója van**.*

➤ *On ne pouvait le nier : le dernier livre de l'auteur **avait mauvaise presse**.* | *Nem lehetett tagadni: a szerző legújabb könyve **rossz sajtóvisszhangot kapott**.*

♦ A szólást ma már sokkal általánosabb, a közvélemény álláspontjára utaló értelemben is használják, mintegy a jó vagy a rossz hírnév szinonimájaként.

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

PRÉTENTAINE [pʀetɑ̃tɛn] **/ PRETANTAINE** [pʀətɑ̃tɛn] *(n fn)*

■ **courir la prétentaine** – (Sz), (elav):
1. vagabonder au hasard, sans but déterminé
□ ⟨vki⟩ **céltalanul jár-kel a nagyvilágban**
➤ *On s'en va sans rien dire à personne* ***courir la prétentaine****, jusqu'à deux heures de l'après-midi.* | *Nem szólunk senkinek és* ***elmegyünk egyet csavarogni a nagyvilágba*** *délután kettőig.*
2. avoir de nombreuses aventures galantes
□ ⟨vki⟩ **folyton gáláns kalandokba keveredik**
➤ *Tandis que Noé* ***courait la prétentaine****, sa femme l'attendait fidèlement à la maison.* | *Miközben Noé* ***folyton gáláns kalandokba keveredett****, a felesége hűségesen várta otthon.*
♦ A XVII. századból eredő francia szólás eredete homályos. A benne lévő *prétentaine* szóé, ami egyébként csak ebben a kifejezésben használatos, nem kevésbé az. Egyesek szerint a normann *pretintaille* 'női ruha cakkos rávarrt díszítése' szóval lenne kapcsolatban, ami nem magyarázza meg a szólás első jelentését, legfeljebb csak annak második jelentéséhez adhatna némi vitatható támpontot (díszes női ruha → szép, csábító nő).
≅ **1.** *battre le pavé** || *courir les rues* || *traîner ses guêtres**
≅ **2.** *courir la galipote** || *courir le cotillon* || *courir le guilledou* || *courir le jupon**

PRINCESSE [pʀɛ̃sɛs] *(n fn)*

◨ **aux frais de la princesse** → FRAIS[3]

PRINTEMPS [pʀɛ̃tɑ̃] *(h fn)*

◨ **Une hirondelle ne fait pas le printemps.** → HIRONDELLE

PRISE [pʀiz] *(n fn)*

◨ **une prise de bec** → BEC: *se prendre le bec*

PRISON [pʀizɔ̃] *(n fn)*

◨ **aimable comme une porte de prison** → PORTE

PRIX [pʀi] *(h fn)*

■ **Ça n'a pas de prix.** – (Szm): {C'est très précieux, ça a la plus grande valeur.}
□ **Ez minden pénzt megér.**
➤ *La santé de mes enfants,* ***ça n'a pas de prix****.* | *A gyerekeim egészsége* ***minden pénzt megér****.*

■ **mettre à prix la tête** ⟨de qqn⟩ – (Sz): promettre une récompense en argent à qui le capturera, le tuera
□ ⟨vki⟩ **díjat tűz ki** ⟨vkinek⟩ **a fejére**
➤ *Noé a été forcé de s'enfuir après que la mafia* ***avait mis sa tête à prix*** *à hauteur de 100 000 dollars.* | *Noé kénytelen volt elmenekülni, miután a maffia 100 000 dollár* ***díjat tűzött ki a fejére****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

PROIE [pʀwa] *(n fn)*

■ **abandonner/lâcher la proie pour l'ombre** – (Sz): abandonner un avantage réel pour un profit illusoire
□ ⟨vki⟩ **feladja/elhagyja a biztosat a bizonytalanért**
➤ *Moralité de cette histoire triste :* ***ne jamais lâcher la proie pour l'ombre****.* | *E szomorú történet tanulsága:* ***soha ne adjuk fel a biztosat a bizonytalanért****.*
♦ A kifejezés Jean de La Fontaine – Ezópus (Aiszóposz) nyomán írt – *Le chien qui lâche sa proie pour l'ombre* [Az eb, amely elejti koncát az árnyékáért] című meséjének köszönhetően vált népszerűvé (VI, 17): « Ce chien voyant sa proie en l'eau représentée, / La quitta pour l'image, et pensa se noyer. / La rivière devint tout d'un coup agitée. / À toute peine il regagna les bords, / Et n'eut ni l'ombre ni le corps. » [Ez Eb a vízbe néz s ott koncát képbe' látva, / a kép után kap s koncát elbocsátja, / sőt majdnem vízbe fúl, / mert lebukott, s az örvény elnyelte őt vadúl, / s midőn partot nagy kínnal ért ebünk, / konc képe s konc már messze tünt. – Vikár Béla fordítása].

PROLONGATION [pʀɔlɔ̃gasjɔ̃] *(n fn)*

■ **jouer les prolongations** – (Sz): faire durer (une situation, etc.) au-delà des limites prévues, acceptées
□ ⟨vki⟩ **húzza az időt**
➤ *Dans cette situation personne n'a intérêt à* ***jouer les prolongations****.* | *Ebben a helyzetben senkinek sem érdeke* ***húzni az időt****.*
♦ A kifejezés a sportból ered és arra utal, amikor például sérülés miatt a mérkőzés megszakad, a játékos ápolásra szorul, ami a csapat számára megfelelő állás esetén néha a szokásosnál, az elvárhatónál tovább tart. Ez a körülmény szolgált alapul az időhúzás jelentés kialakulásához.

PROMENADE [pʀɔm(ə)nad] *(n fn)*

■ **une promenade de santé** – (Sz): épreuve, examen, étape de la vie que l'on passe avec facilité
□ ⟨vmi⟩ **csak sétagalopp** || ⟨vmi⟩ **csak könnyed menetelés**
➤ *La traversée de l'Atlantique ne s'est pas avérée* ***une promenade de santé****, puisque des vents jusqu'à 40 nœuds ont créé beaucoup de difficultés à l'équipage.* | *Az Atlanti-óceán átszelése nem bizonyult éppen* ***sétagaloppnak****, mert a helyenként 40 csomót is elérő szél sok nehézséget okozott a legénységnek.*
➤ *Novak Djokovic poursuit* ***sa promenade de santé*** *à l'Open d'Australie 2020. Hier, il s'est qualifié aisément pour les quarts de finale.* | *Novak Djokovic folytatja* ***könnyed menetelését*** *az Ausztrál Open bajnokságon. Tegnap simán bejutott a legjobb nyolc közé.*

PROMENER [pʀɔm(ə)ne] *(tn i)*

◨ **envoyer promener** ⟨qqn⟩ → ENVOYER: *envoyer promener/paître/valser* ⟨qqn⟩

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 735 2024. 08. 12. 15:58:58

PROMESSE [pʀɔmɛs] *(n fn)*

■ **faire des promesses de Gascon** – (Sz): faire des promesses qu'on ne pourra tenir
□ ⟨vki⟩ **üres ígéret(ek)et tesz** || ⟨vki⟩ **fűt-fát (meg)ígér** || ⟨vki⟩ **eget-földet (meg)ígér**
➤ *Depuis le mouvement des gilets jaunes, Emmanuel Macron veut s'afficher en président qui* ***ne fait pas de promesses de Gascon****. Il le sait, les agriculteurs sont sceptiques et las.* | *A sárgamellényesek mozgalma óta Emmanuel Macron olyan elnöknek akarja magát mutatni, aki* ***nem ígérget fűt-fát****. Tudja, hogy a mezőgazdasági termelők szkeptikusak és kimerültek.*
♦ A XVI–XVII. században a gaszkonyiakról azt tartották, hogy kiváló, bátor katonák. Közülük egyik legismertebb d'Artagnan, Alexandre Dumas *Les trois mousquetaires* [A három testőr] című regényének főhőse, aki valós személy volt. (Charles de Batz de Castelmore, Artagnan grófja a királyi muskétások tisztjeként, majd a királyi gárda kapitányaként szolgálta az udvart.) A gaszkonyiak ugyanakkor bátorságukat, harci érdemeiket maguk gyakran eltúlozták, emiatt pedig hencegő, nagyotmondó, kevéssé szavahihető emberek hírében is álltak, ami a fenti szólás kialakulásának alapja lett.
◊ Az *eget-földet* és a *fűt-fát megígér vkinek* magyar szólások eredetét lásd: *promettre la lune* à qqn*.
≅ *faire des promesses en l'air* || *promettre la lune* à qqn* || *promettre monts* et merveilles à qqn*

PROMIS, -E [pʀɔmi, pʀɔmiz] *(mn* és *fn)*

■ **Promis, juré, craché.** – (Szm), (biz): {se dit pour affirmer que l'on promet fortement qqch.}
□ **Itt/Így görbüljek meg, ha….!** (biz)
➤ *Tous les ans, dès les douze coups de minuit le soir du nouvel an, c'est la même chanson :* ***Promis, juré, craché…*** *plus de chocolats car je ne rentre plus dans mon pantalon.* | *Minden évben, amikor szilveszterkor elüti az óra az éjjeli tizenkettőt, ugyanaz a nóta:* ***Itt görbüljek meg, ha*** *több csokoládét eszem, mert nem férek már bele a nadrágomba.*
♦ A nem mindig túl komoly fogadkozást, esküdözést kifejező helyzetmondat három elemet sorol föl: megígérem, megesküszöm és az esküt földre köpéssel meg is erősítem. Faluhelyen vagy gyerekek körében ilyenkor illik csakugyan a földre köpni. A *promis* elem elhagyásával rövidebb alakban is használatos: *Juré, craché.* Az eskü után hozzá szokták tenni a rímelő *Cochon qui s'en dédit* 'Disznó legyek, ha be nem tartom' mondatot. A helyzetmondat fogadkozásra felszólító játékos változata: *Jure-le et crache par terre !* ◉ A gyereknyelv kedvelt esküdözési formulája még a *Croix de bois, croix de fer, si je mens, je vais en enfer* 'Fakereszt, vaskereszt, ha hazudok, pokolra jutok'.

PROPHÈTE [pʀɔfɛt] *(h fn)*

■ **Nul n'est prophète en son pays.** – (Szm): {On a ordinairement moins de succès en son pays qu'ailleurs, c'est parmi les siens qu'on a le moins de chances d'être cru.}

Francia_magyar_szolastar.indb 736 2024. 08. 12. 15:58:58

□ **Senki sem próféta a saját hazájában.**
➤ *Ronaldo et l'équipe du Portugal sont devenus champions d'Europe en 2016. À la coupe du Monde de 2018, ils faisaient partie des favoris. Mais la personnalité du capitaine (CR7) divisait autant qu'elle unissait les Portugais.* ***Nul n'est prophète en son pays.*** | *Ronaldo és a portugál csapat 2016-ban európabajnokok lettek. A 2018-as világbajnokságon a favoritok között voltak. De a kapitány (CR7) személyisége legalább annyira megosztotta, mint egyesítette a portugálokat.* ***Senki sem próféta a saját hazájában.***

♦ Bibliai eredetű közmondás, amelynek alapgondolata több evangéliumi helyen is olvasható. A mai tömör formához legközelebb talán Máté és Lukács szövege áll: „Nem vetik meg a prófétát, csak a hazájában és a saját házában" (Mt 13:57) és „Bizony, mondom nektek, hogy egy próféta sem kedves a maga hazájában" (Lk 4:24). Jézus szavai ezek, amelyek azokra utalnak, akikkel évtizedekig együtt élt, ám azok ellene fordultak, és kiűzték a városból.

PRUNE [pʀyn] *(n fn)*

■ **pour des prunes** – (Sz), (biz): pour rien ou pour un profit dérisoire {en parlant d'une action, d'un travail inutile}
□ **a nagy semmiért** (biz) || **potyára** (biz)
➤ *Toute la journée j'ai travaillé* ***pour des prunes****.* | *Egész nap* ***a nagy semmiért*** *dolgoztam.*
➤ *J'ai attendu Zoé deux heures dans le froid, mais elle n'est pas venue. Je me suis dérangé* ***pour des prunes****.* | *Két óra hosszat vártam Zoéra a hidegben, de nem jött el.* ***Potyára*** *fáradtam ide.*
♦ A *prune* 'szilva' szó régen értéktelen dolgot is jelentett. Ennek meglehetősen anekdotikusnak tűnő magyarázata egyesek szerint az lenne, hogy a keresztes-háborúkból vesztesen hazatérő katonák finom, édes szilvát hoztak ajándékba uralkodójuknak, hogy megédesítsék vele a vereség hírét.
≅ {travailler}: *pour des cacahouètes (biz)* || *pour des clopinettes (biz)* || *pour des clous (biz)* || *pour des haricots (biz)* || *pour des nèfles (biz)* || *pour des queues de cerise (biz)* || *pour le roi de Prusse**

PRUNELLE [pʀynɛl] *(n fn)*

■ **tenir** ⟨à qqch.⟩ **comme à la prunelle de ses yeux** – (Szh): tenir énormément à qqch.
□ ⟨vki vkire, vmire⟩ **úgy vigyáz, mint a szeme fényére/világára** || ⟨vki vmihez⟩ **úgy ragaszkodik, mint a szeme fényéhez/világához**
➤ *Attention, ne casse pas ce vase que j'ai hérité de ma grande-mère,* ***j'y tiens comme à la prunelle de mes yeux****.* | *Vigyázz, el ne törd ezt a vázát, amit a nagymamámtól örököltem,* ***úgy vigyázok rá, mint a szemem fényére****.*
♦ Mindkét nyelv egyik legfontosabb szervünhöz, a szemhez köti metaforikusan azt, hogy valamihez nagyon ragaszkodunk (*prunelle* 'szembogár'). A szólás-hasonlat bibliai eredetű (MTörv 32:8–11): „Amikor a Felséges a nemzeteket elosztotta, amikor Ádám fiait szétválasztotta, megszabta a népek határait Izrael fia-

Francia_magyar_szolastar.indb 737 2024. 08. 12. 15:58:58

inak száma szerint, s az Úr osztályrésze lett az ő népe, Jákob az ő kötélmérte öröksége. Megtalálta a puszta földjén a borzalom és a kietlen sivatag helyén. Felkarolta, oktatgatta, *mint a szeme fényét óvta*. Miként a sas, amely repülésre készteti fiait és felettük lebeg, kiterjesztette szárnyait, felkapta s tulajdon vállán hordozta."

PRUNIER [prynje] *(h fn)*

■ **secouer** ⟨qqn⟩ **comme un prunier** – (Szh), (biz):
1. secouer qqn très vigoureusement
□ ⟨vki vkit⟩ **megráz, mint Krisztus a vargát** (nép)
➤ *Noé était tellement furieux contre son frère qu'**il l'a secoué comme un prunier**.* | *Noé annyira dühös volt a testvérére, hogy **úgy megrázta, mint Krisztus a vargát**.*
2. réprimander qqn vertement
□ ⟨vki vkit⟩ **a sárga földig lehord/leszid**
➤ *Parfois j'aimerais bien **secouer** ce vieux salaud **comme un prunier** parce qu'il me ment tout le temps.* | *Néha szeretném **a sárga földig lehordani** ezt a vén gazembert, amiért állandóan hazudik nekem.*
♦ A francia szólás szemléleti alapja az, hogy a szilvát (*la prune*) úgy is le lehet szedni, ha jól megrázzák (*secouer*) a szilvafát (*le prunier*). A kifejezés első, konkrétabb jelentését tovább motiválhatta az is, hogy a *prune* főnév a régebbi bizalmas nyelvben 'ütés, pofon' értelemben is használatos volt. ◉ Manapság a szólás visszaható, *se secouer les prunes* alakjával is találkozhatunk, abban a jelentésben, hogy valakinek sikerül felráznia magát letargikus, tompult lelkiállapotából és visszanyeri cselekvési kedvét.
◊ A *megráz vkit, mint Krisztus a vargát* magyar szóláshasonlat eredetével kapcsolatban több anekdotikus feltételezés van. ◉ Legvalószínűbbnek egy több változatban is élő, humoros vándoranekdota látszik, amely egyébként Németországban már a humanista író Henrik Bebel 1508-ban megjelent *Libri facetiarum iucundissimi atque fabulae admodum ridendae* [Igen kellemes tréfák könyvei és szerfölött nevettető történetek] című adomagyűjteményében szerepel. Jókai Mór *A magyar nép adomái* elnevezésű gyűjteményének „Megállj, varga!" című 282. adomájában meséli el ezt a történetet: „Mikor még a passiójátékok úrnapján szokásban voltak, a különböző céhek emberei fel szokták maguk között osztani a kegyes játék szerepeit. A megfeszített megváltó szerepe egy molnárra jutott. Midőn már ki volt kötözve a kereszthez, előjönnek a farizeusok, és szidják, szidalmazzák, melyet a molnár mind csendes megadással tűr és hallgat; de amint egyszer egy varga azt mondja neki: te lisztlopó! felfortyan benne a méreg, s visszakiált rá: – Megállj, varga! szálljak csak le a keresztről, fogadom, hogy beverem a fejedet." ◉ Móricz Zsigmond *Esőleső társaság* című kötetének (1929) egyik elbeszélésében („Útjavítás") egy másik, közvetlenül Krisztushoz kapcsolódó legendáról számol be: „A jegyző, vérmes kövér ember lévén, hirtelen dühbe jött s rárivallt. – Menjen innen kend, mert megrázom, – mondta neki, – mint Krisztus a vargát. […] A pap frissen fordult hozzá: – Hogy-hogy. Hát mért rázta meg Krisztus a vargát? – Hát tiszteletes uram, – mondta a gazda – már a Krisztus

Francia_magyar_szolastar.indb 738 2024. 08. 12. 15:58:58

csak nagy béketűrő volt, eltűrte a bajt is, meg a búbánatot is. Meg azt is, hogy keresztre feszítsék. De mikor az új csizmájába kiment az eső után, osztán belement a víz, akkor az egyszer dühbe jött s úgy megrázta a vargát, hogy ma is arrul kódul. A pap nem tanulta ezt az egzegézisben, elfordult s nevetett. De mikor másnap látta, hogy az egész falu ott dolgozik az uton, ásóval, kapával, szekérrel, arra gondolt, hogy most az egyszer ő is megrázta a falut, mint Krisztus a vargát."

◊ Az *a sárga földig lehord vkit* magyar szólás eredetét lásd: *chanter pouilles* à qqn*.

≅ **1.** *battre qqn comme plâtre** || *botter le train[3]* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *faire/mettre la tête* au carré à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.)* || *tanner le cuir* à qqn* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)* || *voler dans les plumes* à qqn (1.)*

≅ **2.** *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

PRUSSE [pʀys] *(n fn)*

◨ **travailler pour le roi de Prusse** → ROI

PUCE [pys] *(n fn)*

■ **avoir la puce à l'oreille** – (Sz): se douter de qqch.

□ ⟨vmi⟩ **szeget üt** ⟨vkinek⟩ **a fejében**

➤ *En voyant Noé dans un tel état de déprime, **j'ai eu la puce à l'oreille** : la dispute avec sa copine s'était mal terminée hier.* | *Látva Noét ebben a depressziós állapotban, **szeget ütött a fejemben**, hogy a tegnapi vita a barátnőjével rosszul végződött.*

♦ A francia szólás eredetét lásd: *mettre la puce* à l'oreille à qqn*.

◊ A *vmi szeget üt vkinek a fejében* magyar szólás egyes feltételezések szerint egy középkorban elterjedt gyilkossági módra utal.

■ **mettre la puce à l'oreille** ⟨à qqn⟩ – (Sz): donner à qqn une information, un indice qui éveille des doutes, des inquiétudes, des soupçons

□ ⟨vki⟩ **beteszi/beülteti a bolhát** ⟨vkinek⟩ **a fülébe [bolhát ereszt/tesz/ültet** ⟨vkinek⟩ **a fülébe]** || ⟨vki⟩ **bogarat tesz/ültet** ⟨vkinek⟩ **a fülébe**

➤ *Selon un récent article scientifique de la revue* Science & Vie*, les étonnants effets d'un médicament prescrit aux diabétiques **ont mis la puce à l'oreille** des médecins : la metformine pourrait allonger l'espérance de vie, ralentir le vieillissement du cerveau, voire prévenir le cancer !* | *A* Science & Vie *folyóirat friss tanulmánya szerint egy cukorbetegeknek*

Francia_magyar_szolastar.indb 739 2024. 08. 12. 15:58:59

felírt gyógyszer meglepő hatásai ***bogarat ültettek*** *az orvosok* ***fülébe****: a metformin meghosszabbíthatja a várható élettartamot, lelassíthatja az agy öregedését, sőt megelőzheti a rákot!*

♦ A francia szólás a XIII. századi megjelenésétől kezdve egészen a XVII. századig a ‘szerelmi vágyat kelt, vágyakozik’ jelentéstartományban volt használatos. François Rabelais ebben az értelemben adja Panurge szájába a kifejezést *Le Tiers Livre* című műve 7. fejezetében (1546): « J’ay [...] la pusse en l’aureille ; je me veulx marier » [Fülemben a bolha, meg akarok házasodni]. De erről tanúskodik a tévesen Jean de La Fontaine-nek tulajdonított *Le Rossignol* című mese alábbi részlete is, ahol szintén ilyen értelemben jelenik meg a kifejezés: « Fille qui pense à son amant absent, / Toute la nuit, dit-on, a la puce à l’oreille » [Annak a lánynak, aki a távol lévő kedvesére gondol, egész éjjel bolha van a fülében]. Ez az erotikus jelentés azzal magyarázható, hogy abban az időben a bolha nemcsak viszketést okozó, nehezen megfogható élősködőnek számított, de olyan szerencsés lénynek is, mely bensőséges kapcsolatba kerülhetett az imádott és kedvese által annyira kívánt nővel. A fül érzéki jellegét pedig azzal a ténnyel magyarázhatjuk, hogy azt gyakran egy kagylóhoz hasonlították. A korabeli francia nyelvben pedig a kagyló női nemi szervet is jelentett. A szólás mai ‘aggodalom, nyugtalanság’ jelentésmozzanata a XVII. századtól kezdett elterjedni, és már a kifejezés megjelenésétől meglévő ‘fizikai és lelki gyötrelem’ jelentéssel magyarázható. A kifejezés Georges Feydeau *La Puce à l’oreille* [Bolha a fülbe] című, egy házasságtörés történetét ábrázoló vígjátékának (1907) már a címében is megjelenik.

◊ A *beteszi/beülteti a bolhát vkinek a fülébe* magyar szólás eredetéhez lásd még: *avoir une araignée au plafond**.

■ **secouer les puces** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): réprimander qqn vigoureusement pour qu’il prenne conscience de qqch.

□ ⟨vki vkit⟩ **(jól) lekap a tíz/húsz körméről** || ⟨vki⟩ **(alaposan/jól) megmossa** ⟨vkinek⟩ **a fejét** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **gatyába ráz** (biz)

➤ *Nos amis* ***ont secoué les puces*** *à leur fils pour qu’il arrête de se droguer et se remette à ses études.* | *A barátaink* ***jól lekapták*** *a fiukat* ***a tíz körméről****, hogy hagyja abba a drogozást és folytassa a tanulmányait.*

♦ A ‘leszid, megfegyelmez’ jelentésű szólás a XVII. században még használatos *remuer les puces à qqn* ‘elver vkit; ellátja vkinek a baját’ kifejezés konkrét jelentése alapján magyarázható.

◊ A *lekap vkit a tíz/húsz körméről* magyar szólás eredetét lásd: *sonner les cloches* à qqn*.

◊ Az *alaposan/jól megmossa vkinek a fejét* magyar szólás eredetét lásd: *laver la tête* à qqn*.

≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l’ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

PURÉE [pyʀe] *(n fn)*

◨ **pédaler dans la purée** → PÉDALER: *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*

PUTOIS [pytwa] *(h fn)*

■ **crier [**(biz) **gueuler] comme un putois** – (Szh): crier violemment, protester très fort

□ ⟨vki⟩ **üvölt, mint a sakál** || ⟨vki⟩ **üvölt, mint a fába szorult féreg**

➤ *Ma voiture a seulement frôlé la sienne, mais l'automobiliste* ***criait*** *déjà* ***comme un putois****.* | *Az autóm épp hogy csak súrolta az övét, de a vezető* ***úgy üvöltött, mint a fába szorult féreg****.*

♦ A francia szóláshasonlat alapja az, hogy a görény (*putois*) éles, kellemetlen kiáltásokat hallat, amikor veszélyben érzi magát.

◊ Az *üvölt, mint a sakál* magyar szóláshasonlat arra utal, hogy a sakálnak igen jellegzetes, egyetlen más állathoz sem hasonló, általában napnyugta után hallható hangja van: elnyújtott üvöltés és rövid, vonyító-ugató hangok követik egymást.

◊ Az *üvölt, mint a fába szorult féreg* szóláshasonlat magyarázatát a *féreg* szónak a régi magyar nyelvben – és némely mai tájnyelvben is – meglévő 'kártékony vadállat, különösen farkas' jelentése adja meg. Tudnivaló az is, hogy a farkast az ország több vidékén is *toportyánféreg*nek nevezik. Mára ugyan kipusztultak a farkasok Magyarország területéről, de régen – főleg télen – lakott területre is gyakran bemerészkedtek. Ezért többféle farkasfogó módozat, eszköz létezett. Ilyen volt a több öl mélységű farkasverem, amelynek aljára hegyes karókat állítottak, tetejét gallyakkal fedték le. A réti farkas erre rámenvén beleesett a verembe, s a fakarók vagy rögtön felnyársalták, vagy pedig a karók közé esett, oda beszorult, s e szorult helyzetében ordított. Vadfogó eszközként, tőrként ismert volt még a farkasfogó fa, amely egy kivágott fatörzsbe beépített, csak lefelé mozgó ajtócskából állt, amely szétnyílt, ha rálépett a farkas, és az állat lába az ajtószárnyak közé szorult. Finnországban, Svédországban egy ennél ősibb és egyszerűbb eszközzel, egy háromhegyűre faragott és egy deszkán függőlegesre felállított facsapdával (*käpälä*) fogják a farkast, a rókát. A csalétket a középső, legmagasabb fa hegyére tűzik. Amikor az állat felugrik rá a csalétekért, mellső lába beszorul a kiálló hegyes fák közti hasadékba. Minél jobban erőlködik, annál inkább beszorul a lába a saját súlya alatt, és tehetetlen kínjában kétségbeesetten ordít. Mivel a finn nyelvben megtalálható *jajgat, mint a róka a „käpälä" fájában* („huutaa kuin repo käpaläpuussa") szólás a magyar szóláshasonlattal azonos jelentésű, ezért elképzelhető, hogy szólásunk még a finnugor együttélés korából származik.

≅ *crier à pleins poumons** || *crier à tue-tête** || *crier comme si on l'écorchait** || *crier comme un damné* || *crier comme un fou* || *crier/hurler comme un sourd**

PYRRHUS [piʀys] *(tjn)*

◨ **une victoire à la Pyrrhus** → VICTOIRE

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Q

QUADRATURE [kadʀatyʀ] *(n fn)*

■ **la quadrature du cercle** – (Sz): un problème insoluble, une chose irréalisable
□ **a kör négyszögesítése**
➤ *Vous voulez plaire à vos élèves, à leurs parents et aussi au directeur... **Mais c'est la quadrature du cercle !** | Tetszeni akar a diákoknak, azok szüleinek és az igazgatónak is... **Ez a kör négyszögesítése.***
♦ Már az ókori görögök is próbáltak szerkeszteni olyan sokszöget, amelynek területe adott körével egyenlő. Ez az euklideszi szerkesztéssel nem megoldható geometriai feladat egészen a legújabb korig foglalkoztatta az embereket. A Francia Akadémia 1775-ben végre elsőnek mondta ki, hogy nem fogad el semmilyen közlést a témában. ◉ Gustave Flaubert *Dictionnaire des idées reçues* [Közhelyszótár] című művében így ír a kifejezésről: « Quadrature du cercle. On ne sait pas ce que c'est, mais il faut lever les épaules quand on en parle » [A kör négyszögesítése. Nem tudni mi az, de vonjuk meg a vállankut, amikor szó van róla]. ◉ Thomas Mann *A varázshegy* [Der Zauberberg] című regénye Paravant nevű államügyész szereplője megszállott körnégyszögesítő: keresi a probléma megoldását (II. kötet, 6. fejezet).

QUANT-À-SOI [kɑ̃taswa] *(h fn)*

■ **rester sur son quant-à-soi** – (Sz): garder ses distances
□ ⟨vki⟩ **távolságtartó marad** || ⟨vki⟩ **megtartja a három lépés távolságot**
➤ *Noé nous a reçus poliment, mais **il est resté sur son quant-à-soi**. Aucune cordialité, comme si nous avions été des inconnus en visite officielle. | Noé udvariasan fogadott bennünket, de **távolságtartó maradt**. Semmi szívélyesség, mintha csak hivatalos látogatáson lévő ismeretlenek lettünk volna.*
♦ A kifejezés *quant à soi* eleme a beszélő önálló véleményét jelző *quant à moi...* 'ami engem illet...' fordulatból származik: *Allez-y si vous voulez, quant à moi, je n'y vais pas.* 'Menjetek csak nyugodtan, ami engem illet, én nem megyek.' A főnevesült alak csak egyes számban használatos.

QUANTITÉ [kɑ̃tite] *(n fn)*

■ **considérer/traiter** ⟨qqn⟩ **comme une quantité négligeable** – (Szh): ne tenir aucun compte de sa présence, de ses opinions, de ses désirs
□ ⟨vki vkit⟩ **semmibe vesz** || ⟨vki vkit⟩ **levegőnek néz**
➤ *Pendant toute la soirée, Zoé **a traité** son copain **en quantité négligeable**. | Zoé egész este **levegőnek nézte** a barátját.*
♦ A francia kifejezés „elhanyagolható mennyiség" (*quantité négligeable*) eleme kevésbé elutasító, mint a magyar megfelelők „semmi" és „levegő" elemei.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 742 2024. 08. 12. 15:58:59

QUART [kaʀ] *(h fn)*

■ **au quart de tour** – (Sz): immédiatement et sans difficulté {surtout avec le verbe *démarrer*}
□ {motor} **első pöccentésre (indul) || azon nyomban (ugrik** ⟨vmire⟩**)**
➤ *Le moteur de ma voiture* ***part au quart de tour****.* | *A kocsim motorja* ***első pöccentésre indul****.*
➤ *Ne parlez pas politique avec Zoé,* ***elle démarre au quart de tour****.* | *Ne beszéljen politikáról Zoéval,* ***azon nyomban ugrik a témára****.*
♦ A kifejezés mindkét nyelvben az autózás szaknyelvéből származik. A hőskorban az autó motorját kézi erővel, egy „Z" alakú indítókarral, ún. kurblival kellett beindítani. Mihelyt az egy negyedet (*un quart de tour*) elfordult, a motor beindult, már ha amúgy jó állapotban volt. A kurbli az önindító és a gyújtáskulcs bevezetésével feleslegessé vált. Amint azt a második példamondat is mutatja, a szólás 'azon nyomban ugrik vmire' átvitt értelemben is gyakori.

◨ **le quart d'heure de Rabelais** → QUART: *passer un mauvais quart d'heure*

■ **passer un mauvais quart d'heure** – (Sz), (biz): traverser un moment pénible
□ ⟨vki⟩ **kellemetlen/kínos/nehéz perceket él át**
➤ *Pendant cette visite médicale,* ***j'ai passé un mauvais quart d'heure****, mais c'était inévitable pour savoir que ma maladie n'était pas grave.* | *Az orvosi vizsgálat alatt* ***nehéz perceket éltem át****, de ez elkerülhetetlen volt ahhoz, hogy megtudjam, a betegségen nem súlyos.*
♦ A kellemetlen, kínos percek jellemzésére ritkábban használatos még a XVIII. században keletkezett választékos *le quart d'heure de Rabelais* szólás is. Eredetileg csak azt a pillanatot jelölte, amikor valakinek ki kellett fizetnie egy számlát vagy tartozást. A jezsuiták által 1704 és 1771 között szerkesztett híres *Dictionnaire de Trévoux* szótár szerint a kifejezés eredete a következő, Rabelais-hez fűződő anekdotában keresendő. Egy vidéki utazása során Rabelais, akinek arra sem volt pénze, hogy visszautazzon Párizsba, nem tudta kifizetni a számláját egy fogadóban. Kitalálta, hogy papírdarabokra a *poison pour le roi*, *poison pour la reine* 'méreg a királynak, méreg a királynőnek' feliratokat írja, várva, hogy ezért a katonák elfogják és – anélkül, hogy az adósságát és visszautazásának költségét ki kellett volna fizetnie – szigorú őrizettel Párizsba a király színe elé vigyék. Így is történt. Amikor azonban az író elmagyarázta tette okát, a király jót nevetett és azonnal megbocsátott neki. ◉ A történetet Jules Verne is felhasználta *Le Quart d'heure de Rabelais* című, 1848-ban írt egyfelvonásos színdarabjában.

◨ **se moquer [se ficher] du tiers comme du quart** → TIERS

QUATORZE [katɔʀz] *(szn)*

■ **C'est reparti comme en quatorze.** – (Szm), (biz): {se dit lorsqu'on recommence qqch. avec le même élan, la même ardeur}
□ **Újra beindult a verkli.**
➤ *A : Tu as repris le travail ? – B : Oui,* ***c'est reparti comme en quatorze*** *!* | *A: Ismét elkezdtél dolgozni? – B: Igen,* ***újra beindult a verkli****.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ Az ironikusan is használható helyzetmondat a második világháború kirobbanásának idejéből származik. A *quatorze* ‘tizennégy’ elem az első világháború kezdetére utal, amikor a francia katonák hatalmas lelkesedéssel (→ *la fleur* au fusil*) indultak a frontra azzal a meggyőződéssel, hogy gyorsan meg fogják nyerni a háborút Németország ellen. A folytatás ismert: négy hosszú és véres év, hatalmas emberi és anyagi áldozatokkal. ◉ Az első világháború (*Première Guerre mondiale*) szinonimája még a franciában a *Grande Guerre* és a *Guerre de 14–18* is.

QUATRE [katʀ] *(szn)*

■ **manger comme quatre** – (Szh): manger énormément
□ ⟨vki⟩ **két/három ember helyett is eszik**
➤ *Zoé est enceinte. Elle **mange** maintenant **comme quatre**.* | *Zoé várandós. Most **két ember helyett is eszik**.*
≅ *avoir un bon coup de fourchette** || *Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en photo* qu'à table.* || *manger comme un ogre* [avoir un appétit d'ogre]*

◨ **ne pas y aller par quatre chemins** → CHEMIN

■ **se mettre [se couper] en quatre** ⟨pour qqn, qqch., pour faire qqch.⟩ – (Sz): se donner beaucoup de mal, employer toute son énergie (pour qqn, qqch., pour faire qqch.)
□ ⟨vki (vkiért, vmiért)⟩ **kiteszi a lelkét is** || ⟨vki (vkiért, vmiért)⟩ **majd összetöri magát**
➤ *Mon ami **s'est mis en quatre** pour nous aider.* | *A barátom **a lelkét is kitette** azért, hogy segítsen nekünk.*
♦ A szólás szemléleti háttere világos: négy ember gyorsabban, hatékonyabban végez el egy feladatot, mint egyetlen személy. A kifejezés gyakori mondatszerű használatban is: *Il se couperait en quatre pour lui/elle*.
≅ *se donner à fond pour qqn/qqch., pour faire qqch.* || *se donner corps* et âme à qqn* || *se jeter au feu* pour qqn*

◨ **un de ces quatre** → MATIN: *un de ces quatre matins*

QUENOUILLE [kənuj] *(n fn)*

Q ■ **tomber en quenouille** – (Sz):
1. (rég): se disait d'une maison, d'une succession qui tombait entre les mains d'une femme
□ ⟨vmi {trón, családi vagyon stb.}⟩ **nőörökös kezére jut**
➤ *« Tous les hommes de sa famille avaient été tués, la terre **était tombée en quenouille** et la marquise de Baraudin, ma grand'mère, lasse de tout soin et de toute affaire, avait laissé les bâtiments s'écrouler. »* (ALFRED DE VIGNY: *Mémoires inédits*) | *Családjának minden férfi tagját megölték, a földbirtok **nőörökös kezére jutott** és Baraudin márkinő, a nagyanyám, belefáradva az ügyek intézésébe, hagyta, hogy az épületek romba dőljenek.*
2. être abandonné, laissé à l'abandon {en parlant d'un pouvoir, d'un privilège, d'un domaine}
□ ⟨vmi⟩ **feledésbe merül** || ⟨vmi {építmény, terület}⟩ **romokban hever [romba dől]** || ⟨vminek {hatalomnak, előjognak}⟩ **vége szakad [**⟨vmi {hatalom, előjog}⟩ **véget ér]**

Francia_magyar_szolastar.indb 744 2024. 08. 12. 15:58:59

➤ *Lorsque les banques ont introduit les services en ligne, beaucoup jouaient les Cassandres et annonçaient qu'il y aurait des licenciements massifs dans le secteur bancaire et que tout le système* ***tomberait en quenouille****. Rien de cela n'est arrivé.* | *Amikor a bankok bevezették az online szolgáltatásokat, sokan festették falra az ördögöt és Kasszandraként azt jósolták, hogy tömeges elbocsátások lesznek a bankszektorban és hogy az egész rendszer* ***romba fog dőlni [össze fog omlani]****. Ebből nem lett semmi.*

➤ *« …Swann qui en tant que fils Swann était parfaitement „qualifié" pour être reçu par toute la „belle bourgeoisie", par les notaires ou les avoués les plus estimés de Paris (privilège qu'il semblait* ***laisser tomber*** *un peu* ***en quenouille****), avait, comme en cachette, une vie toute différente … »* (Marcel Proust: *À la recherche du temps perdu. Du côté de chez Swann*). | *…Swann, akinek mint apja fiának, „minden lehetősége megvolt", hogy „a polgárság színe-java", Párizs legelismertebb közjegyzői és jogtanácsosai fogadják (bár e kiváltságot mintha némiképp* ***félvállról vette volna****), már-már lopva egészen másfajta életet él…* (Marcel Proust: *Az eltűnt idő nyomában. Swannék oldala* – Jancsó Júlia fordítása).

♦ A francia szólás eredete a száli frankok törvénygyűjteményére (*Lex salica* 'Száli törvény') vezethető vissza, ami I. Klodvig (más névváltozatban Chlodvig, Chlodovech) uralkodása idején (482–511) keletkezett és szabályozta többek között a föld öröklésének jogát. Csak a férfiakat illette meg ez a jog, a nők csak egyéb javakat örökölhettek. Erre a cikkelyre hivatkozva zárták ki a nőket a trónöröklésből a Francia Királyságban, ahol csak a férfiágon leszármazott herceg léphetett a trónra. A szólás első, ma már régies jelentései a következők voltak: a) 'trón, családi vagyon nőörökös kezére jut', b) 'férfi nő uralma, befolyása alá kerül'. A kifejezés, amelyben a nőket a *quenouille* 'guzsaly' szó személyesíti meg, mai átvitt 'megszakad, vége szakad, feledésbe merül, romba dől' jelentései tehát erre a régi öröklési törvényre mennek vissza. A guzsaly az a gyakran gazdagon faragott, ritkábban festéssel is díszített rúd, amelyre fonásnál a rostcsomót felkötik. A fonás pedig jellemzően női foglalkozás volt. ◉ A régebbi francia nyelvben ismert volt még a népies *filer une triste quenouille* kifejezés is, amit a *Trésor de la langue française informatisé* című szótár is közread 'ezernyi gondja van' jelentésben utalva a fonás bonyolult, hosszadalmas folyamatára. ◉ A Proust-idézetet tartalmazó második példamondatban a fordító a fent megadott magyar szólásmegfelelőktől eltérő bravúros megoldással élt.

≅ **2.** *passer à la trappe** || *s'en aller à vau-l'eau** || *tomber dans l'oubli*

QUERELLE [kərɛl] *(n fn)*

■ **chercher querelle** ⟨à qqn⟩ – (Sz): se comporter envers lui de manière agressive, le provoquer

□ ⟨vki vkivel⟩ **ujjat húz** || ⟨vki vkivel⟩ **összeakasztja a baj(u)szát** || ⟨vki vkivel⟩ **tengelyt akaszt [összeakasztja a tengelyt]** (nép)

➤ *Noé est un type agressif qui* ***cherche*** *toujours* ***querelle*** *à tout le monde.* | *Noé agresszív alak, aki mindig mindenkivel* ***ujjat húz****.*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A francia szólásban a névelő hiánya azt jelzi, hogy régóta használatos fordulatról van szó.
◊ Az *ujjat húz vkivel* és *tengelyt akaszt [összeakasztja a tengelyt] vkivel* magyar szólások eredetét lásd: *chercher noise* [des noises] à qqn*.
≅ *chercher des crosses à qqn* || *chercher misère à qqn (Bel)* || *chercher noise* [des noises] à qqn* || *chercher des poux* (dans la tête) à qqn* || *rompre en visière* à/avec qqn*

■ **des querelles byzantines** – (Sz): des querelles compliquées, interminables et sans intérêt
□ **szőrszálhasogató vita**
➤ *Ça fait des heures que vous discutez sur des choses insignifiantes. Arrêtez un peu* ***ces querelles byzantines****.* | *Órák óta vitatkoztok jelentéktelen dolgokról. Hagyjátok már abba* ***ezeket a szőrszálhasogató vitákat****.*
♦ A szólás a Bizánci Birodalomban a VIII–IX. században lezajlott képrombolási teológiai hitvitákra utal.
≅ *discuter du [sur le] sexe* des anges* || *enculage de mouche (vulg)* || *une querelle d'Allemand (rég)*

◨ **des querelles de clocher** → CLOCHER: *des querelles/compétitions/rivalités de clocher*

QUESTION [kɛstjɔ̃] *(n fn)*

■ **une question brûle les lèvres** ⟨à qqn⟩ – (Sz): avoir une question qu'on a envie de poser
□ **egy kérdés nagyon kikívánkozik** ⟨vkiből⟩
➤ *Depuis le début de la discussion* ***une question me brûle les lèvres****.* | *A vita kezdete óta* ***egy kérdés nagyon kikívánkozik belőlem****.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy egy kérdés szinte égeti (*brûler*) valakinek az ajkait (*lèvres*), annyira szeretné már azt feltenni.
◊ A franciához hasonlóan a magyar is az *éget* ige, pontosabban az abból képzett *égető* melléknév segítségével jellemzi ezt a helyzetet: *égető kérdés, a kérdés ma égetőbb, mint valaha*.

QUEUE [kø] *(n fn)*

■ **à la queue leu leu** – (Sz): tous les uns derrière les autres
□ **libasorban || egymás után**
➤ *Tout le monde attendait patiemment,* ***à la queue leu leu****, devant le guichet de la gare.* | *Mindenki türelmesen várt* ***libasorban*** *a pályaudvar pénztára előtt.*
♦ A szólás *leu* szava – akárcsak a *lou* szó – a *loup* 'farkas' régi alakja (a „p" betűt csak később, a humanizmus korában tették a szó végére egy akkor divatos ún. „latinizáló" mozgalom hatására, hogy a szó jobban emlékeztessen a latin LUPUS alakra, amiből a szabályos hangfejlődés során *lou, leu* lett). A kifejezés nem csupán szókincsében, hanem szerkezetében is az ófrancia nyelv jegyeit őrzi (névelő, elöljárószó hiánya) és a következőképpen magyarázható: *le loup à la queue du*

Francia_magyar_szolastar.indb 746 2024. 08. 12. 15:59:00

loup ‘az egyik farkas a másik farkas farka nyomában’. A farkasok valóban gyakran ily módon járnak falkában.

≅ *en [à la] file* indienne* || *en rang d’oignons**

◨ **décrocher/attraper la queue du Mickey** → POMPON: *avoir/décrocher le pompon*

■ **faire une queue de poisson** – (Sz): en voiture, doubler et se rabattre juste devant qqn

□ ⟨vki vkinek {autóval}⟩ **elébe vág** || ⟨vki vki elé {autóval}⟩ **bevág**

➤ *Regarde-moi ce chauffard imbécile qui vient de **me faire une queue de poisson** !* | *Nézd ezt az őrült sofőrt, aki épp **bevágott elém**!*

♦ A kifejezés szemléleti alapja a hal farokúszójának hirtelen, hullámszerű mozgása.

■ ⟨Sqqch.⟩ **finir en queue de poisson** – (Sz): se dit de qqch. qui se termine brutalement, sans donner les résultats attendus

□ ⟨vmi⟩ **kurtán-furcsán ér véget** || ⟨vmi⟩ **eredménytelenül zárul** || ⟨vmi⟩ **csúfos véget ér**

➤ *Le film que nous avons vu hier a été vraiment ennuyeux et **ça a fini en queue de poisson**.* | *A film, amit tegnap láttunk tényleg unalmas volt és **olyan kurtán-furcsán ért véget**.*

➤ *Les négociations entre Français et Britanniques sur la pêche des coquilles Saint-Jacques **ont fini en queue de poisson**.* | *A fésűkagyló halászatáról szóló francia–brit tárgyalások **eredménytelenül zárultak**.*

♦ A szólás a nem várt eredmény vagy éppen az eredménytelenség felett érzett csalódottságot fejezi ki és ehhez a női felsőtestű, de halfarkú lények, az. ún. szirének képét használja fel. Már Horatius *Ars poetica* című művében is felbukkan ez a kép: „Humano capiti cervicem pictor equinam / iungere si velit et varias inducere plumas / undique conlatis membris, ut turpiter atrum / desinat in piscem mulier formosa superne, / spectatum admissi risum teneatis, amici?” [Ábrázolni ha lónyakkal kívánna a festő / emberi főt, s tollal tarkázna – vegyítve ezer színt – / innen-amonnan vett tagokat, hogy lent feketés, rút / halban végződnék a felül még elragadó nő, / elnyomnátok-e – látva barátaim ezt – nevetéstek?” – Muraközy Gyula fordítása]. ◉ Jóval később Honoré de Balzac *Ferragus, chef des Dévorants* [Ferragus] című regényében (1833) is olvashatjuk: « Quelques rues [de Paris], ainsi que la rue Montmartre, ont une belle tête et finissent en queue de poisson. » [Némelyik utcának, aminő például a Montmartre utca, szép feje van, alul pedig halfarkban végződik. – Lányi Viktor fordítása].

≅ *tourner court*

■ ⟨Sqqch.⟩ **n’avoir ni queue ni tête** – (Sz): se dit de qqch. qui est confus, incompréhensible

□ ⟨vminek⟩ **se füle, se farka**

➤ *Je ne continue pas à lire ce roman qui a pourtant remporté un prix littéraire. L’histoire **n’a ni queue ni tête**.* | *Nem olvasom tovább ezt a regényt, pedig irodalmi díjat nyert. A történetnek **se füle, se farka**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 747 2024. 08. 12. 15:59:00

♦ Mindkét nyelv nagyon hasonló képet aknáz ki az értelmetlen, zavaros, semmitmondó beszéd, írás jellemzésére.

◊ A *se füle, se farka* magyar szólás kialakulását egyesek – tévesen – egy Angliában a XVII–XVIII. században kialakult divatos szokással magyarázzák, ami a ló farkát lefelé húzó izmok átvágásával, a fül megkurtításával a ló külsejének nemesebb tartást igyekezett adni. A ló füle és farka ettől a művelettől természetesen még – ha nem is eredeti formájában – megmaradt. Azonban a kifejezést a magyarban eredetileg – már sokkal korábban, a XVI. századtól – szó szerint olyan beszédre mondták, aminek se füle (= eleje, kezdete), se farka (= vége, befejezése) nincs. A latin (*nec caput, nec pedes habet* [se feje, se lába]) vagy a francia (*n'avoir ni queue ni tête* [se farka, se feje]) mintára a *fül* szó helyett eleinte a magyarban is a *fej* szó szerepelt, ami gyakran volt használatos 'kezdet, vminek az eleje' jelentésben (vö. *hétfő*, *kútfő*, *hídfő*, *az ágy feje*). Azután a *fül* mint a fej legkiállóbb része átvette az egyik véglet kiemelésének szerepét. Hogy a *fark, farok* szavak a másik végletet ('vminek a vége, befejezése') jelölik, nem szorul bővebb magyarázatra (*hónap farka, szoknya farka, Akinek szekere farkán ülsz, annak nótáját fújjad/dúdoljad*). A szólás kialakulásának természetes folyamata tehát ez lehetett: (beszédének) se eleje, se vége → se feje, se farka → se füle, se farka.

≅ *C'est de la bouillie* pour les chats.* || *n'avoir ni rime* ni raison* || *ne pas tenir debout* (3.)*

◨ **Quand on parle du loup, on en voit la queue.** → LOUP

■ **s'en aller la queue basse [la queue entre les jambes]** – (Sz): partir après un échec avec une allure de vaincu

□ ⟨vki⟩ **behúzott farokkal elkullog/távozik** || ⟨vki⟩ **elsompolyog/kisomfordál, mint egy megvert kutya**

➤ *Après cet échec cuisant, Noé* ***s'en est allé la queue entre les jambes****.* | *E fájó kudarc után Noé* ***behúzott farokkal távozott****.*

♦ A szólás mindkét nyelvben a kutyák viselkedésére utal, akik lábuk közé húzott farokkal oldalognak el, amikor szidják vagy verik őket.

Q

■ **tenir la queue de la poêle** – (Sz): avoir la direction d'une affaire

□ ⟨vki⟩ **kezében tartja a gyeplőt**

➤ *Noé est P.D.G. d'une grande entreprise, mais dans leur couple, c'est sa femme qui* ***tient la queue de la poêle****.* | *Noé egy nagyvállalat vezérigazgatója, de házasságukban a felesége* ***tartja kézben a gyeplőt****.*

♦ A francia szólásban a *queue de la poêle* 'serpenyő nyele' szókapcsolat arra a konyhai eszközre utal, amely egy gyakorlott konyhafőnök kezében jól áll, amellyel magabiztosan bánik, felhatalmazva ezáltal őt a konyhai műveletek irányítására. Jelentésbővüléssel pedig általában olyan személyt jelöl, aki valahol vezető szerepet játszik.

◊ A magyar szólásmegfelelő a lovaséletből származik.

≅ *avoir la haute main* sur/dans qqch.* || *être à la barre* [tenir la barre]* || *être aux leviers* de commande [tenir les commandes]* || *être aux manettes* || *mener la danse* || *occuper un poste de contrôle* || *tenir le gouvernail* || *tenir les rênes du pouvoir*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **tirer le diable par la queue** → DIABLE

QUIA (À ~) [akɥija] *(hsz)*

■ **être à quia** – (Sz), (vál): n'avoir rien à répondre, manquer d'arguments
□ ⟨vki⟩ **kifogy az érvekből** || ⟨vkinek⟩ **a torkán akad [a torkára forr] a szó**
➤ *Noé a voulu engager une conversation avec le conférencier, mais comme il connaissait peu le sujet,* ***il a été vite à quia****.* | *Noé eszmecserét akart folytatni az előadóval, de mivel nem nagyon ismerte a témát,* ***hamar kifogyott az érvekből****.*
♦ A kifejezés alapja a latin QUIA 'mert' szó. Valamely állítás igaz voltának bizonyítására a skolasztikus filozófiai hagyomány különbséget tett a QUIA 'mert' és a PROPTER QUID 'ami miatt' bizonyítás között. A *quia* szóval a nem teljesen kielégítő magyarázatokra utaltak. Ez lett az alapja a szólás mai jelentésének: aki valamire nem tud kielégítő magyarázatot adni, aki kifogy az érvekből, az lemondóan beletörődik ebbe és elhallgat. A szó használatos még a szintén választékos *mettre/réduire qqn à quia* 'vkinek a torkára forrasztja a szót, sarokba szorít vkit' kifejezésben is.
≅ *être à court d'arguments*

QUILLE [kij] *(n fn)*

◨ **arriver comme un chien dans un jeu de quilles** → CHIEN

◨ **recevoir** ⟨qqn⟩ **comme un chien dans un jeu de quilles** → CHIEN

QUI-VIVE [kiviv] *(isz* és *h fn)*

■ **être sur le qui-vive** – (Sz): être attentif à ce qui se passe autour de soi, surtout dans l'attente d'un danger possible
□ ⟨vki⟩ **résen áll/van**
➤ *Les sentinelles doivent* ***être*** *toujours* ***sur le qui-vive.*** | *Az őrszemeknek mindig* ***résen kell lenniük.***
♦ A *qui-vive* eredetileg indulatszó volt és arra a kiáltásra utalt, amit egy őrszem hallat, amikor valami gyanúsat észlel (*Halte-là, qui-vive ?* 'Állj, ki van ott?'). Valószínű, hogy az *homme qui vive* 'élő ember → valaki, bárki' szókapcsolatból alakult ki, amit ma is megtalálunk például az *il n'y a âme qui vive* 'egy teremtett lélek sem' kifejezésben.
◊ A *résen áll/van* magyar szólás eredetét lásd: *être toujours sur la brèche**.
≅ *être en alerte* || *être sur le pied de guerre* || *être sur les dents* (3.)* || *être [se tenir] sur ses gardes** || *être toujours sur la brèche* (1.)* || *jouer sur du velours** || *marcher sur des œufs* (2.)* || *se tenir à carreau** || *veiller au grain²**

Francia_magyar_szolastar.indb 749 2024. 08. 12. 15:59:00

R

RÂBLE [ʀɑbl] *(h fn)*

■ **tomber/sauter sur le râble** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz):
1. l'attaquer à l'improviste par derrière, le battre
□ ⟨vki vkit⟩ **hátulról letámad**
➤ *« Le mastard **lui ressaute sur le râble**… Il lui ravage toute la gueule… Il s'accroupit pour le finir. »* (Louis Ferdinand Céline : *Mort à crédit*) | *A bokszoló **ott van a nyomában !**… A fejét sorozza meg… Aztán lehajol, hogy végezzen vele…* (Louis Ferdinand Céline: *Halál hitelbe* – Szávai János fordítása).
2. lui faire des reproches, des critiques
□ ⟨vki vkit⟩ **(jól) lekap a tíz/húsz körméről** || ⟨vki vkit⟩ **lekap a lábáról**
➤ *Nous avons fait des erreurs dans la réalisation du projet et notre chef **nous est tombé [nous a sauté]** évidemment **sur le râble**.* | *Hibákat követtünk el a projekt kivitelezése során és a főnökünk természetesen **jól lekapott bennünket a tíz körmünkről**.*
♦ A francia *râble* szó anatómiai jelentése: 'keresztcsont' (*os sacrum*). Hátulról jövő váratlan támadáskor az ütések, rúgások gyakran irányulnak erre a testtájékra, ami a szólás első jelentésének kialakulását motiválhatta, majd alapul szolgált az átvitt 'verbális támadás, számonkérés, kritika' jelentés létrejöttéhez. Az első jelentéshez tartozó Céline-idézet fordítója láthatóan nem tudott megbirkózni a *sauter sur le râble* szólás amúgy nem könnyű találó magyarításával. ◉ A szólást fenyegetésként is használják a következőképpen: *Tu vas voir ce qui va te tomber pour cela sur le râble.* 'Majd meglátod, hogy mit kapsz ezért a fejedre!' || *Un contrôle fiscal va te tomber un jour ou l'autre sur le râble.* 'Előbb-utóbb adóellenőrzést fogsz kapni a nyakadba.'
◊ A *lekap vkit a tíz/húsz körméről* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *sonner les cloches* à qqn*.
≅ **1.** *battre qqn comme plâtre* || botter le train[3]* à qqn || bouffer le nez* à qqn || casser la figure à qqn || casser/péter la gueule* à qqn || faire/mettre la tête* au carré à qqn || lever/porter la main* sur qqn || passer qqn à tabac* || rentrer dans le chou* à qqn || rouer qqn de coups || sauter à la gorge de qqn || secouer qqn comme un prunier* (1.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.) || tanner le cuir* à qqn || tomber sur le paletot à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le casaquin de qqn || voler dans les plumes* à qqn (1.)*
≅ **2.** *chanter pouilles* à qqn || engueuler qqn comme du poisson* pourri || jeter qqch. à la tête* de qqn || laver la tête* à qqn || passer un savon* à qqn || rappeler qqn à l'ordre || remettre qqn à sa place* || remonter les bretelles* à qqn || secouer les puces* à qqn || secouer qqn comme un prunier* (2.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (2.) || sonner les cloches* à qqn || tomber sur le poil à qqn || voler dans les plumes* à qqn (2.)*

Francia_magyar_szolastar.indb 750 2024. 08. 12. 15:59:00

RACINE [ʀasin] *(n fn)*

◨ **manger les pissenlits par la racine** → PISSENLIT

■ **prendre racine** – (Sz): ne pas bouger, rester longtemps debout au même endroit (par exemple devant la télévision, l'ordinateur) ou chez qqn en visite
□ ⟨vki (vhol)⟩ **gyökeret ereszt**
➤ *Depuis quelque temps, je n'invite plus des gens qui parlent trop et* ***prennent racine chez moi****.* | *Egy idő óta már nem hívok meg olyan embereket, akik túl sokat beszélnek és* ***gyökeret eresztenek nálam****.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja mindkét nyelvben a valahol gyökeret eresztő és megmaradó növény.
≅ *faire le pied* de grue* || *faire le planton* || *faire le poireau* [rester planté comme un poireau]*

■ **rougir jusqu'à la racine des cheveux** – (Sz): rougir très fort {de honte, de timidité}
□ ⟨vki⟩ **a haja tövéig elpirul** || ⟨vki⟩ **a feje búbjáig elpirul**
➤ *Zoé avait tellement honte qu'****elle a rougi jusqu'à la racine des cheveux****.* | *Zoé annyira szégyellte magát, hogy* ***a haja tövéig elpirult****.*
♦ Az elpirulás metaforikus nyomatékosítására mindkét nyelv felhasználja egyrészt a *gyökér, tő* (*racine*) szavak 'amiből valami kinő, kisarjad' jelentését, ami inkább a mélységi jelentésmozzanatra teszi a hangsúlyt. A magyar *feje búbjáig* szólásmegfelelő ugyanakkor egy ezzel ellentétes, vagyis a fej tetejének legmagasabbra domboruló része felé irányuló mozgás képével él a nyomatékosításhoz.
≅ *piquer un fard** || *rougir jusqu'au blanc* des yeux* || *rougir jusqu'aux oreilles**

RACONTER [ʀakɔ̃te] *(ts i)*

■ **Je te raconte pas.** – (Szm), (biz): {formule qui s'emploie pour donner un caractère emphatique à ce qu'on dit}
□ **Ne tudd meg!** (biz)
➤ *Hier, nous avons passé une soirée ennuyeuse chez nos amis,* ***je te raconte pas*** *!* | ***Ne tudd meg****, hogy tegnap milyen unalmas estét töltöttünk a barátainknál.*

RADAR [ʀadaʀ] *(h fn)*

■ **disparaître des (écrans) radars** – (Sz): disparaître complètement
□ ⟨vki⟩ **eltűnik/kiesik a látókörből** || ⟨vki⟩ **eltűnik, mint szürke szamár a ködben** (tréf)
➤ *Qu'est-ce que tu deviens ? Ça fait longtemps que je ne t'ai pas vu.* ***Tu as*** *complètement* ***disparu des (écrans) radars****.* | *Mi van veled? Régóta nem láttalak. Teljesen* ***eltűntél a látókörből****.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja a polgári és katonai légiközlekedésben használatos radarképernyő, amelyen a légiirányítók nyomon követhetik a repülőgépek helyzetét, mozgását.
≅ *disparaître de la circulation** || *ne pas donner de signe* de vie*

Francia_magyar_szolastar.indb 751 2024. 08. 12. 15:59:00

■ **marcher au radar** – (Sz), (biz): agir en se laissant guider par des automatismes, notamment lorsqu'on est mal réveillé
□ ⟨vki⟩ **gépies mozdulatokat végez** || ⟨vki⟩ **úgy jár, mint egy gép/robot**
➤ *Noé n'a dormi que quatre heures cette nuit. Ce matin, à moitié réveillé,* ***il marche au radar****.* | *Noé ma éjjel csak négy órát aludt. Ma reggel, félig még alva,* ***úgy jár, mint egy gép****.*
♦ A szólás utalás a radarral irányított eszközökre.

RAGE [ʀaʒ] *(n fn)*

■ **être fou/ivre de rage [écumer de rage]** – (Sz): être très en colère
□ ⟨vki⟩ **tombol/tájtékzik a dühtől**
➤ ***J'étais fou de rage****, mais je n'y pouvais rien.* | ***Tajtékoztam a dühtől****, de semmit sem tehettem.*
♦ A francia *écumer de rage* kifejezés szemléleti alapja az *écumer* 'tajtékzik, habzik' ige konkrét jelentése. Ezt a képet a magyar szólásmegfelelő is kiaknázza. Akkor is ezt a képet használjuk magyarul, amikor azt mondjuk, hogy valakinek a dühös indulattól *habzik a szája*.
≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *écumer de colère* || *être à bout de nerfs** || *être hors de soi* || *être remonté comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *être vert de rage** || *grincer des dents**

■ **être vert de rage** – (Sz): être très en colère
□ ⟨vki⟩ **vörös a dühtől** || **forr** ⟨vkinek⟩ **az epéje [**⟨vkiben⟩ **forr az epe]** || **elönt** ⟨vkit⟩ **az epe**
➤ *Sous les propos insultants, Noé* ***est devenu vert de rage****.* | *Noé a sértő szavak miatt* ***vörös lett a dühtől****.*
♦ Számos nyelvben az *epe* szónak kialakult a 'harag, gyűlölet' jelentése. Ennek alapja az az évszázadok óta élő hiedelem, hogy az ember haragját az epének a szervezetben való túlságos felszaporodása okozza. Már az ókori filozófusok is azt tanították, hogy akinek a testében az epe (görögül: *kholé*) az uralkodó nedv, az *kolerikus* természetű, azaz hirtelen haragú, ingerlékeny ember. A *vert* 'zöld' szó jelenlétét a szólásban az magyarázhatja, hogy az epefolyadék színe zöldes, sárgás szokott lenni.
◊ A XIX. század legismertebb magyar szótárának, a Czuczor–Fogarasi-szótárnak *epe* szócikkében ezt találjuk: „*Fekete epe*, mely sűrűebb a közönséges epénél, a vérből fejl[őd]ik ki, s a vesék mellékén gyül öszve, különösen a mogorva, haragos emberekben nagy mennyiségben találtatik". Ezt a szemléletet a legtisztábban az *elönti az epe* kifejezés őrzi. A *forr az epéje* szólásban már az a megfigyelés is benne van, hogy a forrásban levő folyadék a benne keletkező buborékok következtében mind nagyobb térfogatot igyekszik kitölteni. Akinek az *epéje forr*, abban már elindult az a folyamat, hogy *elöntse az epe*, de még fékezi magát, a kitörni készülő indulatnak csak az előjelei látszanak.
≅ *avoir le feu au derrière (Can), (biz)* || *avoir les abeilles (biz)* || *avoir les boules* [avoir les nerfs en boule]* || *avoir les nerfs* à vif [à fleur de peau]* || *être à bout de nerfs** || *être fou/ivre de rage* [écumer de rage/colère]* || *être hors de soi* || *être remonté*

Francia_magyar_szolastar.indb 752 2024. 08. 12. 15:59:00

*comme une pendule** || *être rouge de colère** || *être un paquet de nerfs* || *grincer des dents**

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire rage** – (Sz): être au maximum d'intensité {dispute, bataille, tempête, etc.}
□ ⟨vmi⟩ **a tetőpontjára hág**
➤ *Au moment où la tempête **faisait rage**, mon ami était avec son bateau en plein mer.* | *Amikor a vihar **a tetőpontjára hágott**, a barátom kint volt a hajójával a nyílt tengeren.*
♦ A kifejezés *rage* szavának első jelentése 'düh, harag'. Más szókapcsolatokban is gyakori: *être en rage contre qqn* 'borzasztóan haragszik vkire', *être fou de rage* 'tombol a dühtől', *mettre qqn en rage* 'feldühít vkit'. Az orvosi nyelvben a *veszettség* megnevezése is. A fenti szólásban valaminek a nagyfokú erősségét szimbolizálja.

RAIL [ʀaj] *(h fn)*

■ **être sur les rails** – (Sz): être sur la bonne voie pour le futur
□ ⟨vki⟩ **sínen van [sínre kerül]**
➤ *Maintenant que Noé est accepté dans cette grande école, **il est sur les rails**.* | *Azzal, hogy Noét felvették ebbe az elitképző iskolába, **sínre került**.*

■ **mettre/remettre** ⟨qqn, qqch.⟩ **sur les rails** – (Sz): mettre qqn sur la bonne voie pour le futur, rendre capable de fonctionner, de progresser
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **sínre tesz**
➤ *Ce jeune collègue, c'est moi qui l'ai aidé, qui **l'ai mis sur les rails** et maintenant il ne me dit même pas bonjour.* | *Én segítettem ennek az ifjú kollégának, **én tettem sínre** és most még csak nem is köszön nekem.*
♦ A fenti két szólásban a francia és a magyar nyelv is a vasúti sín metaforáját aknázza ki a siker, a tervezhető előmenetel kifejezésére.

RAISIN [ʀɛzɛ̃] *(h fn)*

■ **Les raisins sont trop verts.** – (Szi), (gúny): {se dit d'une chose qu'on ne peut pas obtenir et que, pour cette raison, on fait semblant de mépriser ou de ne pas aimer}
□ **Savanyú a szőlő!** (gúny)
➤ *Quand Noé dit qu'il n'a pas accepté cette offre parce qu'il ne veut pas aller travailler en banlieue, je crois plutôt que **les raisins étaient trop verts** et qu'on ne lui a jamais fait cette offre.* | *Amikor Noé azt mondja, hogy nem fogadta el az állásajánlatot, mert nem akar a külvárosban dolgozni, azt hiszem, hogy **inkább a szőlő volt savanyú** és hogy nem is ajánlották neki fel ezt az állást.*
♦ Ezópus (Aiszóposz) egyik állatmeséjére visszavezethető szállóige, amelyet a híres francia író, Jean de La Fontaine *Le Renard et les Raisins* [A róka és a szőlő] című – amúgy legrövidebb – meséje (III, 11) tett igazán ismertté. Ebben a rókának édes szőlőre fáj a foga, ám amikor látja, hogy nem éri el a túl magasan lógó fürtöket, csalódottságát azzal a megjegyzéssel leplezi, hogy nem is akarja azo-

Francia_magyar_szolastar.indb 753 2024. 08. 12. 15:59:01

kat leszedni, mert még úgyis éretlenek, savanyúak: « Certain renard gascon, d'autres disent normand, / Mourant presque de faim, vit au haut d'une treille / Des raisins mûrs apparemment, / Et couverts d'une peau vermeille. / Le galand en eut fait volontiers un repas; / Mais comme il n'y pouvait point atteindre: / « Ils sont trop verts, dit-il, et bons pour des goujats. » / Fit-il pas mieux que de se plaindre ? » [Egy gascogne-i – ha tetszik, normandiai – Róka / éhkoppos útját róva, / szöllőlugashoz ér… Arról kecsegtetőn / szép érett fürtök lógnak… Fölpislog a bogyókra: / jaj, az mind fönn piroslik, fönn a lugastetőn! / Hajh, de ennék belőlük a hízelgős csaló! / De szedné, ha elérné őkegyelme! / „Nagyon zöld; – mondja rá – suhancoknak való!" / Nem okosabb-e, mint ha keseregne? – Vikár Béla fordítása].

RAISON [ʀɛzɔ̃] *(n fn)*

- **entendre raison** – (Sz): accepter de suivre des conseils raisonnables
  - ⟨vki⟩ **jobb belátásra tér** || ⟨vki⟩ **hallgat a józan észre**
    - ➤ *J'ai essayé de **faire entendre raison** à Noé mais il est têtu, **il ne veut pas entendre raison**.* | *Megpróbáltam Noét **jobb belátásra téríteni**, de ő makacs, **nem akar hallgatni a józan észre**.*

- **La raison du plus fort est toujours la meilleure.** – (Szi), (vál): {Le plus fort fait toujours prévaloir sa volonté.}
  - **Mindig az erősebbik érve a meggyőzőbb/legjobb.** (vál)
    - ➤ *Le principe que **la raison du plus fort soit** de facto **toujours la meilleure** ne peut qu'inciter d'autres pays à vouloir entrer dans le club des puissances nucléaires.* | *Az az elv, hogy **mindig az erősebbik érve** ténylegesen **a meggyőzőbb** csak arra ösztönözhet más országokat is, hogy tagjai legyenek az atomhatalmak klubjának.*
  - ♦ A szállóige irodalmi eredetű, Jean de la Fontaine *Le Loup et l'Agneau* [A farkas meg a bárány] című meséjéből származik (I, 10), annak első sora: « La raison du plus fort est toujours la meilleure » [A több erő joga győz minden más jogon – Vikár Béla fordítása]. A dzsungel törvényére emlékeztető kifejezés jelentése az eredeti fizikai erő fitogtatásától mára eltolódott a leggazdagabb, legbefolyásosabb, legalkamasabb értelmezés felé.
  - ≅ *la loi* de la jungle*

- **plus que de raison** – (Sz): au-delà de la mesure raisonnable, avec excès
  - **a kelletenél több(et)**
    - ➤ *Il faut ramener Noé à la raison car depuis quelque temps **il boit plus que de raison**.* | *Noét észre kell téríteni, mert az utóbbi időben **többet iszik a kelleténél**.*

RAME [ʀam] *(n fn)*

- **ne pas en fiche une rame** – (Sz), (biz): ne rien faire par paresse
  - ⟨vki⟩ **a kisujját sem mozdítja** || ⟨vki⟩ **(csak) a lábát lóbálja/lógatja** || ⟨vki⟩ **lopja a napot**

Francia_magyar_szolastar.indb 754 2024. 08. 12. 15:59:01

➤ *Noé devait arroser le jardin, mais **il n'en a pas fichu une rame** de la journée.* | *Noénak meg kellett volna öntözni a kertet, de egész nap **a kisujját sem mozdította**.*

♦ A francia kifejezés a gályarabok által evezővel (*rame*) hajtott ókori és középkori hadihajókra utal.

◊ A *kisujját sem mozdítja* szólás eredetét lásd: *ne pas lever/remuer le petit doigt**.

≅ *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *faire le zouave* (2.)* || *peigner la girafe* (2.)* || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc** || *tirer sa flemme*

RAMENER [ʀam(ə)ne] *(ts i)*

◨ **la ramener** → FRAISE: *ramener sa fraise*

RAMPE [ʀɑ̃p] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch. {film, pièce, texte}⟩ **passer la rampe** – (Sz): produire de l'effet sur un public, un auditoire, des lecteurs

□ ⟨vmi {színészi játék, előadás} vkire {közönségre, hallgatóságra}⟩ **(nagy) hatást gyakorol**

➤ *Même devant un public jeune, lorsque la pièce est bien jouée, le texte de Molière **passe encore la rampe**.* | *Ha a darabot jól adják elő, Molière szövege még egy fiatal közönségre is **hatást tud gyakorolni**.*

♦ A kifejezés a színház világából származik, ahol a *rampe* szó eleinte azt a védőkorlátot jelentette, ami megakadályozta, hogy a nézők véletlenül beleessenek a zenekari árokba. Később azután már a színpadot körülvevő gyertyasort, majd a modernebb világítóstesteket nevezték így, ami biztosította a színpad és a színészek előnyös megvilágítását. Innen származik a mai *les feux de la rampe* 'rivaldafény' szókapcsolat is. A vizsgált kifejezés tehát immár átvitt értelemben használva azt jelentette, hogy a színészek játéka „átmegy" ezen a fénysoron és hatást tud gyakorolni a közönségre.

RANG [ʀɑ̃] *(h fn)*

◨ **en rang d'oignons** → OIGNON

■ **rentrer dans le rang** – (Sz): accepter la discipline d'un groupe ; renoncer à un statut extérieur ou exceptionnel

□ ⟨vki⟩ **beáll a sorba**

➤ *Après avoir été ministre pendant trois ans, Noé **est rentré dans le rang** et il est redevenu simple député.* | *Miután három évig miniszter volt, Noé **beállt a sorba** és újból egyszerű képviselő lett.*

♦ A kifejezés valószínűleg katonai eredetű és a sorakozóra utal.

■ **serrer les rangs** – (Sz): se grouper, se rapprocher pour affronter un danger, une difficulté

□ ⟨vki {csoport}⟩ **szorosra zárja sorait**

➤ *Aujourd'hui il est devenu essentiel de **serrer les rangs** pour les approvisionnements et la sécurité énergétique.* | *Mára alapvető fontosságúvá*

Francia_magyar_szolastar.indb 755 2024. 08. 12. 15:59:01

*vált, hogy **szorosra zárjuk sorainkat** az energiaellátás és -biztonság érdekében.*

≅ *se serrer [se tenir] les coudes**

RAS, -E [ʀɑ, ʀɑz] *(mn)*

◨ **en avoir ras le bol** → BOL

◨ **être au ras des pâquerettes** → PÂQUERETTE

RASOIR [ʀɑzwaʀ] *(h fn)*

◨ **être/marcher/danser sur le fil du rasoir** → FIL

RAT [ʀa] *(h fn)*

■ **être fait comme un rat** – (Szh): être pris au piège sans possibilité de s'échapper
□ ⟨vki⟩ **egérfogóba kerül** || ⟨vki⟩ **csapdába esik**
➤ *Le voleur a essayé de s'enfuir par l'escalier, mais les policiers étaient là. **Il était fait comme un rat** et il s'est rendu.* | *A tolvaj megpróbált a lépcsőházon keresztül elmenekülni, de a rendőrök ott voltak. **Csapdába került** és megadta magát.*
≅ *tomber dans une souricière**

■ **gueux** [gø] **comme un rat d'église** – (Szh), (rég): très pauvre
□ ⟨vki⟩ **szegény, mint a templom egere**
➤ *« **Je vais gueux comme un rat d'église**, / Et toi tu n'as que tes dix doigts ; / La table n'est pas souvent mise / Dans nos sous-sols et sous nos toits… »* (PAUL VERLAINE : *Chansons pour elle – Compagne savoureuse et bonne*) | *„**Templom egere, koldus lettem**, / Tíz ujjad minden vagyonunk, / Az asztalunk meg terítetlen, / Pincében, padláson lakunk…"* (PAUL VERLAINE: *Dalok őhozzá – Édes és jó társnő* – Lackfi János fordítása).
♦ A szóláshasonlat ma már kevéssé használatos, inkább csak a szótárakban fordul elő (Verlaine még használta, amint a fenti idézet is mutatja). ◉ Eredetét egyesek szerint a *rat d'église* szókapcsolat régi 'templomszolga, sekrestyés' jelentése magyarázza meg. Azt tartották róluk, hogy nagyon szegények voltak. ◉ Valószínűbbnek tűnik az a kifejezés konkrét jelentésén alapuló és az éhezést valamint a szegénységet párhuzamba állító magyarázat, miszerint a patkányok és egerek kevés ennivalót találtak egy templomban. ◉ A hasonlat érdekessége, hogy benne az *egér* szó rögzült például a magyarban, a németben (*arm wie ein Kirchenmaus*), az angolban (*poor as a church mouse*), de a québeci franciában is (*pauvre comme une souris d'église*), a spanyolban pedig a patkány és az egér változat is megtalálható (*pobre como una rata, más pobre que una rata, pobre como un ratón de iglesia*). A francia *rat* 'patkány' szónak egyébként nyelvjárásban van 'egér' jelentése is.
≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas*

Francia_magyar_szolastar.indb 756 2024. 08. 12. 15:59:01

avoir un sou vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

■ **Les rats quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.]** – (Szm): {se dit de gens qui quittent un lieu, une société, dès que la situation devient dangereuse}

□ **A patkányok elhagyják a süllyedő hajót [menekülnek a süllyedő hajóról].**

➤ *C'est dans des situations critiques, quand* ***les rats quittent*** *en général* ***le navire****, que les vrais héros se montrent.* | *Az igazi hősök azokban a kritikus helyzetekben mutatkoznak meg, amikor* ***a patkányok*** *általában* ***elhagyják a süllyedő hajót****.*

♦ E helyzetmondat egy régi tengerész megfigyelést fogalmaz meg. William Shakespeare *The Tempest* [A vihar] című munkájában (1611) is olvasható, ahol Prospero egy ócska csónakról beszél, amelyet már a patkányok is elhagytak (I, 2): „Röviden, egy bárkára vittek, mentünk / néhány mérföldet; ott aztán egy ócska / csónakban vízre tettek, sem kötél, / sem árbóc, sem vitorla; jó ösztönnel / elhagyták már a patkányok is". Egyik oka e jelenségnek az lehetett, hogy amikor a hajó kiöregedés vagy baleset következtében már ereszti a vizet, a patkányok táplálkozási nehézségekbe ütköznek, és életösztönüktől vezérelve igyekeznek minél előbb elhagyni a hajót. Mások szerint olyan kifinomult érzékkel rendelkeznek, amellyel megérzik, és menekülésükkel előre jelzik a vihar közeledtét.

■ **s'ennuyer comme un rat mort** – (Szh), (biz): s'ennuyer beaucoup

□ ⟨vki⟩ **(nagyon) unja a banánt** (biz) || ⟨vki⟩ **majd meghal az unalomtól** || ⟨vki⟩ **halálra unja magát**

➤ *La cérémonie de mariage était interminable.* ***On s'est ennuyés comme des rats morts.*** | *Az esküvői szertartás nem akart véget érni.* ***Nagyon untuk már a banánt.***

♦ A kifejezés egy a padláson patkányfogóval megfogott, majd ott felejtett döglött (mintegy magát halálra unt) patkány képét használja a nagyfokú unatkozás, unalom kifejezésére.

♦ Az előzőekben felsorolt kifejezésekben szereplő *rat* 'patkány' szóval kapcsolatban érdemes még a következő állandósult szókapcsolatokat is megemlíteni: *un rat d'hôtel* 'szállodai tolvaj', *petit rat de l'Opéra* 'balettnövendék, balettpatkány', *rat de bibliothèque* 'könyvmoly {kutató}'.

◊ Az *unja a banánt* kifejezés Zerkovitz Bélának az 1920-as években komponált, *Jaj de unom a banánt!* című slágeréből maradt fenn, és az első tengerentúli banánszállítmányok megérkezése után Magyarországon kitört divathóbortra utal. Zerkovitz Béla a századforduló utáni magyar kuplé- és sanzonszerzők egyik legnépszerűbb alakja volt. Olyan közismert sanzonok fűződnek nevéhez, mint a *Mi muzsikus lelkek*, az *Asszonykám, adj egy kis pihenőt*, az *Éjjel az omnibusz tetején* vagy a *Lehoznám néked a csillagokat*.

≅ *s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent sous* de l'heure* || *s'ennuyer à mourir**

RÂTEAU [ʀɑto] *(h fn)*

❒ **(se) prendre un râteau** → VESTE: *prendre/ramasser/remporter une veste*

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ❒ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

RÂTELIER [ʀɑtəlje] *(h fn)*

■ **manger à tous les râteliers** – (Sz), (biz): être opportuniste, faire passer sans scrupule son intérêt matériel avant ses idées
□ ⟨vki⟩ **két/több vasat tart a tűzben** || ⟨vki⟩ **több helyről is hasznot húz**
➤ *Quand Zoé était jeune journaliste ambitieuse,* ***elle mangeait à tous les râteliers****.* | *Amikor Zoé fiatal ambiciózus újságíró volt,* ***több vasat is tartott a tűzben****.*
♦ A kifejezés mezőgazdasági eredetű. A *râtelier* ‘jászolrács, szénarács’ az istállóban a jászol fölött levő, alsó részével a falhoz simuló, felső részével attól elálló rács, amelyre a szálas takarmányt rakják. A szólás szemléleti alapja az, hogy az állatok nem csupán a közvetlenül előttük lévő etetőrészből ehetnek, hanem könnyen „belekóstolhatnak” a szomszédaik előtti részbe is.
≅ *jouer double jeu* || *jouer sur tous les tableaux**

RAYON [ʀɛjɔ̃] *(h fn)*

■ **Ce n’est pas mon rayon.** – (Szm): {Ce n’est pas de mon domaine, de ma compétence.}
□ **(Ez) nem az én asztalom.**
➤ *Je regrette,* ***ce n’est pas mon rayon****, adressez-vous à quelqu’un d’autre.* | *Sajnálom,* ***ez nem az én asztalom****, forduljon valaki máshoz!*
♦ A kompetenciahiányt jelző helyzetmondat jelentése a *rayon* szó ‘áruházi osztály, részleg’ jelentésén alapul (vö. *rayon des chaussures* ‘cipőosztály’, *chef de rayon* ‘áruházi osztályvezető’).
◊ A magyar *(Ez) nem az én asztalom* szólásmondás eredetét lásd: *Ce n’est pas dans mes cordes**.
≅ *Ce n’est pas dans mes cordes**. || *Ce n’est pas ma tasse* de thé.* || *Ce n’est pas mon truc.*

■ **en connaître un rayon** – (Sz), (biz): bien connaître un domaine
□ ⟨vki vmiben⟩ **nagyon otthon van [otthonosan mozog]** || ⟨vmi vkinek⟩ **a kisujjában van** || ⟨vki vmit⟩ **kiráz a kisujjából**
➤ *Demande à Noé de t’aider pour ton exercice en maths,* ***il en connaît un rayon****.* | *Kérd meg Noét, hogy segítsen neked a matekfeladatban,* ***nagyon otthon van benne****.*
♦ A kifejezés jelentése az előzőhöz hasonlóan a *rayon* szó ‘áruházi osztály, részleg’ jelentésén alapul, amiből jelentésbővüléssel levezethető az általánosabb ‘(szakmai) terület’ értelmezés, amiben valaki nagyon otthon van.
≅ *connaître qqch. comme sa poche* (1.)* || *connaître qqch. par cœur** || *connaître/savoir qqch. sur le bout du doigt* [des doigts]* || *être ferré à glace* sur qqch.* || *être orfèvre en la matière* || *toucher sa bille**

REGARD [ʀ(ə)gaʀ] *(h fn)*

■ **jeter/lancer un regard noir** ⟨à qqn⟩ – (Sz): regarder qqn de façon mécontente, furieuse
□ ⟨vki vkire⟩ **sötét pillantást vet**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Je me suis excusé auprès de lui deux fois. Peut-être que maintenant il va arrêter de* ***me lancer des regards noirs****.* | *Kétszer is bocsánatot kértem tőle. Talán most már nem fog* ***sötét pillantásokat vetni rám****.*

≅ *fusiller qqn du regard*

RÈGLE [rɛgl] *(n fn)*

■ **dans les règles de l'art** – (Sz): comme il faut

□ **ahogy a nagykönyvben meg van írva**

➤ *Le plombier a exécuté le travail* ***dans les règles de l'art****.* | *A vízvezeték-szerelő úgy végezte el a munkát,* ***ahogy a nagykönyvben meg van írva****.*

♦ A *règles de l'art* szókapcsolat eredetileg építészeti kifejezés volt és az előírás szerinti építkezés elveire utalt.

≅ *comme il se doit*

REIN [rɛ̃] *(h fn)*

■ **avoir les reins solides** – (Sz):

1. avoir le dos robuste (pour porter)

□ ⟨vki⟩ **robusztus alkat**

➤ *Noé* ***a les reins solides****. Il a pu soulever la voiture sous laquelle son ami est resté coincé après l'accident.* | *Noé* ***robusztus alkat****. Sikerült neki fölemelnie az autót, ami alá barátja beszorult a baleset után.*

2. être de taille à triompher d'une épreuve

□ ⟨vkit⟩ **kemény fából faragtak**

➤ *Comme tout le monde, Noé a été affecté par la crise économique, mais* ***il avait les reins solides*** *et il a passé à travers, alors que d'autres faisaient faillite.* | *Mint mindenkit, Noét is érintette a gazdasági válság, de* ***őt kemény fából faragták*** *és túlélte, míg mások csődbe mentek.*

♦ A francia *rein* szó jelentése egyes számban 'vese', többes számban 'keresztcsont, deréktáj'. A kifejezés első és második jelentésének is természetesen a keresztcsonti deréktáj a szemléleti alapja.

≅ **1.** *une armoire* à glace*

≅ **2.** *avoir la peau* dure*

REMPART [rɑ̃paʀ] *(h fn)*

■ **faire un rempart de son corps** ⟨à qqn⟩ – (Sz): protéger qqn physiquement

□ ⟨vki vkit⟩ **a testével védelmez**

➤ *La mère* ***a fait un rempart de son corps*** *pour empêcher son fils d'être mordu par le chien.* | *Az anya* ***a testével védelmezte*** *a fiát, nehogy a kutya megharapja.*

♦ A kifejezés a *rempart* szó konkrét 'földsánc, (védő)bástya' értelmét aknázza ki, amiből a 'védelem, védőpajzs' átvitt jelentés kialakult.

REPASSER [ʀ(ə)pɑse] *(ts i)*

◨ **plat comme une planche à repasser** → PLANCHE: *plat comme une planche à pain [une planche à repasser]*

Francia_magyar_szolastar.indb 759 2024. 08. 12. 15:59:01

RÉPONDANT [ʀepɔ̃dɑ̃] *(h fn)*

■ **avoir du répondant** – (Sz), (biz):
1. avoir de l'argent derrière soi
□ ⟨vkinek⟩ **van mit aprítania a tejbe**
➤ *Malgré ses difficultés financières actuelles, je ne me fais pas de souci pour lui,* ***il a du répondant****.* | *A jelenlegi anyagi nehézségei ellenére sem aggódom miatta,* ***van mit aprítania a tejbe****.*
2. être capable de rapidement répliquer, riposter
□ **jól fel van vágva** ⟨vkinek⟩ **a nyelve [jól felvágták** ⟨vkinek⟩ **a nyelvét]**
➤ *Zoé répond toujours à une remarque désagréable en rendant aussitôt la pareille :* ***elle a du répondant****.* | *Zoé a kellemetlen megjegyzésekre mindig azonnal ugyanúgy visszavág:* ***jól fel van vágva a nyelve****.*
♦ A francia szólás első jelentését a *répondant* szó eredeti 'kezes, jótálló, aki felel valakiért (mert van pénze, eszköze erre, ha kell)' jelentése magyarázza meg. A kifejezés második jelentése pedig az 'eszköz' jelentésmozzanatot aknázza ki: akinek eszközei, érvei vannak, az talpraesetten, szókimondóan, csípősen vissza tud vágni egy vitában.
◊ A *vkinek van mit aprítania a tejbe* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *avoir du foin* dans ses bottes*.
◊ A *jól fel van vágva vkinek a nyelve* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]*.
≅ **1.** *avoir du foin* dans ses bottes* || *être bourré de fric (biz)* || *être cousu d'or** || *être plein aux as** || *être riche à millions* || *mener la vie* à grandes guides* || *nager dans l'opulence* || *riche comme Crésus** || *rouler sur l'or**
≅ **2.** *avoir de la répartie [avoir la répartie facile]* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *répondre/riposter du tac* au tac*

RÉPONSE [ʀepɔ̃s] *(n fn)*

■ **donner/faire une réponse de Normand** – (Sz): répondre d'une manière ambiguë en ne disant ni oui ni non
□ ⟨vki⟩ **kétértelmű választ ad** || ⟨vki⟩ **lutheránus választ ad** (tréf)
➤ *Une affirmation du type « il est fort probable qu'un poisson d'un an ait une taille comprise entre certaines limites » appartient à la catégorie* ***des réponses de Normand****.* | *Az olyan kijelentés, mint „nagyon valószínű, hogy egy egyéves hal mérete bizonyos határok között mozog"* ***a lutheránus/kétértelmű válaszok*** *kategóriájába tartozik.*
♦ A szólás a régi normann jog egyik hajdani törvénye alapján magyarázható, ami lehetővé tette a normannok számára, hogy huszonnégy órás gondolkodási idő leteltével elálljanak egy üzlettől. Erre utal az *Un Normand a son dit et son dédit* 'Egy Normann gyakran ellentmond saját magának; állhatatlan' régi szólásmondás is, amelyben a *dit* főnév az adott szót, a *dédit* pedig az adott szó visszavonását jelenti. Mindez megmagyarázza, hogy miért tartották a normannokat ravasz, furfangos, megbízhatatlan embereknek.

Francia_magyar_szolastar.indb 760 2024. 08. 12. 15:59:02

◊ A *lutheránus választ ad* magyar szólás a szemben álló álláspontok közt semleges középutat kereső, a döntést megkerülő, se ilyen, se olyan magatartásra, megnyilatkozásra mondják.
≅ *donner une réponse évasive* || *manier/parler la langue* de bois*

RESPECT [ʀɛspɛ] *(h fn)*

■ **Sauf votre respect, ... [Sauf le respect que je vous dois, ...] [Avec tout le respect que je vous dois, ...]** – (Szm): {se dit pour s'excuser d'une parole trop libre, un peu choquante}
□ **Már ne vegye zokon, de...**
➤ ***Sauf votre respect****, vous avez quel âge ?* | ***Már ne vegye zokon****, de hány éves ön?*
➤ ***Avec tout le respect que je vous dois****, Monsieur le Président, j'aimerais que vous répondiez à ma question.* | *Tisztelt Elnök úr,* ***ne vegye zokon****, de szeretném, ha válaszolna a kérdésemre.*
◊ A magyar szólásmegfelelőről „A kedves rokon, ne vedd zokon!" rímes mondóka jut az ember eszébe. A benne található *zokon* elem megszilárdult ragos szerkezet, amely egyesek szerint ún. szórövidüléssel keletkezett a *zokog* igéből. A régebbi nyelvben létezett a *zokul vesz* alakban is. Ugyanebbe a családba tartozik még a *zokon esik vmi* kifejezés és a *zokszó* főnév is. ◉ Mások egy, a régi nyelvben létezett és a népnyelvben ma is létező *zok* melléknévre vezetik vissza a szókapcsolatokat, amelynek jelentése 'ragacsos bélű, keletlen, rossz (kenyér)', 'ragacsos, tapadós (föld)', illetve átvitt értelemben 'durva, sértő, bántó (szó)'.

RESPIRER [ʀɛspiʀe] *(tn i)*

■ **mentir comme on respire** – (Szh): mentir sans cesse et effrontément
□ ⟨vki⟩ **hazudik, mint a vízfolyás** || ⟨vki⟩ **hazudik, mintha könyvből olvasná**
➤ *Ne croyez pas un seul mot de ce que dit Zoé,* ***elle ment comme elle respire****.* | *Egy szavát se higgye el Zoénak,* ***úgy hazudik, mint a vízfolyás****.*
≅ *avoir le nez qui bouge/remue [*surtout sous la forme: *Ton/Son nez* bouge/remue.] (tréf)* || *mentir comme un arracheur* de dents* || *trahir la vérité*

RETARD [ʀ(ə)taʀ] *(h fn)*

■ **avoir du retard à l'allumage** – (Sz), (biz): apprendre, comprendre, réagir trop tard
□ ⟨vkinek⟩ **későn/lassan esik le a tantusz** (biz) || ⟨vki⟩ **későn/lassan kapcsol** (biz)
➤ *À propos de la crise du coronavirus beaucoup se posent en France la question de savoir* ***s'il y a eu du retard à l'allumage*** *au sommet de l'État.* | *A koronavírus által okozott krízishelyzetben sokan teszik fel maguknak a kérdést Franciaországban, hogy* ***vajon*** *az állam élén* ***nem esett-e későn le a tantusz****.*
♦ A kifejezés technikai eredetű és az autómotor gyújtásának helytelen beállítására, működésére utal. Használatos ellentétes értelemben az *avoir de l'avance à l'allumage* 'gyorsan leesik vkinek a tantusz' alakban is.
◊ A *későn/lassan esik le vkinek a tantusz* magyar szólás eredetét lásd: *faire tilt**.
≅ *être dur à la détente**

Francia_magyar_szolastar.indb 761 2024. 08. 12. 15:59:02

◨ **avoir un métro de retard** → MÉTRO

RETOUR [R(ə)tuR] *(h fn)*

■ **être sur le retour** – (Sz): commencer à vieillir
□ **eljár/múlik az idő** ⟨vki felett⟩
➤ *Récemment j'ai rencontré un vieux camarade de classe et j'ai constaté qu'**il commence à être sur le retour**. | Nemrég találkoztam egy régi osztálytársammal és megállapítottam, hogy **kezd eljárni az idő fölötte**.*
♦ A kifejezés a régi *être sur le retour de l'âge* szólás rövidült változata. A *retour d'âge* szókapcsolatot pedig a nők változókorára használják.
≅ *avancer en âge* || *avoir de beaux restes* || *ne plus être de la première jeunesse* || *prendre de l'âge* || *venir vieux (Bel), (Can), (Sui)*

RETRAITE [R(ə)tRɛt] *(n fn)*

■ **battre en retraite** – (Sz): reculer devant l'ennemi
□ ⟨vki⟩ **visszavonulót fúj**
➤ *Finalement, les manifestants **ont battu en retraite** devant les forces de police. | A tüntetők végül **visszavonulót fújtak** a rendőri erők elől.*
♦ A szólás mindkét nyelvben katonai eredetű, konkrét szemléleti alapja a kürttel leadott jel: *sonner la retraite* 'visszavonulót fúj'.
≅ *faire marche arrière* || *lâcher pied* || *tirer son épingle* du jeu*

RETRANCHEMENT [R(ə)tRɑ̃ʃmɑ̃] *(h fn)*

■ **pousser** ⟨qqn⟩ **dans ses (derniers) retranchements** – (Sz): l'attaquer violemment de telle sorte qu'il ne puisse plus se défendre
□ ⟨vki vkit⟩ **sarokba szorít**
➤ *Le ministre a fini par dire qu'il ne pouvait répondre à ces questions parce qu'il s'agissait de secrets d'État. Mais l'opposition **l'a poussé dans ses derniers retranchements** en proposant de continuer la séance à huis clos. | A miniszter végül azt mondta, hogy nem tud válaszolni ezekre a kérdésekre, mert államtitkokról van szó. De az ellenzék **sarokba szorította** azzal a javaslattal, hogy zárt ajtók mögött folytassák az ülést.*
♦ A kifejezés katonai eredetű, a *retranchement* szó 'sánc, elsáncolás, védőmű' jelentésén alapul, ahol a (visszavonuló) katonák menedéket tudtak találni.
≅ *mettre qqn au pied* du mur*

RÉVÉRENCE [ReveRɑ̃s] *(n fn)*

■ **tirer sa révérence** – (Sz):
1. partir, s'en aller ; quitter son poste
□ ⟨vki⟩ **a távozás hímes mezejére lép** (szépítő)
➤ *Suite à de dures critiques de la part de ses collaborateurs, le directeur de l'entreprise **a dû tirer sa révérence**. | A munkatársai részéről érkező kemény kritikák következtében a vállalat igazgatójának **a távozás hímes mezejére kellett lépnie**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 762 2024. 08. 12. 15:59:02

2. terminer une carrière, prendre sa retraite

□ ⟨vki⟩ **karrierje végére ér**

➤ *Après avoir présenté durant 24 ans le journal télévisé français de 20h sur TF1, la journaliste Claire Chazal* ***a tiré sa révérence*** *dignement. Elle était ce soir à l'antenne pour la dernière fois.* | *Claire Chazal újságírónő, miután 24 évig vezette a francia TF1 csatorna híradójának esti 8 órai kiadását, méltósággal* ***fejezte be televíziós karrierjét****. Ma este volt utoljára adásban.*

3. (szépítő): mourir

□ ⟨vki⟩ **elköltözik/eltávozik az élők sorából** (szépítő)

➤ *Alain Rey, auteur du* Petit Robert, ***a tiré sa révérence*** *le 28 octobre 2020.* | *Alain Rey, a* Petit Robert *szótár szerzője 2020. október 28-án* ***távozott az élők sorából****.*

4. ⟨à qqn⟩ : quitter qqn

□ ⟨vki⟩ **búcsút int/mond** ⟨vkinek⟩

➤ *Je me suis excusé pour mon comportement auprès de mon hôte, puis* ***je lui ai tiré ma révérence****.* | *Elnézést kértem a vendéglátómtól a viselkedésemért, majd* ***búcsút intettem/mondtam neki****.*

5. ⟨à qqch.⟩ : renoncer à qqch.

□ ⟨vki⟩ **búcsút int/mond** ⟨vminek⟩

➤ *« (…)* ***j'aurais****, certainement,* ***tiré ma révérence*** *au prix Nobel si, pour l'obtenir, il m'avait fallu rien renier. »* (André Gide : *Journal*, 1947) | *Bizonyára* ***búcsút mondtam volna*** *a Nobel-díjnak, ha annak érdekében, hogy megkapjam, bármit is meg kellett volna tagadnom.* (André Gide : *Napló*, 1947)

♦ A francia szólás *révérence* szava eredetileg a tisztelgő meghajlás, köszönés kifejezésére szolgált (amikor például egy idegen követ bemutatkozott a király előtt, vagy amikor utána eltávozott). A *tirer* ige arra a szertartásos mozdulatra utal, amikor a meghajláskor a lábat hátrafelé kellett csúsztatni, húzni. Ez lett a szemléleti alapja a *faire la révérence* 'meghajol, hajbókol, pukedlizik' és a *traiter qqn avec révérence* 'tisztelettel bánik vkivel' kifejezéseknek. Jelentésbővüléssel és igecserével (*traiter* → *tirer*) pedig a XVIII. századtól kialakult a 'vkitől, vmitől (el)búcsúzik', majd az 'elbúcsúzik az élettől, meghal' jelentés is. Amint a példamondatok is mutatják, a kifejezés ma több beszédhelyzetben is használható más-más magyar fordítási lehetőségekkel.

≅ **1.** *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *mettre les bouts** || *mettre les voiles** || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle**

≅ **2.** *prendre sa retraite*

≅ **3.** *quitter la vie* || *rendre l'âme* || *rendre le dernier souffle/soupir*

≅ **4.** *dire adieu à qqn*

≅ **5.** *dire adieu à qqch.* || *faire son deuil* de qqch. (1.)* || *faire/tirer une croix* sur qqch.* || *passer qqch. par profits et pertes [par pertes et profits]* || *tirer un trait* sur qqch.*

Francia_magyar_szolastar.indb 763 2024. 08. 12. 15:59:02

REVERS [ʀ(ə)vɛʀ] *(h fn)*

■ **le revers de la médaille** – (Sz): le côté désagréable d'une chose qui est agréable
□ **az érem másik oldala**
➤ *C'est bien, tu as eu une promotion mais **le revers de la médaille**, c'est que tu vas travailler encore plus tard le soir et même le week-end.* | *Nagyon jó, előléptettek, de **az érem másik oldala** az, hogy este még tovább fogsz dolgozni és még hétvégén is.*
♦ A múzeumokban, gyűjteményekben kiállított érmeknek általában az érdekesebb, szebb, gyakran képes oldalát látjuk. De vajon a másik oldaluk, a hátlapjuk (*le revers*) is mindig olyan érdekes?

RHABILLER (SE) [ʀabije] *(vh i)*

■ **Il peut aller se rhabiller.** – (Szm), (biz): {se dit de qqn qui n'a plus qu'à s'en aller, à renoncer à qqch.}
□ **Itt már semmi keresnivalója nincs. || Jól megnézheti magát.**
➤ *Noé a perdu tout ce qu'il avait aux cartes. Maintenant, **il peut aller se rhabiller**.* | *Noé mindenét elvesztette kártyán. Most aztán **jól megnézheti magát**.*
♦ A helyzetmondatot eredetileg arra a színészre vagy sportolóra mondták, aki rossz teljesítményt nyújtott, leszerepelt, és aki mehetett vissza az öltőzőbe átöltözni (*se rhabiller*), mert nem kapott több szerepet vagy lecserélték. A kifejezés gyakran használatos felszólító alakban is: *Va te rhabiller !* 'Tűnj el innen!'

RIDEAU [ʀido] *(h fn)*

■ (***F***) **grimper dans les rideaux** – (Sz), (Can): s'énerver
□ ⟨vki {dühében}⟩ **a falra mászik** || ⟨vki⟩ **felkapja a vizet** (biz)
➤ *Franchement, tu me donnes parfois envie de **grimper dans les rideaux** par ton comportement impertinent.* | *Őszintén, néha kedvem lenne **a falra mászni** a szemtelen viselkedésed miatt.*
♦ Figyelem! A fenti québeci szólást ne keverjük össze a hozzá alakilag nagyon közel álló bizalmas *grimper aux rideaux* franciaországi kifejezéssel, aminek merőben más a jelentése: 'vki vmit nagyon élvez → (szexuálisan) eljut a csúcspontra'.
≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

■ **tirer le rideau** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): cesser de s'en occuper, d'en parler
□ ⟨vki vmire⟩ **fátylat borít** || ⟨vki vmit⟩ **figyelmen kívül hagy**
➤ *Hélas, il est impossible de **tirer le rideau** sur ce vieux problème.* | *Sajnos lehetetlen **fátylat borítani** erre a régi problémára.*
♦ A kifejezés a színház világából jön és szemléleti alapja az, hogy amikor vége van az előadásnak, a függönyt összehúzzák vagy lehúzzák. A szólással kapcsolatban

Francia_magyar_szolastar.indb 764 2024. 08. 12. 15:59:02

érdemes idézni Pierre Corneille két gyönyörű sorát is, ahol a *passer l'éponge** és a *tirer le rideau* szólásokat szinonimaként szerepelteti: « Sur les noires couleurs d'un si triste tableau / Il faut passer l'éponge ou tirer le rideau. » (*Rodogune, princesse des Parthes*, 1644, Acte II, Scène III).

◊ A *fátylat borít vmire* magyar szólás eredetét lásd: *passer l'éponge* sur qqch*.

≅ *étendre/jeter/tirer un voile* sur qqch.* || *passer l'éponge* sur qqch.*

RIEN [rjɛ̃] *(nm)*

■ **Ça ne casse rien.** – (Szm), (biz): {se dit de qqch. qui n'est pas extraordinaire}

□ **Nem valami nagy durranás.** (biz)

➤ *Noé est allé dans ce nouveau restaurant dont on dit tant de bien. Il a été déçu, il a trouvé que **ça ne cassait rien**.* | *Noé elment abba az új étterembe, amiről oly sok jót mondanak. Csalódott volt, úgy találta, hogy **az nem valami nagy durranás**.*

♦ A helyzetmondat eredetét lásd: *Ça ne casse pas trois pattes* à un canard.*

≅ *Ça ne casse pas des briques. (biz)* || *Ça ne casse pas trois pattes* à un canard.* || *Ça ne casse pas les vitres*.*

■ **Cela ne rime à rien.** – (Szm): {Cela n'a aucun sens.}

□ **Ennek semmi értelme.**

➤ *Qu'est-ce que tu racontes ? **Cela ne rime à rien.*** | *Miket beszélsz? **Ennek semmi értelme.***

≅ *C'est de la bouillie* pour les chats.* || *n'avoir ni queue* ni tête* || *n'avoir ni rime* ni raison* || *ne pas tenir debout* (3.)*

■ **comme si de rien n'était** – (Sz): en agissant comme si rien ne s'était passé ; en affectant l'innocence, l'indifférence, l'oubli

□ **mintha mi sem történt volna**

➤ *Nous sommes fâchés, mais Noé nous a téléphoné il y a quelques jours **comme si de rien n'était**.* | *Összevesztünk, de néhány nappal ezelőtt Noé úgy telefonált nekünk, **mintha mi sem történt volna**.*

◨ **en un rien de temps** → TEMPS

◨ **n'avoir rien à se mettre sous la dent** → DENT

◨ **pour rien au monde** → OR: *pour tout l'or du monde*

RIME [rim] *(n fn)*

■ **n'avoir ni rime ni raison** – (Sz): se dit de qqch. qui n'a aucune cohérence, aucun sens

□ ⟨vminek⟩ **se füle, se farka**

➤ *Ce que tu dis **n'a ni rime ni raison**.* | ***Se füle, se farka** annak, amit mondasz.*

♦ A *rime* és a *raison* szavak összekapcsolása gyakori a régi (görög–római) és a klasszikus retorikában, mely ily módon kapcsolta össze a költői formát (*la rime* 'rím') és az eszmei mondanivalót (*la raison* 'ész, értelem').

Francia_magyar_szolastar.indb 765 2024. 08. 12. 15:59:02

◊ A *se füle se farka* magyar szólás eredetét lásd: *n'avoir ni queue* ni tête.*
≅ *C'est de la bouillie* pour les chats.* || *Cela ne rime à rien*.* || *n'avoir ni queue* ni tête* || *ne pas tenir debout* (3.)*

■ **sans rime ni raison** – (Sz): d'une manière incompréhensible, sans aucune raison
□ **minden ok nélkül** || **se szó, se beszéd** || **csak úgy ukk-mukk-fukk** (biz), (tréf)
➤ *Noé n'a rien dit, il est parti **sans rime ni raison** en pleine réunion.* | *Noé nem mondott semmit, **minden ok nélkül [csak úgy ukk-mukk-fukk]** távozott az értekezlet közepén.*

RIMER [rime] *(tn i)*

◨ **Cela ne rime à rien.** → RIEN

RIRE[1] [rir] *(tn i)*

◨ **éclater de rire** → ÉCLATER
◨ **être mort de rire** → MORT[1]
◨ **mourir de rire** → MOURIR
◨ **rire à gorge déployée** → GORGE
◨ **rire à ventre déboutonné** → VENTRE
◨ **rire au nez** ⟨de qqn⟩ → NEZ
◨ **rire aux éclats** → ÉCLAT
◨ **rire aux larmes** → LARME
◨ **rire comme un bossu** → BOUSSU
◨ **rire comme une baleine** → BALEINE
◨ **rire dans sa barbe** → BARBE

■ **rire jaune** – (Sz): rire de façon forcée, qui dissimule mal le dépit ou la gêne
□ ⟨vki⟩ **kényszeredetten nevet**
➤ *J'aimerais seulement te suggérer une stratégie : avant de donner ta première réplique, **réponds-lui avec un rire jaune**.* | *Csak javasolni szeretnék neked egy stratégiát: mielőtt azonnal felelnél neki, **nevess rá kényszeredetten [kényszeredett nevetéssel válaszolj neki]**.*
♦ Amint a példamondatból is látszik, az igés szerkezetet azonos jelentéssel ma már jelzős főnévként is használják. A szólás kialakulását különféleképpen magyarázzák. ◉ Egyesek a sárga szín szimbolikájában keresik a megoldást. Számos pozitív konnotációja mellett (pl. melegség, gazdagság) több negatívval is rendelkezik: gonoszság, álnokság, árulás, betegség, megbélyegzés, irigység (Judást például gyakran ábrázolják a festményeken sárga ruhában). A *rire jaune* tehát így a nem őszinte, kényszeredett nevetés metaforája lett. ◉ Mások az *hépatite* 'májgyulladás' betegséggel, illetve az ebből fakadó sárgás elszíneződéssel (*jaunisse* 'sárgaság, ikterusz') hozzák összefüggésbe a szólást. Azokon a betegeken,

Francia_magyar_szolastar.indb 766 2024. 08. 12. 15:59:02

akik megkapták ezeket a betegségeket, az elszenvedett kín miatt alakulhat ki ilyen kényszeredett arcmimika.

◨ **rire sous cape** → CAPE

◨ **se tordre de rire** → TORDRE (SE)

RIRE[2] [RIR] *(h fn)*

■ **avoir le fou rire** – (Sz): avoir un rire qu'on ne peut pas maîtriser
□ ⟨vkinek⟩ **nevetőgörcse van**
➤ *Le professeur a fait sortir deux étudiants qui **avaient le fou rire** et dérangeaient le cours magistral.* | *A tanár kiküldött két hallgatót, akiknek **nevetőgörcse volt** és zavarták az előadást.*
≅ *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort*[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

RISQUE [RISK] *(h fn)*

◨ **faire** ⟨qqch.⟩ **à ses risques et périls** → PÉRIL

RIVALITÉ [RIVALITE] *(n fn)*

◨ **des rivalités de clocher** → CLOCHER: *des querelles/compétitions/rivalités de clocher*

RIVIÈRE [RIVJƐR] *(n fn)*

◨ **porter de l'eau à la mer [à la rivière]** → EAU

ROCHE [Rɔʃ] *(n fn)*

◨ **Il y a anguille sous roche.** → ANGUILLE

ROCHER [RɔʃE] *(h fn)*

■ **le rocher de Sisyphe** – (Sz), (vál): une tâche qui n'en finit pas de durer
□ ⟨vmi⟩ **sziszifuszi munka**
➤ *Dans l'Union européenne la lutte contre le chômage est **un rocher de Sisyphe**.* | *Az Európai Unióban a munkanélküliség elleni harc **sziszifuszi munka**.*
♦ Sziszüphosz az ógörög mondavilág szerint a legravaszabb halandó, túljárt az emberek és az istenek eszén, még Zeusz titkát is kicsalta és elárulta. Thészeusz ölte meg ravaszsága és gaztettei miatt, büntetése az alvilágban pedig az volt, hogy egy hatalmas sziklatömböt kellett egy hegyre felgörgetnie, ám akárhányszor felért a hegycsúcsra, az mindig visszazuhant. ◉ Homérosz *Odüsszeia* című művében mesél róla (XI, 593–600): „Láttam: Szíszüphosz is hogy szenved, míly nagy a kínja, / mindkét kézzel egy órjás sziklát tolva előre. / Kézzel is és lábával is úgy nekidőlt ama szirtnek, / úgy görgette a csúcs fele azt: de amint a tetőre /

Francia_magyar_szolastar.indb 767 2024. 08. 12. 15:59:03

ért vele épp, azt súlya megintcsak visszavetette: / s újra a völgybe gurult le rohanva a szikla, az átkos. / Nékifeszülve megint elkezdte taszítani; csurgott / sok veritéke, fejét a kavargó por boritotta." – Devecseri Gábor fordítása. ◉ Albert Camus *Mythe de Sisyphe* [Sziszüphosz mítosza] című 1942-ben megjelent művében dolgozta fel a témát.

≅ *le tonneau* des Danaïdes*

ROI [ʀwa] *(h fn)*

◨ **Au royaume des aveugles les borgnes sont rois.** → ROYAUME

◨ **être plus royaliste que le roi** → ROYALISTE

■ **travailler pour le roi de Prusse** – (Sz): travailler pour rien, ne pas être payé pour son travail alors que d'autres en profitent

□ ⟨vki⟩ **hasztalanul fárad** || ⟨vki⟩ **ingyen és bérmentve dolgozik** || ⟨vki⟩ **a porosz királyért dolgozik** (vál)

➤ *Souvent, après le cours, je reste avec certains élèves pour leur expliquer ce qu'ils n'ont pas compris. Inutile de dire qu'on ne me paye rien pour ce travail supplémentaire et que* ***je travaille*** *ainsi* ***pour le roi de Prusse*** *plusieurs heures par semaine.* | *Az órák után gyakran bent maradok néhány diákkal, hogy elmagyarázzam nekik, amit nem értettek meg. Fölösleges mondanom, hogy ezért a túlmunkáért nem fizetnek semmit és így* ***ingyen és bérmentve dolgozom*** *hetente több órát.*

♦ A szólás eredete feltehetőleg azzal magyarázható, hogy a XVIII. század elején a porosz királyok meglehetősen rosszul fizették az állami alkalmazottakat. II. Frigyes például csak havi harminc napra fizetett zsoldot katonáinak, s így hét hónap harmincegyedik napjának a zsoldja az államkincstáré maradt.

◊ A *porosz királyért* mondás valójában magyarul nem is létezik, mégis megtaláljuk Ambrus Zoltán *Berzsenyi báró és családja* című tollrajzai második sorozatának „Abbaziában" fejezetében: „Én udvaroltam neki, tisztára csak a porosz királyért." A szövegkörnyezetből kitetszik, hogy e szólás jelentése azonos a francia *(travailler) pour le roi de Prusse* szólásával. A franciás műveltségű és műveiben számos francia kifejezést, fordulatot használó Ambrus Zoltán nyilván a francia szólást ültette át magyarra, némi gúnyos éllel, hiszen az ő szereplője nem dolgozik, hanem udvarol ellenszolgáltatás nélkül, passzióból.

≅ {travailler}: *pour des cacahouètes (biz)* || *pour des clopinettes (biz)* || *pour des clous (biz)* || *pour des haricots (biz)* || *pour des nèfles (biz)* || *pour des prunes** || *pour des queues de cerise (biz)*

ROMAIN [ʀɔmɛ̃] *(h fn)*

◨ **faire un travail de Romain** → TRAVAIL: *faire un travail d'Hercule [de Romain]*

ROME [ʀɔm] *(tjn)*

■ **Rome ne s'est pas faite en un jour.** – (Szm): {se dit pour exprimer qu'il faut beaucoup de temps pour réaliser un projet important}

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

□ **Nem egy nap alatt épült Buda/Eger vára. || A jó munkához/munkának idő kell.**
➤ *Je dois encore beaucoup travailler pour finir mon livre. Comme on a l'habitude de dire :* ***Rome ne s'est pas faite en un jour.*** | *Még sokat kell dolgoznom, hogy befejezzem a könyvemet. Ahogy mondani szokás:* ***Nem egy nap alatt épült Buda vára.***

♦ A szólásmondás, ami azt a tényt rögzíti, hogy nem szabad az olyan munkát elhamarkodni, amelytől jó eredményt várunk, több változatban is élő ókori latin bölcsesség: „Praecipitata opera non possunt esse absoluta" [Az elsietett munka nem lehet tökéletes], „Omnis festinatio est a diabolo" [Minden sietség az ördögtől származik]. A gondolat előképe azonban már Titus Livius *Ab urbe condita* [A római nép története a város alapításától] című művében megjelenik (XXII, 39): „Festinatio improvida est et caeca." [Az elhamarkodottság … meggondolatlan és elvakult. – Muraközy Gyula fordítása]. A francia és a magyar nyelv egyaránt egy-egy konkrét városnévhez (Paris, Rome, Buda, Eger) kapcsolódó szólásmondással fejezi ki a fenti bölcsességet. ◉ A vizsgált francia szólásmondásnak létezik a *Paris ne s'est pas fait en un jour* szinonimája is, amelyben azonban a városnév mellett nem azonos módon történik az egyeztetés (*fait* vs *faite*). Ennek az az oka, hogy a városnevek nemét illetően nincsenek kőbe vésett szabályok, kivéve azt, ha eleve van a névben nemet jelző névelő (*Le Havre, La Rochelle*). A használat azt mutatja, hogy az *-e(s)* végű városneveket (pl. *Marseille, Bruxelles, Rome*) általában nőneműnek tekintjük, míg a többiek hímnemben használatosak (*Paris, Lyon, Montréal*). A Francia Akadémia előírása szerint a városneveket mindig hímnemű formában kell használni, ha nevük előtt – általában egy városrész megjelölésére – a *vieux, grand, nouveau* jelző áll (*le vieux Nice*), vagy ha a főnév előtt a *tout* határozószó található (*le tout-Paris*). A hímnemű forma érvényesül akkor is, amikor a főnév metonímiával például egy sportklubot jelöl: *Marseille est champion de France*.

≅ *Paris ne s'est pas fait en un jour.*

◨ **Tous les chemins mènent à Rome.** → CHEMIN

ROND[1] [rɔ̃] *(hsz)*

■ **Ça ne tourne pas rond.** – (Szm): {Ça va mal, il y a quelque chose d'anormal.}
□ **Nem úgy mennek a dolgok, ahogy kellene.**
➤ *En ce moment, à cause du chômage et des grèves,* ***ça ne tourne pas rond****, les affaires.* | *Jelenleg a mukanélküliség és a sztrájkok miatt az üzlet* ***nem úgy megy, ahogy kellene****.*

♦ A helyzetmondat szemléleti alapja a rosszul működő, kihagyó, nem finoman duruzsoló motor. A kifejezést használják személyre is: *Il ne tourne pas rond, ce type.* 'Nagyon furcsán viselkedik ez az alak.'

ROND[2] [rɔ̃] *(h fn)*

■ **en baver des ronds de chapeau** – (Sz), (biz):
1. (elav): être très étonné

Francia_magyar_szolastar.indb 769 2024. 08. 12. 15:59:03

□ **tátva maradt** ⟨vkinek⟩ **a szája a meglepetéstől || leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla a csodálkozástól**

➤ *Après mon exposé, je me suis épaté moi-même. Je ne me croyais pas si instruit. Mon chef* ***en bavait*** *aussi* ***des ronds de chapeau****.* | *Az előadásom után magam is csodálkoztam magamon. Nem gondoltam, hogy ilyen művelt vagyok. A főnökömnek is* ***leesett az álla a csodálkozástól****.*

2. vivre des séries d'événements difficiles, pénibles

□ ⟨vki⟩ **szív, mint a torkos borz** (biz) || ⟨vki vmit⟩ **nagyon megszív** (biz)

➤ *Noé s'est retrouvé sans domicile fixe pendant un an.* ***Il en a bavé des ronds de chapeau.*** | *Noé egy évig volt hajléktalan.* ***Nagyon megszívta.***

♦ A francia *en baver* szókapcsolat önmagában is azt jelenti, hogy valakinek tátva marad a szája a csodálkozástól, a meglepetéstől, az ámulattól és még a nyál is kicsordul (*baver*) a nyitott száján. A *rond de chapeau* nyomatékosító elem utólag kapcsolódott a kifejezéshez. Konkrét jelentésében ez egy ólomkarika volt (*rond de plomb*-nak is hívták), ami arra szolgált, hogy megtartsa a kalap formáját és súlyánál fogva – még ha az nem is volt elviselhetetlen – azért okozhatott némi kényelmetlenséget, szenvedést a kalap viselőjének. Ez motiválta a szólás mai, második jelentésének kialakulását.

◊ A *leesik vkinek az álla a csodálkozástól* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *Les bras* m'en tombent.*

≅ **1.** *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds*[2]** de flan* || *être changé en statue* de sel* || *ne pas en croire ses yeux** || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues** || *tomber [en rester] sur le cul*

≅ **2.** *comprendre sa douleur**

■ **en rester comme deux ronds de flan** – (Szh), (biz): être stupéfait, muet d'étonnement

□ ⟨vki⟩ **csak néz, mint Rozi a moziban** (biz) || **tátva marad** ⟨vkinek⟩ **a szája a meglepetéstől || leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla a csodálkozástól** || ⟨vki⟩ **szóhoz sem jut a meglepetéstől**

➤ *Quand son mari lui a dit qu'ils avaient gagné le gros lot au loto, Zoé* ***en est restée comme deux ronds de flan****.* | *Amikor a férje azt mondta, hogy megnyerték a lottón a főnyereményt, Zoé* ***csak nézett, mint Rozi a moziban****.*

♦ A szólás eredete felettébb homályos. Egyesek a megoldást a *flan* szó jelentéseiben vélik megtalálni. A *flan* mai, közismert jelentése – '(többnyire kerek formájú) pudingféle' – mellett régen a 'pénzveréshez használt kerek lapka → kerek pénzérme' jelentésben is használatos volt. Bármelyikről is legyen szó, a forma kereksége szolgálhatott alapul a 'meglepetés' jelentéstartalom kialakulásához (kerek forma → elkerekedett szemek).

◊ A *leesik vkinek az álla a csodálkozástól* magyar szólás eredetét lásd: *Les bras* m'en tombent.*

Francia_magyar_szolastar.indb 770 2024. 08. 12. 15:59:03

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

■ **ne pas avoir un rond** – (Sz), (biz): être démuni d'argent
□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) vasa sem** || ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) fityingje sem**
➤ *J'aurais bien voulu boire une petite bière mais **je n'ai pas un rond**.* | *Szívesen ittam volna egy sört, de **nincs egy vasam sem**.*
♦ A francia kifejezés *rond* szava a bizalmas nyelvben kb. a magyar fillérnek, fityingnek megfelelő aprópénz jelentésben használatos.
◊ A *nincs egy (árva) vasa sem* magyar szólás eredetét lásd: *être sans le sou* [ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant].*
≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *n'avoir plus un radis (biz)* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

ROSE¹ [roz] *(n fn)*

◨ **découvrir le pot aux roses** → POT

■ **envoyer** ⟨qqn⟩ **sur les roses** – (Sz), (biz): lui faire comprendre de façon peu aimable qu'il importune
□ ⟨vki vkit⟩ **melegebb éghajlatra [éghajlat alá] küld (el)** || ⟨vki vkit⟩ **elküld a pokolba [**(biz) **a (fészkes) fenébe]**
➤ *À la fin du débat télévisé, les candidats à la présidentielle **se sont envoyés sur les roses**.* | *A televíziós vita végén az elnökjelöltek **elküldték egymást melegebb éghajlatra**.*
♦ A francia kifejezés szemléleti alapja az, hogy a kellemetlenkedő személyt az ember néha legszívesebben egy szúrós, tüskés rózsabokor kellős közepén látná szívesen.
≅ *envoyer* promener/paître/valser qqn* || *envoyer qqn aux pelotes (biz)*

ROSE² [roz] *(h fn)*

■ **voir tout en rose** – (Sz): voir les choses sous un seul aspect positif
□ ⟨vki⟩ **mindent rózsaszínben lát**
➤ *Depuis qu'elle est enceinte, Zoé **voit tout en rose**.* | *Amióta várandós, Zoé **mindent rózsaszínben lát**.*
♦ A rózsaszín általában az optimizmus, a remény metaforája. Édith Piaf híres *La vie en rose* című sanzonjának köszönhetően a kifejezés közkedvelt változata még a *voir la vie en rose* 'vki rózsaszínben látja a világot' fordulat is.
≅ *prendre les choses du bon côté* || *avoir le moral au beau fixe* || *voir la vie en rose*

Francia_magyar_szolastar.indb 771 2024. 08. 12. 15:59:03

ROUE [ʀu] *(n fn)*

■ **être la cinquième roue du carrosse [de la charrette]** – (Sz): être une personne inutile dans un projet
□ ⟨vki⟩ **ötödik kerék** || ⟨vki⟩ **csak kerékkötő**
➤ *Tout le monde sait que malgré son titre, le directeur adjoint **n'est que la cinquième roue du carrosse** à l'entreprise.* | *Mindenki tudja, hogy titulusa ellenére az igazgatóhelyettes **csak ötödik kerékként működik** a vállalatnál.*
♦ Noha a szekereknek, kocsiknak, hintóknak általában csak négy kereke van, bizonyos kocsiknak valóban van egy ötödik keréknek nevezett karikaszerű alkatrészük, amely a kocsi forgózsámolyára van csavarva, s amely a kocsi jobbra vagy balra fordulását teszi lehetővé. Ez az elem tehát – a szólás mai értelmével ellentétben – éppen nem fölösleges, csak az emberek többsége nem tud róla, mert csak a négy kereket látja, amelyen a szekér vagy a kocsi fut, és úgy gondolja, hogy ehhez a négy kerékhez tényleg semmi értelme még egy kereket hozzátenni. Egyesek szerint ez az ötödik kerék valójában egy pótkerék volt, amit a hosszú útra készülő fuvaros meghibásodás, baleset esetére tartalékként vitt magával az útra. Ám ennek az ötödik keréknek is megvan a maga fontos szerepe.
◊ A magyar *csak kerékkötő* kifejezés magyarázata a szekerek, kocsik fékezésének régi módjában rejlik. Meredekebb lejtőn lefelé megkötötték a jármű kerekét, hogy ne szaladjon rá az előtte haladó állatokra. Mivel a kerék megkötése erősen fékezte a kocsi haladását, átvitt értelemben *kerékkötő*nek nevezik azt az embert is, aki cselekedeteivel csak gátolja, hátráltatja valamilyen tevékenység zökkenőmentes menetét.

◨ **mettre des bâtons dans les roues** ⟨à qqn⟩ → BÂTON

■ **pousser** (⟨qqn, qqch.⟩) **à la roue** – (Sz):
1. aider qqn à réussir, le soutenir dans son effort
□ ⟨vki⟩ **tolja** ⟨vkinek⟩ **a szekerét** || ⟨vki⟩ **előrelendíti** ⟨vkinek⟩ **az ügyét**
➤ *Noé a terminé ses études avec succès, parce que son père **l'a poussé à la roue**.* | *Noé sikeresen befejezte a tanulmányait, mert az apja **tolta a szekerét**.*
2. faire évoluer un processus, une situation
□ ⟨vki vmit⟩ **kimozdít a holtpontról** || ⟨vki⟩ **lendít az ügyön**
➤ *Le gouvernement soutient le secteur privé **pour pousser à la roue** le développement de ce dernier.* | *A kormány támogatja a magánszektort, hogy **kimozdítsa a holtpontról** annak fejlődését.*
♦ A francia kifejezés metaforikus jelentésének eredete konkrét, mindennapi megfigyelésen alapul: akkor kell egy szekér kerekét tolni, ha az megrekedt a sárban, vagy ha egy meredek kapaszkodón halad felfelé és a lovak nem bírják már húzni.
◊ A *kimozdít vmit a holtpontról* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *être au point* mort*.

Francia_magyar_szolastar.indb 772 2024. 08. 12. 15:59:03

≅ **1.** *donner un coup de main* à qqn* || *donner un coup de pouce* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *mettre qqn en selle** || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

≅ **2.** *faire avancer le schmilblick** || *faire avancer une affaire*

◨ **sur les chapeaux de roues** → CHAPEAU

ROUGE [ʀuʒ] *(mn* és *h fn)*

■ ⟨Sqqch. {p. ex. compte en banque}⟩ **être dans le rouge** – (Sz): être dans une situation critique {surtout financièrement}

□ ⟨vmi {bankszámla, pénzügyek}⟩ **kritikus helyzetben van** || ⟨vmi {bankszámla, pénzügyek}⟩ **mínuszban van**

➤ ***Mon compte en banque est dans le rouge.* | *A bankszámlám mínuszban van.***

➤ *Méfie-toi ! Depuis ta dernière bourde, tout le monde au bureau pense que **tu es dans le rouge**.* | *Légy óvatos! A legutolsó baklövésed óta mindenki úgy gondolja az irodában, hogy **rosszul áll a szénád**.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja az, hogy a gépkocsik műszerfalán súlyos műszaki hiba esetén piros színű lámpa gyullad ki (régebbi modelleknél ezt egy piros mezőbe lengő mutató jelezte). A szólás a *Les voyants sont au rouge* 'A visszajelző lámpák pirosan villognak → A helyzet kritikus' alakban is használatos. ◉ Amint a második példamondat is mutatja, a szólás már személlyel kapcsolatban is használatos. Magyar megfelelője ebben az esetben a *rosszul áll vkinek a szénája* kifejezés lehet.

≅ *être dans le trou (Can)*

■ **se fâcher tout rouge** – (Sz): devenir rouge de colère

□ **lila/vörös lesz** ⟨vkinek⟩ **a feje (a dühtől)** || ⟨vkit⟩ **elfut a (pulyka)méreg**

➤ *Le vendeur de journaux **s'est fâché tout rouge** quand je l'ai payé en pièces de 1 centime d'euro.* | *Az újságárusnak **lila lett a feje**, amikor eurócentesekkel fizettem neki.*

♦ A vörös szín szimbolikája nagyon széles skálán mozog a negatív jelentésektől (pl. erőszak, veszély, tiltás, háború, radikalizmus) a pozitívakig (pl. szerelem, szenvedély, romantika, energia). Mivel a szenvedélyesség néha negatív következményekkel is jár, nem meglepő, hogy a harag, dühkitörés szimbólumává is válhatott. Ilyenkor pedig általában az ember fejébe száll, tolul a vér és elvörösödik, vérbe borul a szeme, amint ezt a következő szólás is jól kifejezi.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

■ **voir rouge** – (Sz): se mettre violemment en colère

□ ⟨vkinek {a dühtől}⟩ **a fejébe száll a vér** || **elönti** ⟨vkinek⟩ **az agyát a vörös köd**

Francia_magyar_szolastar.indb 773 2024. 08. 12. 15:59:03

➤ *Quand un autre homme regarde sa femme, Noé* ***voit rouge****.* | *Ha egy másik férfi ránéz a feleségére, Noénak* ***a fejébe száll a vér****.*

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds**

ROULEAU [rulo] *(h fn)*

■ **être au bout du [de son] rouleau** – (Sz):

1. n'avoir plus rien à dire

□ ⟨vkinek⟩ **nincs több mondanivalója/mondandója** || ⟨vki⟩ **mondanivalója/mondandója végére ért**

➤ *J'ai parlé pendant plus d'une heure sur ce sujet.* ***Je suis au bout du rouleau.*** | *Több mint egy órán keresztül beszéltem erről a témáról.* ***Nincs több mondanivalóm róla.***

2. n'avoir plus d'argent

□ **elapadtak** ⟨vkinek⟩ **az anyagi forrásai**

➤ *Je ne peux plus payer mes dettes.* ***Je suis au bout de mon rouleau.*** | *Már nem tudom fizetni a tartozásaimat.* ***Elapadtak az anyagi forrásaim.***

3. être dans un état physique ou psychologique très bas

□ ⟨vkinek⟩ **elfogyott minden ereje** || ⟨vki⟩ **teljesen kész van az erejével**

➤ *Noé travaille jour et nuit depuis une semaine à l'hôpital.* ***Il est au bout du rouleau.*** | *Noé egy hete éjjel-nappal dolgozik a kórházban.* ***Teljesen elkészült az erejével.***

♦ A francia kifejezés *rouleau* 'tekercs' főneve, ami a *role/rôle, rollet* szavakból származik, eleinte azt az elefántcsontból vagy puszpángból készült henger alakú rudat jelentette, amire pergamentekercset ragasztottak. A középkori francia színházban a *rôles*-ok azokat a pergamentekercseket jelentették, amikre a színészek által mondandó szöveget írták fel. (Ez magyarázza egyébként a *jouer un rôle* 'színész szerepet játszik' kifejezést is). A kisebb méretűek neve *rollet* volt, ami az *avoir un rollet* kifejezésben azt jelentette, hogy a színész csak egy kevés szöveget, végszót tartalmazó kisebb tekercset → szerepet kapott. Ebből pedig logikusan következett a szólás mai első jelentését megalapozó *être au bout du rollet* kifejezés, vagyis, hogy elfogyott a színész szövege, mondandója, nem volt több végszava. Hamarosan megjelent a *rôle*, *rollet* szavakból képzett *rouleau* szó a *rôle/rouleau de pièces* szókapcsolatban is 'pénztekercs' jelentésben (a bankok ma is így gyűjtik és tárolják a fémpénzt). Az ebből kialakult *être au bout du rouleau* szólás lett a mai második jelentés alapja (elfogytak a pénztekercsek, vagyis elapadtak a pénzügyi források). Innen már csak egy lépés volt, hogy a szólást jelentésbővüléssel, sokkal általánosabb értelemben is használják (pl. arra, hogy valaki fizikailag vagy morálisan ereje végéhez ért). Ennek az általánosabb jelentésnek a kialakulására hatással lehetett a XIX. végén feltalált kezdetleges fonográf a hozzávaló viaszhengerrel. A hengerek élettartama ugyanis eleinte nem volt több, mint néhány tucat lejátszás és a végén a hangok már egyre „fáradtabban, erőtlenebbül" szóltak.

Francia_magyar_szolastar.indb 774 2024. 08. 12. 15:59:04

≅ **2.** *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond*[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

≅ **3.** *avoir le moral* à zéro [avoir le moral dans les chaussettes]* || *être à ramasser à la petite cuillère** || *être au bout du [de son] rouleau** || *ne pas être dans son assiette** || *toucher le fond**

ROULETTE [ʀulɛt] *(n fn)*

■ **aller/marcher comme sur des roulettes** – (Szh): se passer très facilement ou rapidement

□ ⟨vmi⟩ **(úgy) megy, mint a karikacsapás** || ⟨vmi⟩ **olajozottan megy**

➤ *A : Le vendeur a accepté de te rembourser les chaussures que tu avais déjà portées? – B : Oui, il n'a rien vu,* ***tout est allé comme sur des roulettes****. | A: Visszafizette az eladó annak a cipőnek az árát, amelyet már hordtál? – B: Igen, nem vett észre semmit,* ***minden ment, mint a karikacsapás****.*

♦ A hasonlat metaforikus jelentésének szemléleti alapja a *roulette*, vagyis az a praktikus kis kerék, görgő, ami a talajon simán gördülve megkönnyíti nehezebb dolgok szállítását vagy – újabban – könnyed, gyors haladást tesz lehetővé (vö. *planche à roulettes* 'gördeszka').

◊ A *megy, mint a karikacsapás* magyar szólás eredetét lásd: *C'est du billard**.

◊ Az *olajozottan megy vmi* magyar szólás eredetét lásd: *Ça/Tout baigne dans l'huile**.

≅ *bête comme chou** || *C'est de la tarte**. || *C'est du billard**. || *C'est du cousu* main.* || *C'est du gâteau**. || *C'est du nougat.* || *C'est l'enfance* de l'art.* || *C'est un jeu d'enfant.* || *Ça/Tout baigne dans l'huile**. || *Cela ne fait pas un pli**. || *Ce n'est pas une affaire. (biz)* || *facile/simple comme bonjour** || *passer comme une lettre* à la poste* || *réglé comme du papier* à musique (2.)*

ROUPILLON [ʀupijɔ̃] *(h fn)*

■ **faire/piquer un roupillon** – (Sz), (biz): faire une petite sieste

□ ⟨vki⟩ **bedobja a szunyát** (biz) || ⟨vki⟩ **szundít egyet** (biz)

➤ *Tous les après-midis,* ***je pique un roupillon*** *car souvent, la nuit, je veille un peu trop. | Minden délután* ***szundítok egyet****, mert éjjel gyakran kissé túl sokáig maradok fenn.*

♦ A *roupiller* 'szunyókál, szundikál' igéből képzett *roupillon* 'szunya' főnév eredeti jelentése 'szundikáló ember' volt.

≅ *faire un petit somme*

ROUSSI [ʀusi] *(h fn)*

■ **Ça sent le roussi.** – (Szm): {se dit lorsqu'une affaire tourne mal, que qqch. de déplaisant se prépare}

Francia_magyar_szolastar.indb 775 2024. 08. 12. 15:59:04

□ **Meleg a helyzet.** || **Meleg a pite.** (biz)
➤ *Les actions de la société ont baissé, on parle de restructuration et de délocalisation. Bref,* ***ça sent le roussi****.* | *A vállalat részvényei csökkentek, az emberek átalakításról és áttelepülésről beszélnek. Röviden,* ***meleg a helyzet****.*

♦ A helyzetmondatot régen olyan személyekre mondták, akik nem a megszokott társadalmi normák szerint éltek, vagy akiknek a fennálló rendszer által képviselt politikától eltérő véleményük volt, és akiket így úgymond „máglyán megégetendő" (*roussir* 'megperzsel, megéget'), veszélyes egyénnek tekintettek. A mai metaforikus jelentés alapja azonban sokkal inkább a *roussi* szó konkrét jelentésével ('égett szag; égésszag') magyarázható, amit például akkor érzünk, ha főzéskor leég az étel vagy valahol valami meggyullad.

≅ *Ça sent le brûlé.*

ROUTE [rut] *(n fn)*

■ **faire fausse route** – (Sz):
1. s'écarter de la bonne direction
□ ⟨vki⟩ **eltéveszti az útirányt** || ⟨vki⟩ **eltájolja magát**
➤ *La nuit venue* ***nous avons fait fausse route****, et le lendemain matin nous nous sommes retrouvés au milieu d'une immense forêt.* | *Az éj leszálltával* ***eltévesztettük az útirányt*** *és másnap reggel egy hatalmas erdő közepén találtuk magunkat.*
2. se tromper dans les moyens à employer, dans la méthode à suivre pour parvenir à ses fins
□ ⟨vki⟩ **tévúton jár**
➤ *Noé a décidé d'étudier les sciences. Je me demande* ***s'il ne fait pas fausse route*** *: j'ai toujours eu l'impression qu'il était plutôt bon en lettres.* | *Noé elhatározta, hogy természettudományi tanulmányokat folytat. Nem tudom, hogy* ***nem jár-e tévúton****: mindig az volt a benyomásom, hogy inkább irodalomból volt jó.*
≅ **2.** *commettre une erreur* || *être à côté de la plaque** || *faire erreur*

■ **tenir la route** – (Sz):
1. ⟨Sqqch. {véhicule}⟩ : se maintient bien dans la direction commandée par le conducteur
□ ⟨vminek {jármű}⟩ **jó az útfekvése**
➤ *La fameuse deux-chevaux Citroën* ***tenait*** *particulièrement* ***bien la route****.* | *A Citroën híres kacsájának különösen* ***jó volt az útfekvése****.*
2. ⟨Sqqch. {projet}⟩ : être acceptable, réalisable
□ ⟨vmi {terv}⟩ **nyélbe üthető** || ⟨vmi {terv}⟩ **megvalósítható, kivitelezhető**
➤ *A : Que penses-tu de nos projets ? – B : Tu veux vraiment savoir mon avis ? Celui de Noé* ***tient la route****, quant à toi,* ***ça ne tient pas la route du tout****.* | *A: Mi a véleményed a terveinkről? – B: Tényleg tudni akarod a véleményemet? Noé terve* ***nyélbe üthető****, ami a tiedet illeti,* ***az teljesen halva született ötlet****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 776 2024. 08. 12. 15:59:04

♦ A francia kifejezés első és konkrétabb jelentése a közlekedés nyelvéből származik (*la tenue de route* ‘útfekvés’), ami jelentésbővüléssel alapul szolgált a második, átvitt jelentéshez.

◊ A *nyélbe üthető* magyar szólásmegfelelő eredete a mezőgazdaságból jön. A földműveléshez használatos szerszámokkal (kapa, ásó, gereblye, kasza) csak akkor lehet hatékonyan dolgozni, ha nyelük van, és azt megfelelően rögzítették. A *nyélbe üt* kifejezés tehát az adott eszköz használhatóvá tételét, átvitt értelemben pedig valaminek a sikeres megvalósítását jelenti.

ROYALISTE [rwajalist] *(mn* és *fn)*

■ **être plus royaliste que le roi** – (Sz): avoir des idées plus extrêmes que celui qui les a inspirées

□ ⟨vki⟩ **pápább (akar lenni) a pápánál**

➤ *Ce jeune politicien défend les idées de son parti avec beaucoup de force. Certains disent qu’**il veut être plus royaliste que le roi**.* | *Ez a fiatal politikus nagyon határozottan képviseli pártja elképzeléseit. Egyesek azt mondják, hogy **pápább akar lenni a pápánál**.*

♦ A kifejezés az *Il ne faut pas être plus royaliste que le roi* [Nem kell királypártibbnak lenni a királynál] szállóige nyomán keletkezett, amit François-René de Chateaubriand úgy idéz *De la monarchie selon la charte* [A szerződés szerinti monarchia] című (1816) művében (LXXXI), mint egy XVI. Lajos idejében elterjedt szólást, amely vélhetőleg magától a királytól eredt. Ritkábban használt változata: *être plus catholique que le pape* ‘katolikusabb a pápánál’.

◊ A kifejezés a magyarba a német *päpstlicher als der Papst* tükörfordításaként került be.

ROYAUME [rwajom] *(h fn)*

■ **Au royaume des aveugles les borgnes sont rois.** – (Szm), (vál): {Un médiocre paraît remarquable parmi des gens sans valeur.}

□ **(A) vakok közt félszemű a király.**

➤ *Le ministre français de la Défense a déclaré que malgré les restrictions budgétaires, l’armée française restera la première armée d’Europe. Sachant que la majorité des pays de l’Union européenne n’a plus d’armée, l’affirmation fait sourire. **Au royaume des aveugles les borgnes sont rois.** | A francia védelmi miniszter kijelentette, hogy a költségvetési megszorítások ellenére a francia hadsereg Európa elsőszámú hadserege marad. A kijelentés megmosolyogtató, hisz tudjuk, hogy az Európai Unió országainak többsége már nem rendelkezik hadsereggel. **Vakok közt félszemű a király.***

♦ Ókori bölcsesség, ami több változatban is létezik: „Inter caecos regnat strabus” [Vakok közt a kancsal uralkodik] vagy „Inter caecos luscus rex” [Vakok közt a félszemű király]. Erasmusnál az „In regione caecorum rex est luscus” alakban olvasható (*Adagia*, 2396. III, IV, 96).

Francia_magyar_szolastar.indb 777 2024. 08. 12. 15:59:04

■ **Il y a quelque chose de pourri au [dans le] royaume du Danemark.** – (Szi), (vál): {se dit pour dénoncer les scandales, les abus}
□ **Valami bűzlik Dániában.** (vál)
➤ *Quand les deux derniers présidents d'une institution démissionnent parce qu'ils sont concernés par des affaires de corruption, c'est qu'**il y a quelque chose de pourri au royaume du Danemark**, comme dirait William Shakespeare.* | *Ha egy intézmény két utolsó elnöke is lemond korrupciós ügyekben való érintettsége miatt, akkor – ahogy William Shakespeare mondaná – **valami bűzlik Dániában**.*
♦ A szállóige William Shakespeare *Hamlet* című drámájára (1601) megy vissza (I, 4): „Something is rotten in the state of Denmark" – mondja Marcellus, a dán tiszt Hamlet barátjának, Horatiónak, mikor a királyfit halott apjának szelleme éjfélkor titokzatosan elszólítja tőlük. Victor Hugo így fordította franciára: « Il y a quelque chose de pourri dans l'empire du Danemark. »
◊ A magyarban Arany János fordításában az eredetihez közelebb álló „Rohadt az államgépben valami" mondat szerepel, akárcsak Nádasdy Ádám újrafordításában („A dán udvarban valami rohad"). A köznyelv azonban Vajda Péter 1839-ben született, *Valami bűzlik Dániában* fordításában rögzítette a gondolatot.
≅ *Il y a anguille* sous roche.*

RUBICON [ʀybikɔ̃] *(tjn)*

■ **franchir le Rubicon** – (Sz), (vál): prendre une décision irrévocable, passer hardiment à l'action
□ ⟨vki⟩ **átlépi a Rubikont [**⟨vki⟩ **átlép a Rubikonon]** (vál)
➤ *Selon les statistiques, de plus en plus de personnes n'hésitent plus à **franchir le Rubicon** – au risque de passer pour des judas –, et quittent une ONG pour rejoindre une entreprise avec l'ambition de mieux pouvoir contrôler l'activité des multinationales.* | *A statisztikák szerint egyre többen nem haboznak **átlépni a Rubikont** – még ha ezáltal árulónak is tartják őket – és hagyják ott a nem kormányzati civil szervezeteket (NGO) és vállalatoknál helyezkednek el azzal az ambícióval, hogy jobban tudják ellenőrzés alatt tartani a multinacionális cégek tevékenységét.*
➤ *Kourtney Kardashian, la sœur de Kim Kardashian, **a franchi le Rubicon** en posant complètement nue.* | *Kourtney Kardashian, Kim Kardashian testvére, **átlépte a Rubikont**, amikor teljesen meztelenül állt modellt.*
♦ A szólás eredetét lásd a *Les dés* sont jetés* kifejezés alatt.
≅ *franchir/sauter le pas**

RUBIS [ʀybi] *(h fn)*

■ **payer rubis sur l'ongle** – (Sz): payer comptant, jusqu'au dernier sou et tout de suite
□ ⟨vki vmit⟩ **az utolsó fillérig készpénzben kifizet**
➤ *L'homme qui a racheté la voiture de Zoé **a payé rubis sur l'ongle**.* | *A férfi, aki megvette Zoé autóját, az árat **az utolsó fillérig készpénzben fizette ki**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kifejezés a XVII. században még arra a szokásra utalt, hogy amikor valaki kiürítette vörösboros poharát (a *rubis* 'rubin(kő)' a bor sötétvörös színére utal), az utolsó cseppet a hüvelykujja körmére (*ongle*) cseppentette, és onnan nyalta le. Innen ered az 'utolsó cseppig kiissza poharát' jelentés, amelyből később igeváltozással (iszik → kiüríti a poharát → kiüríti az erszényét → fizet) kialakult a mai átvitt értelme: 'kézpénzzel, fillérnyi pontossággal fizet' (utolsó csepp → utolsó fillér).

≅ *payer cash (biz)* || *payer en espèces sonnantes et trébuchantes*

RUE [RY] *(n fn)*

◨ **à tous les coins de rue** → COIN

◨ **avoir pignon sur rue** → PIGNON

■ **Ça ne court pas les rues.** – (Szm): {se dit de qqch. qui n'est pas courant, fréquent, ordinaire}

□ **Nem minden bokorban terem ilyen.** || **Ilyet nem minden nap lát/hall az ember.**

➤ *Des vêtements de luxe bon marché ?* ***Ça ne court pas les rues.*** | *Olcsó luxusruhák?* ***Nem minden bokorban terem ilyen!***

♦ A helyzetmondat a *courir/battre les rues* kifejezésből alakult ki, ami annyit jelentett, hogy valaki 'keresztül-kasul bejárja a város utcáit', vagyis nagyon jól ismeri azokat.

◊ A *Nem minden bokorban terem ilyen* magyar szólás eredetét lásd: *Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval*.*

≅ *Ça ne se trouve pas à chaque coin de rue.* || *Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval*.*

■ **descendre dans la rue** – (Sz): descendre dans la rue pour manifester, pour se battre

□ ⟨vki⟩ **az utcára vonul (tüntetni)**

➤ *Le gouvernement n'apportant pas de réponses satisfaisantes à leurs exigences, beaucoup de gilets jaunes* ***sont*** *de nouveau* ***descendus dans la rue*** *partout en France.* | *Mivel a kormány nem adott kielégítő válaszokat a követeléseikre, szerte Franciaországban ismét sok sárgamellényes* ***vonult az utcára****.*

■ **être [se trouver] à la rue** – (Sz): ne plus avoir de domicile, vivre dehors

□ ⟨vki⟩ **az utcára kerül**

➤ *Zoé doit se dépêcher de trouver du travail sinon* ***elle va bientôt être à la rue****.* | *Zoénak gyorsan munkát kell találnia, mert ha nem,* ***nemsokára az utcára kerül****.*

≅ *être sur le sable* (2.)* || *être sur le pavé**

■ **jeter/mettre** ⟨qqn⟩ **à la rue** – (Sz): expulser qqn d'un domicile

□ ⟨vki vkit⟩ **az utcára tesz** || ⟨vki⟩ **kiteszi** ⟨vkinek⟩ **a szűrét**

Francia_magyar_szolastar.indb 779 2024. 08. 12. 15:59:04

➤ *Si je ne trouve pas un travail rapidement pour payer mon loyer, mon propriétaire va finir par* ***me jeter à la rue****.* | *Ha nem találok gyorsan munkát, hogy fizessem a lakásbérletet, a tulajdonosom végül* ***ki fog tenni az utcára****.*

♦ A francia szólás és első magyar megfelelőjének szemléleti alapja az, hogy ha valaki nem fizeti a lakbért, el kell hagynia a lakást és az utcán találja magát.

◊ A *kiteszi vkinek a szűrét* magyar szólás abból a gazdasági élethez kapcsolódó szokásból ered, hogy a munkavállaló, különösen az elszegődő pásztor szűrének a munkaadó házában való felakasztása a felfogadást vagy a szolgálatban maradást, annak a tornácra való kitevése pedig az elbocsátást jelképezte. Szintén e munkavállalási szokás maradványa lehet az udvarlással kapcsolatos következő népszokás: az udvarolni járó, háztűznézőbe menő legény cifraszűrét a konyhában hagyta, majd a tisztaszobában beszélgetett a háziakkal. Ha a lányos szülők szívesen fogadták, a látogatás végén ugyanott találta meg a szűrét, ha azonban nem volt kedvükre a legény, vagyis ha az *kosarat kapott*, akkor a szűrét a szó szoros értelmében kitették a tornácra vagy az eresz alá. Ezzel a jelképes gesztussal adták a nemkívánatos legény tudtára, hogy ne jöjjön többé a házba. A *kiteszi a szűrét* szólás így a gazdasági szokás elavulásával ehhez az újabb népszokáshoz kötődött, majd nyerte el később a mai, tágabb körű ‘kidob, elzavar vkit’ értelmét.

≅ *mettre/flanquer qqn à la porte* || jeter/mettre qqn sur le pavé*

❒ **se trouver à la rue** → RUE: *être [se trouver] à la rue*

R

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

S

SABLE [sabl] *(h fn)*

■ **bâtir sur le sable** – (Sz): former une entreprise qui ne repose sur rien de solide, qui ne peut durer
□ ⟨vki⟩ **homokra épít**
➤ *Louis-Napoléon Bonaparte disait que « Tous ceux qui ont fondé leur autorité sur l'égoïsme et les mauvaises passions **ont bâti sur le sable** ».* | *III. Napóleon azt mondta, hogy „Mindazok, akik a tekintélyüket az egoizmusra és a káros szenvedélyekre építették, **homokra építettek**".*
♦ A kifejezés bibliai eredetű (Mt 7:26): „Mindaz pedig, aki hallgatja e szavaimat, de nem váltja tettekre azokat, hasonlít a balga emberhez, aki a házát homokra építette."

■ **être sur le sable** – (Sz), (biz):
1. être sans argent
□ ⟨vki⟩ **teljesen le van égve/gatyásodva** (biz)
➤ *À la fin de chaque mois, **je suis sur le sable**, pourtant je fais très attention et je fais des économies.* | *Minden hónap végén **le vagyok égve**, pedig nagyon odafigyelek és takarékoskodom.*
2. être sans travail
□ ⟨vki⟩ **elvesztette a kenyerét** || ⟨vki⟩ **elvesztette az állását**
➤ *Mon ami se sentait comme responsable que **je reste** ainsi **sur le sable**, sans revenu fixe.* | *A barátom szinte felelősnek érezte magát, hogy **elvesztettem a kenyeremet** és fix jövedelem nélkül maradtam.*
♦ A francia kifejezés a homokpadon megfeneklett hajó metaforáját aknázza ki.
≅ **1.** *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**
≅ **2.** *être [se trouver] à la rue** || *être sur le pavé**

◨ **Le marchand de sable est passé.** → MARCHAND

◨ **se mettre la tête dans le sable** → AUTRUCHE: *faire l'autruche [faire la politique de l'autruche]*

SABOT [sabo] *(h fn)*

◨ **avoir/rester les deux pieds dans le même sabot** → PIED

Francia_magyar_szolastar.indb 781 2024. 08. 12. 15:59:05

◨ **Cela ne se trouve pas sous le sabot d'un cheval.** → CHEVAL: *Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval.*

■ **dormir comme un sabot** – (Szh), (elav): dormir profondément
- □ ⟨vki⟩ **alszik, mint a bunda**
  - ➤ *Le soir je ne prends jamais de café et ainsi **je dors comme un sabot**.* | *Este sosem iszom kávét, ezért **úgy alszom, mint a bunda**.*
- ♦ A szóláshasonlat érdekessége, hogy benne szereplő *sabot* szó nem a megszokott 'facipő, klumpa' vagy 'pata' jelentésében szerepel (ez csak a XV. század végén jelenik meg). Az eleinte *çabot* alakban írt *sabot* főnév azonban már a XI. század vége óta létezik a gyerekek által használt 'búgócsiga, pörgettyű' értelemben. Ez a játékszer nagyon gyorsan tudott pörögni, olyan benyomást keltve, mintha állna. Ilyenkor mondták azt régen, hogy *le çabot/sabot dort* 'a búgócsiga „alszik", vagyis egy helyben pörög'. A szólás mai átvitt 'mélyen alszik' értelme ebből vezethető le.
- ◊ Az *alszik, mint a bunda* magyar szólás magyarázata az, hogy a bundát, a subát régen a parasztemberek nemcsak ruhadarabként használták, hanem éjjel derékaljként vagy takarónak is. Használaton kívül pedig nem akasztóra akasztották, hanem csak leterítették valamire, vagy ledobták valahova. A hosszában leterített bunda, különösen, ha a nyakrészéhez még a süveget vagy kalapot is odateszik, nagyon hasonlít egy mélyen, mozdulatlanul alvó emberre.
- ≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir comme un loir** || *dormir comme un sonneur* || *dormir comme une brute* || *dormir comme une bûche* || *dormir comme une marmotte** || *dormir comme une souche** || *dormir d'un sommeil* de plomb*

■ **Je le vois venir avec ses gros sabots.** – (Szm): {Je devine ses intentions, ses allusions sont un peu trop grosses.}
- □ **Egyértelmű, hová akar kilyukadni.** || **Kilóg a lóláb.**
  - ➤ *A : Tu cuisines vraiment bien et j'adore tout ce que tu prépares. – B : **Je te vois venir avec tes gros sabots**, tu veux que je te prépare un bon dîner.* | *A: Nagyon jól főzöl és mindent imádok, amit készítesz. – B: **Látom ám, hová akarsz kilyukadni**, azt szeretnéd, hogy csináljak neked egy jó vacsorát.*
- ♦ A helyzetmondat a XVII. században még az *entendre* 'hall' igével volt használatos, ami a régen az egyszerű emberek által viselt és ugyancsak zajos, kopogó facipőhöz, klumpához (*le sabot*) jobban is illett. Végül a szólás mégis a *voir* 'lát' igével rögzült. Ez inkább a papucs nem túl elegáns alakjára tette a hangsúlyt, amiben a járás feltűnően nehézkes volt, és amit már messziről fel lehetett ismerni. Ez a kép lett mára a szólás túlságosan átlátszó, kiszámítható, kissé nyers viselkedést kifejező átvitt jelentésének alapja, amit csak tovább nyomatékosít a *gros* 'nagy, durva, közönséges' melléknév. Jó példa erre a következő mondat: *Ça fait des mois que je bosse sur ce dossier, et ce débile arrive avec ses gros sabots et détruit tout ce que j'ai fait !* 'Hónapok óta dolgozom ezen az anyagon, most meg jön ez az idióta és mint elefánt a porcelánboltban mindent tönkretesz.'
- ◊ A *kilóg a lóláb* magyar szólás eredetét lásd: *Il y a anguille* sous roche.*

Francia_magyar_szolastar.indb 782 2024. 08. 12. 15:59:05

≅ *C'est cousu de fil* blanc.* || *Il y a quelque chose de pourri dans le royaume* de Danemark.* || *Il y a quelque chose qui cloche.* || *La ficelle est un peu grosse.*

■ **travailler comme un sabot** – (Szh), (elav): travailler très mal
□ **sír** ⟨vkinek⟩ **a kezében a munka** || **nincs köszönet** ⟨vkinek⟩ **a munkájában**
➤ *Avec le manque de main-d'œuvre actuel, il est difficile de trouver de bons ouvriers quand on a besoin de faire réparer quelque chose dans notre appartement. La plupart travaille* ***comme un sabot****.* | *A jelenlegi munkaerőhiány miatt nehéz jó szakmunkásokat találni, ha meg akarunk javíttatni valamit a lakásunkban. A többség* ***munkájában nincs köszönet****.*
♦ A szóláshasonlat a *sabot* szó pejoratív 'rozzant, rossz hangszer' jelentése alapján magyarázható. Ez a 'rossz' jelentésmozzanat lett az alapja a főnévből képzett *saboter* 'elfuserál, rosszul csinál' ige jelentésének, valamint a fenti szóláshasonlatnak is.
≅ *avoir deux mains gauches (biz)* || *avoir les deux pieds dans les mêmes bottines (Can)* || *avoir/rester les deux pieds* dans le même sabot* || *être un bras cassé* || *faire qqch. comme un pied** || *faire qqch. comme une savate* || *se débrouiller [s'y prendre] comme un manche³**

SAC [sak] *(h fn)*

◨ (*ℱ*) **acheter un chat dans un sac** (Bel) → CHAT: *acheter chat en poche*

◨ **avoir plus d'un tour dans son sac** → TOUR²

■ **fagoté/ficelé comme un sac** – (Szh), (biz): mal habillé et sans goût
□ ⟨vki⟩ **úgy néz ki, mint egy nyári mikulás** (biz)
➤ *Tout le monde était très chic au mariage, sauf Noé qui* ***était fagoté comme un sac****.* | *Mindenki nagyon elegáns volt az esküvőn, kivéve Noét, aki* ***úgy nézett ki, mint egy nyári mikulás****.*
♦ A francia szóláshasonlat eredete homályos, talán arra utal, hogy ilyenkor úgy néz ki az ember, mintha egy zsákot (*sac*) húzott volna magára ruha gyanánt.
≅ *aller à qqn comme un tablier* à une vache* || *Cela lui va comme des guêtres à un lapin.* || *être mal ficelé* (1.)* || *habillé comme un clochard* || *habillé/vêtu comme l'as* de pique*

◨ **L'affaire est dans le sac.** → AFFAIRE

■ **mettre** ⟨qqn, qqch.⟩ **dans le même sac** – (Sz): ne pas faire de différence, juger de la même façon {en général peu positive}
□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **egy kalap alá vesz**
➤ *Les deux amis sont aussi méchants l'un que l'autre,* ***ils sont à mettre dans le même sac****.* | *A két barát egyformán gonosz,* ***egy kalap alá lehet venni őket****.*
➤ *Il ne faudrait pas* ***tout mettre dans le même sac****.* | *Nem kellene* ***mindent egy kalap alá venni****.*
♦ A francia szólásban a *zsák* a *skatulya*, *kategória*, *csoport*, *típus* szavak szinonimájaként működik.

S

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

≅ *mettre dans le même panier** || *Il ne faut pas mélanger les torchons* et les serviettes.*

❒ **prendre** ⟨qqn⟩ **la main dans le sac** → MAIN

■ **vider son sac** – (Sz), (biz):
1. dire sans détours et jusqu'au bout ce qu'on pense
□ ⟨vki⟩ **elmondja, ami a szívét nyomja** || ⟨vki⟩ **kimondja/megmondja, ami a begyében van**
➤ *Je vois bien que tu es fâchée contre moi, Zoé, alors vas-y,* ***vide ton sac****.* | *Zoé, látom, hogy haragszol rám, gyerünk,* ***mondd el, ami a szívedet nyomja****!*
2. avouer une chose que l'on tenait cachée
□ ⟨vki⟩ **bevallja/felfedi a rejtett titkát**
➤ *Un ancien membre du service de renseignements* ***a vidé son sac*** *en déclarant qu'il était au courant de la présence d'un espion étranger au sein du gouvernement.* | *A titkosszolgálat egy volt tagja* ***felfedte a rejtett titkát*** *azzal a bejelentésével, hogy tudott egy külföldi kém jelenlétéről a kormányban.*
♦ A francia szólás eredete a jogi nyelv területéről jön. *Sac à procès* volt a neve a XVII. században annak a juta-, kender- vagy bőrzsáknak, amibe a jogászok a bírósági peres ügyek iratait (vallomások, kérelmek, fellebbezések, tárgyi bizonyítékok) gyűjtötték archiválás céljából. A zsákot az ügyvéd vagy az ügyész irodájában a falra vagy egy gerendára akasztották fel, hogy a rágcsálók ne férhessenek hozzá. Innen származik egyébként az *affaire pendante* 'függőben lévő ügy' jogi kifejezés is, akárcsak a *L'affaire* est dans le sac* 'Az ügy a zsákban van' szólás, ami pedig eredetileg azt jelentette, hogy a peres ügy iratait összegyűjtve egy lezárt, lepecsételt zsákban archiválták (mai jelentése: 'Zsákban van a dolog, Az ügy el van intézve'). A tárgyaláshoz a zsákot levették, és az ügyvéd (vagy az ügyész) „kiürítette a zsákját" (*vider son sac*), azaz elővette belőle az érveléséhez szükséges iratokat, hogy elmondja perbeszédét a bíróság előtt. Arra a ravasz ügyvédre (vagy ügyészre), aki tudta, hogyan kell ezeket az iratokat a perben ügyesen, furfangosan felhasználni, azt mondták, hogy 'több mint egy trükk van a zsákjában' (*avoir plus d'un tour* dans son sac*), vagyis 'csavaros eszű, mindenre van neki valami megoldása'. Lásd még: *avoir plus d'un tour²* dans son sac*.
≅ **1.** *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *dire ses quatre vérités* à qqn* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme*
≅ **2.** *casser/cracher/lâcher/manger le morceau** || *décharger sa sonscience* || *passer aux aveux* || *se mettre à table**

S

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

SACHET [saʃɛ] *(h fn)*

◨ (*𝓕*) **ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet** (Bel) → FRITE: *ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet/cornet*

SAIGNER [seɲe] *(tn i)*

■ **Ça va saigner.** – (Szm), (biz): {La dispute, le conflit va être très dur.}
□ **Itt vér fog folyni.**
➤ *Le directeur des ressources humaines de l'entreprise vient de me dire en secret qu'il avait reçu des informations indiquant qu'il va y avoir une diminution d'effectifs de 10% dans les mois à venir.* ***Ça va saigner !*** | *A vállalat humánerőforrás vezetője most mondta nekem titokban, hogy olyan információkat kapott, melyek szerint az elkövetkező hónapokban 10%-os létszámleépítés lesz.* ***Itt vér fog folyni!***
♦ Mindkét nyelv a vér metaforáját aknázza ki a komoly konfliktushelyzet kifejezésére.
≅ *Ça va barder. (biz)* || *Ça va chauffer. (biz)* || *Ça va être saignant. (biz)* || *Ça va faire mal.*

SAIN, -E [sɛ̃, sɛn] *(mn)*

■ **s'en sortir sain et sauf** – (Sz): s'en sortir en bon état physique, après quelque danger, quelque épreuve
□ ⟨vki vmit⟩ **ép bőrrel megúszik**
➤ *Il y a eu un terrible accident de la route mais heureusement toute la famille* ***s'en est sortie saine et sauve****.* | *Borzasztó közúti baleset történt, de szerencsére az egész család* ***ép bőrrel megúszta****.*
♦ A szólás két alliteráló és jelentésében is egymáshoz közel álló, nemben és számban egyeztetendő melléknévvel (*sain et sauf* 'ép és egészséges') fejezi ki, hogy valaki szerencsésen megmenekül egy veszélyes helyzetből.

SAINT, -E [sɛ̃, sɛ̃t] *(mn)*

◨ **coiffer sainte Catherine** → CATHERINE

SAINT [sɛ̃] *(h fn)*

■ **ne plus savoir à quel saint se vouer** – (Sz): ne plus savoir quoi faire, à qui demander conseil, quelle décision prendre
□ ⟨vki⟩ **nem tudja [azt se(m) tudja], mitévő legyen** || ⟨vki⟩ **azt se(m) tudja mihez kezdjen** || ⟨vki⟩ **azt se(m) tudja kihez forduljon**
➤ *Noé a perdu son travail, sa femme veut divorcer, ses amis l'abandonnent. Maintenant* ***il ne sait plus à quel saint se vouer****. Il fait vraiment pitié à voir.* | *Noé elvesztette a munkáját, a felesége el akar válni, a barátai elhagyják. Most* ***azt sem tudja, mitévő legyen****. Tényleg nagyon szánalomra méltóan néz ki.*
♦ A szólás alapja az, hogy a szentekhez való fordulás (*se vouer*) és közbenjárásuknak kérése az egész történelmi kereszténység alapvető része, amely megadja a

Francia_magyar_szolastar.indb 785 2024. 08. 12. 15:59:05

választ arra, hogy a keresztények miért imádkoznak a szentekhez: azért, hogy kérjék őket, hogy imádkozzanak érettük Istenhez és Krisztushoz.

≅ *être entre le zist(e)* et le zest(e)*

SAINT-ESPRIT [sɛ̃tɛspʀi] *(h fn)*

◨ **par l'opération du Saint-Esprit** → OPÉRATION

SAINTETÉ [sɛ̃tte] *(n fn)*

◨ **ne pas être en odeur de sainteté** ⟨auprès de qqn⟩ → ODEUR

SAINT-GLINGLIN (À LA ~) [alasɛ̃glɛ̃glɛ̃] *(hsz)*

■ **à la saint-glinglin** – (Sz), (biz): (ne …) jamais

□ **Sohanapján, kiskedden (, borjúnyúzó pénteken).** (tréf) || **Majd, ha fagy (, hó lesz nagy).**

➤ *Avec lui, il faut s'attendre à être payé* ***à la saint-glinglin****.* | *Nála arra kell számítani, hogy* ***sohanapján kiskedden*** *fog fizetni.*

♦ A szólás eredetét két feltevés alapján is magyarázzák. Az egyik szerint Saint-Glinglin egy kitalált név, s mivel ilyen nevű szent nem létezik, így a naptárban sem lehet ünnepe. A másik, valószínűbbnek tűnő feltevés szerint nem is a latin SANCTUS 'szent' (*saint*) szóról van szó, hanem a latin SIGNUM szóból eredő és a *saint* [sɛ̃] szóval megegyező módon ejtett *seing* [sɛ̃] 'kézjegy, aláírás' alakváltozatáról. Ezt a jelentését őrizte meg például az *acte sous seing privé* 'magánjogi aktus/okirat' kifejezésben is. De az ófranciában a *seing* harangszót is jelentett (azaz az egész órát jelző és a gyülekezésre hívó jelzést), s később magát a harangot is. Ez a jelentés maradt fenn a *tocsin* [tɔksɛ̃], (tulajdonképpen *toque-sein* 'vészharang' szóban, ahol a *toquer* ige értelme 'félreveri a harangokat, harangoz'. A *glinglin* pedig a *glinguer* 'harangoz' Metz környéki nyelvjárási alakokból származtatható, ami a német *klingen* 'cseng, szól, hangzik' szóból ered. A *Saint-Glinglin* tehát egy harang (*seing*) lenne, amelyik szól (*glingue*). E feltevésből kiindulva mondható az, hogy egy elmés szójátékról van szó: *payer/remettre à la Saint Glinglin [sein glinglin]*. Ez azt jelentheti, hogy a kölcsönkérő értelmezése szerint ő harangszóra (*sein glinglin)*, s nem pedig egy naptár szerinti konkrét időpontra, azaz egy szent (*Saint-Glinglin*) névnapjára ígéri, hogy visszafizeti a tartozását. Amikor pedig a kölcsönt adó rájön, hogy ilyen nevű szent nincs is a naptárban, azt válaszolhatja neki, hogy ő soha nem is egy szentről (*saint*) beszélt, hanem a harangról (*seing*), és hogy igazán nem ő tehet arról, hogy olyan emberekkel akad dolga, akik nem ismerik a szavak jelentését. Mindez magyarázza, hogy a kifejezést nem tulajdonnévként kezelve kisbetűkkel írjuk. ◉ A *Dictionnaire des expressions et locutions* című szótár szerint (Rey – Chantereau 2003) a szólás előfordul az *à la saint-saucisson* tréfás és az *à la saint-trou-du-cul* vulgárisabb változatban is.

◊ A *Sohanapján, kiskedden (, borjúnyúzó pénteken)* és *a Majd, ha fagy (, hó lesz nagy)* szólásmondások eredetét lásd: *à Pâques* ou à la trinité.*

≅ *à Pâques ou à la Trinité** || *aux calendes* grecques* || *la semaine* des quatre jeudis* || *quand les poules* auront des dents* || *tous les trente-six* du mois*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 786 2024. 08. 12. 15:59:05

SALIVE [saliv] *(n fn)*

■ **avaler sa salive** – (Sz): se retenir de parler, taire ce qu'on était sur le point de dire
□ ⟨vki⟩ **mély hallgatásba burkolódzik**
➤ *J'ai attentivement suivi la conversation qui était de haut niveau. À plusieurs reprises, j'ai eu envie d'intervenir mais, de peur de dire des bêtises, j'ai préféré* ***avaler ma salive****.* | *Figyelmesen követtem a magas színvonalú beszélgetést. Többször is kedvem lett volna közbeszólni, de féltem attól, hogy butaságot mondok és inkább* ***mély hallgatásba burkolództam****.*
≅ *avoir avalé sa langue** || *avoir un bœuf* sur la langue* || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas desserrer les dents** || *ne pas dire un traître mot** || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître* || *se fermer la trappe**

■ **perdre sa salive** – (Sz): parler, argumenter en pure perte
□ ⟨vki⟩ **csak a szót fecséreli**
➤ *Noé n'a pas envie de* ***perdre sa salive*** *en parlant à des personnes qui ne l'écoutent pas.* | *Noénak nincs kedve olyanokra* ***szót fecsérelni****, akik meg sem hallgatják.*
♦ A fenti két francia szólásban a *la salive* 'nyál' szó a beszédet szimbolizálja (akárcsak a magyar *veri a nyálát* 'sokat és fölöslegesen beszél' bizalmas kifejezésben).

SAMEDI [samdi] *(h fn)*

■ (***F***) **faire son samedi** – (Sz), (Bel): faire le ménage hebdomadaire de son logement
□ ⟨vki⟩ **hétvégi/heti nagytakarítást csinál/rendez**
➤ *Désolé, mais là, je n'ai pas le temps,* ***je n'ai pas encore fait mon samedi****.* | *Sajnálom, de most nincs időm,* ***még nem csináltam meg a heti/hétvégi nagytakarításomat****.*
♦ A kifejezés azt a kort idézi meg, amikor a heti nagymosást hétfőn, a nagytakarítást pedig szombaton végezték az emberek. Ma már sokkal általánosabb értelemben használatos, így – bár furcsa – helyes a következő mondat: *Cette semaine, je ferai mon samedi jeudi matin.* 'Ezen a héten a hétvégi nagytakarítást csütörtök reggel csinálom.'

SANG [sɑ̃] *(h fn)*

■ **avoir** ⟨qqch.⟩ **dans le sang** – (Sz): avoir un goût inné pour qqch., être très doué pour qqch.
□ ⟨vmi vkinek⟩ **a vérében van**
➤ *Zoé adore la danse,* ***elle a*** *le rythme* ***dans le sang****.* | *Zoé imádja a táncot,* ***a vérében van*** *a ritmus.*
♦ A *vér* főnévről általában elmondható, hogy számos szóban, szólásban jelenti az ember természetét, alkatát, változó lelkiállapotát (pl. *liens du sang* 'vérrokonság', *sang-froid* 'hidegvér', *cela me glace/fige le sang** 'megfagy/meghűl a vér tőle

Francia_magyar_szolastar.indb 787 2024. 08. 12. 15:59:05

az ereimben'). Ennek az a művelődéstörténeti oka, hogy az ősi népek világképében a vér az élet alapja, a lélek székhelye volt, és fontos szerepet játszott a vallásos áldozatokban vagy a szerződések megpecsételésében (vö. *alliance scellée par le sang* 'vérszerződés').

≅ *C'est dans sa nature.*

◨ **avoir du sang dans les veines** → SANG: *avoir du sang de navet*

■ **avoir du sang de navet** – (Sz), (biz): manquer d'énergie ou de courage

□ **nincs vér** ⟨vkinek⟩ **a pucájában** (biz)

➤ *On dit dans la langue familière à propos des femmelettes qui s'effondrent au moindre problème qu'**elles ont du sang de navet dans les veines**. Pour les gens courageux, résolus, par contre, on dit qu'**ils ont du sang dans les veines**.* | *Azokra a puhány férfiakra, akik a legkisebb probléma miatt is összeomlanak, a **nincs vér a pucájukban** kifejezést használják a bizalmas nyelvben. A bátor, határozott emberekre pedig azt, hogy **van vér a pucájukban**.*

♦ A kifejezés alapja az *avoir du sang dans les veines* alak, ami azt fejezi ki, hogy valaki életrevaló, bátor, energikus. A fenti szólás ennek bizalmas változata, amelyben a *navet* 'vajrépa, karórépa' fehér színe szimbolizálja a vérszegénységet és átvitt értelemben a lagymatagságot, a gyávaságot.

◊ A *nincs vér vkinek a pucájában* magyar szólásban a népies, kedveskedő *puca* szó a kisfiú hímvesszőjét, bögyörőjét vagy a kisleány külső nemi szervét, punciját jelöli.

≅ *mou comme une chiffe* [C'est une chiffe molle.]*

■ **avoir du sang sur les mains** – (Sz): avoir commis des crimes (de sang)

□ **vér tapad** ⟨vkinek⟩ **a kezéhez**

➤ *Le tyran qui a noyé la révolte dans le sang **a du sang sur les mains**.* | ***Vér tapad** a zsarnok **kezéhez**, aki vérbe fojtotta a felkelést.*

■ **glacer/figer** ⟨Sqqch. à qqn⟩ **le sang** – (Sz), (vál): horrifier qqn

□ **megfagy/meghűl a vér** ⟨vkinek⟩ **az ereiben** ⟨vmitől⟩

➤ *Quand Zoé a vu le terrible accident sur l'autoroute avec beaucoup de blessés, **cela lui a glacé le sang**.* | *Amikor Zoé meglátta a szörnyű balesetet az autópályán a sok sérülttel, **meghűlt a vér az ereiben**.*

♦ Régen az emberek abban a hitben éltek, hogy bizonyos érzések, érzelmek megváltoztatják a vér hőmérsékletét. Ha ez így kissé naiv megközelítésnek tűnik is, az az általános megfigyelés igaz, hogy az indulatos ember haragjában, örömében, szégyenében elvörösödik (vö. *avoir le sang qui monte au visage* 'elfutja/elönti vkinek az arcát a pír'), vagyis *elveszti a hidegvérét* 'perdre son sang-froid*', a magán uralkodni tudó, nyugodt vérmérsékletű, hidegvérű emberen viszont az érzelmi kitörések kevésbé mutatkoznak meg (vö. *garder son sang-froid** 'megőrzi a hidegvérét').

≅ *faire dresser les cheveux* sur la tête à qqn* || *glacer qqn d'effroi*

◨ **mettre** ⟨qqch.⟩ **à feu et à sang** → FEU

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

◨ **ne pas avoir de sang dans les veines** → SANG: *avoir du sang de navet*

◨ **noyer** ⟨qqch. {une révolte}⟩ **dans le sang** → SANG: *avoir du sang sur les mains*

■ **se faire du mauvais sang [se faire un sang d'encre]** – (Sz): se faire du souci, s'inquiéter

□ ⟨vki⟩ **halálra izgulja/izgatja magát**

➤ ***Pourquoi te fais-tu du mauvais sang**, on trouvera bien une solution à ton problème !* | ***Ne izgasd magad halálra**, biztos fogunk megoldást találni a problémádra.*

♦ A kifejezés arra a régi orvosi megfigyelésre utal, hogy a stressz ártalmas hatással van az emberi szervezetre, megváltoztatja a vér minőségét és ezáltal kihat az ember hangulatváltozásaira. A fekete tinta színű vért a nyugtalankodással, az aggodalmaskodással hozták kapcsolatba.

≅ *être aux cent coups** || *se faire de la bile** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire des cheveux* (blancs)* || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se mettre martel* en tête* || *se monter la tête* || *se ronger les sangs**

■ **se ronger les sangs** – (Sz): se faire du souci, s'inquiéter

□ ⟨vki⟩ **halálra izgulja/izgatja magát** || ⟨vki⟩ **a körmét rágja izgalmában [**⟨vki⟩ **lerágja mind a tíz körmét izgalmában]**

➤ *Zoé **se ronge les sangs** en attendant que l'état de santé de son mari s'améliore.* | *Zoé **halálra izgulja magát [a körmét rágja izgalmában]** arra várva, hogy a férje egészségi állapota javuljon.*

♦ A kifejezésben a vér a többes számú *les sangs* alakban jelenik meg, ami arra a régi népi elképzelésre utal, miszerint testünkben két típusú vér folyik, a világosabb artériás, ütőeres és a sötétebb színű vénás, visszeres. Amint az előző szólás esetében láttuk, a sötét, fekete tinta színű vért gyakran hozták régen kapcsolatba a nyugtalankodással, az aggodalmaskodással. A *ronger* 'rág, emészt, roncsol' ige arra utal, hogy az embert különféle érzelmek „emészthetik": bánat, lelkiismeretfurdalás, becsvágy, aggodalom, türelmetlenség stb.

≅ *être aux cent coups** || *se faire de la bile** || *se faire de la mousse (biz)* || *se faire des cheveux* (blancs)* || *se faire du mauvais sang* [se faire un sang d'encre]* || *se faire du mouron (biz)* || *se mettre la rate au court-bouillon (biz)* || *se mettre martel* en tête* || *se monter la tête*

■ **suer sang et eau** [sqesẽeo] – (Sz): faire de grands efforts, se donner beaucoup de peine

□ ⟨vki⟩ **vért izzad**

➤ *On peut dire sans exagérer que Noé **a sué sang et eau** pour décrocher son diplôme.* | *Túlzás nélkül mondható, hogy Noé **vért izzadt**, hogy megszerezze a diplomáját.*

≅ *faire tout son possible* || *mettre le paquet** || *mouiller sa chemise** || *remuer ciel* et terre* || *se donner à fond* || *se donner un mal*²* de chien à faire qqch.* || *se mettre [se couper] en quatre** || *y mettre du sien**

Francia_magyar_szolastar.indb 789 2024. 08. 12. 15:59:06

SANG-FROID [sɑ̃fʀwɑ] *(h fn)*

■ **garder/conserver son sang-froid** – (Sz): rester calme
□ ⟨vki⟩ **megőrzi a hidegvérét**
➤ *Si mauvaise que soit la situation, le chef d'entreprise doit toujours **garder son sang-froid**.* | *Bármilyen rossz is legyen a helyzet, a vállalatvezetőnek mindig **meg kell őriznie a hidegvérét**.*
♦ A vér kifejezésekben játszott metafrikus szerepéről bővebben lásd: *avoir qqch. dans le sang**.
≅ *garder la tête froide* || *garder son self-control (anglic)*

■ **perdre son sang-froid** – (Sz): perdre tout contrôle de soi-même
□ ⟨vki⟩ **elveszti a hidegvérét**
➤ *Angelina Jolie, questionnée par une journaliste sur Brad Pitt, **a perdu son sang-froid** et a dit qu'elle ne voulait plus entendre parler de son ex.* | *Angelina Jolie **elvesztette a hidegvérét**, amikor egy újságírónő Brad Pittről kérdezte és azt mondta, hogy többé nem akar hallani a volt férjéről.*
≅ *perdre son self-control (anglic)*

SANTÉ [sɑ̃te] *(n fn)*

■ **avoir une santé de fer** – (Sz): être en très bonne santé, résister aux maladies
□ ⟨vki⟩ **jó egészségnek örvend** || ⟨vki⟩ **majd kicsattan az egészségtől** || ⟨vki⟩ **egészséges, mint a makk**
➤ *Noé **a une santé de fer** contrairement à son frère qui a une petite santé.* | *Noé **majd kicsattan az egészségtől** ellentétben testvérével, akinek törékeny az egészsége.*
♦ A francia kifejezés szemléleti alapja a vas, ami köztudottan nagyon ellenálló és kemény.
◊ Az *egészséges, mint a makk* magyar szólás eredetét lásd: *se porter comme un charme**.
≅ *fort comme un chêne* [se porter comme un chêne]* || *frais comme un gardon* || *se porter comme le Pont-Neuf** || *se porter comme un charme**

◨ **une promenade de santé** → PROMENADE

S

SAPEUR [sapœʀ] *(h fn)*

◨ **fumer comme un sapeur** → POMPIER: *fumer comme un pompier*

SAPIN [sapɛ̃] *(h fn)*

■ **sentir le sapin** – (Sz), (biz): ne plus avoir longtemps à vivre {surtout sous la forme : *Ça sent le sapin.*}
□ ⟨vki⟩ **a végét járja** || ⟨vkinek⟩ **nem sok van már hátra** || ⟨vki⟩ **dögrováson van** (biz)
➤ *A : Ton vieux voisin va bien ? – B : Pas trop, **ça sent le sapin**.* | *A: Jól van az öreg szomszédod? – B: Nem nagyon, **nem sok van neki már hátra**.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A halál közeledtét kifejező szólás a fenyőfából (*sapin*) készült koporsóra utal. Érdekessége a kifejezésnek, hogy olyan szövegkörnyezetben is használatos, amikor nem személyről van szó. Ilyenkor természetesen más magyar szólásmegfelelőt kell használni: *De nos jours, les sciences humaines sentent le sapin.* 'Napjainkban a bölcsészettudományoknak nagyon rosszul áll a szénája.'

◊ A *dögrováson van* magyar szólás a pásztorkodás egy régi, még a XIX. században is ismert, számrovásnak nevezett szokására vezethető vissza. A pásztorok a rájuk bízott jószág számát egy szögletes pálcán, az ún. rovásfán jobbról balra haladva, különféle alakú bevágásokkal jelölték (például a ★ jel százat, az ✕ tízet jelentett). A vadállatok által elpusztított, a betegségben elhullott, továbbá a gyógyíthatatlanul beteg állatok számát egy külön pálcára, az ún. dögrovásra vésték rá. Egy idő után ezt a kifejezést elkezdték használni olyan emberek esetében is, akik ugyan még éltek, de annyira betegek voltak, hogy a gyógyulásukban már nem lehetett bízni. Érdemes még megjegyezni, hogy a *sok van vkinek a rovásán* 'már sok helytelen cselekedet, hiba, bűn terhel vkit' jelentésű szólásunk eredete is a számrovás szokására vezethető vissza.

≅ *avoir un pied* dans la tombe* || *être à l'agonie* || *être à l'article* de la mort* || *être à la dernière extrémité* || *ne pas faire de vieux os* (1.)*

SARDINE [sardin] *(n fn)*

■ **serrés comme des sardines** – (Szh), (biz): très serrés

□ **összezsúfolva/szorosan, mint a heringek**

➤ *Pendant la grève, dans le métro, les gens* ***sont serrés comme des sardines****.* | *Amikor sztrájk van, a metróban az emberek* ***úgy össze vannak zsúfolva, mint a heringek****.*

♦ Franciaországban az első szardíniás konzervek a XIX. század végén jelentek meg. Ezeket követte nem sokkal a szóláshasonlat is, aminek szemléleti alapja a kis dobozban összezsúfolt halak képe (szardíniák a franciában, heringek a magyarban).

≅ *être les uns sur les autres* || *serrés comme des harengs* (en caque) (biz)*

SAUCE [sos] *(n fn)*

■ **ne pas savoir [se demander] à quelle sauce on sera mangé** – (Sz), (biz): ne pas savoir ce qui nous attend de fâcheux

□ ⟨vki⟩ **nem tudja, hogy mi [milyen kellemetlenség] vár rá**

➤ *Après la nouvelle réorganisation de l'usine, les salariés* ***se demandent à quelle sauce ils vont être mangés****.* | *A gyár újabb átszervezése után a munkavállalók* ***nem tudják, hogy mi vár rájuk****.*

♦ Gasztronómiai eredetű gyakori kifejezés, ami a különféle módon elkészíthető *sauce* 'mártás, szósz' jelentését aknázza ki (különféle mártások → különféle kellemetlenségek).

SAUCISSE [sosis] *(n fn)*

◨ **ne pas attacher son chien avec des saucisses** → CHIEN

Francia_magyar_szolastar.indb 791 2024. 08. 12. 15:59:06

SAUTER [sote] *(tn i)*

■ **Et que ça saute !** – (Szm): {Que ce soit vite fait.}
□ **Egyik lábad itt, a másik ott! || Gyerünk, pattanás! || Haladjon a dolog!**
➤ *Va me chercher un café, **et que ça saute** ! | Hozz nekem egy kávét, **de egyik lábad itt legyen, a mások meg ott**!*
≅ *Et plus vite que ça !*

SAUVETTE (À LA ~) [alasovɛt] *(hsz)*

■ **à la sauvette** – (Sz):
1. rapidement et de manière cachée
□ **suttyomban || fű alatt** (biz)
➤ *Des revendeurs vendent des tickets pour le match **à la sauvette**. | A jegyüzérek **fű alatt** árulják a jegyeket a mérkőzésre.*
2. avec une précipitation suspecte
□ **ripsz-ropsz || hűbelebalázs módjára**
➤ *J'espère que vous n'avez pas pris cette décision **à la sauvette**. | Remélem, hogy nem **hűbelebalázs módjára** hozta meg ezt a döntést.*
≅ **1.** *à la dérobée || en cachette || en catimini || en douce || en sous-main || en tapinois* || sans tambour* ni trompette || sous le manteau**
≅ **2.** *à la hâte || à la six-quatre-deux (biz) || à la sauvette (2.) || à la va-vite* || dare-dare (biz) || en catastrophe*

SAVATE [savat] *(n fn)*

■ **traîner la savate** – (Sz), (biz): vivre très pauvrement
□ ⟨vki⟩ **kolduskenyéren él**
➤ *Pendant des années, Noé vivait sans compter ses dépenses. Maintenant, **il traîne la savate**. | Noé évekig úgy élt, hogy nem figyelt oda a kiadásaira, most **kolduskenyéren él**.*
♦ A szólás szemléleti alapja a *savate* szó 'régi, kitaposott, szegényes lábbeli' jelentése.
≅ *être à court d'argent || être à fond de cale (biz) || être à la côte* || être à sec* || être au bout de son rouleau* (2.) || être dans le besoin || être sans le sou* || être sur la paille* || être sur le sable* || fauché comme les blés* || gueux comme un rat* d'église || manger de la vache* enragée || n'avoir ni sou* ni maille || ne pas avoir le sou* || ne pas avoir un rond[1]* || ne pas avoir un sou* vaillant || pauvre comme Job* || tirer la langue* (3.) || tirer le diable* par la queue*

SAVON [savɔ̃] *(h fn)*

■ **passer un savon** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): réprimander fortement qqn
□ ⟨vki⟩ **(alaposan/jól) megmossa** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ *Mon collègue n'a pas prévenu qu'il ne viendrait pas travailler aujourd'hui. Le chef va lui **passer un savon** ! | A kollégám nem szólt, hogy ma nem jön dolgozni. A főnök **jól meg fogja mosni a fejét**.*
♦ A francia kifejezés eredetét lásd: *laver la tête* à qqn*.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 792 2024. 08. 12. 15:59:06

◊ Az (*alaposan/jól) megmossa vkinek a fejét* magyar szólás eredetét lásd: *laver la tête* à qqn*.

≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *laver la tête* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

SCEAU [so] *(h fn)*

■ **sous le sceau du secret** – (Sz): à la condition que le secret en sera bien gardé
□ **titoktartás terhe alatt/mellett**
➤ *Je te fais cette confidence* ***sous le sceau du secret****.* | *Ezt a bizalmas közlést* ***titoktartás terhe alatt*** *osztom meg veled.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja a pecséttel (*le sceau*) lezárt borítékban tartott titok (vö. *hétpecsétes titok*).

SCÈNE [sɛn] *(n fn)*

■ **faire une scène** ⟨⟨à qqn⟩⟩ – (Sz): faire des reproches exagérés (à qqn) {en général dans un couple}
□ ⟨vki⟩ **jelenetet rendez** (⟨vkinek⟩)
➤ *A : Pourquoi rentres-tu si tard ? – B : J'étais au bureau,* ***tu ne vas pas encore me faire une scène*** *! | A: Miért ilyen későn jössz haza? – B: Az irodában voltam,* ***ne rendezz nekem már megint jelenetet****!*
♦ A szólás a XVIII. század végi színházi világ nyelvéből származik, és arra utal, hogy a színészek gyakran eltúlozva játszották szerepüket vagy egy adott jelenetet (*scène*).
≅ *faire grief de qqch. à qqn* || *jeter la pierre* à qqn*

SCHMILBLICK [ʃmilblik] *(h fn)*

■ **faire avancer le schmilblick** – (Sz), (biz): faire avancer un processus, un raisonnement
□ ⟨vki⟩ **lökést ad egy ügynek** || ⟨vki⟩ **előreviszi az ügyet** || ⟨vki vmivel⟩ **előbbre van**
➤ *On vient d'apprendre que le suspect du crime était au chômage. D'accord, mais* ***ça ne fait pas avancer le schmilblick****.* | *Most tudtuk meg, hogy a bűntett gyanúsítottja munkanélküli volt. Jó, de* ***ezzel nem vagyunk előbbre****.*
♦ A *schmilblick* 'kb. bigyó' egy 1969-ben indított közkedvelt televíziós játék németesen csengő, szándékosan bonyolult helyesírású, kitalált neve volt Franciaországban. A játékosoknak egy tárgy nevét kellett kitalálniuk (ez volt az a bizonyos *schmilblick*) úgy, hogy annak eleinte csak részletei látszanak egy homályos fotón. A játékosok által feltett kérdések alapján, amire a játékmester csak igennel és nemmel válaszolhatott (minden igen válasz növelte a pénznyereményt), egyre több részlet derülhetett ki a tárgyról. A kérdésekben mindig bele kellett szőni a *schmilblick* szót. Ha játékos kérdése túl furcsának tűnt a játékmesternek, megkérdezte tőle, hogy miért tette azt fel. A válasz pedig gyakran az volt,

Francia_magyar_szolastar.indb 793 2024. 08. 12. 15:59:06

hogy *pour faire avancer le schmilblick*, vagyis, hogy akár egy jelentéktelen információval is, de egyre többet tudjon meg a keresett „bigyóról". A győztes az lett, aki először tudta kimondani a tárgy igazi nevét. A kifejezés leggyakrabban tagadó alakban használatos, amint azt a fenti példa is mutatja.

≅ *faire avancer une affaire* || *pousser qqch. à la roue**

SCYLLA [silla] *(tjn)*

◨ **tomber de Charybde en Scylla** → CHARYBDE

SÉANCE [seɑ̃s] *(n fn)*

■ **séance tenante** – (Sz): immédiatement et sans retard
- □ **azon nyomban || egy ültében**
  - ➤ *Ils sont tous partis* ***séance tenante****.* | *Mindannyian* ***azon nyomban*** *elmentek.*
- ♦ A kifejezés alakja a következőképpen magyarázható: *pendant que la séance se tient* 'miközben tart az ülés'.
- ◊ Hasonló szemléletű a magyar *egy ültében* kifejezés: 'az alatt az idő alatt, míg a szóban forgó személy megszakítás nélkül egy helyben ül; anélkül, hogy közben felállna'.
- ≅ *à l'instant [au même instant]* || *dès l'abord* || *sans délai* || *sans retard* || *sans tarder* || *sur-le-champ**

SEAU [so] *(h fn)*

■ **Il pleut à seaux.** – (Szm): {Il pleut fort, abondamment.}
- □ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
  - ➤ *Ne partez pas maintenant,* ***il pleut à seaux****. Attendez que la pluie cesse.* | *Most ne menjetek el, hisz* ***úgy esik, mintha dézsából öntenék****. Várjátok meg, amíg eláll az eső.*
- ♦ Mindkét nyelv egy vízzel teli edényfajta (*seau* 'veder', *dézsa*) képét aknázza ki a szakadó eső kifejezésére.
- ≅ *Il pleut à torrents.* || *Il pleut à verse.* || *Il pleut comme vache* qui pisse.* || *Il pleut/tombe des cordes**. || *Il pleut/tombe des hallebardes**. || *Il tombe/pleut comme à Gravelotte**.

SEC [sɛk] *(h fn)*

S

■ **en cinq sec** – (Sz): rapidement et efficacement
- □ **pillanatok alatt || egy szempillantás alatt**
  - ➤ *L'affaire a été réglée* ***en cinq sec****.* | *Az ügy* ***egy szempillantás alatt*** *elrendeződött.*
- ♦ A kifejezés a XIX. században igen divatos *écarté* 'ékarté' nevű francia kártyajátékból jön, amit ketten játszanak. A lapok sorrendje: 7, 8, 9, 10, Á, B(A), D(F), K (az ász a 10 után jön!). Mindkét játékos 5-5 lapot kap. A többit lefordítva elhelyezik az asztalon, a legfelső lapot felcsapják és a pakli alá teszik, ez lesz az aduszín. Az első fázis a csere: az osztó ellenfele, ha kívánja, cserélhet lapot, de ehhez be kell jelentenie, hogy „Ajánlatom van", és azt az osztónak el kell fogad-

Francia_magyar_szolastar.indb 794 2024. 08. 12. 15:59:06

nia; így ő is cserélhet. Ekkor az osztóval kezdve mindketten tetszőleges lapot cserélhetnek a talonból, de aduszínt nem. Az ajánlattétel a nem osztó részéről mindaddig ismételhető, míg az osztó elfogadja, illetve amíg a talon tart. Ha a nem osztó befejezné a cserét, bejelenti, hogy „Játsszunk" – ekkor nincs tovább csere. Az osztó nem ajánlhat cserét, de ellenezheti azt. A második fázis a tényleges játék: az osztó ellenfele hív, színre szín adása kötelező, ennek hiányában adu tehető, ha az sincs, akkor bármi. Felülütni nem muszáj. A több ütést elvivő játékos a győztes. Egy játék általában 5 partiból áll. A játékot úgy lehet a leggyorsabban megnyerni, ha valaki egymás után mind az öt partit megnyeri. Innen a szólás mai jelentése. ◉ Manapság találkozhatunk a kifejezés *en cinq sets* [sɛt] változatával is, aminek kialakulására a teniszben használatos „öt szettben (nyer)" kifejezés hathatott. Ez már csak azért is furcsa, mert köztudott, hogy egy öt szettben, vagyis szoros csatában megnyert mérkőzés éppenséggel egyáltalán nem rövid.

≅ *en deux/trois coups de cuillère* à pot* || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu'il ne faut pour le dire* || *en un clin* d'œil* || *en un rien de temps** || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)* || *tambour* battant*

■ **être à sec** – (Sz), (biz): ne plus avoir d'argent

□ ⟨vki⟩ **teljesen le van égve** (biz)

➤ *Tu ne peux pas me prêter un peu d'argent ?* ***Je suis à sec.*** | *Nem tudsz nekem egy kis pénzt kölcsönadni?* ***Teljesen le vagyok égve.***

♦ A kifejezés *sec* szava a szárazságra, az aszályra utal, átvitt értelemben pedig az ínséget, a nyomort jelképezi.

≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

SECRET [səkʀɛ] *(h fn)*

◨ **sous le sceau du secret** → SCEAU

◨ **un secret de Polichinelle** → POLICHINELLE

SEIGNEUR [sɛɲœʀ] *(h fn)*

◨ **être dans les vignes du Seigneur** → VIGNE: *être dans les vignes (du Seigneur)*

■ **faire le grand seigneur** – (Sz):

1. être très généreux

□ ⟨vki⟩ **bőkezűen adakozik**

➤ *Le député a demandé au ministre des finances* ***de ne pas faire le grand seigneur*** *et ne pas financer des projets qui ne servent pas le bien public.* | *A képviselő azt kérte a pénzügyminisztertől, hogy* ***ne vigye túlzásba***

Francia_magyar_szolastar.indb 795 2024. 08. 12. 15:59:07

a bőkezűsködést *és ne finanszírozzon olyan projekteket, amelyek nem szolgálják a közjót.*

2. dépenser sans compter et de façon ostentatoire

□ ⟨vki⟩ **nagy lábon él**

➤ *Depuis qu'il a hérité d'une immense fortune, Noé a déjà acheté plusieurs voitures de luxe et une île déserte dans les Caraïbes.* ***Il fait le grand seigneur.*** | *Amióta hatalmas vagyont örökölt, Noé már több luxusautót vett és egy lakatlan szigetet is a Karib-tengeren.* ***Nagy lábon él.***

♦ A fenti és a következő francia kifejezés a középkori gazdag főurak életvitelére utal.

◊ A *nagy lábon él* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *vivre sur un grand pied**.

≅ **1.** *donner sa chemise* à qqn* || *avoir le cœur* sur la main* || *avoir un cœur* d'or*

≅ **2.** *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener grand train[2]** || *mener la vie* à grandes guides* || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

■ **vivre en grand seigneur** – (Sz): vivre dans le luxe

□ ⟨vki⟩ **főúri módon él**

➤ *Noé ne se refuse rien.* ***Il vit en grand seigneur.*** | *Noé semmit sem tagad meg magától.* ***Főúri módon él.***

≅ *faire le grand seigneur* (2.)* || *mener grand train[2]** || *mener la vie* à grandes guides* || *péter dans la soie (biz)* || *vivre comme un pacha* || *vivre comme un prince* || *vivre sur un grand pied**

SEIN [sɛ̃] *(h fn)*

◨ **réchauffer/nourrir un serpent dans son sein** → SERPENT

SEL [sɛl] *(h fn)*

◨ **avoir des cheveux poivre et sel** → CHEVEU

◨ **être changé en statue de sel** → STATUE

◨ **mettre son grain de sel** → GRAIN[1]

SELLE [sɛl] *(n fn)*

S

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **en selle** – (Sz): aider qqn à commencer une entreprise

□ ⟨vki vkit⟩ **nyeregbe segít**

➤ *Noé vient de terminer ses études. Il cherchait un bon poste. Grâce à ses relations, son père* ***a pu le mettre en selle****.* | *Noé most fejezte be a tanulmányait. Jó állást keresett. Kapcsolatainak köszönhetően apja* ***nyeregbe tudta segíteni.***

♦ A szólás *selle* 'nyereg' szava is mutatja, hogy – akárcsak a *mettre à qqn le pied* à l'étrier* –, ez a kifejezés is a lovaglás, lovaglósport területéről jön.

◊ A *nyeregbe segít vkit* magyar szólás szintén a lovaglás területéről származik.

Francia_magyar_szolastar.indb 796 2024. 08. 12. 15:59:07

≅ *donner un coup de main* à qqn* || *donner un coup de pouce* à qqn* || *faire la courte échelle* à qqn (2.)* || *mettre à qqn le pied* à l'étrier* || *prêter main* forte [mainforte] à qqn* || *tendre une main secourable à qqn* || *venir à la rescousse de qqn*

SELLETTE [sɛlɛt] *(n fn)*

■ **être sur la sellette [mettre** ⟨qqn⟩ **sur la sellette]** – (Sz):
1. être accusé ; accuser qqn
□ ⟨vki⟩ **a vádlottak padján ül** || ⟨vki vkit⟩ **a vádlottak padjára ültet**
➤ *Poursuivi pour fraude électorale, le maire sortant* ***a été mis sur la sellette.*** | *A leköszönő polgármestert választási csalás miatt* ***ültették a vádlottak padjára****.*
2. être exposé au jugement, à la critique d'autrui
□ ⟨vki, vmi⟩ **a kritika/támadások kereszttűzében áll**
➤ *Facebook* ***est*** *de nouveau* ***sur la sellette*** *pour collecte abusive de données personnelles.* | *Facebook megint* ***a kritikák kereszttűzében áll*** *személyes adatok törvényellenes gyűjtése miatt.*
♦ A régies és ma már csak a *séant* 'ülve' alakban fennmaradt *seoir* ige (vö. *asseoir* 'leültet', *s'asseoir* 'leül') szócsaládjába tartozó *sellette* főnév régen egy kis, sámliszerű ülőeszköz volt, ahova a középkorban a vádlottakat ültették a hosszadalmas kihallgatás és a per során. Szándékosan alacsony és kényelmetlen volt, hogy a bíróság a bilincsbe verés mellett még ezzel is megalázza a vádlottat. Ha az magas rangú személy volt, a sámlit szőnyeggel terítették le. Használatát a forradalom után megszüntették, de emléke elhalványulva tovább él a szólás mai, átvitt értelmében.
≅ **1.** {être}: *être au banc des accusés* || *être en cause*
≅ **1.** {mettre}: *faire le procès de qqn* || *faire porter le chapeau* à qqn* || *mettre qqn au banc des accusés* || *mettre qqch. sur le dos* de qqn* || *mettre qqn en cause*
≅ **2.** *être sous le feu de la critique [des critiques]*

SEMAINE [s(ə)mɛn] *(n fn)*

■ **vivre à la petite semaine** – (Sz): vivre à court terme, sans plan d'ensemble, sans penser à l'avenir
□ ⟨vki⟩ **máról holnapra él** || ⟨vki⟩ **egyik napról a másikra él**
➤ *Beaucoup de jeunes n'ont pas d'économies et le moindre imprévu les met dans l'embarras.* ***Ils vivent à la petite semaine.*** | *Sok fiatalnak nincs megtakarítása és a legkisebb váratlan kiadás szorult helyzetbe hozza őket.* ***Egyik napról a másikra [máról holnapra] élnek.***
♦ A *petite semaine* szókapcsolat a rövid távra utal a kifejezésben.
≅ *vivre au jour* le jour*

■ **la semaine des quatre jeudis** – (Sz), (biz): (ne ...) jamais
□ **Sohanapján, kiskedden (, borjúnyúzó pénteken).** (tréf) || **Majd, ha fagy (, hó lesz nagy).**
➤ *A : Quand est-ce que tu te marieras, Zoé ? – B :* ***La semaine des quatre jeudis !*** | *A: Zoé, mikor házasodsz meg? – B:* ***Sohanapján kiskedden!***

Francia_magyar_szolastar.indb 797 2024. 08. 12. 15:59:07

♦ A kifejezés esetleg a több egymást követő szabadnapból álló hét utópiájára utal, aminek szemléleti alapja az lehet, hogy Franciaországban a csütörtök (*jeudi*) 1882 után sokáig iskolai szünnap, pihenőnap volt a gyerekek számára (ma ez a szerda).

◊ A *Sohanapján, kiskedden (, borjúnyúzó pénteken)* és *a Majd, ha fagy (, hó lesz nagy)* szólásmondások eredetét lásd: *à Pâques* ou à la trinité.*

≅ *à la saint-glinglin* || à Pâques ou à la Trinité* || aux calendes* grecques || quand les poules* auront des dents || tous les trente-six* du mois*

SEMELLE [s(ə)mɛl] *(n fn)*

■ **ne pas lâcher/quitter** ⟨qqn⟩ **d'une semelle** – (Sz): suivre qqn partout

□ ⟨vki vkit⟩ **követ, mint a pulikutya** || ⟨vki⟩ **állandóan** ⟨vkinek⟩ **a nyomában van**

➤ *Noé ne connaissait personne à la réception, alors toute la soirée,* ***il n'a pas lâché sa sœur d'une semelle****.* | *Noé senkit sem ismert a fogadáson, így egész este* ***nővére nyomában volt****.*

♦ A *semelle* szó a kifejezésben nem a 'cipőtalp', hanem a 'lépés' jelentésében szerepel.

≅ *coller aux fesses [au train] de qqn || emboîter le pas* à qqn (1.) || être aux trousses* de qqn || être dans les jupes* de sa mère || être sur le dos* de qqn || être un pot* de colle || être/marcher sur les talons* de qqn (1.) || filer le train[3]* à qqn || marcher sur les pas de qqn || rester dans le sillage de qqn || s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn || suivre qqn comme son ombre**

SEMOULE [s(ə)mul] *(n fn)*

◨ **pédaler dans la semoule** → PÉDALER: *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*

SENS[1] [sɑ̃s] *(h fn)*

■ **Cela tombe sous le sens.** – (Szm): {C'est évident.}

□ **Ez magától értetődik.** || **Tiszta sor.**

➤ *Si les gens gagnent plus, ils dépensent plus.* ***Cela tombe sous le sens.*** | *Ha az emberek többet keresnek, többet is költenek.* ***Ez magától értetődik.***

♦ A helyzetmondat *tomber sous* szerkezete ugyanúgy értelmezhető, mint a *tomber sous la main* 'a keze ügyébe esik' szókapcsolat. Eleinte *tomber sous les sens* többes számú alakban volt használatos és arra utalt, hogy valami közvetlenül az érzékszervek (*les sens*) által értelmezhető, vagyis anélkül, hogy azt külön meg kellene érteni vagy tanulni. Az egyes számú alak megjelenésével a kifejezés jelentése az ész, értelem, megítélés elvontabb síkjára helyeződött át.

≅ *Cela coule de source*. || Cela va de soi. || Cela va sans dire.*

SENS[2] [sɑ̃s] *(h fn)*

■ **caresser** ⟨qqn⟩ **dans le sens du poil** – (Sz): complimenter, flatter qqn en sachant que cela lui fait plaisir

□ ⟨vki vkit⟩ **agyba-főbe dicsér**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 798 2024. 08. 12. 15:59:07

➤ *Si vous voulez que Noé vous aide,* ***caressez-le dans le sens du poil****.* | *Ha azt akarjátok, hogy Noé segítsen nektek, akkor* ***dicsérjétek agyba-főbe****.*

♦ A szólás abból a mindennapos megfigyelésből ered, hogy ha egyes állatokat (kutya, macska, ló) a gerincük táján a szőr növekedésének irányában, vagyis *szőre mentében* (*dans le sens du poil*) simogatunk (*caresser*), akkor megnyugszanak. Ha azonban ezt visszafelé tesszük, az rossz érzést kelt bennük, gyakran ingerültek lesznek tőle, és gorombán viselkednek.

≅ *chatouiller l'amour-propre de qqn* || *couvrir qqn de fleurs* || *donner des coups d'encensoir* à qqn [manier l'encensoir devant qqn]* || *faire de la lèche à qqn (biz)* || *faire des courbettes à/devant qqn* || *faire du plat* à qqn* || *lancer des fleurs à qqn* || *lécher/cirer les bottes* à qqn* || *lécher le cul* à qqn* || *manier la brosse* à reluire devant qqn [passer la brosse à qqn]* || *passer de la pommade* à qqn* || *passer la main* dans le dos de qqn* || *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

SENTIER [sɑ̃tje] *(h fn)*

■ **être sur le sentier de la guerre** – (Sz): se préparer au combat, à l'affrontement

□ ⟨vki⟩ **rálép a hadiösvényre**

➤ *Le gouvernement américain* ***est*** *de nouveau* ***sur le sentier de la guerre*** *contre l'Iran.* | *Az amerikai kormány ismét* ***hadiösvényre lépett*** *Iránnal szemben.*

♦ Utalás az észak-amerikai indián harcosok azon szokására, amely többek között James Fenimore Cooper vagy Karl May közkedvelt indiánregényeiből is jól ismert. Amikor az ellenségeskedés kiújult egyes törzsek között, a harcosok *kiásták a csatabárdot, a harci bárdot* (*déterrer la hache* de guerre*), *hadiösvényre léptek* (*être sur le sentier de la guerre*), ahol esetleg a harc következtében *elköltöztek az örök vadászmezőkre* (*entrer dans les terrains de chasse éternels*). Az ellenségeskedés lezárásának szimbolikus cselekedete pedig az volt, amikor az addigi ellenségek *elszívták a békepipát* (*fumer le calumet* de la paix*) és *eltemették a csatabárdot* (*enterrer la hache* de guerre*).

■ **sortir des sentiers battus** – (Sz): être original, différent de ce qui est habituel

□ ⟨vki⟩ **letér a kitaposott ösvényről/útról [nem a kitaposott ösvényen/úton jár]** || ⟨vmi⟩ **eltér a megszokottól** || ⟨vki, vmi⟩ **kilóg a sorból**

➤ *Les chercheurs doivent parfois* ***sortir des sentiers battus*** *pour résoudre un problème.* | *A kutatóknak néha* ***le kell térniük a kitaposott ösvényről****, hogy megoldjanak egy problémát.*

➤ *On est allés dans un restaurant où l'on dîne dans le noir complet. C'était intéressant et* ***ça sortait des sentiers battus****.* | *Olyan étterembe mentünk, ahol teljes sötétségben vacsoráznak. Érdekes volt és* ***eltért a megszokottól****.*

♦ Mindkét nyelv a kitaposott ösvény (*sentier battu*) elhagyásának képét aknázza ki az eredetiség, a megszokottól való eltérés jellemzésére. A második példamondat mutatja, hogy a francia szólás fordítása adott esetben lehet az *eltér a megszokottól* magyar kifejezés is. ◉ A szólás mindkét nyelvben ellentétes értelemben is használatos: *suivre les sentiers battus* 'kitaposott ösvényen/úton jár'.

Francia_magyar_szolastar.indb 799 2024. 08. 12. 15:59:07

SENTIR [sãtiʀ] *(ts i)*

■ **ne pas pouvoir sentir** ⟨qqn⟩ – (Sz): détester qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **ki nem állhat** || ⟨vki vkit⟩ **látni sem bír**
➤ ***Je ne peux pas le sentir, ce type.*** *Il est insupportable.* | ***Ki nem állhatom ezt a fickót.*** *Elviselhetetlen.*
≅ *avoir qqn dans le nez** || *ne pas pouvoir encadrer qqn* || *ne pas pouvoir voir qqn en peinture** || *ne pas pouvoir voir qqn*

SERPENT [sɛʀpã] *(h fn)*

■ **réchauffer/nourrir un serpent dans son sein** – (Sz), (vál): avantager un ingrat qui se retournera contre son bienfaiteur
□ ⟨vki⟩ **kígyót melenget a keblén** (vál)
➤ *Noé a fait du bien à son jeune collègue qui, ensuite, ingrat, l'a attaqué dans le dos.* ***Il a réchauffé un serpent dans son sein.*** | *Noé jót tett fiatal kollégájával, aki azután hálátlanul hátba támadta.* ***Kígyót melengetett a keblén.***
♦ Az európai kultúrában a kígyó, nevezetesen a vipera az árulás, a gonoszság szimbóluma. Már a görögök és a latinok is használták ezt a közkedvelt kifejezést, amely számos európai nyelvben megtalálható. Olvasható Ezópus (Aiszóposz) *A vándor és a kígyó* című meséjében, amelyben egy vándor a hidegtől megdermedt kígyót talált az úton, felvette, s a ruhája alatt teste melegével felmelegítette. Az így életre keltett kígyó azután marással fizette meg megmentője jóságát. A 66-ban elhunyt római író, Petronius *Satyricon* című művében a „tu viperam sub ala nutricas" [viperát táplálsz a hónod alatt – Horváth István Károly fordításában: „viperát melengetsz kebleden"] alakban fordul elő (LXXVII). A magyarba valószínűleg Rotterdami Erasmus révén került be, akinek *Adagia* című latin nyelvű közmondásgyűjteményében szerepel a kifejezés (3140. IV, II, 40). Ezt vette alapul 1598-ban megjelent első magyar szólás- és közmondásgyűjteményében Baranyai Decsi János, akinél a szólás a *kígyót tartani kebeledben* („colubrum, vel serpentem, in sinu fovere") alakban fordul elő (4:2:4:5).

SERVIETTE [sɛʀvjɛt] *(n fn)*

◨ **Il ne faut pas mélanger les torchons et les serviettes.** → TORCHON

S

SEXE [sɛks] *(h fn)*

■ **discuter du [sur le] sexe des anges** – (Sz): discuter inutilement de choses sans importance
□ ⟨vki⟩ **szőrszálhasogató vitát folytat lényegtelen dolgokról**
➤ *Les citoyens européens observent souvent avec suspicion l'Union européenne* ***discuter sur le sexe des anges****.* | *Az európai polgárok sokszor gyanakodva figyelik, hogy az Európai Unió* ***lényegtelen dolgokról folytat szőrszálhasogató vitát****.*
♦ A szólás eredete konkrét történelmi eseményhez köthető. 1453. május 29-én, amikor a török seregek Konstantinápoly ostromakor már betörni készültek a

Francia_magyar_szolastar.indb 800 2024. 08. 12. 15:59:07

városba, a bizánci szerzetesek épp azzal töltötték idejüket, hogy teológiai vitát folytattak az angyalok neméről, megkönnyítve így a város török kézre kerülését. ◉ Érdekességként megjegyezhető, hogy egy másik, szintén a Bizánci Birodalomban lezajlott ún. képrombolási dogmatikus teológiai vitára vezethető vissza a hasonló jelentésű *querelles* byzantines* szólás születése is (vö. *ikonoklasztázia, ikonoklaszmosz, ikonoklazmus* a görög εικών 'kép' és κλάειν 'törni' szóból).

≅ *chercher la petite bête** || *chercher midi* à quatorze heures* || *couper les cheveux* en quatre* || *enculer les mouches (vulg)* || *querelles* byzantines*

SI [si] *(h fn)*

■ **Avec des si, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille].** – (Szm): {Tout est possible avec des suppositions ne tenant pas compte des réalités.}

□ **Ha a nagymamámnak kereke lenne, omnibusz lenne.** (biz), (tréf)

➤ *A : Si on avait plus d'argent, on serait plus heureux. – B : Bien sûr,* ***avec des si, on mettrait Paris en bouteille****.* | *A: Ha több pénzünk lenne, boldogabbak lennénk. – B: Persze,* ***ha a nagymamámnak kereke lenne, omnibusz lenne****!*

♦ A délibábos, megalapozatlan elképzeléseket kifejező helyzetmondat *si* 'ha' szava változatlan alakú főnévként szerepel, tehát egyes számban marad.

≅ *Si le ciel tombait, il y aurait bien des alouettes prises.* || *Si ma tante en avait, on l'appellerait mon oncle. (biz)*

SIEN, SIENNE [sjɛ̃, sjɛn] *(nm* és *fn)*

■ **faire des siennes** – (Sz), (biz): faire ses bêtises habituelles

□ ⟨vki⟩ **rossz fát tesz a tűzre**

➤ *A : Tu sais que Noé a été renvoyé de son lycée ? – B : Je vois que ton fils* ***a encore fait des siennes****.* | *A: Tudod, hogy Noét kirúgták a gimnáziumból ? – B: Látom, hogy a fiad* ***már megint rossz fát tett a tűzre****.*

♦ A kifejezés *siennes* névmása a jelentéssel összefüggő valamilyen nőnemű főnévre utal vissza (pl. *bêtises* 'ostoba cselekedet', *bévues* 'baklövés, melléfogás, tapintatlanság').

◊ A *rossz fát tesz a tűzre* magyar szólás eredetét lásd: *faire les quatre cents coups**.

≅ *faire les quatre cents coups**

■ **y mettre du sien** – (Sz):

1. faire preuve de bonne volonté, faire des concessions

□ ⟨vki⟩ **engedményeket tesz** || ⟨vki⟩ **áldozatot hoz**

➤ *Si l'on veut s'entendre, il faut que chacun* ***y mette du sien****.* | *Ha meg akarunk egyezni,* ***mindkét félnek engedményeket kell tennie****.*

2. faire des efforts importants

□ ⟨vki⟩ **jelentős/komoly erőfeszítéseket tesz** || ⟨vki⟩ **apait-anyait belead**

➤ *Le football étant un sport d'équipe, chacun doit* ***y mettre du sien*** *pour obtenir de bons résultats.* | *Mivel a labdarúgás csapatsport, a jó eredmények érdekében mindenkinek* ***apait-anyait bele kell adnia****.*

S

Francia_magyar_szolastar.indb 801 2024. 08. 12. 15:59:07

♦ A francia kifejezésben szereplő *sien* elem régen az *argent* ‘pénz’ szót helyettesítette (*de son argent → du sien*). A jelentésbővülés során ma az *effort* ‘erőfeszítés’, *compromis* ‘megegyezés’ szavak szinonimájaként értelmezhető.

≅ **1.** *céder du terrain* || *couper la poire* en deux* || *jeter/lâcher du lest** || *mettre de l’eau* dans son vin*

≅ **2.** *faire tout son possible* || *mettre le paquet** || *mouiller sa chemise** || *remuer ciel* et terre* || *se donner à fond* || *se donner un mal²* de chien à faire qqch.* || *se mettre [se couper] en quatre** || *suer sang* et eau*

SIFFLET [siflɛ] *(h fn)*

■ **couper le sifflet** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui couper la parole, l’empêcher de s’exprimer

□ ⟨vki vkinek⟩ **a torkára fojtja/forrasztja a szót** || ⟨vki vkibe⟩ **belefojtja a szót**

➤ *Je lui ai dit que j’avais la preuve de son mensonge.* ***Ça lui a coupé le sifflet****.* | *Megmondtam neki, hogy bizonyítékom van a hazugságára.* ***Ezzel belefojtottam a szót. [Ettől se köpni, se nyelni nem tudott.]***

♦ A kifejezés a XVI. században jelent meg. A benne szereplő *sifflet* szó akkoriban még ‘gége, torok’ anatómiai jelentésében volt használatos, vagyis azt a szervet jelölte, aminek a hangképzésben is fontos szerepe van. A *couper le sifflet à qqn* tehát eleinte csak annyit jelentett, hogy valaki átvágja valakinek a torkát, amitől persze az illető tényleg elnémult. (Használták még a *serrer le sifflet à qqn* kifejezést is ‘megfojt vkit’ jelentésben.) A jelentés módosulása, „megszelidülése” a XVIII. században ment végbe, és kialakult a szólás mai ‘hirtelen ijedtséget, meglepődést keltve elhallgattat vkit’ jelentése. ◉ A szólás gyakori szinonimája a *la couper à qqn* kifejezés, amelyben a *la* elem a ‘beszéd’ jelentésű *la parole* szóra utal. Leginkább meglepetést kifejező felkiáltó vagy kérdő mondatokban fordul elő: *« En face de tout ça, qu’est-ce que je suis ? Rien. J’suis pas. Mais alors en tant que j’suis pas, je suis.* ***Ça vous la coupe****, hein ? C’est pas étonnant ? »* [Raymond Queneau: *Le Chiendent*] ‘Mi vagyok én mindezzel szemben? Egy senki. Nem vagyok. De amíg senki vagyok, addig vagyok. **Ettől leesik az álla**, ugye? Hát nem elképesztő?’

≅ *clore/clouer/fermer le bec* à qqn* || *rabattre/rabaisser le caquet* à qqn* || *couper la chique* à qqn* || *river son clou* à qqn*

SILENCE [silɑ̃s] *(h fn)*

❒ **La parole est d’argent mais le silence est d’or.** → PAROLE

S

SIGNE [siɲ] *(h fn)*

■ **ne pas donner signe de vie** – (Sz): ne donner aucune nouvelle, paraître mort

□ ⟨vki⟩ **nem ad magáról életjelet** || ⟨vki⟩ **nem ad magáról hírt**

➤ *Je n’ai aucune nouvelle de Noé. Depuis qu’il est parti il y a deux ans,* ***il ne m’a jamais donné signe de vie****.* | *Nincs semmi hírem Noéról. Amióta két éve elment,* ***soha nem adott magáról életjelet****.*

♦ Az elsősorban tagadó alakban használatos kifejezés orvosi eredetű. Az életjel (*signe de vie*) beteg vagy szerencsétlenül járt embernél a szervezet működésének olyan jele, amelyből megállapítható, hogy az illető még él.

≅ *disparaître de la circulation** || *disparaître des (écrans) radars**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

SINGE [sɛ̃ʒ] *(h fn)*

■ **adroit comme un singe** – (Szh): très adroit manuellement
□ ⟨vkinek⟩ **arany keze van** || ⟨vki⟩ **aranykezű**
➤ *Les broderies à la main de cette fille sont très belles.* ***Elle est adroite comme un singe.*** | *Ennek a lánynak a kézi hímzései nagyon szépek.* ***Arany keze van.***
♦ A majom közismert ügyessége mindennapi megfigyelésen alapszik: a középkorban ez az állat a mutatványosok, vásári komédiások állatseregletének fontos részét képezte s különféle trükkökre, ügyességi mutatványokra volt beidomítva, továbbá jól utánozta az ember egyes mozdulatait is.
≅ *avoir des doigts* de fée* || *avoir le coup de main* || *avoir la technique*

■ **malin comme un singe** – (Szh): très futé
□ ⟨vki⟩ **ravasz, mint a róka**
➤ *Cette petite fille* ***est maligne comme un singe****.* | *Ez a kislány* ***olyan ravasz, mint a róka****.*
♦ A *malin* elem a szóláshasonlatban nem a ‘gonosz, rosszindulatú’, hanem a ‘ravasz, agyafúrt’ jelentésében szerepel. A magyarhoz hasonlóan a franciában is nagyon gyakori a *rusé comme un renard* szóláshasonlat.
≅ *avoir plus d'un tour²* dans son sac* || *Ce n'est pas un enfant* de chœur.* || *Pas folle, la guêpe* !* || *rusé comme un renard* || *un petit malin [une petite maligne]* || *une fine mouche** || *une fine guêpe*

◨ **payer en monnaie de singe** → MONNAIE

■ **poilu/velu comme un singe** – (Szh): abondamment couvert de poils
□ ⟨vki⟩ **szőrös, mint a majom**
➤ Mr. Baseball *est un film américain et japonais (1992). Il raconte l'histoire d'un homme qui* ***est poilu comme un singe*** *et qui va au Japon pour jouer au baseball et sort avec la fille de l'entraîneur.* | Mr. Baseball *egy 1992-es amerikai–japán film. Olyan ember történetét meséli el, aki* ***szőrös, mint a majom*** *és aki baseballjátékosként Japánba megy és együtt jár az edző lányával.*

SISYPHE [sisif] *(tjn)*

◨ **le rocher de Sisyphe** → ROCHER

SITUATION [sitɥasjɔ̃] *(n fn)*

◨ **rester maître de la situation** → MAÎTRE

SŒUR [sœʀ] *(n fn)*

■ **Et ta sœur ?** – (Szm), (biz), (gúny):
1. {se dit pour inviter qqn à se mêler de ce qui le regarde}
□ **Foglalkozz/Törődj a magad dolgával! || Közöd?**
➤ *Si ton copain t'adresse une question un peu indiscrète, répond-lui simplement par cette expression bien connue : «* ***Et ta sœur !*** *» |* *Ha a cimbo-*

Francia_magyar_szolastar.indb 803 2024. 08. 12. 15:59:08

*rád egy kissé indiszkrét kérdést intéz hozzád, egyszerűen válaszolj neki a jól ismert kifejezéssel: „**Törődj a magad dolgával!**”*

2. {se dit pour couper court à des propos insupportables ou invraisemblables}

□ **Még mit nem? || Toronyóra lánccal/láncostól nem kellene?**

➤ *A : Après notre divorce, je veux garder l'appartement, la voiture et le yacht aussi. – B : **Et ta sœur ?** | A: Válásunk után meg akarom tartani a lakást, az autót és a jachtot is. – B: **És toronyóra láncostól nem kellene?***

♦ A francia helyzetmondat bizonytalan eredetű. Egyesek szerint egy kávéházakból ismert XIX. századi kuplé refrénjéből származik. Tréfás válaszként a rímelő *Ma sœur, elle bat le beurre* alakkal lehet visszavágni (*battre le beurre* ‘vajat köpül’).

≅ **1.** *De quoi je me mêle ? || Est-ce que je te demande si ta grand-mère fait du vélo ? || Occupe-toi de tes fesses*. || Occupe-toi de tes oignons*. || On ne t'a pas sonné* ! || On ne te demande pas l'heure qu'il est.*

SOIF [swaf] *(n fn)*

◨ **garder une poire pour la soif** → POIRE

SOIN [swɛ̃] *(h fn)*

■ **être aux petits soins** ⟨pour/avec qqn⟩ – (Sz): l'entourer d'attentions délicates, veiller à ce que rien ne lui manque {par amitié, amour, devoir, intérêt}

□ ⟨vki vkit⟩ **a tenyerén hord(oz)** || ⟨vki vkinek⟩ **minden gondolatát lesi/kitalálja**

➤ *Noé **est aux petits soins** pour sa femme. | Noé **a tenyerén hordozza** a feleségét.*

♦ A XVII. században a *petits soins* mindazt a számtalan apró figyelmességet, gondoskodást jelentette, mellyel a szeretett lényt körülvették.

≅ *décrocher la lune* à qqn*

SOIRÉE [swaʀe] *(n fn)*

◨ **le clou de la soirée** → CLOU

SOLEIL [sɔlɛj] *(h fn)*

■ **Il fait un soleil de plomb.** – (Szm): {Il fait un soleil accablant, écrasant.}

□ **Tűző napsütés van. || Hét ágra süt a nap.**

➤ *Avec le changement climatique, on a en été de plus en plus de jours quand **il fait un soleil de plomb**. | A klímaváltozás miatt nyáron egyre több az olyan nap, amikor **tűző napsütés van [hét ágra süt a nap]**.*

♦ A *plomb* ‘ólom’ szó nyomatékosító szerepet kap a helyzetmondatban az erős, tűző, nyomasztó napsütés jellemzésére.

◊ A magyar szólás eredete bizonytalan. A hetes mágikus szám, ami általában nyomatékosító szerepet tölt be a kifejezésekben: *hétfejű sárkány, hetedhét ország, hétalvó, hétmérföldes csizma* stb. Egyesek szerint a látható fény hét megkülönböztethető színére is utalhat.

Francia_magyar_szolastar.indb 804 2024. 08. 12. 15:59:08

SOMMEIL [sɔmɛj] *(h fn)*

■ **dormir d'un sommeil de plomb** – (Szh): dormir profondément
□ ⟨vki⟩ **alszik, mintha agyonütötték volna [alszik, mint akit agyonütöttek]**
➤ *Noé était tellement fatiqué qu'**il a dormi** toute la nuit **d'un sommeil de plomb**.* | *Noé annyira fáradt volt, hogy egész éjszaka **úgy aludt, mintha agyonütötték volna**.*
♦ A *plomb* 'ólom' szó nyomatékosító szerepet kap a kifejezésben a mély álom jellemzésére.
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir comme un loir** || *dormir comme un sabot** || *dormir comme un sonneur* || *dormir comme une brute* || *dormir comme une bûche* || *dormir comme une marmotte** || *dormir comme une souche**

■ **dormir du sommeil du juste** – (Sz): dormir profondément, avec la conscience tranquille
□ ⟨vki⟩ **az igazak álmát alussza**
➤ *Avec un plan d'affaires bien réfléchi, **vous dormirez du sommeil du juste**.* | *Egy jól átgondolt üzleti tervvel **az igazak álmát aludhatja**.*
♦ A szólásról a Szentírás igaz embere jut eszünkbe, akinek tiszta a lelkiismerete. A kifejezés a ma használatos formájában nem fordul ugyan elő a Bibliában, de értelmét tekintve számos helyen történik rá utalás (Péld 24:15; Zsolt 4:9).
♢ Az *igazak álmát alussza* magyar szólásnak régen volt egy tájjellegű 'meghalt' jelentése is, amely valószínűleg *az örök álmát alussza* eufemisztikus szólás hatására keletkezett.
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir sur ses deux oreilles**

SON [sɔ̃] *(h fn)*

◨ **faire l'âne pour avoir du son** → ÂNE

SONNER [sɔne] *(ts i)*

■ **On ne t'a pas sonné !** – (Szm), (biz): {On ne te demande pas ton avis, mêle-toi de tes affaires.}
□ **Nem osztottak lapot neked.** (biz) || **Téged meg ki kérdezett?** || **Ki kérdezte a fejbőségedet?** (biz)
➤ *A : Zoé, je peux dire ce que j'en pense ? – B : Non, tais-toi, **on t'a pas sonné, toi** !* | *A: Zoé, elmondhatom, hogy mit gondolok erről? – B: Nem, hallgass, **neked nem osztottak lapot**.*
♦ A kemény elutasítást kifejező, kissé agresszív helyzetmondatban a *sonner* 'csenget' ige szemléleti alapja az, hogy régen a személyzetet, a cselédeket megcsengették, csengetéssel hívták magukhoz a háziak, ha valamire szükségük volt.
≅ *De quoi je me mêle ?* || *Est ce que je te demande si ta grand-mère fait du vélo ?* || *Et ta sœur ?* || *On ne te demande pas l'heure* qu'il est.*

S

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

SONNETTE [sɔnɛt] *(n fn)*

■ **tirer la sonnette d'alarme** – (Sz): avertir publiquement et avec insistance des dangers d'une habitude, d'une pratique ou d'une situation
□ ⟨vki⟩ **meghúzza/megkondítja/megkongatja a vészharangot**
➤ *Depuis des années, les spécialistes en Europe* ***tirent la sonnette d'alarme*** *à propos de la dénatalité et du vieillissement démographique.* | *Az európai szakemberek évek óta* ***kongatják a vészharangot*** *a születések számának csökkenése és népesség elöregedése miatt.*
♦ A kifejezés *sonnette* főnevének első jelentése 'csengő, csengettyű'. A magyar *vészharang* – már csak erősebb hangja miatt is – határozottabban fejezi ki a vészhelyzetet.
≅ *donner l'alarme* || *donner l'alerte* || *crier au feu* || *crier au loup* || *mettre qqn en garde contre qqch.* || *sonner le glas** || *sonner le tocsin*

SORCIER, -IÈRE [sɔrsje, sɔrsjɛr] *(mn)*

■ **Ce n'est pas bien sorcier. [Cela n'a rien de sorcier.]** – (Szm): {se dit de qqch. qui n'est pas difficile à faire, à comprendre}
□ **Nem boszorkányság.** || **Nem ördöngősség.**
➤ *Zoé ne réussit jamais à partager ses photos sur Google. On dit que* ***ce n'est pourtant pas bien sorcier****.* | *Zoénak soha nem sikerül megosztania a fotóit a Google-on. Pedig azt mondják, hogy* ***ez nem is olyan ördöngős dolog****.*
♦ A francia és a magyar helyzetmondat is a középkori boszorkányperek (*procès de sorcellerie*) idejére nyúlik vissza. A „maleficusnak", „strigáknak", „a sátán szeretőinek" is nevezett boszorkányokról sokáig azt gondolták, hogy az ördöggel szövetkeznek és különféle bonyolult eljárásokkal gyógyító vagy rontó varázsitalt tudnak készíteni.
≅ *Ce n'est pas diabolique.*

SORT [sɔr] *(h fn)*

◨ **Le sort en est jeté.** → DÉ: *Les dés sont jetés.*

SORTIE [sɔrti] *(n fn)*

◨ **se ménager [se réserver] une porte de sortie** → PORTE

SOU [su] *(h fn)*

■ **coûter trois francs, six sous** – (Sz): coûter une somme minime, être très peu cher
□ ⟨vmi⟩ **fillérekbe kerül**
➤ *Cette boutique de mode pratique des prix exorbitants. Ce n'est pas là que tu trouveras* ***une robe de trois francs, six sous****.* | *Ebben a divatos butikban túl magasak az árak. Itt ugyan nem találsz* ***olyan ruhát, ami fillérekbe kerül****.*
♦ Noha Franciaország hivatalos fizetőeszköze 2002 óta már nem a *franc* és annak váltópénze a *sou*, hanem az euró, számos francia szólásban – többek között az

Francia_magyar_szolastar.indb 806 2024. 08. 12. 15:59:08

alább közreadottakban is – mégis fennmaradt a *sou* szó ‘nagyon kevés pénz, jelentéktelen összeg’ jelentésben (vö. magyar *garas*, *krajcár*, *fillér, fitying*).

≅ {achetable} *pour une bouchée* de pain* || *coûter trois fois* rien.*

■ **économiser sou à/par sou** – (Sz): économiser par petites sommes

□ ⟨vki⟩ **élére rakja a pénzt/garast**

➤ *Noé* ***économise*** *depuis des années* ***sou à sou****. Il veut s’acheter une maison au bord de la mer.* | *Noé évek óta* ***élére rakja a garast****. Egy tengerparti házat szeretne magának venni.*

♦ A pénzgyűjtés régi módjának emlékét őrzi ez a szólás és magyar megfelelője is. Amikor még nem voltak bankok, takarékpénztárak, akinek pénze volt, otthon tartotta. Hogy több férjen a ládafiába, illetve hogy az egyforma értékűek egymás mellé kerüljenek, a pénzdarabokat élükre rakták. Az „élére rakás” azt mutatja, hogy a szólás abból az időből származik, amikor még nem volt bankó, papírpénz, és pénzen a fémből készült érmét értették. Amíg csak a *pénz* értelmű szó szerepelt a kifejezésben, addig nem volt a szólásnak rosszalló árnyalata. A ‘zsugori’ jelentésmozzanat csak akkor kapcsolódott az eredeti ‘takarékoskodik’ jelentéshez, amikor a francia és a magyar szólásban is a kis értékű pénzt jelentő (*sou* vagy *garas*) szavak gyökeresedtek meg.

≅ *dépenser au compte-gouttes* || *mettre de l’argent de côté* || *regarder à la dépense*

■ **être près de ses sous** – (Sz): être avare

□ ⟨vki⟩ **fogához veri a garast**

➤ *Noé ne paye jamais un verre à personne.* ***Il est près de ses sous****.* | *Noé soha senkinek nem fizet egy italt.* ***Fogához veri a garast.***

♦ A kifejezés szemléleti alapja az lehet, hogy valaki – mint Molière Harpagon figurája – ül a pénzesládáján, egy pillanatra sem hagyja azt magára, nehogy ellopják a pénzét.

◊ A *fogához veri a garast* magyar szólás eredetét lásd: *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses*

≅ *avoir des oursins dans les poches [dans le portemonnaie] (biz)* || *être dur à la détente** || *les lâcher avec un élastique** || *ne pas attacher son chien* [ses chiens] avec des saucisses* || *tondre un œuf**

■ **être sans le sou [ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant]** – (Sz): ne pas avoir d’argent du tout, être pauvre

□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) vasa sem** || ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) fityingje sem**

➤ *Quand on* ***est sans le sou****, on est rarement heureux.* | *Ha az embernek* ***egy árva vasa sincs****, akkor ritkán boldog.*

♦ A *ne pas avoir un sou vaillant* változatban a *vaillant* elem a *valoir* ‘ér vmit’ igéből származó jelen idejű melléknévi igenév és így értelmezhető: ‘nincs egy árva fillérje sem, ami érne valamit’. Az említett melléknévi igenév a XVIII. században még *vaillant* és *valant* alakban is létezett. Előbbit Párizsban, utóbbit vidéken használták. Végül köznyelvben a párizsi változat győzött.

◊ A *nincs egy (árva) vasa sem* magyar szólásban arról van szó, hogy régen a különböző fémnevek (vas, réz, arany) önállóan is különböző értékű pénzeket jelen-

Francia_magyar_szolastar.indb 807 2024. 08. 12. 15:59:08

tettek. A *vas*, azaz a *vaspénz* volt a legértéktelenebb, az *arany*, vagyis az *aranypénz* pedig a legértékesebb.

≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir un rond*[1]** || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

■ **n'avoir ni sou ni maille** – (Sz): être sans aucun argent

□ ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) vasa sem** || ⟨vkinek⟩ **nincs egy (árva) fityingje sem**

➤ *« Charles ne nous est de rien, **il n'a ni sou ni maille** ; son père a fait faillite ; et, quand ce mirliflor aura pleuré son soûl, il décampera d'ici ; je ne veux pas qu'il révolutionne ma maison. »* (Honoré de Balzac : *Eugénie Grandet*) | *„Charles olyan, mintha nem is volna, **nemhogy egy garasa, de egy fabatkája sincs**; az apja csődbe ment, és mihelyt ez a piperkőc szárazra sírja a szemét, szedheti a sátorfáját; nem akarom, hogy felforgassa a házam."* (Honoré de Balzac: *Eugénie Grandet* – Bognár Róbert fordítása)

♦ A kifejezésben szereplő *sou* 'solidus, öt centime-os pénz, garas' és *maille* 'batka, garas' szavak régi, kisértékű francia pénznemeket jelölnek. A *sous* a *franc* huszadrészének felelt meg, a *maille* pedig 987 és 1792 között a legkisebb, tovább már nem osztható pénznem volt, egy dénár fele. Részletesebben lásd: *avoir maille* à partir avec qqn, qqch.*

◊ A *nincs egy (*árva*) vasa sem* magyar szólás eredetét lásd: *être sans le sou* [ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant]*.

≅ *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *manger de la vache* enragée* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond*[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

◨ **ne pas avoir le sou [ne pas avoir un sou vaillant]** → SOU: *être sans le sou [ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant]*

■ **propre comme un sou neuf** – (Szh): très propre après avoir été soigneusement lavé, nettoyé

S

□ ⟨vki, vmi⟩ **tiszta, mint a patyolat**

➤ *Zoé a lavé sa fille. Maintenant **elle est propre comme un sou neuf**.* | *Zoé megmosdatta a lányát, aki most **olyan tiszta, mint a patyolat**.*

➤ *Le lycée de ma fille est toujours **propre comme un sou neuf** et les enseignants sont bien formés.* | *A lányom gimnáziuma mindig **tiszta, mint a patyolat**, a tanárok pedig jól képzettek.*

♦ A szóláshasonlatot eleinte a rövidebb *propre comme un sou* alakban használták arra, hogy valami olyan csillogó, mint egy frissen vert pénzérme. A *neuf* 'új' melléknevet nyomatékosító elemként csak később, a XIX. században tették hozzá. Mai használatában a ragyogó tisztaság szimbóluma lett.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent sous de l'heure** – (Sz), (biz): s'ennuyer beaucoup
□ ⟨vki⟩ **(nagyon) unja a banánt** (biz) || ⟨vki⟩ **halálra unja magát** || ⟨vki⟩ **(majd) meghal az unalomtól**
➤ *La réunion était trop longue.* ***On s'est embêtés à cent sous de l'heure.*** | *Az értekezlet túl hosszú volt.* ***Nagyon untuk a banánt.***
♦ A kifejezés arra utal, hogy valaki annyira unatkozik, mintha ezért még fizetnének is neki óránként száz fillért.
◊ Az *unja a banánt* magyar szólás eredetét lásd: *s'ennuyer comme un rat* mort*.
≅ *s'ennuyer à mourir** || *s'ennuyer comme un rat* mort*

SOUCHE [suʃ] *(n fn)*

■ **dormir comme une souche** – (Szh): dormir profondément
□ ⟨vki⟩ **alszik, mint a bunda**
➤ *Toute la nuit,* ***j'ai dormi comme une souche****.* | *Egész éjjel* ***úgy aludtam, mint a bunda****.*
♦ A *souche* 'fatönk, farönk' szó használata a szóláshasonlatban arra utal, hogy valaki mélyen és mozdulatlanul alszik.
◊ Az *alszik, mint a bunda* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *dormir comme un sabot**.
◊ Az *alszik, mint a tej* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *dormir à poings* fermés*.
≅ *dormir à poings* fermés* || *dormir comme un ange* || *dormir comme un bébé* || *dormir comme un bienheureux** || *dormir comme un loir** || *dormir comme un sabot** || *dormir comme un sonneur* || *dormir comme une brute* || *dormir comme une bûche* || *dormir comme une marmotte** || *dormir d'un sommeil* de plomb*

SOUCI [susi] *(h fn)*

◨ **C'est le cadet de mes soucis.** → CADET

SOUFFLE [sufl] *(h fn)*

■ **en avoir le souffle coupé** – (Sz): être très étonné, impressionné par qqn, qqch. {au point d'en perdre la respiration}
□ **elakad/eláll** ⟨vkinek⟩ **a lélegzete** ⟨vkitől, vmitől⟩
➤ *Zoé a changé de look. Quand je l'ai vue si belle,* ***j'en ai eu le souffle coupé****. C'était vraiment* ***un spectacle à me couper le souffle****.* | *Zoé megváltoztatta a külsejét. Amikor megláttam, hogy milyen szép,* ***elállt a lélegzetem tőle****. Tényleg* ***lélegzetelállító látvány volt****.*
♦ A lélegzet elakadására, elállására (*souffle coupé*) való utalás a meglepődés szimbóluma a szólásban. A kifejezés használatos a *Ça te la coupe !* 'Na ugye ettől elakad/eláll a lélegzeted?' helyzetmondat alakban is, ahol a *la* névmás a *la respiration* 'lélegzet' szót helyettesíti. Ilyen helyzetben szokták még az *Il y a de quoi tomber à la renverse !* 'Ettől dob az ember egy hátast!' helyzetmondatot is mondani.
≅ {qqn, qqch.} *laisse pantois qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 809 2024. 08. 12. 15:59:09

SOÛL [su] *(h fn)*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **tout son soûl** – (Sz): faire qqch. autant qu'on veut
□ ⟨vki vmit⟩ **a kedvére csinál**
➤ *Demain matin, mon fils n'a pas classe et il va pouvoir* ***dormir tout son soûl****.* | *Holnap reggel a fiamnak nem kell iskolába mennie, így* ***kedvére alhat****.*
♦ A kifejezés érdekessége az, hogy a *soûl* 'részeg' melléknév eredeti 'jóllakott, vmivel teli' jelentése (vö. *Il a bien dîné, il est soûl*. 'Jól megvacsorázott, degeszre ette magát.') ma már csak benne él tovább.

SOULIER [sulje] *(h fn)*

■ **être dans ses petits souliers** – (Sz): se sentir mal à l'aise dans une situation embarrassante, avoir mauvaise conscience
□ ⟨vki {zavarában}⟩ **azt se(m) tudja, melyik lábára álljon**
➤ *Noé s'est trompé en accusant violemment son collègue de vol. Maintenant,* ***il est dans ses petits souliers****.* | *Noé tévedett, amikor hevesen lopással vádolta meg a kollégáját. Most* ***olyan zavarban van, hogy azt sem tudja melyik lábára álljon****.*
♦ A szólás a szűk, túl szoros félcipőre (*le soulier*) utal, ami kényelmetlen, felsebzi a lábat, s átvitt értelemben a zavar, a feszélyezettség, a kínos érzés kifejezésére szolgál, ellentétben például a ma nagyon divatos *être à l'aise dans ses baskets** 'jól érzi magát a bőrében; nagyon lazán viselkedik', bizalmas stílusértékű kifejezéssel. Vizsgált szólásunk már a XVII. században szerepel olyan kifejezésekben, mint *chacun sait où le soulier le blesse* 'mindenki tudja, hol sebesíti [szorítja] a cipő'. Később az *être mal dans ses petits souliers* alakban is felbukkan abban az értelemben, hogy valaki beteg. A ma használatos alak és az eredeti, szűk, kényelmetlen cipő képét kiaknázó 'zavarban van, feszélyezett' jelentésmező a XIX. század első felében rögzült.
≅ *être gêné aux entournures** || *être sur le balan** || *faire l'âne** *de Buridan* || *ne pas en mener large²** || *ne pas savoir sur quel pied** *danser*

◨ **n'être pas digne de dénouer les cordons des souliers** ⟨de qqn⟩ → CORDON

SOUPE [sup] *(n fn)*

S ■ **cracher dans la soupe** – (Sz), (biz): être ingrat en critiquant, méprisant ce dont on profite
□ ⟨vki⟩ **a saját fészkébe piszkít**
➤ *S'il y a forfaiture, elle est d'utiliser une paye de député européen pour venir* ***cracher dans la soupe*** *et dénier systématiquement tous les efforts que fait le gouvernement de son pays depuis des années pour améliorer la situation économique.* | *Ha valami hivatali hatalommal való visszaélés, az az, ha valaki európai képviselői fizetését arra használja, hogy* ***a saját fészkébe piszkítson*** *és rendszeresen kétségbe vonja országa kormányának évek óta tartó erőfeszítéseit a gazdasági helyzet javítására.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kifejezésben a *soupe* ‘leves’ szó a nyereség, a haszon szimbóluma. A *cracher* ‘köp’ ige a *dans* elöljárószóval rögzült a szólásban, de ugyanabban a jelentésben értendő, mint a *cracher sur qqch.* ‘köp vmire, megvet vmit’ alakban.

≅ *mordre la main qui nourrit*

■ **être soupe au lait [monter comme une soupe au lait]** – (Sz [Szh]): se mettre facilement en colère

□ ⟨vki⟩ **könnyen dühbe gurul** || ⟨vki⟩ **hirtelen természetű** || ⟨vki⟩ **hamar felfortyan, mint a forró kása**

➤ *On ne sait jamais comment parler à Zoé car* ***elle est très soupe au lait****.* | *Soha nem lehet tudni, hogyan beszéljen az ember Zoéval, mert* ***hamar felfortyan, mint a forró kása****.*

♦ A felforralt és kifutott tej a dühöt, haragot szimbolizálja, metonímiával pedig a dühös, mérges embert.

≅ *avoir la tête* près du bonnet* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

■ **la soupe à la grimace** – (Sz), (biz):

1. accueil hostile, mauvaise ambiance

□ **hűvös fogadtatás**

➤ *Selon le président de la région Grand Est, Jean Rottner, le chef de l’État n’apporte aucune solution au problème du quotidien des banlieues. Il appelle seulement à une grande mobilisation nationale. Mais si on résume, c’est plutôt « Aide-toi, le ciel t’aidera ». Invité sur France Bleu Alsace, Jean Rottner a parlé à ce propos de «* ***soupe à la grimace*** *» chez les maires et les élus locaux.* (Interview de Jean Rottner sur France Bleu Alsace, le 23 mai 2018) | *Jean Rottner, a Grand Est régió elnöke szerint az államfő semmi olyat nem javasol, ami megoldást nyújt a külvárosok mindennapi problémáinak megoldására. Csupán széles nemzeti mozgósításra hív fel. Vagyis összefoglalva: Segíts magadon, isten is megsegít. Jean Rottner, akit a France Bleu Alsace rádió kérdezett erről, a polgármesterek és a helyi képviselők „****hűvös fogadtatásáról****” beszélt a javaslattal kapcsolatban.*

2. attitude maussade d’une personne mécontente

□ **savanyú ábrázat** || **duzzogó magatartás** || **mosolyszünet**

➤ *Noé et Zoé se sont disputés et depuis une semaine,* ***c’est la soupe à la grimace****.* | *Noé és Zoé veszekedtek és egy hete* ***mosolyszünet van köztük****.*

♦ A francia kifejezés eredete homályos. ◉ Egyesek szerint egy nem eléggé ízletes levesről lehet szó, amit a háziasszony csak akkor kezdett elkészíteni, amikor a férje este hazatért a munkából, kiváltva ezzel annak elégedetlenségét, „grimaszolását”, főleg, ha még azután a leves minősége sem lett megfelelő. ◉ Mások szerint egyszerűen arról van szó, hogy az átmenetileg haragban lévő házastársak egymással szemben ülve savanyú ábrázattal, duzzogva fogyasztják el a le-

Francia_magyar_szolastar.indb 811 2024. 08. 12. 15:59:09

vesüket. A ‘leves, étel’ jelentésmozzanat azután fokozatosan metaforizálódott és a hűvös fogadtatás vagy a duzzogás szimbólumává vált. ◉ Amint azt a fenti példamondat is mutatja, a szólást gyakran használják helyzetmondat formájában is annak kifejezésére, hogy valakik (pl. házastársak) között nézeteltérés, feszültség, „mosolyszünet” van. Ennek további következménye lehet az, amit egy másik képszerű szólás így fejez ki: *dormir à l’hôtel du cul tourné* ‘egymásnak hátat fordítva (szó szerint: „az egymásnak fordított fenekek szállodájában”) alszanak’.

■ **manger la soupe sur la tête** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): dépasser qqn en taille, être plus grand que lui
- □ ⟨vki vkinek⟩ **a fejére nő** || ⟨vki vkinél⟩ **egy fejjel magasabb**
  - ➤ *Noé a tant grandi que maintenant **il peut manger la soupe sur la tête de son père**.* | *Noé annyira megnőtt, hogy most **már egy fejjel magasabb az apjánál**.*

◨ **monter comme une soupe au lait** → SOUPE: *être soupe au lait [monter comme une soupe au lait]*

■ **mouillé/trempé comme une soupe** – (Szh): abondamment imbibé d’eau {à cause de la pluie par exemple}
- □ ⟨vki⟩ **bőrig ázott** || ⟨vki⟩ **olyan, mint a kiöntött [az ázott] ürge** || ⟨vki⟩ **olyan, mint egy ázott veréb**
  - ➤ *Noé est sorti sous la pluie et **il est trempé** maintenant **comme une soupe**.* | *Noé kiment az esőbe és most **olyan, mint egy ázott veréb**.*
- ♦ Nem egészen világos, hogy miért a *soupe* ‘leves’ szó szerepel a hasonlatban. Esetleg valaki úgy át van ázva, olyan nedves, mint amikor levessel öntötte le magát, vagy olyan nedves, mint egy leves? Feltehetően itt a leves kapcsán nem húslevesre, erőlevesre kell gondolnunk, hanem sokkal inkább a levesbe mártott kenyérszeletre, ami értelemszerűen átázik.
- ≅ *ne plus avoir un poil de sec (biz)* || *trempé comme un canard** || *trempé jusqu’aux os**

SOUPIR [supiʀ] *(h fn)*

■ **rendre le/son dernier soupir** – (Sz), (vál): mourir
- □ ⟨vki⟩ **kileheli a lelkét** (vál)
  - ➤ *La doyenne des Français **a rendu son dernier soupir** en 2007 à l’âge de cent vingt-deux ans.* | *Franciaország legidősebb asszonya 2007-ben **lehelte ki a lelkét** százhuszonkét éves korában.*
- ♦ A választékos, szépítő kifejezésben a *soupir* ‘sóhaj(tás), lehelet’ szó az elmúlás, a halál metaforájaként jelenik meg.
- ≅ *avaler sa chique** || *avaler son acte/bulletin de naissance** || *casser sa pipe** || *descendre au tombeau* || *descendre dans la tombe* || *dévisser son billard** || *être rappelé à Dieu (vál)* || *faire le grand voyage (vál)* || *finir sa destinée (vál)* || *lâcher la rampe* || *mourir de sa belle mort** || *partir les pieds devant* || *passer de vie à trépas (vál)* || *passer l’arme* à gauche* || *payer tribut à la nature* || *perdre la vie* || *quitter ce monde (vál)* || *ranger son violon* || *rendre l’âme (vál)* || *s’endormir du sommeil de la tombe (vál)*

Francia_magyar_szolastar.indb 812 2024. 08. 12. 15:59:09

SOURCE [surs] *(n fn)*

■ **Cela coule de source.** – (Szm): {se dit de qqch. qui est évident, qui est une conséquence normale}
□ **Ez magától értetődik.** || **Tiszta sor.**
➤ *A : Docteur, si je mange plus équilibré, je vais maigrir ? – B :* ***Cela coule de source.*** | *A: Doktor úr, ha kiegyensúlyozottabban étkezem, le fogok fogyni? – B:* ***Ez magától értetődik.***
♦ Régi helyzetmondat, aminek a szemléleti alapja az, hogy egy patak vize magától értetődően mindig egy forrásból (*la source*) fakad, függetlenül attól, hogy mi éppen hol állunk e patak partján.
≅ *Cela tombe sous le sens*.* || *Cela va de soi.* || *Cela va sans dire.*

■ **savoir/tenir** ⟨qqch.⟩ **de bonne source [de source sûre]** – (Sz): détenir une information exacte
□ ⟨vki vmit⟩ **biztos/megbízható forrásból tud**
➤ *C'est toi qui a été choisi pour le poste,* ***je le sais de source sûre****.* | *Téged választottak ki erre az állásra,* ***biztos forrásból tudom****.*
♦ A *source* 'forrás' szó a kifejezésben átvitt 'hírforrás' értelmében szerepel.

SOURD [sur] *(mn* és *fn)*

◨ **Autant parler à un sourd.** → SOURD: *C'est comme si on parlait à un sourd. [Autant parler à un sourd.]*

◨ **Ce n'est pas tombé dans l'oreille d'un sourd.** → OREILLE

■ **C'est comme si on parlait à un sourd. [Autant parler à un sourd.]** – (Szm): {se dit à propos d'une personne têtue, qui ne veut rien comprendre, qu'on ne peut pas convaincre}
□ **Mintha a falnak beszélne az ember.** || ⟨vki⟩ **süket füleknek beszél [**⟨vki⟩ **süket fülekre talál]**
➤ *Quand je demande à mon fils de faire ses devoirs,* ***c'est comme si je parlais à un sourd****.* | *Amikor azt kérem a fiamtól, hogy csinálja meg a házi feladatait,* ***olyan, mintha a falnak beszélnék****.*
♦ A szólásmondás szemléleti háttere már a Bibliában megtalálható (Iz 6:10; Mt 13:13). Az ókori irodalomban Ovidius *Amores* [Szerelmek] című művében használja az „ad surdas aures cantare" [süket füleknek énekel] fordulatot (III, VII, 61): „Quid iuvet, ad surdas si cantet Phemius aures?" [Phemius éneke tán gyönyörűség volt a süketnek? – Gaál László fordítása]. Horatius *Epistularum liber alter* [Az episztolák második könyve] című művében pedig a „surdo asello narrare fabulam" [süket szamárnak mond mesét] kifejezéssel él (I, 199–200): „scriptores autem narrare putaret asello / fabellam surdo" [s vélné, megsüketült szamaraknak mondja az író / itt a meséjét – Muraközy Gyula fordítása]. ◉ A szólásmondáshoz kapcsolható még a gyakori *un dialogue* de sourds* 'süketek párbeszéde' kifejezés is.
≅ *C'est comme si on parlait à un mur*. [Autant parler à un mur.]*

Francia_magyar_szolastar.indb 813 2024. 08. 12. 15:59:09

■ **crier/hurler comme un sourd** – (Szh): crier très fort
□ ⟨vki⟩ **üvölt, mint a sakál**
➤ *Ce n'est pas la peine de **crier comme un sourd**, je vous entends.* | *Nem kell **úgy üvölteni, mint a sakál**, így is hallom magát.*
♦ A szóláshasonlat szemléleti alapja az a mindennapi tapasztalat, hogy a nagyothallók, a siketek az átlagnál jóval hangosabban beszélnek, hisz alig vagy egyáltalán nem hallják saját hangjukat.
◊ Az *üvölt, mint a sakál* magyar szóláshasonlat a sakál jellegzetes, rövid, vonyító-ugató hangokkal megszakított, elnyújtott üvöltésére utal.
≅ *crier à pleins poumons** || *crier à tue-tête** || *crier comme si on l'écorchait** || *crier comme un damné* || *crier comme un fou* || *crier/gueuler comme un putois**

SOURICIÈRE [suʀisjɛʀ] *(n fn)*

■ **tomber dans une souricière** – (Sz): être pris dans un piège tendu par la police à un malfaiteur
□ ⟨vki {a rendőrség által állított}⟩ **egérfogóba kerül** || ⟨vki⟩ **besétál** ⟨vkinek⟩ **a csapdájába** || ⟨vki⟩ **csapdába esik**
➤ *Le cambrioleur **est tombé dans une souricière** tendue par la police.* | *A betörő **besétált a** rendőrség **csapdájába**.*
≅ *être fait comme un rat**

SOURIS [suʀi] *(n fn)*

◨ **C'est la montagne qui accouche d'une souris.** → MONTAGNE

◨ **Il voudrait se cacher dans un trou de souris.** → TROU

◨ **jouer** ⟨avec qqn⟩ **au chat et à la souris [jouer** ⟨avec qqn⟩ **comme un chat avec une souris]** → CHAT

◨ **On le ferait rentrer dans un trou de souris.** → TROU

◨ **Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.** → CHAT

SPECTACLE [spɛktakl] *(h fn)*

■ **se donner en spectacle** – (Sz): attier les regards de tout le monde en faisant qqch.
□ ⟨vki⟩ **felhívja magára a figyelmet** || ⟨vki⟩ **feltűnést kelt**
➤ *A : Allez Zoé, une chanson ! – B : Non merci, je n'aime pas **me donner en spectacle**.* | *A: Gyerünk Zoé, énekelj egy dalt! – B: Nem, köszönöm, nem szeretem **magamra felhívni a figyelmet**.*
♦ A kifejezés a színházi előadások (*spectacle*) világából származik.

SPLENDEUR [splɑ̃dœʀ] *(n fn)*

■ **...dans toute sa splendeur** – (Sz), (gúny): absolu, intégral
□ **teljes pompájában** || **maga a megtestesült...**
➤ *Noé, c'est le macho **dans toute sa splendeur** !* | *Noé **maga a megtestesült** macsó.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kifejezés átvitt, fokozó értelme a *splendeur* ‘pompa, tündöklés’ szó jelentését aknázza ki.

SQUELETTE [skəlɛt] *(h fn)*

■ **être un squelette ambulant** – (Sz): être une personne très maigre
□ ⟨vki⟩ **valódi [két lábon járó] csontkollekció**
➤ *Les jeunes mannequins ne mangent pas et deviennent de vrais* ***squelettes ambulants****.* | *A fiatal manökenek nem esznek és olyanok lesznek, mint egy* ***két lábon járó csontkollekció****.*
♦ A nagyon sovány személyt metaforikusan mindkét nyelv egy mozgó, járó (*ambulant*) csontvázhoz (*squelette*) hasonlítja.
≅ *être un sac d’os (biz)* || *maigre comme un clou** || *maigre comme un coucou** || *n’avoir que la peau* et les os* || *on peut lui compter [on lui voit] les côtes (biz)* || *sec comme un coup de trique**

◨ **un squelette dans le placard** → PLACARD: *un cadavre/squelette dans le placard*

STATUE [staty] *(n fn)*

■ **être changé en statue de sel** – (Sz), (vál): être pétrifié, médusé
□ ⟨vki⟩ **sóbálvánnyá dermed/mered/változik**
➤ *Durant l’attentat terroriste, tout le monde avait très peur. Les gens* ***étaient comme changés en statue de sel****.* | *A terrortámadás alatt mindenki nagyon félt. Az emberek* ***mintha sóbálvánnyá változtak volna****.*
♦ A szólás bibliai eredetű. Az Ószövetség szövege szerint a Holt-tenger mellett fekvő Szodoma és Gomora elpusztítása előtt Lót figyelmeztetést kapott az angyaloktól, hogy meneküljön el a városból, s közben ne tekintsen hátra az égő városra. Lót kíváncsi felesége azonban ezt mégis megtette, ezért büntetésül sóbálvánnyá változott (Ter 19:26). A Holt-tenger déli partján ma is láthatók sóoszlopok, amelyeket sóbálványoknak neveznek.
≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* [une surface*] à qqn* || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

SUCRE [sykʀ] *(h fn)*

■ **casser du sucre sur le dos** ⟨de qqn⟩ – (Sz): dire du mal d’un absent
□ ⟨vki vkire {a háta mögött}⟩ **kígyót-békát kiált**
➤ ***Arrêtez de casser du sucre sur le dos de Noé.*** *Il n’est pas si méchant.* | ***Ne kiáltsatok kígyót-békát Noéra a háta mögött!*** *Nem olyan gonosz ő.*
♦ A kifejezés eredete homályos, az alkotóelemek értelmezése nem kézenfekvő. A *casser* ige használata a szólásban metaforizálódási folyamattal (‘tör, zúz’ → ‘kritikával, rágalmazással megsemmisít vkit’) megmagyarázható. A *dos* ‘hát’ főnév alkalmazása is érthető, hisz az gyakran szimbolizálja valakinek a felelősségét (vö. *avoir bon dos** ‘vkire mindent rá lehet fogni/kenni’), főleg, ha azt az illető a háta mögött (*sur le dos*) emlegetik. A *sucre* ‘cukor’ szó jelenléte már problematikus. Egyesek a főnevet az argóban használatos *sucrer qqn* ‘bánt,

S

Francia_magyar_szolastar.indb 815 2024. 08. 12. 15:59:10

bántalmaz' igével indokolják. Ez azonban – noha a jelentés szempontjából éppenséggel elfogadható lenne – azért nem valószínű, mert vizsgált szólásunkról már korábbról (1868) vannak adatok, mint a *sucrer qqn* igéről (1881).

◊ A *kígyót-békát kiált vkire* magyar szólás eredetét lásd: *dire pis* que pendre de qqn*.

≅ *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *dire pis* que pendre de qqn* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *tailler un costume* à qqn*

■ **être tout sucre tout miel** – (Sz): se faire très doux

□ ⟨vki⟩ **nagyon mézesmázos**

➤ *Je me méfie des gens qui **sont tout sucre tout miel**.* | *Nem bízom a **nagyon mézesmázos** emberekben.*

♦ A kifejezés olyan, jelentésükben egymást erősítő főneveket használ (*sucre* 'cukor' és *miel* 'méz'), amelyek az 'édesség' konkrét jelentésén alapuló 'szelídség, lágyság' átvitt értelmet képviselik. E pozitív jellemvonáshoz azonban idővel egy negatív többletjelentés is társult. Így a kifejezést ma egy nem őszintén nyájas, képmutatóan és túlzottan kedves, hízelgő személyre mondjuk. ◉ Említést érdemel még, hogy a franciában is létező *des paroles de miel* 'mézes-mázos beszéd/szavak' kifejezés alapja Homérosz *Íliász* című művének egyik sora. Nesztór, az ógörög mondavilág legendás alakja (az egykori görög városállam, Pülosz hajdani királya) a költő szerint ifjúkorában részt vett a kentaurok és a lapithák harcában, ott volt az aranygyapjút elrabló argonauták között, aggkorában pedig a Tróját ostromló görög vezéreket segítette bölcs tanácsaival. Mikor Nesztór, „Pülosz zengőszavu szónoka" megszólalt, „nyelvéről a beszéd, mint színméz, édesen ömlött" – olvashatjuk az *Íliász* I, 249. részében Devecseri Gábor fordításában.

■ **ne pas être en sucre** – (Sz), (biz): ne pas être trop fragile

□ ⟨vki⟩ **nincs cukorból** (biz)

➤ *A : Je n'aime pas sortir quand il pleut. – B : C'est bon, tu ne vas pas fondre, **tu n'es pas en sucre**.* | *A: Nem szeretek elmenni hazulról, amikor esik az eső. – B : Jó, jó, nem fogsz elolvadni, **nem vagy cukorból**.*

➤ *Zoé a toujours peur qu'on touche à son bébé, **comme s'il était en sucre**.* | *Zoé mindig fél, ha valaki a csecsemőjéhez ér, **mintha az cukorból volna**.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja az, hogy a cukor könnyen törhető (→ törékenység), folyadékban könnyen felolvad.

S

SUEUR [sɥœʀ] *(n fn)*

■ **avoir des sueurs froides** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): avoir très peur de qqch. {utilisé souvent sous la forme : *Cela me donne [J'en ai] des sueurs froides.*}

□ **elönti a jeges/hideg verejték** ⟨vkinek⟩ **a homlokát** || ⟨vkit⟩ **kiver a víz**

➤ *Pendant un instant, Noé a cru que ses freins ne marchaient plus. **Il en a eu des sueurs froides.*** | *Egy pillanatig Noé azt hitte, hogy nem fog a féke. **Elöntötte a jeges verejték a homlokát. [Kiverte a víz.]***

♦ Az izzadás, a jeges verejték (*sueur froide*) köztudottan a félelem megnyilvánulásának fiziológiai jele.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir froid dans le dos* [faire froid dans le dos à qqn]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

◨ **faire** ⟨qqch.⟩ **à la sueur de son front** → PAIN: *gagner son pain à la sueur de son front*

◨ **gagner son pain à la sueur de son front** → PAIN

SUISSE [sɥis] *(h fn)*

■ **boire/manger en suisse** – (Sz): boire/manger tout seul ou en cachette, sans inviter ses amis
- □ ⟨vki⟩ **zugivó/zugevő** || ⟨vki⟩ **stikában iszik/eszik** (biz)
  - ➤ *Pour l'excursion organisée avec ses amis, Noé avait apporté deux bouteilles de vin et des sandwiches, mais **il les a bus et mangés en suisse**.* | *A barátaival szervezett kirándulásra Noé két üveg bort és szendvicseket hozott magával, de **mindent stikában maga ivott és evett meg**.*
- ♦ A kifejezés eredeti alakja a *boire avec son Suisse* volt. A svájci ember szerepeltetése a szólásban a svájciak és a franciák közötti szociokulturális különbséggel magyarázható. A svájciaknál, mint általában a többi germán hagyományokkal rendelkező népnél, mindenki a maga italát fizette, míg a franciáknál a „rund, rundó" fizetése bevett szokás volt. Később a szólás jelentését kiterjesztették az evésre is.
- ◊ A magyar szólásmegfelelőben szereplő szlenges *stikában* határozószó jelentése 'titokban'. Forrása a jiddis *schtike* ('hallgatás, csend') az azonos jelentésű arám *stiká* alapján, a *stak* ('hallgat') igéből.

◨ **Point d'argent, point de Suisse.** → ARGENT

SUITE [sɥit] *(n fn)*

■ **avoir de la suite dans les idées** – (Sz): tenir à ses idées, être opiniâtre
- □ ⟨vki⟩ **nem enged a negyvennyolcból** || ⟨vki⟩ **következetesen gondolkozik** || ⟨vki⟩ **ragaszkodik az elképzeléseihez**
  - ➤ *Il faut **avoir de la suite dans les idées** si nous voulons que le travail soit fructueux et efficace.* | ***Nem engedhetünk a negyvennyolcból**, ha azt akarjuk, hogy munkánk gyümölcsöző és hatékony legyen.*
- ♦ A *suite dans les idées* szókapcsolat a szólásban 'összefüggő, logikus gondolatmenet' jelentésben szerepel.
- ◊ A *nem enged a negyvennyolcból* magyar szólásmegfelelő szemléleti alapja az, hogy az 1848-as szabadságharc leverését nehéz évek követték Magyarországon (Haynau rémuralma, Bach-korszak). Az Osztrák Birodalom és a Magyar Királyság között fennálló politikai, jogi és gazdasági kapcsolatokat rendező, 1867-ben

S

Francia_magyar_szolastar.indb 817 2024. 08. 12. 15:59:10

létrejött kiegyezés előtt azt fejezték ki a fenti szólással, hogy egy függetlségpárti politikus nem hajlandó eltérni az ún. negyvennyolcas programtól, azaz attól, hogy Magyarország és Ausztria viszonyát az 1848-ban hozott törvények visszaállítása alapján rendezzék. Később, miután 1884-ben a Függetlenségi Párt a nevébe is beemelte a „negyvennyolcas" jelzőt, a kifejezést abban az értelemben kezdték használni, hogy valaki kitart a Függetlenségi Párt mellett. A szólás politikai vonatkozása azonban fokozatosan elhalványult, s lassan kialakult mai, átvitt jelentése: 'ragaszkodik elveihez, véleményéhez, követeléseihez, szokásaihoz'.

≅ *ne pas démordre de son avis* || *persister dans son opinion* || *s'en tenir à son opinion*

SUJET [syʒɛ] *(h fn)*

◨ **entrer dans le vif du sujet** → VIF

SUPPLICE [syplis] *(h fn)*

■ **le supplice de Tantale** – (Sz), (vál): situation où l'on est proche de l'objet de ses désirs, sans pouvoir l'atteindre

□ **tantaluszi kínok** (vál)

➤ *Le confessionnal est, pour beaucoup d'ecclésiastiques, l'incarnation du* ***supplice de Tantale****.* | *A gyóntatószék sok pap számára* ***a tantaluszi kínok*** *megtestesítője.*

♦ Tantalosz (Tantalus) a görög mitológia egyik ismert alakja, Phrügia királya, a legelterjedtebb nézet szerint Zeusz és Omphalé nimfa fia. Bejáratos lett az istenekhez, de elcsente és a halandóknak adta a halhatatlanná tevő nektárt. Az istenek asztaltársukká fogadták, de ő elbizakodottságában próbára akarta tenni mindentudásukat: saját fiát, Pelopszot, ételnek elkészítve tálalta eléjük. Az istenek azonban felismerték az ifjút, és életre keltették, Tantaloszt pedig szörnyű tettéért arra ítélték, hogy az alvilágban örök éhség és szomjúság gyötörje: nyakig vízben állt egy tóban, de ha gyötrő szomját oltani akarta, a víz visszahúzódott; feje felett pompás gyümölcsök csüggtek, de azokat nem érhette el, mert mihelyt feléjük nyúlt, a szél a felhőkig emelte a terméstől roskadozó ágakat. Homérosz minderről így ír *Odüsszeia* című művében (XI, 582–592): „Láttam, Tantalosz is hogy szenved, míly nagy a kínja, / egy tónak közepén: állát csapdosta a hullám, / úgy állt, szomjuhozott, a vizet sose tudta elérni: / mert valahányszor csak lehajolt az öreg, hogy igyék már, / annyiszor elhúzódott tőle a víz; a sötét föld / látszott lába alatt, szárazzá tette az isten. / Közbe fölötte magas fák lengették a gyümölcsük, / drágagyümölcsű gránátalmafa, körte meg alma, / édes, jó füge és viruló-koronáju olajfák; / és az öreg valahányszor fölnyúlt, hogy leszakítson / egyet, a szél a sötét felhők felé csapta az ágat." – Devecseri Gábor fordítása.

SURFACE [syʀfas] *(n fn)*

■ **en boucher une surface** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): se dit d'une personne ou d'un événement, d'un phénomène qui étonne énormément qqn, le laisse complètement stupéfait

□ **leesik** ⟨vkinek⟩ **az álla** ⟨vkitől, vmitől⟩ || ⟨vki vkitől/vmitől⟩ **teljesen paff lesz** (biz) || ⟨vki {meglepetésében}⟩ **se köpni, se nyelni nem tud** (biz)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Mon amie m'a annoncé qu'elle déménagerait à Paris. Je ne m'y attendais pas. Ça m'**en bouche une surface.*** | *A barátnőm bejelentette, hogy Párizsba költözik. Nem számítottam rá.* ***Teljesen paff vagyok tőle!***

♦ A szólás az *en boucher un coin* à qqn* kifejezés szinonimája, amelyben a *coin* szó metonimikusan a száj egészét (és nem a sarkát) jelenti, ami tátva marad a meglepetéstől, és amit illik becsukni, „betömni" (*boucher*). A *surface* 'felszín' elem a nagyobb felületetre történő utalással nyomatékosító erővel bír. A *boucher* ige használatát egyrészt az magyarázza, hogy a *fermer* 'becsuk' szinonimája, másrészt szójátékkal a *bouche* 'száj' szóra is utal. A szólás leggyakrabban a *Cela m'en bouche une surface* alakban használatos.

◊ A *leesik vkinek az álla* magyar szólás eredetét lásd: *Les bras* m'en tombent.*

◊ A *teljesen paff lesz* magyar szólás eredetét lásd: *en être/rester baba*.*

≅ *en baver des ronds²* de chapeau (1.)* || *en boucher un coin* à qqn* || *en être/rester baba** || *en être/rester coi** || *en rester comme deux ronds²* de flan* || *être changé en statue* de sel* || *rester bouche* bée* || *tomber de haut* || *tomber de la lune** || *tomber des nues**

■ **refaire surface** – (Sz):

1. réapparaître après avoir été absent un certain temps

□ ⟨vki vhol⟩ **újra felbukkan**

➤ *Noé **a refait surface** en cours. Il n'était pas venu depuis un mois.* | *Noé **újra felbukkant** az órákon. Hónapok óta nem látogatta azokat.*

2. (biz): se remettre après un évanouissement, une maladie, un choc psychologique

□ ⟨vki {pl. betegség után}⟩ **kezd magához térni** || ⟨vki {pl. betegség után}⟩ **talpra áll** || ⟨vki {pl. betegség után}⟩ **kezdi visszanyerni régi erejét/formáját**

➤ *Le fait que Noé ait si vite pu **refaire surface** après sa grave maladie est dû, pour une bonne part, à sa pensée positive.* | *Az, hogy súlyos betegsége után Noé ilyen gyorsan **talpra tudott állni**, nagyrészt pozitív gondolkodásmódjának köszönhető.*

♦ A francia szólás a felszínre emelkedő tengeralattjáró vagy úszó képét aknázza ki.

≅ **2.** *être sur pied** || *reprendre du poil* de la bête* || *reprendre le dessus*

SYSTÈME [sistɛm] *(h fn)*

■ **courir/porter/taper sur le système** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): énerver, agacer fortement qqn

□ ⟨vki, vmi vkinek⟩ **az agyára megy** (biz) || ⟨vki, vmi vkinek⟩ **az idegeire megy**

➤ *Le bruit des travaux de la rue commence à **me taper sur le système**.* | *Az utcai munkák zaja kezd már **az idegeimre menni**.*

♦ A szólásban található *système* 'rendszer' szó a *système nerveux* 'idegrendszer' lerövidült alakja.

≅ *casser la tête* à qqn* || *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 819 2024. 08. 12. 15:59:10

T

TABAC[1] [taba] *(h fn)*

■ **C'est toujours le même tabac.** – (Szm), (biz): {C'est toujours la même chose.}
□ **Mindig ugyanaz a nóta.** || **Ez mindig így megy.**
➤ *Zoé est encore en retard.* ***Avec elle, c'est toujours le même tabac.*** | *Zoé már megint késésben van.* ***Nála ez mindig így megy.***
♦ A helyzetmondat eredete bizonytalan. Egyesek szerint itt a *tabac* 'dohány' szó a liszthez (*farine*) hasonlóan finomra őrölt dohányt jelenti. Ezt a feltevést alátámaszthatja, hogy a szólás szinonim előképe a XVI. század közepéről származó és hasonló jelentésű *C'est de la même farine* kifejezés.
≅ *C'est de la même antienne.* || *C'est de la même farine.* || *C'est toujours la même chanson*. [On connaît la chanson !]* || *C'est toujours la même ritournelle.* || *C'est toujours la même salade.* || *C'est toujours la même sérénade.* || *C'est toujours le même refrain.*

TABAC[2] [taba] *(h fn)*

■ **faire un tabac** – (Sz), (biz): se dit d'un spectacle qui a un grand succès
□ ⟨vmi⟩ **nagy kasszasikert arat** || ⟨vmi⟩ **zajos sikert arat**
➤ *Le film* ***a fait un tabac*** *pendant plusieurs mois.* | *A film hónapokon keresztül* ***nagy kasszasikert aratott****.*
♦ Molière *Don Juan ou le Festin de pierre* [Don Juan vagy a Kőszobor lakomája] című műve a dohányt (*le tabac*) dicsérő tirádával indul (I, 1): « Quoi que puisse dire Aristote et toute la philosophie, il n'est rien d'égal au tabac : c'est la passion des honnêtes gens, et qui vit sans tabac n'est pas digne de vivre. Non seulement il réjouit et purge les cerveaux humains, mais encore il instruit les âmes à la vertu, et l'on apprend avec lui à devenir honnête homme… » [Beszélhet nekem Aristoteles, meg ahány filozófus csak van, semmi sem ér fel a tubákkal: minden valamirevaló ember él-hal érte, s aki elvan nélküle, nem is méltó, hogy éljen. Nemcsak a fejet üdíti és tisztítja, hanem megnemesíti a lelket is, tisztességre szoktatja az embert… – Illyés Gyula fordítása]. De a fenti szólásban a *tabac* főnév nem a megszokott 'dohány' jelentésében szerepel, hanem a színházi világ zsargonjában használt 'nagy/zajos siker' értelmében.
≅ *brûler les planches* (2.)* || *crever l'écran** || *casser la baraque* (1.)* || *faire florès** || *faire un malheur* (2.)*

■ **passer** ⟨qqn⟩ **à tabac** – (Sz), (biz): frapper violemment qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **agyba-főbe ver** || ⟨vki vkit⟩ **laposra ver** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **hülyére ver** (biz)
➤ *Un homme a été transporté aux urgences après avoir* ***été passé à tabac*** *à la sortie d'une discothèque.* | *Egy férfit a sürgősségi ellátásra szállítottak, miután egy diszkóból kijövet* ***agyba-főbe verték****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 820 2024. 08. 12. 15:59:10

♦ A *tabac* főnév a kifejezésben megint egy másik értelmében van jelen. A szó régen ‘csata, verés, verekedés’ jelentésben volt használatos. A XIX. századi argóban ebből alakult ki a *tabasser* ‘összever, elgyepál’ ige, ami alapul szolgált a *passer à tabac* szólás kialakulásához.

≅ *battre qqn comme plâtre* || botter le train[3]* à qqn || bouffer le nez* à qqn || casser la figure à qqn || casser/péter la gueule* à qqn || faire/mettre la tête* au carré à qqn || lever/porter la main* sur qqn || rentrer dans le chou* à qqn || rouer qqn de coups || sauter à la gorge de qqn || secouer qqn comme un prunier* (1.) || se jeter [tomber] à bras* raccourcis sur qqn (1.) || tanner le cuir* à qqn || tomber sur le paletot à qqn || tomber sur le poil à qqn || tomber/sauter sur le casaquin de qqn || tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.) || voler dans les plumes* à qqn (1.)*

TABLATURE [tablatyʀ] *(n fn)*

■ **donner de la tablature** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (vál): causer des difficultés, des ennuis à qqn, se montrer plus habile que lui

□ ⟨vki, vmi⟩ **fejtörést okoz** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki, vmi⟩ **feladja a leckét** ⟨vkinek⟩

➤ *La traduction de ce texte juridique ambigu* ***a donné de la tablature*** *aux traducteurs.* | *Ennek a kétértelmű jogi szövegnek a fordítása* ***fejtörést okozott*** *a fordítóknak.*

♦ A kifejezés zenei eredetű. A tabulatúra (*tablature*) a zene lejegyzésének egy régebbi, kissé bonyolult formája volt, ami bizony némi nehézséget, fejtörést okozhatott a zenét tanuló diákoknak. (Napjainkban elsősorban húros hangszerek, például gitár vagy lant esetében használatos.) A szót később ‘iskolai lecke’ értelemben is használták, de e jelentése mára már elavult, csak a fenti kifejezésben él tovább.

TABLE [tabl] *(n fn)*

■ **faire table rase** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): se débarrasser de qqch., oublier qqch.

□ ⟨vki⟩ **tabula rasát csinál** || ⟨vki⟩ **félreteszi/elfelejti a múltat**

➤ *Noé a un nouveau travail, une nouvelle maison et une nouvelle femme. Il a décidé de* ***faire table rase*** *de son passé.* | *Noénak új munkája, új háza és új felesége van. Elhatározta, hogy* ***tabula rasát csinál*** *a múltjával kapcsolatban.*

♦ A latin *tabula rasa* szóösszetétel eredeti jelentése ‘lecsiszolt, ledörzsölt írótábla’, s abból az időből származik, amikor még viasztáblákra írtak, és ha újra írni akartak rájuk, akkor horzskővel ledörzsölték a korábban bekarcolt betűket. A „tiszta (író)lap” filozófiai hasonlatként már Arisztotelész *A lélek* [De anima] című munkájában megjelenik (III, 4). Később, a XVII. században, John Locke angol filozófus is azt írja *An Essay Concerning Human Understanding* [Értekezés az emberi értelemről] című művében (1690), hogy tudatunk születéskor tiszta lap, amelyet a tapasztalatok írnak tele (I, IV, 20): „Whatever idea was never perceived by the mind was never in the mind.” [Ha pedig az elme még soha nem észlelt valaminő ideát, az még soha nem is volt az elmében. – Vassányi Miklós fordítása].

Francia_magyar_szolastar.indb 821 2024. 08. 12. 15:59:10

◨ **jouer cartes sur table** → CARTE

■ **se mettre à table** – (Sz), (biz): avouer un délit, dénoncer des personnes
□ ⟨vki⟩ **vallomást tesz**
➤ *Après cinq heures d'interrogatoire, le suspect **s'est mis** enfin **à table**.* | *Az öt órán át tartó kihallgatás után a gyanúsított végre **vallomást tett**.*
♦ A XVIII. század végétől használatos kifejezés az argóból származik. A rendőrök egy elfogott és a vallomástételt megtagadó gonosztevőt gyakran élelemelvonással próbálták szóra bírni. Amikor az végre beszélt, vallott vagy elárulta a társait, ehetett valamit (*casser/cracher/lâcher/manger le morceau**) vagy evéshez az asztalhoz ülhetett (*se mettre à table**). Így kötődött össze a börtönargóban az evésre utaló *manger* ige vagy a *se mettre à table* kifejezés a 'feljelent, felad, köp, kitálal' jelentéskörrel.
≅ *casser/cracher/lâcher/manger le morceau** || *vider son sac* (2.)*

◨ **taper du poing sur la table** → POING

■ **tenir table ouverte** – (Sz): accueillir à sa table tous ceux qui viennent, même non invités
□ ⟨vki⟩ **mindenkit szívesen lát az asztalánál**
➤ *Mon ami **tient table ouverte**. Ainsi on rencontre beaucoup de personnes intéressantes chez lui.* | *A barátom **mindenkit szívesen lát az asztalánál.** Így sok érdekes személlyel lehet nála találkozni.*
♦ A kifejezésben a *table* 'asztal' szó 'ház, otthon, családi tűzhely' átvitt jelentésében szerepel.

TABLEAU [tablo] *(h fn)*

■ **jouer/miser sur les deux tableaux [sur tous les tableaux]** – (Sz): se réserver plusieurs chances afin d'être sûr de gagner
□ ⟨vki⟩ **biztosra megy** || ⟨vki⟩ **több/minden oldalról bebiztosítja magát** || ⟨vki⟩ **két/több vasat tart a tűzben**
➤ *En envoyant son C.V. à toutes les entreprises de la ville, Noé **joue sur tous les tableaux**.* | *Azzal, hogy a város minden vállalatának elküldi önéletrajzát, Noé **több oldalról is bebiztosítja magát**.*
♦ A szólás a szerencsejátékok nyelvéből jön, ahol a játékos tétjét a nyerés reményében, a vesztést kockáztatva több játékasztalon (*le tableau*) is elhelyezi.
≅ *manger à tous les râteliers**

T **TABLETTE** [tablɛt] *(n fn)*

■ **écrire/inscrire/marquer/noter** ⟨qqch.⟩ **sur ses tablettes** – (Sz): bien se souvenir de qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **az emlékezetébe vés**
➤ *A : Noé, tu n'oublies pas notre dîner le 7 octobre. – B : Non, non, **je l'ai écrit sur mes tablettes**. Je sais que c'est le jour de ton anniversaire.* | *A: Noé, ugye nem felejted el az október 7-i vacsoránkat? – B: Nem, nem, **bevéstem az emlékezetembe**. Tudom, hogy ez a születésnapod.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólásban a csak többes számban szereplő *tablette* ‘kis tábla’ szó az ókori agyag- vagy viasztáblákra utal, amelyekre különféle emlékeztető feljegyzéseket írtak. Ma ugyanezt tesszük, amikor tablettjeinket használjuk.

≅ *graver qqch. dans sa mémoire* || *prendre bonne note de qqch.*

■ **rayer** ⟨qqn, qqch.⟩ **de ses tablettes** – (Sz): effacer qqn, qqch. de son souvenir

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **kitöröl az emlékezetéből** || ⟨vki vkit, vmit⟩ **nem vesz már számításba**

➤ *Après sa retraite, Noé* ***a rayé de ses tablettes*** *tous ses collègues qui étaient méchants avec lui et aussi ses mauvais souvenirs de travail.* | *Nyugdíjba vonulása után Noé* ***kitörölte az emlékezetéből*** *azokat a kollégáit, akik gonoszul bántak vele és a rossz munkahelyi emlékeit is.*

TABLIER [tablije] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **aller** ⟨à qqn⟩ **comme un tablier à une vache** – (Szh), (biz): se dit d’un vêtement qui ne va pas du tout à qqn

□ ⟨vkin vmi {ruha}⟩ **úgy áll, mint tehénen a gatya** (biz)

➤ *Zoé s’est acheté une robe très chère mais* ***ça lui va comme un tablier à une vache****.* | *Zoé vett magának egy drága ruhát, de* ***az úgy áll rajta, mint tehénen a gatya****.*

♦ A szóláshasonlat arra utal, hogy egy ruhába öltöztetett állat (pl. cirkuszban) mindig nevetséges benyomást kelt. Mindkét nyelv valamilyen ruhadarabot (francia *tablier* ‘kötény’, magyar ‘gatya’) használ fel a nevetségesség kifejezésére.

≅ *Cela lui va comme des guêtres à un lapin.* || *être mal ficelé* (1.)* || *fagoté/ficelé comme un sac** || *habillé comme un clochard* || *habillé/vêtu comme l’as* de pique*

■ **rendre son tablier** – (Sz): se démettre d’une fonction, démissionner

□ ⟨vki⟩ **beadja/benyújtja a felmondását**

➤ *Nos amis cherchent une femme de ménage fiable. Celle qui était à leur service depuis des années* ***vient de rendre son tablier****.* | *A barátaink megbízható takarítónőt keresnek. Aki évek óta a szolgálatukban állt,* ***épp beadta a felmondását****.*

♦ A kifejezést általában egy (háztartási) alkalmazottra mondják (erre utal a *tablier* ‘kötény’ szó) és csak gúnyosan egy magasabb hivatali beosztású személyre. Arra, ha egy alkalmazottat a munkaadója elbocsát, a *donner ses huit jours à qqn* vagy a *donner congé à qqn* kifejezéseket szokták használni.

≅ *résigner ses fonctions (vál)* || *se démettre de ses fonctions*

TAC [tak] *(h fn)*

■ **répondre/riposter du tac au tac** – (Sz): répondre à un mot désagréable en rendant aussitôt la pareille ; répondre immédiatement et sur le même ton

□ ⟨vki⟩ **csípőből/kapásból válaszol/visszavág**

➤ *Le problème avec les interviews, c’est qu’****il faut répondre du tac au tac*** *à des questions qu’on n’a pas su se répondre à soi-même toute sa vie.* | *Az a probléma az interjúkkal, hogy* ***csípőből kell válaszokat adni*** *olyan kérdésekre, amelyekre életünk során mi saját magunknak sem tudtunk válaszokat adni.*

Francia_magyar_szolastar.indb 823 2024. 08. 12. 15:59:11

♦ A kifejezés a vívás nyelvéből jön, ahol a *tac* szó a kardok, tőrök összecsattanását jelenti, és arra utal, hogy egy asszó után az ellenfél azonnal visszavág, riposztoz.
◊ A magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere a vadnyugati filmekből jól ismert pisztolypárbajokban kereshető, amelyek során a szemben álló felek pisztolyukat a csípőjükön viselt pisztolytartóból hirtelen előrántva tüzelnek egymásra.
≅ *avoir du répondant* (2.)* || *avoir le sens de la repartie* || *avoir le sens de l'à-propos*

TACHE [taʃ] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire tache d'huile** – (Sz): se propager de manière insensible mais continue
□ ⟨vmi⟩ **lassan/észrevétlenül terjed** || ⟨vmi⟩ **olajfoltként terjed**
➤ *Le mouvement des gilets jaunes en novembre 2018* ***a fait tache d'huile*** *en France sur les réseaux sociaux, avec la création de groupes Facebook.* | *A sárgamellényesek mozgalma 2018 novemberében* ***olajfoltként terjedt*** *Franciaországban a közösségi oldalakon a Facebook-csoportok létrehozása által.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja lehet a víz felszínén fennmaradó és egyre terjedő olajfolt vagy a papírra cseppentett olajfolt, ami szintén egyre jobban szétterjed.
≅ *gagner du terrain*

TAILLE [taj] *(n fn)*

■ **avoir une taille de guêpe** – (Sz): avoir une taille très fine {se dit surtout de femmes}
□ ⟨vki⟩ **darázsderekú** || ⟨vkinek⟩ **darázsdereka van**
➤ *Autrefois, pour paraître plus minces encore, les femmes s'étranglaient dans des corselets, pour* ***avoir des tailles de guêpe****.* | *Régen, hogy még karcsúbbnak tűnjenek, a nők fűzővel szorították el magukat, hogy* ***darázsderekuk legyen****.*
≅ *avoir une taille de sylphide*

TALON [talɔ̃] *(h fn)*

◨ **avoir l'estomac dans les talons** → ESTOMAC

■ **être/marcher sur les talons** ⟨de qqn⟩ – (Sz):
1. suivre qqn de très près
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyomában/sarkában van**
➤ *La police* ***est sur les talons*** *des malfaiteurs.* | *A rendőrség a gonosztevők* ***nyomában van.***
2. suivre l'exemple de qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyomdokain jár**
➤ *Noé est très doué et sa petite sœur* ***lui est sur les talons****.* | *Noé nagyon tehetséges és a kishuga is* ***a nyomdokain jár****.*
♦ Mindkét nyelvben a láb sarokrésze (*le talon*) szolgál alapul az átvitt jelentésekhez.
≅ **1.** *coller aux fesses [au train] de qqn* || *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être aux trousses* de qqn* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être*

Francia_magyar_szolastar.indb 824 2024. 08. 12. 15:59:11

un pot de colle* || *filer le train*[3]* *à qqn* || *marcher sur les pas de qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

≅ **2.** *emboîter le pas* à qqn (2.)* || *marcher sur les traces* de qqn*

■ **le talon d'Achille** ⟨de qqn, qqch.⟩ – (Sz), (vál): le seul point faible de qqn, qqch.

□ ⟨vkinek⟩ **az Achilles-sarka** (vál)

➤ *Le mari de Zoé est beau, intelligent, riche. Le bricolage* ***est*** *cependant* ***son talon d'Achille****.* | *Zoé férje elegáns, okos, gazdag. A barkácsolás azonban* ***az Achilles-sarka****.*

➤ *La législation en matière d'exécution est souvent considérée comme* ***le talon d'Achille*** *de l'espace judiciaire civil européen.* | *A végrehajtási jogszabályokat gyakran tekintik az Európai Polgári Igazságügyi Térség* ***Achilles-sarkának****.*

♦ Akhilleusz (Achilles) a halandó Péleusz és Thetisz istennő fia, a Trója ellen vonuló görög seregek kiemelkedő hőse. Ő ölte meg párviadalban Hektórt, a trójaiak legkiválóbb harcosát. A monda szerint születésekor anyja, hogy egy ellenkező tartalmú jóslatot meghiúsítson, és hosszú életet biztosítson halandó fiának, az újszülöttet egyik sarkánál fogva a Sztüx (Styx) folyó vizébe mártotta, ami által a gyermek sebezhetetlenné vált. A sarkát azonban nem érintette a bűvös erejű víz és ez a sebezhető pontja lett a végzete: a trójai háború vége felé Parisz (Paris), trójai királyfi nyila a sarkába fúródott és megölte őt. A történetet a latin grammatikus Hyginus Kr. e. 10 körül keletkezett, majd a középkorban *Mesék* címen ismertté vált munkájának 107. történetében *(Armorum iudicium)* mondja el. A köztudatba azonban Homérosz *Íliász* című műve révén került be. ◉ Érdekes, hogy a sebezhetőség egyedüli pontjának szimbóluma több más mitológiában is felbukkan: ilyen például az indiai Mahábhárata eposzban Krisna talpa, a Nibelung-énekben Siegfried vállának egy pontja, a szaracén óriás, Ferraù köldöke Ludovico Ariosto *Orlando furioso* [Őrjöngő Lóránt] című művében (1507–1533) vagy az indián istenség, Manitu feje. ◉ A szólás nem keverendő össze az anatómiai jelentésű *le tendon d'Achille* 'Achilles-ín' kifejezéssel!

≅ *(chercher/trouver) le défaut* de la cuirasse*

◨ **marcher sur les talons** ⟨de qqn⟩ → TALON: *être/marcher sur les talons* ⟨de qqn⟩

■ **tourner les talons** – (Sz): se retourner brusquement et partir

□ ⟨vki⟩ **sarkon fordul**

➤ *Quand Noé a vu son chef,* ***il a tourné les talons*** *et il a disparu.* | *Amikor Noé meglátta a főnökét,* ***sarkon fordult*** *és eltűnt.*

≅ *rebrousser chemin* || *revenir sur ses pas*

TAMBOUR [tãbuʀ] *(h fn)*

■ **mener/régler** ⟨qqch.⟩ **tambour battant** – (Sz): régler qqch. rapidement, rondement

□ ⟨vki vmit⟩ **huszárosan elintéz**

➤ ***Nous avons mené l'affaire tambour battant.*** | ***Huszárosan elintéztük az ügyet.***

Francia_magyar_szolastar.indb 825 2024. 08. 12. 15:59:11

- ♦ Katonai eredetű szólás, ami a menetelésnél, rohamnál, tiszteletadásnál hallható gyors dobpergésre utal (vö. *roulement de tambour* ‘dobpergés’, *battre le tambour* ‘veri a dobot’).
- ≅ {faire qqch.}: *en cinq sec** || *en deux/trois coups de cuillère* à pot* || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu’il ne faut pour le dire* || *en un clin* d’œil* || *en un rien de temps** || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)*

■ **partir sans tambour ni trompette** – (Sz): partir en secret, sans bruit, sans attirer l’attention
- □ ⟨vki⟩ **angolosan távozik**
  - ➤ *Il vaut mieux que vous **partiez sans tambour ni trompette**, et qu’on n’entende plus jamais parler de vous.* | *Jobb, ha **angolosan távozik** és nem is hallunk magáról többé.*
- ♦ A szólás szintén katonai eredetű. Régen a csapatok rohamra indulását dobpergés és trombitaszó kísérte, kivéve, ha szégyenteljes és csendes visszavonulásról volt szó. Ennek hiánya tehát átvitt értelemben a csendes, észrevétlen távozás szimbóluma lett. Vö. még: *sans tambour* ni trompette.*
- ◊ Az *angolosan távozik* magyar szólás eredetét lásd: *filer/partir à l’anglaise**.
- ≅ *disparaître dans la nature** || *filer/partir à l’anglaise** || *jouer la fille* de l’air* || *prendre la tangente** || *se déguiser en courant* d’air* || *se faire la belle**

◨ **régler** ⟨qqch.⟩ **tambour battant** → TAMBOUR: *mener/régler* ⟨qqch.⟩ *tambour battant*

■ **sans tambour ni trompette** – (Sz): en toute discrétion, sans attirer l’attention
- □ **anélkül, hogy nagydobra vernék**
  - ➤ *A : Vous avez fait une grande cérémonie de mariage ? – B : Non, on a fait une petite réception **sans tambour ni trompette**.* | *A: Nagy esküvői ünnepséget rendeztetek? – B: Nem, csak egy kis fogadást csináltunk **anélkül, hogy nagydobra vertük volna**.*
- ≅ *à la dérobée* || *en cachette* || *en catimini* || *en douce*

TANGENTE [tɑ̃ʒɑ̃t] *(n fn)*

■ **prendre la tangente** – (Sz), (biz): quitter discrètement un endroit
- □ ⟨vki⟩ **olajra lép** (biz)
  - ➤ *La plupart des étudiants **ont pris la tangente** pendant la pause du cours de chimie.* | *A hallgatók többsége **olajra lépett** a kémiaelőadás szünetében.*
- ♦ A kifejezésben szereplő *tangente* ‘tangens’ szó matematikai, pontosabban trigonometriai eredetű. Jelentős szerepe van a mérnökképzésben, így nem véletlen, hogy a szólás az 1794-ben alapított francia elit mérnökképző intézmény, az *École polytechnique* hallgatóinak zsargonjából jön, ahol a ‘kiszökik az egyetemről/óráról’ jelentésben használatos.
- ◊ Az *olajra lép* magyar szólás eredetét lásd: *mettre les bouts**.
- ≅ *disparaître dans la nature** || *filer/partir à l’anglaise** || *jouer la fille* de l’air* || *partir sans tambour* ni trompette* || *se déguiser en courant* d’air* || *se faire la belle**

Francia_magyar_szolastar.indb 826 2024. 08. 12. 15:59:11

TANTALE [tãtal] *(tjn)*

◨ **le supplice de Tantale** → SUPPLICE

TAPINOIS (EN ~) [tãtapinwa] *(hsz)*

■ **en tapinois** – (Sz): en se cachant, avec dissimulation
□ **alattomban || suttyomban**
➤ *Comme il n'avait pas de ticket d'entrée, Noé s'est glissé dans la salle* ***en tapinois****.* | *Mivel nem volt belépőjegye, Noé* ***suttyomban*** *lopódzott be a terembe.*
♦ A kifejezés az azonos jelentésű régi (XII. századi) és rövidebb *en tapin* alakból származik. Mindkettő kiindulási alapja azonban a *se tapir* ige, ami 'összehúzódva megbújik, lelapul, meglapul' jelentésben használatos.
≅ *à la dérobée || à la sauvette* (1.) || en cachette || en catimini || en douce || en sous-main || sans tambour* ni trompette || sous le manteau**

TAPIS [tapi] *(h fn)*

■ (*ℱ*) **balayer** ⟨qqch.⟩ **sous le tapis** – (Sz), (Can): cacher, dissimuler qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **a szőnyeg alá söpör**
➤ *C'est une question importante qu'il ne faut pas* ***balayer sous le tapis****.* | *Ez fontos kérdés, amit nem szabad* ***a szőnyeg alá söpörni****.*
♦ A québeci francia nyelv által használt kép megegyezik a magyarral. A franciaországi francia nyelv ilyenkor a vulgárisabb *cacher la merde* au chat* kifejezést használja.
≅ *cacher la merde* au chat*

■ **dérouler le tapis rouge** ⟨à qqn⟩ – (Sz): recevoir, traiter qqn avec tous les honneurs
□ ⟨vki vki elé⟩ **vörös szőnyeget gördít/terít** || ⟨vki vkit⟩ **nagy tisztelettel/reverenciával fogad**
➤ *Depuis des années,* ***on déroule le tapis rouge*** *aux compagnies internationales qui vont dans ce pays pour y investir.* | *Ebben az országban évek óta* ***nagy reverenciával fogadják*** *azokat a nemzetközi vállalatokat, amelyek befektetési céllal mennek oda.*
♦ A vörös szőnyeg a rangos események, rendezvények jellemző kelléke. Fontos személyiségek, hírességek fogadásakor a hagyomány szerint vörös színű szőnyeget terítettek le, amelyen a vendég végigvonult. A vörös szín az ünnepélyességet szimbolizálja. A szokás feltehetőleg a főníciaiaktól ered, de Aiszkhülosz *Agamemnón* című tragédiájában is felbukkan. Amikor a főhős hazatér Trójából, felesége, Klütaimnésztra vörös szőnyeggel fogadja (908–911; 918–924): „KLÜTAIMNÉSZTRA– Hol késtek, szolgalányok, nem kimondtam-é, / hogy szőnyeg ékesítse lába ösvényét? / Hát bíbor út vezesse őt hamar haza, / s az Igazság egész a nemremélt lakig. … – AGAMEMNÓN – […] Ne ékesítgess asszony módra engemet, / s ne is köszönts, mikéntha barbár férfiú / volnék, a földre hullva és rikoltozón, / és szőnyegekkel irigyeltté utam ne tedd: / az istenekhez illik íly nagy tisztelet; / a szép színes leplekre lépnem énnekem, / halandónak, sehogy se félemtelen; / azt mondom, tisztelj emberül, ne istenül." – Devecseri Gábor fordítása].

■ francia frazéma; (*ℱ*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 827 2024. 08. 12. 15:59:11

■ **envoyer/mettre** ⟨qqn⟩ **au tapis** – (Sz):
1. faire tomber qqn au sol {à la boxe, à la lutte}
□ ⟨vki vkit⟩ **padlóra küld**
➤ *L'ancien champion d'Europe des poids lourds, le britannique Henry Cooper, premier boxeur à **avoir envoyé au tapis** Mohamed Ali, s'est éteint en 2011, deux jours avant de fêter ses 77 ans.* | *A korábbi nehézsúlyú Európa-bajnok brit Henry Cooper, az első ökölvívó, aki **padlóra küldte** Muhammad Alit, 2011-ben hunyt el, két nappal 77. születésnapja előtt.*
2. vaincre, anéantir qqn {financièrement par exemple}
□ ⟨vki vkit {anyagilag}⟩ **padlóra küld**
➤ *La crise boursière **a envoyé au tapis** de nombreux actionnaires en France.* | *A tőzsdei válság számos részvényest **padlóra küldött** Franciaországban.*
♦ A francia kifejezés és magyar szólásmegfelelője sportnyelvi eredetű. Arra utal, amikor a versenyző az ökölvívásban valakire olyan kemény ütést mér, hogy az elterül a ring padlóján, a bíró pedig rászámol.
≅ **1.** *faire toucher les épaules* à qqn*
≅ **2.** *mettre qqn sur la paille*

■ **mettre** ⟨qqch. {un sujet}⟩ **sur le tapis** – (Sz): commencer à parler d'un sujet
□ ⟨vki⟩ **felhoz egy témát** || ⟨vki vmit⟩ **szőnyegre hoz** || ⟨vki vmit⟩ **szóba hoz**
➤ *Pendant le déjeuner, il vaut mieux ne pas **mettre** une question politique **sur le tapis**.* | *Ebéd közben jobb nem **szóba hozni** egy politikai témát.*
♦ A kifejezésben, akárcsak az *être sur le tapis* 'szőnyegen forog/van, terítéken van' szólásban, a *szőnyeg* főnév valamely kérdés napirendre tűzését, tárgyalását jelképezi. Mindkettő spanyol közvetítéssel *(poner algo sobre el tapete)* került a franciába, de a kiinduló nyelv az arab lehetett, ahol a szólás feltehetőleg a szőnyegen való árulás szokásából fejlődött ki.
◊ A *szőnyegre hoz vmit* kifejezés a magyarban közvetlenül német mintára *(aufs Tapet kommen, etw. aufs Tapet bringen)* honosodott meg. A magyarban való meghonosodásukat az segíthette elő, hogy a régi nyelvben a *szőnyeg* főnévnek 'asztalszőnyeg, asztalterítő' jelentése is volt, és gyakran jelölte a tárgyalótermek asztalát borító zöld posztót (vö. *zöldasztal mellett* 'hivatalos, tárgyalásos formában'). Az a kérdés, ügy, amelyről tárgyalni kezdtek, ilyen értelemben tehát valóban „szőnyegre" került, mivel az aktát rátették a zöld posztóval bevont asztalra.
≅ *aborder un sujet*

T

■ **tirer le tapis sous les pieds** ⟨de qqn⟩ – (Sz): tenter de le faire échouer
□ ⟨vki⟩ **kihúzza a szőnyeget** ⟨vkinek⟩ **a lába alól**
➤ *Avec la nouvelle tarification, cette société **a tiré le tapis sous les pieds** de la concurrence.* | *Új árképzésével ez a társaság **kihúzta a szőnyeget** a konkurencia **lába alól**.*
♦ A kifejezés átvitt jelentése mindennapi megfigyelésen alapul. Ha kihúzzák, kirántják valaki alól a szőnyeget, az illető el fog esni. Az esés pedig metaforikusan a bukás, a kudarc jelképe.

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

≅ *glisser une peau* de banane à qqn* || *jouer un tour* de cochon à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tailler des croupières* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn*

TAPISSERIE [tapisʀi] *(n fn)*

■ **faire tapisserie** – (Sz): se dit d'une femme qui n'est pas invitée à danser au cours d'un bal
- □ ⟨vki {bálban, táncmulatságban}⟩ **petrezselymet árul** || ⟨vki {bálban, táncmulatságban}⟩ **hoppon marad**
  - ➤ *Les plus jolies filles **ne font jamais tapisserie** en discothèque.* | *A legcsinosabb lányok **sohasem árulnak petrezselymet** a diszkóban.*
- ♦ A 'faliszőnyeg, falikárpit' jelentésű *tapisserie* szó arra utal a szólásban, hogy azoknak a lányoknak, nőknek, akiket nem kérnek fel táncolni, csak „dekoratív" szerep jut. Így a régi báltermeket díszítő faliszőnyegek alakjaihoz hasonló mozdulatlanságba merevedve várják a felkérést.
- ◊ A *petrezselymet árul* kifejezésnek a magyarral érintkezésbe került több más nyelvben is megvan a megfelelője, így nehéz eldönteni, hogy jövevényfrazémával állunk-e szemben, vagy a rokon szemléletet tükröző belső fejlődés eredményével. A szólás kialakulása során több jelentésmozzanat kapcsolódhatott össze. Egyrészt gondolhatunk a petrezselymet ülve kínáló, órákon át a vevőkre váró piaci árusokra, akiknek sokszor nyakán maradt a végére már megfonnyadt, kiszáradt áru. Másrészt figyelembe kell venni azt is, hogy a petrezselymet nemcsak ételízesítőként vagy vizelethajtó, (a római gladiátorok által még) a harci erőt növelő gyógynövényként használták fel régen, hanem szerelmi varázslásokban is, mert nemi ingert fokozó szernek tartották. Erre utal a „Petrezselyem, köménymag / Jaj be derék legény vagy, / Se nem kicsiny, se nem nagy, / Éppen hozzám való vagy" rigmus is, ahol a petrezselyem a leány, a köménymag a legény szimbolikus megjelenítője.

TARD [taʀ] *(h fn)*

■ **sur le tard** – (Sz): à un âge considéré comme avancé
- □ **öregségére || idős korban**
  - ➤ *Mon ami s'est marié **sur le tard**.* | *A barátom **öregségére** házasodott meg.*
- ♦ A *sur le tard* eleinte csak annyit jelentett, hogy 'a nap vége felé', majd jelentésbővüléssel kialakult az átvitt 'öregségére' értelem is.

TARTE [taʀt] *(n fn)*

■ **C'est pas de la tarte.** – (Szm), (biz): {se dit de quelque chose de difficile}
- □ **Ez aztán nem piskóta!** (biz) || **Ez nem semmi!**
  - ➤ *A : Je dois traduire un texte philosophique du français en hongrois. **C'est pas de la tarte !** – B : Comme tu dis, **la vie, c'est pas toujours de la tarte** !* | *A: Egy filozófiai szöveget kell franciáról magyarra fordítanom. **Ez bizony nem piskóta!** – B: Ahogy mondod, **az élet nem mindig fenékig tejföl.***

■ francia frazéma; (ℱ) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ Az édességek (torta, piskóta) gyakran szimbolizálják a szólásokban azt, hogy valaminek a végrehajtása nem okoz nehézséget (*C'est du gâteau*, *C'est de la tarte*), vagy – tagadó alakban – éppenséggel nagyon is bonyolult, nehéz.

≅ *Il faut le faire.* || *C'est pas du gâteau*.*

■ **la tarte à la crème** – (Sz), (vál): formule vide et prétentieuse par laquelle on prétend avoir réponse à tout

□ **elcsépelt/üres frázis || közhely**

➤ *« Vous ne comprenez rien à la jeunesse » – c'est* ***la tarte à la crème*** *que servent les étudiants contestataires aux professeurs chaque fois qu'on leur dit que ce qu'ils font n'est pas toujours sage.* | *„Önök nem értik az ifjúságot" – ezzel az* ***elcsépelt frázissal*** *válaszolnak a tiltakozó diákok a tanároknak minden alkalommal, amikor azt mondják nekik, hogy nem mindig bölcs, amit csinálnak.*

♦ A *tarte à la crème* 'krémes torta' szókapcsolat elsőre a középkori bohózatok komikus tortadobálós jeleneteit idézi fel az emberben. A kifejezés azonban Molière két vígjátékának köszönhetően vált népszerűvé. A *L'école des femmes* [Nők iskolája] című művében (I, 1) Arnolphe elmagyarázza, hogy az eszményi nőnek annyira tudatlannak kell lennie, hogy az akkoriban divatos, ún. *jeu du corbillon* társasági játékban (rímes felelgetős szójáték az *-on* végződéssel: *corbillon* 'szakajtókosár'), mindig a *tarte à la crème* szókapcsolattal kell felelnie a *qu'y met-on?* 'mit tesznek bele?' [*dans le corbillon* 'a kis kosárba'] kérdésre (és nem a játék lényegéből fakadó, odaillő rímelő szóval): « Épouser une sotte, est pour n'être point sot : / Je prétends que la mienne, en clartés peu sublime, / Même ne sache pas ce que c'est qu'une rime ; / Et s'il faut qu'avec elle on joue au corbillon, / Et qu'on vienne à lui dire, à son tour : „Qu'y met-on ?" / Je veux qu'elle réponde, „Une tarte à la crème" ; / En un mot, qu'elle soit d'une ignorance extrême ; » [Az enyém nem fog az eszmék szárnyán lebegni; / Nekem ne tudja, hogy a rím és az ütem mi, / S ha verses fejtörőt játszanak majd vele, / Kérdezvén, neki épp mit súg az ihlete, / Hát: – „Krémes torta!"… – ezt vágja reá a szentem; / Egyszóval, csak legyen rettentő műveletlen: – Szabó Lőrinc fordítása]. Molière ellenfeleinek azonban olyannyira nem tetszett ez a tréfa, hogy egy arisztokrata Versailles-ban csúnyán helybenhagyta a szerzőt, aki a *La critique de l'école des femmes* [A nők iskolájának kritikája] című vígjátékában (I, 6) visszatér a *tarte à la crème*-re, és egy rövid párbeszédben tizenháromszor mondatja ki a semmitmondó *tarte à la crème* szókapcsolatot a szereplőkkel, akik persze azt hiszik, hogy ettől tartalmasabb lesz a beszédük.

T

TAS [tɑ] *(h fn)*

■ **apprendre [se former] sur le tas** – (Sz): apprendre, se former en travaillant, par la pratique

□ ⟨vki vmit⟩ **a gyakorlatban tanul meg**

➤ *Zoé n'a jamais appris la vente, mais* ***elle apprendra le métier sur le tas*** *dans la boutique.* | *Zoé soha nem végzett eladói tanfolyamot,* ***majd a*** *bolti* ***gyakorlatban megtanulja a szakmát****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kifejezés építészeti eredetű. A *tas* szó eredetileg azt a helyet jelentette, ahol régen a kőfaragók faragták a köveket az építkezéshez (*tailler sur le tas* ‘követ magán az épület helyén farag meg’), majd magát az építkezés – később általában valamely tevékenység – helyét.

TASSE [tɑs] *(n fn)*

■ **Ce n’est pas ma tasse de thé.** – (Szm): {Cela ne me convient guère, cela ne fait pas partie de mes goûts, de mes intérêts.}
□ **Ez nem az én világom.**
➤ *Le rap,* ***ce n’est pas ma tasse de thé****. Je préfère le jazz.* | *A rap* ***nem az én világom****. Jobban szeretem a dzsesszt.*
♦ A helyzetmondat az angol *it’s not my cup of tea* fordulat szó szerinti fordítása, ami a XX. század első harmadában került át a franciába. Ismerve az angolok tea iránti szenvedélyét, a ‘teáscsésze’ metaforizálódása az angolban kézenfekvő volt.
≅ *Ce n’est pas dans mes cordes*.* || *Ce n’est pas mon truc.*

TAUPE [top] *(n fn)*

■ **myope comme une taupe** – (Szh): très myope
□ ⟨vki⟩ **olyan vaksi, mint egy vakond**
➤ *Noé porte des lunettes à verres très épais car* ***il est myope comme une taupe****.* | *Noé szódásüveg szemüveget hord, mert* ***olyan vaksi, mint egy vakond****.*
♦ Mindkét nyelv a vakond azon tulajdonságát aknázza ki a hasonlatokban, hogy az állatnak kitűnő a hallása és a szaglása, viszont a nagyrészt a föld alatt töltött élete miatt gyenge a látása. E körülményre már Brunetto Latini is utalt az 1260 körül megjelent híres, az akkori idők ismereteit felölelő *Le Livre du Trésor* (ófranciául *Li livres dou tresor*) című enciklopédiájában (*taupe ne voit goutte* ‘a vakond semmit sem lát’).

TAUREAU [tɔʀo] *(h fn)*

■ **prendre le taureau par les cornes** – (Sz): se mettre au travail rapidement et avec énergie ; affronter une difficulté avec détermination
□ ⟨vki⟩ **a szarvánál ragadja meg a bikát**
➤ *Je n’ai plus que deux jours pour finir mon mémoire de fin d’étude. Comme on dit :* ***Il faut que je prenne le taureau par les cornes****.* | *Már csak két napom maradt, hogy befejezzem a szakdolgozatomat. Ahogy mondják:* ***a szarvánál kell megragadnom a bikát****.*
♦ Mindkét nyelv azonos képpel (*taureau* ‘bika’, *corne* ‘szarv’) fejezi ki a rendkívüli elszántságot, eltökéltséget.
≅ *relever/retrousser ses manches**

TEIGNE [tɛɲ] *(n fn)*

■ **mauvais/méchant comme une teigne** – (Szh): se dit de qqn de très mauvais, très méchant

Francia_magyar_szolastar.indb 831 2024. 08. 12. 15:59:12

□ ⟨vki⟩ **rossz, mint a bűn**
➤ *Cet enfant s'amuse à torturer les animaux.* ***Il est mauvais comme une teigne.*** | *Ez a gyerek állatok kínzásával szórakozik.* ***Olyan rossz, mint a bűn.***

♦ A francia szólás a rosszaságot betegséghez (*teigne* 'ótvar') hasonlítja. Egy másik betegség, a pestis (*la peste*) pedig az elviselhetetlen, gonosz természetű lányok, fiatal nők jellemzésére mondott *Quelle petite peste !* pejoratív szólás kialakulásához szolgált alapul.

≅ *méchant/mauvais comme la gale*

TEMPÊTE [tɑ̃pɛt] *(n fn)*

◨ **Qui sème le vent récolte la tempête.** → VENT

■ **une tempête dans un verre d'eau** – (Sz): beaucoup d'agitation pour rien
□ **vihar egy pohár vízben || Sok hűhó semmiért.**
➤ *Zoé a dû changer de bureau. Elle en a fait toute une histoire. Tout cela n'était qu'****une tempête dans un verre d'eau****.* | *Zoénak másik irodába kellett költöznie. Nagy cirkuszt csinált belőle. Mindez* ***vihar volt egy pohár vízben****.*

♦ Honoré de Balzac *Le curé de Tours* [A tours-i plébános] című, 1832-ben írt művében említi, hogy a francia író és filozófus Montesquieu használta ezt a mondást, amikor a kis San Marino köztársaságban keletkezett zavargásokat így jellemezte: « En effet, les trois salons de mesdames de Listomère, Merlin de la Blottière et de Villenoix étant considérés comme ennemis par ceux où allait mademoiselle Gamard, il y avait au fond de cette querelle l'esprit de corps et toutes ses vanités. C'était le combat du peuple et du sénat romain dans une taupinière, ou une tempête dans un verre d'eau, comme l'a dit Montesquieu en parlant de la république de Saint-Marin, dont les charges publiques ne duraient qu'un jour, tant la tyrannie y était facile à saisir. » [Ezt a három szalont, Listomère asszony, Merlin de la Blottière és Villenoix kisasszony szalonját ellenségesnek tekintették azok, akikhez Gamard kisasszony járt; a viszály mélyén testületi szellem húzódott meg minden hiúságával. Ez már a nép és a római szenátus harca volt egy kis vakondtúrásban vagy az a bizonyos vihar egy pohár vízben, amelyről Montesquieu beszélt San Marino köztársaságról szólva, ahol a közéleti tisztségek csak egy napig tartottak, olyan könnyű volt kézbe ragadni a zsarnokságot. – Bródy Lili fordítása]. A szólás előképe azonban már Cicerónál megtalálható az „excitare fluctus in simpulo" [háborgást indítani a palackban] alakban (*De Legibus*, III, 16, 36).

◊ A *Sok hűhó semmiért* magyar szólásmondás forrása William Shakespeare azonos című színműve: *Much Ado About Nothing* (1600).

≅ *Beaucoup de bruit* pour rien.*

TEMPS [tɑ̃] *(h fn)*

■ **Au temps pour moi !** – (Szm): {se dit lorsqu'on admet son erreur}
□ **Én vagyok a hunyó!** (biz)

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Quand, preuve à l'appui, j'ai expliqué à Noé qu'il se trompait sur l'orthographe de ce mot, il m'a simplement répondu :* ***« Alors, au temps pour moi ! »*** | *Amikor érvekkel alátámasztva elmagyaráztam Noénak, hogy tévedett e szó helyesírását illetően, csak ennyit mondott nekem:* ***„Nos, akkor én vagyok a hunyó!"***

♦ A fenti szólásmondást akkor szokták mondani, ha valaki elismeri a tévedését, hibáját. A helyzetmondat feltehetően katonai eredetű. Megjelenésének időpontjáról nincs pontos adatunk. Az *Au temps !* 'Újra!' parancs akkor hangzott el, ha valaki gyakorlatozás közben rosszul végzett el egy feladatot, gyakorlatot (például egy katonai parádé vagy a fegyverhasználat betanulása során) és azt meg kellett ismételnie. A *pour moi* elemmel kiegészülve pedig megjelent a kifejezés átvitt értelme is, amit így lehet levezetni: 'rosszul csináltam valamit, tévedtem, az én hibám volt, ezt elismerem és javítom a hibámat'. (Ha viszont könnyen, hibátlanul ment a dolog, arra franciául egy másik kifejezéssel azt lehet mondani, hogy *en deux temps trois mouvements* 'ripsz-ropsz' vagy *comme sur des roulettes** 'mint a karikacsapás'.) E metaforizálódási folyamat azonban a mai nyelvhasználók számára – talán a kötelező katonai szolgálat megszüntetése miatt is – már homályos. Ez magyarázza, hogy a szólásmondás nagyon gyakran jelenik meg manapság a kiejtési azonosságon alapuló, de helytelen *Autant pour moi* alakban is (*au temps ~ autant*), amit pedig a *Dictionnaire de l'Académie française* vagy a *Petit Robert* szótárak szerint semmi sem indokol. Margaret Mitchell *Elfújta a szél* [Gone with the Wind – franciául: *Autant en emporte le vent !*] című híres regénye (1936) és az abból készült film (1939) nyomán szólva az eredeti, helyes alakot elfújta a szél. ◉ A magyar megfelelővel kapcsolatban jegyezzük meg, hogy az – ellentétben a francia szólásmondással – bizalmas stílusértékű.

■ **avoir fait son temps** – (Sz):
1. avoir terminé sa carrière, commencer à vieillir
□ **lejárt** ⟨vkinek⟩ **az ideje**
➤ ***J'ai fait mon temps.*** *Il faut que je prenne ma retraite.* | ***Lejárt az időm.*** *Nyugdíjba kell mennem.*
2. ⟨Sqqch.⟩ : être très usé, hors d'usage, devenu inutile
□ ⟨vmi {használati eszköz}⟩ **kiszolgálta az idejét**
➤ *Mon smartphone* ***a fait son temps****, il faut que je m'en achète un neuf.* | *Az okostelefonom* ***kiszolgálta az idejét****, újat kell vennem magamnak.*

■ (*𝓕*) **avoir meilleur temps** ⟨de faire qqch.⟩ – (Sz), (Sui): avoir intérêt à faire qqch., être plus avisé de faire qqch.
□ ⟨vki⟩ **jobban teszi, ha…**
➤ *Le rendez-vous est très loin.* ***Tu aurais meilleur temps*** *d'y aller en voiture.* | *A találkozó nagyon messze van.* ***Jobban tennéd****, ha kocsival mennél oda.*

■ **en deux temps trois mouvements [en un rien de temps]** – (Sz): rapidement et efficacement
□ **egy szempillantás alatt || egy-kettőre || ripsz-ropsz**

Francia_magyar_szolastar.indb 833 2024. 08. 12. 15:59:12

➤ *Je sais, tout est sens dessus dessous dans l'appartement. Mais pas de panique, on va le remettre en ordre* ***en deux temps trois mouvements [en un rien de temps]****.* | *Tudom, minden a feje tetején áll a lakásban. De semmi pánik,* ***egy szempillantás alatt*** *rendet rakunk benne.*

♦ A kifejezés katonai eredetű. A fegyver pihenőállásból való felvétele vagy pihenőállásba helyezése két ütemben (*temps*), mozdulattal (*mouvement*) zajlik: először a derékszíj magasságáig, majd onnan a vállra és fordítva. A harmadik ütem utólag került a szólásba a jelentés nyomatékosításaként.

≅ *en cinq sec** || *en deux/trois coups de cuillère* à pot* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu'il ne faut pour le dire* || *en un clin* d'œil* || *en un tournemain* [en un tour de main]* || *illico presto (biz)*

■ **être de son temps** – (Sz): avoir des idées, des habitudes modernes

□ ⟨vki⟩ **halad a korral**

➤ ***Il faut être de son temps.*** | ***Haladni kell a korral!***

≅ *vivre avec son temps*

◨ **faire la pluie et le beau temps** → PLUIE

■ **Il fait un temps à ne pas mettre un chien dehors. [Il fait un temps de chien.]** – (Szm): {se dit d'un très mauvais temps}

□ **Olyan (rossz) idő van, hogy a kutyát is vétek kiverni/kigergetni (a házból). || Kutya (egy) idő van.**

➤ *Il pleut, il y a du vent, il fait froid. Ce n'est pas agréable d'attendre l'autobus quand* ***il fait un temps à ne pas mettre un chien dehors [il fait un temps de chien]****.* | *Esik az eső, fúj a szél, hideg van. Nem kellemes ilyen* ***kutya időben*** *a buszra várni.*

♦ Mindkét nyelv ugyanazt a kutyával kapcsolatos képet használja a rossz (hideg, esős, szeles, viharos) idő jellemzésére.

≅ *Il fait un temps de chien/cochon.* || *Quel sale temps !*

■ **par le(s) temps qui coure(nt)** – (Sz): de nos jours ; les choses de ce temps étant ce qu'elles sont

□ **a mai időkben || a mai világban**

➤ *On n'est sûr de rien* ***par les temps qui courent****.* | *Semmiben sem lehetünk biztosak* ***a mai világban****.*

◨ **parler de la pluie et du beau temps** → PLUIE

T

◨ **s'en payer une tranche de bon temps** → TRANCHE: *s'en payer une tranche (de bon temps)*

■ **tuer le temps** – (Sz): trouver une occupation pour passer le temps, pour échapper à l'ennui

□ ⟨vki⟩ **agyoncsapja/agyonüti/elüti az időt**

➤ *Pendant les jours pluvieux des vacances,* ***pour tuer le temps****, on jouait aux échecs.* | *A szünidő esős napjain sakkozással* ***ütöttük agyon az időt****.*

Francia_magyar_szolastar.indb 834 2024. 08. 12. 15:59:12

TENANT [tənɑ̃] *(h fn)*

■ **connaître les tenants et les aboutissants (d'une affaire)** – (Sz): connaître tout ce qui s'y rapporte {ses causes, son origine, ses conséquences}
□ ⟨vki⟩ **ismeri egy ügy minden apró részletét**
➤ *Mon chef **connaît les tenants et les aboutissants** de ce scandale.* | *A főnököm **ismeri** ennek a botránynak **minden apró részletét**.*
♦ A kifejezés eredetileg a *les tenants et les aboutissants d'un fonds de terre* 'egy földbirtokot határoló földek, azok pontos elhelyezkedése' jelentésben volt használatos és csak később általánosult 'vmely ügy minden apró részlete' értelemben.

TENIR[1] [t(ə)niʀ] *(ts i)*

■ **avoir de qui tenir** – (Sz): avoir des comportements identiques à ceux de ses parents
□ ⟨vkinek⟩ **volt kitől örökölnie** ⟨vmit⟩
➤ *A : Ma fille est très énergique et bavarde. – B : Excuse-moi, mais **elle a de qui tenir**.* | *A: A lányom nagyon energikus és beszédes. – B: Bocsáss meg, de **volt kitől örökölnie**.*
♦ A szólás jelentéstartalmát a következő közmondásos alakban is ki szokták fejezni: *Les chiens ne font pas des chats.* 'A vér nem válik vízzé.'

■ **Qu'à cela ne tienne !** – (Szm): {Peu importe, que cela ne soit pas un obstacle.}
□ **Ezen aztán ne múljon!**
➤ *Il n'a pas l'expérience de ce travail ? Qu'**à cela ne tienne**, il va l'acquérir.* | *Nincs meg a gyakorlata ehhez a munkához? **Ezen aztán ne múljon**, majd megszerzi.*

TENIR[2] **(SE)** [t(ə)niʀ] *(vh i)*

■ **savoir à quoi s'en tenir** – (Sz): connaître la situation avant d'agir
□ ⟨vki⟩ **tudja, hogy mihez tartsa magát [mire számítson]** || ⟨vki⟩ **tudja hányadán áll**
➤ *Zoé a avoué qu'elle détestait la montagne. Maintenant **nous savons à quoi nous en tenir**. En été, nous irons à la mer.* | *Zoé bevallotta, hogy gyűlöli a hegyeket. Így már **tudjuk hányadán állunk**. Nyáron a tengerhez megyünk.*

TENUE [t(ə)ny] *(n fn)*

■ **en petite tenue** – (Sz): à peine vêtu {en sous-vêtements, en vêtement de nuit, en déshabillé}
□ **lenge magyarban** || **egy szál gatyában** (biz)
➤ *N'entre pas dans la salle de bain, Noé **est** encore **en petite tenue**.* | *Ne menj be a fürdőszobába, Noé még **lenge magyarban van**.*
≅ *en tenue légère*

◨ **en tenue d'Adam [d'Ève]** → COSTUME: *en costume d'Adam [d'Ève]*

Francia_magyar_szolastar.indb 835 2024. 08. 12. 15:59:13

TERME [tɛʀm] *(h fn)*

■ **être en bons/mauvais termes** ⟨avec qqn⟩ – (Sz): avoir de bonnes/mauvaises relations avec qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **jó/rossz viszonyban van**
➤ *A : Tu connais tes voisins ? – B : Oui et **nous sommes en très bons termes**.* | *A: Ismered a szomszédaidat? – B: Igen és **nagyon jó viszonyban vagyunk**.*
♦ A *terme* szó többes számban emberek közötti viszonyt, kapcsolatot jelent.

TERRAIN [tɛʀɛ̃] *(h fn)*

■ **être sur un terrain glissant** – (Sz): être dans une situation dangeureuse, hasardeuse
□ ⟨vki⟩ **ingoványos/csúszós/veszélyes terepen jár**
➤ *Soyons prudents pendant la réunion, **nous sommes sur un terrain glissant** où il est difficile de trouver un terrain d'entente.* | *Legyünk óvatosak az értekezleten, mert **ingoványos terepen járunk**, ahol nehéz olyan pontokat találni, amelyekben egyetértünk.*
≅ *danser sur un volcan** || *être sur la corde* raide* || *être/marcher/danser sur le fil* du rasoir*

■ **tâter le terrain** – (Sz): mesurer la situation avant d'agir en prenant tous les renseignements utiles
□ ⟨vki⟩ **felderíti a terepet**
➤ *Je ne sais pas si Noé a envie de venir avec nous en vacances. Je le rencontre demain et je vais **tâter le terrain**.* | *Nem tudom, hogy Noénak van-e kedve velünk jönni a nyaralásra. Holnap találkozom vele és **felderítem a terepet**.*
♦ A XVII. századból származó kifejezés eredete a lovakkal kapcsolatos. Arra a lóra mondták ezt eleinte, amelyik, mielőtt vágtázni kezdett volna, a patájával előbb kitapogatta, „kipuhatolta" a terepet.
≅ *prendre la température {d'un groupe, d'une assemblée}*

TERRE [tɛʀ] *(n fn)*

◨ **aller/courir/arriver ventre à terre** → VENTRE

◨ **avoir les pieds sur terre** → PIED

◨ **la lutte du pot de terre contre le pot de fer** → LUTTE

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **plus bas que terre** – (Sz), (biz): le traiter avec mépris, dire du mal de lui
□ ⟨vki vkit⟩ **porig aláz** || ⟨vki vkiről⟩ **leszedi a keresztvizet**
➤ *Son cousin a insulté Zoé devant toute la famille. **Il l'a mise plus bas que terre.*** | *Az unokatestvére az egész család előtt sértegette Zoét. **Porig alázta.***

Francia_magyar_szolastar.indb 836 2024. 08. 12. 15:59:13

♦ A kifejezés más szólásokhoz hasonlóan a térbeliség metaforáját aknázza ki. Ha valakit nagyon dicsérünk, akkor azt a felfelé, az ég felé történő mozgás fejezi ki (*porter qqn aux nues** vagy *au pinacle**). A negatív jelentéstartalmat – a fenti szólásban a szidást, megvetést vagy a szégyenkezést (*vouloir rentrer sous terre**) – ezzel szemben egy lefelé, a földre vagy a föld alá irányuló mozgás szimbolizálja.

◊ A *leszedi a keresztvizet vkiről* magyar szólás arra utal, hogy a szenteltvízzel történő kereszteléskor a pogány gyermek keresztténnyé lesz. A népnyelv az erős szidalmazást képletesen úgy fogalmazta meg, hogy ezzel a cselekedettel a gyerek mintegy ismét pogánnyá válik.

≅ *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *crier haro* sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *dire pis* que pendre de qqn* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres sur qqn* || *tailler un costume* à qqn*

◨ **remuer ciel et terre** → CIEL

◨ **se taper le cul par terre** → CUL

■ **vouloir rentrer sous terre [vouloir être à cent pieds sous terre]** – (Sz): avoir honte

□ ⟨vki⟩ **a föld alá bújna szégyenében**

➤ *J'ai eu tellement honte que **je voulais rentrer sous terre**.* | *Annyira szégyelltem magam, hogy **legszívesebben a föld alá bújtam volna**.*

♦ A szólás eredetéhez lásd: *mettre qqn plus bas que terre**.

≅ *ne plus savoir où se mettre*

TÊTE [tɛt] *(n fn)*

■ **à tête reposée** – (Sz): en prenant le temps de réfléchir {surtout avec les verbes comme *agir, décider, examiner, réfléchir*}

□ **hideg fejjel/fővel || alaposan átgondolva**

➤ *Nous examinerons cette question **à tête reposée**.* | ***Hideg fejjel/fővel** fogjuk megvizsgálni ezt a kérdést.*

■ **agir sur un coup de tête** – (Sz): agir sur une décision brusque, peu réfléchie

□ ⟨vki⟩ **hűbelebalázs módjára cselekszik**

➤ *Quand on a une décision importante à prendre, il ne faut jamais **agir sur un coup de tête**.* | *Ha fontos döntést kell hoznunk, soha ne **cselekedjünk hűbelebalázs módjára**.*

♦ A *coup de tête* szókapcsolat önmagában hirtelen, meggondolatlan cselekedetet jelent. Használatos még önmagában, a *sur un coup de tête* 'hirtelen elhatározástól vezérelve' kifejezésben is.

◊ A *hűbelebalázs módjára cselekszik* magyar szólás eredetét lásd: *s'embarquer sans biscuit**.

≅ *s'embarquer sans biscuit**

◨ **avoir des yeux derrière la tête**→ ŒIL

Francia_magyar_szolastar.indb 837 2024. 08. 12. 15:59:13

■ **avoir la tête à l'envers** – (Sz): avoir l'esprit troublé
□ **teljesen összezavarodnak** ⟨vkinek⟩ **a gondolatai || nincs helyén** ⟨vkinek⟩ **az esze**
➤ *Noé a appris ce matin qu'il était muté dans un autre service. Cette nouvelle inattendue* ***lui a mis la tête à l'envers.*** | *Noé ma reggel megtudta, hogy másik osztályra helyezik át. Ettől a váratlan hírtől* ***teljesen összezavarodtak a gondolatai.***
≅ *ne plus savoir où on en est*

■ **avoir la tête comme une passoire** – (Szh): ne pas avoir beaucoup de mémoire, oublier facilement tout
□ **olyan** ⟨vkinek⟩ **a feje, mint a szita || rövid/kurta** ⟨vkinek⟩ **az esze/emlékezete**
➤ *Zoé a encore oublié de me rapporter le livre que je lui avais prêté.* ***Elle a vraiment la tête comme une passoire.*** | *Zoé már megint elfelejtette visszahozni nekem a kölcsönbe adott könyvet.* ***Tényleg olyan a feje, mint a szita.***
♦ Mindkét nyelv hasonló képet használ (*passoire* 'szűrő', illetve szita) a feledékenység kifejezésére.
≅ *avoir la mémoire* courte*

■ **avoir la tête près du bonnet** – (Sz): être colérique, irritable, se mettre facilement en colère à propos de tout
□ ⟨vki⟩ **könnyen dühbe gurul** || ⟨vki⟩ **könnyen felkapja a vizet** (biz)
➤ *Mon ancien chef* ***avait la tête près du bonnet*** *et à ce moment il valait mieux ne pas le contredire.* | *A régi főnököm* ***könnyen felkapta a vizet*** *és ilyenkor jobb volt nem ellentmondani neki.*
♦ A kifejezés eredete meglehetősen homályos. ◉ Egyesek szerint a *bonnet* szó esetleg az udvari boldondok sipkájára utalhat. ◉ Mások a régi *mettre son bonnet de travers* kifejezéssel magyarázzák, amit vagy olyan személyre mondtak, aki annyira dühös, hogy felindultságában még a sapkáját is ferdén tette fel vagy rosszkedvű, mogorva volt. ◉ Azzal a furcsa értelmezéssel is találkozhatunk, ami szerint az ész, a szellem (metaforikusan *la tête*) oly közel van a koponya tetejéhez (metaforikusan *le bonnet*), hogy a kitörő dühnek nincs ideje arra, hogy lecsillapodjon.
≅ *être soupe* au lait [monter comme une soupe au lait]* || *grimper dans les rideaux** || *La moutarde* lui monte au nez.* || *monter sur ses grands chevaux** || *piquer une crise de nerfs* || *prendre la mouche** || *prendre le mors* aux dents* || *sauter au plafond** || *se fâcher tout rouge** || *se mettre en boule** || *se mettre en rage* || *sortir de ses gonds** || *voir rouge**

■ **avoir la tête sur les épaules** – (Sz): être raisonnable, bien équilibré, savoir ce qu'on fait
□ **helyén van** ⟨vkinek⟩ **az esze**
➤ *Ses parents ont confiance en Noé qui est parti vivre en Amazonie. Il est encore jeune, mais* ***il a la tête sur les épaules****.* | *A szülei megbíznak Noéban, aki Amazóniába költözött. Ugyan fiatal még, de* ***helyén van az esze****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 838 2024. 08. 12. 15:59:13

♦ A szólás a *perdre la tête** ‘elveszti a fejét’ kifejezéssel állítható szembe. Akinek ott van a feje, ahol kell, vagyis a vállain (*sur les épaules*), az nem vesztette azt el, az ésszerűen gondolkodik, a földön jár és határozottan cselekszik.

≅ *avoir les pieds* sur terre*

■ **avoir la/une grosse tête [prendre la grosse tête]** – (Sz): être, devenir prétentieux à cause de son succès

□ ⟨vki⟩ **fenn/magasan hordja az orrát** || ⟨vkinek⟩ **a fejébe szállt(t) a dicsőség**

➤ *Depuis qu'il a réussi dans la vie, Noé **a la grosse tête**.* | *Amióta sikereket ért el az életben, Noé **fenn hordja az orrát** [Noénak **fejébe szállt a dicsőség**].*

♦ A kifejezés eredete valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a karneváli felvonulásokat régen, de sokszor még ma is, olyan személy vezette, aki hatalmas álarcot viselt, amivel saját szerepének fontosságát hangsúlyozta.

◊ A *fenn/magasan hordja az orrát* magyar szólás eredetét lásd: *faire de son nez**.

≅ *avoir les chevilles* qui enflent* || *être collet* monté (2.)* || *faire de son nez** || *ne pas se moucher du coude/pied* || *péter plus haut que son derrière/cul (vulg)* || *ramener sa fraise* (2.)* || *rouler les/des mécaniques** || *se croire le premier moutardier* du pape* || *se croire sorti de la cuisse* de Jupiter* || *se hausser [se pousser] du col** || *se prendre pour le nombril* du monde*

◨ **avoir un petit vélo dans la tête** → VÉLO

◨ **avoir une idée derrière la tête** → IDÉE

■ **avoir une tête à claques** – (Sz), (biz): avoir un visage déplaisant, irritant qu'on aurait envie de gifler

□ ⟨vkinek⟩ **tenyérbe mászó képe van**

➤ *J'ai du mal à supporter le copain de ma sœur plus de cinq minutes. **Il a une vraie tête à claques.*** | *Nehezemre esik öt percnél tovább elviselni a nővérem barátját. **Nagyon tenyérbe mászó képe van.***

♦ A kifejezésben szereplő *la claque* főnév jelentése ‘pofon, nyakleves’.

■ **avoir une tête de cochon** – (Sz): être une personne qui a mauvais caractère ou qui est très entêtée

□ ⟨vki⟩ **nagyon fafejű**

➤ *Le petit Noé refuse de manger des épinards. Ses parents insistent et menacent, mais il ne cède pas. **C'est une tête de cochon.*** | *A kis Noé nem akar spenótot enni. A szülei erősködnek, fenyegetőznek, de ő nem enged. **Nagyon fafejű.***

♦ A disznó (*cochon*) használata nehezen értelmezhető a szólásban, hisz ez az állat, ellentétben a szamárral vagy az öszvérrel, nem éppen a makacsságáról híres.

≅ *avoir la tête dure* || *entêté/têtu comme une mule** || *être dur à la détente* (3.)* || *têtu comme un mulet* || *têtu comme une bourrique**

◨ **avoir une tête de croquemort** → CROQUEMORT: *avoir une figure/tête de croquemort*

◨ **C'est une tête de mule.** → MULE: *entêté/têtu comme une mule*

Francia_magyar_szolastar.indb 839 2024. 08. 12. 15:59:13

■ **casser la tête** ⟨à qqn (de qqch.)⟩ – (Sz): fatiguer, importuner qqn en parlant trop (de qqch.)
□ ⟨vki⟩ **lefárasztja** ⟨vkinek⟩ **az agyát** (biz)
➤ *Zoé **m'a cassé la tête** avec ses interminables histoires de cœur.* | *Zoé **lefárasztotta az agyamat** véget nem érő szerelmi történeteivel.*
≅ *casser les couilles* à qqn* || *casser les oreilles* à qqn (2.)* || *casser les pieds* à qqn* || *courir sur le haricot* à qqn* || *courir/porter/taper sur le système* à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air* à qqn* || *porter/taper sur les nerfs* à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre la tête* à qqn* || *prendre le chou* à qqn*

■ **en avoir par-dessus la tête** ⟨{+ geste}⟩ – (Sz), (biz): en avoir assez, ne plus pouvoir supporter qqch.
□ ⟨vki vmivel⟩ **torkig van**
➤ ***J'en ai par-dessus la tête** de devoir nettoyer mon bureau chaque jour !* | ***Torkig vagyok** azzal, hogy minden nap ki kell takarítanom az irodámat.*
♦ Az emberi test legmagasabban lévő része a fej, ami a kifejezésben metaforikusan arra utal, hogy ami e fölött van, az már elviselhetetlen, tényleg több a soknál. A szólást gyakran kíséri egy jellegzetes mozdulat (a kéz fej fölötti elhúzása), sőt az néha önmagában is jelölheti a kifejezést, anélkül, hogy azt ki kellene mondani.
≅ *en avoir jusque-là** || *en avoir marre** || *en avoir plein le dos** || *en avoir plein les bottes* (2.)* || *en avoir ras la casquette (biz)* || *en avoir ras le bol** || *en avoir sa claque (biz)* || *être au bout de son rouleau* (3.)*

■ **en donner/mettre sa tête à couper [en mettre la tête sur le billot]** – (Sz): affirmer avec fermeté, être absolument sûr {généralement au conditionnel présent : *Je donnerais ma tête à couper que c'est vrai. J'en donnerais ma tête à couper.*}
□ ⟨vki vmire⟩ **a fejét/nyakát teszi**
➤ *A : Tu crois que les politiciens tenteront une fois de plus d'étouffer le scandale ? – B : **J'en donnerais ma tête à couper !*** | *A: Gondolod, hogy a politikusok megint el akarják majd tussolni a botrányt? – B: **A fejemet/nyakamat teszem rá!***
♦ A több európai nyelvben is megtalálható szólásmondás a *fejére esküdni* alakban már a Bibliában olvasható: „A fejedre se esküdj, mert egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni" (Mt 5:36). Az *en mettre la tête sur le billot* változatban a'fatuskó, fatönk' jelentésű *billot* szó 'vérpad tőkéje' értelemben szerepel.
◊ Magyarországon a feudális kori büntetőeljárás során hangzott el a *leteszem fejemet a tisztes törvény előtt* szokásos formula, amely annyit jelentett, hogy az illető a fejére esküszik, mert megingathatatlanul biztos a maga igazában. Ebből az alakból fejlődtek ki az idők folyamán a ma használatos *Fejemet/Nyakamat teszem rá* változatok.
≅ *en donner sa main à couper* || *en mettre sa main* au feu* || *Je veux bien être pendu* si…* || *Je te/vous le donne en mille*.*

T

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **enfoncer/mettre** ⟨qqch.⟩ **dans la tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui faire apprendre qqch. qu'il a du mal à retenir
□ ⟨vki vmit vkinek⟩ **a fejébe ver/vés**
➤ *J'ai passé l'après-midi avec mon fils à essayer de **lui enfoncer** les tables de multiplication **dans la tête**.* | *Az egész délutánt azzal töltöttem, hogy megpróbáltam **a fiam fejébe verni** a szorzótáblát.*
♦ A kifejezés átvitt jelentésének alapja a 'be(le)ver, benyom, besüllyeszt' jelentésű *enfoncer* ige (vö. *enfoncer le clou dans le mur* 'beveri a szeget a falba') metaforizálódása.
≅ *enfoncer/mettre qqch. dans le crâne* à qqn*

■ **être la tête de Turc** ⟨de qqn⟩ – (Sz): être sans cesse en butte aux plaisanteries, aux railleries de qqn
□ ⟨vki⟩ **a gúnyolódás célpontja**
➤ *Le petit Noé a l'impression d'**être** toujours **la tête de Turc** de la classe.* | *A kis Noénak az a benyomása, hogy mindig **ő az osztály gúnyolódásának célpontja**.*
♦ A kereszteshábórúk óta hosszú évszázadokon át a mórok, a törökök hitetlen, vérengző barbárok hírében álltak a keresztény Európában. Ennek a nyomait viseli a *tête de Turc* kifejezés is. Konkrét jelentésében ez egy a vásárokon, vurstlikban felállított, turbános fejet ábrázoló erőgépfajta volt, amire minél nagyobb erővel kellett ráütni egy kalapáccsal. Az ütés erősségét valamilyen mérőműszer mutatta, hogy el lehessen dönteni, ki mérte a legerősebb ütést a török fejére. Ez a vásári játék lett az alapja a 'bűnbak, gúnyolódás célpontja' átvitt jelentés kialakulásának.
≅ *bouc* émissaire*

■ **être tête en l'air** – (Sz): être distrait, ne pas faire attention à ce que l'on fait
□ **máshol jár** ⟨vkinek⟩ **az esze**
➤ *Il vous arrive souvent d'**être tête en l'air** ? Vous êtes probablement une personne très occupée ayant à penser à plusieurs choses à la fois.* | *Gyakran előfordul, hogy **máshol jár az esze**? Valószínű, hogy nagyon elfoglalt ember, akinek egyszerre több mindenre is figyelnie kell.*
≅ *avoir l'esprit ailleurs* || *avoir la tête ailleurs* || *bayer aux corneilles** || *être dans la lune** || *être dans les nuages* [être sur son petit nuage; vivre sur son nuage]* || *être/marcher à côté de ses pompes** || *laisser errer sa pensée* || *pelleter des nuages (Can)*

■ **être tombé sur la tête** – (Sz): être devenu fou, agir stupidement
□ ⟨vki⟩ **a fejére esett** || **elment** ⟨vkinek⟩ **az esze [a józan esze]**
➤ *Tu veux te faire un lissage à 30 ans ? Mais **tu es tombée sur la tête**, ma pauvre Zoé !* | *Harmincéves korodban ráncfelvarrást akarsz csináltatni? Szegény Zoé, **elment az eszed**!*
≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *être à l'ouest (biz)* || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre*

T

Francia_magyar_szolastar.indb 841 2024. 08. 12. 15:59:13

l'esprit || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

◨ **faire dresser les cheveux sur la tête** ⟨à qqn⟩ → CHEVEU

■ **faire la tête [faire sa mauvaise tête]** – (Sz): être vexé et ne plus parler, bouder, se montrer désagréable
- □ ⟨vki⟩ **felhúzza az orrát** (⟨vkire⟩) || ⟨vki⟩ **bevágja a durcát** (biz)
  - ➤ *Allez Zoé,* ***ne fais pas la tête [ne fais pas ta mauvaise tête]*** *et viens t'amuser avec nous.* | *Ugyan Zoé!* ***Ne húzd fel az orrod****, gyere velünk szórakozni!*
  - ➤ *Les adolescents* ***font*** *souvent* ***la tête*** *sans que l'on sache toujours pourquoi.* | *A serdülők gyakran* ***bevágják a durcát*** *anélkül, hogy mindig tudni lehetne miért.*
- ♦ A belgiumi francia változatban a *faire la tête* helyett a *tirer la tête* alak használatos.
- ◊ A *felhúzza az orrát* magyar szólás eredetét lásd: *faire de son nez**.
- ≅ *faire la gueule** || *faire la moue* || *faire/tirer la tronche (biz)*

■ **faire une tête de six pieds de long** – (Sz): avoir un visage triste, sombre
- □ ⟨vki⟩ **fancsali/savanyú képet vág** || **megnyúlik** ⟨vkinek⟩ **az arca**
  - ➤ *Ma voisine vient d'apprendre qu'elle n'était pas prise pour le poste. Depuis ce matin,* ***elle fait une tête de six pieds de long****.* | *A szomszédasszonyom most tudta meg, hogy nem vették fel az állásra. Reggel óta* ***fancsali képet vág****.*
- ♦ A *pied* szó a kifejezésben természetesen a mértékegység jelentésében értendő és arra utal, hogy valaki annyira kedvetlen, szomorú, csalódott, hogy „hat lábnyira nyúlik meg a feje, az ábrázata".
- ≅ *avoir des idées* noires* || *avoir la mort dans l'âme* || *avoir le cafard* || *avoir le cœur* gros* || *avoir un air [une mine] de déterré* (2.)* || *avoir une figure/tête de croque-mort** || *broyer du noir** || *en avoir gros/lourd sur le cœur** || *être comme une âme en peine* || *être dans le troisième/trente-sixième dessous** || *faire une gueule* d'enterrement* || *triste comme un bonnet* de nuit* || *voir tout en noir* [pousser les choses au noir]*

■ **faire/mettre la tête au carré** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): battre violemment qqn (jusqu'à lui déformer la tête)
- □ ⟨vki⟩ **beveri** ⟨vkinek⟩ **a képét** (biz) || ⟨vki⟩ **szétveri** ⟨vkinek⟩ **a fejét** (biz)
  - ➤ *Noé s'est fait agresser par un inconnu dans la rue. Mais il s'est défendu et* ***il a fait la tête au carré*** *à son agresseur.* | *Noét megtámadta egy ismeretlen ember az utcán. De ő védekezett és* ***jól beverte*** *a támadója* ***képét****.*
- ♦ Az *au carré* 'négyzet alakúra' kifejezés a verés brutalitását nyomatékosítja. A szólás újabban a *faire une grosse tête à qqn* változatban is használatos.
- ≅ *battre qqn comme plâtre** || *botter le train*³* à qqn* || *bouffer le nez* à qqn* || *casser la figure à qqn* || *casser/péter la gueule* à qqn* || *lever/porter la main* sur qqn* || *passer qqn à tabac** || *rentrer dans le chou* à qqn* || *rouer qqn de coups* || *sauter à la gorge de qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (1.)* || *se jeter [tomber] à bras**

T

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

raccourcis sur qqn (1.) || *tanner le cuir* à qqn* || *tomber sur le paletot à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le casaquin de qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (1.)* || *voler dans les plumes* à qqn (1.)*

■ **jeter** ⟨qqch.⟩ **à la tête** ⟨de qqn⟩ – (Sz): reprocher qqch. à qqn
□ ⟨vki vmit vkinek⟩ **a fejéhez vág** || ⟨vki vmit vkinek⟩ **a szemére hány/vet**
➤ *Pauvre Zoé !* ***On lui jette*** *toujours son passé* ***à la tête****.* | *Szegény Zoé! Folyton a múltját* ***vágják a fejéhez****.*
≅ *faire grief de qqch. à qqn*

■ **laver la tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): le réprimander violemment
□ ⟨vki⟩ **(alaposan/jól) megmossa** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ *Mon collègue a fait une erreur de calcul dans le devis. Le chef l'a fait venir dans son bureau et* ***lui a lavé la tête****.* | *A kollégám számítási hibát csinált az árajánlatban. A főnök behívatta az irodájába és* ***jól megmosta a fejét****.*
♦ Az európai vándorfrazémák, az ún. „páneuropeizmusok" olyan frazémák, amelyeknek számos európai nyelvben megtalálható a megfelelőjük. Az ilyen típusú kifejezéseknél általában nehéz eldönteni, hogy csak átvételként honosodtak-e meg az adott nyelvben, vagy azért, mert az alapjukat képező szokás, művelődéstörténeti hagyomány más nyelvekben is érvényben volt. A francia *laver la tête à qqn* és a magyar *alaposan/jól megmossa vkinek a fejét* kifejezés jelentése azt sejteti, hogy a fejmosás valamiféle kellemetlen, rossz dolog lehetett a szólás kialakulása idején. Ez érthető is, hisz régen csak ritkán mostak hajat, és mivel jól habzó szappan vagy sampon nem állt rendelkezésre, a fejbőrre, a nyakra erősen csípő lúgos vizet használtak, hogy egyúttal az élősködők (pl. tetvek) ellen is védekezzenek. A kifejezéshez tapadó eredeti 'kellemetlenség, baj' jelentés idővel azután a 'szidás, feddés, dorgálás' jelentésre szűkült le. ◉ Pierre Larousse ismert francia szótárszerkesztő közkedvelt XIX. századi enciklopédiájára hivatkozva (*Grand dictionnaire universel du XIX*e *siècle*) a szólás eredetét a francia szólásetimológiai szótárak arra a régi pogány szokásra vezetik vissza, mely szerint, amikor egy görög vagy római vétkezett, magától vagy a papok parancsára fejet mosott, hogy elnyerje az istenek bocsánatát. Ma ezt a magyarázatot mesterkéltnek és tudálékosnak tartják. ◉ A szólás a *lavage de tête* 'fejmosás' főnevesült alakban is gyakori, amit azonban nem szabad összekeverni a *lavage de cerveau* 'agymosás' kifejezéssel.
≅ *chanter pouilles* à qqn* || *engueuler qqn comme du poisson* pourri* || *jeter qqch. à la tête* de qqn* || *passer un savon* à qqn* || *rappeler qqn à l'ordre* || *remettre qqn à sa place** || *remonter les bretelles* à qqn* || *secouer les puces* à qqn* || *secouer qqn comme un prunier* (2.)* || *sonner les cloches* à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble* à qqn (2.)* || *voler dans les plumes* à qqn (2.)*

◨ **manger la soupe sur la tête** ⟨de qqn⟩ → SOUPE

◨ **mettre à prix la tête** ⟨de qqn⟩ → PRIX

◨ **mettre la tête au carré** ⟨à qqn⟩ → TÊTE: *faire/mettre la tête au carré* ⟨à qqn⟩

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 843 2024. 08. 12. 15:59:14

◨ **n'avoir ni queue ni tête** → QUEUE

◨ **n'avoir pas de plomb dans la tête** → PLOMB: *n'avoir pas de plomb dans la cervelle/tête*

■ **n'en faire qu'à sa tête** – (Sz): ne pas écouter les autres et ne faire que ce que l'on veut
□ ⟨vki⟩ **a saját feje után megy**
➤ *Le fils de mon ami est adolescent, **il n'en fait qu'à sa tête**, ses parents n'ont aucune autorité sur lui.* | *A barátom fia serdülőkorban van, csak **a saját feje után megy**, a szüleinek nincs előtte tekintélye.*
≅ *n'en faire qu'à sa guise*

■ **ne (plus) savoir où donner de la tête** – (Sz): être dans la confusion car on a trop de choses à faire
□ ⟨vki⟩ **azt se tudja hol áll a feje**
➤ *Avec ses cinq enfants et ses trois chats, Zoé **ne sait plus où donner de la tête**.* | *Az öt gyerekével és a három macskájával Zoé **azt sem tudja, hogy hol áll a feje**.*
≅ *avoir beaucoup à faire* || *être écrasé/surchargé de travail* || *ne pas avoir un moment [une minute] à soi*

■ **par tête de pipe** – (Sz), (biz): par personne {lorsque l'on compte}
□ **fejenként** || **kopoltyúnként** (biz)
➤ *Pour la fête de son anniversaire, il faut compter vingt euros **par tête de pipe**.* | *A születésnapi ünnepségére **kopoltyúként** 20 euróval kell számolni.*
♦ A kifejezés a XIX. században keletkezett. Az *une tête de pipe* 'pipafej' szókapcsolat akkoriban a csúf, durva vonású, visszataszító személy szinonimája volt. Ennek az volt a szemléleti alapja, hogy egyes pipák fejét (szakszerűbben mondva: *le fourneau d'une pipe*) elnagyoltan faragott, nem túl szép arcok „díszítették". A XX. században az eredeti jelentés elhomályosulásával a *par tête* és a *par tête de pipe* alakok a 'fejenkét' jelentéssel összemosódtak. A szólást ma a 'személy szerint, egyenként' értelemben használják.

■ **perdre la tête** – (Sz): être affolé, ne plus savoir que faire
□ ⟨vki⟩ **elveszti a fejét**
➤ *Le cambrioleur **a perdu la tête** et a menacé avec un fusil plusieurs personnes dans la rue.* | *A betörő **elvesztette a fejét** és egy puskával fenyegetett több embert az utcán.*
♦ A kifejezés mai átvitt jelentésének szemléleti alapja az volt, hogy a középkorban vagy a francia forradalom alatt (vö. *guillotine*) valaki ténylegesen elvesztheti a fejét, ha bűnösként lefejezésre ítélték. A *fej* ma a 'józan ész, értelem' metaforikus szinonimájaként jelenik meg a szólásban.
≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir un petit vélo* dans la tête* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *ne pas*

T

Francia_magyar_szolastar.indb 844 2024. 08. 12. 15:59:14

tourner rond[1] || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

■ **piquer une tête** – (Sz): plonger
□ ⟨vki⟩ **ugrik egy fejest**
➤ *Regarde, là, il y a une piscine ! Il fait chaud,* ***on pique une tête*** *?* | *Nézd, ott egy uszoda! Meleg van,* ***ugrunk egy fejest****?*
♦ A *piquer* ige több kifejezésben is a lefelé, előre zuhanást jelenti: *un avion qui pique* 'repülőgép orral lefelé zuhan', *un bateau pique de l'avant* 'hajó orral előre süllyed', *piquer du nez* 'vki orra/előre esik'. A vizsgált kifejezés is ezt a jelentésmozzanatot aknázza ki.

◨ **prendre la grosse tête** → TÊTE: *avoir la/une grosse tête [prendre la grosse tête]*

■ **prendre la tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): fatiguer, énerver qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **az agyára megy** (biz)
➤ *Tais-toi,* ***tu me prends la tête*** *avec tes histoires de course de voitures.* | *Hallgass,* ***az agyamra mész*** *az autóversenyzős történeteiddel!*
♦ A francia szólás a *se prendre la tête avec qqn* visszaható alakban is használatos a 'vitába száll, összeszólalkozik vkivel' jelentésben.
≅ *casser la tête** *à qqn* || *casser les couilles** *à qqn* || *casser les oreilles** *à qqn (2.)* || *casser les pieds** *à qqn* || *courir sur le haricot** *à qqn* || *courir/porter/taper sur le système** *à qqn* || *jeter/mettre qqn hors de ses gonds** || *pomper l'air** *à qqn* || *porter/taper sur les nerfs** *à qqn* || *pousser qqn à bout** || *prendre le chou** *à qqn*

◨ **Quelle tête de mule !** → MULE: *entêté/têtu comme une mule*

■ **se casser [se creuser] la tête** – (Sz): réfléchir, faire un effort de réflexion, de mémoire
□ ⟨vki⟩ **töri a fejét**
➤ *Noé* ***s'est cassé la tête*** *en vain pour trouver la solution de l'énigme.* | *Noé hiába* ***törte a fejét****, hogy megtalálja a rejtvény megoldását.*
♦ A kifejezésben érdemes felfigyelni az igeváltozatok okozta apró értelmi különbségre. A *se creuser* igével a szólás az észjárást, a szellemet a földdel azonosítja, melyet ki kell ásni ahhoz, hogy egy ritka fémre vagy értékes tárgyra bukkanjunk. A gondolkodás tehát erősebb, egészen mélyre ásva (*creuser*) az agyig hatol.
≅ *faire travailler sa matière grise* || *se creuser la cervelle*

◨ **se cogner la tête contre le(s) mur(s)** → TÊTE: *se taper la tête contre le(s) mur(s)*

■ **se mettre en tête** ⟨de faire qqch.⟩ – (Sz): décider fermement de faire qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **a fejébe vesz**
➤ ***Je me suis mis en tête*** *d'acheter cette maison, coûte que coûte.* | ***A fejembe vettem****, hogy megveszem ezt a házat, kerül, amibe kerül.*

◨ **se mettre la tête dans le sable** → AUTRUCHE: *faire l'autruche [faire la politique de l'autruche]*

◨ **se mettre martel en tête** → MARTEL

T

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ♢ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

■ **se payer la tête** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): se moquer de qqn, duper qqn
□ ⟨vki vkit⟩ **madárnak néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **palimadárnak néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **hülyének néz** (biz) || ⟨vki vkit⟩ **palira vesz** (biz)
➤ *Le chauffeur de taxi **s'est payé notre tête**, il a pris un chemin détourné pour nous conduire à l'hôtel.* | *A taxisofőr **palira vett bennünket**, nagy kerülővel vitt minket a szállodába.*
♦ A kifejezésben a *tête* főnév annak a személynek a megtestesítője, akit kigúnyolnak, bepaliznak.
◊ A *palira vesz vkit* és a *palimadárnak néz vkit* magyar szólások eredetét lásd: *jouer au plus malin* avec qqn*.
≅ *faire monter qqn à l'arbre* || *jouer au plus malin* avec qqn (2.)* || *mener qqn en bateau* [monter un bateau à qqn]* || *mettre qqn en boîte** || *rouler qqn dans la farine**

■ **se taper [se cogner] la tête contre le(s) mur(s)** – (Sz): s'énerver contre soi-même
□ ⟨vki⟩ **a falba veri a fejét**
➤ *Au dernier match, l'Olympique lyonnais a fait match nul. Mais le président du club refuse de dramatiser. « **On ne va pas se taper [se cogner] la tête contre les murs** », lance-t-il. « Il suffira de gagner le match suivant pour être certains de nous qualifier ».* | *Az Olympique Lyon csapata a legutóbbi mérkőzésen döntetlenre végzett. De a klub elnöke nem dramatizálja a helyzetet. „**Nem kell a falba verni a fejünket**" – mondja. „Ahhoz, hogy továbbjussunk, elég, ha megnyerjük a következő meccset."*
♦ Hervé Bazin francia író *La Tête contre les murs* című regénye (1949), majd az abból készült film (1959) – mintegy a francia szólás illusztrációjaként – egy pszichiátriai intézetbe önkényesen bezárt szereplő kétségbeesését és dühét idézi fel.
≅ *s'arracher les cheveux**

■ **tenir tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui résister, s'opposer avec fermeté à la volonté de qqn
□ ⟨vki vkivel⟩ **felveszi a harcot** || ⟨vki vkivel⟩ **bátran szembeszáll**
➤ *Le petit Noé n'a pas peur des caïds de l'école, **il leur tient tête**.* | *A kis Noé nem fél az iskola nagymenőitől, **felveszi velük a harcot**.*
♦ A kifejezés a vadászat nyelvéből jön. Arra az űzött vadra mondták először, amelyik hirtelen szembefordul az üldözőjével, hogy felvegye vele a harcot.
≅ *faire face* à qqn*

■ **tourner la tête** ⟨à qqn⟩ – (Sz): rendre amoureux qqn {au point que la personne en question commet des folies}
□ ⟨vki⟩ **elcsavarja** ⟨vkinek⟩ **a fejét**
➤ *Avec des promesses et des belles paroles, Noé **a tourné la tête** de ma fille.* | *Ígéretekkel és szép szavakkal Noé **elcsavarta a** lányom **fejét**.*
♦ A kifejezés arra utal, hogy az a személy, akinek elcsavarták a fejét, már nem gondolkodik racionálisan, nincs neki helyén az esze (vö. *avoir la tête* sur les épaules*).

THÉ [te] *(h fn)*

◨ **Ce n'est pas ma tasse de thé.** → TASSE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

TICKET [tikɛ] *(h fn)*

■ **avoir un ticket** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (biz): lui plaire manifestement
□ ⟨vki⟩ **arat** ⟨vkinél⟩ (biz) || ⟨vki⟩ **(nagyon) bejön** ⟨vkinek⟩ (biz)
➤ *Zoé, je crois que **tu as un ticket avec le beau blond** qui est assis au bar.* | *Zoé, azt hiszem, hogy **nagyon bejössz annak a csinos szőke srácnak**, aki a bárpultnál ül.*
♦ A kifejezés elég újkeletű, a XX. század közepe óta használatos és az argóból jön, ahol a *ticket* 'jegy' szó 'vki iránti érzéki vonzódás, szexuális érdeklődés' jelentésben használatos.
≅ *avoir la/une touche* avec qqn*

TIERS [tjɛʀ] *(h fn)*

■ **se moquer [se ficher] du tiers comme du quart** – (Sz): se moquer, se ficher de tout le monde, de tout
□ ⟨vki⟩ **fittyet hány mindenkire és mindenre**
➤ *Où va le monde si l'on ne prend personne et rien au sérieux et **on se moque du tiers comme du quart** ?* | *Hova jut a világ, ha senkit és semmit nem veszünk komolyan és **fittyet hányunk mindenkire és mindenre**?*
♦ A kifejezés *tiers* és *quart* szavai kezdetben akármelyik harmadik és negyedik személyre vonatkoztak, később pedig az 'akárki, bárki, akármi, bármi' jelentést vették fel.
◊ A *fittyet hány* magyar szólás eredetét lásd: *s'en moquer comme de l'an* quarante*.
≅ *n'en avoir rien à cirer* || s'en tamponner le coquillard (biz)* || *se battre l'œil* de qqch.* || *se ficher [se moquer] du monde** || *se moquer [se ficher] de qqch. comme de sa première culotte** || *se moquer de qqch. comme de l'an* quarante* || *se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première chemise**

TIGRE [tigʀ] *(h fn)*

■ **jaloux comme un tigre** – (Szh): très jaloux
□ ⟨vki⟩ **őrülten féltékeny**
➤ *La femme de mon ami **est jalouse comme une tigresse.** Elle lui pourrit la vie.* | *A barátom felesége **őrülten féltékeny.** Megmérgezi az életét.*
♦ A szóláshasonlatban az elemi erejű, szinte vadállatias féltékenységet a tigris (*tigre*) szimbolizája.

TILT [tilt] *(h fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire tilt** – (Sz), (biz): {surtout au passé composé : *Ça a fait tilt.* 'Je viens [Il vient] brusquement de comprendre.'}
□ ⟨vkinek⟩ **leesik a tantusz** (biz)
➤ *Je me suis demandé pourquoi il a agi ainsi, et puis **ça a fait tilt**.* | *Elgondolkodtam azon, hogy miért így cselekedett, aztán **leesett a tantusz**.*
♦ A *tilt* az angolból jön a franciába és a flipper nevű játékkal van összefüggésben. Ez olyan fizetős játékautomata, amelyben két mozgó lapáttal kell egy golyó legurulását megakadályozni. Ha ez nem sikerül, a gép fényjelzéssel összekapcsolt

T

Francia_magyar_szolastar.indb 847 2024. 08. 12. 15:59:14

jellegzetes hangot ad ki, ennek neve volt a *tilt*. Ez jelzi, hogy a játéknak vége. Metaforikusan pedig ez a hang- és fényjelzés azt jelenti, hogy hirtelen „világosság gyúlt valakinek az agyában".

◊ A *leesik a tantusz vkinek* magyar szólás eredete mára teljesen homályba merült. Az okostelefonok korában nehéz elképzelni, de a telefonálás hőskorában a nyilvános telefonállomásokról telefonáló felvette a kézibeszélőt, majd a kezelőnek megmondta a kért számot. A kezelő meggyőződött róla, hogy a hívott beszélgetésre kész, azaz otthon van, majd felszólította a hívót, hogy dobjon be egy megfelelő érmét. Ennek a hangját bizonyos szerkezetek eljuttatták a kezelőhöz, aki ezután összekapcsolta a két vonalat. Az érme fémpénz vagy tantusz (külön megvásárolható, rézből készült érme) volt. Egy egység először az érme méretét állapította meg, majd következett a súlymérés. A nem megfelelő érme kihullott a nyíláson, a beszédkapcsolat nem jött létre. A segélykérő hívások természetesen ingyenesek voltak, azonkívül a hívott költségére is lehetett telefonálni. Automata központok esetén az érmét előre kellett bedobni, majd tárcsázni. Szólásunk tehát azt jeleníti meg, hogy a hívó fél bedobott egy tantuszt, tárcsázott, majd – hosszabb-rövidebb ideig – várt az összekapcsolásra. A hívott jelentkezésekor egy kattanó, csengő-bongó hang volt hallható. Amikor az érme beleesett a perselybe, a beszélgetés végre elkezdődhetett. A kifejezés még az alábbi változatokban is él nyelvünkben: *vkinek lassan esik le a tantusz* 'nagyon nehezen, lassan ért meg, fog fel vmit'; *vkinek csirizes a tantusza* 'nagyon buta személy'.

≅ *avoir un flash*

TIMBALE [tɛ̃bal] *(n fn)*

■ **décrocher la timbale** – (Sz), (biz): avoir obtenu qqch. de très précieux, un résultat important

□ ⟨vki⟩ **elviszi a pálmát**

➤ *En principe une élection n'est pas un concours de beauté, ni une compétition sportive. Il ne s'agit pas de savoir qui va* ***décrocher la timbale****, mais d'élire le meilleur candidat.* | *Elvben egy választás nem szépségverseny, nem is sportverseny. Nem arról van szó, hogy ki* ***viszi el a pálmát****, hanem hogy megválasszuk a legjobb jelöltet.*

♦ Azt, hogy valaki győztesként kerül ki egy versenyből általában a francia nyelv is a *remporter la palme* szólással fejezi ki. A fenti bizalmas stílusú francia szólásmegfelelő *timbale* szava nem az általnosan ismert 'üstdob' jelentésében van jelen a szólásban, hanem a 'kupa, serleg' értelmében. A falusi népünnepélyeken ugyanis egy ezüst serleget rögzítettek egy magas, csúszós, szappannal bekent mászórúd (*mât de cocagne*) tetejére, amiért a versenyzőknek minden segédeszköz nélkül kellett felmászniuk, hogy azt leakasztva lehozzák a földre. Aki ezt a leggyorsabban meg tudta tenni, díjat kapott a lehozott serleg fejében. Ez szolgált azután alapul az átvitt 'győzelmet, sikert arat' jelentés kialakulásához.

≅ *avoir/décrocher le pompon* || décrocher/attraper la queue du Mickey] || remporter la palme*

T

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

TIRE-LARIGOT (À ~) [atiʀlaʀigo] *(hsz)*

■ **à tire-larigot** – (Sz), (biz):
1. {avec le verbe *boire*} beaucoup, en quantité exagérée
□ ⟨vkinek⟩ **jó huzata van** (biz), (tréf) || ⟨vki⟩ **iszik, mint a gödény** || ⟨vki⟩ **nyakló nélkül iszik**
➤ *Dans cette famille, les parents ont passé leur vie à* ***boire à tire-larigot****.* | *Ebben a családban a szülők egész életükben* ***ittak, mint a gödény****.*
2. en quantité exagérée
□ **nyakra-főre** (biz) || **túlzott mértékben** || **übtre** (biz)
➤ *« L'industrie nucléaire française a bâti des décennies durant des centrales* ***à tire-larigot*** *sans se préoccuper ni du coût de leur démantèlement une fois en bout de course, ni du stockage de leurs déchets. »* (Faillite, édito du 14 août 2016 de *Libération* par Alexandra Schwartzbrod) | *A francia nukleáris ipar évtizedeken át* ***nyakra-főre*** *építette az atomerőműveket anélkül, hogy érdekelte volna mennyibe kerül majd azok leszerelése élettartamuk lejártakor és mi lesz a radioaktív hulladék tárolásával.*
♦ A XVI. század eleje óta használatos, már François Rabelais műveiben is olvasható francia kifejezés alapja a *le larigot* szó, ami régen egy fuvolaféle hangszer, kis flazsoletfurulya neve volt. A szólás első jelentésének értelmezésénél a következő hasonlatokra gondolhatunk: 'úgy, ahogy hangokat csalunk ki egy furulyából' vagy 'oly módon, ahogy a bort folyamatosan lefejtik (*tirer*) vagy kiöntik egy a furulyához (*la flûte*) hasonlatos üvegből, palackból'. Antoine Furetière *Dictionnaire universel* című szótárában (1690) utal is erre a *larigot* szócikkben: « Boire à tire *larigot* ; ce qu'on dit autrement jouer de la flûte de l'Allemand, par comparaison à ces verres longs et étroits dont les Allemands se servent dans leurs débauches ». Ma a szólást elsősorban a *boire* 'iszik' igével használjuk, de – amint a második jelentés példája is mutatja – más cselekvést kifejező igével is előfordul a 'nagy mennyiségben, mérhetetlenül' jelentésben (lásd még: *un auteur qui publie des livres à tire-larigot* 'egy szerző, aki egymás után, nyakra-főre publikálja könyveit').
◊ Az *iszik, mint a gödény* magyar szóláshasonlatban a *gödény* a pelikán neve a népnyelvben. A Czuczor–Fogarasi-szótár így írja le: „A legnagyobb vizi madarak egyike, melynek kanalas nyaka alatt erszényforma nagy bögye (gőgje) van, fiai számára étellel és itallal megtöltve. Innen a telhetetlenség és torkosság képjele." A *pelikán* szó ugyan már 1395-ben megjelenik nyelvünkben, a szólás mégis a későbbi (1620) *gödény* szóval rögzült.
≅ **1.** *avoir la dalle* en pente* || *avoir une bonne/sacrée descente** || *avoir une éponge dans le gosier* || *boire comme un trou** || *boire comme une éponge* || *boire comme un Polonais** || *lever le coude**
≅ **2.** *à foison* || *à gogo (biz)* || *à profusion* || *en abondance*

TIROIR [tiʀwaʀ] *(h fn)*

◨ **avoir un polichinelle dans le tiroir** → POLICHINELLE

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 849 2024. 08. 12. 15:59:15

TOI [twa] *(nm)*

❒ **être à tu et à toi** ⟨avec qqn⟩ → TU

TOILETTE [twalɛt] *(n fn)*

■ **faire une toilette de chat** – (Sz): faire une toilette rapide et sommaire
□ ⟨vki⟩ **macskamosdást/cicamosdást végez** (tréf)
➤ *Noé se lève toujours tard. Avant d'aller à l'école, il n'a le temps que pour **faire une toilette de chat**.* | *Noé mindig későn kel fel. Mielőtt iskolába menne, csak arra van ideje, hogy **cicamosdást végezzen**.*
♦ A kifejezés arra a mindennapi megfigyelésre utal, hogy a macska a mancsával szokta a pofáját tisztogatni.

TOIT [twa] *(h fn)*

■ **crier** ⟨qqch.⟩ **sur (tous) les toits** – (Sz): répéter qqch. à tout le monde
□ ⟨vki vmit⟩ **világgá kürtöl** || ⟨vki vmit⟩ **széltében-hosszában elhíresztel** || ⟨vki vmit⟩ **fűnek-fának elmesél/elmond**
➤ *Ne le dis pas à Zoé car elle va encore le **crier sur tous les toits**.* | *Ezt ne mondd el Zoénak, mert megint **világgá fogja kürtölni**.*
♦ Bibliai eredetű kifejezés (Lk 12:3), ami egy keleti szokáson alapszik. Az emberek a házak lapos tetejére mászva – egyik tetőről a másikra – adták tovább a híreket.

TOLLÉ [tɔ(l)le] *(h fn)*

■ **susciter un tollé général** – (Sz): provoquer un mouvement collectif d'indignation
□ ⟨vmi⟩ **általános felzúdulást/közfelháborodást kelt**
➤ *Cette décision du gouvernement **a suscité un tollé général**.* | *A kormány döntése **általános felzúdulást [közfelháborodást] váltott ki**.*

TOMATE [tɔmat] *(n fn)*

■ **rouge comme une tomate** – (Szh): se dit d'un visage rouge {à cause d'une réaction cutanée, du soleil ou de confusion, de honte, de pudeur, de gêne}
□ ⟨vki⟩ **piros, mint a pipacs** || **lángol** ⟨vkinek⟩ **az arca**
➤ *Zoé a essayé une nouvelle crème de soin et **elle est rouge comme une tomate**.* | *Zoé kipróbált egy új arckrémet és **olyan piros lett tőle, mint a pipacs**.*
➤ *Noé est gêné quand il doit parler en public. Il devient tout de suite **rouge comme une tomate**.* | *Noé zavarban van, ha nyilvánosság előtt kell beszélnie. Mindjárt **lángol az arca**.*
≅ *rouge comme un coq** || *rouge comme un coquelicot* || *rouge comme un homard* || *rouge comme une écrevisse** || *rouge comme une pivoine**

TOMBE [tɔ̃b] *(n fn)*

❒ **avoir un pied dans la tombe** → PIED

❒ **creuser sa tombe avec ses dents** → DENT: *creuser sa fosse/tombe avec ses dents*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **être muet/silencieux comme une tombe** – (Szh): garder un secret
□ ⟨vki⟩ **hallgat, mint a sír**
➤ *A : Tu promets de ne pas répéter mon secret ? – B :* ***Je serai muet comme une tombe.*** | *A: Megígéred, hogy nem adod tovább a titkomat? – B:* ***Hallgatni fogok, mint a sír.***
≅ *être une tombe* || *muet comme une carpe**

■ **se retourner dans sa tombe** – (Sz): se dit quand des propos indigneraient une personne décédée si elle pouvait les entendre {surtout sous la forme : *Il/Elle doit se retourner dans sa tombe.*}
□ ⟨vki⟩ **forog(na) a sírjában**
➤ *Les parents se disputent à cause du partage de l'héritage de leur tante.* ***Elle doit se retourner dans sa tombe.*** | *A rokonok veszekednek nagynénjük örökségének felosztása miatt.* ***Ő bizonyára forog most a sírjában.***

TOMBEAU [tɔ̃bo] *(h fn)*

■ **rouler à tombeau ouvert** – (Sz): conduire à une vitesse telle que l'on risque un accident mortel
□ ⟨vki⟩ **úgy száguld/vezet, mint egy őrült** || ⟨vki⟩ **ész nélkül vezet**
➤ *Noé conduit trop vite et imprudemment,* ***il roule à tombeau ouvert****.* | *Noé túl gyorsan és meggondolatlanul vezet,* ***úgy száguld, mint egy őrült****.*
♦ A francia kifejezés szemléleti alapja az, hogy valaki olyan őrült gyorsan vezet, hogy könnyen halálos baleset érheti, vagyis szinte már várja a nyitott sír (*tombeau ouvert*).

TON [tɔ̃] *(h fn)*

■ **donner le ton** – (Sz): fixer, par ses propres manières, le ton admis, reçu dans une société
□ ⟨vki⟩ **megadja a hangot [az alaphangot]**
➤ *Zoé* ***a donné le ton de la réunion*** *en commençant à critiquer ses collègues.* | *Azzal, hogy elkezdte kritizálni a kollégáit, Zoé* ***megadta az értekezlet alaphangját****.*
♦ A francia szólás és magyar megfelelője is zenei eredetű. A *ton* 'hang' szó további kifejezésekben is előfordul: *élever/hausser le ton* 'felemeli a hangját', *durcir le ton* 'keményebb hangon/hangnemben beszél', *Le ton monte.* 'A vita elmérgesedik.'
≅ *donner la note* || *donner le la**

◨ **durcir/élever/hausser le ton** → VOIX: *faire la grosse voix*

TONNE [tɔn] *(n fn)*

■ **en faire des tonnes** – (Sz), (biz): avoir une attitude exagérée
□ ⟨vki⟩ **túltolja a biciklit** (biz) || ⟨vki⟩ **túlzásokba esik** || ⟨vki⟩ **túlzásba viszi a dolgot** || ⟨vki⟩ **túllő a célon**
➤ *Noé a essayé de convaincre le jury qu'il était le meilleur candidat mais* ***il en a fait des tonnes*** *et je pense que cela a été mal perçu.* | *Noé meg-*

Francia_magyar_szolastar.indb 851 2024. 08. 12. 15:59:15

*próbálta meggyőzni a zsűrit, hogy ő a legjobb jelölt, de **túlzásba vitte a dolgot [túltolta a biciklit]** és azt hiszem, hogy ezt nem fogadták jól.*

♦ A túlzást a hatalmas súly, a tonna (*la tonne*) szimbolizálja a kifejezésben.

≅ *aller trop loin* || *charrier dans les bégonias (biz)* || *combler/dépasser/excéder la mesure** || *dépasser les bornes* || *faire d'une mouche* un éléphant* || *faire monter la mayonnaise* || *faire tout un plat* de qqch.* || *forcer la dose* || *forcer la note** || *franchir/dépasser la ligne* blanche/jaune/rouge* || *ne pas y aller avec le dos* de la cuillère* || *ne pas y aller de main* morte* || *pousser/jeter/lancer le bouchon* un peu (trop) loin* || *pousser mémé/grand-mère dans les orties (biz)* || *tirer sur la corde** || *y aller fort*

TONNEAU [tɔno] *(h fn)*

■ **le tonneau des Danaïdes** – (Sz), (vál): une tâche infinie, interminable

□ **a Danaidák hordója** (vál)

➤ *Chaque fois que nous débattons de ce problème, j'ai l'impression que nous versons de l'eau dans **le tonneau des Danaïdes**.* | *Valahányszor csak erről a problémáról vitatkozunk, az az érzésem, hogy vizet töltögetünk **a Danaidák hordójába**.*

♦ A görög mitológiában a Danaidák Danaosz király ötven lánya, akiket Aigüptosz király ötven fia elrabolt és házasságra kényszerített. A lányok nászéjszakájukon apjuk utasítására megölték férjüket (az egy Hüpermésztra kivételével). Ezután Danaosz atlétikai versenyeket rendezett, s leányait jutalomból hozzáadta a verseny egy-egy győzteséhez. Később a Danaidákat és apjukat Hüpermésztra férje, Lünkeusz megölte, így torolta meg fivérei halálát. Tettükért a Danaidák az alvilágban azzal bűnhődtek, hogy örökkön-örökké vizet kellett hordaniuk egy lyukas hordóba. Az antik írók (Hyginus, Lukianosz, Plautus) műveiben gyakran felbukkan e metafora, és a történetet Babits Mihály is feldolgozta *A Danaidák* című költeményében (1910).

≅ *le rocher* de Sisyphe*

TONNERRE [tɔnɛʀ] *(h fn)*

■ **être du tonnerre** – (Sz), (biz): être formidable {pour une chose ou une personne}

□ ⟨vki, vmi⟩ **oltári jó(l néz ki)** (biz)

➤ *Vous avez vu la nouvelle petite amie et la nouvelle voiture de Noé ? **Les deux sont du tonnerre.*** | *Láttátok Noé új barátnőjét és az új autóját? **Mindkettő oltári jól néz ki.***

♦ A félelmetes, így negatív jelentéstartalmú mennydörgés (*tonnerre*) antifrázis útján pozitív jelentésnyomatékosító szerepet kap.

≅ *(être) du feu* de Dieu*

■ **un coup de tonnerre dans un ciel serein** – (Sz): événement brusque et inattendu survenant dans un environnement tranquille

□ ⟨vmi⟩ **derült égből villámcsapás**

➤ *L'explosion sociale en France de mai 68 n'a pas été **un coup de tonnerre dans un ciel serein**.* | *Az 1968-as májusi franciaországi társadalmi robbanás nem volt **derült égből villámcsapás**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 852 2024. 08. 12. 15:59:15

♦ A francia és a magyar is hasonló tematikájú elemeket használ a kifejezésben: francia *coup de tonnerre* ‘mennydörgés’ – magyar *villámcsapás*, illetve *ciel serein* ‘derült ég’.

TOPO [tɔpo] *(h fn)*

■ **faire un topo** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz), (biz): faire un petit discours, un bref exposé, un résumé sur qqch.
□ ⟨vki vmit⟩ **röviden vázol**
➤ ***Faites-moi un topo*** *sur la stratégie de l’entreprise.* | ***Vázolja röviden*** *a vállalat stratégiáját!*
➤ ***Tu vois un peu le topo ?*** | ***Érted, mit akarok mondani?***
➤ *Écoute, la situation est compliquée, il faut agir vite,* ***je ne vais pas te faire un topo*** *maintenant.* | *Figyelj, a helyzet bonyolult, gyorsan kell cselekedni, most* ***nincs időm arra, hogy belemenjek a részletekbe****.*
♦ A *topographie* ‘helyrajz, topográfia’ főnévből rövidült bizalmas stílusú *topo* szó jelentése ‘helyzet(jelentés); rövid beszéd, szpícs’. Használatos még a *connaître le topo* ‘tudja, mi az ábra’ kifejezésben is.

TORCHON [tɔʀʃɔ̃] *(h fn)*

■ **Il ne faut pas mélanger les torchons et les serviettes.** – (Szm), (biz): {Il faut séparer, traiter différemment les gens selon leur condition sociale, les choses selon leur valeur.}
□ **Nem kell mindenkit/mindent egy kalap alá venni. || Ne keverjük össze a szezont a fazonnal!** (biz)
➤ *Ne mélange pas tes romans à l’eau de rose avec mes livres de philosophie, s’il te plaît.* ***Il ne faut pas mélanger les torchons et les serviettes.*** | *Kérlek, ne keverd össze a te érzelmes regényeidet az én filozófiai könyveimmel!* ***Nem kell mindent egy kalap alá venni!***
♦ A szólásmondásban kifejezett különbségtételt emberek vagy dolgok között a társadalmi ranglétrán régebben alacsonyabb helyet elfoglaló személyzet által használt törlőruha (*le torchon*), illetve a polgári világot képviselő háziak által használt szalvéta (*la serviette*) szimbolizálja.

■ **Le torchon brûle entre eux.** – (Szm): {se dit quand il y a un vif désaccord entre des personnes}
□ **Áll a bál közöttük. || Összerúgták a patkót.**
➤ *Depuis des semaines,* ***le torchon brûle entre les époux****.* | *Hetek óta* ***áll a bál a házastársak között****.*
♦ A helyzetmondat eredete valószínűleg a *torchon* hajdani ‘fáklya’ jelentésével magyarázható. A két vagy több személy között lángra lobbant és égő (*brûler*) tűz a háború, a veszekedés szimbóluma.
◊ Az *összerúgták a patkót* magyar szólásmegfelelő szemléleti háttere az, hogy az istállóban tartott vagy befogott lovak olyan közel vannak egymáshoz, hogy gyakran – különösen etetéskor – egymás felé harapnak, hátsó lábukkal oldalt rúgnak, és ennek során össze-összecsattan a patkójuk is. Ebből a mindennapos

Francia_magyar_szolastar.indb 853 2024. 08. 12. 15:59:15

eseményből alakult ki a szólás átvitt jelentése. ◉ Manapság egyre gyakrabban használatos a *vki vkivel összerúgja a port* változata is, amelyet nyelvművelőink hibásnak ítélnek. Ez a *rúgják a port* 'táncolnak' és az *összerúgja a patkót vkivel* szólások keveredéséből, kontaminációjából származik. Ma már azonban ritkán táncolnak, *rúgják a port* földes padlón, ezért a tánchoz kevéssé tartozik a por rúgása. Az emberek nagy részének tudatában így elhomályosult e kifejezés eredete, ráadásul por akkor is keletkezhet, ha két ló összerúgja a patkót.

≅ *Il y a de l'eau* dans le gaz.* || *Il y a de l'électricité* dans l'air.* || *Il y a de l'orage* dans l'air.* || *Il y a du tirage entre eux. (biz)*

TORDRE (SE) [tɔʀdʀ] *(vh i)*

■ **se tordre de rire** – (Sz): rire très fort
- □ ⟨vki⟩ **dől/gurul a nevetéstől** || ⟨vki⟩ **görcsöt kap a nevetéstől**
  - ➤ *Nous avons vu un film comique dans l'avion. Tous les passagers* ***se tordaient de rire****.* | *A repülőn egy filmvígjátékot néztünk meg. Minden utas* ***dőlt a nevetéstől****.*
- ♦ A harsány nevetést a két nyelv nagyon hasonló igékkel fejezi ki (*se tordre* 'vonaglik', illetve *dől*).
- ≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire à ventre* déboutonné* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes**

TORT [tɔʀ] *(h fn)*

■ **parler à tort et à travers** – (Sz): parler sans réfléchir, dire des choses dont on n'est pas sûr
- □ ⟨vki⟩ **mindenféle zöldséget összehord** || ⟨vki⟩ **tücsköt-bogarat összebeszél/összehord**
  - ➤ *Ne croyez pas tout ce que dit la coiffeuse,* ***elle parle*** *souvent* ***à tort et à travers****.* | *Ne higgyen el mindent abból, amit a fodrásznő mond. Gyakran* ***mindenféle zöldséget [tücsköt-bogarat] összehord****.*
- ♦ A kifejezésben a *tort* 'hiba, helytelenség, tévedés' és a *travers* 'ferde észjárás, fonákság, badarság' jelentésű főnév is egymást erősítve ugyanazt a jelentésmozzanatot szimbolizálja.
- ≅ *en dire/conter de belles* de qqn, qqch.* || *en dire des/de vertes* et des/de pas mûres* || *raconter des histoires** || *raconter des salades (biz)*

TORTUE [tɔʀty] *(n fn)*

■ **avancer comme une tortue** – (Szh): avancer très lentement
- □ ⟨vki⟩ **úgy mászik [olyan lassan mozog/halad], mint egy csiga/teknősbéka**
  - ➤ *Je vais être en retard. Il y a un immense bouchon sur l'autoroute,* ***j'avance comme une tortue****.* | *Késve fogok érkezni. Hatalmas dugó van az autópályán,* ***olyan lassan haladok, mint a csiga/teknősbéka****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A hasonlatok szemléleti alapja az, hogy a teknősbéka és a csiga is igen lassan mozgó állatok.
≅ *aller/avancer comme un escargot**

TOTALE [tɔtal] *(n fn)*

■ **C'est la totale !** – (Szm): {Toutes les catastrophes arrivent ensemble.}
□ **Minden összejön!** (pej) || **Minden baj megéri az embert!** || **Ez már mindennek a teteje!**
➤ *Aujourd'hui, rien ne va comme je veux,* ***c'est la totale*** *!* | *Ma semmi nem úgy megy, ahogy akarom,* ***minden baj megér****!*
≅ *C'est la meilleure !* || *C'est le bouquet* !* || *C'est le comble !* || *C'est (un peu) fort de café* !* || *C'est le pompon*. [C'est le pompon de la pomponette.]* || *Ça dépasse la mesure !* || *Il faut le voir pour le croire.* || *On aura tout vu* !*

TOUCHE [tuʃ] *(n fn)*

■ **avoir la/une touche [faire une touche]** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (biz): lui plaire manifestement
□ ⟨vki⟩ **arat** ⟨vkinél⟩ (biz) || ⟨vki⟩ **(nagyon) bejön** ⟨vkinek⟩ (biz)
➤ *Noé a l'impression qu'****il a fait une touche avec la belle blonde*** *de la table à côté.* | *Noé úgy érzi, hogy* ***nagyon bejön a*** *mellette lévő asztalnál ülő* ***szép szőke lánynak****.*
♦ A horgászok nyelvéből származó kifejezés új keletű. A valaki iránti érzéki vonzódást a *la touche* 'kapás' szó szimbolizálja, ami a horgot bekapó halra utal.
≅ *avoir un ticket* avec qqn*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **sur la touche** – (Sz): écarter qqn de ses responsabilités
□ ⟨vki vkit⟩ **taccsra tesz/vág** (biz)
➤ *Hier, le PDG m'a annoncé qu'il doutait de mes capacités de chef et qu'il préférait charger provisoirement mon collègue de la direction du groupe.* ***Il m'a mis sur la touche.*** | *A vezérigazgató tegnap közölte velem, hogy kételkedik vezetői képességeimben és átmenetileg inkább a kollégámat bízza meg a csoport vezetésével.* ***Taccsra tett.***
♦ A szólás a labdajátékok (pl. labdarúgás) nyelvéből jön. A *touche* szó a partvonalat jelenti, amin kívül a játék érvénytelen, és amin keresztül a lecserélt játékosnak el kell hagynia a játékteret. Akit pedig végleg lecserélnek, annak már nem jut szerep a mérkőzés során.
◊ A *taccsra tesz/vág vkit* szólásban szereplő *taccs* az angol *touch* (francia *la touche*) szó magyarított változata. A labdarúgás nyelvének magyarítása idején a *taccs*ból *partdobás, bedobás* lett, de a szólásban megmaradt az angolos kiejtési forma. A kifejezés eredetileg azt jelenti, hogy 'a partvonalon kívülre rúgja a labdát'. E kifelé történő mozgás képe a szemléleti alapja a fenti jelentésnek továbbá a bizalmas stílusértékű és 'elhányja magát, hány' jelentésű, újabb keletű *kidobja a taccsot* szólásnak is.
≅ *mettre qqn à l'écart* || *mettre qqn au placard* || *mettre qqn au réfrigérateur* || *mettre qqn aux oubliettes* (1.)*

Francia_magyar_szolastar.indb 855 2024. 08. 12. 15:59:15

TOUR[1] [tuʀ] *(n fn)*

■ **s'enfermer dans une tour d'ivoire** – (Sz): prendre une position hautaine, indépendante, solitaire, refuser de s'engager, de se compromettre
- □ ⟨vki⟩ **elefántcsonttoronyba zárkózik**
  - ➤ *Un vrai artiste ne doit jamais **s'enfermer dans sa tour d'ivoire.** | Egy igazi művész sohasem **zárkózhat elefántcsonttoronyba.***
- ♦ Eredetileg a költő vagy író félrehúzódásának, a kiábrándító hétköznapi valóságtól való elfordulásának metaforája. Ilyen értelmű használata Charles-Augustin Sainte-Beuve francia esztétától való, aki a rejtőzködő életű Alfred de Vignyvel kapcsolatban élt ezzel a képpel 1837-ben közzétett *Pensées d'août* [Augusztusi gondolatok] című verseskötetében (« et Vigny … en sa tour d'ivoire … rentrait » [Vigny pedig visszament elefántcsonttornyába]). Az elefántcsonttorony képe – igaz más értelemben – valójában már a Bibliában (*Énekek éneke*) megjelenik (*turris eburnea* a latin szövegben): „A nyakad, mint elefántcsont torony" (Én 7:5).
- ◊ A magyar irodalomban az elefántcsonttorony képet leginkább a közélettől hangsúlyozottan elhúzódó Babits Mihállyal kapcsolatban szokták megemlíteni (vö. pl. Tamási Áron *Babits tornya* című írását). Kosztolányi Dezső is azt hirdette *Önmagamról* című kisesszéjében, hogy „Az elefántcsont-torony még mindig emberibb és tisztább hely, mint egy pártiroda." A kifejezés érdekes vonatkozásaként megemlíthető még, hogy a magyar irodalomban Zigány Árpád Zerdahelyi Gyula álnéven adott ki *Turris eburnea* címen egy nagy port felverő és a bíróság által be is tiltott regényt 1895-ben. A betiltás oka a *Magyar színművészeti lexikon* Schiff Etelka szoprán opera-énekesnőről szóló szócikke szerint az volt, hogy az énekesnő a regényben „magára vélt ismerni s magát kipellengérezve képzelte; pert is indított, ezt meg is nyerte, de idegélete megbomlott s a szerencsétlen művésznő – mint annyian! – elmekórházban végezte dicsőségesen indult pályáját".
- ≅ *vivre en vase* clos*

TOUR[2] [tuʀ] *(h fn)*

◨ **au quart de tour** → QUART

■ **avoir plus d'un tour dans son sac** – (Sz): être très malin et avoir toujours une solution
- □ ⟨vki⟩ **csavaros eszű/észjárású** || ⟨vkinek⟩ **mindenre van valami megoldása**
  - ➤ *Noé **a plus d'un tour dans son sac** et il va bien nous aider à régler ce problème. | Noénak **mindig mindenre van valami megoldása**, e probléma megoldásában is segíteni fog nekünk.*
- ♦ A szólás eredetét egyesek a jogi nyelvből származtatják (lásd: *vider son sac**). *Sac à procès* volt ugyanis a neve a XVII. században annak a juta-, kender- vagy bőrzsáknak, amibe a jogászok a bírósági peres ügyek iratait (vallomások, kérelmek, fellebbezések, tárgyi bizonyítékok) gyűjtötték archiválás céljából. A zsákot az ügyvéd vagy az ügyész irodájában a falra vagy egy gerendára akasztották fel, hogy a rágcsálók ne férhessenek hozzá. Innen származik egyébként az

T

Francia_magyar_szolastar.indb 856 2024. 08. 12. 15:59:16

affaire pendante ‘függőben lévő ügy’ jogi kifejezés is, akárcsak a *L’affaire* est dans le sac* ‘Az ügy a zsákban van’ kifejezés, ami pedig eredetileg azt jelentette, hogy a peres ügy iratait összegyűjtve egy lezárt, lepecsételt zsákban archiválták. A tárgyaláshoz a zsákot levették, és az ügyvéd (vagy az ügyész) „kiürítette a zsákját” (*vider son sac*), azaz elővette belőle az érveléséhez szükséges iratokat, hogy elmondja perbeszédét a bíróság előtt. Arra a ravasz ügyvédre (vagy ügyészre), aki tudta, hogyan kell ezeket az iratokat a perben ügyesen, furfangosan felhasználni, azt mondták tehát, hogy ‘több mint egy trükk van a zsákjában’ (*avoir plus d’un tour* dans son sac*), vagyis ‘csavaros eszű, mindenre van neki valami megoldása’. ◉ Mások szerint a *sac* főnév a bűvészek táskájára utal, ami tele van mindenféle olyan fortélyos eszközzel, amivel trükkös mutatványaikat végre tudják hajtani. Az sem lehet kizárni, hogy mindkét forrás hathatott a szólás jelentésének kialakulására.

≅ *Ce n’est pas un enfant* de chœur.* || *malin comme un singe** || *Pas folle, la guêpe* !* || *rusé comme un renard* || *une fine mouche** || *une fine guêpe*

◨ **en un tour de main** → TOURNEMAIN: *en un tournemain*

■ **jouer un tour de cochon** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): lui nuire, faire une mauvaise action contre lui

□ ⟨vki⟩ **keresztbe tesz** ⟨vkinek⟩ (biz) || ⟨vki vkivel⟩ **rossz tréfát űz**

➤ *Mon collègue a été raconter à ma femme que je l’avais trompée. Depuis qu’**il m’a joué ce tour de cochon**, je ne lui parle plus.* | *A kollégám azt mesélte a feleségemnek, hogy megcsaltam. Amióta így **keresztbe tett nekem**, nem beszélek vele.*

♦ A kifejezésben a *de cochon* elem csak nyomatékosítja a jelentést, a szólás a rövidebb *jouer un (mauvais) tour à qqn* alakban is használatos. A *jouer un tour pendable à qqn* ‘komisz játékot űz vkivel’ szinonim változatban a *pendable* ‘akasztással büntethető’ elem a régi jogi nyelvből jön.

≅ *faire un enfant* dans le dos de qqn* || *glisser une peau* de banane à qqn* || *mettre des bâtons* dans les roues à qqn* || *savonner la planche* à qqn* || *tailler des croupières* à qqn* || *tirer dans les jambes*/pattes de qqn* || *tirer le tapis* sous les pieds de qqn*

TOURNANT [tuʀnɑ̃] *(h fn)*

■ **attendre** ⟨qqn⟩ **au tournant** – (Sz): attendre le moment où une personne va commettre une faute afin de se venger {souvent sous la forme : *Je t’attends au tournant !*}

□ ⟨vki⟩ **alig várja, hogy** ⟨vki⟩ **besétáljon az utcájába**

➤ *Mon chef m’a apparemment pardonné cette erreur que j’ai commise hier mais je sais qu’à partir de maintenant, **il m’attend au tournant**.* | *A főnököm látszólag megbocsátotta a tegnapi tévedésemet, de tudom, hogy mostantól **alig várja, hogy besétáljak az utcájába**.*

♦ A kifejezés *tournant* ‘kanyar, kanyarulat’ szava ma már ‘sarok’ jelentésben is használatos (*tournant d’un immeuble, d’une rue*). Itt könnyű elrejtőzködni, megvárni, hogy valaki „besétáljon az utcánkba”, majd hirtelen fizikálisan vagy verbálisan rátámadni.

Francia_magyar_szolastar.indb 857 2024. 08. 12. 15:59:16

≅ *prendre sa revanche* || *régler son compte* à qqn (biz)* || *rendre la monnaie* de sa pièce à qqn* || *rendre le mal pour le mal*

■ ⟨Sqqch.⟩ **marquer un tournant** – (Sz): manifester un changement important
□ ⟨vmi⟩ **fordulópontot jelent/jelöl**
➤ *Le discours du 18 juin 1940 de De Gaulle* ***a marqué un tournant*** *dans l'histoire de France.* | *De Gaulle 1940. június 18-án elmondott beszéde* ***fordulópontot jelentett*** *Franciaország történetében.*

TOURNÉE [tuʀne] *(n fn)*

■ **faire la tournée des grands-ducs** – (Sz), (biz): faire le tour des restaurants, des cabarets luxueux
□ ⟨vki⟩ **elmegy kocsmatúrázni** (biz)
➤ *Noé et ses copains* ***ont fait la tournée des grands-ducs*** *pour fêter leur réussite au bac.* | *Noé és a barátai* ***kocsmatúrázni mentek****, hogy megünnepeljék a sikeres érettségijüket.*
♦ A kifejezés a XIX. századból származik és valós eseményeken alapszik. Ekkor sok dúsgazdag orosz nemes élt Párizsban, akiket mind nagyhercegnek hívtak, és akik minden este éjszakába nyúlóan végigjárták az előkelő éttermeket, mulatókat és számolatlanul szórták a pénzt.

TOURNEMAIN (EN UN ~) [ɑ̃nœ̃tuʀnəmɛ̃] *(hsz)*

■ **en un tournemain** – (Sz), (vál): rapidement et avec facilité
□ **egy szempillantás alatt**
➤ *Ma femme improvise un excellent déjeuner* ***en un tournemain****.* | *A feleségem* ***egy szempillantás alatt*** *kitűnő ebédet készít.*
♦ A kifejezés az *en un tour de main* alakban is létezik és úgy értelmezhető, hogy annyi idő alatt, amennyi a kézfej megfordításához elegendő.
≅ *en cinq sec** || *en deux/trois coups de cuillère* à pot* || *en deux temps* trois mouvements* || *en moins de deux** || *en moins de temps qu'il ne faut pour le dire* || *en un clin* d'œil* || *en un rien de temps** || *illico presto (biz)*

TOURNER [tuʀne] *(tn i)*

■ **mal tourner** – (Sz):
1. {pour une situation} devenir catastrophique
□ ⟨vmi {helyzet, ügy, sors}⟩ **rosszra fordul** || ⟨vmi {helyzet, ügy, sors}⟩ **rossz fordulatot vesz**
➤ ***L'affaire pourrait mal tourner.*** | ***Az ügy rossz fordulatot vehet.***
2. {pour une personne} après de bons débuts, mener une vie misérable, ou illégale, ou non vertueuse, etc.
□ **rosszra fordul** ⟨vkinek⟩ **a sorsa** || ⟨vki⟩ **rossz útra tér**
➤ *Après la perte de son travail, Noé* ***a mal tourné****. Il est maintenant SDF.* | *Miután elvesztette a munkáját,* ***rosszra fordult*** *Noé* ***sorsa****. Most hajléktalan.*
≅ **1.** *tourner au vinaigre**
≅ **2.** *perdre pied* (2.)*

T

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

TOURNURE [tuʀnyʀ] *(n fn)*

■ **prendre tournure** – (Sz): se dit d'une chose, d'un projet qui commence à se dessiner clairement
□ ⟨vmi⟩ **kezd formát ölteni** || ⟨vmi⟩ **kezd kialakulni**
➤ *A : Ça avance ton mémoire ? – B : Oui, disons que ça commence à* ***prendre tournure****.* | *A: Jól haladsz a szakdolgozatoddal? – B: Igen, mondjuk, hogy kezd* ***formát ölteni****.*
♦ A *bonne* 'jó' vagy a *mauvaise* 'rossz' jelzővel kiegészítve a kifejezés magyarra a *vmi jó/rossz fordulatot vesz* szókapcsolattal fordítható le.
≅ *La mayonnaise* prend.*

TOUT [tu] *(h fn)*

◨ **C'est la fin de tout !** → FIN[1]: *C'est la fin de tout ! [C'est la fin des haricots !]*

■ **risquer le tout pour le tout** – (Sz): risquer de tout perdre pour pouvoir tout gagner
□ ⟨vki⟩ **mindent egy lapra tesz fel**
➤ *Parfois dans la vie il faut* ***risquer le tout pour le tout****.* | *Az életben néha* ***mindent egy lapra kell feltenni****.*
♦ A kifejezés a kártyajátékból jön. A játékos egy vesztes sorozat után minden megmaradt pénzét felteszi a játékban annak érdekében, hogy visszanyerje az elvesztett összeget.
◊ A magyar *mindent egy lapra tesz fel* szólás eredetét lásd: *mettre tous ses œufs* dans le même panier*.
≅ *mettre tous ses œufs* dans le même panier*

■ **Tout est bien qui finit bien.** – (Szi): {expression qui conclut une série d'aventures, impliquant que cela aurait pu mal se terminer}
□ **Minden jó, ha a vége jó.**
➤ *Après une demie-journée de retard et quelques moments de stress, l'avion a pu décoller et nos vacances ont pu enfin commencer :* ***tout est bien qui finit bien****.* | *Félnapos késés és néhány stresszes pillanat után a repülő felszállhatott és elkezdődhetett a nyaralásunk.* ***Minden jó, ha a vége jó.***
♦ A számos nyelvben meglévő szállóige William Shakespeare 1603-ban született drámájának címéből jön: *All's Well That Ends Well*.

TRACE [tʀas] *(n fn)*

T

■ **marcher sur les traces** ⟨de qqn⟩ – (Sz): suivre son exemple
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyomdokain halad**
➤ *Noé est un passionné d'aviation.* ***Il marche sur les traces de son père*** *qui était pilote.* | *Noé szenvedélyesen szereti a repülést.* ***Apja nyomdokain halad****, aki pilóta volt.*
≅ *emboîter le pas* à qqn (2.)* || *être/marcher sur les talons* de qqn (2.)* || *suivre les brisées de qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 859 2024. 08. 12. 15:59:16

TRAFALGAR [trafalgar] *(tjn)*

■ **un coup de Trafalgar** – (Sz):
1. un accident, un ennui grave, pénible, désastreux
□ **súlyos csapás**
➤ *Avec ses pluies torrentielles, le mois de juillet a été **un** véritable **coup de Trafalgar** pour l'agriculture.* | *Július hónap a vízözönszerű esőivel **súlyos csapás** volt a mezőgazdaság számára.*
2. une attaque hypocrite, un coup en traître
□ **alattomos/ravasz húzás**
➤ *Depuis son entrée en politique, ce politicien est habitué aux outrances et **aux coups de Trafalgar** de ses adversaires.* | *Amióta csak megjelent a politikai életben, ez a politikus hozzászokott ellenfelei szélsőséges megnyilvánulásaihoz és **alattomos húzásaihoz**.*
♦ A francia kifejezés a napóleoni háborúk legfontosabb tengeri ütközetére, az 1805. október 21-én lezajlott trafalgari csatára utal, amely vitathatatlanná tette Nagy-Britannia tengerek fölötti uralmát. A csata a dél-spanyolországi Trafalgar-foktól nyugatra folyt, Cádiz és a Gibraltári-szoros között. A Pierre de Villeneuve francia altengernagy vezette 33 (18 francia és 15 spanyol) hajóból álló francia–spanyol flotta harcolt a 27 hajóból álló brit flotta ellen, melynek Horatio Nelson altengernagy volt a parancsnoka. Habár Nelson elesett a csatában, de flottája az admirális váratlan, a tengeri csaták megszokott taktikájától eltérő manővereinek köszönhetően döntő győzelmet aratott és elhárította Nagy-Britannia lehetséges francia inváziójá. A vereség a francia flotta szempontjából végzetes következményekkel járt (a flotta 18 hajója és 12 000 ember veszett oda), ami megmagyarázza a szólás átvitt jelentését. ◉ Magyar vonatkozásban a mohácsi csatában (1526) elszenvedett katasztrofális veréséghez lehetne hasonlítani, aminek következtében összeomlott a középkori magyar állam.
≅ **1.** *un coup dur*
≅ **2.** *un coup de Jarnac* (2.)* || *un coup de poignard dans le dos* || *un coup de pied en vache (biz)* || *un coup* fourré*

TRAIN[1] [trɛ̃] *(h fn)*

◨ **à fond de train** → FOND: *à fond la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train]*

◨ **avoir un train de retard** → MÉTRO: *avoir un métro de retard*

◨ **être là comme une vache qui regarde passer un train** → VACHE

■ **Il n'y a que le train qui ne lui est pas passé dessus.** – (Szm), (vulg): {propos insultant désignant une fille qui a eu beaucuop d'amants}
□ **Már csak a vonat nem ment rajta keresztül!** (vulg)
➤ *Tu sors avec Zoé ? **Il n'y a que le train qui ne lui est pas passé dessus !*** | *Te Zoéval jársz? **Már csak a vonat nem ment rajta keresztül!***
≅ *être une Marie-couche-toi-là*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **prendre le train en marche** – (Sz): entrer dans un processus déjà commencé
□ ⟨vki vmihez⟩ **menet közben csatlakozik**
➤ *J'étais en retard pour mon lieu de travail, la réunion a déjà commencé et* ***j'ai pris le train en marche****.* | *Késve érkeztem meg a munkahelyemre, az értekezlet már elkezdődött,* ***menet közben csatlakoztam hozzá****.*
♦ A francia szólás átvitt jelentésének alapja az a kép, amikor valaki egy már mozgásban lévő járműre (itt: *train* 'vonat') ugrik fel.

TRAIN[2] [tʀɛ̃] *(h fn)*

■ **mener grand train** – (Sz): avoir une vie luxueuse
□ ⟨vki⟩ **nagy lábon él**
➤ *Les nouveaux riches* ***mènent*** *souvent* ***grand train*** *et sont mal vus des autres.* | *Az újgazdagok gyakran* ***nagy lábon élnek*** *és a többiek nem nézik jó szemmel őket.*
♦ A kifejezésben a *train* szó 'tehetős életvitel' jelentésben szerepel.
◊ A *nagy lábon él* magyar szólás eredtét lásd: *vivre sur un grand pied**.
≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener la vie* à grandes guides* || *péter dans la soie (biz)* || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur** || *vivre sur un grand pied**

TRAIN[3] [tʀɛ̃] *(h fn)*

■ **botter le train** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): lui donner des coups de pieds aux fesses
□ ⟨vki vkit⟩ **fenéken billent** (biz)
➤ *Laurel et Hardy sont le duo classique de la grande époque du film burlesque américain. Hardy est toujours furieux contre Laurel et passe son temps à* ***lui botter le train*** *quand il fait une bêtise.* | *Stan és Pan az amerikai burleszkfilm hőskorának klasszikus párosa. Pan mindig mérges Stanra és állandóan* ***fenéken billenti****, ha az valami butaságot csinál.*
♦ Ebben és a következő kifejezésben is a *train* szó a 'hátsó, fenék' jelentésben használatos.
≅ *botter le cul/derrière [les fesses] à/de qqn* || *donner à qqn un coup de pied au cul/derrière [aux fesses]* || *mettre/appliquer/flanquer à qqn son pied aux fesses*

■ **filer le train** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): suivre qqn de près {souvent aussi pour l'espionner}
□ ⟨vki⟩ **szorosan** ⟨vkinek⟩ **a nyomában van**
➤ *Noé ne s'est aperçu de rien, pourtant le détective privé* ***lui a filé le train*** *pendant trois jours.* | *Noé semmit sem vett észre, pedig a magánnyomozó három napon át* ***szorosan a nyomában volt****.*
♦ A *filer le train* kifejezésben a bizalmas stílusú *train* szó vkinek a hátsóját, fenekét jelenti.
≅ *coller aux fesses [au train] de qqn* || *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être aux trousses* de qqn* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *marcher sur les pas de qqn* || *ne*

Francia_magyar_szolastar.indb 861 2024. 08. 12. 15:59:16

*pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

TRAÎNÉE [tʀene] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **se répandre comme une traînée de poudre** – (Szh): se dit d'une rumeur qui se répand très vite
□ ⟨vmi {hír}⟩ **futótűzként terjed**
➤ *La nouvelle du mariage de la princesse* ***s'est répandue comme une traînée de poudre****. | A hercegnő házasságának híre* ***futótűzként terjedt****.*
♦ A kifejezés katonai eredetű. A *traînée de poudre* a robbantáshoz hosszú vonalban elszórt lőporcsíkot jelenti.

TRAIT [tʀɛ] *(h fn)*

■ **d'un trait** – (Sz): en une seule fois, d'un seul coup {surtout avec: *vider un verre, une bouteille*}
□ **egy hajtásra/húzásra**
➤ *J'avais tellement soif que j'ai bu/vidé toute la bouteille* ***d'un trait****. | Annyira szomjas voltam, hogy* ***egy hajtásra*** *kiittam az egész üveget.*
≅ *boire {un verre, une bouteille} d'un seul coup* || *faire cul blanc (Bel)* || *faire cul* sec*

■ **tirer un trait** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): arrêter qqch., y renoncer définitivement
□ ⟨vki⟩ **véget vet** ⟨vminek⟩ || ⟨vki vmire⟩ **fátylat borít**
➤ *Quand il s'est marié, Noé* ***a tiré un trait*** *sur les sorties entre copains. | Amikor megházasodott, Noé* ***véget vetett*** *a haverokkal történő szórakozásnak.*
➤ *C'est le seul moyen de* ***tirer un trait*** *sur les erreurs passées. | Ez az egyetlen módja annak, hogy* ***fátylat borítsunk*** *a múlt tévedéseire.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja a papírra vetett betűk, szavak áthúzással való javítása.
≅ *dire adieu à qqch.* || *faire son deuil* de qqch. (1.)* || *faire/tirer une croix* sur qqch.* || *passer qqch. par profits et pertes [par pertes et profits]* || *tirer sa révérence* à qqch. (2.)*

TRAITE [tʀɛt] *(n fn)*

■ **d'une (seule) traite** – (Sz): sans interruption
□ **megszakítás nélkül || egyhuzamban || egy szuszra**
➤ *Noé a fait le trajet Paris–Budapest en voiture* ***d'une seule traite****. | Noé a Párizs–Budapest utat* ***egyhuzamban*** *levezette autóval.*
♦ A *la traite* főnév 'egyhuzamban megtett út, távolság' jelentése elavulóban van, időhatározói értelemben vett használata azonban gyakori. ◉ A megszakítás nélküli, egy szuszra, egy levegővétellel elmondott szövegre a választékosabb *d'une (seule) haleine* kifejezést szokták mondani: *L'acteur a dit la tirade sur le nez de Cyrano d'une haleine.* 'A színész Cyranónak az orráról szóló tirádáját egy lélegzetre mondta el.'
≅ *d'affilée* || *d'une (seule) haleine (vál)*

Francia_magyar_szolastar.indb 862 2024. 08. 12. 15:59:17

TRALALA [tʀalala] *(h fn)*

■ **Et tout le tralala…** – (Szm), (biz): {et tout ce qui s'ensuit}
□ **é(s) a többi, é(s) a többi…** (biz)
➤ *AMOUR BONHEUR* ***et tout le tralala*** *! C'est le dernier roman drôle et émouvant d'Aloysius Chabossot publié en 2018.* | *SZERELEM BOLDOGSÁG* ***és a többi, és a többi****… ! Ez a címe Aloysius Chabossot legutolsó, 2018-ban megjelent vicces és megható regényének.*
≅ *Et patati ! Et patata !…*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **en grand tralala** – (Sz), (biz): faire qqch. de cher, luxueux, impressionnant {fête, etc.}
□ ⟨vki⟩ **nagy felhajtást rendez** (biz)
➤ *Pour ses soixante ans, Noé* ***a fait*** *un dîner* ***en grand tralala*** *avec un orchestre et des serveurs en gants blancs.* | *Hatvanadik születésnapjára Noé* ***nagy felhajtást rendezett****: vacsora zenekarral és fehér kesztyűs felszolgálókkal.*
♦ A 'hűhó, cécó, parádé, csinnadratta' jelentésben rögzült *tralala* hangutánzó szó feltehetőleg egy dal refrénjéből származik.

TRANCHE [tʀɑ̃ʃ] *(n fn)*

■ **s'en payer une tranche (de bon temps)** – (Sz), (biz): s'amuser beaucoup
□ ⟨vki⟩ **jót mulat** || ⟨vki⟩ **élvezi az életet**
➤ *C'était super, le week-end à la mer.* ***On s'en est payé une tranche !*** |
A tengerparti hétvége király volt. ***Nagyon jót mulattunk.***
♦ A kifejezés a következőképpen értelmezhető: a *se payer qqch.* ige a *s'offrir qqch.* 'megenged, vesz magának vmit' ige szinonimájaként szerepel. A *tranche* 'szelet' főnév (vö. *tranche de jambon* 'sonkaszelet') pedig 'időszak, szakasz' értelemben is használatos (vö. *une tranche de ma vie* 'életem egy szakasza, szelete'). A szólásban kellemes időszakról van szó, amit az ember kiélvez. Erre a jelentésmozzanatra a ma már nem kötelező *de bon temps* szókapcsolat utal egyértelműen.
≅ *se payer une pinte de bon sang*

TRAPPE [tʀap] *(n fn)*

■ **passer à la trappe** – (Sz): être oublié, ignoré
□ ⟨vki, vmi⟩ **feledésbe merül** || ⟨vki, vmi⟩ **a süllyesztőbe kerül [eltűnik a süllyesztőben]**
➤ *L'anniversaire de Noé* ***est passé à la trappe*** *cette année. Personne n'avait le temps de l'organiser.* | *Noé születésnapja idén* ***feledésbe merült.*** *Senkinek nem volt ideje megszervezni azt.*
♦ A *trappe* szó gyakran negatív töltettel fordul elő. Jelenthet valamely állat befogásához használt kelepcét, csapdát, vermet (vö. *trappe à souris/taupes* 'egér-/vakondfogó'), pincéknél, padlásoknál használt le- vagy felnyitható csapóajtót vagy a bűvészmutatványoknál, színházakban használatos süllyesztőt, ahol valaki eltűnik. Kifejezésünk valószínűleg ez utóbbi területről származik és me-

Francia_magyar_szolastar.indb 863 2024. 08. 12. 15:59:17

taforikusan azt fejezi ki, hogy valaki vagy valami hirtelen eltűnik, feledésbe merül, a süllyesztőbe kerül: *un homme politique, un projet passe à la trappe*.
≅ *s'en aller à vau-l'eau* || *tomber dans l'oubli* || *tomber en quenouille* (2.)*

■ (*ℱ*) **se fermer la trappe** – (Sz), (Can), (biz): se taire
□ ⟨vki⟩ **befogja a pofáját** (biz) || ⟨vki⟩ **befogja a lepénylesőjét** (biz)
➤ *Ça suffit, **ferme ta grande trappe !*** | *Elég volt, **fogd be azt a nagy pofádat!***
♦ Ennek a kanadai franciára jellemző kifejezésnek az átvitt jelentése a *trappe* szónak az előző szólásnál megvizsgált jelentéseiből vezethető le: 'kelepce → süllyesztő → tátongó nyílás → száj, pofa, lepényleső'.
≅ *avaler sa salive* || *avoir avalé sa langue* || *avoir un bœuf* sur la langue* || *fermer sa gueule (vulg)* || *fermer son bec (biz)* || *garder le silence* || *la boucler (biz)* || *la fermer (biz)* || *mettre sa langue dans sa poche (biz)* || *ne pas desserrer les dents* || *ne pas dire un traître mot* || *ne pas ouvrir la bouche* || *rester bouche cousue* || *se fermer comme une huître*

TRAVAIL [tʀavaj] *(h fn)*

■ **faire un travail d'Hercule [de Romain]** – (Sz), (vál): faire un travail long et difficile, supposant un effort gigantesque
□ ⟨vki⟩ **herkulesi/gigászi/emberfeletti munkát végez**
➤ *Repeindre tout seul une aussi grande maison **est** vraiment **un travail d'Hercule**.* | *Egy ilyen nagy ház újrafestése egyedül valóban **herkulesi munka**.*
♦ Herkules (Héraklész) a görög–római mitológia legkiválóbb, emberfeletti teljesítményekre képes hőse, az emberi erő küzdelmét, válságát és erkölcsi győzelmét személyesíti meg. A szólás arra a tizenkét nehéz és veszélyes feladatra utal, melyet Eurüsztheusz mükénéi király kívánságára hajtott végre, és amivel az istenek sorába küzdötte fel magát. E tizenkét munka sorrendje forrásonként más és más: 1. Megöli a nemeai hegyekben tanyázó oroszlánt, melytől az egész vidék rettegett: kétszer akkora volt, mint a rendes oroszlánok, bőrét pedig a nyílvessző nem ütötte át. Héraklész megfojtotta, a tetemet pedig elvitte Eurüsztheusznak. – 2. Megöli a lernai hidrát, ezt a félelmetes, kilenc sárkányfejet viselő, kígyótestű szörnyet. A szörny testét felvágva nyílvesszőit a hidra epéjébe mártotta, hogy gyógyíthatatlan sebeket ejthessen velük. – 3. Elfogja az erümanthoszi vadkant, mely Pszóphisz város környékét pusztította, hatalmas agyaraihoz pedig emberek és állatok vére tapadt. E feladathoz kapcsolódik harca az árkádiai kentaurokkal, miközben véletlenül megöl két bölcs, jóindulatú kentaurt: Kheirónt, Akhilleusz nevelőjét és vendéglátóját, Pholoszt. – 4. Elfogja a kerüneiai aranyagancsú szarvasünőt, mely Artemisz istennőé volt. Egy teljes esztendeig kergette, s csak úgy tudta elfogni, hogy a lábán megsebezte. – 5. Megszabadítja az országot a sztümphaloszi mocsár érclábú, érccsőrű falánk madaraitól. Az Athénétől kapott rézkereplőkkel felverte a madarakat, azok felrepültek, s így már célba vehette őket íjával. – 6. Egy nap alatt megtisztítja Augeiasz istállóit. Augeiasznak rengeteg marhája volt, istállójában pedig annyi szenny és trágya halmozódott fel,

Francia_magyar_szolastar.indb 864 2024. 08. 12. 15:59:17

hogy a *nettoyer les écuries* d'Augias* 'kitakarítja [rendbe teszi] Augiász istállóját' szállóige ma is emlegeti. Héraklész az Alpheiosz és Péneiosz folyókat bevezette az istállókba, s a víz egykettőre tisztára mosta azok minden zegét-zugát. Augeiasz megtagadta a fizetést. Pár év múlva a hős visszatért, s megölte Augeiaszt. Az események emlékére megalapította az Olimpiai Játékokat. – 7. Elhozza Kréta szigetéről azt a bikát, amelyet egykor Poszeidón, a tenger istene ajándékozott Minósz krétai királynak azért, hogy a bikát áldozza fel neki. Mivel Minósz nem teljesítette kérését, Poszeidón megvadította a bikát, így az mindent elpusztított a szigeten, ami útjába esett. – 8. El kell hoznia Thrákiából Diomédész király emberhúson élő lovait. Eurüsztheusz azonban szabadon engedte a lovakat, amelyek így a vadállatok prédáivá lettek. – 9. A kilencedik munka ötletét Eurüsztheusz lánya, Admété adta: hozza el az amazonok királynőjének, Hippolütének az övét. Ezt az övet Hippolüté magától Arésztól, a háború istenétől kapta annak jeléül, hogy ő a legelső valamennyi vitéz nő között. Hippolüté önként át akarta adni az övet, de Héra – amazon képében – fellázította a nőket, s a küzdelemben maga Hippolüté is elesett. Ehhez a munkához más kaland is fűződik. Visszatérőben Héraklész megfordul Trójában, ahol megmenti a királylányt, Hészionét egy tengeri szörnytől. Mivel apja, Laomedón megtagadja a fizetségül ígért lovakat, később visszatér, elfoglalja Tróját, és megöli Laomedónt. – 10. Megszerzi Gérüonész bíborszínű teheneit. Ez a háromtestű óriás az Ókeanosz közelében lévő Erütheia szigetén lakott. Héraklész Európa és Afrika határán, a tengerszorosban két oszlopot emelt nagy útja jeléül: ezek Héraklész oszlopai (a mai Gibraltár). Áthajózott a szigetre, megölte a csordát őrző kutyát, Orthroszt, az óriást, majd sok szenvedés árán a gulyát a Peloponnészoszra hajtotta. – 11. Elhozza a Heszperiszek aranyalmáit. A Heszperiszek egy hatalmas titánnak, Atlasznak voltak a lányai. Vagy Atlasz segítségével, vagy pedig egyedül, a kertet őrző sárkányt legyőzve szerzi meg az almákat. – 12. Az utolsó és legnehezebb feladat Kerberosz felhozatala az alvilágból. Héraklész leküzdött minden akadályt, s Hádész meghagyása szerint nem fegyveresen, hanem puszta kézzel szelídítette meg a szörnyű állatot, felhozta a földre, s miután megmutatta Eurüsztheusznak, visszavitte. Az alvilágban megszabadította Thészeuszt. Természetesen Héraklész kalandjai tovább folytatódtak a tizenkét munka teljesítése után is.

≅ *faire un travail de titan [un travail titanesque]*

■ **mâcher le travail** ⟨à qqn⟩ – (Sz): tout préparer pour que qqn n'ait presque plus rien à faire

□ ⟨vki⟩ **előkészíti a talajt/terepet** ⟨vkinek⟩ || ⟨vki⟩ **megkönnyíti** ⟨vkinek⟩ **a dolgát**

➤ *Mon assistant aura vite fait d'organiser le colloque.* ***Je lui ai mâché tout le travail****.* | *Az asszisztensem gyorsan megszervezte a konferenciát.* ***Jól előkészítettem neki a terepet.***

♦ A kifejezésben a *mâcher* '(meg)rág' ige 'előre megrág → előkészít vmit' jelentésben értendő.

◨ **un bourreau de travail** → BOURREAU

◨ **un inspecteur des travaux finis** → INSPECTEUR

Francia_magyar_szolastar.indb 865 2024. 08. 12. 15:59:17

■ **un travail de bénédictin** – (Sz): un travail intellecuel qui exige beaucoup de patience et de soins
□ **türelmet/gondosságot igénylő szellemi munka**
➤ *La rédaction de sa thèse de doctorat a duré trois ans.* ***Il a fait un vrai travail de bénédictin.*** | *Doktori értekezésének elkészítése három évig tartott.* ***Igazán gondos munkát végzett.***
♦ A kifejezés a bencések által végzett jelentős munkálatokra utal, akik Franciaországban például jelentős szerepet vállaltak olyan hatalmas kollektív tudományos vállalkozásokban, mint a 236 kötetes *Trésor généalogique* vagy az 50 kötetes Gallia és Franciaország földrajza (ez utóbbi a forradalom idején tűzvészben megsemmisült).

■ **un travail de longue haleine** – (Sz): travail qui exige beaucoup de temps et d'efforts
□ **hosszú lélegzetű munka**
➤ *La rédaction de ce dictionnaire est* ***un travail de longue haleine****.* | *E szótár megszerkesztése* ***hosszú lélegzetű munka****.*
♦ Mindkét nyelv a lélegzet, lehelet (*haleine*) átvitt jelentését aknázza ki a kifejezésekben.

TRAVERS [travɛr] *(h fn)*

■ **aller de travers** – (Sz): fonctionner mal
□ ⟨vmi⟩ **nem úgy megy, ahogy kellene**
➤ *En ce moment, dans ma vie,* ***tout va de travers****.* | *Mostanában életemben* ***semmi sem úgy megy, ahogy kellene****.*
♦ A kifejezés átvitt értelme a *de travers* szókapcsolat konkrét 'ferde, ferdén' jelentésén alapul. A szólás helyzetmondatként is gyakori: *Tout va de travers.* 'Minden félresikerül.'

◨ **parler à tort et à travers** → TORT

■ **regarder** ⟨qqn⟩ **de travers** – (Sz): regarder qqn avec suspicion, animosité
□ ⟨vki vkire⟩ **ferde/görbe szemmel néz**
➤ *Je ne comprenais pas pourquoi à la banqe* ***on m'a regardé de travers*** *quand j'ai déposé mon chèque.* | *Nem értettem, hogy a bankban miért* ***néztek rám ferde szemmel****, amikor a csekkemet be akartam váltani.*

TRAVERSÉE [travɛrse] *(n fn)*

T

■ **la traversée du désert** – (Sz): longue période d'isolement forcé du pouvoir {pour un personnage politique, un parti}, d'absence médiatique ou d'insuccès {pour un artiste, un sportif}
□ **pusztai vándorlás [vándorlás a pusztában]**
➤ *« De Gaulle n'a pas oublié les conditions dans lesquelles il a quitté les affaires de l'État en 1946, pour entamer „****une traversée du désert****" qui allait durer douze ans. »* (Le Monde, publié le 31 mars 1969) | *De Gaulle nem felejtette el azokat a körülményeket, amelyek között ki kellett vonulnia*

Francia_magyar_szolastar.indb 866 2024. 08. 12. 15:59:17

az államügyek intézéséből, hogy megkezdje 12 évig tartó ***pusztai vándorlását****.*

♦ A kifejezés bibliai eredetű és a Mózes által vezetett kiválasztott nép negyvenéves pusztai vándorlására utal (vö. Kiv 15:22; 19:2; Szám 10:11; 14:45; 20:1; 22:1; Mtörv 1-3).

TRENTE ET UN [trɑ̃teœ̃] *(szn* és *h fn)*

■ **se mettre sur son trente et un [trente-et-un]** – (Sz): mettre ses plus beaux habits
□ ⟨vki⟩ **ünneplőbe vágja magát** || ⟨vki⟩ **kicsípi magát**
➤ *Tout le monde* ***s'était mis sur son trente et un*** *pour l'occasion.* | *Az alkalomra mindenki* ***ünneplőbe vágta magát****.*

♦ A kifejezés homályos eredetű, amit a benne lévő főnév helyesírásának bizonytalansága is megerősít. ◉ Egyesek szerint a *trente et un* alak a régi *trentain* (*drap trentain*) 'harmincszor száznyüstös {kiváló minőségű, előkelő} szövet' szövőipari szakszó alakváltozata lehet (*nyüstös*: 'bizonyos számú nyüsttel felszerelt szövőszék vagy bizonyos számú nyüst felhasználásával készült textilanyag'). ◉ Mások szerint a *trentain* nevű kártyajátékból jöhet, ahol a győztesnek 31 pontot kellett gyűjteni (az *être trentain* azt jelentette, hogy döntetlen az állás). ◉ Megint mások úgy vélik, hogy a kifejezés eredeti alakjában az általában az eleganciát nyomatékosító *trente-six* 'harminchat' elem szerepelt (vö. *en voir trente-six chandelles*, être dans le trente-sixième dessous*, tous les trente-six* du mois*), amit azután azért csökkenthettek harmincegyre, mert egy hónapban legfeljebb ennyi nap van, így ennyiszer csípheti ki valaki magát. Ez utóbbi feltételezéssel kapcsolatban érdekes megjegyezni, hogy a régi francia nyelvállapotokat mindig jobban megőrző québeci franciában ma is a *se mettre sur son trente-six* alakot használják.

≅ *être tiré à quatre épingles**

TRENTE-SIX [trɑ̃tsi(s)] *(szn* és *h fn)*

■ **tous les trente-six du mois** – (Sz): à peu près jamais, très rarement
□ **hébe-hóba**
➤ *A : Tu fais souvent de la gym ? – B : Eh bien,* ***tous les trente-six du mois****.*
| *A: Gyakran tornázol? – B: Hát,* ***csak hébe-hóba****.*

♦ A kifejezés szemléleti alapja ('olyan ritkán, ahányszor a hónap 36 napos, vagyis soha') tehát az az ellentmondás, hogy egy hónap legfeljebb 31 napból áll.

≅ *à la saint-glinglin** || *à Pâques ou à la Trinité** || *aux calendes* grecques* || *la semaine* des quatre jeudis* || *quand les poules* auront des dents*

TRINITÉ [trinite] *(n fn)*

◨ **à Pâques ou à la Trinité** → PÂQUES

TRIPE [trip] *(n fn)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **remuer les tripes** ⟨à qqn⟩ **[**⟨Sqqch.⟩ **saisir** ⟨qqn⟩ **aux tripes]** – (Sz), (biz): provoquer une émotion intense
□ **összeszorul** ⟨vkinek⟩ **a gyomra** (⟨vmi miatt⟩) || ⟨vmi vkit⟩ **nagyon mélyen érint**

Francia_magyar_szolastar.indb 867 2024. 08. 12. 15:59:17

➤ *Ce reportage sur les pays d'Afrique noire où les enfants meurent de faim **m'a remué les tripes**.* | ***Összeszorult a gyomrom** ettől a riporttól, ami azokról a fekete-afrikai országokról szólt, ahol a gyerekek éhen halnak.*

♦ A kifejezésben szereplő *tripe* 'állati belsőség; pacal' jelentésű szó többes számban a bizalmas nyelvben az ember beleit, gyomrát, átvitt értelemben pedig az érzéseit, bizonyos jellemvonásait jelenti (vö. *jouer avec ses tripes* 'színész szívét-lelkét beleadja a játékba', *avoir des tripes* 'van vér a pucájában').

■ **rendre/vomir tripes et boyaux** – (Sz), (biz): vomir avec effort tout le contenu de l'estomac

□ ⟨vki⟩ **a belét is kihányja** (biz)

➤ *Noé n'aurait pas dû mélanger les boissons alcoolisées. **Il a** ensuite **vomi tripes et boyaux**.* | *Noénak nem kellett volna mindenféle alkoholt innia. Utána **a belét is kihányta**.*

♦ A *tripes* és a *boyaux* egymás szinonimái. Együttes alkalmazásuknak nyomatékosító szerepe van.

≅ *écorcher le renard (rég)* || *lâcher un renard [aller au renard] (biz)*

◨ **saisir** ⟨qqn⟩ **aux tripes** → TRIPE: ⟨Sqqch.⟩ *remuer les tripes* (⟨à qqn⟩) *[*⟨Sqqch.⟩ *saisir* ⟨qqn⟩ *aux tripes]*

◨ **vomir tripes et boyaux** → TRIPE: *rendre/vomir tripes et boyaux*

TRIQUE [tʀik] *(n fn)*

■ **sec comme un coup de trique** – (Szh), (biz): très maigre

□ ⟨vki⟩ **sovány/vékony, mint a piszkafa**

➤ *Ce vieillard n'a plus d'appétit et **il est sec comme un coup de trique**.* | *Ennek az idős embernek nincs étvágya és **olyan sovány, mint a piszkafa**.*

♦ A hasonlat átvitt értelme a *trique* szó 'furkósbot, husáng' konkrét jelentésén alapul.

≅ *être un sac d'os (biz)* || *être un squelette* ambulant* || *maigre comme un clou** || *maigre comme un coucou** || *n'avoir que la peau* et les os* || *on peut lui compter [on lui voit] les côtes (biz)*

TROGNON [tʀɔɲɔ̃] *(h fn)*

■ **se faire avoir jusqu'au trognon** – (Sz), (biz): avoir été complètement trompé

□ ⟨vkit⟩ **alaposan behúznak a csőbe** (biz)

➤ *Beaucoup de gens **se sont fait avoir jusqu'au trognon** par cet escroc à l'assurance-vie.* | *Ez az életbiztosítási csaló sok embert **alaposan behúzott a csőbe**.*

♦ A kifejezés *se faire avoir* eleme már önmagában is a becsapást fejezi ki, amit a *jusqu'au trognon* 'teljesen, nagyon' szókapcsolat csak nyomatékosít. Ennek szemléleti alapja a *trognon* konkrét jelentése: 'gyümölcs csutkája, magháza, amiről a húsos részt lerágták vagy kukoricacső torzsája, amelyről a szemet lemorzsolták'. ◉ A *jusqu'à l'os, jusqu'aux os* szókapcsolatok szintén a teljességet fejezik ki: *pourri jusqu'à l'os* 'velejéig romlott', *trempé jusqu'aux os* 'bőrig ázott'.

Francia_magyar_szolastar.indb 868 2024. 08. 12. 15:59:17

TROIS [trwa] *(szn)*

◨ **Jamais deux sans trois.** → DEUX

TROMPETTE [trɔ̃pɛt] *(n fn)*

◨ **partir sans tambour ni trompette** → TAMBOUR

◨ **sans tambour ni trompette** → TAMBOUR

TROTTOIR [trɔtwaʀ] *(h fn)*

■ **faire le trottoir** – (Sz), (biz): se prostituer en cherchant les clients dans la rue
□ ⟨vki⟩ **az utcán árulja a testét** || ⟨vki⟩ **strichel** (biz)
➤ *On a obligé cette pauvre fille à **faire le trottoir**.* | *Arra kényszerítették ezt a szegény lányt, hogy **az utcán árulja a testét**.*
≅ *vivre de ses charmes* || *faire commerce* de ses charmes* || *racoler les passants*

TROU [tru] *(h fn)*

■ **avoir un trou [des trous] de mémoire** – (Sz): avoir des oublis, des absences de mémoire
□ ⟨vkinek⟩ **pillanatnyi emlékezetkiesése van** || **kihagy** ⟨vkinek⟩ **az agya/emlékezete** || ⟨vkinek⟩ **filmszakadása van** (biz)
➤ *Pendant son exposé, le professeur **a eu** plusieurs fois **un trou de mémoire**.* | *Előadása közben a tanárnak többször is **kihagyott az emlékezete**.*

■ **boire comme un trou** – (Szh), (biz): boire énormément
□ ⟨vki⟩ **iszik, mint a gödény** || ⟨vki⟩ **iszik, mint a kefekötő**
➤ *Zoé ne boit jamais d'alcool mais son mari **boit comme un trou**.* | *Zoé soha nem iszik alkoholt, de a férje **iszik, mint a kefekötő**.*
♦ A hasonlat szemléleti alapja egy mély lyuk, ami könnyen, gyorsan elnyeli a vizet.
◊ Az *iszik, mint a gödény* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *boire à tire-larigot**.
◊ Az *iszik, mint a kefekötő* magyar szóláshasonlat a német *trinken wie ein Bürstenbinder* szó szerinti fordítása. Eredete bizonytalan. Legvalószínűbb az az értelmezés, hogy a német *bürsten* 'kefével tisztít' igének régen volt – néhány német nyelvjárásban még ma is van – egy 'mulatozik, lumpol' jelentése. Innen már nem sok kellett ahhoz, hogy az iszákos embert tréfásan *Bürstenbinder*nek, azaz kefekötőnek mondják, illetve a részegeskedést a kefekötőkkel hozzák kapcsolatba. A *bürsten* 'kefével tisztít' és 'iszik' jelentése e tréfás, szójátékos szemlélet alapján a következőképpen kapcsolódik össze: a kefekötőnek mestersége folytán sok szösz, vékony szőrszál rakódott le a torkára a levegőből, ezért sokat kellett innia, hogy ezeket „kikefélje, kitisztítsa, leöblögesse".
≅ *avoir la dalle* en pente* || *avoir une bonne/sacrée descente** || *avoir une éponge dans le gosier* || *boire comme une éponge* || *boire comme un Polonais** || *boire à tire-larigot** || *lever le coude**

Francia_magyar_szolastar.indb 869 2024. 08. 12. 15:59:17

■ **boucher un trou** – (Sz): régler une dette parmi d'autres
□ ⟨vki {pénzgazdálkodásban}⟩ **bedug/betöm egy lyukat**
➤ ***Il a fallu boucher un trou*** *dans le budget et le gouvernement a pris des mesures nécessaires pour le faire.* | *A költségvetésben* ***be kellett tömni egy lyukat*** *és a kormány megtette az ehhez szükséges intézkedéseket.*

■ **faire le trou normand** – (Sz): boire un verre d'alcool {originairement du calvados} entre deux plats pour faciliter la digestion
□ ⟨vki⟩ **helyet csinál a következő fogásnak** {úgy, hogy egy kupica calvadost, almapárlatot iszik két fogás között}
➤ *Au milieu du déjeuner,* ***faire le trou normand*** *peut être utile pour réveiller l'appétit.* | *Ebéd közben* ***egy kupica calvados*** *hasznos étvágygerjesztő lehet.*
♦ A francia köznyelvben gyakran csak a rövidített *calva* alakban használt *calvados* almabor lepárlásából készített érlelt gyümölcspárlat, ami a normandiai Calvados megyéről kapta nevét. Ezért „normann" a lyuk" a szólásban. Ezt az egyik legismertebb francia szeszes italt elsősorban digestivumként isszák tulipán formájú pohárból, mivel jót tesz a túlterhelt gyomornak, megkönnyíti az emésztést. Normandiában és Bretagne-ban szokták az étkezés végén kávéval együtt is fogyasztani. Ennek neve a *café coiffé/arrosé*.

■ **le trou du cul du monde** – (Sz), (vulg): un endroit perdu, totalement inconnu
□ **eldugott porfészek a világ végén** (biz), (pej)
➤ *« Reporter „tourisme" pendant vingt-cinq ans, Tristan Savin a parcouru le monde tous frais payés pour vanter des „adresses de rêve", des „trésors de beauté", et des „richesses insoupçonnées". Lui manquait cependant de parler du „revers de la médaille" : la face cachée de ses voyages, ces „****trous du cul du monde****" (TDCDM) d'où il a bien failli ne pas revenir vivant. »* (https://www.lexpress.fr/culture/livre/les-trous-du-cul-du-monde-anti-guide-touristique_1818334.html – Publié le 07/08/2016) | *A turisztikai riporter Tristan Savin 25 éven át járta közköltségen a világot, hogy dicsérje az „álomcímeket", a „szépség kincsestárait" és a „nem is sejtett gazdagságokat". Soha nem beszélt viszont az „érem másik oldaláról", utazásainak rejtett oldaláról, ezekről* ***a világ végén található porfészkekről****, ahonnan majdnem nem tért vissza élve.*
≅ *un trou perdu*

■ **n'être jamais sorti de son trou** – (Sz): ne rien connaître du monde
□ ⟨vki⟩ **soha nem bújik/mozdul ki a barlangjából [az odújából]**
➤ *Tu n'avais jamais vu de métro ?* ***Tu n'es jamais sorti de ton trou ?*** | *Még soha nem láttál metrót?* ***Soha nem mozdultál ki a barlangodból?***
♦ A kifejezés átvitt jelentésének alapja a *trou* 'lyuk' szó azon jelentése, ami egyes állatok lakóhelyére, búvóhelyére (odú, üreg, kotorék) utal (pl. *trou de souris* 'egérlyuk').

◨ **ne pas avoir les yeux en face des trous** → ŒIL

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **On le ferait rentrer dans un trou de souris. [Il voudrait se cacher dans un trou de souris.]** – (Szm): {se dit de qqn qui est très gêné ou qui a très peur}
□ **Az egérlyukba is bebújna.**
➤ *Zoé **aurait voulu rentrer [se cacher] dans un trou de souris** quand elle a réalisé que son patron l'avait surprise en train de chanter et danser dans son bureau.* | *Zoé **legszívesebben egy egérlyukba bújt volna**, amikor rájött, hogy a főnöke azon kapta rajta, hogy énekel és táncol az irodájában.*
≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

■ ⟨Sqqch.⟩ **sortir** ⟨à qqn⟩ **par les trous de nez** – (Sz), (biz): se dit de qqch. que l'on ne supporte plus
□ ⟨vkinek vmitől⟩ **már herótja/csömöre van** (biz)
➤ *Tous les deux jours, ils nous servent de la purée à la cantine. **Ça commence à me sortir par les trous de nez.** | Minden második nap krumplipürét adnak a menzán. **Már kezd herótom lenni tőle.***
◊ A magyar szólásmegfelelőben a *herót* jiddis eredetű szó, ami csak a *herótja van*, *herótot kap* szókapcsolatokban használatos 'rémület, ijedség, undor' jelentésben.

TROUILLOMÈTRE [tʀujɔmɛtʀ] *(h fn)*

■ **avoir le trouillomètre à zéro** – (Sz), (biz): avoir très peur
□ ⟨vki⟩ **nagyon be van rezelve** (biz)
➤ *Noé s'est retrouvé en panne de voiture en pleine nuit et en plein milieu de nulle part. Et en plus, il n'avait pas son smartphone sur lui. **Il avait le trouillomètre à zéro.** | Noé kocsija az éjszaka közepén robbant le a semmi kellős közepén. Ráadásul az okostelefonja sem volt nála. **Nagyon be volt rezelve.***
♦ A kifejezésben a bizalmas *trouillomètre* 'félelemméter, félelemmérő' szó a *la trouille* 'félelem, para' és a *le mètre* 'méter' szavak játékos összetételéből alakult ki. Ha ez a „műszer" nem mutat semmit (*à zéro*), az furcsa módon épp a nagyfokú félelmet fejezi ki.
≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être plus mort que vif* || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *les avoir à zéro** || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

Francia_magyar_szolastar.indb 871 2024. 08. 12. 15:59:18

TROUSSE [tʀus] *(n fn)*

■ **être aux trousses** ⟨de qqn⟩ – (Sz): poursuivre qqn
□ ⟨vki vkinek⟩ **a nyomában van**
➤ *La police **est aux trousses** des voleurs.* | *A rendőrség a tolvajok **nyomában van.***
♦ A kifejezés mai átvitt értelmét a *la trousse* szó többes számban használt régi 'buggyos apródnadrág' jelentése magyarázza, aminél fogva könnyebb volt az üldözőnek elkapnia az üldözöttet. A szólás az *avoir qqn aux [à ses] trousses* alakban is használatos: *J'ai la police aux trousses.* 'A rendőrség a nyomomban van.'
≅ *coller aux fesses [au train] de qqn* || *emboîter le pas* à qqn (1.)* || *être dans les jupes* de sa mère* || *être sur le dos* de qqn* || *être un pot* de colle* || *être/marcher sur les talons* de qqn (1.)* || *filer le train[3]* à qqn* || *marcher sur les pas de qqn* || *ne pas lâcher/quitter qqn d'une semelle** || *rester dans le sillage de qqn* || *s'accrocher [être pendu] aux basques* de qqn* || *suivre qqn comme son ombre**

TU [ty] *(nm)*

■ **être à tu et à toi** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (biz): être avec lui dans une relation très familière, amicale
□ ⟨vkik⟩ **kebelbarátok** || ⟨vkik⟩ **puszipajtások**
➤ *Noé **était à tu et à toi** avec le président et était le seul à connaître ses secrets.* | *Noé és az elnök **puszipajtások voltak** és csak Noé ismerte annak titkait.*
♦ Az egymást nyomatékosító *tu* és a *toi* szavak a közeli ismeretséget jelentő tegező viszonyra utalnak.
≅ *être comme cul* et chemise* || *être comme les doigts* de la main* || *être copains comme cochons**

TUBE [tyb] *(h fn)*

■ **déconner à plein(s) tube(s)** – (Sz), (biz): faire ou dire des choses insensées
□ ⟨vki⟩ **ezerrel hülyül** (biz)
➤ *Quand Noé a trop bu, il est incontrôlable, **il déconne à pleins tubes**.* | *Ha Noé sokat ivott, kontrolálhatatlan, **ezerrel hülyül**.*
♦ Az *à plein(s) tube(s)* 'ami a csövön kifér' (*tube*: 'cső, vezeték') szókapcsolat az igét fokozó, nyomatékosító jelentésben szerepel a kifejezésben.
≅ *faire le con* [jouer au con]*

T **TUE-TÊTE (À ~)** [atytɛt] *(hsz)*

■ **crier à tue-tête** – (Sz): crier très fort
□ ⟨vki⟩ **torkaszakadtából üvölt** || ⟨vki⟩ **úgy kiabál, ahogy a torkán kifér**
➤ *Depuis des heures, les enfants **crient à tue-tête** dans la cour.* | *A gyerekek órák óta **torkaszakadtukból üvöltenek** az udvaron.*
♦ A XVI. században keletkezett kifejezés *à tue-tête* eleme a következőképpen értelmezhető. A *tuer* ige a régi francia nyelvben a 'megöl' mellett az 'üt' jelentésben is használatos volt, amiből a 'kimerít, elcsigáz, fáraszt' átvitt értelem

Francia_magyar_szolastar.indb 872 2024. 08. 12. 15:59:18

is kialakult. Ez teszi érthetővé a kifejezés mai jelentését: ha valaki a környezetünkben kiabál vagy hangosan énekel, az valóban fárasztó, zavaró lehet, attól szinte „szétmegy a fejünk".

≅ *crier à pleins poumons** || *crier comme si on l'écorchait** || *crier comme un damné* || *crier comme un fou* || *crier/gueuler comme un putois** || *crier/hurler comme un sourd**

TUNNEL [tynɛl] *(h fn)*

◨ **un combat de nègres dans un tunnel** → NÈGRE

■ **voir le bout du tunnel [sortir du tunnel]** – (Sz): sortir d'une période difficile, pénible

□ ⟨vki⟩ **már látja az alagút végét**

➤ *Bien que la crise actuelle causée par le coronavirus soit sérieuse, je suis convaincu que nous finirons par **voir le bout du tunnel**.* | *A koronavírus által okozott jelenlegi helyzet ugyan súlyos, de meg vagyok győződve róla, hogy előbb-utóbb **meglátjuk az alagút végét**.*

♦ A több európai nyelvben is meglévő szólás szemléleti alapja a sötét vagy rosszul megvilágított alagút.

≅ *sortir d'une mauvaise passe*

TUQUE [tyk] *(n fn)*

■ (*𝓕*) **Attache ta tuque (avec de la broche) !** – (Szm), (Can), (biz): {Prépare-toi !}

□ **Légy készen!** || **Öveket bekapcsolni!**

➤ ***Attache ta tuque !** Ça va être la descente la plus dangereuse de notre vie dans les Alpes.* | ***Öveket bekapcsolni!** Ez lesz életünk legveszélyesebb lesiklása az Alpokban.*

➤ *Les changements ne font que commencer. **Attachez votre tuque avec de la broche.** D'ici six mois, vous ne reconnaîtrez plus le quartier.* | *A változások csak most kezdődnek. **Készüljetek fel arra**, hogy hat hónap múlva fel sem fogjátok ismerni a lakónegyedet.*

♦ A *tuque* felhajtott szélű, kúp alakú bojtos gyapjúsapka, télen gyakori viselet Kanadában. A *broche* a kifejezésben 'fém tű, fémszál' jelentésben értendő. A szólás átvitt értelmének szemléleti alapja az, hogy télen előfordulhat, hogy olyan orkánszerű szél fúj, hogy elővigyázatosságból még a gyapjúsapkát (*tuque*) is jobb fémszállal (*broche*) a fejünkre erősíteni (*attacher*), nehogy levigye azt a szél.

≅ *Attachez vos ceintures !*

TURBO [tyʀbo] *(h fn)*

■ **mettre le turbo** – (Sz): donner toute la puissance

□ ⟨vki⟩ **bekapcsolja a turbót** || ⟨vki⟩ **magasabb fokozatba kapcsol** || ⟨vki⟩ **mindent/apait-anyait belead**

➤ *Le gouvernement a décidé de **mettre le turbo** sur la robotique dans l'agriculture.* | *A kormány úgy döntött, hogy a mezőgazdaság területén a robotikát illetően **magasabb fokozatba kapcsol**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 873 2024. 08. 12. 15:59:18

➤ *Le gouvernement **met le turbo** sur la recherche scientifique.* | *A kormány **teljes erővel támogatja** a tudományos kutatást.*

♦ A kifejezés az autómotorok világából származik. Az eleinte csak a versenyautókban, ma már azonban a hétköznapi autókban is használt turbófeltöltős motor legfőbb célja, hogy növelje a motor teljesítményét, úgy, hogy ne növelje a motor méretét.

≅ *mettre les bouchées* doubles* || *passer à la vitesse* supérieure* || *passer la surmultipliée*

TURC [tyʀk] *(tjn)*

◨ **être la tête de Turc** ⟨de qqn⟩ → TÊTE

■ **fort comme un Turc** – (Szh): très fort

□ ⟨vki⟩ **erős, mint egy díjbirkozó**

➤ *On va demander à mon fils de déplacer l'armoire dans l'antichambre, **il est fort comme un Turc**.* | *Megkérjük a fiamat, hogy tegye át a szekrényt az előszobába, **olyan erős, mint egy díjbirkozó**.*

♦ A hasonlat a középkorból származik és a benne szereplő *Turc* 'török' főnév a Török Birodalom hadseregében szolgáló harcias, erős, kegyetlen harcosokra utal.

≅ *fort comme un bœuf**

TUYAU [tɥijo] *(h fn)*

■ **C'est dans les tuyaux.** – (Szm): {se dit d'un projet, d'une affaire qui est en préparation ou en cours de réalisation}

□ **Sínen van a dolog. [Sínre tették a dolgot.]**

➤ *D'après les spécialistes, la réforme de l'enseignement **serait dans les tuyaux**.* | *A szakemberek szerint úgy tűnik, hogy az oktatási reform **sínen van**.*

♦ A helyzetmondat egy összeszerelés alatt lévő szerkezet csőrendszerére utal (*tuyau* 'cső, tömlő').

◊ A magyar szólásmegfelelő a vasúti sín metaforáját aknázza ki a siker, a tervezhető előmenetel kifejezésére.

≅ *L'affaire* est dans le sac.*

■ **donner un (bon) tuyau** ⟨à qqn ⟨sur qqch.⟩⟩ – (Sz), (biz): donner une indication confidentielle pour le succès d'une opération

□ ⟨vki vkinek ⟨vmihez⟩⟩ **ad egy (jó) tippet/fülest** (biz)

➤ *Si tu as envie de faire du sport, **je te donne un bon tuyau**.* | *Ha kedved van sportolni, **adok neked egy jó tippet**.*

♦ A *tuyau* 'cső, tömlő' a bizalmas nyelvhasználatban 'füles, tipp' jelentésben használatos. Szemléleti alapja valószínűleg a már elavulóban lévő *dire/raconter qqch. dans le tuyau de l'oreille de qqn* 'vki vmit bizalmasan vkinek a fülébe {szó szerint: „a hallóvezetékébe"} súg' szólás, ami ma a *dire/raconter qqch. dans le creux de l'oreille de qqn* 'halkan vkinek a fülébe súg vmit' alakban él tovább.

Francia_magyar_szolastar.indb 874 2024. 08. 12. 15:59:18

U

UN, UNE [œ̃, yn] *(mn; h* és *n fn; nm)*

■ **être à la une des journaux [faire la une des journaux]** – (Sz): être l'évènement dont on parle dans les journaux
□ ⟨vki, vmi⟩ **az újságok címlapjára kerül**
➤ *C'est la chaleur caniculaire exceptionnelle qui **fait** actuellement **la une des journaux** en France.* | *A kivételes kánikulai hőség **kerül** mostanában **az újságok címlapjára** Franciaországban.*
♦ A kifejezés mindkét nyelvben arra utal, hogy a legfrissebb, legérdekesebb hírek az újságok címoldalán, címlapján (*la une*) jelennek meg.
≅ *défrayer la chronique** || *faire des vagues[1]** || *faire un malheur* (1.)*

◨ **Il était moins une.** → MOINS

■ **ne faire ni une ni deux** – (Sz), (biz): ne pas hésiter, faire qqch. très vite
□ ⟨vki⟩ **egy pillanatig sem habozik** {, hogy megtegyen vmit} || ⟨vki⟩ **gyors elhatározásra jut**
➤ *Après trois jours de pluie en Bretagne, **on n'a fait ni une ni deux**, on a fait les valises et on est parti à Nice, où il y avait du soleil.* | *Három esős nap után Bretagne-ban **egy pillanatig sem haboztunk**, összecsomagoltunk és elmentünk Nizzába, ahol sütött a nap.*
♦ A *ni une ni deux* elem arra utal a szólásban, hogy valami olyan rövid idő alatt történik, hogy szinte kettőig sem lehet elszámolni.

■ **ne faire qu'un** ⟨avec qqn, qqch.⟩ – (Sz): être très complémentaires, en harmonie
□ ⟨vki vkivel, vmivel⟩ **eggyé forr**
➤ *Zoé et Noé sont tellement amoureux qu'ils donnent l'impression de **ne faire qu'un**.* | *Zoé és Noé annyira szerelmes, hogy azt a benyomást keltik, mintha **eggyé forrtak** volna.*

■ **ne pas pouvoir en placer une** ⟨avec qqn⟩ – (Sz), (biz): ne pas pouvoir interrompre qqn qui parle
□ **szóhoz se lehet jutni** ⟨vki mellett⟩
➤ *Avec notre amie Zoé, **on ne peut pas en placer une**, elle parle sans arrêt et sans s'intéresser à ce que nous voulons dire.* | *Zoé barátnőnk mellett **nem lehet szóhoz jutni**, megállás nélkül beszél anélkül, hogy érdekelné, hogy mi mit akarunk mondani.*
♦ A kifejezés *une* eleme olyan nőnemű főnévre utal vissza, mint például *une histoire* 'történet', *une anecdote* 'anekdota', amit az illető nem tud a másik szószátyársága miatt elmesélni, elhelyezni, „elsütni" (*placer*) a beszélgetésben.
≅ *tenir le crachoir* à qqn*

Francia_magyar_szolastar.indb 875 2024. 08. 12. 15:59:18

■ **s'en jeter un (derrière la cravate)** – (Sz), (biz): aller boire un verre
□ ⟨vki⟩ **bedob/felhajt egy pohárral**
➤ *A : Tu as fini ta journée, Noé ? – B : Oui,* ***on va s'en jeter un*** *? | A: Noé, befejezted a napodat? – B: Igen,* ***bedobunk egy pohárkával****?*
♦ A *cravate* 'nyakkendő' a *gosier* 'gége, torok' szó metonímiája a szólásban. Az *un* szó pedig az *un verre* szókapcsolatra utal.
≅ *boire un coup** || *prendre/boire un pot**

URTICAIRE [yʀtikɛʀ] *(n fn)*

■ **donner de l'urticaire** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui être très désagréable, insupportable, l'agacer
□ ⟨vki vkitől, vmitől⟩ **kiütést kap**
➤ *Je ne peux plus supporter ce politicien,* ***il me donne*** *vraiment* ***de l'urticaire****. | Nem tudom már elviselni ezt a politikust, tényleg* ***kiütést kapok tőle****.*
➤ *Passer des heures dans des réunions interminables* ***me donne de l'urticaire****. |* ***Kiütést kapok*** *attól, hogy órákat kell töltenem véget nem érő értekezleteken.*
♦ A kifejezés átvitt értelmének szemléleti alapja az *urticaire* szó orvosi jelentése: '(allergiás) kiütés, csalánkiütés'.
≅ *donner des boutons* à qqn* || *lever/soulever le cœur à qqn*

USINE [yzin] *(n fn)*

■ **C'est une usine à gaz.** – (Szm): {souvent utilisé dans un contexte politique, se dit d'une chose, d'une entreprise complexe et confuse}
□ **Homályos ügy. || Zavaros história.**
➤ *Mon ami m'a expliqué son projet politique, mais je n'ai rien compris,* ***c'est une usine à gaz****. | A barátom elmagyarázta politikai elképzeléseit, de semmit sem értettem belőle,* ***annyira zavaros história****.*
♦ A helyzetmondat eredete az ipari forradalom idejére megy vissza, amikor többek között számos gázgyár is épült Franciaországban. Ezek átláthatatlan csőrendszerekkel, vezetékekkel átszőtt, bonyolult építmények voltak, ami jó szemléleti alapul szolgált a mai átvitt jelentéshez.
≅ *C'est pas net. (biz)* || *C'est sujet à caution.* || *C'est une affaire louche.* || *Ce n'est pas très catholique*.*

USURE [yzyʀ] *(n fn)*

■ **avoir** ⟨qqn⟩ **à l'usure** – (Sz), (biz): gagner sur qqn grâce à de la ténacité
□ ⟨vki⟩ **megtöri** ⟨vkinek⟩ **az ellenállását**
➤ *Rafael Nadal* ***a eu*** *son rival* ***à l'usure*** *en cinq sets. Ce dernier s'est effondré de fatigue à la fin. | Rafael Nadal öt szettben* ***törte meg*** *ellenfele* ***ellenállását****, aki a végén összeesett a fáradtságtól.*
≅ *avoir qqn au finish (anglic), (biz)*

U

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

V

V [ve] *(h fn)*

◨ **à (la) vitesse grand V** → VITESSE

VACHE [vaʃ] *(n fn)*

◨ **Adieu veau, vache, cochon, couvée !** → ADIEU

◨ ⟨Sqqch.⟩ **aller** ⟨à qqn⟩ **comme un tablier à une vache** → TABLIER

■ **être là comme une vache qui regarde passer un train** – (Szh), (biz): se dit de qqn qui regarde avec un air abruti, passif

□ ⟨vki⟩ **bámul, mint borjú az új kapura** || ⟨vki⟩ **áll, mint szamár [Bálám szamara] a hegyen**

➤ *Quand on lui pose une question pendant le cours, Noé* ***est*** *toujours* ***là comme une vache qui regarde passer un train****.* | *Amikor feltesznek egy kérdést Noénak az órán, mindig* ***csak bámul, mint borjú az új kapura****.*

♦ A francia hasonlat a vasúti sínek mellett legelésző tehenekre utal, akik a fejüket csak az épp arra haladó vonat zajára emelik föl bambán bámulva az elsuhanó kocsikat.

◊ A *bámul, mint borjú az új kapura* magyar szóláshasonlat éppenséggel keletkezhetett átvétellel a latinból (*vaca/vitulus ad novam portam* ‘tehén/borjú az új kapu előtt’) vagy a németből (*etw. ansehen wie die Kuh das neue Tor* ‘bámul, mint tehén az új kapura’), valójában azonban felesleges idegen hatásokat feltételezni, mert a szólás alapja megtalálható abban a magyar falusi népi megfigyelésben is, ami a következőképp írható le. Amikor a csorda este hazatér a faluba a legelőről, minden tehén és borjú megtalálja saját portájának kapuját, és társaitól leválva bemegy rajta. Ha azonban azalatt, amíg az állatok a legelőn voltak, új kaput csináltak, a hazatérő jószág ugyan elmegy a megszokott úton az ismert házig, de a megváltozott bejárat előtt bámulva megáll, és csak vonakodva mer bemenni rajta.

◊ A ‘tanácstalanul, bambán egy helyben áll’ jelentésű *áll, mint Bálám szamara a hegyen* hasonlat egy bibliai történetre megy vissza. Bálám látnok volt. Azt hitték róla, hogy átkának vagy áldásának varázsereje van. Bálák moabita király arra kérte, hogy átkozza meg Izrael népét. Bálám elindult, hogy teljesítse a kérést. Útközben azonban szamara, meglátván az Isten által küldött angyalt, megállt, lefeküdt a földre, és nem ment tovább, hiába verte meg háromszor is Bálám, aki így végül megtudhatta az angyaltól, hogy más az Úr akarata. Ezért nem megátkozta, hanem megáldotta Izrael népét (Szám 22:27–28).

Francia_magyar_szolastar.indb 877 2024. 08. 12. 15:59:19

■ **Il pleut comme vache qui pisse.** – (Szm), (biz): {Il pleut fort, abondamment.}
□ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
➤ *Je sortirai plus tard, pas maintenant. Je n'ai pas mon parapluie. Regarde,* ***il pleut comme vache qui pisse*** *!* | *Majd később megyek el, nem most. Nincs nálam esernyő. Nézd,* ***úgy esik, mintha dézsából öntenék****.*
♦ A helyzetmondat *vache qui pisse* eleme azon a mindennapi megfigyelésen alapul, hogy a tehenek a vizeletürítés során bő sugárban juttatják ki a vizeletet a hólyagjukból.
≅ *Il pleut à seaux*.* || *Il pleut à torrents.* || *Il pleut à verse.* || *Il pleut/tombe des cordes*.* || *Il pleut/tombe des hallebardes*.* || *Il tombe/pleut comme à Gravelotte*.*

■ **les sept vaches maigres** – (Sz): une période de pauvreté
□ **a hét szűk esztendő**
➤ *Les Dubois ne sortent plus depuis des mois. Mari et femme sont au chômage. Ils sont dans la période* ***des sept vaches maigres****.* | *A Dubois család hónapok óta nem jár el szórakozni. A férj és a feleség is munkanélküli. Számukra ez most* ***a hét szűk esztendő****.*
♦ A kifejezés bibliai eredetű. Az Ótestamentumban József történetében a fáraó álmát a hét kövér és a hét sovány tehénről, illetve a hét kifejlett és a hét vékony kalászról József úgy értelmezi, mint hét bőséges termést hozó, illetve hét aszályt, éhínséget hozó évet (Ter 41:1–36).

■ **manger de la vache enragée** – (Sz): connaître une vie pénible, une période de pauvreté
□ ⟨vki⟩ **nyeli az éhkoppot** || ⟨vki⟩ **kolduskenyéren él**
➤ *Si, au lieu de profiter de l'argent de son père, ton fils veut* ***manger de la vache enragée****, laisse-le faire ! Il deviendra quelque chose.* | *Ha a fiad, ahelyett, hogy az apja pénzéből élne,* ***kolduskenyéren*** *akar* ***tengődni****, hagyd, hogy ezt tegye. Lesz valami belőle.*
♦ A szólás arra a nagyfokú nélkülözésre, éhínségre utal, amikor még a beteg (*enragé* 'veszett'), egészségi okokból levágott állatok húsát is megeszik.
◊ A *nyeli az éhkoppot* magyar szólás eredetét lásd: *danser devant le buffet**.
≅ *crier famine* || *être à court d'argent* || *être à fond de cale (biz)* || *être à la côte** || *être à sec** || *être au bout de son rouleau* (2.)* || *être dans le besoin* || *être sans le sou** || *être sur la paille** || *être sur le sable** || *fauché comme les blés** || *gueux comme un rat* d'église* || *n'avoir ni sou* ni maille* || *ne pas avoir le sou** || *ne pas avoir un rond[1]** || *ne pas avoir un sou* vaillant* || *pauvre comme Job** || *tirer la langue* (3.)* || *tirer le diable* par la queue* || *traîner la savate**

■ **parler français comme une vache espagnole** – (Szh): parler très mal français, le parler d'une manière incompréhensible
□ ⟨vki⟩ **kerékbe töri a franciát**
➤ *On a du mal à comprendre ton ami. Pourtant il a longtemps vécu en France. Mais* ***il parle français comme une vache espagnole****.* | *Nehéz a barátodat megérteni. Pedig sokáig élt Franciaországban. Mégis* ***kerékbe töri a franciát****.*

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A gyakori szóláshasonlat eredete felettébb homályos. ◉ Egyes magyarázatok szerint a *Basques espagnols* 'spanyol baszkok' (spanyolul: *vasco, vasca*) alakváltozásáról lehet szó. Közülük egykor sokan dolgoztak Franciaországban, mint inasok, szolgák, szolgalányok, és sokkal rosszabbul beszéltek franciául, mint a határ másik oldalán élő francia baszkok. ◉ Egy másik, ehhez közel álló magyarázat szerint a hasonlat az okcitán *parlar coma un gavach espanhòl* 'úgy beszél, mint egy spanyol gabatch' kifejezésből jönne, amelyben a *gabatch* szó a Franciaországot Spanyolországtól elválasztó Pireneusokból jövő és spanyol ajkúakkal érintkező hegyilakót jelent, aki mezőgazdasági szezonmunkásként keresi kenyerét. ◉ Legvalószínűbbnek azonban a következő magyarázat tűnik. Régen mind a *vache* 'tehén', mind az *espagnol* 'spanyol' szavak önmagukban is erős negatív töltettel rendelkeztek, ami elég lehetett a vizsgált hasonlat kialakulásához. Gondoljunk csak a *gros comme une vache* 'kövér, mint egy tehén' vagy a *pleurer comme une vache* 'bőg, mint a tehén' kifejezésekre. A *payer à l'espagnole* szólás azt jelentette, hogy valaki pénz helyett veréssel intézte el tartozását, az *espagnolade* szó pedig a szájhősködés, hencegés, hetvenkedés szinonimája volt. A *Dictionnaire de l'Académie française* kiadásaiban 1798-ig még találkozunk a *sorcier comme une vache espagnole* 'alkalmatlan, használhatatlan ember' jelentésű hasonlattal is. E kifejezések nyomán tehát könnyen megszülethetett a *parler français comme une vache espagnole* szóláshasonlat is, amihez egy érdekes anekdota fűződik a legújabb időkből. A Roland Garros-on zajló párizsi nemzetközi teniszbajnokság 1993-as döntője után a nyertes spanyol Sergi Bruguera néhány ügyetlen francia mondattal köszöntötte a nézősereget, majd utána a második helyezett amerikai Jim Courrier elegáns franciasággal kért elnézést azért, hogy úgy beszéli a franciát, mint „egy spanyol tehén", miközben nyomatékos pillantásokat vetett spanyol ellenfelére. ◉ A kifejezés ma már a politikai korrektség okán talán kevésbé használt, ahogy a szótárakban regisztrált szinonimája, a gyarmatosítás korából eredő *parler petit-nègre* szólás is, ami arra utal, hogy a volt afrikai francia gyarmatok lakosai közül sokan kezdetleges, a nyelvtani szabályokat minimális szinten használó francia nyelven beszéltek (pl. a névelőket nem használták, az igéket nem ragozták).

≅ *parler petit-nègre (pej)*

◨ **une peau de vache** → PEAU

■ **une vache à lait** – (Sz):

1. personne qu'on exploite, qui est une source de profit pour une autre personne

□ ⟨vki⟩ **fejőstehén**

➤ *Non, je ne te prêterai plus d'argent. Arrête de me prendre pour* ***une vache à lait****.* | *Nem, nem adok neked többé kölcsön. Ne nézz engem* ***fejőstehénnek****!*

2. produit dégageant une forte rentabilité

□ ⟨vmi⟩ **jól tejel(ő)**

➤ *Les iPhone* ***sont la vache à lait*** *du groupe Apple.* | *Az iPhone okostelefonok az Apple csoport* ***„legjobban tejelő" termékei****.*

V

Francia_magyar_szolastar.indb 879 2024. 08. 12. 15:59:19

♦ A francia kifejezés átvitt értelmének szemléleti alapja a fejőstehén, vagyis az a tehén, amelyet (első borjazásától kezdve) rendszeresen fejnek. A gazdasági életben pedig gyakran mondják egy jövedelmező, „jól tejelő” termékre, üzletre is.

VA COMME JE TE POUSSE (À LA ~) [alavakɔmʃtəpus] *(hsz)*

■ **à la va comme je te pousse** – (Sz), (biz): n’importe comment
□ **csak úgy kutyafuttában || hevenyészve**
➤ *Ce travail a été fait* ***à la va comme je te pousse****.* | *Ezt a munkát* ***csak úgy kutyafuttában*** *összecsapták.*
♦ A kifejezés szemléleti alapja az a hajó, amit a szelek és a hullámok véletlenszerűen, meghatározott irány nélkül sodornak ide-oda a tengeren.

VAGUE[1] [vag] *(n fn)*

◨ **être dans le creux de la vague** → CREUX

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire des vagues** – (Sz): faire des remous, des difficultés ; inquiéter, scandaliser
□ ⟨vmi⟩ **nagy hullámokat ver**
➤ *Ce scandale politique* ***fait des vagues*** *partout dans le pays.* | *Ez a politikai botrány* ***nagy hullámokat ver*** *országszerte.*
♦ A *vague* ‘hullám’ szó mindkét nyelv szólásában csak többes számban használatos.
≅ *défrayer la chronique** || *être à la une* des journaux [faire la une des journaux]* || *faire un malheur* (1.)*

VAGUE[2] [vag] *(h fn)*

■ **être dans le vague** – (Sz): ne pas bien comprendre, ne pas savoir qqch.
□ ⟨vki⟩ **teljes bizonytalanságban van** || ⟨vki⟩ **a sötétben tapogatódzik/tapogatózik**
➤ *Noé n’a pas voulu m’en dire plus sur son accident.* ***Je suis dans le vague.*** | *Noé nem akart részletesebben mesélni a balesetéről.* ***Teljes bizonytalanságban vagyok. [A sötétben tapogatódzom.]***
♦ A kifejezés használatos még a *rester dans le vague* ‘ne pas préciser sa pensée, ses intentions’ alakban is, amelynek jelentése ‘homályosan fogalmaz, teljes bizonytalanságban hagy vkit’.

VAISSEAU [vɛso] *(h fn)*

■ **brûler ses vaisseaux** – (Sz): accomplir un acte, une démarche qui ôte toute possibilité de recul ou de revirement
□ ⟨vki⟩ **minden hidat feléget a háta mögött**
➤ *Avant le référendum de 1969, le général de Gaulle* ***avait brûlé ses vaisseaux****, en déclarant que si le pays répondait « non », il donnerait sa démission.* | *Az 1969-es népszavazás előtt de Gaulle tábornok* ***minden hidat felégetett maga mögött****, amikor kijelentette, hogy lemond, ha az ország „nemmel” szavaz.*

V

Francia_magyar_szolastar.indb 880 2024. 08. 12. 15:59:19

♦ A szólás történelmi eredetű és a siracusai Agathoklész zsoldosvezér északafrikai hadjáratával hozható összefüggésbe. Amikor Agathoklész a Kr. e. IV. században Afrika partjaihoz ért hajóhadával, azonnal felégette (*brûler*) hajóit (*vaisseaux*), hogy katonáinak csak az „előre menekülés a győzelembe" lehetősége maradjon meg. Később ugyanezt a módszert alkalmazta a normandiai Hódító Vilmos a XI. és Hernán Cortés spanyol hódító a XVI. században.

VAL [val] *(h fn)*

◨ **être toujours par monts et par vaux** → MONT

VALSER [valse] *(tn i)*

◨ **envoyer valser** ⟨qqn⟩ → ENVOYER: *envoyer promener/paître/valser* ⟨qqn⟩

VAPE [vap] *(n fn)*

■ **être dans les vapes** – (Sz), (biz): être un peu abruti, endormi à cause de la fatigue ou de l'abus d'alcool ou de drogue
□ **ködbe borult** ⟨vkinek⟩ **az agya**
➤ *Noé a trop bu.* ***Il est dans les vapes.*** | *Noé túl sokat ivott.* ***Ködbe borult az agya.***
♦ A *vape* elem a *vapeur* 'gőz' szó rövidített alakja a bizalmas nyelvben.
≅ *être dans le brouillard** || *être dans le cirage** || *être dans le coaltar**

VAPEUR [vapœʀ] *(n fn)*

■ **renverser la vapeur** – (Sz): changer complètement le déroulement d'une action, aller à l'opposé
□ ⟨vki⟩ **megfordítja a dolgok menetét**
➤ *Nous sommes allés trop loin en laissant notre fils faire tout ce qu'il voulait. Il est temps de* ***renverser la vapeur****.* | *Túl messzire mentünk, amikor hagytuk, hogy a fiunk azt csináljon, amit akar. Itt az ideje, hogy* ***megfordítsuk a dolgok menetét****.*
♦ A kifejezés technikai eredetű. A gőzzel hajtott járműveknél (pl. gőzmozdony, gőzhajó) a gőz dugattyúkon keresztüli áramlási irányának megváltoztatásával lehet hátramenetbe kapcsolva tolatni (ennek első fázisa egyúttal fékezést is jelent).

VASE [vɑz] *(h fn)*

◨ **C'est la goutte d'eau qui fait déborder le vase.** → GOUTTE

■ **vivre en vase clos** – (Sz): vivre sans contact avec l'extérieur
□ ⟨vki⟩ **a világtól elzárva/elzárkózva él** || ⟨vki⟩ **üvegbura alatt él**
➤ *Noé est un intellectuel qui a passé toute sa vie dans ses livres, qui* ***a*** *toujours* ***vécu en vase clos****. Il n'a aucune expérience de la vie réelle.* | *Noé olyan értelmiségi, aki egész életét könyvek között töltötte és mindig* ***a világtól elzárva üvegbura alatt élt****. Nincs semmi tapasztalata a valódi életről.*

V

Francia_magyar_szolastar.indb 881 2024. 08. 12. 15:59:19

♦ A *vase clos* konkrét jelentése 'zárt edény'. A *clos, -e* 'csukott, zárt' régies alak, a *clore* 'bezár, becsuk' ige melléknévi igeneve. A fenti kifejezésen kívül már csak néhány állandósult szókapcsolatban használatos: *à huis* clos* 'zárt ajtók/kapuk mögött', *maison close* 'nyilvánosház', *trouver porte* close* 'zárt ajtókat/ajtókra talál', *La séance est close.* 'Az ülés be van rekesztve.'

≅ *s'enfermer dans une tour[1]* d'ivoire* || *vivre sous cloche*

VAU-L'EAU (À ~) [avolo] *(hsz)*

■ ⟨Sqqch.⟩ **s'en aller à vau-l'eau** – (Sz): se perdre, se désorganiser, péricliter

□ ⟨vmi⟩ **kútba esik** || ⟨vmi⟩ **dugába dől**

➤ *Je suis triste. Tous mes plans **s'en vont à vau-l'eau**.* | *Szomorú vagyok. Minden tervem **kútba esik**.*

♦ A kifejezésben a *vau* szó a *vallée* 'völgy' főnév régies *le val* alakja többes számának változata (*val* → *vals* vagy *vaux*). A XII. század óta ismert az *aller à val/vau* 'völgynek lefele' jelentésű szólás. (Ugyanezt a szót találjuk egyébként a *par monts* et par vaux* 'hegyen-völgyön át' kifejezésben is.) A XVI. század közepéig az *aller à val/vau* szókapcsolat a 'követi egy víz folyását' jelentésben volt használatos, aminek már ekkor kialakult a 'lejtmenet, rossz működés' átvitt értelme is (*être à vau l'eau*). Jelentésbővüléssel ebből keletkezett azután a mai 'remény, terv, munka semmivé válik, meghiúsul' értelem. ◉ A kifejezés ige nélküli változatban is használatos: *Voilà tous mes projets à vau-l'eau !* 'Minden tervem kútba esett!'

◊ A *kútba esik* magyar szólás eredetét lásd: *tomber à l'eau**.

◊ A *dugába dől* magyar szólás eredetét lásd: *tomber à l'eau**.

≅ *partir [s'en aller] en fumée** || *tomber à l'eau** || *tomber dans le lac**

VA-VITE (À LA ~) [alavavit] *(hsz)*

■ **faire** ⟨qqch.⟩ **à la va-vite** – (Sz): faire qqch. vite et mal

□ ⟨vki vmit⟩ **lóhalálában/sebtében csinál**

➤ *Avant mon départ, j'ai fait mes bagages **à la va-vite** et j'ai oublié ma brosse à dents et mon pyjama.* | *Elutazásom előtt **lóhalálában csomagoltam össze** és kifelejtettem a fogkefémet és a pizsamámat.*

♦ A határozószóként működő *à la va-vite* kifejezés az *aller vite* igei szerkezetből alakult ki.

≅ *à la hâte* || *à la six-quatre-deux (biz)* || *à la sauvette (2.)* || *dare-dare (biz)* || *en catastrophe*

VEAU [vo] *(h fn)*

◨ **Adieu veau, vache, cochon, couvée !** → ADIEU

■ **adorer le veau d'or** – (Sz), (vál): avoir le culte de l'argent

□ ⟨vki⟩ **az aranyborjút imádja** (vál)

➤ *Noé ne parle que d'argent et ne fréquente que des gens très riches, comme tous ceux qui **adorent le veau d'or**.* | *Noé csak a pénzről beszél és csak nagyon gazdag emberekkel jár össze, ahogy mindenki, aki **az aranyborjút imádja**.*

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A kifejezés bibliai eredetű (Kiv 32). Mózes hosszú időt töltött a Sínai-hegyen, távol a néptől. A nép türelmetlenkedni kezdett. Áronnal összeszedették az aranyat, és aranyborjút öntettek belőle, amelyet imádni kezdtek. Az anyagiasság, a gazdagság hatalmának e motívuma a művészeteknek is kedvenc témája. A számos képzőművészeti alkotás mellett említésre érdemes még Gounod *Faust* című operája, amelynek II. felvonásában hangzik el Mefisztó híres, « Le veau d'or est toujours debout » kezdetű és az aranyborjúra utaló rondója, amely magyarul „Eladó az egész világ" alakban vált ismertté.

■ **pleurer comme un veau** – (Szh), (biz): pleurer en sanglotant bruyamment
□ ⟨vki⟩ **sír, mint a záporeső** || ⟨vki⟩ **keservesen zokog**
➤ *Alors j'ai commencé à **pleurer comme un veau**, moins par dépit que pour être consolé par mes parents.* | *Akkor elkezdtem **keservesen zokogni**, nem is annyira bánatomban, hanem inkább azért, hogy a szüleim megvigasztaljanak.*
≅ *pleurer à chaudes larmes** || *pleurer comme une fontaine* || *pleurer comme une Madeleine** || *pleurer comme une vache (biz)* || *pleurer toutes les larmes** *de son corps*

■ **tuer le veau gras** – (Sz), (vál): faire un festin à l'occasion de réjouissances familiales
□ ⟨vki⟩ **nagy/lukulluszi lakomát csap (**⟨vkinek⟩ **a tiszteletére)**
➤ *On est en plein carême, ce n'est pas le moment de **tuer le veau gras**.* | *Nagyböjt van, ez nem az a pillanat, amikor **nagy lakomát illik csapni**.*
♦ A kifejezés a Biblia egy ismert példázatára utal (Lk 15:11–32). A gazdag szülők egyik gyermeke, miután kikérte és eltékozolta az örökségét, bűnbánóan visszatér a szülői házba, ahol az apa szemrehányás nélkül e szavakkal fogadja vissza nagy örömmel a tékozló fiút: « Amenez le veau gras, tuez-le, mangeons et festoyons, car mon fils que voilà était mort et il est revenu à la vie ; il était perdu et il est retrouvé ! » [Azután hozzátok elő a hizlalt borjút, vágjátok le, együnk és vigadjunk, mert ez a fiam meghalt, és föltámadt, elveszett, és megtaláltatott]. Hasonló értelemben használják a szintén bibliai eredetű *faire un festin de Balthasar* szólást is (vö. Dán 5:1), ami Rembrandtnak a londoni National Galleryben található azonos című festményét (1635) is megihlette.
≅ *faire un festin de Balthazar (vál)*

VEILLEUSE [vɛjøz] *(n fn)*

■ **mettre** ⟨qqch.⟩ **en veilleuse** – (Sz): diminuer l'intensité, les effets de qqch. {souvent utilisé sous la forme familière : *Mets-la en veilleuse.* 'Du calme, tais-toi !' Állítsd/Tedd magad takarékra!; Maradj már!; Fogd be!; Fogd vissza magad!}
□ ⟨vki vmit⟩ **takarékra állít/tesz**
➤ *Comme il y a beaucoup de chômeurs dans la région, les syndicats **ont mis en veilleuse** pour un certain temps leurs réclamations au sujet des salaires.* | *Mivel sok a munkanélküli a régióban, a szakszervezetek egy időre **takarékra állították** bérköveteléseiket.*

V

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

➤ *Tu as dit assez de bêtises,* ***mets-la en veilleuse****, s'il te plaît.* | *Elég sok szamárságot mondtál már, kérlek,* ***állítsd magad takarékra****!*

♦ A szólás átvitt jelentésének szemléleti alapja a csökkenthető fényű lámpa (*la veilleuse*), amit éjjel is égve hagynak, hogy legyen egy kis fény a szobában. A szó jelenti továbbá a gépkocsi helyzetjelző lámpáját és újabban bizonyos elektronikus eszközökön (pl. televízió, HI-FI, dekóder) a készenléti LED lámpát is. A *Mets-la en veilleuse* változatban a *la* elem a *la bouche* 'száj', *la gueule* 'pofa' szavakat helyettesíti.

◊ A *takarékra állít/tesz vmit* magyar szólás eredete a gáztűzhely működéséhez kapcsolódik. Ha kisebb hőfokon akarunk valamit forralni vagy sütni, akkor a gázégőt vagy a sütő égőfejét alacsonyabb fokozatra („takarékra, takarékláng-ra") kapcsoljuk.

VEINE [vɛn] *(n fn)*

■ **avoir de la veine** – (Sz), (biz): avoir de la chance

□ ⟨vkinek⟩ **(nagy) mákja van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **(nagy) mázlija van** (biz)

➤ *Tu as des places pour le concert de ce soir ?* ***Tu en as de la veine !*** | *Van jegyed a ma esti koncertre ?* ***Micsoda mázlista vagy!***

♦ Az *avoir de la veine* francia szólásmegfelelő alapja a kártyajátékban a XIX. század elejétől használatos *être en veine* 'avoir de la chance au jeu – szerencsés a játékban' jelentésű kifejezés. A *veine de la chance* szókapcsolat azonban már 1350 körül felbukkan és a benne szereplő *veine* 'ér, véna' szó átvitt értelemben 'tehetség, hajlam, véna' jelentésben értelmezhető. Ebből alakult ki a mai 'mázli' jelentés.

≅ *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du cul** || *avoir du pot** || *avoir une veine** *de cocu/pendu* || *être né coiffé** || *être né sous une bonne étoile** || *être favorisé par le sort*

■ **avoir une veine de cocu/pendu** – (Sz), (biz): avoir une chance extraordinaire

□ ⟨vkinek⟩ **disznó szerencséje van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **nagy malaca van** (biz) || ⟨vkinek⟩ **nagy mázlija van** (biz)

➤ *À l'examen oral, Noé a été interrogé sur la seule question qu'il conaissait bien.* ***Il avait une veine de cocu/pendu.*** | *A szóbeli vizsgán Noét arról az egyetlen tételről kérdezték, amelyiket jól tudott.* ***Disznó szerencséje volt. [Nagy malaca/mázlija volt.]***

♦ A kifejezés az előző szólás nyomatékosított változata. A hagyomány úgy tartja, hogy a megcsalt, felszarvazott férjnek (*cocu*) – mintegy kárpótlásképpen – több szerencséje van a játékban. Ami az akasztott embert (*pendu*) illeti, kötele, állítólag, szerencsét hozott másoknak.

◊ A magyar *disznó szerencséje van, nagy malaca van* szólások eredetét illetően köztudott, hogy a disznó számos nép babonás felfogásában szerencsét jelentő állat (vö. újévi malac, szerencsemalac). A fenti szólás nyelvünkbe a német *Schwein haben* kifejezés szó szerinti fordításaként került be. Ennek eredetét háromféleképpen is magyarázzák. ◉ Egyesek szerint a régi kártyások nyelvében keresendő a magyarázat. A XVI. és XVII. században használt játékkártyák ket-

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

tes lapja, az ún. *kétszem* vagy *disznó*, vaddisznót ábrázolt. Ezt a lapot gyakran az egyes (ász) lap mellett a legértékesebb, minden más lapot ütő kártyák, az ún. *honneur*ök közé számították. Így a kártyában az a játékos, akinek sok értékes ütőkártyája, azaz pl. sok disznója volt, szerencsésnek számított. ◉ Egy másik elképzelés szerint a *disznó* szó eredetileg csak fokozó, nyomósító értelmű volt, ahogy ez más állatnevekkel, sőt magával az *állat* szóval is előfordul (pl. *kutya meleg, állati nagy* stb.), és csupán az utána következő szó értelmét módosította. Így a szólás keletkezhetett oly módon, hogy a *disznó szerencséje van* kifejezésben a *szerencse* szó jelentése előbb a *disznó* jelzőhöz tapadt, majd – ahogy a *sertés állat*ból *sertés*, a *szarvas állat*ból *szarvas* lett – eredeti értelmét megtartva így rövidült le: *disznója/disznaja van*. ◉ A legvalószínűbb azonban az a magyarázat, amely egy mára feledésbe merült középkori szokásra vezeti vissza a szólás eredetét. A középkori német lövészünnepélyeken és egyéb versenyjátékokon az utolsó díj általában egy malac vagy disznó volt. Aki ezt a vigaszdíjat nyerte, az egyrészt szerencsés volt, másrészt azonban – mivel utolsó lett a versenyben – szégyenkezve vitte haza az akkor divatos köpönyege bő ujjába rejtve az állatot. A *disznója van* kifejezést pedig nagy általánosságban az érdemtelenül szerencsés emberre kezdték alkalmazni.

≅ *avoir de la veine** || *avoir des fées qui se sont penchées sur son berceau* || *avoir du cul** || *avoir du pot** || *être né coiffé** || *être né sous une bonne étoile** || *être favorisé par le sort*

◨ **ne pas avoir de sang dans les veines** → SANG: *avoir du sang de navet*

■ **se saigner aux quatre veines** – (Sz): dépenser ou donner tout ce qu'on peut, se priver pour qqn ou pour obtenir qqch.

□ ⟨vki⟩ **hatalmas anyagi áldozatot hoz**

➤ *Les parents de mon ami **se sont saignés aux quatre veines** pour que leur fils fasse un master en France.* | *A barátom szülei **hatalmas anyagi áldozatot hoztak**, hogy a fiuk Franciaországban végezze a mesterképzést.*

♦ A négyes szám a szólásban a négy végtag ereire utal a nagyfokú anyagi erőfeszítés kifejezésére.

≅ *se serrer [se mettre] la ceinture** || *faire ceinture** || *faire des sacrifices* || *gratter les fonds de tiroir*

VÉLO [velo] *(h fn)*

■ **avoir un petit vélo dans la tête** – (Sz), (biz): être légèrement fou

□ ⟨vki⟩ **kissé bogaras/hangyás** (biz)

➤ *Tout le monde aime bien Noé dans le village, il est gentil et serviable mais **il a un petit vélo dans la tête**.* | *A faluban mindenki nagyon kedveli Noét, aki kedves és szolgálatkész, de **kissé bogaras/hangyás**.*

♦ A bizalmas köznyelvben használatos kifejezés csak néhány évtizede jelent meg. Kialakulására a *pédaler* dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]* szólás lehetett hatással, különösen pedig annak *pédaler* 'pedálozik' igéje, ami megmagyarázza a *vélo* 'bicaj' jelenlétét.

Francia_magyar_szolastar.indb 885 2024. 08. 12. 15:59:20

◊ A *kissé bogaras* magyar szólás eredetét lásd: *avoir une araignée* au plafond*.

≅ *avoir un grain[1]* (de folie)* || *avoir une araignée* au plafond* || *avoir une case* vide [une case en moins] [Il lui manque une case.]* || *battre la breloque (rég)* || *battre la campagne* (2.)* || *être à l'ouest (biz)* || *être tombé sur la tête** || *ne pas tourner rond[1]* || *perdre l'esprit* || *perdre la boule** || *perdre la boussole** || *perdre la raison* || *perdre la tête** || *perdre le bon sens* || *perdre le nord**

VELOURS [v(ə)luʀ] *(h fn)*

■ **jouer sur du velours** – (Sz): agir avec beaucoup de prudence, sans prendre de risques pour éviter un danger

□ ⟨vki⟩ **óvatosan/megfontoltan cselekszik** || ⟨vki⟩ **semmit nem tesz kockára**

➤ *Nous allons négocier avec des hommes d'affaires très décidés.* ***Il va falloir jouer sur du velours.*** | *Nagyon eltökélt üzletemberekkel fogunk tárgyalni.* ***Megfontoltan kell cselekednünk.***

♦ A kifejezés eredete a szerencsejátékokban keresendő. Eredetileg csak annyit jelentett, hogy valaki a megnyert pénznél többet nem kockáztat. A *velours* 'bársony' főnév a kártyaasztal bársonyborítására utal.

◊ A *kockára tesz vmit* magyar szólás a kockajátékból jön, aminek több ezer éves múltja van. Tacitus *Germania* című művében (24) például feljegyezte a régi germánokról, hogy szenvedélyesen kockáztak, s ha már mindenüket elvesztették, szabadságukat és életüket is feltették a játékban. A középkori francia irodalomban is szép számban találunk olyan műveket, amelyek részletesen és szemléletesen leírják a kockajáték változatos fajtáit, a különféle csalási módozatokat, az ebből fakadó veszekedéseket, valamint a mindebből következő anyagi és erkölcsi romlást. A magyarban több más szólás is e szerencsejáték emlékét őrzi mind a mai napig (*kockán forog vmi, fordul a kocka, A kocka el van vetve*).

≅ *marcher sur des œufs* (2.)* || *veiller au grain[2]**

VENIN [vənɛ̃] *(h fn)*

■ **jeter/cracher son venin** – (Sz): dire toutes les méchancetés que l'on pense dans un accès de colère

□ ⟨vki⟩ **fröcsög a gyűlölettől** || ⟨vki⟩ **kiadja a mérgét**

➤ *J'ai laissé Zoé* ***cracher son venin*** *sur son mari et je suis parti sans lui répondre.* | *Hagytam, hogy Zoé* ***fröcsögő gyűlölettel beszéljen*** *a férjéről, aztán válasz nélkül hagyva elmentem.*

♦ A *venin* főnév konkrét jelentésben állati mérget jelent (pl. *venin de serpent* 'kígyóméreg'), átvitt értelemben pedig 'gyűlölet, gonoszság, áskálódás' értelemben használatos.

VENIR [v(ə)niʀ] *(tn i)*

V

■ **voir venir** – (Sz): attendre de voir comment les choses évoluent avant d'agir

□ ⟨vki⟩ **majd meglátja, mi lesz** || ⟨vki⟩ **majd meglátja, hogy alakulnak a dolgok**

➤ *Pour l'instant, je ne veux pas investir mon argent.* ***Je préfère voir venir.*** | *Pillanatnyilag nem akarom befektetni a pénzemet.* ***Majd meglátom, mi lesz [hogy alakulnak a dolgok].***

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólással kapcsolatban érdemes megemlíteni még a vele rokon *Je ne vois pas où tu veux en venir* 'Nem tudom, hova akarsz kilyukadni' helyzetmondatot is.

VENT [vã] *(h fn)*

■ **Autant en emporte le vent.** – (Szi): {Rien ne restera, tout sera comme emporté par le vent.}
□ **Elfújta a szél.**
➤ *Zoé m'a promis monts et merveilles, mais, comme l'on dit par ici : « **Autant en emporte le vent** »...* | *Zoé fűt-fát megígért nekem, de ahogy mifelénk mondják: „**Elfújta a szél.**"*

♦ A szállóige előképe már a Bibliában is olvasható (Dán 2:35): „...és olyan lett az egész, mint nyári szérűn a pelyva, amelyet elvisz a szél, és nyomát sem lehet találni." Később François Villon *La ballade en vieil langage françois* című költeményének (1461) refrénjeként is megjelenik az *Autant en emporte ly vens* alakban. Általános elterjedtségét azonban feletehetően Margaret Mitchell amerikai írónő egyetlen, ám világsikert aratott könyve címének *(Gone with the Wind*, 1936*)* köszönheti. Művében a szerző az amerikai polgárháború (1861–1865) kalandos eseményeit meséli el a déli államok szemszögéből. A könyvből készített és szintén nagy sikerű film (1939) Vivian Leigh, Clark Gable és Olivia de Havilland emlékezetes alakításával még inkább hozzájárult a szólásmondás elterjedéséhez.

■ **avoir du vent dans les voiles** – (Sz), (biz): être ivre, ne pas marcher droit
□ ⟨vkinek⟩ **a lábába megy/száll az ital || imbolyog a föld/talaj** ⟨vkinek⟩ **a lába alatt**
➤ *J'ai été boire un coup avec mon ami hier soir. En rentrant chez moi, **j'avais du vent dans les voiles** !* | *Tegnap este elmentem a barátommal egyet inni. Hazafelé menet **imbolygott a lábam alatt a talaj**.*

♦ A részeg, imbolygó járású emberre használt kifejezés szemléleti alapja az a vitorláshajó, amelynek vitorláiba (*la voile*) a szél bele-belekap, így az gyakran ide-oda imbolyogva, lavírozva halad. A szólást használják az *Il y a du vent dans les voiles* alakban is egy részegen tántorgó ember leírására, jellemzésére.

■ **avoir le vent en poupe** – (Sz): être poussé vers le succès, en étant favorisé par les circonstances
□ ⟨vkinek⟩ **hátszele van [**⟨vki⟩ **hátszelet kap] || kedvező szél fújja/lengeti** ⟨vkinek, vminek⟩ **a vitorláját** (vál)
➤ *Quand Noé a fondé son entreprise, **il avait le vent en poupe**. Mais tout a mal tourné par la suite.* | *Amikor Noé megalapította a vállalkozását, **kedvező szél fújta a vitorláját**. Később azonban minden rosszra fordult.*
➤ *Il paraît que les machines à café à dosettes de type Nespresso continuent à **avoir le vent en poupe**.* | *Úgy tűnik, hogy a Nespresso típusú kapszulás kávéfőzőknek továbbra is **kedvező szél fújja a vitorláját**.*

♦ A kifejezés és magyar megfelelője is a hajózás nyelvéből jön. A *poupe* szó a hajó farát jelenti, a *vent en poupe* pedig a hátszelet, amiben a hajó gyorsan halad előre célja felé. Ez a kép az átvitt jelentés alapja. Amint a második példából látható, a szólást manapság valamivel (pl. egy termékkel) kapcsolatban is mondják.

Francia_magyar_szolastar.indb 887 2024. 08. 12. 15:59:20

■ (*F*) **avoir marché le vent dans le dos** – (Sz), (Can): avoir des oreilles proéminentes et décollées
□ ⟨vki⟩ **lapátfülű** || ⟨vki⟩ **vitorlafülű**
➤ *À chaque fois qu'ils rencontrent le petit Noé, ses camarades de classe se moquent de lui en disant qu'**il a marché le vent dans le dos**.* | *Valahányszor csak találkoznak vele, az osztálytársai mindig gúnyolódnak a kis Noén mondván, hogy milyen **vitorlafülei vannak**.*
≅ *avoir les oreilles dans le sens de la marche [face à la route]* || *avoir les oreilles en feuille de chou*

■ **avoir vent** ⟨de qqch.⟩ – (Sz): apprendre qqch., être mis au courant {utilisé surtout au passé composé}
□ ⟨vki vminek⟩ **hírét veszi** || ⟨vki vmiről⟩ **tudomást szerez**
➤ *C'est seulement il y a quelques jours que **j'ai eu vent** de l'espionnage industriel au sein de l'entreprise.* | *Csak néhány nappal ezelőtt **szereztem tudomást** a vállalaton belüli ipari kémkedésről.*
♦ A kifejezésben a *vent* 'szél' főnév átvitt értelemben 'hír, híresztelés' jelentésben értendő.
≅ *être mis au courant de qqch.*

■ **contre vents et marées** [võzemaʀe] – (Sz): malgré tous les obstacles {utilisé avec des verbes comme *défendre*, *aller*, *lutter*, *se battre*, *continuer*}
□ **ha minden kötél szakad is** || **ha a fene fenét eszik is** (biz)
➤ *Je défendrai mon opinion **contre vents et marées**, je n'en dévierai pas, non par obstination, mais par conviction.* | *Meg fogom védeni a véleményemet, **ha a fene fenét eszik is**, nem térek el tőle, nem makacsságból, hanem meggyőződésből.*
♦ A kifejezés a hajózással kapcsolatos. A tengerészek a kemény természeti erők, úgymint a változó szelek (*vents*) és az árapály jelenségek (*marées*) ellenére is kitartóan igyekeznek, hogy a leggyorsabban célba érjenek.

■ **être dans le vent** – (Sz):
1. être bien informé
□ ⟨vki⟩ **képben van**
➤ *Malgré son âge, ma grand-mère **est** plutôt **dans le vent** à propos de tout.* | *Kora ellenére a nagyanyám többnyire mindenről **képben van**.*
2. être à la (dernière) mode
□ ⟨vmi⟩ **a legutolsó divat szerinti** || ⟨vmi⟩ **divatos/felkapott**
➤ *Très intéressée par la mode, Zoé s'habille des habits des grands couturiers **dans le vent**.* | *Zoét nagyon érdekli a divat, **a legutolsó divatot követő** nagy divatszalonok ruháit viseli.*
♦ A francia kifejezésben a *vent* 'szél' főnév az újdonságokat, az éppen divatos dolgokat szimbolizálja és azokat a szél által felkapott, ott egy ideig forgó, majd tovasodródó falevelekhez hasonlítja.
≅ **1.** *être à la page** || *être au parfum** || *être dans le coup** *(2.)*
≅ **2.** *être du dernier cri**

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **faire du vent** – (Sz), (biz): faire l'important ; exagérer sa propre importance
□ ⟨vki⟩ **csak a szelet csapja (maga körül)**
➤ *Mon collègue ne travaille pas beaucoup,* ***il fait du vent****.* | *A kollégám nem sokat dolgozik,* ***csak a szelet csapja maga körül****.*
♦ A kifejezésben a *vent* 'szél' szó az üresség*é*t, a hiúságot, a haszontalanságot szimbolizálja.
≅ *déplacer de l'air* || *faire la mouche* du coche*

■ **Il fait [Il y a] un vent à décorner les bœufs** [bø]**.** – (Szm), (biz): {Il fait un vent très violent.}
□ **Akkora szél van, hogy majd elfújja/elviszi az embert.**
➤ *Reste à la maison,* ***il fait [y a un] vent à décorner les bœufs****.* | *Maradj itthon,* ***akkora szél van, hogy majd elfújja az embert****.*
♦ A helyzetmondat a szél erősségét azzal jellemzi, hogy az még a szarvasmarhák (*les bœufs*) szarvát is kicsavarja a helyéről (*décorner*).

■ **passer/venir en coup de vent** – (Sz): passer très rapidement, ne pas rester longtemps
□ ⟨vki vhova/vkihez⟩ **épp csak beugrik**
➤ *Noé est toujours pressé. Ce matin aussi* ***il est passé en coup de vent*** *pour me rendre le livre que je lui avais prêté.* | *Noé mindig siet. Ma reggel is* ***épp csak beugrott hozzám****, hogy visszaadja nekem a könyvet, amit kölcsönbe adtam neki.*
♦ A *coup de vent* 'széllökés' szókapcsolat azt fejezi ki, hogy valaki valahova „beviharzik, mint a szélvész", majd hamarosan távozik.
≅ *faire un saut chez qqn*

■ **Quel bon vent vous amène ?** – (Szm): {formule de bienvenue quand on ignore la raison de la visite de qqn}
□ **Mi szél hozta?**
➤ *Cher ami,* ***quel bon vent vous amène*** *à Paris ?* | *Kedves barátom,* ***mi szél hozta*** *Párizsba?*
♦ A tengerészeti eredetű (*bon vent* 'kedvező széljárás') helyzetmondatot manapság többnyire kissé tréfás kérdésként használják.

■ **Qui sème le vent récolte la tempête.** – (Szm): {Une personne qui incite à la violence, à la révolte, s'expose à de grands périls.}
□ **Aki szelet vet, vihart arat.**
➤ *Les partisans de cette politique de la haine* ***sèment le vent*** *et – qu'ils ne s'y trompent pas –* ***ils récolteront la tempête****.* | *A gyűlöletpolitika hívei* ***szelet vetnek*** *és – ne legyen e felől semmi kétségük –* ***vihart fognak aratni****.*
♦ A sok nyelvben ismert közmondás forrása Ózeás próféta szövege a Bibliából, az Úr haragos szavai Izraelről (Óz 8:7): „Szelet vetnek ők, de majd vihart aratnak". Vö. még *Ki mint vet, úgy arat*.

◨ **se battre contre des moulins à vent** → MOULIN

Francia_magyar_szolastar.indb 889 2024. 08. 12. 15:59:21

■ **sentir le vent tourner [sentir/voir venir le vent]** – (Sz): sentir arriver le changement d'une situation
□ ⟨vki⟩ **érzi a változás szelét** || ⟨vki⟩ **érzi, hogy megfordul a széljárás**
➤ *L'avenir appartient à ceux qui savent innover, ceux qui ont la connaissance adéquate, ceux qui sont capables de* ***sentir le vent tourner*** *et de s'adapter à ces changements.* | *A jövő azoké, akik újítani tudnak, akiknek megfelelő tudásuk van, akik képesek* ***megérezni a változás szelét*** *és alkalmazkodni tudnak ezekhez a változásokhoz.*
♦ Egy adott helyzet változásának előzetes jelét, „előszelét" a kifejezés a szél irányának változásához hasonlítja.

◨ **venir en coup de vent** → VENT: *passer/venir en coup de vent*

◨ **voir venir le vent** → VENT: *sentir le vent tourner [sentir/voir venir le vent]*

VENTRE [vɑ̃tʀ] *(h fn)*

■ **aller/courir/arriver ventre à terre** – (Sz): aller/arriver en courant le plus vite possible
□ ⟨vki⟩ **úgy fut, hogy a lába sem éri a földet** || ⟨vki⟩ **lélekszakadva/lóhalálában érkezik**
➤ *Noé* ***a couru ventre à terre*** *car il voulait absolument nous rejoindre.* | *Noé* ***úgy futott, hogy a lába sem érte a földet****, mert feltétlenül csatlakozni akart hozzánk.*
♦ A *ventre à terre* szókapcsolatot a XVII. században még csak a 'hason csúszva kér bocsánatot' értelemben használták (vö. *Dictionnaire de l'Académie française*, 1694: *demander pardon ventre à terre* 'demander pardon avec toute sorte de sousmission'). Amikor ez elhalt, jelentésbővüléssel a gyors futás jellemzésére kezdték mondani. Ennek szemléleti alapja pedig a ló gyors vágtája lett, amikor az embernek az a benyomása, hogy a ló megnyújtott lépésekkel olyan gyorsan fut, hogy a hasa szinte a földet éri.
≅ *aller comme le vent* || *courir comme un dératé** || *courir comme un lapin* || *courir/filer comme un zèbre** || *piquer un cent mètres [un sprint] (biz)*

◨ **avoir des grenouilles dans le ventre** → GRENOUILLE

◨ **avoir la peur au ventre** → PEUR

◨ **avoir les yeux plus grands/gros que le ventre** → ŒIL

■ **avoir quelque chose dans le ventre** – (Sz), (biz): être courageux, avoir de l'énergie, de la volonté {en opposition avec : *ne rien avoir dans le ventre* 'manquer d'énergie, de volonté' = 'nincs vér vkinek a pucájában'}
□ **van vér** ⟨vkinek⟩ **a pucájában** (biz) || **van** ⟨vkinek⟩ **kurázsija/mersze**
➤ *Noé a affronté courageusement cet adversaire plus fort que lui.* ***Il a quelque chose dans le ventre.*** | *Noé bátran szembeszállt a nálánál erősebb ellenféllel.* ***Van vér a pucájában.***
≅ *avoir des couilles* (au cul)* || *avoir du cœur au ventre* || *avoir du front tout le tour de la tête (Can)* || *avoir du sang dans les veines* || *ne pas avoir froid aux yeux**

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **chercher à savoir ce que** ⟨qqn⟩ **a dans le ventre** – (Sz): essayer de savoir quels sont ses projets, ses intentions réelles
□ ⟨vki⟩ **igyekszik kipuhatolni** ⟨vkinek⟩ **a szándékait** || ⟨vki⟩ **igyekszik kipuhatolni, hogy** ⟨vki⟩ **mit forgat a fejében**
➤ *Mon chef est très imprévisible. Parfois* ***je cherche*** *en vain* ***à savoir ce qu'il a dans le ventre.*** | *A főnököm nagyon kiszámíthatatlan. Néha hiába* ***igyekszem kipuhatolni a szándékait.***
➤ *Noé est toujours très cachottier.* ***Je ne sais jamais ce qu'il a dans le ventre.*** | *Noé mindig nagyon titokzatoskodó.* ***Sohasem tudom, hogy mit forgat a fejében.***
♦ A kifejezés szinonimájaként használatos még a *chercher à savoir ce que qqn a derrière la tête* változat is, ami az *avoir une idée derrière la tête** szólásra vezethető vissza.

◨ **courir ventre à terre** → VENTRE: *aller/courir/arriver ventre à terre*

◨ **donner/mettre du cœur au ventre** ⟨à qqn⟩ → CŒUR

■ **être à plat ventre** – (Sz): être étendu sur le ventre
□ ⟨vki⟩ **hason fekszik**
➤ *Certains dorment sur le dos ou sur le côté, d'autres dorment* ***à plat ventre****.* | *Egyesek háton vagy oldalt fekve alszanak, mások meg* ***hason fekve****.*
♦ A kifejezés átvitt értelmét lásd: *se mettre à plat ventre* devant qqn*.

■ ⟨Sqqch.⟩ **faire** ⟨à qqn⟩ **mal au ventre** – (Sz): lui être très désagréable {utilisé souvent au conditionnel}
□ **fájna** ⟨vkinek⟩ **a szíve** ⟨vmiért⟩
➤ ***Cela me ferait mal au ventre*** *de renoncer à mon tournoi de tennis favori.* | ***Fájna a szívem****, ha le kellene mondanom a kedvenc teniszversenyemről.*
♦ A kifejezés átvitt értelme azon az orvosok által is elfogadott megfigyelésen alapul, hogy a gyomorfájás, gyomorgörcs gyakran pszichoszomatikus okokra vezethető vissza.

◨ **ne rien avoir dans le ventre** → VENTRE: *avoir quelque chose dans le ventre*

■ **prendre du ventre** – (Sz): commencer à avoir un gros ventre
□ ⟨vki⟩ **pocakot ereszt**
➤ *« Tout jeune Napoléon était très maigre / et officier d'artillerie / plus tard, il devint empereur /* ***alors il prit du ventre*** *et beaucoup de pays / et le jour où il mourut il avait encore / du ventre / mais il était devenu plus petit. »* (JACQUES PRÉVERT : *Composition française*) | *Egész fiatalon Napóleon nagyon sovány volt / és tüzértiszt / később császár lett /* ***ekkor eresztett pocakot*** *és hódított meg sok országot / és azon a napon, amikor meghalt, megvolt még / a pocakja / de sokkal kisebb lett jómaga.*
♦ A fenti példában Jacques Prévert a *prendre du vent* 'pocakot ereszt' és a *prendre beaucoup de pays* 'sok országot foglal el' szókapcsolatok egybeolvasztásával ké-

Francia_magyar_szolastar.indb 891 2024. 08. 12. 15:59:21

pez szólásjátékot, amit Lackfi János költő, műfordító a következő változatban ad vissza: „megnőtt a pocakja és az étvágya is: felfalt jó pár idegen országot is".

≅ *prendre de la brioche** || *prendre des kilos* || *prendre du poids* || *(se) faire du lard (biz)*

■ **rire à ventre déboutonné** – (Sz): rire sans se gêner, de toutes ses forces

□ ⟨vki⟩ **a hasát fogja nevettében**

➤ *Quand Noé raconte des blagues, tout le monde **rit à ventre déboutonné**.* | *Amikor Noé vicceket mesél, mindenki **a hasát fogja nevettében**.*

♦ A kifejezés *à ventre déboutonné* eleme (szó szerint: „úgy, hogy a hasán még az ing és a nadrág is kigombolódik") egyszerre utal az erőteljes, túlzott és udvariatlan nevetésre.

≅ *avoir le fou rire** || *éclater* de rire* || *être écroulé de rire* || *être mort[1]* de rire* || *être plié (en deux) de rire* || *mourir* de rire* || *rire à gorge* déployée* || *rire aux éclats** || *rire aux larmes** || *rire comme un bossu** || *rire comme une baleine** || *se fendre la gueule** || *se fendre la pêche** || *se fendre la pipe** || *se fendre la poire* || *se taper le cul* par terre* || *se taper sur les cuisses** || *se tenir les côtes** || *se tordre* de rire*

◨ **savoir ce que** ⟨qqn⟩ **a dans le ventre** → VENTRE: *chercher à savoir ce que* ⟨qqn⟩ *a dans le ventre*

■ **se mettre à plat ventre** ⟨devant qqn⟩ – (Sz): se montrer humble, servile devant qqn

□ ⟨vki vki előtt⟩ **hasra esik/vágódik [hasra vágja magát]** || ⟨vki vki előtt⟩ **hason/porban csúszik**

➤ *Lors des négociations salariales prévues demain, au lieu de **se mettre à plat ventre** devant la direction de l'entreprise, nous devrions défendre durement les intérêts des travailleurs.* | *A holnapra tervezett bértárgyaláson ahelyett, hogy **hasra esnénk** a vállalat vezetése előtt, a dolgozók érdekeit kellene keményen védenünk.*

♦ A szólás által kifejtett testtartás (hason, hasra) az engedelmesség, a megalázkodás testtartása.

≅ *s'aplatir comme une carpette* devant qqn*

VER [vɛʀ] *(h fn)*

■ **nu comme un ver** – (Szh): totalement nu

□ ⟨vki⟩ **anyaszült meztelen**

➤ *Zoé est sortie de la salle de bain pour répondre au téléphone, **elle était nue comme un ver**.* | *Zoé **anyaszült meztelenül** jött ki a fürdőszobából, hogy felvegye a telefont.*

♦ A hasonlat azt a képet aknázza ki, hogy a kukac, földigiliszta (*ver, ver de terre*) olyan állat, amelyik – mivel bőrét nem fedi védőréteg – mezítelennek, csupasznak tűnik más állatokhoz képest. A hasonlat nagyon régi, már Guillaume de Lorris és Jean de Meung XIII. századból származó *Roman de la Rose* [Rózsa-regény] című költeményben is megtalálható.

≅ *à poil** || *dans le plus simple appareil* || *en costume* d'Adam [d'Ève]* || *nu comme la main*

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

■ **pas piqué des vers** – (Sz), (biz): extrême, formidable dans son genre
□ ⟨vmi⟩ **nem mindennapi** || ⟨vmi⟩ **nem semmi**
➤ *L'humoriste a fait un sketch **pas piqué des vers** à la télévision.* | *A humorista egy **nem mindennapi** jelenetet mutatott be a televízióban.*
♦ A szólás szemléleti alapja az, hogy a férgek (*les vers*) megrágják, megrongálják (*piquer*) a bútorokat (szú), a szöveteket, könyveket (moly). Amit viszont nem rongálnak meg (innen a *pas piqué* tagadó alak), az értelemszerűen kivételes, jó minőségű lehet.
≅ *Ce n'est pas de la petite bière*.* || *Ce n'est pas de la roupie de sansonnet. (biz)* || *Ce n'est pas rien.* || *pas piqué des hannetons**

■ **tirer les vers du nez** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le faire parler, le questionner habilement pour lui faire dire des choses qu'il veut cacher ou qu'il n'a pas envie de dire
□ ⟨vki⟩ **kiugra(sz)tja a nyulat a bokorból** || ⟨vki vkiből⟩ **kihúzza a titkát** || ⟨vki vkit⟩ **szóra bír**
➤ *Le proviseur fait sa petite enquête pour savoir qui a eu l'idée d'enlever les chaises de la salle de classe sous prétexte que le ministère vient de les interdire, car trop d'enfants se blessaient avec. Ce matin, il a essayé de **me tirer les vers du nez**, mais j'ai répondu à ses questions de façon évasive.* | *Az iskolaigazgató azt nyomozza, hogy kinek az ötlete volt kivinni a székeket az osztályteremből azzal az ürüggyel, hogy a minisztérium betiltotta azok használatát, mert túl sok gyerek sértette meg magát velük. Ma reggel megpróbálta nálam **kiugrasztani a nyulat a bokorból**, de én kitérő válaszokat adtam a kérdéseire.*
♦ A XV. század óta használt szólás pontos eredete ismeretlen, annak ellenére, hogy erre több, helyenként igencsak fantáziadús, anekdotikus magyarázat is született. ◉ A XVIII. századi francia enciklopédisták szerint az orrban előforduló parazitákról, orrférgekről (*vers rinaires* vagy *nasicles*) lehetett szó, ami a középkorban elég gyakori volt. Mivel ezt az emberek szégyellték, még az orvosnak sem nagyon beszéltek róla. Így annak kérdések sorával kellett a betegekből kihúzni (*tirer*) az orrukban (*nez*) tapasztalt tünetekre (*vers*) vonatkozó információkat. ◉ XIX. századi szóláskutatók szerint a *vers* főnév a latin VERUM 'igazság' szóval állna kapcsolatban, tehát az igazságot kell az emberekből kihúzni. De akkor vajon mi magyarázza a *ver* szó többes számú használatát, illetve annak az orral való kapcsolatát? A kérdések továbbra is válaszra várnak.
≅ *faire cracher le morceau à qqn* || *presser qqn de questions*

VERBE [vɛʀb] *(h fn)*

■ **avoir le verbe haut** – (Sz):
1. parler très fort
□ ⟨vki⟩ **nagy hangon beszél**
➤ *Comme tout Méridional, Cyrano de Bergerac, un Gascon typique, un peu corpulent avec un très gros nez, **avait** aussi **le verbe haut**.* | *Mint minden déli ember, a tipikus gascogne-i, kissé korpulens és hatalmas orrú Cyrano de Bergerac is **nagy hangon beszélt**.*

Francia_magyar_szolastar.indb 893 2024. 08. 12. 15:59:21

2. parler, décider avec hauteur, présomption
□ ⟨vki⟩ **nagy garral beszél**
➤ *Les politiques **ont le verbe haut**, surtout pendant la campagne électorale.* | *A politikusok **nagy garral beszélnek**, főleg amikor választási kampány van.*
♦ A francia kifejezés a *verbe* főnév 'hangmagasság, hangnem' jelentésén alapul.
◊ A magyar *nagy hangon beszél* és *nagy garral beszél* szólásmegfelelők érdekessége, hogy valójában mindkettő mindkét jelentésben ('hangosan, hangoskodva' és 'fennhéjázva') megállja a helyét. ◉ A magyar *nagy garral* szólás érdekessége, hogy a *garral* elem csak ebben a kifejezésben használatos. Eredete ismeretlen.

VÉRITÉ [verite] *(n fn)*

■ **dire ses quatre vérités** ⟨à qqn⟩ – (Sz): lui parler avec une franchise brutale, lui dire ouvertement ce qu'on lui reproche
□ ⟨vki⟩ **jól megmondja a magáét** ⟨vkinek⟩
➤ *Zoé ne veut plus se laisser insulter par son amie. Elle a décidé de **lui dire ses quatre vérités**.* | *Zoé nem szeretné, ha a barátnője tovább sértegetné. Elhatározta, hogy **jól megmondja neki a magáét**.*
♦ A főnév többes száma (*vérités*) az igazság általánosítására szolgál a kifejezésben. A négyes szám más szólásokhoz hasonlóan (*couper les cheveux* en quatre, faire les quatre volontés* à qqn, se mettre [se couper] en quatre* pour qqn, ne pas y aller par quatre chemins**) itt is nyomatékosít, s a négy részre osztott egészre utal (vö. pl. a négy égtáj, négy évszak, négy végtag).
≅ *appeler les choses par leur nom* || *appeler un chat* un chat* || *avoir la langue* bien pendue [(bien) affilée]* || *avoir la dent* dure* || *dire à qqn ce qu'on a sur le cœur* || *être franc comme l'or** || *être franc du collier* (1.)* || *mettre les pieds* dans les plats (2.)* || *ne pas avoir peur des mots* || *ne pas avoir sa langue* dans sa poche* || *ne pas mâcher ses mots** || *parler à cœur* ouvert* || *se parler d'homme* à homme* || *vider son sac* (1.)**

VERRE [vɛr] *(h fn)*

◨ **avoir un verre dans le nez** → NEZ: *avoir un coup/verre dans le nez*

■ **se noyer dans un verre d'eau** – (Sz): être incapable de résoudre la moindre difficulté
□ ⟨vki⟩ **még a saját lábában is elbotlik**
➤ *Zoé, ma nouvelle assistante, est toujours stressée, elle est incapable de résoudre la moindre tâche. **Elle se noierait dans un verre d'eau.*** | *Zoé, az új asszisztensem mindig stresszel, a legegyszerűbb feladatot is képtelen megoldani. **Még a saját lábában is elbotlana.***
♦ A szólás az ügyetlenség, alkalmatlanság kifejezésére már a XVII. században is használatos volt. A mára már kihalt *se noyer dans une goutte d'eau* változata még jobban hangsúlyozta e negatív tulajdonságokat.

◨ **une tempête dans un verre d'eau** → TEMPÊTE

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 894 2024. 08. 12. 15:59:21

VERROU [vɛʀu] *(h fn)*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **sous les verrous** – (Sz): mettre qqn en prison
□ ⟨vki vkit⟩ **lakat alá tesz** (biz)
➤ *Le voleur **a été mis sous les verrous** pour deux ans pour vol avec effraction.* | *A tolvajt két évre **lakat alá tették** betöréses lopásért.*
♦ A szólásban a börtönt, az elzárást a *verrou* ‘zár, retesz’ főnév szimbolizálja.
≅ *mettre qqn à l’ombre* (biz)* || *mettre qqn au frais* (biz)* || *mettre qqn au trou (biz)* || *mettre qqn en taule (biz)*

VERSE [vɛʀs] *(n fn)*

■ **Il pleut à verse.** – (Szm): {Il pleut fort, abondamment.}
□ **Úgy esik/zuhog (az eső), mintha dézsából/dézsával öntenék.**
➤ *Avec le changement climatique, on a en été de plus en plus de jours quand **il pleut à verse**.* | *A klímaváltozás miatt nyáron egyre több az olyan nap, amikor **úgy esik, mintha dézsából öntenék**.*
♦ A *verse* ‘öntés’ főnév a *verser* ‘önt’ igéből képzett, önmagában nem használt szó (kivéve *la verse des blés* ‘a gabona megdőlése’ szakkifejezést).
≅ *Il pleut à seaux*.* || *Il pleut à torrents.* || *Il pleut comme vache* qui pisse.* || *Il pleut/tombe des cordes*.* || *Il pleut/tombe des hallebardes*.* || *Il tombe/pleut comme à Gravelotte*.*

VERT, -E [vɛʀ, vɛʀt] *(h* és *n fn)*

■ **en dire/conter/voir des/de vertes et des/de pas mûres** – (Sz): dire/voir des choses étonnantes, choquantes
□ ⟨vki⟩ **cifrákat [cifra dolgokat] mond/lát** || ⟨vki⟩ **sok mindent látott/megért már**
➤ *J’ai rencontré l’ex de Noé. **Elle m’en a conté sur lui des/de vertes et des/de pas mûres.*** | *Találkoztam Noé volt feleségével. **Igencsak cifrákat mesélt nekem róla.***
➤ *Tu sais, dans ma vie, **j’en ai vu des/de vertes et des/de pas mûres**.* | *Tudod, életem során **sok mindent látttam/megértem már**.*
♦ A *verte* ‘zöld → éretlen’ szó a kifejezésben kontextustól függően kellemetlen, tréfás vagy éppen pajzán, nőnemű szavakkal kifejezett dolgokra (*chose, histoire*) utalhat, amit a vele szinonim és szójátékos viszonyban lévő *pas mûre* ‘éretlen, savanyú’ szókapcsolat csak tovább nyomatékosít.
≅ *en dire/conter de belles* de qqn, qqch.* || *parler à tort* et à travers* || *raconter des histoires** || *raconter des salades (biz)*

■ **se mettre au vert** – (Sz): aller à la campagne pour se reposer
□ ⟨vki⟩ **kimegy a zöldbe**
➤ *La vie dans une grande ville est très stressante et cela fait du bien de **se mettre au vert** de temps en temps.* | *A nagyvárosi élet nagyon stresszes, így jólesik időnként **kimenni a zöldbe**.*
≅ *prendre un bol d’air* || *s’oxygéner les poumons*

V

Francia_magyar_szolastar.indb 895 2024. 08. 12. 15:59:21

VESSIE [vesi] *(n fn)*

■ **prendre des vessies pour des lanternes** – (Sz): se tromper trop lourdement, commettre une grossière méprise

□ ⟨vki⟩ **összetéveszti a szezont a fazonnal** (biz), (tréf) || ⟨vki⟩ **összetéveszti az allegóriát a filagóriával** (biz), (tréf)

➤ *Cher confrère, dans votre argumentation,* ***vous prenez des vessies pour des lanternes****.* | *Kedves kollégám, az érvelésében* ***összetéveszti a szezont a fazonnal****.*

➤ *Noé essaie toujours de* ***me faire prendre des vessies pour des lanternes*** *avec ses histoires absurdes.* | *Noé állandóan* ***lóvá akar tenni engem*** *az abszurd történeteivel.*

♦ A kifejezés eredete tisztázatlan. ◉ Egyesek szerint a tévesztés, bakizás alapja a kerek lámpás (*une lanterne*) és a szárított, felfújt disznóhólyag (*une vessie de porc gonflée*) közötti alaki hasonlóság lenne. Mivel ez utóbbi átlátszó volt, régen gyertyát is szoktak beletenni és világítótestként is használták. Az együgyű emberekkel pedig könnyű volt elhitetni, hogy a hólyag valójában egy lámpás. ◉ Mások szerint arról van szó, hogy a többes számú *lanternes* szó régen 'képtelenség, lehetetlenség, megtévesztő és ostoba beszéd' jelentésben is használatos volt (vö. *Dictionnaire de l'Académie française*, 1694: 'Des fadaises, de sots contes, des choses impertinentes'). Az üres fecsegés, locsogás pedig metaforikusan könnyen kapcsolatba hozható volt egy üres, felfújt hólyaggal (*vessie*). ◉ Amint azt a második példamondat mutatja a kifejezés műveltető alakban is gyakori, amit ilyenkor magyarra a *vki vkit lóvá tesz* szólással kell fordítani.

◊ A *lóvá tesz vkit* magyar szólás eredetét lásd: *mener qqn en bateau* [monter un bateau à qqn*].

≅ *commettre une erreur* || *être à côté de la plaque** || *faire erreur* || *faire fausse route* (2.)* || *prendre le Pirée* pour un homme* || *se mettre [se fourrer] le doigt* dans l'œil (jusqu'au coude)*

VESTE [vɛst] *(n fn)*

■ **prendre/ramasser/remporter une veste** – (Sz), (biz): subir un grave échec {surtout dans une compétition, élection}

□ ⟨vki {sportban, versenyben, választáson}⟩ **(méretes/nagy) zakót kap** (biz)

➤ *Les partis de l'opposition ont du mal à se réunifier depuis qu'****ils ont pris une veste*** *aux dernières élections.* | *Amióta az utolsó választásokon* ***nagy zakót kaptak****, az ellenzéki pártok nem tudnak összefogni.*

♦ A szólást általában a kártyajátékból kölcsönzött, régies *être capot* 'maccsban van, vereséget szenved' kifejezéssel magyarázzák (vö. még: *se tenir à carreau**). Innen jön a *la capote* 'olyan ütés, amivel az ellenfelet maccsra tesszük, legyőzzük' jelentésű szó, ami a vele azonos alakú *la capote* 'nagy csuklyás köpeny' szóval keveredett, majd a *veste* 'zeke, zubbony → zakó' jelentésbe ment át és végül a vizsgált szólásban a 'nagy vereség' átvitt értelemben rögzült. ◉ Arra a helyzetre, ha valaki reménytelenül szerelmes valakibe, de visszautasításban

V

Francia_magyar_szolastar.indb 896 2024. 08. 12. 15:59:22

van része és ezáltal vetélytársával szemben alul marad, a *(se) prendre un rateau* bizalmas kifejezés használatos.

◊ A *(méretes/nagy) zakót kap* magyar szólás és a belőle képzett szintén bizalmas *lezakózik* ige a sportnyelvből jön.

≅ *mordre la poussière* (2.)* || *prendre une débarque* (2.)* || *ramasser [se prendre] une pelle* (2.)* || *se casser les dents**

■ **retourner sa veste** – (Sz), (biz): changer brusquement d'opinion, de parti, de position en fonction des opportunités

□ ⟨vki⟩ **köpönyeget fordít [fordít egyet a köpönyegén]**

➤ *Les électeurs n'aiment pas les hommes politiques qui* ***retournent constamment leur veste****.* | *A választók nem szeretik azokat a politikusokat, akik állandóan* ***fordítanak egyet a köpönyegükön****.*

♦ A szólás történelmi eredetű és állítólag I. Károly Emánuel (1562–1630) savoyai hercegre utal, aki mindenáron Franciaország vagy Spanyolország királya szeretett volna lenni. Olyan kifordítható köpenyt, zubbonyt (*une casaque*) viselt, aminek a színén az egyik, a viszályán pedig a másik országot szimbolizáló színek voltak (a fehér a francia, a vörös a spanyol királyságra utalt), és mindig azt hordta kívül, amelyik éppen az érdekeinek megfelelt.

◊ A *köpönyeget fordít [fordít egyet a köpönyegén]* magyar szólás eredetét lásd: *tourner casaque**.

≅ *changer d'avis [d'opinion] comme de chemise** || *changer son fusil* d'épaule* || *changer/virer de bord** || *être une vraie girouette* || *tourner casaque**

◨ **tailler une veste** ⟨à qqn⟩ (biz) → COSTUME: *tailler un costume* ⟨à qqn⟩

VICTOIRE [viktwaʀ] *(n fn)*

■ **crier/chanter victoire** – (Sz): exprimer sa joie d'avoir gagné

□ ⟨vki⟩ **győzelmet kiált** || ⟨vki⟩ **kérkedik a sikerével**

➤ *Maintenant que tu as enfin réussi ton bac,* ***tu peux crier victoire****.* | *Most, hogy végre sikeresen leérettségiztél,* ***győzelmet kiálthatsz****.*

♦ A kifejezés főleg tagadó alakban nagyon gyakori. Ilyenkor más magyar fordítási lehetőség is számba jöhet: *Il ne faut jamais crier victoire trop vite*. 'Soha ne igyunk előre a medve bőrére!'

■ **une victoire à la Pyrrhus** [piʀys] – (Sz), (vál): une victoire (généralement militaire) obtenue au prix de terribles pertes pour le vainqueur

□ **pirruszi győzelem** (vál)

➤ *Nous craignons* ***une victoire à la Pyrrhus*** *dans ce litige.* | *Attól félünk, hogy ebben a vitában* ***pirruszi győzelmet*** *aratunk.*

♦ A szólás történelmi eredetű. Pürrhosz (latinul Pyrrhus) epeiroszi király Kr. e. 279-ben Ausculum mellett legyőzte a római seregeket, de csapatai olyan nagy veszteségeket szenvedtek, hogy Plutarkhosz szerint a csata után a király így kiáltott fel (*Párhuzamos életrajzok*, Pürrhosz, 21): „Ha még egy csatában győzünk a rómaiakon, végképp elveszünk" – Máthé Elek fordítása.

V

Francia_magyar_szolastar.indb 897 2024. 08. 12. 15:59:22

VIDE [vid] *(h fn)*

■ **faire le vide autour de soi** – (Sz): faire en sorte de ne plus avoir personne autour de soi
□ ⟨vki⟩ **légüres teret hoz létre maga körül** || ⟨vki⟩ **elszigeteli magát**
➤ *Depuis un certain temps, Noé critique tout et tout le monde et ses amis n'aiment plus le rencontrer. Par son comportement* ***il a fait le vide autour de lui****.* | *Egy idő óta Noé mindent és mindenkit kritizál és a barátai már nem szeretnek vele találkozni. Viselkedésével* ***légüres teret hozott létre maga körül****.*

■ **faire le vide dans son esprit** – (Sz): ne plus penser à rien
□ ⟨vki⟩ **fejben teljesen kikapcsol**
➤ *Si vous rentrez très fatigué après une journée de stress, il faut absolument se détendre et* ***faire le vide dans votre esprit****. Il existe plusieurs techniques pour cela que vous pouvez essayer.* | *Ha nagyon fáradtan érkezik haza egy stresszes nap után, feltétlenül el kell lazulnia és* ***fejben teljesen ki kell kapcsolnia****. Erre többféle technika is van, amiket kipróbálhat.*

■ **parler dans le vide** – (Sz): parler sans objet ou sans auditeur
□ ⟨vki⟩ **a levegőbe beszél** || ⟨vki⟩ **a falnak beszél**
➤ *Zoé est si déprimée que j'ai l'impression de* ***parler dans le vide*** *quand je m'adresse à elle.* | *Zoé annyira depressziós, hogy az a benyomásom,* ***mintha a levegőbe beszélnék****, amikor szólok hozzá.*
♦ A *levegőbe beszél* szólás bibliai eredetű. A prófétálásról és a nyelveken szólás adományáról szóló fejezetében az újszövetségi *Első levél a korintusiaknak* veti föl a következő kérdést (1Kor 14:9–10): „Így ti is, ha a nyelveken való szólás során világos beszédet nem mondotok, hogyan fogják megérteni, hogy mit beszéltek? Csak a levegőbe beszéltek. Olyan sokféle nyelv van ezen a világon, és egy sem érthetetlen."
≅ *parler en l'air*

VIE [vi] *(n fn)*

◨ **au péril de sa vie** → PÉRIL

■ **avoir/mener une vie de chien** – (Sz): avoir une existence misérable, très difficile
□ ⟨vkinek⟩ **kutya (egy) élete van**
➤ *Noé est malade, divorcé et au chômage.* ***Il mène*** *actuellement* ***une vie de chien****.* | *Noé beteg, elvált és munkanélküli. Most* ***kutya egy élete van****.*

■ **enterrer sa vie de garçon [enterrer sa vie de jeune fille]** – (Sz): passer une dernière soirée avec des ami(e)s avant de se marier
□ ⟨vki⟩ **legénybúcsút/leánybúcsút tart**
➤ *Deux jours avant son mariage, Noé* ***a enterré sa vie de garçon*** *avec ses copains. Ils ont fait la fête jusqu'à l'aube.* | *Két nappal az esküvője előtt Noé* ***legénybúcsút tartott*** *a barátaival. Hajnalig mulattak.*

V

Francia_magyar_szolastar.indb 898 2024. 08. 12. 15:59:22

♦ A szólás a temetés (*enterrer*) metaforáját aknázza ki a kötöttségektől mentes agglegény- vagy hajadonélet végének kifejezésére.
≅ *brûler sa culotte* [ses culottes]*

■ **mener la vie à grandes guides** – (Sz): être riche et vivre en dépensant beaucoup
□ ⟨vki⟩ **nagy lábon él**
➤ *Le fiancé de Zoé est un garçon charmant qui doit gagner beaucoup d'argent, car* ***il mène la vie a grandes guides****.* | *Zoé vőlegénye kedves fiú, aki sok pénzt kereshet, mert* ***nagy lábon él****.*
♦ A kifejezés lovakkal kapcsolatos metafora. A *grandes guides* a fogat élén haladó lovak irányítására szolgáló gyeplőszár volt. Az *à grandes guides* szókapcsolat eleinte csak a megengedett gyeplőszárral vadul vágtató lovak sebességére utalt, majd fokozatosan metaforizálódva felvette a 'költekező, fényűző életmód' jelentést.
◊ A *nagy lábon él* magyar szólás eredetét lásd: *vivre sur un grand pied**.
≅ *brûler la chandelle* par les deux bouts (2.)* || *être un panier* percé* || *faire chauffer sa carte* de crédit* || *faire des folies* || *faire le grand seigneur* (2.)* || *jeter l'argent* par les fenêtres* || *mener grand train²** || *vivre comme un prince* || *vivre en grand seigneur**

■ **mener une vie de bâton de chaise** – (Sz): mener une vie désordonnée, agitée
□ ⟨vki⟩ **mozgalmas/zűrös/zaklatott életet él**
➤ *Notre fils est maintenant sérieux. Mais dans sa jeunesse,* ***il a mené une vie de bâton de chaise****.* | *A fiunk mára megkomolyodott, de ifjúkorában* ***mozgalmas/zűrös életet élt****.*
♦ Molière 1659-ben bemutatott *Les Précieuses ridicules* [Kényeskedők] című komédiájának 7. jelenetében Mascarille egy hordszéken, gyaloghintón érkezik vendéglátójához. A fuvardíjat azonban nem hajlandó kifizetni a gyaloghintósoknak, sőt az egyik nyafogva méltatlankodó hordárnak még egy nyaklevest is lekever ezt kérdezvén tőlük modoros stílusában: « Voudriez-vous, faquins, que j'exposasse l'embonpoint de mes plumes aux inclémences de la saison pluvieuse, et que j'allasse imprimer mes souliers en boue ? Allez, ôtez votre chaise d'ici. » [...ti, disznóformák. Tán azt akarnátok, hogy tollaim sudár alakját kitégyem légyen az esős idény zord mostohaságának, lábbelieimet pedig a sárral hozzam volt érintkezésbe? No táguljatok azzal a hordszékkel. – Illyés Gyula fordítása]. A másik hordár azonban sokkal energikusabb, lekapja az egyik rudat a székről, hogy azzal kényszerítse Mascarille-t fizetésre, aki azonnal engedelmeskedik, sőt még kártérítést is ad a pofonért. Molière korában tehát a gyaloghintó (*chaise à porteurs*) már nagyon elterjedt volt Franciaországban. Antoine Furetière 1666-ban megjelent *Le Roman bourgeois* [A polgárregény] című művéből is tudjuk, hogy divatját Montbrun márki hozta Angliából 1619-ben azzal a céllal, hogy azok a nemes emberek, akiknek nincsen hintójuk, ne sáros cipőben, csizmában legyenek kénytelenek vendégségbe menni (például az akkor divatos irodalmi szalonokba). A *bâtons de chaise* tehát a hordszékek szállítására szolgáló két vízszintes rúd volt, amelyre a rendszerint elfüggönyözhető vagy zárható, hordozható karosszéket helyezték. „Mozgalmas, zaklatott" életük volt, hiszen felemelték azokat,

V

Francia_magyar_szolastar.indb 899 2024. 08. 12. 15:59:22

letették, kihúzták, visszatették a helyükre, hogy a szék ajtaját nyitni és zárni lehessen. Ez szolgált azután vizsgált kifejezésünk átvitt értelmének alapjául.

≅ *mener une vie de patachon*

◨ **mener une vie de chien** → VIE: *avoir/mener une vie de chien*

■ **mener une vie de galérien** – (Sz): mener une vie très dure

□ ⟨vkinek⟩ **nehéz/nyomorúságos sorsa van** || ⟨vki⟩ **húzza az igát**

➤ *Pendant la journée, Noé avait des cours à la fac, le soir il travaillait comme veilleur de nuit pour payer ses études.* ***Il a mené cette vie de galérien*** *pendant trois ans.* | *Noé napközben órákon volt az egyetemen, esténként éjjeliőrként dolgozott, hogy finanszírozza a tanulmányait. Három éven át* ***volt ilyen nehéz sorsa****.*

♦ A szólás *galérien* 'gályarab' szava a gályarabságra ítélt és ott embertelen körülmények között dolgoztatott rabszolgákra utal.

■ **mener une vie de pacha** – (Sz), (biz): mener une vie agréable, fastueuse, sans contrainte

□ ⟨vki⟩ **fényűző életet él** || ⟨vki⟩ **él, mint Marci Hevesen**

➤ *Noé ne travaille pas, ne gagne rien, mais il voudrait* ***mener une vie de pacha****.* | *Noé nem dolgozik, nem keres semmit, de* ***szeretne úgy élni, mint Marci Hevesen****.*

♦ A *pacha* 'pasa, basa' a szultánok uralkodása alatt Törökországban és néhány más mohamedán államban fényűző életet élő, magasabb rangú katonai, illetve polgári hivatalnok volt.

◊ Az *él, mint marci Hevesen* magyar szóláshasonlat eredetét lásd: *se la couler* douce*.

≅ *mener une vie de château* || *péter dans la soie (biz)* || *se la couler* douce* || *vivre comme un prince*

◨ **ne pas donner signe de vie** → SIGNE

■ **refaire sa vie** – (Sz):

1. se remarier {après un deuil ou un divorce}

□ ⟨vki⟩ **újból megházasodik** || ⟨vki⟩ **újrakezdi az életét**

➤ ***Veux-tu refaire ta vie*** *après ton divorce ?* | *A válásod után* ***újból meg akarsz házasodni****?*

2. recommencer à zéro à vivre dans un nouvel endroit

□ ⟨vki vhol⟩ **újrakezdi az életét** || ⟨vki vhol⟩ **új életet kezd**

➤ *Noé* ***a refait sa vie*** *à l'étranger.* | *Noé külföldön* ***kezdett új életet.***

VIEUX, VIEIL, VIEILLE [vjø, vjɛj, vjɛj] *(mn* és *fn)*

■ **prendre un (sacré) coup de vieux** – (Sz), (biz): vieillir brusquement

□ ⟨vki⟩ **hirtelen (nagyon) megöregszik**

➤ *Je n'avais pas vu Zoé depuis un moment. Quand je l'ai rencontrée l'autre jour, j'ai eu du mal à la reconnaître,* ***elle a pris un sacré coup de vieux****.* | *Egy ideje nem láttam Zoét. Amikor a minap találkoztam vele, nehezen ismertem fel, mert* ***hirtelen nagyon megöregedett****.*

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

VIF [vif] *(h fn)*

■ **entrer dans le vif du sujet** – (Sz): aborder directement le sujet principal sans préliminaires
□ ⟨vki⟩ **belevág a (téma) közepébe** || ⟨vki⟩ **a lényegre tér**
➤ *Comme nous n'avons que vingt minutes d'entretien, je propose que nous* ***entrions*** *immédiatement* ***dans le vif du sujet****.* | *Mivel csak húsz percünk van a tárgyalásra, javaslom, hogy azonnal* ***térjünk a lényegre****.*
♦ A *vif* 'eleven hús' főnév a kifejezésben a dolog, a téma lényegét szimbolizálja.

■ **piquer** ⟨qqn⟩ **au vif** – (Sz): blesser qqn à propos d'un sujet particulièrement sensible
□ ⟨vki vkinek⟩ **az elevenére tapint**
➤ *Noé* ***a piqué*** *Zoé* ***au vif*** *en évoquant ses nombreux échecs amoureux.* | *Noé Zoé* ***elevenére tapintott****, amikor a számos szerelmi kudarcát emlegette.*
♦ A francia szólás *vif* főneve 'eleven hús' jelentésben szerepel.

VIGNE [viɲ] *(n fn)*

■ **être dans les vignes (du Seigneur)** – (Sz): être ivre
□ ⟨vki⟩ **felöntött a garatra**
➤ *Noé est un garçon gentil, mais lorsqu'****il est dans les vignes du Seigneur****, il terrorise sa femme.* | *Noé kedves fiú, de* ***amikor felöntött a garatra****, rettegésben tartja a feleségét.*
♦ A kifejezés *mettre le pied dans la vigne du Seigneur* 'felönt a garatra' változata már Antoine Furetière 1690-ben megjelent *Dictionnaire universel* című szótárában is megtalálható. A nem kötelező *Seigneur* 'Úr' elem az Úr szőlőskertjére utal, ami az evangéliumokban is olvasható (Mt 20-21, Jn 15, 1-18). A szólás tréfásan arra utal, hogy egy részeges ember az üdvösségét a borban leli meg.
◊ A *felönt a garatra* magyar szólás eredetét lásd: *se piquer le nez**.
≅ *avoir un coup dans l'aile** || *avoir un coup [un verre] dans le nez** || *bourré comme un coing** || *bourré/plein comme un œuf** || *être ivre mort* || *ne pas avoir les yeux* en face des trous (2.)* || *ne pas tenir debout* (2.)* || *plein comme une barrique* || *plein/soûl comme une bourrique* || *soûl comme un âne* || *soûl comme un cochon* || *soûl comme un Polonais** || *soûl comme une grive** || *voir des éléphants* roses*

VILLAGE [vilaʒ] *(h fn)*

◨ (*𝓕*) **garder l'église au milieu du village** (Bel) → ÉGLISE

VIN [vɛ̃] *(h fn)*

■ **cuver son vin** – (Sz): dissiper son ivresse en dormant
□ ⟨vki⟩ **kialussza a mámorát**
➤ *Le clochard dort toute la journée sur un banc,* ***il cuve son vin****.* | *A csöves egész nap egy padon* ***alussza ki a mámorát****.*
♦ A kifejezés *cuver* igéjét leginkább a *faire cuver le vin* 'erjeszti a bort' kifejezésben ismerjük. ◉ Egyesek szerint a *cuver son vin* szólásban a tárgyas használatú *cuver* ige átvitt jelentése úgy értelmezhető, hogy az ittas ember mintegy pihente-

V

■ francia frazéma; (*𝓕*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

ti, hagyja leülepedni a részegségét, miközben ő maga egy erjesztőkádnak (*une cuve*) tekinthető. ◉ Mások szerint az ige inkább arra utal, hogy valaki ágyban fekve (vö. latin CUBARE 'ágyban fekszik') kialussza az alkohol (bor) okozta mámorát.

◨ **mettre de l'eau dans son vin** → EAU

VINAIGRE [vinɛgʀ] *(h fn)*

■ **tourner au vinaigre** – (Sz): se dit d'une situation qui se dégrade subitement {comme le vin qui s'aigrit}
□ ⟨vmi {helyzet}⟩ **rosszra fordul** || ⟨vmi {vita}⟩ **elmérgesedik**
➤ *Si cela continue comme cela, la discussion des deux amis va* ***tourner au vinaigre****.* | *Ha ez így megy tovább, a két barát vitája* ***el fog mérgesedni****.*
♦ A kifejezés átvitt, 'elmérgesedik' jelentésének szemléleti alapja az, amikor a bor megsavanyodik, megromlik, olyan lesz, mint a borecet (*vinaigre*).
≅ *mal tourner* (1.)*

VIOLON [vjɔlɔ̃] *(h fn)*

■ **accorder ses violons** – (Sz): se mettre d'accord avec qqn qui a des opinions différentes
□ ⟨vki vkivel⟩ **egyezségre jut** || ⟨vki vkivel⟩ **közös nevezőre jut** || ⟨vki vkivel⟩ **összehangolja a tevékenységét**
➤ *Noé me dit que tu étais au cinéma et toi tu me dis que tu étais au concert.* ***Accordez vos violons !*** | *Noé azt mondja, hogy moziban voltál, te meg azt, hogy koncerten.* ***Jussatok már egyezségre, hogy ki mit mond.***
♦ A kifejezés zenei eredetű és a hegedűk (általában a hangszerek) zenekari összehangolására utal.

■ **C'est comme si on pissait dans un violon.** – (Szm), (biz): {se dit d'une action, d'une démarche complètement inutile, sans effet}
□ **Ez annyit ér, mint halottnak a csók/szenteltvíz.** (biz)
➤ *Nous savons tous deux que l'aide de Noé dans cette affaire* ***est comme si on pissait dans un violon****.* | *Mindketten tudjuk, hogy Noé segítsége ebben az ügyben* ***annyit ér, mint halottnak a csók****.*
♦ A helyzetmondatban eredetileg a *souffler* 'fúj'*, siffler* 'fütyül, sípol' igék szerepelhettek, ami a hegedűvel kapcsolatban természetesen értelmetlen, hasztalan cselekvés, abból zenei hang nem születik. A *pisser* 'vizel, pisil' ige pusztán a nyomatékosabb és komikus hatás kedvéért lépett a fenti igék helyébe.
≅ *C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe* de bois.* || *C'est un coup d'épée* dans l'eau.*

V

■ **un violon d'Ingres** [dɛ̃gʀ] – (Sz): une activité, passion à côté de son activité principale
□ ⟨vmi vkinek⟩ **a hobbija**
➤ *Noé est professeur des universités et le bricolage* ***est son violon d'Ingres****.* | *Noé egyetemi tanár és a barkácsolás* ***a hobbija****.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

♦ A szólás eredete Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780–1867) francia klasszicista festő és grafikus életében keresendő. Amellett, hogy kitűnő festő volt, a Második Császárság politikai életében szenátorként is részt vett és az Orchestre du Capitole de Toulouse zenakarának második hegedűseként is kiválóan megállta a helyét. Ez utóbbi mozzanat – a hegedülés mint hobbi – szolgált alapul a szólás kialakulásához. ◉ Charles Gounod szerint „nem volt profi, még kevésbé virtuóz". Liszt Ferenc viszont „elbűvölőnek" nevezte játékát, és tervezte, hogy eljátssza vele Mozart és Beethoven összes hegedűszonátáját.

VIPÈRE [vipɛʀ] *(n fn)*

◨ **avoir une langue de vipère** → LANGUE

VIRAGE [viʀaʒ] *(h fn)*

■ **prendre le virage** – (Sz): s'adapter aux circonstances nouvelles
□ ⟨vki⟩ **alkalmazkodik a megváltozott igényekhez/körülményekhez**
➤ *On sait bien que l'industrie automobile doit* ***prendre le virage du XXIe siècle****.* | *Jól tudjuk, hogy az autóiparnak* ***alkalmazkodnia kell a XXI. századi igényekhez.***
♦ A kifejezés az autósok nyelvéből jön, ahol eredeti értelmében azt jelenti, hogy valaki az autójával jól beveszi a kanyart.

■ **un virage en épingle à cheveux** – (Sz): un virage très serré
□ **hajtűkanyar**
➤ *Fais attention, la route que tu vas prendre est pleine de* ***virages en épingles à cheveux****.* | *Vigyázz, az út, amerre mész, tele van* ***hajtűkanyarral****!*
♦ Az autóvezetési technikával kapcsolatos még a *prendre un virage à la corde* 'levágja a kanyart' és az angol *to negociate a curve* tükörfordításaként meghonosodott *négocier un virage* 'nagy sebességgel veszi be a kanyart' kifejezés is.

VIS [vis] *(n fn)*

■ **serrer la vis** ⟨à qqn⟩ – (Sz): le traiter avec une grande sévérité, restreindre ses libertés
□ ⟨vki vkit⟩ **rövid pórázon tart [rövid pórázra fog]** ‖ ⟨vki vkivel⟩ **kemény kézzel bánik** ‖ ⟨vki vkit⟩ **erős kézzel fog**
➤ *Noé sort tous les soirs et a de mauvais résultats à l'école.* ***Il faudrait que ses parents lui serrent la vis.*** | *Noé minden este elmegy szórakozni és rosszak az eredményei az iskolában.* ***A szüleinek rövidebb pórázra kellene fogniuk őt.***
♦ A kifejezés műszaki eredetű. Az átvitt jelentés szemléleti alapja a csavar (*vis*) szorosabbra húzása, meghúzása.
◊ A *rövid pórázon tart, rövid pórázra fog vkit* magyar szólások eredetét lásd: *tenir qqn en laisse**.
≅ *commander/mener [faire marcher] qqn à la baguette** ‖ *mener [faire marcher] qqn au doigt** *et à l'œil* ‖ *tenir qqn en laisse** ‖ *tenir qqn en lisière**

V

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

VISAGE [vizaʒ] *(h fn)*

◨ **Cela se voit comme le nez au milieu du visage.** → NEZ: *Cela se voit comme le nez au milieu du visage [de la figure].*

■ **trouver visage de bois** – (Sz), (elav): venir chez qqn et y trouver la porte fermée
□ ⟨vki (vhol)⟩ **zárt ajtó(k)ra talál**
➤ *Je suis allé voir mon ami, mais **j'ai trouvé visage de bois**.* | *Elmentem a barátomhoz, de **zárt ajtóra találtam**.*
♦ A *visage de bois* szókapcsolat a Larousse-szótár meghatározása szerint önmagában is elutasító, hideg arckifejezést jelent ('visage fermé, air froid'), ami ezáltal könnyen érthetővé teszi a szólás jelentését. ◉ A fenti, elavulóban lévő francia szólás a szintén ritka használatú *faire visage de bois à qqn* 'becsapja az ajtót vki előtt, rácsapja az ajtót vkire' változatban is előfordul.
≅ *se casser le nez* à la porte de qqn* || *trouver porte* close* || *trouver porte de bois (Bel)*

VISIÈRE [vizjɛʀ] *(n fn)*

■ **rompre en visière** ⟨à/avec qqn, qqch.⟩ – (Sz), (vál): l'attaquer de front, le contredire violemment
□ ⟨vki vki, vmi ellen⟩ **(kíméletlen) támadást intéz** || ⟨vki vki, vmi ellen⟩ **támadólag lép fel** || ⟨vki vkivel, vmivel⟩ **perben áll**
➤ *Rien n'est plus gênant que de travailler avec un collègue qui **vous rompt en visière** à tout moment.* | *Semmi sem zavaróbb, mint az, ha olyan kollégával kell együtt dolgozni, aki minden pillanatban **támadólag lép fel** az ember ellen.*
➤ *Certes, une défaite électorale n'est jamais agréable, mais ce n'est pas une raison pour devenir insupportablement agressif et, comme le disait Molière dans* Le Misanthrope*, de « **rompre en visière à tout le genre humain** ».* | *Egy választási vereség persze sohasem kellemes, de ez még nem ok arra, hogy elviselhetetlenül agresszívvé váljunk és ahogy Molière mondta* Az embergyűlölő *című darabjában, **az egész emberi nemmel perben álljunk**.*
♦ A *la visière* a középkori lovagi sisak mozgatható része, a sisakrostély volt. A szólás konkrét értelemben ennek megfelelően arra a jelenetre utal, amikor a lovagi tornákon az egyik lovag lándzsájával ellenfele sisakrostélyát összetörte (*rompre*). Ebből alakult ki idővel a 'támadást intéz vki ellen' átvitt jelentés. ◉ A második példamondatban szereplő, Molière szövegére történő utalás franciául és Szabó Lőrinc fordításában (*Embergyűlölő*, I, 1) így hangzik: *„Je ne puis plus tenir, j'enrage, et mon dessein / Est de **rompre en visière à tout le genre humain**."* 'Nem bírom, őrjöngök; s dühöm csak egyre hajt: / **Vesszőzni nyíltan az egész emberi fajt**.'
≅ {à/avec qqn}: *chercher des crosses à qqn* || *chercher des poux* (dans la tête) à qqn* || *chercher misère à qqn (Bel)* || *chercher noise* [des noises] à qqn* || *chercher querelle* à qqn*
≅ {à/avec qqch.}: *prendre le contre-pied de qqch.* || *s'inscrire en faux contre qqch.*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 904 2024. 08. 12. 15:59:23

VITESSE [vitɛs] *(n fn)*

◨ **à la vitesse de l'éclair** → ÉCLAIR: *avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair*

■ **à (la) vitesse grand V** – (Sz): au plus vite
□ **mint a villám || villámgyorsan**
➤ *A : Je te félicite, tu es arrivé à l'heure. – B : Oui, j'ai roulé* ***à vitesse grand V****.* | *A: Gratulálok, pontosan érkeztél. – B: Igen, úgy hajtottam,* ***mint az őrült****.*
➤ *Mon ami a tout pigé. Et* ***à la vitesse grand V*** *en plus.* | *A barátom mindent megértett. És ráadásul* ***villámgyorsan****.*
♦ A nagy *V* a kifejezésben a *vitesse* 'gyorsaság' nyomatékosító rövidítése. Az eljárás hasonló az *heure H* 'a megadott órában', *jour* J* 'a megadott napon' kifejezésekben használthoz.
≅ *à bride* abattue || à fond* la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train] || à plein gaz || à toute allure || à toutes jambes* || à toute pompe[2]* || avec la rapidité [à la vitesse] de l'éclair* || plein pot* || sur les chapeaux* de roues*

■ **avoir/gagner/prendre** ⟨qqn, qqch.⟩ **de vitesse** – (Sz):
1. vaincre qqn par rapidité
□ ⟨vki vkinél⟩ **gyorsabb volt || ⟨vki⟩ elébe kerül** ⟨vkinek⟩
➤ *Zoé voulait acheter la robe rose dans la vitrine, mais une autre cliente* ***l'a eue de vitesse****.* | *Zoé szerette volna megvenni a kirakatban lévő rózsaszín ruhát, de egy másik vevő* ***gyorsabb volt nála****.*
2. anticiper, devancer qqch.
□ ⟨vki⟩ **elébe megy** ⟨vminek⟩
➤ *J'ai décidé d'acheter cet appartement pour* ***prendre de vitesse*** *la hausse attendue des prix.* | *Elhatároztam, hogy megveszem ezt a lakást, hogy* ***elébe menjek*** *a várható áremelkedésnek.*
♦ A francia kifejezés konkrét és átvitt értelemben egyaránt használható.
≅ **1.** *brûler/griller la politesse* à qqn (1.) || couper l'herbe* sous le pied de qqn || prendre l'avantage sur qqn*
≅ **2.** *aller au devant de qqch.*

◨ **être en perte de vitesse** → VITESSE: *passer à la vitesse supérieure*

■ **passer à la vitesse supérieure** – (Sz): passer à un rythme, à un stade supérieur
□ ⟨vki⟩ **magasabb sebességbe/sebességre [sebességfokozatba/sebességfokozatra] kapcsol**
➤ *Le client n'a pas répondu aux lettres de relance, alors nous allons* ***passer à la vitesse supérieure*** *en lui envoyant un courrier de notre avocat.* | *Az ügyfél felszólító leveleinkre nem válaszolt, így* ***magasabb sebességi fokozatba kapcsolunk*** *és az ügyvédünk által írt levelet küldünk neki.*
♦ A kifejezés technikai eredetű és a gépkocsi sebességváltójának fokozataira utal. ◉ Más összefüggésben szoktuk a *vitesse de croisière* 'utazósebesség' szókapcsolatot is használni annak kifejezésére, hogy egy bizonyos kiegyensúlyozatlanabb időszak után valaki a megszokott ritmusban végzi tevékenységét. Ha pedig va-

Francia_magyar_szolastar.indb 905 2024. 08. 12. 15:59:23

lamilyen folyamat lelassul, kifullad, veszít dinamikájából, ezt az *être en perte de vitesse* szólással fejezzük ki: *Ce mouvement politique est actuellement en perte de vitesse.* 'Ez a politikai mozgalom jelenleg kevésbé sikeres [a kifulladás jeleit mutatja].'

≅ *mettre le turbo** || *mettre les bouchées* doubles* || *passer la surmultipliée*

◨ **gagner/prendre** ⟨qqn⟩ **de vitesse** → VITESSE: *avoir/gagner/prendre* ⟨qqn⟩ *de vitesse*

VITRE [vitʀ] *(n fn)*

■ **Ça ne casse pas les vitres.** – (Szm), (biz): {Ce n'est pas extraordinaire, cela n'a rien de remarquable.}

□ **Ez nem valami nagy durranás!** (biz) || **Ez nem valami nagy szám!** (biz)

➤ *Sans vouloir te blesser, ce que tu racontes,* ***ça ne casse pas les vitres****.* | *Nem akarlak megsérteni, de* ***nem valami nagy durranás****, amit mondasz!*

♦ A francia szólásban megjelenő kép magától értetődik. A szintén bizalmas stílusértékű *Ça ne casse pas des briques* változatának *brique* ('tégla') eleme pedig valószínűleg a *vitre* ('üveg') szó játékos torzítása. A helyzetmondat eredetéhez lásd még: *Ça ne casse pas trois pattes* à un canard.*

≅ *Ça ne casse pas des briques. (biz)* || *Ça ne casse pas trois pattes* à un canard.* || *Ça ne casse rien*.*

VITRIER [vitʀije] *(h fn)*

◨ **Ton père n'est pas vitrier.** → PÈRE

VIVRE [vivʀ] *(tn i)*

■ **Cela lui apprendra à vivre.** – (Szm): {se dit comme menace : 'Cela lui servira de leçon.'}

□ **Ez jó lecke lesz neki!** || **Ez majd móresre tanítja!**

➤ *Noé s'est moqué de moi. Je l'ai sévèrement engueulé devant tout le monde.* ***Cela lui apprendra à vivre !*** | *Noé rajtam gúnyolódott. Alaposan lehordtam mindenki előtt.* ***Ez majd jó lecke lesz neki!***

♦ A helyzetmondatot a bővítmény nélküli, rövidebb *Ça t'apprendra !* 'Majd adok én neked!, Majd móresre tanítalak én!' alakban is használják, amint azt Irène Némirovsky *Le Bal* (1930) című művének alábbi részlete is mutatja: « ...tu as encore taché ma robe avec tes sales souliers ! file au coin, *ça t'apprendra*, tu m'as entendue ? petite imbécile ! » [...már megint bepiszkoltad a ruhámat a koszos cipőddel! mars a sarokba, *majd adok én neked*, megértetted? kis hülye!].

◊ A *móresre tanít vkit* magyar szólás eredetét lásd: *faire la leçon* à qqn*.

≅ *C'est bien fait pour lui !*

V **VIVRES** [vivʀ] *(h tbsz fn)*

■ **couper les vivres** ⟨à qqn⟩ – (Sz): arrêter de lui donner de l'argent pour vivre

□ ⟨vki⟩ **elzárja a csapokat** || ⟨vki vkitől⟩ **megvonja az anyagi támogatást**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Les universités ont absolument besoin de l'aide de l'État. Si celui-ci* ***leur coupe les vivres****, elles n'ont plus qu'à fermer leurs portes.* | *Az egyetemeknek feltétlenül szüksége van az állam támogatására. Ha az* ***elzárja a csapokat****, az egyetemek bezárhatják a kapuikat.*

♦ A *vivres* többes számban használatos főnév első jelentése 'élelmiszerek, élelem'. A középkori háborúk idején használatban volt a *couper les vivres à une place forte* 'erődítményt, várat kiéheztet, élelmiszer-utánpótlását elvágja, meggátolja' kifejezés is. Mai átvitt értelmében a szó anyagi forrást, pénzbeli támogatást jelent, illetve a *couper* igének 'megszakít, megszüntet' értelmével annak megvonását fejezi ki.

VOIE [vwa] *(n fn)*

■ **mettre** ⟨qqn⟩ **sur la voie** – (Sz): donner des indications, aider à trouver qqch.

□ ⟨vki vkit⟩ **nyomra vezet**

➤ *J'ai beaucoup de mal à trouver la bonne réponse à cette question. Pourriez-vous* ***me mettre sur la voie ?*** *Merci d'avance. Ainsi* ***je serai dans la bonne voie*** *pour terminer ma thèse.* | *Nagyon nehezen találom meg a helyes választ erre a kérdésre.* ***Nyomra tudna vezetni?*** *Előre is köszönöm. Így* ***jó úton leszek*** *ahhoz, hogy befejezzem a disszertációmat.*

♦ A kifejezés a vadászatból ered, ahol a *voie* szó eredetileg a vad csapását, nyomát jelentette. Amint a példamondat is mutatja, ha valaki valakit nyomra vezetett például valamilyen kérdésre adandó válasz megtalálásában, akkor az illető jó úton, nyomon lesz (*être dans la bonne voie*) ahhoz, hogy sikeresen megoldjon egy előtte álló feladatot.

≅ *mettre qqn sur la bonne piste*

VOILE[1] [vwal] *(h fn)*

■ **étendre/jeter/tirer un voile** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz), (vál): faire le silence sur un sujet

□ ⟨vki vmire⟩ **fátylat borít/vet**

➤ *Le candidat a déclaré qu'il n'avait pas l'intention de* ***jeter un voile*** *sur les nombreux problèmes qui existent et doivent être résolus.* | *A jelölt kijelentette, hogy nincs szándékában* ***fátylat borítani*** *a számos létező és megoldandó problémára.*

♦ A *voile* 'fátyol' szó az elhallgatás, a felejtés szimbóluma a kifejezésben.

◊ A *fátylat borít vmire* magyar szólás eredetét lásd: *passer l'éponge* sur qqch*.

≅ *passer l'éponge* sur qqch.* || *tirer le rideau* sur qqch.*

■ **lever le voile** ⟨sur qqch.⟩ – (Sz): dévoiler, révéler une chose insoupçonnée

□ ⟨vki vmiről⟩ **fellebbenti a fátyolt/fátylat**

➤ *Zoé* ***a levé le voile*** *sur le projet qu'elle prépare depuis des mois en cachette.* | *Zoé* ***fellebbentette a fátylat*** *arról a tervéről, amelyet hónapok óta titokban készít elő.*

≅ *dévoiler un secret*

◨ **tirer un voile** ⟨sur qqch.⟩ → VOILE[1]: *étendre/jeter/tirer un voile* ⟨sur qqch.⟩

Francia_magyar_szolastar.indb 907 2024. 08. 12. 15:59:23

VOILE[2] [vwal] *(n fn)*

◨ **avoir du vent dans les voiles** → VENT

■ **mettre les voiles** – (Sz), (biz): partir, s'en aller
□ ⟨vki⟩ **elhúzza a csíkot** (biz)
➤ *C'est très ennuyeux, cette réunion,* ***je mets les voiles****.* | *Nagyon unalmas ez az értekezlet.* ***Elhúzom a csíkot.***
♦ A kifejezés a hajózás területéről jön. A vitorla (*une voile*) felhúzása (*mettre*) az elindulást szimbolizálja.
◊ Az *elhúzza a csíkot* magyar szólás eredetét lásd: *fiche(r) le camp**.
≅ *fiche(r) le camp* (1.)* || *lever l'ancre** || *lever le pied* (1.)* || *mettre la clé* sous la porte [le paillasson] (1.)* || *plier bagage** || *prendre la clé* des champs* || *prendre la poudre* d'escampette* || *prendre le large** || *se faire la malle** || *tirer sa révérence* (1.)*

VOIR [vwaʀ] *(ts i* és *tn i)*

◨ **ne pas pouvoir voir** ⟨qqn⟩ → PEINTURE: *ne pas pouvoir voir* ⟨qqn⟩ *en peinture*

■ **ne rien à voir** ⟨avec qqn, qqch.⟩ – (Sz): n'avoir aucun point commun avec qqn, qqch.
□ ⟨vkinek, vminek vkihez, vmihez⟩ **semmi köze nincs**
➤ *Je vous interromps. Ce que vous dites* ***n'a rien à voir*** *avec le sujet de notre conversation.* | *Félbeszakítom. Amit mond, annak* ***semmi köze sincs*** *a beszélgetésünk tárgyához.*
≅ *C'est le jour* et la nuit.* || *C'est une autre affaire.* || *C'est une autre paire de manches*[1]*.* || *Ça fait deux**.

■ **On aura tout vu !** – (Szm), (biz): {se dit pour marquer l'incrédulité ou l'indignation}
□ **Ez elképesztő! || Hogy mik vannak!**
➤ *L'ail, la cocaïne, le chlore, l'alcool, l'urine des enfants… pour se protéger contre le nouveau coronavirus ?* ***On aura vraiment tout vu !*** *Mais l'OMS dément ces rumeurs.* | *Fokhagymával, kokainnal, klórral, alkohollal, gyerekpisivel… védekezzünk az új koronavírus ellen ?* ***Hogy mik vannak !*** *De a WHO cáfolja ezeket a híreszteléseket.*
≅ *C'est la meilleure !* || *C'est la totale* !* || *C'est le bouquet* !* || *C'est le comble !* || *C'est (un peu) fort de café* !* || *C'est le pompon*. [C'est le pompon de la pomponette.]* || *Ça dépasse la mesure !* || *Il faut le voir pour le croire.*

■ **Va te faire voir (chez les Grecs) !** – (Szm), (biz): {se dit pour éconduire qqn brutalement : 'Laisse-moi tranquille, va-t'en et débrouille-toi.'}
□ **Menj a (fészkes) fenébe!** (biz) || **Húzz el a francba!** (biz)
➤ *A : Espèce d'imbécile, viens te battre si t'as le courage ! – B :* ***Va te faire voir !*** | *A: Hülye bunkó, gyere, állj ki velem, ha van hozzá bátorságod! – B:* ***Húzz el a francba!***
♦ A *se faire voir* szókapcsolat önmagában is a pedereszta viselkedésre, a szodómiára utaló eufemisztikus kifejezés (a vulgáris *foutre* ige helyettesítésére). A *chez les Grecs* fakultatív elemet pedig az magyarázza, hogy az ún. *erastés* 'idősebb

V

Francia_magyar_szolastar.indb 908 2024. 08. 12. 15:59:23

szerető' – *eromenos* 'fiatal fiú' kapcsolat, ami gyakori volt a nevelők és neveltek között, nagy szerepet játszott a klasszikus görög társadalmak szociális és oktatási rendszerében. Ezt a fajta homoszexualitást elfogadták és kultúrájuk részének tekintették a görögök.

≅ *Tu peux aller te rhabiller.* || *Va te faire foutre* !* || *Va te faire cuire un œuf* !*

VOITURE [vwatyʀ] *(n fn)*

■ **se ranger des voitures [être rangé des voitures]** – (Sz), (biz): reprendre une vie meilleure après avoir fait des choses illégales ; s'assagir après avoir mené une vie dissipée

□ ⟨vki⟩ **jó útra tér** || ⟨vki⟩ **jobb belátásra tér** || ⟨vki⟩ **új életet kezd**

➤ *Noé a fait un an de prison pour vol par effraction, mais maintenant **il s'est rangé des voitures**.* | *Noé betöréses lopásért egy évig börtönben volt, de most **jó útra tért**.*

♦ A szólás *se ranger* igéje önmagában is a 'megjavul, megállapodik, rendes életet kezd' értelemben használatos. A *des voitures* kiegészítés a XIX. századi párizsi argó hatására került be a kifejezésbe. Eredete és a *des* nyelvtani alak használata azonban egyaránt homályos (a *ranger **sa** voiture* régebben létező és logikusabb alak volt).

VOIX [vwɑ] *(n fn)*

◨ **avoir un filet de voix** → FILET

■ **avoir voix au chapitre** – (Sz): avoir autorité, crédit pour prendre part à une délibération, à une discussion

□ ⟨vkinek vmibe⟩ **beleszólási joga van** || **súlya van** ⟨vki⟩ **szavának**

➤ *J'aurais voté contre l'adoption de ce règlement, mais comme je ne suis pas membre du conseil, **je n'ai pas voix au chapitre**.* | *E szabályzat elfogadása ellen szavaztam volna, de mivel nem vagyok tagja a tanácsnak, **nincs beleszólási jogom**.*

♦ A szólás első látásra meglehetősen ellentmondásosnak tűnik. Hogy függ össze a kimondott hang (*la voix*) és az írott (könyv)fejezet (*le chapitre*)? A *chapitre* szó a latin CAPUT 'fej' → CAPITULUM 'kis fej' (vö. *de pied* en cap*) szóból jön és átvitt értelemben arra utal, ami valami fölött, annak a tetején található (vö. *le chapiteau* 'oszlopfő'). Innen csak egy lépés a 'fejezet' jelentés kialakulása (értsd: 'az ami a könyv adott egységét a szöveg előtt, fölött bevezeti'), ami végül átvezet a szólás helyes, egyházi eredetéhez. A *chapitre* szó eleinte a szerzetesek, kanonokok gyülekezete előtt a Szentírásból hangosan felolvasott fejezeteket jelentette, majd előbb arra a helyre, teremre is mondani kezdték, ahol az összejöveteleket tartották (vö. *salle capitulaire* 'káptalani terem'), később pedig már magára a kanonokok, szerzetesek vezető testületének, a káptalannak (*le chapitre*) megnevezésére is szolgált, ami esetenként fegyelmi ügyekben is döntött (erre utal a *chapitrer qqn* 'az egész káptalan előtt megdorgál vkit' ige, amit 'megmossa vkinek a fejét' átvitt értelemben ma is használnak). A szerzetesek azonban nem voltak egyenrangúak. A tanácskozásokon, a döntéshozatalban

V

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

csak a magasabb rangúak vehettek részt, csak nekik volt szavazati joguk, szavuk (*avoir voix au chapitre*).

≅ *avoir son mot* à dire*

■ **dire** ⟨qqch. à qqn⟩ **de vive voix** – (Sz): dire qqch. à qqn oralement, en personne

□ ⟨vki vmit⟩ **élőszóval/élőszóban mond el** ⟨vkinek⟩

➤ *Plutôt que de lui envoyer un texto, j'ai préféré **dire** la nouvelle à Noé **de vive voix**.* | *Ahelyett, hogy sms-t küldtem volna neki, inkább **élőszóval mondtam el** a hírt Noénak.*

♦ A kifejezés a latin *viva voce* tükörfordítása.

≅ *dire qqch. à qqn en face à face*

◨ **élever la voix** → VOIX: *faire la grosse voix*

■ **faire la grosse voix** – (Sz): élever la voix, prendre un ton grave et menaçant

□ ⟨vki⟩ **felemeli a hangját**

➤ *Dès que son père **fait la grosse voix**, le petit Noé obéit tout de suite.* | *Mihelyt az apja **felemeli a hangját**, a kis Noé azonnal engedelmeskedik.*

≅ *élever la voix [le ton]* || *durcir/hausser le ton*

VOL [vɔl] *(h fn)*

■ **à vol d'oiseau** – (Sz):

1. en ligne droite d'un point à un autre ; directement

□ **légvonalban**

➤ *La distance entre ces deux villages est de dix kilomètres **à vol d'oiseau**, mais quinze par la route.* | *A távolság e két falu között **légvonalban** tíz kilométer, országúton tizenöt.*

2. en regardant de très haut, comme le ferait un oiseau

□ **madártávlatból**

➤ *Voici un plan de Paris **à vol d'oiseau**.* | *Íme egy Párizs térkép **madártávlatból**.*

≅ **1.** *en ligne droite*

≅ **2.** *à vue d'oiseau*

VOLCAN [vɔlkɑ̃] *(h fn)*

■ **danser sur un volcan** – (Sz): être dans une situation incertaine et dangereuse

□ ⟨vki⟩ **vulkánon [a vulkán tetején] táncol**

➤ *Avec tous les conflits politiques, idéologiques actuels, le monde **danse sur un volcan**.* | *A jelenlegi politikai, ideológiai konfliktusokkal a világ **egy vulkán tetején táncol**.*

♦ A szólást Narcisse Achille de Salvandy gróf, politikus és történetíró nevéhez szokták kapcsolni, aki 1830. május 31-én, a nápolyi király tiszteletére adott bálon, a júliusi forradalom előestéjén, ezzel a Nápoly és a Vezúv vulkán közelségére utaló képes kifejezéssel jellemezte az orléans-i hercegnek az akkori, pattanásig feszült francia politikai helyzetet, és jósolta meg a Bourbonok bukását: « Je venais de m'entretenir avec un des membres du cabinet des dangers de la lutte

V

Francia_magyar_szolastar.indb 910 2024. 08. 12. 15:59:24

engagée par l'autorité royale. „Nous ne reculerons pas d'une semelle," m'avait-il dit [...]. „Eh bien ! lui répondis-je, le roi et vous reculerez d'une frontière." [...] Ce fut peu après que, passant près de Mgr le duc d'Orléans qui recevait de nombreux compliments sur les magnificences de sa fête, je lui adressai ce mot que les feuilles répétèrent le lendemain. – „C'est une fête toute napolitaine, monseigneur ; nous dansons sur un volcan." » [A kabinet egyik tagjával a király által indított küzdelem veszélyeiről beszélgettem. „Egy tapodtat sem hátrálunk" – mondta nekem. ... „Nos, válaszoltam, akkor majd a király és ön egy országhatárnyit fognak hátrálni." ... Nemsokkal ezután, amikor elhaladtam az orléans-i herceg mellett, aki az ünnepségének pompáját dicsérő számtalan gratulációt fogadta, e szavakkal fordultam hozzá (szavaimat a másnapi lapok ismertették): „Igazi nápolyi ünnep ez, Kegyelmes uram, vulkánon táncolunk."]. ◉ Valójában a kifejezést Salvandy előtt már többen is használták. Robespierre 1794. július 26-án elhangzott beszédében például ezt olvassuk: « Pourquoi ceux qui, avant-hier, vous prédisaient tant d'affreux orages, ne voyaient-ils plus hier que des nuages légers ? Pourquoi ceux qui vous disaient naguère : Je vous déclare que nous *marchons sur des volcans*, croient-ils ne marcher aujourd'hui que sur des roses ? » [Akik tegnapelőtt oly sok szörnyű vihart jósoltak, vajon tegnap miért csak könnyed felhőket látták még? Akik egykor kijelentették, hogy vulkánon lépkedünk, vajon ma úgy gondolják, hogy rózsákon járnak?]. Napóleon pedig a népképviselőkhöz intézett 1799. november 9-i beszédében élt e fordulattal. Ez utóbbit idézi a francia író, Eugène Sue vagy a történész François Mignet is: « Représentants du peuple, [...] vous n'êtes point dans des circonstances ordinaires ; *vous êtes sur un volcan* » [Ti, a nép képviselői, nem mindennapi körülmények között, hanem egy vulkánon vagytok]. ◉ A kifejezéssel kapcsolatban említsük meg a XIX. századi párizsi burzsoázia Henry Monnier által megalkotott tipikus karikatúraszerű alakját, Joseph Prudhomme-ot is, akinek révén vált ismertté a következő képzavaros metafora is: *Le char de l'état navigue sur un volcan* [Az állam szekere egy vulkánon hajózik].

≅ *être sur la corde* raide* || *être/marcher/danser sur le fil* du rasoir* || *être sur un terrain* glissant*

VOLÉE [vɔle] *(n fn)*

■ **donner une volée de bois vert** ⟨à qqn⟩ – (Sz):
1. donner des coups de bâton à qqn
□ ⟨vki vkit {bottal}⟩ **alaposan/jól helybenhagy**
➤ *La discussion a dégénéré en dispute entre Noé et une bande de voyous qui a fini par* ***lui donner une volée de bois vert****.* | *A vita veszekedéssé fajult Noé és egy huligánbanda között, amelyik végül* ***botokkal jól helybenhagyta őt****.*
2. attaquer, critiquer qqn violemment
□ ⟨vki vkiről⟩ **leszedi a keresztvizet**
➤ *Le pilote de F1 Lewis Hamilton a accusé l'agriculture de peser davantage sur le réchauffement climatique que l'industrie du transport.* ***Il a*** *tout de suite* ***reçu une volée de bois vert*** *sur les réseaux sociaux.* |

Francia_magyar_szolastar.indb 911 2024. 08. 12. 15:59:24

A Formula–1-es pilóta Lewis Hamilton azzal vádolta meg a mezőgazdaságot, hogy sokkal nagyobb hatása van a globális felmelegedésre, mint a szállítási ágazatnak. A közösségi oldalakon rögtön jól ***leszedték róla a keresztvizet****.*

♦ Amint a példamondat is mutatja, a francia kifejezés a *recevoir* 'kap' igével is használatos. A *volée* 'repülés; felröppenés; madárraj' jelentésű szó a hozzá kapcsolódó *de bois vert* elemmel metaforikus jelentésbővülés útján a XVIII. századtól felvette az 'ütések zápora, záporozása' értelmet. Ez az elem a nyers, eleven (*vert*) fa hajlékony ágaira, vesszőire utal, amivel régen a gyerekeket szokták elnáspángolni (ez fájdalmasabb volt, mintha a verés száraz fadarabbal – *bois sec* – történt volna). További metaforizációval ez lett azután a kifejezés átvitt 'kritizál' értelmének a szemléleti alapja.

◊ A *leszedi a keresztvizet vkiről* magyar szólásmegfelelő eredetét lásd: *mettre qqn plus bas que terre**.

≅ **1.** *battre qqn comme plâtre** || *donner une bastonnade à qqn* || *passer qqn à tabac** || *rouer qqn de coups*

≅ **2.** *casser du sucre* sur le dos de qqn* || *chanter pouilles** *à qqn* || *crier haro** *sur qqn* || *déchirer qqn à belles dents** || *descendre qqn, qqch. en flammes** || *dire pis** *que pendre de qqn* || *en dire des/de vertes** *et des/de pas mûres sur qqn* || *engueuler qqn comme du poisson** *pourri* || *habiller qqn pour l'hiver** || *laver la tête** *à qqn* || *mettre qqn plus bas que terre** || *passer un savon** *à qqn* || *remonter les bretelles** *à qqn* || *secouer les puces** *à qqn* || *secouer qqn comme un prunier** *(2.)* || *se jeter [tomber] à bras** *raccourcis sur qqn (2.)* || *sonner les cloches** *à qqn* || *tailler un costume** *à qqn* || *tomber sur le poil à qqn* || *tomber/sauter sur le râble** *à qqn (2.)*

VOLER [vɔle] *(tn i)*

◨ **Ça vole bas.** → BAS, BASSE

VOLET [vɔlɛ] *(h fn)*

■ **trier** ⟨qqn, qqch.⟩ **sur le volet** – (Sz): sélectionner le(s) meilleur(s) avec le plus grand soin

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **gondosan kiválogat/megrostál**

➤ *Les professeurs de cette école privée* ***ont été triés sur le volet****.* | *E magániskola tanárait* ***gondosan válogatták ki.***

♦ A *volet* régen a mezőgazdaságban szemválogatásra használt asztalka volt, amelyre adott méretű lyukakat fúrtak, hogy azokon csak a kívánt nagyságú magok, szemek férjenek át. Ez a rostaszerű eszköz lett a szólás átvitt jelentésének szemléleti alapja. François Rabelais már így használta *Le Quart Livre* című művének (1552) 50. fejezetében: « Vous estes christians triez sus le volet » [… valamennyien hithű katolikusok vagytok – Faludy György fordítása].

V

VOLONTÉ [vɔlɔ̃te] *(n fn)*

■ **faire les quatre volontés** ⟨de qqn⟩ – (Sz), (biz): faire tout ce que veut qqn, obéir à tous ses caprices

□ ⟨vki vkinek⟩ **minden óhaját teljesíti**

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

➤ *Ce gosse a l'habitude qu'on **fasse** tout de suite **ses quatre volontés**.* | *Ez a gyerek megszokta, hogy **minden óhaját** azonnal **teljesítsék**.*

♦ Mint több más szólásban is (pl. *couper les cheveux* en quatre, dire ses quatre vérités* à qqn, ne pas y aller par quatre chemins**), a négyes szám itt is a jelentés nyomatékosítására szolgál. A *quatre* számnév helyett hasonló okból előfordul a *trente-six* elem is.

VOULOIR [vulwaʀ] *(ts i)*

■ **Tu l'as [l'auras] voulu !** – (Szi): {C'est de ta faute.}

□ **Megérdemelted! || Csak magadat okolhatod! || Te akartad!**

➤ *A : Je me suis fait voler ! – B : **Tu l'auras voulu !** Je t'ai bien dit de ne pas porter trop d'argent sur toi.* | *A: Kiraboltak! – B: **Csak magadat okolhatod!** Megmondtam neked, hogy ne járkálj sok pénzzel.*

♦ A szállóige Molière *George Dandin ou le Mari confondu* [Dandin György vagy a megcsalt férj] című (1668) vígjátékából jön (I, 7). A címszereplő főhős egy nemesi családba nősült módos paraszt. Amikor kiderül, hogy felesége felszarvazta, és az előkelő rokonság semmibe veszi, így kiált fel: « Vous l'avez voulu, George Dandin. » [Ez kellett neked, Dandin György! – Illyés Gyula fordítása]. Megfigyelhető, hogy emberünk a francia eredetiben már annyira rabja lett az előkelősködésnek, hogy önmagát is magázza! A szállóigét olyanokra mondjuk, akik nagyravágyásuk vagy oktalan döntésük miatt vallanak kárt.

≅ *C'est bien fait pour toi !*

VOYANT [vwajɑ̃] (h fn)

◨ **Les voyants sont au rouge.** → ROUGE

VRAI [vʀɛ] *(h fn)*

■ **à dire vrai [à vrai dire]** – (Sz): franchement

□ **az igazat megvallva || őszintén szólva**

➤ ***À dire vrai**, je n'y ai même pas pensé.* | ***Az igazat megvallva** nem is gondoltam rá.*

VU [vy] *(h fn)*

■ **au vu et au su** ⟨de qqn⟩ – (Sz): sans se cacher de personne, ouvertement

□ ⟨vkinek⟩ **a szeme láttára (és tudtával)**

➤ *Le voleur a volé deux bouteilles de cognac **au vu et au su** de la caissière.* | *A tolvaj a pénztárosnő **szeme láttára** lopott el két üveg konyakot.*

➤ *Noé travaille au noir **au vu et au su** de tout le monde.* | *Noé mindenki **szeme láttára és tudtával** feketén dolgozik.*

♦ A kifejezés *vu* és *su* szavai a *voir* 'lát' és a *savoir* 'tud' igék főnevesült alakjai.

≅ *à la face du monde* || *au nez* et à la barbe de qqn*

VUE [vy] *(n fn)*

■ **à perte de vue** – (Sz): aussi loin qu'on peut voir

□ **amerre/ameddig csak a szem ellát**

Francia_magyar_szolastar.indb 913 2024. 08. 12. 15:59:24

➤ *On voit des montagnes* ***à perte de vue****.* | ***Amerre csak a szem ellát*** *hegyeket látni.*

◨ **à vue de nez** → NEZ

■ **en mettre plein la vue** ⟨à qqn⟩ – (Sz), (biz): montrer qqch. à qqn dans le but de l'étonner, de l'impressionner

□ ⟨vki, vmi vkit⟩ **paffá tesz** (biz) || ⟨vki, vmi vkit⟩ **ámulatba ejt** || ⟨vki, vmi vkit⟩ **elkápráztat/lenyűgöz**

➤ *Noé* ***nous en a mis plein la vue*** *avec sa nouvelle moto.* | *Noé* ***teljesen paffá tett bennünket*** *az új motorjával.*

♦ A kifejezés a XVII. században a *donner dans la vue à qqn* alakban volt használatos és azt jelentette, hogy valakinek a szépsége vagy egy drága szövet színe, csillogása ámulatba ejt valakit (*Dictionnaire de l'Académie*, 1694: « *Donner dans la veuë*, pour dire, Esbloüir, surprendre par un éclat agreable. *Cette fille luy a donné dans la veuë. cette estoffe donne plus dans la veuë que l'autre.* »). Ebből alakult ki azután stílusmódosulással és jelentésbővüléssel előbb az 'ellenállhatatlan vonzerőt gyakorol', majd a mai 'mély benyomást tesz vkire → teljesen paffá tesz' jelentés. Ezzel együtt a szólás alakja is átalakult, feltehetőleg a *mettre dans le plein* 'telibe talál' kifejezés hatására, ami itt a figyelem központjára, a szemre, a látásra (*la vue*) utal nyomatékosítva a látvány lenyűgöző voltát. ◉ A szólást nem szabad összekeverni a rá alakilag nagyon hasonlító és elsősorban a sportnyelvben használatos *en mettre* ***dans*** *la vue à qqn* kifejezéssel, ami azt jelenti, hogy valaki az ellenfelénél jobb eredményt ér el, legyőzi őt: *Dans le dernier rallye de Chypre, Sébastien Loeb a mis plus de vingt secondes dans la vue à Marcus Grönholm.* 'Az utólsó ciprusi rallin Sébastien Loeb több mint húsz másodpercet vert Marcus Grönholmra.'

◊ A *paffá tesz* magyar szólás eredetét lásd: *en être/rester baba**.

≅ *en imposer à qqn* || *en mettre plein la vue à qqn* || *jeter de la poudre* aux yeux à qqn*

■ **perdre** ⟨qqn, qqch.⟩ **de vue** – (Sz): perdre le contact avec qqn, qqch.

□ ⟨vki vkit, vmit⟩ **szem elől téveszt**

➤ *Quoique géographiquement éloigné de toi,* ***je ne t'ai jamais perdu de vue****.* | *Noha földrajzilag eltávolodtam tőled, azért* ***soha nem tévesztettelek szem elől****.*

➤ ***Il ne faut pas perdre de vue*** *que la situation a changé.* | ***Nem szabad szem elől téveszteni****, hogy a helyzet megváltozott.*

V

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 914 2024. 08. 12. 15:59:24

Y

YAOURT [jaurt] *(h fn)*

◨ **pédaler dans le yaourt** → PÉDALER: *pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]*

Francia_magyar_szolastar.indb 915 2024. 08. 12. 15:59:24

Z

Z [zɛd] *(h fn)*

◨ **depuis A jusqu'à Z [de A à Z]** → A

ZÈBRE [zɛbʀ] *(h fn)*

■ **courir/filer comme un zèbre** – (Szh): courir très vite
□ ⟨vki⟩ **fut, mint a nyúl**
➤ *Noé n'a plus mal à la jambe,* ***il court comme un zèbre****.* | *Noénak már nem fáj a lába,* ***úgy fut, mint a nyúl****.*
♦ Mindkét nyelv a gyorsaságukról ismert állatokra (zebra, nyúl) utal a fenti hasonlatokban.
≅ *courir comme un lapin* || *courir comme un dératé** || *aller comme le vent* || *aller/courir/arriver ventre* à terre* || *piquer un cent mètres [un sprint] (biz)*

■ **un drôle de zèbre** – (Sz), (biz): un individu bizarre
□ ⟨vki⟩ **fura egy alak** (biz)
➤ *J'ai vu* ***un drôle de zèbre*** *dans la rue vêtu d'un manteau d'hiver en plein été.* | *Láttam az utcán* ***egy fura alakot****, akin télikabát volt a nyár közepén.*
♦ A kifejezés átvitt jelentésének alapja az, hogy a zebra (*un zèbre*) ugyan a lófélék családjába sorolt állat, de ugyanakkor jellegzetes, kissé vicces fekete-fehér csíkos mintázata miatt különbözik is a lótól vagy a szamártól.
≅ *un drôle de zozo*

ZÉRO [zeʀo] *(h fn)*

◨ **avoir la boule à zéro** → BOULE

◨ **avoir le moral à zéro** → MORAL

◨ **avoir le trouillomètre à zéro** → TROUILLOMÈTRE

■ **les avoir à zéro** – (Sz), (biz): avoir très peur
□ ⟨vki⟩ **be van rezelve** (biz) || ⟨vki⟩ **parázik** (biz)
➤ *Je me suis retrouvé en panne de voiture en pleine nuit dans une forêt.* ***Je les avais à zéro.*** | *Az autóm az éjszaka kellős közepén lerobbant egy erdőben.* ***Nagyon be voltam rezelve.***
♦ A bizalmas kifejezés eredetéhez lásd: *avoir le trouillomètre* à zéro*.
≅ *avoir chaud aux fesses* [serrer les fesses]* || *avoir des sueurs* froides* || *avoir la chair* de poule (2.)* || *avoir la pétoche (biz)* || *avoir la peur* au ventre* || *avoir la trouille (biz)* || *avoir le trouillomètre* à zéro* || *avoir les foies* (blancs)* || *avoir les grelots (biz)* || *avoir les jetons** || *avoir peur de son ombre** || *avoir une peur* bleue* || *claquer des dents* (2.)* || *être blanc/blême/vert de peur* || *être mort de peur* || *être*

(Sz) szólás; (Szh) szóláshasonlat; (Szi) szállóige; (Szm) szólásmondás, közmondás, helyzetmondat
(Bel), (Can), (Sui) Belgiumban, Kanadában, Svájcban használatos frazéma
(biz) bizalmas; (gúny) gúnyos; (nép) népies; (pej) rosszalló; (rég) régies; (tréf) tréfás; (vál) választékos; (vulg) vulgáris, durva

Francia_magyar_szolastar.indb 916 2024. 08. 12. 15:59:25

plus mort que vif || *être une poule* mouillée* || *faire dans sa culotte** || *faire dans son froc (biz)* || *On le ferait rentrer dans un trou* de souris.* || *trembler de peur* || *trembler dans sa culotte**

◨ **remettre le(s) compteur(s) à zéro** → COMPTEUR

■ **repartir de/à zéro** – (Sz): recommencer qqch. après avoir échoué
□ ⟨vki⟩ **a nulláról indul** || ⟨vki vmit⟩ **a nulláról kezd újra**
➤ *Les gens sinistrés par le tsunami ont tout perdu et doivent donc* ***repartir de zéro pour reconstruire leur vie****.* | *A cunami által sújtott emberek mindenüket elvesztették és így* ***nulláról kell újrakezdeniük az életüket****.*
≅ *prendre un nouveau départ* || *remettre le(s) compteur(s)* à zéro* || *repartir sur de nouvelles bases*

ZEST(E) [zɛst] *(isz* és *h fn)*

◨ **entre le zist(e) et le zest(e)** → ZIST

ZIST(E) [zist] *(isz* és *h fn)*

■ **être entre le zist(e) et le zest(e)** – (Sz), (biz): se dit d'une personne indécise, d'une personne ou d'une chose difficile à définir ou à juger
□ ⟨vki, vmi⟩ **se hús, se hal** || ⟨vki, vmi⟩ **se hideg, se meleg**
➤ *Notre nouveau chef n'est pas franc,* ***c'est un monsieur toujours entre le zist et le zest****. Il veut toujours ménager la chèvre et le chou.* | *Az új főnökünk nem őszinte,* ***olyan se hús, se hal ember****. Mindig úgy cselekszik, hogy a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon.*
♦ A kifejezés eredete homályos. A szótárak szerint a *zest(e)* egy kétféle írásmóddal is használt, gyors ütés, lökés hangját utánzó szó (pl. *À ces mots, zest, il s'échappa.* 'E szavak után, puff, elmenekült.'). Játékos *zist(e)* párjával azonban az *entre* 'között' elemmel összekapcsolva nehezen magyarázzák meg a szólás jelentését. ◉ Valószínűleg ezért is született egy másik feltevés, ami szerint a citrusfélék gyümölcsének héja (*zeste*) és velője (*ziste*) közötti átmeneti, nehezen azonosítható részről lenne szó, ami az átvitt jelentés alapját képezheti. Ezt a magyarázatot gyengíti az a körülmény, hogy a *ziste* szó meglepő módon egyáltalán nem is szerepel címszóként sem a *Petit Robert*, sem a *Petit Larousse*, sem pedig a *Trésor de la langue française* szótárakban!
◊ A *se hús, se hal* magyar szólás eredetét lásd: *ni chair* ni poisson*.
≅ *mi-figue, mi-raisin* || *ne plus savoir à quel saint* se vouer*

ZIZANIE [zizani] *(n fn)*

■ **semer la zizanie** – (Sz): créer une dispute, une confusion
□ ⟨vki⟩ **elhinti a viszály magvát** || ⟨vki⟩ **viszályt szít** || ⟨vki⟩ **konkolyt hint a tiszta búza közé** (vál)
➤ *En se montrant jaloux des succès de sa grande sœur, Noé* ***a semé la zizanie*** *dans toute la famille.* | *Azzal, hogy irigykedett nővére sikereire, Noé* ***viszályt szított*** *az egész családban.*

Z

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

♦ A *zizanie* régen ‘gyom, gaz’ jelentésben is használatos volt, ami átvitt értelemben a viszály, a veszekedés szimbóluma lett.

◊ A *konkolyt hint a tiszta búza közé* magyar szólásban hasonló metaforizáció tanúi lehetünk. A *konkoly* a vetésekben gyakori, értéktelen, mérges gyomnövény. Kifejezésünk előképe már a Bibliában felbukkan (Mt 3:12): „Szórólapátja a kezében van már, és meg fogja tisztítani szérűjét: összegyűjti búzáját a magtárba, a pelyvát pedig olthatatlan tűzzel elégeti.”

≅ *jeter/mettre de l’huile* sur le feu* || *pousser à la dispute*

ZONE [zon] *(n fn)*

■ **mettre [**(vulg) **foutre] la zone** – (Sz), (biz):

1. semer le désordre, chahuter

□ ⟨vki⟩ **nagy vircsaftot csap**

➤ *Des jeunes sont venus hier soir **foutre la zone** devant notre maison.* | *Tegnap este fiatalok **hatalmas vircsaftot csaptak** a házunk előtt.*

2. créer des problèmes

□ ⟨vki⟩ **keveri a kakit** (biz)

➤ *Bon, les gars, rassurez-vous, je ne veux surtout pas **foutre la zone**.* | *Na jó, srácok, nyugodjatok meg, egyáltalán nem akarom **keverni a kakit**.*

♦ A francia kifejezés eredetét a *zone* szó új jelentése magyarázza meg: ‘nagyvárosok körül kialakult, hátrányos helyzetű, zavaros, veszélyes külvárosi övezet, dzsumbuj’. ◉ Újabban a bizalmas nyelvben divatos lett a *C’est la zone* ‘A helyzet nagyon gázos’ kifejezés is.

≅ **1., 2.** *foutre le bordel (biz)* || *foutre/semer la merde* (vulg)*

ZOUAVE [zwav] *(h fn)*

■ **faire le zouave** – (Sz), (biz):

1. faire l’intéressant, faire des choses inhabituelles pour se donner en spectacle

□ ⟨vki⟩ **bolondozik/bohóckodik** || ⟨vki⟩ **játssza az eszét** (biz)

➤ *Les enfants, arrêtez un peu de **faire le zouave** !* | *Gyerekek, **hagyjátok már abba a bohóckodást [ne játsszátok az eszeteket]**!*

2. perdre son temps

□ ⟨vki⟩ **lógatja a lábát** || ⟨vki⟩ **az idejét vesztegeti**

➤ *Tu ne peux tout de même pas rester toute la journée là, à **faire le zouave** !* | *Mégsem **lógathatod** egész nap **a lábadat**!*

♦ A zuávok (*les zouaves*) a szó eredeti jelentését tekintve a mai Algéria területén, Dzsurdzsura vidékén élő kabil törzs tagjai, akik katonai rátermettségük és fegyelmezettségük miatt hagyományosan jó zsoldosok hírében álltak. A francia kormány 1830-ban, Algéria elfoglalása után fogadta zsoldjába a törzsszövetség férfiait, de számos francia katonát is vegyítettek közéjük. Azt tartották, hogy a kemény kiképzések és körülmények ezeket a katonákat szinte megbolondították. Különös egyenruhájuk mellett (piros buggyos nadrág, piros gyapjúöv, kék mellény, piros fez) ez is alapul szolgálhatott a ‘bolondozik, bohóckodik, extravagánsan viselkedik’ jelentés kialakulásához. A zuávok emlékét Párizsban a Szajna fölött átívelő *pont de l’Alma* szobra őrzi, ami egy őrt álló katonát ábrá-

Francia_magyar_szolastar.indb 918 2024. 08. 12. 15:59:25

zol, aki egyben vízállásjelző szerepet is betölt. Amikor magas a vízállás, a vízszint először a katona csizmáját éri el, majd a lábszárvédőjét, azután a buggyos nadrágját és így tovább. Ha már a csizmájáig ér a víz, lezárják a rakpartokon a gyorsforgalmi utat. A zuáv szobra mozdulatlansága miatt válhatott a semmittevés szimbólumává a kifejezés második jelentésében.

≅ **1.** *faire le clown* || *faire le guignol*

≅ **2.** *avoir les doigts* de pied en éventail* || *coincer la bulle** || *faire le lézard** || *ne pas en fiche une rame** || *peigner la girafe* (2.)* || *se tourner les pouces** || *tirer au flanc**

■ francia frazéma; (*F*) frankofón (belga, kanadai, svájci) frazéma; □ magyar megfelelő
♦ francia frazéma eredetmagyarázata; ◊ magyar szólásmegfelelő eredetmagyarázata
➤ példamondatok; ≅ francia szinonim frazémák; ◨ utalt frazéma
{ } használatköri kiegészítő magyarázat a frazémák értelmezéséhez; → v. * utalás

Francia_magyar_szolastar.indb 919 2024. 08. 12. 15:59:25

Francia_magyar_szolastar.indb 920 2024. 08. 12. 15:59:25

Mutatók
Index

un coup de Jarnac
‘**1.** meglepő/váratlan/ravasz húzás; **2.** alattomos húzás || övön aluli ütés’

Guy de Chabot, Seigneur de Jarnac és François de Vivonne,
Seigneur de la Chataigneraie 1547. július 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben
lezajlott párbajának ábrázolása
https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/expressions-francaises/connaissez-vous-reellement-l-origine-du-coup-de-jarnac-20230301

Francia_magyar_szolastar.indb 921 2024. 08. 12. 15:59:25

A mutatók listája

Liste des index

1.
A szótárban szereplő, magyarázatokkal ellátott francia frazémák mutatója első alkotóelemük betűrendjében / *Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire selon l'ordre alphabétique de leur premier élément*

2.
A szótárban feldolgozott, Franciaországon kívüli frankofónia (Belgium, Kanada, Svájc) frazémáinak mutatója / *Index des phrasèmes francophones hors France (Belgique, Canada, Suisse) traités dans le dictionnaire*

3.
Útmutató a szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatójához / *Guide pour l'utilisation de l'index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs*

4.
A szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatója / *Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs*

5.
A bibliai hivatkozások mutatója / *Index des références bibliques*

Francia_magyar_szolastar.indb 922 2024. 08. 12. 15:59:25

A szótárban szereplő, magyarázatokkal ellátott francia frazémák mutatója első alkotóelemük betűrendjében

Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire selon l'ordre alphabétique de leur premier élément

A

à (la) vitesse grand V → VITESSE
à bouche que veux-tu → BOUCHE
à bras ouverts → BRAS
à bride abattue → BRIDE
à brûle-pourpoint → BRÛLE-POURPOINT (À ~)
à cor et à cri → COR
à corps perdu → CORPS
à dire vrai → VRAI
à fleurets mouchetés → FLEURET
à fond de train → FOND
à fond la caisse → FOND
à fond la gomme → FOND
à fond les baskets → FOND
à fond les manettes → FOND
à huis clos → HUIS
à l'œil → ŒIL
à la bonne franquette → FRANQUETTE
à la fleur de l'âge → FLEUR
à la fortune du pot → FORTUNE
à la gomme → GOMME
À la guerre comme à la guerre. → GUERRE
à la lettre → LETTRE
à la longue → LONGUE
à la noix (de coco) → NOIX
à la petite semaine → SEMAINE
à la queue leu leu → QUEUE
à la saint-glinglin → SAINT-GLINGLIN (À LA ~)
à la sauvette → SAUVETTE (À LA ~)
à la va comme je te pousse → VA COMME JE TE POUSSE (À LA ~)
à la vitesse de l'éclair → éclair
à Pâques ou à la Trinité → PÂQUES
à perte de vue → VUE
à poil → POIL
à son corps défendant → CORPS
à tête reposée → TÊTE
à tire-larigot → TIRE-LARIGOT (À ~)
à tous les coins de rue → COIN
à tous les échos → ÉCHO
à tout bout de champ → CHAMP
à toute pompe → POMPE[2]
à vol d'oiseau → VOL
à vrai dire → VRAI
à vue d'œil → ŒIL
à vue de nez → NEZ
abandonner la proie pour l'ombre → PROIE
abattre ses cartes → CARTE
accepter qqch. du bout des lèvres → LÈVRE
accorder ses violons → VIOLON
accueillir qqn à bras ouverts → BRAS
acheter chat en poche → CHAT
Adieu veau, vache, cochon, couvée ! → ADIEU
adorer le veau d'or → VEAU
agir dans/derrière le dos de qqn → DOS
agir sur un coup de tête → TÊTE
aller à Canossa → CANOSSA
aller à pas de loup → PAS
aller au charbon → CHARBON
aller au petit coin → COIN
aller aux pâquerettes → PÂQUERETTE
aller dans le(s) décor(s) → DÉCOR
aller de pair → PAIR
aller de travers → TRAVERS
aller droit au but → BUT
aller droit au cœur à qqn → CŒUR
aller droit dans le mur → MUR

aller planter ses choux → CHOU
aller son petit bonhomme de chemin → BONHOMME
aller sur les brisées de qqn → BRISÉES
aller ventre à terre → VENTRE
amener la couverture à soi → COUVERTURE
annoncer la couleur → COULEUR
appeler un chat un chat → CHAT
apporter de l'eau au moulin de qqn → EAU
apporter qqch. à qqn sur un plateau → PLATEAU
apprendre les bonnes manières à qqn → MANIÈRE
apprendre sur le tas → TAS
appuyer sur le champignon → CHAMPIGNON
Après moi/nous le déluge ! → DÉLUGE
armé jusqu'aux dents → DENT
Arrête ton char. → CHAR
arriver à bon port → PORT
arriver à point (nommé) → POINT
arriver après la bataille → BATAILLE
arriver dans un fauteuil → FAUTEUIL
arriver la gueule enfarinée → GUEULE
arriver qqpart comme un ouragan → OURAGAN
arriver ventre à terre → VENTRE
arrondir les angles → ANGLE
Attache ta tuque (avec de la broche) ! (Can) → TUQUE
attendre famille (Bel), (Sui) → FAMILLE
attendre qqn au tournant → TOURNANT
attendre qqn comme le messie → MESSIE
attendre qqn, qqch. de pied ferme → PIED
attendre que les alouettes lui tombent toutes rôties dans le bec → ALOUETTE
attendre un heureux événement → ÉVÉNEMENT/ÉVÈNEMENT
attirer qqn dans ses filets → FILET
attirer qqn dans un guet-apens → GUET-APENS
au (grand) dam de qqn → DAM
au (premier) chant du coq → CHANT
au nez et à la barbe de qqn → NEZ
au péril de sa vie → PÉRIL
au petit bonheur (la chance) → BONHEUR
au pied de la lettre → LETTRE
au pied levé → PIED
au pif [pifomètre] → PIF
au quart de tour → QUART
Au royaume des aveugles les borgnes sont rois. → ROYAUME
Au temps pour moi ! → TEMPS
au vu et au su de qqn → VU
Autant en emporte le vent. → VENT
Autant parler à un mur. → MUR
Autant parler à un sourd. → SOURD
aux frais de la princesse → FRAIS[3]
aux quatre coins du monde → COIN
avaler des couleuvres → COULEUVRE
avaler la pilule → PILULE
avaler sa chique → CHIQUE
avaler sa salive → SALIVE
avaler son acte/bulletin de naissance → NAISSANCE
avancer comme un escargot → ESCARGOT
avancer comme une tortue → TORTUE
avancer en [à la] file indienne → FILE
Avec des si, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille]. → SI
avec l'énergie du désespoir → ÉNERGIE
avec la rapidité de l'éclair → ÉCLAIR
Avec le respect que je vous dois, … → RESPECT
avoir (bien) de l'allure (Can) → ALLURE
avoir avalé sa langue → LANGUE
avoir avalé son parapluie → PARAPLUIE
avoir barre sur qqn → BARRE
avoir bon cœur → CŒUR
avoir bon dos → DOS
avoir bon pied bon œil → PIED
avoir bonne/mauvaise mine → MINE
avoir bonne/mauvaise presse → PRESSE
avoir bouffé/mangé du lion → LION
avoir chaud aux fesses → FESSE
avoir d'autres chats à fouetter → CHAT
avoir de l'avance (Sui) → AVANCE
avoir de l'avance à l'allumage → RETARD
avoir de l'oreille → OREILLE

avoir de la merde dans les yeux → MERDE
avoir de la suite dans les idées → SUITE
avoir de la veine → VEINE
avoir de qui tenir → TENIR[1]
avoir des atomes crochus avec qqn → ATOME
avoir des cornes → CORNE
avoir des couilles (au cul) → COUILLE
avoir des doigts de fée → DOIGT
avoir des fourmis dans les jambes → FOURMI
avoir des grenouilles dans le ventre → GRENOUILLE
avoir des idées noires → IDÉE
avoir des œillères → ŒILLÈRE
avoir des poignées d'amour → POIGNÉE
avoir des sueurs froides de qqch. → SUEUR
avoir des trous de mémoire → TROU
avoir des yeux derrière la tête → ŒIL
avoir deux mots à dire à qqn → MOT
avoir deux poids, deux mesures → POIDS
avoir du bol → BOL
avoir du chien → CHIEN
avoir du cœur → CŒUR
avoir du cœur à l'ouvrage → CŒUR
avoir du cul → CUL
avoir du foin dans ses bottes → FOIN
avoir du nez → NEZ
avoir du pain sur la planche → PAIN
avoir du plomb dans l'aile → PLOMB
avoir du pot → POT
avoir du répondant → RÉPONDANT
avoir du retard à l'allumage → RETARD
avoir du sang de navet → SANG
avoir du sang sur les mains → SANG
avoir du vent dans les voiles → VENT
avoir eu son permis (de conduire) dans une pochette-surprise → PERMIS
avoir fait son temps → TEMPS
avoir froid dans le dos → DOS
avoir l'âme chevillée au corps → âme
avoir l'eau à la bouche → EAU
avoir l'embarras du choix → EMBARRAS
avoir l'esprit de l'escalier [d'escalier] → ESPRIT
avoir l'esprit mal tourné → ESPRIT
avoir l'estomac dans les talons → ESTOMAC
avoir l'étoffe de qqch. → ÉTOFFE
avoir l'œil américain → ŒIL
avoir l'œil sur qqn, qqch. → ŒIL
avoir la berlue → BERLUE
avoir la bosse de qqch. → BOSSE
avoir la boule à zéro → BOULE
avoir la chair de poule → CHAIR
avoir la cuisse légère → CUISSE
avoir la dalle → DALLE[1]
avoir la dalle en pente → DALLE[1]
avoir la dent → DENT
avoir la dent dure → DENT
avoir la grosse tête → TÊTE
avoir la gueule de bois → GUEULE
avoir la haute main sur/dans qqch. → MAIN
avoir la langue bien pendue [(bien) affilée] → LANGUE
avoir la main lourde → MAIN
avoir la mémoire courte → MÉMOIRE
avoir la parole facile → PAROLE
avoir la peau de qqn → PEAU
avoir la peau dure → PEAU
avoir la pêche → PÊCHE
avoir la peur au ventre → PEUR
avoir la plume facile → PLUME
avoir la puce à l'oreille → PUCE
avoir la tête à l'envers → TÊTE
avoir la tête comme une passoire → TÊTE
avoir la tête près du bonnet → TÊTE
avoir la tête sur les épaules → TÊTE
avoir la touche avec qqn → TOUCHE
avoir le bras long → BRAS
avoir le cœur barbouillé → CŒUR
avoir le cœur gros → CŒUR
avoir le cœur sur la main → CŒUR
avoir le compas dans l'œil → COMPAS
avoir le coup d'œil → ŒIL
avoir le coup de foudre (pour qqn) → FOUDRE
avoir le dernier mot → MOT
avoir le diable au corps → DIABLE

avoir le feu vert → FEU
avoir le fou rire → RIRE[2]
avoir le mal du pays → MAL[2]
avoir le moral à zéro → MORAL
avoir le moral dans les chaussettes → MORAL
avoir le nez fin/creux → NEZ
avoir le pied à l'étrier → PIED
avoir le pied au plancher → PIED
avoir le pompon → POMPON
avoir le trouillomètre à zéro → TROUILLOMÈTRE
avoir le vent en poupe → VENT
avoir le verbe haut → VERBE
avoir les boules → BOULE
avoir les cheveux en bataille → CHEVEU
avoir les cheveux en pétard → CHEVEU
avoir les cheveux poivre et sel → CHEVEU
avoir les chevilles qui enflent → CHEVILLE
avoir les coudées franches → COUDÉE
avoir les dents longues → DENT
avoir les deux pieds dans le même sabot → PIED
avoir les doigts de pied en éventail → DOIGT
avoir les foies (blancs) → FOIE
avoir les jambes comme des allumettes → JAMBE
avoir les jambes en coton → JAMBE
avoir les jetons → JETON
avoir les mains libres → MAIN
avoir les nerfs à vif [à fleur de peau] → NERF
avoir les nerfs en boule → BOULE
avoir les ongles en deuil → ONGLE
avoir les pieds nickelés → PIED
avoir les pieds sur terre → PIED
avoir les portugaises ensablées → PORTUGAISE
avoir les reins solides → REIN
avoir les yeux plus grands/gros que le ventre → ŒIL
avoir maille à partir avec qqn, qqch. → MAILLE
avoir mal au cœur → CŒUR
avoir mal aux cheveux → CHEVEU
avoir marché le vent dans le dos (Can) → VENT
avoir meilleur temps de faire qqch. (Sui) → TEMPS
avoir peur de son ombre → OMBRE
avoir pignon sur rue → PIGNON
avoir plein la bouche de qqn, qqch. → BOUCHE
avoir plus d'un tour dans son sac → TOUR[2]
avoir plus d'une corde [plusieurs cordes] à son arc → CORDE
avoir plusieurs casquettes → CASQUETTE
avoir plusieurs fers au feu → FER
avoir qqch. {un mot, un nom, une idée} sur le bout de la langue → LANGUE
avoir qqch. à cœur → CŒUR
avoir qqch. à portée de la main [sous la main] → MAIN
avoir qqch. dans le sang → SANG
avoir qqch. sur la conscience → CONSCIENCE
avoir qqch. sur le feu → FEU
avoir qqch., qqn (bien) en main → MAIN
avoir qqn à l'usure → USURE
avoir qqn dans la peau → PEAU
avoir qqn dans le nez → NEZ
avoir qqn, qqch. de vitesse → VITESSE
avoir qqn sur les bras → BRAS
avoir qqn, qqch. dans le collimateur → COLLIMATEUR
avoir quelque chose dans le ventre → VENTRE
avoir sa part du gâteau → PART
avoir son mot à dire → MOT
avoir un air de déterré → DÉTERRÉ
avoir un appétit d'ogre → OGRE
avoir un bandeau sur les yeux → BANDEAU
avoir un bœuf sur la langue → BŒUF
avoir un bon coup de fourchette → FOURCHETTE
avoir un caractère de chien/cochon → CARACTÈRE
avoir un chat dans la gorge → CHAT
avoir un cœur d'artichaut → CŒUR
avoir un cœur d'or → CŒUR

avoir un cœur de marbre/pierre → CŒUR
avoir un coup dans l'aile → AILE
avoir un coup de barre → BARRE
avoir un coup de pompe → POMPE[2]
avoir un coup/verre dans le nez → NEZ
avoir un estomac d'autruche → ESTOMAC
avoir un fil à la patte → FIL
avoir un filet de voix → FILET
avoir un grain (de folie) → GRAIN[1]
avoir un mal de chien à faire qqch. → MAL[2]
avoir un métro de retard → MÉTRO
avoir un nœud dans la gorge → NŒUD
avoir un œil à Paris et l'autre à Pontoise → ŒIL
avoir un œil au beurre noir → ŒIL
avoir un œuf à peler avec qqn (Bel) → ŒUF
avoir un petit creux → CREUX
avoir un petit vélo dans la tête → VÉLO
avoir un pied dans la tombe → PIED
avoir un poil dans la main → POIL
avoir un polichinelle dans le tiroir → POLICHINELLE
avoir un ticket avec qqn → TICKET
avoir un trou de mémoire → TROU
avoir une araignée au plafond → ARAIGNÉE
avoir une bonne/sacrée descente → DESCENTE
avoir une caisse (Sui) → CAISSE
avoir une case en moins → CASE
avoir une case vide → CASE
avoir une cervelle d'oiseau [de moineau] → CERVELLE
avoir une coquetterie dans l'œil → COQUETTERIE
avoir une cote d'enfer → COTE
avoir une dent contre qqn → DENT
avoir une faim de loup → FAIM
avoir une fièvre de cheval → FIÈVRE
avoir une figure de croquemort → CROQUEMORT
avoir une grosse tête → TÊTE
avoir une idée derrière la tête → IDÉE
avoir une langue de vipère → LANGUE
avoir une mémoire d'éléphant → MÉMOIRE
avoir une mine de déterré → DÉTERRÉ
avoir une mine de papier mâché → MINE
avoir une peur bleue → PEUR
avoir une pierre à la place du cœur → PIERRE
avoir une santé de fer → SANTÉ
avoir une taille de guêpe → TAILLE
avoir une tête à claques → TÊTE
avoir une tête de cochon → TÊTE
avoir une tête de croquemort → CROQUEMORT
avoir une touche avec qqn → TOUCHE
avoir une veine de cocu/pendu → VEINE
avoir une vie de chien → VIE
avoir vent de qqch. → VENT
avoir voix au chapitre → VOIX

B

bâiller à se décrocher la mâchoire → MÂCHOIRE
bâiller comme une carpe → CARPE
baisser les bras → BRAS
baisser pavillon devant qqn → PAVILLON
Balance ton porc ! → COCHON
balayer devant sa porte → PORTE
balayer qqch. sous le tapis (Can) → TAPIS
bâtir des châteaux en Espagne → CHÂTEAU
bâtir sur le sable → SABLE
battre de l'aile → AILE
battre en brèche qqch. → BRÈCHE
battre en retraite → RETRAITE
battre froid à qqn → FROID[1]
battre la campagne → CAMPAGNE
battre la chamade → CHAMADE
battre le fer quand il est [pendant qu'il est] chaud → FER
battre le pavé → PAVÉ
battre qqn à plate(s) couture(s) → COUTURE
battre qqn comme plâtre → PLÂTRE
battre sa coulpe → COULPE
battre son plein → PLEIN
bavard comme une pie (borgne) → PIE
bayer aux corneilles → CORNEILLE

beau comme un dieu (grec) → DIEU
Beaucoup de bruit pour rien. → BRUIT
bête à pleurer → PLEURER
bête comme chou → CHOU
bête comme ses pieds → PIED
bête comme une oie → OIE
blanc comme neige → NEIGE
blanc comme un cachet d'aspirine → ASPIRINE
blanc comme un linge → LINGE
blanc comme un mort → MORT[3]
blond comme les blés → BLÉ
boire comme un trou → TROU
boire du petit-lait → PETIT-LAIT
boire en suisse → SUISSE
boire la mer et ses poissons → MER
boire le calice jusqu'à la lie → CALICE
boire les paroles de qqn → PAROLE
boire un bouillon → BOUILLON
boire un coup → COUP
boire un pot → POT
botter le train à qqn → TRAIN[3]
boucher un trou → TROU
bourré comme un coing → COING
bourré comme un œuf → ŒUF
bourrer le crâne à qqn avec/de qqch. → CRÂNE
bourrer le mou à qqn avec/de qqch. → MOU
briser la glace → GLACE
broyer du noir → NOIR
brûler la chandelle par les deux bouts → CHANDELLE
brûler la politesse à qqn → POLITESSE
brûler les étapes → ÉTAPE
brûler les planches → PLANCHE
brûler les ponts avec qqn → PONT
brûler sa culotte [ses culottes] (Bel) → CULOTTE
brûler ses vaisseaux → VAISSEAU

C

C'est (comme) le jour et la nuit. → JOUR
C'est (un peu) fort de café ! → CAFÉ
C'est à réveiller les morts. → MORT[3]
C'est blanc bonnet et bonnet blanc. → BONNET
C'est bonnet blanc et blanc bonnet. → BONNET
C'est comme l'œuf de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! → ŒUF
C'est comme si on parlait à un mur. → MUR
C'est comme si on parlait à un sourd. → SOURD
C'est comme si on pissait dans un violon. → VIOLON
C'est comme un cautère/emplâtre sur une jambe de bois. → JAMBE
C'est cousu de fil blanc. → FIL
C'est dans l'ordre (des choses). → ORDRE
C'est dans la poche. → POCHE
C'est dans les tuyaux. → TUYAU
C'est de l'hébreu (pour moi). → HÉBREU
C'est de la bouillie pour les chats. → BOUILLIE
C'est de la petite bière. → BIÈRE
C'est du bidon. → BIDON
C'est du billard. → BILLARD
C'est du chinois (pour moi). → CHINOIS
C'est du gâteau. → GÂTEAU
C'est du pareil au même. → PAREIL
C'est écrit noir sur blanc. → NOIR
C'est kifkif/kif-kif. → KIFKIF/KIF-KIF
C'est l'arbre qui cache la forêt. → ARBRE
C'est l'enfance de l'art. → ENFANCE
C'est l'hôpital qui se moque de la charité. → HÔPITAL
C'est la bérézina. → BÉRÉZINA
C'est la bouteille à l'encre. → BOUTEILLE
C'est la cerise sur le gâteau. → CERISE
C'est la faute à pas de chance. → CHANCE
C'est la fin de tout ! → FIN[1]
C'est la fin des haricots ! → FIN[1]
C'est la goutte d'eau qui fait déborder le vase. → GOUTTE
C'est la montagne qui accouche d'une souris. → MONTAGNE
C'est là que gît le lièvre. → LIÈVRE
C'est là que le bât blesse. → BÂT

C'est la totale ! → TOTALE
C'est le bouquet ! → BOUQUET
C'est le cadet de mes soucis. → CADET
C'est le coup de barre. → BARRE
C'est le coup de fusil. → FUSIL
C'est le monde à l'envers. → MONDE
C'est le pavé de l'ours. → PAVÉ
C'est le pied ! → PIED
C'est le pompon. [C'est le pompon de la pomponette.] → POMPON
C'est parti, mon kiki. → KIKI
C'est pas de la tarte. → TARTE
C'est pas du gâteau. → GÂTEAU
C'est pas la joie. → JOIE
C'est pas un cadeau. → CADEAU
C'est pire qu'un crime, c'est une faute. → CRIME
C'est reparti comme en quatorze. → QUATORZE
C'est sa bête noire. → BÊTE
C'est toujours la même chanson. → CHANSON
C'est toujours le même tabac. → TABAC[1]
C'est toute une histoire. → HISTOIRE
C'est un jour à marquer d'une pierre blanche. → PIERRE
C'est une autre paire de manches. → MANCHE[1]
C'est une goutte d'eau dans la mer [dans l'océan]. → GOUTTE
C'est une histoire à dormir debout. → HISTOIRE
C'est une usine à gaz. → USINE
C'est une vraie concierge. → CONCIERGE
Ça baigne dans l'huile. → HUILE
Ça coule de source. → SOURCE
Ça fait deux. → DEUX
Ça fait un bail. → BAIL
Ça fait une paye. → PAYE
Ça glisse comme l'eau sur les plumes d'un canard. → EAU
Ça la fout mal. → MAL[1]
Ça me fait une belle jambe ! → JAMBE
Ça n'a pas de prix. → PRIX
Ça n'a pas loupé. → LOUPER
Ça ne casse pas les vitres. → VITRE
Ça ne casse pas trois pattes à un canard. → PATTE
Ça ne casse rien. → RIEN
Ça ne court pas les rues. → RUE
Ça ne mange pas de pain. → PAIN
Ça ne se bouscule pas au portillon. → PORTILLON
Ça ne tourne pas rond. → ROND[1]
Ça ne vaut pas un pet de lapin. → PET
Ça passe ou ça casse. → PASSER
Ça réveillerait un mort. → MORT[3]
Ça sent le roussi. → ROUSSI
Ça va faire du bruit dans Landerneau. → BRUIT
Ça va saigner. → SAIGNER
Ça vaut le coup d'œil. → ŒIL
Ça vole bas. → BAS
cacher la merde au chat → MERDE
cacher son jeu → JEU
calmer le jeu → JEU
caresser qqn dans le sens du poil → SENS[2]
casser du sucre sur le dos de qqn → SUCRE
casser la baraque → BARAQUE
casser la croûte → CROÛTE
casser la gueule à qqn → GUEULE
casser la tête à qqn → TÊTE
casser le morceau → MORCEAU
casser les couilles à qqn → COUILLE
casser les oreilles à qqn → OREILLE
casser les pieds à qqn → PIED
casser sa pipe → PIPE
casser une croûte → CROÛTE
Ce n'est pas (très) catholique. → CATHOLIQUE
Ce n'est pas bien sorcier. → SORCIER
Ce n'est pas dans mes cordes. → CORDE
Ce n'est pas de la petite bière. → BIÈRE
Ce n'est pas du luxe. → LUXE
Ce n'est pas la mer à boire. → MER
Ce n'est pas la mort (du petit cheval). → MORT[2]
Ce n'est pas le Pérou. → PÉROU
Ce n'est pas ma tasse de thé. → TASSE
Ce n'est pas mon rayon. → RAYON

Ce n'est pas tombé dans l'oreille d'un sourd. → OREILLE
Ce n'est pas un Adonis. → ADONIS
Ce n'est pas un aigle. → AIGLE
Ce n'est pas un enfant de chœur. → ENFANT
Ce n'est pas un foudre de guerre. → FOUDRE
Ce n'est pas une lumière. → LUMIÈRE
Ce n'est pas une partie de plaisir. → PARTIE
Ce ne sont pas mes oignons. → OIGNON/OGNON
Ce ne sont que des paroles en l'air. → PAROLE
Cela (lui) entre par une oreille et (lui) sort par l'autre. → OREILLE
Cela a tenu à un cheveu. → CHEVEU
Cela crève les yeux. → ŒIL
Cela lui apprendra à vivre. → VIVRE
Cela lui pend au nez. → NEZ
Cela n'a rien de sorcier. → SORCIER
Cela ne fait pas l'ombre d'un doute. → OMBRE
Cela ne fait pas un pli. → PLI
Cela ne rime à rien. → RIME
Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un cheval. → CHEVAL
Cela saute aux yeux. → ŒIL
Cela se voit comme le nez au milieu du visage [de la figure]. → NEZ
Cela tombe sous le sens. → SENS[1]
cent sept ans → AN
Chacun voit midi à sa porte. → MIDI
changer d'avis [d'opinion] comme de chemise → CHEMISE
changer de bord → BORD
changer de crémerie → CRÉMERIE
changer de disque → DISQUE
changer de peau → PEAU
changer son cheval borgne pour un cheval aveugle → CHEVAL
changer son fusil d'épaule → FUSIL
chanter la pomme à qqn (Can) → POMME
chanter pouilles à qqn → POUILLES
chanter victoire → VICTOIRE
Chapeau bas ! → CHAPEAU
chargé comme une mule → MULE
Chassez le naturel, il revient au galop. → NATUREL
Chat échaudé craint l'eau froide. → CHAT
chauve comme un œuf → ŒUF
chauve comme une boule de billard → BOULE
chercher à savoir ce que qqn a dans le ventre → VENTRE
chercher des poux (dans la tête) à qqn → POU
chercher la petite bête → BÊTE
chercher le défaut de la cuirasse → DÉFAUT
chercher midi à quatorze heures → MIDI
chercher misère à qqn (Bel) → MISÈRE
chercher noise [des noises] à qqn → NOISE
chercher querelle à qqn → QUERELLE
chercher une aiguille dans une botte de foin → AIGUILLE
cirer les bottes à qqn → BOTTE
cirer ses bottes (Can) → BOTTE
clair comme de l'eau de roche → EAU
clair comme deux et deux font quatre → DEUX
clair comme le cristal → CRISTAL
clair comme le jour → JOUR
claquer des dents → DENT
claquer la porte au nez de qqn → PORTE
clore le bec à qqn → BEC
clouer le bec à qqn → BEC
clouer qqn au pilori → PILORI
cogner des clous (Can) → CLOU
coiffer sainte Catherine → CATHERINE
coincer la bulle → BULLE
combler la mesure → MESURE
commander qqn à la baguette → BAGUETTE
comme si de rien n'était → RIEN
comme un fou [des fous] → FOU
comme un seul homme → HOMME
comme une fleur → FLEUR
Comment peut-on être Persan ? → PERSAN
comprendre sa douleur → DOULEUR

compter les moutons → MOUTON
compter pour du beurre → BEURRE
con comme la lune → LUNE
con comme un balai → BALAI
conduire qqn à l'autel → AUTEL
connaître la chanson → CHANSON
connaître la musique → MUSIQUE
connaître le dessous des cartes → CARTE
connaître le fin mot de l'histoire → MOT
connaître les tenants et les aboutissants (d'une affaire) → TENANT
connaître qqch. sur le bout du doigt [des doigts] → DOIGT
connaître qqch., qqn comme sa poche → POCHE
connaître qqn comme si on l'avait fait → FAIRE
connaître qqn, qqch. par cœur → CŒUR
connu comme le loup blanc → LOUP
considérer qqn comme une quantité négligeable → QUANTITÉ
conter des peurs (Can) → PEUR
conter fleurette à qqn → FLEURETTE
contre vents et marées → VENT
convoler en justes noces → NOCE
coucher à la belle étoile → ÉTOILE
coucher sur la dure → DURE
couler corps et biens → CORPS
couper bras et jambes à qqn → BRAS
couper l'herbe sous le pied à qqn → HERBE
couper la chique à qqn → CHIQUE
couper la parole à qqn → PAROLE
couper la poire en deux → POIRE
couper le cordon → CORDON
couper le nœud gordien → NŒUD
couper le sifflet à qqn → SIFFLET
couper les cheveux en quatre → CHEVEU
couper les ponts avec qqn → PONT
couper les vivres à qqn → VIVRES
courber l'échine → ÉCHINE
courir à toutes jambes → JAMBE
courir comme un dératé → DÉRATÉ
courir comme un zèbre → ZÈBRE
courir deux lièvres à la fois → LIÈVRE
courir la galipote (Can) → GALIPOTE
courir la prétentaine → PRÉTENTAINE/PRETANTAINE
courir le jupon → JUPON
courir sur le haricot à qqn → HARICOT
courir sur le système à qqn → SYSTÈME
courir ventre à terre → VENTRE
cousin/cousine à la mode de Bretagne → COUSIN, -E
coûter bonbon → BONBON
coûter la peau des fesses [du cul] → PEAU
coûter les yeux de la tête → ŒIL
coûter trois fois rien → FOIS
coûter trois francs, six sous → SOU
coûter un maximum/max → MAXIMUM
couver qqn des yeux → ŒIL
couvrir qqn de boue → BOUE
cracher dans la soupe → SOUPE
cracher le morceau → MORCEAU
cracher son venin → VENIN
craindre qqn, qqch. comme la peste → PESTE
creuser sa fosse/tombe avec ses dents → DENT
crever l'écran → écran
crier à pleins poumons → POUMON
crier à tue-tête → TUE-TÊTE (À ~)
crier comme si on l'écorchait → ÉCORCHER
crier comme un putois → PUTOIS
crier comme un sourd → SOURD
crier haro sur qqn → HARO
crier dans le désert → DÉSERT
crier qqch. sur (tous) les toits → TOIT
crier victoire → VICTOIRE
croire à qqch. dur comme fer → FER
croire au père Noël → PÈRE
croire qqch. comme parole d'Évangile → PAROLE
croire qqn sur parole → PAROLE
croiser le fer → FER
croquer qqch. à belles dents → DENT
cuver son vin → VIN

D

d'un trait → TRAIT
d'une (seule) traite → TRAITE

damer le pion à qqn → PION
dans la fleur de l'âge → FLEUR
dans les règles de l'art → RÈGLE
dans tous les azimuts → AZIMUT
dans toute sa splendeur → SPLENDEUR
danser devant le buffet → BUFFET
danser sur le fil du rasoir → FIL
danser sur un volcan → VOLCAN
de A à Z → A
de bon/grand cœur → CŒUR
de bonne heure → HEURE
de bouche à oreille → BOUCHE
de bout en bout → BOUT
de but en blanc → BUT
de fil en aiguille → FIL
de fond en comble → FOND
de France et de Navarre → FRANCE
de gré ou de force → GRÉ
de guerre lasse → GUERRE
de la même eau → EAU
de long en large → LONG
de main de maître → MAIN
de mémoire d'homme → MÉMOIRE
de pied en cap → PIED
de première main → MAIN
de tous les diables → DIABLE
de tout (son) cœur → CŒUR
débarrasser le plancher → PLANCHER
débrouiller l'écheveau → ÉCHEVEAU
déchirer qqn à belles dents → DENT
déconner à plein(s) tube(s) → TUBE
découvrir la mèche → MÈCHE[1]
découvrir le pot aux roses → POT
décrocher la lune (à qqn) → LUNE
décrocher la timbale → TIMBALE
décrocher le pompon → POMPON
défrayer la chronique → CHRONIQUE
demander la lune → LUNE
demander la main de qqn → MAIN
démêler l'écheveau → ÉCHEVEAU
déménager à la cloche de bois → CLOCHE
demeurer au diable [au diable vauvert/vert] → DIABLE
demeurer coi → COI, COITE
démontrer qqch. par a + b → A
dépasser la ligne blanche/jaune/rouge → LIGNE
dépasser la mesure → MESURE
depuis A jusqu'à Z → A
depuis belle lurette → LURETTE
depuis que le monde est monde → MONDE
dérouler le tapis rouge à qqn → TAPIS
des compétitions de clocher → CLOCHER
dès potron-minet → POTRON-MINET
des querelles byzantines → QUERELLE
des querelles de clocher → CLOCHER
des rivalités de clocher → CLOCHER
descendre dans la rue → RUE
descendre qqn, qqch. en flammes → FLAMME
deuxième couteau → COUTEAU
dévisser son billard → BILLARD
devoir une fière chandelle à qqn → CHANDELLE
dévorer qqch. à belles dents → DENT
dévorer qqn des yeux → ŒIL
dire amen à qqch. → AMEN
dire des messes basses → MESSE
dire pis que pendre de qqn → PIS
dire qqch. à mots couverts → MOT
dire qqch. à qqn de vive voix → VOIX
dire ses quatre vérités à qqn → VÉRITÉ
dire tantôt blanc, tantôt noir → BLANC
discuter du [sur le] sexe des anges → SEXE
discuter le bout de gras → BOUT
discuter le coup → COUP
disparaître comme par enchantement → ENCHANTEMENT
disparaître dans la nature → NATURE
disparaître de la circulation → CIRCULATION
disparaître des (écrans) radars → RADAR
donner carte blanche à qqn → CARTE
donner dans le panneau → PANNEAU
donner de l'urticaire à qqn → URTICAIRE
donner de la tablature à qqn → TABLATURE
donner des ailes à qqn → AILE
donner des boutons à qqn → BOUTON

donner des coups d'encensoir à qqn → ENCENSOIR
donner des noms d'oiseaux à qqn → NOM
donner du cœur au ventre à qqn → CŒUR
donner du fil à retordre à qqn → FIL
donner le coup d'envoi → ENVOI
donner le feu vert à qqn, qqch. → FEU
donner le jour à qqn → JOUR
donner le la → LA
donner le ton → TON
donner sa chemise à qqn → CHEMISE
donner sa langue au chat → LANGUE
donner sa parole d'honneur → PAROLE
donner toute latitude à qqn pour faire qqch. → LATITUDE
donner un (bon) tuyau à qqn (sur qqch.) → TUYAU
donner un coup de chapeau à qqn → CHAPEAU
donner un coup de collier → COLLIER
donner un coup de main à qqn → MAIN
donner un coup de pied dans la fourmilière → PIED
donner un coup de pouce à qqn → POUCE
donner une réponse de Normand → RÉPONSE
donner une volée de bois vert à qqn → VOLÉE
dorer la pilule à qqn → PILULE
dormir à la belle étoile → ÉTOILE
dormir à poings fermés → POING
dormir comme un bienheureux → BIENHEUREUX
dormir comme un loir → LOIR
dormir comme un sabot → SABOT
dormir comme une marmotte → MARMOTTE
dormir comme une souche → SOUCHE
dormir d'un sommeil de plomb → SOMMEIL
dormir du sommeil du juste → SOMMEIL
dormir sur ses deux oreilles → OREILLE
Doucement les basses ! → BASSE
doux comme un agneau → AGNEAU
doux comme un mouton → MOUTON
dresser l'oreille → OREILLE
droit comme un I → I
du cousu main → COUSU, -E
du diable → DIABLE
du feu de Dieu → FEU
du jus de chaussette → JUS
durcir le ton → TON

E

éclairer la lanterne de qqn → LANTERNE
éclater de rire → ÉCLATER
économiser sou à/par sou → SOU
écraser qqch. dans l'œuf → ŒUF
écrire comme un chat → CHAT
écrire qqch. sur ses tablettes → TABLETTE
écumer de rage → RAGE
effeuiller la marguerite → MARGUERITE
élever la voix → VOIX
élever le ton → TON
élever qqn, qqch. jusqu'aux nues → NUE
élever un enfant dans du coton → COTON
emboîter le pas à qqn → PAS
emporter le morceau → MORCEAU
En avant la musique ! → MUSIQUE
en avoir gros/lourd sur le cœur → CŒUR
en avoir jusque-là → JUSQUE
en avoir le souffle coupé → SOUFFLE
en avoir marre → MARRE
en avoir par-dessus la tête → TÊTE
en avoir plein le dos → DOS
en avoir plein les bottes → BOTTE
en avoir plein les pattes → PATTE
en avoir pour son grade → GRADE
en avoir ras le bol → BOL
en avoir sous le crâne → CRÂNE
en avoir une couche → COUCHE
en baver des ronds de chapeau → ROND[2]
en boucher un coin à qqn → COIN
en boucher une surface à qqn → SURFACE
en chair et en os → CHAIR
en cinq sec → SEC
en connaître un rayon → RAYON
en conter de belles de qqn, qqch. → BEAU, BEL, BELLE
en conter des/de vertes et des/de pas mûres → VERT, -E

en costume d'Adam [d'Ève] → COSTUME
en deux coups de cuillère à pot → CUILLÈRE/CUILLER
en deux temps trois mouvements → TEMPS
en dire de belles de qqn, qqch. → BEAU, BEL, BELLE
en dire des/de vertes et des/de pas mûres → VERT, -E
en donner sa tête à couper → TÊTE
en être baba → BABA
en être de sa poche → POCHE
en être pour ses frais → FRAIS[3]
en faire des tonnes → TONNE
en faire voir de toutes les couleurs à qqn → COULEUR
en fiche un (bon) coup → COUP
en grande pompe → POMPE[1]
en haut lieu → LIEU
en long et en large → LONG
en mettre la tête sur le billot → TÊTE
en mettre plein la vue à qqn → VUE
en mettre sa main au feu → MAIN
en mettre sa tête à couper → TÊTE
en mettre un (bon) coup → COUP
en moins de deux → DEUX
en petite tenue → TENUE
en prendre de la graine → GRAINE
en prendre pour son grade → GRADE
en rang d'oignons → OIGNON/OGNON
en rester baba → BABA
en rester coi → COI, COITE
en rester comme deux ronds de flan → ROND[2]
en tapinois → TAPINOIS (EN ~)
en tenir une couche → COUCHE
en tout bien tout honneur → BIEN[2]
en trois coups de cuillère à pot → CUILLÈRE/CUILLER
en un clin d'œil → CLIN D'ŒIL
En un mot comme en cent. → MOT
en un rien de temps → TEMPS
en un tournemain → TOURNEMAIN (EN UN ~)
en venir aux mains → MAIN
en voir des/de vertes et des/de pas mûres → VERT, -E
en voir trente-six chandelles → CHANDELLE
enfermer le loup dans la bergerie → LOUP
enfoncer le clou → CLOU
enfoncer qqch. dans la tête à qqn → TÊTE
enfoncer qqch. dans le crâne à qqn → CRÂNE
enfoncer un coin dans/entre qqn, qqch. → COIN
enfoncer une porte ouverte → PORTE
enfourcher son dada → DADA
engueuler qqn comme du poisson pourri → POISSON
enlever à qqn une épine du pied → ÉPINE
enlever un poids à qqn → POIDS
ennuyeux comme la pluie → PLUIE
entendre raison → RAISON
entendre une mouche voler → MOUCHE
enterrer la hache de guerre → HACHE
enterrer sa vie de garçon [sa vie de jeune fille] → VIE
entêté comme une mule → MULE
entre chien et loup → CHIEN
entre la poire et le fromage → POIRE
entre quatre murs → MUR
entrer dans la danse → DANSE
entrer dans le chou à qqn → CHOU
entrer dans le vif du sujet → VIF
entrer dans les ordres → ORDRE
entrer en lice → LICE
entrer en ligne de compte → LIGNE
entrer qqpart comme dans un moulin → MOULIN
entrer qqpart comme dans une écurie → ÉCURIE
entrer qqpart comme un ouragan → OURAGAN
envoyer promener/paître/valser qqn → ENVOYER
envoyer qqn à tous les diables → DIABLE
envoyer qqn au diable → DIABLE
envoyer qqn au tapis → TAPIS

envoyer qqn aux cinq cents diables → DIABLE
envoyer qqn aux pives (Sui) → PIVE
envoyer qqn dans l'autre monde → MONDE
envoyer qqn sur les roses → ROSE[1]
épancher son cœur (à qqn) → CŒUR
essuyer les plâtres → PLÂTRE
Et que ça saute ! → SAUTER
Et ta sœur ? → SŒUR
Et tout le tralala… → TRALALA
été de la Saint-Martin → ÉTÉ
été des Indiens (Can) → ÉTÉ
été indien → ÉTÉ
étendre un voile sur qqch. → VOILE[1]
étouffer qqch. dans l'œuf → ŒUF
être (tout) en affaire (Bel) → AFFAIRE
être (un) pot de colle → POT
être à bonne école → ÉCOLE
être à bout de nerfs → NERF
être à cent/mille lieues de… → LIEUE
être à cheval sur qqch. → CHEVAL
être à côté de la plaque → PLAQUE
être à côté de ses pompes → POMPE[2]
être à couteaux tirés avec qqn → COUTEAU
être à cran → CRAN
être à deux doigts de qqch. → DOIGT
être à l'affût de qqch. → AFFÛT
être à l'aise dans ses baskets → BASKET
être à l'article de la mort → ARTICLE
être à la barre → BARRE
être à la botte de qqn → BOTTE
être à la côte → CÔTE
être à la hauteur (de la situation) → HAUTEUR
être à la merci de qqn, qqch. → MERCI
être à la page → PAGE
être à la rue → RUE
être à la une des journaux → UN, UNE
être à pied d'œuvre → PIED
être à plat ventre → VENTRE
être à plat → PLAT[1] (À ~)
être à quia → QUIA (À ~)
être à ramasser à la petite cuillère → CUILLÈRE/CUILLER
être à sec → SEC
être à tu et à toi avec qqn → TU
être à un cheveu de qqch. → CHEVEU
être assis entre deux chaises → CHAISE
être au bout du [de son] rouleau → ROULEAU
être au diapason de qqn → DIAPASON
être au paradis → PARADIS
être au parfum → PARFUM
être au pied du mur → PIED
être au poil → POIL
être au point mort → POINT
être au ras des pâquerettes → PÂQUERETTE
être au septième ciel → CIEL
être au-dessus des forces de qqn → FORCE
être aux abois → ABOI
être aux anges → ANGE
être aux cent coups → COUP
être aux leviers de commande → LEVIER
être aux petits oignons → OIGNON/OGNON
être aux petits soins pour/avec qqn → SOIN
être aux premières loges → LOGE
être aux trousses de qqn → TROUSSE
être beau joueur → JOUEUR
être bête à manger du foin → FOIN
être bien/mal dans sa peau → PEAU
être bouché à l'émeri → ÉMERI
être changé en statue de sel → STATUE
être coiffé avec un pétard → CHEVEU
être collet monté → COLLET
être comme chien et chat → CHIEN
être comme cul et chemise → CUL
être comme l'eau et le feu → EAU
être comme l'oiseau sur la branche → OISEAU
être comme les doigts de la main → DOIGT
être comme un coq en pâte → COQ
être comme un poisson dans l'eau → POISSON
être copains comme cochons → COCHON
être cousu d'or → OR
être criblé de dettes → DETTE
être d'attaque → ATTAQUE
être d'avant le déluge → DÉLUGE
être d'un âge canonique → ÂGE

être d'une humeur de chien/dogue → HUMEUR
être dans de beaux draps → DRAP
être dans la course → COURSE
être dans la force de l'âge → FORCE
être dans la lune → LUNE
être dans la manche de qqn (Bel) → MANCHE[1]
être dans la merde (jusqu'au cou) → MERDE
être dans la peau de qqn → PEAU
être dans le brouillard → BROUILLARD
être dans le cirage → CIRAGE
être dans le coaltar → COALTAR
être dans le coup → COUP
être dans le creux de la vague → CREUX
être dans le même bateau → BATEAU
être dans le noir (le plus complet) → NOIR
être dans le pétrin → PÉTRIN
être dans le potage → POTAGE
être dans le rouge → ROUGE
être dans le trente-sixième dessous → DESSOUS
être dans le troisième dessous → DESSOUS
être dans le vague → VAGUE[2]
être dans le vent → VENT
être dans les bras de Morphée → BRAS
être dans les jupes de sa mère → JUPE
être dans les nuages → NUAGE
être dans les petits papiers de qqn → PAPIER
être dans les vapes → VAPE
être dans les vignes (du Seigneur) → VIGNE
être dans ses petits souliers → SOULIER
être dans son élément → ÉLÉMENT
être dans tous ses états → ÉTAT
être dans une bonne/mauvaise passe → PASSE
être de bon/mauvais poil → POIL
être de la partie → PARTIE
être de mèche avec qqn → MÈCHE[2]
être de son temps → TEMPS
être de tout cœur avec qqn → CŒUR
être droit dans ses bottes → BOTTE
être du bois dont on fait les flûtes → BOIS
être du dernier cri → CRI
être du tonnerre → TONNERRE
être dur à la détente → DÉTENTE
être en balan (Sui) → BALAN
être en bons/mauvais termes avec qqn → TERME
être en délicatesse avec qqn → DÉLICATESSE
être en famille (Can) → FAMILLE
être en froid avec qqn → FROID
être en jeu → JEU
être en nage → NAGE
être en passe de + inf. → PASSE
être entre de bonnes mains → MAIN
être endetté jusqu'au cou → COU
être entre deux feux → FEU
être entre le marteau et l'enclume → MARTEAU
être entre le zist(e) et le zest(e) → ZIST(E)
être fait comme un rat → RAT
être ferré à glace sur qqch. → GLACE
être fidèle au poste → POSTE
être fou de rage → RAGE
être fou à lier → FOU
être franc comme l'or → OR
être franc du collier → COLLIER
être gêné aux entournures → ENTOURNURE
être Gros-Jean comme devant → GROS-JEAN
être ivre de rage → RAGE
être l'avocat du diable → AVOCAT
être l'ombre de soi-même → OMBRE
être la cinquième roue du carrosse [de la charrette] → ROUE
être là comme une vache qui regarde passer un train → VACHE
être la fable de qqn, qqch. → FABLE
être la mouche du coche → MOUCHE
être la tête de Turc de qqn → TÊTE
être le bras droit de qqn → BRAS
être le dindon de la farce → DINDON
être le dos au mur → DOS
être le portrait tout craché [être tout le portrait] de qqn → PORTRAIT

être logé à la même enseigne que qqn → ENSEIGNE
être majeur et vacciné → MAJEUR
être mal embouché → EMBOUCHÉ
être mal en point → POINT
être mal ficelé → FICELÉ
être mariés de la main gauche → MAIN
être mauvaise langue → LANGUE
être monnaie courante → MONNAIE
être mort de rire → MORT[1]
être muet comme une tombe → TOMBE
être né avec une cuillère d'argent dans la bouche → CUILLÈRE/CUILLER
être né coiffé → COIFFÉ
être né sous une bonne/mauvaise étoile → ÉTOILE
être payé pour le savoir → PAYER
être pendu aux basques de qqn → BASQUE
être pendu aux lèvres de qqn → LÈVRE
être pieds et poings liés → PIED
être plein aux as → AS
être plus mort que vif → MORT[1]
être plus royaliste que le roi → ROYALISTE
être porté sur la bagatelle → BAGATELLE
être près de ses sous → SOU
être pris entre deux feux → FEU
être pris entre le marteau et l'enclume → MARTEAU
être rangé des voitures → VOITURE
être remonté comme une pendule (contre qqn) → PENDULE
être riche comme Crésus → CRÉSUS
être rouge de colère → COLÈRE
être sans feu ni lieu → FEU
être sans foi ni loi → FOI
être sans le sou → SOU
être silencieux comme une tombe → TOMBE
être situé au diable [au diable vauvert/vert] → DIABLE
être soupe au lait → SOUPE
être sous la botte de qqn → BOTTE
être sous la coupe de qqn → COUPE
être sur des charbons ardents → CHARBON
être sur la corde raide → CORDE
être sur la liste noire → LISTE
être sur la même longueur d'onde avec qqn → LONGUEUR
être sur la paille → PAILLE
être sur la pente savonneuse → PENTE
être sur la sellette → SELLETTE
être sur la/une mauvaise pente → PENTE
être sur le balan (Sui) → BALAN
être sur le dos de qqn → DOS
être sur le fil du rasoir → FIL
être sur le flanc → FLANC
être sur le pavé → PAVÉ
être sur le qui-vive → QUI-VIVE
être sur le retour → RETOUR
être sur le sable → SABLE
être sur le sentier de la guerre → SENTIER
être sur les dents → DENT
être sur les genoux → GENOU
être sur les rails → RAIL
être sur les talons de qqn → TALON
être sur pied → PIED
être sur ses gardes → GARDE
être sur son petit nuage → NUAGE
être sur un terrain glissant → TERRAIN
être sur une fausse piste → PISTE
être suspendu aux basques de qqn → BASQUE
être suspendu aux lèvres de qqn → LÈVRE
être tête en l'air → TÊTE
être tiré à quatre épingles → ÉPINGLE
être tombé du lit → LIT
être tombé sur la tête → TÊTE
être toujours par monts et par vaux → MONT
être toujours sur la brèche → BRÈCHE
être tout feu tout flamme → FEU
être tout ouïe → OUÏE
être tout sucre tout miel → SUCRE
être tout yeux, tout oreilles → ŒIL
être un cadavre ambulant → CADAVRE
être un écorché vif → ÉCORCHÉ
être un État dans l'État → ÉTAT
être un garçon manqué → GARÇON
être un moulin à paroles → MOULIN
être un oiseau de mauvais augure [de malheur] → OISEAU
être un oiseau pour le chat (Bel) → OISEAU

être un panier percé → PANIER
être un pot de peinture → POT
être un squelette ambulant → SQUELETTE
être un faux jeton → JETON
être une bonne pâte → PÂTE
être une pâte molle → PÂTE
être une poule mouillée → POULE
être unis pour le meilleur et pour le pire → MEILLEUR
être vert de rage → RAGE
être vieux jeu → JEU
éventer la mèche → MÈCHE[1]
examiner qqch. à la loupe → LOUPE
examiner qqch. sur/sous toutes les coutures → COUTURE
expédier qqn dans l'autre monde → MONDE

F

facile comme bonjour → BONJOUR
fagoté comme un sac → SAC
faire (tout) un fromage de qqch. → FROMAGE
faire (toute) la lumière sur qqch. → LUMIÈRE
faire amende honorable → AMENDE
faire avancer le schmilblick → SCHMILBLICK
faire battre le cœur de qqn → CŒUR
faire bouillir la marmite → MARMITE
faire boule de neige → BOULE
faire cavalier seul → CAVALIER
faire ceinture → CEINTURE
faire chaud au cœur à qqn → CŒUR
faire chauffer sa carte de crédit → CARTE
faire chou blanc → CHOU
faire commerce de ses charmes → COMMERCE
faire contre mauvaise fortune bon cœur → FORTUNE
faire couler beaucoup d'encre → ENCRE
faire coup double → COUP
faire cul sec → CUL
faire d'une mouche un éléphant → MOUCHE
faire d'une pierre deux coups → PIERRE
faire dans sa culotte → CULOTTE
faire de son nez (Bel) → NEZ
faire des châteaux en Espagne → CHÂTEAU
faire des économies de bouts de chandelles → ÉCONOMIE
faire des étincelles → ÉTINCELLE
faire des gorges chaudes de qqch. → GORGE
faire des messes basses → MESSE
faire des pieds et des mains (pour qqch. / pour + inf.) → PIED
faire des promesses de Gascon → PROMESSE
faire des siennes → SIEN, SIENNE
faire des vagues → VAGUE[1]
faire devenir chèvre qqn → CHÈVRE
faire dresser les cheveux sur la tête à qqn → CHEVEU
faire du cinéma → CINÉMA
faire du foin → FOIN
faire du lèche-vitrine → LÈCHE-VITRINE
faire du plat à qqn → PLAT[2]
faire du vent → VENT
faire fausse route → ROUTE
faire faux bond à qqn → BOND
faire feu de tout bois → FEU
faire flèche de tout bois → FLÈCHE
faire florès → FLORÈS
faire froid dans le dos à qqn → DOS
faire grise mine (à qqn) → MINE
faire l'âne de Buridan → ÂNE
faire l'âne pour avoir du son → ÂNE
faire l'autruche → AUTRUCHE
faire l'école buissonnière → ÉCOLE
faire la bombe → BOMBE
faire la courte échelle à qqn → ÉCHELLE
faire la file (Bel), (Can), (Sui) → FILE
faire la foire → FOIRE
faire la grasse matinée → MATINÉE
faire la grimace → GRIMACE
faire la grosse voix → VOIX
faire la gueule à qqn → GUEULE
faire la leçon à qqn → LEÇON
faire la mouche du coche → MOUCHE

faire la noce → NOCE
faire la paix avec qqn → PAIX
faire la part belle à qqn → PART
faire la peau de qqn → PEAU
faire la pluie et le beau temps → PLUIE
faire la politique de l'autruche → AUTRUCHE
faire la sourde oreille → OREILLE
faire la tête → TÊTE
faire la tête au carré à qqn → TÊTE
faire la tournée des grands-ducs → TOURNÉE
faire la une des journaux → UN, UNE
faire le bon apôtre → APÔTRE
faire le con → CON
faire le dos rond → DOS
faire le grand seigneur → SEIGNEUR
faire le gros dos → DOS
faire le joli cœur à qqn → CŒUR
faire le lézard → LÉZARD
faire le pied de grue → PIED
faire le point → POINT
faire le poireau → POIREAU
faire le trottoir → TROTTOIR
faire le trou normand → TROU
faire le vide autour de soi → VIDE
faire le vide dans son esprit → VIDE
faire le zouave → ZOUAVE
faire les cent pas → PAS
faire les frais de qqch. → FRAIS[3]
faire les gros yeux à qqn → ŒIL
faire les pieds à qqn → PIED
faire les quatre cents coups → COUP
faire les quatre volontés de qqn → VOLONTÉ
faire les yeux doux à qqn → ŒIL
faire litière de qqch. → LITIÈRE
faire long feu → FEU
faire machine arrière → MACHINE
faire mal au ventre à qqn → VENTRE
faire marcher qqn à la baguette → BAGUETTE
faire marcher qqn au doigt et à l'œil → DOIGT
faire mine de + inf. → MINE
faire mouche → MOUCHE
faire partie des meubles → MEUBLE
faire peau neuve → PEAU
faire porter le chapeau à qqn → CHAPEAU
faire qqch. à la va-vite → VA-VITE (À LA ~)
faire qqch. à ses risques et périls → PÉRIL
faire qqch. comme un pied → PIED
faire qqch. des deux mains → MAIN
faire qqch. en grand tralala → TRALALA
faire qqch. par-dessus la jambe → JAMBE
faire qqch. sur-le-champ → CHAMP
faire qqch. tout son soûl → SOÛL
faire rage → RAGE
faire sa mauvaise tête → TÊTE
faire ses choux gras de qqch. → CHOU
faire ses premières armes → ARME
faire son beurre de qqch. → BEURRE
faire son chemin → CHEMIN
faire son deuil → DEUIL
faire son samedi (Bel) → SAMEDI
faire table rase de qqch. → TABLE
faire tache d'huile → TACHE
faire tapisserie → TAPISSERIE
faire tilt → TILT
faire toucher les épaules à qqn → ÉPAULE
faire toucher qqch. du doigt → DOIGT
faire tourner qqn en bourrique → BOURRIQUE
faire tout un cinéma → CINÉMA
faire tout un monde de qqch. → MONDE
faire tout un plat de qqch. → PLAT[2]
faire un dessin à qqn → DESSIN
faire un drôle de nez → NEZ
faire un effet bœuf/monstre → EFFET
faire un enfant dans le dos de qqn → ENFANT
faire un faux pas → PAS
faire un four (noir) → FOUR
faire un long nez → NEZ
faire un malheur → MALHEUR
faire un nœud à son mouchoir → NŒUD
faire un pas de clerc → PAS
faire un pied de nez à qqn → PIED
faire un poisson d'avril à qqn → POISSON
faire un pont d'or à ses ennemis → PONT

faire un rempart de son corps à qqn → REMPART
faire un roupillon → ROUPILLON
faire un tabac → TABAC[2]
faire un topo (sur qqch.) → TOPO
faire un travail d'Hercule [de Romain] → TRAVAIL
faire une croix sur qqch. → CROIX
faire une fleur à qqn → FLEUR
faire une gaffe → GAFFE
faire une gueule d'enterrement → GUEULE
faire une jaunisse de qqch. → JAUNISSE
faire une maladie de qqch. → MALADIE
faire une montagne de qqch. → MONTAGNE
faire une queue de poisson → QUEUE
faire une réponse de Normand → RÉPONSE
faire une scène (à qqn) → SCÈNE
faire une tête de six pieds de long → TÊTE
faire une toilette de chat → TOILETTE
faire une touche avec qqn → TOUCHE
fauché comme les blés → BLÉ
Faut pas pousser ! → POUSSER
Faute de grives, on mange des merles. → GRIVE
faux comme un jeton → JETON
fendre le cœur à qqn → CŒUR
fermer le bec à qqn → BEC
fermer les yeux sur qqch. → ŒIL
ficelé comme un sac → SAC
fiche(r) le camp → CAMP
ficher la paix à qqn → PAIX
fier comme Artaban → ARTABAN
fier comme un paon → PAON
fier comme un pou → POU
figer le sang à qqn → SANG
filer à l'anglaise → ANGLAIS
filer comme un zèbre → ZÈBRE
filer doux → DOUX
filer le parfait amour → AMOUR
filer le train à qqn → TRAIN[3]
filer un mauvais coton → COTON
finir en queue de poisson → QUEUE
flanquer qqn à la porte → PORTE
foncer droit dans le mur → MUR
fondre en larmes → LARME
forcer la main à qqn → MAIN
forcer la note → NOTE
fort comme un bœuf → BŒUF
fort comme un chêne → CHÊNE
fort comme un Turc → TURC
fouler aux pieds qqn, qqch. → PIED
fourrer son nez dans les affaires d'autrui → NEZ
fourrer son nez partout → NEZ
foutre la merde → MERDE
foutre la paix à qqn → PAIX
foutre la zone → ZONE
franchir la ligne blanche/jaune/rouge → LIGNE
franchir le pas → PAS
franchir le Rubicon → RUBICON
frapper au-dessous de la ceinture → CEINTURE
fuir qqn, qqch. comme la peste → PESTE
fumer comme un pompier → POMPIER
fumer comme une locomotive → LOCOMOTIVE
fumer le calumet de la paix avec qqn → CALUMET

G

gagner dans un fauteuil → FAUTEUIL
gagner le gros lot → LOT
gagner les doigts dans le nez → DOIGT
gagner qqn, qqch. de vitesse → VITESSE
gagner son bifteck → BIFTECK
gagner son pain à la sueur de son front → PAIN
gagner son pain → PAIN
gai comme un pinson → PINSON
garder à qqn un chien de sa chienne → CHIEN
garder l'église au milieu du village (Bel) → ÉGLISE
garder la ligne → LIGNE
garder le lit → LIT
garder qqch. pour la bonne bouche → BOUCHE
garder son sang-froid → SANG-FROID

garder une dent contre qqn → DENT
garder une poire pour la soif → POIRE
glacer le sang à qqn → SANG
glisser qqch. {mots, paroles} à l'oreille de qqn → OREILLE
glisser sur une peau de banane → PEAU
glisser une peau de banane à qqn → PEAU
gober l'hameçon → HAMEÇON
graisser la patte à qqn → PATTE
grand comme un mouchoir de poche → MOUCHOIR
griller la politesse à qqn → POLITESSE
grimper dans les rideaux (Can) → RIDEAU
grincer des dents → DENT
gros comme une maison → MAISON
gueuler comme un putois → PUTOIS
gueux comme un rat d'église → RAT

H

habillé comme l'as de pique → AS
habiter au diable [au diable vauvert/vert] → DIABLE
hausser le ton → TON
haut comme trois pommes → POMME
haut comme un chien assis (Can) → CHIEN
haut la main → MAIN
Honni soit qui mal y pense ! → HONNIR
hurler avec les loups → LOUP
hurler comme un sourd → SOURD

I

Il a manqué/perdu une belle occasion de se taire. → OCCASION
Il aura de mes nouvelles. → NOUVELLE
Il coulera de l'eau [beaucoup d'eau] sous les ponts. → EAU
Il était moins une/cinq. → MOINS
Il fait noir comme dans un four. → FOUR
Il fait un froid de canard/loup. → FROID[2]
Il fait un soleil de plomb. → SOLEIL
Il fait un temps à ne pas mettre un chien dehors. → TEMPS
Il fait un temps de chien. → TEMPS
Il fait un vent à décorner les bœufs. → VENT
Il faut cultiver notre jardin. → JARDIN
Il gèle à pierre fendre. → PIERRE
Il lui manque une case. → CASE
Il n'en loupe pas une. → LOUPER
Il n'y a pas de fumée sans feu. → FUMÉE
Il n'y a pas de lézard. → LÉZARD
Il n'y a pas de quoi fouetter un chat. → CHAT
Il n'y a pas l'ombre d'un doute. → OMBRE
Il n'y a pas le feu (à la maison). → FEU
Il n'y a pas péril en la demeure. → PÉRIL
Il n'y a pas photo. → PHOTO
Il n'y a pas un chat ici. → CHAT
Il n'y a que le premier pas qui coûte. → PAS
Il n'y a que le train qui ne lui est pas passé dessus. → TRAIN[1]
Il ne faut pas être grand clerc pour + inf. → CLERC
Il ne faut pas mélanger les torchons et les serviettes. → TORCHON
Il ne faut pas réveiller le chat qui dort. → CHAT
Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué. → PEAU
Il ne lui manque que la parole ! → PAROLE
Il passera de l'eau [beaucoup d'eau] sous les ponts. → EAU
Il peut aller se rhabiller. → RHABILLER (SE)
Il pleut à seaux. → SEAU
Il pleut à verse. → VERSE
Il pleut comme à Gravelotte. → GRAVELOTTE
Il pleut comme vache qui pisse. → VACHE
Il pleut des cordes. → CORDE
Il pleut des hallebardes. → HALLEBARDE
Il s'en est fallu d'un cheveu. → CHEVEU
Il s'en est fallu d'un doigt. → DOIGT
Il s'en est fallu d'un poil. → POIL
Il tombe comme à Gravelotte. → GRAVELOTTE
Il tombe des cordes. → CORDE
Il tombe des hallebardes. → HALLEBARDE
Il va lui arriver des bricoles. → BRICOLE
Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en photo qu'à table. → PHOTO

Il voudrait se cacher dans un trou de souris. → TROU
Il y a à boire et à manger. → BOIRE
Il y a anguille sous roche. → ANGUILLE
il y a belle lurette → LURETTE
Il y a de l'eau dans le gaz. → EAU
Il y a de l'électricité dans l'air. → ÉLECTRICITÉ
Il y a de l'orage dans l'air. → ORAGE
Il y a des coups de pied au derrière qui se perdent. → PIED
Il y a du monde au balcon. → MONDE
Il y a quelque chose de pourri au [dans le] royaume du Danemark. → ROYAUME
Il y a un brouillard à couper au couteau. → BROUILLARD
Il y a [Y a] un os. → OS
Il y a une paye. → PAYE
inconnu(e) au bataillon → BATAILLON
innocent comme l'enfant qui vient de naître → ENFANT
inscrire qqch. sur ses tablettes → TABLETTE
inventé de toutes pièces → PIÈCE

J

J'en passe et des meilleures. → MEILLEUR
J'y vais de ce pas. → PAS
jaloux comme un tigre → TIGRE
Jamais deux sans trois. → DEUX
jaune comme un citron → CITRON
jaune comme un coing → COING
Je le vois venir avec ses gros sabots. → SABOT
Je ne mange pas de ce pain-là. → PAIN
Je ne te/vous le fais pas dire ! → DIRE
Je te/vous le donne en mille. → MILLE
Je te raconte pas. → RACONTER
Je veux bien être pendu si… → PENDRE
jeter de l'huile sur le feu → HUILE
jeter de la poudre aux yeux (à qqn) → POUDRE
jeter des perles aux pourceaux/cochons → PERLE
jeter du lest → LEST
jeter l'argent par les fenêtres → ARGENT
jeter l'enfant avec l'eau du bain → EAU
jeter l'éponge → éponge
jeter la pierre à qqn → PIERRE
jeter le bébé avec l'eau du bain → EAU
jeter le bouchon un peu (trop) loin → BOUCHON
jeter le froc aux orties → FROC
jeter le manche après la cognée → MANCHE[2]
jeter le masque → MASQUE
jeter qqch. à la tête de qqn → TÊTE
jeter qqch. au panier → PANIER
jeter qqn à la rue → RUE
jeter qqn hors de ses gonds → GOND
jeter qqn, qqch. aux oubliettes → OUBLIETTE
jeter sa gourme → GOURME
jeter son bonnet par-dessus les moulins → BONNET
jeter son venin → VENIN
jeter un coup d'œil à/sur qqch. → ŒIL
jeter un défi à qqn → DÉFI
jeter un froid → FROID[2]
jeter un pavé dans la mare → PAVÉ
jeter un regard noir à qqn → REGARD
jeter un voile sur qqch. → VOILE[1]
joindre les deux bouts → BOUT
joli(e) comme un cœur → CŒUR
jolie à croquer → CROQUER
jouer (un) double jeu → JEU
jouer à cache-cache avec qqn → CACHE-CACHE
jouer à pile ou face → PILE
jouer au con → CON
jouer au plus fin → FIN[2]
jouer au plus malin → MALIN
jouer avec le feu → FEU
jouer avec les pieds de qqn (Bel) → PIED
jouer avec qqn au chat et à la souris → CHAT
jouer avec qqn comme un chat avec une souris → CHAT
jouer cartes sur table → CARTE
jouer dans la cour des grands → COUR
jouer de malchance → MALCHANCE

jouer des coudes → COUDE
jouer franc jeu → JEU
jouer la fille de l'air → FILLE
jouer le jeu → JEU
jouer les Cassandre → CASSANDRE
jouer les gros bras → BRAS
jouer les prolongations → PROLONGATION
jouer sa dernière carte → CARTE
jouer sur du velours → VELOURS
jouer sur les deux tableaux [sur tous les tableaux] → TABLEAU
jouer un tour de cochon à qqn → TOUR[2]
juger de qqch. comme un aveugle des couleurs → AVEUGLE
jurer comme un charretier → CHARRETIER
jurer ses grands dieux → DIEU
jusqu'à nouvel ordre → ORDRE

L

L'affaire est dans le sac. → AFFAIRE
l'alpha et l'oméga → ALPHA
l'échapper belle → ÉCHAPPER
L'enfer est pavé de bonnes intentions. → ENFER
L'État, c'est moi. → ÉTAT
L'occasion fait le larron. → OCCASION
la brebis galeuse → BREBIS
la quadrature du cercle → QUADRATURE
la carotte et/ou le bâton → CAROTTE
la cour du roi Pétaud → COUR
la crème de la crème → CRÈME
la dive bouteille → BOUTEILLE
la fine fleur de qqch. → FLEUR
la fleur au fusil → FLEUR
la foi du charbonnier → FOI
La garde meurt, mais ne se rend pas. → GARDE
la huitième merveille du monde → MERVEILLE
la loi de la jungle → LOI
la lutte du pot de terre contre le pot de fer → LUTTE
La main me démange. → MAIN
la matière grise → MATIÈRE
La mayonnaise prend. → MAYONNAISE
la mort dans l'âme → MORT[2]
La moutarde lui monte au nez. → MOUTARDE
la nuit des temps → NUIT
La parole est d'argent mais le silence est d'or. → PAROLE
la partie cachée/invisible/immergée de l'iceberg → ICEBERG
la partie visible/émergée de l'iceberg → ICEBERG
La raison du plus fort est toujours la meilleure. → RAISON
la semaine des quatre jeudis → SEMAINE
la soupe à la grimace → SOUPE
la tarte à la crème → TARTE
la traversée du désert → TRAVERSÉE
Lâche-moi les baskets. → BASKET
lâcher du lest → LEST
lâcher la bride à qqn → BRIDE
lâcher la proie pour l'ombre → PROIE
lâcher le morceau → MORCEAU
lâcher une perle → PERLE
laid à faire peur → PEUR
laid comme les sept péchés capitaux → PÉCHÉ
laid comme un pou → POU
laisser carte blanche à qqn → CARTE
laisser courir → COURIR
laisser des plumes → PLUME
laisser entrer le loup dans la bergerie → LOUP
laisser froid qqn → FROID[1]
laisser la bride sur le cou à qqn → BRIDE
laisser le champ libre à qqn → CHAMP
laisser pisser le mérinos → MÉRINOS
laisser planer un doute → DOUTE
laisser qqn cuire/mariner/mijoter dans son jus → JUS
laisser qqn en carafe → CARAFE
laisser qqn, qqch. en plan → PLAN
laisser toute latitude à qqn pour faire qqch. → LATITUDE
lancer le bouchon un peu (trop) loin → BOUCHON

lancer un défi à qqn → DÉFI
lancer un regard noir à qqn → REGARD
laver la tête à qqn → TÊTE
laver son linge sale en famille → LINGE
le bouc émissaire → BOUC
Le bruit court que… → BRUIT
le clou de la soirée [du spectacle] → CLOU
le coq du village → COQ
le coup de l'étrier → ÉTRIER
le démon de midi → DÉMON
le dernier des Mohicans → MOHICAN
le fil d'Ariane → FIL
le fil rouge → FIL
le fin du fin → FIN[2]
Le jeu n'en vaut pas la chandelle. → JEU
le jour J → JOUR
Le marchand de sable est passé. → MARCHAND
Le mieux est l'ennemi du bien. → MIEUX
le prendre de haut → HAUT
le quart d'heure de Rabelais → QUART
le revers de la médaille → REVERS
le rocher de Sisyphe → ROCHER
le supplice de Tantale → SUPPLICE
le talon d'Achille de qqn → TALON
le tonneau des Danaïdes → TONNEAU
Le torchon brûle entre eux. → TORCHON
le trou du cul du monde → TROU
lécher le cul à qqn → CUL
lécher les bottes à qqn → BOTTE
léger comme une plume → PLUME
les avoir à zéro → ZÉRO
Les bras m'en tombent. → BRAS
Les carottes sont cuites. → CAROTTE
Les dés sont jetés. → DÉ
Les deux font la paire. → PAIRE
Les écailles lui sont tombées des yeux. → ÉCAILLE
Les emmerdes, ça vole toujours en escadrille. → EMMERDE
les lâcher avec un élastique → ÉLASTIQUE
Les murs ont des oreilles. → MUR
Les oreilles ont dû vous/te siffler/tinter. → OREILLE
Les raisins sont trop verts. → RAISIN
Les rats quittent le navire. → RAT
les sept vaches maigres → VACHE
lever l'ancre → ANCRE
lever la main sur qqn → MAIN
lever le coude → COUDE
lever le masque → MASQUE
lever le pied → PIED
lever le voile sur qqch. → VOILE[1]
lever les yeux au ciel → ŒIL
lever un lièvre → LIÈVRE
libre comme l'air → AIR
lire dans les pensées de qqn → PENSÉE
lire entre les lignes → LIGNE
long comme un jour sans pain → JOUR

M

mâcher le travail à qqn → TRAVAIL
maigre comme un clou → CLOU
maigre comme un coucou → COUCOU
Mais où sont les neiges d'antan ? → NEIGE
mal tourner → TOURNER
malade comme un chien → CHIEN
malheureux comme les pierres → PIERRE
malin comme un singe → SINGE
manger à tous les râteliers → RÂTELIER
manger avec un lance-pierre → LANCE-PIERRE
manger comme quatre → QUATRE
manger comme un cochon → COCHON
manger comme un moineau → MOINEAU
manger comme un ogre → OGRE
manger de la vache enragée → VACHE
manger du bout des dents → DENT
manger en suisse → SUISSE
manger la consigne → CONSIGNE
manger la grenouille → GRENOUILLE
manger la soupe sur la tête de qqn → SOUPE
manger le morceau → MORCEAU
manger les pissenlits par la racine → PISSENLIT
manger qqn des yeux → ŒIL
manger sa parole (Bel) → PAROLE
manger son blé en herbe → BLÉ
manger sur le pouce → POUCE
manger un morceau → MORCEAU

manier l'encensoir devant qqn → ENCENSOIR
manier la langue de bois → LANGUE
manquer le coche → COCHE
marcher à côté de ses pompes → POMPE[3]
marcher à pas de loup → PAS
marcher à quatre pattes → PATTE
marcher au radar → RADAR
marcher comme sur des roulettes → ROULETTE
marcher en canard → CANARD
marcher la main dans la main → MAIN
marcher sur des œufs → ŒUF
marcher sur la pointe des pieds → POINTE
marcher sur le fil du rasoir → FIL
marcher sur les brisées de qqn → BRISÉES
marcher sur les pieds de qqn → PIED
marcher sur les platebandes de qqn → PLATEBANDE/PLATE-BANDE
marcher sur les talons de qqn → TALON
marcher sur les traces de qqn → TRACE
marquer qqch. sur ses tablettes → TABLETTE
marquer un tournant → TOURNANT
mauvais comme une teigne → TEIGNE
méchant comme une teigne → TEIGNE
ménager la chèvre et le chou → CHÈVRE
mener grand train → TRAIN[2]
mener la vie à grandes guides → VIE
mener qqch. tambour battant → TAMBOUR
mener qqn à l'autel → AUTEL
mener qqn à la baguette → BAGUETTE
mener qqn au doigt et à l'œil → DOIGT
mener qqn en bateau → BATEAU
mener qqn par le bout du nez → NEZ
mener une vie de bâton de chaise → VIE
mener une vie de chien → VIE
mener une vie de galérien → VIE
mener une vie de pacha → VIE
mentir comme on respire → RESPIRER
mentir comme un arracheur de dents → ARRACHEUR
Merde alors ! → MERDE
mesurer les autres à son aune → AUNE
mettre à prix la tête de qqn → PRIX
mettre à qqn l'eau à la bouche → EAU
mettre à qqn le couteau sous la gorge → COUTEAU
mettre à qqn le pied à l'étrier → PIED
mettre dans le mille → MILLE
mettre de l'eau dans son vin → EAU
mettre de l'huile sur le feu → HUILE
mettre des bâtons dans les roues à qqn → BÂTON
mettre des gants → GANT
mettre du beurre dans les épinards → BEURRE
mettre du cœur au ventre à qqn → CŒUR
mettre fin à ses jours → FIN[1]
mettre haut la barre → BARRE
mettre la charrue avant les bœufs → CHARRUE
mettre la clé sous la porte [le paillasson] → CLÉ/CLEF
mettre la dernière main à qqch. → MAIN
mettre la gomme → GOMME
mettre la main à la pâte → MAIN
mettre la main au collet de qqn → MAIN
mettre la puce à l'oreille à qqn → PUCE
mettre la tête au carré à qqn → TÊTE
mettre la zone → ZONE
mettre le doigt entre l'arbre et l'écorce → DOIGT
mettre le doigt sur la plaie → DOIGT
mettre le feu aux poudres → FEU
mettre le grappin sur qqn, qqch. → GRAPPIN
mettre le holà à qqch. → HOLÀ
mettre le nez dehors → NEZ
mettre le paquet → PAQUET
mettre le turbo → TURBO
mettre les bouchées doubles → BOUCHÉE
mettre les bouts → BOUT
mettre les petits plats dans les grands → PLAT[2]
mettre les pieds dans le plat → PIED
mettre les pieds dehors → PIED
mettre les pieds qqpart → PIED
mettre les points sur les i → POINT

mettre les voiles → VOILE[2]
mettre qqch. {un sujet} sur le tapis → TAPIS
mettre qqch. à feu et à sang → FEU
mettre qqch. à jour → JOUR
mettre qqch. au clou → CLOU
mettre qqch. au panier → PANIER
mettre qqch. dans le crâne à qqn → CRÂNE
mettre qqch. dans la tête à qqn → TÊTE
mettre qqch. en veilleuse → VEILLEUSE
mettre qqch. sur le dos de qqn → DOS
mettre qqch. sur le métier → MÉTIER
mettre qqn à l'ombre → OMBRE
mettre qqn à la porte → PORTE
mettre qqn à la rue → RUE
mettre qqn à pied → PIED
mettre qqn au défi de faire qqch. → DÉFI
mettre qqn au frais → FRAIS[2]
mettre qqn au pas → PAS
mettre qqn au pied du mur → PIED
mettre qqn au pilori → PILORI
mettre qqn au tapis → TAPIS
mettre qqn dans sa poche → POCHE
mettre qqn en boîte → BOÎTE
mettre qqn en selle → SELLE
mettre qqn hors de ses gonds → GOND
mettre qqn plus bas que terre → TERRE
mettre qqn sous les verrous → VERROU
mettre qqn sur la sellette → SELLETTE
mettre qqn sur la touche → TOUCHE
mettre qqn sur la voie → VOIE
mettre qqn, qqch. sur les rails → RAIL
mettre qqn, qqch. à l'index → INDEX
mettre qqn, qqch. aux oubliettes → OUBLIETTE
mettre qqn, qqch. dans le même panier → PANIER
mettre qqn, qqch. dans le même sac → SAC
mettre son grain de sel → GRAIN[1]
mettre son nez dans les affaires d'autrui → NEZ
mettre son nez partout → NEZ
mettre tous ses œufs dans le même panier → ŒUF
mettre toute la gomme → GOMME
mettre un bémol → BÉMOL
mignonne à croquer → CROQUER
Minute papillon ! → MINUTE
miser sur le mauvais cheval → CHEVAL
miser sur les deux tableaux [sur tous les tableaux] → TABLEAU
Mon œil ! → ŒIL
Mon petit doigt me l'a dit. → DOIGT
monté de toutes pièces → PIÈCE
monter au créneau → CRÉNEAU
monter au filet → FILET
monter aux barricades (Bel), (Sui) → BARRICADE
monter comme une soupe au lait → SOUPE
monter en flèche → FLÈCHE
monter en graine → GRAINE
monter qqch. en épingle → ÉPINGLE
monter sur le billard → BILLARD
monter sur les planches → PLANCHE
monter sur ses ergots → ERGOT
monter sur ses grands chevaux → CHEVAL
monter un bateau à qqn → BATEAU
montre en main → MONTRE
montrer de quel bois on se chauffe → BOIS
montrer le bout de son nez → NEZ
montrer les dents → DENT
montrer patte blanche → PATTE
montrer qqn du doigt → DOIGT
montrer ses cartes → CARTE
montrer son nez → NEZ
mordre à l'hameçon → HAMEÇON
mordre dans qqch. à belles dents → DENT
mordre la poussière → POUSSIÈRE
Motus et bouche cousue ! → BOUCHE
mou comme une chiffe → CHIFFE
mouillé comme un canard → CANARD
mouillé jusqu'aux os → OS
mouiller sa chemise → CHEMISE
mourir comme des mouches → MOUCHE
mourir de rire → MOURIR
mourir de sa belle mort → MORT[2]
muet comme une carpe → CARPE
myope comme une taupe → TAUPE

N

n'avoir jamais vu la couleur de qqch. → COULEUR
n'avoir ni feu ni lieu → FEU
n'avoir ni foi ni loi → FOI
n'avoir ni queue ni tête → QUEUE
n'avoir ni rime ni raison → RIME
n'avoir ni sou ni maille → SOU
n'avoir pas de plomb dans la cervelle/tête → PLOMB
n'avoir que la peau et les os → PEAU
n'avoir rien à se mettre sous la dent → DENT
n'avoir rien à se mettre sur le dos → DOS
n'écouter que d'une oreille → OREILLE
n'en avoir rien à cirer → CIRER
n'en faire qu'à sa tête → TÊTE
n'être jamais sorti de son trou → TROU
n'être pas de bois → BOIS
n'être pas digne de dénouer les cordons des souliers de qqn → CORDON
n'être plus que l'ombre de soi-même → OMBRE
n'y piger que dalle → DALLE[2] (QUE ~)
n'y voir que du bleu → BLEU
n'y voir que du feu → FEU
nager comme un fer à repasser → FER
nager dans le bonheur → BONHEUR
nager entre deux eaux → EAU
ne battre que d'une aile → AILE
ne connaître qqn ni d'Ève ni d'Adam → ÈVE
ne craindre ni Dieu ni diable → DIEU
ne dormir que d'un œil → ŒIL
ne faire ni chaud ni froid à qqn → CHAUD
ne faire ni une ni deux → UN, UNE
ne faire qu'un avec qqn, qqch. → UN, UNE
ne faire qu'une bouchée d'un adversaire → BOUCHÉE
ne pas arriver à la ceinture de qqn → CEINTURE
ne pas arriver à la cheville de qqn → CHEVILLE
ne pas attacher son chien avec des saucisses → CHIEN
ne pas avoir froid aux yeux → ŒIL
ne pas avoir inventé l'eau chaude/tiède → EAU
ne pas avoir inventé la poudre → POUDRE
ne pas avoir inventé le fil à couper le beurre → FIL
ne pas avoir l'air d'y toucher → AIR
ne pas avoir le cœur de/à faire qqch. → CŒUR
ne pas avoir le pied marin → PIED
ne pas avoir le sou → SOU
ne pas avoir les yeux dans sa poche → ŒIL
ne pas avoir les yeux en face des trous → ŒIL
ne pas avoir sa langue dans sa poche → LANGUE
ne pas avoir son pareil → PAREIL
ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet/cornet (Bel) → FRITE
ne pas avoir un rond → ROND[2]
ne pas avoir un sou vaillant → SOU
ne pas bouger le petit doigt → DOIGT
ne pas changer un iota (à qqch.) → IOTA
ne pas desserrer les dents → DENT
ne pas dire un traître mot → MOT
ne pas donner signe de vie → SIGNE
ne pas en croire ses yeux → ŒIL
ne pas en fiche une rame → RAME
ne pas en mener large → LARGE[2]
ne pas être à la noce → NOCE
ne pas être à prendre avec des pincettes → PINCETTES
ne pas être dans son assiette → ASSIETTE
ne pas être en odeur de sainteté auprès de qqn → ODEUR
ne pas être en sucre → SUCRE
ne pas être encore sec derrière les oreilles (Bel) → OREILLE
ne pas être né d'hier → HIER
ne pas être né de la dernière couvée → COUVÉE
ne pas être né de la dernière pluie → PLUIE
ne pas être pendu à un clou pour qqn (Bel) → CLOU
ne pas être tombé de la dernière pluie → PLUIE

ne pas faire dans la dentelle → DENTELLE
ne pas faire de cadeau à qqn → CADEAU
ne pas faire de mal à une mouche → MOUCHE
ne pas faire de vieux os → OS
ne pas faire le poids → POIDS
ne pas faire les choses à moitié → CHOSE
ne pas faire long feu → FEU
ne pas fermer l'œil (de la nuit) → ŒIL
ne pas l'entendre de cette oreille → OREILLE
ne pas lâcher qqn d'une semelle → SEMELLE
ne pas lever le petit doigt → DOIGT
ne pas mâcher ses mots → MOT
ne pas payer de mine → MINE
ne pas peser lourd dans la balance → BALANCE
ne pas porter qqn dans son cœur → CŒUR
ne pas pouvoir en placer une → UN, UNE
ne pas pouvoir être à la fois au four et au moulin → FOUR
ne pas pouvoir sentir qqn → SENTIR
ne pas pouvoir voir qqn en peinture → PEINTURE
ne pas quitter qqn d'une semelle → SEMELLE
ne pas regarder plus loin que le bout de son nez → NEZ
ne pas remuer le petit doigt → DOIGT
ne pas rester en place → PLACE
ne pas savoir à quelle sauce on sera mangé → SAUCE
ne pas savoir si c'est du lard ou du cochon → LARD
ne pas savoir sur quel pied danser → PIED
ne pas se faire dire qqch. deux fois → FOIS
ne pas tenir debout → DEBOUT
ne pas tenir en place → PLACE
ne pas valoir un clou → CLOU
ne pas voir plus loin que le bout de son nez → NEZ
ne pas y aller avec le dos de la cuillère → DOS
ne pas y aller de main morte → MAIN
ne pas y aller par quatre chemins → CHEMIN
ne plus avoir que ses yeux pour pleurer → ŒIL
ne plus avoir un poil sur le caillou → POIL
ne plus savoir à quel saint se vouer → SAINT
ne (plus) savoir où donner de la tête → TÊTE
ne rien à voir avec qqn, qqch. → VOIR
ne tenir qu'à un fil → FIL
nettoyer les écuries d'Augias → ÉCURIE
ni chair ni poisson → CHAIR
noir comme l'ébène → ÉBÈNE
noter qqch. sur ses tablettes → TABLETTE
nourrir un serpent dans son sein → SERPENT
Nous n'avons pas gardé les cochons ensemble. → COCHON
Nous voilà frais ! → FRAIS[1]
noyer qqch. {une révolte} dans le sang → SANG
noyer son chagrin dans l'alcool → CHAGRIN
nu comme un ver → VER
Nul n'est prophète en son pays. → PROPHÈTE
numéroter ses abattis → ABATTIS

O

obéir au doigt et à l'œil (à qqn) → DOIGT
obtenir le feu vert → FEU
Occupe-toi de tes fesses ! → FESSE
On aura tout vu ! → VOIR
On connaît la chanson ! → CHANSON
On le ferait rentrer dans un trou de souris. → TROU
On lui donnerait le bon Dieu sans confession. → DIEU
On n'est pas (encore) sorti de l'auberge. → AUBERGE
On n'est pas aux pièces ! → PIÈCE
On ne fait pas d'omelette sans casser des œufs. → OMELETTE

On ne peut pas avoir le beurre et l'argent du beurre. → BEURRE
On ne t'a pas sonné ! → SONNER
On ne te demande pas l'heure qu'il est. → HEURE
orgueilleux comme un paon → PAON
orgueilleux comme un pou → POU
ôter à qqn une épine du pied → ÉPINE
ôter le pain de la bouche à/de qqn → PAIN
ouvrir la boîte de Pandore → BOÎTE
ouvrir les yeux à qqn sur qqch. → ŒIL
ouvrir son cœur (à qqn) → CŒUR

P

pâle comme un mort → MORT[3]
par acquit de conscience → ACQUIT
par l'opération du Saint-Esprit → OPÉRATION
par les temps qui courent → TEMPS
par ouï-dire → OUÏ-DIRE
par tête de pipe → TÊTE
par-dessus le marché → MARCHÉ
paresseux comme une couleuvre → COULEUVRE
parier sur le mauvais cheval → CHEVAL
Paris vaut bien une messe. → PARIS
parler à bâtons rompus → BÂTON
parler à cœur ouvert → CŒUR
parler à tort et à travers → TORT
parler avec une patate chaude dans la bouche (Can) → PATATE
parler comme un livre → LIVRE
parler dans le désert → DÉSERT
parler dans le vide → VIDE
parler dans sa barbe → BARBE
parler de corde dans la maison d'un pendu → CORDE
parler de la pluie et du beau temps → PLUIE
parler de qqch. comme un aveugle des couleurs → AVEUGLE
parler du nez → NEZ
parler français comme une vache espagnole → VACHE
parler la langue de bois → LANGUE
partir à l'anglaise → ANGLAIS
partir comme une flèche → FLÈCHE
partir en fumée → FUMÉE
partir sans tambour ni trompette → TAMBOUR
Pas folle la guêpe ! → GUÊPE
pas piqué des hannetons → HANNETON
pas piqué des vers → VER
passer à la trappe → TRAPPE
passer à la vitesse supérieure → VITESSE
passer comme une lettre à la poste → LETTRE
passer de la pommade à qqn → POMMADE
passer du coq à l'âne → COQ
passer en coup de vent → VENT
passer l'arme à gauche → ARME
passer l'éponge sur qqch. → ÉPONGE
passer la main (à qqn) → MAIN
passer la main dans le dos de qqn → MAIN
passer la rampe → RAMPE
passer le flambeau à qqn → FLAMBEAU
passer maître en/dans qqch. → MAÎTRE
passer par des hauts et des bas → HAUT
passer qqch. à l'as → AS
passer qqch. au peigne fin → PEIGNE
passer qqn à tabac → TABAC[2]
passer qqn au fil de l'épée → ÉPÉE
passer ses nerfs sur qqn, qqch. → NERF
passer sous le nez de qqn → NEZ
passer sous les fourches caudines → FOURCHE
passer sur le billard → BILLARD
passer un mauvais quart d'heure → QUART
passer un savon à qqn → SAVON
passer une nuit blanche → NUIT
pauvre comme Job → JOB
payer en monnaie de singe → MONNAIE
payer en nature → NATURE
payer les pots cassés → POT
payer rubis sur l'ongle → RUBIS
payer son écot → ÉCOT
pêcher en eau trouble → EAU
pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt] → PÉDALER
peigner la girafe → GIRAFE

peindre le diable sur la muraille (Sui) → DIABLE
pelleter la neige dans la cour d'à côté (Can) → NEIGE
pendre la crémaillère → CRÉMAILLÈRE
perdre la boule → BOULE
perdre la boussole → BOUSSOLE
perdre la face → FACE
perdre la tête → TÊTE
perdre le fil → FIL
perdre le nord → NORD
perdre les pédales → PÉDALE
perdre pied → PIED
perdre qqn, qqch. de vue → VUE
perdre sa salive → SALIVE
perdre son sang-froid → SANG-FROID
peser ses mots → MOT
péter du/le feu → FEU
péter la gueule à qqn → GUEULE
péter les plombs → PLOMB
pile-poil → PILE
piquer du nez → NEZ
piquer qqn au vif → VIF
piquer un fard → FARD
piquer un roupillon → ROUPILLON
piquer une tête → TÊTE
placer haut la barre → BARRE
plat comme une limande → LIMANDE
plat comme une planche à pain [une planche à repasser] → PLANCHE
plein comme un œuf → ŒUF
plein pot → POT
pleurer à chaudes larmes → LARME
pleurer comme un veau → VEAU
pleurer comme une Madeleine → MADELEINE
pleurer toutes les larmes de son corps → LARME
plier bagage → BAGAGE
plier l'échine → ÉCHINE
plus que de raison → RAISON
poilu comme un singe → SINGE
Point à la ligne. → POINT
Point d'argent, point de Suisse. → ARGENT
pomper l'air à qqn → AIR
porter de l'eau à la mer [à la rivière] → EAU
porter des cornes → CORNE
porter la culotte → CULOTTE
porter la main sur qqn → MAIN
porter la poisse à qqn → POISSE
porter le chapeau → CHAPEAU
porter ombrage à qqn → OMBRAGE
porter qqn, qqch. au pinacle → PINACLE
porter qqn, qqch. aux nues → NUE
porter sa croix → CROIX
porter sur le système à qqn → SYSTÈME
porter sur les nerfs à qqn → NERF
poser le masque → MASQUE
poser ses fesses → FESSE
poser son cul → CUL
poser un lapin à qqn → LAPIN
poser une colle à qqn → COLLE
pour des prunes → PRUNE
pour les beaux yeux de qqn → ŒIL
pour tout l'or du monde → OR
pour un empire → EMPIRE
pour un oui (ou) pour un non → OUI
pour une bouchée de pain → BOUCHÉE
poursuivre son petit bonhomme de chemin → BONHOMME
pousser (qqn) à la roue → ROUE
pousser comme des champignons → CHAMPIGNON
pousser comme une mauvaise herbe → HERBE
pousser le bouchon un peu (trop) loin → BOUCHON
pousser les choses au noir → NOIR
pousser qqn à bout → BOUT
pousser qqn dans ses (derniers) retranchements → RETRANCHEMENT
pouvoir compter qqch. sur les doigts (d'une main) → DOIGT
pouvoir se regarder dans le miroir → MIROIR
prêcher dans le désert → DÉSERT
prêcher pour sa paroisse → PAROISSE
Première nouvelle ! → NOUVELLE
prendre de la bouteille → BOUTEILLE
prendre de la brioche → BRIOCHE

prendre des gants → GANT
prendre des mesures draconiennes → MESURE
prendre des vessies pour des lanternes → VESSIE
prendre du galon → GALON
prendre du ventre → VENTRE
prendre fait et cause pour qqn → FAIT
prendre goût à qqch. → GOÛT
prendre la balle au bond → BALLE
prendre la clé des champs → CLÉ/CLEF
prendre la grosse tête → TÊTE
prendre la mouche → MOUCHE
prendre la poudre d'escampette → POUDRE
prendre la tangente → TANGENTE
prendre la tête à qqn → TÊTE
prendre le chemin des écoliers → CHEMIN
prendre le chou à qqn → CHOU
prendre le contrepied (de qqch.) → CONTREPIED/CONTRE-PIED
prendre le frais → FRAIS[2]
prendre le large → LARGE[1]
prendre le mors aux dents → MORS
prendre le parti de qqn → PARTI
prendre le Pirée pour un homme → PIRÉE (LE ~)
prendre le pli → PLI
prendre le taureau par les cornes → TAUREAU
prendre le train en marche → TRAIN[1]
prendre le virage → VIRAGE
prendre qqch. à la légère → LÉGÈRE (À LA ~)
prendre qqch. avec des pincettes → PINCETTES
prendre qqch. comme parole d'Évangile → PAROLE
prendre qqch. en main → MAIN
prendre qqch. pour argent comptant → ARGENT
prendre qqn au mot → MOT
prendre qqn dans ses filets → FILET
prendre qqn sous son aile → AILE
prendre qqn, qqch. de vitesse → VITESSE
prendre qqn la main dans le sac → MAIN
prendre qqn, qqch. en grippe → GRIPPE
prendre racine → RACINE
prendre ses cliques et ses claques → CLIQUES
prendre ses jambes à son cou → JAMBE
prendre son courage à deux mains → COURAGE
prendre son mal en patience → MAL[2]
prendre son pied → PIED
prendre tournure → TOURNURE
prendre un coup de vieux → VIEUX
prendre un pot → POT
prendre une bûche → BÛCHE
prendre une débarque (Can) → DÉBARQUE
prendre une veste → VESTE
presser qqn comme un citron → CITRON
prêter le flanc à qqch. → FLANC
prêter main-forte/mainforte à qqn → MAIN-FORTE/MAINFORTE
progresser à pas de géant → PAS
promettre la lune à qqn → LUNE
promettre monts et merveilles à qqn → MONT
Promis, juré, craché. → PROMIS
propre comme un sou neuf → SOU
prouver qqch. par a + b → A

Q

Qu'à cela ne tienne ! → TENIR[1]
Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire. → RAT
Quand le chat n'est pas là, les souris dansent. → CHAT
Quand les poules auront des dents. → POULE
Quand on parle du loup, on en voit la queue. → LOUP
Que diable allait-il faire dans cette galère ? → DIABLE
Quel bon vent vous amène ? → VENT
Quelle mouche le pique ? → MOUCHE
Qui sème le vent récolte la tempête. → VENT
quitter la partie → PARTIE

R

rabaisser le caquet à qqn → CAQUET
rabattre le caquet à qqn → CAQUET
raconter des histoires → HISTOIRE
raconter des peurs (Can) → PEUR
rafraîchir la mémoire à qqn → MÉMOIRE
raide comme la justice → JUSTICE
ramasser le gant → GANT
ramasser une bûche → BÛCHE
ramasser une pelle → PELLE
ramasser une veste → VESTE
ramener qqn dans le droit chemin → CHEMIN
ramener sa fraise → FRAISE
rater le coche → COCHE
rayer qqn, qqch. de ses tablettes → TABLETTE
rebattre les oreilles à qqn de qqch. → OREILLE
recevoir le feu vert → FEU
recevoir les cinq frères (Can) → FRÈRE
recevoir qqn à bras ouverts → BRAS
recevoir qqn cinq sur cinq → CINQ
recevoir qqn comme un chien dans un jeu de quilles → CHIEN
recharger ses batteries → BATTERIE
réchauffer le cœur de qqn → CŒUR
réchauffer un serpent dans son sein → SERPENT
recoller les morceaux → MORCEAU
redorer son blason → BLASON
refaire sa vie → VIE
refaire surface → SURFACE
refiler la patate chaude à qqn → PATATE
refiler le bébé à qqn → BÉBÉ
regagner ses pénates → PÉNATES
regarder les choses [la situation] en face → FACE
regarder qqch. à la loupe → LOUPE
regarder qqch. par le petit bout de la lorgnette → LORGNETTE
regarder qqn dans le blanc des yeux → BLANC
regarder qqn de travers → TRAVERS
regarder qqn d'un œil noir → ŒIL
réglé comme du papier à musique → PAPIER
réglé comme une horloge → HORLOGE
régler son compte à qqn → COMPTE
relever le défi → DÉFI
relever le gant → GANT
relever ses manches → MANCHE[1]
remettre le(s) compteur(s) à zéro → COMPTEUR
remettre les pendules à l'heure → PENDULE
remettre qqch. aux calendes grecques → CALENDES
remettre qqn à sa place → PLACE
remettre qqn, qqch. sur les rails → RAIL
remonter au déluge → DÉLUGE
remonter la pente → PENTE
remonter le moral à qqn → MORAL
remonter les bretelles à qqn → BRETELLE
remporter une veste → VESTE
remuer ciel et terre → CIEL
remuer le couteau dans la plaie → COUTEAU
remuer les tripes (à qqn) → TRIPE
rendre à qqn la monnaie de sa pièce → MONNAIE
rendre le/son dernier soupir → SOUPIR
rendre son tablier → TABLIER
rendre tripes et boyaux → TRIPE
rentrer dans l'escarcelle de qqn → ESCARCELLE
rentrer dans la danse → DANSE
rentrer dans le chou à qqn → CHOU
rentrer dans le rang → RANG
rentrer dans le(s) décor(s) → DÉCOR
rentrer dans sa coquille → COQUILLE
renverser la vapeur → VAPEUR
renvoyer {deux adversaires} dos à dos → DOS
renvoyer l'ascenseur à qqn → ASCENSEUR
renvoyer la balle à qqn → BALLE
renvoyer qqch. aux calendes grecques → CALENDES
repartir de/à zéro → ZÉRO

répéter qqch. comme un perroquet → PERROQUET
répondre du tac au tac → TAC
répondre par une pirouette → PIROUETTE
reprendre du poil de la bête → POIL
reprendre le collier → COLLIER
rester bouche bée → BOUCHE
rester de marbre → MARBRE
rester droit dans ses bottes → BOTTE
rester en carafe → CARAFE
rester en travers de la gorge à qqn → GORGE
rester les deux pieds dans le même sabot → PIED
rester lettre morte → LETTRE
rester maître de la situation → MAÎTRE
rester planté comme un piquet → PIQUET
rester planté comme un poireau → POIREAU
rester sur l'estomac → ESTOMAC
rester sur le carreau → CARREAU
rester sur sa faim → FAIM
rester sur son quant-à-soi → QUANT-À-SOI
retirer le pain de la bouche à/de qqn → PAIN
retomber en enfance → ENFANCE
retomber sur ses pattes → PATTE
retomber sur ses pieds → PIED
retourner le couteau dans la plaie → COUTEAU
retourner qqn comme un gant → GANT
retourner qqn comme une crêpe → CRÊPE
retourner sa veste → VESTE
retrousser ses manches → MANCHE[1]
revenir à la charge → CHARGE
Revenons à nos moutons. → MOUTON
revenir bredouille → BREDOUILLE
revenir de loin → LOIN
rêver en couleur (Can) → COULEUR
revoir sa copie → COPIE
riposter du tac au tac → TAC
rire à gorge déployée → GORGE
rire à ventre déboutonné → VENTRE
rire au nez de qqn → NEZ
rire aux anges → ANGE
rire aux éclats → ÈCLAT
rire aux larmes → LARME
rire comme un bossu → BOSSU
rire comme une baleine → BALEINE
rire dans sa barbe → BARBE
rire jaune → RIRE[1]
rire sous cape → CAPE
risquer le tout pour le tout → TOUT
risquer sa peau → PEAU
river son clou à qqn → CLOU
Rome ne s'est pas faite en un jour. → ROME
rompre en visière à/avec qqn, qqch. → VISIÈRE
rompre la glace → GLACE
rompre les chiens → CHIEN
rompre une lance [des lances] avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch. → LANCE
ronger son frein → FREIN
rouge comme un coq → COQ
rouge comme une écrevisse → ÉCREVISSE
rouge comme une pivoine → PIVOINE
rouge comme une tomate → TOMATE
rougir jusqu'à la racine des cheveux → RACINE
rougir jusqu'au blanc des yeux → BLANC
rougir jusqu'aux oreilles → OREILLE
rouler à tombeau ouvert → TOMBEAU
rouler des/les mécaniques → MÉCANIQUE
rouler qqn dans la farine → FARINE
rouler sa bosse → BOSSE
rouler sur l'or → OR
rouler un patin à qqn → PATIN
rouler une pelle à qqn → PELLE
ruer dans les brancards → BRANCARD

S

s'accrocher aux basques de qqn → BASQUE
s'acheter une conduite → CONDUITE
s'agiter comme un diable dans un bénitier → DIABLE
s'aplatir comme une carpette devant qqn → CARPETTE
s'aplatir comme une crêpe devant qqn → CRÊPE
s'arracher les cheveux → CHEVEU

s'attirer les foudres de qqn → FOUDRE
s'embarquer sans biscuit → BISCUIT
s'embêter à cent sous de l'heure → SOU
s'emmerder à cent sous de l'heure → SOU
s'en aller à vau-l'eau → VAU-L'EAU (À ~)
s'en aller en eau de boudin → EAU
s'en aller en fumée → FUMÉE
s'en aller la queue basse [la queue entre les jambes] → QUEUE
s'en donner à cœur joie → CŒUR
s'en fourrer jusque-là → JUSQUE
s'en jeter un (derrière la cravate) → UN, UNE
s'en mettre jusque-là → JUSQUE
s'en mettre plein la lampe → LAMPE
s'en mettre plein la panse → PANSE
s'en payer une tranche (de bon temps) → TRANCHE
s'en sortir sain et sauf → SAIN
s'en tirer à bon compte → COMPTE
s'endormir sur ses lauriers → LAURIER
s'enfermer dans son cocon → COCON
s'enfermer dans une tour d'ivoire → TOUR[1]
s'ennuyer à cent sous de l'heure → SOU
s'ennuyer à mourir → MOURIR
s'ennuyer comme un rat mort → RAT
s'entendre comme chien et chat → CHIEN
s'entendre comme larrons en foire → LARRON
s'y prendre comme un manche → MANCHE[3]
Sa dernière heure a sonné. → HEURE
sabler/sabrer le champagne → CHAMPAGNE
sage comme une image → IMAGE
saisir l'occasion par les cheveux → OCCASION
saisir la balle au bond → BALLE
saisir qqn aux tripes → TRIPE
sale comme un peigne → PEIGNE
sans bourse délier → BOURSE
sans coup férir → FÉRIR
sans crier gare → GARE
Sans l'ombre d'un doute. → OMBRE
sans rime ni raison → RIME
sans tambour ni trompette → TAMBOUR
Sauf le respect que je vous dois, … → RESPECT
Sauf votre respect, … → RESPECT
sauter au cou de qqn → COU
sauter au plafond → PLAFOND
sauter du coq à l'âne → COQ
sauter le pas → PAS
sauter sur l'occasion → OCCASION
sauter sur le râble à qqn → RÂBLE
sauver la face → FACE
sauver les meubles → MEUBLE
savoir à quoi s'en tenir → TENIR[2] (SE)
savoir qqch. de bonne source [de source sûre] → SOURCE
savoir qqch. sur le bout du doigt [des doigts] → DOIGT
savonner la planche à qqn → PLANCHE
scier la branche sur laquelle on est assis → BRANCHE
se battre contre des moulins à vent → MOULIN
se battre l'œil de qqch. → ŒIL
se bouffer le nez → NEZ
se brûler la cervelle → CERVELLE
se brûler les ailes → AILE
se casser la tête → TÊTE
se casser le nez à la porte de qqn → NEZ
se casser les dents sur qqch. → DENT
se cogner la tête contre le(s) mur(s) → TÊTE
se comporter comme un éléphant dans un magasin de porcelaine → ÉLÉPHANT
se coucher avec les poules → POULE
se coucher comme les poules → POULE
se couper en quatre (pour qqn, qqch., pour faire qqch.) → QUATRE
se crêper le chignon → CHIGNON
se creuser la tête → TÊTE
se croire au paradis → PARADIS
se croire le premier moutardier du pape (Can) → MOUTARDIER
se croire sorti de la cuisse de Jupiter → CUISSE
se croiser les bras → BRAS

se débrouiller comme un chef → CHEF
se débrouiller comme un manche → MANCHE[3]
se défendre bec et ongles → BEC
se déguiser en courant d'air → COURANT
se demander à quelle sauce on sera mangé → SAUCE
se demander si c'est du lard ou du cochon → LARD
se démener comme un beau diable → DIABLE
se démener comme un diable dans un bénitier → DIABLE
se donner corps et âme à qqn, qqch. → CORPS
se donner en spectacle → SPECTACLE
se donner un mal de chien à faire qqch. → MAL[2]
se dresser sur ses ergots → ERGOT
se fâcher tout rouge → ROUGE
se faire avoir jusqu'au trognon → TROGNON
se faire coiffer au poteau → POTEAU
se faire de la bile → BILE
se faire des cheveux (blancs) → CHEVEU
se faire des couilles en or → COUILLE
se faire du [tout un] cinéma → CINÉMA
se faire du mauvais sang → SANG
se faire justice → JUSTICE
se faire l'avocat du diable → AVOCAT
se faire la belle → BEAU, BEL, BELLE
se faire la malle → MALLE
se faire ravaler la façade → FAÇADE
se faire remonter les bretelles → BRETELLE
se faire sauter la cervelle → CERVELLE
se faire taper sur les doigts → DOIGT
se faire tirer l'oreille → OREILLE
se faire tout un monde de qqch. → MONDE
se faire un sang d'encre → SANG
se faire une beauté → BEAUTÉ
se fendre la gueule → GUEULE
se fendre la pêche → PÊCHE
se fendre la pipe → PIPE
se fermer la trappe (Can) → TRAPPE
se ficher du monde → MONDE
se ficher du tiers comme du quart → TIERS
se former sur le tas → TAS
se fourrer dans un guêpier → GUÊPIER
se fourrer le doigt dans l'œil → DOIGT
se frotter les mains (de qqch.) → MAIN
se hausser du col → COL
se jeter à bras raccourcis sur qqn → BRAS
se jeter à l'eau → EAU
se jeter au cou de qqn → COU
se jeter au feu pour qqn → FEU
se jeter dans la gueule du loup → GUEULE
se la couler douce → COULER
se laisser manger la laine sur le dos → LAINE
se laisser prendre au jeu → JEU
se laisser tondre la laine sur le dos → LAINE
se laver les mains de qqch. → MAIN
se lécher les babines de qqch. → BABINES
se lécher les doigts de qqch. → DOIGT
se lever du pied gauche → PIED
se manger le nez → NEZ
se méfier de qqch., de qqn comme de la peste → PESTE
se ménager une porte de sortie → PORTE
se mettre à plat ventre devant qqn → VENTRE
se mettre à poil → POIL
se mettre à table → TABLE
se mettre au diapason de qqn → DIAPASON
se mettre au vert → VERT, -E
se mettre dans la gueule du loup → GUEULE
se mettre dans le pétrin → PÉTRIN
se mettre dans les plumes → PLUME
se mettre en boule → BOULE
se mettre en quatre (pour qqn, qqch., pour faire qqch.) → QUATRE
se mettre en tête de faire qqch. → TÊTE
se mettre la ceinture → CEINTURE
se mettre la corde au cou → CORDE
se mettre le doigt dans l'œil → DOIGT
se mettre martel en tête → MARTEL
se mettre qqn à dos → DOS

se mettre sur son trente et un [trente-et-un] → TRENTE ET UN
se montrer beau joueur → JOUEUR
se moquer de qqch. comme de l'an quarante → AN
se moquer de qqch. comme de sa première chemise → CHEMISE
se moquer du monde → MONDE
se moquer du tiers comme du quart → TIERS
se mordre la langue de qqch. → LANGUE
se mordre les doigts de qqch. → DOIGT
se noyer dans un verre d'eau → VERRE
se parer des plumes du paon → PLUME
se parler d'homme à homme avec qqn → HOMME
se parler entre quat'z-yeux → ŒIL
se payer la tête de qqn → TÊTE
se payer le luxe de faire qqch. → LUXE
se pendre au cou de qqn → COU
se piquer au jeu → JEU
se piquer le nez → NEZ
se porter comme le Pont-Neuf → PONT-NEUF
se porter comme un charme → CHARME
se porter comme un chêne → CHÊNE
se pousser du col → COL
se prendre au jeu → JEU
se prendre le bec → BEC
se prendre pour le nombril du monde → NOMBRIL
se prendre une pelle → PELLE
se ranger des voitures → VOITURE
se ravaler la façade → FAÇADE
se refaire la façade → FAÇADE
se refaire une beauté → BEAUTÉ
se regarder en chiens de faïence → CHIEN
se regarder le nombril → NOMBRIL
se remplir la panse → PANSE
se remplir les poches → POCHE
se répandre comme une traînée de poudre → TRAÎNÉE
se reposer sur ses lauriers → LAURIER
se réserver une porte de sortie → PORTE
se ressembler comme deux gouttes d'eau → GOUTTE
se retirer dans son cocon → COCON
se retourner dans sa tombe → TOMBE
se retrouver le bec dans l'eau → BEC
se rincer l'œil → ŒIL
se ronger les sangs → SANG
se saigner aux quatre veines → VEINE
se sentir bien/mal dans sa peau → PEAU
se serrer la ceinture → CEINTURE
se serrer les coudes → COUDE
se soucier de qqch. comme de sa première chemise → CHEMISE
se tailler la part du lion → PART
se taper la tête contre le(s) mur(s) → TÊTE
se taper le cul par terre → CUL
se taper sur les cuisses → CUISSE
se tenir à carreau → CARREAU
se tenir coi → COI, COITE
se tenir les côtes → CÔTE
se tenir les coudes → COUDE
se tenir sur ses gardes → GARDE
se tirer d'un mauvais pas → PAS
se tordre de rire → TORDRE (SE)
se tourner les pouces → POUCE
se tromper dans les grandes largeurs → LARGEUR
se trouver à la rue → RUE
se trouver entre deux chaises → CHAISE
se trouver entre deux feux → FEU
se trouver nez à nez avec qqn → NEZ
se trouver sous la coupe de qqn → COUPE
se vendre comme des petits pains → PAIN
se voiler la face → FACE
séance tenante → SÉANCE
sec comme un coup de trique → TRIQUE
sécher un cours → COURS
second couteau → COUTEAU
secouer les puces à qqn → PUCE
secouer qqn comme un prunier → PRUNIER
semer la merde → MERDE
semer la zizanie → ZIZANIE
sentir le bouc → BOUC
sentir le diable (Can) → DIABLE

sentir le fagot → FAGOT
sentir le sapin → SAPIN
sentir le vent tourner → VENT
sentir venir le vent → VENT
séparer le bon grain de l'ivraie → GRAIN[1]
sérieux comme un pape → PAPE
serrer la vis à qqn → VIS
serrer les dents → DENT
serrer les fesses → FESSE
serrer les rangs → RANG
serrés comme des harengs (en caque) → HARENG
serrés comme des sardines → SARDINE
servir qqch. à qqn sur un plateau → PLATEAU
Si le cœur vous en dit [t'en dit]. → CŒUR
Si les petits cochons ne le mangent pas. → COCHON
Si on lui pressait le nez, il en sortirait (encore) du lait. → NEZ
simple comme bonjour → BONJOUR
Son compte est bon. → COMPTE
Son heure a sonné. → HEURE
Son nez remue. → NEZ
sonner le glas (de qqch.) → GLAS
sonner les cloches à qqn → CLOCHE
sortir d'un mauvais pas → PAS
sortir de ses gonds → GOND
sortir des sentiers battus → SENTIER
sortir du placard → PLACARD
sortir du tunnel → TUNNEL
sortir par les trous de nez à qqn → TROU
sortir par les yeux à qqn → ŒIL
souffler comme un bœuf → BŒUF
souffler comme un phoque → PHOQUE
souffler comme une forge → FORGE
souffler le chaud et le froid → CHAUD
soûl comme un Polonais → POLONAIS
soûl comme une grive → GRIVE
soulever un lièvre → LIÈVRE
sourd comme un pot → POT
sous des auspices favorables → AUSPICES
sous l'égide de qqn, qqch. → égide
sous le manteau → MANTEAU
sous le sceau du secret → SCEAU
Souvent femme varie, bien fol est qui s'y fie. → FEMME
sucer qqch. avec le lait (maternel) → LAIT
sucer qqch. de son pouce (Bel) → POUCE
sucrer les fraises → FRAISE
suer sang et eau → SANG
suivre qqn comme son ombre → OMBRE
Sur ces bonnes paroles… → PAROLE
sur le coup de midi → COUP
sur le tard → TARD
sur les chapeaux de roues → CHAPEAU
sur sa lancée → LANCÉE
sur son lit de mort → LIT
sur toute la ligne → LIGNE
surveiller qqn du coin de l'œil → ŒIL
susciter un tollé général → TOLLÉ

T

tailler des croupières à qqn → CROUPIÈRE
tailler un costume à qqn → COSTUME
tailler une bavette → BAVETTE
tanner le cuir à qqn → CUIR
taper dans l'œil à qqn → ŒIL
taper dans le mille → MILLE
taper du poing sur la table → POING
taper sur le système à qqn → SYSTÈME
taper sur les nerfs à qqn → NERF
tâter le terrain → TERRAIN
tendre l'oreille → OREILLE
tendre la perche à qqn → PERCHE
tendre un guet-apens à qqn → GUET-APENS
tenir à cœur à qqn → CŒUR
tenir à qqch. comme à la prunelle de ses yeux → PRUNELLE
tenir la barre → BARRE
tenir la dragée haute à qqn → DRAGÉE
tenir la jambe à qqn → JAMBE
tenir la queue de la poêle → QUEUE
tenir la route → ROUTE
tenir le crachoir → CRACHOIR
tenir le crachoir à qqn → CRACHOIR
tenir le haut du pavé → HAUT
tenir les commandes → LEVIER
tenir les cordons de la bourse → CORDON

tenir parole → PAROLE
tenir qqch. de bonne source [de source sûre] → SOURCE
tenir qqn en haleine → HALEINE
tenir qqn en laisse → LAISSE
tenir qqn en lisière(s) → LISIÈRE
tenir sa langue → LANGUE
tenir sa parole → PAROLE
tenir table ouverte → TABLE
tenir tête à qqn → TÊTE
têtu comme un âne → ÂNE
têtu comme une bourrique → BOURRIQUE
têtu comme une mule → MULE
tiré par les cheveux → CHEVEU
tirer à boulets rouges sur qqn → BOULET
tirer à la courte paille → PAILLE
tirer à qqn une épine du pied → ÉPINE
tirer à sa fin → FIN[1]
tirer au flanc → FLANC
tirer dans les jambes de qqn → JAMBE
tirer des plans sur la comète → PLAN
tirer l'échelle → ÉCHELLE
tirer la couverture à soi → COUVERTURE
tirer la langue → LANGUE
tirer la sonnette d'alarme → SONNETTE
tirer le bon numéro → NUMÉRO
tirer le diable par la queue → DIABLE
tirer le gros lot → LOT
tirer le portrait de qqn → PORTRAIT
tirer le rideau sur qqch. → RIDEAU
tirer le tapis sous les pieds de qqn → TAPIS
tirer les ficelles → FICELLE
tirer les marrons du feu (pour qqn) → MARRON
tirer les vers du nez à qqn → VER
tirer sa révérence → RÉVÉRENCE
tirer son chapeau à qqn → CHAPEAU
tirer son épingle du jeu → ÉPINGLE
tirer son plan (Bel) → PLAN
tirer sur la corde → CORDE
tirer sur la ficelle → FICELLE
tirer sur une ambulance [sur l'ambulance] → AMBULANCE
tirer un trait sur qqch. → TRAIT
tirer un voile sur qqch. → VOILE[1]
tirer une croix sur qqch. → CROIX
tombé du camion → CAMION
tomber à bras raccourcis sur qqn → BRAS
tomber à l'eau → EAU
tomber à pic → PIC (À ~)
tomber bien → BIEN[1]
tomber comme des mouches → MOUCHE
tomber dans l'escarcelle de qqn → ESCARCELLE
tomber dans le lac → LAC
tomber dans le panneau → PANNEAU
tomber dans les pommes → POMME
tomber dans un guêpier → GUÊPIER
tomber dans un guet-apens → GUET-APENS
tomber dans une souricière → SOURICIÈRE
tomber de Charybde en Scylla → CHARYBDE
tomber de la lune → LUNE
tomber de tout son long → LONG
tomber des nues → NUE
tomber en amour avec qqn (Can) → AMOUR
tomber en quenouille → QUENOUILLE
tomber entre les pattes de qqn → PATTE
tomber les quatre fers en l'air → FER
tomber mal → MAL[1]
tomber sous la coupe de qqn → COUPE
tomber sur le râble à qqn → RÂBLE
tomber sur un bec (de gaz) → BEC
tomber sur un os → OS
Ton nez remue. → NEZ
Ton père n'est pas vitrier. → PÈRE
tondre un œuf → ŒUF
tordre le cou à qqn, qqch. → COU
toucher à sa fin → FIN[1]
toucher du bois → BOIS
toucher le fond → FOND
toucher sa bille → BILLE
tourner au vinaigre → VINAIGRE
tourner autour du pot → POT
tourner casaque → CASAQUE
tourner comme un ours en cage → OURS

tourner de l'œil → ŒIL
tourner en eau de boudin → EAU
tourner la page → PAGE
tourner la tête à qqn → TÊTE
tourner le dos à qqn, qqch. → DOS
tourner les talons → TALON
tourner sept fois sa langue dans sa bouche avant de parler → LANGUE
Tous les chemins mènent à Rome. → CHEMIN
tous les trente-six du mois → TRENTE-SIX
Tout baigne dans l'huile. → HUILE
tout bien pesé → PESER
Tout est bien qui finit bien. → TOUT
Tout est perdu, fors l'honneur. → HONNEUR
Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles. → MONDE
tout mettre en œuvre pour + inf. → ŒUVRE
toute la sainte journée → JOURNÉE
traîner en longueur → LONGUEUR
traîner la savate → SAVATE
traîner qqn dans la boue → BOUE
traîner ses guêtres → GUÊTRE
traîner une casserole → CASSEROLE
traiter qqn comme un chien → CHIEN
traiter qqn comme une quantité négligeable → QUANTITÉ
traiter qqn de tous les noms → NOM
traiter qqn en parent pauvre → PARENT
traiter qqn par-dessus [par-dessous] la jambe → JAMBE
trancher le nœud gordien → NŒUD
tranquille comme Baptiste → BAPTISTE
travailler comme un nègre → NÈGRE
travailler comme un sabot → SABOT
travailler d'arrache-pied → ARRACHE-PIED (D'~)
travailler du chapeau → CHAPEAU
travailler pour le roi de Prusse → ROI
travailler qqn au corps → CORPS
travailler sans filet → FILET
traverser dans les clous → CLOU
trembler comme une feuille → FEUILLE
trembler dans sa culotte → CULOTTE
trempé comme un canard → CANARD
trempé comme une soupe → SOUPE
trempé jusqu'aux os → OS
trier qqch., qqn sur le volet → VOLET
triste comme un bonnet de nuit → BONNET
trois pelés et un tondu → PELÉ
trouver chaussure à son pied → CHAUSSURE
trouver le défaut de la cuirasse → DÉFAUT
trouver porte close → PORTE
trouver son chemin de Damas → CHEMIN
trouver son maître → MAÎTRE
trouver visage de bois → VISAGE
Tu as de la merde dans les yeux ? → MERDE
Tu l'as dit, bouffi ! → BOUFFI
Tu l'as [l'auras] voulu ! → VOULOIR
Tu peux toujours te gratter. → GRATTER (SE)
tuer la poule aux œufs d'or → POULE
tuer la vieille année (Can) → ANNÉE
tuer le temps → TEMPS
tuer le veau gras → VEAU
tuer qqch. dans l'œuf → ŒUF

U

Un ange passe. → ANGE
un baiser de Judas → BAISER
un beau brin de fille → BRIN
un beau châssis → CHÂSSIS
un bourreau de travail → BOURREAU
un bourreau des cœurs → BOURREAU
un brandon de discorde → DISCORDE
un cadavre dans le placard → PLACARD
un cercle vicieux → CERCLE
un chaud lapin → LAPIN
un chauffeur du dimanche → CHAUFFEUR
un chèque en bois → CHÈQUE
un cheval de bataille → CHEVAL
un colosse aux pieds d'argile → COLOSSE
un combat de nègres dans un tunnel → NÈGRE
un coup d'épée dans l'eau → ÉPÉE
un coup de Jarnac → JARNAC
un coup de tonnerre dans un ciel serein → TONNERRE

un coup de Trafalgar → Trafalgar
un coup fourré → coup
un de ces quatre matins → matin
un dialogue de sourds → dialogue
un drôle de zèbre → zèbre
un éléphant blanc (Can) → éléphant
un fils à papa → fils
un garçon manqué → garçon
un gros bonnet → bonnet
un inspecteur des travaux finis → inspecteur
un jeune loup → loup
un mauvais coucheur → coucheur
un merle blanc → merle
un monde fou → monde
un mouton de Panurge → mouton
un mouton noir → mouton
un nom à coucher dehors → nom
un oiseau de nuit → oiseau
un oiseau rare → oiseau
un ours mal léché → ours
un panier de crabes → panier
un passage à vide → passage
un paysan du Danube → paysan
Un point c'est tout. → point
un secret de Polichinelle → Polichinelle
un squelette dans le placard → placard
un travail de bénédictin → travail
un travail de longue haleine → travail
un vieux cochon → cochon
un vieux loup de mer → loup
un violon d'Ingres → violon
un virage en épingle à cheveux → virage
Un(e) de perdu(e), dix de retrouvé(e)s. → perdu
une arme à double tranchant → arme
une armoire à glace → armoire
Une chatte n'y retrouverait pas ses petits. → chat
une éminence grise → éminence
une enfant de Marie → enfant
une épée de Damoclès (au-dessus de la tête de qqn) → épée
une face de carême → face
une fine mouche → mouche
une fois pour toutes → fois
une grenouille de bénitier → grenouille
une grosse légume → légume
Une hirondelle ne fait pas le printemps. → hirondelle
une levée de boucliers → levée
une peau de vache → peau
une perle rare → perle
une pomme de discorde → discorde
une promenade de santé → promenade
une question brûle les lèvres à qqn → question
une tempête dans un verre d'eau → tempête
une vache à lait → vache
une victoire à la Pyrrhus → victoire
une vieille peau → peau
user ses fonds de culotte sur les bancs de l'école → fond

V

Va te faire cuire un œuf ! → œuf
Va te faire foutre ! → foutre
Va te faire voir (chez les Grecs) ! → voir
valoir la peine → peine
valoir son pesant d'or → pesant
veiller au grain → grain[2]
velu comme un singe → singe
vendre la mèche → mèche[1]
vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué → ours
venir en coup de vent → vent
venir la gueule enfarinée → gueule
verser de l'huile sur le feu → huile
verser des larmes de crocodile → larme
vêtu comme l'as de pique → as
vider son sac → sac
vieille branche → branche
vieux comme Hérode → Hérode
vieux comme Mathusalem → Mathusalem
virer de bord → bord
virer sa cuti → cuti
vivre au jour le jour → jour
vivre aux crochets de qqn → crochet

vivre comme chien et chat → CHIEN
vivre comme l'oiseau sur la branche → OISEAU
vivre comme un ermite → ERMITE
vivre des hauts et des bas → HAUT
vivre en ermite → ERMITE
vivre en grand seigneur → SEIGNEUR
vivre en vase clos → VASE
vivre sous la botte de qqn → BOTTE
vivre sur le pied de guerre avec qqn → PIED
vivre sur son nuage → NUAGE
vivre sur un grand pied → PIED
Voilà le hic. → HIC
voir des éléphants roses → ÉLÉPHANT
voir du pays → PAYS
voir le bout du tunnel → TUNNEL
voir le jour → JOUR
voir qqch. à l'œil nu → ŒIL
voir qqch. d'un mauvais œil → ŒIL
voir rouge → ROUGE
voir tout en noir → NOIR
voir tout en rose → ROSE[2]
voir venir → VENIR
voir venir le vent → VENT
voler dans les plumes à qqn → PLUME
voler de ses propres ailes → AILE
voler en éclats → ÉCLAT
vomir tripes et boyaux → TRIPE
vouer qqn, qqch. aux gémonies → GÉMONIES
vouloir en avoir le cœur net → CŒUR
vouloir rentrer sous terre → TERRE
Vous m'en direz des nouvelles. → NOUVELLE
Vous me la baillez belle/bonne. → BAILLER
Vous ne l'emporterez pas au/en paradis. → PARADIS

Y

Y a pas de lézard. → LÉZARD
Y a pas photo. → PHOTO
y laisser des plumes → PLUME
y mettre du sien → SIEN, SIENNE
y perdre son latin → LATIN

A szótárban feldolgozott Franciaországon kívüli (Belgium, Kanada, Svájc) frankofónia frazémái

Index des phrasèmes francophones hors France (Belgique, Canada, Suisse) traités dans le dictionnaire

Belgium

attendre famille → FAMILLE
avoir un œuf à peler avec qqn → ŒUF
brûler sa culotte [ses culottes] → CULOTTE
chercher misère à qqn → MISÈRE
être (tout) en affaire → AFFAIRE
être dans la manche de qqn → MANCHE[1]
être un oiseau pour le chat → OISEAU
faire de son nez → NEZ
faire la file → FILE
faire son samedi → SAMEDI
garder l'église au milieu du village → ÉGLISE
jouer avec les pieds de qqn → PIED
manger sa parole → PAROLE
monter aux barricades → BARRICADE
ne pas avoir toutes ses frites dans le même sachet/cornet → FRITE
ne pas être encore sec derrière les oreilles → OREILLE
ne pas être pendu à un clou pour qqn → CLOU
sucer qqch. de son pouce → POUCE
tirer son plan → PLAN

Kanada (Québec)

Attache ta tuque (avec de la broche) ! → TUQUE
avoir (bien) de l'allure → ALLURE
avoir marché le vent dans le dos → VENT
balayer qqch. sous le tapis → TAPIS
chanter la pomme à qqn → POMME
cirer ses bottes → BOTTE
cogner des clous → CLOU
conter des peurs → PEUR
courir la galipote → GALIPOTE
été des Indiens → ÉTÉ
être en famille → FAMILLE
faire la file → FILE
grimper dans les rideaux → RIDEAU
haut comme un chien assis → CHIEN
parler avec une patate chaude dans la bouche → PATATE
pelleter la neige dans la cour d'à côté → NEIGE
prendre une débarque → DÉBARQUE
raconter des peurs → PEUR
recevoir les cinq frères → FRÈRE
rêver en couleur → COULEUR
se croire le premier moutardier du pape → MOUTARDIER
se fermer la trappe → TRAPPE
sentir le diable → DIABLE
tomber en amour avec qqn → AMOUR
tuer la vieille année → ANNÉE
un éléphant blanc → ÉLÉPHANT

Svájc

attendre famille → FAMILLE
avoir de l'avance → AVANCE
avoir meilleur temps de faire qqch. → TEMPS
avoir une caisse → CAISSE
envoyer qqn aux pives → PIVE
être sur le balan [être en balan] → BALAN
faire la file → FILE
monter aux barricades → BARRICADE
peindre le diable sur la muraille → DIABLE

Francia_magyar_szolastar.indb 962 2024. 08. 12. 15:59:30

Használati útmutató a szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatójához

Guide pour l'utilisation de l'index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs

Ez a betűrendes mutató az alábbi három szempont szerint csoportosítja a szótárban feldolgozott francia frazémákat (a csak a szinonimák között megadott kifejezések itt nem szerepelnek). Ebből következően egy frazéma természetesen több helyen is előfordulhat. A mutató egy-egy kategóriájába tartozó frazémák mindig az első szavuk szerinti betűrendben követik egymást, kifejtve pedig azok vastag betűvel kiemelt elemüknél találhatók meg.

1) Kiskapitális betűvel szerepelnek benne azok a nagyobb, átfogó területek, amelyek a frazémák eredetére, kialakulási körülményeire utalnak: BIBLIA, IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS | JOG, IRODALOM, MINDENNAPI MEGFIGYELÉS, MITOLÓGIA {görög–római}, TÖRTÉNELEM, SZOKÁSOK stb. (ezek listáját lásd alább).
   a) A frazémák ilyen besorolása többnyire egyértelmű. Egy-egy frazéma azonban esetenként két vagy több témakörben is szerepelhet, különösen akkor, ha az eredetmagyarázatot illetően még nincs véglegesen kialakult álláspont. Ilyen például a *jeter de la poudre aux yeux à qqn* kifejezés, amelynek forrása egyes vélemények szerint a középkori párviadalok világa, mások viszont úgy gondolják, hogy az állatvilágból származik.
   b) Egyes esetekben alkategóriákat is megadtunk. Például az IRODALOM eredettípusban azoknak az íróknak a nevét is feltüntettük, akikhez az adott frazéma születése köthető.
   c) A függőleges vonal (|) egymáshoz szorosan kapcsolódó eredetköröket választ el. A második elem ilyenkor önállóan is szerepel a betűrendben utalással az első elemre, de frazémák felsorolása nélkül: JOG → IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS | JOG.

A francia frazémák eredetazonosításához használt kategóriatípusok listája

ANEKDOTA
ARGÓ | SZLENG
BABONA | HIEDELEM
BIBLIA
BIZONYTALAN EREDETŰ
CIRKUSZVILÁG
DIVAT
EGYHÁZ | VALLÁS
ÉPÍTÉSZET
HÁBORÚZÁS
HALÁSZAT
HIEDELEM → BABONA | HIEDELEM

Francia_magyar_szolastar.indb 963 2024. 08. 12. 15:59:30

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS → JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
IRODALOM
ISKOLAI ÉLET
JÁTÉKOK
JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
KALÓZKODÁS
KATONASÁG
KÖZLEKEDÉS
LOVAGI ÉLET
LOVAGLÁS
MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET
MINDENNAPI MEGFIGYELÉS
MITOLÓGIA {GÖRÖG–RÓMAI}
MŰVÉSZETEK
ÓKORI BÖLCSESSÉG
ORVOSLÁS
PARASZTI ÉLET → MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET
SPORT
SZLENG → ARGÓ | SZLENG
SZOKÁSOK
TECHNIKA
TÖRTÉNELEM
TUDOMÁNYOK
VADÁSZAT
VALLÁS → EGYHÁZ | VALLÁS
VÁNDORFRAZÉMA

2) Vastagon szedett betűvel kiemelve szerepelnek azok a kulcsfogalmak, amelyek az adott frazéma jelentését annak többnyire egyszavas, általában igei, melléknévi vagy határozói alakban megfogalmazott szinonimájába tömörítik: **kritizál vkit, óvatos, gyorsan**. Ezeket a tömörített kulcsfogalmakat szükség esetén kapcsos zárójelek között megadott értelmezések, szemantikai pontosítások egészítik ki: **nevet {harsányan}**, **sétál {kézen fogva vkivel}**, **szoros {küzdelem}**. Főneves kulcsfogalmakat (pl. **alattomosság, tiltakozás**) elsősorban a szemantikailag másképp nehezen tömöríthető főnévi vagy mondatértékű frazémák esetében használtunk.
3) Dőlt betűtípussal azokat a kategóriákat és alkategóriákat jelöltük, amelyek gyakran fordulnak elő a francia frazémák alkotóelemeiként: *állatok, növények*, *számok*, *színek*, *tulajdonnevek* stb. E kategóriák esetében mindig szerepelnek alkategóriák is. Például a *színek* alkotóelem-típus esetében az érdeklődő szótárhasználó külön felsorolásban tanulmányozhatja a *fekete*, a *kék* vagy éppen a *zöld* színhez kapcsolódó frazémákat.

A francia frazémák főbb alkotóelemeinek listája

állatok
anyagok
ásványok
betegségek
betűk | *írásjelek*
égitestek
építmények
étel | *ital*
fegyverek
foglalkozások → mesterségek | *foglalkozások*
földrajzi fogalmak
hangszerek | *zeneszerszámok*
használati eszközök, tárgyak
időjárás → természeti jelenségek | *időjárás*
időpont | *időszak* | *időtartam {évek, évszakok, hónapok, hetek, napok, órák, percek}*
írásjelek → betűk | *írásjelek*
ital → étel | *ital*
képzeletbeli lények
közlekedési eszközök

mértékegységek
mesterségek | *foglalkozások*
népnevek
növények
nyelvek
öltözék
pénz
rangok
rokonság
számok
színek
természeti jelenségek | *időjárás*
testnedvek
testrészek {állati}
testrészek {emberi}
tulajdonnevek
ünnepek
vegyületek
zeneszerszámok → *hangszerek* | *zeneszerszámok*

Cet index propose de regrouper les phrasèmes analysés dans le dictionnaire selon les trois points de vue donnés ci-après. Il en découle qu'un phrasème peut se retrouver à plusieurs endroits de l'index. Les phrasèmes énumérés sous les différentes catégories se suivent toujours dans l'ordre alphabétique de leur premier terme et sont développés dans la partie dictionnaire sous l'élément donné en gras.

1) Les catégories générales qui renvoient à la naissance, aux conditions de formation des phrasèmes sont données en petites majuscules : BIBLIA 'Bible', IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS 'justice' | JOG 'droit' |, IRODALOM 'littérature', MINDENNAPI MEGFIGYELÉS 'observation quotidienne', MITOLÓGIA {görög–római} 'mythologie {gréco-romaine}', TÖRTÉNELEM 'histoire', SZOKÁSOK 'coutumes', etc. (cf. leur liste ci-dessous).
   a) Ce type de classification étymologique des phrasèmes est dans la plupart des cas relativement aisé. Quelques phrasèmes peuvent cependant relever de deux ou plusieurs thématiques, spécialement si nous n'avons pas encore de point de vue définitivement adopté sur l'origine étymologique. Citons à titre d' exemple l'expression *jeter de la poudre aux yeux à qqn*, dont la source selon certains est le monde des tournois médiévaux, selon d'autres, le règne animal.
   b) Dans le cas de certaines catégories nous avons également donné des sous-catégories. Ainsi, par exemple, pour les phrasèmes provenant de la littérature, nous avons précisé le nom des écrivains qui ont été à l'origine du phrasème en question.
   c) La barre verticale (|) sépare des domaines étymologiques proches. L'élément donné après la barre constituera aussi un élément autonome de l'index avec renvoi au premier mais sans les phrasèmes correspondants qui, eux, seront énumérés uniquement sous le premier élément : JOG 'droit' → IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS 'justice'| JOG 'droit'.

Liste bilingue des catégories générales identifiant l'origine des phrasèmes français

ANEKDOTA = anecdote
ARGÓ | SZLENG = argot
BABONA | HIEDELEM = superstition, croyance
BIBLIA = Bible
BIZONYTALAN EREDETŰ = origine incertaine
CIRKUSZVILÁG = cirque
DIVAT = mode
EGYHÁZ | VALLÁS = église | religion
ÉPÍTÉSZET = architecture
HÁBORÚZÁS = guerres
HALÁSZAT = pêche
HIEDELEM → BABONA | HIEDELEM = croyance → superstition | croyance
IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS → JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS = justice → droit | justice
IRODALOM = littérature
ISKOLAI ÉLET = école
JÁTÉKOK = jeux
JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS = droit | justice
KALÓZKODÁS = piraterie
KATONASÁG = armée
KÖZLEKEDÉS = circulation
LOVAGI ÉLET = vie chevaleresque
LOVAGLÁS = équitation
MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET = agriculture | paysannerie
MINDENNAPI MEGFIGYELÉS = observation quotidienne
MITOLÓGIA {görög–római} = mythologie {gréco-romaine}
MŰVÉSZETEK = arts
ÓKORI BÖLCSESSÉG = sagesses de l'antiquité
ORVOSLÁS = médecine
PARASZTI ÉLET → MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET = paysannerie → agriculture | paysannerie
SPORT = sport
SZOKÁSOK = coutumes
TECHNIKA = technique
TÖRTÉNELEM = histoire
TUDOMÁNYOK = sciences
VADÁSZAT = chasse
VALLÁS → EGYHÁZ | VALLÁS = religion → église | religion
VÁNDORFRAZÉMA = phrasème itinérant

* * *

agriculture | paysannerie = MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET
anecdote = ANEKDOTA
architecture = ÉPÍTÉSZET
argot = ARGÓ | SZLENG
armée = KATONASÁG
arts = MŰVÉSZETEK
Bible = BIBLIA
chasse = VADÁSZAT
circulation = KÖZLEKEDÉS
cirque = CIRKUSZVILÁG
coutumes = SZOKÁSOK
croyance → superstition | croyance = HIEDELEM → BABONA | HIEDELEM
droit | justice = JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
école = ISKOLAI ÉLET
église | religion = EGYHÁZ | VALLÁS
équitation = LOVAGLÁS
guerres = HÁBORÚZÁS
histoire = TÖRTÉNELEM
jeux = JÁTÉKOK
justice → droit | justice = IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS → JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
littérature = IRODALOM
médecine = ORVOSLÁS
mode = DIVAT
mythologie {gréco-romaine} = MITOLÓGIA {görög–római}

observation quotidienne = MINDENNAPI MEGFIGYELÉS
origine incertaine = BIZONYTALAN EREDETŰ
paysannerie → agriculture | paysannerie = PARASZTI ÉLET → MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET
pêche = HALÁSZAT
phrasème itinérant = VÁNDORFRAZÉMA
piraterie = KALÓZKODÁS
religion → église | religion = VALLÁS → EGYHÁZ | VALLÁS
sagesses de l'antiquité = ÓKORI BÖLCSESSÉG
sciences = TUDOMÁNYOK
sport = SPORT
superstition | croyance = BABONA | HIEDELEM
technique = TECHNIKA
vie chevaleresque = LOVAGI ÉLET

2) Les concepts-clés qui condensent la signification des phrasèmes en un mot synonymique simple (généralement un verbe, un adjectif ou un adverbe) sont indiqués avec des caractères gras: **kritizál vkit** 'critiquer qqn', **óvatos** 'prudent', **gyorsan** 'vite'. Si besoin est, ces concepts-clés sont complétés entre accolades par des précisions sémantiques : **nevet {harsányan}** 'rire {sans retenue}', **sétál {kézen fogva vkivel}** 'se promener {main dans la main avec qqn}', **szoros {küzdelem}** 'serré {'compétition'}. Nous n'avons utilisé des concepts-clés nominaux (p. ex. **alattomosság** 'perfidie', **tiltakozás** 'protestation') que pour les phrasèmes substantivaux ou les phrasèmes à valeurs phrastique qui sont généralement difficiles à être condensés par des verbes, des adjectifs ou des adverbes.
3) Les catégories qui sont fréquemment utilisés comme éléments constitutifs des phrasèmes français sont signalées par des caractères italiques : *növények* 'faune', *állatok* 'flore', *számok* 'chiffres', *színek* 'couleurs', *tulajdonnevek* 'noms propres', etc. Pour ces catégories nous avons toujours donné des sous-catégories. Pour la catégorie *színek* 'couleurs' l'utilisateur du dictionnaire aura donc à sa disposition des listes de phrasèmes avec, comme élément constitutif, la couleur *fekete* 'noir', *kék* 'bleu', *zöld* 'vert', etc.

Liste bilingue des principaux éléments constitutifs des phrasèmes français

állatok = animaux
anyagok = matières
ásványok = minéraux
betegségek = maladies
betűk | *írásjelek* = lettres | signes de ponctuation
égitestek = corps célestes
építmények = édifices
étel | *ital* = nourriture | boisson
fegyverek = armes
foglalkozások → *mesterségek* | *foglalkozások* = professions → métiers | professions
földrajzi fogalmak = notions géographiques
hangszerek | *zeneszerszámok* = intruments musicaux
használati eszközök, tárgyak = objets usuels
időjárás → *természeti jelenségek* | *időjárás* = temps {climat} | phénomènes naturels
időpont | *időszak* | *időtartam {évek, évszakok, hónapok, hetek, napok, órák, percek}* = moment | période | durée {années, saisons, mois, semaines, jours, heures, minutes}
írásjelek → *betűk* | *írásjelek* = signes de ponctuation → lettres | signes de ponctuation
képzeletbeli lények = êtres imaginaires

közlekedési eszközök = moyens de transport
mértékegységek = unités de mesure
mesterségek | *foglalkozások* = métiers | professions
népnevek = noms de peuples
növények = flore
nyelvek = langues
öltözék = habits
pénz = argent
rangok = rangs
rokonság = parenté
számok = chiffres
színek = couleurs
természeti jelenségek | *időjárás* = phénomènes naturels | temps {climat}
testnedvek = liquides organiques
testrészek {állati} = parties du corps {animales}
testrészek {emberi} = parties du corps {humaines}
tulajdonnevek = noms propres
ünnepek = fêtes
vegyületek = composés chimiques
zeneszerszámok → *hangszerek* | *zeneszerszámok* = instruments de musique

* * *

animaux = *állatok*
argent = *pénz*
armes = *fegyverek*
chiffres = *számok*
composés chimiques = *vegyületek*
corps célestes = *égitestek*
couleurs = *színek*
édifices = *építmények*
êtres imaginaires = *képzeletbeli lények*
fêtes = *ünnepek*
flore = *növények*
habits = *öltözék*
instruments de musique = *hangszerek* | *zeneszerszámok*
langues = *nyelvek*
lettres | signes de ponctuation = *betűk* | *írásjelek*
liquides organiques = *testnedvek*
maladies = *betegségek*
matières = *anyagok*
métiers | professions = *mesterségek* | *foglalkozások*
minéraux = *ásványok*
moment | période | durée {années, saisons, mois, semaines, jours, heures, minutes} = *időpont* | *időszak* | *időtartam {évek, évszakok, hónapok, hetek, napok, órák, percek}*
moyens de transport = *közlekedési eszközök*
noms de peuples = *népnevek*
noms propres = *tulajdonnevek*
notions géographiques = *földrajzi fogalmak*
nourriture | boisson = *étel* | *ital*
objets usuels = *használati eszközök, tárgyak*
parenté = *rokonság*
parties du corps {animales} = *testrészek {állati}*
parties du corps {humaines} = *testrészek {emberi}*
phénomènes naturels | temps {climat} = *természeti jelenségek* | *időjárás*
professions → métiers | professions = *foglalkozások* → *mesterségek* | *foglalkozások*
rangs = *rangok*
signes de ponctuation | lettres = *írásjelek* → *betűk* | *írásjelek*
temps {climat} | phénomènes naturels = *időjárás* → *természeti jelenségek* | *időjárás*
unités de mesure = *mértékegységek*

A szótárban feldolgozott francia frazémák eredet, fogalomkörök és főbb alkotóelemek szerinti egységes mutatója

Index des phrasèmes français expliqués dans le dictionnaire suivant leurs origines, leurs concepts-clés et leurs principaux éléments constitutifs

A, Á

abbahagy vmit | befejez vmit
baisser les **bras** | jeter l'**éponge** | jeter le **manche**[2] après la cognée | mettre la **clé** sous la porte [le paillasson] | mettre la dernière **main** à qqch. | tirer un **trait** sur qqch.

ábrándozik
avoir la **berlue** | bâtir/faire des **châteaux** en Espagne | bayer aux **corneilles** | être dans la **lune** | être dans les **nuages** [vivre sur son nuage] [être sur son petit nuage] | être/marcher à côté de ses **pompes**[2] | rêver en **couleur** | se faire du [tout un] **cinéma** | tirer des **plans** sur la comète

adóssága van
être criblé de **dettes** | être endetté jusqu'au **cou**

aggódik | nyugtalankodik
être aux cent **coups** | se faire de la **bile** | se faire des **cheveux** (blancs) | se faire du mauvais **sang** [se faire un sang d'encre] | se mettre **martel** en tête | se ronger les **sangs**

akadályoz | akadékoskodik | alkalmatlankodik
couper les **cheveux** en quatre | être la cinquième **roue** du carrosse [de la charrette] | faire un **enfant** dans le dos de qqn | glisser une **peau** de banane à qqn | jouer un **tour**[2] de cochon à qqn | mettre des **bâtons** dans les roues à qqn | porter **ombrage** à qqn | s'accrocher [être (sus)-pendu] aux **basques** de qqn | savonner la **planche** à qqn | tailler des **croupières** à qqn | tirer dans les **jambes** de qqn | tirer le **tapis** sous les pieds de qqn

akadékoskodik → akadályoz vkit | akadékoskodik | alkalmatlankodik

akadozik vmi
aller de **travers**

alacsony {gyerek}
haut comme trois **pommes** | haut comme un **chien** assis

alakul vmi
prendre **tournure**

alapjaiban
de **fond** en comble

alattomosság | fondorlat
un coup de **Jarnac** | un coup de **Trafalgar** | un **coup** fourré

áldozathozatal
On ne fait pas d'**omelette** sans casser des œufs. | **Paris** vaut bien une messe.

alkalmatlankodik → akadályoz vkit | akadékoskodik | alkalmatlankodik

alkalmazkodik
hurler avec les **loups** | prendre le **virage**

áll {ruha rosszul vkin}
aller à qqn comme un **tablier** à une vache | être mal **ficelé** | fagoté/ficelé comme un **sac** | habillé/vêtu comme l'**as** de pique

állásfoglalásra kényszerít vkit
mettre qqn au **pied** du mur | pousser qqn dans ses (derniers) **retranchements**

állástalan | munkanélküli
être sur le **pavé** | être sur le **sable**

állatok
állat: C'est sa **bête** noire. | chercher la petite **bête** | reprendre du **poil** de la bête
angolna: Il y a **anguille** sous roche.
bakkecske: le **bouc** émissaire | sentir le **bouc**
bálna: rire comme une **baleine**
bárány: doux comme un **agneau**
béka: avoir des **grenouilles** dans le ventre | manger la **grenouille** | une **grenouille** de bénitier
bika: prendre le **taureau** par les cornes
birka: compter les **moutons** | doux comme un **mouton** | la **brebis** galeuse | Revenons à nos **moutons**. | un **mouton** de Panurge | un **mouton** noir
bolha: avoir la **puce** à l'oreille | mettre la **puce** à l'oreille à qqn
borjú: **Adieu** veau, vache, cochon, couvée ! | adorer le **veau** d'or | pleurer comme un **veau** | tuer le **veau** gras
cserebogár: pas piqué des **hannetons**
csiga: aller/avancer comme un **escargot**
darázs: avoir une **taille** de guêpe | Pas folle la **guêpe** !
daru: faire le **pied** de grue
disznó: **Adieu** veau, vache, cochon, couvée ! | avoir un **caractère** de cochon | avoir une **tête** de cochon | être copains comme **cochons** | jeter des **perles** aux pourceaux/cochons | jouer un **tour**[2] de cochon à qqn | manger comme un **cochon** | Nous n'avons pas gardé les **cochons** ensemble. | se demander [ne pas savoir] si c'est du **lard** ou du cochon | Si les petits **cochons** ne le mangent pas. | un vieux **cochon**
egér: C'est la **montagne** qui accouche d'une souris. | jouer avec qqn au **chat** et à la souris [jouer avec qqn comme un chat avec une souris] | On le ferait rentrer dans un **trou** de souris. [Il voudrait se cacher dans un trou de souris.] | Quand le **chat** n'est pas là, les souris dansent.
elefánt: avoir une **mémoire** d'éléphant | faire d'une **mouche** un éléphant | se comporter comme un **éléphant** dans un magasin de porcelaine | un **éléphant** blanc | voir des **éléphants** roses
farkas: aller/marcher à **pas** de loup | avoir une **faim** de loup | connu comme le **loup** blanc | enfermer [laisser entrer] le **loup** dans la bergerie | entre **chien** et loup | hurler avec les **loups** | Il fait un **froid**[2] de loup. | Quand on parle du **loup**, on en voit la queue. | se jeter [se mettre] dans la **gueule** du loup | un jeune **loup**
fecske: Une **hirondelle** ne fait pas le printemps.
féreg: tirer les **vers** du nez à qqn
fóka: souffler comme un **phoque** | un vieux **loup** de mer
görény: crier/gueuler comme un **putois**
gyík: faire le **lézard** | Il n'y a [Y a] pas de **lézard**.
hal: boire la **mer** et ses poissons | engueuler qqn comme du **poisson** pourri | être comme un **poisson** dans l'eau | faire un **poisson** d'avril à qqn | faire une **queue** de poisson | finir en **queue** de poisson | ni **chair** ni poisson
hangya: avoir des **fourmis** dans les jambes
hering: serrés comme des **harengs** (en caque)
kacsa: Ça glisse comme l'**eau** sur les plumes d'un canard. | Ça ne casse pas trois **pattes** à un canard. | Il fait un **froid**[2] de canard. | marcher en **canard** | mouillé/trempé comme un **canard**
kakas: au (premier) **chant** du coq | être/vivre comme un **coq** en pâte | le **coq** du village | passer/sauter du **coq** à l'âne | rouge comme un **coq**

kakukk: maigre comme un **coucou**
kecske: faire devenir **chèvre** qqn | ménager la **chèvre** et le chou
kígyó: réchauffer/nourrir un **serpent** dans son sein
kiscica: dès potron-minet
krokodil: verser des **larmes** de crocodile
kukac: nu comme un **ver**
kutya: arriver comme un **chien** dans un jeu de quilles | avoir [se donner] un **mal**[2] de chien à faire qqch. | avoir du **chien** | avoir un **caractère** de chien | avoir/mener une **vie** de chien | entre **chien** et loup | être d'une **humeur** de chien/dogue | être/vivre/s'entendre comme **chien** et chat | garder à qqn un **chien** de sa chienne | haut comme un **chien** assis | Il fait un **temps** à ne pas mettre un chien dehors. [Il fait un temps de chien.] | malade comme un **chien** | ne pas attacher son **chien** avec des saucisses | recevoir qqn comme un **chien** dans un jeu de quilles | rompre les **chiens** | se regarder en **chiens** de faïence | traiter qqn comme un **chien**
légy: entendre une **mouche** voler | être/faire la **mouche** du coche | faire d'une **mouche** un éléphant | mourir/tomber comme des **mouches** | ne pas faire de mal à une **mouche** | prendre la **mouche** | Quelle **mouche** le pique ? | une fine **mouche**
lepényhal: plat comme une **limande**
lepke: **Minute** papillon !
liba: bête comme une **oie**
ló: avoir une **fièvre** de cheval | Ce n'est pas la **mort**[2] (du petit cheval). | Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un **cheval**. | changer son **cheval** borgne pour un cheval aveugle | enfourcher son **dada** | être à **cheval** sur qqch. | miser/parier sur le mauvais **cheval** | monter sur ses grands **chevaux** | un **cheval** de bataille
macska: acheter **chat** en poche | appeler un **chat** un chat | avoir d'autres **chats** à fouetter | avoir un **chat** dans la gorge | C'est de la **bouillie** pour les chats. | cacher la **merde** au chat | **Chat** échaudé craint l'eau froide. | donner sa **langue** au chat | écrire comme un **chat** | être un **oiseau** pour le chat | être/vivre/s'entendre comme **chien** et chat | faire une **toilette** de chat | Il n'y a pas de quoi fouetter un **chat**. | Il n'y a pas un **chat** ici. | Il ne faut pas réveiller le **chat** qui dort. | jouer avec qqn au **chat** et à la souris [jouer avec qqn comme un chat avec une souris] | Quand le **chat** n'est pas là, les souris dansent. | Une **chatte** n'y retrouverait pas ses petits.
madár: à **vol** d'oiseau | avoir une **cervelle** d'oiseau | donner des **noms** d'oiseaux à qqn | être un **oiseau** de mauvais augure [de malheur] | être un **oiseau** pour le chat | être/vivre comme l'**oiseau** sur la branche | un **oiseau** de nuit | un **oiseau** rare
majom: adroit comme un **singe** | malin comme un **singe** | payer en **monnaie** de singe | poilu/velu comme un **singe**
marha: avoir un **bœuf** sur la langue | faire un **effet** bœuf | fort comme un **bœuf** | Il fait un **vent** à décorner les bœufs. | mettre la **charrue** avant les bœufs | souffler comme un **bœuf**
medve: C'est le **pavé** de l'ours. | Il ne faut pas vendre la **peau** de l'ours avant de l'avoir tué. | tourner comme un **ours** en cage
merinójuh: laisser pisser le **mérinos**
mezei nyúl: C'est là que gît le **lièvre**. | courir deux **lièvres** à la fois | lever/soulever un **lièvre**
mormota: dormir comme une **marmotte**
nyúl: Ça ne vaut pas un **pet** de lapin. | poser un **lapin** à qqn | un chaud **lapin**

oroszlán: avoir bouffé/mangé du **lion** | se tailler la **part** du lion
osztriga: avoir les **portugaises** ensablées
öszvér: chargé comme une **mule** | entêté/têtu comme une **mule**
pacsirta: attendre que les **alouettes** lui tombent toutes rôties dans le bec
papagáj: répéter qqch. comme un **perroquet**
patkány: être fait comme un **rat** | gueux comme un **rat** d'église | Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.] | s'ennuyer comme un **rat** mort
páva: fier/orgueilleux comme un **paon** | se parer des **plumes** du paon
pele: dormir comme un **loir**
pinty: gai comme un **pinson**
pók: avoir une **araignée** au plafond
ponty: bâiller comme une **carpe** | muet comme une **carpe**
pulyka: être le **dindon** de la farce
rák: rouge comme une **écrevisse** | un **panier** de crabes
rigó: Faute de **grives**, on mange des merles. | soûl comme une **grive** | un **merle** blanc
sas: Ce n'est pas un **aigle**.
sikló: avaler des **couleuvres** | paresseux comme une **couleuvre**
strucc: avoir un **estomac** d'autruche | faire l'**autruche** [faire la politique de l'autruche]
szamár: faire l'**âne** de Buridan | faire l'**âne** pour avoir du son | faire tourner qqn en **bourrique** | passer/sauter du **coq** à l'âne | têtu comme un **âne** | têtu comme une **bourrique**
szardínia: serrés comme des **sardines**
szarka: bavard comme une **pie** (borgne)
szú: pas piqué des **vers**
tehén: **Adieu** veau, vache, cochon, couvée ! | aller à qqn comme un **tablier** à une vache | être là comme une **vache** qui regarde passer un train | Il pleut comme **vache** qui pisse. | les sept **vaches** maigres | manger de la **vache** enragée | parler français comme une **vache** espagnole | une **peau** de vache | une **vache** à lait
teknősbéka: avancer comme une **tortue**
tetű: chercher des **poux** (dans la tête) à qqn | fier/orgueilleux comme un **pou** | laid comme un **pou**
tigris: jaloux comme un **tigre**
tyúk: avoir la **chair** de poule | donner la **chair** de poule à qqn | être une **poule** mouillée | Quand les **poules** auront des dents. | se coucher comme/avec les **poules** | tuer la **poule** aux œufs d'or
vakond: myope comme une **taupe**
varjú: bayer aux **corneilles**
veréb: manger comme un **moineau** | avoir une **cervelle** de moineau
vipera: avoir une **langue** de vipère
zebra: courir/filer comme un **zèbre** | un drôle de **zèbre**
zsiráf: peigner la **girafe**

állhatatlan | megbízhatatlan | köpönyegforgató
changer d'avis [d'opinion] comme de **chemise** | changer son **fusil** d'épaule | changer/virer de **bord** | retourner sa **veste** | tourner **casaque** | trouver son **chemin** de Damas

állhatatosság
La **garde** meurt, mais ne se rend pas.

álmosság
Le **marchand** de sable est passé.

álszent | képmutató | kétszínű
être un/une faux **jeton** [être faux comme un jeton] | faire le bon **apôtre** | jouer (un) double **jeu** | nager entre deux **eaux** | ne pas avoir l'**air** d'y toucher | On lui donnerait le bon **Dieu** sans confession. | souffler le **chaud** et le froid | verser des **larmes** de crocodile |

álszent módon | képmutatóan
comme si de **rien** n'était

álszenteskedés | képmutatás
un **baiser** de Judas
alszik
{éberen}: cogner des **clous** | ne dormir que d'un **œil**
{édesdeden}: dormir à **poings** fermés
{mélyen}: dormir comme un **loir** | dormir comme un **sabot** | dormir comme une **marmotte** | dormir comme une **souche** | dormir d'un **sommeil** de plomb | être dans les **bras** de Morphée
{nyugodtan}: dormir comme un **bienheureux** | dormir du **sommeil** du juste | dormir sur ses deux **oreilles**
{sokáig}: faire la grasse **matinée**
{szabadban}: coucher/dormir à la belle **étoile**
alulmarad {összehasonlításban, versenyben}
ne pas faire le **poids**
ANEKDOTA
faire les quatre cents **coups** | jeter le **manche**[2] après la cognée | la **foi** du charbonnier | n'en avoir rien à **cirer**
anyagok
elefántcsont: s'enfermer dans une **tour**[1] d'ivoire
gipsz: battre qqn comme **plâtre** | essuyer les **plâtres**
homok: Le **marchand** de sable est passé.
márvány: rester de **marbre**
áradozik vkiről, vmiről
avoir plein la **bouche** de qqn, qqch.
ARGÓ | SZLENG
à toute **pompe**[2] | Arrête ton **char**. | avoir un **ticket** avec qqn | bourrer le **mou** à qqn avec/de qqch. | C'est du **bidon**. | C'est le coup de **fusil**. | coincer la **bulle** | de **but** en blanc | faire **tilt** | mettre qqn en **boîte** | Occupe-toi de tes **fesses** ! | On n'est pas (encore) sorti de l'**auberge**. | recevoir qqn **cinq** sur cinq | rouler une **pelle** à qqn | s'en mettre plein la **lampe** | se faire la **belle** | se mettre à **table**
árt magának
scier la **branche** sur laquelle on est assis
ártatlan
blanc comme **neige** | innocent comme l'**enfant** qui vient de naître
ásít
bâiller à se décrocher la **mâchoire** | bâiller comme une **carpe**
ásványok
arany: adorer le **veau** d'or | être cousu d'**or** | être franc comme l'**or** | faire un **pont** d'or à ses ennemis | La **parole** est d'argent mais le silence est d'or. | pour tout l'**or** du monde | rouler sur l'**or** | tuer la **poule** aux œufs d'or | valoir son **pesant** d'or
ezüst: La **parole** est d'argent mais le silence est d'or.
kő: avoir une **pierre** à la place du cœur | C'est un jour à marquer d'une **pierre** blanche. | faire d'une **pierre** deux coups | Il gèle à **pierre** fendre. | jeter la **pierre** à qqn | malheureux comme les **pierres**
vas: avoir une **santé** de fer
átad | továbbad {ismeretet, tapasztalatot, tevékenységet}
passer la **main** (à qqn) | passer le **flambeau** à qqn
átdolgoz
revoir sa **copie**
átgondolatlan vmi | kiérleletlen vmi
être mal **ficelé**
áthárít {problémát}
pelleter la **neige** dans la cour d'à côté
átkarol vkit
sauter [se jeter] [se pendre] au **cou** de qqn
átlátszó
{trükk}: C'est cousu de **fil** blanc. | gros comme une **maison**
{viselkedés}: Je le vois venir avec ses gros **sabots**.

átmegy {úttesten}
traverser dans les **clous**
átugrik {fokozatokat}
brûler les **étapes**
átvizsgál vmit
passer qqch. au **peigne** fin
azonnal
faire qqch. **sur-le-champ** | ne pas se faire dire qqch. deux **fois** | **séance** tenante
azonos {eredmény különböző módszerekkel}
Tous les **chemins** mènent à Rome.
azonosul vkivel, vmivel
ne faire qu'**un** avec qqn, qqch.
ázott
mouillé/trempé comme un **canard** | mouillé/trempé jusqu'aux **os** | trempé comme une **soupe**

B

BABONA | HIEDELEM
acheter **chat** en poche | avoir la **bosse** de qqch. | avoir le **diable** au corps | avoir une **veine** de cocu/pendu | Ce n'est pas bien **sorcier**. [Cela n'a rien de sorcier.] | commander/mener [faire marcher] qqn à la **baguette** | courir comme un **dératé** | demeurer/habiter [être situé] au **diable** [au diable vauvert/vert] | être né sous une bonne/mauvaise **étoile** | Les **oreilles** ont dû vous/te siffler/tinter. | Mon petit **doigt** me l'a dit. | peindre le **diable** sur la muraille | rire comme un **bossu** | se démener [s'agiter] comme un **diable** dans un bénitier | se faire de la **bile** | se lever du **pied** gauche | sous des **auspices** favorables | toucher du **bois** | verser des **larmes** de crocodile
babonás
toucher du **bois**
baj | csapás {súlyos}
C'est la **bérézina**. | Les **emmerdes**, ça vole toujours en escadrille. | un coup de **Trafalgar**
bajban van → nehéz helyzetben van | bajban van
bakizik
Il n'en **loupe** pas une. | parler de **corde** dans la maison d'un pendu
balek
tirer les **marrons** du feu (pour qqn)
balesetet szenved {járművel}
aller aux **pâquerettes** | aller/rentrer dans le(s) **décor(s)**
balszerencsés
être né sous une mauvaise **étoile** | jouer de **malchance**
bámul {bambán}
être là comme une **vache** qui regarde passer un train
bán vmit
se mordre la **langue** de qqch. | se mordre les **doigts** de qqch.
bánatos → szomorú | bánatos | levert
bandzsa | kancsal
avoir un **œil** à Paris et l'autre à Pontoise | avoir une **coquetterie** dans l'œil
barát {régi}
vieille **branche**
barátok
être à **tu** et à toi avec qqn | être comme **cul** et chemise | être comme les **doigts** de la main | être copains comme **cochons**
barátságtalan vkivel
claquer la **porte** au nez de qqn | faire grise **mine** à qqn | recevoir qqn comme un **chien** dans un jeu de quilles
bátor
avoir des **couilles** (au cul) | avoir quelque chose dans le **ventre** | ne craindre ni **Dieu** ni diable | ne pas avoir froid aux **yeux** | prendre son **courage** à deux mains
bátorít vkit
donner/mettre du **cœur** au ventre à qqn
bebizonyít vmit
démontrer/prouver qqch. par **a** + b

bebiztosítja magát
jouer/miser sur les deux **tableaux** [sur tous les tableaux] | manger à tous les **râteliers**
bebörtönöz vkit
mettre qqn à l'**ombre** | mettre qqn au **frais**[2] | mettre qqn sous les **verrous**
becsap vkit | félrevezet vkit
bourrer le **crâne** à qqn avec/de qqch. | bourrer le **mou** à qqn avec/de qqch. | faire faux **bond** à qqn | faire un **poisson** d'avril à qqn | jeter de la **poudre** aux yeux (à qqn) | jouer au plus **malin** | jouer avec les **pieds** de qqn | mener qqn en **bateau** [monter un bateau à qqn] | mener qqn par le bout du **nez** | mettre qqn en **boîte** | rouler qqn dans la **farine** | se payer la **tête** de qqn
becsapnak vkit {alaposan}
se faire avoir jusqu'au **trognon**
becsületes
être [se montrer] beau **joueur** | être franc du **collier** | jouer **cartes** sur table
becsületesen | tisztességesen
en tout **bien**[2] tout honneur
befejez vmit → abbahagy vmit | befejez vmit
befolyásol vkit
avoir **barre** sur qqn
befolyásolás
la **carotte** et/ou le bâton
befolyásos
avoir le **bras** long | faire la **pluie** et le beau temps
begubózik
rentrer dans sa **coquille** | s'enfermer [se retirer] dans son **cocon** | vivre en **vase** clos
behálóz vkit
attirer/prendre qqn dans ses **filets** | mettre le **grappin** sur qqn
beindít vmit {folyamatot}
mettre/remettre qqch. sur les **rails**
beindul vmi {újra}
C'est reparti comme en **quatorze**.
beismerés {hibáé}
Au **temps** pour moi !
beképzelt → nagyképű | beképzelt | öntelt | gőgös
bekövetkezett vmi
Ça n'a pas **loupé**.
belát vmit
entendre **raison**
beleegyezés
Il n'y a [Y a] pas de **lézard**. | Qu'à cela ne **tienne**[1] !
beleegyezik vmibe
dire **amen** à qqch.
beleharap vmibe {jó étvággyal]
croquer/dévorer qqch. à belles **dents** [mordre dans qqch. à belles dents]
beleképzeli magát {vkinek a helyzetébe}
être dans la **peau** de qqn
beleköt vkibe
chercher des **poux** (dans la tête) à qqn | chercher **misère** à qqn | chercher **noise** [des noises] à qqn | chercher **querelle** à qqn | rompre en **visière** à/avec qqn, qqch.
belelát vmibe
connaître le fin **mot** de l'histoire
belemegy {játékba}
jouer le **jeu**
belenyugszik vmibe
faire contre mauvaise **fortune** bon cœur
beleszólhat vmibe
avoir son **mot** à dire | avoir **voix** au chapitre
belezavarodik {magyarázatba}
perdre les **pédales**
benyomás {rossz}
Ça la fout **mal**[1].
beront vhova
arriver/entrer qqpart comme un **ouragan**
berúg | lerészegedik
noyer son **chagrin** dans l'alcool | se piquer le **nez**

beszédtéma
Ça va faire du **bruit** dans Landerneau. | défrayer la **chronique** | faire des **vagues**[1]
beszél
{banális dolgokról}: parler de la **pluie** et du beau temps
{bikkfanyelven}: manier/parler la **langue** de bois
{csapongva}: parler à **bâtons** rompus
{ékesszólóan}: avoir la **parole** facile
{franciául rosszul}: parler français comme une **vache** espagnole
{halkabban}: mettre un **bémol**
{hangosan}: avoir le **verbe** haut
{haszontalan, üres dolgokat}: parler dans le **vide**
{motyogva}: parler avec une **patate** chaude dans la bouche
{négyszemközt}: se parler entre quat'z-**yeux**
{orrhangon}: parler du **nez**
{öntelten}: avoir le **verbe** haut
{összefüggéstelenül}: passer/sauter du **coq** à l'âne | parler à **tort** et à travers | raconter des **histoires**
{sokat, fölöslegesen}: perdre sa **salive** | avoir la **langue** bien pendue [(bien) affilée] | bavard comme une **pie** (borgne) | tenir le **crachoir**
{témákat váltogatva}: de **fil** en aiguille
{választékosan}: parler comme un **livre**
beteg
avoir du **plomb** dans l'aile | être mal en **point** | être un **oiseau** pour le chat | filer un mauvais **coton** | garder le **lit** | malade comme un **chien**
beteges kinézetű
avoir un air [une mine] de **déterré**
betegségek
kiütés: donner de l'**urticaire** à qqn
láz: avoir une **fièvre** de cheval
ótvar: mauvais/méchant comme une **teigne**
pattanás: donner des **boutons** à qqn
pestis: fuir/craindre qqn, qqch. comme la **peste** [se méfier de qqch., de qqn comme de la peste]
sárgaság: faire une **jaunisse** de qqch.
takonykór: jeter sa **gourme**
betűk | írásjelek
a: démontrer/prouver qqch. par **a** + b | depuis **A** jusqu'à Z [de A à Z]
alfa: l'**alpha** et l'oméga
b: démontrer/prouver qqch. par **a** + b
i: droit comme un **I** | mettre les **points** sur les i
ióta, jotta: ne pas changer un **iota** (à qqch.)
ómega: l'**alpha** et l'oméga
pont: arriver à **point** | être au **point** mort | être mal en **point** | faire le **point** | Un **point** c'est tout. [Point à la ligne.]
V: à (la) **vitesse** grand V
Z: depuis **A** jusqu'à Z [de A à Z]
beugrik vkihez, vhova
montrer (le bout de) son **nez** | passer/venir en coup de **vent**
bevág {autóval vki elé}
faire une **queue** de poisson
beváltat {ígéretet}
prendre qqn au **mot**
bezárva
entre quatre **murs**
BIBLIA
à la **lettre** [au pied de la lettre] | adorer le **veau** d'or | attendre qqn comme le **messie** | Autant en emporte le **vent**. | avoir deux **poids**, deux mesures | avoir une **pierre** à la place du cœur | bâtir sur le **sable** | boire le **calice** jusqu'à la lie | C'est comme si on parlait à un **sourd**. [Autant parler à un sourd.] | Ce n'est pas tombé dans l'**oreille** d'un sourd. | changer de **peau** | crier qqch. sur (tous) les **toits** | croire/prendre qqch. comme **parole** d'Évangile | dire **amen** à qqch. | dormir du **sommeil** du juste | doux comme

un **agneau** | du **feu** de Dieu | en donner/mettre sa **tête** à couper [en mettre la tête sur le billot] | être [se croire] au **paradis** | être changé en **statue** de sel | être d'avant le **déluge** [remonter au **déluge**] faire le bon **apôtre** | gagner son **pain** à la sueur de son front | grincer des **dents** | jeter des **perles** aux pourceaux/cochons | jeter la **pierre** à qqn | l'**alpha** et l'oméga | L'**enfer** est pavé de bonnes intentions. | la **brebis** galeuse | la **lutte** du pot de terre contre le pot de fer | la **traversée** du désert | le **bouc** émissaire | le **démon** de midi | Les **écailles** lui sont tombées des yeux. | les sept **vaches** maigres | n'être pas digne de dénouer les **cordons** des souliers de qqn | ne connaître qqn ni d'**Ève** ni d'Adam | Nul n'est **prophète** en son pays. | par l'**opération** du Saint-Esprit | parler dans le **vide** | pauvre comme **Job** | pleurer comme une **Madeleine** | porter qqn, qqch. au **pinacle** | porter sa **croix** | prêcher/crier/parler dans le **désert** | prendre qqn sous son **aile** | Qui sème le **vent** récolte la tempête. | remuer **ciel** et terre | rendre à qqn la **monnaie** de sa pièce | se laver les **mains** de qqch. | semer la **zizanie** | séparer le bon **grain**[1] de l'ivraie | trouver son **chemin** de Damas | tuer le **veau** gras | un **baiser** de Judas | un **colosse** aux pieds d'argile | un **mouton** noir | une **arme** à double tranchant | vieux comme **Mathusalem**

bizakodás

Si les petits **cochons** ne le mangent pas.

bizonyosság

Je te/vous le donne en **mille**. | Je veux bien être **pendu** si…

bizonytalan alapra épít

bâtir sur le **sable**

BIZONYTALAN EREDETŰ

à la **saint-glinglin** | armé jusqu'aux **dents** | avaler des **couleuvres** | avoir d'autres **chats** à fouetter | avoir la **tête** près du bonnet | avoir les **boules** [avoir les nerfs en **boule**] | avoir un **poil** dans la main | avoir/porter des **cornes** | C'est parti, mon **kiki**. | C'est toujours le même **tabac**[1]. | C'est une autre paire de **manches**[1]. | casser du **sucre** sur le dos de qqn | casser sa **pipe** | Ce n'est pas la **mort**[2] (du petit cheval). | chanter la **pomme** à qqn | courir la **prétentaine** | coûter **bonbon** | découvrir le **pot** aux roses | discuter le **bout** de gras | emporter le **morceau** | en avoir **marre** | en rester comme deux **ronds**[2] de flan | Et ta **sœur** ? | être à côté de la **plaque** | être au **pied** du mur | être au **poil** | être aux cent **coups** | être de **mèche**[2] avec qqn | être entre le **zist(e)** et le zest(e) | faire du **plat**[2] à qqn | faire **florès** | faire porter le **chapeau** à qqn | faire tout un **plat**[2] de qqch. | garder à qqn un **chien** de sa chienne | gueux comme un **rat** d'église | jeter de la **poudre** aux yeux (à qqn) | la **cour** du roi Pétaud | la **soupe** à la grimace | mener qqn en **bateau** [monter un bateau à qqn] | mettre les petits **plats**[2] dans les grands | mettre les **pieds** dans le plat | mettre les **points** sur les i | mettre qqn au **pied** du mur | **Minute** papillon ! | mordre la **poussière** | n'y piger que **dalle**[2] | ne pas en mener **large**[2] | parler français comme une **vache** espagnole | peigner la **girafe** | porter le **chapeau** | poser un **lapin** à qqn | prendre des **vessies** pour des lanternes | ramasser [se prendre] une **pelle** | rouler sa **bosse** | s'en aller [tourner] en **eau** de boudin | se battre l'**œil** de qqch. | se fendre la **pipe** | se mettre [se fourrer] le **doigt** dans l'œil (jusqu'au coude) | se mettre sur son **trente et un [trente-et-un]** | se ranger des **voitures** [être rangé des voitures] | se retrouver le **bec** dans l'eau | tirer les **vers** du nez à qqn | tomber dans les **pommes** | travailler d'**arrache-pied** | trempé comme une **soupe** | valoir son **pesant** d'or

bizonytalan vki
être dans le **vague**[2] | ne pas en mener **large**[2]
bizonytalanság
acheter **chat** en poche | Ça **passe** ou ça casse. | être assis [se trouver] entre deux **chaises**
biztat vkit | motivál vkit
donner des **ailes** à qqn | remonter le **moral** à qqn
biztatás
avoir meilleur **temps** de faire qqch. | C'est parti, mon **kiki**. | En avant la **musique** ! | Vous m'en direz des **nouvelles**.
biztos vmi
C'est dans la **poche**. | Cela ne fait pas l'**ombre** d'un doute. [Il n'y a pas l'ombre d'un doute.] [Sans l'ombre d'un doute.] | Il n'y a pas [Y a pas] **photo**.
biztos vki vmiben
en donner/mettre sa **tête** à couper [en mettre la tête sur le billot] | en mettre sa **main** au feu
blöff
C'est du **bidon**.
bóbiskol
cogner des **clous**
bocsánatot kér
aller à **Canossa** | battre sa **coulpe** | faire **amende** honorable
bogaras → bolond | bogaras
boldog
être [se croire] au **paradis** | être au septième **ciel** | être aux **anges** | être comme un **poisson** dans l'eau | nager dans le **bonheur** | rire aux **anges**
bolond | bogaras
avoir un **grain**[1] (de folie) | avoir un petit **vélo** dans la tête | avoir une **araignée** au plafond | avoir une **case** vide [une case en moins] [Il lui manque une case.] | être **fou** à lier | être tombé sur la **tête** | ne pas avoir toutes ses **frites** dans le même sachet/cornet | travailler du **chapeau**
bor
la dive **bouteille**
borúlátó | búskomor | pesszimista
avoir des **idées** noires | broyer du **noir** | peindre le **diable** sur la muraille | voir tout en **noir** [pousser les choses au noir]
bosszankodás | mérgelődés
Merde alors !
bosszankodik | mérgelődik
lever les **yeux** au ciel | ronger son **frein** | s'arracher les **cheveux** | se cogner [se taper] la **tête** contre le(s) mur(s)
bosszant vkit → idegesít vkit | bosszant vkit
bosszúvágyó
garder à qqn un **chien** de sa chienne
botrányt csinál
faire un **malheur**
bőbeszédű | fecsegő
C'est une vraie **concierge**. | être un **moulin** à paroles
bőkezű → nagylelkű | bőkezű
bökkenő
C'est là que gît le **lièvre**.
bölcsebb lesz
prendre de la **bouteille**
bölcsesség
La **parole** est d'argent mais le silence est d'or.
bőség
avoir l'**embarras** du choix
bőségesen
à **bouche** que veux-tu
búcsúpohár
le coup de l'**étrier**
bujócskázik vkivel
jouer à **cache-cache** avec qqn
búskomor → borúlátó | búskomor | pesszimista
buta
bête à **pleurer** | bête comme ses **pieds** | bête comme une **oie** | Ce n'est pas un **aigle**. | Ce n'est pas un **foudre** de guerre. | Ce n'est pas une **lumière**. | con comme

la **lune** | con comme un **balai** | en avoir/tenir une **couche** | être bête à manger du **foin** | être bouché à l'**émeri** | ne pas avoir inventé l'**eau** chaude/tiède | ne pas avoir inventé la **poudre** | ne pas avoir inventé le **fil** à couper le beurre

büdös | bűzlik
sentir le **bouc** | sentir le **diable**

bűnbak
avoir bon **dos** | être la **tête** de Turc de qqn | le **bouc** émissaire

bűnhődik
passer sous les **fourches** caudines

büntetést érdemel
Il y a des coups de **pied** au derrière qui se perdent.

büszke | kevély
fier comme **Artaban** | fier/orgueilleux comme un **paon** | fier/orgueilleux comme un **pou**

bűzlik → büdös | bűzlik

C

célba ér
arriver à bon **port**

célba talál
faire **mouche** | mettre/taper dans le **mille**

célozgat vmire
dire qqch. à **mots** couverts

céltudatos
aller droit au **but**

ceremóniamentesen
à la bonne **franquette** | à la **fortune** du pot

cérnahangú
avoir un **filet** de voix

cikkeznek vmiről
faire couler beaucoup d'**encre**

címlapsztori
être à la **une** des journaux [faire la une des journaux]

cipekedik
chargé comme une **mule**

cirkuszol
faire du **cinéma** [faire tout un cinéma]
CIRKUSZVILÁG
être sur la **corde** raide

CS

csalódik
en être pour ses **frais**[3] | ramasser [se prendre] une **pelle** | réchauffer/nourrir un **serpent** dans son sein | se casser le **nez** à la porte de qqn | se retrouver le **bec** dans l'eau | trouver **visage** de bois

csalódott
faire un long **nez** [un drôle de nez]

csalódottság
Les **raisins** sont trop verts.

csapodár
avoir un **cœur** d'artichaut

csatlakozik vmihez, vkikhez
prendre le **train**[1] en marche | rentrer dans le **rang**

csavarog | kóborol
battre le **pavé** | courir la **prétentaine** | traîner ses **guêtres**

cselekedni kezd
entrer/rentrer dans la **danse**

cselekvésképtelen
être **pieds** et poings liés | rester planté comme un **piquet**

csend van
entendre une **mouche** voler | Un **ange** passe.

cserbenhagy vkit
laisser qqn cuire/mariner/mijoter dans son **jus**

cseveg | dumcsizik
discuter le **bout** de gras | discuter le **coup** | tailler une **bavette**

csinos
joli(e) comme un **cœur** | jolie/mignonne à **croquer**

csitítás
Il ne faut pas réveiller le **chat** qui dort.

csoda
la huitième **merveille** du monde
csodálkozás
Comment peut-on être **Persan** ? | On aura tout **vu** !
csodálkozik → meglepődik | csodálkozik
csodás módon
par l'**opération** du Saint-Esprit
csökönyös → makacs | csökönyös | önfejű
csúcsminőség | java vminek
la crème de la **crème** | la fine **fleur** de qqch. | le **fin²** du fin
csúcspont
C'est la **cerise** sur le gâteau.
csúfolódás tárgya | gúnyolódás tárgya
être la **fable** de qqn, qqch.
csúfolódik | gúnyolódik | kicsúfol vkit | kigúnyol vkit
faire des **gorges** chaudes de qqch. | faire un **pied** de nez à qqn | montrer qqn du **doigt** | tirer la **langue** à qqn
csúnya | ronda
Ce n'est pas un **Adonis**. | laid à faire **peur** | laid comme les sept **péchés** capitaux | laid comme un **pou**

D

dajkamese
C'est une **histoire** à dormir debout.
darázsderekú
avoir une **taille** de guêpe
darázsfészek
un **panier** de crabes
délben
sur le **coup** de midi
derűlátás | optimizmus
Tout est pour le mieux dans le meilleur des **mondes**.
derűlátó | optimista
voir tout en **rose²**
dicsekszik | henceg {más érdemeivel}
se parer des **plumes** du paon
dicsér vkit | magasztal vkit
caresser qqn dans le **sens²** du poil | donner un coup de **chapeau** à qqn [tirer son **chapeau** à qqn] | porter qqn, qqch. au **pinacle** | porter qqn, qqch. aux **nues** [élever qqn, qqch. jusqu'aux nues]
dicséret | elismerés
Chapeau bas !
diszkréció {felszólítás ~ra}
Motus et **bouche** cousue !
DIVAT
avoir les **chevilles** qui enflent | Ça me fait une belle **jambe** ! | être à l'aise dans ses **baskets** | être **collet** monté | Lâche-moi les **baskets**. | se regarder en **chiens** de faïence | vivre sur un grand **pied**
divatos
avoir **pignon** sur rue | être dans le **vent** | être du dernier **cri**
dohányzik {erősen}
fumer comme un **pompier** | fumer comme une **locomotive**
dolgavégezetlenül tér vissza
revenir **bredouille**
dolgozik
aller au **charbon** | donner un coup de **collier** | être à **pied** d'œuvre | faire bouillir la **marmite** | gagner son **bifteck** | mettre la **main** à la pâte | reprendre le **collier**
{emberfeletti munkát végezve}: faire un **travail** d'Hercule [de Romain]
{folyamatosan}: travailler d'**arrache-pied**
{fölöslegesen, céltalanul}: peigner la **girafe** | porter de l'**eau** à la mer [à la rivière]
{ingyen}: travailler pour le **roi** de Prusse
{keményen}: travailler comme un nègre
{lelkesen}: avoir du **cœur** à l'ouvrage | se donner **corps** et âme à qqch.
{lendületesen}: prendre le **mors** aux dents

{robotolva}: mener une **vie** de galérien
{rosszul}: travailler comme un **sabot**
{sokat}: être sur les **dents**
{vmin}: mettre qqch. sur le **métier**

dolog jó és rossz oldala
Il y a à **boire** et à manger.

dönt {véletlenszerűen}
jouer à **pile** ou face

döntés
Les **dés** sont jetés.
{rossz}: enfermer [laisser entrer] le **loup** dans la bergerie

döntéshozó helyen
en haut **lieu**

döntésképtelen
être assis [se trouver] entre deux **chaises**

dörmög
parler dans sa **barbe**

drága
C'est le coup de **barre**. | C'est le coup de **fusil**. | coûter **bonbon** | coûter la **peau** des fesses [du cul] | coûter les **yeux** de la tête | coûter un **maximum**/max

dumcsizik → cseveg | dumcsizik

durcáskodik
faire la **tête** [faire sa mauvaise tête]

dús keblű
Il y a du **monde** au balcon.

duzzog
faire la **gueule** à qqn

dühös | mérges
avoir la **tête** près du bonnet | être fou/ivre de **rage** [écumer de rage] | être remonté comme une **pendule** (contre qqn) | être rouge de **colère** | être vert de **rage** | grincer des **dents** | voir **rouge**

dühös vkire → haragszik vkire | dühös vkire | mérges vkire

E, É

egész nap
toute la sainte **journée**

egészséges
avoir bon **pied** bon œil | avoir bonne/mauvaise **mine** | avoir une **santé** de fer | fort comme un **chêne** [se porter comme un chêne] | se porter comme le **Pont-Neuf** | se porter comme un **charme**

egészségtelenül él
brûler la **chandelle** par les deux bouts

égitestek
csillag: coucher/dormir à la belle **étoile** | être né sous une bonne/mauvaise **étoile**
hold: con comme la **lune** | décrocher la **lune** (à qqn) | demander la **lune** | être dans la **lune** | promettre la **lune** à qqn | tomber de la **lune**
nap: Il fait un **soleil** de plomb.
üstökös: tirer des **plans** sur la comète

egyelőre
jusqu'à nouvel **ordre**

egyenes {tartású}
droit comme un **I**

egyértelműsít {helyzetet}
mettre les **points** sur les i

egyetértés
Je ne te/vous le fais pas **dire** ! | Tu l'as dit, **bouffi** !

egyforma
C'est blanc **bonnet** et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.] | C'est du **pareil** au même. | C'est **kifkif/kif-kif**. | C'est toujours la même **chanson**. [On connaît la chanson !] | C'est toujours le même **tabac**[1]. | de la même **eau**

EGYHÁZ | VALLÁS
avoir **voix** au chapitre | battre sa **coulpe** | Ce n'est pas (très) **catholique**. | Ce n'est pas un **aigle**. | Ce n'est pas un **enfant** de chœur. | conduire/mener qqn à l'**autel** | devoir une fière **chandelle** à qqn | donner des coups d'**encensoir** à qqn [manier l'encensoir] | dormir comme un **bienheureux** | entrer dans les **ordres** | être

[se faire] l'**avocat** du diable | être au septième **ciel** | être d'un **âge** canonique | faire/dire des **messes** basses | faire/tirer une **croix** sur qqch. | garder l'**église** au milieu du village | jeter le **froc** aux orties | laid comme les sept **péchés** capitaux | mettre qqn, qqch. à l'**index** | ne pas être en **odeur** de sainteté auprès de qqn | ne plus savoir à quel **saint** se vouer | ni **chair** ni poisson | On lui donnerait le bon **Dieu** sans confession. | prêcher pour sa **paroisse** | rire aux **anges** | se démener [s'agiter] comme un **diable** dans un bénitier | se démener comme un beau **diable** | sonner le **glas** (de qqch.) | Tous les **chemins** mènent à Rome. | toute la sainte **journée** | Un **ange** passe. | un **travail** de bénédictin | une **enfant** de Marie | une **face** de carême

egyhuzamban
d'une (seule) **traite**

egyként
comme un seul **homme**

egyszerre
d'un **trait**

egyszerű | könnyű
bête comme **chou** | C'est comme l'**œuf** de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! | C'est du **billard**. | C'est du **gâteau**. | C'est l'**enfance** de l'art. | Ce n'est pas bien **sorcier**. [Cela n'a rien de sorcier.] | Ce n'est pas la **mer** à boire. | facile/simple comme **bonjour** | Il ne faut pas être grand **clerc** pour + inf. | une **promenade** de santé

egyszerűen
à la bonne **franquette** | à la **fortune** du pot

éhes | éhezik
avoir l'**estomac** dans les talons | avoir la **dalle**[1] | avoir la **dent** | avoir un petit **creux** | avoir une **faim** de loup | danser devant le **buffet** | manger de la **vache** enragée | n'avoir rien à se mettre sous la **dent** | rester sur sa **faim**

éhezik → éhes | éhezik

ékesszóló
avoir la **parole** facile

él
{boldogan, vidáman}: mener une **vie** de pacha | se la **couler** douce
{elzárkózva}: s'enfermer [se retirer] dans son **cocon** | vivre en **vase** clos

elájul
tomber dans les **pommes** | tourner de l'**œil**

elalszik {nehezen}
compter les **moutons**

elbizonytalanít
laisser planer un **doute**

elbóbiskol
piquer du **nez**

elbocsát vkit {állásból}
mettre [(biz) flanquer] qqn à la **porte**

eldönt vmit {sorshúzással}
tirer à la courte **paille**

elegáns
être tiré à quatre **épingles**

elege van → megelégel | elege van

elégedetlen
faire grise **mine** | rester sur sa **faim**
{öltözékével, ruháival}: n'avoir rien à se mettre sur le **dos**

elégedetlenkedik
faire du **foin** | ruer dans les **brancards** | taper du **poing** sur la table

elesik
mordre la **poussière** | prendre une **débarque** | prendre/ramasser une **bûche** | ramasser [se prendre] une **pelle** | tomber de tout son **long**

elesik {hanyatt}
tomber les quatre **fers** en l'air

életerős
avoir bon **pied** bon œil | avoir l'**âme** chevillée au corps

élethű {portré}
Il ne lui manque que la **parole** !

elfelejt vmit
étendre/jeter/tirer un **voile**[1] sur qqch. |

passer l'**éponge** sur qqch. | tirer le **rideau** sur qqch.
{múltat}: faire **table** rase de qqch.

elfelejtenek vkit, vmit
passer à la **trappe**

elfog vkit
mettre la **main** au collet de qqn | mettre le **grappin** sur qqn

elfogad vmit
{kényszeredetten}: accepter qqch. du bout des **lèvres**
{kihívást}: relever le **défi** | relever le **gant**

elfogadhatatlan vmi
rester en travers de la **gorge** à qqn

elfogadtat vkivel vmit {ügyesen}
dorer la **pilule** à qqn

elfoglalt
avoir d'autres **chats** à fouetter | être sur les **dents** | ne pas pouvoir être à la fois au **four** et au moulin | ne plus savoir où donner de la **tête**

elfogy vmi {gyorsan}
se vendre comme des petits **pains**

elfojt vmit
écraser/étouffer/tuer qqch. dans l'**œuf** | tordre le **cou** à qqch.

elfut
partir comme une **flèche** | prendre ses **jambes** à son cou

elhalaszt vmit {bizonytalan időre}
remettre/renvoyer qqch. aux **calendes** grecques

elhallgattat vkit | félbeszakít vkit
clore/clouer/fermer le **bec** à qqn | couper la **chique** à qqn | couper la **parole** à qqn | couper le **sifflet** à qqn | rabattre/rabaisser le **caquet** à qqn | river son **clou** à qqn

elhárít {felelősséget}
se laver les **mains** de qqch.

elhasználódott vmi
avoir fait son **temps**

elhatároz vmit
se mettre en **tête** de faire qqch.

elhatározza magát
franchir le **Rubicon** | franchir/sauter le **pas**

elhíresztel vmit
crier qqch. sur (tous) les **toits**

elhisz vmit
donner/tomber dans le **panneau** | mordre à l'**hameçon** [gober l'hameçon]

elhitet vkivel vmit
bourrer le **crâne** à qqn avec/de qqch. | bourrer le **mou** à qqn avec/de qqch.

elindít vkit {pályáján}
mettre/remettre qqn sur les **rails**

elintéz vmit {gyorsan, határozottan}
mener qqch. **tambour** battant

elismerés → dicséret | elismerés

elítél vkit
jeter la **pierre** à qqn

elkápráztat vkit → meglep vkit | elkápráztat vkit

elkényeztetett {gyerek}
un **fils** à papa

elkésik
arriver après la **bataille** | arriver comme les **carabiniers** (d'Offenbach)

elkezd vmit
donner le coup d'**envoi**

elköltözik
déménager à la **cloche** de bois | mettre la **clé** sous la porte [le paillasson]

elkötelezte magát
avoir un **fil** à la patte

ellenkezik
ne pas l'entendre de cette **oreille**

ellenkezője vminek
C'est le **monde** à l'envers.

ellenkezve
à son **corps** défendant

ellenséges légkör
Il y a de l'**eau** dans le gaz. | Il y a de l'**électricité** dans l'air. | Il y a de l'**orage** dans l'air. | Le **torchon** brûle entre eux.

ellenségeskedik
enfoncer un **coin** dans/entre qqn, qqch. | être à **couteaux** tirés avec qqn

ellenszenves
avoir une **tête** à claques
ellentmond
être [se faire] l'**avocat** du diable | prendre le **contrepied** (de qqch.)
elmagyaráz vmit
faire un **dessin** à qqn
elme → ész | elme
elmegy | távozik
débarrasser le **plancher** | fiche(r) le **camp** | filer/partir à l'**anglaise** | jouer la **fille** de l'air | lever l'**ancre** | lever le **pied** | mettre la **clé** sous la porte [le paillasson] | mettre le **nez** dehors | mettre les **bouts** | mettre les **pieds** dehors | mettre les **voiles**[2] | partir comme une **flèche** | plier **bagage** | prendre la **clé** des champs | prendre la **poudre** d'escampette | prendre le **large**[1] | prendre ses **cliques** et ses claques | prendre ses **jambes** à son cou | se déguiser en **courant** d'air | se faire la **malle** | tirer sa **révérence**
{ismeretlen helyre}: disparaître des (écrans) **radars**
{szégyenkezve}: s'en aller la **queue** basse [la queue entre les jambes]
{titokban}: partir sans **tambour** ni trompette | prendre la **tangente**
{vkihez, vhova}: mettre les **pieds** chez qqn, qqpart
elmenekül
prendre la **clé** des champs | prendre la **poudre** d'escampette | prendre le **large**[1] | se faire la **belle** | se faire la **malle**
elmérgesedik {helyzet, vita}
tourner au **vinaigre**
elmérgesít {helyzetet}
jeter/mettre de l'**huile** sur le feu
elmond {utolsó érveket}
jouer sa dernière **carte**
elmúlás
Autant en emporte le **vent**. | Mais où sont les **neiges** d'antan ?
elnyomás alatt él
être/vivre sous la **botte** de qqn
elnyúlik vmi {időben}
traîner en **longueur**
élőhalott
être un **cadavre** ambulant
előírásszerűen
dans les **règles** de l'art
előkészít vmit vkinek
mâcher le **travail** à qqn
előlép {rangsorban, állásban, hivatalban}
jouer dans la **cour** des grands
előléptetnek vkit {katonát}
prendre du **galon**
előnyhöz juttat vkit
tirer les **marrons** du feu (pour qqn)
előnyös helyzetben van
être dans la **manche**[1] de qqn | être dans les petits **papiers** de qqn
előnyös visszavonulási lehetőséget nyújt
faire un **pont** d'or à ses ennemis
előrelátó
avoir plus d'une **corde** [plusieurs cordes] à son arc | avoir plusieurs **fers** au feu | garder une **poire** pour la soif | jouer/miser sur les deux **tableaux** [sur tous les tableaux] | manger à tous les **râteliers** | se ménager [se réserver] une **porte** de sortie
előrevisz {ügyet}
faire avancer le **schmilblick** | pousser (qqch.) à la **roue**
élősködik
vivre aux **crochets** de qqn
elővigyázatos → óvatos | elővigyázatos
elpirul
piquer un **fard** | rouge comme un **coq** | rougir jusqu'à la **racine** des cheveux | rougir jusqu'au **blanc** des yeux | rougir jusqu'aux **oreilles**
elromlik vmi
fiche(r) le **camp** | mal **tourner**

elsírja magát
fondre en **larmes**
első vmiben
tenir le **haut** du pavé
elsüllyed {hajó}
couler **corps** et biens
elszánt | eltökélt
être toujours sur la **brèche** | prendre le **taureau** par les cornes
elszigeteli magát
faire le **vide** autour de soi
elszigeteltség
la **traversée** du désert
elszólja magát
faire une **gaffe**
elszomorít vkit
fendre le **cœur** à qqn
eltekint vmitől
fermer les **yeux** sur qqch.
eltéved
faire fausse **route**
eltévelyeg
être sur la/une mauvaise **pente** [(biz) être sur la pente savonneuse]
eltökélt → elszánt | eltökélt
eltölt {időt vmivel}
tuer le **temps**
eltörik vmi
voler en **éclats**
eltűnik vki, vmi
disparaître comme par **enchantement** | disparaître dans la **nature**
eltűr vmit
avaler des **couleuvres** | avaler la **pilule**
elutasít vkit | leráz vkit
claquer la **porte** au nez de qqn | **envoyer** promener/paître/valser qqn | envoyer qqn au **diable** [à tous les diables] [aux cinq cents diables] | envoyer qqn aux **pives** | envoyer qqn sur les **roses**[1] | faire grise **mine** à qqn
elutasítás
Ce ne sont pas mes **oignons**. | Et ta **sœur** ? | Je ne mange pas de ce **pain**-là. | Lâche-moi les **baskets**. | Nous n'avons pas gardé les **cochons** ensemble. | Occupe-toi de tes **fesses** ! | On ne t'a pas **sonné** ! | On ne te demande pas l'**heure** qu'il est. | trouver **porte** close | Tu peux toujours te **gratter**. | Va te faire cuire un **œuf** ! | Va te faire **foutre** ! | Va te faire **voir** (chez les Grecs) !
elveszít {kapcsolatot vkivel}
perdre qqn de **vue**
elvet vmit {elképzelést, gondolatot}
jeter/mettre qqch. aux **oubliettes**
élvez vmit {tudatosan}
se (laisser) prendre [se piquer] au **jeu**
élvezettel {csinál vmit}
s'en donner à **cœur** joie
élvezkedik
prendre son **pied**
elvhű
être à **cheval** sur qqch.
elzálogosít vmit
mettre qqch. au **clou**
elzárkózik
s'enfermer dans une **tour**[1] d'ivoire
elzárkózva él
s'enfermer [se retirer] dans son **cocon** | vivre en **vase** clos
emelkedik {ár}
monter en **flèche**
emlegetnek vkit
Les **oreilles** ont dû vous/te siffler/tinter.
emlékezet {jó}
avoir une **mémoire** d'éléphant
emlékezetes {nap}
C'est un jour à marquer d'une **pierre** blanche.
emlékeztet vkit vmire
rafraîchir la **mémoire** à qqn
emlékezteti magát vmire
faire un **nœud** à son mouchoir
emlékszik vmire
écrire/inscrire/marquer/noter qqch. sur ses **tablettes**

energikus
avoir bouffé/mangé du **lion** | être d'**attaque** | péter le/du **feu** | se démener comme un beau **diable**
engedékeny
être du **bois** dont on fait les flûtes | lâcher la **bride** à qqn | laisser la **bride** sur le cou à qqn
engedelmeskedik | meghunyászkodik
baisser **pavillon** devant qqn | courber/plier l'**échine** | être à la **botte** de qqn | filer **doux** | obéir au **doigt** et à l'œil (à qqn) | s'aplatir comme une **crêpe** devant qqn
engedélyez vkinek vmit
donner le **feu** vert à qqn, qqch. | donner/laisser **carte** blanche à qqn | donner/laisser toute **latitude** à qqn pour faire qqch. | laisser le **champ** libre à qqn
engedetlen
manger la **consigne**
engedményeket tesz → kiegyezik | engedményeket tesz
enyhít {ellentéteket}
arrondir les **angles**
ÉPÍTÉSZET
apprendre [se former] sur le **tas** | dans les **règles** de l'art | essuyer les **plâtres**
építmények
alagút: un combat de **nègres** dans un tunnel | voir le bout du **tunnel** [sortir du tunnel]
balkon: Il y a du **monde** au balcon.
barikád: monter aux **barricades**
földsánc, bástya: faire un **rempart** de son corps à qqn
gázgyár: C'est une **usine** à gaz.
harangtorony: des querelles/compétitions/rivalités de **clocher**
ház: gros comme une **maison**
híd: couper/brûler les **ponts** avec qqn | faire un **pont** d'or à ses ennemis | Il coulera/passera de l'**eau** [beaucoup d'eau] sous les ponts. | se porter comme le **Pont-Neuf**
istálló: entrer qqpart comme dans une **écurie** | nettoyer les **écuries** d'Augias
járda: tenir le **haut** du pavé
juhakol: enfermer [laisser entrer] le **loup** dans la bergerie
kastély: bâtir/faire des **châteaux** en Espagne
kikötő: arriver à bon **port**
kórház: C'est l'**hôpital** qui se moque de la charité.
malom: entrer qqpart comme dans un **moulin** | être un **moulin** à paroles | jeter son **bonnet** par-dessus les moulins | ne pas pouvoir être à la fois au **four** et au moulin
orom: avoir **pignon** sur rue | porter qqn, qqch. au **pinacle**
szélmalom: se battre contre des **moulins** à vent
templom: garder l'**église** au milieu du village
torony: s'enfermer dans une **tour**[1] d'ivoire
érdekházasságot köt
redorer son **blason**
érdeklődés
Quel bon **vent** vous amène ?
eredeti {megszokottól eltérő}
sortir des **sentiers** battus
eredeti értelemben
à la **lettre** [au pied de la lettre]
eredményes
faire **mouche** | mettre/taper dans le **mille**
eredménytelenség {jó szándék ellenére}
L'**enfer** est pavé de bonnes intentions.
éretlen → tapasztalatlan | éretlen
eretnek
sentir le **fagot**
érett korú
être dans la **force** de l'âge
érintett vki vmiben
être dans le **coup**

erkölcstelen
n'avoir ni **foi** ni loi [être sans foi ni loi]
erőfeszítéssel
à **corps** perdu
erőlködik
avoir [se donner] un **mal**[2] de chien à faire qqch. | mettre le **paquet** | mouiller sa **chemise** | serrer les **dents** | suer **sang** et eau | y mettre du **sien**
erőlködik {hiába}
pédaler dans la choucroute/purée/semoule [le couscous/yaourt]
erőltetett {érv, kifogás}
tiré par les **cheveux**
erős
fort comme un **bœuf** | fort comme un **chêne** [se porter comme un chêne] | fort comme un **Turc** | ne pas être en **sucre**
{látszatra}: un **colosse** aux pieds d'argile
{szívósan}: avoir la **peau** dure | avoir les **reins** solides
{zaj, alkohol, étel}: C'est à réveiller les **morts**[3]. [Ça réveillerait un mort.]
erősködik
revenir à la **charge**
erőszak
la **loi** de la jungle
erőszakos | törtető
faire des **pieds** et des mains (pour qqch. / pour + inf.) | faire **feu** de tout bois | faire **flèche** de tout bois | jouer des **coudes** | un jeune **loup**
erőszakosság
La **raison** du plus fort est toujours la meilleure.
erőtlen → fáradt | kimerült | erőtlen | gyenge
értékes
Ça n'a pas de **prix**. | Ce n'est pas de la petite **bière**. | Ce n'est pas piqué des **hannetons**. | Ce n'est pas piqué des **vers**. | valoir son **pesant** d'or
értéktelen
à la **gomme** | à la **noix** (de coco) | Ça ne vaut pas un **pet** de lapin. | C'est de la **bouillie** pour les chats. | C'est de la petite **bière**. | ne pas valoir un **clou**
értelmetlen | zavaros
C'est de l'**hébreu** (pour moi). | C'est de la **bouillie** pour les chats. | C'est du **chinois** (pour moi). | C'est la **bouteille** à l'encre. | Cela ne rime à **rien**. | n'avoir ni **queue** ni tête | n'avoir ni **rime** ni raison | un combat de **nègres** dans un tunnel
értelmetlenség
un **dialogue** de sourds
értetlenkedik
Comment peut-on être **Persan** ? | être dans le **noir** (le plus complet) | n'y piger que **dalle**[2] | n'y voir que du **bleu** | n'y voir que du **feu** | Que **diable** allait-il faire dans cette galère ? | y perdre son **latin**
érzékeny
faire une **jaunisse** de qqch.
érzéketlen | kőszívű
avoir un **cœur** de marbre/pierre | avoir une **pierre** à la place du cœur | rester de **marbre**
érzelmeket kelt vkiben
faire battre le **cœur** de qqn
ésatöbbi...
Et tout le **tralala**...
esik | ömlik {eső}
Il pleut à **seaux**. | Il pleut à **verse**. | Il pleut comme **vache** qui pisse. | Il pleut/tombe des **cordes**. | Il pleut/tombe des **hallebardes**. | Il tombe/pleut comme à **Gravelotte**.
esküdözik
jurer ses grands **dieux**
ész | elme
la **matière** grise
eszes
en avoir sous le **crâne**
eszik
casser la/une **croûte**
{élvezettel, jó étvággyal}: se lécher les **doigts** de qqch.

{gyorsan}: manger avec un **lance-pierre**
{ímmel-ámmal]: manger du bout des **dents**
{keveset, gyorsan}: manger sur le **pouce**
{keveset}: manger comme un **moineau** | manger un **morceau**
{piszkosan}: manger comme un **cochon**
{sokat}: avoir un bon coup de **fourchette** | creuser sa fosse/tombe avec ses **dents** | Il vaut mieux l'avoir (chez soi) en **photo** qu'à table. | manger comme **quatre** | manger comme un **ogre** [avoir un appétit d'ogre] | s'en mettre plein la **lampe** | se remplir [s'en mettre plein] la **panse**

ésszerű vmi
avoir (bien) de l'**allure**

étel | *ital*
alkohol: noyer son **chagrin** dans l'alcool
bifsztek: gagner son **bifteck**
bor: cuver son **vin** | mettre de l'**eau** dans son vin
borecet: tourner au **vinaigre**
cukor: casser du **sucre** sur le dos de qqn | être tout **sucre** tout miel | ne pas être en **sucre**
cseresznye: C'est la **cerise** sur le gâteau.
dara: **pédaler** dans la semoule
élelmiszer: couper les **vivres** à qqn
hagyma: Ce ne sont pas mes **oignons**. | en rang d'**oignons** | être aux petits **oignons**
joghurt: **pédaler** dans le yaourt
káposzta: faire ses **choux** gras de qqch.
kávé: C'est (un peu) fort de **café** ! | du **jus** de chaussette
kenyér: avoir du **pain** sur la planche | Ça ne mange pas de **pain**. | gagner son **pain** | gagner son **pain** à la sueur de son front | Je ne mange pas de ce **pain**-là. | long comme un **jour** sans pain | ôter/retirer le **pain** de la bouche à/de qqn
kenyérhéj: casser la/une **croûte**
kétszersült: s'embarquer sans **biscuit**
krém: la crème de la **crème**
krumpli: parler avec une **patate** chaude dans la bouche | refiler la **patate** chaude à qqn
kuszkusz: **pédaler** dans le couscous
lé: laisser qqn cuire/mariner/mijoter dans son **jus**
leves: cracher dans la **soupe** | être dans le **potage** | la **soupe** à la grimace | manger la **soupe** sur la tête de qqn | trempé comme une **soupe**
liszt: rouler qqn dans la **farine**
majonéz: La **mayonnaise** prend.
mártás: ne pas savoir à quelle **sauce** on sera mangé
méz: être tout **sucre** tout miel
mustár: La **moutarde** lui monte au nez.
omlett: On ne fait pas d'**omelette** sans casser des œufs.
palacsinta: retourner qqn comme une **crêpe** | s'aplatir comme une **crêpe** devant qqn
pép: C'est de la **bouillie** pour les chats.
pezsgő: sabler/sabrer le **champagne**
püré: **pédaler** dans la purée
sajt: entre la **poire** et le fromage
savanyú káposzta: **pédaler** dans la choucroute
só: mettre son **grain**[1] de sel
sör: C'est de la petite **bière**. | Ce n'est pas de la petite **bière**.
spenót: mettre du **beurre** dans les épinards
sültkrumpli: ne pas avoir toutes ses **frites** dans le même sachet/cornet
szalonna: se demander [ne pas savoir] si c'est du **lard** ou du cochon
tea: Ce n'est pas ma **tasse** de thé.
tej: boire du **petit-lait** | être **soupe** au lait [monter comme une soupe au lait] | Si on lui pressait le **nez**, il en sortirait (encore) du lait. | sucer qqch. avec le **lait** (maternel) | une **vache** à lait

tészta: être comme un **coq** en pâte | être une bonne **pâte** | être une **pâte** molle
tojás: avoir un **œuf** à peler avec qqn | bourré/plein comme un **œuf** | C'est comme l'**œuf** de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! | chauve comme un **œuf** | écraser/étouffer/tuer qqch. dans l'**œuf** | marcher sur des **œufs** | mettre tous ses **œufs** dans le même panier | On ne fait pas d'**omelette** sans casser des œufs. | tondre un **œuf** | tuer la **poule** aux œufs d'or | Va te faire cuire un **œuf** !
torta: avoir sa **part** du gâteau | C'est du **gâteau**. | C'est la **cerise** sur le gâteau. | C'est pas de la **tarte**. | C'est pas du **gâteau**. | la **tarte** à la crème
vaj: avoir un **œil** au beurre noir | compter pour du **beurre** | faire son **beurre** de qqch. | mettre du **beurre** dans les épinards | On ne peut pas avoir le **beurre** et l'argent du beurre.
zsemle: se vendre comme des petits **pains**

ital → étel | ital

étkezés végén
entre la **poire** et le fromage

F

fagy
Il gèle à **pierre** fendre.

fancsali {arc}
une **face** de carême

fantasztikus(an)
du **feu** de Dieu

fáradt | kimerült | erőtlen | gyenge
avoir ses **jambes** en coton | avoir un coup de **barre** | avoir un coup de **pompe**[2] | avoir une **mine** de papier mâché | en avoir plein les **bottes** | en avoir plein les **pattes** | être à **plat**[1] | être au bout du [de son] **rouleau** | être sur le **flanc** | être sur les **dents** | être sur les **genoux** | ne pas avoir les **yeux** en face des trous | ne pas tenir **debout**

fáraszt vkit {beszéddel}
casser les **oreilles** à qqn | tenir la **jambe** à qqn

fázik
avoir la **chair** de poule | claquer des **dents**

fecseg → beszél {sokat, fölöslegesen}

fecsegő → bőbeszédű | fecsegő

fedezetlen {csekk}
un **chèque** en bois

fegyelmezetlenség
la **cour** du roi Pétaud | Quand le **chat** n'est pas là, les souris dansent.

fegyverek
alabárd: Il pleut/tombe des **hallebardes**.
célzókészülék: avoir qqn, qqch. dans le **collimateur**
csatabárd: enterrer la **hache** de guerre
fegyver: faire ses premières **armes** | passer l'**arme** à gauche | une **arme** à double tranchant
gyújtózsinór, kanóc: éventer/découvrir la **mèche**[1] | vendre la **mèche**[1]
íj: avoir plus d'une **corde** [plusieurs cordes] à son arc
kard: passer qqn au fil de l'**épée** | un coup d'**épée** dans l'eau | une **épée** de Damoclès (au-dessus de la tête de qqn)
lándzsa: passer sous les **fourches** caudines | rompre une **lance** [des lances] avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch.
nyílvessző: faire **flèche** de tout bois | monter en **flèche** | partir comme une **flèche**
ólomgolyó: avoir du **plomb** dans l'aile
pajzs: sous l'**égide** de qqn, qqch. | une **levée** de boucliers
páncél: chercher/trouver le **défaut** de la cuirasse
puska: C'est le coup de **fusil**. | la **fleur** au fusil
ravasz: être dur à la **détente**

sisakrostély: rompre en **visière** à/avec qqn, qqch.

fehér {bőrszín}
blanc comme un cachet d'**aspirine**

fejenként
par **tête** de pipe

fejes | nagykutya
un gros **bonnet** | une grosse **légume**

fejest ugrik {vízbe}
piquer une **tête**

fejlődik vmiben {ugrásszerűen}
progresser à **pas** de géant

fejőstehén {személy}
une **vache** à lait

fekete
noir comme l'**ébène**

fekszik
{földön}: coucher sur la **dure**
{hason}: être à plat **ventre**
{jól vkinél}: être dans les petits **papiers** de qqn

fél | félénk | gyáva | ijedős | rémült
avoir chaud aux **fesses** [serrer les fesses] | avoir du **sang** de navet | avoir froid dans le **dos** | avoir la **chair** de poule | avoir la **peur** au ventre | avoir le **trouillomètre** à zéro | avoir les **foies** (blancs) | avoir les **jetons** | avoir peur de son **ombre** | avoir ses **jambes** en coton | avoir une **peur** bleue | battre la **chamade** | claquer des **dents** | être plus **mort**[1] que vif | être une **poule** mouillée | les avoir à **zéro** | On le ferait rentrer dans un **trou** de souris. [Il voudrait se cacher dans un trou de souris.]

fél vkitől, vmitől
fuir/craindre qqn, qqch. comme la **peste** [se méfier de qqch., de qqn comme de la peste]

felad
{harcot}: baisser les **bras** | jeter l'**éponge** | jeter le **manche**[2] après la cognée | quitter la **partie**
{vmi biztosat bizonytalanért}: lâcher/abandonner la **proie** pour l'ombre

félbeszakít vkit → elhallgattat vkit | félbeszakít vkit

felbukkan {újra} vki vhol
refaire **surface**

felderít
{helyzetet}: tâter le **terrain**
{ügyet}: débrouiller/démêler l'**écheveau** | faire (toute) la **lumière** sur qqch.

feldúl {lakóhelyet}
mettre qqch. à **feu** et à sang

feldühödik
grimper dans les **rideaux** | La **moutarde** lui monte au nez. | monter sur ses grands **chevaux** | perdre son **sang-froid** | péter un **plomb** [les plombs] | prendre la **mouche** | prendre le **mors** aux dents | sauter au **plafond** | se fâcher tout **rouge** | se mettre en **boule** | sortir de ses **gonds**

feledékeny
avoir la **mémoire** courte | avoir la **tête** comme une passoire | avoir une **cervelle** d'oiseau [de moineau]

felelős
porter le **chapeau**

felelőssé tesz vkit
faire porter le **chapeau** à qqn | mettre qqch. sur le **dos** de qqn

felelősség
avoir plusieurs **casquettes**

félénk → fél | félénk | gyáva | ijedős | rémült
trembler/faire dans sa **culotte**

feleségül kér vkit
demander la **main** de qqn

felfed {szándékot}
abattre/montrer ses **cartes** | annoncer la **couleur** | jouer **cartes** sur table | sortir du **placard**

felfegyverkezett
armé jusqu'aux **dents**

felfog vmit
recevoir qqn **cinq** sur cinq

felfüggeszt vkit {állásból}
mettre qqn à **pied**

felfüggeszt vmit {tevékenységet, terveket}
laisser qqch. en **plan**
felgyorsít {tevékenységet}
mettre le **turbo** | mettre les **bouchées** doubles | passer à la **vitesse** supérieure
felhajtás
Beaucoup de **bruit** pour rien.
felhoz {témát}
mettre qqch. {un sujet} sur le **tapis**
felkavar vkit vmi
remuer les **tripes** (à qqn) [saisir qqn aux tripes]
felkel {korán}
être tombé du **lit**
felkelt {gyanút}
mettre la **puce** à l'oreille à qqn
felkészül vmire
numéroter ses **abattis** | serrer les **dents**
felkészült {tudja, hogy mire számíthat}
savoir à quoi s'en **tenir**[2]
felmond {állást}
rendre son **tablier**
felnőtt
être **majeur** et vacciné
félrevezet vkit → becsap vkit | félrevezet vkit
felsorolás
J'en passe et des **meilleures**.
felsül | kudarcot szenved
faire **chou** blanc | faire un **four** (noir) | prendre une **débarque** | rester en **carafe** | se casser les **dents** sur qqch.
felszarvazott
avoir/porter des **cornes**
felszólítás
{felkészülésre}: Attache ta **tuque** (avec de la broche) !
{félreállásra: Állj arrébb!}: Ton **père** n'est pas vitrier.
féltékeny
jaloux comme un **tigre**
feltöltődik {energiával}
recharger ses **batteries**
feltűnés nélkül
sans **tambour** ni trompette
feltűnő
Ça va faire du **bruit** dans Landerneau. | défrayer la **chronique**
feltűnősködik
faire le **zouave** | se donner en **spectacle**
felügyel vkit
être sur le **dos** de qqn
felügyel vmit {pénzügyeket}
tenir les **cordons** de la bourse
felvág → kérkedik | felvág
felvesz {szokást}
prendre le **pli**
felvidít vkit
remonter le **moral** à qqn
felvilágosít vkit
éclairer la **lanterne** de qqn | mettre qqn sur la **voie**
fenékbe rúg vkit
botter le **train**[3] à qqn
fenyeget vkit
élever la **voix** | durcir/élever/hausser le **ton** | faire la grosse **voix** | montrer les **dents**
fenyegetés
Ça va **saigner**. | Cela lui pend au **nez**. | Il aura de mes **nouvelles**. | J'aurais ta **peau** ! | Vous ne l'emporterez pas au/en **paradis**.
fénypont {eseményé}
le **clou** de la soirée [du spectacle]
feszeget {kényes kérdést}
lever/soulever un **lièvre**
feszélyezett → feszeng | feszélyezett
feszeng | feszélyezett
être gêné aux **entournures** | ne pas en mener **large**[2] | ne pas être dans son **assiette**
fiatalon
à la **fleur** [dans la fleur] de l'âge
figyel
dresser/tendre l'**oreille**
{erősen}: être tout **ouïe** | être tout **yeux**, tout oreilles

{szórakozottan}: n'écouter que d'une **oreille**
{vkit tapintatosan}: surveiller qqn du coin de l'**œil**
{vkit, vmit}: avoir l'**œil** sur qqn, qqch. | tenir à l'**œil** qqn, qqch.
figyelmen kívül hagy vmit
passer qqch. à l'**as**
figyelmetlen
avoir de la **merde** dans les yeux | Cela (lui) entre par une **oreille** et (lui) sort par l'autre.
figyelmeztet vmire
{eredménytelenül}: prêcher/crier/parler dans le **désert**
{veszélyre}: sonner le **glas** (de qqch.) | tirer la **sonnette** d'alarme
fiús {lány}
un garçon manqué
fizet
{hamis pénzzel}: payer en **monnaie** de singe
{kényszerből}: en être de sa **poche**
{készpénzben}: payer **rubis** sur l'ongle
{ki-ki alapon}: payer son **écot**
{természetben}: payer en **nature**
fogad vkivel
mettre qqn au **défi** de faire qqch. [jeter/lancer un défi à qqn]
fogadkozás | esküdözés
Promis, juré, craché.
foglalkozások → mesterségek | foglalkozások
fokozatosan
de **fil** en aiguille
fokozatosan terjedve {hír}
de **bouche** à oreille
folyik vmi {javában}
battre son **plein**
fondorlat → alattomosság | fondorlat
fontos vkinek vmi
tenir à **cœur** à qqn
fontoskodik
être/faire la **mouche** du coche | faire (tout) un **fromage** de qqch. | faire du **vent** | mettre son **grain**[1] de sel | monter qqch. en **épingle**
fordít {a dolgok menetén}
renverser la **vapeur**
fordítva csinál vmit
mettre la **charrue** avant les bœufs
fordulópontot jelent
marquer un **tournant**
földrajzi fogalmak
folyó: porter l'**eau** à la mer la rivière
hegy: C'est la **montagne** qui accouche d'une souris. | être toujours par **monts** et par vaux | faire une **montagne** de qqch. | promettre **monts** et merveilles à qqn
óceán: C'est une **goutte** d'eau dans dans l'océan.
tenger: boire la **mer** et ses poissons | C'est une **goutte** d'eau dans la mer. | Ce n'est pas la **mer** à boire. | porter l'**eau** à la mer la rivière
tó: tomber dans le **lac**
völgy: être toujours par **monts** et par vaux | s'en aller à **vau-l'eau**
fölényeskedik
monter sur ses grands **chevaux** | ramener sa **fraise** | rouler les **mécaniques**
fösvény | fukar | zsugori
être dur à la **détente** | être près de ses **sous** | les lâcher avec un **élastique** | ne pas attacher son **chien** avec des saucisses | tondre un **œuf**
Franciaországszerte
…de **France** et de Navarre
frissít vmit {programot, hírt}
mettre qqch. à **jour**
fúj a szél {orkánszerűen}
Il fait un **vent** à décorner les bœufs.
fújtat
souffler comme un **bœuf** | souffler comme un **phoque** | souffler comme une **forge**
fukar → fösvény | fukar | zsugori
furcsa {személy}
un drôle de **zèbre**

fut | rohan
aller/courir/arriver **ventre** à terre | courir à toutes **jambes** | courir comme un **dératé** | courir/filer comme un **zèbre**
fütyül
{illemre}: jeter son **bonnet** par-dessus les moulins
{mindenre}: se moquer [se ficher] du **tiers** comme du quart
{vmire}: faire la sourde **oreille** | faire **litière** de qqch. | n'en avoir rien à **cirer** | se battre l'**œil** de qqch. | se ficher [se moquer] du **monde** | se moquer de qqch. comme de l'**an** quarante | se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première **chemise**

G

gazdag
avoir du **foin** dans ses bottes | avoir du **répondant** | être cousu d'**or** | être né avec une **cuillère** d'argent dans la bouche | être plein aux **as** | être riche comme **Crésus** | mener la **vie** à grandes guides | rouler sur l'**or** | vivre en grand **seigneur** | vivre sur un grand **pied**
gépiesen cselekszik
marcher/aller au **radar**
gólt kap {kapus}
aller aux **pâquerettes**
gondatlanul {csinál vmit}
faire qqch. par-dessus la **jambe**
gondolatolvasó
lire dans les **pensées** de qqn
gondolkodik
se casser [se creuser] la **tête** | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler
gondoskodik vkiről
avoir qqn sur les **bras**
gonosz
mauvais/méchant comme une **teigne** | tirer sur une **ambulance** [sur l'ambulance] | une **peau** de vache
goromba
aimable comme une **porte** de prison
gőgös → nagyképű | beképzelt | öntelt | gőgös
grimaszol
faire la **grimace**
gúnyolódik → csúfolódik | gúnyolódik | kicsúfol vkit | kigúnyol vkit

GY

gyagyás
sucrer les **fraises**
gyakran
à tout bout de **champ**
gyanús
C'est une **usine** à gaz. | Ce n'est pas (très) **catholique**. | Il y a **anguille** sous roche. | Il y a quelque chose de pourri au [dans le] **royaume** du Danemark. | ne pas payer de **mine**
gyászol vkit, vmit
faire son **deuil** de qqn, qqch.
gyáva → fél | félénk | gyáva | ijedős | rémült
gyenge → fáradt | kimerült | erőtlen | gyenge
gyengéje {vkinek a ~}
le **défaut** de la cuirasse | le **talon** d'Achille de qqn
gyilkos
avoir du **sang** sur les mains
gyorsabb vkinél
avoir/gagner/prendre qqn de **vitesse**
gyorsan
à (la) **vitesse** grand V | à **bride** abattue | à **fond** la caisse/gomme [à fond les baskets/manettes] [à fond de train] | à toutes **jambes** | à toute **pompe**[2] | avec la rapidité [à la vitesse] de l'**éclair** | en cinq **sec** | en deux **temps** trois mouvements | en deux/trois coups de **cuillère** à pot | en moins de **deux** | en un **clin d'œil** | en un rien de temps | en un **tournemain** | plein **pot** | sur les **chapeaux** de roues

gyorsít {autóval}
appuyer sur le **champignon** | avoir le **pied** au plancher | mettre (toute) la **gomme**
győz {versenyben, vetélkedésben}
arriver/gagner dans un **fauteuil** | avoir/décrocher le **pompon** | décrocher la **timbale** | gagner les **doigts** dans le nez
győzelem {, amiben a nyertes is vesztes}
une **victoire** à la Pyrrhus
győzköd vkit {fölöslegesen}
autant parler à un **mur** [c'est comme si on parlait à un mur]
gyűlöl vkit | utál vkit
avoir qqn dans le **nez** | C'est sa **bête** noire. | ne pas porter qqn dans son **cœur** | ne pas pouvoir **sentir** qqn | ne pas pouvoir voir qqn en **peinture**
gyűlölködik
garder à qqn un **chien** de sa chienne | jeter/cracher son **venin**

H

HÁBORÚZÁS
À la **guerre** comme à la guerre. | arriver après la **bataille** | C'est la **bérézina**. | Ce n'est pas un **foudre** de guerre. | chercher/trouver le **défaut** de la cuirasse | enterrer la **hache** de guerre | être franc du **collier** | être sur le **sentier** de la guerre | faire un **pont** d'or à ses ennemis | Il tombe/pleut comme à **Gravelotte**. | la **fleur** au fusil | mettre qqch. à **feu** et à sang | monter au **créneau** | monter aux **barricades** | monter sur ses grands **chevaux** | passer sous les **fourches** caudines | sans coup **férir** | Si les petits **cochons** ne le mangent pas. | soûl comme un **Polonais** | tirer à **boulets** rouges sur qqn | un coup de **Trafalgar** | vivre sur le **pied** de guerre avec qqn
habozik | ingadozik
être sur le **balan** [être en balan] | faire l'**âne** de Buridan | ne pas savoir sur quel **pied** danser | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler
hagyja magát kihasználni
se laisser manger/tondre la **laine** sur le dos
hajadon
coiffer sainte **Catherine** | monter en **graine**
hajléktalan
être [se trouver] à la **rue** | être sans **feu** ni lieu [n'avoir ni feu ni lieu] | être sur le **pavé**
hajnalban
au (premier) **chant** du coq | de bonne **heure** | dès **potron-minet**
hajtűkanyar
un **virage** en épingle à cheveux
halad vmerre {életében}
aller/poursuivre son petit **bonhomme** de chemin | être en **passe** de + inf.
halála előtt
sur son **lit** de mort
hálás
devoir une fière **chandelle** à qqn
HALÁSZAT
mordre à l'**hameçon** [gober l'hameçon] | pécher en **eau** trouble | revenir **bredouille** | un **panier** de crabes
hálátlan
cracher dans la **soupe**
hálátlanság
Nul n'est **prophète** en son pays.
haldoklik
avoir un **pied** dans la tombe | cirer ses **bottes** | être à l'**article** de la mort | sentir le **sapin** | tirer/toucher à sa **fin**[1]
hallás {zenei}
avoir de l'**oreille**
hallgat
avaler sa **salive** | avoir avalé sa **langue** | avoir un **bœuf** sur la langue | être au bout du [de son] **rouleau** | être muet/silencieux comme une **tombe** | muet comme une **carpe** | ne pas desserrer les

dents | ne pas dire un traître **mot** | se fermer la **trappe** | tenir sa **langue**
{magáról}: ne pas donner **signe** de vie
{vkit figyelmesen}: boire les **paroles** de qqn | être suspendu/pendu aux **lèvres** de qqn
hallgatni kényszerül vki mellett
ne pas pouvoir en placer **une** avec qqn | tenir le **crachoir** à qqn
hallomásból
par **ouï-dire**
hamarjában
à la **sauvette** | à la **va-vite**
hamarosan | nemsokára
un de ces quatre **matins**
hangosan
à **cor** et à cri
hangszerek | zeneszerszámok
dob: mener qqch. **tambour** battant | partir sans **tambour** ni trompette | sans **tambour** ni trompette
flazsoletfurulya: à **tire-larigot**
fuvola: être du **bois** dont on fait les flûtes
hegedű: accorder ses **violons** | C'est comme si on pissait dans un **violon**. | un **violon** d'Ingres
kürt: à **cor** et à cri
nagybőgő: Doucement les **basses** !
trombita: partir sans **tambour** ni trompette | sans **tambour** ni trompette
hány
rendre/vomir **tripes** et boyaux
hányingere van
avoir le **cœur** barbouillé [avoir mal au cœur]
haragszik
{önmagára}: se cogner [se taper] la **tête** contre le(s) mur(s)
{vkire}: avoir/garder une **dent** contre qqn | La **main** lui démange. | vivre sur le **pied** de guerre avec qqn
haragtartó
avoir une **mémoire** d'éléphant
harc nélkül
sans coup **férir**
harcban áll
être sur le **sentier** de la guerre
harcol {reménytelenül, hiábavalóan}
se battre contre des **moulins** à vent
hasonlít
{vkire kinézetben}: être le **portrait** tout craché [être tout le portrait] de qqn | se ressembler comme deux **gouttes** d'eau
{vkire jellemben, tulajdonságokban}: avoir de qui **tenir**[1]
használati eszközök, tárgyak
ágy: être tombé du **lit** | garder le **lit** | sur son **lit** de mort
agyagtábla, viasztábla: écrire/inscrire/marquer/noter qqch. sur ses **tablettes** | rayer qqn, qqch. de ses **tablettes**
akkumulátor: recharger ses **batteries**
álarc: lever/jeter/poser le **masque**
alváz: un beau **châssis**
arcfesték: piquer un **fard**
asztal: se mettre à **table** | tenir **table** ouverte
ballaszt: jeter/lâcher du **lest**
biliárd: C'est du **billard**. | dévisser son **billard** | monter/passer sur le **billard**
biliárgolyó: chauve comme une **boule** de billard | toucher sa **bille**
biztosíték: péter un **plomb** [les plombs]
borotva: être/marcher/danser sur le **fil** du rasoir
bot: la **carotte** et/ou le bâton | mettre des **bâtons** dans les roues à qqn | parler à **bâtons** rompus
bútor: faire partie des **meubles** | sauver les **meubles**
cégér: être logé à la même **enseigne** que qqn
cérna: C'est cousu de **fil** blanc. | de **fil** en aiguille | donner du **fil** à retordre à qqn | ne tenir qu'à un **fil**
cövek: rester planté comme un **piquet**

csáklya: mettre le **grappin** sur qqn, qqch.
csavar: serrer la **vis** à qqn
csésze: avoir du **bol** | Ce n'est pas ma **tasse** de thé. | en avoir ras le **bol**
csiszolókő: être bouché à l'**émeri**
csomag, felszerelés: plier **bagage**
cső: déconner à plein(s) **tube(s)**
csúzli: manger avec un **lance-pierre**
dagasztóteknő: être dans le **pétrin** | se mettre dans le **pétrin**
dézsa: Il pleut à **seaux**.
ebédlőszekrény: danser devant le **buffet**
edény: à la **fortune** du pot | découvrir le **pot** aux roses | être un **pot** de peinture | payer les **pots** cassés | prendre/boire un **pot** | sourd comme un **pot** | tourner autour du **pot**
edényakasztó: pendre la **crémaillère**
egérfogó: tomber dans une **souricière**
égetővas: C'est comme un cautère sur une **jambe** de bois.
ék: enfoncer un **coin** dans/entre qqn, qqch.
eke: mettre la **charrue** avant les bœufs
elem, akkumulátor: recharger ses **batteries**
erszény: rentrer/tomber dans l'**escarcelle** de qqn | sans **bourse** délier | tenir les **cordons** de la bourse
esernyő: avoir avalé son **parapluie**
fáklya: Le **torchon** brûle entre eux. | passer le **flambeau** à qqn
falikárpit: faire **tapisserie**
farhám: tailler des **croupières** à qqn
fazék: faire bouillir la **marmite**
fejsze: jeter le **manche²** après la cognée
felvonó: renvoyer l'**ascenseur** à qqn
fésű: passer qqch. au **peigne** fin | sale comme un **peigne**
fonal: avoir un **fil** à la patte | le **fil** d'Ariane | le **fil** rouge | perdre le **fil**
fotel: arriver/gagner dans un **fauteuil**
fújtató: souffler comme une **forge**
függöny: grimper dans les **rideaux** | tirer le **rideau** sur qqch.
gázlámpa: tomber sur un **bec** de gaz
gombostű: être tiré à quatre **épingles** | monter qqch. en **épingle** | tirer son **épingle** du jeu | un virage en **épingles**
gördeszka: savonner la **planche** à qqn
görgő: aller/marcher comme sur des **roulettes**
gumiszalag: les lâcher avec un **élastique**
guzsaly: tomber en **quenouille**
gyeplőszár: mener la **vie** à grandes guides
gyertya: brûler la **chandelle** par les deux bouts | devoir une fière **chandelle** à qqn | en voir trente-six **chandelles** | faire des **économies** de bouts de chandelles | Le **jeu** n'en vaut pas la chandelle.
gyufaszál: avoir les **jambes** comme des allumettes
hajtű: un **virage** en épingle à cheveux
harang: déménager à la **cloche** de bois | sonner le **glas** (de qqch.) | sonner les **cloches** à qqn
heringes hordó: serrés comme des **harengs** en caque
hordágy: ruer dans les **brancards**
hordó: le **tonneau** des Danaïdes
horgony: lever l'**ancre**
horog: mordre à l'**hameçon** [gober l'**hameçon**]
húr: avoir plus d'une **corde** [plusieurs **cordes**] à son arc
husáng: sec comme un coup de **trique**
huzal: ne pas avoir inventé le **fil** à couper le beurre
íj: avoir plus d'une **corde** [plusieurs **cordes**] à son arc
ingaóra: être remonté comme une **pendule** (contre qqn) | remettre les **pendules** à l'heure
iránytű: avoir le **compas** dans l'œil | perdre la **boussole**
írótábla: faire **table** rase de qqch.
járószalag: tenir qqn en **lisière(s)**
jászolrács: manger à tous les **râteliers**

kalapács: être (pris) entre le **marteau** et l'enclume | se mettre **martel** en tête
kampó: vivre aux **crochets** de qqn
kanál: être né avec une **cuillère** d'argent dans la bouche | ne pas y aller avec le **dos** de la cuillère
kancsó: laisser qqn en **carafe** | rester en **carafe**
kantár: à **bride** abattue | laisser la **bride** sur le cou à qqn
kehely: boire le **calice** jusqu'à la lie
kelepce: donner/tomber dans le **panneau**
kemence: Il fait noir comme dans un **four**.
kengyel: avoir le **pied** à l'étrier | le coup de l'**étrier** | mettre à qqn le **pied** à l'étrier
kenyérvágó deszka: plate comme une **planche** à pain
kés: deuxième/second **couteau** | être à **couteaux** tirés avec qqn | Il y a un **brouillard** à couper au couteau. | mettre à qqn le **couteau** sous la gorge | remuer/retourner le **couteau** dans la plaie
kis szőnyeg: s'aplatir comme une **carpette** devant qqn
kiskanál: être à ramasser à la petite **cuillère**
kosár: être un **panier** percé | jeter/mettre qqch. au **panier** | mettre qqn, qqch. dans le même **panier**
köpőcsésze: tenir le **crachoir** | tenir le **crachoir** à qqn
kötél: avoir plus d'une **corde** à son arc | être sur la **corde** raide | Il pleut/tombe des **cordes**. | parler de **corde** dans la maison d'un pendu | se mettre la **corde** au cou | tirer sur la **corde**
kötény: rendre son **tablier**
kulcs: mettre la **clé** sous la porte [le paillasson] | prendre la **clé** des champs
kupa, serleg: décrocher la **timbale**
lábas: la **lutte** du pot de terre contre le pot de fer
labda: prendre/saisir la balle au **bond** | renvoyer la **balle** à qqn
lámpás: éclairer la **lanterne** de qqn | prendre des **vessies** pour des lanternes
lapát: ramasser [se prendre] une **pelle**
legyező: avoir/rester les **doigts** de pied en éventail
lemez: changer de **disque**
létra: faire la courte **échelle** à qqn | tirer l'**échelle**
lornyett: regarder qqch. par le petit bout de la **lorgnette**
málhanyereg: C'est là que le **bât** blesse.
mérleg: être sur le **balan** [être en balan] | ne pas peser lourd dans la **balance**
merőkanál: en deux/trois coups de **cuillère** à pot
nagyító: examiner/regarder qqch. à la **loupe**
nyakörv, nyakhám: donner un coup de **collier** | être franc du **collier** | reprendre le **collier**
nyereg: mettre qqn en **selle**
olaj: Ça/Tout baigne dans l'**huile**.
óra: **montre** en main | réglé comme une **horloge**
palack: C'est la **bouteille** à l'encre. | la dive **bouteille** | prendre de la **bouteille**
papírmasé: avoir une **mine** de papier mâché
papírzacskó: ne pas avoir toutes ses **frites** dans le même sachet/cornet
partedli: tailler une **bavette**
pecsét: sous le **sceau** du secret
pellengér: mettre/clouer qqn au **pilori**
pipa: fumer le **calumet** de la paix avec qqn
pipafej: par **tête** de pipe
pohár: C'est la **goutte** d'eau qui fait déborder le vase. | se noyer dans un **verre** d'eau | une **tempête** dans un verre d'eau
póráz: tenir qqn en **laisse**

pumpa: avoir un coup de **pompe**[2]
radar: disparaître des (écrans) **radars** | marcher/aller au **radar**
radír: à la **gomme**
rongy: mou comme une **chiffe**
rúd: avoir **barre** sur qqn | avoir un coup de **barre** | C'est le coup de **barre**. | être à la **barre** [tenir la barre] | mener une **vie** de bâton de chaise | mettre/placer haut la **barre** | tendre la **perche** à qqn
sámli: être sur la **sellette** [mettre sur la sellette qqn]
sebtapasz: C'est comme un emplâtre sur une **jambe** de bois.
serpenyő: tenir la **queue** de la poêle | traîner une **casserole**
söprű: con comme un **balai**
spárga: tirer les **ficelles** | tirer sur la **ficelle**
súly(mérték): avoir un **grain**[1] (de folie)
szalvéta: Il ne faut pas mélanger les **torchons** et les serviettes.
számláló: remettre le(s) **compteur(s)** à zéro
szappan: passer un **savon** à qqn
szeg: cogner des **clous** | enfoncer le **clou** | le **clou** de la soirée [du spectacle] | maigre comme un **clou** | ne pas être pendu à un **clou** pour qqn | ne pas valoir un **clou** | river son **clou** à qqn | traverser dans les **clous**
szék: être assis [se trouver] entre deux **chaises** | mener une **vie** de bâton de chaise
szekrény: sortir du **placard** | une **armoire** à glace
szemellenző: avoir des **œillères**
szemkötő: avoir un **bandeau** sur les yeux
szenteltvíztartó: se démener [s'agiter] comme un **diable** dans un bénitier
szivacs: jeter l'**éponge** | passer l'**éponge** sur qqch.
szőnyeg: balayer qqch. sous le **tapis** | dérouler le **tapis** rouge à qqn | envoyer/mettre qqn au **tapis** | mettre qqch. {un sujet} sur le **tapis** | tirer le **tapis** sous les pieds de qqn
szűrő: avoir la **tête** comme une passoire
takaró: amener/tirer la **couverture** à soi
tálca: apporter/servir qqch. à qqn sur un **plateau**
tányér: mettre les **pieds** dans le plat | ne pas être dans son **assiette**
tekercs: être au bout du [de son] **rouleau**
tinta: faire couler beaucoup d'**encre**
tintásüveg: C'est la **bouteille** à l'encre.
toll: avoir la **plume** facile
törlőruha: Il ne faut pas mélanger les **torchons** et les serviettes.
tű: chercher une **aiguille** dans une botte de foin
tükör: pouvoir se regarder dans le **miroir**
tűzpiszkáló vas: ne pas être à prendre avec des **pincettes** | prendre qqch. avec des **pincettes**
üllő: être (pris) entre le **marteau** et l'enclume
üveg: Avec des **si**, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille].
vasaló: nager comme un **fer** à repasser
vasalódeszka: plate comme une **planche** à repasser
vászonnemű: blanc comme un **linge**
védőháló: travailler sans **filet**
villa: avoir un bon coup de **fourchette**
vitorla: avoir du **vent** dans les voiles | mettre les **voiles**[2]
zabla: prendre le **mors** aux dents | ronger son **frein**
zár: mettre qqn sous les **verrous**
zászló: baisser **pavillon** devant qqn
zsák: avoir plus d'un **tour**[2] dans son sac | fagoté/ficelé comme un **sac** | mettre qqn, qqch. dans le même **sac** | vider son **sac**
zsanér: jeter/mettre qqn hors de ses **gonds** | sortir de ses **gonds**

zsebkendő: faire un **nœud** à son mouchoir | grand comme un **mouchoir** de poche

hasznosság
Il faut cultiver notre **jardin**.

haszontalanság
un **éléphant** blanc

hat
{szöveg, előadás közönségre}: passer la **rampe**
{vmi erősen}: faire un **effet** bœuf/monstre

hatalmában van vkinek
être [se trouver] sous la **coupe** de qqn [tomber sous la coupe de qqn]

hatalom
L'**État**, c'est moi.

határoz {gyorsan}
ne faire ni **une** ni deux

hatása van vminek
Ce n'est pas tombé dans l'**oreille** d'un sourd.

hatástalan
C'est comme si on parlait à un **sourd**. [Autant parler à un sourd.] | C'est comme si on pissait dans un **violon**. | C'est comme un cautère/emplâtre sur une **jambe** de bois. | Ça glisse comme l'**eau** sur les plumes d'un canard. | rester **lettre** morte | un coup d'**épée** dans l'eau

hatékony
être à la **hauteur** (de la situation)

hazabeszél
prêcher pour sa **paroisse**

hazamegy
regagner ses **pénates**

házavatót tart
pendre la crémaillère

hazudik
mentir comme on **respire** | mentir comme un **arracheur** de dents

hazugság jelzése
Ton/Son **nez** remue [s'allonge].

hely {eldugott}
le **trou** du cul du monde

helyrehoz {tekintélyt}
redorer son **blason**

helytáll
être fidèle au **poste**[2]

helytelenít vmit
lever les **yeux** au ciel

henceg → dicsekszik | henceg {más érdemeivel}

hétköznapi
être **monnaie** courante

hevenyészve
à la **va comme je te pousse**

hiábavaló cselekedet
C'est comme si on pissait dans un **violon**. | C'est comme un cautère/emplâtre sur une **jambe** de bois. | chercher une **aiguille** dans une botte de foin | un coup d'**épée** dans l'eau

hiábavalóság
Cela (lui) entre par une **oreille** et (lui) sort par l'autre.

hiba
C'est pire qu'un **crime**, c'est une faute.

hibás vmiért
avoir qqch. sur la **conscience**

hibáztat vkit
faire porter le **chapeau** à qqn | mettre qqch. sur le **dos** de qqn

hideg van
Il fait un **froid**[2] de canard/loup.

HIEDELEM → BABONA | HIEDELEM

higgadtan
à **tête** reposée

hihetetlen {történet}
C'est une **histoire** à dormir debout.

híresztelés
Le **bruit** court que…

hírnév {jó/rossz}
avoir bonne/mauvaise **presse**

hirtelen
à **brûle-pourpoint** | au **pied** levé | de **but** en blanc | sans crier **gare**

hisz
{vkinek}: croire qqn sur **parole**

{vmiben feltétlenül}: croire à qqch. dur comme **fer** | croire/prendre qqch. comme **parole** d'Évangile

hiszékeny | naiv
arriver/venir la **gueule** enfarinée | croire au **père** Noël | prendre qqch. pour **argent** comptant | une **enfant** de Marie

hitetlen
n'avoir ni **foi** ni loi [être sans foi ni loi]

hitetlenkedés
Mon **œil** ! | On aura tout **vu** ! | Vous me la **baillez** belle/bonne.

hitetlenkedik
ne pas en croire ses **yeux**

hízeleg
caresser qqn dans le **sens**[2] du poil | donner des coups d'**encensoir** à qqn [manier l'encensoir] | faire du **plat**[2] à qqn | lécher le **cul** à qqn | lécher/cirer les **bottes** à qqn | passer de la **pommade** à qqn | passer la **main** dans le dos de qqn | s'aplatir comme une **carpette** devant qqn | se mettre à plat **ventre** devant qqn

hobbi
un **violon** d'Ingres

honvágya van
avoir le **mal**[2] du pays

hosszú {unalmasan}
long comme un **jour** sans pain

hozzáértő
avoir la **bosse** de qqch. | avoir le coup d'**œil** | connaître/savoir qqch. sur le bout du **doigt** [des doigts] | en connaître un **rayon** | être à la **hauteur** (de la situation) | être ferré à **glace** sur qqch. {un sujet, une question} | tirer l'**échelle** après qqn | toucher sa **bille**

húz {időt}
jouer les **prolongations**

hűhó {semmiért}
Beaucoup de **bruit** pour rien. | une **tempête** dans un verre d'eau

hülyéskedik
déconner à plein(s) **tube(s)** | faire le **con** [jouer au con]

hűvös fogadtatás
la **soupe** à la grimace

hűvösen kezel vkit
battre **froid**[1] à qqn

I, Í

ideges | ingerült
avoir les **boules** [avoir les nerfs en **boule**] | avoir les **nerfs** à vif [à fleur de peau] | être à bout de **nerfs** | être à **cran** | être dans tous ses **états**

idegesít vkit | bosszant vkit
casser la **tête** à qqn | casser les **couilles** à qqn | casser les **pieds** à qqn | courir sur le **haricot** à qqn | courir/porter/taper sur le **système** à qqn | donner de l'**urticaire** à qqn | donner des **boutons** à qqn | faire devenir **chèvre** qqn | faire tourner qqn en **bourrique** | jeter/mettre qqn hors de ses **gonds** | marcher sur les **platebandes** de qqn | pomper l'**air** à qqn | porter [(biz) taper] sur les **nerfs** à qqn | pousser qqn à **bout** | prendre la **tête** à qqn | prendre le **chou** à qqn | susciter un **tollé** général

időben | jókor
arriver à **point** | tomber à **pic** | tomber **bien**[1]

időigényesség
Rome ne s'est pas faite en un jour.

időjárás → természeti jelenségek | időjárás időpont | időszak | időtartam {évek, évszakok, hónapok, hetek, napok, órák, percek}
április: faire un **poisson** d'avril à qqn
csütörtök: la **semaine** des quatre jeudis
dél: Chacun voit **midi** à sa porte. | chercher **midi** à quatorze heures | le **démon** de midi
éjjel: C'est (comme) le **jour** et la nuit. | la **nuit** des temps | ne pas fermer l'**œil** de la nuit | passer une **nuit** blanche | triste comme un **bonnet** de nuit
év: cent sept **ans** | se moquer de qqch. comme de l'**an** quarante | tuer la vieille **année**

hét: la **semaine** des quatre jeudis | vivre à la petite **semaine**
hónap: tous les **trente-six** du mois
nap: C'est (comme) le **jour** et la nuit. | C'est un jour à marquer d'une **pierre** blanche. | clair comme le **jour** | le **jour** J | long comme un **jour** sans pain | mettre qqch. à **jour** | **Rome** ne s'est pas faite en un jour. | vivre au **jour** le jour
naptár: remettre qqch. aux **calendes** grecques
negyedóra: passer un mauvais **quart** d'heure
óra: chercher **midi** à quatorze heures | On ne te demande pas l'**heure** qu'il est. | remettre les **pendules** à l'heure | s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent **sous** de l'heure | Son **heure** [sa dernière heure] a sonné.
ősz: **été** indien [été des Indiens]
perc: **Minute** papillon !
szombat: faire son **samedi**
tavasz: Une **hirondelle** ne fait pas le printemps.
tegnap: ne pas être né d'**hier**
vasárnap: un **chauffeur** du dimanche

idős → öreg | idős

időt húz
jouer à **cache-cache** avec qqn

igaza van
avoir le dernier **mot**

igazolja magát
montrer **patte** blanche

igazságos
renvoyer {deux adversaires} **dos** à dos

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS → JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

igényes
être à **cheval** sur qqch. | mettre/placer haut la **barre**

ígérget
faire des **promesses** de Gascon | payer en **monnaie** de singe | promettre la **lune** à qqn | promettre **monts** et merveilles à qqn

így vagy úgy
de **gré** ou de force

igyekszik
en mettre/fiche un **coup** | mettre le **paquet** | remuer **ciel** et terre | se mettre en **quatre** (pour qqn, qqch., pour faire qqch.) | suer **sang** et eau | tout mettre en **œuvre** pour + inf.

ihatatlan {kávé}
du **jus** de chaussette

ijedős → fél | félénk | gyáva | ijedős | rémült

illetéktelenség
Ce n'est pas dans mes **cordes**. | Ce n'est pas ma **tasse** de thé. | Ce n'est pas mon **rayon**.

illetlen
un vieux **cochon**

indul {máris}
J'y vais de ce **pas**.

indulni készül
avoir le **pied** à l'étrier

ingadozik → habozik | ingadozik

ingatagság
Souvent **femme** varie, bien fol est qui s'y fie.

ingerlékeny | pukkancs
avoir la **tête** près du bonnet | être **soupe** au lait [monter comme une soupe au lait]

ingerült → ideges | ingerült

ingyen | potyán
à l'**œil** | aux **frais**[3] de la princesse | pour des **prunes** | sans **bourse** délier

intéz vmit
prendre qqch. en **main**

ír {könnyedén}
avoir la **plume** facile

irányít[1] **{társalgást, vitát}**
donner le **ton**

irányít[2] **→ vezet | irányít | parancsol**

irányt téveszt
perdre le **nord**

írásjelek → betűk | írásjelek

irigykedés
Les **raisins** sont trop verts.

IRODALOM
Allainval, Léonor-Jean-Christin Soulas d': avoir l'**embarras** du choix
Bilhaud, Paul: un combat de **nègres** dans un tunnel
Boileau, Nicolas: appeler un **chat** un chat | mettre qqch. sur le **métier**
Cervantes, Miguel de: parler de **corde** dans la maison d'un pendu | se battre contre des **moulins** à vent
Cicero: Les **murs** ont des oreilles.
Cooper, James Fenimore: avancer en [à la] **file** indienne | avoir l'**œil** américain | être sur le **sentier** de la guerre | fumer le **calumet** de la paix avec qqn | le dernier des **Mohicans**
Delaporte, Pierre Michel: jouer la **fille** de l'air
Duval, Alexandre: Ça va faire du **bruit** dans Landerneau.
Ezópus (Aiszóposz): Il ne faut pas vendre la **peau** de l'ours avant de l'avoir tué. | réchauffer/nourrir un **serpent** dans son sein | se parer des **plumes** du paon | se tailler la **part** du lion | souffler le **chaud** et le froid | tuer la **poule** aux œufs d'or | Une **hirondelle** ne fait pas le printemps.
Feydeau, Georges: avoir un **fil** à la patte
Florian, Jean-Pierre Claris de: éclairer la **lanterne** de qqn
Goethe, Johann Wolfgang von: le **fil** rouge
Herbert, George: L'**enfer** est pavé de bonnes intentions.
Homérosz: être tout **sucre** tout miel | être/marcher/danser sur le **fil** du rasoir
Horatius: C'est la **montagne** qui accouche d'une souris. | Chassez le **naturel**, il revient au galop. | jeter/mettre de l'**huile** sur le feu
Hugo, Victor: J'en passe et des **meilleures**.
Kipling, Rudyard: la **loi** de la jungle
Középkori bohózatok: arriver/venir la **gueule** enfarinée | être le **dindon** de la farce | la **tarte** à la crème
La Calprenède, Gautier de Costes de: fier comme **Artaban**
La Farce de Maître Pathelin: Revenons à nos **moutons**.
La Fontaine, Jean de: **Adieu** veau, vache, cochon, couvée ! | C'est la **montagne** qui accouche d'une souris. | C'est le **pavé** de l'ours. | être **Gros-Jean** comme devant | être la **fable** de qqn, qqch. | être/faire la **mouche** du coche | jeter l'**argent** par les fenêtres | La **raison** du plus fort est toujours la meilleure. | lâcher/abandonner la **proie** pour l'ombre | Les **raisins** sont trop verts. | montrer **patte** blanche | prendre le **Pirée** pour un homme | tirer les **marrons** du feu (pour qqn) | Tous les **chemins** mènent à Rome. | un **paysan** du Danube
Marot, Clément: passer/sauter du **coq** à l'âne
May, Karl: avancer en [à la] **file** indienne | avoir l'**œil** américain | être sur le **sentier** de la guerre | fumer le **calumet** de la paix avec qqn | le dernier des **Mohicans**
Mitchell, Margaret: Autant en emporte le **vent**.
Molière: en tout **bien²** tout honneur | être près de ses **sous** | Que **diable** allait-il faire dans cette galère ? | Tu l'as [l'auras] **voulu** !
Montesquieu: Comment peut-on être **Persan** ? | une **tempête** dans un verre d'eau
Nápolyi bóhózatok: avoir un **polichinelle** dans le tiroir | un secret de **Polichinelle**
Phaedrus: tirer sur une **ambulance** [sur l'ambulance]
Plautus: Quand on parle du **loup**, on en voit la queue.

Poe, Edgar Allan: un cadavre/squelette dans le **placard**
Rabelais, François: la dive **bouteille** | un **mouton** de Panurge
Racine, Jean: Point d'**argent**, point de Suisse.
Rémy, Charles Honoré: jouer la **fille** de l'air
Sainte-Beuve, Charles-Augustin: s'enfermer dans une **tour**[1] d'ivoire
Shakespeare, William: Beaucoup de **bruit** pour rien. | Il y a quelque chose de pourri au [dans le] **royaume** du Danemark. | **Tout** est bien qui finit bien.
Sztratón: Après moi/nous le **déluge** !
Vergilius: Souvent **femme** varie, bien fol est qui s'y fie.
Vidocq, Eugène-François: aux **frais**[3] de la princesse
Villon, François: Autant en emporte le **vent**. | Mais où sont les **neiges** d'antan ?
Voltaire: Il faut cultiver notre **jardin**. | Tout est pour le mieux dans le meilleur des **mondes**.
Wieland, Christoph Martin: C'est l'**arbre** qui cache la forêt.

ISKOLAI ÉLET

C'est la **bouteille** à l'encre. | être à bonne **école** | passer l'**éponge** sur qqch. | se faire taper sur les **doigts** | sécher un **cours** | user ses **fonds** de culotte sur les bancs de l'école

iskolakerülő
prendre le **chemin** des écoliers

ismer
{vkit jól}: connaître qqn comme si on l'avait **fait**
{vkit, vmit jól}: connaître qqch./qqn comme sa **poche** | connaître qqn, qqch. par **cœur**
{vmit apró részleteiben}: connaître les **tenants** et les aboutissants (d'une affaire)
{vmit – szakmát – jól}: en connaître un **rayon**

ismeretlen vkinek vki
inconnu(e) au **bataillon** | ne connaître qqn ni d'**Ève** ni d'Adam

ismert {személy}
avoir **pignon** sur rue | connu comme le **loup** blanc

ismételget
{vmit}: répéter qqch. comme un **perroquet**
{vmit vkinek unalmasan}: rebattre les oreilles à qqn de qqch.

iszik
{egy hajtásra}: faire **cul** sec
{egy pohárkával}: boire un **coup** | prendre/boire un **pot** | s'en jeter **un** (derrière la cravate)
{kupica Calvadost digestivumként}: faire le **trou** normand
{rendszeresen}: avoir la **dalle**[1] en pente | lever le **coude**
{sokat}: à **tire-larigot** | avoir une bonne/sacrée **descente** | boire comme un **trou**

ittas → részeg | ittas

izeg-mozog
ne pas rester/tenir en **place** | se démener [s'agiter] comme un **diable** dans un bénitier

izgul
avoir ses **jambes** en coton | avoir un **nœud** dans la gorge

ízlik vmi vkinek
se lécher les **babines** de qqch.

izomkolosszus
une **armoire** à glace

J

jár
{csendben}: marcher sur la **pointe** des pieds
{óvatosan}: marcher sur des **œufs**

járkál {fel-alá}
tourner comme un **ours** en cage

JÁTÉKOK
biliárd: C'est du **billard**. | chauve comme une **boule** de billard | dévisser son **billard** | toucher sa **bille**
bújócska: jouer à **cache-cache** avec qqn
dugójáték: pousser/jeter/lancer le **bouchon** un peu (trop) loin
flipper: faire **tilt**
fogócska: avoir **barre** sur qqn
kártya: abattre/montrer ses **cartes** | annoncer la **couleur** | cacher son **jeu** | connaître le dessous des **cartes** | donner/laisser **carte** blanche à qqn | en cinq **sec** | être [se trouver] sous la **coupe** de qqn [tomber sous la coupe de qqn] | être plein aux **as** | faire chauffer sa **carte** de crédit | habillé/vêtu comme l'**as** de pique | jouer **cartes** sur table | jouer sa dernière **carte** | passer la **main** (à qqn) | passer qqch. à l'**as** | risquer le **tout** pour le tout | se tenir à **carreau**
kocka: Les **dés** sont jetés.
szerencsejáték: être en **jeu** | être un/une faux **jeton** [être faux comme un jeton] | gagner le gros **lot** | jouer sur du **velours** | jouer/miser sur les deux **tableaux** [sur tous les tableaux] | Le **jeu** n'en vaut pas la chandelle. | se (laisser) prendre [se piquer] au **jeu**
teke: arriver comme un **chien** dans un jeu de quilles | faire **chou** blanc | recevoir qqn comme un **chien** dans un jeu de quilles
televíziós játék: faire avancer le **schmilblick**
tűhúzás: tirer son **épingle** du jeu

játszadozik vkivel
jouer avec qqn au **chat** et à la souris [jouer avec qqn comme un chat avec une souris]

játszik {színész szerepet jól}
brûler les **planches** | crever l'**écran**

java vminek → csúcsminőség | java vminek

jelentéktelen {dolog, összeg}
C'est de la petite **bière**. | C'est une **goutte** d'eau dans la mer [dans l'océan]. | Ça ne casse pas les **vitres**. | Ça ne casse pas trois **pattes** à un canard. | Ça ne casse **rien**. | Ce n'est pas la **mort**[2] (du petit cheval). | Ce n'est pas le **Pérou**. | compter pour du **beurre** | Il n'y a pas de quoi fouetter un **chat**. | ne pas peser lourd dans la **balance**

jelentős {dolog}
Ce n'est pas de la petite **bière**.

jellegtelen {személy}
ni **chair** ni poisson

jó | jóságos {személy}
être une bonne **pâte** | sage comme une **image**

jóban van vkivel
être en bons **termes** avec qqn

JOG | IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
avoir plus d'un **tour**[2] dans son sac | Ça fait un **bail**. | casser/cracher/lâcher/manger le **morceau** | crier comme si on l'**écorchait** | crier **haro** sur qqn | donner/faire une **réponse** de Normand | en mettre sa **main** au feu | être sur la **sellette** [mettre sur la sellette qqn] | faire **amende** honorable | L'**affaire** est dans le sac. | mettre/clouer qqn au **pilori** | montrer qqn du **doigt** | perdre la **tête** | prendre **fait** et cause pour qqn | prêter **main-forte/mainforte** à qqn | raide comme la **justice** | renvoyer {deux adversaires} **dos** à dos | rester **lettre** morte | se mettre à **table** | tomber en **quenouille** | vider son **sac**

jókedvű → vidám | jókedvű

jókor → időben | jókor

jól áll vkin {ruha}
aller comme un **gant** à qqn

jól érzi magát
être comme un **poisson** dans l'eau | être dans son **élément**

jóllakik
s'en fourrer [s'en mettre] **jusque-là**

jóságos → jó | jóságos {személy}
jósol {rosszakat}
jouer les **Cassandre**
jószívű
avoir bon **cœur** [avoir du cœur]
jövedelmez {munka}
faire bouillir la **marmite**
jövedelmező {termék, üzlet}
une **vache** à lait

K

kába | kábult
être dans le **cirage** | être dans le **coaltar** | être dans les **vapes**
kábult → kába | kábult
kacsázik
marcher en **canard**
kakaskodik
monter [se dresser] sur ses **ergots**
KALÓZKODÁS
mettre le **grappin** sur qqn, qqch.
kancsal → bandzsa | kancsal
kapkodva csinál vmit
faire qqch. par-dessus la **jambe**
káprázik {szem}
avoir la **berlue**
kárára {vkinek a ~}
au (grand) **dam** de (qqn)
karcsú marad
garder la **ligne**
káromkodik
jurer comme un **charretier**
katasztrófa
C'est la **bérézina**.
katasztrófát okoz
ouvrir la **boîte** de Pandore
KATONASÁG
à **brûle-pourpoint** | Au **temps** pour moi ! | avoir/décrocher le **pompon** | battre en **brèche** qqch. | battre en **retraite** | battre la **chamade** | brûler les **étapes** | C'est le **pompon**. [C'est le pompon de la pomponette.] | C'est un jour à marquer d'une **pierre** blanche. | changer son **fusil** d'épaule | descendre qqn, qqch. en **flammes** | En avant la **musique** ! | en avoir [en prendre] pour son **grade** | être (pris) [se trouver] entre deux **feux** | être à la **botte** de qqn | être fidèle au **poste²** | être toujours sur la **brèche** | être/rester droit dans ses **bottes** | être/vivre sous la **botte** de qqn | éventer/découvrir la **mèche¹** | faire les **pieds** à qqn | faire le **zouave** | faire ses premières **armes** | filer/partir à l'**anglaise** | fort comme un **Turc** | inconnu(e) au **bataillon** | la **fleur** au fusil | mener qqch. **tambour** battant | mettre qqn à **pied** | mettre qqn au **pas** | partir sans **tambour** ni trompette | passer l'**arme** à gauche | pousser qqn dans ses (derniers) **retranchements** | prendre du **galon** | prêter le **flanc** à qqch. | rentrer dans le **rang** | revenir à la **charge** | se répandre comme une **traînée** de poudre | soûl comme un **Polonais** | tirer au **flanc** | tirer le bon **numéro** | tourner **casaque** | vendre la **mèche¹**
kedv {Ha kedve(d) van hozzá.}
Si le **cœur** vous en dit [t'en dit].
kedvére tesz vmit
faire qqch. tout son **soûl**
kedvetlenül
la **mort²** dans l'âme
kedvező helyzetben van
être en/entre de bonnes **mains**
kedvező körülmények között
sous des **auspices** favorables
kellemetlenkedik
mettre le **doigt** sur la plaie
kellemetlenség
Ce n'est pas une **partie** de plaisir. | le **revers** de la médaille
kényes helyzetbe kerül → nehéz helyzetbe kerül | kényes helyzetbe kerül
kényeztet vkit
décrocher la **lune** (à qqn) | être aux petits **soins** pour/avec qqn
kényszerít vkit
forcer la **main** à qqn

képmutatás → álszenteskedés | képmutatás
képmutató → álszent | képmutató | kétszínű
képmutatóan → álszent módon | képmutatóan
képzeletbeli lények
angyal: discuter du [sur le] **sexe** des anges | être aux **anges** | rire aux **anges** | Un **ange** passe.
óriás: progresser à **pas** de géant
ördög: avoir le **diable** au corps | demeurer/habiter [être situé] au **diable** [au diable vauvert/vert] | du **diable** [de tous les diables] | envoyer qqn au **diable** [à tous les diables] [aux cinq cents diables] | peindre le **diable** sur la muraille | Que **diable** allait-il faire dans cette galère ? | se démener [s'agiter] comme un **diable** dans un bénitier | se démener comme un beau **diable** | sentir le **diable** | tirer le **diable** par la queue
szörny: faire un **effet** monstre
tündér: avoir des **doigts** de fée
kér
{vkit feleségül}: demander la **main** de qqn
{vmit, ami magától értetődik, elintézett}: enfoncer une **porte** ouverte
kerékkötő
être la cinquième **roue** du carrosse [de la charrette]
keres
{pénzt munkával}: gagner son **pain**
{pénzt fáradságos, nehéz munkával}: gagner son **pain** à la sueur de son front
{szót, kifejezést}: avoir qqch. {un mot, un nom, une idée} sur le bout de la **langue**
kérészéletű
ne pas faire long **feu**
kérkedik | felvág
crier/chanter **victoire** | jouer les gros **bras** | ramener sa **fraise**
kész {a cselekvésre}
être à **pied** d'œuvre
készültségben van
être [se tenir] sur ses **gardes** | être sur le **qui-vive** | être sur les **dents** | être toujours sur la **brèche** | veiller au **grain**[2]
kétbalkezes → ügyetlen | kétbalkezes
kétértelműen válaszol
donner/faire une **réponse** de Normand
kétségbeesetten
avec l'**énergie** du désespoir
kétszínű → álszent | képmutató | kétszínű
kettős célt ér el {egy cselekedettel}
faire **coup** double | faire d'une **pierre** deux coups
kevély → büszke | kevély
kevés vmi
pouvoir compter qqch. sur les **doigts** (d'une main) | Une **hirondelle** ne fait pas le printemps.
kevesen vannak vhol
Ça ne se bouscule pas au **portillon**. | trois **pelés** et un tondu
kézenfekvő
du **cousu** main
kiabál | ordít | üvölt
crier à pleins **poumons** | crier à **tue-tête** | crier comme si on l'**écorchait** | crier/gueuler comme un **putois** | crier/hurler comme un **sourd**
kiáll
{vkiért}: prendre **fait** et cause pour qqn
{vkiért, vmiért}: monter au **créneau** | monter au **filet** | monter aux **barricades** | rompre une **lance** [des lances] en faveur de qqn, qqch.
kialszik {mámort}
cuver son **vin**
kibékül vkivel
enterrer la **hache** de guerre | faire la **paix** avec qqn | fumer le **calumet** de la paix avec qqn
kibic
un **inspecteur** des travaux finis

kicsapong
jeter son **bonnet** par-dessus les moulins
kicsi
grand comme un **mouchoir** de poche
kicsinosítja magát
se (re)faire une **beauté**
kicsúfol vkit → csúfolódik | gúnyolódik | kicsúfol vkit | kigúnyol vkit
kidob
{vkit}: mettre [(biz) flanquer] qqn à la **porte**
{vmit}: jeter/mettre qqch. au **panier**
kiegészít {keresetet}
mettre du **beurre** dans les épinards
kiegyensúlyozott
garder l'**église** au milieu du village
kiegyezés
À la **guerre** comme à la guerre. | On ne peut pas avoir le **beurre** et l'argent du beurre.
kiegyezik | engedményeket tesz
accorder ses **violons** | couper la **poire** en deux | jeter/lâcher du **lest** | mettre de l'**eau** dans son vin | y mettre du **sien**
kielégíti mindenki kívánságát
ménager la **chèvre** et le chou
kiélez {szenvedélyeket}
jeter/mettre de l'**huile** sur le feu
kiérleletlen vmi → átgondolatlan vmi | kiérleletlen vmi
kiértékel {helyzetet}
faire le **point**
kifecseg {titkot}
vendre la **mèche**[1]
kifizet {egy adósságot a több közül}
boucher un **trou**
kifogy {érvekből}
être à **quia**
kifúr vkit
marcher sur les **pieds** de qqn
kigúnyol vkit → csúfolódik | gúnyolódik | kicsúfol vkit | kigúnyol vkit
kihagy {vkinek az emlékezete}
avoir un **trou** [des trous] de mémoire
kihasznál {alkalmat}
battre le **fer** quand il est [pendant qu'il est] chaud | prendre/saisir la balle au **bond** | saisir l'**occasion** par les cheveux | sauter sur l'**occasion**
kihív vkit {versenyre, fogadásra}
mettre qqn au **défi** de faire qqch. [jeter/lancer un défi à qqn]
kihívóan néznek egymásra
se regarder en **chiens** de faïence
kikapcsol {fejben}
faire le **vide** dans son esprit
kikívánkozik {kérdés vkiből}
une **question** brûle les lèvres à qqn
kiközösít vkit
mettre qqn à l'**index**
kilakoltat vkit
jeter/mettre qqn à la **rue**
kimászik {nehéz helyzetből}
remonter la **pente** | retomber sur ses **pattes** | retomber sur ses **pieds** | sortir [se tirer] d'un mauvais **pas** | tirer son **épingle** du jeu | tirer son **plan** | voir le bout du **tunnel** [sortir du tunnel]
kíméletes
prendre des **gants**
kíméletlen
ne pas y aller de **main** morte
kimerült → fáradt | kimerült | erőtlen | gyenge
kimondhatatlan név
un **nom** à coucher dehors
kín {elviselhetetlen}
le **supplice** de Tantale
kinevet vkit
rire au **nez** de qqn
kioktat vkit
faire la **leçon** à qqn
kioszt vkit
remettre qqn à sa **place**
kiöltözik
se mettre sur son **trente et un [trente-et-un]**
kipellengérez
{vkit}: mettre/clouer qqn au **pilori**

{vkit, vmit}: vouer qqn, qqch. aux **gémonies**

kipuhatol {szándékot}
chercher à savoir ce que qqn a dans le **ventre**

kirekesztett {személy}
sentir le **fagot**

kísértés
L'**occasion** fait le larron.

kisminkeli magát
se ravaler [se refaire] la **façade**

kisminkelt nő {túlzottan}
être un **pot** de peinture

kiszolgál vkit
apporter/servir qqch. à qqn sur un **plateau**

kiszolgáltatott vkinek, vminek
être à la **merci** de qqn, qqch.

kiszorít vkit vhonnan
couper l'**herbe** sous le pied à qqn

kiszúr vkivel
faire un **enfant** dans le dos de qqn | glisser une **peau** de banane à qqn | jouer un **tour**[2] de cochon à qqn | tailler des **croupières** à qqn | tirer dans les **jambes** de qqn | tirer le **tapis** sous les pieds de qqn

kitalál {valótlan dolgot}
sucer qqch. de son **pouce**

kitalált {dolog}
inventé/monté de toutes **pièces**

kitart vki mellett
être unis pour le **meilleur** et pour le pire

kiteszi magát {kritikának, támadásnak}
prêter le **flanc** à qqch.

kitöröl vkit, vmit {emlékezetéből}
rayer qqn, qqch. de ses **tablettes**

kitűnő | kiváló
aller/marcher comme sur des **roulettes** | Ce n'est pas de la petite **bière**. | C'est le **pied** ! | Ça/Tout baigne dans l'**huile**. | du **cousu** main | être au **poil** | être aux petits **oignons** | être du **tonnerre** | ne pas avoir son **pareil** [sa pareille] | pas piqué des **hannetons** | pas piqué des **vers**

kitűz {díjat vkinek a fejére}
mettre à **prix** la tête de qqn

kiugrik {rendből}
jeter le **froc** aux orties

kiváló → kitűnő | kiváló

kiválogat vkit, vmit
trier qqn, qqch. sur le **volet**

kivált {negatív reakciót}
mettre le **feu** aux poudres

kíváncsi
fourrer son **nez** partout | fourrer/mettre son **nez** dans les affaires d'autrui

kivár
être à l'**affût** de qqch. | laisser pisser le **mérinos** | voir **venir**

kivételez vkivel
faire la **part** belle à qqn | faire une **fleur** à qqn

kizsákmányol vkit
presser qqn comme un **citron**

kóborol → csavarog | kóborol

kocavezető
un **chauffeur** du dimanche

kockáztat
au **péril** de sa vie | faire qqch. à ses **risques** et périls | jouer avec le **feu** | mettre tous ses **œufs** dans le même panier | risquer le **tout** pour le tout | risquer sa **peau** | travailler sans **filet**

kócos
avoir les **cheveux** en bataille | avoir les **cheveux** en pétard [être coiffé avec un pétard]

kocsmatúrázik
faire la **tournée** des grands-ducs

komoly
sérieux comme un **pape**

kompromittálódott
traîner une **casserole**

konfliktushelyzet
Ça va **saigner**.

konfrontálódik
avoir **maille** à partir avec qqn, qqch. | avoir un **œuf** à peler avec qqn | se bouffer [se manger] le **nez**

kopasz
avoir la **boule** à zéro | chauve comme un **œuf** | chauve comme une **boule** de billard | ne plus avoir un **poil** sur le caillou
korlátoz vkit {cselekvésben}
tenir qqn en **laisse**
korog {gyomor, has}
avoir des **grenouilles** dans le ventre
koszos → piszkos
kotnyeles
être/faire la **mouche** du coche | fourrer son **nez** partout
köd {sűrű}
Il y a un **brouillard** à couper au couteau.
költekezik | pazarol
brûler la **chandelle** par les deux bouts | être un **panier** percé | faire chauffer sa **carte** de crédit | faire le grand **seigneur** | jeter l'**argent** par les fenêtres | mener grand **train**[2] | mener la **vie** à grandes guides | vivre sur un grand **pied**
könnyedén
comme une **fleur** | haut la **main**
könnyelmű
prendre qqch. à la **légère**
könnyen
en un **tournemain** | sans coup **férir**
könnyen emészthető {étel}
passer comme une **lettre** à la poste
könnyű[1] **{súlyra}**
léger comme une **plume**
könnyű[2] **→ egyszerű | könnyű**
könnyűvérű
avoir la **cuisse** légère | Il n'y a que le **train**[1] qui ne lui est pas passé dessus.
könyörtelen
ne pas faire de **cadeau** à qqn
köpönyegforgató → állhatatlan | megbízhatatlan | köpönyegforgató
körülbelül
à vue de **nez** | au **pif** [au pifomètre]
kőszívű → érzéketlen | kőszívű
követ vkit
{magatartásában, cselekedeteiben}: emboîter le **pas** à qqn | être/marcher sur les **talons** de qqn | hurler avec les **loups** | marcher sur les **traces** de qqn
{szorosan}: emboîter le **pas** à qqn | être aux **trousses** de qqn | être/marcher sur les **talons** de qqn | filer le **train**[3] à qqn | ne pas lâcher/quitter qqn d'une **semelle** | s'accrocher [être (sus)pendu] aux **basques** de qqn | suivre qqn comme son **ombre**
következetes
avoir de la **suite** dans les idées | réglé comme du **papier** à musique
következetlen
dire tantôt **blanc**, tantôt noir
közelében van vkinek vmi
avoir qqch. à portée de la **main** [sous la main]
középszerűség
Au **royaume** des aveugles les borgnes sont rois.
közérzet {jó a ~e}
avoir la **pêche** | être [se sentir] bien dans sa **peau**
közérzet {rossz a ~e}
être [se sentir] mal dans sa **peau**
közhely
la **tarte** à la crème
KÖZLEKEDÉS
autózás: aller aux **pâquerettes** | appuyer sur le **champignon** | au **quart** de tour | avoir du **retard** à l'allumage | avoir le **pied** au plancher | avoir/obtenir/recevoir le **feu** vert | Ça ne tourne pas **rond**[1]. | donner le **feu** vert à qqn, qqch. | être dans le **rouge** | franchir/dépasser la **ligne** blanche/jaune | lever le **pied** | mettre (toute) la **gomme** | mettre le **turbo** | mettre qqch. en **veilleuse** | passer à la **vitesse** supérieure | plein **pot** | prendre le **virage** | sur les **chapeaux** de roues | tenir la **route** | un **virage** en épingle à cheveux
hajózás: à tous les **échos** | arriver à bon **port** | avoir du **vent** dans les voiles | avoir le **vent** en poupe | baisser **pavil-**

lon devant qqn | battre son **plein** | changer/virer de **bord** | contre **vents** et marées | couler **corps** et biens | être à la **barre** [tenir la barre] | être à la **côte** | être dans le même **bateau** | être sur le **sable** | faire le **point** | faire **machine** arrière | jeter/lâcher du **lest** | Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.] | lever l'**ancre** | mettre les **voiles**[2] | nager entre deux **eaux** | ne pas avoir le **pied** marin | piquer du **nez** | prendre le **large**[1] | Quel bon **vent** vous amène ? | s'embarquer sans **biscuit**

repülés: avoir un coup de **pompe**[2] | Ça vole **bas**. | disparaître des (écrans) **radars**

vasút: être sur les **rails** | faire **machine** arrière | mettre/remettre qqn, qqch. sur les **rails**

közlekedési eszközök

autó: à **fond** la caisse

hadihajó: brûler ses **vaisseaux**

hajó: être dans le même **bateau** | Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.] | Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.] | mener qqn en **bateau** [monter un bateau à qqn]

hintó: être la cinquième **roue** du carrosse

kerékpár: avoir un petit **vélo** dans la tête

kocsi: être/faire la **mouche** du coche | manquer/rater le **coche**

kordé: être la cinquième **roue** de la charrette

mentőautó: tirer sur une **ambulance** [sur l'ambulance]

metró: avoir un **métro** de retard

mozdony: fumer comme une **locomotive**

vonat: à **fond** de train | être là comme une **vache** qui regarde passer un train | Il n'y a que le **train**[1] qui ne lui est pas passé dessus. | prendre le **train**[1] en marche

közömbös
être entre le **zist(e)** et le zest(e) | laisser **froid**[1] qqn | ne faire ni **chaud** ni froid à qqn

közömbösség
Après moi/nous le **déluge** ! | C'est le **cadet** de mes soucis.

közvetlenül
de première **main**

kritikus {természetű}
avoir la **dent** dure

kritizál vkit, vmit
battre en **brèche** qqch. | casser du **sucre** sur le dos de qqn | crier **haro** sur qqn | déchirer qqn à belles **dents** | descendre qqn, qqch. en **flammes** | dire **pis** que pendre de qqn | donner une **volée** de bois vert à qqn | mettre qqn plus bas que **terre** | se jeter [tomber] à **bras** raccourcis sur qqn | tirer à **boulets** rouges sur qqn | tomber/sauter sur le **râble** à qqn | voler dans les **plumes** à qqn

kritizálnak vkit
être sur la **sellette**

kudarcot szenved → felsül | kudarcot szenved

kujon → nőcsábász | szoknyapecér | kujon

kukacoskodik
chercher la petite **bête** | chercher **midi** à quatorze heures | discuter du [sur le] **sexe** des anges

különböző
C'est (comme) le **jour** et la nuit. | C'est une autre paire de **manches**[1]. | Ça fait **deux**. | être comme l'**eau** et le feu | ne rien à **voir** avec qqn, qqch.

küzdelem {egyenlőtlen}
la **lutte** du pot de terre contre le pot de fer

L

lagymatag
avoir du **sang** de navet
lakomázik
tuer le **veau** gras
láncreakciót vált ki
faire **boule** de neige
lapátfülű
avoir marché le **vent** dans le dos
lapít
faire le **dos** rond [faire le gros dos]
lapos
plat comme une **limande**
lassít
lever le **pied**
lassú[1]
aller/avancer comme un **escargot** | avancer comme une **tortue**
lassú[2] **{észjárású} | nehézkes {felfogású}**
avoir du **retard** à l'allumage | avoir l'**esprit** de l'escalier [d'escalier] | être dur à la **détente**
lát
{mindent}: avoir des **yeux** derrière la tête
{tisztán vmiben}: Les **écailles** lui sont tombées des yeux.
látatlanba(n)
faire qqch. des deux **mains**
laza vki
être à l'aise dans ses **baskets** | être [se sentir] bien dans sa **peau**
lázas
avoir une **fièvre** de cheval
lazsál → lusta | lustálkodik | lazsál | tétlenkedik
lebecsül vmit
jeter/mettre qqch. au **panier**
lebecsülnek vkit
ne pas être en **odeur** de sainteté auprès de qqn
leckét kap vmiből
Cela lui apprendra à **vivre**.
lefekszik
{ágyba}: se mettre dans les **plumes**
{ágyba korán}: se coucher comme/avec les **poules**
lefényképez vkit
tirer le **portrait** de qqn
legénybúcsút tart
brûler sa **culotte** [ses culottes] | enterrer sa **vie** de garçon
légvonalban
à **vol** d'oiseau
legyőz vkit
{birkózásban, egyéb versenyben}: envoyer/mettre qqn au **tapis** | faire toucher les **épaules** à qqn
{ellenfelet könnyedén}: ne faire qu'une **bouchée** d'un adversaire
{versenytársat}: brûler/griller la **politesse** à qqn | damer le **pion** à qqn | marcher sur les **pieds** de qqn
lehallgatás
Les **murs** ont des oreilles.
lehetetlenség
la **quadrature** du cercle | On ne peut pas avoir le **beurre** et l'argent du beurre.
lehűt {lelkesedést}
mettre un **bémol**
leintés
Arrête ton **char**. | Et ta **sœur** ? | Faut pas **pousser** ! | Il a manqué/perdu une belle **occasion** de se taire.
lekezel vkit → lenéz vkit | lekezel vkit
leköt vki, vmi {figyelmet}
tenir qqn en **haleine**
leleplez vmit {szándékot, titkot}
lever le **voile**[1] sur qqch.
leleplezi magát
lever/jeter/poser le **masque**
lelepleződés
Je le vois venir avec ses gros **sabots**.
lelkes
être tout **feu** tout flamme
lelkesen
la **fleur** au fusil
lelki fájdalmat okoz
remuer/retourner le **couteau** dans la plaie

lelkiismeretesen
par **acquit** de conscience
lemarad vmiről
manquer/rater le **coche** | passer sous le **nez** de qqn | rester sur le **carreau**
lemond vmiről
faire son **deuil** | faire/tirer une **croix** sur qqch. | laisser **courir** | tirer sa **révérence** | tirer un **trait** sur qqch.
lemondás
Adieu veau, vache, cochon, couvée ! | C'est la **fin**[1] de tout ! [C'est la fin des haricots !] | de **guerre** lasse | Faute de **grives**, on mange des merles. | Les **carottes** sont cuites.
lendületből
sur sa **lancée**
lenéz vkit | lekezel vkit
considérer/traiter qqn comme une **quantité** négligeable | traiter qqn comme un **chien** | traiter qqn en **parent** pauvre | traiter qqn par-dessus [par-dessous (elav)] la **jambe**
lenge öltözetben
en petite **tenue**
lényeg
l'**alpha** et l'oméga
leráz vkit → elutasít vkit | leráz vkit
lerázhatatlan | tolakodó
être (un) **pot** de colle
lerészegedik → berúg | lerészegedik
leszid vkit | megszid vkit
avoir deux **mots** à dire à qqn | chanter **pouilles** à qqn | engueuler qqn comme du **poisson** pourri | laver la **tête** à qqn | mettre qqn plus bas que **terre** | passer un **savon** à qqn | remettre qqn à sa **place** | remonter les **bretelles** à qqn | secouer les **puces** à qqn | secouer qqn comme un **prunier** | sonner les **cloches** à qqn | tomber/sauter sur le **râble** à qqn | voler dans les **plumes** à qqn
leszidnak vkit | megszidnak vkit
en avoir [en prendre] pour son **grade** | se faire remonter les **bretelles** | se faire taper sur les **doigts** | se faire tirer l'**oreille**
letámad vkit {hátulról}
tomber/sauter sur le **râble** à qqn
létbizonytalanságban él
être/vivre comme l'**oiseau** sur la branche
letelepszik vhol
prendre **racine**
leül
poser ses **fesses** | poser son **cul**
levert → szomorú | bánatos | levert
levetkőzik
se mettre à **poil**
levetkőztet {nőt}
effeuiller la **marguerite**
levezet {indulatot másokon}
passer ses **nerfs** sur qqn, qqch.
lezár {vitát}
rompre les **chiens**
lezárul vmi {eredménytelenül}
finir en **queue** de poisson
libasorban
à la **queue** leu leu | avancer en [à la] **file** indienne | en rang d'**oignons**
lóg {iskolából}
faire l'**école** buissonnière | sécher un **cours**
logikátlan vmi
ne pas tenir **debout** | un **cercle** vicieux
lopott {áru}
tombé du **camion**
LOVAGI ÉLET
C'est une autre paire de **manches**[1]. | entrer en **lice** | relever le **gant** | rompre en **visière** à/avec qqn, qqch. | rompre une **lance** [des lances] avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch. | se battre contre des **moulins** à vent
LOVAGLÁS
à **bride** abattue | avoir le **pied** à l'étrier | lâcher la **bride** à qqn | laisser la **bride** sur le cou à qqn | le coup de l'**étrier** | mener la **vie** à grandes guides | mettre à qqn le **pied** à l'étrier | mettre qqn en

selle | prendre le **mors** aux dents | ronger son **frein** | tâter le **terrain**

lusta | lustálkodik | lazsál | tétlenkedik
attendre que les **alouettes** lui tombent toutes rôties dans le bec | avoir les **pieds** nickelés | avoir un **poil** dans la main | avoir/rester les deux **pieds** dans le même sabot | avoir/rester les **doigts** de pied en éventail | coincer la **bulle** | faire la grasse **matinée** | faire le **zouave** | ne pas bouger/lever/remuer le petit **doigt** | ne pas en fiche une **rame** | paresseux comme une **couleuvre** | peigner la **girafe** | se croiser les **bras** | se tourner les **pouces** | tirer au **flanc**

lustálkodik → lusta | lustálkodik | lazsál | tétlenkedik

M

madártávlatból
à **vol** d'oiseau

magabiztos
avoir le **pied** à l'étrier

magához mér vkit
mesurer les autres à son **aune**

magamutogató
rouler les/des **mécaniques**

magányos
vivre en **ermite** [comme un ermite]

magányosan cselekszik
faire **cavalier** seul

magára hagy vkit
laisser qqn en **plan**

magasabb vkinél
manger la **soupe** sur la tête de qqn

magasztal vkit → dicsér vkit | magasztal vkit

magát okolhatja
Tu l'as [l'auras] **voulu** !

majdnem
Cela a tenu à un **cheveu**. [Il s'en est fallu d'un cheveu.] | être à deux **doigts** de qqch. | être à un **cheveu** de qqch. | Il était **moins** une/cinq. | Il s'en est fallu d'un **doigt**. | Il s'en est fallu d'un **poil**. | ne tenir qu'à un **fil**

makacs | csökönyös | önfejű
avoir une **tête** de cochon | entêté/têtu comme une **mule** | être/rester droit dans ses **bottes** | n'en faire qu'à sa **tête** | têtu comme un **âne** | têtu comme une **bourrique**

manapság
par les **temps** qui courent

marad vhol {nem sokáig}
ne pas faire de vieux **os**

maradi
être vieux **jeu**

másnapos
avoir la **gueule** de bois | avoir mal aux **cheveux**

másodhegedűs
deuxième/second **couteau**

maximalista
ne pas faire les **choses** à moitié

megadja magát
baisser **pavillon** devant qqn

megadott napon
le **jour** J

megakad {beszédben, gondolkodásban}
perdre le **fil**

megalapozatlanság
Avec des **si**, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille].

megaláz vkit
mettre qqn plus bas que **terre**

megállít {folyamatot}
mettre le **holà** à qqch.

megbán vmit | meakulpázik
battre sa **coulpe**

megbánt vkit
piquer qqn au **vif**

megbízhatatlan → állhatatlan | megbízhatatlan | köpönyegforgató

megbízható
tenir **parole** [tenir sa parole]

megbolondul
battre la **campagne** | perdre la **boule**

megbolygat vmit
donner un coup de **pied** dans la fourmilière
megbosszul vkit
régler son **compte** à qqn | rendre à qqn la **monnaie** de sa pièce
megbotlik
faire un faux **pas**
megbotránkoztat vmi
faire des **vagues**[1]
megbüntet vkit
avoir la **main** lourde
megcsókol vkit {nyelves csókkal}
rouler un **patin** à qqn | rouler une **pelle** à qqn
megelégel | elege van
C'est la **goutte** d'eau qui fait déborder le vase. | en avoir **jusque-là** | en avoir **marre** | en avoir par-dessus la **tête** [+ geste] | en avoir plein le **dos** | en avoir plein les **bottes** | en avoir ras le **bol** | sortir par les **trous** de nez {à qqn}
megelégszik {elért eredményekkel}
se reposer [s'endormir] sur ses **lauriers**
megelőz vkit
avoir/gagner/prendre qqn de **vitesse**
megenged magának vmit
se payer le **luxe** de faire qqch.
megérez vmit
avoir du **nez** [avoir le nez fin/creux] | sentir le **vent** tourner [sentir/voir venir le vent]
megéri vmi
Ça vaut le coup d'**œil**. | valoir la **peine**
megerősödik {betegség után}
refaire **surface** | reprendre du **poil** de la bête
megért vmit
{hirtelen}: faire **tilt**
{rejtett gondolatokat, célzásokat}: lire entre les **lignes**
megértet vkivel vmit
enfoncer/mettre qqch. dans le **crâne** [la **tête**] à qqn
megfegyelmez vkit
apprendre les bonnes **manières** à qqn | commander/mener [faire marcher] qqn à la **baguette** | mener [faire marcher] qqn au **doigt** et à l'œil | mettre qqn au **pas** | tenir qqn en **laisse** | serrer la **vis** à qqn | taper du **poing** sur la table | tenir qqn en **lisière(s)**
megfejt {rejtélyt}
éventer/découvrir la **mèche**[1]
megfenyeget vkit
mettre à qqn le **couteau** sous la gorge
megfiatalítja magát {plasztikai műtéttel}
se faire ravaler la **façade**
megfigyel vkit, vmit
avoir qqn, qqch. dans le **collimateur**
megfojt vkit
tordre le **cou** à qqn
megfontol vmit | megrág vmit
peser ses **mots** | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler
megfontolt
jouer sur du **velours**
megfontoltan
tout bien **pesé**
megfordul {hirtelen}
tourner les **talons**
megfoszt vkit {keresettől}
ôter/retirer le **pain** de la bouche à/de qqn
meggazdagszik
faire ses **choux** gras de qqch. | faire son **beurre** de qqch. | se faire des **couilles** en or | se remplir les **poches**
meggondolatlan
agir sur un coup de **tête** | aller/foncer droit dans le **mur** | jeter le bébé [l'enfant] avec l'**eau** du bain | n'avoir pas de **plomb** dans la cervelle/tête | s'embarquer sans **biscuit** | se jeter à l'**eau**
meggyógyul
reprendre du **poil** de la bête
meggyógyult
être sur **pied**
meghal
avaler sa **chique** | avaler son acte/bul-

letin de **naissance** | casser sa **pipe** | dévisser son **billard** | passer l'**arme** à gauche | rendre le/son dernier **soupir** | rester sur le **carreau** | Son **heure** [sa dernière heure] a sonné.
{nemsokára}: ne pas faire de vieux **os**
{sok ember}: mourir/tomber comme des **mouches**
{végelgyengülésben}: mourir de sa belle **mort**[2]

meghalt {és eltemették}
manger les **pissenlits** par la racine

megharagít vkit
s'attirer les **foudres** de qqn | se mettre qqn à **dos**

meghatározhatatlan {jellegű}
être entre le **zist(e)** et le zest(e)

megható vmi
aller droit au **cœur** à qqn

meghátrál | visszakozik
battre en **retraite** | faire **machine** arrière | manger sa **parole** | tirer l'**échelle**

megházasodik
conduire/mener qqn à l'**autel** | convoler en justes **noces** | se mettre la **corde** au cou
{újból}: refaire sa **vie**

meghiúsít vmit
casser la **baraque**

meghiúsul vmi
faire long **feu** | partir [s'en aller] en **fumée** | s'en aller [tourner] en **eau** de boudin | s'en aller à **vau-l'eau** | tomber à l'**eau** | tomber dans le **lac** | voler en **éclats**

meghódít vkit
tourner la **tête** à qqn

meghunyászkodik → engedelmeskedik | meghunyászkodik

megígér vmit {becsületszóra}
donner sa **parole** d'honneur

megijed vmitől
avoir des **sueurs** froides de qqch. | glacer/figer le **sang** à qqn

megijeszt vkit
faire dresser les **cheveux** sur la tête à qqn | faire froid dans le **dos** à qqn

megítél {különböző dolgokat egyformán}
mettre qqn, qqch. dans le même **panier** | mettre qqn, qqch. dans le même **sac**

megjárja → ráfizet | megjárja

megjavul vki
se ranger des **voitures** [être rangé des voitures]

megjelenik
{publikáció}: voir le **jour**
{vki, akit épp emlegettek}: Quand on parle du **loup**, on en voit la queue.

megkap vmit
emporter le **morceau**

megkedvel vmit
prendre **goût** à qqch.

megkíván {ételt}
avoir l'**eau** à la bouche [mettre à qqn l'eau à la bouche]

megkomolyodik
jeter sa **gourme** | s'acheter une **conduite**

megkülönböztet {értéktelent az értékestől}
séparer le bon **grain**[1] de l'ivraie

megkülönböztetés
Il ne faut pas mélanger les **torchons** et les serviettes.

megleckéztet vkit
faire les **pieds** à qqn | faire la **leçon** à qqn

meglep vkit | elkápráztat vkit
couper **bras** et jambes à qqn | en mettre plein la **vue** à qqn | jeter de la **poudre** aux yeux (à qqn)

meglepődés
Les **bras** m'en tombent. | Première **nouvelle** ! | Quelle **mouche** le pique ?

meglepődik | csodálkozik
en avoir le **souffle** coupé | en baver des **ronds**[2] de chapeau | en boucher un **coin** à qqn | en boucher une **surface** à qqn | en être/rester **baba** | en rester comme deux **ronds**[2] de flan | être changé en **statue** de sel | ne pas en croire ses **yeux** | rester **bouche** bée | tomber de la **lune** | tomber des **nues**

megmagyaráz vmit
faire toucher qqch. du **doigt**
megmenekül {veszélyből}
s'en sortir **sain** et sauf
megment
{becsületet, tekintélyt}: sauver la **face**
{vkit vmitől}: enlever un **poids** à qqn | tirer/enlever/ôter à qqn une **épine** du pied
megmutatja mire képes
montrer de quel **bois** on se chauffe
megnevel vkit
ramener qqn dans le droit **chemin**
megnő {népszerűség}
monter en **flèche**
megnősül
conduire/mener qqn à l'**autel** | se mettre la **corde** au cou
megnyer vkit {az ügyének}
mettre qqn dans sa **poche**
megold
{nézeteltérést családon belül}: laver son **linge** sale en famille
{problémát}: trancher/couper le **nœud** gordien
megoperáltatja magát
monter/passer sur le **billard**
megöl vkit
envoyer/expédier qqn dans l'autre **monde** | faire la **peau** de qqn | passer qqn au fil de l'**épée** | régler son **compte** à qqn | tordre le **cou** à qqn
megöregszik {hirtelen}
prendre un coup de **vieux**
megpofoznak vkit
recevoir les cinq **frères**
megrág vmit → megfontol vmit | megrág vmit
tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler
megráz vkit
secouer qqn comme un **prunier**
megrostál {személyeket, rokon jellegű dolgokat}
trier qqn, qqch. sur le **volet**
megszakít {kapcsolatokat}
couper/brûler les **ponts** avec qqn
megszégyenül
perdre la **face**
megszerez
{örökséget, hatalmat}: rentrer/tomber dans l'**escarcelle** de qqn
{vmit}: mettre le **grappin** sur qqch.
megszid vkit → leszid vkit | megszid vkit
megszidnak vkit → leszidnak vkit | megszidnak vkit
megszívat vkit
en faire voir de toutes les **couleurs** à qqn
megszorongat vkit {kérdéssel}
poser une **colle** à qqn
megszorul {anyagilag}
être aux **abois** | tirer la **langue**
megszül vkit
donner le **jour** à qqn
megszületik vki
voir le **jour**
megszűnik vmi
tomber en **quenouille**
megszüntet {zavart csendet társalgás közben}
rompre/briser la **glace**
megtalál vkit {élete párját}
trouver **chaussure** à son pied
megtanít vkinek vmit {nehezen}
enfoncer qqch. dans le **crâne** [la **tête**] à qqn
megtanul vmit
{a gyakorlatban}: apprendre [se former] sur le **tas**
{csecsemőkorában}: sucer qqch. avec le **lait** (maternel)
{saját kárán}: être **payé** pour le savoir
megtestesült...
...dans toute sa **splendeur**
megtesz {utolsó lépést vmely ügyben}
jouer sa dernière **carte**
megtéveszt vkit
jouer (un) double **jeu**

megtör {ellenállást}
avoir qqn à l'**usure**
megtud
{vmit}: avoir **vent** de qqch.
{vmit mástól}: Mon petit **doigt** me l'a dit.
megújul {kinézetében}
se (re)faire une **beauté**
megúszik vmit
l'**échapper** belle | revenir de **loin** | s'en tirer à bon **compte**
megvalósíthatatlan vkinek vmi
être au-dessus des **forces** de qqn
megvalósítható {terv}
tenir la **route**
megváltozik vki
changer de **peau** | faire **peau** neuve | virer sa **cuti**
megvárakoztat vkit
poser un **lapin** à qqn
megvendégel vkit {ínyenc ételekkel}
mettre les petits **plats**[2] dans les grands
megver vkit
avoir la **main** lourde | battre qqn à plate(s) **couture(s)** | battre qqn comme **plâtre** | casser/péter la **gueule** à qqn | donner une **volée** de bois vert à qqn | entrer/rentrer dans le **chou** à qqn | faire/mettre la **tête** au carré à qqn | lever/porter la **main** sur qqn | passer qqn à **tabac**[2] | se jeter [tomber] à **bras** raccourcis sur qqn | tanner le **cuir** à qqn | tomber/sauter sur le **râble** à qqn | voler dans les **plumes** à qqn
megveszteget vkit
graisser la **patte** à qqn
megvet vkit, vmit
fouler aux **pieds** qqn, qqch.
megvigasztal vkit
faire chaud au **cœur** à qqn [réchauffer le cœur de qqn]
megvizsgál vmit {alaposan}
examiner qqch. sur/sous toutes les **coutures** | examiner/regarder qqch. à la **loupe**
megvon {anyagi támogatást}
couper les **vivres** à qqn
megy
{dolog, ügy kifogástalanul}: aller/marcher comme sur des **roulettes** | C'est du **billard**. | C'est du **gâteau**. | C'est l'**enfance** de l'art. | Ça/Tout baigne dans l'**huile**. | Cela ne fait pas un **pli**.
{vki csendesen}: aller/marcher à **pas** de loup
{vki ellenkező irányba}: tourner le **dos** à qqn, qqch.
{vki négykézláb}: marcher à quatre **pattes**
{vki vidékre pihenni}: se mettre au **vert**
mellébeszél | köntörfalaz
répondre par une **pirouette** | tourner autour du **pot**
mellőz vkit
jeter/mettre qqn aux **oubliettes** | mettre qqn sur la **touche**
mélyponton van
être dans le **creux** de la vague | toucher le **fond**
menekülés
Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.]
mentegetőzés
Sauf votre **respect**, … [Sauf/Avec le respect que je vous dois, …]
merev {viselkedésében}
avoir avalé son **parapluie** | raide comme la **justice**
mérgelődik → bosszankodik | mérgelődik
mérges → dühös | mérges
mérges vkire → haragszik vkire | dühös vkire | mérges vkire
mérsékel {veszteséget}
sauver les **meubles**
mértékegységek
könyök: avoir les **coudées** franches
láb: faire une **tête** de six pieds de long

mérföld: être à cent/mille **lieues** de…
rőf: mesurer les autres à son **aune**
súly: avoir deux **poids**, deux mesures | enlever un **poids** à qqn | ne pas faire le **poids**
tonna: en faire des **tonnes**

mestere vminek
passer **maître** en/dans qqch.

mesterien
de **main** de maître

mesterségek | foglalkozások
bányászat: aller au **charbon**
csipkekészítés: ne pas faire dans la **dentelle**
építészet: être à **pied** d'œuvre
festészet: broyer du **noir**
foghúzás: mentir comme un **arracheur** de dents
fonás, szövés: donner du **fil** à retordre à qqn | filer **doux**
gyászhuszár: avoir une figure/tête de **croquemort**
halárus: engueuler qqn comme du **poisson** pourri
házmesterség: C'est une vraie **concierge**.
hóhér: un **bourreau** de travail | un **bourreau** des cœurs
kalapkészítés: en baver des **ronds**[2] de chapeau | travailler du **chapeau**
kertészkedés: marcher sur les **plates-bandes** de qqn
kocsis: jurer comme un **charretier**
kovács: être (pris) entre le **marteau** et l'enclume
kovácsmesterség: avoir plusieurs **fers** au feu | battre le **fer** quand il est [pendant qu'il est] chaud | souffler comme une **forge**
légtornász: travailler sans **filet**
órabéres munka: On n'est pas aux **pièces** !
pap: faire un **pas** de clerc | Il ne faut pas être grand **clerc** pour + inf.
paraszt: un **paysan** du Danube
patkolás: être ferré à **glace** sur qqch. {un sujet, une question}
pék: mettre la **main** à la pâte
szabómesterség: battre qqn à plate(s) **couture(s)** | C'est cousu de **fil** blanc. | C'est une autre paire de **manches**[1]. | de **fil** en aiguille | du **cousu** main | examiner qqch. sur/sous toutes les **coutures**
szénégető: la **foi** du charbonnier
szerzetes: entrer dans les **ordres**
tímár: tanner le **cuir** à qqn
tűzoltó: fumer comme un **pompier**
ügyvéd: être [se faire] l'**avocat** du diable
üveges: Ton **père** n'est pas vitrier.

messze | távolra
à perte de **vue**

messze lakik
demeurer/habiter [être situé] au **diable** [au diable vauvert/vert]

mézesmázos
être tout **sucre** tout miel

MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET
avoir du **foin** dans ses bottes | être franc du **collier** | manger à tous les **râteliers** | manger son **blé** en herbe | ne pas pouvoir être à la fois au **four** et au moulin | trier qqn, qqch. sur le **volet**

meztelen
nu comme un **ver**

meztelenül
à **poil** | en **costume** d'Adam [d'Ève]

mindegy
C'est kifkif/kif-kif.

mindenevő
avoir un **estomac** d'autruche

mindenfelé | mindenhol
à tous les **coins** de rue | à tous les **échos** | aux quatre **coins** du monde | de **bout** en bout | de **long** en large | dans tous les **azimuts**

mindenhol → mindenfelé | mindenhol

mindenképpen
contre **vents** et marées

MINDENNAPI MEGFIGYELÉS
adroit comme un **singe** | apporter de l'**eau** au moulin de qqn | avoir bon **dos** | avoir chaud aux **fesses** [serrer les fesses]

| avoir l'**esprit** de l'escalier [d'escalier] | avoir la **chair** de poule | avoir les **jambes** comme des allumettes | avoir une **mémoire** d'éléphant | avoir/garder une **dent** contre qqn | avoir/rester les deux **pieds** dans le même sabot | blanc comme un cachet d'**aspirine** | blond comme les **blés** | C'est la **goutte** d'eau qui fait déborder le vase. | C'est là que le **bât** blesse. | Ça glisse comme l'**eau** sur les plumes d'un canard. | caresser qqn dans le **sens**[2] du poil | donner un coup de **pied** dans la fourmilière | dormir comme une **marmotte** | dresser/tendre l'**oreille** | entre **chien** et loup | être (un) **pot** de colle | être assis [se trouver] entre deux **chaises** | être dans le **pétrin** | être **pieds** et poings liés | être **soupe** au lait [monter comme une soupe au lait] | être sur des **charbons** ardents | être/vivre comme l'**oiseau** sur la branche | être/vivre/s'entendre comme **chien** et chat | faire d'une **pierre** deux coups | faire des **économies** de bouts de chandelles | faire devenir **chèvre** qqn | faire dresser les **cheveux** sur la tête à qqn | faire l'**autruche** [faire la politique de l'autruche] | faire le **lézard** | faire le **pied** de grue | faire **tache** d'huile | fauché comme les **blés** | filer le parfait **amour** | garder le **lit** | hurler avec les **loups** | Il coulera/passera de l'**eau** [beaucoup d'eau] sous les ponts. | Il y a **anguille** sous roche. | Il y a de l'**eau** dans le gaz. | Il y a de l'**électricité** dans l'air. | jeter un **pavé** dans la mare | jouer avec qqn au **chat** et à la souris [jouer avec qqn comme un chat avec une souris] | jouer dans la **cour** des grands | la partie cachée/invisible/immergée de l'**iceberg** | laisser pisser le **mérinos** | marcher sur les **pieds** de qqn | mener [faire marcher] qqn au **doigt** et à l'œil | mettre de l'**eau** dans son vin | mettre des **bâtons** dans les roues à qqn | mettre la **charrue** avant les bœufs | mettre tous ses **œufs** dans le même panier | montrer les **dents** | nager comme un **fer** à repasser | ne pas arriver à la **cheville** de qqn | ne pas être à prendre avec des **pincettes** | noyer son **chagrin** dans l'alcool | nu comme un **ver** | obéir au **doigt** et à l'œil (à qqn) | parler/juger de qqch. comme un **aveugle** des couleurs | pas piqué des **vers** | passer une **nuit** blanche | pelleter la **neige** dans la cour d'à côté | péter un **plomb** [les plombs] | poilu/velu comme un **singe** | porter de l'**eau** à la mer [à la rivière] | pousser (qqn, qqch.) à la **roue** | pouvoir compter qqch. sur les **doigts** (d'une main) | prendre ses **jambes** à son cou | presser qqn comme un **citron** | Quand le **chat** n'est pas là, les souris dansent. | regarder qqn dans le **blanc** des yeux | réglé comme une **horloge** | relever/retrousser ses **manches**[1] | remettre les **pendules** à l'heure | remuer/retourner le **couteau** dans la plaie | rentrer dans sa **coquille** | renvoyer l'**ascenseur** à qqn | retomber sur ses **pattes** | retomber sur ses **pieds** | retourner qqn comme un **gant** | rompre/briser la **glace** | s'arracher les **cheveux** | se coucher comme/avec les **poules** | se déguiser en **courant** d'air | se laisser manger/tondre la **laine** sur le dos | se mettre dans le **pétrin** | se mettre en **boule** | se prendre le **bec** | serrer les **dents** | tailler une **bavette** | tendre la **perche** à qqn | tenir la **dragée** haute à qqn | tenir la **jambe** à qqn | tirer la **langue** | tirer le **tapis** sous les pieds de qqn | tirer/enlever/ôter à qqn une **épine** du pied | tourner autour du **pot** | tourner de l'**œil** | traîner qqn dans la **boue** [couvrir qqn de boue] | traîner une **casserole**

MITOLÓGIA {GÖRÖG–RÓMAI}

attendre que les **alouettes** lui tombent toutes rôties dans le bec | beau comme un **dieu** (grec) | Ce n'est pas un **Adonis**. | **épée** de Damoclès | être dans les **bras**

de Morphée | être plein aux **as** | faire la **pluie** et le beau temps | faire un **travail** d'Hercule [de Romain] | jouer les **Cassandre** | jurer ses grands **dieux** | le **fil** d'Ariane | le **rocher** de Sisyphe | le **supplice** de Tantale | le **talon** d'Achille de qqn | le **tonneau** des Danaïdes | manger comme un **ogre** [avoir un appétit d'ogre] | nettoyer les **écuries** d'Augias | ouvrir la **boîte** de Pandore | regagner ses **pénates** | se croire sorti de la **cuisse** de Jupiter | sous l'**égide** de qqn, qqch. | tomber de **Charybde** en Scylla | trancher/couper le **nœud** gordien | Un **ange** passe. | victoire à la **Pyrrhus**

modern
être de son **temps**

mogorva → rosszkedvű | mogorva | zsémbes

mond
{rémmeséket}: conter/raconter des **peurs**
{vmit élőszóban}: dire qqch. à qqn de vive **voix**

monoklija van
avoir un **œil** au beurre noir

mosolyog
rire aux **anges**

mosolyszünet
la **soupe** à la grimace

motivál vkit → biztat vkit | motivál vkit

motyog
parler avec une **patate** chaude dans la bouche

mozdulatlan
rester planté comme un **piquet**

mozgalmas élete van
mener une **vie** de bâton de chaise

mozgékony {idős kora ellenére}
avoir bon **pied** bon œil

mulat
faire la **bombe** | faire la **foire** | faire la **noce** | s'en payer une **tranche** (de bon temps)
{barátokkal házasságkötés előtti este}: enterrer sa **vie** de garçon [sa vie de jeune fille]

múlt
la **nuit** des temps

munka
{gondos szellemi}: un **travail** de bénédictin
{hosszadalmas}: un **travail** de longue haleine
{szinte teljesíthetetlen, így hiábavaló}: le **rocher** de Sisyphe
{végeszakadatlan}: le **tonneau** des Danaïdes

munkamániás
un **bourreau** de travail

munkanélküli → állástalan | munkanélküli

MŰVÉSZETEK
festészet: ne pas pouvoir voir qqn en **peinture** | un combat de **nègres** dans un tunnel
film: crever l'**écran** | Pas folle la **guêpe** !
színház: arriver/venir la **gueule** enfarinée | avoir un **polichinelle** dans le tiroir | brûler les **planches** | casser la **baraque** | deuxième/second **couteau** | être au bout du [de son] **rouleau** | être aux premières **loges** | être dans le troisième/trente-sixième **dessous** | être le **dindon** de la farce | être vieux **jeu** | faire un **four** (noir) | faire un **tabac²** | faire une **scène** (à qqn) | jouer la **fille** de l'air | la **tarte** à la crème | monter sur les **planches** | passer la **rampe** | se donner en **spectacle** | tirer le **rideau** sur qqch. | tranquille comme **Baptiste** | un secret de **polichinelle**
tánc: faire **cavalier** seul | marcher sur des **œufs**
zene: accorder ses **violons** | C'est toujours la même **chanson**. [On connaît la chanson !] | casser les **oreilles** à qqn | Ce n'est pas dans mes **cordes**. |

connaître la **chanson** | connaître la **musique** | donner de la **tablature** à qqn | donner le **la** | donner le **ton** | Doucement les **basses** ! | être [se mettre] au **diapason** de qqn | forcer la **note** | mettre un **bémol** | réglé comme du **papier** à musique

N

nagyevő → eszik {sokat}

nagyképű | beképzelt | öntelt | gőgös
avoir la/une grosse **tête** [prendre la grosse tête] | avoir les **chevilles** qui enflent | être **collet** monté | faire de son **nez** | le prendre de **haut** | rouler les/des **mécaniques** | se croire le premier **moutardier** du pape | se croire sorti de la **cuisse** de Jupiter | se hausser [se pousser] du **col** | se prendre pour le **nombril** du monde | se regarder le **nombril**

nagykutya → fejes | nagykutya

nagylelkű | bőkezű
avoir le **cœur** sur la main | avoir un **cœur** d'or | donner sa **chemise** à qqn | faire le grand **seigneur** | se saigner aux quatre **veines**

nagyra törő
avoir les **dents** longues

nagytakarít
faire son **samedi**

naiv → hiszékeny | naiv

naiv hit
la **foi** du charbonnier

napsütés {erős}
Il fait un **soleil** de plomb.

nebáncsvirág
être un **écorché** vif [une écorchée vive]

négyszemközt
entre quat'z-**yeux**

nehéz helyzetbe hoz vkit | kényes helyzetbe hoz vkit
donner du **fil** à retordre à qqn | mettre qqn au **pied** du mur | pousser qqn dans ses (derniers) **retranchements**

nehéz helyzetbe kerül | kényes helyzetbe kerül
être fait comme un **rat** | mal **tourner** | mettre le **doigt** entre l'arbre et l'écorce | perdre **pied** | Qui sème le **vent** récolte la tempête. | se brûler les **ailes** | se fourrer [tomber] dans un **guêpier** | se mettre dans le **pétrin** | tomber dans une **souricière** | tomber entre les **pattes** de qqn | tomber sur un **bec** (de gaz) | tomber sur un **os**

nehéz helyzetben van | bajban van
avoir du **plomb** dans l'aile | avoir/mener une **vie** de chien | battre de l'**aile** [ne battre que d'une aile] | Ça sent le **roussi**. | danser sur un **volcan** | être (pris) [se trouver] entre deux **feux** | être (pris) entre le **marteau** et l'enclume | être au **pied** du mur | être aux **abois** | être dans de beaux **draps** | être dans la **merde** (jusqu'au cou) | être dans le **pétrin** | être dans le **rouge** | être en/entre de mauvaises **mains** | être le **dos** au mur | être sur la **corde** raide | être sur un **terrain** glissant | être/marcher/danser sur le **fil** du rasoir | filer un mauvais **coton** | mener une **vie** de galérien | ne pas être à la **noce** | passer un mauvais **quart** d'heure | porter sa **croix**

nehezen dönt/választ
avoir l'**embarras** du choix

nehézkes {felfogású} → lassú {észjárású} | nehézkes {felfogású}

nehézség
C'est de l'**hébreu** (pour moi). | C'est là que le **bât** blesse. | C'est pas de la **tarte**. | C'est pas du **gâteau**. | C'est pas la **joie**. | C'est pas un **cadeau**. | C'est toute une **histoire**. | Ça ne tourne pas **rond**[1]. | Il n'y a que le premier **pas** qui coûte. | Jamais **deux** sans trois. | Nous voilà **frais**[1] ! | On n'est pas (encore) sorti de l'**auberge**. | un **cercle** vicieux | un **passage** à vide | Voilà le **hic**.

nehézség nélkül megy vmi
passer comme une **lettre** à la poste
nekigyürkőzik {munkának}
prendre le **taureau** par les cornes | relever/retrousser ses **manches**[1]
nélkülöz | nyomorog
se saigner aux quatre **veines** | se serrer [se mettre] la **ceinture** [faire ceinture] | tirer le **diable** par la queue | traîner la **savate** | vivre à la petite **semaine** | vivre au **jour** le jour
nem ér le a lába {vízben}
perdre **pied**
nem éri meg
Le **jeu** n'en vaut pas la chandelle.
nem érzéketlen {a női nem iránt}
n'être pas de **bois**
nem foglal állást
ménager la **chèvre** et le chou
nem jut előbbre
Ça me fait une belle **jambe** !
nem kérnek fel táncolni {lányt}
faire tapisserie
nem stimmel vmi
Ça ne tourne pas **rond**[1].
nem tud úszni
nager comme un **fer** à repasser
nem tudja mi lesz vele
ne pas savoir à quelle **sauce** on sera mangé
nem zavar vkit
ficher/foutre la **paix** à qqn
nemkívánatos {személy}
être sur la **liste** noire | la **brebis** galeuse | un **mouton** noir
népnevek
angol: filer/partir à l'**anglaise**
görög: Va te faire **voir** chez les Grecs !
indián: avancer en [à la] **file** indienne | **été** indien [été des Indiens]
kínai: C'est du **chinois** (pour moi).
lengyel: soûl comme un **Polonais**
mohikán: le dernier des **Mohicans**
normann: faire le **trou** normand | donner/faire une **réponse** de Normand
perzsa: Comment peut-on être **Persan** ?
porosz: travailler pour le **roi** de Prusse
spanyol: parler français comme une **vache** espagnole
svájci: boire/manger en **suisse** | Point d'**argent**, point de Suisse.
török: être la **tête** de Turc de qqn | fort comme un **Turc**
népszerű
avoir une **cote** d'enfer
nevel vkit
apprendre les bonnes **manières** à qqn
neveletlen
un **ours** mal léché
nevet
avoir le fou **rire**[2] | **éclater** de rire | être **mort**[1] de rire | **mourir** de rire | rire à **gorge** déployée | rire à **ventre** déboutonné | rire aux **éclats** | rire aux **larmes** | rire comme un **bossu** | rire comme une **baleine** | rire sous **cape** | **rire**[1] jaune | se fendre la **gueule** | se fendre la **pêche** | se fendre la **pipe** | se taper le **cul** par terre | se taper sur les **cuisses** | se tenir les **côtes** | **se tordre** de rire
nevetséges {eredmény}
C'est la **montagne** qui accouche d'une souris.
néz
{tapintatlanul}: ne pas avoir les **yeux** dans sa poche
{vkit dühösen, szigorúan}: faire les gros **yeux** à qqn | jeter/lancer un **regard** noir à qqn
{vkit gyanakodva, ellenségesen}: regarder qqn de **travers**
{vkit gyengéden, szerelmesen}: faire les **yeux** doux à qqn
{vkit szúrósan}: regarder qqn dans le **blanc** des yeux
{vkit vágyakozva}: dévorer/manger/couver qqn des **yeux** | se rincer l'**œil**
{vkit rosszallóan}: regarder qqn d'un **œil** noir
{vmit rosszallóan}: voir qqch. d'un mauvais **œil**

{vmit jó pozícióból}: être aux premières **loges**
{vmit szemüveg, nagyító nélkül}: voir qqch. à l'**œil** nu
nézeget {kirakatokat}
faire du lèche-vitrine
nő → növekedik
nőcsábász | szoknyapecér | kujon
courir la **galipote** | courir la **prétentaine** | courir le **jupon** | être porté sur la **bagatelle** | le **coq** du village | un chaud **lapin**
növekedik
{gyerek}: monter en **graine** | pousser comme une mauvaise **herbe**
{vmi szaporodik}: pousser comme des **champignons**
növények
alma: haut comme trois **pommes**
articsóka: avoir un **cœur** d'artichaut
bab: C'est la **fin**[1] des haricots ! | courir sur le **haricot** à qqn
babér: se reposer [s'endormir] sur ses **lauriers**
banánhéj: glisser sur une **peau** de banane | glisser une **peau** de banane à qqn
bazsarózsa: rouge comme une **pivoine**
birs: bourré comme un **coing** | jaune comme un **coing**
búzaszem: séparer le bon **grain**[1] de l'ivraie
citrom: jaune comme un **citron** | presser qqn comme un **citron**
cseresznye: C'est la **cerise** sur le gâteau.
dió: à la **noix**
dzsungel: la **loi** de la jungle
ébenfa: noir comme l'**ébène**
eper: ramener sa **fraise** | sucrer les **fraises**
erdő: C'est l'**arbre** qui cache la forêt.
fa: avoir la **gueule** de bois | C'est comme un cautère/emplâtre sur une **jambe** de bois. | donner une **volée** de bois vert à qqn | être du **bois** dont on fait les flûtes | faire **feu** de tout bois | faire **flèche** de tout bois | manier/parler la **langue** de bois | mettre le **doigt** entre l'arbre et l'écorce | montrer de quel **bois** on se chauffe | n'être pas de **bois** | toucher du **bois** | trouver **visage** de bois
faág: scier la **branche** sur laquelle on est assis | vieille **branche**
fatuskó, farönk: dormir comme une **souche** | en mettre la tête sur le **billot**
fenyőfa: sentir le **sapin**
fenyőtoboz: envoyer qqn aux **pives**
fű: couper l'**herbe** sous le pied à qqn
gabona: blond comme les **blés** | fauché comme les **blés** | manger son **blé** en herbe
gaz, gyom: pousser comme une mauvaise **herbe** | semer la **zizanie**
gesztenye: tirer les **marrons** du feu (pour qqn)
gomba: pousser comme des **champignons**
gyapot: élever un enfant dans du **coton** | filer un mauvais **coton**
gyermekláncfű: manger les **pissenlits** par la racine
gyökér: manger les **pissenlits** par la racine | prendre **racine** | rougir jusqu'à la **racine** des cheveux
káposzta: aller planter ses **choux** | bête comme **chou** | entrer/rentrer dans le **chou** à qqn | faire **chou** blanc | faire ses **choux** gras de qqch. | prendre le **chou** à qqn
karórépa: avoir du **sang** de navet
kókuszdió: à la **noix** de coco
körte: couper la **poire** en deux | entre la **poire** et le fromage | garder une **poire** pour la soif
levél: trembler comme une **feuille**
mag: en prendre de la **graine** | monter en **graine**
margaréta: effeuiller la **marguerite**
őszibarack: avoir la **pêche** | se fendre la **pêche**
paradicsom: rouge comme une **tomate**

póréhagyma: faire le **poireau** [rester planté comme un poireau]
rózsa: envoyer qqn sur les **roses**[1]
sárgarépa: la **carotte** et/ou le bâton | Les **carottes** sont cuites.
százszorszép: aller aux **pâquerettes** | être au ras des **pâquerettes**
széna: avoir du **foin** dans ses bottes | chercher une **aiguille** dans une botte de foin | être bête à manger du **foin** | faire du **foin**
szilva: pour des **prunes**
szilvafa: secouer qqn comme un **prunier**
szőlő: Les **raisins** sont trop verts.
tölgyfa: fort comme un **chêne** [se porter comme un chêne]
tüske: tirer/enlever/ôter à qqn une **épine** du pied
virág: à la **fleur** [dans la fleur] de l'âge | comme une **fleur** | conter **fleurette** à qqn | faire une **fleur** à qqn | la fine **fleur** de qqch. | la **fleur** au fusil
zöldség: une grosse **légume**

NY

nyár {késő őszi}
été indien [été des Indiens; été de la Saint-Martin]
nyelvek
francia: parler français comme une **vache** espagnole
héber: C'est de l'**hébreu** (pour moi).
kínai: C'est du **chinois** (pour moi).
latin: y perdre son **latin**
nyer {lottón}
gagner le gros **lot**
nyíltan
au **nez** et à la barbe de qqn | au **vu** et au su de qqn
nyilvánvaló
Ça coule de **source**. | Cela saute aux **yeux**. [Cela crève les yeux. (biz)] | Cela se voit comme le **nez** au milieu du visage [de la figure]. | Cela tombe sous le **sens**[1].
nyomaszt vkit vmi
rester à qqn sur l'**estomac**
nyomatékosít vmit
enfoncer le **clou**
nyomatékosítás {kijelentésé}
Je te **raconte** pas.
nyomorog → nélkülöz | nyomorog
nyughatatlan
avoir des **fourmis** dans les jambes
nyugodt
sage comme une **image** | tranquille comme **Baptiste**
nyugodt vkinek a lelkiismerete
pouvoir se regarder dans le **miroir**
nyugodt marad
garder son **sang-froid**
nyugodt(abb) pillanatban {az étkezés vége felé}
entre la **poire** et le fromage
nyugtalan
avoir le **diable** au corps | être sur des **charbons** ardents
nyugtalankodik → aggódik | nyugtalankodik
nyugtat
calmer le **jeu**
nyugtatás
Doucement les **basses** ! | Il n'y a pas le **feu** (à la maison). | Il n'y a pas **péril** en la demeure. | **Minute** papillon ! | On n'est pas aux **pièces** !
nyugton marad
rester [se tenir] **coi**

O, Ó

odaadó
se donner **corps** et âme à qqn | se jeter au **feu** pour qqn | se mettre en **quatre** (pour qqn, qqch., pour faire qqch.)
odamegy vhova
ramener sa **fraise**
odavész {hajó mindenestül}
couler **corps** et biens
odébbáll
changer de **crémerie**

ok nélkül
pour un **oui** (ou) pour un non | sans **rime** ni raison
ÓKORI BÖLCSESSÉG
Au **royaume** des aveugles les borgnes sont rois. | C'est écrit **noir** sur blanc. | Il a manqué/perdu une belle **occasion** de se taire. | La **parole** est d'argent mais le silence est d'or. | **Rome** ne s'est pas faite en un jour.
okos {állat}
Il ne lui manque que la **parole** !
olcsó
coûter trois **fois** rien | coûter trois francs, six **sous**
olcsón
pour une **bouchée** de pain
olvashatatlanul ír {kézzel}
écrire comme un **chat**
optimista → derűlátó | optimista
optimizmus → derűlátás | optimizmus
ordít → kiabál | ordít | üvölt
ORVOSLÁS
avaler la **pilule** | avoir la **langue** bien pendue [(bien) affilée] | blanc comme un cachet d'**aspirine** | C'est comme un cautère/emplâtre sur une **jambe** de bois. | donner de l'**urticaire** à qqn | dorer la **pilule** à qqn | être **fou** à lier | faire une **jaunisse** de qqch. | mentir comme un **arracheur** de dents | monter/passer sur le **billard** | ne pas donner **signe** de vie | reprendre du **poil** de la bête | se faire du mauvais **sang** [se faire un sang d'encre]
ósdi
être d'avant le **déluge** [remonter au déluge] | vieux comme **Hérode**
osztozik vkivel {gondokban, bajban}
être dans le même **bateau** | être logé à la même **enseigne** que qqn
otthagy vkit
brûler/griller la **politesse** à qqn | laisser qqn en **carafe** | laisser qqn en **plan**
otthon ülő
n'être jamais sorti de son **trou**
óv vkit
élever un enfant dans du **coton**
óvatos | elővigyázatos
marcher sur des **œufs** | prendre des **gants** | prendre qqch. avec des **pincettes** | se tenir à **carreau** | veiller au **grain**[2]
óvatosság
Chat échaudé craint l'eau froide. | Il ne faut pas vendre la **peau** de l'ours avant de l'avoir tué.

Ö, Ő

öltözék
bojtos gyapjúsapka: Attache ta **tuque** (avec de la broche) !
buggyos apródnadrág: être aux **trousses** de qqn
cipő: n'être pas digne de dénouer les **cordons** des souliers de qqn | trouver **chaussure** à son pied
csizma: avoir du **foin** dans ses bottes | cirer ses **bottes** | en avoir plein les **bottes** | être à la **botte** de qqn | être/rester droit dans ses **bottes** | être/vivre sous la **botte** de qqn | lécher/cirer les **bottes** à qqn
csuha: jeter le **froc** aux orties
csuka 'cipő': à toute **pompe**[2] | être/marcher à côté de ses **pompes**[2]
edzőcipő: à **fond** les baskets | être à l'aise dans ses **baskets** | Lâche-moi les **baskets**.
fapapucs: avoir/rester les deux **pieds** dans le même sabot
fátyol: étendre/jeter/tirer un **voile**[1] sur qqch. | lever le **voile**[1] sur qqch.
félcipő: être dans ses petits **souliers**
főkötő: jeter son **bonnet** par-dessus les moulins
gallér: mettre la **main** au collet de qqn
hálósapka: C'est blanc **bonnet** et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.] | triste comme un **bonnet** de nuit
ing: changer d'avis [d'opinion] comme de **chemise** | donner sa **chemise** à

qqn | être comme **cul** et chemise | mouiller sa **chemise** | se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première **chemise**

ingnyak: être **collet** monté | se hausser [se pousser] du **col**

kabát: sous le **manteau**

kalap: **Chapeau** bas ! | donner un coup de **chapeau** à qqn [tirer son chapeau à qqn] | en baver des **ronds**[2] de chapeau | faire porter le **chapeau** à qqn | porter le **chapeau** | travailler du **chapeau**

kamásli: traîner ses **guêtres**

karkivágás: être gêné aux **entournures**

kesztyű: aller comme un **gant** à qqn | prendre des **gants** | relever le **gant** | retourner qqn comme un **gant**

kitaposott lábbeli: traîner la **savate**

klumpa: Je le vois venir avec ses gros **sabots**.

köpeny: rire sous **cape**

köpönyeg: tourner **casaque**

kötény: aller à qqn comme un **tablier** à une vache

nadrág: user ses **fonds** de culotte sur les bancs de l'école

nadrágtartó: remonter les **bretelles** à qqn [se faire remonter les bretelles]

nyakkendő: s'en jeter **un** derrière la cravate

öltöny: tailler un **costume** à qqn

öv: frapper au-dessous de la **ceinture** | ne pas arriver à la **ceinture** de qqn | se serrer [se mettre] la **ceinture** [faire ceinture]

pompon: avoir/décrocher le **pompon** | C'est le **pompon**. [C'est le pompon de la pomponette.]

posztó: être dans de beaux **draps**

rövidnadrág: brûler sa **culotte** [ses culottes] | porter la **culotte** | trembler/faire dans sa **culotte**

ruhaszárny: s'accrocher [être (sus)pendu] aux **basques** de qqn

ruhaujj: C'est une autre paire de **manches**[1]. | être dans la **manche**[1] de qqn | relever/retrousser ses **manches**[1]

ruharánc: Cela ne fait pas un **pli**.

sapka: avoir la **tête** près du bonnet | avoir plusieurs **casquettes** | un gros **bonnet**

szoknya: courir le **jupon** | être dans les **jupes** de sa mère

zakó: prendre/ramasser/remporter une **veste** | retourner sa **veste**

zeke: à **brûle-pourpoint**

zokni: avoir le **moral** dans les chaussettes

ömlik → esik | ömlik {eső}

önálló
voler de ses propres **ailes**

önállósul
couper le **cordon** (ombilical)

önállótlan
être dans les **jupes** de sa mère

önelégült
boire du petit-lait

önfejű → makacs | csökönyös | önfejű

öngyilkos lesz
mettre **fin**[1] à ses jours | se brûler [se faire sauter] la **cervelle** | se faire **justice**

öntelt → nagyképű | beképzelt | öntelt | gőgös

önzés
Chacun voit **midi** à sa porte.

önzetlenül
pour les beaux **yeux** de qqn

önző
amener/tirer la **couverture** à soi | se prendre pour le **nombril** du monde | se regarder le **nombril**

öreg | idős
être d'un **âge** canonique | vieux comme **Mathusalem**

öregségére
sur le **tard**

öregszik vki
avoir fait son **temps** | être sur le **retour**

| prendre de la **bouteille** | prendre un coup de **vieux**

örököl {nő trónt, családi vagyont}
tomber en **quenouille**

örömmel → szívesen | örömmel

örül vminek
se frotter les **mains** (de qqch.)

őrülten
comme un **fou** [des fous]

ősz a haja
avoir les **cheveux** poivre et sel

őszinte | szókimondó
appeler un **chat** un chat | dire ses quatre **vérités** à qqn | épancher/ouvrir son **cœur** (à qqn) | être franc comme l'**or** | être franc du **collier** | mettre les **points** sur les i | ne pas avoir sa **langue** dans sa poche | ne pas mâcher ses **mots** | ne pas y aller par quatre **chemins** | parler à **cœur** ouvert | se parler d'**homme** à homme avec qqn | un **paysan** du Danube | vider son **sac**

őszintén
à dire **vrai** [à vrai dire] | à la bonne **franquette**

összecsap vmit
faire qqch. à la **va-vite**

összefoglal vmit
faire un **topo** (sur qqch.)

összefoglalva | röviden
En un **mot** comme en cent.

összefügg vmi vmivel
aller de **pair**

összeillenek
Les deux font la **paire**.

összejátszanak
être de **mèche**[2] avec qqn | s'entendre comme **larrons** en foire

összekerül {méltó ellenféllel}
trouver son **maître**

összetart {csoport}
serrer les **rangs**

összetartanak
se serrer [se tenir] les **coudes**

összeveszik vkivel
avoir **maille** à partir avec qqn | avoir un **œuf** à peler avec qqn | se bouffer [se manger] le **nez** | se prendre le **bec**

összezavarodik
perdre la **boussole** | perdre la **tête** | perdre le **nord** | perdre les **pédales** | perdre **pied**

összezsúfolva
serrés comme des **harengs** (en caque) | serrés comme des **sardines**

összhangban van vkivel
avoir des **atomes** crochus avec qqn | être [se mettre] au **diapason** de qqn | être sur la même **longueur** d'onde avec qqn | marcher la **main** dans la main

P

palimadár
être le **dindon** de la farce

pánik {kapuzárási}
le **démon** de midi

parádézik
faire qqch. en grand **tralala**

parancsol → vezet | irányít | parancsol

parancsolgat {feleség férjnek}
porter la **culotte**

PARASZTI ÉLET → MEZŐGAZDASÁG | PARASZTI ÉLET

passzol {nem tudja a választ}
donner sa **langue** au chat

pazarol[1] → költekezik | pazarol[1]

pazarol[2] {méltatlanokra szellemi értékeket}
jeter des **perles** aux pourceaux/cochons

példát vesz vkiről
en prendre de la **graine**

pénz
avoir **maille** à partir avec qqn, qqch. | coûter trois francs, six **sous** | économiser **sou** à/par sou | être cousu d'**or** | être près de ses **sous** | être sans le **sou** [ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant] | jeter l'**argent** par les fenêtres |

n'avoir ni **sou** ni maille | Point d'**argent**, point de Suisse. | prendre qqch. pour **argent** comptant | propre comme un **sou** neuf | rendre à qqn la **monnaie** de sa pièce | s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent **sous** de l'heure

pénzimádó
adorer le **veau** d'or

pesszimista → borúlátó | búskomor | pesszimista

pikkel vkire, vmire
prendre qqn, qqch. en **grippe**

pipogya → puhány | pipogya | tutyimutyi

piszkos
ne pas être à prendre avec des **pincettes** | sale comme un **peigne** **{fantáziájú}**: avoir l'**esprit** mal tourné **{köröm}**: avoir les **ongles** en deuil

pletyka
Il n'y a pas de **fumée** sans feu.

pletykál
C'est une vraie **concierge**. | en dire/conter de **belles** de qqn, qqch.

pocakosodik
prendre de la **brioche** | prendre du **ventre**

pokoli
du **diable** [de tous les diables]

pompával
en grande **pompe**[1]

pontosan
montre en main | pile-poil

pótolhatatlan {személy}
un **oiseau** rare | une **perle** rare

potyán → ingyen | potyán

pöccentésre {beindul motor}
au **quart** de tour

probléma elé állít vkit
donner de la **tablature** à qqn

profitál vmiből
faire ses **choux** gras de qqch. | se tailler la **part** du lion

prostituált
faire **commerce** de ses charmes | faire le **trottoir**

puhány | pipogya | tutyimutyi
être une **pâte** molle | mou comme une **chiffe**

pukkancs → ingerlékeny | pukkancs

R

ráadásul
par-dessus le **marché**

rábeszél vkit {véleménye megváltoztatására}
retourner qqn comme un **gant** | retourner qqn comme une **crêpe**

rádöbbent vkit vmire
ouvrir/dessiller les **yeux** à qqn sur qqch.

ráfizet | megjárja
changer son **cheval** borgne pour un cheval aveugle | essuyer les **plâtres** | être le **dindon** de la farce | faire les **frais**[3] de qqch. | Il va lui arriver des **bricoles**. | payer les **pots** cassés | tomber de **Charybde** en Scylla

rágalmaz vkit
avoir une **langue** de vipère | casser du **sucre** sur le dos de qqn | crier **haro** sur qqn | dire **pis** que pendre de qqn | être mauvaise **langue** | tailler un **costume** à qqn | traîner qqn dans la **boue** [couvrir qqn de boue]

ragaszkodik vmihez
tenir à qqch. comme à la **prunelle** de ses yeux

rájön vmire {titokra}
découvrir le **pot** aux roses

rajtakap vkit vmin
prendre qqn la **main** dans le sac

rangok
főúr: faire le grand **seigneur** | vivre en grand **seigneur**
hercegnő: aux **frais**[3] de la princesse
király: Au **royaume** des aveugles les borgnes sont rois. | être plus **royaliste** que le roi | la **cour** du roi Pétaud | travailler pour le **roi** de Prusse
nagyherceg: faire la **tournée** des grands-ducs

pasa: mener une **vie** de pacha

rápillant vmire
jeter un coup d'**œil** à/sur qqch.

rásóz vkire vmit {kellemetlen ügyet, felelősséget}
refiler le **bébé** à qqn | refiler la **patate** chaude à qqn

rászed vkit {gyanútlan személyt ravaszul}
attirer qqn dans un **guet-apens** [tendre un guet-apens à qqn]

rátér {a lényegre}
entrer dans le **vif** du sujet

ravasz
avoir plus d'un **tour**^{2} dans son sac | Ce n'est pas un **enfant** de chœur. | malin comme un **singe** | ne pas être né de la dernière **couvée** | ne pas être né d'**hier** | ne pas être né/tombé de la dernière **pluie** | Pas folle la **guêpe** ! | une fine **mouche**

ravaszkodik
jouer au plus **fin**^{2} | jouer au plus **malin**

ravaszság
un coup de **Jarnac**

realista
avoir la **tête** sur les épaules | avoir les **pieds** sur terre

régen | régóta
Ça fait un **bail**. | Ça fait une **paye**. [Il y a une paye.] | de **mémoire** d'homme | depuis [il y a] belle **lurette** | depuis que le **monde** est monde

régi
vieux comme **Hérode**

régimódi
être vieux **jeu**

régóta → régen | régóta

rejtőzködik
disparaître de la **circulation** | disparaître des (écrans) **radars** | ne pas donner de **signe** de vie

rekedt
avoir un **chat** dans la gorge

remeg {vkinek a keze}
sucrer les **fraises**

reménytelenség
Son **compte** est bon.

reményveszetett
ne plus avoir que ses **yeux** pour pleurer

rémült → fél | félénk | gyáva | ijedős | rémült

rendben megy vmi {folyamat}
être sur les **rails**

rendet tesz
nettoyer les **écuries** d'Augias

rendetlenség
la **cour** du roi Pétaud | Une **chatte** n'y retrouverait pas ses petits.

rendez {ellentéteket}
recoller les **morceaux**

rendezi {saját dolgait mielőtt máséba avatkozna}
balayer devant sa **porte**

rendszabályoz {szigorral}
prendre des **mesures** draconiennes

rendszeres {ember}
réglé comme une **horloge**

részeg | ittas
avoir du **vent** dans les voiles | avoir un coup dans l'**aile** | avoir un coup/verre dans le **nez** | avoir une **caisse** | bourré comme un **coing** | bourré/plein comme un **œuf** | être dans les **vignes** (du Seigneur) | ne pas avoir les **yeux** en face des trous | ne pas tenir **debout** | soûl comme un **Polonais** | soûl comme une **grive** | voir des **éléphants** roses

részesedik {haszonból}
avoir sa **part** du gâteau

reszket
trembler comme une **feuille**

részletesen
à la **lettre** [au pied de la lettre] | en **long** et en large

részrehajló
avoir deux **poids**, deux mesures

ritka | ritkaság
Ça ne court pas les **rues**. | Cela ne se trouve pas sous le sabot/pas d'un **cheval**. | un **merle** blanc | un **oiseau** rare | une **perle** rare
ritkán
tous les **trente-six** du mois
ritkaság → ritka | ritkaság
robusztus {alkatú}
avoir les **reins** solides
rohan → fut | rohan
rokon {távoli}
cousin/cousine à la mode de Bretagne
rokonság
anya: être dans les **jupes** de sa mère
apa: croire au **père** Noël | Ton **père** n'est pas vitrier.
fiútestvér: recevoir les cinq **frères**
leánytestvér: Et ta **sœur** ?
unokatestvér: **cousin/cousine** à la mode de Bretagne
ronda → csúnya | ronda
rossz idő van
Il fait un **temps** à ne pas mettre un chien dehors. [Il fait un **temps** de chien.] | Il fait un **vent** à décorner les bœufs.
rosszabb vkinél {erkölcsileg, szellemileg}
n'être pas digne de dénouer les **cordons** des souliers de qqn | ne pas arriver à la **ceinture** de qqn | ne pas arriver à la **cheville** de qqn
rosszalkodik
avoir le **diable** au corps | faire des **siennes** | faire les quatre cents **coups**
rosszallás
Honni soit qui mal y pense !
rosszban van vkivel
être en mauvasi **termes** avec qqn
rosszindulatú
remuer/retourner le **couteau** dans la plaie
rosszkedvű | mogorva | zsémbes
être d'une **humeur** de chien/dogue | être de mauvais **poil** | ne pas être à prendre avec des **pincettes** | se lever du **pied** gauche | un mauvais **coucheur**
rosszkor érkezik vki
arriver comme un **chien** dans un jeu de quilles
rosszkor jön vmi
tomber **mal**[1]
rosszmájú
avoir une **langue** de vipère | être mauvaise **langue**
rosszul öltözött
aller à qqn comme un **tablier** à une vache | être mal **ficelé** | fagoté/ficelé comme un **sac** | habillé/vêtu comme l'**as** de pique
rosszul választ
miser/parier sur le mauvais **cheval**
röptézik {teniszben}
monter au **filet**
rövidlátó
myope comme une **taupe**

S

sajnálatára {vkinek a ~}
au (grand) **dam** de (qqn)
sajnálna vmit
faire mal au **ventre** à qqn
sápadt
avoir une **mine** de papier mâché | blanc comme un **linge** | blanc/pâle comme un **mort**[3] | une **face** de carême
sárga
jaune comme un **citron** | jaune comme un **coing**
sasszemű
avoir l'**œil** américain
segít vkinek
apporter de l'**eau** au moulin de qqn | donner un coup de **main** à qqn | donner un coup de **pouce** à qqn | être le **bras** droit de qqn | faire la courte **échelle** à qqn | mettre à qqn le **pied** à l'étrier | mettre qqn en **selle** | mettre/remettre qqn sur les **rails** | pousser (qqn) à la **roue** | prêter **main-forte/mainforte** à qqn | tendre la **perche** à qqn

sejt vmit
avoir la **puce** à l'oreille
semmibe {nem kerül}
Ça ne mange pas de **pain**.
semmiképpen
pour tout l'**or** du monde | pour un **empire**
senki
Il n'y a pas un **chat** ici.
sétagalopp
une **promenade** de santé
sétál
prendre le **frais**[2]
{kézen fogva vkivel}: marcher la **main** dans la main
siettetés
Et que ça **saute** !
sietve csinál vmit
faire qqch. à la **va-vite**
siker
C'est dans les **tuyaux**. | L'**affaire** est dans le sac. | La **mayonnaise** prend. | **Tout** est bien qui finit bien.
sikeres
{előadás}: brûler les **planches** | casser la **baraque** | faire un **tabac**[2]
{vki}: faire des **étincelles** | faire son **chemin**
{vki sorozatban}: avoir le **vent** en poupe | être dans une bonne **passe**
{vki, vmi}: faire **florès** | faire un **malheur**
sikertelen
être dans une mauvaise **passe** | être **Gros-Jean** comme devant | glisser sur une **peau** de banane
sikertelenség
Il peut aller se **rhabiller**.
sikerül vkinek vmi
avoir/décrocher le **pompon** | décrocher la **timbale**
sikkaszt
manger la **grenouille**
sír | zokog
pleurer à chaudes **larmes** | pleurer comme un **veau** | pleurer comme une **Madeleine** | pleurer toutes les **larmes** de son corps | verser des **larmes** de crocodile
sírni kezd
fondre en **larmes**
soha
à la **saint-glinglin** | à **Pâques** ou à la Trinité | la **semaine** des quatre jeudis | Quand les **poules** auront des dents.
{soha nem látott vmit}: n'avoir jamais vu la **couleur** de qqch.
sok {teendője van}
avoir du **pain** sur la planche
sokáig
cent sept **ans**
sokára {lesz vmi}
Il coulera/passera de l'**eau** [beaucoup d'eau] sous les ponts.
sokkoló dolgot lát, mond
en dire/voir des/de **vertes** et des/de pas mûres
sorban áll
faire la **file**
sovány
être un **cadavre** ambulant | être [n'être plus que] l'**ombre** de soi-même | être un **squelette** ambulant | maigre comme un **clou** | maigre comme un **coucou** | n'avoir que la **peau** et les os | plate comme une **planche** à pain [une planche à repasser] | sec comme un coup de **trique**
sötétség
Il fait noir comme dans un **four**. | un combat de **nègres** dans un tunnel
SPORT
általában: Il peut aller se **rhabiller**.
autóversenyzés: aller/foncer droit dans le **mur**
birkózás: envoyer/mettre qqn au **tapis** | faire toucher les **épaules** à qqn
boksz: baisser les **bras** | frapper au-dessous de la **ceinture** | jeter l'**éponge** | ne pas faire le **poids**

íjászat: mettre/taper dans le **mille**
kerékpárversenyzés: faire des **étincelles** | perdre les **pédales**
labdajátékok: mettre qqn sur la **touche**
lóverseny: Il n'y a pas [Y a pas] **photo**. | miser/parier sur le mauvais **cheval** | se faire coiffer au **poteau**
magasugrás, rúdugrás: mettre/placer haut la **barre**
sakk: damer le **pion** à qqn
tenisz: faire faux **bond** à qqn | faire qqch. par-dessus la **jambe** | monter au **filet** | prendre/saisir la **balle** au bond | renvoyer la **balle** à qqn | rester sur le **carreau** | tomber à **pic** | traiter qqn par-dessus [par-dessous (elav)] la **jambe**
váltófutás: passer le **flambeau** à qqn
vívás: à **fleurets** mouchetés | être [se tenir] sur ses **gardes** | répondre/riposter du **tac** au tac | un **coup** fourré

sportszerű
être [se montrer] beau **joueur** | jouer le **jeu** [jouer franc **jeu**]

sportszerűtlen
frapper au-dessous de la **ceinture**

stagnál
être au **point** mort

stresszel
être (tout) en **affaire** | être dans tous ses **états**

struccpolitika
faire l'**autruche** [faire la politique de l'autruche]

súg vmit vkinek
glisser qqch. {mots, paroles} à l'**oreille** de qqn

sugdolódzik
faire/dire des **messes** basses

süket
avoir les **portugaises** ensablées | sourd comme un **pot**

sütkérezik
faire le **lézard**

SZ

szabad {szabadon cselekszik}
avoir les **coudées** franches | avoir les **mains** libres | avoir/obtenir/recevoir le **feu** vert | libre comme l'**air** | ne pas être pendu à un **clou** pour qqn

szakember
être de la **partie**

szakít vkivel
tourner le **dos** à qqn, qqch.

számít vmi
entrer en **ligne** de compte

számok
egy: Cela a tenu à un **cheveu**. [Il s'en est fallu d'un cheveu.] | En un **mot** comme en cent. | être à la **une** des journaux [faire la une des journaux] | être à un **cheveu** de qqch. | Il était **moins** une/cinq. | Il s'en est fallu d'un **doigt**. | Il s'en est fallu d'un **poil**. | n'écouter que d'une **oreille** | ne faire ni **une** ni deux | ne faire qu'**un** avec qqn, qqch. | ne pas pouvoir en placer **une** avec qqn | ne tenir qu'à un **fil** | **Rome** ne s'est pas faite en un jour. | s'en jeter **un** (derrière la cravate) | Un(e) de **perdu(e)**, dix de retrouvé(e)s. | une **fois** pour toutes
első: de première **main** | se soucier [se moquer] de qqch. comme de sa première **chemise**
ezer: être à mille **lieues** de… | Je te/vous le donne en **mille**. | mettre/taper dans le **mille**
harmadik: être dans le troisième **dessous** | se moquer [se ficher] du **tiers** comme du quart
harmincegy: se mettre sur son **trente et un [trente-et-un]**
harminchat: en voir trente-six **chandelles** | tous les **trente-six** du mois
harminchatodik: être dans le trente-sixième **dessous**
három: Ça ne casse pas trois **pattes** à un canard. | coûter trois **fois** rien | coûter

trois francs, six **sous** | en deux **temps** trois mouvements | en deux/trois coups de **cuillère** à pot | haut comme trois **pommes** | Jamais **deux** sans trois. | trois **pelés** et un tondu
hat: coûter trois francs, six **sous** | faire une **tête** de six pieds de long
hét: laid comme les sept **péchés** capitaux | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler
hetedik: être au septième **ciel**
kettő: avoir deux **mots** à dire à qqn | avoir deux **poids**, deux mesures | avoir/rester les deux **pieds** dans le même sabot | brûler la **chandelle** par les deux bouts | Ça fait **deux**. | clair comme **deux** et deux font quatre | couper la **poire** en deux | courir deux **lièvres** à la fois | dormir sur ses deux **oreilles** | en deux **temps** trois mouvements [en un rien de temps] | en deux/trois coups de **cuillère** à pot | en moins de **deux** | être (pris) [se trouver] entre deux **feux** | être à deux **doigts** de qqch. | être assis [se trouver] entre deux **chaises** | faire d'une **pierre** deux coups | Jamais **deux** sans trois. | joindre les deux **bouts** | jouer/miser sur les deux **tableaux** | ne faire ni **une** ni deux | ne pas se faire dire qqch. deux **fois** | prendre son **courage** à deux mains
második: deuxième/second **couteau**
négy: aux quatre **coins** du monde | clair comme **deux** et deux font quatre | couper les **cheveux** en quatre | dire ses quatre **vérités** à qqn | être tiré à quatre **épingles** | faire les quatre **volontés** de qqn | la **semaine** des quatre jeudis | manger comme **quatre** | marcher à quatre **pattes** | ne pas y aller par quatre **chemins** | se mettre en **quatre** (pour qqn, qqch., pour faire qqch.) | se parler entre quat'z-**yeux** | se saigner aux quatre **veines** | tomber les quatre **fers** en l'air | un de ces quatre **matins**
negyed: au **quart** de tour | passer un mauvais **quart** d'heure
negyedik: se moquer [se ficher] du **tiers** comme du quart
négyszáz: faire les quatre cents **coups**
negyven: se moquer de qqch. comme de l'**an** quarante
nulla | zéró: avoir le **moral** à zéro | avoir le **trouillomètre** à zéro | les avoir à **zéro** | repartir de/à **zéro**
nyolcadik: la huitième **merveille** du monde
öt: en cinq **sec** | Il était **moins** une/cinq. | recevoir les cinq **frères** | recevoir qqn **cinq** sur cinq
ötödik: être la cinquième **roue** du carrosse [de la charrette]
ötszáz: envoyer qqn aux cinq cents **diables**
száz: En un **mot** comme en cent. | être à cent **lieues** de… | être aux cent **coups** | faire les cent **pas** | s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent **sous** de l'heure | vouloir être à cent **pieds** sous terre
százhét: cent sept **ans**
tíz: Un(e) de **perdu(e)**, dix de retrouvé(e)s.
tizennégy: C'est reparti comme en **quatorze**. | chercher **midi** à quatorze heures
zéró: → *nulla* | *zéró*

szavahihető
tenir **parole** [tenir sa parole]
szavakész
avoir du **répondant** | avoir la **langue** bien pendue [(bien) affilée] | répondre/riposter du **tac** au tac
szed {mezei virágot}
aller aux pâquerettes
szegény
être à la **côte** | être à **sec** | être au bout du [de son] **rouleau** | être sans le **sou**

[ne pas avoir le sou] [ne pas avoir un sou vaillant] | être sur la **paille** | être sur le **sable** | fauché comme les **blés** | gueux comme un **rat** d'église | manger de la **vache** enragée | n'avoir ni **sou** ni maille | ne pas avoir un **rond**[2] | pauvre comme **Job** | tirer le **diable** par la queue | vivre à la petite **semaine**

szegénység
les sept **vaches** maigres

szégyenkezik
vouloir rentrer sous **terre**

szelíd
doux comme un **agneau** | doux comme un **mouton** | ne pas faire de mal à une **mouche**

szellent
lâcher une **perle**

szélsőséges
être plus **royaliste** que le roi

szembenéz vmivel
regarder les choses [la situation] en **face**

szembeszáll vkivel
tenir **tête** à qqn

szemellenzős
avoir des **œillères** | regarder qqch. par le petit bout de la **lorgnette** | se voiler la **face**

személyesen
en **chair** et en os

szemlátomást
à vue d'**œil**

szemmérték {jó}
avoir le **compas** dans l'œil

szemrehányást tesz vkinek
chanter **pouilles** à qqn | faire une **scène** (à qqn) | jeter qqch. à la **tête** de qqn

szemtelenség
C'est l'**hôpital** qui se moque de la charité.

szende
une **enfant** de Marie

szenilis
retomber en **enfance** | sucrer les **fraises**

szenteskedő
une **grenouille** de bénitier

szenved
boire le **calice** jusqu'à la lie | comprendre sa **douleur** | en baver des **ronds**[2] de chapeau | en voir trente-six **chandelles**

szép
{fiú, férfi}: beau comme un **dieu** (grec)
{lány}: un beau **brin** de fille | un beau **châssis**

szerelmes
avoir le coup de **foudre** (pour qqn) | avoir qqn dans la **peau** | filer le parfait **amour** | tomber en **amour** avec qqn

szerelmi bánata van
effeuiller la **marguerite**

szerencsés
avoir de la **veine** | avoir du **bol** | avoir du **cul** | avoir du **pot** | avoir une **veine** de cocu/pendu | être né **coiffé** | être né sous une bonne **étoile** | gagner le gros **lot** | tirer le bon **numéro** | tirer le gros **lot**

szerencsétlen
être né sous une mauvaise **étoile**

szerencsétlenséget hoz vkinek
porter la **poisse** à qqn

szervezett vki, vmi
réglé comme du **papier** à musique

szerzetes lesz
entrer dans les **ordres**

szexi {nő}
avoir du **chien**

szid vkit
donner des **noms** d'oiseaux à qqn | traîner qqn dans la **boue** [couvrir qqn de boue] | traiter qqn de tous les **noms**

szilveszterezik
tuer la vieille **année**

színek
fehér: avoir les **foies** (blancs) | blanc comme **neige** | blanc comme un **mort**[3] | C'est blanc **bonnet** et bonnet blanc. [C'est bonnet blanc et blanc bonnet.] | C'est cousu de **fil** blanc. | C'est écrit

noir sur blanc. | C'est un jour à marquer d'une **pierre** blanche. | connu comme le **loup** blanc | dire tantôt **blanc**, tantôt noir | franchir/dépasser la **ligne** blanche | montrer **patte** blanche | passer une **nuit** blanche | regarder qqn dans le **blanc** des yeux | rougir jusqu'au **blanc** des yeux | se faire des **cheveux** blancs | un **éléphant** blanc | un **merle** blanc

fekete: avoir des **idées** noires | avoir un **œil** au beurre noir | broyer du **noir** | C'est écrit **noir** sur blanc. | dire tantôt **blanc**, tantôt noir | être dans le **noir** (le plus complet) | être sur la **liste** noire | faire un **four** (noir) | Il fait noir comme dans un **four**. | jeter/lancer un **regard** noir à qqn | regarder qqn d'un **œil** noir | un **mouton** noir | voir tout en **noir** [pousser les choses au noir]

kék: avoir une **peur** bleue | n'y voir que du **bleu**

piros: être dans le **rouge**

rózsaszín: voir des **éléphants** roses | voir tout en **rose**[2]

sárga: franchir/dépasser la **ligne** jaune | jaune comme un **citron | rire**[1] jaune

szín: annoncer la **couleur** | en faire voir de toutes les **couleurs** à qqn | n'avoir jamais vu la **couleur** de qqch. | rêver en **couleur**

szürke: faire grise **mine** | la **matière** grise | une **éminence** grise

vörös: dérouler le **tapis** rouge à qqn | être rouge de **colère** | franchir/dépasser la **ligne** rouge | rouge comme un **coq** | se fâcher tout **rouge** | tirer à **boulets** rouges sur qqn | voir **rouge**

zöld: avoir/obtenir/recevoir le **feu** vert | demeurer/habiter [être situé] au **diable** [au diable vauvert/vert] | donner le **feu** vert à qqn, qqch. | donner une **volée** de bois vert à qqn | en dire/voir des/de **vertes** et des/de pas mûres | être vert de **rage** | Les **raisins** sont trop verts. | se mettre au **vert**

színész lesz
monter sur les **planches**

színlel vmit
faire l'**âne** pour avoir du son | faire **mine** de + inf.

színvonaltalan
Ça vole **bas**. | être au ras des **pâquerettes**

szipirtyó
une vieille **peau**

szívélyesen
à **bras** ouverts

szívesen | örömmel
de bon/grand **cœur** [de tout (son) cœur]

szívtipró
un **bourreau** des cœurs

szívügye vkinek vmi
avoir qqch. à **cœur**

SZLENG → ARGÓ | SZLENG

SZOKÁSOK
à l'**œil** | boire/manger en **suisse** | coiffer sainte **Catherine** | dérouler le **tapis** rouge à qqn | économiser **sou** à/par sou | entre la **poire** et le fromage | être comme un **coq** en pâte | être cousu d'**or** | être dans de beaux **draps** | être dans le **cirage** | faire le **trou** normand | faire un **poisson** d'avril à qqn | jeter l'**argent** par les fenêtres | jeter le bébé [l'enfant] avec l'**eau** du bain | jeter/mettre qqn, qqch. aux **oubliettes** | laver son **linge** sale en famille | manquer/rater le **coche** | mener qqn par le bout du **nez** | mettre qqch. {un sujet} sur le **tapis** | payer **rubis** sur l'ongle | se faire tirer l'**oreille** | tiré par les **cheveux** | tirer à la courte **paille** | tirer sa **révérence** | un mauvais **coucheur** | un **nom** à coucher dehors | voler dans les **plumes** à qqn

szókimondó → őszinte | szókimondó

szoknyapecér → nőcsábász | szoknyapecér | kujon

szólamok
Ce ne sont que des **paroles** en l'air.
szomjas
boire la **mer** et ses poissons | tirer la **langue**
szomorú | bánatos | levert
avoir le **cœur** gros | avoir le **moral** à zéro | avoir le **moral** dans les chaussettes | avoir un air [une mine] de **déterré** | avoir une figure/tête de **croquemort** | en avoir gros/lourd sur le **cœur** | être à ramasser à la petite **cuillère** | être dans le troisième/trente-sixième **dessous** | faire grise **mine** | faire une **gueule** d'enterrement | faire une **tête** de six pieds de long | malheureux comme les **pierres** | triste comme un **bonnet** de nuit
szomorúság
C'est pas la **joie**.
szórakozott
être dans la **lune** | être dans les **nuages** [vivre sur son nuage] [être sur son petit nuage] | être **tête** en l'air | être/marcher à côté de ses **pompes²** | n'écouter que d'une **oreille**
szoros {küzdelem}
grand comme un **mouchoir** de poche
szőke
blond comme les **blés**
szőrmentén
à **fleurets** mouchetés
szőrös
poilu/velu comme un **singe**
szundít
faire/piquer un **roupillon**
szűklátókörű
avoir de la **merde** dans les yeux | avoir des **œillères** | avoir un **bandeau** sur les yeux | être bouché à l'**émeri** | manger son **blé** en herbe | ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son **nez** | tuer la **poule** aux œufs d'or
szűklátókörűség
C'est l'**arbre** qui cache la forêt.
szükséglet
Ce n'est pas du **luxe**.
szükségszerűség
C'est dans l'**ordre** des choses.
szürkületkor
entre **chien** et loup

T

tájékozatlan
avoir un **métro** de retard
tájékozott
connaître la **chanson** | connaître la **musique** | connaître le dessous des **cartes** | être à la **page** | être au **parfum** | être dans le **coup** | être dans le **vent** | ne pas être né de la dernière **couvée** | ne pas être né d'**hier**
tájékoztat vkit {bizalmasan}
donner un (bon) **tuyau** à qqn (sur qqch.)
takarékoskodik
économiser **sou** à/par sou | faire des **économies** de bouts de chandelles | garder une **poire** pour la soif | joindre les deux **bouts**
taktikázik
changer son **fusil** d'épaule
találkozik vkivel {véletlenül}
se trouver **nez** à nez avec qqn
támogat vkit
être de tout **cœur** avec qqn | prendre le **parti** de qqn
tanácsadó {titkos}
une **éminence** grise
tanácstalan
être dans le **brouillard** | être dans le **potage** | ne plus savoir à quel **saint** se vouer | se demander [ne pas savoir] si c'est du **lard** ou du cochon
tanul {jó mesterektől}
être à bonne **école**
tapasztalatlan | éretlen
ne pas être encore sec derrière les **oreilles** | Si on lui pressait le **nez**, il en sortirait (encore) du lait.

tapasztalt
ne pas être né de la dernière **couvée** | ne pas être né d'**hier** | ne pas être né/tombé de la dernière **pluie**
tapintatlan
fourrer/mettre son **nez** dans les affaires d'autrui | mettre les **pieds** dans le plat | ne pas avoir les **yeux** dans sa poche | ne pas faire dans la **dentelle** | se comporter comme un **éléphant** dans un magasin de porcelaine
tartalékol vmit
garder qqch. pour la bonne **bouche**
taszító vki, vmi
ne pas payer de **mine**
távolról sem
être à cent/mille **lieues** de…
távolságtartó
être en **délicatesse** avec qqn | être en **froid**[1] avec qqn | rester sur son **quant-à-soi**
távozás
Sur ces bonnes **paroles**…
távozik → elmegy | távozik
TECHNIKA
C'est le **bouquet** ! | changer de **disque** | disparaître des (écrans) **radars** | être sur la même **longueur** d'onde avec qqn | marcher/aller au **radar** | mettre qqch. en **veilleuse** | recharger ses **batteries** | renverser la **vapeur** | serrer la **vis** à qqn | tomber sur un **bec** (de gaz)
tehetséges vmiben
avoir l'**étoffe** de qqch. | avoir la **bosse** de qqch. | avoir qqch. dans le **sang**
tekintélyes {személy}
avoir **voix** au chapitre
telhetetlen
demander la **lune**
teljes(en)
de **fond** en comble | de **pied** en cap | depuis **A** jusqu'à Z [de A à Z] | sur toute la **ligne**
teljesít {óhajt, kívánságot}
faire les quatre **volontés** de qqn
témát vált
changer de **disque**
tengerész
un vieux **loup** de mer
tengeribeteg
ne pas avoir le **pied** marin
terjed vmi
{észrevétlenül}: faire **tache** d'huile
{hír gyorsan}: se répandre comme une **traînée** de poudre
természet {rossz}
avoir un **caractère** de chien/cochon
természeti jelenségek | *időjárás*
árapály: contre **vents** et marées
eső: ennuyeux comme la **pluie** [comme un jour de pluie] | faire la **pluie** et le beau temps | ne pas être né/tombé de la dernière **pluie** | parler de la **pluie** et du beau temps
fagy: Il gèle à **pierre** fendre.
hideg: Il fait un **froid**[2] de canard/loup.
hó: blanc comme **neige** | Mais où sont les **neiges** d'antan ? | pelleter la **neige** dans la cour d'à côté
jéghegy: la partie cachée/invisible/immergée de l'**iceberg**
köd: être dans le **brouillard** | Il y a un **brouillard** à couper au couteau.
mennydörgés: être du **tonnerre** | un coup de **tonnerre** dans un ciel serein
napsütés: Il fait un **soleil** de plomb.
orkán: arriver/entrer qqpart comme un **ouragan**
rossz idő: Il fait un **temps** à ne pas mettre un chien dehors. [Il fait un temps de chien.]
szél: Autant en emporte le **vent**. | avoir du **vent** dans les voiles | avoir le **vent** en poupe | avoir marché le **vent** dans le dos | avoir **vent** de qqch. | contre **vents** et marées | être dans le **vent** | faire du **vent** | Il fait un **vent** à décorner les bœufs. | passer/venir en coup de **vent** | Quel bon **vent** vous amène ? | Qui sème le **vent** récolte la tempête.

| sentir le **vent** tourner [sentir/voir venir le vent]
tengeri szél: veiller au **grain**[3]
vihar: Qui sème le **vent** récolte la tempête. | une **tempête** dans un verre d'eau
villám: avec la rapidité [à la vitesse] de l'**éclair** | avoir le coup de **foudre** (pour qqn) | s'attirer les **foudres** de qqn

tervez vmit
avoir qqch. sur le **feu**

testnedvek
epe: se faire de la **bile**
könny: fondre en **larmes** | pleurer à chaudes **larmes** | pleurer toutes les **larmes** de son corps | rire aux **larmes** | verser des **larmes** de crocodile
nyál: avaler sa **salive** | perdre sa **salive**
vér: avoir du **sang** de navet | avoir du **sang** sur les mains | avoir qqch. dans le **sang** | garder son **sang-froid** | glacer/figer le **sang** à qqn | perdre son **sang-froid** | se faire du mauvais **sang** [se faire un sang d'encre] | se ronger les **sangs** | suer **sang** et eau

testrészek {állati}
ajak: se lécher les **babines** de qqch.
bőr: Il ne faut pas vendre la **peau** de l'ours avant de l'avoir tué.
csőr: attendre que les **alouettes** lui tombent toutes rôties dans le bec | clore/clouer/fermer le **bec** à qqn | se défendre **bec** et ongles | se prendre le **bec** | se retrouver le **bec** dans l'eau
farok: à la **queue** leu leu | faire une **queue** de poisson | finir en **queue** de poisson | n'avoir ni **queue** ni tête | Quand on parle du **loup**, on en voit la queue. | s'en aller la **queue** basse [la queue entre les jambes] | tirer le **diable** par la queue
fej: n'avoir ni **queue** ni tête
fog: croquer/dévorer qqch. à belles **dents** [mordre dans qqch. à belles dents] | déchirer qqn à belles **dents**
karom: se défendre **bec** et ongles
láb: Ça ne casse pas trois **pattes** à un canard. | s'en aller la **queue** entre les jambes
mancs: avoir un **fil** à la patte | en avoir plein les **pattes** | graisser la **patte** à qqn | marcher à quatre **pattes** | montrer **patte** blanche | retomber sur ses **pattes** | tomber entre les **pattes** de qqn
pata: Cela ne se trouve pas sous le sabot d'un **cheval**.
pofa: se jeter [se mettre] dans la **gueule** du loup
szárny: avoir du **plomb** dans l'aile | avoir un coup dans l'**aile** | battre de l'**aile** [ne battre que d'une aile] | donner des **ailes** à qqn | prendre qqn sous son **aile** | se brûler les **ailes** | voler de ses propres **ailes**
szarv: avoir/porter des **cornes** | prendre le **taureau** par les cornes
szőr: caresser qqn dans le **sens**[2] du poil
toll: Ça glisse comme l'**eau** sur les plumes d'un canard. | laisser [y laisser] des **plumes** | léger comme une **plume** | se parer des **plumes** du paon | voler dans les **plumes** à qqn

testrészek {emberi}
agy: avoir une **cervelle** d'oiseau [de moineau] | n'avoir pas de **plomb** dans la cervelle
agyvelő: se brûler [se faire sauter] la **cervelle**
ajak: accepter qqch. du bout des **lèvres** | être suspendu/pendu aux **lèvres** de qqn | une **question** brûle les lèvres à qqn
állkapocs: bâiller à se décrocher la **mâchoire**
arc: avoir bonne/mauvaise **mine** | avoir une figure de **croquemort** | avoir une **mine** de papier mâché | Cela se voit comme le **nez** au milieu du visage [de la figure]. | faire grise **mine** | faire

mine de + inf. | ne pas payer de **mine** | perdre la **face** | sauver la **face** | se voiler la **face** | une **face** de carême

bél: remuer les **tripes** (à qqn) [saisir qqn aux tripes] | rendre/vomir **tripes** et boyaux

boka: avoir les **chevilles** qui enflent | ne pas arriver à la **cheville** de qqn

bőr: avoir la **peau** de qqn | avoir la **peau** dure | avoir qqn dans la **peau** | changer de **peau** | coûter la **peau** des fesses | être [se sentir] bien/mal dans sa **peau** | être dans la **peau** de qqn | faire la **peau** de qqn | faire **peau** neuve | n'avoir que la **peau** et les os | risquer sa **peau** | tanner le **cuir** à qqn | une **peau** de vache | une vieille **peau**

comb: avoir la **cuisse** légère | se croire sorti de la **cuisse** de Jupiter | se taper sur les **cuisses**

csont: en **chair** et en os | mouillé/trempé jusqu'aux **os** | n'avoir que la **peau** et les os | ne pas faire de vieux **os** | tomber sur un **os**

csukló: être **pieds** et poings liés

fej: à **tête** reposée | agir sur un coup de **tête** | avoir des **yeux** derrière la tête | avoir la **tête** à l'envers | avoir la **tête** comme une passoire | avoir la **tête** près du bonnet | avoir la **tête** sur les épaules | avoir la/une grosse **tête** [prendre la grosse tête] | avoir un petit **vélo** dans la tête | avoir une **idée** derrière la tête | avoir une **tête** à claques | avoir une **tête** de cochon | avoir une tête de **croquemort** | casser la **tête** à qqn | chercher des **poux** dans la tête à qqn | coûter les **yeux** de la tête | en avoir par-dessus la **tête** [+ geste] | en donner/mettre sa **tête** à couper [en mettre la tête sur le billot] | enfoncer/mettre qqch. dans la **tête** à qqn | être la **tête** de Turc de qqn | être **tête** en l'air | être tombé sur la **tête** | faire la **tête** [faire sa mauvaise tête] | faire une **tête** de six pieds de long | faire/mettre la **tête** au carré à qqn | jeter qqch. à la **tête** de qqn | laver la **tête** à qqn | manger la **soupe** sur la tête de qqn | mettre à **prix** la tête de qqn | n'avoir pas de **plomb** dans la tête | n'en faire qu'à sa **tête** | ne plus savoir où donner de la **tête** | par **tête** de pipe | perdre la **tête** | piquer une **tête** | prendre la **tête** à qqn | se casser [se creuser] la **tête** | se mettre en **tête** de faire qqch. | se mettre **martel** en tête | se payer la **tête** de qqn | se cogner [se taper] la **tête** contre le(s) mur(s) | tenir **tête** à qqn | tourner la **tête** à qqn

fenék: avoir chaud aux **fesses** [serrer les fesses] | avoir des **couilles** au cul | avoir du **cul** | casser les **couilles** à qqn | coûter la **peau** du cul | être comme **cul** et chemise | Il y a des coups de **pied** au derrière qui se perdent. | le **trou** du cul du monde | lécher le **cul** à qqn | Occupe-toi de tes **fesses** ! | poser ses **fesses** | poser son **cul** | se taper le **cul** par terre

fog: armé jusqu'aux **dents** | avoir la **dent** | avoir la **dent** dure | avoir les **dents** longues | avoir/garder une **dent** contre qqn | claquer des **dents** | creuser sa fosse/tombe avec ses **dents** | être sur les **dents** | grincer des **dents** | manger du bout des **dents** | mentir comme un **arracheur** de dents | montrer les **dents** | n'avoir rien à se mettre sous la **dent** | ne pas desserrer les **dents** | prendre le **mors** aux dents | Quand les **poules** auront des dents. | se casser les **dents** sur qqch. | serrer les **dents**

fül: avoir de l'**oreille** | avoir la **puce** à l'oreille | casser les **oreilles** à qqn | Ce n'est pas tombé dans l'**oreille** d'un sourd. | Cela (lui) entre par une **oreille** et (lui) sort par l'autre. | de **bouche** à oreille | dormir sur ses deux **oreilles** | dresser/tendre l'**oreille** |

être tout **yeux**, tout oreilles | faire la sourde **oreille** | glisser qqch. {mots, paroles} à l'**oreille** de qqn | Les **murs** ont des oreilles. | Les **oreilles** ont dû vous/te siffler/tinter. | mettre la **puce** à l'oreille à qqn | n'écouter que d'une **oreille** | ne pas être encore sec derrière les **oreilles** | ne pas l'entendre de cette **oreille** | rebattre les **oreilles** à qqn de qqch. | rougir jusqu'aux **oreilles** | se faire tirer l'**oreille**

gyomor: avoir l'**estomac** dans les talons | avoir un **estomac** d'autruche | rester à qqn sur l'**estomac**

haj: avoir les **cheveux** en bataille | avoir les **cheveux** en pétard [être coiffé avec un pétard] | avoir les **cheveux** poivre et sel | avoir mal aux **cheveux** | Cela a tenu à un **cheveu**. [Il s'en est fallu d'un cheveu.] | couper les **cheveux** en quatre | être à un **cheveu** de qqch. | faire dresser les **cheveux** sur la tête à qqn | rougir jusqu'à la **racine** des cheveux | s'arracher les **cheveux** | saisir l'**occasion** par les cheveux | se crêper le **chignon** | se faire des **cheveux** (blancs) | tiré par les **cheveux** | un **virage** en épingle à cheveux

has: aller/courir/arriver **ventre** à terre | avoir la **peur** au ventre | avoir les **yeux** plus grands/gros que le ventre | avoir quelque chose dans le **ventre** | chercher à savoir ce que qqn a dans le **ventre** | donner/mettre du **coeur** au ventre à qqn | être à plat **ventre** | faire mal au **ventre** à qqn | prendre du **ventre** | rire à **ventre** déboutonné | se mettre à plat **ventre** devant qqn

hát: agir dans/derrière le **dos** de qqn | avoir bon **dos** | avoir froid dans le **dos** | avoir marché le **vent** dans le dos | casser du **sucre** sur le dos de qqn | en avoir plein le **dos** | être le **dos** au mur | être sur le **dos** de qqn | faire froid dans le **dos** à qqn | faire le **dos** rond [faire le gros dos] | faire un **enfant** dans le dos de qqn | mettre qqch. sur le **dos** de qqn | n'avoir rien à se mettre sur le **dos** | renvoyer {deux adversaires} **dos** à dos | se laisser manger/tondre la **laine** sur le dos | se mettre qqn à **dos** | tourner le **dos** à qqn, qqch.

hátgerinc: courber/plier l'**échine**

hátsó 'fenék'*:* botter le **train**[3] à qqn | filer le **train**[3] à qqn

hús: en **chair** et en os

hüvelykujj: donner un coup de **pouce** à qqn | manger sur le **pouce** | se tourner les **pouces** | sucer qqch. de son **pouce**

ideg: avoir les nerfs en **boule**

kar: à **bras** ouverts | avoir le **bras** long | avoir qqn sur les **bras** | baisser les **bras** | couper **bras** et jambes à qqn | être dans les **bras** de Morphée | être le **bras** droit de qqn | jouer les gros **bras** | Les **bras** m'en tombent. | se croiser les **bras** | se jeter [tomber] à **bras** raccourcis sur qqn

kebel: réchauffer/nourrir un **serpent** dans son sein

keresztcsont: avoir les **reins** solides | tomber/sauter sur le **râble** à qqn

kéz: avoir du **sang** sur les mains | avoir la haute **main** sur/dans qqch. | avoir la **main** lourde | avoir le **cœur** sur la main | avoir les **mains** libres | avoir qqch. à portée de la **main** [sous la main] | avoir qqch., qqn (bien) en **main** | avoir un **poil** dans la main | de **main** de maître | de première **main** | demander la **main** de qqn | donner un coup de **main** à qqn | du **cousu** main | en mettre sa **main** au feu | en venir aux **mains** | être entre de bonnes **mains** | être mariés de la **main** gauche | faire des **pieds** et des mains (pour qqch. / pour + inf.) | faire qqch. des deux **mains** | forcer la **main** à qqn | haut la **main** | La **main** me démange. | lever/porter la **main** sur qqn | mar-

cher la **main** dans la main | mettre la dernière **main** à qqch. | mettre la **main** à la pâte | mettre la **main** au collet de qqn | **montre** en main | ne pas y aller de **main** morte | passer la **main** (à qqn) | passer la **main** dans le dos de qqn | prendre qqch. en **main** | prendre qqn la **main** dans le sac | prendre son **courage** à deux mains | se frotter les **mains** (de qqch.) | se laver les **mains** de qqch.

kézujj: être comme les **doigts** de la main

kisujj: ne pas bouger/lever/remuer le petit **doigt**

koponya: bourrer le **crâne** à qqn avec/de qqch. | en avoir sous le **crâne** | enfoncer/mettre qqch. dans le **crâne** à qqn

köldök: se prendre pour le **nombril** du monde | se regarder le **nombril**

könyök: jouer des **coudes** | lever le **coude** | se serrer [se tenir] les **coudes**

köröm: avoir les **ongles** en deuil | payer **rubis** sur l'ongle

láb: attendre qqn, qqch. de **pied** ferme | au **pied** levé | avoir bon **pied** bon œil | avoir des **fourmis** dans les jambes | avoir le **pied** à l'étrier | avoir le **pied** au plancher | avoir les **jambes** comme des allumettes | avoir les **pieds** nickelés | avoir les **pieds** sur terre | avoir ses **jambes** en coton | avoir un **pied** dans la tombe | avoir/rester les deux **pieds** dans le même sabot | bête comme ses **pieds** | C'est comme un cautère/emplâtre sur une **jambe** de bois. | C'est le **pied** ! | Ça me fait une belle **jambe** ! | casser les **pieds** à qqn | couper **bras** et jambes à qqn | couper l'**herbe** sous le pied à qqn | courir à toutes **jambes** | de **pied** en cap | donner un coup de **pied** dans la fourmilière | être à **pied** d'œuvre | être au **pied** du mur | être **pieds** et poings liés | être sur **pied** | faire les **pieds** à qqn | faire des **pieds** et des mains (pour qqch. / pour + inf.) | faire le **pied** de grue | faire qqch. comme un **pied** | faire qqch. par-dessus la **jambe** | faire un **pied** de nez à qqn | fouler aux **pieds** qqn, qqch. | Il y a des coups de **pied** au derrière qui se perdent. | jouer avec les **pieds** de qqn | lever le **pied** | marcher sur les **pieds** de qqn | mettre à qqn le **pied** à l'étrier | mettre les **pieds** chez qqn, qqpart | mettre les **pieds** dans le plat | mettre les **pieds** dehors | mettre qqn à **pied** | mettre qqn au **pied** du mur | ne pas avoir le **pied** marin | ne pas savoir sur quel **pied** danser | perdre **pied** | prendre ses **jambes** à son cou | prendre son **pied** | retomber sur ses **pieds** | se lever du **pied** gauche | tenir la **jambe** à qqn | tirer dans les **jambes** de qqn | tirer le **tapis** sous les pieds de qqn | tirer/enlever/ôter à qqn une **épine** du pied | traiter qqn par-dessus [par-dessous (elav)] la **jambe** | travailler d'**arrache-pied** | trouver **chaussure** à son pied | vivre sur le **pied** de guerre avec qqn | vivre sur un grand **pied**

lábujj: avoir/rester les **doigts** de pied en éventail

lábujjhegy: marcher sur la **pointe** des pieds

máj: avoir les **foies** (blancs)

nyak: être endetté jusqu'au **cou** | laisser la **bride** sur le cou à qqn | prendre ses **jambes** à son cou | sauter [se jeter] [se pendre] au **cou** de qqn | se mettre la **corde** au cou | tordre le **cou** à qqn, qqch.

nyelv: avoir avalé sa **langue** | avoir la **langue** bien pendue [(bien) affilée] | avoir un **bœuf** sur la langue | avoir qqch. {un mot, un nom, une idée} sur le bout de la **langue** | avoir une **langue** de vipère | donner sa **langue** au chat | être mauvaise **langue** | manier/parler la **langue** de bois | ne pas avoir sa

langue dans sa poche | se mordre la **langue** de qqch. | tenir sa **langue** | tirer la **langue** | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler

oldal: être sur le **flanc** | prêter le **flanc** à qqch. | tirer au **flanc**

oldalborda: se tenir les **côtes**

orr: à vue de **nez** | au **nez** et à la barbe de qqn | avoir du **nez** [avoir le nez fin/creux] | avoir qqn dans le **nez** | avoir un coup/verre dans le **nez** | Cela lui pend au **nez**. | Cela se voit comme le **nez** au milieu du visage [de la figure]. | claquer la **porte** au nez de qqn | faire de son **nez** | faire un long **nez** [un drôle de nez] | faire un **pied** de nez à qqn | fourrer son **nez** partout | fourrer/mettre son **nez** dans les affaires d'autrui | gagner les **doigts** dans le nez | La **moutarde** lui monte au nez. | mener qqn par le bout du **nez** | mettre le **nez** dehors | montrer (le bout de) son **nez** | ne pas regarder/voir plus loin que le bout de son **nez** | parler du **nez** | passer sous le **nez** de qqn | piquer du **nez** | rire au **nez** de qqn | se bouffer [se manger] le **nez** | se casser le **nez** à la porte de qqn | se piquer le **nez** | se trouver **nez** à nez avec qqn | Si on lui pressait le **nez**, il en sortirait (encore) du lait. | sortir par les **trous** de nez {à qqn} | tirer les **vers** du nez à qqn | Ton/Son **nez** remue [s'allonge].

ököl: dormir à **poings** fermés | taper du **poing** sur la table

pofa: arriver/venir la **gueule** enfarinée | avoir la **gueule** de bois | casser/péter la **gueule** à qqn | faire la **gueule** à qqn | faire une **gueule** d'enterrement | se fendre la **gueule** | se jeter [se mettre] dans la **gueule** du loup

púp: avoir la **bosse** de qqch. | rouler sa **bosse**

sarok: avoir l'**estomac** dans les talons | être/marcher sur les **talons** de qqn | le **talon** d'Achille de qqn | tourner les **talons**

száj: à **bouche** que veux-tu | avoir l'**eau** à la bouche [mettre à qqn l'eau à la bouche] | avoir plein la **bouche** de qqn, qqch. | de **bouche** à oreille | être né avec une **cuillère** d'argent dans la bouche | garder qqch. pour la bonne **bouche** | Motus et **bouche** cousue ! | parler avec une **patate** chaude dans la bouche | rester **bouche** bée | tourner sept fois sa **langue** dans sa bouche avant de parler

szakáll: au **nez** et à la barbe de qqn | parler dans sa **barbe** | rire dans sa **barbe**

szem: à l'**œil** | à vue d'**œil** | avoir bon **pied** bon œil | avoir de la **merde** dans les yeux | avoir des **yeux** derrière la tête | avoir l'**œil** américain | avoir l'**œil** sur qqn, qqch. | avoir le coup d'**œil** | avoir les **yeux** plus grands/gros que le ventre | avoir un **bandeau** sur les yeux | avoir un **œil** à Paris et l'autre à Pontoise | avoir un **œil** au beurre noir | avoir une **coquetterie** dans l'œil | Ça vaut le coup d'**œil**. | Cela saute aux **yeux**. [Cela crève les yeux. (biz)] | coûter les **yeux** de la tête | dévorer/manger/couver qqn des **yeux** | en un **clin d'œil** | être tout **yeux**, tout oreilles | faire les gros **yeux** à qqn | faire les **yeux** doux à qqn | fermer les **yeux** sur qqch. | jeter de la **poudre** aux yeux (à qqn) | jeter un coup d'**œil** à/sur qqch. | Les **écailles** lui sont tombées des yeux. | lever les **yeux** au ciel | mener [faire marcher] qqn au **doigt** et à l'œil | Mon **œil** ! | ne dormir que d'un **œil** | ne pas avoir froid aux **yeux** | ne pas avoir les **yeux** dans sa poche | ne pas avoir les **yeux** en face des trous | ne pas en croire ses **yeux** | ne pas fermer l'**œil** (de la nuit) | ne plus avoir que ses **yeux** pour pleurer | obéir au **doigt** et à l'œil (à qqn) | ouvrir/dessiller les **yeux** à

qqn sur qqch. | pour les beaux **yeux** de qqn | regarder qqn dans le **blanc** des yeux | regarder qqn d'un **œil** noir | rougir jusqu'au **blanc** des yeux | se battre l'**œil** de qqch. | se mettre [se fourrer] le **doigt** dans l'œil (jusqu'au coude) | se parler entre quat'z-**yeux** | se rincer l'**œil** | sortir par les **yeux** à qqn | surveiller qqn du coin de l'**œil** | taper dans l'**œil** à qqn | tenir à l'**œil** qqn, qqch. | tourner de l'**œil** | voir qqch. à l'**œil** nu | voir qqch. d'un mauvais œil

szembogár: tenir à qqch. comme à la **prunelle** de ses yeux

szív: aller droit au **cœur** à qqn | avoir bon **cœur** [avoir du cœur] | avoir du **cœur** à l'ouvrage | avoir le **cœur** barbouillé [avoir mal au cœur] | avoir le **cœur** gros | avoir le **cœur** sur la main | avoir un **cœur** d'artichaut | avoir un **cœur** d'or | avoir un **cœur** de marbre/pierre | avoir une **pierre** à la place du cœur | avoir qqch. à **cœur** | connaître qqn, qqch. par **cœur** | de bon/grand **cœur** [de tout (son) cœur] | donner/mettre du **cœur** au ventre à qqn | en avoir gros/lourd sur le **cœur** | épancher/ouvrir son **cœur** (à qqn) | être de tout **cœur** avec qqn | faire battre le **cœur** de qqn | faire chaud au **cœur** à qqn [réchauffer le cœur de qqn] | faire contre mauvaise **fortune** bon cœur | faire le joli **cœur** à qqn | fendre le **cœur** à qqn | joli(e) comme un **cœur** | ne pas avoir le **cœur** de/à faire qqch. | ne pas porter qqn dans son **cœur** | parler à **cœur** ouvert | s'en donner à **cœur** joie | Si le **cœur** vous en dit [t'en dit]. | tenir à **cœur** à qqn | vouloir en avoir le **cœur** net

szőr: à **poil** | avoir un **poil** dans la main | être de bon/mauvais **poil** | Il s'en est fallu d'un **poil**. | ne plus avoir un **poil** sur le caillou | reprendre du **poil** de la bête | se mettre à **poil**

térd: être sur les **genoux**

test: à **corps** perdu | à son **corps** défendant | avoir l'**âme** chevillée au corps | avoir le **diable** au corps | couler **corps** et biens | faire un **rempart** de son corps à qqn | pleurer toutes les **larmes** de son corps | se donner **corps** et âme à qqn, qqch. | travailler qqn au **corps**

torok: avoir un **chat** dans la gorge | avoir un **nœud** dans la gorge | couper le **sifflet** à qqn | faire des **gorges** chaudes de qqch. | mettre à qqn le **couteau** sous la gorge | rester en travers de la **gorge** à qqn | rire à **gorge** déployée

tök: avoir des **couilles** (au cul) | casser les **couilles** à qqn | se faire des **couilles** en or

tüdő: crier à pleins **poumons**

ujj: avoir des **doigts** de fée | avoir/rester les **doigts** de pied en éventail | connaître/savoir qqch. sur le bout du **doigt** [des doigts] | être à deux **doigts** de qqch. | être comme les **doigts** de la main | faire toucher qqch. du **doigt** | gagner les **doigts** dans le nez | Il s'en est fallu d'un **doigt**. | mener [faire marcher] qqn au **doigt** et à l'œil | mettre le **doigt** entre l'arbre et l'écorce | mettre le **doigt** sur la plaie | Mon petit **doigt** me l'a dit. | montrer qqn du **doigt** | obéir au **doigt** et à l'œil (à qqn) | pouvoir compter qqch. sur les **doigts** (d'une main) | se faire taper sur les **doigts** | se lécher les **doigts** de qqch. | se mettre [se fourrer] le **doigt** dans l'œil (jusqu'au coude) | se mordre les **doigts** de qqch.

váll: avoir la **tête** sur les épaules | changer son **fusil** d'épaule | faire toucher les **épaules** à qqn

véna: avoir de la **veine** | se saigner aux quatre **veines**

tétlenkedik → lusta | lustálkodik | lazsál | tétlenkedik

tetőpontra jut vmi
faire **rage**

tetszik vkinek
{vki}: avoir la/une **touche** [faire une touche] avec qqn | avoir un **ticket** avec qqn | taper dans l'**œil** à qqn
{vmi}: taper dans l'**œil** à qqn
téved
être à côté de la **plaque** | être sur une fausse **piste** | faire fausse **route** | faire un faux **pas** | faire un **pas** de clerc | faire une **gaffe** | mettre les **pieds** dans le plat | prendre des **vessies** pour des lanternes | prendre le **Pirée** pour un homme | se mettre [se fourrer] le **doigt** dans l'œil (jusqu'au coude) | se tromper dans les grandes **largeurs**
tilt {vminek a terjesztését, olvasását}
mettre qqn, qqch. à l'**index**
tiltakozás
une **levée** de boucliers
tiltakozik
faire du **foin** | ruer dans les **brancards**
tiltakozna vmi ellen {elhunyt személy}
se retourner dans sa **tombe**
tiszta
propre comme un **sou** neuf
tisztálkodik {gyorsan, felületesen}
faire une **toilette** de chat
tisztáz vmit
remettre les **pendules** à l'heure | vouloir en avoir le **cœur** net
tisztelettel bánik vkivel
dérouler le **tapis** rouge à qqn
tisztességesen → becsületesen | tisztességesen
titkol vmit
avoir une **idée** derrière la tête | balayer qqch. sous le **tapis** | cacher la **merde** au chat | cacher son **jeu**
titkolt {ügy}
la partie cachée/invisible/immergée de l'**iceberg** | un cadavre/squelette dans le **placard**
titok {nyílt}
un secret de **Polichinelle**
titokban
à la **sauvette** | agir dans/derrière le **dos** de qqn | en **tapinois** | sous le **manteau** | sous le **sceau** du secret
tolakodik
jouer des **coudes**
tombol {mérgében}
être fou/ivre de **rage** [écumer de rage]
továbbad → átad | továbbad {ismeretet, tapasztalatot, tevékenységet}
tökéletes vmiben
tirer l'**échelle** après qqn
tömeg
un **monde** fou
tönkretesz vkit {anyagilag}
envoyer/mettre qqn au **tapis**
törékeny {egészségű}
être un **oiseau** pour le chat
TÖRTÉNELEM
…de **France** et de Navarre | à **Pâques** ou à la Trinité | aller à **Canossa** | Après moi/nous le **déluge** ! | avoir qqch. sur le **feu** | bâtir/faire des **châteaux** en Espagne | brûler ses **vaisseaux** | C'est comme l'**œuf** de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) ! | C'est **kifkif/kif-kif**. | C'est la **bérézina**. | C'est pire qu'un **crime**, c'est une faute. | C'est reparti comme en **quatorze**. | Ça sent le **roussi**. | Ce n'est pas le **Pérou**. | cent sept **ans** | danser sur un **volcan** | discuter du [sur le] **sexe** des anges | en rang d'**oignons** | **été** indien [été des Indiens] | être la **tête** de Turc de qqn | être mariés de la **main** gauche | être plus **royaliste** que le roi | être riche comme **Crésus** | faire des **promesses** de Gascon | faire l'**école** buissonnière | faire la **tournée** des grands-ducs | franchir le **Rubicon** | franchir/dépasser la **ligne** rouge | **Honni** soit qui mal y pense ! | L'**État**, c'est moi. | La **garde** meurt, mais ne se rend pas. | le **jour** J | Les **dés** sont jetés. | Les **emmerdes**, ça vole toujours en esca-

drille. | manier/parler la **langue** de bois | mener une **vie** de bâton de chaise | mener une **vie** de galérien | mener une **vie** de pacha | ne pas en fiche une **rame** | **Paris** vaut bien une messe. | passer sous les **fourches** caudines | payer en **monnaie** de singe | payer son **écot** | prendre des **mesures** draconiennes | relever le **gant** | remettre/renvoyer qqch. aux **calendes** grecques | se moquer de qqch. comme de l'**an** quarante | se reposer [s'endormir] sur ses **lauriers** | sentir le **fagot** | Tous les **chemins** mènent à Rome. | Tout est perdu, fors l'**honneur**. | travailler comme un **nègre** | travailler pour le **roi** de Prusse | un coup de **Jarnac** | un coup de **Trafalgar** | un **éléphant** blanc | une **éminence** grise | une **épée** de Damoclès (au-dessus de la tête de qqn) | une **levée** de boucliers | une **victoire** à la Pyrrhus | vouer qqn, qqch. aux **gémonies**

történő → erőszakos | történő

törzstag

faire partie des **meubles**

trágár

être mal **embouché**

tud vmit

{biztos forrásból}: savoir/tenir qqch. de bonne **source** [de source sûre]

{jól}: connaître/savoir qqch. sur le bout du **doigt** [des doigts]

tudatlan

parler/juger de qqch. comme un **aveugle** des couleurs | se demander [ne pas savoir] si c'est du **lard** ou du cochon

TUDOMÁNYOK

címertan: parler à **bâtons** rompus | redorer son **blason**

csillagászat: dans tous les **azimuts**

filozófia {Arisztotelész}: faire **table** rase de qqch.

filozófia {Buridan, Jean}: faire l'**âne** de Buridan

filozófia {Démokritosz}: avoir des **atomes** crochus avec qqn

geometria: aller droit au **but** | arrondir les **angles** | la **quadrature** du cercle

matematika: clair comme **deux** et deux font quatre | démontrer/prouver qqch. par **a** + b | prendre la **tangente**

tulajdonnevek

Ádám: en **costume** d'Adam | ne connaître qqn ni d'**Ève** ni d'Adam

Adonisz: Ce n'est pas un **Adonis**.

Akhilleusz: le **talon** d'Achille de qqn

Ariadné: le **fil** d'Ariane

Artaban: fier comme **Artaban**

Augiász: nettoyer les **écuries** d'Augias

Baptiste: tranquille comme **Baptiste**

Bretagne: **cousin/cousine** à la mode de Bretagne

Buridan, Jean: faire l'**âne** de Buridan

Canossa: aller à **Canossa**

Damaszkusz: trouver son **chemin** de Damas

Damoklész: une **épée** de Damoclès (au-dessus de la tête de qqn)

Danaidák: le **tonneau** des Danaïdes

Dánia: Il y a quelque chose de pourri au [dans le] **royaume** du Danemark.

Duna: un **paysan** du Danube

Éva: en **costume** d'Ève | ne connaître qqn ni d'**Ève** ni d'Adam

Franciaország: …de **France** et de Navarre

gaszkonyi ember: faire des **promesses** de Gascon

Gravelotte: Il tombe/pleut comme à **Gravelotte**.

Gros-Jean: être **Gros-Jean** comme devant

Herkules: faire un **travail** d'Hercule [de Romain]

Heródes: vieux comme **Hérode**

Ingres: un **violon** d'Ingres

Jarnac: un coup de **Jarnac**

Jób: pauvre comme **Job**

Júdás: un **baiser** de Judas
Jupiter: se croire sorti de la **cuisse** de Jupiter
Kasszandra: jouer les **Cassandre**
Katalin: coiffer sainte **Catherine**
Kharübdisz: tomber de **Charybde** en Scylla
Kolumbusz Kristóf: C'est comme l'**œuf** de (Christophe) Colomb (, il fallait y penser) !
Krőzus: être riche comme **Crésus**
Landerneau: Ça va faire du **bruit** dans Landerneau.
Magdolna: pleurer comme une **Madeleine**
Mária: une **enfant** de Marie
Matuzsálem: vieux comme **Mathusalem**
Mikulás: croire au **père** Noël
Morfeusz: être dans les **bras** de Morphée
Navarra: …de **France** et de Navarre
Offenbach, Jacques: arriver comme les **carabiniers** d'Offenbach
Pandóra: ouvrir la **boîte** de Pandore
Panurge: un **mouton** de Panurge
Párizs: Avec des **si**, on mettrait Paris dans une bouteille [en bouteille]. | avoir un **œil** à Paris et l'autre à Pontoise | **Paris** vaut bien une messe.
Peru: Ce n'est pas le **Pérou**.
Pétaud: la **cour** du roi Pétaud
Pireusz: prendre le **Pirée** pour un homme
Pont-Neuf (Párizsban): se porter comme le **Pont-Neuf**
Pontoise: avoir un **œil** à Paris et l'autre à Pontoise
Poroszország: travailler pour le **roi** de Prusse
Pyrrhus, Pürrosz: une **victoire** à la Pyrrhus
Róma: **Rome** ne s'est pas faite en un jour. | Tous les **chemins** mènent à Rome.
Rubikon: franchir le **Rubicon**
Spanyolország: bâtir/faire des **châteaux** en Espagne
Szentírás: croire/prendre qqch. comme **parole** d'Évangile
Sziszüphosz: le **rocher** de Sisyphe
Szkülla: tomber de **Charybde** en Scylla
Tantalosz: le **supplice** de Tantale
Trafalgar: un coup de **Trafalgar**

túlbecsüli {étvágyát, lehetőségeit}
avoir les **yeux** plus grands/gros que le ventre

túloz
avoir la **main** lourde | combler/dépasser/excéder la **mesure** | en faire des **tonnes** | faire [se faire] tout un **monde** de qqch. | faire d'une **mouche** un éléphant | faire tout un **plat**[2] de qqch. | faire une **jaunisse** de qqch. | faire une **maladie** de qqch. | faire une **montagne** de qqch. | forcer la **note** | franchir/dépasser la **ligne** blanche/jaune/rouge | ne pas y aller avec le **dos** de la cuillère | ne pas y aller de **main** morte | pousser/jeter/lancer le **bouchon** un peu (trop) loin | tirer sur la **corde** | tirer sur la **ficelle**

túlteszi magát vmin
tourner la **page**

túlvállalja magát
courir deux **lièvres** à la fois

túlzás
C'est (un peu) fort de **café** ! | C'est la **totale** ! | C'est le **bouquet** ! | C'est le **pompon**. [C'est le pompon de la pomponette.]

túlzott jóakarat
Le **mieux** est l'ennemi du bien.

túlzottan
à tire-larigot | plus que de raison

tutyimutyi → puhány | pipogya | tutyimutyi

tüntet
descendre dans la **rue**

türelmes
prendre son **mal**[2] en patience

türelmetlen
être sur des **charbons** ardents | ronger son **frein**
tűzkeresztségen átesik
faire ses premières **armes**

U, Ú

udvariatlan
entrer qqpart comme dans un **moulin** | entrer qqpart comme dans une **écurie**
udvarol vkinek
chanter la **pomme** à qqn | conter **fleurette** à qqn | faire du **plat**[2] à qqn | faire le joli **cœur** à qqn
újra kezd vmit
faire **table** rase de qqch. | remettre le(s) **compteur(s)** à zéro | repartir de/à **zéro**
un vmit
sortir par les **yeux** à qqn
unalmas
ennuyeux comme la **pluie** [comme un jour de pluie] | long comme un **jour** sans pain
unatkozik
s'embêter/s'emmerder/s'ennuyer à cent **sous** de l'heure | s'ennuyer à **mourir** | s'ennuyer comme un **rat** mort | tuer le **temps**
undorító vmi
donner des **boutons** à qqn
ura {helyzetnek}
rester **maître** de la situation
uralkodik vkin
tenir la **dragée** haute à qqn | tenir qqn en **lisière(s)**
utál vkit → **gyűlöl vkit | utál vkit**
utánoz vkit
un **mouton** de Panurge
utazgat
battre la **campagne** | être toujours par **monts** et par vaux | rouler sa **bosse** | voir du **pays**
útfekvése jó {járműnek}
tenir la **route**
utolsó képviselője vminek
le dernier des **Mohicans**

Ü, Ű

ügyes
adroit comme un **singe** | avoir des **doigts** de fée | avoir qqch., qqn (bien) en **main** | se débrouiller comme un **chef**
ügyeskedik
pécher en **eau** trouble
ügyetlen | kétbalkezes
faire qqch. comme un **pied** | faire une **gaffe** | se débrouiller [s'y prendre] comme un **manche**[3] | se noyer dans un **verre** d'eau
ügyetlenkedés
C'est le **pavé** de l'ours.
üldöz vkit {gonosztevőt}
être aux **trousses** de qqn
ünnepek
Húsvét: à **Pâques** ou à la Trinité
Karácsony: croire au **père** Noël
Szentháromság ünnepe: à **Pâques** ou à la Trinité
szilveszter: tuer la vieille **année**
ünnepel
sabler/sabrer le **champagne**
üvölt → **kiabál | ordít | üvölt**

V

VADÁSZAT
à **cor** et à cri | aller/marcher sur les **brisées** de qqn | attirer/prendre qqn dans ses **filets** | avoir du **plomb** dans l'aile | bayer aux **corneilles** | C'est là que gît le **lièvre**. | courir deux **lièvres** à la fois | donner/tomber dans le **panneau** | être à l'**affût** de qqch. | être aux **abois** | faire des **gorges** chaudes de qqch. | lever/soulever un **lièvre** | mettre qqn sur la **voie** | tenir qqn en **laisse** | prendre le **contrepied** (de qqch.) | revenir **bredouille** | rompre les **chiens** | tenir **tête** à qqn

vadházasságban él
être mariés de la **main** gauche
vádlott vki
être sur la **sellette**
vádol vkit
jeter la **pierre** à qqn | mettre sur la **sellette** qqn
vaktában
au petit **bonheur** (la chance)
válaszol {kétértelműen}
faire/donner une **réponse** de Normand
választ {nehezen}
avoir l'**embarras** du choix
vall | bevall vmit
casser/cracher/lâcher/manger le **morceau** | se mettre à **table** | vider son **sac**
vállal {küzdelmet, vitát}
entrer en **lice**
VALLÁS → EGYHÁZ | VALLÁS
váltakozva alakulnak vkinek az ügyei
passer par des **hauts** et des bas
változatlan
C'est toujours la même **chanson**. [On connaît la chanson !] | C'est toujours le même **tabac**[1].
változatlanság {emberi természeté}
Chassez le **naturel**, il revient au galop.
változtatlanul hagy vmit
ne pas changer un **iota** (à qqch.)
VÁNDORFRAZÉMA
jeter l'**argent** par les fenêtres | laver la **tête** à qqn | sucer qqch. avec le lait (maternel) | verser des **larmes** de crocodile | voir le bout du **tunnel** [sortir du tunnel]
vár
{hogy vki hibázzon}: attendre qqn au **tournant**
{vkit türelmetlenül}: attendre qqn comme le **messie**
{vkit vitára, harcra eltökélten}: attendre qqn, qqch. de **pied** ferme
várakozik
{ácsorogva}: faire le **pied** de grue | faire le **poireau** [rester planté comme un poireau]
{fel-alá sétálva}: faire les cent **pas**
várandós
attendre **famille** | attendre un heureux **événement** | avoir de l'**avance** | avoir un **polichinelle** dans le tiroir | être en **famille**
váratlan {esemény}
un coup de **tonnerre** dans un ciel serein
vaskalapos
être **collet** monté
védekezik
se défendre **bec** et ongles
védelem alatt
sous l'**égide** de qqn, qqch.
védelmez
{vkit}: prendre qqn sous son **aile**
{vkit testével}: faire un **rempart** de son corps à qqn
vége {befejezettség nyomósítása}
Un **point** c'est tout. [Point à la ligne.]
véglegesen
une **fois** pour toutes
végül
à la **longue**
vegyületek
gáz: Il y a de l'**eau** dans le gaz.
levegő: Ce ne sont que des **paroles** en l'air. | être tête en l'air | Il y a de l'**électricité** dans l'air. | Il y a de l'**orage** dans l'**air**. | jouer la fille de l'**air** | libre comme l'**air** | pomper l'**air** à qqn | tomber les quatre **fers** en l'air
ólom: dormir d'un **sommeil** de plomb | Il fait un **soleil** de plomb.
só: être changé en **statue** de sel
víz: apporter de l'**eau** au moulin de qqn | avoir l'**eau** à la bouche [mettre à qqn l'eau à la bouche] | Ça glisse comme l'**eau** sur les plumes d'un canard. | clair comme de l'**eau** de roche | de la même **eau** | être comme l'**eau** et le feu | Il coulera/passera de l'**eau** [beaucoup d'eau] sous les ponts. | Il y a de l'**eau** dans le gaz. | jeter le bébé [l'enfant] avec l'**eau** du bain | mettre de

l'**eau** dans son vin | nager entre deux **eaux** | ne pas avoir inventé l'**eau** chaude/tiède | pécher en **eau** trouble | porter de l'**eau** à la mer [à la rivière] | s'en aller [tourner] en **eau** de boudin | se jeter à l'**eau** | se noyer dans un **verre** d'eau | tomber à l'**eau** | une **tempête** dans un verre d'eau

vékony
{derék}: avoir une **taille** de guêpe
{láb}: avoir les **jambes** comme des allumettes

véletlen
C'est la faute à pas de **chance**.

vendégszerető
tenir **table** ouverte

vénlány marad
coiffer sainte **Catherine** | monter en **graine**

verejtékezik
être en **nage**

verekszik vkivel
en venir aux **mains** | se crêper le **chignon**

vereség {tisztes}
Tout est perdu, fors l'**honneur**.

vereséget szenved {sportban, versenyben}
mordre la **poussière** | prendre/ramasser/remporter une **veste**

versenyez
être dans la **course**

veszekednek
Le **torchon** brûle entre eux.

veszekszik vkivel
être/vivre/s'entendre comme **chien** et chat | faire une **scène** à qqn

veszély
une **épée** de Damoclès (au-dessus de la tête de qqn)

veszélybe kerül vki
se jeter [se mettre] dans la **gueule** du loup

veszélyben van vmi
être en **jeu**

veszélyérzet
Les **rats** quittent le navire. [Quand le bateau coule/sombre, les rats quittent le navire.]

veszélyes {módszer, eljárás}
une **arme** à double tranchant

veszít
{anyagilag}: boire un **bouillon** | laisser [y laisser] des **plumes**
{versenyben kis különbséggel}: se faire coiffer au **poteau**

vészmadár
être un **oiseau** de mauvais augure [de malheur]

vesszőparipa
un **cheval** de bataille

vetélkedik vkivel | rivalizál vkivel
aller/marcher sur les **brisées** de qqn

vezekel
aller à **Canossa** | battre sa **coulpe** | faire **amende** honorable

vezérfonal
le **fil** d'Ariane | le **fil** rouge

vezet[1] {autót}
{gyorsan}: rouler à **tombeau** ouvert
{rosszul}: avoir eu son **permis** (de conduire) dans une pochette-surprise

vezet[2] | irányít | parancsol
avoir la haute **main** sur/dans qqch. | avoir qqch., qqn (bien) en **main** | donner le **la** | être à la **barre** [tenir la barre] | être aux **leviers** de commande [tenir les commandes] | porter la **culotte** | tenir la **queue** de la poêle | tirer les **ficelles**

vidám | jókedvű
être de bon **poil** | gai comme un **pinson**

vigasztalás
Un(e) de **perdu(e)**, dix de retrouvé(e)s.

világos | magától értetődő
C'est écrit **noir** sur blanc. | clair comme de l'**eau** de roche | clair comme **deux** et deux font quatre | clair comme le **cristal** | clair comme le **jour**

viperanyelvű
avoir une **langue** de vipère

virraszt
être un **oiseau** de nuit | ne pas fermer l'**œil** (de la nuit) | passer une **nuit** blanche
viszály
des querelles/compétitions/rivalités de **clocher** | un brandon de **discorde** [une pomme de discorde]
viszonoz {szívességet}
renvoyer l'**ascenseur** à qqn
visszafog {vmilyen tevékenységet}
mettre qqch. en **veilleuse**
visszafogja magát
mettre un **bémol**
visszafordíthatatlanná tesz vmit
brûler ses **vaisseaux**
visszatér {a tárgyra}
enfourcher son **dada** | Revenons à nos **moutons**.
visszavág {válasszal}
avoir du **répondant** | avoir la **langue** bien pendue | renvoyer la **balle** à qqn | répondre du **tac** au tac
visszavonul[1] → meghátrál | visszakozik
visszavonul[2] {vidékre}
aller planter ses **choux**
vita {szőrszálhasogató}
des **querelles** byzantines
vitázik
croiser le **fer** | rompre une **lance** [des lances] avec/contre qqn, en faveur de qqn, qqch. | se prendre le **bec**
vív
croiser le **fer**
vizel | székel
aller au petit **coin**
vonakodik
ne pas avoir le **cœur** de/à faire qqch. | se faire tirer l'**oreille**
vörös {arc érzelemtől}
rouge comme une **écrevisse** | rouge comme une **pivoine** | rouge comme une **tomate**

Z

zajong
casser les **oreilles** à qqn | mettre [(vulg) foutre] la **zone**
zaklat vkit {, hogy tegyen meg vmit}
travailler qqn au **corps**
zártkörű(en)
à **huis** clos
zárva talál vmit
trouver **porte** close
zavar vkit
être sur le **dos** de qqn | marcher sur les **platebandes** de qqn
zavarban van
avoir la **tête** à l'envers | être dans le **cirage** | être dans le **coaltar** | être dans ses petits **souliers** | On le ferait rentrer dans un **trou** de souris. [Il voudrait se cacher dans un trou de souris.]
zavaros → értelmetlen | zavaros
zavart kelt
foutre/semer la **merde** | jeter un **froid** | jeter un **pavé** dans la mare | mettre [(vulg) foutre] la **zone** | semer la **zizanie**
zeneszerszámok → hangszerek | zeneszerszámok
zokog → sír | zokog
zúgevő
manger en **suisse**
zúgivó
boire en **suisse**
zűrzavar
la **cour** du roi Pétaud

ZS

zsémbes → rosszkedvű | mogorva | zsémbes
zsibbad {láb}
avoir des **fourmis** dans les jambes
zsírpárna {deréktájban}
avoir des **poignées** d'amour
zsugori → fösvény | fukar | zsugori

A bibliai hivatkozások mutatója

Index des références bibliques

A szólásmagyarázatokban előforduló bibliai helyeket az alábbi fordítás szerint közöljük: *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján.* Budapest. Szent Jeromos Bibliatársulat. 1997. (http://szentiras.hu/KNB). A hivatkozások formája a következő: Lk 15:11–33. A Káldi és a Károli bibliafordítás helyeinek és rövidítéseinek megfeleltetését az alábbi táblázat tartalmazza.

Les passages bibliques dans les explications étymologiques sont indiqués d'après l'édition *Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján.* Budapest. Szent Jeromos Bibliatársulat. 1997. (http://szentiras.hu/KNB). La forme des références est Luc 15:11–33. La correspondance des lieux et des abréviations des traductions de la Bible selon Káldi (catholique) et Károli (protestant) est donnée dans le tableau ci-dessous.

Ó/Új	**Káldi-Biblia**	**Rövidítés**	**Károli-Biblia**	**Rövidítés**
Ó	Teremtés könyve	Ter	Mózes első könyve	1Móz
Ó	Kivonulás könyve	Kiv	Mózes második könyve	2Móz
Ó	Leviták könyve	Lev	Mózes harmadik könyve	3Móz
Ó	Számok könyve	Szám	Mózes negyedik könyve	4Móz
Ó	Második törvénykönyv	Mtörv	Mózes ötödik könyve	5Móz
Ó	Józsue könyve	Józs	Józsué könyve	Józs
Ó	Bírák könyve	Bír	Bírák könyve	Bír
Ó	Rúth könyve	Rút	Ruth könyve	Ruth
Ó	Sámuel első könyve	1Sám	Sámuel első könyve	1Sám
Ó	Sámuel második könyve	2Sám	Sámuel második könyve	2Sám
Ó	Királyok első könyve	1Kir	Királyok első könyve	1Kir
Ó	Királyok második könyve	2Kir	Királyok második könyve	2Kir
Ó	A Krónikák első könyve	1Krón	Krónikák első könyve	1Krón
Ó	A Krónikák második könyve	2Krón	Krónikák második könyve	2Krón
Ó	Ezdrás könyve	Ezdr	Ezsdrás könyve	Ezsd
Ó	Nehemiás könyve	Neh	Nehémiás könyve	Neh
Ó	Tóbiás könyve	Tób		
Ó	Judit könyve	Judit		
Ó	Eszter könyve	Eszt	Eszter könyve	Eszt
Ó	Jób könyve	Jób	Jób könyve	Jób
Ó	A zsoltárok könyve	Zsolt	Zsoltárok könyve	Zsolt
Ó	A Példabeszédek könyve	Péld	Példabeszédek könyve	Péld
Ó	A Prédikátor könyve	Préd	Prédikátor könyve	Préd
Ó	Az Énekek éneke	Én	Énekek éneke	Énekek

Francia_magyar_szolastar.indb 1051 2024. 08. 12. 15:59:39

Ó/Új	Káldi-Biblia	Rövidítés	Károli-Biblia	Rövidítés
Ó	A Bölcsesség könyve	Bölcs		
Ó	Jézus, Sírák fiának könyve	Sír		
Ó	Izajás könyve	Iz	Ézsaiás próféta könyve	Ézs
Ó	Jeremiás könyve	Jer	Jeremiás próféta könyve	Jer
Ó	Jeremiás siralmai	Siralm	Jeremiás siralmai	JSir
Ó	Báruk könyve	Bár		
Ó	Ezekiel jövendölése	Ez	Ezékiel próféta könyve	Ez
Ó	Dániel jövendölése	Dán	Dániel próféta könyve	Dán
Ó	Ózeás jövendölése	Óz	Hóseás próféta könyve	Hós
Ó	Joel jövendölése	Jo	Jóel próféta könyve	Jóel
Ó	Ámosz jövendölése	Ám	Ámósz próféta könyve	Ám
Ó	Abdiás jövendölése	Abd	Abdiás próféta könyve	Abd
Ó	Jónás jövendölése	Jón	Jónás próféta könyve	Jón
Ó	Mikeás jövendölése	Mik	Mikeás próféta könyve	Mik
Ó	Náhum jövendölése	Náh	Náhum próféta könyve	Náh
Ó	Habakuk jövendölése	Hab	Habakuk próféta könyve	Hab
Ó	Szofoniás jövendölése	Szof	Zofóniás próféta könyve	Zof
Ó	Aggeus jövendölése	Agg	Haggeus próféta könyve	Hag
Ó	Zakariás jövendölése	Zak	Zakariás próféta könyve	Zak
Ó	Malakiás jövendölése	Mal	Malakiás próféta könyve	Mal
Ó	A Makkabeusok első könyve	1Makk		
Ó	A Makkabeusok második könyve	2Makk		
Új	Evangélium Máté szerint	Mt	Máté evangéliuma	Mt
Új	Evangélium Márk szerint	Mk	Márk evangéliuma	Mk
Új	Evangélium Lukács szerint	Lk	Lukács evangéliuma	Lk
Új	Evangélium János szerint	Jn	János evangéliuma	Jn
Új	Az Apostolok cselekedetei	Csel	Az apostolok cselekedetei	ApCsel
Új	A Rómaiaknak írt levél	Róm	Pál levele a rómaiakhoz	Rom
Új	Első levél a korintusiaknak	1Kor	Pál első levele a korinthusiakhoz	1Kor
Új	Második levél a korintusiaknak	2Kor	Pál második levele a korinthusiakhoz	2Kor
Új	Levél a galatáknak	Gal	Pál levele a galatákhoz	Gal
Új	Levél az efezusiaknak	Ef	Pál levele az efezusiakhoz	Ef
Új	Levél a filippieknek	Fil	Pál levele a filippiekhez	Fil
Új	Levél a kolosszeieknek	Kol	Pál levele a kolosséiakhoz	Kol
Új	Első levél a tesszalonikieknek	1Tessz	Pál első levele a thesszalonikaiakhoz	1Thessz
Új	Második levél a tesszalonikieknek	2Tessz	Pál második levele a thesszalonikaiakhoz	2Thessz
Új	Első levél Timóteusnak	1Tim	Pál első levele Timóteushoz	1Tim
Új	Második levél Timóteusnak	2Tim	Pál második levele Timóteushoz	2Tim

Ó/Új	Káldi-Biblia	Rövidítés	Károli-Biblia	Rövidítés
Új	Levél Titusznak	Tít	Pál levele Tituszhoz	Tit
Új	Levél Filemonnak	Filem	Pál levele Filemonhoz	Fil
Új	Levél a zsidóknak	Zsid	A zsidókhoz írt levél	Zsid
Új	Jakab levele	Jak	Jakab levele	Jak
Új	Péter első levele	1Pét	Péter első levele	1Pt
Új	Péter második levele	2Pét	Péter második levele	2Pt
Új	János első levele	1Ján	János első levele	1Jn
Új	János második levele	2Ján	János második levele	2Jn
Új	János harmadik levele	3Ján	János harmadik levele	3Jn
Új	Júdás levele	Júd	Júdás levele	Jud
Új	János jelenései	Jel	A jelenések könyve	Jel

Francia_magyar_szolastar.indb 1054 2024. 08. 12. 15:59:39